

KSUL

002025

KSUL

A-198.

KSUL

002025

KSUL

002025-

Acc. No. 8621

AT 226

ओ३म्

॥ ऋग्वेदसंहितायाः ॥

मन्त्राणां

वर्णानुक्रमसूची

अजमेरस्थ वैदिक यन्त्रालये

त

मुद्रिता

—:0—

सृष्ट्यब्दाः १९७२६४६००२

संवत् १९५८ वि०

॥ ओ३म् ॥

ऋग्वेदसंहितायाः

मन्त्राणां वर्णानुक्रमसूची

अ

कर्मतेस्वपसोअभूम.

अगोरुधायगविषे.

क्र.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक	अष्ट. अ. वर्ग.
अकर्मतेस्वपसोअभूम	३ ४ १९	६५० अक्षीभ्यांतेनासिकाभ्यां	८ ८ २१
अकर्मादस्युरभिनाअवन्तु	७ ७ ७	५६३ अक्षेत्रवित्क्षेत्रविदं	७ ७ ३०
अकारितइन्द्रगोतमेभिः	१ ५ ५	५६४ अक्षैर्मादीव्यःकृषिमित्	७ ८ ५
अकारिब्रह्मसामिधान	३ ५ ५	२१२ अक्षोदयच्छवसाक्षाम	३ ६ १
अकारिवामन्धसो	५ १ ३	३०२ अक्षोनचक्रयोःशूर	४ ६ १७
अक्रन्ददग्निस्तनयन्	७ ८ २८	४२१ अक्षणाश्रिद्धातुवित्तरा	६ २ २२
अक्रान्तसमुद्रःप्रथमे	७ ४ १८	७८ अगच्छतंकृपमाणंपराव	१ ८ २१
अक्रंविहस्तासुकृते	४ ३ ३१	१७७ अगच्छदुविप्रतमःसखीयं	३ २ ६
अक्रोनवभिःसमिथेमही	२ ८ १५	१८२ अगन्निन्द्रश्रवोबृहत्	३ २ २२
अक्षएवन्तःकर्णवन्तः	८ २ २४	३४२ अगन्ममहानमसा	५ २ १५
अक्षन्नमीमदन्ताहि	१ ६ ३	३१५ अगव्यूतिक्षेत्रमागन्म	४ ७ ३३
अक्षानहोन्ह्यतन	८ १ १४	११६ अगस्त्यःखनमानःखनित्रै	२ ४ २२
अक्षासइदंकुशिनः	७ ८ ४	५८२ अगस्त्यस्यनद्भ्यः	८ १ २४
अक्षितोतिःसनेदिमं	१ १ १०	४२१ अगोरुधायगविषे	६ २ १८

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ.
४ अग्न्यायाहिवीतये	४ ५ २२	६ अग्निमग्निहवीमभिः	१ १
४९ अग्न्यायाह्यग्निभिः	६ ४ ३२	२३७ अग्निमच्छादेवयतां	३ ८
५६ अग्न्यायूंषिपवसे	७ २ १०	४३३ अग्निमस्तोष्यृग्मियं	६ ३
७१ अग्नइळासमिध्यसे	३ १ २४	४३६ अग्निमन्द्रं पुरुषमियं	६ ३
७२ अग्नइन्द्रश्चदाशुपो	३ १ २५	५४४ अग्निमन्येपितरमग्नियापिं	७ ६
८३ अग्नइन्द्रवरुणमित्रदेवाः	४ २ २८	४७८ अग्निमिन्धानोमनसा	६ ७
४३ अग्नओजिष्ठमाभर	४ १ २	४५८ अग्निमीळिष्वावसे	६ ५
७ अग्नयेब्रह्म ऋभवः	८ ३ १५	२४५ अग्निमीलेन्यंकविं	४ १
२ अग्नयोमसोदुवो	४ ५ १६	१ अग्निमीलेपरोहितं	१ १
५५ अग्निघृतेनवावृधुः	४ १ ६	५५४ अग्निमीलेभुजांयविष्ठं	७ ७
१ अग्निंतमन्येयोवसु	३ ८ २२	५९७ अग्निमुक्थैर्ऋषयः	८ ३
७ अग्निदूतंपुरोदधे	६ ३ ३६	१७० अग्निमुषसमश्विना	३ १
६ अग्निदूतंवृणीमहे	१ १ २२	१७३ अग्नियन्तुरमसुरं	३ १
४ अग्निदूतंप्रतियदब्रवीतन	२ ३ ४	६४६ अग्निरत्रिंभरद्वाजं	८ ८
१ अग्निदेवासोमानुषीषुवि	२ ५ २४	२६२ अग्निरप्सामृतीषहं	४ ५
६ अग्निदेवासोअग्रियं	४ ५ ३०	१७२ अग्निरस्मिजन्मना	३ १
८ अग्निद्वेषोयोतवैनोऽगृणीम	६ ५ १३	२९२ अग्निरिद्धिप्रचेता	४ ५
६ अग्निधीभिर्मनीषिणः	६ ३ ३२	५८७ अग्निरिन्द्रोवरुणोमित्रः	८ २
४३ अग्निनमामथितंसंदिदीपः	६ ४ १२	५९९ अग्निरिवमन्यो	८ ३
५५ अग्निनरोदीधितिभिः	५ १ २३	४५८ अग्निरिषांसख्येददातुनः	६ ५
६ अग्निनाग्निःसमिध्यते	१ १ २२	३४१ अग्निरीशेबृहतो	५ २
२२ अग्निनातुर्वशंयदुं	१ ३ ११	२०७ अग्निरीशेबृहतःक्षत्रिय	३ ५
१ अग्निनारयिमश्ववत्	१ १ १	२३४ अग्निरीशेवसव्यस्य	३ ८
३० अग्निनेन्द्रेणवरुणेन	६ ३ १४	४२३ अग्निरुक्थेपुरोहितः	६ २
१ अग्निःपूर्वेभिर्ऋषिभिः	१ १ १	५०६ अग्निर्ऋषिःपवमानः	७ २
३७ अग्निःप्रत्नेनमन्मना	६ ३ ३८	१७६ अग्निर्जज्ञे जुहा ३ रेजमानः	३ २
९३ अग्निमग्निवःसमिधा	४ ५ १८	२६२ अग्निर्जागारतमृचःकाम	४ २
५० अग्निमग्निवोअग्निगुं	६ ४ ३५	४३३ अग्निर्जातादेवानां	६ ३

क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
४ अग्निर्जातोअथर्वणः	७ ७ ४	१६६ अग्निर्होतापुरोहितो	३ १
५ अग्निर्जातोअरोचत	४ १ ६	५८७ अग्निर्विशईळते	८ ३ १
४ अग्निर्जुषतनोगिरः	४ १ ५	४३६ अग्निर्विश्वायुवेपसं	६ ३ ३
८ अग्निर्ददातिसत्पतिं	४ १ १८	४२६ अग्निवःपूर्व्यगिरा	६ २ ४
९ अग्निर्दाद्रविणं	८ ३ १५	४१६ अग्निवःपूर्व्यहुवे	६ २ १
१ अग्निर्देवेभिर्मनुषश्चजन्तु	२ ८ २१	१६६ अग्निवर्धतुनोगिरो	३ १
८ अग्निर्देवेषुराजति	४ १ १७	४४ अग्निर्विश्वाअभिपृक्षः	१ ५ १
३ अग्निर्देवेषुसंवसुः	६ ३ २३	३३७ अग्निवोदेवमग्निभिः	५ २
१ अग्निर्देवोदेवानामभवत्	८ ८ ८	४५८ अग्निवोदेवयज्यया	६ ५ १
२ अग्निर्द्यावापृथिवी	३ १ २५	४७८ अग्निवोवृधन्तं	६ ७ १
६ अग्निर्धियासचेतति	३ १ ९	४३७ अग्निःशुचित्रततमः	६ ३ ४
६ अग्निर्नयेभ्राजसा	८ ३ १२	२७२ अग्निश्चयन्मरुतो	४ ३ २
२ अग्निर्नयोवनआ	७ ३ २४	१७२ अग्निश्चियोमरुतो	३ १ २
९ अग्निर्नशुष्कंवनं	४ ६ ५	५५० अग्निष्वात्ताःपितरः	७ ६ १
० अग्निर्नेताभगइव	३ १ २०	१७२ अग्निःसनोतिवीर्याणि	३ १ २
३ अग्निर्नोयज्ञमुपवेतुसाधु	४ १ ३	५६७ अग्निःसप्तिवाजंभरं	८ ३ १
९ अग्निर्मूर्धादिवःककुत्	६ ३ ३६	१६६ अग्निंसुदीतिसुदृशं	३ १ १
० अग्निर्वेसुवीर्यमग्निः	१ ३ ११	१६० अग्निंसुम्नायदधिरेपुरो	२ ८ १
३ अग्निर्वृत्राणिजंघनत्	४ ५ २७	१६६ अग्निंसूनुंसनश्रुतं	३ १
९ अग्निर्हत्यंजरतःकर्णं	८ ३ १५	४५८ अग्निंसूनुंसहसोजातवेद	६ ५ १
३ अग्निर्हनामधायिदन्	८ ६ १८	२६५ अग्निस्तिग्मेनशोचिषा	४ ५ २६
० अग्निर्हिजानिपूर्व्यः	५ ८ २४	२४८ अग्निस्तुविश्रवस्तमं	४ १ १०
३ अग्निर्हिवाजिनंविशे	३ ८ २२	२४४ अग्निस्तोमेनबोधय	४ १ ६
९ अग्निर्हिविघ्ननानिदः	४ ५ १६	४३३ अग्निस्त्रीणित्रिधातूनि	६ ३ २३
३ अग्निर्होताकविक्रतुः	१ १ १	६४७ अग्निर्हिन्वन्तुनोधियः	८ ८ १४
० अग्निर्होतागृहपतिः	४ ५ १९	१६६ अग्निर्होतारंप्रवृणो	३ १ १६
३ अग्निर्होतादास्वतः	४ १ १	८४ अग्निर्होतारंमन्येदास्व	२ १ ११
९ अग्निर्होतानोअध्वरे	३ ५ १५	८५ अग्निर्होतारमीळतेवसु	२ १ १०
० अग्निर्होतान्यसीदत	३ ८ १२	३२१ अग्नीपर्जन्याववतं	४ ८ १६

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
४३ अग्नीरक्षांसिसेधति	५ २ १६	६०४ अग्नेत्वचंयातुधानस्य	८ ४ ५
५७ अग्नीषोमाचेतितद्	१ ६ २८	२४८ अग्नेत्वंनोअन्तमः	४ १ १६
५८ अग्नीषोमापिपृतं	१ ६ २६	१२५ अग्नेत्वंपारयानव्यः	२ ५ १०
५७ अग्नीषोमायआहुतिं	१ ६ २८	१२५ अग्नेत्वमस्मद्युयोधि	२ ५ १०
५७ अग्नीषोमायोअद्यवां	१ ६ २८	४२० अग्नेत्वंयशाअस्या	६ २ १४
५८ अग्नीषोमावनेनवां	१ ६ २६	१७२ अग्नेदादाशुषेगिं	३ १ २४
८८ अग्नीषोमावृषणावाज	८ २ १३	१७१ अग्नेदिवोअर्णमच्छा	३ १ २२
५८ अग्नीषोमाविमानिनो	१ ६ २६	१७२ अग्नेदिवःसूनुरसि	३ १ २५
५७ अग्नीषोमाविमंसुमे	१ ६ २८	६ अग्नेदेवाँइहावहजज्ञानः	१ १ २२
५८ अग्नीषोमासवेदसा	१ ६ २९	८ अग्नेदेवाँइहावहसादया	१ १ २८
५८ अग्नीषोमाहविषःप्रस्थि	१ ६ २९	१७१ अग्नेद्युम्नेनजागृवे	३ १ २४
४२ अग्नेअच्छावदेहनः	८ ७ २६	४३७ अग्नेधृतव्रतायते	६ ३ ४०
७२ अग्नेअपांसमिध्यसे	३ १ २५	१२५ अग्नेनयसुपथाराये	२ ५ १०
७१ अग्नेइळासमिध्यसे	३ १ २४	६४७ अग्नेनक्षत्रमजरं	८ ८ १४
०४ अग्नेकदातआनुषग्	३ ५ ६	४३७ अग्नेनिपाहिनस्त्वं	६ ३ ३८
४६ अग्नेकविर्वेधाअसि	६ ४ ३२	२४४ अग्नेनेमिरराँइव	४ १ ५
४७ अग्नेकेतुर्विशामसि	८ ८ १४	११ अग्नेपत्नीरिहावह	१ २ ५
७८ अग्नेधृतस्यधीतिभिः	६ ७ १२	५०६ अग्नेपवस्वस्वपाः	७ २ ११
४७ अग्नेचिकिद्धय१स्यनः	४ १ १४	२४६ अग्नेपावकरोचिषा	४ १ १६
६१ अग्नेजरस्वस्वपत्यआयु	२ ८ २१	२७ अग्नेपूर्वाअनूषसो	१ ३ २६
५० अग्नेजरितर्विशपतिः	६ ४ ३५	५७६ अग्नेःपूर्वेभ्रातरः	८ १ ११
७३ अग्नेजुषस्वनोहविः	३ १ ३१	६१६ अग्नेबाधस्वविमृधोवि	८ ५ १३
६७ अग्नेजुषस्वप्रतिहर्यतद्वचः	२ २ १३	३४४ अग्नेभवसुषमिधा	५ २ २३
०६ अग्नेतमद्याश्वंनस्तोमैः	३ ५ १०	१७० अग्नेभूरीणितव	३ १ २०
६६ अग्नेतवत्यंदुक्थ्यं	१ ७ २२	४३६ अग्नेभ्रातःसहस्कृत	६ ३ ३२
१६ अग्नेतवत्येअजर	६ २ ११	४३३ अग्नेमन्मानितुभ्यंकं	६ ३ २२
४१ अग्नेतवश्रवोवयः	८ ७ २८	६३६ अग्नेमन्युंप्रतिनुदन्	८ ७ १६
७४ अग्नेतृतीयेसवनेहिकानि	३ १ ३१	२७२ अग्नेमरुद्भिःशुभयद्भिः	४ ३ २५
७० अग्नेत्रीतेवाजिना	३ १ २०	४५८ अग्नेमाकिष्टेदेवस्य	६ ५ १२

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२०५ अग्नेमृळमहाँअसि	३ ५ ६	२४७ अग्नेसहन्तमाभर	४ १ १५
१३३ अग्नेयजस्वहविषां	२ ६ १	१७१ अग्नेसहस्वपृतना	३ १ २४
१६६ अग्नेयजिष्ठोअध्वरे	३ १ ८	२८६ अग्नेसत्तेषट्पतपा	४ ५ ३
१७१ अग्नेयत्तेदिविवर्चः	३ १ २२	७ अग्नेसुखतमेरथे	१ १ २४
२९३ अग्नेयदद्यविशो	४ ५ १९	२६५ अग्नेसुतस्यपीतये	४ ३ ५
३४१ अग्नेयाहिदूयं	५ २ १२	२४४ अग्नेःस्तोमंमनामहे	४ १ ५
४१९ अग्नेयाहिसुशस्तिभिः	६ २ १०	४३७ अग्नेस्तोमंजुषस्वमे	६ ३ ३६
२९५ अग्नेयुच्वाहियेतवा	४ ५ २९	६३० अग्नेहंसिन्य १ त्रिणं	८ ६ २४
१ अग्नेयंयज्ञमध्वरं	१ १ १	५२० अग्नेगोराजाप्यः	७ ३ २०
२९७ अग्नेरप्रसःसमिदस्तु	८ ३ १५	५४१ अग्नेबृहजुषसामध्वो	७ ५ २९
३४३ अग्नेरत्ताणोअंहसः	५ २ २०	५१९ अग्नेसिन्धूनांपवमानः	७ ३ १४
१३३ अग्नेरिंद्रस्यसोमस्य	२ ५ २९	२३० अग्रंपिबामधूनांसुतं	३ ७ २२
६३७ अग्नेर्गायत्र्यभवत्	८ ७ १८	६०२ अघोरचक्षुरपतिह्नयेधि	८ ३ २८
२५१ अग्नेर्वर्मपरिगोभिः	७ ६ २१	४२२ अघ्नतेविष्णवेवयं	६ २ २३
१२ अग्नेर्वयंप्रथमस्यामृतानां	२ १ ३	१०८ अचिकित्वाश्चिकितुषः	२ ३ १५
४७ अग्नेवाजस्यगोमतः	१ ५ २७	४८० अचिक्रददृषाहरिः	६ ७ १९
२७ अग्नेविवस्वदुषसः	१ ३ २८	२३३ अचितीयच्चक्रिमा	३ ८ ५
२९३ अग्नेविश्वेभिःस्वनीक	४ ५ २०	९३ अचेतिदस्त्राव्युनाक	२ २ ३
१६६ अग्नेविश्वानिवार्या	३ १ १०	३७८ अचेतिदिवोदुहितामघो	५ ५ २५
१७२ अग्नेविश्वेभिरग्निभिः	३ १ २४	४४७ अचेसग्निश्चिकितुः	६ ४ २७
२४९ अग्नेविश्वेभिरागहि	४ १ १९	५१४ अचोदसोनोधन्वन्तु	७ ३ ४
१७३ अग्नेवीहिपुरोळासं	३ १ ३१	४१५ अच्युताचिद्वोअज्मन्	६ १ ३६
३४४ अग्नेवीहिहविषा	५ २ २३	२६७ अच्छऋषेमारुतंगणं	४ ३ १०
१७४ अग्नेवृधानआहुति	३ १ ३१	२०९ अच्छाकविंनृमणोगा	३ ५ १८
१७३ अग्नेशकेमतेवयं	३ १ २८	५०६ अच्छाकोशंमधुश्रुतं	७ २ ९
२७० अग्नेशर्धतमागणं	४ ३ १९	३४१ अच्छागिरोमतयो	५ २ १३
२४९ अग्नेशर्धमहतेसौभगाय	४ १ २२	४१७ अच्छाचत्वनानमसा	६ २ २
६ अग्नेशुक्रेणशोचिषा	१ १ २३	५२३ अच्छानृचक्षाअसरत्	७ ४ २
५५४ अग्नेशुक्रेणशोचिषा	७ ७ ५	४१९ अच्छानोअङ्गिरस्तमं	६ २ १०

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२८६ अच्छानोमित्रमहो	४ ५ २	५२५ अजीतयेहतये	७ ४
२९२ अच्छानोमित्रमहो	४ ५ १६	४४२ अजैष्माद्यासनामच	६ ४ १
२९५ अच्छानोयाद्यावह	४ ५ २९	६५० अजैष्माद्यासनामच	८ ८ २
४५८ अच्छानःशीरशोचिपं	६ ५ १२	४२ अजोनक्षांदाधारपृथिवीं	१ ५ १
५७१ अच्छामइन्द्रंमतयः	७ ८ २४	५५० अजोभागस्तपसातं	७ ६ २
२६० अच्छामहीवृहतीशंतमा	४ २ २१	७६ अजोहवीदश्विनातौ	१ ८ १
२१९ अच्छायोगन्तानाधमान	३ ६ १८	७६ अजोहवीदश्विनावर्तिका	१ ८ १
३५८ अच्छायंवोमरुतः	५ ४ २	७५ अजोहवीन्नाससाकरावाम्	१ ८ १
२८२ अच्छावदतवसंगीभिः	४ ४ २७	२७२ अज्येष्ठासोअकनिष्ठासः	४ ३ २
२४ अच्छावदातनागिरा	१ ३ १७	४२४ अज्रेचिदस्मैकृणुथान्य	६ २ ३
१९४ अच्छाविवकिमरोदसी	३ ४ २	५४१ अतउत्वापितुभृतः	७ ५ २
२४८ अच्छावोअग्निमवसे	४ १ १७	१२२ अतप्यमानेअवसावन्ती	२ ५ २
१९९ अच्छावोचेयशुशुचान	३ ४ १५	४६९ अतश्चिदिन्द्रणउप	६ ६ १
१९६ अच्छावोदेवीमुषसं	३ ४ ८	४९७ अतस्त्वारयिमभि	७ १ ७
५०६ अच्छासमुद्रमिन्दवः	७ २ ९	१७९ अतारिषुर्भरतागव्यवःसं	३ २ १
१७९ अच्छासिन्धुमातृतमा	३ २ १२	३७६ अतारिष्मतमसस्पारमस्य	५ ५ २
५१५ अच्छाहिसोमःकलशान्	७ ३ ६	५६ अतारिष्मतमसस्पारं	१ ६ २
४४९ अच्छाहित्वासहसःसूनो	६ ४ ३२	१२१ अतारिष्मतमसस्पारं	२ ४ २
१६८ अच्छिद्राशर्मजरितः	३ १ १५	१२२ अतारिष्मतमसस्पारम	२ ५ १
३७ अच्छिद्रासूनोसहसोनो	१ ४ २४	१६५ अतितृष्टं ववक्षिथा	३ १ ७
३२३ अजाअन्यस्यवद्भयः	४ ८ २३	४८७ अतित्रीसोमरोचना	६ ८ ७
२५४ अजातशत्रुमजरास्वर्वती	४ २ ३	४१६ अतिथिमानुषाणां	६ २ १
११७ अजावृतइन्द्रशूरपत्नीः	२ ४ १६	५४६ अतिद्रवसारमेयौ	७ ६ १
३२३ अजास्वःपशुपावाज	४ ८ २४	२६ अतिनःसश्चतोनय	१ ३ २
२६३ अजिरासस्तदप	४ ३ १	४६५ अतिनोविष्पितापुरु	६ ६ २
४४४ अजिरासोहरयो	६ ४ १५	६१ अतिवायोससतोयाहिश	२ १ २
१७४ अजीजनन्नमृतंमर्त्यासः	३ १ ३४	३२१ अतिवायोमरुतो	४ ८ १
५३८ अजीजनोअमृतं	७ ५ २२	५०० अतिवारान्पवमानोअसि	७ १ १
५३८ अजीजनोहिपवमान	७ ५ २२	४७२ अतिविद्धाविथुरेणाचिद	६ ६ ३

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१५ अतिविश्वाःपरिष्ठा	८ ५ ९	१३३ अत्रिमनुस्वराज्यं	२ ५ २९
८६ अतिश्रितीतिरश्चता	६ ८ ४	२८० अत्रिर्यद्वामवरोहन्	४ ४ १९
१८ अतिष्ठन्तीनामनिवेश	१ २ ३७	४३१ अत्रीणांस्तोममद्रिवोमह	६ ३ १८
५७ अतीदुशक्रओहते	६ ५ ७	५५८ अत्रेदुमेमंससेसत्यमुक्तं	७ ७ १६
६८ अतीयामनिदस्तिरः	४ ३ १३	४३० अत्रेरिवशृणुतंपूर्व्यस्तुतिं	६ ३ १७
२७ अतीहिमन्युषाविणं	६ ३ ५	६५१ अत्रैववोपिनह्यामि	८ ८ २४
१२ अतृष्णुवन्तंवियतम	३ ६ १	४६ अथातेअंगिरस्तमः	१ ५ २३
११ अतोदेवाअवन्तुनः	१ २ ७	२ अथातेअन्तमानां	१ १ ७
६५ अतोनाआनृनतिथी	४ ३ ४	१४ अथानउभयेषां	१ २ २१
११ अतोवयमंतमेभिर्युजानाः	२ ३ २४	२६४ अदत्रयादयतेवार्याणि	४ ३ ३
१४ अतोविश्वान्यद्भुता	१ २ १८	३२ अददाअर्भामहेतवचस्यवे	१ ४ ११
३ अतःपरिज्मन्नागहि	१ १ १२	५१७ अदब्धइंदोपवसे	७ ३ १०
१०२ अतःसमुद्रमुद्रतः	५ ८ १४	४३७ अदब्धस्यस्वधावतः	६ ३ ३९
१०४ अतःसहस्रनिर्णिजा	५ ८ २७	३३२ अदब्धेभिःसवितः	५ १ १५
१७८ अत्यायातमश्विना	४ ४ १५	२८९ अदब्धेभिस्तवगोपाभिः	४ ५ १०
६६ अत्यावृधस्नूरोहिता	३ ४ १६	२५३ अदर्दरुत्समसृजोविस्वा	४ १ ३२
४८५ अत्याहियानानहेतुभिः	६ ८ २	९१ अदर्शिगातुरुरवेवरीयसी	२ १ २६
३६६ अत्यासोनयेमरुतः	५ ४ २५	४७८ अदर्शिगातुवित्तमः	६ ७ १३
१९६ अत्यूपवित्रमक्रमीत्	७ १ २	४१५ अदान्मेपारुकुत्स्यः	६ १ ३५
१८७ अत्यूर्मिर्मत्सरोमदः	६ ८ ७	६३० अदाभ्येनशोचिषा	८ ६ २५
११८ अत्योनाहियानोअभि	७ ३ १२	२३३ अदाभ्योभुवनानि	३ ८ ४
४१ अत्योनाज्मन्त्सर्गप्रतक्तः	१ ५ ६	१६६ अदाभ्यःपुरएता	३ १ ९
१७ अत्यंमृजन्तिकलशे	७ ३ ११	५८८ अदितिर्द्यावापृथिवीऋतं	८ २ १२
१६१ अत्यंहविःसचतेसच्चधातु	४ २ २३	५४ अदितिर्द्यौरदितिरंतरिक्तं	१ ६ १६
१०७ अत्रातेरूपमुत्तमं	२ ३ १२	४४२ अदितिर्नउरुष्यतु	६ ४ ८
१९१ अत्राविनेमिरेषां	६ ३ ११	४१२ अदितिर्नोदिवा	६ १ २६
३५१ अत्राहगोरमन्वत	१ ६ ७	५९३ अदितिर्हजनिष्ट	८ ३ १
६१ अत्राहतद्वेहेथेमध्वआहुतिं	२ १ २५	१४६ अदितेमित्रवरुणो	२ ७ ८
११५ अत्राहतेहरिवस्ताउ	३ ६ ८	३२२ अदित्सन्तंचिदाघृणे	४ ८ १७

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२९१ अदियुतस्वपाको	४ ५ १३	२८८ अधजिह्वापापतीति	४ ५ ८
३१ अदृश्रमस्यकेतवः	१ ४ ७	३६४ अधज्मोअधवादिवः	५ ७ १३
१२६ अदृष्टान्हन्त्यायती	२ ५ १४	३६ अधतेविश्वमनुहासादिष्टय	१ ४ २२
१७७ अदेदिष्टवृत्रहागोपतिर्गाः	३ २ ८	५४७ अधत्यंद्रप्संविभ्वंविच	७ ६ ६
६३३ अदेवादेवःप्रचता	८ ७ ९	५८३ अधत्वमिन्द्रविद्धि	८ १ ३०
१४३ अदेवेनमनसा	२ ६ ३१	२९६ अधत्वष्टातेमहः	४ ६ २
६४७ अदोयदारुप्लवते	८ ८ १३	२६६ अधत्वाविश्वेपुरः	४ ६ २
६२९ अद्धीदिन्द्रप्रस्थितेमा	८ ६ २१	१४२ अधत्विषीमांअभ्योजसा	२ ६ २८
५१३ अद्भिःसोमपपृचानस्य	७ २ ३२	४७३ अधद्रप्सोअंशुमत्याउप	६ ६ ३४
३०६ अद्याचिन्नूचित्तदपो	४ ७ २	५२७ अधधारयामध्वा	७ ४ १३
२७ अद्यादूतंवृणीमहे	१ ३ २८	२०३ अधद्युतानःपित्रो	३ ५ २
७४ अद्यादेवाउदितासूर्यस्य	१ ८ ७	२६६ अधद्यौश्चित्तेअपसा	४ ६ ३
४५१ अद्याद्याश्वश्वइन्द्रः	६ ४ ३९	७९ अधप्रजज्ञेतराणिर्ममत्तु	१ ८ २५
२८२ अद्यानोदेवसवितः	४ ४ २५	३९४ अधप्लायोगिरतिनासद	५ ७ १६
३६२ अद्यामुरीययदियातुधानः	५ ७ ७	४४१ अधप्रियमिषिराय	६ ४ ६
५६३ अद्येदुणीदममन्	७ ७ ३०	४४१ अधयच्चारथेगणे	६ ४ ६
५५९ अद्रिणातेमन्दिनः	७ ७ २०	५३८ अधयदिमेषवमान	७ ५ २३
५१३ अद्रिभिःसुतोमतिभिः	७ २ ३३	५८३ अधयद्राजानागविष्टौ	८ १ ३०
५१० अद्रिभिःसुतःपवते	७ २ २५	३४५ अधश्रुतंकवषंवृद्धं	५ २ २६
५१६ अद्रिभिःसुतःपवसेपवित्रे	७ ३ १६	२१८ अधश्वेतंकलशंगोभिरक्तं	३ ६ १६
४४६ अद्रोघमावहोशतोयवि	६ ४ ३२	५१३ अधश्वेतंकलशं	७ २ ३२
१७८ अद्रोघसत्यंतवतन्महित्वं	३ २ १०	२४२ अधस्मयस्यार्चयः	४ १ १
४३ अद्रौचिदस्माअन्तर्दुरोणे	१ ५ १४	३०३ अधस्मातेचर्षणयो	४ ६ २०
५६५ अद्वेषोअद्यवर्हिषः	७ ८ ७	१४९ अधस्मानउदवता	२ ७ १४
२८४ अद्वेषोनोमरुतो	४ ४ ३४	३१४ अधस्मानोवृधेभव	४ ७ २९
२५० अधकत्वामधवन्तुभ्यंदे	४ १ २३	२६१ अधस्मास्यपनयन्ति	४ ५ १४
२३१ अधक्षपापरिष्कृतः	७ ४ २५	४४१ अधस्यायोषणामही	६ ४ ६
८१ अधगमंतानहुषोहवंसूरेः	२ १ ३	५९ अधस्वनादुतविभ्युः	१ ६ ३२
२५५ अधगमन्तोशनापृच्छतेवां	७ ७ ७	२४ अधस्वनान्मरुतांविश्व	१ ३ १६

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
७९ अधस्वमस्यनिर्विदे	१ ८ २३	२४५ अधाह्यग्नएषां	४ १ ८
१३६ अधाकृणोःपृथिवीं	२ ६ १०	२०६ अधाह्यग्नेक्रतोर्भद्रस्य	३ ५ १०
१३९ अधाकृणोःप्रथमंवीर्यं	२ ६ १९	५४४ अधाह्यग्नेमह्मनिषद्य	७ ६ १
५८३ अधागावउपमातिं	८ १ ३०	५१७ अधिद्यामस्थादृषभो	७ ३ ११
६३८ अधाचिन्नुयद्दिधिषा	८ ७ २०	५० अधिद्वयोरदधाउक्थ्यं	१ ६ ४
४७० अधातेअप्रतिष्कुतं	६ ६ २३	४६५ अधिनइन्द्रैषां	६ ६ ४
४६५ अधात्वंहिनस्करः	६ ६ ६	५६३ अधिपुत्रोपमश्रवः	७ ८ २
२६६ अधानरोन्योहतेऽधा	४ ३ १०	५६ अधिपेशांसिवपतेनृतू	१ ६ २४
२६ अधानोविश्वसौभग	१ ३ २५	३१३ अधिबृबुःपणीनां	४ ७ २६
५८३ अधान्वस्यजेन्यस्य	८ १ ३०	५२४ अधियदस्मिन्वाजिनी	७ ४ ४
३८३ अधान्वस्यसंदृशंजग	५ ६ १०	६२१ अधियस्तस्थौकेशवन्ता	८ ५ २६
६५ अधामन्येश्रत्तेअस्मा	१ ७ १९	४२१ अधियाबृहतोदिवः	६ २ २२
३०५ अधामन्येबृहदसुर्यम्	४ ७ २	३२७ अधिश्रियेदुहिता	५ १ ३
३४३ अधामहीनआयस्य	५ २ २०	४५ अधिश्रियंनिदधुश्चारु	१ ५ १८
२०० अधामातुरुषसःसप्तवि	३ ४ १८	४८ अधिसानौनिजिघ्रते	१ ५ ३०
१६२ अधाय्यग्निर्मानुषीषु	२ ८ २४	६११ अधीन्वत्रसप्ततिंचसप्त	८ ४ २८
२०० अधायथानःपितरःपरा	३ ४ १९	४०३ अधीवर्याद्विरीणां	५ ८ २०
१३९ अधायोविश्वाभुवना	२ ६ १९	९४ अधीवासंपरिमातु	२ २ ६
५६२ अधायिधीतिरससृग्र	७ ७ २७	४८० अधुक्ततप्रियंमधु	६ ७ १८
२७३ अधारयतंपृथिवीं	४ ३ ३०	४५९ अधुक्तत्पिप्युषीमिषं	६ ५ १७
१० अधारयन्तवह्नयः	१ २ २	७६ अधेनुंदस्त्रास्तर्यविष	१ ८ १६
५८३ अधासुमन्द्रोअरतिः	८ १ २६	४२८ अधःपश्यस्त्वमोपरि	६ ३ १०
२०० अधाहयद्वयमग्नेत्वाया	३ ४ १८	२६० अध्वर्यवश्चकृवांसोम	४ २ २०
३७६ अधाहयन्तोअश्विना	५ ५ २१	४२७ अध्वर्यवातुहिषिञ्च	६ ३ ५
२७५ अधाहिकाव्यायुवं	४ ४ ४	५६१ अध्वर्यवोऽपइतासमुद्रं	७ ७ २४
४९७ अधाहिन्वानइन्द्रियं	७ १ ५	१३७ अध्वर्यवोभरतेद्राय	२ ६ १३
२८६ अधाहिविद्वीज्योऽसि	५ २	१३७ अध्वर्यवोयउरणं	२ ६ १३
४७५ अधाहीन्द्रगिर्वणः	६ ७ २	१३७ अध्वर्यवोयन्नरःकामया	२ ६ १४
२८५ अधाहोतान्यसीदो	४ ४ ३५	१३७ अध्वर्यवोयःस्वश्रं	२ ६ १३

पृष्ठांक	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१३७ अध्वर्यवोयोअपो	२ ६ १३	१४३ अनानुदोष्टभोजगि	२ ६ ३१
१३७ अध्वर्यवोयोदिव्यस्य	२ ६ १४	२०८ अनायतोअनिबद्धःक	३ ५ १४
१३७ अध्वर्यवोयोद्विभीकं	२ ६ १३	२०७ अनायतोअनिबद्धः	३ ५ १३
१३७ अध्वर्यवोयःशतमासह	२ ६ १४	७४ अनारम्भणेतदवीरये	१ ८ ८
१३७ अध्वर्यवोयःशतशम्बर	२ ६ १३	२०३ अनिरेणवचसाफल्ये	३ ५ ३
३८८ अध्वर्यवोरुणंदुग्धमंशुं	५ ६ २३	८ अनुकामन्तर्पयेथां	१ १ ३२
५६१ अध्वर्यवोहविष्मन्तोहे	७ ७ २४	११७ अनुकृष्णेवसुधित्तीजि	३ २ ८
१३७ अध्वर्यवःकर्तनाश्रुष्टिं	२ ६ १४	२३० अनुकृष्णेवसुधित्तीयेमा	३ ७ २४
१३७ अध्वर्यवःपयसो	२ ६ १४	१११ अनुत्तमातेमघवन्नकिर्तु	२ ३ २५
१६४ अध्वर्युभिःपञ्चभिः	३ १ २	३५६ अनुतदुर्वीरोदसी	५ ३ २७
५७० अध्वर्युवामधुपाणिं	७ ८ २१	३५९ अनुतन्नोजास्पतिः	५ ४ ५
४९८ अध्वर्योअद्रिभिःसुतं	७ १ ८	३०३ अनुतेदायिमहइन्द्रिया	४ ६ २०
३९८ अध्वर्योद्रावयोत्वं	५ ७ ३२	४७५ अनुतेशुष्मंतुरयन्तमी	६ ७ ३
३११ अध्वर्योवीरप्रमहे	४ ७ १८	४०३ अनुत्रितस्ययुध्यतः	५ ८ २२
१०९ अनच्छयेतुरगातुजीवं	२ ३ १९	८० अनुत्वामहीपाजसीअ	१ ८ २६
४८६ अनप्तमप्सुदुष्टं	६ ८ ६	१०७ अनुत्वारथोअनुमर्यो	२ ३ १२
५६५ अनमीवाउषसआ	७ ८ ७	४६२ अनुत्वारोदसीउभेकृत्त	५ ५ २८
१९५ अनमीवासइळयामद	३ ४ ५	४०२ अनुत्वारोदसीउभेचक्रं	५ ८ १६
४१२ अनर्वाणोहोपां	६ १ २५	२६७ अनुत्वाहिध्नेअधदेव	४ ६ ६
१२५ अनर्वाणंवृषभंमन्द्रजिह्वं	५ १ १२	२९७ अनुद्यावापृथिवी	४ ६ ६
४७५ अनर्शरातिवसुदामुप	६ ७ ३	४८२ अनुद्रप्सासइन्दवः	६ ७ २६
२२४ अनश्वोजातोअनभीशु	३ ७ ७	२२० अनुद्वाजहितानयो	३ ६ २२
१०० अनश्वोजातोअनभी	२ २ २२	४२२ अनुपूर्वाण्योक्त्वा	६ २ २४
३ अनवद्यैरभिद्युभिः	१ १ १२	१६ अनुप्रत्नस्यौकसः	१ २ २६
२५२ अनवस्तेरथमश्वायतत्त	४ १ २९	४५७ अनुप्रत्नस्यौकसः	६ ५ ७
२४६ अनस्वन्तासत्पतिर्मा	४ १ २१	४८९ अनुप्रत्नासआयवः	६ ८ १३
२८२ अनागसोअदितये	४ ४ २६	३०८ अनुप्रयेजेजनआजो	४ ७ ८
६४० अनाधृष्टानिधृषितः	८ ७ २६	३२ अनुव्रतायरन्धयन्नप	१ ४ १०
१४२ अनानुदोष्टभोदोधतः	२ ६ २७	२५० अनुयदीमरुतोमन्दसा	४ १ २३

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२७३ अनुश्रुताममतिवर्धत	४ ३ ३०
६४६ अनुस्पष्टोभवत्येषः	८ ८ १८
१६ अनुस्वधामक्षरन्नापो	१ ३ ३
५३८ अनुहित्वासुतंसोम	७ ५ २२
२६२ अनूनोदत्रहस्तयतो	४ २ २७
५३५ अनूपेगोमान्गोभिर	७ ५ १३
६०१ अनृक्षराऋजवः	८ ३ २४
३२६ अनेनोवोमरुतो	५ १ ८
४४३ अनेहसंप्रतरणं	६ ४ १४
४४४ अनेहसंवो	६ ४ १६
१२२ अनेहोदात्रमदितेरनर्व	२ ५ २
४५५ अनेहोनउरुव्रजे	६ ४ ५३
४१३ अनेहोमित्रार्यमन्	६ १ २८
३८० अन्वपांखान्यतृन्तमोज	५ ६ २
३९५ अन्वस्यस्थूरंददृशेपुर	५ ७ १६
६०७ अन्वहमासाअन्विद्वना	८ ४ १६
१३६ अन्वेकोवदतियददाति	२ ६ १०
३०२ अन्यदद्यकर्वरं	४ ६ १७
४६१ अन्यमस्माद्वियाइयं	६ ५ २६
५४६ अन्यमूषुत्वंयम्यन्यः	७ ६ ८
४५८ अन्यव्रतममानुषः	६ ५ १०
१९३ अन्यस्यावत्संरिहती	३ ३ ३०
६१५ अन्यावोअन्यामवतु	८ ५ १०
५६४ अन्येजायांपरिमृशन्त्य	७ ८ ३
३९० अन्योअन्यमनुगृभणा	५ ७ ३
४८५ अपधनन्तोअरावणः	६ ८ २
५०३ अपधनन्तसोमरक्षसः	७ १ ३५
५२६ अपधनन्नेषिपवमान	७ ४ १०
५०१ अपधनन्पवतेमृधोऽप	७ १ २२

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
५०३ अपधनन्पवसेमृधोऽप	७ १ ३४
५९० अपज्योतिपातमो	८ २ १७
४४३ अपत्याअस्थुरनिरा	६ ४ १३
३१ अपत्येतायवोयथा	१ ४ ७
२६ अपत्यंपरिपंथिनं	१ ३ २४
३२० अपत्यंष्ट्रजिनंरिपुं	४ ८ १३
४८४ अपक्षारामतीनां	६ ७ ३५
६० अपनःशोशुचदघं	१ ७ ५
६३७ अपप्राचइन्द्रविश्वान्	८ ७ १६
६२१ अपयोरिन्द्रःपापज	८ ५ २६
१७७ अपश्विदेषविभ्वोऽदमू	३ २ ८
५९७ अपश्यमस्यमहतो	८ ३ १४
१०९ अपश्यंगोपामनिपद्यमा	३ २०
६५४ अपश्यंगोपामनिपद्यमा	८ ८ ३५
५५६ अपश्यंग्रामंवहमानं	७ ७ १८
६५६ अपश्यंत्वामनसाचेकि	८ ८ ४१
६५६ अपश्यंत्वामनसादी	८ ८ ४१
३७५ अपस्वसुरुषसोनगिज	५ ५ १८
५९५ अपहतरक्षसोभंगुमव	८ ३ ८
५५१ अपागूहन्नमृतां	७ ६ २३
११० अपाङ्गप्राङ्गेतिस्वधया	२ ३ २१
१८ अपादहस्तोअपृतन्यत्	१ २ ३७
३०८ अपादितउदुनश्चित्र	४ ७ १०
४५७ अपादिन्द्रोअपादग्निः	६ ५ ७
४६९ अपादुशिप्रचन्धसः	६ ६ १५
१०० अपादेतिप्रथमापद्धती	२ २ २२
१५४ अपाद्धोत्रादुतपोत्रादम	२ ८ १
४६७ अपाधमदभिशस्तीरश	६ ६ १२
८१ अपान्यदेत्यभ्यः न्यदे	२ १ ५

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
३४ अपामतिष्ठद्धरणहरं	१ ४ १८	२०९ अपोयदद्रिंपुरुहूत	३ ५ १८
४४२ अपामसोमममृताअभूम	६ ४ ११	५३६ अपोवसानःपरिकोशम	७ ५ १६
६४२ अपामिदंन्यथनं	८ ७ ३०	२०९ अपोवृत्रंवात्रिवांसं	३ ५ १८
५२५ अपामिवेदूर्मयस्तर्तुरा	७ ४ ५	२१९ अपोषाअनसःसरत्सं	३ ६ २०
५८५ अपामीवामपविश्वाम्	८ २ ५	४५५ अपोषुणइयंशरुः	६ ४ ५३
४१३ अपामीवामपस्त्रिधम्	६ १ २६	१४७ अपोसुभ्यक्षवरुण	२ ७ १०
६१७ अपामीवांसविता	८ ५ १७	२२२ अपोहोप्रामजुषन्तदेवा	३ ७ २
२८६ अपामुपस्थेमहिषा	४ ५ १०	१८८ असूर्येमरुतआपिः	३ ३ १६
४१० अपामूर्मिर्मदन्निव	६ १ १५	७१ अप्रस्वतीमश्विनावाच	१ ७ ३७
१४० अपाय्यस्यांधसो	२ ६ २३	२३१ अप्रतीतो जयतिसंध	३ ७ २७
२८४ अपारोवोमहिमा	४ ४ ३४	९६ अप्रयुच्छन्नप्रयुच्छाद्भिर	२ २ १२
१५९ अपांगर्भदर्शतमोषधी	२ ८ १५	३५ अप्रक्षितंवसुविभर्षिह	१ ४ २०
११ अपानपातमवसे	१ २ ५	४५० अप्रामिसत्यमघवन्तथे	६ ४ ३६
१५२ अपानपादाह्यस्थादु	२ ७ २३	६४० अप्सरसांगन्धर्वाणां	८ ७ २४
५६६ अपापेरुंजीवधन्यं	७ ८ १०	६३३ अप्सराजारमुपसिष्मि	८ ७ ७
४१० अपांफेनेननमुचेः	६ १ १६	५०५ अप्साइन्द्रायवायवे	७ २ ४
३८३ अपांमध्येतस्थिवांसं	५ ६ ११	४९१ अप्सुत्वामधुमत्तमं	६ ८ २०
६१४ अपाःपूर्वेषांहरिवः	८ ५ ७	६२० अप्सुधूतस्यहरिव	८ ५ २४
१९० अपाःसोममस्तमिन्द्र	३ ३ २०	१२ अप्सुमेसोमोअब्रवीत्	१ २ ११
३२० अपिपन्थामगन्महि	४ ८ १३	५४५ अप्सुमेसोमोअब्रवीत्	७ ६ ५
४३९ अपिवत्कद्रुवःसुतं	६ ३ ४७	४३६ अपस्वग्नेअधिष्ठव	६ ३ ३०
४३४ अपिवृश्चपुराणवत्	६ ३ २४	१२ अपस्व१न्तरमृतमप्सुभे	१ २ ११
३५९ अपिष्ठुतःसविता	५ ४ ५	१३ अबुध्रेराजावरुणोवन	१ २ १४
५४९ अपेतवीतविचसर्पतातः	६ ६ १५	५६४ अबुध्रमुत्यइन्द्रवन्तः	७ ८ ६
६४६ अपेन्द्रद्विषतोमनः	८ ८ १०	३४० अबोधिजारउषसा	५ २ १२
६५० अपेहिमनसस्पते	८ ८ २२	२३७ अबोधिहोतायजथा	३ ८ १२
३०६ अपूर्व्यापुरुतमा	४ ७ ४	१०२ अबोध्यग्निर्जर्मउदेतिमूर	२ २ २७
१२ अपोदेवीरुपह्वये	१ २ ११	२३७ अबोध्यग्निःसमिधा	३ ८ १२
६२१ अपोमहीरभिशस्तेः	८ ५ २५	३५६ अब्जामुक्थैरहिं	५ ३ २६

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
५९९ अभागःसन्नपपरेतः	८ ३ १८	३९७ अभित्वापूर्वपीतये	५ ७ २६
४०२ अभिकणवाअनूषतं	५ ८ १५	४९९ अभित्वायोषणोदश	७ १ १३
३४८ अभिक्रत्वेन्द्रभूरध	५ ३ ४	४३८ अभित्वावृषभासुते	६ ३ ४६
५१८ अभिक्रन्दन्कलशं	७ ३ १४	३५४ अभित्वाशूरनोनुमः	५ ३ २१
२८२ अभिक्रन्दस्तनय	४ ४ २८	५९४ अभित्वासिन्धोशिशु	८ ३ ६
४८६ अभिक्षिपःसमग्मतं	६ ८ ४	६३१ अभिद्यांमहिनाभुवं	८ ६ २७
६२६ अभिरुयानोमघवन्	८ ५ १३	१८४ अभिद्युम्नानिवनिनः	३ ३ २
५०२ अभिगव्यानिवीतये	७ १ २८	५३६ अभिःद्युम्नं बृहद्यशः	७ ५ १८
४८९ अभिगावोअधन्विषुः	६ ८ १४	४९२ अभिद्रोणानिवभ्रवः	६ ८ २३
४६२ अभिगावोअनूषतयो	६ ८ २२	९४ अभिद्विजन्मात्रिवृदन्न	२ २ ५
६२० अभिगोत्राणिसहसा	८ ५ २३	९९ अभिद्विजन्मात्रीरोच	२ २ १८
४६२ अभिगन्धर्वमतृणत्	६ ५ २९	२५९ अभिनइळायूथस्यमाता	४ २ १६
१७६ अभिजैत्रीरसचन्तस्पृ	३ २ ५	१४४ अभिनक्षन्तोअभियेतं	२ ७ २
१८२ अभितष्टेवदीधयामनी	३ २ २३	११ अभिनोदेवीरवसा	१ २ ६
४८४ अभितेमधुनापयः	६ ७ ३६	३२२ अभिनोनर्यवसु	४ ८ १७
५१७ अभित्यंगावःपयसा	७ ३ ९	५३० अभिनोवाजसातमं	७ ४ २३
४८२ अभित्यंपूर्व्यमदं	६ ७ २६	४५६ अभिप्रगोपतिंगिरा	६ ५ ५
४८२ अभित्यंमद्यंमदं	६ ७ २६	२१२ अभिप्रदद्गुर्जनयोन	३ ६ १
३१ अभित्यंमेषंपुरुहूतम्	१ ४ ९	४६७ अभिप्रभरधृषताधृषन्मद	६ ६ १२
३१९ अभित्यंवीरंगिर्वणसं	४ ८ ९	१६६ अभिप्रयांसिवाहसा	३ १ १०
५२२ अभित्रिपृष्ठं वृषणं	७ ३ २६	२९३ अभिप्रयांसिसुधितानि	४ ५ १९
४७ अभित्वागोतमागिरा	१ ५ २६	२३६ अभिप्रवन्तसमने	३ ८ ११
२२१ अभित्वागोतमागिरानू	३ ६ २८	४४३ अभिप्रवःसुराध	६ ४ १४
१२ अभित्वादेवसवितः	१ २ १३	३५५ अभिप्रस्थाताहेव	५ ३ २५
६५४ अभित्वादेवःसविता	८ ८ ३२	४९९ अभिप्रियाणिकाव्या	७ १ १४
१२९ अभित्वानक्तीरुषसः	२ ५ २०	५१३ अभिप्रियाणिपवतेच	७ २ ३३
३०० अभित्वापाजोरत्तसो	४ ६ १२	५२७ अभिप्रियाणिपवते	७ ४ १३
१० अभित्वापूर्वपीतयेसु	१ १ ३७	४८५ अभिप्रियादिवस्पदा	६ ७ ३९

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
४८४ अभिप्रियादिवस्पदं	६ ७ ३५	४८ अभिष्टनेतेअद्रिवो	१ ५ ३५
४२४ अभिप्रियामरुतोयावो	६ २ ३२	४५५ अभिष्टयेसदावृधं	६ ५ ३५
५९९ अभिप्रेहिदक्षिणतः	८ ३ १८	२० अभिसिध्मोअजिगात्	१ ३ ३५
४९२ अभिब्रह्मीरनूषत	६ ८ २३	४८७ अभिसुवानासइन्दवः	६ ८ ७
१४२ अभिभुवेऽभिभंगाय	२ ६ २७	२६ अभिसूयवसंनय	१ ३ २५
६५१ अभिभूरहमागमं	८ ८ २४	४८९ अभिसोमासआयवः	६ ८ १३
७ अभियज्ञंशृणीहिनः	१ १ २८	५३५ अभिसोमासआयवः	७ ५ १४
२८० अभियेत्वाविभावरि	४ ४ २१	३६६ अभिस्वपूभिर्मिथो	५ ४ २३
३५९ अभियेमिथोवनुषः	५ ४ ५	४०९ अभिस्वरन्तुयेतव	६ १ १२
१९६ अभियोमहिनादिवं	३ ४ ६	३२ अभिस्ववृष्टिमदेअस्ययु	१ ४ १२
३५८ अभियंदेवीनिर्ऋतिः	५ ४ ४	४७५ अभिहिसत्यसोमपाः	६ ७ १
३५९ अभियंदेव्यदितिः	५ ४ ५	१९४ अभीकआसांपदवीर	३ ४ १
५२९ अभिवस्त्रासुवसनानि	७ ४ २०	२२० अभीनआववृत्स्व	३ ६ २४
४०८ अभिवद्भ्यजतये	६ १ ३	५३१ अभीनवन्तेअद्रुहः	७ ४ २७
४८४ अभिवद्भिरमर्त्यः	६ ७ ३३	९४ अभीनोअग्नउक्थमि	२ २ ७
५२९ अभिवायुंवीत्यर्षा	७ ४ २०	५२९ अभीनोअर्षदिव्या	७ ४ २१
३७३ अभिवांनूनमश्विनासु	५ ५ १२	५७४ अभी३दमेकमेकः	८ १ ६
४८५ अभिविप्राअनूषतगा	६ ७ ३८	४८० अभी३ममद्वन्याउत	६ ७ १७
४८७ अभिविप्राअनूषतमूर्ध	६ ८ ७	३१ अभीमवन्वन्तस्वभिष्टि	१ ४ ९
४९५ अभिविश्वानिवार्या	६ ८ ३२	९७ अभीमृतस्यदोहनाअनू	२ २ १३
६५३ अभिवृत्यसपत्नान्	८ ८ ३२	४९३ अभीमृतस्यविष्टपं	६ ८ २४
५०४ अभिवेनाअनूषत	७ १ ४०	६५३ अभीवर्तेनहविषा	८ ८ ३३
२५८ अभिवोअर्चेपोष्यावतो	४ २ १४	२१ अभीवृतंकृशनैर्विश्वरूपं	१ ३ ४
३५५ अभिवोदेवीधिंयं	५ ३ २५	३५४ अभीषतस्तदाभर	५ ३ २१
४४० अभिवोवीरमन्धसोमदे	६ ४ ३	४७१ अभीषुणस्त्वंरयिं	६ ६ २०
१९० अभिव्ययस्वखदिरस्य	३ ३ २२	२२० अभीषुणःसखीनां	३ ६ २१
४०२ अभिव्रजंनतत्रिषे	५ ८ १३	५८१ अभीष्व१र्यःपौंस्यैः	८ १ २१
८९ अभिवृग्याचिदाद्रिवः	२ १ २२	५९९ अभीहिमन्योतवसः	८ ३ ११
५९० अभिश्यावंनकृशनेभिः	८ २ १८	४०६ अभुत्स्युप्रदेव्या	५ ८ ३

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२१ अभूदिदंवयुनमोषुभूपत	४ २७	८३ अमन्दान्तस्तोमान्प्रभरे	१ ११
२८ अभूदुपारमेतवे	१ ३ ३५	३९४ अमन्महीदनाशवः	५ ७ १२
२८ अभूदुभाउअंशवे	१ ३ ३४	५६८ अमाजुरश्चिच्चवथोयुवं	८ १५
२३ अभूदुवोविधतेरत्नधेयं	३ ७ ३	१३९ अमाजूरिचपित्रोः	२ ६ २०
७८ अभूदुषाइन्द्रतमामघो	५ ५ २६	२७१ अमादेषांभियसा	४ ३ २४
७९ अभूदुषारुशत्पशुः	४ ४ १६	४१६ अमायवोमरुतो	६ १ ३७
३३ अभूदेवःसवितावन्द्यो	३ ८ ५	४८५ अमित्रहाविचर्षणिः	६ ७ ३७
१३ अभूरुवीरगिर्वणो	४ ७ २३	१७५ अमित्रायुधोमरुतामिव	३ १ ३४
०६ अभूरेकोरयिपते	४ ७ ३	८२ अमिनतीदैव्यानिव्रता	२ १ ७
५८ अभूर्वाँक्षीर्व्यु१ आयु	७ ७ १६	१३ अमीयऋत्तानिहितास	१ २ १४
३८ अभ्यभिहिश्रवसा	७ ५ २२	६६ अमीयेदेवाःस्थन	१ ७ २०
३३ अभ्यर्चनभाकवत्	६ ३ २४	६६ अमीयेपञ्चोत्तणः	१ ७ २१
३६ अभ्यर्षतसुष्टुतिंगव्यं	३ ८ ११	६६ अमीयेसत्तरश्मयः	१ ७ २१
८८ अस्यर्षबृहद्यशः	६ ८ १०	३६५ अमीवहावास्तोष्पते	५ ४ २२
८० अभ्यर्षमहानां	६ ७ १६	६२० अमीषांचित्तंप्रति	८ ५ २३
९८ अभ्यर्षविचक्षण	७ १ ८	३७० अमूराविश्वावृषणावि	५ ५ ३
०२ अभ्यर्षसहस्रिणं	७ १ ३२	२०४ अमूरोहोतान्यसादि	३ ५ ४
८१ अभ्यर्षस्वायुध	६ ७ २३	३४१ अमूरः कविरदितिः	५ २ १२
८१ अभ्य१र्षानपच्युतः	६ ७ २३	१२ अमूर्याउपसूर्ये	१ २ ११
४६ अभ्यवस्थाःप्रजायन्ते	४ १ ११	५०९ अमृक्तेनरुशता	७ २ २१
५९ अभ्यारमिदद्रयः	६ ५ १६	४६० अमृतंजातवेदसं	६ ५ २१
६३ अभ्यूर्णोतियन्नग्नं	६ ५ ३३	१५३ अमेवनःसुहवा	२ ७ २५
९५ अभ्रपुषोनवाचा	८ ३ १०	११४ अम्यक्सातइन्द्रऋष्टि	२ ४ ८
६८ अभ्राजिशर्धोमरुतो	४ ३ १५	३१२ अयमकृणोदुषसः	४ ७ २०
०३ अभ्रातरोनयोषणो	३ ५ १	६५४ अयमग्निरुरुष्यति	८ ८ ३४
१७ अभ्रातृव्योअनात्वं	६ २ ३	५९१ अयमग्निर्वध्यूरवस्य	८ २ २०
८२ अभ्रातेवपुंसएतिप्रती	२ १ ८	४६१ अयमग्निःसहस्रिणः	६ ५ २४
७१ अमन्थिष्ठांभारता	३ १ २३	१६८ अयमग्निःसुवीर्यस्येशे	३ १ १६
११ अमन्दन्मामरुतःस्तोमः	३ ३ २६	६४२ अयमग्नेजरितात्वे	८ ७ ३०

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
४३७ अयमग्नेत्वेअपि	६ ३ ४१	५०० अयावीतीपरिस्रव	७ १ ११
१९० अयमस्मान्वनस्पतिर्मा	३ ३ २२	४९६ अयासोमःसुकृत्यया	७ १
६४३ अयमस्मासुकाव्यः	८ ८ २	३०१ अयाहत्यंमायया	४ ६ ११
४७६ अयमस्मिजरितःपश्य	६ ७ ४	१५३ अयांसमग्नेसुक्षिति	२ ७ २१
६०३ अयमिन्द्रवृषाकपिः	८ ४ ४	४५१ अयुजोअसमोनुभिः	६ ४ ४
४६१ अयमिन्द्रोमरुत्सखा	६ ५ २७	११४ अयुजन्तइन्द्रविश्वकु	२ ४
२०४ अयमिहप्रथमोधाया	३ ५ ६	३१ अयुक्तसप्तशुन्ध्युवः	१ ४
१६ अयमुतेसमतसि	१ २ २८	३६९ अयुक्तसप्तहरितः	५ ५
३८६ अयमुतेसरस्वतिवसिष्ठः	५ ६ १९	५०२ अयुक्तसूरएतशं	७ १ ३
४१२ अयमुत्वाविचर्षणे	६ १ २३	४३८ अयुद्धइद्युधावृतं	६ ३ ४
१९७ अयमुवांपुरुतमोरयी	३ ४ ९	६४० अयुद्धसेनोविभ्वा	८ ७ २१
३०९ अयमुशानःपर्यद्रिं	४ ७ ११	१९ अयुयुत्सन्ननवद्यस्यसे	१ ३
६५४ अयमुष्यप्रदेवयुः	८ ८ ३४	६०४ अयोदंष्ट्रोअर्चिषा	८ ४
३४० अयमुष्यसुमहां	५ २ ११	१८ अयोद्धेवदुर्मदआहिजुहे	१ २ ३
४२२ अयमेकइत्थापुरु	६ २ २४	३३८ अयंकविरकविषु	५ २
६०३ अयमेमिविचाकशत्	८ ४ ४	४६३ अयंकृत्तुरगृभीतः	६ ५ ३
५०५ अयाचित्तोविपानया	७ २ ३	५५७ अयंघसतुरोमदः	७ ७ ११
१३२ अयातेअग्नेविधेम	२ ५ २७	२११ अयंचक्रमिषणत्सूर्यस्य	३ ५ २
२०२ अयातेअग्नेसमिधा	३ ४ २५	८५ अयंजायतमनुषोधरीम	२ १ १
४७० अयाधियाचगव्यया	६ ६ २४	५०७ अयंतआघृणोसुतः	७ २ १
४९८ अयानिजघ्निरोजसा	७ १ १०	४१२ अयंतइन्द्रसोमो	६ १ २
५३४ अयापवस्वदेवयुः	७ ५ ११	४७६ अयंतएमितन्वापुरस्ता	६ ७
५०२ अयापवस्वधारया	७ १ ३१	१८५ अयंतेअस्तुहयतः	३ ३
५२९ अयापवापवस्वैना	७ ४ २१	५९९ अयंतेअस्म्युपमेहि	८ ३ १
३४९ अयामिधौषइन्द्र	५ ३ ७	४५३ अयंतेमानुषेजने	६ ४ ४
१६७ अयामितेनमउक्ति	३ १ १४	१७४ अयंतेयोनिर्ऋत्वियः	३ १ ३
४६९ अयामधीवतोधियः	६ ६ १७	४५३ अयंतेशर्याणावति	६ ४ ४
५३८ अयारुचाहरिण्या	७ ५ २४	८ अयंतेस्तोमोअग्रियः	१ १ ३
२९७ अयावाजंदेवाहितं	४ ६ ३	५३४ अयंदत्तायसाधनः	७ ५

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
६१७ अयंदशस्यन्नयेभिः	८ ५ १५	४१८ अयंवामद्रिभिःसुतः	६ २ ६
५०६ अयंदिवइयतिविश्व	७ २ २०	४६६ अयंवांकृष्णोअश्विना	६ ६ ७
४१० अयंदीर्घायचक्षसे	६ १ १२	४०५ अयंवांघर्मोअश्विना	५ ८ ३०
१०४ अयंदेवानामपसामप	२ ३ ३	२३१ अयंवांपरिषिच्यते	३ ७ २५
१० अयंदेवायजन्मने	१ २ १	४४८ अयंवांभागो	६ ४ २८
४९६ अयंदेवेषुजागृविः	७ १ १	२९ अयंवांमधुमत्तमः	१ ४ १
३१२ अयंदेवःसहसा	४ ७ २०	१५६ अयंवांमित्रावरुणा	२ ८ ७
३१२ अयंद्यावापृथिवी	४ ७ २०	५०१ अयंविचर्षणिर्हितः	७ १ २५
३०९ अयंद्योतयदद्युतो	४ ७ ११	३१५ अयंविदच्चित्रदृशी	४ ७ ३०
५८४ अयंनाभावदतिवल्गु	८ २ १	५५७ अयंविप्रायदाशुषे	७ ७ १२
६२३ अयंनिधिःसरमे	८ ६ ६	४७८ अयंविश्वाअभिश्चियः	६ ७ १०
५१४ अयंनोविद्वान्वनवत्	७ ३ २	४९८ अयंविश्वानितिष्ठति	७ १ ११
५१९ अयंपुनानउषसः	७ ३ १६	२१० अयंवृतश्चातयते	३ ५ २२
५३२ अयंपूषारयिर्भगः	७ ५ २	६३३ अयंवेनश्चोदयत्	८ ७ ७
२११ अयंपंथाअनुवित्तः	३ ५ २५	२२२ अयंवोयज्ञाभ्रभवो	३ ७ ३
५३४ अयंभरायसानसिः	७ ५ ९	२१० अयंशृणवेअधजयन्नुत	३ ५ २२
५१९ अयंमतवाञ्छकुनः	७ ३ १४	२०८ अयंयःसृजयपुरो	३ ५ १५
५८२ अयंमातायंपिता	८ १ २३	७६ अयंसमहमातनु	१ ८ २३
५९ अयंमित्रस्यवरुणस्य	१ ६ ३२	५४३ अयंसयस्यशर्मन्	७ ६ १
९१ अयंमित्रायवरुणायशं	२ १ २६	४६४ अयंसयोदिस्परि	६ ८ २६
१९५ अयंमित्रोनमस्यः	३ ४ ५	३१५ अयंसयोवरिमाणं	४ ७ ३०
३१५ अयंमेपीतउदियति	४ ७ ३०	१०६ अयंसशिङ्गेयेनगौः	२ ३ १६
५८२ अयंमेहस्तोभगवान्	८ १ २५	३६७ अयंसहस्रमृषिभिःसह	५ ७ २५
११८ अयंयज्ञोदेवयाअयं	२ ४ २०	६६ अयंसहोतायोद्विजन्मां	२ २ १८
४७८ अयंयथानआभुवत्	६ ७ १०	३८२ अयंसुतुभ्यंवरुण	५ ६ ८
५५९ अयंयोवज्रःपुरुधा	७ ७ १९	४६८ अयंसूर्यइवोपहृक्	७ १ ११
२०१ अयंयोनिश्चक्रुमायंव	३ ४ २०	३३६ अयंसोअग्निराहुतः	५ १ २६
५७७ अयंयोहोताकिरुस	८ १ १२	१७१ अयंसोअग्निर्यास्मिन्	३ १ २२
३०९ अयंरोचयदरुचो	४ ७ ११	३५१ अयंसोमइन्द्रतुभ्यंसुन्व	५ ३ १३

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
५२१ अयंसोमइन्द्रतुभ्यं	७ ३ २४	६१४ अरंकामायहरयः	८ ५ ६
२६५ अयंसोमश्चमूसुतो	४ ३ ५	११५ अरंकृण्वंतुवेदिं	२ ४ १०
५०७ अयंसोमःकपर्दिने	७ २ १५	४११ अरंक्षयायनोमहे	६ १ १६
५८३ अयंस्तुतोराजावन्दि	८ १ २६	४६६ अरंतइन्द्रकुक्षये	६ ६ १६
३१४ अयंस्वादुरिहमदिष्टः	४ ७ ३०	३८२ अरंदासोनमीळुषेक	५ ६ ८
३७३ अयंहयद्वादेवयाउ	५ ५ १४	२२१ अरंमउस्रयाम्णे	३ ६ ३०
४६२ अयंहयेनवाइदं	६ ५ २७	३२७ अरंमेगन्तंहवनाय	५ १ ३
६४३ अयंहितेअमर्त्यः	८ ८ २	४६६ अरंहिष्मासुतेषुणः	६ ६ १६
३६० अयंहिनेतावरुणः	५ ४ ७	४५६ अर्चतप्रार्चत	६ ५ ६
२६० अयंहोताप्रथमः	४ ५ ११	११६ अर्चदृषादृषभिः	२ ४ १३
६४४ अरणयान्यरणयानि	८ ८ ४	४२५ अर्चन्तएकेमहिसामम	६ २ ३६
१७४ अरणयोर्निहितोजातवे	३ १ ३२	२४४ अर्चन्तस्त्वाहवामहे	४ १ ५
४२६ अरमतिरनर्वणः	६ २ ४०	५६ अर्चन्तिनारीरपसोन	१ ६ २५
५११ अरममाणोअत्येति	७ २ २७	३४ अर्चादिवेबृहतेशूष्यं१व१	४ १७
१३७ अरमयःसरपसः	२ ६ १२	२०२ अर्चामितेसुमर्ति	३ ४ २४
४६६ अरमश्वायगायति	६ ६ १६	५४७ अर्चामिवांवर्धायापः	७ ६ ११
५२८ अरश्मानोयेरथाः	७ ४ १४	३४ अर्चाशक्रायशाकिने	१ ४ १७
२७१ अराइवेदचरमा	४ ३ २३	३४५ अर्णासिचित्प्रथाना	५ २ २४
६७७ अराधिहोतानिषदा	८ १ १३	६५ अर्थमिद्धाउअर्थिनः	१ ७ २०
६४७ अरायिकाणेविकटे	८ ८ १३	४६३ अर्थिनोयन्तिचेदर्थ	६ ५ ३३
५१२ अरावीदंशुःसचमानः	७ २ ३१	३४५ अर्थवीरस्यश्रुतपां	५ २ २७
२८ अरित्रंवांदिवस्पृथु	१ ३ ३४	४५७ अर्भकोनकुमारकः	६ ५ ७
५८५ अरिष्टःसमर्तोविश्वः	८ २ ५	६४२ अर्यमणंबृहस्पतिं	८ ७ २९
४६० अरुणप्सुरुषाअभूत्	६ ५ २०	१६६ अर्यमणंवरुणंमित्रमे	३ ४ १६
६६ अरुणोमासकृदृकः	१ ७ २३	१६२ अर्यमाणोअदितिः	३ ३ २७
३१८ अरुपस्यदुहितरा	४ ८ ५	२८३ अर्यम्यंवरुणमित्र्यं	४ ४ ३१
४६० अरुषोजनयन्गिरः	६ ८ १५	६४५ अर्योवागिरोअभ्यर्च	८ ८ ६
५१६ अरुरुचदुषसःपृश्निः	७ ३ ८	५५४ अर्योविशांगातुरेतु	७ ७ २
१३४ अरोरवाद्दृष्णोअस्य	२ ६ ४	४५ अर्वाद्भिरग्नेअर्वतोवृ	१ ५ २०

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक	अष्ट. अ. वर्ग.
३८४ अर्वन्तो नश्रवसोभिन्नः	५ ६ १२	४५१ अवचष्टृच्छीषमः	६ ४ ४०
३८४ अर्वन्तो नश्रवसोभिन्नः	५ ६ १३	१३ अवतेहेळोवरुणमो	१ २ १५
४३१ अर्वाग्रथंनियच्छतं	६ ३ १७	६५ अवत्मनाभरतेकेतवे	१ ७ १८
३०८ अर्वाग्रथंविश्ववारन्त	४ ७ ६	६३९ अवत्याबृहतीरिषः	८ ७ २२
६५ अर्वाङ्गेहिसोमकामंत्वा	१ ७ १६	३१५ अवत्वेइन्द्रप्रवतो	४ ७ ३२
१०२ अर्वाङ्गत्रिचक्रोमधुवा	२ २ २७	२११ अवद्यभिवमन्यमाना	३ ५ २५
३८० अर्वाङ्गरादैव्येनावसा	५ ६ ३	५१३ अवद्युतानःकलशान्	७ २ ३३
५२८ अर्वाङ्गवश्रवसेसातिं	७ ४ १५	४७३ अवद्रप्सोअंशुमतीम	६ ६ ३४
२२१ अर्वाचीनोवसोभव	३ ६ २६	३८२ अवद्रुग्धानिपित्र्यासु	५ ६ ८
१८२ अर्वाचीनंसुतेमनः	३ २ २१	५८१ अवद्रुकेअवत्रिका	८ १ २३
२३५ अर्वाचीसुभगेभव	३ ८ ६	६२१ अवनोवृजिनाशिशी	८ ५ २७
१८२ अर्वावतो नआगहि	३ २ २२	६१५ अवपतन्तीरवदन्	८ ५ ११
१८४ अर्वावतो नआगहिप	३ ३ २	२१८ अवयच्छयेनोअस्वनी	३ ६ १६
१५४ अर्वाचमद्ययय्यंनृवाह	२ ८ १	६३९ अवयत्त्वंशतक्रतो	८ ७ २२
४२७ अर्वाश्चन्त्वापुरुष्टुत	६ ३ ३	४६३ अवयत्स्वेसधस्थे	६ ५ ३४
४०२ अर्वाश्चन्त्वापुरुष्टुत	५ ८ १७	२१२ अवर्त्याशुनआंत्राणि	३ ५ २६
१८४ अर्वाश्चन्त्वासुखेरथे	३ ३ ४	१५८ अवर्धयन्त्सुभगंसप्तय	२ ८ १३
२८ अर्वाचंदैव्यंजनं	१ ३ ३२	८९ अवर्महइन्द्रदाहिश्रु	२ १ २२
२६ अर्वाश्चावांसप्तयः	१ ४ २	२८३ अवर्षीवर्षमुदुषू	४ ४ २८
१४८ अर्वाश्चोअद्याभवता	२ ७ ११	१२१ अवविद्धंतौग्रयमप्सु	२ ४ २८
५०० अर्षाणःसोमशंगवे	७ १ २०	३६६ अववेदिहोत्राभिर्यजेत	५ ५ २
५०५ अर्षासोमद्युमत्तमः	७ २ ४	३८३ अवसिन्धुंवरुणोद्यौरि	५ ६ ९
२६६ अर्हन्तोयेसुदानवो	४ ३ ८	५५० अवसृजपुनरग्ने	७ ६ २०
१५० अर्हन्विभर्षिसायका	२ ७ १७	६६ अवसृजन्नुपत्मना	२ २ ११
१७५ अलातृणोवलइन्द्रव्र	३ २ २	७ अवसृजावनस्पते	१ १ २५
५०८ अलाय्यस्यपरशुर्नना	७ २ १८	३३४ अवसृष्टापरापत	५ १ २२
३६३ अवक्रत्तिणंवृषभंयथा	५ ७ १०	२३९ अवस्पृधिपितरंयोधि	३ ८ १७
१५७ अवक्रन्ददत्तिणतोमृ	२ ८ ११	६३९ अवस्मदुर्हणायतः	८ ७ २२
१४८ अवक्षिपदिवोअश्मान	२ ७ १२	२४१ अवस्मयस्यवेषणे	३ ८ २४

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
७५ अवस्ययेस्तुवतेकृष्णि	१ ८ १२	१२५ अवोचानिवचनानि	२ ५ ११
२०९ अवस्यशूराध्वनोना	३ ५ १७	२३७ अवोचामकवयेमेध्याय	३ ८ १३
१९६ अवस्यूमेवचिन्वती	३ ४ ८	७३ अवोचामनमोअस्मा	१ ८ ६
११४ अवस्वयुक्तादिवआवृ	२ ४ ६	४४८ अवोचाममहते	६ ४ ३१
४५६ अवस्वरातिगर्गरः	६ ५ ६	४७ अवोचामरह्गणाः	१ ५ २६
६३९ अवस्वेदाइवाभितः	८ ७ २२	५८९ अवोद्वाभ्यांपरएकया	८ २ १५
४८४ अवाकल्पेषुनःपुमः	६ ७ ३३	३३० अवोरित्थावांद्धर्दिषः	५ १ १०
२५१ अवाचचक्षंपदमस्यस	४ १ २६	३७३ अवोर्वानूनमश्विनायु	५ ५ १२
५७७ अवानुकंज्यायान्	८ १ ९	४६० अवंतमत्रयेगृहं	६ ५ १९
४७ अवानोअग्नऊतिभिः	१ ५ २८	६७ अवंतुनःपितरःसुप्रवा	१ ७ २४
४६४ अवानोवाजयुंरथं	६ ५ ३६	३२१ अवंतुमामुषसो	४ ८ १४
४८८ अवावशन्तधीतयः	६ ८ ६	१३८ अवंशेद्यामस्तभाय	२ ६ १५
८९ अवासांमघवज्जहि	२ १ २२	१०८ अवःपरेणपरएनावरे	२ ३ १७
२१२ अवासृजन्तजिब्रयो न	३ ६ १	१०६ अवःपरेणपितरंयः	२ ३ १७
६४० अवासृजःप्रस्वःश्वंच	८ ७ २६	५१९ अव्येपुनानंपरिवार	७ ३ १६
५०७ आवितानोअजाश्वः	७ २ १४	५०९ अव्येवधूयुःपवते	७ २ २१
४३१ आवितासिसुन्वतोवृक्त	६ ३ १८	४६७ अव्योवारेपरिप्रियं	७ १ ७
३११ अविदहक्षमित्रो	४ ७ १७	४८३ अव्योवारेपरिप्रियः	६ ७ २९
८७ अविंददिवोनिहितंगु	२ १ १८	५३२ अव्योवारेभिःपवते	७ ५ ३
६५६ अविन्दन्तेअतिहितं	८ ८ ३९	३७३ अशोच्यग्निःसमिधा	५ ५ १२
३१२ अविप्रोचिद्वयोदधत्	४ ७ २१	५६० अशनापिनद्धंमधुपरि	८ २ १८
४५० अविप्रोवायदविधत्	६ ४ ३७	५७८ अश्मन्वतीरीयतेसं	८ १ १४
३७३ अविष्टंधीष्वश्विनान	५ ५ १३	१४४ अश्मास्यमवतंब्रह्मणः	२ ७ १
३५५ अविष्टोअस्मान्	५ ३ २६	७३ अश्यामतेसुमतिंदेवय	१ ८ ५
३५५ अवीक्षोअग्निर्हव्यान्	५ ३ २६	२८८ अश्यामतंकाममग्ने	४ ५ ७
६०३ अवीरामिवमामयं	८ ४ २	६८ अश्रवंहिभूरिदावत्तरा	१ ७ २८
४६४ अवीवृधद्वोअमृताअम	६ ५ ३६	६०१ अश्रीरातनूर्भवति	८ ३ २५
२२१ अवीवृधन्तगोतमा	३ ६ २९	६१४ अश्वत्थेवोनिषदनं	८ ५ ८
८३ अवेयमश्वैद्युवतिःपुर	२ १ ६	४६० अश्वमिद्गारथप्रां	६ ५ २२

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक	अष्ट. अ. वर्ग.
१५२ अश्वस्यात्रजनिमा	२ ७ २३	२८० अश्विनाहरिणाविव	४ ४ १६
१७२ अश्वाइवेदरुषासः	४ ३ २४	७६ अश्विनोरसनंरथं	१ ८ २३
१९३ अश्वादियायेतियद्वद	८ ३ ४	३९८ अश्वीरथीसुरूपइत्	५ ७ ३१
३२९ अश्वानयावाजिना	५ १ ९	२३२ अश्वेवचित्रारुषी	३ ८ ३
४९ अश्वायन्तो गव्यन्तो	८ ८ १८	१७२ अश्वोनक्रंदञ्जनिभिः	३ १ २६
५० अश्वावतिप्रथमोगोषुग	१ ६ ४	५२८ अश्वोनक्रदोवृषभिः	७ ४ १६
६० अश्वावतीर्गोमतीः	५ ४ ८	५०३ अश्वोनचक्रदोवृषा	७ १ ३६
७९ अश्वावतीर्गोमतीर्नउ	५ ५ २७	५३९ अश्वोवोळ्हासुखंरथं	७ ५ २५
८२ अश्वावतीर्गोमतीर्वि	२ १ ६	४७६ अश्वंनगीर्भीरथ्यंसुदा	६ ७ १४
२६ अश्वावतीर्गोमतीर्विश्व	१ ४ ३	७६ अश्वंनगूळहमश्विनादु	१ ८ १३
१५ अश्वावतीर्सोमावती	८ ५ ९	१५ अश्वंनत्वावारवन्तं	१ २ २२
७४ अश्वावन्तरथिनं	८ १ ३	२२७ अश्व्यस्यत्मनारथ्य	३ ७ १६
९६ अश्वासोनयेज्येष्ठासः	८ ३ १२	१९ अश्व्योवारोअभवः	१ २ ३८
७६ अश्वासोयेवामुपदाशु	५ ५ २१	४५७ अषाळहमुग्रंपृतनासु	६ ५ ८
९५ अश्विनापरिवामिषः	३ ४ ४	१६८ अषाळहोअग्नेवृषभो	३ १ १५
८ अश्विनापिबतंमधु	१ १ २९	५६ अषाळहंयुत्सुपृतनासु	१ ६ २३
२ अश्विनापुरुदंससा	१ १ ५	८० अष्टामहोदिवआदोह	१ ८ २५
२९ अश्विनामधुमत्तमं	१ ४ १	५६३ अष्टौपुत्रासोअदितेः	८ ३ २
९५ अश्विनामधुषुत्तमो	३ ४ ४	२१ अष्टौव्यख्यत्ककुभः	१ ३ ७
२ अश्विनायज्वरीरिषः	१ १ ५	५४३ असच्चसच्चपरमेव्योम	७ ५ ३३
७८ अश्विनायद्धर्हिचित्	४ ४ १४	५५८ असत्सुमेजरितः	७ ७ १५
५९ अश्विनायामहूतमा	६ ५ १६	४२६ असदत्रसुवीर्यं	६ २ ४०
५७ अश्विनावर्तिरस्मदा	१ ६ २७	३४० असन्नित्वेआहव	५ २ ११
८० अश्विनावाजिनीवसू	४ ४ १६	६२३ असन्यावःपणयो	८ ६ ६
६५ अश्विनावायुनायुवं	३ ४ ४	६४८ असपत्नासपत्नग्री	८ ८ १७
७९ अश्विनावेहगच्छतं	४ ४ १६	६५४ असपत्नःसपत्नहा	८ ८ ३२
८० अश्विनावेहगच्छतं	४ ४ १९	५८१ असमार्तिनितोशनं	८ १ २४
६० अश्विनासुविचाकशत्	६ ५ २०	३४ असमंत्तत्रमसमामनी	१ ४ १८
२३ अश्विनासृष्टेस्तुहि	६ २ २७	५३४ असर्जिकलशाँअभि	७ ५ ११

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
४९३ असर्जिरथोयथा	६ ८ २६	४८३ असृग्रमिन्दवःपथा	६ ७ २८
५२३ असर्जिवकारथे	७ ४ १	४ असृग्रमिन्द्रतेगिरः	१ १ १७
५३७ असर्जिवाजीतिरःपवि	७ ५ २१	४६६ असृग्रं देववीतये	७ १ ३
१२० असर्जिवांस्थविरावेध	२ ४ २६	५०७ असृग्रं देववीतयेवाज	७ २ १६
५२१ असर्जिस्कम्भोदिवः	७ ३ २१	४६८ असौचयानउर्वरा	६ ६ १४
३७३ असश्चतामघवद्भयो	५ ५ १३	४६८ असौयणषिवीरकः	६ ६ १४
५१६ असश्चतःशतधाराः	७ ३ १७	६६ असौयःपन्थाआदित्यः	१ ७ २३
३३१ असश्चन्तीभूरिधारे	५ १ १४	२४३ असंमृष्टोजायसेमात्रोः	४ १ ३
३४० असादिवृतोवाद्भिः	५ २ १०	४३५ अस्तभ्नाद्यामसुरोवि	६ ३ २८
११६ असामयथासुषखायः	२ ४ १४	४४६ अस्ताविमन्म	६ ४ २१
२५ असामिहिप्रयज्यवः	१ ३ १९	९५ अस्ताव्यग्निःशिमीव	२ २ ९
२५ असाम्योजोविभृता	१ ३ १६	५७३ अस्ताव्यग्निर्नरांसुशे	७ ८ २९
६३८ असावन्योअसुर	८ ७ २०	४५५ अस्तिदेवाअंहोरुः	६ ४ ५२
२६० अस्तवितेजुजुषाणाय	४ २ २०	४७१ अस्तिसोमोअयंसुतः	६ ६ २८
३४७ असाविदेवंगोऋजीकं	५ ३ ३	२७८ अस्तिहिवामिहस्तोता	४ ४ १४
५० असाविसोमइन्द्रते	१ ६ ५	४२४ अस्तिहिवःसजात्यंरि	६ २ ३२
५१६ असाविसोमोअरुषः	७ ३ ७	२३ अस्तिहिष्मामदायवः	१ ३ १४
६२० असाविसोमःपुरुदूत	८ ५ २४	१७४ अस्तीदमधिमन्थनं	३ १ ३२
५०१ असाव्यंशुर्मदाय	७ १ २४	९२ अस्तुश्रौषट्पुरोअग्निं	२ २ ३
२११ असिकन्यांयजमानोन	३ ५ २३	५७० अस्तेवसुप्रतरंलायं	७ ८ २२
१०७ असियमोअस्थादित्यो	२ ३ ११	८३ अस्तोद्वंस्तोम्याब्रह्म	२ १ ९
४९ असिहिवीरसेन्यः	१ ६ १	२३२ अस्थुरुचित्राउषसः	३ ८ १
५८१ असुनीतेपुनरस्मासु	८ १ २३	४८१ अस्मभ्यमिन्दविन्द्रयुः	६ ७ १९
५८१ असुनीतेमनोअस्मासु	८ १ २२	५३४ अस्मभ्यंगातुवित्तमः	७ ५ १०
११८ असुन्वन्तंसमंजहि	२ ४ १९	१५४ अस्मभ्यंतदिवोअद्भ्यः	२ ८ ३
४१० असुन्वामिन्द्रसंसदं	६ १ १६	१३७ अस्मभ्यंतद्वसोदानाय	२ ६ १२
१८२ असूतपूर्वोवृषभोज्या	३ २ २३	१३७ अस्मभ्यंतद्वसोदानाय	२ ६ १४
११४ असूतपृश्निर्महतरेणाय	२ ४ ७	२२० अस्मभ्यंताँअपावृधि	३ ६ २६
५०३ असृक्षतप्रवाजिनः	७ १ ३६	५३३ अस्मभ्यंत्वावसुविदं	७ ५ ७

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
४८३ अस्मभ्यंरोदसीरयि	६ ७ २९	२१५ अस्माकमित्सुशृणुहि	३ ६ ८
४०० अस्मभ्यंवाजिनीवसू	५ ८ ३	२५५ अस्माकमिन्द्रदुष्टरं	४ २ ६
३३८ अस्मभ्यंसुत्वमिन्द्रता	८ ७ २१	३१३ अस्माकमिन्द्रभूतुते	४ ७ २६
४२३ अस्मभ्यंसुवृषणवसु	६ २ २८	३८० अस्माकमिन्द्रावरुणा	५ ६ ३
३१० अस्माअस्माइदन्धसो	४ ७ १४	२५५ अस्माकमिन्द्रेहिनो	४ २ ६
३८ अस्माइदुग्नाश्चिदेवप	१ ४ २८	६२० अस्माकमिन्द्रःसमृतेषु	८ ५ २३
२५७ अस्माइत्काव्यंवचः	४ २ १०	२२० अस्माकमुत्तमंकृधि	३ ६ २६
३९ अस्माइदुत्यदनुदाय्ये	१ ४ २९	५५८ अस्माकमूर्जारथं	७ ७ १४
३८ अस्माइदुत्यमुपमं	१ ४ २७	१४९ अस्माकेभिःसत्वाभिः	२ ७ १३
३८ अस्माइदुत्वष्टातत्तत्	१ ४ २८	२०६ अस्माकंजोष्यध्वरं	३ ५ ९
३८ अस्माइदुप्रतवसेतुराय	१ ४ २७	२२१ अस्माकंत्वामतीनामा	३ ६ २९
३८ अस्माइदुप्रभरातूतुजा	१ ४ २९	४०२ अस्माकंत्वासुताँउप	५ ८ १७
३८ अस्माइदुप्रयइवप्रयंसि	१ ४ २७	५६७ अस्माकंदेवाउभयाय	७ ८ १३
३८ अस्माइदुसप्तिमिवश्रव	१ ४ २७	२२० अस्माकंधृष्णुयारथो	३ ६ २६
३८ अस्माइदुस्तोमंसंहिनो	१ ४ २७	१४९ अस्माकंमित्रावरुणा	२ ७ १४
४६२ अस्माउक्थायपर्वतस्य	४ २ २६	८६ अस्माकंवइन्द्रमुश्मसि	२ १ १६
४८५ अस्माउतेमहिमहे	४ ४ ३६	१६ अस्माकंशिपिणीनाम्	१ २ ३०
४७२ अस्माउषासआतिर	६ ६ ३२	४३८ अस्माकंसुरथंपुरः	६ ३ ४३
४३४ अस्माऊषुप्रभूतये	६ ३ २६	११५ अस्मादहंतविषादीष	२ ४ ११
४०७ अस्माएतद्विव्य१र्चेव	४ ७ ६	५१७ अस्मान्तसमर्येपवमान	७ ३ १०
४०७ अस्माएतन्मह्या	४ ७ ६	५ अस्मान्तसुतत्रचोदय	१ १ १८
४० अस्माकमग्नेअध्वरं	३ ८ १९	२२० अस्माँअवन्तुतेशत	३ ६ २५
९४ अस्माकमग्नेमघवत्सु	२ २ ६	२२० अस्माँअविद्धिविश्व	३ ६ २६
८९ अस्माकमग्नेमघवत्सु	४ ५ १०	२२० अस्माँइहावृणीष्व	३ ६ २६
२८ अस्माकमत्रपितरः	३ ७ १८	५६७ अस्मिन्नइन्द्रपृत्सुतौ	७ ८ १४
९९ अस्माकमत्रपितरोमनु	३ ४ १४	६१६ अस्मिन्तसमुद्रेअध्यत्त	८ ५ १२
०० अस्माकमद्यवामयं	५ ८ ४	६३८ अस्मिन्तस्वे३तच्छक	८ ७ २०
२८ अस्माकमद्यान्तमं	६ ३ ९	१५३ अस्मिन्पदेपरमे	२ ७ २४
९७ अस्माकमायुर्वर्धय	३ ४ ११	२७६ अस्मिन्यज्ञेअदाभ्या	४ ४ १६

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
४०० अस्मे आवहतरयिं	५ ८ ३	२०८ अस्यघावीरईवतो	३ ५ १५
४७४ अस्मेइन्द्रसचासुते	६ ६ ३७	५०१ अस्यतेसख्येवयंतव	७ १ २३
२३१ अस्मेइन्द्राबृहस्पती	३ ७ २५	५०६ अस्यतेसख्येवयमियक्ष	७ २ ९
३८१ अस्मेइन्द्रावरुणाविश्व	५ ६ ६	५४५ अस्यत्रितःक्रतुना	७ ६ ४
३८० अस्मेइन्द्रोवरुणोमित्रो	५ ६ ३	९६ अस्यत्वेषाअजराअस्य	२ २ १२
३८१ अस्मेइन्द्रोवरुणोमित्रो	५ ६ ५	३६० अस्यदेवस्यमीळुषः	५ ४ ७
१२२ अस्मेऊषुवृषणामादये	२ ५ १	३३८ अस्यदेवस्यसंसदि	५ २ ५
१९७ अस्मेतदिन्द्रावरुणा	३ ४ ६	६२६ अस्यपिबन्तुमतः	८ ६ २०
५५५ अस्मेतातइन्द्रसन्तु	७ ७ ८	४०० अस्यपिबतमशिवना	५ ८ ३
६१५ अस्मेधेहिद्युमतीं	८ ५ १२	३०९ अस्यपिवयस्यजज्ञानः	४ ७ १२
४९२ अस्मेधेहिद्युमद्यशः	६ ८ २२	४६९ अस्यपीत्वामदानां	६ ६ १६
५ अस्मेधेहिश्रवोबृहत्	१ १ १८	४८९ अस्यपीत्वामदानां	६ ८ १३
१८१ अस्मेप्रयन्धिमघवन्तु	३ २ २०	२ अस्यपीत्वाशतक्रतो	१ १ ८
९५ अस्मेरयिनस्वर्थ	२ २ ९	६५७ अस्यप्रजातवेदसः	८ ८ ४६
२०५ अस्मेरायोदिवेदिवे	३ ५ ८	४२६ अस्यप्रजावतीगृहे	६ २ ३८
४५२ अस्मेरुद्रामेहनापर्वता	६ ४ ४३	४६८ अस्यप्रज्ञामनुद्युतं	७ १ ११
२१५ अस्मेवर्षिष्ठाकृणुहि	३ ६ ८	५२७ अस्यप्रेषाहेमना	७ ४ ११
५०३ अस्मेवसूनिधारय	७ १ ३५	३११ अस्यमदेपुरुवर्षांसि	४ ७ १८
४४ अस्मेवत्संपरिषंतंनविं	१ ५ १७	७९ अस्यमदेस्वर्यदाऋता	१ ८ २४
३६७ अस्मेवीरोमरुतः	५ ४ २६	१४० अस्यमन्दानोमध्वो	२ ६ २३
३७८ अस्मेश्रेष्ठेभिर्भानुभिर्वि	५ ५ २४	१४९ अस्यमेद्यावापृथिवी	२ ७ १५
१२२ अस्मेसावांमाध्वीराति	२ ५ १	५४२ अस्ययामासोबृहत्	७ ५ ३१
२६ अस्मेसोमश्रियमधि	१ ३ २७	१३१ अस्यरणवास्वस्येवपु	२ ५ २४
१५२ अस्मैतिस्रोअव्यध्याय	२ ७ २२	१०८ अस्यवामस्यपलितस्य	२ ३ १४
४३५ अस्मैतेप्रतिहर्यते	६ ३ २९	२४६ अस्यवासाउअर्चिषा	४ १ ६
१५३ अस्मैवहूनामवमाय	२ ७ २४	५२ अस्यवीरस्यबर्हिषि	१ ६ ११
३६ अस्मैभीमायनमसासम	१ ४ २२	४५२ अस्यवृष्णोव्योदने	६ ४ ४३
३०१ अस्मैवयंयद्वावा	४ ६ १५	५३० अस्यवोह्यवसा	७ ४ २४
२४६ अस्यक्रत्वाविचेतसः	४ १ ६	४९८ अस्यव्रतानिनाधृषे	७ १ १०

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
५३३ अस्यत्रतेसजोषसः	७ ५ ४	२१८ अहनिन्द्रोअदहदग्नि	३ ६ १७
३७ अस्यशासुरुभयासः	१ ४ २६	४२७ अहन्वृत्रमृचीषमः	६ ३ ६
५४२ अस्यशुष्मासोददृशान	५ ३ १	१८ अहन्वृत्रं वृत्रतरं व्यंसत्	१ २ ३६
६३ अस्यश्रवोनद्यः सप्तवि	१ ७ १४	५७५ अहमत्कंकवये	८ १ ७
२०३ अस्यश्रियेसमिधानस्य	३ ५ ३	२२७ अहमपोअपिन्वमुक्षमा	३ ७ १७
१९८ अस्यश्रेष्ठासुभगस्य	३ ४ १३	६३१ अहमस्मिमहामहः	८ ६ २७
५२ अस्यश्रोषंत्वाभुवः	१ ६ ११	६५१ अहमस्मिसपन्नहा	८ ८ २४
१२५ अस्यश्लोकोदिवीयते	२ ५ १२	६४३ अहमस्मिसहमाना	८ ८ ३
१३५ अस्यसुवानस्यमन्दि	२ ६ ६	४०१ अहमिद्धिपितुष्परि	५ ८ १०
८१ अस्यस्तुषेमहिमघस्य	२ १ २	५७४ अहमिन्द्रोनपराजिग्ये	८ १ ५
६१७ अस्यस्तोमेभिरौशिजः	८ ५ १६	५७४ अहमिन्द्रोरोधोवक्तः	८ १ ५
२४५ अस्यस्तोमेमघोनः	४ १ ८	२२७ अहमिन्द्रोवरुणस्तेम	३ ७ १७
२८२ अस्यहिस्वयशस्तरं	४ ४ २५	५७४ अहमेतंगव्ययमश्व्यं	८ १ ५
२४६ अस्यहिस्वयशस्तरः	४ १ ९	५७४ अहमेताञ्छाश्वसतः	८ १ ६
९२ अस्याऊणुणउपसात	२ २ २	६३४ अहमेववातइव	८ ७ १२
५३७ अस्याजरासोदमां	८ १ २	६३४ अहमेवस्वयमिदं	८ ७ ११
४८० अस्येदिन्द्रोमदेष्वा	६ ७ १७	२९० अहश्चकृष्णमहरर्जुनं	४ ५ ११
५३४ अस्येदिन्द्रोमदेष्वा	७ ५ ९	५५५ अहस्तायदपदी	७ ७ ८
३९७ अस्येदिन्द्रोवावृधेवृ	५ ७ २६	५३ अहानिगृध्राः पर्यावः	१ ६ १४
३८ अस्येदुत्वेपसारन्तसिं	१ ४ २९	३५२ अहायदिन्द्रमुदिना	५ ३ १४
३८ अस्येदुप्रब्रूहिपूर्व्याणि	१ ४ २९	६०९ अहाव्यग्नेहविरास्ये	८ ४ २२
३८ अस्येदुभियागिरयश्च	१ ४ २९	४५१ अहितेनचिदर्वता	६ ४ ४०
३८ अस्येदुमातुःसवनेषु	१ ४ २८	३३४ अहिरिवभोगैः पर्येति	५ १ २१
३८ अस्येदेवप्ररिरिचे	१ ४ २८	३७६ अहेमयज्ञं पथामुराणाः	५ ५ २०
३८ अस्येदेवशवसाशुषन्तं	१ ४ २८	१९ अहेर्यातारंकमपश्यइं	१ २ ३८
५६२ अस्येदेषासुमतिःपप्र	७ ७ २८	१४९ अहेळतामनसाश्रुष्टि	२ ७ १५
२०२ अस्वमजस्तरणयः	३ ४ २५	३१० अहेळमानउपयाहि	४ ७ १३
२२० अस्वापयद्भीतये	३ ६ २३	६४८ अहंकेतुरहंमूर्धा	८ ८ १७
१८ अहन्नहिपर्वतेशिश्रिया	१ २ ३६	६५६ अहंगर्भमदधा	८ ८ ४१

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
५७४ अहंगुंगुभ्योअतिथिग्वं	८ १ ६	२२७ अहंराजावरुणोमह्यं	३ ७ १७
४५२ अहंचत्वंचवृत्रहन्	६ ४ ४१	६३४ अहंराष्ट्रीसंगमनी	८ ७ ११
३०३ अहंचनतत्सूरिभिः	४ ६ २२	६३४ अहंरुद्रायधनुरा	८ ७ १२
५७५ अहंतदासुधारयं	८ १ ८	६३४ अहंरुद्रेभिर्वसुभिः	८ ७ ११
६३० अहंतष्टेववन्धुरं	८ ६ २६	५७४ अहंसप्तस्रवतः	८ १ ८
२२८ अहंताविश्वाचकरं	३ ७ १८	५७५ अहंसप्तहानहुषः	८ १ ८
५७५ अहंदांगुणतेपुर्व्यं	८ १ ७	५७५ अहंसयोनववास्त्वं	८ १ ८
१७८ अहंनहिंपरिशयानम	३ २ ११	६३४ अहंसुवेपितरमस्य	८ ७ १२
२१७ अहंपुरोमन्दसानो	३ ६ १५	५७५ अहंसूर्यस्यपरियामि	८ १ ८
५७५ अहंपितेववेतसून	८ १ ७	६६ अहंसोअस्मिन्पुरासु	१ ७ २१
४०१ अहंप्रत्नेनमन्मना	५ ८ ११	६३४ अहंसोममाहनसं	८ ७ ११
५७४ अहंभुवंवसुनः	८ १ ५	४४६ अहंहितेहरिवो	६ ४ २३
२१७ अहंभूमिमददामार्या	३ ६ १५	४६१ अहंहुवानआर्क्षे	६ ५ २३
२१७ अहंमनुर्भवंसूर्यश्चाहं	३ ६ १५	५७७ अहंहोतान्यसीदं	८ १ १२
५७५ अहंरन्धयंमृगयं	८ १ ७		

आ

१८८ आकरेवसोर्जरिता	३ ३ १५	४०४ आक्षणावानोवह	५ ८ २४
५०५ आकलशाअनूषत	७ २ ३	८४ आगधितापरिगधिता	२ १ ११
४८७ आकलशेषुधावति	६ ८ ७	४१५ आगन्तामारिषण्यत	६ १ ३६
५०७ आकलशेषुधावतिश्ये	७ २ १५	२३३ आगन्देवऋतुभिर्वर्धतु	३ ८ ४
७ आर्कींसूर्यस्यरोचनात्	१ १ २७	२२३ आगन्तृभूणामिहरत्त	३ ७ ५
२१ आकृष्णेनरजसावर्तमा	३ ६	४६० आगन्मवृत्रहन्तमं	६ ५ २१
२२६ आकेनिपासोअहभिः	३ ७ २१	३०४ आगावोअग्मन्नुतभद्रं	४ ६ २५
३१६ आक्रन्दयबलमोजो	४ ७ ३५	३७५ आगोमतानासत्यारथे	५ ५ १९
१९२ आक्षित्पूर्वास्वपरा	३ ३ २८	११ आग्नाअग्नइहावसे	१ २ ५
२९६ आक्षोदोमहीवृतं	४ ६ ३	२६५ आग्निरगामिभारतो	४ ५ २४

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
५५४ आग्निनस्ववृत्तिभिः	७ ७ ४	४४७ आजिपतेनृपते	६ ४ २५
३५९ आग्नेगिरोदिवआ	५ ४ ६	२५० आजुहोतादुवस्यत	४ १ २२
४७९ आग्नेयाहिमरुत्सखा	६ ७ १५	१६५ आजुहोतास्यध्वरं	३ १ ६
५९१ आग्नेवहवरुणमिष्टये	८ २ २२	६२४ आजुहानईड्योवन्द्यः	८ ६ ८
२४२ आग्नेवहहविरद्याय	५ २ १४	१२४ आजुहानोनईड्यः	२ ५ ८
६४७ आग्नेस्थूरंरयिंभर	८ ८ १४	३३४ आजघंतिसान्वेषां	५ १ २१
५६१ आग्मन्नापउशतीर्वहिः	७ ७ २६	५०२ आतइन्दोमदायकं	७ १ २७
२६४ आग्रावभिरहन्येभि	४ ३ २	४५३ आतइन्द्रमहिमानं	६ ४ ४६
१६ आघत्वावान्त्मनाप्तः	१ २ ३०	४३९ आतएतावचोयुजा	६ ३ ४९
१६ आघागमद्यदिश्रवत्	१ २ २९	५८० आतएतुमनःपुनः	८ १ १९
५४६ आघातागच्छानुत्तरा	७ ६ ७	६६ आतक्षतसातिमस्मभ्य	७ ३ ३२
४३८ आघायेअग्निमिन्धते	६ ३ ४२	५९४ आतत्तइन्द्रायवः	८ ३ ५
२९ आघायोषेवसूनरी	१ ४ ३	२६ आतत्तेदस्ममंतुमः	१ ३ २४
१८५ आचत्वामेतावृषणा	३ ३ ७	१२१ अतिष्ठतंसुवृतंयोरथः	२ ४ २९
४६८ आचनत्वाचिकित्सा	६ ६ १४	१८२ आतिष्ठन्तंपरिविश्वे	३ २ २३
३६८ आचनोवर्हिःसदता	५ ४ २९	११८ आतिष्ठरथंवृषणंवृषाते	२ ४ २०
११८ आचर्षाणिप्रावृषभः	२ ४ २०	५० आतिष्ठवृत्रहत्रथं	१ ६ ५
४६ आचवहासिताँइह	१ ५ २२	४०६ आतूगहिप्रतुद्रव	६ १ ९
३५५ आचष्टआसां	५ ३ २५	५११ आतूनइन्दोशतदातु	७ २ २८
२७५ आचिकितानसुक्रतू	४ ४ ४	५ आतूनइन्द्रकौशिक	१ १ २०
५४९ आच्याजानुदक्षिणतः	७ ६ १८	४६४ आतूनइन्द्रक्षुमन्तं	६ ५ ३७
६०० आच्छद्विधानैर्गुपितः	८ ३ २०	१८४ आतूनइन्द्रमद्रय	३ ३ ३
३०१ आजनायद्रुहणे	४ ६ १४	२२१ अतूनइन्द्रवृत्रहन्न	३ ६ २७
५८१ आजनंत्वेषसंदृशं	८ १ २४	१८१ आतूभरमाकिरेतत्परि	३ २ २०
५२६ आजगृविर्विप्रकृता	७ ४ १८	३६६ आतूषिश्चकणवमन्तं	५ ७ २१
२९५ आजतंजातवेदसि	४ ५ २९	६१८ आतूषिञ्चहरिमीन्द्रो	८ ५ १९
५३२ आजामिरत्केअव्यत	७ ५ ३	४५७ आतूसुशिप्रदंपते	६ ५ ७
३२३ आजसःपूषणंरथे	४ ८ २१	२४१ आतेअग्नइधीमहि	३ ८ २२
४४६ आजितुरंसत्पतिं	६ ४ २३	२६५ आतेअग्नश्चाहविः	४ ५ ३०

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२४१ आतेअग्नऋचाहविः	३ ८ २२	३९३ आत्व१द्यसबर्दुघां	५ ७ ११
१७६ आतेकारोशृणवामाव	३ २ १३	७ आत्वाकएवाअहूषत	१ १ २६
५०५ आतेदत्तंमयोभुवं	७ २ ६	४२९ आत्वाकएवाइहावसे	६ ३ ११
४७१ आतेदत्तंविरोचना	६ ६ २६	६४० आत्वागमंशन्तातिभि	८ ७ २५
४७१ आतेदधामीन्द्रियं	६ ६ २६	४७२ आत्वागिरोरथीरिव	६ ६ ३०
५६८ आतेनयातंमनसः	७ ८ १७	४५३ आत्वागीर्भिर्महामुरुं	६ ४ ४६
१५० आतेपितर्भरुतांसुम्न	२ ७ १६	४२० आत्वागोभिरिवव्रजं	६ २ १६
३५० आतेमहइन्द्रोत्युग्र	५ ३ ९	४२९ आत्वाग्रावावदनिह	६ ३ ११
५५७ आतेरथस्यपूषन्	७ ७ १४	८९ आत्वाजुवोरारहाणा	२ १ २३
५२६ आतेरुचःपवमानस्य	७ ४ १०	१८५ आत्वाबृहंतोहरयो	३ ३ ७
४०७ आतेवत्सोमनोयमत्	५ ८ ३६	४१२ आत्वाब्रह्मयुजाहरी	६ १ २२
३१२ आतेवृषन्वृषणो	४ ७ १६	४२९ आत्वामदच्युताहरी	६ ३ १२
२५५ आतेऽवोवरेण्यं	४ २ ५	३९४ आत्वारथेहिरण्यये	५ ७ १४
२९८ आतेशुष्मोवृषभएतु	४ ६ ८	४५५ आत्वारथंयथोतये	६ ५ १
१८८ आतेसर्पयूजवसे	३ ३ १४	४३८ आत्वारंभंनजिब्रयः	६ ३ ४५
४१२ आतेसिंचामिकुक्षयोः	६ १ २२	८ आत्वावहन्तुहरयः	१ १ ३०
४७ आतेसुपर्णाअमिनंत	१ ५ २७	२८ आत्वाविप्राअचुच्यवुः	१ ३ ३२
३२३ आतेस्वस्तिमीमह	४ ८ २२	३ आत्वाविशन्त्वाशवः	१ १ १०
२५५ आतेहनूहरिवःशूरशि	४ २ ७	४६६ आत्वाविशन्तिवन्दवः	६ ६ १९
५७२ आतंभजसौश्रवसेषु	७ ८ २९	४७२ आत्वाशुक्राअचुच्यवुः	६ ६ ३०
५१२ आत्मन्वन्नभोदुहते	७ २ ३१	३६४ आत्वासहस्रमाशतं	५ ७ १४
३८२ आत्मातेवातोरजआन	५ ६ ९	४४३ आत्वासुतास	६ ४ १४
६५२ आत्मादेवानांभुवनस्य	८ ८ २६	३१२ आत्वाहरयोवृषणो	४ ७ १९
१०७ आत्मानंतेमनसाराद	२ ३ १२	६१४ आत्वाहर्त्यन्तंप्रयुजः	८ ५ ७
३६८ आत्मापितुस्तनूर्वासः	५ ७ २९	६५३ आत्वाहार्षमन्तरेधि	८ ८ ३१
४८२ आत्मायज्ञस्यरंह्या	६ ७ २७	४२९ आत्वाहौतामनुर्हितः	६ ३ १२
४६४ आत्वशत्रवागहि	६ ६ १	३ आत्वेतानिषीदते	१ १ ९
३९४ आत्व१द्यसधस्तुतिं	५ ७ ३	४९६ आत्सोमइन्द्रियोरसः	७ १ ४

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
७७ आथर्वणायाश्विनाद	१ ८ १७	६५ आदिन्मातृराविशद्या	२ २ ८
१० आदक्षिणासृज्यते	७ २ २५	४६३ आदिवस्पृष्टमश्वयुः	६ ८ २६
२५ आदधिकाःशवसा	३ ७ १२	५०१ आदीमश्वनहेतारः	७ १ २५
५९ आदशभिर्विवस्वतः	६ ५ १५	५३८ आदीकेचित्पश्यमाना	७ ५ २२
९४ आदस्यतेध्वसयंतः	२ २ ५	४९२ आदीत्रितस्ययोषणः	६ ८ २२
८६ आदस्यशुष्मिणोरसे	६ ८ ३	४६२ आदीशवस्यब्रवीत्	६ ५ २९
१०६ आदस्युध्नामनसा	३ ५ १८	४६२ आदीहंसोयथागणं	६ ८ २२
३ आदहस्वधामनु	१ १ ११	४७० आदुमेनिवरोभुवत्	६ ६ २३
१८ आदायश्येनोअभर	३ ६ १५	४५२ आदूनुतेअनुक्रतुं	६ ४ ४२
२८ आदारोवांमतीनां	१ ३ ३३	९ आदधोतिहविष्कृतिं	१ १ ३५
८८ आदित्तेअस्यवीर्यस्य	२ १ २०	५६१ आदेवानामग्रयावा	८ २ २१
४२ आदित्तेविश्वेक्रतुंजुषंत	१ ५ १२	५४२ आदेवानामपिपन्थां	७ ५ ३०
९९ आदित्पश्चाबुबुधाना	३ ४ १५	१५९ आदेवानामभवःकेतुर	२ ८ १६
१०२ आदित्प्रत्नस्यरेतसः	५ ८ १४	३३९ आदेवोददेबुध्न्या	५ २ ६
४४२ आदित्याअवाहिरुयत	६ ४ ९	६१५ आदेवोदूतोअजिरः	८ ५ १२
६४ आदित्यानामवसा	५ ४ १८	३६२ आदेवोयातुसविता	५ ४ १२
७५ आदित्यानांवसूनां	८ १ ६	२५८ आदैव्यानिपार्थिवानि	४ २ १५
६४ आदित्यारुद्रावसवः	३ १ ४	४३ आदैव्यानिव्रताचिकि	१ ५ १४
५७ आदित्यारुद्रावसवः	५ ३ ३०	३८७ आदैव्यावृणीमहेवांसि	५ ६ २१
६४ आदित्याविश्वेमरुतः	५ ४ १८	५० आदंगिराःप्रथमंदधिरे	१ ६ ४
३५ आदित्यासोअतिसि	८ ७ १३	२३७ आद्यरथंभानुमोभानु	३ ८ १३
६४ आदित्यासोअदितयः	५ ४ १६	२३२ आद्यांतनोषिरश्मिभि	३ ८ ३
६४ आदित्यासोअदितिः	५ ४ १८	२५० आद्रोदसीवितरंविष्क	४ १ २३
४८ आदित्यैरिन्द्रःसगणः	८ ८ १५	१४० आद्वाभ्यांहरिभ्यां	२ ६ २१
४७ आदित्साप्तस्य	६ ४ २६	६२९ आद्विबर्हाअमिनः	८ ६ २०
१६ आदिद्धनेमइन्द्रियं	३ ६ १२	२६१ आधर्णसिर्बृहद्विवो	४ २ २२
९५ आदिद्धोतारंवृणते	२ २ ६	४९६ आधावतासुहस्त्यः	७ १ ३
२७ आदिन्द्रःसत्रातविषीः	८ ६ १४	५५७ आधीषमाणायाःपति	७ ७ १४

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
३५५ आधूर्वस्मैदधाता	५ ३ २५	४०६ आनूनयातमश्विनेमा	५ ८ ३
१९३ आधेनबोधुनयता	३ ३ ३१	४०५ आनूनरघुवर्तनि	५ ८ ३
१०० आधेनबोमामतेयं	२ २ २२	४७ आनोअग्नेरयिभर	१ ५ २
२६० आधेनवःपयसातूर्य	४ २ २०	४४६ आनोअग्नेवयोवृधं	६ ४ ३
३४५ आध्रेणचित्तद्वेकं	५ २ २७	४८ आनोअग्नेसुचेतुना	१ ५ २
५०५ आनइन्द्रोमहीमिषं	७ २ ३	४२४ आनोअद्यसमनसः	६ २ ३
५०५ आनइन्द्रोशतग्विनंग	७ २ ४	४१८ आनोअश्ववदश्विना	६ २
५०७ आनइन्द्रोशतग्विनं	७ २ १४	२१ आनोअश्विनात्रिवृता	१ ३
५५५ आनइन्द्रपृक्षसे	७ ७ ७	४२९ आनोगव्यान्यश्व्या	६ ३ १
४०१ आनइन्द्रमहीमिषं	५ ८ १३	३२५ आनोगव्येभिरश्व्यैः	४ ८ २
२३१ आनइन्द्राबृहस्पती	३ ७ २५	४६० आनोगव्येभिरश्व्यैः	६ ५ २
२१३ आनइन्द्रोदूरादान	३ ६ ३	१५९ आनोगहिसख्येभिः	२ ८ १
२१३ आनइन्द्रोहरिभिर्या	३ ६ ३	१७६ आनोगोत्रादर्दहिगोप	३ २
१२३ आनइळाभिर्विदथेसुश	२ ५ ४	४०० आनोगोमन्तमश्विना	५ ८
१०२ आनऊर्जवहतमश्विना	२ २ २७	४०५ आनोगन्तंमयोभुवा	५ ८ २
२२३ आनपातःशवसोयात	३ ७ ४	४०५ आनोगन्तंरिशादसा	५ ८ २
१८६ आनस्तुजरयिभरांशं	३ ३ ९	२७७ आनोगन्तंरिशादसा	४ ४
११७ आनस्तेगंतुमत्सरः	२ ४ १८	३६२ आनोदधिकाःपथ्यां	५ ४ १
२६० आनामभिर्मरुतोवक्षि	४ २ २१	३४९ आनोदिवआपृथिव्या	५ ३
४२१ आनार्यस्यदक्षिणा	६ २ २०	२६० आनोदिवोबृहतःपर्व	४ २ २
२० आनासत्यागच्छतंहूय	१ ३ ५	३५२ आनोदेवशवसा	५ ३ १
२१ आनासत्यात्रिभिरेका	१ ३ ५	५६१ आनोदेवामुपवेतु	७ ७ २
४२० आनिरेकमुतप्रियं	६ २ १५	३४२ आनोदेवेभिरुप	५ २ १
५५३ आनिवर्तनिवर्तय	७ ७ १	३७५ आनोदेवेभिरुपयातम	५ ५ १
५५३ आनिवर्तनिवर्तयपुनः	७ ७ १	६१७ आनोदेवःसविता	८ ५ १
४०५ आनूनमश्विनायुवं	५ ८ ३०	३१९ आनोदेवःसविता	४ ८
४०५ आनूनमश्विनोऋषिः	५ ८ ३१	४०० आनोद्युम्नैराश्रवोभिः	५ ८
४०४ आनूनयातमश्विना	५ ८ २५	६१६ आनोद्रप्सामधुमन्तः	८ ५ १
४६७ आनूनयातमश्विना	६ ६ १०	२८ आनोनावामतीनां	१ ३ ३

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक	अष्ट. अ. वर्ग.
९० आनोनियुद्धिःशतिनी	२ १ २४	४०३ आनोरयिमदच्युतं	५ ८ २०
८५ आनोनियुद्धिःशतिनी	५ ६ १४	३५८ आनोराधांसिसवितः	५ ४ ४
६५ आनोवर्हिःसधमादे	७ ८ ७	३१६ आनोरुद्रस्यसूनवो	४ ८ ८
१४ आनोवर्होरिशादसः	१ २ २०	४४० आनोवायोमहेतने	६ ४ ५
२७ आनोबृहन्ताबृहतीभि	३ ७ १६	१२३ आनोविश्वआस्क्राग	२ ५ ४
५१ आनोब्रह्माणि	२ ७ २०	४०४ आनोविश्वान्यश्विना	५ ८ २७
१५ आनोभजपरमेषु	१ २ २२	३४९ आनोविश्वाभिरूति	५ ३ ८
७६ आनोभरभगमिन्द्रद्युम	३ २ ४	४०४ आनोविश्वाभिरूति	५ ८ २५
९८ आनोभरवृषणंशुष्मं	४ ६ ८	४६८ आनोविश्वासुहव्यः	६ ६ १३
६३ आनोभरव्यंजनं	६ ५ ३१	४४६ आनोविश्वेषां	६ ४ २२
६४ आनोभरदक्षिणेना	६ ५ ३८	४४६ आनोविश्वेसजो	६ ४ २४
५४ आनोभद्राःक्रतवोयं	१ ६ १५	११३ आनोवोभिर्मरुतोया	२ ४ ४
०३ आनोमखस्यदावने	५ ८ २३	४९३ आनःपवस्वधारया	६ ८ २५
६० आनोमहीमरमत्तिस	४ २ २१	५०९ आनःपवस्ववसुमत्	७ २ २२
७५ आनोमित्रसुदीतिभिः	४ ४ २	५१५ आनःपूषापवमानः	७ ३ ६
६७ आनोमित्रावरुणा	३ ४ ११	६०२ आनःप्रजांजनयतु	८ ३ २८
७१ आनोमित्रावरुणाह	५ ५ ७	४६१ आनःशुष्मंनृषाहं	६ ८ २०
६९ आनोयज्ञायतत्ततः	१ ७ ३२	४२६ आनःसहस्रशोभर	६ ३ १३
७७ आनोयज्ञदिविस्पृशं	६ ७ ७	५३४ आनःसुतासइन्दवः	७ ५ १०
८५ आनोयज्ञंनमोवृधं	३ ३ ७	५१५ आनःसोमपवमानःकि	७ ३ ६
२५ आनोयज्ञंभारती	८ ६ ६	५०५ आनःसोमसहोजुवः	७ २ ४
०४ आनोयातमुपश्रुति	५ ८ २५	५१६ आनःसोमसंयतं	७ ३ १५
२९ आनोयातंदिवोअ	३ ७ २०	४४४ आनःसोमेस्वध्वर	६ ४ १६
०४ आनोयातंदिवस्परि	५ ८ २५	५०२ आनःसोमंपवित्रआ	७ १ २८
०२ आनोयाहिपरावतः	५ ८ १६	२१९ आनःस्तुतउपवाजे	३ ६ १८
२६ आनोयाहिमहेमते	६ ३ १२	३६६ आनःस्तोममुपद्रवत्	५ ८ २
१२ आनोयाहिसुतावतो	६ १ २२	४४३ आनःस्तोममुप	६ ४ १४
२९ आनोयाह्युपश्रुति	६ ३ १३	६४४ आज्जनगन्धिसुरभिं	८ ८ ४
७८ आनोरत्रानिविभ्रता	४ ४ १५	६५० आन्त्रेभ्यस्तेगुदाभ्यः	८ ८ २१

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
५७ आन्यंदिवोमातरिश्वा	१ ६ २८	६०६ आपान्तमन्युःस्तृपल	८ ४ १
६४० आपइद्वाउभेषजीः	८ ७ २५	६२२ आपीवोअस्मेपितरेव	८ ६
३४५ आपक्थासोभला	५ २ २५	३६१ आपुत्रासोनमातरं	५ ४ १
२६६ आपथयोविपथयो	४ ३ ६	१७८ आपूर्णोअस्यकलशः	३ २ १
४५७ आपप्राथमहिनावृ	६ ५ ६	१२ आपूषंचित्रबर्हिषं	१ २ १
३२६ आपपुषीपार्थिवानि	४ ८ ३२	१२ आपोअद्यान्वचारिषं	१ २ १
२३२ आपपुषीविभावरी	३ ८ ३	५४५ आपोअद्यान्वचारिषं	७ ६
४६ आपप्रौपार्थिवंरजः	१ ६ १	५५२ आपोअस्मान्मातरः	७ ६ २
३२६ आपरमाभिरुतमध्य	५ १ २	५० आपोनदेवीरुपयंतिहो	१ ६
२३४ आपर्वतस्यमरुता	३ ८ ६	५७१ आपोनसिन्धुमभियत्	७ ८ २
४८५ आपवमानधारय	६ ७ ३९	१०४ आपोभूयिष्ठाइत्येको	२ ३
४८६ आपवमाननोभर	६ ८ १३	३६३ आपोयंवःप्रथमं	५ ४ १
५०४ आपवमानसुष्टुतिं	७ २ १	५६१ आपोरेवतीःक्षयथाहि	७ ७ २
५०६ आपवस्वगविष्टये	७ २ ९	६३२ आपोहयद्बृहतीर्विश्वं	८ ७
५३९ आपवस्वदिशांपत	७ ५ २६	५४५ आपोहिष्ठामयोभुवः	७ ६
४९० आपवस्वमदिन्तम	६ ८ १५	१२ आपःपृणीतभेषजं	१ २ १
४६७ आपवस्वमदिन्तम	७ १ ७	५४५ आपःपृणीतभेषजं	७ ६
४९५ आपवस्वमहीमिषं	६ ८ ३१	५६ आप्यायस्वमदितम	१ ६ २
५०१ आपवस्वसहस्रिणं	७ १ २६	५६ आप्यायस्वसमेतुते	१ ६ २
५०२ आपवस्वसहस्रिणं	७ १ ३०	४९२ आप्यायस्वसमेतुते	६ ८ २
५०५ आपवस्वसुवीर्यं	७ २ १	४६४ आप्रद्रवपरावतः	६ ६
५०३ आपवस्वहिरण्यवत्	७ १ ३३	२५२ आप्रद्रवहरिवोमाविवे	४ १ २
४२३ आपशुंगासिपृथिवींव	६ २ ३१	४२४ आप्रयातमरुतोविश्वो	६ २ ३
३७५ आपश्चातान्नासत्या	५ ५ १६	२३३ आप्रारजांसिदिव्या	३ ८
३७६ आपश्चातान्नासत्या	५ ५ २०	५८९ आप्रुषायन्मधुन	८ २ १
३४६ आपश्चिचत्पिप्युःस्तर्त्यः	५ ३ ७	४३८ आबुन्दंवृत्रहाददे	६ ३ ४
३५५ आपश्चिदस्मैपिन्वंत	५ ३ २५	६८ आभरतंशिक्षतंबजूबा	१ ७ २
३८१ आपश्चिद्धिस्वयशसः	५ ६ ७	२८८ आभानुनापार्थिवानि	४ ५
४८४ आपानासोविवस्वतः	६ ७ ३४	२७६ आभात्याग्निरुपसा	४ ४ १

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
३७ आभारतीभारतीभिः	५ २ २	३९४ आयदश्वान्वनन्वतः	५ ७ १६
६१ आभारतीभारतीभिः	२ ८ २३	४२६ आर्यादिन्द्रश्चदद्वहे	६ ३ १३
१०३ आभिःस्पृधोमिथती	४ ६ १९	४४ आयदिषेनृपतितेजआ	५ १ १६
११६ आभिर्विधेमाग्नये	६ २ १३	१६ आयदुवःशतक्रतवा	१ २ ३०
१०६ अभिष्टेअस्यगीभिः	३ ५ १०	१११ आयदुवस्यादुवसेनका	२ ३ २६
१९९ आभूत्यासहजावज्र	८ ३ १६	४० आयद्धरीइन्द्रवित्रता	१ ५ ४
१६९ आभूषेण्यवोमरुतो	४ ३ १७	५०४ आयद्योनिहिरण्यं	७ १ ३६
६६ आभोग्यंप्रयदिच्छंत	१ ७ ३०	२७६ आयद्योनिहिरण्यं	४ ४ ५
६६ आभन्दमानेउपाके	२ २ ११	३८३ आयद्रुहाववरुणश्च	५ ६ १०
१६१ आभन्दमानेउषसाउ	२ ८ २३	४७३ आयद्रुजंवाहोरिन्द्रश्च	६ ६ ३२
१६० आमध्वोअस्माअसिच	७ ७ २३	२७५ आयद्वामीयचक्षसा	४ ४ ४
६९ आमनीषामन्तरिक्षस्य	१ ७ ३१	४०४ आयद्वांयोषणारथं	५ ८ २६
१०५ आमन्द्रमावरेण्यं	७ २ ६	२७७ आयद्वांसूर्यारथं	४ ४ ११
१५६ आमन्द्रस्यसनिष्यन्तो	२ ८ १७	६४२ आयनेतेपरायणे	८ ७ ३०
१८६ आमन्द्रैरिन्द्रहरिभिः	३ ३ ६	४२७ आयन्तारंमहिस्थिरं	६ ३ ३
१६५ आमन्येथामागतं	३ ४ ३	३५६ आयन्नःपत्नीर्गमन्	५ ३ २६
११७ आमपूषन्नुपद्रव	४ ८ ३	४७६ आयन्मावेनाअरुहन्त	६ ७ ४
१६४ आमांमित्रावरुणेह	५ ४ १७	१३१ आयन्मेअभ्वंवनदःपनं	५ २४
४६८ आमासुपक्रमैरयः	६ ६ १२	८३ आयमद्यसुकृतंप्रातरि	२ १ १०
४८३ आमित्रावरुणाभगं	६ ७ २६	४६६ आययोस्त्रिशतंतना	७ १ १५
२७७ आमित्रेवरुणेवयं	४ ४ १०	२८५ आयस्ततन्थरोदसी	४ ४ ३६
११६ आमूरजप्रसावर्तय	४ ७ ३५	५१६ आयस्तस्थौभुवनानि	७ ३ ६
४२३ आमेअस्यप्रतीव्यं	६ २ २७	२४२ आयस्तेसर्पिरासुते	३ ८ २५
४७७ आमेवचांस्युद्यता	६ ७ ७	३३५ आयस्तेअग्नइधते	५ १ २४
४६६ आमेहवंनासत्या	६ ६ ७	२६१ आयस्मिन्त्वेस्वपाकः	४ ५ १४
१५ आयजीवाजसातमा	१ २ २६	१३१ आयस्मिन्त्सप्तरश्म	२ ५ २६
१४६ आयज्ञैर्देवमर्त्यः	४ १ ९	३०५ आयस्मिन्हस्तेनर्यामि	४ ७ १
४५७ आयत्पतन्त्येन्यः	६ ५ ६	४४० आयस्यतेमहिमानं	६ ४ १
५७ आयत्साकंयशसो	५ ४ २	२६७ आयातमरुतोदिवः	४ ३ १२

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
३७६ आयातमुपमूषतं	५ ५ २१
४०४ आयातंनहुषस्परि	५ ८ २५
३२६ आयातंमित्रावरुणा	५ १ ६
३७२ आयातंमित्रावरुणा	५ ५ ११
२१४ आयात्विन्द्रोदिवआ	३ ६ ५
२१४ आयात्विन्द्रोवसउप	३ ६ ५
५७१ आयत्विन्द्रःस्वपति	७ ८ २६
४५१ आयाहिकृणवामते	६ ४ ४०
४२९ आयाहिपर्वतेभ्यः	६ ३ १३
१८५ आयाहिपूर्वीरति	३ ३ ७
६५३ आयाहिवनसासह	८ ८ ३०
६५३ आयाहिवस्व्याधिया	८ ८ ३०
३०९ आयाहिशश्वदुशता	४ ७ १२
४१२ आयाहिसुषुमाहित	६ १ २२
४१७ आयाहीमइन्दवः	६ २ १
३३९ आयाह्यग्नेपथ्या३	५ २ १७
१६२ आयाह्यग्नेसमिधानो	२ ८ २३
३३७ आयाह्यग्नेसमिधानो	५ २ २
२५७ आयाह्यद्विभिःसुतं	४ २ ११
४२९ आयाह्यर्यआपरि	६ ३ १२
१८५ आयाह्यर्वाहुपबंधु	३ ३ ७
५५१ आयुर्विश्वायुःपरि	७ ६ २३
३१८ आयुवानःकवयो	४ ८ ७
२०० आयूथेवक्षुमतिपश्वो	३ ४ १९
९ आयेतन्वन्तिरश्मिभिः	१ १ ३७
२७२ आयेतस्थुःपृषतीषु	४ ३ २५
११२ आयेरजांसितविषीभि	२ ४ १
४५ आयेविश्वास्वपत्या	१ ५ १८
४७१ आयेविश्वापार्थिवानि	६ ६ २९

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
५१७ आयोगोभिःसृज्यत	७ ३ ५
१६२ आयोनिमग्निर्धृतवन्त	२ ८ २१
४९४ आयोनिमरुणोरुहत्	६ ८ ३०
५४५ आयोमूर्धानंपित्रो	७ ६ ५
३३८ आयोयोनिदेवकृतं	५ २ ५
१३१ आयोवनातातृषाणः	२ ५ २१
१०२ आयोविवायसचथाय	२ २ २१
४८७ आयोविश्वानिवार्या	६ ८ ५
६५८ आयंगौःपृश्निनरकमीत्	८ ८ ४०
२५२ आयंजनाअभिचक्षेज	४ १ ३३
३२ आयंपृणन्तिदिविसद्य	१ ४ ११
२६७ आयंनरःसुदानवो	४ ३ ११
२९५ आयंहस्तेनखादिनं	४ ५ २१
२९० आयःपप्रौजायमानः	४ ५ ११
३१७ आयःपप्रौभानुना	४ ८ ५
९९ आयःपुरंनार्मिणीमदी	२ २ ११
२५४ आयःसोमेनजठरमपि	४ २ ५
१३३ आयःस्वर्णभानुना	२ ५ २१
५०५ आरयिमासुचेतुनं	७ २ ५
५७० आराच्छत्रुमपबाधस्व	७ ८ २१
३७१ आराजानामहृत्तस्य	५ ५ ५
३२२ आरिखकिकिराकृणु	४ ८ ११
२६६ आरुक्मैरायुधानर	४ ३ ५
२७० आरुद्रासइन्द्रवन्तः	४ ३ २१
६१९ आरेअघाकोन्वी१त्था	८ ५ २१
२०६ आरेअस्मदमतिमारे	३ ५ ११
७३ आरेतेगोघ्नमुतपूरुषघ्नं	१ ८ ५
११५ आरेसावःसुदानवः	२ ४ ११
४३५ आरोकाइवघेदहः	६ ३ २१

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१६० आरोदसीअपृणदा	२ ८ १८	१०० आबामृतायकेशिनीर	२ २ २१
१६३ आरोदसीअपृणाजाय	२ ८ २६	४३५ आवांश्रावाणोअशिव	६ ३ २८
५७९ आरोदसीअपृणादोत	८ १ १६	१२० आवांदानायववृतीय	२ ४ २३
४४ आरोदसीबृहतीवेवि	१ ५ १७	९० आवांधियोववृत्युरध्व	२ १ २४
६१४ आरोदसीहयमाणो	८ ५ ७	२७८ आवांनरामनोयुजा	४ ४ १६
५५२ आरोहतायुर्जरसं	७ ६ २७	९९ आवांभूषन्क्षितयोजन्म	२ २ २०
६२२ आरंगरेवमध्वेरयेथे	८ ६ २	१०० आवांमित्रावरुणाहव्य	२ २ २२
३३ आर्चन्नत्रमरुतःसस्मि	१ ४ १४	२५८ आवांयेष्ठाश्विनाहुव	४ २ १३
३३४ आलाक्तायारुरुशीर्ष्णी	१ १ २१	३७५ आवांरथमवमस्यांव्यु	५ ५ १८
१६ आवइन्द्रंक्रिवियथा	१ २ २८	७७ आवांरथोअश्विनाश्वे	१ ८ १८
५९५ आवऋजसऊर्जा	८ ३ ८	९० आवांरथोनियुत्वान्व	२ १ २४
१५३ आवक्षिदेवाँइहविप्र	२ ७ २५	२७८ आवांरथोरथानां	४ ४ १४
४८० आवच्यस्वमहिप्सरः	६ ७ १८	३७४ आवांरथोरोदसीबद्ध	५ ५ १६
५३६ आवच्यस्वसुदक्षच	७ ५ १८	१२० आवांरथोवनिर्न	२ ४ २५
३४५ आवदिन्द्रंयमुना	५ २ २७	७५ आवांरथंदुहितासूर्य	१ ८ ११
१५७ आवदंस्त्वंशकुनेभद्रमा	२ ८ १२	७८ आवांरथंपुरुमायंमनो	१ ८ २०
५६१ आववृत्ततीरधनुद्विधा	७ ७ २५	७७ आवांरथंयुवतिस्तिष्ठ	१ ८ १८
४०० आवहेथेपराकात्	५ ८ ७	३८१ आवांराजानावध्वरे	५ ६ ६
७२ आवहन्तीषोष्यावार्या	१ ८ ३	३२७ आवांवयोऽश्वासो	५ १ ४
२०८ आवहन्त्यरुणीज्योति	३ ५ १४	२०८ आवांवहिष्ठाइहते	३ ५ १४
२२३ आवाजायातोपनऋभु	३ ७ ३	४२२ आवांवाहिष्ठाशिव	६ २ २६
६४० आवातवाहिभेषजं	८ ७ २५	४०४ आवांविप्रइहावसे	५ ८ २६
३५७ आवातस्यध्रजतो	५ ४ १	४०५ आवांविश्वाभिरुति	५ ८ २८
५६९ आवामगन्त्सुमतिर्वा	७ ८ २०	४६७ आवांविश्वाभिरुति	६ ६ १०
३८५ आवायोभूषशुचिपाउ	५ ६ १४	७७ आवांश्येनासोअशिव	१ ८ १८
३३१ आवामश्वासोअभि	५ १ १३	२३० आवांसहस्रंहरय	३ ७ २२
१२० आवामश्वासःशुचयः	२ ४ २५	३२७ आवांसुम्नेवरिमन	५ १ ४
२७३ आवामश्वासःसुयुजो	४ ३ ३०	६४३ आवांसुम्नैःशंगूइव	८ ८ १
१५६ आवामुपस्थमदुहा	२ ८ १०	५३ आविद्युन्माद्रिर्मरुतः	१ ६ १४

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. व.
१४३ आविवाध्यापरिराप	२ ६ २९	१४० आशीत्यानवत्याया	२ ६ २
६२२ आविरभून्महिमाघोनं	८ ६ ३	६१९ आशुःशिशानोवृषभः	८ ५ २
४९४ आविवासन्परावत	६ ८ २९	१५४ आशुभिश्चिद्यान्विमु	२ ८
५०२ आविशन्कलशंसुतः	७ १ २७	३७३ आशुभ्रायातमशिवना	५ ५ १
१३३ आविश्वतःप्रत्यंचं	२ ६ २	४९४ आशुरर्षवृहन्मते	६ ८ २
२८२ आविश्वदेवंसत्पतिं	४ ४ २६	२२६ आशुंदधिक्रांतमुनुष्ट	३ ७ १
३७४ आविश्ववाराशिवना	५ ५ १७	२०४ आशुंदूतंविष्वतो	३ ५
५९ आविष्टयोवर्धतेचारु	१ ७ १	२०१ आश्रुणवतेअदृपिता	३ ४ २
१४० आविंशत्यात्रिंशता	२ ६ २१	७७ आशयेनस्यजवसानू	१ ८ १
३२५ आवृत्रहणावृत्रहभिः	४ ८ २७	५ आश्रुत्कर्णश्रुधीहवं	१ १ २
४५० आवृषस्वपुरुषसो	६ ४ ३६	१७ आशिवनावश्वावति	१ २ ३
४२० आवृषस्वमहामह	६ २ १६	२४६ आश्वैत्रेयस्यजन्तवः	४ १ १
२६१ आवेधसंनीलपृष्ठं	४ २ २२	६१६ आर्ष्टिषेणोहोत्रमृषिः	८ ५ १
६१८ आवोधियंयज्ञियां	८ ५ १९	४४० आसएतुयईवदा	६ ४
२४ आवोमचूतनायकं	१ ३ १६	३१७ आसखायःसबर्दुधां	४ ८
५७७ आवोयक्ष्यमृतत्वं	८ १ १२	२०८ आसत्योयातुमघवा	३ ५ १
११८ आवोयस्यद्विबर्हसः	२ ४ १९	४७८ आसवंसवितुर्यथा	६ ७ १
२७१ आवोयन्तूदवाहासः	४ ३ २३	३०८ आसस्त्राणासःशवसा	४ ७
२०१ आवोराजानमध्वरस्य	३ ४ २०	२९७ आसहसंपथिभिः	४ ६
८० आवोरुवण्युमौशिजो	२ १ १	८२ आसांपूर्वासामहसुस्व	२ १
५२ आवोवहंतुसप्तयोरघु	१ ६ ९	५५० आसीनासोअरुणी	७ ६ १
३५८ आवोवाहिष्टोवहतु	५ ४ ३	१६३ आसीमरोहत्सुयमा	३ १
३६६ आवोहोताजोहवीति	५ ४ २५	४१८ आसुग्म्यायसुग्म्यं	६ २
४७९ आवंसतेमघवावीरव	६ ७ १४	४५९ आसुतेसिञ्चतश्रियं	६ ५ १
२० आवःकुत्समिन्द्रयस्मिं	१ ३ ३	२६० आसुष्टुतीनमसावर्तय	४ २ २
२० आवःशमंवृषभंतुग्र्या	१ ३ ३	३१२ आसुष्माणोमघवन्	४ ७ १
४१३ आशर्मपर्वतानामोता	६ १ २८	६२५ आसुष्वयन्तीयजते	८ ६
४२६ आशर्मपर्वतानांवृणी	६ २ ३९	३७ आसूर्येणरश्मयोध्रुवा	१ ४ २
६०१ आशसनंविशसनं	८ ३ २६	२६३ आसूर्योअरुहच्छुक्रम	४ २ २

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१८७ आसूर्योनभानुमद्भिः	४ ५ ६	४५६ आहरयःससृजिरे	६ ५ ५
२६२ आसूर्योयातुसप्ताश्वः	४ २ २७	५३१ आहर्यतायधृष्णावे	७ ४ २५
२३६ आसोतापरिषिञ्चता	७ ५ १८	५३५ आहर्यतोअर्जुनेअत्के	७ ५ १४
२३५ आसोमसुवानोअद्रि	७ ५ १३	६४९ आहार्षित्वाविदंत्वा	८ ८ १९
३०१ आसंयतमिन्द्रणः	४ ६ १४	५४१ आहिद्यावापृथिवी	७ ५ २९
३६७ आस्तुतासोमरुतो	५ ४ २७	४१८ आहिरुहतमश्विना	६ २ ६
११३ आस्थापयन्तयुवर्तियु	२ ४ ५	२१६ आहिष्मायातिनर्य	३ ६ १८
७५ आसनोवृकस्यवर्ति	१ ८ १०	१४ आहिष्मासूनवपिता	१ २ २०
३२ आस्मारथंवृषपाणे	१ ४ ११	१६७ आहोतामन्द्रोविदथा	३ १ १४
४८८ आस्मिन्पिशंगमिन्दवः	६ ८ ११	४३२ आहंसरस्वतीवतोः	६ ३ २१
३६ आस्वमन्नयुवमानोअ	१ ४ २३	५४९ आहंपितृन्तुसुविदत्रान्	७ ६ १७

इ

१७५ इच्छन्तित्वासोम्यासः	३ २ १	४८ इत्थाहिसोमइन्मदे	१ ५ २९
३९५ इच्छन्तिदेवाःसुन्वन्तं	५ ७ २०	५९० इदमकर्मनमो	८ २ १८
५१ इच्छन्नश्वस्ययच्छिरः	१ ६ ७	९४ इदमग्नेसुधितंदुर्धिता	२ २ ७
४७५ इतऊतीवोअजरं	६ ७ ३	१२ इदमापःप्रवहत	१ २ १२
६३१ इतिचिद्धित्वाधना	८ ७ १	५४५ इदमापःप्रवहत	७ ६ ५
२५८ इतिचिन्नुप्रजायैपशुम	४ २ १६	५८२ इदमित्थारौद्रंगूर्तवचा	८ १ २६
२४२ इतिचिन्मन्युमधि	३ ८ २५	२३२ इदमुत्यत्पुरुतमं	३ ८ १
६२८ इतित्वाग्नेवृष्टिहव्यस्य	८ ६ १६	२०३ इदमुत्यन्महिमहा	३ ५ २
१३ इतित्वादेवाइमआहुः	८ ५ ४	१०४ इदमुदकांपिबतेत्यब्रवी	२ ३ ५
३० इतिवाइतिमेमनः	८ ६ २६	३२८ इदाहितउषोअद्रि	५ १ ६
४२५ इतिस्तुतासोअसथा	६ २ ३७	३०० इदाहितेवेविषतः	४ ६ ११
३ इतोवासातिमीमहे	१ १ १२	४२४ इदाहिवउपस्तुति	६ २ ३३
९६ इत्थाधीवन्तमद्रिवः	५ ७ २४	३२८ इदाहिवोविधते	५ १ ६
२४७ इत्थायथातऊतये	४ १ १२	२२२ इदाहःपीतिमुतवोमदं	३ ७ २

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१४७ इदंकवेरादित्यस्य	२ ७ ६	५३७ इन्दुःपुनानःप्रजामुरा	७ ५ २
५७९ इदंतएकंपरऊत	८ १ १८	५०४ इन्दुःपविष्टचेतनः	७ १ ३
६२६ इदंतेपात्रंसनवित्तं	८ ६ १३	४९५ इन्दुरत्योनवाजसृत्	६ ८ ३
४५३ इदंतेसोम्यमधु	६ ४ ४७	५३२ इन्दुरिन्द्रायपवते	७ ५ ७
३११ इदंत्यत्पात्रमिन्द्रपानं	४ ७ १९	५३७ इन्दुरिन्द्रायतोशतेनितो	७ ५ २
१२३ इदंद्यावापृथिवीसत्यम	२ ५ ३	५३० इन्दुरिहन्तिमहिषाः	७ ४ २
३२ इदंनमोवृषभायस्वराजे	४ १ १	५२७ इन्दुर्देवानामुपसख्य	७ ४ १
५४६ इदंपितृभ्योनमोअस्तु	७ ६ १७	५२७ इन्दुर्वाजीपवते	७ ४ १
७३ इदंपित्रेमरुतामुच्यते	१ ८ ६	५०७ इन्दुर्हिन्वानोअर्षति	७ २ १
२०३ इदंमेअग्नेक्रियते	३ ५ २	४६१ इन्दुर्हियानःसोतृभिः	६ ८ २
६३९ इदंयमस्यसादनं	८ ७ २३	४९९ इन्दोयथातवस्तवः	७ १ १
३८९ इदंवचःपर्जन्यायस्वरा	७ १ १	४८६ इन्दोयदद्रिभिःसुतः	६ ८ १
३४० इदंवचःशतसाः	५ २ ११	५०७ इन्दोव्यव्यमर्षसि	७ २ १
२६४ इदंवपुर्निवचनंजनासः	४ ३ १	४९३ इन्दोसमुद्रमींखय	६ ८ २
३९५ इदंवसोसुतमन्धः	५ ७ १७	१५६ इन्द्रआशाभ्यस्परि	२ ८ ९
२३१ इदंवामास्येहविः	३ ७ २५	६२० इन्द्रआसांनेताबृहस्प	८ ५ २
४३२ इदंवांमदिरंमधु	६ ३ २०	३९५ इन्द्रइत्सोमपाएकः	५ ७ १
११ इदंविष्णुर्विचक्रमे	१ २ ७	४ इन्द्रइद्धर्योःसचा	१ १ १
७१ इदंश्रेष्ठंज्योतिषांज्यो	१ ८ १	४६६ इन्द्रइन्नोमहानां	६ ६ १
६५२ इदंश्रेष्ठंज्योतिषांज्यो	८ ८ २८	४७१ इन्द्रइषेददातुनः	६ ६ २
५५९ इदंसुमेजरितराचिकि	७ ७ २०	६१७ इन्द्रउक्थेनशवसा	८ ५ १
६३४ इदंस्वरिदमिदास	८ ७ १०	१९६ इन्द्रऋभुभिर्वाजवज्रिः	३ ४ ७
४१२ इदंहनूनमेषां	६ १ २५	१६६ इन्द्रऋभुभिर्वाजिभिः	३ ४ ७
६२६ इदंहविर्मघवन्	८ ६ २१	१९६ इन्द्रऋभुमान्वाजवान्	३ ४ ७
२७९ इदंहिवांपदिविस्था	४ ४ १७	१८० इन्द्रओषधीरसनोदहा	३ २ १
१८८ इदंहन्वोजसासुतं	३ ३ १६	१८४ इन्द्रऋतुविदंसुतं	३ ३ १
५०६ इन्दविन्द्रायबृहते	७ २ २२	३५४ इन्द्रऋतुनआभर	५ ३ २
५३७ इन्दुःपविष्टचारुर्मदाय	७ ५ २१	६५५ इन्द्रक्षत्रमभिवामं	८ ८ ३
५१९ इन्दुःपुनानोअति	७ ३ १७	५८२ इन्द्रक्षत्रासमातिषु	८ १ २

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
४५३ इन्द्रगृणीषउस्तुपे	६ ४ ४६	१८८ इन्द्रमरुत्वइहपाहि	३ ३ १६
३९२ इन्द्रजहिपुमांसंयातुधा	५ ७ ६	४१० इन्द्रमित्केशिनाहरी	६ १ १६
३०३ इन्द्रजामयउतये	४ ६ १९	१८४ इन्द्रमित्थागिरोममा	३ ३ ५
२३३ इन्द्रज्येष्ठान्बृहद्भ्यः	३ ८ ५	४ इन्द्रमिद्राथिनोबृहत्	१ १ १३
१२ इन्द्रज्येष्ठामरुदणाः	१ २ ९	३९७ इन्द्रमिदेवतातये	५ ७ २५
१५६ इन्द्रज्येष्ठामरुदणाः	२ ८ ९	५० इन्द्रमिद्धरीवहतोप्रति	१ ६ ५
३१४ इन्द्रज्येष्ठंनआभर	४ ७ २७	४०२ इन्द्रमिद्धिमहीनां	५ ८ १७
१२१ इन्द्रतमाहिधिण्या	२ ४ २७	२२६ इन्द्रमिवेदुभयेविह्वयन्त	३ ७ १३
४८ इन्द्रतुभ्यमिदद्रिवो	१ ५ ३०	६ इन्द्रमीशानमोजसा	१ १ २१
३११ इन्द्रतुभ्यमिन्मघवन्	४ ७ १७	४०२ इन्द्रमुक्थानिवावृधुः	५ ८ १५
४०९ इन्द्रत्वमवितेदसि	६ १ १२	३१५ इन्द्रमृळमह्यंजीवातुं	४ ७ ३१
४ इन्द्रत्वोतासआवयं	१ १ १५	२९८ इन्द्रमेवधिषणासातये	४ ६ ७
१८३ इन्द्रत्वावृषभंवयं	३ ३ १	४६४ इन्द्रयउनुतेअस्ति	६ ५ ३८
३१४ इन्द्रत्रिधातुशरणं	४ ७ २८	४२० इन्द्रयथाह्यस्तिते	६ २ १६
६१७ इन्द्रदृह्यमघवन्	८ ५ १६	४७२ इन्द्रयस्तेनवीयसीं	६ ६ ३०
१७६ इन्द्रदृह्ययामकोशा	३ २ ३	४ इन्द्रवाजेषुनोव	१ १ १३
४६४ इन्द्रदृह्यस्वपूरसि	६ ५ ३६	२३० इन्द्रवायूअयंसुतः	३ ७ २२
४४६ इन्द्रेनेदीय	६ ४ २३	१ इन्द्रवायूइमेसुता	१ १ ३
३०९ इन्द्रपिवतुभ्यंसुतो	४ ७ १२	७ इन्द्रवायूबृहस्पतिमित्रा	१ १ २६
६२६ इन्द्रपिवप्रतिकामं	८ ६ १२	६४२ इन्द्रवायूबृहस्पतिसुह	८ ७ २९
१८५ इन्द्रपिववृषधूतस्य	३ ३ ७	११ इन्द्रवायूमनोजुवा	१ २ ८
१८१ इन्द्रपिवस्वधयासुतस्य	३ २ १८	४०६ इन्द्रशविष्ठसत्पते	६ १ ९
१८४ इन्द्रप्रणोधितावानं	३ ३ १	४७२ इन्द्रशुद्धोनआगहि	६ ६ ३१
४६४ इन्द्रप्रणोरथमव	६ ५ ३५	४७२ इन्द्रशुद्धोहिनोरयि	६ ६ ३१
५८८ इन्द्रप्रसूतावरुणप्रशि	८ २ १२	१५६ इन्द्रश्चमृळयातिनः	२ ८ ९
४१२ इन्द्रमेहिपुरस्त्वं	६ १ २३	२६५ इन्द्रश्चवायवेषांसुता	४ ३ ६
२५१ इन्द्रब्रह्माक्रियमाणा	४ १ २५	२३० इन्द्रश्चवायवेषां	३ ७ २३
१६६ इन्द्रमर्गिकविच्छदा	३ १ ११	२३१ इन्द्रश्चसोमंपिवतं	३ ७ २७
५३४ इन्द्रमच्छसुताइमे	७ ५ ६	४२८ इन्द्रश्चिद्वातदब्रवीत्	६ ३ १०

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
४६४ इन्द्रश्रुधिसुमेहवं	६ ६ २	३२४ इन्द्राग्नीअपादियं	४ ८ २६
१४२ इन्द्रश्रेष्ठानिद्रविणानि	२ ६ २७	३८६ इन्द्राग्नीअवसागतं	५ ६ १४
७ इन्द्रसोमंपिबऋतुना	१ १ २८	१६६ इन्द्राग्नीआगतंसुतं	३ १ १४
५५६ इन्द्रसोममिमंपिब	७ ७ १०	३२४ इन्द्राग्नीआहितन्वते	४ ८ २६
१८४ इन्द्रसोमाःसुताइमेतव	३ ३ १	३२४ इन्द्राग्नीउक्थवाहसा	४ ८ २६
१८४ इन्द्रसोमाःसुताइमेतान्	३ ३ ५	३२४ इन्द्राग्नीकोअस्यवाम्	४ ८ २६
१७८ इन्द्रसोमंसोमपतेपिबेमं	३ २ ९	१६६ इन्द्राग्नीजरितुःसचा	३ १ १४
१८० इन्द्रस्तुजोबर्हणाआवि	३ २ १५	३२४ इन्द्राग्नीतपन्ति	४ ८ २६
५३७ इन्द्रस्तेसोमसुतस्यपेयाः	७ ५ २०	१६६ इन्द्राग्नीतविपाणिवां	३ १ १४
४२१ इन्द्रस्थातर्हरीणां	६ २ १८	१६६ इन्द्राग्नीनवतिंपुरो	३ १ १४
४५१ इन्द्रस्पकुतवृत्रहा	६ ४ ३८	२६३ इन्द्राग्नीमित्रावरुणा	४ २ २६
१७८ इन्द्रस्यकर्मसुकृतापुरु	३ २ १०	२८४ इन्द्राग्नीयमवथः	४ ४ ३२
६२३ इन्द्रस्यदूतीरिषिता	८ ६ ५	३२५ इन्द्राग्नीयुवामिमे	४ ८ २६
१८ इन्द्रस्यनुवीर्याणिप्रवो	१ २ ३६	३२४ इन्द्राग्नीयुवोरपि	४ ८ २६
६१७ इन्द्रस्यनुसुकृतंदैव्यं	८ ५ १६	४३३ इन्द्राग्नीयुवंसुनः	६ ३ २४
४७२ इन्द्रस्यवज्रआयसोनि	६ ६ ३२	१६७ इन्द्राग्नीरोचनादिवः	३ १ १४
३१६ इन्द्रस्यवज्रोमरुतां	४ ७ ३५	५८७ इन्द्राग्नीवृत्रहत्येषु	८ २ ४६
६२० इन्द्रस्यवृष्णोवरुणस्य	८ ५ २३	२४९ इन्द्राग्नीशतदाग्नि	४ १ २६
१९६ इन्द्रस्यसख्यमृभवः	३ ४ ७	३२५ इन्द्राग्नीशृणुतंहवं	४ ८ २६
५१३ इन्द्रस्यसोमपवमान	७ ३ १	६०३ इन्द्राग्नीमासुनारिषु	८ ४ ३६
५०० इन्द्रस्यसोमराधसेशं	७ १ १७	३२३ इन्द्रानुपूषणावयं	४ ८ २६
४८३ इन्द्रस्यसोमराधसेपुना	६ ७ ३०	१८९ इन्द्रापर्वताबृहतारथेन	३ ३ १४
५३७ इन्द्रस्यहार्दिसोमधानं	७ ५ १६	२३१ इन्द्राबृहस्पतीवयं	३ ७ २४
६२७ इन्द्रस्यात्रतविषीभ्यः	८ ६ १५	४५६ इन्द्रायगावआशिरं	६ ५ ४६
३९ इन्द्रस्यांगिरसांचेष्टौ	१ ५ १	६०६ इन्द्रायगिरोअनिशित	८ ४ १४
६५५ इन्द्रस्येवरातिमा	८ ८ ३६	५१ इन्द्रायनूनमर्चत	१ ६ ४६
२५२ इन्द्राकुत्सावहमानार	४ १ ३०	५३५ इन्द्रायपवतेमदः	७ ५ १४
२२७ इन्द्राकोवांवरुणा	३ ७ १५	४६६ इन्द्रायमद्वेनेसुतं	६ ६ १४
१६६ इन्द्राग्नीअपसस्पयुप	३ १ १२	५३४ इन्द्रायवृषणंमदं	७ ५ ४६

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१७५ इन्द्रायसामगायत	६ ७ १	३८८ इन्द्राविष्णूदंहिताःशंब	५ ६ २४
१८४ इन्द्रायसुमदिन्तमं	५ ७ १३	३३१ इन्द्राविष्णूपिबतं	५ १ १३
११४ इन्द्रायसोमपरिषिच्य	७ ३ ३	३३१ इन्द्राविष्णूमदपती	५ १ १३
१८६ इन्द्रायसोमपवसे	६ ८ १३	३३१ इन्द्राविष्णूहविषा	५ १ १३
३७ इन्द्रायसोमपातवेनृभिः७	५ १ १६	३९१ इन्द्रासोमातपतरत्त	५ ७ ५
१८५ इन्द्रायसोमपातवे	६ ७ ३७	३६१ इन्द्रासोमादुष्कृतोवत्रे	५ ७ ५
३० इन्द्रायसोमपातवेवृत्रघ्ने	७ ४ २४	३३२ इन्द्रासोमापक्वमामासु	५ १ १६
१७ इन्द्रायसोमसुषुतः	७ ३ १०	३६१ इन्द्रासोमापरिवांभूतु	५ ७ ६
८१ इन्द्रायसोमाःप्रदिवो	३ २ १६	३३२ इन्द्रासोमामहितद्वां	५ १ १६
८८ इन्द्रायहिद्यौरसुरोअन	२ १ २०	३३२ इन्द्रासोमायुवमंग	५ १ १६
२ इन्द्रायाहिचित्रभानो	१ १ ५	३९१ इन्द्रासोमावर्तयतंदिव	५ ७ ५
२ इन्द्रायाहितूतुजानः	१ १ ५	३९१ इन्द्रासोमावर्तयतंदिवो	५ ७ ५
२ इन्द्रायाहिधियेषितः	१ १ ५	३३२ इन्द्रासोमावहिमपः	५ १ १६
२७ इन्द्रायुवंवरुणादि	३ ७ १५	३३२ इन्द्रासोमावासय	५ १ १६
२७ इन्द्रायुवंवरुणाभूत	३ ७ १५	३६१ इन्द्रासोमासमघशंस	५ ७ ५
१०२ इन्द्रायेन्दुंपुनीतन	७ १ २६	२२७ इन्द्राहयोवरुणाचक्र	३ ७ १५
१०४ इन्द्रायेन्दोमरुत्वते	७ १ ४०	२२७ इन्द्राहरत्नंवरुणा	३ ७ १५
६ इन्द्रावरुणानूनुवां	१ १ ३३	१८२ इन्द्रियाणिशतक्रतो	३ २ २२
८ इन्द्रावरुणयोरहं	१ १ ३२	३८६ इन्द्रेअशानमोबृहत्	५ ६ १७
९ इन्द्रावरुणवामहं	१ १ ३३	१९६ इन्द्रेणयाथसरथंसुते	३ ४ ७
३० इन्द्रावरुणामधुमत्तम	५ १ १२	५८४ इन्द्रेणयुजानिःसृजंत	८ २ २
८० इन्द्रावरुणायदिमानि	५ ६ २	४१० इन्द्रेणरोचनादिवः	६ १ १५
४८ इन्द्रावरुणायदृषिभ्यो	६ ४ ३१	३ इन्द्रेणसंहिदत्तसे	१ १ १२
८० इन्द्रावरुणायुवमध्वरा	५ ६ २	३४५ इन्द्रेणैतेतृत्सवो	५ २ २६
८० इन्द्रावरुणावधनाभिर	५ ६ ४	६१० इन्द्रेभुजंशशमानासः	८ ४ २४
८० इन्द्रावरुणावभ्यातप	५ ६ ४	४५२ इन्द्रेविश्वानिवीर्या	६ ४ ४२
३० इन्द्रावरुणासुतपौ	५ १ १२	१७९ इन्द्रेषितेप्रसवंभित्तमा	३ २ १२
४९ इन्द्रावरुणासौमन	६ ४ ३१	४ इन्द्रेहिमत्स्यंधसः	१ १ १७
३१ इन्द्राविष्णूतत्पनयाय्यं	१ १ ३३	३२ इन्द्रोअश्रायिसुध्योनि	१ ४ ११

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	
१७६ इन्द्रोअस्माँअरदद्वज्जवा	३ २ १३	
६१७ इन्द्रोअस्मेसुमनाअस्तु	८ ५ १६	
१५६ इन्द्रोअंगमहद्वयं	२ ८ ८	
१६० इन्द्रोतिभिर्बहुलाभि	३ ३ २३	
५१ इन्द्रोदधीचोअस्थभिः	१ ६ ७	
६०७ इन्द्रोदिवइन्द्रइशे	८ ४ १५	
६२५ इन्द्रोदिवःप्रतिमानं	८ ६ १०	
४ इन्द्रोदीर्घायचक्षसे	१ १ १३	
५२२ इन्द्रोनयोमहाकर्माणि	७ ३ २४	
३२१ इन्द्रोनेदिष्ठमवसा	४ ८ १५	
४११ इन्द्रोब्रह्मेन्द्रऋषिः	६ १ २१	
४९ इन्द्रोमदायवावृधे	१ ६ १	
१८३ इन्द्रोमधुसंभृतमुस्त्रिया	३ २ २६	
१३४ इन्द्रोमहांसिधुमाशया	२ ६ ४	
५८९ इन्द्रोमहामहतो	८ २ १६	
६२५ इन्द्रोमहामहतः	८ ६ १०	
३९७ इन्द्रोमहारोदसीपप्रथ	५ ७ २६	
३०४ इन्द्रोयज्वनेपृणते	४ ६ २५	
३९२ इन्द्रोयातूनामभवत्परा	५ ७ ९	
१६ इन्द्रोयातोवसितस्यरा	१ २ ३८	
२५२ इन्द्रोरथायप्रवतंकृणो	४ १ २९	
३५० इन्द्रोराजाजगतः	५ ३ ११	
५८९ इन्द्रोवलंरक्षितारं	८ २ १५	
५८८ इन्द्रोवसुभिःपरिपातु	८ २ १२	
४१७ इन्द्रोवाघेदियत्	६ २ ४	
३०८ इन्द्रोवाजस्यस्थविरस्य	४ ७ ९	
१९२ इन्द्रोविश्वैर्वीर्यैः	३ ३ २६	
१८० इन्द्रोवृत्रमवृणोच्छर्ध	३ २ १५	
४८ इन्द्रोवृत्रस्यतविषीं	१ ५ ३०	

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	
४८ इन्द्रोवृत्रस्यदोधतः	१ ५ २९	
१०४ इन्द्रोहरीयुजुजेअशिव	२ ३ ५	
१८६ इन्द्रोहर्यतमर्जुनं	३ ३ ८	
२०९ इन्द्रंकामावसूयन्तो	३ ५ १९	
६७ इन्द्रंकुत्सोवृत्रहणंश	१ ७ २४	
४५७ इन्द्रंतंशुंभपुरुहन्मन्त्रव	६ ५ ८	
३५० इन्द्रंनरोनेमधिता	५ ३ ११	
३०५ इन्द्रंवनरःसख्यायसे	४ ७ १	
३४१ इन्द्रंनोअग्नेवसुभिः	५ २ १३	
२१७ इन्द्रंपरेवरेमध्यमास	३ ६ १४	
४६२ इन्द्रंप्रत्नेनमन्मना	६ ५ २७	
८ इन्द्रंप्रातर्हवामहे	१ १ ३०	
१८३ इन्द्रंमतिर्हृदआवच्य	३ २ २६	
११० इन्द्रंमित्रंवरुणमग्निमाहु	२ ३ २२	
६६ इन्द्रंमित्रंवरुणमग्निमूत	१ ७ २४	
४ इन्द्रंवयंमहाधन	१ १ १३	
४०९ इन्द्रंवर्धन्तुनोगिरः	६ १ १०	
५०२ इन्द्रंवर्धन्तोअसुरः	७ १ ३०	
३५२ इन्द्रंवाणीरनुत्तमन्युं	५ ३ १६	
५ इन्द्रंविश्वाअवीवृधन्	१ १ २१	
१८२ इन्द्रंवृत्रायहन्तवेपुरु	३ २ २१	
४०८ इन्द्रंवृत्रायहन्तवेदेवा	६ १ ५	
४ इन्द्रंवोविश्वतस्परि	१ १ १४	
१८४ इन्द्रंसोमस्यपीतये	३ ३ ५	
६०६ इन्द्रंस्तवानृतमं	८ ४ १४	
६२५ इन्द्रःकिलश्रुत्याअस्य	८ ६ १०	
१७९ इन्द्रःपूर्भिदातिरहासम	३ २ १५	
३१५ इन्द्रप्रणःपुरणतेव	४ ७ ३१	
४७० इन्द्रःसदामनेकृत	६ ६ २२	

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
८७ इन्द्रःसमत्सुयजमानमा	१ १ १६	२९३ इममूषुवोअतिथिं	४ ५ १७
८ इन्द्रःसहस्रदानाम्	१ १ ३२	१५ इममूषुत्वमस्माकम्	१ २ २२
३५ इन्द्रःसीतांनिगृह्णातु	३ ८ ९	६०९ इममंजस्पामुभये	८ ४ २३
१०९ इन्द्रःसुतेषुसोमेषु	६ १ ७	५४४ इमाअग्नेमतयस्तुभ्यं	७ ६ २
१५ इन्द्रःसुत्रामास्ववाँ	४ ७ ३२	४०१ इमाअभिप्रणोनुमः	५ ८ १०
३७ इन्द्रःसुत्रामास्ववान्	८ ७ १९	६०९ इमाअस्मैमतयोवाचः	८ ४ २२
९४ इन्द्रःसुपूषावृषणा	३ ४ २	४१० इमाअस्यप्रतूर्तयः	६ १ १२
७५ इन्द्रःसुशिप्रोमघवातरु	३ २ १	२२७ इमाइन्द्रंवुरुणंमे	३ ७ १६
१०७ इन्द्रःसूर्यस्यरश्मिभिः	६ १ २	३४४ इमाउत्वापस्पृधाना	५ २ २४
८० इन्द्रःस्वर्षाजनयन्नहा	३ २ १५	२६६ इमाउत्वापुरुतमस्य	४ ६ ११
८८ इन्द्रःस्वाहापिबतु	३ ३ १४	३०० इमाउत्वापुरुशाक	४ ६ १२
६९ इधमेनाग्नइच्छमानो	३ १ १८	३९७ इमाउत्वापुरुवसो	५ ७ २५
१०७ इधमंयस्तेजभरच्छश्र	३ ५ १२	३१३ इमाउत्वाशतक्रतो	४ ७ २५
५१ इन्धन्वाभिर्धेनुभिः	२ ७ १९	३१३ इमाउत्वासुतेसुते	४ ७ २६
४५ इन्धानोअग्निंवनवत्	२ ७ ४	३७६ इमाउवांदिविष्टयः	५ ५ २१
४० इन्धेराजासमर्यो	५ २ ११	१९७ इमाउवांभृमयोमन्य	३ ४ ६
८२ इनोतपृच्छजनिमाक	३ २ २३	४०३ इमाउवःसुदानवः	५ ८ २१
४२ इनोराजन्नरतिःसमि	७ ५ ३१	६२३ इमागावःसरमेयाः	८ ६ ५
५७ इनोवाजानांपतिः	७ ७ १४	१४६ इमागिरआदित्येभ्यो	२ ७ ६
६२ इमआयातमिंदवः	२ २ १	३६२ इमागिरःसवितारं	५ ४ १२
९१ इमइन्द्रभरतस्य	३ ३ २३	४३२ इमाजुषेथांसवना	६ ३ २०
५३ इमइन्द्रायसुन्विरे	५ ३ १७	३८६ इमाजुह्वानायुष्मदानमो	५ ६ १९
३८ इमउत्वाविचक्षते	६ ३ ४५	१०७ इमातेवाजिन्नवमार्जना	२ ३ ११
२१ इमन्नोअग्नेअध्वरं	४ ८ १६	८ इमाधानाघृतस्नुवः	१ १ ३०
५१ इममग्नेचमसंमावि	७ ६ २१	५५२ इमानारीरविधवाः	७ ६ २७
८५ इममिन्द्रगवाशिरं	३ ३ ६	४६८ इमानित्रीणिविष्टपा	६ ६ १४
५० इममिन्द्रसुतंपिब	१ ६ ५	४४८ इमानिवां	६ ४ ३०
५३ इममिन्द्रोअदीधरत्	८ ८ ३१	६४८ इमानुकंभुवना	८ ८ १५
९४ इममुत्यमथर्ववत्	४ ५ २०	६३१ इमाब्रह्मबृहदिवः	८ ७ २

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२७८ इमाब्रह्माणिवर्धना	४ ४ १२	३६९ इमेचेतारोअनृतस्य	५ ५ १
१८४ इमाब्रह्मब्रह्मवाहः	३ ३ ३	५५२ इमेजीवाविमृतैः	७ ६ २
१५६ इमाब्रह्मसरस्वति	२ ८ १०	३६ इमेतइन्द्रतेवयंपुरुषुत	१ ४ २२
६४५ इमाब्रह्मेन्द्रतुभ्यंशंसि	८ ८ ६	३९५ इमेतइन्द्रसोमाः	५ ७ १८
१८ इमामग्नेशरणिमीमृषः	१ २ ३५	३६६ इमेतुरंमरुतो	५ ४ २५
३८५ इमामुषुसोमसुतिमुपनः	५ ६ १६	३६९ इमेदिवोअनिमिषा	५ ५ २
२८३ इमामूनुकवितमस्य	४ ४ ३१	३३५ इमेनरोवृत्रहत्ये	५ १ २४
१८१ इमामूषुप्रभृतिंसातये	३ २ १६	१९० इमेभोजाअंगिरसो	३ ३ २०
२८३ इमामूष्वासुरस्य	४ ४ ३०	४४२ इमेमापीतायशसउरु	६ ४ ११
७३ इमारुद्रायतवसेकपर्दि	१ ८ ५	३६९ इमेमित्रोवरुणोदूळभा	५ ५ १
३६२ इमारुद्रायस्थिरधन्वने	५ ४ १३	२३६ इमेयामासस्त्वद्रिगभू	३ ८ १५
४०१ इमास्तइन्द्रपृश्नयः	५ ८ १२	९१ इमेयेतेसुवायोबाह्वोज	२ १ २५
६४७ इमांखनाभ्योषधिं	८ ८ ३	५९२ इमेयेनार्वाङ्गपरः	८ २ २४
४३२ इमांगायत्रवर्तनिं	६ ३ २०	३६६ इमेरध्रंचिन्मरुतो	५ ४ २५
१९३ इमांचनःपृथिवीं	३ ३ ३१	६० इमेवांसोमाअप्स्वा सु	२ १ २५
४०८ इमांतइन्द्रसुष्टुतिं	६ १ ६	४३५ इमेविप्रस्यवेधसः	६ ३ २९
६३ इमांतेधियंप्रभरेमहोम	१ ७ १४	८ इमेसोमासइन्द्रवः	१ १ ३१
८७ इमांतेवाचंवसूयन्त	२ १ १९	३९७ इमेहितेकारवोवावशु	५ ७ २०
६०२ इमांत्वमिन्द्रमीद्वः	८ ३ २८	३५३ इमेहितेब्रह्मकृतः	५ ३ १७
४३५ इमांधियंशिक्षमाणस्य	६ ३ २८	३३६ इमोअग्नेवीततमानि	५ १ २६
५८६ इमांधियंसप्तशीर्ष्णीम्	८ २ १५	१५५ इमौदेवौजायमानौजुष	२ ८ ६
६०९ इमांप्रत्नायसुष्टुतिं	८ ४ २२	१७६ इमंकामंमन्दयागोभिर	३ २ ४
४०२ इमांमइन्द्रसुष्टुतिं	५ ८ १५	१८८ इमंकामंमंदया	३ ३ १४
१३२ इमांमेअग्नेसमिधं	२ ५ २७	४१९ इमंघावीरोअमृतं	६ २ १२
५९१ इमांमेअग्नेसमिधं	८ २ २१	३२३ इमंचनोगवेषणं	४ ८ २२
४०३ इमांमेमरुतोगिरं	५ ८ १९	५५२ इमंजीवेभ्यःपरिधि	७ ६ २६
३५७ इमांवांमित्रावरुणा	५ ४ १	४०७ इमंजुषस्वगिर्वणः	६ १ १
४०२ इमांसुपूर्यांधियं	५ ८ १७	६१६ इमंतंपश्यवृषभस्य	८ ५ २
४८ इमेचित्तवमन्यवे	१ ५ ३१	५७३ इमंत्रितोभूर्यविन्दत्	८ १

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
६८ इमंनरोमरुतः	३ १ १६	३८१ इयमिन्द्रंवरुणमष्टमेगीः	५ ६ ६
४६ इमंनरोमरुतःसश्चता	५ २ २८	४५२ इयमुतेअनुष्टुतिः	६ ४ ४३
८१ इमंनरःपर्वतास्तुभ्यमा	३ २ १८	५९४ इयमेषाममृतानांगीः	८ ३ ५
६१ इमंनुमायिनंहुव	६ ५ २७	४०७ इयन्तःऋत्विगावती	६ १ २
१९ इमंनुसोममंतितः	२ ४ २२	४०६ इयंतइन्द्रगीर्वण	६ १ ७
३३ इमंनोअग्नउपयज्ञं	८ ७ ६	४६० इयंतेनव्यसीमतिः	६ ५ २२
२१ इमंनोअग्नेअध्वरं	४ ८ १६	१९७ इयंतेपूषन्नाष्टुणे	३ ४ १०
६१ इमंनोअग्नेअध्वरं	५ ४ ९	३६९ इयंदेवपुरोहितिर्युव	५ ५ २
७० इमंनोयज्ञममृतेषु	३ १ २१	३७० इयंदेवपुरोहितिर्युव	५ ५ ३
७२ इमंविभर्मिसुकृतंते	७ ८ २७	५६५ इयंनउस्त्राप्रथमासु	७ ८ ६
६१ इमंमहोविदथ्याय	३ ३ २४	३२९ इयंमद्वांप्रस्तृणीते	५ १ ६
६४ इमंमेगंगेयमुने	८ ३ ६	३७५ इयंमनीषाइयमश्विना	५ ५ १७
१४ इमंमेवरुणश्रुधि	१ २ १९	३७५ इयंमनीषाइयमश्विना	५ ५ १८
६६ इमंमेस्तोममश्विनेमं	६ ६ ७	३८८ इयंमनीषाबृहतीबृहन्तः	५ ६ २४
५५ इमंयज्ञमिदंवचो	१ ६ २०	५८३ इयंमेनाभिरिहमे	८ १ २९
४५ इमंयज्ञमिदंवचो	८ ८ ८	४७७ इयंयानीच्यर्किणी	६ ७ ८
६० इमंयज्ञंचनोधा	४ ५ १२	३८६ इयंवामस्यमन्मनः	५ ६ १७
१३ इमंयज्ञंत्वमस्माकं	३ ६ ३	५६८ इयंवामहेश्रुणुतं	७ ८ १६
५६ इमंयज्ञंसहसावंत्वंनः	२ ८ १६	३८७ इयंवांब्रह्मणस्पतेसुवृ	५ ६ २२
४८ इमंयमप्रस्तरमाहिः	७ ६ १४	६३६ इयंविस्तृष्टिर्यतआ	८ ७ १७
०८ इमंरथमधियेसप्ततस्थुः	२ ३ १४	१०६ इयंवेदिःपरोअन्तः	२ ३ २०
३१ इमंविधंतोअपांसधस्थे	२ ५ २४	३२५ इयंशुष्मेभिर्विसखा	४ ८ ३०
७३ इमंविधन्तोअपां	८ १ १	५६२ इयंसाभूयाउषसामि	७ ७ २७
०७ इमंस्तोममभिष्टये	६ १ १	१२४ इयंसावोअस्मेदीधितिः	२ ५ ५
५८ इमंस्तोममर्हतेजातवेद	१ ६ ३०	६४१ इरज्यन्नग्नेप्रथयस्व	८ ७ २८
९१ इमंस्तोमंरोदसी	३ ३ २५	३८८ इरावतीधेनुमती	५ ६ २४
४६ इमंस्तोमंसक्रतवो	२ ७ ६	२७६ इरावतीर्वरुणधेनवो	४ ४ ७
५२ इमंस्वस्मैहृदआसुतष्टं	२ ७ २२	५०२ इषमूर्जश्चापिन्वसे	७ १ ३०
२७ इयत्तकःकुपुंभकः	२ ५ १६	५२० इषमूर्जपयमाना	७ ३ १८
२६ इयत्तिकाशकुंतिका	२ ५ १६	५२४ इषमूर्जमभ्य १ षांश्च	७ ४ ४
३२५ इयमददाद्रभसं	४ ८ ३०	४६४ इषामन्दस्वादुते	६ ६ १

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
४४३ इषिरेणतेमनसासुतस्यद्	४ १२	१०८ इहब्रवीतुयईमङ्गवेद	२ ३ १५
५०९ इषुर्नधन्वन्प्रति	७ २ २१	५५५ इहश्रुतइन्द्रोअस्मे	७ ७
६१२ इषुर्नाश्रियइषुधेः	८ ५ १	४६० इहागतंवृषणवसू	६ ५ १९
५०४ इषेपवस्वधारया	७ १ ३८	४२७ इहितिस्रःपरावतः	६ ३ ५
५०५ इषंतोकायनोदधत्	७ २ ५	१० इहेन्द्राग्नीउपह्वये	१ २ ३
६३२ इषंदुहन्त्सुदुधां	८ ७ ६	११ इहेन्द्राणीमुपह्वये	१ २ ६
६४१ इष्कर्तारमध्वरस्य	८ ७ २८	२३ इहेवश्रुएवएषां	१ ३ १२
४७५ इष्कर्तारमनिष्कृतंसह	६ ७ ३	१२० इहेहजातासमवावशी	२ ४ २५
६१८ इष्कृताहावमवतं	८ ५ १८	२२८ इहेहयद्वांसमना	३ ७ १९
६१५ इष्कृतिर्नामवोमाता	८ ५ ९	२२६ इहेहयद्वांसमनापपृक्षे	३ ७ २०
४७१ इष्टाहोत्राअसृक्षते	६ ६ २५	१९६ इहेहवोमनसाबन्धुता	३ ४ ७
५२५ इष्यन्वाचमुपवक्तेव	७ ४ ५	३६९ इहेहवःस्वतवसः	५ ४ ३०
२७७ इहत्यापुरुभूतमा	४ ४ ११	६०२ इहैवस्तंमावियौष्टं	८ ३ २८
४१८ इहत्यापुरुभूतमा	६ २ ५	६५३ इहैवैधिमापच्योष्ठाः	८ ८ ३१
४०९ इहत्यासधमाद्या	६ १ १२	२२३ इहोपयातशवसोनपा	३ ७ ५
४२७ इहत्यासधमाद्या	६ ३ ६	१५६ इळामग्नेपुरुदंसंसनिं	३ ८ १६
४७१ इहत्यासधमाद्या	६ ६ २५	१६२ इळामग्नेपुरुदंसंसनिं	२ ८ २५
७ इहत्वष्टारमग्रियं	१ १ २५	१६३ इळामग्नेपुरुदंसंसनिं	२ ८ २७
२०२ इहत्वाभूर्याचरेदुप	३ ४ २४	१६४ इळामग्नेपुरुदंसंसनिं	३ १ २
४३६ इहत्वागोपरीणसा	६ ३ ४६	१६८ इळामग्नेपुरुदंसंसनिं	३ १ १५
१६९ इहत्वंसूनोसहसोनो	३ ४ १६	१७१ इळामग्नेपुरुदंसंसनिं	३ १ २२
२२४ इहप्रजामिहरयिं	३ ७ ८	१७१ इळामग्नेपुरुदंसंसनिं	३ १ २३
६०४ इहप्रब्रूहियतमः	८ ४ ६	१७४ इळायास्त्वापदेवयं	३ १ ३२
२३० इहप्रयाणमस्तुवा	३ ७ २२	७ इळासरस्वतीमही	१ १ २५
६०१ इहप्रियंप्रजयाते	८ ३ २५	२४० इळासरस्वतीमही	३ ८ २१

इ

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
८६ ईजेयज्ञेभिःशशमे	४ ५ ३	१३२ ईळानायावस्यवे	२ ५ २७
६५ ईयिवांसमतिसिधः	३ १ ५	९५ ईळितोअग्नआवहे	२ २ १०
४५ ईयुरर्थेनन्यर्थ	५ २ २५	२४० ईळितोअग्नआवहे	३ ८ २०
४५ ईयुर्गावोनयवसा	५ २ २५	१३० ईळितोअग्नेमनसानः	२ ५ २२
७२ ईयुष्टेयेपूर्वतरामपश्यन्	१ ८ ३	४१९ ईळिष्वाहिप्रतीव्यं	६ २ ९
०७ ईर्मान्तासःसिलिक	२ ३ १२	१७३ ईळेअग्निविपश्चितं	३ १ २८
७७ ईर्मान्यद्वपुषे	४ ४ ११	२७२ ईळेअग्निस्ववसं	४ ३ २५
२० ईशानइमाभुवनानि	७ ३ १९	४१४ ईळेगिरामनुर्हितं	६ १ ३३
४१ ईशानकृतोधुनयोरि	१ ५ ६	१५९ ईळेचत्वायजमानोहवि	२ ८ १५
८४ ईशानायप्रहुतियस्त	५ ६ १२	७० ईळेद्यावापृथिवीपूर्वचि	१ ७ ३३
४५ ईशानावार्याणां	७ ६ ५	१७३ ईलेन्योनमस्यः	३ १ ३०
८४ ईशानासोयेदधतेस्व	५ ६ १२	३४१ ईलेन्योवोमनुषो	५ २ १२
३७ ईशिषेवार्यस्यहि	६ ३ ३९	३३६ ईलेन्यंवोअसुरं	५ २ १
३८ ईशेह्य १ गिरमृतस्य	५ २ ६	४८२ ईलेन्यःपवमानः	६ ७ २४
४४ ईशेयोविश्वस्यादेववी	७ ६ १	६४६ ईस्वयन्तीरपस्युव	८ ८ ११
७ ईळतेत्वामवस्यवः	१ १ २६		

उ

५० उक्थउक्थेसोमइन्द्रं	५ ३ १०	९८ उक्षामहाँअभिववक्ष	२ २ १५
५५ उक्थभृतंसाभृतं	५ ३ २४	५०९ उक्षामिमातिप्रति	७ २ २१
५ उक्थमिन्द्रायशंस्यं	१ १ १९	२६४ उक्षासमुद्रोअरुषः	४ ३ १
७३ उक्थवाहसेविभ्वेमनी	६ ६ ३४	५११ उक्षेवयूथापरियन्	७ २ २६
२९ उक्थेभिरर्वागवसे	१ ४ २	६०३ उक्ष्णोहिमेपंचदश	८ ४ ३
८६ उक्थेभिर्वृत्रहन्तमा	५ ६ १८	४५० उग्रबाहुर्भक्षकृत्वापुरं	६ ४ ३७
३४ उक्थेष्विन्नुशूरयेषु	२ ६ ३	१८७ उग्रस्तुराषाळभिभू	३ ३ १२
९५ उक्थंचनशस्यमानं	५ ७ १९	६११ उग्राइवप्रवहन्तःसमा	८ ४ ३०
५१ उक्षंतेअश्वँअत्याँइव	२ ७ १९	३२५ उग्राविघनिनामृध	४ ८ २७
३६ उक्षान्नायवशान्नाय	६ ३ ३१	१० उग्रासन्ताहवामहे	१ २ ३

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१३५ उग्रेष्विनुशूरमन्द	२ ६ ६	४०९ उततेसुष्टुताहरी	६ १ १
३४७ उग्रोजज्ञेवीर्याय	५ ३ १	४०२ उतत्यदाश्वश्वयं	५ ८ १
२७७ उग्रोवांककुहोययिः	४ ४ १२	३७३ उतत्यङ्गांजुरते	५ ५ १
४४४ उग्रंनवीरं	६ ४ १५	२२० उतत्यातुर्वशायद्	३ ६ २
४५१ उग्रंयुयुज्मपृतनासुसा	६ ४ ३८	४१३ उतत्यादैव्याभिषजा	६ १ २
३६६ उग्रंवओजःस्थिरा	५ ४ २३	८० उतत्यामेयशसाश्वेतना	२ १
४४ उचथ्येरेवपुषियःस्व	६ ४ ६	५८३ उतत्यामेरौद्रावर्चिम	८ १ २
५०० उच्चातेजातमन्धसः	७ १ १९	५०२ उतत्याहरितोदश	७ १ ३
६२२ उच्चादिविदक्षिणाव	८ ६ ३	३१९ उतत्यामेहवमाजग्म्या	४ ८
३७९ उच्छन्तीयाकृणोषिमं	५ ६ १	२०८ उतत्यायजताहरी	३ ५ १
२३२ उच्छन्तीरद्यचितयन्त	३ ८ १	२२० उतत्यासद्यआर्या	३ ६ २
३८४ उच्छन्नुषसःसुदिनाअ	५ ६ १२	१४९ उतत्येदेवीसुभगे	२ ७ १
२७५ उच्छंत्यांमेयजता	४ ४ २	३५७ उतत्येनोमरुतो	५ ४
३२८ उच्छादिवोदुहितः	५ १ ६	२६३ उतत्येनःपर्वतासःसुश	४ २ २
१५ उच्छिष्टं चम्बोर्भर	१ २ २६	२५४ उतत्येमाध्वन्यस्यजुष्टाः	४ २
६१५ उच्छुष्माओषधीनां	८ ५ ६	३५४ उतत्येमापौरुकुत्स्यस्य	४ २
१६९ उच्छोचिषासहसस्पुत्र	३ १ १८	२५४ उतत्येमामारुताश्वस्य	४ २
१६४ उच्छ्रयस्ववनस्पते	३ १ ३	१० उतत्यंचमसंनवं	१ २
५५३ उच्छ्रंचस्वपृथिविमा	७ ६ २८	२६३ उतत्यन्नोमारुतंशर्धआ	४ २ २
५५३ उच्छ्रंचमानापृथिवि	७ ६ २८	२२० उतत्यंपुत्रमश्रुवः	३ ६ २
४५१ उज्जातमिन्द्रतेशवः	६ ४ ४१	३७३ उतत्यंभुज्युमश्विनास	५ ५ १
५७१ उज्जायतांपरशुः	७ ८ २५	४६६ उतत्यंवीरंधनसामृ	६ ६
१८३ उतऋतुभिर्ऋतुपाः	३ ३ ११	४३६ उतत्वान्नेममस्तुतः	६ ३ ३
५६२ उतकएवंनृषदःपुत्रं	७ ७ २८	४३७ उतत्वाधीतयोमम	६ ३ ४
६४४ उतगावइवादन्त्युत	८ ८ ४	४३६ उतत्वानमसावयं	६ ३ ३
२०५ उतगनाअग्निरध्वर	३ ५ ६	४३८ उतत्वावधिरंवयं	६ ३ ४
२६३ उतगनाव्यन्तुदेवपत्नीः	४ २ २८	४३६ उतत्वाभृगुवच्छुचे	६ ३ ३
२७३ उतघानेमोअस्तुतः	४ ३ २७	४५५ उतत्वामदितेमहि	६ ४ ५
३२३ उतघासरथीतमः	४ ८ २२		

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	
१६६ उतत्वामरुणंवयं	७ १ २	
७३ उतत्वास्त्रीशशीयसी	४ ३ २७	
३८ उतत्वंमघंवञ्छृणु	६ ३ ४३	
६२ उतत्वंसख्येस्थिरपीतं	८ २ २३	
१६ उतत्वंमूनोसहसो	४ ८ ६	
९२ उतत्वःपश्यन्नददर्श	८ २ २३	
१९ उतदासस्यवर्चिनः	३ ६ २१	
८४ उतदासापरिविषे	८ २ २	
१९ उतदासंकौलितरं	३ ६ २१	
४० उतदेवाअवहितं	८ ७ २५	
१६ उतद्यावापृथिवी	४ ८ ८	
४६ उतद्युमत्सुवीर्यं	१ ५ २२	
४४ उतद्वारउशतीः	५ २ २३	
२३ उतनईत्वष्टागन्त्वच्छा	२ ५ ५	
२३ उतनईमरुतोवृद्धसेनाः	२ ५ ५	
२३ उतनईमतयोश्वयोगाः	२ ५ ५	
२९ उतनएनापवया	७ ४ २१	
५६ उतनएषुनृषु	५ ३ २६	
२० उतनूनयदिन्द्रियं	३ ६ २३	
२७ उतनोगोमतस्कृधि	६ ३ २	
८० उतनोगोमतीरिषः	४ ४ २२	
९९ उतनोगोमतीरिषः	५ ८ २	
०२ उतनोगोमतीरिषः	७ १ २८	
९९ उतनोगोविदश्ववित्	७ १ १२	
२२ गतनोगोषणिधियं	४ ८ १८	
०० उतनोदिव्याइषः	५ ८ ५	
६१ उतनोदेवदेवान्	६ ५ २४	
११ उतनोदेवावश्विना	८ ४ २७	
२१ उतनोदेव्यदितिः	६ २ २२	

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	
५५ उतनोधियोगोअग्राः	१ ६ १७	
६११ उतनोनक्तमपां	८ ४ २६	
१६७ उतनोब्रह्मन्नाविष	३ १ १३	
६११ उतनोरुद्राचिन्मृळत	८ ४ २७	
४८५ उतनोवाजसातये	६ ८ १	
२६३ उतनोविष्णुरुतवातो	४ २ २८	
१२३ उतनोहिबुध्न्योमयस्कः	२ ५ ४	
३१९ उतनोहिबुध्न्यः	४ ८ १०	
४६३ उतनःकर्णशोभना	६ ५ ३१	
४२७ उतनःपितुमाभर	६ ३ २	
३२६ उतनःप्रियाप्रियासु	४ ८ ३१	
४२२ उतनःसिन्धुरपां	६ २ २३	
३३० उतनःसुत्रात्रोदेव	५ १ १२	
९५ उतनःसुद्योत्माजीरा	२ २ ६	
२ उतनःसुभगाँअरिः	१ १ ८	
६१९ उतप्रधिसुदहन्नस्य	८ ५ २१	
५२४ उतप्रपिप्यऊधरघ्न्या	७ ४ ३	
५७० उतप्रहामतिदीव्या	७ ८ २३	
४०२ उतब्रह्मण्यावयं	५ ८ १५	
२५० उतब्रह्माणोमरुतोमे	४ १ २३	
४६ उतब्रुवंतुजंतवः	१ ५ २१	
२ उतब्रुवन्तुनोनिदो	१ १ ७	
३२७ उतमन्त्रेपुरयस्य	५ १ ४	
१०३ उतमन्येपितुरद्बुहः	२ ३ २	
५८६ उतमाताबृहद्दिवा	८ २ ७	
२१२ उतमातामहिषमन्ववेन	३ ५ २६	
४१५ उतमेप्रयियोः	६ १ ३५	
२७३ उतमेवोचतादिति	४ ३ २९	
२७३ उतमेरपद्युवतिः	४ ३ २७	

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२८१ उतयासिसवितस्त्रीणि	४ ४ २४	२२५ उतस्मैनंवस्त्रमथिनता	३ ७ १
१४ उतयोमानुषेष्व	१ २ १८	३१६ उतस्यदेवसविता	४ ८
३३६ उतयोषणेदिव्येमही	५ २ २	१४९ उतस्यदेवोभुवनस्य	२ ७ १
६४२ उतवाउपरिवृणक्ति	८ ७ ३०	१४९ उतस्यनइन्द्रोविश्व	२ ७ १
२२५ उतवाजिनंपुरुनिष्पि	३ ७ ११	६१० उतस्यनउशिजामुर्वि	८ ४ २
६५७ उतवातपितासिनः	८ ८ ४४	२२६ उतस्यवाजीक्षिपणिं	३ ७ १
५२ उतवायस्यवाजिनः	१ ६ ११	२२५ उतस्यवाजीसहुरिर्ऋ	३ ७ १
१४३ उतवायोनोमर्चया	२ ६ ३०	२७० उतस्यवाज्यरुषः	४ ३ २
६८ उतवायःसहस्यप्रविद्धां	२ २ १६	४१३ उतस्यानोदिवा	६ १ २
१०१ उतवांविजुमद्यास्वंधः	२ २ २३	३२५ उतस्यानःसरस्वती	४ ८ ३
१४६ उतवःशंसमुशिजा	२ ७ १४	३८६ उतस्यानःसरस्वतीजु	५ ६ १
५५७ उतव्रतानिसोमते	७ ७ ११	७८ उतस्यावांमधुमन्मक्षि	१ ८ २
२१९ उतशुष्णस्यधृष्णुया	३ ६ २१	१२० उतस्यावांरुशतोवप्स	२ ४ २
३३२ उतसखास्यशिवनोरुत	३ ८ ३	४२३ उतस्याश्वेतयावरी	६ २ २
२१६ उतसिन्धुंविबाल्यं	३ ६ २१	३८२ उतस्वयातन्वा३संवदे	५ ६ २
३९६ उतसुत्येपयोवृधा	५ ७ २४	४०८ उतस्वराजेअदितिः	६ १ २
३६७ उतस्तुतासोमरुतो	५ ४ २७	३७२ उतस्वराजोअदितिः	५ ५ २
२६६ उतस्मतेपरुष्यां	४ ३ ६	५१४ उतस्वस्याअरात्याः	७ ३ २
१५ उतस्मतेवनस्पते	१ २ २६	२३८ उतस्वानासोदिविष	३ ८ २
२४२ उतस्मदुर्गभीयसे	४ १ १	३२३ उतादःपरुषेगवि	४ ८ २
२४२ उतस्मयंशिशुंयथा	४ १ १	१७५ उताभयेपुरुहूतश्रवो	३ २ २
५२१ उतस्मराशिपरि	७ ३ २३	२७६ उतायातंसंगवेप्रातः	४ ४ २
६१४ उतस्मसन्नहर्षतस्य	८ ५ ६	६०४ उतालब्धंस्पृणुहि	८ ४ २
२२० उतस्मासद्यत्परि	३ ६ २५	१४४ उताशिष्ठाअनुश्रुण्व	२ ७ २
२२५ उतस्मासुप्रथमःसरिष्य	३ ७ १२	३५५ उतासिमैत्रावरुणो	५ ३ २
२२५ उतस्मास्यतन्यतोरिव	३ ७ १२	५३५ उताहंनक्तमुतसोमते	७ ५ २
२२६ उतस्मास्यद्रवतस्तुर	३ ७ १४	३६० उतेदानींभगवन्तः	५ ४ २
२२५ उतस्मास्यपनयन्ति	३ ७ १२	१८१ उतेशिषेप्रसवस्य	४ ४ २
२२० उतस्मगहित्वामाहु	३ ६ २५	३५१ उतोघातेपुरुष्या	५ ३ २

उतो नो अस्य कस्यचित्.

[५१] ००२०२५ उदीरयपितराजारः.

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
५६ उतो नो अस्य कस्यचित्	४ २ ६	३२३ उत्पूषणं युवामहे	४ ८ २३
८८ उतो नो अस्या उषसो जु	२ १ २०	४५२ उत्त्वामन्दन्तुस्तोमाः	६ ४ ४४
७१ उतो न्वस्य जोषमां	६ ६ २८	३७० उत्सूर्यो बृहदर्चीष्यश्रेत्	५ ५ ४
५९ उतो न्वस्य यत्पदं	६ ५ १७	६१९ उत्स्मवातो बहति वासो	८ ५ २०
५९ उतो न्वस्य यन्महत्	६ ५ १५	३१ उदगादयमादित्यो	१ ४ ८
०६ उतो पतिर्य उच्यते	६ १ ८	४३६ उदग्ने तव तद्घृतात्	६ ३ ३०
६४ उतो पितृभ्यां प्रविदानु	३ १ २	२०२ उदग्ने तिष्ठ प्रत्यातनुष्व	३ ४ २३
१२ उतो समह्यमिन्दुभिः	१ २ १०	२९५ उदग्ने भारतद्युमत्	४ ५ २९
०४ उतो सहस्रभरणसं	७ १ ४१	४३७ उदग्ने शुचयस्तव	६ ३ ३९
२५ उतो हिवां दात्रा सन्ति	३ ७ ११	१२६ उदपत्तदसौ सूर्यः	२ ५ १५
६१ उतो हिवां पूव्या आ वि	३ ३ २४	५६ उदपत्तन्नरुणा भानवो	१ ६ २४
६५ उतो हिवां रत्नधेयानि	५ ४ २०	५८६ उदप्रुतो नवयो	८ २ १७
४३ उत्तराहमुत्तरे	८ ८ ३	३११ उदभ्राणी वस्तनयन्	४ ७ १८
४३ उत्तानपर्णे सुभगे	८ ८ ३	६४८ उदसौ सूर्यो अगात्	८ ८ १७
३३ उत्तानायाम जनयन्	२ ६ २	१६२ उदस्तं भीत्समिधाना	२ ८ २५
७४ उत्तानायाम वभराचि	३ १ ३२	३६२ उदस्य बाहू शिथिरा	५ ४ १२
५५ उत्तिष्ठता वपश्यत	८ ८ ३७	३५५ उदस्य शुष्माद्भानुः	५ ३ २५
७० उत्तिष्ठन्नूनमेषां	४ ३ १९	३४३ उदस्य शोचिरस्थात्	५ २ २१
२५ उत्तिष्ठन्नृणां स्पते	१ ३ २०	४१९ उदस्य शोचिरस्थादी	६ २ ६
६२ उत्तिष्ठन्नोजसा सह	६ ५ २८	४८२ उदातैर्जिहते बृहत्	६ ७ २४
३७ उत्ते बृहन्तो अर्चयः	६ ३ ३६	४०२ उदानदककुहो दिवं	५ ८ १७
८३ उत्ते वयश्चिद्वसते रप	२ १ ९	२९७ उदावता त्वक्षसा	४ ६ ५
२८ उत्ते वयश्चिद्वसतेः	५ १ ५	४७९ उदिता योनिदिता वेदि	६ ७ १५
६४ उत्तेशतान्मघवन्नुच्चभू	१ ७ १५	३५३ उदिन्वस्यारिच्यते	५ ३ १९
४२ उत्तेशुष्मा जिहतां	८ ७ ३०	५४९ उदीरतामवरः	७ ६ १७
२७ उत्तेशुष्मा सईरते	७ १ ७	८१ उदीरतां सूनृता उत्पुरं	२ १ ५
६८ उत्तेशुष्मा सो अस्थुः	७ १ १०	२५९ उदीरय कवितमं कवी	४ २ १७
२३ उत्तेस्तभ्नामि पृथिवीं	७ ६ २८	२६९ उदीरयथामरुतः	४ ३ १७
२६ उत्पुरस्तात्सूर्यः	२ ५ १५	५४७ उदीरयपितराजारः	७ ६ १०

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वग.
४०३ उदीरयन्तवायुभिः	५ ८ १८	४०३ उदुस्वानेभिरीरत	५ ८ २
४५६ उदीराथामृतायते	६ ५ १८	३३२ उदूअयाँउपवक्तेव	५ १
७२ उदीर्ध्वजीवोअसुर्नआ	१ ८ ४	४५७ उदूषुणोवसोमहे	६ ५
५५२ उदीर्ध्वनार्यभिजीव	७ ६ २७	४१० उद्गाआजदंगिरोभ्यः	६ १ १
६०१ उदीर्ध्वतोविश्वावसो	८ ३ २४	१५७ उद्गातेवशकुनेसामगाय२	८ १
६०१ उदीर्ध्वतःपतिवतीहि	८ ३ २४	४७० उदद्देभिश्चुतामघं	६ ६ २
३७७ उदुज्योतिरमृतंविश्व	५ ५ २३	६२० उद्धर्षयमघवन्नायुधा	८ ५ २
३५८ उदुतिष्ठसवितः	५ ४ ५	६१६ उद्गोहृदमपिवत्जर्ह	८ ५ २
४१६ उदुतिष्ठस्वध्वरः	६ २ ६	६१८ उद्बुध्यध्वंसमनसः	८ ५ १
१४ उदुत्तमंमुमुग्धिनो	१ २ १९	२५२ उद्यत्सहःसहसआ	४ १ २
१३ उदुत्तमंवरुणपाशमस्म	१ २ १५	२५३ उद्यदिन्द्रोमहतदान	४ १ ३
३२० उदुत्यच्चक्षुर्महीमित्रयो	४ ८ ११	४५६ उद्यद्ब्रध्नस्यविष्टपं	६ ५
३७२ उदुत्यदर्शतंवपुः	५ ५ १०	३३७ उद्यस्यतेनवजातस्य	५ २
३७३ उतत्यद्वाँजुरतेअश्विना	५ ५ १५	३१ उद्यन्नद्यमित्रमहः	१ ४
४०३ उदुत्येअरुणप्सवः	५ ८ १९	५९ उद्यंयमीतिसवितेव	१ ७
३९७ उदुत्येमधुमत्तमाः	५ ७ २७	३५४ उद्यामिवेत्तृष्णजो	५ ३ २
२३ उदुत्येसूनवोगिरः	१ ३ १३	१७६ उदूऊर्मिःशम्याहन्तु	३ २ १
३० उदुसंजातवेदसं	१ ४ ७	१०५ उदूत्स्वस्माअकृणोत	२ ३
३४९ उदुब्रह्माण्यैरत	५ ३ ७	३१ उदूयंतमसस्परि	१ ४
३२७ उदुश्रियउषसोरोचमा	५ १ ५	३७० उद्वाँचक्षुर्वरुणसुप्रतीकं५	५ ५
१६२ उदुष्टुतःसमिधायद्वा	२ ८ २५	२२९ उद्वाँपृक्षासोमधुमन्त	३ ७ २
१५४ उदुष्यदेवःसवितासवा	२ ८ २	३६९ उद्वाँपृक्षासोमधमन्तो	५ ५
३३२ उदुष्यदेवःसविताहि	५ १ १५	१७६ उद्गृहरक्षःसहमूलमिन्द्र	३ २
३३२ उदुष्यदेवःसवितादमू	५ १ १५	३७० उद्देतिप्रसवीताजनानां	५ ५
३५८ उदुष्यदेवःसविता	५ ४ ५	३७० उद्देतिसुभगोविश्वच	५ ५
४२४ उदुष्यवःसवितासुप्र	६ २ ३३	७७ उद्दंदनमैरतंदंसनाभिः	१ ८ १
४२२ उदुष्यशरणेदिवः	६ २ २४	२८३ उनात्तिभूमिंपृथिवी	४ ४ ३
३७५ उदुस्तोमासोअश्विनो	५ ५ १९	६४० उन्मदितामौनेयेन	८ ७ २
३७९ उदुस्त्रियाःसृजतेसूर्यः	५ ६ १	५२० उन्मध्वऊर्मिर्वनना	७ ३ १

क्र. सं.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
० उन्मापीताअयंसत	८ ६ २६	३२१ उपनःसूनवोगिरः	४ ८ १५
० उन्माममन्दवृषभो	२ ७ १७	४४ उपप्रजिन्वन्नुशती	१ ५ १५
४ उपक्रमस्वाभर	६ ५ ३८	४६ उपप्रयंतोअध्वरं	१ ५ २१
५ उपक्षत्रं पृचीतहंति	१ ३ २१	१०७ उपप्रागाच्छसनंवा	२ ३ १३
३ उपक्षरन्तिसिन्धवोम	२ १ १०	१०७ उपप्रागात्परमंयत्सध	२ ३ १३
९ उपक्षेतारस्तवसुप्रणी	२ ८ १६	१०५ उपप्रागात्सुमन्मेधा	२ ३ ८
५ उपच्छायामिवधृणे	४ ५ २८	५०८ उपप्रियंपनिप्लतं	७ २ १८
५ उपतेगाइवाकरं	८ ७ १४	१९० उपप्रेत्तकुशिकाश्चेतय	३ ३ २१
४ उपतेधांसहमाना	८ ८ ३	३६६ उपब्रध्नंवावातावृष	५ ७ ३२
३ उपतेस्तोमान्पशुपा	१ ८ ६	६२१ उपब्रह्माणिहरिवो	८ ५ २५
५ उपत्मन्यावनस्पते	२ ५ ९	४४६ उपमन्त्रामघोना	६ ४ २२
६ उपत्यावद्दीगमतोवि	५ ५ २०	६३५ उपमापेपिशत्तमः	८ ७ १४
२ उपत्रितस्यपाष्योः	७ ५ ४	६३० उपमामतिरस्थित	८ ६ २६
७ उपत्वाकर्मन्तूतये	६ २ १	८४ उपमाश्यावाःस्वनये	२ १ ११
१ उपत्वाग्नेदिवेदिवे	१ १ २	४५६ उपमाषड्द्राद्वा	६ ५ ३
८ उपत्वाजामयोगिरो	६ ७ ११	३३५ उपयमेतियुवतिः	५ १ २४
७ उपत्वाजुहोरेमम	६ ३ ३६	२१४ उपयोनमोनमसि	३ ६ ५
५ उपत्वारणवसंहशं	४ ५ २८	१२३ उपवणेषेनमसाजिगी	२ ५ ४
३ उपत्वासातयेनरो	५ २ १९	२५८ उपवणेषेवन्द्योभिःशूषैः	४ २ १४
७ उपनोदेवाअवसागमंतु	१ ७ २५	४८८ उपशिक्तापतस्थुषः	६ ८ ९
२ उपनोयातमश्विना	६ २ २७	३१६ उपश्वासयपृथिवीं	४ ७ ३५
४ उपनोवाजाअध्वर	३ ७ ९	३४३ उपसद्यायमीळुषः	५ २ १८
८ उपनोवाजिनीवसू	६ २ ६	५५३ उपसर्पमातरंभूमिं	७ ६ २७
७ उपनोहरिभिःसुतं	६ ६ २७	१०३ उपस्तुतिरौचथ्यमरु	२ ३ १
४ उपनःपितवाचर	२ ५ ६	१२५ उपस्तुतिंनमसउद्यतिं	२ ५ १२
२ उपनःसवनागहि	१ १ ७	२५९ उपस्तुहिप्रथमंरत्नधेयं	४ २ १८
७ उपनःसुतमागतं	४ ४ ९	४५९ उपस्तृणीतमत्रये	६ ५ १८
८ उपनःसुतमागहि	१ १ ३०	१८७ उपस्थायमातरमन्न	३ ३ १२
८ उपनःसुतमागहि	३ ३ ५	९७ उपस्थायंचरतियत्सम	२ २ १४

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ.
४५९ उपस्रकेपुवप्सतः	६ ५ १६	३३१ उभाजिग्यथुर्नपरा	५ १
५४९ उपहूताःपितरःसोम्या७	६ १७	११ उभादेवादिरिस्पृशा	१ २
१०९ उपह्वयेमुदुघांधेनुमेतां	२ ३ १६	४८२ उभादेवानृचक्षसा	६ ७
५६६ उपह्वयेमुहवममारुतं	७ ८ १०	२८ उभापिबतमश्विनो	१ ३
४०२ उपह्वरेगिरीणां	५ ८ १४	५०८ उभाभ्यांदेवसचितः	७ २
५३ उपह्वरेषुयदचिध्वं	१ ६ १३	३२५ उभावामिन्द्राग्नीआहू	४ ८
१८० उपाजिरापुरुहूताय	३ २ १७	१२३ उभाशंसानर्यामामवि	२ ५
३७५ उपायातंदाशुषेमर्त्याय	५ १८	४६६ उभाहिदस्त्राभिषजाम	६ ६
६२५ उपावसृजत्मन्यासं	८ ६ ९	१४६ उभेअस्मैयीपयतः	२ ७
४८४ उपास्मैगायतानरः	६ ७ ३६	३४७ उभेचिदिन्द्रोदसी	५ ३
१९ उपेदहंधनदामप्रतीतं	१ ३ १	५१५ उभेद्यावापृथिवीश्वमि	७ ३
१५२ उपेमसृत्तिवाजयु	२ ७ २२	६१८ उभेधुरौवाहिरापिब्द	८ ५
३०५ उपेदमुपपर्चनं	४ ६ २५	८९ उभेपुनामिरोदसीऋते	२ १
८२ उपोअदर्शिशुन्ध्युवो	२ १ ७	५६ उभेभद्रेजोषयेतेनमेने	१ ७
१८० उपोनयस्ववृषणातपु	३ २ १७	३८७ उभेयत्तेमहिनाशुभ्रे	५ ६
८४ उपोपमेपशामृशमामे	२ १ ११	६३९ उभेयदिन्द्रोदसी	८ ७
५०९ उपोमतिःपृच्यते	७ २ २१	२४१ उभेसुश्चन्द्रसर्पिषो	३ ८
२४ उपोरथेषुपृषतीरयुग्ध्वं	१ ३ १९	४६२ उभेसोमावचाकशन्	६ ८
३७८ उपोरुरुचेयुवतिर्नयो	५ ५ २४	६०४ उभोभयाविब्रुपथोहि	८ ४
५०० उपोषुजातमसुरं	७ १ २०	५२३ उरुगव्यूतिरभयानि	७ ३
४९ उपोषुशृणुहीगिरो	१ ६ ३	४५६ उरुणस्तन्वे३तन	६ ५
३८५ उपोहयद्विदथंवाजिनो	५ ६ १५	५९ उरुतेजयःपर्येतिबुध्र	१ ७
४२० उपोहरीणांपतिं	६ २ १७	२२८ उरुवांरथःपरिनक्षति	३ ७
५१८ उभयतःपवमानस्य	७ ३ १३	१०४ उरुव्यचसामहिनी	२ ३
१३० उभयासोजातवेदः	२ ५ २१	३५२ उरुव्यचसेमहिने	५ ३
१३३ उभयन्तेनक्षीयते	२ ६ १	६३६ उरुव्यचानोमहिषः	८ ७
४५० उभयंशृणवच्चन	६ ४ ३६	१९७ उरुशंसानमोवृथा	३ ४
६२२ उभाउनूनंतदित्	८ ६ १	५५ उरुष्याणोअभिशस्तेः	१ ६

पं.क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१८ उरुष्याणोमापरादाः	६ ५ १२	५७२ उशिवपावकोअरतिः	७ ८ २९
२६ उरुंगभीरंजनुषा	३ ३ १०	३८ उशिवपावकोवसुमानु	१ ४ २६
१६ उरुंनृभ्यउरुंगव	६ ५ ३	४६९ उस्त्रावेदवसूनां	७ १ १५
१५ उरुंनोलोकमनुनेषि	४ ७ ३१	३० उषआभाहिभानुना	१ ४ ४
२८ उरुंयज्ञायचक्रथुरुलो	५ ६ २४	५४५ उषउषोहिवसोअग्रं	७ ६ ३
१३ उरुंहिराजावरुणश्चका	१ २ १४	५९६ उषसांनकेतवो	८ ३ १३
४९ उरुणसावसुतृपा	७ ६ १६	१९२ उषसःपूर्वाअध	३ ३ २८
१६ उरोष्ट्रइन्द्रराधसो	४ २ ९	५७ उषस्तच्चित्रमाभर	१ ६ २६
१० उरौदेवाअनिबाधेस्या	४ २ १९	५७ उषस्तमश्यांयशसंसु	१ ६ २५
११ उरौदेवाअनिबाधेस्या	४ २ २२	६५३ उषाअपस्वसुस्तमः	८ ८ ३०
१८ उरौमहाँअनिबाधेवव	२ ८ १५	८२ उषाउच्छन्तीसमिधा	२ १ ७
३३ उरौवायेअन्तरिक्षेमद	२ ८ २७	५६५ उषासानक्ताबृहती	७ ८ ९
२३ उर्वीपृथ्वीबहुलेदूरे	२ ५ ३	५७ उषोअद्येहगोमति	१ ६ २६
२२ उर्वीसन्ननीबृहतीऋते	२ ५ ३	१६६ उषोदेव्यमर्त्याविभा	३ ४ ८
२२ उल्लूकयातुंशुल्लूकया	५ ७ ९	३० उषोभद्रेभिरागहि	१ ४ ६
८२ उवाचमेवरुणामेधिरा	५ ६ ९	४३ उषोनजारोविभावो	१ ५ १३
२९ उवासोषाउच्छाच्चनु	१ ४ ३	३४१ उषोनजारःपृथुपाजो	५ २ १३
०२ उवेअंबसुलाभिके	८ ४ २	२३४ उषोमघोन्यावहसूनुते	३ ८ ७
२८ उवोचिथहिमघवन	५ ४ ३	७२ उषोयदग्निंसमिथेचक	१ ८ २
१९ उशनाकाव्यस्त्वा	६ २ १२	३० उषोयदद्यभानुना	१ ४ ५
०३ उशनायत्परावत	५ ८ २३	२९ उषोयेतेप्रयामेषु	१ ४ ३
२० उशनायत्सहस्यै	४ १ २४	१६६ उषोवाजेनवाजिनिप्र	३ ४ ८
५१ उशन्तस्त्वानिधीमही	७ ६ २२	३० उषोवाजंहिंवस्व	१ ४ ५
८४ उशन्तादूतानदभाय	५ ६ १३	१९६ उषःप्रतीचीध्रुवनानि	३ ४ ८
४६ उशन्तिघातेअमृतास	७ ६ ६	६२२ उष्टारेवफर्वरेषु	८ ६ १
१३ उशन्नुषुणःसुमनाउपा	३ ६ ३		

ऊ

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ.
६५० ऊरुभ्यांतेअष्टीवज्र्यां	८ ८ २१	४३८ ऊर्ध्वाहितेदिवेदिवे	६ ३
४३१ ऊर्जादेवाँअवस्योजसा	३ १ १८	७८ ऊर्ध्वाधीतिःप्रत्यस्य	१ ८
६४१ ऊर्जोनपाज्जातवेदः	८ ७ २८	३५९ ऊर्ध्वोअग्निःसुमतिं	५ ४
१७३ ऊर्जोनपातमध्वरे	३ १ ३०	५१७ ऊर्ध्वोगन्धर्वोअधिना	७ ३
४३७ ऊर्जोनपातमाहुवे	६ ३ ३८	६३३ ऊर्ध्वोगन्धर्वोअधि	८ ७
३१६ ऊर्जोनपातंसहिनायं	४ ८ १	५९१ ऊर्ध्वोग्रावाबृहदग्निः	८ २
६२८ ऊर्जोनपातसहसावनू	८ ६ १६	६१७ ऊर्ध्वोग्रावावसवोस्तु	८ ५
४१४ ऊर्जोनपातंसुभगं	६ १ २६	२२ ऊर्ध्वोनःपाह्यंहसो	१ ३
६१७ ऊर्जगावोयवसे	८ ५ १७	२०२ ऊर्ध्वोभवप्रतिविध्या	३ ४
३३१ ऊर्जनोद्यौश्चपृथिवी	५ १ १४	१६१ ऊर्ध्वोवांगातुरध्वरे	२ ८
२४० ऊर्णम्रदाविप्रथस्वा	३ ८ २०	३२७ ऊर्ध्वोवामग्निरध्वरे	५ १
२२ ऊर्ध्वऊषुणऊतये	१ ३ १०	१४८ ऊर्ध्वोह्यस्थादध्यन्त	२ ७
२०४ ऊर्ध्वऊषुणोअध्वरस्य	३ ५ ४	२०८ ऊर्ध्वकेतुंसवितादेवो	३ ५
१६ ऊर्ध्वस्तिष्ठानऊतये	१ २ २६	५२ ऊर्ध्वेनुनुद्रेवतंतओजसा	१ ६
६२१ ऊर्ध्वायत्तेत्रेतिनीभूत्	८ ५ २७	२०७ ऊर्ध्वेभानुंसवितादेवो	३ ५
३५२ ऊर्ध्वासस्त्वान्विन्दवो	५ ३ १६	५०४ ऊर्मिर्यस्तेपवित्रआ	७ १

ऋ

६०० ऋक्सामाभ्यामभिहि	८ ३ २२	१४५ ऋजुरिच्छंसोवनवत्	२ ७
६५१ ऋचाकपोतंतुदत	८ ८ २३	५२९ ऋजुःपवस्वृजिनस्य	७ ४
५६२ ऋचांत्वःपोषमास्ते	८ २ २४	४२२ ऋजमुक्षण्यायने	६ २
११० ऋचोअक्षरेपरमेव्योम	२ ३ २१	४५६ ऋजाविन्द्रोतआददे	६ ५
२१८ ऋजिप्यईमिन्द्रावतो न	३ ६ १६	११४ ऋतज्येनक्षिप्रेण	२ ७
३३४ ऋजीतेपरिवृद्धि	५ १ २१	२६५ ऋतधीतयआगत	४ ३
५९४ ऋजीत्येनीरुशती	८ ३ ७	२७६ ऋतमृतेनसपन्ते	४ ४
२१७ ऋजीपीश्येनोददमा	३ ६ १५	५१२ ऋतस्यगोपानदभाय	७ २
२५७ ऋजीपीवज्रीवृषभस्तु	४ २ ११	२७४ ऋतस्यगोपावधि	४ ४
५४ ऋजुनीतीनोवरुणो	१ ६ १७	५१३ ऋतस्यजिह्वापवतेमधु	७ २

किं.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२ ऋतस्यतन्तुर्विततः	७ २ ३०	४६६ ऋतेनदेवःसविताश	६ ६ ९
६ ऋतस्यदृढकाधरुणां	३ ६ १०	२ ऋतेनमित्रावरुणा	१ १ ४
११ ऋतस्यदेवाअनुव्रता	१ ५ ९	१२ ऋतेनयावृतावृथा	१ २ ८
११ ऋतस्यपथिवेधा	४ ७ १७	२०१ ऋतेनहिष्मावृषभश्चि	३ ४ २१
१२ ऋतस्यपेषाऋतस्यधी	१ ५ १२	२०१ ऋतेनाद्रिर्व्यसन्भिद	३ ४ २२
१७ ऋतस्यबुधउषसामिष	३ ४ ८	४२४ ऋतेसविन्दतेयुधः	६ २ ३४
१२ ऋतस्यरश्मिमनुयच्छ	२ १ ६	६५८ ऋतंचसत्यंचाभीद्धात्	८ ८ ४८
१३ ऋतस्यवाकेशिनायो	२ ८ २७	२४४ ऋतंचिकित्वऋतमित्	४ १ ४
२० ऋतस्यवोरथ्यःपूत	४ ८ १२	१२३ ऋतंदिवेतदवोचंपृथि	२ ५ ३
१५ ऋतस्यहिधेनवोवाव	१ ५ २०	१४८ ऋतंदेवायकृणवते	२ ७ १२
०९ ऋतस्यहिप्रसितिर्द्यौः	८ ४ २३	२१६ ऋतयेमानऋतमिद्वनो	३ ६ १०
१३ ऋतस्यहिवर्तनयः	७ ५ ३३	५३६ ऋतंवदन्नृतद्युम्न	७ ५ २६
१६ ऋतस्यहिशुरुधः	३ ६ १०	२०३ ऋतंवोचेनमसापृ	३ ५ ३
२५ ऋतस्यहिसदसो	८ ६ १०	५८९ ऋतंशंसन्तऋजुदीध्या	८ २ १५
४३ ऋतायिनीमायिनी	७ ५ ३३	४४३ ऋतूदरेणसख्यास	६ ४ १२
३६ ऋतावरीदिवोअकैर	३ ४ ८	३६७ ऋधक्सावोमरुतो	५ ४ २७
७२ ऋतावानऋतजाता	५ ५ १०	५०४ ऋधक्सोमस्वस्तये	७ १ ४१
१९ ऋतावानमृतायवो	६ २ १०	४७७ ऋधगित्थासमर्त्यः	६ ७ ६
२१ ऋतावानानिषेदतुः	६ २ २२	२८६ ऋधद्यस्तेसुदानवे	४ ५ १
४१ ऋतावानंमहिषं	८ ७ २८	६२२ ऋध्यामस्तोमंसनुयाम	६ ६ २
६० ऋतावानंयज्ञियंचिप्रमु	२ ८ १९	६६ ऋभुक्षणमिन्द्रमाहुव	१ ७ ३२
०४ ऋतावानंविचेतसं	३ ५ ६	४३९ ऋभुक्षणंनवर्तव	६ ३ ४७
४४ ऋतावानःप्रतिचक्ष्या	२ ७ २	३६३ ऋभुक्षणोवाजाः	५ ४ १५
६७ ऋतावायस्यरोदसी	३ १ १३	२२४ ऋभुतोरयिःप्रथमश्रव	३ ७ ७
३६ ऋतुर्जनित्रीतस्या	२ ६ १०	४३० ऋभुमन्तावृषणावाज	६ ३ १६
७३ ऋतेनऋतमपिहितं	४ ३ ३०	२२५ ऋभुमृभुक्षणोरयि	३ ७ ६
४५ ऋतेनऋतंधरुणंधार	४ १ ७	६११ ऋभुर्ऋभुक्षाऋभुर्विध	८ ४ २७
०१ ऋतेनऋतंनियतमीळ	३ ४ २१	३६३ ऋभुर्ऋभुभिरभि	५ ४ १५
०१ ऋतेनदेवीरमृता	३ ४ २२	६९ ऋभुर्नइन्द्रःशवसानवी	१ ७ ३१

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ.
४८८ ऋभुर्नरथ्यनवं	६ ८ ११	५२१ ऋषिर्विप्रःपुरएता	७ ३
६९ ऋभुर्भरायसंशिशतु	१ ७ ३२	४०२ ऋषिर्हिपूर्वजाअसि	५ ८
२२२ ऋभुर्विभवावाजइन्द्रो	३ ७ ३	७६ ऋषिनरावंहसःपांचज	८ ८
१६२ ऋभुश्चक्रईड्यंचारुना	८ ८ २५	५४० ऋषेमन्त्रकृतांस्तोमैः	७ ५
३९८ ऋशयो नतृष्यन्नवपान	५ ७ ३१	२७० ऋष्टयोवोमरुतो	४ ३
६५१ ऋषभंमासमानानां	८ ८ २४	६४५ ऋष्वस्त्वमिन्द्रशूरजा	८ ८
५२६ ऋषिमनायऋषिकृत्	७ ४ ९	५९३ ऋष्वातेपादाप्रयज्जि	८ ३

ए

४४८ एकएवाग्निः	६ ४ २९	१०० एतच्चनत्वोविचिकेतदे	२ २
६३० एकपाञ्चयोद्विपदो	८ ६ २३	४४६ एतत्तइन्द्रवीर्यं	६ ४
४६२ एकयाप्रतिधापिबत्	६ ५ २९	६२ एतत्त्यत्तइन्द्रवृष्ण	१ ७
४३२ एकरालस्यभुवनस्यरा	६ ३ १९	३०४ एतत्त्यत्तइन्द्रियं	४ ६
१०६ एकस्त्वष्टुरश्वस्यावि	२ ३ १०	५३ एतत्त्यन्नयोजनमचेति	१ ६
३७३ एकस्मिन्योगेभुरणास	५ ५ १३	२१९ एतदस्याअनःशये	३ ६
१११ एकस्यचिन्मेविभव	२ ३ २५	२१६ एतद्देदुतवीर्यं	३ ६
७५ एकस्यावस्तोरावतंर	१ ८ १२	१७९ एतद्वचोजरितर्मापिमृ	३ २
३८६ एकाचेतत्सरस्वतीनदी	५ ६ १९	४८८ एतउत्येअवीवशन	६ ८
१७५ एकोद्वेवसुमतीसमीची	३ २ ३	४८६ एतमुत्यंदशक्षिपो	६ ८
५९९ एकोबहूनामसिमन्यवी	८ ३ १९	५०० एतमुत्यंदशक्षिपो	७ १
१०४ एकंचमसंचतुरःकृणो	२ ३ ४	५३७ एतमुत्यंमदच्युतंसहस्र	७ ५
३४५ एकंचयोर्विंशतिं	५ २ २६	३८५ एताअग्नआशुषाणा	५ ६
२५३ एकंनुत्वासत्पतिपांच	४ १ ३३	२३५ एताअर्षन्तिहृद्यात्स	३ ८
२२४ एकंविचक्रचमसंचतुर्व	३ ७ ७	२११ एताअर्षन्त्यललाभव	३ ५
५४३ एकःसमुद्रोधरुणो	७ ५ ३३	५६ एताउत्याउषसःकेतुम	१ ६
६२७ एकःसुपर्णःससमुद्रं	८ ६ १६	३७८ एताउत्याःप्रत्यदृश्रन्पु	५ ५
३६२ एतउत्येपतयन्तिश्वया	५ ७ ८	४६२ एताच्यौत्नानितेकृता	६ ५
१२६ एतउत्येप्रत्यदृश्रन्	२ ५ १४	४५ एतातेअग्नउचथानि	१ ५

क्र.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
० एतातेअग्नउचथा	३ ४ १९	३७७ एतेत्येभानवोदर्शताया	५ ५ २२
९ एतातेअग्नेजनिमासं	२ ८ १६	३४० एतेद्युम्नेभिर्विश्वं	५ २ १०
१ एतात्यातेश्रुत्यानि	८ ७ २६	५०३ एतेधामान्यार्या	७ १ ३२
२ एताधियंकृणवामास	४ २ २७	४८८ एतेधावन्तीन्दवः	६ ८ ११
६ एतानिधीरोनिएया	५ ४ २३	५६५ एतेनरःस्वपसो	८ ३ ९
३ एतानिभद्राकलशक्रि	७ ७ ३०	१८ एतेनाग्नेब्रह्मणावावृ	१ २ ३५
५ एतानिवामशिवनावर्ध	२ ८ ५	४८९ एतेपूताविपश्चितः	६ ८ १२
७ एतानिवामशिवनावी	१ ८ १७	५३२ एतेपूताविपश्चितः	७ ५ ३
६ एतानिवांश्रवस्यासु	१ ८ १४	४८९ एतेपृष्ठानिरोदसोः	६ ८ १२
४ एतानिसोमपवमानो	७ ३ ३	४८९ एतेमृष्टाअमर्त्याः	६ ८ १२
७ एतानोअग्नेसौभगा	५ २ ४	६११ एतेवदन्तिशतवत्	८ ४ २६
८ एतानोअग्नेसौभगा	५ २ ६	६११ एतेवदन्त्यविदन्नना	८ ४ २९
६ एतान्यग्नेनवर्तिर्नव	८ ५ १३	४८९ एतेवाताइवोरवः	६ ८ १२
६ एतान्यग्नेनवर्तिसहस्रा	५ १ ३	४८८ एतोविश्वानिवार्यापव	६ ८ ११
९ एतायामोपगव्यन्तः	१ ३ १	५६० एतेशमीभिःसुशमी	७ ७ २१
३ एतावतश्चिदेषां	५ ८ २०	५२२ एतेसोमाअतिवाराणि	७ ३ २४
४ एतावतस्तईमह	६ ४ १५	५२१ एतेसोमाअभिगव्या	७ ३ २२
४ एतावतेस्तवसो	६ ४ ११	४८३ एतेसोमाअभिभियं	६ ७ ३०
० एतावद्धांवृषएवसू	५ ८ ६	५०२ एतेसोमाअसृक्षत	७ १ २८
१ एतावद्धेदुषस्त्वं	४ ४ २२	५०६ एतेसोमाःपवमानासः	७ २ २२
७ एतावानस्यमहिमा	८ ४ १७	४८९ एतेसोमासआशवो	६ ८ १२
१ एताविश्वाचकृवाँइन्द्र	४ १ २५	४६६ एतेसोमासइन्दवः	७ १ ३
१ एताविश्वाविदुषेतुभ्यं	३ ४ २२	३४६ एतेस्तोमानरांनृतम	५ २ ३०
६ एताविश्वासवना	८ १ ६	२६२ एतोन्व१द्यसुध्यो३	४ २ २६
९ एतावोवश्म्युद्यता	२ ७ १४	४२१ एतोन्विन्द्रंस्तवाम	६ २ १८
७ एतिप्रहोताव्रतमस्य	२ २ १३	४६४ एतोन्विन्द्रंस्तवाम	६ ५ ३७
२ एतेअसृग्रमाशवो	७ १ ३०	४७२ एतोन्विन्द्रंस्तवाम	६ ६ ३१
१ एतेअसृग्रमिन्दवः	७ १ २४	५५९ एतौमेगावौप्रमरस्य	७ ७ १८
६ एतेतइन्द्रजन्तवो	१ ६ २	२३८ एतंतेस्तोमंतुविजात	३ ८ १५
५ एतेत्येपृथगग्नयः	६ ३ २९	४९४ एतंत्यंहरितोदश	६ ८ २८

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ.
४९४ एतंत्रितस्ययोषणो	६ ९ २८	२०६ एभिर्नोअर्कैर्भवानो	३ ५
४८६ एतंमृजन्तिमर्ज्ये	६ ८ ५	२०१ एभिर्भवसुमनाअग्ने	३ ४
४९६ एतंमृजन्तिमर्ज्ये	७ १ ३	५६१ एमाश्रग्मत्रेवतीः	७ ७
२७३ एतंमेस्तोममूर्ध्वे	४ ३ २६	२ एमाशुमाशवेभर	१ १
६११ एतंमेस्तोमंतनानसूर्ये	८ ४ २८	३१० एमेनंप्रत्येतन	४ ७
५६८ एतंवास्तोममश्विनौ	७ ८ १७	४ एमेनंसृजतासुते	१ १
८१ एतंशर्धधामयस्यसूरेः	२ १ ३	५८६ एवाकविस्तुवीरवाँ	८ २
६११ एतंशंसमिन्द्रास्मयुष्टं	८ ४ २८	३६१ एवाग्निंसहस्यं	५ ४
४२० एदुमध्वोमदिन्तरं	६ २ १८	४७ एवाग्निर्गोतमेभिर्ऋ	१ ५
२४९ एदंमरुतोअश्विना	४ १ २०	६२८ एवाग्निर्मर्त्तैःसह	८ ६
३११ एनामन्दानोजहिशूर	४ ७ १९	६२३ एवाचत्वंसरमआ	८ ६
१७९ एनावयंपयसापिन्वमा	३ २ १२	३०९ एवाजज्ञानंसहसे	४ ७
५०० एनाविश्वान्यर्ग्यआ	७ १ २०	१४१ एवातइन्द्रोचथमहे	२ ६
३४३ एनावोअग्निनमसो	५ २ २१	५१५ एवातइन्द्रोसुभवं	७ ३
६६ एनांगूषेणवयमिद्रव	१ ७ २३	६४३ एवातदिन्द्रइन्दुना	८ ८
४२० एन्दुमिन्द्रायसिञ्चत	६ २ १७	३५० एवातमाहुरुतशृएवः	५ ३
४६१ एन्दोपार्थिवंरयिं	६ ८ १९	२९६ एवाताविश्वाचकृवांसं	४ ६
४७५ एन्द्रनोगधिप्रियः	६ ७ १	५५४ एवातेअग्नेविमदो	७ ७
४२८ एन्द्रयाहिपीतये	६ ३ ९	२४९ एवातेअग्नेसुमर्तिच	४ १
३६४ एन्द्रयाहिमत्स्व	५ ७ १४	१४१ एवातेगृत्समदाःशूर	२ ६
४२९ एन्द्रयाहिहरिभिः	६ ३ ११	६०७ एवातेवयमिन्द्रभुंज	८ ४
८७ एन्द्रयाह्युपनःपरावतः	२ १ १८	३९ एवातेहारियोजनासु	१ ४
५७१ एन्द्रवाहोवृपतिवज्र	७ ८ २६	२१२ एवात्वामिन्द्रवज्रिन्नत्र	३ ६
४ एन्द्रसानसिरयिं	१ १ १५	५२८ एवादेवदेवताते	७ ४
५१५ एन्द्रस्यकुत्तापवते	७ ३ ५	५७५ एवादेवाँइन्द्रोविव्ये	८ १
५६६ एन्द्रोवर्हिःसीदतु	७ ८ ९	३४९ एवानइन्द्रवार्यस्य	५ ३
३३ एभिर्द्युभिःसुमनाएभि	१ ४ १५	३५० एवानइन्द्रवार्यस्य	५ ३
३५१ एभिर्नइन्द्राहभि	५ ३ १२	५२८ एवानइन्द्रोअभि	७ ४
२०९ एभिर्नृभिरिन्द्रत्वायु	३ ५ २०	२५४ एवानइन्द्रोतिभिरव	४ २

क्र. सं.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१ एवान इन्द्रो मघवा विर	३ ५ २४	२१४ एवावस्व इन्द्रः सत्यः	३ ६ ६
२ एवान पातो ममतस्य	४ ८ १०	४३२ एवावामह ऊतये	६ ३ २१
३ एवानूनमुपस्तुहि	६ २ १६	४३५ एवावामह ऊतये	६ ३ ३८
४ एवानृभिरिन्द्रः सुश्रव	२ ४ २१	२१८ एवासत्यं मघवानायुवं	३ ६ १७
५ एवानो अग्ने अमृतेषु	२ ५ २१	४ एवाहिते विभूतयः	१ १ १६
६ एवानो अग्ने विद्धवा	५ ४ १०	११६ एवाहिते शंसवनासमु	२ ४ १४
७ एवानो अग्ने समिधावृ	१ ७ २	२५३ एवाहित्वा मृतुथाया	४ १ ३३
८ एवानो अग्ने समिधावृ	१ ७ ४	५६० एवाहिमांतव संजनुः	७ ७ २१
९ एवानः सोमपरिषिच्य	७ २ २०	५५९ एवाहिमांतव संवर्धय	७ ७ २०
१० एवानः सोमपरिषिच्य	७ ४ १८	४७० एवाह्यसि वीरयुः	६ ६ २०
११ एवानः स्पृधः समाजा	४ ६ २०	४ एवाह्यस्य काम्या	१ १ १६
१२ एवापतिं द्रोणसाचं	७ ८ २६	४ एवाह्यस्य सूनृता	१ १ १६
१३ एवापवस्वमदिरः	७ ४ १३	२४१ एवाँ अग्निमजुर्यमुः	३ ८ २३
१४ एवापाहिप्रत्नथा	४ ६ १	२४८ एवाँ अग्निं वसूयवः	४ १ १८
१५ एवापित्रे विश्वदेवाय	३ ७ २७	२१० एवेदिन्द्राय वृषभाय	३ ५ २०
१६ एवापुनान इन्द्रयुः	६ ७ २७	३५९ एवेदिन्द्रं वृषणं	५ ३ ७
१७ एवापुनानो अपः स्वः	७ ४ १	३०२ एवेदिन्द्रः सुते अस्तावि	४ ६ १६
१८ एवापुतेः सूनुरवीवृध	८ २ ५	३०५ एवेदिन्द्रः सुहव	४ ७ १
१९ एवापुतेः सूनुरवीवृध	८ २ ८	१११ एवेदेते प्रातिमारोचमा	२ ३ २६
२० एवावभ्रो वृषभचे	२ ७ १८	३९६ एवेदेषतु विकूर्मिः	५ ७ २३
२१ एवामहस्तु विजातस्तु	२ ५ १३	८२ एवेदेषा पुरुतमा दृशेकं	२ १ ८
२२ एवामहान् बृहदिवः	८ ७ २	५६१ एवेद्युने युवत योनमन्त	७ ७ २५
२३ एवामहो असुर	८ ५ १५	८५ एवेन सद्यः पर्येति पार्थि	२ १ १४
२४ एवामृताय महेक्षयाय	७ ५ २०	३५४ एवेक्षुकं सिंधुमेभिः	५ ३ २२
२५ एवाराजे वक्रतुमाँ	७ ३ २६	४३४ एवेन्द्राग्निभ्यां पितृवन्न	६ ३ २५
२६ एवारातिस्तु वीमघ	६ ६ २०	२८४ एवेन्द्राग्निभ्यामहा	४ ४ ३२
२७ एवारे वृषभासुते	६ ३ ४६	६८ एवेन्द्राग्नीपिर्वासासु	१ ७ २७
२८ एवावन्दस्ववरुणं बृह	६ ३ २८	५७२ एवैवापाग परे सन्तु	७ ८ २७
२९ एवावसिष्ठ इन्द्रं	५ ३ १०	४९० एष इन्द्राय वायवे	६ ८ १७

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
४८१ एषस्यपुरुवतो	६ ७ २१	४८६ एषवसूनिपिब्दना	६ ८
४९४ एषस्यवृषारथो	६ ८ २८	४९१ एषवाजीहितोनृभिः	६ ८
३९६ एषएतानिचकार	५ ७ २३	२०८ एषवां देवावशिवना	३ ५
४६० एषकविरभिष्टुतः	६ ८ १७	१२२ एषवांस्तोमोअशिवना	२ ५
२७३ एषक्षेतिरथवीतिः	४ ३ २९	४८१ एषविप्रैरभिष्टुतः	६ ७
४९० एषगव्युरचिक्रदत्	६ ८ १७	५३० एषविश्ववित्पवते	७ ४
२५५ एषग्रावेवजरितातइन्द्र	४ २ ७	४८१ एषविश्वानिवार्या	६ ७
१०५ एषच्छागोपुरोअश्वेन	२ ३ ८	५०१ एषवृषावृषवतः	७ १
५०७ एषतुन्नोअभिष्टुतः	७ २ १६	४९१ एषवृषाकनिक्रदत्	६ ८
२६५ एषतेदेवनेता	४ ३ ४	१११ एषवःस्तोमोमरुतइयं	२ ३
४८१ एषदिवांविधावति	६ ७ २१	११२ एषवःस्तोमोमरुतइयं	२ ४
४८१ एषदिवांव्यासरत्	६ ७ २१	११३ एषवःस्तोमोमरुतइयं	२ ४
४८१ एषदेवोअमर्त्यः	६ ७ २०	११४ एषवःस्तोमोमरुतः	२ ४
४८१ एषदेवोरथर्यति	६ ७ २०	११५ एषवःस्तोमोमरुतो न	२ ४
४८१ एषदेवोविपन्युभिः	६ ७ २०	४९० एषशुष्म्यसिष्यदत्	६ ८
४८१ एषदेवोविपाकृतः	६ ७ २०	४९१ एषशुष्म्यदाभ्यः	६ ८
४९१ एषदेवःशुभायते	६ ८ १८	४८६ एषशृङ्गाणिदोधुवत्	६ ८
३१० एषद्रप्सोवृषभा	४ ७ १३	५२१ एषसुवानःपरिसोमः	७ ३
४८६ एषधियायात्यएव्या	६ ८ ५	४९१ एषसूर्यमरोचयत्	६ ८
४९० एषनृभिर्विनीयते	६ ८ १७	४९० एषसूर्येणहासते	६ ८
४९१ एषपवित्रेअक्षरत्	६ ८ १८	५०६ एषसोमोअधित्वचि	७ २
५३८ एषपुनानोमधुमान	७ ५ २३	११६ एषस्तोमइन्द्रतुभ्यमस्मे	२ ४
४८६ एषपुरुधियायते	६ ८ ५	३४७ एषस्तोमोअचिक्रदत्	५ ३
५१४ एषप्रकोशेमधुमान्	७ ३ २	३४९ एषस्तोमोमहउग्राय	५ ३
४८१ एषप्रत्नेनजन्मना	६ ७ २१	२६० एषस्तोमोमारुतंशर्धो	४ २
४९५ एषप्रत्नेनमन्मना	६ ८ ३२	३७१ एषस्तोमोवरुणमित्रतु	५ ५
५२९ एषप्रत्नेनवयसा	७ ४ २०	३७१ एषस्तोमोवरुणमित्रतु	५ ५
३५ एषप्रपूर्वीरवतस्यचमृ	१ ४ २१	३७४ एषस्यकारुर्जरतेसूक्तैः	५ ५
४८६ एषरुक्मिभिरीयते	६ ८ ५	१५३ एषस्यतेतन्वोनृम्ण	२ ७

क्र. सं.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१. ऐषस्यतेपवत	७ ४ २०	५२१ ऐषाययौपरमादन्तः	७ ३ २३
२. ऐषस्यतेमधुमाँइन्द्र	७ ३ २२	३० ऐषायुक्तपरावतः	१ ४ ४
३. ऐषस्यधारयासुतः	७ ५ १७	२८१ ऐषाव्येनीभवति	४ ४ २३
४. ऐषस्यपरिषिच्यते	७ १ २६	२८१ ऐषाशुभ्रानतन्वोविदा	४ ४ २३
५. ऐषस्यपीतयेसुतः	६ ८ २८	३७६ ऐषास्यानव्यमायुर्दधा	५ ५ २७
६. ऐषस्यभानुरुदियति	३ ७ २१	३२८ ऐषास्यानोदुहिता	५ १ ६
७. ऐषस्यमद्योरसो	६ ८ २८	३७७ ऐषास्यायुजानापरा	५ ५ २२
८. ऐषस्यमानुषीष्वा	६ ८ २८	५३ ऐषास्यावोमरुतोनुभ	१ ६ १४
९. ऐषस्यमित्रावरुणा	५ ५ १	२८ ऐषोऽषाअपूर्व्या	१ ३ ३३
१०. ऐषस्यवाँपूर्वगत्त्वेवस	५ ५ १३	६२३ ऐहगमनृषयःसोम	८ ६ ६
११. ऐषस्यसोमोमतिभिः	७ ४ ८	५७ ऐहदेवामयोभुवा	१ ६ २७
१२. ऐषस्यसोमःपवते	७ ३ ९	४०० ऐहवाँपुषितप्सवः	५ ८ ७
१३. ऐषहितोविनीयते	६ ८ ५	३९६ ऐहहरीब्रह्मयुजा	५ ७ २२
१४. ऐषाअर्षन्तिहृद्यात्स	३ ८ १०	४५२ ऐहिमेहित्तयोदिव्या	६ ४ ४४
१५. ऐषागोभिररुणोभिः	४ ४ २३	५७६ ऐहिमनुर्देवयुः	८ १ १०
१६. ऐषाजनंदर्शताबोधय	४ ४ २३	३२२ ऐहिवाँविमुचोन	४ ८ २१
१७. ऐषादिवोदुहिताप्रत्य	२ १ ७	५ ऐहिस्तोमाँअभिस्वर	१ १ १९
१८. ऐषानेत्रीराधसःसूनु	५ ५ २३	४६ ऐह्यग्नइहहोतानि	१ ५ २४
१९. ऐषाप्रतीचीदुहिता	४ ४ २३	२६४ ऐह्युषुब्रवाणितेग्ने	४ ५ २४

ऐ

२०. ऐच्छामत्वाबहुधाजा	८ १ १०	५७९ ऐभिर्देदेवृष्ण्यापौस्या	८ १ १७
२१. ऐतान्नथेषुतस्थुषः	४ ३ ११	६४४ ऐषुचाकन्धिपुरुहूत	८ ८ ५
२२. ऐतुपूषारयिर्भगः	६ २ ४०	४५६ ऐषुचेतवृषएवती	६ ५ ४
२३. ऐभिरग्नेदुवोगिरो	१ १ २६	६११ ऐषुद्यापृथिवीधातं	८ ४ २७
२४. ऐभिरग्नेसरथंयाह्यर्वाङ्	८ २७	२८० ऐषुधावीरवद्यशः	४ ४ २२

ओ

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
३२४ ओकिवांसासुतेसचाँ	४ ८ २५	६१४ ओषधीःप्रतिमोदध्वं	८ ५
५४६ ओचित्सखायंसख्या	७ ६ ६	६१४ ओषधीरितिमातरः	८ ५
४०१ ओजस्तदस्यतित्विष	५ ८ ९	६३१ ओषमित्पृथिवीमहं	८ ६
१७० ओजिष्ठंतेमध्यतो	३ १ २१	३६८ ओषुघृष्टिविराधसो	५ ४ २
४१८ ओत्यमह्वआरथं	६ २ ५	३६५ ओषुप्रयाहिवाजेभिः	५ ७ २
६५ ओत्येनरइन्द्रमूतयेगुः	१ ७ १८	४०४ ओषुवृष्णःप्रयज्यूना	५ ८ २
३१९ ओमानपापोमानूषी	४ ८ ९	१७९ ओषुस्वसारःकारवेश्व	३ २ १
२ ओमासश्चर्षणी	१ १ ६	६३ ओषूणोअग्रेष्टृणुहि	२ २
६३५ ओर्वमाअमर्त्या	८ ७ १४	१५५ ओष्ठाविवमध्वस्नेवद	२ ८
३६० ओश्रुष्टिर्विदध्या	५ ४ ७	११८ ओसुष्टुतइन्द्रयाहि	२ ४ २
६१५ ओषधयःसंवदन्ते	८ ५ ११		

ओ

२५२ औच्छत्सारात्रीपरित	४ १ २८	४७८ और्वभृगुवच्छुचिं	६ ७
------------------------	--------	----------------------	-----

अं

६५० अंगादंगाल्लोम्नोलो	८ ८ २१	२६० अञ्जन्तियंप्रथयन्तो न	४ २
५४९ अंगिरसोनःपितरो	७ ६ १५	५२० अञ्जतेव्यञ्जते	७ ३
४३० अंगिरस्वन्ताउतविष्णु	६ ३ १६	५३७ अञ्जन्त्येनंमध्वोरसेन	७ ५
५४८ अंगिरोभिरागहि	७ ६ १४	४०७ अन्तिचित्सन्तमहः	५ ८
१६४ अञ्जन्तित्वामध्वरे	३ १ ३	६१३ अन्तरिक्षप्रारजसो	८ ५

क्र.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
० अन्तरिक्षेणपतति	८ ७ २४	६५८ अन्तश्चरतिरोचना	८ ८ ४७
२ अन्तरिक्षेपथिभिः	८ ८ २६	३७८ अन्तिवामादूरेअमित्र	५ ५ २४
९ अन्तरिक्षच्छन्तितंजने	६ ५ १४	१२ अंबयोयन्त्यध्वभिः	१ २ ११
६ अन्तरैश्चक्रैस्तनयाय	५ १ २	१५६ अंबितमेनदीतमे	२ ८ १०
० अन्तर्दूतोरुदसीदस्म	२ ८ २०	५११ अंशुंदुहन्तिस्तनयन्तं	७ २ २८
९ अन्तर्यच्छजिघांसतः	८ ५ २०	२६८ अंसेषुवन्नष्टयः	४ ३ १६
२ अन्तर्ह्यग्रैयसे	२ ५ २७	३६६ अंसेष्वामरुतःखादयो	५ ४ २४
२ अन्तश्चप्रागाअदितिर्भेद	४ ११	२४५ अंहोयुवस्तन्वस्तन्वते	४ १ ७

क

६ कइमंदशभिर्मम	३ ६ १२	२१५ कथाकदस्याउषसोव्यु	३ ६ ६
९ कइमंवाणिण्यमाचि	१ ७ १	५८६ कथाकविस्तुवीरवान्क	८ २ ६
१ कइषतेतुज्यतेकोवि	१ ६ ८	५५९ कथातएतदहमाचिकेतं	७ ७ २०
८ कइवेदसुतेसचा	६ ३ ८	९८ कथातेअग्नेशुचयन्त	२ २ १६
६ कइव्यक्तानरःसनीः	५ ४ २३	२५८ कथादाशेमनमसासुदा	४ २ १६
५ कइस्तवत्कःपृणात्को	४ ७ ३२	४७ कथादाशेमाग्नये	१ ५ २५
८ कउनुतेमहिमनःसम	८ १ १५	५८६ कथादेवानांकतमस्य	८ २ ६
८ कउश्रवत्कतमोयज्ञिया	३ ७ १६	४६६ कथानूनंवांविमनाउप	६ ६ ९
६ ककर्दवेवृषभोयुक्तआ	८ ५ २०	२१५ कथामहामृधत्कस्य	३ ६ ९
८ ककुहंचित्वाकवे	६ ३ ४४	२०१ कथामहेपुष्टिभराय	३ ४ २१
७ ककुहःसोम्योरसः	७ २ १४	२५८ कथामहेरुद्रियायब्रवाम	४ २ १५
७ कएवाइवभृगवःसूर्या	५ ७ २८	२५ कथाराधामसखा	१ ३ २३
१ कएवाइन्द्रंयदक्रत	५ ८ ९	२०१ कथाशर्धायिमरुतामृता	३ ४ २१
२ कएवासइन्द्रतेमति	५ ८ १५	२१५ कथाशृणोतिहूयमान	३ ६ ९
८ कएवेभिर्धृष्णवाधृषत्	६ ३ ७	२१५ कथासबाधःशशमानो	३ ६ ९
२ कतरापूर्वाकतरापरा	२ ५ २	२०१ कथाहतद्वरुणायत्वमग्ने	४ ४ २०
६ कत्यग्रयःकतिसूर्यासः	८ ४ १३	२५० कथोनुतेपरिचराणि	४ १ २५

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
४७१ कदत्विषन्तसूरयः	६ ६ २९	३९७ कन्नव्योअतसीनां	५ ७
१३ कदाक्षत्रश्रियंनरं	१ २ १६	२३६ कन्याइववहतुमेतवाउ	३ ८
४४५ कदाचनप्रयु	६ ४ २१	४६८ कन्यारेवारवायती	६ ६
४४५ कदाचनस्तरीरसि	६ ४ १९	८२ कन्येवतन्वाशेशासदा	२ १
४०३ कदागच्छाथमरुतः	५ ८ २३	६१८ कपृन्नरःकपृथमुद्घातन	८ ५
४०६ कदातइन्द्रगिर्वणः	६ १ ११	४६१ कमुष्विदस्यसेनया	६ ५
३०७ कदाभुवन्नथक्षयाणि	४ ७ ७	२३८ कमेतंत्वंयुवतेकुमारं	३ ८
५१ कदामर्तमराधसं	१ ६ ६	२१३ कयातच्छृण्वेशच्याश	३ ६
६२१ कदावसोस्तोत्रंहर्यतः	८ ५ २६	४६५ कयातेअग्नेअङ्गिरः	६ ६
४०० कदावांतौग्रयोविधत्	५ ८ ५	४७० कयात्वंनऊत्या	६ ६
६१३ कदासूनुःपितरंजात	८ ५ ३	२२० कयानश्चित्रआभुवदूति	३ ६
७९ कदित्थाङ्गःपात्रंदेवय	१ ८ २४	२४४ कयानोअग्नःऋतयन्	४ १
५६० कदुद्युम्नमिन्द्रत्वावतो	७ ७ २२	३४० कयानोअग्नेविवसःसु	५ २
२६४ कदुप्रियायधाम्नेमना	४ ३ २	१११ कयाशुभासवयसः	२ ३
१२० कदुप्रेष्ठाविषारयीणां	२ ४ २५	१२४ करंभओषधेभव	२ ५
३६७ कदुस्तुवन्तःऋइयन्त	५ ७ २७	४५८ कर्णगृह्यामघवाशौरदे	६ ५
४५४ कदून्व१स्याकृतं	६ ४ ४९	३०७ कर्हिस्वित्तिन्द्रयन्नृभिः	४ ७
४५४ कदूमहीरधृष्टाअस्यत	६ ४ ४६	३०७ कर्हिस्वित्तिन्द्रयज्ज	४ ७
२३ कद्धनूनंकधप्रियः	१ ३ १५	६०७ कर्हिस्वित्सातइन्द्रचे	८ ४
४०३ कद्धनूनंकधप्रियो	५ ८ २४	६ कविमग्निमुपस्तुहि	१ १
२०१ कद्धिण्यासुवृधसानो	३ ४ २१	४६५ कविमिवप्रचेतसं	६ ६
२६ कदुद्रायप्रचेतसे	१ ३ २६	२०६ कविर्ननिएयं	३ ५
६६ कद्वऋतस्यधर्णसि	१ ७ २१	१६१ कनिर्नृचत्ताअभिषीम	३ ३
४७१ कद्वोअद्यमहानां	६ ६ २९	५१६ कविर्वेधस्यापर्येषिमा	७ ३
१५७ कनिक्रदज्जनुषंप्रब्रुवा	२ ८ ११	३३९ कविकेतुंधासिंभानुमग्रे	५ २
५१७ कनिक्रदत्कलशेगोभिः	७ ३ १०	५०३ कविमृजन्तिमज्यं	७ १
५२८ कनिक्रददनुपन्थामृत	७ ४ १७	२०० कविंशशासुःकवयो	३ ४
५२५ कनिक्रन्तिहरिरासृज्य	७ ४ ५	६३४ कविःकवित्वादिविरू	८ ७
२२१ कनीनकेवविद्रधे	३ ६ ३०		

कि.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२ कवीनोमित्रावरुणा	१ १ ४	१२१ किमत्रदसाकृणुथः	२ ४ २७
१८ कश्छन्दसांयोगमावेद	८ ६ १७	४०४ किमन्येपर्यासते	५ ८ २६
१७ कस्तउषःकथप्रिये	१ २ ३१	६०२ किमयंत्वांष्टपाकपिः	८ ४ १
२३ कस्तमिन्द्रत्वावसुमा	५ ३ १९	३०४ किमस्यमदेकिम्यस्य	४ ६ २३
४६ कस्तेजामिर्जनानाम	१ ५ २३	३८२ किमागआसवरुणज्ये	५ ६ ८
६० कस्तेमदइन्द्ररन्त्योभूत्	७ ७ २२	२१५ किमादमत्रंसख्यंसखि	३ ६ १०
१२ कस्तेमातरंविधवामच	३ ५ २६	२१९ किमाहुतासिष्टत्रहन्	३ ६ २०
२० कस्त्वासत्योमदानां	३ ६ २४	६२३ किमिच्छन्तीसरमापेद	८ ६ ५
३७ कस्माअद्यसुजाताय	४ ३ १३	३८६ किमित्तेविष्णोपरिच	५ ६ २५
१२ कस्यनूनंकतमस्यामृता	१ २ १३	४६० किमिदंवांपुराणवत्	६ ५ २०
६५ कस्यनूनंपरीणसः	६ ६ ६	१०४ किमुश्रेष्ठःकिंयविष्ठान	२ ३ ४
११ कस्यब्रह्माणिजुजुषुर्यु	२ ३ २४	२११ किमुष्विदस्मैनिविदो	३ ५ २६
७१ कस्यवृषासुतेसचा	६ ६ २४	१४८ किमुतुवःकृणवामा	२ ७ ११
५३ कस्यस्वित्सवनंवृषा	६ ४ ४५	६१२ किमेतावाचाकृणवात	८ ५ १
४६ कातउपेतिर्मनसो	१ ५ २४	३२१ किमंगत्वाब्रह्मणःसो	४ ८ १४
५१ कातेअस्त्यरंकृतिः	५ ३ १३	५५८ कियतीयोषामर्षतोवधू	७ ७ १७
०३ कामर्यादावयुनाकद्ध	३ ५ ३	२१० कियत्स्विदिन्द्रोअध्ये	३ ५ २३
३६ कामस्तदग्रेसमवर्तता	८ ७ १७	७२ कियात्यायत्समया	१ ८ २
६५ कायमानोवनात्त्वां	३ १ ५	१६० किंतेकृएवन्तिकीकटेषु	३ ३ २१
७६ काराधदोत्राश्विनावां	१ ८ २२	५९७ किंदेवेषुत्यजएनश्चक	८ ३ १४
३६ कारुरहंततोभिषक्	७ ५ २५	११५ किंनइन्द्राजिघांससि	२ ४ १०
२८ कावांभूदुपमातिःकया	३ ७ १६	२०३ किंनोअस्यद्रविणंकद्ध	३ ५ ३
७२ काव्येभिरदाभ्या	५ ५ ११	११५ किंनोभ्रातरगस्त्य	२ ४ १०
३७ कासीत्प्रमाप्रतिमाकिं	८ ७ १८	५४६ किंभ्रातासद्यदनाथं	७ ६ ८
१६ कासुष्टुतिःशवसःसूनु	३ ६ ११	२२३ किंमयस्विच्चमसएष	३ ७ ५
८३ कितवासोयाद्रिरिपुर्न	४ ४ ३१	२११ किंसञ्चकृणवद्यसह	३ ५ २५
७० किमङ्गत्वामघवन्भोज	७ ८ २२	६०३ किंसुवाहोस्वंगुरे	८ ४ २
६३ किमङ्गरधचोदनः	६ ५ ३५	५६८ किंस्विदासीदधिष्ठान	८ ३ १६

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. व.
५९८ किंस्विद्वनंकउसवृत्त	८ ३ १६	५४३ कूचिज्जायतेसनयासु	७ ५ ३
५६२ किंस्विद्वनंकउसवृत्त	७ ७ २८	२७८ कूष्ठोदेवावाश्विना	४ ४ १
५४७ किंस्विन्नोराजाजगृहे	७ ६ ११	२०२ कृणुष्वपाजःप्रसितिंन	३ ४ २
६२३ कीदृङ्ङिन्द्रःसरमेकादृ८	६ ५	१७४ कृणोतधूमंवृषणं	३ १ ३
३४८ कीरिरिचद्धित्वामवसे	५ ३ ४	२१६ कृणोत्यस्मैवरिवोयइ	३ ६ १
१११ कुतस्त्वमिन्द्रमाहिनः	२ ३ २४	५०१ कृणवन्तोवरिवोगवे	७ १ २
२४१ कुत्राचिद्यस्यसमृतौ	३ ८ २४	४९६ कृतानीदस्यकर्त्वा	७ १
३५० कुत्साएतेहर्यश्वायशूषं	५ ३ ६	३६७ कृतेचिदत्रमरुतोरण	५ ४ २
२०९ कुत्सायशुष्णमशुषं	३ ५ १६	२०६ कृतंचिद्धिष्मासनेमिद्वे	३ ५ १
१५१ कुमारश्चित्पितरं	२ ७ १८	५७१ कृतंनश्वघ्नीविचिनोति	७ ८ २
२३८ कुमारंमातायुवतिःसमु	३ ८ १४	३८१ कृतंनोयज्ञंविदथेषुचारुं	५ ६
५६३ कुरुश्रवणमावृणि	७ ८ १	३४३ कृधिरत्नंयजमानाय	५ २ २
५७७ कुर्मस्तआयुरजरंयदग्ने	८ १ ११	१६९ कृधिरत्नंसुसनितः	३ १ १
४६८ कुविच्छकत्कुवित्करत्	६ ६ १४	६११ कृधीनोअदूयोदेवस	८ ४ २
२३२ कुवित्सदेवीःसनयोन	३ ८ १	६३० कृषन्नित्फालआशितं	८ ६ २
३१३ कुवित्सस्यप्रहिव्रजं	४ ७ २५	६४ कृष्णप्रुतौवेविजेअस्य	२ २
४६१ कुवित्सुनोगविष्टये	६ ५ २६	५८२ कृष्णायद्रोष्वरुणीषु	८ १ २
३८४ कुविदङ्गनमसायेवृधा	५ ६ १३	४३६ कृष्णारजांसिपत्सुतः	६ ३ ३
५६८ कुविदङ्गप्रतियथाचिद	८ २ ८	५४२ कृष्णांयदेनीमभिवर्ष	७ ५ ३
६३७ कुविदङ्गयवमन्तोयवं	८ ७ १९	२०५ कृष्णंतण्मरुशतःपुरो	३ ५ ७
४८८ कुविदृषणयन्तीभ्यः	६ ८ ६	११० कृष्णंनियानंहरयःसुप	३ २ ३
९६ कुविन्नोअग्निरुचथस्य	२ २ १२	५५४ कृष्णःश्वेतोरुषोयामो	७ ७ ३
१८५ कुविन्मागोपांकरसे	३ ३ ७	५०३ केतुकृणवन्दिवस्परि	७ १ ३
१२७ कुपुंभकस्तदब्रवीत्	२ ५ १६	३ केतुकृणवन्नकेतवे	१ १ १
२७८ कुहसाकुहनुश्रुता	४ ४ १३	१६० केतुंयज्ञानांविदथस्य	२ ८ २
७६ कुहयान्तासुष्टुतिकाव्य	१ ८ १५	२४४ केतेअग्नेरिपवेवन्धना	४ १ ४
५५५ कुहश्रुतइन्द्रःकस्मिन्नय	७ ७ ६	५७६ केतेनरइन्द्रयेतइषे	८ १ ६
४५६ कुहस्थःकुहजग्मथुः	६ ५ १८	४५० केतेनशर्मन्तसचतेसुषा	६ ४ ३
५६६ कुहस्विदोषाकुहवस्तो	७ ८ १८	२३८ केमेमर्यकंवियवन्तगो	३ ८ १

क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
६ केशयशगिनकेशी	८ ७ २४	५८५ कोवःस्तोमंराधतियंजु	८ २ ४
३ केषानरःश्रेष्ठतमाः	४ ३ २६	१२६ कंकतो नकंकतो	२ ५ १४
१ कोअग्निमीहेहविषा	१ ६ ८	४५३ कंतेदानाअसत्तत	६ ४ ४५
१ कोअद्धावेदकइहप्रवो	३ ३ २४	६१६ कंनश्चित्रमिषण्यसिचि	८ ५ १४
६ कोअद्धावेदकइहप्रवो	८ ७ १७	२७८ कंयाथःकंहगच्छथः	४ ४ १३
७ कोअद्यनर्योदेवकामः	३ ६ १३	६३९ कःकुमारमजनयत्	८ ७ २३
१ कोअद्ययुक्तेधुरिगा	१ ६ ८	१२१ कःस्विदृत्तोनिष्ठितोम	२ ४ २८
५ कोअस्यवीरःसधमाद	३ ६ ९	६१७ क्रतुप्रावाजरिताशश्व	८ ५ १७
६ कोअस्यवेदप्रथमस्या	७ ६ ७	५८६ क्रतूयन्तिक्रतवोहृत्सु	८ २ ६
३ कोअस्यशुष्मंतविषीं	४ १ ३३	२१६ क्रतूयन्तिक्रतयोयोग	३ ६ ११
८ कोददर्शप्रथमंजायमनं	२ ३ १४	४६३ क्रत्वइत्पूर्णमुदरं	६ ५ ३२
५ कोदेवयन्तमश्रवत्	१ ३ २१	१५६ क्रत्वादक्षस्यतरुषोवि	२ ८ १७
७ कोदेवानामवोअद्यावृ	३ ६ १३	४८६ क्रत्वादक्षस्यरथ्य	६ ८ ६
७ कोनानामवचसासो	३ ६ १३	२९५ क्रत्वादाअस्तुश्रेष्ठो	४ ५ २६
६ कोनुमर्याअमिथितः	६ ३ ४६	४६ क्रत्वामहाँअनुष्वधं	१ ६ १
८ कोनुवांमित्रावरुणावृ	४ २ १३	८५ क्रत्वायदस्यतविषीषु	२ १ १४
६ कोनुवांमित्रास्तुतो	४ ४ ५	५३३ क्रत्वाशुक्रेभिरक्षभिः	७ ५ ५
१ कोन्वत्रमरुतोमामहे	२ ३ २६	२८६ क्रत्वाहिद्रोणेअज्यसे	४ ५ २
६ कोमाददर्शकतमःसदे	८ १ १०	५३१ क्रत्वेदक्षायनःकवे	७ ४ २७
८ कोमृळातिकतमआग	३ ७ १६	३८३ क्रत्वःसमहदीनता	५ ६ ११
४ कोवस्त्रातावसवःकोव	३ ८ ६	५५१ क्रव्यादमग्निप्रहिणोमि	७ ६ २१
८ कोवामद्यपुरुणामा	४ ४ १४	६०६ क्राणारुद्रामरुतोविश्व	८ ४ २४
६ कोवामद्याकरतेरातह	३ ७ २०	३६ क्राणारुद्रेभिर्वसुभिः	१ ४ २३
३ कोवांदाशत्सुमतयेचि	२ ३ १	५३२ क्राणाशिशुर्महीनां	७ ५ ४
७ कोवेदजानमेषां	४ ३ ११	४८८ क्रीळुर्मखोनमंहयुः	६ ८ १०
३ कोवेदनूनमेषां	४ ३ २८	२४६ क्रीळंनोरश्मआभुवःसं	४ १ ११
४ कोवोन्तर्मरुतःअष्टिवि	२ ४ ६	४०९ क्रीळन्त्यस्यसूनृता	६ १ ८
१ कोवोमहान्तिमहतामुद	४ ३ २४	२३ क्रीळंवःशर्धोमारुतं	१ ३ १२
३ कोवोवर्षिष्ठआनरो	१ ३ १३	३८३ कशत्यानिनौसख्या	५ ६ १०

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
३२७ क१त्यावल्गूपुरुहूताद्य	५ १ ३	२५१ क१स्यवीरःकोअपश्य	४ १ ३
२० क१त्रीचक्रात्रिवृत्तो	१ ३ ५	४५३ क१स्यवृषभोयुवा	६ ४ ३
२३ कनूनंकद्वोअर्थ	१ ३ १५	१११ क१स्यावोमरुतःस्वधा	२ ३ ३
४०३ कनूनंसुदानव	५ ८ २१	५६९ कस्विदद्यकतमास्वधि	७ ८ ३
२७३ क१वोश्वाःका३भीश	४ ३ २६	११४ कस्विदस्यरजसोमहः	२ ४ ३
२४ कवःसुम्नानव्यांसि	१ ३ १५	२३२ कस्विदासांकतमापुरा	३ ८ ३
१५० क१स्यतेरुद्रमृळया	२ ७ १७	३९३ केयथकेदसि	५ ७ ३

ख

४६८ खेरथस्यखेनसः ६ ६ १४

ग

४६६ गच्छतंदाशुषोगृहं	६ ६ ८	४४० गव्योषुणोयथापुरा	६ ४ ३
१४२ गणानांत्वागणपतिं	२ ६ २९	२११ गव्यन्तइन्द्रंसख्याय	३ ५ ३
२५३ गमद्वाजंवाजयन्निन्द्र	५ ३ १९	२८४ गन्तानोयज्ञंयज्ञियाः	४ ४ ३
५७१ गमन्नस्मेवसून्याहिशं	७ ८ २६	८ गन्ताराहिस्थोवसे	१ १ ३
५५ गयस्फानोअमीवहा	१ ६ २१	३०१ गन्तेयान्तिसवनाहरि	४ ६ ३
५४६ गर्भेनुनौजनितादंपती	७ ६ ६	५१६ गन्धर्वइत्थापदमस्यरक्ष	७ ३ ३
२१८ गर्भेनुसंनन्वेषामवेद	३ ६ १६	१८६ गम्भीरांउदधीरिव	३ ३ ३
२९५ गर्भेमातुःपितुष्पिता	४ ५ २७	३०२ गम्भीरेणनउरुणामत्रि	४ ६ ३
५७८ गर्भेयोषामदधुर्वत्समा	८ १ १४	२६ गाथपतिमेधपतिं	१ ३ ३
४०७ गर्भोयज्ञस्यदेवयुः	६ १ ३	३९६ गाथश्रवसंसत्पतिं	५ ७ ३
४३ गर्भोयोअपांगर्भः	१ ५ १४	६४४ गामङ्गैषआह्वयति	८ ८ ३
६५६ गर्भधेहिसिनीवालि	८ ८ ४२	१०९ गायत्रेणप्रतिमिमीते	२ ३ ३
२७१ गवामिवश्रियसेशृंग	४ ३ २४	११६ गायत्सामनभन्य	२ ४ ३
१७८ गवाशिरंमन्थिनमिद्र	३ २ ९	५ गायन्तित्वागायत्रिणः	१ १ ३

कि.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
८ गार्हपत्येनसंत्य	१ १ २९	२१२ गृष्टिःसमूवःस्थविरन्त	३ ५ २६
५ गावइवग्रामंयूयुधिरि	८ ८ ७	३६८ गृहमेधासआगत	५ ४ ३०
९ गावउपावतावतं	६ ५ १६	६३१ गृहोयाम्यरंकृतः	८ ६ २७
६ गावश्चिदधासमन्यवः	६ १ ४०	८१ गृहं गृहमहनायात्य	२ १ ४
१ गावोनयूथमुपयन्तिवध्र	४ ६ ६	६४ गोजितावाहूअमितक्र	१ ७ १५
५ गावोभगोगावइन्द्रोमे	४ ६ २५	५१४ गोजिन्नःसोमोरथजि	७ ३ ३
८ गावोयवंप्रयुताअर्यो	७ ७ १६	६२० गोत्रभिदंगोविदंवज्र	८ ५ २२
४ गिरयश्चिन्निजिहते	५ ८ २४	१८८ गोभिर्मिमिचुंदधिरे	३ ३ १४
६ गिरश्चयास्तेगिर्वाह	५ ७ २२	३९५ गोभिर्यदीमन्येअस्मत्	५ ७ १८
० गिरस्तइन्द्रओजसा	६ ७ १९	४१६ गोभिर्वाणोअज्यतेसो	६ १ ३७
६ गिरायदीसबन्धवः	६ ८ ३	५७० गोभिष्टरेमामतिंदुरेवां	७ ८ २३
१ गिराजातइहस्तुतः	७ १ २६	५७१ गोभिष्टरेमामतिंदुरेवां	७ ८ २५
७ गिरायएतायुनजद्धरी	५ ४ १	५७२ गोभिष्टरेमामतिंदुरेवां	७ ८ २७
० गिरावज्जोनसंभृतः	६ ६ २२	२७१ गोमदश्वावद्रथवत्सुवी	४ ३ २२
३ गिरिर्नयःस्वतवाँकृष्व	३ ६ ४	१५६ गोमदूषुनासत्या	२ ८ ८
२ गिरीरज्जान्रेजमनाँ	७ ८ २७	३८६ गोमद्विरणयवद्रसु	५ ६ १८
० गिरोजुषेथामध्वरंजुषे	६ ३ १४	५३४ गोमन्नइन्द्रोअश्ववत्	७ ५ ८
४ गिर्वणःपाहिनःसुतं	३ ३ २	४९५ गोमन्नःसोमवीरवत्	६ ८ ३२
५ गीर्णंभुवनंतमसापगूळहं	८ ४ १०	५२ गोमातरोयच्छुभयन्ते	१ ६ ९
५ गीर्भिर्विप्रःप्रमतिमि	५ ६ १५	३९० गोमायुरदादजमायुर	५ ७ ४
७ गुहाशिरोनिहितमृधग	८ ३ १४	३९० गोमायुरेकोअजमायुरे	५ ७ ४
१ गुहासतीरुपत्मना	५ ८ १०	१९९ गोमाँअग्नेविमाँअश्वी	३ ४ १६
४ गुहाहितंगुह्यंगूळहं	२ ६ ३	५२० गोवित्पवस्ववसुविद्धि	७ ३ १९
३ गूहतागुह्यंतमः	१ ६ १२	४८० गोषाइन्द्रोनृषाअसि	६ ७ १६
७ गृणानाजमदग्निना	३ ४ ११	४३ गोषुप्रशस्तिवनेषुधिषे	१ ५ १४
९ गृणानोअङ्गिरोभिः	१ ५ १	१०६ गौरमीमेदनुवत्संमिष	२ ३ १६
१ गृणेतदिन्द्रतेशवः	६ ४ ४१	११० गौरीर्मिमायसलिला	२ ३ २२
९ गृभीतंतेमनइन्द्रद्विबर्हा	५ ३ ८	४७१ गौर्धयतिमरुता	६ ६ २८
१ गृभ्णामितेसौभगत्वा	८ ३ २७	३३० ग्नाश्चयन्नरश्चवाट	५ १ ११

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
६५४ ग्रावाण उपरेष्वा	८ ८ ३३	५६६ ग्रावावदन्नपरक्षांसि	७ ८
१५५ ग्रावाणेवतदिदर्थजरेथे	८ ८ ४	५०७ ग्रावणातुन्नोअभिष्टुतः	७ २
६५४ ग्रावाणोअपदुच्छुनां	८ ८ ३३	२५७ ग्रावणोब्रह्मायुयुजानः	४ २
५९६ ग्रावाणोनसूरयःसिन्धु	८ ३ १३	६५० ग्रीवाभ्यस्तउष्णिहा	८ ८
६५४ ग्रावाणःसवितानुवो	८ ८ ३३	५२८ ग्रंथिनविष्यग्रथितंगुना	७ ४
३२० ग्रावाणःसोमनोहिकं	४ ८ १३		

घ

२२ घनेवविष्वक्विजैह	१ ३ ११	२८ घृताहवनसंत्येमा	१ ३ ३
६२७ घर्मासमन्तात्रिवृतंव्या	८ ६ १६	३३१ घृतेनद्यावापृथिवी	५ १ ३
६२२ घर्मेवमधुजठरेसनेरू	८ ६ २	६३० घृतेनाग्निःसमज्यते	८ ६ ३
७ घृतपृष्ठामनोयुजः	१ १ २६	२०६ घृतंनपूतंतनूररेपाः	३ ५ १
९६ घृतप्रतीकंवच्छृतस्य	२ २ १२	४९७ घृतंपवस्वधारया	७ १ ३
४४८ घृतप्रुषःसौम्या	६ ४ ३०	१३० घृतंमिमिक्षेघृतमस्य	२ ५ ३
५९० घृतमग्नेर्वध्रचश्वस्यवर्ध	८ २ १९	४१ घृषुंपावकंवनिनं	१ ५ ३
३३१ घृतवतीभुवनानामभि	५ १ १४	६४३ घृषुःश्येनायकृत्वने	८ ८ ३
६५ घृतवन्तमुपमासी	२ २ १०	२२ घृतोवृत्रमतरन्नोदसी	१ ३ ३
१७० घृतवन्तःपावकते	३ १ २१	४३६ घ्नन्मृध्राण्यपद्विषः	६ ३ ३
६ घृताहवनदीदिवः	१ १ २२		

च

३५० चकारताकृणवन्ननम	५ ३ १०	१६८ चक्रियोविश्वाभुवना	३ १ ३
१०४ चक्रवांसक्रभ्वस्तद	२ ३ ४	२५५ चक्रंनवृत्तंपुरुहूतवेपसे	४ २ ३
१६ चक्राणासःपरीणहं	९ ३ २	५९३ चक्रंयदस्याप्स्वानिष	८ ३ ३
६७ चक्राथेहिसध्यङ्गामभद्रं	७ २ ६	६४८ चक्षुर्नोदेवःसविता	८ ८ ३
५१४ चक्रिर्दिवःपवतेकृत्वयो	३ २ २	६४८ चक्षुर्नोधिहिचक्षुषे	८ ८ ३

क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
८ चतुषःपितामनसा	८ ३ १७	४१ चर्कृत्यंमरुतःपृत्सु	१ ५ ८
२ चतस्रैर्घृतदुहःसचन्ते	७ ३ २५	१८८ चर्षणीधृतंमघवान	३ ३ १५
६ चतुरश्विददमानात्	१ ३ २३	६३७ चाकलृपेतेनऋषयोमनु	८ ७ १८
८ चतुर्दशान्येमाहिमानो	८ ६ १७	२४७ चिकित्तिन्मनसन्त्वा	४ १ १४
२ चतुर्भिःसाकंनवतिच	२ २ २५	६४३ चितेतद्वांसुराधसा	८ ८ १
७ चतुष्कपर्दायुवतिःसुपे	८ ६ १६	२०० चित्तिमचित्तिचिनव	३ ४ १८
६ चतुस्त्रिंशद्वाजिनोदेव	२ ३ १०	६०० चित्तिराउपवर्हणं	८ ३ २१
२ चतुःसहस्रंगव्यस्य	४ १ २८	६२८ चित्रइच्छिशोस्तरुण	८ ६ १८
७ चत्तोऽतश्चत्तामुतः	८ ८ १३	४१७ चित्रइद्राजाराजका	६ २ ४
४ चत्वारैर्बिभ्रतिक्षेमय	४ ३ १	६१८ चित्रस्तेभानुःक्रतुप्रा	८ ५ १७
८ चत्वारितेअसुर्याणि	८ १ १५	२४६ चित्रावायेषुदीधितिः	४ १ १०
५ चत्वारिभृंगात्रयोअस्य	३ ८ १०	४० चित्रैरंजिभिर्वपुषे	१ ५ ६
० चत्वारिवाक्परिमिता	२ ३ २२	११५ चित्रोवोस्तुयामः	२ ४ १२
४ चत्वारिंशदशरथस्य	२ १ ११	१५१ चित्रंतद्वोमरुतोयाम	२ ७ २०
५ चत्वारोमापैजवनस्य	५ २ २८	७३ चित्रंदेवानामुदगादनी	१ ८ ७
१ चत्वारोमामशशरस्य	२ १ ३	३७३ चित्रंहयद्वांभोजनंन्व	५ ५ १४
४ चनिष्ठंदेवाओषधीष्व	५ ५ १७	५६८ चोदयतंसूनृताःपिन्वतं	७ ८ १५
६ चमूषच्छेयनःशकुनो	७ ४ ९	२ चोदयित्रीसूनृतानां	१ १ ६
९ चरन्वत्सोरुशान्निह	६ ५ १४	१६१ चन्द्रमग्निचन्द्ररथंहरि	२ ८ २०
५ चरित्रंहिवेरिवाच्छेदि	१ ८ १०	६५ चन्द्रमाअप्स्वंतरा	१ ७ २०
८ चरुर्नयस्तर्मीखय	७ १ ९	६०८ चन्द्रमामनसोजातः	८ ४ १६

छ

६ छन्दस्तुभःकुभन्यवः	४ ३ १०	४६६ छर्दिर्यन्तमदाभ्यं	६ ६ ७
----------------------	--------	------------------------	-------

ज

९ जगतासिन्धुंदिव्यस्त	२ ३ १८	५७३ जगृभ्मातेदक्षिणमिन्द्र	८ १ ३
-----------------------	--------	----------------------------	-------

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. व.
२७३ जघनेचोदएषां	४ ३ २६	४१७ जयेमकारेपुरुदूतकारि	६ २
११७ जघन्वाँइन्द्रमित्रेरुन्	२ ४ १७	५३९ जरतीभिरोषधीभिः	७ ५ २
३२ जघन्वाँउहरिभिःसंभृत	४ १ १३	६३० जरमाणःसमिद्धयसे	८ ६ २
६०७ जघानवृत्रंस्वाधितिर्वनेव	४ १५	१५ जराबोधतद्विविद्धि	१ २ २
५०० जघ्निर्वृत्रममित्रियं	७ १ २१	६१ जातवेदसेसुनवामसो	१ ७
६२७ जज्ञानएवव्यबाधतस्पृ	८ ६ १४	१७४ जातोअग्नीरोचते	३ १ ३
४६२ जज्ञानोनुशतक्रतुः	६ ५ २९	१६४ जातोजायतेसुदिन	३ १
१८५ जज्ञानोहरितोवृषा	३ ३ ८	३४२ जातोयदग्नेभुवनाव्य	५ २ १
५३३ जज्ञानंसप्तमातरः	७ ५ ४	८२ जानत्यद्भःप्रथमस्य	२ १
३८८ जज्ञानःसोमंसहसेपपा	५ ६ २३	१६४ जानन्तिवृष्णेअरुषस्य	३ १
६१३ जज्ञिषइत्थागोपीथ्या	८ ५ ३	६३३ जानन्तोरूपमकृपन्त	८ ७
४९५ जनयत्रोचनादिवः	६ ८ ३२	४१ जामिःसिंधूनांभ्रातेव	१ ५
२४३ जनस्यगोपाअजनिष्ट	४ १ ३	४५९ जाम्यतीतपेधनुः	६ ५ १
३३२ जनायचिद्यईवतउलो	५ १ १७	५६४ जायातप्यतेकितवस्य	७ ८
२२ जनासोअग्निदधिरे	१ ३ ८	१८६ जायेदस्तंमघवन्तसेदु	३ ३ १
४०० जनासोवृक्तबर्हिषः	५ ८ ४	५१६ जायेवपत्यावधिशेव	७ ३
४३१ जनितादिवोजनिता	६ ३ १८	१३३ जिघर्म्यग्निहविषा	२ ६
४३१ जनिताश्वानांजनिता	६ ३ १८	७२ जिह्मश्येचरितवेमघो	१ ८
५६९ जनिष्टयोषापतयत्कनी	८ १६	५२ जिह्मनुनुद्रेवतंतया	१ ६ १
२३७ जनिष्टहिजेन्योअग्ने	३ ८ १२	४३६ जिह्वाभिरहनंनम	६ ३ ३
५९३ जनिष्टाउग्रःसहसेतुरा	८ ३ ३	३३३ जीमूतस्येवभवतिप्रती	५ १ १
२९४ जनिष्वादेववीतये	४ ५ २०	४५५ जीवान्नोअभिधेतन	६ ४ ५
३८७ जनीयन्तोन्वग्रवः	५ ६ २०	५६९ जीवंरुदन्तिविमयन्ते	७ ८ १
३६८ जनूश्चिद्वोमरुतस्त्वेष्ये	५ ४ २८	७४ जुजुरुषोनासत्योतव	१ ८
८१ जनोयोभिन्नावरुणा	२ १ २	५५४ जुषद्धव्यामानुषस्य	७ ७
२६८ जनंवाञ्छिन्माहिचिन्मन्य	४ ६ ८	३३६ जुषस्वनःसमिधमग्ने	५ २
१५९ जन्मञ्जन्मन्निहितो	२ ८ १६	४६ जुषस्वसप्रथस्तमं	१ ५ २
१२ जयतामिवतन्यतुः	१ २ १०	२३९ जुषस्वाग्नइळयासजो	३ ८ १
४३० जयतंचप्रस्तुतंचप्रधाव	६ ३ १५	६३२ जुषाणोअग्नेप्रतिहर्ष	८ ७

पां.क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
३७ जुषाणोअङ्गिरस्तमेमा	६ ३ ३७	६४८ जोषासवितर्यस्यते	८ ८ १६
३२ जुषेथांयज्ञमिष्टये	६ ३ २०	१५४ जोष्यग्नेसामिधंजोष्या	२ ८ १
३० जुषेथांयज्ञबोधतंहवस्य	६ ३ १४	१३३ जोहूत्रोअग्निःप्रथमः	२ ६ २
३३ जुषेथांयज्ञबोधतं	२ ७ २५	१२१ जंभयतमभितो	२ ४ २७
८५ जुष्टइन्द्रायमत्सरः	६ ८ २	३५९ जमयाअत्रवसवोरन्त	५ ४ ६
२४ जुष्टीनरोब्रह्मणावः	५ ३ २२	२६१ ज्यायांसमस्ययतुनस्य	४ २ २४
४० जुष्टोदमूनाअतिथिर्दुरो	३ ८ १८	२२२ ज्येष्ठआहचमसाद्धा	३ ७ १
२८ जुष्टोमदायदेवतात	७ ४ १४	३९६ ज्येष्ठेनसोतरिन्द्रायसो	५ ७ २१
२७ जुष्टोहिदूतोअसि	१ ३ २८	५१८ ज्योतिर्यज्ञस्यपवतेमधु	७ १ १३
२७ जुष्टीनइन्दोसुपथासुगा	७ ४ १४	१८३ ज्योतिर्यज्ञायरोदसी	३ २ २६
२२ जुहुराणाचिदश्विना	६ २ २६	१८३ ज्योतिर्वृणीततमसो	३ २ २६
४६ जुहुरेविचितयन्तः	४ १ ११	९१ ज्योतिष्मतीमदितिथा	२ १ २६
१९ जेतानृभिरिन्द्रःपृत्सुशू	२ ४ २१	४४८ ज्योतिष्मंतं	६ ४ २९
१३ जोषद्यदीमसुर्यासचध्यै	२ ४ ४		

त

६६ तआदित्याआगतासर्व	७ २४	३२ तक्षद्यत्तउशनासहसा	१ ४ १०
६५ तआदित्याआगतासर्व	७ ८ ८	५२८ तक्षद्यदीमनसोवेनतो	७ ४ १५
४६ तआदित्यासउरवः	२ ७ ६	१० तक्षन्नासत्याभ्यां	१ २ १
२८ तआयजन्तद्रविणंसम	८ ३ १७	६९ तक्षत्रथंसुवृतंविअनाप	१ ७ ३२
२६ तइदुग्राःशवसाधृष्णुषे	५ १ ८	३७२ तक्षत्तुर्देवहितंशुक्रमुच्चर	५ ५ ११
७७ तइद्वेयानांसधमादआ	५ ५ २३	३७९ तक्षित्रंराधआभर	५ ६ १
१४ तइद्वेदिंसुभगतआहुतिं	६ १ ३२	३०२ ततुरिर्वीरोनर्योविचे	४ ६ १७
२५ तइन्निणयंहृदयस्यप्रके	५ ३ २३	२६७ ततृदानाःसिन्धवः	४ ३ १२
७८ तइन्वस्यमधुमद्विविप्र	३ २ ९	६९ ततंमेअपस्तदुतायते	१ ७ ३०
२१ तउक्षितासोमहिमानं	१ ६ ९	६४ तत्तइन्द्रियंपरमंपराचैः	१ ७ १६
१६ तउग्रासोवृषणउग्रबाह	६ १ ३८	४३३ तत्तदग्निर्वयोदधे	६ ३ २२
८३ तऊषुणोमहोयजत्राः	८ १ ३०	२८ तत्तदिदश्विनोरवो	१ ३ ३५

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१०१ तत्तादिदस्यपौंस्यगृणी	२ २ २५	६४ तदस्येदंपश्यताभूरिपु	१ ७ ११
८८ तत्तुप्रयःप्रतनथाते	२ १ २१	५६२ तदित्संधस्थमभिचारु	७ ७ २९
५९ तत्तेभद्रंयत्सामिद्धः	१ ६ ३२	१३ तदित्समानमाशाते	१ २ १०
४६८ तत्तेयज्ञोअजायत	६ ६ १२	६३१ तदिदासभुवनेषुज्येष्ठं	८ ७ १०
४३६ तत्तेसहस्रईमहे	६ ३ ३५	६१२ तदिद्वदन्त्यद्रयोविमोच	८ ४ ३१
१३ तत्त्वायामिब्रह्मणा	१ २ १५	५६५ तदिद्धयस्यसवनंवि	८ ३ १०
३६७ तत्त्वायामिसुवीर्यं	५ ७ २६	४०९ तदिद्रुद्रस्यचेतति	६ १ १०
६९ तत्सवितावोमृतत्वमा	१ ७ ३०	६४ तदिन्द्रेप्रववीर्यचकर्थ	१ ७ १७
१९७ तत्सवितुर्वरेण्यं	३ ४ १०	४२१ तदिन्द्रावआभर	६ २ १९
२८२ तत्सवितुर्वृणीमहे	४ ४ २५	१३ तदिन्नक्तंतदिवामह्यमा	१ २ १५
४५५ तत्सुनोनव्यंसन्यसः	६ ४ ५४	२५२ तदिन्नुतेकरणंदस्माविप्र	१ ३ ३०
३१३ तत्सुनोविश्वेअर्यआ	४ ७ २६	५६२ तदिन्मेच्छन्तसद्वपुषो	७ ७ २९
४७१ तत्सुनोविश्वेअर्यआ	६ ६ २८	५८३ तदिन्न्वस्यपरिषद्वानो	८ १ २८
४१३ तत्सुनःशर्मयच्छत	६ १ २७	१८२ तदिन्न्वस्यवृषभस्यधे	३ २ २४
२३४ तत्सुनःसविताभगः	३ ८ ७	१८३ तदिन्न्वस्यसवितुर्नकि	३ २ २४
४१२ तत्सुनःसविताभगः	६ १ २५	३९ तदुप्रयत्ततममस्य	१ ५ २०
२७३ तत्सुवांमित्रावरुणाम	४ ३ ३०	५९५ तदुश्रेष्ठंसवनंसुनोतना	८ ३ ८
७४ तत्सूर्यस्यदेवत्वंतन्महि	१ ८ ७	६४ तदूचुषेमानुषेमायुगानि	१ ७ १६
४२२ तत्सूर्यरोदसीउभे	६ २ २५	२७७ तदूषुवामेनाकृतं	४ ४ ११
१६ तथातदस्तुसोमपाः	१ २ ३०	२७५ तदृतंपृथिविबृहत्	४ ४ ४
६०४ तदग्नेचक्षुःप्रतिधेहि	८ ४ ७	४५२ तदधानाअवस्यवः	६ ४ ४३
४१४ तदग्नेद्युम्नमाभर	६ १ ३१	२३३ तदेवस्यसवितुर्वार्यमह	३ ८ ४
५७८ तदद्यवाचःप्रथमं	८ १ १३	१४४ तदेवानांदेवतमाय	२ ७ ११
४११ तदद्याचित्तउक्थिनो	६ १ १८	६३५ तद्विवयंवृणीमहे	८ ७ १३
४४२ तदभायतदपसे	६ ४ १०	५८३ तद्वन्धुःसूरिर्दिवितेधि	८ १ २९
२६४ तदस्तुमित्रावरुणातद	४ ३ १	१६५ तद्वद्रंतवदंसना	३ १ ६
१३९ तदस्मैनव्यमंगिर	२ ६ १९	१०३ तद्राधोअद्यसवितुर्वरे	२ ३ २
१०१ तदस्याप्रियमभिपाथो	२ २ २४	३११ तद्वउक्थस्यबर्हणा	४ ७ १७
१५२ तदस्यानीकमुतचारु	२ ७ २४	५९७ तद्दामृतंरोदसीप्रब्रवी	८ ३ १४

पं.क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२२ तद्वार्यवृणीमहे	६ २ २३	५१६ तपोष्पवित्रं विततं दिव	७ ३ ८
२१ तद्वांनरानासत्यावनुं	२ ४ २८	६३६ तमआसीत्तमसामूळ्ह	८ ७ १७
७६ तद्वांनराशंस्यंपज्जियेण	१ ८ १४	३३५ तमग्निमस्तेवसवो न्यृ	५ १ २३
७४ तद्वांनराशंस्यं राध्यंच	१ ८ १०	२६३ तमग्नेपास्युततं पिपर्षि	४ ५ १९
७४ तद्वांनरासनयेदंसउग्रं	१ ८ १०	२४७ तमग्नेपृतनाषहं	४ १ १५
११ तद्विप्रासो विपन्यवः	१ २ ७	९४ तमश्रुवः केशिनीः संहिरे	२ २ ६
७३ तद्विविड्विद्यत्तइन्द्रोजु	६ ६ ३४	४५३ तमद्यराधसेमहे	६ ४ ४५
११ तद्विष्णोः परमंपदं	१ २ ७	२४४ तमध्वरेष्वीळते	४ १ ६
६८ तद्वार्यवोमरुतोमहित्व	४ ३ १४	६२ तमप्संतशवसउत्सवेषु	१ ७ ६
७२ तद्वोअद्यमनामहे	५ ५ १०	४९० तममृत्तन्तवाजिनं	६ ८ १६
१३ तद्वोगायसुतेसचा	४ ७ २५	४११ तमर्केभिस्तंसामभिः	६ १ २१
१२ तद्वोजामित्वंमरुतःपरे	२ ४ ३	२०८ तमर्वन्तंनसानसिमरुषं	३ ५ १६
३२ तद्वोदिवोदुहितरोवि	३ ८ २	४७८ तमर्वन्तंनसानसिगृणी	६ ७ ११
६९ तद्वोयामिद्रविणंसद्य	४ ३ १६	१५२ तमस्मेरायुवतयो	२ ७ २२
२४ तद्वोवाजाऋभवःसुप्र	३ ७ ७	६२६ तमस्यद्यावापृथिवीस	८ ६ १४
१२ तद्वःसुजातामरुतोमहि	२ ४ ३	८४ तमस्यपृत्तमुपरा	२ १ १२
४३ तनूत्यजेवतस्कराव	७ ५ ३२	५३१ तमस्यमर्जयामसि	७ ४ २५
२४ तनूनपात्पथऋतस्य	८ ६ ८	६२६ तमस्यविष्णुर्महिमान	८ ६ १४
७४ तनूनपादुच्यतेगर्भं	३ १ ३४	१०२ तमस्यराजावरुणस्तम	२ २ २६
८२ तनूनपात्पवमानः	६ ७ २४	४०९ तमहेवाजसातये	६ १ ७
२४ तनूनपादृतंयतेमध्वा	२ ५ ८	४९० तमह्यन्भुरिजोर्धिया	६ ८ १६
७९ तनूष्टेवाजिन्तन्वं१नय	८ १ १८	४१५ तमागन्मसोभरयः	६ १ ३५
७५ तन्मऋतमिन्द्रशूरचित्र	६ ६ ३८	३०८ तमानूनं वृजनमन्यथा	४ ७ ७
७४ तन्मित्रस्यवरुणस्या	१ ८ ७	३८७ तमानो अर्कममृताय	५ ६ २१
४७ तपसायेअनाधृष्याः	८ ८ १२	४११ तमिच्छ्योत्नैरार्यन्ति	६ १ २०
५६ तपन्तिशत्रुंस्व१र्णभूमा	५ ३ २६	९७ तमित्पृच्छन्तिनसि	२ २ १४
३६ तपुर्जंभोवनआवातचो	१ ४ २३	५ तमित्सखित्वईमहे	१ १ १९
५६ तपुर्मूर्धातपतुरक्षसोये	८ ८ ४०	४६ तमित्सुहव्यमंगिरः	१ ५ २१
६६ तपोष्वग्नेअंतराँ	३ १ १८	३३७ तामिहोषातमुषसियवि	५ २ ३

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ.
९७ तमिद्रच्छन्तिजुह१स्त	२ २ १४	४६८ तमुत्वानूनमसुरप्रचेत	६ ६
५९८ तमिद्रर्भप्रथमंदध्रआ	८ ३ १७	४२१ तमुत्वानूनमीमहे	६ २
४११ तमिद्धनेषुहितेषु	६ १ २०	२६४ तमुत्वापाथ्योवृषा	४ ५
२०९ तमिद्रइन्द्रंसुहवंहुवेम	३ ५ २०	३१२ तमुत्वायःपुरासिथ	४ ७
५०० तमिद्धन्तुनोगिरः	७ १ २०	४७ तमुत्वावाजसातमं	१ ५
४०९ तमिद्धिप्राअवस्यवः	६ १ १०	४८७ तमुत्वावाजिननरः	६ ८
२५ तमिद्धोचेमाविदथेषु	१ ३ २१	४७ तमुत्वावृत्रहन्तमं	१ ५
२१६ तमिन्नरोविहयन्तेस	३ ६ ११	३१२ तमुत्वासत्यसोमपा	४ ७
१८४ तमिन्द्रमदमागहि	३ ३ ५	२६० तमुद्युमःपुर्वणीकहोतः	४ ५
४७४ तमिन्द्रंजोहवीमिम	६ ६ ३८	२७१ तमुनूनंतविषीमन्तमे	४ ३
४४० तमिन्द्रंदानमीमहे	६ ४ २	३०० तमुनःपूर्वेपितरोनव	४ ६
४७० तमिन्द्रंवाजयामसि	६ ६ २२	४७३ तमुष्ट्वामयइमाजजान	६ ६
२०३ तमिन्वे३वसमनास	३ ५ २	४७२ तमुष्ट्वामयंगिरः	६ ६
६० तमीळतप्रथमंयज्ञसाधं	१ ७ ३	२९७ तमुष्टुहियोअभिभूत्यो	४ ६
४३६ तमीळिष्वयआहुतः	६ ३ ३३	२५९ तमुष्टुहियःस्विषुःमुध	४ २
३२५ तमीळिष्वयोअर्चिषा	४ ८ २८	११६ तमुष्टुहीन्द्रंयोहसत्वा	२ ४
४८० तमीमएवीःसमर्थआ	६ ७ १७	१४१ तमुस्तुषइन्द्रंतंगृणीषे	२ ६
३०० तमीमहइन्द्रमस्यरायः	४ ६ १३	२९६ तमुस्तुषइन्द्रंयोविदानः	४ ६
४०९ तमीमहेपुरुषुतं	६ १ ११	१०२ तमुस्तोतारःपूर्व्ययथा	२ २
५०३ तमीमृजन्त्यायवः	७ १ ३३	५४४ तमुस्त्रामिन्द्रंनरेजमान	७ ६
५४ तमीशानंजगतः	१ ६ १५	६२ तमूतयोरणयञ्छूर	१ ७
९७ तमीहिन्वंतिधीतयोद	२ २ १३	३६३ तमूर्मिमापोमधुमत्तमंवः	५ ४
४८० तमीहिन्वत्यग्रुवः	६ ७ १७	४३४ तमूषुसमनागिरा	६ ३
२०४ तमीहोतारमानुषक्	३ ५ ६	१२५ तमृत्विषाउपवाचः	२ ५
१२६ तमुत्तमाणंरजसि	१ ५ २०	६२३ तमेवऋषितमुब्रह्माण	८ ६
५३१ तमुत्तमाणमव्यये	७ ४ २५	६०६ तमोषधीर्दधिरेगर्भमृ	८ ४
३८७ तमुज्येष्टंनमसाहविर्भिः	५ ६ २१	१७७ तमंगिरस्वन्नमसासप	३ २
४७ तमुत्वागोतमोगिरा	१ ५ २६	४१० तम्बभिप्रगायत	६ १
२६४ तमुत्वादध्यङ्गऋषिः	४ ५ २३	४६६ तम्बभिप्रार्चत	६ ६

पं.क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
६ तयापवस्वधारया	७ १ २	४११ तवद्यौरिन्द्रपौंस्यं	६ १ १८
७ तयापवस्वधारया	७ १ ६	५३४ तवद्रप्साउदप्रुतः	७ ५ १०
४ तयोरिदमवच्छवः	४ ४ ३२	४१५ तवद्रप्सोनीलवान्वा	६ १ ३५
६ तयोरिदवसावयं	१ १ ३३	३५१ तवप्रणीतीन्द्रजोहुवा	५ ३ १२
१ तयोरिद्धृतवत्पयः	१ २ ६	४९८ तवप्रत्नेभिरध्वभिः	७ १ ९
१ तरणिर्विश्वदर्शतः	१ ४ ७	२९४ तवप्रयत्तिसंहशं	४ ५ २२
४ तरोभिर्वोविदस्वसु	६ ४ ४८	५७७ तवप्रयाजाअनुयाजा	८ १ ११
४ तरणिरित्सिषासति	५ ३ २०	२०२ तवभ्रमासआशुयापत	३ ४ २३
६ तरणिंवोजनानां	६ ३ ४७	४२३ तववायवृतस्पते	६ २ ३०
९ तरत्समन्दीधावति	७ १ १५	४८७ तवविश्वेसजोषसः	६ ८ ८
५ तरत्समुद्रंपवमानऊर्मि	७ ५ १४	१४७ तवव्रतेसुभगासः	२ ७ ९
६ तवक्रत्वातवतहंसना	४ ६ २	१०७ तवशरीरंपतयिष्णवर्व	२ ३ १३
१ तवक्रत्वातवोतिभिः	६ ७ २३	५०६ तवशुक्रासोअर्चयः	७ २ ७
५ तवक्रत्वासनेयंतवरा	६ १ ३४	२३९ तवश्रियासुहृशोदेव	३ ८ १६
६ तवच्यौत्नानिवज्रह	५ २ २९	२३९ तवश्रियेमरुतोमर्जयन्त	३ ८ १६
८ तवत्यइन्दोअन्धसः	७ १ ८	१४३ तवश्रियेव्यजिहीत	२ ६ ३२
० तवत्यइन्द्रसरूपेषुवह्न	८ ७ २६	६०८ तवश्रियोवर्ष्यस्येववि	८ ४ २०
१ तवत्यदिन्द्रियंबृहत्	६ १ १८	१४७ तवस्यामपुरुवीरस्य	२ ७ ९
१ तवत्येअग्नेअर्चयः	३ ८ २३	२०६ तवस्वादिष्ठाग्नेसन्दृष्टिः	३ ५ १०
३ तवत्येअग्नेअर्चयः	४ १ २	२९९ तवहत्यदिन्द्रविश्वमा	४ ६ १०
४ तवत्येअग्नेहरितोघृत	३ ५ ५	१२८ तवाग्नेहोत्रंतवपोत्रं	२ ५ १७
४ तवत्येपितोददतः	२ ५ ६	६०९ तवाग्नेहोत्रंतवपोत्रमृ	८ ४ २१
४ तवत्येपितोरसारजां	२ ५ ६	१८० तवायंसोमस्त्वमेह्य	३ २ १८
३ तवत्येसोमपवमाननि	७ ४ २	२४३ तवाहमग्नऊतिभिः	४ १ १
७ तवत्येसोमशक्तिभिः	७ ७ ११	४१५ तवाहमग्नऊतिभिः	६ १ ३४
२ तवत्यंनयंनृतोपइन्द्र	२ ६ २८	६ तवाहंशूररातिभिः	१ १ २१
८ तवत्रिधातुपृथिवीउत	५ २ ७	५३५ तवाहंसोमरारण	७ ५ १५
० तवत्विषोजनिमन्त्रेज	३ ५ २६	४०१ तवेदिन्द्रप्रणीतिषू	५ ८ १३
८ तवद्युमंतोअर्चयः	४ १ १८	३५३ तवेदिन्द्रावमंवसु	५ ३ २०

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
४६३ तवेदिन्द्राहमाशसा	६ ५ ३२	६३४ ताअस्यज्येष्ठमिन्द्रियंस	८ ७ १
४३९ तवेदुताःसुकीर्तयः	६ ३ ४८	५१ ताअस्यनमसासहः	१ ६
३८८ तवेदंविश्वमभितःपश	५ ६ २३	५१ ताअस्यपृशनायुवः	१ ६
५१६ तवेमाःप्रजादिव्यस्यरे	७ ३ १७	१३१ ताअस्यवर्णमायु	२ ५ २८
५०६ तवेमेसप्तसिन्धवः	७ २ ८	४५६ ताअस्यसूददोहसः	६ ५
२५९ तवोतिभिःसचमानाअ	४ २ १८	२३२ ताआचरन्तिसमनापुर	३ ८
२१७ तस्माअग्निर्भारतःशर्म	३ ६ १३	२३२ ताइन्वेवसमनासमा	३ ८
१४५ तस्माअर्षन्तिदिव्या	२ ७ ४	१०१ ताईवर्धन्तिमह्यस्यपौ	२ २ २०
३९० तस्माइदास्येहविः	५ ७ २	११६ ताकर्माषतरास्मै	२ ४ १३
१४५ तस्माइद्विश्वेधुनयन्त	२ ७ ४	३३० तागृणीहिमस्येभिः	५ १ ११
६०८ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुत	८ ४ १८	२३२ ताघाताभद्राउषसःपुर	३ ८
६०८ तस्मादश्वाअजायन्त	८ ४ १८	३२९ ताजिह्वायासदमेदंसुमे	५ १ १०
६०८ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतःसं	८ ४ १८	२१५ तातूतइन्द्रमहतोमहा	३ ६ ७
६०८ तस्माद्विराळजायत	८ ४ १७	२१५ तातूतेसत्यातुविनृम्ण	३ ६ ८
५४५ तस्माअरंगमामवः	७ ६ ५	२२१ तातेगृणन्तिवेधसः	३ ६ २९
११८ तस्मिन्नावेशयागिरः	२ ४ १९	१५६ तानआवोळ्हमश्विना	२ ८ ८
४४० तस्मिन्निहसन्त्यूतयः	६ ४ २	३२६ तानव्यसोजरमाण	५ १ १
१४१ तस्मैतवस्य१मनुदायि	२ ६ २६	३७७ तानीदहानिबहुलान्या	५ ५ २३
४६१ तस्मैनूनमभिद्यवे	६ ५ २५	२९२ तानृभ्यआसौश्रवसा	४ ५ १५
५०५ तस्यतेवाजिनोवयं	७ २ २	१५ तानोअद्यवनस्पती	१ २ २६
४२६ तस्यद्युमाँअसद्रथः	६ २ ३८	३५६ तानोरासन्नातिषाचो	५ ३ २७
६२ तस्यवज्रःक्रंदतिस्म	१ ७ १०	३२५ तानोवाजवतीरिषः	४ ८ २९
३१५ तस्यवयंसुमतौयज्ञिय	४ ७ ३२	२७६ तानःशक्तंपार्थिवस्य	४ ४ ६
६३७ तस्यवयंसुमतौयज्ञिय	८ ७ १९	३७२ तानःस्तिपातनूपा	५ ५ ८
११० तस्याःसमुद्राअधिविज्ञ	२ ३ २२	७ तान्यजत्राँअतावृधः	१ १ २७
४१४ तस्येदर्वन्तोरंहयन्तआ	६ १ ३०	५४ तान्पूर्वयानिविदाहूमहे	६ १ १५
२१४ तस्येदिहस्तवथवृष्ण्या	३ ६ ५	४१६ तान्वन्दस्वमरुतस्ताँ	६ १ ३८
२६४ ताअल्लतवयुनंवीरवत्त	४ ३ २	१५१ तान्वोमहोमरुत	२ ७ २१
४८४ ताअभिसन्तमस्तृतं	६ ७ ३२	३२५ ताभिरागच्छतंनरो	४ ८ २८

पं.क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
०० ताभिरायातमूतिभिः	५ ८ ५	७७ तावांनरास्ववसेसुजा	१ ८ १९
१८ ताभिरायातं वृषणोप	६ २ ७	६३८ तावांमित्रावरुणाधार	८ ७ २०
२६ ताभुज्युंविभिरञ्जयःस	५ १ २	१०१ तावांवास्तून्युश्मसि	२ २ २४
७१ ताभूरिपाशावनृतस्य	५ ५ ७	४२१ तावांविश्वस्यगोपा	६ २ २१
०६ ताभ्यांविश्वस्यराज	७ २ ७	२७६ तावांसम्यगद्रुहाणा	४ ४ ८
१६ तामग्नेअस्मेइषमेरय	५ २ ८	३२९ ताविग्रंथैथेजठरंपृणध्यै	५ १ १०
१९ तामन्दसानामनुषो	७ ८ २०	४१८ ताविदाचिदहानां	६ २ ७
१४ तामस्यरीतिपरशो	४ ३ २	३८६ ताविदुःशंसंमर्त्यं	५ ६ १८
१० तामहान्तासदस्पती	१ २ ३	४१८ ताविदोषाताउषसिशु	६ २ ७
११ तामाताविश्ववेदसा	६ २ २१	७६ ताविद्वांसाहवामहेवां	१ ८ २२
१० तामित्रस्यप्रशस्तय	१ २ ३	२८४ तावृधन्तावनुधून्	४ ४ ३२
०० तामेअश्विनासनीनां	५ ८ ८	१५६ तासम्राजाघृतासुती	२ ८ ८
२२ तामेअश्वथानां	६ २ २५	३८५ तासानसीशवसानाहि	५ ६ १५
१६ तायज्ञमाशुचिभिश्च	५ १ १	७ तासुजिह्वामुपह्वये	१ १ २५
१० तायज्ञेषुप्रशंसते	१ २ ३	३९९ तासुदेवायदाशुषे	५ ८ २
१४ तायोधिष्ठमभिगाइन्द्र	४ ८ २७	३२६ ताहत्यद्वर्तिर्यदरध्रमुग्रा	५ १ १
१५ ताराजानाशुचित्रता	४ ५ २५	२७५ ताहिचित्रमविहृतं	४ ४ ४
१४ तावज्जिणंमन्दिनंस्तो	८ ५ ६	३२६ ताहिचित्रंधारयेथेअनु	५ १ १०
०९ तावदुषोराधोअस्मभ्यं	५ ५ २६	३७१ ताहिदेवानामसुराता	५ ५ ७
१८ तावर्तियातंजयुषावि	७ ८ १७	४३३ ताहिमध्यंभराणां	६ ३ २४
१६ तावल्गूदस्त्रापुरुशाक	५ १ १	३८६ ताहिशश्वन्तईळत	५ ६ १७
१२ तावामद्यतावपरंधुवेम	२ ५ १	२७५ ताहिश्रेष्ठवर्चसा	४ ४ ३
१२ तावामद्यहवामहे	६ २ २६	३३० ताहिश्रेष्ठादेवतातातु	५ १ ११
०५ तावामियानोवसे	४ ४ ३	३२५ ताहुवेययोरिदं	४ ८ २७
०५ तावामेषेरथानां	४ ४ ४	३६८ ताँआरुद्रस्यमीळुषो	५ ४ २८
१४ तावामेषेरथानां	४ ४ ३२	३९५ ताँआशिरंपुरोळाशं	५ ७ १९
०४ तावाहवामुचेतुना	४ ४ २	१५२ ताँइयानोमहिवरुथं	२ ७ २१
१६ तावांगीभिर्विपन्यवः	५ ६ १७	६ ताँउशतोविबोधय	१ १ २२
०७ तावांधियोवसेवाजयं	३ ७ १६	१९७ तांजुषस्वगिरंमम	३ ४ १०

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
६०२ तांपूषजिच्छवतमा	८ ३ २७	३३४ तीत्रान्योषान्कृण्वते	५ १ २०
३२३ तांपूषणःसुमतिवयं	४ ८ २३	११ तीत्राःसोमासआगहि	१ २
६२ तांवांधेनुंनवासरी	२ २ १	४६४ तीत्राःसोमासआगहि	६ ६ १
२५८ तांबोदेवाःसुमतिमूर्ज	४ २ १६	१५६ तीत्रोवोमधुमाँअयं	२ ८ ९
५७८ तांसुतेकीर्तिमघवन्महि	१ १५	७४ तुग्रोहभुज्युमशिवनोद	१ ८ ८
४१४ तिग्मजंभायतरुणाय	६ १ ३३	४१३ तुचेतनायतत्सुनः	६ १ २८
४७३ तिग्ममायुधंमरुतामनी	६ ६ ३३	२५८ तुजेनस्तनेपर्वताःसंतुः	४ २ १४
४२५ तिग्ममेकोविभर्तिहस्त	६ २ ३६	६०२ तुभ्यमग्रेपर्यवहन्	८ ३ २७
२०६ तिग्मायदन्तरशनिःप	३ ५ २०	९० तुभ्यमुषासःशुचयः	२ १ २३
३३३ तिग्मायुधौतिग्महेतीसु	५ १ १८	४६४ तुभ्यायमद्रिभिःसुतः	६ ६ १
२८७ तिग्मंचिदेममहिवर्षो	४ ५ ३	९० तुभ्यायंसोमःपरिपूतो	२ १ २४
१९५ तिरःपुरुचिदशिवना	३ ४ ३	२४३ तुभ्येदमग्नेमधुमत्तमं	४ १ ३
६३६ तिरश्चीनोविततोर	८ ७ १७	६५१ तुभ्येदमिन्द्रपरिषिच्य	८ ८ २५
१८६ तिष्ठासुकंमघवन्माप	३ ३ १६	३४८ तुभ्येदिमासवनाशूर	५ ३ ६
१८० तिष्ठाहरीरथआयुज्य	३ २ १७	४६२ तुभ्येदिन्द्रमरुत्वते	६ ५ २८
५९१ तिस्रोदेवीर्बर्हिर्दिंवरी	८ २ २२	१८५ तुभ्येदिन्द्रस्वओक्वये	३ ३ ६
६२७ तिस्रोदेष्ट्रायनिर्ऋती	८ ६ १६	३४ तुभ्येदेतेबहुलाअद्रिदु	१ ४ १८
३८२ तिस्रोद्यावोनिहिताअ	५ ६ ६	२५१ तुभ्येदेतेमरुतःसुशेवाः	४ १ २७
२१ तिस्रोद्यावःसवितुर्द्वा	१ ३ ६	५०२ तुभ्येमाभुवनाकवे	७ १ २६
१४६ तिस्रोभूमीर्धारयन्	२ ७ ७	४९२ तुभ्यंगावोघृतंपयः	६ ८ २१
१०८ तिस्रोमातृस्त्रीन्पितृन्	२ ३ १५	४३६ तुभ्यंघेत्तेजनाइमे	६ ३ ३४
४४ तिस्रोयदग्नेशरदः	१ ५ १७	४३६ तुभ्यंताअङ्गिरस्तम	६ ३ ३२
१६० तिस्रोयहस्यसमिधः	२ ८ १८	१६७ तुभ्यंदक्षकविक्रतो	३ १ १४
५२८ तिस्रोवाचईरयतिप्रव	७ ४ १७	७९ तुभ्यंपयोयत्पितराव	१ ८ २४
४९२ तिस्रोवाचउदीरते	६ ८ २३	१८८ तुभ्यंब्रह्माणिगिरइन्द्र	३ ३ १६
३८९ तिस्रोवाचःप्रवदज्यो	५ ७ १	२३७ तुभ्यंभरन्तिक्षितयोय	३ ८ १३
७४ तिस्रःक्षपस्त्रिरहातिव्र	१ ८ ८	४९२ तुभ्यंवाताअभिप्रियः	६ ८ २१
६०४ तीक्ष्णोनाग्नेचक्षुषा	८ ४ ६	९० तुभ्यंशुक्रासःशुचयस्तु	२ १ २३
६४८ तीव्रस्याभिवयसो	८ ८ १८	१७० तुभ्यंश्चोतंत्यधिगो	३ १ २१

क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१ तुभ्यंसोमाःसुताइमे	६ ६ २५	४३६ तेघेदग्नेस्वाध्यः	६ ३ ३४
६ तुभ्यंसुतास्तुभ्यमुसो	८ ८ १८	३६३ तेचिद्धिपूर्वीरभिसन्ति	५ ४ १५
० तुभ्यंस्तोकाघृतश्चु	३ १ २१	४० तेजज्ञिरेदिवऋष्वासः	१ ५ ६
३ तुभ्यंहिन्वानोवसिष्ट	२ ७ २५	४५९ तेजानतस्वमोक्यं	६ ५ १६
४ तुरण्यवोंगिरसोनक्ष	५ ४ १६	१४३ तेजिष्ठयातपनी	२ ६ ३१
५ तुरण्यवोमधु	६ ४ १९	२९१ तेजिष्ठायस्यारतिर्वने	४ ५ १४
४ तुरीयंनामयज्ञियं	६ ५ ३६	२९५ तेतेअग्नेत्वोताः	४ ५ २६
२ तुविक्षंतेसुकृतंसूमयंध	६ ५ ३०	२६५ तेतेदेवनेतः	४ ३ ४
२ तुवित्रीवोवपोदरः	६ १ २३	३४४ तेतेदेवायदाशतःस्या	५ २ २३
८ तुवित्रीवोवृषभोवावृधा	३ ८ १५	३३ तेत्वामदाअमदन्ता	१ ४ १६
५ तुविशुष्मतुविक्रतो	६ ५ १	३४९ तेत्वामदाइन्द्रमादय	५ ३ ७
४ तुंजेतुंजेयउत्तरे	१ १ १४	२९६ तेत्वामदाबृहदिन्द्रस्व	४ ६ १
६ तूतुजानोमहेमते	६ १ ९	१५२ तेदशग्वाःप्रथमा	२ ७ २१
९ तूर्वन्नोजीयान्तवसस्त	४ ६ ६	४५५ तेनआस्नोवृकाणां	६ ४ ५३
५ तृणस्कन्दस्यनुविशः	२ ४ १२	३२० तेनइन्द्रःपृथिवीक्षामव	४ ८ १३
९ तृतीयेधानाःसवनेपुरु	३ ३ १८	२९ तेननासत्यागतं	१ ४ २
२ तृदिलाअतृदिलासो	८ ४ ३१	४०० तेननोवाजिनीवसूपश्वे	५ ८ ४
५ तृषुयदन्नातृषुणाववक्ष	३ ५ ७	१० तेनसत्येनजागृतं	१ २ ३
१ तृष्टमेतत्कटुकमेतत्	८ ३ २६	४६२ तेनस्तोतृभ्यआभर	६ ५ ३०
४ तृष्टामयाप्रथमंयातवे	८ ३ ७	४२५ तेनस्त्राध्वंतेवत	६ २ ३७
२ तेअज्येष्ठाअकनिष्ठास	४ ३ २४	६३५ तेनूनंनोयमूतये	८ ७ १३
२ तेअद्रयोदशयन्त्रास	८ ४ ३०	५८६ तेनोअर्वन्तोहवनश्रुतो	८ २ ७
४ तेअस्मभ्यंशर्मयंस	१ ६ १७	१०४ तेनोगृणानेमहिनीमहि	२ ३ ३
० तेअस्यसन्तुकेतवो	७ २ २३	४२५ तेनोगोपाअपाच्यः	६ २ ३५
३ तेआचरन्तीसमनेवयो	५ १ १६	४२२ तेनोनावमुख्यत	६ २ २३
२ तेक्षोणीभिररुणेभिः	२ ७ २१	४१३ तेनोभद्रेणशर्मणा	६ १ २८
६ तेगव्यतामनसादध्रमु	३ ४ १४	२५८ तेनोमित्रोवरुणोअर्य	४ २ १३
० तेघाराजानोअमृतस्य	८ ४ २६	१० तेनोरत्नानिधत्तन	१ २ २
४ तेघेदग्नेस्वाध्यः	६ १ ३२	३१९ तेनोरायोद्युमतोवाज	४ ८ १०

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
३१९ तेनोरुद्रःसरस्वती	४ ८ १०	२६६ तेस्यन्द्रासोनोक्षणः	४ ३
२७३ तेनोवसूनिकाम्या	४ ३ २९	३७२ तेस्यामदेववरुण	५ ५
५०५ तेनोवृष्टिदिवस्परि	७ २ ५	२०५ तेस्यामयेअग्नये	३ ५
५१४ तेनःपूर्वासउपरास	७ ३ २	६१० तेहिद्यावापृथिवीभूरि	८ ४ २
४६५ तेनःसन्तुयुजःसदा	६ ६ ३	५८६ तेहिद्यावापृथिवीमात	८ २
४८५ तेनःसहस्रिणंरयिं	६ ८ १	१०४ तेहिद्यावापृथिवीविश्व	२ ३
५३० तेप्रत्नासोव्युष्टिषु	७ ४ २४	४७७ तेहिन्विरेअरुणंजेन्यंव	६ ७
५६० तेभ्योगोधाअयथंकर्ष	७ ७ २१	४१२ तेहिपुत्रासोअदिते	६ १ २
२८० तेभ्योद्युम्नंबृहद्यशः	४ ४ २२	६१० तेहिप्रजायाअभरन्त	८ ४ २
२६७ तेमआहुयआययुः	४ ३ ११	३५९ तेहियज्ञेषुयज्ञियास	५ ४
१९९ तेमन्वतप्रथमंनामधेनोः३	४ १५	५९६ तेहियज्ञेषुयज्ञियास	८ ३ १
१६६ तेमर्मजतददृवांसोअद्रिं३	४ १४	५४ तेहिवस्योवसवाना	१ ६ १
१०३ तेमायिनोममिरेसुप्रचे	२ ३ २	३२० तेहिश्रेष्ठवर्चसस्तउन	४ ८ १
२०५ तेरायातेसुवीर्यैः	३ ५ ८	४२२ तेहिष्मावनुषोनरः	६ २ २
५३ तेरुणेभिर्वरमापिशंगैः	१ ६ १४	२७६ तेहिसत्याऋतस्पृशः	४ ४
२८४ तेरुद्रासःसुमखाअग्न	४ ४ ३४	२६६ तेहिस्थिरस्यशवसः	४ ३
६२४ तेवदन्प्रवमाब्रह्म	८ ६ ७	२२७ तोकेहितेतनयउर्वरासु	३ ७ १
५२ तेवर्धन्तस्वतवसो	१ ६ १०	१६६ तोशावृत्रहणाहुवे	३ १ १
६५६ तेविन्दन्मनसादीध्या	८ ८ ३६	४३२ तोशासारथयावाना	६ ३ २
५०३ तेविश्वादाशुषेवसु	७ १ ३७	५३१ तंगाथयापुराण्या	७ ४ २
२२४ तेवोहृदेमनसेसन्तुयज्ञा	३ ७ ६	४९० तंगावोअभ्यनूषत	६ ८ १
४५४ तेषांहिचित्रमुक्थ्यं	६ ४ ५१	४६३ तंगीभिर्वाचमीख्यं	६ ८ २
५८७ तेषांहिमद्गामहतामनर्व	८ २ ६	३५ तंगूर्तयोनेमन्निषःपरी	१ ४ २
५८९ तेसत्येनमनसागोपतिं	८ २ १६	४१३ तंगूर्धयास्वर्णरं	६ १ २
३८४ तेसत्येनमनसादीध्या	५ ६ १२	४८२ तंगोभिर्वृषणंरसं	६ ७ २
३६१ तेसीषपन्तजोषमायज	५ ४ १०	२२ तंघेमिस्थानमश्विना	१ ३
५०७ तेसुतासोमदिन्तमाः	७ २ १६	४५७ तंघेमिस्थानमस्विनः	६ ५
१०३ तेसूनवःस्वपसःसुदंस	२ ३ २	४५६ तंतमिद्राधसेमहे	६ ५
६१२ तेसोमादोहरीइन्द्रस्य	८ ४ ३०	५७८ तन्तुतन्वन्नजसोभानुम	८ १ १

कि.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
५६ तन्तुतन्वानमुत्तमं	६ ८ १२	५०५ तंत्वासुतेष्वाभुवः	७ २ ६
११ तंतेमदंगृणीमसि	६ १ १७	४०२ तंत्वाहविष्मतीर्विशः	५ ८ १४
२५ तंतेयव्यथागोभिः	५ ७ १७	५१५ तंत्वाहस्तिनोमधुमन्त	७ ३ ५
३७ तंतेसोतारोरसंमदाय	७ ५ २१	४९० तंत्वाहिन्वन्तिवेधसः	६ ८ १६
०१ तंत्रिपृष्ठेत्रिवन्धुरे	७ १ २७	५३२ तंदुरोषमभीनरः	७ ५ १
३० तंत्वागीर्भिरुक्तया	८ ६ २५	१२९ तंदेवाबुध्नरेजसः	२ ५ २०
३२ तंत्वागीर्भिर्गिर्वणः	२ ५ २७	६७ तन्नइंद्रस्तद्वरुणस्तद	१ ७ २५
४९ तंत्वाघृतस्नवीमहे	४ १ १९	३५६ तन्नइन्द्रोवरुणोमित्रो	५ ३ २७
७८ तंत्वाजनन्तमातरः	६ ७ १२	३६७ तन्नइन्द्रोवरुणोमित्रो	५ ४ २६
४२ तंत्वादूतंकृण्महेयश	५ २ २१	३७ तन्नव्यसीहृदआजाय	१ ४ २६
१५ तंत्वादेवेभ्योमधुमत्तमं	७ ३ ५	९६ तन्नस्तुरीपमञ्जुतं	२ २ ११
०५ तंत्वाधर्तारमोणयोः	७ २ ३	१६२ तन्नस्तुरीपमधपोषयि	२ ८ २३
४५ तंत्वानरोदमआ	१ ५ १९	३३७ तन्नस्तुगीपमधपोषयि	५ २ २
९७ तंत्वानृम्णानिबिभ्रतं	७ १ ५	५२४ तन्नसत्यंपवमानस्या	७ ४ २
३६ तंत्वामज्मेषुवाजिनं	६ ३ ३२	२६६ तंनाकमर्योअगृभीत	४ ३ १६
८१ तंत्वामदायघृष्वये	६ ७ १९	११२ तन्नवोचामरभसाय	२ ४ १
५२ तंत्वामरुत्वतीपरि	५ ३ १६	४६१ तंनेमिमृभवोयथा	६ ५ २४
६५ तंत्वामर्ताअगृभ्णत	३ १ ६	२४३ तंनोअग्नेअभीनरः	४ १ १
५६ तंत्वायज्ञेभिरीमहे	६ ५ २	३३९ तंनोअग्नेमघबद्रथः	५ २ ८
३८ तंत्वावयंपतिमग्नेरयी	१ ४ २६	२६५ तन्नोअनर्वासवितावरू	४ ३ ३
२४ तंत्वावयंपितोवचोभिः	२ ५ ७	१५१ तंनोदातमरुतोवाजिनं	२ ७ २०
१६ तंत्वावयंविश्ववारा	१ २ २६	५६५ तन्नोदेवायच्छतसुप्रवा	७ ८ ८
८५ तंत्वावयंसुध्योरेनव्य	४ ४ ३६	५६७ तंनोद्यावापृथिवीतन	७ ८ १२
३६ तंत्वावयंहवामहे	६ ३ ३३	३५६ तन्नोरायःपर्वतास्तन्न	५ ३ २७
२ तंत्वावाजेषुवाजिनं	१ १ ८	२२५ तंनोवाजाअभुक्षणः	३ ७ १०
०४ तंत्वाविप्रावचोविदः	७ १ ४०	५४ तंनोवातोमयोभुवातु	१ ६ १५
६६ तंत्वाविप्राविपन्यवो	३ १ ८	३०० तन्नोविवोचोयदिते	४ ६ १३
९४ तंत्वासमिद्भिरंगिरः	४ ५ २३	४९५ तंनोविश्वाअवस्युवो	६ ८ ३३
०० तंत्वासहस्रचक्षसं	७ १ १७	३१८ तन्नोहिर्बुध्न्योअद्भिर	४ ८ ७

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२९७ तन्नःप्रत्नंसख्यमस्तुयु	४ ६ ४	२६७ तंवःशर्धरथानां	४ ३ १
६७ तंपृच्छतासजगामास	२ २ १४	५३४ तंवःसखायोमदाय	७ ५
३०० तंपृच्छन्तीवज्रहस्तंरथे	४ ६ १३	३०१ तंवःसखायःसंयथासु	४ ६ १४
३०० तंपृच्छन्तोवरासःपरा	४ ६ १२	३८७ तंशग्मासोअरुषासो	५ ६ २
२६१ तंप्रत्नथापूर्वथाविश्वथे	४ २ २३	२०५ तंशश्वतीषुमात्रिषु	३ ५
४६५ तंमर्जयन्तमुक्रतुं	६ ६ ६	४३४ तंशिशितामुवृत्तिभिः	६ ३ २५
६३० तंमर्ताअमर्त्यं	८ ६ २५	४३४ तंशिशितास्वध्वरं	६ ३ २०
५२५ तंमर्मृजानंमहिषंनसा	७ ४ ५	१७२ तंशुभ्रमग्निमवसे	३ १ २६
८५ तंयज्ञसाधमपिवात	२ १ १४	५३० तंसखायःपुरोरुचं	७ ४ २४
६०८ तंयज्ञंवर्हिषिप्रौक्तं	८ ४ १८	३०८ तंसध्रीचीरुतयोवृ	४ ७
२०८ तंयुवंदेवावश्विना	३ ५ १६	१७३ तंसबाधोयतस्तुचि	३ १ २९
१२१ तंयुंजाथांमनसोयोज	२ ४ २९	४६० तंसानावधिजामयः	६ ८ १६
२९८ तंवइन्द्रंचतिनमस्यशा	४ ६ ७	५६१ तंसिन्धवोमत्सरमिन्द्र	७ ७ २
३१७ तंवइन्द्रंनमुक्रतुं	४ ८ ३	२६३ तंसुप्रतीकंसदृशंस्वंच	४ ५ १८
५८६ तंवर्धयन्तोमतिभिःशि	८ २ १६	४११ तंसुष्टुत्याविवासे	६ १ २०
४२ तंवश्चराथावयंवसत्याः	१ ५ १०	५०२ तंसोतारोधनस्पृतं	७ १ २०
१२० तंवार्थंवयमद्याहुवेम	२ ४ २४	६३ तंस्मारथंमघवन्प्रावसा	१ ७ ११
२२९ तंवार्थंवयमद्याहुवेम	३ ७ २०	४६८ तंहिन्वन्तिमदच्युतं	७ १ १८
३२६ तंवृधन्तंमारुतंभ्राजदृ	५ १ ८	२४४ तंहिशश्वन्तईळते	४ १ ६
४६० तंवेधांमेधयाह्वन्	६ ८ १६	४५० तंहिस्वराजंवृषभंतमो	६ ४ ३६
४६७ तंवोदस्ममृतीषहं	६ ६ ११	४१९ तंहुवेमयतस्तुचः	६ २ ११
२४६ तंवोदीर्घायुशोचिषं	४ १ १०	३४४ तंहोतारमध्वरस्यप्रचे	५ २ २२
३०१ तंवोधियानव्यस्याश	४ ६ १४	३५५ तमनासमत्सुहिनोतय	५ ३ २०
३०९ तंवोधियापरमयापुरा	४ ७ १०	३११ त्यमुवोअप्रहणं	४ ७ ११
४५७ तंवोमहोमहाय्यं	६ ५ ६	४६९ त्यमुवःसत्रासाहं	६ ६ ११
४२१ तंवोवाजानांपति	६ २ १८	६५५ त्यमूषुवाजिनंदेवजूतं	८ ८ ३
६२८ तंवोविंनद्रुषदंदेवमन्ध	८ ६ १८	२५३ त्यस्यचिन्महतोनिर्म	४ १ ३
१४६ तंवःशर्धमारुतंसुम्नयुः	२ ७ १३	४५४ त्यानुत्तत्रियाँअव	६ ४ ५
२७० तंवःशर्धरथेशुभं	४ ३ २०	४७१ त्यानुपूतदत्तसः	६ ६ २

क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२ त्यानुयेविरोदसी	६ ६ २९	६०७ त्रिपादूर्ध्वउदैत्पुरुषः	८ ४ १७
६ त्यान्व१श्विनाहुवे	५ ८ ३४	५६४ त्रिपञ्चाशःकीळतित्रा	७ ८ ४
२ तंयंचित्पर्वतंगिरिं	६ ४ ४४	१७२ त्रिभिःपवित्रैरपु	३ १ २७
३ तंयंचिदत्रिमृतजुरं	८ ८ १	५०८ त्रिभिष्टुंदेवसवितः	७ २ १८
३ तंयंचिदर्णमधुपंशयानं	४ १ ३३	९८ त्रिमूर्धानंसप्तारिंमृ	२ २ १५
३ तंयंचिदश्वंनवाजिनं	८ ८ १	२० त्रिरश्विनासिंधुभिः	१ ३ ५
३ तंयंचिदस्यक्रतुभिर्निष	४ १ ३२	५१० त्रिरस्मैसप्तधेनवोदुदुहू	७ २ २३
३ तंयंचिदित्थाकत्पयंश	४ १ ३२	१९८ त्रिरस्यतापरमासन्ति	३ ४ १३
३ तंयंचिदेषांस्वधयाम	४ १ ३२	१९४ त्रिरादिवःसवितर्वा	३ ४ १
३ तंयंचिद्घादीर्घपृथुं	१ ३ १४	१९४ त्रिरादिवःसवितासोष	३ ४ १
२ तंनुमारुतंगणं	६ ६ २९	१६४ त्रिरुत्तमादूणशारोच	३ ४ १
२ तंनुमेषमहयास्त्रिर्बिदं	१ ४ १२	२३३ त्रिरन्तरिक्षंसविताम	३ ८ ४
५ त्रयइन्द्रस्यसोमाः	५ ७ १८	३८९ त्रिर्देवःपृथिवीमेषएतां	५ ६ २५
४ त्रयःकृण्वन्तिभुवनेषु	५ ३ २३	२० त्रिर्नोअश्विनादिव्या	१ ३ ४
० त्रयःकेशिनःऋतुथा	२ ३ २२	२० त्रिर्नोअश्विनायजता	१ ३ ५
५ त्रयःकोशासश्चोत	५ ७ १८	२० त्रिर्नोरयिवहतमश्विना	१ ३ ४
० त्रयःपवयोमधुवाहने	१ ३ ४	६०४ त्रिर्यातुधानःप्रसिन्ति	८ ४ ७
१ त्रातानोबोधिददृशान	३ ५ २४	२० त्रिवर्तिर्यातंत्रिरनुव्रते	१ ३ ४
५ त्रातारमिन्द्रमवितार	४ ७ ३२	२९ त्रिवन्धुरेणत्रिवृता	१ ४ १
३ त्रातारोदेवाअधिवोच	६ ४ १३	७७ त्रिवन्धुरेणत्रिवृतारथे	१ ८ १८
३ त्रातारंत्वातनूनां	२ ६ ३०	४६६ त्रिवन्धुरेणत्रिवृतार	६ ६ ८
० त्रायन्तामिहदेवाः	८ ७ २५	६४ त्रिविष्टिधातुप्रतिमान	१ ७ १५
९ त्रिकद्रुकेभिःपतति	७ ६ १६	३४१ त्रिश्चिदक्तोःप्रचिकितु	५ २ १४
९ त्रिकद्रुकेषुचेतनं	६ १ १०	२० त्रिश्चिन्नोअद्याभवतंन	१ ३ ४
६ त्रिकद्रुकेषुचेतनं	६ ६ १६	३२६ त्रिषधस्थासप्तधातुः	४ ८ ३२
२ त्रिकद्रुकेषुमहिषो	२ ६ २८	२९ त्रिषधस्थेबर्हिषि	१ ४ १
६ त्रितःकूपेवहितोदेवान्	१ ७ २३	३०४ त्रिंशच्छतंवर्मिणइन्द्र	४ ६ २४
५ त्रिधाहितंपणिभिर्गुह्य	३ ८ १०	६५८ त्रिंशद्धामविराजति	८ ८ ४७
४ त्रिपाजस्योवृषभोवि	३ ४ १	४७३ त्रिःषष्टिस्त्वामरुतोवा	६ ६ ३३

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१२७ त्रिःसप्तमयूर्यःसप्त	२ ५ १६	३०६ त्वद्वियेन्द्रपार्थिवानि	४ ७
४४ त्रिःसप्तयद्गुह्यानि त्वे	१ ५ १८	२०६ त्वद्वाजीवाजंभरोवि	३ ५ १
१२६ त्रिःसप्तविष्णुलिंगका	२ ५ १६	२८६ त्वद्विप्रोजायतेवाज्य	४ ५
५८६ त्रिःसप्तसस्त्रानद्योमही	८ २ ७	२६२ त्वद्विश्वासुभगसौभ	४ ५ १
६१२ त्रिःस्ममाद्भुःश्रथयोवैत	८ ५ १	५५० त्वमग्नईळितोजातवे	७ ६ १
५९ त्रीणिजानापरिभूष	१ ७ १	१८ त्वमग्नउरुशंसायवा	१ २ ३
१०७ त्रीणितआहुर्दिविब	२ ३ ११	१२८ त्वमग्नइन्द्रोवृषभः	२ ५ १
५३२ त्रीणित्रितस्यधारया	७ ५ ४	१२८ त्वमग्नऋभुराकेन	२ ५ १
४०५ त्रीणिपदान्यश्विनोः	५ ८ २६	१२६ त्वमग्नेअदितिर्देव	२ ५ १
११ त्रीणिपदाविचक्रमे	१ २ ७	१७ त्वमग्नेअमृतत्वउत्तमे	१ २ ३
१८२ त्रीणिराजानाविदथे	३ २ २४	३४३ त्वमग्नेगृहपतिः	५ २ २
५७७ त्रीणिशतात्रीसहस्रा	८ १ १२	१२८ त्वमग्नेत्वष्टाविधते	२ ५ १
४०२ त्रीणिशतान्यर्वतां	५ ८ १७	१२८ त्वमग्नेद्युभिस्त्वमा	२ ५ १
४०३ त्रीणिसरांसिपृश्नयः	५ ८ १९	१२८ त्वमग्नेद्रविणोदा	२ ५ १
१६५ त्रीणिशतात्रीसहस्रा	३ १ ६	२४२ त्वमग्नेपुरुषोविशो	३ ८ २
१६९ त्रीण्यायूंषितवजातवे	३ १ १७	१७ त्वमग्नेप्रथमोअङ्गिरा	१ २ ३
४२५ त्रीण्येकउरुगायोवि	६ २ ३६	१७ त्वमग्नेप्रथमोअंगिर	१ २ ३
२५० त्रीयच्छतामहिषाणा	४ १ २४	१७ त्वमग्नेप्रथमोमातरिश्च	१ २ ३
१४६ त्रीरोचनादिव्याधार	२ ७ ७	१७ त्वमग्नेप्रमतिः	१ २ ३
२७६ त्रीरोचनावरुणत्रीरुत	४ ४ ७	१८ त्वमग्नेप्रयतदक्षिणं	१ २ ३
१९४ त्रीषधस्थासिन्धवस्त्रिः	३ ४ १	४७८ त्वमग्नेबृहद्वयः	६ ७
४४७ तत्रोअपिप्राणीयत	६ ४ २७	१७ त्वमग्नेमनवेद्यामवाश	१ २ ३
२५० त्र्ययमामनुषोदेवता	४ १ २३	२९४ त्वमग्नेयज्ञानां	४ ५ २
२२५ त्र्युदायंदेवहितंयथावः	३ ७ ९	१८ त्वमग्नेयज्यवेपायुः	१ २ ३
३६९ त्र्यंबकंयजामहे	५ ४ ३०	१२८ त्वमग्नेराजावरुणो	२ ५ १
२०६ त्वदग्नेकाव्यात्त्वन्म	३ ५ ११	१२८ त्वमग्नेरुद्रोअसुरो	२ ५ १
१६७ त्वद्विपुत्रसहसो	३ १ १४	२९३ त्वमग्नेवनुष्यतोनिपा	४ ५ १
३३८ त्वद्वियाविशआयन्न	५ २ ७	३३८ त्वमग्नेवनुष्यतोनिपा	५ २
		२३९ त्वमग्नेवरुणोजायसे	३ ८ १

पं.क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२७ त्वमग्नेवसूरिह	१ ३ ३१	६४६ त्वमिन्द्रबलादधि	८ ८ ११
२० त्वमग्नेवाघतेसुप्रणी	३ ४ १८	४६८ त्वमिन्द्रयशाअसि	६ ६ १३
४३ त्वमग्नेवीरवद्यशः	५ २ २०	६४६ त्वमिन्द्रसजोषसं	८ ८ ११
१७ त्वमग्नेवृजिनवर्तनिं	१ २ ३३	३४७ त्वमिन्द्रस्रवितवाअप	५ ३ ३
१७ त्वमग्नेवृषभःपुष्टिवर्धनः	१ २ ३२	२५८ त्वमिन्द्रस्वयशाऋभु	५ ४ ३
२७ त्वमग्नेव्रतपाअसि	५ ८ ३५	६४६ त्वमिन्द्राभिभूरसि	८ ८ ११
२५ त्वमग्नेशशमानायसु	२ २ ९	४७५ त्वमिन्द्राभिभूरसि	६ ७ १
४२ त्वमग्नेशोचिषाशोशु	५ २ १६	४९९ त्वमिन्द्रायविष्णवे	७ १ १३
४४ त्वमग्नेसप्रथाअसिजु	४ १ ५	६४६ त्वमिन्द्रासिवृत्रहा	८ ८ ११
२५ त्वमग्नेसहसासहन्तमः	२ १ १३	५६ त्वमिमाओषधीःसोम	१ ६ २३
२६ त्वमग्नेसुभृतउत्तमं	२ ५ १९	२९४ त्वमिमावार्यापुरु	४ ५ २१
३६ त्वमग्नेसुहवोरणवसन्द	५ १ २७	११५ त्वमीशिषेवसुपतेवसू	२ ४ १०
१० त्वमधप्रथमंजायमानः	३ ५ २२	४५२ त्वमीशिषेसुतानां	६ ४ ४४
१८ त्वमध्वर्युरुतहोता	१ ६ ३१	१२९ तमुत्तमाणंरजसि	२ ५ २०
३१ त्वमपामपिधानावृ	१ ४ ९	६१५ त्वमुत्तमास्योषधे	८ ५ ११
२२ त्वमपोयदेवतुर्वशाय	४ १ ३०	२५३ त्वमुत्सांऋतुभिर्बद्धधा	४ १ ३२
७८ त्वमपोयद्धवृत्रंजघन्वा	३ २ १०	३१२ त्वमेकस्यवृत्रहन्	४ ७ २१
०६ त्वमपोविदुरोविषूचीः	४ ७ २	४७० त्वमेतदधारयः	६ ६ २३
३९ त्वमर्यमाभवसियत्क	३ ८ १६	५९३ त्वमेतानिपभिषेविनामे	८ ३ ४
०७ त्वमसिप्रशस्यः	५ ८ ३५	३४ त्वमेतांजनराज्ञोद्विर्द	१ ४ १६
१७ त्वमस्माकमिन्द्रविश्वधर	४ १७	१९ त्वमेतात्रुदतोजक्षतः	१ ३ २
३३ त्वमस्यपारेरजसोव्यो	१ ४ १४	२३९ त्वमंगजरितारंजविष्ट	३ ८ १७
८० त्वमायसंप्रतिवर्तयो	१ ८ २५	५१ त्वमंगप्रशंशिषः	१ ६ ८
३४ त्वमाविथनर्येतुर्वशंयदुं	४ १८	५९९ त्वयामन्योसरथमारु	८ ३ १९
३४ त्वमाविथसुश्रवसंतवो	१ ४ १६	१३१ त्वयायथागृत्समदासो	२ ५ २५
४९ त्वमित्सप्रथाअसि	६ ४ ३२	१४३ त्वयावयमुत्तमं	२ ६ ३०
०१ त्वमिन्दोपरिस्रव	७ १ २५	५३० त्वयावयंपवमानेनसो	७ ४ २२
८० त्वमिन्द्रनर्योयाँअवो	१ ८ २६	८८ त्वयावयंमघवन्पूर्व्ये	२ १ २१
७५ त्वमिन्द्रप्रतूर्तिषु	६ ७ ३	११९ त्वयावयंमघनिन्द्रश	२ ४ २१

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
६३१ त्वयावयंशाशन्नहेरणे	८ ७ १	२४२ त्वामग्नेप्रदिवआहुतं	३ ८ २६
२०२ त्वयावयंसधन्यास्त्वो	३ ४ २५	१६५ त्वामग्नेमनीषिणः	३ १ ३४
१४३ त्वयावयंसुवृधा	२ ६ ३०	४३७ त्वामग्नेमनीषिणः	६ ३ ३४
४९३ त्वयावीरेणवीरवो	६ ८ २५	२४२ त्वामग्नेमानुषीरीळते	३ ८ २६
४१७ त्वयाहस्विद्युजावयं	६ २ ३	५७३ त्वामग्नेयजमानाअनु	७ ८ २६
४७८ त्वयाहस्विद्युजावयं	६ ७ ६	२३६ त्वामग्नेऋसुपतिंवसूनां	३ ८ १६
१५४ त्वयाहितमप्यमप्सुभा	२ ८ ३	२४४ त्वामग्नेवाजसातमं	४ १ ३४
५२५ त्वयाहिनःपितरःसोम	७ ४ ८	३४१ त्वामग्नेसमिधानोवसि	५ २ १६
९५ त्वयाह्यग्नेवरुणोधृतव	२ २ ९	२४२ त्वामग्नेसमिधानंयवि	३ ८ २६
४७० त्वयेदिन्द्रयुजावयं	६ ६ २०	२६४ त्वामग्नेस्वाध्यः	४ ५ २६
५५१ त्वष्टादुहित्रेवहतुंक्रुणो	७ ६ २३	३३८ त्वामग्नेहरितोवावशा	५ २ ३४
५७८ त्वष्टामायावेदपसामप	८ १ १४	२४२ त्वामग्नेहविष्मन्तो	४ १ ३४
५२ त्वष्टायद्वज्रंसुकृतं	१ ६ १०	४८० त्वामच्छाचरामसि	६ ७ १६
४८२ त्वष्टारमग्रजांगोपां	६ ७ २५	२३६ त्वामस्याव्युषिदेवपूर्वे	३ ८ १६
१२५ त्वष्टारूपाणिहिप्रभु	२ ५ ९	४०१ त्वामिच्छवसस्पते	५ ८ १६
५८७ त्वष्टारंवायमृभवोय	८ २ १०	६०६ त्वामिदत्रवृणतेत्वाय	८ ४ २६
४२३ त्वष्टुर्जामातरंवयं	६ २ ३०	६३३ त्वामिदस्याउषसोव्यु	८ ७ १६
१५० त्वादत्तेभीरुद्रशंतमे	२ ७ १६	४७५ त्वामिदाहोनरो	६ ७ १६
१२६ त्वामग्नआदित्यास	२ ५ १९	४७० त्वामिद्वित्वायवो	६ ६ २६
२४२ त्वामग्नऋतायवः	३ ८ २६	२५ त्वामिद्विसहसस्पुत्र	१ ३ २६
२४२ त्वामग्नेअतिथिपूर्व्यं	३ ८ २६	३१३ त्वामिद्विहवामहे	४ ७ २६
२४३ त्वामग्नेअंगिरसोगुहा	४ १ ३	४६३ त्वामिद्यवयुर्मम	६ ५ ३४
१२८ त्वामग्नेदमआवि	२ ५ १८	२५५ त्वामिद्वृत्रहन्तम	४ २ ३४
२४२ त्वामग्नेधर्णसिंविश्व	३ ८ २६	४०२ त्वामिद्वृत्रहन्तम	५ ८ १६
१२८ त्वामग्नेपितरमिष्टि	२ ५ १८	४७१ त्वामिद्वृत्रहन्तम	६ ६ २६
२४२ त्वामग्नेपुरुषूपो	४ १ २६	३४१ त्वामीळतेअजिरंदूत्या	५ २ १६
२६४ त्वामग्नेपुष्करादधि	४ ५ २३	२९४ त्वामीळेअधद्विता	४ ५ २६
१७ त्वामग्नेप्रथममायु	१ २ ३४	३१४ त्वामुग्रमवसेचर्षणी	४ ७ २६
२०६ त्वामग्नेप्रथमंदेवयन्तः	३ ५ ११	६४५ त्वामुजातवेदसं	८ ८ २६

पं.क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
४४ त्वामुतेदधिरेहव्यवाहं	५ २ २३	२८७ त्वांहिमन्द्रतममर्कशो	४ ५ ६
४४ त्वामुतेस्वाभुवः	७ ७ ४	२८६ त्वांहिष्माचर्षणयः	४ ५ १
४८ त्वायुजातवतत्सोम	३ ६ १७	४४० त्वांहिसत्यमद्रिवः	६ ४ १
४८ त्वायुजानिखिदत्सूर्य	३ ६ १७	४२३ त्वांहिसुप्सरस्तमं	६ २ ३०
४३ त्वायेंद्रसोमंमुषुमासुद	१ ७ १३	३०७ त्वांहीन्द्रावसेविवा	४ ७ ५
४० त्वावतोहीन्द्रकृत्वे	५ ३ ९	१९८ त्वांह्यग्नेसदमित्समन्य	३ ४ १२
४० त्वावतःपुरुवसो	६ ४ १	३२६ त्विषीमन्तोअध्वरस्ये	५ १ ८
४८ त्वांचित्रश्रवस्तम	१ ३ ३२	३३६ त्वेअग्नआहवनानि	५ १ २६
४० त्वांजनामसत्येष्वि	७ ८ २२	१२९ त्वेअग्नेविश्वेअमृता	२ ५ १६
४३ त्वांदूतमग्नेअमृतंयुगे	४ ५ १८	४५ त्वेअग्नेसुमतिंभिन्न	१ ५ २०
४४ त्वांदेवेषुप्रथमंहवामहे	१ ७ १५	३४३ त्वेअग्नेस्वादुत	५ २ २२
४६ त्वांपूर्वऋषयोगीर्भिरा	८ ५ १३	३३९ त्वेअसुर्येवसवोन्मृ	५ २ ८
४८ त्वांमृजन्तिदशयो	७ २ २०	२२ त्वेइदग्नेसुभगेय	१ ३ ९
४६ त्वांयज्ञेभिरुक्थैः	७ ७ १०	१३४ त्वेइन्द्राप्यभूमविप्रा	२ ६ ५
४४ त्वांयज्ञेष्वृत्विजंचारुं	७ ७ ५	६३१ त्वेक्रतुमपिवृज्जतिवि	८ ७ १
६५ त्वांयज्ञेष्वृत्विजं	३ १ ७	५५४ त्वेधर्माणआसते	७ ७ ४
५४ त्वांयज्ञेष्वीळते	७ ७ ५	५९१ त्वेधेनुःसुदुघाजातवेदः	८ २ २०
८२ त्वांयज्ञैरवीवृधन्	६ ७ २३	१२४ त्वेपितोमहानांदेवानां	२ ५ ७
३१ त्वांरिहन्तिमातरः	७ ४ २८	११४ त्वेरायइन्द्रतोशतमा	२ ४ ८
८५ त्वांवर्धन्तिक्षितयः	४ ४ ३५	२८८ त्वेवसूनिपुर्वणीकहोतः	४ ५ ७
०३ त्वांवाजीहवतेवाजिने	४ ६ २१	४६३ त्वेवसूनिसंगता	६ ५ ३२
८६ त्वांविश्वेअमृतजाय	४ ५ ९	३१ त्वेविश्वातविषीसध्यू	१ ४ १०
४७ त्वांविश्वेसजोषसो	४ १ १३	१५६ त्वेविश्वासरस्वति	२ ८ १०
११ त्वांविष्णुर्वृहन्क्षयः	६ १ १८	१०१ त्वेषमित्थासमरणं	२ २ २५
७५ त्वांशुष्मिन्पुरुदूतवाज	६ ७ २	२८६ त्वेषस्तेधूमऋणवति	४ ५ २
८५ त्वांसुतस्यपीतये	३ ३ ६	२३ त्वेषासोअग्नेरमवंतो	१ ३ ११
१९ त्वांसोमपवमानंस्वा	७ ३ १६	२७१ त्वेषंगणंतवसंखादिह	४ ३ २३
३ त्वांस्तोमाअवीवृधन्	१ १ १०	५९ त्वेषंरूपंकृणुतउत्तरंय	१ ७ २
४० त्वांहत्यदिद्राणसातौ	१ ५ ५	५११ त्वेषंरूपंकृणुतेवर्णो	७ २ २६

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
७३ त्वेषंवयंरुद्रंयज्ञसाधं	१ ८ ५	३०७ त्वंताँइन्द्रोभयाँअमित्रा	४ ७ ५
३१७ त्वेषंशर्धोनमारुतंतुवि	४ ८ ३	१२६ त्वंतान्तसञ्चप्रतिचा	२ ५ १०
४६९ त्वेसुपुत्रशवसः	६ ६ १७	५५५ त्वंतान्वृत्रहत्येचोदयो	७ ७ ७
५३८ त्वेसोमप्रथमावृक्तवर्हि	७ ५ २३	११४ त्वंतूनइंद्रतरयिंदा	२ ४ ८
३४४ त्वेहयत्पितरश्चिन्न	५ २ २४	२९५ त्वंतंदेवजिह्वया	४ ५ २७
५०१ त्वोतासस्तवावसा	७ १ २२	९ त्वंतंब्रह्मणस्पते	१ १ ३४
४५६ त्वोतासस्त्वायुजा	६ ५ २	५३८ त्वंत्यत्पणीनांविदो	७ ५ २४
३१९ त्वोतासोमघवन्निन्द्र	३ ६ १८	६५३ त्वंत्यमिदतोरथं	८ ८ २९
४६ त्वोतोवाज्यहूयो	१ ५ २२	६५३ त्वंत्यमिन्द्रमर्त्य	८ ८ २६
३४ त्वंकरंजमुतपर्णयंवधीः?	४ १६	६५३ त्वंत्यमिन्द्रसूर्य	८ ८ २९
३०३ त्वंकविंचोदयोर्कसातौ	६ २१	२८६ त्वंत्याचिदच्युता	४ ५ २
३०६ त्वंकुत्सेनाभिषुष्णमि	४ ७ ३	५५५ त्वंत्याचिद्वातस्याश्वा	७ ७ ६
३१ त्वंकुत्संशुष्णहत्येष्व	१ ४ १०	४० त्वंत्यांनइन्द्रदेवचित्रा	१ ५ ५
३१ त्वंगोत्रमंगिरोभ्यो	१ ४ ९	१७ त्वंत्येभिरागहि	१ २ ३१
५५ त्वंचसोमनोवशः	१ ६ २०	६१४ त्वंत्वमह्यथाउपस्तुतः	८ ५ ५
४६३ त्वंचित्तीतवदत्तैः	६ ५ ३३	४६८ त्वंदाताप्रथमाराधसा	६ ६ १३
२०१ त्वंचिन्नःशम्याअग्ने	३ ४ २०	३५ त्वंदिवोधरुणंधिष	१ ४ २१
५६३ त्वंजघन्थनमुचिमख	८ ३ ४	३४ त्वंदिवोबृहतःसानु	१ ४ १७
४६ त्वंजामिर्जनानां	१ ५ २३	२९४ त्वंदूतोअमर्त्यः	४ ५ २२
६४ त्वंजिगेथनधनारुरोधि	१ ७ १५	६३२ त्वंदूतःप्रथमोवरेण्यः	८ ७ ५
३०३ त्वंतदुक्थमिन्द्रवर्हणा	४ ६ २१	१३३ त्वंदूतस्त्वमुनःपरस्पाः	२ ६ १
१७ त्वंतमग्नेअमृतत्व	१ २ ३३	३२५ त्वंदेविसरस्वति	४ ८ ३१
३५ त्वंतमिन्द्रपर्वतंनभोज	१ ४ १६	५३१ त्वंघ्रांचमहित्रत	७ ४ २८
३६ त्वंतमिन्द्रपर्वतंमहामुरु	१ ४ २२	५३१ त्वंधियंमनोयुजं	७ ४ २७
२५५ त्वंतमिन्द्रमर्त्य	४ २ ५	११७ त्वंधुनिरिन्द्रधुनिमतीः	२ ४ १७
६५३ त्वंतमिन्द्रमर्त्य	८ ८ २९	२९९ त्वंधुनिरिन्द्रधुनिमतीः	४ ६ १०
८८ त्वंतमिन्द्रवावृधानो	२ १ २०	३४६ त्वंधृष्णोधृषतावीतह	५ २ २६
२६ त्वंतस्यद्वयाविनो	१ ३ २४	४५८ त्वंनइन्द्रऋतयुः	६ ५ ६
१२५ त्वंताँअग्नउभयान्वि	२ ५ ११	१४१ त्वंनइन्द्रत्वाभिरुती	२ ६ २५

कि.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
६ त्वंनइन्द्रायातरुषसा	२ १ १७	२६५ त्वंनःपाह्यंहसः	४ ५ २६
६ त्वंनइन्द्रायापरीण	२ १ १७	३४३ त्वंनःपाह्यंहसः	५ २ २०
२ त्वंनइन्द्रवाजयुः	५ ३ १५	५५७ त्वंनःसोमविश्वतः	७ ७ १२
५ त्वंनइन्द्रशूरशूरैः	७ ७ ७	५५ त्वंनःसोमविश्वतोव	१ ६ २०
५ त्वंनइन्द्राभर	६ ७ २	४४३ त्वंनःसोमविश्वतोर	६ ४ १३
८ त्वंनइन्द्रासांहस्ते	६ ५ १०	५५७ त्वंनःसोमसुक्रतुः	७ ७ १२
७ त्वंनश्चित्रऊत्या	४ ८ २	५२० त्वंपवित्रेरजसोविधर्म	७ ३ १७
० त्वंनृचक्षाअसिसोम	७ ३ १६	११५ त्वंपाहीन्द्रसहीयसो	२ ४ ११
८ त्वंनृचक्षावृषभानु	३ १ १५	२०९ त्वंपिप्रुंमृगयंशूशुवासं	३ ५ १९
६ त्वंनृभिर्नृमणोदेववी	५ २ २९	४७४ त्वंपुरइन्द्राचिकिदेना	६ ६ ३८
३ त्वंनोअग्नआयुषु	६ ३ २३	३६४ त्वंपुरंचरिष्णवं	५ ७ १५
३ त्वंनोअग्नएषां	४ १ २	६२७ त्वंपुरूण्याभरास्व	८ ६ १५
२ त्वंनोअग्नेअग्निभिः	८ ७ २६	४५० त्वंपुरूसहस्राणिशता	६ ४ ३७
५ त्वंनोअग्नेअधराहुद	८ ४ ८	२९२ त्वंभगोनआहिरत्न	४ ५ १५
३ त्वंनोअग्नेअद्भुत	४ १ २	३३ त्वंभुवःप्रतिमानंपृथि	१ ४ १४
३ त्वंनोअग्नेअंगिरः	४ १ २	६५३ त्वंमखस्यदोधतः	८ ८ २९
७ त्वंनोअग्नेतव	१ २ ३४	२१० त्वंमहाँइन्द्रतुभ्यंहक्षाः	३ ५ २१
७ त्वंनोअग्नेपित्रोरुप	१ २ ३३	४० त्वंमहाँइन्द्रयोद्दुशुष्णै	१ ५ ४
८ त्वंनोअग्नेमहोभिः	६ ५ ११	२१२ त्वंमहीमवनिंविश्वधे	३ ६ २
८ त्वंनोअग्नेवरुणस्य	३ ४ १२	११४ त्वंमानेभ्यइन्द्रविश्व	२ ४ ६
७ त्वंनोअग्नेसनयेधना	१ २ ३३	६४४ त्वंमायाभिरनवद्यमा	८ ८ ५
२ त्वंनोअसिभारताग्ने	२ ५ २८	३१ त्वंमायाभिरपमायिनो	१ ४ ६
८० त्वंनोअस्याइन्द्रदुर्हणा	१ ८ २६	४६५ त्वंयविष्ठदाशुषः	६ ६ ५
४ त्वंनोअस्याअमतेरुत	६ ४ ५०	३८३ त्वंरथंपभरोयोधमृष्वं	४ ६ २१
८ त्वंनोअस्याउषसो	३ १ १५	४५८ त्वंरथिंपुरुवीर	६ ५ १२
३ त्वंनोगोपाःपथिकृत्	२ ६ ३०	११७ त्वंराजेन्द्रयेचदेवाः	२ ४ १६
२० त्वंनोवायवेषामपूर्व्यः	२ १ २३	४८८ त्वंराजेवसुव्रतः	६ ८ १०
७ त्वंनोवृत्रहन्तम	७ ७ १२	३४२ त्वंवरुणउतमित्रो	५ २ १५
१ त्वंनःपश्चादधरादुत्त	६ ४ ३९	४२० त्वंवरोसुषाम्णे	६ २ १४

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
३५२ त्वंवर्मासिसप्रथः	५ ३ १५	४८९ त्वंसोमनृमादनः	६ ८
६ त्वंवलस्यगोमतः	१ १ २१	४८६ त्वंसोमपाणिभ्यआ	६ ८
२८८ त्वंविचुप्रदिवःसीद	४ ५ ७	४८६ त्वंसोमपवमानो	७ १
४८७ त्वंविप्रस्त्वंकविः	६ ८ ८	४४३ त्वंसोमपितृभिःसंवि	६ ४
६१९ त्वंविश्वस्यजगतः	८ ५ २१	५५ त्वंसोमचिकितो	१ ६
३५३ त्वंविश्वस्यधनदा	५ ३ २०	५५ त्वंसोममहेभगं	१ ६
१४ त्वंविश्वस्यमेधिर	१ २ १९	४८७ त्वंसोमविपश्चितं	६ ८
५७८ त्वंविश्वादाधिषकेवला	८ १ १५	५०४ त्वंसोमविपश्चितं	७ १
१४६ त्वंविश्वेषांवरुणास	२ ७ ७	५०६ त्वंसोमसूरएषः	७ २
३८६ त्वंविष्णोसुमतिंविश्व	५ ६ २५	५०७ त्वंसोमासिधारयुः	७ २
८७ त्वंवृथानद्यइन्द्र	२ १ १८	५५ त्वंसोमासिसत्पतिः	१ ६
२६९ त्वंवृधइन्द्रपूव्योभू	४ ६ १०	४७३ त्वंहसत्सप्तभ्योजायमाद	६ ३
४११ त्वंवृषाजनानां	६ १ १८	४७३ त्वंहत्यदप्रतिमानमो	६ ६
३०६ त्वंशतान्यवशंबरस्य	४ ७ ३	३४६ त्वंहत्यदिन्द्रकुत्समावः	५ २
६४४ त्वंशर्धायमहिनागृणा	८ ८ ५	४० त्वंहत्यदिन्द्रचोदीः	१ ५
३०३ त्वंश्रद्धाभिर्मन्दसानः	४ ६ २२	४० त्वंहत्यदिन्द्रसप्तयु	१ ५
४० त्वंसत्यइन्द्रधृणुरेता	१ ५ ४	४० त्वंहत्यदिन्द्रारिषण्यन्	१ ५
१७८ त्वंसद्योअपिबोजात	३ २ १०	६०७ त्वंहत्यदृणयाइन्द्रधीरः	८ ४
५०२ त्वंसमुद्रियाअपः	७ १ २६	४७३ त्वंहत्यदृषभचर्षणीनां	६ ३
५२० त्वंसमुद्रोअसिविश्ववि	७ ३ १७	२६७ त्वंहनुसददमायोदस्यू	४ ६
६३८ त्वंसिधूरवासृजः	८ ७ २१	४६१ त्वंहयद्यविष्टय	६ ५
३ त्वंसुतस्यपीतये	१ १ १०	२८६ त्वंहिक्षैतवद्यशः	४ ५
५०७ त्वंसुतोनृमादनो	७ २ १३	४४३ त्वंहिनस्तन्वःसोमगो	६ ४
५०७ त्वंसुष्वाणोअद्रिभिः	७ २ १३	४७५ त्वंहिनःपितावसो	६ ७
३६५ त्वंसूकरस्यदर्दहि	५ ४ २२	५९९ त्वंहिमन्योअभिभूत्यो	८ ३
८० त्वंसूरोहरितोरामयो	१ ८ २६	२४७ त्वंहिमानुषेजने	४ १
४८१ त्वंसूर्येनआभज	६ ७ २२	४५१ त्वंहिराधस्पतेराधसो	६ ४
५५ त्वंसोमक्रतुभिःशुक्र	१ ६ १९	६१ त्वंहिविश्वतोमुख	१ ७
४६३ त्वंसोमतनूकृद्ध्यो	६ ५ ३३	४७१ त्वंहिवृत्रहन्नेषां	६ ६

क्र.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
५ त्वंहिशश्वतीनां	६ ७ १	२९४ त्वंहोतामनुर्हितः	४ ५ २२
७ त्वंहिशूरःसनिता	२ ४ १८	२६१ त्वंहोतामन्द्रतमोना	४ ५ १३
२ त्वंहिष्माच्यावयन्नच्यु	३ २ १	४३६ त्वंह्यग्नेअग्निना	६ ३ ३१
८ त्वंहिसत्योमघवन्नान	६ ६ १३	९७ त्वंह्यग्नेदिव्यस्यराजसि	२ २ १३
० त्वंहिसुप्रतूरसि	६ २ १४	२८५ त्वंह्यग्नेप्रथमोमनोता	४ ४ ३५
८ त्वंहिसोमवर्धयन्	७ १ ८	२२१ त्वंह्येकईशिपइन्द्र	३ ६ २८
० त्वंहिस्तोमवर्धनः	६ १ १६	४५० त्वंह्येहिचेरवे	६ ४ ३७
७ त्वंहोतामनुर्हितः	१ १ २७	५३६ त्वंह्यं१गदैव्या	७ ५ १७

द

६ दक्षस्यवादितेजन्मनि	८ २ ६	२२६ दधिक्राव्णोअकारिषं	३ ७ १३
३ दक्षिणावतामिदिमा	२ १ १०	३६१ दधिक्रांवःप्रथममश्वि	५ ४ ११
२ दक्षिणावान्प्रथमोहृत	८ ६ ३	१८४ दधिष्वाजठरेसुतं	३ ३ १
३ दक्षिणाश्वंदक्षिणागां	८ ६ ४	३६ दधुष्वाभृगवामानुषं	१ ४ २४
८ ददानमिन्नददभन्त	२ २ १७	९३ दध्यङ्गहमेजनुषंपूर्वो	२ २ ४
० ददीरेकणस्तन्वेददिर्व	६ ४ ३	११७ दनोविशइन्द्रमृगवाचः	२ ४ १६
४४ दधन्नृतन्धनयन्नस्य	१ ५ १६	२२१ दभ्रेभिश्चिच्छशीयांसं	३ ६ २७
३१ दधन्वेवायदीमनु	२ ५ २६	४३६ दभ्रांचिद्धित्वावतः	६ ३ ४८
४० दधानोगोमदश्ववत्	६ ४ १	२५६ दमूनसोअपसोयेसुह	४ २ १६
७६ दधामितेमधुनोभक्षमग्ने	७ ४	१४ दर्शनुविश्वदर्शतं	१ २ १९
२९ दधामितेसुतानां	६ ३ ११	५५८ दर्शन्वत्रश्रुतपाँअनि	७ ७ १६
७० दधिक्रामग्निमुषसं	३ १ २०	५०४ दविद्युतत्यारुचा	७ १ ४१
३१ दधिक्रामुनमसाबीध	५ ४ ११	२६० दशक्षिपोयुंजतेबाहू	४ २ २०
३२ दधिक्रावाणंबुधुधानो	५ ४ ११	१७१ दशक्षिपःपूर्व्यसी	३ १ २३
३२ दधिक्रावाप्रथमोवाज्य	५ ४ ११	२२१ दशतेकलशानां	३ ६ ३०
३६ दधिक्राव्णइदुनुचर्कि	३ ७ १४	४४७ दशमहंपौत	६ ४ २७
३६ दधिक्राव्णइषऊर्जोम	३ ७ १३	२८० दशमासाञ्छशयानः	४ ४ २०

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
३१६ दशरथान्प्राष्टिमतः	४ ७ ३४	५८७ दिवत्तसोअग्निजिह्वा	८ २ ४
३८१ दशराजानःसमिता	५ ६ ५	१६३ दिवत्तसोधेनवो	३ १ १
७५ दशरात्रीरशिवेनानव	१ ८ १२	३७ दिवश्चित्तेबृहतोजात	१ ४ २
४४० दशश्यावाक्त्रधद्रयः	६ ४ ५	३५ दिवश्चिदस्यवरिमा	१ ४ १
४१८ दशस्यन्तामनवेपूर्व्य	६ २ ६	१६३ दिवश्चिदातेरुचयन्त	२ ८ २
३६६ दशस्यन्तो नोमरुतो	५ ४ २५	१८३ दिवश्चिदापूर्व्याजाय	३ २ २
२९१ दशस्यानःपुर्वणीक	४ ५ १३	५९५ दिवश्चिदात्रोमवत्तरे	८ ३ ३
५५६ दशानामेकंकपिलं	७ ७ १८	२१९ दिवश्चिदध्वाद्दुहितरं	३ ६ २
६१२ दशावनिभ्योदश	८ ४ ३०	४०४ दिवश्चिद्रोचनादधि	५ ८ २
३१६ दशाश्वान्दशकोशान्	४ ७ ३४	२८ दिवस्कणवासइन्दवो	१ ३ ३
५९ दशेमेत्त्वष्टुर्जनयन्तगर्भे	१ ७ १	५७२ दिवस्परिप्रथमंजज्ञे	७ ८ २
८६ दस्मोहिष्मावृषणं	२ १ १६	४९२ दिवस्पृथिव्याअधि	६ ८ २
२ दस्त्रायुवाकवःसुता	१ १ ५	३१६ दिवस्पृथिव्याःपर्योज	४ ७ ३
४२२ दस्त्राहिविश्वमानुषक्	६ २ २७	५६४ दिवस्पृथिव्योरवआ	७ ८ २
६२ दस्यूज्जिच्छम्यूरचपुरुहू	१ ७ ११	२४ दिवाचित्तमःकृण्वन्ति	१ ३ १
४५३ दातामेपृषतीनां	६ ४ ४७	१०५ दिवायान्तिमरुतो	२ ३ १
८७ दादृहाणोबज्रमिन्द्रो	२ १ १८	३७१ दिविक्षयन्तारजसःपृ	५ ५ ५
४२ दाधारत्तेममोकोनर	१ ५ १०	५१५ दिवितेनाभापरमोय	७ ३ ३
४२८ दानामृगोनवारणः	६ ३ ८	६१४ दिविनकेतुरधिधायिह	८ ५ ५
३५ दानायमनःसोमपाव	१ ४ २०	६३१ दिविमेअन्यःपत्तः	८ ६ २
४४० दानासःपृथुश्रवसः	६ ४ ५	५६६ दिविस्पृशंयज्ञमस्माक	७ ८ १
३३५ दानोअग्नेधियारयिं	५ १ २३	५९४ दिविस्वनोयततेभूम्यो	८ ३ ३
१२९ दानोअग्नेबृहतोदाः	२ ५ २१	३१५ दिवेदिवेसदृशीदन्यम	४ ७ ३
४१९ दामानंविश्वचर्षणे	६ २ ६	२३३ दिवोधर्ताभुवनस्य	३ ८ २
३८१ दाशराज्ञेपरियत्ताय	५ ६ ५	५३७ दिवोधर्तासिशुक्रः	७ ५ २
४६५ दाशेमकस्यनमसा	६ ६ ५	३७२ दिवोधामभिर्वरुण	५ ५ १
१८ दासपत्नीरहीगोपा	१ २ ३८	२९६ दिवोनतुभ्यमन्विन्द्र	४ ६ ६
१७५ दिदत्तन्तऊषसोयाम	३ २ ३	६१ दिवोनयस्यरेतसोदुघा	१ ७ ७
९८ दिदत्तेण्यःपरिकाष्ठा	२ २ १५	२८७ दिवोनयस्याविधतो	४ ५ ५

पं.क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१८ दिवोनसर्गाअससृग्र	७ ४ १६	४९५ दुहानःप्रत्नमित्पयः	६ ८ ३२
१७ दिवोनसानुपिप्युषी	६ ८ ६	७९ दुहीयन्मित्रधितयेयुवा	१ ८ २३
१८ दिवोनसानुस्तनयन्न	७ ३ १३	४५९ दुहन्तिसप्तैका	६ ५ १५
१७ दिवोनाकेमधुजिह्वा	७ ३ ११	३१३ दूणाशंसख्यंतव	४ ७ २६
१५ दिवोनाभाविचक्षणः	६ ७ ३८	२०५ दूतंबोविश्ववेदसं	३ ५ ८
१२ दिवोनोवृष्टिमरुतोररी	४ ४ २८	६२४ दूरमितयणयोवरीयः	८ ६ ६
१२ दिवोमाननोत्सदन्	६ ४ ४२	३०८ दूराच्चिदावसथोअस्य	४ ७ १०
१२ दिवोयःस्कंभोधरुणः	७ २ ३१	३५४ दूरादिन्द्रमनयन्नासुते	५ ३ २२
७१ दिवोरुक्मउरुचक्षा	५ ५ ५	३९९ दूरादिहेवयत्सती	५ ८ १
७३ दिवोवराहभरुषंकपर्दि	१ ८ ५	५७९ दूरेतन्नामगुह्यंपराचैः	८ १ १६
११ दिवोवासानुस्पृशता	८ २ २१	६२५ दूरंकिलप्रथमाजग्मुरा	८ ६ ११
१८ दिवःपीयूषमुत्तमं	७ १ ८	३१७ दूतेरिवतेऽवृकमस्तु	४ ८ ४
३८ दिवःपीयूषंपूर्व्ययदु	७ ५ २३	५७२ दृशानोरुक्मउर्वियाव्य	७ ८ २९
१० दिव्याआपोअभियदे	५ ७ ३	६०५ दृशेन्योयोमहिनासमि	८ ४ ११
५५ दिव्यं१न्यःसदनंचक्र	२ ८ ६	८४ दृळ्हाचिदस्माअनुदु	२ १ १२
१० दिव्यंसुपर्णवायसंबृह	२ ३ २३	२८३ दृळ्हाचिद्यावनस्पती	४ ४ २९
२८ दिव्यःसुपर्णोवचक्षि	७ ४ १७	५९१ देवत्वष्टर्यद्धचारुत्वमा	८ २ २२
७५ दिशःसूर्योनमिनाति	३ २ ३	१३० देवबर्हिर्वर्धमानं	२ ५ २२
६७ दीदिवांसमपूर्व्यं	३ १ १३	३ देवयन्तोयथामति	१ १ १२
२० दीर्घतन्तुर्बृहदुच्चाय	८ २ २०	१९३ देवस्त्वष्टासविताविश्व	३ ३ ३१
०३ दीर्घतमामामतेयः	२ ३ १	३३२ देवस्यवयंसवितुःसवी	५ १ १५
१२ दीर्घस्तेअस्त्वंकुशः	६ १ २३	१९७ देवस्यसवितुर्वयं	३ ४ ११
३६ दीर्घहंकुशंयथा	८ ७ २२	३९० देवहितिजुगुपुर्द्वादशस्य	५ ७ ४
४५ दुराध्यो३अदितिस्त्रेव	५ २ २५	६२४ देवाएतस्यामवदन्तपूर्वे	८ ६ ७
३३ दुरोअश्वस्यदुरइन्द्रगो	१ ४ १५	४६५ देवानामिदवोमहत्	६ ६ ३
४२ दुरोकशोचिःकर्तुन	१ ५ १०	३७८ देवानांचक्षुःसुभगावह	५ ५ २४
७० दुर्गेचिन्नःसुगंकृधि	६ ६ २२	१९२ देवानांदूतःपुरुधप्रसूतः	३ ३ २७
४७ दुर्मन्त्वत्रामृतस्यनाम	७ ६ १२	५६२ देवानांनुवयंजाना	८ ३ १
३५ दुहानऊर्ध्वार्दिव्यंमधुमि	७ ५ १२	२६३ देवानांपत्नीरुशतीरव	४ २ २८

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
५४ देवानां भद्रासुमतिर्ऋजू १	६ १५	६७ देवैर्नो देव्यदितिर्निपा १	७ २
५५९ देवानां माने प्रथमा अति ७	७ १६	२३४ देवैर्नो देव्यदितिर्निपा ३	८
५९३ देवानां युगे प्रथमे ८	३ १	५९ देवो देवानामसिमित्रो १	६ ३
५८७ देवान्वसिष्ठो अमृतान्व ८	२ ११	५४७ देवो देवान्परिभूऋतेन ७	६ १
५८८ देवान्वसिष्ठो अमृतान्व ८	२ १४	४८२ देवो देवाय धारय ६	७ २
१२३ देवान्वाय चक्रमाक २	५ ३	४५ देवोनयः पृथिवीं १	५ १९
५८८ देवान्हुवे बृहच्छ्रवसः ८	२ १२	४५ देवोनयः सविता सत्य १	५ १९
५२८ देवाव्योनः परिषिच्य ७	४ १६	२५९ देवो भगः सवितारायो ४	२ १७
५६१ देवाश्चित्ते अमृता जातवे ८	२ २०	३४४ देवो वोद्भविणो दाः ५	२ २२
१४३ देवाश्चित्ते असुर्य २	६ २९	३७९ देवं देवं राधसे चोदयन्ति ५	५ २६
३४८ देवाश्चित्ते असुर्याय पूर्वे ५	३ ४	४०८ देवं देवं वोव स इन्द्रं ६	१ ४
५६० देवास आयन्परशूरवि ७	७ २१	४२४ देवं देवं वोव से देवं ६	२ ३३
२२ देवासस्त्वावरुणो १	३ ८	१९७ देवं नरः सवितारं ३	४ ११
४२४ देवासो हिष्मामनवे सम ६	२ ३३	२६४ देवं वो अद्य सवितारमेषे ४	३ ३
६५० देवाः कपोत इषितो यदि ८	८ २३	२४७ देवं वो देवयज्यया ४	१ १३
५९१ देवी दिवो दुहितरासु ८	२ २२	६२२ दैवी पूर्तिर्दक्षिणा देव ८	६ ३
३८७ देवी देवस्य रोदसी जनि ५	६ २२	१३० दैव्या होतारा प्रथमा २	५ २३
२३४ देवी देवेभिर्यजते यजत्रैः ३	८ ८	१६१ दैव्या होतारा प्रथमान्युं २	८ २३
३५ देवीयादित विषीत्वावृ १	४ २१	१६४ दैव्या होतारा प्रथमा ३	१ २
२४० देवीर्द्वारो विश्रयध्वं ३	८ २०	५८८ दैव्या होतारा प्रथमा पु ८	२ १४
४७६ देवीं वाचम जनयन्त ६	७ ५	६२५ दैव्या होतारा प्रथमा सु ८	६ ९
६३६ देवीः षळुर्वीरुनः ८	७ १५	५७० दोहेन गामुपशिक्षास ७	८ २२
५६ देवेन नो मनसा देवसोग १	६ २३	३५४ दंडा इवेद्गो अजनास आ ५	३ २३
४१२ देवेभिर्देव्यदिते ६	१ २५	१८५ द्यामिन्द्रो हरिधायसं ३	३ ३
६०५ देवेभिर्निषितो यज्ञिये ८	४ १०	१३६ द्यावाचिदस्मै पृथिवी २	६ ४
४८३ देवेभ्यस्त्वामदायकं ६	७ ३०	५६५ द्यावानो अद्य पृथिवी ७	८ ६
५३७ देवेभ्यस्त्वावृथा पाज ७	५ २१	१५६ द्यावानः पृथिवी इमं २	८ १९
२३३ देवेभ्यो हि प्रथमं यज्ञिये ३	८ ५	५८८ द्यावा पृथिवी जनयन्त ८	२ १४
५४८ देवेभ्यः कमवृणीत मृत्युं ७	६ १३	३७० द्यावाभूमी आदिते त्रासी ५	५ १

पं.क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१३ वायमग्निपृथिवी	८ १ २	५१९ द्रापिवसानोयजतोदि	७ ३ १४
४७ वावाहत्तामाप्रथमे	७ ६ ११	५६३ द्रुहोनिपत्तापृशनीचि	८ ३ ३
८७ वावोनयस्यपनयं	४ ५ ५	२१५ द्रुहंजिघांसंध्वरसमनि	३ ६ १०
२१ वावोनस्तृभिश्चित	२ ७ १९	१३२ द्रुन्नःसर्पिरासुतिः	२ ५ २८
३७ द्युत्तंसुदानुंतविषीभि	६ ६ ११	३०४ द्र्यांअग्नेरथिनोविंशतिं	४ ६ २४
८१ द्युतद्यामानंबृहतीमृतेन	४ ४ २३	६४० द्राविमौवातौवातः	८ ७ २५
२३ द्युतानंबोअतिथिंस्वर्ण	४ ५ १७	२२२ द्वादशद्यून्यदगोहस्य	३ ७ २
७१ द्युभिरक्तुभिःपरिपातम	१ ७ ३७	११० द्वादशप्रधयश्चक्र	२ ३ २३
४४ द्युभिर्हितंमित्रमिवप्रयो	७ ६ २	१०८ द्वादशारंनहितज्जराय	२ ३ १६
११ द्युमत्तमंदत्तंधेहम्मे	४ ७ १७	१०९ द्वासुपर्णासयुजासखा	२ ३ १७
३६ द्युम्नीवांस्तोमोअश्वि	६ ६ १०	८४ द्वितायदींकीस्तासः	२ १ १३
८२ द्युम्नेषुपृतनाज्ये	३ २ २२	२४६ द्वितायमृक्तवाहसे	४ १ १०
६६ द्यौर्नयइन्द्राभिभूमार्यः	४ ६ ६	४७१ द्वितायोवृत्रहन्तमः	६ ६ २७
२९ द्यौर्मैपिताजनिताना	२ ३ २०	३९ द्विताविवत्रेसनजासनी	१ ५ २
२६ द्यौर्वःपितापृथिवी	२ ५ १५	५२४ द्विताव्यूर्णवन्नमृतस्य	७ ४ ४
६३ द्यौश्चत्वापृथिवीयज्ञि	२ ८ २६	५७९ द्विधासूनवोसुरंस्वर्वि	८ १ १८
६५ द्यौश्चनःपृथिवीचप्रचेत	८ ६ ६	१९३ द्विमाताहोताविदथेषु	३ ३ २६
३३ द्यौश्चिदस्यामवाँअहेः	१ ४ १३	२०४ द्विर्यपंचजीजनन्तसंव	३ ५ ५
२० द्यौश्चिपितःपृथिविमात	८ १ ११	५३० द्विर्यपञ्चस्वयशसं	७ ४ २३
७३ द्रप्समपश्यंविषुणेचर	६ ६ ३४	६१ द्विषोनोविश्वतोमुखा	१ ७ ५
२२ द्रप्सश्चस्कन्दप्रथमाँअ	७ ६ २५	१०२ द्वेइदस्यक्रमणेस्वर्दशो	२ २ २५
३३ द्रप्सःसमुद्रमभियज्जि	८ ७ ८	६०१ द्वेतेचक्रेसूर्ये	८ ३ २३
६७ द्रवतांतउषसावाज	३ १ १४	३४५ द्वेनप्तुर्देववतःशतेगोः	५ २ २८
८ द्रविणोदाददातुनो	१ १ २६	५९ द्वेविरूपेचरतःस्वर्थे	१ ७ १
८ द्रविणोदाद्रविणसो	१ १ २९	५६४ द्वेष्टिश्चश्रूरपजायारुण	७ ८ ३
६० द्रविणोदाद्रविणसस्तु	१ ७ ४	६०६ द्वेसमीचीविभृतश्चर	८ ४ १३
८ द्रविणोदाःपिपीषति	१ १ २९	६०६ द्वेसुतीअश्रुणवांपितृ	८ ४ १२

ध

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२९१ धन्याचिद्धित्वेधिषणा	४ ५ १३	३६६ धीभिःसातानिकाएव	५ ७ ३
६०३ धन्वचयत्कृन्तत्रच	८ ४ ४	३८२ धीरात्वस्यमहिनाजनूँ	५ ६
३३३ धन्वनागाधन्वनाजि	५ १ १९	९८ धीरासःपदंकवयोन	२ २ ११
६० धन्वन्त्स्रोतःकृणुते	१ ७ २	४३८ धीरोह्यस्यब्रसत्	६ ३ ४
५८८ धर्तारोदिवःभूभवःसु	८ २ १३	२३१ धुनेतयःसुप्रकेतंमदन्तः	३ ७ २६
१८७ धर्तादिवोरजसस्पृष्ट	३ ३ १३	२७० धूनुथद्यांपर्वतान्दाशुषे	४ ३ २१
५१३ धर्तादिवःपवतेकृत्वयो	७ ३ १	१४७ धृतव्रताआदित्याइषि	२ ७ ११
२७४ धर्मणामित्रावरुणावि	४ ४ १	५८८ धृतव्रताःक्षत्रियायज्ञ	८ २ १३
६३६ धाताधातृणांभुवनस्य	८ ७ १६	२९८ धृतव्रतोधनदाःसोम	४ ६ ७
१८९ धानावन्तंकरंभिणं	३ ३ १७	४५१ धृषतश्चिद्धृषन्मनः	६ ४ ४०
२३६ धामन्तेविश्वंभुवनमधि	३ ८ ११	३१५ धृषत्पिबकलशेसोम	४ ७ ३१
२८७ धायोभिर्वायोयुज्येभि	४ ५ ४	४१० धेनुष्टइन्द्रसूनृताः	६ १ १४
१४६ धारयन्तआदित्यासो	२ ७ ६	३४४ धेनुंनत्वासूयवसेदुदु	५ २ २४
१५१ धारावरामरुतो	२ ७ १९	१९५ धेनुःप्रत्नस्यकाम्यं	३ ४ ३
४३६ धासिंकृएवानओषधीः	६ ३ ३०	४३० धेनूर्जिन्वतमुतजिन्वतं	६ ३ १६
१७३ धियाचक्रेवरेण्यो	३ १ २९	६१२ ध्रुवाएववःपितरोयुगे	८ ४ ३१
१५५ धियंपूषाजिन्वतुविश्व	२ ८ ६	६५३ ध्रुवाद्यौध्रुवापृथिवी	८ ८ ३१
२६३ धियंवोअप्सुदधिषेस्व	४ २ २७	३८३ ध्रुवासुत्वासुक्षिति	५ ६ १०
२१४ धिषायदिधिषण्यन्तः	३ ६ ६	२६० ध्रुवंज्योतिर्निहितंदृश	४ ५ ११
३१३ धिष्ववज्जंगमस्त्यो	४ ७ २४	६५३ ध्रुवंतेराजावरुणः	८ ८ ३१
१३५ धिष्वाशवःशूरयेन	२ ६ ६	६५३ ध्रुवंध्रुवेणहविषा	८ ८ ३१
३१२ धीभिरर्वद्विरर्वतः	४ ७ २३	४९९ ध्वस्त्रयोःपुरुषन्त्योः	७ १ १५
५३४ धीभिर्हिन्वान्तिवाजिनं	७ ५ १०		

न

४२७ नकिरस्यशचीनां	६ ३ ३	२१९ नकिरिन्द्रत्वदुत्तरः	३ ६ १९
१५ नकिरस्यसहन्त्य	१ २ २३	१८३ नकिरेषांनिन्दितामर्त्ये	३ २ २०

न.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
नकिर्देवामिनीमसि	८ ७ २२	६३५ नतमंहोनदुरितं	८ ७ १३
नकिर्होषांजनूंषिवेद	५ ४ ३२	४१९ नतस्यमाययाचन	६ २ ११
नकिष्टएताव्रता	१ ५ १३	५६९ नतस्यविब्रतदुषुप्रवोच	८ २०
नकिष्टकर्मणानशद्यश्च	६ ५ ८	३०४ नताअर्वारेणुककाटो	४ ६ २५
नकिष्टकर्मणानशन्न	६ २ ४०	३०४ नतानशंतिनदभाति	४ ६ २५
नकिष्टदृथीतरः	१ ६ ६	१९४ नतामिनन्तिमायिनोन	३ ४ १
नकिःपरिष्टिर्मघवन्मघ	६ ६ ११	५४६ नतिष्ठन्तिननिमिषन्त्ये	६ ७
नकिःसुदासोरथं	५ ३ १८	५६६ नतेअदेवःप्रदिवोनिवा	८ १२
नकीमिन्द्रो निकर्तवे	६ ५ ३१	३०५ नतेअन्तःशवसोधा	४ ७ १
नकीरेवन्तंसख्यायवि	६ २ ३	३४८ नतेगिरोअपिमृष्येतु	५ ३ ५
नकीवृथीकइन्द्रते	६ ५ ३१	२५४ नतेतइन्द्राभ्यास्मदृष्व	४ २ १
नक्तोषासावर्णमामे	१ ७ ३	१७५ नतेदूरेपरमाचिद्रजांसि	३ २ १
नक्तोषासासुपेशसा	१ १ २५	४१० नतेवर्तास्तिराधसः	६ १ १४
नक्षद्रवमरुणीःपूर्व्य	१ ८ २४	३८८ नतेविष्णोजायमानो	५ ६ २४
नक्षद्रोतापरिसद्यमि	२ ४ १३	५४६ नतेसखासख्यंवष्ट्येत	७ ६ ६
नक्षन्तइन्द्रमनसे	६ ४ २४	४२० नतेसव्यंनदक्षिणं	६ २ १५
नक्षोणीभ्यांपरिभ्वे	२ ६ १७	२१७ नतंजिनन्तिबहवोनद	३ ६ १३
नघात्वद्रिगपवेतिमे	७ ८ २४	४४१ नतंतिग्मंचनत्यजः	६ ४ ८
नघाराजेन्द्रआदभन्नः	२ ४ २१	५६८ नतराजानांवदितेकुत	७ ८ १७
नघावसुर्नियमते	४ ७ २५	५९८ नतंविदाथयइमाजजा	८ ३ १७
नघासमामपजोषंजभा	३ ६ १६	२३९ नत्वद्रोतापूर्वोअग्नेय	३ ८ १६
नघेमन्यदापपन	५ ७ २०	१७८ नत्वागभीरःपुरुहूत	३ २ ११
नजामयेतान्वोरिक्थ	३ २ ५	४७४ नत्वादेवासआशत	६ ६ ३७
नतइन्द्रसुमतयोनरा	५ २ २७	४६७ नत्वाबृहन्तोअद्रयः	६ ६ ११
नतदिवानपृथिव्यानु	४ ८ १४	४१५ नत्वारासीयाभिश्स्त	६ १ ३४
नतमग्नेअरातयः	६ ५ ११	२२१ नत्वावरंतेअन्यथा	३ ६ २८
नतमश्रोतिकश्चन	८ २ २	३५४ नत्वावाँअन्योदिव्यो	५ ३ २१
नतमंहोनदुरितानि	५ ६ ३	५०१ नत्वाशतंचनहुतः	७ १ २३
नतमंहोनदुहितं	२ ६ २९	१४६ नदक्षिणाविचिकिते	२ ७ ८

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१८ नदन्नाभिन्नममुयाशया	१ २ ३७	६१ नमोदिवेबृहतेरोदसी	२ १ २
११९ नदस्यमारुधतःकाम	२ ४ २२	१५ नमोमहद्भ्यो	१ २ २
३५४ नदुष्टुतीमत्योविन्दते	५ ३ २१	५६६ नमोमित्रस्यवरुणस्य	७ ८ १
५६३ नदेवानामपित्रतं	७ ८ २	४३१ नमोवाकेप्रस्थितेअश्व	६ ३ १
४२६ नदेवानामपिहुतः	६ २ ३९	१४७ नमःपुरातेवरुणोत	२ ७ १
४५६ नदंवओदतीनां	६ ५ ५	३२८ नयईषन्तेजनुषोयानु	५ १ ५
४०१ नद्यावइन्द्रमोजसा	५ ८ ११	४२६ नयजमानरिष्यसि	६ २ ४
४२७ ननूनंब्रह्मणामृणं	६ ३ ४	१५६ नयत्परोनान्तरः	२ ८ ८
११५ ननूनमस्तिनोश्वः	२ ४ १०	५४६ नयत्पुराचकृमाकद्धनू	७ ६ ८
२६९ नपर्वताननद्योवरन्तवः	४ ३ १८	३१२ नयसीद्वितिद्विषः	४ ७ २
४२१ नपाताशवसोमहः	६ २ २१	४५६ नयस्यतेशवसान	६ ५ २
४५३ नपातोदुर्गहस्यमे	६ ४ ४७	६२ नयस्यदेवादेवतानम	१ ७ १०
४५० नपापासोमनामहे	६ ४ ३८	३३ नयस्यद्यावापृथिवीअ	१ ४ ११
२६ नपूषणंमेथामसि	१ ३ २५	६०६ नयस्यद्यावापृथिवीन	८ ४ १५
२५४ नपंचभिर्दशभिर्व	४ २ ३	२१३ नयस्यवर्ताजनुषान्व	३ ६ ४
४८६ नप्तीभिर्योविवस्वतः	६ ८ ३	२०४ नयस्यसातुर्जनितोर	३ ५ ५
२३३ नप्रमिग्येसवितुर्दैव्यस्य	३ ८ ५	१५४ नयस्येन्द्रोवरुणोनमि	२ ८ ३
६२३ नभोजामघ्नूर्नन्यर्थमी	८ ६ ४	३४८ नयातवइन्द्रजुजुवुर्नः	५ ३ ३
३२० नमइदुग्रंनमआविवासे	४ ८ १२	४५६ नयुष्मेवाजबन्धवः	६ ५ ४
१४० नमइन्द्रेणसरुयं	२ ६ २२	१६ नयेदिवःपृथिव्याअन्तं	१ ३ २
६०२ नमत्स्त्रीसुभसत्तरा	८ ४ २	४६ नयोरुपब्दिदरश्व्यः	१ ५ २
४८५ नमसेदुपसीदत	६ ७ ३७	६६ नयोवरायमरुतामिव	२ २ १२
४६१ नमस्तेअग्नओजसे	६ ५ २५	३०२ नयंजरन्तिशरदोनमा	४ ६ १८
१६० नमस्यतहव्यदातिस्व	२ ८ १८	१४ नयंदिप्सन्तिदिप्सवः	१ २ १८
१०३ नमागरंनद्योमातृतमा	२ ३ १	४५४ नयंदुध्रावरन्तेनस्थिरा	६ ४ ४८
१४८ नमातमन्नश्रमन्नोत	२ ७ १३	९९ नयंरिपवोनरिषण्यवो	२ २ १७
५६३ नमामिमेथर्नाजिहीळ	७ ८ ३	४०८ नयंविविक्तोरोदसी	६ १ ७
६३६ नमृत्युरासीदमृतंनत	८ ७ १७	३९५ नयंशुक्रोनदुराशीः	५ ७ १७
११६ नमृषाश्रान्तंयदवन्ति	२ ४ २२	३०७ नयंहिसंतिधीतयो	४ ७ ६

क्र.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१ नयःसंपृच्छेनपुनर्हवी	६ ७ ६	३४३ नवंनुस्तोममश्रये	५ २ १८
२ नरागौरेवविद्युतंतृषा	५ ५ १६	६६ नव्यंतदुक्थयंहितं	१ ७ २२
३ नरादंसिष्ठावत्रये	८ ८ १	२६८ नसजीयतेमरुतो नह	४ ३ १५
४ नरावाशंसंपूषणमगो	८ २ ६	२५६ नसराजाव्यथतेयस्मि	४ २ ८
५ नराशंसमिहप्रियं	१ १ २४	६२९ नससखायोनददाति	८ ६ २२
६ नराशंसस्यमहिमान	५ २ १	३८२ नसस्वोदक्षोवरुणध्रु	५ ६ ८
७ नराशंसोनोवतुप्रयाजे	८ ८ ४०	१९० नसायकस्यांचिकितेज	३ ३ २३
८ नराशंसंवाजिनंवाजय	१ ७ २४	४५७ नसीमदेवआपदिषं	६ ५ ९
९ नराशंसंसुधृष्टमम्	१ १ ३५	६०३ नसेशेयस्यरोमशं	८ ४ ४
१० नराशंसःप्रतिधामानि	२ ५ २२	६०३ नसेशेयस्यरंवते	८ ४ ४
११ नराशंसःसुषूदती	३ ८ २०	३५० नसोमइन्द्रमसुतोममाद	५ ३ १०
१२ नरेवतापणिनासख्य	३ ६ १४	२७६ नसंस्कृतंप्रमिमीतोग	४ ४ १७
१३ नरोयेकेचास्मदा	७ ७ ३	३३८ नहिग्रभायारणःसु	५ २ ६
१४ नवग्वासःसुतसोमास	४ १ २५	४४६ नहितेअश्वेषभप्रति	६ ४ ३४
१५ नवयदस्यनवतिचभो	४ १ २४	१३ नहितेक्षत्रंनसहोनमन्युं	१ २ १४
१६ नवयोनवतिपुरः	६ ६ २१	२९५ नहितेपूर्तमक्षिपत्	४ ५ २४
१७ नवाअरण्यानिर्हन्ति	८ ८ ४	४४० नहितेशूरराधसः	६ ४ ३
१८ नवाउएतन्म्रियसेनरि	२ ३ १०	६५७ नहितेषाममाचन	८ ८ ४३
१९ नवाउतेतन्वातन्वं१सं	७ ६ ८	५ नहित्वारोदसीउभे	१ १ २०
२० नवाउदेवाःक्षुधमिद्वधं	८ ६ २२	४६४ नहित्वाशूरेदवान्	६ ५ ३७
२१ नवाउमांष्टृजनेवारय	७ ७ १५	३०३ नहित्वाशूरोनतुरोन	४ ६ १९
२२ नवाउसोमोष्टृजिनंहि	५ ७ ७	९ नहिदेवोनमर्त्यो	१ १ ३६
२३ नवानानवतीनां	२ ५ १६	३०४ नहिनुतेमहिमनःसम	४ ६ २३
२४ नवानोअग्नआभर	३ ८ २३	४९ नहिनुयादधीमसि	१ ५ ३१
२५ नविजानामियदिवेद	२ ३ २१	४५८ नहिमन्युःपौरुषेयः	६ ५ ११
२६ नवीळ्वेनमतेनस्थि	४ ६ १८	६३० नहिमेअक्षिपच्चना	८ ६ २६
२७ नवेपसानतन्यते	१ ५ ३१	४७८ नहिमेअस्त्यघ्न्या	६ ७ १२
२८ नवोगुहाचकृमभूरिदु	८ ५ १७	६३१ नहिमेरोदसीउभे	८ ६ २७
२९ नवोनवोभवतिजाय	८ ३ २३	३६८ नहिवज्जतिःपृतनासु	५ ४ २९

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. व.
३६८ नहिवश्वरमंचन	५ ४ २६	१५५ नावेवनःपारयतंयुगेव	२ ८
११ नहिवामस्तिदूरके	१ २ ४	७४ नासत्याभ्यांबर्हिरिव	१ ८
४३३ नहिवांवत्रयामहे	६ ३ २४	१९२ नासत्यामेपितराबन्धु	३ ३ २
४२५ नहिवोअस्त्यर्भकः	६ २ ३७	६३६ नासदासीन्नोसदासी	८ ७ १
२४ नहिवःशत्रुर्विविदे	१ ३ १८	४५५ नास्माकमस्तितत्तरः	६ ४ ५
४२८ नहिषस्तवनोमम	६ ३ १०	१९ नास्मैविद्युन्नतन्यतुः	१ २ ३
४०३ नहिष्मयद्धवःपुरा	५ ८ २२	३२९ नास्यवर्तानतरुतान्व	५ १
२२० नहिष्मातेशतंचन	३ ६ २५	२११ नाहमतोनिरयादुर्गहै	३ ५ २
६३७ नहिस्थूर्युतथायातम	८ ७ १९	६०३ नाहमिन्द्राणिरारण	८ ४
११३ नहीनुवोमरुतोअंत्य	२ ४ ५	२९० नाहंतन्तुंनविजाना	४ ५ १
४६३ नह्य१न्यंबळाकरं	६ ५ ३५	६२३ नाहंतंवेददभ्यंदभत्सः	८ ६
६४३ नह्यस्यानामगृभ्णामि	८ ८ ३	६२४ नाहंवेदभ्रातृत्वंनो	८ ६
४२० नह्यं१गनृतोत्वत्	६ २ १७	५५८ नाहंतंवेदयइतिब्रवीति	७ ७ १
४२० नह्यं१गपुराचन	६ २ १७	४४ निकाव्यावेधसःशश्वत्	१ ५ १
८३ नाकस्यपृष्ठेअधि	२ १ १०	१०६ निक्रमणंनिषदनंविब	२ ३
५१७ नाकेसुपर्णमुपपत्तिवां	७ ३ ११	४५४ निखातंचिद्यःपुरुसं	६ ४ ४
६३३ नाकेसुपर्णमुपयत्पतंतं	८ ७ ८	१७७ निगव्यतामनसासेदुर	३ २
१९३ नानाचक्रातेयम्य	३ ३ ३०	३४५ निगव्यवौनवोद्रुहवश्च	५ २ २
५३६ नानानंवाउनोधियः	७ ५ २५	१२६ निगावोगोष्ठेअसदन्	२ ५ १
६३ नानाहित्वाहवमाना	१ ७ १४	६३५ निग्रामासोअविज्ञत	८ ७ १
२९२ नानाह्य१भेवसे	४ ५ १६	३६७ निचैतारोहिमरुतोगृण	५ ४ २
१५४ नानौकांसिदुर्योविश्व	२ ८ २	६३१ नितद्वधिषेवरंपरंच	८ ७
२३३ नापाभूतनवोतीतृषा	३ ७ ४	२८७ नितिक्रियोवारणमन्न	४ ५
४८४ नाभानाभिन्नआददे	६ ७ ३५	४५९ नितिग्ममभ्यं१शुं	६ ५ १
५११ नाभापृथिव्याधरुणो	७ २ २८	६२६ नितिग्मानिभ्राशय	८ ६ २
२८६ नाभियज्ञानांसदनर	४ ५ ६	५६२ नित्यश्चाकन्यात्स्व	७ ७ २
६०८ नाभ्याआसीदन्तरि	८ ४ १९	४८५ नित्यसोत्रोवनस्पतिः	६ ७ ३
१८२ नामानितेशतक्रतो	३ २ २१	६८ नित्येचिन्नुयंसदने	२ २ १
५८० नावानचोदःप्रदिशः	८ १ १८	११२ नित्यंसूनुंमधुविभ्रत	२ ४

क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१ नित्वादधेवरश्चा	३ १ २३	१७१ निर्मथितःसुधित	३ १ २३
३ नित्वादधेवरेण्यं	३ १ २६	६३४ निर्मायाउत्येअसुराअ	८ ७ ६
३ नित्वानक्ष्यविशपते	५ २ १९	३३७ निर्यत्पूतेवस्वधितिः	५ २ ४
३ नित्वामग्नेमर्तुदधे	१ ३ ११	६५ निर्यदीबुधान्महिषस्य	२ २ ८
७ नित्वायज्ञस्यसाधनं	१ ३ ३०	२३० निर्युवाणोअशस्तीः	३ ७ २४
३ नित्वावसिष्ठाअद्भुत	८ ७ ६	५५३ निवर्तध्वंमानुगात	७ ७ १
८ नित्वाहोतारमृत्विजं	१ ३ ३२	१९३ निवेवेतिपलितोवूत	३ ३ २९
६ निदुरोणेअमृतोमर्त्या	२ ८ १६	२३ निवोयामायमानुषो	१ ३ १३
० निदुर्गइन्द्रश्चथिह्यमि	५ ३ ९	४८८ निशत्रोःसोमवृष्यं	६ ८ ६
३ निधीयमानमपगूळहम	७ ७ ३०	४९८ निशुष्ममिन्दवेधां	७ १ ९
४ निनोहोतावरेण्यः	१ २ २०	४०१ निशुष्मइन्द्रधर्णसिं	५ ८ ११
४ निपर्वतःसाद्यप्रयुच्छ	२ ६ ४	६९ निश्चर्मणःभवोगाम	१ ७ ३१
३ निपस्त्यासुत्रितस्तभूयः	१ २	१०४ निश्चर्मणोगामरिणीत	२ ३ ५
९ निमिषश्चिज्जवीयसा	६ ५ १८	१३ निषसादधृतव्रतः	१ २ १७
३ नियद्यामायवोगिरिः	५ ८ १८	१८२ निषीमिदत्रगुह्यादधा	३ २ २३
० नियद्युवेथेनियुतःसुदा	२ ४ २४	४०० निषुब्रह्मजनानां	५ ८ ३
४ नियद्वृणक्षिश्वसनस्य	१ ४ १७	६२६ निषुसीदगणपतेगणेषु	६ १३
४ नियुवानानियुतस्पर्ह	५ ६ १३	८६ निषूनमातिमतिकयस्य	२ १ १६
८ नियुत्वन्तोग्रामजितो	४ ३ १५	४४२ निष्कंवाघाकृणवते	६ ४ ९
६ नियुत्वान्वायवागहि	२ ८ ७	१६ निष्वापयामिथूदृशा	१ २ २७
४ नियेनमुष्टिहत्यया	१ १ १५	१९ निःसर्वसेनइषुधीरं	१ ३ १
० नियेरिणन्त्योजसा	४ ३ १९	१७५ निसामनामिषिरामि	३ २ २
७ निरग्रयोरुचुर्निरु	५ ७ २८	१३३ निहोताहोतृषदने	२ ६ १
२ निराविध्यद्विरिभ्यश्चा	६ ५ ३०	१९३ निःषिध्वरीस्तओष	३ ३ ३१
८ निराहावान्कृणोतन	८ ५ १८	४४८ निःषिध्वरी	६ ४ ३०
६ निरिणानोविधावति	६ ८ ३	१८ नीचावयाअभवद्भूत्र	१ २ ३७
७ निरिन्द्रबृहतीभ्यः	५ ७ २८	५६४ नीचावर्तन्तउपरिक्षि	७ ८ ४
८ निरिन्द्रभूम्याअधि	१ ५ २९	२८३ नीचीनवारंवरुणःकव	४ ४ ३०
५ निरुस्वसारमस्कृत	८ ७ १४	६०१ नीललोहितंभवति	८ ३ २५

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
३०० नुमआवाचमुपयाहि	४ ६ १२	४९४ नूनोरयिमहामिन्दो	६ ८ ३०
४२० नूअन्यत्राचिदद्रिपः	६ २ १७	३१८ नूनोरयिरथ्यंचर्षणि	४ ८ ३०
४८ नूइत्थातेपूर्वथाचप्रवा	२ १ २१	१६७ नूनोरास्वसहस्र	३ १ १३
३५१ नूइन्द्ररायेवरिवस्कृधी	५ ३ ११	४०९ नूनंतदिन्द्रदद्धिनः	६ १ ७
३४६ नूइन्द्रसूरस्तवमानऊ	५ २ ३०	३०७ नूनंनइन्द्रापराय	४ ७ ५
३०६ नूगृणानोगृणतेप्रत्न	४ ७ ११	५३५ नूनंपुनानोविभिः	७ ५ १२
६० नूचपुराचसदनंरयी	१ ७ ४	१३५ नूनंसातेप्रतिवरं	२ ६ ६
३४७ नूचित्सश्रेषतेजनो	५ ३ २	१३६ नूनंसातेप्रतिवरं	२ ६ १८
३६ नूचित्सहोजाअमृतो	१ ४ २३	१३९ नूनंसातेप्रतिवरंजरि	२ ६ २०
३५१ नूचिन्नइन्द्रोमघवास	५ ३ ११	१४० नूनंसातेप्रतिवरंज	२ ६ २२
३४८ नूचिन्नुतेमन्यमानस्य	५ ३ ६	१४१ नूनंसातेप्रतिवरंज	२ ६ २४
२५६ नूतआभिरभिष्टिभिः	४ २ ९	१४१ नूनंसातेप्रतिवरंजरि	२ ६ २६
१३१ नूतेपूर्वस्यावसोअधि	२ ५ २५	१३८ नूनंसातेप्रतिवरंजरित्रे	२ ६ १६
४१७ नूत्नाइदिन्द्रतेवयं	६ २ २	२६७ नूमन्वानएषां	४ ३ १०
३४० नूत्वामग्नईमहेवसिष्ठाः	५ २ १०	३८६ नूमर्तोदयतेसनिष्यन्	५ ६ २५
३४० नूत्वामग्नईमहेवसिष्ठाः	५ २ ११	३७० नूमित्रोवरुणोअर्यमा	५ ५ ४
३६३ नूदेवासोवरिवःकर्त	५ ४ १५	३७१ नूमित्रोवरुणोअर्यमा	५ ५ ५
२४६ नूनइद्धिवार्यमासा	४ १ ६	४६६ नूमेगिरोनासत्या	६ ६ ८
३३० नूनइन्द्रावरुणागृणा	५ १ १२	३३६ नूमेब्रह्माण्यग्नउच्छशा	५ १ २६
२४५ नूनएहिवार्यमग्ने	४ १ ८	३३६ नूमेब्रह्माण्यग्नउच्छशा	५ १ २७
४१६ नूनमर्चविहायसे	६ २ १३	३७३ नूमेहवमाशृणुतंयुवाना	५ ५ १३
४८४ नूनव्यसेनवीयसे	६ ७ ३३	३७४ नूमेहवमाशृणुतंयुवाना	५ ५ १४
२९० नूनश्चित्रंपुरुवाजाभि	४ ५ १२	३५९ नूरोदसीअभिष्टुतेव	५ ४ ६
५२९ नूनस्त्वंरथिरोदेवसोम	७ ४ २०	३६० नूरोदसीअभिष्टुतेव	५ ४ ७
२४३ नूनोअग्नऊतये	४ १ २	२३४ नूरोदसीअहिनाबुध्न्ये	३ ८ ५
२८७ नूनोअग्नेवृकेभिःस्वस्ति	४ ५ ६	२३४ नूरोदसीबृहद्विर्नोवरु	३ ८ ५
३७७ नूनोगोमदीरवदेहि	५ ५ २२	२१० नूष्टुतइन्द्रनूष्टुणानः	३ ५ २
५२४ नूनोरयिमुपमास्वनृव	७ ४ ३	२११ नूष्टुतइन्द्रनूष्टुणानः	३ ५ २
२२९ नूनोरयिंपुरुवीरंबृहन्तं	३ ७ २०	२१३ नूष्टुतइन्द्रनूष्टुणानः	३ २ ६

पं.क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
३ नूष्टुतइन्द्रनृगणानः	३ ६ ४	२८६ नृवद्वसोसदमिद्धेह्यस्मे	४ ४ ३६
४ नूष्टुतइन्द्रनृगणानः	३ ६ ६	६३५ नेतारऊषुणास्तिरः	८ ७ १३
५ नूष्टुतइन्द्रनृगणानः	३ ६ ८	४७४ नेमिनमन्तिचक्षसा	६ ६ ३८
६ नूष्टुतइन्द्रनृगणानः	३ ६ १०	१९९ नेशत्तमोदुधितंरोचत	३ ४ १५
६ नूष्टुतइन्द्रनृगणानः	३ ६ १२	४४२ नेहभद्रंरक्षस्विनः	६ ४ ९
१ नूष्टिरंमरुतोवीरवन्तं	१ ५ ८	३६७ नैतावदन्येमरुतोयथेमे	५ ४ २७
१० नूसन्नानंदिव्यंनंशिदे	४ ८ १३	५६२ नैतावदेनापरोअन्यद	७ ७ २८
५ नृचक्षसोअनिमिषन्तो	२ ३	३३९ न्यक्रतून्ग्रथिनोमृधवा	५ २ ६
३ नृचक्षसंत्वावयं	६ ७ ३१	६१९ न्यक्रन्दयन्नुपयन्तएनं	८ ५ २०
१ नृचक्षाएषदिवोमध्य	८ ७ २७	२४७ न्य१ग्निजातवेदसंदधा	४ १ १४
४ नृचक्षारक्षःपरिपश्यं	८ ४ ६	२४९ न्य१ग्निजातवेदसंहोत्र	४ १ २०
८ नृणामुत्वानृतमंगीभि	३ ३ १५	४३३ न्यग्नेनव्यसावचः	६ ३ २२
१ नृधूतोअद्रिषुतोबर्हिषि	७ २ २७	५८२ न्य१ग्वातोववाति	८ १ २५
१ नृबाहुभ्यांचोदितोधा	७ २ २७	१७ न्यघ्न्यस्यमूर्धनि	१ २ ३१
५ नृभिर्धूतःसुतोअश्रैः	५ ७ १७	४२७ न्यर्बुदस्यविष्टपं	६ ३ १
७ नृभिर्येमानोजज्ञानः	७ ५ २०	२५३ न्यस्मैदेवीस्वधिति	४ १ ३३
५ नृभिर्येमानोहर्यताविच	५ ५ १५	२० न्याविध्यदिलीबिश	१ ३ ३
८ नृवत्तइन्द्रनृतमाभिरू	४ ६ ८	३७६ न्युप्रियोमनुषःसादि	५ ५ २०
९ नृवद्वसामनोयुजा	५ ८ १	३३ न्यू३षुवाचंप्रमहेभराम	१ ४ १५

प

२ पञ्जेवचर्चरंजारं	८ ६ २	५५८ पत्तोजगारप्रत्यंचं	७ ७ १७
४ पतङ्गमक्तमसुरस्य	८ ८ ३५	४७१ पत्नीवन्तःसुताइमे	६ ६ २५
४ पतङ्गोवाचंमनसा	८ ८ ३५	८० पत्नीवपूर्वहृति	२ १ १
६ पतातिकुण्डृणाच्या	१ २ २७	४२५ पथएकःपीपायतस्करोद	२ ३६
७ पतिर्भववृत्रहन्तसूनृता	३ २ ८	३१८ पथस्पथःपरिपति	४ ८ ६
७ पतिर्ध्वराणां	१ ३ २६	४५२ पदापणीरराधसः	६ ४ ४४

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	
१९३ पदेइवमिहिते	३ ३ ३०	
२५८ पदेपदेमेजरिमानिधा	४ २ १५	
२८५ पदंदेवस्यनमसाव्यन्तः	४ ४ ३५	
४७८ पदंदेवस्यमीळहुषः	६ ७ ११	
१६३ पद्यावस्तेपुरुषां	३ ३ ३०	
४४८ पनाय्यंतदशिवना	६ ४ २८	
४२७ पन्यआदर्दिरच्छता	६ ३ ४	
४२७ पन्यइदुपगायत	६ ३ ४	
३६६ पन्यपन्यमित्सोतारः	५ ७ २१	
४६० पन्यांसंजातवेदसं	६ ५ २१	
२५४ पपृत्तेणयमिन्द्रत्वेह्योजः	४ २ २	
२९६ पप्राथक्षांमहिदंसोव्युर्वी	४ ६ २	
५५२ पयस्वतीरोषधयः	७ ६ २५	
१४७ परश्रुणासावीरध	२ ७ १०	
१९० परशुंचिद्वितपति	३ ३ २३	
४६१ परस्याअधिसंवतः	६ ५ २६	
४७० पराकात्ताच्चिदद्रिवः	६ ६ २०	
३६६ परागावोयवसंकच्चिदा	५ ७ ३३	
१९ पराचिच्छीर्षाववृजुस्त	१ ३ १	
३५४ पराणुदस्वमघवन्नामि	५ ३ २१	
६०१ परादेहिशामुल्यं	८ ३ २५	
६०४ पराद्यदेवावृजिनं	८ ४ ७	
३१५ परापूर्वेषांसख्यावृण	४ ७ ३३	
१४ परामेयन्तिधीतयः	१ २ १६	
७२ परायतीनामन्वेतिपा	१ ८ २	
२११ परयतीमातरं	३ ५ २५	
१९० परायाहिमघवन्	३ ३ १९	
५८४ परावतोयेदिधिषंते	८ २ ३	
७४ परावतंतासत्यानुदेथां	१ ८ ९	

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	
२७३ परावीरासएतन	४ ३ २६	
५११ पराव्यक्तोअरुषः	७ २ २६	
११३ पराशुआअयासोय	२ ४ ४	
६०४ पराश्रुणीहितपसा	८ ४ ७	
२४ पराहयत्तिस्थरंहथ	१ ३ १८	
१३ पराहिमेविमन्यवः	१ २ १६	
६०२ पराहीन्द्रधावसि	८ ४ १	
५३३ परिकोशंमधुश्रुतं	७ ५ ६	
५८७ परिक्षितापितरा	८ २ १०	
५६२ परिचिन्मर्तोद्रविणं	७ ७ २७	
५३३ परिणोतामतीनां	७ ५ ६	
५०० परिणोअश्वमश्ववित्	७ १ १८	
४६८ परिणोदेववीतये	७ १ ११	
५०४ परिणोयाह्यस्मयुः	७ १ ३६	
४४१ परिणोवृणजन्नघा	६ ४ ७	
१५१ परिणोहेतीरुद्रस्यवृ	२ ७ १८	
४६५ परिणःशर्मयन्त्या	६ ८ ३१	
३२२ परित्वन्धिपणीनां	४ ८ १७	
५३१ परितेजिग्युषोयथा	७ ४ २७	
२०६ परितेदूळभोरथो	३ ५ ९	
२०४ परित्मनामितद्रु	३ ५ ५	
५३० परित्यंहयंतहरिं	७ ४ २४	
४५९ परित्रिधातुरध्वरं	६ ५ १५	
२०८ परित्रिविष्टयध्वरं	३ ५ १५	
५ परित्वागिर्वणोगिरः	१ १ २०	
६०५ परित्वाग्रेपुरंवयं	८ ४ ६	
४८६ परिदिब्यानिमर्मशत्	६ ८ ४	
५३३ परिदैवीरनुस्वधाः	७ ५ ६	
५१० परिधुत्तंसहसः	७ २ २६	

क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
८ परिद्युत्तःसनद्रयिः	७ १ ९	५३५ परिसुवानश्चक्षसे	७ ५ १२
९ परिधामानियानिते	७ २ ७	४८४ परिसुवानासइन्दवः	६ ७ ३४
२ परिपूषापरस्तात्	४ ८ २०	४८७ परिसुवानोगिरिष्ठाः	६ ८ ८
७ परिप्रधन्वेन्द्रायसोम	७ ५ २०	५२३ परिसुवानोहरिः	७ ४ २
८ परिप्रयन्तंवयंसुषंसदं	७ २ २०	४९९ परिसोमऋतंबृहत्	७ १ १३
७ परिप्रसोमतेरसः	७ २ १५	५१३ परिसोमप्रधन्वा	७ २ ३३
६ परिप्रासिष्यदत्कविः	६ ८ ३	३८२ परिस्पशोवरुणस्यस्म	५ ६ ६
४ परिप्रियादिवःकविः	६ ७ ३२	५२१ परिहिष्मापुरुहूतः	७ ३ २३
५ परिप्रियःकलशे	७ ४ ७	४४१ परिहृतेदनाजनः	६ ४ ८
४ परियत्कविःकाव्या	७ ४ ४	५३५ परितोषिचतासुतं	७ ५ १२
३ परियत्काव्याक	६ ७ २८	५०२ परीतोवायवेसुतं	७ १ ३१
६ परियादिन्द्रोदसीउभे	१ ३ २	६४७ परीमेगामनेषत	८ ८ १३
२ परियोरश्मिनादिवः	६ २ २४	३२ परीघृणाचरतितित्वि	१ ४ १३
७ परियोरोदसीउभे	६ ८ ८	५४८ परेयिवांसंप्रवतः	७ ६ १४
८ परिवाजपतिःकविः	३ ५ १५	२ परेहिविग्रमस्तृत	१ १ ७
३ परिवाजेनवाजयुं	७ १ ३३	५६८ परोदिवापरएना	८ ३ १७
३ परिवाराण्यव्यया	७ ५ ६	३८८ परोमात्रयातन्वावृधान	५ ६ २४
८ परिश्वानिचेतसा	६ ८ १०	४५५ परोमात्रमृचीषमं	६ ५ २
६ परिविश्वानिसुधिता	३ १ १०	२५१ परोयत्वंपरमआजनि	४ १ २६
५ परिविष्टंजाहुषंविश्वतः	१ ८ ११	३१७ परोहिमर्त्यैरसि	४ ८ ४
९ परिवृक्तेवपतिविद्यं	८ ५ २१	३१८ पर्जन्यवातावृषभापृथि	४ ८ ६
३ परिवोविश्वतोदध	७ ७ १	५३६ पर्जन्यवृद्धमहिषंतं	७ ५ २६
८ परिषद्यंह्यरणस्यरे	५ २ ६	३९० पर्जन्यायप्रगायत	५ ७ २
४ परिष्कृण्वन्ननिष्कृतं	६ ८ २९	५८७ पर्जन्यावातावृषभा	८ २ १०
६ परिष्कृतासइन्दवः	७ १ ३	५१६ पर्जन्यःपितामहिष	७ ३ ७
० परिष्यसुवानोअक्षाः	७ ४ २३	५३८ पर्यूषुप्रधन्ववाजसातये	७ ५ २२
० परिष्यसुवानोअव्ययं	७ ४ २३	२७२ पर्वतश्चिन्माहिवृद्धोवि	४ ३ २५
३ परिसप्तिर्नवाजयुः	७ ५ ६	६०३ पर्शुर्हनाममानवी	८ ४ ४
४ परिसमेवपशुमान्ति	७ ४ २	३१७ पर्वितोकंतनयंपर्तुभिष्टं	४ ८ २

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ.
४५५ पर्विदीनेगभीरआ	६ ४ ५३	५०७ पवमानासइन्दवः	७ २
५५२ परंमृत्योअनुपरेहि	७ ६ २६	५०० पवमानोअजीजनत्	७ १
३६१ परःसोअस्तुतन्वा३	५ ७ ७	५०६ पवमानोअतिसिधः	७ २
५०५ पवतेहर्यतोहरिः	७ २ ५	४८३ पवमानोअभिसृधः	६ ७
५३४ पवतेहर्यतोहरिः	७ ५ ११	५१७ पवमानोअभ्यर्षा	७ ३
४८५ पवन्तेवाजसातये	६ ८ १	४९७ पवमानोअसिष्यदत्	७ १
५०२ पवमानऋतःकविः	७ १ २९	५०६ पवमानोरथीतमः	७ २
५०६ पवमानऋतंबृहत्	७ २ ११	५०६ पवमानोव्यश्रवत्	७ २
४९० पवमानधियाहितः	६ ८ १५	५०१ पवमानःसुतोवृभिः	७ १
५०३ पवमाननितोशसे	७ १ ३४	५०८ पवमानःसोअद्यनः	७ २
४८५ पवमानमवस्यवः	६ ८ १	४६९ पवस्वगोजिदश्वजित्	७ १
४८४ पवमानमहिश्रवः	६ ७ ३३	५०६ पवस्वजनयन्निषः	७ २
५३१ पवमानमहिश्रवः	७ ४ २८	४९० पवस्वदक्षसाधन	६ ८
५२० पवमानमह्यर्णो	७ ३ १८	५१६ पस्वदेवमादनः	७ ३
४६५ पवमानविदारयिं	६ ८ ३३	५३४ पवस्वदेववीतये	७ ५
५०२ पवमानविदारयिं	७ १ ३२	४८० पवस्वदेववीरति	६ ७
५०० पवमानरसस्तव	७ १ २१	५०३ पवस्वदेवायुषक्	७ १
५०४ पवमानरुचारुचा	७ २ १	५३६ पवस्वमधुमत्तमइन्द्राय	७ ५
४८५ पवमानसुवीर्यं	६ ७ ३७	५०२ पवस्ववाचोअग्रियः	७ १
५०६ पवमानस्यजंघ्रतः	७ २ ११	५३१ पवस्ववाजसातमः	७ ४
५०६ पवमानस्यतेकवे	७ २ ८	४९५ पवस्ववाजसातये	६ ८
५०० पवमानस्यतेरसः	७ १ २१	५३६ पवस्ववाजसातयोभि	७ ५
५०० पवमानस्यतेवयं	७ १ १८	५०६ पवस्वविश्वचर्षणे	७ १
५०३ पवमानस्यविश्ववित्	७ १ ३७	४८९ पवस्ववृत्रहन्तम	६ ८
४६९ पवमानस्वर्विदः	७ १ १६	४९७ पवस्ववृष्टिमासुनः	७ १
५०३ पवमानाअसृक्षत	७ १ ३४	५२१ पवस्वसोमक्रतुवित्	७ ३
५३६ पवमानाअसृक्षत	७ ५ १६	५३७ पवस्वसोमक्रत्वेदक्षाय	७ ५
५०३ पवमानादिवस्परि	७ १ ३५	५१६ पवस्वसोमदिव्येषु	७ ३
५०३ पवमानासआशवः	७ १ ३५	५१० पवस्वसोमदेववीतये	७ २

क्र.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१	पवस्वसोमद्युम्नीसुधा ७ ५ २०	२९३ पावकयायश्चितयन्त्या ४ ५ १७	
२	पवस्वसोमधुमाँऋता ७ ४ ८	६४१ पावकवर्चाःशुक्रवर्चाः ८ ७ २८	
३	पवस्वसोममन्दयन् ७ २ १६	१६० पावकशोचेतवहित्तयं २ ८ १८	
४	पवस्वसोममहान्तसमु ७ ५ २०	२ पावकानःसरस्वती १ १ ६	
५	पवस्वाङ्गयोअदाभ्यः ७ १ १६	५०८ पावमानीर्योअध्येति ७ २ १८	
६	पवस्वेन्दोपवमानः ७ ४ १०	३१८ पावीरवीकन्याचित्रा ४ ८ ६	
७	पवस्वेन्दोवृषासुतः ७ १ २३	५८७ पावीरवीतन्यतुरेकपा ८ २ ११	
८	पवित्रवन्तःपरिवाचं ७ २ २९	४२८ पाहिगायान्धसोमदे ६ ३ ७	
९	पवित्रेभिःपवमानः ७ ४ १५	८६ पाहिनइन्द्रसुष्टुत २ १ १७	
१०	पवित्रंतेविततं ७ ३ ८	४४९ पाहिनोअग्नएकया ६ ४ ३३	
११	पवीतारःपुनीतन ६ ७ २२	१२५ पाहिनोअग्नेपायुभिः २ ५ १०	
१२	पशुनःसोमरक्षसि ७ ७ १२	२२ पाहिनोअग्नेरक्षसः १ ३ १०	
१३	पशून्नाचित्रासुभगा १ ६ २६	३३५ पाहिनोअग्नेरक्षसो ५ १ २५	
१४	पश्चात्पुरस्तादधरात् ८ ४ ६	४४६ पाहिविश्वस्माद्रक्षसो ६ ४ ३३	
१५	पश्चेदमन्यदभवत् ८ ८ ७	५८२ पितायत्स्वांदुहितरं ८ १ २७	
१६	पश्यन्नन्यस्याअतिथिं ८ ७ ९	१६० पितायज्ञानामसुरोवि २ ८ २०	
१७	पश्वानतायुंगुहा १ ५ ९	१२४ पितुन्नुस्तोषमहो २ ५ ६	
१८	पश्वायत्पश्चावियुता ८ १ २८	६५३ पितुभृतोनतन्तुमित् ८ ८ ३०	
१९	पाकत्रास्थनदेवाः ६ १ २७	४१५ पितुर्नपुत्रःसुभृतोदुरो ६ १ ३४	
२०	पाकःपृच्छामिमनसा २ ३ १४	४३ पितुर्नपुत्राःऋतुं १ ५ १२	
२१	पातावृत्रहासुतं ५ ७ २२	५१२ पितुर्मातुरध्यायेस ७ २ २९	
२२	पातासुतमिन्द्रोअस्तु ४ ६ १५	५९१ पितेवपुत्रमविभः ८ २ २०	
२३	पातासुतमिन्द्रोअस्तु ४ ७ १८	१५८ पितुश्चगर्भजनितुश्चब २ ८ १४	
२४	पातिप्रियंरिपोअग्रंपदं २ ८ २४	१५८ पितुश्चिदूधर्जनुषाविवे २ ८ १४	
२५	पातंनोरुद्रापायुभिः ४ ४ ८	५३ पितुःप्रत्नस्यजन्मना १ ६ १३	
२६	पान्तमावोअन्धसः ६ ६ १५	१७७ पित्रेचिच्चक्रुःसदनंसम ३ २ ७	
२७	पान्तिमित्रावरुणाव २ ४ ५	४१ पिन्वन्त्यपोमरुतः १ ५ ७	
२८	पारावतस्यरातिषु ६ ३ १३	१४६ पिपर्तुनोअदितीराज २ ७ ७	
२९	पार्षद्वाणः ६ ४ १८	५६५ पिपर्तुमातहतस्य ७ ८ ७	

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२१५ पिपीलेअंशुर्मद्योन	३ ६ ८	४३ पुत्रोनजातोरणवो	१ ५ १३
५४१ पिपीहिदेवाँउशतः	७ ५ ३०	५०८ पुनन्तुमाँदेवजनाः	७ २ १
४६६ पिबतंघर्ममधुमन्तमश्चि	६ ६ १०	५५३ पुनरेतानिर्वर्तन्तां	७ ७
४३० पिबतंचतृप्णुतंचाच	६ ३ १५	५५३ पुनरेनानिर्वर्तय	७ ७
४६७ पिबतंसोममधुमन्तम	६ ६ १०	६०३ पुनरेहिष्टृषाकपे	८ ४
४७१ पिबन्तिमित्रोअर्यमा	६ ६ २८	६२४ युनर्दायब्रह्मजायां	८ ६
५३७ पिबन्त्यस्यविश्वेदवा	७ ५ २१	५८१ पुनर्नोअंसुपृथिवी	८ १ २
४२७ पिबस्वधैनवानां	६ ३ ४	५८० पुनर्नःपितरोमनः	८ १ १
३९४ पिबात्व१स्यगिर्वणाः	५ ७ १५	२२२ पुनर्येचक्रुःपितरायुवा	३ ७
१३४ पिबापिबेदिन्द्रशूर	२ ६ ५	६२४ पुनर्वैदेवाअददुः	८ ६
५५५ पिबापिबेदिन्द्रशूर	७ ७ ८	५३३ पुनातादक्षसाधनं	७ ५
१८१ पिबावर्धस्वतवघासुता	३ २ १६	४८० पुनातितेपरिस्तुतं	६ ७ १
३६७ पिबासुतस्यरसिनः	५ ७ २५	५३१ पुनानइन्दवाभर	७ ४ २
२९६ पिबासोममाभियमुग्रत	४ ६ १	४६४ पुनानइन्दवाभर	६ ८ ३
८७ पिबासोममिन्द्र	२ १ १८	५०४ पुनानइन्दवेषां	७ १ ४
३४८ पिबासोममिन्द्रमन्दतु	५ ३ ५	५३५ पुनानश्चूमजनयन्	७ १ १०
४७२ पिबासोममदायकं	६ ६ ३०	४८३ पुनानासश्चमूषदः	६ ७ ३
६२९ पिबासोममहते	८ ६ २०	२३४ पुनानेतन्वामिथः	३ ८
४६२ पिबेदिन्द्रमरुत्सखा	६ ५ २८	४९४ पुनानोअक्रमीदभि	६ ८ ३
८६ पिशंगभृष्टिमंभृष्टं	२ १ २२	५०४ पुनानोदेववीतये	७ १ ३
१३० पिशंगरूपःसुभरो	२ ५ २३	४६५ पुनानोयातिहर्यतः	६ ८ ३
१०१ पीपायधेनुरदितिः	२ २ २३	४८७ पुनानोरूपेअव्यये	६ ८
२६० पीपायसःश्रवसामर्त्ये	४ ५ १२	५०४ पुनानोवरिवस्कृधि	७ १ ३
२८७ पीपिवांसंसरस्वतः	५ ६ २०	४८३ पुनानःकलशेष्वा	६ ७ ३
५५६ पीवानंमेषमपचन्त	७ ७ १८	५३५ पुनानःसोमजागृविः	७ ५ १
३८४ पीवोअन्नानूयिवृधःसु	५ ६ १३	५०३ पुनानःसोमधारया	७ १ ३
२२५ पीवोअश्वाःशुचद्रथा	३ ७ ६	५३५ पुनानःसोमधारया	७ ५ १
६३७ पुत्रमिवपितरौ	८ ७ १९	३८१ पुनीषेवामरक्षसंमनी	५ ६
४२६ पुत्रिणाताकुमारिणा	६ २ ३९	६०२ पुनःपत्नीमग्निरदात्	८ ३ २

क्र. सं.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
७ पुनःपुनर्जायमाना	१ ६ २५	३१३ पुरुतमंपुरुणांस्तोतृ	४ ७ २६
४ पुनःसमव्यद्विततंवय	२ ८ २	६१३ पुरुरवोमामृथामा	८ ५ ३
७ पुमाँएनंतनुतउत्	८ ७ १८	२७६ पुरुरुणाचिद्धयस्ति	४ ४ ८
८ पुराग्नेदुरितेभ्यः	६ ३ ४१	७६ पुरुवर्पास्यश्विनादधा	१ ८ १४
५ पुराणमोकःसख्यं	३ ४ ४	१२५ पुरोगाअग्निर्देवानां	२ ५ ६
८ पुराणावांवीर्याः	७ ८ १५	५३२ पुरोजितीवोअन्धसः	७ ५ १
९ पुराणाँअनुवेनन्तं	८ ७ २३	२९० पुरोवोमन्द्रादिव्यंसुवृ	४ ५ १२
० पुरायत्सूरस्तमसो	१ ८ २५	१७३ पुरोळाअग्नेपचतः	३ १ ३१
९ पुरासंबाधादभ्याववृ	२ ६ १८	३४५ पुरोळाइत्तुर्वशोयजु	५ २ २५
६ पुराभिन्दुर्युवाकविः	१ १ २१	१८९ पुरोळाशंचनोघसो	३ ३ १७
१ पुरीष्यासोअग्रयः	३ १ २२	२२१ पुरोळाशंचनोघसो	३ ६ २९
२८ पुरुकुत्सानीहिवामदा	३ ७ १८	४६३ पुरोळाशंनोअन्धसः	६ ५ ३१
०० पुरुत्राचिद्धिवांनरा	५ ८ ४	१८६ पुरोळाशंपचत्यं	३ ३ १७
७ पुरुत्राहिसदृङ्ङसि	५ ८ ३६	४२६ पुरोळाशंयोअस्मै	६ २ ३८
३६ पुरुत्राहिसदृङ्ङसि	६ ३ ३३	१८६ पुरोळाशंसनश्रुत	३ ३ १७
६६ पुरुत्वादाश्वान्वो	२ २ १९	६८ पुरंदराशिक्षतंवज्र	१ ७ २९
७० पुरुद्रप्साअज्जिमन्तः	४ ३ २१	४६० पुरंनधृष्णवारुज	६ ५ २०
६६ पुरुप्रियाणऊतये	५ ८ १	५०० पुरःसद्यइत्थाधिये	७ १ १८
०४ पुरुमन्द्रापुरुवसू	५ ८ २७	४१ पृष्टिर्नरएवाक्षितिर्न	१ ५ ६
५४ पुरुयत्तइन्द्रसन्त्युक्था	४ २ १	२५६ पुष्यात्क्षेमेअभियोगे	४ २ ८
०७ पुरुषएवेदंसर्व	८ ४ १७	६०१ पूर्वापरंचरतां	८ ३ २३
८२ पुरुष्टुतस्यधामभिः	३ २ २१	४१८ पूर्वापुषंसुहवंपुरुस्पृहं	६ २ ५
२७ पुरुहिवांपुरुभुजादेषां	५ १ ४	५३८ पूर्वामनुप्रदिशंयाति	७ ५ २४
०७ पुरुहूतोयःपुरुगूर्तः	४ ७ ६	८४ पूर्वामनुप्रयति	२ १ ११
६९ पुरुहूतंपुरुष्टुतं	६ ६ १५	८१ पूर्वाविश्वस्माद्भुवना	२ १ ४
९८ पुरुणिदस्मोनिरिणा	२ २ १७	५२ पूर्वाभिर्हिददाशिम	१ ६ १२
०७ पुरुणिहित्वासवना	८ ४ १६	१८८ पूर्वीरस्यनिषिधो	३ ३ १५
२८६ पुरुण्यग्नेपुरुधात्वाया	४ ४ ३६	११६ पूर्वीरहंशरदःशश्रमा	२ ४ २२
३ पुरुतमंपुरुणामी	१ १ ६	६ पूर्वीरिन्द्रस्यरातयः	१ १ २१

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२१२ पूर्वीरूपसःशरदश्च	३ ६ २	८१ पृथूरथोदक्षिणाया	२ १
४५४ पूर्वीश्चिद्वित्वेतुविकूर्मि	६ ४ ५०	४१२ पृदाकुसानुर्यजतोगवे	६ १ २
४३४ पूर्वीष्टिन्द्रोपमातयः	६ ३ २५	५४ पृषदश्वामरुतःपृश्नि	१ ६ १६
८२ पूर्वैर्धरजसो	२ १ ७	४४५ पृषधेमेध्ये	६ ४ २०
५८ पूर्वोदेवाभवतुसु	१ ६ ३१	३३८ पृष्ठोदिविधाय्यग्निः	५ २
१४ पूर्व्यहोतरस्यनो	१ २ २०	६१ पृष्ठोदिविपृष्ठोअग्निः	१ ७
३२२ पूषणन्व१जाश्वं	४ ८ २१	४५० पौरोअश्वस्यपुरुकृद्ग	६ ४ ३०
१८९ पूषणवतेचक्रमा	३ ३ १८	२७८ पौरंचिद्ध्युदप्रुतं	४ ४ १३
९६ पूषणवतेमरुत्वते	२ २ ११	५७८ पञ्चजनाममहोत्रंजुष	८ १ १३
३२२ पूषन्तवव्रतेवयं	४ ८ २०	५४८ पंचपदानिरूपोअन्व	७ ६ १३
३२२ पूषन्ननुप्रगाइहि	४ ८ २०	१०८ पंचपादंपितरंद्वादशा	२ ३ १६
३२२ पूषागाअन्वेतुनः	४ ८ १६	१०८ पंचारेचक्रेपरिवर्तमाने	२ ३ १६
५५१ पूषात्वेतश्च्यावयतु	७ ६ २३	२२२ प्रऋभुभ्योदूतमिववा	३ ७
६०१ पूषात्वेतो नयतुहस्तगृह्य	८ ३ २५	४८८ प्रकविर्देवकीतये	६ ८ १०
१२ पूषाराजामागृणिः	१ २ १०	१६३ प्रकारवोमननावच्य	२ ८ २६
४४६ पूषाविष्णुर्हवनं	६ ४ २४	५२७ प्रकाव्यमुशनेव	७ ४ १२
३२४ पूषासुबन्धुर्दिवआ	४ ८ २४	४२६ प्रकृतान्यृजीषिणः	६ ३
५५१ पूषेमाआशाअनुवेद	७ ६ २३	५१० प्रकृष्टिहेवःशूषएति	७ २ २५
३२२ पूषणश्चक्रंनरिष्यति	४ ८ १९	५४४ प्रकेतुनाबृहतायाति	७ ६
१६४ पृक्षप्रयजोद्रविणःसुवा	३ १ २	३८६ प्रक्षोदसाधायसासस्र	५ ६ १६
२८९ पृक्षस्यवृष्णोअरुषस्य	४ ५ १०	५२७ प्रगायताभ्यर्चाम	७ ४ ११
१५१ पृक्षेताविश्वाभुवनाव	२ ७ १९	५०० प्रगायत्रेणगायत	७ १ १७
९४ पृक्षोवपुःपितुमान्	२ २ ८	१३८ प्रधान्वस्यमहतोमहा	२ ६ १५
१०९ पृच्छामित्वापरमन्तं	२ ३ २०	२६८ प्रचक्रेसहसासहः	५ ७ ३०
३८२ पृच्छेतदेनोवरुणदिह	५ ६ ८	६८ प्रचर्षणिभ्यःपृतनाह	१ ७ २९
६२६ पृणीयादिन्नाधमानाय	८ ६ २२	३२६ प्रचित्रमर्कगृणतेतुराय	५ १ ८
५७२ पृथक्प्रायन्प्रथमा	७ ८ २७	४७८ प्रचेतसंत्वाकवे	६ ७ १२
१७३ पृथुपाजाअमर्त्यः	३ १ २८	२७८ प्रच्यवानाज्जुजुरुषः	४ ४ १३
२९८ पृथूकरस्नाबहुलागभ	४ ६ ७	६०८ प्रजानन्नमेतवयोनि	८ ४ २०

पं.क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२ प्रजापतिर्महमेता	८ ८ २७	११४ प्रतिघोराणमितानाम	२ ४ ९
२ प्रजापतेनत्वदेतानि	८ ७ ४	३९२ प्रतिचक्ष्वविचक्ष्व	५ ७ ९
६ प्रजाभ्यःपुष्टिंविभजन्त	६ १०	४४७ प्रतितेदस्यवे	६ ४ २७
१ प्रजामृतस्यापिप्रतः	५ ८ ६	६ प्रतित्यंचारुमध्वरं	१ १ ३६
६ प्रजावतावचसा	१ ५ २४	३७९ प्रतित्वाद्बुहितर्दिवः	५ ६ १
५ प्रजावतीःसूयवसं	४ ६ २५	३७८ प्रतित्वाद्यसुमनसोबु	५ ५ २५
७ प्रजाहतिस्त्रोअत्याय	६ ७ ८	४३८ प्रतित्वाशवसीवदत्	६ ३ ४२
३ प्रजिह्वयाभरतेवेपः	८ १ २	३७७ प्रतित्वास्तोमैरीळतेव	५ ५ २३
६ प्रणइन्दोमहेतन	७ १ १	३७७ प्रतियुतानामरुषासो	५ ५ २२
६ प्रणइन्दोमहेरणो	७ २ ९	१८९ प्रतिधानाभरत	३ ३ १८
० प्रणीतिभिष्टेह्यश्व	८ ५ २४	३५६ प्रतिनःस्तोमंत्वष्टाजुषे	५ ३ २७
७ प्रणुत्यंविप्रमध्वरेषुसा	३ ८ १३	२६४ प्रतिप्रयाणमसुरस्यवि	४ ३ ३
१ प्रणेतारंवस्योअच्छा	६ १ २१	११४ प्रतिप्रयाहीन्द्रमीळुषो	२ ४ ९
५ प्रणोदेवीसरस्वती	४ ८ ३०	४२६ प्रतिप्राशव्याँइतः	६ २ ३६
४ प्रणोधन्वन्तित्वन्दवः	७ ३ ४	२७८ प्रतिप्रियतमंरथं	४ ४ १५
८ प्रतआशवःपवमान	७ ३ १२	६१३ प्रतिब्रवाणिवर्तयते	८ ५ ३
८ प्रतआश्विनीःपवमान	७ ३ १२	२३२ प्रतिभद्राअदक्षत	३ ८ ३
६ प्रतइन्द्रपूर्व्याणिप्र	८ ६ १३	२५६ प्रतिमेस्तोममदितिर्ज	४ २ १७
९ प्रतत्तेअद्यशिपिविष्टना	५ ६ २५	३६१ प्रतियदापोअदृश्रं	७ ७ २६
७ प्रतत्तेअद्याकरणंकृतं	४ ६ ६	६५ प्रतियत्स्यानीथादर्शि	१ ७ १८
१ प्रतहुःशीमेपृथवाने	८ ४ २८	११५ प्रतिवएनानमसाहमे	२ ४ ११
१ प्रतद्विष्णुस्तवते	२ २ २४	३७३ प्रतिवारथंनृपतीजरध्यै	५ ५ १२
६ प्रतद्वोचेयंभव्याय	२ १ १७	३७२ प्रतिवांसूरउदितेमित्रं	५ ५ ६
१ प्रतमिन्द्रनशीमहि	५ ८ १०	३७१ प्रतिवांसूरउदितेसूक्तैः	५ ५ ७
६ प्रतव्यसीनव्यसीं	२ २ १२	४१६ प्रतिवोवृषदंजयः	६ १ ३७
० प्रतव्यसोनमउक्तिरुर	४ २ २१	४२७ प्रतिश्रुतायवोधृषत्	६ ३ १
१ प्रतार्यायुःप्रतरं	८ १ २२	३७८ प्रतिषीमग्निर्जरतेसमि	५ ५ २५
३ प्रताँअग्निर्वभसत्	३ ५ १	११४ प्रतिष्टोभन्तिसिन्धवः	२ ४ ७
८ प्रतिकेतवःप्रथमाअदृश्र	५ ५ २५	२३२ प्रतिष्यासूनरीजनी	३ ८ ३

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
३७६ प्रतिस्तोमोभिरुषसंवसि	५ ५ २७	३१३ प्रत्नरयीणांयुजं	४ ७ २४
२०२ प्रतिस्पशोविसृज	३ ४ २३	४३७ प्रत्नहोतारमीड्यं	६ ३ ३१
३९१ प्रतिस्मरेथांतुजयाद्विरे	५ ७ ६	१६२ प्रत्यग्निरुषसश्चेकिता	२ ८ २४
५५३ प्रतीचीनेमामहनि	७ ६ २८	२०७ प्रत्यग्निरुषसामग्र	३ ५ १३
५२१ प्रतुद्रवपरिकोशं	७ ३ २२	२०७ प्रत्यग्निरुषसोजात	३ ५ १४
२९७ प्रतुविद्युम्नस्यस्थविर	४ ६ ६	६०५ प्रत्यग्नेमिथुनादह	८ ४ ९
३३५ प्रतेअग्नयोग्निभ्योवरं	१ १ २३	६०५ प्रत्यग्नेहरसाहरः	८ ४ ९
१७० प्रतेअग्नेहविष्मतीमिय	३ १ १९	३१ प्रत्यङ्देवानांविशः	१ ४ ७
१८६ प्रतेअश्नातुकुक्ष्योः	३ ३ १६	६४८ प्रत्यञ्चमर्कमनयन्	८ ८ १५
५६० प्रतेअम्याउषसःप्रा	७ ७ २२	५६ प्रत्यर्चीरुशदस्याः	१ ६ २४
५०२ प्रतेदिवोनवृष्टयः	७ १ २९	५५७ प्रत्यर्धिर्यज्ञानां	७ ७ १०
५२१ प्रतेधाराअत्यएवानि	७ ३ २१	३१० प्रत्यस्मैपिपीषते	४ ७ १४
४९९ प्रतेधाराअसश्चतः	७ १ १४	६४२ प्रत्यस्यश्रेणयोददृश्र	८ ७ ३
५२८ प्रतेधारामधुमतीः	७ ४ १७	३७६ प्रत्युअदश्यायती	५ ६ १
१३९ प्रतेनावनसमने	२ ६ १८	५३ प्रत्वक्षसःप्रतवसः	१ ६ १३
२१३ प्रतेपूर्वाणिकरणानि	३ ६ २	२२ प्रत्वादूतंवृणीमहे	१ ३ ८
२५२ प्रतेपूर्वाणिकरणानि	४ १ ३०	४८६ प्रत्वानमोभिरिन्दवः	६ ८ ६
२२१ प्रतेवभ्रूविचक्षण	३ ६ ३०	६०१ प्रत्वामुञ्चामिवरुण	८ ३ २४
५१८ प्रतेमदासोमदिरासः	७ ३ १२	३१८ प्रथमभाजंयशसंवयो	४ ८ ६
६१३ प्रतेमहेविदथे	८ ५ ५	१२४ प्रथमाहिसुवाचसा	२ ५ ९
५४२ प्रतेयक्षिप्रतइ	७ ५ ३२	४१६ प्रथमंजातवेदसं	६ २ १३
६१९ प्रतेरथंमिथूकृतं	८ ५ २०	६५६ प्रथश्चयस्यसप्रथश्च	८ ८ ३४
५६४ प्रतेरददूरुणोयातवे	८ ३ ६	५८२ प्रथिष्टयस्यवीरकर्म	८ १ २६
२२१ प्रतेवोचामवीर्या	३ ६ २८	२७१ प्रथिष्टयामन्पृथिवी	४ ३ २३
४८६ प्रतेसोतारओणयोः	६ ८ ६	१५७ प्रदक्षिणिदभिगृणन्ति	२ ८ ११
११३ प्रतंविक्विमवक्म्यो	२ ४ ५	५२८ प्रदानुदोदिव्योदानु	७ ४ १९
४०९ प्रत्नवज्जनयागिरः	६ १ ८	५६१ प्रदीधितिर्विश्ववारा	२ ८ २२
५१२ प्रत्नान्मानादध्याये	७ २ ३०	१६१ प्रदेवत्राब्रह्मणे	७ ७ २३
४०७ प्रत्नोहिकमीड्योअध्व	५ ८ ३६	५०८ प्रदेवमच्छामधुमन्तः	७ २ १९

क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
५ प्रदेवंदेववीतये	४ ५ २९	५३३ प्रपुनानायवेधसे	७ ५ ६
४ प्रदेवंदेव्याधिया	८ ८ ३४	४८ प्रपूतास्तिग्मशोचिषे	१ ५ २८
८ प्रदेवोदासोअग्निः	६ ७ १३	३६५ प्रपूर्वजेपितरानव्यसी	५ ४ २०
३ प्रद्यावायज्ञैःपृथिवीऋ	२ ३ २	३९९ प्रपूषणंवृणीमहे	५ ७ ३२
५ प्रद्यावायज्ञैःपृथिवीन	५ ४ २०	५०८ प्रप्यायस्वप्रस्यन्दस्व	७ २ १८
६ प्रद्युम्नायप्रशवसे	५ ८ ३३	४८४ प्रप्रक्षयायपन्यसे	६ ७ ३२
४ प्रधन्वासोमजागृविः	७ ५ ६	६२ प्रप्रपूषणस्तुविजा	२ २ २
१ प्रधाराअस्यशुष्मिणः	६ ८ २०	४५६ प्रप्रवस्त्रिष्टुभामिषं	६ ५ ५
३ प्रधारामध्वोअग्रियः	६ ७ २८	३४० प्रप्रायमग्निर्भरतस्य	५ २ ११
८ प्रनव्यसासहसःसूनुम	४ ५ ८	८६ प्रप्रावोअस्मेस्वय	२ १ १७
७ प्रनिम्नेनेवासिन्धवः	६ ८ ७	१५० प्रबभ्रवेववृषभायश्वि	२ ७ १७
३ प्रनुयदेषांमहिनाचि	२ ५ ५	३७० प्रबाहवासिसृतंजीव	५ ५ ४
१ प्रनुवयंसुतेयातेकृतानि	४ १ २६	३६६ प्रबुध्न्यावईरतेमहांसि	५ ४ २४
४ प्रनुवोचासुतेषुवां	४ ८ २५	४०६ प्रबोधयोषोअश्विना	५ ८ ३३
७ प्रनूनंजातवेदसं	८ ८ ४६	८३ प्रबोधयोषःपृणतो	२ १ ८
४ प्रनूनंजायतामयं	८ २ २	४३४ प्रब्रह्माणिनभाकवत्	६ ३ २४
६ प्रनूनंधावतापृथक्	६ ७ ५	३६१ प्रब्रह्माणोअङ्गिरसोन	५ ४ ९
५ प्रनूनंब्रह्मणस्पतिः	१ ३ २०	३५७ प्रब्रह्मैतुसदनादृतस्य	५ ४ १
७ प्रनूमहित्वंवृषभस्य	१ ४ २५	३९६ प्रभर्तारथंगव्यन्तं	५ ७ २३
१ प्रनूसमर्तःशवसा	१ ५ ८	५७३ प्रभूर्जयन्तंमहां	८ १ १
५ प्रनेमस्मिन्ददृशे	८ १ ६	४५१ प्रभंगीशूरोमघवीतुवी	६ ४ ३९
२ प्रनोयच्छत्र्यमा	८ ७ २९	४४० प्रभंगदुर्मतीनां	६ ४ ४
० प्रनःपूषाचरथंविश्वदे	८ ४ २५	४६५ प्राभृतृत्वंसुदानवः	६ ६ ४
१ प्रपथेपथामजनिष्ट	७ ६ २४	६३ प्रमन्दिनेपितुमदर्चता	१ ७ १२
९ प्रपर्वतानामुशतीउप	३ २ १२	३९ प्रमन्महेशवसानाया	१ ५ १
९ प्रपवमानधन्वासि	६ ८ १४	५९७ प्रमातुःप्रतरंगुह्यं	८ ३ १४
४ प्रपस्त्या३मदितिसि	३ ८ ६	१८६ प्रमात्राभीरिरिचे	३ ३ १०
८ प्रपीपयवृषभजिन्ववा	३ १ १५	५६३ प्रमायुयुजेप्रयुजः	७ ८ १
६ प्रपुनानस्यचेतसा	६ ८ ६	३७२ प्रमित्रयोर्वरुणयोः	५ ५ ८

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	
४७७ प्रमित्रायप्रार्थम्णे	६ ७ ६	
५७५ प्रमेनमीसाप्यइषे	८ १ ६	
३७७ प्रमेपन्थादेवयानाअट्ट	५ ५ २३	
४७९ प्रमंहिष्ठायगायत	६ ७ १४	
३६ प्रमंहिष्ठायबृहतेबृह	१ ४ २२	
१६३ प्रयआरुःशितिपृष्ठस्य	३ १ १	
३६१ प्रयज्ञएतुहेत्वोनसप्तिः	५ ४ १०	
२४९ प्रयज्ञएत्वानुषक्	४ १ २०	
२६९ प्रयज्यवोमरुतोभ्राजट्ट	४ ३ १७	
६० प्रयत्तेअग्नेसूरयः	१ ७ ५	
९५ प्रयत्पितुःपरमान्	२ २ ८	
१८१ प्रयत्सिन्धवःप्रसवंयथा	३ २ २०	
६० प्रयदग्नेःसहस्रतः	१ ७ ५	
२४ प्रयदित्थापरावतः	१ ३ १८	
११६ प्रयदित्थामहिनानृ	२ ४ १४	
६० प्रयज्जंदिष्ठएषां	१ ७ ५	
५२ प्रयद्रथेषुपृषतीरयु	१ ६ ९	
४०२ प्रयद्वस्त्रिष्टुभमिषं	५ ८ १८	
५९६ प्रयद्वहध्वेमरुतः	८ ३ ११	
१२० प्रयद्वहेथेमहिनारथस्य	२ ४ २४	
३२९ प्रयद्वामित्रावरुणास्पू	५ १ १०	
५७० प्रयमन्तर्दृषसवासः	७ ८ २३	
१०० प्रयन्तमित्परि	२ २ २२	
३४७ प्रयन्तियज्ञंविपयन्तिव	५ ३ ३	
१७२ प्रयन्तुवाजास्तविषीभि	३ १ २६	
७९ प्रयाघोषेभृगवाणेन	१ ८ २२	
५७७ प्रयाजान्मेअनुयाजान्	८ १ ११	
३९२ प्रयाजिगातिस्वर्गलेवन	५ ७ ८	
२३ प्रयातशीभमाशुभिः	१ ३ १४	

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	
३८५ प्रयाभिर्यासिदाश्वांसम	६ ७ १	
३२६ प्रयामहिम्नामहिनासु	४ ८ ३	
५६५ प्रयाःसिस्त्रतेसूर्यस्य	७ ८ ८	
४८३ प्रयुजोवाचोअग्रियः	६ ७ २	
२६३ प्रयुज्जतीदिवएतिब्रुवा	४ ३ ३	
४९५ प्रयेगावोनभूर्णयः	६ ८ ३	
३४५ प्रयेगृहादममदुस्त्वाया	५ २ २	
२८४ प्रयेजातामहिनायेचनु	४ ४ ३	
२८४ प्रयेदिवोबृहतःशृणिवरे	४ ४ ३	
५६५ प्रयेदिवःपृथिव्यान	८ ३ १	
२३४ प्रयेधामानिपूर्वार्ण्य	३ ८ ८	
६०७ प्रयेमित्रंप्रार्थमणं	८ ४ १	
२६७ प्रयेमेवन्ध्वेषे	४ ३ १	
३७६ प्रयेययुरवृकासोरथा	५ ५ २	
२६५ प्रयेवसुभ्यईवदानमोदुः	४ ३ ३	
५१ प्रयेशुंभंतेजनयो	१ ६ ६	
४४५ प्रयोननत्ते	६ ४ १	
४७७ प्रयोवांमित्रावरुणा	६ ७ ७	
४७९ प्रयंरायेनिनीषसि	६ ७ १	
५१४ पराजावाचंजनयन्	७ ३ ३	
६०६ परुद्रेणययिनायन्ति	८ ४ २	
५२० प्ररेभएत्यतिवारं	७ ३ १	
४६७ प्रवइन्द्रायबृहते	६ ६ १	
३५२ प्रवइन्द्रायमादनं	५ ३ १	
४२७ प्रवउग्रायनिष्ठुरे	६ ३ ३	
१४८ प्रवणकोमिमय	२ ७ १	
२६१ प्रवएतेसुयुजोयामन्नि	४ २ २	
२२० प्रवताहिकृतूनामा	३ ६ २	
६४२ प्रवत्तेअग्नेजनिमा	८ ७ ३	

क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग
८ प्रवत्वतीयंपृथिवीमरु	४ ३ १५	२४५ प्रवेधसेकवयवेद्याय	४ १ ७
७ प्रवद्यामनासुदृत्तारथेन	८ १८	२४ प्रवेपयन्तिपर्वतान्	१ ३ १८
२ प्रवर्तयदिवोअश्मान	५ ७ ८	६५४ प्रवोग्रावाणःसविता	८ ८ ३३
१ प्रवस्पलकन्तसुविताय	४ ३ २४	५६२ प्रवोच्छारिरिचेदेवयुः	७ ७ २९
५ प्रवाचमिन्दुरिष्यति	६ ७ ३९	१६७ प्रवोदेवायाग्रये	३ १ १३
३ प्रवाच्यंवचसःकिं	३ ५ २	३३९ प्रवोदेवंचित्सहसानम	५ २ १०
९ प्रवाच्यंशश्वधावीर्यं	३ २ १३	५१९ प्रवोधियोमन्द्रयुवः	७ ३ १५
३ प्रवाजमिन्दुरिष्यति	६ ८ २५	७ प्रवोभ्रियंतइन्दवः	१ १ २६
० प्रवाताइवदोधतः	८ ६ २६	२६८ प्रवोमरुतस्तविषाउद	४ ३ १४
२ प्रवातावान्तिपतयन्ति	४ ४ २७	३५८ प्रवोमहीमरमतिकृणु	५ ४ २
३ प्रवामन्धांसिमद्यान्य	५ ५ १४	२८४ प्रवोमहेमतयोयन्तुवि	४ ४ ३३
६ प्रवामर्चन्त्युक्थिनः	३ १ ११	५७६ प्रवोमहेमन्दमानाय	८ १ ९
६ प्रवामवोचमश्विनाधि	३ ७ २१	३५२ प्रवोमहेमहिबृधेभरध्वं	५ ३ १६
२ प्रवामश्रोतुसुष्टुतिः	१ १ ३३	३९ प्रवोमहेमहीनमो	१ ५ १
८ प्रवायुमच्छाबृहतीमनी	४ ८ ५	८५ प्रवोमहेसहसा	२ १ १३
९ प्रवावृजेसुप्रयावर्हिरेषां	४ ४ ६	२७६ प्रवोमित्रायगायत	४ ४ ६
५ प्रवादंसांस्यश्विनाव	१ ८ १२	३६१ प्रवोयज्ञेषुदेवयन्तोअ	५ ४ १०
० प्रवानिचेरुःककूहोव	२ ४ २५	२२ प्रवोयहंपुरुणां	१ ३ ८
४ प्रवांमहिद्यवीअभि	३ ८ ८	२५८ प्रवोरयियुक्ताश्वंभर	४ २ १३
३ प्रवांरथोमनोजवाइय	५ ५ १४	१७३ प्रवोवाजाअभिद्यवः	३ १ २८
० प्रवांशरहान्वृषभोननि	२ ४ २६	२५८ प्रवोवायुंरथयुजंकृणु	४ २ १४
० प्रवांशमित्रावरुणावृ	५ ५ ३	५८६ प्रवोवायुंरथयुजं	८ २ ७
५ प्रवांस्तोमाःसुवृक्तयः	५ ८ २९	१०१ प्रवःपान्तमन्धसो	२ २ २५
७ प्रविश्वसामर्त्रात्रवत्	४ १ १४	८० प्रवःपान्तरघुमन्यवो	२ १ १
१ प्रविष्णवेशूष	२ २ २४	२३ प्रवःशर्धायघृष्वये	१ ३ १२
४ प्रवीरमुग्रं	६ ४ १७	३३८ प्रवःशुक्रायभानबेभर	५ २ ५
४ प्रवीरयाशुचयोदद्विरे	५ ६ १२	४२४ प्रवःशंसाम्यद्रुहः	६ २ ३३
८ प्रवीरायप्रतवसेतुराय	४ ८ ७	२९५ प्रवःसखायोअग्रये	४ ५ २५
८ प्रवृण्वन्तोअभियुजः	६ ८ ११	१३८ प्रवःसतांज्येष्ठतमाय	२ ६ १७

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२५९ प्रशन्तमावरुणंदीधि	४ २ १७	९१ प्रसुज्येष्ठनिचिराभ्यां	२ १ २
१९९ प्रशर्धआर्तप्रथमं	३ ४ १४	५३२ प्रसुन्वानस्यान्धसः	७ ५
२६८ प्रशर्धायमारुतायस्व	४ ३ १४	५२३ प्रसुमेधागातुवित्	७ ४
५०५ प्रशुक्रासोवयोजुवः	७ २ ६	५६४ प्रसुवआपोमहिमानं	८ ३
३५५ प्रशुक्रेतुदेवीमनीधा	५ ३ २५	५०६ प्रसुवानइन्दुरक्षाः	७ २ १
३८३ प्रशुन्ध्युवंदरुणायप्रे	५ ६ १०	५३७ प्रसुवानोअक्षाःसहस्र	७ ५ २
६०७ प्रशोशुचत्याउषसो	८ ४ १६	४९२ प्रसुवानोधारयातना	६ ८ २
४१४ प्रशंसमानोअतिथिर्न	६ १ ३०	४६ प्रसुविश्वान्नक्षसो	१ ५ २
२३ प्रशंसागोष्वध्न्यं	१ ३ १२	४४४ प्रसुश्रुतंसुर	६ ४ १
२६६ प्रश्यावाश्वधृष्ण्या	४ ३ ८	२१७ प्रसुषविभ्योमरुतो	३ ६ १
२६९ प्रश्येनोनमदिरमंशुम	४ ६ १०	२५६ प्रसुष्टुतिःस्तनयन्तरुव	४ २ १
२५८ प्रसक्षणादिव्यःकणव	४ २ १३	४७६ प्रसुस्तोमंभरतधाजय	६ ७
४२४ प्रसक्षयंतिरतेविम	६ २ ३३	१७५ प्रसूतइन्द्रउवताहरि	३ २
२३७ प्रसद्योअग्नेअत्ये	३ ८ १३	६५१ प्रसूतोभक्षमकरंचरौ	८ ८ २
५७४ प्रसप्तगुमृतधीतिं	८ १ ४	६५४ प्रसूनवऋभूणां	८ ८ ३
४६० प्रसप्तवधिराशसा	६ ५ १९	४२४ प्रसूनएत्वध्वरः	६ २
१७४ प्रसप्तहोतासनकादरो	३ १ ३४	२५९ प्रसूमहेसुशरणायमे	४ २
१९५ प्रसमित्रमर्तोअस्तु	३ ४ ५	५२५ प्रसेनानीःशूरोअग्ने	७ ४
३३० प्रसम्राजेबृहतेमन्मनु	५ १ १२	४१५ प्रसोअग्नेतवोतिभिः	६ १
२८३ प्रसम्राजेबृहदर्चा	४ ४ ३०	३८५ प्रसोताजीरोअध्वरेष्व	५ ६
३४९ प्रसम्राजोअसुरस्यप्रश	५ २ ९	५३५ प्रसोमदेववीतये	७ ५
४११ प्रसम्राजंचर्षणीनां	६ १ २०	५०३ प्रसोममधुमत्तमः	७ १
४९७ प्रसवेतउदीरते	७ १ ७	५०६ धसोमयाहिधारया	७ २
६५५ प्रससाहिषेपुरुहूत	८ ८ ३८	५३७ प्रसोमयाहीन्द्रस्य	७ ५
३६७ प्रसाकमुक्षेअर्चताग	५ ४ २८	५१५ प्रसोमस्यपवमानस्य	७ ३
१०० प्रसाक्षितिरसुर	२ २ २०	५०५ प्रसोमायव्यश्ववत्	७ २
३६८ प्रसावाचिसुष्टुतिर्मघो	५ ४ २८	४८९ प्रसोमासोअधन्विषुः	६ ८
१४७ प्रसीमादित्योअसृजत्	२ ७ ९	४६२ प्रसोमासोमदच्युतः	६ ८
५६२ प्रसुगमन्ताधियसानस्य	७ ७ २९	४६२ प्रसोमासोविपरिचितः	६ ८

क्र. सं.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२ प्रसोमासः स्वाध्यः	६ ८ २१	३६० प्रातर्जितं भगमुग्रं हुवेम	५ ४ ८
१ प्रसोमो अतिधारया	६ ८ २०	२७६ प्रातर्देवीमदितिं जोहवी	४ ४ ७
२ प्रस्कंभदेष्णा अनवभ्र	२ ४ २	२७६ प्रातर्यजध्वमश्विनाहि	४ ४ १८
१ प्रस्तुतिर्वीधाम	२ २ २३	४३२ प्रातर्यावभिरागतं	६ ३ २१
६ प्रस्तोकश्चुराधसस्त	४ ७ ३४	२७९ प्रातर्यावाणाप्रथमाय	४ ४ १८
४ प्रस्तोषदुपगासिषत्	६ ५ ३७	१५५ प्रातर्यावाणारथ्येववी	२ ८ ४
४ प्रस्वानासोरथाइव	६ ७ ३४	२८ प्रातर्यावणः सहस्कृत	१ ३ ३२
८ प्रहिकृतुं वृहथो	२ ७ १३	११ प्रातर्युजाविवोधय	१ २ ४
२ प्रहित्वा पूषन्नजिर	२ २ २	५६९ प्रातर्युजं नासत्याधि	७ ८ २१
४ प्रहिन्वानास इन्द्रवः	७ १ ३९	१४० प्रातारथो नवायोजि	२ ६ २१
२ प्रहिन्वानो जनिता	७ ३ २६	८३ प्रातारत्नं प्रातरित्वा	२ १ १०
७ प्रहिरिरिक्त आजसा	६ ६ ११	२२३ प्रातः सुतमपि बोह्यश्च	३ ७ ६
३ प्रहोता जातो महान्	८ १ १	२५० प्रान्यच्चक्रमवृहः सूर्यस्य	४ १ २४
६ प्रहोत्रे पूर्व्यवचः	३ १ ७	५२५ प्रावीविपद्वाच ऊर्मि	७ ४ ७
७ प्रहंसासस्तृपलं मन्युं	७ ४ १२	५६३ प्रावेपामाबृहतो	७ ८ ३
७ प्रह्यच्छामनीषाः	७ ७ १३	४३१ प्रावः स्तोतारं मघवन्न	६ ३ १८
७ प्राक्तुभ्य इन्द्रः प्रवृधः	८ ४ १६	६२१ प्रास्तौ दृष्वौ जात्रृष्वे	८ ५ २७
८ प्राग्नयेत वसे भरध्वंगिरं	५ २ ७	४०४ प्रास्मा ऊर्जघृतश्चुतं	५ ८ २८
४ प्राग्नयेवृहते यज्ञियाय	४ १ ४	३९३ प्रास्मै गायत्रमर्चत	५ ७ ११
७ प्राग्नयेवाचमीरय	८ ८ ४५	५६१ प्रास्मै हिनोत मधु	७ ७ २५
२ प्राग्नये विश्वशुचे धियंधे	५ २ १६	४९१ प्रास्यधारा अक्षरन्	६ ८ १९
२ प्राग्नो न भन्वो रे नव	३ ६ २	५२६ प्रास्यधारा बृहतीः	७ ४ १०
० प्राचीनो यज्ञः सुधितं	५ २ १०	१५८ प्रांचं यज्ञं च कृमवर्धतां	२ ८ १३
४ प्राचीनं बर्हिः प्रदिशा	८ ६ ८	२७ प्रियमेधवदत्रिवत्	१ ३ ३१
४ प्राचीनं बर्हिरो जसा	२ ५ ८	६०२ प्रियातष्टानि मेकपिः	८ ४ १
३ प्राचीमु देवाश्विनाधि	५ ५ १२	३६६ प्रियावो नाम हुवेतुरा	५ ४ २३
० प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रं हवा	५ ४ ८	३४६ प्रियास इत्ते मघवन्नभि	५ २ ३०
६ प्रातरग्निः पुरुषियः	४ १ १०	१४ प्रियो नो अस्तु विशपतिः	१ २ २१
९ प्रातर्जरेथे जरणोव	७ ८ १८	२४६ प्रियंदुग्धनकाम्यं	४ १ ११

पृष्ठांक'	अष्ट' अ.वर्ग.	पृष्ठांक	अष्ट. अ. वर्ग.
६४६ प्रियंश्रद्धेददतः	८ ८ ९	२५ प्रैतुब्रह्मणस्पतिः	१ ३ २०
६१८ प्रीणीताश्वान्हितंजया	८ ५ १९	६११ प्रैतेवदन्तुप्रवयं	८ ४ २६
६२० प्रेताजयतानरः	८ ५ २३	५३ प्रैषामज्मेषुपृथिवी	१ ६ १३
१५६ प्रेतांयज्ञस्यशंभुवा	२ ८ १०	२६० प्रैषःस्तोमःपृथिवी	४ २ १९
६०१ प्रेतोमुञ्चामिनामुतः	८ ३ २४	५१६ प्रोअयासीदिन्दुरि	७ ३ १५
४३१ प्रेदं ब्रह्मवृत्रतूर्येष्वाविथद	३ १९	१२३ प्रोअश्विनाववसेकृणु	२ ५ ५
३३५ प्रेद्धाअग्नेदीदिहिपुरो	५ १ २३	४५१ प्रोअस्माउपस्तुतिं	६ ४ ४०
१६२ प्रेद्वाग्निर्वावृधेसोमेभिः	८ २४	६२० प्रोग्रांपीतिंवृष्णइयमि	८ ५ २४
३८८ प्रेन्द्रस्यवोचंप्रथमाकृता	६ २३	३०० प्रोतयेवरुणमित्रमिन्द्रं	४ ६ १२
६२६ प्रेन्द्राग्निभ्यांसुवच	८ ६ २१	२४१ प्रोत्येअग्नयोअग्निषु	३ ८ २३
५६० प्रेरयसूरोअर्थन	७ ७ २२	३३७ प्रोथदश्वोनयवसेवि	५ २ ३
४७९ प्रेष्ठमुप्रियाणां	६ ७ १४	३०८ प्रोद्रोणेहरयःकर्माग्नम	४ ७ ९
१२३ प्रेष्ठ्वोअतिथिं गृणीषे	२ ५ ४	३७० प्रोरोर्मित्रावरुणा	५ ५ ३
४६५ प्रेष्ठ्वोअतिथिं	६ ६ ५	३६५ प्रोष्ठेशयावह्वेशया	५ ४ २२
५४९ प्रेहिप्रेहिपथिभिः	७ ६ १५	६३८ प्रोष्वस्मैपुरोरथं	८ ७ २१
४८ प्रेह्यभीहिधृष्णुहि	१ ५ २९	५२२ प्रोस्यवद्भिःपथ्याभिः	७ ३ २५

व

४७७ बट्सूर्यश्रवसामहाँअ	६ ७ ८	१९० बलंधेहितनूषुनो	३ ३ २२
४७७ बणमहाँअसिसूर्य	६ ७ ८	३७२ बहवःसूरक्षसः	५ ५ ९
५४६ बतोबतासियमनैव	७ ६ ८	३३३ बह्वीनांपिताबहुरस्य	५ १ १९
४८४ बभ्रवेनुस्वतवसे	६ ७ ३६	६३३ बह्वीःसमाअकरमन्तः	८ ७ ९
१५८ बभ्राणःसूनोसहसो	२ ८ १४	६०९ बळस्यनीथाविपणेश्व	८ ४ २३
४२५ बभ्रुरेकोविषुणःसूनरः	६ २ ३६	९४ बळित्थातद्वपुषे	२ २ ८
४८२ बर्हिःप्राचीनमोजसा	६ ७ २४	२७६ बळित्थादेवानिष्कृतं	४ ४ ५
५० बर्हिर्वायत्स्वपसाय	१ ६ ४	२८३ बळित्थापर्वतानां	४ ४ २९
५४६ बर्हिषदःपितरऽऊती	७ ६ १७	३२४ बळित्थामहिमावां	४ ८ २५
६२० बलविज्ञायस्थविरः	८ ५ २२	४५२ बळत्विषयायधाम्नः	६ ४ ४३

पं.क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१४ बाधसेजनान्वृषभेवम	४ ७ २७	३३३ बृहस्पतिःसमजयद्वसू	५ १ १७
३९ विभयाहित्वावतः	६ ३ ४८	१४३ बृहस्पतेऽतियदर्यो	२ ६ ३१
३७ विभर्तिचाविन्द्रस्यना	७ ५ २१	१६७ बृहस्पतेजुषस्व	३ ४ ९
१४ विभ्रद्वापिहिरण्ययं	१ २ १८	१४८ बृहस्पतेतपुषाश्वेव	२ ७ १२
३४ बीभत्सूनांसयुजंहंस	८ ७ १०	६२० बृहस्पतेपरिदीया	८ ५ २२
२७ बृबदुक्थंहवामहे	६ ३ २	६१५ बृहस्पतेप्रतिमेदेवता	८ ५ १२
३७ बृहतीइवमूनवेरोदसी	१ ४ २५	५९२ बृहस्पतेप्रथमंवाचो	८ २ २३
३३ बृहत्सुम्नःप्रसवीता	३ ८ ४	२३१ बृहस्पतेयापरमापरा	३ ७ २६
३३ बृहत्स्वश्चन्द्रममवद्य	१ ४ १३	३८७ बृहस्पतेयुवमिन्द्रश्चव	५ ६ २२
६७ बृहदिन्द्रायगायत	६ ६ १२	३८८ बृहस्पतेयुवमिन्द्रश्चव	५ ६ २३
८७ बृहदुगायिषेवचोसुर्या	५ ६ २०	६७ बृहस्पतेसदभिन्नःसुगं	१ ७ २४
१७ बृहद्भिरग्नेअर्चिभिः	४ ८ २	२०८ बोधद्यन्माहरिभ्यां	३ ५ १६
११ बृहद्वदन्तिमदिरेण	८ ४ २६	९८ बोधामेअस्यवचसो	२ २ १६
२१ बृहद्वयोबृहतेतुभ्यमग्ने	४ २ २२	३४८ बोधासुमेममवन्वाच	५ ३ ५
६८ बृहद्वयोमघवद्भ्योदधा	५ ४ २८	२७८ बोधिन्मनसारथ्ये	४ ४ १५
४५ बृहद्वयोहिभानवे	४ १ ८	४७० बोधिन्मनाइदस्तुनो	६ ६ २४
१३ बृहद्वरूथंमरुतां	६ १ २८	५८७ ब्रह्मगामश्वंजनयन्त	८ २ ११
५६ बृहन्तइज्जानवोभाक्त्वा	२ ८ १५	५४३ ब्रह्मचतेजातवेदो	७ ५ ३२
३५ बृहन्तइन्नुयेते	२ ६ ६	६२४ ब्रह्मचारीचराति	८ ६ ७
२२ बृहन्तेवगंभरेषु	८ ६ २	४३० ब्रह्मजिन्वतमुतजिन्वतं	६ ३ १६
५८ बृहन्नच्छायोअपला	७ ७ १७	५९२ ब्रह्मणस्पतिरेता	८ ३ १
३८ बृहन्निदिध्मएषां	६ ३ ४२	१४४ ब्रह्मणस्पतेत्वमस्य	२ ६ ३२
३१ बृहस्पतइन्द्रवर्धतनः	३ ७ २७	१४५ ब्रह्मणस्पतेत्वमस्यय	२ ७ ३
७० बृहस्पतिर्नःपरिपातु	७ ८ २३	१४५ ब्रह्मणस्पतेरभवद्यथा	२ ७ ३
७१ बृहस्पतिर्नःपरिपातु	७ ८ २५	१४५ ब्रह्मणस्पतेसुयमस्य	२ ७ ३
७२ बृहस्पतिर्नःपरिपातु	७ ८ २७	६४९ ब्रह्मणाग्निःसंविदानः	८ ८ २०
५६ बृहस्पतिर्नयतुदुर्गहा	८ ८ ४०	१८० ब्रह्मणातेब्रह्मयुजायुन	३ २ १७
३१ बृहस्पतिःप्रथमंजाय	३ ७ २६	३५१ ब्रह्मन्वीरब्रह्मकृतिजुषा	३ १ ३
२० बृहस्पतिरमतहित्यत्	८ २ १८	२९५ ब्रह्मप्रजावदाभर	४ ५ २८

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
६६ ब्रह्माकृणोतिवरुणो	१ ७ २२	५२५ ब्रह्मादेवानांपदवीः	७ ४
३५१ ब्रह्माणइन्द्रोपयाहिवि	५ ३ १२	८ ब्राह्मणादिन्द्रराधसः	१ १ २
४१२ ब्रह्माणस्त्वावययुजा	६ १ २२	३६० ब्राह्मणासोअतिरात्रेन	२ ७
३०१ ब्रह्माणचक्रषेवर्धना	४ ६ १६	३३४ ब्राह्मणासःपितरःसो	५ १ २
१११ ब्रह्माणभेमतयःशंसु	२ ३ २४	३९० ब्राह्मणासःसोमिनोवा	५ ७
३१२ ब्रह्माणंब्रह्मवाहसं	४ ७ २२	६०८ ब्राह्मणोस्यमुखमासी	८ ४ १६
४६८ ब्रह्मातइन्द्रागिर्वणः	६ ६ १३		

भ

३६० भगएवभगवाँअस्तुदे	५ ४ ८	५५६ भद्रंनोअपिवातय	७ ७ १
३६० भगप्रणेतभगसत्यरा	५ ४ ८	४१४ भद्रंमनःकृणुष्ववृत्रतूर्ये	६ १ ३
१३ भगभक्तस्यतेवयं	१ २ १३	६५० भद्रंवैवरंवृणते	८ ८ २
८१ भगस्यस्वसावरुणस्य	२ १ ४	२१७ भरद्यदिविरतो	३ ६ १
१५४ भगंधियंवाजयन्तःपुर	२ ८ ३	२६५ भरद्वाजायसप्रथः	४ ५ २
४७१ भद्रंभद्रंनआभरे	६ ६ २६	३१७ भरद्वाजायावधुत्तत	४ ८
२५१ भद्रमिदंरुशमाअग्नेअ	४ १ २८	५८ भरामेधमंकृणवा	१ ६ ३
३८७ भद्रमिद्भद्राकृणवत्सर	५ ६ २०	६१७ भरायसुभरतभाग	८ ५ १
५९० भद्राअग्नेर्वध्यूश्वस्य	८ २ १९	१४३ भरेषुहव्योनमसोप	२ ६ ३
२०४ भद्रातेअग्नेस्वनीक	३ ५ ५	५८५ भरेष्विन्द्रंसुहवं	८ २
७३ भद्राअश्वाहरितःसूर्य	१ ८ ७	५८३ भर्गोहनामोतयस्य	८ १ २
२१४ भद्रातेहस्तासुकृतो	३ ६ ६	५९० भवाद्युम्नीवाध्यूश्व	८ २ १
३२७ भद्राददृत्तउर्वियाविभा	५ १ ५	५४४ भवानोअग्नेऽवितोत	७ ६
५२७ भद्रावस्त्रासमन्या	७ ४ ११	१६९ भवानोअग्नेसुमनाउपे	३ १ १
४१४ भद्रानोअग्निराहुतो	६ १ ३२	१०२ भवामित्रोनशेव्यो	२ २ २
५४२ भद्रोभद्रयासचमान	७ ५ ३१	३७ भवावरूथंगृणतेविभा	१ ४ २
५४ भद्रंकर्णोभिःशृणुयाम	१ ६ १६	३५३ भवावरूथंगमघवन्मघो	५ ३ १
२०६ भद्रंतेअग्नेसहसि	३ ५ ११	४८१ भारतीपवमानस्य	६ ७ २
५५४ भद्रंनोअपिवातयमनः	७ ७ २	१२४ भारतीलेसरस्वति	२ ५

क्रं.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
६ भास्वतीनेत्री	१ ६ २५	१११ भूरिचकर्थयुज्येभिः	२ ३ २५
२ भास्वतीनेत्रीसूनृतानां	१ ८ १	३६७ भूरिचक्रमरुतःपित्र्या	५ ४ २६
७ भिनत्पुरोनवति	२ १ १६	३६ भूरितइन्द्रवीर्यं	१ ४ २२
१० भिनद्गिरिशवसा	३ ५ २१	६२७ भूरिदत्तोभिर्वचनेभिः	८ ६ १५
८ भिनद्वलमंगिरोभिः	२ ६ १६	२२१ भूरिदाभूरिदेहिनो	३ ६ ३०
३६ भिन्धिविश्वाअपद्धि	६ ३ ४९	२२१ भूरिदाह्यासिश्रुतःपुरु	३ ६ ३०
८० भीतायनाधमानाय	४ ४ २०	२३९ भूरिनामवन्दमानोद	३ ८ १७
४७ भीमोविवेषायुधेभिरेषां	५ ३ ३	४५८ भूरिभिःसमहृष्टाषि	६ ५ १०
७ भुज्युमंहसःपिपृथो	८ २ ११	३४८ भूरिहितेसधनामानुषे	५ ३ ६
५ भुरन्तुनोयशसः	८ ३ ६	१२२ भूरिद्वेअचरंतिचरंत	२ ५ २
२३ भुवत्तितस्यमज्यो	६ ८ २४	११२ भूरीणिभद्रानर्येषु	२ ४ २
१८ भुवनस्यपितरंगीभिरा	४ ८ ६	१७० भूरीणिहित्वेदधिरेअ	३ १ १९
४५ भुवश्चक्षुर्महच्छतस्य	७ ६ ३	३६ भूरीतइन्द्रवीर्यं१तव	१ ४ २२
७६ भुवस्त्वामिन्द्रब्रह्मणा	८ १ ६	५४५ भूरीदिन्द्रउदिनक्षन्तं	७ ६ ४
०१ भुवोजनस्यदिव्यस्यरा	४ ६ १४	४४७ भूरीदिन्द्रस्यवीर्यं	६ ४ २६
४५ भुवोयज्ञस्यरजसः	७ ६ ४	५९३ भूर्जज्ञउत्तानपदो	८ ३ १
०९ भुवोऽवितावामदेवस्य	३ ५ २०	९४ भूषन्नयोऽधिबभूषु	२ २ ६
२८ भूम्याअन्तंपर्येकेचर	८ ६ १७	२२१ भूमिश्चिद्वासितूतुजिः	३ ६ २७
०५ भूयइद्रावृधेवीर्या	४ ७ २	६२३ भोजमश्वाःसुष्ठुवाहः	८ ६ ४
१६ भूयसावस्नमचरत्	३ ६ १२	६२३ भोजाजिग्युःसुरभि	८ ६ ४
९७ भूयामतेसुमतौवाजि	५ ७ २५	६२३ भोजायाश्वंसंमृजन्ति	८ ६ ४
२१ भूयामोषुत्वावतः	३ ६ २८	१३९ भोजंत्वामिन्द्रवयं	२ ६ २०
६४ भूरिकर्मणोवृषभायवृ	१ ७ १७		

म

८२ मत्तूकनायाःसख्यंनव	८ १ २७	४२६ मक्षुदेववतोरथः	६ २ ४०
८३ मत्तूकनायाःसख्यंनवी	८ १ २८	५८२ मक्षूनवाहिःप्रजायाः	८ १ २७
५५ मक्षुतातइन्द्रदानाप्रसः	७ ७ ८	३२८ मक्षूनयेषुदोहसेचिद	५ १ ७

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२२८ मत्तूहिष्मागच्छथईव	३ ७ १६	२७७ मध्वऊषुमधूयुवा	४ ४ १
१७६ मखस्यतेतविषस्यप्रजू	३ २ १५	३६७ मध्वोवोनाममारुतंयज	५ ४ २
४८३ मघोनआपवस्वनः	६ ७ ३१	२२९ मध्वःपिबतंमधुपेभिरा	३ ७ २
३५३ मघोनःस्मवृत्रहत्येषुचो	५ ३ १६	५२९ मध्वःसूदंपवस्व	७ ४ १
१८४ मतयःसोमपामुरुं	३ ३ ३	७५ मध्वःसोमस्याश्विना	१ ८ १
४९६ मतीजुष्टोधियाहितः	७ १ १	६२५ मनीषिणःप्रभरध्वं	८ ६ १
११८ मत्तिसनोवस्यइष्टये	२ ४ १६	५१६ मनीषिभिःपवतेपूर्यः	७ ३ १
५२९ मत्तिसवायुमिष्टये	७ ४ १९	२४७ मनुष्वत्त्वानिधीमहि	४ १ १
५२३ मत्तिससोमवरुणं	७ ३ २६	१८ मनुष्वदग्नेअंगिरस्व	१ २ ३
५२९ मत्तिसवायुमिष्टये	७ ४ १९	१७८ मनुष्वदिन्द्रसवनंजुषा	३ २
११७ मत्स्यपायितेमहः	२ ४ १८	६०० मनोअस्याअनआसी	८ ३ २
४ मत्स्वासुशिप्रमन्दि	१ १ १७	४१८ मनोजवसावृषणामद	६ २
४७५ मत्स्वासुशिप्रहारिवस्त	६ ७ ३	४७६ मनोजवाअयमानः	६ ७
६८ मथीद्यदीविष्टो	२ २ १७	५८२ मनोनयेषुहवनेषु	८ १ २
४४ मथीद्यदीविभृतो	१ ५ १५	४४ मनोनयोऽध्वनः	१ ५ १
४८५ मदच्युत्तेतिसादने	६ ७ ३८	५८० ममोन्वाहुवामहे	८ १ १
३९४ मदेनेषितंमद	५ ७ १४	३५३ मन्त्रमखर्वसुधितंसेपश	५ ३ १
४९ मदेमदोहिनो	१ ६ २	१७४ मन्थतानरःकविमद्वय	३ १ ३
५५ मधुनक्तमुतोषसो	१ ६ १८	५९३ मन्दमानऋतादधि	८ ३
३३१ मधुनोद्यावापृथिवीमि	५ १ १४	३९८ मन्दन्तुत्वामघवन्निन्द्रे	५ ७ ३
५२२ मधुपृष्ठंघोरमयास	७ ३ २५	८६ मन्दन्तुत्वामन्दिनो	२ १ २
२३५ मधुमतीरोषधीर्द्यावआ	३ ८ ९	१५३ मन्दस्वहोत्रादनुजोषम	२ ८
६ मधुमन्तंतनूनपात्	१ १ २४	४०२ मन्दस्वासुस्वर्णर	५ ८ १
५५६ मधुमन्मेपरायणं	७ ७ १०	८१ मन्दामहेदशतयस्य	२ १
५५ मधुमान्नोवनस्पति	१ ६ १८	३२ मन्दिष्टयदुशनेकाव्येस	१ ४ १
५५ मधुवाताऋतायते	१ ६ १८	६६ मन्द्रजिह्वाजुगुर्वणी	२ २ १
४८७ मधोर्धारामनुत्तर	६ ८ ७	४८२ मन्द्रयासोमधारया	६ ७ २
५८२ मध्यायत्कत्वमभवत्	८ १ २७	३०९ मन्द्रस्यकवेर्दिव्यस्य	४ ७ १
२९१ मध्येहोतादुरोणेबर्हि	४ ५ १४	५०८ मन्द्रस्यरूपंविबिदुः	७ २ २

क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
८ मन्द्राकृणुध्वंधियआ	८ ५ १८	४६२ मरुत्वन्तमृजीषिणं	६ ५ २७
२ मन्द्रोहोतागृहपतिः	१ ३ ८	१८७ मरुत्वन्तंवृषभं	३ ३ ११
१ मन्द्रंहोतारमुशिजोयवि	५ २ १३	२९८ मरुत्वन्तंवृषभंवावृधानं	४ ६ ८
३ मन्द्रंहोतारमुशिजो	८ १ १	१२ मरुत्वन्तंहवामह	१ २ ९
७ मन्द्रंहोतारमृत्विजं	६ ३ ३७	४६२ मरुत्वाँइन्द्रमीद्वः	६ ५ २८
० मन्द्रंहोतारंशुचिमद्वया	२ ८ १९	१८६ मरुत्वाँइन्द्रवृषभो	३ ३ ११
९ मन्युरिन्द्रोमन्युरेवा	८ ३ १८	२६६ मरुत्सुबोदधीहि	४ ३ ८
३ मन्येत्वायज्ञियंयज्ञिया	६ ६ ३२	६३ मरुत्स्तोत्रस्यवृजनस्य	१ ७ १३
२ ममच्चनतेमघवन्	३ ५ २६	४१६ मर्तश्चिद्वोनृतमोरुक्मव	६ १ ४०
२ ममच्चनत्वायुवतिः	३ ५ २६	४०७ मर्ताअमर्त्यस्यते	५ ८ ३५
९ ममत्तुत्वादिव्यःसोमः	८ ६ २०	३३४ मर्माणितेवर्मणाद्धाद	५ १ २२
० ममत्तुनःपरिज्मावसर्हा	१ १ १	५०४ मर्मजानासआयवो	७ १ ३९
४ ममत्वासूरउदिते	५ ७ १५	५२६ मर्योनशुभ्रस्तन्वं	७ ४ ९
५ ममदेवाविहवेसन्तु	८ ७ १५	४७३ महउग्रायतवसेसुवृक्ति	६ ६ ३३
७ ममद्विताराष्ट्रत्रियस्य	३ ७ १७	५२९ महत्तत्सोमोमहिषः	७ ४ १९
८ ममपुत्राःशत्रुहणो	८ ८ १७	५७६ महत्तदुल्बंस्थविरं	८ १ १०
० ममब्रह्मेन्द्रयाहच्छा	२ ६ २२	१६२ महत्तद्वःकवयः	३ ३ २७
५ ममाग्नेवर्चोविहवेषु	८ ७ १५	५७९ महत्तन्नामगुह्यंपुरुस्पृक्	८ १ १६
४ मयासोअन्नमत्तियो	८ ७ ११	५६६ महदद्यमहतामा	७ ८ ११
६ मयिदेवाद्रविणमा	८ ७ १५	२२६ महश्चर्कर्म्यर्वतःऋतुप्रा	३ ७ १३
८ मयोदधेमेधिरःपूतद	२ ८ १३	११४ महश्चित्त्वमिन्द्रयतएता	२ ४ ८
२ मयोभूर्वातोअभिवातु	८ ८ २७	२०७ महश्चिदग्रएनसो	३ ५ १२
६ मरुतोमारुतस्यनः	६ १ ४०	४२१ महान्तामित्रावरुणा	६ २ २१
३ मरुतोयद्वबोदिवः	५ ८ २०	११२ महान्तोमद्वाविम्बो	२ ४ ३
३ मरुतोयद्वबोबलं	१ ३ १४	२८२ महान्तंकोशमुदचानि	४ ४ २८
२ मरुतोयस्यहिक्तये	१ ६ ११	४८० महान्तंत्वामहीरनु	६ ७ १८
४ मरुतोवीलुपाणिभिः	१ ३ १७	४०८ महान्तंमहिनावयं	६ १ ५
७ मरुतःपिबतऋतुना	१ १ २८	१६३ महान्तसधस्थेध्रुवआनि	२ ८ २६
९ मरुत्वतोअप्रतीतस्य	४ २ १८	१८१ महाँअमत्रोवृजनेवि	३ २ १९

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१८६ महाँअसिमहिष	३ ३ १७	१०० महीयत्रमहिना	२ २ २
५०६ महाँअसिसोमज्येष्ठः	७ २ १०	१७७ महीयदिधिषणाशिश्न	३ २
३४१ महाँअस्यध्वरस्यप्रके	५ २ १४	३१२ महीरस्यप्रणीतयः	४ ७ २
१६५ महाँआदित्योनमसो	३ ४ ५	४०८ महीरस्यप्रणीतयः	६ १
२९८ महाँइन्द्रोनृवदाचर्षणि	४ ६ ७	७६ महीवामूतिरश्विना	१ ८ १
४०१ महाँइन्द्रोयओजसा	५ ८ ९	१९३ महीसमैरच्च	३ ३ ३
४ महाँइन्द्रःपरश्वनु	१ १ १५	३६३ महेचनत्वामद्रिवः	५ ७ १
१८१ महाँउग्रोवावृधेवीर्याय	३ २ १९	२८० महेनोअद्यबोधयोषो	४ ४ २
३५२ महाँउतासियस्यते	५ ३ १६	३७६ महेनोअद्यसुवितायबो	५ ५ २
१६० महाँऋषर्देवजा	३ ३ २०	४४ महेयत्पित्रर्ईरसं	१ ५ १
२८ महिकेरवऊतये	१ ३ ३१	३८० महेशुल्कायवरुणस्य	५ ६
१७७ महिक्षेत्रंपुरुश्चन्द्रंविबि	३ २ ७	५६६ महोअग्नेःसमिधानस्य	७ ८ १
१७६ महिज्योतिर्निहितंवत्त	३ २ ३	२ महोअर्णःसरस्वती	१ १
५६७ महिज्योतिर्बिभ्रतंत्वा	७ ८ १३	३१७ महोदेवान्यजसिय	४ ८
६५७ महित्रीणामवोस्तु	८ ८ ४३	२६९ महोद्रुहोअपविश्वायु	४ ६
१६४ महित्वाष्ट्रमूर्जयन्तीरजु	३ १ १	३३६ महोनोअग्नेसुवितस्य	५ १ २
६१० महिद्यावापृथिवीभूत	८ ४ २६	५०१ महोनोरायआभर	७ १ २
५१२ महिप्सरःसुकृतंसोम्यं	७ २ ३१	१८० महोमहानिपनयंत्यस्य	३ २ १
२५४ महिमहेतवसेदीध्येनून्	४ २ १	२०२ महोरुजामिवंधुता	३ ४ २
१९१ महिमहेदिवेअर्चा	३ ३ २४	४२० महोविश्वँअभिषतो	६ २ १
५७९ महिम्नएषांपितरः	८ १ १८	५५५ महोयस्पतिःशवसो	७ ७
३१६ महिराधोविश्वजन्यं	४ ७ ३४	९९ महःसरायएषते	२ २ १
४४१ महिवोमहतामवो	६ ४ ७	४४० महःसुवोअरमिषेस्तवा	६ ४
४५४ महिवोमहतामवो	६ ४ ५१	१७७ मद्यातेसरुयंवशिमश	३ २
४१ महिषासोमायिन	१ ५ ७	६३६ मद्यांयजन्तुममयानि	८ ७ १
२३४ महीद्यावापृथिवीइह	३ ८ ८	५७४ मद्यांत्वष्ट्रावज्रमतत्तत्	८ १
११ महीद्यौःपृथिवीचनः	१ २ ६	७९ माकस्मैधातमभ्यामि	१ ८ २
२३४ महीमित्रस्यसाधयः	३ ८ ८	३८६ माकस्यनोअररुषो	५ ६ १
५३० महीमेअस्यवृषनाम	७ ४ २१	२०१ माकस्ययज्ञसदमित्	३ ४ २

क्र.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
७ माकस्याद्भुतक्रतू	४ ४ ८	३९४ मात्वासोमस्यगल्दया	५ ७ १३
७ माकाकंबीरमुद्धोवन	४ ८ ४	४९ मादयस्वसुतेसचा	१ ६ २
१ माकिरेनापथागात्	५ ८ ८	६३ मादयस्वहारिभिर्येत	१ ७ १३
६ माकिर्नएनासख्यावि	७ ७ ९	१७३ माध्यंदिनेसवनेजातवे	३ १ ३१
२ माकिर्नेशन्माकीरिष	४ ८ २०	१८९ माध्यंदिनस्यसवन	३ ३ १७
५ माकुध्यगिन्द्रशूर	७ ७ ८	४७४ मानइन्द्रपरावृणक्	६ ६ ३७
३ माचिदन्यद्विशंसत	५ ७ १०	३६५ मानइन्द्रपीयत्रवे	५ ७ १६
८ माच्छेन्नरश्मीरितिना	१ ७ २८	४७० मानइन्द्राभ्या रेदिशः	६ ६ २०
१ माजस्वनेवृषभनोररी	४ ७ १८	४३९ मानएकस्मिन्नागासि	६ ३ ४८
८ मातलीकव्यैर्यमोअंगि	७ ६ १४	७३ मानस्तोकेतनयेमान	१ ८ ६
३ माताचयत्रदुहिता	३ ३ ३०	२०३ मानिन्दतयइमां	३ ५ १
२ मातादेवानामदिते	१ ८ ४	३३६ मानोअग्नेदुर्भृतयेसचैषु	५ १ २७
८ मातापितरमृतआवभा	२ ३ १५	१६८ मानोअग्नेऽमतये	३ १ १६
७ मातारुद्राणांदुहिताव	६ ७ ८	१२५ मानोअग्नेऽवसृजो	२ ५ १०
२ मातुर्दिधिषुमब्रवं	४ ८ २१	३३६ मानोअग्नेऽवीरतेपरा	५ १ २६
१ मातुष्पदेपरमेशुक्रआ	४ २ २२	४४ मानोअग्नेसख्यापि	१ ५ १६
७ मातेअमाजुरोयथा	६ २ ३	३५४ मानोअज्ञातावृजनादु	५ ३ २१
६ मातेअस्यांसहसावन्प	५ २ ३०	१३२ मानोअरातिरीशत	२ ५ २८
७ मातेगोदत्रनिररामरा	६ २ ४	३४ मानोअस्मिन्मघवन्	१ ४ १७
१ मातेराधांसिमातऊत	१ ६ ८	४६१ मानोअस्मिन्महाधने	६ ५ २६
५ मातेवयज्जरसेपप्रथानो	४ १ ७	४६० मानोगव्येभिरश्व्यै	६ ५ २०
० मातेहरीवृषणावीत	३ २ १७	१४९ मानोगुह्यारिपआयो	२ ७ १५
० मात्रपूषन्नाघृणइरस्यो	५ ४ ७	४६१ मानोदेवानांविशः	६ ५ २५
० मात्रेनुतेसुमितो	७ ७ २३	३५२ मानोनिदेचवक्तवे	५ ३ १५
६ मात्वाग्निध्वनयीद्धूमगर	३ ३ ६	३ मानोमर्ताअभिद्रुहन्	१ १ १०
६ मात्वातपत्प्रियआत्मा	२ ३ १०	४४९ मानोमर्तायरिपवेरक्ष	६ ४ ३३
९ मात्वामूराअविष्यवो	६ ३ ४६	२१३ मानोमर्धाराभरा	३ ६ ४
० मात्वारुद्रचुक्रुधामान	२ ७ १६	७३ मानोमहान्तमुतमानो	१ ८ ६
७ मात्वाशयेनउद्धधीन्मा	२ ८ ११	१०५ मानोमित्रोवरुणोअर्य	२ ३ ७

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग
४५५ मानोमृचारिपूणां	६ ४ ५२	३२० मावणनोअन्यकृतं	४ ८ १
४५० मानोरत्तआवेशीदाघृ	६ ४ ३५	१२१ मावांढकोमाढकीः	२ ४ २
३९२ मानोरत्तोअभिनड्या	५ ७ ६	६०१ माविदन्परिपन्थिनो	८ ३ २
१३ मानोवधायहन्त्रवे	१ २ १६	२५ मावोघ्नंतमाशपन्तं	१ ३ २
६५ मानोवधीरिन्द्रमापरा	१ ७ १९	३६७ मावोदात्रान्मरुतोनि	५ ४ २
३६२ मानोवधीरुद्रमापरादा	५ ४ १३	२४ मावोमृगोनयवसे	१ ३ १
१४७ मानोवधैर्वरुणयेतइष्टा	२ ७ १०	२६७ मावोरसानितभाकुभा	४ ३ १
३२० मानोवृकायवृक्येस	४ ८ १२	६१५ मावोरिषत्खनिता	८ ५ १
३५६ मानोऽहिर्बुध्न्योरिषेया	५ ३ २६	३३५ माशूनेअग्नेनिषदामनृ	५ १ २
६३२ मानोहिंसीज्जनितायः	८ ७ ४	४३९ मासख्युःशूनमाविदे	६ ३ ४
४५५ मानोहेतिर्विवस्वतः	६ ४ ५४	४६४ मासीमवद्यआभाक्	६ ५ ३
४७६ मानोहृणीतामतिथिर्व	६ ७ १५	८० मासातेअस्मत्सुमतिर्	१ ८ २
९ मानःशंसोअररुषो	१ १ ३४	३५३ मास्त्रेधतसोमिनोदत्त	५ ३ १
४६१ मानःसमस्यदूढ्यः	६ ५ २५	१४७ माहंमघोनोवरुण	२ ७ ७
४५५ मानःसतुःसिषेदयं	६ ४ ५२	१४७ माहंमघोनोवरुण	२ ७ १
२६ मानःसोमपरिबाधो	१ ३ २७	१४८ माहंमघोनोवरुण	२ ७ १
४६३ मानःसोमसंवीविजो	६ ५ ३४	४६१ मांचत्वारआशवः	६ ५ २
१४३ मानःस्तेनेभ्योयेअभि	२ ६ ३२	५७७ मांदेवादधिरंहव्यवाहं	८ १ १
३८६ मापापत्वायनोनरेन्द्रा	५ ६ १७	५७५ मांधुरिन्द्रंनामदेवता	८ १ १
८३ मापृणन्तोदुरित	२ १ १०	२२८ मांनरःस्वश्वावाजय	३ ७ १
५८० माप्रगामपथोवयं	८ १ १९	१६७ मित्रश्चतुभ्यंवरुणःस	३ १ १
३६४ माभूमनिष्ट्याइव	५ ७ १२	२७७ मित्रश्चनोवरुणश्च	४ ४ १
३९८ माभेममाश्रमिष्मो	५ ७ ३१	३७१ मित्रस्तन्नोवरुणोदेवो	५ ५ १
२५७ मामामिमंतवसन्तमत्र	४ २ १२	३६४ मित्रस्तन्नोवरुणोमाम	५ ४ १
६ मायाभिरिन्द्रमायिनं	१ १ २१	३६० मित्रस्तन्नोवरुणोरोद	५ ४ १
४१० मायाभिरुत्सिस्तृप्तत	६ १ १६	१६५ मित्रस्यचर्षणी	३ ४ १
२७४ मायात्रांमित्रावरुणा	४ ४ १	४२१ मित्रातनानरथ्या	६ २ १
१८४ मारेअस्मद्विमुमुचो	३ ३ ४	१९६ मित्रायपंचयोमिरे	३ ४ १
२३७ मार्जाल्योमृज्यतेस्वेद	३ ८ १३	५८७ मित्रायशिक्षवरुणाय	८ २ १

क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
० मित्रावरुणवन्ताउतध	६ ३ १६	५६३ मूषोनशिश्नाव्यदन्ति	७ ८ १
२ मित्रोअग्निर्भवतियत्सर	८ ८ २४	६५५ मृगोनभीमःकुचरोगि	८ ८ ३८
५ मित्रोअंहोश्चिदादुरु	४ ४ ३	४८३ मृजन्तित्वादशक्षिपः	६ ७ ३०
५ मित्रोजनान्यातयति	३ ४ ५	५०६ मृजान्तत्वासमग्रुवो	७ २ ८
६ मित्रोदेवेष्वायुषु	३ ४ ६	५३६ मृजानोवारपवमानो	७ ५ १६
४ मित्रोनोअत्यंहति	६ ४ ५१	५३६ मृज्यमानःसुहस्त्य	७ ५ १६
४ मित्रंकृणुध्वंखलु	७ ८ ५	५५२ मृत्योःपदंयोपयन्त	७ ६ २६
९ मित्रंनयंशिम्या	२ २ २०	२६६ मृळतनोमरुतोमावधिष्ट	४ ३ १८
३ मित्रंनयंसुधितंभृगवो	४ ५ १७	७३ मृळानोरुद्रोतनोमय	१ ८ ५
१ मित्रंवयंहवामहे	१ २ ८	१५४ मेघन्तुतेवह्नयोयेभिरी	२ ८ १
१ मित्रंहवेपूतदक्षं	१ १ ४	६०९ मेधाकारंविदथस्य	८ ४ २१
४ मिमातिवाह्निरेतशः	७ १ ३६	६५० मेहनाद्वनंकरणात्	८ ८ २१
२ मिमातुद्यौरदितिर्वीत	४ ३ २४	५५० मैनमग्नेविदहोमा	७ ६ २०
४ मिमीहिरलोकमास्ये	१ ३ १७	६३० मोघमन्नंविन्दते	८ ६ २३
९ मिम्यक्षयेषुरोदसीनु	४ ८ ८	४७९ मोतेरिषन्येअच्छोक्ति	६ ७ १५
३ मिम्यक्षयेषुसुधिता	२ ४ ४	२४ मोषुणःपरापरा	१ ३ १६
७ मिहःपावकाःप्रतताअ	३ २ ८	३५३ मोषुत्वावाघतश्चन	५ ३ १७
७० मीळहुष्मतीवपृथिवीप	४ ३ १६	६५ मोषुदेवाअदःस्वः	१ ७ २०
९ मुनयोवातरशनाः	८ ७ २४	५८१ मोषुनःसोममृत्यवे	८ १ २२
४ मुमुक्ष्वोरेमनवे	२ २ ५	४७० मोषुब्रह्मेवतन्द्रयुः	६ ६ २०
४ मुमोदगर्भोवृषभः	७ ६ ३	३८३ मोषुवरुणमृन्मयंगृहं	५ ६ ११
७ मुषायसूर्यकवे	२ ४ १८	९३ मोषुवोअस्मदभिता	२ २ ४
५ मुंचन्तुमाशपथ्या	८ ५ ११	११६ मोषूणइन्द्रात्रपृत्सुदे	२ ४ १५
४६ मुंचामित्वाहविषाजी	८ ८ १६	१९२ मोषूणोअत्रजुहुरन्	३ ३ २८
३ मूराअमूरनवयं	७ ५ ३२	३६६ मोष्व१द्यदुर्हणावान्	५ ७ २०
७ मूर्धादिवोनाभिरग्निःपृ१	४ २५	५५७ मंसीमहित्वावयं	७ ७ १३
९ मूर्धानादिवोअरतिपृथि	४ ५ ६	३६६ मंहिष्ठावाजसातमे	५ ८ १
५ मूर्धाभुवोभवतिनक्तं	८ ४ ११	२५७ मंहिष्ठवोमघोनां	४ २ १०

य

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
६३२ यच्चात्मदाबलदायस्य	८ ७ ३	४८७ यइमेरोदसीमही	६ ८
६२९ यच्चाध्यायचकमानाय	८ ६ २२	५८५ यईशिरेभुवनस्य	८ २
३१२ यच्चाानयत्परावति	४ ७ २१	९ यईस्वयन्तिपर्वतान्	१ १ ३
३८३ यच्चापिर्नित्योवरुण	५ ६ १०	१०६ यईचकारनसोअस्यवे	२ ३ २
४४६ यच्चायुंकुत्स	६ ४ २२	४२ यईचिकेतगुहा	१ ५ १
५०५ यच्चाज्जीकेषुकृत्वसु	७ २ ५	३२६ यईराजानावृत्तुथा	५ १
३६५ यच्चास्तेयश्चरति	५ ४ २२	२७३ यईवहन्तआशुभिः	४ ३ २
४३४ यच्चास्वत्कआशये	६ ३ २७	४४५ यउक्थाकेवला	६ २ २
३२५ यइद्धआविवासति	४ ८ २६	४४५ यउक्थेभिर्न	६ ४ १
५४० यइन्दोःपवमानस्य	७ ५ २८	२६५ यउग्रइवशर्यहा	४ ५ २
४६५ यइन्द्रचमसेष्वा	६ ६ २	९ यउग्राअकर्मनृचुः	१ १ ३
४०१ यइन्द्रयतयस्त्वा	५ ८ १२	५०६ यउग्रेभ्यश्चिदोजीयान्	७ २ १
३५० यइन्द्रशुष्मोमघबन्तेअ	५ ३ ११	४२८ यउग्रःसन्ननिष्टुतः	६ ३
४७४ यइन्द्रसस्त्यव्रतो	६ ६ ३६	५८४ यउदाजन्पितरो	८ २
४०७ यइन्द्रसोमपातमो	६ १ १	५५३ यउदानइव्ययनं	७ ७
६७ यइन्द्राग्नीचित्रतमोरथो	७ २६	५५६ यउदचियज्ञेअध्वरेष्टाः	८ ३
३२४ यइन्द्राग्नीसुतेषुवां	४ ८ २५	३४ यउदचींदूदेवगोपाः	१ ४ १
१० यइन्द्रायवचोयुजा	१ २ १	४२७ यउद्गःफलिंगांभिनत्	६ ३
२१६ यइन्द्रायसुनवत्	३ ६ १२	६४९ यउशतामनसासोमं	८ ८ १
२८२ यइमाविश्वाजातानि	४ ४ २६	१३३ यउश्रियादमेष्वादो	२ ५ २
५९८ यइमाविश्वाभुवनानि	८ ३ १६	५३६ यउस्त्रियाअप्याअन्तः	७ ५ १
२८२ यइमेउभेअहनी	४ ४ २६	४२१ यच्चात्तादंहसोमुचत्	६ २ २
६२५ यइमेद्यावापृथिवी	८ ६ ६	३९४ यच्चाजामह्यंमामहे	५ ७ १
१६० यइमेरोदसीउभे	३ ३ २१	४२९ यच्चाजावातरंहसः	६ ३ १
४०१ यइमेरोदसीमही	५ ८ १२	३९४ यच्चातेचिदाभिश्चिषः	५ ७ १

क्र. सं.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
६ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	५ ७ २४	४३८ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	६ ३ ४५
४ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	८ २ १	२४९ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	४ १ १९
१० यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	६ ४ ३	३६६ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	५ ७ २४
१० यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	३ ५ २१	३५७ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	५ ४ १
३ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	४ ७ २४	१४५ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	२ ७ ५
१० यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	४ ६ १३	२९१ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	४ ५ १३
१ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	१ ६ ६	४६ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	१ ५ २३
४ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	१ १ १४	१७८ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	३ २ १०
४ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	५ ७ १५	५५५ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	७ ७ ६
३ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	४ ८ २२	१०० यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	२ २ २३
७ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	४ ७ ५	८४ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	२ १ १२
३२ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	७ ५ २	४१४ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	६ १ २९
२६ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	४ २ १८	६०५ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	८ ४ १०
४२ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	६ ४ ९	४६७ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	६ ६ १२
७२ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	१ ८ ४	१८७ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	३ ३ १२
३८ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	६ ३ ४५	४१० यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	६ १ १४
८० यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	४ ४ २१	२४३ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	४ १ ३
०७ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	३ ५ १२	६३२ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	८ ७ ५
१३ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	१ २ १६	५१८ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	७ ३ १३
२३ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	५ ७ १०	६०६ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	८ ४ २३
१५ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	१ २ २५	४३२ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	६ ३ २०
०४ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	५ ८ २६	४३७ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	६ ३ ४१
१४ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	१ २ २१	३१६ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	४ ८ १
२१ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	३ ७ २६	११३ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	२ ४ ६
५३ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	६ ४ ४७	५५४ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	७ ७ ३
१५ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	१ २ २७	३८७ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	५ ६ २१
०९ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	६ १ ६	१४२ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	२ ६ २७
७४ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	६ ६ ३६	११० यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	२ ३ २३
६४ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	५ ४ १७	६०८ यज्ञेनयज्ञमयजन्तः	८ ४ १९

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१२९ यज्ञेनवर्धतजातवेद	२ ५ २०	५०८ यत्तेपवित्रमर्चिवत्	७ २ १७
५६२ यज्ञेनवाचःपदवीय	८ २ २३	५०८ यत्तेपवित्रमर्चिषि	७ २ १७
४१९ यज्ञेभिरद्भुतक्रतुं	६ २ १०	५८० यत्तेभूतंचभव्यंच	८ १ २१
४०८ यज्ञेभिर्यज्ञवाहसं	६ १ ४	५८० यत्तेभूमिंचतुर्भृष्टिं	८ १ २०
१७८ यज्ञेनेन्द्रमवसाचक्रेअ	३ २ ११	५८० यत्तेमरीचीःप्रवतो	८ १ २०
६१० यज्ञेयज्ञेसमर्त्यो	८ ४ २६	५६० यत्तेमनुर्यदनीकं	८ २ १९
५० यज्ञैरथर्वाप्रथमः	१ ६ ४	५८० यत्तेयमंवैवस्वतं	८ १ २०
६०४ यज्ञैरिषूःसंनममानो	८ ४ ५	५४० यत्तेराजञ्छृतह	७ ५ २०
५२ यज्ञैर्वायज्ञवाहसो	१ ६ ११	५८० यत्तेविश्वमिदंजगत्	८ १ २१
१५३ यज्ञैःसंमिश्रलाःपृषती	२ ७ २५	५८० यत्तेसमुद्रमर्णवं	८ १ २०
६७ यज्ञोदेवानांप्रत्येतिसु	१ ७ २५	१०६ यत्तेसादेमहसा	२ ३ १०
१७८ यज्ञोहितइन्द्रवर्धनोभू	३ २ ११	५८० यत्तेसूर्ययदुषसं	८ १ २१
११६ यज्ञोहिष्मेन्द्रंकश्चिद्वन्ध	२ ४ १५	१२४ यत्तेसोमगवाशिरो	२ ५
४१३ यज्ञोहीळोवोअन्तरः	६ १ २८	५३९ यत्रकामानिकामाश्च	७ ५ २०
६४८ यज्ञंचनस्तन्वंचप्रजां	८ ८ १५	२६४ यत्रकचतेमनो	४ ५ २१
६५ यज्ञंपृच्छाम्यवमं	१ ७ २०	१५ यत्रग्रावापृथुबुधः	१ २ २०
४५१ यतइन्द्रभयामहे	६ ४ ३८	५३६ यत्रज्योतिरजसं	७ ५ २०
२०४ यतासुजूणिराति	३ ५ ४	२१९ यत्रदेवाँऋघायतो	३ ६ १९
३८३ यत्तिकचेदंवरुणदैव्ये	५ ६ ११	१५ यत्रद्वाविवजघना	१ २ २०
३६४ यत्तुदत्सूरएतशं	५ ७ १२	१५ यत्रनार्यपच्यवं	१ २ २०
२२४ यत्तृतीयंसवनंरत्नधेयं	३ ७ ६	३३४ यत्रबाणाःसंपतन्ति	५ १ २२
५८० यत्तेअपोयदोषधीः	८ १ २१	५३९ यत्रब्रह्मापवमान	७ ५ २०
५५० यत्तेकृष्णःशकुनः	७ ६ २१	१५ यत्रमंथांविबध्नते	१ २ २०
१०६ यत्तेगात्रादग्निनापच्य	२ ३ ९	५३९ यत्रराजावैवस्वतः	७ ५ २०
५८० यत्तेचतस्रःप्रदिशो	८ १ २०	२६५ यत्रवह्निरभिहितो	४ ३
२५७ यत्तेदित्सुप्रराध्यं	४ २ १०	२४० यत्रवेत्थवनस्पते	३ ८ २१
५८० यत्तेदिवंयत्पृथिवीं	८ १ २०	३१४ यत्रशूरासस्तन्वोवित	४ ७ २०
५८० यत्तेपराःपरावतो	८ १ २१	३७१ यत्राचकुरमृतागातुम	५ ५
५८० यत्तेपर्वतान्बृहतो	८ १ २१	५३९ यत्रानन्दाश्वमोदाश्व	७ ५ २०

किं.	अष्ट. अ. वग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वग.
१० यत्रानरःसमयन्तेकृत	५ ६ ४	४९९ यत्सोमोवाजमर्षति	७ १ १३
१९ यत्रानुकामंचरणं	७ ५ २७	४०६ यत्स्थोदीर्घप्रसन्नानि	५ ८ ३४
०६ यत्रावदेतेअवरः	८ ४ १३	४४४ यथाकएवेमधवन्	६ ४ १५
४५ यत्रासमुद्रःस्कभितो	८ ८ ७	४४४ यथाकएवेमधवन्मेधे	६ ४ १७
०९ यत्रासुपर्णाअमृतस्य	२ ३ १८	४४२ यथाकलांयथाशफं	६ ४ १०
०४ यत्रेदानींपश्यसि	८ ४ ६	३९८ यथागौराअपाकृतं	५ ७ ३०
१६ यत्रोतबाधितेभ्यः	३ ६ १६	४०० यथाचित्कएवमावतं	५ ८ ५
१६ यत्रोतमर्त्यायकं	३ ६ २०	४४९ यथाचिद्वृद्धमनसं	६ ४ १५
१४ यत्रौषधीःसमग्मत	८ ५ ९	२७० यथाचिन्मन्यसेहृदा	४ ३ १६
८३ यत्पर्जन्यकनिक्रदत्	४ ४ २८	६४६ यथादेवाअसुरेषु	८ ८ ६
४२ यत्पाकत्रामनसा	७ ५ ३०	२६ यथानोअदितिःकरत्	१ ३ २६
५२ यत्पाञ्चजन्ययाविशा	६ ४ ४३	४२६ यथानोमित्रोअर्यमा	६ २ ४०
०८ यत्पुरुषेणहविषा	८ ४ १८	२६ यथानोमित्रोवरुणो	१ ३ २६
०८ यत्पुरुषंव्यदधुः	८ ४ १६	५२६ यथापवथामनवे	७ ४ ८
६९ यत्पूर्व्यमरुतोयच्चनूतनं	४ ३ १८	११७ यथापूर्वेभ्योजरितृभ्य	२ ४ १८
७१ यत्प्रायासिष्टपृषती	४ ३ २३	११८ यथापूर्वेभ्योजरितृभ्य	२ ४ १९
८ यत्त्वातुरीयमृतुभिः	१ १ २६	५१६ यथापूर्वेभ्यःशतसाः	७ ३ ७
०० यत्त्वादेवप्रपिबन्ति	८ ३ २०	६३६ यथाभवदनुदेयी	८ ७ २३
२१ यत्त्वापृच्छादीजानः	६ २ २०	४४५ यथामनौविवश्वती	६ ४ २०
७४ यत्त्वायामिदद्धितन्नः	८ १ ४	४४५ यथामनौसांवर	६ ४ १८
५७ यत्त्वासूर्यस्वर्भानुः	४ २ ११	१६६ यथायजोहोत्रमग्नेपृथि	३ १ १७
७० यत्त्वाहोतारमनजन्मि	३ १ १९	५८२ यथायुगंवरत्रया	८ १ २५
१२ यत्त्वेषयामानदयन्त	२ ४ १	४१६ यथारुद्रस्यसूनवो	६ १ ३६
२२ यत्संवत्समृभवोगामर	३ ७ १	४२१ यथावरोसुषाम्णे	६ २ २०
५ यत्सानोःसानुमारुहत्	१ १ १९	४२५ यथावशन्तिदेवास्तथेद	२ ३५
१६ यत्सिन्धौयदसिक्न्यां	६ १ ४०	२८० यथावातोयथावनं	४ ४ २०
८६ यत्सोमआसुतेनर	५ ६ १८	२८० यथावातःपुष्करिणीं	४ ४ २०
८८ यत्सोमचित्रमुक्थ्यं	६ ८ ६	४३५ यथावामत्रिरश्विना	६ ३ २८
०८ यत्सोममिन्द्रविष्णवि	६ १ ४	१३२ यथाविद्वाँश्चरंकरत्	२ ५ २६

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
४६ यथाविप्रस्यमनुषो	१ ५ २४	३७२ यदद्यसूरउदिते	५ ५ ८
३३७ यथावःस्वाहाप्रयेदाशे	५ २ ४	४२४ यदद्यसूरउदिते	६ २ ३
२०७ यथाहृत्यद्वसवो	३ ५ १२	४२४ यदद्यसूर्यउद्यति	६ २ ३
६३५ यथाहृत्यद्वसवोगौर्य	८ ७ १३	३६६ यदद्यसूर्यब्रवोनागाः	५ ५ १
५५२ यथाहान्यनुपूर्व	७ ६ २६	२७७ यदद्यस्थःपरावति	४ ४ ११
२८७ यथाहोतर्मनुषोदेवता	४ ५ ५	४०६ यदद्याश्विनावपा	५ ८ ३४
५८२ यथेयंपृथिवीमही	८ १ २५	७०६ यदद्याश्विनावहं	५ ८ ३२
४०० यथोतकृत्वयेधने	५ ८ ६	१६३ यदन्यासुवृषभो	३ ३ ३१
१०६ यदक्रन्दःप्रथमंजायमा	२ ३ ११	१२४ यदपामोषधीनां	२ ५ ७
५४७ यदग्रएषासमितिः	७ ६ १०	४०५ यदप्सुयद्वनस्पतौ	५ ८ ३०
६०४ यदग्नेअद्यमिथुना	८ ४ ७	६७ यदब्रवंप्रथमंवांवृणानः	१ ७ २७
४७८ यदग्नेकानिकानिचित्	६ ७ १२	७५ यदयातंदिवोदासाय	१ ८ ११
४३६ यदग्नेदिविजाअसि	६ ३ ३४	६०० यदयातंशुभस्पती	८ ३ २२
४१४ यदग्नेमर्त्यस्त्वं	६ १ ३३	५६ यदयुक्थाअरुषा	१ ६ ३१
४३७ यदग्नेस्यामहं	६ ३ ४०	३६५ यदर्जुनसारमेय	५ ४ २२
५७८ यदचरस्तन्वावावृथा	८ १ १५	१०५ यदश्वस्यक्रविषोमक्षि	२ ३ ८
५५८ यदज्ञातेषुवृजनेषु	७ ७ १५	२६६ यदश्वान्धूर्पुषतारियु	४ ३ १८
४७८ यदत्युपजिह्विका	६ ७ १२	१०६ यदश्वायवासउपस्तृण	२ ३ १०
४१८ यदग्निगावोअग्निगू	६ २ ७	६०० यदश्विनापृच्छमाना	८ ३ २२
४२३ यददोदिवोअर्णवः	६ २ २९	४०८ यदस्यधामनिप्रिये	६ १ ८
१२४ यददोपितोअजगन्	२ ५ ७	४०१ यदस्यमन्युरध्वनीत्	५ ८ ११
६५७ यददोवाततेगृहे	८ ८ ४४	४०२ यदङ्गतविषीयसे	५ ८ १४
४७० यदद्यकच्चवृत्रहन्	६ ६ २१	४०३ यदङ्गतविषीयवो	५ ८ १८
५०५ यदद्भिःपरिषिच्यसे	७ २ २	१७९ यदंगत्वाभरताःसन्त	३ २ ११
४५६ यदद्यकर्हिकर्हिचित्	६ ५ १८	१ यदंगदाशुषेत्वं	१ १ ८
३२३ यदद्यत्वापुरुषुत	४ ८ २२	१८४ यदन्तरापरावत	३ ३ ८
१७५ यदद्यत्वाप्रयतियज्ञेअ	३ १ ३४	४०६ यदन्तरिक्षेपतथःपुरुषु	५ ८ ३४
८१ यदद्यभागंविभजासि	२ १ ४	४०५ यदन्तरिक्षेयद्विवि	५ ८ ३०
४०५ यदद्यवांनासत्यो	५ ८ ३१	५०८ यदन्तियच्चदूरके	७ २ १०

क्र. सं.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
८ यदाजियात्वाजिकृत	६ ३ ३	४५३ यदिन्द्रप्रागपागुदक	६ ४ ४६
८ यदातेमारुतीविशः	६ १ ६	६५० यदिन्द्रब्रह्मणस्पते	८ ८ २२
८ यदातेविष्णुरोजसा	६ १ ६	४११ यदिन्द्रमन्मशस्त्वा	६ १ १६
८ यदातेहर्यताहरी	६ १ ६	३५३ यदिन्द्रयावतस्त्वं	५ ३ २०
४ यदादीध्येनदविषाणि	८ ३	४४७ यदिन्द्रराधोअस्ति	६ ४ २५
६ यदापीतासोअंशवो	५ ८ ३३	३१४ यदिन्द्रसर्गेअर्वतः	४ ७ २६
२२ यदारमक्रन्नुभवःपितृ	३ ७ १	६८ यदिन्द्राग्नीअवमस्यां	१ ७ २७
६ यदावज्रंहिरण्यमितृ	७ ७ ९	६८ यदिन्द्राग्नीउदितासूर्य	१ ७ २७
० यदावलस्यपीयतो	८ २ १७	४३४ यदिन्द्राग्नीजनाइमे	६ ३ २५
९ यदावाजमसनत्	८ २ १६	६८ यदिन्द्राग्नीदिविष्टो	१ ७ २७
२ यदाविर्यदपीच्यं	६ ४ ९	६८ यदिन्द्राग्नीपपिवांसा	१ ७ २७
१ यदावीरस्यरेवतोदुरो	५ ४ ९	६८ यदिन्द्राग्नीपरमस्यां	१ ७ २७
८ यदावृत्रंनदीवृतं	६ १ ६	६८ यदिन्द्राग्नीमदथःस्वे	१ ७ २७
० यदाशसानिःशसा	८ ८ २२	६८ यदिन्द्राग्नीयदुषुतुर्व	१ ७ २७
६ यदासमर्थव्यचे	३ ६ १२	१८ यदिन्द्राहन्प्रथमजाम	१ २ ३६
३ यदासुमर्तोअमृतासु	८ ५ २	४१० यदिन्द्राहंयथात्व	६ १ १४
८ यदासूर्यममुंदिवि	६ १ ६	४०६ यदिन्द्रेणसरथयाथोअ	८ ३२
६ यदिक्षितायुर्यादिवा	८ ८ १९	३२३ यदिन्द्रोअनयद्रितः	४ ८ २३
७ यदिप्रवृद्धसत्पते	६ १ २	३३ यदिन्विन्द्रपृथिवीदश	१ ४ १४
५ यदिमावाजयन्नहं	८ ५ १०	३६१ यदिवाहमनृतदेवआस	७ ७
७ यदिमेरारणःसुते	६ ३ २	३६६ यदिस्तुतस्यमरुतोअ	५ ४ २४
९ यदिमेसख्यमावरः	६ १ ११	३६४ यदिस्तोमंममश्रवत्	५ ७ १२
७ यदिन्द्राचित्रमेहना	४ २ १०	४१४ यदीघृतभिराहुतो	६ १ ३३
५ यदिन्द्रतेचतस्रो	४ २ ५	५५८ यदीदहंयुधये	७ ७ १५
६ यदिन्द्रादिविषार्येयद्वय	४ ७ १२	१७४ यदीमन्थन्तिवाहुभिर्वी	३ १ ३३
४ यदिन्द्रनाहुषीष्वा	४ ७ २८	१३१ यदीमातुरुपस्वसा	२ ५ २६
७ यदिन्द्रपूर्वोअपरायशि	५ ३ २	२५६ यदीमिन्द्रश्रवाय्यमिषं	४ २ ९
८ यदिन्द्रपृतनाज्ये	६ १ ५	४७ यदीमृतस्यपयसा	१ ५ २७
६ यदिन्द्रप्रागपागागुदक	५ ७ ३०	३९० यदीमेनाँउशतोअभ्य	५ ७ ३

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
५६३ यदीशीयामृतानामुत	७ ८ २	४४४ यद्धनूनंयद्वायज्ञे	६ ४ १५
३१० यदीसुतेभिरिन्दुभिः	४ ७ १४	६४७ यद्धप्राचीरजगन्तारो	८ ८ १३
२३७ यदीगणस्यरशनाम	३ ८ १२	२३ यद्धयान्तिमरुतः	१ ३ १४
४४४ यदीसुतास	६ ४ १६	१०५ यद्धविष्यमृतुशोदेवया२	३ ७ १५
२५१ यदीसोमावभुधूताअम	४ १ २८	११८ यद्धस्यातइन्द्रश्रुष्टिर	२ ४ २४
२७२ यदुत्तमेमरुतोमध्यमेवा	४ ३ २५	२७४ यद्धंहिष्ठंतातिविधेसु	४ ३ ३४
६०३ यदुदञ्चोवृषाकपे	८ ४ ४	१५१ यद्युंजतेमरुतोरुक्मवक्ष२	७ ७ २०
४९ यदुदीरतआजयो	१ ६ १	१०२ यद्युंजाथेवृषणं	२ २ २७
६४२ यदुद्धतोनिवतोयासि	८ ७ ३०	२४ यद्युंयंपृश्निमातरो	१ ३ १५
६५१ यदुलूकोवदतिमोघं	८ ८ २३	३८८ यद्योधयामहतोमन्य	५ ६ २३
५७९ यदुषआच्छःप्रथमा	८ १ १६	४५७ यद्यावइन्द्रतेशतं	६ ५ ८
४०६ यदुषोयासिभानुना	५ ८ ३३	३२६ यद्रोदसीप्रदिवोअस्ति	५ १ २
१०६ यदूवध्यमुदरस्यापवा	२ ३ ८	४१९ यद्वाउविशपतिःपितः	६ २ १४
६०६ यदेदेनमदधुः	८ ४ १२	४७६ यद्वाग्वदन्त्याविचेतना	६ ७ ७
३८३ यदेमिप्रस्फुरन्निव	५ ६ ११	१०५ यद्वाजिनोदामसन्दा	२ ३ ८
३९० यदेषामन्योअन्यस्यवा	५ ७ ३	३१४ यद्वातृक्षौमघवन्हुद्या	४ ७ २८
४०३ यदेषांपृषतीरथे	५ ८ २३	३०१ यद्वादिविपार्येसुष्वि	४ ६ १५
१०९ यद्वायत्रेअधिगायत्रं	२ ३ १८	४७० यद्वाप्रवृद्धसत्पते	६ ६ २४
३६९ यद्रोपावददितिःशर्मभ	५ ५ २	४५३ यद्वाप्रस्रवणेदिवो	६ ४ ४६
३८८ यद्वाधिषेप्रदिविचार्वन्नं	५ ६ २३	४२४ यद्वाभिपित्वेअसुराऋद	२ ३ ३४
४३९ यद्वाधिषेमनस्यसि	६ ३ ४८	६३ यद्वामरुत्वःपरमेसध	१ ७ १३
५९३ यद्देवाअदःसलिले	८ ३ २	४०६ यद्वायज्ञंमनवेसंमिमि	५ ८ ३४
२७ यद्देनावांमित्रमहःपुरो	१ ३ ३०	२६८ यद्वारुमेरुशमेशयावके	५ ७ ३०
६१६ यद्देवापिःशन्तनवे	८ ५ १३	४५४ यद्वावन्थपुरुषुत	६ ४ ४८
५९३ यद्देवायतयोयथा	८ ३ २	५६४ यद्वावानपुरुतमं	८ ३ ७
४४२ यद्देवाःशर्मशरणं	६ ४ ८	४०८ यद्वाशक्रपरावति	६ १ ४
९९ यद्धत्यद्वांपुरुमीह्लस्य	२ २ २०	४७४ यद्वासिरोचनोदिव	६ ६ ३६
९३ यद्धत्यन्मित्रावरुणा	२ २ ३	४०८ यद्वासिसुन्वतोवृधः	६ १ ४
४४४ यद्धनूनंपरावति	६ ४ १७	२४८ यद्वाहिष्ठंतदग्नये	४ १ १४

किं.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
५ यद्वांककीवाँउतयद्वय	५ ८ ३१	९७ यमीन्द्रासवयसा	२ २ १३
४ यद्विजामन्परुषिवंदनं	५ ४ १७	१५४ यमुपूर्वमहुवेतमिदंहुवे	२ ८ १
३ यद्विरूपाचरंमर्त्येषु	८ ५ ४	४४८ यमृत्विजो	६ ४ २९
९ यद्वीळाविन्द्रयात्स्थिरे	६ ३ ४६	५४८ यमेइवयतमाने	७ ६ १३
८ यद्वृत्रंतवचाशनिं	१ ५ ३१	१०६ यमेनदत्तंत्रितएनमायु	२ ३ ११
७ यद्वोदेवश्चक्रम	७ ८ १३	९६ यमेरिरेभृगवो	२ २ १२
२ यद्वोवयंप्रणिनाम	७ ५ ३०	५७७ यमैच्छाममनसासो	८ १ १३
५ यद्वःश्रान्तायसुन्वते	६ ४ ५२	५४८ यमोनोगातुंप्रथमो	७ ६ १४
७ यन्मन्यसेवरेण्यं	४ २ १०	६४७ ययागाआकरामहे	८ ८ १४
८ यन्मरुतःसभरसःस्व	४ ३ १५	१५२ ययारधंपारयथात्यंहो	२ ७ २१
२२ यमींशमेध्यातिथिः	१ ३ १०	४०६ ययोरधिप्रयज्ञाः	५ ८ ३४
१५ यमग्नेपृत्सुमर्त्यं	१ २ २३	७७ यवंवृकेणाश्विनावप	१ ८ १७
५४ यमग्नेमन्यसेरयिं	७ ७ ४	४९६ यवंयवंनोअन्धसा	७ १ १२
४७ यमग्नेवाजसानम	४ १ १२	२७५ यश्चिकेतसमुक्रतुः	४ ५ ३
८२ यमत्यमिववाजिनं	६ ७ २६	६३२ यश्चिदापोमहिना	८ ७ ४
७४ यमश्विनाददधुःश्वेत	१ ८ ६	१३ यश्चिद्वितइत्थाभगः	१ २ १३
३५ यमश्वीनित्यमुपयाति	५ १ २५	५१ यश्चिद्वित्वाबहुभ्यः	१ ६ ६
४६ यमस्यमायम्यं१कामः	७ ६ ७	२०० यस्तइधमंजभरात्सि	३ ४ १७
८३ यमाचिदत्रयमसूरसूत	३ २ २५	३४७ यस्तइन्द्रप्रियोजनोद	५ ३ २
८२ यमादहंवैवस्वतात्	८ १ २५	४०१ यस्तइन्द्रमहीरपः	५ ८ १२
१५ यमादित्यासोअद्रुहः	६ १ ३५	६४९ यस्तऊरुविहरति	८ ८ २०
१७ यमापोअद्रयोवना	४ ८ १	२३१ यस्तस्तंभसहसावि	३ ७ २६
४९ यमायघृतवद्धविः	७ ६ १६	३०० यस्ताचकारसकुहस्वि	४ ६ ११
४९ यमायमधुमत्तमं	७ ६ १६	३४६ यस्तिग्मशृंगोवृषभोन	५ २ २९
४९ यमायसोमंसुनुत	७ ६ १६	५९२ यस्तित्याजसचिविदं	८ २ २४
५४ यमासाकृपनीलं	७ ७ २	२०० यस्तुभ्यमग्नेअमृता	३ ४ १७
७४ यमिन्द्रदधिषेत्वं	६ ६ ३६	६०९ यस्तुभ्यमग्नेअमृताय	८ ४ २२
०२ यमिमंत्वंवृषाकपिं	८ ४ १	२४४ यस्तेअग्नेनमसायज्ञमी	४ १ ४
३३ यमीर्गर्भमृतावृधो	७ ५ ५	५४७ यस्तेअग्नेसुमतिमर्तः	७ ६ १०

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
५७२ यस्तेअद्यकृणवद्द्रशो	८ २६	२०२ यस्त्वास्वश्वःसुहिर	३ ४ २४
१८८ यस्तेअनुस्वधामनु	३ ३ १६	२४० यस्त्वाहृदाकीरिणा	३ ८ १९
६४९ यस्तेगर्भममीवा	८ ८ २०	५५६ यस्पतिर्वार्याणां	७ ७ १०
४६९ यस्तेचित्रश्रवस्तमो	६ ६ १८	३९८ यस्माअन्येदशप्राति	५ ७ २६
५५२ यस्तेद्रप्सस्कन्दतियः	७ ६ २५	४४१ यस्माअरासतक्षयं	६ ४ ७
५५२ यस्तेद्रप्सस्कन्नोयस्ते	७ ६ २५	४४५ यस्माअर्केसप्त	६ ४ १८
४६९ यस्तेनूनंशतक्रतो	६ ६ १८	११२ यस्माउमासोअमृगृता	२ ४ ११
२०० यस्तेभरादन्नियते	३ ४ १७	१३८ यस्मादिन्द्राहृतःकिं	२ ६ १७
३४८ यस्तेमदोयुज्यश्चारु	५ ३ ५	९ यस्मादृतेनसिध्यति	१ १ ३५
४४० यस्तेमदोवरेण्यो	६ ४ २	४७८ यस्माद्रेजन्तकृष्टयः	६ ७ १३
५०० यस्तेमदोवरेण्यः	७ १ २१	१३५ यस्मान्नऋतेविजयन्ते	२ ६ ८
२६८ यस्तेमदःपृतनाषाळ	४ ६ ८	५४८ यस्मिन्देवामन्मानि	७ ६ १२
५६९ यस्तेमन्याविधद्वज्र	८ ३ १८	५४७ यस्मिन्देवाविदथे	७ ६ १२
२८८ यस्तेयज्ञेनसमिधायउ	४ ५ ७	६०९ यस्मिन्नश्वासऋषभा	८ ४ २२
६२६ यस्तेरथोमनसो	८ ६ १२	४११ यस्मिन्नुक्थानिरण्य	६ १ २०
४३८ यस्तेरेवाँअदाशुरिः	६ ३ ४४	५७० यस्मिन्वयंदधिमाशंसं	७ ८ २३
४१२ यस्तेशृङ्गवृषोनपात्	६ १ २४	४६९ यस्मिन्विश्वाअधिथि	६ ६ १८
२५५ यस्तेसाधिष्ठोवस	४ २ ५	४३४ यस्मिन्विश्वानिका	६ ३ २७
४४६ यस्तेसाधिष्ठोऽवसे	६ ४ २३	३८९ यस्मिन्विश्वानिभुवना	५ ७ १
२६२ यस्तेसूनोसहसोगीर्भि	४ ५ १५	३९६ यस्मिन्विश्वाश्चर्षण	५ ७ २३
११० यस्तेस्तनःशशयोयोम	२ ३ २३	१०९ यस्मिन्वृत्तेमध्वदःसुप	२ ३ १८
६४९ यस्तेहन्तिपतयन्तं	८ ८ २०	६३६ यस्मिन्वृत्तेसुपलाशे	८ ७ २३
१६६ यस्त्वद्धोतापूर्वोअग्ने	३ १ १७	५८ यस्मैत्वमायजसे	१ ६ ३०
३२५ यस्त्वादेविसरस्वति	४ ८ ३०	४४५ यस्मैत्वंमघवन	६ ४ २१
२०० यस्त्वादोषायउषसि	३ ४ १७	४४५ यस्मैत्वंवसो	६ ४ १९
६४९ यस्त्वाभ्रातापतिर्भूत्वा	८ ८ २०	४४५ यस्मैत्वंवसोदानाय	६ ४ २१
२०७ यस्त्वामग्नइनधते	३ ५ १२	२४० यस्मैत्वंसुकृतेजातवेदः	३ ८ १९
६ यस्त्वायमग्नेहविष्पती	१ १ २३	५६ यस्मैत्वंसुद्रविणो	१ ६ ३२
६४९ यस्त्वास्वप्नेनतमसा	८ ८ २०	१७५ यस्मैधायुरदधामर्त्या	३ २ २

क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
७ यस्मैपुत्रासोअदितेः	८ ८ ४३	३१० यस्यमन्दानोअंधसो	४ ७ १५
० यस्यगाअन्तरश्मनो	४ ७ १५	२४६ यस्यमापरुषाःशतं	४ १ २१
४ यस्यगावावरुषा	४ ६ २४	५६३ यस्यमाहरितोरथे	७ ८ १
० यस्यतीव्रसुतंमदं	४ ७ १५	५०५ यस्यवर्णमधुश्रुतं	७ २ २
५ यस्यतेअग्नेअन्येअ	६ १ ३५	४१६ यस्यवायूयंप्रतिवाजि	६ १ ३९
७ यस्यतेद्युम्नवत्पयः	७ २ १२	३१३ यस्यवायोरिवद्रवत्	४ ७ २६
० यस्यतेनूचिदादिशं	६ ६ २३	११८ यस्यविश्वानिहस्तयोः	२ ४ १६
३६ यस्यतेपीत्वावृषभः	७ ५ १७	३१२ यस्यविश्वानिहस्तयोः	४ ७ २२
२ यस्यतेपूषन्त्सरुये	२ २ २	२८२ यस्यव्रतेपृथिवीनन्नमी	४ ४ २७
५ यस्यतेमद्यंरसं	७ २ ३	३३६ यस्यशर्मन्नुपविश्वेजना	५ २ ६
५ यस्यतेमहिनामहः	६ ५ १	६२६ यस्यशश्वत्पपिवाँइन्द्र	८ ६ १२
९ यस्यतेविश्वमानुषो	६ ३ ४९	३४६ यस्यश्रवोरोदसीअन्त	५ २ २८
७ यस्यतेविश्वाभुवना	७ ८ १३	४३५ यस्यश्वेताविचक्षणा	६ ३ २७
६ यस्यतेस्वादुसरुयं	६ ५ ३	३ यस्यसंस्थेनवृणवते	१ १ ६
१० यस्यत्यच्छंवरंमदे	४ ७ १५	३२५ यस्याअनन्तोअहुतः	४ ८ ३१
६ यस्यत्यत्तमहिमानं	८ ६ १२	४१४ यस्याग्निर्वपुर्गृहे	६ १ ३१
७ यस्यत्यन्महित्वं	७ ७ १३	६२ यस्याजस्रंशवसामान	१ ७ १०
० यस्वत्रिधात्ववृतं	६ ७ ११	४६१ यस्याजुषन्नमस्विनः	६ ५ २६
१ यस्यत्रीपूर्णमधुना	२ २ २४	४७१ यस्यादेवाउपस्थे	६ ६ २८
० यस्यत्वमग्नेअध्वरं	३ ४ १७	५५८ यस्यानक्षादुहिता	७ ७ १७
५ यस्यत्वमिन्द्र	६ ४ २०	६१ यस्यानामःसूर्यस्येव	१ ७ ८
४ यस्यत्वमूर्ध्वोअध्वरा	६ १ ३०	४११ यस्यानूनागभीराः	६ १ २०
६ यस्यदूतोअसिक्तये	१ ५ २१	४२१ यस्यामितानिवीर्या	६ २ १६
७ यस्यद्यावापृथिवीपौस्यं	१ ७ १२	४४५ यस्यायंविश्वआर्यो	६ ४ १६
० यस्यद्विबर्हसोवृहत	६ १ १७	३० यस्यारुशन्तोअर्चयः	१ ४ ५
७ यस्यनइन्द्रःपिवाद्य	७ ५ १९	२५४ यस्यावधीत्पितरंयस्य	४ २ ३
१ यस्यप्रयाणमन्वन्यइ	४ ४ २४	१३५ यस्याश्वासःप्रदिशि	२ ६ ८
३ यस्यप्रस्वादसोगिरः	७ ८ २	५८१ यस्येच्चाकुरुपत्रते	८ १ २४

पृष्ठांक	अष्ट	अ.वर्ग.	पृष्ठांक	अष्ट	अ.वर्ग.
६३२ यस्येमेहिमवन्तो	८	७ ३	१५४ याद्राध्यं?वरुणोयोनि२	८	३
६१५ यस्यौषधीःप्रसर्पथा	८	५ १०	२७६ याधर्तारारजसोरोचन४	४	७
३६३ याआपोदिव्याउतवा	५	४ १६	३७२ याधारयन्तदेवाः	५	५
४०१ याइन्द्रप्रस्यस्त्वा	५	८ १२	३७४ यानिस्थानान्यश्विना	५	५ १७
४७४ याइद्रभुजआभरः	६	६ ३६	६७ यानीन्द्राग्नीचक्रथुर्वी	१	७ २६
६१४ याओषधीःपूर्वाजाता	८	५ ८	४३४ यानुश्वेताववोदिवः	६	३ २५
६१५ याओषधीःसोमराज्ञी	८	५ ११	२८ यानःपीपरदश्विना	१	३ ३४
६१५ याओषधीःसोमराज्ञी	८	५ ११	३७८ यान्त्वादिवोदुहित	५	५ २४
१५० यागुंगूर्यासिनीवाली	२	७ १५	४५ यात्रायेमर्तान्तसुषूदो	१	५ २०
८२ यागोमतीरुषसःसर्ववी१	८	४	१६४ यान्वोनरोदेवयन्तोनि३	१	१ ४
५८७ यागौर्वर्तनिपयेति	८	२ १०	२८४ यापृतनासुदुष्टरा	४	४ ३२
१६४ याजामयोवृष्णइच्छ	३	४ २	६१५ याःफलिनिर्याअफ	८	५ १०
३१३ यातऊतिरमित्रहन्	४	७ २३	७१ याभिरंगिरोमनसा	१	७ ३६
३०२ यातऊतिरवमायापर	४	६ १९	७० याभिरन्तकंजसमान	१	७ ३४
४०६ यातंछर्दिष्पाउतनःपर	५	८ ३२	४०५ याभिर्नरात्रसदस्युं	५	८ २९
२१ यातिदेवःप्रवतायात्यु	१	३ ६	७१ याभिर्नराशयवेयाभिः१	७	३६
१९४ यातेअग्नेपर्वतस्येव	३	४ २	७१ याभिर्नरंगोषुयुधं	१	७ ३७
३२२ यातेअष्टागोओपशा	४	८ १८	७० याभिर्महामतिथिग्वं	१	७ ३५
३१० यातेकाकुत्सुकृतायाव	४	७ १३	७१ याभिर्वम्रविपिपानं	१	७ ३५
१९४ यातेजिह्वामधुमती	३	४ २	७० याभिर्विषपलांधनसां	१	७ ३४
३६२ यातेदिद्युवशृष्टादिवस्प	४	४ १३	२९ याभिःकएवमभिष्टि	१	४ १
५५ यातेधामानिदिवि	१	६ १६	४०५ याभिःकएवंमेधाति	५	८ २४
५९८ यातेधामानिपरमाणि	८	३ १६	७१ याभिःकृशानुम	१	७ ३७
५६ यातेधामानिहवि	१	६ २२	७१ याभिःकुत्समार्जुनेयंश	१	७ ३७
५०१ यातेभीमान्यायुधा	७	१ २३	४१८ याभिःपक्थमवथोया	६	२ १
२८ यादस्त्रासिन्धुमातरा	१	३ ३३	७१ याभिःपठर्वाजठरस्य	१	७ ३६
४२६ यादंपतीसमनसा	६	२ ३८	७१ याभिःपत्नीर्विमदाय	१	७ ३६
२६१ यादगेवददृशेतादृगुच्य	४	२ २४	७० याभिःपरिज्मातनय	१	७ ३६
६५२ यादेवेषुतन्व१मैरयन्त	८	८ २७	७० याभिःशचीभिर्वृषणा	१	७ ३६

क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
६ याभिःशचीभिश्चमसां	४ ७	१५१ यावोभेषजामरुतःशु	२ ७ १८
१ याभिःशंतातीभवथो	१ ७ ३६	१४६ यावोमायाअभिद्रुहे	२ ७ ८
० याभिःशुचंतिधनसां	१ ७ ३४	५२ यावःशर्मशशमानाय	१ ६ १०
० याभिःसिन्धुमधुमन्तं	१ ७ ३४	३१७ याशर्धायमारुतायस्व	४ ८ ३
६ याभिःसिन्धुमवथया	६ १ ४०	६१५ याश्चेदमुपशृण्वन्ति	८ ५ ११
० याभिःसुदानूऔशि	१ ७ ३५	८९ यासांतिस्रःपञ्चाशतो	२ १ २२
० याभिःसूर्यपरियाथः	१ ७ ३५	३६३ पांसाराजावरुणोया	५ ४ १६
१ याभिःसोमोमोदते	७ ७ २४	२०६ यासिकुत्सेनसरथ	३ ५ १९
० याभीरसांतोदसोद्गः	१ ७ ३५	६१२ यासुजूर्णिःश्रेणिःसुम्ने	५ २
० याभीरेभंनिवृतं	१ ७ ३३	२८० यासुनीथेशौचद्रथे	४ ४ २१
१९ यामथर्वामनुष्पिता	१ ५ ३१	११ यासुरथारथीतेमा	१ २ ४
६ यामयेष्टाःशुभाशोभि	५ ४ २३	३६३ यासुराजावरुणोयासु	५ ४ १६
७ यारुचोजातवेदसो	८ ८ ४६	५०१ यास्तेधारामधुश्रुतो	७ १ २५
४ यावत्तरस्तन्वो३याव	५ ६ १३	३२३ यास्तेपूषन्नावोअन्तः	४ ८ २४
७ यावदिदंभुवनंविश्व	१ ७ २६	२६ यास्तेप्रजाअमृतस्य	१ ३ २७
२ यावयद्वेषसन्त्वा	३ ८ ३	१५० यास्तेराकेसुमतयःसुपे	२ ७ १५
२ यावयद्वेषाऋतपाऋते	१ ८ ३	१८१ याँआभजोमरुतइन्द्र	३ २ १७
५ यावयावृक्यं१वृकं	८ ७ १४	३७८ यांत्वादिवोदुहितुर्बर्ध	५ ५ २४
६ यावन्मात्रमुषसोन	८ ४ १३	३२२ यांपूषन्ब्रह्मचोदनीं	४ ८ १८
७ यावातेसन्तिदाशुषेअ	५ २ ४	५८६ यांमेधियंमरुतः	८ २ ८
१ यावांकशामधुमती	१ २ ४	३६४ याःप्रवतोनिवतः	५ ४ १७
४ यावांशतंनियुतोयाः	५ ६ १३	६५२ याःसरूपाविरूपाः	८ ८ २७
० यावांसन्तिपुरुस्पृहो	३ ७ २३	१५० याःसुबहुःस्वंगुरिः	२ ७ १५
५ यावांसन्तिपुरुस्पृहो	४ ८ २८	३६३ याःसूर्योरश्मिभिरात	५ ४ १४
७ यावित्थाश्लोकमादिवो	१ ६ २७	५० युक्तस्तेअस्तुदाक्षिण	१ ६ ३
१ याविश्वासांजनितारा	५ १ १३	१०८ युक्तामातासीद्धुरिद	२ ३ १५
७ यावीर्याणिप्रथमानि	८ ६ १५	१०३ युक्तोहयद्वांतौग्न्याय	२ ३ १
६ यावृत्रहापरावति	६ ३ ४६	५ युद्धवाहिकेशिनाहरी	१ १ १९

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
४२३ युच्वाहित्वंरथासहा	६ २ २६	७६ युवंच्यवानमश्विनाज	१ ८ १
४६१ युच्वाहिदेवहूतमान्	६ ५ २४	३७५ युवंच्यवानंजरसोमुमु	५ ५ १
५७ युच्वाहिवाजिनी	१ ६ २६	५६८ युवंच्यवानंसनयं	७ ८ १
३६७ युच्वाहिवृत्रहन्तम	५ ७ २८	८९ युवंतमिन्द्रापर्वता	२ १ २
७ युच्वाह्यरुषोरथे	१ १ २७	७० युवंतासांदेव्यस्य	१ ७ ३
२८९ युगेयुगेविदथ्यंगृण	४ ५ १०	७६ युवंतुग्रायपूर्वैर्भिरैवैः	१ ८ १
५७९ युजाकर्माणिजनयन्	८ १ १७	८ युवंदक्षधृतव्रत	१ १ २
५५५ युजानोअश्वावातस्य	७ ७ ६	४४८ युवंदेवाक्रतुना	६ ४ २
३१५ युजानोहरितारथे	४ ७ ३३	७७ युवंधेनुंशयवेनाधिता	१ ८ १
३४९ युजेरथंगवेषणंहरि	५ ३ ७	७६ युवंनरास्तुवतेकृष्णि	१ ८ १
५४८ युजेवांब्रह्मपूर्व	७ ६ १३	७४ युवंनरास्तुवतेपज्जियाय	१ ८ १
२५१ युजंहिमामकृथाआदि	४ १ २७	२७५ युवंनोयेषुवरुण	४ ४ २
३३ युधायुधमुपघेदेपि	१ ४ १६	११९ युवंपयउस्रियायामध	२ ४ २
१८० युधेन्द्रोमन्हावरिवश्चका	३ २ १६	७८ युवंपेदवेपुरुवारमश्वि	१ ८ २
१८६ युधमस्यतेवृषभरस्य	३ ३ १०	१८३ युवंप्रत्नस्यसाधथोमहो	३ २ २
३४७ युधमोअनर्वाखजकृत्सम	५ ३ १	३७४ युवंभुज्युमवविद्धंसमुद्र	५ ५ १
४६९ युधमंसन्तमनर्वाणं	६ ६ १६	७८ युवंभुज्युंभुरमाणंवि	१ ८ २
६१८ युनक्तसीरावियुगा	८ ५ १८	६४३ युवंभुज्युंसमुद्रआ	८ ८ १
५० युनज्मितेब्रह्मणा	१ ६ ३	२७५ युवंमित्रेमंजनं	४ ४ २
९७ युयूषतःस्ववयसा	२ २ १३	४०० युवंमृगंजागृवांसं	५ ८ १
४१३ युयोताशरुमस्मदाँ	६ १ २७	५६८ युवंरथेनविमदाय	७ ८ १
६५ युयोपनाभिरुपरस्या	१ ७ १८	७८ युवंरेभंपरिषूतेरुष्य	१ ८ २
११६ युवमत्यस्यावनक्तथो	२ ४ २३	४२२ युवंवरोसुषाम्णे	६ २ २
७७ युवमत्रयेवनीतायतप्तं	१ ८ १९	१८० युवंवस्त्राणिपीवसा	२ २ २
५७ युवमेतानिदिवि	१ ६ २८	७८ युवंवन्दनंनिर्ऋतंजर	१ ८ २
१२१ युवमेतंचक्रथुःसिन्धुषु	२ ४ २७	५६८ युवंविप्रस्यजरणां	७ ८ १
४०० युवंकण्वायनासत्या	५ ८ ५	५५६ युवंशक्रामायाविना	७ ७ १
५६९ युवंकबीष्टःपर्यश्विनार	७ ८ १६	७६ युवंशयावायरुशतीमद	१ ८ १
३७६ युवंचित्रंदधथुर्भोजन	५ ५ २१	२२६ युवंश्रियमश्विनादेवता	३ ७ २

क्र.सं.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१७ युवंश्रीभिर्दर्शताभि	५ १ ४	४४८ युवां देवास्त्रय	६ ४ २८
१७ युवंश्वेतं पेदव इन्द्रजुतं	१ ८ १९	३८० युवां नरापश्यमानास	५ ६ ४
१८ युवंश्वेतं पेदवे	७ ८ १६	१२० युवां पूषे वाश्विना पुरंधि	२ ४ २६
१७ युवंसुराममश्विना	८ ७ १९	५६६ युवां मृगेव वारणा	७ ८ १८
१६ युवंहकृशं युवमश्विना	७ ८ १९	१०० युवां यज्ञैः प्रथमा	२ २ २१
०२ युवंहगर्भं जगती	२ २ २७	९३ युवांस्तोमेभिर्देवयन्तो	२ २ ३
१६ युवंहधर्ममधुमन्तमत्रये	२ ४ २३	५६६ युवां हवोषापर्यश्विना	७ ८ १८
१९ युवंहभुज्युं युवमश्विना	७ ८ १९	३८१ युवां हवन्त उभयासत्रा	५ ६ ५
१८ युवंहरेभं वृषणा	७ ८ १६	११९ युवोरजांसि सुयमासो	२ ४ २३
०३ युवंहस्थोभिषजा	२ २ २७	२७७ युवोरत्रिश्चिकेतति	४ ४ १२
१६ युवां हिष्मा पुरुभुजे ममेध	६ ६ ६	४१८ युवोरथस्य परिचक्रमी	६ २ ५
८८ युवां हिस्थः स्वर्पती	६ ८ ९	७८ युवोरश्विनावपुषे युवा	१ ८ २०
३८ युवां ह्यपराजावसीदतं	८ ७ २०	३८१ युवोराष्ट्रं बृहदिन्वति	५ ६ ६
७९ युवां शास्त्रं महोरन्युवं	१ ८ २३	२८ युवोरुषा अनुश्रियं	१ ३ ३५
८ युवाकुहिशचीनां	१ १ ३२	४२२ युवोरुषूरथं हुवे	६ २ २६
२३ युवादत्तस्य धिष्ण्या	६ २ २८	१९१ युवोर्ऋतं रोदसी	३ ३ २४
३७ युवानं विशपतिकविं	६ ३ ४१	७० युवोर्दानाय सुभरा	१ ७ ३३
१० युवानापितरापुनः	१ २ १	५८३ युवोर्यदिसरुयायास्मे	८ १ ३०
४० युवानोरुद्रा अजरा	१ ५ ६	६३८ युवोर्हिमातादितिः	८ ७ २०
६८ युवाभ्यां देवीधिषणाम	१ ७ २८	३७४ युवोः श्रियं परियोषावृ	५ ५ १६
७५ युवाभ्यां मित्रावरुणो	४ ४ २	३६८ युष्माकं देवा अवसाह	५ ४ २९
२९ युवाभ्यां वाजिनीवसू	५ ८ १	५९६ युष्माकं बुधे अपान	८ ३ १०
८० युवामिद्युत्सुपृतनासुव	५ ६ २	२६७ युष्माकं स्मार्था अनु	४ ३ ११
२७ युवामिद्धचयवसे पूर्वा	३ ७ १६	२६६ युष्मादत्तस्य मरुतो वि	४ ३ १६
६८ युवामिन्द्राग्नीवसुनो वि	१ ७ २८	४०३ युष्माँ उनक्तमूतये	५ ८ १९
७३ युवासमारुतोगणः	४ ३ २८	४४१ युष्मे देवा अपिष्मसि	६ ४ ८
६४ युवासुवासाः परिवीत	३ १ ३	२४ युष्मे पितो मरुतो मर्त्ये	१ ३ १९
२१ युवां गोतमः पुरुमीळ्हो	२ ४ २९	३६८ युष्मो तोविप्रो मरुतः श	५ ४ २८
२० युवां चिद्धिष्माश्विनाव	२ ४ २४	२७० युद्धवंशरूपीरथे	४ ३ २०

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२८१ युंजतेमनउतयुंजतेधि	४ ४ २४	१०६ येअर्वाचस्ताँउपराच	२ ३ १७
३ युंजन्तिब्रध्मरुषं	१ १ ११	२२३ येअश्विनायेपितरायऊ	३ ७ ४
४७५ युञ्चन्तिहरीइषिरस्य	६ ७ २	२६७ येअञ्जिषुयेवाशीषु	४ ३ ११
३ युंजन्त्यस्यकाम्या	१ १ ११	२६७ येअद्याअष्टिविद्युतः	४ ३ १०
४६६ युंजाथांरासभंरथे	६ ६ ८	१२६ येअस्यायेअंग्याः	२ ५ १५
४१६ यूनऊषुनविष्टया	६ १ ३९	३२१ येकेचज्मामहिनोआहि	४ ८ १६
१०५ यूपब्रस्काउतयेयूपवा	२ ३ ८	३१४ येगव्यतामनसाशत्रुमा	४ ७ २८
२२४ यूयमस्मभ्यंधिषणा	३ ७ ८	२२३ येगोमन्तंवाजवन्तंसु	३ ७ ४
२६६ यूयमस्मान्नयतवस्यो	४ ३ १८	३४८ येचपूर्वऋषयोयेचनू	५ ३ ६
३०५ यूयंगावोमेदयथाकृशं	४ ६ २५	२५३ येचाकनन्तचाकनंतनू	४ १ ३१
५२ यूयंतत्सत्यशवसः	१ ६ १२	४१६ येचार्हन्तिमरुतःसुदा	६ १ ३६
१४७ यूयंदेवाःप्रमतिर्यूय	२ ७ ११	६४७ येचित्पूर्वऋतसापः	८ ८ १२
५६६ यूयंधूर्धुप्रयुजोन	८ ३ १०	३० येचिद्धित्वामृषयःपूर्वे	१ ४ ५
११२ यूयंनउग्रामरुतः	२ ४ २	११९ येचिद्धिपूर्वऋतसाप	२ ४ २२
२७३ यूयंमर्त्तविपन्यवः	४ ३ २८	४१३ येचिद्धिमृत्युबन्धवः	६ १ २८
२६६ यूयंरयिमरुतस्पर्हवीरं	४ ३ १६	५५० येचेहपितरोयेच	७ ६ १९
२७१ यूयंराजानमिर्योजनाय	४ ३ २३	५५० येतातृषुर्देवत्रा	७ ६ १८
४१५ यूयंराजानःकंचिच्चर्ष	६ १ ३५	२३३ येतेत्रिरहन्तसवितःस	३ ८ ५
६३५ यूयंविश्वंपरिपाथ	८ ७ १३	५०० येतेपवित्रमूर्मयो	७ १ १८
३५८ यूयंहरत्नंमघवत्सुधत्थ	५ ४ ३	२१ येतेपंथाःसवितः	१ ३ ७
२३२ यूयंहिदेवीऋतयुग्भिर	३ ८ १	५७६ येतेविप्रब्रह्मकृतः	८ १ ६
३२० यूयंहिष्ठासुदानवः	४ ८ १३	११८ येतेवृषणोवृषभासइन्द्र	४ २०
४०३ यूयंहिष्ठासुदानवो	५ ८ २०	२२८ येतेशुक्रासःशुचयःशु	४ ५ ८
४६५ यूयंहिष्ठासुदानवः	६ ६ ४	१७८ येतेशुष्मंयेतविषीमवर्ध	३ २ ९
३२८ येअग्रयोनिशोशुचन्नि	५ १ ७	३८७ येतेसरस्वऊर्मयो	५ ६ २०
५५० येअग्निदग्धायेअनग्नि	७ ६ १९	३९३ येतेसन्तिदशग्विनः	५ ७ ११
२४३ येअग्नेचन्द्रतेगिरः	४ १ २	४२५ येत्रिंशतित्रयस्परो	६ २ ३५
२४७ येअग्नेनेरयन्तिते	४ १ १२	१२६ येत्वादेवोस्त्रिकं	२ ५ १३
५८४ येअग्नेःपरिजज्ञिरे	८ २ २	४०१ येत्वामिन्द्रनतुष्टुवुः	५ ८ ११

कि.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
७ येत्वाहिहत्येमघवन	३ ३ ११	६८ येपायवोमामतेयं	२ २ १६
७ येदेवानांयज्ञिया	५ ३ ३०	२०२ येपायवोमामतेयं	३ ४ २५
५ येदेवासइहस्थन	६ २ ३७	२३ येपृषतीभिर्ऋष्टिभिः	१ ३ १२
३ येदेवासोअभवतासुकृ	३ ७ ६	३९६ येभिस्तिस्त्रःपरावतो	५ ८ २
३ येदेवासोदिव्येकादश	२ २ ४	२६६ येभिःसूर्यमुषसंमन्दसा	४ ६ १
३ येद्रप्यसाइवरोदसी	५ ८ २१	५८४ येभ्योमातामधुमत्	८ २ ३
४ येनचष्टेवरुणोमित्रोअ	६ १ ३२	५८५ येभ्योहोत्रांप्रथमा	८ २ ४
१ येनज्योतींष्यायवे	६ १ १७	६ येमहोरजसोविदुः	१ १ ३६
८ येनतोकायतनयायधा	४ ३ १३	४५५ येमूर्धानःक्षितीनां	६ ४ ५३
२ येनदीर्घमरुतः	२ ४ ३	२४६ येमपंचाशतंददुः	४ १ १०
२ येनद्यौरुग्रापृथिवी	८ ७ ३	७ येयजत्रायईड्यः	१ १ २७
५ येनमानासश्चितयन्तउ	२ ४ ११	५८४ येयज्ञेनदक्षिणयासम	८ २ १
१ येनवृद्धोनशवसा	४ ७ १६	६४७ येयुध्यन्तेप्रधनेषु	८ ८ १२
९ येनवंसामपृतनासुशर्ध	६ ४ ३४	३४४ येराधांसिददत्यश्व्या	५ २ २२
७ येनसिधुंमहीरपो	६ १ १	६०१ येवध्वश्चन्द्रंवहतुं	८ ३ २६
७ येनसूर्यज्योतिषा	७ ८ १२	१०६ येवाजिनंपरिपश्यंति	२ ३ ९
६ येनाकस्याधिरोचने	१ १ ३७	३८५ येवायवइन्द्रमादनास	५ ६ १४
७ येनादशग्वमधिगुं	६ १ १	२६६ येवावृधन्तपार्थिवाः	४ ३ ६
६ येनानवग्वोदध्यङ्	७ ५ १७	४०५ वेवांदंसांस्यश्विना	५ ८ ३०
१ येनापावकचक्षसा	१ ४ ८	१६४ येवृक्णासोअधिक्षमि	३ १ ४
३ येनावतुर्वशंयदुं	५ ८ २१	९ येशुभ्राघोरवर्षसः	१ १ ३६
७ येनासमुद्रमसृजोमहीर	५ ७ २६	२३ येषामज्मेषुपृथिवी	१ ३ १३
८ येनेन्द्रोहविषाकृत्वी	८ ८ १७	४१६ येषामर्णोनसप्रथो	६ १ ३८
४ येनेन्द्रोहविषाकृत्वी	८ ८ ३२	४१९ येषामाबाधऋग्मियः	६ २ ९
५ येनेमाविश्वाच्यवना	२ ६ ७	३४३ येषामिळाघृतहस्ता	५ २ २२
० येनःपूर्वेपितरः	७ ६ १८	२७३ येषांश्रियाधिरोदसी	४ ३ २८
६ येनःसपत्नाअपते	८ ७ १६	२५० येसत्यासोहविरदो	७ ६ १८
१ येपाकशंसंविहरन्तए	५ ७ ६	५६६ येसवितुःसत्यसवस्य	७ ८ ११
० येपातयन्तेअज्मभिर्गि	६ ४ ४	४७० येसोमासःपरावति	६ ६ २२

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
५०५ येसोमासःपरावति	७ २ ५	१४५ योअस्मैहव्यैर्घृतवत्	२ ७ ५
१२९ येस्तोतृभ्योगोअग्राम	२ ५ १९	६५७ योअस्यपारेरजसः	८ ८ ४९
१३० येस्तोतृभ्योगोअग्रां	२ ५ २१	६५१ योगक्षेमंवआदाय	८ ८ २४
५६६ येस्थामनोर्यज्ञियास्ते	७ ८ १०	३६० योगर्भमोषधीनां	५ ७ २
२०४ येहत्येतेसहमाना	३ ५ ५	३१३ योगृणतामिदासिथ	४ ७ २४
२२२ येहरीमेधयोक्थामद	३ ७ २	१६ योगेयोगेतवस्तरं	१ २ २४
४३७ योअग्निं तन्वोदमे	६ ३ ३८	५८१ योजनान्महिषाँइव	८ १ २४
६ योअग्निदेववीतये	१ १ २३	२६२ योजागारतमृचः	४ २ २५
४१४ योअग्निहव्यदाति	६ १ ३१	१३५ योजातएवप्रथमो	२ ६ ७
५५१ योअग्निःकव्यवाहनः	७ ६ २२	४९९ योजिनातिनजीयते	७ १ १२
५५१ योअग्निःक्रव्यात्प्रविवे	७ ६ २१	५६७ योदभ्रेभिर्हव्योयश्च	७ ८ १४
४३३ योअग्निःसप्तमानुषः	६ ३ २३	४४० योदुष्टोविश्ववारश्रवा	६ ४ २
५८ योअग्नीषोमाहविषा	१ ६ २९	२१४ योदेवोदेवतमो	३ ६ ७
४९५ योअत्यइवमृज्यते	६ ८ ३३	३३९ योदेहो३अनमयद्वध	५ २ ९
५७८ योअदधाज्ज्योतिषि	८ १ १५	४६७ योद्धासिक्रत्वाश्व	६ ६ ११
३३२ योअद्रिभित्प्रथमजा	५ १ १७	४३४ योधर्ताभुवनानां	६ ३ २६
४७ योअध्वरेषुशन्तम	१ ५ २५	५३२ योधारयापावकया	७ ५ १
५६१ योअनिध्मोदीदयत्	७ ७ २४	४२८ योधृषितोयोवृतोः	६ ३ ८
३३६ योअपाचीनेतमसिमद	५ २ ९	२३९ योनआगोअभ्येनो	३ ८ १७
४६५ योअप्सुचन्द्रमाइव	६ ६ २	४१७ योनइदमिदंपुरा	६ २ २
१५२ योअप्स्वाशुचिनादैव्ये	७ ७ २३	४४३ योनइन्दुःपितरोहृत्सु	६ ४ १३
४९ योअर्योमर्तभोजनं	१ ६ २	६३८ योनइन्द्राभितोजनो	८ ७ २१
२२६ योअश्वस्यदधिक्रा	३ ७ १३	६३८ योनइन्द्राभिदासति	८ ७ २१
६३ योअश्वानांयोगवांगो	१ ७ १२	१३६ योनार्मरंसहवसुं	२ ६ ११
४४१ योअश्वेभिर्वहतेवस्तउ	६ ४ ६	४२५ योनिमेकआससाद	६ २ ३६
५९७ योअस्माअन्नंतुषु	८ ३ १४	६५ योनिष्टइन्द्रनिषदेअका	७ १ ८
२५४ योअस्मैघंसउतवाय	४ २ ३	३४९ योनिष्टइन्द्रसदनेअका	५ ३ ८
३२२ योअस्मैहविषाविध	४ ८ १९	९८ योनोअग्नेअररिवाँ	२ २ १६
४१९ योअस्मैहव्यदातिभिः	६ २ १३	२९५ योनोअग्नेदुरेवआ	४ ५ २७

पं.क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१८ योनोअग्नेऽभिदा	१ ५ २८	२४९ योमेशताचविंशतिच	४ १ २१
१५ योनोदातावसु	६ ४ १८	४०० योमेहिरण्यसन्दृशो	५ ८ ८
४५ योनोदातासनः	६ ४ २०	४२६ योयजातियजातइत्	६ २ ३८
१७ योनोदासआर्योवा	७ ८ १४	५८० योयज्ञस्यप्रसाधनः	८ १ १९
०७ योनोदेवःपरावतः	६ १ २	६३७ योयज्ञोविश्वतस्तन्तु	८ ७ १८
६८ योनोमरुतोआभिदुर्ह	५ ४ ३०	६५७ योरक्षांसिनिजूर्वति	८ ८ ४५
२१ योनोमरुतोवृकतातिम	२ ७ २०	३१८ योरजांसिविमेषार्थि	४ ८ ७
२१ योनोरसंदिप्सतिपि	५ ७ ६	१३५ योरध्रस्यचोदिता	२ ६ ८
४४ योनंत्वान्यनमन्योज	२ ७ १	३११ योरयिवोरयितमो	४ ७ १६
१३ योनःकश्चिद्रिरिक्षति	६ १ २७	१४६ योराजभ्यऋतनिभ्यो	२ ७ ८
२८ योनःपिताजनितायो	८ ३ १७	४५७ योराजाचर्षणीनां	६ ५ ८
२६ योनःपूषन्नघोवृको	१ ३ २४	२ योरायोऽवनिर्महान्	१ १ ८
६३ योनःशश्वत्पुराविथ	६ ५ ३५	४२७ योरायोऽवनिर्महान्	६ ३ ३
४८ योनःसनुत्यउतवा	२ ७ १३	६ योरेवान्योअमीवहा	१ १ ३४
८८ योनःसनुत्योअभिदा	४ ५ ७	२५६ योरोहितौवाजिनौवा	४ २ ७
३४ योनःस्वोअरणोय	५ १ २२	१४४ योवरेवृजनेविश्वथावि	२ ७ ३
६९ योब्रह्मणेसुमतिमाय	५ ५ २	३८९ योवर्धनओषधीनांयो	५ ७ १
४३ योभानुभिर्विभाववि	७ ६ १	२५ योवाघतेददातिसूनरं	१ ३ २०
७९ योभूयिष्ठनासत्या	४ ४ १८	५५६ योवाचाविवाचोमृध्र	७ ७ ९
३६ योभोजनंचदयसे	२ ६ ११	७६ योवामश्विनामनसोज	१ ८ १३
४९ योमइतिप्रवोचति	४ १ २१	४२३ योवामुरुव्यचस्तमं	६ २ २८
४१ योमइमंचिदुत्तमना	६ ४ ६	३३१ योवामृजवेक्रमणाय	५ १ १४
२६ योमर्त्येष्वमृतऋतावा	३ ४ १६	३७१ योवांगर्तमनसातक्षदे	५ ५ ६
२१ योमापाकेनमनसाचर	५ ७ ६	१०० योवांयज्ञैःशशमानो	२ २ २०
२२ योमायातुंयातुधानेत्या	५ ७ ८	४०४ योवांनासत्यावृषिः	५ ८ २७
२१ योमित्रायवरुणाय	२ १ २६	५६८ योवांपरिज्मासुवृत्	७ ८ १५
८३ योमृळयातिचक्रुषोचि	५ ६ ६	४२३ योवांयज्ञेभिरावृतो	६ २ २८
७३ योमेधेनूनांशतं	४ ३ २७	३७५ योवांयज्ञोनासत्याह	५ ५ १७
४७ योमेराजन्धुज्योवा	२ ७ १०	६४० योवारजांस्यश्विना	६ ५ २०

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
३७५ योवांरथोनृपतीअस्ति	५ ५ १८	३६८ यंत्रायध्वइदामिदं	५ ४ ८
५८ योविश्वतःसुप्रतीकः	१ ६ ३१	५५१ यंत्वमग्नेसमदहः	७ ६ ८
६३ योविश्वस्यजगतः	१ ७ १२	८६ यंत्वंरथामिन्द्रमेधसा	२ १ ४
४७९ योविश्वाद्यतेवसु	६ ७ १४	४५८ यंत्वंविप्रमेधसातौ	६ ५ ४
४२७ योविश्वान्यभिब्रता	६ ३ ६	४६० यंत्वागोपवनोगिरा	६ ५ ८
१९७ योविश्वाभिविपश्यति	३ ४ १०	४३६ यंत्वाजनासइन्धते	६ ३ ३
६५७ योविश्वाभिविपश्यति	८ ८ ४५	४६१ यंत्वाजनासईळते	६ ५ ८
१४८ योवृत्रायसिनमत्रा	२ ७ १२	५४२ यंत्वाजनासोअभिसं	७ ५ ३
३९६ योवेदिष्टोअव्यथिषु	५ ७ २१	५७३ यंत्वादेवादधिरेहव्य	८ १ ४
३२१ योवोदेवाघृस्नुना	४ ८ १५	६१६ यंत्वादेवापिःशुशुचा	८ ५ ४
५६१ योवोवृताभ्योअकृणो	७ ७ २५	२२ यंत्वादेवासोमनवेदधु	१ ३ ४
५४५ योवःशिवतमोरसः	७ ६ ५	५४२ यंत्वाद्यावावृथिवीयं	७ ५ ३
२२३ योवःसुनोत्यभिपित्वे	३ ७ ६	५९० यंत्वापूर्वमीळितो	८ २ ४
५६४ योवःसेनानीर्महतो	७ ८ ५	५१५ यंत्वावाजिन्नघ्न्याअ	७ ३ ४
४५७ योव्यँतीरफाणयत्	६ ५ ७	१६१ यंदेवासस्त्रिरहन्नायज	२ ८ ८
६३ योव्यंसंजाहृषाणेन	१ ७ १२	६०५ यंदेवासोजनयन्ताग्निं	८ ४ ४
१३५ योहत्वाहिमरिणात्	२ ६ ७	५६५ यंदेवासोवथवाजसातौ	७ ८ ८
४०० योहवांमधुनोदतिः	५ ८ ४	५८५ यंदेवासोवथवाजसातौ	८ २ ४
४१४ योहव्यान्यैरयतामनु	६ १ ३३	२१४ यन्नइद्रोजुजुषे	३ ६ ४
३७४ योहस्यवांरथिरावस्त	५ ५ १६	४०६ यन्नासत्यापराके	५ ८ ४
६०५ योहोतासीत्प्रथमो	८ ४ १०	२९ यन्नासत्यापरावति	१ ४ ४
५४९ यौतेश्वानौयमरक्षिता	७ ६ १६	४०४ यन्नासत्यापरावति	५ ८ ८
६३९ यंकुमारनवंरथं	८ ७ २३	४०५ यन्नासत्याभुरणयथो	५ ८ ८
६३९ यंकुमारप्रावर्तयो	८ ७ २३	५५३ यन्नियानंन्ययनं	७ ७ ४
६३२ यंकन्दसीअवसा	८ ७ ४	१०५ यन्निर्णिजारेक्णसाप्रा	२ ३ ४
१३५ यंकंदसीसंयती	२ ६ ८	१०६ यन्नीक्षणंमांस्पचन्या	२ ३ ४
४६० यंजनासोहविष्मन्तो	६ ५ २१	१८७ यंनुकिःपृतनासु	३ ३ ४
४६५ यंतेश्येनःपदाभरत्	६ ६ २	२७४ यन्नूनमश्यांगतिं	४ ४ ४
६४३ यंतेश्येनश्चारुमवृकं	८ ८ २	४०६ यन्नूनधीभिरश्विना	५ ८ ४

क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
५ यंबाहुतेवपिप्रति	१ ३ २२	६०४ यःपौरुषेयेणक्रविषा	८ ४ ८
१ यंमर्त्यःपुरुस्पृहं	३ ८ २५	६३२ यःप्राणतोनिमिषतो	८ ७ ३
८ यंमेदुरिन्द्रोमरुतः	५ ७ २९	४५४ यःशक्रोमृत्तोअश्वयो	६ ४ ४८
५ यंयज्ञंनयथानरः	१ ३ २२	३११ यःशग्मस्तुविशग्मते	४ ७ १६
० यंयुवंदाश्वध्वरायदेवा	५ १ १२	१३५ यःशश्वतोमह्येनो	२ ६ ८
५ यंरक्षन्तिप्रचेतसो	१ ३ २२	१३६ यःशंबरंपर्वते	२ ६ ९
१ यंवर्धयन्तीद्गिरः	४ ७ १६	२६ यःशुक्रइवसूर्यो	१ ३ २६
८ यंविप्राउक्थवाहसो	६ १ ३	६३ यःशूरेभिर्हव्योयश्चभी	१ ७ १२
७ यंवैसूर्यस्वर्भानुः	४ २ १२	४३५ यःश्वेताँअधिनिर्णिज	६ ३ २७
७ यंसीमकृण्वन्तमसे	३ ५ १३	३१३ यःसत्राहाविचर्षणिः	४ ७ २७
५ यंसीमनुप्रवतेवद्रवन्तं	३ ७ ११	१३६ यःसप्तरश्मिर्षभः	२ ६ ९
३ यंमुपर्णःपरावतः	८ ८ २	४१४ यःसमिधायआहुती	६ १ २६
६ यंसोममिन्द्रपृथिवी	३ ३ १०	४२७ यःसंस्थेचिच्छतक्रतुः	६ ३ ३
५ यंस्मापृच्छन्तिकुह	२ ६ ७	१३२ यःसुनीथोददाशुषे	२ ५ २९
४ यःककुभोनिधारयः	६ ३ २६	१३६ यःसुन्वन्तमवतियः	२ ६ ९
४ यःकुक्षिःसोमषातमः	१ १ १६	१३६ यःसुन्वतेपचतेदुधू	२ ६ ६
९ यःकृन्तदिद्वियोन्यं	६ ३ ४७	४२८ यःसुषव्यःसुदक्षिणः	६ ३ ७
७ यःपरस्याःपरावतः	८ ८ ४५	४२७ यःसृविन्दमनर्शनिं	६ ३ १
३ यःपञ्चचर्षणीरभि	५ २ १८	५५ यःसोमसरुयेतव	१ ६ २१
८ यःपावमानीरध्येति	७ २ १८	४८५ यःसोमःकलशेष्वाँ	६ ७ ३८
६ यःपुष्पिणीश्चप्रस्वश्च	२ ६ ११	४६ यःस्नीहितीषुपूर्व्यः	१ ५ २१
२ यःपूर्व्यायवेधसे	२ २ २६	२२५ यःस्मारुन्धानोगध्यास	३ ७ ११
५ यःपृथिवीव्यथमाना	२ ६ ७		

र

०१ रक्षाणोअग्नेतव	३ ४ २२	६०४ रत्तोहणंवाजिनं	८ ४ ५
१ रक्षासुनोअररुषः	६ ८ १९	४८० रत्तोहाविश्वचर्षणिः	६ ७ १६

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वगे.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ.
५८६ रएवःसंदष्टौपितुमान्	८ २ ८	३५६ ररेहव्यंमतिभिर्यज्ञिया	५ ४
३३४ रथवाहनंहविरस्यनाम	५ १ २०	४३१ रश्मीरिवयच्छतमध्व	६ ३
५९६ रथानानये१राः	८ ३ १२	५०४ रसंतेमित्रोअर्यमा	७ १
९४ रथायनावमुतनो	२ २ ७	५२७ रसाय्यःपयसा	७ ४
३२२ रथीतमंकपदिनं	४ ८ २१	१५० राकामहंसुवांसुष्टुती	२ ७
४४४ रथिरासोहरयो	६ ४ १७	१ राजन्तमध्वराणाम्	१ १
२८२ रथीवकशयाश्वाँअवि	४ ४ १७	१५६ राजानावनभिद्रुहा	२ ८
३३४ रथेतिष्ठन्नयतिवाजि	५ १ २०	४८४ राजानोनप्रशस्तिभिः	६ ७
२३० रथेनपृथुपाजसा	३ ७ २२	५०५ राजामेधाभिरीयते	७ २
३९९ रथेष्टायाध्वर्यवः	५ ७ ३२	३५५ राजाराष्ट्रानापेशोनदी	५ ३
९५ रथोनयातःशिकभिः	२ २ ६	५१८ राजासमुद्रंनद्यो३वि	७ ३
४१८ रथोयोवांत्रिवन्धुरो	६ २ ५	५२२ राजासिन्धूनामवसिष्ट	७ ३
२७० रथंनुमारुतंवयं	४ ३ २०	५२० राजासिन्धूनांपवतेप	७ ३
५६९ रथंयान्तंकुहकोह	७ ८ १८	३४४ राजेवहिजनिभिःक्षे	५ २
२७४ रथंयुज्जतेमरुतःशुभेसु	४ ४ १	५५ राज्ञोनुतेवरुणस्य	१ ६
२२२ रथंयेचक्रुःसुवृतंनरेष्ठां	३ ७ २	५२२ राज्ञोनुतेवरुणस्य	७ ३
२२४ रथंयेचक्रुःसुवृतं	३ ७ ७	४७७ रातियद्वामरक्षसंहवाम	६ ७
४०० रथंवामनुगायसं	५ ८ ७	५४६ रात्रीभिरस्माअहभिः	७ ६
२३० रथंहिरण्यवन्धुरं	३ ७ २२	६३५ रात्रीव्यख्यदायती	८ ७
४०० रथंहिरण्यवन्धुरं	५ ८ ६	३५३ रायस्कामोवजूहस्तंसु	५ ३
३८२ रदत्पथोवरुणःसूर्याय	५ ६ ९	२२ रायस्पूधिस्वधावः	१ ३
११७ रपत्कविरिन्द्रार्कसातौ	४ १७	२२८ रायावयंससवासोमदे	३ ७
५४७ रपद्गन्धर्वीरप्याच	७ ६ ६	३७२ रायाहिरण्ययामतिः	५ ५
१७९ रमध्वंमेवचसेसोम्याय	३ २ १२	३८४ रायेनुयंजज्ञतूरोदसीमे	५ ६
४२ रयिर्नचित्रासूरोन	१ ५ १०	३२२ रायोधारास्याघृणो	४ ८
४५ रयिर्नयःपितृवित्तो	१ ५ १९	६० रायोबुध्नःसंगमनोव	१ ७
२३२ रयिंदिवोदुहितरोवि	३ ८ २	६४१ रायोबुध्नःसंगमनोवसू	८ ७
४८२ रयिनश्चित्रमश्विनं	६ ७ २३	४६२ रायःसमुद्राँश्चतुरो	६ ८
७५ रयिसुत्तत्रंस्वपत्यमा	१ ८ ११	१८४ रारंधिसवनेषु	३ ३

क्र. सं.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
४ रासिद्धयंरासिमित्र	२ ६ ५	६१० रेभदत्रजनुषापूर्वो	८ ४ २५
१० रिशादसःसत्पत्तीरद	४ ८ ११	१६ रेवतीर्नःसधमादः	१ २ ३०
३ रुजादृक्हाचिद्रक्षसः	७ ४ १	१०० रेवद्वयोदधाथे	२ २ २१
८ रुद्रस्ययेमीळहुषःसन्ति	५ १ ७	३९५ रेवाँइन्द्रेवतस्तोता	५ ७ १९
३ रुद्राणामेतिप्रदिशोवि	१ ७ १३	६०० रैभ्यासीदनुदेयी	८ ३ २१
० रुवतिभीमोवृषभः	७ २ २४	४१ रोदसीआवदता	१ ५ ७
१ रुशद्वत्सारुशतीश्वेत्या	१ ८ १	६२ रोहिच्छयावासुमदं	१ ७ ११
५ रूपंरूपंप्रतिरूपोबभूव	४ ७ ३३	३९८ रोहितंमेपाकस्थामा	५ ७ २९
० रूपंरूपंमघवाबोभवी	३ ३ २०		

व

३ वक्ष्यन्तीवेदागनीगंति	५ १ १९	४८२ वनस्पतिपवमान	६ ७ २५
२ वचोदीर्घप्रसन्नानि	६ २ २४	५६१ वनस्पतेरशनया	८ २ २२
७ वचोविदंवाचमुदीरय	६ ७ ८	१६२ वनस्पतेवसृजोपदेवान्	२ ८ २३
८ वक्ष्यन्तेवांककुहासो	१ ३ ३३	३३७ वनस्पतेवसृजोपदेवा	५ २ २
५ वज्रमेकोविभर्ति	६ २ ३६	३१६ वनस्पतेवीडुङ्गोहिभू	४ ७ ३५
१ वज्रंयश्चक्रसुहनाय	८ ५ २७	१६५ वनस्पतेशतबल्शोवि	३ १ ४
५ वज्रेणहिवृत्रहावृत्रं	८ ६ ११	५७४ वनीवानोममदूतासः	८ १ ४
२ वज्रासूनोसहसोनो	४ ५ १५	५६० वनेनवायोन्यधायि	७ ७ २२
७ वज्राहिसूनोअस्यअस	४ ५ ५	८६ वनेमतद्धोत्रया	२ १ १७
४ वधीदिन्द्रोवरशिखस्य	४ ६ २३	४३ वनेमपूर्वीरयो	१ ५ १४
९ वधीर्हिदस्युंधनिनंधने	१ ३ १	४२ वनेषुजायुर्मर्तेषु	१ ५ ११
१ वधीवृत्रंमरुतइन्द्रि	२ ३ २५	२८३ वनेषुव्यन्तरिक्षंतता	४ ४ ३०
६ वधूरियंपतिमिच्छन्त्ये	४ २ ८	८९ वनोतिहिसुन्वन्	२ १ २२
० वधेनदस्युंप्रहिचातय	३ ८ १६	५२२ वन्वन्नवातोअभि	७ ३ २५
८ वधैर्दुःशंसांअप	१ ६ ३१	४०३ वपन्तिमरुतोमिहं	५ ८ १८
० वनस्पतिरवसृजन्नु	२ ५ २३	३२८ वर्णुतच्चिकितुषेचिद	५ १ ७

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	
२१२ वस्त्रीभिःपुत्रमश्रुवो	३ ६ २	
१३० वयमग्नेश्वरता	२ ५ २१	
२३६ वयमग्नेवनुयामत्वोता	३ ८ १६	
११३ वयमद्येन्द्रस्यप्रेष्ठाः	२ ४ ५	
४६५ वयमिद्वःसुदानवः	६ ६ ४	
१८४ वयमिन्द्रत्वायवो	३ ३ ४	
३५२ वयमिन्द्रत्वायवो	५ ३ १५	
६३८ वयमिन्द्रत्वायवः	८ ७ २१	
२२१ वयमिन्द्रत्वेसचा	३ ६ २७	
२६४ वयमुत्वागृहपतेजनानां	४ ५ २०	
३६५ वयमुत्वातादिदर्याः	५ ७ २०	
४५३ वयमुत्वादिवासुते	६ ४ ४४	
३२१ वयमुत्वापथस्पते	४ ८ १७	
४१७ वयमुत्वामपूर्य	६ २ १	
४६९ वयमुत्वाशतक्रतो	६ ६ १७	
४५४ वयमेनमिदाहो	६ ४ ४९	
३० वयश्चित्तेपतत्रिणो	१ ४ ६	
३७ वयाइदग्नेअग्नयस्ते	१ ४ २५	
२७२ वयोनयेश्रेणीःपशुरोज	४ ३ २४	
५७१ वयोनवृत्तंसुपलाशं	७ ८ २४	
४२८ वयंघत्वासुतावन्तः	६ ३ ७	
४२७ वयंघातेअपिष्मसि	६ ३ २	
४५४ वयंघातेअपूर्य	६ ४ ५०	
४५४ वयंघातेत्वेइत्	६ ४ ५०	
१२० वयंचिद्धिवांजरितारः	२ ४ २४	
६३ वयंजयेमत्वयायुजावृतं	७ १४	
४४७ वयंतइन्द्रस्तोमे	६ ४ २५	
२६८ वयंतएभिःपुरुहूतस	४ ६ ८	
४२४ वयंतद्वःसम्राजआवृ	६ २ ३४	

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	
२४० वयंतेअग्नउक्थैर्विधेम	३ ८ ४	
३४२ वयन्तेअग्नेसामिधाविधे	५ २ ४	
१६७ वयंतेअचररिमाहिका	३ १ १	
४२० वयंतेअस्यवृत्रहन्	६ २ ४	
५३० वयंतेअस्यवृत्रहन्	७ ४ ४	
३०३ वयंतेअस्यामिन्द्रद्युम्न	४ ६ ४	
३५२ वयंतेतइन्द्रयेचदेव	५ ३ ३	
२५४ वयंतेतइन्द्रयेचनरः	४ २ ४	
१४१ वयंतेवयइन्द्रविद्धि	२ ६ ४	
२३५ वयंनामप्रब्रवामाघृतस्य	३ ८ ४	
२७५ वयंमित्रस्यावसि	४ ४ ४	
४२४ वयंवोवृक्तवर्हिषो	६ २ ४	
४ वयंशूरेभिरस्तृभिः	१ १ १	
५८० वयंसोमव्रतेतव	८ १ ४	
१७ वयंहितेअमन्माहि	१ २ ४	
४१७ वयंहित्वावन्धुमन्तम	६ २ ४	
४२३ वयंहिवांहवामहे	६ २ ४	
४६७ वयंहिवांहवामहेवि	६ ६ ४	
५९३ वयःसुपर्णाउपसेदुः	८ ३ ४	
२७२ वराइवेद्वैवतासोहिर	४ ३ ४	
४८० वरिवोधातमोभव	६ ७ ४	
३१५ वरिष्ठेनइन्द्रबन्धुरेधाः	४ ७ ४	
३०८ वरिष्ठोअस्यदक्षिणा	४ ७ ४	
४२५ वरुणोमित्रोअर्यमा	६ २ ४	
२७४ वरुणंवोरिशदसं	४ ४ ४	
१२ वरुणःप्राविताभुवन	१ २ ४	
४६० वरेथेअग्निमातपो	६ ५ ४	
४०९ वर्धस्वासुपुरुषुत	६ १ ४	
३०९ वर्धाद्यंयज्ञउतसोम	४ ७ ४	

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
४३ वर्धन्यपूर्वीःक्षपो	१ ५ १४	२७४ वाचंसुमित्रावरुणावि	४ ४ १
६६ वर्धन्यविश्वेमरुतः	४ ६ ३	५०७ वाचोजन्तुःकवीनां	७ २ १५
७७ वर्षिष्ठक्षत्राउरुचक्षसा	६ ७ ६	१३२ वाजयन्निवनूरथा	२ ५ २९
०६ ववक्षइन्द्रोअमित	३ ५ १७	३७७ वाजिनीवतीसूर्यस्ययो	५ ५ २२
०७ ववक्षुरस्यकेतवः	६ १ २	६२८ वाजिन्तमायसहसे	८ ६ १६
५८ वव्राजासीमनदतीरद	२ ८ १४	१७३ वाजीवाजेपुथीयते	३ १ २९
१३ वव्रासोनयेस्वजास्वत	२ ४ ६	६९ वाजेभिर्नोवाजसाता	१ ७ ३१
८८ वषट्तेविष्णवासा	५ ६ २४	३५९ वाजेवाजेवतवाजिनो	५ ४ ५
८९ वषट्तेविष्णवासा	५ ६ २५	१८२ वाजेषुसासहिर्भव	३ २ २२
३८ वसांराजानंवसतिंज	३ ८ १४	२४५ वाजोलुतेशवसस्पात्व	४ १ ७
८८ वसिष्ठासःपितृवत्	८ २ १४	५७९ वाज्यसिवाजिनेना	८ १ १८
८३ वसिष्ठंहरुणोनाव्या	५ ६ १०	६५७ वातआवातुभेषजं	८ ८ ४४
१४ वसिष्वाहिमियेध्य	१ २ २०	२७० वातत्विषोमरुतोवर्षनि	४ ३ २१
३७ वसुर्वसुपतिर्हिकं	६ ३ ४०	२४० वातस्यपत्मन्नीळिता	३ ८ २१
३२ वसुंनचित्रमहसं	८ ७ ५	६५२ वातस्यनुमहिमानं	८ ८ २६
६४ वसूनांवाचर्कषे	८ ३ ५	२५२ वातस्ययुक्तान्तसुयुज	४ १ ३०
०३ वसूरुद्रापुरुमन्तू	२ ३ १	६४० वातस्याश्वोवायोःस	८ ७ २४
५ वसोरिन्द्रंवसुपतिं	१ १ १८	५९६ वातासोनयेधुनयो	८ ३ १२
६३ वस्याँइन्द्रासिमेपितुः	५ ७ ११	१५५ वातेवाजुर्यानद्येवरी	२ ८ ४
२५ वस्वीतेअग्नेसंष्टिः	४ ५ २५	६०६ वातोपधूतइषितः	८ ४ २१
१७ वहकुत्समिन्द्रयस्मि	२ ४ १६	३३२ वाममद्यसवितर्वाममु	५ १ १५
२७ वहन्तिसीमरुणासो	५ १ ५	४६५ वामस्यहिप्रचेतसः	६ ६ ३
३० वहन्तुत्वामनोयुजः	३ ७ २४	४६५ वामंनोअस्त्वयमन्	६ ६ ३
२८ वहन्तुत्वारथेष्ठा	६ ३ ९	२२० वामंवामन्तआदुरे	३ ६ २३
०७ वहिष्ठेभिर्विहरन्या	३ ५ १३	३१७ वामीवामस्यधूतयः	४ ८ ४
३७ वह्नियशसंविदथस्य	१ ४ २६	१ वायउक्थेभिर्जरंते	१ १ ३
६८ वाचस्पतिंविश्वकर्माणं	८ ३ १६	१ वायवायाहिदर्शते	१ १ ३
६२ वाचमष्टापदीमहं	६ ५ २८	२६५ वायवायाहिवीतये	४ ३ ५
		१ वायद्रिबश्चेतथः	१ १ ३

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२३० वायविन्द्रश्चशुष्मिणा	३ ७ २३	४२३ वाहिष्ठोवाहवानां	६ २
१ वायविन्द्रश्चसुन्वतः	१ १ ४	५५९ विक्रोशनासोविष्व	७ ७
६४० वायुरस्माउपामन्थत्	८ ७ २४	१२५ विघत्वावाँ ऋतजातयं	२ ५
५२२ वायुर्नयोनियुत्वां	७ ३ २४	५०१ विघ्नन्तोदुरितापुरु	७ १
९० वायुर्युक्तेरोहिता	२ १ २३	३८९ विचक्रमेपृथिवीमेषण	५ ६
१ वायोतवप्रपृचती	१ १ ३	४०१ विचिद्धत्रस्यदोधतो	५ ८
४२३ वायोयाहिंशिवादिवः	६ २ ३०	३७५ विचेदुच्छन्त्यश्विना	५ ५
१५६ वायोयेतेसहस्रिणो	२ ८ ७	२१ विजनाञ्छयावाः	१ ३
२३० वायोशतहरीणां	३ ७ २४	३२६ विजयुषारथ्याया	५ १
२३० वायोशुक्रोअयामिते	३ ७ २३	३१ विजानीह्यार्यान्येच	१ ४
४७५ वार्णत्वायव्याभिः	६ ७ २	२८० विजिहीष्ववनस्पते	४ ४
१८२ वार्त्रहत्यायशवसे	३ २ २१	५६९ विजेषकृदिन्द्रइवा	८ ३
६११ वावर्तयेषांराया	८ ४ २८	२३८ विज्योतिषाबृहताभा	३ ८
२८ वावसानाविवस्व	१ ३ ३५	३२८ वितद्ययुररुणयुग्भिर	५ १
४०२ वावृधानउपद्यवि	५ ८ १६	२६४ वितन्वतेधियोअस्मा	४ ३
४१० वावृधानस्यतेवयं	६ १ १५	३९३ वितर्तूर्यन्तेमघान्विपश्चि	५ ७
४६५ वावृधानायतूर्वये	६ ८ ३२	३९२ वितिष्ठध्वंमरुतोवि	५ ७
४०० वावृधानाशुभस्पती	५ ८ ३	४८ वितेवज्रासोअस्थि	१ ५
४६१ वावृधानोमरुत्सखा	६ ५ २७	२८८ वितेविष्वग्वातजूतासो	४ ५
६३१ वावृधानःशवसाभूर्यो	८ ७ १	२५४ वित्वक्षणाःसमृतौचक्र	४ २
२७० वाशीमन्तऋष्टिमन्तो	४ ३ २१	३०२ वित्वदापोनपर्वतस्य	४ ६
४२५ वाशीमेकोविभर्त्तिहस्तद	२ ३६	८८ वित्वाततस्त्रेमिथुना	२ १
४८५ वाश्राअर्षन्तीन्द्रवो	६ ८ २	४६३ विदद्यत्पूर्व्येनष्टं	६ ५
२४ वाश्रेवविद्युन्मिमाति	१ ३ १६	१७६ विदद्यदीसरमारुणम	३ २
३५८ वासयसीववेधसस्त्वं	५ ४ ४	२५८ विदाचिन्महान्तो	४ २
४१२ वास्तोष्पतेध्रुवास्थूणां	१ २४	२६२ विदादिवोविष्यन्नाद्रि	४ २
३६५ वास्तोष्पतेप्रतरणोनए	४ २१	४४१ विदादेवाअघानां	६ ४
३६५ वास्तोष्पतेप्रतिजानी	५ ४ २१	२२२ विदानासोजन्मनोवा	३ ७
३६५ वास्तोष्पतेशग्मयासं	५ ४ २१	२५ विदुर्गाविद्विषःपुरो	१ ३

पं.क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
८ विदुष्टे अस्य वीर्यस्य	२ १ २०	२२५ विनोवाजाऋभुक्षणः	३ ७ १०
८ विदुष्टे विश्वाभुवनानि	३ ७ १८	५४ विनःपथःसुविताय	१ ६ १७
५ विदुःपृथिव्यादिवोज	५ ३ २५	३७० विनःसहस्रशुरुधोरद	५ ५ ४
२ विदुःहानिचिदद्रिवो	४ ७ २२	३२२ विपथोवाजसातये	४ ८ १७
२ विद्याते अग्नेत्रेधा	७ ८ २८	५२० विपश्चितेपवमानाय	७ ३ २०
७ विद्यासखित्वमुत्तशूर	६ २ २	१६८ विपाजसापृथुनाशोशु	३ १ १५
१ विद्याहितेपुरावयं	६ ५ २६	३२२ विपूषन्नारयातुद	४ ८ १८
४ विद्याहित्वातुविकूर्मि	६ ५ ३७	४५ विपृत्तो अग्नेमघवानो	१ ५ १९
४ विद्याहित्वाधनंजयं	३ ३ ६	७६ विपृच्छामिपाक्या रेन	१ ८ २२
८ विद्याहित्वाधनंजयं	६ ३ ४४	५६१ विप्रथतां देवजुष्टं	८ २ २१
५ विद्याहित्वावृषन्तमम्	१ १ २०	४१४ विप्रस्यवास्तुवतःसह	६ १ ३१
९ विद्याहियस्ते अद्रिवः	६ ६ १८	४०७ विप्रं विप्रासोवसे	५ ८ ३६
५ विद्याहिरुद्रियाणां	६ १ ३६	४३७ विप्रं होतारमद्रुहं	६ ३ ३७
६ विद्याह्यस्य वीरस्य	५ ७ २१	३३६ विप्रायज्ञेषुमानुषेषुका	५ २ २
६ विद्यामादित्या अवसो	२ ७ ६	५९६ विप्रासोनमन्मभिः	८ ३ १२
१ विद्यामेषिरजस्पृथु	१ ४ ८	२६५ विप्रेभिर्विप्रसन्त्य	४ ३ ५
५ विद्युतोज्योतिःपरिसं	५ ३ २३	११ विभक्तारं हवामहे	१ २ ५
३ विद्युद्धस्ताद्यभिद्यवः	५ ८ २२	१५ विभक्तासिचित्रभानो	१ २ २३
१ विद्युद्रथामरुत	३ ३ २६	१६१ विभावादेवःसुरणः	२ ८ २१
८ विद्युन्महसोनरो अश्म	४ ३ १४	५८९ विभिद्यापुरं शयथे	८ २ १५
३ विद्युन्नयापतन्तीदवि	८ ५ २	४२५ विभिर्द्वाचरत एकतया	६ २ ३६
५ विद्वाँ अग्नेवयुनानि	१ ५ १८	१४४ विभुप्रभुप्रथमं मेहना	२ ७ २
९ विद्वांसाविदुरःपृच्छेत्	१ ८ २२	४१४ विभूतरातिं विप्रचित्र	६ १ २६
५ विद्वीपानिपापतंतिष्ठद्	६ १ ३६	२९३ विभूषन्नग्न उभयाँ अनु	४ ५ १८
० विद्वेषांसीनुहिवर्धयेळां	५ ५ १२	४७५ विभ्राजञ्ज्योतिषा	६ ७ १
९ विधुंदद्राणं समने	८ १ १६	६५२ विभ्राजञ्ज्योतिषा	८ ८ २८
३ विधेमते परमेजन्मन्त्रे	२ ६ १	३७१ विभ्राजमान उषसामुप	५ ५ ५
६ विनइन्द्रमृधोजहि	८ ८ १०	६५२ विभ्राद्बृहत्पिबतुसो	८ ८ २८
४ विनोदेवासो अद्रुहो	६ २ ३२	६५२ विभ्राद्बृहत्सुभृतं	८ ८ २८

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वग.	
१४७ विमच्छथायरशना	२ ७ ९	
१३ विमृलीकायतेमनो	१ २ १६	
२९० विमेकर्णापतयतोविच	४ ५ ११	
१६२ विमेपुरुत्रापतयंति	३ ३ २८	
३५ वियत्तिरोधरुणमच्युतं	१ ४ २१	
६५ वियदस्थाद्यजतो	२ २ ९	
४७० वियदहेरधत्विषे	६ ६ २३	
२१४ वियद्वरांसिपर्वतस्य	३ ६ ६	
३३० वियद्वाचंकीस्तासोभर	५ १ १०	
६२८ वियस्यतेज्रयसानस्य	८ ६ १८	
३३७ वियस्यंतपृथिव्यांपा	५ २ ३	
२७३ वियाजानातिजसुरिं	४ ३ २७	
३० वियासृजतिसमनं	१ ४ ४	
३३५ वियेतेअग्नेभेजिरेअनी	५ १ २४	
३७२ वियेदधुःशरदंमासमा	५ ५ १०	
५२ वियेभ्राजन्तेसुमखास	१ ६ ९	
५०८ वियोममेयभ्यासंयती	७ २ १९	
२८६ वियोरजांस्यमिमीतसु	४ ५ ९	
२१३ वियोररप्शच्छृषिभिः	३ ६ ३	
४२ वियोवीरुत्सुरोध	१ ५ ११	
६४६ विरक्तोविमृधोजहि	८ ८ १०	
१२४ विराट्सम्राट्	२ ५ ८	
६३७ विराणिमत्रावरुणयोः	८ ७ १८	
५८४ विरूपासइष्टयः	८ २ १	
३६ विवातजूतोअतसेषुति	१ ४ २३	
२६६ विविप्रोरहिमायस्य	४ ६ १०	
२८२ विवृत्तान्हन्त्युतहन्तिर	४ ४ २७	
४०३ विवृत्रंपर्वशोययुः	५ ८ २२	
१७८ विवेषयन्माधिषणाज	३ २ ११	

पृष्ठांक.	अष्ट. अ.	
४६६ विव्यक्तमहिनावृषन्	६ ६	
६१० विशामासामभयानां	८ ४	
२३६ विशांकविंविशपतिमा	३ ८	
१६० विशांकविंविशपतिमानु	२ ८	
२८५ विशांकविंविशपतिश्व	४ ४	
५८ विशांगोपाअस्य	१ ६	
४३६ विशांराजानमद्भुतं	६ ३	
३१८ विशोविशईडचमध्वरे	४ ८	
४६० विशोविशोवोअतिथिं	६ ५	
५७१ विशंविशंमघवापरि	७ ८	
२६१ विशपतियहमतिथिनरः	२ ८	
१३० विश्रयन्तामुर्विया	२ ५	
७ विश्रयन्तामृतावृधः	१ १	
९६ विश्रयन्तामृतावृधः	२ २	
५६८ विश्वकर्मन्हविषा	८ ३	
५९८ विश्वकर्माविमनाः	८ ३	
१४१ विश्वजितेधनजिते	२ ६	
५९८ विश्वतश्चक्षुरुत	८ ३	
३२१ विश्वदानींसुमनसः	४ ८	
३० विश्वमस्यानानामचक्ष	१ ४	
८ विश्वमित्सवनंसुतं	१ १	
४१ विश्ववेदसोरयिभिः	१ ५	
६०६ विश्वस्माअग्निभुवनाय	८ ४	
४९७ विश्वस्माइत्स्वर्दशे	७ १	
२१८ विश्वस्मात्सीमधमां	३ ६	
५६६ विश्वस्मान्नोअदितिः	७ ८	
५७२ विश्वस्यकेतुर्भुवनस्य	७ ८	
५१३ विश्वस्यराजापवते	७ ३	
१५४ विश्वस्यहिश्रुष्टयेदेव	२ ८	

क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
७ विश्वस्यहिप्रचेतसा	४ ४ ६	४९४ विश्वासोमपवमान	६ ८ ३०
विश्वस्यहिप्राणनंजीव	४ ४	५६७ विश्वाहात्वासुमनसः	७ ८ १३
७ विश्वस्यहिप्रेषितो	७ ८ १२	४६९ विश्वाहिष्यत्यत्त्वना	६ ६ १७
६ विश्वंपश्यन्तोविभृथात	१ ४०	५८४ विश्वाहिवोनमस्यानि	८ २ ३
८ विश्वंप्रतीचीसप्रथाउद	५ ५ २४	६२ विश्वाहेन्द्रोअधिवक्ता	१ ७ ११
४ विश्वंसत्यंमघवाना	२ ७ ३	६४ विश्वाहेन्द्रोअधिवक्ता	१ ७ १५
५ विश्वाअग्नेपदहारातीर्ये	५ १ २४	४५३ विश्वाँअर्योविपश्चितो	६ ४ ४७
२ विश्वाउतत्वयावयं	२ ५ २८	४७५ विश्वाःपृतनाअभिभू	६ ६ ३७
६ विश्वाद्वेषांसि	६ ४ २२	५६५ विश्वेअद्यमरुतोविश्वे	७ ८ ८
८ विश्वाधामानिविश्वच	७ ३ १२	२६२ विश्वेअस्याव्युषिमाहि	४ २ २७
५ विश्वानरस्यवस्पतिं	६ ५ १	२१९ विश्वेचनेदनात्वा	३ ६ १९
२ विश्वानिदेवसवितः	४ ४ २५	४५१ विश्वेतइन्द्रवीर्यं	६ ४ ४१
विश्वानिदेवीभुवना	१ ६ २५	४७६ विश्वेत्तातेसवनेषुप्रवा	६ ७ ७
विश्वानिनोदुर्गहाजात	३ ८ १९	४६२ विश्वेत्ताविष्णुराभरत	५ ३०
२ विश्वानिभद्रामरुतोरथे	२ ४ २	१३६ विश्वेदनुरोधनाअस्य	२ ६ ११
० विश्वानिविश्वमनसो	६ २ १६	१९१ विश्वेदेतेजनिमा	३ ३ २५
२ विश्वानिशक्रोनर्याणि	३ ५ १८	५५६ विश्वेदेवाअकृपन्त	७ ७ १०
विश्वान्देवाँआवहसोम	१ ४ ५	२६० विश्वेदेवाअनमस्यन्भि	४ ५ ११
विश्वान्देवान्हवामहे	१ २ ९	३२१ विश्वेदेवाऋतावृधः	४ ८ १५
विश्वान्यन्योभुवनाज	२ ८ ६	२६६ विश्वेदेवानोअद्यास्व	४ ३ ७
० विश्वाभिधीभिर्भुवनेन	६ ३ १४	३२१ विश्वेदेवाममशृण्वन्तु	४ ८ १६
० विश्वामित्राअरासत	३ ३ २१	१५६ विश्वेदेवासआगत	२ ८ ६
१ विश्वारूपाणिप्रतिमुंच	४ ४ २४	३२१ विश्वेदेवासआगत	४ ८ १५
० विश्वारूपाण्याविशन्	६ ८ १५	६२७ विश्वेदेवासोअधवृ	८ ६ १५
४ विश्वारोधांसिप्रवतः	३ ६ ७	२ विश्वेदेवासोअसुरः	१ १ ६
१ विश्वावसुराभितन्नो	८ ७ २७	२ विश्वेदेवासोअसिधः	१ १ ६
१ विश्वावसुंसोमगन्धर्व	८ ७ २७	५७७ विश्वेदेवाःशास्तनमा	८ १ १२
१ विश्वावसूनिसंजयन्	६ ८ १९	३२१ विश्वेदेवाःशृणुतेमंहवं	४ ८ १६
७ विश्वासांगृहपतिर्विशा	४ ८ २	५८७ विश्वेदेवाःसहधीभिः	८ २ ११
४ विश्वासांत्वाविशां	२ १ १३	४८२ विश्वेदेवाःस्वाहाकृति	६ ७ २५

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१४ विश्वेभिरग्नेअग्निभिः	१ २ २१	५९७ विषूचोअश्वान्युयुजे	८ ३
७ विश्वेभिःसोम्यमधु	१ १ २७	२५१ विषूमृधोजनुषादानमि	४ १
१४३ विश्वेभ्योहित्वाभुवने	२ ६ ३२	५७१ विषूट्टादिन्द्रोअमतेः	७ ८
५८५ विश्वेयजत्राआधि	८ २ ५	६०५ विषेणभंगुरावतः	८ ४
३२६ विश्वेयद्वांमंहनामंदमा	१ ९	५२२ विष्टंभोदिवोधरुणः	७ ३
१६९ विश्वेषामदितिर्यज्ञि	३ ४ १४	६९ विष्टीशमीतरणित्वेन	१ ७
४४० विश्वेषामिरज्यन्तंवसू	६ ४ ४	५४१ विष्णुरित्थापरममस्य	७ ५
६१० विश्वेषामिरज्यवो	८ ४ २६	१६३ विष्णुर्गोपाःपरमं	३ ३
४७८ विश्वेषामिहस्तुहि	६ ७ १०	६५६ विष्णुर्योनिकल्पयतु	८ ८
३२९ विश्वेषांवःसतांज्येष्ठ	५ १ ६	१६२ विष्णुस्तोमासःपुरु	३ ३
५४२ विश्वेषांह्यध्वराणाम	७ ५ ३०	१०१ विष्णोर्नुकंवीर्याणि	२ २
८८ विश्वेषुहित्वासवनेषु	२ १ २०	११ विष्णोःकर्माणिपश्यत	१ २
२४८ विश्वेहित्वासजोषसः	४ १ १५	११६ विष्पर्धसोनरांनशंसैः	२ ४
४१९ विश्वेहित्वासजोषसः	६ २ १२	३४५ विसद्योविश्वाटंहिता	५ २
२७६ विश्वेहिविश्ववेदसः	४ ४ ५	२५६ विसर्माणंकृणुहिवित्त	४ २
४२४ विश्वेहिष्मामनवेवि	६ २ ३१	२१ विसुपर्णोअन्तरिक्षा	१ ३
१३८ विश्वेह्यस्मैयजताय	२ ६ १७	२६२ विसूर्योअमतिंनश्रियं	४ २
४३० विश्वेदेवैस्त्रिभिरेकाद	६ ३ १४	६४० विसूर्योमध्येअमुचतु	८ ७
२६५ विश्वोदेवस्यनेतुः	४ ३ ४	६२६ विहित्वामिन्द्रपुरुधा	८ ६
४९३ विश्वोयस्यव्रतेजनः	६ ८ २५	६०२ विहिसोतोरसृत्तत	८ ४
८५ विश्वोविहाया	२ १ १५	२३० विहिहोत्राअवीता	३ ७
५५९ विश्वोह्य १न्योअरिः	७ ७ २०	६८ विह्यख्यंमनसावस्य	१ ७
६०४ विषंगवांयातुधानाः	८ ४ ८	४२६ वीतिहोत्रकृतद्वसु	६ २
५८६ विषाहोत्राविश्वमश्रो	८ २ ८	२४९ वीतिहोत्रंत्वाकवे	४ १
२०६ विषाह्यग्नेगृणते	३ ५ ११	५२३ वीतीजनस्यादिव्यस्य	७ ४
४५५ विषुद्वेषोव्यंहतिं	६ ४ ५४	२६५ वीतीयोदेवंमर्तोदुवस्ये	४ ५
४३८ विषुविश्वाअभियुजः	६ ३ ४३	५६२ वीन्द्रयासिदिव्यानि	७ ७
६३८ विषुविश्वाअरातयो	८ ७ २१	१९३ वीरस्यनुश्वश्व्यं	३ ३
४२७ विषूचरस्वधाअनु	६ ३ ४	६२१ वीरेण्यः क्रतुरिन्द्रः	८ ५

क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग
वीरोभिर्वीरान्वनवत्	२ ७ ४	४९३ वृषाणंवृषभिर्यतं	६ ८ २४
वीळुचिदारुजत्नुभिः	१ १ ११	१३९ वृषातेवज्जुतते	२ ६ १८
वीळुचिद्वल्हापितरो	१ ५ १५	२५६ वृषात्वावृषणंवर्धतुद्यौः	४ २ ७
वीळुपत्माभिराशुहेमभिः	८ ८	२५७ वृषात्वावृषणंहुवे	४ २ ११
वीळुपविभिर्मरुतऋभु	६ १ ३६	४१० वृषात्वावृषणंहुवे	६ १ १३
वीळौसतीरभिधीराअ	३ २ ५	५७१ वृषानकुद्धःपतयत्	७ ८ २५
वृकाश्चिदस्यवारणउरा	४ ४ ४९	५०५ वृषापवस्वधारया	७ २ २
वृकायचिज्जसमानाय	५ ५ १५	४८८ वृषापुनानआयुषु	६ ८ ६
वृक्षाश्चिन्मेअभिपित्वे	५ ७ ३३	५१९ वृषामतीनांपवते	७ ३ १५
वृत्तेवृत्तेनियतामीमयत्	७ ७ १६	३०२ वृषामदइन्द्रेऽश्लोकउ	४ ६ १७
वृज्यामतेपरिद्विषो	६ ३ ४३	५८८ वृषायज्ञोवृषणः	८ २ १३
वृज्जेहयन्नमसावर्हिर	४ ५ १३	१६४ वृषायन्तेमहेअत्यायपू	३ १ २
वृतेवयन्तंबहुभिर्वस	४ ४ ३५	१८ वृषायमाणोवृणीतसो	१ २ ३६
वृत्रखादोवल्तरुजः	३ ३ ६	४१० वृषायमिन्द्रतेरथः	६ १ १३
वृत्रस्यत्वाश्वसथादीष	६ ६ ३३	४ वृषायूथेववंसगः	१ १ १४
वृत्राण्यन्यःसमिथेषु	५ ६ ५	६४४ वृषारवायवदते	८ ८ ४
वृत्रेणयदाहिनाबिभ्रत्	८ ६ १४	५३७ वृषाविजज्ञेजनयन्	७ ५ १९
वृथाक्रीळन्तइन्द्रवः	६ ८ ११	२१४ वृषावृषंधिचतुरः	३ ६ ७
वृषणश्वेनमरुतोवृष	६ १ ३७	५४७ वृषावृषणेदुदुहे	७ ६ ६
वृषणस्तेअभीशवो	६ ३ ६	५२३ वृषावृषणोरुव	७ ४ १
वृषणंत्वावयंवृषन्	३ १ ३०	६१२ वृषावोअंशुर्नकिल	८ ४ ३०
वृषणंधीभिरपुत्रं	७ १ ३४	५२७ वृषाशोणोअभिकनि	७ ४ १३
वृषन्निन्द्रवृषपाणा	२ २ ४	३१२ वृषासिदिवोवृषभः	४ ७ २०
वृषभंचर्षणीनां	३ ४ १०	४२८ वृषासोतासुनोतुते	६ ३ ६
वृषभोनतिग्मशृङ्गो	८ ४ ३	५०३ वृषासोमद्युमाँअसि	७ १ ३६
वृषाकपायिरेवति	८ ४ ३	३१६ वृषाह्यमेअजरो	४ ८ १
वृषाग्रावावृषामदो	४ २ ११	५०५ वृषाह्यसिभानुना	७ २ १
वृषाग्रावावृषामदो	६ १ १३	२५५ वृषाह्यसिराधसे	४ २ ५
वृषाजजानवृषणंरणा	५ ३ १	५१३ वृषेवयूथापरिकोशं	७ ३ १

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१७३ वृषोअग्निःसमिध्यते	३ १ ३०	२८९ वैश्वानरतवतानि	४ ५
२७६ वृष्टिद्यावारीत्यापा	४ ४ ६	१६१ वैश्वानरतवधामान्या	२ ८
४८३ वृष्टिदिवःपरिस्रव	६ ७ ३१	१६१ वैश्वानरस्यदंसनाभ्यो	२ ८
५२६ वृष्टिदिवःशतधारः	७ ४ ८	२८९ वैश्वानरस्यविमितानि	४ ५
५२७ वृष्टिनोअर्षदिव्यांजिग	७ ४ १४	६१ वैश्वानरस्यसुमतौस्या	१ ७
५०३ वृष्णस्तेवृष्णयंशवो	७ १ ३६	६०६ वैश्वानरंकवयो	८ ४
२५२ वृष्णोयत्तेवृष्णोअर्कम	४ १ २६	१७२ वैश्वानरंमनसाग्निनि	३ १
४० वृष्णेशर्धायसुमखायवे	१ ५ ६	६०६ वैश्वानरंविश्वहा	८ ४
२५८ वृष्णोअस्तोषिभूम्य	४ २ १४	१६० वैश्वानरःप्रत्रथानाक	२ ८
१३९ वृष्णःकोशःपवतेमध्व	२ ६ १७	१५९ वैश्वानरायधिषणा	२ ८
२९४ वेत्थाहिबेधोअध्वनः	४ ५ २१	१६० वैश्वानरायपृथुपाजसे	२ ८
४२१ वेत्थाहिनिर्ऋतीनां	६ २ १६	२०३ वैश्वानरायमीळुषे	३ ५
२६१ वेत्यमुर्जनिवान्वाअति	४ २ २४	३७ वैश्वानरोमहिम्नावि	१ ४
४७७ वेत्यध्वर्युःपथिभीरजि	६ ७ ७	३५१ वोचेमेदिन्द्रमघवानमे	५ ३
१३ वेदमासोधृतव्रतो	१ २ १७	३५१ वोचेमेदिन्द्रमघवानेमे	५ ३
३२० वेदयस्त्रीणिबिदथान्ये	४ ८ ११	३५२ वोचेमेदिन्द्रमघवानमे	५ ३
१३ वेदवातस्यवर्तनिं	१ २ १७	७८ वन्दनंनिर्ऋतं	१ ८
१३ वेदायोवीनांपद	१ २ १७	२४ वन्दस्वमारुतंगणं	१ ३
९३ वेदिषदेप्रियधामाय	२ २ ५	६२२ वंसगेवपूषर्याशिवाता	८ ६
४३ वेधाअदृष्टोअग्निर्वि	१ ५ १३	३४४ वंस्वविश्वावार्याणिप्र	५ २
३६६ वेमित्वापूषन्नृजसे	५ ७ ३३	४२० वंस्वानोवार्यापुरु	६ २
२०५ वेरध्वरस्यदूत्यानि	३ ५ ७	२२३ व्यकृणोतचमसंचतुर्धा	३ ७
५४१ वेषिहोत्रमुतपोत्रंजना	७ ५ ३०	२६८ व्य१कूचुद्राव्यहानि	४ ३
२०५ वेषिहध्वरीयतां	३ ५ ६	६२५ व्यचस्वतीरुर्वियावि	८ ६
२८६ वेषिहध्वरीयतां	४ ५ २	३७८ व्यञ्जतेदिवोअन्तेष्व	५ ५
२०५ वेषीद्वस्यदूत्यं१	३ ५ ६	७२ व्य१ज्जिभिर्दिवआ	१ ८
४२३ वैयश्वस्यश्रुतंनरो	६ २ २८	९६ व्यनिनस्यधानिनः	२ २
६१ वैश्वानरतवतत्सत्यम	१ ७ ६	४१० व्य१न्तरिक्षमतिरत्	६ १

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
३४ व्यन्तिवन्तुयेषुमन्दसा	२ ६ ५	५७ व्यूर्वतीदिवोअन्तां	१ ६ २६
२९ व्य० यइन्द्रतनुहिश्रवां	८ ६ २१	३७६ व्यु१षाआवोदिविजा	५ ५ २२
३४ व्यर्यमावरुणश्चेतिपं	३ ८ ६	३७८ व्यु१षाआवःपथ्या	५ ५ २६
१९ व्यश्वस्त्वावसुविदः	६ २ १२	३५५ व्येतुदियुद्विषामशेवा	५ ३ २६
८९ व्यस्तभ्राद्रोदसीमित्रो	४ ५ १०	६१८ व्रजंकृणुध्वंसहिवो	८ ६ १९
४१ व्य१स्मेअधिशर्मशतत्	६ ४ ७	१६३ व्रतातेअग्नेमहतोमहानि	२ ८ २६
६० व्यानळिन्द्रःपृतनाः	७ ७ २३	२७७ व्रतेनस्थोध्रुवक्षेमा	४ ४ १०
३० व्युच्छन्तीहिरश्मिभिः	१ ४ ६	१७२ व्रातंव्रातंगणंगणंसुश	३ १ २७
८० व्युच्छादुहितर्दिवो	४ ४ २२		

श

१० शक्रमयंधूममारा	२ ३ २२	४६२ शतब्रध्नइषुस्तव	६ ५ ३०
५८ शकेमत्वासमिधं	१ ६ ३०	११२ शतभुजिभिस्तमभि	२ ४ २
२६ शग्धिपूर्धिप्रयंसिच	१ ३ २५	४०२ शतमहंतिरिन्दरे	५ ८ १७
६८ शग्धिवाजस्यसुभगप्र	३ १ १६	२२० शतमश्मन्मयीनां	३ ६ २२
६७ शग्धीनइन्द्रयत्त्वा	५ ७ २७	५४ शतमिन्नुशरदो	१ ६ १६
९७ शग्धीनोअस्ययद्धपौर	५ ७ २७	४४४ शतानीकाहेतयो	६ ४ १६
५० शग्ध्यू३षुशचीपते	६ ४ ३६	४४३ शतानीकेव	६ ४ १४
९३ शचीभिर्नःशचीवसू	२ २ ३	२३० शतेनानोअभिष्टिभिः	३ ७ २२
३३ शचीवइन्द्रपुरुकृद्युम	१ ४ १५	२६६ शतैरपद्रन्पणयइन्द्रात्र	४ ६ ९
९४ शचीवइन्द्रमवसे	८ ३ ५	६४९ शतंजीवशरदोवर्धमा	८ ८ १६
०२ शचीवतस्तेपुरुशाक	४ ६ १७	१३ शतंतेराजन्मिषजः	१ २ १४
२३ शच्याकर्तपितरायुवा	३ ७ ५	३५० शतंतेशिप्रिन्नूतयः	५ ३ ९
८८ शतक्रतुमणवंशाकिनं	३ ३ १५	४४१ शतंदासेबन्बूथे	६ ४ ६
७३ शतधारमुत्समक्षीयमा	३ १ २७	५२८ शतंधारादेवजाताः	७ ४ १६
२२ शतधारंवायुमर्कं	८ ६ ३	४६८ शतंनइन्द्रऊतिभिः	७ १ ९
६३ शतपवित्राःस्वधयाम	५ ४ १४	४४७ शतमेगर्दभानां	६ ४ २७

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
७५ शतमेषान्वृक्येचक्षदा	१ ८ ११	३४५ शश्वन्तोहिशत्रवोरार	५ २
७६ शतमेषान्वृक्येमामहा	१ ८ १६	५७९ शाकमनाशाकोअरु	८ १
८३ शतराज्ञोनाधमानस्य	२ १ ११	४१२ शाचिगोशाचिपूजना	६ १
६२१ शतवायदसुर्यप्रतित्वा	८ ५ २७	६४६ शासइत्थामहाँअसि	८ ८
१३६ शतवायस्यदशसाकं	२ ६ ११	१७६ शासद्विद्विदुहितुर्नप्त्यं	३ २
१६ शतवायःशुचीनां	१ २ २८	४६९ शिक्ताणइन्द्रायआ	६ ६
४४७ शतवेणुञ्छतं	६ ४ २६	३६६ शिक्ताविभिन्दोअस्मै	५ ७
६१४ शतवोअंबधामानि	८ ५ ८	४१० शिक्षेयमस्मैदित्सेयं	६ १
४४७ शतश्वेतासउक्षणा	६ ४ २६	३५३ शिक्षेयमिन्महयतेदिवे	५ ३
६०७ शत्रूयन्तोअभियेनः	८ ४ १६	१६ शिप्रिन्वाजानांपते	१ २
४३८ शनैश्चिद्यन्तोअद्रिवो	६ ३ ४४	२४० शिवस्त्वष्टरिहागहि	३ ८
४१३ शमग्निरग्निभिःकरत	६ १ २६	६५० शिवःकपोतइषितोनो	८ ८
२७८ शमूषुवांमधूयुवा	४ ४ १४	२०६ शिवानःसरुयाःसन्तु	३ ५
१६३ शयुःपरस्तादध	३ ३ २६	४४६ शिशानोवृषभोयथा	६ ४
७५ शरस्यचिदार्चत्कस्या	१ ८ १२	५१२ शिशुर्नजातोवचक्रदत्	७ २
१२६ शरासःकुशरासो	२ ५ १४	५३७ शिशुंजज्ञानंहरिमृज	७ ५
२६७ शर्धशर्धवर्षां	४ ३ १३	५२६ शिशुंजज्ञानंहर्यतं	७ ४
२६६ शर्धोमारुतमुच्छंस	४ ३ ६	५४३ शिशुंनत्वाजेन्यंवर्धयं	७ ५
५३९ शर्यणावतिसोमं	७ ५ २६	५५१ शीतिकेशीतिकावति	७ ६
४२० शवसाह्यसिश्रुतो	६ २ १५	४७८ शीरंपावकशोचिषं	६ ७
२६८ शविष्ठंनआभरशूरश	४ ६ ८	३७२ शीर्ष्णःशीर्ष्णोजगत	५ ५
५२ शशमानस्यवानरः	१ ६ १२	३१ शुकेषुमेहरिमाणं	१ ४
५६० शशःक्षुरंप्रत्यञ्चं	७ ७ २१	१५६ शुक्रस्याद्यगवाशिरः	२ ८
५९१ शश्वत्तममीळते	८ २ २१	३२३ शुक्रंतेअन्यद्यजतंतअ	४ ८
७२ शश्वत्पुरोषाव्युवासदे	१ ८ ३	५३७ शुक्रःपवस्वदेवेभ्यःसो	७ ५
५९१ शश्वदग्निर्वध्न्यश्वस्य	८ २ २०	४३ शुक्रःशुशुकाँउषो	१ ५
१६ शश्वदिन्द्रःपोप्रुथद्भिः	१ २ ३१	१५८ शुक्रोभिरंगैरजआतत	२ ८
४५५ शश्वद्विवःसुदानवः	६ ४ ५४	१९७ शुचिमर्कैर्बृहस्पतिं	३ ४
४५५ शश्वन्तांहिप्रचेतसः	६ ४ ५४	१४६ शुचिरपःसूयवसा	२ ७

पं.क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.
२५ शुचिरसिपुरुनिष्ठाः	५ ७ १८	
२६ शुचिर्देवेष्वर्पिता	२ २ ११	
३० शुचिनयामन्निषिरंस्व	२ ८ १९	
३५ शुचिनुस्तोमंनवजातम	५ ६ १५	
३६ शुचिःपावकउच्यते	६ ८ १४	
३२ शुचिःपावकंवद्योमे	२ ५ २८	
३५ शुचिःपावकोअद्भुतो	२ २ १०	
३० शुचिःपुनानस्तन्वं	७ २ २४	
३१ शुचिःष्मयस्माअत्रि	३ ८ २५	
३० शुचीतेचक्रेयात्याः	८ ३ २२	
३६ शुचीवोहव्यामरुतःशु	५ ४ २४	
३९ शुनमष्ट्राव्यचरत्	८ ५ २१	
३५ शुनमस्मभ्यभूतये	८ ७ १३	
३६ शुनमन्धायभरमहय	१ ८ १६	
३८ शुनाश्चिच्छेपंनिदितंस	३ ८ १५	
३५ शुनासीराविमांवाचंजु	३ ८ ९	
३५ शुननःफालाविकृषन्तु	३ ८ ६	
३५ शुनंवाहाःशुनंनरः	३ ८ ६	
३६ शुनंहुवेममघवानमिन्द्रं	३ २ ४	
३७ शुनंहुवेममघवानमिन्द्रं	३ २ ८	
३८ शुनंहुवेममघवानमिन्द्रं	३ २ ११	
४० शुनंहुवेममघवानमिन्द्रं	३ २ १६	
४१ शुनंहुवेममघवानमिन्द्रं	३ २ १८	
४१ शुनंहुवेममघवानमिन्द्रं	३ २ २०	
४३ शुनंहुवेममघवानमिन्द्रं	३ २ २४	
४३ शुनंहुवेममघवानमिन्द्रं	३ २ २६	
४५ शुनंहुवेममघवानं	३ ३ ७	
४७ शुनंहुवेममघवानं	३ ३ १२	

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.
१८७ शुनंहुवेममघवानं	३ ३ १३	
१८८ शुनंहुवेममघवानं	३ ३ १४	
६०७ शुनंहुवेममघवानं	८ ४ १६	
६२१ शुनंहुवेममघवानं	८ ५ २५	
१३ शुनःशेपोहहृद्भीतः	१ २ १५	
५०१ शुभमन्धोदेववातं	७ १ २४	
१३४ शुभ्रनुतेशुष्मंवधर्यन्तः	२ ६ ३	
३६६ शुभ्रावःशुष्मःकुध्मी	५ ४ २३	
३७५ शुश्रुवांसाचिदश्विना	५ ५ १७	
६४ शुष्णं पिप्रंकुयवंवृत्रमि	१ ७ १७	
२५६ शुष्मासोयेतेअद्रिवः	४ २ ९	
१८२ शुष्मिन्तमन्नऊतये	३ २ २२	
११७ शुष्मिन्तमोहितेमदः	२ ४ १८	
५२२ शुष्मीशर्धोनमारुतं	७ ३ २४	
४६३ शुभमानऋतायुभिः	६ ८ २६	
५०३ शुभमानाऋतायुभिः	७ १ ३६	
५२३ शूरग्रामःसर्ववीरः	७ ३ २६	
१९३ शूरस्येवयुध्यतो	३ ३ २९	
५२ शूराइवेद्युयुधयो	१ ६ १०	
५१३ शूरोनधत्तआयुधा	७ ३ १	
३०३ शूरोवाशूरंवनतेशरी	४ ६ १९	
५४४ शूषेभिर्वधोजुषाणः	७ ६ १	
३८६ शृणुतंजरितुर्हवमिन्द्रा	५ ६ १७	
४६६ शृणुतंजरितुर्हवं	६ ६ ७	
२५८ शृणोतुनऊर्जापति	४ २ १५	
१९२ शृण्वंतुनोवृषणः	३ ३ २७	
२७ शृण्वन्तुस्तोमंमरुतः	१ ३ ३०	
३२२ शृण्वन्तं पूषणं वयं	४ ८ २०	

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वगे.	
३१५ शृणुवेवीरउग्रमुग्रंदमा	४ ७ ३३	
४९५ शृणुवेवृष्टेरिवस्वनः	६ ८ ३१	
५५० शृतंत्यदाकरसि	७ ६ २०	
१६५ शृंगाणीवेच्छंशिणांसं	३ १ ४	
१५५ शृंगेवनःप्रथमागन्तम	२ ८ ४	
३९४ शेवारेवार्यापुरु	५ ७ १४	
११७ शेषन्नुतइन्द्रसस्मिन्यो	२ ४ १६	
४५० शेषेवनेषुमात्रोः	६ ४ ३४	
४४९ शोचाशोचिष्ठदीदिहि	६ ४ ३२	
३५६ शंनइन्द्राग्नीभवतामवो	५ ३ २८	
३५६ शंनइन्द्रोवसुभिर्देवो	५ ३ २६	
३५७ शंनःसत्यस्यपतयोभव	३ ३ ३०	
३५७ शंनःसूर्यउरुचक्षाउदे	५ ३ २९	
३५६ शंनःसोमोभवतुब्रह्मशं	३ ३ २६	
२६ शंनःकरत्यर्वते	१ ३ २७	
३५६ शंनोअग्निर्ज्योतिरनी	५ ३ २८	
३५७ शंनोअजएकपाद्देवोअ	३ ३ ३०	
३५७ शंनोअदितिर्भवतुव्रते	५ ३ २९	
३५७ शंनोदेवःसवितात्राय	५ ३ २९	
३५७ शंनोदेवाविश्वदेवाभ	५ ३ ३०	
५४५ शंनोदेवीरभिष्टय	७ ६ ५	
३५६ शंनोद्यावापृथिवीपूर्व	५ ३ २८	
३५६ शंनोधाताशमुधर्तानो	५ ३ २८	
३५६ शन्नोभगःशमुनः	५ ३ २८	
५६७ शंनोभवचक्षसाशं	७ ८ १३	
४४२ शंनोभवहृदआपीत	६ ४ ११	
३५९ शंनोभवन्तुवाजिनोह	५ ४ ५	
५५ शंनोमित्रःशवरुणः	१ ६ १८	
५८१ शंरोदसीसुबन्धवे	८ १ २३	

पृष्ठांक.	अष्ट. अ.	
१८७ शंसामहामिन्द्रं	३ ३	
३७० शंसामित्रस्यवरुणस्य	५ ५	
१८९ शंसावाध्वर्योप्रतिमे	३ ३	
३५२ शंसेदुक्थंसुदानवः	५ ३	
३२४ श्रथद्वृत्रपुतसनोतिवा	४ ८	
४३२ श्यावाश्वस्यरेभतस्त	६ ३	
४३१ श्यवाश्वस्यसुन्वतस्त	६ ३	
४३२ श्यावाश्वस्यसुन्वतः	६ ३	
२६२ श्येनआसामादितिःक	४ २	
४३० श्येनाविवपतथोहव्य	६ ३	
५११ श्येनोनयोनिंसदनं	७ २	
६४४ श्रत्तेदधामिप्रथमाय	८ ८	
६४६ श्रद्धयाग्निःसमिध्यते	८ ८	
६४६ श्रद्धांदेवायजमानाः	८ ८	
६४६ श्रद्धांपातर्हवामहे	८ ८	
३५३ श्रवच्छुत्कर्णैयतेवसू	५ ३	
३७९ श्रवःसूरिभ्योअमृतं	५ ६	
३२८ श्रवोवाजमिषमूर्जवह	५ १	
६५५ श्रातंमन्यऊधानि	८ ८	
६५५ श्रातंहविरोष्विन्द्रप्रया	८ ८	
४७५ श्रायन्तइवसूर्य	६ ७	
२१९ श्रावयेदस्यकर्णा	३ ६	
५३ श्रियसेकंभानुभिः	१ ६	
५३ श्रियेकंवाअधितनूषु	१ ६	
५२४ श्रियेजातःश्रियआ	७ ४	
३०५ श्रियेतेपादादुवआ	४ ७	
६२१ श्रियेतेपृश्निरुपसेचनी	८ ५	
१२२ श्रियेपूषन्निषुकृतेवदेवा	२ ५	
५६५ श्रियेमर्यासोअञ्जनीन्	८ ३	

क्रं.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१ श्रियेसुदृशीरुपरस्ययाः	४ २ २३	२७ श्रुष्टीवानोहिदाशुषे	१ ३ ३१
२ श्रीणानुपस्थादिवं	१ ५ १२	३३० श्रुष्टीवांयज्ञउद्यतःसजो	५ १ ११
३ श्रीणामुदारोधरुणः	७ ८ २८	४१९ श्रुष्ट्यग्नेनवस्यमे	६ २ ११
४ श्रुतंगायत्रंतकवानस्या	१ ८ २३	१३३ श्रूयाअग्निश्चित्रभानुः	२ ६ २
५ श्रुतंमेमित्रावरुणा	२ १ २	१५० श्रेष्ठोजातस्यरुद्रश्रिया	२ ७ १६
६ श्रुतंवोवृत्रहन्तमं	६ ६ २४	५६५ श्रेष्ठंनोअद्यसवितः	७ ८ ७
७ श्रुधिश्रुत्कर्णवद्विभिः	१ ३ ३०	१३२ श्रेष्ठंयविष्ठभारताग्ने	२ ५ २८
८ श्रुधीनइन्द्रहयामसित्वा	४ ६ २१	२७ श्रेष्ठंयविष्ठमतिथिंस्वाहु	१ ३ २८
९ श्रुधीनोअग्नेसदने	७ ६ १०	२२४ श्रेष्ठंवःपेशोअधिधायि	३ ७ ८
१० श्रुधीनोअग्नेसदने	७ ६ १२	१०५ श्रोणामेकउदकंगाम	२ ३ ५
११ श्रुधीहवमिन्द्रमारिषण्य	२ ६ ३	४१ श्वासित्यप्सुहंसोनसीद	१ ५ ९
१२ श्रुधीहवमिन्द्रशूर	८ ८ ६	३५४ शिवत्यंचोमादक्षिणत	५ ३ २२
१३ श्रुधीहवंतिरश्च्या	६ ६ ३०	५१३ श्वेतंरूपंकृणुतेयत्	७ २ ३२
१४ श्रुधीहवंविपिपानस्या	५ ३ ५		

ष

२७ षट्त्रिंशांश्चतुरः	८ ६ १७	४४० षष्टिसहस्राश्व्यस्यायु	६ ४ ५
६४ षड्भारौणकोअचरन्	३ ४ १	४५६ षळश्वाँआतिथिग्व	६ ५ ४

स

५५ सआगमदिन्द्रोयोवसू	४ २ ७	३०० सइत्तमोवयुनंततन्वत्	४ ६ ११
८७ सआनोयोनिंसदतु	५ ६ २१	२६० सइत्तन्तुंसविजान्या	४ ५ ११
४२ सआवक्षिमहिना	७ ५ ३१	२३१ सइत्तेतिसुधितओक	३ ७ २७
३० सआहुतोविरोचते	८ ६ २४	३३० सइत्सुदानुस्ववाँऋता	५ १ ११
४५ सइज्जनेनसाविशास	२ ७ ५	२३४ सइत्स्वपाभुवनेष्वास	३ ८ ८

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
६२८ सइदग्निःकएवतमः	८ ६ १८	२४४ सखायस्तेविषुणाअग्र	४ १
२८७ सइदस्तेवप्रतिधादसि	४ ५ ३	१६५ सखायस्त्वावहृमहे	३ १
५८२ सइहानायदभ्याय	८ १ २६	४५८ सखायःक्रतुमिच्छत	६ ५ १
६१६ सइहासंतुवीरवं	८ ५ १४	२४१ सखायःसंवःसम्यंच	३ ८ २
६२९ सइज्जोयोगृहवे	८ ६ २२	३१२ सखायोब्रह्मवाहसे	४ ७ २
२३१ सइद्राजाप्रतिजन्यानि	३ ७ २७	२५० सखासख्येअपचत्तूय	४ १ २
३५ सइद्वनेनमस्युभिर्वच	१ ४ १६	१८३ सखाहयत्रसखिभिर्नव	३ २ २
१२९ सइधानउषसोराभ्या	२ ५ २१	२११ सखीयतामाविता	३ ५ २
४७ सइधानोवसुष्क	१ ५ २७	४७६ सखेविष्णोवितरंविक्र	६ ७ १
६४४ सइक्षुरायःसुभृतस्य	८ ८ ५	१९८ सखेसखायमभ्या	३ ४ १
३५ सइन्महानिसामिथानि	१ ४ १९	५ सख्येतइन्द्रवाजिनो	१ १ २
६१९ सइषुहस्तैःसनिषंगि	८ ५ २२	५८३ सगृणानोअज्जिर्देववा	८ १ २
२९६ सईपाहियऋजीपीतरु	४ ६ १	३३८ सगृत्सोअग्निस्तरुण	५ २ २
१३८ सईमर्हीधुनिमेतो	२ ६ १५	३०७ सगोमवाजरित्रेअश्व	४ ७ २
९७ सईमृगोअप्योवनः	२ २ १४	४२७ सगोरश्वस्याविव्रजं	६ ३ २
५२१ सईरथोनभुरिषाद्	७ ३ २४	६२ सग्रामेभिःसनितासर	१ ७ २
२८७ सईरेभोनप्रतिवस्तउ	४ ५ ४	५० सघातंवृषणंरथमधि	१ ६ २
१५३ सईवृषाजनयत्तासुगर्भे	२ ७ २४	१५ सघानःसूनुःशवसा	१ २ २
५८२ सईवृषानफेनमस्यत्	८ १ २७	३६२ सघानोदेवःसवितास	५ ४ २
५८९ सईसत्येभिःसखिभिः	८ २ १६	३ सघानोयोगआभुवत्	१ १ २
२६६ सईस्पृधोवनतेअप्रती	४ ६ १०	१६५ सघायस्तेददाशति	३ १ २
३१७ सकृद्धयौरजायत	४ ८ ४	३४ सघाराजासत्पतिः	१ ४ २
१६५ सकेतुरध्वराणां	३ १ ७	९ साधावीरोनरिष्यति	१ १ २
५९२ सकुमिवतितउना	८ २ २३	२२० सवेदुतासिवृत्रहन्	३ ६ २
४३४ सक्षपःपरिषस्यजे	६ ३ २६	२८४ सचक्रमेमहतोनिह	४ ४ २
११ सखायआनिषीदत	१ २ ५	३०२ सचस्वनायमवसेअभी	४ ६ २
५३३ सखायआनिषीदत	७ ५ ७	६२५ सचन्तयदुषसःसूर्येण	८ ६ २
४२० सखायआशिषामहि	६ २ १५	९९ सचन्द्रोविप्रमर्त्यो	२ २ २
३४८ सखायस्तइन्द्रविश्वह	५ ३ ४	६१३ सचायदासुजहतीषु	८ ५ २

क्र. सं.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१ सचायोरिन्द्रश्चकृष	८ ५ २६	५११ सतूपवस्वपरिपार्थिवं	७ २ २८
४ सचासोमेषुपुरुदूतवज्रि	४ ४९	५३६ सतूपवस्वपरिपार्थिवं	७ ५ १६
३ सचिकेतसहीयसा	६ ३ २२	२०२ सतेजानातिसुमतिं	३ ४ २४
८ सचित्रचित्रंचितयन्तम	५ ८	१७० सतेजीयसामनसात्वो	३ १ १६
८ सचेतयन्मनुषो	३ ४ १३	५७८ सतो नूनंकवयःसं	८ १ १४
४ सजातूभर्माश्रद्धान	१ ७ १६	१८४ सत्तोहोतानऋत्विगः	३ ३ ३
७ सजातेभिर्वृत्रहासेदुह	३ २ ७	६६ सत्तोहोतामनुष्वदा	१ ७ २२
१ सजातोगर्भोअसि	७ ५ २६	३०६ सत्यमित्तन्नत्वावान्	४ ७ २
२ सजामिभिर्यत्समजा	१ ७ १०	४६१ सत्यमित्त्वामहेनदि	६ ५ २३
९ सजायतप्रथमः	३ ४ १४	४२८ सत्यमित्थावृषेदसि	६ ३ ८
६ सजायमानःपरमे	२ २ १२	४५२ सत्यमिद्धाउतंवयमिन्द्रं	४ ४१
९ सजायमानःपरमेव्यो	४ ५ १०	२७७ सत्यमिद्धाउअश्विना	४ ४ १२
९ सजायमानःपरमेव्यो	५ २ ८	५३९ सत्यमुग्रस्यबृहतः	७ ५ २६
० सजिन्वतेजठरेषुप्रजज्ञि	२ ८ १९	२२२ सत्यमूचुर्नरएवाहिच	३ ७ २
४ सजिह्वयाचतुरनीक	४ ३ २	४३९ सत्यंतत्तुर्वशेयदौ	६ ३ ४७
५ सजूरादिसैर्यसुभिः	४ ३ ६	४४८ सत्यंतदिन्द्रा	६ ४ ३०
६ सजूर्देवेभिरपांनपातं	५ ३ २६	२४ सत्यंत्वेषाअमवन्तो	१ ३ १६
५ सजूर्मित्रावरुणाभ्यां	४ ३ ६	५८९ सत्यामाशिषंकृणुता	८ २ १६
५ सजूर्विश्वेभिर्देवेभिः	४ ३ ६	३७७ सत्याससोभिर्महतीम	५ ५ २२
३ सजोषसआदित्यैर्माद	३ ७ ४	६०० सत्येनोत्तमिताभूमिः	८ ३ २०
६ सजोषस्त्वादिवोनरो	४ ५ १	२१६ सत्रातेअनुकृष्टयो	३ ६ १९
३ सजोषाइन्द्रवरुणेनसो	३ ७ ४	४११ सत्रात्वंपुरुष्टुतं	६ १ १९
६ सजोषाइन्द्रसगणो	३ ३ ११	३०८ सत्रामदासस्तव	४ ७ ८
८ सतत्कृधीषितस्तूयमग्ने	४ ५ ७	२१४ सत्रायदीर्भावरस्य	३ ६ ६
७ सतःसतःप्रतिमानंपुरो	३ २ ६	२१० सत्राहणंदाधृषिं	३ ५ २२
५ सतुर्वणिर्महौअरेणु	१ ४ २१	१८० सत्रासाहंवरेण्यंसहो	३ २ १६
१ सतुवस्त्राण्यधपेशना	७ ५ २६	१४२ सत्रासाहोजनभक्तो	२ ६ २७
८ सतुश्रुधिश्रुत्यायो	४ ७ ८	२१० सत्रासोमाअभवन्	३ ५ २२
० सतुश्रुधीन्द्रनूतनस्य	४ ६ १२	४९३ सत्रितस्याधिसानवि	६ ८ २७

पृष्ठांक.	अष्ट.	अ.	वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट.	अ.	वर्ग.
३५५ सत्रेहजाताविषितान	५	३	२४	४७६ सदृक्हेचिदभितृण	६	७	
६३० सत्त्वमग्नेप्रतीकेन	८	६	२५	४६४ सदेवःकविनेषितः	६	८	
४३६ सत्त्वमग्नेविभावसुः	६	३	३५	४२५ सदोद्वाचक्रातेउपमा	६	२	
५९ सत्त्वमग्नेसौभगस्य	१	६	३२	१३८ सन्नेवप्राचोविमिमाय	२	६	
४०७ सत्त्वमस्पदपद्विषो	५	८	३५	३१७ सद्यश्चिद्यस्यचर्कृतिः	४	८	
२९३ सत्त्वंदक्षस्यावृकोट	४	५	१७	६५५ सद्यश्चिद्यःशवसापंच	८	८	
२५४ सत्त्वंनइन्द्राधियसानो	४	२	१	३४६ सद्यश्चिन्नुतेमघवन्न	५	२	
४११ सत्त्वंनइन्द्रवाजेभिः	६	१	२१	३४० सद्योअध्वरेरथिरंजनं	५	२	
६५ सत्त्वंनइन्द्रसूर्येओअप्सु	१	७	१९	१६२ सद्योजातओषधीभि	२	८	
३०७ सत्त्वंनइन्द्राकवाभिः	४	७	५	२०५ सद्योजातस्यददृशानः	३	५	
४१९ सत्त्वंनऊर्जापते	६	२	११	६२५ सद्योजातोव्यमिमीत	८	६	
३१३ सत्त्वंनश्चित्रवज्रहस्त	४	७	२७	४६४ सद्योजुवस्तेवाजाः	६	५	
१९८ सत्त्वंनोअग्नेवमो	३	४	१२	१८७ सद्योहजातोवृषभः	३	३	
२९१ सत्त्वंनोअर्वन्निदाया	४	५	१४	६१६ सद्रुहणेमनुषः	८	५	
४२३ सत्त्वंनोदेवमनसा	६	२	३०	५८३ सद्विवन्धुर्वैतरणः	८	१	
१६८ सत्त्वंनोरायःशिशीहि	३	१	१६	६४ सधारयत्पृथिवीपप्रथ	१	७	
४३६ सत्त्वंविप्रायदाशुषे	६	३	३१	६२६ सध्रीचीःसिन्धुमुशती	८	६	
२२६ सत्त्वाभरिषोगविषो	३	७	१४	१३६ सध्रीमायन्तीपरि	२	६	
४८ सत्त्वामददृषामदः	१	५	२९	३४७ सनइन्द्रत्वयतायाइषे	५	३	
६८८ सदर्शतश्रीरतिथिः	८	४	२०	३४८ सनइन्द्रत्वयतायाइषे	५	३	
९ सदसस्पतिमद्भुतं	१	१	३५	५०० सनइन्द्राययज्यवे	७	१	
३०४ सदस्यमदेसदस्यपी	४	६	२३	४७० सनइन्द्रःशिवःसखा	६	६	
७७ सदाकवीसुमतिमाच	१	८	१७	४७८ सनईळानयासह	६	७	
२६२ सदापृणोयजतोवि	४	२	२५	४९७ सनऊर्जेव्यव्ययं	७	१	
५४७ सदासिरएवोयवसेव	७	६	९	२७३ सनत्साश्व्यपशुं	४	३	
१९२ सदासुगःपितुमाँ	३	३	२७	५७४ सनद्वाजंविप्रवीरं	८	१	
२६७ सदिद्धितेतुविजात	४	६	४	२२१ सनश्चित्राभिरद्विवो	३	६	
१९८ सदूतोविश्वेदभि	३	४	१३	५६७ सनःक्षुमन्तंसदने	७	८	
८२ सदृशीरद्यसदृशी	२	१	५	४११ सनःपमिःपारयाति	६	१	

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
२६ सनःपवस्ववाजयुः	७ १ १	३९६ सनिताविप्रांअर्वाद्भिः	५ ७ २४
८४ सनःपवस्वशंगवे	६ ७ ३६	३९८ सनितासिप्रवतोदाशुषे	५ ४ ३
६ सनःपावकदीदिवः	१ १ २३	४०८ सनिर्मित्रस्यपप्रथः	६ १ ३
६ सनःपावकदीदिहि	३ १ ८	३०६ सनीव्याभिर्जरितार	४ ७ ४
१ सनःपितेवसूनवे	१ १ २	५६६ सनेमतत्सुसनिता	७ ८ १०
४ सनःपुनानआभर	६ ८ ३०	२९६ सनेमतेवसानव्यइन्द्र	४ ६ १०
० सनःपुनानआभर	७ १ १९	१३५ सनेमयेतऊतिभिः	२ ६ ६
४ सनःपृथुश्रवाय्यं	४ ५ २३	५३३ सनेमिकृध्यास्मदा	७ ५ ७
१ सनःशर्माणिवीतये	३ १ १३	१०८ सनेमिचक्रमजरंविवा	२ ३ १६
२७ सनःशक्रश्चिदाशकत्	६ ३ ३	५३४ सनेमित्वमस्मदां	७ ५ ८
१ सनःसिन्धुमिवनावय	१ ७ ५	३९ सनेमिसख्यंस्वपस्य	१ ५ २
७४ सनःसोमेषुसोमपाः	६ ६ ३७	३६६ सनेम्यस्मद्युयोतदिद्युं	५ ४ २३
६ सनःस्तवानआभर	१ १ २३	१६८ सनोअग्निर्नयतु	३ ४ १३
० सनःस्तवानआभर	६ २ १५	४६६ सनोअद्यवसुत्तये	७ १ १
८१ सनाचसोमजेषिच	६ ७ २२	५०४ सनोअर्षपवित्रआ	७ १ ३८
८१ सनाज्योतिःसनास्व	६ ७ २१	४९६ सनोअर्षाभिदूत्यं	७ १ २
४४ सनाताकाचिद्धुवना	२ ७ १	४९३ सनोज्येतीषिपूर्व्य	६ ८ २६
१७ सनातातइन्द्रनव्याआ	२ ४ १७	१५ सनोदूराच्चासात्	१ २ २२
४६ सनातातइन्द्रभोजना	५ २ ३०	५२५ सनोदेवदेवताते	७ ४ ६
३९ सनात्सनीळाअवनीर	१ ५ २	५२४ सनोदेवेभिःपवमान	७ ४ ३
८१ सनादत्तमुतक्रतुं	६ ७ २२	२४८ सनोधीतीवरिष्ठया	४ १ १७
०५ सनादग्नेमृणसि	८ ४ ८	८७ सनोनव्येभिर्वृष	२ १ १९
३६ सनादेवतवरायो	१ ५ ३	३१३ सनोनियुद्धिरापृण	४ ७ २५
३६ सनादेवंपरिभूमा	१ ५ २	३०१ सनोनियुद्धिःपुरुदूतवे	४ ६ १४
२१ सनापुराणमध्येमि	३ ३ २५	४७ सनोनृणांनृतमो	१ ५ २५
३३ सनामानाचिद्धुसयः	८ ३ ४	८५ सनोनेदिष्टंददशा	२ १ १३
३६ सनायतेगोतमइन्द्र	१ ५ ३	३०० सनोबोधिपुरणतासुगे	४ ६ १२
३९ सनायुवानमसानव्यो	१ ५ ३	३०१ सनोबोधिपुरोळाशंर	४ ६ १६
४० सनितःसुसनितः	६ ४ ४	२४८ सनोबोधिश्श्रुधीहवं	४ १ १६

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१३० सनोबोधिसहस्य	२ ५ २१	४९७ सपवस्वमदिन्तम	७ १
४९६ सनोभगायवायवे	७ १ १	५०१ सपवस्वयआविथ	७ १
५०० सनोभगायवायवे	७ १ १९	४९५ सपवस्वविचर्षण	६ ८
५३३ सनोमदानांपत	७ ५ ७	५३८ सपवस्वसहमानः	७ ५
२९४ सनोमन्द्राभिरध्वरे	४ ५ २१	४९३ सपवित्रेविचक्षणो	६ ८
४३७ सनोमित्रमहस्त्वं	६ ३ ३८	५४५ सपित्र्याण्यायुधानि	७ ६
१५ सनोमहौंअनिमानेः	१ २ २४	५२९ सपुनानउपसूरे	७ ४
१४१ सनोयुवेन्द्रोजोहूत्रः	२ ६ २५	५३१ सपुनानोमदिन्तमः	७ ४
३४३ सनोराधांस्याभरे	५ २ २०	६० सपूर्वयानिविदाकव्य	१ ७
१२९ सनोरेवत्समिध नः	२ ५ २१	५१४ सपूर्व्यःपवतेयं	७ ३
४५८ सनोवस्वउपमासि	६ ५ १२	४५२ सपूर्व्योमहानां	६ ४
२९६ सनोवाजायश्रवसइषे	४ ६ ३	५२५ सपूर्व्योवसुवित्	७ ४
४४० सनोवाजेष्ववितापुरु	६ ४ ३	५४८ सप्तक्षरन्तिशिशवे	७ ६
२८७ सनोविभावाचक्षाणि	४ ५ ५	३१ सप्तत्वाहरितोरथे	१ ४
४९६ सनोविश्वादिवोवसु	७ १ १४	५४० सप्तदिशोनानासूर्याः	७ ५
४७१ सनोविश्वान्याभर	६ ६ २६	६३२ सप्तधामानिपरियन्	८ ७
१४ सनोविश्वाहासुक्रतुः	१ २ १८	५६३ सप्तभिःपुत्रैरदितिः	८ ३
४५८ सनोविश्वेभिर्देवेभिः	६ ५ ११	५४३ सप्तमर्यादाःकवयः	७ ५
४६६ सनोवृषन्तत्सनिष्ठया	६ ६ १७	२६७ सप्तमेसप्तशाकिनः	४ ३
४ सनोवृषन्मंचरुं	१ १ १४	१०८ सप्तयुंजतिरथमेकचक्रं	२ ३
१३२ सनोवृष्टिदिवस्परि	२ ५ २७	५५८ सप्तवीरासोअधरात्	७ ७
३४३ सनोवेदोअमात्य	५ २ १८	५२० सप्तस्वसारोअभिमा	७ ३
५३४ सनोहरीणांपते	७ ५ ८	५४३ सप्तस्वसूररुषीर्वावशा	७ ५
३०३ सपत्यतउभयोर्नृम्णम	४ ६ २०	४५० सप्तहोतारस्तमिदीळते	६ ४
३३६ सपर्यवोभरमाणाअ	५ २ १	१६१ सप्तहोत्राणिमनसावृ	२ ८
२८५ सपर्येणयःसप्रियोवि	४ ४ ३६	४२५ सप्तानांसप्तऋष्टयः	६ २
३२ सपर्वतो नधरुणेवच्यु	१ ४ १२	६२१ सप्तापोदेवीःसुरणाः	८ ५
४६६ सपवस्वधनंजय	७ १ ३	११० सप्तार्धगर्भाभुवनस्यरे	२ ३
४९६ सपवस्वमदायकं	७ १ २	६०८ सप्तास्यासन्परिधयः	८ ४

क्र. सं.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१. संमृजन्तिवेधसो	६ ८ १९	३१३ समन्दस्वाह्यन्धसो	४ ७ २६
८. समीचिद्घामदच्युता	६ ३ १०	३४४ समन्द्रयाचजिह्वया	५ २ २२
१४. सपप्रथानोअभिपंचभू	५ ५ १६	५९३ समनातूर्णिरुपयासि	८ ३ ३
१५. सप्रकेतउभयस्यप्रवि	५ ३ २४	४५१ समनेववपुष्यतः	६ ४ ४१
२२. सप्रत्नथाकविवृधः	६ ४ ४२	१५२ समन्यायन्त्युपयन्त्य	२ ७ २२
३०. सप्रत्नथासहसाजाय	१ ७ ३	६२ समन्युमीःसमदनस्य	१ ७ ९
३५. सप्रत्नवन्नवीयसा	४ ५ २५	४६३ समन्युमर्त्यानां	६ ५ ३२
३३. सप्रत्नवन्नव्यसे	७ ४ १	३३६ समर्तोअग्नेस्वनीकरेवा	५ १ २७
०९. सप्रथमेव्योमनि	६ १ ७	४६९ समर्मृजानआयुभिः	७ १ १४
३८. सप्रवोळहृन्परिगत्या	२ ६ १५	५०६ समर्मृजानआयुभिःप्रय७	२ ११
३६. सप्राचीनान्पर्वतान्	२ ६ १६	५१० समर्मृजानइन्द्रियाय	७ २ २३
३०. सबाधोयंजनइमे	६ ५ २२	२७९ समश्विनोरवसानूत	४ ४ १७
३२. सबोधिसूरिर्मघवा	२ ५ २७	२७९ समश्विनोरवसानूत	४ ४ १८
२०. सभन्दनाउदियर्ति	७ ३ २०	२६० समश्विनोरवसानूतने	४ २ १६
३४. सभामेतिकितवः	७ ८ ४	२६१ समश्विनोरवसानूतने	४ २ २२
१०. सभिक्तमाणोअमृतस्य	७ २ २३	६१३ समस्मिञ्जायमानः	८ ५ २
३६. सभूतयोहप्रथमाय	२ ६ १९	४०१ समस्यमन्यवेविशो	५ ८ ९
२८. सभ्रातरंवरुणमग्न	३ ४ १२	५२५ समस्यहरिंहरयो	७ ४ ६
४८. समजैषमिमाअहं	८ ८ १७	३४२ समद्वाविश्वादुरितानि	५ २ १५
१७. समज्मनाजनिममानु	४ ६ ५	५१० समातरानददृशानः	७ २ २४
२०. समज्जयापर्वत्या३व	८ २ १६	५०८ समातराविचरन्	७ २ १६
२१. समत्रगावोभितोनवन्ते	४ १ २७	३०६ समातरासूर्येण	४ ७ ४
२५. समत्सरः पृत्सुवन्वन्	७ ४ ७	६० समातरिश्वापुरुवार	१ ७ ३
१६. समत्सुत्वाशूरसतामुरा	२ ४ १४	३७७ समानऊर्वेअधिसंगता	५ ५ २३
०७. समत्स्वग्निमवसे	५ ८ ३६	६०६ समानमस्माअनपावृत्	८ ४ १४
३०. समध्वरायोषसोनम	५ ४ ८	४१६ समानमंज्येषां	६ १ ३८
०२. समज्जन्तुविश्वेदेवाः	८ ३ २८	५६६ समानमुत्यंपुरुहूतं	७ ८ २१
०१. समन्दस्वाह्यनुजोषमुग्र	४ ६ १६	११० समानमेतदुदकं	२ ३ २३
२४. समंदस्वाह्यन्धसो	३ ३ ४	१७ समानयोजनाहिवां	१ २ ३१

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ.
५४३ समानं नीलं वृषणो	७ ५ ३३	६७ समिद्धेष्वग्निष्वा नजा	१ ७
६३३ समानं पूर्वीरभिवावशा	८ ७ ७	९५ समिद्धो अग्न आ	२ २
९८ समानं वत्समभि	२ २ १५	२५० समिद्धो अग्न आहुत	४ १
४६० समानं वांसजात्यं	६ ५ २०	२४९ समिद्धो अग्निर्दिविशो	४ १
६५८ समानीव आकूतिः	८ ८ ४६	१३० समिद्धो अग्निर्निहितः	२ ५
२०५ समानुषीषु दूळभो	३ ५ ६	६२४ समिद्धो अद्यमनुषां	८ ६
८५ समानुषेवृजने	२ १ १५	१२४ समिद्धो अद्यराजसि	२ ५
२० समाने अहं त्रिरवद्यगोह	३ ४	४८२ समिद्धो विश्वतस्पतिः	६ ७
७२ समानो अध्वास्वस्रोर	१ ८ १	१६९ समिध्यमानः प्रथमानु	३ १
६५८ समानो मन्त्रः समितिः	८ ८ ४९	१७३ समिध्यमानो अध्वरे	३ १
१६२ समानो राजा	३ ३ २८	२४९ समिध्यमानो अमृतस्य	४ १
१९१ समान्या वियुते	३ ३ २५	१६१ समित्समित्सुमनावो	२ ८
५३५ समामृजेतिरो अएवानि	७ ५ १४	१६ समिन्द्रगर्दभं मृण	१ २
१५४ समाववर्ति विष्टितोजि	२ ८ ३	२५६ समिन्द्रणो मनसानेषि	४ २
१४० समाहिन इन्द्रो अर्णो	२ ६ २३	३३ समिन्द्रराया समिषार	१ ४
४१३ समित्तमघमश्नवत्	६ १ २७	५०० समिन्द्रेणो तवायुना	७ १
४६२ समित्तान्वृत्रहा खिदत्	६ ५ २६	५८१ समिन्द्रे रयगामनद्वाहं	८ १
४३७ समिधाग्निदुवस्यत	६ ३ ३६	२१० समिन्द्रो गा अजयत्	३ ५
३४२ समिधा जातवेदसे	५ २ १७	४४६ समिन्द्रो रायो	६ ४
४३७ समिधान उसन्त्य	६ ३ ३७	४६४ समीचीना अनूषत	६ ८
२४६ समिधानः सहस्राजित्	४ १ २०	४८४ समीचीना स आसते	६ ७
२८६ समिधायस्त आहुतिं	४ ५ १	५३३ समीचीने अभित्मना	७ ५
४१४ समिधायो निशितिदा	६ १ ३१	५१० समीरथं न भुरिजोः	७ २
२९३ समिद्धमग्निं समिधा	४ ५ १८	५३३ समीवत् संनमातृभिः	७ ५
६४५ समिद्धश्चित्समिध्यसे	८ ८ ८	४९६ समीसखायां अस्वरन्	७ १
२५० समिद्धस्य प्रमहसः	४ १ २२	२५५ समीपणोरजतिभोजनं	४ २
१६४ समिद्धस्य श्रयमाणः पु	३ १ ३	४७४ समीरे भासो अस्वरन्	६ ६
२५६ समिद्धाग्निर्वनवत्स्ती	४ २ ८	४०३ समुसे महतीरपः	५ ८
३०९ समिद्धे अमौ सुत इन्द्र	४ ७ १२	५०६ समुत्वाधीभिरस्वरन्	७ २

क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
३ समुद्रज्येष्ठाःसलिलस्य	४ १६	६०२ सम्राज्ञीश्वसुरेभव	८ ३ २८
१ समुद्रमासामवतस्थेअ	४ २ २४	३८० सम्राळन्यः स्वराळन्य	५ ६ २
८ समुद्रःसिन्धूरजो	८ २ १४	१६७ सयन्ताविप्रणषां	३ १ १३
८ समुद्रादर्णवादधि	८ ८ ४८	६१६ सयहचोरेवनीर्गोष्व	८ ५ १४
३ समुद्रादूर्मिमुदियति	८ ७ ७	२९७ सयुध्मःसत्वाखजकृ	४ ६ ४
५ समुद्रादूर्मिर्मधुमाँउदार	८ १०	३४३ सयोजतेअरुषाविश्व	५ २ २१
१४ समुद्रियाअप्सरसो	७ ३ ३	२९७ सयोनमुहेसमिथूजनो	४ ६ ५
७६ समुद्रेअन्तःशयते	६ ७ ५	९९ सयोवृषानरांन	२ २ १८
१ समुद्रेणसिन्धवायाद	३ २ २०	६१ सयोवृषावृष्णयेभिः	१ ७ ८
७२ समुद्रेत्वानृमणा	७ ८ २८	१३१ सयोव्यस्थादभिदत्त	२ ५ २५
८० समुद्रोअप्सुमामृजे	६ ७ १८	२५ सरत्तंत्योवसु	१ ३ २३
२२ समुपूणागमेमाहि	४ ८ १६	३१३ सरथेनरथीतमो	४ ७ २३
७७ समुप्रयन्तिधीतयः	७ ७ ११	१४१ सरन्धयत्सदिव	२ ६ २४
२२ समुप्रियाअनूषत	७ ५ २	१४८ सरस्वतित्वमस्मान्	२ ७ १३
२७ समुप्रियोभृज्यते	७ ४ ११	३२५ सरस्वतिदेवनिदोनिब	४ ८ ३०
७० समुवांयज्ञमहयन्नमो	५ ५ ३	५५१ सरस्वतियासरथं	७ ६ २४
६१ समुवांयज्ञमहयन्नमो	५ ४ ९	५८६ सरस्वतीसरयुःसिन्धुः	८ २ ७
३१ समृज्यतेसुकर्मभिः	७ ४ २६	१३० सरस्वतीसाधयन्ती	२ ५ २३
१० समृज्यमानोदशभिः	७ २ २३	५५१ सरस्वतीदेवयन्तो	७ ६ २४
२३ समेनमर्हुताइमा	६ ८ २४	५५२ सरस्वतीयांपितरो	७ ६ २४
१८ समेवपुश्छदयमश्वि	४ ८ ५	३२६ सरस्वत्यभिनेनेषिव	४ ८ ३२
४ समोहेवायआशत	१ १ १६	५८८ सरस्वान्धीभिर्वरुणो	८ २ १२
३० समोचिद्रस्वाँनसमं	८ ६ २३	५२७ सरंहतउरुगायस्य	७ ४ १२
१२ सम्यक्सम्यश्चोमहिषा	७ २ २६	४११ सराजसिपुरुष्टुतं	६ १ १७
३५ सम्यक्स्रवन्तिसरितो	३ ८ ११	३०८ सरायस्वामुपसृजा	४ ७ ८
७४ सम्राजाउग्रावृषभादि	४ ४ १	६१६ सरुद्रेभिरशस्तवार	८ ५ १४
७६ सम्राजायाघृतयोनी	४ ४ ६	४२९ सरूपैरासुनोगाहि	६ ३ १३
७४ सम्राजावष्यभुवनस्य	४ ४ १	३८६ सरेतोधावृषभशश्वती	५ ७ १
८५ सम्राजोयेसुवृधोयज्ञं	८ २ ३	१५ सरेवाँइवविशपतिः	१ २ २४

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ.
१५९ सरोचयज्जनुषारोद	२ ८ १७	३५३ सवीरोअप्रतिष्कुतः	५ ३
५०८ सरोरुवदभिपूर्वाः	७ २ १९	५३२ सवीरोदक्षसाधनः	७ ५
५५६ सरोरुवद्वृषभः	७ ७ २०	२१६ सवृत्रहत्येहव्यः	३ ६
४३१ सर्गाँवसृजतंसुष्टुतीरूपद	३ १७	४९४ सवृत्रहावृषासुतः	६ ८
५९२ सर्वेनन्दंतियशसा	८ २ २४	४७३ सवृत्रहेन्द्रऋभुक्ताः	६ ६
१६ सर्वेपरिक्रोशंजहि	१ २ २७	१४१ सवृत्रहेन्द्रकृष्णयोनिः	२ ६
६२ सवज्रभृदस्युहाभीम	१ ७ १०	४७३ सवृत्रहेन्द्रश्चर्षणीधृत्तं	६ ६
५२९ सवर्धितावर्धनः	७ ४ १८	२९९ सवेतसुंदशमायंदशो	४ ६
३०६ सवाह्निभिर्ऋकभिः	४ ७ ४	२०५ सवेददेवआनमं	३ ५
४८८ सवाह्निरप्सुदुष्टरः	६ ८ १०	५५७ सवेदसुष्टुतीनां	७ ७
१०४ सवाह्निःपुत्रःपित्रोःपवि	२ ३ ३	३९८ सव्यामनुस्फिग्यंवाव	५ ७
४९३ सवाह्निःसोमजागृविः	६ ८ २६	६१७ सव्राधतःशवसानेभिः	८ ५
४९३ सवाजीरोचनादिवः	६ ८ २७	८१ सव्राधतोनुहुषो	२ १
६१६ सवाजंयातापदुष्पदा	८ ५ १४	४८७ सशुष्मीकलशेष्वा	६ ८
१५ सवाजंविश्वचर्षणिः	१ २ २३	३४ सशेवृधमधिधाद्युम्नम	१ ४
४३७ सवाज्यक्षाःसहस्र	७ ५ २१	८६ सश्रुधियःस्मापृतना	२ १
२२४ सवाज्यर्वासऋषिर्व	३ ७ ८	२८८ सशिवतानस्तन्यतु	४ ५
४८३ सवायुमिन्द्रमश्विना	६ ७ २९	२९२ ससत्पतिःशवसाहन्ति	४ ५
१८८ सवावशानाइहपाहि	३ ३ १६	३०६ ससत्यसत्त्वन्महते	४ ७
३८६ सवावृधेनर्योयोषणा	५ ६ १९	२०५ ससन्नपरिणीयते	३ ५
५३० सवायंज्ञेषुमानवी	७ ४ २४	४८४ ससन्नधीतिभिर्हितो	६ ७
५६६ सवितापश्चातात्सवि	७ ८ ११	४३५ ससमुद्रोअपीच्यः	६ ३
६४५ सवितायन्त्रैःपृथिवीं	८ ८ ७	३०६ ससर्गेणशवसातक्तो	४ ७
२७ सवितारमुषसमश्विना	१ ३ २६	१९० ससर्परीरभरत्	३ ३
१३८ सविद्धाँअपगोहं	२ ६ १६	१६० ससर्परीरमतिं	३ ३
१३२ सविद्धाँआचपिप्रयो	२ ५ २७	६२ ससव्येनयमतिव्राधत	१ ७
४५२ सविद्धाँअंगिरोभ्यः	६ ४ ४२	२०५ ससस्ययद्वियुता	३ ५
२०५ सविप्रश्चर्षणीनां	३ ५ ८	१६ ससंतुत्याअरातयः	१ २
४६३ सविश्वादाशुषेवसु	६ ८ २६	१४४ ससंनयःसविनयः	२ ७

पं.क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
४ ससंस्तिरोविष्टिरः	२ २ ६	६३७ सहस्तोमाःसहछन्दसः	८ ७ १८
० ससानात्याँउतसूर्यस	३ २ १६	५१७ सहस्रणीथःशतधारो	७ ३ १०
१ ससुक्रतुर्कृतचिदस्तु	५ ६ ७	६४७ सहस्रणीथाःकवयो	८ ८ १२
० ससुक्रतुर्योविदुरःपणी	५ २ १२	५८४ सहस्रदाग्रामणीर्मा	८ २ २
५ ससुक्रतुःपुरोहितो	२ १ १४	६२८ सहस्रधापंचदशा	८ ६ १७
३ ससुक्रतूरणितायःसुते	६ ६ ३५	५३६ सहस्रधारंवृषभं	७ ५ १७
३ ससुतःपीतयेवृषा	६ ८ २७	५३२ सहस्रधारःपवते	७ ५ २
० ससुन्वतइन्द्रःसूर्य	२ ६ २३	५१२ सहस्रधारेऽवताः	७ २ ३२
७ ससुन्वेयोवसूनां	७ ५ १९	५१२ सहस्रधारेऽवतेसं	७ २ २६
१ ससुष्टुभासऋक्ताग	३ ७ २६	५१२ सहस्रधारेवितते	७ २ ३०
९ ससुष्टुभासस्तुभा	१ ५ १	६२१ सहस्रवाजमभिमाति	८ ५ २५
१ ससूनुभिर्नरुद्रेभिर्ऋ	१ ७ ८	६०७ सहस्रशीर्षापुरुषः	८ ४ १७
४ ससूनुर्मातराशुचिः	६ ७ ३२	३६५ सहस्रशृङ्गोवृषभो	५ ४ २२
० ससूर्यप्रतिपुरोनेउद्गाः	५ ५ ४	२५५ सहस्रसामाग्निवेशिगृ	४ २ ४
० ससूर्यस्यरश्मिभिः	७ ३ १८	११३ सहस्रंतइन्द्रोतयोनः	२ ४ ४
६ ससूर्यःपर्युरूवरांसि	८ ४ १४	२२१ सहस्रंव्यतीनां	३ ६ ३०
५ ससृवांसमिवत्पना	३ १ ५	४८ सहस्रंसाकमर्चत	१ ५ ३०
५ ससोमआमिश्लतमः	४ ७ १	६४९ सहस्राक्षेणशतशारदे	८ ८ १६
५ सस्तुमातासस्तुपिता	५ ४ २२	४८ सहस्राक्षोविचर्षणिः	१ ५ २८
१ सस्तोम्यसहव्यः	६ १ २१	२२१ सहस्रातेशतावयं	३ ६ ३०
२ सस्थावानायवयसित्व	३ १ १६	३६८ सहस्रेणेवसचतेयवीयु	५ ६ ३१
१ सस्निमाविन्दच्चरणो	८ ७ २७	४५३ सहस्रेपृषतीनां	६ ४ ४७
१ सस्माकृणोति	३ ८ २४	५०१ सहस्रोतिःशतामघः	७ १ २६
८ सस्वाश्चिद्वितन्वः१शुंभ	५ ४ ३०	५६९ सहस्वमन्योअभिमा	८ ३ १६
९ सस्वाश्चिद्विसमृतिस्त्वे	५ ५ २	१८७ सहावापृत्सुतरणिः	३ ३ १३
५ सहदानुंपुरुहूतक्षियन्तं	३ २ २	४७ सहिक्रतुःसमर्यः	१ ५ २५
९ सहवामेननउषोवि	१ ४ ३	२६२ सहिक्षत्रस्यमनसस्य	४ २ २४
६ सहव्यवालमर्त्यः	३ १ ९	४३ सहिक्षिपावाँअग्नी	१ ५ १४
१ सहश्रुतइन्दोनाम	२ ६ २६	३६२ सहिक्षयेणक्षम्यस्यज	५ ४ १३

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ.
५५४ सहिक्षेमोहविर्यज्ञः	७ ७ २	६१५ साकंयक्ष्मप्रपत	८ ५
५३० सहित्वंदेवशश्वते	७ ४ २३	६२२ साकंयुजाशकुनस्येव	८ ६
६१६ सहिद्युताविद्युतावेती	८ ५ १४	५११ साकंवदन्तिबहवो	७ २
२४५ सहिद्युभिर्जनानां	४ १ ८	१३१ साकंहिशुचिनाशुचिः	२ ५
३२ सहिद्वरोद्वरिषुवत्रऊघ	१ ४ १२	११४ सातिर्नवोमवतीःस्वर्व	२ ४
२६७ सहिधीभिर्हव्योअस्त्यु	४ ६ ५	४६० सातेअग्नेशन्तमा	६ ५
८४ सहिपुरुचिदोजसा	२ १ १२	५५९ सातेजीवातुरुततस्य	७ ७
२६५ सहियोमानुषायुगा	४ ५ २५	४६० साद्युम्नैद्युम्निनीबृहत्	६ ५
२८२ सहिरत्नानिदाशुषे	४ ४ २५	४३ साधुर्नष्टुनुरस्तेव	१ ५
२६५ सहिविश्वातिपार्थिवा	४ ५ २४	१३० साध्वपांसिसनता	२ ५
३१३ सहिविश्वानिपार्थिवाँ	४ ७ २४	५८९ साध्वर्याअतिथिनीः	८ २
२०५ सहिवेदावसुधिति	३ ५ ८	५७७ साध्वीमकर्देववीति	८ १
८४ सहिशर्धोनमारुतं	२ १ १३	६३५ सानोअद्ययस्यावयं	८ ७
३८७ सहिशुचिःशतपत्रःस	५ ६ २२	२८० सानोअद्याभरद्वसुः	४ ४
३५ सहिश्रवस्युःसदनानि	१ ४ २०	३२६ सानोविश्वाअतिद्विषः	४ ८
४८८ सहिष्माजरितृभ्यआ	६ ८ १०	२०३ सामद्विबर्हामहि	३ ५
२४१ सहिष्माधन्वाक्षितं	३ ८ २५	५८१ सामन्तुरायेनिधिमत्	८ १
२४८ सहिष्माविश्वचर्षणिः	४ १ १५	५६६ सामासत्योक्तिःपरि	७ ८
२४८ सहिसत्योयंपूर्वेचित्	४ १ १७	६१२ सावसुदधतीश्वशुराय	८ ५
५३ सहिस्वसृत्पृषदश्वो	१ ६ १३	३२८ सावहयोक्षभिरवातो	५ १
१६३ सहोतायस्यरोदसीचि	२ ८ २७	३६६ साविद्सुवीरामरुद्धिर	५ ४
१२९ सहोताश्विपरिभूत्व	२ ५ २०	१४० सास्माअरंप्रथमंस	२ ६
२०५ सहोतासेदुदूत्यं	३ ५ ८	१३९ सास्माअरंबाहुभ्यां	२ ६
५७९ सहोभिर्विश्वंपरि	८ १ १८	२९१ सास्माकेभिरेतरीनशू	४ ५
४०३ सहोषुणोवज्रहस्तैः	५ ८ २४	४१६ साहायेसन्तिमुष्टिहेवह	६ १
५२४ साकमुत्तोमर्जयन्त	७ ४ ३	१६६ साह्वान्विश्वाअभियुजः	३ १
१४२ साकंजातःक्रतुना	२ ६ २८	३६८ सांतपनाइदंहविः	५ ४
२६६ साकंजाताःसुभ्वःसा	४ ३ १७	५४४ सिध्वाअग्नेधियोअस्मो	७ ६
१०८ साकंजानांसप्तथमाहु	२ ३ १६	१५० सिनीवालिपृथुपुके	२ ७

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१४ सिषक्तिसावांसुमतिश्च	५ ५ १७	५०२ सुतइन्द्रायविष्णवे	७ १ ३०
२९ सिषक्तुनऊर्जव्यस्यपु	४ २ १६	४६४ सुतएतिपवित्रआ	६ ८ २९
२७ सिषासतूरयीणां	७ १ ४	३ सुतपाव्नेसुताइमे	१ १ ६
२६ सिञ्चन्तिनमसावत	६ ५ १५	२६२ सुतंभरोयजमानस्यस	४ २ २५
४५ सिंधुर्नक्षोदःशिमीवाँ	२ ७ ४	३१० सुतःसोमोअसुतादिन्द्र	४ ७ १३
२८ सिन्धुर्हवारसयासिंच	३ ७ १६	५०२ सुताअनुस्वमारजः	७ १ ३१
१४ सिन्धूरिवप्रवणआशु	४ ७ २९	५०३ सुताइन्द्रायवज्रिणे	७ १ ३२
३५ सिन्धोरिवप्राध्वनेशूघ	३ ८ ११	२६५ सुताइन्द्रायवायवे	४ ३ ६
०९ सिन्धोरिवप्रवणेनिम्न	७ २ २२	४९२ सुताइन्द्रायवायवे	६ ८ २३
२२ सिंहंनसन्तमध्वः	७ ३ २५	४५३ सुतावन्तस्त्वावयं	६ ४ ४६
४१ सिंहाइवनानदति	१ ५ ७	५३२ सुतासोमधुमत्तमाः	७ ५ १
१७ सीदन्तस्तेवयोयथा	६ २ १	६१२ सुतेअध्वरेअधिवाचं	४ ८ ३१
७४ सीदहोतःस्वउलोकेचि	३ १ ३३	५ सुतेसुतेन्योकसे	१ १ १८
१८ सीरायुज्जन्तिकवयो	८ ५ १८	५८५ सुत्रामाणंपृथिवीद्यां	८ २ ४
०० सुकर्माणःसुरुचो	३ ४ १९	६०८ सुदक्षोदक्षैःक्रतुना	८ ४ २०
०१ सुकिंशुकंशलमालि	८ ३ २३	२६ सुदासेदस्त्रावसुविभ्र	१ ४ २
६१ सुकृत्सुपाणिःस्ववान्	३ ३ २६	२६८ सुदेवःसमहासति	४ ३ १३
६० सुक्षेत्रियासुगातुया	१ ७ ५	४४७ सुदेवाःस्थ	६ ४ २६
६५ सुखंरथंयुयुजेसिन्धुः	८ ३ ७	६१३ सुदेवोअद्यप्रपतेत्	८ ५ ३
०६ सुगव्यंनोवाजीस्वश्व्यं	३ ३ १०	४५७ सुदेवोअसिवरुण	६ ५ ७
६१ सुगस्तेअग्नेसनवित्तोअ	४ ९	१७४ सुनिर्मथानिर्मथितः	३ १ ३४
२५ सुगःपंथाअनृत्तरः	१ ३ २२	१४३ सुनीतिभिर्नयसित्राय	२ ६ २९
८३ सुगुरसत्सुहिरण्यः	२ १ १०	४४० सुनीथोघासमर्त्यो	६ ४ १
२७ सुगोततेसुपथापर्वते	५ १ ५	४९१ सुनोतामधुमत्तमं	६ ८ २०
४६ सुगोहिवाअर्यमन्मित्रप्र	७ ७	३५३ सुनोतासोमपाव्ने	५ ३ १८
१९ सुज्योतिषःसूर्यदक्षपि	४ ८ ८	५९५ सुन्वान्तिसोमंरथिरासः	८ ३ ६
०१ सुतइत्त्वंनिमिश्रइन्द्र	४ ६ १५	५६० सुपर्णइत्थानखमा	७ ७ २३
३१ सुतइन्दोपवित्रआ	७ ४ २६	३३४ सुपर्णवस्तेमृगोअस्या	५ १ २१
६२ सुतइन्द्रायवायवे	६ ८ २४	६२७ सुपर्णविप्राःकवयो	८ ६ १६

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
६६ सुपर्णाएतआसते	१ ७ २२	४८२ सुशिल्पेबृहतीमही	६ ७ २
६११ सुपर्णावाचमक्रतो	८ ४ २९	४६३ सुशेवोनोमृळयाकुः	६ ५ २
२५१ सुपेशसंभावसृजंत्यस्तं	४ १ २८	४९१ सुषहासोमतानिते	६ ८ २
३० सुपेशसंमुखंरथं	१ ४ ६	९२ सुषुमायातमाद्रिभिः	२ २ २
२४० सुप्रतीकेवयोवृधा	३ ८ २१	१०५ सुषुप्वांसञ्चभवस्तद	२ ३ २
१३७ सुप्रवाचनंतववीर	२ ६ १२	७६ सुषुप्वांसननिर्ऋतेरुप	१ ८ २
४१८ सुप्रावर्गसुवीर्यसुष्टुवार्यद	२ ८ ८	४०३ सुषोमेशर्यणावति	५ ८ २
३७२ सुप्रावीरस्तुसक्तयः	५ ५ ८	२७८ सुष्टुभोवांवृषणवसू	४ ४ २
२१७ सुप्राव्यःप्राशुषाळे	३ ६ १४	५७१ सुष्टामारथःसुयमा	७ ८ २
१२६ सुप्रैतुःसूयवसोन	२ ५ १३	६४५ सुष्वाणासइन्द्रस्तु	८ ८ २
५७६ सुब्रह्माणंदेववन्तं	८ १ ३	५३२ सुष्वाणासोव्यद्रिभिः	७ ५ २
५२ सुभगःसप्रयज्यवो	१ ६ १२	२४० सुसमिद्धायशोचिषे	३ ८ २
४१६ सुभगःसवज्जतिषु	६ १ ३८	६ सुसमिद्धोनआवह	१ १ २
५९६ सुभागान्नोदेवाःकृणुता	८ ३ १३	८२ सुसंकाशामातृमृष्टेव	२ १ २
६०१ सुमंगलीरियंवधूः	८ ३ २६	३३७ सुसंहक्तेस्वनीकप्रतीकं	५ २ २
१९५ सुयुग्भिर्भरखैःसुवृता	३ ४ ३	६४८ सुसंहक्तेशंत्वावयं	८ ८ २
१६५ सुयुग्वहन्तिप्रतिवा	३ ४ ३	६४८ सुसंहक्तेशंत्वावयं	८ ८ २
४५६ सुरथांआतिथिग्वे	६ ५ ४	६०५ सूक्तवाकंप्रथममातृ	८ ४ २
१२४ सुरुक्मोहिसुपेशसा	२ ५ ९	२६२ सूक्तेभिर्वोवचोभिर्देव	४ २ २
२ सुरूपकृत्नुमृतये	१ १ ७	७६ सूनोर्मानेनाश्विनागृ	१ ८ २
३६१ सुविज्ञानंचिकितुषेजना	५ ७ ७	११० सूयवसाङ्गवतीहिभू	२ ३ २
४९५ सुवितस्यमनामहे	६ ८ ३१	२०६ सूरउपाकेतन्वं	३ ५ २
५ सुविवृतंसुनिरजं	१ १ २०	८७ सूरश्चक्रंप्रवृहत्	२ १ २
२१० सुवीरस्तेजनिता	३ ५ २१	६१० सूरश्चिदाहरितोअस्य	८ ४ २
२६५ सुवीरंरयिमाभर	४ ५ २६	२५२ सूरश्चिद्रथंपरितक्म्या	४ १ २
५०१ सुवीरासोवयंधना	७ १ २२	२८७ सूरोनयस्यदृशतिररे	४ ५ २
४०८ सुवीर्यस्वश्व्यं	६ १ ६	६४१ सूर्यरश्मिर्हरिकेशः	८ ७ २
१२१ सुवृद्रथोवर्ततेयन्	२ ४ २९	५०९ सूर्यस्येवरश्मयः	७ २ २
२७ सुशंसोबोधिगृणतेय	१ ३ २९	३५४ सूर्यस्येववत्तथोज्योति	५ ३ २

क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
० सूर्यचक्षुर्गच्छतुवातं	७ ६ २०	१४० सोमप्रतीनिमनवे	६ २ २३
८ सूर्याचन्द्रमसौधाता	८ ८ ४८	६१७ सोमभ्रियोनयवसः	८ ५ १५
० सूर्यायावहतुःप्रागात्	८ ३ २२	३५ सोमार्णवोननयः	१ ४ १९
१ सूर्यायैदेवेभ्यः	८ ३ २३	५०१ सोमर्षेन्द्रायपीतये	७ १ २५
६ सूर्येविषमासजा	२ ५ १५	६१३ सोमस्यवज्रोहारितो	८ ५ ५
३ सूर्योदेवीमुषसंरोचमा	१ ८ ७	५१९ सोमस्यविशेमहिशर्म	७ ३ १४
८ सूर्योनोदिवस्पातु	८ ८ १६	१४१ सोमंमिरसामुचथा	२ ६ २५
७ सूर्योरश्मियथासृजा	६ ३ ५	६१ सोमंमिरसामुचथा	१ ७ ८
३ सृजन्तिरश्मिमोजसा	५ ८ १९	५४७ सोमचिन्नुभद्राक्षुमती	७ ६ ९
५ सृजःसिन्धूरहिना	८ ६ ११	५५६ सोमचिन्नुवृष्टिर्यूथ्या	७ ७ ६
४ सृजोमहीरिन्द्रया	२ ६ ३	५७६ सोमचिन्नुसह्यानर्यइनः	८ १ ६
२ सृणयेवजर्भरीतुर्फरीतू	८ ६ २	३६४ सोमताहिसोममद्रिभिः	५ ७ १३
५ सेदग्निरग्नीरत्यस्त्व	५ १ २५	१३८ सोमदं चंसिंधुमरिणान्	२ ६ १६
५ सेदग्निर्योवनुष्यतोनि	५ १ २५	४५४ सोमइद्वःसुतोअस्तु	६ ४ ५०
२ सेदग्नेअस्तुसुभगः	३ ४ २४	५३५ सोमउषुवाणःसोतृभिः	७ ५ १३
० सेदुग्नोअस्तुमरुतःसशु	५ ४ ७	६४७ सोमएकेभ्यःपवते	८ ८ १२
५ सेदुभवोयमवथ	३ ७ १०	५५ सोमगीर्भिष्टा	१ ६ २१
२ सेनेवसृष्टामंदधा	१ ५ १०	३२३ सोममन्यउपासदत्	४ ८ २३
८ सेमन्नःकाममापृण	१ १ ३१	२३१ सोममिन्द्राबृहस्पती	३ ७ २५
८ सेमन्नःस्तोममागहि	१ १ ३०	५५ सोमयास्तेमयोभुवः	१ ६ २०
४ सेमामाविडिप्रभृति	२ ७ १	४४३ सोमराजन्मृळ्यानः	६ ४ १२
३ सेमांवेतुवषदकृति	५ २ १६	५५ सोमरारंधिनोहृदि	१ ६ २१
२ सेहानउग्रपृतनाआभि	६ ३ १९	५१५ सोमस्यधारापवतेनृ	७ ३ ५
३ सैनानीकेनसुवि	२ ६ १२	१५८ सोमस्यमातवसंवक्ष्यमे	२ ८ १३
५ सोमग्रैजेशशमेचम	४ ४ ३६	४५९ सोमस्यमित्रावरुणा	६ ५ १७
५ सोमग्रएनानमसास	५ ६ १६	६५१ सोमस्यराज्ञोवरुणस्य	८ ८ २५
४१ सोमग्रिर्योवसुर्गृणे	३ ८ २२	५२८ सोमंगावोधेनवः	७ ४ १७
० सोमग्रेअद्वाहरिः	७ ३ २०	६०० सोममन्यतेपपिवान्	८ ३ २०
१४ सोमग्रेअद्वाहरिः	६ १ ३०	६४२ सोमंराजानमवसे	८ ७ २९

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ.
५२५ सोमःपवतेजनिता	७ ४ ६	१२२ संगच्छमानेयुवति	२ ५
५३४ सोमःपुमानऊर्मिणा	७ ५ १०	५४६ संगच्छस्वपितृभिःसं	७ ६
४८५ सोमःपुनानोअर्पति	६ ८ १	५ संगोमदिन्द्रवाजवत्	१ १
५३८ सोमःपुनानोअव्यये	७ ५ २३	५८९ संगोभिरांगिरसो	८ २
६०२ सोमःप्रथमोविविदे	८ ३ २७	१७६ संघोषःशृणवे	३ २
५२९ सोमःसुतोधारयात्यः	७ ४ १६	३०७ संचत्वेजग्मुर्गिरइंद्र	४ ७
४८६ सोमाअसृग्रमाश्व	६ ८ १३	४ संचोदयचित्रमर्वाक्	१ १
४८५ सोमाअसृग्रमिन्दवः	६ ७ ३८	२६१ संजर्भुराणस्तरुभिः	४ २
६ सोमानंस्वरणं	१ १ ३४	६०८ संजागृवद्भिर्जरमाणः	८ ४
१५५ सोमापूषणाजननार	२ ८ ६	४४ संजानानउषसीदन्न	१ ५
१५५ सोमापूषणारजसोवि	२ ८ ६	४४७ सन्तिह्य१र्यआशिष	६ ४
३३३ सोमारुद्राधारयेथामसु	५ १ १८	५६ सन्तेपयांसि	१ ६
३३३ सोमारुद्रायुवमेतान्य	५ १ १८	५३० संत्रीपवित्रावित	७ ४
३३३ सोमारुद्राविवृहंतविषू	५ १ १८	५०८ संदक्षेणमनसा	७ २
११३ सोमासोनयेसुतास्तृप्तो	१ ४ ६	४६० संदेवैःशोभतेवृषा	६ ८
५३२ सोमाःपवन्तइंद्रवो	७ ५ २	३९९ संनःशिशिहिभुरिजो	५ ७
६०० सोमेनादित्याबलिनः	८ ३ २०	१४ संनुवोचावहैपुनः	१ २
४८६ सोमोअर्पतिधर्णसिः	६ ८ १३	३० संनोरायाबृहताविश्व	१ ४
१६७ सोमोअस्मभ्यं	३ ४ ११	१७७ संपश्यमानाअमदन्न	३ २
१९७ सोमोजिगातिगातुवित्	३ ४ ११	२६ संपूषन्नध्वनस्तिर	१ ३
६०२ सोमोददद्रंधर्वाय	८ ३ २८	३२२ संपूषन्विदुषानय	४ ८
५०२ सोमोदेवोनसूर्यः	७ १ ३२	६५२ संप्रेरतेअनुवातस्य	८ ८
५६ सोमोधेनुंसोमो	१ ६ २२	२५६ संभानुनायततेसूर्यस्य	४ २
५३५ सोमोमीद्वन्पवते	७ ५ १३	३८० संभूम्याअन्ताध्वसि	५ ६
६२४ सोमोराजाप्रथमो	८ ६ ७	१२ संमाग्नवर्चसासृज	१ २
६०० सोमोवधूयुरभवत्	८ ३ २१	६६ संमातपंत्यभितः	१ ७
५९० सोषामविन्दत्सस्वः	८ २ १८	५६३ संमातपन्त्यभितः	७ ८
६१९ संक्रन्दनेनानिमिषे	८ ५ २२	५२४ संमातृभिर्नशिशुः	७ ४
६५८ संगच्छध्वंसंवदध्वं	८ ८ ४६	५०० संमिश्रोअरुषोभव	७ १

क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१ संमील्ययञ्जुवनापर्य	२ ३ ६	१३४ स्तवानुतइन्द्रपूर्व्या	२ ६ ४
२ संयज्जनान्क्रतुभिः	२ १ २१	२७ स्तविष्यामित्वामहं	१ ३ २८
३ संयज्जनौसुधनौविश्व	४ २ ४	९० स्तीर्णवर्हिरुपनोयाहि	२ १ २४
४ संयत्तइन्द्रमन्यवः	३ ६ २५	१८० स्तीर्णतवर्हिःसुतइन्द्र	३ २ १८
५ संयदिषोवनामहे	३ ८ २४	१५८ स्तीर्णाअस्यसंहतोवि	२ ८ १४
६ संयद्धनन्तमन्युभिर्ज	५ ४ २६	२०४ स्तीर्णवर्हिषिसमिधा	३ ५ ४
७ संयद्वयंयवसादः	७ ७ १६	३२१ स्तीर्णवर्हिषिसमिधा	४ ८ १६
८ संयन्मदायशुष्मिणः	१ २ २८	२११ स्तुतइन्द्रोमघवा	३ ५ २४
९ संयन्महीमिथतीस्पर्ध	५ ६ १५	३९६ स्तुतश्चयास्त्वावर्धाति	५ ७ २२
१० संयन्मिवःपस्पृधाना	१ ८ २०	११५ स्तुतासोनोमरुतोमृळ	२ ४ ११
११ संयस्मिन्विश्वावसू	७ ६ १	३२० स्तुषउवोमहऋतस्य	४ ८ ११
१२ संयंस्तुभोवनयो	२ ५ १३	३१८ स्तुषेजनंसुव्रतंनव्यसी	४ ८ ५
१३ संयादानूनियेमथुः	६ २ २२	३२६ स्तुषेनरादिवोअस्य	५ १ १
१४ संवत्सइवमातृभिः	७ ५ ८	६३१ स्तुषेयंपुरुवर्पसं	८ ७ २
१५ संवत्सरंशशयानाः	५ ७ ३	८० स्तुषेसावांवरुणमित्र	२ १ २
१६ संवत्सरीणंपयउस्त्रि	८ ४ ८	२६८ स्तुहिभोजान्तस्तुवतो	४ ३ १३
१७ संवांकर्मणासमिषाहि	५ १ १३	१५० स्तुहिश्रुतंगर्तसदंयुवानं	२ ७ १८
१८ संवांशतानासत्यासह	५ १ ४	४०९ स्तुहिश्रुतंविपश्चितं	६ १ ८
१९ संवृक्तधृष्णमुक्थ्यं	७ १ ५	३६४ स्तुहिस्तुहिदेतेघाते	५ ७ १५
२० संवोमदासोअग्मत	१ २ १	४२१ स्तुहीन्द्रंयश्ववत्	६ २ १९
२१ संसमिद्युवसेवृषन्	८ ८ ४९	९६ स्तृणानासोयतस्तुचो	२ २ १०
२२ संसीदस्वमहाँअसि	१ ३ ६	७ स्तृणीतवर्हिरानुषक्	१ १ २४
२३ संसृष्टं धनमुभयं	८ ३ १९	५६२ स्तेगोनक्षामत्येति	७ ७ २८
२४ संहोत्रंस्मपुरानारीः	८ ४ २	३६५ स्तेनंरायसारमेय	५ ४ २२
२५ सःस्तोम्यःसहव्यः	६ १ २१	४०९ स्तोतायत्तेअनुव्रतः	६ १ १०
२६ सःस्माकृणोतिक्रतुमा	३ ८ २४	४०९ स्तोतायत्तेविचर्षणिः	६ १ ८
२७ सःश्वितानस्तन्यतूरो	४ ५ ८	४३० स्तोमंजुषेथांयुवशेवक	६ ३ १४
२८ स्तरीरुत्वद्भवतिसूतउ	७ १	५५६ स्तोमंतइन्द्रविमदाः	७ ७ ६
२९ स्तरीर्यत्सूतसद्यो	७ ७ २८	६१० स्तोमं वो अद्य रुद्राय	८ ४ २४

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ.
६०० स्तोमाआसन्प्रतिधयः	३ २१	५१२ स्वकेद्रप्सस्यधमतः	७ २
२५० स्तोमासस्त्वागौरिवी	४ १ २५	६१४ सुवेवयस्यहरिणी	८ ५
२८३ स्तोमासस्त्वाविचारि	४ ४ २९	१५२ स्वआदमेसुदुघायस्यधे	२ ७
६०५ स्तोमेनहिदिविदेवा	८ ४ ११	४४ स्वआयस्तुभ्यंदमआ	१ ५
४३८ स्तोत्रमिन्द्रायगायत	६ ३ ४६	४१४ स्वग्नयोवोअग्निभिः	६ १
३२१ स्तोत्रमिन्द्रोमरुद्रणः	४ ८ १६	१४ स्वग्नयोहिवार्यं	१ २
१६ स्तोत्रंराधानापते	१ २ २८	१९२ स्वदस्वहव्या	३ ३
५२७ स्तोत्रेरायेहरिरर्षा	७ ४ १२	४१६ स्वधामनुश्रियंनरो	६ १
७६ स्तंभीद्ध्यांसधरुणं	१ ८ २४	३४४ स्वध्वराकरतिजातवे	५ २
५६४ स्त्रियंदृष्टायकितवं	७ ८ ५	२२९ स्वध्वरासोमधुमन्तोअ	३ ७
१०८ स्त्रियःसतीःस्तांउमे	२ ३ १७	५४२ स्वनानयस्यभामासः	७ ५
२५१ स्त्रियोहिदासआयुधा	४ १ २७	२८४ स्वनोनवोमवान्नेजयदृ	४ ४
२५१ स्थिरंमनश्चकृषेजात	४ १ २६	१३८ स्वप्नेनाभ्युप्याचुमुरिं	२ ६
२३ स्थिरंहिजानमेषां	१ ३ १३	४९७ स्वयंकविर्विधर्तरि	७ १
२४ स्थिरावःसन्तुनेमयो	१ ३ १७	३९९ स्वयंचित्समन्यतेदाशु	५ ७
२४ स्थिरावःसन्त्वायुधाप	१ ३ १८	२६९ स्वयंदधिध्वेतविषीय	४ ३
१५० स्थिरोभिरंगैःपुरुषपु	२ ७ १७	५४४ स्वयंयजस्वादिविदेव	७ ६
१९० स्थिरौगावौभवताम्	३ ३ २२	१८६ स्वयुरिन्द्रःस्वराळास	३ ३
२१४ स्थूरस्यरायोबृहतो	३ ६ ५	४२८ स्वरन्तित्वासुतेनरो	६ ३
३६६ स्थूरंराधाःशताश्वं	५ ७ ३३	६५१ स्वर्जितंमहिमन्दानं	८ ८
३८१ स्पधेन्तेवाउदेवहुयेअत्र	६ ७	८८ स्वर्जेषेभरआप्रस्य	२ १
३४३ स्पार्हायस्यश्रियोदृशे	५ २ १८	५८७ स्वर्णरमन्तरिक्षाणि	८ २
४२९ स्मत्पुरन्धिर्नआगहि	६ ३ १२	३४१ स्वर्णस्तोरुषसामरो	५ २
४२२ स्मदभीशूकशावन्ता	६ २ २५	२५७ स्वर्भानोरधयदिन्द्रमा	४ २
४२३ स्मदेतयासुकीर्त्या	६ २ २६	२०९ स्वर्यद्वेदिसुदृशी	३ ५
१३४ स्यामतेतइन्द्रयेत	२ ६ ५	५६७ स्ववृजंहित्वामहमिन्द्र	७ ८
५८८ स्यामवोमनवोदेववीत	८ २ १४	३७४ स्वश्वायशसायातमर्वा	५ ५
७२ स्यूमनावाचउदियर्तिव	१ ८ ४	५६४ स्वश्वासिन्धुःसुरथा	८ ३
११ स्योनापृथिविभवा	१ २ ६	८२ स्वसास्वसेज्यायस्यै	२ १

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
७६ स्वस्तयेवाजिभिश्चप्रणे ३	२ ४	१२४ स्वादोपितोमधोपितो २	५ ६
८६ स्वस्तयेवायुमुपब्रवामहे ४	३ ७	४४२ स्वादोरभाक्षिवयसःसु ६	४ ११
४६ स्वस्तिदाविशस्पतिः ८	८ १०	५१ स्वादोरित्थान्निपूवतो १	६ ६
२४ स्वस्तिनइन्द्रोवृद्धश्रवाः १	६ १६	४५ स्वाध्योदिनआसप्त १	५ १८
८५ स्वस्तिनःपथ्यासुधन्व ८	२ ५	३३६ स्वाध्यो३विदुरोदेवय ५	२ १
४४ स्वस्तिनोदिवोअग्ने ७	६ २	४९२ स्वायुधस्यतेसतो ६	८ २१
६६ स्वस्तिनोमिमीताम ४	३ ७	५७४ स्वायुधंस्ववसंसुनीथं ८	१ ३
६६ स्वस्तिपंथामनुचरेम ४	३ ७	५२१ स्वायुधःपवतेदेवः ७	३ २२
६६ स्वस्तिमित्रावरुणा ४	३ ७	५२६ स्वायुधःसोतृभिः ७	४ ६
८५ स्वस्तिरिद्धिप्रपथेश्रेष्ठा ८	२ ५	३६६ स्वायुधासइष्मिणःसु ५	४ २४
३१ स्वःस्वायधायसेकृणु २	५ २६	५४७ स्वावृग्देवस्यामृतं ७	६ ११
२६ स्वादवःसोमाआयाहि ५	७ २२	४३१ स्वाहाकृतस्यतृपतं ६	३ १७
८० स्वादिष्ठयामदिष्ठया ६	७ १६	९६ स्वाहाकृतान्यागाहि २	२ ११
२४ स्वादुषंसदःपितरोव ५	१ २०	२४० स्वाहाग्नयेवरुणाय ३	८ २१
१४ स्वादुस्क्रिन्नायमधुमाँ ४	७ ३०	७ स्वाहायज्ञंकृणोतन १	१ २५
१२ स्वादुष्टेअस्तुसंसुदे ६	१ २३	७९ स्विध्मायन्ननाधिति १	८ २५
१७ स्वादुःपवस्वदिव्याय ७	३ १०		

ह

३० हतंचशत्रून्यततंच ६	३ १५	४६४ हन्तोनुकिमासते ६	५ ३५
१२ हतंवृत्रंसुदानवः १	२ ९	६१२ हयेजायेमनसातिष्ठयो ८	५ १
२५ हतोवृत्राण्यार्या ४	८ २८	१४८ हयेदेवायूयमिदापय २	७ ११
४८ हत्वायदेवाअसुरान्य ८	८ १५	२७१ हयेनरोमरुतोमृळतानः ४	३ २२
०४ हनामैनाँइतित्वष्टायद २	३ ४	२७१ हयेनरोमरुतोमृळतानः ४	३ २३
४७ हन्तावृत्रमिन्द्रःशूशुवा ५	३ १	२६३ हयोनविद्धाँअयुजिस्व ४	२ २८
६६ हन्तावृत्रंदक्षिणेन ५	७ २३	४३५ हरयोधूमकेतवो ६	३ २९
३१ हन्ताहंपृथिवीमिमाँ ८	६ २७	५३० हरित्यंहृतं ७	४ २४

पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
६२६ हरित्वावर्चसामूर्यस्य	८ ६ १२	५६१ हिनोतानोअध्वरं	७ ७
६१४ हरिश्मशारुहरिकेश	८ ५ ६	४८४ हिन्वानासोरथाइव	६ ७
५११ हरिमृजन्त्यरुषो	७ २ २७	५०४ हिन्वानोवाचमिष्यति	७ १
६१३ हरिहियोनिमभियेसम	८ ५ ५	५०४ हिन्वानोहेतुभियर्तः	७ १
४२५ हरिःसृजानःपथ्या	७ ४ ५	५०४ हिन्वंतिसूरमुस्रयः	७ २
१४० हरीनुकरथइन्द्रस्य	२ ६ २१	४०७ हिन्वंतिसूरमुस्रयःपव	७ २
१३४ हरीनुतइन्द्रवाजयन्ता	२ ६ ४	७४ हिमेनाशिंघ्रसमवारये	१ ८
५५६ हरीन्वस्ययावने	७ ७ ९	५६० हिमेवपर्णापुषिताव	८ २
६२१ हरीयस्यसुयुजाविब्रता	८ ५ २६	८१ हिरण्यकर्णमणिग्रीव	२ १
१८५ हर्यन्नुषसमर्चयः	३ ३ ८	४७ हिरण्यकेशोरजसो	१ ५
४१७ हर्यश्वंसप्तर्तिचर्षणीस	६ २ २	६३२ हिरण्यगर्भःसमवर्तता	८ ७
५९४ हवएषामसुरोनक्षत्रां	३ ५	२७९ हिरण्यत्वङ्मधुवर्णोघृ	४ ४
३५१ हवंतइन्द्र	५ ३ १२	२३८ हिरण्यदन्तशुचिवर्ण	३ ८
३५२ हवंतउत्वाहव्यंविवा	५ ३ १४	२७४ हिरण्यनिर्णिगयोअ	४ ३
५१६ हविर्हविष्मोमहि	७ ३ ८	११ हिरण्यपाणिमृतये	१ २
२८ हविषाजारोअपां	१ ३ ३३	२१ हिरण्यपाणिःसविता	१ ३
४५६ हविष्कृणुध्वमागमत्	६ ५ १४	१९१ हिरण्यपाणिःसविता	३ ३
६०५ हविष्पान्तमजरंस्वर्वि	८ ४ १०	६५६ हिरण्ययीअरणीयं	८ ८
१५० हवीमभिहवतयोहवि	२ ७ १६	४०० हिरण्ययीवांरभिः	५ ८
४०९ हवेत्वासूरउदिते	६ १ ९	२२६ हिरण्ययेनपुरुभू	३ ७
२३६ हव्यवाळग्निरजरः	३ ८ १८	४०० हिरण्ययेनरथेन	५ ८
१२ हस्काराद्विद्युतस्पयतो	१ २ १०	४१ हिरण्ययेभिःपविभिः	१ ५
४८४ हस्तच्युतेभिरद्रिभिः	६ ७ ३६	२७४ हिरण्यरूपमुषसोव्यु	४ ३
६४० हस्ताभ्यांदशशाखा	८ ७ २५	१५२ हिरण्यरूपःसहिरण्य	२ ७
४२ हस्तेदधानोनृम्णा	१ ५ ११	१०७ हिरण्यश्रुंमोयोअस्य	२ ३
६२४ हस्तेनैवग्राह्यआधिर	८ ६ ७	६४५ हिरण्यस्तूपःसवितर्य	८ ८
१५५ हस्तेवशक्तिमभिसन्द	२ ८ ५	७७ हिरण्यहस्तमश्विनारा	१ ८
४३० हारिद्रवेवपतथोवनेदुप	६ ३ १५	२१ हिरण्यहस्तोअसुरः	१ ३
५१० हितोनसप्तिरभि	७ २ १४	१०६ हिङ्कृएवतीवसुपत्नी	२ ३

पं.क.	अष्ट. अ. वर्ग.	पृष्ठांक.	अष्ट. अ. वर्ग.
१ हुवेवःसुद्योत्मानं	२ ५ २४	२४७ होतारन्त्वावृणीमहेमे	४ १ १२
२ हुवेवःसूनुसइसो	४ ५ ७	२७ होतारंविश्ववेदसं	१ ३ २९
३ हुवेवातस्वनंकवि	६ ७ ९	३७ होतारंससजुहो ३य	१ ४ २४
४ हुवेवोदेवीमदिति	४ ८ ८	५७३ होत्रादहंवरुणविभ्य	८ १ १०
५ हणीयमानोअपहि	३ ८ १५	२२६ हंसःशुचिपत्	३ ७ १४
६ हत्सुपीतासोयुध्यंते	५ ७ १६	१६० हंसाइवकृणथ	३ ३ २०
७ हृदातष्टेषुमनसोजवेष	८ २ २४	१६५ हंसाइवश्रेणिशो	३ १ ४
८ हृदिस्पृशस्तआसते	७ ७ ११	४३० हंसाविवपतथो	६ ३ ५१
९ हेतिःपात्तणीनदभात्य	८ २ ३	२२६ हंसासोयेवांमधु	३ ७ २१
१० होताजनिष्टचेतनः	२ ५ २६	५८९ हंसैरिवसखिभिर्वा	८ २ १५
११ होतादेवोअमर्त्यः	३ १ २९	३२ हदंनहित्वान्यृषंत्यूर्म	१ ४ १३
१२ होताध्वर्युरावयाअग्नि	२ ३ ७	१८१ हृदाइवकुक्षयःसोम	३ २ २०
१३ होतानिषत्तोमनो	१ ५ १२	३१० ह्वयामसित्वेन्द्रया	४ ७ १३
१४ होतायक्षद्वानिनो	२ २ ४	३५५ ह्वयामिदेवाँअयातुः	५ ३ २५
१५ होतारंचित्ररथ	७ ५ २९	२१ ह्वयाम्यग्निप्रथमं	१ ३ ६

क्ष

० क्षत्रंतिन्यतमुताजन्व	६ ३ १६	४६५ क्षेतिक्षेमीभिःसाधुभिः	६ ६ ६
१ क्षत्रायत्वमवासि	६ ३ १९	६९ क्षेत्रमिवविममुस्तेजने	१ ७ ३०
२ क्षत्रायत्वंश्रवसेत्वंमही	१ ८ २	२३५ क्षेत्रस्यपतिनावयं	३ ८ ९
३ क्षपउस्रश्चदीदिहि	५ २ १६	२३५ क्षेत्रस्यपतेमधु	३ ८ ९
४ क्षपोराजन्नुतत्मना	१ ५ २७	२३८ क्षेत्रादपश्यंसनुत	३ ८ १४
५ क्षियन्तंत्वमक्षियंतं	३ ५ २३	४३२ क्षेमस्यचप्रयुजश्चक्रमी	६ ३ १६

ज्ञ

वैदिकयन्त्रालय अजमेर को विक्रय पुस्तकों का सूचीपत्र व बेचने के नियम ॥

(१) सब पुस्तकें रोक दाम पेशगी भेजने पर या वी. पी. द्वारा भेजी जावेंगी (२)
वेदों पर (जिल्द की कीमत व सुनहरी वेदों को छोड़) ४ सेट पर २०) १० पर
) और १०० पर ३०) सैकड़ा और शेष सब पुस्तकों पर १०) रुपये वा इस से अधिक
पुस्तक मंगवाने वालों को २०) रु० सैकड़े के हिसाब से कमीशन के पुस्तक अधिक भेजे
गे अर्थात् १०) में १२) की पुस्तकें, १००) रोक भेजने पर १२०) की पुस्तकें भेजी
जावेंगी (३) १००) से ऊपर के खरीददारों को कमीशन अधिक दिया जावेगा (४) मह-
पुरे ऋग्वेदभाष्य और यजुर्वेदभाष्य को छोड़ सब पुस्तकों का अलग लिया जावेगा—
कर भाष्य के अङ्कों का भी (५) बिके हुए पुस्तक वापिस न लिये जावेंगे (६) बड़ा
पत्र मंगवाने के लिये और अन्य पत्र और मूल्य आदि नीचे लिखे पते से भेजें ॥

मूल्य. डा.	मूल्य. डा.
दभाष्य अङ्क १ से २७२ ^३ ५४)	यजुर्वेदभाष्य सम्पूर्णा २४)
मंडल	भाग अ० से अ० तक
१ के ४ अ० तक ६ ॥ ॥)	१ला १ से १० तक ६ ॥ ॥)
१ के ५ से ८ अ० तक ६ ॥ ॥)	२रा ११ से २० तक ६)
१ के दूसरे अष्टक से	३रा २१ से ३० तक ५ ॥)
१ के अन्त तक ६ ॥ ॥)	४था ३१ से ४० तक ३ ॥ ॥)
२ के अन्त तक ४)	चारों मूलवेद :—
३ के अन्त तक ५ ॥ ॥)	बढ़िया कागज पर स्वर्णाक्षरों में
४ के अन्त तक ५ ॥ ॥)	अति उत्तम अतलस की सजिल्द २५) ॥ ॥)
५ के अन्त तक ६ ॥ ॥)	बढ़िया कागज पर बिना जिल्द ५ ॥) ॥ ॥)
६ के अन्त तक ७ ॥ ॥)	साधारण कागज पर बिना जिल्द ५) ॥ ॥)
७ के ५ वें अष्टक के	बढ़िया जिल्द के २) अलग
५ वें अ० से ३ रे वर्ग	साधारण जिल्द के १) अलग
के २ रे मंत्र तक ४ ॥ ॥)	चारों वेदों की अनुक्रमणिका १ ॥) ॥ ॥)
द का आगे का शेष मूल भाग १)	शतपथ ब्राह्मण सम्पूर्णा ३ ॥)
दभाष्य का नमूना ॥ ॥)	ऋग्वेदादिभाष्य भूमिका २ ॥) ॥ ॥)

मूल्य.	डा.
ऋग्वेदादिभाष्य भूमिका सजिल्द ३)	१)
वेदाङ्गप्रकाश सम्पूर्ण (१४ भाग) ५॥॥=॥॥॥	॥॥॥
वेदाङ्गप्रकाश का व्यौरा:—	
वर्णोच्चारण शिक्षा ७)	॥॥
सन्धिविषय १=७)	॥॥
नामिक १=७)	॥॥
कारकीय १)	॥॥
सामासिक १=७)	॥॥
स्त्रैणताद्धित १)	७)
अव्ययार्थ ७=॥॥	॥॥
सौवर ७=॥॥	॥॥
आख्यातिक ११=७)	७=॥॥
पारिभाषिक ७=॥॥	॥॥
धातुपाठ १=७)	॥॥
गणपाठ १=७)	॥॥
उणादिकोष ॥॥	७)
निघण्टु १=७)	॥॥
निरुक्त १)	७=॥॥
अष्टाध्यायीमूल १=७)	॥॥
संस्कृतवाक्यप्रबोध ७=॥॥	॥॥
व्यवहारभानु ७=॥॥	॥॥
हवनमन्त्र ॥॥	॥॥
अमोच्छेदन ॥॥॥	॥
अनुअमोच्छेदन ॥॥॥	॥॥
शास्त्रार्थ मेला चांदापुर नागरी ७)	॥॥
शास्त्रार्थ मेला चांदापुर उर्दू ७=॥॥	॥॥
शास्त्रार्थ काशी ७)	॥॥
शास्त्रार्थ फीरोजाबाद ७=॥॥	॥॥

मूल्य.
वेदविरुद्ध मतखण्डन ७=॥॥
वेदान्तिध्वान्तनिवारण नागरी ७)
वेदान्तिध्वान्तनिवारण अङ्गरेजी ७=॥॥
आर्य्योद्देश्यरत्नमाला नागरी ७)
आर्य्योद्देश्यरत्नमाला मरहटी ७)
गोकर्णानिधि ७)
स्वामीनारायणमतखं० संस्कृत गुज. ७=॥॥
स्वामीनारायणमतखं० सं० नागरी ७=॥॥
स्वमन्तव्यामन्तव्यप्रकाश नागरी ॥॥
स्वमन्तव्यामन्तव्यप्रकाश अङ्गरेजी ॥
आर्य्याभिविनय १)
आर्य्याभिविनय सजिल्द १=७)
भ्रान्तिनिवारण ७)
पञ्चमहायज्ञविधि ७=॥॥
पञ्चमहायज्ञविधि साधारण जिल्द ७=॥॥
पञ्चमहायज्ञविधि बड़िया जिल्द १=७)
आर्य्यसमाज के नियमोपनियम ॥
सत्यार्थप्रकाश साधा० कागज नागरी २)
सत्यार्थप्रकाश साधा० सजिल्द २॥॥
सत्यार्थप्रकाश बड़िया २॥॥
सत्यार्थप्रकाश बड़िया सजिल्द २॥॥
सत्यार्थप्रकाश बङ्ग भाषा में १॥॥
संस्कारविधि १॥॥
संस्कारविधि सजिल्द १॥=७)
स्वीकारपत्र ॥
आर्य्यसमाज के नियम नागरी में ए
कार की स्याही में १) सैकड़ा, रङ्ग
स्याही में तथा सुनहरी २॥॥ सैकड़ा, अ
में सफ़ेद कागज पर ॥॥ सैकड़ा ॥

ओ३म्

॥ ऋग्वेदसंहिता ॥

ऋष्यादिसंवलिता ।

वैदिकयन्त्रालयस्थपण्डितैर्बहुसंहितानुसारेण

संशोधिता ।

अजमेरीय वैदिक यन्त्रालये

मुद्रिता

सृष्ट्यब्दाः १६७२६४६००१

सं० १६५७ वि०

॥ ओ३म् ॥

॥ ऋग्वेदः ॥

॥ संहितापाठः ॥

—:○:○*○:○:—

॥ १ ॥ १-६ मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ गायत्री छन्दः ॥ ष-
जः स्वरः ॥

॥ १ ॥ अग्निमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् । होतारं रत्नधातमम् ॥ १ ॥
अग्निः पूर्वेभिर्ऋषिभिरीड्यो नूतनैरुत । स देवाँ एह वक्षति ॥ २ ॥ अग्निना रयि-
श्रवत्पोषमेव दिवेदिवे । यशसं वीरवत्तमम् ॥ ३ ॥ अग्ने यं यज्ञमध्वरं विश्वतः प-
भूरसि । स इद्वेषु गच्छति ॥ ४ ॥ अग्निर्होता कविक्रतुः सत्यश्चित्रश्रवस्तमः ।
सो देवेभिरा गमत् ॥ ५ ॥ १ ॥ यदङ्ग दाशुषे त्वमग्ने भद्रं करिष्यसि । तवेत्तं-
त्यमङ्गिरः ॥ ६ ॥ उप त्वाग्ने दिवेदिवे दोषावस्तर्धिया वयं । नमो भरन्त एम-
॥ ७ ॥ राजन्तमध्वराणां गोपामृतस्य दादिविम् । वर्धमानं स्वे दमे ॥ ८ ॥ स
पितेव सूनवेऽग्ने सूपायनो भव । संचस्वानः स्वस्तये ॥ ९ ॥ २ ॥

॥ २ ॥ १-६ मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ देवता-१-३ वायुः । ४-६ इन्द्रवायू ।
-६ मित्रावरुणौ ॥ छन्दः-१, २ पिपीलिका मध्या निचृद् गायत्री । ६ निचृद्
गायत्री । ३-५, ७-९ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २ ॥ वायवा याहि दर्शतेमे सोमा अरंकृताः । तेषां पाहि श्रुधी हवम् ॥ १ ॥
य उक्थेभिर्जरन्ते त्वामच्छा जरितारः । सुतसोमा अहर्विदः ॥ २ ॥ वायो तव
ज्ज्वती धेनां जिगाति दाशुषे । उरुची सोमपीतये ॥ ३ ॥ इन्द्रवायू इमे सुता उप
योभिरा गतम् । इन्द्रो वामुशन्ति हि ॥ ४ ॥ वायविन्द्रश्च चेतथः सुतानां वाजि-
वसू । तावा यातमुप द्रवत् ॥ ५ ॥ ३ ॥ वायविन्द्रश्च सुन्वत आ यातमुप नि-
तम् । मच्चि १ तथा धिया नरा ॥ ६ ॥ मित्रं हुवे पूतदत्तं वरुणं च रिशादसम् । धि-

यं घृताचीं सार्धन्ता ॥ ७ ॥ ऋतेन मित्रावरुणावृतावृधावृतस्पृशा । क्रतुं बृहन्त
शाथे ॥ ८ ॥ कवी नो मित्रावरुणा तुविजाता उरुक्षया । दक्षं दधाते अप्सं ॥ ९ ॥

॥ ३ ॥ १-१२ मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ देवता-१-३ अश्विनौ । ४-६
७-९ विश्वे देवाः । १०-१२ सरस्वती ॥ छन्दः-२ निचृद् गायत्री । ४,
पिपीलिका मध्या निचृद् गायत्री । १, ३, ५-१०, १२ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ३ ॥ अश्विना यज्वरीरिषो द्रवत्पाणी शुभस्पती । पुरुभुजा चनस्यतम् ॥
अश्विना पुरुदंससा नरा शवीरया धिया । धिषण्या वनतं गिरः ॥ २ ॥ दत्ता युवा
सुता नासत्या वृक्तबर्हिषः । आ यातं रुद्रवर्तनी ॥ ३ ॥ इन्द्रा याहि चित्रभानो
इमे त्वायवः । अण्वीभिस्तना पूतासः ॥ ४ ॥ इन्द्रा याहि धियोषितो विप्र
सुतावतः । उप ब्रह्माणि वाघतः ॥ ५ ॥ इन्द्रा याहि तूतुजान उप ब्रह्माणि हा
। सुते दधिष्व नश्चनः ॥ ६ ॥ ५ ॥ ओमासश्चर्षणीधृतो विश्वे देवास आ
दाश्वांसो दाशुषः सुतम् ॥ ७ ॥ विश्वे देवासो अप्तुरः सुतमा गन्त तूर्णयः ।
इव स्वसराणि ॥ ८ ॥ विश्वे देवासो असिध एहिमायासो अद्रुहः । मेधं जु
वन्हयः ॥ ९ ॥ पावका नः सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती । यज्ञं वष्टु धिया
॥ १० ॥ चोदयित्री सूनृतानां चेतन्ती सुमतीनां । यज्ञं दधे सरस्वती ॥ १
महो अर्णः सरस्वती प्र चेतयति केतुना । धियो विश्वा वि राजति ॥ १२ ॥ ६ ॥

॥ ४ ॥ १-१० मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-३ विराड्
यत्री । १० निचृद् गायत्री । १, २, ४-१ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४ ॥ सुरूपकृतुमृतये सुदुघामिव गोदुहे । जुहूमसि द्यविद्यवि ॥
उप नः सवना गहि सोमस्य सोमपाः पिब गोदा इद्रेवतो मदः ॥ २ ॥ अथ
अन्तमानां विद्याम सुमतीनाम् । मा नो अति ख्य आ गहि ॥ ३ ॥ प
विग्रमस्तृतमिन्द्रं पृच्छा विपश्चितम् । यस्ते सखिभ्य आ वरम् ॥ ४ ॥ उत ब्रुवन्तु
निद्रो निरन्यतश्चिदारत । दधाना इन्द्र इदुवः ॥ ५ ॥ ७ ॥ उत नः सुभगा अरि
चेयुर्दस्म कृष्टयः । स्यामेदिन्द्रस्य शर्माणि ॥ ६ ॥ एमाशुमाशवे भर यज्ञश्रियं न
दनम् । पतयन्मन्दयत्सखम् ॥ ७ ॥ अस्य पीत्वा शतक्रतो घनो वृत्राणामभवः । प्र
वाजेषु वाजिनम् ॥ ८ ॥ तं त्वा वाजेषु वाजिनं वाजयामः शतक्रतो । धनानां
सातये ॥ ९ ॥ यो रायोर् वनिर्महान्सुपारः सुन्वतः सखा । तस्मा इन्द्राय ग
॥ १० ॥ ८ ॥

॥ ५ ॥ १-१० मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ विराड् गायत्री । ३ पिपीलिकामध्या निचृद् गायत्री । ५-७, ९ निचृद् गायत्री । ८ पाद-
नेचृद् गायत्री । २ आर्च्युष्णिक् । ४, १० गायत्री ॥ ऋषभः स्वरः ॥

॥ ५ ॥ आ त्वेता नि पीतेन्द्रमभि प्र गायत । सखायः स्तोमवाहसः ॥ १ ॥
रुतमं पुरुषांमीशानं वार्याणाम् । इन्द्रं सोमे सचा सुते ॥ २ ॥ स घा नो योग
प्रा भुवत्स राये स पुरन्ध्याम् । गमद्वाजैभिरा स नः ॥ ३ ॥ यस्य संस्थे न वृण्वते
री समत्सु शत्रवः । तस्मा इन्द्राय गायत ॥ ४ ॥ सुतपात्रे सुता इमे शुचयो यन्ति
गीतये । सोमासो दध्याशिरः ॥ ५ ॥ ६ ॥ त्वं सुतस्य पीतये सद्यो वृद्धो अ-
नायथाः । इन्द्र ज्यैष्ठ्याय सुक्रतो ॥ ६ ॥ आ त्वा विशन्त्वाशवः सोमास इन्द्र गि-
रेणः । शं ते सन्तु प्रचेतसे ॥ ७ ॥ त्वां स्तोमा अवीवृधन्त्वामुक्था शतक्रतो । त्वां-
वर्धन्तु नो गिरः ॥ ८ ॥ अक्षितोतिः सनेदिमं वाजमिन्द्रः सदृस्त्रिणम् । यस्मिन्वि-
श्वानि पौस्या ॥ ९ ॥ मा नो मर्ता अभि द्रुहन्तनूनामिन्द्र गिर्वणः । ईशानो य-
वया वधम् ॥ १० ॥ १० ॥

॥ ६ ॥ १-१० मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ देवता-१-३ इन्द्रः । ४, ६, ८, ९,
मरुतः । ५, ७ मरुत इन्द्रश्च । १० इन्द्रः ॥ छन्दः-२ विराड् गायत्री । ४, ८
नेचृद् गायत्री । १, ३, ५-७, ९, १० गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ६ ॥ युञ्जन्ति ब्रध्नमरुषं चरन्तं परि तस्थुषः । रोचन्ते रोचना दिवि ॥ १ ॥
युञ्जन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षसा रथे । शोणा धृष्णू नृवाहसा ॥ २ ॥ केतुं कृ-
वन्नकेतवे पेशो मर्या अपेशसे । समुषद्विरजार्यथाः ॥ ३ ॥ आदह स्वधामनु पु-
र्गर्भत्वमेरिरे । दधाना नाम यन्नियम् ॥ ४ ॥ वीळु चिदारुजलुभिर्गुहा चिदिन्द्र व-
र्द्धेभिः । अविन्द उस्त्रिया अनु ॥ ५ ॥ ११ ॥ देवयन्तो यथा मतिमच्छा विदध्वसुं
गेरः । महामनूषत श्रुतम् ॥ ६ ॥ इन्द्रेण संहि दक्षसे सज्जग्मानो अविभ्युषा । मन्दू
मानवर्चसा ॥ ७ ॥ अनवद्यैरभिधुभिर्मखः सहस्वदर्चति । गणैरिन्द्रस्य काम्यैः
८ ॥ अतः परिज्मन्ना गहि दिवो वा रोचनादधि । समस्मिन्नृज्जते गिरः ॥ ९ ॥
तो वा सातिमीमहे दिवो वा पार्थिवादधि । इन्द्रं महो वा रजसः ॥ १० ॥ १२ ॥

॥ ७ ॥ १-१० मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-२, ४ निचृद्गा-
यत्री । ८, १० पिपीलिकामध्या निचृद् गायत्री । ९ पादनिचृद् गायत्री । १, ३,
५-७ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ७ ॥ इन्द्रमिन्द्राग्निनो बृहदिन्द्रमर्केभिरर्किणः । इन्द्रं वाणीरनूषत ॥ १ ॥ इन्द्रोऽस्य सचा सर्मिश्रल आ वचोयुजा । इन्द्रो वज्री हिरण्ययः ॥ २ ॥ इन्द्रो दीर्घा चक्षुः स आ सूर्य रोहयद्विवि । वि गोभिरद्रिमैरयत् ॥ ३ ॥ इन्द्र वाजेषु नोऽव सहस्र प्रधनेषु च । उग्र उग्राभिरूतिभिः ॥ ४ ॥ इन्द्रं वयं महाधन इन्द्रमर्भे हवामहे । युवृत्रेषु वज्रिणम् ॥ ५ ॥ १३ ॥ स नो वृषन्नमुं चरुं सत्रादावन्नपा वृधि । अस्मभ्यमप्रतिष्कृतः ॥ ६ ॥ तुज्जेतुज्जे य उत्तरे स्तोमा इन्द्रस्य वज्रिणः । न विन्धे असुषुतिम् ॥ ७ ॥ वृषा यूथेव वंसंगः कृष्टीरियत्योजसा । ईशानो अप्रतिष्कृतः ॥ ८ ॥ य एकश्चर्षणीनां वसूनामिरज्यति । इन्द्रः पञ्च क्षितीनाम् ॥ ९ ॥ इन्द्रं वो विश्वतस्परि हवामहे जनेभ्यः । अस्माकमस्तु केवलः ॥ १० ॥ १४ ॥ २ ॥

॥ ८ ॥ १-१० मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ५, ८, निचृद् गायत्री । २ प्रतिष्ठा गायत्री । १० वर्धमाना गायत्री । ३, ४, ६, ७, ९ गायत्री षड्जः स्वरः ॥

॥ ८ ॥ इन्द्रं सानसि रयिं सजित्वानं सदासहम् । वर्षिष्ठमूतये भर ॥ १ ॥ नि येन मुष्टिहृत्यया नि वृत्रा रुणधामहै । त्वोतासो न्यर्वता ॥ २ ॥ इन्द्र त्वतास आ वयं वज्रं घना ददीमहि । जयेम संयुधि स्पृधः ॥ ३ ॥ वयं शूरेभिस्तृभिरिन्द्र त्वया युजा वयं । सासह्याम पृतन्यतः ॥ ४ ॥ महाँ इन्द्रः परश्च महित्वमस्तु वज्रिणो । द्यौर्न प्रथिना शर्वः ॥ ५ ॥ १५ ॥ समोहे वा य आम नरस्तोकस्य सनितौ । विप्रोसो वा धियायवः ॥ ६ ॥ यः कुक्षिः सोमपात समुद्र इव पिन्वते । उर्वीराणो न काकुदः ॥ ७ ॥ एवा हस्य सूनृता विरप गोमती मही । पक्वा शाखा न दाशुषे ॥ ८ ॥ एवा हि ते विभूतय ऊतय इमावते । सद्यश्चित्सन्ति दाशुषे ॥ ९ ॥ एवा हस्य काम्या स्तोम उक्थं च शंस्य इन्द्राय सोमपीतये ॥ १० ॥ १६ ॥

॥ ९ ॥ १-१० मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ३, ७, १० निचृद् गायत्री । ५, ६ पिपीलिकामध्या निचृद् गायत्री । २, ४, ८, ९ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ९ ॥ इन्द्रेहि मत्स्यन्धसो विश्वेभिः सोमपर्वभिः । महाँ अभिष्टिरोज ॥ १ ॥ एमेनं सृजता सुते मन्दिमिन्द्राय मन्दिने । चक्रिं विश्वानि चक्रये ॥ २ ॥ मत्स्वा सुशिप्र मन्दिभिः स्तोमेभिर्विश्वचर्षणे । सचैषु सर्वनेष्वा ॥ ३ ॥ अस्य मिन्द्र ते गिरः प्रति त्वामुदहासत । अजोषा वृषभं पतिम् ॥ ४ ॥ सं चोदय

वर्वाग्राध इन्द्र वरेण्यम् । असदिक्षे विभु प्रभु ॥ ५ ॥ १७ ॥ अस्मान्त्सु तत्र
 द्येन्द्र राये रभस्वतः । तुर्विद्युम्न यशस्वतः ॥ ६ ॥ सं गोमदिन्द्र वाजवदस्मे
 श्रवो बृहत् । विश्वायुर्धेह्यक्षितम् ॥ ७ ॥ अस्मे धेहि श्रवो बृहद्युम्नं सहस्रसा-
 म् । इन्द्र ता रथिनीरिषः ॥ ८ ॥ वसोरिन्द्रं वसुपतिं गीर्भिर्गृणन्त ऋग्मियम् ।
 गन्तारमृतये ॥ ९ ॥ सुतेसुते न्योकसे बृहद्बृहत् एदरिः । इन्द्राय शूषमर्चति
 १० ॥ १८ ॥

॥ १० ॥ १-१२ मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१-३, ५,
 विराडनुष्टुप् । ८ निचृदनुष्टुप् ४ । भुरिगुणिक् । ७, ९-१२ अनुष्टुप् ॥
 गान्धारः स्वरः ॥ ४ ऋषभः स्वरः ॥

॥ १० ॥ गायन्ति त्वा गायत्रिणोऽर्चन्त्यर्कमर्किणः । ब्रह्माणस्त्वा शतक्रतु
 शर्मिव येमिरे ॥ १ ॥ यत्सानोः सानुमारुह्यर्द्र्यस्पष्ट कर्त्तव्यम् । तदिन्द्रो अर्थं चे-
 ते यूथेन वृष्णिरेजति ॥ २ ॥ युद्धा हि केशिना हरी वृषणा कक्ष्यप्रा । अथा
 इन्द्र सोमपा गिरामुपश्रुतिं चर ॥ ३ ॥ एहि स्तोमो अभि स्वराभि गृणीह्या
 । ब्रह्म च नो वसो सचेन्द्र यज्ञं च वर्धय ॥ ४ ॥ उक्थमिन्द्राय शंस्यं वर्धनं
 निष्पिधे । शक्रो यथा सुतेषु णो रारणत्सख्येषु च ॥ ५ ॥ तमित्सखित्व
 मेहे तं राये तं सुवीर्ये । स शक्र उत नः शक्रदिन्द्रो वसुदयमानः ॥ ६ ॥ १९ ॥
 विवृतं सुनिरजमिन्द्र त्वादातमिद्यशः । गवामप ब्रजं वृधि कृणुष्व राधो
 द्विबः ॥ ७ ॥ नहि त्वा रोदसी उभे ऋघायमाणमिन्वतः । जेषः सर्व्वतीरपः
 गा अस्मभ्यै धूनुहि ॥ ८ ॥ आश्रुत्कर्ण श्रुधी हवं नू चिदधिष्व मे गिरः ।
 इन्द्र स्तोममिमं मम कृष्वायुजश्चिदन्तरम् ॥ ९ ॥ विद्वा हि त्वा वृषंतमं वाजेषु हव-
 तम् । वृषंतमस्य हूमह ऊतिं सहस्रसातमाम् ॥ १० ॥ आ तू न इन्द्र कौशिक
 दसानः सुतं पिब । नव्यमायुः प्र सू तिर कृधी सहस्रसामृषिम् ॥ ११ ॥ परि
 र्गिर्वणो गिर इमा भवन्तु विश्वतः । वृद्धायुमनु वृद्धयो जुष्टा भवन्तु जुष्टयः
 १२ ॥ २० ॥

॥ ११ ॥ १-८ जेता माधुच्छन्दस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ अनुष्टुप्
 छन्दः ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ ११ ॥ इन्द्रं विश्वा अवीवृधन्तसमुद्रव्यचसं गिरः । रथीतमं रथीनां वाजा-
 न सत्पतिं पतिम् ॥ १ ॥ सख्ये तं इन्द्र वाजिनो मा भेम शवसस्पते । त्वामभि

प्र णोनुमो जेतोरुमपराजितम् ॥ २ ॥ पूर्वोरिन्द्रस्य रातयो न वि दस्यन्त्यूतयः ।
 वाजस्य गोमतः स्तोतृभ्यो मंहते मधम् ॥ ३ ॥ पुरां भिन्दुर्युवा कविरमितौजा
 यत । इन्द्रो विश्वस्य कर्मणो धर्ता वज्री पुरुषुतः ॥ ४ ॥ त्वं बलस्य गो
 पावरद्विवो बिलम् । त्वां देवा अविभ्युषस्तुज्यमानास आविषुः ॥ ५ ॥ तवा
 रातिभिः प्रत्यायं सिन्धुमावदन् । उपातिष्ठन्त गिर्वणो विदुष्टे तस्य कारवः ॥
 मायाभिरिन्द्र मायिनं त्वं शुष्णमवातिरः । विदुष्टे तस्य मेधिरास्तेषां श्रवांस
 ॥ ७ ॥ इन्द्रमीशानमोजसाभि स्तोमा अनूषत । सहस्रं यस्य रातय उत वा
 भूयसीः ॥ ८ ॥ २१ ॥ ३ ॥

॥ १२ ॥ १-१२ मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ ग
 छन्दः ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १२ ॥ अग्निं दूतं वृणीमहे होतारं विश्ववेदसम् । अस्य यज्ञस्य सु
 ॥ १ ॥ अग्निमग्निं हवीमभिः सदा हवन्त विस्पतिम् । हव्यवाहं पुरुप्रियम्
 अग्ने देवाँ इहा वह जज्ञानो वृक्तबर्हिषे । असि होता न ईड्यः ॥ ३ ॥
 शतो वि बोधय यदग्ने यासि दूत्यम् । देवैरा संत्सि बर्हिषि ॥ ४ ॥ घृत
 दीदिवः प्रति ष्म रिषतो दह । अग्ने त्वं रक्षस्विनः ॥ ५ ॥ अग्निनाग्नि
 मिध्यते कविर्गृहपतिर्युवा । हव्यवाद् जुहोस्यः ॥ ६ ॥ २२ ॥ कविमग्निमुप
 सत्यधर्माणमध्वरे । देवममीवचातनम् ॥ ७ ॥ यस्त्वामग्ने हविष्पतिर्दूतं देव
 र्यति । तस्य स्म प्राविता भव ॥ ८ ॥ यो अग्निं देववीतये हविष्मा आवि
 ति । तस्मै पावक मृळय ॥ ९ ॥ स नः पावक दीदिवोऽग्ने देवाँ इहा वह
 यज्ञं हविश्च नः ॥ १० ॥ स नः स्तवान् आ भर गायत्रेण नवीयसा
 वीरवतीमिषम् ॥ ११ ॥ अग्ने शुक्रेण शोचिषा विश्वाभिर्देवहूतिभिः । इमं
 जुषस्व नः ॥ १२ ॥ २३ ॥

॥ १३ ॥ मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ १ इध्मः समिद्धो वाग्निः । २
 नपात् । ३ नराशंसः । ४ इळः । ५ बर्हिः । ६ देवीर्द्वारः । ७ उषासान
 ८ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ । ९ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः । १० त
 ११ वनस्पतिः । १२ स्वाहाकृतयः ॥ गायत्री छन्दः ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १३ ॥ सुसमिद्धो न आ वह देवाँ अग्ने हविष्मते । होतः पावक
 च ॥ १ ॥ मधुमन्तं तनूनपाद्यज्ञं देवेषु नः कवे । अद्या कृणुहि वीतये ॥

शंसमिह प्रियमस्मिन्यज्ञ उप ह्वये । मधुजिह्वं हविष्कृतम् ॥ ३ ॥ अग्ने सुखतमे
 देवाँ ईळित आ वह । अग्नि होता मनुर्हितः ॥ ४ ॥ स्तृणीत बर्हिर्नृषगृ-
 ष्ठं मनीषिणः । यत्रामृतस्य चक्षुणम् ॥ ५ ॥ वि श्रयन्तामृतावृधो द्वारो देवी-
 रचतः । अद्या नूनं च यष्टवे ॥ ६ ॥ २४ ॥ नक्तोषासा सुपेशसास्मिन्यज्ञ उप
 इदं नो बर्हिर्नासदे ॥ ७ ॥ ता सुजिह्वा उप ह्वये होतारा दैव्या कवी । यज्ञं
 यक्षतामिमम् ॥ ८ ॥ इळा सरस्वती मही तिस्रो देवीर्मयोभुवः । बर्हिः सीद-
 स्त्रियः ॥ ९ ॥ इह त्वष्टारमग्रियं विश्वरूपमुप ह्वये । अस्मार्कमस्तु केवलः
 १० ॥ अवं सृजा वनस्पते देवं देवेभ्यो हविः । प्र दातुरस्तु चेतनम् ॥ ११ ॥
 हा यज्ञं कृणोतनेन्द्राय यज्वनो गृहे । तत्र देवाँ उप ह्वये ॥ १२ ॥ २५ ॥

॥ १४ ॥ १-१२ मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ गायत्री
 ऋः ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १४ ॥ ऐभिरग्ने दुवो गिरो विश्वेभिः सोमपीतये । देवेभिर्याहि यक्षि च
 आ त्वा कएवा अहूषत गृणन्ति विप्र ते धियः । देवेभिरग्न आ गहि ॥ २ ॥
 वायू बृहस्पति मित्राग्निं पूषणं भर्गम् । आदित्यान्मारुतं गणम् ॥ ३ ॥ प्र वो भि-
 र्इन्द्रो मत्सरा मादयिष्णवः । द्रप्सा मध्वश्चमूषदः ॥ ४ ॥ ईळते त्वामवस्यवः
 वासो वृक्तवर्हिषः । हविष्मन्तो अरङ्कृतः ॥ ५ ॥ घृतपृष्ठा मनोयुजो ये त्वा व-
 तवद्भ्यः । आ देवान्तसोमपीतये ॥ ६ ॥ २६ ॥ तान्यजत्राँ ऋतावृधोऽग्ने प-
 तस्कृधि । मध्वः सुजिह्व पायय ॥ ७ ॥ ये यजत्रा य ईड्यास्ते ते पिबन्तु जि-
 ह्वो मधोरग्ने वषट्कृति ॥ ८ ॥ आकीं सूर्यस्य रोचनाद्विश्वान्देवाँ उषर्बुधः ।
 ते होतेह वक्षति ॥ ९ ॥ विश्वेभिः सोम्यं मध्वग्न इन्द्रेण वायुना । पिवा मि-
 त्र धामभिः ॥ १० ॥ त्वं होता मनुर्हितोऽग्ने यज्ञेषु सीदसि । सेमं नो अध्वरं
 ॥ ११ ॥ युच्वा हरुषी रथे हरितो देव रोहितः । ताभिर्देवाँ इहा वह ॥ १२ ॥ २७ ॥

॥ १५ ॥ १-१२ मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ देवता-ऋतवः । १ इन्द्रः । २
 वायुः । ३ त्वष्टा । ४ अग्निः । ५ इन्द्रः । ६ मित्रावरुणौ । ७-१० । द्रवि-
 षाः । ११ अश्विनौ । १२ अग्निः ॥ गायत्री छन्दः ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १५ ॥ इन्द्र सोमं पिब ऋतुना त्वा विशन्तिवन्दवः । मत्सरास्तदोक्तसः
 ॥ मरुतः पिबत ऋतुना प्रोत्राद्यज्ञं पुनीतन । यूयं हि ष्ठा सुदानवः ॥ २ ॥
 य यज्ञं गृणीहि नो शत्रो नेष्टः पिब ऋतुना । त्वं हि रत्नधा अग्नि ॥ ३ ॥

अग्ने देवाँ इहा बह सादया योनिषु त्रिषु । परि भूष पिब ऋतुना ॥ ४ ॥
 ह्यणादिन्द्र राधसः पिबा सोममृतूरनु । तवेद्धि सख्यमस्तृतम् ॥ ५ ॥ युवं द
 तवत मित्रावरुण दूळभम् । ऋतुना यज्ञमाशाथे ॥ ६ ॥ २८ ॥ द्रविणोदा द्रवि
 गावहस्तासो अध्वरे । यज्ञेषु देवमीळते ॥ ७ ॥ द्रविणोदा ददातु नो वसूनि
 श्रष्टिरे । देवेषु ता वनामहे ॥ ८ ॥ द्रविणोदाः पिपीषति जुहोत प्र च ति
 नेष्ट्रादुभिः रिष्यत ॥ ९ ॥ यत्त्वा तुरीयमृतुभिर्द्रविणोदो यजामहे । अर्धं स्म
 ददिर्भेव ॥ १० ॥ अश्विना पिबतं मधु दीद्यन्नी शुचित्रता । ऋतुना यज्ञव
 ॥ ११ ॥ गार्हपत्येन सन्त्य ऋतुना यज्ञनीरसि । देवान्देवयते यज ॥ १२ ॥

॥ १६ ॥ १-६ मेधातिथिः काण्वः ॥ इन्द्रो देवता ॥ गायत्री छन्दः
 षड्ज स्वरः ॥

॥ १६ ॥ आ त्वा वहन्तु हरयो वृषणं सोमपीतये । इन्द्र त्वा सूरचक्षसः
 इमा धाना घृतस्तुवो हरी इहोप वक्षतः । इन्द्रं सुखतमे रथे ॥ २ ॥ इन्द्रं प्र
 वामह इन्द्रं प्रयत्यध्वरे । इन्द्रं सोमस्य पीतये ॥ ३ ॥ उप नः सुतमा गहि ह
 रिन्द्र केशिभिः । सुते हि त्वा हवामहे ॥ ४ ॥ सेमं नः स्तोममा गृह्येदं सर्वनं
 गौरो न तृषितः पिब ॥ ५ ॥ ३० ॥ इमे सोमास इन्द्रवः सुतासो अधि वा
 ताँ इन्द्र सहसे पिब ॥ ६ ॥ अयं ते स्तोमो अग्रियो हृदिस्पृगस्तु शन्तमः ।
 सोमं सुतं पिब ॥ ७ ॥ विश्वमित्सर्वनं सुतमिन्द्रो मदाय गच्छति । वृत्रहा
 पीतये ॥ ८ ॥ सेमं नः काममा पूण गोभिरश्वैः शतक्रतो । स्तवाम त्वा स्त
 ॥ ९ ॥ ३१ ॥

॥ १७ ॥ १-६ मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः
 यवमध्या विराड् गायत्री । ४ पादनिचृद् गायत्री । ५ भुरिगार्ची गायत्री । ६ त्रि
 गायत्री । ८ पिपीलिकामध्या निचृद् गायत्री । १, ३, ७, ९ गायत्री ॥ ८
 स्वरः ॥

॥ १७ ॥ इन्द्रावरुणयोरहं सम्राजोरव आ वृणे । ता नो मृळात ईदृशे
 गन्तारा हि स्थोऽवसे हवं विप्रस्य मावतः । धर्तारा चर्षणीनाम् ॥ २ ॥ अन्त
 तर्पयेथामिन्द्रावरुण राय आ । तावां नेदिष्ठमीमहे ॥ ३ ॥ युवाकु हि शचीनां
 सुमतीनां । भूयाम वाज्रदाव्नाम् ॥ ४ ॥ इन्द्रः सहस्रदाव्नां वरुणः शंस्यानाम् ।

१ । अ० १ । व० ३७] ६ [म० १ । अ० ५ । सू० १६ ।

त्युक्थ्यः ॥ ५ ॥ ३२ ॥ तयोरिदवसा वयं सनेम नि च धीमहि । स्यादुत प्र-
नम् ॥ ६ ॥ इन्द्रावरुण वामहं हुवे चित्राय राधसे । अस्मान्त्सु जिग्युषस्कृतम्
॥ इन्द्रावरुण नू नु वां सिषासन्तीषुधीष्वा । अस्मभ्यं शर्म यच्छतम् ॥ ८ ॥ प्र
मश्रोतु सुष्टुतिरिन्द्रावरुण यां हुवे । यामृधाथै सधस्तुतिम् ॥ ९ ॥ ३३ ॥ ४ ॥

॥ १८ ॥ १-६ मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ देवता-१-३ ब्रह्मणस्पतिः ।
ब्रह्मणस्पतिरिन्द्रश्च सोमश्च । ५ बृहस्पतिदक्षिणे । ६-८ सदसस्पतिः । ९
सस्पतिर्नाराशंसो वा ॥ छन्दः—१ विराड् गायत्री । ३, ६, ८ पिपीलि-
मध्या निचृद्गायत्री । ४ निचृद्गायत्री । ५ पादनिचृद्गायत्री । २, ७, ९ गायत्री ॥
जः स्वरः ॥

॥ १८ ॥ सोमानं स्वरणं कृणुहि ब्रह्मणस्पते । कक्षीवन्तं य औशिजः ॥ १ ॥
रेवान्यो अमीवहा वसुवित्पुष्टिवर्धनः । स नः सिषक्तु यस्तुरः ॥ २ ॥ मा नः
मो अरुरुषो धूर्तिः प्रणङ् मर्त्यस्य । रक्षा णो ब्रह्मणस्पते ॥ ३ ॥ स धा वीरो
रिष्यति यमिन्द्रो ब्रह्मणस्पतिः । सोमो हिनोति मर्त्यम् ॥ ४ ॥ त्वं तं ब्रह्मणस्पते
म इन्द्रश्च मर्त्यम् । दक्षिणा पात्वंहसः ॥ ५ ॥ ३४ ॥ सदसस्पतिमद्भुतं प्रियमि-
स्य काम्यम् । सनि मेधामयासिषम् ॥ ६ ॥ यस्माद्वते न सिध्यति यज्ञो विपश्चि-
वन । स धीनां योगमिन्वति ॥ ७ ॥ आदधोति हविष्कृतिं प्रार्थ्वं कृणोत्यध्वरम् ।
त्रा देवेषु गच्छति ॥ ८ ॥ नराशंसं सुधृष्टमपश्यं सप्रथस्तमम् । दिवो न स-
खसम् ॥ ९ ॥ ३५ ॥

॥ १९ ॥ १-६ मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ देवता—अग्निर्मरुतश्च ॥
छन्दः—२ निचृद्गायत्री । ६ पिपीलिकामध्या निचृद्गायत्री । १, ३-८ गायत्री ॥
जः स्वरः ॥

॥ १९ ॥ प्रति त्यं चारुमध्वरं गोपीथाय प्र हूयसे । मरुद्भिरग्न आ गहि
१ ॥ नहि देवो न मर्त्यो महस्तव क्रतुपरः । मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ २ ॥ ये महो
तसो विदुर्विश्वे देवासो अद्रुहः । मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ ३ ॥ य उग्रा अर्कमा-
चुरनाधृष्टासु ओजसा । मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ ४ ॥ ये शुभ्रा घोरवर्षसः सु-
त्रासो रिशार्दसः । मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ ५ ॥ ३६ ॥ ये नाकस्याधि रोचने
वि देवासु आसते । मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ ६ ॥ य ईह्वयन्ति पर्वतान् तिरः स-
दमर्णवम् । मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ ७ ॥ आ ये तन्वन्ति रश्मिस्तिरः संष्टुद्रमोजसा ।

मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ ८ ॥ अभि त्वा पूर्वपीतये सृजामि सोम्यं मधु । मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ ९ ॥ ३७ ॥ १ ॥

॥ २० ॥ १-८ मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ देवता-ऋभवः ॥ छन्दः-विराड् गायत्री । ४ निचृद्गायत्री । ५, ८ पिपीलिकामध्या निचृद्गायत्री । ६, ७ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २० ॥ अयं देवाय जन्मने स्तोमो विप्रेभिरासया । अकारि रत्नधरा ॥ १ ॥ य इन्द्राय वचोयुजा तत्तुर्मेनसा हरी । शमीभिर्यज्ञमाशत ॥ २ ॥ आसत्याभ्यां परिजमानं सुखं रथं । तक्षन्धेनुं सर्वदुर्घाम् ॥ ३ ॥ युवाना पि पुनः सत्यमेन्त्रा ऋजूयंवः । ऋभवो विष्टयक्रत ॥ ४ ॥ सं वो मदासो अगमते च मरुत्वता । आदित्येभिश्च राजभिः ॥ ५ ॥ १ ॥ उत त्यं चमसं नवं त्व वस्य निष्कृतम् । अर्कत चतुरः पुनः ॥ ६ ॥ ते नो रत्नानि धत्तन् त्रिरा सा सुन्वते । एकमेकं सुशस्तिभिः ॥ ७ ॥ अधारयन्त बह्व्योऽभजन्त सुकृत्यया । देवेषु यज्ञियम् ॥ ८ ॥ २ ॥

॥ २१ ॥ १-६ मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ देवते-इन्द्राग्नी ॥ छन्दः-२ विरालिकामध्या निचृद्गायत्री । ५ निचृद्गायत्री । १, ३, ४, ६ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २१ ॥ इहेन्द्राग्नी उप ह्वये तयोरित्स्तोममुश्मसि । ता सोमं सोमपातमा ता यज्ञेषु प्र शंसतेन्द्राग्नी शुम्भता नरः । ता गायत्रेषु गायत ॥ २ ॥ ता मि प्रशस्तय इन्द्राग्नी ता हवामहे । सोमपा सोमपीतये ॥ ३ ॥ उग्रा सन्ता हवाम पेदं सर्वनं सुतम् । इन्द्राग्नी एह गच्छताम् ॥ ४ ॥ ता महन्ता सदस्पती इन्द्राग्नी उब्जतम् । अप्रजाः सन्त्वत्रिणाः ॥ ५ ॥ तेन सत्येन जागृतमधि प्रचेतुने पदे । इन् शर्म यच्छतम् ॥ ६ ॥ ३ ॥

॥ २२ ॥ १-२१ मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ देवता-१-४ अश्वि ५-८ सविता । ९, १० अग्निः । ११ देव्यः । १२ इन्द्राणीवरुणान्यग्नाय १३, १४ द्यावापृथिव्यौ । १५ पृथिवी । १६ विष्णुर्देवो वा । १७-२१ विष्णु छन्दः-१-३, ८, १२, १७, १८ पिपीलिकामध्या निचृद्गायत्री । ६, १९ चृद्गायत्री । १५ विराड् गायत्री । ४, ५, ७, ९-११, १३, १४, १६, २१ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

० १ । अ० २ । व० ८] ११ [म० १ । अ० ५ । सू० २३ ।

॥ २२ ॥ प्रातर्युजा वि बोधयाश्विनावेह गच्छताम् । अस्य सोमस्य पीतये
॥ १ ॥ या सुरथा रथीतमोभा देवा दिविस्पृशा । अश्विना ता हवामहे ॥ २ ॥
वां कशा मधुमत्यश्विना सूनृतावती । तया यज्ञं मिमिक्षताम् ॥ ३ ॥ नहि वाम-
दूरके यत्रा रथेन गच्छथः । अश्विना सोमिनो गृहम् ॥ ४ ॥ हिरण्यपाणि-
सवितारमुप ह्वये । स चेत्ता देवता पदम् ॥ ५ ॥ ४ ॥ अपां नपातमवसे स-
वितारमुप स्तुहि । तस्य व्रतान्युश्मसि ॥ ६ ॥ विभक्तारं हवामहे वसोश्चित्रस्य
सः । सवितारं नृचक्षसम् ॥ ७ ॥ सखाय आ नि पीदत सविता स्तोम्यो नु
दाता राधांसि शुम्भति ॥ ८ ॥ अग्ने पत्नीरिहा वह देवानामुशतीरुप ।
सोमपीतये ॥ ९ ॥ आ आ अग्न इहावसे होत्रां यविष्ठ भारतीम् । वरुत्रीं
वह ॥ १० ॥ ५ ॥ अभि नो देवीरवसा महः शर्मणा नृपत्नीः । अर्च्छि-
त्राः सचन्ताम् ॥ ११ ॥ इहेन्द्राणीमुप व्ह्वये वरुणानीं स्वस्तये । अग्राणीं सो-
मपीतये ॥ १२ ॥ मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षताम् । पिपृतां नो भरी-
ः ॥ १३ ॥ तयोरिदधृतवत्पयो विप्रा रिहन्ति धीतिभिः । गन्धर्वस्य ध्रुवे पदे
॥ १४ ॥ स्योना पृथिवि भवानृक्षरा निवेशनी । यच्छा नः शर्म सप्रथः ॥ १५ ॥ ६ ॥
देवा अवन्तु नो यतो विष्णुर्विचक्रमे । पृथिव्याः सप्त धामभिः ॥ १६ ॥
विष्णुर्वि चक्रमे त्रेधा नि दधे पदम् । समूळहमस्य पांसुरे ॥ १७ ॥ त्रीणि पदा
वक्रमे विष्णुर्गोपा अदाभ्यः । अतो धर्माणि धारयन् ॥ १८ ॥ विष्णोः कर्मा-
पश्यत यतो व्रतानि पस्पशे । इन्द्रस्य युज्यः सखा ॥ १९ ॥ तद्विष्णोः परमं
सदा पश्यन्ति सूरयः । दिवीव चक्षुराततम् ॥ २० ॥ तद्विप्रासो विपन्यवो जा-
सः समिन्धते । विष्णोर्यत्परमं पदम् ॥ २१ ॥ ७ ॥

॥ २३ ॥ १—२४ मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ देवता—१ वायुः । २, ३
वायू । ४—६ मित्रावरुणौ । ७—९ इन्द्रो मरुत्वान् । १०—१२ विश्वे देवाः ।
१५ पूषा । १६—२२ आपः । २३—२४ अग्निः ॥ छन्दः—१—१८
त्री । १९ पुरउष्णिक् । २० अनुष्टुप् । २१ प्रतिष्ठा । २२—२४ अनुष्टुप् ॥
—१—१८, २१ षड्जः । १९ ऋषभः । २०, २२—२४ गान्धारः ॥

॥ २३ ॥ तीव्राः सोमास आ गन्धाशीर्वन्तः सुता इमे । वायो तान्प्रस्थिता-
॥ १ ॥ उभा देवा दिविस्पृशेन्द्रवायू हवामहे । अस्य सोमस्य पीतये ॥ २ ॥
वायू मनोजुवा विप्रा हवन्त ऊतये । सहस्राक्षा धियस्पती ॥ ३ ॥ मित्रं वयं

हवामहे वरुणं सोमपीतये । जज्ञाना पूतदक्षसा ॥ ४ ॥ अतेन यावतावृथा
ज्योतिषस्पती । ता मित्रावरुणा हुवे ॥ ५ ॥ ८ ॥ वरुणः प्राविता भुवा
विश्वाभिरुतिभिः । कर्ता नः सुरार्धसः ॥ ६ ॥ मरुत्वन्तं हवामह इन्द्रमा
पीतये । सजूर्गणेन तृप्पतु ॥ ७ ॥ इन्द्रज्येष्ठा मरुद्गणा देवासः पूषरातयः
श्वे मम श्रुता हवम् ॥ ८ ॥ हत बृत्रं सुदानव इन्द्रेण सहसा युजा । मा नो दु
ईशत ॥ ९ ॥ विश्वान्देवान्हवामहे मरुतः सोमपीतये । उग्रा हि पृश्निमातरः ॥
९ ॥ जयतामिव तन्यतुर्मरुतामेति धृष्णुया । यच्छुभं याथना नरः ॥ ११ ॥ ह
राद्विद्युतस्पर्शतो जाता अवन्तु नः । मरुतो मृळयन्तु नः ॥ १२ ॥ आ पूषञ्चि
हिषमाघृणे धरुणं दिवः । आजानृष्टं यथा पशुम् ॥ १३ ॥ पूषा राजानमाघृणिरप
गुहां हितम् । अविन्दच्चित्रवर्हिषम् ॥ १४ ॥ उतो स मह्यमिन्दुभिः षड्युक्तां अ
विधत् । गोभिर्यवं न चर्कषत् ॥ १५ ॥ १० ॥ अम्बयो यन्त्यध्वभिर्जामयो
रीयताम् । पृञ्चतीर्मधुना पयः ॥ १६ ॥ अमूर्या उप सूर्ये याभिर्वा सूर्यः सह
नो हिन्वन्त्वध्वरम् ॥ १७ ॥ अपो देवीरुपह्वये यत्र गावः पिबन्ति नः । सिन्धु
कर्त्तुं हविः ॥ १८ ॥ अप्सवन्तरमृतमप्सु भेषजमपामुत प्रशस्तये । देवा भव
जिनः ॥ १९ ॥ अप्सु मे सोमो अब्रवीदन्तर्विश्वानि भेषजा । अग्निं च वि
शम्भुवमार्पश्च विश्वभेषजीः ॥ २० ॥ ११ ॥ आपं पृणीत भेषजं वरुथं तन्वे
ज्योक् च सूर्यं दृशे ॥ २१ ॥ इदमापः प्र बहत् यत्किं च दुरितं मयि । यद्व
भिदुद्रोह यद्वा शेष उतानृतम् ॥ २२ ॥ आपो अद्यान्वचारिषं रसेन समगस
पयस्वानग्न आ गहि तं मासं सृज वर्चसा ॥ २३ ॥ सं माग्ने वर्चसा स
प्रजया समायुषा । विद्युर्मै अस्य देवा इन्द्रो विद्यात्सह ऋषिभिः ॥ २४ ॥ १२

॥ २४ ॥ १-१५ शुनःशेष आजीगर्तिः कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरात
देवता—१ प्रजापतिः । २ अग्निः । ३-५ सविता भगो वा । ६-१५ वरु
णः—१, २, ६-१५ त्रिष्टुप् । ३-५ गायत्री ॥ स्वरः—१, २, ६-१५
३-५ षड्जः ॥

॥ २४ ॥ कस्य नूनं कतमस्यामृतानां मनामहे चारु देवस्य नाम । क
मह्या अदितये पुनर्दात्पितरं च दृशेयं मातरं च ॥ १ ॥ अग्नेर्वयं प्रथमस्यामृ
मनामहे चारु देवस्य नाम । स नो मह्या अदितये पुनर्दात्पितरं च दृशेयं
च ॥ २ ॥ अभि त्वां देव सवितरीशानं वार्याणाम् । सदावन्भागमीमहे ॥

श्चेद्धि तं इत्था भर्गः शशमानः पुरा निदः । अब्रह्मो हस्तयोर्दधे ॥ ४ ॥ भर्ग-
 कस्य ते वयमुदशेम तवावसा । मूर्धानं राय आरभे ॥ ५ ॥ १३ ॥ नहि ते
 वं न सहो न मन्युं वयश्चनामी पतयन्त आपुः । नेमा आपो अनिमिषं चर-
 नि ये वातस्य प्रमिनन्त्यभ्वम् ॥ ६ ॥ अब्रुध्ने राजा वरुणो वनस्योर्ध्वं स्तूपै
 र्दते पूतदक्षः । नीचीनाः स्थरुपरि बुध्न एषामस्मे अन्तर्निहिताः केतवः स्युः
 ७ ॥ उरुं हि राजा वरुणश्चकार सूर्याय पन्थामन्वेतवा उ । अपदे पादा प्रति-
 तवेऽकरुतापवक्ता हृदयाविधश्चित् ॥ ८ ॥ शतं ते राजन्भिषजः सहस्रमुर्वी
 भीरा सुमतिष्ठे अस्तु । बाधस्व दूरे निर्ऋतिं पराचैः कृतं चिदेनः प्र मुमुग्ध्य-
 मत् ॥ ९ ॥ अमीय ऋक्षा निहितास उच्चा नक्तं ददृश्रे कुहं चिद्विवेयुः । अद-
 यानि वरुणस्य व्रतानि विचाकशच्चन्द्रमा नक्तमेति ॥ १० ॥ १४ ॥ तत्त्वा या-
 ब्रह्मणा वन्दमानस्तदा शास्ते यजमानो हविर्भिः । अहेळमानो वरुणो ह बो-
 रुरुशंस मा न आयुः प्र मोषीः ॥ ११ ॥ तदिन्नक्तं तदिवा मह्यमाहुस्तदयं के-
 दृद आ वि चष्टे । शुनःशेषो यमवहदगृभीतः सो अस्मान्नाज्जा वरुणो मुमुक्तु
 १२ ॥ शुनःशेषो ह्यहदगृभीतस्त्रिषादित्यं दुपदेषु बद्धः । अवैनं राजा वरुणः
 सृज्याद्विद्धाँ अदब्धो वि मुमुक्तु पाशान् ॥ १३ ॥ अव ते हेळो वरुण नमो-
 रव यज्ञेभिरीमहे हविर्भिः । क्षयन्नस्मभ्यमसुर प्रचेता राजन्नेनांसि शिश्रथः
 तानि ॥ १४ ॥ उदुत्तमं वरुण पाशमस्मदबाधमं वि मध्यमं श्रथाय । अथा
 यमादित्य व्रते तवानागसो अदितये स्याम ॥ १५ ॥ १५ ॥

॥ २५ ॥ १-२१ शुनः शेष आजीगर्तिर्ऋषिः ॥ वरुणो देवता ॥ गा-
 त्री छन्दः ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २५ ॥ यच्चिद्धि ते विशो यथा प्र देव वरुण व्रतम् । मिनीमसि द्यविद्यवि
 १ ॥ मा नो वधाय हृत्तवे जिहीळानस्य रीरधः । मा हृणानस्य मन्यवे ॥ २ ॥ वि
 ङ्गीकाय ते मनो रथीरश्वं न सन्दिताम् । गीर्भिर्वरुण सीमहि ॥ ३ ॥ परा हि मे
 मन्यवः पतन्ति वस्यं इष्टये । वयो न वसतीरुप ॥ ४ ॥ कदा क्षत्रश्रियं नरमा वरुणं
 रामहे । मृङ्गीकायोरुचक्षसम् ॥ ५ ॥ १६ ॥ तदित्समानमाशाते वेनन्ता न प्र यु-
 ज्यतः । धृतव्रताय दाशुषे ॥ ६ ॥ वेदा यो वीनां पदमन्तरिक्षेण पतताम् । वेदनावः
 मुद्रियः ॥ ७ ॥ वेदमासो धृतव्रतो द्वादश प्रजावतः । वेदा य उपजायते ॥ ८ ॥ वेद-
 तस्य वर्तनिपुरोऽर्च्यस्य बृहत् । वेदा ये अध्यासते ॥ ९ ॥ नि पसाद धृतव्रतो वरुणः

प॒स्त्याऽस्वा । साम्राज्याय सु॒क्रतुः ॥ १० ॥ १७ ॥ अतो विश्वान्यद्भुता
 कित्वाँ अभि पश्यति । कृतानि या च कर्त्वा ॥ ११ ॥ स नो विश्वाहा सु
 रादित्यः सुपथां करत् । प्र ण आयूषि तारिषत् ॥ १२ ॥ बिभ्रद्वापि हिरण्य
 वरुणो वस्त निर्णिजम् । परि स्पशो नि षेदिरे ॥ १३ ॥ न यं दिप्सन्ति दिप्स
 न द्रुहाणो जनानाम् । न देवमभिमातयः ॥ १४ ॥ उत यो मानुषेष्वा यशश्चक्रे
 साम्या । अस्माकमुदरेष्वा ॥ १५ ॥ १८ ॥ परा मे यन्ति धीतयो गावो न ग
 तीरन्तु । इच्छन्तीरुचक्षसम् ॥ १६ ॥ सं नु वोचावहै पुनर्यतो मे मध्वाभृतम् ।
 तैव क्षदसे प्रियम् ॥ १७ ॥ दर्शं नु विश्वदर्शतं दर्शं रथमधि क्षमि । एता ज
 मे गिरः ॥ १८ ॥ इमं मे वरुण श्रुधी हवमद्या च मृळय । त्वामवस्युरा चके ॥ १९
 त्वं विश्वस्य मेधिर दिवश्च गमश्च राजसि । स यामनि प्रति श्रुधि ॥ २० ॥ उदु
 मुमुग्धि नो वि पाशं मध्यमं चृत । अवाधमानि जीवसे ॥ २१ ॥ १६ ॥

॥ २६ ॥ १-१० शुनःशेष आजीगर्तिर्ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—
 ८, ६ आर्ची उष्णिक् । २, ६, निचृदायत्री । ३ प्रतिष्ठा गायत्री । ४, १०
 यत्री । ५, ७ विराड् गायत्री । स्वरः—१, ८, ६ ऋषभः २, ६, ३, ४,
 ५, ७ षड्जः ॥

॥ २६ ॥ वसिष्ठा हि मियेध्य वस्त्राण्यूर्जा पते । सेमं नो अध्वरं यज ॥ १
 नि नो होता वरेण्यः सदा यविष्ठ मन्मभिः । अग्ने दिवित्मता वचः ॥ २ ॥
 हि ष्मा सूनवे पितापिर्यजत्यापये । सखा सख्ये वरेण्यः ॥ ३ ॥ आ नो व
 रिशादसो वरुणो मित्रो अर्यमा । सीदन्तु मनुषो यथा ॥ ४ ॥ पूर्य्य होत॒रस्य
 मन्दस्व सख्यस्य च । इमा उ षु श्रुधी गिरः ॥ ५ ॥ २० ॥ यच्चिद्धि शश
 तना देवन्दैवं यजामहे । त्वे इद्धूयते हविः ॥ ६ ॥ प्रियो नो अस्तु विशपतिहो
 मन्द्रो वरेण्यः । प्रियाः स्वग्नयो वयम् ॥ ७ ॥ स्वग्नयो हि वार्य्य देवासो दधिरे
 नः । स्वग्नयो मनामहे ॥ ८ ॥ अथा न उभयेषाममृत मर्त्यानाम् । मिथः सन्तु
 शस्तयः ॥ ९ ॥ विश्वेभिरग्ने अग्निभिरिमं यज्ञमिदं वचः । चनो धाः सह
 यहो ॥ १० ॥ २१ ॥

॥ २७ ॥ १-१३ शुनःशेष आजीगर्तिर्ऋषिः ॥ देवता—१-१२ अग्नि
 १३ विश्वे देवाः ॥ छन्दः—१-१२ गायत्री । १३ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१-
 षड्जः १३ धैवतः ॥

॥ २७ ॥ अश्वं न त्वा वारवन्तं वन्दध्या अग्नि नमोभिः । सम्राजन्तम-
 णाम् ॥ १ ॥ स घा नः सूनुः शर्वसा पृथुप्रगामा सुशेवः । मीढाँ अस्माकं ब-
 णात् ॥ २ ॥ स नो दूराद्यासाश्च नि मर्त्यादद्यायोः । पाहि सवमिद्विश्वार्युः ॥ ३ ॥
 मू षु त्वमस्माकं सनि गायत्रं नव्यांसम् । अग्ने देवेषु प्र वोचः ॥ ४ ॥ आ नो भज
 मेष्वा वाजेषु मध्यमेषु । शिक्ता वस्त्रो अन्तमस्य ॥ ५ ॥ २२ ॥ विभक्तसि चि-
 त्तानो सिन्धोरूर्मा उपाक आ । सद्यो द्राशुषे क्षरसि ॥ ६ ॥ यमग्ने पृत्सु मर्त्यमवा वाजेषु
 नृनाः । स यन्ता शश्वतीरिषः ॥ ७ ॥ नर्किरस्य सहन्त्य पर्येता कयस्य चित् । वाजो अ-
 तश्चाय्यः ॥ ८ ॥ स वाजं विश्वचर्षणिरर्वद्धिरस्तु तरुता । विप्रैभिरस्तु सनिता ॥ ९ ॥
 तबोध तद्विविद्वि विशेविशे यज्ञियाय । स्तोमै रुद्राय दर्शिकम् ॥ १० ॥ २३ ॥ स नो
 अनिमानो धूमकेतुः पुरुश्चन्द्रः । धिये वाजाय हिन्वतु ॥ ११ ॥ स रेवाँ इव विशपति-
 र्यः केतुः शृणोतु नः । उक्थैरग्निर्वृहद्भानुः ॥ १२ ॥ नमो महद्भ्यो नमो अ-
 केभ्यो नमो युवभ्यो नम आशिनेभ्यः । यजाम देवान्यदि शक्रवाम मा ज्यायसः
 समा वृत्ति देवाः ॥ १३ ॥ २४ ॥

॥ २८ ॥ १-६ शुनःशेष आजीगर्तिर्ऋषिः ॥ इन्द्रयज्ञसोमा देवताः ॥
 ऋदः-१-६ अनुष्टुप् । ७-६ गायत्री ॥ स्वरः-१-६ गान्धारः ७-६ षड्जः ॥

॥ २८ ॥ यत्र आवा पृथुबुध ऊर्ध्वो भवति सोतवे । उलूखलसुतानामवेद्वि-
 जल्गुलः ॥ १ ॥ यत्र द्वाविंश जघनाधिषवण्या कृता । उलूखलसुतानामवेद्विन्द्र
 जल्गुलः ॥ २ ॥ यत्र नार्यपच्यवमुपच्यवं च शिक्ते । उलूखलसुतानामवेद्विन्द्र
 जल्गुलः ॥ ३ ॥ यत्र मन्था विबधते रश्मीन्यमितवा इव । उलूखलसुतानामवे-
 द्विन्द्र जल्गुलः ॥ ४ ॥ यच्चिद्धि त्वं गृहेगृह उलूखलक युज्यसे । इह द्युमत्तमं वद
 यतामिव दुन्दुभिः ॥ ५ ॥ २५ ॥ उत स्म ते वनस्पते वातो वि बासग्रमित् ।
 यो इन्द्राय पातवे सुनु सोममुलूखल ॥ ६ ॥ आयजी वाजसातमा ता ह्युच्चा
 जर्भृतः । हरी इवान्धांसि बप्सता ॥ ७ ॥ ता नो अद्य वनस्पती ऋष्वावृष्वेभिः
 तृभिः । इन्द्राय मधुमत्सुतम् ॥ ८ ॥ उच्छिष्टं चम्बोर्भर सोमं पवित्र आ सृज । नि
 हे गोरधि त्वचि ॥ ९ ॥ २६ ॥

॥ २६ ॥ १-७ शुनःशेष आजीगर्तिर्ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ पङ्क्ति-
 ऋदः ॥ पञ्चमः स्वरः ॥

॥ २९ ॥ यच्चिद्धि सत्य सोमपा अनाशस्ता इव स्मसि । आ तू न इन्द्र शं-

सय गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ १ ॥ शिप्रिन्वाजानां पते शचीवस
दंसना । आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ २ ॥ नि
पया मिथुदृशा सस्तामबुध्यमाने । आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभिषु सह
तुवीमघ ॥ ३ ॥ ससन्तु त्या अरातयो बोधन्तु शूर रातयः । आ तू न इन्द्र शं
गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ ४ ॥ समिन्द्र गर्दभं मृण नुवन्तं पाप
मुया । आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ ५ ॥
पताति कुण्डृणाच्या दूरं वातो वनादधि । आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभि
सहस्रेषु तुवीमघ ॥ ६ ॥ सर्वं परिक्रोशं जहि जम्भया कृकदाश्वम् । आ तू न इ
शंसय गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ ७ ॥ २७ ॥

॥ ३० ॥ १—२२ शुनःशेष आजिगर्तिर्ऋषिः ॥ देवता—१—१६ इन्द्र
१७—१६ अश्विनौ । २०—२२ उषाः ॥ छन्दः—१—१०, १२—१५, १७—
गायत्री । ११ पादनिचृद्गायत्री । १६ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—२२ षड्जः १६ धैवतश्च

॥ ३० ॥ आ व इन्द्रं क्रिविं यथा वाजयन्तः शतक्रतुम् । मंहिष्ठं सिञ्च
न्दुभिः ॥ १ ॥ शतं वा यः शुचीनां सहस्रं वा समाशिराम् । एदु निम्नं न री
॥ २ ॥ सं यन्मदाय शुष्मिणा एना ह्यस्योदरे । समुद्रो न व्यचो दधे ॥ ३ ॥
यमुं ते समतसि कपोत इव गर्भधिम् । वचस्तच्चिन्न ओहसे ॥ ४ ॥ स्तोत्रं राध
पते गिर्वीहो वीर यस्य ते । विभूतिरस्तु सूनृता ॥ ५ ॥ २८ ॥ ऊर्ध्वस्तिष्ठ
ऊतयेऽस्मिन्वाजे शतक्रतो । समन्येषु ब्रवावहे ॥ ६ ॥ योगेयोगे तवस्तरं व
वाजे हवामहे । सखाय इन्द्रमृतये ॥ ७ ॥ आ घा गमद्यदि श्रवत्सहस्रिणीभिः
भिः । वाजेभिरुप नो हवम् ॥ ८ ॥ अनु प्रत्नस्यौकसो हुवे तुविप्रति नरम् । यं ते
पिता हुवे ॥ ९ ॥ तं त्वा वयं विश्ववारा शास्महे पुरुदूत । सखे वसो ज
तृभ्यः ॥ १० ॥ २९ ॥ अस्माकं शिप्रिणीनां सोमपाः सोमपावाम् । सखे व
न्तसखीनाम् ॥ ११ ॥ तथा तदस्तु सोमपाः सखे वज्रिन्तथा कृणु । यथा त
श्मसीष्टये ॥ १२ ॥ रेवतीर्नः सधमाद् इन्द्रै सन्तु तुविवाजाः । क्षुमन्तो य
र्मदेम ॥ १३ ॥ आ घ त्वावान्मनासः स्तोतृभ्यो धृष्णवियानः । ऋणोर
चक्रयोः ॥ १४ ॥ आ यदुवः शतक्रतवा कामं जरितृणाम् । ऋणोरज्ञं न श
भिः ॥ १५ ॥ ३० ॥ शश्वदिन्द्रः पोषुथद्विर्जिगाय नानदद्भिः शाश्वसद्भिर्धना
स नो हिरण्यरथं दंसनावान्तस नः सनिता सनये स नोऽदात् ॥ १६ ॥ आ

१ । अ० २ । व० ३४] १७ [म० १ । अ० ७ । सू० ३१ ।

श्वान्त्येषा यातं शवीरया । गोमदस्त्रा हिरण्यवत् ॥ १७ ॥ समानयोजनो
गं रथो दस्त्रावमर्त्यः । समुद्रे अश्विनेयते ॥ १८ ॥ न्यघ्न्यस्य मूर्धनि चक्रं
स्य येमथुः । परि द्यामन्यदीयते ॥ १९ ॥ कस्त उषः कधप्रिये भुजे मर्तो अ-
र्ध । कं नक्षसे विभावरी ॥ २० ॥ वयं हिते अमन्मह्यान्तादा पराकात् । अश्वे
चित्रे अरुषि ॥ २१ ॥ त्वं त्येभिरा गहि वाजेभिर्दुहितर्दिवः । अस्मे रयिं नि
य ॥ २२ ॥ ३१ ॥ ६ ॥

॥ ३१ ॥ १—१८ हिरण्यस्तूप आङ्गिरस ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥
१—७, ९—१५, १७ जगती । ८, १६, १८ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—७,
—१५, १७ निषादः । ८, १६, १८ धैवतः ॥

॥ ३१ ॥ त्वमग्ने प्रथमो अङ्गिरा ऋषिर्देवो देवानामभवः शिवः सर्वा ।
व्रते कवयो विद्वानापसोऽजायन्त मरुतो भ्राजद्दृष्टयः ॥ १ ॥ त्वमग्ने प्रथमो
रस्तमः कविर्देवानां परि भूषसि व्रतम् । विभुर्विश्वस्मै भुवनाय मेधिरो द्विमाता
ः कतिधा चिदायवे ॥ २ ॥ त्वमग्ने प्रथमो मातरिष्वन आविर्भव सुक्रतूया
स्वते । अरेजेतां रोदसी होतृव्यूऽसन्नोर्भारमयजो महो वसो ॥ ३ ॥ त्वमग्ने
धामवाशयः पुरुरवसे सुकृते सुकृत्तरः । श्वात्रेण यत्पित्रोर्मुच्यसे पर्या त्वा
नयन्नापरं पुनः ॥ ४ ॥ त्वमग्ने वृषभः पुष्टिवर्धन उद्यतस्रुचे भवसि श्रवाय्यः ।
माहुतिं परि वेदा वर्षदकृतिमेकायुरग्रे विश आविवांससि ॥ ५ ॥ ३२ ॥ त्व-
वृजिनवर्तनि नरं सक्मन्पिपर्षि विदथे विचर्षणे । यः शूरसाता परितक्म्ये
दध्रेभिश्चित्समृता हंसि भूयसः ॥ ६ ॥ त्वं तमग्ने अमृतत्व उत्तमे मर्ते द-
म श्रवसे दिवेर्दिवे । यस्तातृषाण उभयाय जन्मने मयः कृणोषि प्रय आ च
॥ ७ ॥ त्वं नो अग्ने सनये धनानां यशसं कारुं कृणुहि स्तवानः । ऋ-
कर्मपसा नवेन देवैर्द्यावापृथिवी प्रावतं नः ॥ ८ ॥ त्वं नो अग्ने पित्रोरु-
आ देवो देवेष्वनवद्य जागृविः । तनूकृद्धोधि प्रमतिश्च कारवे त्वं कल्याण वसु
मोर्षिषे ॥ ९ ॥ त्वमग्ने प्रमतिस्त्वं पितासि नस्त्वं वयस्कृत्तव जामयो वयम् । सं
रायः शतिनः सं सहस्रिणः सुवीरं यन्ति व्रतपामदाभ्य ॥ १० ॥ ३३ ॥ त्वामग्ने
पामायुमायवे देवा अकृण्वन्नहुषस्य विशपतिम् । इळामकृण्वन्मनुषस्य शासनीं
र्यत्पुत्रो मर्मकस्य जायते ॥ ११ ॥ त्वं नो अग्ने तव देव पायुभिर्मघोनो रक्ष
श्च वन्द्य । त्राता लोकस्य तनये गवामस्यनिमेषं रक्षमाणस्तव व्रते ॥ १२ ॥

त्वमग्ने यज्यवे पायुरन्तरोऽनिषङ्गाय चतुरक्ष इध्यसे । यो रातहव्योऽवृकाय
यसे कीरोरिचन्मन्त्रं मनसा वनोषि तम् ॥ १३ ॥ त्वमग्ने उरुशंसाय वाघते
यद्रेकणः परमं वनोषि तत् । आधस्य चित्प्रमतिरुच्यसे पिता प्र पाकं शासि
दिशो विदुष्टरः ॥ १४ ॥ त्वमग्ने प्रयतदक्षिणं नरं वमेव स्यूतं परि पासि
तः । स्वादुक्ष्मा यो वसतौ स्योनकृज्जीवयाजं यजते सोपमादिवः ॥ १५ ॥
इमामग्ने शरणि मीमृषो न इममध्वानं यमगाम दूरात् । आपिः पिता प्र
सोम्यानां भूमिरसृषिकृन्मर्त्यानाम् ॥ १६ ॥ मनुष्वदग्ने अङ्गिरस्वदङ्गिरो
यातिवत्सर्दने पूर्ववच्छेचे । अच्छ याह्या बह्ना दैव्यं जनमा सादय वह्निषि
च प्रियम् ॥ १७ ॥ एतेनाग्ने ब्रह्मणा वावृधस्व शक्तीं वा यत्ते चकृमा
वा । उत्त प्र ऐष्यभि वस्यो अस्मान्त्सं नः सृज सुमत्या वाजवत्या ॥ १८ ॥

॥ ३२ ॥ १-१५ हिरण्यस्तूप आङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥
छन्दः ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ३२ ॥ इन्द्रस्य नु वीर्याणि प्र वोचं यानि चकार प्रथमानि वज्री ।
हन्नहिमन्त्रपस्तर्द प्र वृक्षणा अभिनत्पर्वतानाम् ॥ १ ॥ अहन्नहिं पर्वते शि
णं त्वष्टास्मै वज्रं स्वयं ततक्ष । ग्राश्वा इव धेनवः स्यन्दमाना अञ्जः समु
जग्मुरापः ॥ २ ॥ वृषायमाणोऽवृणीत सोमं त्रिकद्रुकेष्वपिबत्सुतस्य । आ
कं मधवादत्त वज्रमहन्नेनं प्रथमजामहीनाम् ॥ ३ ॥ यदिन्द्राहन्प्रथमजामही
न्मायिनामर्भिनाः प्रोत मायाः । आत्सूर्यं जनयन्धामुषासं तादीत्ना शत्रुं न
विवित्से ॥ ४ ॥ अहन्वृत्रं वृत्रतरं व्यंसमिन्द्रो वज्रेण महता वधेन । स्कन्ध
कुलिशेना विवृकणाहिः शयत उपपृक्पृथिव्याः ॥ ५ ॥ ३६ ॥ अयोद्धेव
आ हि जुह्वे महावीरं तुविबाधमृजीषम् । नातारीदस्य समृतिं वधानां सं रुज
पिपिष इन्द्रशत्रुः ॥ ६ ॥ अपादहस्तो अपृतन्यदिन्द्रमास्य वज्रमधि सानौ जघ
वृष्णो वध्निः प्रतिमानं बुभूषन्पुरुत्रा वृत्रो अशयद्वयस्तः ॥ ७ ॥ तदं न
ममुया शयानं मनो रुहाणा अति यन्त्यापः । याश्चिद्वृत्रो महिना पर्यतिष्ठत्
महिः पत्सुतः शीर्षभूव ॥ ८ ॥ नीचावया अभवद्वृत्रपुत्रेन्द्रो अस्या अव
भार । उत्तरा सूरधरः पुत्र आसीदनुः शये सहवत्सा न धेनुः ॥ ९ ॥ अ
न्तीनामनिवेशनानां काष्ठानां मध्ये निहितं शरीरम् । वृत्रस्य निणयं वि चर
पो दीर्घं तम् आशयदिन्द्रशत्रुः ॥ १० ॥ ३७ ॥ दासपत्नीरहिगोपा अति

धा आपः पणिनेव गावः । अपां बिलमपिहितं यदासीद्धृत्रं जघन्वाँ अप तद्व-
 ॥ ११ ॥ अश्व्यो वारो अभवस्तदिन्द्र सृके यत्त्वा प्रत्यहन्देव एकः । अजयो
 अजयः शूर सोममवासृजः सर्तवे सप्त सिन्धून् ॥ १२ ॥ नास्मै विद्युन्न तन्य-
 सिषेध न यां मिहमकिरद्धादुनि च । इन्द्रश्च यद्युयुधाते अहिश्चोतापरीभ्यो
 वा वि जिग्ये ॥ १३ ॥ अहेर्यातारं कर्मपश्य इन्द्र हृदि यत्ते जघ्नुषो भीरग-
 त् । नव च यन्नवतिं च स्रवन्तीः श्येनो न भीतो अतरो रजांसि ॥ १४ ॥
 दो यातोऽवसितस्य राजा शर्मस्य च शृङ्गिणो वज्रबाहुः । सेदु राजा क्षयति
 णीनामरान्न नेमिः परि ता धभूव ॥ १५ ॥ ३८ ॥ २ ॥

॥ ३३ ॥ १—१५ हिरण्यस्तूप आङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥
 दः—१, २, ४, ८, ९, १२, १३ निचृत् त्रिष्टुप् । ३, ६, १० त्रिष्टुप् । ५,
 ११ विराट् त्रिष्टुप् । १४, १५ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१—१३ धैवतः ।
 , १५ पञ्चमः ॥

॥ ३३ ॥ एतायामोप गव्यन्त इन्द्रमस्माकं सु प्रमतिं वावृधाति । अनामृणः
 वेदादस्य रायो गवां केतं परमावर्जते नः ॥ १ ॥ उपेदहं धनदामप्रतीतं जुष्टां
 श्येनो वसतिं पतामि । इन्द्रं नमस्यन्नुपमेभिर्कैर्यः स्तोतृभ्यो हव्यो अस्ति यामन
 २ ॥ नि सर्वसेन इषुधीँरसक्त समर्यो गा अजति यस्य वष्टि । चोष्कूयमाण
 भूरिँ वामं मा पणिर्भूरस्मदधि प्रवृद्ध ॥ ३ ॥ वधीर्हि दस्युं धनिनं घनेन ए-
 रन्नुपशाकेभिरिन्द्र । धनोरधि विषुणक्ते व्यायन्नयज्वानः सनकाः प्रेतिमीयुः
 ४ ॥ परां चिच्छीर्षा वृजुस्त इन्द्रायज्वानो यज्वभिः स्पर्धमानाः । प्र यद्विवो
 वः स्थातरुग्र निरव्रताँ अधमो रोदस्योः ॥ ५ ॥ १ ॥ अयुयुत्सन्ननवद्यस्य
 मयातयन्त क्षितयो नवग्वाः । वृषायुधो न वध्र्यो निरष्टाः प्रवज्जिरिन्द्राक्षित-
 त आयन् ॥ ६ ॥ त्वमेतावृद्धतो जक्षतश्चायोधयो रजस इन्द्र पारे । अवादहो
 आ दस्युमुच्चा प्र सुन्वतः स्तुवतः शंसमावः ॥ ७ ॥ चक्राणासः परीणहं पृ-
 व्या हिरण्येन मणिना शुम्भमानाः । न हिन्वानासस्तितिरुस्त इन्द्रं परि स्पर्शो
 धात्सूर्येण ॥ ८ ॥ परि यदिन्द्र रोदसी उभे अबुभोजीर्महिना विश्वतः सीम् ।
 न्यमानाँ अभि मन्यमानैर्निर्ब्रह्मभिरधमो दस्युमिन्द्र ॥ ९ ॥ न ये दिवः पृथि-
 अन्तमापुर्न मायाभिर्धनदां पर्यभूवन् । युजं वज्रं वृषभश्चक्र इन्द्रो निज्योतिषा
 सो गा अदुक्षत् ॥ १० ॥ २ ॥ अनु स्वधामक्षरनापो अस्यावर्धत मध्य आ

नाव्यानाम् । सध्रीचीनेन मनसा तमिन्दू ओजिष्ठेन हन्मनाहन्त्रभि चून् ॥ १ ॥
 न्याविध्यदिलीविशस्य दृळ्हा वि शृङ्गिणमभिनच्छुणमिन्द्रः । यावत्तरो मयवन्
 दोजो वज्रेण शत्रुमवधीः पृतन्युम् ॥ १२ ॥ अभि सिध्मो अजिगादस्य शत्रु
 तिग्मेन वृषभेणा पुरोऽभेत् । सं वज्रेणासृजद्वृत्रमिन्द्रः प्र स्वां मतिमतिरुच्छ
 दानः ॥ १३ ॥ आवः कुत्समिन्द्र यस्मिञ्चाकन्प्रावो युध्यन्तं वृषभं दशद्यु
 शफच्युतो रेणुर्नक्षत द्यामुच्छ्वैत्रयो नृपाहाय तस्थौ ॥ १४ ॥ आवः शर्म
 तुग्यासु क्षेत्रजेषे मयवज्जिह्वं गाम् । ज्योक् चिदत्र तस्थिवांसो अक्रञ्छत्र
 मधरा वेदनाकः ॥ १५ ॥ ३ ॥

॥ ३४ ॥ १-१२ हिरण्यस्तूप आङ्गिरस ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥
 छन्दः—१, ६ विराड् जगती । २, ३, ७, ८ । निचृज्जगती ५, १०, ११
 गती ४ । भुरिक् त्रिष्टुप् । १२ निचृत् त्रिष्टुप् । ६ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—
 ५-८, १०, ११ निषादः ४, १२, ६ पञ्चमः ॥

॥ ३४ ॥ त्रिश्चिन्नो अद्या भवतं नवेदसा विभुर्वा याम उत रातिरश्विना
 वोहिं यन्त्रं हिम्येव वासंसोऽभ्यायंसेन्या भवतं मनीषिभिः ॥ १ ॥ त्रयः प
 मधुवाहने रथे सोमस्य वेनामनु विश्व इद्विदुः । त्रयः स्कम्भासः स्कभितारं अ
 त्रिर्नक्तं याथस्त्रिर्वश्विना दिवा ॥ २ ॥ समाने अहन्निरवद्यगोहना त्रिद्य य
 धुना मिमिक्षतम् । त्रिर्वाजवतीरिषो अश्विना युवं दोषा अस्मभ्यमुषसश्च पि
 ॥ ३ ॥ त्रिर्वर्तिर्यातं त्रिरनुव्रते जने त्रिः सुप्राव्ये त्रेधेव शिक्ततम् । त्रिर्नान्द्यं वह
 श्विना युवं त्रिः पृक्षो अस्मे अक्षरेव पिन्वतम् ॥ ४ ॥ त्रिर्नो रयिं वहतमश्विन
 त्रिर्देवताता त्रिरुतावतं धियः । त्रिः सौभगत्वं त्रिरुत श्रवांसि नस्त्रिष्टं वां सू
 हितारुहदर्थम् ॥ ५ ॥ त्रिर्नो अश्विना दिव्यानि भेषजा त्रिः पार्थिवानि त्रिर्
 मद्भ्यः । ओमानं शंयोर्ममकाय सूनवे त्रिधातु शर्म वहतं शुभस्पती ॥ ६ ॥
 त्रिर्नो अश्विना यजता दिवेदिवे परि त्रिधातु पृथिवीमशायतम् । तिस्रो ना
 रथ्या परावत आत्मेव वातः स्वसराणि गच्छतम् ॥ ७ ॥ त्रिरश्विना सिन्धु
 सप्तमातृभिस्त्रय आहावास्त्रेधा हविष्कृतम् । तिस्रः पृथिवीरुपरि प्रवा दिवो
 रक्षेथे द्युभिरक्तुभिर्हितम् ॥ ८ ॥ क १ त्री चक्रा त्रिवृतो रथस्य क १ त्रयो बन्धु
 सनन्दिः । कदा योगो वाजिनो रासभस्य येन यज्ञं नासत्योपयाथः ॥ ९ ॥
 नासत्या गच्छतं हूयते हविर्मध्वः पिबतं मधुपेभिरासभिः । युवोहिं पूर्वं सवितो

० १ । अ० ३ । व० ८] २१ [म० १ । अ० ८ । सू० ३६ ।

मृताय चित्रं घृतवन्तमिष्यति ॥ १० ॥ आ नासत्या त्रिभिरेकादशैरिह देवेभि-
तं मधुपेयमश्विना । प्रागुस्तारिष्टं नी रपांसि मृत्ततं सेधतं द्वेषो भवतं सचाभुवा
११ ॥ आ नो अश्विना त्रिवृता रथेनार्वाञ्च रयि वहतं सुवीरम् । शृण्वन्ता
मवसे जोहवीमि वृषे च नो भवतं वाजसातौ ॥ १२ ॥ ५ ॥

॥ ३५ ॥ १-११ हिरण्यस्तूप आङ्गिरस ऋषिः ॥ देवताः—१ अग्निर्मित्राव-
णौ रात्रिः सविता । २-११ सविता ॥ छन्दः—१ विराड् जगती । ६ निचृ-
गती । २, ५, १०, ११, विराट् त्रिष्टुप् ३, ४, ६ त्रिष्टुप् ७, ८ भुरिक् पङ्क्तिः ॥
रः—१, ६ निषादः । २, ५, १०, ११, ३, ४, ६ धैवतः ७, ८ पञ्चमः ॥

॥ ३५ ॥ हवाम्यग्निं प्रथमं स्वस्तये हवामि मित्रावरुणाविहावसे । हवामि रात्रीं
तो निवेशनीं हवामि देवं सवितारमृतये ॥ १ ॥ आ कृष्णेन रजसा वर्तमानो
वेशयन्नमृतं मर्त्यं च । हिरण्ययेन सविता रथेना देवो याति भुवनानि पश्यन्
२ ॥ याति देवः प्रवता यात्युद्धता याति शुभ्राभ्यां यजतो हरिभ्याम् । आ देवो
ति सविता परावतोऽप विश्वा दुरिता बाधमानः ॥ ३ ॥ अभीष्टं कृशैर्विश्वरूपं हि-
यशम्यं यजतो बृहन्तम् । आस्थाद्रथं सविता चित्रभानुः कृष्णा रजांसि तविषी
नः ॥ ४ ॥ वि जनाञ्छयावाः शितिपादो अख्यन्नथं हिरण्यप्रउगं वहन्तः ।
खद्विशः सवितुर्देव्यस्योपस्थे विश्वा भुवनानि तस्थुः ॥ ५ ॥ तिस्रो द्यावः स-
तुर्द्वा उपस्थां एका यमस्य भुवने विराषाद् । आणि न रथ्यममृताधि तस्थुरिह
ीतु य उ तच्चिकेतत् ॥ ६ ॥ ६ ॥ वि सुपर्णो अन्तरिक्षायख्यद्वभीरवेण असुरः
नीथः । केशदानीं सूर्यः कश्चिकेत कतमां द्यां रश्मिरस्या ततान ॥ ७ ॥ अष्टौ व्य-
यत्कुम्भः पृथिव्यास्त्री धन्व योजना सप्त सिन्धून् । हिरण्याक्षः सविता देव आ-
दधद्रवा दाशुषे वार्याणि ॥ ८ ॥ हिरण्यपाणिः सविता विचर्षणिरुभे द्यावा-
थेवी अन्तरीयते । अपामीवां बाधते वेति सूर्यमभि कृष्णेन रजसा द्यामृणोति
६ ॥ हिरण्यहस्तो असुरः सुनीथः सुमृळीकः स्ववां यात्वर्वाङ् । अपसेधन्न-
सो यातुधानानस्थादेवः प्रतिदोषं गृणानः ॥ १० ॥ ये ते पन्थाः सवितः पू-
रिसोऽरेणवः सुकृता अन्तरिक्षे । तेभिर्नो अद्य पृथिभिः सुगेभी रक्षा च नो
धि च ब्रूहि देव ॥ ११ ॥ ७ ॥ ७ ॥

॥ ३६ ॥ १-२० घौर ऋषिः १-२० अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, १२ भुरि-
नुष्टुप् । २ निचृत्सतः पङ्क्तिः ४ निचृत्पङ्क्तिः । १०, १४ निचृद्विष्टारपङ्क्तिः । १८

विष्टारपङ्क्तिः । २० सतः पङ्क्तिः । ३, ११ निचृत्पथ्या बृहती । ५, १६ निचृद्बृहती । ६ भुरिग् बृहती ७ बृहती । ८ स्वराद् बृहती । ९ निचृदुपरिष्टाबृहती । उपरिष्टाबृहती । १५ विराद् पथ्याबृहती । १७ विरादुपरिष्टाबृहती । १९ पथ्याबृहती ॥ स्वरः—१, १२ गान्धारः । २, ४, १०, १४, १८, २० पञ्चमः । ११, ५, १६, ६-९, १३, १५, १७, १९ मध्यमः ॥

॥ ३६ ॥ प्र वो यद्दं पुंरूणां विशां देवयतीनाम् । अग्निं सूक्तेभिर्वचोभिः
यं सीमिदन्य ईळते ॥ १ ॥ जनासो अग्निं दधिरे सहोवृधं हविष्मन्तो विधेम ते । स
नो अद्य सुमना इहाविता भवा वाजेषु सन्त्य ॥ २ ॥ प्र त्वा दूतं वृणीमहे हे
विश्ववेदसं । महस्ते सतो वि चरन्त्यर्चयो दिवि स्पृशन्ति भानवः ॥ ३ ॥
सस्त्वा वरुणो मित्रो अर्यमा सं दूतं प्रत्नमिन्धते । विश्वं सो अग्ने जयति
धनं यस्ते ददाश मर्त्यः ॥ ४ ॥ मन्द्रो होता गृहपतिरग्ने दूतो विशामसि
विश्वा संगतानि वृता ध्रुवा यानि देवा अकृण्वत ॥ ५ ॥ ८ ॥ त्वे इदग्ने
भगे यविष्य विश्वमा हूयते हविः । स त्वं नो अद्य सुमना उतापरं यक्षि
न्सुवीर्या ॥ ६ ॥ तं घेमिन्धता नमस्विन उप स्वराजमासते । होत्राभिरग्निं
समिन्धते तितिर्वामो अति सिधः ॥ ७ ॥ घन्तो वृत्रमेतन्नोदसी अप उर
याय चक्रिरे । भुवत्कण्वे वृषा द्युमन्याहुतः क्रन्ददश्वो गर्विष्ठिषु ॥ ८ ॥ सं
दस्व मह्यं असि शोचस्व देववीतमः । वि धूममग्ने अरुषं मियेध्य सृज प्र
दर्शतम् ॥ ९ ॥ यं त्वा देवासो मनवे दधुरिह यजिष्ठं हव्यवाहन । यं कण्वे
ध्यातिथिर्धनस्पृतं यं वृषा यमुपस्तुतः ॥ १० ॥ ९ ॥ यमग्निं मेध्यातिथिः कण्वे
ऋतादधि तस्य प्रेषो दीदियुस्तमिमा ऋचस्तमग्निं वर्धयामसि ॥ ११ ॥ राय
स्वधावोऽस्ति हि तेऽग्ने देवेष्वप्यम् । त्वं वाजस्य श्रुत्यस्य राजसि स नो
मह्यं असि ॥ १२ ॥ ऊर्ध्व ऊ षु ण ऊतये तिष्ठा देवो न सविता । ऊर्ध्वो
स्य सनिता यदज्जिभिर्वाघद्विर्विहयामहे ॥ १३ ॥ ऊर्ध्वो नः पाह्यहसो नि वे
विश्वं समत्रिणं दह । कृधी न ऊर्ध्वाञ्चरथाय जीवसे विदा देवेषु नो दुवः ॥
पाहि नो अग्ने रक्षसः पाहि धूर्तेररावणः । पाहि रीषत उत वा जिवांसतो
द्धानो यविष्ठय ॥ १५ ॥ १० ॥ घनेव विष्वग्वि जह्यरावणस्तपुर्जम्भ यो
धुक् । यो मर्त्यः शिशोते अत्यक्तुभिर्मा नः स रिपुरीशत ॥ १६ ॥ अग्नि
सुवीर्यमग्निः कण्वाय सौभगम् । अग्निः प्रावन्मित्रो मेध्यातिथिमग्निः
उपस्तुतम् ॥ १७ ॥ अग्निना तुर्वशं यदु परावत उग्रादेवं हवामहे । अग्निर्न

स्त्वं बृहद्रथं त्वीति दस्यवे सहः ॥ १८ ॥ नि त्वामग्ने मनुर्दधे ज्योतिर्जनाय
वते । दीदेथ कएव ऋतजात उज्जितो यं नमस्यन्ति कृष्टयः ॥ १९ ॥ त्वेषासो
नेरमवन्तो अर्चयो भीमासो न प्रतीतये । रत्नस्विनः सदमिद्यातुमावतो विश्वं
त्रिणं दह ॥ २० ॥ ११ ॥

॥ ३७ ॥ १-१५ कण्वो घौर ऋषिः ॥ मरुतो देवताः ॥ छन्दः-१, २, ४,
-८, १२ गायत्री । ३, ६, ११, १४ निचृद् गायत्री । ५ विराद् गायत्री । १०,
पिपीलिकामध्या निचृद्गायत्री १३ पादनिचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ३७ ॥ क्रीळं वः शर्धो मारुतमनर्वाणं रथेशुभम् । कण्वो अभि प्र गायत
१ ॥ ये पृषतीभिर्ऋष्टिभिः साकं वाशीभिरजिभिः । अजायन्त स्वभानवः
२ ॥ इहेव शृणव एषां कशा हस्तेषु यद्वदान् । नि यामञ्चित्रमृञ्जते ॥ ३ ॥
वः शर्धाय घृष्वये त्वेषद्युम्नाय शुष्मिणे । देवत्तं ब्रह्म गायत ॥ ४ ॥ प्र शंसा
ष्वघ्न्यं क्रीळं यच्छर्धो मारुतम् । जम्भे रसस्य वावृधे ॥ ५ ॥ १२ ॥ को वो व-
ष्ट आ नेरो दिवश्च ग्मश्च धूतयः । यत्सीमन्तं न धूनुथ ॥ ६ ॥ नि वो या-
मानुषो दध उग्राय मन्यवे । जिहीत पर्वतो गिरिः ॥ ७ ॥ येषामज्मेषु पृ-
थी जुजुर्वा इव विशपतिः । भिया यामेषु रेजते ॥ ८ ॥ स्थिरं हि जानमेषां वयो
नुर्निरेतवे । यत्सीमनु द्विता शवः ॥ ९ ॥ उदु त्ये सूनवो गिरः काष्ठा अज्मे-
न्नत । वाश्वा अभिजु यातवे ॥ १० ॥ १३ ॥ त्यं चिद्घा दीर्घं पृथुं मिहो न-
ममृधम् । प्र च्यावयन्ति यामभिः ॥ ११ ॥ मरुतो यद्ध वो बलं जनां अचु-
वीतन । गिरी रचुच्यवीतन ॥ १२ ॥ यद्ध यान्ति मरुतः सं ह ब्रुवतेऽध्वन्ना । शृणोति
श्वेदेषाम् ॥ १३ ॥ प्र यात शीभमाशुभिः सन्ति कण्वेषु वो दुवः । तत्रो पु
दयाध्वै ॥ १४ ॥ अस्ति हि ष्मा मदाय वः स्मसि ष्मा वयमेषाम् । विश्वं चिदा-
र्णवसे ॥ १५ ॥ १४ ॥

॥ ३८ ॥ १-१५ कण्वो घौर ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः-१, ८, ११,
१५, ४, गायत्री । २, ६, ७, ९, १० निचृद्गायत्री । ३ पादनिचृद्-
गायत्री । ५, १२ पिपीलिका मध्या निचृत् । १४ यवमध्या विराद् गायत्री ॥
जः स्वरः ॥

॥ ३८ ॥ कद्ध नूनं कंधप्रियः पिता पुत्रं न हस्तयोः । दधिध्वे वृक्तबर्हिषः
१ ॥ कं नूनं कद्धो अर्थं गन्तां दिवो न पृथिव्याः । कं वो गात्रो न रणयन्ति

॥ २ ॥ कं वः सुम्ना नव्यांसि मरुतः कं सुविता । कोऽविश्वानि सौभगा ॥ ३ ॥
यद्ययं पृथिमातरो मतीसः स्यातन । स्तोता वो अमृतः स्यात् ॥ ४ ॥ मा वो मृ
न यवसे जरिता भूदजोष्यः । पथा यमस्य गादुप ॥ ५ ॥ १५ ॥ मो षु णः परापरा
ऋतिर्दुर्हणा वधीत् । पदीष्ट तृष्णाया सह ॥ ६ ॥ सत्यं त्वेषा अमवन्तो धन
जिचदा रुद्रियासः । मिहं कृणवन्त्यवाताम् ॥ ७ ॥ वाश्रेव विद्युन्मिमाति वत्सं
माता सिषक्ति । यदेषां वृष्टिरसर्जि ॥ ८ ॥ दिवा चित्तमः कृणवन्ति पर्जन्येनो
वाहेन । यत्पृथिवीं व्युन्दन्ति ॥ ९ ॥ अथ स्वनान्मरुतां विश्वमा सन्न पार्थिवम्
अरेजन्त प्र मानुषाः ॥ १० ॥ १६ ॥ मरुतो वीळुपाणिभिश्चित्रा रोधस्वतीरनु ।
तेमखिद्रयामभिः ॥ ११ ॥ स्थिरा वः सन्तु नेमयो रथा अश्वास एषाम् । सु
स्कृता अभीशवः ॥ १२ ॥ अच्छा वदा तना गिरा जरायै ब्रह्मणस्पतिम् । अ
मित्रं न दर्शतम् ॥ १३ ॥ मिमीहि श्लोकमास्ये पर्जन्य इव ततनः । गायं गाय
मुक्थ्यम् ॥ १४ ॥ वन्दस्व मरुतं गणं त्वेषं पतस्यमर्किणम् । अस्मे वृद्धा अ
न्निह ॥ १५ ॥ १७ ॥

॥ ३६ ॥ १—१० कण्वो घौर ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः—१,
६ पथ्याबृहती । ७ उपरिष्टाद्विराद् बृहती । २, ८, १० विराद् सतः पङ्क्तिः
४, ६, निचृत्सतः पङ्क्तिः । ३ अनुष्टुप् । स्वरः—१, ५, ६, ७, मध्यमः ।
८, १०, ४, ६, पञ्चमः । ३ गान्धारः ॥

॥ ३६ ॥ प्र यदित्था परावतः शोचिर्न मानमस्यथ । कस्य क्रत्वा मरुतः
स्य वर्षसा कं याथ कं ह धूतयः ॥ १ ॥ स्थिरा वः सन्त्वायथा पराणुदे वीळू
प्रतिष्कभे । युष्माकमस्तु तविषी पनीयसी मा मर्त्यस्य मायिनः ॥ २ ॥ पर
यत्स्थिरं ह्यथ नरो वर्तयथा गुरु । वि याथन वनिनः पृथिव्या व्याशाः पर्वतान्
॥ ३ ॥ नहि वः शत्रुर्विविदे अधि द्यवि न भूम्यां रिशादसः । युष्माकमस्तु
विषी तना युजा रुद्रासो नू चिदाधृषे ॥ ४ ॥ प्र वेपयन्ति पर्वतान्वि विश्वन्ति
नस्पतीन् । प्रो आरत मरुतो दुर्मदा इव देवासः सर्वया विशा ॥ ५ ॥ १८
उपो रथेषु पृषतीरयुग्ध्वं प्रष्टिर्वहति रोहितः । आ वो यामाय पृथिवी चिदश्रोद
भयन्त मानुषाः ॥ ६ ॥ आ वो मन्तू तनाय कं रुद्रा अबो वृणीमहे । गन्ता
नोऽवसा यथा पुरेस्था कण्वाय बिभ्युषे ॥ ७ ॥ युष्मेषितो मरुतो मर्त्येषित
यो नो अभ्य ईषते । वि तं युयोत शवसा व्योजसा नि युष्माकाभिरुतिभिः ॥

० १ । अ० ३ । व० २३] २५ [म० १ । अ० ८ । सू० ४१ ।

सामि हि प्रयज्यवः कण्वं वृद्धं प्रचेतसः । असामिभिर्मरुत आ न ऊतिभिर्गन्ता
हं न विद्युतः ॥ ६ ॥ असाम्योजो विभृथा सुदानवोऽसामि धूतयः शवः । ऋ-
द्विषे मरुतः परिमन्यव इषुं न सृजत द्विषम् ॥ १० ॥ १६ ॥

॥ ४० ॥ १—८ कण्वो घौर ऋषिः ॥ बृहस्पतिर्देवता ॥ छन्दः—२, १, ८
चृदुपरिष्ठाद्बृहती । ५ पथ्याद्बृहती । ३, ७ आर्चीत्रिष्टुप् । ४, ६ शतः पङ्क्ति-
चृत्पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, २, ८, ५ मध्यमः । ३, ७ धैवतः । ४, ६ पञ्चमः ॥

॥ ४० ॥ उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते देवयन्तस्त्वेमहे । उप प्र यन्तु मरुतः सुदा-
इन्द्रं प्राशूर्भवा सचा ॥ १ ॥ त्वामिद्धि सहसस्पत्र मर्त्यं उपब्रूते धने हिते ।
वीर्यं मरुत आ स्वरव्यं दधीत यो व आचके ॥ २ ॥ प्रैतु ब्रह्मणस्पतिः प्र दे-
तु सूनृता । अच्छा वीरं नर्यं पङ्क्तिराधसं देवा यज्ञं नयन्तु नः ॥ ३ ॥ यो
यते ददाति सूनरं वसु स धत्ते अक्षिति श्रवः । तस्मा इळां सुवीरामा यजाम-
सुप्रतूर्तिमनेहसम् ॥ ४ ॥ प्र नूनं ब्रह्मणस्पतिर्नर्मन्त्रं वदत्युक्थ्यम् । यस्मिन्निन्द्रो
णो मित्रो अर्यमा देवा ओकांसि चक्रिरे ॥ ५ ॥ २० ॥ तमिद्वोचेमा विदथे-
शम्भुवं मन्त्रं देवा अनेहसम् । इमां च वाचं प्रतिहर्यथा नरो विश्वेद्वामा वो
भवत् ॥ ६ ॥ को देवयन्तमश्वज्जनं को वृक्तबर्हिषम् । प्रप्र दाश्वान्पस्त्याभिर-
यतान्तर्वावित्क्षयं दधे ॥ ७ ॥ उप क्षत्रं पृञ्चीत हन्ति राजभिर्भये चित्सुक्षितिं
। नास्य वर्ता न तरुता महाधने नार्भे अस्ति वज्रिणः ॥ ८ ॥ २१ ॥

॥ ४१ ॥ १—६ कण्वो घौर ऋषिः ॥ देवता—१—३, ७—६ वरुणमित्रार्यमणः ।
—६ आदित्याः ॥ छन्दः—१, ४, ५, ८, गायत्री । २, ३, ६ विराड् गायत्री । ७,
निचृद्गायत्री ॥ १—६ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४१ ॥ यं रक्षन्ति प्रचेतसो वरुणो मित्रो अर्यमा । नू चित्स दभ्यते जनः
१ ॥ यं बाहुतेषु पिप्रति पान्ति मर्त्यं रिषः । अरिष्टः सर्व एधते ॥ २ ॥ वि
र्षा वि द्विषः पुरो घ्नन्ति राजान एषाम् । नयन्ति दुरिता तिरः ॥ ३ ॥ सुगः
था अनृक्षर आदित्यास ऋतं गते । नात्रावस्वादो अस्ति वः ॥ ४ ॥ यं यज्ञं
था नर आदित्या ऋजुना पथा । प्र वः स धीतये नशत् ॥ ५ ॥ २२ ॥ स
नं मर्त्यो वसु विश्वं लोकमुत त्मना । अच्छा गच्छत्यस्तृतः ॥ ६ ॥ कथा राधा-
सखायः स्तोमं मित्रस्यार्यमणः । महि प्सरो वरुणस्य ॥ ७ ॥ मा वो घ्नन्ति

मा शपन्तं प्रति वोचे देवयन्तम् । सुमैरिष्ट आ विवासे ॥ ८ ॥ चतुरश्रिहृदम
द्विभीयादा निधातोः । न दुरुक्ताय स्पृहयेत् ॥ ९ ॥ २३ ॥

॥ ४२ ॥ १-१० कण्वो घौर ऋषिः ॥ पूषा देवता ॥ छन्दः १, ६
चृदायत्री । २, ३, ५-८, १० गायत्री ४ विराड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ।

॥ ४२ ॥ सं पूषन्नध्वनस्तिर व्यंहो विमुचो नपात् । सत्त्वा देव प्र एण
॥ १ ॥ यो नः पूषन्नघो वृको दुःशेव आदिदेशति । अप स्म तं पथो जहि ॥
अय त्यं परिपन्थिनं मुषीवाणं हुरश्चितम् । दूरमधि स्तुतेरज ॥ ३ ॥ त्वं तस्य
याविनोऽघशंसस्य कस्य चित् । पदाभि तिष्ठ तपुषिम् ॥ ४ ॥ आ तत्ते
मन्तुमः पूषन्नवो वृणीमहे । येन पितृनचोदयः ॥ ५ ॥ २४ ॥ अर्धा नो वि
सौभग हिरण्यवाशीमत्तम । धनानि सुषणा कृधि ॥ ६ ॥ अर्ति नः सञ्चतो
सुगा नः सुपथा कृणु । पूषन्निह क्रतुं विदः ॥ ७ ॥ अभि स्यूवसं नय न
ज्वारो अध्वने । पूषन्निह क्रतुं विदः ॥ ८ ॥ शग्धि पूरि प्र यंसि च शिश
प्रास्युदरम् । पूषन्निह क्रतुं विदः ॥ ९ ॥ न पूषणं मेधामसि सूक्तैरभि गृणीमा
वसूनि दस्ममीमहे ॥ १० ॥ २५ ॥

॥ ४३ ॥ १-६ कण्वो घौर ऋषिः ॥ देवता-१, २, ४-६ रुद्रः । ३ मि
रुणौ । ७-९ सोमः ॥ छन्दः- १-४, ७, ८ गायत्री ५ विराड् गायत्री
पादनिचृदायत्री । ६ अनुष्टुप् ॥ स्वरः १-८ षड्जः । ६ गान्धारः ॥

॥ ४३ ॥ कद्रुद्राय प्रचेतसे मीळहुष्टमाय तव्यसे । वोचेम शन्तमं हृदे ॥
यथा नो अदितिः कर्त्तृपश्वे नृभ्यो यथा गवे । यथा तोकाय रुद्रियम् ॥
यथा नो मित्रो वरुणो यथा रुद्रश्चिकेतति । यथा विश्वे सजोषसः ॥ ३ ॥
थपति मेधपति रुद्रं जलाषभेषजम् । तच्छ्रयोः सुममीमहे ॥ ४ ॥ यः शुक्र
सूर्यो हिरण्यमिव रोचते । श्रेष्ठो देवानां वसुः ॥ ५ ॥ २६ ॥ शं नः कर्त्त
सुगं मेषाय मेष्ये । नृभ्यो नारिभ्यो गवे ॥ ६ ॥ अस्मे सोम श्रियमधि नि
शतस्य नृणाम् । महि श्रवस्तुविनृम्णम् ॥ ७ ॥ मा नः सोम परिबाधो मारा
जुहुरन्त । आ न इन्द्रो वाजे भज ॥ ८ ॥ यास्तै प्रजा अमृतस्य परस्मिन्धा
तस्य । मूर्धा नाभा सोम वेन आभूषन्तीः सोम वेदः ॥ ९ ॥ २७ ॥ ८ ॥

॥ ४४ ॥ १-१४ प्रस्कण्व ऋषिः ॥ देवता १-१४ अग्निः ॥ छन्दः
५ उपरिष्ठाद्विराड्बृहती ३ निचृदुपरिष्ठाद्वृहती ७, ११ निचृत्पथ्यावृ

भुरिबृहती १३ पथ्याबृहती च २, ४, ६, ८, १४ विराट् सतः पङ्क्तिः १०
द्विस्तारपङ्क्तिः । ६ आर्ची त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ५, ३, ७, ११—१३ मध्यमः
४, ६, ८, १४, १० पञ्चमः । ६ धैवतः ॥

॥ ४४ ॥ अग्ने विवस्वदुषसंश्चित्रं राधो अमर्त्य । आ दाशुषे जातवेदो बह्वा
द्या देवाँ उषर्बुधः ॥ १ ॥ जुष्टो हि दूतो असि हव्यवाहनोऽग्ने रथीरध्वरा-
म् । सजूरशिवभ्यामुषसा सुवीर्यमस्मे धेहि श्रवो बृहत् ॥ २ ॥ अद्या दूतं वृणी-
वसुमग्निं पुरुप्रियम् । धूमकेतुं भाक्कृजीकं व्युष्टिषु यज्ञानामध्वरश्रियम् ॥ ३ ॥
यविष्ठमतिथिं स्वाहुतं जुष्टं जनाय दाशुषे । देवाँ अच्छा यातवे जातवेदसम-
मीले व्युष्टिषु ॥ ४ ॥ स्तविष्यामि त्वामहं विश्वस्यामृतं भोजन । अग्ने त्रा-
ममृतं मियेध्य यजिष्ठं हव्यवाहन ॥ ५ ॥ २८ ॥ सुशंसो बोधि गृणते यवि-
मधुजिह्वः स्वाहुतः । प्रस्कण्वस्य प्रतिरन्नायुर्जीवसे नमस्या दैव्यं जनम् ॥ ६ ॥
रिं विश्ववेदसं सं हि त्वा विश इन्धते । स आ वह पुरुहूत प्रचेतसोऽग्ने दे-
हह द्रवत् ॥ ७ ॥ सवितारमुषसमश्विना भगमग्निं व्युष्टिषु क्षपः । कण्वास-
सुतसोमास इन्धते हव्यवाहं स्वध्वर ॥ ८ ॥ पतिर्ह्यध्वराणामग्ने दूतो वि-
सि । उषर्बुध आ वह सोमपीतये देवाँ अद्य स्वर्दशः ॥ ९ ॥ अग्ने पूर्वा अ-
सो विभावसो दीदेथ विश्वदर्शतः । असि ग्रामेष्वविता पुरोहितोऽसि यज्ञेषु
षः ॥ १० ॥ २९ ॥ नि त्वा यज्ञस्य सार्धनमग्ने होतारमृत्विजम् । मनुष्वदेव
हि प्रचेतसं जीरं दूतममर्त्यम् ॥ ११ ॥ यदेवानां मित्रमहः पुरोहितोऽन्तरो
सं दूत्यम् । सिन्धोरिव प्रस्वनितास ऊर्मयोऽग्नेभ्रीजन्ते अर्चयः ॥ १२ ॥ श्रुधि
कृण्वहिभिर्देवैरग्ने सयावभिः । आ सीदन्तु बर्हिषि मित्रो अर्यमा प्रातर्या-
तो अध्वरम् ॥ १३ ॥ शृण्वन्तु स्तोमं मरुतः सुदानवोऽग्निजिह्वा ऋतावृधः ।
तु सोमं वरुणो धृतवतोऽश्विभ्यामुषसा सजूः ॥ १४ ॥ ३० ॥

॥ ४५ ॥ १—१० प्रस्कण्वः काण्व ऋषिः ॥ १—१० अग्निर्देवा देवताः ॥
ः—१ भुरिगुष्णिक् । ५ उष्णिक् । २, ३, ७, ८ अनुष्टुप् । ४ निचृदनुष्टुप् ।
६, १० विराडनुष्टुप् ॥ स्वरः—१, ५ ऋषभः । २—४, ६—१० गान्धारः ॥

॥ ४५ ॥ त्वमग्ने वसूरिह रुद्राँ आदित्याँ उत । यजा स्वध्वरं जनं मनुजातं
पुषम् ॥ १ ॥ श्रुष्टीवानो हि दाशुषे देवा अग्ने विचेतसः । ताव्रोहिदश्व गिर्व-
त्रयस्त्रिंशत्तमा वह ॥ २ ॥ प्रियमेधवदन्निवजातवेदो विरूपवत् । अङ्गिरस्वन्म-

हिवत प्रस्कएवस्य शुधी हवम् ॥ ३ ॥ महिकेरव उतये प्रियमेधा अहूषत ।
 न्तमध्वराणाग्निं शुक्रेण शोचिषा ॥ ४ ॥ घृताहवन सन्त्येमा उ पु शुधी मि
 याभिः कएवस्य सूनवो हवन्तेऽवसे त्वा ॥ ५ ॥ ३१ ॥ त्वां चित्रश्रवस्तम
 विन्तु जन्तवः । शोचिष्केशं पुरुप्रियाग्ने हव्याय वोळ्हवे ॥ ६ ॥ नि त्वा हे
 रमृत्विजं दधिरे वसुवित्तमम् । शुत्कर्णं सप्रथस्तमं विप्रा अग्ने दिविष्टिषु ॥
 आ त्वा विप्रा अचुच्यवुः सुतसोमा अभि प्रयः । बृहद्वा विभ्रंतो हविरग्ने म
 दाशुषे ॥ ८ ॥ प्रातर्याव्णाः सहस्कृत सोमपेयाय सन्त्य । इहाद्य दैव्यं जनं ब्र
 सादया वसो ॥ ९ ॥ अर्वाज्जं दैव्यं जनमग्ने यच्च सहूतिभिः । अयं सोम
 दानवस्तं पात तिरोअद्वयम् ॥ १० ॥ ३२ ॥

॥ ४६ ॥ १-१५ प्रस्कएवः काएव ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः
 १० विराड्गायत्री ३, ११, ६, १२, १४, गायत्री । ५, ७, ९, १३, १५,
 ४, ८, निचृद्गायत्री ॥ १-१५ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४६ ॥ एषो उषा अपूर्व्या व्युच्छति प्रिया दिवः । स्तुषे वामशिवना
 ॥ १ ॥ या इस्मा सिन्धुमातरा मनोतरा रयीणाम् । धिया देवा वसुविदा ॥
 वच्यन्ते वां ककुहासो जूर्णायामधि विष्टिपि । यद्वां रथो विभिष्पतात् ॥ ३ ॥
 विषा जारो अपां पिपतिं पपुर्निनरा । पिता कुटस्य चर्षणिः ॥ ४ ॥ आदारो
 मतीनां नासत्या मतवचसा । पातं सोमस्य धृष्णुया ॥ ५ ॥ ३३ ॥ या नः
 परदश्विना ज्योतिष्मती तमस्तिरः । तामस्मे रासाथामिषम् ॥ ६ ॥ आ नो न
 मतीनां यातं पाराय गन्तवे । युज्जाथामश्विना रथम् ॥ ७ ॥ अरित्रं वां दिव
 तीर्थे सिन्धूनां रथः । धिया युयुज्ज इन्द्रवः ॥ ८ ॥ दिवस्कएवास इन्द्रो वसु
 न्धूनां पदे । स्वं वद्वि कुह धित्सथः ॥ ९ ॥ अभूदु भा उ अंशवे हिरण्यं प्रति सूर्य
 व्यख्यजिह्वयासितः ॥ १० ॥ ३४ ॥ अभूदु पारमेतवे पन्था ऋतस्य साधुया ।
 दर्शि धि स्तुतिर्दिवः ॥ ११ ॥ तत्तादिदश्विनोरवो जरिता प्रति भूषति । मदे
 मस्य पिप्रतोः ॥ १२ ॥ वावसाना विवस्वति सोमस्य पीत्या गिरा । मनुष्य
 आ गतम् ॥ १३ ॥ युवोरुषा अनु श्रियं परिज्मनोरुपाचरत् । ऋतावनथो अकु
 ॥ १४ ॥ उभा पिबतमश्विनोभा नः शर्म यच्छतम् । अविद्रियाभिरूतिभिः
 ॥ १५ ॥ ३५ ॥ ३ ॥

॥ ४७ ॥ १-१० प्रस्कएवः काएव ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः-१,

१ । अ० ४ । व० ३] २६ [म० १ । अ० ६ । सू० ४८ ।

वृत्पथ्या बृहती । ३, ७ पथ्या बृहती । ६ विराद् पथ्या बृहती । २, ६, ८
वृत्सतः पङ्क्तिः । ४, १० सतः पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१, ५, ३, ७, ६ मध्यमः २,
८, ४, १० पञ्चमः ॥

॥ ४७ ॥ अयं वां मधुमत्तमः सुतः सोमं ऋतावृधा । तमश्विना पिबतं ति-
ग्रह्यं धत्तं रत्नानि दाशुषे ॥ १ ॥ त्रिवन्धुरेण त्रिवृता सुपेशसा रथेना यातमश्विना
एवासो वां ब्रह्म कण्वन्त्यध्वरे तेषां सु शृणुतं हवम् ॥ २ ॥ अश्विना मधुमत्तमं
तं सोममृतावृधा । अथाद्य दस्त्रा वसु बिभ्रता रथे दाश्वांसमुप गच्छतम् ॥ ३ ॥
पृथस्थे बर्हिषे विश्ववेदसा मध्वा यज्ञं मिमिक्षतम् । कण्वासो वां सुतसोमा अ-
द्यवो युवां हवन्ते अश्विना ॥ ४ ॥ याभिः कण्वमभिष्टिभिः प्रावतं युवमश्विना ।
भिः ष्वस्माँ अवतं शुभस्पती पातं सोममृतावृधा ॥ ५ ॥ १ ॥ सुदासे दस्त्रा
विभ्रता रथे पृत्तो वहतमश्विना । रयिं समुद्रादुत वां दिवस्पर्यस्मे धत्तं पुरु-
हम् ॥ ६ ॥ यन्नासत्या परावति यद्वा स्थो अधि तुर्वशे । अतो रथेन सुवृता
आ गतं साकं सूर्यस्य रश्मिभिः ॥ ७ ॥ अर्वाञ्चा वां सप्तयोऽध्वरश्रियो व-
सु सवनेदुप । इषं पृञ्चन्ता सुकृते सुदानव आ बर्हिः सीदतं नरा ॥ ८ ॥ तेन
सत्या गतं रथेन सूर्यत्वचा येन शश्वद्दूहथुर्दाशुषे वसु मध्वः सोमस्य पीतये ॥ ९ ॥
येभिरर्वागवसे पुरुवसू अर्केऽथ नि ह्वयामहे । शश्वत्कण्वानां सदसि प्रिये हि
सोमं पपथुरश्विना ॥ १० ॥ २ ॥

॥ ४८ ॥ १-१६ प्रस्कण्व ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः-१, ३, ७, ६
राद् पथ्या बृहती ५, ११, १३ निचृत् पथ्या बृहती च १२ बृहती १५ पथ्या
ती ४, ६, १४ विराद् सतः पङ्क्तिः २, १०, १६ निचृत्सतः पङ्क्तिः ८ पङ्क्तिः
रः-१, ३, ७, ६, ५, ११, १३, १२, १५ मध्यमः ४, ६, १४, २, १०, १६,
पञ्चमः ॥

॥ ४८ ॥ सह वामेन न उषो व्युच्छा दुहितर्दिवः । सह द्युम्नेन बृहता विभा-
रे राया देवि दास्वती ॥ १ ॥ अश्वावतीर्गोमतीर्विश्वसुविदो भूरि च्यवन्त व-
वे । उदीरय प्रति मा सूनृता उषश्चोद राधो मघोनाम् ॥ ३ ॥ उवासोषा उच्छाच्च
देवी जीरा रथानाम् । ये अस्या आचरणेषु दधिरे समुद्रे न श्रवस्यवः ॥ ३ ॥
यो ये ते प्र यामेषु युञ्जते मनो दानाय सूरयः । अत्राह तत्कण्व एषां कण्व-
यो नाम गृणाति नृणाम् ॥ ४ ॥ आ घा योषेव सूनर्युषा याति प्रभुञ्जती । ज-

रयन्ती वृजनं पृथ्वीयत् उत्पातयति पक्षिणः ॥ ५ ॥ ३ ॥ वि या सृजति स
व्यर्थिनः पदं न वेत्योदती । वयो न किंष्टे पप्तिवांसं आसते व्युष्टौ वाजिनी
॥ ६ ॥ एषायुक्त परावतः सूर्यस्योदयनादधि । शतं रथैभिः सुभगोषा
वि यात्यभि मानुषान् ॥ ७ ॥ विश्वमस्या नानाम चक्षसे जगज्ज्योतिष्कृण
सूनरी । अप द्वेषो मघोनी दुहिता दिव उषा उच्छदप सिधः ॥ ८ ॥ उष
भाहि भानुना चन्द्रेण दुहितर्दिवः । आवहन्ती भूर्यस्मभ्यं सौभगं व्युच्छन्ती
विष्टिषु ॥ ९ ॥ विश्वस्य हि प्राणानं जीवनं त्वे वि यदुच्छसि सूनरि । सा नो
थेन बृहता विभावरि श्रुधि चित्रामघे हवम् ॥ १० ॥ ४ ॥ उषो वाजं हि वस्व
श्चित्रो मानुषे जने । तेना वह सुकृतो अध्वरा उप ये त्वा गृणन्ति वन्हयः ॥ ११ ॥
विश्वान्देवा आ वह सोमपीतयेऽन्तरिक्षादुषस्त्वम् । सास्मासु धा गोमदश्वावदुक्
१मुषो वाजं सुवीर्यम् ॥ १२ ॥ यस्या रुशन्तो अर्चयः प्रति भद्रा अदक्षत । सा
राये विश्ववारं सुपेशसमुषा ददातु सुगम्यम् ॥ १३ ॥ ये चिद्धि त्वामृषयः पूर्वं
तये जुहूरेऽवसे महि । सा नः स्तोमा अभि गृणीहि राधसोषः शुक्रेण शोनि
॥ १४ ॥ उषो यदद्य भानुना वि द्वारावृणवो दिवः । प्र नो यच्छतादवृकं
छर्दिः प्र देवि गोमतीरिषः ॥ १५ ॥ सं नो राया बृहता विश्वपेशसा मिमि
समिळाभिरा । सं द्युम्नेन विश्वतुरोषो महि सं वाजैर्वाजिनीवति ॥ १५ ॥

॥ ४६ ॥ १—४ प्रस्कण्वः काण्व ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ निचृदनुष्टुप् छन्दः
गान्धारः स्वरः ॥

॥ ४६ ॥ उषो भद्रेभिरा गहि दिवश्चिद्रोचनादधि । वहन्त्वरुणप्सव
त्वा सोमिनो गृहम् ॥ १ ॥ सुपेशसं सुखं रथं यमध्यस्था उषस्त्वम् । तेना स
वसं जने प्रावाद्य दुहितर्दिवः ॥ २ ॥ वयश्चित्ते पतत्रिणो द्विपच्चतुष्पदर्जुनि ।
प्रारभृतूरनु दिवो अन्तेभ्यस्परि ॥ ३ ॥ व्युच्छन्ती हि रश्मिभिर्विश्वमाभासि
चनम् । तां त्वामृषवसूयवो गीभिः कणा अहूषत ॥ ४ ॥ ६ ॥

॥ ५० ॥ १—१३ प्रस्कण्वः काण्व ऋषिः ॥ सूर्यो देवता ॥ छन्दः—
६ निचृद्गायत्री । २, ४, ८, ९ पिपीलिकामध्या निचृद्गायत्री । ३ गायत्री
यवमध्या विराड्गायत्री । ७ विराड्गायत्री १०, ११ निचृदनुष्टुप् । १२,
अनुष्टुप् ॥ स्वरः—१—६ षड्जः १०—१३ गान्धारः ॥

॥ ५० ॥ उडु त्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः । दृशे विश्वाय सूर्यम् ।

य त्वे तायवो यथा नक्षत्रा यन्त्यकुभिः । सूराय विश्वचक्षसे ॥ २ ॥ अदृश्र-
य केतवो वि रश्मयो जनाँ अनु । भार्जन्तो अग्नयो यथा ॥ ३ ॥ तरणिर्विश्व-
तो ज्योतिष्कृदसि सूर्य । विश्वमा भासि रोचनम् ॥ ४ ॥ प्रत्यङ् देवानां विशः
यङ्ङुदैषि मानुषान् । प्रत्यङ् विश्वं स्वर्दशे ॥ ५ ॥ ७ ॥ येना पावक चक्षसा भु-
यन्तं जनाँ अनु । त्वं वरुण पश्यसि ॥ ६ ॥ वि द्यामेषि रजस्पृथ्वहा मिमानो
कुभिः । पश्यञ्जन्मानि सूर्य ॥ ७ ॥ सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य ।
चिष्केशं विचक्षण ॥ ८ ॥ अयुक्त सप्त शुन्ध्युवः सूर्यो रथस्य नृपत्यः । ताभि-
ति स्वयुक्तिभिः ॥ ९ ॥ उद्वयं तमसस्परि ज्योतिष्पश्यन्त उत्तरम् । देवं देवत्रा
ममन्म ज्योतिरुत्तमम् ॥ १० ॥ उद्यन्नद्य मित्रमह आरोहन्नुत्तरां दिवम् । हृद्रोगं
सूर्य हरिमाणं च नाशय ॥ ११ ॥ शुकैषु मे हरिमाणं रोपणाकासु दध्मसि ।
हो हरिद्रवेषु मे हरिमाणं नि दध्मसि ॥ १२ ॥ उदगादयमादित्यो विश्वेन स-
ह । द्विषन्तं मह्यं रन्धयन्मो अहं द्विषते रथम् ॥ १३ ॥ ८ ॥ ६ ॥

॥ ५१ ॥ १—१५ सव्य आङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—
१, १० जागती । २, ५, ८ विराड् जगती । ११—१३ निचृज्जगती ३,
भुरिक् त्रिष्टुप् ६, ७ त्रिष्टुप् १४, १५ विराट् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, २, ६,
५, ११—१३, ८ निषादः । ३, ४, ६, ७, १४, १५ धैवतः स्वरः ॥

॥ ५१ ॥ अभि त्यं मेषं पुरुहूतमृगमिमिन्द्रं गीर्भिर्मदता वस्वो अणवम् । य-
द्यावो न विचरन्ति मानुषा भुजे मंहिष्ठमभि विप्रमर्चत ॥ १ ॥ अभीमवन्वन्तस्व-
ष्टिमृतयोऽन्तरिक्षां तविषीभिरावृतम् । इन्द्रं दक्षास ऋभवो मदच्युतं शत-
जवनी सूनृतारुहत् ॥ २ ॥ त्वं गोत्रमङ्गिरोभ्योऽवृणोरपोतात्रये शतदुरेषु
गुवित् । ससेन चिद्धिमदायावहो वस्त्राजावद्रि वावसानस्य नृतयन् ॥ ३ ॥
पामपिधानावृणोरपाधारयः पर्वते दानुमद्वसु । वृत्रं यदिन्द्र शवसावधीरहिमा-
सूर्य दिव्यारोहयो दृशे ॥ ४ ॥ त्वं मायाभिरप मायिनोऽधमः स्वधाभिर्ये
थे शुप्तावजुह्वत । त्वं पिप्रौर्नृमणः प्रारुजः पुरः प्र ऋजिश्वानं दस्युहृत्येष्वाविथ
॥ ५ ॥ त्वं कुत्सं शुष्णाहृत्येष्वाविथारन्धयोऽतिथिग्वाय शम्बरम् । महान्तं
दर्बुदं नि क्रमीः पदा सनादेव दस्युहृत्याय जज्ञिषे ॥ ६ ॥ त्वे विश्वा तविषी
पृग्णिता तव राधः सोमणीथाय हर्षते । तव वज्रश्विकिते बाह्वोर्हितो वृश्वा श-
व विश्वानि वृष्ण्या ॥ ७ ॥ वि जानीह्यार्यान् ये च दस्यवो बर्हिष्मते रन्ध्या
सदवतान् । शाकी भव यजमानस्य चोदिता विश्वेत्ता ते सधमादेषु चाकन

॥ ८ ॥ अनुव्रताय रन्धयन्नपव्रतानाभूभिरिन्द्रः श्रथयन्ननाभुवः । वृद्धस्य चित्तो
तो घामिनक्षतः स्तवानो वम्रो वि जघान संदिहः ॥ ९ ॥ तन्नद्यत्त उशना
हसा सहो वि रोदसी मज्मना बाधते शवः । आ त्वा वातस्य नृमणो म
आ पूर्यमाणमवहन्नभि श्रवः ॥ १० ॥ १० ॥ मन्दिष्ट यदुशने काव्ये सचाँ
चङ्कू वङ्कुतरार्धि तिष्ठति । उग्रो ययि निरुपः स्रोतसासृज्जि शुष्णस्य दं
ऐरयत्पुरः ॥ ११ ॥ आ स्मा रथं वृषपाणेषु तिष्ठसि शार्यातस्य प्रभृता ये
न्दसे । इन्द्र यथा सुतसोमेषु चाकनोऽनुवाणं श्लोकमा रोहसे दिवि ॥ १२ ॥
अददा अभौ महते वचस्यैव कक्षीवते वृचयामिन्द्र सुन्वते । मेनाभवो वृषण
सुक्रतो विश्वेत्ता ते सर्वनेषु प्रवाच्या ॥ १३ ॥ इन्द्रो अश्रायि सुध्यो निरे
जेषु स्तोमो दुर्यो न यूपः । अश्वयुर्गव्यू रथयुर्वसूयुरिन्द्र इद्रायः क्षयति प्र
॥ १४ ॥ इदं नमो वृषभाय स्वराजे सत्यशुष्माय तवसेऽवाचि । अस्मिन्नि
जने सर्ववीराः स्मत्सूरिभिस्तव शर्मन्तस्याम ॥ १५ ॥ ११ ॥

॥ ५२ ॥ १-१५ सव्य आङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-
भुरिक् त्रिष्टुप् । ७ त्रिष्टुप् । ६, १० स्वराद् त्रिष्टुप् । १२, १३, १५ निचृत् त्रि
२-४ निचृज्जगती । ५, १४ जगती । ६, ११ विराद् जगती ॥ स्वरः-१, ७
१०, १२, १३, १५ धैवतः । २-६, ११, १४, निषादः ॥

॥ ५२ ॥ त्वं सु मेघं महया स्वविदे शतं यस्य सुभ्वः साकमीरते ।
न वाजं हवनस्यदं रथमेन्द्रं ववृत्यामवसे सुवृत्तिभिः ॥ १ ॥ स पर्वतो न ध
ष्युतः सहस्रमूतिस्तविषीषु वावृधे । इन्द्रो यद्वृत्रमवधीन्नदीवृतमुब्जन्नणीसि
षाणो अन्धसा ॥ २ ॥ स हि दुरो दुरिषु वव्र ऊधनि चन्द्रबुधो मदवृद्धो मन
भिः । इन्द्रं तमहे स्वपस्यया धिया मर्हिष्ठरातिं स हि पप्रिरन्धसः ॥ ३ ॥ अ
पृणन्ति दिवि सन्नवर्हिषः समुद्रं न सुभ्वः स्वा अभिष्टयः । तं वृत्रहत्ये अनु तस
तयः शुष्मा इन्द्रमवाता अहुतप्सवः ॥ ४ ॥ अभि स्ववृष्टिं मदे अस्य युध्यतो रथ
प्रवणे संस्रुतयः । इन्द्रो यद्वज्री धृषमाणो अन्धसा भिनद्धलस्य परिधी रिवि
॥ ५ ॥ १२ ॥ परी घृणा चरति तित्विषे शवोऽपो वृत्वी रजसो बुधमाशयत् । वृ
यत्प्रवणे दुर्यभिश्वनो निजघन्थ हन्वोरिन्द्र तन्यतुम् ॥ ६ ॥ इदं न हि त्वा न्यृषन्
यो ब्रह्माणीन्द्र तव यानि वर्धना । त्वष्टा चित्ते युज्यं वावृधे शवस्ततत्त व
भिभूखोजसम् ॥ ७ ॥ जघन्वाँ उ हरिभिः संभृतक्रतुविन्द्र वृत्रं मनुषे गातुयन्न

। च्छथा बाहोर्वज्रमायसमधारयो दिव्या सूर्ये दृशे ॥ ८ ॥ बृहत्स्वश्चन्द्रममव-
 कथ्यमकृण्वत भियसा रोहणं दिवः । यन्मानुषप्रधना इन्द्रमूतयः स्वर्नृषाचो
 तोऽमदन्ननु ॥ ९ ॥ द्यौरिचदस्यामवाँ अहेः स्वनादयोयवीन्द्रियसा वज्र इन्द्र
 । वृत्रस्य यद्वद्वधानस्य रोदसी मदे सुतस्य शवसाभिन्नच्छिरः ॥ १० ॥ १३ ॥
 दन्विन्द्र पृथिवी दशभुजिरहानि विश्वा ततनन्त कृष्टयः । अत्राह ते मघवन्वि-
 सहो घामनु शवसा बर्हणा भुवत् ॥ ११ ॥ त्वमस्य पारे रजसो व्योमनः
 भूत्योजा अवसे धृषन्मनः । चकृषे भूमिं प्रतिमानमोजसोऽपः स्वः परिभूरेष्या
 वम् ॥ १२ ॥ त्वं भुवः प्रतिमानं पृथिव्या ऋष्ववीरस्य बृहत्तः पतिर्भूः । वि-
 माप्ता अन्तरिक्षं महित्वा सत्यमद्धा नकिरन्यस्त्वावान् ॥ १३ ॥ न यस्य घा-
 पृथिवी अनु व्यचो न सिन्धवो रजसो अन्तमानशुः । मोत स्ववृष्टिं मदे अस्य
 यत एको अन्यच्चकृषे विश्वमानुषकृ ॥ १४ ॥ आर्चन्नन्नं मरुतः सस्मिन्नाजौ
 श्वे देवासो अमदन्ननु त्वा । वृत्रस्य यद्वृष्टिमता वधेन नि त्वमिन्द्र प्रत्यानं
 यन्थ ॥ १५ ॥ १४ ॥

॥ ५३ ॥ १-११ सव्य आङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ३ नि-
 जगती । २ भुरिजगती । ४ जगती । ५, ७ विराड्जगती । ६, ८, ९ त्रिष्टुप् ।
 १० भुरिक् त्रिष्टुप् । ११ सतः पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-५, ७ निषादः ६, ८-१० धैवतः
 १ पञ्चमः ॥

॥ ५३ ॥ न्यूषु वाचं प्र महे भरामहे गिर इन्द्राय सदेने विवस्वतः । नू
 दि रत्नं ससतामिवाविदन्न दुष्टुतिर्दिविणोदेषु शस्यते ॥ १ ॥ दुरो अश्वस्य
 इन्द्र गोरसि दुरो यवस्य वसुन इनस्पतिः । शिञ्जानरः प्रदिवो अकामकर्शनः
 वा सखिभ्यस्तमिदं गृणीमसि ॥ २ ॥ शचीव इन्द्र पुरुकृद्युमत्तम् तवेदिदमभितथे-
 ते वसु । अतः संगृभ्याभिभूत आ भर मा स्वायतो जेतुः काममूनयीः ॥ ३ ॥
 भिद्युभिः सुमना एभिरिन्दुभिर्निरुन्धानो अमतिं गोभिरश्विना । इन्द्रेण दस्युं
 यन्त इन्दुभिर्युतद्वेषसः समिषा रभेमहि ॥ ४ ॥ समिन्द्र राया समिषा रभेमहि
 वाजैभिः पुरुश्चन्द्रैरभिद्युभिः । सं देव्या प्रमत्या वीरशुष्मया गोअप्रयाश्वा-
 या रभेमहि ॥ ५ ॥ १५ ॥ ते स्वा मदा अमदन्तानि वृष्ण्या ते सोमासो वृत्र-
 येषु सत्पते । यत्कारवे दशं वृत्राण्यप्रति बर्हिष्मते नि सहस्राणि बर्हयः ॥ ६ ॥
 ता युधमुप घेदैषि धृष्ण्या पुरा पुरं समिदं हंस्योजसा । नम्या यदिन्द्र सरुया

परावर्ति निबर्हयो नमुचि नाम मायिनम् ॥ ७ ॥ त्वं करञ्जमुत पर्णयं वर्ध
जिष्ठयातिथिग्वस्य वर्तनी । त्वं शता वङ्गदस्याभिनत्पुरोऽनानुदः परिपूता
जिर्वना ॥ ८ ॥ त्वमेताञ्जनराज्ञो द्विर्दशावन्धुना सुश्रवसोपजग्मुषः । षष्टि स
नवति नव श्रुतो नि चक्रेण रथ्या दुष्पदावृणक् ॥ ९ ॥ त्वमाविथ सुश्रवस
वोतिभिस्तव त्रामभिरिन्द्र तूर्वयाणम् । त्वमस्मै कुत्समतिथिग्वमायुं महे राज्ञे
अरन्धनायः ॥ १० ॥ य उदचीन्द्र देवगोपाः सखायस्ते शिवतमा असीम ।
स्तौषाम त्वया सुवीरा द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ॥ ११ ॥ १६ ॥

॥ ५४ ॥ १-११ सव्य आङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—
४, १० विराड्जगती । २, ३, ५ निचृज्जगती । ७ जगती । ६ विरादत्रिष्टु
८, ९, ११ निचृत्त्रिष्टुप् । स्वरः-१-५, १०, ७ निषादः । ६, ८, ९, ११ धैवत

॥ ५४ ॥ मा नो अस्मिन्मघवन्पृत्स्वंहसि नहि ते अन्तः शर्वसः परीणा
अक्रन्दयो नद्योरोरुवद्वना कथा न ज्ञोणीभियसा समारत ॥ १ ॥ अर्चा श
शाकिने शचीवते शृण्वन्तमिन्द्रं महयन्नभि पुहि । यो धृष्णुना शर्वसा रोदसी
वृषा वृषत्वा वृषभो न्यृज्जते ॥ २ ॥ अर्चा दिवे बृहते शण्यं वचः स्वत्तत्र
धृषतो धृषन्मनः । बृहच्छ्रवा असुरो बर्हणा कृतः पुरो हरिभ्यां वृषभो रथो
॥ ३ ॥ त्वं दिवो बृहतः सानु कोपयोऽव त्मना धृषता शर्वरं भिनत् । यन्मायिन
न्दिनो मन्दिना धृषच्छिता गर्भस्तिमशनिं पृतन्यसि ॥ ४ ॥ नि यद्वृणाक्षि श
नस्य मूर्धनि शुष्णस्य चिद्वन्दिनोरोरुवद्वना । प्राचीनेन मनसा बर्हणावता य
चित्कृणवः कस्त्वा परि ॥ ५ ॥ १७ ॥ त्वमाविथ नर्यं तुर्वशं यदु त्वं तुर्वीति
य्यं शतक्रतो । त्वं रथमेतशं कृत्वये धने त्वं पुरो नवति दम्भयो नव ॥ ६
या राजा सत्पतिः शूशुवज्जनो रातहव्यः प्रति यः शासमिन्वति । उक्था व
अभिगृणाति राधसा दानुरस्मा उपरा पिन्वते दिवः ॥ ७ ॥ असमं जत्रमसमा म
प्रसोमपा अपसा सन्तु नेमे । ये त इन्द्र ददुषो वर्धयन्ति महि जत्रं स्थविरं वृष्ण
॥ ८ ॥ तुभ्येदेते बहुला अद्रिदुग्धाश्चमूषदश्चमसा इन्द्रपानाः । व्यश्नुहि तर्पया
ममेषामथा मनो वसुदेयाय कृषु ॥ ९ ॥ अपामतिष्ठद्वरुणाद्वरं तमोऽन्तर्वृत्रस्य
रेषु पर्वतः । अभीमिन्द्रो नद्यो वविणा हिता विश्वा अनुष्ठाः प्रवणेषु जिघ्रत ॥
स शेवृधमधि धा द्युम्नमस्मे महि जत्रं जनाषालिन्द्र तव्यम् । रक्षा च नो मघोनः
सुरीनाये च नः स्वपत्या इषे धा ॥ ११ ॥ १८ ॥

१ । अ० ४ । व० २१] ३५ [म० १ । अ० १० । सू० ५६ ।

॥ ५५ ॥ १-८ सव्य आङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ४ ज
॥ २, ५-७ निचृज्जगती । ३, ८ विराड्जगती ॥ १—८ निषादः स्वरः ॥
॥ ५५ ॥ दिवश्चिदस्य वरिमा विपप्रथ इन्द्रं न मद्वा पृथिवी च न प्रति । भीमस्तु-
माञ्चर्षणिभ्य आतपः शिशीते वज्रं तेजसे न वंसगः ॥ १ ॥ सो अर्णवो न
समुद्रियः प्रति गृभ्णाति विश्रिता वरीमभिः । इन्द्रः सोमस्य पीतये वृषायते
तात्स युध्म ओजसा पनस्यते ॥ २ ॥ त्वं तमिन्द्र पर्वतं न भोजसे महो नृम्णस्य
णामिरज्यसि । प्र वीर्येण देवताति चेकिते विश्वस्मा उग्रः कर्मणे पुरोहितः ॥ ३ ॥
इदने नमस्युभिर्वचस्यते चारु जनैषु प्रब्रुवाण इन्द्रियम् । वृषा छन्दुर्भवति हर्यतो
क्षेमैण धेनौ मधवा यदिन्वति ॥ ४ ॥ स इन्महानि समिधानि मज्मना कृणोति
म ओजसा जनैभ्यः । अधा च न श्रद्धयति त्विषीमत इन्द्राय वज्रं निघनिघ्नते
म् ॥ ५ ॥ १६ ॥ स हि श्रवस्युः सदनानि कृत्रिमा चमया वृधान ओजसा
ताशयन् । ज्योतीषि कृणवन्नवृकाणि यज्यवेऽव सुकतुः सतवा अपः सृजत् ॥ ६ ॥
माय मनः सोमपावन्नस्तु तेऽर्वाञ्चा हरी वन्दनश्रुदा कृधि । यमिष्ठासः सा-
यो य इन्द्र ते न त्वा केता आ दभ्नुवन्ति भूणीयः ॥ ७ ॥ अप्रक्षितं वसु बि-
र्ष हस्तयोरषाळं सहस्तन्वि श्रुतो दधे । आवृतासोऽवृतासो न कर्तृभिस्तनूषु
कतव इन्द्र भूरयः ॥ ८ ॥ २० ॥

॥ ५६ ॥ १-६ सव्य आङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ३,
निचृज्जगती । २ जगती । ५ त्रिष्टुप् । ६ भुरिक् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१-४
षादः । ५, ६ धैवतः ॥

॥ ५६ ॥ एष प्र पूर्वीरव तस्य चन्निषोऽत्यो न योषामुदयस्त भुर्वणिः ।
महे पाययते हिरण्ययं रथमावृत्या हरियोगमृभ्वसम् ॥ १ ॥ तं गूर्तयो ने-
षः परीणसः समुद्रं न संचरणे सनिष्यवः । प्रति दत्तस्य विदथस्य नू सहो
रे न वेना अर्धि रोह तेजसा ॥ २ ॥ स तुर्वणिर्महाँ अरेणु पौंस्ये गिरेर्भृष्टिर्न
जते तुजा शर्वः । येन शुष्णं मायिनमायसो मदे दुध आभूषु रामयन्नि दाम-
॥ ३ ॥ देवी यद्वि तविषी त्वावृथोतय इन्द्रं सिषक्त्यषमं न सूर्यः । यो धृ-
ना शर्वसा बाधते तम इयति रेणुं बृहदह्रिष्वणिः ॥ ४ ॥ वि यत्तिरो धरु-
च्युतं रजोऽतिष्ठिपो दिव आतासु बर्हणा । स्वमीळहे यन्मद इन्द्र हर्ष्याह-
नं निरुपामौब्जो अर्णवम् ॥ ५ ॥ त्वं दिवो धरुणं धिष ओजसा पृथिव्या इन्द्र

सर्दनेषु माहिनः । त्वं सुतस्य मदे अरिणा अपो वि वृत्रस्य समया पाण्यास
॥ ६ ॥ २१ ॥

॥ ५७ ॥ १-६ सव्य आङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१,
४ जगती । ३ विराट् । ६ निचृज्जगती । ५ भुरिक् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-
६ निषादः । ५ मध्यमः ॥

॥ ५७ ॥ प्र मंहिष्ठाय बृहते बृहद्रे सत्यशुष्माय तवसे मतिं भरे । अ
मिव प्रवणो यस्य दुर्धरं राधो विश्वायु शर्वसे अपावृतम् ॥ १ ॥ अध ते वि
मनु हासदिष्ट्य आपो निम्नेव सर्वना हविष्मतः । यत्पर्वते न समशीत हर्वत
न्द्रस्य वज्रः शनयिता हिरण्ययः ॥ २ ॥ अस्मै भीमाय नमसा समध्वर उषे
शुभ्र आ भरा पनीयसे । यस्य धाम शर्वसे नामेन्द्रियं ज्योतिरकारि हरितो
यसे ॥ ३ ॥ इमे त इन्द्र ते वयं पुरुषुत ये त्वारभ्य चरामसि प्रभूवसो ।
त्वदन्यो गिर्वणो गिरः सघत्सोणीरिव प्रति नो हर्य तद्वचः ॥ ४ ॥ भूरि त
वीर्यं तव स्मस्यस्य स्तोतुर्मघवन्काममा पूण । अनु ते द्यौर्बृहती वीर्यं मम इ
ते पृथिवी नेम ओजसे ॥ ५ ॥ त्वं तमिन्द्र पर्वतं महामुरुं वज्रेण वज्रिन्पर्व
कर्तिथ । अवासृजो मिष्टताः सर्तवा अपः सत्रा विश्वं दधिषे केवलं सहः ॥
२२ ॥ १० ॥

॥ ५८ ॥ १-६ नोधा गौतम ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ५ जग
२ विराट् जगती । ४ निचृज्जगती । ३ त्रिष्टुप् । ६, ७, ८ निचृत् त्रिष्टुप् । ८
राट् त्रिष्टुप् । स्वरः-१, ५, २, ४ निषादः । ३, ६-८ धैवतः ॥

॥ ५८ ॥ नू चित्सहोजा अमृतो नि तुन्दते होता यदूतो अभवद्विवस्वत
वि सार्धिष्ठेभिः पृथिभी रजो मम आ देवताता हविषा विवासति ॥ १ ॥
स्वमन्नं युवमानो अजरस्तृप्विष्यन्नतसेषु तिष्ठति । अत्यो न पृष्ठं प्रुषितस्य रो
दिवो न सानु स्तनयन्नचिक्रदत् ॥ २ ॥ क्राणा रुद्रेभिर्वसुभिः पुरोहितो होता
षत्तो रयिषाळमर्त्यः । रथो न विरुवृज्जसान आयुषु व्यानुषग्वार्या देव ऋण
॥ ३ ॥ वि वातजुतो अतसेषु तिष्ठते वृथा जुहूभिः सृण्यां तुविषुणिः । तृषु
दग्ने वनिनो वृषायसे कृष्णां त एम रुशदूर्मे अजर ॥ ४ ॥ तपुर्जम्भो वन आ
तचोदितो यूथे न साह्यो अयं वाति वंसगः । अभिव्रजन्नक्षितं पाजसा रजः स
तुश्चरथं भयते पतत्रिणः ॥ ५ ॥ २३ ॥ दधुष्ट्वा भृगवो मानुषेषु रयिं न

१ । अ० ४ । व० २६] ३७ [म० १ । अ० ११ । सू० ६० ।

वं जनेभ्यः । होतारमग्ने अतिथिं वरेण्यं मित्रं न शेवं दिव्याय जन्मने ॥ ६ ॥
रं सप्त जुहोयजिष्ठं यं वाघतो वृणते अघ्वरेषु । अग्निं विश्वेषामरतिं व-
सपर्यामि प्रयसा यामि रत्नम् ॥ ७ ॥ अर्च्छिद्रा सूनो सहसो नो अद्य स्तो-
यो मित्रमहः शर्म यच्छ । अग्ने गृणन्तमंहस उरुष्योजो नपात्पूर्भिरायसीभिः
॥ भवा वरूथं गृणते विभावो भवा मघवन्मघवद्भ्यः शर्म । उरुष्याग्ने अंहसो
न्तं प्रातर्मक्षु धियावसुर्जगम्यात् ॥ ६ ॥ २४ ॥

॥ ५६ ॥ १-७ नोधा गौतम ऋषिः ॥ अग्निर्वैश्वानरो देवता ॥ छन्दः- १ नि-
त्रिष्टुप् । २, ४ विराद् त्रिष्टुप् । ५-७ त्रिष्टुप् । ३ पङ्क्तिः ॥ स्वरः- १,
४, ५-७ धैवतः । ३ पञ्चमः ॥

॥ ५६ ॥ वया इदग्ने अग्नयस्ते अन्ये त्वे विश्वे अमृता मादयन्ते । वैश्वानर-
भिरसि जित्तीनां स्थूणेव जना उपमिद्ययन्थ ॥ १ ॥ मूर्धा दिवो नाभिरग्निः
व्या अथाभवदरती रोदस्योः । तं त्वा देवासोऽजनयन्त देवं वैश्वानर ज्यो-
देदार्याय ॥ २ ॥ आ सूर्ये न रश्मयो ध्रुवासो वैश्वानरे दधिरेऽग्ना वसूनि ।
पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु या मानुषेषुसि तस्य राजा ॥ ३ ॥ बृहती इव सूनवे रोदसी
होता मनुष्योऽन दत्तः । सर्वते सत्यशुष्माय पूर्वी वैश्वानराय नृतमाय
ः ॥ ४ ॥ दिवश्चित्ते बृहतो जातवेदो वैश्वानर प्र रिरिचे महित्वम् । राजा कृ-
णामसि मानुषीणां युधा देवेभ्यो वरिवश्चकर्थ ॥ ५ ॥ प्र नू महित्वं वृषभस्य
यं पूर्वो वृत्रहणं सचन्ते । वैश्वानरो दस्युमग्निर्जघन्वा अधूनोत्काष्ठा अव-
रं भेत् ॥ ६ ॥ वैश्वानरो महिम्ना विश्वकृष्टिर्भरद्वाजेषु यजतो विभावा ।
वनेये शतिनीभिरग्निः पुरुणीथे जरते सूनृतावान् ॥ ७ ॥ २५ ॥

॥ ६० ॥ १-५ नोधा गौतम ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः- १ विराद्
ष्टुप् । ३, ५ त्रिष्टुप् । २, ४ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः- १, ३, ५ धैवतः । २,
पञ्चमः ॥

॥ ६० ॥ बर्हिं यशसं विदथस्य केतुं सुप्राप्यं दूतं सद्योऽर्थम् । द्विजन्मानं
मिव प्रशस्तं रातिं भरद्गवे मातरिश्वा ॥ १ ॥ अस्य शासुरुभयासः सचन्ते
ष्मन्त उशिजो ये च मर्ताः । दिवश्चित्पूर्वो न्यसादि होतापृच्छयो विशपति-
वेधाः ॥ २ ॥ तं नव्यसी हृद् आ जायमानमस्मत्सुक्तीर्तिर्मधुजिह्वमश्याः ।

यमृत्विजो वृजते मानुषासः प्रयस्वन्त आयवो जीजनन्त ॥ ३ ॥ उशिकप
वसुमानुषेषु वरेण्यो होताधायि विक्षु । दमूना गृहपतिर्दम आँ अग्निर्भुवद्रि
रयीणाम् ॥ ४ ॥ तं त्वा वयं पतिमग्ने रयीणां प्र शंसामो मतिभिर्गोतम
आशुं न वाजम्भरं मर्जयन्तः प्रातर्मन्त्रं धियावसुर्जगम्यात् ॥ ५ ॥ २६ ॥

॥ ६१ ॥ १-१६ नोधा गौतम ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—
१४, १६ विराद् त्रिष्टुप् । २, ७, ६, निचृत् त्रिष्टुप् । ३, ४, ६, ८, १०
पङ्क्तिः । ५, १५ विराद् पङ्क्तिः । ११ भुरिक् पङ्क्तिः । १३ निचृत्पङ्क्तिः । स्वर
१, १४, १६, २, ७, ६ धैवतः । ३-६, ८, १०-१३, १५ पञ्चमः ॥

॥ ६१ ॥ अस्मा इदु प्र तवसे तुराय प्रयो न हर्मिं स्तोमं माहिनाय । अ
षमायाधिगव ओहमिन्द्राय ब्रह्माणि राततमा ॥ १ ॥ अस्मा इदु प्रय इव
मि भराभ्याङ्गूषं बाधे सुवृक्ति । इन्द्राय हृदा मनसा मनीषा प्रत्नाय पत्ये
मर्जयन्त ॥ २ ॥ अस्मा इदु त्यमुपमं स्वर्षा भराभ्याङ्गूषमास्येन । मंहिष्ठम
क्तिभिर्मतीनां सुवृक्तिभिः सूरिं वावृधध्यै ॥ ३ ॥ अस्मा इदु स्तोमं सं हि
रथं न तष्टेव तत्तिनाय । मिरश्च गिर्वाहसे सुवृक्तीन्द्राय विश्वमिन्वं मे
॥ ४ ॥ अस्मा इदु सप्तिमिव श्रवस्येन्द्रायार्कं जुह्वांसमञ्जे । वीरं दानौकसं व
पुरां गूर्तश्रवसं दर्माणाम् ॥ ५ ॥ २७ ॥ अस्मा इदु त्वष्टा तक्षद्वज्रं स्व
स्वर्यैरणाय । वृत्रस्य चिद्धिदद्येन मर्मं तुजन्नीशानस्तुजता कियेधाः ॥ ६
स्येदु मातुः सर्वनेषु सद्यो महः पितुं पपिवाञ्चार्वन्ना । मुषायद्विष्णुः पचतं
यान्विध्यद्वराहं तिरो अद्रिमस्ता ॥ ७ ॥ अस्मा इदु माश्चिद्देवपत्नीरिन्द्राय
हिहत्य ऊवुः । परि द्यावापृथिवी जम्भ उर्वी नास्य ते महिमानं परि हृः ॥
अस्येदेव प्र रिरिचे महित्वं दिवस्पृथिव्याः पर्यन्तरिंक्षात् । स्वराळिन्द्रो दम
विश्वगूर्तः स्वरिरमत्रो ववत्ते रणाय ॥ ८ ॥ अस्येदेव शवसा शुषन्तं वि वृश्चद्व
वृत्रमिन्द्रः । गा न ब्राणा अवनीरमुश्चद्वभि श्रवो दावने सचेताः ॥ १० ॥ २
अस्येदु त्वेषसा रन्त सिन्धवः परि यद्वज्रेण सीमयच्छत् । ईशानकृद्वाशुषे दश
न्तुर्वीतये गाधं तुर्वणिः कः ॥ ११ ॥ अस्मा इदु प्र भरा तूतुजानो वृत्राय व
शानः कियेधाः । गोर्न पर्व वि रंदा तिरश्चेप्यन्नणीस्यपां चरध्यै ॥ १२ ॥ अस्ये
ब्रूहि पूर्व्याणि तुरस्य कर्माणि नव्य उक्थैः । युधे यदिष्णान आयुधान्यृधायम
निरिणाति शत्रून् ॥ १३ ॥ अस्येदु भिया गिरयश्च दृळ्हा द्यावा च भूमा जनुषस्तु

वेनस्य जोगुवान ओणि सद्यो भुवद्दीर्योव नोधाः ॥ १४ ॥ अस्मा इदु
नु दाट्येषामेको यद्वे भूरेरीशानः । प्रैतशं सूर्ये पस्पृधानं सौवश्ये सुष्विमा
न्द्रः ॥ १५ ॥ एवा ते हारियोजना सुवृक्तीन्द्र ब्रह्माणि गोतमासो अक्रन् ।
विश्वपेशसंधियै धाः प्रातर्मन्त्रु धियावसुर्जगम्यात् ॥ १६ ॥ २६ ॥ ४ ॥

॥ ६२ ॥ १ — १३ नोधा गौतम ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः — १, ४,
विराढार्षी त्रिष्टुप् । २, ५, ६ निचृदार्षी त्रिष्टुप् । १० — १३ आर्षी त्रिष्टुप् ।
७, ८ भुरिगार्षी पङ्क्तिः । स्वरः — १, २, ४ — ६, ६ — १३ धैवतः । ३,
८ पञ्चमः ॥

॥ ६२ ॥ प्र मन्महे शवसानाय शूषमाण्गूषं गिर्विणसे अङ्गिरस्वत् । सुवृ-
भिः स्तुवत ऋग्मियायार्चामार्कं नरे विश्रुताय ॥ १ ॥ प्र वो महे महि नमो भ-
माण्गूष्यं शवसानाय साम । येना नः पूर्वे पितरः पदज्ञा अचिन्तो अङ्गिरसो गा
न्दन् ॥ २ ॥ इन्द्रस्याङ्गिरसां चेशौ विदत्सरमा तनयाय धासिम् । बृहस्पतिभि-
र्दे विदद्वाः समुस्त्रियाभिर्वावशन्त नरः ॥ ३ ॥ स सुष्टुभा स स्तुभा सप्त विप्रैः
णाङ्गि स्वयो नवगवैः । सरण्युभिः फलिगमिन्द्र शक्र बलं रवेण दरयो द-
ः ॥ ४ ॥ गृणानो अङ्गिरोभिर्दस्म वि वरुषसा सूर्येण गोभिरन्धः । वि भूम्या
थय इन्द्र सानु विवो रज उपरमस्तभायः ॥ ५ ॥ १ ॥ तदु प्रयत्नतममस्य कर्म
स्य चारुतममस्ति दंसः । उपह्वरे यदुपरा अपिन्वन्मध्वर्णसो नद्य १ अतस्तः
॥ द्विता वि ववे सनजा सनीळे अयास्यः स्तवमानेरिरकैः । भगो न मेने
व्योमन्नधारयद्रोदसी सुदंसाः ॥ ७ ॥ सनादिवं परि भूमा विरूपे पुनर्भुवा
ी स्वेभिरेवैः । कृष्णोभिर्कोषा रुशद्भिर्वपुभिरा चरतो अन्यान्या ॥ ८ ॥ स-
सख्यं स्वपस्यमानः सूनुर्दाधार शवसा सुदंसाः । आमासु चिदधिषे पक्म-
पर्यः कृष्णासु रुशद्रोहिणीषु ॥ ९ ॥ सनात्सनीळा अवनीरवाता व्रता रक्षन्ते
ताः सहोभिः । पुरु सहस्रा जनयो न पत्नीर्दुवस्यन्ति स्वसारो अह्याणम् ॥ १० ॥
॥ सनायुवो नमसा नव्यो अर्कैर्वसूयवो मतयो दस्म दद्रुः । पतिं न पत्नीरु-
रुशन्तं स्पृशन्ति त्वा शवसावन्मनीषाः ॥ ११ ॥ सनादेव तव रायो गभस्तौ
गीयन्ते नोप दस्यन्ति दस्म । द्युमाँ असि क्रतुमाँ इन्द्र धीरः शिक्ता शचीव-
नः शचीभिः ॥ १२ ॥ सनायते गोतम इन्द्र नव्यमतक्षद्वा हरियोजनाय ।
थाय नः शवसान नोधाः प्रातर्मन्त्रु धियावसुर्जगम्यात् ॥ १३ ॥ ३ ॥

॥ ६३ ॥ १—६ नोधा गौतम ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, भुरिगार्षी पङ्क्तिः । ३ विराद् पङ्क्तिः । २, ४ विराद् त्रिष्टुप् । ५ भुरि जगती । ६ स्वराडाशी बृहती ॥ स्वरः—१, ७—६, ३ पञ्चमः । २, ४ तः ५ निषादः । ६ मध्यमः ॥

॥ ६३ ॥ त्वं महौ इन्द्र यो ह शुष्मैर्द्यावा जज्ञानः पृथिवी अमेधाः । यद्ध ते गिरयश्चिदभ्वा भिया हृळ्हासः किरणा नैजन् ॥ १ ॥ आ यद्धरी इन्द्र विव्रता वे वज्रं जरिता बाहोर्धात् । येनाविहर्यतक्रतो अमित्रान्पुर इष्णासि पुरुहूत पूर्वीः ॥ त्वं सत्य इन्द्र धृष्णुरेतान्त्वमृभुक्षा नर्यस्त्वं षाद् । त्वं शुष्णं वृजने पृक्ष अ यूने कुत्साय द्युमते सचाहन् ॥ ३ ॥ त्वं ह त्यदिन्द्र चोदीः सखा वृत्रं य नृषकर्मनुभ्नाः । यद्ध शूर वृषमणः पराचैर्वि दस्यूर्योनावकृतो वृथाषाद् ॥ त्वं ह त्यदिन्द्रारिषण्यन्दृळ्हस्य चिन्मर्तानामजुष्टौ । व्यस्मदा काष्ठा अर्व धनेव वज्रिञ्छथिह्यमित्रान् ॥ ५ ॥ ४ ॥ त्वां ह त्यदिन्द्रार्णसातौ स्वर्मीळ आजा हवन्ते । तव स्वधाव इयमा समर्य ऊतिर्वाजेष्वतसाय्या भूत् ॥ ६ ॥ ह त्यदिन्द्र सप्त युध्यन्पुरो वज्रिन्पुरुकुत्साय दर्दः । बर्हिर्न यत्सुदासे वृथा राजन्वरिवः पूरवे कः ॥ ७ ॥ त्वं त्यां न इन्द्र देव चित्रामिषमाणो न पीपय रिज्मन् । यया शूर प्रत्यस्मभ्यं यंसि त्मन्मूर्जं न विश्वध क्षरध्वै ॥ ८ ॥ रि त इन्द्र गोतमेभिर्ब्रह्माण्योक्ता नमसा हरिभ्याम् । सुपेशसं वाजमा भरा न तर्मन् धियावसुर्जगम्यात् ॥ ९ ॥ ५ ॥

॥ ६४ ॥ १—१५ नोधा गौतम ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ६ विराद् जगती । २, ३, ५, ७, १०—१३ निचृज्जगती । ८, १४ जगती निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—१४ निषादः । १५ धैवतः ॥

॥ ६४ ॥ वृष्णे शर्धाय सुमखाय वेधसे नोधः सुवृक्तिं प्र भरा मरुद् अपो न धीरो मनसा सुहस्त्यो गिरः समञ्जे विदथेष्वाभुवः ॥ १ ॥ ते दिव ऋष्वास उक्ष्णो रुद्रस्य मर्या असुरा अरेपसः । पावकासः शुचयः इव सत्वानो न द्रप्सिनो घोरवर्पसः ॥ २ ॥ युवानी रुद्रा अजरा अभोगधन वत्तुरधिगावः पर्वता इव । हृळ्हा चिद्विश्वा भुवनानि पार्थिवा प्र च्यावयन्ति व्यानि मज्मना ॥ ३ ॥ चित्रैरज्जिभिर्वपुषे व्यञ्जते वक्षःसु रुक्मां अधि शुभे । असेष्वेष्वां नि मिमृक्षुर्ऋष्टयः साकं जज्ञिरे स्वधया दिवो नरः ॥

पानकृतो धुनयो रिशादसो वातान्विद्युतस्तविषीभिरक्रत । दुहन्त्यूधर्दिव्यानि धू-
 यो भूमिं पिन्वन्ति पर्यसा परिज्रयः ॥ ५ ॥ ६ ॥ पिन्वन्त्यपो मरुतः सुदानवः
 घृतवद्विदयेष्वाभुवः । अत्यं न मिहे वि नयन्ति वाजिनमुत्सं दुहन्ति स्तनयन्तम-
 तम् ॥ ६ ॥ महिषासो मायिनश्चित्रभानवो गिरयो न स्वतवसो रघुष्यदः । मृगा
 हस्तिनः खादथा वना यदारुणीषु तविषीरयुग्धवम् ॥ ७ ॥ सिंहा इव नानदति
 तसः पिशा इव सुपिशो विश्ववेदसः । क्षपो जिन्वन्तः पृषतीभिर्ऋष्टिभिः समि-
 बाधः शवसाहिमन्यवः ॥ ८ ॥ रोदसी आ वदता गणश्रियो नृषाचः शूराः
 साहिमन्यवः । आ बन्धुरेष्वमतिर्नदर्शता विद्युन्न तस्थौ मरुतो रथेषु वः ॥ ९ ॥
 श्ववेदसो रयिभिः समोकसः संमिश्रतास्तविषीभिर्विरप्तिनः । अस्तार इषुं
 धेरे गर्भस्त्योरनंतशुष्मा वृषखादयो नरः ॥ १० ॥ ७ ॥ हिरण्ययेभिः पविभिः
 वृध उज्जिघ्रन्त आपथ्यो न पर्वतान् । मखा अयासः स्वसृतो ध्रुवच्युतो दुध्र-
 तो मरुतो आजहृष्टयः ॥ ११ ॥ घृषुं पावकं वनिनं विचर्षणिं रुद्रस्य सूनुं हवसा
 गामसि । रजस्तुरं तवसं मारुतं गणमृजीषिणं वृषणं सश्चत श्रिये ॥ १२ ॥ प्र
 स मर्तः शवसा जनां अति तस्थौ व ऊती मरुतो यमावत । अर्वज्जिर्वाजं भरते
 नृभिरापृच्छयं क्रतुमा क्षेति पुष्यति ॥ १३ ॥ चर्कृत्यं मरुतः पृत्सु दुष्टरं
 न्तं शुष्मं मघवत्सु धत्तन । धनस्पृतमुक्थ्यं विश्वचर्षणिं तोकं पुष्येम तनयं शतं
 माः ॥ १४ ॥ नू छिरं मरुतो वीरवन्तमृतीषाहं रयिमस्मासु धत्त । सहस्रिणं
 तेनं शूशुवांसं प्रातर्मत्तु धियावसुर्जगम्यात् ॥ १५ ॥ ८ ॥ ११ ॥

॥ ६५ ॥ १—५ पराशर ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ छन्दः—१—३, ५
 चृत्पङ्क्तिः । ४ विराद् पङ्क्तिः ॥ पञ्चमः स्वरः ॥

॥ ६५ ॥ पश्वा न त्रायुं गुहा चतन्तं नमो युजानं नमो वहन्तम् । सजोषा धीराः
 रनुं गमन्नुप त्वा सीदन्विश्वे यजत्राः ॥ १ ॥ ऋतस्य देवा अनु व्रता गुर्भुवत्प-
 ष्टिर्गौर्न भूम । वर्धन्तीमापः पन्वा सुशिश्विमृतस्य योना गर्भे सुजातम् ॥ २ ॥ पु-
 न् रणवा क्षितिर्न पृथ्वी गिरिर्न भुजम् क्षोदो न शंभु । अत्यो नाज्मन्तसर्गप्रतक्तः
 न्धुर्न क्षोदः क ई वराते ॥ ३ ॥ जामिः सिन्धूनां आतेव स्वस्त्रामिभ्यान्न राजा
 सान्यत्ति । यद्वातजूतो वना व्यस्थादग्निर्ह दाति रोमा पृथिव्याः ॥ ४ ॥ श्वसि-
 त्सु हंसो न सीदन् क्रत्वा चेतिष्ठो विशामुषर्भुत् । सोमो न वेधा ऋतप्रजातः
 शुर्न शिश्वा विभुर्दूरेभाः ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ६६ ॥ १—५ पराशरः शाक्त्य ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—
पङ्क्तिः । २ भुरिक् पङ्क्तिः । ३ निचृत्पङ्क्तिः । ४, ५ विराद् पङ्क्तिः ॥ पञ्चमः स्वरः

॥ ६६ ॥ रयिर्न चित्रा सूर्यो न संहगायुर्न प्राणो नित्यो न सूनुः । तक्
भूर्णिर्वना सिषक् पिप्लो न धेनुः शुचिर्विभावा ॥ १ ॥ दाधार क्षेमोको न स
यवो न पको जेता जनानाम् । ऋषिर्न स्तुम्बा विजु प्रशस्तो वाजी न प्रीतो
दधाति ॥ २ ॥ दुरोकशोचिः क्रतुर्न निसौ जायेव योनावरं विश्वस्मै । चित्रो
दध्राद् श्वेतो न विजु रथो न रुक्मी त्वेषः समत्सु ॥ ३ ॥ सेनेव सृष्टामं दधात्यस
विद्युत्त्वेषप्रतीका । यमो ह जातो यमो जनिष्वं जारः कनीनां प्रतिर्जनीनाम् ॥ ४ ॥
वध्वराथा वयं वसत्यास्तं न गावो नक्षन्त इद्धम् । सिन्धुर्न क्षोदः प्र नीचीरै
नवन्त गावः स्वर्दृशीके ॥ ५ ॥ १० ॥

॥ ६७ ॥ १—५ पराशरः शाक्त्य ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—
पङ्क्तिः । २ भुरिक् पङ्क्तिः । ३ निचृत्पङ्क्तिः । ४, ५ विराद् पङ्क्तिः ॥ पञ्चमः स्वरः

॥ ६७ ॥ वनेषु जायुर्मतेषु मित्रो वृणीते श्रुष्टिं राजेवाजुर्यम् । क्षेमो न स
क्रतुर्न भद्रो भुवत्स्वाधीर्होता हव्यवाद् ॥ १ ॥ हस्ते दधानो नृम्णा विश्वान्
देवान्धाहुहा निषीदन् । विदन्तीमत्र नरो धियन्धा हृदा यत्तष्टान्मन्त्रां अशंसन् ॥ २ ॥
अजो न क्षां दाधार पृथिवीं तस्तम्भ द्यां मन्त्रेभिः सत्यैः । प्रिया पदानि प
नि पाहि विश्वायुरग्ने गुहा गुहं गाः ॥ ३ ॥ य ई चिकेत गुहा भवन्तमा यः स
धारा मृतस्य । वि ये चृतन्त्यृता सपन्त आदिद्वसूनि प्र ववाचास्मै ॥ ४ ॥ वि
वीरुत्सु रोधन्महित्वोत प्रजा उत प्रसूष्वन्तः । चित्तिरपां दमे विश्वायुः सन्नैव
राः संमार्य चक्रुः ॥ ५ ॥ ११ ॥

॥ ६८ ॥ १—५ पराशरः शाक्त्य ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—
४ निचृत्पङ्क्तिः । २, ३, ५ पङ्क्तिः ॥ पञ्चमः स्वरः ॥

॥ ६८ ॥ श्रीणन्नप स्यादिवं भुरण्युः स्यातुश्चरथमकून्व्यूणीत् । परि य
क्षामेको विश्वेषां भुवद्देवो देवानां महित्वा ॥ १ ॥ आदित्ते विश्वे क्रतुं जुषन्त शुष्काद्य
जीवो जनिष्ठाः । भजन्त विश्वे देवत्वं नाम ऋतं सपन्तो अमृतमेवैः ॥ २ ॥
तस्य प्रेषा ऋतस्य धीतिर्विश्वायुर्विश्वे अपांसि चक्रुः । यस्तुभ्यं दाशाद्यो वा
शिञ्जात्तस्मै चिकित्वानूयिं दयस्व ॥ ३ ॥ होता निषक्तो मनोरपत्ये स चिन्त

पती रयीणां । इच्छन्त रेतो मिथस्तनूषु सं जानत स्वैर्दत्तैर्मूराः ॥ ४ ॥
तुर्न पुत्राः कर्तुं जुषन्त श्रोषन्त्ये अस्य शासं तुरासः । वि राय और्णोदुरः पु-
तुः पिपेश नाकं स्तुभिर्दमूनाः ॥ ५ ॥ १२ ॥

॥ ६६ ॥ १-५ पराशरः शक्तिपुत्र ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१ प-
॥ २, ३ निचृत्पङ्क्तिः । ४ भुरिक्पङ्क्तिः । ५ विराट्पङ्क्तिः ॥ १-५ पञ्चमः स्वरः ॥

॥ ६६ ॥ शुक्रः शुशुक्लं उषो न जारः पृथा समीची दिवो न ज्योतिः ।
ए प्रजातः कृत्वा बभूथ भुवो देवानां पिता पुत्रः सन् ॥ १ ॥ वेधा अदृष्टो अ-
विज्ञानन्नधुर्न गोनां स्वाद्यां पितृनाम् । जने न शेव आहूर्यः सन्मध्ये निषत्तो
वो दुरोणे ॥ २ ॥ पुत्रो न जातो रणवो दुरोणे वाजी न प्रीतो विशो वि-
रीत् । विशो यदहे नृभिः सनीळा अग्निर्देवत्वा विश्वान्यश्याः ॥ ३ ॥ नकिष्ट
ता व्रता मिनन्ति नृभ्यो यदेभ्यः श्रुष्टिं चकर्थ । तत्तु ते दंसो यदहत्स्मानैर्नृ-
र्यशुक्तो विवे रपांसि ॥ ४ ॥ उषो न जारो विभावोस्रः संज्ञातरूपश्चिकेतदस्मै ।
ता बहन्तो दुरो व्यृण्वन्नवात विश्वे स्वर्दृशीके ॥ ५ ॥ १३ ॥

॥ ७० ॥ १-६ पराशरऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ४ विराट्पङ्क्तिः ।
पङ्क्तिः । ३, ५ निचृत् पङ्क्तिः । ६ याजुषी पङ्क्तिः ॥ १-६ पञ्चमः स्वरः ॥

॥ ७० ॥ वनेम पूर्वीर्यो मनीषा अग्निः सुशोको विश्वान्यश्याः । आ दै-
नि व्रता चिकित्वाना मानुषस्य जनस्य जन्म ॥ १ ॥ गर्भो यो अपां गर्भो
नां गर्भश्च स्थातां गर्भश्चरथाम् । अद्रौ चिदस्मा अन्तर्दुरोणे विशां न वि-
मं अमृतः स्वाधीः ॥ २ ॥ स हि जपावां अग्नी रयीणां दाशद्यो अस्मा अरं
कैः । एता चिकित्वो भूमा नि षाहि देवानां जन्म मतीश्च विद्वान् ॥ ३ ॥
न्यं पूर्वीः जपो विरूपाः स्थातुश्च रथमृतप्रवीतम् । अराधि होता स्वर्निषत्तः
एवन्विश्वान्यपांसि सत्या ॥ ४ ॥ गोषु प्रशस्ति वनेषु धिषे भरन्त विश्वे बलि
र्णः । वि त्वा नरः पुरुत्रा संपर्यन्पितुर्न जिवेर्वि वेदो भरन्त ॥ ५ ॥ साधुर्न
रस्तेव शूरो यातेव भीमस्त्वेषः समत्सु ॥ ६ ॥ १४ ॥

॥ ७१ ॥ १-१० पराशर ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ६, ७ त्रि-
॥ २, ५ निचृत् त्रिष्टुप् । ३, ४, ८, १० विराट् त्रिष्टुप् । ६ भुरिक्पङ्क्तिः ॥
रः-१-८, १० धैवतः । ६ पञ्चमः ॥

॥ ७१ ॥ उप प्र जिन्वन्नशतीरुशन्तं पतिं न नित्यं जनयः सनीळाः ।
 सारः श्यावीमरुषीमजुषञ्चित्रमुच्छन्तीमुषसं न गावः ॥ १ ॥ वीळु चिदृळ्हा
 तरो न उक्थैरद्रिं रुजन्नङ्गिरसो रवेण । चक्रुर्दिवो बृहतो गातुमस्मे अहः स्वे
 विदुः केतुमुस्त्राः ॥ २ ॥ दधन्वृतं धनयन्नस्य धीतिमादिद्वयो दिधिषो विभृत्र
 अतृष्यन्तीरपसो यन्त्यच्छा देवाञ्जन्म प्रयसा वर्धयन्तीः ॥ ३ ॥ मथीद्यदी
 भृतो मातरिश्वा गृहेगृहे श्येतो जेन्यो भूत् । आदीं राज्ञे न सहीयसे सचा स
 दूत्यं भृगवाणो विवाय ॥ ४ ॥ महे यत्पित्र ई रसं दिवे करव त्सरत्पृशन्य
 कित्वान् । मृजदस्ता धृषता दिद्युमस्मै स्वायां देवो दुहितरि त्विषिं धात् ॥
 १५ ॥ स्व आ यस्तुभ्यं दम आ विभाति नमो वा दाशादुशतो अनु द्यून् ।
 अग्ने वयो अस्य द्विर्वा यासद्राया सरथं यं जुनासि ॥ ६ ॥ अग्निं विश्वा
 भि पृक्षः सचन्ते समुद्रं न स्रवतः सप्त यद्वाः । न जामिभिर्बि चिकिते वयो
 विदा देवेषु प्रमतिं चिकित्वान् ॥ ७ ॥ आ यदिषे नृपतिं तेज आनद् शुचि
 निषिक्तं द्यौरभीके । अग्निः शर्धमनवद्यं युवानं स्वाध्यं जनयत्सूदयच्च ॥
 मनो न योऽध्वनः सद्य एत्येकः सत्रा सूर्यो वस्व ईशे । राजाना मित्रावरुणा
 पाणी गोषु प्रियममृतं रक्षमाणा ॥ ८ ॥ मा नो अग्ने सख्या पित्र्याणि प्र मे
 ष्ठा अभि विदुष्कविः सन् । नभो न रूपं जरिमा मिनाति पुरा तस्या अभिश
 रधीहि ॥ १० ॥ १६ ॥

॥ ७२ ॥ १-१० पराशर ऋषिः । अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, २, ५,
 ६ विराट् त्रिष्टुप् । ४, १० त्रिष्टुप् । ७ निचृत् त्रिष्टुप् । ३, ८ भुरिक्पङ्क्ति
 स्वरः-१, २, ४-७, ६, १० धैवतः । ३, ८ पञ्चमः ॥

॥ ७२ ॥ नि काव्या वेधसः शश्वतस्कृहस्ते दधानो नर्या पुरुणि । अ
 भुवद्रयिपती रयीणां सत्रा चक्राणो अमृतानि विश्वा ॥ १ ॥ अस्मे वत्सं
 षन्तं न विन्दन्निच्छन्तो विश्वे अमृता अमूराः । अमयुवः पदव्यो धियंधास्त
 पदे परमे चार्वग्नेः ॥ २ ॥ तिस्रो यदग्ने शरदस्त्वामिच्छुचिं घृतेन शुचयः
 पर्यान् । नामानि चिदधिरे यज्ञियान्यसूदयन्त तन्वः सुजाताः ॥ ३ ॥ आ
 दसी बृहती वेविदानाः प्र रुद्रियां जभ्रिरे यज्ञियासः । विदन्मतो नेमधिता चि
 त्वानग्निं पदे परमे तस्थिवांसम् ॥ ४ ॥ संजानाना उप सीदन्नभिजु पत्नीवन्तो नम
 नमस्यन् । रिरिकांसस्तन्वः कृणवत् स्वाः सखा सख्युर्निमिषि रक्षमाणाः ॥ ५
 १७ ॥ त्रिः सप्त यदुह्यानि त्वे इत्पदाविदन्निहिता यज्ञियासः । तेभी रक्षन्ते

सजोषाः पशूञ्च स्थातृञ्चरथं च पाहि ॥ ६ ॥ विद्धाँ अग्ने व्युनानि क्षितीनां
 तुषक् शुरुधो जीवसे धाः । अन्तर्विद्धाँ अध्वनो देवयानानतन्द्रो दूतो अभवो
 र्वाद् ॥ ७ ॥ स्वाध्याँ दिव आ सप्त यद्वा रायो दुरो व्यृतज्ञा अजानन् । वि-
 व्यं सरमा दृळ्हमूर्ध्वं येना नु कं मानुषी भोजते विद् ॥ ८ ॥ आ ये विश्वा
 त्यानि तस्थुः कृण्वानासो अमृतत्वाय गातुम् । मद्वा महद्भिः पृथिवी वि तस्थे
 पुत्रैरदितिर्धायसे वेः ॥ ९ ॥ अधि श्रियं नि दधुश्चारुमस्मिन्दिवो यदक्षी
 ता अकृण्वन् । अध चरन्ति सिन्धवो न सृष्टाः प्र नीचीरग्ने अरुषीरजानन्
 १० ॥ १८ ॥

॥ ७३ ॥ १—१० पराशर ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, २, ४,
 ७, ९, १० निचृत्तिष्टुप् । ३, ६ त्रिष्टुप् । ८ विरादत्रिष्टुप् ॥ १—१० धैवतः स्वरः ॥

॥ ७३ ॥ रयिर्न यः पितृवित्तो वयोधाः सुप्रणीतिश्चिकितुषो न शासुः ।
 नशीरतिथिर्न प्रीणानो होतैव सन्न विधतो वि तारीत् ॥ १ ॥ देवो न यः
 वेता सत्यमन्मा कृत्वा निपाति वृजनानि विश्वा । पुरुप्रशस्तो अमतिर्न सत्य
 त्मेव शेवो दिधिषाय्यो भूत् ॥ २ ॥ देवो न यः पृथिवीं विश्वधाया उपक्षति
 मित्रो न राजा । पुरः सदः शर्मसदो न वीरा अनवद्या पतिजुष्टेव नारी ॥ ३ ॥
 वा नरो दम आ नित्यमिद्धमग्ने सचन्त क्षितिषु ध्रुवासु । अधि द्युम्नं नि द-
 र्धस्मिन्भवा विश्वायुर्धरुणो रयीणाम् ॥ ४ ॥ वि पृक्षो अग्ने मघवानो
 युर्वि सूरयो ददतो विश्वमायुः । सनेम वाजं समिथेषुर्यो भागं देवेषु श्रवसे
 नाः ॥ ५ ॥ १६ ॥ ऋतस्य हि धेनवो वावशानाः स्मदूधीः पीपयन्त द्युभक्ताः ।
 वतः सुमतिं भिक्षमाणा वि सिन्धवः समया ससुरद्रिम् ॥ ६ ॥ त्वे अग्ने सु-
 भिक्षमाणा दिवि श्रवो दधिरे यज्ञियासः । नक्ता च चक्रुषसा विरूपे कृष्णं च
 मरुणं च सं धुः ॥ ७ ॥ यान्नाये मर्तान्तसुषूदो अग्ने ते स्याम मघवानो व्यं
 छायेव विश्वं भुवनं सिसच्यापप्रिवान्रोदसी अन्तरिक्षम् ॥ ८ ॥ अर्वद्भिरग्ने
 तो नृभिर्नृन्वीरैर्वीरान्वनुयामा त्वोताः । ईशानासः पितृवित्तस्य रायो वि सूरयः
 हिमा नो अश्रुः ॥ ९ ॥ एता ते अग्न उचथानि वेधो जुष्टानि सन्तु मनसे हृदे
 शकेम रायः सुधुरो यमं तेऽधि श्रवो देवभक्तं दधानाः ॥ १० ॥ २० ॥ १२ ॥

॥ ७४ ॥ १—६ गोतमो राहूगण ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, २, ८,
 निचृद्गायत्री । ३, ५, ६ गायत्री । ४, ७ विराद्गायत्री ॥ १—६ षड्जः स्वरः ॥

॥ ७४ ॥ उपप्रयन्तो अध्वरं मन्त्रं वोचेमाग्नये । आरे अस्मे च शृणु ॥ १ ॥ यः स्नीहितीषु पूर्यः सँजग्मानासु कृष्टिषु । अरक्षदाशुषे गयम् ॥ २ ॥ उत ब्रुवन्तु जन्तव उदग्निर्वृत्रहाजनि । धनञ्जयो रणे रणे ॥ ३ ॥ यस्य दूतो सि क्षये वेषि हव्यानि वीतये । दस्मत्कृणोष्यध्वरम् ॥ ४ ॥ तमित्सुहव्यमसि सुदेवं सहसो यहो । जना आहुः सुबर्हिषम् ॥ ५ ॥ २१ ॥ आ च वहासि इह देवाँ उप प्रशस्तये । हव्या सुश्चन्द्र वीतये ॥ ६ ॥ न योरुषब्दि रश्व्यः श्व रथस्य कच्चन । यदग्ने यासि दूत्यम् ॥ ७ ॥ त्वोतो वाज्यह्वयोऽभि पूर्वस्मादप प्र दाश्वँ अग्ने अस्थात् ॥ ८ ॥ उत द्युमत्सुवीर्यं बृहदग्ने विवाससि । देवे देव दाशुषे ॥ ९ ॥ २२ ॥

॥ ७५ ॥ १-५ गोतमो राहूगण ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१ म त्री २, ४, ५ निचृद्गायत्री । ३ विराद् गायत्री ॥ १-५ षड्जः स्वरः ॥

॥ ७५ ॥ जुषस्व सप्रथस्तमं वचो देवप्सरस्तमम् । हव्या जुह्वान आसनि ॥ अथा ते अङ्गिरस्तमाग्ने वेधस्तम प्रियम् । वोचेम ब्रह्म सानसि ॥ २ ॥ कस्ते मिर्जनानामग्ने को दाश्वध्वरः । को ह कस्मिन्नसि श्रितः ॥ ३ ॥ त्वं जामिनामग्ने मित्रो असि प्रियः । सखा सखिभ्य ईड्यः ॥ ४ ॥ यजा नो मित्राव यजा देवाँ ऋतं बृहत् । अग्ने यत्ति स्वं दमम् ॥ ५ ॥ २३ ॥

॥ ७६ ॥ १-५ गोतमो राहूगण ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, निचृत् त्रिष्टुप् । २, ५ विराद् त्रिष्टुप् ॥ १-५ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७६ ॥ का त उपेतिर्मनसो वराय भुवदग्ने शतमा का मनीषा । के यज्ञैः परि दक्षं त आप केन वा ते मनसा दाशेम ॥ १ ॥ एह्यग्न इह होत षीददिब्धः सु पुरणता भवा नः । अवतां त्वा रोदसी विश्वमिन्वे यजा महे मनसाय देवान् ॥ २ ॥ प्र सु विश्वात्रक्षसो धक्ष्यग्ने भवा यज्ञानामभिष पावा । अथा वह सोमपतिं हरिभ्यामातिथ्यमस्मै चकृमा सुदावे ॥ ३ ॥ प्रजावत् चसा वह्निरासा च हुवे नि च सत्सीह देवैः । वेषि होत्रमुत पोत्रं यजत्र प्रयन्तर्जनितर्वसूनाम् ॥ ४ ॥ यथा विप्रस्य मनुषो हविर्भिर्देवाँ अयजः कविः सन् । एवा होतः सत्यतर त्वमद्याग्ने मन्द्रया जुह्वा यजस्व ॥ ५ ॥ २४ ॥

॥ ७७ ॥ १-५ गोतमो राहूगण ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१ नि च्छिः । २ निचृत्तिष्टुप् । ३, ५ विराद् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१ पञ्चमः । २-५ धैव

१ । अ० ५ । व० २८] ४७ [म० १ । अ० १३ । सू० ७६ ।

॥ ७७ ॥ कथा दाशेमाग्नये कास्मै देवर्जुष्टोच्यते भामिने गीः । यो मर्त्ये-
त ऋतावा होता यर्जिष्ठ इत्कृणोति देवान् ॥ १ ॥ यो अंध्वरेषु शंतम ऋ-
ता होता तमू नमोभिरा कृणुध्वम् । अग्निर्यद्वेर्मर्तीय देवान्त्स चा बोधाति म-
यजाति ॥ २ ॥ स हि क्रतुः स मर्यः स साधुर्मित्रो न भूदद्भुतस्य रथीः ।
धेषु प्रथमं दैवयन्तीर्विश उप ब्रुवते दस्ममारीः ॥ ३ ॥ स नो नृणां नृतमो
दा अग्निर्गिरोऽवसा वेतु धीतिम् । तना च ये मघवानः शर्विष्ठा वाजप्रसूता
न्त मन्म ॥ ४ ॥ एवाग्निर्गोतमेभिर्ऋतावा विप्रैभिरस्तोष्ट जातवेदाः । स
द्युम्नं पीपयत्स वाजं स पुष्टिं याति जोषमा चिकित्वान् ॥ ५ ॥ २५ ॥

॥ ७८ ॥ १—५ गोतमो राहूगण ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ १—५ गायत्री
ः ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ७८ ॥ अभि त्वा गोतमा गिरा जातवेदो विचर्षणे । द्युम्नैरभि प्र णोनु-
॥ १ ॥ तमु त्वा गोतमो गिरा रायस्कांमो दुवस्यति । द्युम्नैरभि प्र णोनुमः
॥ २ ॥ तमु त्वा वाजसातममङ्गिरस्वद्धवामहे । द्युम्नैरभि प्र णोनुमः ॥ ३ ॥ तमु
वृत्रहन्तमं यो दस्यूरवधूनुषे द्युम्नैरभि प्र णोनुमः ॥ ४ ॥ अवोचाम राहूगणा
ये मधुमद्वचः । द्युम्नैरभि प्र णोनुमः ॥ ५ ॥ २६ ॥

॥ ७९ ॥ १—१२ गोतमो राहूगण ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१
द त्रिष्टुप् २, ३ निचृत् त्रिष्टुप् । ४ आर्ष्युष्णिक् । ५, ६ निचृदार्ष्युष्णिक् ।
७, १०, ११ निचृदायत्री । ८, १२ गायत्री ॥ स्वरः—१—३ धैवतः ।
—६ ऋषभः । ७—१२ षड्जः ॥

॥ ७९ ॥ हिरण्यकेशो रजसो विसारेऽहिर्धुनिर्वात इव धर्जीमान् ! शुचिभ्राजा
मो नवेदा यशस्वतीरपस्युवो न सत्याः ॥ १ ॥ आ ते सुपर्णा अमिनन्त एवैः
गो नोनाव वृषभो यदीदन् । शिवाभिर्न स्मयमानाभिरागात्पतन्ति मिहः स्तन-
यभ्रा ॥ २ ॥ यदीमृतस्य पयसा पियानो नयन्नृतस्य पथिभी रजिष्ठैः । अ-
मित्रो वरुणः परिज्मा त्वचं पृञ्चन्त्युपरस्य योनौ ॥ ३ ॥ अग्ने वाजस्य गो-
ईशानः सहसो यहो । अस्मे धेहि जातवेदो महि श्रवः ॥ ४ ॥ स इधानो व-
हविरग्निरीळिन्यो गिरा । रेवदस्मभ्यं पुर्वणीक दीदिहि ॥ ५ ॥ तपो राजन्नुत
आग्ने वस्तोरुतोषसः । स तिग्मजम्भ रक्षसो दह प्रति ॥ ६ ॥ २७ ॥ अवा नो
ऋतिभिर्गायत्रस्य प्रभर्मणि । विश्वासु धीषु वन्द्य ॥ ७ ॥ आ नो अग्ने रयि

भर सत्रासाहं वरेण्यं । विश्वासु पृत्सु दुष्टरम् ॥ ८ ॥ आ नो अग्ने सुचेतुना
विश्वायुपोषसम् । माद्रीकं धेहि जीवसे ॥ ९ ॥ प्र पूतास्तिग्मशोचिषे वाचो
तमाग्नये । भरस्व सुमन्युर्गिरः ॥ १० ॥ यो नो अग्नेऽभिदासत्यन्ति दूरे
सः । अस्माकमिदृधे भव ॥ ११ ॥ सहस्राक्षो विचर्षणिरग्नी रक्षांसि सेध
होता गृणीत उक्थ्यः ॥ १२ ॥ २८ ॥

॥ ८० ॥ १—१६ गोतमो राहूगण ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—
११ निचृदास्तारपङ्क्तिः । ५, ६, ९, १०, १३ १४ विराट्पङ्क्तिः । २-४, ७,
१५ भुरिग् बृहती ८, १६ बृहती ॥ स्वरः—१, ११, ५, ६, ९, १०, १३,
पञ्चमः । २—४, ७, १२, १५, ८, १६ मध्यमः ॥

॥ ८० ॥ इत्था हि सोम इन्मदे ब्रह्मा चकार वर्धनम् । शर्विष्ठ वज्रिन्नो
पृथिव्या निः शशा अहिमर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १ ॥ स त्वामददृषा मदः स
श्येनाभृतः सुतः । येना वृत्रं निरद्वयो जघन्थ वज्रिन्नोजसार्चन्ननु स्वराज्यम् ॥
प्रेह्यभीहि धृष्णुहि न ते वज्रो नि यंसते । इन्द्र नृम्णां हि ते शवो हनो वृत्रं
अपोऽर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ ३ ॥ निरिन्द्र भूम्या अधिवृत्रं जघन्थ निर्दिवः । सृज
रुत्वतीरवं जीवधन्या इमा अपोऽर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ ४ ॥ इन्द्रो वृत्रस्य दो
सानुं वज्रेण हीलितः । अभिक्रम्याव जिघ्रतेऽपः समीय चोदयन्नर्चन्ननु स्व
राज्यम् ॥ ५ ॥ २६ ॥ अधि सानो नि जिघ्रते वज्रेण शतपर्वणा । मन्दान
अन्धसः सर्षिभ्यो गातुमिच्छत्यर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ ६ ॥ इन्द्र तुभ्यमिदद्रिवो
वज्रिन्वीर्यम् । यद्ध त्यं मायिनं मृगं तमु त्वं माययावधीरर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ ७ ॥
वज्रासो अस्थिरन्नवतिं नाव्याऽअनु । महत्त इन्द्र वीर्यं बाहोस्ते बलं हितमर्चन्ननु
राज्यम् ॥ ८ ॥ सहस्रं साकमर्चत परि शोभत विंशतिः । शतैनमन्वनोनवुरिन्द्राय
होद्यतमर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ ९ ॥ इन्द्रो वृत्रस्य तविषीं निरहन्तसहसा सहः । महत्त
पौंस्यं वृत्रं जघन्वाँ असृजदर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १० ॥ ३० ॥ इमे चित्तवं मन्यवे
भियसा मही । यदिन्द्र वज्रिन्नोजसा वृत्रं मरुत्वाँ अवधीरर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥
न वेपसा न तन्यतेन्द्रं वृत्रो वि बीभयत् । अभ्येनं वज्र आयसः सहस्रभृष्टि
तार्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १२ ॥ यद्वृत्रं तव चाशानि वज्रेण समयोधयः । अहिं
जिघांसतो दिवि ते बद्धधे शवोऽर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १३ ॥ अभिष्टने ते
द्रिवो यत्स्था जगच्च रेजते । त्वष्टा चित्तवं मन्यव इन्द्र वेविज्यते भियार्चन्ननु

यम् ॥ १४ ॥ नहि नु यादधीमसीन्द्रं को वीर्यो परः । तस्मिन्ब्रह्मणमुत क्रतुं
आजोसि सं दधुरर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १५ ॥ यामथर्वा मनुषिषा दध्यङ्
प्रमन्नत । तस्मिन्ब्रह्माणि पूर्वथेन्द्र उक्था समग्मतार्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १६ ॥
॥ ५ ॥

॥ ८१ ॥ १-६ गोतमो राहूगण ऋषिः ॥ इन्द्रोदेवता ॥ छन्दः—१, ७,
विराट्पङ्क्तिः । ३-६, ६ निचृदास्तारपङ्क्तिः । २ भुरिग् बृहती ॥ स्वरः—१,
-६ पञ्चमः । २ मध्यमः ॥

॥ ८१ ॥ इन्द्रो मदाय वावृधे शर्वसे वृत्रहा वृभिः । तमिन्महत्स्वाजिषूतेमर्भे
महे स वाजेषु प्र नोऽविषत् ॥ १ ॥ असि हि वीर सेन्योऽसि भूरि पराददिः ।
सि दभ्रस्य चिद्वृधो यजमानाय शिक्तसि सुन्वते भूरि ते वसु ॥ २ ॥ यदुदी-
आजयो धृष्णवे धीयते धना । युत्वा महच्युता हरी कं हनः कं वसौ दधोऽ-
इन्द्र वसौ दधः ॥ ३ ॥ कत्वा महां अनुषधं भीम आ वावृधे शर्वः । श्रिय
उपाकयोनि शिषी हरिवान्दधे हस्तयोर्वज्रमायसम् ॥ ४ ॥ आ पशौ पा-
वं रजो बद्धधे रोचना दिवि । न त्वावाँ इन्द्र कश्चन न जातो न जनिष्यतेऽति
ववक्षिथ ॥ ५ ॥ १ ॥ यो अर्यो मर्तभोजनं पराददाति दाशुषे । इन्द्रो अ-
भ्यै शिक्तु वि भजा भूरि ते वसु भक्षीय तव राधसः ॥ ६ ॥ मदेमहे हि नो
देर्यूथा गवामृजुक्रतुः सं गृभाय पुरु शतोभयाहस्त्या वसु शिशीहि राय आ
र ॥ ७ ॥ मादयस्व सुते सचा शर्वसे शूर राधसे । विद्वा हि त्वा पुरुवसुमुप
मान्तसमृज्महेऽथा नोऽविता भव ॥ ८ ॥ एते ते इन्द्र जन्तवो विश्वं पुष्यन्ति
र्यम् । अन्तर्हि ख्यो जनानामर्यो वेदो अदाशुषां तेषां नो वेद आ भर ॥ ९ ॥ २ ॥

॥ ८२ ॥ १-६ गोतमो राहूगण ऋषिः ॥ इन्द्रोदेवता ॥ छन्दः—१, ४ नि,
दास्तारपङ्क्तिः । २, ३, ५ विराडास्तारपङ्क्तिः । ६ विराट् जगती ॥ स्वरः—१-५
पञ्चमः । ६ निषादः ॥

॥ ८२ ॥ उपो षु शृणुही गिरो मधवन्मातथा इव । यद्वा नः सूनृतावतः
आदर्थयास इद्योजा न्विन्द्र ते हरी ॥ १ ॥ अलन्नमीमदन्त हव प्रिया अधू-
त । अस्तोषत स्वभानवो विशा नविष्टया मती योजा न्विन्द्र ते हरी ॥ २ ॥
सदृशं त्वा वयं मधवन्बन्दिषीमहि । प्र नूनं पूर्णवन्धुरः स्तुतो याहि वशाँ अनु योजा

न्विन्द्र ते हरीं ॥ ३ ॥ स घ्रा तं वृषणं रथमधि तिष्ठाति गोविन्दम् । यः प
हारियोजनं पूर्णमिन्द्र चिकेतति योजा न्विन्द्र ते हरीं ॥ ४ ॥ युक्तस्ते अस्तु
क्षिण उत सव्यः शतक्रतो । तेन जायामुप प्रियां मन्दानो याह्यन्धसो योजा नि
न्द्र ते हरीं ॥ ५ ॥ युनज्मि ते ब्रह्मणा केशिना हरी उप प्र याहि दधिषे ग
स्त्योः । उत्त्वा सुतासौ रभसा अमन्दिषुः पूषण्वान्वज्रिन्त्समु पत्न्यामदः ॥ ६ ॥ ३

॥ ८३ ॥ १-६ गोतमो राहूगण ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ३,
४, ५ निचृज्जगती । २ जगती । ६ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः- १-५ निषादः । ६ धैवतः

॥ ८३ ॥ अश्वावति प्रथमो गोषु गच्छति सुप्रावीरिन्द्र मत्यर्स्तवोतिभि
तमित्पृणक्षि वसुना भवीयसा सिन्धुमापो यथाभितो विचेतसः ॥ १ ॥ आपो
देवीरुप यन्ति होत्रियमवः पश्यन्ति विततं यथा रजः । प्राचैर्देवासः प्र णयन्ति दे
ब्रह्मप्रियं जोषयन्ते वरा इव ॥ २ ॥ अधि द्वयोरदधा उक्थ्यं वचो यतस्तुचा मिथुना
संपर्यतः । असंयत्त व्रते ते चेति पुष्यति भद्रा शक्तिर्यजमानाय सुन्वते ॥ ३ ॥ आ
ङ्गिराः प्रथमं दधिरे वयं इद्धाग्नयः शम्या ये सुकृत्यया । सर्वे पुणेः समविन्द
भोजनमश्वावन्तं गोमन्तमा पशुं नरः ॥ ४ ॥ यज्ञैरथर्वा प्रथमः पथस्तते ततः सूर्यो व्रत
वेन आजनि । आ गा आजदुशना काव्यः सचा यमस्य जातममृतं यजा
॥ ५ ॥ बर्हिर्वा यत्स्वपत्याय वृज्यतेऽर्को वा श्लोकमाघोषते दिवि । प्रावा
वदति कारुक्थ्यस्तस्येदिन्द्रो अभिपित्वेषु रणयति ॥ ६ ॥ ४ ॥

॥ ८४ ॥ १-२० गोतमो राहूगण ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ३,
निचृदनुष्टुप् । २ विराडनुष्टुप् । ६ भुरिगुष्णिक् । ७-९ उष्णिक् । १०,
विराडास्तारपङ्क्तिः । ११ आस्तारपङ्क्तिः । २० पङ्क्तिः । १३-१५ निचृद
यत्री । १६ निचृत्त्रिष्टुप् । १७ विराद् त्रिष्टुप् । १८ त्रिष्टुप् । १९ आर्ची
ष्टुप् ॥ स्वरः-१-५ गान्धारः । ६-९ ऋषभः । १०-१२, २० पञ्चमः
१३-१५ षड्जः । १६-१९ धैवतः ॥

॥ ८४ ॥ असावि सोम इन्द्र ते शर्विष्ठ धृष्णवा गहि । आ त्वा पृणक्विन्वि
रजः सूर्यो न रश्मिभिः ॥ १ ॥ इन्द्रमिद्धरीं वहतोऽप्रतिधृष्टशवसम् । ऋषी
च स्तुतीरुप यज्ञं च मानुषाणाम् ॥ २ ॥ आ तिष्ठ वृत्रहन्त्रथं युक्ता ते ब्रह्म
हरी । अर्वाचीनं सुते मनो प्रावा कृणोतु बभ्रुना ॥ ३ ॥ इममिन्द्र सुतं पिब ज

मर्मर्त्ये मदम् । शुक्रस्य त्वाभ्यक्षरन्धारा ऋतस्य सादने ॥ ४ ॥ इन्द्राय नूनम-
 लोकथानि च ब्रवीतन । सुता अमत्सुरिन्दो ज्येष्ठं नमस्यता सहः ॥ ५ ॥ ५ ॥
 किष्ट्वथीतरो हरी यदिन्द्र यच्छसे । नकिष्ट्वानु मज्मना नकिः स्वश्व आनशे
 ६ ॥ य एक इद्विदयते वसु मर्ताय दाशुषे । ईशानो अप्रतिष्कृत इन्द्रो अङ्ग
 ७ ॥ कदा मर्तमराधसं पदा क्षुम्पमिव स्फुरत् । कदा नः शुश्रुवद्विर इन्द्रो
 ८ ॥ ८ ॥ यश्चिद्धि त्वा बहुभ्य आ सुतावां आविवांसति । उग्रं तत्पत्यते
 व इन्द्रो अङ्ग ॥ ९ ॥ स्वादोरित्था विषूवतो मध्वः पिबन्ति गौर्यैः । या इन्द्रे-
 सयावरीर्वृष्णा मदन्ति शोभसे वस्वीरनु स्वराज्यम् ॥ १० ॥ ६ ॥ ता अस्य
 शनायुवः सोमं श्रीणन्ति पृश्नयः । प्रिया इन्द्रस्य धेनवो वज्रं हिन्वन्ति सायकं
 वस्वीरनु स्वराज्यम् ॥ ११ ॥ ता अस्य नमसा सहः सपर्यन्ति प्रथेतसः । व्रता-
 स्य सश्विरे पुरुणि पूर्वचित्तये वस्वीरनु स्वराज्यम् ॥ १२ ॥ इन्द्रो दधीचो अ-
 यभिर्वृत्रायप्रतिष्कृतः । जघान नवतीर्नव ॥ १३ ॥ इच्छन्नश्वस्य यच्छिरः
 धेतेष्वपश्रितम् । तद्विदच्छर्यणावति ॥ १४ ॥ अत्राह गोरमन्वत नाम त्वष्टुरपी-
 यम् । इत्था चन्द्रमसो गृहे ॥ १५ ॥ ७ ॥ को अद्य युङ्क्ते धुरि गा ऋतस्य
 मोवतो भामिनो दुर्दृणायून् । आसन्निषून्हृत्स्वसो मयोभून् एषां भृत्यामृण-
 त्स जीवात् ॥ १६ ॥ क ईषते तुज्यते को विभाय को मंसते सन्तमिन्द्रं को
 न्ति । कस्तोकाय क इभायोत रायेऽधि ब्रवत्तन्वेको जनाय ॥ १७ ॥ को
 ग्निमोद्रे हविषा घृतेन शुचा यजाता ऋतुभिर्ध्रुवेभिः । कस्मै देवा आ वहाना-
 होम को मंसते वीतिहोत्रः सुदेवः ॥ १८ ॥ त्वमङ्ग प्र शंसिषो देवः शविष्ठ
 र्यम् । न त्वदन्यो मधवन्नस्ति मर्दितेन्द्र ब्रवीमि ते वचः ॥ १९ ॥ मा ते रा-
 सि मा त ऊतयो वसोऽस्मान्कदा चना दभन् । विश्वा च न उपमिमीहि मानुष
 मूनि चर्षणिभ्य आ ॥ २० ॥ ८ ॥ १३ ॥

॥ ८५ ॥ १-१२ गोतमो राहूगण ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः-१, २,
 ११ जगती । ३, ७, ८ निचृज्जगती । ४, ६, १० विराज्जगती । ५ वि-
 ष्व त्रिष्टुप् । १२ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-४, ६-११ निषादः । ५, १२ धैवतः ॥
 ॥ ८५ ॥ प्र ये शुम्भन्ते जनयो न सप्तयो यामत्रुद्रस्य मूनवः सुदंससः ।
 दसी हि मरुतश्चक्रिरे वृधे मदन्ति वीरा विदथेषु घृष्वयः ॥ १ ॥ त उज्जि-
 सो महिमानमाशत दिवि रुद्रासो अधि चक्रिरे सदः । अर्चन्तो अर्कं जनयन्त

इन्द्रियमधि श्रियो दधिरे पृश्निमातरः ॥ २ ॥ गोमातरो यच्छुभयन्ते अज्जि
स्तनूषु शुभ्रा दधिरे बिरुक्मतः । बाधन्ते विश्वमभिमातिनमप वर्तमानेषामनु रीय
घृतम् ॥ ३ ॥ वि ये आजन्ते सुमखास ऋष्टिभिः प्रच्यावयन्तो अच्युता चिदोजस
मनोजुवो यन्मरुतो रथेष्ववा वृषवातासः पृषतीरयुग्ध्वम् ॥ ४ ॥ प्र यद्रथेषु पृषतीरयु
वाजे अद्रिं मरुतो रंहयन्तः । उतारुषस्य वि ष्यन्ति धाराश्चर्मवोदभिर्व्युन्दन्ति
॥ ५ ॥ आ वो वहन्तु सप्तयो रघुष्यदो रघुपत्वानः प्र जिगात बाहुभिः । सीव
बर्हिरुरु वः सदस्कृतं मादयध्वं मरुतो मध्वो अंधसः ॥ ६ ॥ ६ ॥ तेऽवर्धन्त स्व
वसो महित्वना नाकं तस्थुरु चक्रिरे सदः । विष्णुर्यद्वावृषणं मदच्युतं व
न सीदन्नधि बर्हिषि प्रिये ॥ ७ ॥ शूरा इवेद्युधयो न जग्मयः श्रवस्यवो न
तनासु येतिरे । भयन्ते विश्वा भुवना मरुद्भ्यो राजान इव त्वेषसदृशो नरः ॥
त्वष्टा यद्वज्रं सुकृतं हिरण्ययं सहस्रभृष्टिं स्वपा अवर्तयत् । धत्त इन्द्रो नर्यपा
कर्तवेऽहन्वृत्रं निरपामौब्जदर्णवम् ॥ ८ ॥ ऊर्ध्वं नुनुद्रेऽवतं त ओजसा दादृह
चिद्विभिदुर्वि पर्वतम् । धमन्तो वाणं मरुतः सुदानवो मदे सोमस्य रणयानि
क्रिरे ॥ ९ ॥ जिह्वं नुनुद्रेऽवतं तया दिशासिञ्चन्नुत्सं गोतमाय तृष्णजे ।
गच्छन्तीमवसा चित्रभानवः कामं विप्रस्य तर्पयन्त धामभिः ॥ १० ॥ या वः
र्म शशमानाय सन्ति त्रिधातूनि दाशुषे यच्छुतार्धि । अस्मभ्यं तानि मरुतो
यन्त रयिं नो धत्त वृषणः सुवीरम् ॥ ११ ॥ १० ॥

॥ ८६ ॥ १—१० गोतमो राहूगण ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः—
४, ८, ६ गायत्री । २, ३, ७ पिपीलिका मध्या निचृदायत्री । ५, ६, १०
चृदायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ८६ ॥ मरुतो यस्य हि क्षये पाथा दिवो विमहसः । स सुगोपातमो ज
॥ १ ॥ यज्ञैर्वा यज्ञवाहसो विप्रस्य वा मतीनाम् । मरुतः शृणुता हवम् ॥ २ ॥
उत वा यस्य बाजिनोऽनु विप्रमतक्षत । स गन्ता गोमति व्रजे ॥ ३ ॥ अस्य
रस्य बर्हिषि सुतः सोमो दिविष्टिषु । उक्थं मदश्च शस्यते ॥ ४ ॥ अस्य श्रोत्रं
भुवो विश्वा यश्चर्षणीरभि । सूरं चित्सस्रुषीरिषः ॥ ५ ॥ ११ ॥ पूर्वाभिर्हि ददाशि
शरद्रिर्मरुतो वयम् । अवोभिरचर्षणीनाम् ॥ ६ ॥ सुभगः स प्रयज्यवो मरुतो अ
मर्त्यैः । यस्य प्रयांसि पर्षथ ॥ ७ ॥ शशमानस्य वा नरः स्वेदस्य सत्यशवस
विदा कामस्य वेनतः ॥ ८ ॥ यूयं तत्सत्यशवस आविष्कर्त महित्वना । विध्य

१ । अ० ६ । व० १४] ५३ [म० १ । अ० १४ । सू० ८८ ।

ता रक्षः ॥ ६ ॥ गूहता गुह्यं तपो वि यात विश्वमत्रिणम् । ज्योतिष्कर्ता य-
सि ॥ १० ॥ १२ ॥

॥ ८७ ॥ १—६ गोतमो राहूगणपुत्र ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः—१,
५ विराड् जगती । ३ जगती । ६ निचृज्जगती । ४ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—३,
६ निषादः । ४ धैवतः ॥

॥ ८७ ॥ प्रत्वक्षसः प्रतवसो विरप्शिनोऽनानता अविथुरा ऋजीषिणः ।
तमासो नृतमासो अज्जिभिर्व्यानजे के चिदुस्रा इव स्तुभिः ॥ १ ॥ उपहरेषु
विध्वं ययि वय इव मरुतः केन चित्पथा । श्रोतन्ति कोशा उप वो रथेष्व
मुक्षता मधुवर्णमर्चते ॥ २ ॥ प्रैषामज्मेषु विथुरेव रेजते भूमिर्यामेषु यद्ध युज्जते
। ते क्रीळ्यो धुनयो भ्राजदृष्टयः स्वयं महित्वं पनयन्त धूतयः ॥ ३ ॥ स हि
मृत्पृषदश्वो युवा गणोऽस्या ईशानस्तविषीभिरावृतः । असि सत्य ऋणयावा-
द्योऽस्या धियः प्राविताथा वृषा गणः ॥ ४ ॥ पितुः प्रत्नस्य जन्मना वदामसि
मस्य जिह्वा प्र जिगाति चक्षसा । यदीमिन्द्रं शम्यकाण आशन्तादिन्नामानि
यानि दधिरे ॥ ५ ॥ श्रियसे कं भानुभिः सं मिमिक्षिरे ते रश्मिभिस्त ऋ-
षेः सुखादयः । ते वाशोमन्त इष्मिणो अभीरवो विद्रे प्रियस्य मारुतस्य
जन्तः ॥ ६ ॥ १३ ॥

॥ ८८ ॥ १—६ गोतमो राहूगणपुत्र ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः—१
॥ २ भुरिक्पङ्क्तिः । ५ निचृत्पङ्क्तिः । ३ निचृत्त्रिष्टुप् । ४ विरादत्रिष्टुप् । ६
वृद्बृहती ॥ स्वरः—१, २, ५ पञ्चमः । ३, ४ धैवतः । ६ मध्यमः ॥

॥ ८८ ॥ आ विद्युन्मद्भिर्मरुतः स्वर्के रथैभिर्यात ऋष्टिमद्भिरश्वपणैः । आ
ष्टया न इषा वयो न पप्तता सुमायाः ॥ १ ॥ तेऽरुणेभिर्वरमा पिशङ्गैः शुभे कं
न्ते रथतूभिर्श्वैः । रुक्मो न चित्रः स्वर्धित्तीवान्पव्या रथस्य जङ्घनन्त भूम
२ ॥ श्रिये कं वो अयि तनूषु वाशीर्मेधा वना न कृणवन्त ऊर्ध्वा । युष्मभ्यं कं
तः सुजातास्तुविद्युम्नासो धनयन्ते अद्रिम् ॥ ३ ॥ अहानि गृध्राः पर्या व आ-
मां धियै वार्क्या च देवीम् । ब्रह्म कृणवन्तो गोतमासो अर्कैरूर्ध्वं नुनुद्र उ-
धि पिबध्यै ॥ ४ ॥ एतत्त्यन्न योजनमचेति सस्वर्ह यन्मरुतो गोतमो वः । प-
निहरण्यचक्रानयोदंष्ट्रान्विधावतो वराहून् ॥ ५ ॥ एषा स्या वो मरुतोऽनुभर्त्री
तौ ह्योभति वाघतो न वाणी । अस्तोभयदृथासामनु स्वधां गभस्तयोः ॥ ६ ॥ १४ ॥

॥ ८६ ॥ १-१० गोतमो राहूगणपुत्र ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवता ॥ छन्दः
५ निचृज्जगती । २, ३, ७ जगती । ४ भुरिक् त्रिष्टुप् । ८ विराद् त्रिष्टुप् । ९
त्रिष्टुप् । ६ स्वराद् बृहती ॥ स्वरः-१-३, ५, ७ निषादः । ४, ८-१० धै
६ मध्यमः ॥

॥ ८६ ॥ आ नो भद्राः क्रतवो यन्तु विश्वतोऽदब्धासो अपरीतास उजि
देवा नो यथा सदमिदृधे असन्नप्रायुवो रक्षितारो दिवेदिवे ॥ १ ॥ देवानां
सुमतिर्ऋजूयतां देवानां रातिरभि नो नि वर्तताम् । देवानां सख्यमुप सेदिम
देवा न आयुः प्र तिरन्तु जीवसे ॥ २ ॥ तान्पूर्वया निविदा हूमे वयं भ
त्रमदिति दक्षमस्त्रिधम् । अर्यमणं वरुणं सोममश्विना सरस्वती नः सुभगा
स्करत् ॥ ३ ॥ तन्नो वातो मयोभु वातु भेषजं तन्माता पृथिवी तत्पिता द्यौः
द्रावाणः सोमसुतो मयोभुवस्तदश्विना शृणुतं धिष्ण्या युवम् ॥ ४ ॥ तमीशा
गतस्तस्थुषस्पतिं धियज्जिन्वमवसे हूमे वयम् । पूषा नो यथा वेदसामसदृधे
पायुरदब्धः स्वस्तये ॥ ५ ॥ १५ ॥ स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति नः
विश्ववेदाः । स्वस्ति नस्ताक्ष्रो अरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥ ६ ॥
षदश्वा मरुतः पृश्निमातरः शुभ्यावानो विदथेषु जग्मयः । अग्निजिह्वा मन
रक्षत्तसो विश्वे नो देवा अवसा गमन्निह ॥ ७ ॥ भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देव
पश्येमाक्षभिर्यजत्राः । स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवांसस्तनूभिर्व्यशेम देवहितं यदायुः ॥ ८ ॥
तमिन्नु शरदो अन्तिदेवा यत्रा नश्चक्रा जरसं तनूनाम् । पुत्रासो यत्र पितर
वन्ति मा नो मध्या रीरिषतायुर्गन्तोः ॥ ९ ॥ अदितिर्द्यौरदितिर्न्तरिक्षमा
र्माता स पिता स पुत्रः । विश्वे देवा अदितिः पञ्च जना अदितिर्जातमदि
नित्वम् ॥ १० ॥ १६ ॥

॥ ६० ॥ १-६ गोतमो राहूगणपुत्र ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवता ॥
छन्दः-१, ८ पिपीलिकामध्या निचृद्गायत्री । २, ७ गायत्री । ३ पि
कामध्या विराद्गायत्री । ४ विराद् गायत्री । ५, ६ निचृद् गायत्री च । ६
त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-८ षड्जः । ६ गान्धारः ॥

॥ ६० ॥ ऋजुनीती नो वरुणो मित्रो नयतु विद्वान् । अर्यमा देवैः सज
॥ १ ॥ ते हिवस्वो वसवानास्ते अप्रमूरा महोभिः । व्रता रक्षन्ते विश्वाहा ॥
ते अस्मभ्यं शर्म यंसन्नमृता मर्त्येभ्यः । बाधमाना अप द्विषः ॥ ३ ॥ वि न

१ । अ० ६ । व० २१] ५५ [म० १ । अ० १४ । सू० ६१ ।

ताय चियन्तिन्द्रो मरुतः । पूषा भगो वन्द्यासः ॥ ४ ॥ उत नो धियो गोअ-
पूषन्विष्णवेवयावः । कर्ता नः स्वस्तिमरुतः ॥ ५ ॥ १७ ॥ मधु वाता ऋतायते मधु
ने सिन्धवः । माध्वीर्नः सन्त्वोषधीः ॥ ६ ॥ मधुनक्तं मुतोषसो मधुमत्पार्थिवं रजः ।
यौरस्तु नः पिता ॥ ७ ॥ मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमाँ अस्तु सूर्यः । माध्वीर्गावो भ-
नः ॥ ८ ॥ शं नो मित्रः शं वरुणः शं नो भवत्वयमा शं न इन्द्रो बृहस्प-
शं नो विष्णुरुक्रमः ॥ ९ ॥ १८ ॥

॥ ६१ ॥ १-२३ गोतमो राहूगणपुत्र ऋषिः ॥ सोमो देवता ॥ छन्दः-१,
४ स्वराट्पङ्क्तिः । २ पङ्क्तिः । १८, २० भुरिक्पङ्क्तिः । २२ विराट्पङ्क्तिः । ५
नेचृद्गायत्री । ६, ८, ९, ११ निचृद्गायत्री । ७ वर्धमाना गायत्री । १०, १२
त्री । १३, १४ विराद्गायत्री । १५, १६ पिपीलिकामध्या निचृद्गायत्री । १७
षिणक् । १८, २१, २३, निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१-४, १८, २०, २२
यः । ५-१६ षड्जः । १७ ऋषभः । १८, २१, २३ धैवतः ॥

॥ ६१ ॥ त्वं सोम प्र चिकितो मनीषा त्वं रजिष्ठमनु नेषि पन्थाम् । तव
ती पितरो न इन्द्रो देवेषु रत्नमभजन्त धीराः ॥ १ ॥ त्वं सोम क्रतुभिः सु-
स्त्वं दक्षैः सुदक्षो विश्ववेदाः । त्वं वृषा वृषत्वेभिर्महित्वा द्युम्नेभिर्द्युमन्यभवो
ताः ॥ २ ॥ राज्ञो नु ते वरुणस्य वृतानि बृहद्भीरं तव सोम धाम । शुचि-
से प्रियो न मित्रो दक्षाय्यो अर्यमेवासि सोम ॥ ३ ॥ या ते धामानि दिवि
धिव्यां या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु । तेभिर्नो विश्वैः सुमन्ता अहेळब्राजन्तसोम
हव्या गृभाय ॥ ४ ॥ त्वं सोमासि सत्पतिस्त्वं राज्ञोत वृत्रहा । त्वं भद्रो
क्रतुः ॥ ५ ॥ १६ ॥ त्वं च सोम नो वशो जीवातुं न मरामहे । प्रियस्तो-
नस्पतिः ॥ ६ ॥ त्वं सोम महे भगं त्वं यून् ऋतायते । दक्षं दधासि जीव-
७ ॥ त्वं नः सोम विश्वतो रक्षा राजन्नघायतः । न रिष्येत्तावतः सखा
॥ सोम यास्तै मयोभुव ऊतयः सन्ति दाशुषे । ताभिर्नोऽविता भव ॥ ८ ॥
यज्ञमिदं वचो जुजुषाण उपागहि । सोम त्वं नो वृधे भव ॥ १० ॥ २० ॥
गीर्भिष्ठा वयं वर्धयामो वचोविदः । सुमृळीको न आ विश ॥ ११ ॥ ग-
तानो अमीवहा वसुवित्पुष्टिवर्धनः । सुमित्रः सोम नो भव ॥ १२ ॥ सोम
न्ध नो हृदि गावो न यवमेष्वा । मर्य इव स्व ओक्ये ॥ १३ ॥ यः सोम
ये तव शरणदेव मर्त्यः । तं दक्षः सचते कविः ॥ १४ ॥ उरुष्या णो अभि-

शस्तेः सोम नि पाहं हंसः । सर्वा सुशेवं एधि नः ॥ १५ ॥ २१ ॥ आप्य
समेतु ते विश्वतः सोम वृष्ययम् । भवा वाजस्य सङ्गथे ॥ १६ ॥ आ
स्व मदिन्तम सोम विश्वेभिर्गुभिः । भवा नः सुश्रवस्तमः सर्वा वृधे ॥
सं ते पयांसि समु यन्तु वाजाः सं वृष्ययान्यभिमातिषाहः । आप्यायमानो
ताय सोम दिवि श्रवांस्युत्तमानि धिष्व ॥ १८ ॥ या ते धामानि हविषा य
ता ते विश्वा परिभूरस्तु यज्ञम् । गयास्फानः प्रतरणः सुवीरोऽवीरहा प्र
सोम दुर्यान् ॥ १९ ॥ सोमो धेनुं सोमो अर्वन्तमाशुं सोमो वीरं कर्मण्यै दत्त
सादन्यै विदथ्यै सभेयै पितृश्रवणं यो ददाशदस्मै ॥ २० ॥ २२ ॥ अषाव
त्सु पृतनासु पथि स्वर्षामप्सां वृजनस्य गोपाम् । भरेषुजां सुजिति सुश्रवसं
त्वामनु मदेम सोम ॥ २१ ॥ त्वमिमा ओषधीः सोम विश्वास्त्वमपो अजन
गाः । त्वमा तंतन्योर्वन्तरिक्षं त्वं ज्योतिषा वि तमो ववर्थ ॥ २२ ॥ देव
मनसा देव सोम रायो भागं सहसावन्नभि युध्य । मा त्वा तनदीशिषे वीर
भयेभ्यः प्र चिकित्सा गविष्ठौ ॥ २३ ॥ २३ ॥

॥ ६२ ॥ १-१८ गोतमो राहूगणापुत्र ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्द
२ निचृज्जगती । ३ जगती । ४ विराड् जगती । ५, ७, १२ विराट् त्रिष्टुप्
१० निचृत्त्रिष्टुप् । ८, ९, त्रिष्टुप् । ११ भुरिक्पङ्क्तिः । १३ निचृत्परोष्णिक्
१४, १५ विराट्परोष्णिक् । १६, १७, १८ उष्णिक् ॥ स्वरः-१-४ नि
५-१०, १२ धैवतः । ११ पञ्चमः । १३-१८ ऋषभः ॥

॥ ६२ ॥ एता उ त्या उषसः केतुमेकत पूर्वे अर्धे रजसो भानुमञ्जते
कृण्वाना आयुधानीव धृष्णवः प्रति गावोऽरुषीर्यन्ति मातरः ॥ १ ॥ उ
न्नरुणा भानवो वृथा स्वायुजो अरुषीर्गा अयुक्तत । अर्कन्नुषासो व्युनानि
रुशन्तं भानुमरुषीरशिश्नयुः ॥ २ ॥ अर्चन्ति नारीरपसो न त्रिष्टिभिः समानेन यो
परावतः । इषं वहन्तीः सुकृते सुदानवे विश्वेदह यजमानाय सुन्वते ॥ ३ ॥
धि पेशांसि वपते नृतूरिवापोरुते वक्त उस्त्रेव बर्जहम् । ज्योतिर्विश्वस्मै भु
कृण्वती गावो न व्रजं व्युषा आवर्तमः ॥ ४ ॥ प्रत्यर्ची रुशदस्या अदर्शि
ष्ठते बाधते कृष्णमभ्वम् । स्वरं न पेशो विदथेष्वाञ्जज्जिचत्रं दिवो दुहित
मश्रेत् ॥ ५ ॥ २४ ॥ अतारिष्म तमसस्पारमस्योषा उच्छन्ती व्युना कृणोति
छन्दो न स्मयते विभाती सुप्रतीका सौमन्सायाजीगः ॥ ६ ॥ भास्वती ने

गानां दिवः स्तवे दुहिता गोतमेभिः । प्रजावतो नृवतो अश्वबुध्यानुषो गोअग्रौ
 मासि वाजान् ॥ ७ ॥ उषस्तमश्यां यशसे सुवीरं दासप्रवर्गे रयिमश्वबुध्यम् ।
 रसेसा श्रवसा या विभासि वाजप्रसूता सुभगे बृहन्तम् ॥ ८ ॥ विश्वानि देवी
 र्नाभिचक्ष्या प्रतीची चक्षुरुर्विया वि भाति । विश्वं जीवं चरसे बोधयन्ती वि-
 स्य वाचमविदन्मनायोः ॥ ९ ॥ पुनः पुनर्जायमाना पुराणी समानं वर्णमभि-
 र्भमाना । श्वघ्नीव कृत्तुर्विजं आमिनाना मर्तस्य देवी जरयन्त्यायुः ॥ १० ॥ २५ ॥
 एवती दिवो अन्ता अबोध्यप स्वसारं सनुतयुयोति । प्रमिनती मनुष्या युगानि
 षा जारस्य चक्षसा वि भाति ॥ ११ ॥ पशून् चित्रा सुभगा प्रथाना सिन्धुर्न
 द उर्वियाव्यश्वैत् । अमिनती दैव्यानि व्रतानि सूर्यस्य चेति रश्मिभिर्दशाना
 १२ ॥ उषस्तच्चित्रमा भरास्मभ्यं वाजिनीवति । येन लोकं च तनयं च धाम-
 ॥ १३ ॥ उषो अद्येह गोमत्यश्वावति विभावरि । रेवदस्मे व्युच्छ सूनृतावति
 १४ ॥ युद्धा हि वाजिनीवत्यश्वा अद्यारुणा उषः । अथा नो विश्वा सौभ-
 न्या वह ॥ १५ ॥ २६ ॥ अश्विना वर्तिस्मदा गोमदस्त्रा हिरण्यवत् । अर्वा-
 यं समनसा नि यच्छतम् ॥ १६ ॥ यावित्था श्लोकमा दिवो ज्योतिर्जनाय च-
 थुः । आ न ऊर्जे वहतमश्विना युवम् ॥ १७ ॥ एह देवा मयोभुवा दस्त्रा हिर-
 यवर्तनी । उषर्बुधो बहन्तु सोमर्पातये ॥ १८ ॥ २७ ॥

॥ ६३ ॥ १—१२ गोतमो राहूगणपुत्र ऋषिः ॥ अग्नीषोमौ देवते ॥
 दः—१ अनुष्टुप् । ३ विराडनुष्टुप् । २ भुरिगुष्णिक् । ४ स्वराद पङ्क्तिः । ५,
 निचृत् त्रिष्टुप् । ६ विराद त्रिष्टुप् । ८ स्वराद त्रिष्टुप् । १२ त्रिष्टुप् । ६, १०,
 १ गायत्री ॥ स्वरः—१, ३ गान्धारः । २ ऋभषः । ४ पञ्चमः । ५—८, १२
 षटः । ६, १०, ११ षड्जः ॥

॥ ६३ ॥ अग्नीषोमाविमं सु मे शृणुतं वृषणा हवम् । प्रति सूक्तानि हर्यतं
 वतं दाशुषे मयः ॥ १ ॥ अग्नीषोमा यो अद्य वासिदं वचः सपर्यति । तस्मै धत्तं
 वीर्यं गवां पोषं स्वश्व्यम् ॥ २ ॥ अग्नीषोमा य आहुतिं यो वां दाशाद्विष्कृ-
 तम् । स प्रजया सुवीर्यं विश्वमायुर्व्यश्ववत् ॥ ३ ॥ अग्नीषोमा चेति तद्वीर्यं वां य-
 णीतमवसं पणि गाः । अवातिरतं बृसयस्य शेषोऽविन्दतं ज्योतिरेकं बहुभ्यः
 ॥ ४ ॥ युवमेतानि दिवि रोचनान्यग्निश्च सोम सक्रतू अधत्तम् । युवं सिन्धूभिर्शस्तेर-
 यादग्नीषोमावमुञ्चतं गृभीतान् ॥ ५ ॥ आन्यं दिवो मातरिश्वा जभारामथनाद-

न्यं परि रयेनो अद्रेः । अग्नीषोमा ब्रह्मणा वावृधानोरं यज्ञाय चक्रथुरु लो
॥ ६ ॥ २८ ॥ अग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य वीतं हर्यंतं वृषणा जुषेथाम् । सु
र्माणा स्ववसा हि भूतमथा धत्तं यजमानाय शं योः ॥ ७ ॥ यो अग्नीषोमा हवि
सपर्यादेवद्रीचा मनसा यो घृतेन । तस्य व्रतं रक्षतं पातमंहसो विशे जनाय
शर्म यच्छतम् ॥ ८ ॥ अग्नीषोमा सर्वेदसा सहूती वनतं गिरं । सं देवत्रा बभूवथुः ॥
अग्नीषोमावनेन वां योवां घृतेन दाशति । तस्मै दीदयतं बृहत् ॥ १० ॥ अग्नीषोमाविम
नो युवं हव्या जुजोषतम् । आ यातमुप नः सचा ॥ ११ ॥ अग्नीषोमा पिपृ
वतो न आ प्यायन्तामुस्त्रियां हव्यसूदः । अस्मे बलानि मयवत्सु धत्तं कृणुतं
अध्वरं श्रुष्टिमन्तम् ॥ १२ ॥ २६ ॥ १४ ॥

६४ ॥ १-१६ कुत्स आङ्गिरस ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ४,
७, ६, १० निचृज्जगती । १२, १३, १४ विराड् जगती । २, ३, १६ त्रिष्टुप्
६ स्वराद् त्रिष्टुप् । ११ भुरिक् त्रिष्टुप् । ८ निचृत् त्रिष्टुप् । १५ भुरिक् पङ्क्ति
स्वरः-१, ४, ५, ७, ६, १०, १२-१४ निषादः । २, ३, १६, ६, ११
धैवतः । १५ पञ्चमः ॥

॥ ६४ ॥ इमं स्तोममर्हते जातवेदसे रथमिव सं महेमा मनीषया । भद्रा
नः प्रमतिरस्य संसद्यग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ १ ॥ यस्मै त्वमायजसे स साध
नर्वा क्षेति दधते सुवीर्यम् । स तूताव नैनमश्नोत्यंहतिरग्नें सख्ये मा रिषामा
तव ॥ २ ॥ शक्रेम त्वा समिधं साधया धियस्त्वे देवा हविरदन्त्याहुतम् । त्व
दित्याँ आ बह्व तान्ह्युश्मस्यग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ ३ ॥ भरामिधम
णवामा हवींषि ते चितयन्तः पर्वणापर्वणा वयम् । जीवातवे प्रतरं साधया
योऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ ४ ॥ विशां गोपा अस्य चरन्ति जन्तवो द्विपच्च य
चतुष्पदक्षुभिः । चित्रः प्रक्रेत उषसो महौ अस्यग्नें सख्येमा रिषामा वयं तव ॥ ५ ॥
त्वमध्वर्युरुत होतासि पूर्यः प्रशास्ता पोता जनुषा पुरोहितः । विश्वं विद्रौ आ
ज्या धीर पुष्यस्यग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ ६ ॥ यो विश्वतः सुप्रतीकः सदृक्
दूरे चित्सन्तलिदिवाति रोचसे । रात्र्याश्चिदन्धो अतिदेव पश्यस्यग्नें सख्ये मा
षामा वयं तव ॥ ७ ॥ पूर्वो देवा भवतु सुन्वतो रथोऽस्माकं शंसो अभ्यस्तुदूढ्यः ।
जानीतोत पुष्पता वचोऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ ८ ॥ वधैर्दुः शंसाँ अपं दू
जहि दूरे वा ये अर्न्ति वा के चिन्त्रिणाः । अथा यज्ञाय गृणते सुगं कृध्यग्नें स

रिषामा वयं तव ॥ ६ ॥ यदयुक्था अरुषा रोहिता रथे वातजूता वृषभस्यैव ते
 । आदिन्वसि वनिनो धूमकेतुनाग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ १० ॥ ३१ ॥
 । स्वनादुत बिभ्युः पतत्रिणो द्रप्सा यत्ते यवसादो व्यस्थिरन् । सुगं तत्ते ताव-
 यो रथेभ्योऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ ११ ॥ अयं मित्रस्य वरुणस्य
 सेऽवयातां मरुतां हेळो अद्भुतः । मृळा सु नो भूत्वेषां मनः पुनरग्नें सख्ये मा
 णामा वयं तव ॥ १२ ॥ देवो देवानामसि मित्रो अद्भुतो वसुर्वसूनामसि चारु-
 रे । शर्मन्त्स्याम तव सप्रथस्तमेऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ १३ ॥ तत्ते
 यत्समिद्धः स्वे दमे सोमाहुतो जरसे मृळ्यत्तमः । दधासि रत्नं द्रविणं च दा-
 ऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ १४ ॥ यस्मै त्वं सुद्रविणो ददाशोनागा-
 मदिते सर्वताता । यं भद्रेण शवसा चोदयासि प्रजावता राधसा ते स्याम ॥ १५ ॥
 त्वमग्ने सौभगत्वस्य विद्वानस्माकमायुः प्र तिरेह देव । तन्नो मित्रो वरुणो मा-
 न्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ १६ ॥ ३२ ॥ ६ ॥

॥ ६५ ॥ १-११ कुत्स आङ्गिरस ऋषिः ॥ सत्यगुणविशिष्टोऽग्निः शुद्धो-
 र्वा देवता ॥ छन्दः-१, ३ विराद् त्रिष्टुप् । २, ७, ८, ११ त्रिष्टुप् । ४, ५, ६, १०
 चतुष्टुप् । ६ भुरिक्पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-८, १०, ११ धैवतः । ६ पञ्चमः ॥

॥ ६५ ॥ द्वे विरूपे चरतः स्वर्थे अन्यान्या वत्समुप धापयेते । हरिरन्यस्यां भवति
 धावाञ्छुक्रो अन्यस्यां ददृशे सुवर्चाः ॥ १ ॥ दशमे त्वष्टुर्जनयन्तग भमन्तन्द्रासो यु-
 यो विभृत्रम् । तिग्मानीकं स्वयंशसं जनेषु विरोचमानं परि षीं नयन्ति ॥ २ ॥ त्रीणि
 ना परि भूषन्त्यस्य समुद्र एकं दिव्येकमप्सु । पूर्वामनु प्र दिशं पार्थिवानामृतून्प्रशास-
 दधावनुष्टु ॥ ३ ॥ क इमं वो निणयमा चिकेत वत्सो मातृर्जनयत स्वधाभिः । बह्वीनां
 र्णो अपसामुपस्थान्महान्कविर्निश्चरति स्वधावान् ॥ ४ ॥ आविष्ट्यो वर्धते चारुरासु
 ह्मानामूर्ध्वः स्वयंशा उपस्थे । उभे त्वष्टुर्विभ्यतुर्जायमानात्प्रतीची सिंहं प्रति जोषयेते
 ५ ॥ १ ॥ उभे भद्रे जोषयेते न मेने गावो न वाश्रा उप तस्थुरेवैः । स दत्ता-
 दत्तपतिर्बभूवाञ्जन्ति यं दक्षिणतो हविर्भिः ॥ ६ ॥ उद्ययमीति सवितेव
 हू उभे सिचौ यतते भीम ऋज्जन् । उच्छुक्रमत्कमजते सिमस्मान्नवा मातृभ्यो
 र्मना जहाति ॥ ७ ॥ त्वेषं रूपं कृणुत उत्तरं यत्संपृञ्चानः सदेने गोभिरद्भिः ।
 विबुधं परि मर्मज्यते धीः सा देवताता समितिर्वभूव ॥ ८ ॥ उरु ते जयः प-
 ति बुधं विरोचमानं महिषस्य धाम । विश्वेभिरग्ने स्वयंशोभिरिद्धोऽदब्धेभिः

पायुभिः पाण्यस्मान् ॥ ६ ॥ धन्वन्तस्रोतः कृणुते गातुमूर्मिं शुक्रैरूर्मिभिर्गभि न
क्षाम् । विश्वा सनानि जठरेषु धत्तेऽन्तर्नवासु चरति प्रसूषु ॥ १० ॥ एवा
अग्ने समिधा वृधानो रेवत्पावक श्रवसे वि भाहि । तन्नो मित्रो वरुणो मामह
मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ११ ॥ २ ॥

॥ ६६ ॥ १—६ कुत्स आङ्गिरस ऋषिः ॥ द्रविणोदा अग्निः शुद्धो
र्वा देवता ॥ त्रिष्टुप् छन्दः ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ ६६ ॥ स प्रत्नथा सहसा जायमानः सद्यः काव्यानि बळधत्त विश्व
आपश्च मित्रं धिषणां च साधन्देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाम् ॥ १ ॥ स पू
निविदा कव्यतायोरिमाः प्रजा अजनयन्मनूनाम् । विवस्वता चक्षसा द्यामप
देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाम् ॥ २ ॥ तमीळत प्रथमं यज्ञसाधं विश आरीर
तमृञ्जसानम् । ऊर्जः पुत्रं भरतं सृप्रदानुं देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाम् ॥ ३ ॥
स मातरिश्वा पुरुवारपुष्टिर्विदद्रातुं तनयाय स्वर्वित् । विशां गोपा जनिता र
स्योर्देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाम् ॥ ४ ॥ नक्तोषासा वर्णमामेम्याने धा
शिशुमेकं समीची । द्यावाक्षामा रुक्मो अन्तर्वि भाति देवा अग्निं धारयन्द्र
णोदाम् ॥ ५ ॥ ३ ॥ रायो बुध्नः संगमनो वसूनां यज्ञस्य केतुर्मन्मसाधनो वे
अमृतत्वं रक्षमाणास एनं देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाम् ॥ ६ ॥ नू च पुर
सदनं रयीणां ज्ञातस्य च जायमानस्य च क्षाम् । सतश्च गोपां भवतश्च भूरै
अग्निं धारयन्द्रविणोदाम् ॥ ७ ॥ द्रविणोदा द्रविणसस्तुरस्य द्रविणोदाः सनर
र्षियंसत् । द्रविणोदा वीरवती मिषं नो द्रविणोदा रांसते दीर्घमायुः ॥ ८ ॥ ए
नो अग्ने समिधा वृधानो रेवत्पावक श्रवसे वि भाहि । तन्नो मित्रो वरुणो म
हतामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ६ ॥ ४ ॥

॥ ६७ ॥ १—८ कुत्स आङ्गिरस ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ७, ८ पि
लिकामध्यानिचृद् गायत्री । २, ४, ५ गायत्री । ३, ६ निचृद्गायत्री च ॥ षड्जः स्वरः

॥ ६७ ॥ अप नः शोशुचदधमग्ने शोशुध्या रयिम् । अप नः शोशुचदध
॥ १ ॥ सुजेत्रिया सुगातुया वसूया च यजामहे । अप नः शोशुचदधम् ॥ २ ॥
प्र यद्भदिष्ठ एषां प्रास्माकासश्च सूरयः । अप नः शोशुचदधम् ॥ ३ ॥ प्र य
अग्ने सूरयो जायेमहि प्र ते वयम् । अप नः शोशुचदधम् ॥ ४ ॥ प्र यद
सहस्वतो विश्वतो यन्ति भानवः । अप नः शोशुचदधम् ॥ ५ ॥ त्वं हि विश्व

१ । अ० ७ । व० ८] ६१ [म० १ । अ० १५ । सू० १०० ।

ख विश्वतः परिभूरसि । अप नः शोशुचदधम् ॥ ६ ॥ द्विषो नो विश्वतो-
ति नवेव पारय । अप नः शोशुचदधम् ॥ ७ ॥ स नः सिन्धुमिव नावयाति
स्वस्तये । अप नः शोशुचदधम् ॥ ८ ॥ ५ ॥

॥ ६८ ॥ १—३ कुत्स आङ्गिरस ऋषिः ॥ अग्निवैश्वानरो देवता ॥
हः—१ विराट् त्रिष्टुप् । २ त्रिष्टुप् । ३ निचृत् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६८ ॥ वैश्वानरस्य सुमतौ स्याम राजा हि कं भुवनानामभिप्रीः । इतो
तो विश्वमिदं वि चष्टे वैश्वानरो यतते सूर्येण ॥ १ ॥ पृष्ठो दिविपृष्ठो अग्निः पृ-
थ्यां पृष्ठो विश्वा ओषधीरा विवेश । वैश्वानरः सहसा पृष्ठो अग्निः स नो दिवा
रिषः पातु नक्तम् ॥ २ ॥ वैश्वानर तव तत्सत्यमस्त्वस्मान्नायो मघवानः सच-
म् तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ३ ॥ ६ ॥

॥ ६९ ॥ १ कश्यपो मारीचिपुत्र ऋषिः ॥ अग्निर्जातवेदा देवता ॥ निचृत्
ष्टुप् छन्दः ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६९ ॥ जातवेदसे सुनवाम सोममरातीयतो नि दहाति वेदः । स नः
दति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः ॥ १ ॥ ७ ॥

॥ १०० ॥ १—१६ वृषागिरो महाराजस्य पुत्रभूता वर्षागिरा ऋज्जाशवाम्ब-
सहदेवभयमानसुराधसऋषयः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ५ पङ्क्तिः । २,
१७ स्वराट् पङ्क्तिः । ६, १०, १६ भुरिक् पङ्क्तिः । ३, ४, ११, १८
राट् त्रिष्टुप् । ७, ८, ९, १२, १४, १५, १६ निचृत् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१,
५, १३, १७, ६, १०, १६ पञ्चमः । ३, ४, ११, १२, १८, ७-९, १४,
१६ धैवतः ॥

॥ १०० ॥ स यो वृषा वृष्येभिः समोका महो दिवः पृथिव्याश्च सम्राट् ।
नेनसत्त्वा हव्यो भरेषु मरुत्वान्नो भवत्विन्द्र ऊती ॥ १ ॥ यस्यानामः सूर्यस्ये-
यामो भरेभरे वृत्रहा शुष्मो अस्ति । वृषन्तमः सखिभिः स्वेभिरेवैर्मरुत्वान्नो
त्विन्द्र ऊती ॥ २ ॥ दिवो न यस्य रेतसो दुघानाः पन्थासो यन्ति शवसाप-
ताः । तरेद्वेषाः सासहिः पौंस्येभिर्मरुत्वान्नो भवत्विन्द्र ऊती ॥ ३ ॥ सो अङ्-
गिभिरङ्गिरस्तमो भूवृषा वृषभिः सखिभिः सखा सन् । ऋग्मिभिर्ऋग्मी गातुभि-
ष्ठोमरुत्वान्नो भवत्विन्द्र ऊती ॥ ४ ॥ स सूनुभिर्न रुद्रेभिर्ऋभ्वा नृषाद्ये सासह्वौ

अमित्रान । सनीळेभिः श्रवस्यानि तूर्वन्मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं ऊती ॥ ५ ॥
 स मन्युमीः समर्दनस्य कर्तास्माकैभिर्नृभिः सूर्य सनत् । अस्मिन्नहन्त्सत्पतिः पुरु
 मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं ऊती ॥ ६ ॥ तमूतयो रणयञ्छूरसातौ तं क्षेमस्य चित्त
 कृणवत् त्राम् । स विश्वस्य कुरुणस्येश एको मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं ऊती ॥ ७ ॥
 तमप्सन्त शर्वस उत्सवेषु नरो नरमवसे तं धनाय । सो अन्धे चित्तमसि ज्यो
 विदन्मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं ऊती ॥ ८ ॥ स सव्येन यमति ब्राधतश्चित्स दक्षि
 संगृभीता कृतानि । स कीरिणा चित्सनिता धनानि मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं ऊ
 ॥ ९ ॥ स ग्रामेभिः सनिता स रथेभिर्विदे विश्वाभिः कृष्टिभिर्नर्वद्य । स पौ
 भिरभिभूरशस्तीर्मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं ऊती ॥ १० ॥ ९ ॥ स जामिभिर्यत्
 जाति मीळेहेऽजामिभिर्वा पुरुहूत एवैः । अपां लोकस्य तनयस्य जेषे मरुत्व
 भवत्विन्द्रं ऊती ॥ ११ ॥ स वज्रभृद्दस्युहा भीम उग्रः सहस्रचेताः शत
 ऋभ्वा । चम्रीषो न शर्वसा पाञ्चजन्यो मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं ऊती ॥ १२ ॥
 तस्य वज्रः क्रन्दति स्मत्स्वर्षा दिवो न त्वेषो रवथः शिमीवान् । तं सचन्ते
 नयस्तं धनानि मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं ऊती ॥ १३ ॥ यस्याजस्रं शर्वसा मा
 कथं परिभुजद्रोदसी विश्वतः सीम् । स परिषत्क्रतुभिर्मन्दसानो मरुत्वान्नो
 त्विन्द्रं ऊती ॥ १४ ॥ न यस्य देवा देवता न मर्ता आपश्च न शर्वसो अन्तमा
 स प्ररिक्ता त्वक्षसा क्षमो दिवश्च मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं ऊती ॥ १५ ॥ १
 रोहिच्छयावा सुमर्दशुर्ललामीर्द्युक्षा राय ऋज्रा श्वस्य । वृषणवन्तं बिभ्रती
 रथं मन्द्रा चिकेत नाहुषीषु विजु ॥ १६ ॥ एतत्त्यक्त इन्द्र वृष्ण उक्थं वार्षा
 अभि गृणन्ति राधः । ऋज्राश्वः प्रष्टिभिरम्बरीषः सहदेवो भयमानः सुराधाः ॥ १७ ॥
 दस्यूञ्छिम्युश्च पुरुहूत एवैर्हत्वापृथिव्यां शर्वा नि बर्हीत् । सनत्क्षेत्रं सखिभिः श्वि
 भिः सनत्सूर्य सनदपः सुवज्रः ॥ १८ ॥ विश्वाहेन्द्रो अधिवक्ता नो अस्त्वपरि
 सनुयाम वाजम् । तन्नो मित्रो वरुणोमामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत्त
 ॥ १९ ॥ ११ ॥

॥ १०१ ॥ १—११ कुत्स आङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—
 ४ निचृज्जगती । २, ५, ७ विराड् जगती । ३ भुरिक् त्रिष्टुप् । ६ स्वराद
 षुप् । ८, १० निचृत् त्रिष्टुप् । ९, ११ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, २, ४, ५, ७
 षादः ३, ६, ८—११ धैवतः ॥

१ । अ० ७ । व० १४] ६३ [म० १ । अ० १५ । सू० १०२ ।

॥ १०१ ॥ प्र मन्दिने पितुमर्चता वचो यः कृष्णगर्भा निरहन्वृजिर्वना ।
 स्यवो वृषणं वज्रदक्षिणं मरुत्वंतं सख्याय हवामहे ॥ १ ॥ यो व्यंसं जाहपा-
 मन्युना यः शम्बरं यो अहन्पिप्रुमवतम् । इन्द्रो यः शुष्णमशुषं न्यावृणङ्म-
 वन्तं सख्याय हवामहे ॥ २ ॥ यस्य द्यावापृथिवी पौंस्यं महद्यस्य व्रतेवरुणो
 यः सूर्यः । यस्येन्द्रस्य सिन्धवः सश्रुति व्रतं मरुत्वंतं सख्याय हवामहे ॥ ३ ॥
 अश्वानां यो गवां गोपतिर्वशी य आरितः कर्मणिकर्मणि स्थिरः । वीळोश्चि-
 द्रो यो असुन्वतो वधो मरुत्वंतं सख्याय हवामहे ॥ ४ ॥ यो विश्वस्य जगतः
 तस्पतिर्यो ब्रह्मणे प्रथमो गा अविन्दत् । इन्द्रो यो दस्यूरधराँश्च वातिरन्मरुत्वंतं
 सख्याय हवामहे ॥ ५ ॥ यः शूरेभिर्हव्यो यश्च भीरुभिर्यो धावद्भिर्हूयते यश्च जि-
 भिः । इन्द्रं यं विश्वा भुवनाभि सँदधुर्मरुत्वंतं सख्याय हवामहे ॥ ६ ॥ १२ ॥
 णामेति प्रदिशा विचक्षणो रुद्रेभिर्योषा तनुते पृथु जयः । इन्द्रं मनीषा अ-
 र्चति श्रुतं मरुत्वंतं सख्याय हवामहे ॥ ७ ॥ यद्वा मरुत्वः परमे सधस्थे य-
 मे वृजने मादयासे । अत आ याहध्वरं नो अच्छा त्वाया हविश्चकृमा सत्य-
 ः ॥ ८ ॥ त्वायेन्द्र सोमं सुषुमा सुदक्ष त्वाया हविश्चकृमा ब्रह्मवाहः । अधा
 मरुत्वः सर्गणो मरुद्भिरस्मिन्यज्ञे बर्हिषि मादयस्व ॥ ९ ॥ मादयस्व हरिर्भिर्ये
 इन्द्र विष्यस्व शिप्रे वि सृजस्व धेने । आ त्वा सुशिप्र हरयो वहन्तुशन्द्वायानि
 नो जुषस्व ॥ १० ॥ मरुत्स्तोत्रस्य वृजनस्य गोपा वयमिन्द्रेण सनुयाम वा-
 । तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ११ ॥ १३ ॥

॥ १०२ ॥ १—११ कुत्स आङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
 गती । ३, ५—८ निचृज्जगती । २, ४, ६ स्वराद् त्रिष्टुप् । १०, ११ निचृत्
 षुप् ॥ स्वरः—१, ३, ५—८, निषादः २, ४, ६—११ धैवतः ॥

॥ १०२ ॥ इमां ते धियं प्र भरे महो महीमस्य स्तोत्रे धिषणा यत्त आनजे ।
 त्सवे त्वं प्रसवे च सासहिमिन्द्रं देवासः शर्वसामदन्ननु ॥ १ ॥ अस्य श्रवो नद्यः
 विभ्रति द्यावाक्षामा पृथिवी दर्शतं वपुः । अस्मे सूर्याचन्द्रमसाभिचक्षे श्रद्धे
 मन्द्र चरतो वितर्तुरम् ॥ २ ॥ तं स्मा रथं मघवन्प्राव सातये जैत्रं यं ते अनु-
 म संगमे । आज्ञा न इन्द्र मनसा पुरुषुत त्वायद्भ्यो यघवज्जर्म यच्छ नः
 ३ ॥ वयं जयेम त्वया युजा वृतमस्माकमंशमुदवा भरेभरे । अस्मभ्यमिन्द्र व-
 षः सुगं कृधि प्रशत्रूणां मघवन्वृष्यारुज ॥ ४ ॥ नाना हित्वा हवमाना जना इमे

धनानां धर्तृरवसा विपन्यवः । अस्माकं स्मा रथमा तिष्ठ सातये जैत्रं हीन्द्र निभृतं
स्तव ॥ ५ ॥ १४ ॥ गोजितां ब्राह्म अभितक्रतुः सिमः कर्मन्कर्मञ्छतमूतिः खजङ्क
कल्प इन्द्रः प्रतिमानमोजसाथा जनावि ह्वयन्ते सिषासवः ॥ ६ ॥ उत्ते शतान्म
भूयस उत्सहसाद्रिरिचे कृष्टिषु श्रवः । अमात्रं त्वा धिषणा तित्विषे मद्यथा वृ
जिघ्रसे पुरन्दर ॥ ७ ॥ त्रिविष्टिधातुं प्रतिमानमोजसस्तिस्त्रो भूमीर्नृपते त्रीणि रो
अतीदं विश्वं भुवनं ववत्तिथाशत्रुरिन्द्र जनुषां सनादसि ॥ ८ ॥ त्वां देवेषु
हवामहे त्वं वभूथ पृतनासु सासहिः । सेमं नः कारुमुपमन्युमुज्जिदमिन्द्रः कृणो
सवे रथं पुरः ॥ ९ ॥ त्वं जिगेथ न धनां रुरोधिथार्भेष्व्राजा मघवन्महत्सु च
मुग्रमवसे सं शिशीमस्यथा न इन्द्र हवनेषु चोदय ॥ १० ॥ विश्वाहेन्द्रो अधि
नो अस्त्वपरिहृताः सनुयाम वाजम् । तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः
पृथिवी उत द्यौः ॥ ११ ॥ १५ ॥

॥ १०३ ॥ १—८ कुत्स आङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—
३, ५, ६ निचृत्रिष्टुप् । २, ४ विराद् त्रिष्टुप् । ७, ८ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्व

॥ १०३ ॥ तत्त इन्द्रियं परमं पराचैरधारयन्त कवयः पुरेदम् । क्षमेत
द्विव्यन्यदस्य समी पृच्यते समनेव केतुः ॥ १ ॥ स धारयत्पृथिवीं पप्रथ
ज्रेण हृत्वा निरपः संसर्ज । अहन्नहिमभिन्नद्रौहिणं व्यहन्व्यंसं मघवा शचीभिः
स जातूभर्मा अहधान ओजः पुरो विभिन्दन्नचरद्वि दासीः । विद्वान्वज्रिन्दस्य
तिमस्यार्यं सहो वर्धया द्युम्नमिन्द्र ॥ ३ ॥ तदूचुषे मानुषेमा युगानि कीर्तेन
घवा नाम विभ्रत् । उपप्रयन्दस्युहत्याय वज्री यद्ध सूनुः श्रवसे नाम दधे ॥
तदस्येदं पश्यता भूरि पुष्टं श्रदिन्द्रस्य धत्तन वीर्याय । स गा अविन्दत्सो अ
दश्यान्त्स ओषधीः सो अपः वनानि ॥ ५ ॥ १६ ॥ भूरिकर्मणे वृषभाय
सत्यशुष्माय सुनवाम सोमम् । य आहत्या परिपन्थीव शूरोऽयं ज्वनो विभ्र
वेदः ॥ ६ ॥ तदिन्द्र प्रेव वीर्यं चकथ यत्ससन्तं वज्रेणाबोधयोऽहिम् । अनु त
नीर्हषितं वयश्च विश्वे देवासो अमदन्ननु त्वा ॥ ७ ॥ शुष्णां पिप्पु कुर्यवं वृत्र
यदावधीर्वि पुरः शंबरस्य । तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृ
उत द्यौः ॥ ८ ॥ १७ ॥

४, ५ स्वराद् पङ्क्तिः । ६ भुरिक् पङ्क्तिः । ३, ७ त्रिष्टुप् । ८, ९ निचृत् त्रिष्टुप् ॥
स्वरः-१, २, ४-६ पञ्चमः । ३, ७-९ धैवतः ॥

॥ १०४ ॥ योनिष्ट इन्द्र निषदे अकारि तमा नि षीद स्वानो नार्वी । वि-
द्या वयोऽवसायाश्वान्दोषा वस्तोर्वहीयसः प्रपित्वे ॥ १ ॥ ओ ले नर इन्द्रमृतये
चित्तान्तसद्यो अध्वनो जगम्यात् । देवासो मन्युं दासस्य श्चमन्ते न आ व-
न्त्सुविताय वर्णम् ॥ २ ॥ अव त्मना भरते केतवेदा अव त्मना भरते फेनमु-
न । क्षीरेण स्नातः कुर्यवस्य योषे हते ते स्यातां प्रवणे शिफायाः ॥ ३ ॥ यु-
य नाभिरुपरस्यायोः प्र पूर्वाभिस्तिरते राष्ट्रि शूरः । अंजसी कुलिशी वीरपत्नी पयो
न्वाना उदभिर्भरन्ते ॥ ४ ॥ प्रति यत्स्या नीथादर्शि दस्योरोको नाच्छा सदनं
नती गात् । अध स्मा नो मघवञ्चकृतादिन्मा नो मघेव निष्पपी परा दाः ॥ ५ ॥
८ ॥ स त्वं न इन्द्र सूर्ये सो अर्ष्वनागास्त्व आ भज जीवशंसे । माम्तरां भु-
मा रीरिषो नः श्रद्धितं ते महत इन्द्रियाय ॥ ६ ॥ अधा मन्ये श्रत्ते अस्मा अ-
यि वृषा चोदस्व महते धनाय । मा नो अकृते पुरुहूत योनाविन्द्र क्षुध्यद्रथो वयं
सुति दाः ॥ ७ ॥ मा नो वधीरिन्द्र मा परा दा मा नः प्रिया भोजनानि प्र-
षीः । आण्डा मानो मघवञ्छक्र निर्भेन्मा नः पात्रा भेत्सहजानुषाणि ॥ ८ ॥
वाडेहि सोमकामं त्वाहुरयं सुतस्तस्य पिबा मदाय । उरुव्यचा जठर आ वृषस्व
तेव नः शृणुहि हूयमानः ॥ ९ ॥ १६ ॥

॥ १०५ ॥ १-१६ आप्त्यस्त्रित ऋषिः आङ्गिरसः कुत्सो वा ॥ विश्वे देवा
वता ॥ छन्दः-१, २, १२, १६, १७ निचृत्पङ्क्तिः । ३, ४, ६, ९, १५, १८
वराद्पङ्क्तिः । ८, १० स्वराद् पङ्क्तिः । ११, १४ पङ्क्तिः । ५ निचृद्बृहती । ७
रिग्वृहती । १३ महाबृहती । १६ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-४, ६, ८-१२,
४-१८ पञ्चमः । ५, ७, १३ मध्यमः । १६ धैवतः ॥

॥ १०५ ॥ चन्द्रमा अर्ष्वन्तरा सुपर्णो धावते दिवि । न वो हिरण्यनेमयः
दं विन्दन्ति विद्युतो वित्तं मे अस्य रौदसी ॥ १ ॥ अर्थमिद्धा उ अर्थिन आ जा-
युवते पतिम् । तुज्जाते वृष्णयं पयः परिदाय रसं दुहे वित्तं मे अस्य रौदसी
२ ॥ मो षु देवा अदः स्वरव पादि दिवस्परि । मा सोम्यस्य शंभुवः शूने
म कदा चन वित्तं मे अस्य रौदसी ॥ ३ ॥ यज्ञं पृच्छाम्यवमं स तद्भूतो वि-
चति । क अतं पूर्य गतं कस्तद्धिभर्ति नूतनो वित्तं मे अस्य रौदसी ॥ ४ ॥

अमी ये देवाः स्थनं त्रिष्वारोचने दिवः । कद्व ऋतं कदनृतं कं प्रत्ना व अ
तिर्वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ५ ॥ २० ॥ कद्व ऋतस्य धर्णसि कद्वरुणस्य च
रणं । कद्वर्यम्णो महस्पथाति क्रामेम दृढ्यो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ६ ॥ अहं
अस्मि यः पुरा सुते वदामि कानि चित् । तं मा व्यंत्याध्योऽवृको न तृष्णजं
वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ७ ॥ सं मा तपन्त्यभितः सपत्नीरिव पर्शवः । मूषो
शिश्रा व्यदन्ति माध्यः स्तोतारं ते शतक्रतो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ८ ॥
ये सप्त रश्मयस्तत्रा मे नाभिरातता । त्रितस्तद्वेदाप्त्यः स जामित्वायं रेभति
मे अस्य रोदसी ॥ ९ ॥ अमी ये पञ्चोक्षणो मध्ये तस्थुर्महो दिवः । देवत्रा
प्रवाच्यं सधीचीना नि वावृतुर्वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १० ॥ २१ ॥ सु
एत आसते मध्यं आरोधने दिवः । ते संधन्ति पथो वृकं तरन्तं यद्वतीरपो
मे अस्य रोदसी ॥ ११ ॥ नव्यं तदुक्थयं हितं देवासः सुप्रवाचनम् । ऋतमर्ष
सिन्धवः सत्यं तातान् सूर्यो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १२ ॥ अग्ने तव त्यदुक्
देवेष्वस्त्याप्यम् । स नः सत्तो मनुष्वदा देवान्यक्षि विदुष्टरो वित्तं मे अस्य
रोदसी ॥ १३ ॥ सत्तो होता मनुष्वदा देवां अच्छा विदुष्टरः । अग्निर्हव्या सुषू
देवो देवेषु मेधिरो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १४ ॥ ब्रह्मा कृणोति वरुणो ग
विदं तमीमहे । व्यूणोति हृदा मतिं नव्यो जायतामृतं वित्तं मे अस्य रो
॥ १५ ॥ २२ ॥ असौ यः पन्था आदित्यो द्विवि प्रवाच्यं कृतः । न स
अतिक्रमे तं मर्तासो न पश्यथ वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १६ ॥ त्रितः कूपेऽव
तो देवान्हवत उतये । तच्छुश्वाव बृहस्पतिः कृणवन्नहूरणादुरु वित्तं मे अस्य
रोदसी ॥ १७ ॥ अरुणो मा सकृदृकः पथा यन्तं ददर्श हि । उज्जिहीते निचा
तष्टेव पृष्ठ्यामयी वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १८ ॥ एनाङ्गुषेण वयमिन्द्रव
ऽभि ष्याम वृजने सर्ववीराः । तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः प
वी उत द्यौः ॥ १९ ॥ २३ ॥ १५ ॥

॥ १०६ ॥ १-७ कुत्स आङ्गिरस ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवता ॥ छन्द
१-६ जगती । ७ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-६ निषादः । ७ धैवतः ॥

॥ १०६ ॥ इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमूतये मारुतं शर्धो अदितिं हवामहे ।
न दुर्गाद्वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अहंसो निष्पिपर्तन ॥ १ ॥ त आदित्या
गता सर्वतातये भूत देवा वृत्रतूर्येषु शम्भुवः । रथं न दुर्गाद्वसवः सुदानवो विश्वस्म

अहंसो निष्पिपर्तनः ॥ २ ॥ अवनतु नः पितरः सुप्रवाचना उत देवी देवपुत्रे ऋतावृथा ।
 थं न दुर्गाद्वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अहंसो निष्पिपर्तन ॥ ३ ॥ नराशंसं वाजिनं
 जयन्निह जयद्वीरं पूषणं सुम्नैरीमहे । रथं न दुर्गाद्वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो
 अहंसो निष्पिपर्तन ॥ ४ ॥ बृहस्पते सदमित्रः सुगं कृधि शं योर्यत्ते मनुर्हितं तदीमहे । रथं
 दुर्गाद्वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अहंसो निष्पिपर्तन ॥ ५ ॥ इन्द्रं कुत्सो वृत्रहणं
 र्वाचीपतिं काटे निबाळ्ह ऋषिरहदूतये । रथं न दुर्गाद्वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो
 अहंसो निष्पिपर्तन ॥ ६ ॥ देवैर्नो देव्यदितिर्नि पातु देवस्त्राता त्रायतामप्रयुच्छ-
 । तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ७ ॥ २४ ॥

॥ १०७ ॥ १—३ कुत्स आङ्गिरस ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवता ॥ छन्दः—
 विराद्त्रिष्टुप् । २ निचृत् त्रिष्टुप् । ३ त्रिष्टुप् च ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १०७ ॥ यज्ञो देवानां प्रत्येति सुम्नमादित्यासो भवता मृळयन्तः । आ-
 र्वाचीं सुमतिर्वृत्त्यादंहोश्चिद्या वरिवोवित्तरासत् ॥ १ ॥ उप नो देवा अव-
 गमन्त्वङ्गिरसां सामभिः स्तूयमानाः । इन्द्र इन्द्रियैर्मरुतो मरुद्भिरादित्यैर्नो अ-
 दितिः शर्म यंसत् ॥ २ ॥ तन्न इन्द्रस्तद्वरुणस्तदग्निस्तदर्यमा तत्सविता चनो
 तत् । तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ३ ॥ २५ ॥

॥ १०८ ॥ १—१३ कुत्स आङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्राग्नी देवते ॥ छन्दः—
 , ८, १२ निचृत् त्रिष्टुप् । २, ३, ६, ११ विराद् त्रिष्टुप् । ७, ९, १०, १३
 त्रिष्टुप् । ४ भुरिक् पङ्क्तिः । ५ पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१—३, ६—१३ धैवतः । ४, ५ पञ्चमः ॥

॥ १०८ ॥ य इन्द्राग्नी चित्रतमो रथो वामभि विश्वानि भुवनानि चष्टे ।
 ना यातं सरथं तस्थिवांसाथा सोमस्य पिवतं सुतस्य ॥ १ ॥ यावदिदं भुवनं
 मस्त्व्युरुव्यचा वरिमता गभीरम् । तावा अयं पातवे सोमो अस्त्वरमिन्द्राग्नी
 नसे युवभ्यां ॥ २ ॥ चक्राथे हि सध्रचद्भ्राम भद्रं सध्रीचीना वृत्रहणा उत
 रथः । तारिन्द्राग्नी सध्रचश्चा निषद्या वृष्णः सोमस्य वृष्णा वृषेथाम् ॥ ३ ॥
 मिद्वेष्वग्निष्वानजाना यतस्तुचा बर्हिर् तस्तिराणा । तीवैः सोमैः परिषिक्तेभि-
 र्वाग्नेन्द्राग्नी सौमनसाययातम् ॥ ४ ॥ यानीन्द्राग्नी चक्रथुर्वीर्याणि यानि रू-
 णयुत वृष्ण्यानि । या वा प्रत्नानि सख्या शिवानि तेभिः सोमस्य पिवतं सु-
 तस्य ॥ ५ ॥ २६ ॥ यदब्रवं प्रथमं वा वृणानोऽयं सोमो असुरैर्नो विहव्यः । तां

सत्यां अद्धामभ्या हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ ६ ॥ यदिन्द्राग्नी मद
स्वे दुरोणे यद्ब्रह्मणि राजनि वा यजत्रा । अतः परि वृषणावा हि यातमथा
सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ ७ ॥ यदिन्द्राग्नी यदुषु तुर्वशेषु यद्द्रुह्युष्वनुषु पूरुषु स्थ
अतः परि वृषणा वा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ ८ ॥ यदिन्द्रा
अवमस्यां पृथिव्यां मध्यमस्यां परमस्यां सुत स्थः । अतः परि वृषणावा हि या
मथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ ९ ॥ यदिन्द्राग्नी परमस्यां पृथिव्यां मध्यमस्य
मवमस्यामुत स्थः । अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ १० ॥
यदिन्द्राग्नी दिवि षो यत्पृथिव्यां यत्पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु । अतः परि वृषणावा
यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ ११ ॥ यदिन्द्राग्नी उदिता सूर्यस्य म
दिवः स्वधया मादयेथे । अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सु
स्य ॥ १२ ॥ एवेन्द्राग्नी पपिवांसां सुतस्य विश्वास्मभ्यं सं जयतं धनानि । त
मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ १३ ॥ २७ ॥

॥ १०६ ॥ १-८ कुत्स आङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्राग्नी देवते ॥ छन्दः—
३, ४, ६, ८ निचृत् त्रिष्टुप् । २, ५ त्रिष्टुप् । ७ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः—

॥ १०६ ॥ वि ह्यख्यं मनसा वस्य इच्छन्निन्द्राग्नी ज्ञास उत वा सजातान
नान्या युवत्प्रमतिरस्ति मह्यं स वां धियं वाजयन्तीममक्षम् ॥ १ ॥ अश्रवं हि
दिदावत्तरा वां विजांमातुरुत वां घा स्यात्तात् । अथा सोमस्य प्रयती युवभ्यां
न्द्राग्नी स्तोमं जनयामि नव्यम् ॥ २ ॥ मा छेन्न रश्मीरिति नार्धमानाः पितृ
शक्तीरनुयच्छमानाः । इन्द्राग्निभ्यां कं वृषणो मदन्ति ता हृद्दी धिषणाया उ
स्थे ॥ ३ ॥ युवाभ्यां देवी धिषणा मदायेन्द्राग्नी सोममुशती सुनोति । तावन्धि
भद्रहस्ता सुपाणी आ धावतं मधुना पृङ्गमप्सु ॥ ४ ॥ युवामिन्द्राग्नी वसु नो
भागे तवस्तमा शुश्रव वृत्रहत्ये । तावासद्या बर्हिषि यज्ञे अस्मिन्प्रचर्षणी मादये
सुतस्य ॥ ५ ॥ २८ ॥ प्र चर्षणिभ्यः पृतनाहवेषु प्र पृथिव्या रिरिचाथे दिवश्च
प्र सिन्धुभ्यः प्र गिरिभ्यो महित्वा प्रेन्द्राग्नी विश्वा भुवनात्यन्या ॥ ६ ॥ आ भ
शिक्तं वज्रवाहू अस्माँ इन्द्राग्नी अवतं शचीभिः । इमे नु ते रश्मयः सूर्यस्य ये
सपित्वं पितरो न आसन् ॥ ७ ॥ पुरंदरा शिक्तं वज्रहस्तास्माँ इन्द्राग्नी अव
भरैषु । तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ८ ॥ २९

॥ ११० ॥ १-६ कुत्स आङ्गिरस ऋषिः ॥ ऋभवो देवता ॥ छन्दः—

जगती । २, ३, ७ विराड् जगती । ६, ८ निचृज्जगती । ५ निचृत्तिष्टुप् । ६
टुप् ॥ स्वरः—१-४, ६-८ निषादः । ५, ६ धैवतः ॥

॥ ११० ॥ तत् मे अपस्तदुं तायते पुनः स्वादिष्टा धीतिरुचथाय शस्यते ।
समुद्र इह विश्वदेव्यः स्वाहाकृतस्य समुत्पणुत ऋभवः ॥ १ ॥ आभोग्यं प्र य-
च्छन्त एतनापाकाः प्राञ्चो मम के चिदापर्यः । सौधन्वनासश्चरितस्य भूमनार्ग-
त सवितुर्दाशुषो गृहम् ॥ २ ॥ तत्सविता वोऽमृतत्वमासुवदगोह्यं यच्छ्रवयन्त एतन ।
चिच्चमसमसुरस्य भक्षणमेकं सन्तमकृणुता चतुर्वयम् ॥ ३ ॥ विष्टी शमी तरणि-
वाघतो मतीसः सन्तो अमृतत्वमानशुः । सौधन्वना ऋभवः सूरचक्षस सं-
मरे समपृच्यन्त धीतिभिः ॥ ४ ॥ क्षेत्रमिव वि ममुस्तेजनेन एकं पात्रमृभवो जे-
नम् । उपस्तुता उपमं नार्धमाना अमर्त्येषु श्रव इच्छमानाः ॥ ५ ॥ ३० ॥ आ-
षामन्तरिक्षस्य नृभ्यः सुचेव घृतं जुह्वाम विब्रना । तृणित्वाये पितुरस्य स-
वर ऋभवो वाजमरुहन्दिबो रजः ॥ ६ ॥ ऋभुर्न इन्द्रः शर्वसा नवीयानृभुर्वा-
भर्वसुभिर्वसुर्देदिः । युष्माकं देवा अवसाहनि प्रियेभि तिष्ठेम पृत्सुतीरसुन्वताम्
॥ ७ ॥ मिश्रर्मण ऋभवो गामपिशत सं वत्सेनासृजता मातरं पुनः । सौधन्वनासः
यस्यया नरो जिह्वी युवाना पितराकृणोतन ॥ ८ ॥ वाजैभिर्नो वाजसाताववि-
भुमाँ इन्द्र चित्रमा दर्षि राधः । तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः
पृथिवी उत द्यौः ॥ ९ ॥ ३१ ॥

॥ १११ ॥ १-५ कुत्स आङ्गिरसः ऋषिः ॥ ऋभवो देवता ॥ छन्दः—१-४
जगती । ५ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१-४ निषादः । ५ धैवतः ॥

॥ १११ ॥ तक्षत्रथं सुवृत्तं विब्रनापसस्तक्षन्हरी इन्द्रवाहा वृषणवसू । तक्ष-
त्रभ्यामृभवो युवद्वयस्तक्षन्वत्साय मातरं सचाभुवम् ॥ १ ॥ आ नो यज्ञायत-
ऋभुमद्वयः क्रत्वे दत्ताय सुप्रजावतीमिषम् । यथा क्षयाम सर्ववीरया विशा-
ः शर्धाय धासथा स्विन्द्रियम् ॥ २ ॥ आ तक्षत सातिमस्मभ्यमृभवः साति रथाय
तेमर्वते नरः । साति नो जैत्री सं महेत विश्वहा जामिमजामि पृतनासु सक्ष-
म् ॥ ३ ॥ ऋभुक्षणमिन्द्रमा हुव उतय ऋभून्वाजान्मरुतः सोमपीतये । उभा
वावरुणा नूनमश्विना ते नो हिन्वन्तु सातये धिये जिषे ॥ ४ ॥ ऋभुर्भराय सं
रातु साति समर्यजिद्वजो अस्माँ अविष्टु । तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः
सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ५ ॥ ३२ ॥

॥ ११२ ॥ १-२५ कुत्स अङ्गिरस ऋषिः ॥ आदिमे मन्त्रे प्रथमपादस्य
वापृथिव्यौ द्वितीयस्य अग्निः शिष्टस्य सूक्तस्याश्विनौ देवते ॥ छन्दः- १,
६, ७, १३, १५, १७, १८, २०, २१, २२ निचृज्जगती । ४, ८, ९,
१२, १४, १६, २३ जगती । १६ विराड् जगती । ३, ५, २४ विराद् त्रि
१० भुरिक् त्रिष्टुप् । २५ त्रिष्टुप् च ॥ स्वरः- १, २, ४, ६-९, ११-२३ निषा
३, ५, १०, २४, २५ धैवतः ॥

॥ ११२ ॥ ईळे द्यावापृथिवी पूर्वचित्तयेऽग्निं घर्मं सुरुचं यामन्निष्ठये । य
भरेकारमंशाय जिन्वथस्ताभिर्लुषु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १ ॥ युवोर्दानाय
भरा असश्चतो रथमा तस्थुर्वचसं न मन्तवे । याभिर्धियोऽवथः कर्मन्निष्ठये ता
षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ २ ॥ युवं तासां दिव्यस्य प्रशासने विशां क्षयथो
मृतस्य मज्मना । याभिर्धेनुमस्वं पिन्वथो नरा ताभिर्लुषु ऊतिभिरश्विना
॥ ३ ॥ याभिः परिज्मा तनयस्य मज्मना द्विमाता तूर्पु तरणिर्विभूषति । य
स्त्रिमन्तुरभवद्विचक्षणस्ताभिर्लुषु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ ४ ॥ याभी रेभ
वृतं सितमद्भ्य उद्वन्दनमैरयतं स्वर्दृशे । याभिः कएवं प्र सिषासन्तमावृतं ता
षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ ५ ॥ ३३ ॥ याभिरन्तकं जसमानमारणे भुज्युं
भिरव्यथिभिर्जिजिन्वथुः । याभिः कर्कन्धुं वय्यं च जिन्वथस्ताभिर्लुषु ऊति
श्विना गतम् ॥ ६ ॥ याभिः शुचन्ति धनसां सुषंसदं तप्तं घर्ममोम्यावन्तम
याभिः पृश्निगुं पुरुकुत्समावृतं ताभिर्लुषु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ ७ ॥ या
शचीभिर्वृषणा परावृजं प्रान्धं श्रोणं चक्षस एतवे कृथः । याभिर्वर्तिकां ग्रसि
ममुञ्चतं ताभिर्लुषु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ ८ ॥ याभिः सिन्धुं मधुमन्तमस
वसिष्ठं याभिरजरावजिन्वतम् । याभिः कुत्सं श्रुतर्यं नर्यमावृतं ताभिर्लुषु
भिरश्विना गतम् ॥ ९ ॥ याभिर्विशपलां धनसामथर्व्यं सहस्रमीळह आजव
न्वतम् । याभिर्वशमश्व्यं प्रेणिमावृतं ताभिर्लुषु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १० ॥
॥ ३४ ॥ याभिः सुदानू औशिजाय वणिजे दीर्घश्रवसे मधु कोशो अक्ष
कक्षीवन्तं स्तोतारं याभिरावृतं ताभिर्लुषु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ ११ ॥ य
रसां क्षोदसोद्गः पिपिन्वथुरनश्वं याभी रथमावृतं जिषे । याभिस्त्रिशोकं उति
उदाजतं ताभिर्लुषु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १२ ॥ याभिः सूर्यं परियाथः
वति मन्धातारं क्षैत्रपत्येष्वावृतम् । याभिर्विप्रं प्र भरद्वाजमावृतं ताभिर्लुषु
भिरश्विना गतम् ॥ १३ ॥ याभिर्महामतिथिग्वं कशोजुवं दिवोदासं शंबरहत्य

१ । याभिः पूर्भिद्ये त्रसदस्युमावतं ताभिर्लु षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १४ ॥
 भैर्वमं विपिपानमुपस्तुतं कलिं याभिर्वित्तजानिं दुवस्यथः । याभिर्व्यश्वमुत
 मावतं ताभिर्लु षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १५ ॥ ३५ ॥ याभिर्नरा शयवे या-
 त्रये याभिः पुरा मनवे गातुमीषथुः । याभिः शारीराजतं स्यूमरश्मये ताभि-
 षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १६ ॥ याभिः पठर्वा जठरस्य मज्जमनाग्निर्नादीदे-
 त इद्धो अज्मन्ना । याभिः शरीरमवथो महाधने ताभिर्लु षु ऊतिभिरश्विना
 गतम् ॥ १७ ॥ याभिरङ्गिरो मनसा निरण्यथोऽग्रं गच्छथो विवरे गोअर्णसः ।
 भैर्मनु श्रूरमिषा समावतं ताभिर्लु षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १८ ॥ याभिः
 गोविमदाय न्यूहथुरा य वा याभिररुणीरशिक्षतम् । याभिः सुदास ऊहथुः
 व्यन्ताभिर्लु षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १९ ॥ याभिः शन्ताती भवथो ददा-
 भुज्यं याभिरवथो याभिरधिगुम् । ओम्यावतीं सुभरामृतस्तुभं ताभिर्लु षु
 तभिरश्विना गतम् ॥ २० ॥ ३६ ॥ याभिः कृशानुमसने दुवस्यथो जवे या-
 रूतनो अर्वन्तमावतम् । मधु प्रियं भरथो यत्सरद्धभ्यस्ताभिर्लु षु ऊतिभिरश्विना
 गतम् ॥ २१ ॥ याभिर्नरं गोषुयुधं नृषाह्ये क्षेत्रस्य साता तनयस्य जिन्वथः ।
 मी रथां अवथो याभिरवतस्ताभिर्लु षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ २२ ॥ याभिः
 समार्जुनेयं शतक्रतू प्र तुर्वीतिं प्र च दभीतिमावतम् । याभिर्ध्वसन्ति पुरुषन्ति-
 तं ताभिर्लु षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ २३ ॥ अमस्वतीमश्विना वाचमस्मे
 नो दस्त्रा वृषणा मनीषाम् । अद्युत्येऽवसे नि ह्वये वां वृधे च नो भवतं वा-
 तातौ ॥ २४ ॥ द्युभिरक्तुभिः परि पातमस्मानरिष्टेभिरश्विना सौभगेभिः । तन्नो
 गो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ २५ ॥ ३७ ॥ ७ ॥

॥ ११३ ॥ १-२० कुत्स आङ्गिरस ऋषिः ॥ १-२० उषा देवता ।
 गीयस्यार्द्धस्य रात्रिरपि ॥ छन्दः—१, ३, ६, १२, १७ निचृत् त्रिष्टुप् । ६
 टुप् । ७, १८-२० विराट् त्रिष्टुप् । २, ५ स्वराट् पङ्क्तिः । ४, ८, १०, ११,
 १६ भुरिक् पङ्क्तिः । १३, १४ निचृत्पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, १२, ६,
 ८, १७-२० धैवतः । २, ५, ४, ८, १०, ११, १३-१६ पञ्चमः ॥

॥ ११३ ॥ इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरागाच्चित्रः प्रकृतो अजनिष्ट विभ्वा ।
 प्रसूता सवितुः सवायं एवा रात्र्युषसे योनिमारैक् ॥ १ ॥ रुशद्वत्सा रुशती
 त्यागादारैगु कृष्णा सदनान्यस्याः । समानबन्धू अमृते अनूची द्यावा वर्णा

चरत आमिनाने ॥ २ ॥ समानो अध्वा स्वस्रोरनन्तस्तमन्यान्या चरतो देवशि
न मेथेते न तस्थतुः सुमेके नकोषासा समनसा विरूपे ॥ ३ ॥ भास्वती
सूनुतानामचेति चित्रा वि दुरो न आवः । प्राप्या जगद्वयु नो रायो अख्य
अजीगर्भुवनानि विश्वा ॥ ४ ॥ जिह्वशये चरितवे मघोन्याभोगय इष्टये रा
त्वं । दभ्रं पश्यद्वच उर्विया विचक्ष उषा अजीगर्भुवनानि विश्वा ॥ ५ ॥
क्षत्राय त्वं श्रवसे त्वं महीया इष्टये त्वमर्थमिव त्वमित्यै । विसदृशा जीवित
प्रचक्ष उषा अजीगर्भुवनानि विश्वा ॥ ६ ॥ एषा दिवो दुहिता प्रत्यदर्शि
च्छन्ती युवतिः शुक्रवासाः । विश्वस्येशाना पार्थिवस्य वस्व उषो अद्येह सु
व्युच्छ ॥ ७ ॥ परायतीनामन्वेति पार्थ आयतीनां प्रथमा शश्वतीनाम् । व्यु
न्ती जीवमुदीरयन्त्युषा मृतं कं च न बोधयन्ती ॥ ८ ॥ उषो यदग्निं समिधे च
वि यदावश्चक्षसा सूर्यस्य । यन्मानुषान्यक्ष्यमाणान् अजीगस्तद्देवेषु चकृषे भद्र
॥ ९ ॥ कियत्त्या यत्समया भवति या व्युषुर्याश्च नूनं व्युच्छान् । अनु
कृपते वावशाना प्रदीध्याना जोषमन्याभिरेति ॥ १० ॥ २ ॥ इयुष्टे ये पूर्व
मपश्यन्व्युच्छन्तीमुषसं मर्त्यासः । अस्माभिरु नु प्रतिचक्ष्याभूदो ते यानि
अपरीषु पश्यान् ॥ ११ ॥ यावयद्वेषा ऋतुपा ऋतेजाः सुम्नावरी सूनुता
न्ती । सुमङ्गुलीर्विभ्रती देववीतिमिहाद्योषः श्रेष्ठतमा व्युच्छ ॥ १२ ॥ शश
रोषा व्युवास देव्यथो अद्येदं व्यावो मघोनी । अथो व्युच्छादुत्तरां अनु
रामृता चरति स्वधाभिः ॥ १३ ॥ व्यज्जिभिर्दिव आतास्वद्यौदप कृष्णा
णिजं देव्यावः । प्रबोधयन्त्यरुणेभिरश्चैरोषा याति सुयुजा रथेन ॥ १४ ॥
वहन्ती पोष्या वार्याणि चित्रं केतुं कृणुते चेकिताना इयुषीणामुपमा शश्व
विभातीनां प्रथमोषा व्यश्वैत् ॥ १५ ॥ ३ ॥ उदीर्ध्वं जीवो असुर्ज आगाद
गात्तम आ ज्योतिरेति । आरैक्पन्थां यातवे सूर्यायागन्म यत्र प्रतिरन्त
॥ १६ ॥ स्यूमना वाच उदियति वह्निः स्तवानो रेभ उषसो विभातीः ।
तदुच्छ गृणते मघोन्यस्मे आयुर्नि दिदीहि प्रजावत् ॥ १७ ॥ या गोमती
सर्ववीरा व्युच्छन्ति दाशुषे मर्त्याय । वायोरिव सूनुतानामुदके ता अश्वदा
वत्सोमसुत्वा ॥ १८ ॥ माता देवानामदितेरनीकं यज्ञस्य केतुर्बृहती वि
प्रशस्तिकृद्ब्रह्मणे नो व्युच्छा नो जनै जनय विश्ववारे ॥ १९ ॥ यच्चित्रमम
वहन्तीजानाय शशमानाय भद्रम् । तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः
पृथिवी उत द्यौः ॥ २० ॥ ४ ॥

॥ ११४ ॥ १-११ कुत्स आङ्गिरस ऋषिः ॥ रुद्रो देवता ॥ छन्दः—१
ती । २, ७ निचृज्जगती । ३, ६, ८, ९ विराद् जगती च । १०, ४, ५, ११
रेक् त्रिष्टुप् निचृत् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—३, ६—९ निषादः । ४, ५, १०,
१ धैवतः ॥

॥ ११४ ॥ इमा रुद्राय तवसे कपर्दिने जयद्वीराय प्र भेरामहे मतीः । यथा
मसद्विपदे चतुष्पदे विश्वं पुष्टं ग्रामे अस्मिन्ननातुरम् ॥ १ ॥ मृळा नो रुद्रो नो
स्कृधि जयद्वीराय नमसा विधेम ते । यच्छं च योश्च मनुरायेजे पिता तदश्याम
रुद्र प्रणीतिषु ॥ २ ॥ अश्याम ते सुमतिं देवयज्यया जयद्वीरस्य तव रुद्र-
द्वः । सुम्नायन्निद्विशो अस्माकमा चरारिष्टवीरा जुह्वाम ते हविः ॥ ३ ॥ त्वेषं
यं रुद्रं यज्ञसाधं वं कुं कविमवसे नि ह्वयामहे । आरे अस्मदैव्यं हेळो अस्यतु सुम-
मिद्वयमस्या वृणीमहे ॥ ४ ॥ दिवो वराहमरुषं कपर्दिनं त्वेषं रूपं नमसा नि
यामहे । हस्ते बिभ्रद्वेषजा वार्याणि शर्म वर्म हर्दिस्मभ्यं यंसत् ॥ ५ ॥ ५ ॥
दं पित्रे मरुतामुच्यते वचः स्वादोः स्वादीयो रुद्राय वर्धनम् । रास्वा च नो अ-
त मर्तभोजनं तमने तोकाय तनयाय मृळ ॥ ६ ॥ मा नो महान्तमुत मा नो अ-
कं मा न उक्षन्तमुत मा न उजितम् । मा नो बधीः पितरं मोत मातरं मा नः
यास्तन्वो रुद्र रीरिषः ॥ ७ ॥ मा नस्तोके तनये मा न आयौ मा नो गोषु मा
नो अश्वेषु रीरिषः । वीरान्मा नो रुद्र भामितो वधीर्हविष्मन्तः सदमित्त्वा हवामहे
८ ॥ उप ते स्तोमान्पशुषा इवाकर्णं रास्वा पितर्मरुतां सुम्नमस्मे । भद्रा हि ते
मतिर्मृळयत्तमाथा वयमव इत्ते वृणीमहे ॥ ९ ॥ आरे ते गोघ्नमुत पूरुषघ्नं जयद्वीर
मस्मे ते अस्तु । मृळा च नो अर्धि च ब्रूहि देवाधा च नः शर्म यच्छ द्विब-
ः ॥ १० ॥ अबोचाम नमो अस्मा अवस्यवः शृणोतु नो हवै रुद्रो मरुत्वान् ।
नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ११ ॥ ६ ॥

॥ ११५ ॥ १—६ कुत्स आङ्गिरस ऋषिः ॥ सूर्यो देवता ॥ छन्दः—१,
६ निचृत् त्रिष्टुप् । ३ विराद् त्रिष्टुप् । ४, ५ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ११५ ॥ चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः । आश्रा द्या-
पृथिवी अन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च ॥ १ ॥ सूर्यो देवीमुषसं रोचमानां
सूर्यो न योषामभ्येति पश्चात् । यत्रा नरो देवयन्तो युगानि वितन्वते प्रति भद्राय
मद्रम् ॥ २ ॥ भद्रा अश्वा हरितः सूर्यस्य चित्रा एतग्वा अनुमाद्यांसः । नमस्यन्तो

विव आ पृष्ठमस्थुः परिद्यावापृथिवी यन्ति सद्यः ॥ ३ ॥ तत्सूर्यस्य देवत्वं तन्मि
मध्या कर्तोर्विततं सं जभार । यदेदयुक्त हरितः सधस्थादाद्रात्री वासस्तनुते
मस्मै ॥ ४ ॥ तन्मित्रस्य वरुणस्याभिचक्षे सूर्यो रूपं कृणुते द्यौरुपस्थे । अ
मन्यद्रुशदस्य पाजः कृष्णमन्यद्वरितः सं भरन्ति ॥ ५ ॥ अद्या देवा उदिता
र्यस्य निरंहसः पिपृता निरवद्यात् । तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सि
पृथिवी उत द्यौः ॥ ६ ॥ ७ ॥ १६ ॥

॥ ११६ ॥ १—२५ कक्षीवानृषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८, ९, १०, ११, १२, १३, १४, १५, १६, १७, १८, १९, २०, २१, २२, २३, २४, २५ विराद् त्रिष्टुप् । २, ८, ९, १२, १३, १४, १५, १८, २०, २१, २२, २३, २४, २५ निचृत् त्रिष्टुप् । ३, ४, ५, ७, २१ त्रिष्टुप् । ६, १६, १८ भुरिक् पङ्क्तिः । ११ पङ्क्तिः । १७ स्वराद् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१—५, ७—१०, १२—१४, १८, २०—२५ धैवतः । ६, ११, १६, १७, १८ पञ्चमः ॥

॥ ११६ ॥ नासत्याभ्यां बर्हिर्निव प्र वृज्जे स्तोमा इयम्यभ्रियेव वात
यावर्भगाय विमदाय जायां सेनाजुवा न्यूहतू रथेन ॥ १ ॥ वीळुपत्मभिराशु
भिर्वा देवानां वा जूतिभिः शाशदाना । तद्रासभो नासत्या सहस्रमाजा यम
प्रधने जिगाय ॥ २ ॥ तुग्रो ह भुज्युमश्विनोदमेवे रयिं न कश्चिन्ममृवाँ अवाहा
तमूहथुनौभिरात्मन्वतीभिरन्तरिक्षप्रुद्धिरपोदकाभिः ॥ ३ ॥ तिस्रः क्षपस्त्रिरहो
वज्रद्विर्नासत्या भुज्युमूहथुः पतङ्गैः । समुद्रस्य धन्वन्नार्द्रस्य पारे त्रिभी रथैः श
पङ्क्तिः षळश्वैः ॥ ४ ॥ अनारम्भणे तदवीरयेथामनास्थाने अग्रभणे समुद्रे ।
दशिवना ऊहथुर्भुज्युमस्तै शतारित्रां नावमातस्थिवांसम् ॥ ५ ॥ ८ ॥ यमश्वि
ददथुः श्वेतमश्वमघाश्वाय शश्वदित्स्वस्ति । तद्धां दात्रं महि कीर्तेन्यं भूतपैद्वो वा
सदमिद्वव्यो अर्यः ॥ ६ ॥ युवं नरा स्तुवते पञ्जियाय कक्षीवते अरदतं पुरनि
म् । कारोतराच्छफादश्वस्य वृष्णाः शतं कुंभाँ असिञ्चतं सुरायाः ॥ ७ ॥ हि
नाग्निं घंसमवारयेथां पितुमतीमूर्जमस्मा अधत्तं । ऋवीसे अत्रिमश्विनावनीतमुनि
न्यथुः सर्वगणं स्वस्ति ॥ ८ ॥ परावतं नासत्यानुदेथामुच्चाबुध्नं चक्रथुर्जिह्ववारम्
क्षरन्नापो न पायनाय राये सहस्राय तृष्यते गोतमस्य ॥ ९ ॥ जुजुरुषो नासत्यो
वविं प्रामुञ्चतं द्रापिमिव च्यवानात् । प्रातिरतं जह्रितस्यायुर्दस्त्रादित्पतिमकृणु
कनीनाम् ॥ १० ॥ ९ ॥ तद्धां नरा शंस्यं राध्यं चाभिष्टिमन्नासत्या वरूथम्
यद्विद्धांसां निधिमिवापगूळमुद्गृह्णन्तादपथुर्वदनाय ॥ ११ ॥ तद्धां नरा सनये द

प्रमाविष्कृणोमि तन्यतुर्न वृष्टिम् । दध्यद् ह यन्मध्वाथर्वणो वामश्वस्य शीर्ष्णा
यदीमुवाच ॥ १२ ॥ अजोहवीन्नासत्या करा वां महे यामन्पुरुभुजा पुरन्धिः ।
तं तच्छासुरिव वधिमत्या हिरण्यहस्तमश्विनावदत्तम् ॥ १३ ॥ आस्यो वृक-
यु वर्तिकामभीके युवं नरा नासत्यामुमुक्तम् । उतो कविं पुरुभुजा युवं ह कृपमा-
मकृणुतं विचक्षे ॥ १४ ॥ चरित्रं हि वेरिवाच्छेदि पर्णमाजा खेलस्य परित-
म्यायाम् । सद्यो जङ्घामार्यसीं विशपलायै धने हिते सतेवे प्रत्यधत्तम् ॥ १५ ॥
० ॥ शतं मेषान्वृक्ये चक्षदानमृज्जाश्वतं पितान्धं चकार । तस्मा अक्षी नासत्या
वेचक्ष आधत्तं दत्ता भिषजावनर्वन् ॥ १६ ॥ आ वां रथं दुहिता सूर्यस्य का-
मेवातिष्ठदर्वता जयन्ती । विश्वे देवा अन्वमन्यन्त हृद्भिः समु श्रिया नासत्या
मचेथे ॥ १७ ॥ यदयातं दिवोदासाय वर्तिर्भरद्वाजायाश्विना हयन्ता । रेवदुवाह
मचनो रथो वां वृषभश्च शिशुमारश्च युक्ता ॥ १८ ॥ रयिं सुक्षत्रं स्वपत्यमारुः
सुवीर्यं नासत्या वहन्ता । आ जह्वावीं समनसोप वाजैस्त्रिरद्वो भागं दधतीमयातम्
॥ १९ ॥ परिविष्टं जाहुषं विश्वतः सीं सुगेभिर्नक्तमूहथू रजोभिः । विभिन्दुना
नासत्या रथेन वि पर्वतां अजरयू अयातम् ॥ २० ॥ ११ ॥ एकस्या वस्तोरावतं
रणां वशमश्विना मनये सहस्रा । निरहतं दुच्छुना इन्द्रवन्ता पृथुश्रवसो वृष-
णावरातीः ॥ २१ ॥ शरस्य चिदार्चत्कस्यावतादा नीचादुच्चा चक्रथुः पातवे वाः ।
शयवे चिन्नासत्या शचीभिर्जसुरये स्तर्ये पिप्यथुर्गाम् ॥ २२ ॥ अवस्यते स्तुवते कृ-
ष्ण्याय ऋजूयते नासत्या शचीभिः । पशुं न नष्टमिव दर्शनाय विष्णाप्वं दद-
थुर्विश्वकाय ॥ २३ ॥ दश रात्रीरश्विना नव दूनवन्तं श्रथितमप्स्वन्तः । वि-
मुतं रेभमुदनि प्रवृक्तमुन्निन्यथुः सोमीमव सुवेण ॥ २४ ॥ प्र वां दंसांस्यश्विनाव-
प्रोचमस्य पतिः स्यां सुगवः सुवीरः । उत पश्यन्नश्ववन्दीर्घमायुरस्तमिवेज्जारिमाणं
जगम्याम् ॥ २५ ॥ १२ ॥

॥ ११७ ॥ १-२५ कक्षीवानृषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः-१ निचृत् पङ्क्तिः ।
६, २२ विराट् पङ्क्तिः । २१, २५, ११ भुरिक् पङ्क्तिः । २, ४, ७, १२, १६, १७,
१८, १९ निचृत् त्रिष्टुप् । ८, ९, १०, १३-१५, २०, २३ विराट् त्रिष्टुप् । ३,
५, २४ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, ६, ११, २१, २२, २५ पञ्चमः । २-५ ७-१०,
१२-२०, २३, २४ धैवतः ॥

॥ ११७ ॥ मध्वः सोमस्याश्विना मदीय प्रबो होता विवासते वां । बर्हिष्मती

रातिर्विश्रिता गीरिषा यातं नासत्योप वाजैः ॥ १ ॥ यो वामश्विना मनसो ज
यात्रथः स्वश्वो विश आजिगाति । येन गच्छथः सुकृतो दुरोणं तेन नरा वा
रुस्मभ्यं यातम् ॥ २ ॥ ऋषिं नरावंहसः पाञ्चजन्यमृवीसादत्रिं मुञ्चथो गणेन
मिनन्ता दस्योरशिवस्य माया अनुपूर्वं वृषणा चोदयन्ता ॥ ३ ॥ अश्वं न गू
मश्विना दुरेवैर्ऋषिं नरा वृषणा रेभमप्सु । सं तं रिणीथो विप्रुतं दंसोभिर्न
जूर्यन्ति पूर्या कृतानि ॥ ४ ॥ सुषुप्वांसं न निर्ऋतेरुपस्थे सूर्यं न दस्त्रा तम
क्षियन्तम् । शुभे रुक्मं न दर्शतं निखातमुदूपथुरश्विना वन्दनाय ॥ ५ ॥ १३
तद्वो नरा शंस्यं पञ्जियेण कक्षीवता नासत्या परिज्मन् । शफादश्वस्य वाजि
जनाय शतं कुम्भां असिञ्चतं मधूनाम् ॥ ६ ॥ युवं नरा स्तुवते कृष्णिनायाय वि
ष्णाप्वं ददथुर्विश्वकाय । घोषायै चित्पितृषदे दुरोणे पतिं जूर्यन्त्या अश्विनावद
॥ ७ ॥ युवं श्यावाय रुशतीमदत्तं महः क्षोणस्याश्विना कण्वाय । प्रवाच्यं त
षणा कृतं वां यन्नार्षिदाय श्रवो अध्यधत्तम् ॥ ८ ॥ पुरु वर्षीस्यश्विना दधाना
पेदव ऊहथुराशुमश्वम् । सहस्रसां वाजिनमप्रतीतमहिहनं श्रवस्यन्तरुत्रम् ॥ ९
एतानि वां श्रवस्या सुदानू ब्रह्माङ्गूषं सदनं रोदस्योः । यद्वो पञ्चासौ अश्वि
हवन्ते यातमिषा च विदुषे च वाजं ॥ १० ॥ १४ ॥ सूनोर्मनैनाश्विना गृणा
वाजं विप्राय भुरणा रदन्ता । अगस्त्ये ब्रह्मणा वावृधाना सं विशपत्नौ नासत्य
रिणीतम् ॥ ११ ॥ कुह यान्ता सुष्टुतिं काव्यस्य दिवो नपाता वृषणा शयुत्रा
हिरण्यस्येव कलशं निखातमुदूपथुर्दशमे अश्विनाहन् ॥ १२ ॥ युवं च्यवानमश्वि
जरन्तं पुनर्युवानं चक्रथुः शचीभिः । युवो रथं दुहिता सूर्यस्य सह श्रिया ना
त्यावृणीत ॥ १३ ॥ युवं तुग्राय पूर्येभिरवः पुनर्मन्यावभवतं युवाना । युवं
ज्युमर्णसो निःसमुद्राद्विभिरूहथुर्ऋज्रेभिरश्वैः ॥ १४ ॥ अजोहवीदश्विना तौग्र
वां प्रोळ्हः समुद्रमव्यथिर्जगन्वान् । निष्टमूहथुः सुयुजा रथेन मनोजवसा वृष
स्वस्ति ॥ १५ ॥ १५ ॥ अजोहवीदश्विना वर्तिका वामासो यत्सीममुञ्चतं वृकस्य । वि
युषा ययथुः सान्वद्रेर्जातं विष्वाचो अहतं विषेण ॥ १६ ॥ शतं मेषान्वृक्ये मामहानं त
प्रणीतमश्विनेन पित्रा । आक्षी ऋज्राश्वे अश्विनाव धत्त ज्योतिरन्धाय चक्रथुर्विच
॥ १७ ॥ शुनमन्धाय भरमहयत्सा वृकीरश्विना वृषणा नरेति । जारः कनीन इव च
दान ऋज्राश्वः शतमेकं च मेषान् ॥ १८ ॥ मही वामूतिरश्विना मेयाभूरुत खामधिष्ण
सं रिणीथः । अथा युवामिदहयत्पुरन्धिरागच्छतं सीं वृषणाववोभिः ॥ १९ ॥ अध
दन्ना स्तर्यन्विषक्ताम पिन्वतं शयवे अश्विना गाम् । युवं शचीभिर्विमदाय जायान्य

हमित्रस्य योषाम् ॥ २० ॥ १६ ॥ यत्नं वृकेणाश्विना वपन्तेषं दुहन्ता मनुषाय
 । अभि दस्युं वकुरेणा धमन्तोरु ज्योतिश्चक्रथुरार्याय ॥ २१ ॥ आथर्वणा-
 वना दधीचेऽश्व्यं शिरः प्रत्यैरयतम् । स वां मधु प्र वोचद्वतायन्त्वाष्ट्रं यद-
 पिकृद्ध्यै वाम् ॥ २२ ॥ सदा कवी सुमतिमा चके वां विश्वा धियो अश्वि-
 नावतं मे । अस्मे रयि नासत्या बृहन्तमपत्यसाचं श्रुत्यै रराथाम् ॥ २३ ॥
 यहस्तमश्विना रराणा पुत्रं नरा वधिमत्या अदत्तम् । त्रिधा ह श्यावमश्वि-
 नेकस्तमुज्जीवसे ऐरयतं सुदानू ॥ २४ ॥ एतानि वामश्विना वीर्याणि प्र पूर्या-
 यवोऽवोचन् । ब्रह्म कृण्वन्तो वृषणा युवभ्यां सुवीरांसो विदथमा वदेम
 ५ ॥ १७ ॥

॥ ११८ ॥ १-११ कक्षीवानृषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः-१, ११ भुरिक्
 । २, ५, ७ त्रिष्टुप् । ३, ६, ९, १० निचृत्त्रिष्टुप् । ४, ८ विराद् त्रिष्टुप् ॥
 - १, ११, पञ्चमः । २-१० धैवतः ॥

॥ ११८ ॥ आ वां रथो अश्विना श्येनपत्वा सुमृळीकः स्ववां यात्वर्वाङ् ।
 तस्य मनसो जवीयान्निवन्धुरो वृषणा वातरंहाः ॥ १ ॥ त्रिवन्धुरेण त्रि-
 रथेन त्रिचक्रेण सुवृता यातमर्वाक् । पिन्वतं गा जिन्वतमर्वतो नो वर्धयतम-
 वा वीरमस्मे ॥ २ ॥ प्रवद्यामना सुवृता रथेन दस्त्राविमं शृणुतं श्लोकमेदः ।
 वां प्रत्यवर्ति गमिष्ठाहुर्विप्रांसो अश्विना पुराजाः ॥ ३ ॥ आ वां श्ये-
 ना अश्विना वहन्तु रथे युक्तास आशवः पतङ्गाः । ये अप्तुरो दिव्यासो न-
 अभि प्रथो नासत्या वहन्ति ॥ ४ ॥ आ वां रथं युवतिस्तिष्ठदत्र जुष्टी न-
 हिता सूर्यस्य । परि वामश्वा वपुषः पतङ्गा वयो वहन्त्वरुषा अभीके
 ॥ १८ ॥ उद्वन्दनमैरतं दंसनाभिरुद्रेभं दस्त्रा वृषणा शचीभिः । निष्टौग्रचं
 यः समुद्रात्पुनश्च्यवानं चक्रथुर्युवानम् ॥ ६ ॥ युवमत्रयेऽवनीताय तप्तमूर्ज-
 नमश्विनावधत्तम् । युवं कण्वायापिरिप्ताय चक्षुः प्रत्यधत्तं सुष्टुतिं जुजुषाणा
 ॥ युवं धेनुं शयवे नाधितायापिन्वतमश्विना पूर्याय । अमुञ्चतं वर्तिका-
 निः प्रति जङ्घां विस्पलाया अधत्तम् ॥ ८ ॥ युवं श्वेतं पेदव इन्द्रजूतम-
 मश्विनादत्तमश्वम् । जोहूत्रमर्यो अभिभूतिमुग्रं सहस्रसां वृषणं वीद्वङ्गं ॥ ९ ॥
 वां नरा स्ववसे सुजाता हवामहे अश्विना नाधमानाः । आ न उप वसुमता
 गिरो जुषाणा सुविताय यातम् ॥ १० ॥ आ श्येनस्य जवसा नूतनेनास्मे

यातं नासत्या सजोषाः । हवे हि वामश्विना रातहव्यः शश्वत्तमाया
व्युष्टौ ॥ ११ ॥ १६ ॥

॥ ११६ ॥ १-१० कक्षीवान्दैर्घतमसऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः
४, ६ निचृज्जगती । ३, ७, १० जगती । ८ विराड्जगती । २, ५, ९
त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, ४, ६-८, ३, १० निषादः । २, ५, ९ धैवतः ॥

॥ ११६ ॥ आ वां रथं पुरुमायं मनोजुवं जीराश्वं यज्ञियं जीवसे हुवे
हस्रकेतुं वनिनं शतद्वंसं श्रुष्टीवानं वरिवोधामभि प्रयः ॥ १ ॥ ऊर्ध्वा धीम
त्यस्य प्रयामन्यधायि शस्मन्तसमयन्त आ दिशः । स्वदामि घर्मे प्रति यन्त्युत
वामूर्जानी रथमश्विनारुहत् ॥ २ ॥ सं यन्मिथः पस्पृधानासो अगमन्त शुभे
अमिता जायत्रो रणे । युवोरहं प्रवणे चैकिते रथो यदाश्विना वहथः सूरि
॥ ३ ॥ युवं भुज्युं भुरमाणं विभिर्गतं स्वयुक्तिभिर्निवहन्ता पितृभ्य आ । स
वर्तिर्वृषणा विजेन्यन् दिवोदासाय महि चेति वामवः ॥ ४ ॥ युवोरश्विना
युवायुजं रथं वाणीं येमतुरस्य शर्ध्यम् । आ वां पतित्वं सख्याय जग्मुषी य
णीत जेन्या युवां पती ॥ ५ ॥ २० ॥ युवं रेभं परिषूतेरुष्यथो हिमेन घर्मे
तप्तमत्रये । युवं शयोरवसं पिप्यथुर्गवि प्र दीर्घेण वन्दनस्तार्यायुषा ॥ ६
वन्दनं निर्ऋतं जरण्यया रथं न दस्त्रा करणा समिन्वथः । क्षेत्रादा विप्रै
विपन्यया प्र वामत्र विधते दंसना भुवत् ॥ ७ ॥ अगच्छतं कृपमाणं परावा
तुः स्वस्य त्यजसा निबाधितम् । सर्वतीरित ऊतीर्युवोरहं चित्रा अभीके अ
भिष्टयः ॥ ८ ॥ उत स्या वां मधुमन्मक्षिकारपन्मदे सोमस्यौशिजो हुवन्यति
दधीचो मन आ विवासथोऽथा शिरः प्रति वामश्व्यं वदत् ॥ ९ ॥ युवं पे
रुवारमश्विना स्पृधां श्वेतं तरुतारं दुवस्यथः । शर्यैरभिद्यु पृतनासु दुष्टरं च
मिन्द्रमिव चर्षणीसहम् ॥ १० ॥ २१ ॥

॥ १२० ॥ १-१२ ओशिकपुत्रः कक्षीवानृषिः ॥ अश्विनौ दे
छन्दः-१ । १२ पिपीलिकामध्या निचृद्गायत्री । २ भुरिगायत्री । १० ग
११ पिपीलिकामध्याविराड्गायत्री । ३ स्वराद् ककुबुष्णिक् । ५ आर्ष्युषि
६ विराडार्ष्युष्णिक् । ८ भुरिगुष्णिक् । ४ आर्ष्यनुष्टुप् । ७ स्वराडार्ष्यनुष्टु
भुरिगनुष्टुप् ॥ स्वरः-१, २, १०-१२ षड्जः । ३, ५, ६, ८ ऋषभः ।
९ गान्धारः ॥

॥ १२० ॥ का राधद्वोत्राश्विना वां को वां जोष उभयोः । कथा विधात्य-
 ताः ॥ १ ॥ विद्वांसाविदुरः पृच्छेदविद्वान्निधापरो अचेताः । नू चिन्तु मर्ते
 ॥ २ ॥ ता विद्वांसा हवामहे वां ता नो विद्वांसा मन्म वोचेतमद्य । प्रार्च-
 नो युवाकुः ॥ ३ ॥ वि पृच्छामि पाक्या न देवान्वषदकृतस्याद्भुतस्य दत्ता ।
 च सहसो युवं च रभ्यसो नः ॥ ४ ॥ प्र या घोषे भृगवाणे न शोभे यया
 यजति पञ्चियो वाम् । प्रैषयुर्न विद्वान् ॥ ५ ॥ २२ ॥ श्रुतं गायत्रं तर्कवा-
 हं चिद्धि रिरेभाश्विना वाम् । आक्षी शुभस्पती दन् ॥ ६ ॥ युवं ह्यास्तं महो
 वं वा यन्निरतंतसतम् । ता नो वसू सुगोपा स्यातं पातं नो वृकादघ्रायोः ॥ ७ ॥
 हस्मै धातमभ्यमित्रिणो नो माकुत्रा नो गृहेभ्यो धेनवो गुः । स्तनाभुजो अ-
 वीः ॥ ८ ॥ दुह्नीयन्मित्रधितये युवाकु राये च नो मिमीतं वाजवत्यै । इषे
 तो मिमीतं धेनुमत्यै ॥ ९ ॥ अश्विनोरसनं रथमनश्वं वाजिनीवतोः । तेनाहं
 चाकन ॥ १० ॥ अयं समह मा तनूह्याते जनां अनु । सोमपेयं सुखो रथः
 १ ॥ अध स्वप्नस्य निर्विदेऽभुञ्जतश्च रेवतः । उभा ता बसि नश्यतः ॥ १२ ॥
 ३ ॥ १७ ॥

॥ १२१ ॥ १-१५ ओशिजः कक्षीवानृषि ॥ विश्वेदेवा इन्द्रश्च देवता ॥
 ऋ-१, ७, १३, भुरिक् पङ्क्तिः । २, ८, १० त्रिष्टुप् । ३, ४, ६, १२ १४,
 विराट् त्रिष्टुप् । ५, ९, ११ निचृत् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, ७, १३ पञ्चमः ।
 ६, ८-१२, १४, १५ धैवतः ॥

॥ १२१ ॥ कदित्था नूः पात्रं देवयतां श्रवद्गिरो अङ्गिरसां तुरण्यन् । प्र य-
 द्दिश आ हर्म्यस्योरु क्रंसते अध्वरे यजत्रः ॥ १ ॥ स्तम्भीद्ध द्यां स धरुणां
 पदभुर्वाजाय द्रविणं नरो गोः । अनु स्वजां महिषश्चक्षत वां मेनामश्वस्य परि
 गोः ॥ २ ॥ नक्षद्वमरुणीः पूर्व्यं राट् तुरो विशामङ्गिरसामनु धून् । तज्ज-
 नियुतं तस्तम्भद्यां चतुष्पदे नयार्यं द्विपादे ॥ ३ ॥ अस्य मदे स्वर्ग्यं दा ऋ-
 पीवृतमुस्त्रियाणामनीकम् । यद्ध प्रसर्गे त्रिकुम्भिनवर्तदप दुहो मानुषस्य दुरो
 ४ ॥ तुभ्यं पयो यत्पितरावनीतां राधः सुरेतस्तुरणो भुरण्यू । शुचि
 रेकण आर्यजन्त सबर्दुघायाः पय उस्त्रियायाः ॥ ५ ॥ २४ ॥ अध प्र ज-
 रणिर्ममत्तु प्र रौच्यस्या उषसो न सूरः । इन्दुर्येभिराष्ट स्वेदुहव्यैः सुवेण
 चञ्जरणाभि धाम ॥ ६ ॥ स्विध्मा यद्वनधितिरपस्यात्सूरो अध्वरे परि राध-

ना गोः । यद्ध प्रभासि कृत्व्याँ अनु दूननर्विशे पशिवर्षे तुराय ॥ ७ ॥ अष्टा
दिव आदो हरी इह द्युम्नासाहमभि योधान उत्सै । हरिं यत्ते मन्दिनं वृत्त
गोरभसमद्रिभिर्वाताप्यम् ॥ ८ ॥ त्वमायसं प्रति वर्तयो गोर्दिवो अश्मानमुपनी
भवा । कुत्साय यत्र पुरुदूत वन्वञ्छुष्णमनन्तैः परियासि वधैः ॥ ९ ॥ पुरा
रस्तमसो अपीतेस्तमद्रिवः फलिगं हेतिमस्य । शुष्णस्य चित्परिहितं यदोजो
वस्पारि सुग्राथितं तदादः ॥ १० ॥ २५ ॥ अनु त्वा मही पार्जसी अचक्रे द
क्षामा मदतामिन्द्र कर्मन् । त्वं वृत्रमाशयानं सिरासु महो वज्रेण सिषुपो व
॥ ११ ॥ त्वमिन्द्र नर्यो याँ अयो नृन्तिष्ठा वातस्य सुयुजो वहिष्ठान । यं ते
व्य उशना मन्दिनं दाद्वृत्रहणं पार्यं ततन्न वज्रम् ॥ १२ ॥ त्वं सूर्यो हरितो
यो नृन्भरच्चक्रमेतशो नायमिन्द्र । प्रास्य पारं नवतिं नाव्यानामपि कर्तमव
ऽयज्यून ॥ १३ ॥ त्वं नो अस्या इन्द्र दुर्हणायाः प्राहि वज्रिवो दुरितादभ
प्र नो वाजात्रध्यो अश्वबुध्यानिषे यन्धि श्रवसे सूनृतायै ॥ १४ ॥ मा सा ते
स्मत्सुमतिर्वि दसद्वाजप्रमहः समिषो वरन्त । आ नो भज मधवन्गोष्वर्यो म
स्ते सधमादः स्याम ॥ १५ ॥ २६ ॥ ८ ॥ १ ॥

॥ १२२ ॥ १-१५ कक्षीवानृषिः ॥ विश्वेदेवा देवता ॥ छन्दः-१, ५,
भुरिक् पङ्क्तिः । ४ निचृत्पङ्क्तिः । ३, १५ स्वराट्पङ्क्तिः । ६ विराट्पङ्क्ति २, ६,
१३ विराट् त्रिष्टुप् । ८, १२ निचृत् त्रिष्टुप् ७, ११ त्रिष्टुप् ॥ स्वर
३-६, १४, १५ पञ्चमः । २, ७-१३ धैवतः ॥

॥ १२२ ॥ प्र वः पान्तै रघुमन्यवोऽन्धो यज्ञं रुद्राय मीळहुषे भरध्वम्
वो अस्तोष्यसुरस्य वीरैरिषुध्येव मरुतो रोदस्योः ॥ १ ॥ पत्नीव पूर्वदूतिं व
ध्या उषासानका पुरुधा विदाने । स्तरीर्नात्कं व्युतं वसाना सूर्यस्य श्रिया सु
हिरण्यैः ॥ २ ॥ ममत्तु नः परिज्मा वसर्हा ममत्तु वातो अपां वृषणवान् । शि
तमिन्द्रापर्वता युवं नस्तन्नो विश्वे वरिवस्यन्तु देवाः ॥ ३ ॥ उत त्या मे य
श्वेतनायै व्यन्ता पान्तौशिजो हुवध्यै । प्र वो नपातमपां कृणुध्वं प्र मातरा र
नस्यायोः ॥ ४ ॥ आ वो रुवण्युमौशिजो हुवध्यै घोषेव शंसमर्जुनस्य नशे
वः पूष्णे दावन आँ अच्छा वोचेय वसुतातिमग्नेः ॥ ५ ॥ १ ॥ श्रुतं मे मित्र
णा हवेमोत श्रुतं सदेने विश्वतः सीम् । श्रोतुं नः श्रोतुरातिः सुश्रोतुः सुक्षेत्रा
न्युरद्भिः ॥ ६ ॥ स्तुषे सा वाँ वरुण मित्र रातिर्गवाँ शता पृक्षयामेषु पञ्चे ।

प्रियरथे दधानाः सद्यः पुष्टिं निरुन्धानासो अगमन् ॥ ७ ॥ अस्य स्तुषे महि-
स्य राधः सचा सनेम नहुषः सुवीराः । जनो यः पजेभ्यो वाजिनीवानशवाव-
रथिनो मह्यं सूरिः ॥ ८ ॥ जनो यो मित्रावरुणावभिधुगुपो न वां सुनोत्यक्ष-
गुक् । स्वयं स यक्ष्मं हृदये नि धत्त आप यद्दीं होत्राभिर्ऋतावा ॥ ९ ॥ स ब्रा-
ह्मणो नहुषो दंसुजुतः शर्धस्तरो नरां गूर्तश्रवाः । विसृष्टरातिर्याति बाळहसृत्वा वि-
सु पृत्सु सदमिच्छूरः ॥ १० ॥ २ ॥ अध गमन्ता नहुषो हवै सूरैः श्रोता रा-
नो अमृतस्य मन्दाः । नभोजुवो यन्निश्वस्य राधः प्रशस्तये महिना रथवते
११ ॥ एतं शर्धं धाम यस्य सूरैरित्यवोचन्दशतयस्य नंशे । द्युम्नानि येषु व-
ताती रारन्विश्वे सन्वन्तु प्रभृथेषु वाजै ॥ १२ ॥ मन्दामहे दशतयस्य धासेर्द्विर्य-
ञ्च विव्रतो यन्त्यन्ना । किमिष्टाश्व इष्टरश्मिरेत ईशानासस्तरुष ऋञ्जते नृन्
१३ ॥ हिरण्यकर्णं मणिग्रीवमणस्तनो विश्वे वरिवस्यन्तु देवाः । अर्यो गिरः
य आ जग्मूषीरोस्त्राश्चाकन्तूभयेष्वस्मे ॥ १४ ॥ चत्वारो मा मशशरस्य शिख-
यो राज्ञ आयवसस्य जिष्णोः । रथो वां मित्रावरुणा दीर्घाप्साः स्यूमगभस्तिः
रो नाद्यौत् ॥ १५ ॥ ३ ॥

॥ १२३ ॥ १—१३ दीर्घतमसः पुत्रः कक्षीवानृषिः ॥ उषा देवता ॥
न्दः—१, ३, ६, ७, ९, १०, १३ विराद् त्रिष्टुप् । २, ४, ८, १२ निचृत्
ष्टुप् । ५ त्रिष्टुप् । ११ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१—४, ६—१०, १२, १३
मतः । ५, ११ पञ्चमः ॥

॥ १२३ ॥ पृथूरथो दक्षिणाया अयोज्यैर्न देवासो अमृतासो अस्थुः । कृ-
तादुदस्थादर्या विहायाश्चिकित्सन्ती मानुषाय क्षयाय ॥ १ ॥ पूर्वा विश्वस्माद्धुव-
दबोधि जयन्ती वाजं बृहती सनुत्री । उच्चा व्यख्यद्युवतिः पुनर्भूरोषा अगन्प्र-
गा पूर्वहूतौ ॥ २ ॥ यद्य भागं विभजामि नृभ्य उषो देवि मर्त्यत्रा सुजाते ।
तो नो अत्र सविता दमूना अनागसो वोचति सूर्याय ॥ ३ ॥ गृहङ्गृहमहना या-
च्छा दिवेदिवे अधि नामा दधाना । सिषासन्ती द्योतना शश्वदागादग्रमग्रमि-
जते वसूनाम् ॥ ४ ॥ भगस्य स्वसा वरुणस्य जामिरुषः सूनृते प्रथमा जरस्व ।
धा स दध्या यो अघस्य धाता जयेम तं दक्षिणया रथेन ॥ ५ ॥ ४ ॥ उदी-
तां सूनृता उत्पुरन्धीरुदग्रयः शुशुचानासो अस्थुः । स्पार्हा वसूनि तमसापंगूळहा-
पकृण्वन्त्युषसो विभातीः ॥ ६ ॥ अपान्यदेत्यभ्यन्यदेति विष्टुरूपे अहन्ती सं-

चरेते । परिक्षितोस्तमो अन्या गुहाकरद्यौदुषाः शोशुचता रथेन ॥ ७ ॥ सदृश
सदृशीरिदु श्वो दीर्घं सचन्ते वरुणस्य धाम । अनवद्यास्त्रिशतं योजनान्येकैका
परि यन्ति सद्यः ॥ ८ ॥ जानत्यहः प्रथमस्य नाम शुक्रा कृष्णादजनिष्ट
तीची । ऋतस्य योषा न मिनाति धामाहरहर्निष्कृतमाचरन्ती ॥ ९ ॥ कन्ये
न्वाशाशदानां एषि देवि देवमियक्षमाणम् । संस्मर्यमाना युवतिः पुरस्ताद
वक्षीसि कृणुषे विभाती ॥ १० ॥ ५ ॥ सुसङ्काशा मातृमृष्टेव योषावि
कृणुषे दृशे कम् । भद्रा त्वमुषो वितरं व्युच्छ न तत्ते अन्या उषसो नशन्त ॥ १
अश्वावतीर्गोमतीविश्ववारा यतमाना रश्मिभिः सूर्यस्य । परा च यन्ति पुन
यन्ति भद्रा नाम वहमाना उषासः ॥ १२ ॥ ऋतस्य रश्मिमनुयच्छमाना
म्भद्रं क्रतुमस्मासु धेहि । उषो नो अद्य सुहवा व्युच्छास्मासु रायो मघवत्सु च
॥ १३ ॥ ६ ॥

॥ १२४ ॥ १-१३ कक्षीवान्दैर्घतमस ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः
३, ६, ९, १० निचृत् त्रिष्टुप् । ४, ७, ११ त्रिष्टुप् । १२ विरादत्रिष्टुप् । २
भुरिक् पङ्क्तिः । ५ पङ्क्तिः । ८ विराद् पङ्क्तिश्च ॥ स्वरः—१, ३, ६, ९—१
७ धैवतः । २, १३, ५, ८ पञ्चमः ॥

॥ १२४ ॥ उषा उच्छन्ती समिधाने अग्रा उद्यन्तसूर्य उर्विया ज्योतिर
देवो नो अत्र सविता न्वर्थं प्रासावीद्विपत्प्र चतुष्पदित्यै ॥ १ ॥ अमिनती दैव
व्रतानि प्रमिनती मनुष्या युगानि । इयुषीणामुपमा शश्वतीनामायतीनां प्रथ
व्यद्यौत् ॥ २ ॥ एषा दिवो दुहिता प्रत्यदर्शि ज्योतिर्वसाना समना पुरस्त
ऋतस्य पन्थामन्वेति साधु प्रजानतीव न दिशो मिनाति ॥ ३ ॥ उषो अदर्शि
ध्युवो न वक्षो नोधा इवाविरकृत प्रियाणि । अन्नसन्न संमतो बोधयन्ती शश
माग्रात्पुनरेयुषीणाम् ॥ ४ ॥ पूर्वे अर्धे रजसो अपत्यस्य गवां जनित्र्यक
केतुम् । व्यु प्रथते वितरं वरीय ओभा पृणन्ती पित्रोरुपस्था ॥ ५ ॥ ७ ॥ एवे
पुरुतमा दृशे कं नाजामि न परि वृणक्ति जामिम् । अरेपसा तन्वा शाश
नार्भादीषते न महो विभाती ॥ ६ ॥ अभ्रातेव पुंस एति प्रतीची गर्तारुगिव
नये धनानाम् । जायेव पत्य उशती सुवासा उषा हस्त्रेव नि रिणीते अप्सः
स्वसा स्वस्त्रे ज्यायस्यै योनिमारैगपैत्यस्याः प्रतिचक्ष्येव । व्युच्छन्ती रश्मिभि
र्यस्याज्ज्यङ्क्ते समनगा इव वाः ॥ ८ ॥ आसां पूर्वासामहसु स्वसृणामपरा

ति पश्चात् । ताः प्रत्नवन्नव्यसीर्नूनमस्मे रेवदुच्छन्तु सुदिना उपासः ॥६॥
 धयोषः पृणतो मघोन्यबुध्यमानाः पणयः ससन्तु । रेवदुच्छ मघवद्भयो म-
 ने रेवत्स्तोत्रे सूनृते जारयन्ती ॥ १० ॥ ८ ॥ अवेयमश्वैद्युवतिः पुरस्ताद्युङ्क्ते
 मरुणानामनीकम् । वि नूनमुच्छादसति प्र केतुर्गृहं गृहमुप तिष्ठाते अग्निः ॥११॥
 वयश्चिद्वसतेरपत्नन्नरश्च ये पितुभाजो व्युष्टौ । अमा सते वहसि भूरि वा-
 नो देवि दाशुषे मर्त्याय ॥ १२ ॥ अस्तोदं स्तोम्या ब्रह्मणा मेऽवीष्टध्वमुश-
 षासः । युष्माकं देवीरवसा सनेम सहस्रिणं च शतिनं च वार्जम् ॥ १३॥६ ॥

॥ १२५ ॥ १-७ कक्षीवान्दैर्घतमस ऋषिः ॥ दम्पती देवते ॥ छन्दः-१, ३, ७
 ऋप् । २, ६ निचृत् त्रिष्टुप् । ४, ५ जगती ॥ स्वरः-१-३, ६, ७ धैवतः । ४,
 निषादः ॥

॥ १२५ ॥ प्राता रत्नं प्रातरित्वा दधाति तं चिकित्वान्प्रतिगृह्या नि धत्ते ।
 प्रजां वर्धयमान आयू रायस्पोषेण सचते सुवीरः ॥ १ ॥ सुगुरसत्सुहिरण्यः
 श्वो बृहदस्मै वय इन्द्रो दधाति । यस्त्वायन्तं वसुना प्रातरित्वो मुक्षीजयेव प-
 तुस्मिनाति ॥ २ ॥ आयमद्य सुकृतं प्रातरिच्छन्निष्टेः पुत्रं वसुमता रथेन । अंशोः
 पायय मत्सरस्य जयद्वीरं वर्धय सूनृताभिः ॥ ३ ॥ उप क्षरन्ति सिन्धवो
 भुव ईजानं च यक्ष्यमाणं च धेनवः । पृणन्तं च पपुंरि च श्रवस्यवो घृतस्य
 उप यन्ति विश्वतः ॥ ४ ॥ नाकस्य पृष्ठे अधि तिष्ठति श्रितो यः पृणति-
 ह देवेषु गच्छति । तस्मा आपो घृतमर्षन्ति सिन्धवस्तस्मा इयं दक्षिणा पिन्व-
 सदा ॥ ५ ॥ दक्षिणावतामिदिमानि चित्रा दक्षिणावतां दिवि सूर्यासः । द-
 णावन्तो अमृतं भजन्ते दक्षिणावन्तः प्र तिरन्त आयुः ॥ ६ ॥ मा पृणन्तो दु-
 रमेन आरन्मा जारिषुः सूरयः सुव्रतासः । अन्यस्तेषां परिधिरस्तु कश्चिदपृ-
 तमभि सं यन्तु शोकाः ॥ ७ ॥ १० ॥

॥ १२६ ॥ १-५ कक्षीवान् । ६ भावयव्यः । ७ रोमशा ब्रह्मवादिनीचर्षिः ॥
 सो देवता ॥ छन्दः-१, २, ४, ५ निचृत् त्रिष्टुप् । ३ त्रिष्टुप् । ६, ७ अनुष्टुप् ॥
 स्वरः-१, ३, ४, ५ धैवतः । ६, ७ गान्धारः ॥

॥ १२६ ॥ अमन्द्वास्तोमान्प्र भरे मनीषा सिन्धावधिं क्षियतो भाव्यस्य ।
 मे सहस्रमर्षिमीत सवानतूर्तो राजा श्रव इच्छमानः ॥ १ ॥ शतं राज्ञो नाध-

मानस्य निष्काञ्छतमश्वान्प्रयतान्सद्य आदम् । शतं कृत्तीवाँ असुरस्य गोनां
वि श्रवोऽजरमा ततान ॥ २ ॥ उप मा श्यावाः स्वनयेन दत्ता वधूमन्तो दश
थासो अस्थुः । षष्टिः सहस्रमनु गव्यमागात्सनत्कृत्तीवाँ अभिपित्वे अहाम् ॥
चत्वारिंशदशरथस्य शोणाः सहस्रस्यात्रे श्रेणिं नयन्ति । मदच्युतः कृशना
अत्यान्कक्षीवन्त उदमृक्षन्त पञ्चाः ॥ ४ ॥ पूर्वामनु प्रयतिमाददे वस्त्रीन्युक्ता
ष्टावरिधायसो गाः । सुबन्धवो ये विश्या इव त्रा अनस्वन्तः श्रव एषन्त पञ्चाः ।
आगधिता परिगधिता या कशीकेव जङ्गहे । ददाति मह्यं यादुरी याशूनां
ज्यां शता ॥ ६ ॥ उपोप मे परा मृश मा मे दभ्राणि मन्यथाः । सर्वाहम
रोमशा गन्धारीणामिवाविका ॥ ७ ॥ ११ ॥ १८ ॥

॥ १२७ ॥ १-११ परुच्छेप ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, २, ३
६ अष्टिः । ४, ७, ११ भुरिगष्टिः । ५, ६ अत्यष्टिः । १० भुरिगति शक्वरी ॥ स्व
१-४, ७-६, ११ मध्यमः । ५, ६ गान्धारः । १० पञ्चमः ॥

॥ १२७ ॥ अग्निं होतारं मन्ये दासन्तं वसुं सूनुं सहसो जातवेदसं विप्रं न जा
दसम् । य ऊर्ध्वया स्वध्वरो देवो देवाच्या कृपा । घृतस्य विभ्राष्टिमनु वष्टि शोचिष
हानस्य सर्पिषः ॥ १ ॥ यजिष्ठं त्वा यजमाना हुवेम ज्येष्ठमङ्गिरसां विप्र मन्मभिर्वि मे
शुक्र मन्मभिः । परिजमानमिव द्यां होतारं चर्षणीनाम् । शोचिष्केशं वृषणं या
विशः प्रावन्तु जूतये विशः ॥ २ ॥ स हि पुरु चिदोजसा विरुक्मता दीद्याने
वति द्रुहन्तरः परशुर्न द्रुहन्तरः । वीळु चिद्यस्य समृतौ श्रुवद्वनेव यत्स्थिरं ।
व्यहमाणो यमते नायते धन्वासहा नायते ॥ ३ ॥ दृळ्हा चिदस्मा अनु दुर्यथा
तेजिष्ठाभिरराणिभिर्दाष्यवसेऽग्नये दाष्यवसे । प्रयः पुरुणि गाहते तत्तद्वनेव
चिषा । स्थिरा चिदन्ना नि रिणासोजसा नि स्थिराणि चिदोजसा ॥ ४ ॥ तमस्य पृ
परासु धीमहि नक्तं यः सुदर्शतरो दिवातरादप्रायुषे दिवातरात् । आदस्यायु
णवद्वीळु शर्म न सूनवे । भक्तमभक्तमवो व्यन्तो अजरा अग्नयो व्यन्तो अजराः ॥
१२ ॥ स हि शर्धो न मारुतं तुविषणिरप्रस्वतीपूर्वरास्विष्टनिरार्तनास्विष्टनिः । अ
द्व्यान्याददिर्यज्ञस्य केतुरर्हणा । अथ स्मास्य हर्षतो हर्षीवतो विश्वे जुषन्त पन्थां
शुभे न पन्थाम् ॥ ६ ॥ द्विता यदी कीस्तासो अभिद्यवो नमस्यन्त उपवोचन्त भृगवो
थन्तो दाशा भृगवः । अग्निरीशे वसूनां शुचिर्यो धर्णिरेषाम् । प्रियाँ अपिध
निषीष्ट मेधिर आ वनिषीष्ट मेधिरः ॥ ७ ॥ विश्वासां त्वा विशां पतिं हव

सां समानं दम्पतिं भुजे ससर्गिर्वाहसं भुजे । अतिथिं मानुषाणां पितुर्न यस्यामया ।
 च विश्वे अमृतास आ वयो हव्या देवेषा वयः ॥८॥ त्वमग्ने सहसा सह न्तमः शु-
 न्तमो जायसे देवतातये रयिर्न देवतातये । शुष्मिन्तमो हि ते मदो द्युम्निन्तम-
 क्रतुः । अथ स्माते परि चरन्त्यजर श्रुष्टीवानो नाजर ॥९॥ प्र वो महे सहसा
 स्वत उषर्बुधे पशुषे नाग्ये स्तोमो बभूत्वग्ये । प्रति यदो हविष्मान्विश्वासु चासु
 पुवे । अग्ने रेभो न जरत ऋषूणां जूणि होंत ऋषूणाम् ॥१०॥ स नो नेदिष्टं दद-
 न आ भराग्ने देवेभिः सचनाः सुचेतुना महो रायः सुचेतुना । महि शविष्ठ नस्कृधि
 यत्ते भुजे अस्यै । महिस्तोतृभ्यो मघवन्त्सुवीर्यं मथीरुग्रो न शर्वसा ॥११॥१३॥

॥ १२८ ॥ १-८ परुच्छेप ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१ निचृदत्यष्टिः ।
 ४, ६, ८ विराडत्यष्टिः । २ भुरिगष्टिः । ५, ७ निचृदष्टिः ॥ स्वरः-१, ३,
 ६, ८ गान्धारः । २, ५, ७ मध्यमः ॥

॥१२८॥ अयं जायत मनुषो धरीमणि होता यजिष्ठ उशिजामनु व्रतमग्निः स्वमनु
 म् । विश्वश्रुष्टिः सखीयते रयिरिव श्रवस्यते । अदब्धो होता नि षंदादिळस्पदे
 रवीत इळस्पदे ॥१॥ तं यज्ञसाधमपि वातयामस्यूतस्य पथा नमसा हविष्मता दे-
 ताता हविष्मता । स न ऊर्जामुपाभृत्यया कृपा न जूर्यति । यं मातरिश्वा मनवे
 वतो देवं भाः पंरावतः ॥ २ ॥ एवेन सद्यः पर्येति पार्थिवं मुहुर्गीं रेतो वृषभः
 नैक्रददध्रेतः कनैक्रदत् । शतं चक्षोणो अक्षभिर्देवो वनेषु तुर्वणिः । सदो दधान
 रेषु सानुषुग्निः परेषु सानुषु ॥३॥ स सुक्रतुः पुरोहितो दमेदमेऽग्निर्यज्ञस्याध्वरस्य
 ति क्रत्वा यज्ञस्य चेतति । क्रत्वा वेधा इषूयते विश्वा जातानि पस्पशे । यतो घृतश्री-
 थिरजायत वह्निर्वेधा अजायत ॥४॥ क्रत्वा यदस्य तविषीषु पृश्नतेऽग्नेरवेण मरुतां
 भोज्येषिराय न भोज्या । स हि ष्मा दानमिन्वति वसूनां च मज्मना । स
 त्रासते दुरितादभिहुतः शंसादधादभिहुतः ॥ ५ ॥ १४ ॥ विश्वो विहाया अ-
 र्वसुर्दधे हस्ते दक्षिणे तरणिर्न शिश्रथच्छ्रवस्यया न शिश्रथत् । विश्वस्मा इदि-
 यते देवत्रा हव्यमोहिषे । विश्वस्मा इत्सुकृते वारमृणवत्यग्निर्द्वाया व्यृणवति
 दे ॥ स मानुषे वृजने शन्तमो हितोऽग्निर्यज्ञेषु जेन्यो न विश्पतिः प्रियो यज्ञेषु
 रपतिः । स हव्या मानुषाणामिळा कृतानि पत्यते । स नस्त्रासते वरुणस्य धू-
 हो देवस्य धूर्तेः ॥ ७ ॥ अग्निं होतारमीळते वसुधितिं प्रियं चेतिष्ठमरति न्ये-
 हव्यवाहं न्येरिरे । विश्वायुं विश्ववेदसं होतारं यजतं कविम् । देवासो रणव-
 से वसूयवो गीर्भी रणवं वसूयवः ॥ ८ ॥ १५ ॥

॥ १२६ ॥ १-११ परुच्छेप ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, २
चृदत्यष्टिः । ३, विराडत्यष्टिः । ४ अष्टिः । ६, ११ भुरिगष्टिः । १० निचृदष्टिः
५ भुरिगतिशकुरी । ७ स्वराडतिशकुरी । ८, ९ स्वराद् शकुरी ॥ स्वरः-१-
गान्धारः । ४, ६, १०, ११ मध्यमः । ५, ७ पञ्चमः । ८, ९ धैवतः ॥

॥ १२६ ॥ यं त्वं रथमिन्द्र मेधसातयेऽपाका सन्तमिषिर प्रणयसि प्रान-
नयसि । सद्यश्चित्तमभिष्टये करो वशश्च वाजिनम् । सास्माकमनवद्य तूतुजान-
धसाभिमां वाचं न वेधसाम् ॥ १ ॥ स श्रुधि यः स्मा पृतनासु कासु चिद-
य्य इन्द्र भरद्वातये नृभिरसि प्रतूर्तये नृभिः । यः शूरैः स्वः सनिता यो नि-
र्वाजं तरुता । तमीशानास इरधन्त वाजिनं पृक्षमत्यं न वाजिनम् ॥ २ ॥ व-
हि ष्मा वृषणं पिन्वसि त्वचं कं चिद्यावीररुं शूर मर्त्यं परिवृणक्ति मर्त्यं
इन्द्रोत तुभ्यं तद्विवे तद्रुद्राय स्वयंशसे । मित्राय वोचं वरुणाय सप्रथः सुम-
काय सप्रथः ॥ ३ ॥ अस्माकं व इन्द्रमुश्मसीष्टये सखायं विश्वायुं प्रासहं
वाजेषु प्रासहं युजम् । अस्माकं ब्रह्मोतयेऽवा पृतसुषु कासु चित् । नहि त्वा श-
स्तरते स्तृणोषि यं विश्वं शत्रुं स्तृणोषि यम् ॥ ४ ॥ नि षू नमातिमतिं कय-
चित्तेजिष्ठाभिररणिभिर्नोतिभिरुग्राभिरुत्रोतिभिः । नेषि णो यथा पुरानेनाः
मन्यसे । विश्वानि पूरोरप पषि वह्निरासा वह्निर्नो अच्छे ॥ ५ ॥ १६ ॥ प्रत-
चेयं भव्यायेन्दवे हव्यो न य इषवान्मन्म रेजति रक्षोहा मन्म रेजति । स्वयं
अस्मदा निदो वधैरजेत दुर्मतिम् । अवं सवेदघशंसोऽवतरमवं क्षुद्रमिव रु-
॥ ६ ॥ वनेम तद्धोत्रया चितन्त्या वनेम रयिं रयिवः सुवीर्यं एव सन्तं सु-
र्यम् । दुर्मन्मानं सुमन्तुभिरेमिषा पृचीमहि । आ मत्याभिरिन्द्रं द्युम्नहूतिभिर्य-
द्युम्नहूतिभिः ॥ ७ ॥ प्रपा वो अस्मे स्वयंशोभिरुती परिवर्ग इन्द्रो दुर्मतीनां
रीमन्दुर्मतीनाम् । स्वयं सा रिषयध्ये या न उपेषे अत्रैः । हतेमसन्न वक्षति चि-
जूर्णिर्न वक्षति ॥ ८ ॥ त्वं न इन्द्र राया परीणसा याहि पथाँ अनेहसा
याह्यरक्षसा । सचस्व नः पराक आ सचस्वास्तमीक आ । पाहि नो दूरादारादा-
ष्टिभिः सदा पाह्यभिष्टिभिः ॥ ९ ॥ त्वं न इन्द्र राया तरुषसोग्रं चित्त्वा मधि-
संक्षदवसे महे मित्रं नावसे । ओजिष्ठ त्रातरविता रथं कं चिदमर्त्य । अन्यम-
द्रिरिषेः कं चिदद्रिवो रिरिक्षन्तं चिदद्रिवः ॥ १० ॥ पाहि न इन्द्र सुष्ठुत स्त्रि-
ऽवयाता सदमिदुर्मतीनां देवः सन्दुर्मतीनाम् । हन्ता पापस्य रक्षसस्त्रयता विप्र-
मावतः । अधा हि त्वा जनिता जीजनद्वसो रक्षोहणं त्वा जीजनद्वसो ॥ ११ ॥ ११

० २ । अ० १ । व० २०] ८७] म० १ । अ० १६ । सू० १३१ ।

॥ १३० ॥ १-१० परुच्छेप ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ५ भु-
ष्टिः । २, ३, ६, ८ स्वराडष्टिः । ४, ८ अष्टिः । ७ निचृदत्यष्टिः । १०
ाट् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-६, ८, ९ मध्यमः । ७ गान्धारः । १० धैवतः ॥

॥ १३० ॥ एन्द्रं याह्युप नः परावतो नायमच्छा विदथानीव सत्पतिरस्तं रा-
सत्पतिः । हवामहे त्वा वयं प्रयस्वन्तः सुते सचा । पुत्रासो न पितरं वाज-
तये मंहिष्ठं वाजसातये ॥ १ ॥ पित्रा सोममिन्द्र सुवानमद्रिभिः कोशेन सिक्त-
तं न वंसगस्तातृषाणो न वंसगः । मदाय हर्यताय ते तुविष्टमाय धार्यसे । आ-
यच्छन्तु हरितो न सूर्यमहा विश्वेव सूर्यम् ॥ २ ॥ अविन्दादिवो निहितं गुहा-
धि वेन गर्भं परिंवीतमश्मन्यन्ते अन्तरश्मनि । व्रजं वज्री गवामिव सिषास-
ङ्गैरस्तमः । अपावृणोदिष इन्द्रः परीवृता द्वार इषः परीवृताः ॥ ३ ॥ दाहृहा-
वज्रमिन्द्रो गर्भस्त्योः क्षत्रेव तिग्ममसनाय सं श्यदाहिहत्याय सं श्यत् । सं-
व्यान ओजसा शवोभिरिन्द्र मज्मना । तष्टेव वृक्षं वनिनो नि वृश्चसि परश्वेव
वृश्चसि ॥ ४ ॥ त्वं वृथा नद्य इन्द्र सतवेऽच्छा समुद्रमसृजो रथा इव वाज-
ो रथा इव । इत ऊतीरयुञ्जत समानमर्थमक्षितम् । धेनूरिव मनवे विश्वदोह-
जनाय विश्वदोहसः ॥ ५ ॥ १८ ॥ इमां ते वाचं वसूयन्त आयवो रथं न
रः स्वपा अतक्षिषुः सुम्नाय त्वामतक्षिषुः । शुम्भन्तो जेन्यं यथा वाजेषु विप्र-
जिनै । अत्यमिव शवसे सातये धना विश्वा धनानि सातये ॥ ६ ॥ भिनत्पुरो-
तिमिन्द्र पूरवे दिवोदासाय महि दाशुषे नृतो वज्रेण दाशुषे नृतो । अतिथि-
ाय शम्बरं गिरेरुग्रो अवाभरत् । महो धनानि दयमान ओजसा विश्वा धना-
ोजसा ॥ ७ ॥ इन्द्रः समत्सु यजमानमार्यं प्रावद्विश्वेषु शतमूतिराजिषु स्वर्मीब्हे-
जिषु । मनवे शासदव्रतान्त्वचं कृष्णामरन्धयत् । दक्षन्न विश्वं ततृषाणमोषति
शमानमोषति ॥ ८ ॥ सूरश्चक्रं प्र वृहज्जात ओजसा प्रपित्वे वाचमरुणो मुषा-
ीशान आ मुषायति । उशना यत्परावतोऽजगन्नूतये कवे । सुम्नानि विश्वा
षेव तुर्वणिरहा विश्वेव तुर्वणिः ॥ ९ ॥ स नो नव्येभिर्वृषकर्मन्नुक्थैः पुरां दर्तः
युभिः पाहि शग्मैः । दिवोदासेभिरिन्द्र स्तवानो वावृधीथा अहोभिरिव द्यौः
१० ॥ १६ ॥

॥ १३१ ॥ १-७ परुच्छेप ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, २ निचृदत्य-
ः । ४ विराडत्यष्टिः । ३, ५, ६, ७ भुरिगष्टिः ॥ स्वरः-१, २, ४, गान्धारः ।
५-७ मध्यमः ॥

॥ १३१ ॥ इन्द्राय हि द्यौरसुरो अनमन्तेन्द्राय मही पृथिवी वरीमभिर्धुम
साता वरीमभिः । इन्द्रं विश्वे सजोषसो देवासो दधिरे पुरः । इन्द्राय विश्व
सर्वनानि मानुषा रातानि सन्तु मानुषा ॥ १ ॥ विश्वेषु हि त्वा सर्वनेषु तुज्ज
समानमेकं वृषमण्यवः पृथक् स्वः सनिष्यवः पृथक् । तं त्वा नावं न पर्षणि
षस्य धुरि धीमहि । इन्द्रं न यज्ञैश्चितयन्त आयवः स्तोमैभिरिन्द्रमायवः ॥ २ ॥
वि त्वा ततसे मिथुना अवस्यवो ब्रजस्य साता गव्यस्य निःसृजः सक्षन्त इ
निःसृजः । यदुव्यन्ता द्वा जना स्वर्यन्ता समूहसि । आविष्कारिकदृषणं स
भुवं वज्रमिन्द्र सचाभुवम् ॥ ३ ॥ विदुष्टे अस्य वीर्यस्य पूरवः पुरो यदिन्द्र श
दीर्वातिरः सासहानो अवातिरः । शासस्तमिन्द्र मर्त्यमयज्युं शवसस्पते । मही
ष्णाः पृथिवीमिमा अपो मन्दमान इमा अपः ॥ ४ ॥ आदिते अस्य वीर्य
चर्किन्मदेषु वृषन्नुशिजो यदाविथ सखीयतो यदाविथ । चकर्थ कारमेभ्यः
नासु प्रवन्तवे । ते अन्यामन्यां नद्यं सनिष्णत श्रवस्यन्तः सनिष्णत ॥ ५ ॥
नो अस्या उषसो जुषेत ह्यर्कस्य बोधि हविषो हवीमभिः स्वर्षाता हवीमभि
यदिन्द्र हन्तवे मृधो वृषा वज्रिश्चिकेतसि । आ मे अस्य वेधसो नवीयसो मन्म
नवीयसः ॥ ६ ॥ त्वं तमिन्द्र वावृधानो अस्मयुरमित्रयन्तं तुविजात मर्त्यं वज
शूर मर्त्यम् । जहि यो नो अघायति शृणुष्व सुश्रवस्तमः । रिष्टं न यामन्नप
दुर्मतिर्विश्वाप भूतु दुर्मतिः ॥ ७ ॥ २० ॥

॥ १३२ ॥ १—६ परुच्छेप ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
५, ६ विराडत्यष्टिः । २ भुरिगतिशकरी । ४ निचृदष्टिः ॥ स्वरः—१, ३,
६ गान्धारः । २ पञ्चमः । ४ मध्यमः ॥

॥ १३२ ॥ त्वया वयं मघवन्पूर्व्ये धन इन्द्रत्वोताः सासह्याम पृतन्यतो
नुयाम वनुष्यतः । नेदिष्टे अस्मिन्नहन्यधि वोचा नु सुन्वते । अस्मिन्यज्ञे वि
येमा भरे कृतं वाजयन्तो भरे कृतं ॥ १ ॥ स्वर्जेषे भर आप्रस्य वक्मन्युषर्बुधः
स्मिन्नज्जसि क्राणस्य स्वस्मिन्नज्जसि । अहमिन्द्रो यथा विदे शीर्ष्णाशीर्ष्
पवाच्यः । अस्मन्ना ते सध्र्यक् सन्तु रातयो भद्रा भद्रस्य रातयः ॥ २ ॥
प्रयः प्रवथा ते शुशुक्नं यस्मिन्यज्ञे वारमकृण्वत क्षयमृतस्य वारसि क्षयम् ।
तद्वोचेरध द्वितान्तः पश्यन्ति रश्मिभिः । स या विदे अन्विन्द्रो गवेषणो ब
क्षिद्ध्यो गवेषणः ॥ ३ ॥ नू इत्था ते पूर्वथा च प्रवाच्यं यदङ्गिरोभ्योऽवृणो

मिन्द्र शिञ्जन्नपव्रजम् । ऐभ्यः समान्या दिशा स्मभ्यं जेषि योत्सि च । सु-
 द्यो रन्धया कंचिदव्रतं हृणायन्तं चिदव्रतम् ॥ ४ ॥ सं यज्जनान् क्रतुभिः शूर-
 यद्धने हिते तरुषन्त श्रवस्यवः प्रयत्नन्त श्रवस्यवः । तस्मा आयुः प्रजावदिद्वार्धे
 न्त्योजसा । इन्द्र ओक्वयं दिधिषन्त धीतयो देवाँ अच्छ न धीतयः ॥ ५ ॥
 तमिन्द्रापर्वता पुरोयुधा यो नः पृतन्यादप तन्तमिद्धतं वज्रेण तन्तमिद्धतम् ।
 चत्ताय छन्तसद्गहनं यदि न चत् । अस्माकं शत्रून्परि शूर विश्वतो वर्मा दर्षीष्ट
 वतः ॥ ६ ॥ २१ ॥

॥ १३३ ॥ १—७ परुच्छेप ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ त्रिष्टुप् ।
 ३ निचृदनुष्टुप् । ४ स्वराडनुष्टुप् । ५ आर्षी गायत्री । ६ स्वराड् ब्राह्मीजगती ।
 विराडष्टिः ॥ स्वरः—१ धैवतः । २—५ गान्धारः । ६ निषादः । ७ मध्यमः ॥

॥ १३३ ॥ उभे पुनामि रोदसी अतेन द्रुहो दहामि सं महीरनिन्द्राः । अ-
 ग्य यत्र हता अमित्रा वैलस्थानं परि तृळा अशोरन् ॥ १ ॥ अभिवृग्या चि-
 वः शीर्षा यातुमतीनाम् । छिन्धि वंदूरिणा पदा महावंदूरिणा पदा ॥ २ ॥
 सां मघवज्जहि शर्धो यातुमतीनाम् । वैलस्थानके अर्मके महावैलस्थे अर्मके
 ३ ॥ यासां तिस्रः पञ्चाशतोऽभिवृत्तैरुपावपः । तत्सु ते मनायति तत्सु ते
 यति ॥ ४ ॥ पिशङ्गभृष्टिमम्भृणं पिशाचिमिन्द्र सं मृण । सर्वं रक्षो नि बर्हय
 ५ ॥ अवर्मह इन्द्र दादहि श्रुधी नः शुशोच हि द्यौः क्षा न भीषाँ अद्रिवो घृ-
 न्न भीषाँ अद्रिवः । शुष्मिन्तमो हि शुष्मिभिर्वधैरुग्रेभिरीयसे । अपूरुषघ्नो अप-
 शूर सत्त्वभिस्त्रिसप्तैः शूर सत्त्वभिः ॥ ६ ॥ वनोति हि सुन्वन्नयं परीणसः
 वानो हि ष्मा यजत्यव द्विषो देवानामव द्विषः । सुन्वान इत्सिषासति सहस्रा
 न्यवृतः । सुन्वानायेन्द्रो ददात्याभुवं रयिं ददात्याभुवम् ॥ ७ ॥ २२ ॥ १६ ॥

॥ १३४ ॥ १—६ परुच्छेप ऋषिः ॥ वायु देवता ॥ छन्दः—१, ३ नि-
 त्यष्टिः ॥ २, ४ विराडत्यष्टिः । ५ आष्टिः । ६ विराडष्टिः ॥ स्वरः—१—४
 न्धारः । ५, ६ मध्यमः ॥

॥ १३४ ॥ आ त्वा जुवो रारहाणा अभि प्रयो वायो वहन्तिवह पूर्वपीतये
 मस्य पूर्वपीतये । ऊर्ध्वा ते अनु सूनृता मनस्तिष्ठतु जानती । नियुत्वता रथेना
 हि दावने वायो मखस्य दावने ॥ १ ॥ मन्दन्तु त्वा मन्दिनो वायविन्द्वोऽ-

स्मत्क्राणासः सुकृता अभिद्यवो गोभिः क्राणा अभिद्यवः । यद्ध क्राणा इ
दत्तं सचन्त ऊतयः । सध्रीचीना नियुतो दावने धिय उपब्रुवत ई धियः ॥ २ ॥
वायुर्युङ्क्ते रोहिता वायुररुणा वायूरथे अजिरा धुरि वोळ्हवे बर्हिष्ठा धुरि वोळ्हवे
बोधया पुरन्धि जार आससतीमिव । प्र चक्षय रोदसी वासयोषसः श्रवसे
सयोषसः ॥ ३ ॥ तुभ्यमुषासः शुचयः परावर्ति भद्रा वस्त्रा तन्वते दंसु रशि
चित्रा नव्येषु रश्मिषु । तुभ्यं धेनुः संवर्द्ध्या विश्वा वसूनि दोहते । अजनयो म
वक्षणाभ्यो दिव आ वक्षणाभ्यः ॥ ४ ॥ तुभ्यं शुक्रासः शुचयस्तुरण्यवो मदे
इषणन्त भुर्वण्यपामिषन्त भुर्वणि । त्वां त्सारी दसमानो भगमीद्रे तक्वीये ।
विश्वस्माद्भुवनात्पासि धर्मणासुर्यात्पासि धर्मणा ॥ ५ ॥ त्वं नो वायवेषामपू
सोमानां प्रथमः पीतिमर्हसि सुतानां पीतिमर्हसि । उतो विहुत्मतीनां विशां व
पीणाम् । विश्वा इत्ते धेनवो दुहू आशिरं घृतं दुहूत आशिरम् ॥ ६ ॥ २३ ॥

॥ १३५ ॥ १-६ परुच्छेप ऋषिः ॥ वायुर्देवता ॥ छन्दः-१, ३ निचृदत्यष्टिः
२, ४ विराडत्यष्टिः । ५, ६ भुरिगष्टिः । ६, ८ निचृदष्टिः । ७ अष्टिः ॥ स्वर
१-४ गान्धारः । ५-६ मध्यमः ॥

॥ १३५ ॥ स्तीर्णं बर्हिरूपं नो याहि वीतये सहस्रेण नियुता नियुत्वते
तिनीभिर्नियुत्वते । तुभ्यं हि पूर्वपीतये देवा देवाय येमिरे । प्र ते सुतासो म
न्तो अस्थिरन्मदाय ऋत्वे अस्थिरन् ॥ १ ॥ तुभ्यायं सोमः परिपूतो अद्रि
स्पार्हा वसानः परि कोशमर्षति शुक्रा वसानो अर्षति । तवायं भाग आयुषु
मो देवेषु हूयते । वह वायो नियुतो याह्यस्मयुर्जुषाणो याह्यस्मयुः ॥ २ ॥ आ
नियुद्धिः शतिनीभिरध्वरं सहस्रिणीभिरूपं याहि वीतये वायो हव्यानि वीतये
तवायं भाग ऋत्वियः सरश्मिः सूर्ये सचा । अध्वर्युभिर्भरमाणा अयंसत वा
शुक्रा अयंसत ॥ ३ ॥ आ वां रथो नियुत्वान्वक्षदवसेऽभि प्रयांसि सुधिता
वीतये वायो हव्यानि वीतये । पिबतं मध्वो अन्धसः पूर्वपेयं हि वां हितम् ।
यवा चन्द्रेण राधसा गतमिन्द्रश्च राधसा गतम् ॥ ४ ॥ आ वां धियो ववृत्य
ध्वरा उपेममिन्दुं मर्मजन्त वाजिनमाशुमत्यं न वाजिनम् । तेषां पिबतमस्मयू
नो गन्तमिहोत्या । इन्द्रवायू सुतानामद्रिभिर्युवं मदाय वाजदा युवम् ॥ ५ ॥ २४ ॥
इमे वां सोमा अप्स्वा सुता इहाध्वर्युभिर्भरमाणा अयंसत वायो शुक्रा अयंसत
एते वामभ्यस्तत तिरः पवित्रमाशवः । युवायवोऽति रोमाण्यव्यया सोमा

व्यया ॥ ६ ॥ अति वायो सप्ततो याहि शश्वतो यत्र गावा वदति तत्र ग-
तं गृहमिन्द्रश्च गच्छतम् । विसृता ददृशे रीयते घृतमा पूर्णया नियुता याथो
धरमिन्द्रश्च याथो अध्वरम् ॥ ७ ॥ अत्राह तद्वहेथे मध्व आहुतिं यमश्वत्थमुप-
ष्टन्त जायवोऽस्मे ते सन्तु जायवः । साकं गावः सुवते पच्यते यवो न ते वा-
उप दस्यन्ति धेनवो नाप दस्यन्ति धेनवः ॥ ८ ॥ इमे ये ते सु वायो बाहोज-
ऽन्तर्नदी ते पतयन्त्युत्तणो महित्राधन्त उत्तणः । धन्वञ्चिद्ये अनाशवो जीरा-
दगिरौकसः । सूर्यस्येव रश्मयो दुर्नियन्तवो हस्तयोर्दुर्नियन्तवः ॥ ९ ॥ २५ ॥

॥ १३६ ॥ १-७ परुच्छेप ऋषिः ॥ १-५ मित्रावरुणौ । ६-७ मन्त्रोक्ता
मता ॥ छन्दः-१, ३, ५, ६ स्वराढत्यष्टिः । २ निचृदष्टि । ४ भुरिगष्टिः । ७
षट्पु ॥ स्वरः-१, ३, ५, ६ गान्धारः । २, ४ मध्यमः । ७ धैवतः ॥

॥ १३६ ॥ प्र सु ज्येष्ठं निचिराभ्यां बृहन्नमो हव्यं मति भरता मृळयद्भ्यां
गदिष्ठं मृळयद्भ्याम् । ता सम्राजा घृतासुती यज्ञेयज्ञ उपस्तुता । अथैनोः जत्र न
तश्चनाधृषे देवत्वं नू चिदाधृषे ॥ १ ॥ अदर्शि गातुरुरवे वरीयसी पन्था श्रुत-
समयंस्त रश्मिभिश्चक्षुर्भगस्य रश्मिभिः । द्युक्षं मित्रस्य सादनमर्यम्णो वरुणस्य
। अथा दधाते बृहदुक्थ्यं वय उपस्तुत्यं बृहद्वयः ॥ २ ॥ ज्योतिष्मतीमदिति
रयत्तिक्षतिं स्वर्वतीमा सचेते दिवेदिवे जागृवांसा दिवेदिवे । ज्योतिष्मत्क्षत्रमा-
ते आदित्या दानुनस्पती । मित्रस्तयोर्वरुणो यातयज्जनोऽर्यमा यातयज्जनः
३ ॥ अयं मित्राय वरुणाय शन्तमः सोमो भूत्ववपानेष्वभगो देवो देवेष्वभ-
ः । तं देवासो जुषेरत विश्वे अद्य सजोषसः । तथा राजाना करथो यदीमह
तावाना यदीमहे ॥ ४ ॥ यो मित्राय वरुणाय विधज्जनोऽनर्वाणं तं परि पा-
अहंसो दाश्वांसं मर्तमहंसः । तमर्यमाभि रक्षत्यृज्यन्तमनु व्रतम् । उक्थैर्य ए-
ः परिभूषति व्रतं स्तोमैराभूषति व्रतम् ॥ ५ ॥ नमो दिवे बृहते रोदसीभ्यां
त्राय वोचं वरुणाय मीळहुषे सुमृळीकाय मीळहुषे । इन्द्रमग्निमुप स्तुहि द्युक्षमर्य-
णं भगम् । ज्योग्जीवन्तः प्रजया सचेमहि सोमस्योती सचेमहि ॥ ६ ॥ ऊती
वानां वयमिन्द्रवन्तो मसीमहि स्वयंशसो मरुद्भिः । अग्निमित्रो वरुणः शर्म यंस-
तदश्याम मघवानो वयं च ॥ ७ ॥ २६ ॥ १ ॥

॥ १३७ ॥ १-३ परुच्छेप ऋषिः । मित्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः-१ निचृच्छ-
री । २ विराट्शकरी । ३ भुरिगतिशकरी ॥ स्वरः-१, २ गान्धारः । ३ पञ्चमः ॥

॥ १३७ ॥ सुषुमा यातमद्रिभिर्गोश्रीता मत्सरा इमे सोमासो मत्सरा इ
आ राजाना दिविस्पृशास्मत्रा गन्तमुप नः । इमे वा मित्रावरुणा गवाशिरः
माः शुक्रा गवाशिरः ॥ १ ॥ इम आ यातमिन्दवः सोमासो दध्याशिरः सुत
दध्याशिरः । उत वामुषसो बुधि साकं सूर्यस्य रश्मिभिः । सुतो मित्राय वरु
य पीतये चारुर्ऋताय पीतये ॥ २ ॥ तां वा धेनुं न वासरीमंशुं दुहन्त्यद्रि
सोमं दुहन्त्यद्रिभिः । अस्मत्रा गन्तमुप नोऽर्वाञ्चा सोमपीतये । अयं वा मित्र
रुणा नृभिः सुतः सोम आ पीतये सुतः ॥ ३ ॥ १ ॥

॥ १३८ ॥ १-४ परुच्छेप ऋषिः ॥ पूषा देवता ॥ छन्दः-१, ३ निच
त्यष्टिः । २ विराडत्यष्टिः । ४ भुरिगष्टिः ॥ स्वरः-१-३ गान्धारः । ४ मध्यमः

॥ १३८ ॥ प्रप्र पूषणस्तुविजातस्य शस्यते महित्वमस्य तवसो न तन
स्तोत्रमस्य न तन्दते । अर्चामि सुमनयन्नहमन्त्यूति मयोभुवम् । विश्वस्य यो
आयुयुवे मखो देव आयुयुवे मखः ॥ १ ॥ प्र हि त्वा पूषन्नजिरं न यामन्ति स
मैभिः कृण्व ऋणवो यथा मृध उष्ट्रो न पीपरो मृधः । हुवे यत्त्वा मयोभुव
सख्याय मर्त्यैः । अस्माकमाङ्गुषान्द्युम्निनस्कृधि वाजेषु द्युम्निनस्कृधि ॥ २ ॥
यस्य ते पूषन्सख्ये विपन्यवः क्रत्वा चित्सन्तोऽवसा बुभुजिर इति क्रत्वा
भुजिरे । तामनु त्वा नवीयसीं न्रियुतं राय ईमहे । अहेळमान उरुशंस सरी
वाजैवाजे सरी भव ॥ ३ ॥ अस्या ऊ षु ण उयं सातये भुवोऽहेळमानो र
अजाश्व श्रवस्यतामजाश्व । ओ षु त्वा ववृतीमहि स्तोमैभिर्दस्म साधुभिः । न
त्वा पूषन्नतिमन्य आघृणे न ते सख्यमपहुवे ॥ ४ ॥ २ ॥

॥ १३९ ॥ १-११ परुच्छेप ऋषिः ॥ देवता-१ विश्वे देवाः । २ मित्र
रुणौ । ३-५ अश्विनौ । ६ इन्द्रः । ७ अग्निः । ८ मरुतः । ९ इन्द्राग्नी ।
बृहस्पतिः । ११ विश्वे देवाः ॥ छन्दः-१, १० निचृदष्टिः । २, ३ विराडष्टि
६ अष्टिः । ८ स्वराडत्यष्टिः । ४, ९ भुरिगत्यष्टिः । ७ अत्यष्टिः । ५ नि
द्वृहती । ११ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-३, ६, १० गान्धारः । ४, ५, ७-
मध्यमः । ११ पञ्चमः ॥

॥ १३९ ॥ अस्तु श्रौषद् पुरो अग्नि धिया दध आ नु तच्छर्धो दि
वृणीमह इन्द्रवायू वृणीमहे । यद्धं क्राणा विवस्वति नाभा सन्दायि नव्यसी । ३

युन उप यन्तु धीतयो देवाँ अच्छा न धीतयः ॥ १ ॥ यद्ध त्यन्मित्रावरुणावृतदध्या-
थे अनृतं स्वेन मन्युना दक्षस्य स्वेन मन्युना । युवोरित्थाधि सन्नस्वपश्याम
एययै । धीभिश्च न मनसा स्वेभिरक्षभिः सोमस्य स्वेभिरक्षभिः ॥ २ ॥ युवां
मेभिर्देवयन्तो अश्विनाश्रावयन्त इव श्लोकमायवो युवां हव्याभ्यायवः ।
विश्वा अधि श्रियः पृक्षश्च विश्ववेदसा । प्रुषायन्ते वां पवयो हिरण्यये रथे
हिरण्यये ॥ ३ ॥ अचेति दक्षा व्युनाकमृणवथो युञ्जते वां रथयुजो दि-
ष्टेष्वध्वस्मानो दिविष्टिषु । अधि वां स्थाम वन्धुरे रथे दक्षा हिरण्यये । पथेव
तावनुशासता रजोऽञ्जसा शासता रजः ॥ ४ ॥ शचीभिर्नः शचीवसू दिवा
दशस्यतम् । मा वां रातिरुप दसत्कदा चनास्मद्रातिः कदा चन ॥ ५ ॥ ३ ॥
निन्द्र वृषपाणांस इन्द्रव इमे सुता अद्रिषुतास उद्भिदस्तुभ्यं सुतास उद्भिदः ।
त्वा मन्दन्तु दावने महे चित्राय राधसे । गीर्भिर्गिर्वाहः स्तवमान आ गहि
लीको न आ गहि ॥ ६ ॥ ओ षू णो अग्ने शृणुहि त्वमीळितो देवेभ्यो ब्र-
ह्म यज्ञियेभ्यो राजभ्यो यज्ञियेभ्यः । यद्ध त्यामङ्गिरोभ्यो धेनुं देवा अदत्तन ।
तां दुहे अर्यमा कर्तरी सचाँ एष तां वेद मे सचाँ ॥ ७ ॥ मो षु वो अस्म-
भ तानि पौस्या सना भूवन्द्युम्नानि मोत जारिषुरस्मत्पुरोत जारिषुः । यद्ध-
वत्रं युगेयुगे नव्यं घोषादमर्त्यम् । अस्मासु तन्मरुतो यच्च दुष्टरं दिधृता यच्च
रम् ॥ ८ ॥ दध्यङ् ह मे जनुषं पूर्वो अङ्गिराः प्रियमेधः कण्वो अत्रिर्मनुर्विदु-
मे पूर्वो मनुर्विदुः । तेषां देवेष्वायतिरस्माकं तेषु नाभयः । तेषां पदेन मद्या
गिरेन्द्राग्नी आ नमे गिरा ॥ ९ ॥ होता यक्षद्विनिनो वन्त वार्य बृहस्पति-
पति वेन उक्षभिः पुरुवारैभिरुक्षभिः । जगृभ्मा दूरआदिशं श्लोकमद्वेरध त्म-
। अधारयदरिन्दानि सुक्रतुः पुरुसन्नानि सुक्रतुः ॥ १० ॥ ये देवासो दि-
कादश स्थ पृथिव्यामध्येकादश स्थ । अप्सुक्षितो महिनैकादश स्थ ते देवासो
मिमं जुषध्वम् ॥ ११ ॥ ४ ॥ २० ॥

॥ १४० ॥ १-१३ दीर्घतमा ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ५, ८
गती । २, ७, ११ विराड्जगती । ३, ४, ९ निचृज्जगती च । ६ भुरिक् त्रि-
। १०, १२ निचृत् त्रिष्टुप् । १३ पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-५, ७-९, ११ निषादः ।
१०, १२, धैवतः । १३ पञ्चमः ॥

॥ १४० ॥ वेदिषदे प्रियधामाय सुद्युते धासिमिव प्र भरा योनिमग्नये ।

वस्त्रेणैव वासया मन्मना शुचिं ज्योतीरथं शुक्रवर्णं तमोहनम् ॥ १ ॥ अभि
जन्मा त्रिवृदन्नमृज्यते संवत्सरे वावृधे जग्धमी पुनः । अन्यस्यासा जिह्या जे
वृषा न्यन्येन वनिनो मृष्ट वारणः ॥ २ ॥ कृष्णप्रुतौ वेविजे अस्य सत्तिता उ
तरेते अभि मातरा शिशुम् । प्राचाजिह्वं ध्वसयन्तं तृषुच्युतमा साच्यं कुपयं
धनं पितुः ॥ ३ ॥ मुमुक्ष्वो मनवे मानवस्यते रघुद्रुवः कृष्णसीतास ऊ जुव
असमना अजिरासो रघुष्यदो वार्तजूता उप युज्यन्त आशवः ॥ ४ ॥ आदस्य
ध्वसयन्तो वृथैरते कृष्णमभ्वं महि वर्षः करिंक्रतः । यत्सी महीमवनिं प्राभि
र्मृशदभिश्चसन्स्तनयन्नेति नानदत् ॥ ५ ॥ ५ ॥ भूषन्न योऽधि बभूषु नमन्ते
षेव पत्नीरभ्येति रोरुवत् । ओजायमानस्तन्वश्च शुम्भते भीमो न शृङ्गा दविध
दुर्गभिः ॥ ६ ॥ स संस्तिरो विष्टिरः सं गृभायति जानन्नेव जानतीर्नित्य
शये । पुनर्वर्धन्ते अपि यन्ति देव्यमन्यद्वर्षः पित्रोः कृण्वते सचा ॥ ७ ॥ तम
केशिनीः सं हि रैभिर ऊर्ध्वास्तस्थुर्मृषीः प्रायवे पुनः । तासां जरां प्रमुञ्चन्ने
नानददसुं परं जनयञ्जीवमस्तृतम् ॥ ८ ॥ अधीवासं परि मातू रिहन्नहं तुविग्रे
सत्वाभिर्याति वि जयः । वयो दधत्पद्धते रेरिहत्सदानु श्येनी सचते वर्तनी
॥ ९ ॥ अस्माकमग्रे मघवत्सु दीदिह्यध श्वसीवान्वृषभो दमूनाः । अवास्या शि
मतीरदीदेर्वमेव युत्सु परिजर्भुराण ॥ १० ॥ ६ ॥ इदमग्रे सुधितं दुधिं तादधि
यादु चिन्मन्मनः प्रेयो अस्तु ते । यत्ते शुक्रं तन्वो रोचते शुचि तेनास्मभ्यं व
रत्तमा त्वम् ॥ ११ ॥ रथाय नावमुत नो गृहाय निसारित्रां पद्धतीं रास्यग्रे ।
स्माकं वीरां उत नो मयो नो जनैश्च या पारयाच्छर्म या च ॥ १२ ॥ अभी
अग्न उक्थमिज्जुगुर्या द्यावाक्षामा सिन्धवश्च स्वर्गताः । गव्यं यव्यं यन्तो दी
हेषं वरमरुणयो वरन्त ॥ १३ ॥ ७ ॥

॥ १४१ ॥ १—१३ दीर्घतमा ऋषिः ॥ अग्नि देवता ॥ छन्दः—१,
३, ६, ११ जगती । ४, ७, ९, १० निचृज्जगती । ५ स्वराद् त्रिष्टुप् । ८
रिक् त्रिष्टुप् । १२ भुरिक् पङ्क्तिः । १३ स्वराद् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१—४, ६,
९—११ निषादः । ५, ८ धैवतः । १२, १३ पञ्चमः ॥

॥ १४१ ॥ बलित्था तद्वपुषे धायि दर्शतं देवस्य भर्गः सहस्रो यतो जा
यदीमुप ह्वरते साधते मतिर्ऋतस्य धेना अनयन्त सस्रुतः ॥ १ ॥ पृत्तो वपुः
तुमानित्य आ शये द्वितीयमा सप्तशिवासु मातृषु । तृतीयमस्य वृषभस्य दोहसे

प्रमतिं जनयन्त योषणः ॥ २ ॥ निर्यदौ बुधान्महिषस्य वर्षस ईशानासः शर्वसा
न्त सूरयः । यदीमनुं प्रदिवो मध्वं आधवे गुहा सन्तं मातरिश्वा मथायति ॥ ३ ॥
यत्पितुः परमात्रीयते पर्या पृत्तुधो वीरुधो दंसु रोहति । उभा उदस्य जनुषं य-
न्वत आदिद्यविष्ठो अभवद्घृणा शुचिः ॥ ४ ॥ आदिन्मातृराविशद्यास्वा शुचि-
हस्यमान उर्विया वि वावृधे । अनु यत्पूर्वा अरुहत्सनाजुवो नि नव्यसीष्व-
सु धावते ॥ ५ ॥ ८ ॥ आदिद्धोतारं वृणते दिविष्टिषु भगमिव पपृचानासं
ज्जते । देवान्यत्क्रत्वा मज्मना पुरुषुतो मर्तं शंसं विश्व धा वेति धायसे ॥ ६ ॥
यदस्थाद्यजतो वातचोदितो हारो न वक्ता जरणा अनाकृतः । तस्य पत्मन्द-
पः कृष्णजहसः शुचिजन्मनो रज आ व्यध्वनः ॥ ७ ॥ रथो न यातः शिकभिः
तो ग्रामज्ञैभिरूपेभिरीयते । आदस्य ते कृष्णासो दक्षि सूरयः शूरस्येव त्वेष-
दीषते वयः ॥ ८ ॥ त्वया ह्यग्रे वरुणो धृतव्रतो मित्रः शाशद्रे अर्यमा सुदानवः ।
स्मीमनु क्रतुना विश्वथाविभुरान्न नेमिः परिभूरजायथाः ॥ ९ ॥ त्वमग्ने श-
मानाय सुन्वते रत्नं यविष्ठ देवतातिमिन्वसि । तं त्वा नु नव्यं सहसो युवन्वयं
गं न कारे महिरत्न धीमहि ॥ १० ॥ अस्मे रयिं न स्वर्थं दमूनसं भगं दक्षं न
पृचासि धर्णसिम् । रश्मीरिव यो यमति जन्मनी उभे देवानां शंसमृत आ च
क्रतुः ॥ ११ ॥ उत नः सुद्योत्मा जीराश्वो होता मन्द्रः शृणवच्चन्द्ररथः । स
नेषन्नेषतमैरमूरोऽग्निर्वामं सुवितं वस्यो अच्छ ॥ १२ ॥ अस्ताव्यग्निः शि-
वज्जिरकैः साम्राज्याय प्रतरं दधानः । अमी च ये मघवानो वयं च मिह न सूर्यो
ति निष्टतन्युः ॥ १३ ॥ ६ ॥

॥ १४२ ॥ १—१३ दीर्घतमा ऋषिः ॥ देवता—१, २, ३, ४ अग्निः ।
बर्हिः । ६ देव्यो द्वारः । ७ उषासानक्ता । ८ दैव्यौ होतारौ । ९ सरस्वती-
भारत्यः । १० त्वष्टा । ११ वनस्पतिः । १२ स्वाहाकृतिः । १३ इन्द्रश्च ॥
दः—१, २, ५, ६, ८, ९ निचृदनुष्टुप् । ४ स्वराडनुष्टुप् । ३, ७, १०, ११,
२ अनुष्टुप् । १३ भुरिगुष्णिक् ॥ स्वरः—१—१२ गन्धारः । १३ ऋषभः ॥

॥ १४२ ॥ समिद्धो अग्न आ वह देवाँ अद्य यतस्तुचे । तन्तुं तनुष्व पूर्य सु-
गोमाय दाशुषे ॥ १ ॥ घृतवन्तमुपमासि मधुमन्तं तनूनपात् । यज्ञं विप्रस्य मावतः
गमानस्य दाशुषः ॥ २ ॥ शुचिः पावको अद्भुतो मध्वा यज्ञं मिमिक्षति । न-
शंसस्त्रिरा दिवो देवो देवेषु यज्ञियः ॥ ३ ॥ ईळितो अग्न आ बहेन्द्रं चित्रमिह

प्रियम् । इयं हि त्वां मतिर्ममाच्छां सुजिह्व वच्यते ॥ ४ ॥ स्तृणानासो यत्सु
बर्हिर्यज्ञे स्वध्वरे । वृञ्जे देवव्यचस्तममिन्द्राय शर्म सप्रथः ॥ ५ ॥ वि श्रयन्ताम्
वृधः प्रयै देवेभ्यो महीः । पावकासः पुरुस्पृहो द्वारो देवीरसश्चतः ॥ ६ ॥ १०
आ भन्दमाने उपाके नकोषासां सुपेशसा । यही ऋतस्य मातरा सीदतां ब
रा सुमत् ॥ ७ ॥ मन्द्रजिह्वा जुगुर्वणी होतारा दैव्या कवी । यज्ञं नो यक्षता
सिध्रमद्य दिविस्पृशम् ॥ ८ ॥ शुचिर्देवेष्वर्पिता होत्रा मरुत्सु भारती । इळा
स्वती मही बर्हिः सीदन्तु यज्ञियाः ॥ ९ ॥ तन्नस्तुरीपमद्भुतं पुरु वारं पुरुत्मना । त
पोषाय वि ष्यंतु राये नाभा नो अस्मयुः ॥ १० ॥ अवसृजन्नुप त्मना देवान्य
वनस्पते । अग्निर्देव्या सुषूदति देवो देवेषु मेधिरः ॥ ११ ॥ पूषण्वते मरुत्वते
श्वदेवाय वायवे । स्वाहा गायत्रवेपसे हव्यमिन्द्राय कर्तन ॥ १२ ॥ स्वाहाकृता
गृह्यप हव्यानि वीतये । इन्द्रा गहि श्रुधी हवं त्वां हवन्ते अध्वरे ॥ १३ ॥ १४

॥ १४३ ॥ १-८ दीर्घतमा ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ७ निचृ
गती । २, ३, ५ विराड्जगती । ४, ६ जगती च । ८ निचृत् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१
निषादः । ८ धैवतः ॥

॥ १४३ ॥ प्र तव्यसीं नव्यसीं धीतिमग्नये वाचो मतिं सहस्रः सूनवे भरे
अपां नपाद्यो वमुभिः सह प्रियो होता पृथिव्यां न्यसीददृत्वियः ॥ १ ॥ स ज
मानः परमे व्योमन्याविराग्निरभवन्मातरिर्वने । अस्य क्रत्वा समिधानस्य मज्म
प्र द्यावा शोचिः पृथिवी अरोचयत् ॥ २ ॥ अस्य त्वेषा अजरा अस्य भान
सुमन्दर्शः सुप्रतीकस्य सुद्युतः । भात्वक्षसो अत्यकुर्न सिन्धवोऽग्रे रजन्ते असंस
अजराः ॥ ३ ॥ यमेरिरे भृगवो विश्ववेदसं नाभा पृथिव्या भुवनस्य मज्मन
अग्निं तं गीर्भिर्हिनुहि स्व आ दमे य एको वस्वो वरुणो न राजति ॥ ४ ॥ न
वराय मरुतामिव स्वनः सेनैव सृष्टा दिव्या यथाशनिः । अग्निर्जम्भैस्तिगितैरत्ति
र्वति योधो न शत्रून्त्स वना न्यृञ्जते ॥ ५ ॥ कुविन्नो अग्निरुचयस्य वीरसद्वसु
विद्वसुभिः काममावरत् । चोदः कुवित्तुज्यात्मातये धियः शुचिप्रतीकं तमया धि
गृणे ॥ ६ ॥ घृतप्रतीकं व ऋतस्य धूर्षदमग्निं मित्रं न समिधान ऋञ्जते । इन्धा
अक्रो विदथेषु दीद्यच्छुक्रवर्णामुदु नो यंसते धियम् ॥ ७ ॥ अप्रयुच्छन्नप्रयुच्छा
रग्ने शिवेभिर्नः पायुभिः पाहि शग्मैः । अदब्धेभिरदपितेभिरिष्टेऽनिमिषद्भिः
पाहि नो जाः ॥ ८ ॥ १२ ॥

॥ १४४ ॥ १-७ दीर्घतमा ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ३, ४, ५, ७
निचृज्जगती । २ जगती । ६ भुरिक्पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-५, ७ निषादः । ६ पञ्चमः ॥

॥ १४४ ॥ एति प्र होता व्रतमस्य माययोर्ध्वा दधानः शुचिपेशसं धियम् ।
गभि स्तुचः क्रमते दक्षिणावृतो या अस्य धाम प्रथमं ह निसंते ॥ १ ॥ अभीमृ-
स्य दोहना अनूषत योनौ देवस्य सदनं परीवृताः । अपामुपस्थे विभृतो यदा-
सदध स्वधा अधयद्याभिरीयते ॥ २ ॥ युयूषतः सर्वयसा तदिद्वपुः समानमर्थं
वेतारित्रता मिथः । आदीं भगो न हव्यः समस्मदा वोळ्हुर्न रश्मीन्त्समयंस्त सा-
थिः ॥ ३ ॥ यमीं द्वा सर्वयसा सपर्यतः समाने योना मिथुना समोकसा । दिवा
नक्तं पलितो युवाजनि पुरु चरन्नजरो मानुषा युगा ॥ ४ ॥ तमीं हिन्वंति
गीतयो दश त्रिंशो देवं मर्तास ऊतये हवामहे । धनोरधि प्रवत आ स ऋणवत्य-
भिव्रजद्भिर्वयुना नवाधित ॥ ५ ॥ त्वं ह्यग्ने दिव्यस्य राजसि त्वं पार्थिवस्य पशुपा
व त्मना । एनीं त एते बृहती अभिश्रिया हिरण्ययी वक्त्रे बर्हिंराशाते ॥ ६ ॥
अग्ने जुषस्व प्रति हर्य तद्वचो मन्द्र स्वधाव ऋतं जात सुक्रतो । यो विश्वतः प्रत्य-
ङ्ङसि दर्शतो एवः सन्दृष्टौ पितुमां इव क्षयः ॥ ७ ॥ १३ ॥

॥ १४५ ॥ १-५ दीर्घतमा ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१ विराड्-
जगती । २, ५ निचृज्जगती च । ३ । ४ भुरिक् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, २, ५ नि-
षादः । ३, ४ धैवतः ॥

॥ १४५ ॥ तं पृच्छता स जंगामा स वेद स चिकित्वा ईयते सा न्वीयते ।
स्मिन्त्सन्ति प्रशिषस्तस्मिन्निष्टयः स वाजस्य शर्वसः शुष्मिणस्पतिः ॥ १ ॥ त-
मेत्पृच्छन्ति न सिमो वि पृच्छति स्वेनेव धीरो मनसा यदग्रभीत् । न मृष्यते
प्रथमं नापरं वचोऽस्य क्रत्वा सचते अप्रदृपितः ॥ २ ॥ तमिदं च्छन्ति जुह्वस्तम-
तीर्विश्वान्येकः शृण्वद्वचांसि मे । पुरुषैषस्ततुरिर्यज्ञसाधनोऽच्छिद्रोतिः शिशु-
रादत्त सं रभः ॥ ३ ॥ उपस्थायं चरति यत्समारत सद्यो जातस्तत्सार युज्येभिः ।
अभि श्वान्तं मृशते नाद्ये मुदे यदीं गच्छन्त्युशतीरपिष्ठितम् ॥ ४ ॥ स ईं मृगो
प्रप्यो वनगुरुप त्वच्युपमस्यां नि धायि । व्यब्रवीद्वयुना मर्त्येभ्योऽग्निर्विद्धां ऋ-
चिद्धि सत्यः ॥ ५ ॥ १४ ॥

॥ १४६ ॥ १-५ दीर्घतमा ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, २ विराड्-
त्रिष्टुप् । ३, ५ त्रिष्टुप् । ४ निचृत् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १४६ ॥ त्रिमूर्धानं सप्तर्षिं गृणीषेऽनूनमग्निं पित्रोरुपस्थे । निषत्तम
स्य । चरतो ध्रुवस्य विश्वा दिवो रोचनापमिवांसम् ॥ १ ॥ उक्षा महौ अ
ववत्त एने अजरस्तस्थावितऊतिर्ऋष्वः । उर्व्याः पदो नि दधाति सानौ रि
न्त्यूधो अरुषासो अस्य ॥ २ ॥ समानं वत्समभि सञ्चरन्ती विष्वग्धेनू वि चरत
सुमेके । अनपवृज्याँ अध्वतो मिमाने विश्वान्केताँ अधि महो दधाने ॥ ३ ॥ ध
रासः पदं कवयो नयन्ति नाना हृदा रक्षमाणा अजुर्यम् । सिषासन्तः पर्यपश्य
न्त सिन्धुमाविरेभ्यो अभवत्सूर्यो नृन् ॥ ४ ॥ दिदृक्षेण्यः परि काष्ठासु जे
ईळेन्यो महो अभीय जीवसे । पुरुत्रा यदभवत्सूरहैभ्यो गर्भैभ्यो मघवा विश
दर्शतः ॥ ५ ॥ १५ ॥

॥ १४७ ॥ १-५ दीर्घतमा ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ३, ४,
निचृत् त्रिष्टुप् । २ विराट् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १४७ ॥ कथा ते अग्ने शुचयन्त आयोर्दंदाशुर्वाजेभिराशुषाणाः । उ
यत्तोके तनये दधाना ऋतस्य सामव्रणयन्त देवाः ॥ १ ॥ बोधा मे अस्य वच
यविष्ट मंहिष्टस्य प्रभृतस्य स्वधावः । पीयति त्वो अनु त्वो गृणाति वन्दारु
तन्वं वन्दे अग्ने ॥ २ ॥ ये प्रायवो मामतेयं ते अग्ने पश्यन्तो अन्धं दुरिताद
क्षन् । ररक्ष तान्त्सुकृतो विश्ववेदा दिप्सन्त इद्रिपवो नाह देभुः ॥ ३ ॥ यो
अग्ने अररिवाँ अघायुररातीवा मर्चयति द्वयेन । मन्त्रो मुरुः पुनरस्तु सो अ
अनु मृत्तीष्ट तन्वं दुरुक्तैः ॥ ४ ॥ सुत वा यः सहस्य प्रविद्वान्मर्तो मर्त मर्चय
द्वयेन । अतः पाहि स्तवमान स्तुवन्तमग्ने मार्किर्नो दुरिताय धायीः ॥ ५ ॥ १६

॥ १४८ ॥ १-५ दीर्घतमा ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, २ पङ्क्ति
५ स्वराट् पङ्क्तिः । ३, ४ निचृत् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, २, ५ पञ्चमः । ३, ४ धैवतः

॥ १४८ ॥ मथीद्यदीं विष्टो मातरिश्वा होतारं विश्वाप्सुं विश्वदैव्यम् ।
यं दधुर्मनुष्यासु विन्तु स्वर्णं चित्रं वपुषे विभावम् ॥ १ ॥ ददानमिन्न ददभ
मन्माग्निर्वरुथं मम तस्य चाकन् । जुषन्त विश्वान्यस्य कर्मोपस्तुतिं भरमाण
कारोः ॥ २ ॥ नित्ये चिन्तु यं सदाने जगृभ्रे प्रशस्तिभिर्दधिरे यज्ञियासः । प्र
नयन्त गृभयन्त इष्टावश्वासो न रुध्यो रारहाणाः ॥ ३ ॥ पुरुणि दस्मो नि
णाति जम्भैराद्रौचते वन् आ विभावा । आर्दस्य वातो अनु वाति शोचिरस्

यीमसनामनु द्यून् ॥ ४ ॥ न यं रिषवो न रिषण्यवो गर्भे सन्तरेषणा रेषयन्ति ।
न्या अपश्या न दभन्नभिख्या नित्यासई प्रेतारो अरक्षन् ॥ ५ ॥ १७ ॥

॥ १४६ ॥ १-५ दीर्घतमा ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१ भुरिगनु-
ष्टुप् । २, ४ निचृदनुष्टुप् । ५ विराडनुष्टुप् । ३ उष्णिक् ॥ स्वरः-१, २, ४,
गान्धारः । ३ ऋषभः ॥

॥ १४६ ॥ महः स राय एषते पतिर्दक्षिण इनस्य वसुनः पद आ । उप-
जन्तमद्रयो विधन्ति ॥ १ ॥ स यो वृषा नरां न रोदस्योः श्रवोभिरस्ति जी-
पीतसर्गः । प्र यः सस्त्राणः शिश्रीत योनौ ॥ २ ॥ आ यः पुरं नार्मिणीमदी-
दत्यः कविर्नभन्यो नार्वा । सूरौ न रुरुक्ञ्छतात्मा ॥ ३ ॥ अभि द्विजन्मा त्री-
चनानि विश्वा रजांसि शुशुचानो अस्थात् । होता यजिष्ठो अपां सधस्थे ॥ ४ ॥
यं स होता यो द्विजन्मा विश्वा दधे वार्याणि श्रवस्या । मर्तो यो अस्मै सुतु-
नो ददार्श ॥ ५ ॥ १८ ॥

॥ १५० ॥ १-३ दीर्घतमा ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ३ भुरि-
गायत्री । २ निचृदुष्णिक् ॥ स्वरः-१, ३ षड्जः । २ ऋषभः ॥

॥ १५० ॥ पुरु त्वा दाश्वान्वोचेऽरिरग्ने तव स्विदा । तोदस्येव शरण आ-
हस्य ॥ १ ॥ व्यनिनस्य धनिनः प्रहोषे चिदररुषः । कदा चन प्रजिगतो अदे-
योः ॥ २ ॥ स चन्द्रो विप्र मर्त्यो महो ब्राधन्तमो दिवि । प्रपेत्ते अग्ने वनुषः
याम ॥ ३ ॥ १९ ॥

॥ १५१ ॥ १-६ दीर्घतमा ऋषिः ॥ मित्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः-१ भुरिक्
ष्टुप् । २, ३, ४, ५ विराद् जगती । ६, ७ जगती । ८, ९ निचृज्जगती च ॥
स्वरः-१ धैवतः । २-६ निषादः ॥

॥ १५१ ॥ मित्रं न यं शिम्या गोषु गव्यवः स्वाध्यो विदथे अप्सु जीजन-
 । अरेजेतां रोदसी पाजसा गिरा प्रति प्रियं यजतं जनुषामवः ॥ १ ॥ यद्ध
यद्धां पुरुमीळहस्य सोमिनः प्र मित्रासो न दधिरे स्वाभुवः । अध क्रतुं विदतं
तातुमर्चत उत श्रुतं वृषणा पस्त्यावतः ॥ २ ॥ आ वा भूषन्ति तयो जन्म रोद-
स्योः प्रवाच्यं वृषणा दक्षसे महे । यदीमृताय भरथो यदर्वते प्र होत्र्या शिम्या

वीथो अध्वरम् ॥ ३ ॥ प्र सा क्षितिर्सुर या महि प्रिय ऋतावानावृतमा घोष
बृहत् । युवं दिवो बृहतो दक्षमाभुवं गां न धुर्युप युञ्जाथे अपः ॥ ४ ॥ म
अत्र महिना वारमृणवथोऽरेणवस्तुज आ सन्नन्धेनवः । स्वरन्ति ता उपरताति
र्यमा निम्रुच उषसस्तक्वीरिव ॥ ५ ॥ २० ॥ आ वामृताय केशिनीरनूषत मि
यत्र वरुण गातुमर्चथः । अव त्मना सृजतं पिन्वतं धियो युवं विप्रस्य मन्मना
रज्यथः ॥ ६ ॥ यो वां यज्ञैः शशमानो ह दाशति कविर्होता यजति मन्मसाधनः
उपाह तं गच्छथो वीथो अध्वरमच्छा गिरः सुमतिं गन्तमस्मयू ॥ ७ ॥ युवां य
प्रथमा गोभिरञ्जत ऋतावाना मनसो न प्रयुक्तिषु । भरन्ति वां मन्मना संय
गिरोऽदृष्यता मनसा रेवदाशाथे ॥ ८ ॥ रेवद्वयो दधाथे रेवदाशाथे नरा माय
भिरितुति माहिनम् । न वां द्यावोऽहभिर्नोत सिन्धवो न देवत्वं पणयो नाने
र्मघम् ॥ ९ ॥ २१ ॥

॥ १५२ ॥ १—७ दीर्घतमा ऋषिः ॥ मित्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः—१,
४, ५, ६ त्रिष्टुप् । ३ विराद् त्रिष्टुप् । ७ निचृत्तिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १५२ ॥ युवं वस्त्राणि पीवसा वसाथे युवोरच्छिद्रा मन्तवो ह सर्गाः ।
वातिरतमनृतानि विश्वं ऋतेन मित्रावरुणा सचेथे ॥ १ ॥ एतच्चन त्वो वि चि
तदेषां सत्यो मन्त्रः कविशस्त ऋधावान् । त्रिरश्रिं हन्ति चतुरश्रिरुग्रो देवनिदो
प्रथमा अजूर्यन् ॥ २ ॥ अपादैति प्रथमा पद्धतीनां कस्तद्धां मित्रावरुणा चिकेत
गर्भो भारं भरत्या चिदस्य ऋतं पिपत्यनृतं नि तारीत् ॥ ३ ॥ प्रयन्तमित्परि ज
कनीनां पश्यामसि नोपनिपद्यमानम् । अनवपृग्णा वितता वसानं प्रियं मित्र
वरुणस्य धाम ॥ ४ ॥ अनश्वो जातो अनभीशुरर्वा कर्निक्रदत्पतयदूर्ध्वसानुः ।
चित्तं ब्रह्म जुजुषुर्युवानः प्र मित्रे धाम वरुणे गृणन्तः ॥ ५ ॥ आ धेनवो माम
यमवन्तीर्ब्रह्मप्रियं पीपयन्त्सस्मिन्नूधन् । पित्वो भिक्षेत वयुनानि विद्वानासाविव
सन्नदिति मुरुष्येत् ॥ ६ ॥ आ वां मित्रावरुणा हव्यजुष्टिं नमसा देवाववसा ववृत्या
अस्माकं ब्रह्म पृतनासु सद्या अस्माकं वृष्टिर्दिव्या सुपारा ॥ ७ ॥ २२ ॥

॥ १५३ ॥ १—४ दीर्घतमा ऋषिः ॥ मित्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः—१,
निचृत् त्रिष्टुप् । ३ त्रिष्टुप् । ४ भुरिकृपङ्क्तिः ॥ स्वरः—१—३ धैवतः । ४ पञ्चमः

॥ १५३ ॥ यजामहे वां महः सजोषा हव्येभिर्मित्रावरुणा नमोभिः । य

स्तू अथ यद्वा मस्मे अर्ध्वयवो न धीतिभिर्भरन्ति ॥ १ ॥ प्रस्तुतिर्वा धाम न प्रयु-
रयामि मित्रावरुणा सुवृक्तिः । अनक्ति यद्वा विदथेषु होता सुम्नं वा सूरिर्वि-
गावियक्षन् ॥ २ ॥ पीपाय धेनुरदितिर्ऋताय जनाय मित्रावरुणा हविर्दे । हि-
ति यद्वा विदथे सपर्यन्त्स रातहव्यो भानुषो न होता ॥ ३ ॥ उत वा विन्तु म-
स्वन्धो गाव आपश्च पीपयन्त देवीः । उतो नो अस्य पूर्यः पतिर्दन्वीतं णातं
स उस्त्रियायाः ॥ ४ ॥ २३ ॥

॥ १५४ ॥ १-६ दीर्घतमा ऋषिः ॥ विष्णुर्देवता ॥ छन्दः-१, २, वि-
द्विष्टुप् । ३, ४, ६ निचृत्त्रिष्टुप् । ५ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १५४ ॥ विष्णोर्नु कं वीर्याणि प्र वोचं यः पार्थिवानि विममे रजांसि ।
अस्कं भायदुत्तरं सधस्थं विचक्रमाणस्त्रेधोरुगायः ॥ १ ॥ प्र तद्विष्णुः स्तवते वीर्येण
न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः । यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेष्वधिल्लियन्ति भुवनानि वि-
॥ २ ॥ प्र विष्णवे शूषमेतु मन्म गिरिक्षितं उरुगायाय वृष्णे । य इदं दीर्घं
यतं सधस्थमेको विममे त्रिभिरित्पदेभिः ॥ ३ ॥ यस्य त्री पूर्णा मधुना पदान्य-
यमाणा स्वधया मदन्ति । य उ त्रिधातुं पृथिवीमुत द्यामेको दाधार भुवनानि
श्वा ॥ ४ ॥ तदस्य प्रियमभि पाथो अस्यां नरो यत्र देवयवो मदन्ति । उरु-
मस्य स हि बन्धुरित्था विष्णोः पदे परमे मध्व उत्सः ॥ ५ ॥ ता वां वास्तू-
रमसि गर्मध्यै यत्र गावो भूरिशृङ्गा अयासः । अत्राह तदुरुगायस्य वृष्णः पर-
पदमव भाति भूरि ॥ ६ ॥ २४ ॥

॥ १५५ ॥ १-६ दीर्घतमा ऋषिः ॥ विष्णुर्देवता ॥ छन्दः-१, ३, ६
रेक् त्रिष्टुप् । ४ स्वराद् त्रिष्टुप् । ५ निचृत् त्रिष्टुप् । २ निचृज्जगती ॥ स्वरः-१,
-६ धैवतः । २ निषादः ॥

॥ १५५ ॥ प्र वः पान्तमन्धसो धियायते महे शूराय विष्णवे चार्चत । या
नुनि पर्वतानामदाभ्या महस्तस्थतुर्वतेव साधुना ॥ १ ॥ त्वेषमित्था समरणं
मीवतो रिन्द्रा विष्णू सुतपा वामुरुष्यति । या मर्त्याय प्रतिधीयमानमित्कृशानो-
तुरसनामुरुष्यथः ॥ २ ॥ ता ई वर्धन्ति महस्य पौंस्यं नि मातरा नयति रेतसे
। दधाति पुत्रोऽवरं परं पितुर्नाम तृतीयमधि रोचने दिवः ॥ ३ ॥ तत्तदिदं-
पौंस्यं गृणीमसीनस्य आतुरवृकस्य मीळहुषः । यः पार्थिवानि त्रिभिरिद्विगाम-

अ० २ । अ० २ । व० २७] १०२ [म० १ । अ० २२ । सू० १५]

भिरुक्रमिष्टोरुगायाय जीवसे ॥ ४ ॥ द्वे इदस्य क्रमणे स्वर्दशोऽभिरुगाय म
भुरणयति । तृतीयमस्य नकिरा दधर्षति वयश्चन पतर्यन्तः पतत्रिणः ॥ ५ ॥
तुभिः साकं नवति च नामभिश्चक्रं न वृत्तं व्यतीरवीविपत् । बृहच्छरीरो विमि
ऋकभिर्युवाकुमारः प्रत्येत्याहवम् ॥ ६ ॥ २५ ॥

॥ १५६ ॥ १-५ दीर्घतमा ऋषिः ॥ विष्णुर्देवता ॥ छन्दः- १ निचृ
ष्टुप् । २ विराद् त्रिष्टुप् । ५ स्वराद् त्रिष्टुप् । ३ निचृज्जगती । ४ जगत
स्वरः-१, २, ५, धैवतः । ३, ४ निषादः ॥

॥ १५६ ॥ भवा मित्रो न शेव्यो घृतासुतिर्विभूतद्युम्न एवया उ सप्रथ
अथा ते विष्णो विदुषा चिदर्थ्यः स्तोमो यज्ञश्च राध्यो हविष्मता ॥ १ ॥ यः पू
वेधसे नवीयसे सुमज्जानये विष्णवे ददाशति । यो जातमस्य महतो महि ब्रव
श्रवोभिर्युज्यं चिदभ्यसत् ॥ २ ॥ तमु स्तोतारः पूर्व्यं यथा विद ऋतस्य गर्भ
नुषा पिपर्तन । आस्य जानन्तो नाम चिद्विक्तन महस्ते विष्णो सुमति भज
॥ ३ ॥ तमस्य राजा वरुणस्तमश्विना क्रतुं सचन्त मारुतस्य वेधसः । दाधा
क्षमुत्तममहर्विदै ब्रजं च विष्णुः सखिवाँ अपोर्णुते ॥ ४ ॥ आ यो विवाय
थाय दैव्य इन्द्राय विष्णुः सुकृते सुकृत्तरः । वेधा अजिन्वत्तिषधस्थ आर्यमृ
भागे यजमानमाभजत् ॥ ५ ॥ २६ ॥ २१ ॥

॥ १५७ ॥ १-६ दीर्घतमा ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः-१ त्रिष्टु
५ निचृत्त्रिष्टुप् । ६ विराद् त्रिष्टुप् । २, ४ जगती । ३ निचृज्जगती ॥ स्वरः
५, ६ धैवतः । २, ३, ४ निषादः ॥

॥ १५७ ॥ अवोध्यग्निर्ज्म उदैति सूर्यो व्युपाश्चन्द्रा मन्वावो अर्चिषा ।
युक्तातामश्विना यातवे रथं प्रासावीदेवः सविता जगत्पृथक् ॥ १ ॥ यद्युज्जाथे वृष
श्विना रथं घृतेन नो मधुना क्षत्रमुत्ततम् । अस्माकं ब्रह्म पृतनासु जिन्वतं वयं
शूरसाता भजेमहि ॥ २ ॥ अर्वाङ् त्रिचक्रो मधुवाहनोरथो जीराश्वो अश्विनो
सुष्टुतः । त्रिवन्धुरो मघवा विश्वसौभगः शं न आ वक्षद्विपदे चतुष्पदे ॥ ३ ॥
न ऊर्जे वहतमश्विना युवं मधुमत्या नः कशया मिमिक्षतम् । प्रायुस्तारिष्टं नी
पांसि मृक्षतं सेधतं द्वेषो भवतं सचाभुवा ॥ ४ ॥ युवं हु गर्भं जगतीषु धत्थो
विश्वेषु भुवनेष्वन्तः । युवमग्निं च वृषणावपश्च वनस्पतीरश्विनावैरयेथाम् ॥ ५ ॥

० २ । अ० ३ । व० ३] १०३ [म० १ । अ० २२ । सू० १६० ।

हस्थो भिषजा भेषजेभिरथो ह स्थो रथ्या राथ्येभिः । अथो ह जत्रमधि धत्थ
यो वां हविष्मान्मनसा ददाश ॥ ६ ॥ २७ ॥ २ ॥

॥ १५८ ॥ १-६ दीर्घतमा ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः-१, ४, ५
वृत् त्रिष्टुप् । २ त्रिष्टुप् । ३ भुरिक् पङ्क्तिः । ६ निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः-१, २, ४,
वितः । ३ पञ्चमः । ६ गान्धारः ॥

॥ १५८ ॥ वसू रुद्रा पुरुमन्तू वृधन्ता दशस्यतं नो वृषणावभिष्टौ । दक्षा ह
कृण औचथ्यो वां प्र यत्ससाथे अकवाभिरुति ॥ १ ॥ को वां दाशत्सुमतये
हस्यै वसू यद्धेथे नमसा पदे गोः । जिगृतमस्मे रेवतीः पुरन्धीः कामप्रेणैव म-
ा चरन्ता ॥ २ ॥ युक्तो ह यद्वां तौग्रचायं पेरुर्वि मध्ये अर्णसो धारिं पञ्चः ।
वामवः शरणं गमेयं शूरो नाज्म पतयद्भिरेवैः ॥ ३ ॥ उपस्तुतिरौचथ्यमुरुष्ये-
मामिमे पतत्रिणी वि दुग्धाम् । मा मामेधो दशतयश्चितो धाक् प्र यद्वां व-
त्मानि खादति क्षाम् ॥ ४ ॥ न मां गरन्नद्यो मातृतमा दासा यवीं सुसमुब्ध-
धुः । शिरो यदस्य त्रैतनो वितक्षत्स्वयं दास उरो अंसावपि ग्ध ॥ ५ ॥ दी-
मा मामतेयो जुजुर्वान्दशमे युगे । अपामर्थं यतीनां ब्रह्मा भवति सारथिः ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ १५९ ॥ १-५ दीर्घतमा ऋषिः ॥ द्यावापृथिव्यौ देवते ॥ छन्दः-१ वि-
जगती । २, ३, ५ निचृज्जगती । ४ जगती च ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ १५९ ॥ प्र द्यावा यज्ञैः पृथिवी ऋतावृधा मही स्तुषे विदथेषु प्रचेतसा ।
भिर्ये देवपुत्रे सुदंसमेत्था धिया वार्याणि प्रभूषतः ॥ १ ॥ उत मन्ये पितुर-
मनो मातुर्महि स्वतवस्तद्धवीमभिः । सुरेतसा पितरा भूमं चक्रतुरु प्रजाया
तु वरीमभिः ॥ २ ॥ ते सूनवः स्वपंसः सुदंससो मही जजुर्मातरा पूर्वचित्तये ।
तुश्च सत्यं जगतश्च धर्मेणि पुत्रस्य पाथः पदमद्वयाविनः ॥ ३ ॥ ते मायिनो
मरे सुप्रचेतसो जामी सयोनी मिथुना समोकसा । नव्यन्नव्यं तन्तुमा तन्वते दिवि
द्रे अन्तः कवयः सुदीतयः ॥ ४ ॥ तद्राधो अद्य सवितुर्वरेण्यं वयं देवस्य प्र-
मना महे । अस्मभ्यं द्यावापृथिवी सुचेतुना रयिं धत्तं वसुमन्तं शतग्विनम्
॥ ५ ॥ २ ॥

॥ १६० ॥ १-५ दीर्घतमा ऋषिः ॥ द्यावापृथिव्यौ देवते ॥ छन्दः-१ वि-
जगती । २, ३, ४, ५ निचृज्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ १६० ॥ ते हि द्यावापृथिवी विश्वशम्भुव ऋतावरी रजसो धारयत्
सुजन्मनी धिषणो अन्तरीयते देवो देवी धर्मणा सूर्यः शुचिः ॥ १ ॥ उरुव्य
महिनी असश्चता पिता माता च भुवनानि रक्षतः । सुधृष्टमे वपुष्ये न
पिता यत्सीमभि रूपैरवासयत् ॥ २ ॥ स वह्निः पुत्रः पित्रोः पवित्रवान्पुनाति
भुवनानि मायया । धेनुं च पृथिन वृषभं सुरेतसं विश्वाहा शुक्रं पयो
दुक्षत ॥ ३ ॥ अयं देवानामपसामपस्तमो यो जजान रोदसी विश्वशम्भु
वि यो ममे रजसी सुक्रतूययाजरेभिः स्कम्भनेभिः समानृचे ॥ ४ ॥ ते नो ग
महिनी महि श्रवः क्षत्रं द्यावापृथिवी धासथो बृहत् । येनाभि कृष्टीस्ततनाम वि
पनाय्यमोजो अस्मे समिन्वतम् ॥ ५ ॥ ३ ॥

॥ १६१ ॥ १-१४ दीर्घतमा ऋषिः ॥ ऋभवो देवता ॥ छन्दः-१
जगती । २, ५, ६, ८, १२ निचृज्जगती । ७, १० जगती च । ३ निचृ
ष्टुप् । ४, १३ भुरिक् त्रिष्टुप् । ६ स्वराद् त्रिष्टुप् । ११ त्रिष्टुप् । १४ स्वराद् प
स्वरः-१, २, ५-८, १०, १२ निषादः । ३, ४, १३, ६, ११ धैवतः
पञ्चमः ॥

॥ १६१ ॥ किमु श्रेष्ठः किं यर्विष्टो न आजगन्किमीयते दूत्यङ्कद्यदू
न निन्दिम चमसं यो महाकुलोऽग्ने भ्रातर्द्रुण इद्भूतिमूदिम ॥ १ ॥ एकं
चतुरस्कृणोतन तद्वो देवा अब्रुवन्तद्व आगमम् । सौधन्वना यद्येवा करिष्यथ
देवैर्यज्ञियासो भविष्यथ ॥ २ ॥ अग्निं दूतं प्रति यदब्रवीतनाश्वः कर्त्तव्यो रथ
कर्त्तव्यः । धेनुः कर्त्तव्या युवशा कर्त्तव्या द्वा तानि भ्रातरनु वः कृत्व्येमसि ॥ ३
कृवांसं ऋभवस्तदपृच्छत केदभूद्यः स्य दूतो न आजगन् । यदावाख्यच्चमस
तुरः कृतानादित्वष्टा आस्वन्तन्यानिजे ॥ ४ ॥ हनामैनां इति त्वष्टा यदब्रवी
ये देवपानमनिन्दिषुः । अन्या नामानि कृण्वते सुते सचा अन्यैरेनान्कन्याना
स्परत् ॥ ५ ॥ ४ ॥ इन्द्रो हरी युयुजे अश्विना रथं बृहस्पतिर्विश्वरूपामुपा
ऋभुर्विभ्वा वाजो देवा अगच्छत स्वपसो यज्ञियं भागमैतन ॥ ६ ॥ निश्चर्मण
मरिणीत धीतिभिर्या जरन्ता युवशा ताकृणोतन । सौधन्वना अस्यादश्वम
युक्त्वा रथमुप देवा अयातन ॥ ७ ॥ इदमुदकं पिबतेत्यब्रवीतदेदं वा घा
मुज्जनेजनम् । सौधन्वना यदि तन्नेव हर्यथ तृतीये घा सर्वने मादयाध्वे ॥
आपो भूरिष्टा इत्येको अब्रवीदग्निर्भूरिष्ट इत्यन्यो अब्रवीत् । वधर्यन्ती व

नो अब्रवीद्वता वदन्तश्चमसाँ अपिंशत ॥ ६ ॥ श्रोणामेकं उदकं मामवाजति मां-
मेकः पिंशति सूनयाभृतं । आ निष्ठुचः शकृदेको अपाभरत्किं स्विंत्पुत्रेभ्यः पित-
उपावतुः ॥ १० ॥ ५ ॥ उद्वत्स्वस्मा अकृणोतना तृणं निवत्स्वपः स्वपस्यया नरः ।
गोह्यस्य यदसंस्तना गृहे तद्वेदमृभवो नानुं गच्छथ ॥ ११ ॥ सम्मील्य यद्भुवना
येसर्पत क्वं स्विच्छात्या पितरां व आसतुः । अशपत यः कुरस्नं व आददे यः
ब्रवीत्प्रो तस्मा अब्रवीतन ॥ १२ ॥ सुषुप्वांसं ऋभवस्तदपृच्छतागोह्य क इदं
अबूबुधत् । श्वानं वस्तो बोधयितारमब्रवीत्संवत्सर इदमद्या व्यख्यत ॥ १३ ॥
देवा यान्ति मरुतो भूम्याग्निरयं वातो अंतरिक्षेण याति । अज्जिर्याति वरुणः
मुद्वैर्युष्माँ इच्छन्तः शवसो नपातः ॥ १४ ॥ ६ ॥

॥ १६२ ॥ १—२२ दीर्घतमा ऋषिः ॥ मित्रादयो लिङ्गोक्ता देवता ॥
न्दः—१, २, ६, १०, १७, २० निचृत् त्रिष्टुप् । ४, ७, ८, १८ त्रिष्टुप् । ५
विराद् त्रिष्टुप् । ६, ११, २१ भुरिक् त्रिष्टुप् । १२ स्वराद् त्रिष्टुप् । १३, १४
भुरिक् पङ्क्तिः । १५, १६, २२ स्वराद् पङ्क्तिः । १६ विराद् पङ्क्तिः । ३ निचृज्जग-
॥ ॥ स्वरः—१, २, ४—१२, १७, १८, २०, २१ धैवतः । १३—१६, १६,
२ पञ्चमः । ३ निषादः ॥

॥ १६२ ॥ मा नो मित्रो वरुणो अर्यमायुरिन्द्रं ऋभुक्षा मरुतः परि ख्यन् ।
द्वाजिनो देवजातस्य सप्तैः प्रवक्ष्यामो विदथे वीर्याणि ॥ १ ॥ यन्निर्णिजा रेवण-
प्रावृतस्य रातिं गृभीतां मुखतो नयन्ति । सुप्राङ्जो मेभ्यद्विश्वरूप इन्द्रापूष्णोः
यमप्येति पार्थः ॥ २ ॥ एष छागः पुरो अश्वेन वाजिनो पूष्णो भागो नीयते
श्वदेव्यः । अभिप्रियं यत्पुरोळाशमर्वता त्वष्टेदेनं सौश्रवसाय जिन्वति ॥ ३ ॥
द्विष्ट्यमृतुशो देवयानं निर्मानुषाः पर्यश्वं नयन्ति । अत्रा पूष्णः प्रथमो भाग
ति यज्ञं देवेभ्यः प्रति वेदयन्नजः ॥ ४ ॥ होताध्वर्युरावया अग्निमिन्धो प्रावग्राभ
त शंस्ता सुविप्रः । तेन यज्ञेन स्वरङ्कृतेन स्विष्टेन वक्षणा आ पूणध्वम् ॥ ५ ॥
॥ यूपवस्का उत ये यूपवाहाश्चषालं ये अश्वयूपाय तक्षति । ये चर्विते पचनं
म्भरन्त्युतो तेषामभिर्गूर्तिर्न इन्वतु ॥ ६ ॥ उप प्रागात्सुमन्मेऽधायि मन्म देवा-
माशा उप वीतपृष्ठः । अन्वेनं विप्रा ऋषयो मदन्ति देवानां पुष्टे चकृमा सुव-
युम् ॥ ७ ॥ यद्वाजिनो दामं सन्दानमर्वतो या शीर्षण्या रशमा रज्जुरस्य । यद्वा
स्य प्रभृतमास्येऽतृणं सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु ॥ ८ ॥ यदश्वस्य कविषो

मज्जिकाश यद्वा स्वयौ स्वधितौ रिप्तमस्ति । यद्धस्तयोः शमितुर्यत्रखेषु सर्वा
ते अपि देवेष्वस्तु ॥ ६ ॥ यद्वध्यमुदरस्यापवाति य आमस्य क्विषो गन्
अस्ति । सुकृता तच्छमितारः कृणवन्तूत मेधं शृतपाकं पचन्तु ॥ १० ॥ ८ ॥ य
गात्रादग्निना पच्यमानादभि शूलं निहतस्यावधावति । मा तद्धूम्यामा श्रिषन्
तृणेषु देवेभ्यस्तदुशद्ग्यो रातमस्तु ॥ ११ ॥ ये वाजिनं परिपश्यन्ति पक्वं य
माहुः सुरभिर्निर्हरेति । ये चर्वितो मांसभिक्षामुपासन्त उतो तेषामभिर्गूर्तिर्न इन्व
॥ १२ ॥ यन्नीक्षेणं मांसपचन्या उखाया या पात्राणि यूष्ण आसेषनानि । उ
ष्मण्यापिधाना चरूणामङ्गाः सूनाः परि भूषन्त्यश्वम् ॥ १३ ॥ निक्रमेणं नि
दनं विवर्तनं यच्च पद्बीशमर्वतः । यच्च पपौ यच्च ग्रासि जयास सर्वा ता ते अपि दे
वेष्वस्तु ॥ १४ ॥ मा त्वाग्निर्ध्वनयीद्धूमगन्धिर्मोखा भ्राजन्त्यभि विक्त जघ्निः
इष्टं वीतमभिर्गूर्तं वषट्कृतं तं देवासः प्रति गृभ्णन्त्यश्वम् ॥ १५ ॥ ६ ॥ य
श्वाय वास उपस्तृणन्त्यधीवासं या हिरण्यान्यस्मै । सन्दानमर्वन्तं पद्बीशं प्रि
देवेष्वामयन्ति ॥ १६ ॥ यत्तं सादे महसा शूकृतस्य पाष्या वा कश्या
तुतोद । सुचेव ता हविषो अध्वरेषु सर्वा ता ते ब्रह्मणा सूदयामि ॥ १७ ॥
तुस्त्रिशद्वाजिनो देवबन्धोर्वङ्क्रिरश्वस्य स्वधितिः समेति । अर्च्छद्वा गात्रा व
ना कृणोत परुष्परुरुनुघुष्या वि शस्त ॥ १८ ॥ एकस्त्वष्टुरश्वस्या विशस्ता
यन्तारा भवतस्तथ ऋतुः । या ते गात्राणामृतुथा कृणोमि ताता पिण्डानां
जुहोम्यग्नौ ॥ १९ ॥ मा त्वा तपत्प्रिय आत्मापियन्तं मा स्वधितिस्तन्व आ
ष्ठिपत्ते । मा ते गृधुरविशस्तातिहार्य छिद्रा गात्राण्यसिन्ना मिथू कः ॥ २० ॥
न वा उ एतन्म्रियसे न रिष्यसि देवा इदेषि पृथिभिः सुगेभिः । हरीं ते युज
पृषती अभूतामुपास्थाद्वाजी धुरि रासंभस्य ॥ २१ ॥ सुगव्यं नो वाजी स्वश
पुंसः पुत्रा उत विश्वापुषं रयिम् । अनागास्त्वं नो अदितिः कृणोतु क्षत्रं नो
श्वो वनतां हविष्मान् ॥ २२ ॥ १० ॥

॥ १६३ ॥ १-१३ दीर्घतमा ऋषिः ॥ अश्वोऽग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ६, ७, ८
त्रिष्टुप् । २ भुरिक् त्रिष्टुप् । ३, ८ विराद् त्रिष्टुप् । ५, ६, ११ निचृत् त्रिष्टुप् ।
१०, १२ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-३, ५-६, ११, १३ धैवतः । ४, १०, १२ पञ्चमः
॥ १६३ ॥ यदक्रन्दः प्रथमं जायमान उद्यन्तसमुद्रादुत वा पुरीषात् । श्येनस्य
क्षा हरिणस्य बाहू उपस्तुत्यं महि जातं ते अर्वन् ॥ १ ॥ यमेन दत्तं त्रित ए

युनगिन्द्र एणं प्रथमो अर्ध्यातिष्ठत् । गन्धर्वो अस्य रशनामगृभ्णात्सूरादध्वं वस-
निरतष्ट ॥ २ ॥ असि यमो अस्यादित्यो अर्वन्नासि त्रितो गुह्येन व्रतेन । अ-
सोमेन समया विपृक्त आहुस्ते त्रीणि दिवि बन्धनानि ॥ ३ ॥ त्रीणि त आहुर्दिवि
बन्धनानि त्रीण्यप्सु त्रीण्यंतः समुद्रे । उतेव मे वरुणश्छन्तस्यर्वन्यत्रा त आहुः परमं
नित्रम् ॥ ४ ॥ इमा ते वाजिन्मवमार्जनानीमा शफानां सनितुर्निधाना । अत्रा
भद्रा रशना अपश्यमृतस्य या अभिरक्षन्ति गोपाः ॥ ५ ॥ ११ ॥ आत्मानं ते
नसारादजानामवो दिवा पतयन्तं पतङ्गम् । शिरो अपश्यं पथिभिः सुमेभिर-
णुभिर्जेहमानं पतत्रि ॥ ६ ॥ अत्रा ते रूपमुत्तममपश्यं जिगीषमाणामिष आ पदे
योः । यदा ते मर्तो अनु भोगमानळादिद्गसिष्ठ ओषधीरजीगः ॥ ७ ॥ अनु त्वा
थो अनु मर्यो अर्वन्ननु गावोऽनु भगः कनीनाम् । अनु व्रातासस्तव सख्यमीयुर-
देवा समिरे वीर्यं ते ॥ ८ ॥ हिरण्यशृङ्गोऽयो अस्य पादा मनोजवा अर्वर इ-
द्र आसीत् । देवा इदस्य हविरघमायन्यो अर्वन्तं प्रथमो अर्ध्यातिष्ठत् ॥ ९ ॥ इ-
न्तिास्रः सिलिकमध्यमासः सं शूरणासो दिव्यासो अत्याः । हंसा इव श्रेणिशो
तन्ते यदाक्षिषुर्दिव्यमज्ममश्वाः ॥ १० ॥ १२ ॥ तव शरीरं पतयिष्वावर्बन्तव
वत्तं वात इव धर्जीमान् । तव शृङ्गाणि विष्टिता पुरुत्रारण्येषु जर्भुराणा चरन्ति
॥ ११ ॥ उप प्रागाच्छसनं वाज्यर्वा देवद्रीचा मनसा दीध्यानः । अजः पुरो नी-
ते नाभिरस्यानु पश्चात्कवयो यन्ति रेभाः ॥ १२ ॥ उप प्रागात्परमं यत्सधस्थ-
र्वा अर्च्छा पितरं मातरं च । अद्या देवाञ्जुष्टमो हि गम्या अथा शास्ते दाश्रु-
वार्याणि ॥ १३ ॥ १३ ॥

॥ १६४ ॥ १-५२ दीर्घतमा ऋषिः ॥ देवता-१-४१ विश्वेदेवाः । ४२^१
वाक् । ४२^२ आपः । ४३^१ शक्रधूमः । ४३^२ सोमः । ४४ अग्निः सूर्यो वायुश्च ।
५ वाक् । ४६, ४७ सूर्यः । ४८ संवत्सरात्मा कालः । ४९ सरस्वती । ५०
गध्याः । ५१ सूर्यः पर्जन्यो वा अग्नयो वा । ५२ सरस्वान् सूर्यो वा ॥ छन्दः-१, ६,
७, ३५, ४०, ५० विराद् त्रिष्टुप् ३, ४, ५, ६, ७, ८, ११, १८, २६, ३१,
३, ३४, ३७, ४३, ४६, ४७, ४९, निचृत् त्रिष्टुप् । २, १०, १३, १६, १७,
६, २१, २४, २८, ३२, ५२ त्रिष्टुप् । १४, ३६, ४१, ४४, ४५ भुरिक् त्रि-
ष्टुप् १२, १५, २३ जगती । २६, ३६ निचृजगती । २० भुरिक् पङ्क्तिः । २२,
५, ४८ स्वराद् पङ्क्तिः । ३०, ३८ पङ्क्तिः । ४२ भुरिक् बृहती । ५१ विराड-

नुष्टुप् ॥ स्वरः-१-११, १३, १४, १६-१६, २१, २४, २६-२८, ३१-३३, ३७, ३६-४१, ४३-४७, ४६, ५०, ५२ धैवतः । १२, १५, २३, २६, ३०, ३२, ३४, ४८, ३०, ३८ पञ्चमः । ४२, ५१ गान्धारः ॥

॥ १६४ ॥ अस्य वामस्य पलितस्य होतुस्तस्य भ्राता मध्यमो अस्त्यश्नः
तृतीयो भ्राता घृतपृष्ठो अस्यात्रापश्यं विशर्पति सप्तपुत्रम् ॥ १ ॥ सप्त युञ्जति
रथमेकचक्रमेको अश्वो वहति सप्तनामा । त्रिनाभि चक्रमजरमनर्व यत्रेमा
श्वा भुवनार्थि तस्थुः ॥ २ ॥ इमं रथमधि ये सप्त तस्थुः सप्तचक्रं सप्त वहन्त
श्वाः । सप्त स्वसारो अभिसंनवन्ते यत्र गवां निहिता सप्त नाम ॥ ३ ॥ को दद
प्रथमं जायमानमस्थन्वन्तं यदनस्था बिभर्ति । भूम्या असुरसृगात्मा कं स्वित्
विद्वांसमुप गात्रपृष्ठमेतत् ॥ ४ ॥ पाकः पृच्छामि मनसाविजानन्वेवानामेना निहि
पदानि । वत्से वृष्कयेऽधि सप्त तन्तून्वि तन्निरे क्वय्य ओतवा उ ॥ ५ ॥ १४
अचिकित्वाञ्चिकितुषंश्चिदत्र कवीन्पृच्छामि विद्वाने न विद्वान् । वि यस्तस्तम
षलिमा रजांस्यजस्य रूपे किमपि स्विदेकम् ॥ ६ ॥ इह ब्रवीतु य ईमङ्ग वेदा
वामस्य निहितं पदं वेः । शीर्ष्णः क्षीरं दुहते गावो अस्य वृत्रि वसाना उ
पदापुः ॥ ७ ॥ माता पितरमृत आबभाज धीत्यग्रे मनसा सं हि जग्मे । सा बी
त्सुर्गर्भरसा निविद्धानमस्वन्त इदुपवाकमीयुः ॥ ८ ॥ युक्ता मातासीद्भुरि द
शाया अतिष्ठद्भर्तो वृजनीष्वन्तः । अमीमेद्वत्सो अनु गामपश्यद्विश्वरूप्यं त्रिषु य
जनेषु ॥ ९ ॥ तिस्रो मातृस्त्रीन्पितृन्विभ्रदेक ऊर्ध्वस्तस्थौ नेमव ग्लापयन्ति ।
न्त्रयन्ते दिवो अमुष्य पृष्ठे विश्वविदं वाचमविश्वमिन्वाम् ॥ १० ॥ १५ ॥ द्वा
शारं नहि तज्जराय वर्वति चक्रं परि द्यामृतस्य । आ पुत्रा अग्रे मिथुनासो अत्र
शतानि विंशतिश्च तस्थुः ॥ ११ ॥ पञ्चपादं पितरं द्वादशाकृतिं दिव आहुः
अर्धे पुरीषिणम् । अथेमे अन्य उपरे विचक्षणं सप्तचक्रे षळर आहुरपितम् ॥ १२ ॥
पञ्चारे चक्रे परिवर्तमाने तस्मिन्ना तस्थुर्भुवनानि विश्वा । तस्य नाक्षस्तप्यते
रिभारः सनादेव न शीर्यते सनाभिः ॥ १३ ॥ सनैमि चक्रमजरं वि वावृत उत्
नायां दश युक्ता वहन्ति । सूर्यस्य चक्षू रजसैत्यावृतं तस्मिन्नापिता भुवनानि वि
॥ १४ ॥ साकज्जानां सप्तथमाहुरेकजं षळिद्यमा ऋषयो देवजा इति । तेषां
ष्टानि विहितानि धामशः स्थात्रे रैजन्ते विकृतानि रूपशः ॥ १५ ॥ १६ ॥ स्त्रि
सतीस्तां उ मे पुंस आहुः पश्यदक्षणावन्न वि चैतदन्धः । कविर्यः पुत्रः स ई
चिकेत यस्ता विजानात्स पितुष्पितासत् ॥ १६ ॥ अवः परेण पर एनावरेण प

सं विभ्रती गौरुदस्थात् । सा कद्रीची कं स्थिदर्थं परागात्कं स्थित्मूते नहि यूथे
 न्तः ॥ १७ ॥ अत्रः परेण पितरं यो अस्यानुवेदं पर एनावरेण । कवीयमानः
 इह प्र वौचदेवं मनः कुतो अधि प्रजातम् ॥ १८ ॥ ये अर्वाञ्चस्तां उ पराच
 ाहुर्ये पराञ्चस्तां उ अर्वाच आहुः । इन्द्रश्च या चक्रथुः सोम तानि धुरा न युक्ता
 तसो वहन्ति ॥ १९ ॥ द्वा सुपर्णा सयुजा सखाया समानं वृक्षं परि षस्वजाते ।
 योरन्यः पिप्पलं स्वाद्वत्त्यनश्नन्नन्यो अभि चाकशीति ॥ २० ॥ १७ ॥ यत्रा सु-
 र्णा अमृतस्य भागमनिमेषं विदथाभिस्वरन्ति । इनो विश्वस्य भुवनस्य गोपाः स
 धीरः पाकमत्रा विवेश ॥ २१ ॥ यस्मिन्वृक्षे मध्वदः सुपर्णा निविशन्ते सुवते
 अधि विश्वे । तस्येदाहुः पिप्पलं स्वाद्वये तन्नोन्नशद्यः पितरं न वेद ॥ २२ ॥ यद्वा-
 न् अधि गायत्रमाहितं त्रैष्टुभाद्वा त्रैष्टुभं निरतक्षत । यद्वा जगज्जगत्याहितं पदं य
 तद्विदुस्ते अमृतत्वमानशुः ॥ २३ ॥ गायत्रेण प्रति मिमीते अर्कमर्केण साम त्रैष्टुभेन वा-
 म् । वाकेन वाकं द्विपदा चतुष्पदाक्षरेण मिमते सप्त वाणीः ॥ २४ ॥ जगता सिन्धुं दि-
 स्तभायद्रथन्तरे सूर्यं पर्यपश्यत् । गायत्रस्य समिधं स्तिस्र आहुस्ततो मद्वा प्र रिरिचे
 हित्वा ॥ २५ ॥ १८ ॥ उप ह्वये सुदुर्घां धेनुमेतां सुहस्तो गोधुगुत दोहदेनाम् ।
 ष्टु स्रवं सविता साविषन्नोऽभीद्धो घर्मस्तदु षु प्र वौचम् ॥ २६ ॥ हिङ्कृण्वती
 पुपती वसूनां वत्समिच्छन्ती मनसाभ्यागात् । दुहामश्विभ्यां पयो अघ्न्येयं सा वर्ध-
 महते सौभगाय ॥ २७ ॥ गौरमीमेदनु वत्सं मिषन्तं मूर्धानं हिङ्ङ्कृणोन्मातवा उ । स-
 र्णं घर्ममभि वावशाना मिमाति मायुं पर्यते पयोभिः ॥ २८ ॥ अयं स शिङ्क्ते येन गौर-
 वृता मिमाति मायुं ध्वसनावधि श्रिता । सा चित्तिभिर्नि हि चकार मर्त्यं विद्युद्भवन्ती
 तै वत्रिमौहत ॥ २९ ॥ अनच्छये तुरगांतु जीवमेजद्भुवं मध्य आ पस्त्यानाम् । जीवो मृ-
 यं चरति स्वधाभिरमर्त्यो मर्त्येना सयोनिः ॥ ३० ॥ १९ ॥ अपश्यं गोपाम-
 पद्यमानमा च परा च पृथिभिश्चरन्तम् । स सध्रीचीः स विषूचीर्वसान आ व-
 र्ति भुवनेष्वन्तः ॥ ३१ ॥ य ई चकार न सो अस्य वेद य ई ददर्श हिरु-
 षु तस्मात् । स मातुर्योना परिवीतो अन्तर्बहुप्रजा निर्ऋतिमा विवेश ॥ ३२ ॥
 मी पिता जनिता नाभिरत्र वन्धुर्मे माता पृथिवी महीयम् । उत्तानयोश्चम्बोऽयो-
 रन्तरत्रा पिता दुहितुर्गर्भमाधात् ॥ ३३ ॥ पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्याः पृ-
 णामि यत्र भुवनस्य नाभिः । पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेतः पृच्छामि वाचः
 मं व्योम ॥ ३४ ॥ इयं वेदिः परो अन्तः पृथिव्या अयं यज्ञो भुवनस्य नाभिः ।
 यं सोमो वृष्णो अश्वस्य रेतो ब्रह्मायं वाचः परमं व्योम ॥ ३५ ॥ २० ॥

सप्तार्धगर्भा भुवनस्य रेतो विष्णोस्तिष्ठन्ति प्रदिशा विधर्मणि । ते धीतिभिर्मन
ते विपश्चितः परिभुवः परि भवन्ति विश्वतः ॥ ३६ ॥ न वि जानामि यदि
मस्मि निएयः सन्नद्धो मनसा चरामि । यदा मार्गप्रथमजा ऋतस्यादिद्वाचो
श्रुवे भागमस्याः ॥ ३७ ॥ अपाङ् प्राडैति स्वधया गृभीतोऽमर्त्यो मर्त्येना स
निः । ता शश्वन्ता विषूचीना वियन्ता न्यन्यं चिक्युर्न नि चिक्युरन्यम् ॥ ३८ ॥
ऋचो अक्षरे परमे व्योमन्यस्मिन्देवा अधि विश्वे निषेदुः । यस्तन्न वेद कि
करिष्यति य इत्तद्विदुस्त इमे समासते ॥ ३९ ॥ सूयवसाद्भगवतो हि भूया
वयं भगवन्तः स्याम । अद्धि तृणमघ्न्ये विश्वदानीं पिब शुद्धमुदकमाचरे
॥ ४० ॥ २१ ॥ गौरीर्मिमाय सलिलानि तज्जत्येकपदी द्विपदी सा चतुष्पद
अष्टापदी नवपदी बभूवुषी सहस्राक्षरा परमे व्योमन् ॥ ४१ ॥ तस्याः समुद्रा अधि
क्षरन्ति तेन जीवन्ति प्रदिशश्चतस्रः । ततः क्षरत्यक्षरं तद्विश्वमुप जीवति ॥ ४२ ॥
शक्रमयं धूममारादपश्यं विषूवता पर एनावरेण । उक्षाणं पृश्निमपचन्त वी
स्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ॥ ४३ ॥ त्रयः केशिन ऋतुथा वि चक्षते
त्सरे वपत एक एषाम् । विश्वमेको अभि चष्टे शचीभिर्धाजिरेकस्य ददृशे न
पम् ॥ ४४ ॥ चत्वारि वाक्परिमिता पदानि तानि विदुर्ब्राह्मणा ये मनीषिण
गुहा त्रीणि निहिता नेङ्गयन्ति तुरीयं वाचो मनुष्या वदन्ति ॥ ४५ ॥ इन्द्रं
त्रं वरुणमग्निमाहुरथो दिव्यः स सुपर्णो गरुत्मान् । एकंसद्विप्रो बहुधा वदन्
ग्निं यमं मातरिश्वानमाहुः ॥ ४६ ॥ २२ ॥ कृष्णं नितानं हरयः सुपर्णा
वसाना दिवमुत्पतन्ति । त आववृत्रन्तसदनादृतस्यादिद्यूतेन पृथिवी व्युद्यते ॥ ४७ ॥
द्वादश प्रथयश्चक्रमेकं त्रीणि नभ्यानि क उ तच्चिकेत । तस्मिन्त्साकं त्रिशता
शङ्खवोऽर्पिताः षष्टिर्न चलाचलासः ॥ ४८ ॥ यस्ते स्तनः शशयो यो मयो
न विश्वा पुष्यसि वार्याणि । यो रत्नधा वसुविद्यः सुदत्रः सरस्वति तमिह
तवे कः ॥ ४९ ॥ यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् । ते
नाकं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति देवाः ॥ ५० ॥ समानमेत
कमुच्चैत्यव चाहभिः । भूमिं पर्जन्या जिन्वन्ति दिवं जिन्वन्त्यग्नयः ॥ ५१ ॥
दिव्यं सुपर्णं वायसं बृहन्तमपां गर्भं दर्शतमोषधीनाम् । अभीपतो वृष्टिभिस्त
न्तं सरस्वन्तमवसे जोह्वीमि ॥ ५२ ॥ २३ ॥ २२ ॥

० २ । अ० ४ । व० २७] १११ [म० १ । अ० २३ । सू० १६६ ।

११, १२, विराट् त्रिष्टुप् । २, ८, ९ त्रिष्टुप् । १३ निचृत् त्रिष्टुप् ६, ७,
१४, भुरिक् पङ्क्तिः । १५ पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-५, ८, ९, ११-१३
तः । ६, ७, १०, १४, १५ पञ्चमः ॥

॥ १६५ ॥ कया शुभा सर्वयसः सनीलाः समान्या मरुतः सं मिमिक्षुः ।
मती कुत एतास एतेऽर्चन्ति शुष्मं वृषणो वसूया ॥ १ ॥ कस्य ब्रह्माणि
पूर्युवानः को अध्वरे मरुत आ वर्तते । श्येनाँ इव ध्रजतो अन्तरिक्षे केन महा
सा रीरमाम ॥ २ ॥ कुतस्त्वमिन्द्र माहि नः सन्नेको यासि सत्पते किं त इत्था ।
पृच्छसे समराणः शुभानैर्वोचेस्तन्नो हरिवो यत्ते अस्मे ॥ ३ ॥ ब्रह्माणि मे
यः शं सुतासः शुष्म इयति प्रभृतो मे अद्रिः । आशासते प्रति हर्यन्त्युक्थेमा
वहतस्ता नो अच्छ ॥ ४ ॥ अतो वयमन्तमेभिर्युजानाः स्वत्तत्रेभिस्तन्वः शु-
मानाः । महोभिरेताँ उप गुज्महे न्विन्द्र स्वधामनु हि नो बभूथ ॥ ५ ॥ २४ ॥
स्यावो मरुतः स्वधासीद्यन्मामेकं समधत्ताहिहत्यै । अहं ह्यग्रस्तविषस्तुर्विष्मा-
श्वस्य शत्रोरनमं वधस्नैः ॥ ६ ॥ भूरिं चकथ युज्येभिरस्मे समानेभिर्वृषभ
योभिः । भूरीणि हि कृणवामा शविष्ठेन्द्र क्रत्वा मरुतो यद्वशाम ॥ ७ ॥ वधी
मरुत इन्द्रियेण स्वेन भामेन तविषो बभूवान् । अहमेता मनवे विश्वश्चन्द्राः
अपश्चकर वज्रबाहुः ॥ ८ ॥ अनुत्तमा ते मघवन्नकिर्नु न त्वावाँ अस्ति देवता
दानः । न जायमानो नशते न जातो यानि करिष्या कृणुहि प्रवृद्ध ॥ ९ ॥
स्य चिन्मे विभ्वस्त्वोजो या नु दधृष्वान्कृणवै मनीषा । अहं ह्यग्रो मरुतो
दानो यानि च्यवमिन्द्र इदीश एषाम् ॥ १० ॥ २५ ॥ अमन्दन्मा मरुतः स्तोमो
यन्मे नरः श्रुत्यं ब्रह्म चक्र । इन्द्राय वृष्णे सुमखाय मह्यं सख्ये सखायस्तन्वै
भिः ॥ ११ ॥ एवेदेते प्रति मा रोचमाना अनेद्यः श्रव एषो दधानाः । सञ्च-
मरुतश्चन्द्रवर्णा अच्छान्त मे हृदयाथा च नूनम् ॥ १२ ॥ को न्वत्र मरुतो
मे वः प्र यातन् सखीरच्छा सखायः । मन्मानि चित्रा अपिवातयन्त एषां भूत
दा म ऋतानाम् ॥ १३ ॥ आ यदुवस्यादुवसे न कारुरस्माञ्चक्रे मान्यस्य
। ओ षु वर्तते मरुतो विप्रमच्छेमा ब्रह्माणि जरिता वो अचर्त् ॥ १४ ॥ एष
स्तोमो मरुत इयं गीर्मन्द्धार्यस्य मान्यस्य कारोः । एषा यासीष्ट तन्वै वयां
द्यामेपं वृजनं जीरदानुम् ॥ १५ ॥ २६ ॥ ३ ॥

॥ १६६ ॥ १-१५ ॥ मैत्रावरुणोऽगस्त्य ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः-

१, २, ८ जगती । ३, ५, ६, १२, १३ निचृज्जगती । ४ विराट् जगती
७, ९, १० भुरिक् त्रिष्टुप् । ११ विराट् त्रिष्टुप् । १४ त्रिष्टुप् । १५ पङ्क्ति
स्वरः-१-६, ८, १२, १३ निषादः । ७, ९-११, १४ धैवतः । १५ पञ्चमः

॥ १६६ ॥ तन्न वोचाम रभसाय जन्मने पूर्वं महित्वं वृषभस्य केतवे । ऐ
च यामन्मरुतस्तुविष्वणो युधेव शक्रास्तविषाणि कर्तन ॥ १ ॥ नित्यं न सूनं
विभ्रत उप क्रीळन्ति क्रीळा विदथेषु घृष्वयः । नक्षन्ति रुद्रा अवसा नमस्विन
मन्धति स्वतवसो हविष्कृतम् ॥ २ ॥ येस्मा ऊमासो अमृता अरासत रायस
च हविषा ददाशुषे । उन्नत्यस्मै मरुतो हिता इव पुरु रजांसि पयसा मयो
॥ ३ ॥ आ ये रजांसि तविषीभिरव्यत प्र व एवासः स्वयतासो अध्रजन् ।
न्ते विश्वा भुवनानि हर्म्या चित्रो वो यामः प्रयतास्वृष्टिषु ॥ ४ ॥ यत्त्वेष
नदयन्त पर्वतान्दिवो वा पृष्ठं नर्या अचुच्यवुः । विश्वो वो अज्मन्भयते व
ती रथीयन्तीव प्र जिहीत ओषधिः ॥ ५ ॥ १ ॥ यूयं न उग्रा मरुतः सुचेतु
ष्ट्रामाः सुमतिं पिपर्तन । यत्रा वो दिद्युद्रदति क्रिविर्दती रिणाति पशवः सु
बर्हणा ॥ ६ ॥ प्र स्कम्भदेष्णा अनवभ्रराधसोऽलातृणासो विदथेषु सुष्ठुत
अर्चन्त्यर्कं मन्दिरस्य पीतये विदुर्वीरस्य प्रथमानि पौस्या ॥ ७ ॥ शतभ
भिस्तमभिहुतेरघात्पूभी रक्षता मरुतो यमावत । जनं यमुग्रास्तवसो विरणि
पाथना शंसात्तनयस्य पुष्टिषु ॥ ८ ॥ विश्वानि भद्रा मरुतो रथेषु वो मिथस्पृ
तविषाण्याहिता । अंसेष्वा वः प्रपथेषु खादयोऽक्षो वश्चक्रा समया वि व
॥ ९ ॥ भूरीणि भद्रा नर्येषु बाहुषु बक्षःस रुक्मा रभसासो अज्जयः । अंसेष्वे
पविषु क्षुरा अधि वयो न पक्षान्व्यनु श्रियो धिरे ॥ १० ॥ २ ॥ महान्तो
विभवो विभूतयो दूरेदृशो ये दिव्या इव स्तुभिः । मन्द्राः सुजिह्वाः स्वरितार
सभिः संमिश्रा इन्द्रे मरुतः परिष्टुभः ॥ ११ ॥ तद्वः सुजाता मरुतो महित
दीर्घ वो दानमदितेरिव व्रतम् । इन्द्रश्चन त्यजसा वि हुणाति तज्जनाय
सुकृते अराध्वम् ॥ १२ ॥ तद्वो जामित्वं मरुतः परे युगे पुरु यच्छंसममृतास
वत अया धिया मनवे श्रुष्टिमाव्या साकं नरो दंसनैरा चिकित्रिरे ॥ १३ ॥
दीर्घ मरुतः शूशवाम युष्माकेन परीणसा तुरासः । आ यत्ततनन्वृजने जनास
भिर्यज्ञेभिस्तदभीष्टिमश्याम् ॥ १४ ॥ एष वः स्तोमो मरुत इयं गीर्मान्द्वार्यस्य
न्यस्य कारोः । एषा यासीष्ट तन्वे वयां विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ॥ १५ ॥

प्र० २ । अ० ४ । व० ६] ११३ [म० १ । अ० २३ । सू० १६८ ।

॥ १६७ ॥ १-११ अगस्त्य ऋषिः ॥ इन्द्रो मरुच्च देवता ॥ छन्दः-१, ४, भुरिक् पङ्क्तिः । ७, ६ स्वराट् पङ्क्तिः । १० निचृत् पङ्क्तिः । ११ पङ्क्तिः । २, ३, ६, निचृत् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, ४, ५, ७, ६-११ पञ्चमः । २, ३, ६, ८ धैवतः ॥

॥ १६७ ॥ सहस्रं त इन्द्रोतयो नः सहस्रमिषो हरिवो गूर्ततमाः । सहस्रं तयो मादययधै सहस्रिण उप नो यन्तु वाजाः ॥ १ ॥ आ नोऽवोभिर्मरुतो या-
त्वच्छा ज्येष्ठेभिर्वा बृहद्वैः सुमायाः । अध यदेषां नियुतः परमाः समुद्रस्य चि-
दन्यन्त पारे ॥ २ ॥ भिम्यक्षयेषु सुधिता घृताची हिरण्यनिर्णिगुपरा न ऋषिः ।
हृदा चरन्ती मनुषो न योषा सभावती विदथ्येव सं वाक् ॥ ३ ॥ परा शुभ्रा अ-
मासो यव्या साधारण्येव मरुतो मिमिक्षुः । न रोदसी अप नुदन्त घोरा जुषन्त-
थै सख्याय देवाः ॥ ४ ॥ जोषद्यदीमसुर्या सचधै विषितस्तुका रोदसी नृमणाः ।
प्रा सूर्येव विधतो रथं गात्वेषप्रतीक्षा नभसो नेत्या ॥ ५ ॥ ४ ॥ आस्थापय-
त युवतिं युवानः शुभे निमिशलां विदथेषु पञ्चाम् । अर्को यद्वो मरुतो हविष्मा-
गायद्गाथं सुतसोमो दुवस्यन् ॥ ६ ॥ प्र तं विवकि वक्म्यो य एषां मरुतो महि-
म सत्यो अस्ति । सचा यदीं वृषमणा अहंयुः स्थिरा चिज्जनीर्वहते सुभागाः ॥ ७ ॥
गान्ति मित्रावरुणाववद्याचर्यत इर्मर्यमो अप्रशस्तान् । उत चर्यवन्ते अच्युता ध्रुवा-
णो वावृध ई मरुतो दातिवारः ॥ ८ ॥ नही नु वो मरुतो अन्त्यस्मे आरात्ताच्चि-
च्छवसो अन्तमापुः । ते धृष्णुना शवसा शूशुवांसोऽणो न द्वेषो धृषता परि षुः
॥ ९ ॥ वयमद्येन्द्रस्य प्रेष्ठा वयं श्वो वोचेमहि समर्ये । वयं पुरा महि च नो अनु-
यून् तन्न ऋभुक्षा नरामनु प्यात् ॥ १० ॥ एष वः स्तोमो मरुत इयं गीर्मान्दार्पस्य
मान्यस्य कारोः । एषा यासीष्ट तन्वै वयां विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ॥ ११ ॥ ५ ॥

॥ १६८ ॥ १-१० अगस्त्य ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः-१, ४ निचृज्ज-
गती । २, ५ विराट् त्रिष्टुप् । ३ स्वराट् त्रिष्टुप् । ६, ७ भुरिक् त्रिष्टुप् । ८ त्रि-
ष्टुप् । ९ निचृत् त्रिष्टुप् । १० पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१, ४ निषादः । २, ३, ५-६ धैवतः ।
१० पञ्चमः ॥

॥ १६८ ॥ यज्ञार्यज्ञा वः समना तुतुर्वणिर्धियन्धियं वो देव्या उ दधिध्वे ।
आ वोऽर्वाचः सुविताय रोदस्योर्महे ववृत्यामवसे सुवृक्तिभिः ॥ १ ॥ ववांसो न
ये स्वजाः स्वतवस इषं स्वरभिजायन्त धूतयः । सहस्रियांसो अपां नोर्मय आसा
गावो वन्द्यांसो नोक्षणाः ॥ २ ॥ सोमांसो न ये सुतास्तृप्तांशवो हृत्सु पीतासो

दुवसो नासते । ऐषामंसेषु रम्भिणीव रारभे हस्तेषु स्वादिश्च कृतिश्च सं दधे ॥ ३ ॥
 अव स्वयुक्ता दिव आ वृथा ययुरमर्त्याः कशया चोदत त्मना । अरेणवस्तुविजा
 अचुच्यबुर्दहानि चिन्मरुतो भ्राजदृष्टयः ॥ ४ ॥ को वोऽन्तर्मरुत ऋष्टिविदु
 रेजाति त्मना हन्वेव जिह्वया । धन्वच्युत इषां न यामनि पुरुषैषा अहन्यो नैत
 ॥ ५ ॥ ६ ॥ कं स्विदस्य रजसो महस्परं कावरं मरुतो यस्मिन्नायय । यच्च
 वयथ विथुरेव संहितं व्यद्रिणा पतथ त्वेषमर्णवम् ॥ ६ ॥ सातिर्न वोऽमवती स
 र्वती त्वेषा विपाका मरुतः पिपिष्वती । भद्रा वो रातिः पूणतो न दक्षिणा पृ
 ञयी असुर्येव जञ्जती ॥ ७ ॥ प्रति शोभन्ति सिन्धवः पविभ्यो यदभ्रियां
 चमुदीरयन्ति । अव स्मयन्त विद्युतः पृथिव्यां यदी घृतं मरुतः पुष्णुवन्ति ॥ ८ ॥
 असूत पृश्निर्महते रणाय त्वेषमयासां मरुतामनीकम् । ते सप्सरासोऽजनयन्ता
 मादित्स्वधार्मिषिरां पर्यपश्यन् ॥ ९ ॥ एष वः स्तोमो मरुत इयं गीर्मान्दार्य
 मान्यस्य कारोः । एषा यासीष्ट तन्वे वयां विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ॥ १० ॥ ७

॥ १६६ ॥ १—८ अगस्त्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ३
 रिक् पङ्क्तिः । २ पङ्क्तिः । ५, ६ स्वराट् पङ्क्तिः । ४ ब्राह्मद्युष्णिक् । ७, ८ नि
 त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१-३, ५, ६ पञ्चमः । ४ ऋषभः । ७, ८ धैवतः ॥

॥ १६६ ॥ महश्चित्त्वमिन्द्र यत एतान्महश्चिदसि त्यजसो वरुता । स
 वेधो मरुतां चिकित्वान्तमुम्ना वनुष्व तव हि प्रेष्ठा ॥ १ ॥ अयुञ्जन्त इन्द्र वि
 कृष्टीर्विदानासो निषिधो मर्त्यत्रा । मरुतां पृत्सुतिर्हासमाना स्वर्मीळहस्य प्रध
 स्य सातौ ॥ २ ॥ अम्यक्सा त इन्द्र ऋष्टिरस्मे सनेम्यभवं मरुतो जुनन्ति ।
 ग्निश्चिद्धिष्मातसे शुशुक्नानापो न द्वीपं दधति प्रयांसि ॥ ३ ॥ त्वं तू न इ
 तं रयिं दा ओजिष्ठया दक्षिणयेव रातिम् । स्तुतश्च यास्ते चकनन्त वायोः स्त
 न मध्वः पीपयन्त वाजैः ॥ ४ ॥ त्वे राय इन्द्र तोशतमाः प्रणेतारः कस्य चि
 तायोः । ते पु णो मरुतो मृळयन्तु ये स्मा पुरा गातूयन्तीव देवाः ॥ ५ ॥ ८ ॥ प्र
 य याहीन्द्र मीळहुषो नृन्महः पार्थिवे सदेने यतस्व । अध यदेषां पृथुबुध्रास एत
 स्तीर्थे नार्यः पौंस्यानि तस्थुः ॥ ६ ॥ प्रति घोराणामेतानामयासां मरुतां श्रु
 आयतामुपब्धिः । ये मर्त्ये पृतनायन्तमूर्मैर्ऋणावानं न पतयन्त सर्गैः ॥ ७ ॥
 मानेभ्य इन्द्र विश्वजन्या रदा मरुद्भिः शुरुधो गोअग्राः । स्तवानेभिः स्तवसे दे
 देवैर्विद्यामेषं वृजनम् जीरदानुम् ॥ ८ ॥ ६ ॥

१० २ । अ० ४ । व० १२] ११५ [म० १ । अ० २३ । सू० १७२ ।

॥ १७० ॥ १—५ अगस्त्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ स्वराड-
ष्टुप् । २ अनुष्टुप् । ३ विराडनुष्टुप् । ४ निचृदनुष्टुप् । ५ भुरिक् पङ्क्तिः ॥
स्वरः—१—४ गान्धारः । ५ पञ्चमः ॥

॥ १७० ॥ न नूनमस्ति नो श्वः कस्तद्वेदं यदद्भुतम् । अन्यस्य चित्तमभिसंञ्चरे-
त्यमुताधीतं विनश्यति ॥ १ ॥ किं न इन्द्र जिघांससि भ्रातरो मरुतस्तव । तेभिः
कल्पस्व साधुया मा नः समरणे वर्धः ॥ २ ॥ किं नो भ्रातरगस्त्य सखा सन्न-
ते मन्यसे । विद्वा हि ते यथा मनोऽस्मभ्यमिन्न दित्ससि ॥ ३ ॥ अरं कृण्वन्तु
ते दिं समग्निमिन्धतां पुरः । तत्रामृतस्य चेतनं यज्ञं ते तनवावहै ॥ ४ ॥ त्वमी-
शेषे वसुपते वसूनां त्वं मित्राणां मित्रपते धेष्टुः । इन्द्र त्वं मरुद्भिः सं वदस्वाध-
राशानि ऋतुथा हवींषि ॥ ५ ॥ १० ॥

॥ १७१ ॥ १—६ अगस्त्य ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः—१, ५
निचृत् त्रिष्टुप् । २ त्रिष्टुप् । ४, ६ विराट् त्रिष्टुप् । ३ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१,
२, ४—६ धैवतः । ३ पञ्चमः ॥

॥ १७१ ॥ प्रति व एना नमसाहमेमि सूक्तेन भिक्षे सुमतिं तुराणाम् ।
राणतां मरुतो वेद्याभिर्नि हेळो धत्त वि मुचध्वमश्वान् ॥ १ ॥ एष वः स्तोमो
मरुतो नमस्वान्हृदा तष्टो मनसा धायि देवाः । उपेमा यात मनसा जुषाणा यूयं
हे ष्ठा नमस इदृधासः ॥ २ ॥ स्तुतासो नो मरुतो मृळयन्तुत स्तुतो मघवा शम्भ-
वेष्टः । ऊर्ध्वा नः सन्तु क्रोम्या वनान्यहानि विश्वा मरुतो जिगीषा ॥ ३ ॥ अ-
स्मादहं तविषादीषमाण इन्द्राद्भिया मरुतो रेजमानः । युष्मभ्यं हव्या निशिता-
न्यासन्तान्यारे चक्रुमा मृळतां नः ॥ ४ ॥ येन मानासश्चितयन्त उस्मा व्युष्टिषु
शर्वसा शश्वतीनाम् । स नो मरुद्भिर्वृषभ श्रवो धा उग्र उग्रेभिः स्थविरः सहोदाः
॥ ५ ॥ त्वं पाहीन्द्र सहीयसो नृन्भवा मरुद्भिरवयातहेळाः । सुप्रक्तेभिः सास-
हिर्दधानो विद्यामेष वृजनं जीरदानुम् ॥ ६ ॥ ११ ॥

॥ १७२ ॥ १—३ अगस्त्य ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः—१ विराट्
गायत्री । २, ३ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १७२ ॥ चित्रो वोऽस्तु यामश्चित्र ऊती सुदानवः । मरुतो अहिभानवः
॥ १ ॥ आरे सा वः सुदानवो मरुत ऋञ्जती शरुः । आरे अश्मा यमस्यथ ॥ २ ॥
तृणस्कन्दस्य नु विशः परि वृङ्क्त सुदानवः । ऊर्ध्वान्नः कर्त जीवसे ॥ ३ ॥ १२ ॥

॥ १७३ ॥ १-१३ अगस्त्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ५, १ पङ्क्तिः । ६, ६, १०, १२ भुरिक् पङ्क्तिः । २, ८ विराद् त्रिष्टुप् । ३ त्रिष्टुप् ७, १३ निचृत् त्रिष्टुप् । ४ बृहती ॥ स्वरः-१, ५, ११, ६, ६, १०, १२ पञ्चमः २, ८, ३, ७, १३ धैवतः । ४ मध्यमः ॥

॥ १७३ ॥ गायत्साम नभन्ययथा वेरर्चोम तद्वावृधानं स्वर्वत् । गा
धेनवो बर्हिष्यदब्धा आ यत्सन्नानं दिव्यं विवासान् ॥ १ ॥ अर्चदृषा वृषाभि
स्वेदुहव्यैर्मृगो नाशनो अति यज्जुगुर्यात् । प्र मन्दयुर्मनां गूर्त होता भरते मय
मिथुना यजत्रः ॥ २ ॥ नक्षद्रोता परि सन्न मिता यन्भरद्भमा शरदः पृथिव्याः
क्रन्ददश्वो नयमानो रुवद्गौरन्तर्दूतो न रोदसी चरद्वाक् ॥ ३ ॥ ता कर्मापतर
स्मै प्र च्यौत्नानि देवयन्तो भरन्ते । जुजोषदिन्द्रो दस्मवर्चा नासत्येव सुगम्य
रथेष्ठाः ॥ ४ ॥ तमु षुहीन्द्रं यो ह सत्वा यः शूरो मघवा यो रथेष्ठाः । प्रत
चरिचद्योधीयान्वृषणवान्ववृषारिचत्तमसो विद्वन्ता ॥ ५ ॥ १३ ॥ प्र यदित्य
महिना नृभ्यो अस्त्यरं रोदसी कक्ष्येनास्मे । सं विव्य इन्द्रो वृजनं न भूमा भ
स्वधावा ओपशमिव द्याम् ॥ ६ ॥ समत्सु त्वा शूर सतामुराणं प्रपथिन्तमं प
तंसयध्वै । सजोषस इन्द्रं मदं क्षोणीः सूरिं चिद्ये अनुमदन्ति वाजैः ॥ ७ ॥
एवा हि ते शं सवना समुद्र आपो यत्त आसु मदन्ति देवोः । विश्वां ते अ
जोष्या भूद्रोः सूरिंश्चिद्यदि धिषा वेषि जनान् ॥ ८ ॥ असां यथा सुषवा
एन स्वभिष्टयो नरां न शंसैः । असद्यथा न इन्द्रो वन्दनेष्ठास्तुरो न कर्म न
मान उक्था ॥ ९ ॥ विष्पर्धसो नरां न शंसैस्माकांसदिन्द्रो वज्रहस्तः । मित्र
युवो न पूर्पति सुशिष्टौ मध्यायुव उप शिक्तान्ति यज्ञैः ॥ १० ॥ १४ ॥ यज्ञो
ष्मेन्द्रं करिचदृन्धज्जुहुराणश्चिन्मनसा परियन् । तीर्थे नाच्छां तातृषाणमो
दीर्घो न सिधमा कृणोत्यध्वा ॥ ११ ॥ मो षू णं इन्द्रात्र पृतसु देवैरस्ति हि ष
ते शुष्मिन्नवयाः । महश्चिद्यस्य मीळुषो यव्या हविष्मतो मरुतो वन्दते गीः ॥ १२ ॥
एषः स्तोम इन्द्र तुभ्यमस्मे एतेन गातुं हरिवो विदो नः । आ नो ववृत्याः
विताय देव विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ॥ १३ ॥ १५ ॥

॥ १७४ ॥ १-१० अगस्त्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ निचृ
पङ्क्तिः । २, ३, ६, ८, १० भुरिक् पङ्क्तिः । ४ स्वराद् पङ्क्तिः । ५, ७, ६ पङ्क्तिः
पञ्चमः स्वरः ॥

२। अ० ४। व० १६] ११७ [म० १। अ० २३। सू० १७६।

॥ १७४ ॥ त्वं राजेन्द्र ये च देवा रक्षा नृन्याहसुर त्वमस्मान् । त्वं सत्प-
 र्धवा नस्तस्वस्वं सत्यो वसवानः सहोदाः ॥ १ ॥ दनो विश इन्द्र मध्रवाचः
 यत्पुरः शर्म शारदी दर्त । ऋणोरपो अनवद्याणा यूने नृत्रं पुरुकुत्साय र-
 ः ॥ २ ॥ अजा वृत इन्द्र शूरपत्नीर्द्या च येभिः पुरुहूत नूनम् । रक्षो अग्नि-
 षं तूर्वयाणं सिंहो न दमे अपांसि वस्तोः ॥ ३ ॥ शेषन्नु त इन्द्र सस्मिन्योनौ
 स्तये पवीरवस्य मद्वा । सृजदण्यस्यव यद्युधा गास्तिष्ठद्वरी धृषता मृष्ट वाजान्
 ४ ॥ वह कुत्समिन्द्र यस्मिञ्चाकन्तस्यूमन्यू ऋजा वातस्याश्वा । प्र सूरश्चक्रं
 तादभीक्रेऽभि स्पृधो यासिषद्वज्रबाहुः ॥ ५ ॥ १६ ॥ जघन्वा इन्द्र मित्रेरुञ्चो-
 वृद्धो हरिवो अदाशून् । प्र ये पश्यन्नर्यमणं सचायोस्त्वया शूर्ता वहमाना
 मत्यम् ॥ ६ ॥ रपत्कविरिन्द्रार्कसातौ क्षां दासायोपबर्हणीं कः । करत्तिष्ठो म-
 दा नुचित्रा नि दुर्योणे कुर्यावाचं मृधि श्रेत् ॥ ७ ॥ सना ता त इन्द्र नव्या
 गुः सहो नभोऽविरणायपूर्वीः । भिनत्पुरो न भिदो अदेवीर्ननमो वधरदेवस्य
 योः ॥ ८ ॥ त्वं धुनिरिन्द्र धुनिमतीर्ऋणोरपः सीरा न स्रवन्तीः । प्र यत्समु-
 ति शूर पर्षि पारया तूर्वशं यदुस्वस्ति ॥ ९ ॥ त्वमस्माकमिन्द्र विश्वध स्या
 कर्तमो नरां नृणाता । स नो विश्वासां स्पृधां सहोदा विद्यामेषं वृजनं जीर-
 नुम् ॥ १० ॥ १७ ॥

॥ १७५ ॥ १-६ अगस्त्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ स्वराडनुष्टुप् ।
 विराडनुष्टुप् । ५ अनुष्टुप् । ३ निचृत् त्रिष्टुप् । ६ भुरिक् त्रिष्टुप् । ४ उष्णि-
 ः स्वरः-१, २, ५ गान्धारः । ३, ६ धैवतः । ४ ऋषभः ॥

॥ १७५ ॥ मत्स्यपायि ते महः पात्रस्येव हरिवो मत्सरो मदः । वृषा ते वृ-
 इन्दुर्वाजी सहस्रसातमः ॥ १ ॥ आ नस्ते गन्तुमत्सरो वृषा मदो वरेण्यः ।
 वा इन्द्र सानसिः पृतनाषालमर्त्यः ॥ २ ॥ त्वं हि शूरः सनिता चोदयो मनुषो
 म् । सहावान्दस्युमव्रतमोषः पात्रं न शोचिषा ॥ ३ ॥ मुषाय सूर्य कवे चक्र-
 णान् ओजसा । वह शुष्णाय वधं कुत्सं वातस्याश्वैः ॥ ४ ॥ शुष्मिन्तमो हि
 मदो धुम्निन्तम उत क्रतुः । वृत्रघ्ना वरिवोविदा मंसीष्ठा अश्वसातमः ॥ ५ ॥
 पूर्वभ्यो जरितृभ्य इन्द्र मय इवापो न तृष्यते बभूथ । तामनु त्वा निविदं
 हवीमि विद्यामेषं वृजनं जीरदालुम् ॥ ६ ॥ १८ ॥

॥ १७६ ॥ १-६ अगस्त्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ४ अनुष्टुप्

अ० २ । अ० ४ । व० २१] ११८ [म० १ । अ० २३ । सू० १७

२ निचृदनुष्टुप् ३ । विराडनुष्टुप् । ५ भुरिगुणिक । ६ भुरिक् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः— १-४ गान्धारः । ५ ऋषभः । ६ धैवतः ॥

॥ १७६ ॥ मत्सि नो वस्यइष्ट्य इन्द्रमिन्द्रो वृषा विश । ऋघायमाण इन्द्र
शत्रुमन्ति न विन्दसि ॥ १ ॥ तस्मिन्ना वैश्या गिरो य एकश्चर्षणीनाम् ।
नुस्वधा यमुप्यते यवं न चर्कषद्वृषा ॥ २ ॥ यस्य विश्वानि हस्तयोः पञ्च क्षिती
वसु । स्पाशयस्व यो अस्मद्भुग्विद्व्येवाशनिर्जहि ॥ ३ ॥ असुन्वन्तं समं जहि
णाशं यो न ते मयः । अस्मभ्यमस्य वेदनं दद्धि सूरिश्चिदोहते ॥ ४ ॥ अ
यस्य द्विर्हसोऽर्केषु सानुषगसत् । आजविन्द्रस्येन्द्रो प्रावो वाजेषु वाजिनम् ।
॥ यथा पूर्वैभ्यो जरितृभ्य इन्द्र मय इवापो न तृप्यते बभूथ । तामनु त्वा निर्
जोहवीमि विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ॥ ६ ॥ १६ ॥

॥ १७७ ॥ १-५ अगस्त्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः— १, २ नि
त्रिष्टुप् । ३ त्रिष्टुप् । ४ भुरिक् त्रिष्टुप् । ५ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः— १-४ धै
तः । ५ पञ्चमः ॥

॥ १७७ ॥ आ चर्षणिप्रा वृषभो जनानां राजा कृष्टीनां पुरुहूत इन्द्र
स्तुतः श्रवस्यन्नवसोप मद्रिग्युक्त्वा हरी वृषणा याह्यर्वाङ् ॥ १ ॥ ये ते वृष
वृषभास इन्द्र ब्रह्मयुजो वृषरथामो अत्याः । तां आ तिष्ठ तेभिरा याह्यर्वाङ् ह
महे त्वा सुत इन्द्र सोमै ॥ २ ॥ आ तिष्ठ रथं वृषणं वृषा ते सुतः सोमः परि
क्ता मधूनि । युक्त्वा वृषभ्यां वृषभ क्षितीनां हरिभ्यां याहि प्रवतोप मद्रिक् ॥
अयं यज्ञो देव्या अयं मियेध इमा ब्रह्माण्ययमिन्द्र सोमः । स्तीर्णं बर्हिरा तु
क्व प्र याहि पिबा निषद्य वि मुचा हरी इह ॥ ४ ॥ ओ सुष्टुत इन्द्र याह्यर्वा
ब्रह्माणि मान्यस्य कारोः । विद्याम वस्तोरवसा गृणन्तो विद्यामेषं वृजनं जी
दानुम् ॥ ५ ॥ २० ॥

॥ १७८ ॥ १—५ अगस्त्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः— १, २ भु
क् पङ्क्तिः । ३, ४ निचृत् त्रिष्टुप् । ५ विराद् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः— १, २ पञ्चमः
३, ४, ५ धैवतः ॥

॥ १७८ ॥ यद्ध स्या त इन्द्र श्रुष्टिरस्ति यया बभूथ जरितृभ्य ऊती ।
नः कामं मह्यन्तमा धग्विश्वा ते अश्यां पर्याप आयोः ॥ १ ॥ न घा राजेन्द्र

नो या नु स्वसारा कृण्वन्तु योनौ । आपश्चिदस्मै सुतुका अवेपन्गमञ्च इन्द्रः
 व्या वयश्च ॥ २ ॥ जेता नृभिरिन्द्रः पृत्सु शूरः श्रोता हवं नाधमानस्य कारोः ।
 र्ता रथं दाशुष उपाक उद्यन्ता गिरो यदि च त्मना भूत् ॥ ३ ॥ एवा नृभि-
 द्रः सुश्रवस्या प्रखादः पृत्तो अभि मित्रिणो भूत् । समर्य इषः स्तवते विवाचि
 कारो यजमानस्य शंसः ॥ ४ ॥ त्वया वयं मघवन्निन्द्र शत्रून् नभि व्याम महतो
 यमानान् । त्वं ज्ञाता त्वमु नो वृधे भूर्विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ॥ ५ ॥ २१ ॥

॥ १७६ ॥ १-६ लोपामुद्राऽगस्त्यौ ऋषिः ॥ दम्पती देवता ॥ छन्दः-१, ४
 णुप् । २, ३ निचृत् त्रिष्टुप् । ६ विराद् त्रिष्टुप् । ५ निचृद्बृहती ॥ स्वरः-१-४, ६
 तः । ५ मध्यमः ॥

॥ १७६ ॥ पूर्वीरहं शरदः शश्रमाणा दोषा वस्तोरुषसो जरयन्तीः । पिनाति
 र्यं जरिमा तनूनामप्यु नु पत्नीर्दृषणो जगम्युः ॥ १ ॥ ये चिद्धि पूर्वं ऋतसाप
 सन्तसाकं देवेभिरवदन्नृतानि । ते चिदवासुर्नहन्तमापुः समू नु पत्नीर्दृषभिर्ज-
 युः ॥ २ ॥ न मृषा श्रान्तं यदवन्ति देवा विश्वा इत्स्पृधो अभ्यश्रवाव । ज-
 दत्र शतनीथमार्जि यत्सम्यश्वा मिथुनावभ्यजाव ॥ ३ ॥ नदस्य मा रुधृतः
 म आगन्धित आजानो अमुतः कुतश्चित् । लोपामुद्रा दृषणं नीरिणाति धीरमधीरा
 ति श्वसन्तम् ॥ ४ ॥ इमं नु सोममन्तितो हृत्सु पीतमुपं ब्रुवे । यत्सीमार्गश्चकृमा त-
 मृळतु पुलुकामो हि मर्त्यः ॥ ५ ॥ अगस्त्यः खनमानः खनित्रैः प्रजामपत्यं ब-
 मेच्छमानः । उभौ वर्णादृषिरुग्रः पुंपोष सत्या देवेष्वशिषो जगाम ॥ ६ ॥ २२ ॥ २३ ॥

॥ १८० ॥ १-१० अगस्त्य ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः-१, ४, ७
 णुत् त्रिष्टुप् । ३, ५, ६, ८ विराद् त्रिष्टुप् । १० त्रिष्टुप् । २, ६ भुरिक् ।
 १० ॥ स्वरः-१, ३-८, १० धैवतः । २, ६ पञ्चमः ॥

॥ १८० ॥ युवो रजांसि सुयमांसो अश्वारथो यद्वां पर्यणीसि दीयत् । हि-
 यया वां पवयः प्रुषायन्मध्वः पिबन्ता उषसः सचेथे ॥ १ ॥ युवमत्यस्याव न-
 गो यद्विपत्मनो नर्यस्य प्रयज्योः । स्वसा यद्वां विश्वगूर्ती भराति वाजायेद्वै म-
 ण्विषे च ॥ २ ॥ युवं पर्य उस्त्रियायामधत्तं पक्वमामायामव पूर्य गोः । अन्त-
 निनो वामृतप्सू हारो न शुचिर्यजते हविष्मान् ॥ ३ ॥ युवं हं घर्मं मधुमन्तम
 ऽपो न क्षोदोऽवृणीतमेषे । तद्वां नरावश्विना पश्वेऽष्टी रथ्येव चक्रा प्रति य

न्ति मध्वः ॥ ४ ॥ आ वाँ दानाय वृत्तीय दस्त्रा गोरोहेण तौग्रथो न जित्रि
अपः क्षोणी संचते माहिना वां जूर्णो वामचुरंहसो यजत्रा ॥ ५ ॥ २३ ॥ नि
द्युवेथे नियुतः सुदानू उप स्वधाभिः सृजथः पुरन्धिम् । प्रेषद्वेषद्वातो न सूरिरा
ददे सुव्रतो न वाजम् ॥ ६ ॥ वयं चिद्धि वाँ जरितारः सत्या विपन्यामहे वि
णिर्हितावान् । अधा चिद्धि ष्माश्विनावनिन्द्या पाथो हि ष्मा वृषणावन्तिदे
॥ ७ ॥ युवां चिद्धि ष्माश्विनावनु दून्विरुद्रस्य प्रस्रवणस्य सातौ अगस्त्यो नरा
प्रशस्तः काराधुनीव चितयत्सहस्रैः ॥ ८ ॥ प्र यद्वहेथे महिना रथस्य प्र स्य
याथो मनुषो न होता । धत्तं सूरिभ्य उत वा स्वशव्यं नासत्या रयिषाचः स्याम ॥
तं वां रथं वयमद्या हुवेम स्तोमैरश्विना सुविताय नव्यै । अरिष्टनेमिं परि द्या
यानं विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ॥ १० ॥ २४ ॥

॥ १८१ ॥ १-६ अगस्त्य ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः-१, ३ वि
त्रिष्टुप् । २, ४, ६, ७, ८, ९ निचृत् त्रिष्टुप् । ५ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः

॥ १८१ ॥ कद्रु प्रेष्ठाविषां रयीणामध्वर्यन्ता यदुन्निनीथो अपाम् । अय
यज्ञो अकृत प्रशस्तिं वसुधित्ती अवितारा जनानाम् ॥ १ ॥ आ वामशवासः स
यः पयस्पा वातरंहसो दिव्यासो अत्याः । मनोजुषो वृषणो वीतपृष्ठा एह स्वर
अश्विनो वहन्तु ॥ २ ॥ आ वां रथोऽवनिर्न प्रवत्वान्तसृप्रवन्धुरः सुविताय गम्य
वृष्णः स्थातारा मनसो जवीयानहम्पूर्वो यजतो धिष्याय यः ॥ ३ ॥ इहेह ज
समवावशीतामेरपसा तन्वाइनामभिः स्वैः । जिष्णुर्वामन्यः सुमस्वस्य सूरि
अन्यः सुभगः पुत्र ऊहे ॥ ४ ॥ प्र वाँ निचेरुः ककुहो वशां अनु पिशङ्गरूप
दनानि गम्याः । हरी अन्यस्य पीपयन्त वाजैर्मथा रजांस्यश्विना वि घोषैः
॥ २५ ॥ प्र वाँ शरद्वान्वृषभो न निष्पाद् पूर्वोरिषश्चरति मध्व इष्णान् । ए
न्यस्य पीपयन्त वाजैर्वेषन्तीरूध्वा नद्यो न आगुः ॥ ६ ॥ असर्जि वां स्था
वेधसा गीर्बाळे अश्विना त्रेधा क्षरन्ती । उपस्तुताववतं नाधमानं यामन्नयाम
णुतं हवमे ॥ ७ ॥ उत स्या वां रूशतो वप्ससो गीस्त्रिगर्हिषि सदसि पिन्वते
वृषा वां मेघो वृषणा पीपाय गोर्न सेके मनुषो दशस्यन् ॥ ८ ॥ युवां पूषेवा
ना पुरंधिरग्निमुषां न जरते हविष्मान् । हुवे गद्वां वरिवस्या गृणानो विद्य
वृजनं जीरदानुम् ॥ ९ ॥ २६ ॥

॥ १८२ ॥ १-८ अगस्त्य ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः-१, ५

२ । अ० ४ । व० २६] १२१ [म० १ । अ० २४ । सू० १८३ ।

जगती । ३ जगती । ४ विराद् जगती । २ स्वराद् त्रिष्टुप् । ६, ८ स्वरा-
ङ्क्तिः ॥ स्वरः-१, ३-५, ७ निषादः । २, ६, ८ पञ्चमः ॥

॥ १८२ ॥ अभूदिदं वयुनमो षु भूषता रथो वृषण्वान्मदता मनीषिणः ।
ज्जिन्वा धिष्ण्या विशपलावसू दिवो नपाता सुकृते शुचित्रता ॥ १ ॥ इन्द्र-
हि धिष्ण्या मरुत्तमा दस्रा दंसिष्ठा रथ्या रथीतमा । पूर्णं रथं वहेथे मध्व-
चैतं तेन दाश्वांसमुप याथो अश्विना ॥ २ ॥ किमत्र दस्रा कृणुथः किमासा-
नो यः कश्चिदहविर्महीयते । अतिं क्रमिष्टं जुरतं पणेरसु ज्योतिर्विप्राय कृ-
वचस्येव ॥ ३ ॥ जम्भयतमभितो रायतः शुनो हतं मृधो विदथुस्तान्यश्विना ।
वाचं जरितू रत्निनी कृतमुभा शंसं नासत्यावतं मम ॥ ४ ॥ युवमेतं चक्रथुः
पुषु पुवमात्मन्वन्तं पक्षिणं तौग्रयाय कम् । येन देवत्रा मनसा निरूहथुः सुप-
पेतथुः क्षोदसो महः ॥ ५ ॥ २७ ॥ अवविद्धं तौग्रचमप्स्वन्तरनारम्भणे
मे प्रविद्धम् । चतस्रो नावो जठलस्य जुष्टा उदश्विभ्यामिषिताः पारयन्ति
॥ कः स्विद्वृक्षो निष्ठितो मध्ये अर्णसो यं तौग्रयो नाधितः पर्यषस्वजत् ।
मृगस्य पतरोरिवारभ उदश्विना ऊहथुः श्रोमताय कम् ॥ ७ ॥ तद्धां नरा
त्यावतु ध्याद्यद्धां मानास उचथमवोचन् । अस्मादद्य सदसः सोम्यादा वि-
षं वृजनं जीरदानुम् ॥ ८ ॥ २८ ॥

॥ १८३ ॥ १-६ अगस्त्य ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः-१, ४, ६
पु । २, ३ निचृत् त्रिष्टुप् । ५ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-४, ६ धैवतः ।
अमः ॥

॥ १८३ ॥ तं युञ्जाथां मनसो यो जवीयान् त्रिवन्धुरो वृषणा यस्त्रिचक्रः ।
पयाथः सुकृतोदुरोणं त्रिधातुना पतथो विर्न पर्णेः ॥ १ ॥ सुवृद्धो वर्तते
मे क्षां यत्तिष्ठथः क्रतुमन्तानु पृत्ते । वपुर्वपुष्या सचतामियं गीर्दिवो दुहित्रो-
सचेथे ॥ २ ॥ आ तिष्ठतं सुवृतं यो रथो वामनु व्रतानि वर्तते हविष्मान् ।
नरा नासत्येषयध्यै वर्तिर्याथस्तनयाय त्मने च ॥ ३ ॥ मा वां वृको मा वृ-
दधर्षिन्मा परि वर्क्तपुत मार्ति धक्तम् । अयं वां भागो निहित इयं गीर्दस्त्रा-
वां निधयो मधूनाम् ॥ ४ ॥ युवां गोतमः पुरुमीळ्हो अत्रिर्दस्त्रा हवतेऽवसे
मान् । दिशं न दिष्टामृजूयेव यन्ता मे हवन् नासत्योपयातम् ॥ ५ ॥ अता-

रिष्म तमसस्पांरमस्य प्रति वां स्तोमो अश्विनावधायि । एह यातं पृथिभिर्दे
नैर्विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ॥ ६ ॥ २६ ॥ ४ ॥

॥ १८४ ॥ १-६ अगस्त्य ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः-१ पङ्क्ति
भुरिक् पङ्क्तिः । ५, ६ निचृत् पङ्क्तिः । २, ३ विराद् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, ४, ५, ६
श्रमः । २, ३ धैवतः ॥

॥ १८४ ॥ ता वांमद्य तावपरं हुवेमोच्छन्त्यामुषसि वह्निरुक्थैः । नासत्या
चित्सन्तावर्यो दिवो नपा तासुदास्तराय ॥ १ ॥ अस्मे ऊ पु वृषणा मादये
स्पृणीर्हितमूर्म्या मदन्ता । श्रुतं मे अच्छोक्तिभिर्मतीनामेषां नरा निचेतारा च
॥ २ ॥ श्रिये पूषन्निषुकृतेव देवा नासत्या बहृतुं सूर्यायाः । वच्यन्ते वां क
अप्सु जाता युगा जूर्णेव वरुणस्य भूरैः ॥ ३ ॥ अस्मे सा वां माध्वी राति
स्तोमं हिनोतं मान्यस्य कारोः । अनु यद्वा श्रवस्या सुदानू सुवीर्याय चर्षण्य
दन्ति ॥ ४ ॥ एष वां स्तोमो अश्विनावकारि मानेभिर्मघवाना सुवृक्ति । या
तिस्तनयाय त्मने चागस्त्ये नासत्या मदन्ता ॥ ५ ॥ अतारिष्म तमसस्पां
प्रति वां स्तोमो अश्विनावधायि । एह यातं पृथिभिर्देवयानैर्विद्यामेषं वृजनं जी
नुम् ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ १८५ ॥ १-११ अगस्त्य ऋषिः ॥ द्यावापृथिव्यौ देवते ॥ छन्दः-
६, ७, ८, १०, ११ त्रिष्टुप् । २ विराद् त्रिष्टुप् । ३, ४, ५, ६ निचृत् त्रिष्टुप्
धैवतः स्वरः ॥

॥ १८५ ॥ कतरा पूर्वा कतरापरायोः कथा जाते कवयः को वि वेद ।
त्मना विभृतो यद्ध नाम वि वर्तेते अहनी चक्रियेव ॥ १ ॥ भूरिं द्वे अचरन्त
रन्तं पृथन्तं गर्भमपदीं दधाते । नित्यं न सूनुं पित्रोरुपस्थे द्यावा रक्षतं पृथिव
अभ्वात् ॥ २ ॥ अनेहो दात्रमदितेरनर्व हुवे सर्वदधं नमस्वत् । तद्रोदसी ज
जरित्रे द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात् ॥ ३ ॥ अतप्यमाने अवसावन्ती अनु
रोदसी देवपुत्रे । उभे देवानामुभयेभिरद्वां द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात् ॥
सङ्गच्छमाने युवती समन्ते स्वसारा जामी पित्रोरुपस्थे । अभिजिघ्रन्ती भुवनस्य
द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात् ॥ ५ ॥ २ ॥ उर्वी सन्ननी बृहती ऋतेन हु
वानामवसा जनित्री । दधाते ये अमृतं सुप्रतीके द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अ

२ । अ० ५ । व० ५] १२३ [म० १ । अ० २४ । सू० १८६ ।

॥ उर्वी पृथ्वी बहुले दूरेऽन्ते उप ब्रुवे नमसा यज्ञे अस्मिन् । दधाते ये सुभगे
॥ १ ॥ त्वीं द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात् ॥ ७ ॥ देवान्वा यच्चकृमा कश्चिदाणः
यं वा सतमिज्जास्पतिं वा । इयं धीर्भूया अवयानमेषां द्यावा रक्षतं पृथिवी
अभ्वात् ॥ ८ ॥ उभा शंसा नर्या मामविष्टामुभे मामूती अवसा सचेताम् । भूरि
र्यः सुदास्तरायेषा मदन्त इषयेम देवाः ॥ ९ ॥ ऋतं विवे तदवोचं पृथिव्या
आवायं प्रथमं सुमेधाः । पातामवद्यादुरितादभीकैः पिता माता च रक्षतामवोभिः
॥ १० ॥ इदं द्यावापृथिवी ससमस्तु पितृमार्तर्यदिहोपब्रुवे वाम् । भूतं देवानामवमे
भिर्विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ॥ ११ ॥ ३ ॥

॥ १८६ ॥ १-११ अगस्त्य ऋषिः ॥ विश्वेदेवा देवता ॥ छन्दः-१, ८,
त्रिष्टुप् । २, ४ निचृत् त्रिष्टुप् । ११ भुरिक् त्रिष्टुप् । ३, ५, ७ भुरिक् प-
६ पङ्क्तिः । १० स्वराद् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१, २, ४, ८, ९, ११ धैवतः ।
५, ७, ६, १० पञ्चमः ॥

॥ १८६ ॥ आ न इळाभिर्विदथे सुशस्ति विश्वानरः सविता देव एतु । अ-
था युवानो मत्सथा नो विश्वं जगदभिपित्वे मनीषा ॥ १ ॥ आ नो विश्व आ-
गमन्तु देवा मित्रो अर्यमा वरुणः सजोषाः । भुवन्यथा नो विश्वे वृधासः क-
षाहा विश्वुरं न शवः ॥ २ ॥ प्रेष्ठं वो अतिथिं गृणीषेऽग्निं शस्तिभिस्तुर्वणिः
षाः । असद्यथा नो वरुणः सुकीर्तिरिषश्च पर्षदरिगूर्तः सूरिः ॥ ३ ॥ उप
षे नमसा जिगीषोषासानक्ता सुदुर्घेव धेनुः । समाने अहन्विमिमनो अर्क
रूपे पयसि सस्मिन्नूधन् ॥ ४ ॥ उत नोऽहिर्बुन्ध्योर्मयस्कः शिशुं न पिप्युषी-
ति सिन्धुः । येन नपातमपां जुनाम मनोजुवो वृषणो यं वहन्ति ॥ ५ ॥
॥ उत न ई त्वष्टा गन्त्वच्छा स्मत्सूरिभिरभिपित्वे सजोषाः । आ वृत्रहेन्द्र-
णिप्रास्तुविष्टमो नरां न इह गम्याः ॥ ६ ॥ उत न ई मतयोऽश्वयोगाः शि-
गावस्तरुणं रिहन्ति । तमीं गिरो जनयो न पत्नीः सुरभिष्टमं नरां नसन्त
॥ उत न ई मरुतो वृद्धसेनाः स्मद्रोदसी समनसः सदन्तु । पर्षदश्वासोऽ-
नो न रथा रिशादसो मित्रयुजो न देवाः ॥ ८ ॥ प्र नुयदेषां महिना चिकित्रे
ज्जते प्रयुजस्ते सुवृक्ति । अथ यदेषां सुदिने न शरुर्विश्वयोरिणं प्रुषायन्त सेनाः
॥ प्रो अश्विनाववसे कृणुध्वं प्र पूषणं स्वतवसो हि सन्ति । अद्वेषो विष्णु-
ऋमुक्षा अच्छा सुम्नाय ववृतीय देवान् ॥ १० ॥ इयं सा वो अस्मे दीधि-

अ० २ । अ० ५ । व० ६] १२४ [म० १ । अ० २४ । सू० १८

तिर्यजत्रा अपिप्राणी च सदनी च भूयाः । नि या देवेषु यतते वसूयुर्विद्य
वृजनं जीरदानुम् ॥ ११ ॥ ५ ॥

॥ १८७ ॥ १-११ अगस्त्य ऋषिः ॥ ओषधयो देवता ॥ छन्दः-१
ष्णिक् । ६, ७ भुरिगुष्णिक् । २, ८ निचृद् गायत्री । ४ विराद् गायत्री ।
१० गायत्री च । ३, ५ निचृदनुष्टुप् । ११ स्वराडनुष्टुप् ॥ स्वरः-१, ६, ७
षभः । २, ८, ४, ६, १० षड्जः । ३, ५, ११ गान्धारः ॥

॥ १८७ ॥ पितुं नु स्तोषं महो धर्माणं तविषीम् । यस्य त्रितो व्यो
वृत्रम् । विपर्वमर्दयत् ॥ १ ॥ स्वादो पितो मधो पितो वयं त्वा ववृमहे । अस्मा
विता भव ॥ २ ॥ उप नः पितवा चर शिवः शिवाभिरुतिभिः । मयोभुरद्विषे
सखा सुशेवो अद्वयाः ॥ ३ ॥ तव त्ये पितो रसा रजांस्यनु विष्टिताः । दिवि
ता इव श्रिताः ॥ ४ ॥ तव त्ये पितो ददतस्तव स्वादिष्ट ते पितो । प्र स्वा
रसानां तुविग्रीवा इवेरते ॥ ५ ॥ ६ ॥ त्वे पितो महानां देवानां मनो हित
अकारि चारु केतुना तवाहिमवसावधीत् ॥ ६ ॥ यददो पितो अजगन्विवस्व
तानाम् । अत्रा चित्रो मधो पितोऽरं भक्षाय गम्याः ॥ ७ ॥ यदामोषध
परिशमारिशामहे । वातापे पीव इद्व ॥ ८ ॥ यत्ते सोम गवाशिरो
शिरो भजामहे । वातापे पीव इद्व ॥ ९ ॥ कुरम्भ ओषधे भव पीवो वृक्
दारुधिः । वातापे पीव इद्व ॥ १० ॥ तं त्वा वयं पितो वचोभिर्गावो न ह
सुषूदिम । देवेभ्यस्त्वा सधमादमस्मभ्यं त्वा सधमादम् ॥ ११ ॥ ७ ॥

॥ १८८ ॥ १-११ अगस्त्य ऋषिः ॥ आप्रियो देवता ॥ छन्दः-१, ३,
६, ७, १० निचृद्गायत्री । २, ४, ८, ९, ११ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १८८ ॥ समिद्धो अथ राजसि देवो देवैः सहस्रजित् । दूतो हव्या
विर्वह ॥ १ ॥ तनूनपादृतं यते मध्वा यज्ञः समज्यते । दधत्सदृस्त्रिणीरिषः ॥
आजुव्हानो न ईड्यो देवा आ वक्षि यज्ञियान् । अग्ने सहस्रसा असि ॥ ३ ॥ प्रा
बर्हिरोजसा सहस्रवीरमस्तृणन् । यत्रादित्या विराजथ ॥ ४ ॥ विराद् सम्राड्वि
प्रभ्वीर्बहीश्च भूयसीश्च याः । दुरो घृतान्यक्षरन् ॥ ५ ॥ ८ ॥ सुरुक्मे हि
पेशसार्धि श्रिया विराजतः । उषासावेह सीदताम् ॥ ६ ॥ प्रथमा हि सुवान
होतासा देव्या कवी । यज्ञं नो यक्षतामिमम् ॥ ७ ॥ भारतीले सरस्वति या

० २ । अ० ५ । व० १२] १२५ [म० १ । अ० २४ । सू० १६० ।

वीं उपब्रुवे । ता नश्चोदयत श्रिये ॥ ८ ॥ त्वष्टा रूपाणि हि प्रभुः पशून्विश्वा-
समानजे । तेषां नः स्फातिमा यज ॥ ९ ॥ उप त्मन्या वनस्पते पाथो देवेभ्यः
ज । अग्निर्हव्यानि सिष्वदत् ॥ १० ॥ पुरोगा अग्निर्देवानां गायत्रेण समज्यते ।
माहाकृतीषु रोचते ॥ ११ ॥ ६ ॥

॥ १८६ ॥ १-८ अगस्त्य ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ४, ८ नि-
त् त्रिष्टुप् । २ भुरिक् पङ्क्तिः । ३, ५, ६, स्वराद् पङ्क्तिः । ७ पङ्क्तिः ॥
स्वरः-१, ४, ८ धैवतः । २, ३, ५-७ पञ्चमः ॥

॥ १८६ ॥ अग्ने नय सुपथा राये अस्मान्निश्वा नि देव वयुनानि विद्वान् ।
योध्यस्मज्जुहुराणमेनो भूरिष्टां ते नमउक्तिं विधेम ॥ १ ॥ अग्ने त्वं पारया
व्यो अस्मान्स्वस्तिभिरति दुर्गाणि विश्वा । पृथ्वी बहुला न उर्वी भवा तो-
य तनयाय शं योः ॥ २ ॥ अग्ने त्वमस्मद्युयोध्यमीवा अनग्नित्रा अभ्यमन्त
ष्टीः । पुनरस्मभ्यं सुविताय देव तां विश्वेभिरमृतैर्भियजत्र ॥ ३ ॥ पाहि नो
अग्ने पायुभिरजस्रैरुत प्रिये सदन आ शुशुक्लान् । मा ते भयं जरितारं यविष्ठ
नं विदन्मापरं सहस्वः ॥ ४ ॥ मा नो अग्नेऽव सृजो अघायाविष्यवे रिपवे दु-
ष्टुनायै । मा दत्वते दशते मादते नो मा रीषते सहसावन्परा दाः ॥ ५ ॥
० ॥ वि घ त्वावां ऋतजात यंसदृणानो अग्ने तन्वेव रूथम् । विश्वाद्रिरितो-
त वा निनित्सोरभिहृतामसि हि देव विष्पद् ॥ ६ ॥ त्वं तां अग्न उभयान्वि
द्वान्वेषि प्रपित्वे मनुषो यजत्र । अभिपित्वे मनवे शास्यो भूर्ममृजेन्य उशिग्भि-
क्रिः ॥ ७ ॥ अवोचाम निवचनान्यस्मिन्मानस्य सूनुः सहसाने अग्नौ । वयं
हस्त्रमृषिभिः सनेम विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ॥ ८ ॥ ११ ॥

॥ १६० ॥ १-८ अगस्त्य ऋषिः ॥ बृहस्पतिर्देवता ॥ छन्दः-१, २, ३
चतुर् त्रिष्टुप् । ४, ८ त्रिष्टुप् । ५, ६, ७ स्वराद् पङ्क्तिः ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १६० ॥ अनर्वाणं वृषभं मन्द्रजिह्वं बृहस्पतिं वर्धया नव्यमकैः । गाथान्यः
रुचो यस्य देवा आशृण्वन्ति नवमानस्य मतीः ॥ १ ॥ समृत्विद्या उप वाचः
चन्ते सर्गो न यो देवयतामसर्जि । बृहस्पतिः स ह्यज्जो वरांसि विभ्वाभवत्स-
ते मातरिश्वा ॥ २ ॥ उपस्तुतिं नमस उद्यतिं च श्लोकं यंसत्सवितेव प्र बाहू ।
स्य क्रत्वाह्नयोऽयो अस्ति मृगो न भीमो अरक्षसस्तुविष्मान् ॥ ३ ॥ अस्य

अ० २ । अ० ५ । व० १६] १२६ [म० १ । अ० २४ । सू० १६१

श्लोको दिवीयते पृथिव्यामत्यो न यंसद्यत्तभृद्विचेताः । मृगाणां न हेतयो यन्ति
चेमा बृहस्पतेराहिमायां अभिद्यन् ॥ ४ ॥ ये त्वा देवोऽस्त्रिकं मन्यमानाः पापा भद्र
मुपजीवन्ति पञ्चाः । न दूढयेऽनुं ददासि वामं बृहस्पते चर्यस इत्पियारुम् ॥ ५ ॥
१२ ॥ सुप्रैतुः सूर्यवसो न पन्था दुर्नियन्तुः परिप्रीतो न मित्रः । अनर्वाणो अभि
ये चक्षते नोऽपीवृता अपोर्णुवन्तो अस्थुः ॥ ६ ॥ सं यं स्तुभोऽवनयो न यन्ति
समुद्रं न न्ववतो रोधचक्राः । स विद्धा उभयं चष्टे अन्तर्बृहस्पतिस्तर आपश्च ग
ध्रः ॥ ७ ॥ एवा महस्तुविजातस्तुविष्मान्वृहस्पतिर्वृषभो धायि देवः । स न
स्तुतो वीरवद्धातु गोमद्विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ॥ ८ ॥ १३ ॥

॥ १६१ ॥ १-१६ अगस्य ऋषिः ॥ अबोषधि सूर्या देवता ॥ छन्दः-
उष्णिक् । २ भुरिगुष्णिक् । ३, ७ स्वराडुष्णिक् । १३ विराडुष्णिक् । ४, ६
१४ विराडनुष्टुप् । ५, ८, १५ निचृदनुष्टुप् ६ अनुष्टुप् । १०, ११ निचृत् ब्राह्मच
नुष्टुप् । १२ विराड् ब्राह्मचनुष्टुप् । १६ भुरिगनुष्टुप् ॥ स्वरः-१-३, ७, १
ऋषभः । ४-६, ८-१२, १४-१६ गान्धारः ॥

॥ १६१ ॥ कङ्कतो न कङ्कतोऽथो सतीनकङ्कतः । द्वाविति प्लुषी इति न्य
दृष्टा अलिप्सत ॥ १ ॥ अदृष्टान्हन्त्यायत्यथो हन्ति परायती । अथो अवघ्न
हन्त्यथो पिनष्टि पिषती ॥ २ ॥ शरासः कुशरासो दर्भासः सौर्या उत । मौज्य
अदृष्टा वैरिणाः सर्वे साकं न्यलिप्सत ॥ ३ ॥ नि गावो गोष्ठे असदन्नि मृगा
अविक्षत । नि केतवो जनानां न्यदृष्टा अलिप्सत ॥ ४ ॥ एत उ ते प्रत्यदृ
न्प्रदोषं तस्करा इव । अदृष्टा विश्वदृष्टाः प्रतिबुद्धा अभूतन ॥ ५ ॥ १४ ॥ द्यौ
पिता पृथिवी माता सोमो भ्रातादितिः स्वसा । अदृष्टा विश्वदृष्टास्तिष्ठतेऽयं
सु कम् ॥ ६ ॥ ये अस्य ये अङ्ग्याः सूचीका ये प्रकङ्कताः । अदृष्टाः
चनेह वः सर्वे साकं नि जस्यत ॥ ७ ॥ उत्पुरस्तात्सूर्य एति विश्वदृष्टो अ
ष्टहा । अदृष्टान्तसर्वाञ्जम्भयन्तसर्वाश्च यातुधान्यः ॥ ८ ॥ उदपप्तसौ सूर्यः
विश्वानि जूर्वन् । आदित्यः पर्वतेभ्यो विश्वदृष्टो अदृष्टहा ॥ ९ ॥ सूर्ये विष
संजामि दिति सुरावतो गृहे । सो चिन्नु न मराति नो वयं मरामारे अस्य योज
हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार ॥ १० ॥ १५ ॥ इयत्तिका शकुन्तिका सका
घास ते विषम् । सो चिन्नु न मराति नो वयं मरामारे अस्य योजनं हरिष्ठा
त्वा मधुला चकार ॥ ११ ॥ त्रिः सप्त विष्पुलिङ्गका विषस्य पुण्यमक्षन् ।

० २ । अ० ५ । व० १६] १२७ [म० १ । अ० २४ । सू० १६१ ।

नु न मरन्ति नो वयं मरामारे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार
१२ ॥ नवानां नवतीनां विषस्य रोपुषीणाम् । सर्वासामग्रभं नामारे अस्य
जनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार ॥ १३ ॥ त्रिः सप्त मयूर्यः सप्त स्वसारो
पुवः । तास्तै विषं वि जभिर उदकं कुम्भिनीरिव ॥ १४ ॥ इयत्तकः कुषुम्भ-
स्तकं भिनन्नचश्मेना । ततो विषं प्र वावृते पराचीरनु संवतः ॥ १५ ॥ कुषुम्भ-
स्तदब्रवीद्गिरेः प्रवर्तमानकः । वृश्चिकस्यारसं विषमरसं वृश्चिक ते विषम् ॥ १६ ॥
६ ॥ २४ ॥ १ ॥

॥ इति प्रथमं मण्डलं समाप्तम् ॥

ओ३म्

अथ द्वितीयं मण्डलम्

॥ १ ॥ १—१६ आङ्गिरसः शौनहोत्रो भार्गवो गृत्समद ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ पङ्क्तिः । ६ भुरिक् पङ्क्तिः । १३ स्वराद् पङ्क्तिः । २, १५ विराद् जगती । १६ निचृज्जगती । ३, ५, ८, १० निचृत् त्रिष्टुप् । ४, ६, ११, १२, १४ भुरिक् त्रिष्टुप् । ७ विराद् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—२-८, १०-१२, १४, १६ धैवतः । १, ६, १३ पञ्चमः ॥

॥ १ ॥ त्वमग्ने ह्यभिस्त्वमाशुशुक्षणिस्त्वमद्भ्यस्त्वमश्मन्स्परि । त्वं वद्भ्यस्त्वमोषधीभ्यस्त्वं नृणां नृपते जायसे शुचिः ॥ १ ॥ तवाग्ने होत्रं तव पोषत्वियं तव नेष्ट्रं त्वमग्निद्वेतायतः । तव प्रशास्त्रं त्वमध्वरीयसि ब्रह्मा चाग्निगृहपतिश्च नो दमे ॥ २ ॥ त्वमग्ने इन्द्रो वृषभः सतामसि त्वं विष्णुरुरुगायो मस्यः । त्वं ब्रह्मा रयिविद्वह्मणस्पते त्वं विधर्तः सचसे पुरन्ध्या ॥ ३ ॥ त्वमग्ने रावणो धृतव्रतस्त्वं मित्रो भवसि दस्मईड्यः । त्वमर्यमा सत्पतिर्यस्य सम्भुजं त्वमग्ने विदथे देव भाजयुः ॥ ४ ॥ त्वमग्ने त्वष्टा विधत्ते सुवीर्यं तव ग्नावो मित्रमहः जात्यम् । त्वमाशुहेमा ररिषे स्वश्व्यं त्वं नरां शर्धो असि पुरुवसुः ॥ ५ ॥ १७ त्वमग्ने रुद्रो असुरो महो दिवस्त्वं शर्धो मारुतं पृक्ष ईशिषे । त्वं वातैरुणैर्यो शङ्खगयस्त्वं पूषा विधत्तः पासि नु त्मना ॥ ६ ॥ त्वमग्ने द्रविणोदा अरुड्वत् त्वं देवः सविता रत्नधा असि । त्वं भगो नृपते वस्व ईशिषे त्वं पायुर्दमे यस्ते विधत् ॥ ७ ॥ त्वमग्ने दम आ विशपतिं विशस्त्वां राजानं सुविदत्रमृज्जते त्वं विश्वानि स्वनीक पत्यसे त्वं सहस्राणि शता दश प्रति ॥ ८ ॥ त्वमग्ने पितरामिष्टिभिर्नरस्त्वां भ्रात्राय शम्यां तनूरुचम् । त्वं पुत्रो भवसि यस्तेऽविधत्त सखा सुशेवः पास्याधृषः ॥ ९ ॥ त्वमग्ने ऋभुराके नमस्यस्त्वं वाजस्य क्षुमतो ईशिषे । त्वं वि भास्यनु दक्षि दावने त्वं विशिचुरसि यज्ञमातनिः ॥ १० ॥ १८

२ । अ० ५ । व० २१] १२६ [म० २ । अ० १ । सू० २ ।

अग्निं अदितिर्देव दाशुषे त्वं होत्रा भारती वर्धसे गिरा । त्वामळा शतहिमासि
से त्वं वृत्रहा वसुपते सरस्वती ॥ ११ ॥ त्वमग्ने सुभृत उत्तमं वयस्तव स्पार्हे
आ सन्दृशि श्रियः । त्वं वाजः प्रतरणो बृहन्नसि त्वं रयिर्वहुलो विश्वतस्पृथुः
॥ १२ ॥ त्वामग्न आदित्यास आस्यन्त्वां जिह्वां शुचयश्चकिरे कवे । त्वां राति-
यो अध्वरेषु सश्विरे त्वे देवा हविरदन्त्याहुतम् ॥ १३ ॥ त्वे अग्ने विश्वे अमृतासो
ह आसा देवा हविरदन्त्याहुतम् । त्वया मर्तासः स्वदन्त आसुतिं त्वं गर्भो
धां जज्ञिषे शुचिः ॥ १४ ॥ त्वं तान्तसं च प्रति चासि मज्मनाग्ने सुजात प्र च
रिच्यसे । पृक्षो यदत्र महिना वि ते भुवदनु द्यावापृथिवी रोदसी उभे ॥ १५ ॥
स्तोतृभ्यो गोअग्रामश्वपेशसमग्ने रातिमुपसृजन्ति सूरयः । अस्माञ्च तांश्च प्र
नेषि वस्य आ बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ १६ ॥ १६ ॥

॥ २ ॥ १-१३ गृत्समद ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, २, ७, १२
तद् जगती । ४ जगती । ५, ६, ६, १३ निचृज्जगती । ३, ८, १०, ११ भु-
त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, २, ४-७, ६, १२, १३ निषादः । ३, ८, १०, ११
तः ॥

॥ २ ॥ यज्ञेन वर्धत जातवेदसमग्निं यजध्वं हविषा तना गिरा । समिधानं सु-
सं स्वर्णरं द्युक्षं होतारं वृजनेषु धूर्षद ॥ १ ॥ अभि त्वा नक्तीरुषसो ववाशि-
वत्सं न स्वसरेषु धेनवः । दिव इवेदरतिर्मानुषा युगा क्षपो भासि पुरुवार
तः ॥ २ ॥ तं देवा बुध्रे रजसः सुदंसं दिवस्पृथिव्योरति न्येरिरे । रथमिव
शुक्रशौचिषमग्निं मित्रं न क्षितिषु प्रशंस्यम् ॥ ३ ॥ तमुत्तमाणां रजसि स्व आ
चन्द्रमिव सुरुचं हार आ दधुः । पृश्न्याः पतरं चितयन्तमक्षभिः पाथो न
जनसी उभे अनु ॥ ४ ॥ स होता विश्वं परि भूत्वध्वरं तमु हव्यैर्मनुष ऋ-
ते गिरा । हिरिशिप्रो वृधसानासु जभुर्यधौन स्तुभिरिचतयद्रोदसी अनु ॥ ५ ॥
॥ स नो रेवत्समिधानः स्वस्तये सन्ददस्वात्रयिमस्मासु दीदिहि । आ नः कृ-
व सुविताय रोदसी अग्ने हव्या मनुषो देव वीतये ॥ ६ ॥ दा नो अग्ने बृहतो
सहस्रिणो दुरो न वाजं श्रुत्या अपा वृधि । प्राची द्यावापृथिवी ब्रह्मणा कृधि
र्ण शुक्रमुषसो वि दिद्युतः ॥ ७ ॥ स इधान उषसो राम्या अनु स्वर्ण दी-
रुषेण भानुना । होत्राभिरग्निर्मनुषः स्वध्वरो राजा विशामतिथिश्चारुणायवे
॥ ८ ॥ एवा नो अग्ने अमृतेषु पूर्य धीष्णीपाय बृहद्विषे मनुषा । दुहाना धेनु-

अ० २ । अ० ५ । व० २३] १३० [म० २ । अ० १ । सू०

वृजनेषु कारवे त्मना शतिनै पुरुषमिषणि ॥ ६ ॥ वयमग्ने अर्वता वा सुवीर्यं
ह्यणा वा चितयेमा जना अति । अस्माकं द्युम्नमधि पञ्च कृष्टिपूचा स्वर्ण
चीत दुष्टरम् ॥ १० ॥ स नो बोधि सहस्य प्रशंस्यो यस्मिन्सुजाता इषयन्त
रयः । यमग्ने यज्ञमुपयन्ति वाजिनो नित्ये तोके दीदिवांसं स्वे दमे ॥ ११ ॥
भयासो जातवेदः स्याम ते स्तोतारो अग्ने सूर्यश्च शर्मणि । वस्वो रायः
श्चन्द्रस्य भूयसः प्रजावतः स्वपत्यस्य शग्धि नः ॥ १२ ॥ यो स्तोतृभ्यो गोअ
श्वपेशमग्ने रातिमुपसृजन्ति सूर्यः । अस्माञ्च तांश्च प्र हि नेषि वस्य आ वृ
देम विदथे सुवीराः ॥ १३ ॥ २१ ॥

॥ ३ ॥ १-११ गृत्समद ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, २ विराट्
ष्टुप् । ३, ५, ६ भुरिक् त्रिष्टुप् । ४, ६, ११ निचृत् त्रिष्टुप् । ८, १० त्रिष्टुप्
जगती ॥ स्वरः-१-६, ८-११ धैवतः । ७ निषादः ॥

॥ ३ ॥ समिद्धो अग्निर्निहितः पृथिव्यां प्रत्यङ् विश्वानि भुवनान्यस्थात् । हो
पावकः प्रदिवः सुमेधा देवो देवान्यजत्वग्निरर्हन् ॥ १ ॥ नराशंसः प्रति धा
न्यञ्जन् तिस्रो दिवः प्रति मद्वा स्वर्चिः । घृतपुषा मनसा हव्यमुन्दन्मूर्धन्यज्ञस्य
मनक्तु देवान् ॥ २ ॥ इळितो अग्ने मनसा नो अर्हन् देवान्यजि मानुषात्पूर्वो अ
स आ वह मरुतां शर्धो अच्युतमिन्द्रं नरो बर्हिषदं यजध्वम् ॥ ३ ॥ देव बर्हि
र्धमानं सुवीरं स्तीर्णं राये सुभरं वेद्यस्याम् । घृतेनाक्तं वसवः सीदतेदं विश्वे देवा
दित्या यज्ञियासः ॥ ४ ॥ वि श्रयन्तामुर्विया हूयमाना द्वारो देवीः सुप्रायणा नमोभि
व्यचस्वतीर्वि प्रथन्तामजुर्या वर्ण पुनाना यशसं सुवीरम् ॥ ५ ॥ २२ ॥ साधवर्षा
सनता न उज्जिते उषासानक्ता वय्येव राणिवते । तन्तुं ततं संवयन्ती समीची
ज्ञस्य पेशः सुदुधे पर्यस्वती ॥ ६ ॥ दैव्या होतारा प्रथमा विदुष्टर ऋजु यत्न
समृचा वपुष्टरा । देवान्यजन्तावृतुथा समञ्जतो नाभा पृथिव्या अधि सानुषु
॥ ७ ॥ सरस्वती साधयन्ती धियं न इळा देवी भारती विश्वतूर्तिः । तिस्रो दे
स्वधया बर्हिरेदमच्छिद्रं पान्तु शरणं निषद्य ॥ ८ ॥ पिशङ्गरूपः सुभरो वयोध
श्रुष्टी वीरो जायते देवकामः । प्रजां त्वष्टा विष्यतु नाभिर्मस्मे अथा देवानामपे
पार्थः ॥ ९ ॥ वनस्पतिरवसृजन्नुप स्थादग्निर्हविः सूदयाति प्र धीभिः । त्रिधा
मक्तं नयतु प्रजानन्देवेभ्यो दैव्यः शमितोप हव्यम् ॥ १० ॥ घृतं मिमिक्षे घृतम
योनिर्घृते श्रितो घृतम्बस्य धाम । अनुष्वधमा वह मादयस्व स्वाहाकृतं वृषभ वा
हव्यम् ॥ ११ ॥ २३ ॥

॥ ४ ॥ १—६ सोमाहुतिर्भागव ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ८
राट् पङ्क्तिः । २, ३, ५, ६, ७ आर्षी पङ्क्तिः । ४ ब्राह्मयुष्णिक् । ६ निचृत्रि-
प् ॥ स्वरः—१—३, ५—८ पञ्चमः । ४ ऋषभः । ६ धैवतः ॥

॥ ४ ॥ हुवे वः सुद्योत्मानं सुवृत्तिं विशामग्निमतिथिं सुप्रयसम् । मित्र
यो दिधिषाय्यो भूदेव आदेवे जने जातवेदाः ॥ १ ॥ इमं विधन्तो अपां स-
र्थे द्वितादधुर्भृगवो विच्चायोः । एष विश्वान्यभ्यस्तु भूमा देवानामग्निररतिर्जी-
श्वः ॥ २ ॥ अग्नि देवासो मानुषीषु विजु प्रियं धुः क्षेप्यन्तो न मित्रम् । स
दयदुशतीरूम्या आ दक्षाद्यो यो दास्वते दम आ ॥ ३ ॥ अस्य एवा स्व-
व पुष्टिः सन्दष्टिरस्य हियानस्य दत्तोः । वि यो भरिभ्रदोषधीषु जिह्वामत्यो न
यो दोधवीति वारान् ॥ ४ ॥ आ यन्मे अभ्वं वनदः पनन्तोशिग्भ्यो नामि-
त वर्णम् । स चित्रेण चिकित्ते रंसु भासा जुजुर्वा यो मुहुरा युवा भूत् ॥ ५ ॥ २४ ॥
यो वना तातृषाणो न भाति वारं पथा रथ्येव स्वानीत् । कृष्णाध्वा तपू
वश्चिकेत द्यौरिव स्मर्यमानो नभोभिः ॥ ६ ॥ स यो व्यस्थादभि दत्तदुर्वी पशुनैति
पुरगोपाः । अग्निः शोचिष्मा अतसान्युष्णन्कृष्णव्यथिरस्वदयन्न भूम ॥ ७ ॥ नू
पूर्वस्यावसो अधीतौ तृतीये विदथे मन्म शंसि । अस्मे अग्ने संयद्गौरं बृहन्तं क्षुमन्तं
जं स्वपत्यं रयिं दाः ॥ ८ ॥ त्वया यथा गृत्समदासो अग्ने गुहा वन्वन्त उपरां
भि ष्युः । सुवीरासो अभिमातिषाहः स्मत्सूरिभ्यो गृणते तद्वयो धाः ॥ ९ ॥ २५ ॥

॥ ५ ॥ १—८ सोमाहुतिर्भागवः ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१,
६ निचृदनुष्टुप् । २, ४, ५ अनुष्टुप् । ८ विराडनुष्टुप् । ७ भुरिगुष्णिक्
रः—१—६, ८ गान्धारः । ७ निषादः ॥

॥ ५ ॥ होताजनिष्ट चेतनः पिता पितृभ्य ऊतये । प्रयत्नञ्जेन्यं वसु शकेम
जिनो यमम् ॥ १ ॥ आ यस्मिन्त्सप्त रश्मयस्तता यज्ञस्य नेतरि । मनुष्वदैव्य-
ष्टमं पोता विश्वं तदिन्वति ॥ २ ॥ दधन्वे वा यदीमनु वोचद्ब्रह्माणि वेरु तत् । परि
श्वानि काव्या नेमिश्चक्रमिवाभवत् ॥ ३ ॥ साकं हि शुचिना शुचिः प्रशास्ता
नुमाजनि । विद्धाँ अस्य व्रता ध्रुवा वया इवानु रोहते ॥ ४ ॥ ता अस्य वर्ण-
युवो नेष्टुः सचन्त धेनवः । कुवित्सृभ्य आ वरं स्वसारो या इदं ययुः ॥ ५ ॥
ता मातुरुप स्वसा घृतं भरन्त्यस्थित । तासामध्वर्युरागतौ यवो वृष्टीव मोदते ॥ ६ ॥
ः स्वाय धायसे कृणुतामृत्विगृत्विजम् । स्तोमं यज्ञं चादरं वनेमा रश्मा वयम्

अ० २ । अ० ५ । व० २६] १३२ [म० २ । अ० १ । सू० ८

॥ ७ ॥ यथा विद्वाँ अरं करद्विश्वेभ्यो यजतेभ्यः । अयमग्ने त्वे अपि यं
चक्रुमा वयम् ॥ ८ ॥ २६ ॥

॥ ६ ॥ १-८ सोमाहुतिर्भार्गव ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ३,
८ गायत्री । २, ४, ६ निचृद्गायत्री । ७ विराट् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ६ ॥ इमां मे अग्ने समिधमिमामुपसदं वनेः । इमा ऊ पु श्रुधी मि
॥ १ ॥ अया ते अग्ने विधेमोर्जो नपादश्वमिष्टे । एना सूक्तेन सुजात ॥ २ ॥
तं त्वा गीर्भिर्गिर्वेणसं द्रविणस्युं द्रविणोदः । सपर्येम सपर्यवः ॥ ३ ॥ स बोधि
रिमघवा वसुपते वसुदावन् । युयोध्यस्मद्द्वेषांसि ॥ ४ ॥ स नो वृष्टिं दिवस्पति
नो वाजमन्वाणम् । स नः सहस्रिणीरिषः ॥ ५ ॥ ईळानायावस्यवे यविष्ठ दूत
गिरा । यजिष्ठ होतरा गहि ॥ ६ ॥ अन्तर्ह्यग्न ईयसे विद्वाञ्जन्मोभयां कवे ।
तो जन्येव मित्र्यः ॥ ७ ॥ स विद्वाँ आ च पिप्रयो यक्षि चिकित्व आनुषक् ।
चास्मिन्तसत्सि बर्हिषि ॥ ८ ॥ २७ ॥

॥ ७ ॥ १-६ सोमाहुतिर्भार्गव ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, २,
निचृद्गायत्री । ४ त्रिपाद्गायत्री । ५ विराट् पिपीलिका मध्या । ६ वि
गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ७ ॥ श्रेष्ठं यविष्ठ भारताग्ने द्युमन्तमा भर । वसो पुरुस्पृहं रयिम् ॥
मा नो अरातिरीशत देवस्य मर्त्यस्य च । पर्षि तस्या उत द्विषः ॥ २ ॥ वि
उत त्वया वयं धारा उदन्या इव । अति गाहेमहि द्विषः ॥ ३ ॥ शुचिः पा
बन्धोऽग्ने बृहद्वि रोचसे । त्वं घृतेभिराहुतः ॥ ४ ॥ त्वं नो असि भारताग्ने व
भिरुक्षभिः । अष्टापदीभिराहुतः ॥ ५ ॥ द्वन्नः सर्पिरासुतिः प्रत्नो होता वरेण्य
सहसस्पुत्रो अद्भुतः ॥ ६ ॥ २८ ॥

॥ ८ ॥ १-६ गृत्समद ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१ गायत्री । २ नि
पिपीलि का मध्या गायत्री । ३, ५ निचृद्गायत्री । ४ विराट् गायत्री । ६ निचृ
ष्टुप् ॥ स्वरः-१-५ षड्जः । ६ गान्धारः ॥

॥ ८ ॥ वाजयन्निव नूरथान्योगाँ अग्निरुपं स्तुहि । यशस्तमस्य मीळहुषः ॥
यः सुनीथो ददाशुषेऽजुर्यो जरयन्नरिं चारुप्रतीक आहुतः ॥ २ ॥ य उ श्रिया

० २ । अ० ६ । व० २] १३३ [म० २ । अ० १ । सू० १० ।

वा दोषोषसि प्रशस्यते । यस्य व्रतं न मीयते ॥ ३ ॥ आ यः स्वर्णं भानुना
त्रो विभात्यर्चिषा । अज्जानो अजरैरभि ॥ ४ ॥ अत्रिमनु स्वराज्यमग्निमुक्थानि
वृधुः । विश्वा अधि श्रियो दधे ॥ ५ ॥ अग्नेरिन्द्रस्य सोमस्य देवानामृतिभिर्वयम् ।
रिष्यन्तः सचेमह्यभि ष्याम पृतन्यतः ॥ ६ ॥ २६ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ १-६ गृत्समद ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ३ त्रिष्टुप् । ४
राद् त्रिष्टुप् । ५, ६ निचृत् त्रिष्टुप् । २ पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१, ३-६ धैवतः ।
पञ्चमः ॥

॥ ६ ॥ निः होता होतृषदने विदानस्त्वेषो दीदिवौ असदत्सुदत्तः । अद-
व्रतप्रमतिर्वसिष्ठः सहस्रम्भरः शुचिजिह्वो अग्निः ॥ १ ॥ त्वं दूतस्त्वमु नः प-
पास्त्वं वस्य आ वृषभ प्रणेता । अग्ने तोकस्य नस्तने तनूनामप्रयुच्छन्दीद्यद्बो-
गोपाः ॥ २ ॥ विधेम ते परमे जन्मन्त्रे विधेम स्तोमैरवरे सधस्थे । यस्माद्यो-
ददरिथा यजे तं प्र त्वे हवींषि जुहुरे समिद्धे ॥ ३ ॥ अग्ने यजस्व हविषा य-
याञ्छुष्टी देष्णमभि गृणीहि राधः । त्वं ह्यसि रयिपती रयीणां त्वं शुक्रस्य व-
तो मनोता ॥ ४ ॥ उभयं ते न क्षीयते वसव्यं दिवेदिवे जायमानस्य दस्म ।
धि जुमन्तं जरितारमग्ने कृधि पतिं स्वपत्यस्य रायः ॥ ५ ॥ सैनानीकेन सु-
दत्रो अस्मे यष्टा देवा आयजिष्ठः स्वस्ति । अदब्धो गोपा उत नः परस्पा अग्ने
मदुत रेवदिदीहि ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ १० ॥ १-६ गृत्समद ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, २, ६, विराद्
ष्टुप् । ३ त्रिष्टुप् । ४ निचृत् त्रिष्टुप् । ५ पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-४, ६ धैवतः ।
पञ्चमः ॥

॥ १० ॥ जोहूत्रो अग्निः प्रथमः पितेवेळस्पदे मनुषा यत्समिद्धः । श्रियं
मानो अमृतो विचेता मर्मजेन्यः श्रवस्यः स वाजी ॥ १ ॥ श्रूया अग्निश्चित्र-
नुर्हव मे विश्वाभिर्गीर्भिरमृतो विचेताः । श्यावा रथं वहतो रोहिता वोतारुषा-
चक्रे विभृत्रः ॥ २ ॥ उत्तानायामजनयन्त्सुषूतं भुवदग्निः पुरुपेशासु गर्भः । शि-
णायां चिदक्तुना महोभिरपरीवृतो वसति प्रचेताः ॥ ३ ॥ जिघर्म्यग्निं हविषा
तेन प्रतिक्षियतं भुवनानि विश्वा । पृथुं तिरश्चा वयसा बृहन्तं व्यचिष्टमन्नै रभ-
दृशानं ॥ ४ ॥ आ विश्वतः प्रत्यञ्चं जिघर्म्यरक्षसा मनसा तज्जुषेत । मर्यश्रीः
ह्यद्वर्णो अग्निर्नाभिमृशे तन्वाजर्भुराणः ॥ ५ ॥ ज्ञेया भागं सहसानो वरे-

ए त्वादूतासो मनुवद्वदेम । अनूनमग्निं जुह्वी वचस्या मधुपृचं धनसा जोह्वी
॥ ६ ॥ २ ॥

॥ ११ ॥ १-२१ गृत्समद ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ८, १३, १६, २० पङ्क्तिः । २, ६, भुरिक् पङ्क्तिः । ३, ४, ६, ११, १२, १४, निचृत् पङ्क्तिः । ७ विराट् पङ्क्तिः । ५, १६, १७ स्वराद् बृहती भुरिग् बृहत् १५ बृहती । २१ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-४, ६-१४, १८-२० पञ्चमः । १६, १७, १५ मध्यमः । २१ धैवतः ॥

॥ ११ ॥ श्रुधी हवमिन्द्र मा रिषण्यः स्याम ते दावने वसूनाम् । इमा त्वामूर्जो वर्धयन्ति वसूयवः सिन्धवो न क्षरन्तः ॥ १ ॥ सृजो महीरिन्द्र या अपि परिष्ठिता अहिना शूर पूर्वीः । अमर्त्यं चिदासं मन्यमानमवाभिनदुक्थैर्वावृध ॥ २ ॥ उक्थेष्विन्नु शूर येषु चाकन्स्तोमेष्विन्द्र रुद्रियेषु च । तुभ्येदेता यासु मन्दस प्र वायवे सिस्त्रते न शुभ्राः ॥ ३ ॥ शुभ्रं नु ते शुष्मं वर्धयन्तः शुभ्रं वज्रं बाहोर्दधान शुभ्रस्त्वमिन्द्र वावृधानो अस्मे दासीर्विशः सूर्येण सहाः ॥ ४ ॥ गुहा हितं गूळहमप्स्वपीवृतं मायिनं जियन्तम् । उतो अपो द्यां तस्तभ्वांसमहन्नहि शूर व ण ॥ ५ ॥ ३ ॥ स्तवा नु त इन्द्र पूर्व्या महान्युत स्तवाम नूतना कृतानि । स वज्रं बाहोरुशन्तं स्तवा हरी सूर्यस्य केतू ॥ ६ ॥ हरी नु त इन्द्र वाजयन्ता श्चुतं स्वारमस्वाष्टाम् । वि समना भूमिरप्रथिष्टारुस्त पर्वतश्चित्सरिष्यन् ॥ ७ ॥ पर्वतः साद्यप्रयुच्छन्तसं मातृभिर्वावशानो अक्रान् । दूरे पारे वाणीं वर्धयन्त इ षितां धमनिं पप्रथन्नि ॥ ८ ॥ इन्द्रो महां सिन्धुमाशयानं मायाविनं वृत्रमस्फुरि अरेजेतां रोदसी भियाने कनिक्रदतो वृष्णो अस्य वज्रात् ॥ ९ ॥ अरोरवीदृष अस्य वज्रोऽमानुषं यन्मानुषो निजूर्वीत् । नि मायिनो दानवस्य माया अपाव त्पपिवान्तसुतस्य ॥ १० ॥ ४ ॥ पिबापिबेदिन्द्र शूर सोमं मन्दन्तु त्वा मन्ति सुतासः । पृणन्तस्ते कुक्षी वर्धयन्तिवत्था सुतः पौर इन्द्रमाव ॥ ११ ॥ त्वे इन् प्यभूम विप्रा धियं वनेम ऋतया सपन्तः । अवस्यवो धीमहि प्रशस्तिं सद्यस्ते यो दावने स्याम ॥ १२ ॥ स्याम ते त इन्द्र ये त ऊती अवस्यव ऊर्जं वर्धयन् शुष्मिन्तमं यं चाकनाम देवास्मे रयिं रासि वीरवन्तम् ॥ १३ ॥ रासि क्षयं रा मित्रमस्मे रासि शर्धे इन्द्र मारुतं नः । सजोषसो ये च मन्दसानाः प्र वाय पान्त्यग्रणीतिम् ॥ १४ ॥ व्यन्तिवन्नु येषु मन्दसानस्तृपत्सोमं पाहि द्रव्यदिन्द्र

मान्सु पृत्स्वा तंरुत्रावर्धयो चां बृहद्भिर्कैः ॥ १५ ॥ ५ ॥ बृहन्त इन्नु ये ते
 ओक्थेभिर्वा सुम्नमाविवासान् । स्तृणानासौ बर्हिः पस्त्यावत्त्वोताः इदिन्द्र वा-
 ग्मन् ॥ १६ ॥ उग्रेष्विन्नु शूर मन्दसान स्त्रिकंद्रुकेषु पाहि सोममिन्द्र । प्रदो-
 च्छमश्रुषु प्रीणानो याहि हरिभ्यां सुतस्य पीतिम् ॥ १७ ॥ धिष्वा शवः शूर
 बृत्रमवाभिनदानुमौर्णवाभम् । अपावृणोज्योतिरार्याय नि संव्यतः सादि द-
 रिन्द्र ॥ १८ ॥ सनेम ये त ऊतिभिस्तरन्तो विश्वाः स्पृध आर्येण दस्यून् ।
 मभ्यं तत्त्वाष्ट्रं विश्वरूपमरन्धयः सारुयस्य त्रिताय ॥ १९ ॥ अस्य सुवानस्य
 दनस्त्रितस्य न्यबुदं वावृधानो अस्तः । अवर्तयत्सूर्यो न चक्रं भिनद्धलमिन्द्रो
 रस्वान् ॥ २० ॥ नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
 तां स्तोतृभ्यो मार्तिं धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ २१ ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ १२ ॥ १-१५ गृत्समद ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१-५, १२-१५
 णुप् । ६-८, १०, ११ निचृत् त्रिष्टुप् । ९ भुरिक् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १२ ॥ यो जात एव प्रथमो मनस्वान्देवो देवान्क्रतुना पर्यभूषत् । यस्य
 माद्रोदसी अभ्येसतां नृम्णस्य मद्वा स जनास इन्द्रः ॥ १ ॥ यः पृथिवीं व्य-
 णामहन्धयः पर्वतान्प्रकुपितां अरम्णात् । यो अन्तरिक्षं विममे वरीयो यो
 मस्तभ्नात्स जनास इन्द्रः ॥ २ ॥ यो हत्वाहिमरिणात्सप्त सिन्धून्यो गा उदा-
 णधा वलस्य । यो अश्मनोरन्तरग्निं जजान संवृक्समत्सु स जनास इन्द्रः ॥ ३ ॥
 मा विश्वाच्यवना कृतानि यो दासं वर्णमधरं गुहाकः । श्वघ्नीव यो जिगीवां
 तमाददर्यः पुष्टानि स जनास इन्द्रः ॥ ४ ॥ यं स्मां पृच्छन्ति कुह सेति घोर-
 माहुर्नैषो अस्तीत्यैनम् । सो अर्यः पुष्टीर्विज इवामिनाति श्रदस्मै धत्त स जनास
 इन्द्रः ॥ ५ ॥ ७ ॥ यो रधस्य चोदिता यः कृशस्य यो ब्रह्मणो नार्धमानस्य
 रेः । युक्तग्रावणो योऽविता सुशिप्रः सुतसोमस्य स जनास इन्द्रः ॥ ६ ॥
 याश्वासः प्रदिशि यस्य गावो यस्य ग्रामा यस्य विश्वे रथासः । यः सूर्यं य
 स जजान यो अपां नेता स जनास इन्द्रः ॥ ७ ॥ यं क्रन्दसी संयती विह-
 परेऽवर उभयां अमित्राः । समानं चिद्रथमातस्थिवांसा नाना हवेते स जनास
 इन्द्रः ॥ ८ ॥ यस्मान्न ऋते विजयन्ते जनासो यं युध्यमाना अवसे हवन्ते । यो
 श्वस्य प्रतिमानं बभूव यो अच्युतच्युत्स जनास इन्द्रः ॥ ९ ॥ यः शश्वतो म-
 गो दधानानमन्यमानाञ्छवीं जघान । यः शर्धते नानुददाति शृध्यां यो दस्यो-

हन्ता स जनास इन्द्रः ॥ १० ॥ ८ ॥ यः शम्बरं पर्वतेषु क्षियन्तं चत्वारिंश
शरयन्वविन्दत् । ओजायमानं यो अहिं जघान दानुं शयानं स जनास इन्द्रः
॥ ११ ॥ यः सप्तारिर्मृषभस्तुविष्मानवासृजत्सर्तवे सप्त सिन्धून् । यो रौहि
मस्फुरद्वज्रबाहुर्ग्रामारोहन्तं स जनास इन्द्रः ॥ १२ ॥ द्यावां चिदस्मै पृथिवी न
शुष्माच्चिदस्य पर्वता भयन्ते । यः सोमपा निक्षितो वज्रबाहुर्यो वज्रहस्तः स जनास
इन्द्रः ॥ १३ ॥ यः सुन्वन्तमवति यः पचन्तं यः शंसन्तं यः शशमानमूती । यः
ब्रह्म वर्धनं यस्य सोमो यस्येदं राधः स जनास इन्द्रः ॥ १४ ॥ यः सुन्वते पच
दुध आ चिद्वाजं दर्दरिषि स किलासि सत्यः । वयं ते इन्द्र विश्वहं प्रियासः
वीरांसो विदथमा वदेम ॥ १५ ॥ ६ ॥

॥ १३ ॥ १-१३ गृत्समद ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, २,
१०, ११, १२ भुरिक् त्रिष्टुप् । ७, ८ निचृत्त्रिष्टुप् । ६, १३ त्रिष्टुप् । ४
चृज्जगती । ५, ६ विराद् जगती ॥ स्वरः—१-३, ७-१३ धैवतः । ४-६ निषादः

॥ १३ ॥ ऋतुर्जनित्री तस्या अपस्परि मक्षू जात आविशद्यासु वर्धते ।
दाहना अभवत्पिप्युषी पयोऽंशोः पीयूषं प्रथमं तदुक्थ्यम् ॥ १ ॥ सध्रीमा यो
परि विभ्रतीः पयो विश्वप्सन्याय प्र भरन्त भोजनम् । समानो अध्वा प्रवताम
प्यदे यस्ताकृणोः प्रथमं सास्युक्थ्यः ॥ २ ॥ अन्वेको वदति यददाति तद्रूपा
नन्तदपा एक ईयते । विश्वा एकस्य विनुदस्तितिक्षते यस्ताकृणोः प्रथमं सास्य
क्थ्यः ॥ ३ ॥ प्रजाभ्यः पुष्टिं विभजन्त आसते रयिमिव पुष्टं प्रभवन्तमायते । अस्मि
न्दष्टैः पितुरन्ति भोजनं यस्ताकृणोः प्रथमं सास्युक्थ्यः ॥ ४ ॥ अधाकृणोः
पृथिवी सन्दृशे दिवे यो धौतीनामहिहन्नारिणक्थः । तं त्वा स्तोमैभिरुदभिर्न
जिनं देवं देवा अजन्तसास्युक्थ्यः ॥ ५ ॥ १० ॥ यो भोजनं च दयसे च व
नमार्द्रादा शुष्कं मधुमद्बुदोहिथ । सः शैवधि नि दधिषे विवस्वति विश्वस्यैक ईशि
सास्युक्थ्यः ॥ ६ ॥ यः पुष्पिणीश्च प्रस्वश्च धर्मणाधि दाने व्य वनीरधारयः । यश्चास
अजनो दिद्युतो दिव उरुर्वा अभितः सास्युक्थ्यः ॥ ७ ॥ यो नर्मिरं सहवसुं निहन्तवे
क्षाय च दासवेशाय चावहः । ऊर्जयन्त्या अपरिविष्टमास्यमुतैवाद्य पुरुकृत्सास्युक्थ्य
॥ ८ ॥ शतं वा यस्य दश साकमाद्य एकस्य श्रुष्टौ यद्द चोदमाविथ । अर
दस्यून्तसमुनब्धभीतये सुप्राव्यो अभवः सास्युक्थ्यः ॥ ९ ॥ विश्वेदनु रोधना अ
पौस्यं ददुरस्मै दधिरे कृत्नवे धनम् । षष्ठस्तथा विष्टिरः पञ्च सन्दृशः परि

वः सास्युक्थ्यः ॥ १० ॥ ११ ॥ सुप्रवाचनं तव वीर वीर्यं यदेकेन क्रतुना वि-
वसु । जातूष्टिरस्य प्र वयः सहस्वतो या चकर्थ सेन्द्र विश्वास्युक्थ्यः ॥ ११ ॥
मयः सरपसस्तराय कं तुर्वीतये च वय्याय च स्तुतिम् । नीचा सन्तमुदनयः प-
जं प्रान्धं श्रोणं श्रवयन्त्सास्युक्थ्यः ॥ १२ ॥ अस्मभ्यं तद्वसो दानाय राधः
र्थयस्व बहु ते वसव्यम् । इन्द्र यच्चित्रं श्रवस्या अनु दून्बृहद्वदेम विदथे सुवी-
॥ १३ ॥ १२ ॥

॥ १४ ॥ १-१२ गृत्समद ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ३, ४, ६, १०,
त्रिष्टुप् । २, ६, ८, निचृत् त्रिष्टुप् । ७ विराद् त्रिष्टुप् । ५ निचृत्पङ्क्तिः । ११
रेक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः- १-४, ६-१०, १२ धैवतः । ५, ११ पञ्चमः ॥

॥ १४ ॥ अध्वर्यवो भरतेन्द्राय सोममामत्रेभिः सिञ्चता मद्यमन्धः । कामी
वीरः सदमस्य पीतिं जुहोत वृष्णे तदिदेष वष्टि ॥ १ ॥ अध्वर्यवो यो अपो
वांसं वृत्रं जघानाशन्येव वृक्षम् । तस्मा एतं भरत तद्वशांय एष इन्द्रो अर्हति
तेमस्य ॥ २ ॥ अध्वर्यवो यो दधीकं जघान यो गा उदाजदप हि वलं वः ।
मा एतमन्तरिक्षे न वातमिन्द्रं सोमैरोर्णुत जूर्न वस्त्रैः ॥ ३ ॥ अध्वर्यवो य उ-
जघान नव चखांसं नवति च बाहून् । यो अर्बुदमव नीचा बबाधे तमिन्द्रं सोमस्य
हि नोत ॥ ४ ॥ अध्वर्यवो यः स्वश्वं जघान यः शुष्णमशुषं यो व्यसम् । यः
नमुचिं यो रुधिकां तस्मा इन्द्रायान्वसो जुहोत ॥ ५ ॥ अध्वर्यवो यः शतं
वरस्य पुरो विभेदाशमनेव पूर्वीः । यो वर्चिनः शतमिन्द्रः सहस्रमपावपद्भरता सो-
मै ॥ ६ ॥ १३ ॥ अध्वर्यवो यः शतमा सहस्रं भूम्या उपस्थेऽवपज्जघन्वान् ।
सस्यायोरतिथिग्वस्य वीरान्न्यवृणुभरता सोममस्मै ॥ ७ ॥ अध्वर्यवो यन्नरः का-
ध्वे श्रुष्टी वहन्तो नशथा तदिन्द्रे । गर्भस्तिपूतं भरत श्रुतायेन्द्राय सोमं य-
वो जुहोत ॥ ८ ॥ अध्वर्यवः कर्तना श्रुष्टिमस्मै वने निपूतं वन उन्नयध्वम् ।
माणो हस्यमभि वावशे व इन्द्राय सोमं मदिं जुहोत ॥ ९ ॥ अध्वर्यवः पयसो-
था गोः सोमैभिरीं पृणता भोजमिन्द्रम् । वेदाहमस्य निर्भूतं म एतदित्सन्तं भू-
यजताश्चकेत ॥ १० ॥ अध्वर्यवो यो दिव्यस्य वस्वो यः पार्थिवस्य क्षम्यस्य
जा । तमूर्द्धं न पृणता यवेनेन्द्रं सोमैभिस्तदपो वो अस्तु ॥ ११ ॥ अस्मभ्यं
सो दानाय राधः समर्थयस्व बहु ते वसव्यम् । इन्द्र यच्चित्रं श्रवस्या अनुदू-
हद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ १२ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १—१० गृत्समद ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ भुरिक्
पङ्क्तिः । ७ स्वराद् पङ्क्तिः । २, ४, ५, ६, ८, १० त्रिष्टुप् । ३ निचृत् त्रिष्टुप्
८ विराद् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ७ पञ्चमः । २—६, ८—१० धैवतः ॥

॥ १५ ॥ प्र घा न्वस्य महतो महानि सत्या सत्यस्य करणानि वोचम् ।
कङ्कुकेष्वपिबत्सुतस्यास्य मदे अहिमिन्द्रो जघान ॥ १ ॥ अवंशे घामस्तभाय
न्तमा रोदसी अपृणदन्तरिक्षम् । स धारयत्पृथिवीं पप्रथच्च सोमस्य ता मद इ
श्वकार ॥ २ ॥ सञ्ज्ञेव प्राचो वि मिमाय मानैर्वज्रेण खान्यतृणनदीनाम् । वृ
सृजत्पृथिविर्दीर्घयाथैः सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥ ३ ॥ स प्रवोळ्ळुन्परिग
दभीतेर्विश्वमधागायुधमिद्धे अग्नौ । सं गोभिरश्वैरसृजद्रथैभिः सोमस्य ता मद
न्द्रश्चकार ॥ ४ ॥ स ई महीं धुनिमेतोररम्णात्सो अस्तातृनपारयत्स्वस्ति
उत्सनाय रयिमभि प्र तस्थुः सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥ ५ ॥ १५ ॥ सोद
सिन्धुमरिणान्महित्वा वज्रेणानं उषसः सं पिपेष । अजवसो जविनीभिर्विवृ
न्तसोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥ ६ ॥ स विद्धाँ अपगोहं कनीनामाविर्भवन्नुद
ष्टत्परावृक् । प्रति श्रोणः स्थाद्वचनगचष्ट सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥ ७ ॥
धिनद्वलमङ्गिरोभिर्गृणानो वि पर्वतस्य दृढितान्यैरत् । रिणग्रोधाँसि कृत्रिमाणे
सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥ ८ ॥ श्वमेनाभ्युप्या चुमुर्णि धुनिं च जघन्थ दस्य
दभीतिमावः । रम्भी चिदत्र विविदे हिरण्यं सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥ ९ ॥
नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी । शिक्ता स्तोतृभ्यो म
धुग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे सुवीरा ॥ १० ॥ १६ ॥

॥ १६ ॥ १—६ गृत्समद ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ७ ज
ती । ३ विराद् जगती । ४, ५, ६, ८ निचृज्जगती च । २ भुरिक् त्रिष्टुप्
त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ३—८ निषादः । २, ६ धैवतः ॥

॥ १६ ॥ प्र वः सतां ज्येष्ठतमाय सुष्टुतिमग्राविव समिधाने हविर्भरे ।
न्द्रमजुर्यं जरयन्तमुज्जितं सनाद्युवानमवसे हवामहे ॥ १ ॥ यस्मादिन्द्राबृहतः
चनेमृते विश्वान्यस्मिन्तसम्भृताधि वीर्या । जठरे सोमं तन्वीसहो महो हस्ते
जं भरति शीर्षणि क्रतुम् ॥ २ ॥ न क्षोणीभ्यां परिभ्वे त इन्द्रियं न समुद्रैः
वैतैरिन्द्र ते रथः । न ते वज्रमन्वश्नोति कश्चन यदाशुभिः पतसि योजना
॥ ३ ॥ विश्वे ह्यस्मै यजताय धृष्णवे क्रतुं भरन्ति वृषभाय सरचते । वृषा यज

२ । अ० ६ । व० २१] १३६ [म० २ । अ० २ । सू० १८ ।

वृषा विदुष्टैः पिबेन्द्र सोमं वृषभेण भानुना ॥ ४ ॥ वृष्णः कोशः पवते मध्वं
मैर्वृषभान्नाय वृषभाय पातवे । वृषणाध्वर्यू वृषभासो अद्र्यो वृषणं सोमं वृष-
य सुष्वति ॥ ५ ॥ १७ ॥ वृषा ते वज्र उत ते वृषा रथो वृषणा हरीं वृषभा-
युधा । वृष्णो मदस्य वृषभ त्वमीशिष इन्द्र सोमस्य वृषभस्य तृष्णुहि ॥ ६ ॥
ते नावं न समने वचस्युवं ब्रह्मणा यामि सर्वनेषु दाधृषिः । कुविन्नो अस्य व-
तो निबोधिषदिन्द्रमुत्सं न वसुनः सिचामहे ॥ ७ ॥ पुरा सम्बाधादभ्या ववृ-
नो धेनुर्न वत्सं यवसस्य पिप्युषी । सकृत्सु ते सुमतिभिः शतक्रतो सं पत्नी-
र्न वृषणो नसीमहि ॥ ८ ॥ नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुह्यीयदिन्द्र दक्षिणा
येनी । शिक्ता स्तोतृभ्यो मार्ति धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ ९ ॥ १८ ॥

॥ १७ ॥ १-६ गृत्समद ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ५, ६ वि-
जगती । २, ४ निचृज्जगती । ३, ७ भुरिक् त्रिष्टुप् । ६ त्रिष्टुप् । ८ नि-
पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१, २, ४-६, निषादः । ३, ७, ९, धैवतः । ८ पञ्चमः ॥

॥ १७ ॥ तदस्मै नव्यमङ्गिरस्वदर्चत शुष्मा यदस्य प्रत्नथोदीरते । विश्वा य-
त्रा सहसा परीवृता मदे सोमस्य दृढितान्यैरयत् ॥ १ ॥ स भूतु यो ह प्रथ-
य धायस ओजो मिमानो महिमानमार्तिरत् । शूरो यो युत्सु तन्वं परिव्यतशी-
ण द्यां महिना प्रत्यमुञ्चत ॥ २ ॥ अधाकृणोः प्रथमं वीर्यं महद्यदस्याग्रे ब्रह्म-
शुष्मैरयः । रथेष्टेन हर्यश्वेन विच्युताः प्र जीरयः सिस्रते सध्र्यक् पृथक्
३ ॥ अथा यो विश्वा भुवनाभि मज्मनेशानकृत्प्रवया अभ्यवर्धत । आद्रोदसी
तिषा वह्निरातनोत्सीव्यन्तमांसि दुधिता समव्ययत् ॥ ४ ॥ स प्राचीनान्प-
दं दृढदोजसाधराचीनमकृणोदपामपः । अधारयत्पृथिवीं विश्वधायसमस्तभ्ना-
यया द्यामवस्रसः ॥ ५ ॥ १६ ॥ सास्मा अरं बाहुभ्यां यं पिताकृणोद्विश्व-
दा जनुषो वेदसस्परि । येना पृथिव्यां नि क्रिविं शयध्यै वज्रेण हत्व्यवृण-
वेष्वणिः ॥ ६ ॥ अमाजूरिव पित्रोः सचा सती समानादा सदसस्त्वामिये भ-
 । कृधि प्रकेतमुप मास्या भर दद्धिभागं तन्वोयेन मामहः ॥ ७ ॥ भोजं त्वा-
न्द्र वयं हुवेम ददिष्टुमिन्द्राषांसि वाजान् । अविद्वीन्द्र चित्रयां न ऊती कृधि
निन्द्र वस्यसो नः ॥ ८ ॥ नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुह्यीयदिन्द्र दक्षिणा
येनी । शिक्ता स्तोतृभ्यो मार्ति धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ ९ ॥ २० ॥

॥ १८ ॥ १-६ गृत्समद ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ पङ्क्तिः । ४,

८ भुरिक् पङ्क्तिः । ५, ६ स्वराद् पङ्क्तिः । ७ निचृत् पङ्क्तिः । २, ३, ६ त्रिष्टुप्
स्वरः—१, ४—८ पञ्चमः । २, ३, ६ धैवतः ॥

॥ १८ ॥ प्रा॒ता रथो नवो योजि सस्निश्चतुर्युगस्त्रिकशः सप्तारिमः । द
रित्रो मनुष्यः स्वर्षाः स इष्टिभिर्मतिभी रंध्यो भूत् ॥ १ ॥ सास्मा अरै प्रथमं
द्वितीयमुतो तृतीयं मनुषः स होता । अन्यस्या गर्भमन्य ऊ जनन्त सो अन्यो
सचते जेन्यो वृषा ॥ २ ॥ हरी नुकं रथ इन्द्रस्य योजमायै सूक्तेन वचसा नवै
मो षु त्वामत्र ब्रह्मो हि विप्रा नि रीरमन्यजमानासो अन्ये ॥ ३ ॥ आ द्वा
हरिभ्यामिन्द्र याह्या चतुर्भिरा षड्विह्वयमानः । आष्टाभिर्दशभिः सोमपेयमयं सु
सुमख मा मृधस्कः ॥ ४ ॥ आ विंशत्या त्रिंशता याह्यर्वाङ्ग चत्वारिंशता ह
भिर्युजानः । आ पञ्चाशता सुरथेभिरिन्द्रा षष्ठ्या सप्तत्या सोमपेयम् ॥ ५ ॥ २
आशीत्या नवत्या याह्यर्वाङ्ग शतेन हरिभिरुह्यमानः । अयं हिते शुनहोत्रेषु स
इन्द्र त्वाया परिषिक्तो मदाय ॥ ६ ॥ मम ब्रह्मेन्द्र याह्यच्छा विश्वा हरी
धिष्वा रथस्य । पुरुत्रा हि विहव्यो बभूथास्मिञ्छूर सर्वने मादयस्व ॥ ७ ॥ न
इन्द्रेण सख्यं वि योषदस्मभ्यमस्य दक्षिणा दुहीत । उप ज्येष्ठे वरुथे गर्भ
प्रायेप्राये जिगीवांसः स्याम ॥ ८ ॥ नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र
क्षिणा मघोनी । शिक्ता स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे सुवी
॥ ९ ॥ २२ ॥

॥ १९ ॥ १—६ गृत्समद ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, २,
८ विराद् त्रिष्टुप् । ६ त्रिष्टुप् । ३ पङ्क्तिः । ५, ७ भुरिक् पङ्क्तिः । ५ निचृत् पङ्क्तिः
स्वरः—१, २, ६, ८, ९ धैवतः । ३—५, ७ पञ्चमः ॥

॥ १९ ॥ अपाख्यस्यान्धसो मदाय मनीषिणः सुवानस्य प्रयसः । यति
निन्द्रः प्रदिवि वावृधान ओको दधे ब्रह्मण्यन्तश्च नरः ॥ १ ॥ अस्य मन्द
मध्वो वज्रहस्तोऽहिमिन्द्रो अणोवृतं वि वृश्चत् । प्र यद्वयो न स्वसराण्यच्छा
यांसि च नदीनां चक्रमन्त ॥ २ ॥ स माहिन् इन्द्रो अणो अपां प्रैरयदहिहाच
समुद्रम् । अजनयत्सूर्यं विदद्वा अकुनाद्वा वयुनानि साधत् ॥ ३ ॥ सो अप्रती
मनवे पुरुणीन्द्रो दाशहाशुषे हन्ति वृत्रम् । सद्यो यो नृभ्यो अतसाय्यो भूत्प
धानेभ्यः सूर्यस्य सातौ ॥ ४ ॥ स सुन्वत इन्द्रः सूर्यमा देवो रिण्ड्मत्य
स्तवान् । आ यद्रायि गुहदवद्यमस्मै भरदंशं नैतशो दशस्यन् ॥ ५ ॥ २३

न्धयत्सदिवः सारथ्ये शुष्णमशुषं कुर्यवं कुत्साय । दिवोदासाय नवतिं च नवे-
पुरो व्यैरच्छम्बरस्य ॥ ६ ॥ एवा त इन्द्रोचथमहेम श्रवस्या न त्मना वाजयन्तः ।
याम तत्साप्तमाशुषाणा नूनमो वधरदेवस्य पीयोः ॥ ७ ॥ एवा ते गृत्समदाः
मन्मावस्यवो न वयुनानि तक्षुः । ब्रह्मण्यन्त इन्द्र ते नवीय इषमूर्जं सुक्षितिं
त्रमश्रुः ॥ ८ ॥ नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुह्यीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
क्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ ९ ॥ २४ ॥

॥ २० ॥ १-६ गृत्समद ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ६, ८ विराद्
ष्टुप् । ६ त्रिष्टुप् । २ बृहती । ३ पङ्क्तिः । ४, ५, ७ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-
६, ८, ९ धैवतः । २ मध्यमः । ३-५, ७ पञ्चमः ॥

॥ २० ॥ वयं ते वयं इन्द्र विद्धि पुणः प्र भरामहे वाजयुर्न रथम् । विपन्यवो
ध्यतो मनीषा सुम्नमियक्षन्तस्त्वावतो नृन् ॥ १ ॥ त्वं न इन्द्र त्वाभिरूती त्वायतो
भिष्टिपासि जनान् । त्वमिनो दाशुषो वरुतेत्थाधीरभि यो नक्षति त्वा ॥ २ ॥ स
युवेन्द्रो जोहूत्रः सखा शिवो नरामस्तु पाता । यः शंसन्तं यः शशमानमूती पचन्तं
स्तुवन्तं च प्रणेषत् ॥ ३ ॥ तमु स्तुष इन्द्रं तं गृणीषे यस्मिन्पुरा वावृधुः
शदुश्च । स वस्त्रः कामं पीपरदियानो ब्रह्मण्यतो नूतनस्यायोः ॥ ४ ॥ सो
ङ्गिरसामुचथा जुजुष्वान्ब्रह्मा तूतोदिन्द्रो गातुमिष्णन् । मुष्णन्नुषसः सूर्येण
वानश्रस्य चिच्छिन्नथत्पूर्व्याणि ॥ ५ ॥ २५ ॥ स ह श्रुत इन्द्रो नाम देव ऊर्ध्वो
यन्मनुषे दस्मत्तमः । अत्र प्रियमर्शमानस्य साह्वज्जिह्वो भरद्वासस्य स्वधावान्
६ ॥ स वृत्रहेन्द्रः कृष्णयोनीः पुरन्दरो दासीरैरयाद्धि । अजनयन्मनवे क्षाम-
च सत्रा शंसं यजमानस्य तूतोत् ॥ ७ ॥ तस्मै तवस्यमनु दायि सत्रेन्द्राय दे-
भरणीसातौ । प्रति यदस्य वज्रं बाह्वोर्धुहृत्वी दस्यूनपुर आयसीर्नि तारीत् ॥ ८ ॥
सा ते प्रति वरं जरित्रे दुह्यीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी । शिक्ता स्तोतृभ्यो माति
भगो नो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ ९ ॥ २६ ॥

॥ २१ ॥ १-६ गृत्समद ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, २ स्वराद्
ष्टुप् । ३, ६ त्रिष्टुप् । ४ विराद् जगती । ५ निचृज्जगती ॥ स्वरः-१-३, ६
तः । ४, ५ निषादः ॥

॥ २१ ॥ विश्वजिते धनजिते स्वर्जिते सत्राजिते नृजिते उर्वराजिते । अश्व-

जिते गोजिते अब्जिते भरेन्द्राय सोमं यजताय हर्यतम् ॥ १ ॥ अभिभुवेऽभि
ज्ञाय वन्वतेऽषाढहाय सहमानाय वेधसे । तुविग्रये वद्वये दुष्टरीतवे सत्रासाहे न
इन्द्राय वोचत ॥ २ ॥ सत्रासाहो जनभक्तो जनसहश्च्यवनो युध्मो अनु जोष
जितः । वृतञ्चयः सहुरिर्विचवारित इन्द्रस्य वोचं प्र कृतानि वीर्या ॥ ३ ॥ अन
नुदो वृषभो दोधतो वधो गम्भीर ऋष्वो असमष्टकाव्यः । रध्रचोदः श्रथ
वीळितस्पृथुरिन्द्रः सुयज्ञ उषस स्वर्जनत् ॥ ४ ॥ यज्ञेन गातुमप्सुरो विविद्रे धि
हिन्वाना उशिजो मनीषिणः । अभिस्वरा निषदा गा अवस्यव इन्द्रे हिन्वा
द्रविणान्याशत ॥ ५ ॥ इन्द्र श्रेष्ठानि द्रविणानि धेहि चित्ति दत्तस्य सुभगत्वमस्मे
पोषं रयीणामरिष्टिं तनूनां स्वादानं वाचः सुदिनत्वमहाम् ॥ ६ ॥ २७ ॥

॥ २२ ॥ १-४ गृत्समद ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ अष्टिः । २
चृदातिशक्री । ४ भुरिगतिशक्री । ३ स्वराद् शक्री ॥ स्वरः-१ मध्यमः ।
४ पञ्चमः । ३ धैवतः ॥

॥ २२ ॥ त्रिकद्रुकेषु महिषो यवाशिरं तुविशुष्मस्तृपत्सोममपिबद्विष्णु
सुतं यथावशत् । स ई ममाद् महि कर्म कर्तवे महामुरुं सैनं सश्चदेवो देवं सत्यमि
सत्य इन्दुः ॥ १ ॥ अध त्विषीमाँ अभ्योजसा क्रिवि युधाभवदा रोदसी अ
णदस्य मज्मना प्र वाबृधे । अधत्तान्यं जठरे प्रेमरिच्यत सैनं सश्चदेवो देवं
त्यमिन्द्रं सत्य इन्दुः ॥ २ ॥ साकं जातः क्रतुना साकमोजसा ववक्षिथ साकं वृ
वीर्यैः सासहिर्मृधो विचर्षणिः । दाता राधः स्तुवते काम्यं वसु सैनं सश्चदेवो
सत्यमिन्द्रं सत्य इन्दुः ॥ ३ ॥ तव त्यन्नर्यं नृतोऽप इन्द्र प्रथमं पूर्ण्य दिवि प्रवा
कृतम् । यदेवस्य शवसा प्रारिणा असु रिणन्नपः । भुवद्विध्वमभ्यादेवमोजसा
दादूर्जं शतक्रतुर्विदादिषम् ॥ ४ ॥ २८ ॥ २ ॥

॥ २३ ॥ १-१६ गृत्समद ऋषिः ॥ देवताः-१, ५, ६, ११, १७,
ब्रह्मणस्पतिः । २-४, ६-८, १०, १२-१६, १८ बृहस्पतिश्च ॥ छन्दः-१,
५, १०, ११, १२ जगती । २, ७, ८, ९, १३, १४, विराद् जगती । ३,
१६, १८ निचृज्जगती । १५, १७ भुरिक् त्रिष्टुप् । १६ निचृत् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-
१४, १६, १८ निषादः । १५, १७, १९ धैवतः ॥

॥ २३ ॥ गुणानां त्वा गुणपतिं हवामहे कविं कवीनामुपमश्रवस्तमम् ।

राजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आ नः शृण्वन्नूतिभिः सीद सादनम् ॥ १ ॥ देवा-
 ते असुर्य प्रचेतसो बृहस्पते यज्ञियं भागमानशुः । उस्मा इव सूर्यो ज्योतिषाम-
 विश्वेषामिज्जानिता ब्रह्मणामसि ॥ २ ॥ आ विबाध्या परिरापस्तमसि च ज्यो-
 ध्मन्तं रथमृतस्य तिष्ठसि । बृहस्पते भीमममित्रदम्भनं रक्षोहणं गोत्रभिदं स्व-
 दम् ॥ ३ ॥ सुनीतिभिर्नयसि त्रायसे जनं यस्तुभ्यं दाशान्न तमंहो अश्नवत् ।
 प्रद्विषस्तपनो मन्युमीरसि बृहस्पते महि तत्ते महित्वनम् ॥ ४ ॥ न तमंहो न दु-
 र्य कुतश्चन नारातयस्तितिरुर्न द्व्याविनः । विश्वा इदस्माद्ध्वरसो वि बाधसे यं
 गोपा रक्षसि ब्रह्मणस्पते ॥ ५ ॥ २६ ॥ त्वं नो गोपाः पथिकृद्विचक्षणस्तव
 तय मतिभिर्जरामहे । बृहस्पते यो नो अभि द्वरो दधे स्वा तं मर्मर्तु दुच्छुना ह-
 वती ॥ ६ ॥ उत वा यो नो मर्चयादनागसोऽरातीवा मर्तः सानुको वृकः । बृ-
 स्पते अप तं वर्तया पथः सुगं नो अस्यै देववीतये कृधि ॥ ७ ॥ त्रातारं त्वा
 नो हवामहेऽवस्पतरधिवक्तारमस्मयुम् । बृहस्पते देवनिदो नि बर्हय मादुरेवा उ-
 सुम्नमुन्नशन् ॥ ८ ॥ त्वया वयं सुवृधा ब्रह्मणस्पते स्पार्हा वसु मनुष्या द-
 महि । या नो दूरे तळितो या अरातयोऽभि सन्ति जम्भया ता अनुमसः ॥ ९ ॥
 मा वयमुत्तमं धीमहे वयो बृहस्पते परिण्णा सस्तिना युजा । मा नो दुःशंसो
 भेदिप्सुरीशत प्र सुशंसा मतिभिस्तारिषीमहि ॥ १० ॥ ३० ॥ अनानुदो वृष-
 जग्मिराहवं निष्टप्ता शत्रुं पृतनासु सासहिः । असि मृत्य ऋणया ब्रह्मण-
 उग्रस्य चिदमिता वीळुहर्षिणः ॥ ११ ॥ अदेवेन मनसा यो रिषयति शा-
 मुग्रो मन्यमानो जिघांसति । बृहस्पते मा प्रणक्तस्य नो वधो नि कर्म मन्युं दु-
 स्य शर्धतः ॥ १२ ॥ भरेषु हव्यो नमसोपसद्यो गन्ता वाजेषु सनिता धनन्धनम् ।
 वा इदर्यो अभिदिप्सोऽमृधो बृहस्पतिर्वि ववर्हा रथा इव ॥ १३ ॥ तेजिष्ठया
 नी रक्षसस्तप ये त्वा निदे दधिरे दृष्टवीर्यम् । आविस्तत्कृष्व यदसत्त उक्थ्यं बृ-
 स्पते वि परिरापो अर्दय ॥ १४ ॥ बृहस्पते अति यदर्यो अर्हीद्युमद्विभाति क्र-
 ज्जनेषु । यद्दीदयच्छवस ऋतप्रजात तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम् ॥ १५ ॥ ३१ ॥
 नः स्तेनेभ्यो ये अभि बृहस्पदे निरामिणो रिपवोऽन्नेषु जागृधुः । आ देवा-
 मोहते वि वर्यो हृदि बृहस्पते न परः साम्नो विदुः ॥ १६ ॥ विश्वेभ्यो हि त्वा
 नेभ्यस्परि त्वष्टाजनत्साम्नः साम्नः कविः । स ऋणचिदणया ब्रह्मणस्पति-
 नो हन्ता मह ऋतस्य धर्तरि ॥ १७ ॥ तव श्रिये व्यजिहीत पर्वतो गवां गोत्र-
 सृजो यदाङ्गिरः । इन्द्रेण युजा तमसा परीवृतं बृहस्पते निरपामौञ्जो अणवम्

॥ १८ ॥ ब्रह्मणस्पते त्वमस्य यन्ता सूक्तस्य बोधि तर्नयं च जिन्व । विश्वं तज्ज
यदवन्ति देवा बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ १९ ॥ ३२ ॥ ६ ॥

॥ २४ ॥ १—१६ गृत्समद ऋषिः ॥ १—११, १३—१६ ब्रह्मणस्पतिः । १२ ब्रह्मणस्पतिरिन्द्रश्च देवते ॥ छन्दः—१, ७, ९, ११ निचृज्ज
ती । १३ भुरिक् जगती । ६, ८, १४ जगती । १० स्वराद् जगती । २, ३ णि
ष्टुप् । ४, ५ स्वराद् त्रिष्टुप् । १२, १६ निचृत् त्रिष्टुप् । १५ भुरिक् त्रिष्टुप्
स्वरः—१, ४, ६—११, १३, १४ निषादः । २, ३, ५, १२, १५, १६ धैवतः

॥ २४ ॥ सेमामविद्दहि प्रभृतिं य ईशिषेऽया विधेम नवयामहा गिरा । य
नो मीद्वान्स्तवते सखा तव बृहस्पते सीषधः सोत नो मतिम् ॥ १ ॥ यो नन्त
न्यनमन्न्योजसोतादर्दमन्युना शम्बराणि वि । प्राच्यावयदच्युता ब्रह्मणस्पति
चाविशद्वसुमन्तं वि पर्वतम् ॥ २ ॥ तद्देवानां देवतमाय कर्त्तव्यमश्रुत्तद्ब्रह्म
वीळिता । उद्गा आजदभिन्द्ब्रह्मणा बलमगूहत्तमो व्यचक्षयत्स्वः ॥ ३ ॥
श्मांस्यमवतं ब्रह्मणस्पतिर्मधुधारमभि यमोजसार्तृणत् । तमेव विश्वे पपिरे स्व
बहु साकं सिसिचुरुत्समुद्रिणम् ॥ ४ ॥ सना ता का चिद्भुवना भवीत्वा मा
शरद्भिर्दुरो वरन्त वः । अयतन्ता चरतो अन्यदन्यदिद्या चकार वयुना ब्रह्म
स्पतिः ॥ ५ ॥ १ ॥ अभिनक्षन्तो अभि ये तमानशुर्निधिं पणीनां परमं
हितम् । ते विद्वांसः प्रतिचक्ष्यानृता पुनर्यत उ आयन्तदुदीयुराविशम् ॥ ६ ॥
ऋतावानः प्रतिचक्ष्यानृता पुनरात् आ तस्थुः कवयो महस्पथः । ते बाहुभ्यां
मितमग्निमश्मनि नकिः षो अस्त्यरणो जहुर्हि तम् ॥ ७ ॥ ऋतज्येन जि
ब्रह्मणस्पतिर्यत्र वष्टि प्र तदश्नोति धन्वना । तस्य साध्वीरिषवो याभिरस्यति
चक्षसो दृशये कर्णयोनयः ॥ ८ ॥ स सन्नयः स विन्नयः पुरोहितः स सुष्टुतः
युधि ब्रह्मणस्पतिः । चाक्षमो यद्वाजं भरते मती धनादित्सूर्यस्तपति तप्यतु
॥ ९ ॥ विभु प्रभु प्रथमं मेहनावतो बृहस्पतेः सुविदत्राणि राध्या । इमा सात
वेन्यस्य वाजिनो येन जना उभये भुञ्जते विशः ॥ १० ॥ २ ॥ योऽवरे वृ
विश्वथा विभुर्महामु रएवः शर्वसा ववक्षिथ । स देवो देवान्प्रति पप्रथे पृथु वि
ता परिभूर्ब्रह्मणस्पतिः ॥ ११ ॥ विश्वं सत्यं मघवाना युवोरिदापश्चन प्र मि
न्ति व्रतं वाम् । अच्छेन्द्राब्रह्मणस्पती हविर्नोऽन्नं युजेव वाजिना जिगातम् ॥ १२ ॥
उताशिष्ठा अनु शृण्वन्ति वद्वयः सभेयो विप्रो भरते मती धना । वीळुद्वेषा

२ । अ० ७ । व० ६] १४५ [म० २ । अ० ३ । सू० २७ ।

ऋणमाददिः स ह वाजी संमिथे ब्रह्मणस्पतिः ॥ १३ ॥ ब्रह्मणस्पतेरभवद्य-
शं सत्यो मन्युर्महि कर्मा करिष्यतः । यो गा उदाजत्स दिवे वि चाभजन्म-
रीतिः शर्वसासरत्पृथक् ॥ १४ ॥ ब्रह्मणस्पते सुयमस्य विश्वहारायः स्याम
यो वयस्वतः । वीरेषु वीराँ उप पृङ्धि नस्त्वं यदीशानो ब्रह्मणा वेधि मे हवम्
१५ ॥ ब्रह्मणस्पते त्वमस्य यन्ता सूक्तस्य बोधि तनयं च जिन्व । विश्वं तद्भद्रं
वन्ति देवा बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ १६ ॥ ३ ॥

॥ २५ ॥ १-५ गृत्समद ऋषिः ॥ ब्रह्मणस्पतिर्देवता ॥ छन्दः-१, २ जगती ।
निचृज्जगती । ४, ५ विराड् जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ २५ ॥ इन्धानो अग्निं वनवद्वनुष्यतः कृतब्रह्मा शूशुवद्रातहव्य इत् । जा-
जातमति स प्र संसृते यंयं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ॥ १ ॥ वीरेभिर्वीरान्व-
द्वनुष्यतो गोभीं रयिं पप्रथद्वोधति त्मना । तोकं च तस्य तनयं च वर्धते यंयं
कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ॥ २ ॥ सिन्धुर्न क्षोदः शिर्षावाँ ऋघायतो वृषेव वर्ध-
मे वष्ट्योजसा । अग्नेरिव प्रसितिर्नाह वर्तवे यंयं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः
३ ॥ तस्मा अर्षन्ति दिव्या असश्चतः स सत्वभिः प्रथमो गोषु गच्छति ।
नैभृष्टविषिहन्त्योजसा यंयं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ॥ ४ ॥ तस्मा इद्विधे
यन्त सिन्धवोऽच्छिद्रा शर्म दधिरे पुरुणि । देवानां सुम्ने सुभगः स एधते
युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ॥ ५ ॥ ४ ॥

॥ २६ ॥ १-४ गृत्समद ऋषिः ॥ ब्रह्मणस्पतिर्देवता ॥ छन्दः-१, ३
ती । २, ४ निचृज्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ २६ ॥ ऋजुरिच्छंसो वनवद्वनुष्यतो देवयन्निददेवयंतमभ्यसत् । सुप्रावी-
नवत्पृत्सु दुष्टं यज्वेदयज्योर्वि भजाति भोजनम् ॥ १ ॥ यजस्व वीर प्र
हे मनायतो भद्रं मनः कृणुष्व वृत्रतूर्ये । हविष्कृणुष्व सुभगो यथासंसि ब्रह्म-
पतेरव आ वृणीमहे ॥ २ ॥ स इज्जनेन स विशा स जन्मना स पुत्रैर्वाजं भरते
नृभिः । देवानां यः पितरमाविवासति श्रद्धामना हविषा ब्रह्मणस्पतिम् ॥ ३ ॥
अस्मै हव्यैर्घृतवद्भिरविधत्प्र तं प्राचा नयति ब्रह्मणस्पतिः । उरुष्यतीमंहसो
ती रिषो होश्चदस्मा उरुचक्रिरद्भुतः ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ २७ ॥ १-१७ कूर्मो गार्त्समदो गृत्समदो वा ऋषिः ॥ आदित्यो देवता ॥

छन्दः-१, ३, ६, १३, १४, १५ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ४, ५, ८, १२, १७
त्रिष्टुप् । ११, १६ विराट् त्रिष्टुप् । ७ भुरिक् पङ्क्तिः । ९, १० स्वराट् पङ्क्तिः ।
स्वरः-१-६, ८, ११-१७ धैवतः । ७, ९, १० पञ्चमः ॥

॥ २७ ॥ इमा गिर आदित्येभ्यो घृतस्नूः सनाद्राजभ्यो जुह्वा जुहोमि । शृ-
णोतु मित्रो अर्यमा भगो नस्तुविजातो वरुणो दक्षो अंशः ॥ १ ॥ इमं स्तो-
सकृतवो मे अद्य मित्रो अर्यमा वरुणो जुषन्त । आदित्यासः शुचयो धारपू-
अवृजिना अनवद्या अरिष्टाः ॥ २ ॥ त आदित्यास उरवो गभीरा अदब्धा-
दिप्सन्तो भूर्यक्षाः । अन्तः पश्यन्ति वृजिनोत साधु सर्व राजभ्यः परमा चिदनि-
॥ ३ ॥ धारयन्त आदित्यासो जगत्स्था देवा विश्वस्य भुवनस्य गोपाः । दीर्घ-
धियो रक्षमाणा असुर्यमृतावानश्चयमाना ऋणानि ॥ ४ ॥ विद्यामादित्या अव-
वो अस्य यदर्यमन्भय आ चिन्मयोभु । युष्माकं मित्रावरुणा प्रणीतौ परि श्व-
दुरितानि वृज्याम् ॥ ५ ॥ ६ ॥ सुगो हि वो अर्यमन्मित्र पन्था अनृक्षरो वरु-
साधुरस्ति । तेनादित्या अधि बोचता नो यच्छता नो दुष्परिहन्तु शर्म ॥ ६ ॥
पितर्तु नो अदिती राजपुत्राति द्वेषांस्यर्यमा सुमेभिः । बृहन्मित्रस्य वरुणस्य शमे-
स्याम पुरुवीरा अरिष्टाः ॥ ७ ॥ तिस्रो भूमीर्धारयन् त्रीरुत द्यून्त्रीणि व्रता-
दथे अन्तरेषाम् । ऋतेनादित्या महि वो महित्वं तदर्यमन्वरुण मित्र चारु ॥ ८ ॥
त्री रोचना दिव्या धारयन्त हिरण्ययाः शुचयो धारपूताः । अस्वप्नजो अनिमि-
अदब्धा उरुशंसा ऋजवे मर्त्याय ॥ ९ ॥ त्वं विश्वेषां वरुणासि राजा ये-
देवा असुर ये च मर्ताः । शतं नो रास्व शरदो विचक्षेऽश्यामायूषि सुधिता-
पूर्वा ॥ १० ॥ ७ ॥ न दक्षिणा वि चिकिते न सव्या न प्राचीनमादित्या न-
पश्वा । पाक्या चिद्वसवो धीर्या चिद्युष्मानीतो अभयं ज्योतिरश्याम् ॥ ११ ॥
यो राजभ्य ऋतुनिभ्यो ददाश यं वर्धयन्ति पुष्टयश्च नित्याः । स रेवान्या-
प्रथमो रथेन वसुदावा विदथेषु प्रशस्तः ॥ १२ ॥ शुचिरपः सूयवसा अदब्ध-
क्षेति वृद्धवयाः सुवीरः । नकिष्टं घनन्त्यन्तितो न दूराद्य आदित्यानां भव-
प्रणीतौ ॥ १३ ॥ अदिते मित्र वरुणोत मृळ यद्वो वयं चकृमा कच्चिदार्ग-
उर्वश्यामभयं ज्योतिरिन्द्र मा नो दीर्घा अभि नेशन्तमिस्राः ॥ १४ ॥ उभे अ-
पीपयतः समीची दिवो वृष्टिं सुभगो नाम पुष्यन् । उभा क्षयावाजयन्त्याति पृ-
भावधौ भवतः साधू अस्मै ॥ १५ ॥ या वो माया अभिद्रुहे यजत्रा पाशा अ-
दित्या रिपवे विवृत्ताः । अश्वीव तां अति येष रथेनारिष्टा उरावा शर्मन्तस्य

० २ । अ० ७ । व० ११] १४७ [म० २ । अ० ३ । सू० २६ ।

१६ ॥ माहं मघोनो वरुण प्रियस्य भूरिदावु आ विदं शूनमापेः । मा रायो
जन्तुसुयमादव स्थां बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ १७ ॥ ८ ॥

॥ २८ ॥ १-११ कूर्मो गार्त्समदो वा ऋषिः ॥ वरुणो देवता ॥ छन्दः-
३, ६, ४ निचृत् त्रिष्टुप् । ५, ७, ११ त्रिष्टुप् । ८ विराद् त्रिष्टुप् । ९ भुरिक्
ष्टुप् । २, १० भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१, ३-६, ११ धैवतः । २, १० पञ्चमः ॥

॥ २८ ॥ इदं कवेरादित्यस्य स्वराजो विश्वानि सान्त्यभ्यस्तु मद्वा । अति
मन्द्रो यजथाय देवः सुकीर्तिं भिक्षे वरुणस्य भूरैः ॥ १ ॥ तव व्रते सुभगांसः
याम स्वाध्यो वरुण तुष्टुवांसः । उपायन उषसां गोमतीनामग्नयो न जरमाणा
नु धून् ॥ २ ॥ तव स्याम पुरुवीरस्य शर्मन्नुशंसस्य वरुण प्रणेतः । यूयं नः
मा अदितेरदब्धा अभि क्षमध्वं युज्याय देवाः ॥ ३ ॥ प्र सीमादित्यो असृज-
धर्ता ऋतं सिन्धवो वरुणस्य यन्ति । न श्राम्यन्ति न वि मुचन्त्येते वयो न पपत् रघुया
रेज्मन् ॥ ४ ॥ वि मच्छथाय रशनामिवागं ऋध्याम ते वरुण स्वामृतस्य । मा
नुश्छेदि वयतो धियं मे मा मात्रा शार्यपसः पुर ऋतोः ॥ ५ ॥ ६ ॥ अपो सु
यक्ष वरुण भियसं मत्सम्राट्कृतावोऽनु मा गृभाय । दामेव वत्साद्वि मुमुग्ध्यंहो
हि त्वदारे निमिषश्चनेशे ॥ ६ ॥ मा नो वधैर्वरुण ये त इष्टावेनः कृण्वन्तमसुर
णन्ति । मा ज्योतिषः प्रवसथानि गन्म वि षू मृधः शिश्रथो जीवसे नः ॥ ७ ॥
मः पुरा ते वरुणोत नूनमुतापरं तुविजात ब्रवाम । त्वे हि कं पर्वते न श्रितान्य-
च्युतानि दूळभ व्रतानि ॥ ८ ॥ परं ऋणा सावीरध मत्कृतानि माहं राजन्नन्य-
तेन भोजं । अव्युष्टा इन्नु भूयसीरुषास आ नो जीवान्वरुण तासु शाधि ॥ ९ ॥
मे राजन्युज्यो वा सखा वा स्वमे भयं भीरवे मह्यमाहं । स्तेनो वा यो दिप्स-
नो वृको वा त्वं तस्माद्वरुण पाह्यस्मान् ॥ १० ॥ माहं मघोनो वरुण प्रिय-
स्य भूरिदावन् आ विदं शूनमापेः । मा रायो राजन्तुसुयमादव स्थां बृहद्वदेम वि-
थे सुवीराः ॥ ११ ॥ १० ॥

॥ २६ ॥ १-७ कूर्मो गार्त्समदो गृत्समदो वा ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवता ॥
छन्दः-१, ४, ५ निचृत् त्रिष्टुप् । २, ६, ७ त्रिष्टुप् । ३ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ २६ ॥ धृतव्रता आदित्या इषिरा आरे मत्कर्त रहसूरिवार्गः । शृण्वतो
वरुण मित्र देवा भद्रस्य विद्धा अवसे हुवे वः ॥ १ ॥ यूयं देवाः प्रमतिर्यु-

यमोजो यूयं द्वेषांसि सनुतयुयोत । अभिज्ञत्तारो अभि च क्षमध्वमद्या च नो मु
 क्यतापरं च ॥ २ ॥ किमु नु वः कृणवामापरेण किं सनेन वसव आप्येन । यु
 नो मित्रावरुणादिते च स्वस्तिमिन्द्रामरुतो दधात ॥ ३ ॥ ह्ये देवा यूयमिदाप
 स्थ ते मृळत नाधमानाय मह्यम् । मा वो रथो मध्यममवाकृते भून्मा युष्मावत्स्व
 पिषु श्रमिष्म ॥ ४ ॥ प्र व एको मिमय भूर्यागो यन्मा पितेव कितव शशास
 आरे पाशा आरे अघानि देवा मा माधि पुत्रे विमिव प्रभीष्ट ॥ ५ ॥ अर्वाञ्च
 अद्या भवता यजत्रा आ वो हार्दि भयमानो व्ययेयम् । त्राध्वं नो देवा निजु
 वृकस्य त्राध्वं कर्ताद्वपदो यजत्राः ॥ ६ ॥ माहं मघोनो वरुण प्रियस्य भू
 दावन् आ विदं शूनमापेः । मा रायो राजन्त्सुयमादव स्थां बृहद्वदेम विदथे सु
 वीराः ॥ ७ ॥ ११ ॥

॥ ३० ॥ १-११ गृत्समद ऋषिः ॥ १-५, ७, ८, १० इन्द्रः । ६ इन्द्र
 सोमौ । ६ बृहस्पतिः । ११ मरुतो देवता ॥ छन्दः—१, ३ भुरिक् पङ्क्तिः ।
 ८ निचृत् त्रिष्टुप् । ४, ५, ६, ७, ९ त्रिष्टुप् । १० विराद् त्रिष्टुप् । ११ भुरि
 त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ३ पञ्चमः । २, ४—११ धैवतः ॥

॥ ३० ॥ अतं देवाय कृणवते सवित्र इन्द्रायाहिघ्ने न रमन्त आपः । अ
 रह्यात्यक्षुरपां कियत्या प्रथमः सर्ग आसाम् ॥ १ ॥ यो वृत्राय सिनमत्राभरि
 ष्यत्प्र तं जनित्री विदुष उवाच । पथो रदन्तीरनु जोषमस्मै दिवेदिवे धुनयो यन्त
 र्थम् ॥ २ ॥ ऊर्ध्वो ह्यस्थादध्यन्तरिक्षेऽधा वृत्राय प्र वधं जभार । मिहं वसा
 उप हीमदुद्रोत्तिग्मायुधो अजयच्छत्रुमिन्द्रः ॥ ३ ॥ बृहस्पते तपुषाश्वेव विध्य वृ
 ष्मरसो असुरस्य वीरान् । यथा जघन्थ धृषता पुरा चिदेवा जहि शत्रुमस्माकमि
 न्द्र ॥ ४ ॥ अव क्षिप दिवो अश्मानमुच्चा येन शत्रुं मन्दसानो निजूर्वाः । तोव
 स्य सातौ तनयस्य भूरैस्माँ अर्धं कृणुतादिन्द्र गोनाम् ॥ ५ ॥ १२ ॥ प्र
 क्रतुं बृहथो यं वनुथो रधस्य स्थो यजमानस्य चोदौ । इन्द्रासोमा युवमस्माँ अवि
 ष्मस्मिन्भयस्थे कृणुतमु लोकम् ॥ ६ ॥ न मा तमन्न श्रमन्नोत तन्द्रन्न वोचाम
 सुनोतेति सोमै । यो मे पृणाद्यो ददद्यो निबोधाद्यो मा सुन्वन्तमुप गोभिराय
 ॥ ७ ॥ सरस्वति त्वमस्माँ अविद्धि मरुत्वती धृषती जेषि शत्रून् । त्यं चिच्छर्धन
 तविषीयमाणमिन्द्रो हन्ति वृषभं शङ्किकानाम् ॥ ८ ॥ यो नः सनुत्य उत वा जि
 घत्नुरभिख्याय तं तिगितेन विध्य । बृहस्पत आयुधैर्जेषि शत्रून्बृहे रीषन्तं पा

२ । अ० ७ । व० १५] १४६ [म० २ । अ० ३ । सू० ३२ ।

राजन् ॥ ६ ॥ अस्माकैभिः सत्त्वभिः शूर शूरैर्वीर्या कृधि यानि ते कर्त्तव्यानि ।
गम्भून्ननुधूपितासो हृत्वी तेषामा भरा नो वसूनि ॥ १० ॥ तं वः शर्थं मा-
सुम्नयुर्गिरोप ब्रुवे नमसा दैव्यं जनम् । यथा रयिं सर्ववीरं नशामहा अप-
साचं श्रुत्यै दिवेदिवे ॥ ११ ॥ १३ ॥

॥ ३१ ॥ १—७ गृत्समद ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवता ॥ छन्दः—१, २,
जगती । ३ विराट् जगती । ५ निचृज्जगती । ६ त्रिष्टुप् । ७ पङ्क्तिः ॥
ः—१-५ निषादः । ६ धैवतः । ७ पञ्चमः ॥

॥ ३१ ॥ अस्माकं मित्रावरुणावतं रथमादित्यै रुद्रैर्वसुभिः सचाभुवा । प्र-
यो न पप्तन्वस्मन्स्परि श्रवस्यवो हृषीवन्तो वनर्षदः ॥ १ ॥ अथ स्मा न उद-
सजोषसो रथं देवासो अभि विक्षु वाजयुम् । यदाशवः पद्याभिस्तिव्रतो रजः
व्याः सानौ जङ्घनन्त पाणिभिः ॥ २ ॥ उत स्य न इन्द्रो विश्वचर्षणिर्दिवः
न मारुतेन सुक्रतुः । अनु नु स्थात्यवृकाभिरूतिभी रथं महे सनये वाजसातये
॥ उत स्य देवो भुवनस्य सक्षणिस्त्वष्टा आभिः सजोषां जूजुवद्रथम् । इळा
बृहद्विबोत रोदसी पूषा पुरन्धिरश्विनावधा पती ॥ ४ ॥ उत त्ये देवी सु-
मिथूदृशोषासानक्ता जगतामपीजुवा । स्तुषे यद्वां पृथिवि नव्यसा वचः स्था-
वयस्त्रिवया उपस्तिरे ॥ ५ ॥ उत वः शंसमुशिजामिव शमस्यहिर्बुध्न्यो रज-
यादुत । त्रित ऋभुक्षाः सविता चनो दधेऽपां नपादाशुहेमा धिया शमि ॥ ६ ॥
वो वश्म्युद्यता यजत्रा अतक्षन्नायवो नव्यसे सम् । श्रवस्यवो वाजं चक्रानाः
तर्न रथ्यो अह धीतिमश्याः ॥ ७ ॥ १४ ॥

॥ ३२ ॥ १—८ गृत्समद ऋषिः ॥ १ द्यावापृथिव्यौ । २, ३ इन्द्रस्त्वष्टा
४, ५ राका । ६, ७ सिनीवाली । ८ लिङ्गोक्ता देवता ॥ छन्दः—१ जगती ।
नेचृज्जगती । ४, ५ विराट् जगती । २ त्रिष्टुप् । ६ अनुष्टुप् । ७ विराडनु-
८ निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१, ३-५ निषादः । २ धैवतः । ६-८ गान्धारः ॥

॥ ३२ ॥ अस्य मे द्यावापृथिवी ऋतायतो भूतमवित्री वचसः सिषासतः ।
रायुः प्रतरं ते इदं पुर उपस्तुते वसूयुवी महो दधे ॥ १ ॥ मा नो गुह्या रिपं
गोरहन्दभन्मा न आभ्यो रीरधी दुच्छुनाभ्यः । मा नो वि यौः सख्या विद्धि
नः सुम्नायता मनसा तत्त्वेमहे ॥ २ ॥ अहैळता मनसा श्रुष्टिमावह दुहानां धेनुं

पिप्युपीमसश्चतम् । पद्याभिराशुं वचसा च वाजिनं त्वां हिनोमि पुरुहूत विश्व
॥ ३ ॥ राकामहं सुहवीं सुष्टुती हुवे शृणोतु नः सुभगा बोधतु त्वना । सीव्यत्व
सूच्याच्छिद्यमानया ददातु वीरं शतदायमुक्थ्यम् ॥ ४ ॥ यास्ते राके सु मत्त
सुपेशसो याभिर्ददासि दाशुषे वसूनि । ताभिर्नो अद्य सुमना उपागहि सहस्रणे
सुभगे रराणा ॥ ५ ॥ सिनीवालि पृथुष्टुके या देवानामसि स्वसा । जुषस्व हव्यमाहु
प्रजां देवि दिदिद्दि नः ॥ ६ ॥ याः सुवाहुः स्वङ्गुरिः सुषूमा बहुसूवरी ।
स्यै विश्वत्न्यै हविः सिनीवालयै जुहोतन ॥ ७ ॥ या गुङ्गूर्या सिनीवाली या रा
या सरस्वती । इन्द्राणीमह ऊतये वसणानीं स्वस्तये ॥ ८ ॥ १५ ॥ ३ ॥

॥ ३३ ॥ १—१५ गृत्समद ऋषिः ॥ रुद्रोर्देवता ॥ छन्दः—१, ५,
१३, १४, १५ निचृत्रिष्टुप् । ३, ६, १०, ११ विराट् त्रिष्टुप् । ४, ८ त्रिष्टुप्
२ । ७ पङ्क्तिः । १२ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३-६, ८—११, १३—
धैवतः । २, ७, १२ पञ्चमः ॥

॥ ३३ ॥ आ ते पितर्मरुतां सुम्नमेतु मा नः सूर्यस्य सन्दृशो युयोथा
आभि नो वीरो अर्वति क्षमेत प्र जायेमहि रुद्र प्रजाभिः ॥ १ ॥ त्वादत्तेभी स
शन्तमेभिः शतं हिमा अशीय भेषजेभिः । व्यस्मद्वेषो वितरं व्यंहो व्यमीवाश्च
तयस्या विषूचीः ॥ २ ॥ श्रेष्ठो जातस्य रुद्र श्रियासि तवस्तमस्तवसां वज्रबाहो
पर्षि णः प्रारमंहसः स्वस्ति विश्वा अभीती रपसो युयोधि ॥ ३ ॥ मा त्वां
चक्रुधामा नमोभिर्मा दुष्टुती वृषभ मा सहूती । उन्नो वीरां अर्पय भेषजेभिर्भिषत्
त्वाभिषजां शृणोमि ॥ ४ ॥ हवीमभिर्हवते यो हविर्भिरव स्तोमेभी रुद्रं दिषीय
ऋदूदरः सुहवो मा नो अस्यै बभ्रुः सुशिप्रो रीरधन्मनायै ॥ ५ ॥ १६ ॥ उ
ममन्द वृषभो मरुत्वान्त्वक्षीयसा वयसा नाधमानम् । घृणीव छायामरपा अशी
विवासेयं रुद्रस्य सुम्नं ॥ ६ ॥ कस्य ते रुद्र मृलयाकुर्हस्तो यो अस्ति भेषजो
लाषः । अपभर्ता रपसो दैव्यस्याभी नु मा वृषभ चक्षमीथाः ॥ ७ ॥ प्र बभ्रु
वृषभायं श्वितीचे महो महीं सुष्टुतिमीरयामि । नमस्या कल्मलीकिनं नमोभिर्गृ
मसि त्वेषं रुद्रस्य नाम ॥ ८ ॥ स्थिरेभिरङ्गैः पुरुरूप उग्रो बभ्रुः शुक्रेभिः पिपि
हिरण्यैः । ईशानादस्य भुवनस्य भूरेर्न वा उ योषद्रुद्रादसूर्यम् ॥ ९ ॥ अर्हनि
भर्षि सायकानि धन्वाहन्निष्कं यजतं विश्वरूपम् । अर्हन्निदं दयसे विश्वमभ्वं
वा ओजीयो रुद्र त्वदस्ति ॥ १० ॥ १७ ॥ स्तुहि श्रुतं गर्तसदं युवानं मृगं न भ

पहत्तुमुग्रम् । मृळा जरित्रे रुद्र स्तवानोऽन्यं ते अस्मन्नि वपन्तु सेनाः ॥ ११ ॥
 रारिचात्पितरं वन्दमानं प्रति नानाम रुद्रोपयन्तम् । भूरेर्दार्तारं सत्पतिं गृणीषे
 तस्त्वं भेषजा रास्यस्मे ॥ १२ ॥ या वो भेषजा मरुतः शुचीनि या शन्तमा
 णो या मयोभु । यानि मनुरवृणीता पिता नस्ता शं च योश्च रुद्रस्य वरिम
 १३ ॥ परि णो हेती रुद्रस्य वृज्याः परि त्वेषस्य दुर्मतिर्मही गात् । अवस्थिरा म-
 द्भ्यस्तनुष्व मीद्वस्तोकाय तनयाय मृळ ॥ १४ ॥ एवा बभ्रो वृषभ चेकितान
 तं देव न हृणीषे न हंसि । हवनश्रुन्नो रुद्रेह बोधि बृहद्वदेम विदथे सुवीराः
 १५ ॥ १८ ॥

॥ ३४ ॥ १—१५ गृत्समद ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः—१, ३, ८, ६
 वृज्जगती । २, १०, ११, १२, १३ विराड्जगती । ४, ५, ६, ७, १४ जगती ।
 निचृत् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—१४ निषादः । १५ धैवतः ॥

॥ ३४ ॥ धारावरा मरुतो धृष्यवोजसो मृगा न भीमास्तविषीभिरर्चिनः ।
 नयो न शुशुचाना ऋजीषिणोभूमिधमन्तो अप गा अवृणवत ॥ १ ॥ द्यावो
 स्तृभिश्चितयन्त खादिनो व्यभ्रिया न द्युतयन्त वृष्टयः । रुद्रो यद्वो मरुतो
 मवक्षसो वृषाजनि पृश्न्याः शुक्र ऊर्धनि ॥ २ ॥ उक्षन्ते अश्व्यँ अत्यँ इवा-
 षु नदस्य कर्णैस्तुरयन्त आशुभिः । हिरण्यशिपा मरुतो दविध्वतः पृक्षं याथ
 तीभिः समन्यवः ॥ ३ ॥ पृक्षे ता विश्वा भुवना ववक्षिरे मित्राय वा सदमा
 रदानवः । पृषदश्वासो अनवभ्रराधस ऋजिप्यासो न वयुनेषु धूर्षदः ॥ ४ ॥
 पन्वभिर्धेनुभी रप्शदूधभिरध्वस्मभिः पृथिभिर्भ्राजदृष्टयः । आ हंसासो न स्व-
 णि गन्तन मधोर्मदाय मरुतः समन्यवः ॥ ५ ॥ १६ ॥ आ नो ब्रह्माणि म-
 : समन्यवो नरां न शंसः सर्वनानि गन्तन । अश्वामिव पिप्यत धेनुमूधनि क-
 धियं जरित्रे वाजपेशसम् ॥ ६ ॥ तं नो दात मरुतो वाजिनं रथ आपानं ब्रह्म
 तयद्विवेदिवे । इषं स्तोतृभ्यो वृजनेषु कारवे सनि मेधामरिष्टं दुष्टं सहः ॥ ७ ॥
 वृज्जते मरुतो रुक्मवक्षसोऽश्वान्रथेषु भग आ सुदानवः । धेनुर्न शिखे स्वसरे-
 पिन्वते जनाय रातहविषे महीमिषम् ॥ ८ ॥ यो नो मरुतो वृकताति मर्त्यो
 र्दधे वसवो रक्षता रिषः । वर्तयत तपुषा चक्रियाभि तमव रुद्रा अशसो हन्त-
 वधः ॥ ९ ॥ चित्रं तद्वो मरुतो याम चेकिते पृश्न्या यदूधरप्यापयो दुहुः ।
 निदे नवमानस्य रुद्रियास्त्रितं जराय जुस्तामदाभ्याः ॥ १० ॥ २० ॥ ता-
 महो मरुत एवयावो विष्णोरिषस्य प्रभृथे हवामहे । हिरण्यवर्णान्ककुहान्य-

अ० २ । अ० ७ । व० २४] १५२ [म० २ । अ० ४ । सू० ३५

तस्तुचो ब्रह्मण्यन्तः शंस्यं राधे ईमहे ॥ ११ ॥ ते दशग्वाः प्रथमा यज्ञमहिरे
नो हिन्वन्तूषसो व्युष्टिषु । उषा न रामीररुणैरपोर्णुते महो ज्योतिषा शुचता गो
अर्णसा ॥ १२ ॥ ते क्षोणीभिररुणेभिर्नाज्जिभी रुद्रा ऋतस्य सदनेषु वावृधुः
निमेघमाना अत्येन पाजसा सुश्चन्द्रं वर्णं दधिरे सुपेशसम् ॥ १३ ॥ तां इयान
महि वरूथमृतय उय धेदेना नमसा गृणीमसि । त्रितो न यान्पञ्च होतृनभिष्ट
आववर्तदवराज्वक्रियावसे ॥ १४ ॥ यया रधं पारयथात्यहो यया निदो मुञ्च
वन्दितारम् । अर्वाची सा मरुतो या व ऊतिरो षु वाश्रेव सुमतिर्जिगातु ॥ १५ ॥ २१

॥ ३५ ॥ १-१५ गृत्समद ऋषिः ॥ अपान्नपादेवता ॥ छन्दः-१, ४, ७, ८, १०, १२, १३, १५ निचृत्रिष्टुप् । ११ विराट् त्रिष्टुप् । १४ त्रिष्टुप्
२, ३, ८ भुरिक् पङ्क्तिः । ५ स्वराट् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१, ४, ६, ७, ८-१५, १०
वतः । २, ३, ८, ५ पञ्चमः ॥

॥ ३५ ॥ उपेमसृक्षि वाजयुर्वचस्यां चनो दधीत नाद्यो गिरो मे । अपां
पादाशुहेमा कुवित्स सुपेशसस्करति जोषिषद्धि ॥ १ ॥ इमं स्वस्मै हृद आ
तष्टं मन्त्रं वोचेमकुविदस्य वेदत् । अपां नपादसुर्यस्य मद्वा विश्वान्यर्यो भुव
जजान ॥ २ ॥ समन्या यन्त्युप यन्त्यन्याः समानमूर्वं नद्यः पृणन्ति । तमू शु
शुचयो दीदिवांसमपां नपातं परि तस्थुरापः ॥ ३ ॥ तमस्मेरा युवतयो युवानं
मृज्यमानाः परि यन्त्यापः । स शुक्रेभिः शिकभी रेवदस्मे दीदायानिधमो घृता
णिगप्सु ॥ ४ ॥ अस्मै तिस्रो अव्यथयाय नारीर्देवाय देवीर्दिधिषन्त्यन्नम् । क
इवोप हि प्रसर्से अप्सु स पीयूषं धयति पूर्वसूनाम् ॥ ५ ॥ २२ ॥ अश्वस्य
जनिमास्य च स्वर्द्धुहो रिषः सम्पृचः पाहि सूरीन् । आमासु पूर्षु परो अपमृ
नारातयो वि नशन्नानृतानि ॥ ६ ॥ स्व आ दमे सुदुघा यस्य धेनुः स्द्धां पी
य सुभवन्नमत्ति । सो अपां नपादूर्जयन्नस्वन्तर्वसुदेयाय विधत्ते विभाति ॥ ७
यो अप्स्वा शुचिना दैव्येन ऋतावाजस्र उर्विया विभाति । वया इदन्या भुव
न्यस्य प्र जायन्ते वीरुधश्च प्रजाभिः ॥ ८ ॥ अपां नपादा ह्यस्थादुपस्थं जिह्मा
मूर्ध्वो विद्युतं वसानः । तस्य ज्येष्ठं महिमानं वहन्तीर्हिरण्यवर्णाः परि यन्ति य
॥ ९ ॥ हिरण्यरूपः स हिरण्यसन्दृग्पां नपात्सेदु हिरण्यवर्णः । हिरण्यया
रि योनेर्निषया हिरण्यदा ददत्यन्नमस्मै ॥ १० ॥ २३ ॥ तदस्यानीकमुत चारु ना
पीच्यं वर्धते नप्तुरपाम् । यमिन्धते युवतयः समित्था हिरण्यवर्णं नृतमन्नमस्य ॥ ११

० २ । अ० ८ । व० १] १५३ [म० २ । अ० ४ । सू० ३७ ।

मै बहूनामवमाय सख्ये यज्ञैर्विधेम नमसा हविर्भिः । सं सानु मार्जिम दिधि-
मि बिल्मैर्दधाम्यन्नैः परि वन्द ऋग्भिः ॥ १२ ॥ स ई वृषाजनयत्तासु गर्भं
ई शिशुर्वयति तं रिहन्ति । सो अपां नपादनभिप्लातवर्णोऽन्यस्येवेह तन्वा विवेष
॥ १३ ॥ अस्मिन्पदे परमे तस्थिवांसमध्वस्मभिर्विश्वहा दीदिवांसम् । आपो नप्ते
मन्नं वहन्तीः स्वयमत्कैः परि दीयन्ति यद्दीः ॥ १४ ॥ अयांसमग्ने सुक्षितिं
यायांसमु मघवद्भ्यः सुवृक्तिम् । विश्वं तद्भद्रं यदवन्ति देवा बृहद्वदेम विदथे
रीराः ॥ १५ ॥ २४ ॥

॥ ३६ ॥ १-६ गृत्समद ऋषिः ॥ १ इन्द्रो मधुश्च । २ मरुतो माधवश्च । ३
शुक्रश्च । ४ अग्निः शुचिश्च । ५ इन्द्रो नभश्च । ६ मित्रावरुणौ नभस्य-
देवता ॥ छन्दः-१, ४ स्वराट् त्रिष्टुप् । ५, ६ भुरिक् त्रिष्टुप् । २, ३ जगती ॥
१-१, ४-६ धैवतः । २, ३ निषादः ॥

॥ ३६ ॥ तुभ्यै हिन्वानो वसिष्ठ गा अपोऽधुक्षन्त्सीमविभिरद्रिभिर्नरः ।
इन्द्र स्वाहा प्रहुतं वर्षदकृतं होत्रादा सोमं प्रथमो य ईशिषे ॥ १ ॥ यज्ञैः सम्मि-
तः पृषतीभिर्ऋष्टिभिर्यामञ्जुभ्रासो अञ्जिषु प्रिया उत । आसद्या बर्हिर्भरतस्य
वः पोत्रादा सोमं पिबता दिवो नरः ॥ २ ॥ अमेव नः सुहवा आ हि गन्त-
नि बर्हिषि सदतना रणिष्टन । अथा मन्दस्व जुजुषाणो अन्धसस्त्वष्टदेवेभि-
नभिः सुमद्गणः ॥ ३ ॥ आ वक्षि देवाँ इह विप्र यक्षि चोशन्होतर्नि षदा
निषु त्रिषु । प्रति वीहि प्रस्थितं सोम्यं मधु पिवाग्नीध्रात्तव भागस्य तृप्णुहि
॥ ४ ॥ एष स्य ते तन्वो नृम्णवर्धनः सह ओजः प्रदिवि ब्रह्मोर्हितः । तुभ्यै सुतो
वन्तुभ्यमाभृतस्त्वमस्य ब्राह्मणादा तृपत्तिव ॥ ५ ॥ जुषेथाँ यज्ञं बोधतं हवस्य
सत्तो होता निविदः पूर्या अनु । अच्छा राजाना नम एत्यावृतं प्रशास्त्रादा
वतं सोम्यं मधु ॥ ६ ॥ २५ ॥ ७ ॥

॥ ३७ ॥ १-६ गृत्समद ऋषिः ॥ १-४ द्रविणोदाः । ५ अश्विनौ । ६
अग्निश्च देवता ॥ छन्दः-१, ५ निचृज्जगती । २ जगती । ३ विराड् जगती । ४,
भुरिक् त्रिष्टुप् ॥ स्वर-१-३, ५ निषादः । ४, ६ धैवतः ॥

॥ ३७ ॥ मन्दस्व होत्रादनु जोषमन्धसोऽध्वर्यवः स पूर्णा वष्ट्यासिचम् ।
मा एतं भरत तद्वशो ददिर्होत्रात्सोमं द्रविणोदः पिब ऋतुभिः ॥ १ ॥ यमु

पूर्वमहुवे तमिदं हुवे सेदु हव्यो ददियो नाम पत्यते । अध्वर्युभिः प्रस्थितं सोमं
मधु पोत्रात्सोमं द्रविणोदः पिबे ऋतुभिः ॥ २ ॥ मेघन्तु ते वह्नयो येभिरीयसे
रिषयन्वीळयस्वा वनस्पते । आयूया धृष्णो अभिगूया त्वं नेष्ट्रात्सोमं द्रविणो
पिबे ऋतुभिः ॥ ३ ॥ अपाहोत्रादुत पोत्रादमत्तोत नेष्ट्रादजुषत प्रयो हितम् । तुर
पात्रममृक्तममर्त्यं द्रविणोदाः पिबतु द्राविणोदसः ॥ ४ ॥ अर्वाश्चमद्य यय्यं नृ
हणं रथं युञ्जाथामिह वा विमोचनम् । पृङ्गं हवींषि मधुना हि कं गतमथा स
पिबतं वाजिनीवसू ॥ ५ ॥ जोष्यमे समिधं जोष्याहुतिं जोषि ब्रह्म जन्यं जो
सुष्टुतिम् । विश्वेभिर्विश्वा ऋतुना वसो मह उशन्देवा उशतः पाययाहविः ॥ ६ ॥

॥ ३८ ॥ १-११ गृत्समद ऋषिः ॥ सविता देवता ॥ छन्दः-१, ५ निचृत् त्रिष्टु
२ त्रिष्टुप् । ३, ४, ६, १०, ११ विराट् त्रिष्टुप् । ७, ८ स्वराट् पङ्क्तिः । ९ भुरि
पङ्क्तिः ॥ स्वर-१-६, १०, ११ धैवतः । ७-९ पञ्चमः ॥

॥ ३८ ॥ उदु ष्य देवः सविता सवायं शश्वत्तमं तदपा वह्निरस्थात् । न
देवेभ्यो वि हि धाति रत्नमथाभजद्भीतिहोत्रं स्वस्तौ ॥ १ ॥ विश्वस्य हि श्रुष
देव ऊर्ध्वः प्र बाहवा पृथुपाणिः सिसर्ति । आपश्चिदस्य व्रत आ निमृगा
चिद्धातो रमते परिज्मन् ॥ २ ॥ आशुभिश्चिद्यान्वि मुचाति नूनमरीरमदतम
चिदेतोः । अहर्षणां चिन्न्ययां अविष्यामनु व्रतं सवितुर्मोक्यागात् ॥ ३ ॥ पु
समव्यद्विततं वयन्ती मध्या कर्तोर्न्यधाच्छक्म धीरः । उत्संहायास्थाद्वृचतूरदध
रमतिः सविता देव आगात् ॥ ४ ॥ नानौकांसि दुर्यो विश्वमायुर्वि तिष्ठते प्रभ
शोको अग्नेः । ज्येष्ठं माता सूनवे भागमाधादन्वस्य केतमिषितं सवित्रा ॥ ५ ॥
समाववर्ति विष्टितो जिगीषुर्विश्वेषां कामश्चरताममभूत् । शशवाँ अपो विकृतं
त्वयागादनु व्रतं सवितुर्देव्यस्य ॥ ६ ॥ त्वया हितमप्यमप्सु भागं धन्वान्वा मृ
यसो वि तस्थुः । वनानि विभ्यो न किरस्य तानि व्रता देवस्य सवितुर्मिनन्ति ॥ ७ ॥
याद्राध्यं वरुणो योनिमप्यमनिशितं निमिषि जभुराणः । विश्वो मार्ताण्डो व्रज
पशुर्गात्स्थशो जन्मानि सविता व्याकः ॥ ८ ॥ न यस्येन्द्रो वरुणो न मित्रो
तमर्यमा न मिनन्ति रुद्रः । नारातयस्तमिदं स्वस्ति हुवे देवं सवितारं नमो
॥ ९ ॥ भगं धियं वाजयन्तः पुरन्धि नराशंसो ग्नास्पतिर्नो अव्याः । आये व
मस्य सङ्गथे रयीणां प्रिया देवस्य सवितुः स्याम ॥ १० ॥ अस्मभ्यं तदि
अद्भ्यः पृथिव्यास्त्वया दत्तं काम्यं राध आ गात् । शं यत्स्तोतृभ्य आपये
वात्युरुशंसाय सवितर्जरित्रे ॥ ११ ॥ ३ ॥

॥ ३६ ॥ १—८ गृत्समद ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१ निचृ-
ष्टुप् । ३ विराद् त्रिष्टुप् । ४, ७, ८ त्रिष्टुप् । २ भुरिक् पङ्क्तिः । ५, ६ स्वराद्
ङ्केः ॥ स्वरः—१, ३, ४, ७, ८ धैवतः । २, ५, ६ पञ्चमः ॥

॥ ३६ ॥ ग्रावाणेव तदिदर्थे जरेये गृध्रेव वृक्षं निधिमन्तमच्छ । ब्रह्माणेव
दर्थे उक्थशासा दूतेव हव्या जन्या पुरुत्रा ॥ १ ॥ प्रातर्यावाणा रथ्येव वीरा-
व यमा वरमा सचेथे । मेने इव तन्वा शुम्भमाने दम्पतीव क्रतुविदा जनेषु ॥ २ ॥
नः प्रथमा गन्तमर्वाक् शक्राविव जभुराणा तरोभिः । चक्रवाकेव प्रति वस्तो-
र्वाञ्चा यातं रथ्येव शक्रा ॥ ३ ॥ नावेव नः पारयतं युगेव नभ्येव न उप-
व प्रधीव । श्वानेव नो अरिषण्या तनूनां खृगलेव विस्रसः पातमस्मान् ॥ ४ ॥
तेवाजुर्या नद्येव रीतिरक्षी इव चक्षुषा यातमर्वाक् । हस्ताविव तन्वे शम्भविष्ठा
देव नो नयतं वस्यो अच्छ ॥ ५ ॥ ४ ॥ ओष्ठाविव मध्वास्ने वदन्ता स्तना-
व पिप्यतं जीवसे नः । नासेव नस्तन्वो रक्षितारा कर्णाविव सुश्रुता भूतमस्मे
६ ॥ हस्तेव शक्तिमभि सन्ददी नः क्षामेव नः समजतं रजांसि । इमा गिरो
श्विना युष्मयन्तीः क्षणोत्रेणेव स्वधितिं सं शिशीतम् ॥ ७ ॥ एतानि वामश्वि-
वर्धनानि ब्रह्म स्तोमं गृत्समदासो अक्रन् । तानि नरा जुजुषाणोप यातं बृह-
देम विदथे सुवीराः ॥ ८ ॥ ५ ॥

॥ ४० ॥ १—६ गृत्समद ऋषिः ॥ १—६ सोमापूषणावदितिश्च देवता ॥
छन्दः—१, ३ त्रिष्टुप् । २ विराद् त्रिष्टुप् । ५, ६ निचृत् त्रिष्टुप् । ४ स्वराद् पङ्क्तिः ॥
स्वरः—१—३, ५, ६ धैवतः । ४ पञ्चमः ॥

॥ ४० ॥ सोमापूषणा जनना रयीणां जनना दिवो जनना पृथिव्याः । जातौ
श्वस्य भुवनस्य गोपौ देवा अकृण्वन्नमृतस्य नाभिम् ॥ १ ॥ इमौ देवौ जायमानौ
गन्तेमौ तमांसि गूहतामजुष्टा । आभ्यामिन्द्रः पक्वामास्वन्तः सोमापूषभ्यां जन-
सेयासु ॥ २ ॥ सोमापूषणा रजसो विमानं सप्तचक्रं रथमविश्वमिन्धम् । विष्णु-
मनसा युज्यमानं तं जिन्वथो वृषणा पञ्चरश्मिम् ॥ ३ ॥ दिव्यन्यः सदनं
क उच्चा पृथिव्यामन्यो अध्यन्तरिक्षे । तावस्मभ्यं पुरुवारं पुरुक्षुं रायस्पोषं वि-
तां नाभिमस्मे ॥ ४ ॥ विश्वान्यन्यो भुवना जजान विश्वमन्यो अभिचक्षाण
ते । सोमापूषणाववतं धियं मे युवाभ्यां विश्वाः पृतना जयेम ॥ ५ ॥ धियं पूषा
न्वतु विश्वमिन्वो रयिं सोमो रयिपतिर्दधातु । अन्वतु देव्यदिति रत्नर्वा बृहद्व-
म विदथे सुवीराः ॥ ६ ॥ ६ ॥

॥ ४१ ॥ १-२१ गृत्समद ऋषिः ॥ १, २ वायुः । ३ इन्द्रवायू । ४-६ मित्रावरुणौ । ७-९ अश्विनौ । १०-१२ इन्द्रः । १३-१५ विश्वे देवाः । १६-१८ सरस्वती । १९-२१ द्यावापृथिव्यौ हविर्धाने वा देवता ॥ छन्दः-१, ३, ४, १०, ११, १३, १५, १६, २०, २१ गायत्री । २, ५, ६, १२, १४, निचृ गायत्री । ७ त्रिपादायत्री । ८ विराद् गायत्री । १६ अनुप् । १७ उष्णिक् । १८ बृहती ॥ स्वरः-१-१५, १६-२१ षड्जः । १६ गान्धारः । १७ ऋषभः । १८ मध्यमः ॥

॥ ४१ ॥ वायो ये ते सहस्रिणो रथांसस्तेभिरा गंहि । नियुत्वान्तसोमपीत ॥ १ ॥ नियुत्वान्वायवा गंहयं शुक्रो अयामि ते । गन्तांसि सुन्वतो गृहम् ॥ २ ॥ शुक्रस्याद्य गवांशिर इन्द्रवायू नियुत्वन्तः । आ यातं पिबन्तं नरा ॥ ३ ॥ अयं मित्रावरुणा सुतः सोमं ऋतावृधा । ममेदिह श्रुतं हवम् ॥ ४ ॥ राजानावनभिद्रुहा ध्रुवे सदस्युत्तमे । सहस्रस्थूण आसाते ॥ ५ ॥ ७ ॥ ता सम्राजा घृतासुती अदित्या दानुनस्पती । सचेते अनवह्वरं ॥ ६ ॥ गोमदूषु नामत्याश्वावद्यातमश्विनावर्तो रुद्रा नृपाय्यम् ॥ ७ ॥ न यत्परोनान्तर आदधर्षेदृषण्वसू । दुःशंसो मत्स्व रिपुः ॥ ८ ॥ ता न आ वोहमश्विना रयिं पिशङ्गसन्दशम् । धिष्ण्या वरिचं विदम् ॥ ९ ॥ इन्द्रो अङ्ग महद्भयमभी षदप चुच्यवत् । स हि स्थिरो विचर्षणि ॥ १० ॥ ८ ॥ इन्द्रश्च मृळ्याति नो न नः पश्चादघं नशत् । भद्रं भवाति न पुरः ॥ ११ ॥ इन्द्र आशाभ्यस्परि सर्वाभ्यो अभयं करत् । जेता शत्रून्विचर्षणि ॥ १२ ॥ विश्वे देवास आ गत शृणुता म इमं हवम् । एदं बर्हिर्नि षीदत ॥ १३ ॥ तीव्रो वो मधुमाँ अयं शुनहोत्रेषु मत्सरः । एतं पिबत काम्यम् ॥ १४ ॥ इन्द्रो जेष्टा मरुद्गणा देवासः पूषरातयः । विश्वे मम श्रुता हवम् ॥ १५ ॥ ६ ॥ अम्बिमे नदीतमे देवितमे सरस्वति । अप्रशस्ता इव स्मसि प्रशस्तिमम्ब नस्कृधि ॥ १६ ॥ त्वे विश्वा सरस्वति श्रितायूषि देव्याम् । शुनहोत्रेषु मत्स्व प्रजां देवि दिदिद नः ॥ १७ ॥ इमा ब्रह्म सरस्वति जुषस्व वाजिनीवति । या ते मन्म गृत्समदा तावरि प्रिया देवेषु जुह्वति ॥ १८ ॥ प्रेता यज्ञस्य शम्भुवा युवामिदा वृणीमहे अग्निं च हव्यवाहनम् ॥ १९ ॥ द्यावा नः पृथिवी इमं सिध्मद्य दिविस्पृशम् यज्ञं देवेषु यच्छताम् ॥ २० ॥ आ वासुपस्थमद्रुहा देवाः सीदन्तु यज्ञियाः । इह सोमपीतये ॥ २१ ॥ १० ॥

॥ ४२ ॥ १-३ गृत्समद ऋषिः ॥ कपिञ्जल इवेन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, २, ३
ष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ४२ ॥ कर्निक्रदज्जनुषं प्रब्रुवाण इयति वाचमरितेव नावम् । सुमङ्गलंश्च
कुने भवासि मा त्वा का चिदभिभा विश्व्या विदत् ॥ १ ॥ मा त्वा श्येन उ-
यीन्मा सुपर्णो मा त्वा विददिषुमान्वीरो अस्ता । पित्र्यामनु प्रदिशं कर्निक्रद-
सुमङ्गलो भद्रवादी वदेह ॥ २ ॥ अथ क्रन्द दक्षिणतो गृहाणां सुमङ्गलो भद्रवादी
कुन्ते । मानः स्तेन ईशत माघशंसो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ ३ ॥ ११ ॥

॥ ४३ ॥ १-३ गृत्समद ऋषिः ॥ कपिञ्जल इवेन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ ज-
ती । ३ निचृज्जगती । २ भुरिगतिशकरी ॥ स्वरः-१, ३ निषादः । २ पञ्चमः ॥

॥ ४३ ॥ प्रदक्षिणिदभि गृणन्ति कारवो वयो वदन्त ऋतुथा शकुन्तयः ।
मे वाचौ वदति सामगा इव गायत्रं च त्रैष्टुभं चानु राजति ॥ १ ॥ उदातेव श-
ने सामं गायसि ब्रह्मपुत्र इव सर्वनेषु शंससि । वृषेव वाजी शिशुमतीरपीत्या
र्वतो नः शकुने भद्रमा वद विश्वतो नः शकुने पुण्यमा वद ॥ २ ॥ आवदंस्त्वं
कुने भद्रमा वद तूष्णीमासीनः सुमतिं चिकिद्धि नः । यदुत्पतन्वदसि कर्करि-
गा बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ ३ ॥ १२ ॥ ४ ॥ २ ॥

॥ इति द्वितीयं मण्डलं समाप्तम् ॥

अथतृतीय मण्डलम् ॥

॥ १ ॥ १-१३ गाथिनो विश्वामित्र ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१
३, ४, ५, ६, ११, १२, १५, १७, १६, २० निचृत्त्रिष्टुप् । २, ६, ७, १३, १४
त्रिष्टुप् । १०, २१ विराद् त्रिष्टुप् । २२ ज्योतिष्मती त्रिष्टुप् । ८, १६, २३
स्वराद् पङ्क्तिः । १८ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१-७, ६-१५, १७, १६—२
धैवतः । ८, १६, १८, २३ पञ्चमः ॥

॥ १ ॥ सोमस्य मा तवसं वक्ष्यग्ने वद्वि चकर्थ विदथे यजध्वे । देवाँ अच्छ
दीद्यद्युञ्जे अद्रिं शमाये अग्ने तन्वं जुषस्व ॥ १ ॥ प्राञ्चं यज्ञं चकृम वर्धत
गीः समिद्रिंरग्निं नमसा दुवस्यन् । दिवः शशासुर्विदथा कवीनां गृत्साय चित्त
वसे गातुमीषुः ॥ २ ॥ मयो दधे मेधिरः पूतदक्षो दिवः सुबन्धुर्जनुषा पृथिव्याः
अविन्दन्नु दर्शतमप्स्वन्तर्देवासो अग्निमपसि स्वसृणाम् ॥ ३ ॥ अवर्धयन्त्सुभ
सप्त यहीः श्वेतं जज्ञानमरुषं महित्वा । शिशुं न जातमभ्यारुरश्वा देवासो अग्नि
जनिमन्वपुष्यन् ॥ ४ ॥ शुक्रेभिरङ्गै रज आततन्वान् क्रतुं पुनानः कविभि
पवित्रैः । शोचिर्वसानः पर्यायुरपां श्रियो मिमीते बृहतीरनूनाः ॥ ५ ॥ १३ ।
वव्राजा सीमनदतीरदब्धा दिवो यहीरवसाना अनग्नाः । सना अत्र युवतयः स
योनीरेकं गर्भं दधिरे सप्त वाणीः ॥ ६ ॥ स्तीर्णा अस्य संहतो विश्वरूपा घृतस्य
योनीं स्रवथे मधूनाम् । अस्थुरत्र धेनवः पिन्वमाना मही दस्मस्य मातरा समीच
॥ ७ ॥ बभ्राणः सूनो सहस्रो व्यद्यौदधानः शुक्रा रभसा वर्षषि । श्रोतन्ति धार
मधुनो घृतस्य वृषा यत्र वावृधे काव्येन ॥ ८ ॥ पितुश्चिदूर्ध्वर्जनुषा विवेद व्यस्य
धारा असृजद्वि धेनाः । गुहा चरन्तं सखिभिः शिवेभिर्दिवो यहीभिर्न गुहा ब
भूव ॥ ९ ॥ पितुश्च गर्भं जनितुश्च बभ्रे पूर्वीरेको अधयत्पीप्यानाः । वृष्णो सपत्न
शुचये सबन्धू उभे अस्मै मनुष्येऽनि पाहि ॥ १० ॥ १४ ॥ उरौ महां अनिबाधे
ववर्धापो अग्निं यशसः सं हि पूर्वीः । ऋतस्य योनावशयदमूना जामीनामग्नि
पसि स्वसृणाम् ॥ ११ ॥ अक्रो न बभ्रिः समिथे महीनां दिदृक्षेयः सूनवे भाक्

लोकः । उदुस्त्रिया जनिता यो जजानापां गर्भो नृतमो यद्वो अग्निः ॥ १२ ॥
 पां गर्भं दर्शतमोषधीनां वना जजान सुभगा विरूपम् । देवासश्चिन्मनसा सं हि
 म्भुः पनिष्ठं जातं तवसं दुवस्यन् ॥ १३ ॥ बृहन्त इज्जानवो भाक्कजीकमग्निं स-
 न्त विद्युतो न शुक्राः । गुह्येव बृद्धं सदसि स्वे अन्तरपार ऊर्वे अमृतं दुहानाः
 १४ ॥ ईळे च त्वा यजमानो हविर्भिरीळे सखित्वं सुमतिं निकामः । देवैरवो
 मीहि सं जरित्रे रक्षा च नो दम्येभिरनीकैः ॥ १५ ॥ १५ ॥ उपजेतारस्तव
 प्रणीतेऽग्ने विश्वानि धन्या दधानाः । सुरेतसा श्रवसा तुज्जमाना अभि ष्याम
 तनायूरदेवान् ॥ १६ ॥ आ देवानामभवः केतुरग्ने मन्द्रो विश्वानि काव्यानि
 विद्वान् । प्रति मर्ता अवासयो दधूना अनु देवान्नाथिरो यासि साधन् ॥ १७ ॥
 दुरोणे अमृतो मर्त्यानां राजा ससाद विदथानि साधन् । घृतप्रतीक उर्विया
 यद्यौदग्निर्विश्वानि काव्यानि विद्वान् ॥ १८ ॥ आ नो गहि सख्येभिः शिवे-
 र्महान्महीभिरूतिभिः सरण्यन् । अस्मे रयिं बहुलं सन्तरुत्रं सुवाचं भागं यशसं
 धीनः ॥ १९ ॥ एता ते अग्ने जनिमा सनानि प्र पूर्याय नूतनानि वोचं । महा-
 त वृष्णे सर्वना कृतेमा जन्मज्जन्मन् निहितो जातवेदाः ॥ २० ॥ जन्मज्जन्मन्
 निहितो जातवेदा विश्वामित्रेभिरिध्यते अजस्रः । तस्य वयं सुमर्तौ यज्ञियस्यापि भद्रे
 मनुसे स्याम ॥ २१ ॥ इमं यज्ञं संहसावन् त्वं नो देवत्रा धेहि सुक्रतो ररा-
 तः । प्र यंसि होतृर्बृहतीरिषो नोऽग्ने महि द्रविणमा यजस्व ॥ २२ ॥ इळामग्ने
 हृदसं मुनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध । स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावाग्ने
 ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥ २३ ॥ १६ ॥

॥ २ ॥ १-१५ विश्वामित्र ऋषिः ॥ अग्निर्वैश्वानरो देवता ॥ छन्दः-१,
 १० जगती । २, ४, ८, ६, ९, ११ विराड् जगती । ५, ७, १२, १३, १४,
 ५ निचृज्जगती च ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ २ ॥ वैश्वानराय धिषणा मृतावृधे घृतं न पूतमग्नये जनामसि । द्विता हो-
 तं मनुषश्च वाघतो धिया रथं न कुलिशः समृणवति ॥ १ ॥ स रोचयज्जनुषा
 दसी उभे स मात्रोरभघत्पुत्र ईड्यः । हव्यवाळग्निरजरश्चनोहितो दूळभो वि-
 षमतिथिर्दिभावंसुः ॥ २ ॥ क्रत्वा दक्षस्य तरुणो विधर्मणि देवासो अग्निं जनयन्त
 र्वातिभिः । रुरुचानं भानुना ज्योतिषा महामत्यं न वाजं जनिष्यन्नुप ब्रुवे ॥ ३ ॥
 मन्द्रस्य सनिष्यन्तो वरेण्यं वृणीमहे अद्वयं वाजमृगियम् । रातिं भृगूणामु-

शिजं कविक्रतुमग्निं राजन्तं दिव्येन शोचिषा ॥ ४ ॥ अग्निं सुम्नाय दधिरे पुरो
जना वाजश्रवसमिह वृक्तवर्हिषः । यतस्तुचः सुरुचं विश्वदेव्यं रुद्रं यज्ञानां साध-
दिष्टिमपसाम् ॥ ५ ॥ १७ ॥ पार्वकशोचे तव हि क्षयं परि होतर्यज्ञेषु वृक्तवर्हिषो
नरः । अग्ने दुव इच्छमानास आप्यमुपासते द्रविणं धेहि तेभ्यः ॥ ६ ॥ आ रोदसी
अष्टणदा स्वर्महज्जातं यदेनमपसो अधारयन् । सो अध्वराय परि णीयते कविर-
त्यो न वाजसातये चनोहितः ॥ ७ ॥ नमस्यत हव्यदातिं स्वध्वरं दुवस्यत दम्यं
जातवेदसम् । रथीर्ऋतस्य बृहतो विचर्षणिरग्निर्देवानामभवत्पुरोहितः ॥ ८ ॥
तिस्रो यद्वस्य समिधः परिज्मनोऽग्नेरपुनन्नशिजो अमृत्यवः । तासामेकामदधुर्मत्ये
भुजमु लोकमु द्वे उप जाभिमीयतुः ॥ ९ ॥ विशां कविं विस्पतिं मानुषीरिषः सं
सीमकृण्वन्त्स्वधितिं न तेजसे । स उद्धतो निवतो याति वेविषत्स गर्भमेषु भुवनेषु
दीधरत् ॥ १० ॥ १८ ॥ स जिन्वते जठरेषु प्रजज्ञिवान्वृषां चित्रेषु नानदन्न सिंहः
वैश्वानरः पृथुपाजा अमृत्यो वसु रत्ना दयमानो वि दाशुषे ॥ ११ ॥ वैश्वानर
प्रतनथा नाकमारुहद्विवस्पृष्टं भन्दमानः सुमन्मभिः । स पूर्ववज्जनयज्जन्तवे धनं
समानमज्मं पर्येति जागृविः ॥ १२ ॥ अतावानं यज्ञियं विप्रमुक्थ्यमायं दधे
मातरिश्वां दिवि क्षयम् । तं चित्रयामं हरिकेशमीमहे सुदीतिमग्निं सुविताय नव्यं
॥ १३ ॥ शुचिं न यामन्निषिरं स्वर्दृशं केतुं दिवो रोचनस्थामुषर्बुधम् । अग्निं
मूर्धानं दिवो अप्रतिष्कुतं तमीमहे नमसा वाजिनं बृहत् ॥ १४ ॥ मन्द्रं होता
शुचिमद्वयाविनं दधूनसमुक्थ्यं विश्वचर्षणिम् । रथं न चित्रं वपुषाय दर्शतं मन्त्र-
हितं सदमिद्राय ईमहे ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ ३ ॥ १-११ विश्वामित्र ऋषिः ॥ अग्निवैश्वानरो देवता ॥ छन्दः-
५ निचृज्जगती । २, ३, ४, ६, ८, ९ जगती । ७, १० विराट् जगती । १
भुरिक् पङ्क्तिः । स्वरः-१-१० निषादः । ११ पञ्चमः ॥

॥ ३ ॥ वैश्वानराय पृथुपाजसे विषो रत्ना विधन्त धरुणेषु मातवे । अग्निं
देवाँ अमृतो दुवस्यत्यथा धर्माणि सनता न दूदुषत् ॥ १ ॥ अन्तर्दूतो रोदसी
दस्म ईयते होता निषत्तो मनुषः पुरोहितः । क्षयं बृहन्तं परि भूषति द्युभिर्देवैः
रग्निरिषितो धियावसुः ॥ २ ॥ केतुं यज्ञानां विदथस्य साधनं विप्रसो अग्निं
महयन्त चित्तिभिः । अपांसि यस्मिन्नधि सन्दधुर्गिरस्तस्मिन्सुम्नानि यजमान
चके ॥ ३ ॥ पिता यज्ञानामसुरो विप्रश्चितां विमानमग्निर्वयुनं च वाघताम

विवेश रोदसी भूरिर्वर्षसा पुरुप्रियो भन्दते धामभिः कविः ॥ ४ ॥ चन्द्रमग्निं च-
 रथं हरिव्रतं वैश्वानरमप्सुषदं स्वर्विदम् । विगाहं तूणिं तविषीभिरावृतं भूणिं
 स इह सुश्रियं दधुः ॥ ५ ॥ २० ॥ अग्निर्देवेभिर्मनुषश्च जन्तुभिस्तन्वानो
 पुरुपेशसं धिया । रथीरन्तरीयते सार्धदिष्टिभिर्जीरो दमूना अभिशस्तिचातनः
 ॥ ६ ॥ अग्ने जरस्व स्वपत्य आयुन्यूजा पिन्वस्व समिषो दिदीहि नः । वयांसि
 न्व बृहतश्च जागृव उशिग्देवानामसि सुक्रतुर्विपाम् ॥ ७ ॥ विश्वपतिं यद्वमति-
 नरः सदा यन्तारं धीनामुशिजं च वायताम् । अध्वराणां चेतनं जातवेदसं
 शंसन्ति नमसा जूतिभिर्वृधे ॥ ८ ॥ विभावा देवः सुरणः परिं त्रितीरग्निर्वै-
 श्वसा सुमद्रथः । तस्य व्रतानि भूरिपोषिणो वयमुप भूषेम दम आ सुवृक्ति-
 ॥ ९ ॥ वैश्वानर तव धामान्या चक्रे योभिः स्वर्विदभवो विचक्षण । जात
 पृणो भुवनानि रोदसी अग्ने ता विश्वा परिभूरसि त्मना ॥ १० ॥ वैश्वान-
 र्य दंसनाभ्यो बृहदरिणादेकः स्वपस्यया कविः । उभा पितरा मह्यन्नजायता-
 र्यावापृथिवी भूरिरेतसा ॥ ११ ॥ २१ ॥

॥ ४ ॥ १—११ विश्वामित्र ऋषिः ॥ आप्रियो देवता ॥ छन्दः—१,
 ७ स्वराट् पङ्क्तिः । २, ३, ५ त्रिष्टुप् । ६, ८, १०, ११ निचृच्चिष्टुप् । ९
 राट् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ४, ७ पञ्चमः । २, ३, ५, ६, ८—११ धैवतः ॥

॥ ४ ॥ समित्समित्सुमना बोध्यस्मे शुचाशुचा सुमतिं रासि वस्वः । आ
 देवान्यजथाय वलि सखा सखीन्त्सुमना यक्ष्यग्ने ॥ १ ॥ यं देवासस्त्रि-
 ञ्चायजन्ते दिवेदिवे वरुणो मित्रो अग्निः । सेमं यज्ञं मधुमन्तं कृधी नस्तनूनपा-
 तयोनं विधन्तम् ॥ २ ॥ प्र दीधितिर्विश्ववारा जिगाति होतारमिळः प्रथमं य-
 ज्यै । अच्छा नमोभिर्वृषभं वन्दध्यै स देवान्यक्षदिषितो यजीयान् ॥ ३ ॥ ऊ-
 र्वा वां गातुरध्वरे अकार्यूध्वा शोचींषि प्रस्थिता रजांसि । दिवो वा नाभा न्य-
 दिहोता स्तृणीमहि देवव्यचा वि बर्हिः ॥ ४ ॥ सप्त होत्राणि मनसा वृणाना
 वन्तो विश्वं प्रति यचृतेन । नृपेशसो विदथेषु प्र जाता अभीमं यज्ञं वि चरन्त
 रीः ॥ ५ ॥ २२ ॥ आ भन्दमाने उषसा उपाके उत स्मयेते तन्वाविरूपे ।
 या नो मित्रो वरुणो जुजोषदिन्द्रो मरुत्वा उत वा महोभिः ॥ ६ ॥ दैव्या हो-
 रा प्रथमा न्यृञ्जे सप्त पृक्षासः स्वधया मदन्ति । ऋतं शंसन्त ऋतमित्त आ-
 नु व्रतं व्रतपा दीध्यानाः ॥ ७ ॥ आ भारती भारतीभिः सजोषा इळा देवैर्म-

नुष्येभिरग्निः । सरस्वती सारस्वतेभिर्वाक् तिस्रो देवीर्वहिरेदं सदन्तु ॥ ८ ॥
तन्नस्तुरीपमथ पोषयिन्नु देव त्वष्टृर्वि रराणः स्यस्व । यतो वीरः कर्मण्यः सुदत्त
युक्तग्रावा जायते देवकामः ॥ ९ ॥ वनस्पतेऽव सृजोप देवानग्निर्हविः शमिन्
सूदयाति । सेदु होता सत्यतरो यजाति यथा देवानां जनिमानि वेद ॥ १० ॥
आ याव्यग्ने समिधानो अर्वाङ्निन्द्रेण देवैः सरथं तुरेभिः । बर्हिर्न आस्तामदिति
सुपुत्रा स्वाहा देवा अमृता मादयन्ताम् ॥ ११ ॥ २३ ॥

॥ ५ ॥ १—११ विश्वामित्र ऋषिः अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, २, १
भुरिक् पङ्क्तिः । ३ पङ्क्तिः । ६ स्वराट् पङ्क्तिः । ४ त्रिष्टुप् । ५, ७, १० निचृत्त्रि
ष्टुप् । ८, ९ विराट् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—३, ६, ११ पञ्चमः । ४, ५, ७—१० धैववः

॥ ५ ॥ प्रत्यग्निरुषसश्चेकितानोऽर्वाधि विप्रः पदवीः कवीनाम् । पृथुपाज
देवयद्भिः समिद्धोऽप द्वारा तमसो वह्निरावः ॥ १ ॥ प्रेङ्गनिर्वावृधे स्तोमैभिर्ग
भिः स्तोतृणां नमस्य उक्थैः । पूर्वीर्ऋतस्य सन्दृशश्चक्रानः सं दूतो अद्यौ
षसो विरोके ॥ २ ॥ अधाय्यग्निर्मानुषीषु विक्ष्वपां गर्भो मित्र ऋतेन स
धन् । आ हर्यतो यजतः सान्वस्थादभूदु विप्रो हव्यो मतीनाम् ॥ ३ ॥ मित्र
अग्निर्भवति यत्समिद्धो मित्रो होता वरुणो जातवेदाः । मित्रो अध्वर्युरिषिरो
मूना मित्रः सिन्धूनामुत पर्वतानाम् ॥ ४ ॥ पाति प्रियं रिपो अग्रं पदं वेः पा
यद्वश्चरणं सूर्यस्य । पाति नाभा सप्तशीर्षाणमग्निः पाति देवानामुपमादमृष
॥ ५ ॥ २४ ॥ ऋभुश्चक्र ईड्यं चारु नाम विश्वानि देवो वयुनानि विद्वान्
ससस्य चर्म घृतवत्पदं वेस्तदिदग्नी रज्जत्यप्रयुच्छन् ॥ ६ ॥ आ योनिमग्निर्घृ
वन्तमस्थात्पृथुप्रगाणमुशन्तमुशानः । दीद्यानः शुचिर्ऋष्वः पावकः पुनः पुनर्मा
रा नव्यसी कः ॥ ७ ॥ सद्यो जात ओषधीभिर्ववले यदी वर्धन्ति प्रस्वो घृतेन
आप इव प्रवता शुम्भमाना उरुष्यदग्निः पित्रोरुपस्थे ॥ ८ ॥ उदु ष्टुतः समिध
यद्वा अद्यौद्वर्षमिन्द्रो अधि नाभा पृथिव्याः । मित्रो अग्निरीड्यो मातरिश्वा
तो वत्तद्यजथाय देवान् ॥ ९ ॥ उदस्तम्भीत्समिधा नाकमृष्वोऽग्निर्भवन्नृत्तमो रे
चनानाम् । यदी भृगुभ्यः परि मातरिश्वा गुहा सन्तं हव्यवाहं समी ॥ १० ॥
इळामग्ने पुरुदंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध । स्यान्नः सूनुस्तनयो वि
जावाग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥ ११ ॥ २५ ॥

॥ ६ ॥ १—११ विश्वामित्र ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ५ विरा

० ३ । अ० १ । व० १] १६३ [म० ३ । अ० १ । सू० ७ ।

ष्टुप् । २, ७ त्रिष्टुप् । ३, ४, ८ निचृत्त्रिष्टुप् । १० भुरिक् त्रिष्टुप् । ६, ११
रेक् पङ्क्तिः । ६ स्वराद् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-५, ७, ८, १० धैवतः । ६, ९,
१ पञ्चमः ॥

॥ ६ ॥ प्र कारवो मनना वच्यमाना देवद्रीची नयत देवयन्तः । दक्षिणा-
द्वाजिनी प्राच्येति हविर्भरन्त्यग्नये घृताची ॥ १ ॥ आ रोदसी अपृणा जाय-
न्त उत प्र रिक्था अधनु प्रयज्यो । दिवश्चिदग्ने महिना पृथिव्या वच्यन्तां ते वह्नयः
जिह्वाः ॥ २ ॥ द्यौश्च त्वा पृथिवी यज्ञियांसो नि होतारं सादयन्ते दमाय । यदी-
शो मानुषीर्देवयन्तीः प्रयस्वतीरीळते शुक्रमर्चिः ॥ ३ ॥ महान्तसधस्थे ध्रुव आ-
र्षतोऽन्तर्धावा माहिने हर्यमाणः । आस्क्रे सपत्नी अजरे अमृक्ते सबर्दुधे उरु-
यस्य धेनू ॥ ४ ॥ व्रता ते अग्ने महतो महानि तव क्रत्वा रोदसी आ ततन्थ ।
दूतो अभवो जायमानस्त्वं नेता वृषभ चर्षणीनाम् ॥ ५ ॥ २६ ॥ ऋतस्य वा-
शेना योग्याभिर्घृतस्नुवा रोहिता धुरि धिष्व । अथा वह देवान्देव विश्वान्त्स्व-
रा कृणुहि जातवेदः ॥ ६ ॥ दिवश्चिदा ते रुचयन्त रोका उपो विभातीरनु-
सि पूर्वीः । अपो यदग्न उशध्रग्वनेषु होतुर्मन्द्रस्य पनयन्त देवाः ॥ ७ ॥ उरौ वा
अन्तरिक्षे मदन्ति दिवो वा ये रोचने सन्ति देवाः । ऊर्मा वा ये सुहवासो
तत्रा आयेमिरे रथ्यो अग्ने अश्वाः ॥ ८ ॥ ऐभिरग्ने सरथं याह्यर्वाङ् नाना-
वा विभवो ह्यश्वाः । पत्नीवतस्त्रिंशतं त्रींश्च देवाननुष्वधमा वह मादयस्व
॥ ९ ॥ स होता यस्य रोदसी चिदुर्वी यज्ञयज्ञमभि तृधे गृणीतः । प्राची अध्वरे-
तस्थतुः सुमेके ऋतावरी ऋतजातस्य सत्ये ॥ १० ॥ इळामग्ने पुरुदंसं सनि-
ः शश्वत्तमं हवमानाय साध । स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमति-
त्वस्मे ॥ ११ ॥ २७ ॥ ८ ॥ २ ॥

॥ ७ ॥ १-११ विश्वामित्र ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ६, ८, १०
ष्टुप् । २, ३, ४, ५, ७ निचृत्त्रिष्टुप् । ८ स्वराद् पङ्क्तिः । ११ भुरिक् पङ्क्तिः ॥
स्वरः-१-७, ८, १० धैवतः । ८, ११ पञ्चमः ॥

॥ ७ ॥ प्र य आरुः शितिपृष्ठस्य धासेरा मातरां विविशुः सप्त वाणीः । परिक्षिता
तरा सं चरेते प्र संस्तीते दीर्घमायुः प्रयत्ने ॥ १ ॥ दिवक्षसो धेनवो वृष्णो अश्वा दे-
वरा तस्थौ मधुमद्वहन्तीः । ऋतस्य त्वा सदसि क्षेमयन्तं पर्येकां चरतिवर्तनिं गौः ॥ २ ॥
सीमरोहत्सुयमा भवन्तीः पतिश्चिकित्वात्रयिविद्रयीणाम् । प्र नीलपृष्ठो अत-

सस्यं धासेस्ता अवासयत्पुरुषप्रतीकः ॥ ३ ॥ महिं त्वाष्ट्रमूर्जयन्तीरजुयं स्तभूय
मानं बहतो वहन्ति । व्यङ्गैर्भिर्दिद्युतानः सधस्थ एकांमित्र रोदसी आ विवेश ॥ ४ ॥
जानन्ति वृष्णो अरुषस्य शेवमुत ब्रध्नस्य शासने रणन्ति । दिवोरुचः सुख
रोचमाना इळा येषां गण्या माहिना गीः ॥ ५ ॥ १ ॥ उतो पितृभ्यां प्रविदा
घोषं महो महद्भ्यामनयन्त शूषम् । उक्षा ह यत्र परि धानमक्तोरनु स्वं धाम
रितुर्ववत्त ॥ ६ ॥ अध्वर्युभिः पञ्चभिः सप्त विषाः प्रियं रक्षन्ते निहितं पदं वेः
प्राञ्चो मदन्त्युत्तणो अजुर्यादेवा देवानामनु हि व्रता गुः ॥ ७ ॥ दैव्या होता
प्रथमा न्यृञ्जे सप्त पृक्षासः स्वधया मदन्ति । ऋतं शंसन्त ऋतमिच्छ आदुरनु
व्रतपा दीध्यानाः ॥ ८ ॥ वृषायन्ते महे अत्याय पूर्वीवृष्णो चित्राय रश्मयः
यामाः । देव होता मन्दतरश्चिकित्वान्महो देवानोदसी एह वत्ति ॥ ९ ॥ पृक्षप्रय
द्रविणः सुवाचः सुकेतव उषसो रेवदूषुः । उतो चिदग्ने महिना पृथिव्याः कृतं
देनः सं महे दशस्य ॥ १० ॥ इळामग्ने पुरुदंसं सनि गोः शशवत्तमं हवमान
साध । स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमतिभूत्वस्मे ॥ ११ ॥ २ ॥

॥ ८ ॥ १-११ विश्वामित्र ऋषिः ॥ विश्वेदेवा देवता ॥ छन्दः-१, ८, ६, १
निचृत्त्रिष्टुप् । २, ५, ६, ११ त्रिष्टुप् । ४ स्वराट् त्रिष्टुप् । ३, ७ स्वराडनुष्टुप्
स्वरः-१, २, ४-६, ८-११ धैवतः । ३, ७ गान्धारः ॥

॥ ८ ॥ अञ्जन्ति त्वामध्वरे देवयन्तो वनस्पते मधुना दैव्येन । यदूर्ध्वस्ति
द्रविणेह धत्ताद्यद्वा क्षयो मातुरस्या उपस्थे ॥ १ ॥ समिद्धस्य श्रयमाणः पुरस
द्वह्म वन्वानो अजरं सुवीरम् । आरे अस्मदमतिं बाधमान उच्छ्रयस्व महते सौ
गाय ॥ २ ॥ उच्छ्रयस्व वनस्पते वर्धमन्पृथिव्या अधि । सुमिती मीयमानो व
धा यज्ञवाहसे ॥ ३ ॥ युवा सुवासाः परिक्वीत आगात्स उ श्रेयान्भवति जायमान
तं धीरासः कवय उन्नयन्ति स्वाध्यो मनसा देवयन्तः ॥ ४ ॥ जातो जायते सु
नत्वे अद्वा समर्थ आ विदथे वर्धमानः । पुनन्ति धीरा अपसो मनीषा देव्या
प्र उदियति वाचम् ॥ ५ ॥ ३ ॥ यान्वो नरो देवयन्तो निमिम्युर्वनस्पते स्वधि
र्वा ततक्ष । ते देवासः स्वरवस्तस्थिवासः प्रजावदस्मे दिधिषन्तु रत्नम् ॥ ६ ॥
ये वृक्षणासो अधि क्षमि निर्मितासो यतस्तुचः । ते नो व्यन्तु वार्यं देवत्रा क्ष
साधसः ॥ ७ ॥ आदित्या रुद्रा वसवः सुनीथा द्यावाक्षामा पृथिवी अन्तरिक्ष
सृजोपसो यज्ञमवन्तु देवा ऊर्ध्वं कृण्वन्त्वध्वरस्य केतुम् ॥ ८ ॥ हंसा इव श्रो

३ । अ० १ । व० ७] १६५ [म० ३ । अ० १ । सू० १० ।

यतानाः शुक्रा वसानाः स्वरवो न आगुः । उन्नीयमानाः कविभिः पुरस्ताद्दे-
देवानामपि यन्ति पार्थः ॥ ६ ॥ शृङ्गाणीवेच्छृङ्गिणां सं ददृशे चषालवन्तः
वः पृथिव्याम् । बाघर्द्धिर्वा विहवे श्रोषमाणा अस्माँ अवन्तु पृतनाज्येषु ॥ १० ॥
स्पते शतवल्शो वि रोह सहस्रवल्शा वि वयं रुहेम । यं त्वामयं स्वधितिस्ते-
नः प्रणिनाय महते सौभगाय ॥ ११ ॥ ४ ॥

॥ ६ ॥ १-६ विश्वामित्र ऋषिः अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ४ बृहती ।
५, ६, ७ निचृद्बृहती । ३, ८ विराद् बृहती । ६ स्वराद् पङ्क्ति ॥ स्वरः—१-८
पञ्चमः ॥ ६ पञ्चमः ॥

॥ ६ ॥ सखायस्त्वा ववृमहे देवं मर्तास ऊतये । अपां नपातं सुभगं सुदीदिति
तूर्तिमनेहसम् ॥ १ ॥ कार्यमानो वना त्वं यन्मातृरजगन्नपः । न तर्त्ते अग्ने प्र-
निवर्तनं यद्दूरे सन्निहाभवः ॥ २ ॥ अतिं तृष्टं ववत्तिथाथैव सुमना असि ।
न्ये यन्ति पर्यन्य आसते येषां सख्ये असि श्रितः ॥ ३ ॥ ईयिवांसमति स्त्रि-
शश्वतीरतिं सश्वतः । अन्वीमविन्दन्निचिरासो अद्भुहो अप्सु सिंहमिव श्रितम्
॥ ४ ॥ ससृवांसमिव त्मनाग्निमित्था तिरोहितम् । ऐनं नयन्मातरिश्वा पराव-
देवेभ्यो मथितं परि ॥ ५ ॥ ५ ॥ तं त्वा मर्ता अगृभ्णत देवेभ्यो हव्यवाहन ।
वान्यद्यज्ञा अभिपासि मानुष तव क्रत्वा यविष्ठय ॥ ६ ॥ तद्भद्रं तव दंसना
नाय चिच्छदयति । त्वां यदग्ने पशवः समासते समिद्धमपिशर्वरे ॥ ७ ॥ आ-
ता स्वध्वरं शीरं पावकशोचिषम् । आशुं दूतमजिरं प्रत्नमीडयं श्रुष्टी देवं
र्यत ॥ ८ ॥ त्रीणि शता त्री सहस्राण्यग्निं त्रिंशच्च देवा नव चासपर्यन् ।
तन्धृतैरस्तृणन्वर्हिरस्मा आदिद्धोतारं न्यसादयन्त ॥ ९ ॥ ६ ॥

॥ १० ॥ १-६ विश्वामित्र ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ५, ८
उडुष्णिक् । ३ उडुष्णिक् । ४, ६, ७, ९ निचृद्बुष्णिक् । २ भुरिग् गायत्री ॥
स्वरः—१, ३-६ ऋषभः । २ षड्जः ॥

॥ १० ॥ त्वामग्ने मनीषिणः सम्राजं चर्षणीनाम् । देवं मर्तास इन्धते स-
र्वरे ॥ १ ॥ त्वां यज्ञेष्वृत्विजमग्ने होतारमीळते । गोपा ऋतस्य दीदिहि स्वे दमे
॥ २ ॥ स या यस्ते ददाशति समिधा जातवेदसे । सो अग्ने धत्ते सुवीर्यं स
मति ॥ ३ ॥ स केतुरध्वराणामग्निर्देवभिरा गमत् । अज्जानः सप्त होतृभिर्ह-

विष्मते ॥ ४ ॥ प्र होत्रे पूर्व्यं वचोऽग्नये भरता बृहत् । विषां ज्योतीषि विभ
न वेधसे ॥ ५ ॥ ७ ॥ अग्निर्वर्धन्तु नो गिरो यतो जायत उक्थ्यः । महे वाज
य द्रविणाय दर्शतः ॥ ६ ॥ अग्ने यजिष्ठो अध्वरे देवान्देवयते यज । होता म
वि राजस्यति सिधः ॥ ७ ॥ स नः पावक दीदिहि द्युमदस्मे सुवीर्यम् । भवा स्त
तृभ्यो अन्तमः स्वस्तये ॥ ८ ॥ तं त्वा विषां विपन्यवो जागृवांसः समिन्धते
हव्यवाहममर्त्यं सहोवृधम् ॥ ९ ॥ ८ ॥

॥ ११ ॥ १-६ विश्वामित्र ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, २, ५,
८ निचृद्गायत्री । ३, ६ विराड् गायत्री । ४, ६ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ११ ॥ अग्निर्होता पुरोहितोऽध्वरस्य विचर्षणिः । स वेद यज्ञमानुष
॥ १ ॥ स हव्यवाळमर्त्य उशिग्दूतश्चनोहितः । अग्निर्धिया समृण्वति ॥ २ ॥
अग्निर्धिया स चेतति केतुर्यज्ञस्य पूर्व्यः । अर्थे ह्यस्य तरणि ॥ ३ ॥ अग्नि स
सनश्चतुः सहसो जातवेदसम् । वह्निं देवा अकृण्वत ॥ ४ ॥ अदाभ्यः पुरेता
शामग्निर्मानुषीणाम् । तूर्णा रथः सदा नवः ॥ ५ ॥ ६ ॥ साहान्विश्वा अभियु
क्तुर्देवानाममृक्तः । अग्निस्तुविश्रवस्तमः ॥ ६ ॥ अभि प्रयांसि वाहसा दा
अश्नोति मर्त्यः । क्षयं पावकशोचिषः ॥ ७ ॥ परि विश्वानि सुधिताग्नेरश्याम
न्मभिः । विषांसो जातवेदसः ॥ ८ ॥ अग्ने विश्वानि वार्या वाजेषु सनिषाम
त्वे देवास एरिरे ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ १२ ॥ १-६ विश्वामित्र ऋषिः ॥ इन्द्राग्नी देवते ॥ छन्दः-१, ३,
८, ९ निचृद्गायत्री । २, ४, ६ गायत्री । ७ यवमध्या विराड्गायत्री च ॥
इजः स्वरः ॥

॥ १२ ॥ इन्द्राग्नी आ गतं सुतं गीर्भिर्नभो वरेण्यम् । अस्य पातं धि
षिता ॥ १ ॥ इन्द्राग्नी जरितुः सचा यज्ञो जिगाति चेतनः । अया पातमिमं
तम् ॥ २ ॥ इन्द्रमग्निं कविच्छदा यज्ञस्य जूत्या वृणे । ता सोमस्येह तृम्पत
॥ ३ ॥ तोशा वृत्रहणा हुवे सजित्वानापराजिता । इन्द्राग्नी वाजसातमा ॥ ४ ॥
प्र वामर्चन्त्युक्थिनो नीथाविदो जरितारः । इन्द्राग्नी इष आ वृणे ॥ ५ ॥ ११
इन्द्राग्नी नवति पुरो दासपत्नीरधूनुतम् । साकमेकेन कर्मणा ॥ ६ ॥ इन्द्राग्नी
अपसस्पृषुष प्र यन्ति धीतयः । ऋतस्य पथ्या अनु ॥ ७ ॥ इन्द्राग्नी तविषा

३ । अ० १ । व० १४] १६७ [म० ३ । अ० २ । सू० १४ ।

सधस्थानि प्रयांसि च । युवोरुप्तूर्यं हितम् ॥ ८ ॥ इन्द्राग्नी रोचना दिवः
वाजेषु भूषथः । तद्धाँ चेति प्र वीर्यम् ॥ ९ ॥ १२ ॥ १ ॥

॥ १३ ॥ १-७ ॥ ऋषभो वैश्वामित्र ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१
गुष्णिक् । २, ३, ५, ६, ७ निचृदनुष्टुप् । ४ विराडनुष्टुप् ॥ स्वरः-१ ऋ-
ः । २-७ गान्धारः ॥

॥ १३ ॥ प्र वो देवायाग्नये बर्हिष्वमर्चास्मै । गर्भदेवेभिरा स नो यजिष्ठो
रा सदत् ॥ १ ॥ ऋतावा यस्य रोदसी दत्तं सचन्त ऊतयः । हविष्मन्तस्त-
ते तं सनिष्यन्तोऽवसे ॥ २ ॥ स यन्ता विप्र एषां स यज्ञानामथा हि षः । अग्निं तं
दुवस्यत दाता यो वनिता मघम् ॥ ३ ॥ स नः शर्माणि वीतयेऽग्निर्यच्छतु
र्मा । यतो नः प्रुष्णवदसु दिवि जितिभ्यो अप्स्वा ॥ ४ ॥ दीदिवांसमपूर्-
वस्वीभिरस्य धीतिभिः । ऋक्वाणो अग्निमिन्धते होतारं विशपति विशाम्
॥ ५ ॥ उत नो ब्रह्मन्नविष उक्थेषु देवहूतमः । शं नः शोचा मरुद्वृधोऽग्ने सहस्र-
मः ॥ ६ ॥ नू नो रास्व सहस्रवक्तोकवत्पुष्टिमदसु । द्युमदग्ने सुवीर्यं वर्षिष्ठ-
पक्षितम् ॥ ७ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १-७ ऋषभो वैश्वामित्र ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१,
नेचृत् त्रिष्टुप् । २, ५ त्रिष्टुप् । ३, ४ विराद् त्रिष्टुप् । ६ पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-५,
गान्धारः । ६ पञ्चमः ॥

॥ १४ ॥ आ होता मन्द्रो विदथान्यस्थात्सत्यो यज्वा कवितमः स वेधाः ।
द्रथः सहसस्पुत्रो अग्निः शोचिष्केशः पृथिव्यां पाजो अश्रेत् ॥ १ ॥ अ-
म ते नमउक्ति जुषस्व ऋतावस्तुभ्यं चेतते सहस्वः । विद्धाँ आ वक्षि विदुषो
वत्सि मध्य आ बर्हिरूतये यजत्र ॥ २ ॥ द्रवतां त उषसा वाजयन्ती अग्ने
स्य पथ्याभिरच्छे । यत्सीमञ्जन्ति पूर्व्यं हविर्भिरा बन्धुरेव तस्थतुर्दुरोणे ॥ ३ ॥
रच तुभ्यं वरुणः सहस्वोऽग्ने विश्वे मरुतः सुम्नमर्चन् । यच्छोचिषा सहसस्पुत्र
अभि जितिः प्रथयन्तसूर्यो नृन् ॥ ४ ॥ वयं ते अद्य ररिमा हि काममुत्ता-
स्ता नमसोपसद्य । यजिष्ठेन मनसा यक्षि देवानस्त्रेधता मन्मना विप्रो अग्ने
॥ ५ ॥ त्वद्धि पुत्र सहसो वि पूर्वीर्देवस्य यन्त्युतयो वि वाजाः । त्वं देहि सह-
र्यि नोऽद्रोघेण वचसा सत्यमग्ने ॥ ६ ॥ तुभ्यं दत्त कविक्रतो यानीमा

देव मर्तासो अध्वरे अकर्म । त्वं विश्वस्य सुरथस्य बोधि सर्वे तदग्ने अमृत स
देह ॥ ७ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १—७ उत्कीलः कास ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१,
त्रिष्टुप् । ५ विराट् त्रिष्टुप् । ६ निचृत् त्रिष्टुप् । २ पङ्क्तिः । ३, ७ भुरिक् पङ्क्तिः
स्वरः—१, ४-६ धैवतः । २, ३, ७ पञ्चमः ॥

॥ १५ ॥ वि पाजसा पृथुना शोशुचानो बाधस्व द्विषो रक्षसो अमीवा
सुशर्मणो बृहतः शर्मणि स्यामग्नेरहं सुहवस्य प्रणीतौ ॥ १ ॥ त्वं नो अस्या उप
व्युष्टौ त्वं सूर उदिते बोधि गोपाः । जन्मेव नित्यं तनयं जुषस्व स्तोमं मे अ
तन्वा सुजात ॥ २ ॥ त्वं नृचक्षा वृषभानु पूर्वीः कृष्णास्वग्ने अरुषो वि भाति
वसो नेषि च पर्षि चात्यहः कृधी नो राय उशिजो यविष्ठ ॥ ३ ॥ अषा
अग्ने वृषभो दिदीहि पुरो विश्वाः सौभगा सज्जिगीवान् । यज्ञस्य नेता प्रथम
प्रायोजर्तवेदो बृहतः सुप्रणीते ॥ ४ ॥ अर्च्छद्वा शर्म जरितः पुरुणि देवा
च्छा दीद्यानः सुमेधाः । रथो न सस्तिरभि वज्रि वाजमग्ने त्वं रोदसी नः
मेकै ॥ ५ ॥ प्र पीपय वृषभ जिन्व वाजा नग्ने त्वं रोदसी नः सु दोषे । देवो
देव सुरुचा रुचानो मा नो मर्तस्य दुर्मतिः परि ष्ठात् ॥ ६ ॥ इळामग्ने पुरु
सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध । स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावाग्ने सा ते
मतिभूत्वस्मे ॥ ७ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १-६ उत्कीलः कास ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१,
भुरिगनुष्टुप् । २, ६ निचृत् पङ्क्तिः । ३ निचृद्बृहती । ४ भुरिक्बृहती ॥ स्वरः
१, ५ गान्धारः । २, ६ पञ्चमः ३, ४ मध्यमः ॥

॥ १६ ॥ अयमग्निः सुवीर्यस्येश महः सौभगस्य । राय ईशे स्वपत्य
गोभत ईशे वृत्रहथानाम् ॥ १ ॥ इमं नरो मरुतः सश्चता वृधं यस्मिन्नायः
वृधासः । अभि ये सन्ति पृतनासु दूह्यो विश्वाहा शत्रुमादभु ॥ २ ॥ स त्वं
रायः शिशीहि मीढो अग्ने सुवीर्यस्य । तुर्विद्युम्न वर्षिष्ठस्य प्रजावतोऽनमीव
शुष्मिणः ॥ ३ ॥ चक्रियो विश्वा भुवनाभि सासहिरचक्रिर्देवेष्व आ देवेषु य
आ सुवीर्य आ शंस उत नृणाम् ॥ ४ ॥ मा नो अग्नेऽमतये मावीरतायै रीरधः । म
तायै सहसस्पुत्र मा निदेऽपद्वेषास्या कृधि ॥ ५ ॥ शग्धि वाजस्य सुभग प्रजावतो

० ३ । अ० १ । व० १६] १६६ [म० ३ । अ० २ । सू० १६ ।

तो अध्वरे । सं राया भूयसा सृज मयोभुना तुर्विद्युम्न यशस्वता ॥ ६ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १-५ उत्कीलः कात्य ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, २
ष्टुप् । ४ विराट् त्रिष्टुप् । ५ निचृत् त्रिष्टुप् । ३ निचृत् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१, २,
५ धैवतः । ३ पञ्चमः ॥

॥ १७ ॥ समिध्यमानः प्रथमानु धर्मा समक्तुर्भिरज्यते विश्ववारः । शोचि-
शो घृतनिर्णिकपावकः सुयज्ञो अग्निर्यजथाय देवान् ॥ १ ॥ यथायजो होत्र-
ने पृथिव्या यथा दिवो जातवेदश्चिकित्वान् । एवानेन हविषा यत्ति देवान्मनु-
यज्ञं प्र तिरेममद्य ॥ २ ॥ त्रीण्यायूषि तव जातवेदस्तिस्त्र आजानीरुषसस्ते
ने । ताभिर्देवानामवो यत्ति विद्वानथा भव यजमानाय शं योः ॥ ३ ॥ अग्नि-
मिति सुदृशं गृणन्तो नमस्यामस्त्वेज्यं जातवेदः । त्वां दूतमरतिं हव्यवाहं देवा
कुएवन्नमृतस्य नाभिम् ॥ ४ ॥ यस्त्वद्धोता पूर्वी अग्ने यजीयान्द्विता च सत्ता
धया च शम्भुः । तस्यानु धर्मं प्र यजा चिकित्वोऽथा नो धा अध्वरं देववीतौ
५ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १-५ कतो वैश्वामित्र ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ३,
त्रिष्टुप् । २, ४ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १८ ॥ भवा नो अग्ने सुमना उपेतौ सखेव सख्ये पितरेव साधुः । पुरु-
हि क्षितयो जनानां प्रति प्रतीचीर्दहतादरातीः ॥ १ ॥ तपो ष्वग्ने अन्तरां
मेत्रां तपा शंसमररुषः परस्य । तपो वसो चिकितानो अचित्तान्वि ते तिष्ठन्ता-
रा अयासः ॥ २ ॥ इध्मेनाग्न इच्छमानो घृतेन जुहोमि हव्यं तरसे बलाय ।
वदीशे ब्रह्मणा वन्दमान इमां धियं शतसेयाय देवीम् ॥ ३ ॥ उच्छोचिषा स-
स्पुत्र स्तुतो बृहद्वयः शशमानेषु धेहि । रेवदग्ने विश्वामित्रेषु शं योर्मर्मज्मा ते
भूरि कृत्वः ॥ ४ ॥ कृधि रत्नं सुसनितर्धनानां स घेदग्ने भवसि यत्समिद्धः ।
तुर्दुरोणे सुभगस्य रेवत्सृपा करस्ना दधिषे वपूषि ॥ ५ ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ १-५ कुशिकपुत्रो गाथी ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१ त्रि-
ष्टुप् । २, ४, ५ विराट् त्रिष्टुप् । ३ स्वराट् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१, २, ४, ५ धै-
वतः । ३ पञ्चमः ॥

॥ १९ ॥ अग्नि होतारं प्र वृणे मियेधे मृत्सं कविं विश्वविदममूरम् । स नो

अ० ३ । अ० १ । व० २१] १७० [म० ३ । अ० २ । सू० २१

यत्तदेवताता यजीयात्राये वाजाय वनते मघानि ॥ १ ॥ प्र ते अग्ने हविष्मतीमि
यर्म्यच्छा सुद्युम्नां रातिनीं घृताचीम् । प्रदक्षिणिदेवतातिमुराणः सं रातिभिर्व
सुभिर्यज्ञमश्रेत् ॥ २ ॥ स तेजीयसा मनसा त्वोतं उत शिञ्ज स्वपत्यस्य शिञ्जो
अग्ने रायो नृत्तमस्य प्रभूतौ भूयाम ते सुष्टुतयश्च वस्वः ॥ ३ ॥ भूरीणि हि ते
दधिरे अतीकाग्ने देवस्य यज्यवो जनासः । स आ वह देवताति यविष्ठ शर्घो य
दद्य दिव्यं यजासि ॥ ४ ॥ यत्त्या होतारमनजन्मियेधे निषादयन्तो यजथाय देवाः
स त्वं नो अग्नेऽवितेह बोध्यधि श्रवांसि धेहि नस्तनूषु ॥ ५ ॥ १६ ॥

॥ २० ॥ १—५ गार्गी ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवता ॥ छन्दः—१ विरा
त्रिष्टुप् । २ निचृत्रिष्टुप् । ३ भुरिक् त्रिष्टुप् । ४, ५ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः

॥ २० ॥ अग्निमुषसमश्विना दधिक्रां व्युष्टिषु हवते वह्निरुक्थैः । सुज्योतिष
नः शृण्वन्तु देवाः सजोषसो अध्वरं वावशानाः ॥ १ ॥ अग्ने त्री ते वाजिना
षधस्था तिस्रस्ते जिह्वा ऋतजात पूर्वीः । तिस्र उ ते तन्वो देववातास्ताभिर्नः पा
गिरो अप्रयुच्छन् ॥ २ ॥ अग्ने भूरीणि तव जातवेदो देव स्वधावोऽमृतस्य नाम
याश्च माया मायिनां विश्वमिन्व त्वे पूर्वीः सन्दधुः पृष्टबन्धो ॥ ३ ॥ अग्नि
नेता भग इव क्षितीनां दैवीनां देव ऋतुपा ऋतावा । स वृत्रहा मनयो विश्ववेद
पर्षद्विश्वाति दुरिता गृणन्तम् ॥ ४ ॥ दधिक्रामग्निमुषसं च देवीं बृहस्पतिं स
वितारं च देवम् । अश्विना मित्रावरुणा भगं च वसून्नुद्रां आदिसां इह हुवे ॥ ५ ॥ २०

॥ २१ ॥ १—५ कौशिको गार्गी ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ छन्दः—१,
त्रिष्टुप् । २, ३ अनुष्टुप् । ५ विराद् बृहती ॥ स्वरः—१, ४ धैवतः । २, ३ ग
न्धारः । ५ मध्यमः ॥

॥ २१ ॥ इमं नो यज्ञममृतेषु धेहीमा हव्या जातवेदो जुषस्व । स्तोकां
मग्ने मेदसो घृतस्य होतः प्राशान प्रथमो निषद्य ॥ १ ॥ घृतवन्तः पावक ते स्तोका
श्रोतन्ति मेदसः । स्वधर्मन्देववीतये श्रेष्ठं नो धेहि वार्यम् ॥ २ ॥ तुभ्यं स्तोका
घृतश्रुतोऽग्ने विप्राय सन्त्य । ऋषिः श्रेष्ठः समिध्यसे यज्ञस्य प्राविता भव ॥ ३ ॥
तुभ्यं श्रोतन्त्यग्निगो शचीवः स्तोकासो अग्ने मेदसो घृतस्य । कविशस्तो बृहत्
भानुनागा हव्या जुषस्व मेधिर ॥ ४ ॥ ओजिष्ठं ते मध्यतो मेद उद्धृतं प्र ते व
ददामहे । श्रोतन्ति ते वसो स्तोका अर्थि त्वचि प्रति तान्दैवशो विहि ॥ ५ ॥ २१

० ३ । अ० १ । व० २४] १७१ [म० ३ । अ० २ । सू० २४ ।

॥ २२ ॥ १-५ गाथी ऋषिः ॥ पुरीष्या अग्नयो देवता ॥ छन्दः-१ त्रिष्टुप् ।
३ भुरिक् पङ्क्तिः । ५ निचृत्पङ्क्तिः । ४ विराडनुष्टुप् ॥ स्वरः-१ धैवतः । २,
५ पञ्चमः । ४ ऋषभः ॥

॥ २२ ॥ अयं सो अग्निर्यस्मिन्सोममिन्द्रः सुतं दधे जठरे वावशानः । स-
स्त्रेण वाजमत्यं न सप्तिं ससवान्सन्तस्तूयसे जातवेदः ॥ १ ॥ अग्ने यत्ते दिवि
पृथिव्यां यदोषधीष्वप्स्वा यजत्र । येनान्तरिक्षमुर्वीततन्थ त्वेषः स भानुर-
वो नृचक्षाः ॥ २ ॥ अग्ने दिवो अणमच्छा जिगास्यच्छा देवाँ ऊचिषे धिषण्या
या रोचने परस्तात्सूर्यस्य याश्चावस्तादुपतिष्ठन्त आपः ॥ ३ ॥ पुरीष्यासो
मयः प्रावणोभिः सजोषसः । जुषन्तां यज्ञमद्रुहोऽनमीवा इषो महीः ॥ ४ ॥ इ-
मग्ने पुरुदंसं सनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध । स्यान्नः सूनुस्तनयो विजा-
ग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥ ५ ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ १-५ देवश्रवा देववातश्च भारताष्टुषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-
विराट् त्रिष्टुप् । २, ३, ४, ५ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ २३ ॥ निर्मेथितः सुभितः आ सधस्ये युवां कविरध्वरस्य प्रणेता । जूर्य-
ग्निरजरो वनेष्वत्रा दधे अमृतं जातवेदाः ॥ १ ॥ अमन्थिष्ठां भारता रेवदग्निं
श्रवा देववातः सुदक्षम् । अग्ने वि पश्य बृहताभि रायेषां नो नेता भवतादनु
॥ २ ॥ दश क्षिपः पूर्य सीमजीजनन्त्सुजातं मातृषु प्रियम् । अग्निं स्तुहि
वातं देवश्रवो यो जनानामसदृशी ॥ ३ ॥ नि त्वा दधे वर आ पृथिव्या इ-
यास्पदे सुदिनत्वे अह्वाम् । दृषद्वत्यां मानुष आपयायां सरस्वत्यां रेवदग्ने दिदीहि
४ ॥ इळामग्ने पुरुदंसं सनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध । स्यान्नः सूनुस्तनयो
जावग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥ ५ ॥ २३ ॥

॥ २४ ॥ १-५ विश्वामित्र ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१ निचृदनुष्टुप् । २
चृद्रायत्री । ३, ४, ५ गायत्री ॥ स्वरः-१ गान्धारः । २-५ षड्जः ॥

॥ २४ ॥ अग्ने सहस्व पृतना अभिमातीरपास्य । दुष्टरस्तरन्नरातीर्वर्चो धा-
वाहसे ॥ १ ॥ अग्ने इळा समिध्यसे वीतिहोत्रो अमर्त्यः । जुषस्व सू नो अ-
रम् ॥ २ ॥ अग्ने द्युम्नेन जागृवे सहसः सूनवाहुत । एदं बर्हिः सदोमम ॥ ३ ॥

अ० ३ । अ० १ । व० २७] १७२ [म० ३ । अ० २ । सू० २६

अग्ने विश्वेभिरग्निभिर्देवेभिर्महया गिरः । यज्ञेषु ये उ चायवः ॥ ४ ॥ अग्ने
दाशुषे रयि वीरवन्तं परीणसं । शिशीहि नः सूनुमतः ॥ ५ ॥ २४ ॥

॥ २५ ॥ १-५ विश्वामित्र ऋषिः ॥ १, २, ३, ४ अग्निः । ५ इन्द्र
ग्नी देवते ॥ छन्दः—१ निचृदनुष्टुप् । २ अनुष्टुप् । ३, ४, ५ भुरिक् त्रिष्टुप्
स्वरः—१, २ ऋषभः ३—५ धैवतः ॥

॥ २५ ॥ अग्ने दिवः सूनुरसि प्रचेतास्तना पृथिव्या उत विश्ववेदा ऋ
ग्देवाँ इह यजा चिकित्वः ॥ १ ॥ अग्निः संनोति वीर्याणि विद्वान्तसंनोति व
ज्रममृताय भूषन् । स नो देवाँ एह वह पुरुक्षो ॥ २ ॥ अग्निर्द्यावापृथिवी विश
जन्ये आ भाति देवी अमृते अमूरः । क्षयन्वाजैः पुरुश्चन्द्रो नमोभिः ॥ ३ ॥
इन्द्रश्च दाशुषो दुरोणे सुतावतो यज्ञमिहोप यातम् । अमर्धन्ता सोमपेयाय
वा ॥ ४ ॥ अग्ने अपां समिध्यसे दुरोणे नित्यः सूनो सहसो जातवेदः । स
स्थानि महयमान ऊती ॥ ५ ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ १-६ ८, ९ विश्वामित्रः । ७ आत्मा ऋषिः ॥ १-३ वैश्वानर
४-६ मरुतः । ७, ८ अग्निरात्मा वा । ९ विश्वामित्रोपाध्यायो देवता ॥ छन्दः
१-६ जगती ७—९ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१-६ निषादः । ७—९ धैवतः ॥

॥ २६ ॥ वैश्वानरं मनसाग्निं निचाय्या हविष्मन्तो अनुषत्यं स्वर्विदम
सुदानुं देवं रथिरं वसूयवो गीर्भा रणवं कुशिकासो हवामहे ॥ १ ॥ तं शुभ्रमग्नि
मवसे हवामहे वैश्वानरं मातरिश्वा नमुकथ्यम् । बृहस्पतिं मनुषो देवतातये वि
श्रोतारमतिथिं रघुष्यदम् ॥ २ ॥ अश्वो न क्रन्दज्जनिभिः समिध्यते वैश्वान
कुशिकेभिर्युगेयुगे । स नो अग्निः सुवीर्यं स्वश्व्यं दधातु रत्नममृतेषु जागृ
॥ ३ ॥ प्र यन्तु वाजास्तविषीभिरग्नयः शुभे सम्मिश्रताः पृषतीरयुक्षत । बृहदु
मरुतो विश्ववेदसः प्र वेपयन्ति पर्वताँ अदाभ्याः ॥ ४ ॥ अग्निश्रियो मरुतो
श्वकृष्ट्य आ त्वेषमुग्रमव ईमहे वयम् । ते स्वानिनो रुद्रिया वर्षनिर्णिजः सिंहा
देषकृतवः सुदानवः ॥ ५ ॥ २६ ॥ व्रातंव्रातं गणङ्गणं सुशस्तिभिरग्नेभामि म
तामोज ईमहे । पृषदश्वासो अनवभ्रराधसो गन्तारो यज्ञं विदथेषु धीराः ॥ ६ ॥
अग्निरस्मि जन्मना जातवेदा घृतं मे चक्षुरमृतं म आसन् । अर्कस्त्रिधातु रज
विमानोऽजस्रो घर्मो हविरस्मि नाम ॥ ७ ॥ त्रिभिः पवित्रैरपुणोद्धयर्कं हृदा

१० ३ । अ० १ । व० ३१] १७३ [म० ३ । अ० २ । सू० २८ ।

ज्योतिरनु प्रजानन् । वर्षिष्ठं रत्नमकृत स्वधाभिरादिद्यावापृथिवी पर्यपश्यत्
८ ॥ शतधा मुत्समक्षीयमाणं विपश्चितं पितरं वक्त्रानाम् । मेळि मदनतं पित्रो-
पस्थे तं रोदसी पिपृतं सत्यवाचम् ॥ ६ ॥ २७ ॥

॥ २७ ॥ १—१५ विश्वामित्र ऋषिः ॥ १ ऋतवोऽग्निर्वा । २—१५ अ-
ग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ७, ८, ९, १०, १४, १५ निचृद्गायत्री । २, ३, ६,
११, १२ गायत्री । ४, ५, १३ विराट् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २७ ॥ प्र वो वाजा अभिघ्नवो हविष्मन्तो घृताच्या । देवाज्जिगाति सु-
तयुः ॥ १ ॥ ईळे अग्निं विपश्चितं गिरा यज्ञस्य साधनम् । श्रुष्टीवानै धितावा-
म् ॥ २ ॥ अग्ने शक्ये ते वयं यमं देवस्य वाजिनः । अति द्वेषांसि तरेम ॥ ३ ॥
मिध्यमानो अध्वरेऽग्निः पावक ईड्यः । शोचिष्केशस्तमीमहे ॥ ४ ॥ पृथुपाजा
मस्यो घृतनिर्णिकस्वाहुतः । अग्निर्यज्ञस्य हव्यवाद् ॥ ५ ॥ २८ ॥ तं सबाधो य-
क्षुच इत्था धिया यज्ञवन्तः । आ चक्रुरग्निमृतये ॥ ६ ॥ होता देवो अमर्त्यः
रस्तादेति मायया । विदथानि प्रचोदयन् ॥ ७ ॥ वाजी वाजेषु धीयतेऽध्वरेषु
णीयते । विप्रो यज्ञस्य साधनः ॥ ८ ॥ धिया चक्रे वरेण्यो भूतानां गर्भमा-
ये । दक्षस्य पितरं तना ॥ ९ ॥ नि त्वा दधे वरेण्यं दक्षस्येळा सहस्कृत । अ-
सुदातिमुशिजम् ॥ १० ॥ २९ ॥ अग्निं यन्तुरमपुतुरमृतस्य योगे वनुषः । विप्रा
जैः समिन्धते ॥ ११ ॥ ऊर्जो नपातमध्वरे दीद्दिवांसमुप दधि । अग्निमीळे क-
क्रतुम् ॥ १२ ॥ ईळैन्यो नमस्यस्तिरस्तमांसि दर्शतः । समग्निरिध्यते वृषा ॥ १३ ॥
षो अग्निः समिध्यतेऽश्वो न देववाहनः । तं हविष्मन्त ईळते ॥ १४ ॥ वृषणं
वा वयं वृषन्वृषणः समिधीमहि । अग्ने दीद्यतं बृहत् ॥ १५ ॥ ३० ॥

॥ २८ ॥ १—६ विश्वामित्र ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ गाय-
त्री । २, ६ निचृद्गायत्री । ३ स्वराडुष्णिक् । ४ त्रिष्टुप् । ५ निचृज्जगती ॥
स्वरः—१, २, ६ षड्जः । ३ ऋषभः । ४ धैवतः । ५ निषादः ॥

॥ २८ ॥ अग्ने जुषस्व नो हविः पुरोळाशं जातवेदः । प्रार्तुःसावे धियावसो
१ ॥ पुरोळा अग्ने पचतस्तुभ्यं वा घ्रा परिष्कृतः । तं जुषस्व यविष्ठ्य ॥ २ ॥
अग्ने वीहि पुरोळाशमाहुतं तिरोऽद्ध्यम् । सहस्रः सूनुरस्यध्वरे हितः ॥ ३ ॥ मा-
पन्दिने सर्वे जातवेदः पुरोळाशमिह कवे जुषस्व । अग्ने यद्वस्य तव भागधेयं न

अ० ३ । अ० १ । व० ३४] १७४ [म० ३ । अ० २ । सू० २६ ।

प्र मिनन्ति विदथेषु धीराः ॥ ४ ॥ अग्ने तृयीये सर्वने हि कानिषः पुरोळाशं स-
हसः सूतवाहुतम् । अथा देवेष्वध्वरं विपन्यया धा रत्नवन्तममृतेषु जागृविम् ॥ ५ ॥
अग्ने वृथान आहुतिं पुरोळाशं जातवेदः । जुषस्व तिरोअद्वयम् ॥ ६ ॥ ३१ ॥

॥ २६ ॥ १—१६ विश्वामित्र ऋषिः ॥ १—४, ६—१६ अग्निः । ५
ऋत्विज अग्निर्वा देवता ॥ छन्दः—१, निचृदनुष्टुप् । ४ विराडनुष्टुप् । १०,
१२ भुरिगनुष्टुप् । २ भुरिक् पङ्क्तिः । १३ स्वराद् पङ्क्तिः । ३, ५, ६ त्रिष्टुप् ।
७, ८, ९, १६ निचृत् त्रिष्टुप् । ११, १४, १५ जगती ॥ स्वरः—१, ४, १०, १२
गान्धारः । २, १३ पञ्चमः । ३, ५—९, १६ धैवतः । ११, १४, १५ निषादः ॥

॥ २६ ॥ अस्तीदमधिमन्थनमस्ति प्रजननं कृतम् । एतां विश्वमीमा भराग्नि
मन्थाम पूर्वथा ॥ १ ॥ अरण्योर्निहितो जातवेदा गर्भे इव सुधितो गर्भिणीषु ।
दिवेदिव ईड्यो जागृवद्भिर्हविष्मद्भिर्मनुष्येभिरग्निः ॥ २ ॥ उत्तानायामव भरा
चिकित्वान्तसद्यः प्रवीता वृषणं जजान । अरुषस्तूपो रुशदस्य पाज इळायास्पुत्रो
व्युनेऽजनिष्ट ॥ ३ ॥ इळायास्त्वा पदे वयं नाभा पृथिव्या अधि । जातवेदो नि
धीमह्यग्ने हव्याय वोळहवे ॥ ४ ॥ मन्थता नरः कविमद्वयन्तं प्रचेत सममृतं सुप्रती
कम् । यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरस्तादग्निं नरो जनयता सुशेवम् ॥ ५ ॥ ३२ ॥ यदी म-
न्थन्ति ब्राहुभिर्वि रोचतेऽश्वो न वाज्यरुषो वनेष्वा । चित्रो न यामन्नश्विनोरनिवृतः
परि वृणक्तयश्मनस्तृणा दहन ॥ ६ ॥ जातो अग्नी रोचते चेकितानो वाजी
विप्रः कविशस्तः सुदानुः । यं देवास ईड्यं विश्वविदं हव्यवाहमदधुरध्वरेषु ॥ ७ ॥
सीदं होतः स्व उ लोके चिकित्वान्तसादया यज्ञं सुकृतस्य योनौ । देवावीर्देवा-
न्हविषा यजास्यग्ने बृहद्यजमाने वयो धाः ॥ ८ ॥ कृणोत धूमं वृषणं सखायोऽ-
संधन्त इतन वाजमच्छ । अयमग्निः पृतनापाद् सुवीरो येन देवासो असहन्त
दस्युन् ॥ ९ ॥ अयं ते योर्निर्ऋत्वियो यतो जातो अरोचथाः । तं जानन्नग्न आ
सीदार्था नो वर्धया गिरः ॥ १० ॥ ३३ ॥ तनूनपादुच्यते गर्भे आसुरो नरा-
शंसो भवति यद्विजायते । मातरिश्वा यदमिमीत मातरि वातस्य सर्गो अभव-
त्सरीमणि ॥ ११ ॥ सुनिर्मथा निर्मथितः सुनिधा निहितः कविः । अग्ने स्वध्वरा कृणु
देवान्देवयते यज ॥ १२ ॥ अजीजनन्नमृतं मर्त्यासोऽस्त्रेमाणं तरणिं वीळुजम्भम् ।
दश स्वसारो अयुवः समीचीः पुमांसं जातमभि सं रभन्ते ॥ १३ ॥ प्र सप्त-
होता सनकादरोचत मातुरुपस्थे यदशोचदूधनि । न नि मिषति सुरणो दिवे-

अ० ३ । अ० २ । व० ३] १७५ [म० ३ । अ० ३ । सू० ३० ।

दिवे यदसुरस्य जठरादजायत ॥ १४ ॥ अमित्रायुधो मरुतामिव प्रयाः प्रथमजा
ब्रह्मणो विश्वमिद्विदुः । द्युम्नवद्ब्रह्म कुशिकास एरिर एकैको दमे अग्नि समी-
धिरे ॥ १५ ॥ यद्य त्वा प्रयति यज्ञे अस्मिन्होतश्चिकित्वोऽवृणीमद्वाह । ध्रुवम-
या ध्रुवमुताशमिष्टाः प्रजानन्विद्धाँ उप याहि सोमम् ॥ १६ ॥ ३४ ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३० ॥ १—२२ विश्वामित्र ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, २,
६, १०, ११, १४, १७, २० निचृत्त्रिष्टुप् । ५, ६, ८, १३, १६, २१, २२
त्रिष्टुप् । १२, १५ विराट् त्रिष्टुप् । ३, ४, ७, १६, १८ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१,
२, ५, ६, ८—१५, १७, १९—२२ धैवतः । ३, ४, ७, १६, १८ पञ्चमः ॥

॥ ३० ॥ इच्छन्ति त्वा सोम्यासः सखायः सुन्वन्ति सोमं दधति प्रयांसि ।
तितित्तन्ते अभिशस्ति जनानामिन्द्र त्वदा कश्चन हि प्रकेतः ॥ १ ॥ न ते दूरे परमा
चिद्रजास्या तु प्र याहि हरिवो हरिभ्याम् । स्थिराय वृष्णे सर्वना कृतेमा युक्ता ग्रा-
वाणः समिधाने अग्नौ ॥ २ ॥ इन्द्रः सुशिप्रो मघवा तरुत्रो महावातस्तुविकूर्मिर्ऋ-
षावान् । यदुग्रो धा बाधितो मर्त्येषु कृत्या ते वृषभ वीर्याणि ॥ ३ ॥ त्वं हि
ष्मा च्यावयन्नच्युतान्यको वृत्रा चरसि जिघ्रन्मानः । तव द्यावापृथिवी पर्वतासोऽ-
नु व्रताय निर्मितेव तस्थुः ॥ ४ ॥ उताभये पुरुहूत श्रवोभिरेको दृढमवदो वृत्रहा-
सन् । इमे चिदिन्द्र रोदसी अपारे यत्सङ्गृभ्णा मघवन्काशिरित्ते ॥ ५ ॥ १ ॥
प्र सू त इन्द्र प्रवता हरिभ्यां प्र ते वज्रः प्रमृणन्नेतु शत्रून् । जहि प्रतीचो अनूचः
पराचो विश्वं सत्यं कृणुहि विष्टमस्तु ॥ ६ ॥ यस्मै धायुरदधा मर्त्यायाभक्तं चि-
द्रजते गेह्यसः । भद्रा त इन्द्र सुमतिर्वृताचीं सहस्रदाना पुरुहूत रातिः ॥ ७ ॥ स-
हदानुं पुरुहूत क्षियन्तमहस्तमिन्द्र सं पिणकुणारुम् । अभि वृत्रं वर्धमानं पियारु-
मपादमिन्द्र तवसा जघन्थ ॥ ८ ॥ नि सामनामिषिरामिन्द्र भूमिं महीमपारां स-
दने ससत्थ । अस्तभ्नाद्यां वृषभो अन्तरिक्षमर्षन्त्वापस्त्वयेह प्रसूताः ॥ ९ ॥ अला-
तृणो बल इन्द्र व्रजो गोः पुरा हन्तोर्भयमानो व्यार । सुगान्पथो अकृणोन्निरजे
गाः प्रावन्वाणीः पुरुहूतं धमन्तीः ॥ १० ॥ २ ॥ एको द्वे वसुमती समीची इन्द्र
आ पप्रौ पृथिवीमुतद्याम् । उतान्तरिक्षादभि नः समीक इषो रथीः सयुजः शूर वा-
जान् ॥ ११ ॥ दिशः सूर्यो न मिनाति प्रदिष्टा दिवेदिवे हर्यश्वप्रसूताः । सं य-
दानळध्वेन आदिदशैर्विमोचनं कृणुते तत्त्वस्य ॥ १२ ॥ दिदृक्षन्त उषसो याम-
न्नक्तोर्विवस्वत्या महि चित्रमनीकम् । विश्वे जानन्ति महिना यदागादिन्द्रस्य कर्म

सुकृता पुरुणि ॥ १३ ॥ महि ज्योतिर्निहितं वृक्षाणां स्वामा पृक् चरति बिभ्रती
 गौः । विश्वं स्वाग्रं सम्भृतमुस्त्रियायां यत्सीमिन्द्रो अदधाद्भोजनाय ॥ १४ ॥
 इन्द्र दृष्टं यामकोशा अभूवन् यज्ञाय शिक्तं गृणते सखिभ्यः । दुर्मयवो दुरेवा मर्त्या-
 सो निषङ्गिणो रिपवो हन्त्वांसः ॥ १५ ॥ ३ ॥ सं घोषः शृणवेऽवमैरभित्रैर्जही न्ये-
 ष्वशनिं तर्पिष्ठाम् । वृश्चेमधस्ताद्वि रुजा सहस्व जहिरक्षो मघवन्नन्धयस्व ॥ १६ ॥
 उद्धृह रक्षः सहमूलमिन्द्र वृश्चा मध्यं प्रत्यग्रं शृणीहि । आ कीवतः सललूकं च-
 कर्थं ब्रह्माद्विषे तर्पुषि हेतिमस्य ॥ १७ ॥ स्वस्तये वाजिभिश्च प्रणेतः सं यन्मही-
 रिषे आसत्सि पूर्वीः । रायो वन्तारो बृहत् स्यामास्मे अस्तु भग इन्द्र प्रजावान्
 ॥ १८ ॥ आ नो भर भगमिन्द्र द्युमन्तं नि ते देष्णस्य धीमहि प्ररेके । ऊर्व इव
 पप्रथे कामो अस्मे तमा पृण वसुपते वसूनाम् ॥ १९ ॥ इमं कामं मन्दया गोभि-
 रश्वैश्चन्द्रवता राधसा पप्रथश्च । स्वर्गवो मतिभिस्तुभ्यं विप्रा इन्द्राय बार्हः कु-
 शिकासो अक्रन् ॥ २० ॥ आ नो गोत्रा ददहि गोपते गाः समस्मभ्यं सनयो
 यन्तु वाजाः । दिवक्षा असि वृषभ सत्यशुष्मोऽस्मभ्यं सु मघवन्बोधि गोदाः
 ॥ २१ ॥ शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ । शृणवन्तमुग्रमूतये
 समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सज्जितं धनानाम् ॥ २२ ॥ ४ ॥

॥ ३१ ॥ १—२२ विश्वामित्र कुशिको वा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥
 छन्दः—१, १४, १६ विराद् पङ्क्तिः । ३, ६ भुरिक् पङ्क्तिः । २, ५, ९, १५,
 १७, १८, १९, २० निचृत्त्रिष्टुप् । ४, ७, ८, १०, १२, २१, २२ त्रिष्टुप् ।
 ११, १३ स्वराद् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ३, ६, १४, १६ पञ्चमः । २, ४, ५,
 ७—१३, १५, १७—२२ धैवतः ॥

॥ ३१ ॥ शासद्ब्रह्मिर्दुहितुर्नप्त्यं गाद्विद्राँ ऋतस्य दीधितिं सपर्यन् । पिता
 यत्र दुहितुः सेकमृज्जन्तसं शग्म्येन मनसा दधन्वे ॥ १ ॥ न जामये तान्वो
 रिक्थमारैक्चकार गर्भं सनितुर्निधानम् । यदी मातरो जनयन्त बर्हिमन्यः कर्ता
 सुकृतो रन्य ऋन्धन् ॥ २ ॥ अग्निर्जज्ञे जुह्वाऽरेजमानो महस्पुत्राँ अरुषस्य
 प्रयक्षे । महान्गर्भो मह्या जातमेषां महीप्रवृद्धयैश्वस्य यज्ञैः ॥ ३ ॥ अभि जैत्रीर-
 सचन्त स्पृधानं महिज्योतिस्तमसो निरजानन् । तं जानतीः प्रत्युदायन्नुषासः
 पतिर्गवामभवदेक इन्द्रः ॥ ४ ॥ वीळौ सतीरभि धीरा अतृन्दन्प्राचाहिन्वन्मनसा
 सप्त विप्राः विश्वामविन्दन्पथ्यामृतस्य प्रजानन्नित्ता नमसा विवेश ॥ ५ ॥ ५ ॥
 विदद्यदी सरमा रुग्णमद्रेर्महि पार्थः पूर्य सध्र्यक्कः । अग्रं नयत्सुपद्यक्षराणामच्छा-

अ० ३ । अ० २ । व० ६] १७७ [म० ३ । अ० ३ । सू० ३२ ।

रवं प्रथमा जानती गात् ॥ ६ ॥ अगच्छदु विप्रतमः सखीयन्नसूदयत्सुकृते गर्भमद्रिः । ससान मयो युवभिर्मस्वस्यन्नथाभवदाङ्गिराः सद्यो अर्चन् ॥ ७ ॥ सतः सतः प्रतिमानं पुरोभूविश्वा वेद जनिमा हन्ति शुष्णम् । प्र णो दिवः पदवीर्गव्यु रर्चन्त्सखा सखीरमुञ्चन्निरवद्यात् ॥ ८ ॥ नि गव्यता मनसा सेदुरकैः कृण्वानासो अमृतत्वाय गातुम् । इदं चिन्तु सदनं भूर्येषां येन मासाँ असिषासन्नृतेन ॥ ९ ॥ सम्पश्यमाना अमदन्नभि स्वं पयः प्रत्नस्य रेतसो दुधानाः । वि रोदसी अतपद्घोष एषां जाते निःष्ठामदधुर्गोषु वीरान् ॥ १० ॥ ६ ॥ स जातेभिर्वृत्रहा सेदु हव्यैरुदुस्त्रिया असृजदिन्द्रो अर्कैः । उरूच्यस्मै घृतवद्भरन्ती मधु स्वाद्य दुदुहे जेन्या गौः ॥ ११ ॥ पित्रे चिच्चक्रुः सदनं समस्मै महि त्विषीमत्सुकृतो वि हि ख्यन् । विष्कम्भन्तः स्कम्भनेना जनित्री आसीना ऊर्ध्वं रभसं वि मिन्वन् ॥ १२ ॥ मही यदि धिषणा शिश्रथे धात्सद्योवृधं विभ्वं रोदस्योः । गिरो यस्मिन्ननवद्याः समीचीर्विश्वा इन्द्राय तविषीरनुत्ताः ॥ १३ ॥ मह्या ते सख्यं वशिम शक्तीरा वृत्रघ्ने नियुतो यन्ति पूर्वीः । महि स्तोत्रमव आगन्म सुरेस्माकं सु मघवन्बोधि गोपाः ॥ १४ ॥ महि क्षेत्रं पुरु रचन्द्रं विविद्वानादित्सखिभ्यश्चरथं समैरत् । इन्द्रो नृभि रजनदीद्यानः साकं सूर्यमुषसं गातुमग्निम् ॥ १५ ॥ ७ ॥ अपश्चिदेष विभवो दमूनाः प्र सध्रीचीरसृजद्विश्वश्चन्द्राः । मध्वः पुनानाः कविभिः पवित्रैर्युभिर्हिन्वन्त्यक्तुभिर्धनुत्रीः ॥ १६ ॥ अनु कृष्णे वसुधित्ती जिहाते उभे सूर्यस्य मंहना यजत्रे । परि यत्ते महिमानं वृजध्यै सखाय इन्द्र काम्याः ऋजिष्याः ॥ १७ ॥ पतिर्भव वृत्रहन्त्सूनृतानां गिरां विश्वायुर्वृषभो वयोधाः । आ नो गहि सख्येभिः शिवेभिर्महान्महीभिरुतिभिः सरण्यन् ॥ १८ ॥ तमङ्गिरस्वन्नमसा सपर्यन्नव्यं कृणोमि सन्यसे पुराजाम् । द्रुहो वि याहि बहुला अदेवीः स्वश्च नो मघवन्त्सातये धाः ॥ १९ ॥ मिहः पावकाः प्रतता अभूवन्त्स्वस्ति नः पिपृहि पारमासाम् । इन्द्र त्वं रथिरः पाहि नो रिषो मन्मन् कृणुहि गोजितो नः ॥ २० ॥ अदेदिष्ट वृत्रहा गोपतिर्गा अन्तः कृष्णाँ अरुषैर्धामभिर्गात् । प्र सूनृता दिशमान ऋतेन दुरश्च विश्वा अवृणोदप स्वाः ॥ २१ ॥ शुनं हुवेम मघवान्मिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ । शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घन्तं वृत्राणि सज्जितं धनानाम् २२ ॥ ८ ॥

॥ ३२ ॥ १—१७ विश्वामित्र ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, २, ३, ७, ८, ९, १७ त्रिष्टुप् ११, १२, १३, १४, १५ निचृत्त्रिष्टुप् । १६ विराट्

अ० ३ । अ० २ । व० ११] १७८ [म० ३ । अ० ३ । सू० । ३२ ।

त्रिष्टुप् । ४, १० भुरिक् पङ्क्तिः । ५ निचृत्पङ्क्तिः । ६ विराट् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-३,
७-६, ११-१७ धैवतः । ४, ५, ६, १० पञ्चमः ॥

॥ ३२ ॥ इन्द्र सोमं सोमपते पिबेमं माध्यन्दिनं सर्वनं चारु यत्ते । प्रप्रुथ्या शिषे
मघवन्नृजीषिन्विमुच्या हरीं इह मादयस्व ॥ १ ॥ गवांशिरं मन्थिनमिन्द्र शुक्रं पित्रा
सोमं ररिमा ते मदाय । ब्रह्मकृता मारुतेना गणेन सजोषा रुद्रैस्तृपदा वृषस्व ॥ २ ॥
ये ते शुष्मं ये तविषीमवर्धन्नर्चन्त इन्द्र मरुतस्तु ओजः । माध्यन्दिने सर्वने वज्र-
हस्त पित्रा रुद्रेभिः सगणः सुशिप्र ॥ ३ ॥ त इन्वस्य मधुमद्विविप्र इन्द्रस्य शर्धो
मरुतो य आसन् । येभिर्वृत्रस्येषितो विवेदामर्मणो मन्यमानस्य मर्म ॥ ४ ॥ म-
नुष्वदिन्द्र सर्वनं जुषाणः पित्रा सोमं शश्वते वीर्याय । स आ ववृत्स्व हर्यश्व
यज्ञैः सरण्युभिर्पो अर्णा सिसर्षि ॥ ५ ॥ ६ ॥ त्वमपो यद्ध वृत्रं जघन्वा
अत्या इव प्रासृजः सर्तवाजौ । शयानमिन्द्र चरता वधेन वव्रिवांसं परि देवी-
रदेवम् ॥ ६ ॥ यजाम इन्नमसा वृद्धमिन्द्रं बृहन्तमृष्वमजरं युवानम् । यस्य
प्रिये ममतर्यज्ञियस्य न रोदसी महिमानं ममाते ॥ ७ ॥ इन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरु-
णि व्रतानि देवा न मिनन्ति विश्वे । दाधार यः पृथिवीं द्यामुतेमां जजान सूर्य-
मुषसं सुदंसाः ॥ ८ ॥ अद्रोघ सत्यं तव तन्महित्वं सद्यो यज्जातो अपिबो ह सोमम् ।
न द्याव इन्द्र तवसेस्तु ओजो नाहान मासाः शरदो वरन्त ॥ ९ ॥ त्वं सद्यो
अपिबो जात इन्द्र मदाय सोमं परमे व्योमन् । यद्ध द्यावापृथिवी आविवेशीरथा-
भवः पूर्यः कारुधायाः ॥ १० ॥ १० ॥ अहन्नहिं परिशयानमर्णो ओजायमानं
तुविजात तव्यान् । न ते महित्वमनु भूदध द्यौर्यदन्यया स्फिग्याक्षामवस्थाः
॥ ११ ॥ यज्ञो हि त इन्द्र वर्धनो भूदुत प्रियः सुतसोमो मियेधः । यज्ञेन यज्ञमव
यज्ञियः सन्यज्ञस्ते वज्रमहिहत्य आवत् ॥ १२ ॥ यज्ञेनेन्द्रमवसा चक्रे अर्वागैर्न
सुम्नाय नव्यसे ववृत्याम् । यः स्तोमैभिर्वावृधे पूर्येभिर्यो मध्यमेभिरुत नूतनेभिः
॥ १३ ॥ विवेष यन्मा धिषणा जजान स्तवै पुरा पार्यादिन्द्रमद्वः । अंहसो यत्र
पीपरद्यथा नो नावेव यान्तमुभये हवन्ते ॥ १४ ॥ आपूर्णो अस्य कुलशः स्वाहा
सेक्तेव कोशं सिसिचे पिबध्यै । समु प्रिया आववृत्रन्मदाय प्रदक्षिणिदभि सोमा-
स इन्द्र ॥ १५ ॥ न त्वा गभीरः पुरुहूत सिन्धुर्नाद्रियः परि षन्तो वरन्त । इत्था
सखिभ्य इषितो यदिन्द्रा दृहं चिदरुजो गव्यमूर्वम् ॥ १६ ॥ शुनं हुवेम मघवा-
नमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ । शृण्वन्तमुग्रमृतये समत्सु घ्नन्त वृत्राणि स-
ज्जितं धनानाम् ॥ १७ ॥ ११ ॥

अ० ३ । अ० २ । व० १५] १७६ [म० ३ । अ० ३ । सू० ३४ ।

॥ ३३ ॥ १-१३ विश्वामित्र ऋषिः ॥ नद्यो देवता ॥ छन्दः-१ भुरिक् पङ्क्तिः । ५ स्वराद् पङ्क्तिः । ७ पङ्क्तिः । २, १० विराद् त्रिष्टुप् । ३, ८, ११, १२ त्रिष्टुप् । ४, ६, ९ निचृत्त्रिष्टुप् । १३ उष्णिक् ॥ स्वरः-१-१२ धैवतः । १३ ऋषभः ॥

॥ ३३ ॥ प्र पर्वतानामुशती उपस्थादश्वे इव विषिते हासमाने । गावेव शु-
भ्रे मातरा रिहाणे विपादलुतुद्री पर्यसा जवेते ॥ १ ॥ इन्द्रोपिते प्रसवं भिक्षमाणे
अच्छा समुद्रं रथ्येव याथः । समाराणे ऊर्मिभिः पिन्वमाने अन्या वामन्यामप्येति
शुभ्रे ॥ २ ॥ अच्छा सिन्धुं मातृतमामयासं विपाशमुर्वी सुभगामगन्म । बत्समिव
मातरा संरिहाणे समानं योनिमनु सञ्चरन्ती ॥ ३ ॥ एना वयं पर्यसा पिन्वमा-
ना अनु योनिं देवकृतं चरन्तीः । न वर्तवे प्रसवः सर्गतक्तः क्रियुर्विप्रो नद्यो जो-
हवीति ॥ ४ ॥ रमध्वं मे वर्चसे सोम्याय ऋतावरीरूपं मुहूर्तमेवैः । प्र सिन्धुम-
च्छा बृहती मनीषावस्युरहे कुशिकस्य सूनुः ॥ ५ ॥ १२ ॥ इन्द्रो अस्माँ अरद-
द्वज्रबाहुरपाहन्वृत्रं परिधिं नदीनाम् । देवोऽनयत्सविता सुपाणिस्तस्य वयं प्रसवे
याम उर्वीः ॥ ६ ॥ प्रवाच्यं शश्वधा वीर्यन्तदिन्द्रस्य कर्म यदर्हि विवृश्चत् । वि
वज्रेण परिषदो जघानायन्नापोऽयं नमिच्छमानाः ॥ ७ ॥ एतद्वचो जरितुर्मापि
मृष्टा आ यत्ते योषानुत्तरा युगानि । उक्थेषु कारो प्रति नो जुषस्व मा नो नि
कः पुरुषत्रा नमस्ते ॥ ८ ॥ ओ षु स्वसारः कारेव शृणोत ययौ वो दूरादनसा
रथेन । नि षू नमध्वं भवता सुपारा अधोअक्षाः सिन्धवः स्रोत्याभिः ॥ ९ ॥
आ ते कारो शृणवामा वचांसि ययार्थं दूरादनसा रथेन । नि ते नंसै पीप्यानेव
योषा मर्यायेव कन्या शश्वचै ते ॥ १० ॥ १३ ॥ यदङ्ग त्वा भरताः मन्तरैर्युग्-
व्यन्ग्राम इषित इन्द्रजुतः । अर्षादहं प्रसवः सर्गतक्त आ वो वृणे सुमतिं यज्ञिया-
नाम् ॥ ११ ॥ अतारिषुर्भरता गव्यवः समभक्त विप्रः सुमतिं नदीनाम् । प्र पि-
न्वध्वमिषयन्तीः सुराधा आवक्षणाः पूणध्वं यात शीर्भम् ॥ १२ ॥ उद्व ऊर्मिः श-
म्या हन्त्वापो योक्त्राणि मुञ्चत । मादुष्कृतौ व्येनसाध्न्यौ शूनमारताम् ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ ३४ ॥ १-११ विश्वामित्र ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, २, ११ त्रिष्टुप् । ४, ५, ७, १० निचृत्त्रिष्टुप् । ६ विराद् त्रिष्टुप् । ३, ६, ८ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१, २, ४, ५, ७, ९-११ धैवतः । ३, ६, ८ पञ्चमः ॥

॥ ३४ ॥ इन्द्रः पूर्भिदातिरहासमर्कैर्विदद्वसुर्दयमानो विशत्रून् । ब्रह्मजुतस्तन्वा
वावृधानो भूरिदात्र आपृणद्रोदसी उभे ॥ १ ॥ मखस्य ते तविषस्य प्र जूतिमिय-

मिवाचममृताय भूषन् । इन्द्रं क्षितीनामभिमानुषीणां विशां देवीनामुत्पूर्वयावा ॥ २ ॥
 इन्द्रो वृत्रमवृणोच्छर्धनीतिः प्र मायिनामभिनाद्वर्षणीतिः । अहन्वयैसमुशध्रुवने-
 ष्वाविधेना अकृणोद्राम्याणाम् ॥ ३ ॥ इन्द्रः स्वर्षा जनयन्नहानि जिगायो शि-
 ग्भिः पृतना अभिष्टिः । प्रारोचयन्मनवे केतुमहामविदज्ज्योतिर्बृहते रणाय ॥ ४ ॥
 इन्द्रस्तुजो बर्हणा आ विवेश नृवदधानो नर्या पुरुणि । अचेतयद्धिय इमा जग्ने-
 त्रे प्रेमं वर्णमतिरच्छुक्रमासाम् ॥ ५ ॥ १५ ॥ महो महानि पनयन्त्यस्येन्द्रस्य
 कर्म सुकृता पुरुणि । वृजनेन वृजिनान्त्सं पिपेष मायाभिर्दस्यूरभिभूत्योजाः ॥ ६ ॥
 युधेन्द्रो मद्वा वरिवश्चकार देवेभ्यः सत्पतिश्चर्षणिप्राः । विवस्वतः सदेने अस्य
 तानि विप्रा उक्थेभिः कवयो गृणन्ति ॥ ७ ॥ सत्रासाहं वरेण्यं सहोदां संसवा-
 सं स्वरपश्च देवीः । ससान यः पृथिवीं द्यामुतेमामिन्द्रं मदन्त्यनु धीरणासः ॥ ८ ॥
 ससानात्यौ उत सूर्य ससानेन्द्रः ससान पुरुभोजसं गाम् । हिरण्ययमुत् भोगं स-
 सान हत्वा दस्युन्प्रार्थ्य वर्णमावत् ॥ ९ ॥ इन्द्र ओषधीरसनोदहानि वनस्पतीरस-
 नोदन्तारिक्तम् । विभेदं बलं नुनुदे विवाचोऽथाभवदमिताभिक्रतूनाम् ॥ १० ॥
 शुनं हुवेममघवानमिन्द्रमस्सिन्धरे नृतमं वाजसातौ । शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु धनन्त-
 वृत्राणि सज्जितं धनानाम् ॥ ११ ॥ १६ ॥

॥ ३५ ॥ १-११ विश्वामित्र ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ७, १०,
 ११ त्रिष्टुप् । २, ३, ६, ८ निचृत्त्रिष्टुप् । ६ विराट्त्रिष्टुप् । ४ भुरिक् पङ्क्तिः ।
 ५ स्वराट् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-३, ६-११ धैवतः । ४, ५ पञ्चमः ॥

॥ ३५ ॥ तिष्ठता हरी रथ आ युज्यमाना याहि वायुर्न नियुतो नो अच्छ ।
 पित्रास्यन्धो अभिसृष्टो अस्मे इन्द्र स्वाहा ररिमा ते मदाय ॥ १ ॥ उपाजिरा पु-
 रुहूताय सप्ती हरी रथस्यधूर्वा युनजिम । द्रवद्यथा सम्भृतं विश्वतश्चिदुपेमं यज्ञमा-
 वहात् इन्द्रम् ॥ २ ॥ उपो नयस्व वृषणा तपुष्पोतेमव त्वं वृषभ स्वधावः । ग्रसेता-
 मश्वा वि मुचेह शोणां दिवेदिवे सदृशीरद्धि धानाः ॥ ३ ॥ ब्रह्मणा ते ब्रह्मयुजा
 युनजिम हरी सखाया सधमाद आशू । स्थिरं रथं सुखमिन्द्राधितिष्ठन्प्रजानन्विद्धौ
 उप याहि सोमम् ॥ ४ ॥ मा ते हरी वृषणा वीतपृष्ठा नि रीरमन्यजमानासो
 अन्ये । अत्यायाहि शश्वतो वयं तेऽरं सुतेभिः कृणवाम सोमैः ॥ ५ ॥ १७ ॥ त-
 वायं सोमस्त्वमेहर्वाङ् शश्वत्तमं सुमना अस्य पाहि । अस्मिन्यज्ञे बर्हिष्या निषद्या
 दधिष्वेमं जठर इन्दुमिन्द्र ॥ ६ ॥ स्तीर्णं ते बर्हिः सुत इन्द्र सोमः कृता धाना अ-

अ० ३ । अ० २ । व० २०] १८१ [म० ३ । अ० ३ । सू० ३६ ।

सवे ते हरिभ्याम् । तदोक्ते पुरुशाकाय वृष्णे मरुत्वते तुभ्यं राता हवींषि ॥७॥
इमं नरः पर्वतास्तुभ्यमापः समिन्द्र गोभिर्मधुमन्तमक्रन् । तस्यागत्या सुमना ऋष्व
पाहि प्रजानन्विद्वान्पथ्या अनु स्वाः ॥ ८ ॥ याँ आभजो मरुत इन्द्र सोमे ये त्वा-
मवर्धन्नभवन्गणस्ते । तेभिरेतं सजोषा वावशानोऽग्नेः पिब जिह्वया सोममिन्द्र ॥९॥
इन्द्र पिब स्वधया चित्सुतस्याग्नेर्वा पाहि जिह्वया यजत्र । अध्वर्योर्वा प्रयतं शक्र
हस्ताद्धोतुर्वा यज्ञं हविषो जुषस्व ॥ १० ॥ शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं
वाजसातौ । शृण्वन्तमुग्रमृतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सज्जितं धनानाम् ॥ ११ ॥ १८ ॥

॥ ३६ ॥ १—६, ११ विश्वामित्रः । १० घोर आङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो
देवता ॥ छन्दः—१, ७, १०, ११ त्रिष्टुप् । २, ३, ६, ८ निचृत्त्रिष्टुप् । ६
विराद् त्रिष्टुप् । ४ भुरिक् पङ्क्तिः । ५ स्वराद् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१—३, ६—११
धैवतः । ४, ५ पञ्चमः ॥

॥ ३६ ॥ इमाम् पु प्रभृतिं सातये धाः शश्वच्छश्वदूतिभिर्यादमानः । सुतेसुते
वावृधे वर्धनेभिर्यः कर्माभिर्महाद्भिः सुश्रुतो भूत् ॥ १ ॥ इन्द्राय सोमाः प्रदिवो वि-
दाना ऋभुर्येभिर्वृषपर्वा विहायाः । प्रयम्यमानान्प्रति षू गृभायेन्द्र पिब वृषधूतस्य
वृष्णाः ॥ २ ॥ पिबा वर्धस्व तव धा सुतास इन्द्र सोमासः प्रथमा उतेमे । यथा-
पिबः पूर्व्याँ इन्द्र सोमाँ एवा पाहि पन्यो अद्या नवीयान् ॥ ३ ॥ महौ अमत्रो
वृजने विरप्श्युग्रं शवः पत्यते धृष्णवोजः । नाह विव्याच पृथिवी चनैनं यत्सो-
मासो हर्यश्वममन्दन् ॥ ४ ॥ महौ उग्रो वावृधे वीर्याय समाचक्रे वृषभः काव्येन ।
इन्द्रो भगो वाजदा अस्य गावः प्र जायन्ते दक्षिणा अस्य पूर्वीः ॥ ५ ॥ १६ ॥
प्र यत्सिन्धवः प्रसवं यथायन्नापः समुद्रं रथ्येव जग्मुः । अतश्चिदिन्द्रः सदसो
वरीयान्यदीं सोमः पृणति दुग्धो अंशुः ॥ ६ ॥ समुद्रेण सिन्धवो यादमाना
इन्द्राय सोमं सुषुतं भरन्तः । अंशुं दुहन्ति हस्तिनो भरित्रैर्मध्वः पुनन्ति धारया
पवित्रैः ॥ ७ ॥ दूदा इव कुक्षयः सोमधानाः समीं विव्याच सर्वना पुरुणि ।
अन्ना यदिन्द्रः प्रथमा व्याशं वृत्रं जघन्वाँ अवृणीत् सोमम् ॥ ८ ॥ आ तू भर-
माकिरेतत्परिष्ठाद्विद्वा हि त्वा वसुपतिं वसूनाम् । इन्द्र यत्ते माहितं दत्रमस्त्य-
स्मभ्यं तद्धर्यश्व प्र यन्धि ॥ ९ ॥ अस्मे प्र यन्धि मघवन्नृजीषिन्निन्द्र रायो वि-
श्ववारस्य भूरेः । अस्मे शतं शरदो जीवसे धा अस्मे वीराञ्छश्वत इन्द्र शिप्रिन्
॥ १० ॥ शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ । शृण्वन्तमुग्रमृतये
समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सज्जितं धनानाम् ॥ ११ ॥ २० ॥

॥ ३७ ॥ १—११ विश्वामित्र ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ३, ७ निचृद्गायत्री । २, ४, ५, ६, ८, ९, १० गायत्री । ११ निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१—१० षड्जः । ११ ऋषभः ॥

॥ ३७ ॥ वार्त्तिहत्याय शर्वसे पृतनाषाह्याय च । इन्द्र त्वा वर्तयामसि ॥ १ ॥ अर्वाचीनं सु ते मन उत चक्षुः शतक्रतो । इन्द्र कृण्वन्तु वाघतः ॥ २ ॥ नामानि ते शतक्रतो विश्वाभिर्गीर्भिरीमहे । इन्द्राभिमातिषाह्यैः ॥ ३ ॥ पुरुषुतस्य धामभिः शतेन महयामसि । इन्द्रस्य चर्षणीधृतः ॥ ४ ॥ इन्द्र वृत्राय हन्तवे पुरुहूतमुप ब्रुवे । भरेषु वाजसातये ॥ ५ ॥ २१ ॥ वाजेषु सासहिर्भैव त्वामीमहे शतक्रतो । इन्द्र वृत्राय हन्तवे ॥ ६ ॥ द्युम्नेषु पृतनाज्ये पृतसुतूर्षु श्रवःसु च । इन्द्र साक्षाभिमातिषु ॥ ७ ॥ शुष्मिन्तमं न उतये द्युम्निनं पाहि जागृविम् । इन्द्र सोमं शतक्रतो ॥ ८ ॥ इन्द्रियाणि शतक्रतो या ते जनेषु पञ्चसु । इन्द्र तानि त आ वृणे ॥ ९ ॥ अगन्निन्द्र श्रवो बृहद्युम्नं दधिष्व दुष्टरम् । उते शुष्मं तिरामसि ॥ १० ॥ अर्वावतो न आ गृह्यथो शक्र परावतः । उ लोको यस्तै अद्रिव इन्द्रेह तत आ गृहि ॥ ११ ॥ २२ ॥

॥ ३८ ॥ १—१० प्रजापतिर्ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ६, १० त्रिष्टुप् । २, ३, ४, ५, ८, ९ निचृत्त्रिष्टुप् । ७ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१—६, ८—१० धैवतः । ७ पञ्चमः ॥

॥ ३८ ॥ अभि तष्टेव दीधुया मनीषामत्यो न वाजी सुधुरो जिहानः । अभि प्रियाणि मर्षशत्पराणि कवीरिच्छामि सन्दर्शे सुमेधाः ॥ १ ॥ इनोत पृच्छ जनिमा कवीनां मनोधृतः सुकृतस्तत्तत द्याम् । इमा उ ते प्रणयोवर्धमाना मनोवाता अध नु धर्मेणि गमन् ॥ २ ॥ नि षीमिदत्र गुह्या दधाना उत क्षत्राय रोदसी समञ्जन् । सं मात्राभिर्ममिरे येमुरुर्वी अन्तर्मही समृते धार्यसे धुः ॥ ३ ॥ आतिष्ठन्तं परि विश्वे अभूषञ्छ्रियो वसानश्चरति स्वरोचिः । महत्तदृष्णो असुरस्य नामा विश्वरूपो अमृतानि तस्थौ ॥ ४ ॥ असूत पूर्वो वृषभो ज्यायानिमा अस्य शुरुधः सन्ति पूर्वीः । दिवो नपाता विदथस्य धीभिः क्षत्रं राजाना प्रदिवो दधाथे ॥ ५ ॥ २३ ॥ त्रीणि राजाना विदथे पुरुणि परि विश्वानि भूषथः सदांसि । अपश्यमत्र मनसा जगन्वान्ब्रते गन्धर्वा अपि वायुकेशान् ॥ ६ ॥ तदिवस्य वृषभस्य धेनोरा नामभिर्ममिरे सकस्य गोः । अन्यदन्यदसुर्येवसाना नि

अ० ३ । अ० ३ । व० १] १८३ [म० ३ । अ० ४ । सू० ४० ।

मायिनो ममिरे रूपमस्मिन् ॥ ७ ॥ तदिन्द्रस्य सवितुर्नकिर्मे हिरण्ययीममतिं या-
मशिश्नेत् । आ सुष्ठुती रोदसी विश्वमिन्वे अपीत्र योषा जनिमानि ववे ॥ ८ ॥
युवं प्रत्नस्य साधथो महो यदैवी स्वस्तिः परि णः स्यातम् । गोपाजिह्वस्य तस्थु-
षो विरूपा विश्वे पश्यन्ति मायिनः कृतानि ॥ ९ ॥ शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रम-
स्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ । शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सज्जितं ध-
नानाम् ॥ १० ॥ २४ ॥ ३ ॥

॥ ३६ ॥ १-६ विश्वामित्र ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ६ विराद्
त्रिष्टुप् । ३, ४, ५, ६, ७ निचृत्रिष्टुप् । २, ८ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१,
३-७, ६ धैवतः । २, ८ पञ्चमः ॥

॥ ३६ ॥ इन्द्रं मतिर्हृद् आ वच्यमानाच्छा पतिं स्तोमं तष्टा जिगाति । या
जागृविर्विदथे शस्यमानेन्द्र यत्ते जायते विद्धि तस्य ॥ १ ॥ दिवश्चिदा पूर्वा
जायमाना वि जागृविर्विदथे शस्यमाना । भद्रा वस्त्राण्यर्जुना वसाना सेयमस्मे
संनजा पित्र्या धीः ॥ २ ॥ यमा चिदत्र यमसूरसूत जिह्वाया अग्रं पतदा ह्यस्थात् ।
वपूषि जाता मिथुना संचेते तमोहना तपुषो बुध्न एतां ॥ ३ ॥ नकिरेषां निन्दिता
मर्त्येषु ये अस्माकं पितरो गोषु योधाः । इन्द्र एषां दंष्ट्रिता माहिनावानुद्धोत्राणि
ससृजे दंसनावान् ॥ ४ ॥ सखा ह यत्र सखिभिर्नवग्वैरभिश्वा सत्वंभिर्गा अनु-
गमन् । सत्यं तदिन्द्रो दशभिर्दशग्वैः सूर्यं विवेद तमसि क्षियन्तम् ॥ ५ ॥ २५ ॥
इन्द्रो मधु सम्भृतमुस्त्रियायां पृथ्विवेद शफवन्नमे गोः । गुहा हितं गुह्यं गूळहमप्सु
हस्ते दधे दक्षिणे दक्षिणावान् ॥ ६ ॥ ज्योतिर्वृणीत तमसो विजानन्नारे स्याम
दुरितादभीके । इमा गिरः सोमपाः सोमवृद्ध जुषस्वेन्द्र पुरुतमस्य कारोः ॥ ७ ॥
ज्योतिर्यज्ञाय रोदसी अनु ष्यादारे स्याम दुरितस्य भूरैः । भूरिं चिद्धि तुजतो
मर्त्यस्य सुपारासो वसवो बर्हणावत् ॥ ८ ॥ शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे
नृतमं वाजसातौ । शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सज्जितं धनानाम्
॥ ९ ॥ २६ ॥ २ ॥

॥ ४० ॥ १-६ विश्वामित्र ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१-४, ६-६
गायत्री । ५ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४० ॥ इन्द्र त्वा वृषभं वयं सुते सोमे हवामहे । स पाहि मध्वो अन्धसः

॥ १ ॥ इन्द्रं क्रतुविदं सुतं सोमं हर्यं पुरुषं पुत । पिबा वृषस्व तातृपिम् ॥ २ ॥
इन्द्रं प्र णो धितावानं यज्ञं विश्वेभिर्देवेभिः । तिरः स्तवान विरपते ॥ ३ ॥ इन्द्रं
सोमाः सुता इमे तव प्र यन्ति सत्पते । क्षयं चन्द्रास इन्द्रवः ॥ ४ ॥ दधिष्वा ज-
ठरं सुतं सोममिन्द्रं वरेण्यम् । तव द्युक्षास इन्द्रवः ॥ ५ ॥ १ ॥ गिर्वेणः प्राहि-
नः सुतं मधोर्धाराभिरज्यसे । इन्द्रं त्वादातमिद्यशः ॥ ६ ॥ अभि द्युम्नानि वनि-
इन्द्रं सचन्ते अक्षिता । पीत्वी सोमस्य वावृधे ॥ ७ ॥ अर्वावतो न आ गहि परा-
वतश्च वृत्रहन् । इमा जुषस्व नो गिरः ॥ ८ ॥ यदन्तरा परावतमर्वावतं च ह्यसौ ।
इन्द्रेह तत आ गहि ॥ ९ ॥ २ ॥

॥ ४१ ॥ १—६ विश्वामित्र ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ यवमध्या
गायत्री । २, ३, ५, ६ गायत्री । ४, ७, ८ निचृद्गायत्री । ९ विराड् गायत्री ॥
षड्जः स्वरः ॥

॥ ४१ ॥ आ तू न इन्द्रं मद्यं गधुवानः सोमपीतये हरिभ्यां याह्यद्विवः ॥ १ ॥
सत्तो होता न ऋत्विग्यस्तिस्तिरे बर्हिरानुषक् । अयुजन्प्रातरद्रयः ॥ २ ॥ इमा
ब्रह्म ब्रह्मवाहः क्रियन्त आ बर्हिः सीद । वीहि शूर पुरोळाशम् ॥ ३ ॥ रागन्धि-
सवनेषु ए एषु स्तोमेषु वृत्रहन् । उक्थेष्विन्द्रं गिर्वेणः ॥ ४ ॥ मतर्यः सोमपामुरुं
रिहन्ति शर्वसस्पतिम् । इन्द्रं वत्सं न मातरः ॥ ५ ॥ ३ ॥ स मन्दस्वा ह्यन्धसो
राधसे तन्वा महे । न स्तोतारं निदे करः ॥ ६ ॥ वयमिन्द्र त्वायवो हविष्मन्तो
जरामहे । उत त्वमस्मयुर्वसो ॥ ७ ॥ मारे अस्मद्वि मुमुचो हरिप्रियार्वाङ्चाहि ।
इन्द्रं स्वधावो मत्स्वेह ॥ ८ ॥ अर्वाञ्च त्वा सुखे रथे वहतामिन्द्र केशिना ।
घृस्तनू बर्हिरासदे ॥ ९ ॥ ४ ॥

॥ ४२ ॥ १—६ विश्वामित्र ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ४, ५,
६, ७ गायत्री । २, ३, ८, ९ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४२ ॥ उप नः सुतमा गहि सोममिन्द्रं गवाशिरम् । हरिभ्यां यस्तै अ-
स्मयुः ॥ १ ॥ तमिन्द्रं मदमा गहि बर्हिःष्ठां शर्वभिः सुतम् । कुविन्नस्य तृष्णवः
॥ २ ॥ इन्द्रमित्था गिरो ममाच्छागुरिषिता इतः । आवृते सोमपीतये ॥ ३ ॥
इन्द्रं सोमस्य पीतये स्तोमैरिह हवामहे । उक्थेभिः कुविदागमत् ॥ ४ ॥ इन्द्रं
सोमाः सुता इमे तान्दधिष्व शतक्रतो । जठरं वाजिनीवसो ॥ ५ ॥ ५ ॥ विद्वाहि

अ० ३ । अ० ३ । व० ८] १८५ [म० ३ । अ० ४ । सू० ४४ ।

त्वा धनञ्जयं वाजेषु दधृषं कवे । अथा ते सुम्नमीमहे ॥ ६ ॥ इममिन्द्र गवाशिरं
यवाशिरं च नः पिब । आगत्या वृषभिः सुतम् ॥ ७ ॥ तुभ्येदिन्द्र स्व ओक्ते सोमं
चोदामि पीतये । एष रारन्तु ते हृदि ॥ ८ ॥ त्वां सुतस्य पीतये प्रत्नमिन्द्र हवामहे ।
कुशिकासो अवस्यवः ॥ ९ ॥ ६ ॥

॥ ४३ ॥ १-८ विश्वामित्र ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ३ विराट्
पङ्क्तिः । २, ४, ६ निचृत् त्रिष्टुप् । ५ भुरिक् त्रिष्टुप् । ७, ८ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-
१, ३ पञ्चमः । २, ४-८ धैवतः ॥

॥ ४३ ॥ आ याह्यर्वाङ्गुप वन्धुरेष्ठास्तवेदनुं प्रदिवः सोमपेयम् । प्रिया स-
खाया वि मुचोप बर्हिस्त्वामिमे हव्यवाहो हवन्ते ॥ १ ॥ आ याहि पूर्वोरति च-
र्षणीरां अर्य आशिष उप नो हरिभ्याम् । इमा हि त्वां मतयः स्तोमतया इन्द्र
हवन्ते सख्यं जुषाणाः ॥ २ ॥ आ नो यज्ञं नमोवृधं सजोषा इन्द्र देव हरिभि-
र्याहि तूयम् । अहं हि त्वां मतिभिर्जोहवीमि घृतप्रयाः सधमादे मधूनाम् ॥ ३ ॥
आ च त्वामेता वृषणा वहातो हरी सखाया सुधुरा स्वङ्गा । धानावदिन्द्रः सर्वानं
जुषाणः सखा सख्युः शृणवद्वन्दनानि ॥ ४ ॥ कुविन्मा गोपां करसे जनस्य कु-
विद्राजानं मघवन्नृजीषिन् । कुविन्म ऋषिं पपिवांसं सुतस्य कुविन्मे वस्वो अमृतस्य
शिक्षाः ॥ ५ ॥ आ त्वां बृहन्तो हरयो युजाना अर्वागिन्द्र सधमादो वहन्तु ।
प्र ये द्विता दिव ऋञ्जन्त्याताः सुसम्मृष्टासो वृषभस्य मूराः ॥ ६ ॥ इन्द्र पिब
वृषधूतस्य वृष्णा आ यं ते श्येन उशते जभारं । यस्य मदे च्यावयसि प्र कृष्टीर्यस्य
मदे अप गोत्रा ववर्थ ॥ ७ ॥ शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ ।
शृणवन्तमुग्रमृतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सज्जितं धनानाम् ॥ ८ ॥ ७ ॥

॥ ४४ ॥ १-५ विश्वामित्र ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, २ निचृ-
द्बृहती । ३, ५ बृहती । ४ स्वराडनुष्टुप् ॥ स्वरः-१, २, ३, ५ मध्यमः । ४ गान्धारः ॥

॥ ४४ ॥ अयं ते अस्तु हर्यतः सोम आ हरिभिः सुतः । जुषाण इन्द्र ह-
रिभिर्त्त आ गह्या तिष्ठ हरितं रथम् ॥ १ ॥ हर्यन्नुषसमर्चयः सूर्य हर्यन्नरोचयः ।
विद्वांश्चिकित्वान्हर्यश्व वर्धस इन्द्र विश्वा अभि श्रियः ॥ २ ॥ द्यामिन्द्रो हरिधा-
यसं पृथिवीं हरिवर्षसम् । अधारयद्धरितोभूरि भोजनं ययोरन्तर्हरिश्चरत् ॥ ३ ॥
जज्ञानो हरितो वृषा विश्वमा भाति रोचनम् । हर्यश्वो हरितं धत्त आयुधमा वज्रं

अ० ३ । अ० ३ । व० ११] १८६ [म० ३ । अ० ४ । सू० ४७ ।

बाहोर्हरिम् ॥ ४ ॥ इन्द्रो ह्यन्तर्मुनिं वज्रं शुक्रैरभीवृतम् । अपावृणोद्धरिभिर्-
द्रिभिः सुतमुदा हरिभिराजत ॥ ५ ॥ ८ ॥

॥ ४५ ॥ १-५ विश्वामित्र ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, २ निचृद्-
बृहती । ३, ५ बृहती । ४ स्वराडनुष्टुप् ॥ स्वरः-१, २, ३, ५ मध्यमः । ४
गान्धारः ॥

॥ ४५ ॥ आ मन्द्रैरिन्द्र हरिभिर्याहि मयूररोमभिः । मा त्वा के चिन्नि
यमन्विं न पाशिनोऽति धन्वेव तां ईहि ॥ १ ॥ वृत्रखादो वलंरुजः पुरां दर्मो
अपामजः । स्थाता रथस्य हयोरभिस्वर इन्द्रो ह्रस्वा चिदारुजः ॥ २ ॥ गम्भीरां
उदधीरिव क्रतुं पुष्यसि गा इव । प्र सुगोपा यवसं धेनवो यथा हृदं कुल्या इवाश-
त ॥ ३ ॥ आ नस्तुजं रयिं भरांशं न प्रतिजानते । वृत्तं पक्कं फलमङ्गीव धूनुहीन्द्र
सम्पारणं वसु ॥ ४ ॥ स्वयुरिन्द्र स्वराळसि स्मर्दिष्टिः स्वयंशस्तरः । स वावृधान
ओजसा पुरुष्टुत भवा नः सुश्रवस्तमः ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ४६ ॥ १-५ विश्वामित्र ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ विराद् त्रिष्टुप् ।
२, ५ निचृत् त्रिष्टुप् । ३, ४ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ४६ ॥ युध्मस्य ते वृषभस्य स्वराज उग्रस्य यूनः स्थाविरस्य घृष्वैः । अ-
जूर्यतो वज्रिणो वीर्याणीन्द्र श्रुतस्य महतो महानि ॥ १ ॥ महौ असि महिष
वृष्यैर्भिर्धनस्पृदुग्र सहमानो अन्यान् । एको विश्वस्य भुवनस्य राजा स योधया च क्ष-
यया च जनान् ॥ २ ॥ प्र मात्राभी रिरिचे रोचमानः प्रदेवेभिर्विश्वतो अप्रतीतः । प्र
मज्मना दिव इन्द्रः पृथिव्याः प्रोरोर्महो अन्तरिक्षादजीषी ॥ ३ ॥ उरुं गम्भीरं
जनुषाभ्युग्रं विश्वव्यचसमवतं मतीनाम् । इन्द्रं सोमांसः प्रदिवि सुतांसः समुद्रं
न खवत आ विशान्ति ॥ ४ ॥ यं सोममिन्द्र पृथिवीद्यावा गर्भं न माता विभृत-
स्त्वाया । तं ते हिन्वन्ति तमु ते मृजन्त्यध्वर्यवो वृषभ पातवा उ ॥ ५ ॥ १० ॥

॥ ४७ ॥ १-५ विश्वामित्र ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, २, ३
निचृत् त्रिष्टुप् । ४ त्रिष्टुप् । ५ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ४७ ॥ मरुत्वा इन्द्र वृषभो रणाय पिबा सोममनुष्वधं मदीय । आ सि-
श्वस्व जठरे मध्वं ऊर्मि त्वं राजासि प्रदिवः सुतानाम् ॥ १ ॥ सजोषा इन्द्र

अ० ३ । अ० ३ । व० १३] १८७ [म० ३ । अ० ४ । सू० ४६ ।

सर्गणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहा शूर विद्वान् । जहि शत्रूरुप मृधो नुदस्वाथाभयं
कृणुहि विश्वतो नः ॥ २ ॥ उत ऋतुभिर्ऋतुपाः पाहिसोममिन्द्र देवेभिःस खिभिः
सुतं नः । याँ आभजो मरुतो ये त्वान्वहन्वृत्रमदधुस्तुभ्यमोजैः ॥ ३ ॥ ये त्वाहि-
हत्ये मघवन्नवर्धन्ये शम्भरे हरिवो ये गर्विष्ठौ । ये त्वा नूनमनुमदन्ति विप्राः पिबेन्द्र
सोमं सर्गणो मरुद्भिः ॥ ४ ॥ मरुत्वंतं वृषभं वावृथानमकवारिं दिव्यं शासमि-
न्द्रम् । विश्वासाहमवमे नूतनायोग्रं सहोदामिह तं हुवेम ॥ ५ ॥ ११ ॥

॥ ४८ ॥ १-५ विश्वामित्र ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, २ निचृत्
त्रिष्टुप् । ३, ४ त्रिष्टुप् । ५ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-४ धैवतः । ५ पञ्चमः ॥

॥ ४८ ॥ सद्यो ह जातो वृषभः कनीनः प्रभर्तुमाबदन्धसः सुतस्य । साधोः
पिब प्रतिक्रामं यथा ते रसाशिरः प्रथमं सोम्यस्य ॥ १ ॥ यज्जायथास्तदहरस्य
कामेऽंशोः पीयूषमपिबो गिरिष्ठाम् । तं ते माता परि योषा जनित्री महः पितुर्द-
म आसिञ्चदग्रे ॥ २ ॥ उपस्थाय मातरमन्नमैह तिग्ममपस्यदभि सोममूधः । प्रया-
वयन्नचरद्भुत्सो अन्यान्महानि चक्रे पुरुधप्रतीकः ॥ ३ ॥ उग्रस्तुराषाळभिभूत्यो-
जा यथान्नं तन्वै चक्र एषः । त्वष्टारमिन्द्रो जनुषाभिभूयामुष्या सोममपिबच्चमूषु
॥ ४ ॥ शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ । शृण्वन्तमुग्रमूतये स-
मत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सज्जितं धनानाम् ॥ ५ ॥ १२ ॥

॥ ४६ ॥ १-५ विश्वामित्र ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ४
निचृत् त्रिष्टुप् । २, ५ त्रिष्टुप् । ३ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१, २, ४, ५
धैवतः । ३ पञ्चमः ॥

॥ ४६ ॥ शंसा महामिन्द्रं यस्मिन्विश्व आ कृष्टयः सोमपाः काममव्यन् । यं
सुक्रतुं धिषणे विभवत्पुष्टं घनं वृत्राणां जनयन्त देवाः ॥ १ ॥ यं नु नकिः पृतना-
सु स्वरान् द्विता तरति नृतमं हरिष्ठाम् । इनतमः सत्त्वभिर्यो ह शूषैः पृथुजया
अमिनादायुर्दस्योः ॥ २ ॥ सहावा पृतसु तरणिर्नार्वी व्यानशी रोदसी मेहनावान् ।
भगो न कारे हव्यो मतीनां पितेव चारुः सुहवो वयोधाः ॥ ३ ॥ धर्ता दिवो
रजसस्पृष्ट ऊर्ध्वो रथो न वायुर्वसु भिर्नियुत्वान् । जपां वस्ता जनिता सूर्यस्य
विभक्ता भागं धिषणेव वाजम् ॥ ४ ॥ शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं
वाजसातौ । शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सज्जितं धनानाम् ॥ ५ ॥ १३ ॥

अ० ३ । अ० २ । व० १६] १८८ [म० ३ । अ० ४ । सू० ५१ ।

॥ ५० ॥ १-५ विश्वामित्र ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, २, ४ नि-
चृत् त्रिष्टुप् । ३, ५ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ५० ॥ इन्द्रः स्वाहा पिबतु यस्य सोमं आगत्या तुम्रो वृषभो मरुत्वान् ।
ओरुव्यचाः पृणतामेभिरन्नैरास्य हविस्तन्वः काममृध्याः ॥ १ ॥ आ ते सपर्यूज-
वसे युनज्म ययोरनु प्रदिवः श्रुष्टिमावः । इह त्वा धेयुर्हरयः सुशिप्र पित्रा त्वस्य
सुषुतस्य चारोः ॥ २ ॥ गोभिर्मिमिक्षुं दधिरे सुपारमिन्द्रं ज्यैष्ठ्याय धायसे गृणाना ।
मंदानः सोमं पपिवाँ ऋजीषिन्तसमस्मभ्यं पुरुधा गा इषण्य ॥ ३ ॥ इमं कामं म-
न्दया गोभिरश्वैश्चन्द्रवता राधसा पप्रथश्च । स्वर्यवो मतिभिस्तुभ्यं विप्रा इन्द्राय
वाहः कुशिकासो अक्रन् ॥ ४ ॥ शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ ।
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सज्जितं धनानाम् ॥ ५ ॥ १४ ॥

॥ ५१ ॥ १-१२ विश्वामित्र ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-४, ७, ८, ९
त्रिष्टुप् । ५, ६ निचृत् त्रिष्टुप् । १, २, ३ निचृज्जगती । १०, ११ यवमध्या गा-
यत्री । १२ विराद् गायत्री ॥ स्वरः-४-९ धैवतः । १-३ निषादः । १०-१२ षड्जः ।

॥ ५१ ॥ चर्षणीधृतं मघवानमुक्थ्यमिन्द्रं गिरो बृहतीरभ्यनूषत । वावृधानं
पुरुहूतं सुवृक्तिभिरमर्त्यं जरमाणं दिवेदिवे ॥ १ ॥ शतक्रतुमर्णवं शाकिनं नरं गिरो
म इन्द्रमुप यान्ति विश्वतः । वाजसनिं पूर्भिदं तूणिमप्लुरं धामसाचमभिषाचं स्वर्विदम्
॥ २ ॥ आक्रे वसोर्जरिता पनस्यतेऽनेहसः स्तुभ इन्द्रो दुवस्यति । विवस्वतः स-
दन् आ हि पिप्रिये सत्रासाहमभिमातिहनं स्तुहि ॥ ३ ॥ नृणामु त्वा नृतमं गी-
भिर्कथैरभि प्र वीरमर्चता सबाधः । सं सहसे पुरुमायो जिहीते नमो अस्य प्रदिव
एक ईशे ॥ ४ ॥ पूर्वोरस्य निष्पिथो मर्त्येषु पुरु वसूनि पृथिवी विभर्ति । इन्द्राय
द्याव ओषधीरुतापो रयिं रक्षन्ति जीरयो वनानि ॥ ५ ॥ १५ ॥ तुभ्यं ब्रह्माणि गिर इन्द्र
तुभ्यं सत्रा दधिरे हरिवो जुषस्व । बोध्याः पिरवसो नूतनस्य सखे वसो जरितुभ्यो वयो
धाः ॥ ६ ॥ इन्द्र मरुत्व इह पाहि सोमं यथा शार्याते अपिबः सुतस्य । तव प्रणीती
तव शूर शर्मन्ना विवासन्ति कवयः सुयज्ञाः ॥ ७ ॥ स वावशान इह पाहि सोमं
मरुद्भिरिन्द्र सखिभिः सुतनः । जातं यत्वा परि देवा अभूषन्महे भराय पुरुहूत वि-
श्वे ॥ ८ ॥ अप्तूर्ये मरुत आपिरेषोऽमन्द्रन्निन्द्रमनु दातिवाराः । तेभिः साकं पि-
बतु वृत्रखादः सुतं सोमं दाशुषः स्वे सधस्थे ॥ ९ ॥ इदं हन्नोजसा सुतं राधानां
धते । पिबत्वस्य गिर्वणः ॥ १० ॥ यस्ते अनु स्वधामसत्सुते नि यच्छ तन्वम्

अ० ३ । अ० ३ । व० १६] १८६ [म० ३ । अ० ४ । सू० ५३ ।

स त्वा ममत्तु सोम्यम् ॥११॥ प्र ते अश्रोतु कुक्ष्योः प्रेन्द्र ब्रह्मणा शिरः प्र बाहू
शूर राधसे ॥ १२ ॥ १६ ॥

॥ ५२ ॥ १-८ विश्वामित्र ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ३, ४ गायत्री ।
२ निचृद्गायत्री । ६ जगती । ५, ७ निचृत् त्रिष्टुप् । ८ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-४
षड्जः । ६ निषादः । ५, ७, ८ धैवतः ॥

॥ ५२ ॥ धानावन्तं करम्भिणामपूपवन्तमुक्थिनम् इन्द्र । प्रातर्जुषस्व नः ॥१॥
पुरोळाशं पचत्यं जुषस्वेन्द्रा गुरस्व च । तुभ्यं हव्यानि सिस्रते ॥ २ ॥ पुरोळाशं
च नो घसो जोषयासे गिरश्च नः । वधूयुरिव योषणाम् ॥ ३ ॥ पुरोळाशं सन-
श्रुत प्रातःसावेजुषस्व नः । इन्द्र क्रतुर्हितै बृहन् ॥४॥ माध्यन्दिनस्य सर्वनस्य धानाः
पुरोळाशमिन्द्र कृष्वेह चारुम् । प्र यत्स्तोता जरिता तूर्यर्थो वृषायमाण उप गी-
भिरीद्वे ॥ ५ ॥ १७ ॥ तृतीये धानाः सर्वने पुरुषुत पुरोळाशमाहुतं मामहस्व नः ।
ऋभुमन्तं वाजवन्तं त्वा कवे प्रयस्वन्त उप शिक्तेम धीतिभिः ॥ ६ ॥ पूषणवते
ते चकृमा करम्भं हरिवते हर्यश्वाय धानाः । अपूपमद्धि सगणो मरुद्भिः सोमं पिव
वृत्रहा शूर विद्वान् ॥७॥ प्रति धाना भरत तूयमस्मै पुरोळाशं वीरतमाय नृणाम् ।
दिवेदिवे सदृशीरिन्द्र तुभ्यं वर्धन्तु त्वा सोमपेयाय धृष्णो ॥ ८ ॥ १८ ॥

॥ ५३ ॥ १-२४ विश्वामित्रः ऋषिः ॥ १ इन्द्रापर्वतौ । २-१४, २१-२४
इन्द्रः । १५, १६ वाक् । १७-२० रथाङ्गानि देवता ॥ छन्दः-१, ५, ६,
२१ निचृत् त्रिष्टुप् । २, ६, ७, १४, १७, १६, २३, २४ त्रिष्टुप् । ३, ४, ८,
१५ स्वराद् त्रिष्टुप् । ११ भुरिक् त्रिष्टुप् । १२, २२ अनुष्टुप् । २० भुरिगनु-
ष्टुप् । १०, १६ निचृज्जगती । १३ निचृद्गायत्री । १८ निचृद्बृहती ॥ स्वरः-१-६,
११, १४, १५, १७, १६, २१, २३, २४ धैवतः । १२, २२, २० गान्धारः । १०
निषादः । १३ षड्जः । १८ मध्यमः ॥

॥ ५३ ॥ इन्द्रापर्वता बृहता रथेन वामीरिष आ बृहतं सुवीराः । वीतं हव्या-
न्यध्वरेषु देवा वर्धेथां गीभिरिळ्या मदन्ता ॥ १ ॥ तिष्ठा सु कं मघवन्मा परा
गाः सोमस्य नु त्वा सुषुतस्य यक्षि । पितुर्न पुत्रः सिचमा रभे त इन्द्र स्वादि-
ष्टया गिरा शंचीवः ॥ २ ॥ शंसावाध्वर्यो प्रति मे गृणीहीन्द्राय वाहः कृणवाव
जुष्टम् । एदं बर्हिर्यजमानस्य सीदाथा च भूदुक्थमिन्द्राय शस्तम् ॥ ३ ॥ जायेदस्तै

मघवन्त्सेदु योनिस्तदित्त्वा युक्ता हरयो वहन्तु । यदा कदा च सुनवांसो सोमग-
 निष्ठा दूतो धन्वात्यच्छ ॥ ४ ॥ परा याहि मघवन्ना च याहीन्द्र भ्रातरुभयत्रा
 ते अर्थम् । यत्रा रथस्य बृहतो निधानं विमोचनं वाजिनो रासभस्य ॥ ५ ॥ १६ ॥
 अयाः सोममस्तमिन्द्र प्र याहिकल्याणीर्जाया सुरणं गृहे ते । यत्रा रथस्य बृहतो
 निधानं विमोचनं वाजिनो दक्षिणावत् ॥ ६ ॥ इमे भोजा अङ्गिरसो विरूपा दि-
 वस्पुत्रासो असुरस्य वीराः । विश्वामित्राय ददतो मघानि सहस्रमावे प्र तिरन्तु
 आयुः ॥ ७ ॥ रूपंरूपं मघवा बोभवीति मायाः कृण्वानस्तन्वं परि स्वाम् । त्रिर्य-
 द्विवः परि मुहूर्तमागात्स्वैर्मन्त्रैरनृतुपा ऋतावा ॥ ८ ॥ महां ऋषिर्देवजा देवजूतो-
 ऽस्तभ्नात्सिन्धुमर्णवं नृचक्षाः । विश्वामित्रो यदवहत्सुदासमप्रियायत कुशिकेभिर-
 न्द्र ॥ ९ ॥ हंसाइव कृणुथ श्लोकमद्रिभिर्मदन्तो गीर्भिरध्वरे सुते सचा । देवे-
 भिर्विप्रा ऋषयो नृचक्षसो वि पिबध्वं कुशिकाः सोम्यं मधु ॥ १० ॥ २० ॥ उप-
 प्रेत कुशिकाश्चेतयध्वमश्वं राये प्र मुञ्चता सुदासः । राजा वृत्रं जङ्घनत्प्रागणा-
 गुदगथा यजाते वर आ पृथिव्याः ॥ ११ ॥ य इमे रोदसी उभे अहमिन्द्रमतु-
 ष्टवम् । विश्वामित्रस्य रक्षति ब्रह्मेदं भारतं जनम् ॥ १२ ॥ विश्वामित्रा अरासत्
 ब्रह्मेन्द्राय वज्रिणो । करदिन्नः सुरार्धसः ॥ १३ ॥ किं ते कृण्वन्ति कीकटेषु गावो
 नाशिरं दुहे न तपन्ति घर्म । आ नो भर प्रमगन्दस्य वेदो नैचाशाखं मघवन्न-
 न्धया नः ॥ १४ ॥ ससर्परीरमतिं बाधमाना बृहन्मिमाय जमदग्निदत्ता । आ सूर्यस्य
 दुहिता ततान श्रवो देवेष्वमृतमजुर्यम् ॥ १५ ॥ २१ ॥ ससर्परीरभरतूर्यमेभ्योऽधि-
 श्रवः पाञ्चजन्यासु कृष्टिषु । सा पक्ष्याः नव्यमायुर्दधाना यां मे पलस्तिजमदग्रयो
 ददुः ॥ १६ ॥ स्थिरौ गावौ भवतां वीळुरज्जो मेषा वि वह्निं मा युगं वि शारि ।
 इन्द्रः पातल्ये ददतां शरीतोररिष्टनेमे अभि नः सचस्व ॥ १७ ॥ बलं धेहि
 तनूषु नो बलमिन्द्रानकुत्सु नः । बलं तोकाय तनयाय जीवसे त्वं हि बलदा असि
 ॥ १८ ॥ अभि व्ययस्व खदिरस्य सारमोजो धेहि स्पन्दने शिशपायाम् । अक्षं
 वीळो वीळित वीळयस्व मा यामादस्मादव जीहिपो नः ॥ १९ ॥ अयमस्मा-
 न्वनस्पातमा च हा मा च रीरिषत् । स्वस्त्या गृहेभ्य आवसा आ विमोचनात्
 ॥ २० ॥ २२ ॥ इन्द्रोतिभिर्बहुलाभिर्नो अद्य याच्छ्रेष्ठाभिर्मघवञ्छूर जिन्व । यो
 नो द्वेष्ट्यधरः सस्पदीष्ट यमुद्विष्मस्तमु प्राणो जहातु ॥ २१ ॥ परशुं चिद्धि तपति
 शिम्बलं चिद्धि वृश्चति । उखा चिदिन्द्र येषन्ती प्रयस्ता फेनमस्यति ॥ २२ ॥ न
 सार्यकस्य चिकिते जनासो लोधं नयन्ति पशु मन्यमानाः । नावाजिनं वाजिना

अ० ३ । अ० ३ । व० २६] १६१ [म० ३ । अ० ५ । सू० ५४ ।

हासयन्ति न गर्दभं पुरो अश्वान्नयन्ति ॥ २३ ॥ इम इन्द्र भरतस्य पुत्रा अपपित्वं
चिकितुर्न प्रपित्वम् । हिन्वन्त्यश्वमरणं न नित्यं ज्यावाजं परिणयन्त्याजौ ॥ २४ ॥
२३ ॥ ४ ॥

॥ ५४ ॥ १-२२ प्रजापतिर्वैश्वामित्रो वाच्यो वा ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवता ॥
छन्दः—१ गिचृत्पङ्क्तिः । ६ भुरिक् पङ्क्तिः । १२ स्वराद् पङ्क्तिः । २, ३, ६,
८, १०, ११, १३, १४ त्रिष्टुप् । ४, ७, १५, १६, , १८, २०, २१ निचृत्
त्रिष्टुप् । ५ स्वराद् त्रिष्टुप् । १७ भुरिक् त्रिष्टुप् । १६, २२ विराद् त्रिष्टुप् ॥
स्वरः—१, ६, १२ पञ्चमः । २—८, १०, ११, १३—२२ धैवतः ॥

॥ ५४ ॥ इमं महे विदध्याय शूषं शश्वत्कृत्व ईदध्याय प्र जभुः । शृणोतु नो
दम्योभिरनीकैः शृणोत्वग्निर्दिव्यैरजस्रः ॥ १ ॥ महि महे दिवे अर्चा पृथिव्यै
कामो म इच्छश्चरति प्रजानन् । ययोर्ह स्तोमे विदथेषु देवाः सपर्यावो मादयन्ते
सचायोः ॥ २ ॥ युवोऽर्कृतं रोदसी सत्यमस्तु महे षु णः सुविताय प्र भूतम् ।
इदं दिवे नमो अग्ने पृथिव्यै सपर्यामि प्रयसा यामि रत्नम् ॥ ३ ॥ उतो हि वा
पूर्वा आविविद्र ऋतावरी रोदसी सत्यवाचः । नरश्चिद्धां समिथे शूरसातौ वव-
न्दिरे पृथिवि वेविदानाः ॥ ४ ॥ को अद्धा वेद क इह प्र वोचद्देवाँ अच्छा पथ्याका
समेति । ददृश्र एषामवमा सदांसि परेषु या गुह्येषु ब्रूतेषु ॥ ५ ॥ २४ ॥ कवि-
नृचक्षा अभि पीमचष्ट ऋतस्य योना विधृते मदन्ती । नाना चक्राते सदनं यथा
वेः समानेन क्रतुना संविदाने ॥ ६ ॥ समान्या विधृते दूरेअन्ते ध्रुवे पदे तस्थतु-
र्जागरूकै । उत स्वसारा युवती भवन्ती आदु ब्रूवाते मिथुनानि नाम ॥ ७ ॥
विश्वेदेते जनिमा सं विविक्तो महो देवान्विभ्रती न व्यथेते । एजद्ध्रुवं पत्यते वि-
श्वमेकं चरत्पतत्रि विषुणं वि जातम् ॥ ८ ॥ सना पुराणमध्येम्यारान्महः पितु-
र्जनितुर्जामि तन्नः । देवासो यत्र पनितार एवैरुरौ पथि व्युते तस्थुरन्तः ॥ ९ ॥
इमं स्तोमं रोदसी प्र ब्रवीम्यदूदराः शृणवन्नग्निजिह्वाः । मित्रः सम्राजो वरुणो
युवान आदित्यासः कवयः पप्रथानाः ॥ १० ॥ २५ ॥ हिरण्यपाणिः सविता
सुजिह्वस्त्रिरा दिवो विदथे पत्यमानः । देवेषु च सवितः श्लोकमश्रेरादस्मभ्यमा सुव
सर्वतातिम् ॥ ११ ॥ सुकृत्सुपाणिः स्ववाँ ऋतावा देवस्त्वष्टावसे तानि नो धात् ।
पूषएवन्त ऋभवो मादयध्वमूर्ध्वग्रावाणो अध्वरमतष्ट ॥ १२ ॥ विद्युद्रथा मरुत
ऋष्टिमन्तो दिवो मर्या ऋतजाता अयासः । सरस्वती शृणवन्नग्नियासो धाता

रयिं सहवीरं तुरासः ॥ १३ ॥ विष्णुं स्तोमांसः पुरुदस्ममर्का भगस्येव कारिणो
यामनि गमन् । उरुक्रमः ककुहो यस्य पूर्वीर्न मर्धन्ति युवतयो जनित्रीः ॥ १४ ॥
इन्द्रो विश्वैर्वीर्यैः पत्यमान उभे आ पप्रौ रोदसी महित्वा । पुरंदरो वृत्रहा धृष्णु-
षेणः सङ्गृभ्या न आ भरा भूरि पश्वः ॥ १५ ॥ २६ ॥ नासत्या मे पितरा
बन्धुपृच्छा सजात्यमश्विनोश्चारु नाम । युवं हि स्थो रयिदौ नो रयीणां दात्रं
रत्तेथे अकवैरदब्धा ॥ १६ ॥ महत्तद्वः कवयश्चारु नाम यद्व देवा भवथ विश्व
इन्द्रे । सखं ऋभुभिः पुरुहूत प्रियोभिरिमां धियं सातये तक्षता नः ॥ १७ ॥ अ-
र्यमा णो अदितिर्यज्ञियासोऽदब्धानि वरुणस्य व्रतानि । युयोत नो अनपत्यानि
गन्तोः प्रजाषान्नः पशुमाँ अस्तु गातुः ॥ १८ ॥ देवानाँ दूतः पुरुध प्रसूतोऽना-
गान्नो वोचतु सर्वताता । शृणोतु नः पृथिवी द्यौरुतापः सूर्यो नक्षत्रैरुर्वन्तरिक्षम्
॥ १९ ॥ शृण्वन्तु नो वृषणः पर्वतासो ध्रुवैक्षमास इळ्या मदन्तः । आदित्यैर्नो
अदितिः शृणोतु यच्छन्तु नो मरुतः शर्म भद्रम् ॥ २० ॥ सदा सुगः पितुमाँ अ-
स्तु पन्था मध्वा देवा ओषधीः सं पिपृक्त । भगो मे अग्ने सख्ये न मृध्या उद्रायो
अश्यां सदनं पुरुक्षोः ॥ २१ ॥ स्वदस्व हव्या समिषो दिदीह्यस्मद्यैक्सं मिमीहि
श्रवांसि । विश्वाँ अग्ने पत्सु ताज्जैषि शत्रूनहा विश्वाँ सुमना दीदिही नः ॥ २२ ॥ २७ ॥

॥ ५५ ॥ १-२२ प्रजापतिर्वैश्वामित्रो वाच्यो वा ऋषिः ॥ विश्वे देवाः । १
उषाः । २-१० अग्निः । ११ अहोरात्रौ । १२-१४ रोदसी । १५ रोदसी द्यु-
निशौ वा । १६ दिशः । १७-२२ इन्द्रः पर्जन्यात्मा त्वष्टा वाग्निश्च देवता ॥ छ-
न्दः—१, २, ६, ७, ९, १०, ११, १२, १६, २२ निचृत्त्रिष्टुप् । ४, ८, १३,
१६, २१ त्रिष्टुप् । १४, १५, १८ विराट्त्रिष्टुप् । १७ भुरिक् त्रिष्टुप् । ३ भुरिक्
पङ्क्तिः । ५, २० स्वराट् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, २, ४, ६-१६, २१, २२ धैवतः ।
३, ५, २० पञ्चमः ॥

॥ ५५ ॥ उषसं पूर्वा अथ अद्वयुषुर्महद्वि जज्ञे अक्षरं पदे गोः । व्रता दे-
वानामुष नु प्रभूषन्महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥ १ ॥ सो षू णो अत्र जुहुरन्त देवा
मा पूर्वं अग्ने पितरः पदज्ञाः । पुराण्योः सद्यनोः केतुरन्तर्महद्देवानामसुरत्वमेकम्
॥ २ ॥ वि मे पुरुत्रा पतयन्ति कामाः शम्यच्छा दीद्ये पूर्याणि । समिद्धे अग्ना-
वृतमिद्धदेम महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥ ३ ॥ समानो राजा विभूतः पुरुत्रा शयै श-
यासु प्रयुतो वनानु । अन्या वत्सं भरति क्षेति माता महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥ ४ ॥
आक्षित्पूर्वास्वपरा अनूरुत्सद्यो जातासु तरुणीष्वन्तः । अन्तर्वतीः सुवते अप्रवीता

महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥ ५ ॥ २८ ॥ शयुः परस्तादध नु द्विमाताबन्धनश्चरति
वत्स एकः । मित्रस्य ता बर्हणस्य व्रतानि महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥ ६ ॥ द्वि-
माता होता विदथेषु सन्नाळन्वग्रं चरति क्षेति बुध्नः । प्र रणयानि रणयवाचो भ-
रन्ते महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥ ७ ॥ शूरस्येव युध्यतो अन्तमस्य प्रतीचीनं
ददृशे विश्वमायत् । अन्तर्मतिश्चरति निष्पिधं गोर्महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥ ८ ॥
नि वैवेति पलितो दूत आस्वन्तर्महाश्चरति रोचनेन । वपूषि विभ्रद्भि नो वि-
चष्टे महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥ ९ ॥ विष्णुर्गोपाः परमं पाति पार्थः प्रिया धामा-
न्यमृता दधानः । अग्निष्ठा विश्वा भुवनानि वेद महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥ १० ॥
२६ ॥ नाना चक्राते यम्यावपूषि तयोरन्यद्रोचते कृष्णमन्यत् । श्यावी च यद-
रूषी च स्वसारौ महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥ ११ ॥ माता च यत्र दुहिता च धेनू
सर्बर्दुधे धापयेते समीची । ऋतस्य ते सदसीळे अन्तर्महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥ १२ ॥
अन्यस्या वत्सं रिहती मिमाय कया भुवा नि दधे धेनुरुधः । ऋतस्य सा पयसा-
पिन्वतेळा महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥ १३ ॥ पद्या वस्ते पुरुषा वपूष्यूर्वा तस्थौ
ज्यवि रोरिहाणा । ऋतस्य सन्न वि चरामि विद्वान्महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥ १४ ॥
पदे इव निहिते दस्मे अन्तस्तयोरन्यद्रुह्यमाविरन्यत् । सध्रीचीना पथ्यासा वि-
षूची महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥ १५ ॥ ३० ॥ आ धेनवो धुनयन्तामशिश्वीः स-
र्बर्दुधाः शशया अप्रदुग्धाः । नव्या नव्या युवतयो भवन्तीर्महद्देवानामसुरत्वमेकम्
॥ १६ ॥ यदन्यासु वृषभो रोरवीति सो अन्यस्मिन्यूथे नि दधाति रेतः । स हि
क्षपायान्तस भगः स राजा महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥ १७ ॥ वीरस्य नु स्वश्व्यं
जनासः प्र नु वोचाम विदुरस्य देवाः । षोढ्हा युक्ताः पञ्चपञ्चा वहन्ति महद्दे-
वानामसुरत्वमेकम् ॥ १८ ॥ देवस्त्वष्टा सविता विश्वरूपः पुपोष प्रजाः पुरुधा ज-
जान । इमा च विश्वा भुवनान्यस्य महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥ १९ ॥ मही समै-
रच्चम्वा समीची उभे ते अस्य वसुना न्यूष्टे । शृणवे वीरो विन्दमानो वसूनि मह-
द्देवानामसुरत्वमेकम् ॥ २० ॥ इमां च नः पृथिवी विश्वधाया उप क्षेति हितभि-
त्रो न राजा । पुरःसदः शर्मसदो न वीरा महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥ २१ ॥ नि-
ष्पिध्वरीस्त ओषधीरुतापो इयि त इन्द्र पृथिवी विभर्ति । सखायस्ते वामभाजः
स्याम महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥ २२ ॥ ३१ ॥ ३ ॥

वता ॥ छन्दः—१, ६, ८ निचृत्त्रिष्टुप् । ३, ४ विराट् त्रिष्टुप् । ५, ७ त्रिष्टुप् । २ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३—८ धैवतः । २ पञ्चमः ॥

॥ ५६ ॥ न ता मिनन्ति मायिनो न धीरा वता देवानां प्रथमा ध्रुवाणि । न रोदसी अद्भुता वेद्याभिर्न पर्वता निनमे तस्थिवांसः ॥ १ ॥ षड्वारं एको अचरन्विभर्त्युतं वर्षिष्ठमुप गात्र आगुः । तिस्रो महीरुपरास्तस्थुरत्या गुहा द्वे निहिते दश्येका ॥ २ ॥ त्रिप्राजस्यो वृषभो विश्वरूप उत द्युधा पुरुध प्रजावान् । त्र्यमीकः पत्यते माहिनावान्तस रेतोधा वृषभः शश्वतीनाम् ॥ ३ ॥ अभीक आसां पदवीरवोद्यादित्यानामहे चारु नाम । आपश्चिदस्मा अरमन्त देवीः पृथग्रजन्तीः परि पीमवृज्जन् ॥ ४ ॥ त्री षधस्था सिन्धवस्त्रिः कवीनामुत त्रिमाता विदथेषु सद्माद् । ऋतावरीयोषणास्तिस्रो अप्यास्त्रिरा दिवो विदथे पत्यमानाः ॥ ५ ॥ त्रिरा दिवः सवितर्वार्याणि दिवेदिव आ सुव त्रिर्नो अद्भः । त्रिधातु राय आ सुवा वसूनि भग त्रातर्धिषणे सातये धाः ॥ ६ ॥ त्रिरा दिवः सविता सौषवीति राजाना मित्रावरुणा सुप्राणी । आपश्चिदस्य रोदसी चिदुर्वी रत्नं भिज्जन्त सवितुः सवाय ॥ ७ ॥ त्रिरुत्तमा दूणशा रोचनानि त्रयो राजन्त्यसुरस्य वीराः । ऋतावान इषिरा दूळभास्त्रिरा दिवो विदथे सन्तु देवाः ॥ ८ ॥ १ ॥

॥ ५७ ॥ १—६ विश्वामित्र ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवता ॥ छन्दः—१, ३, ४ त्रिष्टुप् । २, ५, ६ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ५७ ॥ प्र मे विविक्कां अविदन्मनीषां धेनुं चरन्तीं प्रयुतामगोपाम् । सद्यश्चिद्या दुदुहे भूरि धासेरिन्द्रस्तदग्निः पनितारो अस्याः ॥ १ ॥ इन्द्रः सु पूषा वृषणा सुहस्ता दिवो न प्रीताः शशयं दुदुहे । विश्वे यदस्यां एणयन्त देवाः प्र वोऽन्न वसवः सुम्नमश्याम् ॥ २ ॥ या जामयो वृष्णा इच्छन्ति शक्तिं नमस्यन्तीर्जानते गर्भमस्मिन् । अच्छा पुत्रं धेनवो वावशाना महश्चरन्ति बिभ्रतं वर्षेषि ॥ ३ ॥ अच्छा विवक्मि रोदसी सुमेके ग्रावणो युजानो अध्वरे मनीषा । इमा उ ते मनवे भूरिवारा ऊर्ध्वा भवन्ति दर्शता यजत्राः ॥ ४ ॥ या ते जिह्वा मधुमती सुमेधा अग्ने देवेषूच्यत उरूची । तयेह विश्वा अवसे यजत्राना सादय पायया चा मधूनि ॥ ५ ॥ या ते अग्ने पर्वतस्येव धारासश्चन्ती पीपयदेव चित्रा । तामस्मभ्यं प्रमतिं जातवेदो वसो रास्व सुमतिं विश्वजन्त्याम् ॥ ६ ॥ २ ॥

॥ ५८ ॥ १—९ विश्वामित्र ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१, ८,

अ० ३ । अ० ४ । व० ६] १६५ [म० ३ । अ० ५ । सू० ५६ ।

६ त्रिष्टुप् । २, ३, ४, ५, ७ निचृत्रिष्टुप् । ६ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१—५
७—६ धैवतः । ६ पञ्चमः ॥

॥ ५८ ॥ धेनुः प्रत्नस्य काम्यं दुहान्तः पुत्रश्चरति दक्षिणायाः । आ
द्यौतनिं वहति शुभ्रयामोषसः स्तोमो अश्विनावजीगः ॥ १ ॥ सुयुग्वहन्ति प्रति
वामृतेनोर्ध्वा भवन्ति पितरेव मेधाः । जरैथामस्मद्वि पण्येर्मनीषां युवोरवशचकृमा
यातमर्वाक् ॥ २ ॥ सुयुग्भिरश्वैः सुवृता रथेन दस्त्राविमं शृणुतं श्लोकमद्रेः । कि-
मङ्ग वां प्रत्यवर्ति गमिष्ठाहुर्विमांसो अश्विना पुराजाः ॥ ३ ॥ आ मन्येथामा ग-
तं कच्चिदेवैर्विश्वे जनांसो अश्विना हवन्ते । इमा हि वां गोऋजीका मधून्ति म
मित्रांसो न वदुरुस्तो अग्रे ॥ ४ ॥ तिरः पुरु चिदश्विना रजांस्याङ्गुषो वां मघ-
वाना जनैषु । एह यातं पथिभिर्देवयानैर्दस्त्राविमे वां निधयो मधूनाम् ॥ ५ ॥ ३ ॥
पुराणमोकः सख्यं शिवं वां युवोर्नरा द्रविणं जद्वाव्याम् । पुनः कृण्वानाः स-
ख्याशिवानि मध्वा मदेम सह नू समानाः ॥ ६ ॥ अश्विना वायुना युवं सुदत्ता नि-
युद्भिश्च सजोषसा युवाना । नासत्या तिरोऽद्भ्यं जुषाणा सोमं पिबतमस्त्रिधा सु-
दानू ॥ ७ ॥ अश्विना परि वामिषः पुरुचीरीयुर्गोर्भिर्यतमाना अमृधाः । रथो
ह वामृतजा अद्रिजूतः परि द्यावापृथिवी याति सद्यः ॥ ८ ॥ अश्विना मधुषुत्तमो
युवाकुः सोमस्तं पातमा गतं दुरोणे । रथो ह वां भूरि वर्षः करिंक्रत्सुतावतो नि-
ष्कृतमार्गमिष्टः ॥ ९ ॥ ४ ॥

॥ ५९ ॥ १—६ विश्वामित्र ऋषिः ॥ मित्रो देवता ॥ छन्दः—१, २,
५ त्रिष्टुप् । ३ निचृत्रिष्टुप् । ४ भुरिक् पङ्क्तिः । ६, ९ निचृद्गायत्री । ७, ८ गायत्री ॥
स्वरः—१—३, ५ धैवतः । ४ पञ्चमः । ६—९ षड्जः ॥

॥ ५९ ॥ मित्रो जनान्यातयति ब्रुवाणो मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम् ।
मित्रः कृष्टीरनिमिषाभि चष्टे मित्राय हव्यं घृतवज्जुहोत ॥ १ ॥ प्र स मित्र मर्तो
अस्तु प्रयस्वान्यस्त आदित्य शिक्तंति व्रतेन । न हन्यते न जीयते त्वोतो नैनमंहो
अश्नोत्यन्तितो न दूरात् ॥ २ ॥ अनमीवास इळ्या मदन्तो मितज्ञवो वरिमन्वा
पृथिव्याः । आदित्यस्य व्रतमुपक्षियन्तो वयं मित्रस्य सुमतौ स्याम ॥ ३ ॥ अयं
मित्रो नमस्यः सुशेवो राजा सुक्षत्रो अजनिष्ट वेधाः । तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्यापि
भद्रे सौमनसे स्याम ॥ ४ ॥ महां आदित्यो नमसोऽपसद्यो यातयज्जनो गृणते सुशेवः ।
तस्मा एतत्पन्यतमाय जुष्टममौ मित्राय हविरा जुहोत ॥ ५ ॥ ५ ॥ मित्रस्य चर्ष-

णीधृतोऽवो देवस्य सानसि । धुम्नं चित्रश्रवस्तमम् ॥ ६ ॥ अभि यो भहिना दिवं
मित्रो बभूव सप्रथाः । अभि श्रवोभिः पृथिवीम् ॥ ७ ॥ मित्राय पञ्च येमिरे जना
अभिष्टिशवसे । स देवान्विशवान्विभर्ति ॥ ८ ॥ मित्रो देवेष्वायुषु जनाय वृक्तव-
हिषे । इषं इष्टव्रता अकः ॥ ९ ॥ ६ ॥

॥ ६० ॥ १—७ विश्वामित्र ऋषिः ॥ ऋभवो देवता ॥ छन्दः—१, २,
३ जगती । ४, ५ निचृज्जगती । ६ विराद् जगती । ७ भुरिज्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ६० ॥ इहेह वो मनसा बन्धुता नर उशिजो जग्मुरभि तानि वेदसा । या
भिर्मायाभिः प्रतिजुतिवर्षसः सौधन्वना यज्ञियं भागमानश ॥ १ ॥ याभिः शची-
भिश्चमसाँ अपिशत यया धिया गामरिणीत चर्मणः । येन हरी मनसा निरतक्षत
तेन देवत्वमृभवः समानश ॥ २ ॥ इन्द्रस्य सख्यमृभवः समानशुर्मनोर्नपातो अ-
पसो दधन्विरे । सौधन्वनासो अमृतत्वमेरिरे विष्ठी शमीभिः सुकृतः सुकृत्यया
॥ ३ ॥ इन्द्रेण याथ सरथं सुते सचाँ अथो वशानां भवथा सह श्रिया । न वः
प्रतिमै सुकृतानि वाघतः सौधन्वना ऋभवो वीर्याणि च ॥ ४ ॥ इन्द्रं ऋभुभि-
र्वाजवद्भिः समुक्षितं सुतं सोममा वृषस्त्वा गर्भस्त्योः । धियेषितो मधवन्दाशुषो
गृहे सौधन्वनेभिः सह मत्स्वा नृभिः ॥ ५ ॥ इन्द्रं ऋभुमान्वाजवान्मत्स्वेह नोऽस्मि-
न्त्सर्वने शच्या पुरुष्टुत । इमानि तुभ्यं स्वसराणि ये मिरे व्रता देवानां मनुष्य-
धर्मभिः ॥ ६ ॥ इन्द्रं ऋभुभिर्वाजिभिर्वाजयन्निह स्तोमं जरितुरुप याहि यज्ञियम् ।
शतं केतेभिरिषिरेभिरायवे सहस्रणीथो अध्वरस्य होमनि ॥ ७ ॥ ७ ॥

॥ ६१ ॥ १—७ विश्वामित्र ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः—१, ५, ७ त्रि-
ष्टुप् । २ विराद् त्रिष्टुप् । ६ निचृत् त्रिष्टुप् । ३, ४ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१,
२, ५, ६, ७ धैवतः । ३, ४ पञ्चमः ॥

॥ ६१ ॥ उषो वाजेन वाजिनि प्रचेताः स्तोमं जुषस्व गृणतो मघोनि । पु-
राणी देवि युवतिः पुरन्धिरनु व्रतं चरसि विश्ववारे ॥ १ ॥ उषो देव्यमर्त्या वि-
भाहि चन्द्ररथा सूनृता ईरयंती । आ त्वा वहन्तु सुयमासो अश्वा हिरण्यवर्णा
पृथपाजसो ये ॥ २ ॥ उषः प्रतीची भुवनानि विश्वोर्ध्वा तिष्ठस्य मृतस्य केतुः । समा-
नमर्थं चरणीयमाना चक्रमिव नव्यस्या बवृत्स्व ॥ ३ ॥ अव स्यूमेव चिन्वती मघो-
न्युषा याति स्वसरस्य पत्नी । स्वर्जनन्ती सुभगा सुदंसा आन्तादिवः पप्रथ अ-
पृथिव्याः ॥ ४ ॥ अच्छा वो देवीमुषसं विभार्ती प्र वो भरध्वं नमसा सुवृक्तिम्
ऊर्ध्वं मधुधा दिवि पाजो अश्रेत्प्र रोचना रुरुचे एवसदृक् ॥ ५ ॥ ऋतावर्

दिवो अकैरबोध्या रेवती रोदसी चित्रमस्थात् । आयतीमग्न उषसे विभार्ती
वाममेषि द्रविणं भिक्तमाणः ॥६॥ ऋतस्य बुध उषसामिषण्यन्वृषा मही रोदसी
आ विवेश । मही मित्रस्य वरुणस्य माया चन्द्रेव भानुं वि दधे पुरुत्रा ॥ ७ ॥ ८ ॥

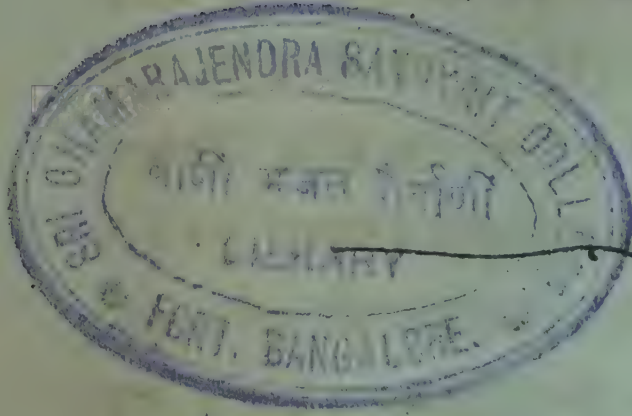
॥६२॥ १-१५ विश्वामित्रः । १६-१८ विश्वामित्रो जमदग्निर्वा ऋषिः ॥
१-३ इन्द्रावरुणौ । ४-६ बृहस्पतिः । ७-९ पूषा । १०-१२ सविता । १३-
१५ सोमः । १६-१८ मित्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः-१ विराद् त्रिष्टुप् । २ त्रिष्टुप् ।
३ निचृत् त्रिष्टुप् । ४, ५, १०, ११, १६ निचृद् गायत्री । ६ त्रिपाद् गायत्री । ७, ८, ९,
१२, १३, १४, १५, १७, १८ गायत्री ॥ स्वरः-१-३ धैवतः । ४-१८ षड्जः ॥

॥ ६२ ॥ इमा उ वां भूमयो मन्यमाना युवावते न तुज्या अभूवन् । कुत्य-
दिन्द्रावरुणा यशो वां येन स्मा सिनं भरथः सखिभ्यः ॥ १ ॥ अयमु वां पुरु-
तमो रयीयञ्छ्वत्तममवसे जोहवीति । सजोषाविन्द्रावरुणा मरुद्भिर्दिवा पृथि-
व्या शृणुतं हव मे ॥ २ ॥ अस्मे तदिन्द्रावरुणा वसु ष्यादस्मे रयिर्मरुतः सर्व-
वीरः । अस्मान्वरुत्रीः शरणैरवन्त्वस्मान्होत्रा भारती दक्षिणाभिः ॥ ३ ॥ बृह-
स्पते जुषस्व नो हव्यानि विश्वदेव्य । रास्य रत्नानि दाशुषे ॥ ४ ॥ शुचिमर्के-
र्बृहस्पतिमध्वरेषु नमस्यत । अनाम्योज आ चके ॥ ५ ॥ ६ ॥ वृषभं चर्षणीनां
विश्वरूपमदाभ्यम् । बृहस्पतिं वरेण्यम् ॥ ६ ॥ इयं ते पूषन्नामृणे सुष्टुतिर्देव न-
व्यसी । अस्माभिस्तुभ्यं शस्यते ॥ ७ ॥ तां जुषस्व गिरं मम वाजयन्तीमवा धि-
यम् । वधूयुरिव योषणाम् ॥ ८ ॥ यो विश्वाभि विपश्यति भुवना संच पश्यति ।
स नः पूषाविता भुवत् ॥ ९ ॥ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमाहे । धियो यो
नः प्रचोदयात् ॥ १० ॥ १० ॥ देवस्य सवितुर्वयं वाजयन्तः पुरन्ध्या । भगस्य
रातिमीमहे ॥ ११ ॥ देवं नरः सवितारं विप्रा यज्ञैः सुवृक्तिभिः । नमस्यन्ति धि-
येषिताः ॥ १२ ॥ सोमो जिगाति गातुर्विदेवानामेति निष्कृतम् । ऋतस्य योनि-
मासदम् ॥ १३ ॥ सोमो अस्मभ्यं द्विपदे चतुष्पदे च पशवे । अनमीवा इषस्क-
रत् ॥ १४ ॥ अस्माकमायुर्वर्धयन्नभिमातीः सहमानः । सोमः सधस्थमासदत् ॥ १५ ॥
आ नो मित्रावरुणा घृतैर्गव्यूतिमुत्ततम् । मध्वा रजांसि सुक्रतू ॥ १६ ॥ उरुशंसा
नमोवृधा मद्वा दक्षस्य राजथः । द्राघिष्ठाभिः शुचित्रता ॥ १७ ॥ गृणाना जमद-
ग्निना योनावृतस्य सीदतम् । पातं सोममृतावृधा ॥ १८ ॥ ११ ॥ ५ ॥ ३ ॥

॥ इति तृतीयं मण्डलं समाप्तम् ॥

अथ चतुर्थमण्डलारम्भः ॥

॥ १ ॥ १—२० वामदेव ऋषिः ॥ १, ५—२० अग्निः । २-४ अग्नि
र्वा वरुणश्च देवता ॥ छन्दः—१ स्वराडतिशकुरी । २ अतिजगती । ३ अष्टिः ।
४, ६ भुरिक् पङ्क्तिः । ५, १८, २० स्वराद् पङ्क्तिः । ७, ६, १५, १७, १६ वि-
रादत्रिष्टुप् । ८, १० ११, १२, १६ निचृत् त्रिष्टुप् । १३, १४ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—
१, ४-७, ६, १८, २० पञ्चमः । २ निषादः । ३ मध्यमः । ८, १०-१७, १६ धैवतः ॥

॥ १ ॥ त्वां ह्यग्ने सदमित्समन्यवो देवासो देवमर्ति न्येरिर इति क्रत्वा
न्येरिरे । अमर्त्यं यजत मर्त्येष्व देवमादेवं जनत प्रचेतसं विश्वमादेवं जनत प्रचे-
तसम् ॥ १ ॥ स भ्रातरं वरुणमश्न आ ववृत्स्व देवाँ अच्छा सुमती यज्ञव्रनसं ज्येष्ठं
यज्ञव्रनसम् । ऋतावानमादित्यं चर्षणीधृतं राजानं चर्षणीधृतम् ॥ २ ॥ सखे स-
खायमभ्या ववृत्स्वाशुं न चक्रं रथ्येव रंह्यास्मभ्यै दस्म रंहा । अग्ने मृळीकं व-
रुणे सचा विदो मरुत्सु विश्वभानुषु । तोकाय तुजे शुशुचान शं कृध्यस्मभ्यै द-
स्म शं कृधि ॥ ३ ॥ त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वान्देवस्य हेळोऽव यासिसीष्ठाः ।
यजिष्ठो वह्नितमः शोशुचानो विश्वा द्वेषांसि प्र मुमुग्ध्यस्मत् ॥ ४ ॥ स त्वं नो
अग्नेऽवमो भवोती नेदिष्ठो अस्या उषसो व्युष्टौ । अव यद्व नो वरुणं रराणो
वीहि मृळीकं सुहवो न एधि ॥ ५ ॥ १२ ॥ अस्य श्रेष्ठा सुभगस्य सन्देहदेवस्य
चित्रतमा मर्त्येषु । शुचिं घृतं न तप्तमध्यायाः स्पार्हा देवस्य मंहनेव धेनोः ॥ ६ ॥
त्रिरस्य ता परमा सन्ति सत्या स्पार्हा देवस्य जनिमान्यग्नेः । अनन्ते अन्तः प-
रिबीत आगाच्छुचिः शुक्रो अर्यो रोरुचानः ॥ ७ ॥ स दूतो विश्वेदभि वष्टि सखा
होता हिरण्यरथो रंसुजिह्वः । रोहिदश्वो वपुष्यो विभावा सदा एणवः पितुमतीव
संसत् ॥ ८ ॥ स चेतयन्मनुषो यज्ञवन्धुः प्र तं मद्या रशनया नयति । स क्षैत्य-
स्य दुर्यासु साधन्देवो मर्तस्य सधनित्वमापतू ॥ ९ ॥ स नो अग्निर्नयतु प्रजान-

अ० ३ । अ० ४ । व० १६] १६६ [म० ४ । अ० १ । सू० २ ।

अच्छा रत्नं देवभक्तं यदस्य । प्रिया यद्विश्वे अमृता अकृण्वन्द्यौषिता जनिता स-
त्यमुक्तम् ॥ १० ॥ १३ ॥ स जायत प्रथमः पस्त्यासु महो बुधे रजसो अस्य यो-
नौ । अपादशीर्षा गुहमानो अन्तायोयुवानो वृषभस्य नीळे ॥ ११ ॥ प्र शर्धे आर्तं
प्रथमं विपन्यं ऋतस्य योना वृषभस्य नीळे । स्पार्हो युवा वपुष्यो विभावा सप्त
प्रियासोऽजनयन्त वृष्णे ॥ १२ ॥ अस्माकमत्र पितरो मनुष्या अभि प्र सेंदुर्ऋ-
तमाशुषाणाः । अश्मव्रजाः सुदुघा ववे अन्तरुदुस्त्रा आजन्नुषसो हुवानाः ॥ १३ ॥
ते मर्मजत ददृवांसो अर्द्धि तर्देषामन्ये अभितो वि वोचन् । पश्वर्यन्त्रासो अभि क्रा-
रमर्चन्विदन्त ज्योतिश्चकृपन्त धीभिः ॥ १४ ॥ ते गव्यता मनसा दधमुब्धं गा
येमानं परि षन्तमर्द्रिम् । दृब्धं नरो वचसा दैव्येन व्रजं गोमन्तमुशिजो वि वब्रुः
॥ १५ ॥ १४ ॥ ते मन्वत प्रथमं नाम धेनोस्त्रिः सप्त मातुः परमाणि विन्दन् ।
तज्जानतीरभ्यनूषत त्रा आविर्भुवदरुणीर्यशसा गोः ॥ १६ ॥ नेशत्तमो दुर्धितं रो-
चत द्यौरुदेव्या उषसो भानुरर्त । आ सूर्यो बृहतस्तिष्ठदज्रां ऋजु मर्तेषु वृजिना
च परयन् ॥ १७ ॥ आदित्पश्चा बुबुधाना व्यख्यन्नादिद्रव्यं धारयन्त द्युभक्तम् । विश्वे
विश्वासु दुर्यासु देवा मित्रं धिये वरुण सत्यमस्तु ॥ १८ ॥ अच्छा वोचेय शुशुचा-
नमग्निं होतारं विश्वभरसं यजिष्ठम् । शुच्यूधो अतृणन्न गत्रामन्धो न पूतं परि-
षिक्तमंशोः ॥ १९ ॥ विश्वेषामर्दितिर्यज्ञियाणां विश्वेषामर्तिथिर्मानुषाणाम् । अ-
ग्निर्देवानामव आवृणानः सुमृळीको भवतु जातवेदाः ॥ २० ॥ १५ ॥

॥ २ ॥ १-२० वामदेव ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, १६ पङ्क्तिः ।
१२ निचृत् पङ्क्तिः । १४ स्वराद् पङ्क्तिः । २, ४, ५, ६, ७, ८, १३, १५,
१७, १८, २० निचृत्त्रिष्टुप् । ३, १६ त्रिष्टुप् । ८, १०, ११ विराद्त्रिष्टुप् ॥
स्वरः-१, १२, १४, १६ पञ्चमः । २-११, १३, १५-१८, २० धैवतः ॥

॥ २ ॥ यो मर्त्येष्वमृतं ऋतावा देवो देवेष्वरतिर्निधायि । होता यजिष्ठो
महा शुच्यै हव्यैरग्निर्मनुष ईर्यध्यै ॥ १ ॥ इह त्वं सूनो सहसो नो अद्य जातो
जातां उभयां अन्तरग्ने । दूत ईयसे युयुजान ऋष्व ऋजुमुष्कान्वृषणः शुक्रांश्च
॥ २ ॥ अत्या वृधस्नू रोहिता घृतस्नू ऋतस्य मन्ये मनसा जविष्ठा । अन्तरीथसे
अरुषा युजानो युष्मांश्च देवान्विश आ च मर्तीन् ॥ ३ ॥ अर्यमणं वरुणं मित्र-
पामिन्द्राविष्णुं मरुतो अश्विनोत । स्वश्वो अग्ने सुरथः सुराधा एदु वह सुह-
विषे जनाय ॥ ४ ॥ गोमो अग्नेऽविमो अश्वी यज्ञो नृवत्सखा सदमिदं प्रमृष्यः ।

इळावाँ एषो अमुर प्रजावांन्दीर्घो रुयिः पृथुवुध्नः सभावान् ॥ ५ ॥ १६ ॥
यस्त इध्मं जुभरत्सिष्विद्वानो मूर्धानं वा ततपते त्वाया । भुवस्तस्य स्वतवाँः
पायुरग्ने विश्वस्मात्सीमघायत उरुष्य ॥ ६ ॥ यस्ते भरादन्नियते चिदन्नं निशि
षन्मन्द्रमतिथिमुदीरत् । आ देवयुरिनधते दुरोणे तस्मिन्नुयिर्ध्रुवो अस्तु दास्वान्
॥ ७ ॥ यस्त्वा दोषा य उषसि प्रशंसात्प्रियं वा त्वा कृणवते हविष्मान् । अश्वो
न स्वे दम आ हेम्यावान्तमंहसः पीपरो दाश्वांसम् ॥ ८ ॥ यस्तुभ्यमग्ने अमृताय
दाशदुवस्त्वे कृणवते यत्स्रुक् । न स राया शशमानो वि योषन्नैनमंहः परि वर-
दघायोः ॥ ९ ॥ यस्य त्वमग्ने अध्वरं जुजोषो देवो मर्तस्य सुधितं रराणः । प्री-
तेदसद्धोत्रा सा यविष्ठासाम यस्य विधतो वृधासः ॥ १० ॥ १७ ॥ चित्तिमचित्ति
चिनवद्धि विद्वान्पृष्ठेव वीता वृजिना च मर्तान् । राये च नः स्वपत्याय देव दिति
च रास्वादितिमुरुष्य ॥ ११ ॥ कविं शशासुः कवयोऽदब्धा निधारयन्तो दुर्यो-
स्वायोः । अतस्त्वं दृश्या अग्न एतान्पङ्क्तिः पश्येरद्भुतां अर्य एवैः ॥ १२ ॥ त्व-
मग्ने वाघते सुप्रणीतिः सुतसोमाय विधते यविष्ठ । रत्नं भर शशमानाय घृष्टे
पृथुश्चन्द्रमवसे चर्षणिप्राः ॥ १३ ॥ अधा ह यद्वयमग्ने त्वाया पङ्क्तिर्हस्तेभिश्चकृ-
मा तनूभिः । रथं न क्रन्तो अपसा भुरिजोऽर्कतं येमुः सुध्य आशुषाणाः ॥ १४ ॥
अधा मातुरुषसः सप्त विप्रा जायेमहि प्रथमा वेदसो नृन् । दिवस्पुत्रा अङ्गिरसो
भवेमाद्रि रुजेम धनिनं सुचन्तः ॥ १५ ॥ १८ ॥ अधा यथा नः पितरः परास
प्रत्नासो अग्न ऋतमासुषाणाः । सुचीदयन्दीधितिमुक्थशासः क्षामा भिन्दन्तो
अरुणीरपं व्रन् ॥ १६ ॥ सुकर्माणः सुरुचो देवयन्तोऽयो न देवा जनिमा धमन्तः
शुचन्तो अग्निं ववृधन्त इन्द्रमूर्ध्वं गव्यं परिषदन्तो अगमन् ॥ १७ ॥ आ यूथेव क्षु-
मति पश्वो अरुयहेवानां यज्जनिमान्त्युग्र । मर्तानां चिदुर्वशीरकृपन्वृधे चिदर्य उ-
परस्यायोः ॥ १८ ॥ अकर्म ते स्वपसो अभूम ऋतमवस्रज्जुषसो विभातीः । अ-
नूनमग्निं पुरुधा सुश्चन्द्रं देवस्य मर्मजतश्चारु चक्षुः ॥ १९ ॥ ऐता ते अग्न उ-
चथानि वेधोऽवोचाम कवये ता जुषस्व । उच्छोचस्व कृणुहि वस्यसो नो मह-
रायः पुरुवार प्र यन्धि ॥ २० ॥ १९ ॥

॥ ३ ॥ १-१६ वामदेव ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ५, ८, १०, १२, १४
निचृत्त्रिष्टुप् । २, १३, १४ विराट् त्रिष्टुप् । ३, ७, ९ त्रिष्टुप् । ४ स्वराद् बृहती । ६, ११, १६
पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-३, ५, ७, -१०, १२-१५, धैवतः । ४ मध्यमः । ६, ११, १६ पञ्चमः ।

अ० ३ । अ० ४ । व० २३] २०१ [म० ४ । अ० १ । सू० ४ ।

॥ ३ ॥ आ वो राजानमध्वरस्य रुद्रं होतारं सत्ययज्ञं रोदस्योः । अग्निं पुरा
तनयित्नोरचित्तादिरण्यरूपमवसे कृणुध्वम् ॥ १ ॥ अयं योनिश्चकृमा यं वयं ते
जायेव पत्यं उशती सुवासाः । अर्वाचीनः परिवीतो नि षीदेमा उं ते स्वपाक
प्रतीचीः ॥ २ ॥ आशृण्वते अदपिताय मन्यं नृचक्षसे सुमृळीकार्यं वेधः । देवाय
शस्तिममृताय शंस ग्रावेव सोता मधुषुधमीळे ॥ ३ ॥ त्वं चित्रः शम्या अग्ने
अस्या ऋतस्य बोध्यतचित्स्वाधीः । कदा तं उक्था संधमाद्यानि कदा भवन्ति
सख्या गृहे ते ॥ ४ ॥ कथा ह तद्धरुणाय त्वमग्ने कथा दिवे गर्हसे कक्ष आगः ।
कथा मित्राय मीळहुषे पृथिव्यै ब्रवः कदर्यम्णे कज्जगाय ॥ ५ ॥ २० ॥ कद्विष्ण्या-
सु वृधसानो अग्ने कदाताय प्रतवसे शुभ्ये । परिज्मने नासत्याय क्षे ब्रवः कदग्ने
रुद्राय नृधने ॥ ६ ॥ कथा महे पुष्टिम्भराय पूष्णे कद्रुद्राय सुमखाय हविर्दे । क-
द्विष्णव उरुगायाय रेतो ब्रवः कदग्ने शरवे बृहत्यै ॥ ७ ॥ कथा शर्षाय मरुतामृ-
ताय कथा सूरि बृहते पृच्छचमानः । प्रति ब्रवोऽदितये तुराय साधा दिवो जात-
वेदश्चिकित्वान् ॥ ८ ॥ ऋतेन ऋतं नियतमीळ आ गोरामा सचा मधुमत्पक्रमग्ने ।
कृष्णा सती रुशता धासिनैषा जामर्येण पयसा पीपाय ॥ ९ ॥ ऋतेन हि ष्मा
वृषभश्चिदक्तः पुमां अग्निः पयसा पृष्ठयेन । अस्पन्दमानो अचरद्वयोधा वृषां शु-
क्रं दुदुहे पृश्निरुधः ॥ १० ॥ २१ ॥ ऋतेनाद्रिं व्यसन्भिदन्तः समर्द्धिरसो नवन्त
गोभिः । शुनं नरः परि षदनुषासमाविः स्वरभवज्जाते अग्नौ ॥ ११ ॥ ऋतेन
देवीरमृता अमृक्ता अणोभिरापो मधुमद्विरग्ने । वाजी न सर्गेषु प्रस्तुभानः प्र स-
दमित्सर्वितवे दधन्युः ॥ १२ ॥ मा कस्य यत्तं सदमिदुरो गा मा वेशस्य प्रमिन-
तो मापेः । मा भ्रातुरग्ने अनृजोऽर्हणं वेर्मा सख्युर्दक्षं रिपोर्भुजेम ॥ १३ ॥ रक्षा
णो अग्ने तव रक्षणेभी रारक्षाणः सुमख प्रीणानः । प्रति ष्फुर वि रुज वीडुंहो
जहि रक्षो महि चिद्धावृधानम् ॥ १४ ॥ एभिर्भैव सुमना अग्ने अकैरिमान्त्स्पृश
मन्मभिः शूर वाजान् । उत ब्रह्माण्यंगिरो जुषस्व सं ते शस्तिर्देववाता जरेत
॥ १५ ॥ एता विश्वा विदुषे तुभ्यं वेधो नीथान्यग्ने निण्या वचांसि । निवचना
कवेये काव्यान्यशंसिषं मतिभिर्विप्र उक्थैः ॥ १६ ॥ २२ ॥

॥ ४ ॥ १—१५ वामदेव ऋषिः ॥ अग्नी रक्षोहा देवता ॥ छन्दः—१,
२, ४, ५, ८ भुरिक् पङ्क्तिः । ६ स्वराद् पङ्क्तिः । १२ निचृत्पङ्क्तिः । ३, १०, ११,
१५ निचृत् त्रिष्टुप् । ६ विराद् त्रिष्टुप् । ७, १३ त्रिष्टुप् । १४ स्वराद् बृहती ॥

अ० ३ । अ० ५ । व० १] २०२ [म० ४ । अ० १ । सू० ५]

स्वरः—१, २, ४, ५, ८, ९, १२ पञ्चमः । ३, ६, ७, १०, ११, १३, १४
धैवतः । १४ मध्यमः ॥

॥ ४ ॥ कृणुष्व पाजः प्रसितिं न पृथ्वीं याहि राजेवामवाँ इमेन । तृष्वी
मनु प्रसितिं द्रूणानोऽस्तामि विध्य रक्षस्तपिष्ठैः ॥ १ ॥ तव भ्रमास आशुय
पतन्त्यनु स्पृश धृषता शोशुचानः । तपूष्यग्ने जुह्वा पतङ्गानसन्दितो वि सृज वि
ष्वगुल्काः ॥ २ ॥ प्रति स्पशो वि सृज तूणितमो भवा पायुर्विशो अस्या अदब्धः
यो नो दूर अघशंसो यो अन्त्यग्ने मार्किष्टे व्यथिरा दधर्षीत् ॥ ३ ॥ उदग्ने तिष्ठ
प्रत्या तनुष्व न्यमित्रा ओषतात्तिग्महेते । यो नो अराति समिधान चक्रे नीच
तं धेद्यतसं न शुष्कम् ॥ ४ ॥ ऊर्ध्वो भव प्रति विध्याध्यस्मदाविष्कृणुष्व दैव्या
न्यग्ने । अव स्थिरा तनुहि यातुजूनां जामिमजामिं प्र मृणीहि शत्रून् ॥ ५ ॥ २३ ।
स ते जानाति सुमतिं यविष्ठ य ईवते ब्रह्मणे गातुमैरत् । विश्वान्यस्मै सुदि
नानि रायो द्युम्नान्यर्यो वि दुरो अभि द्यौत् ॥ ६ ॥ सेदग्ने अस्तु सुभगः सुदा
नुर्यस्त्वा नित्येन हविषा य उक्थैः । पिप्रीषति स्व आयुषि दुरोणे विश्वेदस्मै
सुदिना सासदिष्टिः ॥ ७ ॥ अर्चामि ते सुमतिं घोष्यर्वाक्सं ते वावाता ज
रतामियं गीः । स्वश्वास्त्वा सुरथा मर्जयेमास्मे जत्राणि धारयेरनु द्यून् ॥ ८ ॥
इह त्वा भूर्या चरेदुप त्मन्दोषावस्तर्दीदिवांसमनु द्यून् । क्रीळन्तस्त्वा सुमनसः
सपेमाभि द्युम्ना तस्थिवांसो जनानाम् ॥ ९ ॥ यस्त्वा स्वश्वः सुहिरण्यो अग्र
उपयाति वसुमता रथेन । तस्य त्राता भवसि तस्य सखा यस्त आतिथ्यमानुष
गुजोषत् ॥ १० ॥ २४ ॥ महो रुजामि बन्धुता वचोभिस्तन्मा पितुर्गोतमाद
न्वियाय । त्वं नो अस्य वचसश्चिकिद्धि होतर्यविष्ठ सुक्रतो दमूनाः ॥ ११ ॥
अस्वमजस्तरणयः सुशेवा अतन्द्रासोऽवृका अश्रमिष्ठाः । ते पायवः सध्रयञ्चो
निषद्याग्ने तव नः पान्त्वमूर ॥ १२ ॥ ये पायवो मामतेयं ते अग्ने पश्यन्तो अन्ध
दुरितादरक्षन् । ररक्ष तान्तसुकृतो विश्ववेदा दिप्सन्त इद्रिपत्रो नाह देभुः ॥ १३ ॥
त्वया वयं सध्न्यस्त्वोतास्तव प्रणीत्यश्याम वाजान् । उभा शंसा सूदय सख
तातेऽनुष्ठुया कृणुह्यद्गयाण ॥ १४ ॥ अया ते अग्ने समिधा विधेम प्रति स्तोम
शस्यमानं गृभाय । दहाशसो रक्षसः प्राह्यस्मान्द्रुहो निदो मित्रमहो अवघात
॥ १५ ॥ २५ ॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ १-१५ वामदेव ऋषिः ॥ वैश्वानरो देवता ॥ छन्दः-१ विराट्

अ० ३ । अ० ५ । व० ४] २०३ [म० ४ । अ० १ । सू० ६ ।

त्रिष्टुप् । २, ५, ६, ७, ८, ११ निचृत् त्रिष्टुप् । ३, ४, ६, १२, १३, १५ त्रि-
ष्टुप् । १०, १४ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१-६, ११-१३, १५ धैवतः । १०,
१४ पञ्चमः ॥

॥ ५ ॥ वैश्वानराय मीळहुषे सजोषाः कथा दाशेमाग्नये बृहद्वाः । अनूनेन
बृहता वृत्तयेनोप स्तभायदुपमिन्न रोधः ॥ १ ॥ मा निन्दत य इमां मध्यं राति
देवो ददौ मर्त्याय स्वधावान् । पाकाय गृत्सो अमृतो विचेता वैश्वानरो नृतमो यद्वो अ-
ग्निः ॥ २ ॥ सामं द्विबर्हा महि तिग्मभृष्टिः सहस्रेता वृषभस्तुर्विष्मान् । पदं न गोरपगू-
ळं विविद्वानग्निर्मह्यं मेदु वोचन्मनीषाम् ॥ ३ ॥ प्र ताँ अग्निर्वभसत्तिग्मजम्भस्तपिष्ठेन
शोचिषा यः सुराधाः । प्र ये मिनन्ति वरुणस्य धामं प्रिया मित्रस्य चेततो ध्रुवाणि ॥ ४ ॥
अभ्रातरो न योषणो व्यन्तः पतिरिपो न जनयो दुरेवाः । पापासः सन्तो अनृता अस-
त्या इदं पदमजनता गभीरं ॥ ५ ॥ १ ॥ इदं मे अग्ने कियते पावकामिनते गुरुं भारं न म-
न्म । बृहद्वाथ धृषता गभीरं यद्वं पृष्ठं प्रयसा सप्तधातु ॥ ६ ॥ तमिन्वेव संमना
समानमभि क्रत्वा पुनती धीतिरश्याः । ससस्य चर्मन्धि चारु पृश्नेरग्रे रूप आ-
रुपितं जवारु ॥ ७ ॥ प्रवाच्यं वचसः किं मे अस्य गुहा हितमुप निणिग्वदन्ति ।
यदुस्त्रियाणामप वारिव व्रन्पाति प्रियं रूपो अग्रं पदं वेः ॥ ८ ॥ इदमु त्यन्महि
महामनीकं यदुस्त्रिया सचत पूर्व्यं गौः । ऋतस्य पदे अधि दीद्यान्तं गुहा रघुष्य-
द्रघुयद्विवेद ॥ ९ ॥ अर्धं द्युतानः पित्रोः सचासामनुत गुह्यं चारु पृश्नेः । मातु-
ष्पदे परमे अन्ति षट्कोर्वृष्णः शोचिषः प्रयतस्य जिह्वा ॥ १० ॥ २ ॥ ऋतं वोचे
नमसा पृच्छयमानस्तवाशसा जातवेदोय दीदम् । त्वमस्य क्षयसि यद्ध विश्वं दिवि
यदु द्रविणं यत्पृथिव्याम् ॥ ११ ॥ किं नो अस्य द्रविणं कद्ध रत्नं वि नो वोचो जा-
तवेदश्चिकित्वान् । गुहाध्वनः परमं यन्नो अस्य रेकु पदं न निदाना अगन्म ॥ १२ ॥
का मर्यादा वयुना कद्ध वाममच्छा गमेम रघवो न वाजम् । कदा नो देवीरमृ-
तस्य पत्नीः सूर्यो वरुणं ततनभ्रुषासः ॥ १३ ॥ अनिरेण वचसा फल्ग्वेन प्रती-
त्येन कृधुनातृपासः । अधा ते अग्ने किमिहा वदत्यनायुधास आसता सचन्ताम् ॥ १४ ॥
अस्य श्रिये समिधानस्य वृष्णो वसोरनीकं दम आ रुरोच । रुशद्वसानः सुद-
शीकरूपः क्षितिर्न राया पुरुवारो अद्यौत् ॥ १५ ॥ ३ ॥

॥ ६ ॥ १—११ वामदेव ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ३, ५, ८,
११ विराद् त्रिष्टुप् । ७ निचृत्त्रिष्टुप् । १० त्रिष्टुप् । २, ४, ६ भुरिक् पङ्क्तिः । ६
स्वराद् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५, ७, ८, १०, ११ धैवतः । २, ४, ६, ९ पञ्चमः ॥

॥ ६ ॥ ऊर्ध्व ऊ षु णो अध्वरस्य होतरग्ने तिष्ठ देवताता यजीयान् । त्वं
हि विश्वमभ्यसि मन्म प्र वेधसश्चित्तिरसि मनीषाम् ॥ १ ॥ अमूरो होता न्यसादि
विच्चवग्निर्मन्दो विदथेषु प्रचेताः । ऊर्ध्व भानुं सवितेवाश्रेन्मेतेव धूमं स्तभायदुष
धाम् ॥ २ ॥ यता सुजूर्णी रातिनी घृताची प्रदक्षिणिदेवतातिमुखाः । उदु स्व
रुर्नवजा नाक्रः पश्वो अनक्ति सुधितः सुमेकः ॥ ३ ॥ स्तीर्णे बर्हिषि समिधाने
अग्ना ऊर्ध्वो अध्वर्युर्जुषाणो अस्थात् । पर्यग्निः पशुपा न होता त्रिविष्येति प्र
दिव उखाणः ॥ ४ ॥ परि त्मना मितदुरेति होताग्निर्मन्दो मधुवचा ऋतावा । द्र
वन्त्यस्य वाजिनो न शोका भयन्ते विश्वा भुवना यदभ्राद् ॥ ५ ॥ ४ ॥ भद्रा ते
अग्ने स्वनीक सन्दृग्योरस्य सतो विषुणस्य चारुः । न यत्ते शोचिस्तमसा वरन्त न
ध्वस्मानस्तन्वीरेण आ धुः ॥ ६ ॥ न यस्य सातुर्जनितोरवारि न मातरापितरा
नू चिदिष्टौ । अधा मित्रो न सुधितः पावकोऽग्निर्दीदाय मानुषीषु विजु ॥ ७ ॥
द्विर्ये पञ्च जीजनन्तसंवसानाः स्वसारो अग्नि मानुषीषु विजु । उषर्बुधमथर्योऽन
दन्तं शुक्रं स्वासं परशुं न तिग्मम् ॥ ८ ॥ तव त्वे अग्ने हरितो घृतस्ना रोहितास
ऋज्वञ्चः स्वञ्चः । अरुषासो वृषण ऋजुमुष्का आ देवतातिमहन्त दस्माः ॥ ९ ॥
ये ह त्वे ते सहमाना अयासस्त्वेषासो अग्ने अर्चयश्चरन्ति । श्येनासो न दुवस
नासो अर्थं तुविष्वणसो मारुतं न शर्धः ॥ १० ॥ अकारि ब्रह्म समिधानं तुभ्यं
शसात्युक्थं यजते व्यू धाः । होतारमग्निं मनुषो नि षेदुर्नमस्यन्त उशिजः शंस
मायोः ॥ ११ ॥ ५ ॥

॥ ७ ॥ १-११ वामदेव ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ भुरिक् त्रि
ष्टुप् । ७, १०, ११ त्रिष्टुप् । ८, ९ निचृत्त्रिष्टुप् । २ स्वराडुष्णिक् । ३ निचृ
दनुष्टुप् । ४, ६ अनुष्टुप् । ५ विराडनुष्टुप् ॥ स्वरः—१, ७-११ धैवतः । २
ऋषभः । ३-६ गान्धारः ॥

॥ ७ ॥ अयमिह प्रथमो धायि धातृभिर्होता यजिष्ठो अध्वरेष्वीड्यः । यमम
वानो भृगवो विरुरुचुर्वनेषु चित्रं विश्वं विशेविशे ॥ १ ॥ अग्ने कदा त आनुष
ग्धुर्वदेवस्य चेतनम् । अधा हि त्वा जगृध्रिरे मर्तासो विच्वीड्यम् ॥ २ ॥ ऋता
वानं विचेतसं पश्यन्तो द्यामिव स्तुभिः । विश्वेषामध्वराणां हस्कृर्तारं दमेदमे ॥ ३ ॥
आशुं दूतं विवस्वतो विश्वा यश्चर्षणीरभि । आ जभुः केतुमायवो भृगवाणं वि
शेविशे ॥ ४ ॥ तमीं होतारमानुषविचकित्वासं नि षेदिरे । एव पावकशो

अ० ३ । अ० ५ । व० ६] २०५ [म० ४ । अ० १ । सू० ६ ।

चिषं यजिष्ठं सप्त धामभिः ॥ ५ ॥ ६ ॥ तं शश्वतीषु मातृषु वन आ वीतं अ-
स्मितम् । चित्रं सन्तं गुहां हितं सुवेदं कूचिदर्थिनम् ॥ ६ ॥ सप्तस्य यद्वियुता स-
स्मिन्नधनृतस्य धामत्रणयन्त देवाः । महौ अग्निर्नमसा रातहव्यो वेरध्वराय सद-
मिहतावा ॥ ७ ॥ वेरध्वरस्य दूत्यानि विद्वानुभे अन्ता रोदसी सञ्चिकित्वान् ।
दूत ईयसे प्रदिव उराणो विदुष्टरो दिव आरोधनानि ॥ ८ ॥ कृष्णं त एम रु-
शतः पुरो भाश्चरिष्णवर्चिर्वपुषामिदेकम् । यदप्रवीता दधते ह गर्भं सद्यश्चिज्जातो
भवसीदु दूतः ॥ ९ ॥ सद्यो जातस्य ददृशानमोजो यदस्य वातो अनुवार्ति शो-
चिः । वृणक्ति तिग्मामतसेषु जिह्वां स्थिरा चिदन्ना दयते विजम्भैः ॥ १० ॥ तृषुयदन्ना
तृषुणा ववत्त तृषु दूतं कृणते यद्वो अग्निः । वातस्य मेळि संचते निजूर्वन्नाशुं न
वाजयते हिन्वे अर्वा ॥ ११ ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ १—८ वामदेव ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ४, ५, ६ नृ-
चृदायत्री । २, ३, ७ गायत्री । ८ भुरिगायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ८ ॥ दूतं वो विश्ववेदसं हव्यवाहममर्त्यं । यजिष्ठमृज्जसे गिरा ॥ १ ॥
स हि वेदा वसुधितिं महौ आरोधनं दिवः । स देवाँ एहवत्तति ॥ २ ॥ स वेद
देव आनमं देवाँ ऋतायते दमे । दार्ति प्रियाणि चिद्वसु ॥ ३ ॥ स होता सेदु
दूत्यं चिकित्वाँ अन्तरीयते । विद्वौ आरोधनं दिवः ॥ ४ ॥ ते स्याम ये अग्नये
ददाशुर्हव्यदातिभिः । य ई पुष्यन्त इन्धते ॥ ५ ॥ ते राया ते सुवीर्यैः सप्तवांसो विश्व-
एवरे । ये अग्ना दधिरे दुवः ॥ ६ ॥ अस्मे रायो दिवेदिवे सं चरन्तु पुरुस्पृहः ।
अस्मे वाजास ईरताम् ॥ ७ ॥ स विप्रश्चर्षणीनां शवसा मानुषाणाम् । अति लि-
प्रेव विध्यति ॥ ८ ॥ ८ ॥

॥ ९ ॥ १—८ वामदेव ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ३, ४, गा-
यत्री । २, ६ विराड्गायत्री । ५ त्रिपादायत्री । ७, ८ निचृदायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ९ ॥ अग्ने मृळ महौ आसि य ईमा देवयुं जनम् । इयेथ बर्हिःरासदम्
॥ १ ॥ स मानुषीषु दूळभो विन्तु प्रावीरमर्त्यः । दूतो विश्वेषां भुवत् ॥ २ ॥ स
सद्य परिणीयते होता मन्द्रो दिविष्टिषु । उत पोता नि पीदति ॥ ३ ॥ उत आ
अग्निरध्वर उतो गृहपतिर्दमे । उत ब्रह्मा नि पीदति ॥ ४ ॥ वेष्टि ह्यध्वरीयता-
पुपवक्ता जनानाम् । हव्या च मानुषाणाम् ॥ ५ ॥ वेष्टिद्वस्य दूत्यं यस्य जुजोषो

अ० ३ । अ० ५ । व० ११] २०६ [म० ४ । अ० २ । सू० ११]

अध्वरम् । हव्यं मर्तस्य वोळ्हेवे ॥ ६ ॥ अस्माकं जोष्यध्वरमस्माकं यज्ञमङ्गिरः
अस्माकं शृणुधी हवम् ॥ ७ ॥ परि ते दूळभो रथोऽस्माँ अश्रोतु विश्वतः । येन
रक्षसि दाशुषः ॥ ८ ॥ ६ ॥

॥ १० ॥ १-८ वामदेव ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१ गायत्री । २,
३, ४, ७ भुरिगायत्री । ५, ६ स्वराडुष्णिक् । ६ विराडुष्णिक् ॥ स्वरः-१-४
७ षड्जः । ५, ६, ८ ऋषभः ॥

॥ १० ॥ अग्ने तमद्याश्वं न स्तोमैः क्रतुं न भद्रं हृदिस्पृशम् । ऋध्यामा त
ओहैः ॥ १ ॥ अधा हग्ने क्रतोर्भद्रस्य दक्षस्य साधोः । रथीर्ऋतस्य बृहतो बभूथ ॥ २ ॥
एभिर्नो अर्कैर्भवा नो अर्वाङ् स्वर्णं ज्योतिः । अग्ने विश्वेभिः सुमना अनीकै
॥ ३ ॥ आभिष्टे अद्य गीर्भिर्गुणन्तोऽग्ने दाशेम । प्र ते दिवो न स्तनयन्ति शु
ष्माः ॥ ४ ॥ तव स्वादिष्ठाग्ने संदृष्टिरिदा चिदद्व इदा चिदक्तोः । श्रिये रुक्मो
न रोचत उपाके ॥ ५ ॥ घृतं न पृतं तनूररेपाः शुचि हिरण्यम् । तत्तै रुक्मो न
रोचत स्वधावः ॥ ६ ॥ कृतं चिद्धि ष्मा सनेमि द्वेषोऽग्नं इनोषि मर्त्तात् । इत्था
यजमानादतावः ॥ ७ ॥ शिवा नः सख्या सन्तु भ्रात्राग्ने देवेषु युष्मे । सा नो
नाभिः सदेने सस्मिन्नूधन् ॥ ८ ॥ १० ॥ १ ॥

॥ ११ ॥ १-६ वामदेव ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, २, ५, ६
निचृत्रिष्टुप् । ३ स्वराड्बृहती । ४ भुरिक्पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१, २, ५, ६ धैवतः । ३
ऋषभः । ४ पञ्चमः ॥

॥ ११ ॥ भद्रं ते अग्ने सहसिन्ननीकमुपाक आ रोचते सूर्यस्य । रुशदृशे
दृशे नक्त्या चिदरूक्षितं दृश आ रूपे अन्नम् ॥ १ ॥ वि षाहग्ने गृणते मनीषा
खं वेपसा तुविजातु स्तवानः । विश्वेभिर्यद्वावनः शुक्र देवैस्तन्नो रास्व सुमहो भूरि
मन्म ॥ २ ॥ त्वदग्ने काव्या त्वन्मनीषास्त्वदुक्था जायन्ते राध्यानि । त्वदेति
द्रविणं वीरपेशा इत्थाधिये दाशुषे मर्त्याय ॥ ३ ॥ त्वद्वाजी वाजम्भरो विहाया
अभिष्टिकृज्जायते सत्यशुष्मः । त्वद्रयिर्देवजूतो मयोभुस्त्वदाशुर्जुजुवाँ अग्ने अर्वा
॥ ४ ॥ त्वामग्ने प्रथमं देवयन्तो देवं मर्ता अमृत मन्द्रजिह्वम् । द्वेषोयुतमा विवा
सन्ति धीभिर्दमूनसं गृहपतिममूरं ॥ ५ ॥ आरे अस्मदमतिमारे अंह आरे विश्वा
दुर्मति यन्निपासि । दोषा शिवः सहसः सूनो अग्ने यं देव आ चित्सचसे स्वस्ति
॥ ६ ॥ ११ ॥

अ० ३ । अ० ५ । व० १४] २०७ [म० ४ । अ० २ । सू० १४ ।

॥ १२ ॥ १—६ वामदेव ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ५ निचृत्त्रिष्टुप् ।
२ त्रिष्टुप् । ३, ४ भुरिक् पङ्क्तिः । ६ पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, २, ५ धैवतः ।
३, ४, ६ पञ्चमः ॥

॥ १२ ॥ यस्त्वामग्निं इन्द्रधत्ते यत्सुक्लिस्ते अन्नं कृणवत्सस्मिन्नहन् । स सु
द्युम्नैरभ्यस्तु प्रसक्तत्तव क्रत्वा जातवेदश्चिकित्वान् ॥ १ ॥ इध्मं यस्ते जभरच्छ-
श्रमाणो महो अग्ने अनीकृमा संपर्यन् । स इधानः प्रति दोषामुषासं पुष्यत्रयि
संचते घ्नन्नमित्रान् ॥ २ ॥ अग्निरीशे बृहत्तः क्षत्रियस्याग्निर्वाजस्य परमस्य रायः ।
दधाति रत्नं विधत्ते यविष्ठो व्यानुषड्मर्त्याय स्वधावान् ॥ ३ ॥ यच्चिद्धि ते
पुरुषत्रा यविष्ठाचित्तिभिश्चकृमा कच्चिदागः । कृधी ष्वस्माँ अदितेरनागान्व्येना-
सि शिश्रथो विष्वगग्ने ॥ ४ ॥ महर्षिचदग्र एनसो अभीक ऊर्वादेवानामुत
मर्त्यानाम् । मा ते सखायः सदमिद्रिषाम् यच्छां तोकाय तनयाय शं योः ॥ ५ ॥
यथा ह त्यद्वसवो गौर्यं चित्पदि पिताममुञ्चता यजत्राः । एवो ष्वस्मन्मुञ्चता
व्यंहः प्र तार्यग्ने प्रतरं न आयुः ॥ ६ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १—५ वामदेव ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, २, ४, ५
विरादत्रिष्टुप् । ३ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १३ ॥ प्रत्यग्निरुषसामग्रमख्यद्विभातीनां सुमना रत्नधेयम् । यातमश्विना
सुकृतो दुरोणमुत्सूर्यो ज्योतिषा देव एति ॥ १ ॥ ऊर्ध्वं भानुं सविता देवो
अश्रेद्दृप्सं दविध्वद्गविषो न सत्वा । अनु व्रतं वरुणो यन्ति मित्रो यत्सूर्यं दि-
व्या रोहयन्ति ॥ २ ॥ यं सीमकृण्वन्तमसे विपृचे ध्रुवक्षेमा अनवस्यन्तो अर्थम् ।
तं सूर्यं हरितः सप्त यद्वीः स्पशं विश्वस्य जगतो वहन्ति ॥ ३ ॥ वहिष्ठेभिर्विहर-
न्यासि तन्तुमव्ययन्नसितं देव वस्म । दविध्वतो रश्मयः सूर्यस्य चर्मेवावाधुस्तमो
अप्स्वन्तः ॥ ४ ॥ अनायतो अनिबद्धः कथायं न्यङ्कुत्तानोऽव पद्यते न । कया
याति स्वधया को ददर्श दिवः स्कम्भः समृतः पाति नाकम् ॥ ५ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १—५ वामदेव ऋषिः ॥ अग्निर्लिङ्गोक्ता देवता वा ॥ छन्दः—
१ भुरिक्पङ्क्तिः । ३ स्वराद् पङ्क्तिः । २, ४ निचृत्त्रिष्टुप् । ५ विरादत्रिष्टुप् ॥
स्वरः—१, ३ पञ्चमः । २, ४, ५ धैवतः ॥

॥ १४ ॥ प्रत्यग्निरुषसो जातवेदा अख्यदेवो रोचमाना महोभिः । आ

नासत्योरुगाया रथेनेमं यज्ञमुप नो यातमच्छ ॥ १ ॥ ऊर्ध्वं केतुं सविता देवो अ
श्रेज्ज्योतिर्विश्वस्मै भुवनाय कृण्वन् । आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं वि सूर्ये
रश्मिभिश्चेकिंतानः ॥ २ ॥ आवहन्त्यरुणी ज्योतिषागान्मही चित्रा रश्मिभि
श्चेकिंताना । प्रबोधयन्ती सविताय देव्युरषा ईयते सुयुजा रथेन ॥ ३ ॥ अ
वां वहिष्ठा इह ते वहन्तु रथा अश्वास उषसो व्युष्टौ । इमे हि वां मधुपेया
सोमा अस्मिन्यज्ञे वृषणा मादयेथाम् ॥ ४ ॥ अनायतो अनिबद्धः कथायं न्यङ्
हुत्तानोऽव पद्यते न । कया याति स्वधया को ददर्श दिवः स्कम्भः समृत
पाति नाकम् ॥ ५ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १-१० वामदेव ऋषिः ॥ १-६ अग्निः । ७, ८ सोमकः साह
देव्यः । ९, १० अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१, ४ गायत्री । २, ५, ६ विरा
गायत्री । ३, ७, ८, ९, १० निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १५ ॥ अग्निर्होता नो अध्वरे वाजी सन्परिणीयते । देवो देवेषु यज्ञिय
॥ १ ॥ परि त्रिविष्ट्यध्वरं यात्यग्नी रथीरिव । आ देवेषु प्रयो दधत् ॥ २ ॥
परि वाजपतिः कविरग्निर्हव्यान्यक्रमीत् । दधद्रत्नानि दाशुषे ॥ ३ ॥ अयं य
सृज्ये पुरो दैववाते समिध्यते । द्युमाँ अमित्रदंभनः ॥ ४ ॥ अस्य घा वीर ईव
तोऽग्नेरीशीतु मर्त्यः । तिग्मजम्भस्य मीळदुषः ॥ ५ ॥ १५ ॥ तमर्वन्तं न सान्
सिमरुषं न दिवः शिशुम् । मर्मज्यन्ते दिवेदिवे ॥ ६ ॥ बोधद्यन्मा हरिभ्यां कु
मारः साहदेव्यः । अच्छा न हूत उदरं ॥ ७ ॥ उत त्या यजता हरी कुमार
त्साहदेव्यात् । प्रयता सद्य आ ददे ॥ ८ ॥ एष वां देवावश्विना कुमारः साहे
व्याः । दीर्घायुरस्तु सोमकः ॥ ९ ॥ तं युवं देवावश्विना कुमारं साहदेव्यम् । दी
र्घायुषं कृणोतन ॥ १० ॥ १६ ॥

॥ १६ ॥ १—२१ वामदेव ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ४, ५, ६, ७, ८, ९, १०, ११, १२, १३, १४, १५, १६, १७, १८, १९, २०, २१ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ३, ४, ५, ६, ७, ८, ९, १०, ११, १२, १३, १४, १५, १६, १७, १८, १९, २०, २१ निचृत्पङ्क्तिः । २२, २३, २४, २५, २६, २७, २८, २९, ३०, ३१, ३२, ३३, ३४, ३५, ३६, ३७, ३८, ३९, ४०, ४१, ४२, ४३, ४४, ४५, ४६, ४७, ४८, ४९, ५०, ५१, ५२, ५३, ५४, ५५, ५६, ५७, ५८, ५९, ६०, ६१, ६२, ६३, ६४, ६५, ६६, ६७, ६८, ६९, ७०, ७१, ७२, ७३, ७४, ७५, ७६, ७७, ७८, ७९, ८०, ८१, ८२, ८३, ८४, ८५, ८६, ८७, ८८, ८९, ९०, ९१, ९२, ९३, ९४, ९५, ९६, ९७, ९८, ९९, १००, १०१, १०२, १०३, १०४, १०५, १०६, १०७, १०८, १०९, ११०, १११, ११२, ११३, ११४, ११५, ११६, ११७, ११८, ११९, १२०, १२१, १२२, १२३, १२४, १२५, १२६, १२७, १२८, १२९, १३०, १३१, १३२, १३३, १३४, १३५, १३६, १३७, १३८, १३९, १४०, १४१, १४२, १४३, १४४, १४५, १४६, १४७, १४८, १४९, १५०, १५१, १५२, १५३, १५४, १५५, १५६, १५७, १५८, १५९, १६०, १६१, १६२, १६३, १६४, १६५, १६६, १६७, १६८, १६९, १७०, १७१, १७२, १७३, १७४, १७५, १७६, १७७, १७८, १७९, १८०, १८१, १८२, १८३, १८४, १८५, १८६, १८७, १८८, १८९, १९०, १९१, १९२, १९३, १९४, १९५, १९६, १९७, १९८, १९९, २००, २०१, २०२, २०३, २०४, २०५, २०६, २०७, २०८, २०९, २१०, २११, २१२, २१३, २१४, २१५, २१६, २१७, २१८, २१९, २२०, २२१, २२२, २२३, २२४, २२५, २२६, २२७, २२८, २२९, २३०, २३१, २३२, २३३, २३४, २३५, २३६, २३७, २३८, २३९, २४०, २४१, २४२, २४३, २४४, २४५, २४६, २४७, २४८, २४९, २५०, २५१, २५२, २५३, २५४, २५५, २५६, २५७, २५८, २५९, २६०, २६१, २६२, २६३, २६४, २६५, २६६, २६७, २६८, २६९, २७०, २७१, २७२, २७३, २७४, २७५, २७६, २७७, २७८, २७९, २८०, २८१, २८२, २८३, २८४, २८५, २८६, २८७, २८८, २८९, २९०, २९१, २९२, २९३, २९४, २९५, २९६, २९७, २९८, २९९, ३००, ३०१, ३०२, ३०३, ३०४, ३०५, ३०६, ३०७, ३०८, ३०९, ३१०, ३११, ३१२, ३१३, ३१४, ३१५, ३१६, ३१७, ३१८, ३१९, ३२०, ३२१, ३२२, ३२३, ३२४, ३२५, ३२६, ३२७, ३२८, ३२९, ३३०, ३३१, ३३२, ३३३, ३३४, ३३५, ३३६, ३३७, ३३८, ३३९, ३४०, ३४१, ३४२, ३४३, ३४४, ३४५, ३४६, ३४७, ३४८, ३४९, ३५०, ३५१, ३५२, ३५३, ३५४, ३५५, ३५६, ३५७, ३५८, ३५९, ३६०, ३६१, ३६२, ३६३, ३६४, ३६५, ३६६, ३६७, ३६८, ३६९, ३७०, ३७१, ३७२, ३७३, ३७४, ३७५, ३७६, ३७७, ३७८, ३७९, ३८०, ३८१, ३८२, ३८३, ३८४, ३८५, ३८६, ३८७, ३८८, ३८९, ३९०, ३९१, ३९२, ३९३, ३९४, ३९५, ३९६, ३९७, ३९८, ३९९, ४००, ४०१, ४०२, ४०३, ४०४, ४०५, ४०६, ४०७, ४०८, ४०९, ४१०, ४११, ४१२, ४१३, ४१४, ४१५, ४१६, ४१७, ४१८, ४१९, ४२०, ४२१, ४२२, ४२३, ४२४, ४२५, ४२६, ४२७, ४२८, ४२९, ४३०, ४३१, ४३२, ४३३, ४३४, ४३५, ४३६, ४३७, ४३८, ४३९, ४४०, ४४१, ४४२, ४४३, ४४४, ४४५, ४४६, ४४७, ४४८, ४४९, ४५०, ४५१, ४५२, ४५३, ४५४, ४५५, ४५६, ४५७, ४५८, ४५९, ४६०, ४६१, ४६२, ४६३, ४६४, ४६५, ४६६, ४६७, ४६८, ४६९, ४७०, ४७१, ४७२, ४७३, ४७४, ४७५, ४७६, ४७७, ४७८, ४७९, ४८०, ४८१, ४८२, ४८३, ४८४, ४८५, ४८६, ४८७, ४८८, ४८९, ४९०, ४९१, ४९२, ४९३, ४९४, ४९५, ४९६, ४९७, ४९८, ४९९, ५००, ५०१, ५०२, ५०३, ५०४, ५०५, ५०६, ५०७, ५०८, ५०९, ५१०, ५११, ५१२, ५१३, ५१४, ५१५, ५१६, ५१७, ५१८, ५१९, ५२०, ५२१, ५२२, ५२३, ५२४, ५२५, ५२६, ५२७, ५२८, ५२९, ५३०, ५३१, ५३२, ५३३, ५३४, ५३५, ५३६, ५३७, ५३८, ५३९, ५४०, ५४१, ५४२, ५४३, ५४४, ५४५, ५४६, ५४७, ५४८, ५४९, ५५०, ५५१, ५५२, ५५३, ५५४, ५५५, ५५६, ५५७, ५५८, ५५९, ५६०, ५६१, ५६२, ५६३, ५६४, ५६५, ५६६, ५६७, ५६८, ५६९, ५७०, ५७१, ५७२, ५७३, ५७४, ५७५, ५७६, ५७७, ५७८, ५७९, ५८०, ५८१, ५८२, ५८३, ५८४, ५८५, ५८६, ५८७, ५८८, ५८९, ५९०, ५९१, ५९२, ५९३, ५९४, ५९५, ५९६, ५९७, ५९८, ५९९, ६००, ६०१, ६०२, ६०३, ६०४, ६०५, ६०६, ६०७, ६०८, ६०९, ६१०, ६११, ६१२, ६१३, ६१४, ६१५, ६१६, ६१७, ६१८, ६१९, ६२०, ६२१, ६२२, ६२३, ६२४, ६२५, ६२६, ६२७, ६२८, ६२९, ६३०, ६३१, ६३२, ६३३, ६३४, ६३५, ६३६, ६३७, ६३८, ६३९, ६४०, ६४१, ६४२, ६४३, ६४४, ६४५, ६४६, ६४७, ६४८, ६४९, ६५०, ६५१, ६५२, ६५३, ६५४, ६५५, ६५६, ६५७, ६५८, ६५९, ६६०, ६६१, ६६२, ६६३, ६६४, ६६५, ६६६, ६६७, ६६८, ६६९, ६७०, ६७१, ६७२, ६७३, ६७४, ६७५, ६७६, ६७७, ६७८, ६७९, ६८०, ६८१, ६८२, ६८३, ६८४, ६८५, ६८६, ६८७, ६८८, ६८९, ६९०, ६९१, ६९२, ६९३, ६९४, ६९५, ६९६, ६९७, ६९८, ६९९, ७००, ७०१, ७०२, ७०३, ७०४, ७०५, ७०६, ७०७, ७०८, ७०९, ७१०, ७११, ७१२, ७१३, ७१४, ७१५, ७१६, ७१७, ७१८, ७१९, ७२०, ७२१, ७२२, ७२३, ७२४, ७२५, ७२६, ७२७, ७२८, ७२९, ७३०, ७३१, ७३२, ७३३, ७३४, ७३५, ७३६, ७३७, ७३८, ७३९, ७४०, ७४१, ७४२, ७४३, ७४४, ७४५, ७४६, ७४७, ७४८, ७४९, ७५०, ७५१, ७५२, ७५३, ७५४, ७५५, ७५६, ७५७, ७५८, ७५९, ७६०, ७६१, ७६२, ७६३, ७६४, ७६५, ७६६, ७६७, ७६८, ७६९, ७७०, ७७१, ७७२, ७७३, ७७४, ७७५, ७७६, ७७७, ७७८, ७७९, ७८०, ७८१, ७८२, ७८३, ७८४, ७८५, ७८६, ७८७, ७८८, ७८९, ७९०, ७९१, ७९२, ७९३, ७९४, ७९५, ७९६, ७९७, ७९८, ७९९, ८००, ८०१, ८०२, ८०३, ८०४, ८०५, ८०६, ८०७, ८०८, ८०९, ८१०, ८११, ८१२, ८१३, ८१४, ८१५, ८१६, ८१७, ८१८, ८१९, ८२०, ८२१, ८२२, ८२३, ८२४, ८२५, ८२६, ८२७, ८२८, ८२९, ८३०, ८३१, ८३२, ८३३, ८३४, ८३५, ८३६, ८३७, ८३८, ८३९, ८४०, ८४१, ८४२, ८४३, ८४४, ८४५, ८४६, ८४७, ८४८, ८४९, ८५०, ८५१, ८५२, ८५३, ८५४, ८५५, ८५६, ८५७, ८५८, ८५९, ८६०, ८६१, ८६२, ८६३, ८६४, ८६५, ८६६, ८६७, ८६८, ८६९, ८७०, ८७१, ८७२, ८७३, ८७४, ८७५, ८७६, ८७७, ८७८, ८७९, ८८०, ८८१, ८८२, ८८३, ८८४, ८८५, ८८६, ८८७, ८८८, ८८९, ८९०, ८९१, ८९२, ८९३, ८९४, ८९५, ८९६, ८९७, ८९८, ८९९, ९००, ९०१, ९०२, ९०३, ९०४, ९०५, ९०६, ९०७, ९०८, ९०९, ९१०, ९११, ९१२, ९१३, ९१४, ९१५, ९१६, ९१७, ९१८, ९१९, ९२०, ९२१, ९२२, ९२३, ९२४, ९२५, ९२६, ९२७, ९२८, ९२९, ९३०, ९३१, ९३२, ९३३, ९३४, ९३५, ९३६, ९३७, ९३८, ९३९, ९४०, ९४१, ९४२, ९४३, ९४४, ९४५, ९४६, ९४७, ९४८, ९४९, ९५०, ९५१, ९५२, ९५३, ९५४, ९५५, ९५६, ९५७, ९५८, ९५९, ९६०, ९६१, ९६२, ९६३, ९६४, ९६५, ९६६, ९६७, ९६८, ९६९, ९७०, ९७१, ९७२, ९७३, ९७४, ९७५, ९७६, ९७७, ९७८, ९७९, ९८०, ९८१, ९८२, ९८३, ९८४, ९८५, ९८६, ९८७, ९८८, ९८९, ९९०, ९९१, ९९२, ९९३, ९९४, ९९५, ९९६, ९९७, ९९८, ९९९, १००० ॥

॥ १६ ॥ आ सत्यो यातु मधवाँ ऋजीषी द्रवन्त्वस्य हरय उष नः । तस

अ० ३ । अ० ५ । व० २०] २०६ [म० ४ । अ० २ । सू० १६ ।

दन्धः सुषुमा सुदत्तमिहाभिपित्वं करते गृणानः ॥ १ ॥ अवस्य शुराध्वनो ना-
न्तेऽस्मिन्नो अद्य सर्वने मन्दध्यै । शंसात्युक्थमुशनेव वेधाश्चिकितुषे असुर्योय मन्म
॥ २ ॥ कविर्न निणयं विदथानि साधन्वृषा यत्सेकं विपिणानो अर्चात् । दिव
इत्था जीजनत्सप्त कारुनद्वा चिच्चकुर्वयुना गृणन्तः ॥ ३ ॥ स्वर्यद्वेदिं सुदृशीकम-
कर्महि ज्योतीं रुरुचुर्यद् वस्तोः । अन्या तमांसि दुधिता विचक्षे नृभ्यश्चकार नृ-
तमो अभिष्टौ ॥ ४ ॥ ववृक्ष इन्द्रो अमितमृजीष्युभे आ पप्रौ रोदसी महित्वा ।
अतश्चिदस्य महिमा विरेच्यभि यो विश्वा भुवना बभूव ॥ ५ ॥ १७ ॥ विश्वानि
शक्रो नर्याणि विद्वानपो रिरेच सर्वाभिर्निकामैः । अश्मानं चिद्ये विभिर्दुर्वचोभि-
र्वजं गोमंतमुशिजो वि वब्रुः ॥ ६ ॥ अपो वृत्रं वव्रिवांसं पराहन्प्रावृत्ते वज्रं पृथिवी
सचेताः । प्राणींसि समुद्रियाण्येनोः पतिर्भवञ्ज्वसा शूर धृष्णो ॥ ७ ॥ अपो
यदद्रिं पुरुहूत ददेराविभुवत्सरमा पुर्य ते । स नो नेता वाजमा दर्षि भूरि गोत्रा
हजन्नङ्गिरोभिर्गृणानः ॥ ८ ॥ अच्छा कविं नृमणो गा अभिष्टौ स्वर्षाता मघव-
न्नाधमानम् । ऊतिभिस्तमिषणो युम्नहूतौ नि मायावानब्रह्मा दस्युरर्त ॥ ९ ॥
आ दस्युघ्ना मनसा याह्यस्तं भुवृत्ते कुत्सः सख्ये निकामः । स्वे योनौ नि षदत्
मरुणा वि वां चिकित्सद्वृत्चिद्ध नारी ॥ १० ॥ १८ ॥ यासि कुत्सेन सरथमव-
युस्तोदो वातस्य हयोरीशानः । ऋज्रा वाजं न गध्यं युयूषन्कविर्यदहन्पार्याय
मूषात् ॥ ११ ॥ कुत्साय शुष्णमशुषं नि बर्हीः प्रपित्वे अद्भुः कुर्यवं सहस्रा ।
यद्यो दस्युन्म मृण कुत्सेन प्र सुरश्चक्रं वृहतादभीके ॥ १२ ॥ त्वं पिपुं मृगयं
शुवांसमृजिर्वने वैदथिनाय रन्धीः । पञ्चाशत्कृष्णा नि वपः सहस्रात्कं न
रो जरिमा वि दर्दः ॥ १३ ॥ सूर उपाके तन्वन्दधानो वि यत्ते चेत्य-
तस्य वर्षः । मृगो न हस्ती तविषीमुषाणः सिंहो न भीम आयुधानि बिभ्रत्
॥ १४ ॥ इन्द्रं कामा वसूयन्तो अग्नन्तस्वर्मीळहे न सर्वने चक्रानाः । अवस्यवः
शमानास उक्थैरोको न एवा सुदृशीव पुष्टिः ॥ १५ ॥ १६ ॥ तमिद्ध इन्द्रं
हवै हुवेम यस्ता चकार नर्या पुरुणि । यो मावते जरित्रे गध्यं चिन्मजू वाजं
रति स्पर्हराधाः ॥ १६ ॥ तिग्मा यदन्तरशानिः पताति कस्मिञ्चिच्छूर मुहुके
नानाम् । घोरा यदर्य समृतिर्भवात्यध स्मा नस्तन्वो बोधि गोपाः ॥ १७ ॥
वोऽविता वामदेवस्य धीनां भुवः सखावृको वाजसातौ । त्वामनु प्रमतिमा ज-
न्मोरुशंसो जरित्रे विश्वध स्याः ॥ १८ ॥ एभिर्नृभिरिन्द्र त्वायुभिष्ठा मघवद्भि-
यन्निश्व आजौ । द्यावो न युम्नैरभि सन्तो अर्यः जपो मदेम शरदश्च पूर्वीः

॥ १६ ॥ एवेदिन्द्राय वृषभाय वृष्णे ब्रह्माकर्म भृगवो न रथम् । नू चित्रथा न
सख्या वियोषदसन्न उग्रोऽविता तनूपाः ॥ २० ॥ नू घृत इन्द्र नू गृणान इ
जरित्रे नद्योऽन पीपेः । अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः स
दासाः ॥ २१ ॥ २० ॥

॥ १७ ॥ १-२१ वामदेव ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ पङ्क्तिः । ७
६ भुरिक् पङ्क्तिः । १४, १६ स्वरादपङ्क्तिः । १५ याजुषी पङ्क्तिः । २१ निचृत्प
ङ्क्तिः । २, १२, १३, १७, १८, १९ निचृत्त्रिष्टुप् । ३, ५, ६, ८, १०, ११
त्रिष्टुप् । ४, २० विरादत्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, ७, ९, १४-१६, २१ पञ्चमः
२-६, ८, १०-१३, १७-२० धैवतः ॥

॥ १७ ॥ त्वं महौ इन्द्र तुभ्यं हृत्ता अनु जत्रं महनां मन्यत द्यौः । त्व
वृत्रं शर्वसा जघन्वान्तमृजः सिन्धूरहिना जघ्रमानान् ॥ १ ॥ तव त्विषो जनि
मन्त्रेजत द्यौ रेजद्भूमिर्भियसा स्वस्य मन्योः । ऋघायन्त सुभ्वः पर्वतास आर्द
न्धन्वानि सरयन्त आपः ॥ २ ॥ भिनद्गिरिं शर्वसा वज्रमिष्णन्नाविष्कृण्वान
सहमान ओजः । वधीद्वृत्रं वज्रेण मन्दमानः सरन्नापो जवसा हतवृष्णीः ॥ ३ ॥
सुवीरस्ते जनिता मन्यत द्यौरिन्द्रस्य कर्ता स्वपस्तमो भूत् । य ई जजान स्व
सुवज्रमनपच्युतं सदसो न भूम ॥ ४ ॥ य एक इच्छ्यावयति प्र भूमा राजा कृ
ष्टीनां पुरुदूत इन्द्रः । सत्यमेनमनु विश्वे मदन्ति राति देवस्य गृणतो मघोनः ॥ ५ ॥
२१ ॥ सत्रा सोमा अभवन्नस्य विश्वे सत्रा मदासो बृहतो मदिष्टाः । सत्राभवे
वसुपतिर्वसूनां देवे विश्वा अधिथा इन्द्र कृष्टीः ॥ ६ ॥ त्वमथ प्रथमं जायमानोऽ
मे विश्वा अधिथा इन्द्र कृष्टीः । त्वं प्रति प्रवत आशयानमहि वज्रेण मघवन्वि
वृश्चः ॥ ७ ॥ सत्राहणं दार्धृषिं तुम्रमिन्द्रं महामपारं वृषभं सुवज्रम् । हन्ता य
वृत्रं सनितोत वाजं दाता मघानि मघवा सुराधाः ॥ ८ ॥ अयं वृत्तश्चातयते स
मीचीर्य आजिषु मघवा शृण्व एकः । अयं वाजं भरति यं सनोत्यस्य त्रियास
सख्ये स्याम ॥ ९ ॥ अयं शृणवे अध जयन्नुत धनत्रयमुत प्र कृणुते युधा गाः
यदा सत्यं कृणुते मन्युमिन्द्रो विश्वं दृळ्हं भयत एजदस्मात् ॥ १० ॥ २२ ॥
समिन्द्रो गा अजयत्सं हिरण्या समश्विया मघवा यो ह पूर्वीः । एभिर्नृभिर्नृतमे
अस्य शाकै रायो विभक्ता सम्भरश्च वस्त्रः ॥ ११ ॥ कियत्स्त्रिदिन्द्रो अध्येति
मातुः कियत्पितुर्जनितुर्यो जजान । यो अस्य शुष्मं मुहुकैरियति वातो न जूतः स्तनय

अ० ३ । अ० ५ । व० २६] २११ [म० ४ । अ० २ । सू० १८ ।

त्रिरभ्रैः ॥ १२ ॥ जियन्तं त्वमक्षियन्तं कृणोतीयति रेणुं मघवा समोहं । विभ-
ज्जनुरशनिमाँ इव द्यौरुत स्तोतारं मघवा वसौ धातु ॥ १३ ॥ अयं चक्रमिषण-
त्सूर्यस्य न्येतशं रीरमत्ससृमाणम् । आ कृष्ण ई' जुहुराणो जिघाति त्वचो बुध्ने
रजसो अस्य योनौ ॥ १४ ॥ असिक्रयां यजमानो न होता ॥ १५ ॥ २३ ॥
गव्यन्त इन्द्रं सख्याय विषां अश्वायन्तो वृषणं वाजयन्तः । जनीयन्तो जनिदा-
मन्तितोतिमा च्यावयामोऽवते न कोशम् ॥ १६ ॥ ज्ञाता नो बोधि ददृशान आ-
पिरभिख्याता मर्दिता सोम्यानाम् सखा पिता पितृतमः पितृणां कर्तेषु लोकमु-
शते वयोधाः ॥ १७ ॥ सखीयतामविता बोधि सखा गृणान इन्द्र स्तुवते वयो
धाः । वयं ह्या ते चकृमा सबाध आभिः शर्माभिर्महयन्त इन्द्र ॥ १८ ॥ स्तुत इ-
न्द्रो मघवा यद्ध वृत्रा भूरीण्येको अप्रतीनि हन्ति । अस्य प्रियो जरिता यस्य
शर्मन्नकिर्देवा वारयन्ते न मर्ताः ॥ १९ ॥ एवा न इन्द्रो मघवा विरप्शी करत्स-
त्या चर्षणीधृदनर्वा । त्वं राजा जनुषां धेह्यस्मे अधि श्रवो माहिनं यज्जरित्रे ॥ २० ॥
नू ष्टुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योऽन पीपेः । अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं
धिया स्याम रथ्यः सदासाः ॥ २१ ॥ २४ ॥

॥ १८ ॥ १-१३ वामदेव ऋषिः ॥ इन्द्रादिती देवते ॥ छन्दः-१, ८, १२
त्रिष्टुप् । ५, ६, ७, ९, १०, ११ निचृत्रिष्टुप् । २ पङ्क्तिः । ३, ४ भुरिक् पङ्क्तिः ।
१३ स्वराद् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१, ५-१२ धैवतः । २-४, १३ पञ्चमः ॥

॥ १८ ॥ अयं पन्था अनुवित्तः पुराणो यतो देवा उदजायन्त विश्वे । अत-
श्चिदा जनिषीष्ट प्रवृद्धो मा मातरममुया पत्तवे कः ॥ १ ॥ नाहमतो निरया दु-
र्गहैतत्तिरश्चता पार्श्वान्निर्गमाणि । बहूनि मे अकृता कर्त्तव्यानि युध्यै त्वेन सं त्वेन
पृच्छे ॥ २ ॥ परायतीं मातरमन्वचष्ट न नानु गान्यनु नू गमानि । त्वष्टुर्गृहे
अपिबत्सोममिन्द्रः शतधन्यं चम्बोः सुतस्य ॥ ३ ॥ किं स ऋधकृणवद्यं सहस्रं
मासो जभारं शरदश्च पूर्वीः । नही न्वस्य प्रतिमानमस्त्यन्तर्जातेषूत ये जनित्वाः
॥ ४ ॥ अवद्यमिव मन्यमाना गुहाकरिन्द्रं माता वीर्येणा न्यृष्टम् । अथोदस्था-
त्स्वयमत्कं वसान आ रोदसी अपृणाजायमानः ॥ ५ ॥ २५ ॥ एता अर्षन्त्य-
ललाभवन्तीर्हतावरीरिव सङ्कोशमानाः । एता वि पृच्छ किमिदं भनन्ति क-
माणो अर्द्रि परिधिं रुजन्ति ॥ ६ ॥ किमु ष्विदस्मै निविदो भनन्तेद्रस्यावद्यं
दिधिपन्त आपः । ममैतान्पुत्रो मृता वधेन वृत्रं जघन्वाँ असृजद्वि सिन्धून् ॥ ७ ॥

अ० ३ । अ० ६ । व० २] २१२ [म० ४ । अ० २ । सू० १६

ममच्चन त्वा युवतिः परास ममच्चन त्वा कुषवा जगार । ममाच्चिदापः शिशवे म
मृडगुर्ममाच्चिदिन्द्रः सहसोदतिष्ठत् ॥ ८ ॥ ममच्चन ते मघवन्व्यंसो निविविध्वे
अप हनू जघान । अथा निविद्ध उत्तरो बभूवाञ्छिरो दासस्य सं पिणग्वधेन
॥ ९ ॥ गृष्टिः संसूत्र स्थविरं तवागामनाधृष्यं वृषभं तुम्रमिन्द्र । अरीळहं वत्स
चरथाय माता स्वयं गातुं तन्व इच्छमानम् ॥ १० ॥ उत माता महिषमन्वेनदम
त्वा जहति पुत्र देवाः । अथाब्रवीद्वृत्रमिन्द्रो हनिष्यन्त्सखे विष्णो वितरं वि क्र
मस्व ॥ ११ ॥ कस्ते मातरं विधवामचक्रच्छयुं कस्त्वामजिघांसच्चरन्तम् । कस्ते
देवो अधि मर्दिक आसीद्यत्प्राक्षिणाः पितरं पादगृह्य ॥ १२ ॥ अवर्त्या शुन
आन्त्राणि पेचे न देवेषु विविदे मर्दितारम् । अपश्यं जायाममहीयमानामधा
श्येनो मध्वा जभार ॥ १३ ॥ २६ ॥ ५ ॥

॥ १६ ॥ १-११ वामदेव ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, विराट्
त्रिष्टुप् । २, ६ निचृत्रिष्टुप् । ३, ५, ८ त्रिष्टुप् । ४, ६ भुरिक् पङ्क्तिः । ७
१० पङ्क्तिः । ११ निचृत्पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-३, ५, ८, ९ धैवतः । ४, ६, ७, १०
११ पञ्चमः ॥

॥ १६ ॥ एवा त्वामिन्द्र वज्रिन्नत्र विश्वे देवासः सुहवास ऊमाः । महासु
रोदसी वृद्धमृष्वं निरेकमिदृणते वृत्रहत्ये ॥ १ ॥ अवासृजन्त जित्रयो न देव
भुवः सम्राळिन्द्र सत्ययौनिः । अहन्नहिं परिशयानमर्णः प्र वर्तनीररदो विश्वधेना
॥ २ ॥ अतृप्णुवन्तं वियतमबुध्यमबुध्यमानं सुषुपाणमिन्द्र । सप्त प्रति प्रव
आशयानमहिं वज्रेण वि रिणा अपर्वन् ॥ ३ ॥ अक्षोदयच्छवसा क्षाम बु
वार्य वातस्तविषीभिरिन्द्रः । दृळ्हा न्यौभ्नादुशमान ओजोऽवाभिनत्कुभः प
र्वतानाम् ॥ ४ ॥ अभि प्र दद्रुर्जनयो न गर्भं रथा इव प्र ययुः साकमद्रयः । अ
तर्पयो विसृत उब्ज ऊर्मन्त्वं वृतां अरिणा इन्द्र सिन्धून् ॥ ५ ॥ १ ॥ त्वं मही
मवनिं विश्वधेनां तुर्वीतये वर्याय क्षरन्तीम् । अरमयो नमसैजदरीः सुतरण
अकृणोरिन्द्र सिन्धून् ॥ ६ ॥ प्राश्रुवो नभन्वो न वक्ता ध्वसा अपिन्वद्युवतीर्क
तज्ञाः । धन्वान्यज्रा अपृणकृषाणां अधोगिन्द्रः स्तयो दंसुपत्नीः ॥ ७ ॥ पूर्वी
रुषसः शरदश्च गूर्ता वृत्रं जघन्वा असृजद्वि सिन्धून् । परिष्ठिता अतृणद्वद्धा
नाः सीरा इन्द्रः सवितवे पृथिव्या ॥ ८ ॥ वस्रीभिः पुत्रमश्रुवो अदानं निवेश
नाद्धरिव आ जभर्थ । व्यंथो अख्यदाहिमाददानो निर्भूदुस्वच्छित्समरन्त पर्व ॥ ९ ॥

अ० ३ । अ० ६ । व० ५] २१३ [म० ४ । अ० २ । सू० २१ ।

प्र ते पूर्वाणि करणानि विप्राविद्धाँ आह विदुषे करांसि । यथायथा वृण्व्या-
नि स्वगूर्तापांसि राजन्नर्याविवेषीः ॥ १० ॥ नू षुत इन्द्र नू गृणान इषं ज-
रित्रे नद्योऽन पीपेः । अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः स-
दासाः ॥ ११ ॥ २ ॥

॥ २० ॥ १—११ वामदेव ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ३, ६
निचृत्त्रिष्टुप् । ४, ५ विराद् त्रिष्टुप् । ८, १० त्रिष्टुप् । २ पङ्क्तिः । ७, ९ स्व-
राद् पङ्क्तिः । ११ निचृत्पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३—६, ८, १० धैवतः । २, ७,
९, ११ पञ्चमः ॥

॥ २० ॥ आ न इन्द्रो दूरादा न आसादभिष्टिकृदवसे यासदुग्रः ओजिष्ठेभि-
र्नृपतिर्वज्रबाहुः सङ्गे समत्सु तुर्वाणिः पृतन्यून ॥ १ ॥ आ न इन्द्रो हरिभिर्यात्व-
च्छावाचीनोऽवसे राधसे च । तिष्ठाति वज्री मघवा विरप्शीमं यज्ञमनु नो वा-
जसातौ ॥ २ ॥ इमं यज्ञं त्वमस्माकमिन्द्र पुरो दधत्सनिष्यसि क्रतुं नः । श्वघ्नीव
वज्रिन्त्सनये धनानां त्वया वयमयं आजिञ्जयेम ॥ ३ ॥ उशन्नृषु णः सुमना उ-
पाके सोमस्य नुसुषुतस्य स्वधावः । पा इन्द्र प्रतिभृतस्य मध्वः समन्धसा ममदः पृष्ठ्येन
॥ ४ ॥ वि यो ररप्श ऋषिभिर्नवेभिर्वृत्तो न पक्कः सृण्यो न जेता । मर्यो न योषामभि
मन्यमानोऽच्छा विवक्मि पुरुहूतामिन्द्रम् ॥ ५ ॥ ३ ॥ गिरिर्नयः स्वतवाँ ऋष्वः इन्द्रः स-
नादेव सहसे जात उग्रः । आदर्ता वज्रं स्थविरं न भीम उदेव कोशं वसुना न्यृष्टम् ॥ ६ ॥
न यस्य वर्ता जनुषा न्वस्ति न राधस आमरीता मघस्य । उद्धावृषाणस्तविषीव उग्रास्म-
भ्यं दद्धि पुरुहूत रायः ॥ ७ ॥ ईक्षे रायः क्षयस्य चर्षणीनामुत व्रजमपवर्तासि गोनाम् ।
शिक्षानरः समिथेषु प्रहावान्वस्वो राशिमभिनेतासि भूरिम् ॥ ८ ॥ कया तच्छृण्वे शच्या
शचिष्ठो यया कृणोति मुहु का चिदृष्वः । पुरु दाशुषे विचयिष्ठो अंहोऽथा दधाति
द्रविणं जरित्रे ॥ ९ ॥ मा नो मर्धीरा भरा दद्धि तन्नः प्र दाशुषे दातवे भूरि य-
त्ते । नव्ये देष्णे शस्ते अस्मिन्त उक्थे प्र ब्रवाम वयमिन्द्र स्तुवन्तः ॥ १० ॥ नू
षुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योऽन पीपेः । अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया
स्याम रथ्यः सदासाः ॥ ११ ॥ ४ ॥

॥ २१ ॥ १—११ वामदेव ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, २, ७, १०
भुरिक् पङ्क्तिः । ३ स्वराद् पङ्क्तिः । ११ निचृत् पङ्क्तिः । ४, ५ निचृत्त्रिष्टुप् । ६,

८ विराद् त्रिष्टुप् । ६ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१-३, ७, १०, ११ पञ्चमः । ४-६, ८, ९ धैवतः ॥

॥ २१ ॥ आ यात्विन्द्रोऽवस उप न इह स्तुतः सधमादस्तु शूरः । वायु-
धानस्तविषीर्यस्य पूर्वीर्द्यौर्न क्षत्रमभिभूति पुष्यात् ॥ १ ॥ तस्येदिह स्तवथ वृ-
ष्ण्यानि तुविद्युम्नस्य तुविराधसो नृन् । यस्य क्रतुर्विदध्यो न सम्राट् साहां त-
रुत्रो अभ्यस्ति कृष्टीः ॥ २ ॥ आ यात्विन्द्रो दिव आ पृथिव्या मक्षू समुद्रादुत वा-
पुरीषात् । स्वर्णरादवसे नो मरुत्वान् परावतो वा सदर्नादृतस्य ॥ ३ ॥ स्थूरस्य
रायो बृहतो य ईशे तमु एवाम विदथेऽप्विन्द्रम् । यो वायुना जयति गोमतीषु प्र
धृष्ण्या नयति वस्यो अच्छ ॥ ४ ॥ उप यो नमो नमसि स्तभायन्नियति वाचं
जनयन्नयज्यै । ऋज्जमानः पुरुवार उक्थैरेन्द्रं कृण्वीत सदर्नेषु होता ॥ ५ ॥ ५ ॥ धिषा
यदि धिषण्यन्तः सरण्यान्तसदन्तो अद्रिमौशिजस्य गोहे । आ दुरोषाः पास्त्यस्य
होता यो नो महान्तसंवरणेषु वह्निः ॥ ६ ॥ सत्रा यदी भार्वरस्य वृष्णः सिषक्ति
शुष्मः स्तुवते भराय । गुहा यदीमौशिजस्य गोहे प्र यद्धिये प्रायमे मदाय ॥ ७ ॥
वि यद्वरांसि पर्वतस्य वृणवे पयोभिर्जिन्वे अपां जवांसि । विदद्गौरस्य गवयस्य
गोहे यदी वाजाय सुध्यो बहन्ति ॥ ८ ॥ भद्रा ते हस्ता सुकृतोत पाणी प्रयन्तारा
स्तुवते राध इन्द्र । का ते निषक्तिः किमु नो ममत्सि किं नोदुदु हर्षमे दातवा उ
॥ ९ ॥ एवा वस्व इन्द्रः सत्यः सम्राद्वन्ता वृत्रं वरिवः पूर्वे कः । पुरुष्टुत क्र-
त्वा नः शग्धि रायो भक्षीय तेऽवसो दैव्यस्य ॥ १० ॥ नू ष्टुत इन्द्र नू गृणान
इषं जरित्रे नद्यो न पीपेः । अकारि ते हरित्रो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः स-
दासाः ॥ ११ ॥ ६ ॥ २ ॥

॥ २२ ॥ १-११ वामदेव ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, २, ५, १०
निचृत् त्रिष्टुप् । ३, ४ विराद् त्रिष्टुप् । ६, ७ त्रिष्टुप् । ८ भुरिक् पङ्क्तिः । ९ स्वराद् पङ्क्तिः ।
११ निचृत् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१-७, १० धैवतः । ८, ९, ११ पञ्चमः ॥

॥ २२ ॥ यन्न इन्द्रो जुजुषे यच्च वष्टि तन्नो महान्करति शुष्म्या चित् । ब्रह्म
स्तोमं मघवा सोममुक्था यो अश्मानं शर्वसा बिभ्रदेति ॥ १ ॥ वृषा वृषन्धि
चतुरश्रिमस्यनुग्रो बाहुभ्यां नृतमः शचीवान् । श्रिये परुष्णीमुषमाण ऊर्णा यस्याः
पर्वाणि मुख्याय विव्ये ॥ २ ॥ यो देवो देवतमो जायमानो महो वाजैभिर्महद्भिश्च
शुष्मैः । दधानो वज्रं बाह्वोरुशन्तं द्याममेन रेजयत्प्र भूम ॥ ३ ॥ विश्वा रोधांसि

वतश्च पूर्वोद्योः ऋष्वज्जनिमत्रेजत ज्ञाः । आ मातरा भरति शुष्म्या गोर्नृवत्परि-
मन्नोनुवन्त वाताः ॥ ४ ॥ ता तू ते इन्द्र महतो महानि विश्वेष्वित्सर्वनेषु प्रवाच्या ।
च्छूर धृष्णो धृषता दधृष्वानहि वज्रेण शत्रुसारिवेषीः ॥ ५ ॥ ७ ॥ ता तू ते
त्या तुविनृम्णा विश्वा प्र धेनवः सिस्रते वृष्णा ऊर्ध्वः । अधा ह त्वद्वृषमणो
मयानाः प्र सिन्धवो जवसा चक्रमन्त ॥ ६ ॥ अत्राह ते हरिस्ता उ देवीरवो-
परिन्द्र स्तवन्त स्वसारः । यत्मीमनु प्र मुचो बद्धयाना दीर्घामनु प्रसितिं स्यन्द-
धै ॥ ७ ॥ पिपीले अंशुर्मद्यो न सिन्धुरा त्वा शमी शशमानस्य शक्तिः । अस्म-
कशुशुचानस्य यम्या आशुर्न रश्मिं तुव्योजसं गोः ॥ ८ ॥ अस्मे वर्षिष्ठा कृणुहि
पेष्ठा नृम्णानि सत्रा सहुरे सहांसि । अस्मभ्यं वृत्रा सुहनानि रन्धि जहि बध-
मुषो मर्त्यस्य ॥ ९ ॥ अस्माकमित्सु शृणुहि त्वमिन्द्रास्मभ्यं चित्राँ उप माहि वा-
न । अस्मभ्यं विश्वा इषणः पुरन्धीरस्माकं सु मघवन्बोधि गोदाः ॥ १० ॥ नू
त इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे तद्यो न पीपेः । अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धि-
स्याम रथ्यः सदासाः ॥ ११ ॥ ८ ॥

॥ २३ ॥ १-११ वामदेव ऋषिः ॥ १-७, ११ इन्द्रः । ८-१० इन्द्र ऋत-
वो वा देवता ॥ छन्दः—१, २, ३, ७, ८, ९ त्रिष्टुप् । ४, १० निचृत्त्रिष्टुप् ।
६ भूरिक् पङ्क्तिः । ११ निचृत्पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१-४, ७—१० धैवतः । ५,
११ पञ्चमः ॥

॥ २३ ॥ कथा महामवृधत्कस्य होतुर्यज्ञं जुषाणो अभि सोममूर्धः । पिबन्नुशानो
षमाणो अन्धो ववृत्त ऋष्वः शुचते धनाय ॥ १ ॥ को अस्य वीरः सधुमादमाप
मानंश सुमतिभिः को अस्य । कदस्य चित्रं चिकित्ते कदूती वृधे भुवच्छशमा-
स्य यज्योः ॥ २ ॥ कथा शृणोति हूयमानमिन्द्रः कथा शृणवन्नवसामस्य वेद ।
अस्य पूर्वीरुपमातयो ह कथैनमाहुः पपुंरिं जरित्रे ॥ ३ ॥ कथा सबाधः श-
मानो अस्य नशदभि द्रविणं दीध्यानः । देवो भुवन्नवेदा म ऋतानां नमो ज-
भ्वाँ अभि यज्जुजोषत् ॥ ४ ॥ कथा कदस्या उषसो व्युष्टौ देवो मर्त्यस्य सख्यं
जोष । कथा कदस्य सख्यं सखिभ्यो ये अस्मिन्कामं सुयुजं ततसे ॥ ५ ॥ ६ ॥
मादमत्रं सख्यं सखिभ्यः कदा नु ते आत्रं प्र ब्रवाम । श्रिये सुदृशो वपु रस्य
र्णाः स्वर्णं चित्रतममिष आ गोः ॥ ६ ॥ दुहं जिघांसन्ध्वरसमनिन्द्रां तेतिक्ते
ग्मा तुजसे अनीका । ऋणा चित्रं ऋणया न उग्रो दूरे अज्ञाता उषसो

अ० ३ । अ० ६ । व० १२] २१६ [म० ४ । अ० ३ । सू० २४ ।

वज्राधे ॥ ७ ॥ ऋतस्य हि शुरुधः सन्ति पूर्वोऽऋतस्य धीतिर्वृजिनानि हन्ति ।
 ऋतस्य श्लोकौ बधिरा ततर्द कर्णा बुधानः शुचमान आयोः ॥ ८ ॥ ऋतस्य
 दृढा धरुणानि सन्ति पुरुणि चन्द्रा वपुषे वपुषि । ऋतेन दीर्घमिषणन्त पृक्त ऋ-
 तेन गाव ऋतमा विवेशुः ॥ ९ ॥ ऋतं येमान ऋतमिद्वनोत्पृतस्य शुष्मस्तुरया
 उ गव्युः । ऋताय पृथी बहुले गभीरे ऋताय धेनू परमे दुहाते ॥ १० ॥ नू षुत
 इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योऽन पीपेः । अकारिते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम
 रथ्यः सदासाः ॥ ११ ॥ १० ॥

॥ २४ ॥ १—११ वामदेव ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ५, ७
 त्रिष्टुप् । ३, ६ निचृत्त्रिष्टुप् । ४ विरादत्रिष्टुप् । २, ८ भुरिक् पङ्क्तिः । ६ स्वराद्
 पङ्क्तिः । ११ निचृत् पङ्क्तिः । १० निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१, ३-५, ७, ९ धैवतः ।
 २, ६, ८, ११ पञ्चमः । १० गान्धारः ॥

॥ २४ ॥ का सुष्टुतिः शर्वसः सुनुमिन्द्रमर्वाचीनं राधंस आ ववर्तत् । इदिहि
 वीरो गृणते वसूनि स गोपतिर्निष्पिधौ नो जनासः ॥ १ ॥ स वृत्रहत्ये हव्यः स
 ईड्यः स सुष्टुत इन्द्रः ससराधाः । स यामन्ना मघवायसीय ब्रह्मण्यते सुष्वये व-
 रिवो धात् ॥ २ ॥ तमिन्नरो वि ह्वयन्ते समीके रिरिकांसस्तन्वः कृणवत् त्राम् ।
 मिथो यत्त्यागमुभयासो अग्नन्नरस्तोकस्य तनयस्य सातौ ॥ ३ ॥ क्रतूयन्ति क्षि-
 तयो योग उग्राशुषाणासो मिथो अर्णसातौ । सं यद्विशोऽववृत्रन्त युध्मा आदि-
 नेम इन्द्रयन्ते अभीके ॥ ४ ॥ आदिद्ध नेम इन्द्रियं यजन्त आदित्पक्तिः पुरोळाशं
 रिरिच्यात् । आदित्सोमो वि पपृच्यादसुष्वीनादिज्जुजोष वृषभं यजध्यै ॥ ५ ॥
 ११ ॥ कृणोत्यस्मै वरिवो य इत्थेन्द्राय सोममुशते सुनोति । सध्रीचीनेन मनसा-
 विवेतन्तमित्सखायं कृणुते समत्सु ॥ ६ ॥ य इन्द्राय सुनवत्सोममघ पचात्पक्ती-
 रुत भृज्जाति धानाः । प्रति मनायोरुचथानि हर्यन्तस्मिन्दधृषणं शुष्ममिन्द्रः ॥ ७ ॥
 यदा समर्यं व्यचेदघावा दीर्घं यदाजिमभ्यरुयदर्यः । अचिक्रदधृषणं पत्न्यच्छा दु-
 रोण आ निशितं सोमसुद्धिः ॥ ८ ॥ भूयसा वस्नमचरत्कनीयोऽविक्रीतो अकानिष्ठं
 पुनर्यन् । स भूयसा कनीयो नारिरेचीदीना दक्षा वि दुहन्ति प्र वाणम् ॥ ९ ॥ क
 इमं दशभिर्ममेन्द्रं क्रीणाति धेनुभिः । यदा वृत्राणि जङ्घनदथैनं मे पुनर्ददत् ॥ १० ॥
 नू षुत इन्द्र नू गृणान् इषं जरित्रे नद्योऽन पीपेः । अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं
 धिया स्याम रथ्यः सदासाः ॥ ११ ॥ १२ ॥

अ० ३ । अ० ६ । व० १५] २१७ [म० ४ । अ० ३ । सू० २६ ।

॥ २५ ॥ १-८ वामदेव ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ निचृत् पङ्क्तिः ।
२, ८ स्वराद् पङ्क्तिः । ४, ६ भुरिक् पङ्क्तिः । ३, ५, ७ निचृत् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-
१, २, ४, ६, ८ पञ्चमः । ३, ५, ७ धैवतः ॥

॥ २५ ॥ को अद्य नर्यो देवकाम उशन्निन्द्रस्य सख्यं जुजोष । को वा महेऽवसे
पार्याय समिद्धे अग्नौ सुतसोम ईहे ॥ १ ॥ को नानाम वचसा सोम्याय मनायुर्वी
भवति वस्त उसाः । क इन्द्रस्य युज्यं कः सखित्वं को भ्रात्रं वष्टि कवये क ऊती
॥ २ ॥ को देवानामवो अद्या वृणीते क आदित्याँ अदितिं ज्योतिरीहे । क-
स्याश्विनाविन्द्रो अग्निः सुतस्यांशोः पिबन्ति मनसाविवेनम् ॥ ३ ॥ तस्मा अग्नि-
भारितः शर्म यंसज्ज्योक्पश्यात्सूर्यमुच्चरन्तम् । य इन्द्राय सुनवामेत्याह नरे नर्याय
नृतमाय नृणाम् ॥ ४ ॥ न तं जिनन्ति बहवो न दध्ना उर्वस्मा अदितिः शर्म यंस-
त् । प्रियः सुकृत्प्रिय इन्द्रे मनायुः प्रियः सुप्रावीः प्रियो अस्य सोमी ॥ ५ ॥ १३ ॥
सुप्राव्यः प्राशुषाळेष् वीरः सुष्वे पक्तिं कृणुते केवलेन्द्रः । नासुष्वेरापिर्न सखा
न जामिर्दुष्प्राव्योऽवहन्तेदवाचः ॥ ६ ॥ न रेवता पणिना सख्यमिन्द्रोऽसुन्वता
सुतपाः सं गृणीते । आस्य वेदः खिदति हन्ति नग्नं वि सुष्वये पक्तये केवलो
भूत् ॥ ७ ॥ इन्द्रं परेऽवरे मध्यमास इन्द्रं यान्तोऽवसिताश इन्द्रम् । इन्द्रं क्षियन्त
उत युध्यमाना इन्द्रं नरो वाजयन्तो हवन्ते ॥ ८ ॥ १४ ॥

॥ २६ ॥ १-७ वामदेव ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ पङ्क्तिः । २
भुरिक् पङ्क्तिः । ३, ७ स्वराद् पङ्क्तिः । ४ निचृत् त्रिष्टुप् । ५ विराद् त्रिष्टुप् । ६
त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-३, ७ पञ्चमः । ४-६ धैवतः ॥

॥ २६ ॥ अहं मनुरभवं सूर्यश्चाहं कृत्तीवाँ ऋषिरस्मि विप्रः । अहं कुत्स-
मार्जुनेयं न्यूञ्जेऽहं कविरुशना पश्यता मा ॥ १ ॥ अहं भूमिमददामार्यायाहं वृष्टिं
दाशुषे मर्त्याय । अहमपो अनयं वावशाना मम देवासो अनु केतमायन् ॥ २ ॥
अहं पुरो मन्दसानो व्यैरं नव साकं नवतीः शम्बरस्य । शततमं वेश्यं सर्वताता
दिवोदासमतिथिग्वं यदावम् ॥ ३ ॥ प्र सु ष विभ्यो मरुतो विरस्तु प्र श्येनः
श्येनेभ्य आशुपत्वा । अचक्रया यत्स्वधया सुपर्णो हव्यं भरन्मनवे देवजुष्ठम्
॥ ४ ॥ भरद्वादि विरतो वेविजानः पथोरुणा मनोजवा असर्जि । तूर्यं ययौ म-
धुना सोम्येनोत श्रवो विविदे श्येनो अत्र ॥ ५ ॥ ऋजीपी श्येनो ददमानो अंशु
परावतः शकुनो मन्द्रं मदम् । सोमं भरद्वाह्वाणो देवावान्दिबो अमुष्मादुत्तरादा-

अ० ३ । अ० ६ । व० १८] २१८ [म० ४ । अ० ३ । सू० १२६ ।

दाय ॥ ६ ॥ आदाय श्येनो अभरत्सोमं सहस्रं सवाँ अयुतं च साकम् । अत्रा
पुरन्धिरजहादरातीर्मदे सोमस्य मूरा अपूरः ॥ ७ ॥ १५ ॥

॥ २७ ॥ १-५ वामदेव ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ४ निचृत्-
त्रिष्टुप् । २ विराट् त्रिष्टुप् । ३ त्रिष्टुप् । ५ निचृच्छकरी ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ २७ ॥ गर्भे नु सन्नन्वेषामवेदमहं देवानां जनिमानि विश्वा । शतं मा
पुर आयसीररत्नबध श्येनो जवसा निरदीयम् ॥ १ ॥ न घा स मामप जोषं
जभाराभीमास त्वत्तसा वीर्येण । ईर्मा पुरन्धिरजहादरातीरुत वाताँ अतरच्छू-
शुवानः ॥ २ ॥ अव यच्छयेनो अस्वनीदध द्योर्वि यद्यदि वात ऊहुः पुरन्धिम् ।
सृजद्यदस्मा अव ह क्षिपज्ज्यां कृशानुरस्ता मनसा भुरणयन् ॥ ३ ॥ ऋजिप्य
ईमिन्द्रावतो न भुज्युं श्येनो जभार बृहतो अधि षणोः । अन्तः पतत्पतत्र्यस्य
पर्णमध यामनि प्रसितस्य तद्वेः ॥ ४ ॥ अर्ध श्वेतं कलशं गोभिर्ऋक्तापिप्यानं
मघवां शुक्रमन्थः । अध्वर्युभिः प्रयतं मध्वो अग्रमिन्द्रो मदाय प्रति धत्पिबध्यै
शूरो मदाय प्रति धत्पिबध्यै ॥ ५ ॥ १६ ॥

॥ २८ ॥ १—५ वामदेव ऋषिः ॥ इन्द्रासोमौ देवते ॥ छन्दः—१ निचृत्
त्रिष्टुप् । ३ विराट् त्रिष्टुप् । ४ त्रिष्टुप् । २ भुरिक् पङ्क्तिः । ५ पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१
३, ४ धैवतः । २, ५ पञ्चमः ॥

॥ २८ ॥ त्वा युजा तव तत्सोम सख्य इन्द्रो अपो मनवे सस्रुतस्कः । अ-
हन्नहिमरिणात्सप्त सिन्धूनपावृणोदपिहितेव खानि ॥ १ ॥ त्वा युजा नि खिद-
त्सूर्यस्येन्द्रश्चक्रं सहसा सद्य इन्द्रो । अधि षणुना बृहता वर्तमानं महो दुहो
अप विश्वायु धायि ॥ २ ॥ अहन्निन्द्रो अदहदग्निरिन्द्रो पुरा दस्यून्मध्यान्दिनाद-
भीकै । दुर्गे दुरोणे क्रत्वा न यातां पुरु सहस्रा शर्वा नि बर्हीत् ॥ ३ ॥ विश्व-
स्मात्सीमध्रमाँ इन्द्र दस्यून्विशो दासीरकृणोरप्रशस्ताः । अबाधेथाममृणतं नि
शत्रून्विन्देथामपचितिं वधत्रैः ॥ ४ ॥ एवा सत्यं मघवाना युवं तदिन्द्रश्च सो-
मोर्वमश्व्यं गोः । आददत्तमपिहितान्यश्ना रिरिचथुः क्षाश्चिचत्तृदाना ॥ ५ ॥ १७ ॥

॥ २६ ॥ १—५ वामदेव ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ विराट् त्रि-
ष्टुप् । ३ निचृत्त्रिष्टुप् । ४, २ त्रिष्टुप् । ५ स्वराट् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१—३, ४
धैवतः । ५ पञ्चमः ॥

॥ २६ ॥ आ नः स्तुत उप वाजेभिर्भुती इन्द्र याहि हरिभिर्मन्दसानः ।
तिरश्चिदर्यः सर्वना पुरुषयाङ्गेषेभिर्गृणानः सखराधाः ॥ १ ॥ आ हि ष्मा याति
नर्यश्चिकित्वान्दूयमानः सोतृभिरुप यज्ञम् । स्वश्वो यो अभीरुर्मन्यमानः सुष्वा-
णोभिर्मदाति सं ह वीरैः ॥ २ ॥ आवयेदस्य कर्णा वाजयध्वै जुष्टामनु प्र दिशं
मन्दयध्वै । उद्धावृषाणो राधमे तुविष्मान्करन्न इन्द्रः सुतीर्थाभयं च ॥ ३ ॥ अ-
च्छा यो गन्ता नाधमानमूती इत्था विप्रं हवमानं गृणन्तम् । उप त्मनि दधानो
धुर्याशून्सहस्राणि शतानि वज्रबाहुः ॥ ४ ॥ त्वोतासो मघवन्निन्द्र विप्रो वयं
ते स्याम सूरयो गृणन्तः । भेजानासो बृहदिवस्य राय आक्राय्यस्य दावने
पुरुक्षोः ॥ ५ ॥ १८ ॥

॥ ३० ॥ १-२४ वामदेव ऋषिः ॥ १-८, १२—२४ इन्द्रः । ९-११ इ-
न्द्र उषाश्च देवते ॥ छन्दः—१, ३, ५, ६, ११, १२, १६, १८, १९, २३
निचृदायत्री । २, १०, ७, १३, १४, १५, १७, २१, २२ गायत्री । ४, ६
विराड् गायत्री । २० पिपीलिकामध्या गायत्री । ८, २४ विराडनुष्टुप् ॥ स्वरः—
१—७, ९—२३ षड्जः । ८, २४ ऋषभः ॥

॥ ३० ॥ नकिरिन्द्र त्वदुत्तरो न ज्यायाँ अस्ति वृत्रहन् । नकिरेवा यथा
त्वम् ॥ १ ॥ सत्रा ते अनु कृष्टयो विश्वा चक्रेव वावृतुः । सत्रा महां असि श्रु-
तः ॥ २ ॥ विश्वे चनेदना त्वा देवास इन्द्र युयुधुः । यदहा नक्तमातिरः ॥ ३ ॥
यत्रोत बाधितेभ्यश्चक्रं कुत्साय युध्यते । मुषाय इन्द्र सूर्यम् ॥ ४ ॥ यत्र देवाँ
ऋधायतो विश्वाँ अयुध्य एक इत् । त्वमिन्द्र वनूरहन् ॥ ५ ॥ १६ ॥ यत्रोत
मर्षाय कमरिणा इन्द्र सूर्यम् । प्रावः शचीभिरेतशम् ॥ ६ ॥ किमादुतासि वृत्र-
हन्मघवन्मन्युमत्तमः । अत्राह दानुमातिरः ॥ ७ ॥ एतद्देदुत वीर्यमिन्द्र चकथ
पौंस्यम् । स्त्रियं यदुर्हणायुधं वधीर्दुहितरं दिवः ॥ ८ ॥ दिवश्चिदधा दुहितरं
महान्महीयमानाम् । उषासमिन्द्र सं पिणक् ॥ ९ ॥ अपोषा अनसः सरत्सन्पि-
ष्टादह बिभ्युषी । नि यत्सीं शिश्रथदृषा ॥ १० ॥ २० ॥ एतदस्या अनः शये
सुसम्पिष्टं विप्राश्या । ससारं सीं परावतः ॥ ११ ॥ उत सिन्धुं विबाल्यं वित-
स्थानामधि क्षमि । परिं ष्ठा इन्द्र मायया ॥ १२ ॥ उत शुष्णस्य धृष्णुया प्र मृ-
क्षो अभि वेदनम् । पुरो यदस्य सम्पिणक् ॥ १३ ॥ उत दासं कौलितरं बृहतः
पर्वतादधि । अवाहन्निन्द्र शम्बरम् ॥ १४ ॥ उत दासस्य वर्चिनः सहस्राणि श-

तावधीः । अधि पञ्च प्रधीरिव ॥ १५ ॥ २१ ॥ उत त्यं पुत्रमशुवः परावृक्तं श-
तक्तुः । उक्थेष्विन्द्र आभजत् ॥ १६ ॥ उत त्या तुर्वशायदू अस्नातारा शची-
पतिः । इन्द्रो विद्धा अपारयत् ॥ १७ ॥ उत त्या सद्य आर्या मरयोरिन्द्र पारतः ।
अर्णीचित्ररथावधीः ॥ १८ ॥ अनु द्वा जहिता नयोऽन्धं श्रोणं च वृत्रहन् । न
तत्ते सुम्नमष्टवे ॥ १९ ॥ शतमश्मन्मयीनां पुरामिन्द्रो व्यास्यत् । दिवोदासाय
दाशुषे ॥ २० ॥ २२ ॥ अस्वापयद्भीतये सहस्रा त्रिशतं हथैः । दासानामिन्द्रो
मायया ॥ २१ ॥ स घेदुतासि वृत्रहन्त्समान इन्द्र गोपतिः । यस्ता विश्वानि चि-
च्युषे ॥ २२ ॥ उत नूनं यदिन्द्रियं करिष्या इन्द्र पौंस्यम् । अद्या नक्लिष्टदा मि-
नत् ॥ २३ ॥ वामं वामं त आदुरे देवो ददात्वयमा । वामं पूषा वामं भगो वामं
देवः करुळती ॥ २४ ॥ २३ ॥

॥ ३१ ॥ १-१५ वामदेव ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ७, ८, ९,
१०, १४ गायत्री । २, ६, १२, १३, १५ निचृद्गायत्री । ३ त्रिपाद्गायत्री । ४,
५ विराड्गायत्री । ११ पिपीलिकामध्या गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ३१ ॥ कया नश्चित्र आ भुवदूती सदावृधः सखा । कया शचिष्ठया वृ-
ता ॥ १ ॥ कस्त्वा सत्यो मदानां मंहिष्ठो मत्सदन्धसः । दृळ्हा चिद्वारुजे वसु
॥ २ ॥ अभी षु णः सखीनामविता जरितृणाम् । शतं भवास्यूतिभिः ॥ ३ ॥
अभी न आ ववृत्स्व चक्रं न वृत्तमर्वतः । नियुद्धिश्चर्षणीनाम् ॥ ४ ॥ प्रवता हि
क्रतूनामा हा पदेव गच्छसि । अभन्ति सूर्ये सचा ॥ ५ ॥ २४ ॥ सं यत्त इन्द्र
मन्यवः सं चक्राणि दधन्विरे । अथ त्वे अथ सूर्ये ॥ ६ ॥ उत स्मा हि त्वामाहु-
रिन्मघवानं शचीपते । दातारमविदीधयुम् ॥ ७ ॥ उत स्मा सद्य इत्परिशशमा-
नाय सुन्वते । पुरु चिन्मंहसे वसु ॥ ८ ॥ नहि ष्मा ते शतं चन राधो वरन्त
आमुरः । न च्यौत्नानि करिष्यतः ॥ ९ ॥ अस्माँ अवन्तु ते शतमस्मान्तसहस्रमू-
तयः । अस्मान्विश्वा अभिष्टयः ॥ १० ॥ २५ ॥ अस्माँ इहा वृणीष्व सख्याय
स्वस्तये । महो राये दिवित्मते ॥ ११ ॥ अस्माँ अविद्द्वि विश्वहेन्द्र राया परीण-
सा । अस्मान्विश्वाभिरुतिभिः ॥ १२ ॥ अस्मभ्यं ताँ अपा वृधि व्रजाँ अस्तेव
गोमतः । नवाभिरिन्द्रोतिभिः ॥ १३ ॥ अस्माकं धृष्णया रथो द्युमाँ इन्द्रानप-
च्युतः । गव्युरश्वयुरीयते ॥ १४ ॥ अस्माकमुत्तमं कृधि श्रवो देवेषु सूर्य । वर्षिष्ठं
द्यामिवोपरि ॥ १५ ॥ २६ ॥

अ० ३ । अ० ७ । व० १] २२१ [म० ४ । अ० ४ । सू० ३३ ।

॥ ३२ ॥ १—२४ वामदेव ऋषिः ॥ १—२२ इन्द्रः । २३, २४ इन्द्रा-
श्वौ देवते ॥ छन्दः—१, ८, ६, १०, १४, १६, १८, २२, २३ गायत्री । २, ४, ७
विराड्गायत्री । ३, ५, ६, १२, १३, १५, १६, २०, २१ निचृद्गायत्री । ११
पिभीलिकामध्या गायत्री । १७ पादनिचृद्गायत्री । २४ स्वराडार्ची गायत्री च ॥
षड्जः स्वरः ॥

॥ ३२ ॥ आ तू न इन्द्र वृत्रहन्स्माकमर्धमा गहि । महान्महीभिर्रुतिभिः ॥ १ ॥
भूमिश्चिद्वासि तूतुजिरा चित्र चित्रिणीष्व । चित्रं कृणोष्युतये ॥ २ ॥ दभ्रे
भिश्चिच्छशीयांसं हंसि बाधन्तमोजसा । सखिभिर्ये त्वे सचा ॥ ३ ॥ व-
यमिन्द्र त्वे सचा वयं त्वाभि नोनुमः । अस्माँअस्माँ इदुदव ॥ ४ ॥ स नश्चि-
त्राभिरद्विवोऽनवद्याभिर्रुतिभिः । अनाधृष्टाभिरा गहि ॥ ५ ॥ २७ ॥ भूयामो पु
त्वावतः सखाय इन्द्र गोमतः । युजो वाजाय घृष्वये ॥ ६ ॥ त्वं ह्येक ईशिष इन्द्र वा-
जस्य गोमतः । स नो यन्धि महीमिषम् ॥ ७ ॥ न त्वा वरन्ते अन्यथा यद्दि-
त्ससि स्तुतो मघम् । स्तोतृभ्य इन्द्र गिर्वणः ॥ ८ ॥ अभि त्वा गोतमा गिरानू-
षत प्र दावने । इन्द्र वाजाय घृष्वये ॥ ९ ॥ प्र ते वोचाम वीर्याया मन्दसान
आरुजः । पुरो दासीरभीत्य ॥ १० ॥ २८ ॥ ता ते गृणन्ति वेधसो यानि च-
कथं पौस्या । सुतोष्विन्द्र गिर्वणः ॥ ११ ॥ अवीवृधन्त गोतमा इन्द्र त्वे स्तोम-
वाहसः । ऐषु धा वीरवद्यशः ॥ १२ ॥ यच्चिद्धि शश्वतामसीन्द्र साधारणस्त्वम् ।
तं त्वा वयं हवामहे ॥ १३ ॥ अर्वाचीनो वसो भवास्मे सु मत्स्वान्धसः । सोमा-
नामिन्द्र सोमपाः ॥ १४ ॥ अस्माकं त्वा मतीनामा स्तोम इन्द्र यच्छतु । अर्वागा
वर्तया हरी ॥ १५ ॥ पुरोळाशं च नो घसो जोषयासे गिरश्च नः । वधूयुरिव
योषणाम् ॥ १६ ॥ २६ ॥ सहस्रं व्यतीनां युक्तानामिन्द्रमीमहे । शतं सोमस्य
स्वार्थः ॥ १७ ॥ सहस्रा ते शता वयं गवामा च्यावयामसि । अस्मत्रा राध एतु ते
॥ १८ ॥ दशं ते कलशानां हिरण्यानामधीमहि । भूरिदा असि वृत्रहन् ॥ १९ ॥
भूरिदा भूरि देहि नो मा दभ्रं भूर्या भर । भूरि घेदिन्द्र दित्ससि ॥ २० ॥ भू-
रिदा ह्यसि श्रुतः पुरुत्रा शूर वृत्रहन् । आ नो भजस्व राधसि ॥ २१ ॥ प्र ते बभ्रू
विचक्षणं शंसामि गोषणो नपात् । माभ्यां गा अनु शिश्रथः ॥ २२ ॥ कनीन-
केव विद्रधे नवे द्रुपदे अर्धके । बभ्रू यामेषु शोभेते ॥ २३ ॥ अरं मउस्रयाम्णेऽ-
मनुस्रयाम्णे । बभ्रू यामेष्वसिधा ॥ २४ ॥ ३० ॥ ६ ॥ ३ ॥

॥ ३३ ॥ १—११ वामदेव ऋषिः ॥ ऋभवो देवता ॥ छन्दः—१. भुरिक्

त्रिष्टुप् । २, ४, ५, ११ त्रिष्टुप् । ३, ६, १० निचृत्त्रिष्टुप् । ७, ८ भुरिक् पङ्क्तिः । ६ स्वराद् पङ्क्तिः ॥ स्वरः— १-६, १०, ११ धैवतः । ७-६ पञ्चमः ॥

॥ ३३ ॥ प्र ऋभुभ्यो दूतमिव वाचमिष्य उपस्तिरे श्वैतरीं धेनुमीळे । ये वा तज्जूतास्तरणिभिरेवैः परि द्यां सद्यो अपसो बभूवुः ॥ १ ॥ यदारमक्रन्तृभवः पितृभ्यां परिविष्टी वेषणा दंसनाभिः । आदिदेवानामुप मुख्यमायन्धीरासः पुष्टिमेवहन्मनायै ॥ २ ॥ पुनर्ये चक्रुः पितरा युवाना सना यूपैव जरणा शयाना । ते वाजो विभ्वा ऋभुरिन्द्रवन्तो मधुप्सरसो नोऽवन्तु यज्ञम् ॥ ३ ॥ यत्संवत्समृभवो गामरक्षन्त्यत्संवत्समृभवो मा अपिशन् । यत्संवत्समभरन्भासो अस्यास्ताभिः शमीभिरमृतत्वमाशुः ॥ ४ ॥ ज्येष्ठ आह चमसा द्वा करेति कनीयान्त्रीन्कृण्वामेत्याह । कनिष्ठ आह चतुरस्करोति त्वष्ट ऋभवस्तत्पनयद्वचो वः ॥ ५ ॥ १ । सत्यमूचुर्नर एवा हि चक्रुर्नु स्वधामृभवो जग्मुरेताम् । विभ्राजमानाश्चमसाँ अहेवावेनत्त्वष्टा चतुरो ददृश्वान् ॥ ६ ॥ द्वादश दून्यदगोह्यस्यातिथ्ये रणानृभवो ससन्तः । सुक्षेत्राकृण्वन्नयन्त सिन्धून्धन्वातिष्ठन्नोषधीर्निम्नमापः ॥ ७ ॥ रथये चक्रुः सुवृत्तं नरेष्ठां ये धेनुं विश्वजुवं विश्वरूपाम् । त आ तक्षन्त्वृभवो रयिनः स्ववसः स्वपसः सुहस्ताः ॥ ८ ॥ अपो ह्येषामजुषन्त देवा अभि क्रत्वा मनसा दीध्यानाः । वाजो देवानामभवत्सुकर्मेन्द्रस्य ऋभुक्षा वरुणस्य विभ्वा ॥ ९ ॥ ये हरी मेधयोक्था मदन्त इन्द्राय चक्रुः सुयुजा ये अश्वा । ते रायस्पोषं द्रविणा न्यस्मे धत्त ऋभवः क्षेमयन्तो न मित्रम् ॥ १० ॥ इदाद्वः पीतिमुत वो मदं धुन्य ऋते श्रान्तस्य सख्याय देवाः । ते नूनमस्मे ऋभवो वसूनि तृतीये अस्मिन्सर्वने दधात ॥ ११ ॥ २ ॥

॥ ३४ ॥ १-११ वामदेव ऋषिः ॥ ऋभवो देवता ॥ छन्दः— १ विराद् त्रिष्टुप् । २ भुरिक् त्रिष्टुप् । ४, ६, ७, ८, ९ निचृत् त्रिष्टुप् । १० त्रिष्टुप् । ३ ११ स्वराद् पङ्क्तिः । ५ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः— १, २, ४, ६—१० धैवतः । ३, ५, ११ पञ्चमः ॥

॥ ३४ ॥ ऋभुर्विभ्वा वाज इन्द्रो नो अच्छेम यज्ञं रत्नधेयोप यात । इदा हि वो धिषणा देव्यह्नामधात्पीति सं मदा अगमता वः ॥ १ ॥ विद्वानासो जन्मनो वाजरत्ना उत ऋभुभिर्ऋभवो मादयध्वम् । सं वो मदा अगमन्त सं पुरन्धिः सुवीरामस्मे रयिमेरयध्वम् ॥ २ ॥ अयं वो यज्ञ ऋभवोऽकारि यमा मनुष्वत्प्रदिव

दधिध्वे । प्र वोऽच्छा जुजुषाणासो अस्थुरभूत विश्वे अग्रियोत वाजाः ॥ ३ ॥
 अभूदु वो विधते रत्नधेयमिदा नरो दाशुषे मर्त्याय । पिबत वाजा ऋभवो ददे
 वो महिं तृतीयं सर्वनं मदाय ॥ ४ ॥ आ वाजा यातोप न ऋभुक्ता महो नरो दू-
 विणसो गृणानाः । आ वः पीतयोऽभिपित्वे अद्वाभिमा अस्तं नवस्व इव गमन्
 ॥ ५ ॥ ३ ॥ आ नपातः शवसो यातनोपेमं यज्ञं नमसा हूयमानाः । सजोषसः
 सूरयो यस्य च स्थ मध्वः पात रत्नधा इन्द्रवन्तः ॥ ६ ॥ सजोषा इन्द्र वरुणेन
 सोमं सजोषाः पाहि गिर्वणो मरुद्भिः । अग्रेपाभिर्ऋतुपाभिः सजोषा ग्नास्पत्नी-
 भी रत्नधाभिः सजोषाः ॥ ७ ॥ सजोषस आ द्वित्यैर्मादयध्वं सजोषस ऋभवः
 पर्वतेभिः । सजोषसो दैव्येना सवित्रा सजोषसः सिन्धुभी रत्नधेभिः ॥ ८ ॥ ये अ-
 श्विना ये पितरा य ऊती धेनुं तत्तुर्ऋभवो ये अश्वा । ये असत्रा य ऋधग्रोदसी ये
 विभ्वो नरः स्वपत्यानि चक्रुः ॥ ९ ॥ ये गोमन्तं वाजवन्तं सुवीरं रयिं धत्थ वसु-
 मन्तं पुरुक्षुम् । ते अग्रेपा ऋभवो मंदसाना अस्मे धत्त ये च रातिं गृणन्ति ॥ १० ॥
 नापाभूत न वोऽतीतृषामानिःशस्ता ऋभवो यज्ञे अस्मिन् । समिन्द्रेण मदथ सं
 मरुद्भिः सं राजभी रत्नधेयाय देवाः ॥ ११ ॥ ४ ॥

॥ ३५ ॥ १—६ वामदेव ऋषिः ॥ ऋभवो देवता ॥ छन्दः—१, २, ४, ६, ७,
 ९ निचृत् त्रिष्टुप् । ८ त्रिष्टुप् । ३ भुरिक् पङ्क्तिः । ५ स्वराद् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, २,
 ४, ६—६ धैवतः । ३, ५ पञ्चमः ॥

॥ ३५ ॥ इहोप यात शवसो नपातः सौधन्वना ऋभवो माप भूत । अस्मि-
 न्हि वः सर्वने रत्नधेयं गमन्तिबन्धुमनु वो मदासः ॥ १ ॥ आगन्तृभूणामिह रत्नधेय-
 मभूत्सोमस्य सुषुतस्य पीतिः । सुकृत्यया यत्स्वपस्यया चैकं विचक्र चमसं चतुर्धा
 ॥ २ ॥ व्यकृणोत चमसं चतुर्धा सखे वि शिञ्जेत्यब्रवीत । अथैत वाजा अमृत-
 स्य पन्थां गणं देवानामृभवः सुहस्ताः ॥ ३ ॥ किमयः स्विच्चमस एष आस यं
 काव्येन चतुरो विचक्र । अथा मुनुध्वं सर्वनं मदाय पात ऋभवो मधुनः सोम्य-
 स्य ॥ ४ ॥ शच्याकर्त पितरा युवाना शच्याकर्त चमसं देवपानम् । शच्या हरी
 धनुतरावतष्टेन्द्रवाहावृभवो वाजरत्नाः ॥ ५ ॥ ५ ॥ यो वः सुनोत्यभिपित्वे अद्वा तीव्रं
 वाजासः सर्वनं मदाय । तस्मै रयिमृभवः सर्ववीरमा तक्षत वृषणो मन्दसानाः ॥ ६ ॥
 प्रातः सुतमपिबो हर्यश्च माध्यन्दिनं सर्वनं केवलं ते । समृभुभिः पिबस्व रत्न-
 धेभिः सखी यां इन्द्र चकृषे सुकृत्या ॥ ७ ॥ ये देवासो अभवता सुकृत्या श्येना

इवेदधि दिवि निषेद । ते रत्नं धात शवसो नपातः सौधन्वना अभवतामृताः
॥ ८ ॥ यत्तृतीयं सर्वनं रत्नधेयमकृणुध्वं स्वप्स्या सुहस्ताः । तदभवः परिपि
व एतत्सं मदभिरिन्द्रियेभिः पिवध्वम् ॥ ६ ॥ ६ ॥

॥ ३६ ॥ १-६ वामदेव ऋषिः ॥ ऋभवो देवता ॥ छन्दः-१, ६,
स्वराद् त्रिष्टुप् । ६ त्रिष्टुप् । २, ३, ४, ५ विराद् । जगती । ७ जगती ॥ स्वरः-
६, ८, ६ धैवतः । २-५, ७ निषादः ॥

॥ ३६ ॥ अनश्वो जातो अनभीशुरुक्थ्यो रथस्त्रिचक्रः परि वर्तते रजः
महत्तद्वो देव्यस्य प्रवाचनं द्यामभवः पृथिवीं यच्च पुण्यथ ॥ १ ॥ रथं ये चक्र
सुवृतं सुचेतसोऽविह्वरन्तं मनसस्परि ध्यया । तां ऊ न्वस्य सर्वनस्य पीतय अ
वो वाजा ऋभवो वेदयामसि ॥ २ ॥ तद्वो वाजा ऋभवः सुप्रवाचनं देवेषु विभ्व
अभवन्महत्त्वनम् । जित्री यत्सन्ता पितरा सनाजुरा पुनर्युवाना चरथाय तच्च
॥ ३ ॥ एकं वि चक्र चमसं चतुर्वयं निश्चर्मणो गामरिणीत धीतिभिः । अथ
देवेष्वमृतत्वमानश श्रुष्टी वाजा ऋभवत्तद्व उक्थ्यम् ॥ ४ ॥ ऋभुतो रयि
प्रथमश्रवस्तमो वाजश्रुतासो यमजीजनन्नरः । विभवतष्टो विदथेषु प्रवाच्यो
देवासोऽवथा स विचर्षणिः ॥ ५ ॥ ७ ॥ स वाज्यर्वा स ऋषिर्वचस्यया
शूरो अस्ता पृतनासु दुष्टरः । स रायस्पोषं स सुवीर्यं दधे यं वाजो विभ्व
ऋभवो यमाविषुः ॥ ६ ॥ श्रेष्ठं वः पेशो अधि धायि दर्शतं स्तोमो वाजा ऋभ
वस्तं जुजुष्टन । धीरासो हि ष्ठा कवयो विपरिचतस्तान्व एना ब्रह्मणा वेदयामसि
॥ ७ ॥ यूयमस्मभ्यं धिषणाभ्यस्परि विद्वांसो विश्वा नर्याणि भोजना । द्युमन्
वाजं वृषशुष्ममुत्तममा नो रयिमृभवस्तत्तता वयः ॥ ८ ॥ इह प्रजामिह रयिं र
राणा इह श्रवो वीरवत्तत्तता नः । येन वयं चितयेमात्यन्यान्तं वाजं चित्रमृभव
ददा नः ॥ ६ ॥ ८ ॥

॥ ३७ ॥ १-८ वामदेव ऋषिः ॥ ऋभवो देवता ॥ छन्दः-१ विरा
त्रिष्टुप् । २ त्रिष्टुप् । ३, ८ निचृत् त्रिष्टुप् । ४ पङ्क्तिः । ५, ७ अनुष्टुप् । ६
निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः-१-३, ८ धैवतः । ४ पञ्चमः । ५-७ ऋषभः ॥

॥ ३७ ॥ उप नो वाजा अध्वरमृभुजा देवा यात पृथिभिर्देवयानैः । यथ
यज्ञं मनुषो विक्ष्वा सु दधिध्वे रणवाः सुदिनेष्वहाम् ॥ १ ॥ ते वो हृदे मनसं

सन्तु यज्ञा जुष्टासो अथ घृतनिर्णिजो गुः । प्र वः सुतासो हरयन्त पूर्णाः क्रत्वे
दत्ताय हर्षयन्त पीताः ॥ २ ॥ इयुदायं देवहितं यथा वः स्तोमो वाजा ऋभुक्षणो
ददे वः । जुह्वे मनुष्वदुपरासु वित्तु युष्मे सचा बृहद्विवेषु सोमम् ॥ ३ ॥ पीवो-
अश्वाः शुचद्रथा हि भूतायः शिषा वाजिनः सुनिष्काः । इन्द्रस्य सूनो शवसो
नपातोऽनु वशेत्यग्रियं मदाय ॥ ४ ॥ ऋभुमृभुक्षणो रयिं वाजे वाजिन्तमं युजम् ।
इन्द्रस्वन्तं हवामहे सदासातममश्विनम् ॥ ५ ॥ ६ ॥ सेदभवो यमवथ यूयमिन्द्रश्च
मर्त्यम् । स धीभिरस्तु सनिता मेधसाता सो अर्वता ॥ ६ ॥ वि नो वाजा ऋभु-
क्षणः पथश्चितन यष्टवे । अस्मभ्यै सूरयः स्तुता विश्वा आशास्तरिषणि ॥ ७ ॥
तं नो वाजा ऋभुक्षण इन्द्र नासत्या रयिम् । समश्वं चर्षणिभ्य आ पुरु शस्त
मघत्तये ॥ ८ ॥ १० ॥

॥ ३८ ॥ १-१० वामदेव ऋषिः ॥ १ द्यावापृथिव्यौ । २-१० दधिक्रा
देवता ॥ छन्दः-१, ४ विराद् पङ्क्तिः । ६ भूरिक् पङ्क्तिः । २, ३ त्रिष्टुप् ।
५, ८, ९, १० निचृत् त्रिष्टुप् । ७ विराद् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, ४, ६ पञ्चमः ।
२, ३, ५, ७-१० धैवतः ॥

उतो हि वां द्वात्रा सन्ति पूर्वा या पुरुभ्यस्त्रसदस्युर्नितोशे । क्षेत्रासां दद-
थुर्वरासां घनं दस्युभ्यो अभिभूतिमुग्रम् ॥ १ ॥ उत वाजिनं पुरुनिष्पिध्वानं
दधिक्रामु ददथुर्विश्वकृष्टिं । ऋजिप्यं श्येनं पुषितप्सुमाशुं चर्कृत्यमर्यो नृपतिं न
शूरम् ॥ २ ॥ यं सीमनु प्रवतेव द्रवन्तं विश्वः पूरुर्मदति हर्षमाणः । पङ्क्तिर्गृध्यन्तं
मेधयुं न शूरं रथतुरं वातामिव धजन्तम् ॥ ३ ॥ यः स्मारुन्धानो गध्या समत्सु सनु-
तरश्चरति गोषु गच्छन् । आविर्ऋजीको विदथा निचिक्यक्तिरो अरति पर्याप
आयोः ॥ ४ ॥ उत स्मैनं वस्त्रमथि न तायुमनु क्रोशन्ति क्षितयो भरेषु ।
नीचार्यमानं जसुरिं न श्येनं श्रवश्चाच्छा पशुमच्च यूथम् ॥ ५ ॥ ११ ॥ उत
स्मासु प्रथमः सरिष्यन्नि वेवेति श्रेणिभी रथानां । स्रजं कृण्वानो जन्यो न शु-
भ्वा रेणुं रेरिहत्किरणं ददश्वान् ॥ ६ ॥ उत स्य वाजी सहुरिर्ऋतावा शुश्रूष-
माणस्तन्वां समर्ये । तुरं यतीषु तुरयन्नृजिप्योऽधि भुवोः किरते रेणुमृञ्जन्
॥ ७ ॥ उत स्मास्य तन्यतोरिव द्योर्ऋघायतो अभियुजो भयन्ते । यदा सहस्रम-
भि षीमयोर्धीदुर्वर्तुः स्मा भवति भीम ऋञ्जन् ॥ ८ ॥ उत स्मास्य पनयन्ति
जनां जूतिं कृष्टिप्रो अभिभूतिमाशोः । उत्तैर्नमाहुः समिथे वियन्तः परा दधिक्रा
असरत्सहस्रैः ॥ ९ ॥ आ दधिक्राः शर्वसा पञ्च कृष्टीः सूर्य इव ज्योतिषा-

अ० ३ । अ० ७ । व० १५] २२६ [म० ४ । अ० ४ । सू० ४१ ।

पस्ततान । सहस्रसाः शतसा वाज्यर्वा पृणक्तु मध्वा समिमा वचांस ॥१०॥१२॥

॥ ३६ ॥ १-६ वामदेव ऋषिः ॥ दधिका देवता ॥ छन्दः-१, ३, ५ निचृत् त्रिष्टुप् । २, ४ स्वराद् पङ्क्तिः । ६ अनुष्टुप् ॥ स्वरः-१, ३, ५, धैवतः । २, ४ पञ्चमः । ६ ऋषभः ॥

॥ ३६ ॥ आशुं दधिकां तमु नु एवाम दिवस्पृथिव्या उत चर्किराम । उ-
च्छन्तीर्माषसः सूदयन्त्वति विश्वानि दुरितानि पर्षन् ॥ १ ॥ महश्चर्कर्म्यर्वतः
क्रतुमा दधिकावणः पुरुवारस्य वृष्णः । यं पुरुभ्यो दीदिवांसं नाग्निं ददथुर्मित्रा-
वरुणा ततुरिम् ॥ २ ॥ यो अश्वस्य दधिकावणो अकारित्समिद्धे अग्ना उप-
सो व्युष्टौ । अनागसं तमदितिः कृणोतु स मित्रेण वरुणेना सजोषाः ॥ ३ ॥
दधिकावण इष ऊर्जो महो यदमन्महि मरुतां नाम भद्रम् । स्वस्तये वरुणं मि-
त्रमग्निं हवामह इन्द्रं वज्रबाहुम् ॥ ४ ॥ इन्द्रमित्रेदुभये वि ह्वयन्त उदीराणा य-
ज्ञमुपप्रयन्तः । दधिकामु सूदन्तं मर्त्याय ददथुर्मित्रावरुणा नो अश्वम् ॥ ५ ॥ दधि-
कावणो अकारिषं जिष्णोरश्वस्य वाजिनः । सुरभि नो मुखा करत्प्र ण आयू-
षि तारिषत् ॥ ६ ॥ १३ ॥

॥ ४० ॥ १-५ वामदेवः ऋषिः ॥ १-४ दधिकावा । ५ सूर्यश्च देवता ॥
छन्दः-१ निचृत् त्रिष्टुप् । २ त्रिष्टुप् । ३ स्वराद् त्रिष्टुप् । ४ भुरिक् त्रिष्टुप् । ५ निचृत्
जगती ॥ स्वरः-१-४ धैवतः । ५ निषादः ॥

॥ ४० ॥ दधिकावण इदु नु चर्किराम विश्वा इन्मामुषसः सूदयन्तु । अपामग्नेरुषसः
सूर्यस्य बृहस्पतेराङ्गिरसस्य जिष्णोः ॥ १ ॥ सत्वा भरिषो गविषो दुवन्यस-
च्छ्वस्यादिष उपसस्तुरण्यसत् । सत्यो द्रवो द्रवरः पतङ्गरो दधिकावेषमूर्जं
स्वर्जनत् ॥ २ ॥ उत स्मास्य द्रवतस्तुरण्यतः पूर्णं न वेरन्तु वाति प्रगर्धिनः ।
श्येनस्यैव ध्रजतो अङ्कसं परि दधिकावणः सहोर्जा तरित्रतः ॥ ३ ॥ उत स्य
वाजी क्षिपणिं तुरण्यति ग्रीवायां बद्धो अपिक्क्ष आसनि । क्रतुं दधिका अनु-
संतवीत्वत्पथामंक्रांस्यन्वापनीफणत् ॥ ४ ॥ हंसः शुचिषद्वसुरंतरिक्तसद्धोता वेदि-
षदतिथिर्दुरोणसत् । नृषद्वरसद्वतसद्वयोमसद्वजा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतम्
॥ ५ ॥ १४ ॥

॥ ४१ ॥ १-११ वामदेव ऋषिः ॥ इन्द्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः-१, ५,
६, ११ त्रिष्टुप् । २, ४ निचृत् त्रिष्टुप् । ३, ६ विराद् त्रिष्टुप् । ७ पङ्क्तिः । ८,
१० स्वराद् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-६, ६, ११ धैवतः । ७, ८, १० पञ्चमः ॥

॥ ४१ ॥ इन्द्रा को वां वरुणा सुम्नमाप स्तोमो हविष्मा अमृतो न होता । यो वां हृदि क्रतुमां अस्मदुक्तः पस्पर्शदिन्द्रावरुणा नमस्वान् ॥ १ ॥ इन्द्रा ह यो वरुणा चक्र आपी देवो मर्तः सख्याय प्रयस्वान् । स हन्ति वृत्रा समिथेषु शत्रून्वोभिर्वा महद्भिः स प्र शृणवे ॥ २ ॥ इन्द्रा ह रत्नं वरुणा धेष्टेत्था नृभ्यः शशमानेभ्यस्ता । यदी सखाया सख्याय सोमैः सुतेभिः सुप्रयसा मादयैते ॥ ३ ॥ इन्द्रा युवं वरुणा द्रिद्युमस्मिन्नोजिष्ठमुग्रानि वधिष्टं वज्रम् । यो नो दुरेवो वृकतिर्दभीतिस्तस्मिन्मिमाथामभिभूत्योजः ॥ ४ ॥ इन्द्रा युवं वरुणा भूतमस्या धियः प्रेतारा वृषभेव धेनोः । सा नो दुहीयद्यवसेव गत्वी सहस्रधारा पयसा मही गौः ॥ ५ ॥ १५ ॥ तोके हिते तनय उर्वरासु सूर्यो दृशीके वृषणश्च पौंस्ये । इन्द्रा नो अत्र वरुणा स्यातामवोभिर्दस्मा परितक्म्यायाम् ॥ ६ ॥ युवामिद्व्यवसे पूर्याय परि प्रभूती गविषः स्वापी । वृणीमहे सख्याय प्रियाय शूरा मंहिष्ठा पितरेव शम्भू ॥ ७ ॥ ता वां धियोऽवसे वाजयन्तीराजि न जग्मुर्युवयूः सुदानू । श्रिये न गाव उप सोममस्थुरिन्द्रं गिरो वरुणं मे मनीषाः ॥ ८ ॥ इमा इन्द्रं वरुणं मे मनीषा अग्मन्नुप द्रविणमिच्छमानाः । उपैमस्थुर्जोष्टारं इव वस्वो रघीरिव श्रवसो भिक्षमाणाः ॥ ९ ॥ अश्व्यस्य त्मना रथ्यस्य पुष्टेर्नित्यस्य रायः पतयः स्याम । ता चक्राणा ऊतिभिर्नव्यसीभिरस्मत्रा रायो न्युतः सचन्ताम् ॥ १० ॥ आ नो बृहन्ता बृहतीभिर्बृती इन्द्र यातं वरुण वाजसातौ । यद्विद्यवः पृतनासु प्रकीळान्तस्य वां स्याम सन्तितारं अजेः ॥ ११ ॥ १६ ॥

॥ ४२ ॥ १-१० त्रसदस्युः पौरुकुत्स्य ऋषिः ॥ १-६ आत्मा । ७-१० इन्द्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः-१, २, ३, ४, ६, ९ निचृत् त्रिष्टुप् । ७ विराट् त्रिष्टुप् । ८ भुरिक् त्रिष्टुप् । १० त्रिष्टुप् । ५ निचृत् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-४, ६-१० धैवतः । ५ पञ्चमः ॥

॥ ४२ ॥ मम द्विता राष्ट्रं क्षत्रियस्य विश्वायोर्विश्वे अमृता यथा नः । क्रतुं सचन्ते वरुणस्य देवा राजामि कृष्टेरुपमस्य ववेः ॥ १ ॥ अहं राजा वरुणो मह्यं तान्यसुर्याणि प्रथमा धारयन्त । क्रतुं सचन्ते वरुणस्य देवा राजामि कृष्टेरुपमस्य ववेः ॥ २ ॥ अहमिन्द्रो वरुणस्ते महित्वोर्वी गभीरे रजसी मुमेके । त्वष्टेव विश्वा भुवनानि विद्वान्तसमैरयं रोदसी धारयं च ॥ ३ ॥ अहमपो अपिन्वमुक्षमाणा धारयं दिवं सदन ऋतस्य । ऋतेन पुत्रो अदितेऽर्चतावोत त्रिधातु प्रथयद्वि

भूम ॥ ४ ॥ मां नरः स्वश्वा वाजयन्तो मां वृताः समरणे हवन्ते । कृणोम्याजि
मघवाहमिन्द्र इयमि रेणुमभिभूत्योजाः ॥ ५ ॥ १७ ॥ अहं ता विश्वा चकरं न-
किर्मा दैव्यं सहो वरते अप्रतीतम् । यन्मा सोमासो ममदन्यदुक्थोभे भयेते रजसी
अपारे ॥ ६ ॥ विदुष्टे विश्वा भुवनानि तस्य ता प्र ब्रवीषि वरुणाय वेधः ।
त्वं वृत्राणि शृण्विषे जघन्वान्त्वं वृतां अरिणा इन्द्र सिन्धून् ॥ ७ ॥ अस्माकमत्र
पितरस्त आसन्तस्म ऋषयो दौर्गहे बध्यमाने । त आयजन्त त्रसदस्युमस्या इन्द्रं
न वृत्रतुरमर्धदेवम् ॥ ८ ॥ पुरुकुत्सानी हि वामदाशङ्ख्येभिरिन्द्रावरुणा नमोभिः ।
अथाराजानि त्रसदस्युमस्या वृत्रहणं ददथुरर्धदेवम् ॥ ९ ॥ राया वयं संसवा-
सो मदेम हव्येन देवा यवसेन गावः । तां धेनुमिन्द्रावरुणा युवं नो विश्वाहा धत्त-
मनपस्फुरन्तीम् ॥ १० ॥ १८ ॥

॥ ४३ ॥ १—७ पुरुमीळहाजमीळहौ सौहोत्रावृषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥
छन्दः—१ त्रिष्टुप् । २, ३, ५, ६, ७ निचृत् त्रिष्टुप् । ४ स्वराद् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१—३,
५—७ धैवतः । ४ पञ्चमः ॥

॥ ४३ ॥ क उ श्रवत्कतमो यज्ञियानां वन्दारु देवः कतमो जुषाते । कस्येमां
देवीममृतेषु प्रेष्ठां हृदि श्रेषाम सुष्टुतिं सुहव्याम् ॥ १ ॥ को मृळाति कतम आग-
मिष्ठो देवानामु कतमः शम्भविष्ठः । रथं कमाहुर्द्रवदश्वमाशुं यं सूर्यस्य दुहितारुणीत
॥ २ ॥ मत्तू हि ष्मा गच्छथ ईवतो द्यूनिन्द्रो न शक्तिं परितक्म्यायाम् । दिव
आजाता दिव्या सुपर्णा कया शचीनां भवथः शचिष्ठा ॥ ३ ॥ का वां भूदुपमा-
तिः कया न आश्विना गमथो हूयमाना । को वां महश्चित्त्यजसो अभीक उरुष्यते
माध्वी दस्ता न ऊती ॥ ४ ॥ उरु वां रथः परि नक्षति घामा यत्समुद्रादभि वर्त-
ते वाम् । मध्वा माध्वी मधु वां प्रुषायन्यत्सीं वां पृक्षो भुरजन्त पक्षाः ॥ ५ ॥ सि-
न्धुर्ह वां रसया सिञ्चदश्वान्यूणा वयोऽरुषासः परि गमन् । तद् धु वांमजिरं चेति
यानं येन पती भवथः सूर्यायाः ॥ ६ ॥ इहेह यद्वां समना पपृक्षे सेयमस्मे सुमति-
वीजरत्ना । उरुष्यते जरितारं युवं ह श्रितः कामो नासत्या युवद्रिक् ॥ ७ ॥ १९ ॥

॥ ४४ ॥ १—७ पुरुमीळहाजमीळहौ सौहोत्रावृषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥
छन्दः—१, ३, ६, ७ निचृत् त्रिष्टुप् । २ त्रिष्टुप् । ५ विराद् त्रिष्टुप् । ४ भुरिक्
पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१—३, ५—७ धैवतः । ४ पञ्चमः ॥

॥ ४४ ॥ तं वां रथं वयमद्या हुवेम पृथुञ्जयमश्विना सङ्गतिं गोः । यः सूर्या
वहति बन्धुरायुर्गिर्वाहसं पुरुतमं वसूयुम् ॥ १ ॥ युवं श्रियमश्विना देवता तां दिवो
नपाता वनथः शचीभिः । युवोर्वपुर्भि पृक्षः सचन्ते वहन्ति यत्ककुहासो रथे वाम्
॥ २ ॥ को वामद्या करते रातहव्य ऊतये वा सुतपेयाय वार्कैः । ऋतस्य वा व-
नुषे पूर्याय नमो येमानो अश्विना वर्तत ॥ ३ ॥ हिरण्ययेन पुरुभू रथेनेमं यज्ञं
नासत्योप यातम् । पिवाथ इन्मधुनः सोम्यस्य दधथो रत्नं विधते जनाय ॥ ४ ॥
आ नो यातं दिवो अच्छा पृथिव्या हिरण्ययेन सुवृता रथेन । मा वामन्ये नि य-
मन्देवयन्तः सं यद्दे नाभिः पूर्या वाम् ॥ ५ ॥ नू नो रयिं पुरुवीरं बृहन्तं दस्त्रा
मिमाथामुभयेष्वस्मे । नरो यद्वामश्विना स्तोममावन्तसधस्तुतिमाजमीळहासो अगमन्
॥ ६ ॥ इहेह यद्वामं समना पपृक्षे सेयमस्मे सुमतिर्वीजरत्ना । उरुप्यतं जरितारं युवं
ह श्रितः कामो नासत्या युवद्रिक् ॥ ७ ॥ २० ॥

॥ ४५ ॥ १-७ वामदेव ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः-१, ३, ४
जगती । ५ निचृज्जगती । ६ विराड् जगती । २ भुरिक् त्रिष्टुप् । ७ निचृत्त्रि-
ष्टुप् ॥ स्वरः-१, ३-६ निषादः । २, ७ धैवतः ॥

॥ ४५ ॥ एष स्य भानुरुदियति युज्यते रथः परिज्मा दिवो अस्य सांन-
वि । पृक्षासो अस्मिन्मिथुना अधि त्रयो दृतिस्तुरीयो मधुनो वि रप्शते ॥ १ ॥
उद्वो पृक्षासो मधुमन्त ईरते रथा अश्वास उषसो व्युष्टिषु । अपोर्णुवन्तस्तम आ
परीवृतं स्वर्णं शुक्रं तन्वन्त आ रजः ॥ २ ॥ मध्वः पिबतं मधुपेभिस्त्रासभिरुत
प्रियं मधुने युज्जाथां रथम् । आ वर्तनि मधुना जिन्वथस्पथो दृतिं वहेथे मधुम-
न्तमश्विना ॥ ३ ॥ हंसासो ये वां मधुमन्तो अस्त्रिथो हिरण्यपर्णा उहुव उषर्बु-
धः । उद्वुतो मन्दिनो मन्दिनिस्पृशो मध्वो न मज्जः सर्वनानि गच्छथः ॥ ४ ॥
स्वध्वरासो मधुमन्तो अग्नय उस्त्रा जरन्ते प्रति वस्तोरश्विना । यन्नित्तहस्तस्तर-
णिर्विचक्षणः सोमं सुषाव मधुमन्तमद्रिभिः ॥ ५ ॥ आकेनिपासो अहभिर्दविध्व-
तः स्वर्णं शुक्रं तन्वन्त आ रजः । सूरश्चिदश्वान्युयुजान ईयते विश्वां अनु
स्वधया चेतथस्पथः ॥ ६ ॥ य वामवोचमश्विना धियन्था रथः स्वश्वो अ-
जरो यो अस्ति । येन मद्यः परि रजांसि याथो हविष्मन्तं तरणिं भोजमच्छ
॥ ७ ॥ २१ ॥ ४ ॥

॥ ४६ ॥ १-७ वामदेव ऋषिः ॥ इन्द्रवायू देवते ॥ छन्दः-१ विराड् गायत्री । २, ३, ५, ६, ७ गायत्री । ४ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४६ ॥ अग्रं पित्रा मधूनां सुतं वायो दिविष्टिषु । त्वं हि पूर्वपा आ ॥ १ ॥ शतेना नो अभिष्टिभिर्नियुत्वाँ इन्द्रसारथिः । वायो सुतस्य तृम्पत ॥ २ ॥ आ वाँ सहस्रं हरय इन्द्रवायू अभि प्रयः । वहन्तु सोमपीतये ॥ ३ ॥ रथं हिरण्यवन्धुरमिन्द्रवायू स्वध्वरं आ हि स्थाथो दिविस्पृशम् ॥ ४ ॥ रथे पृथुपार्जसा दाशवांसमुप गच्छतम् । इन्द्रवायू इहा गतम् ॥ ५ ॥ इन्द्रवायू अयं सुतस्तं देवेभिः सजोषसा । पिबतं दाशुषो गृहे ॥ ६ ॥ इह प्रयाणमस्तु वामिन्द्रवा विमोचनम् । इह वाँ सोमपीतये ॥ ७ ॥ २२ ॥

॥ ४७ ॥ १-४ वामदेव ऋषिः ॥ १ वयुः । २-४ इन्द्रवायू देवते छन्दः-१, ३ अनुष्टुप् । ४ निचृदनुष्टुप् । २ भुरिगुष्णिक ॥ स्वरः-१, ३, गान्धारः । २ ऋषभः ॥

॥ ४७ ॥ वायो शुक्रो अयामि ते मध्वो अग्रं दिविष्टिषु । आ याहि सोम पीतये स्पार्हो देव नियुत्वता ॥ १ ॥ इन्द्रश्च वायवेषां सोमानां पीतिमर्हथः युवां हि यन्तीन्द्रवो निम्नमापो न सध्रचक् ॥ २ ॥ वायुविन्द्रश्च शुष्मिणा सर शवसस्पती । नियुत्वन्ता न उतय आ यातं सोमपीतये ॥ ३ ॥ या वाँ सन्ति रुस्पृहो नियुतो दाशुषे नरा । अस्मे ता यज्ञवाहसेन्द्रवायू नि यच्छतम् ॥ ४ ॥ २३ ॥

॥ ४८ ॥ १-५ वामदेव ऋषिः ॥ वायुर्देवता ॥ छन्दः-१ निचृदनुष्टुप् । २ अनुष्टुप् । ३, ४, ५ भुरिगनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ ४८ ॥ विहि होत्रा अवीता विपो न रायो अर्यः । वायवा चन्द्रेण रथे याहि सुतस्य पीतये ॥ १ ॥ निर्युवाणो अशस्तीर्नियुत्वाँ इन्द्रसारथिः । वायव चन्द्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये ॥ २ ॥ अनु कृष्णे वसुधिते येमाते विश्वे शसा । वायवा चन्द्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये ॥ ३ ॥ वहन्तु त्वा मनोयुजो युक्तास् नवतिर्नव । वायवा चन्द्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये ॥ ४ ॥ वायो शतं हरीण युवस्य पोष्याणाम् । उत वाँ ते सहस्रिणो रथ आ यातु पार्जसा ॥ ५ ॥ २४ ॥

॥ ४९ ॥ १-६ वामदेव ऋषिः ॥ इन्द्रावृहस्पती देवते ॥ छन्दः- निचृद्गायत्री । २, ३, ४, ५, ६ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

अ० ३ । अ० ८ । व० १] २३१ [म० ४ । अ० ५ । सू० ५१ ।

॥ ४६ ॥ इदं वामास्ये हविः प्रियमिन्द्राबृहस्पती । उक्थं मदश्च शस्यते
॥ १ ॥ अयं वां परि पिच्यते सोम इन्द्राबृहस्पती । चारुर्मदाय पीतये ॥ २ ॥ आ
न इन्द्राबृहस्पती गृहमिन्द्रश्च गच्छतम् । सोमपा सोमपीतये ॥ ३ ॥ अस्मे इन्द्रा-
बृहस्पती रयिं धत्तं शतग्विनम् । अश्वावन्तं सहास्रिणाम् ॥ ४ ॥ इन्द्राबृहस्पती वयं
सुते गीर्भिर्हवामहे । अस्य सोमस्य पीतये ॥ ५ ॥ सोममिन्द्राबृहस्पती पिबतं वा-
शुषो गृहे । मादयेथां तदोकसा ॥ ६ ॥ २५ ॥

॥ ५० ॥ १—११ वामदेव ऋषिः ॥ १—६ बृहस्पतिः । १०, ११ इन्द्रा-
बृहस्पती देवते ॥ छन्दः—१—३, ६, ७, ८ निचृत्रिष्टुप् । ५, ४, ११ विराट्
त्रिष्टुप् । ८, १० त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ५० ॥ यस्तस्तम्भ सहसा वि ज्मो अन्तान्बृहस्पतिस्त्रिषधस्थो रवेण । तं
प्रत्नास ऋषयो दीध्यानाः पुरो विषां दधिरे मन्द्रजिह्वम् ॥ १ ॥ धुनेतयः सुप्रकेतं म-
दन्तो बृहस्पते अभिये नस्ततस्त्रे । पृषन्तं सृप्रमदब्धमूर्वे बृहस्पते रक्षतादस्य योनिम्
॥ २ ॥ बृहस्पते या परमा परावदत आत ऋतस्पृशो निषेदुः । तुभ्यं स्वाता अवता अ-
द्रिदुग्धा मध्वः श्रोतन्त्यभितो विरप्शम् ॥ ३ ॥ बृहस्पतिः प्रथमं जायमानो महो
ज्योतिषः परमे व्योमन् । सप्तास्यस्तुविजातो रवेण वि सप्तरश्मिरधमत्तमांसि
॥ ४ ॥ स सुष्टुभा स ऋक्ता गणेन बलं रुरोज फलिगं रवेण । बृहस्पतिरुस्त्रिया
हव्यसूदः कनिक्रदद्वावशतीरुद्राजत् ॥ ५ ॥ २६ ॥ एवा पित्रे विश्वदेवाय वृष्णे
यज्ञैर्विधेम नमसा हविर्भिः । बृहस्पते सुप्रजा वीरवन्तो वयं स्याम पतयो रयीणाम्
॥ ६ ॥ स इद्राजा प्रतिजन्यानि विश्वा शुष्मेण तस्थावभि वीर्येण । बृहस्पति यः
सुभृतं बिभर्ति वल्गूयति वन्दते पूर्वभाजं ॥ ७ ॥ स इत्क्षेति सुधित ओकसि स्वे
तस्मा इळां पिन्वते विश्वदानीम् । तस्मै विशः स्वयमेवानमन्ते यस्मिन्ब्रह्मा राजनि
पूर्व एति ॥ ८ ॥ अप्रतीतो जयति सं धनानि प्रतिजन्यान्युत या सजन्या । अ-
वस्यवे यो वरिवः कृणोति ब्रह्मणे राजा तमवन्तिदेवाः ॥ ९ ॥ इन्द्रश्च सोमं पि-
बतं बृहस्पतेऽस्मिन्यज्ञे मन्दसाना वृषणवसू । आ वां विशन्तिवन्दवः स्वाभुवोऽस्मे
रयिं सर्ववीरं नि यच्छतम् ॥ १० ॥ बृहस्पत इन्द्र वर्धतं नः सचा सा वां सुमति-
भूत्वस्मे । अविष्टं धियो जिगृतं पुरन्धीर्जजस्तमर्यो वनुषामरातीः ॥ ११ ॥ २७ ॥ ७ ॥

॥ ५१ ॥ १—११ वामदेव ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः—१, ५, ८ त्रि-
ष्टुप् । ३ विराट् त्रिष्टुप् । ४, ६, ७, ८, ११ निचृत्रिष्टुप् । २ पङ्क्तिः । १० भुरि-
क् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३—६, ११ धैवतः । २, १० पञ्चमः ॥

॥ ५१ ॥ इदमु सत्पुरुतमं पुरस्ताज्ज्योतिस्तमसो व्युनावदस्थात् । नूनं वि
 वो दुहितरो विभातीर्गर्तुं कृणवन्नुषसो जनाय ॥ १ ॥ अस्थुरु चित्रा उषसः पु
 रस्तान्मिता इव स्वरवोऽध्वरेषु । व्यू ब्रजस्य तमसो द्वारोच्छन्तीरवञ्छुचयः प
 वकाः ॥ २ ॥ उच्छन्तीरद्य चितयन्त भोजात्राधोदेयायोषसो मघोनीः । अचि
 अन्तः पणयः ससन्त्वबुध्यमानास्तमसो विमध्ये ॥ ३ ॥ कुवित्स देवीः सनय
 नवो वा यामो बभूयादुषसो वो अद्य । येना नवग्वे अङ्गिरे दशग्वे सप्तास्ये रे
 वती रेवदूष ॥ ४ ॥ यूयं हि देवीर्ऋतयुग्भिर्भ्रुवैः परिप्रयाथ भुवनानि सद्यः
 प्रबोधयन्तीरुषसः ससन्तं द्विपाच्चतुष्पाच्चरथाय जीवम् ॥ ५ ॥ १ ॥ कं स्विदासा
 कतमा पुराणी यया विधाना विदधुर्ऋभूणाम् । शुभं यच्छुभ्रा उषसश्चरन्ति न
 वि ज्ञायन्ते सदृशीरजुर्याः ॥ ६ ॥ ता द्या ता भद्रा उषसः पुरासुरभिष्टिद्युम्ना
 ऋतजातसत्याः यास्वीजानः शशमान उक्थैः । स्तुवञ्छंसन्द्रविणं सद्य आप ॥ ७ ॥
 ता आ चरन्ति समना पुरस्तात्समानतः समना पप्रथानाः । ऋतस्य देवीः सदसो
 बुधाना गवां न सर्गा उषसो जरन्ते ॥ ८ ॥ ता इन्नेव समना समानीरमीतवणा
 उषसश्चरन्ति । गूहन्तीरभ्वमसितं रुशद्भिः शुक्रास्तनूभिः शुचयो रुचानाः ॥ ९ ॥
 रयि दिवो दुहितरो विभातीः प्रजावन्तं यच्छतास्मासु देवीः । स्योनादा वः प्र
 तिबुध्यमानाः सुवीर्यस्य पतयः स्याम ॥ १० ॥ तद्वो दिवो दुहितरो विभातीरु
 पं ब्रुव उषसो यज्ञकेतुः । वयं स्याम यशसो जनैषु तद्यौश्च धत्तां पृथिवी च
 देवी ॥ ११ ॥ २ ॥

॥ ५२ ॥ १—७ वामदेव ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः—१, २, ३, ४
 ६ निचृद्गायत्री । ५, ७ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ५२ ॥ प्रति ष्या सूनरी जनी व्युच्छन्ती परि स्वसुः । दिवो अदर्शि दु
 हिता ॥ १ ॥ अश्वेव चित्रारुषी माता गवामृतावरी । सखाभूदश्विनोरुषाः ॥ २ ॥
 उत सखास्यश्विनोरुत माता गवामसि । उत्तोषो वस्व ईशिषे ॥ ३ ॥ यावयद्वेषस
 त्वा चिकित्वित्सूनृतावरि । प्रति स्तोमैरभुत्स्महि ॥ ४ ॥ प्रति भद्रा अदत्तत गवा
 सर्गा न रश्मयः । ओषा अप्रा उरु जयः ॥ ५ ॥ आपप्रुषी विभावरि व्यावज्यो
 तिषा तमः । उषो अनु स्वधामव ॥ ६ ॥ आ द्यां तनोषि रश्मिभिरान्तरिक्षमु
 प्रियम् । उषः शुक्रेण शोचिषा ॥ ७ ॥ ३ ॥

अ० ३ । अ० ८ । व० ६] २३३ [म० ४ । अ० ५ । सू० ५५ ।

॥ ५३ ॥ १—७ वामदेव ऋषिः ॥ सविता देवता ॥ छन्दः—१, ३, ६,
७ निचृज्जगती । २ विराड् जगती । ४ स्वराड् जगती । ५ जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ५३ ॥ तद्देवस्य सवितुर्वार्यं महद्वृणीमहे असुरस्य प्रचेतसः । छर्दिर्येन
दाशुषे यच्छति त्मना तन्नो महौ उदयान्देवो अकुभिः ॥ १ ॥ दिवो धर्ता भुवनस्य
प्रजापतिः पिशंगं द्रापिं प्रति मुञ्चते कविः । विचक्षणः प्रथयन्नापृणश्रुर्वजीजन-
त्सविता सुम्नमुक्थ्यम् ॥ २ ॥ आप्रा रजांसि दिव्यानि पार्थिवा श्लोकं देवः
कृणुते स्वाय धर्मणे । प्र बाहू अस्माक्सविता सर्वाणि निवेशयन्प्रसुवन्नकुभिर्ज-
गत् ॥ ३ ॥ अदाभ्यो भुवनानि प्रचाकशद्वृतानि देवः सविताभि रक्षते । प्रास्वा-
ग्बाहू भुवनस्य प्रजाभ्यो धृतव्रतो महो अजमस्य राजति ॥ ४ ॥ त्रिरन्तरिक्षं स-
विता महित्वना त्री रजांसि परिभूस्त्रीणि रोचना । तिस्रो दिवः पृथिवीस्तिस्त्र
इन्वति त्रिभिर्व्रतैरभि नो रक्षति त्मना ॥ ५ ॥ बृहत्सुम्नः प्रसवीता निवेशनो
जगतः स्थातुरुभयस्य यो वशी । स नो देवः सविता शर्म यच्छत्वस्मे क्षयाय त्रि-
वरुथमंहसः ॥ ६ ॥ आगन्देव ऋतुभिर्वर्धतु क्षयं दधातु नः सविता सुप्रजामिषम् ।
स नः क्षपाभिरहभिश्च जिन्वतु प्रजावन्तं रयिमस्मे समिन्वतु ॥ ७ ॥ ४ ॥

॥ ५४ ॥ १-६ वामदेव ऋषिः ॥ सविता देवता ॥ छन्दः—१ भुरिक् त्रिष्टु-
प् । २ निचृत् त्रिष्टुप् । ३, ४, ५ स्वराद् त्रिष्टुप् । ६ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ५४ ॥ अभूदेवः सविता वन्द्यो नु न इदानीमहं उपवाच्यो नृभिः । वि
यो रत्ना भजति मानवेभ्यः श्रेष्ठं नो अत्र द्रविणं यथा दधत् ॥ १ ॥ देवेभ्यो हि
प्रथमं यज्ञियेभ्योऽमृतत्वं सुवासिं भागमुत्तमम् । आदिद्वामानं सवितुर्व्यूणेषेऽनूची-
ना जीविता मानुषेभ्यः ॥ २ ॥ अचिन्ती यच्चकृमा दैव्ये जने दीनैर्दक्षैः प्रभूती
पुरुषत्वता । देवेषु च सवितुर्मानुषेषु च त्वं नो अत्र सुवतादनागसः ॥ ३ ॥ न
प्रमिये सवितुर्दैव्यस्य तद्यथा विश्वं भुवनं धारयिष्यति । यत्पृथिव्या वरिमन्ना
स्वङ्गुरिर्वर्ष्मन्दिवः सुवति सत्यमस्य तत् ॥ ४ ॥ इन्द्रज्येष्ठान्बृहद्भ्यः पर्वतेभ्यः
क्षया एभ्यः सुवासिं प्रस्त्यावतः । यथायथा पतयन्तो वियेमिर एवैव तस्थुः सवितः
सवाय ते ॥ ५ ॥ ये ते त्रिरहन्तसवितः सवासो दिवेदिवे सौभगमासुवन्ति । इन्द्रो
द्यावापृथिवी सिन्धुरज्जिरादित्यैर्नो अदितिः शर्म यंसत् ॥ ६ ॥ ५ ॥

॥ ५५ ॥ १—१० वामदेव ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवता ॥ छन्दः—१ त्रि-
ष्टुप् । २, ४ निचृत्त्रिष्टुप् । ३, ५ भुरिक्पङ्क्तिः । ६, ७ स्वरादपङ्क्तिः । ८, ९

अ० ३ । अ० ८ । व० ८] २३४ [म० ४ । अ० ५ । सू० ५६

विराड्गायत्री । १० गायत्री ॥ स्वरः—१, २, ४ धैवतः । ३, ५-७ पञ्चमः
८—१० षड्जः ॥

॥ ५५ ॥ को वस्त्राता वसवः को वरुताद्यावाभूमीअदितेत्रासीथां नः
सहीयसो वरुण मित्र मर्तात्को वोऽध्वरे वरिवो धाति देवाः ॥ १ ॥ प्रये धामा
नि पुर्व्याण्यर्चान्वि यदुच्छान्वियोतारो अमूराः । विधातारो वि ते दधुरजसा अ
तधीतयो रुरुचन्त दस्माः ॥ २ ॥ प्र पस्त्यामदिति सिन्धुमर्कैः स्वस्ति मीळे स
ख्याय देवीम् । उभे यथा नो अहनी निपात उपासानक्ता करतामदब्धे ॥ ३ ॥
व्ययमा वरुणश्चेति पन्थामिषस्पतिः सुवितं गातुमग्निः । इन्द्राविष्णू नृवदु पु स्त
वाना शर्म नो यन्तममवद्वरुथम् ॥ ४ ॥ आ पर्वतस्य मरुतामवांसि देवस्य त्रातु
रग्नि भगस्य । पात्पतिर्जन्यादंहसो नो मित्रो मित्रियादुत न उरुष्येत् ॥ ५ ॥ ६ ॥
नू रोदसी अहिना बुध्न्येन स्तुवीत देवी अप्येभिरिष्टैः । समुद्रं न संचरणे सनि
ष्यवो घर्मस्वरसो नद्योऽप वन् ॥ ६ ॥ देवैर्नो देव्यदितिर्नि पातु देवस्त्राता त्रायताम
प्रयुच्छन् । नहि मित्रस्य वरुणस्य धासि मर्हामसि प्रमियं सान्वग्नेः ॥ ७ ॥ अग्निरीशे
वसव्यस्याग्निर्महः सौभगस्य । तान्यस्मभ्यं रासते ॥ ८ ॥ उषो मघोन्या वहं सूनृ-
ते वार्या पुरु । अस्मभ्यं वाजिनीवति ॥ ९ ॥ तत्सु नः सविता भगो वरुणो मित्रो
अयमा । इन्द्रो नो राधसा गमत् ॥ १० ॥ ७ ॥

॥ ५६ ॥ १-७ वामदेव ऋषिः ॥ द्यावापृथिव्यौ देवते ॥ छन्दः—१, २ त्रि-
ष्टुप् । ४ विराट् त्रिष्टुप् । ३ भुरिक् पङ्क्तिः । ५ निचृद्गायत्री । ६ विराट् गाय-
त्री । ७ गायत्री ॥ स्वरः—१, २, ४, धैवतः । ३ पञ्चमः । ५-७ षड्जः ॥

॥ ५६ ॥ मही द्यावापृथिवी इह ज्येष्ठे रुचा भवतां शुचयद्विरकैः । यत्सी
वरिष्ठे बृहती विमिन्वन्नुवद्धोक्ता पप्रथानेभिरेवैः ॥ १ ॥ देवी देवेभिर्यजते यजत्रै-
रभिन्तती तस्थतुरुक्षमाणे । अतावरी अद्रुहा देवपुत्रे यज्ञस्य नेत्री शुचयद्विरकैः
॥ २ ॥ स इत्स्वया भुवनेष्वास य इमे द्यावापृथिवी जजान । उर्वी गभीरे रज-
सी सुमेकै अवंशे धीरः शच्या समैरत् ॥ ३ ॥ नू रोदसी बृहद्विर्नो वरुथैः पत्नीवद्वि-
रिषयन्ती सजोषाः । उरुची विश्वे यजते नि पातं धिया स्याम रथ्यः सदासाः
॥ ४ ॥ प्र वां महि द्यवी अभ्युपस्तुतिं भरामहे । शुची उप प्रशस्तये ॥ ५ ॥ पु-
नाने तन्वा मिथः स्वेन दक्षेण राजथः । ऊह्यार्थे सनादृतम् ॥ ६ ॥ मही मित्रस्य
साधथस्तरन्ती पिप्रती अतम् । परि यज्ञं नि पेदथुः ॥ ७ ॥ ८ ॥

अ० ३ । अ० ८ । व० ११] २३५ [म० ४ । अ० ५ । सू० ५८ ।

॥ ५७ ॥ १-८ वामदेव ऋषिः ॥ १-३ क्षेत्रपतिः । ४ शुनः । ५, ८ शुनासी-
रौ । ६, ७ सीता देवता ॥ छन्दः-१, ४, ६, ७ अनुष्टुप् । २, ३, ८ त्रिष्टुप् । ५, पु-
रउष्णिक् ॥ स्वरः-१, ४, ६, ७ गान्धारः । २, ३, ८ धैवतः । ५ ऋषभः ॥

॥ ५७ ॥ क्षेत्रस्य पतिना वयं हितेनेव जयामसि । गामश्वं पोषयित्वा स नो
मृळातीदृशे ॥ १ ॥ क्षेत्रस्य पते मधुमन्तमूर्मि धेनुरिव पथो अस्मासु धुक्च । मधु-
श्रुतं घृतमिव सुपूतमृतस्य नः पतयो मृळयन्तु ॥ २ ॥ मधुमतीरोषधीर्घात्र आपो
मधुमन्नो भवत्वंतरिक्षम् । क्षेत्रस्य पतिर्मधुमान्नो अस्त्वारिष्यन्तो अन्वेनं चरेम ॥ ३ ॥
शुनं द्राहाः शुनं नरः शुनं कृषतु लाङ्गलम् । शुनं वरत्रा बध्यन्तां शुनमष्टामु-
दिङ्गय ॥ ४ ॥ शुनासीराविमां वाचं जुषेथां यद्विवि चक्रथुः पयः । तेनेमामुप-
सिञ्चतम् ॥ ५ ॥ अर्वाची सुभगे भव सीते वन्दामहे त्वा । यथा नः सुभगासंसि-
यथा नः सुफलासंसि ॥ ६ ॥ इन्द्रः सीतां नि गृह्णातु तां पूषानु यच्छतु । सा
नः पयस्वती दुहामुत्तरामुत्तरां समाम् ॥ ७ ॥ शुनं नः फाला वि कृषन्तु भूमिं
शुनं कीनाशा अभि यन्तु ब्राह्मैः । शुनं पर्जन्यो मधुना पयोभिः शुनासीरा शुन-
मस्मासु धत्तम् ॥ ८ ॥ ६ ॥

॥ ५८ ॥ १---११ वामदेव ऋषिः ॥ अग्निः सूर्यो वाऽपो वा गावो वा
घृतं वा देवताः ॥ छन्दः-१ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ८, ९, १० त्रिष्टुप् । ३ भुरिक् पङ्क्तिः ।
४ अनुष्टुप् । ६, ७ निचृदनुष्टुप् । ११ स्वराद् त्रिष्टुप् । ५ निचृदुष्णिक् ॥ स्वरः-१,
२, ८, ९, १० धैवतः । ३ पञ्चमः । ४, ६, ७, ११ गान्धारः । ५ ऋषभः ॥

॥ ५८ ॥ समुद्रादूर्मिर्मधुमां उदारदुषांशुना सममृतत्वमानद् । घृतस्य नाम
गुह्यं यदास्ति जिह्वा देवानाममृतस्य नाभिः ॥ १ ॥ वयं नाम प्र ब्रवामा घृतस्या-
स्मिन्यज्ञे धारयामा नमोभिः । उप ब्रह्मा शृणवच्छस्यमानं चतुःशृङ्गोऽवमीद्गौर
एतत् ॥ २ ॥ चत्वारि शृङ्गा त्रयो अस्य पादा द्वे शीर्षे सप्त हस्तासो अस्य ।
त्रिधा बद्धो वृषभो रौरवीति महो देवो मर्त्या आ विवेश ॥ ३ ॥ त्रिधा हितं प-
णिभिर्गुह्यमानं गवि देवासो घृतमन्वविन्दन् । इन्द्र एकं सूर्य एकं जजान वेनादे-
कं स्वधया निष्ठतनुः ॥ ४ ॥ एता अर्षन्ति दृद्यात्समुद्राच्छतव्रजारिपुणा नावच-
क्षे । घृतस्य धारा अभि चाकशीमि हिरण्यो वेतसो मध्ये आसाम् ॥ ५ ॥ १० ॥
सम्यक्स्रवन्ति सरितो न धेना अन्तर्हृदा मनसा पूयमानाः । एते अर्षन्त्यूर्मयो घृ-
तस्य मृगा इव क्षिपणोरीषमाणाः ॥ ६ ॥ सिन्धोरिव प्राध्वने शूघनासो वातप्र-

मियः पतयन्ति यद्वाः । घृतस्य धारां अरुषो न वाजी काष्ठा भिन्दन्नुर्मिभिः
 पिन्वमानः ॥ ७ ॥ अभि प्रवन्त समनेव योषाः कल्याण्यः स्मयमानासो अग्निम्
 घृतस्य धाराः समिधो न सन्तता जुषाणो हर्यति जातवेदाः ॥ ८ ॥ कन्या इ
 बहत्तुमेतवा उ अज्ज्यज्जाना अभि चाकशीमि । यत्र सोमः सूयते यत्र यज्ञो घृ
 तस्य धारा अभि तत्पवन्ते ॥ ९ ॥ अभ्यर्षत सुष्टुतिं गव्यमाजिमस्मासु भद्रा द्र
 विणानि धत्त । इमं यज्ञं नयत देवता नो घृतस्य धारा मधुमत्पवन्ते ॥ १० ॥
 धामन्ते विश्वं भुवन्मधि श्रितमन्तः समुद्रे हृद्यन्तरायुषि । अपामनीके समिधे
 य आभृतस्तमश्याम मधुमन्तं त ऊर्मिम् ॥ ११ ॥ ११ ॥ ५ ॥ ४ ॥

॥ इति चतुर्थं मण्डलं समाप्तम् ॥

अथ पञ्चमं मण्डलम् ॥

॥ १ ॥ १-१२ बुधगविष्टिरावात्रेया ऋषी ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१,
३, ४, ६, ११, १२ निचृत्रिष्टुप् । २, ७, १० त्रिष्टुप् । ५, ८ स्वराद् पङ्क्तिः ।
९ पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१-४, ६, ७, १०-१२ धैवतः । ५, ८, ९ पञ्चमः ॥

॥ १ ॥ अबोध्याग्निः समिधा जनानां प्रति धेनुमिवायतीमुषासम् । यद्वा इव
प्र वयामुज्जिहानाः प्र भानवः सिस्रते नाकमच्छ ॥ १ ॥ अबोधि होता यजथाय
देवानूध्वो अग्निः सुमनाः प्रातरस्थात् । समिद्धस्य रुशददर्शि पाजो महान्देवस्त-
मसो निरमोचि ॥ २ ॥ यदी गणस्य रशनामजीगः शुचिरङ्गे शुचिभिर्गोभिरग्निः ।
आदक्षिणा युज्यते वाजयन्त्युत्तानामूध्वो अधयज्जुहूभिः ॥ ३ ॥ अग्निमच्छा
देवयतां मनांसि चक्षूषीव सूर्ये सं चरन्ति । यदी सुवाते उषसा विरूपे श्वतो
वाजी जायते अग्रे अद्भाम् ॥ ४ ॥ जनिष्ट हि जेन्यो अग्रे अद्भौ हितो हितेष्वरूपो
वनेषु । दमैदमे सप्त रत्ना दधानोऽग्निर्होता नि षसादा यजीयान् ॥ ५ ॥ अ-
ग्निर्होता न्यसीदद्यजीयानुपस्थे मातुः सुरभा उल्लोके । युवा कविः पुरुनिष्ठ ऋ-
तावा धर्ता कृष्टीनामुत मध्य इद्धः ॥ ६ ॥ १२ ॥ प्र ए तु त्यं विप्रमध्वरेषु साधु-
मग्निं होतारमीळते नमोभिः । आ यस्ततान् रोदसी ऋतेन नित्यं मृजन्ति वाजिनं
घृतेन ॥ ७ ॥ मार्जाल्यो मृज्यते स्वे दमूनाः कविप्रशस्तो अतिथिः शिवो नः ।
सहस्रशृङ्गो वृषभस्तदोजा विश्वा अग्ने सहसा प्रास्यन्यान् ॥ ८ ॥ प्र सद्यो अग्ने
अत्येष्यन्यानाविर्यस्मै चारुतमो बभूथ । ईळेन्यो वपुष्यो विभावा प्रियो विशामति-
थिर्मानुषीणाम् ॥ ९ ॥ तुभ्यं भरन्ति क्षितयो यविष्ठ बलिमग्ने अन्तित ओत दू-
रात् । आ भन्दिष्ठस्य सुमतिं चिकिद्धि बृहत्ते अग्ने महि शर्म अद्रम् ॥ १० ॥
आद्य रथं भानुमो भानुमन्तमग्ने तिष्ठ यजतेभिः समन्तम् । विद्वान्पथीनामुर्वन्त-
रिन्तमेह देवान्हविरघाय वक्षि ॥ ११ ॥ अबोचाम कवये मेधाय वचो वन्दारु वृष-
भाय वृष्णे । गविष्टिरो नमसा स्तोममग्नौ दिवीव रुक्ममुरुव्यञ्चमश्रेत् ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ २ ॥ १, ३-८, १०—१२ कुमार आत्रेयो वृशो वा जार उर्भो वा ।
२, ६ वृशो जार ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ३, ७, ८ त्रिष्टुप् । ४,
५, ६, १० निचृत्त्रिष्टुप् । ११ विराद् त्रिष्टुप् । २ स्वराद् पङ्क्तिः । ६ भुरिक्
पङ्क्तिः । १२ निचृदति जगती ॥ स्वरः—१, ३-५, ७—११ धैवतः । २, ६
पञ्चमः । १२ निषादः ॥

॥ २ ॥ कुमारं माता युवतिः समुब्धं गुहां विभर्ति न ददाति पित्रे । अनीकमस्य
न मिनज्जनासः पुरः पश्यन्ति निहितमरुतौ ॥ १ ॥ कमेतं त्वं युवते कुमारं पेषी
विभर्षि महिषी जजान । पूर्वीर्हि गर्भः शरदो ववर्धापश्यं जातं यदसूत माता
॥ २ ॥ हिरण्यदन्तं शुचिर्वर्णमारात्क्षेत्रादपश्यमायुधा मिमानम् । दधानो अस्मा
अमृतं विपृक्कल्कि मामनिन्द्राः कृणवन्ननुक्थाः ॥ ३ ॥ क्षेत्रादपश्यं सनुतश्चरन्तं
सुमद्युधं न पुरु शोभमानम् । न ता अगृभन्नजनिष्ट हि षः पलिकनीरिद्युवतयो
भवन्ति ॥ ४ ॥ के मे मर्यकं वि यवन्त गोभिर्न येषां गोपा अरणश्चिदास । य ई
जगृभुरव ते सृजन्त्वाजाति पश्व उप नश्चिकित्वान् ॥ ५ ॥ वसां राजानं वसति
जनानामरातयो नि दधुर्मर्त्येषु । ब्रह्माण्यत्रैरव तं सृजन्तु निन्दितारो निंघासो
भवन्तु ॥ ६ ॥ १४ ॥ शुनश्चिच्छेपं निर्दितं सहस्राद्युपादमुञ्चो अशमिष्ट हि
षः । एवास्मदग्ने वि मुमुग्धि पाशान्होतश्चिकित्व इह तू निषद्य ॥ ७ ॥ हृणीय-
मानो अप हि मदयेः प्र मे देवानां वतपा उवाच । इन्द्रो विद्वाँ अनु हि त्वा च-
चक्ष तेनाहमग्ने अनुशिष्ट आगाम् ॥ ८ ॥ वि ज्योतिषा बृहता भात्यग्निराविर्वि-
श्वानि कृणुते महित्वा । प्रादेवीर्मायाः संहते दुरेवाः शिशोते शृङ्गे रक्षसे विनिक्षे
॥ ९ ॥ उत स्वानासो दिवि षन्त्वग्नेस्तिग्मायुधा रक्षसे हन्तवा उ । मदे चिद-
स्य प्र रुजन्ति भामा न वरन्ते परिबाधो अदेवीः ॥ १० ॥ एतं ते स्तोमं तुवि-
जात विप्रो रथं न धीरः स्वपा अतक्षम् । यदीदग्ने प्रति त्वं देव हर्याः सर्व्वतीरप
एना जयेम ॥ ११ ॥ तुविग्रीवो वृषभो वावृधानोऽशत्रुर्यः समजाति वेदः । इती-
ममग्निममृता अवोचन्बर्हिष्मते मनवे शर्म यंसद्बर्हिष्मते मनवे शर्म यंसत् ॥ १२ ॥ १५ ॥

॥ ३ ॥ १-१२ वसुश्रुत आत्रेय ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ निचृ-
त्पङ्क्तिः । ११ भुरिक् पङ्क्तिः । २, ३, ५, ६, १२ निचृत्त्रिष्टुप् । ४, १० त्रिष्टुप् ।
६ स्वराद् त्रिष्टुप् । ७, ८ विराद् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ११ पञ्चमः । २-१०,
१२ धैवतः ॥

अ० ३ । अ० ८ । व० १८] २३६ [म० ५ । अ० १ । सू० ४ ।

॥ ३ ॥ त्वमग्ने वरुणो जायसे यत्त्वं मित्रो भवसि यत्समिद्धः । त्वे विश्वे
सहसस्पुत्र देवास्त्वमिन्द्रो दाशुषे मर्त्याय ॥ १ ॥ त्वमर्यमा भवसि यत्कनीनां नाम
स्वधावन्गुह्यं विभर्षि । अञ्जन्ति मित्रं सुधितं न गोभिर्यदम्पती समनसा कृणोषि
॥ २ ॥ तव श्रिये मरुतो मर्जयन्त रुद्र यत्ते जनिम चारु चित्रम् । पदं यद्विष्णो-
रुपमं निधायि तेन पासि गुह्यं नाम गोनाम् ॥ ३ ॥ तव श्रिया सुदृशो देव देवाः
पुरु दधाना अमृतं सपन्त । होतारमग्निं मनुषो नि षेदुर्दशस्यन्त उशिजः शंसमा-
योः ॥ ४ ॥ न त्वद्धोता पूर्वो अग्ने यजीयान्न काव्यैः परो अस्ति स्वधावः । वि-
शश्च यस्या अतिथिर्भवासि स यज्ञेन वनवदेव मर्तान् ॥ ५ ॥ वयमग्ने वनुयाम त्वोता
वसूयवो हविषा बुध्यमानाः । वयं समयो विदथेष्वद्वा वयं राया सहसस्पुत्र मर्तान्
॥ ६ ॥ १६ ॥ यो न आगो अभ्येनो भगत्यधीदधमवशंसे दधात । जही चिकित्वो
अभिशास्तिमेतामग्ने यो नो मर्चयति द्वयेन ॥ ७ ॥ त्वामस्या व्युषि देव पूर्वं दूतं
कृणवाना अयजन्त हव्यैः । संस्थे यदग्र इयसे रयीणां देवो मर्तैर्वसुभिरिध्यमानः
॥ ८ ॥ अव स्पृधि पितरं योधि विद्वान्पुत्रो यस्ते सहसः सून ऊहे । कदा चि-
कित्वो अभि चक्षसे नोऽग्ने कदा ऋतचिद्यातयासे ॥ ९ ॥ भूरि नाम वन्दमानो
दधाति पिता वसो यदि तज्जोषयासे । कुविदेवस्य सहसा चक्रानः सुम्नमग्निर्व-
नते वावृधानः ॥ १० ॥ त्वमङ्ग जरितारं यविष्ठ विश्वान्यग्ने दुरितातिं पर्षि । स्तान
अदृश्रत्रिपवो जनासोऽज्ञातकेता वृजिना अभूवन् ॥ ११ ॥ इमे यामासस्त्वद्रिगभू-
वन्वसवे वा तदिदागो अवाचि । नाहायमग्निरभिशास्तये नो न रीषते वावृधानः
परा दात् ॥ १२ ॥ १७ ॥

॥ ४ ॥ १-११ वसुश्रुत आत्रेय ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ छन्दः-१, १०,
११ भुरिक् पङ्क्तिः । ४, ७ स्वराद् पङ्क्तिः । २, ६ विराद् त्रिष्टुप् । ३, ६, ८ नि-
चृत्त्रिष्टुप् । ५ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, ४, ७, १०, ११ पञ्चमः । २, ३, ५, ६, ८ ६
धैवतः ॥

॥ ४ ॥ त्वमग्ने वसुपतिं वसूनामभि प्र मन्दे अध्वरेषु राजन् । त्वया वाजं
वाजयन्तो जयेमाभि प्याम पृत्सुतीर्मर्त्यानाम् ॥ १ ॥ हव्यवाळग्निरजरः पिता नो
विभुर्विभावा सुदृशीको अस्मे । सुगार्हपत्याः समिषो दिदीह्यस्मद्यक्सं मिमीहि श्र-
वांसि ॥ २ ॥ विशां कविं विशपतिं मानुषीणां शुचिं पावकं घृतपृष्ठमग्निम् । नि हो-
तारं विश्वविदं दधिध्वे स देवेषु वनते वाय्वीणि ॥ ३ ॥ जुषस्वाग्र इळया सजोषा

अ० ३ । अ० ८ । व० २२] २४० [म० ५ । अ० १ । सू० ६ ।

यतमानो रश्मिभिः सूर्यस्य । जुषस्व नः समिधं जातवेद आ च देवान्हविरद्याय वक्षि ॥ ४ ॥ जुष्टो दधूना अतिथिर्दुरोण इमं नो यज्ञमुप याहि विद्वान् । विश्वा अग्ने अभियुजो विहत्या शत्रूयतामा भरा भोजनानि ॥ ५ ॥ १८ ॥ वधेन दस्युं प्र हि चा तयस्व वयः कृण्वानस्तन्वे स्वायै । पिपर्षि यत्सहसस्पुत्र देवान्तसो अग्ने पाहि नृतम वाजं अस्मान् ॥ ६ ॥ वयं ते अग्न उक्थैर्विधेम वयं हव्यैः पावक भद्रशोचे । अस्मे रयि विश्ववारं समिन्वास्मे विश्वानि द्रविणानि धेहि ॥ ७ ॥ अस्माकमग्ने अध्वरं जुषस्व सहसः सूनो त्रिषधस्थ हव्यम् । वयं देवेषु सुकृतः स्याम शर्मणा नस्त्रिवरूथेन पाहि ॥ ८ ॥ विश्वानि नो दुर्गहा जातवेदः सिन्धुं न नावा दुरितातिपर्षि । अग्ने अत्रिवन्नमसा गृणानोऽस्माकं बोध्यविता तनूनाम् ॥ ९ ॥ यस्त्वा हृदा कीरिणा मन्यमानोऽमर्त्यं मर्त्यो जोहवीमि । जातवेदो यशो अस्मासु धेहि प्रजाभिरग्ने अमृतत्वमश्याम् ॥ १० ॥ यस्मै त्वं सुकृते जातवेद उ लोकमग्ने कृणवः स्योनम् । अश्विनं स पुत्रिणं वीरवन्तं गोमन्तं रयि नशते स्वस्ति ॥ ११ ॥ १६ ॥

॥ ५ ॥ १-११ वसुश्रुत आत्रेय ऋषिः ॥ आप्रं देवता ॥ छन्दः-१, ५, ६, ७, ९, १० गायत्री । ३, ८ निचृद्गायत्री । ११ विराड्गायत्री । ४ पिपीलिकामध्या गायत्री । २ अच्युष्णिक् ॥ स्वरः-१, ३-११ षड्जः । २ ऋषभः ॥

॥ ५ ॥ सुसमिद्धाय शोचिषे घृतं तीव्रं जुहोतन । अग्नये जात वेदसे ॥ १ ॥ नराशंसः सुषूदतीमं यज्ञमदाभ्यः । कविर्हि मधुहस्त्यः ॥ २ ॥ ईळितो अग्न आ वहेन्द्रं चित्रमिह प्रियम् । सुखे रथेभिस्तये ॥ ३ ॥ ऊर्णमदा वि प्रथस्वाभ्यर्का अनूषत । भवा नः शुभ्र सातये ॥ ४ ॥ देवीर्द्वारो वि श्रयध्वं सुप्रायणा न ऊतये । प्रप्र यज्ञं पृणीतन ॥ ५ ॥ २० ॥ सुप्रतीके वयोवृधा यद्दी ऋतस्य मातरा । दोषामुषासमीमहे ॥ ६ ॥ वार्तस्य पत्मनीळिता दैव्या होतारा मनुषः । इमं नो यज्ञमा गतम् ॥ ७ ॥ इळा सरस्वती मही तिस्रो देवीर्मयोभुवः । बर्हिः सीदन्त्वस्त्रिधः ॥ ८ ॥ शिवस्त्वष्टरिहा गहि विभुः पोष उत त्मना । यज्ञेयज्ञे न उदव ॥ ९ ॥ यत्र वेत्थ वनस्पते देवानां गुह्या नामानि । तत्र हव्यानि गामय ॥ १० ॥ स्वाहाग्नये वरुणाय स्वाहेन्द्राय मरुद्भ्यः । स्वाहा देवेभ्यो हविः ॥ ११ ॥ २१ ॥

॥ ६ ॥ १-१० वसुश्रुत आत्रेय ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ८, ९ निचृत्पङ्क्तिः । २, ५ पङ्क्तिः । ७ विराट्पङ्क्तिः । ३, ४ स्वराड्बृहती । ६, १० भुरिग्बृहती ॥ स्वरः-१, २, ५, ७-९ पञ्चमः । ३, ४, ६, १० मध्यमः ॥

अ० ३ । अ० ८ । व० २५] २४१ [म० ५ । अ० १ । सू० ७ ।

॥ ६ ॥ अग्निं तं मन्ये यो वसुरस्तं यं यन्ति धेनवः । अस्तमर्वन्त आशवो-
ऽस्तं नित्यासो वाजिन इषं स्तोतृभ्य आ भर ॥ १ ॥ सो अग्निर्यो वसुर्गृणे सं-
यमायन्ति धेनवः । समर्वन्तो रघुद्रुवः सं सुजातासः सूर्य इषं स्तोतृभ्य आ भर
॥ २ ॥ अग्निर्हि वाजिनं विशे ददाति विश्वचर्षणिः । अग्नी रायेस्वाभुवं स प्रीतो
याति वार्यमिषं स्तोतृभ्य आभर ॥ ३ ॥ आ ते अग्न इधीमहि द्युमन्तं देवाजरम् । यद्ध-
स्या ते पर्नीयसी समिदीदयति द्यवीषं स्तोतृभ्य आ भर ॥ ४ ॥ आ ते अग्न ऋचा हविः
शुक्रस्य शोचिषस्पते । सुञ्चन्द्र दस्म विस्पते हव्यवाद् तुभ्यं हूयत इषं स्तोतृभ्य
आ भर ॥ ५ ॥ २२ ॥ प्रो त्ये अग्नयोऽग्निषु विश्वं पुष्यन्ति वार्यम् । ते हिंन्विरे त इन्विरे
त इषयन्त्यानुष गिषं स्तोतृभ्य आ भर ॥ ६ ॥ तव त्ये अग्ने अर्चयो महि बाधन्त
वाजिनः । ये पत्वभिः शफानां व्रजा भुरन्त गोनामिषं स्तोतृभ्य आ भर ॥ ७ ॥
नवा नो अग्न आ भर स्तोतृभ्यः सुक्षितीरिषः । ते स्याम य आनृचुस्त्वादूतासो
दमेदम् इषं स्तोतृभ्य आ भर ॥ ८ ॥ उभे सुश्चन्द्र सर्पिषो दवी श्रीणीष आ-
सनि । उतो न उत्तुपूर्या उक्थेषु शवसस्पत इषं स्तोतृभ्य आ भर ॥ ९ ॥ एवाँ
अग्निमर्जुर्यमुर्गीर्भिर्यज्ञेर्भिरानुषक् । दधदस्मे सुवीर्यमुत त्यदाश्वश्व्यमिषं स्तोतृभ्य
आ भर ॥ १० ॥ २३ ॥

॥ ७ ॥ १—१० इष आत्रेय ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ विरा-
डनुष्टुप् । २ अनुष्टुप् । ३ भुरिगनुष्टुप् । ४, ५, ८, ९ निचृदनुष्टुप् । ६, ७ स्व-
रादुष्णिक् । १० निचृद्धृहती ॥ स्वरः— १—५, ८, ९ गान्धारः । ६, ७ ऋ-
षभः । १० मध्यमः ॥

॥ ७ ॥ सखायः सं वः सम्यञ्चमिषं स्तोमं चाग्नये । वर्षिष्ठाय क्षितीनामूर्जो
नप्ते सहस्वते ॥ १ ॥ कुत्रा चिद्यस्य समृतौ एवा नरो नृषदने । अर्हन्तश्चिद्यमि-
न्यते संज्जनयन्ति जन्तवः ॥ २ ॥ सं यदिषो वनामहे सं हव्या मानुषाणाम् ।
उत द्युमनस्य शवस ऋतस्य एरिममा ददे ॥ ३ ॥ स स्मा कृणोति केतुमा नक्तं
चिहूर आ सते । पावको यद्धनस्पतीन्प्र स्मा मिनात्यजरः ॥ ४ ॥ अव स्म यस्य
वेषणे स्वेदं पथिषु जुह्वति । अभीमह स्वजेन्यं भूमा पृष्ठेव रुरुहुः ॥ ५ ॥ २४ ॥
यं मर्त्यः पुरुस्पृहं विदद्विश्वस्य धार्यसे । प्र स्वादनं पितॄनामस्तंताति चिदायवे ॥ ६ ॥
स हि ष्मा धन्वाक्षितं दाता न दात्या पशुः । हिरिश्मश्रुः शुचिदन्तृभुरनिभृष्टवि-
षिः ॥ ७ ॥ शुचिः ष्म यस्मा अत्रिवत्प्र स्वधितीव रीयते । सुषूरसूत माता क्राणा

यदान्ते भगम् ॥ ८ ॥ आ यस्ते सर्पिरासुतेऽग्रे शमस्ति धार्यसे । ऐषु द्युम्नमुत
श्रव आ चित्तं मर्त्येषु धाः ॥ ९ ॥ इति चिन्मन्युमग्निजस्त्वादातमा पशुं ददे । आदमे
अपृणतोऽग्निः सासह्याहस्यनिषः सासह्यानृन् ॥ १० ॥ २५ ॥

॥ ८ ॥ १-७ इष आत्रेय ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ५ स्वरा-
दत्रिष्टुप् । २ भुरिक्त्रिष्टुप् । ३, ४, ७ निचृज्जगती । ६ विराड्जगती ॥ स्वरः-
१, २, ५, धैवतः ॥ ३, ४, ६, ७ निषादः ॥

॥ ८ ॥ त्वामग्ने ऋतायवः समीधिरे प्रत्नं प्रत्नास ऊतये सहस्कृत । पुरुश्च-
न्द्रं यजतं विश्वधायसं दमूनसं गृहपतिं वरेण्यम् ॥ १ ॥ त्वामग्ने अतिथिं पूर्य
विशः शोचिष्केशं गृहपतिं नि षेदिरे । बृहत्केतुं पुरुरूपं धनस्पृतं सुशर्माणं स्ववसं
जरद्विषं ॥ २ ॥ त्वामग्ने मानुषीरीळते विशो होत्राविदं विविचि रत्नधातमम् ।
गुहा सन्तं सुभग विश्वदर्शतं तुविष्वणसं सुयजं घृतश्रियम् ॥ ३ ॥ त्वामग्ने धर्ण-
सि विश्वधा वयं गीर्भिर्गृणन्तो नमसोप सोदिम । स नो जुषस्व समिधानो अङ्गिरो
देवो मर्तस्य यशसा सुदीतिभिः ॥ ४ ॥ त्वामग्ने पुरुरूपो विशेविशे वयो दधासि
प्रत्नथा पुरुष्टुत । पुरुणयन्ना सहसा वि राजसि त्विषिः सा ते तित्विषाणस्य ना-
धृषे ॥ ५ ॥ त्वामग्ने समिधानं यविष्ठय देवा दूतं चक्रिरे हव्यवाहनम् । उरुज्य-
सं घृतयोनिमाहुतं त्वेषं चक्षुर्दधिरे चोदयन्मति ॥ ६ ॥ त्वामग्ने प्रदिव आहुतं
घृतैः सुम्नायवः सुषमिधा समीधिरे । स वावृधान ओषधीभिरुक्षितोऽभि जय-
सि पार्थिवा वि तिष्ठसे ॥ ७ ॥ २६ ॥ ८ ॥ ३ ॥

॥ ९ ॥ १-७ गय आत्रेय ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१ स्वराडुष्णिक् ।
३, ४ भुरिगुष्णिक् । २ निचृदनुष्टुप् । ६ विराडनुष्टुप् । ५ स्वराड्बृहती । ७ पङ्क्तिः ॥
स्वरः-१, ३, ४, ऋषभः । २, ६ गान्धारः । ५ मध्यमः । ७ पञ्चमः ॥

॥ ९ ॥ त्वामग्ने हविष्मन्तो देवं मर्तस ईळते । मन्ये त्वा जातवेदसं स हव्या
वरुयानुषक् ॥ १ ॥ अग्निर्होता दास्यतः क्षयस्य वृक्तबर्हिषः । सं यज्ञासश्चरन्ति यं
सं वाजासः श्रवस्यवः ॥ २ ॥ उत स्म यं शिशुं यथा नवं जनिष्ठारणी । धर्तां
मानुषीणां विशामग्निं स्वध्वरम् ॥ ३ ॥ उत स्म दुर्गभीयसे पुत्रो न हार्याणाम् ।
पुरु यो दग्धासि वनाग्ने पशुर्न यवसे ॥ ४ ॥ अध स्म यस्यार्चयः सम्यक्संयन्ति
धूमिनः । यदीमहं त्रितो दिव्युष धमातेव धमति शिशीते ध्मातरीं यथा ॥ ५ ॥ त्वा-

अ० ४ । अ० १ । व० ३] २४३ [म० ५ । अ० १ । सू० ११ ।

हमं अतिभिर्मित्रस्य च प्रशस्तिभिः । द्वेषोयुतो न दुरितातुर्याममर्त्यानाम् ॥ ६ ॥
तं नो अग्ने अभी नरो रयिं सहस्र आ भर । स क्षेपयत्स पोषयद्ब्रुवद्वाजस्य सा-
तय उतैधि पृत्सु नो वृधे ॥ ७ ॥ १ ॥

॥ १० ॥ १-७ गय आत्रेय ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ६
निचृदनुष्टुप् । ५ अनुष्टुप् । २, ३ भुरिगुष्णिक् । ४ स्वराद्बृहती । ७ निचृत्
पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ५, ६ गान्धारः । २, ३ ऋषभः । ४ मध्यमः । ७ पञ्चमः ॥

॥ १० ॥ अग्र ओजिष्ठमाभर द्युम्नमस्मभ्यमधिगो । प्र नो राया परीणसा
रत्सि वाजाय पन्थाम् ॥ १ ॥ त्वं नो अग्ने अद्भुत कृत्वा दक्षस्य मंहना । त्वे अ-
सुर्यमारुहत्क्राणा मित्रो न यज्ञियः ॥ २ ॥ त्वं नो अग्र एषां गयं पुष्टिं च वर्ध-
य । ये स्तोमैभिः प्र सूरयो नरो मघान्यान्शुः ॥ ३ ॥ ये अग्ने चन्द्रते गिरः शु-
म्भन्त्यश्वराधसः । शुष्मैभिः शुष्मिणो नरो दिवश्चिद्येषां बृहत्सुकीर्तिर्वोधति त्मना
॥ ४ ॥ तत्र ते अग्ने अर्चयो भ्राजन्तो यन्ति धृष्णुया । परिज्मानो न विद्युतः
स्वानो रथो न वाजयुः ॥ ५ ॥ नू नो अग्न उतये सबाधसश्च रातये । अस्मा-
कांसश्च सूरयो विश्वा आशास्तरुषणि ॥ ६ ॥ त्वं नो अग्ने अङ्गिरः स्तुतः
स्तवान् आ भर । होतर्विभ्वासहै रयिं स्तोतृभ्यः स्तवसे च न उतैधि पृत्सु नो
वृधे ॥ ७ ॥ २ ॥

॥ ११ ॥ १-६ सुतम्भर आत्रेय ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ३,
५ निचृज्जगती । २ जगती । ४, ६ विराज्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ११ ॥ जनस्य गोपा अजनिष्ट जागृविग्निः सुदक्षः सुविताय नव्यसे ।
घृतप्रतीको बृहता दिविस्पृशा द्युमद्विभाति भरतेभ्यः शुचिः ॥ १ ॥ यज्ञस्य
केतुं प्रथमं पुरोहितमग्निं नरस्त्रिषधस्थे समीधिरे । इन्द्रेण देवैः सरथं स बर्हिषि
सीदन्नि होता यजथाय सुक्रतुः ॥ २ ॥ असम्मृष्टो जायसे मात्रोः शुचिर्मन्द्रः क-
विरुदतिष्ठो विवस्वतः । घृतेन त्वावर्धयन्नग्न आहुत धूमस्ते केतुरभवद्विवि श्रितः
॥ ३ ॥ अग्निर्नो यज्ञमुप वेतु साधुयाग्निं नरो वि भरन्ते गृहेगृहे । अग्निर्दूतो
अभवद्धव्यवाहनोऽग्निं वृणाना वृणते कविक्रतुम् ॥ ४ ॥ तुभ्येदमग्ने मधुमत्तमं
ब्रह्मस्तुभ्यं मनीषा इयमस्तु शं हृदे । त्वां गिरः सिन्धुमित्रावनीर्महीरा पृणन्ति
शर्वसा वर्धयन्ति च ॥ ५ ॥ त्वामग्ने अङ्गिरसो गुहा हितमन्वविन्दज्जिह्वश्रियाणं
वनेवने । स जायसे मध्यमानः सहो महत्त्वामाहुः सहसस्पुत्रमङ्गिरः ॥ ६ ॥ ३ ॥

॥ १२ ॥ १-६ सुतम्भर आत्रेय ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, २
स्वरादपङ्क्तिः । ३, ४, ५ त्रिष्टुप् । ६ निचृत् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, २ पञ्चमः ।
३—६ धैवतः ॥

॥ १२ ॥ प्राग्नये बृहते यज्ञियाय ऋतस्य वृष्णे असुराय मन्म । घृतं न
यज्ञ आस्ये सुपूतं गिरं भरे वृषभाय प्रतीचीम् ॥ १ ॥ ऋतं चिकित्व ऋतमिच्छि-
किद्धृत्तस्य धारा अनु तन्धि पूर्वीः । नाहं यातुं सहसा न द्वयेन ऋतं संपाम्य-
रुषस्य वृष्णः ॥ २ ॥ कया नो अग्न ऋतयन्तेन भुवो नवेदा उचथस्य नव्यः ।
वेदा मे देव ऋतुपा ऋतूनां नाहं पतिं सनितुरस्य रायः ॥ ३ ॥ के ते अग्ने
रिपवे बन्धनासः के पायवः सनिषन्त द्युमन्तः । के धासिमग्ने अनृतस्य पान्ति
क आसतो वचसः सन्ति गोपाः ॥ ४ ॥ सखायस्ते विषुणा अग्न एते शिवासः
सन्तो अशिवा अभूवन् । अधूर्षत स्वयमेते वचोभिर्ऋजूयते वृजिनानि ब्रुवन्तः
॥ ५ ॥ यस्ते अग्ने नमसा यज्ञमीदृ ऋतं स पात्यरुषस्य वृष्णः । तस्य क्षयः
पृथुरा साधुरेतु प्रसर्षाणस्य नहुषस्य शेषः ॥ ६ ॥ ४ ॥

॥ १३ ॥ १-६ सुतम्भर आत्रेय ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ४,
५ निचृद् गायत्री । २, ६ गायत्री । ३ विराड्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १३ ॥ अर्चन्तस्त्वा हवामहेऽर्चन्तः समिधीमहि । अग्ने अर्चन्त ऊतये
॥ १ ॥ अग्नेः स्तोमं मनामहे सिध्ममद्य दिविस्पृशः । देवस्य द्रविणस्यवः ॥ २ ॥
अग्निर्जुषत नो गिरो होता यो मानुषेष्ववा । स यज्ञदैव्यं जनम् ॥ ३ ॥ त्वमग्ने
सप्रथा असि जुष्टो होता वरेण्यः । त्वया यज्ञं वि तन्वते ॥ ४ ॥ त्वामग्ने वा-
जसातमं विप्रा वर्धन्ति सुष्टुतम् । स नो रास्व सुवीर्यम् ॥ ५ ॥ अग्ने नेमिररा
इव देवांस्त्वं परिभूरसि । आ राधश्चित्रमृज्जसे ॥ ६ ॥ ५ ॥

॥ १४ ॥ १-६ सुतम्भर आत्रेय ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ४,
५, ६ निचृद् गायत्री । २ विराड्गायत्री । ३ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १४ ॥ अग्निं स्तोमेन बोधय समिधानो अमर्त्यम् । हव्या देवेषु नो
दधत् ॥ १ ॥ तमध्वरेष्वीकते देवं मर्ता अमर्त्यम् । यजिष्ठं मानुषे जने ॥ २ ॥
तं हि शश्वन्त ईकते सुचा देवं घृतश्चुता । अग्निं हव्याय वोळ्हेवे ॥ ३ ॥ अ-

अ० ४ । अ० १ । व० ६] २४५ [म० ५ । अ० २ । सू० १७ ।

अग्निर्जातो अरोचत घ्नन्दस्यूज्योतिषा तमः । अविन्दद्वा अपः स्वः ॥ ४ ॥ अ-
ग्निमीळेन्यं कविं घृतपृष्ठं सपर्यत । वेतुं मे शृणवद्धवम् ॥ ५ ॥ अग्निं घृतेन वा-
वृधुः स्तोमैभिर्विश्वचर्षणिम् । स्वाधीभिर्वचस्युभिः ॥ ६ ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ १५ ॥ १-५ धरुण आङ्गिरस ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ५
स्वरादपङ्क्तिः । २, ४ त्रिष्टुप् । ३ विराद् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, ५ पञ्चमः ।
२-४ धैवतः ॥

॥ १५ ॥ प्र वेधसे कवये वेद्याय गिरं भरे यशसे पूर्याय । घृतप्रसक्तो अ-
मुरः सुशेवो रायो धर्ता धरुणो वस्वो अग्निः ॥ १ ॥ ऋतेन ऋतं धरुणं धा-
रयन्त यज्ञस्य शाके परमे व्योमन् । दिवो धर्मन्धरुणं सेदुषो नृज्जातैरजातां अभि-
ये ननुः ॥ २ ॥ अहोयुवस्तन्वस्तन्वते वि वयो महदुष्टरं पूर्याय । स संवतो
वजातस्तुतुर्यात्सिंहं न क्रुद्धमभितः परि षुः ॥ ३ ॥ मातेव यद्भरसे पप्रथानो
ननञ्जनं धायसे चक्षसे च । वयोवयो जरसे यदधानः परि त्मना विषुरूपो जि-
गासि ॥ ४ ॥ वाजो नु ते शर्वसस्यात्वन्तमुरुं दोषं धरुणं देव रायः । पदं न ता-
युर्गुहा दधानो महो राये चितयन्नत्रिमस्पः ॥ ५ ॥ ७ ॥

॥ १६ ॥ १-५ पूरुरात्रेय ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, २, ३
विराद् त्रिष्टुप् । ४ भुरिगुष्णिक् । ५ बृहती ॥ स्वरः-१-३ धैवतः । ४ ऋषभः ।
१ मध्यमः ॥

॥ १६ ॥ बृहद्वयो हि भानवेऽर्ची देवायाग्नये । यं मित्रं न प्रशस्तिभिर्मर्ता-
मो दधिरे पुरः ॥ १ ॥ स हि द्युभिर्जनानां होता दक्षस्य बाह्वोः । विहव्यमग्नि-
नुषग्भगो न वारमृणवति ॥ २ ॥ अस्य स्तोमै मघोनः सख्ये वृद्धशोचिषः ।
वेश्वा यस्मिन्तुविष्वणि समर्थे शुष्ममादधुः ॥ ३ ॥ अधाह्यग्न एषां सुवीर्यस्य
महना । तमिद्यहं न रोदसी परि श्रवो बभूवतुः ॥ ४ ॥ नू न एहि वार्यमग्ने गृ-
णान आ भर । ये वयं ये च सूरयः स्वस्ति धामहे सचोतैधि पृत्सु नो वृधे ॥ ५ ॥ ८ ॥

॥ १७ ॥ १-५ पूरुरात्रेय ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१ भुरिगुष्णिक् ।
२ अनुष्टुप् । ३ निचृदनुष्टुप् । ४ विराडनुष्टुप् । ५ भुरिगूबृहती ॥ स्वरः-१ ऋषभः ।
२-४ गान्धारः । ५ मध्यमः ॥

अ० ४ । अ० १ । व० १२] २४६ [म० ५ । अ० २ । सू० २० ।

॥ १७ ॥ आ यज्ञैर्देव मर्त्य इत्था तव्यांसमूतये । अग्निं कृते स्वध्वरे पूरुषी-
लीतावसे ॥ १ ॥ अस्य हि स्वयंशस्तरः आसा विधर्मन्मन्यसे । तं नाकं चित्रशो-
चिषं मन्द्रं परो मनीषया ॥ २ ॥ अस्य वासा उ अर्चिषा य आयुक्त तुजा गिरा
दिवो न यस्य रेतसा बृहच्छोचन्त्यर्चयः ॥ ३ ॥ अस्य क्रत्वा विचेतसो दस्मस्य
वसु रथ आ । अधा विश्वासु हव्योऽग्निर्विक्षु प्र शंस्यते ॥ ४ ॥ नू न इद्धि वा-
र्यमासा सचन्त सूरयः । ऊर्जो नपादभिष्टये पाहि शग्धि स्वस्तय उतैधि पृत्सु
नो वृधे ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ १८ ॥ १-५ द्वितो मृक्तवाहा आत्रेय ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—
१, ४ विराडनुष्टुप् । २ निचृदनुष्टुप् । ३ भुरिगुष्णिक् । ५ भुरिग्वृहती ॥
स्वरः—१, २, ४ गान्धारः । ३ ऋषभः । ५ मध्यमः ॥

॥ १८ ॥ प्रातरग्निः पुरुषियो विशः स्तवेतातिथिः । विश्वानि यो अमर्त्यो
हव्या मर्तेषु रणयति ॥ १ ॥ द्वितार्य मृक्तवाहसे स्वस्य दक्षस्य मंहना । इन्दुं स
धत्त आनुषक्स्तोता चित्ते अमर्त्य ॥ २ ॥ तं वो दीर्घायुशोचिषं गिरा हुवे मघो-
नाम् । अरिष्टो येषां रथो व्यश्वदावन्नीयते ॥ ३ ॥ चित्रा वा येषु दीर्घितिरास-
नुक्था पान्ति ये । स्तीर्णं बर्हिः स्वर्णरे श्रवांसि दधिरे परि ॥ ४ ॥ ये मे पञ्चा-
शतं ददुरश्वानां सधस्तुति । द्युमदग्ने महि श्रवो बृहत्कृधि मघोनां नृवदमृत नृ-
णाम् ॥ ५ ॥ १० ॥

॥ १९ ॥ १—५ वत्रिरात्रेय ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ गाय-
त्री । २ निचृद्गायत्री । ३ अनुष्टुप् । ४ भुरिगुष्णिक् । ५ निचृत्पङ्क्तिः ॥ स्वरः—
१, २ षड्जः । ३ गान्धारः । ४ ऋषभः । ५ पञ्चमः ॥

॥ १९ ॥ अभ्यवस्थाः प्र जायन्ते प्र ववेर्वत्रिश्चिकेत । उपस्थे मातुर्वि चष्टे
॥ १ ॥ जुहुरे वि चितयन्तोऽनिमिषं नृम्णं पान्ति । आ दृब्हां पुरं विविशुः ॥ २ ॥
आ श्वेत्रेयस्य जन्तवो द्युमद्वर्धन्त कृष्टयः । निष्कग्रीवो बृहदुवथ एना मध्वा न
वाजयुः ॥ ३ ॥ प्रियं दुग्धं न काम्यमजामि जाम्योः सचा । घर्मो न वाजजठ-
रोऽदब्धः शश्वतो दभः ॥ ४ ॥ क्रीळन्नो रश्म आ भुवः सं भस्मना वायुना वे
विदानः । ता अस्य सन्धृषजो न तिग्माः सुसंशिता वक्ष्यो वक्षणेस्थाः ॥ ५ ॥ ११ ॥

॥ २० ॥ १-४ प्रयस्वन्त आत्रेय ऋषयः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१,
३ विराडनुष्टुप् । २ निचृदनुष्टुप् । ४ पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१-३ गान्धारः । ४ पञ्चमः ॥

अ० ४ । अ० १ । व० १५] २४७ [म० ५ । अ० २ । सू० २३ ।

॥ २० ॥ यमग्ने वाजसातम् त्वं चिन्मन्यसे रयिम् । तं नो गीर्भिः श्रवाय्यं
देवत्रा पनया युजम् ॥ १ ॥ ये अग्ने नेरयन्ति ते वृद्धा उग्रस्य शर्वसः । अप
द्वेषो अप हरोऽन्यव्रतस्य सश्विरे ॥ २ ॥ होतारं त्वा वृणीमहेऽग्ने दक्षस्य सा-
धनम् । यज्ञेषु पूर्व्यं गिरा प्रयस्वन्तो हवामहे ॥ ३ ॥ इत्था यथा त ऊतये सहसा-
वन्दिवेदिवे । राय ऋताय सुक्रतो गोभिः ष्याम सधमादो वीरैः स्याम सध-
मादः ॥ ४ ॥ १२ ॥

॥ २१ ॥ १-४ सप्त आत्रेय ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ अनुष्टुप् ।
२ भुरिगुष्णिक् । ३ स्वराडुष्णिक् । ४ निचृद्बृहती ॥ स्वरः—१ गान्धारः । २,
३ ऋषभः । ४ मध्यमः ॥

॥ २१ ॥ मनुष्वत्त्वा नि धीमहि मनुष्वत्समिधीमहि । अग्रे मनुष्वदङ्गिरो
देवान्देवयते यज ॥ १ ॥ त्वं हि मानुषे जनेऽग्ने सुप्रीत इध्यसे । सुचस्त्वा य-
त्यानुषक्सुजात सर्पिरासुते ॥ २ ॥ त्वां विश्वे सजोषसो देवासो दूतमक्रत । स-
पर्यन्तस्त्वा कवे यज्ञेषु देवमीळते ॥ ३ ॥ देवं वो देवयज्ययाग्निमीळीत मर्त्यैः ।
समिद्धः शुक्र दीदिहृतस्य योनिमासदः सस्य योनिमासदः ॥ ४ ॥ १३ ॥

॥ २२ ॥ १—४ विश्वसामात्रेय ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ वि-
राडनुष्टुप् २, ३ स्वराडुष्णिक् । ४ बृहती ॥ स्वरः—१ गान्धारः । २, ३ ऋष-
भः । ४ मध्यमः ॥

॥ २२ ॥ प्र विश्वसामन्नत्रिवदर्चा पात्रकशोचिषे । यो अध्वरेष्वीज्यो होता
मन्द्रतमो विशि ॥ १ ॥ न्यग्निं जातवेदसम् दधाता देवमृत्विजम् । प्र यज्ञ ए-
त्वानुषग्वा देवव्यचस्तमः ॥ २ ॥ चिकित्विन्मनसं त्वा देवं मर्तास ऊतये । वरे-
ण्यस्य तेऽर्वसइयानासो अमन्महि ॥ ३ ॥ अग्ने चिकिद्धयस्य न इदं वचः
सहस्य । तं त्वां सुशिप्र दम्पते स्तोमैर्वधन्त्यत्रयो गीर्भिः शुम्भन्त्यत्रयः ॥ ४ ॥ १४ ॥

॥ २३ ॥ १—४ द्युम्नो विश्वचर्षणिर्ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, २
निचृदनुष्टुप् । ३ विराडनुष्टुप् । ४ निचृत्पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१-३ धैवतः । ४ पञ्चमः ॥

॥ २३ ॥ अग्ने सहन्तमा भर ह्यन्नस्य प्रासहा रयिं । विश्वा यश्चर्षणीरभ्यासा
यज्ञेषु सासहत ॥ १ ॥ तमग्ने पृतनाषहं रयिं सहस्व आ भर । त्वं हि सत्यो

अ० ४ । अ० १ । व० १६] २४८ [म० ५ । अ० २ । सू० २६ ।

अद्भुतो दाता वाजस्य गोमतः ॥ २ ॥ विश्वे हि त्वा सजोषसो जनासो वृक्त-
बर्हिषः । होतारं सन्नसु प्रियं व्यन्ति वार्या पुरु ॥ ३ ॥ स हि ष्मा विश्वर्चर्षणिर-
भिमाति सहो दधे । अग्न एषु क्षयेष्वा रेवन्नः शुक्र दीदिहि द्युमत्पावक दीदिहि
॥ ४ ॥ १५ ॥

॥ २४ ॥ १—४ बन्धुः सुबन्धुः श्रुतबधुर्विप्रबन्धुश्च गौपायना लौपायना
वा ऋषयः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, २ पूर्वार्द्धस्य साम्नी बृहत्युत्तरार्द्धस्य
भुरिगृहती । ३, ४ पूर्वार्द्धस्योत्तरार्द्धस्य भुरिगृहती ॥ मध्यमः स्वरः ॥

॥ २४ ॥ अग्ने त्वं नो अन्तम उत त्राता शिवो भवा वरूथ्यः । वसुरग्निर्व-
सुश्रवा अच्छा नक्षि द्युमत्तमं रयि दाः ॥ १ ॥ २ ॥ स नो बोधि श्रुधी हवमु-
रुष्या णो अघायतः समस्मात् । तं त्वा शोचिष्ठ दीदिवः सुम्नाय नूनमीमहे स-
खिभ्यः ॥ ३ ॥ ४ ॥ १६ ॥

॥ २५ ॥ १—६ वसूयव आत्रेया ऋषयः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ८
निचृदनुष्टुप् । २, ५, ६, ९ अनुष्टुप् । ३, ७ विराडनुष्टुप् । ४ भुरिगुष्णिक् ।
स्वरः—१—३, ५—६ धैवतः । ४ ऋषभः ॥

॥ २५ ॥ अच्छा वो अग्निमवसे देवं गांसि स नो वसुः । रासत्पुत्र ऋष-
णामृतावा पर्षति द्विषः ॥ १ ॥ स हि सत्यो यं पूर्वं चिद्देवासश्चिद्यमीधिरे । हो-
तारं मन्द्रजिह्वमित्सुदीतिभिर्विभावसुम् ॥ २ ॥ स नो धीती वरिष्ठया श्रेष्ठया च
सुमत्या । अग्ने रायो दिदीहि नः सुवृक्तिभिर्वरेण्य ॥ ३ ॥ अग्निर्देवेषु राजत्य-
ग्निर्मतेष्वाविशन् । अग्निर्नो हव्यवाहनोऽग्नि धीभिः संपर्यत ॥ ४ ॥ अग्निस्तु
विश्रवस्तमं तुविब्रह्माणमुत्तमम् । अतूर्तं श्रावयत्पतिं पुत्रं ददाति दाशुषे ॥ ५ ॥ १७ ॥
अग्निर्ददाति सत्पतिं सासाह यो गुधा नृभिः । अग्निरत्यं रघुष्यदं जेतारमपरा-
जितम् ॥ ६ ॥ यद्वाहिष्ठं तदग्नये बृहदर्चं विभावसो । महिषीव त्वद्रयिस्त्वद्वाजा
उदीरते ॥ ७ ॥ तव द्युमन्तो अर्चयो ग्रावेवोच्यते बृहत् । उतो ते तन्यतुर्यथा स्वाने
अर्तं त्मना दिवः ॥ ८ ॥ एवाँ अग्निं वसूयवः सहसानं ववन्दिम । स नो विश्व-
अति द्विषः पर्षन्नावेव सुक्रतुः ॥ ९ ॥ १८ ॥

॥ २६ ॥ १—६ वसूयव आत्रेया ऋषयः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ८
गायत्री । २, ३, ४, ५, ६, ८, निचृद्गायत्री । ७ विराद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

अ० ४ । अ० १ । व० २२] २४६ [म० ५ । अ० २ । सू० २८ ।

॥ २६ ॥ अग्ने पावक रोचिषा मन्द्रया देव जिह्वया । आ देवान्वक्षि यक्षि च ॥ १ ॥ तं त्वा घृतस्नवीमहे चित्रभानो स्तुर्दशं देवाँ आ वीतये वह ॥ २ ॥ वीतिहोत्रं त्वा कवे द्युमन्तं समिधीमहि । अग्ने बृहन्तमध्वरे ॥ ३ ॥ अग्ने विश्वेभिरा गहि देवेभिर्हव्यदातये । होतारं त्वा वृणीमहे ॥ ४ ॥ यजमानाय सुन्वत आग्ने सुवीर्यं वह । देवैरा संत्सि बर्हिषि ॥ ५ ॥ १६ ॥ समिधानः सहस्रजिदग्ने धर्माणि पुष्यसि । देवानां दूत उक्थ्यः ॥ ६ ॥ न्यग्निं जातवदसं होत्रवाहं यविष्ठयम् । दधाता देवमृत्विजम् ॥ ७ ॥ प्र यज्ञ एत्वानुषगद्या देवव्यचस्तमः । स्तृणीत बर्हिरासदे ॥ ८ ॥ एदं मरुतो अश्विना मित्रः सीदन्तु वरुणः । देवासः सर्वया विशा ॥ ९ ॥ २० ॥

॥ २७ ॥ १—६ त्र्यरुणस्त्रैवृष्णस्त्रसदस्युश्च पौरुकुत्स्य अश्वमेधश्च भारतोऽत्रिर्वा ऋषयः ॥ १—५ अग्निः । ६ इन्द्राग्नी देवते ॥ छन्दः—१, ३ निचृत्रिष्टुप् । २ विराद् त्रिष्टुप् । ४ निचृदनुष्टुप् । ५, ६ भुरिगुष्णिक् ॥ स्वरः—१—३ धैवतः । ४ गान्धारः । ५, ६ ऋषभः ॥

॥ २७ ॥ अनस्वन्ता सत्पतिर्मामहे मे गावा चेतिष्ठो असुरो मघोनः । त्रैवृष्णो अग्ने दशभिः सहस्रैर्वैश्वानर त्र्यरुणश्चिकेत ॥ १ ॥ यो मे शता च विंशतिं च गोनां हरीं च युक्ता सुधुरा ददाति । वैश्वानर सुष्टुतो वावृधानोऽग्ने यच्छ त्र्यरुणाय शर्म ॥ २ ॥ एवा ते अग्ने सुमतिं चक्रानो नविष्ठाय नवमं त्रसदस्युः । यो मे गिरस्तुविजातस्य पूर्व्युक्तेनाभि त्र्यरुणो गृणति ॥ ३ ॥ यो म इति प्रवोचत्यश्वमेधाय सूरये । ददद्वा सनि यते ददन्मेधामृतायते ॥ ४ ॥ यस्य मा परुषाः शतमुद्धर्षयन्त्युक्षणः । अश्वमेधस्य दानाः सोमा इव त्र्याशिरः ॥ ५ ॥ इन्द्राग्नी शतदान्यश्वमेधे सुवीर्यम् । क्षत्रं धारयतं बृहद्विवि सूर्यमिवाजरम् ॥ ६ ॥ २१ ॥

॥ २८ ॥ १—६ विश्ववारात्रेयी ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ त्रिष्टुप् । २, ४, ५, ६ विराद् त्रिष्टुप् । ३ निचृत्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ २८ ॥ समिद्धो अग्निर्दिवि शोचिरश्रेत्प्रत्यङ्मुषसमुर्विया वि भाति । एति प्राची विश्ववारान् नमोभिर्देवाँ ईळाना हविषा घृताची ॥ १ ॥ समिध्यमानो अमृतस्य राजसि हविष्कृण्वन्तं सचसे स्वस्तये । विश्वं स धत्ते द्रविणं यमिन्वस्यातिध्यमग्ने नि च धत्त इत्पुरः ॥ २ ॥ अग्ने शर्धं महते सौभगाय तव द्युम्ना-

अ० ४ । अ० १ । व० २५] २५० [म० ५ । अ० २ । सू० २६ ।

न्युत्तमानि सन्तु । सं जास्पत्यं सुयममा कृणुष्व शत्रूयतामभि तिष्ठा महौसि ॥ ३ ॥
समिद्धस्य प्रमहसोऽग्ने वन्दे तव श्रियम् । वृषभो द्युम्नवाँ असि समध्वरोष्विध्यसे
॥ ४ ॥ समिद्धो अग्न आहुत देवान्यक्षि स्वध्वर । त्वं हि हव्यवाळसि ॥ ५ ॥
आ जुहोता दुवस्यताग्निं प्रयत्यध्वरे । वृणीध्वं हव्यवाहनम् ॥ ६ ॥ २२ ॥

॥ २६ ॥ १—१५ गौरिवीतिः शाक्त्य ऋषिः ॥ १—८, ६—१५
इन्द्रः । ६^१ इन्द्र उशना वा देवता ॥ छन्दः—१ भुरिक् पङ्क्तिः । ८ स्वरादपङ्क्तिः ।
२, ४, ७ त्रिष्टुप् । ३, ५, ६, ८, १०, ११ निचृत्त्रिष्टुप् । १२, १३, १४, १५
विरादत्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ८ पञ्चमः । २—७, ६—१५ धैवतः ॥

॥ २६ ॥ त्र्ययमा मनुषो देवताता त्री रौचना दिव्या धारयन्त । अर्चन्ति
त्वा मरुतः पूतदक्षास्त्वमेषामृषिरिन्द्रासि धीरः ॥ १ ॥ अनु यदीं मरुतो मन्द-
सानमार्चन्निन्द्रं पपिवांसं सुतस्य । आदत्त वज्रमभि यदहिं हन्नपो यद्वीरसृजत्सर्तवा
उ ॥ २ ॥ उत ब्रह्माणो मरुतो मे अस्येन्द्रः सोमस्य सुषुतस्य पेयाः । तद्धि हव्यं
मनुषे गा अविन्ददहन्नहिं पपिवाँ इन्द्रो अस्य ॥ ३ ॥ आद्रोदसी वितरं विष्क-
भायत्संविब्यानश्चिद्वियसे मृगं कः । जिगर्तिमिन्द्रो अपजर्गुराणः प्रति श्वसन्तमव
दानवं हन् ॥ ४ ॥ अध क्रत्वा मघवन्तुभ्यं देवा अनु विश्वे अददुः सोमपेयम् ।
यत्सूर्यस्य हरितः पतन्तीः पुरः सतीरुपरा एतशे कः ॥ ५ ॥ २३ ॥ नव यद-
स्य नवतिं च भोगान्त्साकं वज्रेण मघवा विवृश्चत् । अर्चन्तीन्द्रं मरुतः सधस्थे त्रै-
ष्टुभेन वचसा बाधत द्याम् ॥ ६ ॥ सखा सख्ये अपचत्तूर्यमग्निरस्य क्रत्वा महिषा
त्री शतानि । त्री साकमिन्द्रो मनुषः सरांसि सुतं पिबद्वृत्रहत्याय सोमम् ॥ ७ ॥
त्री यच्छता महिषाणामघो मास्त्री सरांसि मघवा सोम्यापाः । कारं न विश्वे अ-
हन्त देवा भगमिन्द्राय यदहिं जघान ॥ ८ ॥ उशना यत्सहस्यैरयातं गृहमिन्द्र जूजुवाने-
भिरश्वैः । वन्वानो अत्र सरथं ययाथ कुत्सेन देवैरवनोर्ह शुष्णम् ॥ ९ ॥ प्रान्य-
ञ्चक्रमवृहः सूर्यस्य कुत्सायान्यद्वरिवो यातवेऽकः । अनासो दस्यूरमृणो वधेन नि-
दुर्योण आवृणद्मृधवाचः ॥ १० ॥ २४ ॥ स्तोमासस्त्वा गौरिवीतेरवर्धन्नरन्धयो
वैदधिनाय पिप्रुम् । आ त्वामृजिश्वा सख्याय चक्रे पचन्पक्तीरपिबः सोममस्य
॥ ११ ॥ नवग्वासः सुतसोमास इन्द्रं दशग्वासो अभ्यर्चन्त्यकैः । गव्यं चिदूर्व-
मपिधानवन्तं तं चिन्नरः शशमाना अप व्रन् ॥ १२ ॥ कथो नु ते परि चराणि
विद्वान्वीर्यामघवन्या चकर्थ । या चो नु नव्या कृणवः शविष्ठ प्रेदु ता ते विदथेषु ब्रवाम

अ० ४ । अ० १ । व० २८] २५१ [म० ५ । अ० २ । सू० ३० ।

॥ १३ ॥ एता विश्वा चकृवाँ इन्द्र भूर्यपरीतो जनुषा वीर्येण । या चिन्नु वज्रि-
नकृणवो दधृष्वान्न ते वर्ता तर्विष्या अस्ति तस्याः ॥ १४ ॥ इन्द्र ब्रह्म क्रियमाणा
जुषस्व या ते शविष्ठ नव्या अकर्म । वस्त्रेव भद्रा सुकृता वसू रथं न धीरः स्वपा
अतक्षम् ॥ १५ ॥ २५ ॥

॥ ३० ॥ १-१५ बभ्रुरात्रेय ऋषिः ॥ इन्द्र ऋणञ्चयश्च देवता ॥ छन्दः—
१—५, ८, ६ निचृत्रिष्टुप् । १० विराद् त्रिष्टुप् । ७, ११, १२ त्रिष्टुप् ।
६, १३ पङ्क्तिः । १४ स्वराट्पङ्क्तिः । १५ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१—५,
७—१२ धैवतः । ६, १३-१५ पञ्चमः ॥

॥ ३० ॥ कस्य वीरः को अपश्यदिन्द्रं सुखरथमीयमानं हरिभ्याम् । यो
राया वज्री सुतसोममिच्छन्तदोको गन्ता पुरुहूत ऊती ॥ १ ॥ अवाचचक्षं पद-
मस्य सस्वरुग्रं निधातुरन्वायमिच्छन् । अपृच्छमन्याँ उत ते म आहुरिन्द्रं नरो
बुबुधाना अशेम ॥ २ ॥ प्र नु वयं सुते या ते कृतानीन्द्र ब्रवाम यानि नो जुजो-
षः । वेदविद्विद्वाञ्छृणवच्च विद्वान्वहतेऽयं मघवा सर्वसेनः ॥ ३ ॥ स्थिरं मनश्च-
कृषे जात इन्द्र वेषीदेको युधये भूर्यसश्चित् । अश्मानं चिच्छवसा दिद्युतो वि-
विदो गवामूर्वमुस्त्रियाणाम् ॥ ४ ॥ परो यत्त्वं परम आजनिष्ठाः परावति श्रुत्यं
नाम बिभ्रत् । अतश्चिदिन्द्रादभयन्त देवा विश्वा अपो अजयद्दासपत्नीः ॥ ५ ॥
२६ ॥ तुभ्येदेते मरुतः सुशेवा अर्चन्त्यर्कं सुन्वन्त्यन्धः । अहिमोहानमप आशयानं
प्र मायाभिर्मयिनं सज्जदिन्द्रः ॥ ६ ॥ वि षू मृधो जनुषा दानमिन्वन्नहन्गवा
मघवन्तसञ्चक्रानः । अत्रा दासस्य नमुचेः शिरो यदवर्तयो मनवे गातुमिच्छन्
॥ ७ ॥ युजं हि मामकृथा आदिदिन्द्र शिरो दासस्य नमुचेर्मथायन् । अश्मानं
चित्स्वर्यैर्वर्तमानं प्र चक्रियेव रोदसी मरुद्भ्यः ॥ ८ ॥ स्त्रियो हि दास आयु-
धानि चक्रे किं मा करन्नबला अस्य सेनाः । अन्तर्हृष्यदुभे अस्य धेने अथोप-
प्रेद्युधये दस्युमिन्द्रः ॥ ९ ॥ समत्र गावोऽभितोऽनवन्तेहेह वत्सैर्वियुता यदासन् । सं-
ता इन्द्रो असृजदस्य शार्कैर्यदी सोमासः सुषुता अमन्दन् ॥ १० ॥ २७ ॥ यदी
सोमा बभ्रुधूता अमन्दन्नरोरवीदृषभः सार्दनेषु । पुरन्दरः पपिवाँ इन्द्रो अस्य पु-
नर्गवामददादुस्त्रियाणाम् ॥ ११ ॥ भद्रमिदं रुशमा अग्ने अकृन्गवाँ चत्वारि ददतः
सहस्रा । ऋणञ्चयस्य प्रयता मघानि प्रत्यग्रभीष्म नृतमस्य नृणाम् ॥ १२ ॥
सुपेशंसं माव सृजन्त्यस्तं गवाँ सहस्रैरुशमासो अग्ने । तीव्रा इन्द्रमममन्दुः सु-

अ० ४ । अ० १ । व० ३१] २५२ [म० ५ । अ० २ । सू० ३१ ।

तासोऽक्तोर्व्युष्टौ परितक्म्यायाः ॥ १३ ॥ औच्छत्सा रात्री परितक्म्या याँ
ऋणञ्चये राजनि रुशमानाम् । अत्यो न वाजी रघुरज्यमानो बभ्रुश्चत्वार्यसन-
त्सहस्रा ॥ १४ ॥ चतुःसहस्रं गव्यस्य पशवः प्रत्यग्रभीष्म रुशमेवमेव । घर्मश्चि-
त्तप्तः प्रवृजे य आसीदयस्मयस्तम्बादाम् विप्राः ॥ १५ ॥ २८ ॥

॥ ३१ ॥ १—१३ अवस्युरात्रेय ऋषिः ॥ १—८, १०—१३ इन्द्रः ।
८, इन्द्रः कुत्सो वा । ८, इन्द्र उशना वा । ६ इन्द्रः कुत्सश्च देवता ॥
छन्दः—१, २, ५, ७, ६, ११ निचृत्त्रिष्टुप् । ३, ४, ६, १० त्रिष्टुप् । १३
विराट्त्रिष्टुप् । ८, १२ स्वराट्पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१—७, ६—११, १३ धैवतः ।
८, १२ पञ्चमः ॥

॥ ३१ ॥ इन्द्रो रथाय प्रवतं कृणोति यमध्यस्थान्मघवा वाजयन्तम् ।
यूथेव पश्वो व्युनोति गोपा अरिष्टो याति प्रथमः सिषासन ॥ १ ॥ आ
म द्रव हरिवो मा वि वेनः पिशङ्गराते अभि नः सचस्व । नहि त्वदिन्द्र व-
स्यो अन्यदस्त्यमेनांश्चिज्जनिवतश्चकर्थ ॥ २ ॥ उद्यत्सहः सहस्र आजनिष्ट दे-
दिष्ट इन्द्र इन्द्रियाणि विश्वा । प्राचोदयत्सुदुघा ब्रवे अन्तर्वि ज्योतिषा संववृ-
त्वत्तमोऽवः ॥ ३ ॥ अनवस्ते रथमश्वाय तज्जन्त्वष्टा वज्रं पुरुहूत धुमन्तम् । ब्र-
ह्माण इन्द्रं महयन्तो अर्कैरवर्धयन्नहये हन्तवा उ ॥ ४ ॥ वृष्णे यत्ते वृषणो अ-
र्कमर्चानिन्द्र ग्रावाणो अदितिः सजोषाः । अनश्वासो ये पवयोऽरथा इन्द्रैषिता
अभ्यवर्तन्त दस्यून् ॥ ५ ॥ २६ ॥ प्र ते पूर्वाणि करणानि वोचं प्र नूतना मघ-
वन्या चकर्थ । शक्तीवो यद्विभरा रोदसी उभे जयन्नपो मनवे दानुचित्राः ॥ ६ ॥
तदिन्नु ते करणं दस्म विप्राहिं यदघ्नन्नोजो अत्रामिमीथाः । शुष्णस्य चित्परिमा-
या अगृभ्णाः प्रपित्वं यन्नप दस्यूरसेधः ॥ ७ ॥ त्वमपो यदेवे तुर्वशायारमयः सुदु-
घाः पार इन्द्र । उग्रमेयातमवहो ह कुत्सं सं ह यद्वामुशनारन्त देवाः ॥ ८ ॥ इ-
न्द्राकुत्सा वहमाना रथेना वामत्या अपि कर्णे वहन्तु । निः षीमद्भ्यो धर्मथो
निः षधस्थान्मघोनो हृदो वरथस्तमांसि ॥ ९ ॥ वातस्य युक्तान्तसुयुजश्चिदश्वा-
न्कविश्चिदेषो अजगन्नवस्युः । विश्वे ते अत्र मरुतः सखाय इन्द्र ब्रह्माणि त-
विषीमवर्धन् ॥ १० ॥ ३० ॥ सूरश्चिद्रथं परितक्म्यायां पूर्वं करदुपरं जूजुवांसम् ।
भरच्चक्रमेतशः सं रिणाति पुरो दधत्सनिष्यति क्रतुं नः ॥ ११ ॥ आयं जना
अभिचक्षे जगामेन्द्रः सखायं सुतसोममिच्छन् । वदन्ग्रावाव वेदिं भ्रियाते यस्य

अ० ४ । अ० २ । व० १] २५३ [म० ५ । अ० ३ । सू० ३३ ।

जीरमध्वर्यवश्चरन्ति ॥ १२ ॥ ये चाकनन्त चाकनन्त नू ते मती अमृत मो ते
अंह आरन् । वावन्धि यज्यूरुत तेषु धेह्योजो जनेषु येषु ते स्याम ॥ १३ ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ १-१२ गातुरात्रेय ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ७, ६,
११ त्रिष्टुप् । २, ३, ४, १०, १२ निचृत्त्रिष्टुप् । ५, ८ स्वराद् पङ्क्तिः । ६
भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-४, ७, ६-१२ धैवतः । ५, ६, ८ पञ्चमः ॥

॥ ३२ ॥ अर्दरुत्समसृजो वि खानि त्वमर्णवान्वद्ब्रधानाँ अरम्णाः । म-
हान्तमिन्द्र पर्वतं वि यद्वः सृजो वि धारा अव दानवं हन् ॥ १ ॥ त्वमुत्साँ ऋ-
तुभिर्ब्रधानाँ अरंह ऊधः पर्वतस्य वज्रिन् । अहिँ चिदुग्र प्रयुतं शयानं जघन्वाँ
इन्द्र तविषीमधत्थाः ॥ २ ॥ त्यस्य चिन्महतो निर्मृगस्य वधर्जघान तविषीभिरि-
न्द्रः । य एक इदं प्रतिर्मन्यमान आदस्मादन्यो अजनिष्ट तव्यान् ॥ ३ ॥ त्यं चि-
देषां स्वधया मदन्तं मिहो नपातं सुवृधं तमोगाम् । वृषप्रभर्मा दानवस्य भामं व-
ज्रेण वज्री नि जघान शुष्णम् ॥ ४ ॥ त्यं चिदस्य क्रतुभिर्निषत्तममर्मणो विद-
दिदस्य मर्म । यदीँ सुक्षत्र प्रभृता मदस्य युयुत्सन्तं तमसि हर्म्ये धाः ॥ ५ ॥ त्यं
चिदित्था कल्पयं शयानमसूर्ये तमसि वावृधानम् । तं चिन्मन्दानो वृषभः सुत-
स्योच्चैरिन्द्रो अपगूर्याँ जघान ॥ ६ ॥ ३२ ॥ उद्यदिन्द्रो महते दानवाय वधर्यमि-
ष्ट सहो अप्रतीतम् । यदीँ वज्रस्य प्रभृतौ ददाभ विश्वस्य जन्तोरधमं चकार ॥ ७ ॥
त्यं चिदरीँ मधुपं शयानमसिन्वं व्रवं महादुग्रः । अपादमत्रं महता वधेन नि दु-
र्योण आवृणद्मृधूवाचम् ॥ ८ ॥ को अस्य शुष्मं तविषीं वरात एको धना भरते
अप्रतीतः । इमे चिदस्य जयसो नु देवी इन्द्रस्यौजसो भियसाँ जिहाते ॥ ९ ॥
न्यस्मै देवी स्वधितिर्जिहीत इन्द्राय गातुरुशतीव येमे । सं यदोजो युवते विश्व-
माभिरनु स्वधावने क्षितयो नमन्त ॥ १० ॥ एकं नु त्वा सत्पतिं पाञ्चजन्यं जातं
शृणोमि यशसं जनेषु । तं मे जगृभ आशसो नविष्टं दोषावस्तोर्हवमानास इन्द्रम्
॥ ११ ॥ एवा हि त्वामृतुथा यातयन्तं मघा विप्रेभ्यो ददतं शृणोमि । किं ते ब्र-
ह्माणो गृहते सखायो ये त्वाया निदधुः काममिन्द्र ॥ १२ ॥ ३३ ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३३ ॥ १-१० संवरणः प्राजापत्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१,
२, ७ पङ्क्तिः । ३ निचृत्पङ्क्तिः । ४, १० भुरिक्पङ्क्तिः । ५, ६ स्वरादपङ्क्तिः । ८
त्रिष्टुप् । ९ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः- १-७, १० पञ्चमः । ८, ९ धैवतः ॥

॥ ३३ ॥ महिं महे तवसे दीध्ये नृनिन्द्रायेत्था तवसे अतव्यान् । यो अस्मै
सुमतिं वाजसातौ स्तुतो जनै समर्यश्चिकेत ॥ १ ॥ स त्वं न इन्द्र धियसानो अर्के-
हरीणां वृषन्योक्तमश्रेः । या इत्था मघवन्ननु जोषं वक्तो अभि प्रार्यः सन्ति जनान्
॥ २ ॥ न ते त इन्द्राभ्यस्मदृष्वायुक्तासो अब्रह्मता यदसन् । तिष्ठा रथमधि-
तं वज्रहस्ता रश्मि देव यमसे स्वध्वः ॥ ३ ॥ पुरु यत्त इन्द्र सन्त्युक्था गवे च-
कर्थोर्वरासु युध्यन् । तत्ते सूर्याय चिदोक्तसि स्वे वृषा समत्सु दासस्य नाम चित-
॥ ४ ॥ वयं ते त इन्द्र ये च नरः शर्धो जज्ञाना याताश्च रथाः । आस्माञ्जगम्या
दहिशुष्म सत्वा भगो न हव्यः प्रभृथेषु चारुः ॥ ५ ॥ १ ॥ पृष्टेण्यमिन्द्र त्वे-
होर्जो नृम्णानि च नृतमानो अमर्तः । स न एर्नो वसवानो रयिदाः प्रार्यः स्तुषे-
तुविमघस्य दानम् ॥ ६ ॥ एवा न इन्द्रोतिभिर्व पाहि गृणतः शूर कारुन् । उत-
त्वचं ददतो वाजसातौ पिप्रीहि मध्वः सुष्ठुतस्य चारोः ॥ ७ ॥ उत त्ये मा पौ-
रुत्स्यस्य सुरेस्त्रसदस्योर्हिरणिनो रराणाः । वहन्तु मा दश श्येतासो अस्य
गैरिन्नितस्य क्रतुभिर्नु संशचे ॥ ८ ॥ उत त्ये मा मारुताश्वस्य शोणाः क्रत्वा म-
घासो विदथस्य रातौ । सहस्रा मे च्यवतानो ददान आनूकमर्यो वपुषे नार्चित-
॥ ९ ॥ उत त्ये मा ध्वन्यस्य जुष्टा लक्ष्मण्यस्य सुरुचो यतानाः । मद्वा रायः सं-
वरणस्य ऋषेर्व्रजं न गावः प्रयता अपि गमन् ॥ १० ॥ २ ॥

॥ ३४ ॥ १-६ संवरणः प्राजापत्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ भुरिक
त्रिष्टुप् । ६, ९, त्रिष्टुप् । २, ४, ५ निचृज्जगती । ३, ७, जगती । ८ विराड्जगती ॥
स्वरः-१, ६, ९ धैवतः । २-५, ७, ८ निषादः ॥

॥ ३४ ॥ अजातशत्रुमजरा स्वर्वत्यनु स्वधामिता दस्ममीयते । सुनोतन प-
चत ब्रह्मवाहसे पुरुष्टुताय प्रतरं दधातन ॥ १ ॥ आयः सोमेन जठरमपिप्रताम-
न्दत मघवा मध्वो अन्धसः । यदी मृगाय हन्तवे महावधः सहस्रभृष्टिमुशना वध-
यमत् ॥ २ ॥ यो अस्मै घ्नंस उत वा य ऊधनि सोमै सुनोति भवति शुमाँ अह-
अपाप शक्रस्तनुष्टिमुहति तनूशुभ्रं मघवा यः कवास्रवः ॥ ३ ॥ यस्यावधीत्पित-
रं यस्य मातरं यस्य शक्रो भ्रातरं नात ईषते । वेतीद्वस्य प्रयता यतङ्करो न किल्बिषा-
दीषते वस्व आकरः ॥ ४ ॥ न पञ्चभिर्दशभिर्वष्ट्यारभं नासुन्वता सचते पुष्यता-
चन । जिनाति वेदमुया हन्ति वा धुनिरा देव्युं भजति गोमति व्रजे ॥ ५ ॥ ३ ॥
वित्वक्ष्णः समृतौ चक्रमासजोऽसुन्वतो विषुणः सुन्वतो वृधः । इन्द्रो विश्वस्य

अ० ४ । अ० २ । व० ७] २५५ [म० ५ । अ० ३ । सू० ३६ ।

दमिता विभीषणो यथावशंनयति दासमार्यः ॥ ६ ॥ समीं पणेरजति भोजनं
मुषे वि दाशुषे भजति सूनरं वसु । दुर्गे चन प्रियते विश्व आ पुरु जनो यो अ-
स्य तविषीमचुकुधत् ॥ ७ ॥ सं यज्जनौ सुधनौ विश्वशर्धसावेदिन्द्रो मयवा
गोषु शुभ्रिषु । युजं ह्यन्यमकृत प्रवेपन्युदीं गव्यं सृजते सत्वभिर्धुनिः ॥ ८ ॥ स-
हस्रसामाग्निवेशिं गृणीषे शत्रिमग्न उपमां केतुमर्यः । तस्मा आपः सन्यतः पीप-
यन्त तस्मिन्क्षत्रमवत्वेषमस्तु ॥ ९ ॥ ४ ॥

॥ ३५ ॥ १-८ प्रभूवसुराङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ नि-
चृदनुष्टुप् । ३ भुरिगनुष्टुप् । ७ अनुष्टुप् । २ भुरिगुष्णिक् । ४, ५, ६, स्वराडु-
ष्णिक् । ८ भुरिग्वृहती ॥ स्वरः-१, ३, ७ गान्धारः । २, ४-६ ऋषभः । ८ मध्यमः ॥

॥ ३५ ॥ यस्ते साधिष्ठोऽवस इन्द्र क्रतुष्टमा भर । अस्मभ्यं चर्षणीसहं सस्ति
वाजेषु दुष्टरम् ॥ १ ॥ यदिन्द्र ते चतस्रो यच्छूर सन्ति तिस्रः । यद्वा पञ्च क्षि-
तीनामवस्तत्सु न आ भर ॥ २ ॥ आ तेऽवो वरेण्यं वृषन्तमस्य दूमहे । वृषजू-
तिहिं जज्ञिष आभूभिरिन्द्र तुर्वणिः ॥ ३ ॥ वृषा ह्यसि राधसे जज्ञिषे वृष्णि ते
शवः । स्वक्षत्रं ते धृषन्मनः सत्राहमिन्द्र मौस्यम् ॥ ४ ॥ त्वं तमिन्द्र मर्त्यममित्र-
यन्तमद्रिवः । सर्वरथा शतक्रतो नि याहि शवसस्पते ॥ ५ ॥ ५ ॥ त्वामिद्वृत्रह-
न्तम जनासो वृक्तबर्हिषः । उग्रं पूर्वीषु पूव्यं हवन्ते वाजसातये ॥ ६ ॥ आमस्क-
मिन्द्र दुष्टरं पुरोयावानमाजिषु । सयावानं धनेधने वाजयन्तमवा रथम् ॥ ७ ॥
अस्माकमिन्द्रेहि नो रथमवा पुरन्ध्या । वयं शविष्ठ वर्यं दिवि श्रवो दधीमहि दिवि
स्तोमं मनामहे ॥ ८ ॥ ६ ॥

॥ ३६ ॥ १-६ प्रभूवसुराङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ४,
५ निचृत्रिष्टुप् । २, ६ त्रिष्टुप् । ३ जगती ॥ स्वरः-१, २, ४-६ धैवतः ।
३ निषादः ॥

॥ ३६ ॥ स आ गमदिन्द्रो यो वसूनां चिकेतुदातुं दामनो रयीणाम् । धन्व-
चरो न वंसगस्तृषाणश्चकमानः पिबतु दुग्धमंशुम् ॥ १ ॥ आ ते हनू हरिवः शूर-
शिप्रे रुद्रसोमो न पर्वतस्य पृष्ठे । अनु त्वा राजन्नर्वतो न हिन्वन् गीर्भिर्मदेम पुरु-
दूत विश्वे ॥ २ ॥ चक्रं न वृत्तं पुरुदूत वेपते मनो भिया मे अमतेरिदद्विवः । र-
थादधि त्वा जरिता सदावृध कुविन्तु स्तोषन्मघवन्पुरुवसुः ॥ ३ ॥ एष ग्रावेव

जरिता तं इन्द्रेयति वाचं बृहदाशुषाणः । प्र सव्येन मघवन्यांसि रायः प्र दक्षि-
णिर्द्धरिवो मा वि वेनः ॥ ४ ॥ वृषा त्वा वृषणं वर्धतु द्यौर्वृषा वृषभ्यां वहसे ह-
रिभ्याम् । स नो वृषा वृषरथः सुशिप्र वृषक्रतो वृषा वज्रिन्भरें धाः ॥ ५ ॥ यो रो-
हितौ वाजिनौ वाजिनीवान्त्रिभिः शतैः सचमानावदिष्ट । यूने समस्मै क्षितयो नमन्ता-
श्रुतरथाय मरुतो दुवोया ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ ३७ ॥ १—५ अत्रिर्ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ निचृत्पङ्क्तिः ।
२ विराद्विष्टुप् । ३, ४, ५ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१ पञ्चमः । २-५ धैवतः ।

॥ ३७ ॥ सं भानुना यतते सूर्यस्याजुह्वानो घृतपृष्ठः स्वचाः । तस्मा अमृधा-
उषसो व्युच्छान्य इन्द्राय सुनवामेत्याह ॥ १ ॥ समिद्धाग्निर्वनवत्स्तीर्णवर्हिर्युक्त-
ग्रावा सुतसोमो जराते । ग्रावाणो यस्येषिरं वदन्त्ययदध्वर्युर्हविषाव सिन्धुम् ॥ २ ॥
वधूरियं पतिमिच्छन्त्येति य ईं वहति महिषीमिषिराम् । आस्य श्रवस्याद्रथ आ-
चं घोषात्पुरु सहस्रा परि वर्तयाते ॥ ३ ॥ न स राजा व्यथते यस्मिन्निन्द्रस्तीव्र-
सोमं पिबति गोसखायम् । आ सत्वनैरजति हन्ति वृत्रं क्षेति क्षितीः सुभगो नाम-
पुष्यन् ॥ ४ ॥ पुष्यात्क्षेमे अभि योगे भवात्युभे वृतां संयती सं जयाति । प्रिय-
सूर्ये प्रियो अग्ना भवाति य इन्द्राय सुतसोमो ददाशत् ॥ ५ ॥ ८ ॥

॥ ३८ ॥ १—५ अत्रिर्ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ अनुष्टुप् । २, ३,
४ निचृदनुष्टुप् । ५ विराडनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ ३८ ॥ उरोष्टं इन्द्र राधसो विभ्वी रातिः शतक्रतो । अधा नो विश्व-
चर्षणे द्युम्ना सुक्षत्र मंहय ॥ १ ॥ यदीमिन्द्र अवाय्यमिषं शविष्ठ दधिषे । पप्रथे-
दीर्घश्रुत्तमं हिरण्यवर्णं दुष्टरम् ॥ २ ॥ शुष्मासो ये ते अद्रिवो मेहनां केतसापः-
उभा देवावभिष्टये दिवश्च गमश्च राजथः ॥ ३ ॥ उतो नो अस्य कस्य चिदक्षस्य-
तव वृत्रहन् । अस्मभ्यं नृमणमा भरास्मभ्यं नृमणस्यसे ॥ ४ ॥ नूत आभिरभि-
ष्टिभिस्तव शर्मञ्छतक्रतो । इन्द्र स्याम सुगोपाः शूर स्याम सुगोपाः ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ३९ ॥ १—५ अत्रिर्ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ विराडनुष्टुप् ।
२, ३ निचृदनुष्टुप् । ४ स्वरादुष्णिक् । ५ बृहती ॥ स्वरः—१-३ गान्धारः । ४
ऋषभः । ५ मध्यमः ॥

अ० ४ । अ० २ । व० १३] २५७ [म० ५ । अ० ३ । सू० ४१ ।

॥ ३६ ॥ यदिन्द्र चित्र मेहनास्ति त्वादातमद्रिवः । राधस्तन्नो विदद्वस उ-
भयाहस्त्या भर ॥ १ ॥ यन्मन्यसे वरेण्यमिन्द्रं द्युक्षं तदा भर । विद्याम तस्य ते
व्यमकूपारस्य दावने ॥ २ ॥ यत्ते दित्सु प्रराध्यं मनो अस्ति श्रुतं बृहत् । तेन
दृब्हा चिदद्रिव आ वाजं दर्षि सातये ॥ ३ ॥ मंहिष्ठं वो मघोनां राजानं चर्ष-
णीनाम् । इन्द्रमुप प्रशस्तये पूर्वीभिर्जुजुषे गिरः ॥ ४ ॥ अस्मा इत्काव्यं वच उ-
क्थमिन्द्राय शंस्यम् । तस्मा उ ब्रह्मवाहसे गिरौ वर्धन्त्यत्रयो गिरः शुम्भन्त्यत्रयः
॥ ५ ॥ १० ॥

॥ ४० ॥ १—६ अत्रिर्ऋषिः ॥ १—४ इन्द्रः । ५ सूर्यः । ६—६ अत्रिर्दे-
वता ॥ छन्दः—१ निचृदुष्णिक् । २, ३ उष्णिक् । ६ स्वरादुष्णिक् । ४ त्रिष्टुप् ।
५, ६, ८ निचृत्त्रिष्टुप् । ७ भुरिक्पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१—३, ६ ऋषभः ।
४—६, ८ धैवतः । ७ पञ्चमः ॥

॥ ४० ॥ आ याह्यद्रिभिः सुतं सोमं सोमपते पिव । वृषन्निन्द्र वृषभिर्वृत्रहन्तम
॥ १ ॥ वृषा ग्रावा वृषा मदो वृषा सोमो अयं सुतः । वृषन्निन्द्र वृषभिर्वृत्रहन्तम
॥ २ ॥ वृषा त्वा वृषणं हुवे वज्रिञ्चित्राभिरूतिभिः । वृषन्निन्द्र वृषभिर्वृत्रहन्तम
॥ ३ ॥ ऋजीषी वज्री वृषभस्तुराषादङ्गुष्मी राजा वृत्रहा सोमपावा । युक्त्वा
हरिभ्यामुप यासदर्वाङ्माध्यन्दिने सवने मत्सदिन्द्रः ॥ ४ ॥ यत्त्वा सूर्यं स्वर्भा-
नुस्तमसाविध्यदासुरः । अक्षेत्रविद्यथा मुग्धो भुवनान्यदीधयुः ॥ ५ ॥ ११ ॥
स्वर्भानोरध यदिन्द्र माया अबो दिवो वर्तमाना अवाहन् । गूळहं सूर्यं तमसापव्रतेन
तुरीयेण ब्रह्मणाविन्ददत्रिः ॥ ६ ॥ मा मामिमं तव सन्तमत्र इरस्या द्रुग्धो भियसा
नि गारीत् । त्वं मित्रो असि सत्यराधास्तौ मेहावतं वरुणश्च राजा ॥ ७ ॥
ग्राव्णो ब्रह्मा युयुजानः सपर्यन् कीरिणा देवान्नमसोपशिक्षन् । अत्रिः सूर्यस्य
दिवि चतुराधात्स्वर्भानोरप माया अघुक्षत् ॥ ८ ॥ यं वै सूर्यं स्वर्भानुस्तमसावि-
ध्यदासुरः । अत्रयस्तमन्विन्दन्नह्यन्ये अशक्नुवन् ॥ ९ ॥ १२ ॥

॥ ४१ ॥ १—२० अत्रिर्ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः—१, २, ६,
१५, १८ त्रिष्टुप् । ४, १३ विरादत्रिष्टुप् । ३, ७, ८, १४, १६ पङ्क्तिः । ५,
९, १०, ११, १२ भुरिक्पङ्क्तिः । २० याजुषी पङ्क्तिः । १६ जगती । १७
निचृज्जगती ॥ स्वरः—१, २, ४, ६, १३, १५, १८ धैवतः । ३, ५, ७—१२,
१४, १६, २० पञ्चमः । १६, १७ निषादः ॥

॥ ४१ ॥ को नु वा मित्रावरुणावृतायन्दिबो वा महः पार्थिवस्य वा दे ।
 ऋतस्य वा सदासि त्रासीथां नो यज्ञायते वा पशुषो न वाजान् ॥ १ ॥ ते नो
 मित्रो वरुणो अर्यमायुरिन्द्रं ऋभुक्ता मरुतो जुषन्त । नमोभिर्वा ये दधते सुवृत्तिं
 स्तोमं रुद्राय मीळहुषे सजोषाः ॥ २ ॥ आ वां येषां शिवना हुवध्यै वातस्य
 पत्न्यस्य पुष्टौ । उत वा दिवो असुराय मन्म प्रान्धासीव यज्यवे भरध्वम्
 ॥ ३ ॥ प्र सत्तणो दिव्यः कएवहोता त्रितो दिवः सजोषा वातो अग्निः । पूषा
 भर्गः प्रभृथे विश्वभोजा आजि न जग्मुराश्वश्वतमाः ॥ ४ ॥ प्र वो रयि युक्ता-
 श्वं भरध्वं राय एषेऽवसे दधीत धीः । सुशेव एवैरौशिजस्य होता ये व एवा
 मरुतस्तुराणाम् ॥ ५ ॥ १३ ॥ प्र वो वायुं रथयुजं कृणुध्वं प्र देवं विप्रं पतिता-
 र्मकैः । इषुध्यव ऋतसापः पुरन्धीर्विस्वीर्नो अत्र पत्नीरा धिये धुः ॥ ६ ॥ उप
 व एषे वन्द्येभिः शूषैः प्र यद्दी दिवश्चितयद्भिरकैः । उषासानक्ता विदुषीव वि-
 श्वमा हा वहतो मर्त्याय यज्ञम् ॥ ७ ॥ अभि वो अर्चे पोष्यावतो नृन्वास्तोष्पतिं
 त्वष्टारं रराणः । धन्या सजोषा धिषणा नमोभिर्वनस्पतीरोषधी राय एषे ॥ ८ ॥
 तुजे नस्तने पर्वताः सन्तु स्वैतवो ये वसवो न वीराः । पतित आप्त्यो यजतः
 सदा नो वर्धन्निः शंसं नर्यो अभिष्टौ ॥ ९ ॥ वृष्णो अस्तोषि भूम्यस्य गर्भं त्रितो
 नपातमपां सुवृत्ति । गृणीते अग्निरेतरी न शूषैः शोचिष्केशो नि रिणाति वना
 ॥ १० ॥ १४ ॥ कथा महे रुद्रियाय ब्रवाम कदाये चिकितुषे भगाय । आप
 ओषधीरुत नोऽवन्तु द्यौर्वना गिरयो वृक्षकेशाः ॥ ११ ॥ शृणोतु न ऊर्जा प-
 तिर्गिरः स नभस्तरियाँ इषिरः परिज्मा । शृणवन्त्वापः पुरो न शुभ्राः परि
 स्तुचो बबृहाणस्याद्रेः ॥ १२ ॥ विदा चिन्नु महान्तो ये व एवा ब्रवाम दस्मा वार्य
 दधानाः । वयश्चन सुभ्वः आव यन्ति लुभा मर्तमनुयतं वधस्नैः ॥ १३ ॥
 ॥ १४ ॥ आ दैव्यानि पार्थिवानि जन्मापश्वाच्छा सुमखाय वोचम् । वर्धन्तां
 द्यावो गिरश्चन्द्राग्रा उदा वर्धन्तामभिषाता अर्णाः ॥ १४ ॥ पदेपदे मे जरिमा नि
 धायि वरुत्री वा शक्रा या पायुभिश्च । सिषक्तु माता मही रसा नः स्मत्सूरि-
 मिर्ऋजुहस्तं ऋजुवनिः ॥ १५ ॥ १५ ॥ कथा दाशेम नमसा सुदानूनेवया मरु-
 तो अच्छोक्तौ प्रश्रवसो मरुतो अच्छोक्तौ । मा नोऽहिर्बुध्न्यो रिषे धादस्माकं भू-
 दुपमातिवनिः ॥ १६ ॥ इति चिन्नु प्रजायै पशुमत्यै देवासो वनते मर्त्यो व आ
 देवासो वनते मर्त्यो वः । अत्रा शिवां तन्वो धासिमस्या जरां चिन्मे निर्ऋतिर्ज-
 ग्रसीत ॥ १७ ॥ तां वो देवाः सुमतिमूर्जयन्तीमिषमश्याम वसवः शसा गोः ।

अ० ४ । अ० २ । व० १६] २५६ [म० ५ । अ० ३ । सू० ४२ ।

सा नः सुदानुर्मृळयन्ती देवी प्रति द्रवन्ती सुविताय गम्याः ॥ १८ ॥ अभि न
इळा यूथस्य माता स्मन्नदीभिर्वशी वा गृणातु । उर्वशी वा बृहद्विवा गृणाना-
भ्यूर्वाणा प्रभृथस्यायोः ॥ १९ ॥ सिषकु न ऊर्जव्यस्य पुष्टेः ॥ २० ॥ १६ ॥

॥ ४२ ॥ १-१८ अत्रिर्ऋषिः ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः—१, ४,
६, ११, १२, १५, १६, १८ निचृत्त्रिष्टुप् । २ विराद् त्रिष्टुप् । ३, ५, ७, ८,
९, १३, १४ त्रिष्टुप् । १७ याजुषी पङ्क्तिः । १० भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१-९
११—१६, १८ धैवतः । १०, १७ पञ्चमः ॥

॥ ४२ ॥ प्र शन्तमा वरुणं दीर्घिती गीर्मित्रं भगमदिति नूनमश्याः । पृष-
द्योनिः पञ्चहोता शृणोत्वतूर्तपन्था असुरो मयोभुः ॥ १ ॥ प्रति मे स्तोममदिति-
र्जगृभ्यात्सूनुं न माता हृद्यं सुशेवम् । ब्रह्म प्रियं देवहितं यदस्त्यहं मित्रे वरुणे
यन्मयोभु ॥ २ ॥ उदीरय कवितमं कवीनामुनत्तैनमभि मध्वा घृतेन । स नो व-
सूनि प्रयता हितानि चन्द्राणि देवः सविता सुवाति ॥ ३ ॥ समिन्द्र णो मनसा
नेषि गोभिः सं सूरिभिर्हरिवः सं स्वस्ति । सं ब्रह्मणा देवहितं यदस्ति सं देवा-
नां सुमत्या यज्ञियानाम् ॥ ४ ॥ देवो भगः सविता रायो अंश इन्द्रो वृत्रस्य स-
ज्जितो धनानाम् । ऋभुक्षा वाज उत वा पुरन्धिरवन्तु नो अमृतासस्तुरासः ॥ ५ ॥
१७ ॥ मरुत्वतो अप्रतीतस्य जिष्णोरजूर्यतः प्र ब्रवामा कृतानि । न ते पूर्वं मघ-
वन्नापरासो न वीर्यं नूतनः कश्चनाप ॥ ६ ॥ उप स्तुहि प्रथमं रत्नधेयं बृहस्पतिं
सन्तितारं धनानाम् । यः शंसते स्तुवते शम्भविष्टः पुरुवसुरागमज्जोहुवानम् ॥ ७ ॥
तवोतिभिः सचमाना अरिष्टा बृहस्पते मधवानः सुवीराः । ये अश्वदा उत वा
सन्ति गोदा ये वस्त्रदाः सुभगास्तेषु रायः ॥ ८ ॥ विसर्माणं कृणुहि वित्तमेषां
ये भुञ्जते अपृणन्तो न उक्थैः । अपत्रतान्प्रसवे वावृधानान्ब्रह्मद्विषः सूर्याद्या-
वयस्व ॥ ९ ॥ य ओहते रक्षसो देववीतावचक्रेभिस्तं मरुतो नि यात । यो वः
शमी शशमानस्य निन्दात्तुच्छयान्कामान्करते सिध्विदानः ॥ १० ॥ १८ ॥ तमु
ष्टुहि यः स्विषुः सुधन्वा यो विश्वस्य क्षयति भेषजस्य । यच्चा महे सौमनसाय
रुद्रं नमोभिर्देवमसुरं दुवस्य ॥ ११ ॥ दमूनसो अपसो ये सुहस्ता वृष्णः पत्नीर्न-
द्यो विभवतृष्टाः । सरस्वती बृहद्विवा राका दशस्यन्तीर्वरिवस्यन्तु शुभ्राः ॥ १२ ॥
प्र सू महे सुशरणाय मेधां गिरं भरे नव्यसीं जायमानाम् । य आहना दुहितुर्व-
क्षणासु रूपा मिनानो अकृणोदिदं नः ॥ १३ ॥ प्र सुष्टुतिः स्तनयन्तं रुवन्तमि-

अ० ४ । अ० २ । व० २२] २६० [म० ५ । अ० ३ । सू० ४३ ।

लस्पतिं जरितर्नूनमश्याः । यो अंबिमाँ उदनिमाँ इयतिं प्र विद्युता रोदसी उक्ष-
माणः ॥ १४ ॥ एष स्तोमो मारुतं शर्धो अच्छा रुद्रस्य सूतूर्युवन्यरुदश्याः ।
कामो राये हवते मा स्वस्त्युप स्तुहि पृषदश्वाँ अयासः ॥ १५ ॥ प्रैष स्तोमः पृ-
थिवीमन्तरिक्षं वनस्पतीरोषधी राये अश्याः । देवोदेवः सुहवो भूतु मह्यं मा नो
माता पृथिवी दुर्मतौ धातु ॥ १६ ॥ उरौ देवा अनिबाधे स्याम ॥ १७ ॥ समश्वि-
नोरवसा नूतनेन मयोभुवा सुप्रणीती गमेम । आ नो रयिं वहतमोत वीराना
विश्वान्यमृता सौभगानि ॥ १८ ॥ १६ ॥

॥ ४३ ॥ १-१७ अत्रिर्ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः—१, ३, ६,
८, ९, १७ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ४, ५, १० ११, १२, १५ त्रिष्टुप् । ७, १३ वि-
राट्त्रिष्टुप् । १४ भुरिकृपङ्क्तिः । १६ याजुषी पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१-१३, १५, १७
धैवतः । १४, १६ पञ्चमः ॥

॥ ४३ ॥ आ धेनवः पयसा तूर्यैर्था अमर्धन्तीरुप नो यन्तु मध्वा । महो राये बृ-
हतीः सप्त विप्रो मयोभुवो जरिता जोहवीति ॥ १ ॥ आ सुष्टुती नमसा वर्तयध्यै द्यावा
वाजाय पृथिवी अमृधे । पिता माता मधुवचाः सुहस्ता भरेभरे नो यशसाववि-
ष्टाम् ॥ २ ॥ अध्वर्यवश्चकृवांसो मधूति प्र वायवे भरत चारु शुक्रम् । होतेव न
प्रथमः पाह्यस्य देव मध्वो ररिमा ते मदाय ॥ ३ ॥ दश क्षिपो युञ्जते बाहू अद्रि-
सोमस्य या शमितारा सुहस्ता । मध्वो रसं सुगर्भस्तिर्गिरिष्ठां च निश्चदद्दुहे शुक्र-
मंशुः ॥ ४ ॥ असावि ते जुजुषाणाय सोमः क्रत्वे दत्ताय बृहते मदाय । हरी-
रथं सुधुरा योगे अर्वागिन्द्र प्रिया कृणुहि हूयमानः ॥ ५ ॥ २० ॥ आ नो मही
मरमतिं सजोषा ग्नां देवीं नमसा रातहव्याम् । मधोर्मदाय बृहतीमृतज्ञामाग्नें वह-
पथिभिर्देवयानैः ॥ ६ ॥ अञ्जन्ति यं प्रथयन्तो न विप्रो वपावन्तं नाग्निना तप-
न्तः । पितुर्न पुत्र उपसि प्रेष्ट आ घर्मो अग्निमृतयन्नसादि ॥ ७ ॥ अच्छा मही
बृहती शन्तमा गीर्दूतो न गन्त्वश्विना हुवध्यै । मयोभुवा सरथा यातमर्वागन्तं नि-
धिं धुरमाणिर्न नाभिम् ॥ ८ ॥ प्र तव्यसो नमउक्तिं तुरस्याहं पूषण उत वायो
रोदिति । या राधसा चोदितारा मतीनां या वाजस्य द्रविणोदा उत त्मन् ॥ ९ ॥
आ नामभिर्मरुतो वज्रि विश्वाना रूपेभिर्जातवेदो हुवानः । यज्ञं गिरो जरितुः सु-
ष्टुतिं च विश्वे गन्त मरुतो विश्वं ऊती ॥ १० ॥ २१ ॥ आ नो दिवो बृहतः प-
र्वतादा सरस्वती यजता गन्तु यज्ञम् । हव देवी जुजुषाणा घृताचीं शग्मां नो वा

प्र० ४ । अ० २ । व० २४] २६१ [म० ५ । अ० ३ । सू० ४४ ।

मृशती शृणोतु ॥ ११ ॥ आ वेधसं नीलपृष्ठं बृहन्तं बृहस्पतिं सदेने सादयध्वम् । सा-
 र्वधौनि दम आ दीदिवंसं हिरण्यवर्णमरुषं सपेम ॥ १२ ॥ आ धर्णसिर्बृहद्विबो
 रराणो विश्वेभिर्गन्त्वोमभिर्हुवानः । ग्ना वसान ओषधीरमृधस्त्रिधातुशृङ्गो वृषभो
 वयोधाः ॥ १३ ॥ मातुष्पदे परमे शुक्रआयोर्विपन्यवो रास्पिरासो अगमन् । सु-
 शेव्यं नमसा रातहव्याः शिशुं मृजन्त्यायवो न वासे ॥ १४ ॥ बृहद्वयो बृहते तु-
 भ्यमग्ने धियाजुरो मिथुनासः सचन्त । देवोदेवः सुहवो भूतु मयं मा नो माता पृ-
 थिवी दुर्मतौ धातु ॥ १५ ॥ उरौ देवा अनिबाधे स्याम ॥ १६ ॥ समश्विनोरव-
 सा नूतनेन मयोभुवा सुप्रणीती गमेम । आ नो रयिं वहतमोत वीराना विश्वा-
 न्यमृता सौभगानि ॥ १७ ॥ २२ ॥

॥ ४४ ॥ १-१५ अवत्सारः काश्यप अन्ये च दृष्टलिङ्गा ऋषयः ॥ वि-
 श्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः-१, १३ विराट्जगती । २, ३, ४, ५, ६ निचृज्जगती
 ८, ९, १२ जगती । ७ भुरिक् त्रिष्टुप् । १०, ११ स्वराट् त्रिष्टुप् । १४ विराट्
 त्रिष्टुप् । १५ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-६, ८, ९, १२, १३ निषादः । ७, १०, ११,
 १४, १५ धैवतः ॥

॥ ४४ ॥ तं प्रत्नथा पूर्वथा विश्वथेमथा ज्येष्ठताति बर्हिषदं स्वर्विदम् । प्रती-
 वीनं वृजनं दोहसे गिराशं जयन्तमनु यासु वर्धसे ॥ १ ॥ श्रिये सुदृशीरुपरस्य याः
 स्वर्विरोचमानः ककुभामचोदते । सुगोपा अस्मि न दभाय सुक्रतो परो मायाभि-
 र्कृत आस नाम ते ॥ २ ॥ अत्यं हविः संचते सच्च धातु चारिष्टगातुः स होता
 सहोभरिः । प्रसर्त्तारो अतु बर्हिर्वृषा शिशुर्मध्ये युवाजरो विस्नुहा हितः ॥ ३ ॥
 व एते सुयुजो यामन्निष्टये नीचीरमुष्मै यम्यं ऋतावृधः । सुयन्तुभिः सर्वशासैर-
 भीशुभिः क्रिविर्नामानि प्रवणे मुषायति ॥ ४ ॥ सञ्जर्भुराणस्तरुभिः सुतेष्टुभै वयाकिनै
 चेतगर्भासु सुस्वरुः । धारवाकेष्वृजुगाथ शोभसे वर्धस्व पत्नीरभि जीवो अध्वरे
 ॥ ५ ॥ २३ ॥ यादगेव ददृशे तादृगुच्यते सं छायाया दधिरे सिधयाप्स्वा । महीमस्मभ्य-
 पुरुषामुरु ज्यो बृहत्सुवीरमनपच्युतं सहः ॥ ६ ॥ वेत्यग्रुर्जनिवान्वा अति स्पृधः
 समर्यता मनसा सूर्यः कविः । घ्नंसं रक्षन्तं परिं विश्वतो गयमस्माकं शर्म वनव-
 स्वावसुः ॥ ७ ॥ ज्यायांसमस्य यतुनस्य केतुन ऋषिस्वरं चरति यासु नाम ते ।
 यादशिमन्धाग्रि तमपस्यया विदद्य उ स्वयं वहते सो अरं करत् ॥ ८ ॥ समुद्रमा-
 मव तस्थे अग्निमा न रिष्यति सर्वनं यस्मिन्नायता । अत्रा न हार्दिं क्रवणस्य

रेजते यत्रा मतिर्विद्यते पूतबन्धनी ॥ ६ ॥ स हि जत्रस्य मनसस्य चित्तिभिरेव
वदस्य यजतस्य सधैः । अवत्सारस्य स्पृणवाम रणवाभिः शविष्ठं वाजं विदुषां चि
दर्थ्यम् ॥ १० ॥ २४ ॥ श्येन आसामादितिः कच्यो मदी विश्ववारस्य यजतस्य
मायिनः । समन्यमन्यमर्थयन्त्येतवे विदुर्विषाणं परिपानमन्ति ते ॥ ११ ॥ सदापृण
यजतो वि द्विषो वधीद्वाहुवृक्तः श्रुतवित्तयो वः सचा । उभा स वरा प्रत्येति भा
च यन्दी गणं भजते सुप्रयावभिः ॥ १२ ॥ सुतम्भरो यजमानस्य सत्पतिर्विश्व
सामूधः स धियापुदञ्चनः । भरद्देनू रसवच्छिश्त्रिये पयोऽनुब्रुवाणो अध्येति
स्वपन् ॥ १३ ॥ यो जागार तमृचः कामयन्ते यो जागार तमु सामानि यन्ति
यो जागार तमयं सोमं आह तवाहमस्मि सख्ये न्योकाः ॥ १४ ॥ अग्निर्जागा
तमृचः कामयन्तेऽग्निर्जागार तमु सामानि यन्ति । अग्निर्जागार तमयं सोमं आ
तवाहमस्मि सख्ये न्योकाः ॥ १५ ॥ २५ ॥ ३ ॥

॥ ४५ ॥ १-११ सदापृण आत्रेय ऋषिः ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः-१
२ पङ्क्तिः । ५, ६, ११ भुरिक् पङ्क्तिः । ८, १० स्वराद् पङ्क्तिः । ३ विराद् त्रिष्टुप्
४, ६, ७ निचृत्तिष्टुप् ॥ स्वरः—१, २, ५, ८—११ पञ्चमः । ३, ४, ६, ७
धैवतः ॥

॥ ४५ ॥ विदा दिवो विष्यन्नद्रिमुक्थैरायत्या उषसो अर्चिनो गुः । अप
वृत व्रजिनीरुत्स्वर्गादि दुरो मानुषीर्देव आवः ॥ १ ॥ वि सूर्यो अमतिं न श्रियं स
दोर्वाद्गवां माता जानती गात् । धन्वर्णसो नद्यः स्वादोअर्णाः स्थूणैव सुमित
दंहत द्यौः ॥ २ ॥ अस्मा उक्थाय पर्वतस्य गर्भो महीनां जनुषे पूर्व्याय । वि
र्वतो जिहीत साधत द्यौराविवासन्तो दसयन्त भूम ॥ ३ ॥ सूक्तेभिर्वो वचोभिरे
वजुष्टैरिन्द्रा न्वग्नी अवसे हुवध्यै । उक्थेभिर्हि ष्मा कवयः सुयज्ञा आविवासन्त
मरुतो यजन्ति ॥ ४ ॥ एतो न्वद्य सुध्यो भवाम प्र दुच्छुनां मिनवामा वरीयः
आरे द्वेषांसि सनुतर्धामायाम प्राञ्चो यजमानमच्छ ॥ ५ ॥ २६ ॥ एता धियैव
णवामा सखायोऽप या मातां ऋणुत व्रजं गोः । यया मनुर्विशिशिप्रं जिगाय यया वणि
ग्वङ्कुराणा पुरीषम् ॥ ६ ॥ अनूनोदत्र हस्तयतो अद्रिरार्चन्येन दश मासो नवग्वाः
ऋतं यती सरमा गा अविन्दद्विश्वानि सत्याङ्गिराश्चकार ॥ ७ ॥ विश्वे अस्य
व्युषि माहिनायाः सं यद्गोभिरङ्गिरसो नवन्त । उत्स आसां परमे सधस्थं ऋतस्य
पथा सरमा विदद्गाः ॥ ८ ॥ आ सूर्यो यातु सप्ताश्वः क्षेत्रं यदस्योर्विया दीर्घ

अ० ४ । अ० ३ । व० १] २६३ [म० ५ । अ० ४ । सू० ४७ ।

प्राथे । रघुः श्येनः पतयदन्धो अच्छा युवा कविर्दीदयद्गोषु गच्छन् ॥ ६ ॥ आ सूर्यो
अरुहच्छुक्रमणोऽयुक्त यद्धरितो वीतपृष्ठाः । उदना न नावमनयन्त धीरा आश्रयव-
तीरापो अर्वागतिष्ठन् ॥ १० ॥ धियं वो अप्सु दधिषे स्वर्षा ययातरन्दश मासो न-
वग्वाः । अया धिया स्याम देवगोपा अया धिया तुतुर्यामात्यंहः ॥ ११ ॥ २७ ॥

॥ ४६ ॥ १-८ प्रतिक्षत्र आत्रेय ऋषिः ॥ १-६ विश्वे देवाः । ७, ८
देवपत्न्यो देवताः ॥ छन्दः—१ भुरिजगती । ३, ५, ६ निचृज्जगती । ४, ७
जगती । २, ८ निचृत्पङ्क्तिः ॥ स्वरः १, ३, ४-७ निषादः । २, ८ पञ्चमः ॥

॥ ४६ ॥ हयो न विद्वाँ अयुजि स्वयं धुरि तां वहामि प्रतरणीमवस्युवम् ।
नास्या वशिम विमुचं नावृतं पुनर्विद्वान्पथः पुरणत ऋजु नैषति ॥ १ ॥ अग्न इन्द्र
वरुण मित्र देवाः शर्धः प्र यन्त मारुतोत विष्णो । उभा नासत्या रुद्रो अध्र ग्नाः
पूषा भगः सरस्वती जुषन्त ॥ २ ॥ इन्द्राग्नी मित्रावरुणादिति स्वः पृथिवीं द्यां
मरुतः पर्वताँ अपः । हुवे विष्णुं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं भगं नु शंसं सवितारमूतये
॥ ३ ॥ उत नो विष्णुरुत वातो अस्मिधो द्रविणोदा उत सोमो मयस्करत् ।
उत ऋभवं उत राये नो अश्विनोत त्वष्टोत विभ्वानु मंसते ॥ ४ ॥ उत त्यन्नो
मारुतं शर्ध आ गमदिविज्ञयं यजतं बर्हिःरासदे । बृहस्पतिः शर्म पूषोत नो यमद्व-
रुथयं वरुणो मित्रो अर्यमा ॥ ५ ॥ उत त्ये नः पर्वतासः सुशस्तयः सुदीतयो
मद्यस्त्रामणे भुवन् । भगो विभक्ता शवसावसा गमदुरुव्यचा अदितिः श्रोतु मे
वम् ॥ ६ ॥ देवानां पत्नीरुशतीरवन्तु नः प्रावन्तु नस्तुजये वाजसातये । याः
पार्थिवासो या अपामपि व्रते ता नो देवीः सुहवाः शर्म यच्छत ॥ ७ ॥ उत ग्ना
व्यन्तु देवपत्नीरिद्राण्यग्नाय्यश्विनीराद् । आरोदसी वरुणानी शृणोतु व्यन्तु
देवीर्यऋतुर्जनीनाम् ॥ ८ ॥ २८ ॥ २ ॥

॥ ४७ ॥ १-७ प्रतिरथ आत्रेय ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः—१,
२, ३, ७, त्रिष्टुप् । ४ भुरिक्त्रिष्टुप् । ६ विरादत्रिष्टुप् । ५ भुरिक्पङ्क्तिः ॥ स्वरः—
१-४, ६, ७ धैवतः । ५ पञ्चमः ॥

॥ ४७ ॥ प्रयुज्जती दिव एति ब्रुवाणा मही माता दुहितुर्वोधयन्ती । आवि-
शन्ती युवतिर्मनीषा पितृभ्य आ सदेने जोहुवाना ॥ १ ॥ अजिरासस्तदप ईय-
माना आतस्थिवांसो अमृतस्य नाभिम् । अनन्तास उरवो विश्वतः सीं परि द्या-

वापृथिवी यन्ति पन्थाः ॥ २ ॥ उक्ता समुद्रो अरुषः सुपर्णः पूर्वस्य योनिं पितुर
विवेश । मध्ये दिवो निहितः पृथिनरश्मा वि चक्रमे रजसस्यात्यन्तौ ॥ ३ ॥ च
त्वार ई विभ्रति क्षेमयन्तो दश गर्भं चरसे धापयन्ते । त्रिधातवः परमा अस्य गाव
दिवश्चरन्ति परि सद्यो अन्तान् ॥ ४ ॥ इदं वपुर्निवचनं जनासश्चरन्ति यन्नद्यस्त
स्थुरापः । द्वे यदी विभृतो मातुरन्ये इहेह जाते यम्यासबन्धू ॥ ५ ॥ वि तन्व
ते धियो अस्मा अपांसि वस्त्रा पुत्राय मातरो वयन्ति । उपप्रक्षे वृषणो मोदमान
दिवस्पथा वध्वो यन्त्यच्छ ॥ ६ ॥ तदस्तु मित्रावरुणा तदग्ने शं योरस्मभ्यमिद
मस्तु शस्तम् । अशीमहि गाधमुत प्रतिष्ठां नमो दिवे बृहते सादनाय ॥ ७ ॥

॥ ४८ ॥ १-५ प्रतिभानुरात्रेय ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः-१
३ स्वराद् त्रिष्टुप् । २, ४, ५ निचृज्जगती ॥ स्वरः-१, ३ धैवतः । २, ४
५ निषादः ॥

॥ ४८ ॥ कदु प्रियाय धाम्ने मनामहे स्वक्षत्राय स्वयंशसे महे वयम् । आ
मेन्यस्य रजसो यदभ्र आ अपो वृणाना वितनोति मायिनी ॥ १ ॥ ता अत्न
वयुनं वीरवक्ष्णं समान्या वृतया विश्वमा रजः । अपो अपाचीरपरा अपैज
प्र पूर्वाभिस्तिरते देवयुर्जनः ॥ २ ॥ आ ग्रावभिरहन्येभिरक्तुभिर्वरिष्ठं वज्रमा जि
घर्ति मायिनि । शतं वा यस्य प्रचरन्त्स्वे दमे संवर्तयन्तो वि च वर्तयन्नहा ॥ ३ ॥
तामस्य रीतिं परशोरिव प्रत्यनीकमुखं भुजे अस्य वर्षसः । सचा यदि पितुम
न्तमिव क्षयं रत्नं दधाति भरद्वाजे विशे ॥ ४ ॥ स जिह्वया चतुरनीक ऋज्ज
चारु वसानो वरुणो यतन्नरिम् । न तस्य विन्न पुरुषत्वता वयं यतो भगः सवित
दाति वार्यम् ॥ ५ ॥ २ ॥

॥ ४९ ॥ १-५ प्रतिप्रभ आत्रेय ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः-१
२, ४ भुरिक्त्रिष्टुप् । ३ निचृत्त्रिष्टुप् । ५ स्वरादपङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-४ धै
वतः । ५ पञ्चमः ॥

॥ ४९ ॥ देवं वो अद्य सवितारमेधे भगं च रत्नं विभजन्तमायोः । आ व
नरा पुरुभुजा ववृत्यां दिवेदिवे चिदश्विना सखीयन् ॥ १ ॥ प्रति प्रयाणमसु
रस्य विद्वान्सूक्तैर्देवं सवितारं दुवस्य । उप ब्रवीत नमसा विजानञ्ज्येष्ठं
रत्नं विभजन्तमायोः ॥ २ ॥ अदत्रया दयते वार्याणि पूषा भगो अदितिर्वस

अ० ४ । अ० ३ । व० ६] २६५ [म० ५ । अ० ४ । सू० ५१ ।

उ॒स्रः । इन्द्रो विष्णुर्वरुणो मि॒त्रो अ॒ग्निरहा॑नि भ॒द्रा ज॑नयन्त द॒स्माः ॥ ३ ॥ तन्नो
अ॒न॒र्वा स॑वि॒ता वरू॑थं तत्सिन्ध॒व इ॒षय॑न्तो अ॒नु ग॑मन् । उ॒प॒यदो॑चै॒ अध्व॑रस्य॒ होता॑
रा॒यः स्या॑म॒ पत॑यो वा॒ज॒र॒त्नाः ॥ ४ ॥ प्र॒ ये वसु॑भ्य॒ ई॒व॒दा नमो॑ दु॒र्ये मि॒त्रे वरु॑णे
सू॒क्तवा॑चः । अ॒वै॒त्वभ्वं॑ कृणु॒ता व॑री॒यो दि॒वस्पृ॑थि॒व्यो र॑व॒सा म॑देम ॥ ५ ॥ ३ ॥

॥ ५० ॥ १-५ स्वस्त्यात्रेय ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः-१
स्वराडुष्णिक् । २ निचृदुष्णिक् । ३ भुरिगुष्णिक् । ४, ५ निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः-
१-३ ऋषभः । ४, ५ धैवतः ॥

॥ ५० ॥ विश्वो दे॒वस्य॑ ने॒तुर्म॑तो व॒रीत॑ स॒ख्यम् । विश्वो रा॒य इ॑षुभ्यति द्यु॒म्नं
वृ॒णीत॑ पु॒ष्यसे ॥ १ ॥ ते ते दे॒व ने॒र्ये चे॒माँ अ॑नु॒शसे॑ । ते रा॒या ते ह्या॑पृ॒चे स॒-
चे॒महि॑ स॒च॒थ्यैः ॥ २ ॥ अतो॑ न॒ आ नृ॑न॒र्तिथी॑नतः प॒त्नीर्द॑शस्यत । अ॒रे वि॒श्वे
प॒थेष्ठां द्वि॒षो यु॒योतु॑ यू॒युविः ॥ ३ ॥ यत्र॑ व॒द्विर॒भिहि॑तो दु॒द्रव॒द्गो॒ण्यः प॒शुः । नृ॒मणा॑
बी॒रप॑स्त्योऽ॒र्णा धी॑रे॒व स॑नि॒ता ॥ ४ ॥ ए॒ष ते॑ दे॒व ने॒ता रथ॑स्पतिः शं रा॒यिः । शं
रा॒ये शं स्व॑स्त्य॒ इषः॑ स्तुतो॑ म॒नाम॑हे दे॒वस्तु॑तो॑ म॒नाम॑हे ॥ ५ ॥ ४ ॥

॥ ५१ ॥ १-१५ स्वस्त्यात्रेय ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः-१
गायत्री । २, ३, ४ निचृद्गायत्री । ५, ८, ९, १० निचृदुष्णिक् । ६ उष्णिक् ।
७ विराडुष्णिक् । ११ निचृत्त्रिष्टुप् । १२ त्रिष्टुप् । १३ पङ्क्तिः । १४, १५
अनुष्टुप् ॥ स्वरः-१-४ षड्जः । ५-१० ऋषभः । ११, १२ धैवतः । १३
पञ्चमः । १४, १५ गान्धारः ॥

॥ ५१ ॥ अ॒ग्ने सु॒तस्य॑पी॒तये॑ वि॒श्वैरू॑मे भि॒रा ग॑हि । दे॒वेभि॑र्ह॒व्यदा॑तये ॥ १ ॥
ऋ॒त॒धी॒तय॑ आ ग॒त स॑त्य॒धर्मा॑णो अध्व॒रम् । अ॒ग्नेः पि॑बत जि॒ह्वया॑ ॥ २ ॥ वि॒प्रे-
भिर्वि॑प्र स॒न्त्य प्रा॑त॒र्याव॑भि॒रा ग॑हि । दे॒वेभिः॑ सोम॑पी॒तये ॥ ३ ॥ अ॒यं सोम॑श्च॒मू
सु॒तोऽम॑त्रे परि॑ पि॒च्यते॑ । प्रि॒य इन्द्रा॑य वा॒यवे॑ ॥ ४ ॥ वा॒य॒वा या॑हि वी॒तये॑ जु॒षा॒णो
ह॒व्यदा॑तये । पि॒वा सु॒तस्या॑न्ध॒सो अ॒भि प्र॑यः ॥ ५ ॥ ५ ॥ इन्द्र॑श्च वा॒यवेषां॑
सु॒तानां॑ पी॒तिम॑र्हथः । ताज्जु॑षेथामरे॒पसा॑व॒भि प्र॑यः ॥ ६ ॥ सु॒ता इन्द्रा॑य वा॒यवे॑
सोमा॑सो द॒ध्या॑शिरः । नि॒म्नं न॑ य॒न्ति सि॑न्ध॒वोऽभि॑ प्र॑यः ॥ ७ ॥ स॒जूर्वि॑श्वे॒भिर्दे॒व-
भि॑र॒श्विभ्या॑मु॒षसा॑ स॒जूः । आ या॑ह॒ग्ने अ॒त्रि॒वत्सु॑ते र॒ण ॥ ८ ॥ स॒जूर्मि॒त्रावरु॑णा-
भ्यां स॒जूः सोमे॑न वि॒ष्णुना॑ । आ या॑ह॒ग्ने अ॒त्रि॒वत्सु॑ते र॒ण ॥ ९ ॥ स॒जूरा॑दि-

त्यैर्वसुभिः सजूरिन्द्रेण वायुना । आ याह्यग्ने अत्रिवत्सुते रण ॥ १० ॥ ६ ॥
 स्वस्ति नो मिमीतामश्विना भगः स्वस्ति देव्यदितिरनर्वणः । स्वस्ति पूषा असुरो
 दधातु नः स्वस्ति द्यावापृथिवी सुचेतुना ॥ ११ ॥ स्वस्तये वायुमुप ब्रवामहे सोम
 स्वस्ति भुवनस्य यस्पतिः । बृहस्पतिं सर्वगणं स्वस्तये स्वस्तये आदित्यासो भव-
 न्तु नः ॥ १२ ॥ विश्वे देवा नो अद्या स्वस्तये वैश्वानरो वसुरग्निः स्वस्तये
 देवा अवन्त्वृभवः स्वस्तये स्वस्ति नो रुद्रः पातवंहसः ॥ १३ ॥ स्वास्ति मित्राव-
 रुणा स्वस्ति पथ्ये रेवति । स्वस्ति न इन्द्रश्चाग्निश्च स्वस्ति नो अदिते कृधि
 ॥ १४ ॥ स्वस्ति पन्थामनु चरेम सूर्याचन्द्रमसाविव । पुनर्ददताघ्नता जानता सं-
 गमेमहि ॥ १५ ॥ ७ ॥

॥ ५२ ॥ १-१७ श्यावाश्व आत्रेय ऋषिः ॥ मरुतो देवताः ॥ छन्दः-१,
 ४, ५, १५ विराडनुष्टुप् । २, ७, १० निचृदनुष्टुप् । ६ पङ्क्तिः । ३, ६, ११
 विराडुष्णिक् । ८ १२, १३ अनुष्टुप् । १४ बृहती । १६ निचृद्बृहती । १७
 बृहती ॥ स्वरः-१, २, ४-७, १०, १५ पञ्चमः । ३, ६, ११ ऋषभः । ८,
 १२, १३ गान्धारः । १४, १६, १७ मध्यमः ॥

५२ ॥ प्र श्यावाश्व धृष्णुयार्चा मरुद्भिर्ऋकभिः । ये अद्रोघमनुष्वधं श्रवो
 मदन्ति यज्ञियाः ॥ १ ॥ ते हि स्थिरस्य शर्वसः सखायः सन्ति धृष्णुया । ते
 यामन्ना धृषद्विनस्त्वना पान्ति शर्वतः ॥ २ ॥ ते स्यन्द्रासो नोक्षणोऽति एकन्द-
 न्ति शर्वरीः । मरुतामथा महो दिवि क्षमा च मन्महे ॥ ३ ॥ मरुत्सु वो दधीमहि
 स्तोमं यज्ञं च धृष्णुया । विश्वे ये मानुषा युगा पान्ति मर्त्ये रिषः ॥ ४ ॥ अर्हन्तो
 ये सुदानवो नरो असांमिशवसः । प्र यज्ञं यज्ञियेभ्यो दिवो अर्चा मरुद्भिः ॥ ५ ॥ ८ ।
 आ रुक्मैरा युधा नरं ऋष्या ऋष्टीरसृक्षत । अन्वेनां अहं विद्युतो मरुतो जभभती
 रिव भानुरर्त त्मना दिवः ॥ ६ ॥ ये वावृधन्त पार्थिवा य उरावन्तरिक्ष आ-
 वृजने वा नदीनां मधस्थे वा महो दिवः ॥ ७ ॥ शर्धो मारुतमुच्छंस सत्यशव-
 समृभ्वसम् । उत स्म ते शुभे नरः प्र स्यन्द्रा युजत त्मना ॥ ८ ॥ उत स्म ते प-
 रुषण्यामूर्णा वसत शुन्ध्यवः । उत पव्या रथानामद्रिं भिन्दन्त्योजसा ॥ ९ ॥
 आपथयो विपथयोऽन्तस्पथा अनुपथाः । एतेभिर्मह्यं नामभिर्यज्ञं विष्टार ओहते
 ॥ १० ॥ ६ ॥ अथा नरो न्योहतेऽथा नियुत ओहते । अथा पारावता इति चित्र-
 रूपाणि दर्श्या ॥ ११ ॥ छन्दः स्तुभः कुभन्यव उत्समा कीरिणो नृतुः । ते मे

अ० ४ । अ० ३ । व० १३] २६७ [म० ५ । अ० ४ । सू० ५३ ।

के चिन्न तायव ऊमा आसन्दृशि त्विषे ॥ १२ ॥ ये ऋष्या ऋष्टिर्विद्युतः कवयः
सन्ति वेधसः । तमृषे मारुतं गुणं नमस्या रमया गिरा ॥ १३ ॥ अच्छ ऋषे
मारुतं गुणं दाना मित्रं न योषणा । दिवो वा धृष्णव ओजसा स्तुता धीभिरि-
षण्यत ॥ १४ ॥ नू मन्वान एषां देवाँ अच्छा न वक्षणा । दाना सचेत सूरि-
भिर्यामश्रुतेभिरञ्जिभिः ॥ १५ ॥ प्रये मे बन्ध्वेषे गां वोचन्त सूरयः पृश्नि वोचन्त
मातरम् । अधा पितरमिष्मिणै रुद्रं वोचन्त शिकुसः ॥ १६ ॥ सप्त मे सप्त शा-
किन एकमेका शता ददुः । यमुनायामधि श्रुतमुद्राधो गव्यं मृजे नि राधो अश्व्यं
मृजे ॥ १७ ॥ १० ॥

॥ ५३ ॥ १-१६ श्यावाश्व आत्रेय ऋषिः ॥ मरुतो देवताः ॥ छन्दः-१
भुरिगायत्री । ८, १२ गायत्री । २ निचृद्बृहती । ६ स्वराद्बृहती । १४ बृहती ।
३ अनुष्टुप् । ४, ५ उष्णिक् । १०, १५ विराडुष्णिक् । ११ निचृदुष्णिक् ।
६, १६ पङ्क्तिः । ७, १३ निचृत्पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ८, १२ षड्जः । २, ६,
१४ मध्यमः । ३ गान्धारः । ४, ५ १०, १५, ११ ऋषभः । ६, ७, १३,
१६ पञ्चमः ॥

॥ ५३ ॥ को वेद जानमेषां को वा पुरा सुम्नेष्वास मरुताम् । यद्युयुजे
किलास्यः ॥ १ ॥ ऐतान्नर्थेषु तस्थुषः कः शुश्राव कथा ययुः । कस्मै सस्रुः सु-
दासे अन्वापय इळाभिर्वृष्टयः सह ॥ २ ॥ ते म आहुर्य आययुरुप द्युभिर्विभि-
मिदे । नरो मर्या अरेपस इमान्पश्यन्निति ष्टुहि ॥ ३ ॥ ये अञ्जिषु ये वशीषु
स्वभानवः स्रुतु रुक्मेषु स्वादिषु । आया रथेषु धन्वसु ॥ ४ ॥ युष्माकं स्मा रथां
अनु मुदे दधे मरुतो जीरदानवः । वृष्टी द्यावो यतीरिव ॥ ५ ॥ ११ ॥ आ यं
नरः सुदानवो ददाशुषे दिवः कोशमचुच्यवुः । वि पर्जन्यं सृजन्ति रोदसी अनु
धन्वना यन्ति वृष्टयः ॥ ६ ॥ ततृदानाः सिन्धवः क्षोदसा रजः प्र सस्रुर्धनवो
यथा । स्यन्ना अश्वा इवाध्वनो विमोचने वि यद्वर्तन्त एन्यः ॥ ७ ॥ आ यात
मरुतो दिव आन्तरिक्षादमादुत । माव स्थात परावतः ॥ ८ ॥ मा वो रसानित-
भा कुभा कुमुमा वः सिन्धुर्नि रीरमत् । मा वः परि ष्ठात्सरयुः पुरीषिण्यस्मे इ-
त्सुम्नमस्तु वः ॥ ९ ॥ तं वः शर्ध रथानां त्वेषं गुणं मारुतं नव्यसीनाम् । अनु प्र
यन्ति वृष्टयः ॥ १० ॥ १२ ॥ शर्धशर्ध व एषां व्रातव्रातं गुणङ्गणं सुशस्तिभिः ।
अनु क्रामेम धीतिभिः ॥ ११ ॥ कस्मा अद्य सुजाताय रातहव्याय प्र ययुः ।

अ० ४ । अ० ३ । व० १६] २६८ [म० ५ । अ० ४ । सू० ५४ ।

एना यामेन मरुतः ॥ १२ ॥ येन तोकाय तनयाय धान्यं बीजं वहध्वे अक्षि-
तम् । अस्मभ्यं तद्धत्तन यद् इमहे राधो विश्वायु सौभगम् ॥ १३ ॥ अतीयाम
निदस्तिरः स्वस्तिभिर्हित्वावद्यमरातीः । वृष्टी शं योराप उस्त्रि भेषजं स्याम मरुतः सह
॥ १४ ॥ सुदेवः समहासति सुवीरो नरो मरुतः स मर्त्यः । यं त्रायध्वे स्याम ते
॥ १५ ॥ स्तुहि भोजान्तस्तुवतो अस्य यामनि रणन्गावो न यवसे । यतः पूर्वा
इव सखीरनु द्वय गिरा गृणीहि कामिनः ॥ १६ ॥ १३ ॥

॥ ५४ ॥ १—१५ श्यावाश्व आत्रेय ऋषिः ॥ मरुतो देवताः ॥ छन्दः—१,
३, ७, १२ जगती । २ विराड् जगती । ६ भुरिग् जगती । ११, १५ निचृज्ज-
गती । ४, ८, १० भुरिक् त्रिष्टुप् । ५, ६, १३, १४ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—३,
६, ७, ११, १२, १५ निषादः । ४, ५, ८—१०, १३, १४ गान्धारः ॥

॥ ५४ ॥ प्र शर्धाय मरुताय स्वभानव इमां वाचमनजा पर्वतच्युते । घर्म-
स्तुभे दिव आ पृष्ठयज्वने द्युम्नश्रवसे महि नृम्णमर्चत ॥ १ ॥ प्र वो मरुतस्तविषा
उदन्यवो वयोवृधो अश्वयुजः परिज्रयः । सं विद्युता दधति वाशाति त्रितः स्वरन्त्या-
पोऽवना परिज्रयः ॥ २ ॥ विद्युन्महसो नरो अश्मदिद्यवो वातत्विषो मरुतः पर्व-
तच्युतः । अब्दया चिन्ममुहुरा द्वादुनीवृतः स्तनयदमा रभसा उदोजसः ॥ ३ ॥
व्यक्कून्नुद्रा व्यहानि शिक्वसो व्यन्तरिक्तं वि रजांसि धूतयः । वि यदज्राँ अ-
जथ नाव ई यथा वि दुर्गाणि मरुतो नाह रिष्यथ ॥ ४ ॥ तद्दीर्यं वो मरुतो महि-
त्वनं दीर्घं ततान सूर्यो न योजनम् । एता न यामे अगृभीतशोचिषोऽनश्वदां य-
न्ययातना गिरिम् ॥ ५ ॥ १४ ॥ अभ्राजि शर्धो मरुतो यदर्णसं मोषथा वृक्तं
कपनेव वेधसः । अर्धं स्मानो अरमति सजोषसश्चक्षुरिव यन्तमनु नेषथा सुगम् ॥ ६ ॥
न स जीयते मरुतो न हन्यते न स्रधति न व्यथते न रिष्यति । नास्य राय उप-
दस्यन्ति नोतय ऋषिं वा यं राजानं वा सुषूदथ ॥ ७ ॥ नियुत्वन्तो ग्रामजितो
यथा नरोऽर्यमणो न मरुतः कबन्धिनः । पिन्वन्त्युत्सं यदिनासो अस्वरन्व्युन्दन्ति
पृथिवीं मध्वो अन्धसा ॥ ८ ॥ प्रवत्वतीयं पृथिवी मरुद्भ्यः प्रवत्वती द्यौर्भवति प्र-
यद्भ्यः । प्रवत्वतीः पृथ्या अन्तरिक्ष्याः प्रवत्वन्तः पर्वताज्जिरदानवः ॥ ९ ॥ यन्मरुतः
सभरसः स्वर्णरः सूर्य उदिते मदथा दिवो नरः । न वोऽश्वाः श्रथयन्ताह सिस्रतः
सुधो अस्याध्वनः पारमश्नुथ ॥ १० ॥ १५ ॥ असेषु व ऋष्टयः पत्सु खादयो व-
क्षःसु रुक्मा मरुतो रथे शुभः । अग्निभ्राजसो विद्युतो गभस्तयोः शिप्राः शीर्षसु वि-

अ० ४ । अ० ३ । व० १८] २६६ [म० ५ । अ० ४ । सू० ५५ ।

तता हिरण्ययीः ॥ ११ ॥ तं नार्कमर्यो अगृभीतशोचिषं रुशत्पिप्पलं मरुतो विधू-
नुथ । समच्यन्त वृजनातित्विषन्त यत्सरन्ति घोषं विततमृतायवः ॥ १२ ॥ युष्मादत्तस्य
मरुतो विचेतसो रायः स्याम रथ्यो वयस्वतः । न यो युच्छति तिष्यो यथा दि-
वोस्मे रारन्त मरुतः सहस्रिणाम् ॥ १३ ॥ यूयं रयिं मरुतः स्पार्हवीरं यूयमृषिमवथ सा-
मविप्रम् । यूयमर्वन्तं भरताय वाजं यूयं धत्थ राजानं श्रुष्टिमन्तम् ॥ १४ ॥ तद्धो
यामि द्राविणं सद्य ऊतयो येना स्वर्णं ततनाम नृरभि । इदं सु मे मरुतो हर्यता
वचो यस्य तरेम तरसा शतं हिमाः ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ ५५ ॥ १—१० श्यावाश्व आत्रेय ऋषिः ॥ मरुतो देवताः ॥ छन्दः—१,
५ जगती । २, ४, ७, ८ निचृज्जगती । ६ विराड् जगती । ३ स्वरादत्रिष्टुप् ।
६, १० निचृत्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, २, ४, ५, ७—६ निषादः ॥ ३, ६, १०
गान्धारः ॥

॥ ५५ ॥ प्रयज्यवो मरुतो आजहृष्टयो बृहद्वयो दधिरे रुक्मवक्षसः । ईयन्ते
अश्वैः सुयमेभिराशुभिः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ॥ १ ॥ स्वयं दधिध्वे त-
विषीं यथा विद बृहन्महान्त उर्विया वि राजथ । उत्तान्तरिक्तं ममिरे व्योजसा शुभं
यातामनु रथा अवृत्सत ॥ २ ॥ साकं जाताः सुभ्वः साकमुज्जिताः श्रिये चिदा प्रतरं वा-
वृधुर्नरः । विरोकिणः सूर्यस्येव रश्मयः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ॥ ३ ॥
आभूषेण्यं वो मरुतो महित्वनं दिदृक्षेण्यं सूर्यस्येव चक्ष्णम् । उतो अस्मां अमृ-
तत्वे दधातु शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ॥ ४ ॥ उदीरयथा मरुतः समुद्रतो यूयं
वृष्टिं वर्षयथा पुरीषिणः । न वो दस्त्रा उप दस्यन्ति धेनवः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत
॥ ५ ॥ १७ ॥ यदश्वान्धूर्षु पृषतीरयुग्ध्वं हिरण्ययान्प्रत्यत्कां अमुग्ध्वम् । विश्वा-
इत्स्पृधो मरुतो व्यस्यथ शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ॥ ६ ॥ न पर्वता न नद्यो
वरन्त वो यत्राचिध्वं मरुतो गच्छथेदु तत् । उत द्यावापृथिवी याथना परि शुभं
यातामनु रथा अवृत्सत ॥ ७ ॥ यत्पूर्व्यं मरुतो यच्च नूतनं यदुद्यते वसवो यच्च
शस्यते । विश्वस्य तस्य भवथा नवेदसः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ॥ ८ ॥
मृकतं नो मरुतो मा वधिष्टनास्मभ्यं शर्म बहुलं वि यन्तन । अर्धि स्तोत्रस्य स-
ख्यस्य गातु शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ॥ ९ ॥ यूयमस्मान्नयत वस्यो अच्छा
निरहतिभ्यो मरुतो गृणानाः । जुषध्वं नो हव्यदाति यजन्नावयं स्याम पतयो
रयीणाम् ॥ १० ॥ १८ ॥

॥ ५६ ॥ १-९ श्यावाश्व आत्रेय ऋषिः ॥ मरुतो देवताः ॥ छन्दः-१, २
५ निचृद्बृहती । ४ विराद्बृहती । ८, ६ बृहती । ३ विराट्पाङ्क्तिः । ६, ७ नि
चृत्पाङ्क्तिः ॥ स्वरः-१, २, ४, ५, ८, ६ मध्यमः । ३, ६, ७ पञ्चमः ॥

॥ ५६ ॥ अग्ने शर्वन्तमा गणं पिष्टं रुक्मेभिरञ्जिभिः । विशो अद्य मरुता
मव ह्वये दिवश्चिद्रोचनादधि ॥ १ ॥ यथा चिन्मन्यसे हृदा तदिन्मे जग्मुराशसः
ये ते नेदिष्ठं हवनान्यागमन्तान्वर्ध भीमसन्दशः ॥ २ ॥ मीळहुष्मतीव पृथिवी प-
राहता मर्दन्त्येत्यस्मदा । ऋक्षो न वो मरुतः शिमीवाँ अमो दुध्रो गौरिव भीम-
युः ॥ ३ ॥ नि ये रिणन्त्योजसा वृथा गावो न दुर्धुरः । अश्मानं चित्स्वर्यं प-
र्वतं गिरिं प्र च्यावयन्ति यामभिः ॥ ४ ॥ उत्तिष्ठ नूनमेषां स्तोमैः समुत्तितानाम्
मरुतां पुरुतमपूव्यं गवां सर्गमिव ह्वये ॥ ५ ॥ १६ ॥ युङ्ग्ध्वं हरुषी रथे युङ्ग्ध्वं रथेषु
रोहितः । युङ्ग्ध्वं हरी अजिग धुरि वोळह्वे वहिष्ठा धुरि वोळह्वे ॥ ६ ॥ उत स्य
वाज्यरुषस्तुविष्वणिह स्म धायि दर्शतः । मा वो यामेषु मरुतरिचरं करत्प्र तं
रथेषु चोदत ॥ ७ ॥ रथं नु मारुतं वयं श्रवस्युमा हुवामहे । यस्मिन्तस्थौ सुरणानि
विभ्रती सचा मरुत्सु रोदसी ॥ ८ ॥ तं वः शर्व रथेषुभं त्वेषं पतस्युमा हुवे
यस्मिन्तसुजाता सुभगा महीयते सचा मरुत्सु मीळहुषी ॥ ९ ॥ २० ॥ ४ ॥

॥ ५७ ॥ १-८ श्यावाश्व आत्रेय ऋषिः ॥ मरुतो देवताः ॥ छन्दः-१, ४,
५ जगती । २, ६, विराद्जगती । ३ निचृज्जगती । ७ विराट् त्रिष्टुप् । ८ नि
चृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-६ निषादः । ७, ८ गान्धारः ॥

॥ ५७ ॥ आ रुद्रास इन्द्रवन्तः सजोषसो हिरण्यरथाः सुविताय गन्तव
इयं वो अस्मत्प्रति हर्यते मतिस्तृष्णजे न दिव उत्सा उदन्यवे ॥ १ ॥ वाशीमन्त
ऋष्टिमन्तो मनीषिणः सुधन्वान् इषुमन्तो निषङ्गिणः । स्वश्वाः स्थ सुरथाः पृश्नि
मातरः स्वायुधा मरुतो याथता शुभम् ॥ २ ॥ धूनुथ द्यां पर्वतान्द्राशुषे वसु नि
वो वना जिहते यामनो भिया । कोपयथ पृथिवीं पृश्निमातरः शुभे यदुग्राः पृष
तीरयुग्ध्वम् ॥ ३ ॥ वातत्विषो मरुतो वर्षनिर्णिजो यमा इव सुसन्दशः सुपेशसः
पिशङ्गाश्वा अरुणाश्वा अरेपसः प्रत्वक्षसो महिना द्यौरिवोरवः ॥ ४ ॥ पुरुद्रप्सा
अञ्जिमन्तः सुदानवस्त्वेषसन्दशो अनवभ्रराधसः । सुजातासो जनुषा रुक्मवक्ष
सो दिवो अर्का अमृतं नाम भेजिरे ॥ ५ ॥ २१ ॥ ऋष्टयो वो मरुतो असंयोरधि
सह ओजो बाह्वोर्वो बलं हितम् । नृम्णा शीर्षस्वायुधा रथेषु वो विश्वा वः श्रीर

अ० ४ । अ० ३ । व० २४] २७१ [म० ५ । अ० ५ । सू० ५६ ।

धिं तनूषु पिपिशे ॥ ६ ॥ गोमदश्वावद्रथवत्सुवीरं चन्द्रवद्राधो मरुतो ददा नः ।
प्रशस्तिं नः कृणुत रुद्रियासो भक्षीय वोऽवसो दैव्यस्य ॥ ७ ॥ ह्ये नरो मरुतो
मृळतां नस्तुवीमघासो अमृता ऋतज्ञाः । सत्यश्रुतः कवयो युवानो बृहद्गिरयो बृ-
हदुत्तमाणाः ॥ ८ ॥ २२ ॥

॥ ५८ ॥ १-८ श्यावाश्व आत्रेय ऋषिः ॥ मरुतो देवताः ॥ छन्दः—१, ३,
४, ६, ८ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ५ त्रिष्टुप् । ७ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ पञ्चमः स्वरः ॥

॥ ५८ ॥ तमु नूनं तविषीमन्तमेषां स्तुषे गणं मरुतं नव्यसीनाम् । य आ-
श्वश्वा अमवद्वहन्त उतेशिरे अमृतस्य स्वराजः ॥ १ ॥ त्वेषं गणं तवसं स्वादिह-
स्तं धुनिव्रतं मायिनं दातिवारम् । मयोभुवो ये अमिता महित्वा वन्दस्व विप्र तुविराध-
सो नृन् ॥ २ ॥ आ वो यन्तूदवाहासो अद्य वृष्टिं ये विश्वे मरुतो जुनन्ति । अयं यो
अग्निर्मरुतः समिद्ध एतं जुषध्वं कवयो युवानः ॥ ३ ॥ यूयं राजानमिर्ये जनाय वि-
भवतुष्टं जनयथा यजत्राः । युष्मदेति मुष्टिहा बाहुजूतो युष्मत्सदश्वो मरुतः सुवीरः
॥ ४ ॥ अरा इवेदचरमा अहेव प्रप जायन्ते अकवा महोभिः । पृश्नेः पुत्रा उप-
मासो रभिष्ठाः स्वया मत्या मरुतः सं मिमिक्षुः ॥ ५ ॥ यत्प्रायासिष्ट पृषतीभिर-
श्वैर्वीलुपविभिर्मरुतो रथेभिः । क्षोदन्त आपो रिणते वनान्यवोस्त्रियो वृषभः क्रन्द-
तुद्यौः ॥ ६ ॥ प्रथिष्ट यामन्पृथिवी चिदेषां भर्तेव गर्भं स्वमिच्छवो धुः । वाता-
न्यश्वान्धुर्यायुयुजे वर्षं स्वेदं चक्रिरे रुद्रियासः ॥ ७ ॥ ह्ये नरो मरुतो मृळतां न-
स्तुवीमघासी अमृता ऋतज्ञाः । सत्यश्रुतः कवयो युवानो बृहद्गिरयो बृहदुत्तमा-
णाः ॥ ८ ॥ २३ ॥

॥ ५९ ॥ १-८ श्यावाश्व आत्रेय ऋषिः ॥ मरुतो देवताः ॥ छन्दः—१,
४ विराड्जगती । २, ३, ६ निचृज्जगती । ५ जगती । ७ स्वरादत्रिष्टुप् । ८
निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—६ निषादः । ७, ८ धैवतः ॥

॥ ५९ ॥ प्र वः स्पळक्रन्तसुविताय दावने ऽर्चा दिवे प्र पृथिव्या ऋतं भरे ।
उत्तन्ते अश्वान्तरुषन्त आ रजोऽनु स्वं भानुं श्रथयन्ते अर्णवैः ॥ १ ॥ अमादेषां
भियसा भूमिरेजति नौर्न पूर्णा क्षरति व्यथिर्यती । दूरेदृशो ये चितयन्त एमाभि-
रन्तर्महे विदथे येतिरे नरः ॥ २ ॥ गवामिव श्रियसे शृङ्गमुत्तमं सूर्यो न चक्षु-
रजसो विसर्जने । अत्या इव सुभ्वश्चारवः स्थन मर्या इव श्रियसे चेतथा नरः
॥ ३ ॥ को वो महान्ति महतामुदश्वत्कस्काव्या मरुतः को ह पौंस्या । यूयं ह भूमिं

किरणं न रेजथ प्र यद्धरध्वे सुविताय दावने ॥ ४ ॥ अश्वा इवेदरुषासः सर्वन्धव
शूरा इव प्रयुधः प्रोत युयुधुः । मर्या इव सुवृधो वावृधुर्नरः सूर्यस्य चक्षुः प्र मिनन्ति
वृष्टिभिः ॥ ५ ॥ ते अज्येष्ठा अकनिष्ठास उद्भिदोऽमध्यमासो महसा वि वावृधुः
सुजातासो जनुषा पृश्निमातरो दिवो मर्या आ नो अच्छा जिगातन ॥ ६ ॥ वयो
न ये श्रेणीः पत्तुरोजसान्तान्दिवो बृहत्तः सानुनस्परि । अश्वास एषामुभये यथा
विदुः प्र पर्वतस्य नभनूरचुच्यवुः ॥ ७ ॥ मिमातु द्यौरदितिर्वीतये नः सं दानुचित्रा
उषसो यतन्ताम् । आचुच्यवुर्दिव्यं कोशमेत ऋषे रुद्रस्य मरुतो गृणानाः ॥ ८ ॥ २४ ॥

॥ ६० ॥ १-८ श्यावाश्व आत्रेय ऋषिः ॥ मरुतो मरुतो वाग्निश्च देवता ।
छन्दः-१, ३, ४, ५ निचृत्त्रिष्टुप् । २ भुरिक् त्रिष्टुप् । ६ विराद् त्रिष्टुप् । ७
८ जगती ॥ स्वरः-१-६ धैवतः । ७, ८ निषादः ॥

॥ ६० ॥ ईळे अग्निं स्ववसं नमोभिरिह प्रसक्तो वि चयत्कृतं नः । रथैरिव प्र
भरे वाजयज्भिः प्रदक्षिणिन्मरुतां स्तोममृध्याम् ॥ १ ॥ आये तस्थुः पृषतीषु श्रुतासु
सुखेषु रुद्रा मरुतो रथेषु । वना चिदुग्रा जिहते नि वो भिया पृथिवी चिद्रेजते पर्वत
श्चित् ॥ २ ॥ पर्वतश्चिन्महि वृद्धो बिभाय दिवश्चित्सानु रेजत स्वने वः । यत्क्रीळथ
मरुत ऋष्टिमन्त आप इव सध्रचश्चो धवध्वे ॥ ३ ॥ वरा इवेद्वैवतासो हिरण्यैरभि
स्वधाभिस्तन्वः पिपिश्रे । श्रिये श्रेयांसस्तवसो रथेषु सत्रा महांसि चक्रिरे तनूषु
॥ ४ ॥ अज्येष्ठासो अकनिष्ठास एते सं भ्रातरो वावृधुः सौभगाय । युवा पिता
स्वपा रुद्र एषां सुदुघा पृश्निः सुदिना मरुद्भ्यः ॥ ५ ॥ यदुत्तमे मरुतो मध्यमे वा
यद्वावमे सुभगासो दिविष्ठ । अतो नो रुद्रा उत वा न्वस्याग्ने वित्ताद्धविषो यद्य
जाम ॥ ६ ॥ अग्निश्च यन्मरुतो विश्ववेदसो दिवो वहध्व उत्तरादधि षणुभिः
ते मन्दसाना धुनयो रिशादसो वामं धत्त यजमानाय सुन्वते ॥ ७ ॥ अग्ने मरुद्भिः
शुभयज्भिर्ऋकभिः सोमं पिब मन्दसानो गणश्रिभिः । पावकेभिर्विश्वमिन्वेभिरायु
भिर्वैश्वानर प्रदिवा केतुना सजूः ॥ ८ ॥ २५ ॥

॥ ६१ ॥ १-१६ श्यावाश्व आत्रेय ऋषिः ॥ १-४, ११-१६ मरुतः
५-८ शशीयसी तरन्तमहिषी । ९ पुरुमीळ्हो वैददग्निः । १० तरन्तो वैदद
शिवः । १७-१८ रथवीतिर्दाल्भ्यो देवताः ॥ छन्दः-१-४, ६-८, १०-१८
गायत्री । ५ अनुष्टुप् । ६ सतोबृहती ॥ स्वरः-१-४, ६-८, १०-१८ षड्जः
५ गान्धारः । ६ मध्यमः ॥

अ० ४ । अ० ३ । व० ३०] २७३ [म० ५ । अ० ५ । सू० ६२ ।

॥ ६१ ॥ के ष्ठा नरः श्रेष्ठतमा य एकैक आयय । परमस्याः परावतः
 ॥ १ ॥ क॒वोऽश्वाः का॒भीश॑वः कथं शैक कथा यय । पृष्ठे सदो नसोर्यमः ॥ २ ॥
 जघने चोद एषां वि सक्थानिनरो यमुः । पुत्रकृथे न जनयः ॥ ३ ॥ परा वी-
 रास एतन मर्यासो भद्रजानयः । अग्नितपो यथासथ ॥ ४ ॥ सनत्सारव्यं पशु-
 मुतगव्यं शतावयम् । श्यावाश्वस्तुताय या दोर्वीरायोपबर्बृहत् ॥ ५ ॥ २६ ॥
 उत त्वा स्त्री शशीयसी पुंसो भवति वस्यसी । अदेवत्रादराधसः ॥ ६ ॥ विया
 जानाति जसुरिं वि तृष्यन्तं वि कामिनम् । देवत्रा कृणुते मनः ॥ ७ ॥ उत घा-
 नेमो अस्तुतः पुमाँ इति ब्रुवे पणिः । स वैरदेय इत्समः ॥ ८ ॥ उत मेऽरपद्युव-
 त्तिर्ममन्दुषी प्रति श्यावाय वर्तनिम् । विरोहितापुरुमीळहाय येमतुर्विप्राय दीर्घय-
 शसे ॥ ९ ॥ यो मे धेनूनां शतं वैददश्विर्यथाददत् । तरन्त इव मंहना ॥ १० ॥
 ॥ २७ ॥ य ई वहन्त आशुभिः पिबन्तो मदिरं मधु । अत्र श्रवांसि दधिरे ॥ ११ ॥
 येषां श्रियाधि रोदसी विभ्राजन्ते रथेष्व । दिवि रुक्म इवोपरि ॥ १२ ॥ युवा स
 मारुतो गणस्त्वेषरथो अनेद्यः । शुभयावाप्रतिष्कुत ॥ १३ ॥ को वेद नूनमेषां
 यत्रा मदन्ति धूतयः । ऋतजाता अरेपसः ॥ १४ ॥ यूयं मर्ते विपन्यवः प्रणे-
 तार इत्था धिया । श्रोतारो यामहूतिषु ॥ १५ ॥ २८ ॥ ते नो वसून्ति काम्या पु-
 रुश्चन्द्रा रिशादसः । आ यज्ञियासो ववृत्तन ॥ १६ ॥ एतं मे स्तोममूर्म्ये दा-
 र्भ्याय परा वह । गिरो देवि रथीरिव ॥ १७ ॥ उत मे वोचतादिति सुतसोमे
 रथवीतौ । न कामो अप वेति मे ॥ १८ ॥ एष क्षेति रथवीतिर्मघवा गोमतीरनु ।
 पर्वतेष्वपश्रितः ॥ १९ ॥ २९ ॥

॥ ६२ ॥ १-६ श्रुतिविदात्रेय ऋषिः ॥ मित्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः-?,
 २ त्रिष्टुप् । ३, ४, ५, ६ निचृत्त्रिष्टुप् । ७, ८, ९ विराट्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६२ ॥ ऋतेन ऋतमपिहितं ध्रुवं वां सूर्यस्य यत्र विमुचन्त्यश्वान् । दर्श
 शता सह तस्थुस्तदेकं देवानां श्रेष्ठं वपुषामपश्यम् ॥ १ ॥ तत्सु वां मित्रावरुणा
 महित्वमीर्मा तस्थुपीरहभिर्दुदुहे । विश्वाः पिन्वथः स्वसरस्य धेना अनु वामेकः
 पविरा वर्तते ॥ २ ॥ अधारयतं पृथिवीमुत द्यां मित्रराजाना वरुणा महोभिः ।
 वर्धयतमोषधीः पिन्वतं गा अवं वृष्टिं सृजतं जीरदानू ॥ ३ ॥ आ वामश्वासः
 सुयुजो वहन्तु यतरश्मय उप यन्त्वर्वाक् । घृतस्य निर्णिगनु वर्तते वामुप सिन्ध-
 वः प्रदिवि क्षरन्ति ॥ ४ ॥ अनु श्रुताममतिं वर्धदुर्वी बर्हिरिव यजुषा रक्षमा-
 णा । नमस्वन्ता धृतदक्षाधि गते मित्रासाथे वरुणेळास्वन्तः ॥ ५ ॥ ३० ॥

अक्रं विहस्ता सुकृते परस्पा यं त्रासाथे वरुणोळास्वन्तः । राजाना जत्रमहणीयमान
सहस्रस्थूणं विभृथः सह द्वौ ॥ ६ ॥ हिरण्यनिणिगयो अस्य स्थूणा वि भ्राजते
दिव्यः श्वार्जनीव । भद्रे क्षेत्रे निर्मिता तिल्विले वा सनेम मध्वो अधिगर्त्यस्य
॥ ७ ॥ हिरण्यरूपमुषसो व्युष्टावयः स्थूणमुदिता सूर्यस्य । आ रोहथो वरुण
मित्र गर्तमर्तश्चक्ष्माथे अदितिं दितिं च ॥ ८ ॥ यद्वंहिष्टं नातिविधे सुदानू अ
च्छिद्रं शर्म भुवनस्य गोपा । तेन नो मित्रावरुणावविष्टं सिषासन्तो जिगीवांस
स्याम ॥ ९ ॥ ३१ ॥ ३ ॥

॥ ६३ ॥ १-७ अर्चनाना आत्रेय ऋषिः ॥ मित्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः-१,
२, ४, ७ निचृज्जगती । ३, ५, ६ जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ६३ ॥ ऋतस्य गोपावधि तिष्ठथो रथं सत्यधर्माणा परमे व्योमनि । य
मत्र मित्रावरुणावथो युवं तस्मै वृष्टिर्मधुमत्पिन्वते दिवः ॥ १ ॥ सम्राजावस्य भुव
नस्य राजथो मित्रावरुणा विदथे स्वर्दशा । वृष्टिं वां राधो अमृतत्वमीमहे द्यावा
पृथिवी वि चरन्ति तन्यवः ॥ २ ॥ सम्राजा उग्रा वृषभा दिवस्पती पृथिव्या मि
त्रावरुणा विचर्षणी । चित्रेभिरभैरुप तिष्ठथो रवं द्यां वर्षयथो असुरस्य मायया
॥ ३ ॥ माया वां मित्रावरुणा दिवि श्रिता सूर्यो ज्योतिश्चरति चित्रमायुधम्
तमभ्रेण वृष्ट्या गूहथो दिवि पर्जन्य द्रप्सा मधुमन्त ईरते ॥ ४ ॥ रथं युज्जते
मरुतः शुभे सुखं शूरो न मित्रावरुणा गविष्टिषु । रजांसि चित्रा विचरन्ति त
न्यवो दिवः सम्राजा परसा न उक्षतम् ॥ ५ ॥ वाचं सु मित्रावरुणाविरावती
पर्जन्यश्चित्रां वेदति त्विषीमतीम् । अत्रा वसत मरुतः सु मायया द्यां वर्षयतम
रुणामरेपसम् ॥ ६ ॥ धर्मणा मित्रावरुणा विपश्चिता व्रता रक्षेथे असुरस्य मा
यया । ऋतेन विश्वं भुवनं वि राजथः सूर्यमा धत्थो दिवि चित्र्यं रथम् ॥ ७ ॥ १ ॥

॥ ६४ ॥ १-७ अर्चनाना ऋषिः ॥ मित्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः-१, २,
विराडनुष्टुप् । ६ निचृदनुष्टुप् । ३, ५ भुरिगुष्णिक् । ४ उष्णिक् । ७ निचृत्
पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१, २, ६ गान्धारः । ३-५ ऋषभः । ७ पञ्चमः ॥

॥ ६४ ॥ वरुणं वो रिशादसमृचा मित्रं हवामहे । परि व्रजेव ब्राह्मेर्जिगन्वां
सा स्वर्णरम् ॥ १ ॥ ता ब्राह्वा सुचेतुना प्र यन्तमस्मा अर्चते । शेवं हि जार्य
वां विश्वांसु क्षासु जोगुवे ॥ २ ॥ यन्नूनमश्यां गतिं मित्रस्य यायां पथा । अस्य

अ० ४ । अ० ४ । व० ५] २७५ [म० ५ । अ० ५ । सू० ६७ ।

प्रियस्य शर्मण्यहिंसानस्य सश्चिरे ॥ ३ ॥ युवाभ्यां मित्रावरुणोपमं धेयागृचा ।
यद्ध क्षये मघोनां स्तोतृणां च स्पर्धसे ॥ ४ ॥ आ नो मित्र सुदीतिभिर्वरुणश्च
सधस्थ आ । स्वे क्षये मघोनां सखीनां च वृधसे ॥ ५ ॥ युवं नो येषु वरुण
क्षत्रं बृहच्च बिभृथः । उरु णो वाजसातये कृतं राये स्वस्तये ॥ ६ ॥ उच्छन्त्या
मे यजता देवक्षत्रे रुशद्रवि । सुतं सोमं न हस्तिभिरा पङ्क्तिर्धावतं नरा बिभ्रताव-
र्चनानसम् ॥ ७ ॥ २ ॥

॥ ६५ ॥ १—६ रातहव्य आत्रेय ऋषिः ॥ मित्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः—
१, ४ अनुष्टुप् । २ निचृदनुष्टुप् । ३ स्वराडुष्णिक् । ५ भुरिगुष्णिक् । ६ वि-
राट्पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, २, ४ गान्धारः । ३, ५ ऋषभः । ६ पञ्चमः ॥

॥ ६५ ॥ यश्चिकेत स सुक्रतुर्देवत्रा स ब्रवीतु नः । वरुणो यस्य दर्शतो
मित्रो वा वनते गिरः ॥ १ ॥ ता हि श्रेष्ठवर्चसा राजाना दीर्घश्रुत्तमा । ता स-
त्पती ऋतावृध ऋतावाना जनैजने ॥ २ ॥ ता वामियानोऽर्वसे पूर्वा उप ब्रुवे
सर्वा । स्वश्वासः सुचेतुना वाजा अभि प्र दावने ॥ ३ ॥ मित्रो अंहोश्चिदादुरु
क्षयाय गातुं वनते । मित्रस्य हि प्रतूर्वतः सुमतिरस्ति विधतः ॥ ४ ॥ वयं मित्र-
स्यावसि स्याम सप्रथस्तमे । अनेहसस्त्वोतयः सत्रा वरुणशेषसः ॥ ५ ॥ युवं
मित्रेमं जनं यतथः सं च नयथः । मा मघोनः परि ख्यतं मा अस्माकमृषीणां गो-
पीथे न उरुष्यतम् ॥ ६ ॥ ३ ॥

॥ ६६ ॥ १—६ रातहव्य आत्रेय ऋषिः ॥ मित्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः—
१, ५, ६ विराडनुष्टुप् । २ निचृदनुष्टुप् । ३, ४ स्वराडनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ ६६ ॥ आ चिकितान सुक्रतू देवौ मर्त रिशादसा । वरुणाय ऋतपेशसे
दधीत प्रयसे महे ॥ १ ॥ ता हि क्षत्रमविहृतं सम्यगसूर्यमाशाते । अध व्रतेव मा-
नुषं स्वर्णं धायि दर्शतम् ॥ २ ॥ ता वामेषे रथानामुर्वी गव्यूतिमेषाम् । रातहव्य-
स्य सुष्टुतिं दधृक्स्तोमैर्मनामहे ॥ ३ ॥ अधा हि काव्या युवं दक्षस्य पूर्भिरद्भुता ।
नि केतुना जनानां चिकेथे पूतदक्षसा ॥ ४ ॥ तद्वतं पृथिवि बृहच्छ्रवणेष ऋषी-
णाम् । जयसानावरं पृथुति क्षरन्ति यामभिः ॥ ५ ॥ आ यद्वामीयचक्षसा मित्र
वयं च सूर्यः । व्यचिष्टे बहुपाय्ये यतमहि स्वराज्ये ॥ ६ ॥ ४ ॥

॥ ६७ ॥ १—५ यजत आत्रेय ऋषिः ॥ मित्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः—१,
२, ४ निचृदनुष्टुप् । ३, ५ विराडनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ ६७ ॥ बलित्था देवा निष्कृतमादित्या यजतं बृहत् । वरुण मित्रार्यमन्त्र
र्षिष्ठं क्षत्रमाशाथे ॥ १ ॥ आ यद्योनिं हिरण्ययं वरुण मित्र सदथः । धृतरा
चर्षणीनां यन्तं सुम्नं रिशादसा ॥ २ ॥ विश्वे हि विश्ववेदसो वरुणो मि
त्रार्यमा । व्रता पदेव सश्चिरे पान्ति मर्त्य रिषः ॥ ३ ॥ ते हि सखा ऋतस्पृ
ऋतावातो जनेजने । सुनीथासः सुदानवोऽहोश्चिदुरुचक्रयः ॥ ४ ॥ को नु
मित्रास्तुतो वरुणो वा तनूनाम् । तस्तु वामेषते मतिरत्रिभ्य एषते मतिः ॥ ५ ॥

॥ ६८ ॥ १—५ यजत आत्रेय ऋषिः ॥ मित्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः—
२, गायत्री । ३, ४ निचृद्गायत्री । ५ विराद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ६८ ॥ प्र वो मित्रार्य गायत वरुणाय विपा गिरा । महिं क्षत्रावृतं बृहत्
॥ १ ॥ सम्राज्ञा या घृतयोनी मित्रश्चोभा वरुणश्च । देवा देवेषु प्रशस्ता ॥ २ ॥
तानः शक्तं पार्थिवस्य महो रायो दिव्यस्य । महिं वां क्षत्रं देवेषु ॥ ३ ॥ ऋतमृतेन स
पन्तेषिरं दक्षमाशाते । अद्भुता देवौ वर्धते ॥ ४ ॥ दृष्टिद्यावा रीत्यापेषस्पती द
नुमत्याः । बृहन्तं गर्तमाशाते ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ६९ ॥ १—४ उरुचक्रिरात्रेय ऋषिः ॥ मित्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः—
२ निचृत्त्रिष्टुप् । ३, ४ विराद् त्रिष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ ६९ ॥ त्री रोचना वरुण त्रीरुत धून्त्रीणि मित्र धारयथो रजांसि । व
धानावमतिं क्षत्रियस्यानु व्रतं रक्षमाणावजुयम् ॥ १ ॥ इरावतीर्वरुण धेनवो वां
धुमद्वां सिन्धवो मित्र दुहे । त्रयस्तस्थुर्वृषभासस्तिसृणां धिषणां रेतोधा वि
मन्तः ॥ २ ॥ प्रातर्देवीमदितिं जोहवीमि मध्यन्दिन उदिता सूर्यस्य । राये मित्र
वरुणा सर्वतातेले तोकाय तनयाय शं योः ॥ ३ ॥ या धर्तारा रजसो रोचनस्य
तादित्या दिव्या पार्थिवस्य । न वो देवा अमृता आ मिनन्ति व्रतानि मित्रावरुण
ध्रुवाणि ॥ ४ ॥ ७ ॥

॥ ७० ॥ १—४ उरुचक्रिरात्रेय ऋषिः ॥ मित्रावरुणौ देवते ॥ गायत्री
छन्दः । षड्जः स्वरः ॥

॥ ७० ॥ पुरुरुणा चिद्धयस्त्यवो नूनं वो वरुण । मित्र वंसि वां सुमति
॥ १ ॥ ता वो सम्यग्दुद्वाणेषमश्याम धार्यसे । वयं ते रुद्रा स्याम ॥ २ ॥

अ० ४ । अ० ४ । व० १२] २७७ [म० ५ । अ० ६ । सू० ७३ ।

पातं नो रुद्रा पायुभिरुत त्रायेथां सुत्रात्रा । तुर्याम दस्यून्तनूभिः ॥ ३ ॥ मा कस्याद्भुत
क्रतू यज्ञं भुजेमा तनूभिः । मा शेषसा मा तनसा ॥ ४ ॥ ८ ॥

॥ ७१ ॥ १—३ बाहुवृक्त आत्रेय ऋषिः ॥ मित्रावरुणौ देवते ॥ गायत्री
छन्दः । षड्जः स्वरः ॥

॥ ७१ ॥ आ नो गन्तं रिशादसा वरुण मित्रं बर्हणा । उपेमं चारुमध्वरम्
॥ १ ॥ विश्वस्य हि प्रचेतसा वरुण मित्रं राजथः । ईशाना पिप्यतं धियः ॥ २ ॥
उप नः सुतमा गतं वरुण मित्रं दाशुषः । अस्य सोमस्य पीतये ॥ ३ ॥ ६ ॥

॥ ७२ ॥ १—३ बाहुवृक्त आत्रेय ऋषिः ॥ मित्रावरुणौ देवते ॥ उष्णिक्
छन्दः ॥ ऋषभः स्वरः ॥

॥ ७२ ॥ आ मित्रे वरुणे वयं गीर्भिर्जुहुमो अत्रिवत् । नि बर्हिषि सदतं सो-
मपीतये ॥ १ ॥ व्रतेन स्थो ध्रुवक्षेमा धर्मणा यातयज्जना । नि बर्हिषि सदतं सो-
मपीतये ॥ २ ॥ मित्रश्च नो वरुणश्च जुषेतां यज्ञमिष्टये । नि बर्हिषि सदतां सो-
मपीतये ॥ ३ ॥ १० ॥ ५ ॥

॥ ७३ ॥ १—१० पौर आत्रेय ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१,
२, ४, ५, ७ निचृदनुष्टुप् । ३, ६, ८, ९ अनुष्टुप् । १० विराडनुष्टुप् ॥ गा-
न्धारः स्वरः ॥

॥ ७३ ॥ यद्य स्थः परावति यदवावत्यश्विना । यद्वा पुरु पुरुभुजा यदन्त-
रिक्त आ गतम् ॥ १ ॥ इह त्या पुरुभूतमा पुरु दंसांमि बिभ्रता वरस्या याम्य-
धिगू हुवे तुविष्टमा भुजे ॥ २ ॥ ईर्मान्यद्वपुषे वपुश्चक्रं रथस्य येमथुः । पर्यन्या
नाहुषा युगा मद्वा रजांसि दीयथः ॥ ३ ॥ तदूषु वामेना कृतं विश्वा यद्वामनुष्ट-
वे । नाना जातावरेपसा समस्मे बन्धुमेयथुः ॥ ४ ॥ आ यद्वा सूर्या रथं तिष्ठद्र-
घुष्यदं सदा । परिवामरुषा वयो घृणा वरन्त आतपः ॥ ५ ॥ ११ ॥ युवोरत्रि-
श्चकेताति नरा सुम्नेन चेतसा । घर्म यद्वामरेपसं नासत्यास्ना भुरणयति ॥ ६ ॥
उग्रो वा ककुहो ययिः शृण्वे यामेषु सन्तनिः । यद्वा दंसाभिरश्विनान्निर्नराववर्तति
॥ ७ ॥ मध्व ऊ षु मधूयुवा रुद्रा सिषक्ति पिप्युषी । यत्समुद्राति पर्षथः पक्वाः
पृक्षो भरन्त वाम् ॥ ८ ॥ ससमिद्धा उ अश्विना युवामाहुर्मयोभुवा । ता याम-

न्यामहूतमा यामन्ना मृळ्यत्तमा ॥ ६ ॥ इमा ब्रह्माणि वर्धनाशिवभ्यां सन्तु श
न्तमा । या तक्षां रथां इवावोचाम बृहन्नमः ॥ १० ॥ १२ ॥

॥ ७४ ॥ १-१० आत्रेय ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः-१, २
१० विराडनुष्टुप् । ३ अनुष्टुप् । ४, ५, ६, ६ निचृदनुष्टुप् । ७ विराडुष्णिक् । ८
निचृदुष्णिक् ॥ स्वरः-१-६, ६, १० गान्धारः । ७, ८ ऋषभः ॥

॥ ७४ ॥ कूष्ठो देवावश्विनाद्या दिवो मनावसू । तच्छ्रवथो वृषणवसू आत्रि
र्वामा विवासति ॥ १ ॥ कुह त्या कुह नु श्रुता दिवि देवा नासत्या । कस्मिन्न
यतथो जने को वां नदीनां सचा ॥ २ ॥ कं याथः कं ह गच्छथः कमच्छा युञ्जाथे
रथम् । कस्य ब्रह्माणि रणयथो वयं वामुश्मसीष्टये ॥ ३ ॥ पौरं चिद्धयूदप्रुतं पौर
पौराय जिन्वथः । यदी गृभीततातये सिंहमिव द्रुहस्पदे ॥ ४ ॥ प्र च्यवानाञ्जु
जुरुषो वविमत्कं न मुञ्चथः । युवा यदी कृथः पुनरा काममृणवे बध्वः ॥ ५ ॥ १३
अस्ति हि वामिह स्तोता स्मर्ति वां सन्दर्शि श्रिये । नू श्रुतं म आ गतमवोभिर्वा
जिनीवसू ॥ ६ ॥ को वामद्य पुरुणामा वेत्रे मर्त्यानाम् । को विप्रो विप्रवाहस
को यज्ञैर्वाजिनीवसू ॥ ७ ॥ आ वां रथो रथानां येषो यात्वश्विना । पुरु चिद
स्मयुस्तिर आङ्गुषो मर्त्येष्व ॥ ८ ॥ शमू षु वां मधूयुवास्माकमस्तु चर्कृतिः । अर्वा
चीना विचेतसां विभिः श्येनेव दीयतम् ॥ ९ ॥ अश्विना यद्ध कर्हि चिच्छुश्रूया
तमिमं हवम् । वस्वीरू षु वां भुजः पृश्नन्ति सु वां पृचः ॥ १० ॥ १४ ॥

॥ ७५ ॥ १-६ अवस्युरात्रेय ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः-१, २
पङ्क्तिः । २, ४, ६, ७, ८ निचृत्पङ्क्तिः । ५ स्वराट्पङ्क्तिः । ६ विराट्पङ्क्तिः ॥ पञ्चमः स्वरः

॥ ७५ ॥ प्रति प्रियतमं रथं वृषणं वसुवाहनम् । स्तोता वामश्विनावृषि
स्तोमेन प्रति भूषति माध्वी मम श्रुतं हवम् ॥ १ ॥ अत्यायातमश्विना तिरो विश्व
अहं सना । दस्त्रा हिरण्यवर्तनी सुषुम्ना सिन्धुवाहसा माध्वी मम श्रुतं हवम्
॥ २ ॥ आ नो रत्नानि बिभ्रतावश्विना गच्छतं युवम् । रुद्रा हिरण्यवर्तन
जुषाणा वाजिनीवसू माध्वी मम श्रुतं हवम् ॥ ३ ॥ सुषुभो वां वृषणवसू रथे वा
णीच्याहिता । उत वां ककुहो मृगः पृक्षः कृणोति वापुषो माध्वी मम श्रुतं हवम्
॥ ४ ॥ बोधिन्मनसा रथ्येषिरा हवनश्रुता । विभिश्च्यवानमश्विना नि याथ
अद्वयाविनं माध्वी मम श्रुतं हवम् ॥ ५ ॥ १५ ॥ आ वां नरा मनो युजोऽश्वास

अ० ४ । अ० ४ । व० १६] २७६ [म० ५ । अ० ६ । सू० ७८ ।

पुषितप्सवः । वयो वहन्तु पीतये सह सुम्नेभिरश्विना माध्वी मम श्रुतं हवम् ॥ ६ ॥ अश्विनावेह गच्छतं नासत्या मा वि वैनतम् । तिरश्चिदर्यया परि वर्ति-
र्यातमदाभ्या माध्वी मम श्रुतं हवम् ॥ ७ ॥ अस्मिन्यज्ञे अदाभ्या जरितारं शुभ-
स्पती । अवस्युमश्विना युवं गृणन्तमुप भूषथो माध्वी मम श्रुतं हवम् ॥ ८ ॥ अ-
भूदुषा रुशत्पशुराग्निरंधाय्युत्वियः । अयोजि वां वृषणवसू रथो दस्त्रावमर्त्यो
माध्वी मम श्रुतं हवम् ॥ ९ ॥ १६ ॥

॥ ७६ ॥ १-५ अत्रिऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः-१, २ स्वरादप-
ङ्क्तिः । ३, ४, ५ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, २ पञ्चमः । ३-५ धैवतः ॥

॥ ७६ ॥ आ भात्यग्निरुषसामनीकमुद्विप्राणां देवया वाचो अस्थुः । अर्वा-
श्वा नूनं रथ्येह यातं पीपिवांसमश्विना घर्ममच्छ ॥ १ ॥ न संस्कृतं प्र मिमीतो
गमिष्ठान्ति नूनमश्विनोपस्तुतेह । दिवाभिपित्वेऽवसागमिष्ठा प्रत्यवर्ति दाशुषे
शम्भविष्ठा ॥ २ ॥ उता यातं सङ्गवे प्रातरहो मध्यन्दिन उदिता सूर्यस्य । दिवा
नक्तमवसा शन्तमेन नेदानीं पीतिरश्विना ततान ॥ ३ ॥ इदं हि वां प्रदिवि स्था-
नमोक्त इमे गृहा अश्विनेदं दुरोणम् । आ नो दिवो बृहतः पर्वतादाज्जो यातमि-
षमूर्जं वहन्ता ॥ ४ ॥ समश्विनोरवसा नूतनेन मयोभुवा सुप्रणीती गमेम । आ
नो रयिं वहतमोत वीराना विश्वान्यमृता सौभगानि ॥ ५ ॥ १७ ॥

॥ ७७ ॥ १-५ अत्रिऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ त्रिष्टुप् छन्दः ॥
धैवतः स्वरः ॥

॥ ७७ ॥ प्रातर्यावाणा प्रथमा यजध्वं पुरा गृध्रादररुषः पिबातः । प्रातर्हि
यज्ञमश्विना दधाते प्र शंसन्ति कवयः पूर्वभाजः ॥ १ ॥ प्रातर्यजध्वमश्विना हि-
नोत न सायमस्ति देवया अजुष्टम् । उतान्यो अस्मद्यजते वि चावः पूर्वः पूर्वो
यजमानो वर्नीयान् ॥ २ ॥ हिरण्यत्वङ्मधुवर्णो धृतस्तुः पृक्षो वहन्ना रथो वर्तते
वाम् । मनोजवा अश्विना वातरंहा येनातियाथो दुरितानि विश्वा ॥ ३ ॥ यो
मूयिष्ठं नासत्याभ्यां विवेष चनिष्ठं पित्वो ररते विभागे । स लोकमस्य पीप-
च्छमीभिरनूर्ध्वभासः सदमित्तुतुर्यात् ॥ ४ ॥ समश्विनोरवसा नूतनेन मयोभुवा
सुप्रणीती गमेम । आ नो रयिं वहतमोत वीराना विश्वान्यमृता सौभगानि ॥ ५ ॥ १८ ॥

॥ ७८ ॥ १-६ सप्तवधिरात्रेय ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः-१, २, ३

अ० ४ । अ० ४ । व० २२] २८० [म० ५ । अ० ६ । सू० ७६ ।

उष्णिक् । ४ निचृत्त्रिष्टुप् । ५, ६ अनुष्टुप् । ७, ८, ९ निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—
१-३ ऋषभः । ४ धैवतः । ५—९ गान्धारः ॥

॥ ७८ ॥ अश्विनावेह गच्छतं नासत्या मा वि वैनतम् । हंसारिव पततमा
सुतां उप ॥ १ ॥ अश्विना हरिणाविव गौराविवानु यवसम् । हंसारिव पततमा
सुतां उप ॥ २ ॥ अश्विना वाजिनीवसू जुषेथां यज्ञमिष्टये । हंसारिव पततमा
सुतां उप ॥ ३ ॥ अत्रिर्यद्रामवरोहन्नुबीसमजोहवीन्नाधमानेव योषां । श्येनस्य चि-
ज्जवसा नूतनेनागच्छतमश्विना शन्तमेन ॥ ४ ॥ १६ ॥ वि जिहीष्व वनस्पते
योनिः सूर्यन्त्या इव । श्रुतं मे अश्विना हवै सप्तवधिं च मुञ्चतम् ॥ ५ ॥ भी-
ताय नाधमानाय ऋषये सप्तवधये । मायाभिरश्विना युवं वृक्षं सं च वि चाचथः
॥ ६ ॥ यथा वातः पुष्करिणीं समिद्भयति सर्वतः । एवा ते गर्भे एजतु निरैतु
दशमास्यः ॥ ७ ॥ यथा वातो यथा वनं यथा समुद्र एजति । एवा त्वं दशमास्य
सहावेहि जरायुणा ॥ ८ ॥ दश मासाञ्छशयानः कुमारो अधि मातरि । निरैतु
जीवो अक्षतो जीवो जीवन्त्या अधि ॥ ९ ॥ २० ॥

॥ ७९ ॥ १-१० सत्यश्रवा आत्रेय ऋषि ॥ उषा देवता ॥ छन्दः—१ स्वरा
द्ब्राह्मी गायत्री । २, ३, ७ भुरिग्वृहती । १० स्वराद् बृहती । ४, ५, ८ पङ्क्तिः । ६
९ निचृत्पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१ षड्जः । २, ३, ७, १० मध्यमः । ४-६, ८, ९ पञ्चमः ।

॥ ७९ ॥ महे नो अद्य बोधयोषो राये दिवित्मती । यथा चित्रो अबोधय
सत्यश्रवसि वाय्ये सुजाते अश्वसूनृते ॥ १ ॥ या सुनीथे शौचद्रथे व्यौच्छो दु-
हितर्दिवः । सा व्युच्छ सहीयसि सत्यश्रवसि वाय्ये सुजाते अश्वसूनृते ॥ २ ॥
सा नो अद्याभरद्वसुर्व्युच्छा दुहितर्दिवः । यो व्यौच्छः सहीयसि सत्यश्रवसि वा-
य्ये सुजाते अश्वसूनृते ॥ ३ ॥ अभि ये त्वा विभावरि स्तोमैर्गृणन्ति वद्वयः
मधैर्मघोनि सुश्रियो दामन्वन्तः सुरातयः सुजाते अश्वसूनृते ॥ ४ ॥ यच्चिद्धि
गुणा इमे हृदयन्ति मघत्तये । परि चिद्धष्टयो दधुर्ददतो राधो अह्वयं सुजाते अ-
श्वसूनृते ॥ ५ ॥ २१ ॥ ऐषु धा वीरवद्यश उषो मघोनि सूरिषु । ये नो राधा-
स्यद्वया मघवानो अरासत सुजाते अश्वसूनृते ॥ ६ ॥ तेभ्यो युम्नं बृहद्यश उष-
मघोन्या वह । ये नो राधांस्यश्व्या गव्या भजन्त सूरयः सुजाते अश्वसूनृते ॥ ७ ॥
उत नो गोमतीरिष आ वहा दुहितर्दिवः । साकं सूर्यस्य रश्मिभिः शुक्रैः शोच-
द्भिरर्चिभिः सुजाते अश्वसूनृते ॥ ८ ॥ व्युच्छा दुहितर्दिवो मा चिरं तनुथा अपः

अ० ४ । अ० ४ । व० २४] २८१ [म० ५ । अ० ६ । सू० ८१ ।

नेत्त्वा स्तेनं यथा रिपुं तपाति सूरौ अर्चिषा सुजाते अश्वसूनृते ॥ ६ ॥ एता-
वद्वेदुषस्त्वं भूयो वा दातुमर्हसि । या स्तोतृभ्यो विभावयुच्छन्ती न प्रमीयसे सु-
जाते अश्वसूनृते ॥ १० ॥ २२ ॥

॥ ८० ॥ १—६ सत्यश्रवा आत्रेय ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः—१,
६ निचृत्रिष्टुप् । २ विराद् त्रिष्टुप् । ३, ४, ५ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, २, ६ धैवतः ।
३—५ पञ्चमः ॥

॥ ८० ॥ द्युतद्यामानं बृहतीमृतेन ऋतावरीमरुणप्सुं विभातीम् । देवीमुषसं
स्वरावहन्तीं प्रति विप्रासो मतिभिर्जरन्ते ॥ १ ॥ एषा जनं दर्शता बोधयन्ती सु-
गान्पथः कृण्वती यात्यग्रे । बृहद्रथा बृहती विश्वमिन्वोषा ज्योतिर्यच्छत्यग्रे अद्वा-
म् ॥ २ ॥ एषा गोभिररुणोभिर्युजानास्त्रेधन्ती रयिमप्रायु चक्रे । पथो रदन्ती सुविताय
देवी पुरष्टुता विश्ववारा वि भाति ॥ ३ ॥ एषा व्येनी भवति द्विबर्ही आविष्कृ-
ण्वाना तन्वं पुरस्तात् । ऋतस्य पन्थामन्वेति साधु प्रजानतीव न दिशो मिनाति
॥ ४ ॥ एषा शुभ्रा न तन्वो विदानोर्ध्वेव स्नाती दृश्ये नो अस्थात् । अप द्वेषो
बाधमाना तमांस्युषा दिवो दुहिता ज्योतिषागात् ॥ ५ ॥ एषा प्रतीची दुहिता
दिवो नृत्योषेव भद्रा नि रिणीते अप्सः । व्यूण्वती दाशुषे वार्याणि पुनर्ज्योति-
र्युवतिः पूर्वथाकः ॥ ६ ॥ २३ ॥

॥ ८१ ॥ १—५ श्यावाश्व आत्रेय ऋषिः ॥ सविता देवता ॥ छन्दः—१,
५ जगती । २ विराद् जगती । ४ निचृज्जगती । ३ स्वराद् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१,
२, ४, ५ निषादः । ३ धैवतः ॥

॥ ८१ ॥ युञ्जते मन उत युञ्जते धियो विप्रा विप्रस्य बृहतो विपश्चितः ।
वि होत्रा दधे वयुनाविदेक इन्मही देवस्य सवितुः परिष्टुतिः ॥ १ ॥ विश्वा रू-
पाणि प्रति मुञ्चते ऋविः प्रासावीद्भद्रं द्विपदे चतुष्पदे । वि नाकमख्यत्सविता व-
रेण्योऽनु प्रयाणमुषसो वि राजति ॥ २ ॥ यस्य प्रयाणमन्वन्य इद्युर्देवा देवस्य
महिमानमोजसा । यः पार्थिवानि विममे स एतं शो रजांसि देवः सविता महित्वना
॥ ३ ॥ उत यांसि सवितस्त्रीणि रोचनोत सूर्यस्य रश्मिभिः समुच्यसि । उत रा-
त्रीमुभयतः परीयस उत मित्रो भवसि देव धर्मभिः ॥ ४ ॥ उतेशिषे प्रसवस्य त्व-
मेक इदुत पूषा भवसि देव यामभिः । उतेदं विश्वं भुवनं वि राजसि श्यावाश्वस्ते
सवितुः स्तोममानशे ॥ ५ ॥ २४ ॥

॥ ८२ ॥ १—६ श्यावाश्व आत्रेय ऋषिः ॥ सविता देवता ॥ छन्दः—
निचृदनुष्टुप् । २, ४, ६ निचृदायत्री । ३, ५, ६, ७ गायत्री । ८ विराड्गायत्री
स्वरः—१ गन्धारः । २—६ षड्जः ॥

॥ ८२ ॥ तत्सवितुर्वरेणीमहे वयं देवस्य भोजनम् । श्रेष्ठं सर्वधातमं तु
भगस्य धीमहि ॥ १ ॥ अस्य हि स्वयंशस्तरं सवितुः कच्चन त्रियम् । नमिनन्ति स्व
राज्यम् ॥ २ ॥ स हिरन्नानि दाशुषे सुवार्ति सविता भगः । तं भागं चित्रमीमहे ॥ ३ ॥
अद्या नो देव सवितः प्रजावत्सावीः सौभगम् । परा दुःष्वप्यै सुव ॥ ४ ॥ विश्वानि
देव सवितर्दुरितानि परा सुव । यद्भद्रं तन्न आ सुव ॥ ५ ॥ २५ ॥ अनागसे
अदितये देवस्य सवितुः सवे । विश्वा वामानि धीमहि ॥ ६ ॥ आ विश्वदेवं सत्पति
सूक्तैरद्या वरेणीमहे । सत्यसवं सवितारम् ॥ ७ ॥ य इमे उभे अहनी पुर एत्य
प्रयुच्छन् । स्वाधीदर्वेः सविता ॥ ८ ॥ य इमा विश्वा जातान्याश्रावयति श्लोकेन
प्र च सुवार्ति सविता ॥ ९ ॥ २६ ॥

॥ ८३ ॥ १—१० अत्रिर्ऋषिः ॥ पृथिवी देवता ॥ छन्दः—१ निचृत्रिष्टुप्
२ स्वराद् त्रिष्टुप् । ३ भुरिक् त्रिष्टुप् । ४ निचृज्जगती । ५, ६ त्रिष्टुप् । ७ विरा
त्रिष्टुप् । ८, १० भुरिक् पङ्क्तिः । ९ निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१—४ निषादः
५—७ धैवतः । ८, १० पञ्चमः । ९ गान्धारः ॥

॥ ८३ ॥ अच्छा वद तवसं गीर्भिराभिः स्तुहि पर्जन्यं नमसा विवास
कनिक्रददृषभो जीरदानू रेतो दधात्योषधीषु गर्भम् ॥ १ ॥ वि वृक्षान् हन्त्यु
हन्ति रक्षसो विश्वं विभाय भुवनं महावधात् । उतानागा ईषते वृष्यावतो यत्प
र्जन्यः स्तनयन् हन्ति दुष्कृतः ॥ २ ॥ रथीव कश्याश्वं अभिलिपन्नाविर्दूतान्कृणु
वर्ष्याः अह । दूरात्सिंहस्य स्तनथा उदीरते यत्पर्जन्यः कृणुते वर्ष्याः नमः ॥ ३ ॥
प्र वाता वान्ति पतयन्ति विद्युत उदोषधीर्जिह्वते पिन्वते स्वः । इरा विश्वस्मै
वनाय जायते यत्पर्जन्यः पृथिवीं रेतसारवति ॥ ४ ॥ यस्य व्रते पृथिवी नन्नमी
यस्य व्रते शफवज्जर्भुरीति । यस्य व्रत ओषधीर्विश्वरूपाः स नः पर्जन्य महि श
यच्छ ॥ ५ ॥ २७ ॥ दिवो नो वृष्टिं मरुतो ररीध्वं प्र पिन्वत वृष्णो अश्वस
धाराः । अर्वाङ्गितेन स्तनयित्नुनेह्यपो निषिञ्चन्नसुरः पिता नः ॥ ६ ॥ अभि
न्द स्तनय गर्भमा धा उदन्वता परि दीया रथेन । दतिं सुकर्ष विषितं न्यञ्ज
समा भवन्तूदतो निषादाः ॥ ७ ॥ महान्तं कोशमुदच्चा नि पिञ्च स्यन्दन्तां व

अ० ४ । अ० ४ । व० ३२] २८३ [म० ५ । अ० ६ । सू० ८६ ।

ल्या विषिताः पुरस्तात् । घृतेन द्यावापृथिवी व्युन्धि सुप्रपाणं भवत्वध्वन्याभ्यः
॥ ८ ॥ यत्पर्जन्य कर्निकदत्स्तनयन् हंसि दुष्कृतः । प्रतीदं विश्वं मोदते यत्किं
च पृथिव्यामधि ॥ ९ ॥ अवर्षीर्वर्षमुदु षू गृभायाकधन्वान्यत्येतवा उ । अजीज-
न ओषधीर्भोजनाय कमुत प्रजाभ्योऽविदो मनीषां ॥ १० ॥ २८ ॥

॥ ८४ ॥ १-३ अत्रिर्ऋषिः ॥ पृथिवी देवता ॥ छन्दः—१, २ निचृदनु-
ष्टुप् । ३ विराडनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ ८४ ॥ बळित्था पर्वतानां खिद्रं बिभर्षि पृथिवि । प्र या भूमिं प्रवत्वति मद्वा
जिनोषि महिनि ॥ १ ॥ स्तोमासस्त्वा विचारिणि प्रति षोभन्त्यक्षुभिः । प्र या
वाजं न हेषन्तं पेरुमस्यस्यर्जुनि ॥ २ ॥ इच्छा चिद्या वनस्पतीन्क्षमया दधर्ष्योर्ज-
सा । यत्तै अभूस्य विद्युतो दिवो वर्षन्ति वृष्टयः ॥ ३ ॥ २९ ॥

॥ ८५ ॥ १—८ अत्रिर्ऋषिः ॥ वरुणो देवता ॥ छन्दः—१, २ विराड्
त्रिष्टुप् । ३, ४, ६, ८ निचृत्रिष्टुप् । ५ स्वराद् पङ्क्तिः । ७ ब्राह्मशुष्णिक् ॥
स्वरः—१-४, ६, ८ धैवतः । ५ पञ्चमः । ७ ऋषभः ॥

॥ ८५ ॥ प्र सम्राजे बृहदर्चा गभीरं ब्रह्म प्रियं वरुणाय श्रुताय । वि यो
जघान शमितेव चर्मोपस्तिरे पृथिवीं सूर्याय ॥ १ ॥ वनेषु व्यन्तरिक्षं ततान वा-
जमर्वत्सु पर्य उस्त्रियासु । हृत्सु क्रतुं वरुणो अस्वर्गिनि दिवि सूर्यमदधात्सो-
ममद्रौ ॥ २ ॥ नीचीनवारं वरुणः कवन्धं प्र संसर्ज रोदसी अन्तरिक्षम् । तेन वि-
श्वस्य भुवनस्य राजा यवं न वृष्टिर्व्युनक्ति भूमि ॥ ३ ॥ उनक्ति भूमिं पृथिवीमुत
द्यां यदा दुग्धं वरुणो वषट्वादित् । समभ्रेण वसत पर्वतासस्तविषीयन्तः श्रथय-
न्त वीराः ॥ ४ ॥ इमामूष्वांसुरस्य श्रुतस्य महीं मायां वरुणस्य प्र वौचम् ।
मानेनेव तस्थिवाँ अन्तरिक्षे वि यो ममे पृथिवीं सूर्येण ॥ ५ ॥ ३० ॥ इमामू-
नु कवितमस्य मायां महीं देवस्य नकिरा दधर्ष । एकं यदुद्रा न पृणन्त्येनीरासि-
ञ्चन्तीरवनयः समुद्रम् ॥ ६ ॥ अर्यम्यं वरुण मित्र्यं वा सखायं वा सदमिद्भ्रातरं
वा । वेशं वा नित्यं वरुणारणं वा यत्सीमागश्चकृमा शिश्रथस्तत् ॥ ७ ॥
कितवासो यद्रिरिपुर्न दीवि यद्वा घा सत्यमुत यन्न विभ्र । सर्वा ता विष्यं शि-
थिरेव देवाधा ते स्याम वरुण प्रियासः ॥ ८ ॥ ३१ ॥

॥ ८६ ॥ १—६ अत्रिर्ऋषिः ॥ इन्द्राग्नी देवते ॥ छन्दः—१, ४, ५
स्वरादुष्णिक् । २, ३ विराडनुष्टुप् । ६ विरादपूर्वानुष्टुप् ॥ स्वरः—१, ४, ५
ऋषभः । २, ३, ६ गान्धारः ॥

॥८६॥ इन्द्राग्नी यमवथ उभा वाजेषु मर्त्यम् । हव्या चित्स प्र भेदति धुम्न
वाणीरिव त्रितः ॥ १ ॥ या पृतनासु दुष्टरा या वाजेषु श्रवाय्या । या पञ्च च
र्षणीरभीन्द्राग्नी ता हवामहे ॥ २ ॥ तयोरिदमवच्छवस्तिग्मा दिद्युन्मघोनोः । प्र
ति द्रुणा गभस्त्येर्गिवा वृत्रघ्न एषते ॥ ३ ॥ ता वामेषे रथानामिन्द्राग्नी हवामहे
पती तुरस्य राधसो विद्वांसा गिर्वेणस्तमा ॥ ४ ॥ ता वृधन्तावनु धून्मतीय देवा
वदभा । अर्हन्ता चित्पुरो दधेऽशेव देवावर्षते ॥ ५ ॥ एवेन्द्राग्निभ्यामहा वि हव्य
शूष्यं घृतं न पूतमद्रिभिः । ता सूरिषु श्रवो बृहद्रयि गृणत्सु दिधृतमिषं गृणत्सु
दिधृतम् ॥ ६ ॥ ३२ ॥

॥ ८७ ॥ १-६ एवयामरुदात्रेय ऋषिः ॥ मरुतो देवताः ॥ छन्दः-१ अ
तिजगती । २, ८ स्वराज्जगती । ३, ६, ७ भुरिगजगती । ४ निचृज्जगती । ५
६ विराज्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ८७ ॥ प्र वो महे मतयो यन्तु विष्णावे मरुत्वं ते गिरिजा एवयामरुत्
प्र शर्धाय प्रयज्यवे सुखादये तवसे भन्ददिष्टये धुनिव्रताय शवसे ॥ १ ॥ प्र ये जात
महिना ये च नु स्वयं प्र विव्रना ब्रुवत एवयामरुत् । क्रत्वा तद्वो मरुतो नाधृषे शव
दाना मद्वा तदेषामधृष्टासो नाद्रयः ॥ २ ॥ प्र ये दिवो बृहतः शृण्वरे गिरा सु
शुक्रानः सुभवं एवयामरुत् । न येषामिरी सधस्थ ईष्ट आँ अग्रयो न स्वविद्युत
प्र स्यन्द्रासो धुनीनाम् ॥ ३ ॥ स चक्रमे महतो निरुरुक्रमः सप्तानस्मात्सदस ए
वयामरुत् । यदायुक्त त्मना स्वादधि ष्णुभिर्विष्वर्धसो विमहसो जिगाति शेवृधे
नृभिः ॥ ४ ॥ स्वनो न वोऽमवान्रेजयदृषा त्वेषो ययिस्तविष एवयामरुत् । येन
सहन्त ऋज्जत स्वरोचिषः स्था रश्मानो हिरण्ययाः स्वायुधास इष्मिणः ॥ ५ ॥
॥ ३३ ॥ अपारो वो महिमा वृद्धशवसस्त्वेषं शवोऽवत्वेवयामरुत् । स्थातारो वि
प्रसितौ सन्दशि स्थन ते न उरुष्यता निदः शुशुक्रांसो नाग्नयः ॥ ६ ॥ ते रु
द्रासः सुमखा अग्रनयो यथा तुविद्युम्ना अवन्त्वेवयामरुत् । दीर्घं पृथु पप्रथे स
पार्थिवं येषामज्मेष्वा महः शर्धास्यद्भुतैनसाम् ॥ ७ ॥ अद्वेषो नो मरुतो गातुमे
तन श्रोता हव जरितुरेवयामरुत् । विष्णोर्मिहः समन्यवो युयोतन स्मद्रथ्योऽ
दंसनाप द्वेषांसि सनुतः ॥ ८ ॥ गन्तानो यज्ञं यज्ञियाः सुशमि श्रोता हवमरु
एवयामरुत् । ज्येष्ठासो न पर्वतासो व्योमनि यूयं तस्य प्रचेतसः स्यात दुर्धर्तव
निदः ॥ ९ ॥ ३४ ॥ ६ ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमं मण्डलं समाप्तम् ॥

अथ षष्ठं मण्डलम् ॥

॥ १ ॥ १-१३ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ७, १३ भुरिक् पङ्क्तिः । २ स्वराद् पङ्क्तिः । ५ पङ्क्तिः । ३, ४, ६, ११, १२ निचृत्त्रिष्टुप् । ८, १० त्रिष्टुप् । ९ विराद् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, २, ५, ७, १३ पञ्चमः । ३, ४, ६, ८—१२ धैवतः ॥

॥ १ ॥ त्वं ह्यग्ने प्रथमो मनोतास्या धियो अभवो दस्म होता । त्वं सीं वृषन्नकृणोर्दुष्टरीतु सहो विश्वस्मै सहसे सहध्वै ॥ १ ॥ अधा होता न्यसीदो यजीयानिळस्पद इषयन्नीडयः सन् । तं त्वानरः प्रथमं देवयन्तो महो राये चितयन्तो अनुगमन् ॥ २ ॥ वृतेव यन्तं बहुभिर्वसव्यैस्त्वे रयिं जागृवांसो अनु गमन् । रुशन्तमग्निं दर्शतं बृहन्तं वपावन्तं विश्वहा दीदिवांसम् ॥ ३ ॥ पदं देवस्य नमसा व्यन्तः श्रवस्यवः श्रवं आपन्नमृक्तम् । नामानि चिदधिरे यज्ञियानि भद्रायां ते रणयन्त सन्दृष्टौ ॥ ४ ॥ त्वां वर्धन्ति जितयः पृथिव्यां त्वां राय उभयांसो जनानाम् । त्वं त्राता तरणे चेत्यो भूः पिता माता सदमिन्मानुषाणाम् ॥ ५ ॥ ३५ ॥ सपर्येण्यः स प्रियो विच्चग्निर्होता मन्द्रो नि षसादा यजीयान् । तं त्वा वयं दम आ दीदिवांसमुप जुबाधो नमसा सदेम ॥ ६ ॥ तं त्वा वयं सुध्यो नव्यमग्ने सुम्नायव ईमहे देवयन्तः । त्वं विशो अनयो दीद्यानो दिवो अग्ने बृहता रोचनेन ॥ ७ ॥ विशां कविं विशपतिं शश्वतीनां नितोशनं वृषभं चर्षणीनाम् । प्रेतीषणिमिषयन्तं पावकं राजन्तमग्निं यजतं रयीणाम् ॥ ८ ॥ सो अग्न ईजे शशमे च मर्तो यस्त आनद समिधा हव्यदातिम् । य आहुतिं परि वेदा नमोभिर्विश्वेत्स वामा दधते त्वोतः ॥ ९ ॥ अस्मा उ ते महि महे विधेम नमोभिरग्ने समिधोत हव्यैः । वेदीं सूनो सहसो गीर्भिरुक्थैरा ते भद्रायां सुमतौ यतेम ॥ १० ॥ आ यस्ततन्थ रोदसी वि भासा श्रवोभिश्च श्रवस्यस्तरुवः । बृहद्भिर्वाजैः स्थविरोभिरस्मे रेवद्भिरग्ने वितरं वि भाहि

अ० ४ । अ० ५ । व० ३] २८६ [म० ६ । अ० १ । सू० ३ ।

॥ ११ ॥ नृवदसो सदमिद्धेह्यस्मे भूरि तौकाय तनयाय पश्वः । पूर्वोरिषो बृहती-
रारेअघा अस्मे भद्रा सौश्रवसानि सन्तु ॥ १२ ॥ पुरुण्यग्ने पुरुधा त्वाया वसूनि
राजन्वसुता ते अश्याम् । पुरुणि हि त्वे पुरुवार सन्त्यग्ने वसु विधते राजनि
त्वे ॥ १३ ॥ ३६ ॥ ४ ॥

॥ २ ॥ १-११ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१,
६ भुरिगुष्णिक् । २ स्वराडुष्णिक् । ७ निचृदुष्णिक् । ८ उष्णिक् । ३, ४
अनुष्टुप् । ५, ६, १० निचृदनुष्टुप् । ११ भुरिगतिजगती ॥ स्वरः-१, २, ७-६ ऋ-
षभः । ३-६, १० गान्धारः । ११ निषादः ॥

॥ २ ॥ त्वं हि क्षैतव्यशोऽग्ने मित्रो न पत्यसे । त्वं विचर्षणे श्रवो वसो
पुष्टिं न पुष्यसि ॥ १ ॥ त्वां हि ष्मा चर्षणयो यज्ञेभिर्गीर्भिरीळते । त्वां वाजी
यात्यवृको रजस्तूर्विश्वचर्षणिः ॥ २ ॥ सजोषस्त्वा दिवो नरो यज्ञस्य केतुमिन्धते ।
यद्ध स्य मानुषो जनः सुम्नायुर्जुह्वे अध्वरे ॥ ३ ॥ ऋध्वस्ते सुदानवे धिया मर्तः
शशमते । ऊती ष बृहतो दिवो द्विषो अंहो न तरति ॥ ४ ॥ समिधा यस्त आ-
हुतिं निशितिं मर्त्यो नशत् । वयावन्तं स पुष्यति क्षयमग्ने शतायुषम् ॥ ५ ॥ १॥
त्वेषस्ते धूम ऋणवति दिवि षञ्जुक्र आततः । सूर्यो न हि द्युता त्वं कृपा पावक
रोचते ॥ ६ ॥ अथा हि विक्ष्वीड्योऽसि प्रियो नो अतिथिः । एवः पुरीव जूर्यः
सूनुर्न त्रययाय्यः ॥ ७ ॥ क्रत्वा हि द्रोणे अज्यसेऽग्ने वाजी न कृत्व्यः । परि-
जमेव स्वधा गयोऽत्यो न द्वार्यः शिशुः ॥ ८ ॥ त्वं त्या चिदच्युताग्ने पशुर्न यव-
से । धामा ह यत्ते अजर वना वृश्चन्ति शिकृसः ॥ ९ ॥ वेषि ह्यध्वरीयतामग्ने हो-
ता दमे विशाम । समृधो विशपते कृणु जुषस्व हव्यमङ्गिरः ॥ १० ॥ अच्छा नो
मित्रमहो देव देवानग्ने वोचः सुमतिं रोदस्योः । वीहि स्वस्ति मुञ्जिति दिवो नृन्दि-
षो अहांसि दुरिता तरेम ता तरेम तवावसा तरेम ॥ ११ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ १-८ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ३, ४ त्रि-
ष्टुप् । २, ५, ६, ७ निचृत्त्रिष्टुप् । ८ भुरिकृपङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-७ धैवतः । ८ पञ्चमः ॥

॥ ३ ॥ अग्ने स क्षैषदृता ऋतेजा उरु ज्योतिर्नशते देवयुष्टे । यं त्वं मि-
त्रेण वरुणः सजोषा देव पासि त्यजसा मर्तमंहः ॥ १ ॥ ईजे यज्ञेभिः शशमे
शमीभिर्ऋध्वद्वारायाग्नये ददाश । एवा च न तं यशसामनुष्टिर्नाहो मर्तं नशते न

प्रदक्षिः ॥ २ ॥ सूर्यो न यस्य दृशतिरेपा भीमा यदेति शुचतस्त आ धीः । हे-
षस्वतः शुरुधो नायमक्तोः कुत्रा चिद्वणवो वसतिर्वेनेजाः ॥ ३ ॥ तिग्मं चिदेम
महि वर्षो अस्य भसदश्वो न यमसान आसा । विजेहमानः परशुर्न जिह्वां द्रवि-
र्न द्रावयति दारु धत्तत् ॥ ४ ॥ स इदस्तेव प्रति धादसिष्यज्जिह्वां तेजोऽयसो
न धाराम् । चित्रध्वजतिरुतियो अक्तोर्वेन द्रुषद्वा रघुपत्मजंहाः ॥ ५ ॥ ३ ॥ स
ई रेभो न प्रति वस्त उस्त्राः शोचिषा रारपीति मित्रमहाः । नक्तं य ईमरुषो यो
दिवा नूनमर्त्यो अरुषो यो दिवा नृन् ॥ ६ ॥ दिवो न यस्य विधतो नवीनोदृषा
रुक्त ओषधीषु नूनोत् । घृणा न यो ध्वजसा पत्मना यन्ना रोदसी वसुना दं सु-
पत्नी ॥ ७ ॥ धायोभिर्वा यो युज्येभिरकैर्विद्युन्न दवियोत्स्वेभिः शुष्मैः । शर्धो
वा यो मरुतां ततत्त ऋभुर्न त्वेषो रभसानो अद्यौत् ॥ ८ ॥ ४ ॥

॥ ४ ॥ १-८ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१ त्रिष्टुप् ।
२, ५, ६, ७ भुरिक्पङ्क्तिः । ३, ४ निचृत्पङ्क्तिः । ८ पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१ धैवतः ।
२-८ पञ्चमः ॥

॥ ४ ॥ यथा होतुर्मनुषो देवताता यज्ञेभिः सूनो सहसो यजासि । एवा नो
अद्य समना समानानुशन्नग्न उशतो यक्षि देवान् ॥ १ ॥ स नो विभावा चक्ष-
णिर्न वस्तोरग्निर्वन्दारु वेद्यश्चनो धात् । विश्वायुर्यो अमृतो मर्त्येषूषर्भुद्भूदतिथि-
र्जातवेदाः ॥ २ ॥ द्यावो न यस्य पनयन्त्यभ्वं भासांसि वस्ते सूर्यो न शुक्रः । वि-
य इनोत्यजरः पावकोऽश्वस्य चिच्छिन्नथत्पूर्यारिणि ॥ ३ ॥ वद्वा हि सूनो अस्य-
असद्वा चक्रे अग्निर्जनुषाज्मानम् । स त्वं न ऊर्जसन् ऊर्जं धा राजैव जेरवृके क्षे-
ष्यन्तः ॥ ४ ॥ नितित्ति यो वारणमन्नमत्ति वायुर्न राष्ट्रयत्येत्यक्तून् । तुर्यामि य-
स्त आदिशामरातीरत्यो न हूतः पततः परिहूत् ॥ ५ ॥ ५ ॥ आ सूर्यो न भानु-
मद्भिरकैरग्ने ततन्थ रोदसी वि भासा । चित्रो नयत्परि तमोस्यक्तः शोचिषा प-
त्मन्नौशिजो न दीयन् ॥ ६ ॥ त्वां हि मन्द्रतममर्कशोकैर्ववृमहे महि नः श्रोष्यन्ते ।
इन्द्रं न त्वा शवसा देवता वायुं पृणन्ति राधसा नृतमाः ॥ ७ ॥ नू नो अग्नेऽवृ-
केभिः स्वस्ति वेषि रायः पथिभिः पश्यंहः । ता सूरिभ्यो गृणते रासि सुम्नं म-
देम शतहिमाः सुवीराः ॥ ८ ॥ ६ ॥

॥ ५ ॥ १-७ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ४,

त्रिष्टुप् । २, ५, ६, ७ निचृत्त्रिष्टुप् । ३ भुरिक्पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, २, ४—
धैवतः । ३ पञ्चमः ॥

॥ ५ ॥ हुवे वः सूनुं सहस्रो युवानमद्रोधवाचं मतिभिर्यविष्ठम् । य इन्वति
द्रविणानि प्रचेता विश्ववाराणि पुरुवारो अधुक् ॥ १ ॥ त्वे वसूनि पुर्वणीक होत
दोषा वस्तोरेरिरे यज्ञियासः । क्षामेव विश्वा भुवनानि यस्मिन्त्सं सौभगानि द
धिरे पावके ॥ २ ॥ त्वं विक्षु प्रदिवः सीद आसु क्रत्वा रथीरभवो वार्याणाम्
अत इनोषि विधते चिकित्वो व्यानुषग्जातवेदो वसूनि ॥ ३ ॥ यो नः सनुसो अ
भिदासदग्ने यो अन्तरो मित्रमहो वनुष्यात् । तमजरेभिर्वृषभिस्तवु स्वैस्तपां तपिष्ठ
तपसा तपस्वान् ॥ ४ ॥ यस्ते यज्ञेन समिधाय उक्थैर्कोभिः सूनो सहस्रो ददा
शत् । स मर्त्येष्वमृत प्रचेता राया द्युम्नेन श्रवसा वि भाति ॥ ५ ॥ स तत्क
धीषितस्तूयमग्ने स्पृधो बाधस्व सहसा सहस्वान् । यच्छस्यसे द्युभिरक्तो वचोभि
स्तज्जुषस्व जरितुर्घोषि मन्म ॥ ६ ॥ अश्याम तं काममग्ने तवोती अश्याम रयि
रायिवः सुवीरम् । अश्याम वाजमभि वाजयन्तोऽश्याम द्युम्नमजराजरं ते ॥ ७ ॥ ७

॥ ६ ॥ १—७ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ छन्दः—१
२, ३, ४, ५ निचृत्त्रिष्टुप् । ६, ७ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६ ॥ प्र नव्यसा सहसः सूनुमच्छा यज्ञेन गातुमव इच्छमानः । वृश्चद्व
कृष्णयामं रुशन्तं वीती होतारं दिव्यं जिगाति ॥ १ ॥ स श्वितानस्तन्यतू रोच
नस्था अजरेभिर्नानदद्भिर्यविष्ठः । यः पावकः पुरुतमः पुरुणि पृथून्यग्निरनुया
भवन् ॥ २ ॥ वि ते विष्वग्वातजूतासो अग्ने भामासः शुचे शुचयश्चरन्ति । तुवि
म्रक्षासो दिव्या नवग्वा वना वनन्ति धृषता रुजन्तः ॥ ३ ॥ ये ते शुक्रासः शु
चयः शुचिष्मः क्षां वपन्ति विषितासो अश्वाः । अध भ्रमस्त उर्विया वि भाति य
तयमानो अधि सानु पृश्नेः ॥ ४ ॥ अध जिह्वा पापतीति प्र वृष्णो गोषुयुधो न
शनिः सृजाना । शूरस्येव प्रसितिः क्षातिरग्नेर्दुर्वर्तुर्भूमो दयते वनानि ॥ ५ ॥ अ
भानुना पार्थिवानि जयांसि महस्तोदस्य धृषता ततन्थ । स बाधस्वाप भया स
होभिः स्पृधो वनुष्यन्वनुषो नि जूर्व ॥ ६ ॥ स चित्र चित्रं चितयन्तमस्मे चित्रक्ष
चित्रतमं वयोधाम् । चन्द्रं रयिं पुरुवीरं बृहन्तं चन्द्रं चन्द्राभिर्गृणते युवस्व ॥ ७ ॥ ८

॥ ७ ॥ १—७ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ वैश्वानरो देवता ॥ छन्दः

अ० ४ । अ० ५ । व० १०] २८६ [म० ६ । अ० १ । सू० ८ ।

१ त्रिष्टुप् । २ निचृत्त्रिष्टुप् । ७ स्वराद् त्रिष्टुप् । ३ निचृत्पङ्क्तिः । ४ स्वराद् पङ्क्तिः ।
५ पङ्क्तिः । ६ जगती ॥ स्वरः-१, २, ७ धैवतः । ३-५ पञ्चमः । ६ निषादः ॥

॥ ७ ॥ मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या वैश्वानरमृत आ जातमग्निम् । कविं
सम्राजमतिथिं जनानामासन्ना पात्रं जनयन्त देवाः ॥ १ ॥ नाभिं यज्ञानां सदनं र-
यीणां महामाहावमभि सं नवन्त । वैश्वानरं रथ्यमध्वराणां यज्ञस्य केतुं जनयन्त
देवाः ॥ २ ॥ त्वद्विप्रो जायते वाज्यम्रे त्वद्धीरासो अभिमातिषाहः । वैश्वानर त्व-
मस्मासु धेहि वसूनि राजन्त्स्पृष्ट्याय्याणि ॥ ३ ॥ त्वां विश्वे अमृतं जायमानं शिशुं
न देवा अभि सं नवन्ते । तव क्रतुभिरमृतत्वमायन्वैश्वानर यत्पित्रोरदीदेः ॥ ४ ॥
वैश्वानर तव तानि व्रतानि महान्यग्ने नक्रिरा दधर्ष । यज्जायमानः पित्रोरुपस्थेऽ-
विन्दः केतुं वयुनेष्वह्नाम् ॥ ५ ॥ वैश्वानरस्य विमितानि चक्षसा सानूनि दिवो
अमृतस्य केतुना । तस्येदु विश्वा भुवनानि मूर्धानि वया इव रुरुहुः सप्त विब्रुहः
॥ ६ ॥ वि यो रजांस्यमिमीत सुक्रतुर्वैश्वानरो वि दिवो रोचना कविः । परि यो
विश्वा भुवनानि पप्रथेऽदब्धो गोपा अमृतस्य रज्जिता ॥ ७ ॥ ६ ॥

॥ ८ ॥ १-७ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ वैश्वानरो देवता ॥ छन्दः-१, ४
जगती । ६ विराड् जगती । २, ३, ५ भुरिक्त्रिष्टुप् । ७ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, ४, ६
निषादः । २, ३, ५, ७ धैवतः ॥

॥ ८ ॥ पृक्षस्य वृष्णो अरुषस्य नू सहः प्र नु वोचं विदथा जातवेदसः ।
वैश्वानराय मतिर्नव्यसी शुचिः सोम इव पवते चारुर्ग्नये ॥ १ ॥ स जायमानः
परमे व्योमनि व्रतान्यग्निर्व्रतपा अरक्षत । व्यन्तरिक्षममिमीत सुक्रतुर्वैश्वानरो म-
हिना नाकमस्पृशत् ॥ २ ॥ व्यस्तभ्नाद्रोदसी मित्रो अद्भुतोऽन्तर्वाविदकृणोजो-
तिषा तमः । वि चर्मणीव ध्रिषणे अवर्तयद्वैश्वानरो विश्वमधत्त वृणयम् ॥ ३ ॥
अपामुपस्थे महिषा अगृभ्णत विशो राजानमुप तस्थुर्ऋग्मियम् । आ दूतो अग्नि-
मभरद्विवस्वतो वैश्वानरं मातरिश्वा परावतः ॥ ४ ॥ युगेयुगे विदथ्यै गृणद्भ्यो-
ऽग्ने रयिं यशसं धेहि नव्यसीम् । पव्येव राजन्नघशंसमजर नीचा नि वृश्च वनिनं
न तेजसा ॥ ५ ॥ अस्माकमग्ने मधवत्सु धारयानामि जत्रमजरं सुवीर्यम् । वयं ज-
येम शतिनै सहस्रिणं वैश्वानर वाजमग्रे तत्रोतिभिः ॥ ६ ॥ अदब्धेभिस्तव गोपा-
भिरिष्टेऽस्माकं पाहि त्रिषधस्थ सूरीन् । रक्षा च नो ददुषां शर्धो अग्ने वैश्वानर
प्र च तारीः स्तवानः ॥ ७ ॥ १० ॥

॥ ६ ॥ १-७ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ वैश्वानरो देवता ॥ छन्दः—१
विराद्त्रिष्टुप् । ५ निचृष्ट्रिष्टुप् । ६ त्रिष्टुप् । २ भुरिक् पङ्क्तिः । ३, ४ पङ्क्तिः । ७
भुरिग्जगती ॥ स्वरः—१, ५, ६ धैवतः । २-४ पञ्चमः । ७ निषादः ॥

॥ ६ ॥ अहश्च कृष्णमहरर्जुनं च वि वर्तेते रजसी वेद्याभिः । वैश्वानरो जा
यमानो न राजावातिरज्ज्योतिषाग्निस्तमांसि ॥ १ ॥ नाहं तन्तुं न वि जाना
म्योतुं न यं वयन्ति समरेऽतमानाः । कस्य स्वित्पुत्र इह वक्तॄनि पुरो वंदात्यव
रेण पित्रा ॥ २ ॥ स इत्तन्तुं स वि जानात्योतुं स वक्तॄन्यृतुथा वंदाति । य ई चि
कैतदमृतस्य गोपा अवश्वरन्परो अन्येन पश्यन् ॥ ३ ॥ अयं होता प्रथमः पश्य
तेममिदं ज्योतिरमृतमर्त्येषु । अयं स जज्ञे ध्रुव आ निषत्तोऽमर्त्यस्तन्वा वर्धमानः ॥ ४ ॥
ध्रुवं ज्योतिर्निहितं दृश्ये कं मनो जर्विष्टं पतयत्स्वन्तः । विश्वे देवाः समनसः स
कैता एकं क्रतुमभि वि यन्ति साधु ॥ ५ ॥ वि मे कर्णा पतयतो वि चक्षुर्वीर्यं
ज्योतिर्हृदय आहितं यत् । वि मे मनश्चरति दूरआधीः किं स्विद्वक्ष्यामि किमु न
मनिष्ये ॥ ६ ॥ विश्वे देवा अनमस्यन्भिग्रानास्त्वामग्ने तमसि तस्थिवांसम् । वै
श्वानरोऽवतूतये नोऽमर्त्योऽवतूतयेनः ॥ ७ ॥ ११ ॥

॥ १० ॥ १-७ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१
त्रिष्टुप् । ४ आर्षी पङ्क्तिः । २, ३ ६ निचृष्ट्रिष्टुप् । ५ विराद् त्रिष्टुप् । ७ प्राजा
पत्या बृहती ॥ स्वरः—१, ४ पञ्चमः । २, ३, ५ ६, धैवतः । ७ मध्यमः ॥

॥ १० ॥ पुरो वो मन्द्रं दिव्यं सुवृक्तिं प्रयति यज्ञे अग्निमध्वरे दधिध्वम्
पुर उक्थेभिः स हि नो विभावा स्वध्वरा करति जातवेदाः ॥ १ ॥ तमु द्युमः पु
र्वणीक होतरग्ने अग्निभिर्मनुष इधानः । स्तोमं यमस्मै ममतेवशूषं घृतं न शुचि म
तयः पवन्ते ॥ २ ॥ प्रपाय स श्रवसा मर्त्येषु यो अग्नये ददाश विप्र उक्थैः । चि
त्राभिस्तमूतिभिश्चित्रशोचिर्वजस्य साता गोमतो दधाति ॥ ३ ॥ आ यः प्रप्रौ जा
यमान उर्वी दूरेदशा भासा कृष्णाध्वा । अध बहु चित्तम ऊर्म्यायास्तिरः शोचिष
ददृशे पावकः ॥ ४ ॥ नू नश्चित्रं पुरुवाजाभिरुती अग्ने रयिं मघवज्जचश्च धेहि
ये राधसा श्रवसा चात्यन्यान्तसुवीर्यैभिश्चाभि सन्ति जनान् ॥ ५ ॥ इमं यज्ञं चने
धा अग्न उशन्यं त आसानो जुहुते हविष्मान् । भरद्वाजेषु दधिषे सुवृक्तिमवी
र्वाजस्य गध्यस्य सातौ ॥ ६ ॥ वि द्वेषांसीनुहि वर्धयेळां मदम शतहिमाः सु
वीराः ॥ १७ ॥ १२ ॥

अ० ४ । अ० ५ । व० १५] २६१ [म० ६ । अ० १ । सू० १३ ।

॥ ११ ॥ १-६ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ३, ५ निचृत्रिष्टुप् । ४, ६ विरादत्रिष्टुप् । २ निचृत्पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१, ३-६ धैवतः । २ पञ्चमः ॥

॥ ११ ॥ यजस्व होतरिषितो यजीयानग्ने बाधो मरुतां न प्रयुक्ति । आ नो मित्रावरुणा नासत्या द्यावा होत्राय पृथिवी बवृत्याः ॥ १ ॥ त्वं होता मन्द्रतमो नो अधुगन्तर्देवो विदथा मर्त्येषु । पावकया द्युह्या बर्हिर्गसाग्ने यजस्व तन्वं तव स्वां ॥ २ ॥ धन्या चिद्धि त्वे धिषणा वष्टि प्र देवाञ्जन्म गृणते यजध्वै । वेपिष्ठो अङ्गिरसां यद्ध विप्रो मधु छन्दो भनति रेभ इष्टौ ॥ ३ ॥ अर्दिद्युतस्वर्पाको विभावाग्ने यजस्व रोदसी उरुची । आयुं न यं नमसा रातहव्या अञ्जन्ति सुप्र-यसं पञ्च जनाः ॥ ४ ॥ वृञ्जे ह यन्नमसा बर्हिर्गनावयामि सुगृधृतवती सुवृक्तिः । अम्यान्ति सन्न सद्ने पृथिव्या अश्रायि यज्ञः सूर्ये न चक्षुः ॥ ५ ॥ दशस्या नः पुर्वणीक होतर्देवेभिरग्ने अग्निभिरिधानः । रायः सूनो सहसो वावसाना अति ससेम वृजनं नाहः ॥ ६ ॥ १३ ॥

॥ १२ ॥ १-६ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१ त्रि-ष्टुप् । २ निचृत्रिष्टुप् । ३ भुरिक्पङ्क्तिः । ४, ६ निचृत्पङ्क्तिः । ५ स्वराद् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१, २ धैवतः । ३-६ पञ्चमः ॥

॥ १२ ॥ मध्ये होता दुरोणे बर्हिषो राळ्ग्नस्तोदस्य रोदसी यजध्वै । अयं स सूनुः सहस ऋतावा दूरात्सूर्यो न शोचिषा ततान ॥ १ ॥ आ यस्मिन्त्वे स्व-पाके यजत्र यक्षद्राजन्तस्वर्वातेव नु द्यौः । त्रिषधस्थस्ततरुषो न जंहो हव्या मघा-नि मानुषा यजध्वै ॥ २ ॥ तेजिष्ठा यस्यारतिर्वनेराद् तोदो अध्वन्न वृधसानो अद्यौत् । अद्रोघो न द्रविता चेतति त्मन्नमर्त्योऽवत्र ओषधीषु ॥ ३ ॥ सास्माकै-भिरेतरी न शूषैरग्निः ष्ट्वे दम आ जातवेदाः । द्रवन्नो वन्वन् क्रत्वा नार्वोसः पितेव जारयारि यज्ञैः ॥ ४ ॥ अर्ध स्मास्य पनयन्ति भामो वृथा यक्षक्षदनुयार्ति पृथ्वीम् । सद्यो यः स्यन्द्रो विषितो धवीयानृणो न तायुरति धन्वा राद् ॥ ५ ॥ स त्वं नो अर्वन्निदाया विश्वेभिरग्ने अग्निभिरिधानः । वेषि रायो वि यासि दु-च्छुना मर्देम शतहिमाः सुवीराः ॥ ६ ॥ १४ ॥

॥ १३ ॥ १-६ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१

पङ्क्तिः । २ स्वराट्पङ्क्तिः । ३, ४ विराट्त्रिष्टुप् । ५, ६ निचृट्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१
२ पञ्चमः । ३-६ धैवतः ॥

॥ १३ ॥ त्वद्विश्वा सुभग सौभगान्यग्रे वि यन्ति वनिनो न वयाः । श्रुष्टी
रयिर्वाजो वृत्रतूर्ये दिवो वृष्टिरीडयो रीतिरुपाम् ॥ १ ॥ त्वं भगो न आ हि र
त्नमिषे परिज्मेव क्षयसि दस्मवर्चाः । अग्ने मित्रो न बृहत ऋतस्यासि क्षत्ता वामस्य
देव भूरैः ॥ २ ॥ स सत्पतिः शवसा हन्ति वृत्रमग्ने विप्रो वि पणोभैर्ति वाजम्
यं त्वं प्रचेत ऋतजात राया सजोषा नप्तापां द्विनोषि ॥ ३ ॥ यस्तै सूनो सहसो
गीर्भिरुक्थैर्यज्ञैर्मतो निशितिं वेद्यानद् । विश्वं स देव प्रति वारमग्ने धत्ते धान्यं
पत्यते वसव्यैः ॥ ४ ॥ ता नृभ्य आ सौश्रवसा सुवीराग्ने सूनो सहसः पुष्यसै
धाः । कृणोषि यच्छवसा भूरि पश्वो वयो वृकायारये जसुरये ॥ ५ ॥ वद्मा सूनो
सहसो नो विहाया अग्ने लोकं तनयं वाजिनो दाः । विश्वाभिर्गीर्भिरभि पूर्तिमश्या
मदेम शतहिमाः सुवीराः ॥ ६ ॥ १५ ॥

॥ १४ ॥ १-६ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१
३ भुरिगुष्णिक् । २ निचृट्त्रिष्टुप् । ४ अनुष्टुप् । ५ विराडनुष्टुप् । ६ भुरिगतिजगती ।
स्वरः—१, ३ ऋषभः । २ धैवतः । ४, ५ गान्धारः । ६ निषादः ॥

॥ १४ ॥ अग्ना यो मत्यो दुवो धियं जुजोष धीतिभिः । भसन्नु ष प्र पू
र्व्य इषं वुरीतावसे ॥ १ ॥ अग्निरिद्धि प्रचेता अग्निर्वेधस्तम ऋषिः । अग्नि होता
रमीळते यज्ञेषु मनुषो विशः ॥ २ ॥ नाना ह्यग्नेऽवसे स्पर्धन्ते रायो अर्यः । तू
र्वन्तो दस्युमायवो ब्रतैः सीक्षन्तो अव्रतम् ॥ ३ ॥ अग्निरप्सामृतीषहं वीरं ददाति
सत्पतिम् । यस्य त्रसन्ति शवसः सञ्चक्षि शत्रवो भिया ॥ ४ ॥ अग्निर्हि विब्रान
निदो देवो मर्तमुरुष्यति । सहावा यस्यावृतो रयिर्वाजेष्ववृतः ॥ ५ ॥ अच्छा न
मित्रमहो देव देवानग्ने वोचः सुमतिं रोदस्योः । वीहि स्वास्ति सुक्षितिं दिवो नृ
न्दिषो अहांसि दुरिता तरेम ता तरेम तवावसा तरेम ॥ ६ ॥ १६ ॥

॥ १५ ॥ १-१६ भरद्वाजो बार्हस्पत्यो वीतहव्यो वा ऋषिः ॥ अग्निर्दे
वता ॥ छन्दः—१, २, ५ निचृज्जगती । ३ निचृदतिजगती । ७ जगती । ८
विराज्जगती । ४, १४ भुरिक् त्रिष्टुप् । ६, १०, ११, १६, १६ त्रिष्टुप् । १
विराट् त्रिष्टुप् । ६ निचृदतिशकरी । १२ पङ्क्तिः । १५ ब्राह्मीबृहती । १६

अ० ४ । अ० ५ । व० २०] २६३ [म० ६ । अ० १ । सू० १५ ।

विराडनुष्टुप् । १८ स्वराडनुष्टुप् ॥ स्वरः-१-३, ५, ७, ८ निषादः । ४, ६, ९, १०, ११, १३, १४, १६, १८ धैवतः । १२ पञ्चमः । १५ मध्यमः । १७, १८ गान्धारः ॥

॥१५॥ इमं षु वो अतिथिमुष्वधं विश्वासां विशां पतिमृज्जसे गिरा । वेतीद्विवो
जनुषा कच्चिदा शुचिर्ज्योक्चिदत्ति गर्भो यदच्युतम् ॥ १ ॥ मित्रं न यं सुधितं
भृगवो दधुर्वनस्पतावीडचमूर्ध्वशोचिषम् । स त्वं सुप्रीतो वीतहव्ये अद्भुत प्रश-
स्तिभिर्महयसे दिवेदिवे ॥ २ ॥ स त्वं दक्षस्यावृको वृधो भूरयः परस्यान्तरस्य
तरुषः । रायः सूनो सहसो मर्त्येष्वहोर्दिर्यच्छ वीतहव्याय सप्रथो भरद्वाजाय
सप्रथः ॥ ३ ॥ द्युतानं वो अतिथिं स्वर्णरमग्निं होतारं मनुषः स्वध्वरम् । विप्रं
न द्युत्तवचसं सुवृत्तिभिर्हव्यवाहमरतिं देवमृज्जसे ॥ ४ ॥ पावकया यश्चितय-
न्त्या कृपा क्षामन्नुच उषसो न भानुना । तूर्वन्न यामन्नेतशस्य नू रण आ यो
घृणे न तत्तृषाणो अजरः ॥ ५ ॥ १७ ॥ अग्निमग्निं वः समिधा दुवस्यत प्रियं-
प्रियं वो अतिथिं गृणीषणि । उप वो गीर्भिरमृतं विवासत देवो देवेषु वनते हि
वार्यं देवो देवेषु वनते हि नो दुवः ॥ ६ ॥ समिद्धमग्निं समिधा गिरा गृणे शुचिं
पावकं पुरो अध्वरे ध्रुवम् । विप्रं होतारं पुरुवारमद्रुहं कविं सुम्नैरीमहे जात-
वेदसम् ॥ ७ ॥ त्वां दूतमग्ने अमृतं युगेयुगे हव्यवाहं दधिरे पायुमीड्यम् । दे-
वासश्च मतीसश्च जागृविं विभुं विशपतिं नमसा नि षेदिरे ॥ ८ ॥ विभूषन्नग्न
उभयां अनु व्रता दूतो देवानां रजसी समीयसे । यत्ते धीतिं सुमतिमावृणीमहेऽध
स्मा नस्त्रिवरूथः शिवो भव ॥ ९ ॥ तं सुप्रतीकं सुदृशं स्वञ्चमविद्धांसो विदुष्टरं सपेम ।
स यत्तद्विश्वा वयुनानि विद्वान्प्र हव्यमग्निरमृतेषु वोचत् ॥ १० ॥ १८ ॥ तमग्ने पास्युत तं
पिपर्षि यस्त आनद्वयै शूर धीतिम् । यज्ञस्य वा निशितिं वोदितिं वा तमित्पृणत्ति शर्व-
सोत राया ॥ ११ ॥ त्वमग्ने वनुष्यतो नि पाहि त्वमु नः सहसा वन्नवद्यात् । सं त्वा ध्वस्म-
न्वदभ्येतु पाथः सं रयिः स्पृहयाय्यः सहस्री ॥ १२ ॥ अग्निर्होता गृहपतिः स राजा
विश्वावेद जनिमा जातवेदाः । देवानामुत यो मर्त्यानां यजिष्ठः स प्र यजतामृतावा
॥ १३ ॥ अग्ने यदद्य विशो अध्वरस्य होतः पावकशोचे वेष्टं हि यज्वा । ऋता य-
जासिमहिना वि यद्गृहव्या वह यविष्ट या ते अद्य ॥ १४ ॥ अभि प्रयांसि सुधितानि हि
ख्यो नि त्वा दधीत रोदसी यजध्यै । अवा नो मघवन्वाजसातावग्ने विश्वानि दुरिता
तरेम ता तरेम तवावसा तरेम ॥ १५ ॥ १६ ॥ अग्ने विश्वेभिः स्वनीक देवैरू-
णीवन्तं प्रथमः सीद योनिम् । कुलायिनं घृतवन्तं सवित्रे यज्ञं नय यजमानाय

साधु ॥ १६ ॥ इममु त्वमथर्ववदग्निं मन्थन्ति वेधसः । यमं ङ्कूयन्तमानयन्नम
श्याव्याभ्यः ॥ १७ ॥ जनिष्वा देववीतये सर्वताता स्वस्तये । आ देवान् व
क्ष्यमृतां ऋतावृधो यज्ञं देवेषु पिस्पृशः ॥ १८ ॥ वयमु त्वा गृहपते जनानामग
अकर्म समिधा बृहन्तम् । अस्थूरि नो गार्हपत्यानि सन्तु तिग्मेन नस्तेजसा स
शिशाधि ॥ १९ ॥ २० ॥ १ ॥

॥ १६ ॥ १-४८ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१
६, ७ आर्ची उष्णिक् । २, ३, ४, ५, ८, ९, ११, १३, १४, १५, १७, १८
२१, २४, २५, २८, ३२, ४० निचृद्गायत्री । १०, १६, २०, २२, २३, २६
३१, ३४, ३५, ३६, ३७, ३८, ३९, ४१ गायत्री । २६, ३० विराद्गायत्री
१२, १६, ३३, ४२, ४४ साम्नीत्रिष्टुप् । ४३, ४५ त्रिचृत्रिष्टुप् । २७ आर्चीप
ङ्क्तिः । ४६ भुरिक् पङ्क्तिः । ४७, ४८ निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१, ६, ७ ऋषभः
२—५, ८—११, १३—१५, १७—२६, २८—३२, ३४—४१, षड्जः
१२, १६, २७, ३३, ४२—४६ पञ्चमः । ४७, ४८ गान्धारः ॥

॥ १६ ॥ त्वमग्ने यज्ञानां होता विश्वेषां हितः । देवेभिर्मानुषे जने ॥ १ ॥
स नो मन्द्राभिरध्वरे जिह्वाभिर्यजा महः । आ देवान्वन्ति यक्षि च ॥ २ ॥ वेत्था हि
वेधो अध्वनः पथश्च देवाञ्जसा । अग्ने यज्ञेषु सुक्रतो ॥ ३ ॥ त्वामीळे अध द्वित
भरतो वाजिभिः शुनम् । ईजे यज्ञेषु यज्ञियम् ॥ ४ ॥ त्वमिमा वार्या पुरु दिवो
दासाय सुन्वते । भरद्वाजाय दाशुषे ॥ ५ ॥ २१ ॥ त्वं दूतो अमर्त्य आ बृह
दैव्यं जनम् । शृण्वन्विप्रस्य सुष्टुतिम् ॥ ६ ॥ त्वमग्ने स्वाध्यो मर्तासो देववीत
ये । यज्ञेषु देवमीळते ॥ ७ ॥ तव प्र यक्षि सन्दर्शमुत क्रतुं सुदानवः । विश्वे जुषन्त
कामिनः ॥ ८ ॥ त्वं होता मनुर्हितो वह्निरासा विदुष्टरः । अग्ने यक्षि दिवो विश
॥ ९ ॥ अग्न आ याहि वीतये गृणानो हव्यदातये । नि होता सत्सि बर्हिषि
॥ १० ॥ २२ ॥ तं त्वा समिद्धिरङ्गिरो घृतेन वर्धयामसि । बृहच्छोचा यविष्ठ
॥ ११ ॥ स नः पृथु अवाय्यमच्छा देव विवाससि । बृहदग्ने सुवीर्यम् ॥ १२ ॥
त्वमग्ने पुष्करादध्यथर्वा निरमन्थत । मूर्ध्नो विश्वस्य वाघतः ॥ १३ ॥ तमु त्वा
दध्यङ्कृषिः पुत्र ईजे अथर्वणः । बृत्रहणं पुरन्दरम् ॥ १४ ॥ तमु त्वा पाथ्यो वृष
समीधे दस्युहन्तमम् । धनञ्जयं रणोरणे ॥ १५ ॥ २३ ॥ एह्यु षु ब्रवाणि तेऽग्न
इत्येतरा गिरः । एभिर्वर्धाम इन्दुभिः ॥ १६ ॥ यत्र क्व च ते मनो दक्षं दधस

अ० ४ । अ० ५ । व० ३०] २६५ [म० ६ । अ० २ । सू० १६ ।

उत्तरम् । तत्रा सदः कृणवसे ॥ १७ ॥ नहि ते पूर्वमज्जिपद्भुवन्नेमानां वसो । अथा
दुर्वो वनवसे ॥ १८ ॥ आग्निरंगामि भारतो वृत्रहा पुरुचेतनः । दिवोदासस्य
सत्पतिः ॥ १९ ॥ स हि विश्वाति पार्थिवा रयिं दाशन्महित्वना । वन्वन्नवातो
अस्तृतः ॥ २० ॥ २४ ॥ स प्रवन्नवीयसाग्नें द्युम्नेन संयता । बृहत्तन्ध भ्रा-
नुना ॥ २१ ॥ प्र वः सखायो अग्नये स्तोमं यज्ञं च धृष्णुया । अर्चं गायं च वेधसे
॥ २२ ॥ स हि यो मानुषा युगा सीद्धोता कविक्रतुः । दूतश्च हव्यवाहनः ॥ २३ ॥
ता राजाना शुचित्रतादित्यान्भारुतं गणम् । वसो यत्नीह रोदसी ॥ २४ ॥ वस्वीं
ते अग्ने सन्दाष्टिरिषयते मर्त्याय । ऊर्जो नपादमृतस्य ॥ २५ ॥ २५ ॥ क्रत्वा दा
अस्तु श्रेष्ठोऽद्य त्वा वन्वन्त्सुरेक्णाः । मर्ते आनाश सुवृक्तिम् ॥ २६ ॥ ते ते अग्ने
त्वोता इषयन्तो विश्वमायुः । तरन्तो अर्यो अरातीर्वन्वन्तो अर्यो अरातीः ॥ २७ ॥
अग्निस्तिग्मेन शोचिषा यासद्विश्वं न्यत्रिणम् । अग्निर्नो वनते रयिम् ॥ २८ ॥
सुवीरं रयिमा भर जातवेदो विचर्षणे । जहि रक्षांसि सुक्रतो ॥ २९ ॥ त्वं नः
प्राह्यहंसो जातवेदो अघायतः । रक्षा एो ब्रह्मणस्कवे ॥ ३० ॥ २६ ॥ यो नो
अग्ने दुरेव आ मर्तो वधाय दाशति । तस्मान्नः प्राह्यहंसः ॥ ३१ ॥ त्वं तं देव जिह्वया परि
बाधस्व दुष्कृतम् । मर्तो यो नो जिघांसति ॥ ३२ ॥ भरद्वाजाय सप्रथः शर्म यच्छ
सहन्त्य । अग्ने वरेण्यं वसु ॥ ३३ ॥ अग्निर्वृत्राणि जङ्घनद्विणस्युर्विपन्यया ।
समिद्धः शुक्र आहुतः ॥ ३४ ॥ गर्भे मातुः पितुष्पिता विदिद्युतानो अक्षरे । सी-
द्धृतस्य योनिमा ॥ ३५ ॥ २७ ॥ ब्रह्म प्रजावदा भर जातवेदो विचर्षणे । अग्ने
यद्दीदयद्विवि ॥ ३६ ॥ उप त्वा एवसन्दृशं प्रयस्वन्तः सहस्कृत । अग्ने समृ-
ज्महे गिरः ॥ ३७ ॥ उप ह्यायामिव घृणेरगन्म शर्म ते वयम् । अग्ने हिरण्य-
सन्दृशः ॥ ३८ ॥ य उग्र इव शर्यहा तिग्मशृङ्गो न वंसगः । अग्ने पुरो रुरोजिथ
॥ ३९ ॥ आ यं हस्ते न खादिनं शिशुं जातं न बिभ्राति । विशामग्निं स्वध्वरं
॥ ४० ॥ २८ ॥ प्र देवं देववीतये भरता वसुवित्तमम् । आ स्वे यो नौ नि षी-
दतु ॥ ४१ ॥ आ जातं जातवेदसि प्रियं शिशीतातिथिम् । स्योन आ गृहपातिम्
॥ ४२ ॥ अग्ने युच्वा हि ये तवाश्वासो देवसाधवः । अरं वहन्ति मन्यवे ॥ ४३ ॥
अच्छा नो याह्या वहाभि प्रयांसि वीतये । आ देवान्त्सोमपीतये ॥ ४४ ॥ उदग्ने
भारत द्युमदजस्त्रेण दविद्युतत् । शोचा वि भाह्यजर ॥ ४५ ॥ २९ ॥ वीती यो
देवं मर्तो दुवस्येदग्निमीळीताध्वरे हविष्मान् । होतारं सत्ययज्ञं रोदस्योरुत्तानहस्तो
नमसा विवासेत् ॥ ४६ ॥ आ ते अग्न ऋचा हविर्हृदा तृष्टं भरामसि । ते ते भ-

वन्तूत्तणं ऋषभासौ वशा उत ॥ ४७ ॥ अग्निं देवासौ अत्रियमिन्धते वृत्रहन्तमम्
येना वसून्याभृता तृह्णा रक्षांसि वाजिना ॥ ४८ ॥ ३० ॥ ५ ॥

॥ १७ ॥ १—१५ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—
१, २, ३, ४, ११ त्रिष्टुप् । ५, ६, ८, विरादत्रिष्टुप् । ७, ९, १०, १२, १४
निचृष्ट्रिष्टुप् । १३ स्वरादपङ्क्तिः । १५ आर्च्युष्णिक् ॥ स्वरः—१—१२, १४
धैवतः । १३ पञ्चमः । १५ ऋषभः

॥ १७ ॥ पित्रा सोममभि यमुग्र तर्दं ऊर्वं गव्यं महि गृणान इन्द्र । वि यो
धृष्णो वधिषो वज्रहस्त विश्वा वृत्रममित्रिया शवोभिः ॥ १ ॥ स ई पाहि य
ऋजीषी तरुत्रो यः शिप्रवान्वृषभो यो मतीनाम् । यो गोत्रभिद्वज्रभृद्यो हरिष्ठा
स इन्द्र चित्रां अभि तृन्धि वाजान् ॥ २ ॥ एवा पाहि प्रत्नथा मन्दतु त्वा श्रुधि
ब्रह्म वावृधस्वोत गीर्भिः । आविः सूर्य कृणुहि पीपिहीषो जहि शत्रूरभि गा इन्द्र
तृन्धि ॥ ३ ॥ ते त्वा मदा बृहदिन्द्र स्वधाव इमे पीता उक्षयन्त द्युमन्तम् । महा
ममूनं तवसं विभूतिं मत्सरासौ जर्हणन्त प्रसाहम् ॥ ४ ॥ येभिः सूर्यमुषसं मन्दसा
नोऽवासयोऽपहृह्णानि दर्द्रत् । महामर्द्रि परि गा इन्द्र सन्तं नुत्था अच्युतं सदस
परि स्वात् ॥ ५ ॥ १ ॥ तव कत्वा तव तदंसनाभिरामासु पक्वं शच्या नि
दीधः । और्णोर्दुर उस्त्रियाभ्यो वि हृहोदूर्वादा असृजो अङ्गिरस्वान् ॥ ६ ॥
पप्राथ क्षां महि दंसो व्युर्वीमुप द्यामृष्वो बृहदिन्द्र स्तभायः । आधारयो रोदस
देवपुत्रे प्रत्ने मातरा यद्वा ऋतस्य ॥ ७ ॥ अध त्वा विश्वे पुर इन्द्र देवा एकं त
वसं दधिरे भराय । अदेवो यदभ्यौहिष्ठ देवान्त्स्वर्षाता वृणत इन्द्रमत्र ॥ ८ ॥
अध द्यौरिचत्ते अप सा नु वज्राद्वितानमद्भियसा स्वस्य मन्योः । अहिं यदि
न्द्रो अभ्योहसानं नि चिद्विश्वायुः शयथे जघान ॥ ९ ॥ अध त्वष्टा ते मह उ
ग्र वज्रं सहस्रभृष्टिं ववृतच्छताश्रिम् । निकाममरमणसं येन नवन्तमहिं सं पिण्य
जीषिन् ॥ १० ॥ २ ॥ वर्धान्यं विश्वे मरुतः सजोषाः पचच्छतं महिषां इन्द्र
तुभ्यम् । पूषा विष्णुस्त्रीणि सरांसि धावन्वृत्रहणं मदिरमंशुमस्मै ॥ ११ ॥ अ
क्षोदो महि वृतं नदीनां परिष्ठितमसृज ऊर्मिमपाम् । तासामनु प्रवत इन्द्र पन्थ
प्रार्दयो नीचीरपसः समुद्रम् ॥ १२ ॥ एवा ता विश्वा चकृवांसमिन्द्रं महामुग्रम्
जुर्यं सहोदाम् । सुवीरं त्वा स्वायुधं सुवज्रमा ब्रह्म नव्यमवसे ववृत्यात् ॥ १३ ॥
स नो वाजाय श्रवस इषे च राये धौहि द्युमत इन्द्र विप्रान् । भरद्वाजे नृव

अ० ४ । अ० ६ । व० ६] २६७ [म० ६ । अ० २ । सू० १८ ।

इन्द्र सूरिन्दिवि च स्मैधि पार्यै न इन्द्र ॥ १४ ॥ अया वाजं देवहितं सनेम मदेम
शतहिमाः सुवीराः ॥ १५ ॥ ३ ॥

॥ १८ ॥ १-१५ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
४, ६, १४ निचृत्रिष्टुप् । २, ८, ११, १३ त्रिष्टुप् । ७, १० विराट्त्रिष्टुप् ।
१२ भुरिक्त्रिष्टुप् । ३, १५ भुरिक्पङ्क्तिः । ५ स्वराट् पङ्क्तिः । ६ ब्राह्म्युष्णिक् ॥
स्वरः—१, २, ४, ७—१४ धैवतः । ३, ५, १५ पञ्चमः । ६ ऋषभः ॥

॥ १८ ॥ तमुं पुहि यो अभिभूत्योजा वन्वन्नवातः पुरुहूत इन्द्रः । अषाँह-
मुग्रं सहमानमाभिर्गीर्भिर्वर्ध वृषभं चर्षणीनाम् ॥ १ ॥ स युध्मः सत्वा खजकृत्स-
मद्वा तुविमूक्तो नदनुमाँ ऋज्जीषी । बृहद्रेणुश्च्यवनो मानुषीणामेकः कृषीनामभव-
त्सहावा ॥ २ ॥ त्वं ह नु त्यददमायो दस्यूरेकः कृष्टीरवनोरायीय । अस्ति स्विनु
वीर्यं तत्त इन्द्र न स्विदस्ति तद्वतुथा वि वोचः ॥ ३ ॥ सदिद्धि ते तुविजातस्य
मन्ये सहः सहिष्ठ तुरतस्तुरस्य । उग्रमुग्रस्य तवसस्तवीयोऽरधस्य रध्रतुरो बभूव
॥ ४ ॥ तन्नः प्रत्नं सख्यमस्तु युष्मे इत्था वदद्भिर्वलमङ्गिगरोभिः । हन्नच्युतच्युह-
स्मेषयन्तमृणोः पुरो वि दुरो अस्य विश्वाः ॥ ५ ॥ ४ ॥ स हि धीभिर्हव्यो
अस्त्युग्र ईशानकृन्महति वृत्रतूर्ये । स लोकसाता तनये स वज्री वितन्तसाद्यो
अभवत्समत्सु ॥ ६ ॥ स मज्मना जनिम मानुषाणाममर्त्येन नाम्नाति प्र सस्रे । स
द्युम्नेन स शर्वसोत राया स वीर्येण नृतमः समोकाः ॥ ७ ॥ स यो न मुहे न
मिथू जनो भूत्सुमन्तुनामा चुमुरि धुनि च । वृणक्विपुं शम्बरं शुष्णमिन्द्रः पुरां
च्यौत्नाय शयथाय नू चित् ॥ ८ ॥ उदावता त्वक्षसा पन्यसा च वृत्रहत्याय र-
थमिन्द्र तिष्ठ । धिष्व वज्रं हस्त आ दक्षिणत्राभि प्र मन्द पुरुदत्र मायाः ॥ ९ ॥
अग्निर्न शुष्कं वनमिन्द्र हेती रत्तो नि धक्ष्यशनिर्न भीमा । गम्भीरय ऋष्वया
यो रुरोजाध्वानयदुरिता दम्भयच्च ॥ १० ॥ ५ ॥ आ सहस्रं पृथिभिरिन्द्र राया
तुविद्युम्न तुविवाजेभिरर्वाक् । याहि सूनो सहसो यस्य नू चिददेव ईशे पुरुहूत योतोः
॥ ११ ॥ प्र तुविद्युम्नस्य स्थविरस्य घृष्वेर्दिवो ररप्शे महिमा पृथिव्याः । नास्य
शत्रुर्न प्रतिमानमस्ति न प्रतिष्ठिः पुरुमायस्य सह्योः ॥ १२ ॥ प्र तत्त अद्या करणं
कृतं भूत्कुत्सं यदायुमतिथिग्वमस्मै । पुरु सहस्रा नि शिंशा अभि क्षामुत्तर्वयाणं
धृषता निनेथ ॥ १३ ॥ अनु त्वाहिध्ने अध देव देवा मदन्विश्वे कवितमं कवी-
नाम् । करो यत्र वरिवो बाधिताय दिवे जनाय तन्वे गृणानः ॥ १४ ॥ अनु

अ० ४ । अ० ६ । व० ६] २६८ [म० ६ । अ० २ । सू० २० ।

द्यावापृथिवी तत्त ओजोऽमर्त्या जिहत इन्द्र देवाः । कृष्वा कृत्नो अकृतं यत्ते
अस्त्युक्थं नवीयो जनयस्य यज्ञैः ॥ १५ ॥ ६ ॥

॥ १६ ॥ १-१३ ॥ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१,
३, १३ भुरिक्पङ्क्तिः । ६ पङ्क्तिः । २, ४, ६, ७ निचृत्रिष्टुप् । ५, १०, ११,
१२ विरादत्रिष्टुप् । ८ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, ३, ६, १३ पञ्चमः । २, ४-८,
१०, ११, १२ धैवतः ॥

॥ १६ ॥ महौ इन्द्रो नृवदा चर्षणिप्रा उत द्विवर्ही अग्निः सहोभिः । अ-
स्मद्रचग्वावृधे वीर्यायोरुः पृथुः सुकृतः कर्तृभिर्भूत् ॥ १ ॥ इन्द्रमेव धिषणां सातये
घाङ्गहन्तमृष्वमजरं युवानम् । अषाळहेन शवसा शूशुवांसं सद्यश्चिद्यो वावृधे अ-
सामि ॥ २ ॥ पृथू करस्ना बहुला गर्भस्ती अस्मद्भूक्सं मिमीहि श्रवांसि । यूथेव
पश्वः पशुपा दमूना अस्माँ इन्द्राभ्या ववृत्स्वाजौ ॥ ३ ॥ तं व इन्द्रं चतिनमस्य
शाकैरिह नूनं वाजयन्तो हुवेम । यथा चित्पूर्वं जरितारं आसुरनेद्या अनवद्या
अरिष्ठाः ॥ ४ ॥ धृतव्रतो धनदाः सोमवृद्धः स हि वामस्य वसुनः पुरुक्षुः । सं
जग्मिरे पथ्या रायो अस्मिन्समुद्रे न सिन्धवो यादमानाः ॥ ५ ॥ ७ ॥ शर्विष्ठं
न आ भर शूर शव ओजिष्ठमोजो अभिभूत उग्रम् । विश्वा द्युम्ना वृष्ण्या मा-
नुषाणामस्मभ्यं दा हरिवो मादयध्वै ॥ ६ ॥ यस्ते मदः पृतनाषाळमृध्र इन्द्र तं न
आ भर शूशुवांसम् । येन लोकस्य तनयस्य सातौ मैसीमहि जिगीवांसस्त्वोताः
॥ ७ ॥ आ नो भर वृषणं शुष्ममिन्द्र धनस्पृतं शूशुवांसं सुदत्तम् । येन वंसां
पृतनासु शत्रून्तवोतिभिरुत जामीरजामीन् ॥ ८ ॥ आ ते शुष्मो वृषभ एतु प-
श्चादोत्तरादधरादा पुरस्तात् । आ विश्वतो अभि समेत्स्वर्वाङ्गिन्द्र द्युम्नं सर्ववृद्धे-
ह्यस्मे ॥ ९ ॥ नृवत्त इन्द्र नृतमाभिरुती वंसीमहि वामं श्रोमतेभिः । ईक्षे हि वस्व
उभयस्य राजन्धा रत्नं महि स्थूरं बृहन्तम् ॥ १० ॥ मरुत्वन्तं वृषभं वावृधान-
मकवारिं दिव्यं शासमिन्द्रम् । विश्वासाहमवसे नृतनायोग्रं सहोदामिह तं हुवेम
॥ ११ ॥ जनं वज्रिन्महि चिन्मन्यमानमेभ्यो नृभ्यो रन्धया येष्वस्मि । अधा हि
त्वा पृथिव्यां शूरसातौ हवामहे तनये गोष्वप्सु ॥ १२ ॥ वयं तं एभिः पुरुहूत
मुख्यैः शत्रोः शत्रोरुत्तर इत्स्याम । धनन्तो वृत्राण्युभयानि शूर राया मदेम वृ-
हता त्वोताः ॥ १३ ॥ ८ ॥

॥ २० ॥ १-१३ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः । इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१

अ० ४ । अ० ६ । व० ११] २६६ [म० ६ । अ० २ । सू० २१ ।

आर्ष्यनुष्टुप् । २, ३, ७, १२, पङ्क्तिः । ४, ६ भुरिक्पङ्क्तिः । १३ स्वरादपङ्क्तिः ।
१० निचृत्पङ्क्तिः । ५, ८, ९, ११ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१ गान्धारः । २-४,
६, ७, १०, १२, १३ पञ्चमः । ५, ८, ९ ११ धैवतः ॥

॥ २० द्यौर्न य इन्द्राभि भूमार्यस्तस्थौ रयिः शर्वसा पृतसु जनान् । तं नः स-
हस्रभरमुर्वरासां दद्वि सूनो सहसो वृत्रतुरम् ॥ १ ॥ दिवो न तुभ्यमन्विन्द्र स-
त्रासुर्यं देवेभिर्धायि विश्वम् । अहिं यद्वृत्रमपो वत्रिवांसं हनूजीषिन्विष्णुना सचानः
॥ २ ॥ तूर्वन्नोजीयान्तवसस्तवीयान्कृतब्रह्मेन्द्रो वृद्धमहाः । राजा भवन्मधुनः सोम्यस्य
विश्वासां यत्पुरां दद्विमावत् ॥ ३ ॥ शतैरपद्रन्पणय इन्द्रात्र दशोणये कवयेऽर्क-
सातौ । वधैः शुष्णास्याशुषस्य मायाः पित्वो नारिरेचीत्किं च न प्र ॥ ४ ॥ महो
द्रुहो अप विश्वायुं धायि वज्रस्य यत्पतने पादि शुष्णाः । उरु ष सरथं सारथये
करिन्द्रः कुत्साय सूर्यस्य सातौ ॥ ५ ॥ ६ ॥ प्र श्येनो न मंदिरमंशुमस्मै शिरो
दासस्य नमुचेर्मथायन् । प्रावन्नमो माय्यं ससन्तै पृणग्राया सभिषा सं स्वस्ति ॥ ६ ॥
वि पिप्रोरहिमायस्य द्रुहाः पुरो वज्रिञ्छवसा न ददः । सुदामन्तद्रेकणो अप्रमृ-
ष्यमृजिर्श्वने दात्रं दाशुषे दाः ॥ ७ ॥ स वेतुसुं दर्शमायं दशोणिं तूतुजिमिन्द्रः
स्वभिष्टिसुम्नः । आ तुग्रं शश्वदिभं द्योतनाय मातुर्न सीमुप सृजा इयध्यै ॥ ८ ॥
स ई स्पृधो वनते अप्रतीतो विभूद्वज्रं वृत्रहणं गर्भस्तौ । तिष्ठद्वरी अध्यस्तेव
गते वचोयुजा वहत इन्द्रमृष्वम् ॥ ९ ॥ सनेम तेऽवसा नव्य इन्द्र प्र पुरवः
स्तवन्त एना यज्ञैः । सप्त यत्पुरः शर्म शारदीर्द्धेन्द्रासीः पुरुकुत्साय शिक्तन्
॥ १० ॥ त्वं वृध इन्द्र पुर्व्यो भूर्वरिवस्यन्नुशने काव्याय । परा नववास्त्वमनुदेयं
ग्रहे पित्रे ददाथ स्वं नपातम् ॥ ११ ॥ त्वं धुनिरिन्द्र धुनिमतीर्ऋणोरपः सीरा न स्रव-
न्तीः । प्र यत्समुद्रमतिं शूरपिषि पारयां तुर्वशं यदुं स्वस्ति ॥ १२ ॥ तव ह त्यादिन्द्र वि-
श्वमाजौ सस्तो धुनीचुमुरी या ह सिष्वप् । दीदयदितुभ्यं सोमैभिः सुन्वन्दभीति-
रिध्मभृतिः प्रकथ्यर्कैः ॥ १३ ॥ १० ॥

॥ २१ ॥ १-१२ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
२, ६, १०, १२ विरादत्रिष्टुप् । ४, ५, ६, ११ त्रिष्टुप् । ३, ७ निचृत्त्रिष्टुप् । ८ स्व-
राद् बृहती ॥ स्वरः—१-७, ९-१२ पञ्चमः । ८ मध्यमः ॥

॥ २१ ॥ इमा उ त्वा पुरुतमस्य कारोर्हव्यं वीर हव्या हवन्ते । धियो रथे-
ष्ठाजरां नवीयो रयिर्विभूतिरीयते वचस्या ॥ १ ॥ तमु स्तुष इन्द्रं यो विदानी गि-

वीहसं गीर्भिर्यज्ञवृद्धम् । यस्य दिवमर्ति मद्वा पृथिव्याः पुरुमायस्य रिरिचे महि-
त्वम् ॥ २ ॥ स इत्तमोऽवयुनं तन्वत्सूर्येण वयुनवच्चकार । कदा ते मर्ती अमृ-
तस्य धामेयत्तन्तो न मिनन्ति स्वधावः ॥ ३ ॥ यस्ता चकार स कुहं सिदिन्द्रः
कमा जनं चरति कासुं विजु । कस्ते यज्ञो मनसे शं वराय को अर्क इन्द्र कतमः
स होता ॥ ४ ॥ इदा हि ते वेर्विषतः पुराजाः प्रत्नास आसुः पुरुकृत्सखायः । ये
मध्यमास उत नूतनास उतावमस्य पुरुहूत बोधि ॥ ५ ॥ ११ ॥ तं पृच्छन्तोऽव-
रासः पराणि प्रत्ना त इन्द्र श्रुत्यानु येमुः । अर्चामसि वीर ब्रह्मवाहो यादेव विभ्र
तात्त्वा महान्तम् ॥ ६ ॥ अभि त्वा पाजो रक्षसो वि तस्थे महि जज्ञानमभि तत्सु
तिष्ठ । तव प्रत्नेन युज्येन सख्या वज्रेण धृष्टो अप ता नुदस्व ॥ ७ ॥ स तु श्रु-
धीन्द्र नूतनस्य ब्रह्मण्यतो वीर कारुधायः । त्वं ह्यापिः प्रदिवि पितृणां शश्व-
द्भूथं सुहव एष्टौ ॥ ८ ॥ प्रोतये वरुणं मित्रमिन्द्रं मरुतः कृष्वावसे नो अद्य । प्र
पूषणं विष्णुमग्निं पुरन्धि सवितारमोषधीः पर्वतांश्च ॥ ९ ॥ इम उ त्वा पुरुशाक
प्रयज्यो जरितारो अभ्यर्चन्त्यकैः । श्रुधी हवमा हुवतो हुवानो न त्वावा अन्यो अ-
मृत त्वदस्ति ॥ १० ॥ नु म आ वाचमुप याहि विद्वान्विश्वेभिः सूनो सहसो य-
जत्रैः । ये अग्निजिह्वा ऋतसाप आसुर्ये मनुं चक्रुर्परं दसाय ॥ ११ ॥ स नो
बोधि पुरता सुगेषूत दुर्गेषु पथिकृद्विदानः । ये अश्रमास उरवो वहिष्ठास्तेभिर्न
इन्द्राभि वलि वाजम् ॥ १२ ॥ १२ ॥

॥ २२ ॥ १-११ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-
१, ७ भुरिक् पङ्क्तिः । ३ स्वराद् पङ्क्तिः । १० पङ्क्तिः । २, ४, ५ त्रिष्टुप् । ६, ८
विराद् त्रिष्टुप् । ९, ११ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ३, ७, १० पञ्चमः । २,
४, ५, ६, ८, ९, ११ धैवतः ॥

॥ २२ ॥ य एक इद्व्यश्वर्षणीनामिन्द्रं तं गीर्भिरभ्यर्च आभिः । यः पत्यः
ते वृषभो वृष्ण्यावान्तसत्यः सत्वा पुरुमायः सहस्वान् ॥ १ ॥ तमु नः पूर्वे पितरो
नयन्वाः सप्त विप्रांसो अभि वाजयन्तः । नज्जहाभं ततुरि पर्वतेष्ठा मद्रोषवाचं
मतिभिः शविष्ठम् ॥ २ ॥ तमीमह इन्द्रमस्य रायः पुरुवीरस्य मृवतः पुरुक्षोः ।
यो अस्कृधोयुरजरः सर्वान्तमा भर हरिवो मादयध्यै ॥ ३ ॥ तन्नो वि वोचो यदि
ते पुरा विज्जरितार आनशुः सुम्नमिन्द्र । कस्ते भागः किं वयो दुधं खिद्धः पु-
रुहूत पुरुवसोऽसुरघ्नः ॥ ४ ॥ तं पृच्छन्ती वज्रहस्तं रथेष्ठा मिन्द्रं वेपी वक्त्री य-

अ० ४ । अ० ६ । व० १६] ३०१ [म० ६ । अ० २ । सू० २३ ।

स्य नू गीः । तुवि॒श्राभं तु॒विकूर्मिं र॒भोदां गा॒तुमिषे न॑क्षते तु॒म्रमच्छ ॥ ५ ॥ १३ ॥
 अ॒या ह॒ त्वं मा॒यया वा॒वृधानं म॑नोजुवा॒ स्वतवः प॑र्वतेन । अ॒च्युता चि॒द्वीळिता
 स्वो॒जो रु॒जो वि दृ॒ब्हा धृष॑ता वि॒रप्तिन् ॥ ६ ॥ तं वो धि॒या नव्य॑स्या शर्विष्ठं
 प्र॒त्नं प्र॑त्नवत्प॒रितं॑स्य॒ध्वै । स नो व॑क्षदनि॒मानः सु॒वह्नेन्द्रो वि॒श्वान्यति॑ दु॒र्गहा॑णि
 ॥ ७ ॥ आ जना॑य दु॒ह्वणे पा॑र्थि॒वानि दि॒व्यानि दी॑पयोऽन्तरि॒क्षा । तपा॑ वृषन्वि॒-
 श्वतः शो॒चिषा तान्ब्र॑ह्मद्विषे शोच॒य क्षाम॑पश्च ॥ ८ ॥ भुवो जन॑स्य दि॒व्यस्य रा॒-
 जा पा॑र्थि॒वस्य जग॑तस्त्वेषस॒न्दक् । धि॒ष्व वज्रं द॑क्षि॒ण इन्द्र॒ हस्ते वि॒श्वा अ॒जुर्य
 दय॑से वि मा॒याः ॥ ९ ॥ आ सं॒यत॑मिन्द्र ए॒णः स्व॒स्तिं शत्रु॑तूर्या॒य बृ॒हतीम॑मृ॒धाम् ।
 यया दा॑सान्यार्या॒णि वृ॒त्रा करो॑ वज्रिन्त्सु॒तुक्ता नाहु॑षाणि ॥ १० ॥ स नो नि॒-
 यु॒द्धिः पुरु॑हूत वेधो वि॒श्ववा॑राभि॒रा ग॑हि प्रय॒ज्यो । न या अ॒देवो व॑रते न दे॒व
 आभि॑र्याहि तू॒यमा म॑द्र॒द्यद्रिक् ॥ ११ ॥ १४ ॥

॥ २३ ॥ १---१० भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—
 १, ३, ८, ९ निचृत्रिष्टुप् । ५, ६, १० त्रिष्टुप् । ७ विराद् त्रिष्टुप् । २, ४
 स्वराद् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५—१० धैवतः । २, ४ पञ्चमः ॥

॥ २३ ॥ सु॒त इ॒त्वं नि॒मि॒श्ल इन्द्र॒ सोमे॒ स्तोमे॒ ब्रह्मा॑णि श॒स्यमा॑न उ॒क्थे ।
 यद्वा यु॒क्ताभ्यां म॒घव॑न्ह॒रिभ्यां बिभ्र॑द्वज्रं बा॒ह्वोरिन्द्र॒ यासि॑ ॥ १ ॥ यद्वा दि॒वि
 पा॒र्ये सु॒ष्विमिन्द्र॒ वृत्र॑ह॒त्येऽव॑सि शूर॑सातौ । यद्वा दक्ष॑स्य वि॒भ्युषो अ॒विभ्य॑दर॒-
 न्धयः श॑र्धत इन्द्र द॒स्यून् ॥ २ ॥ पा॒ता सु॒तमिन्द्रो॑ अस्तु सोमं प्र॒णेनी॒रुग्रो ज॑रि॒-
 ता॒रमू॒ती । क॒र्ता वी॒राय॒ सुष्व॑य उ॒ लोकं दा॑ता वसु॑ स्तुवते क्री॒रये॑ चित् ॥ ३ ॥
 गन्ते॑यान्ति॒ सर्व॑ना ह॒रिभ्यां बिभ्रि॑र्वज्रं प॒पिः सोमं॑ इ॒दिर्गाः । क॒र्ता वी॒रं न॑र्ये॒ सर्व॑-
 वी॒रं श्रो॑ता हवै गृ॒णतः॒ स्तोम॑वाहाः ॥ ४ ॥ अ॒स्मै व॒यं यद्वा॑वान॒ तद्वि॑विष्म इन्द्रा॒य
 यो नः॑ प्र॒दिवो॑ अप॒स्कः । सु॒ते सोमे॑ स्तुमसि शंस॒दुक्थेन्द्रा॑य ब्रह्म॒ वर्ध॑नं यथासत्
 ॥ ५ ॥ १५ ॥ ब्रह्मा॑णि हि च॒कृषे॒ वर्ध॑नानि ताव॑त्त इन्द्र म॒तिभिर्वि॑विष्मः । सु॒ते
 सोमे॑ सु॒तपाः श॑न्त॒मानि॒ रान्धा॑ क्रिया॒स्म व॑क्ष॒णानि॒ यज्ञैः ॥ ६ ॥ स नो बो॑धि
 पु॒रोळा॑शं॒ ररा॑णः पि॒त्रा तु सोमं॑ गो॒ऋजी॑कमिन्द्र । ए॒दं ब॒र्हिर्य॑ज॒मान॑स्य सी॒दोरु॑
 कृ॒धि त्वा॒यत उ॑ लोकम् ॥ ७ ॥ स म॑न्दस्वा ह॒नु जोष॑मुग्र प्र॒ त्वा य॒ज्ञास॑ इमे
 अ॒श्नुव॑न्तु । प्रेमे॒ हवा॑सः पुरु॑हूतम॒स्मे आ त्वे॒यं धी॒रव॑स इन्द्र य॒म्याः ॥ ८ ॥ तं
 वः स॒खायः॒ सं यथा॑ सु॒तेषु॒ सोमे॑भिरीं पृ॒णता भो॑जमिन्द्रम् । कु॒वित्त॑स्मा अ॒सति॑

अ० ४ । अ० ६ । व० १६] ३०२ [म० ६ । अ० ३ । सू० २५ ।

नो भराय न सुष्विमिन्द्रोऽवसे मृधाति ॥ ६ ॥ एवेदिन्द्रः सुते अस्तावि सोमे
भरद्वाजेषु क्षयदिन्मघोनः । असद्यथा जरित्र उत सूरिरिन्द्रो रायो विश्ववारस्य
दाता ॥ १० ॥ १६ ॥ २ ॥

॥ २४ ॥ १-१० भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
२ भुरिक् पङ्क्तिः । ३, ५, ६ पङ्क्तिः । ४, ७ निचृत्त्रिष्टुप् । ८ त्रिष्टुप् । १० विराद्
त्रिष्टुप् । ६ ब्राह्मी बृहती ॥ स्वरः—१-३, ५, ६ पञ्चमः । ४, ७, ८, १०
धैवतः । ६ मध्यमः ॥

॥ २४ ॥ वृषा मद इन्द्रे श्लोक उक्था सचा सोमेषु सुतपा ऋजीषी । अ-
र्च्यो मघवा नृभ्य उक्थैर्द्युतो राजा गिरामर्जितोतिः ॥ १ ॥ ततुरिर्वीरो नर्यो
विचेताः श्रोता हवं गृणत उर्व्यूतिः । वसुः शंसो नरां कारुधाया वाजी स्तुतो
विदथे दाति वाजम् ॥ २ ॥ अतो न चक्रयोः शूर बृहन्प ते मद्वा रिरिचे रो-
दस्योः । वृक्षस्य नु ते पुरहूत वया व्यूतयो रुरुहुरिन्द्र पूर्वीः ॥ ३ ॥ शचीव-
तस्ते पुरुशाक् शाका गवामिव स्तुतयः सञ्चरणीः । वत्सानां न तन्तयस्त इन्द्र
दामन्वन्तो अदामानः सुदामन् ॥ ४ ॥ अन्यद्य कर्वरमन्यदु श्वोऽसञ्च सन्मुहु-
राचक्रिरिन्द्रः । पित्रो नो अत्र वरुणश्च पूषार्यो वशस्य पर्येतास्ति ॥ ५ ॥ १७ ॥
वि त्वदापो न पर्वतस्य पृष्ठादुक्थेभिरिन्द्रानयन्त यज्ञैः । तं त्वाभिः सुष्ठुतिभि-
र्वाजयन्त आजि न जग्मुर्गिर्वाहो अश्वाः ॥ ६ ॥ न यं जरन्ति शरदो न मासा
न द्याव इन्द्रमवकर्शयन्ति । वृद्धस्य चिद्धर्धतामस्य तनूः स्तोमैभिरुक्थैश्च शस्यमा-
ना ॥ ७ ॥ न वीळ्वे नमते न स्थिराय न शर्धते दस्युजूताय स्तवान् । अज्रा इ-
न्द्रस्य गिरयश्चिद्वृषा गम्भीरे चिद्धवति गाधमस्मै ॥ ८ ॥ गम्भीरेण न उरु-
णामत्रिन्पेषो यन्धि सुतपावन्वाजान् । स्था ऊ षु ऊर्ध्व ऊती अरिषण्यन्नक्तो-
र्व्यूष्टौ परितक्म्यायाम् ॥ ९ ॥ सचस्व नायमवसे अभीक इतो वा तमिन्द्र पाहि
रिषः । अमा चैनमरणये पाहि रिषो मदेम शतहिमाः सुवीराः ॥ १० ॥ १८ ॥

॥ २५ ॥ १-६ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ५
पङ्क्तिः । ३ भुरिक् पङ्क्तिः । २, ७, ८, ९ निचृत्त्रिष्टुप् । ४, ६ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—
१, ३, ५ पञ्चमः । २, ४, ६-९ धैवतः ॥

॥ २५ ॥ या त ऊतिरवमा या परमा या मध्यमेन्द्र शुष्मिन्नास्ति । ताभिर्छ

षु वृत्रहर्षेऽवीर्न एभिश्च वाजैर्महान्न उग्र ॥ १ ॥ आभिः स्पृधो मिथतीररिषण्य-
 मित्रस्य व्यथया मन्युमिन्द्र । आभिर्विश्वा अभियुजो विषूचीरायीय विशोऽव
 तारीर्दासीः ॥ २ ॥ इन्द्र जामय उत येऽजामयोऽर्वाचीनासो वनुषो युयुजे । त्व-
 मेषां विथुरा शवांसि जहि वृष्ण्यानि कृणुही पराचः ॥ ३ ॥ शूरो वा शूरं वनते
 शरीरैस्तनूचा तरुषि यत्कृण्वैते । लोके वा गोषु तनये यदप्सु वि क्रन्दसी उ-
 र्वरासु ब्रवैते ॥ ४ ॥ नहि त्वा शूरो न तुरो न धृष्णुर्न त्वा योधो मन्यमानो यु-
 योध । इन्द्र नकिष्ठा प्रत्यस्त्येषां विश्वा जातान्यभ्यासि तानि ॥ ५ ॥ १६ ॥
 स पत्यत उभयोर्नृम्णमयोर्गदी वेधसः समिथे हवन्ते । वृत्रे वा महो नृवति क्षेपे
 वा व्यचस्वन्ता यदि वितन्तसैते ॥ ६ ॥ अध स्मा ते चर्षणयो यदेजानिन्द्र त्रा-
 तोत भवा वरुता । अस्माकांसो ये नृतमासो अर्य इन्द्र सूरयो दधिरे पुरो नः
 ॥ ७ ॥ अनु ते दायि मह इन्द्रियाय सत्रा ते विश्वमनु वृत्रहत्ये । अनु क्षत्रमनु
 सहो यजत्रेन्द्र देवेभिरनु ते नृष्वे ॥ ८ ॥ एवा नः स्पृधः समजा समत्स्विन्द्र
 रारन्धि मिथतीरदेवीः । विद्याम वस्तोरवसा गृणन्तो भरद्वाजा उत त इन्द्र
 नूनम् ॥ ९ ॥ २० ॥

॥ २६ ॥ १—८ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१
 पङ्क्तिः । २, ४ भुरिक् पङ्क्तिः । ३ निचृत् पङ्क्तिः । ५ स्वराट् पङ्क्तिः । ६ विराट्-
 त्रिष्टुप् । ७ त्रिष्टुप् । ८ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—५ पञ्चमः । ६—८ धैवतः ॥

॥ २६ ॥ शुधी न इन्द्र ह्यामसि त्वा महो वाजस्य सातौ वावृषाणाः । सं
 यद्विशोऽयन्त शूरसाता उग्रं नोऽवः पार्ये अहन्दाः ॥ १ ॥ त्वां वाजी हवते वा-
 जिनेयो महो वाजस्य गध्यस्य सातौ । त्वां वृत्रेष्विन्द्र सत्पतिं तरुत्रं त्वां चष्टे
 मुष्टिहा गोषु युध्यन् ॥ २ ॥ त्वं कविं चोदयोऽर्कसातौ त्वं कुत्साय शुष्णं दाशुषे वर्क ।
 त्वं शिरो अमर्मणः पराहन्नतिथिग्वाय शंस्यं करिष्यन् ॥ ३ ॥ त्वं रथं प्र भरो योधमृष्वमा-
 वो युध्यन्तं वृषभं दशद्युम् । त्वं तुग्रं वेतसवे सचाहन्त्वं तुजिं गृणन्तामिन्द्र तूतोः ॥ ४ ॥
 त्वं तदुक्थमिन्द्र बर्हणा कः प्र यच्छता सहस्रा शूरदधि । अव गिरेर्दासं शम्बरं ह-
 न्प्रावो दिवोदासं चित्राभिरुती ॥ ५ ॥ २१ ॥ त्वं अद्धाभिर्मन्दसानः सोमैर्दभी-
 तये चुमुरिमिन्द्र सिष्वप । त्वं रजिं पिठीनसे दशस्यन्षष्टिं सहस्रा शच्या सचा-
 हन् ॥ ६ ॥ अहं च न तत्सूरिभिरानश्यां तव ज्याय इन्द्र सुम्नमोजः । त्वया य-
 त्तवन्ते सधवीर वीरास्त्रिवरूथेन नहुषा शविष्ठ ॥ ७ ॥ वयं ते अस्यामिन्द्र द्यु-

अ० ४ । अ० ६ । व० २५] ३०४ [म० ६ । अ० ३ । सू० २८ ।

मनहूतौ सखायः स्याम महिन प्रेष्ठाः । प्रातर्दनिः क्षत्रश्रीरस्तु श्रेष्ठो घने वृत्राणां
सनये धनानाम् ॥ ८ ॥ २२ ॥

॥ २७ ॥ १-८ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ १-७ इन्द्रः । ८ अभ्यावर्तिन-
आयमानस्य दानस्तुतिर्देवता ॥ छन्दः-१, २ स्वराद् पङ्क्तिः । ३, ४ निचृत्रिष्टुप् । ५,
७, ८ त्रिष्टुप् । ६ ब्राह्मी उष्णिक् ॥ स्वरः-१-५, ७, ८ धैवतः । ६ ऋषभः ॥

॥ २७ ॥ किमस्य मदे किम्वस्य पीताविन्द्रः किमस्य सख्ये चकार । रणां वा
ये निषदि किं ते अस्य पुरा विविद्रे किमु नूतनासः ॥ १ ॥ सदस्य मदे सवस्य पीताविन्द्रः
सदस्य सख्ये चकार । रणां वा ये निषदि सत्ते अस्य पुरा विविद्रे सदु नूतनासः
॥ २ ॥ नहि नु ते महिमनः समस्य न मघवन्मघवत्त्वस्य विद्म । न राधसो राधसो
नूतनस्येन्द्र न किर्ददृश इन्द्रियं ते ॥ ३ ॥ एतत्त्यक्त इन्द्रियमचेति येनावधीर्वरशि-
खस्य शेषः वज्रस्य यत्ते निहतस्य शुष्मात्स्वनाच्चिदिन्द्र परमो ददार ॥ ४ ॥ वधी-
दिन्द्रो वरशिखस्य शेषोऽभ्यावर्तिने चायमानाय शिक्तन् । वृचीवतो यद्धरियूपी-
यायां हन्पूर्वे अर्थे भियसापरो दर्त् ॥ ५ ॥ २३ ॥ त्रिंशच्छतं वर्मिणा इन्द्र साकं
यव्यावत्यां पुरुहूत श्रवस्या । वृचीवन्तः शरवे पत्यमानाः पात्रा भिन्दाना न्यर्था-
न्यायन् ॥ ६ ॥ यस्य गावावरुषा सूर्यवसू अन्तरू षु चरतो रेरिहाणा । स सृ-
ज्जयाय तुर्वशं परादावृचीवतो दैववाताय शिक्तन् ॥ ७ ॥ द्वयाँ अग्ने रथिनो
विंशतिं गा वधूमन्तो मघवा मघ्नं संराद् । अभ्यावर्ती चायमानो ददाति दूणा-
शेयं दक्षिणा पार्थवानाम् ॥ ८ ॥ २४ ॥

॥ २८ ॥ १-८ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ १, ३-८ गावः । २,
८ गाव इन्द्रो वा देवता ॥ छन्दः-१, ७ निचृत्रिष्टुप् । २ स्वराद् त्रिष्टुप् । ५,
६ त्रिष्टुप् । ३, ४ जगती । ८ निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः-१, २, ५-७ धैवतः ।
३, ४ निषादः । ८ गान्धारः ॥

॥ २८ ॥ आ गावो अगमन्नुत भद्रमकन्त्सीदन्तु गोष्ठे रणयन्त्वस्मे । प्रजावतीः
पुरुषा इह स्युरिन्द्राय पूर्वोरुषसो दुहानाः ॥ १ ॥ इन्द्रो यज्वने पृणते च शिक्षत्युपेह-
दाति न स्वं मुषायति । भूयोभूयो रयिमिदस्य वर्धयन्नभिन्ने खिल्ये नि दधाति देवयुम्
॥ २ ॥ न ता नशन्ति न दधाति तस्करो नासामामित्रो व्यथिरा दधर्षति । दे-
वांश्च याभिर्यजते ददाति च ज्योगित्ताभिः सचते गोपतिः सह ॥ ३ ॥ न ता अर्वी

अ० ४ । अ० ७ । व० २] ३०५ [म० ६ । अ० ३ । सू० ३० ।

रेणुककाटो अश्नुते न संस्कृतत्रमुप यन्ति ता अभि । उरुगायमभयं तस्य ता अनु-
गावो मर्तस्य वि चरन्ति यज्वनः ॥ ४ ॥ गावो भगो गाव इन्द्रो मे अच्छान् गावः
सोमस्य प्रथमस्य भक्षः । इमा या गावः स जनास इन्द्र इच्छामीदृदा मनसा
चिदिन्द्रम् ॥ ५ ॥ यूयं गावो मेदयथा कृशं चिदश्रीरं चित्कृणुथा सुप्रतीकम् ।
भद्रं गृहं कृणुथ भद्रवाचो बृहद्वो वयं उच्यते सभासु ॥ ६ ॥ प्रजावतीः सूर्यवसं
रिन्तीः शुद्धा अपः सुप्रपाणे पिबन्तीः । मा वः स्तेन ईशत माघशंसः परि वो
हेती रुद्रस्य वृज्याः ॥ ७ ॥ उपेदमुपपर्चनमासु गोषूप पृच्यताम् । उप ऋषभस्य
रेतस्युपेन्द्र तव वीर्ये ॥ ८ ॥ २५ ॥ ६ ॥

॥ २६ ॥ १—६ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
३, ५ निचृत्त्रिष्टुप् । ४ त्रिष्टुप् । २ भुरिक्पङ्क्तिः । ६ ब्राह्मी उष्णिक् ॥ स्वरः—१,
३, ४, ५ धैवतः । २ पञ्चमः । ६ ऋषभः ॥

॥ २६ ॥ इन्द्रं वो नरः सख्यायं सेपुर्महो यन्तः सुमतये चक्रानाः । महो
हि दाता वज्रहस्तो अस्ति महामु रणवमवसे यजध्वम् ॥ १ ॥ आ यस्मिन्हस्ते
नर्या मिमिक्षुरा रथे हिरण्यये रथेष्ठाः । आ रश्मयो गर्भस्त्योः स्थूरयोराध्वन्नश्वा-
सो वृषणो युजानाः ॥ २ ॥ श्रिये ते पादा दुव आ मिमिक्षुर्धृष्णुर्वज्री शवसा
दक्षिणावान् । वसानो अत्कं सुरभिं दृशे कं स्वर्णं नृतविषिरो बभूथ ॥ ३ ॥
स सोम आमिश्रतमः सुतो भूयस्मिन्पक्तिः पच्यते सन्ति धानाः । इन्द्रं नरः स्तु-
वन्तो ब्रह्मकारा उक्था शंसन्तो देववाततमाः ॥ ४ ॥ न ते अन्तः शवसो धाय्यस्य
वि तु बाबधे रोदसी महित्वा । आ ता सूरिः पृणति तूतुजानो यूथेवाप्सु समी-
जमान ऊती ॥ ५ ॥ एवेदिन्द्रः सुहव ऋष्वो अस्तूती अनूती हिरिशिप्रः सत्वा ।
एवा हि जातो असमात्योजाः पुरु च वृत्रा हनति नि दस्यून् ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ ३० ॥ १—५ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
२, ३ निचृत्त्रिष्टुप् । ४ पङ्क्तिः । ५ ब्राह्मी उष्णिक् ॥ स्वरः—१—३ धैवतः ।
४ पञ्चमः । ५ ऋषभः ॥

॥ ३० ॥ भूय इद्वावृधे वीर्याय एको अजुर्यो दयते वसनि । परिरिचे दिव
इन्द्रः पृथिव्या अर्धमिदस्य प्रति रोदसी उभे ॥ १ ॥ अधा मन्ये बृहदसूर्यमस्य
यानि दाधार नकिरा मिनाति । दिवेदिवे सूर्यो दर्शतो भूद्धि सन्नान्युर्विया सुक्र-

अ० ४ । अ० ७ । व० ४] ३०६ [म० ६ । अ० ३ । मू० ३२ ।

तुधात् ॥ २ ॥ अद्या चिन्नू चित्तदपो नदीनां यदाभ्यो अरदो गातुमिन्द्र । निप-
र्वता अश्वसदो न सेंदुस्त्वया दृढहानि सुक्रतो रजांसि ॥ ३ ॥ सत्यमित्तन्न त्वावां
अन्यो अस्तीन्द्र देवो न मर्त्यो ज्यायान् । अहन्नहिं परिशयानमर्णोऽवांसजो अपो
अच्छा समुद्रम् ॥ ४ ॥ त्वमपो वि दुरो विषूचीरिन्द्र दृढहमरुजः पर्वतस्य । रा-
जाभवो जगतश्चर्षणीनां साकं सूर्यं जनयन्ध्यामुषासम् ॥ ५ ॥ २ ॥

॥ ३१ ॥ १-५ सुहोत्र ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ निचृत्त्रिष्टुप् ।
२ स्वराद् पङ्क्तिः । ३ पङ्क्तिः । ४ निचृदतिशक्वरी । ५ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१-३
पञ्चमः । ५ धैवतः । ४ निषादः ॥

॥ ३१ ॥ अभूरेको रयिपते रयीणामा हस्तयोरधिथा इन्द्र कृष्टीः । वि तोके
अप्सु तनये च सूर्योऽवोचन्त चर्षणयो विवाचः ॥ १ ॥ त्वद्भियेन्द्र पार्थिवानि
विश्वाच्युता चिच्छ्यावयन्ते रजांसि । द्यावाक्षामा पर्वतासो वनानि विश्वं दृढहं
भयते अज्मन्ना ते ॥ २ ॥ त्वं कुत्सेनाभि शुष्णमिन्द्राशुषं युध्य कुर्यवं गर्विष्ठौ
। दशं प्रपित्वे अध सूर्यस्य मुषायश्चक्रमविवे रपांसि ॥ ३ ॥ त्वं शतान्यव शम्बर-
स्य पुरो जघन्थाप्रतीनि दस्योः । अशिक्षो यत्र शच्या शचीवो दिवोदासाय
सुन्वते सुतक्रे भरद्वाजाय गृणते वसूनि ॥ ४ ॥ स सत्यसत्त्वन्महते रणाय रथमा-
तिष्ठ तुविष्टम्ण भीमम् । याहि प्रपथिन्नवसोप मद्विक्त्र च श्रुत श्रावय चर्ष-
णिभ्यः ॥ ५ ॥ ३ ॥

॥ ३२ ॥ १-५ सुहोत्र ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ भुरिक् पङ्क्तिः ।
२ स्वराद् पङ्क्तिः । ३, ५ त्रिष्टुप् । ४ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, २ पञ्चमः । ३,
४, ५ धैवतः ॥

॥ ३२ ॥ अपूर्व्या पुरुतमान्यस्मै महे वीराय तवसे तुराय । विरप्शिने व-
ज्रिणे शन्तमानि वचास्यासा स्थविराय तक्षम् ॥ १ ॥ स मातरा सूर्येणा कवी-
नामवासयद्रुजदद्रिं गृणानः । स्वाधीभिर्ऋकभिर्वावशान उदुस्त्रियाणामसृजन्नि-
दानम् ॥ २ ॥ स वह्निभिर्ऋकभिर्गोषु शश्वन्मितजुभिः पुरुकृत्वा जिगाय । पुरः
पुरोहा सखिभिः सखीयन्दृढहा रुरोज कविभिः कविः सन् ॥ ३ ॥ स नीव्या-
भिर्जरितारमच्छा महो वाजेभिर्महद्भिश्च शुष्मैः । पुरुवीराभिर्वृषभ क्षितीनामा-
गिर्वणः सुविताय प्र याहि ॥ ४ ॥ स सर्गेण शर्वसा तक्तो अत्यैरप इन्द्रो दक्षि-
णतस्तुराषाद् । इत्था सृजाना अनपावृदर्थं दिवेदिवे विविषुरप्रमृष्यम् ॥ ५ ॥ ४ ॥

॥ ३३ ॥ १-५ शुनहोत्र ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, २, ३ निचृ-
त्पङ्क्तिः । ४ भुरिकृपङ्क्तिः । ५ स्वराद् पङ्क्तिः ॥ पञ्चमः स्वरः ॥

॥ ३३ ॥ य ओजिष्ठ इन्द्र तं सु नो दा मदो वृषन्त्स्वभिष्टिर्दास्वान् । सौ-
वश्व्यं यो वनवत्स्वश्वो वृत्रा समत्सु सासहदमित्रान् ॥ १ ॥ त्वां हीन्द्रावसे
विवाचो हवन्ते चर्षणयः शूरसातौ । त्वं विप्रैर्भिर्वि पृणीरशायस्त्वोत इत्सनिता
वाज्रमवी ॥ २ ॥ त्वं तां इन्द्रोभयां अमित्रान्दासां वृत्राण्यार्यां च शूर । वधीर्व-
नेव सुधितेभिरत्कैरा पृत्सु दर्षि नृणां नृतम ॥ ३ ॥ स त्वं न इन्द्राकवाभिरुती
सखा विश्वायुरविता वृधे भूः । स्वर्षाता यद्धयामसि त्वा युध्यन्तो नेमर्षिता पृ-
त्सु शूर ॥ ४ ॥ नूनं न इन्द्रापराय च स्या भवा मृळीक उत नो अभिष्टौ । इ-
त्था गृणन्तो महिनस्य शर्मन्दिवि व्याम पायै गोषतमाः ॥ ५ ॥ ५ ॥

॥ ३४ ॥ १-५ शुनहोत्र ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ त्रिष्टुप् छन्दः ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ३४ ॥ सं च त्वे जग्मुर्गिर इन्द्र पूर्वीर्वि च त्वद्यन्ति विभ्वो मनीषाः ।
पुरा नूनं च स्तुतय ऋषीणां पस्पृध इन्द्रे अध्येकथार्का ॥ १ ॥ पुरुहूतो यः पुरु-
गूर्त ऋभ्वाँ एकः पुरुप्रशस्तो अस्ति यज्ञैः । रथो न महे शवसे युजानोऽस्माभि-
रिन्द्रो अनुमाद्यो भूत् ॥ २ ॥ न यं हिंसन्ति धीतयो न वाणीरिन्द्रं नजन्तीदभि
वर्धयन्तीः । यदि स्तोतारः शतं यत्सहस्रं गृणन्ति गिर्वेणमं शं तदस्मै ॥ ३ ॥
अस्मा एतद्विव्यर्चेव मासा मिमिक्ष इन्द्रे न्ययामि सोमः । जनं न धन्वन्नभि सं
यदापः सत्रा वावृधुर्हवनानि यज्ञैः ॥ ४ ॥ अस्मा एतन्मह्यङ्गवमस्मा इन्द्राय स्तोत्रं
मतिभिरवाचि । असद्यथा महति वृत्रतूर्य इन्द्रो विश्वायुरविता वृधश्च ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ३५ ॥ १-५ नर ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ विराद् त्रिष्टुप् । ३
निचृत्त्रिष्टुप् । ४, ५ त्रिष्टुप् । २ पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१, ३, ४, ५ धैवतः । २ पञ्चमः ॥

॥ ३५ ॥ कदा भुवन्नर्थक्षयाणि ब्रह्म कदा स्तोत्रे सहस्रपोष्यन्दाः । कदा
स्तोमं वासयोऽस्य राया कदा धियः करसि वाजरत्नाः ॥ १ ॥ कर्हि स्विच्छदि-
न्द्र यन्नृभिर्नृन्वीरैर्वीरान्नीळ्यामे जयाजीन् । त्रिधातु गा अर्धि जयासि गोष्विन्द्र
धुम्नं सर्ववद्धेह्यस्मे ॥ २ ॥ कर्हि स्विच्छदिन्द्र यज्जरित्रे विश्वप्सु ब्रह्म कृणवः श-
विष्ठ । कदा धियो न नियुतो युवासे कदा गोमया हवनानि गच्छाः ॥ ३ ॥ स
गोमया जरित्रे अश्वश्चन्द्रा वाजश्रवमो अर्धि धेहि पृक्षः । पीपिहीषः सुदुषामिन्द्र

अ० ४ । अ० ७ । व० १०] ३०८ [म० ६ । अ० ३ । सू० ३८ ।

धेनुं भरद्वाजेषु सुरुचो रुरुच्याः ॥ ४ ॥ तमा नूनं वृजनमन्यथा चिच्छूरो यच्छ-
क्र वि दुरो गृणीषे । मा निररं शुक्रदुग्धस्य धेनोराङ्गिरसान्ब्रह्मणा विप्र जिन्व ॥ ५ ॥ ७ ॥

॥ ३६ ॥ १—५ नर ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ निचृत्त्रिष्टुप् । २
विराद्त्रिष्टुप् । ४, ५ भुरिक् पङ्क्तिः । ३ स्वराद् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, २ धैवतः ।
३—५ पञ्चमः ॥

॥ ३६ ॥ सत्रा मदासस्तव विश्वजन्याः सत्रा रायोऽध ये पार्थिवासः ।
सत्रा वाजानामभवो विभक्ता यदेवेषु धारयथा असुर्यम् ॥ १ ॥ अनु प्र येजे जन
ओज अस्य सत्रा दधिरे अनु वीर्याय । स्युमगृभे दुधयेऽर्वते च क्रतुं वृज्जन्त्यपि
वृत्रहत्ये ॥ २ ॥ तं सध्रीचीरूतयो वृष्ण्यानि पौस्यानि नियुतः सश्चुरिन्द्रम् । समुद्रं
न सिन्धव उक्थशुष्मा उरुव्यचसं गिर आ विशन्ति ॥ ३ ॥ स रायस्वामुप सृजा
गृणानः पुरुश्चन्द्रस्य त्वमिन्द्र वस्वः । पतिर्वभूथासमो जनानामेको विश्वस्य भुवनस्य
राजा ॥ ४ ॥ स तु श्रुधि श्रुत्या यो दुवोयुद्यौर्न भूमाभि रायो अर्यः । असो यथा
नः शवसा चक्रानो युगेयुगे वयसा चेकितानः ॥ ५ ॥ ८ ॥

॥ ३७ ॥ १—५ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
४, ५ विराद्त्रिष्टुप् । २, ३ निचृत्पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ४, ५ धैवतः । २, ३ पञ्चमः ॥

॥ ३७ ॥ अर्वाग्रथं विश्ववारं त उग्रेन्द्र युक्तासो हरयो वहन्तु । कीरिशिचिद्धि
त्वा हवते स्वर्वानृधीमहि सधमादस्ते अद्य ॥ १ ॥ प्रो द्रोणे हरयः कर्माग्नपुना-
नास ऋज्यन्तो अभूवन् । इन्द्रो नो अस्य पूर्यः पपीयाद्युक्तो मदस्य सोम्यस्य राजा
॥ २ ॥ आसस्त्राणासः शवसानमच्छेन्द्रं सुचक्रे रथ्यासो अश्वाः । अभि श्रव
ऋज्यन्तो वहेयुर्नू चिन्नु वायोरमृतं वि दस्येत् ॥ ३ ॥ वरिष्ठो अस्य दक्षिणामि-
यतीन्द्रो मघोनां तुविकूर्मितमः । यया वज्रिवः परियास्यंहो मघा च धृष्णो दयसे
वि सूरीन् ॥ ४ ॥ इन्द्रो वाजस्य स्थविरस्य दातेन्द्रो गीर्भिर्वर्धतां वृद्धमहाः ।
इन्द्रो वृत्रं हनिष्ठो अस्तु सत्वा ता सूरिः पृणति तूतुजानः ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ३८ ॥ १—५ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
२, ३, ५ निचृत् त्रिष्टुप् । ४ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ३८ ॥ अपादित उदु नश्चित्रतमो महीं भर्षद्युमतीमिन्द्रहूतिम् । पन्यसी
धीति दैव्यस्य यामञ्जनस्य राति वनते सुदानुः ॥ १ ॥ दूराच्चिदा वसतो अस्य

अ० ४ । अ० ७ । व० १२] ३०६ [म० ६ । अ० ३ । सू० ४० ।

कर्णा घोषादिन्द्रस्य तन्यति ब्रुवाणः । एयमेनं देवहूतिर्ववृत्यान्मद्युः गिन्द्रमियमु-
च्यमाना ॥ २ ॥ तं वो धिया परमया पुराजामजरमिन्द्रमभ्यनूष्यकैः । ब्रह्मा च
गिरो दधिरे समस्मिन्महांश्च स्तोमो अधि वर्धदिन्द्रे ॥ ३ ॥ वर्धाद्यं यज्ञ उत सोम
इन्द्रं वर्धाद्वह्म गिर उक्था च मन्म । वर्धाहैनमुषसो यामन्नक्तोर्वर्धान्मासाः शरदो
द्याव इन्द्रम् ॥ ४ ॥ एवा जज्ञानं सहसे असामि वावृधानं राधसे च श्रुताय ।
महामुग्रमवसे विप्र नूनमा विवासेम वृत्रतूर्येषु ॥ ५ ॥ १० ॥

॥ ३६ ॥ १-५ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
३ विराद् त्रिष्टुप् । २ त्रिष्टुप् । ४, ५ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१-३ धैवतः ।
४, ५ पञ्चमः ॥

॥ ३६ ॥ मन्द्रस्य कवेर्दिव्यस्य वद्वेर्विप्रमन्मनो वचनस्य मध्वः । अपा नस्त-
स्य सचनस्य देवेषो युवस्व गृणते गोअग्राः ॥ १ ॥ अयमुशानः पर्याद्रिमुस्त्रा ऋ-
तधीतिभिर्ऋतयुग्युजानः । रुजदरुणं वि वलस्य सानुं पर्णीर्वचोभिरभि योधदि-
न्द्रः ॥ २ ॥ अयं द्योतयद्युतो व्यक्तून्दोषा वस्तोः शरद इन्दुरिन्द्रः । इमं के-
तुमदधुर्नू चिदद्वां शुचिजन्मन उषसश्चकार ॥ ३ ॥ अयं रोचयदरुचो रुचानोऽयं
वासयद्व्यूतेन पूर्वीः । अयमीयत ऋतयुग्भिरश्वैः स्वर्विदा नाभिना चर्षणिप्राः
॥ ४ ॥ नू गृणानो गृणते प्रतन राजन्निषः पिन्व वसुदेयाय पूर्वीः । अप ओषधी-
रविषा वनानि गा अर्वतो नृनृचसे रिरिहि ॥ ५ ॥ ११ ॥

॥ ४० ॥ १-५ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
३ विराद् त्रिष्टुप् । २ त्रिष्टुप् । ४ भुरिक् पङ्क्तिः । ५ स्वराद् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१-३
धैवतः । ४, ५ पञ्चमः ॥

॥ ४० ॥ इन्द्र पिब तुभ्यं सुतो मदायाव स्य हरी विमुचा सखाया । उत
प्र गाय गण आ निषद्याथा यज्ञाय गृणते वयो धाः ॥ १ ॥ अस्य पिब यस्य
जज्ञान इन्द्र मदाय कृत्वे अपिबो विरप्शिन् । तमु ते गावो नर आपो अद्विरिन्दुं
समहन्पीतये समस्मै ॥ २ ॥ समिद्धे अग्नौ सुत इन्द्र सोम आ त्वा वहन्तु हरयो
वहिष्ठाः । त्वायता मनसा जोहवीमीन्द्रा याहि सुविताय महे नः ॥ ३ ॥ आ याहि
शश्वदुशता ययाथेन्द्र महा मनसा सोमपेयम् । उप ब्रह्माणि शृणव इमा नोऽथा
ते यज्ञस्तन्वे वयो धात् ॥ ४ ॥ यदिन्द्र दिवि पार्ये यदधग्यद्वा स्वे सदने यत्र
वासि । अतो नो यज्ञमवसे नियुत्वान्तस्जोषाः पाहि गिर्वणो मरुद्भिः ॥ ५ ॥ १२ ॥

अ० ४ । अ० ७ । व० १५] ३१० [म० ६ । अ० ३ । सू० ४३ ।

॥ ४१ ॥ १—५ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१
विराद् त्रिष्टुप् । २, ३, ४ त्रिष्टुप् । ५ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१-४ धैवतः ।
५ पञ्चमः ॥

॥ ४१ ॥ अहेळमान उष याहि यज्ञं तुभ्यं पवन्त इन्द्रवः सुतासः । गावो
न वज्रिन्तस्वमोको अच्छेन्द्रा गहि प्रथमो यज्ञियानाम् ॥ १ ॥ या तै काकुत्सुकृता
या वरिष्ठा यया शश्वत्पिबसि मध्वं ऊर्मिम् । तया पाहि प्र ते अध्वर्युरस्थात्सं
ते वज्रो वर्ततामिन्द्र गव्युः ॥ २ ॥ एष द्रप्सो वृषभो विश्वरूप इन्द्राय वृष्णे स-
मकारि सोमः । एतं पिब हरिवः स्थातरुप्र यस्येशिषे प्रदिवि यस्ते अन्नम् ॥ ३ ॥
सुतः सोमो असुतादिन्द्र वस्यानयं श्रेयाञ्चिकितुषे रणाय । एतं तितिव उष
याहि यज्ञं तेन विश्वास्तविषीरा पूणस्व ॥ ४ ॥ द्वायामसि त्वेन्द्र याह्यर्वाङ्गरे ते
सोमस्तन्वे भवाति । शतक्रतो मादयस्वा सुतेषु प्रास्माँ अव पृतनासु प्र विन्तु ॥ ५ ॥ १३ ॥

॥ ४२ ॥ १-४ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१
स्वराडुष्णिक् । २ निचृदनुष्टुप् । ३ अनुष्टुप् । ४ भुरिगनुष्टुप् ॥ स्वरः—१
ऋषभः । २-४ गान्धारः ॥

॥ ४२ ॥ प्रत्यस्मै पिपीषते विश्वानि विदुषे भर । अरङ्गमाय जग्मयेऽप-
श्चाद्वृते नरे ॥ १ ॥ एमेनं प्रत्येतन सोमेभिः सोमपातमम् । अमत्रेभिर्ऋजीषि-
णामिन्द्रं सुतेभिरिन्दुभिः ॥ २ ॥ यदी सुतेभिरिन्दुभिः सोमेभिः प्रतिभूषथ ।
वेदा विश्वस्य मेविरो धृषत्तन्तमिदेषते ॥ ३ ॥ अस्माअस्मा इदन्धसोऽध्वर्यो प्र
भरा सुतम् । कुवित्समस्य जेन्यस्य शर्धतोऽभिशस्तेरवस्परत् ॥ ४ ॥ १४ ॥

॥ ४३ ॥ १-४ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ उष्णिक्
छन्दः ॥ ऋषभः स्वरः ॥

॥ ४३ ॥ यस्य त्यच्छम्बरं मदे दिवोदासाय रुन्धयः । अयं स सोम इन्द्र
ते सुतः पिब ॥ १ ॥ यस्य तीव्रसुतं मदं मध्यमन्तं च रक्षसे । अयं स सोम इन्द्र
ते सुतः पिब ॥ २ ॥ यस्य गा अन्तरश्मनो मदे दृळ्हा अवास्तजः । अयं स
सोम इन्द्र ते सुतः पिब ॥ ३ ॥ यस्य मन्दानो अन्धसो माघोनं दधिषे शवः ।
अयं स सोम इन्द्र ते सुतः पिब ॥ ४ ॥ १५ ॥ ३ ॥

अ० ४ । अ० ७ । व० १६] ३११ [म० ६ । अ० ४ । सू० ४४ ।

॥ ४४ ॥ १-२४ शंयुर्बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ३, ४ निचृदनुष्टुप् । २, ५ स्वराडुष्णिक् । ६ आसुरी पङ्क्तिः । ७ भुरिक्पङ्क्तिः । ८ निचृत्पङ्क्तिः । ९, १२, १६ पङ्क्तिः । १०, ११, १३, २२ विराट्त्रिष्टुप् । १४, १५, १७, १८, २०, २४ निचृत्त्रिष्टुप् । १९, २१, २३ त्रिष्टुप् ॥
स्वरः—१, ३, ४ गान्धारः । २, ५ ऋषभः । ६, ७, ८, ९, १२, १६ पञ्चमः । १०, ११, १३-१५, १७-२४ धैवतः ॥

॥ ४४ ॥ यो रयिवो एयिन्तमो यो द्युम्नैर्द्युम्नवत्तमः । सोमः सुतः स इन्द्र तेऽस्ति स्वधापते मदः ॥ १ ॥ यः शग्मस्तुविशग्म ते रायो दामा मतीनाम् । सोमः सुतः स इन्द्र तेऽस्ति स्वधापते मदः ॥ २ ॥ येन वृद्धो न शर्वसा तुरो न स्वाभिरुतिभिः । सोमः सुतः स इन्द्र तेऽस्ति स्वधापते मदः ॥ ३ ॥ त्यमु वो अप्रहणं गृणीषे शर्वसस्पतिम् । इन्द्र विश्वासाहं नरं मंहिष्ठं विश्वचर्षणिम् ॥ ४ ॥ यं वर्धयन्तीद्गिरः पतिं तुरस्य राधसः । तमिन्नस्य रोदसी देवी शुष्मं सपर्यतः ॥ ५ ॥ १६ ॥ तद्ध उक्थस्य बर्हणेन्द्रायोपस्तृणीषणि । विपो न यस्योतयो वि यद्रोहन्ति सत्तितः ॥ ६ ॥ अविद्वदक्षं मित्रो नवीयान्पणानो देवेभ्यो वस्यो अचैत् । समवान्स्तौलाभिर्धौतरीभिरुरुष्या प्रायुरभवत्सखिभ्यः ॥ ७ ॥ ऋतस्य पथि वेधा अपायि श्रिये मनांसि देवासो अक्रन् । दधानो नाम महो वचोभिर्वपुर्दृश्ये वेन्यो व्यावः ॥ ८ ॥ द्युमत्तमं दक्षं धेह्यस्मे सेधा जनानां पूर्वीररातीः । वर्षीयो वयः कृणुहि शचीभिर्धनस्य सातावस्मां अविद्धि ॥ ९ ॥ इन्द्र तुभ्यमिन्मघवन्नभूम वयं दात्रे हरिवो मा वि वैनः । नकिरापिर्ददृशे मर्त्यत्रा किमङ्ग रध्रचोदनं त्वाहुः ॥ १० ॥ १७ ॥ मा जस्वने वृषभ नो ररीथा मा ते रेवतः सख्ये रिषाम । पूर्वीष्ट इन्द्र निःषिधो जनेषु जह्यमुष्वीन्प्र वृहापृणतः ॥ ११ ॥ उदभ्राणीव स्तनयन्नियतीन्द्रो राधांस्यश्व्यानि गव्या । त्वमसि प्रदिवः कारुधायामा त्वादामान आदभन्मघोनः ॥ १२ ॥ अध्वर्यो वीर प्र महे सुतानामिन्द्राय भर स ह्यस्य राजा । यः पूव्याभिरुत नूतनाभिर्गीभिर्वीवृधे गृणतामृषीणाम् ॥ १३ ॥ अस्य मदे पुरु वर्षीसि विद्वानिन्द्रो वृत्रायप्रती जघान । तमु प्र हौषि मधुमन्तमस्मै सोमं वीराय शिप्रिणे पिबध्यै ॥ १४ ॥ पाता सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं हन्ता वृत्रं वज्रेण मन्दसानः । गन्ता यज्ञं परावतश्चिदच्छा वसुर्धीनामविता कारुधायः ॥ १५ ॥ १८ ॥ इदं त्यत्पात्रमिन्द्रपानमिन्द्रस्य प्रियममृतमपायि । मत्सद्यथा सौमनसाय देवं व्यस्मद्वेषो युयवद्वचंहः ॥ १६ ॥ एना मन्दानो जहि शूर शत्रूञ्जामिमजामि मघवन्नमित्रान् । अभिषेणौ

अभ्यादेदिशानान्पराच इन्द्र प्र मृणा जही च ॥१७॥ आसुष्मा णो मघवन्निन्द्र पृ-
त्स्वस्मभ्यं महि वरिवः सुगं कः । अपां लोकस्य तनयस्य जेष इन्द्र सूरिन्कृणुहि
स्मा नो अर्धम् ॥१८॥ आ त्वा हरयो वृषणो युजाना वृषरथामो वृषरश्मयोऽत्याः ।
अस्मत्राञ्चो वृषणो वज्रवाहो वृष्णे मदाय सुयुजो वहन्तु ॥१९॥ आ ते वृषन्वृषणो
द्रोणमस्थुर्धृतप्रुषो नोर्मयो मदन्तः । इन्द्र प्र तुभ्यं वृषभिः सुतानां वृष्णे भरन्ति
वृषभाय सोमम् ॥ २० ॥ १९ ॥ वृषासि दिवो वृषभः पृथिव्या वृषा सिन्धूनां
वृषभः स्तियानाम् । वृष्णे त इन्दुर्वृषभ पीपाय स्वादू रसो मधुपेयो वराय ॥२१॥
अयं देवः सहसा जायमान इन्द्रेण युजा पणिमस्तभायत् । अयं स्वस्य पितुरायु-
धानीन्दुरमुष्णादशिवस्य मायाः ॥२२॥ अयमकृणोदुषसः सुपत्नीरियं सूर्ये अदधा-
ज्ज्योतिरन्तः । अयं त्रिधातु दिवि रोचनेषु त्रितेषु विन्ददमृतं निगूळहम् ॥२३॥ अ-
यं द्यावापृथिवी विष्कभायदयं रथमयुनक्सप्तारश्मिम् । अयं गोषु शच्या पक्वमन्तः
सोमो दाधार दशयन्त्रमुत्सम् ॥ २४ ॥ २० ॥

॥ ४५ ॥ १—३३ शंयुर्बाहस्पत्य ऋषिः ॥ १—३० इन्द्रः । ३१—३३
बृयुस्तत्ता देवता ॥ छन्दः—१, २, ३, ८, १४, २०, २१, २२, २३, २४,
२८, ३०, ३२ गायत्री । ४, ७, ९, १०, ११, १२, १३, १५, १६, १७, १८,
१९, २५, २६, २९ निचृद्गायत्री । ५, ६, २७ विराड्गायत्री । ३१ आर्च्यु
ष्णिक् । ३३ अनुष्टुप् ॥ स्वरः—१—३०, ३२ षड्जः । ३१ ऋषभः । ३३ गान्धारः ॥

॥ ४५ ॥ य आनयत्परावतः सुनीती तुर्वशं यदुम् । इन्द्रः स नो युवा सर्वा
॥ १ ॥ अविप्रे चिद्वयो दधदनाशुना चिदर्वता । इन्द्रो जेता हितं धनम् ॥ २ ॥
महीरस्य प्रणीतयः पूर्वीरुत प्रशस्तयः । नास्य क्षीयन्त ऊतयः ॥ ३ ॥ सर्वायो
ब्रह्मवाहसेऽर्चत प्र च गायत । स हि नः प्रमतिर्मही ॥ ४ ॥ त्वमेकस्य वृत्रहन्नि-
ता द्वयोरसि । उतेद्वेषे यथा वयम् ॥ ५ ॥ २१ ॥ नयसीद्विति द्विषः कृणोष्यु-
क्थशंसिनः । नृभिः सुवीर उच्यसे ॥ ६ ॥ ब्रह्माणं ब्रह्मवाहसं गीर्भिः सर्वाय-
मृग्मियम् । गां न दोहसे हुवे ॥ ७ ॥ यस्य विश्वानि हस्तयोरुचुर्वसूनि नि द्विता ।
वीरस्य पृतनाषहः ॥ ८ ॥ वि दूळहानि चिदद्विवो जनानां शचीपते । बृह माया
अनानत ॥ ९ ॥ तमु त्वा सत्य सोमपा इन्द्र वाजानां पते । अहूमहि श्रवस्यवः
॥ १० ॥ २२ ॥ तमु त्वा यः पुरासिथ यो वा नूनं हिते धने । हव्यः स शुधी
हवम् ॥११॥ धीभिरर्वद्विरर्वतो वाजा इन्द्र श्रवाय्यान् । त्वया जेष्य हितं धनम् ॥१२॥

अभूह वीर गिर्वणो महौ इन्द्र धने हिते । भरे वितन्तसाय्यः ॥ १३ ॥ या त ऊति-
रमित्रहन्मज्जवस्तमासति । तया नो हिनुही रथम् ॥ १४ ॥ स रथेन रथीतमोऽ-
स्माकेनाभियुग्वनाजेषि जिष्णो हितं धनम् ॥ १५ ॥ २३ ॥ य एक इत्तमु शुहि
कृष्टीनां विचर्षणिः । पतिर्जज्ञे वृषक्रतुः ॥ १६ ॥ यो गृणतामिदासिथापिरुती
शिवः सखा । स त्वं न इन्द्र मृळय ॥ १७ ॥ धिष्व वज्रं गभस्त्यो रत्नोहत्याय
वज्रिवः । सासहीष्ठा अभि स्पृधः ॥ १८ ॥ प्रत्नं रयीणां युजं सखायं कीरिचो-
दनम् । ब्रह्मवाहस्तमं हुवे ॥ १९ ॥ स हि विश्वानि पार्थिवौ एको वसूनि पत्य-
ते । गिर्वणस्तमो अघ्निगुः ॥ २० ॥ २४ ॥ स नो नियुजिरा पृण कामं वाजे-
भिरश्विभिः । गोमज्जिर्गोपते धृषत् ॥ २१ ॥ तद्वो गाय सुते सचा पुरुहूताय स-
त्त्वे । शं यद्वे न शाकिने ॥ २२ ॥ न घा वसुर्नि यमते दानं वाजस्य गोमतः ।
यत्सीमुप श्रवद्गिरः ॥ २३ ॥ कुवित्सस्य प्र हि व्रजं गोमन्तं दस्युहा गमत् । श-
चीभिरप नो वरत् ॥ २४ ॥ इमा उ त्वा शतक्रतोऽभि प्र णोनुवुर्गिरः । इन्द्र
वत्सं न मातरः ॥ २५ ॥ २५ ॥ दूणाशं सख्यं तव गौरसि वीर गव्यते । अश्वो
अश्वायते भव ॥ २६ ॥ स मन्दस्वा ह्यन्धसो राधसे तन्वा महे । न स्तोतारं निदे
करः ॥ २७ ॥ इमा उ त्वा सुतेमुते नक्षन्ते गिर्वणो गिरः । वत्सं गावो न धे-
नवः ॥ २८ ॥ पुरुतमं पुरुणां स्तोतृणां विवाचि । वाजेभिर्वाजयताम् ॥ २९ ॥
अस्माकमिन्द्र भूतु ते स्तोमो वाहिष्ठो अन्तमः । अस्मात्राये महे हिनु ॥ ३० ॥
अधि बृबुः पणीनां वर्षिष्ठे मूर्धन्नस्थात् । उरुः कन्नो न गाङ्गयः ॥ ३१ ॥ यस्य
वायोरिव द्रवद्भ्रा रातिः सहस्रिणी । सद्यो दानाय महेते ॥ ३२ ॥ तत्सु नो विश्वे
अर्य आ सदा गृणन्ति कारवः । बृबुं सहस्रदातमं सूरिं सहस्रसातमम् ॥ ३३ ॥ २६ ॥

॥ ४६ ॥ १-१४ शंयुर्बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्रः प्रगाथं वा देवता ॥ छन्दः—
१ निचृदनुष्टुप् । ५, ७ स्वराडनुष्टुप् । २ स्वराड्बृहती । ३, ४ भुरिग्बृहती ।
८, ९ विराड्बृहती । ११ निचृद्बृहती । १३ बृहती । ६ ब्राह्मी गायत्री । १०
पङ्क्तिः । १२, १४ विराद् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ५, ७ गान्धारः । २—४, ८,
९, ११, १३ मध्यमः । ६ षड्जः । १०, १२, १४ पञ्चमः ॥

॥ ४६ ॥ त्वामिद्धि हवामहे साता वाजस्य कारवः । त्वां वृत्रेष्विन्द्र सत्पतिं
नरस्त्वां काष्ठास्वर्वतः ॥ १ ॥ स त्वं नश्चित्र वज्रहस्त धृष्णुया महः स्तवानो
अद्रिवः । गामश्वं रथ्यमिन्द्र सं किर सत्रा वाजं न जिग्युषे ॥ २ ॥ यः सत्राहा

अ० ४ । अ० ७ । व० ३०] ३१४ [म० ६ । अ० ४ । सू० ४७ ।

विचर्षणिरिन्द्रं तं हूमे वयम् । सहस्रमुष्कं तुर्विन्मृणं सत्पते भवा समत्सु नो-
वृधे ॥ ३ ॥ बाधसे जनान्वृषभेवं मन्युना घृषौ मीळ्ह ऋचीषम । अस्माकं बोध्य-
विता महाधने तनूष्वप्सु सूर्ये ॥ ४ ॥ इन्द्र ज्येष्ठं न आ भरं ओजिष्ठं पपुरि श्रवः ।
येनेमे चित्र वज्रहस्त रोदसी ओभे सुशिप्र प्राः ॥ ५ ॥ २७ ॥ त्वामुग्रमवसे च-
र्षणीसहं राजन्देवेषु हूमे । विश्वा सु नो विथुरा पिबन्ना वसोऽमित्रान्तसुषहा-
न्कृधि ॥ ६ ॥ यदिन्द्र नाहुषीष्वाँ ओजो नृम्णं च कृष्टिषु । यद्वा पञ्च क्षितीनां
द्युम्नमा भर सत्रा विश्वानि पौस्या ॥ ७ ॥ यद्वा तृक्षो मघवन्दुह्यावा जने यत्पूरौ
कच्च वृष्यम् । अस्मभ्यं तद्विरीहि सं नृषाह्येऽमित्रान्पृत्सु तुर्वणे ॥ ८ ॥ इन्द्र
त्रिधातुं शरणं त्रिवरुथं स्वस्तिमत् । हृदिर्यच्छ मघवज्जघश्च मह्यं च यावयादियु-
मेभ्यः ॥ ९ ॥ ये गव्यता मनसा शत्रुमादभुरभिप्रघ्नन्ति धृष्णुया । अथ स्मा
नो मघवन्निन्द्र गिर्वणस्तनूपा अन्तमो भव ॥ १० ॥ २८ ॥ अथ स्मा नो वृधे
भवेन्द्र नायमवा युधि । यदन्तरिक्षे पतयन्ति पर्णिनो दिद्यवस्तिग्ममूर्धानः ॥ ११ ॥
यत्र शूरासस्तन्वो वितन्वते प्रिया शर्म पितृणाम् । अथ स्मा यच्छ तन्वेतने च
हृदिरचित्तं यावय द्वेषः ॥ १२ ॥ यदिन्द्र सर्गे अर्वतश्चोदयासे महाधने ।
असमने अध्वानि वृजिने पथि श्येनाँ इव श्रवस्यतः ॥ १३ ॥ सिन्धूरिव प्रवण
आशुया यतो यदि क्लोशमनु ष्वणि । आ ये वयो न वर्वृतृत्यामिषि गृभीता
बाह्वोर्गवि ॥ १४ ॥ २९ ॥

॥ ४७ ॥ १—३१ गर्ग ऋषिः ॥ १—५ सोमः । ६—१६, २०, २१—
३१ इन्द्रः । २० लिङ्गोक्ता देवताः । २२—२५ प्रस्तोकस्य सार्जयस्य दानस्तुतिः ।
२६—२८ रथः । २९—३१ दुन्दुभिर्देवता ॥ छन्दः—१, ३, ५, २१, २२,
२८ निचृत्त्रिष्टुप् । ४, ८, ११ विराद् त्रिष्टुप् । ६, ७, १०, १५, १६, १८, २०,
२६, ३० त्रिष्टुप् । २७ स्वराद् त्रिष्टुप् । २, ९, १२, १३, २६, ३१ भुरिक् पङ्क्तिः ।
१४, १७ स्वराद् पङ्क्तिः । २३ आसुरी पङ्क्तिः । १६ बृहती । २४, २५ विराद्-
गायत्री ॥ स्वरः—१, ३, ५, २१, २२, २८, ४, ८, ११, ६, ७, १०, १५,
१६, १८, २०, २६, ३०, २७ धैवतः । २, ९, १२, १३, २६, ३१, १४, १७,
२३ पञ्चमः । १६ मध्यमः । २४, २५ षड्जः ॥

॥ ४७ ॥ स्वादुष्किलायं मधुमाँ उतायं तीव्रः किलायं रसवाँ उतायम् । उ-
तोन्वस्य पणिवांसमिन्द्रं न कश्चन सहत आहवेषु ॥ १ ॥ अयं स्वादुरिह मदिष्ठ

आस यस्येन्द्रो वृत्रहर्त्ये ममाद । पुरुणि यश्च्यौत्ना शम्बरस्य वि नवति नव च
देह्यो हन् ॥ २ ॥ अयं मे पीत उदियति वाचमयं मनीषामुशतीमजीगः । अयं ष-
कुर्वीरमिमीत धीरो न याभ्यो भुवनं कच्चनारे ॥ ३ ॥ अयं स यो वरिमाणं पृ-
थिव्या वृष्माणं दिवो अकृणोदयं सः । अयं पीयूषं तिसृषु प्रवत्सु सोमो दाधा-
रोर्वन्तरिक्षम् ॥ ४ ॥ अयं विदच्चित्रदृशीक्रमणः शुक्रसंभ्रानामुषसामनीके । अयं
महान्महता स्कम्भनेनोद्यामस्तभ्नादृषभो मरुत्वान् ॥ ५ ॥ ३० ॥ धृषतिषव कु-
लशे सोममिन्द्र वृत्रहा शूर समरे वसूनाम् । माध्यन्दिने सर्वत आ वृषस्व रयिस्थानो
रयिमस्मासु धेहि ॥ ६ ॥ इन्द्र प्र णः पुरणतेव पश्य प्र नो नय प्रतरं वस्यो अ-
च्छ । भवा सुपारो अतिपारयो नो भवा सुनीतिरुत वामनीतिः ॥ ७ ॥ उरुं नो
लोकमनु नेषि विद्वान्त्स्वर्वज्ज्योतिरभयं स्वस्ति । ऋष्वान् इन्द्र स्थविरस्य बाहू उप
स्थेयाम शरणा बृहन्ता ॥ ८ ॥ वरिष्ठे न इन्द्र वन्धुरे धा वहिष्ठयोः शतावन्नश्व-
योरा । इषमा वल्लीषां वर्षिष्ठां मा नस्तारीन्मघवन्नायो अर्यः ॥ ९ ॥ इन्द्रं मृळ
मह्यं जीवातुमिच्छ चोदय धियमयसो न धाराम् । यत्किञ्चाहं त्वायुरिदं वदामि-
तज्जुषस्व कृधिमा देववन्तम् ॥ १० ॥ ३१ ॥ आतारमिन्द्रमवितारमिन्द्रं हवेहवे
सुहवं सूरमिन्द्रम् । हवामि शक्रं पुरुहूतमिन्द्रं स्वस्तिनो मघवा धात्विन्द्रः ॥ ११ ॥
इन्द्रः सुत्रामा स्ववाँ अवोभिः समृत्नीको भवतु विश्ववेदाः । बाधतां द्वेषो अ-
भयं कृणोतु सुवीर्यस्य पतयः स्याम ॥ १२ ॥ तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्यापि भद्रे
सौमनसे स्याम । स सुत्रामा स्ववाँ इन्द्रो अस्मे आराच्चिद्वेषः सनुतयुयोतु ॥ १३ ॥
अव त्वे इन्द्र प्रवतो नोर्मिर्गिरो ब्रह्माणि नियुतो धवन्ते । उरु न राधः सर्वना
पुरुण्यपो गा वज्रिन्युवसे समिन्दून् ॥ १४ ॥ क ई स्तवत्कः पृणात्को यजाते य-
दुग्रमिन्मघवा विश्वहोवेत् । पादाविव प्रहरन्नन्यमन्यं कृणोति पूर्वमपरं शचीभिः
॥ १५ ॥ ३२ ॥ शृणवे वीर उग्रमुग्रं दमायन्नन्यमन्यमतिनेनीयमानः । एधमानद्वि-
कुभयस्य राजा चोष्कूयते विश इन्द्रो मनुष्यान् ॥ १६ ॥ परा पूर्वेषां सख्या वृणक्ति
वितर्तुराणो अपरेभिरेति । अनानुभूतीरवधून्वानः पूर्वीरिन्द्रः शरदस्तर्त्तरीति ॥ १७ ॥
रूपंरूपं प्रतिरूपो बभूव तदस्य रूपं प्रतिचक्षणाय । इन्द्रो मायाभिः पुरुरूपं ईयते
युक्ता ह्यस्य हरयः शता दश ॥ १८ ॥ युजानो हरिता रथे भूरि त्वष्टेह राजति ।
को विश्वाहा द्विषतः पक्ष आसत उतासीनेषु सूरिषु ॥ १९ ॥ अगव्यूति क्षेत्र-
मार्गन्म देवा उर्वी सती भूमिरंहूरणाभूत् । बृहस्पते प्र चिकित्सा गर्विष्ठावित्था सते
जगित्र इन्द्र पन्थाम् ॥ २० ॥ ३३ ॥ दिवेदिवे सदृशीरन्यमर्द्धं कृष्णा असेधदप

अ० ४ । अ० ८ । व० १] ३१६ [म० ६ । अ० ४ । सू० ४८ ।

सर्वानो जाः । अहन्दासा वृषभो वस्तयन्तोदव्रजे वर्चिनं शम्बरं च ॥ २१ ॥ प्रस्तोक
इन्नु राधसस्त इन्द्र दश कोशयीर्दश वाजिनोऽदात् । दिवोदासादतिथिर्वस्य राधः
शाम्बरं वसु प्रत्यग्रभीष्म ॥ २२ ॥ दशाश्वान्दश कोशान्दश वस्त्रार्धिभोजना ।
दशो हिरण्यपिण्डान्दिवोदासादसानिषम् ॥ २३ ॥ दश रथान्प्रष्टिमतः शतं गा
अथर्वभ्यः । अश्वथः पायवेऽदात् ॥ २४ ॥ महि राधो विश्वजन्यं दधानान्भर-
द्वाजान्त्साञ्जयो अभ्ययष्ट ॥ २५ ॥ ३४ ॥ वनस्पते वीङ्मो हि भूया अस्मत्स-
खा प्रतरणः सुवीरः । गोभिः सन्नद्धो असि वीळ्यस्वास्थाता ते जयतु जेत्वानि
॥ २६ ॥ दिवस्पृथिव्याः पर्योज उद्धृतं वनस्पतिभ्यः पर्याभृतं सहः । अपामो-
ज्मानं परि गोभिराहृतमिन्द्रस्य वज्रं हविषा रथं यज ॥ २७ ॥ इन्द्रस्य वज्रो
मरुतामनीकं मित्रस्य गर्भो वरुणस्य नाभिः । सेमां नो हव्यदातिं जुषाणो देव
रथं प्रति हव्या गृभाय ॥ २८ ॥ उपश्वासय पृथिवीमुत द्यां पुरुत्रा ते मनुतां विष्टितं
जगत् । स दुन्दुभे सजूरिन्द्रेण देवैर्दूरादवीयो अप सेध शत्रून् ॥ २९ ॥ आ क्रन्दय
बलमोजो न आ धा निः हनिहि दुरिता बाधमानः । अप प्रोथ दुन्दुभे दुच्छुना
इत इन्द्रस्य मुष्टिरसि वीळ्यस्व ॥ ३० ॥ आसूरज प्रत्यावर्तयेमाः केतुमहुन्दुभिर्वी-
वदीति । समश्वपर्णाश्चरन्ति नो नरोऽस्माकमिन्द्र रथिनो जयन्तु ॥ ३१ ॥ ३५ ॥ ७ ॥

॥ ४८ ॥ १—२२ शंयुर्बाहस्पत्य ऋषिः ॥ तृणपाणिकं पृथिसूक्तं ॥
१—१० अग्निः । ११, १२, २०, २१ मरुतः । १३—१५ मरुतो लिङ्गोक्ता देवता
वा । १६—१८ पूषा । २२ पृथिव्यावाभूमी वा देवता ॥ छन्दः—१, ४, ५, १४
बृहती । ३, १६ विराड्बृहती । १०, १२, १७ भुरिबृहती । २ आर्ची जगती ।
१५ निचृदतिजगती । ६, २१ त्रिष्टुप् । ७ निचृत्त्रिष्टुप् । ८ भुरिक्त्रिष्टुप् । ९
भुरिगनुष्टुप् । २० स्वराडनुष्टुप् । २२ अनुष्टुप् । ११, १६ उष्णिक् । १३, १८
निचृदुष्णिक् ॥ स्वरः—१, ३, ४, ५, १०, १२, १४, १७, १८ मध्यमः । २,
१५ निषादः । ६, ७, ८, २१ धैवतः । ९, २०, २२ गान्धारः । ११, १३,
१६, १८ ऋषभः ॥

॥ ४८ ॥ यज्ञायज्ञा वो अग्नये गिरागिरा च दक्षसे । प्रप वयममृतं जा-
तवैदसं प्रियं मित्रं न शंसिषम् ॥ १ ॥ ऊर्जो नपांत स हिनायमस्मयुर्दाशेम हव्य-
दातये । भुवद्वाजेष्वविता भुवद्बृध उत त्राता तनूनाम् ॥ २ ॥ वृषा हग्ने अजरो
महान्विभास्यर्चिषा । अजसेण शोचिषा शोशुचच्छुचे सुदीतिभिः सु दीदिहि

॥ ३ ॥ महो देवान्यजसि यक्ष्यानुषक्तव्र क्रत्वोत दंसना । अर्वाचः सीं कृणुह्य-
ग्नेऽवसे रास्व वाजोत वंसव ॥ ४ ॥ यमापो अद्रयो वना गर्भमृतस्य पिप्रति ।
सहसा यो मथितो जायते नृभिः पृथिव्या अधिसानवि ॥ ५ ॥ १ ॥ आ यः प्रमौ भा-
नुना रोदसी उभे धूमेन धावते दिवि । तिरस्तमो ददृश ऊर्म्यास्वा श्यावास्वरूपो वृषा
श्यावा अरुषोवृषा ॥ ६ ॥ बृहद्भिरग्ने अर्चिभिः शुक्रेण देव शोचिषा । भरद्वाजे स-
मिधानो यविष्ठय रेवन्नः शुक्र दीदिहि द्युमत्पावक दीदिहि ॥ ७ ॥ विश्वासां
गृहपतिर्विशामसि त्वमग्ने मानुषीणाम् । शतं पूर्भिर्यविष्ठ पाद्यं हंसः समेद्धारं शतं
हिमाः स्तोतृभ्यो ये च ददति ॥ ८ ॥ त्वं नश्चित्र ऊत्या वसो राधांसि चोदय ।
अस्य रायस्त्वमग्ने रथीरसि विदा गाधं तुचे तु नः ॥ ९ ॥ पर्षिं लोकं तनयं पृथुभि-
ष्टुमदब्धैरप्रयुत्वभिः । अग्ने हेळांसि दैव्या युयोधि नोऽदेवानि द्वारांसि च ॥ १० ॥ २ ॥
आ सखायः सवर्दुवा धेनुमजध्वमुप नव्यसा वचः । सृजध्वमनपस्फुराम् ॥ ११ ॥ या
शर्धाय मारुताय स्वभानवे श्रवोऽमृत्यु धुक्षत । या मृळीके मरुतो तुराणां या सुन्नैरेव-
यावरी ॥ १२ ॥ भरद्वाजायाव धुक्षत द्विता । धेनुं च विश्वदोहसमिषं च विश्वभोजसम्
॥ १३ ॥ तं व इन्द्रं न सुक्रतुं वरुणमिव मायिनम् । अर्यमणं न मन्द्रं सृप्रभोजसं
विष्णुं न स्तुष आदिशे ॥ १४ ॥ त्वेषं शर्धो न मारुतं तुविष्वण्यनर्वाणं पूषणं सं यथा
शता । सं सहस्रा कारिषच्चर्षणिभ्य आं आविर्गूळहा वसू करत्सुवेदा नो वसू क-
रत् ॥ १५ ॥ आ मा पूषन्नुप द्रव शंसिषं नु ते अपिकर्ण आवृणे । अघा अर्यो
अरांतयः ॥ १६ ॥ ३ ॥ मा काकम्बीरमुद्धृहो वनस्पतिमशस्तीर्वि हि नीनशः ।
मोत सूर्यो अह एवा चन ग्रीवा आदधते वेः ॥ १७ ॥ दत्तेरिव तेऽवृकमस्तु स-
ख्यम् । अर्च्छद्रस्य दधन्वतः सुपूर्णस्य दधन्वतः ॥ १८ ॥ पुरो हि मर्त्यैरासि समो
देवैरुत श्रिया । अभि ख्यः पूषन्पृतनासु नस्त्वमवा नूनं यथा पुरा ॥ १९ ॥
वामी वामस्य धूतयः प्रणीतिरस्तु सूनृता । देवस्य वा मरुतो मर्त्यस्य वेजानस्य प्र-
यज्यवः ॥ २० ॥ सद्यश्चिद्यस्य चकृतिः परि द्यां देवो नैति सूर्यः । त्वेषं शवो
दधिरे नाम यज्ञियं मरुतो वृत्रहं शवो ज्येष्ठं वृत्रहं शवः ॥ २१ ॥ सकृद्ध द्यौर-
जायत सकृद्धमिरजायत । पृश्न्या दुग्धं सकृत्पयस्तदन्यो नानु जायते ॥ २२ ॥ ४ ॥

॥ ४६ ॥ १-१५ ऋजिश्वा ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः-१,
३, ४, १०, ११ त्रिष्टुप् । ५, ६, ८, १३ निचृत्त्रिष्टुप् । ८, १२ विराट्त्रिष्टुप् ।
२, १४ स्वराट् पङ्क्तिः । ७ ब्राह्मचुष्णिक् । १५ अतिजगती ॥ स्वरः-१, ३, ४, ५,
६, ८-१३ धैवतः । २, १४ पञ्चमः । ७ ऋषभः । १५ निषादः ॥

॥ ४६ ॥ स्तुषे जनं सुव्रतं नव्यसीभिर्गीर्भिर्मित्रावरुणा सुमन्यन्ता । त आ
गन्मन्तु त इह श्रुवन्तु सुज्जत्रासो वरुणो मित्रो अग्निः ॥ १ ॥ विशोविश ईड्य-
मध्वरेष्वदस्रक्रतुमरति युवसोः । दिवः शिशुं सहसः सूनुमग्निं यज्ञस्य केतुमरुषं
यजध्वै ॥ २ ॥ अरुषस्य दुहितरा विरूपे स्तृभिरन्या पिपिशे सूरौ अन्या । मिथ-
स्तुरा विचरन्ती पावके मन्म श्रुतं नक्षत ऋच्यमाने ॥ ३ ॥ प्र वायुमच्छा बृहती
मतीषा बृहदयि विश्ववारं रथप्राम् । द्युतद्यामानियुतः पत्यमानः कविः कविर्मियक्षसि
प्रयज्यो ॥ ४ ॥ स मे वपुश्छदयदश्विनोर्यो रथो विरुक्मान्मनसा युजानः । येन
नरा नासत्येष्वध्वै वर्तिर्याथस्तनयाय त्मने च ॥ ५ ॥ ५ ॥ पर्जन्यवाता वृषभा पृ-
थिव्याः पुरीषाणि जिन्वतमप्यानि । सत्यश्रुतः कवयो यस्य गीर्भिर्जगतः स्थात-
र्जगदा कृणुध्वम् ॥ ६ ॥ पार्वीरवी कन्या चित्रायुः सरस्वती वीरपत्नी धियै
धात् । ग्नाभिरच्छिद्रं शरणं सजोषा दुराध्वं गृणते शर्म यंसत् ॥ ७ ॥ पथस्पथः
परिपति वचस्या कामेन कृतो अभ्यानळकम् । स नो रासच्छुरुधश्चन्द्राणा धियै-
धियं सीषधाति प्र पूषा ॥ ८ ॥ प्रथमभाजं यशसं वयोधां सुपाणिं देवं सुगर्भ-
स्तिमृभ्वम् । होता यक्षद्यजतं पस्त्यानामग्निस्त्वष्टारं सुहवं विभावा ॥ ९ ॥ भु-
वनस्य पितरं गीर्भिराभी रुद्रं दिवा वर्धया रुद्रमक्तौ । बृहन्तमृष्वमजरं सुषुम्नमृध-
ग्वुवेम कविनेषितासः ॥ १० ॥ ६ ॥ आ युवानः कवयो यज्ञियासो मरुतो गन्त
गृणतो वरस्याम् । अचित्रं चिद्धि जिन्वथा वृधन्त इत्था नक्षन्तो नरो अङ्गि-
रस्वत् ॥ ११ ॥ प्र वीराय प्र तवसे तुरायाजा यूथेव पशुरक्षिरस्तम् । स पिस्पृश-
ति तन्वि श्रुतस्य स्तृभिर्न नाकं वचनस्य विपः ॥ १२ ॥ यो रजांसि विममे पा-
थिबानि त्रिश्चिद्विष्णुर्मनवे बाधिताय । तस्य ते शर्मन्नुपदद्यमाने राया मदेम तन्वा-
तना च ॥ १३ ॥ तन्नोऽर्हिर्बुन्ध्यो अङ्गिरकैस्तत्पर्वतस्तत्सविता चनो धात् ।
तदोषधीभिरभि रातिषाचो भगः पुरन्धिर्जिन्वतु प्र राये ॥ १४ ॥ नू नो रयि
रथ्यं चर्षणिप्रां पुरुवीरं मह ऋतस्य गोपाम् । क्षयं दाताजरं येन जनान्त्स्पृथो अ-
देवीरभि च क्रमाम विश आदेवीरभ्यश्नवाम ॥ १५ ॥ ७ ॥ ४ ॥

॥ ५० ॥ १-१५ ऋजिश्वा ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः—१,
७ त्रिष्टुप् । ३, ५, ६, १०, ११, १२ निचृत्त्रिष्टुप् । ४, ८, १३ विराद्त्रिष्टुप् ।
२ स्वराद् पङ्क्तिः । ९ पङ्क्तिः । १४ भुरिक् पङ्क्तिः । १५ निचृत्पङ्क्तिः ॥
स्वरः—१, ३, ४-८, १०—१३ धैवतः । २, ६, १४, १५ पञ्चमः ॥

॥ ५० ॥ हुवे वो देवीमदिति नमोभिर्मृळीकाय वरुणं मित्रमग्निम् । अभि-
 क्षदामर्यमणं सुशेवं त्रातृन्देवान्तसंवितारं भगं च ॥ १ ॥ सुज्योतिषः सूर्य दक्षपितृन-
 नागास्त्वे सुमहो वीहि देवान् । द्विजन्मानो य ऋतसापः सत्याः स्वर्वन्तो यजता अ-
 ग्निजिह्वः ॥ २ ॥ उत द्यावापृथिवी क्षत्रमुरु बृहद्रोदसी शरणं सुषुम्ने । महस्करथो वरि-
 षो यथा नोऽस्मे क्षयाय धिषणे अनेहः ॥ ३ ॥ आ नो रुद्रस्य सूनवो नमन्तामद्या हूता-
 सो वसवोऽधृष्टाः । यदीमर्भे महति वा हितासो बाधे मरुतो अह्वाम देवान् ॥ ४ ॥ मिम्यक्ष-
 येषु रोदसी नु देवी सिषक्ति पूषा अभ्यर्धयज्वा । श्रुत्वा हवं मरुतो यद्ध याथ
 भूमा रेजन्ते अध्वनि प्रविके ॥ ५ ॥ ८ ॥ अभि त्वं वीरं गिर्वेणसमर्चेन्द्रं ब्रह्म-
 णा जरितर्नवेन । श्रवदिद्धवमुप च स्तवानो रासद्वाजा उप महो गृणानः ॥ ६ ॥
 ओमानमापो मानुषीरमृक्तं धातं तोकाय तनयाय शं योः । यूयं हि ष्ठा भिषजो
 मातृतमा विश्वस्य स्थातुर्जगतो जनित्रीः ॥ ७ ॥ आ नो देवः संविता त्रायमाणो
 हिरण्यपाणिर्यजतो जगम्यात् । यो दत्रवाँ उषसो न प्रतीकं व्यूर्णुते दाशुषे वा-
 र्याणि ॥ ८ ॥ उत त्वं सूनो सहसो नो अद्या देवाँ अस्मिन्नध्वरे ववृत्याः ।
 स्यामहं ते सदमिद्रातौ तव स्यामग्नेऽवसा सुवीरः ॥ ९ ॥ उत त्या मे हवमा ज-
 गम्यातं नासत्या धीभिर्बुधमङ्ग विप्रा । अत्रि न महस्तमसोऽमुमुक्तं तूर्वतं नरा
 दुरितादभीकै ॥ १० ॥ ६ ॥ ते नो रायो द्युमतो वाजवतो दातारो भूत नृवतः
 पुरुक्षोः । दशस्यन्तो दिव्याः पार्थिवासो गोजाता अप्या मृळता च देवाः
 ॥ ११ ॥ ते नो रुद्रः सरस्वती सजोषा मीळहुष्मन्तो विष्णुर्मळन्तु वायुः । ऋभुक्षा
 वाजो दैव्यो विधाता पर्जन्यावाता पिप्यतामिषं नः ॥ १२ ॥ उत स्य देवः सं-
 विता भगो नोऽपां नपादवतु दानु पप्रिः । त्वष्टा देवेभिर्जनिभिः सजोषा द्यौर्देवे-
 भिः पृथिवी समुद्रैः ॥ १३ ॥ उत नोऽहिर्बुन्ध्यः शृणोत्वज एकपात्पृथिवी समु-
 द्रः । विश्वे देवा ऋतावृधो हुवानाः स्तुता मन्त्राः कविशस्ता अवन्तु ॥ १४ ॥
 एवा नपातो मम तस्य धीभिर्भरद्वाजा अभ्यर्चन्त्यकैः । माहुतासो वसवोऽधृष्टा
 विश्वे स्तुतासो भूता यजत्राः ॥ १५ ॥ १० ॥

॥ ५१ ॥ १-१६ ऋजिश्वा ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः-१, २, ३,
 ५, ७, १०, ११, १२ निचृत्रिष्टुप् । ८ त्रिष्टुप् । ४, ६, ९ स्वरादपङ्क्तिः । १३,
 १४, १५ निचृदुष्णिक् । १६ निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः-१-३, ५, ७, ८, १०-१२
 धैवतः । ४, ६, ९ पञ्चमः । १३-१५ ऋषभः । १६ गान्धारः ॥

॥ ५१ ॥ उदु त्यच्चतुर्महि मित्रयोराँ एति प्रियं वरुणयोरदब्धम् । ऋतस्य
 शुचिं दर्शतमनीकं रुक्मो न दिव उदिता व्यद्यौत् ॥ १ ॥ वेद यस्त्रीणि विदथा-
 न्येषां देवानां जन्म सनुतरा च विप्रः । ऋजु मर्तेषु वृजिना च पश्यन्नभि चष्टे
 सूरौ अर्य एवाम् ॥ २ ॥ स्तुष उ वो मह ऋतस्य गोपानदिति मित्रं वरुणं सु-
 जातान् । अर्यमणं भगमदब्धधीतीनच्छा वोचे सधन्यः पावकान् ॥ ३ ॥ रिशादसः
 सत्पतीरदब्धान्महो राज्ञः सुवसनस्य दातृन् । यूनः सुक्षत्रान्क्षयतो दिवो नृना-
 दित्यान्याम्यदिति दुवोयु ॥ ४ ॥ द्यौःषितः पृथिवि मातरधुगन्ने भ्रातर्वसवो
 मृळता नः । विश्व आदित्या आदिते सजोषा अस्मभ्यं शर्म बहुलं वि यन्त
 ॥ ५ ॥ ११ ॥ मा नो वृकाय वृक्ये समस्मा अघायते रीरधता यजत्राः । यूयं
 हि ष्ठा रथ्यो नस्तनूना यूयं दक्षस्य वचसो बभूव ॥ ६ ॥ मा व एनो अन्यकृतं
 भुजेममा तत्कर्म वसवो यच्चयध्वे । विश्वस्य हि क्षयथ विश्वदेवाः स्वयं रिपुस्त-
 न्वं रीरिषीष्ट ॥ ७ ॥ नम इदुग्रं नम आ विवासे नमो दाधार पृथिवीमुत द्याम् ।
 नमो देवेभ्यो नम ईश एषां कृतं चिदेनो नमसा विवासे ॥ ८ ॥ ऋतस्य वो
 रथ्यः पूतदक्षानृतस्य पस्त्यसदो अदब्धान् । ताँ आ नमोभिरुचक्षसो नृन्वि-
 श्वान्व आ नमे महो यजत्राः ॥ ९ ॥ ते हि श्रेष्ठवर्चस्त उ नस्तिरो विश्वानि
 दुरिता नयन्ति । सुक्षत्रासो वरुणो मित्रो अग्निर्ऋतधीतयो वक्मराजसत्याः
 ॥ १० ॥ १२ ॥ ते न इन्द्रः पृथिवी क्षामं वर्धन्पूषा भगो अदितिः पञ्च जनाः ।
 सुशर्माणः स्ववसः सुनीथा भवन्तु नः सुत्रात्रासः सुगोपाः ॥ ११ ॥ नू सन्नानं दि-
 व्यं नंशि देवा भारद्वाजः सुमतिं याति होता । आसानेभिर्यजमानो मियेधैर्देवानां
 जन्म वसूयुर्ववन्द ॥ १२ ॥ अप त्यं वृजिनं रिपुं स्तेनमग्ने दुराध्यम् । दक्षिष्ठम-
 स्य सत्पते कृधी सुगम् ॥ १३ ॥ ग्रावाणः सोम नो हि कै सखित्वनायवावशुः ।
 जुही न्यत्रिणं पणिं वृको हिषः ॥ १४ ॥ यूयं हि ष्ठा सुदानव इन्द्रज्येष्ठा अभि-
 द्यवः । कर्ता नो अध्वन्ना सुगं गोपा अमा ॥ १५ ॥ अपि पन्थामगन्महि स्वस्ति-
 गामनेहसम् । येन विश्वाः परि द्विषो वृणक्ति विन्दते वसु ॥ १६ ॥ १३ ॥

॥ ५२ ॥ १—१७ ऋजिश्वा ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः—१,
 ४, १५, १६ निचृत्रिष्टुप् । २, ३, ६, १३, १७ त्रिष्टुप् । ५ भुरिक्पङ्क्तिः ।
 ७, ८, ११ गायत्री । ९, १०, १२ निचृद्गायत्री । १४ विराड्जगती ॥ स्वरः—
 १—४, ६, १३, १५—१७ धैवतः । ५ पञ्चमः । ७—१२ षड्जः । १४ निषादः ॥

अ० ४ । अ० ८ । व० १७] ३२१ [म० ६ । अ० ५ । सू० ५३ ।

॥ ५२ ॥ न तद्विवा न पृथिव्यानु मन्थे न यज्ञेन नोत शमीभिराभिः । उ-
 वजन्तु तं सुभ्वः पर्वतासो नि हीयतामतिराजस्य यष्टा ॥ १ ॥ अति वा यो
 मरुतो मन्यते नो ब्रह्म वा यः क्रियमाणं निनित्सात् । तपूषि तस्मै वृजिनानि
 सन्तु ब्रह्मद्विषमभि तं शौचतु द्यौः ॥ २ ॥ किमङ्ग त्वा ब्रह्मणः सोम गोपां कि-
 मङ्ग त्वाहुरभिशस्तिपां नः । किमङ्ग नः पश्यसि निद्यमानान्ब्रह्मद्विषे तपूषि हे-
 तिमस्य ॥ ३ ॥ अवन्तु मामुषसो जायमाना अवन्तु मा सिन्धवः पिन्वमानाः ।
 अवन्तु मा पर्वतासो ध्रुवासोऽवन्तु मा पितरो देवदूतौ ॥ ४ ॥ विश्वदानीं सुम-
 नसः स्याम पश्येम नु सूर्यमुच्चरन्तम् । तथा करद्वसुपतिर्वसूनां देवाँ ओद्दानोऽव-
 सागमिष्ठः ॥ ५ ॥ १४ ॥ इन्द्रो नेदिष्ठमवसागमिष्ठः सरस्वती सिन्धुभिः पि-
 न्वमाना । पर्जन्यो न ओषधीभिर्मयोधुरग्निः सुशंसः सुहवः पितेव ॥ ६ ॥ विश्वे
 देवास आ गत शृणुता म इमं हवम् । एदं बर्हिर्नि पीदत ॥ ७ ॥ यो वो देवा
 घृतस्तुना हव्येन प्रतिभूषति । तं विश्व उप गच्छथ ॥ ८ ॥ उप नः सूनवो गिरः
 शृण्वन्त्वमृतस्य ये । सुमृलीका भवन्तु नः ॥ ९ ॥ विश्वे देवा ऋतावृधं ऋतुभि-
 ह्वनश्रुतः । जुषन्तां युज्यं पयः ॥ १० ॥ १५ ॥ स्तोत्रमिन्द्रो मरुद्गणस्त्वष्टृमा-
 नित्रो अर्यमा । इमा हव्या जुषन्त नः ॥ ११ ॥ इमं नो अग्ने अध्वरं होतर्वयु-
 नशो यज । चिकित्वान्दैव्यं जनम् ॥ १२ ॥ विश्वे देवाः शृणुतेमं हव मे ये अ-
 न्तरिक्षे य उप हवि ष्ठ । ये अग्निजिह्वा उत वा यजत्रा आसद्यास्मिन्बर्हिषि
 मादयध्वम् ॥ १३ ॥ विश्वे देवा मम शृण्वन्तु यज्ञिया उभे रोदसी अपां नपाञ्च
 मन्म । मा वो वचांसि परिचक्ष्याणि वोचं सुम्नेष्विद्वो अन्तमा मदेम ॥ १४ ॥
 ये के च ज्मा महिनो अहिमाया दिवो जज्ञिरे अपां सधस्थे । ते अस्मभ्यमिषये
 विश्वमायुः क्षप उस्त्रा वरिवस्यन्तु देवाः ॥ १५ ॥ अग्नीपर्जन्याववतं धियं मेऽ-
 स्मिन्हवे सुहवा सुष्टुतिं नः । इळामन्यो जनयद्गर्भमन्यः प्रजावतीरिष आ धत्तम-
 स्मे ॥ १६ ॥ स्तीर्णे बर्हिषि समिधाने अग्नौ सूक्तेन महा नमसा विवासे । अ-
 स्मिन्नो अद्य विदथे यजत्रा विश्वे देवा हविषि मादयध्वम् ॥ १७ ॥ १६ ॥

॥ ५३ ॥ १-१० भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ पूषा देवता ॥ छन्दः-१,
 ३, ४, ६, ७, १० गायत्री । २, ५, ६ निचृदायत्री । ८ निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः-
 १-७, ९, १० षड्जः । ८ गान्धारः ॥

॥ ५३ ॥ वयमु त्वा पथस्पते रथं न वार्जसातये । धिये पूषन्नयुजमहि ॥ १ ॥

अभि नो नर्यं वसु वीरं प्रयतदक्षिणम् । वामं गृहपतिं नय ॥ २ ॥ अदित्सन्तं
चिदाघृणे पूषन्दानाय चोदय । पणेरिच्छि म्रदा मनः ॥ ३ ॥ वि पथो वाज-
सातये चिनुहि वि मृधो जहि । साधन्तामुग्र नो धियः ॥ ४ ॥ परि तृन्धि पणी-
नामारया हृदया कवे । अथेमस्मभ्यं रन्धय ॥ ५ ॥ १७ ॥ वि पूषन्नारया तुद
पणेरिच्छ हृदि प्रियम् । अथेमस्मभ्यं रन्धय ॥ ६ ॥ आ रिख किकिरा कृणु
पणीनां हृदया कवे । अथेमस्मभ्यं रन्धय ॥ ७ ॥ यां पूषन्ब्रह्मचोदनीमारां विभ-
र्ष्याघृणे । तयां समस्य हृदयमा रिख किकिरा कृणु ॥ ८ ॥ या ते अष्टा गो-
ओपशाघृणे पशुसाधनी । तस्यांस्ते सुम्नमीमहे ॥ ९ ॥ उत नो गोषणि धियम-
श्वसां वाजसामुत । नृवत्कृणुहि बीतये ॥ १० ॥ १८ ॥

॥ ५४ ॥ १—१० भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ पूषा देवता ॥ छन्दः—१,
२, ४, ६, ७, ८, ९ गायत्री । ३, १० निचृद्गायत्री । ५ विराड्गायत्री ॥ ष-
ड्जः स्वरः ॥

॥ ५४ ॥ सं पूषन्विदुषां नय यो अञ्जसानुशासति । य एवेदमिति ब्रवत्
॥ १ ॥ समु पूषणा गमेमहि यो गृहो अभिशासति । इम एवेति च ब्रवत् ॥ २ ॥
पूषणश्चक्रं न रिष्यति न कोशोऽव पद्यते । नो अस्य व्यथते पविः ॥ ३ ॥ यो
अस्मै हविषाविधन्न तं पूषापि मृष्यते । प्रथमो विन्दते वसु ॥ ४ ॥ पूषा गा अ-
न्वेतु नः पूषा रक्षत्वर्वतः । पूषा वाजं सनोतु नः ॥ ५ ॥ १६ ॥ पूषन्ननु प्र गा इहि
यजमानस्य सुन्वतः । अस्माकं स्तुवतामुत ॥ ६ ॥ मार्किर्नेशन्मार्की रिषन्मार्की सं
शारि केवटे । अथारिष्ठाभिरा गहि ॥ ७ ॥ शृण्वन्तं पूषणं वयमिर्यमनष्टवेदसम् ।
ईशानं राय ईमहे ॥ ८ ॥ पूषन्तव व्रते वयं न रिष्येम कदा चन । स्तोतारस्त इह
स्मसि ॥ ९ ॥ परि पूषा परस्ताद्धस्तं दधातु दक्षिणम् । पुनर्नो नष्टमाजतु ॥ १० ॥ २० ॥

॥ ५५ ॥ १—६ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ पूषा देवता ॥ छन्दः—१,
२, ५, ६ गायत्री । ३, ४ विराड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ५५ ॥ एहि वां विमुचो नपादाघृणे सं संचावहै । रथीर्ऋतस्य नो भव
॥ १ ॥ रथीतमं कर्दिनमीशानं राधसो महः । रायः सखायमीमहे ॥ २ ॥ रायो
धारास्याघृणे वसो राशिरजाश्व । धीवतोधीवतः सखा ॥ ३ ॥ पूषणं न्वजाश्वमुप स्तो-
षाम वाजिनम् । स्वसुर्यो जार उच्यते ॥ ४ ॥ मातुर्दिधिषुमब्रवं स्वसुर्जारः शृणोतु

अ० ४ । अ० ८ । व० २४] ३२३ [म० ६ । अ० ५ । सू० ५८ ।

नः । आतेन्द्रस्य सखा मम ॥ ५ ॥ आज्ञासः पूषणं रथे निशृम्भास्ते जनश्रियम् ।
देवं वहन्तु विभ्रतः ॥ ६ ॥ २१ ॥

॥ ५६ ॥ १-६ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ पूषा देवता ॥ छन्दः—१,
४, ५ गायत्री । २, ३ निचृद्गायत्री । ६ स्वराडुष्णिक् ॥ स्वरः—१—५ षड्-
जः । ६ ऋषभः ॥

॥ ५६ ॥ य एनमादिदेशति कर्मभादिति पूषणम् । न तेन देव आदिशे ॥ १ ॥
उत या स रथीतमः सख्या सत्पतियुजा । इन्द्रो वृत्राणि जिघ्नते ॥ २ ॥ उतादः
पुरुषे गवि सूरश्चक्रं हिरण्ययम् । न्यैरयद्रथीतमः ॥ ३ ॥ यद्य त्वा पुरुष्युत ब्र-
वाम दस्र मन्तुमः । तत्सु नो मन्म साधय ॥ ४ ॥ इमं च नो गवेषणं सातये सी-
षधो गणम् । आरात्पूषन्नसि श्रुतः ॥ ५ ॥ आ ते स्वस्तिमीमह आरेअग्रामुपावसुम् ।
अथा च सर्वतातये श्वश्च सर्वतातये ॥ ६ ॥ २२ ॥

॥ ५७ ॥ १-६ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्रापूषणौ देवते ॥ छन्दः—१,
६ विराड्गायत्री । २, ३ निचृद्गायत्री । ४, ५ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ५७ ॥ इन्द्रा नु पूषणा वयं सख्यायं स्वस्तये । हुवेम वाजसातये ॥ १ ॥
सोममन्य उपासदत्पातवे चम्बोः सुतम् । कर्मभमन्य इच्छति ॥ २ ॥ अजा अ-
न्यस्य बह्व्यो हरी अन्यस्य सम्भृता । ताभ्यां वृत्राणि जिघ्नते ॥ ३ ॥ यदिन्द्रो
अनयद्रितो महीरपो वृषन्तमः । तत्र पूषाभवत्सचा ॥ ४ ॥ तां पूषणः सुमतिं वयं
वृक्षस्य प्र वयामिव । इन्द्रस्य चा रभामहे ॥ ५ ॥ उत्पूषणं युवामहेऽभीशूरिव
सारथिः । मया इन्द्रं स्वस्तये ॥ ६ ॥ २३ ॥

॥ ५८ ॥ १—४ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ पूषा देवता ॥ छन्दः—१
त्रिष्टुप् । ३, ४ विराट् त्रिष्टुप् । २ विराट् जगती ॥ स्वरः—१, ३, ४ धैवतः ।
२ निषादः ॥

॥ ५८ ॥ शुक्रं ते अन्यद्यजतं ते अन्यद्विष्टुरूपे अहनी द्यौरिवासि । विश्वा हि
माया अवसि स्वधावो भद्रा ते पूषन्निह रातिरस्तु ॥ १ ॥ अजाश्वः पशुपा वाजपस्त्यो
धियज्जिन्वो भुवने विश्वे अर्पितः । अष्टौ पूषा शिथिरामुद्वरीवृजत्सञ्चक्षाणो भु-
वना देव ईयते ॥ २ ॥ यास्ते पूषन्नावो अन्तः समुद्रे हिरण्ययीरन्तरिक्षे चरन्ति ।

अ० ४ । अ० ८ । व० २७] ३२४ [म० ६ । अ० ५ । सू० ६० ।

ताभिर्यासि दूसां सूर्यस्य कामेन कृतं श्रवं इच्छमानः ॥ ३ ॥ पूषा सुबन्धुर्दिव आ
पृथिव्या इळस्पतिर्मववा दस्मवर्चाः । यं देवासो अददुः सूर्यायै कामेन कृतं तवसं
स्वञ्चम् ॥ ४ ॥ २४ ॥

॥ ५६ ॥ १-१० भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्राग्नी देवते ॥ छन्दः-१,
३, ४, ५ निचृद्बृहती । २ विराद्बृहती । ६, ७, ८ भुरिगनुष्टुप् । १० अनु-
ष्टुप् । ८ उष्णिक् ॥ स्वरः-१-५ मध्यमः । ६, ७, ८, १० गान्धारः । ८ ऋषभः ॥

॥ ५६ ॥ प्र नु वोचा सुतेषु वां वीर्याः यानि चक्रथुः । हुतासो वां पितरो
देवशत्रव इन्द्राग्नी जीवथो युवम् ॥ १ ॥ बलित्था महिमा वामिन्द्राग्नी पनिष्ठ आ ।
समानो वां जनिता भ्रातरा युवं यमाविहेहमातरा ॥ २ ॥ ओक्निवांसां सुते सचां
अश्वा सप्ती इवादने । इन्द्रान्वग्नी अवमेह वज्रिणा वयं देवा हवामहे ॥ ३ ॥
य इन्द्राग्नी सुतेषु वां स्तवत्तेष्वृतावृथा । जोषवाकं वदतः पञ्चहोषिणा न देवा
भसथश्चन ॥ ४ ॥ इन्द्राग्नी को अस्य वां देवो मर्तेश्चकेतति । विषूचो अश्वा-
न्युयुजान ईयत एकः समान आ रथे ॥ ५ ॥ २५ ॥ इन्द्राग्नी अपादियं पूर्वागा-
त्पद्धतीभ्यः । द्विती शिरो जिह्वया वावदच्चरत्तिशत्पदा न्यक्रमीत् ॥ ६ ॥ इन्द्राग्नी
आ हि तन्वते नरो धन्वानि बाह्वोः । मा नो अस्मिन्महाधने परां वर्कं गविष्ठु
॥ ७ ॥ इन्द्राग्नी तपन्ति माघा अर्यो अरातयः । अप द्वेषास्या कृतं युयुतं सूर्यादधि
॥ ८ ॥ इन्द्राग्नी युवोरपि वसुं दिव्यानि पार्थिवा । आ न इह प्र यच्छतं रयिं
विश्वायुपोषसम् ॥ ९ ॥ इन्द्राग्नी उक्थवाहसा स्तोमेभिर्हवनश्रुता । विश्वाभिर्गी-
भिरा गतमस्य सोमस्य पीतये ॥ १० ॥ २६ ॥

॥ ६० ॥ १-१५ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्राग्नी देवते ॥ छन्दः-१,
३ निचृत्त्रिष्टुप् । २ विरादत्रिष्टुप् । ४, ६, ७ विराद्गायत्री । ९, ८, ११ नि-
चृद्गायत्री । ८, १०, १२ गायत्री । १३ स्वराद् पङ्क्तिः । १४ निचृदनुष्टुप् । १५
विराडनुष्टुप् ॥ स्वरः-१-३ धैवतः । ४-१२ षड्जः । १३ पञ्चमः । १४,
१५ गान्धारः ॥

॥ ६० ॥ श्रथद्वृत्रमुत संनोति वाजमिन्द्रा यो अग्नी सहृरी सपर्यात् । इर-
ज्यन्ता वसव्यस्य भूरेः सहस्तमा सहसा वाजयन्ता ॥ १ ॥ ता योधिष्ठमभि गा
इन्द्र नूनमपः स्वरुषसो अग्न ऊळ्हाः । दिशः स्वरुषस इन्द्र चित्रा अपो गा अग्ने

अ० ४ । अ० ८ । व० ३१] ३२५ [म० ६ । अ० ५ । सू० ६१ ।

युवसे नियुत्वान् ॥ २ ॥ आ वृत्रहणा वृत्रहभिः शुष्मैरिन्द्र यातं नमोभिरग्ने अ-
र्वाक् । युवं राधोभिरकवेभिरिन्द्राग्ने अस्मे भवतमुत्तमेभिः ॥ ३ ॥ ता हुवे ययोरिदं
पमे विश्वं पुरा कृतम् । इन्द्राग्नी न मर्धतः ॥ ४ ॥ उग्रा विष्टनिना मृधे इन्द्राग्नी
हवामहे । ता नो मृळात ईदृशे ॥ ५ ॥ २७ ॥ हतो वृत्राण्यार्या हतो दासानि
सत्पती । हतो विश्वा अप द्विषः ॥ ६ ॥ इन्द्राग्नी युवामिमे भि स्तोमा अनूषत ।
पिबतं शम्भुवा सुतम् ॥ ७ ॥ या वां सन्ति पुरुस्पृहो नियुतो दाशुषे नरा ।
इन्द्राग्नी ताभिरा गतम् ॥ ८ ॥ ताभिरा गच्छतं नरोपेदं सर्वनं सुतम् । इन्द्राग्नी
सोमपीतये ॥ ९ ॥ तमीळिष्व यो अर्चिषा वना विश्वा परिष्वजत् । कृष्णा कृ-
णोति जिह्वा ॥ १० ॥ २८ ॥ य इद्ध आविवांसति सुम्नमिन्द्रस्य मर्त्यः । द्यु-
म्नाय सुतरा अपः ॥ ११ ॥ ता नो वाजवतीरिषे आशून्पिपृतमर्धतः । इन्द्रमग्निं
च वोळ्हवे ॥ १२ ॥ उभा वामिन्द्राग्नी आहुवध्या उभा राधसः सह मादयध्वै ।
उभा दाताराविषां रयीणामुभा वाजस्य सातये हुवे वाम् ॥ १३ ॥ आ नो ग-
व्येभिरश्वैर्वसव्यैरुप गच्छतम् । सखायौ देवौ सख्याय शम्भुवेन्द्राग्नी ता हवा-
महे ॥ १४ ॥ इन्द्राग्नी शृणुतं हवं यजमानस्य सुन्वतः । वीतं हव्यान्या गतं पिबतं
सोम्यं मधु ॥ १५ ॥ २६ ॥

॥ ६१ ॥ १-१४ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ सरस्वती देवता ॥ छन्दः-१,
१३ निचृज्जगती । २ जगती । ३ विराड्जगती । ४, ६, ११, १२ निचृद्गायत्री ।
५, ६, १० विराड्गायत्री । ७, ८ गायत्री । १४ पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१-३, १३
निषादः । ४—१२ षड्जः । १४ पञ्चमः ॥

॥ ६१ ॥ इयमददाद्रभसमृणच्युतं दिवोदासं वधयश्वायं दाशुषे । या शश्व-
न्तमाचखादावसं पणिं ता ते दात्राणि तविषा सरस्वति ॥ १ ॥ इयं शुष्मैभि-
र्विसखा इवारुजत्सानुं गिरीणां तविषेभिर्मुर्मिभिः । पारावतघ्नीमवसे सुवृक्तिभिः
सरस्वतीमा विवासेम धीतिभिः ॥ २ ॥ सरस्वति देवनिदो निर्वह्य प्रजां विश्व-
स्य वृसयस्य मायिनः । उत क्षितिभ्योऽवनीरविन्दो विषमैभ्यो अस्रवो वाजिनी-
वति ॥ ३ ॥ प्र णो देवी सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती । धीनामविध्यवतु ॥ ४ ॥
यस्त्वा देवि सरस्वत्युपब्रूते धने हिते । इन्द्रं न वृत्रतूर्ये ॥ ५ ॥ ३० ॥ त्वं देवि
सरस्वत्यवा वाजेषु वाजिनि । रदा पूषेव नः सनिम् ॥ ६ ॥ उत स्या नः सर-
स्वती घोरा हिरण्यवर्तनिः । वृत्रघ्नी वाष्टि सुष्टुतिम् ॥ ७ ॥ यस्या अनन्तो अहु-

अ० ५ । अ० १ । व० २] ३२६ [म० ६ । अ० ६ । सू० ६२ ।

तस्त्वेषश्चरिष्णुरर्णवः । अमश्चरति रोरुवत् ॥ ८ ॥ सा नो विश्वा अति द्विषः
स्वसृरन्या ऋतावरी । अतन्नेहैव सूर्यः ॥ ९ ॥ उत नः प्रिया प्रियासु सप्तस्वसा
सुजुष्टा । सरस्वती स्तोम्या भूत् ॥ १० ॥ ३१ ॥ आपप्रुषी पार्थिवान्युरु रजो
अन्तरिक्षम् । सरस्वती निदस्पातु ॥ ११ ॥ त्रिषधस्था सप्तधातुः पञ्च जाता
वर्धयन्ती । वाजेवाजे हव्या भूत् ॥ १२ ॥ प्रया महिम्ना महिनासु चेकिते द्युम्ने-
भिरन्या अपसामपस्तमा । रथ इव बृहती विभ्वनेकृतोपस्तुत्या चिकितुषा सरस्वती
॥ १३ ॥ सरस्वत्यभि नो नेषि वस्यो माप स्फरीः पयसा मा न आ धक् । जुष-
स्व नः सख्या वेश्या च मा त्वत्क्षेत्रायरणानि गन्म ॥ १४ ॥ ३२ ॥ ८ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६२ ॥ १-११ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः-१,
२ भुरिक्पङ्क्तिः । ३ विराद् त्रिष्टुप् । ४, ६, ७, ८, १० निचृत्त्रिष्टुप् । ५, ९, ११
त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, २ पञ्चमः । ३-११ धैवतः ॥

॥ ६२ ॥ स्तुषे नरा दिवो अस्य प्रसन्ताश्विना हुवे जरमाणो अकैः । या
सद्य उस्मा व्युषि जमो अन्तान्युयूषतः पर्युरु वरांसि ॥ १ ॥ ता यज्ञमा शुचिभि-
श्चक्रमाणा रथस्य भानुं रुरुचू रजोभिः । पुरु वरांस्यमिता मिमानापो धन्वान्यति
याथो अजान् ॥ २ ॥ ता ह त्यद्वर्तिर्यदरधमुग्रेत्था धिय ऊहथुः शश्वदश्वैः । मनो-
जवेभिरिषिरैः शयथ्यै परि व्यथिर्दाशुषो मर्त्यस्य ॥ ३ ॥ ता नव्यसो जरमाणस्य
मन्मोष भूषतो युयुजानसप्ती । शुभं पृक्षमिषमूर्जं वहन्ता होता यक्षत्प्रत्नो अधुग्यु-
वाना ॥ ४ ॥ ता वल्गू दस्मा पुरुशार्कतमा प्रत्ना नव्यसा वचसा विवासे । या
शंसते स्तुवते शम्भविष्ठा बभूवतुर्गृणते चित्रराती ॥ ५ ॥ १ ॥ ता भुज्युं विभि-
रद्भ्यः समुद्रात्तुग्रस्य सूनुमूहथू रजोभिः । अरेणुभिर्योजनेभिर्भुजन्ता पतत्रिभिर-
णसो निरुपस्थात् ॥ ६ ॥ वि ज्युषा रथ्या यातमद्रिं श्रुतं हवै वृषणा वधिम-
त्याः । दशस्यन्ता शयवै पिप्यथुर्गामिति च्यवाना सुमतिं भुरण्यू ॥ ७ ॥ यदो-
दसी प्रदिवो अस्ति भूमा हेळो देवानामुत मर्त्यत्रा । तदादित्या वसवो रुद्रियासो
रक्षोयुजे तपुर्घं दधात ॥ ८ ॥ य ई राजानावृतुथा विदधद्रजसो मित्रो वरुणश्चि-
कैतत् । गम्भीराय रक्षसे हेतिमस्य द्रोघाय चिद्वचस आनवाय ॥ ९ ॥ अन्तरैश्च-
क्रैस्तनयाय वर्तिद्युमता यातं नृवता रथेन । सनुत्येन त्यजसा मर्त्यस्य वनुष्यतामपि
शीर्षा ववृक्तम् ॥ १० ॥ आ परमाभिरुत मध्यमाभिर्नियुद्धिर्यातमवमाभिर्वाक् ।
दृढहस्य चिदोमतो वि व्रजस्य दुरो वर्त गृणते चित्रराती ॥ ११ ॥ २ ॥

अ० ५ । अ० १ । व० ५] ३२७ [म० ६ । अ० ६ । सू० ६४ ।

॥ ६३ ॥ १-११ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—
१ स्वराद्बृहती । २, ४, ६, ७ पङ्क्तिः । ३, १० भुरिक् पङ्क्तिः । ८ स्वराद् पङ्क्तिः ।
११ आसुरी पङ्क्तिः । ५, ९ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१ मध्यमः । २, ३, ४, ६,
७, ८, १०, ११ पञ्चमः । ५, ९ धैवतः ॥

॥ ६३ ॥ क॑त्या व॒ल्गू पु॑रु॒द्भूता॑द्य दू॒तो न स्तोमो॑ऽविद॒न्नम॑स्वान् । आ यो
अ॒र्वाङ्नास॑त्या व॒वर्त॑ प्रे॒ष्टा ह्यस॑थो अस्य॒ मन्म॑न् ॥ १ ॥ अर॑ मे गन्तं ह॒वना॑यास्मै
गृ॒णाना॑ यथा पि॒बाथो॑ अन्धः । परि॑ ह॒ त्यद्व॑र्तिर्याथो रि॒षो न यत्प॑रो नान्तरस्तुतु-
र्यात् ॥ २ ॥ अका॑रि वा॒मन्ध॑सो वरी॑मन्नस्तारि ब॒र्हिः सु॑प्राय॒णत॑मम् । उ॒त्तान॑हस्तो युव-
युर्व॒वन्दा॑ वां नक्ष॑न्तो अद्र॒य आञ्ज॑न् ॥ ३ ॥ ऊ॒र्ध्वो वा॑म॒ग्निर॑ध्वरेष्व॒स्थात्प्र रा॑तिरैति
जू॒र्णिनी॑ घृ॒ताची॑ । प्र होता॑ गूर्त॒मना॑ उ॒राणो॑ऽयु॒क्त यो नास॑त्या हवी॒मन् ॥ ४ ॥ अ॒धि श्रि॒ये
दु॒हिता॑ सूर्य॑स्य रथं तस्थौ पु॒रुभु॑जा श॒तोर्ति॑म् । प्र मा॒याभि॑र्मा॒यिना॑ भू॒तम॑त्र नरा॑-
नृ॒तू जनि॑मन्य॒ज्ञिया॑नाम् ॥ ५ ॥ ३ ॥ यु॒वं श्री॑भिर्द॒र्शता॑भि॒राभिः॑ शु॒भे पु॒ष्टिर्मू॑हथुः
सूर्या॑याः । प्र वां वयो॑ वपु॒षेऽनु॑ प॒प्तन्न॑क्ष॒द्राणी॑ सु॒ष्टुता॑ धि॒ष्या वाम् ॥ ६ ॥ आ
वां वयो॑ऽश्वा॒सो ब॒र्हिष्ठा॑ अ॒भि प्रयो॑ नासत्या वहन्तु । प्र वां रथो॑ मनो॒जवा॑ अ-
स॒र्जीषः॑ पृ॒क्ष इ॒षिथो॑ अनु॒ पूर्वीः ॥ ७ ॥ पु॒रु हि वां॑ पु॒रुभु॑जा दे॒ष्टां धे॑नुं न इ॒षं पि॒-
न्वत॑मस॒क्राम् । स्तुत॑श्च वां मा॒ध्वी सु॒ष्टुति॑श्च रसा॑श्च ये वा॒मनु॑ रा॒तिम॑ग्मन् ॥ ८ ॥
उ॒त म॑ ऋ॒ज्रे पु॑र॒यस्य॑ र॒घ्वी सु॑मी॒ळ्हे श॒तं पे॑रु॒के च॑ प॒क्वा । शा॒ण्डो दा॑द्धि॒रगि॑नः स्म-
दि॒ष्टीन् द॑श व॒शासो॑ अ॒भिषा॑च ऋ॒ष्वान् ॥ ९ ॥ सं वां॑ श॒ता ना॑सत्या स॒हस्रा॑श्वा॒नां
पु॒रुप॑न्था॒ गिरे॑ दा॒त् । भ॒रद्वा॑जाय वी॒र नू॑ गि॒रे दा॑द्धता रक्षा॑सि पु॒रुद॑ससा॒ स्युः
॥ १० ॥ आ वां॑ सु॒म्ने व॑रि॒मन्त॑सूरिभिः प्याम् ॥ ११ ॥ ४ ॥

॥ ६४ ॥ १-६ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः—१,
२, ६ विराद्त्रिष्टुप् । ३ त्रिष्टुप् । ४ निचृत्त्रिष्टुप् । ५ पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१-४, ६
धैवतः । ५ पञ्चमः ॥

॥ ६४ ॥ उ॒दु श्रि॒य उ॒षसो॑ रोच॑माना अस्थि॒रपां॑ नोर्म॒यो रु॑शन्तः । कृ॒णोति॑
वि॒श्वा सु॑पथा॒ सुगा॑न्यभू॒दु वस्वी॑ दक्षि॒णा म॒घोनी॑ ॥ १ ॥ भ॒द्रा द॑दृक्ष उर्वि॒या वि॒-
भा॑स्यु॒त्ते शो॑चि॒र्भान॑वो द्याम॑प॒प्तन् । आ॒विर्व॑क्षः कृ॒णुषे॑ शु॒म्भमा॑नोषो॒ देवि॑ रोच॑मा-
ना म॒होभिः॑ ॥ २ ॥ ब॒हन्ति॑ सी॒मरु॑णा॒सो रु॑शन्तो गा॒वः सु॑भगा॒मुर्वि॒या प्र॑थाना॒म् ।
अपे॑जते शू॒रो अ॒स्तेव॑ शत्रू॒न्बाध॑ते तमो॑ अ॒जिरो॑ न वो॒ळ्हा ॥ ३ ॥ सु॒गोत॑ ते सु॒-

अ० ५ । अ० १ । व० ७] ३२८ [म० ६ । अ० ६ । सू० ६६ ।

पथा पर्वतेष्ववाते अपस्तरसि स्वभानो । सा न आ वह पृथुयामनृष्वे रयि दिवो
दुहितरिष्यध्यै ॥ ४ ॥ सा वह योक्षभिरवातोषो वरं वहसि जोषमनु । त्वं दिवो
दुहितर्या ह देवी पूर्वहूतौ मंहना दर्शता भूः ॥ ५ ॥ उक्ते वयंश्चिद्वसतेरपत्तन्नरश्च
ये पितृभाजो व्युष्टौ । अमा सते वहसि भूरि वाममुषो देवि दाशुषे मर्त्याय ॥ ६ ॥ ५ ॥

॥ ६५ ॥ १-६ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः—१
भुरिकृपङ्क्तिः । ५ विराट्पङ्क्तिः । २, ३ विराट्त्रिष्टुप् । ४, ६ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—
१, ५ पञ्चमः । २, ३, ४, ६ धैवतः ॥

॥ ६५ ॥ एषा स्या नो दुहिता दिवोजाः क्षितीरुच्छन्ती मानुषीरजीगः ।
या भानुना रुशता राम्यास्वज्ञायि तिरस्तमसश्चिदरून् ॥ १ ॥ वि तद्ययुररुण-
युग्भिरश्वैश्चित्रं भान्त्युषसश्चन्द्ररथाः । अग्रं यज्ञस्य बृहतो नयन्तीर्वि ता बाधन्ते
तम ऊर्म्यायाः ॥ २ ॥ श्रवो वाजमिषमूर्जं वहन्तीर्नि दाशुष उषसो मर्त्याय । म-
घोनीर्वीरवत्पत्यमाना अवो धात विधते रत्नमद्य ॥ ३ ॥ इदा हि वो विधते र-
त्नमस्तीदा वीराय दाशुष उषासः । इदा विप्राय जरते यदुक्था नि ष्म मावते व-
दथा पुरा चित् ॥ ४ ॥ इदा हि त उषो अद्रिसानो गोत्रा गवामङ्गिरसो गृणन्ति ।
व्यर्केण विभिदुर्ब्रह्मणा च सत्या नृणामभवद्देवहूतिः ॥ ५ ॥ उच्छा दिवो दुहितः
प्रववन्नो भरद्वाजवर्द्धिधते मघोनि । सुवीरं रयि गृणते रिरीह्युरुगायमधि धेहि श्रवो
नः ॥ ६ ॥ ६ ॥

॥ ६६ ॥ १-११ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ मरुतो देवताः ॥ छन्दः—
१, ६, ११ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ५ विराट्त्रिष्टुप् । ३, ४ निचृत्पङ्क्तिः । ६, ७, १०
भुरिकृपङ्क्तिः । ८ स्वराट्पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, २, ५, ६, ११ धैवतः । ३, ४, ६,
७, ८, १० पञ्चमः ॥

॥ ६६ ॥ वपुर्नु तच्चिकितुषे चिदस्तु समानं नाम धेनु पत्यमानम् । मर्तेष्व-
न्यहोहसे पीपाय सकृच्छुक्रं दुदुहे पृश्निरुधः ॥ १ ॥ ये अग्नयो न शोशचन्निधाना
द्विर्यत्तिर्मरुतो वावृधन्त । अरेणवो हिरण्ययांस एषां साकं नृमणैः पौंस्येभिरच
भूवन् ॥ २ ॥ रुद्रस्य ये मीळहुषः सन्ति पुत्रा यांश्चो नु दाधृविर्भरध्यै । विदे हि माता
महो मही वा सेत्पृश्निः सुभ्वेर्गर्भमाधात् ॥ ३ ॥ न य ईषन्ते जनुषोऽया न्वन्तः स-
न्तोऽवद्यानि पुनानाः । निर्यदुहे शुचयोऽनु जोषमनु श्रिया तन्वमुत्तमाणाः ॥ ४ ॥ मचू

न येषु दोहसे चिदया आ नाम धृष्णु मारुतं दधानाः । न ये स्तौना अयासो
महा नू चित्सुदानुरव यासदुग्रान् ॥ ५ ॥ ७ ॥ त इदुग्राः शर्वसा धृष्णुपैणा
उभे युजन्त रोदसी सुमेके । अधस्मैषु रोदसी स्वशोचिरामवत्सु तस्थौ न रोकः
॥ ६ ॥ अनेनो वो मरुतो यामो अस्त्वन्श्वरिचयमजत्यरथीः । अनवसो अन-
भीशू रजस्तूर्वि रोदसी पथ्या याति साधन् ॥ ७ ॥ नास्य वर्ता न तरुता
न्वस्ति मरुतो यमवथ वाजसातौ । तोके वा गोषु तनये यमप्सु स व्रजं दर्ता पार्ये
अथ द्योः ॥ ८ ॥ प्र चित्रमर्कं गृणते तुराय मारुताय स्वतवसे भरध्वम् । ये स-
हांसि सहसा सहन्ते रेजते अग्ने पृथिवी मखेभ्यः ॥ ९ ॥ त्विषीमन्तो अध्वर-
स्येव दिद्युत्तृषुच्यवसो जुहोःनाग्नेः । अर्चत्रयो धुनयो न वीरा भ्राजज्जन्मानो म-
रुतो अधृष्टाः ॥ १० ॥ तं वृधन्तं मारुतं भ्राजदृष्टिं रुद्रस्य सूनुं हवसा विवासे ।
दिवः शर्धाय शुचयो मनीषा गिरयो नाप उग्रा अस्पृधन् ॥ ११ ॥ ८ ॥

॥ ६७ ॥ १-११ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ मित्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः-१,
६ स्वरात्पङ्क्तिः । २, १० भुरिक्पङ्क्तिः । ३, ७, ८, ११ निचृत्रिष्टुप् । ४, ५ त्रिष्टुप् ।
६ विराट्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, २, ६, १० पञ्चमः । ३-८, ११ धैवतः ॥

॥ ६७ ॥ विश्वेषां वः सतां ज्येष्ठतमा गीर्भिर्मित्रावरुणा वावृधध्यै । सं-
या रश्मेव यमनुर्यमिष्ठा द्वा जनाँ असमा बाहुभिः स्वैः ॥ १ ॥ इयं मद्वां प्र स्तु-
णीते मनीषोप प्रिया नमसा बर्हिरच्छ । यन्तं नो मित्रावरुणावधृष्टं छर्दिर्यद्वा व-
रूध्यै सुदानू ॥ २ ॥ आ यातं मित्रावरुणा सुशस्त्युप प्रिया नमसा हूयमाना ।
सं यावप्नःस्थो अपसेव जनाञ्छुधीयतरिचयतथो महित्वा ॥ ३ ॥ अश्वा न या
वाजिना पूतबन्धू ऋता यद्गर्भमदितिर्भरध्यै । प्र या महि महान्ता जायमाना घोरा
मर्तीय रिपवे नि दीधः ॥ ४ ॥ विश्वे यद्वां मंहन्ता मन्दमानाः क्षत्रं देवासो अ-
दधुः सजोषाः । परि यद्भूथो रोदसी चिदुर्वी सन्ति स्पशो अदब्धासो अमूराः
॥ ५ ॥ ६ ॥ ता हि क्षत्रं धारयेथे अनु दून्दहेथे सानुपुमादिव द्योः । दृब्धो न-
क्षत्र उत विश्वदेवो भूमिमातान्द्यां धासिनायोः ॥ ६ ॥ ता विग्रं धैथे जठरं पूणध्या
आ यत्सन्न सभृतयः पूणन्ति । न मृष्यन्ते युवतयोऽवाता वि यत्पयो विश्वजि-
न्वा भरन्ते ॥ ७ ॥ ता जिह्वया सदमेदं सुपेधा आ यद्वां सत्यो अरतिर्ऋतेभूत् ।
तद्वां महित्वं धृतान्नावस्तु युवं दाशुषे वि चयिष्टमंहः ॥ ८ ॥ प्र यद्वां मित्रावरु-
णा स्पर्धन्प्रिया धाम युवधिता मिनन्ति । न ये देवास ओहमा न मर्ता अयज्ञ-

अ० ५ । अ० १ । व० १३] ३३० [म० ६ । अ० ६ । सू० ६६ ।

साचो अप्यो न पुत्राः ॥ ६ ॥ वि यद्वाचं कीस्तासो भरन्ते शंसन्ति के चिन्नि-
विदो मनानाः । आदौ ब्रवाम सत्यान्युक्था न किं देवेभिर्यतथो महित्वा ॥ १० ॥
अवोरित्था वां हृदिषो अभिष्टौ युवोर्मित्रावरुणावस्कृधोयु । अनु यद्वाचः स्फुरा-
नृजित्यं धृष्णं यद्रणे वृषणं युनजन् ॥ ११ ॥ १० ॥

॥ ६८ ॥ १—११ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्रावरुणौ देवते ॥
छन्दः—१, ४, ११ त्रिष्टुप् । ६ निचृत्त्रिष्टुप् । २ भुरिक् पङ्क्तिः । ३, ७, ८ स्व-
रादपङ्क्तिः । ५ पङ्क्तिः । ६, १० निचृज्जगती ॥ स्वरः—१, ४, ६, ११ धैवतः ।
२, ३, ५, ७, ८ पञ्चमः । ६, १० निषादः ॥

॥ ६८ ॥ श्रुष्टी वां यज्ञ उद्यतः सजोषा मनुष्वद्वृक्तबर्हिषो यजध्यै । आ य
इन्द्रावरुणाविषे अद्य महे सुम्नाय मह आववर्तत् ॥ १ ॥ ता हि श्रेष्ठा देवताता
तुजा शूराणां शर्विष्ठा ता हि भूतम् । मघोनां मंहिष्ठा तुविशुष्मं ऋतेन वृत्रतुरा
सर्वसेना ॥ २ ॥ ता गृणीहि नमस्येभिः शूषैः सुम्नेभिरिन्द्रावरुणा चक्राना ।
वज्रेणान्यः शर्वसा हन्ति वृत्रं सिषक्तयन्यो वृजनेषु विप्रः ॥ ३ ॥ ग्नाश्च यन्न-
रश्च बावृधन्त विश्वे देवासो नरां स्वगूर्ताः । प्रैभ्य इन्द्रावरुणा महित्वा द्यौरश्च
पृथिवि भूतमुर्वी ॥ ४ ॥ स इत्सुदानुः स्ववाँ अतवेन्द्रा यो वाँ वरुणा दाशति
त्मन् । इषा स द्विषस्तरेदास्वान्वंसद्रयि रयिवतश्च जनान् ॥ ५ ॥ ११ ॥ यं
युवं दाश्वध्वराय देवा रयिं धत्थो वसुमन्तं पुरुक्षुम् । अस्मे स इन्द्रावरुणावपि
ष्यात्प्र यो भनक्ति वनुषामशस्तीः ॥ ६ ॥ उत नः सुत्रात्रो देवगोपाः सूरिभ्य
इन्द्रावरुणा रयिः ष्यात् । येषां शुस्मः पृतनासु साहान्प्र सद्यो द्युम्ना तिरते
ततुरिः ॥ ७ ॥ नू न इन्द्रावरुणा गृणाना पृङ्क् रयिं सौश्रवसाय देवा । इत्थागृ-
णन्तो महिनस्य शर्धोऽपो न नावा दुरिता तरेम ॥ ८ ॥ प्र सम्राजै बृहते मन्म
नु प्रियमर्च देवाय वरुणाय सप्रथः । अयं य उर्वी महिना महिव्रतः कृत्वा वि-
भात्यजरो न शोचिषां ॥ ९ ॥ इन्द्रावरुणा सुतपात्रिमं सुतं सोमं पिबतं मयं
धृतवता । युवो रथो अध्वरं देववीतये प्रति स्वसरमुप याति पीतये ॥ १० ॥ इ-
न्द्रावरुणा मधुमत्तमस्य वृष्णः सोमस्य वृष्णा वृषेथाम् । इदं वामन्धः । परिषिक्त-
मस्मे आसद्यास्मिन्बर्हिषि मादयेथाम् ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ ६९ ॥ १—८ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्राविष्णू देवते ॥

अ० ५ । अ० १ । व० १५] ३३१ [म० ६ । अ० ६ । सू० ७१ ।

छन्दः—१, ३, ६, ७ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ४, ८ त्रिष्टुप् । ५ ब्राह्म्युष्णिक् ॥
स्वरः—१—४, ६—८ धैवतः । ५ ऋषभः ॥

॥ ६६ ॥ सं वां कर्मणा समिषा हिनोमीन्द्राविष्णु अपसस्पारे अस्य । जु-
षेथां यज्ञं द्रविणं च धत्तमरिष्टैर्नः पृथिभिः पारयन्ता ॥ १ ॥ या विश्वासां ज-
नितारा मतीनामिन्द्राविष्णु कलशा सोमधाना । प्र वां गिरः शस्यमाना अवन्तु
प्र स्तोमासो गीयमानासो अर्कैः ॥ २ ॥ इन्द्राविष्णु मदपती मदानामा सोमं यातुं
द्रविणो दधाना । सं वामज्जन्त्वकुभिर्मतीनां सं स्तोमासः शस्यमानास उक्थैः ॥ ३ ॥
आ वामश्वासो अभिमातिषाह इन्द्राविष्णु सधमादो वहन्तु । जुषेथां विश्वा हवना म-
तीनामुप ब्रह्माणि शृणुतं गिरो मे ॥ ४ ॥ इन्द्राविष्णु तत्पनयाय्यं वां सोमस्य
मदं उरु चक्रमाथे । अकृणुतमन्तरिक्षं वरीयोऽप्रथतं जीवसे नो रजांसि ॥ ५ ॥
इन्द्राविष्णु हविषा वावृधानाग्राधाना नमसा रातहव्या । घृतासुती द्रविणं धत्त-
मस्मे समुद्रः स्थः कलशः सोमधानः ॥ ६ ॥ इन्द्राविष्णु पिबतं मध्वो अस्य सो-
मस्य दत्त्वा जठरं पृणोथाम् । आ वामन्धांसि मदिराण्यग्मन्नुप ब्रह्माणि शृणुतं हव
मे ॥ ७ ॥ उभा जिग्यधुर्न परा जयेथे न परा जिग्ये कतरश्चनैनोः । इन्द्रश्च
विष्णो यदपस्पृधेथां त्रेधा सहस्रं वि तदैरयेथाम् ॥ ८ ॥ १३ ॥

॥ ७० ॥ १—६ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ द्यावापृथिव्यौ देवते ॥
छन्दः—१, ५ निचृज्जगती । २, ३, ४, ६ जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ७० ॥ घृतवती भुवनानामभिश्रियोर्वी पृथ्वी मधुदुघे सुपेशसा । द्यावा-
पृथिवी वरुणस्य धर्मणा विष्कभिते अजरे भूरिरेतसा ॥ १ ॥ असश्चन्ती भूरि-
धारे पर्यस्वती घृतं दुहाते सुकृते शुचिव्रते । राजन्ती अस्य भुवनस्य रोदसी अस्मे
रेतः सिञ्चतं यन्मनुर्हितम् ॥ २ ॥ यो वामृजवे क्रमणाय रोदसी मर्तो ददाश
धिषणे स साधति । प्र प्रजाभिर्जायते धर्मणस्परि युवोः सिक्ता विषुरूपाणि सव्रता
॥ ३ ॥ घृतेन द्यावापृथिवी अभीवृते घृतश्रिया घृतपृचा घृतावृधा । उर्वी पृथ्वी होतृवूर्य
पुरोहिते ते इद्विषा ईकते सुम्नमिष्ट्ये ॥ ४ ॥ मधु नो द्यावापृथिवी मिमिक्षतां
मधुश्चुता मधुदुघे मधुव्रते । दधाने यज्ञं द्रविणं च देवता महि श्रवो वाजमस्मे
सुवीर्यम् ॥ ५ ॥ ऊर्जनो द्यौश्च पृथिवी च पिन्वतां पिता माता विश्वविदा सुदंससा ।
संरराणे रोदसी विश्वशम्भुवा सनि वाजं रयिमस्मे समिन्वताम् ॥ ६ ॥ १४ ॥

॥ ७१ ॥ १—६ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ सविता देवता ॥ छन्दः—१ जगती ।

अ० ५ । अ० १ । व० १७] ३३२ [म० ६ । अ० ६ । सू० ७३ ।

२, ३ निचृज्जगती । ४ त्रिष्टुप् । ५, ६ निचृत्त्रिष्टुप् । स्वरः—१-३ निषादः । ४-६ धैवतः ॥

॥ ७१ ॥ उदु ष्य देवः सविता हिरण्यया ब्राह्म अयंस्तु सर्वनाय सुक्रतुः । घृतेन पाणी अभि पुष्णुते मखो युवा सुदत्तो रजसो विधर्मणि ॥ १ ॥ देवस्य वयं सवितुः सवीमनि श्रेष्ठे स्याम वसुनश्च दावने । यो विश्वस्य द्विपदो यश्चतुष्पदो निवेशने प्रसवे चासि भूमनः ॥ २ ॥ अदब्धेभिः सवितः पायुभिष्टु शिवेभिश्च परि पाहि नो गयम् । हिरण्यजिह्वः सुविताय नव्यसे रक्षा मार्किनो अघशंस ईशत ॥ ३ ॥ उदु ष्य देवः सविता दमूना हिरण्यपाणिः प्रतिदोषमस्थात् । अयोहनुर्यजतो मन्द्रजिह्व आ दाशुषे सुवति भूरि वामम् ॥ ४ ॥ उदु अयौ उपवक्तेव ब्राह्म हिरण्यया सविता सुप्रतीका । दिवो रोहांस्यरुहत्पृथिव्या अररीमत्पतयत्कच्चिदभ्वम् ॥ ५ ॥ वाममद्य सवितर्वाममु श्वो दिवेदिवे वाममस्मभ्यं सावीः । वामस्य हि क्षयस्य देव भूरैरया धिया वामभाजः स्याम ॥ ६ ॥ १५ ॥

॥ ७२ ॥ १-५ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ इन्द्रासोमौ देवते ॥ छन्दः—१ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ४, ५ विराद्विष्टुप् । ३ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७२ ॥ इन्द्रासोमा महि तद्धा महित्वं युवं महानि प्रथमानि चक्रथुः । युवं सूर्यं विविदयुर्युवं स्वर्विश्वा तमांस्यहतं निदश्च ॥ १ ॥ इन्द्रासोमा वासयथ उषा समुत्सूर्यं नयथो ज्योतिषा सह । उप द्यां स्कम्भथुः स्कम्भेनाप्रथतं पृथिवीं मातरं वि ॥ २ ॥ इन्द्रासोमावहिमपः परिष्ठां हथो वृत्रमनु वां द्यौरमन्यत । प्राणीस्यैरयतं नदीनामा समुद्राणि पप्रथुः पुरुणि ॥ ३ ॥ इन्द्रासोमा पक्वमामास्वन्तर्नि गवामिदधथुर्वक्षणासु । जगृभथुरनपिनद्धमासु रुशच्चित्रासु जगतीष्वन्तः ॥ ४ ॥ इन्द्रासोमा युवमङ्ग तरुत्रमपत्यसाचं श्रुत्यै रराथे । युवं शुष्मं नर्यं चर्षणिभ्यः सं विव्यथुः पृतनाषाहमुग्रा ॥ ५ ॥ १६ ॥

॥ ७३ ॥ १-३ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ बृहस्पतिर्देवता ॥ छन्दः—१ २ त्रिष्टुप् । ३ विराद्विष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७३ ॥ यो अद्रिभित्प्रथमजा ऋतावा बृहस्पतिराङ्गिरसो हविष्मान् । द्विबर्हज्मा प्रायमसत्पिता न आ रोदसी वृषभो रौरवीति ॥ १ ॥ जनाय चिद्यु ईवत उ लोकं बृहस्पतिर्देवहूतौ चकार । घ्नन्वृत्राणि वि पुरो दर्दरीति जयञ्छत्रूरमि-

अ० ५ । अ० १ । व० १६] ३३३ [म० ६ । अ० ६ । सू० ७५ ।

त्रान्पृत्सु साहन् ॥ २ ॥ बृहस्पतिः समजयद्रसूनि महो व्रजान् गोमतो देव एषः ।
अपः सिषासन्त्स्वरप्रतीतो बृहस्पतिर्हन्त्यमित्रमकैः ॥ ३ ॥ १७ ॥

॥ ७४ ॥ १-४ भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः ॥ सोमारुद्रौ देवते ॥ छन्दः-१,
२, ४ त्रिष्टुप् । ३ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७४ ॥ सोमारुद्रा धारयेथामसुर्यप्रवामिष्टयोऽरमश्नुवन्तु । दमेदमे सप्त
रत्ना दधाना शं नो भूतं द्विपदेशं चतुष्पदे ॥ १ ॥ सोमारुद्रा वि बृहतं विषूची-
ममीवा या नो गयमाविवेश । आरे बाधेथां निर्ऋतिं पराचैरस्मे भद्रा सौश्रवसानि
सन्तु ॥ २ ॥ सोमारुद्रा युवमेतान्यस्मे विश्वा तनूषुभेषजानि धत्तम् । अव स्यतं मुञ्च-
तं यन्नो अस्ति तनूषु बद्धं कृतमेनो अस्मत् ॥ ३ ॥ तिग्मायुधौ तिग्महेती सुशेवौ
सोमारुद्राविह सु मृळतं नः । प्र नो मुञ्चतं वरुणस्य पाशाद्गोपायतं नः सुमनस्यमा-
ना ॥ ४ ॥ १८ ॥

॥ ७५ ॥ १-१६ पायुर्भारद्वाज ऋषिः ॥ देवताः-१ वर्म । २ धनुः । ३
ज्या । ४ आर्त्त । ५ इषुधिः । ६ सारथिः । ६ रश्मयः । ७ अश्वाः । ८ रथः ।
९ रथगोपाः । १० लिङ्गोक्ताः । ११, १२, १५, १६ इषवः । १३ प्रतोदः । १४
हस्तघ्नः । १७-१८ लिङ्गोक्ता सङ्ग्रामाशिषः (१७ युद्धभूमिर्ब्रह्मणस्पतिर-
दितिश्च । १८ कवचसोमवरुणाः । १९ देवा ब्रह्म च) ॥ छन्दः-१, ३ निचृ-
त्त्रिष्टुप् । २, ४, ५, ७, ८, ९, ११, १४, १८ त्रिष्टुप् । ६ जगती । १० विराड्
जगती । १२, १६ विराडनुष्टुप् । १५ निचृदनुष्टुप् । १६ अनुष्टुप् । १३ स्व-
रादुष्णिक् । १७ पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-५, ७, ८, ९, ११, १४ १८ धैवतः ।
६, १० निषादः । १२, १५, १६, १८ गान्धारः । १३ ऋषभः । १७ पञ्चमः ॥

॥ ७५ ॥ जीमूतस्येव भवति प्रतीकं यद्धर्मी याति समदामुपस्थे । अनावि-
द्धया तन्वा जय त्वं सत्वा वर्मेणो महिमा पिपर्तु ॥ १ ॥ धन्वना गा धन्वनाजि जयेम
धन्वना तीव्राः समदो जयेम । धनुः शत्रोरपक्रामं कृणोति धन्वना सर्वाः प्रदिशो जयेम
॥ २ ॥ वृक्षयन्तीवेदा गनीमन्ति कर्णे प्रियं सखायं परिषस्वजाना । योषेव शि-
ङ्के वितताधि धन्वञ्ज्या इयं समने पारयन्ती ॥ ३ ॥ ते आचरन्ती समनेव
योषा मातेव पुत्रं बिभृतामुपस्थे । अप शत्रून्विध्यतां संविदाने आत्नी इमे विष्फु-
रन्ती अमित्रान् ॥ ४ ॥ बह्वीनां पिता बहुरस्य पुत्रश्चिश्वा कृणोति समनावगत्य ।

इषुधिः सङ्क्राः पृतनाश्च सर्वाः पृष्ठे निनद्धो जयति प्रसूतः ॥ ५ ॥ १६ ॥ रथे
तिष्ठन्नयति वाजिनः पुरो यत्रयत्र कामयते सुषारथिः । अभीशूनां महिमानं पना-
यत मनः पश्चादनु यच्छन्ति रश्मयः ॥ ६ ॥ तीव्रान्घोषान्कृण्वते वृषपाणयोऽश्वा
रथैभिः सह वाजयन्तः । अवक्रामन्तः प्रपदैरमित्रान् क्षिणन्ति शत्रूरनपव्ययन्तः
॥ ७ ॥ रथवाहनं हविरस्य नाम यत्रायुधं निहितमस्य वर्म । तत्रा रथमुप शग्मं
सदेम विश्वाहा वयं सुमनस्यमानाः ॥ ८ ॥ स्वादुषंसदः पितरौ वयोधाः कृच्छेश्रितः
शक्तीवन्तो मभीराः । चित्रसेना इषुबला अमृधाः सतोवीरा उरवो वातसाहाः
॥ ९ ॥ ब्राह्मणासः पितरः सोम्यासः शिवे नो द्यावापृथिवी अनेहसा । पूषा नः
पातु दुरिताद्वृतावृधो रक्षा मार्किर्नो अघशंस ईशत ॥ १० ॥ २० ॥ सुपर्ण वस्ते
मृगो अस्या दन्तो गोभिः सन्नद्धा पतति प्रसूता । यत्रा नरः सं च वि च द्रवन्ति
तत्रास्मभ्यमिषवः शर्म यंसन् ॥ ११ ॥ ऋजीते परि वृद्धि नोऽश्मा भवतु नस्तनूः ।
सोमो अर्धि ब्रवीतु नोऽदितिः शर्म यच्छतु ॥ १२ ॥ आ जङ्घन्ति सान्वेषां ज-
घनां उप जिघ्रते । अश्वाजनि प्रचेतसोऽश्वान्तसमत्सु चोदय ॥ १३ ॥ अहिरिव
भोगैः पर्येति बाहुं ज्यायां हेति परिवार्यमानः । हस्तघ्नो विश्वा वयुनानि विद्रा-
न्पुमान्पुमांसं परि पातु विश्वतः ॥ १४ ॥ आलाक्षा या रुहशीष्णर्यथो यस्या अयो
मुखम् । इदं पर्जन्यरेतस इष्वै देव्यै बृहन्नमः ॥ १५ ॥ २१ ॥ अवसृष्टा परा पत
शरव्ये ब्रह्मसंशिते । गच्छामित्रान्प्र पद्यस्व मामीषांकं चनोच्छिषः ॥ १६ ॥ यत्र
बाणाः सम्पतन्ति कुमारा विशिखा इव । तत्रा नो ब्रह्मणस्पतिरदितिः शर्म य-
च्छतु विश्वाहा शर्म यच्छतु ॥ १७ ॥ मर्माणि ते वर्मेणा छादयामि सोमस्त्वा
राजामृतेनानु वस्ताम् । उरोर्वरीयो वरुणस्ते कृणोतु जयन्तं त्वानु देवा मदन्तु
॥ १८ ॥ यो नः स्वो अरणो यश्च निष्टयो जिघांसति । देवास्तं सर्वे धूर्वन्तु ब्रह्म
वर्म ममान्तरम् ॥ १९ ॥ २२ ॥ ६ ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठं मण्डलं समाप्तम् ॥

अथ सप्तमं मण्डलम् ॥

॥ १ ॥ १—२५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१—१८ ए-
कादशाक्षरपादैस्त्रिपदा विराड्गायत्री । १६—२५ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—१८
षड्जः । १६—२५ धैवतः ॥

॥ १ ॥ अग्निं नरो दीधितिभिररण्योर्हस्तच्युती जनयन्त प्रशस्तम् । दूरे-
दृशं गृहपतिमथर्युम् ॥ १ ॥ तमग्निमस्ते वसवो न्यूणवन्त्सुप्रतिचक्ष्मवसेकुतश्चित् ।
दक्षाण्यो यो दम आसु नित्यः ॥ २ ॥ प्रेद्धो अग्ने दीदिहि पुरो नोऽजस्रया
सूर्या यविष्ठ । त्वां शश्वन्त उप यन्ति वाजाः ॥ ३ ॥ प्र ते अग्नयोऽग्निभ्यो
वरं निः सुवीरासः शोशुचन्त द्युमन्तः । यत्रा नरः समासते सुजाताः ॥ ४ ॥
दानो अग्ने धिया रयिं सुवीरं स्वपत्यं सहस्य प्रशस्तम् । न यं यात्रा तरति या
तुमावान् ॥ ५ ॥ २३ ॥ उप यमेति युवतिः सुदक्षो दोषा वस्तोर्हविष्मती घृता-
ची । उप स्वैनमरमतिर्वसूयुः ॥ ६ ॥ विश्वा अग्नेऽप दहारातीर्येभिस्तपोभिरदहो
जरुथम् । प्र निस्वरं चातयस्वामीवाम् ॥ ७ ॥ आ यस्ते अग्न इधते अनीकं व-
सिष्ठ शुक्र दीदिवः पावक । उतो न एभिः स्तवथैरिह स्याः ॥ ८ ॥ वि ये ते
अग्ने भेजिरे अनीकं मर्ता नरः पित्र्यासः पुरुत्रा । उतो न एभिः सुमना इह स्याः
॥ ९ ॥ इमे नरो वृत्रहत्येषु शूरा विश्वा अदेवीरभि सन्तु मा याः । ये मे धियं प-
नयन्त प्रशस्ताम् ॥ १० ॥ २४ ॥ मा शूने अग्ने नि षदाम नृणां माशेषसोऽवी-
रता परि त्वा । प्रजावतीषु दुर्यासु दुर्य ॥ ११ ॥ यमश्वी नित्यमुपयाति यज्ञं
प्रजावन्तं स्वपत्यं क्षयं नः । स्वजन्मना शेषसा वावृधानम् ॥ १२ ॥ पाहि नो अग्ने
रक्षसो अजुष्टात्पाहि धूर्तेरररुषो अघायोः । त्वा युजा पृतनायूरभि ष्याम् ॥ १३ ॥
सेदग्निरग्नीरत्यस्त्वन्यान्यत्र वाजी तनयो वीळुपाणिः । सहस्रपाथा अक्षरा समेति
॥ १४ ॥ सेदग्निर्यो वनुष्यतो निपाति समेद्वारमंहस उरुष्यात् । सुजातासुः परि

चरन्ति वीराः ॥ १५ ॥ २५ ॥ अयं सो अग्निराहुतः पुरुत्रा यमीशानः समि
 दिन्धे हविष्मान् । परि यमेत्यध्वरेषु होता ॥ १६ ॥ त्वे अग्न आहवनानि भूरी
 शानास आ जुहुयाम नित्या । ऊभा कृण्वन्तो वहतू मियेधे ॥ १७ ॥ इमो अग्ने
 वीततमानि हव्याजस्रो वक्षि देवतातिमच्छ । प्रति न ई सुरभीणि व्यन्तु ॥ १८ ॥
 मा नो अग्नेऽवीरिते परा दा दुर्वाससेऽमतये मा नो अस्यै । मा नः क्षुधे मा रक्ष
 ऋतावो मा नो दमे मा वन आ जुहूर्थाः ॥ १९ ॥ नू मे ब्रह्माण्यग्न उच्छशाधि
 त्वं देव मघवद्भ्यः सुषूदः । रातौ स्यामोभयास आ ते यूयं पात स्वस्तिभिः सदा
 नः ॥ २० ॥ २६ ॥ त्वमग्ने सुहवो एव सन्द्वक्सुदीति सूनो सहसो दिदीहि । म
 त्वे सचा तनये नित्य आ धृङ्मा वीरो अस्मन्नयो वि दासीत् ॥ २१ ॥ मा न
 अग्ने दुर्भृतये सचैषु देवेद्वेष्वग्निषु प्र वोचः । मा ते अस्मान्दुर्मतयो भृमाच्चिदेवस
 सूनो सहसो नशन्त ॥ २२ ॥ स मर्तो अग्ने स्वनीक रेवानमर्त्ये य आजुहोति
 व्यम् । स देवता वसुवनि दधाति यं सूरिरर्थी पृच्छमान एति ॥ २३ ॥ महो न
 अग्ने सुवितस्य विद्वात्रयि सूरिभ्य आ वहा बृहन्तम् । येन वयं सहसावन्मदेम
 विक्षितास आयुषा सुवीराः ॥ २४ ॥ नू मे ब्रह्माण्यग्न उच्छशाधि त्वं देव मघवद्भ्य
 सुषूदः । रातौ स्यामोभयास आ ते यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ २५ ॥ २७ ॥ १

॥ २ ॥ १-११ वसिष्ठ ऋषिः ॥ आप्रं देवता ॥ छन्दः—१, ६ विरा
 त्रिष्टुप् । २, ४ त्रिष्टुप् । ३, ६, ७, ८, १०, ११ निचृत्त्रिष्टुप् । ५ पङ्क्तिः
 स्वरः—१-४, ६—११ धैवतः । ५ पञ्चमः ॥

॥ २ ॥ जुषस्व नः समिधमग्ने अद्य शोचा बृहद्यजतं धूममृण्वन् । उप स्पृ
 दिव्यं सानु स्तूपैः सं रश्मिभिस्ततनः सूर्यस्य ॥ १ ॥ नराशंसस्य महिमानमेष
 मुप स्तोषाम यजतस्य यज्ञैः । ये सुक्रतवः शुचयो धियन्धाः स्वदन्ति देवा उ
 यानि हव्या ॥ २ ॥ ईळैन्यं वो असुरं सुदक्षमन्तर्दूतं रोदसी सत्यवाचम् । म
 ष्वदग्निं मनुना समिद्धं समध्वराय सदमिन्महेम ॥ ३ ॥ सपर्यवो भरमाणा अग्नि
 प्र वृञ्जते नमसा बर्हिर्ग्नौ । आजुह्वाना घृतपृष्ठं पृषद्दध्वर्यवो हविषा मर्जयध्व
 ॥ ४ ॥ स्वाध्यो वि दुरो देवयन्तोऽशिश्नयू रथयुर्देवताता । पूर्वी शिशुं न मात
 रिहाणे समश्रुवो न समनेष्वञ्जन ॥ ५ ॥ १ ॥ उत योषणे दिव्ये मही न उ
 सानक्ता सुदुधैव धेनुः । बर्हिषदा पुरहूते मयोनी आ यज्ञिये सुविताय श्रयेत
 ॥ ६ ॥ विप्रा यज्ञेषु मानुषेषु कारु मन्ये वां जातवेदसा यजध्वै । ऊर्ध्व

अ० ५ । अ० २ । व० ५] ३३७ [म० ७ । अ० १ । सू० ४ ।

अध्वरं कृतं हवेषु ता देवेषु वनथो वार्याणि ॥ ७ ॥ आ भारती भारतीभिः
सजोषा इळा देवैर्मनुष्येभिरग्निः । सरस्वती सारस्वतेभिर्वाक् तिस्रो देवीर्बर्हिरेदं
सदन्तु ॥ ८ ॥ तन्नस्तुरीपमव फेषयितु देव त्वष्ट्रि रराणः स्यस्व । यतो वीरः क-
र्मण्यः सुदत्तो युक्तग्रावा जायते देवकामः ॥ ९ ॥ वनस्पतेऽव सृजोप देवानग्नि-
र्हविः शमिता सूदयाति । सेदु होता सत्यतरो यजाति यथा देवानां जनिमानि वेद
॥ १० ॥ आ यावज्जने समिधानो अर्वाङ्निन्द्रेण देवैः सरथं तुरोभिः । बर्हिर्न आ-
स्तामदितिः सुपुत्रा स्वाहा देवा अमृता मादयन्ताम् ॥ ११ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ १-१० वसिष्ठ ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ छन्दः—१, ६, १० वि-
राद्विष्टुप् । ४, ६, ७, ८ निचृत्त्रिष्टुप् । ५ त्रिष्टुप् । २ स्वराद् पङ्क्तिः । ३
भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ४—१० धैवतः । २, ३ पञ्चमः ॥

॥ ३ ॥ अग्निं वो देवमग्निभिः सजोषा यजिष्ठं दूतमध्वरे कृणुध्वम् । यो
मर्त्येषु निधुविर्ऋतावा तपुर्मूर्धा घृतान्नः पावकः ॥ १ ॥ प्रोथदश्वो न यवसेऽवि-
ष्यन्यदा महः संवरणाद्व्यस्थात् । आदस्य वातो अनु वाति शोचिरध स्म ते ब्र-
जनं कृष्णमस्ति ॥ २ ॥ उद्यस्य ते नवजातस्य वृष्णोऽग्ने चरन्त्यजरा इधानाः ।
अच्छा घामरुषो धूम एति सं दूतो अग्न इर्यसे हि देवान् ॥ ३ ॥ वि यस्य ते
पृथिव्यां पाजो अश्रेत्तृषु यदन्ना समवृक्त जम्भैः । सेनेव सृष्टा प्रसितिष्ठ एति यवं
न दस्म जुद्धा विवेक्षि ॥ ४ ॥ तमिदोषा तमुषसि यविष्ठमग्निमत्यं न मर्जयन्त नरः ।
निशिशाना अतिथिमस्य योनौ दीदाय शोचिराहुतस्य वृष्णः ॥ ५ ॥ ३ ॥ सुसन्दत्ते
स्वनीक् प्रतीकं वि यद्वक्त्रो न रोचस उपाके । दिवो न ते तन्यतुरेति शुष्मश्चि-
त्रो न सूरः प्रति चक्षि भानुम् ॥ ६ ॥ यथा वः स्वाहाग्नये दा शैम परीळाभिर्घृ-
तवद्भिश्च हव्यैः । तेभिर्नो अग्ने अमितैर्महोभिः शतं पूर्भिरायसीभिर्नि पाहि ॥ ७ ॥
या वा ते सन्ति दाशुषे अधृष्टा गिरो वा याभिर्नृवतीरुष्याः । ताभिर्नः सूनो सहस्रो
नि पाहि स्मत्सूरीज्जगितृज्जातवेदः ॥ ८ ॥ निर्यत्पूतेव स्वधितिः शुचिर्गात्स्वया कृपा
तन्वा रोचमानः । आ यो मात्रोरुशेन्यो जनिष्ठ देवयज्याय सुक्रतुः पावकः ॥ ९ ॥
एता नो अग्ने सौभगा दिदीह्यपि क्रतुं सुचेतंस वतेम । विश्वा स्तोतृभ्यो गृणते
च सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ १० ॥ ४ ॥

॥ ४ ॥ १-१० वसिष्ठ ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ छन्दः—१, ३, ४, ७ भु-

रिक् पङ्क्तिः । ६ स्वराद् पङ्क्तिः । ८, ९ पङ्क्तिः । २, ५ निचृत्त्रिष्टुप् । १० विरा-
द्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ३, ४, ६-९ पञ्चमः । २, ५, १० धैवतः ॥

॥ ४ ॥ प्र वः शुक्राय भानवे भरध्वं हव्यं मतिं चाग्नये सुपूतम् । यो दै-
व्यानि मानुषा जन्मूष्यन्तर्विश्वानि विद्वाना जिगाति ॥ १ ॥ स गृत्सो अग्निस्त-
रुणश्चिदस्तु यतो यविष्ठो अजनिष्ठ मातुः । सं यो वना युवते शुचिदन्भूरि
चिदन्ना समिदत्ति सद्यः ॥ २ ॥ अस्य देवस्य संसद्यनीके यं मर्तासः श्येतं जगृभ्रे ।
नि यो गृभं पौरुषेयीमुवोचं दुरोकमग्निरायवे शुशोच ॥ ३ ॥ अयं कविरकविषु
प्रचेता मर्तेषुग्निरमृतो नि धायि । स मा नो अत्र जुहुरः सहस्त्रः सदा त्वे सुम-
नसः स्याम ॥ ४ ॥ आ यो योनिं देवकृतं ससाद क्रत्वा ह्यग्निमृतं अतारीत् ।
तमोषधीश्च वनिनश्च गर्भं भूमिश्च विश्वधायसं विभर्ति ॥ ५ ॥ ५ ॥ ईशे ह्य-
ग्निमृतस्य भूरेरीशे रायः सुवीर्यस्य दातोः । मा त्वा वयं सहसावन्नवोरा मा-
प्सवः परि षदाम मादुवः ॥ ६ ॥ परिषद्यं ह्यरणस्य रेक्णो नित्यस्य रायः पतयः
स्याम । न शेषो अग्ने अन्यजातमस्त्यचेतानस्य मा पथो वि दुक्षः ॥ ७ ॥ नहि
ग्रभायारणः सुशेवोऽन्योदर्यो मनसा मन्तवा उ । अधा चिदोकः पुनरित्स एत्या
नो वाज्यभीषाळेतु नव्यः ॥ ८ ॥ त्वमग्ने वनुष्यतो नि पाहि त्वमु नः सहसाव-
न्नवद्यात् । सं त्वा ध्वस्मन्वदभ्येतु पाथः सं रायिः स्पृहयाय्यः सहस्री ॥ ९ ॥ एता
नो अग्ने सौभगा दिदीह्यपि क्रतुं सुचेतसं वतेम । विश्वा स्तोतृभ्यो गृणते च
सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ १० ॥ ६ ॥

॥ ५ ॥ १-९ वसिष्ठ ऋषिः ॥ वैश्वानरो देवता ॥ छन्दः—१, ४ विराद् त्रि-
ष्टुप् । २, ३, ८, ९ निचृत्त्रिष्टुप् । ५, ७ स्वराद् पङ्क्तिः । ६ पङ्क्तिः ॥ स्वरः—
१—४, ८, ९ धैवतः । ५-७ पञ्चमः ॥

॥ ५ ॥ प्राग्नये तवसे भरध्वं गिरं दिवो अरतये पृथिव्याः । यो विश्वेषाम-
मृतानामुपस्थे वैश्वानरो वावृधे जागृवद्भिः ॥ १ ॥ पृष्ठो दिवि धाय्यग्निः पृथि-
व्यां नेता सिन्धूनां वृषभः स्तिया नाम् । स मानुषीरभि विशो वि भाति वैश्वा-
नरो वावृधानो वरेण ॥ २ ॥ त्वद्भिया विश आयन्नसिक्कीरसमना जहती भोज-
नानि । वैश्वानर पूरवे शोशुचानः पुरो यदग्ने दरयन्नदीदेः ॥ ३ ॥ तव त्रिधातुं
पृथिवी उत द्यौर्वैश्वानर व्रतमग्ने सचन्त । त्वं भासा रोदसी आ तन्थाजस्त्रेण
शोचिषा शोशुचानः ॥ ४ ॥ त्वामग्ने हरितो वावशाना गिरः सचन्ते धुनयो

घृताचीः । पतिं कृष्टीनां रथ्यं रयीणां वैश्वानरमुषसां केतुमद्वाम् ॥ ५ ॥ ७ ॥
 त्वे असुर्यैवसवो न्यृणवन्क्रतुं हि ते मित्रमहो जुषन्त । त्वं दस्यूरोकसो अग्न आज
 उरु ज्योतिर्जनयन्नार्याय ॥ ६ ॥ स जायमानः परमे व्योमन्वायुर्न पाथः परि
 पासि सद्यः । त्वं भुवना जनयन्नभि क्रन्नपत्याय जातवेदो दशस्यन् ॥ ७ ॥ ता-
 मग्ने अस्मे इषमेरयस्व वैश्वानर द्युमतीं जातवेदः । यया राधः पिन्वसि विश्व-
 वार पृथु श्रवो दाशुषे मर्त्याय ॥ ८ ॥ तं नो अग्ने मघवद्भ्यः पुरुक्षं रयिं नि वाजं
 श्रुत्यं युवस्व । वैश्वानर महिनः शर्म यच्छ रुद्रेभिरग्ने वसुभिः सजोषाः ॥ ६ ॥ ८ ॥

॥ ६ ॥ १—७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ वैश्वानरो देवता ॥ छन्दः—१, ४, ५
 निचृत्त्रिष्टुप् । ६ विराट् त्रिष्टुप् । २ निचृत्पङ्क्तिः । ३, ७ भुरिक् पङ्क्तिः ॥
 स्वरः—१, ४—६ धैवतः । २, ३, ७ पञ्चमः ॥

॥ ६ ॥ प्र सम्राजो असुरस्य प्रशस्तिं पुंसः कृष्टीनामनुमाद्यस्य । इन्द्रस्येव
 प्र तवसस्कृतानि वन्दे दारुं वन्दमानो विवक्मि ॥ १ ॥ कविं केतुं धासि भानु-
 मद्रैर्हिवन्ति शं राज्यं रोदस्योः । पुरन्दरस्य गीर्भिरा विवासेऽग्नेर्वतानि पूव्या
 महानि ॥ २ ॥ न्यक्रतून्ग्रथिनो मृधवाचः पण्णिरश्रद्धां अवृधां अयज्ञान् । प्रप्र ता-
 न्दस्यूरग्निर्विवाय पूर्वश्चकारापरां अयज्यून ॥ ३ ॥ यो अपाचीने तमसि मदन्तीः
 प्राचीश्चकार नृतमः शचीभिः । तमीशानं वस्वो अग्निं गृणीषेऽनानतं दमयन्तं
 पृतन्यून ॥ ४ ॥ यो देह्योऽनमयद्वधस्नैर्यो अर्यपत्नीरुषसश्चकार । स निरुध्या
 नहुषो यद्वो अग्निर्विशश्चक्रे बलिहतः सहोभिः ॥ ५ ॥ यस्य शर्मन्नुष विश्वे ज-
 नास एवैस्तस्थुः सुमतिं भिक्षमाणाः । वैश्वानरो वरमा रोदस्योराग्निः ससाद
 पित्रोरुपस्थम् ॥ ६ ॥ आ देवो ददे बुध्न्यावसूनि वैश्वानर उदिता सूर्यस्य ।
 आ समुद्रादवरादा परस्मादाग्निर्ददे दिव आ पृथिव्याः ॥ ७ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ १—७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ३ त्रिष्टुप् । ४,
 ५, ६ निचृत्त्रिष्टुप् । २ भुरिक् पङ्क्तिः । ७ स्वराट् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३—६
 धैवतः । २, ७ पञ्चमः ॥

॥ ७ ॥ प्र वो देवं चित्सहसानमग्निमश्वं न वाजिनं हिषे नमोभिः । भवो
 नो दूतो अध्वरस्य विद्वान्त्मना देवेषु विविदे मितद्रुः ॥ १ ॥ आ याद्वग्ने पृथ्या-
 अनु स्वा मन्द्रो देवानां सख्यं जुषाणः । आ सानु शुष्मैर्नदयन्पृथिव्या जम्भै-

भिर्विश्वमुशधग्वनानि ॥ २ ॥ प्राचीनो यज्ञः सुधितं हि बर्हिः प्रीणीते अग्निरी-
ळितो न होता । आ मातरा विश्ववारे हुवानो यतो यविष्ठ जज्ञिषे सुशेवः ॥ ३ ॥
सद्यो अध्वरे रथिरं जनन्त मानुषासो विचेतसो य एषाम् । विशामधायि विशप-
तिर्दुरोणेऽग्निर्मन्द्रो मधुवचा ऋतावा ॥ ४ ॥ असादि वृतो वह्निराजगन्वानग्निर्ब्रह्मा
नृषदने विधर्ता । द्यौश्च यं पृथिवी वावृधाते आ यं होता यजति विश्ववारम्
॥ ५ ॥ एते द्युम्नेभिर्विश्वमातिरन्त मन्त्रं ये वारं नर्या अतत्तन् । प्र ये विशस्ति-
रन्त श्रोषमाणा आ ये मे अस्य दीधयन्नृतस्य ॥ ६ ॥ नू त्वामग्न ईमहे वसिष्ठा
ईशानं सूनो सहसो वसूनाम् । इषं स्तोतृभ्यो मघवद्भ्य आनड्युयं पात स्वस्तिभिः
सदा नः ॥ ७ ॥ १० ॥

॥ ८ ॥ १-७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ७ स्वराद् पङ्क्तिः ।
५ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ३, ४, ६ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, ७ पञ्चमः । २-६ धैवतः ॥

॥ ८ ॥ इन्धे राजा समर्यो नमोभिर्यस्य प्रतीकमाहुतं घृतेन । नरो हव्येभि-
रीळते सबाध आग्निरग्र उषसांमशोचि ॥ १ ॥ अयमु ष्य सुमहाँ अवेदि होता
मन्द्रो मनुषो यद्वो अग्निः । वि भा अकः ससृजानः पृथिव्यां कृष्णपविरोषधी-
भिर्ववक्षे ॥ २ ॥ कया नो अग्ने वि वसः सुवृक्तिं कामुं स्वधामृणवः सस्यमानः
कदा भवेम पतयः सुदत्र रायो वन्तारो दुष्टरस्य साधोः ॥ ३ ॥ प्रप्रायमग्निर्भ-
रतस्य शृण्वे वि यत्सूर्यो न रोचते बृहद्भाः । अभि यः पूरुं पृतनासु तस्थौ द्युतानो
दैव्यो अतिथिः शुशोच ॥ ४ ॥ असन्नित्त्वे आहवनानि भूरि भुवो विश्वेभि-
सुमना अनीकैः । स्तुतश्चिदग्ने शृण्विषे गृणानः स्वयं वर्धस्व तन्वं सुजात ॥ ५ ॥
इदं वचः शतसाः संसहस्रमुदग्नये जनिषीष्ट द्विबर्हीः । शं यत्स्तोतृभ्य आपये
भवाति द्युमदमीवचातनं रज्जोहा ॥ ६ ॥ नू त्वामग्न ईमहे वसिष्ठा ईशानं सूनो सहस-
वसूनाम् । इषं स्तोतृभ्यो मघवद्भ्य आनड्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७ ॥ ११ ॥

॥ ६ ॥ १-६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१ त्रिष्टुप् । ४, ५ नि-
चृत्त्रिष्टुप् । २, ३ भुरिक् पङ्क्तिः । ६ स्वराद् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१, ४, ५ धैवतः
२, ३, ६ पञ्चमः ॥

॥ ६ ॥ अबोधि जार उषसांमुपस्थाद्धोता मन्द्रः कवितमः पावकः । दधौ
केतुमुभयस्य जन्तोर्द्व्या देवेषु द्रविणं सुकृत्सु ॥ १ ॥ स सुक्रतुर्यो वि दुरः

अ० ५ । अ० २ । व० १४] ३४१ [म० ७ । अ० १ । सू० ११ ।

णीनां पुनानो अर्कं पुरुभोजसं नः । होता मन्द्रो विशां दमूनास्तिरस्तमो ददृशे रा-
म्याणाम् ॥ २ ॥ अमूरः कविरदितिर्विवस्वान्तसुसंसन्मित्रो अतिथिः शिवो नः ।
चित्रभानुरुषसां भ्रात्यत्रेऽपां गर्भः प्रस्वः आ विवेश ॥ ३ ॥ ईळेन्यो वो मनुषो
युगेषु समनगा अशुचज्जातवेदाः । सुसन्दृशा भानुना यो विभाति प्रति गावः
समिधानं बुधन्त ॥ ४ ॥ अग्ने याहि दूत्यं मा रिषण्यो देवाँ अच्छा ब्रह्मकृता
गणेन । सरस्वतीं मरुतो अश्विनापो यक्षि देवान् तन्धेयाय विश्वान् ॥ ५ ॥
त्वामग्ने समिधानो वसिष्ठो जरुथं हन्यक्षि राये पुरन्धिम् । पुरुणीथा जातवेदो
जरस्व यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ६ ॥ १२ ॥

॥ १० ॥ १-५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, २, ३ निचृत्त्रि-
ष्टुप् । ४, ५ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १० ॥ उषो न जारः पृथु पाजो अश्रेदविद्युतद्दीद्यच्छोशुचानः । वृषा हरिः
शुचिरा भाति भासा धियो हिन्वान उशतीरजीगः ॥ १ ॥ स्वर्णं वस्तोरुषसाम-
रोचि यज्ञं तन्वाना उशिजो न मन्म । अग्निर्जन्मानि देव आ वि विद्वान्द्रवद्भूतो
देवयावा वनिष्ठः ॥ २ ॥ अच्छा गिरो मतयो देवयन्तीरग्निं यन्ति द्रविणं भि-
क्ष्माणाः । सुसन्दृशं सुप्रतीकं स्वञ्च हव्यवाहमरतिं मानुषाणाम् ॥ ३ ॥ इन्द्रो
नो अग्ने वसुभिः सजोषा रुद्रं रुद्रेभिरा वहा बृहन्तम् । आदित्येभिरदितिं वि-
श्वजन्त्यां बृहस्पतिमृक्वभिर्विश्ववारम् ॥ ४ ॥ मन्द्रं होतारमुशिजो यविष्ठमग्निं विश
ईळते अध्वरेषु । स हि क्षपावाँ अभवद्रयीणामतन्द्रो दूतो यजथाय देवान् ॥ ५ ॥ १३ ॥

॥ ११ ॥ १-५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ स्वराद् पङ्क्तिः ।
२, ४ भुरिक्पङ्क्तिः । ३ विराद्त्रिष्टुप् । ५ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, २, ४,
पञ्चमः । ३, ५ धैवतः ॥

॥ ११ ॥ महाँ अस्यध्वरस्य प्रकेतो न ऋते त्वदमृता मादयन्ते । आ विश्वे-
भिः सरथं याहि देवैर्यग्ने होता प्रथमः सदेह ॥ १ ॥ त्वामीळते अजिरं दूत्या-
य हविष्मन्तः सदभिन्मानुषासः । यस्य देवैरासदो बर्हिर्गनेऽहान्यस्मै सुदिना
भवन्ति ॥ २ ॥ त्रिचिदक्तोः प्र चिकितुर्वसूनि त्वे अन्तर्दाशुषे मर्त्याय । मनु-
ष्वदग्ने इह यक्षि देवान् भवा नो दूतो अभिशस्तिपावा ॥ ३ ॥ अग्निरीशे बृह-
तो अध्वरस्याग्निर्विश्वस्य हविषः कृतस्य । क्रतुं ह्यस्य वसवो जुषन्ताथा देवा

दधिरे हव्यवाहम् ॥ ४ ॥ आग्नें वह हविरद्याय देवानिन्द्रज्येष्ठास इह मादयन्ताम्
इमं यज्ञं दिवि देवेषु धेहि यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५ ॥ १४ ॥

॥ १२ ॥ १-३ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ विराट् त्रिष्टुप्
२ त्रिष्टुप् । ३ पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, २ धैवतः । ३ पञ्चमः ॥

॥ १२ ॥ अगन्म महा नमसा यविष्ठं यो दीदाय समिद्धः स्वेदुरोणे । चि
त्रभानुं रोदसी अन्तरुर्वी स्वाहुतं विश्वतः प्रत्यञ्चम् ॥ १ ॥ स मद्वा विश्वा दु
रितानि साह्वानग्निः पृथे दम आ जातवेदाः । स नो रक्षिषदुरितादवद्यादस्मा
नृणत उत नो मघोनः ॥ २ ॥ त्वं वरुण उत मित्रो अग्ने त्वां वर्धन्ति मतिभि
र्वसिष्ठाः । त्वे वसुं सुषणनानि सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ३ ॥ १५ ॥

॥ १३ ॥ १-३ वसिष्ठ ऋषिः ॥ वैश्वानरो देवता ॥ छन्दः—१, २ स्वराट्
पङ्क्तिः । ३ भुरिक्पङ्क्तिः ॥ पञ्चमः स्वरः ॥

॥ १३ ॥ प्राग्रये विश्वशुचे धियन्धेऽसुरधने मन्म धीतिं भरध्वम् । भरे ह
विर्न बर्हिषि प्रीणानो वैश्वानराय यतये मतीनाम् ॥ १ ॥ त्वमग्ने शोचिषा शो
शुचान आ रोदसी अपृणा जायमानः । त्वं देवाँ अभिशस्तेरमुञ्चो वैश्वानर
जातवेदो महित्वा ॥ २ ॥ जातो यदग्ने भुवना व्यख्यः पशून् गोपा इर्यः परि
ज्मा । वैश्वानर ब्रह्मणे विन्द गातुं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ३ ॥ १६ ॥

॥ १४ ॥ १—३ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ निचृद्बृहती
२ निचृत्त्रिष्टुप् । ३ विराट् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१ मध्यमः । २, ३ धैवतः ॥

॥ १४ ॥ समिधा जातवेदसे देवाय देवहूतिभिः । हविर्भिः शुक्रशोचिषे न
मस्विनो वयं दाशेमाग्नये ॥ १ ॥ वयं ते अग्ने समिधा विधेम वयं दाशेम सुष्टु
ती यजत्र । वयं घृतेनाध्वरस्य होतव्यं देव हविषा भद्रशोचे ॥ २ ॥ आ नो दे
वेभिरुप देवहूतिमग्ने याहि वर्षदकृतिं जुषाणः । तुभ्यं देवाय दाशतः स्याम यूयं
पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ३ ॥ १७ ॥

॥ १५ ॥ १—१५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ३, ७, १०, १२,
१४ विराट्गायत्री । २, ४, ५, ६, ८, १३ गायत्री । ८ निचृद्गायत्री । ११,
१५ आर्च्युष्णिक् ॥ स्वरः—१—१०, १२, १३, १४ षड्जः । ११, १५ ऋषभः ॥

॥ १५ ॥ उपसद्याय मीळदुषं आस्ये जुहुता हविः । यो नो नेदिष्ठमाप्यम्
 ॥ १ ॥ यः पञ्च चर्षणीभि निषसाद दमेदमे । कविर्गृहपतिर्युवा ॥ २ ॥ स
 नो वेदो अमात्यमग्नी रक्षतु विश्वतः । उतास्मान्पात्वंहंसः ॥ ३ ॥ नवं नु स्तोम-
 मग्नये दिवः श्येनाय जीजनम् । वस्वः कुविद्वनार्ति नः ॥ ४ ॥ स्पार्हा यस्य श्रियो
 दृशे रयिर्वीरवतो यथा । अग्रे यज्ञस्य शोचतः ॥ ५ ॥ १८ ॥ सेमां वेतु वर्षदकृ-
 तिमग्निर्जुषत नो गिरः । यजिष्ठो हव्यवाहनः ॥ ६ ॥ नि त्वा नक्ष्य विशपते द्यु-
 मन्तं देव धीमहि । सुवीरमग्न आहुत ॥ ७ ॥ क्षप उस्त्रश्च दीदिहि स्वन्नयस्त्वया
 वयम् । सुवीरस्त्वमस्मयुः ॥ ८ ॥ उप त्वा सातये नरो विप्रांसो यन्ति धीतिभिः ।
 उपाक्षरा सहस्रिणी ॥ ९ ॥ अग्नी रक्षांसि सेधति शुक्रशोचिरमर्त्यः । शुचिः पा-
 वक ईड्यः ॥ १० ॥ १६ ॥ स नो राधांस्या भरेशानः सहसो यहो । भगश्च
 दातु वार्यम् ॥ ११ ॥ त्वमग्ने वीरवद्यशो देवश्च सविता भगः । दितिश्च दाति
 वार्यम् ॥ १२ ॥ अग्ने रक्षा एो अंहसः प्रति ष्म देव रीषतः । तपिष्ठैरजरो दह
 ॥ १३ ॥ अधा मही न आयस्यना धृष्टो नृपीतये । पूर्ववा शतभुजिः ॥ १४ ॥
 त्वं नः पाहंहंसो दोषावस्तरघायतः । दिवा नक्तमदाभ्यः ॥ १५ ॥ २० ॥

॥ १६ ॥ १-१२ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ छन्दः—१ स्वराडनु-
 षुप् । ५ निचृदनुषुप् । ७ अनुषुप् । ११ भुरिगनुषुप् । २ भुरिग्वृहती । ३ निचृद-
 बृहती । ४, ६, १० बृहती । ६, ८, १२ निचृत्पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ५, ७, ११
 गान्धारः । २, ३, ४, ६, १० मध्यमः । ६, ८, १२ पञ्चमः ॥

॥ १६ ॥ एना वो अग्निं नमसोर्जो नपातमा हुवे । प्रियं चेतिष्ठमरतिं स्व-
 ध्वरं विश्वस्य दूतममृतम् ॥ १ ॥ स योजते अरुषा विश्वभोजसा स दुद्रवत्स्वा-
 हुतः । सुब्रह्मा यज्ञः सुशमी वसूनां देवं राधो जनानाम् ॥ २ ॥ उदस्य शो-
 चिरस्थादाजुह्वानस्य मीळदुषः । उद्धूमासो अरुषासो दिविस्पृशः समग्निमिन्धते नरः
 ॥ ३ ॥ तं त्वा दूतं कृणमहे यशस्तमं देवाँ आ वीतये वह । विश्वा सूनो सहसो
 मर्तभोजना रास्व तद्यत्त्वेमहे ॥ ४ ॥ त्वमग्ने गृहपतिस्त्वं होता नो अध्वरे । त्वं
 पोता विश्ववार प्रचेता यज्जि वेषि च वार्यम् ॥ ५ ॥ कृधि रत्नं यजमानाय सुक्रतो
 त्वं हिरत्नधा असि । आ न ऋते शिशीहि विश्वमृत्विजं सुशंसो यश्च दक्षते ॥ ६ ॥
 ॥ २१ ॥ त्वे अग्ने स्वाहुत प्रियासः सन्तु सूरयः । यन्तारो ये मघवानो जनाना-
 मूर्वान्दयन्त गोनाम् ॥ ७ ॥ येषामिळा घृतहस्ता दुरोण आँ अपि प्राता निषीदति ।

तांस्त्रायस्व सहस्य द्रुहो निदो यच्छा नः शर्म दीर्घश्रुत् ॥८॥ स मन्द्रया च जि
ह्वया वह्निरासा विदुष्टरः । अग्ने रयि मघवद्भयो न आ वह हव्यदाति च सूदय ॥९॥
ये राधांसि ददत्यश्व्या मघा कामेन श्रवसो महः । तां अंहसः पिपृहि पृथुभिः
शतं पूर्भिर्यविष्ठ्य ॥ १० ॥ देवो वो द्रविणोदाः पूर्णा विवष्ट्यासिचम् । उद्व
सिश्चध्वमुप वा पृणध्वमादिद्वो देव ओहते ॥ ११ ॥ तं होतारमध्वरस्य प्रचेतसं
वह्नि देवा अकृणवत । दधाति रत्नं विधते सुवीर्यमग्निर्जनाय दाशुषे ॥ १२ ॥ २२ ॥

॥ १७ ॥ १-७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ३, ४, ६,
७ आर्च्युष्णिक् । २ साम्नी त्रिष्टुप् । ५ साम्नी पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ४, ६,
७ ऋषभः । २ धैवतः । ५ पञ्चमः ॥

॥ १७ ॥ अग्ने भव सुषमिधा समिद्ध उत वह्निर्विया वि स्तृणीताम् ॥ १ ॥
उत द्वार उशतीर्वि श्रयन्तामुत देवा उशत आ वहहेह ॥ २ ॥ अग्ने वीहि हविषा
यत्ति देवान्स्वध्वरा कृणुहि जातवेदः ॥ ३ ॥ स्वध्वरा करति जातवेदा यक्षदेवा
अमृतान्प्रियञ्च ॥ ४ ॥ वंस्व विश्वा वार्याणि प्रचेतः सत्या भवन्त्वाशिषो नो
अद्य ॥ ५ ॥ त्वामु ते दधिरे हव्यवाहं देवासो अग्न ऊर्ज आ नपातम् ॥ ६ ॥ ते
ते देवाय दाशतः स्याम महो नो रत्ना वि दध इयानः ॥ ७ ॥ २३ ॥ १ ॥

॥ १८ ॥ १—२५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १—२१ इन्द्रः । २२—२५ सुदासः
पैजवनस्य दानस्तुतिर्देवता ॥ छन्दः—१, १७, २१ पङ्क्तिः । २, ४, १२, २२
भुरिक् पङ्क्तिः । ८, १३, १४ स्वराट् पङ्क्तिः । ३, ७ विराट् त्रिष्टुप् । ५, ६, ११,
१६, १६, २० निचृत्त्रिष्टुप् । ६, १०, १५, १८, २३, २४, २५ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१,
२, ४, ८, १२—१४ १७, २१, २२ पञ्चमः । ३, ५—७ ६—११, १५, १६,
१८, १६, २०, २३, २४, २५ धैवतः ॥

॥ १८ ॥ त्वे ह यत्पितरश्चिन्न इन्द्र विश्वा वामा जरितारो असन्वन् । त्वे
गावः सुदुघास्त्वे ह्यश्वास्त्वं वसु देवयते वर्निष्ठः ॥ १ ॥ राजेव हि जनिभिः क्षे-
प्येवाव द्युभिरभि विदुष्कविः सन् । पिशा गिरो मघवन्गोभिरश्वैस्त्वायतः शिशीहि
राये अस्मान् ॥ २ ॥ इमा उ त्वा पस्पृधानासो अत्र मन्द्रा गिरो देवयन्तीरुप
स्थुः । अर्वाची ते पथ्या राय एतु स्याम ते सुमतार्विन्दू शर्मन् ॥ ३ ॥ धेनुं
न त्वा सूयवसे दुदुक्षुष ब्रह्माणि ससृजे वसिष्ठः । त्वामिन्मे गोपति विश्व

हा न इन्द्रः सुमतिं गन्त्वच्छ ॥ ४ ॥ अणीसि चित्पप्रथाना सुदास इन्द्रो गा-
न्यकृणोत्सपारा । शर्धन्तं शिम्युमुचयस्य नव्यः शापं सिन्धूनामकृणोदशस्तीः
५ ॥ २४ ॥ पुरोळा इत्तुर्वशो यक्षरासीद्राये मत्स्यांसो निशिता अपीव । श्रु-
श्चक्रुर्भृगवो दुह्यवश्च सखा सखायमतरद्विषूचोः ॥ ६ ॥ आपक्थासो भलानसो
मन्ताल्लिनासो विषाणिनः शिवासः । आ योऽनयत्सधमा आर्यस्य गव्या तृत्सु-
नो अजगन्न्युधा नृन् ॥ ७ ॥ दुराध्योऽदितिं स्वेवयन्तोऽचेतसो वि जगृभ्रे प-
णीम् । मद्वाविष्यकपृथिवीं पत्यमानः पशुष्कविरशयच्चायमानः ॥ ८ ॥ इयुरर्थ-
न्यर्थं परुष्णीमाशुश्चनेदभिपित्वं जगाम । सुदास इन्द्रः सुतुकां अमित्रानरन्ध-
मानुषे वधिवाचः ॥ ९ ॥ इयुर्गावो न यवमादगोपा यथाकृतमभि मित्रं चिता-
पृश्निगावः पृश्निनिप्रेषितासः श्रुष्टिं चकुर्नियुतो रन्तयश्च ॥ १० ॥ २५ ॥
च यो विशतिं च श्रवस्या वैकर्णयोर्जनात्राजा न्यस्तः । दस्मो न सन्ननिशि-
ति बर्हिः शूरः सर्गमकृणोदिन्द्र एषाम् ॥ ११ ॥ अर्धं श्रुतं कवषं वृद्धमप्स्वनु-
पुं नि वृणग्वज्रबाहुः । वृणाना अत्र सख्यायं सख्यं त्वायन्तो ये अमदन्ननु त्वा
१२ ॥ वि सद्यो विश्वा दंहितान्येषामिन्द्रः पुरः सहसा सप्त दर्दः । व्यानवस्य
सवे गयं भाग्जेष्मं पूरुं विदथे मृध्रवाचम् ॥ १३ ॥ नि गव्यवोऽनवो दुह्यवश्च
ष्टेः शता सुषुपुः षट् सहस्रा । षष्टिर्वीरासो अधि षट् दुवोयु विश्वेदिन्द्रस्य वीर्या
मानि ॥ १४ ॥ इन्द्रेणैते तृत्सवो वेविषाणा आपो न सृष्टा अधवन्त नीचीः ।
मित्रासः प्रकलविन्मिमाना जहुर्विश्वानि भोजना सुदासे ॥ १५ ॥ २६ ॥ अर्धं
रस्यं श्रुतपामनिन्द्रं परा शर्धन्तं ननुदे अभि क्षाम् । इन्द्रो मन्युं मन्युम्यो मिमाय
ने पथो वर्तनि पत्यमानः ॥ १६ ॥ आध्रेण चित्तद्वेकं चकार सिंह्यं चित्पेत्वेना
यान । अब स्रक्तीर्वेश्यावृश्चदिन्द्रः प्रायच्छद्विश्वा भोजना सुदासे ॥ १७ ॥
रवन्तो हि शत्रवो रारधुष्टे भेदस्य चिच्छर्धतो विन्द्र रन्धिम् । मर्ता एनः स्तुवतो
कृणोति तिग्मं तस्मिन्नि जाहि वज्रमिन्द्र ॥ १८ ॥ आवदिन्द्रैयमुना तृत्सवश्च
त्र भेदं सर्वताता मुषायत् । अजासश्च शिश्रवो यक्षवश्च बलि शीर्षाणि जभु-
व्यानि ॥ १९ ॥ न त इन्द्र सुमतयो न रायः सञ्चजे पूर्वा उषसो न नूत्नाः ।
कं चिन्मान्यमानं जघन्थाव त्मना बृहत्तः शम्बरं भेत् ॥ २० ॥ २७ ॥ प्र ये
दममदुस्त्वाया पराशरः शतयातुर्वसिष्ठः । न ते भोजस्यं सख्यं मृषन्ताधा सू-
भ्यः सुदिना व्युच्छान् ॥ २१ ॥ द्वे नप्तुर्देववतः शते गोर्वा रथा धूमन्तां सु-
प्तः । अर्हन्नमे पैजवनस्य दानं होतैव सन्न पर्येमि रेभन् ॥ २२ ॥ चत्वारो मा

पैजवनस्य दानाः स्मर्दिष्ठयः कृशनिनो निरेके । ऋज्जासो मा पृथिविष्ठाः सुदासः
स्तोकं लोकाय श्रवसे वहन्ति ॥ २३ ॥ यस्य श्रवो रोदसी अन्तरुर्वी शीर्ष्णे शीर्ष्णे
विवभाजा विभक्ता । सप्तेदिन्द्रं न स्रवतो गृणन्ति नि युध्यामधिमशिशदभीके ॥ २४ ॥
इमं नरो मरुतः सश्चतानुदिदोदासं न पितरं सुदासः । अविष्टना पैजवनस्य केत
दूणाशं क्षत्रमजरं दुवोयु ॥ २५ ॥ २८ ॥

॥ १६ ॥ १—११ वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ५ त्रि-
ष्टुप् । ३, ६ निचृत्त्रिष्टुप् । ७, ८, १० विराट् त्रिष्टुप् । २ निचृत्पङ्क्तिः । ४
पङ्क्तिः । ८, ११ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५, ६, ७, ८, १० धैवतः । २,
४, ८, ११ पञ्चमः ॥

॥ १६ ॥ यस्तिग्मशृङ्गो वृषभो न भीम एकः कृष्टीश्च्यावयति प्र विश्वाः ।
यः शश्वतो अदाशुषो गयस्य प्रयन्तासि सुषितराय वेदः ॥ १ ॥ त्वं ह त्यदि-
न्द्र कुत्समावः शुश्रूषमाणस्तन्वा समर्ये । दासं यच्छुष्णं कुर्यवं न्यस्मा अरन्धय
आर्जुनेयाय शिक्तान् ॥ २ ॥ त्वं धृष्णो धृषता वीतहव्यं प्रावो विश्वाभिरुतिभिः
सुदासम् । प्र पौरुकुत्सिं त्रसदस्युमावः क्षेत्रसाता वृत्रहत्येषु पूरुम् ॥ ३ ॥ त्वं
नृभिर्नृमणो देववीतौ भूरीणि वृत्रा हर्यश्व हंसि । त्वं नि दस्युं चुमुरिं धुनिं चा-
स्वापयो दभीतये सुहन्तु ॥ ४ ॥ त्वं च्यौत्नानि वज्रहस्त तानि नव यत्पुरो न-
वति च सद्यः । निवेशने शततमार्विवेषीरहन् च वृत्रं नमुचिमुताहन् ॥ ५ ॥ २६ ॥
सना ता ते इन्द्र भोजनानि रातहव्याय दाशुषे सुदासे । वृष्णे ते हरी वृषणा
युनज्मि व्यन्तु ब्रह्माणि पुरुशाक् वाजम् ॥ ६ ॥ मा ते अस्यां सहसावन्परिष्ठा-
वघाय भूम हरिवः परादै । त्रायस्व नोऽवृकेभिर्वरूथैस्तव प्रियासः सूरिषु स्याम
॥ ७ ॥ प्रियास इत्ते मघवन्नभिष्टौ नरो मदेम शरणे सखायः । नि तुर्वशं नि याद्वं
शिशीह्यतिथिग्वाय शंस्यं करिष्यन् ॥ ८ ॥ सद्यश्चिन्तु ते मघवन्नभिष्टौ नरः शं-
सन्त्युक्थशासं उक्था । ये ते हवोभिर्वि पण्णीरदाशन्नस्मान्वृणीष्व युज्याय तस्मै
॥ ९ ॥ एते स्तोमा नरां नृतम तुभ्यमस्मद्यञ्चो ददतो मघानि । तेषामिन्द्र वृत्र-
हत्ये शिवो भूः सखा च शूरोऽविता च नृणाम् ॥ १० ॥ नू इन्द्र शूर स्तवमान
ऊती ब्रह्मजूतस्तन्वा वावृधस्व । उप नो वाजान्मिमीह्युप स्तीन्यूय पात स्रस्तिभिः
सदा नः ॥ ११ ॥ ३० ॥ २ ॥

अ० ५ । अ० ३ । व० ३] ३४७ [म० ७ । अ० २ । सू० २१ ।

॥ २० ॥ १—१० वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ स्वराद् पङ्क्तिः । ७ भुरिक् पङ्क्तिः । २, ४, १० निचृत्त्रिष्टुप् । ३, ५ विरादत्रिष्टुप् । ६, ८, ९ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ७ पञ्चमः । २—६, ८, ९, १० धैवतः ॥

॥ २० ॥ उग्रो जज्ञे वीर्याय स्वधावाञ्चक्रिरपो नर्यो यत्करिष्यन् । जग्मि-
र्युवां नृषदन्मवोभिस्त्राता न इन्द्र एनसो महश्चित् ॥ १ ॥ हन्ता वृत्रमिन्द्रः शूशु-
वानः प्रावीक्षु वीरो जरितारमूती । कर्ता सुदामे अह वा उ लोकं दाता वसु मु-
हुरा दाशुषे भूत् ॥ २ ॥ युध्मो अनर्वा खजकृत्समद्धा शूरः सत्राषाह् जनुषेमषा-
ळहः । व्यास इन्द्रः पृतनाः स्वोजा अधा विश्वं शत्रूयन्तं जघान ॥ ३ ॥ उभे
चिदिन्द्र रोदसी महित्वा पप्राथ तविषीभिस्तुविष्मः । नि वज्रमिन्द्रो हरिवाग्नि-
मिज्जन्तसमन्धसा मर्देषु वा उवोच ॥ ४ ॥ वृषा जजान वृषणं रणाय तमु चिन्ना-
री नर्ये ससूव । प्र यः सैनानीरध नृभ्यो अस्तीनः सत्वा गवेषणः स धृष्टणुः
॥ ५ ॥ १ ॥ नू चित्स भ्रैषते जनो न रेषन्मनो वो अस्य घोरमाविवासात् ।
यज्ञैर्य इन्द्रे दधते दुवांसि क्षयत्स राय ऋतपा ऋतेजाः ॥ ६ ॥ यदिन्द्र पूर्वो
अपराय शिज्जन्नयज्ज्यायान्कनीयसो देष्णम् । अमृत इत्पर्यासीत दूरमा चित्र
चित्र्यं भरा रयि नः ॥ ७ ॥ यस्त इन्द्र प्रियो जनो ददाशदसन्निरेके अद्रिवः
सखा ते । वयं ते अस्यां सुमतौ चनिष्ठाः स्याम बरूथे अधनतो नृपीतौ ॥ ८ ॥
एष स्तोमो अचिक्रद्वृषा त उत स्तामुर्मघवन्नक्रपिष्ट । रायस्कामो जरितारं त
आगन्त्वमङ्ग शक्र वस्व आ शको नः ॥ ९ ॥ स न इन्द्र त्वयताया इषे धास्मना
च ये मघवानो जुनन्ति । वस्वी पु ते जरित्रे अस्तु शक्तिर्ययं पात स्वस्तिभिः
सदा नः ॥ १० ॥ २ ॥

॥ २१ ॥ १—१० वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ६, ८, ९
विराद् त्रिष्टुप् । २, १० निचृत्त्रिष्टुप् । ३, ७ भुरिक्पङ्क्तिः । ४, ५ स्वराद् पङ्क्तिः ॥
स्वरः—१, २, ६, ८, ९, १० धैवतः । ३, ४, ५, ७ पञ्चमः ॥

॥ २१ ॥ असावि देवं गोऋजीकमन्धो न्यस्मिन्निन्द्रो जनुषेमुवोच । बोधा-
मसि त्वा हर्यश्व यज्ञैर्बोधा नः स्तोममन्धसो मर्देषु ॥ १ ॥ प्र यन्ति यज्ञं विप-
यन्ति बर्हिः सोममादो विदथे दुधवाचः । न्यु भ्रियन्ते यशसो गृभादा दूरउपब्धो
वृषणो नृषाचः ॥ २ ॥ त्वमिन्द्र स्रवित्वा अपस्कः परिष्ठिता अहिना शूर पूर्वीः ।
त्वद्वावक्रे रथ्योऽन धेना रेजन्ते विश्वा कृत्रिमाणि भीषा ॥ ३ ॥ भीमो विवेषा-

युधेभिरेषामपांसि विश्वा नर्याणि विद्वान् । इन्द्रः पुरो जहृषाणो वि दूधोद्वि-
वर्जहस्तो महिना जधान ॥ ४ ॥ न यातव इन्द्र जूजुवुर्नो न वन्दना शविष्ठ वेद्याभिः ।
स शर्धदर्यो विषुणस्य जन्तोर्मा शिश्रदेवा अपि गुर्धतं नः ॥ ५ ॥ ३ ॥ अभि-
क्रत्वेन्द्र भूरध जमन्न ते विव्यङ्महिमानं रजांसि । स्वेना हि वृत्रं शवसा जघन्थ
न शत्रुरन्तं विविदद्युधा ते ॥ ६ ॥ देवाश्चित्ते असुर्याय पूर्वऽनु क्षत्राय ममिरे
सहांसि । इन्द्रो मयानि दयते विषह्येन्द्रं वाजस्य जोहुवन्त सातौ ॥ ७ ॥ कीरि-
श्चिद्धि त्वामवसे जुहावेशानमिन्द्र सौभगस्य भूरैः । अवो बभूथ शतमूते अस्मे
अभिजुत्तुस्त्वावतो वरुता ॥ ८ ॥ सखायस्त इन्द्र विश्वह स्याम नमोवृधासो
महिना तरुत्र । वन्वन्तु स्मा तेऽवसा समीकेऽभीतिमर्यो वनुषां शवांसि ॥ ९ ॥ स
न इन्द्र त्वयताया इषे धास्त्मना च ये मघवानो जुनन्ति । वस्वी षु ते जरित्रे
अस्तु शक्तिर्यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ १० ॥ ४ ॥

॥ २२ ॥ १-६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ भुरिगुष्णिक् ।
२, ७ निचृदनुष्टुप् । ३ भुरिगनुष्टुप् । ५ अनुष्टुप् । ६, ८ विराडनुष्टुप् । ४ आ-
र्ची पङ्क्तिः । ६ विराट् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१ ऋषभः । २, ३, ५-८ गान्धारः ।
४ पञ्चमः । ६ धैवतः ॥

॥ २२ ॥ पिबा सोममिन्द्र मन्दतु त्वा यं ते सुषाव हर्यश्वाद्रिः । सोतुर्बाहु-
भ्यां सुयतो नार्वी ॥ १ ॥ यस्ते मदो युज्यश्चारुरस्ति येन वृत्राणि हर्यश्व हंसि ।
स त्वा मिन्द्र प्रभूवसो ममत्तु ॥ २ ॥ बोधा सु मे मघवन्वाचमेमां यां ते वसिष्ठो
अर्चति प्रशस्तिम् । इमा ब्रह्म सधमादे जुषस्व ॥ ३ ॥ श्रुधी हवै विपिपानस्या-
द्रेर्बोधा विप्रस्यार्चतो मनीषाम् । कृष्वा दुवांस्यन्तमा सचेमा ॥ ४ ॥ न ते गियो
अपि मृष्ये तुरस्य न सुष्टुतिमसुर्यस्य विद्वान् । सदा ते नाम स्वयशो विवक्मि
॥ ५ ॥ ५ ॥ भूरि हि ते सर्वना मानुषेषु भूरि मनीषी हवते त्वामित् । मारे अ-
स्मन्मघवज्ज्योक्कः ॥ ६ ॥ तुभ्येदिमा सर्वना शूर विश्वा तुभ्यं ब्रह्माणि वर्धना
कृणोमि । त्वं नृभिर्हव्यो विश्वधासि ॥ ७ ॥ नू चिन्तु ते मन्यमानस्य दस्मोद-
श्नुवन्ति महिमानमुग्र । न वीर्यमिन्द्र ते न राधः ॥ ८ ॥ ये च पूर्व ऋषयो ये च
नूत्ना इन्द्र ब्रह्माणि जनयन्त विप्राः । अस्मे ते सन्तु सख्या शिवानि यूयं पात
स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ९ ॥ ६ ॥

॥ २३ ॥ १-६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ६ भुरिक्-

अ० ५ । अ० ३ । व० ६] ३४६ [म० ७ । अ० २ । सू० २५ ।

पङ्क्तिः । ४ स्वराट् पङ्क्तिः । २, ३ विराट् त्रिष्टुप् । ५ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, ४, ६ पञ्चमः । २, ३, ५ धैवतः ॥

॥ २३ ॥ उदु ब्रह्माण्यैरत श्रवस्येन्द्रं समर्थे महया वसिष्ठ । आ यो विश्वानि शर्वसा ततानोपश्रोता म इवतो वचांसि ॥ १ ॥ अयामि घोष इन्द्र देवजामिरि- रज्यन्त यच्छुरुधो विवाचि । नहि स्वमायुश्चिकित्ते जनेषु तानीदंहांस्यति पष्य- स्मान् ॥ २ ॥ युजे रथं गवेषणं हरिभ्यामुप ब्रह्माणि जुजुषाणमस्थुः । वि बाधिष्ट स्य रोदसी महित्वेन्द्रो वृत्राण्यप्रती जघन्वान् ॥ ३ ॥ आपश्चित्पिप्युः स्तर्यो न गावो नक्षत्रं जरितारस्त इन्द्र । याहि वायुर्न नियुतो नो अच्छा त्वं हि धीभि- र्दयसे वि वाजान् ॥ ४ ॥ ते त्वा मदा इन्द्र मादयन्तु शुष्मिणं तुविराधसं जरित्रे एको देवत्रा दयसे हि मर्तानस्मिञ्छूर सर्वने मादयस्व ॥ ५ ॥ एवेदिन्द्रं वृषणं बज्रबाहुं वसिष्ठासो अभ्यर्चन्त्यकैः । स नः स्तुतो वीरवत्पातु गोमधूयं पात स्व- स्तिभिः सदा नः ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ २४ ॥ १-६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ३ निचृत्त्रि- ष्टुप् । २, ५ त्रिष्टुप् । ४ विराट् त्रिष्टुप् । ६ विराट् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-५ धै- वतः । ६ पञ्चमः ॥

॥ २४ ॥ योनिष्ठ इन्द्र सदाने अकारि तमा नृभिः पुरुहूत प्र याहि । असो यथा नोऽविता वृधे च ददो वसूनि ममदश्च सोमैः ॥ १ ॥ गृभीतं ते मन इन्द्र द्विर्बर्हीः सुतः सोमः परिषिक्ता मधूनि । विसृष्टेना भरते सुवृक्तिरियमिन्द्रं जो- हुवती मनीषा ॥ २ ॥ आ नो दिव आ पृथिव्या ऋजीषिन्निदं बर्हिः सोमपेयाय याहि । वहन्तु त्वा हरयो मघञ्चमाङ्गूषमच्छा तवसं मदाय ॥ ३ ॥ आ नो वि- श्वाभिरुतिभिः सजोषा ब्रह्म जुषाणो हर्यश्व याहि । वरीवृजत्स्थविरेभिः सुशि- प्रास्मे दध्वद्वृषणं शुष्ममिन्द्र ॥ ४ ॥ एष स्तोमो मह उग्राय वाहे धुरीवात्यो न वाजयन्नधायि । इन्द्र त्वायमर्क ईद्रे वसूनां दिवीव द्यामधि नः श्रोमतं धाः ॥ ५ ॥ एवा न इन्द्र वार्यस्य पूर्धि प्र ते महीं सुमतिं वैविदाम । इषं पिन्व मघवद्भ्यः सुवीरां यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ६ ॥ ८ ॥

॥ २५ ॥ १-६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ निचृत्पङ्क्तिः । २ विराट् पङ्क्तिः । ४ पङ्क्तिः । ६ स्वराट्पङ्क्तिः । ३ विराट् त्रिष्टुप् । ५ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, २, ४, ६ पञ्चमः । ३, ५ धैवतः ॥

अ० ५ । अ० ३ । व० ११] ३५० [म० ७ । अ० २ । सू० २७ ।

॥ २५ ॥ आ ते मह इन्द्रोत्युग्र समन्यवो यत्समरन्त सेनाः । पताति दि-
द्युन्नर्यस्य बाह्वोर्मा ते मनो विष्वद्वि चारीत् ॥ १ ॥ नि दुर्ग इन्द्र शनथिह्यमि-
त्रानभि ये नो मर्तासो अमन्ति । आरे तं शंसं कृणुहि निनित्सोरा नो भर
सम्भरणं वसूनाम् ॥ २ ॥ शतं ते शिप्रिन्नृतयः सुदासे महस्रं शंसा उत राति-
रस्तु । जहि बधर्वनुषो मर्त्यस्यास्मे द्युम्नमधि रत्नं च धेहि ॥ ३ ॥ त्वावतो हीन्द्र
क्रत्वे अस्मि त्वावतोऽवितुः शूर रातौ । विश्वेदहानि तविषीव उग्रं ओकः कृणुष्व
हरिवो न मर्धीः ॥ ४ ॥ कुत्सा एते हर्यश्वाय शूषमिन्द्रे सहो देवजूतमियानाः ।
सत्रा कृधि सुहना शूर वृत्रा वयं तरुत्राः सनुयाम वाजम् ॥ ५ ॥ एवा न इन्द्र
वार्यस्य पूरि प्र ते महीं सुमतिं वैविदाम । इषं पिन्व मघवद्भ्यः सुवीरां यूयं पात
स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ६ ॥ ६ ॥

॥ २६ ॥ १-५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, २, ३, ४
त्रिष्टुप् । ५ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ २६ ॥ न सोम इन्द्रमसुतो ममाद् नाब्रह्माणो मघवानं सुतासः । तस्मा
उक्थं जनये यज्जुजोषन्नृवन्नवीयः शृणवद्यथा नः ॥ १ ॥ उक्थउक्थे सोम इन्द्रं
ममाद् नीथेनीथे मघवानं सुतासः । यदी सबाधः पितरं न पुत्राः समानदत्ता अ-
वसे हवन्ते ॥ २ ॥ चकार ता कृणवन्नूनमन्या यानि ब्रुवन्ति वेधसः सुतेषु । ज-
नीरिव पतिरेकः समानो नि मामृजे पुर इन्द्रः सु सर्वाः ॥ ३ ॥ एवा तमाहुरुत
शृण्व इन्द्र एको विभक्ता तरणिर्मघानाम् । मिथस्तुर ऊतयो यस्य पूर्वीरस्मे भ-
द्राणि सञ्चत प्रियाणि ॥ ४ ॥ एवा वसिष्ठ इन्द्रमसुतये नृन्कृष्टीनां वृषभं सुते गृ-
णाति । सहस्रिण उप नो माहि वाजान्यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५ ॥ १० ॥

॥ २७ ॥ १-५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ५ विराट्
त्रिष्टुप् । २ निचृत्त्रिष्टुप् । ३, ४ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ २७ ॥ इन्द्रं नरो नेमधिता हवन्ते यत्पार्या युनजते धियस्ताः । शूरो नृ-
षाता शवसश्चक्रान आ गोमति व्रजे भजा त्वं नः ॥ १ ॥ य इन्द्र शुष्मो मघ-
वन्ते अस्ति शिजा सखिभ्यः पुरुहूत नृभ्यः । त्वं हि दृब्हा मघवन्विचेता अपा
वृधि परिवृतं न राधः ॥ २ ॥ इन्द्रो राजा जगतश्चर्षणीनामधि क्षमि विष्टुरूपं य-
दस्ति । ततो ददाति दाशुषे वसूनि चोदद्राध उपस्तुतश्चिद्वर्वाक् ॥ ३ ॥ नू चिन्न

अ० ५ । अ० ३ । व० १४] ३५? [म० ७ । अ० २ । सू० ३० ।

इन्द्रो मघवा सहूती दानो वाजं नि यमते न ऊती । अनूना यस्य दक्षिणा पी-
पायं वामं नृभ्यो अभिवीता सखिभ्यः ॥ ४ ॥ नू इन्द्र राये वरिवस्कृधी न आ ते
मनो वृत्त्याम मघाय । गोमदश्वावद्रथवद्वयन्तो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५ ॥ ११ ॥

॥ २८ ॥ १-५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, २, ५ नि-
चृत्त्रिष्टुप् । ३ भुरिक्पङ्क्तिः । ४ स्वरादपङ्क्तिः ॥ स्वरः-१, २, ५ धैवतः । ३, ४ पञ्चमः ॥

॥ २८ ॥ ब्रह्मा ए इन्द्रोप याहि विद्वानर्वाञ्चस्ते हरयो सन्तु युक्ताः । विश्वे
चिद्धि त्वा विहवन्त मर्ता अस्माकमिच्छृणुहि विश्वमिन्व ॥ १ ॥ हवँ त इन्द्र म-
हिमा व्यानद्ब्रह्म यत्पासि शवसि नृषीणाम् । आ यद्वज्रं दधिषे हस्त उग्र घोरः
सन्क्रत्वा जनिष्ठा अषाढः ॥ २ ॥ तव प्रणीतीन्द्र जोहुवानान्तसं यन्नृन् रोदसी
निनेथ । महे जत्राय शवमे हि जज्ञेऽतूतुजि चित्तूतुजिरशिश्नत् ॥ ३ ॥ एभिर्न इ-
न्द्राहभिर्दशस्य दुर्मित्रासो हि जितयः पवन्ते । प्रति यच्चष्टे अनृतमनेना अवं द्विता
वरुणो मायी नः सात् ॥ ४ ॥ वोचेमेदिन्द्रं मघवानमेनं महो रायो राधसो यद-
दन्नः । यो अर्चतो ब्रह्मकृतिमविष्ठो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५ ॥ १२ ॥

॥ २९ ॥ १-५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ स्वरादपङ्क्तिः ।
३ पङ्क्तिः । २ विरादत्रिष्टुप् । ४, ५ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, ३ पञ्चमः । २,
४, ५ धैवतः ॥

॥ २९ ॥ अयं सोम इन्द्र तुभ्यं सुन्व आ तु प्र याहि हरिस्तदोकाः । पिवा
त्वस्य सुषुतस्य चारोर्ददौ मघानि मघवन्नियानः ॥ १ ॥ ब्रह्मन्वीर ब्रह्मकृतिं जु-
षाणोऽर्वाचीनो हरिभिर्याहि तूयम् । अस्मिन्नूषु सर्वने मादयस्वोप ब्रह्माणि शृणव
इमा नः ॥ २ ॥ का ते अस्त्यरङ्कृतिः सूक्तैः कदा नूनं ते मघवन्दाशेम । विश्वा म-
तीरा ततने त्वायाधा म इन्द्र शृणवो हवेमा ॥ ३ ॥ उतो घा ते पुरुष्या इदास-
न्येषां पूर्वेषामशृणोर्ऋषीणाम् । अधाहं त्वा मघवञ्जोहवीमि त्वं न इन्द्रासि प्र-
मतिः पितेव ॥ ४ ॥ वोचेमेदिन्द्रं मघवानमेनं महो रायो राधसो यददन्नः । यो
अर्चतो ब्रह्मकृतिमविष्ठो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५ ॥ १३ ॥

॥ ३० ॥ १-५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ विराद् त्रि-
ष्टुप् । २ निचृत्त्रिष्टुप् । ३ निचृत्पङ्क्तिः । ४, ५ स्वराद् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१, २ धै-
वतः । ३, ४, ५ पञ्चमः ॥

॥ ३० ॥ आ नो देव शर्वसा याहि शुष्मिन्भवा वृध इन्द्र रायो अस्य । महे
नृम्णाय नृपते सुवज्र महि जत्राय पौस्याय शूर ॥ १ ॥ हवन्त उ त्वा हव्यं वि-
वाचि तनूषु शूराः सूर्यस्य सातौ । त्वं विश्वेषु सेन्यो जनैषु त्वं वृत्राणि रन्धया
सुहन्तु ॥ २ ॥ अहा यदिन्द्र सुदिना व्युच्छान्दधो यत्केतुमुपमं समत्सु । न्यग्निः
सीददसुरो न होता हुवानो अत्र सुभगाय देवान् ॥ ३ ॥ वयं ते त इन्द्र ये च
देव स्तवन्त शूर ददतो मघानि । यच्छा सूरिभ्य उपमं वरूथं स्वाभुवो जरणा-
मश्ववन्त ॥ ४ ॥ वोचेमेदिन्द्र मघवानमेनं महो रायो राधसो यद्दत्तः । योऽर्चितो
ब्रह्मकृतिमविष्ठो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५ ॥ १४ ॥

॥ ३१ ॥ १-१२ वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ विराड्गायत्री ।
२, ८ गायत्री । ६, ७, ९ निचृद्गायत्री । ३, ४, ५ आर्च्युष्णिक् । १०, ११
भुरिगनुष्टुप् । १२ अनुष्टुप् ॥ स्वरः-१, २, ६-९ षड्जः । ३, ४, ५ ऋषभः ।
१०-१२ गान्धारः ॥

॥ ३१ ॥ प्र व इन्द्राय मादन्तं हर्यश्वाय गायत । सखायः सोमपात्रे ॥ १ ॥
शंसेदुक्थं सुदानव उत द्युत्तं यथा नरः । चकृमा सत्यराधसे ॥ २ ॥ त्वं न इन्द्र
वाजयुस्त्वं गव्युः शतक्रतो । त्वं हिरण्ययुर्वसो ॥ ३ ॥ वयमिन्द्र त्वायवोऽभि प्र
णोनुमो वृषन् । विद्धी त्वस्य नो वसो ॥ ४ ॥ मा नो निदे च वक्तव्येऽयो रन्धी-
ररावणे । त्वे अपि क्रतुर्मम ॥ ५ ॥ त्वं वर्मासि सप्रथः पुरोयोधश्च वृत्रहन् । त्वया
प्रति ब्रुवे युजा ॥ ६ ॥ १५ ॥ महौ उतासि यस्य तेऽनु स्वधावरी सहः । मन्नाते
इन्द्र रोदसी ॥ ७ ॥ तं त्वा मरुत्वती परि भुवद्वाणी सयावरी । नक्षमाणा सह
द्युभिः ॥ ८ ॥ ऊर्ध्वासस्त्वान्विन्दवो भुवन्दस्ममुप द्यवि । सं ते नमन्त कृष्टयः
॥ ९ ॥ प्र वो महे महिवृधे भरध्वं प्रचेतसे प्र सुमतिं कृणुध्वम् । विशः पूर्वीः प्र
चरा चर्षणिप्राः ॥ १० ॥ उरुव्यचसे महिने सुवृक्तिमिन्द्राय ब्रह्म जनयन्त विप्राः ।
तस्य व्रतानि न मिनन्ति धीराः ॥ ११ ॥ इन्द्रं वाणीरनुत्तमन्युमेव सत्रा राजा-
नं दधिरे सहध्वै । हर्यश्वाय बर्हया समापीन् ॥ १२ ॥ १६ ॥

॥ ३२ ॥ १-२७, २६, २७ वसिष्ठः । २६ वसिष्ठः शक्तिर्वा ऋषिः ॥
इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ४, २४ विराड् बृहती । ६, ८, १२, १६, १८, २६
निचृद्बृहती । ११, २७ बृहती । १७, २५ भुरिग्वृहती । २१ स्वराद्बृहती ।

अ० ५ । अ० ३ । व० २०] ३५३ [म० ७ । अ० २ । सू० ३२ ।

२, ६ पङ्क्तिः । ५, १३, १५, १६, २३ निचृत्पङ्क्तिः । ३ साम्नीपङ्क्तिः । ७ विराट् पङ्क्तिः । १०, १४ भुरिगनुष्टुप् । २०, २२ स्वराडनुष्टुप् ॥ स्वरः-१, ४, ६, ८, ११, १२, १६, १७, १८, २१, २४, २५, २६, २७ मध्यमः । २, ३, ५, ७, ९, १३, १५, १६, २३ पञ्चमः । १०, १४, २०, २२ गान्धारः ॥

॥ ३२ ॥ मो षु त्वा वाघतश्चनारे अस्मन्नि रीरमन् । आरात्ताचित्सधमादे न आ गहीह वा सन्नुप शुधि ॥ १ ॥ इमे हि ते ब्रह्मकृतः सुते सचा मधौ न मज्ज आसते । इन्द्रे कामं जरितारो वसूयवो रथे न पादमा दधुः ॥ २ ॥ राय-स्कांभो वज्रहस्तं सुदक्षिणं पुत्रो न पितरं हुवे ॥ ३ ॥ इम इन्द्राय सुन्विरे सोमा-सो दध्याशिरः । तां आ मदाय वज्रहस्त पीतये हरिभ्यां याह्योक् आ ॥ ४ ॥ श्रवच्छ्रुत्कर्ण ईयते वसूनां नू चिन्नो मर्धिषद्गिरः । सद्यश्चिद्यः सहस्राणि शता ददन्नकिर्दित्सन्तमा भिनत् ॥ ५ ॥ १७ ॥ स वीरो अप्रतिष्कुत इन्द्रेण शूशुवे नृभिः । यस्तै गभीरा सर्वनानि वृत्रहन्त्सुनोत्या च धावति ॥ ६ ॥ भवा वरूथं मघवन्म-घोनां यत्समजासि शर्धतः । वि त्वाहतस्य वेदनं भजेमह्या दूणाशो भरा गयम् ॥ ७ ॥ सुनोता सोमपाव्रे सोममिन्द्राय वज्रिणे । पचता पक्तीरवसे कृणुध्वमित्पृ-णन्नित्पृणते मयः ॥ ८ ॥ मा स्नेधत सोमिनो दक्षता महे कृणुध्वं राय आतुजे । तरणिरिज्जयति क्षेति पुष्यति न देवासः कवन्वे ॥ ९ ॥ नकिः सुदासो रथं पर्यास न रीरमत् । इन्द्रो यस्याविता यस्य मरुतो गमत्स गोमति वृजे ॥ १० ॥ ॥ १८ ॥ गमद्वाजं वाजयन्निन्द्र मर्त्यो यस्य त्वमविता भुवः । अस्माकं बोध्यविता रथानामस्माकं शूर नृणाम् ॥ ११ ॥ उदिन्वस्य रिच्यतेऽंशो धनं न जिग्युषः । य इन्द्रो हरिवान्न दधन्ति तं रिपो दक्षं दधाति सोमिनि ॥ १२ ॥ मन्त्रमखर्वं सुधितं सुपेशंसं दधात यज्ञियेषा । पूर्वीश्चन प्रसितयस्तरन्ति तं य इन्द्रे कर्मणा भुवत् ॥ १३ ॥ कस्तमिन्द्र त्वावसुमा मर्त्यो दधर्षति । अद्धा इत्तं मघवन्पार्यं दिवि वाजी वाजं सिषासति ॥ १४ ॥ मघोनः स्म वृत्रहत्येषु चोदय ये ददति प्रिया वसु । तव प्रणीती हर्यश्व सूरिभिर्विश्वा तरेम दुरिता ॥ १५ ॥ १६ ॥ तवेदिन्द्रा-वमं वसु त्वं पुष्यसि मध्यमम् । सत्रा विश्वस्य परमस्य राजसि नकिष्ठा गोषु वृणवते ॥ १६ ॥ त्वं विश्वस्य धनदा असि श्रुतो य ई भवन्त्याजयः । तवायं विश्वः पुरुहूत पार्थिवोऽवस्युर्नाम भिक्तते ॥ १७ ॥ यदिन्द्र यावत्स्त्वमेतावद्दह-मीशीय । स्तोतारमिदिधिषेय रदावसो न पापत्वाय रासीय ॥ १८ ॥ शिक्तै-मिन्महयते दिवेदिवे राय आ कुहचिद्विदे । नहि त्वदन्यन्मघवन्न आप्यं वस्यो अस्ति

पिता चन ॥ १६ ॥ तरणिरित्सिषासति वाजं पुरन्ध्या युजा । आ व इन्द्रं पुरुहूतं
नमे गिरा नेमिं तष्टेव सुद्धम् ॥ २० ॥ २० ॥ न दुष्टुती मर्त्यो विन्दते वसु न स्नेधन्तं
रयिर्नशत् । सुशक्तिरिन्मघवन्तुभ्यं मावते देष्णं यत्पार्ये दिवि ॥ २१ ॥ अभि त्वा
शूर नोनुमोऽदुग्धा इव धेनवः । ईशानमस्य जगतः स्वर्दशमीशानमिन्द्र तस्थुषः
॥ २२ ॥ न त्वावां अन्यो दिव्यो न पार्थिवो न जातो न जनिष्यते । अश्वायन्तो
मघवन्निन्द्रवाजिनो गव्यन्तस्त्वा हवामहे ॥ २३ ॥ अभी षतस्तदा भरेन्द्र ज्यायः
कनीयसः । पुरुवसुर्हि मघवन्त्सनादसि भरेभरे च हव्यः ॥ २४ ॥ परा एदस्व
मघवन्नमित्रान्तसुवेदा नो वसू कृधि । अस्माकं बोध्यविता महाधने भवा वृधः
सखीनाम् ॥ २५ ॥ इन्द्रं क्रतुं न आ भर पिता पुत्रेभ्यो यथा । शिक्ता एो अ-
स्मिन्पुरुहूत यामनि जीवा ज्योतिरशीमहि ॥ २६ ॥ मा नो अज्ञाता वृजना
दुराध्योऽमाशिवासो अव क्रमुः । त्वया वयं प्रवतः शश्वतीरपोऽति शूर तरा-
मसि ॥ २७ ॥ २१ ॥

॥ ३३ ॥ १-१४ संस्तवो वसिष्ठस्य सपुत्रस्येन्द्रेण वा संवादः ॥ १-६ वसिष्ठ-
पुत्राः । १०-१४ वसिष्ठ ऋषिः ॥ त एव देवताः ॥ छन्दः-१, २, ६, १२,
१३ त्रिष्टुप् । ३, ४, ५, ७, ८, १४ निचृत्त्रिष्टुप् । ८, ११ विराड्त्रिष्टुप् ।
१० भुरिकूपङ्गिः ॥ स्वरः-१-६, ११,-१४ धैवतः । १० पञ्चमः ॥

॥ ३३ ॥ श्वित्यञ्चो मा दक्षिणतस्कपदा धियज्जिन्वासो अभि हि प्रम-
न्दुः । उत्तिष्ठन्वोचे परि बर्हिषो नृन्न मे दूरादवितवे वसिष्ठाः ॥ १ ॥ दूरादिन्द्र-
मनयन्ना सुतेन तिरो वैशन्तमति पान्तमुग्रम् । पाशद्युम्नस्य वायतस्य सोमात्सुता-
दिन्द्रो अवृणीता वसिष्ठान् ॥ २ ॥ एवेन्नु कं सिन्धुमेभिस्ततारेवेन्नु कं भेदेमभि-
र्जघान । एवेन्नु कं दाशराज्ञे सुदासं प्रावदिन्द्रो ब्रह्मणा वो वसिष्ठाः ॥ ३ ॥
जुष्टी नरो ब्रह्मणा वः पितृणामक्षमव्ययं न किला रिषाथ । यच्छकरीषु बृहता
रवेणेन्द्रे शुष्ममदधाता वसिष्ठाः ॥ ४ ॥ उद्यामिवेत्तृष्णजो नाथितासोऽदीधयु-
र्दाशराज्ञे वृतासः । वसिष्ठस्य स्तुवत इन्द्रो अश्रोदुरुं तत्सुभ्यो अकृणोदु लोक-
म् ॥ ५ ॥ २२ ॥ दण्डा इवेन्द्रो अजनास आसन्परिच्छिन्ना भरता अर्भकासः । अ-
र्भवच्च पुरेता वसिष्ठ आदितृत्सूनां विशो अप्रथन्त ॥ ६ ॥ त्रयः कृण्वन्ति
भुवनेषु रेतस्तिस्त्रः प्रजा आर्या ज्योतिरग्राः । त्रयो घर्मास उषसं सचन्ते सर्वा
इत्ता अनु विदुर्वसिष्ठाः ॥ ७ ॥ सूर्यस्येव वक्षथो ज्योतिरेषां समुद्रस्येव महिमा

गंभीरः । वार्तस्येव प्रजवो नान्येन स्तोमो वसिष्ठा अन्वेतवे वः ॥ ८ ॥ त इ-
 न्निएयं हृदयस्य प्रकेतैः सहस्रवल्शमभि सं चरन्ति । यमेन ततं परिधिं वर्यन्तोऽ-
 प्सरस उप सेदुर्वसिष्ठाः ॥ ९ ॥ विद्युतो ज्योतिः परि सज्जिहानं मित्रावरुणा
 यदर्पश्यतां त्वा । तत्ते जन्मोतैकं वसिष्ठागस्त्यो यत्ता विश आजभार ॥ १० ॥
 ॥२३॥ उतासि मैत्रावरुणो वसिष्ठोर्वश्या ब्रह्मन्मनसोऽधि जातः । द्रप्सं स्कन्नं ब्र-
 ह्मणा दैव्येन विश्वे देवाः पुस्करे त्वाददन्त ॥ ११ ॥ स प्रकेत उभयस्य प्रविद्धा-
 न्तसहस्रदान उत वा सदानः । यमेन ततं परिधिं वयिष्यन्नप्सरसः परि जज्ञे व-
 सिष्ठः ॥ १२ ॥ सत्रे ह जाताविषिता नमोभिः कुम्भे रेतः सिषिचतुः समानम् ।
 ततो ह मान उदियाय मध्यात्ततो जातमृषिमाहुर्वसिष्ठम् ॥ १३ ॥ उक्थभृतं सा-
 मभृतं विभर्ति ग्रावाणं विभ्रत्प्र वदात्यग्रे । उपैनमाध्वं सुमनस्यमाना आ वो ग-
 च्छाति प्रतृदो वसिष्ठः ॥ १४ ॥ २४ ॥ २ ॥

॥ ३४ ॥ १—२५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १—१५, १८—२५ विश्वे देवाः ।
 १६ अहिः । १७ अहिर्बुध्न्यो देवता ॥ छन्दः—१, २, ५, १२, १३, १४,
 १६, १६, २० भुरिगार्चीगायत्री । ३, ४, १७ आर्ची गायत्री । ६, ७, ८, ९,
 १०, ११, १५, १८, २१ निचृत्त्रिपादगायत्री । २२, २४ निचृदार्षी त्रिष्टुप् ।
 २३ आर्षी त्रिष्टुप् । २५ विराडार्षी त्रिष्टुप् च ॥ स्वरः—१—२२, २४ षड्जः ।
 २३, २५ धैवतः ॥

॥ ३४ ॥ प्र शुक्रैतु देवी मन्तीषा अस्मत्सुतष्टो रथो न वाजी ॥ १ ॥
 विदुः पृथिव्या दिवो जनित्रं शृण्वन्त्यापो अध क्षरन्तीः ॥ २ ॥ आपश्चिदस्मै
 पिन्वन्त पृथ्वीवृत्रेषु शूरा मंसन्त उग्राः ॥ ३ ॥ आ धूर्ष्वस्मै दधाताश्वानिन्द्रो
 न वज्री हिरण्यबाहुः ॥ ४ ॥ अभि प्र स्थाताहेव यज्ञं यातेव पत्नन्तमनां हिनोत
 ॥ ५ ॥ तमनां समत्सु हिनोत यज्ञं दधात केतुं जनाय वीरम् ॥ ६ ॥ उदस्य शु-
 ष्माद्भानुर्नार्त विभर्ति भारं पृथिवी न भूम ॥ ७ ॥ हवामि देवाँ अयातुरग्ने सा-
 ध्वनृतेन धियं दधामि ॥ ८ ॥ अभि वो देवीं धियं दधिध्वं प्र वो देवत्रा वाचं
 कृणुध्वम् ॥ ९ ॥ आ चष्ट आसां पाथो नदीनां वरुण उग्रः सहस्रचक्षाः ॥ १० ॥
 ॥२५॥ राजा राष्ट्राणां पेशो नदीनामनुत्तमस्मै जत्रं विश्वायु ॥ ११ ॥ अविष्टो
 अस्मान्विश्वासु विच्वद्युं कृणोत शंसं निनित्सोः ॥ १२ ॥ व्येतु दिद्युद्विषामशे-
 वा युयोत विष्वग्रपस्तनूनाम् ॥ १३ ॥ अवीन्नो अग्निर्हव्यान्नमोभिः प्रेष्ठो अस्मा

अथायि स्तोमः ॥ १४ ॥ सजूर्देवोभिरपां नपातं सखायं कृध्वं शिवो नो अस्तु
 ॥ १५ ॥ अब्जामुक्थैरहिं गृणीषे बुध्रे नदीनां रजःसु पीदन् ॥ १६ ॥ मा नोऽ-
 हिर्बुध्न्यो रिषे धान्मा यज्ञो अस्य सिधदतायोः ॥ १७ ॥ उत नः एषु नृषु श्रवो
 धुः प्र राये यन्तु शर्धन्तो अर्यः ॥ १८ ॥ तपन्ति शत्रुं स्वर्णं भूमा महासेनामो
 अमेभिरेषाम् ॥ १९ ॥ आ यज्ञः पत्नीर्गमन्त्यच्छा त्वष्टा सुपाणिर्दधातु वीरान्
 ॥ २० ॥ २६ ॥ प्रति नः स्तोमं त्वष्टा जुषेत स्यादस्मे अरमर्तिर्वसूयुः ॥ २१ ॥
 ता नो रासत्रातिषाचो वसून्या रोदसी वरुणानी शृणोतु । वरुत्रीभिः सुशरणो नो
 अस्तु त्वष्टा सुदत्रो वि दधातु रायः ॥ २२ ॥ तन्नो रायः पर्वतास्तन्न आपस्तद्रा-
 तिषाच ओषधीरुत द्यौः । वनस्पतिभिः पृथिवी सजोषा उभे रोदसी परि पासतो
 नः ॥ २३ ॥ अनु तदुर्वो रोदसी जिहातामनु द्युक्तो वरुण इन्द्रसखा । अनु विश्वे
 मरुतो ये सहासो रायः स्याम धरुणं धियध्यै ॥ २४ ॥ तन्न इन्द्रो वरुणो मित्रो
 अग्निराप ओषधीर्वनिनो जुषन्त । शर्मन्त्स्याम मरुतामुपस्थे यूयं पात स्वस्तिभिः
 सदा नः ॥ २५ ॥ २७ ॥

॥ ३५ ॥ १-१५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः-१, २,
 ३, ४, ५, ११, १२ त्रिष्टुप् । ६, ८, १०, १५ निचृत्त्रिष्टुप् । ७, ९ विरादत्रि-
 ष्टुप् । १३, १४ भुरिक्पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-१२, १५ धैवतः । १३, १४ पञ्चमः ॥

॥ ३५ ॥ शं न इन्द्राग्नी भवतामवोभिः शं न इन्द्रावरुणा रातहव्या । श-
 मिन्द्रासोमा सुविताय शं योः शं न इन्द्रापूषणा वाजसातौ ॥ १ ॥ शं नो भगः
 शमु नः शंसो अस्तु शं नः पुरन्धिः शमु सन्तु रायः । शं नः सखस्य सुयमस्य
 शंसः शं नो अर्यमा पुरुजातो अस्तु ॥ २ ॥ शं नो धाता शमु धर्ता नो अस्तु
 शं न उरुचो भवतु स्वधाभिः । शं रोदसी बृहती शं नो अद्रिः शं नो देवानां
 सुहवानि सन्तु ॥ ३ ॥ शं नो अग्निज्योतिरनीको अस्तु शं नो मित्रावरुणाव-
 श्विना शं । शं नः सुकृता सुकृतानि सन्तु शं न इषिरो अभिवातु वातः ॥ ४ ॥
 शं नो द्यावापृथिवी पूर्वहूतो शमन्तरिक्षं दृश्ये नो अस्तु । शं न ओषधीर्वनिनो
 भवन्तु शं नो रजसस्पतिरस्तु जिष्णुः ॥ ५ ॥ २८ ॥ शं न इन्द्रो वसुभिर्देवो
 अस्तु शमादित्येभिर्वरुणः सुशंसः । शं नो रुद्रो रुद्रेभिर्जलापः शं नस्त्वष्टा मा-
 भिरिह शृणोतु ॥ ६ ॥ शं नः सोमो भवतु ब्रह्म शं नः शं नो ग्रावाणः शमु
 सन्तु यज्ञाः । शं नः स्वरुणां मितयो भवन्तु शं नः प्रस्वः शम्वस्तु वेदिः

अ० ५ । अ० ४ । व० २] ३५७ [म० ७ । अ० ३ । सू० ३६ ।

॥ ७ ॥ शं नः सूर्य उरुचक्षा उदैतु शं नश्चतस्रः प्रदिशो भवन्तु । शं नः पर्वता ध्रुवयो भवन्तु शं नः सिन्धवः शम्भु सन्त्वापः ॥ ८ ॥ शं नो अदितिर्भवतु ब्रतेभिः शं नो भवन्तु मरुतः स्वर्काः । शं नो विष्णुः शम्भु पूषा नो अस्तु शं नो भवित्रं शम्भुस्तु वायुः ॥ ९ ॥ शं नो देवः सविता त्रायमाणः शं नो भवन्तूषसो विभातीः । शं नो पर्जन्यो भवतु प्रजाभ्यः शं नः क्षेत्रस्य पतिरस्तु शम्भुः ॥ १० ॥ ॥ २६ ॥ शं नो देवा विश्वदेवा भवन्तु शं सरस्वती सह धीभिरस्तु । शम्भुभिषाचः शम्भु रातिषाचः शं नो दिव्याः पार्थिवाः शं नो अप्याः ॥ ११ ॥ शं नः सत्यस्य पतयो भवन्तु शं नो अर्वन्तः शम्भु सन्तु गावः । शं नः ऋभवः सुकृतः सुहस्ताः शं नो भवन्तु पितरो हवेषु ॥ १२ ॥ शं नो अज एकपाद्देवो अस्तु शं नोऽहिर्बुध्न्यः शं समुद्रः । शं नो अपां नपात्पेरुरस्तु शं नः पृश्निर्भवतु देवगोपाः ॥ १३ ॥ आदित्या रुद्रा वसवो जुषन्तेदं ब्रह्म क्रियमाणं नवीयः । शृण्वन्तु नो दिव्याः पार्थिवासो गोजाता उत ये यज्ञियासः ॥ १४ ॥ ये देवानां यज्ञिया यज्ञियानां मनोर्यजत्रा अमृता ऋतज्ञाः । ते नो रासन्तामुरुगायमद्य यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ १५ ॥ ३० ॥ ३ ॥

॥ ३६ ॥ १-६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः-२ त्रिष्टुप् । ३, ४, ६, निचृत्त्रिष्टुप् । ८, ९ विरादत्रिष्टुप् । ५ पङ्क्तिः । १, ७ भुरिक्पङ्क्तिः ॥ स्वरः-२, ३, ४, ६, ८, ९ धैवतः । १, ५, ७ पञ्चमः ॥

॥ ३६ ॥ प्र ब्रह्मैतु सदनादृतस्य वि रश्मिभिः ससृजे सूर्यो गाः । वि सानुना पृथिवी सस्र उर्वी पृथु प्रतीकमध्येधे अग्निः ॥ १ ॥ इमां वा मित्रावरुणा सुवृक्तिमिषं न कृण्वे असुरा नवीयः । इनो वामन्यः पदवीरदब्धो जनं च मित्रो यतति ब्रुवाणः ॥ २ ॥ आ वातस्य ध्रजतो रन्त इत्या अपीपयन्त धेनवो न सूदाः । महो दिवः सदाने जायमानोऽचिक्रददृषभः सस्मिन्नूधन् ॥ ३ ॥ गिरा य एता युनजद्धरीं त इन्द्र प्रिया सुरथा शूर धायू । प्र यो मन्युं रिरिक्ततो मिनात्या सुकृतुर्मर्यमाणं ववृत्याम् ॥ ४ ॥ यजन्ते अस्य सख्यं वयश्च नमस्विनः स्व ऋतस्य धामन् । वि पृत्तो वावधे नृभिः स्तवान इदं नमो रुद्राय प्रेष्ठम् ॥ ५ ॥ ॥ १ ॥ आ यत्साकं यशसो वावशानाः सरस्वती सप्तथी सिन्धुमाता । याः सुष्वयन्त सुदुघाः सुधारा अभि स्वेन पयसा पीप्यानाः ॥ ६ ॥ उत त्वे नो मरुतो मन्दसाना धियं लोकं च वाजिनोऽवन्तु । मा नः परि रुयदक्षरा चरन्त्यवीवृध्न्यु-

ज्यं ते रयिं नः ॥ ७ ॥ प्र वो महीमरमतिं कृणुध्वं प्र पूषणं विदध्यं न वीरम्
भगं धियोऽवितारं नो अस्याः सातौ वाजं रातिषाचं पुरान्धिम् ॥ ८ ॥ अच्छाय
वो मरुतः श्लोक एत्वच्छा विष्णुं निषिक्तपामवोभिः । उत प्रजायै गृणते वयो
धुर्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ९ ॥ २ ॥

॥ ३७ ॥ १-८ वसिष्ठ ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः—१, ३ त्रिष्टुप् । २,
७ निचृत्त्रिष्टुप् । ५, ८ विराट्त्रिष्टुप् । ४ निचृत्पङ्क्तिः । ६ स्वराट्पङ्क्तिः ॥
स्वरः—१, २, ३, ५, ७, ८ धैवतः । ४, ६ पञ्चमः ॥

॥ ३७ ॥ आ वो वाहिष्ठो वहतु स्तवध्यै रथो वाजा ऋभुक्षणो अमृक्तः
अभि त्रिपृष्ठैः सर्वनेषु सोमैर्मदे सुशिवा महर्भिः पूणध्वम् ॥ १ ॥ यूयं ह रत्नं
मघवत्सु धत्थ स्वर्दशं ऋभुक्षणो अमृक्तम् । सं यज्ञेषु स्वधावन्तः पिबध्वं वि नो
राधांसि मतिभिर्दयध्वम् ॥ २ ॥ उवोचिथ हि मघवन्देष्टां महो अर्भस्य वसुनो
विभागे । उभा ते पूर्णा वसुना गभस्ती न सूनृता नि यमते वसव्या ॥ ३ ॥ त्व-
मिन्द्र स्वयंशा ऋभुक्षा वाजो न माधुरस्तेमेष्यका । वयं नु ते दाश्वांसः स्याम
ब्रह्म कृणवन्तो हरिवो वसिष्ठाः ॥ ४ ॥ सनितासि प्रवतो दाशुषे चिद्वाभिर्विवे-
षो हर्यश्व धीभिः । ववन्मा नु ते युज्याभिरूती कदा न इन्द्र राय आ दशस्ये
॥ ५ ॥ ३ ॥ वासयसीव वेधसस्त्वं नः कदा न इन्द्र वचसो बुबोधः । अस्तं ता-
त्या धिया रयिं सुवीरं पृक्षो नो अर्वा न्युहीत वाजी ॥ ६ ॥ अभि यं देवी नि-
र्ऋतिरिचिदीशे नक्षन्त इन्द्रं शरदः सुपृक्षः । उप त्रिवन्धुर्जरदष्टिमेत्यस्ववेशं यं
कृणवन्त मर्ताः ॥ ७ ॥ आ नो राधांसि सवितः स्तवध्या आ रायो यन्तु पर्वत-
स्य रातौ । सदा नो दिव्यः प्रायुः सिषक्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ८ ॥ ४ ॥

॥ ३८ ॥ १-८ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १-६ सविता । ६ सविता भगो वा
७, ८ वाजिनो देवताः ॥ छन्दः—१, ३, ८ निचृत्त्रिष्टुप् । ५ विराट्त्रिष्टुप् । २,
४, ६ स्वराट्पङ्क्तिः । ७ भुरिक्पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५, ८ धैवतः । २, ४,
६, ७ पञ्चमः ॥

॥ ३८ ॥ उदुष्य देवः सविता ययाम हिण्ययीममतिं यामशिश्नेत् । नूनं भगो ह
व्यो मानुषेभिर्वि यो रत्ना पुरु वसुर्दधाति ॥ १ ॥ उदु तिष्ठ सवितः श्रुध्यस्य हि
रण्यपाणे प्रभृतावृतस्य । व्युर्वी पृथ्वीममतिं सृजान आ नृभ्यो मर्त भोजनं सु

अ० ५ । अ० ४ । व० ७] ३५६ [म० ७ । अ० ३ । सू० ४० ।

वानः ॥ २ ॥ अपि पुतः सविता देवो अस्तु यमा चिद्विश्वे वसवो गृणन्ति ।
स नः स्तोमान्नमस्यश्चनो धाद्विश्वेभिः पातु पायुभिर्नि सूरीन् ॥ ३ ॥ अभि यं
देव्यादितिर्गृणाति सवं देवस्य सवितुर्जुषाणा । अभि सम्राजो वरुणो गृणन्त्यभि
मित्रासो अर्यमा सजोषाः ॥ ४ ॥ अभि ये मिथो वनुषः सपन्ते राति दिवो रा-
तिषाचः पृथिव्याः । अहिर्बुध्न्य उत नः शृणोतु वरुण्येकधेनुभिर्नि पातु ॥ ५ ॥
अनु तन्नो जास्पतिर्मसीष्ट रत्नं देवस्य सवितुरियानः । भगमुग्रोऽवशे जोहवीति
भगमुग्रो अर्ध याति रत्नम् ॥ ६ ॥ शं नो भवन्तु वाजिनो हवेषु देवताता मित-
द्रवः स्वर्काः । जम्भयन्तोऽहिं वृकं रक्षांसि सनेम्यस्मद्युयवन्नमीवाः ॥ ७ ॥ वाजैवा-
जेऽवत वाजिनो नो धनेषु विप्रा अमृता ऋतज्ञाः । अस्य मध्वः पिबत मादयध्वं
तृप्ता यात पृथिभिर्देवयानैः ॥ ८ ॥ ५ ॥

॥ ३६ ॥ १-७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः—१, २,
५, ७ निचृत्त्रिष्टुप् । ३ स्वरादत्रिष्टुप् । ४, ६ विरादत्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ३६ ॥ ऊर्ध्वो अग्निः सुमतिं वसवो अश्रेत्प्रतीची जूर्णिर्देवतातिमेति ।
भेजाते अद्रीं रथ्येव पन्थामृतं होता न इषितो यजाति ॥ १ ॥ प्र वावृजे सुप्रया
बर्हिरेषामा विशपतीव बीरिट इयाते । विशामक्तोरुषसः पूर्वहूतौ वायुः पूषा स्व-
स्तये नियुत्वान् ॥ २ ॥ जमया अत्र वसवो रन्त देवा उरावन्तरिक्षे मर्जयन्त शु-
भ्राः । अर्वाक्पथ उरुजयः कृणुध्वं श्रोता दूतस्य जग्मुषो नो अस्य ॥ ३ ॥ ते
हि यज्ञेषु यज्ञियास ऊमाः सधस्थं विश्वे अभि सन्ति देवाः । तां अध्वर उशतो
यद्यग्ने श्रुष्टी भगं नासत्या पुरन्धिम् ॥ ४ ॥ आग्ने गिरो दिव आ पृथिव्या
मित्रं वह वरुणमिन्द्रमग्निम् । आर्यमणमदितिं विष्णुमेषां सरस्वती मरुतो मादय-
न्ताम् ॥ ५ ॥ ररे हव्यं मतिभिर्यज्ञियानां नक्षत्कामं मर्त्यानामसिन्वन् । धाता
रयिमविदस्यं सदासां सन्तीमहि युज्येभिर्नु देवैः ॥ ६ ॥ नू रोदसी अभिष्टुते
वासिष्ठैर्ऋतावानो वरुणो मित्रो अग्निः । यच्छन्तु चन्द्रा उपमं नो अर्कं यूयं
पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७ ॥ ६ ॥

॥ ४० ॥ १-७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः—१ पङ्क्तिः ।
३ भुरिक्पङ्क्तिः । ६ विरादपङ्क्तिः । २, ४ विरादत्रिष्टुप् । ५, ७ निचृत्त्रिष्टुप् ॥
स्वरः—१, ३, ६ पञ्चमः । २, ४, ५, ७ धैवतः ॥

॥ ४० ॥ ओ शुष्टिर्विदध्याः समेतु प्रति स्तोमं दधीमहि तुराणाम् । यद्य
द्य देवः सविता सुवाति स्यामास्य रत्निनो विभागे ॥ १ ॥ मित्रस्तन्नो वरुणो
रोदसी च युभक्तमिन्द्रो अर्यमा ददातु । दिदेष्टु देव्यदिति रेवणो वायुश्च यन्मि
युवैते भगश्च ॥ २ ॥ सेदुग्रो अस्तु मरुतः स शुष्मी यं मर्त्यं पृषदश्वा अवा
थ । उतेमग्निः सरस्वती जुनन्ति न तस्य रायः पर्येतास्ति ॥ ३ ॥ अयं हि नेत
वरुण ऋतस्य मित्रो राजानो अर्यमापो धुः । सुहवा देव्यदितिरनर्वा ते नो अ
हो अति पर्वन्नरिष्ठान् ॥ ४ ॥ अस्य देवस्य मीळुषो वया विष्णोरिषस्य प्रभृथे
हविर्भिः । विदे हि रुद्रो रुद्रियं महित्वं यामिष्टं वर्तिरश्विनाविरावत् ॥ ५ ॥ मात्र
पूषन्नाघृण इरस्यो वरुत्री यद्रातिषाचश्च रासन् । मयोभुवो नो अर्वन्तो नि पान्तु
वृष्टिं परिज्मा वातो ददातु ॥ ६ ॥ नू रोदसी अभिष्टुते वसिष्ठैर्ऋतावानो वरुणो
मित्रो अग्निः । यच्छन्तु चन्द्रा उपमं नो अर्कं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७ ॥ ७ ॥

॥ ४१ ॥ १-७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १ लिङ्गोक्ताः । २-६ भगः । ७ उषा
देवता ॥ छन्दः—१ निचृज्जगती । २, ३, ५, ७ निचृत्त्रिष्टुप् । ६ त्रिष्टुप् । ४
पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१ निषादः । २, ३, ५, ६, ७ धैवतः । ४ पञ्चमः ॥

॥ ४१ ॥ प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रं हवामहे प्रातर्मित्रावरुणा प्रातरश्विना । प्रात
र्भगं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं प्रातः सोममुत रुद्रं हुवेम ॥ १ ॥ प्रातर्जितं भगमुग्रं हुवेम
वयं पुत्रमदितेयो विधर्ता । आध्रश्चिद्यं मन्यमानस्तुरश्चिद्राजा चिद्यं भगं भक्षी
त्याह ॥ २ ॥ भग प्रणेतर्भग सत्यराधो भगेमां धियमुदवा ददन्तः । भग प्र णो जनय
गोभिरश्वैर्भग प्र नृभिर्नृवन्तः स्याम ॥ ३ ॥ उतेदानीं भगवन्तः स्यामोत प्रपित्व उत
मध्ये अह्नाम् । उतोदिता मघवन्त्सूर्यस्य वयं देवानां सुमतौ स्याम ॥ ४ ॥ भग एव
भगवाँ अस्तु देवास्तेन वयं भगवन्तः स्माम । तं त्वां भग सर्व इज्जोहवीति स नो
भग पुरणता भवेह ॥ ५ ॥ समध्वरायोषसो नमन्त दधिकावैव शुचये पदाय । अर्वा
चीनं वसुविदं भगं नो रथमिवाश्वा वाजिन आ वहन्तु ॥ ६ ॥ अश्वावतीर्गोमतीर्न
उषासो वीरवतीः सदमुच्छन्तु भद्राः । घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीता यूयं पात स्व
स्तिभिः सदा नः ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥ ४२ ॥ १-६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः—१, ३, ५
निचृत्त्रिष्टुप् । ४, ५ विराद् त्रिष्टुप् । २ त्रिष्टुप् । ६ निचृत्पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१-५
धैवतः । ६ पञ्चमः ॥

अ० ५ । अ० ४ । व० ११] ३६१ [म० ७ । अ० ३ । सू० ४४ ।

॥ ४२ ॥ प्र ब्रह्माणो अङ्गिरसो नक्षन्त प्र क्रन्दन्नुर्नभन्यस्य वेतु । प्र धेनवं
उदप्रुतो नवन्त युज्यातामद्री अध्वरस्य पेशः ॥ १ ॥ सुगस्ते अग्ने सनवित्तो अध्वा
युंत्वा सुते हरितो रोहितश्च । ये वा सन्नरुषा वीरवाहो हुवे देवानां जनिमानि
सत्तः ॥ २ ॥ समु वो यज्ञं महयन्नमोभिः प्र होता मन्द्रो रिरिच उपाके । यजस्व
सुपुर्वणीक देवाना यज्ञियामरमतिं ववृत्याः ॥ ३ ॥ यदा वीरस्य रेवतो दुरोणे
स्योनशीरतिथिराचिकेतत् । सुप्रीतो अग्निः सुधितो दम आ स विशे दाति वा-
र्यमिर्यस्यै ॥ ४ ॥ इमं नो अग्ने अध्वरं जुषस्व मरुत्स्विन्द्रे यशसं कृधी नः । आ
नक्ता बर्हिः सदतामुषासोशन्ता मित्रावरुणा यजेह ॥ ५ ॥ एवाग्निं सहस्यं वसिष्ठो
रायस्कांमो विश्वप्स्यस्य स्तौत् । इषं रयिं पप्रथद्वाजमस्मे यूयं पात स्वस्तिभिः
सदा नः ॥ ६ ॥ ६ ॥

॥ ४३ ॥ १—५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः—१ निचृ-
त्त्रिष्टुप् । ४ त्रिष्टुप् । ३ विराद् त्रिष्टुप् । २, ५ भुरिक्पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३,
४ धैवतः । २, ५ पञ्चमः ॥

॥ ४३ ॥ प्र वो यज्ञेषु देवयन्तो अर्चन्धावा नमोभिः पृथिवी इषध्वै । येषां
ब्रह्माण्यसमानि विप्रा विष्वग्वियन्ति वनिनो न शाखाः ॥ १ ॥ प्र यज्ञ एतु हेत्वो
न सप्तिरुद्यच्छध्वं समनसो घृताचीः । स्तृणीत बर्हिरध्वराय साधूध्वा शोचीर्षि
देवयून्यस्थुः ॥ २ ॥ आ पुत्रासो न मातरं विभृत्राः सानौ देवासो बर्हिषः सदन्तु ।
आ विश्वाची विदध्यामनक्नुग्ने मा नो देवताता मृधस्कः ॥ ३ ॥ ते सीषपन्त जो-
षमा यजत्रा ऋतस्य धाराः सुदुघा दुहानाः । ज्येष्ठं वो अद्य मह आ वसूनामा
गन्तन समनसो यतिष्ठ ॥ ४ ॥ एवा नो अग्ने विच्वा दशस्य त्वया वयं सहसा-
वन्नास्काः । राया युजा सधमादो अरिष्टा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५ ॥ १० ॥

॥ ४४ ॥ १—५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ लिङ्गोक्ता देवताः ॥ छन्दः—१ निचृज्जग-
ती । २, ३ निचृत्त्रिष्टुप् । ४, ५ पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१ निषादः । २, ३ धैवतः ।
४, ५ पञ्चमः ॥

॥ ४४ ॥ दधिक्रां वः प्रथममश्विनोषसमग्निं समिद्धं भगमूतये हुवे । इन्द्रं
विष्णुं पूषणं ब्रह्माणस्पतिमादित्यान्यावापृथिवी अपः स्वः ॥ १ ॥ दधिक्रामु न-
मसा बोधयन्त उदीराणा यज्ञमुपप्रयन्तः । इळां देवीं बर्हिषि सादयन्तोऽश्विना

विप्रा सुहवा दुवेम ॥ २ ॥ दधिकावाणं बुबुधानो अग्निमुप ब्रुव उषसं सूर्यगाम् ।
ब्रध्नं मांश्चतोर्वरुणस्य बभ्रुं ते विश्वास्मदुरिता यावयन्तु ॥ ३ ॥ दधिकावा प्र-
थमो वाज्यवाग्ने रथानां भवति प्रजानन् । संविदान उषसा सूर्येणादित्येभिर्वसु-
भिरङ्गिरोभिः ॥ ४ ॥ आ नो दधिकाः पथ्यामनक्तवृतस्य पन्थ्यामन्वतेवा उ ।
शृणोतु नो दैव्यं शर्धो अग्निः शृण्वन्तु विश्वे महिषा अमूराः ॥ ५ ॥ ११ ॥

॥ ४५ ॥ १-४ वसिष्ठ ऋषिः ॥ सविता देवता ॥ छन्दः-१ विराट्त्रिष्टुप् ।
२ त्रिष्टुप् । ३, ४ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ४५ ॥ आ देवो यातु सविता सुरत्नोऽन्तरिक्षप्रा वहमानो अश्वैः । ह-
स्ते दधानो नर्या पुरुणि निवेश्यश्च प्रसुवञ्च भूम ॥ १ ॥ उदस्य बाहू शिथिरा
बृहन्ता हिरण्यया दिवो अन्ता अनष्टाम् । नूनं सो अस्य महिमा पनिष्ट सूर-
श्चिदस्मा अनुदादपस्याम् ॥ २ ॥ स घा नो देवः सविता महावा साविषद्वसु-
पतिर्वसूनि । विश्रयमाणो अमर्तिमूर्च्छी मर्तभोजनमध रासते नः ॥ ३ ॥ इमा
गिरः सवितारं सुजिह्वं पूर्णगभस्तिमीळते सुपाणिम् । चित्रं वयो बृहदस्मे दधा-
तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ४ ॥ १२ ॥

॥ ४६ ॥ १-४ वसिष्ठ ऋषिः ॥ रुद्रो देवता ॥ छन्दः-२ निचृत्त्रिष्टुप् । १ वि-
राट्जगती । ३ निचृज्जगती । ४ स्वराट्पङ्क्तिः ॥ स्वरः-२ धैवतः । १, ३
निषादः । ४ पञ्चमः ॥

॥ ४६ ॥ इमा रुद्राय स्थिरधन्वने गिरः क्षिप्रेषवे देवाय स्वधावे । अषा-
क्हाय सहमानाय वेधसे त्रिगमायुधाय भरता शृणोतु नः ॥ १ ॥ स हि क्षयेण
क्षम्यस्य जन्मनः साम्राज्येन दिव्यस्य चेतति । अवन्नवन्तीरुप नो दुरश्चरानमी-
वो रुद्र जासु नो भव ॥ २ ॥ या ते दिद्युदर्वसृष्टा दिवस्परि क्षमया चरन्ति परि-
सा वृणक्तु नः । सहस्रं ते स्वपिवात भेषजा मा नस्तोकेषु तनयेषु रीरिषः ॥ ३ ॥
मा नो वधी रुद्र मा परा दा मा ते भूम प्रसितौ हीळितस्य । आ नो भज बर्हि-
षि जीवशंसे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ४ ॥ १३ ॥

॥ ४७ ॥ १-४ वसिष्ठ ऋषिः ॥ आपो देवताः ॥ छन्दः-१, ३ त्रिष्टुप् ।
२ विराट्त्रिष्टुप् । ४ स्वराट्पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-३ धैवतः । ४ पञ्चमः ॥

अ० ५ । अ० ४ । व० १६] ३६३ [म० ७ । अ० ३ । सू० ४६ ।

॥ ४७ ॥ आपो यं वः प्रथमं देवयन्तं इन्द्रपानमूर्मिमकृण्वतेळः । तं वो व-
यं शुचिमरिप्रमद्य घृतप्रुषं मधुमन्तं वनेम ॥ १ ॥ तमूर्मिमापो मधुमत्तमं वोऽपां
नपादवत्वाशुहेमा । यस्मिन्निन्द्रो वसुभिर्मादयाते तमश्याम देवयन्तो वो अद्य
॥ २ ॥ शतपवित्राः स्वधया मदन्तीर्देवीर्देवानामपि यन्ति पाथः । ता इन्द्रस्य न मि-
नन्ति व्रतानि सिन्धुभ्यो हव्यं घृतवज्जुहोत ॥ ३ ॥ याः सूर्यो रश्मिभिराततान
याभ्य इन्द्रो अरदद्वातुमूर्मिम् । ते सिन्धवो वरिवो धातना नो यूयं पात स्वस्ति-
भिः सदा नः ॥ ४ ॥ १४ ॥

॥ ४८ ॥ १-४ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १-३ ऋभवः । ४ ऋभवो विश्वे देवा
वा देवताः ॥ छन्दः-१ भुरिक्पङ्क्तिः । २ निचृत्त्रिष्टुप् । ३ त्रिष्टुप् । ४ विराद्त्रि-
ष्टुप् ॥ स्वरः-१ पञ्चमः । २-४ धैवतः ॥

॥ ४८ ॥ ऋभुक्षणो वाजा मादयध्वमस्मे नरो मघवानः सुतस्य । आ वो-
ऽर्वाचः क्रतवो न यातां विभवो रथं नर्यं वर्तयन्तु ॥ १ ॥ ऋभुर्ऋभुभिरभि वः
स्याम विभवो विभुभिः शवसा शवांसि । वाजो अस्माँ अवतु वाजसाताविन्द्रेण
युजा तरुषेम वृत्रम् ॥ २ ॥ ते चिद्धि पूर्वीरभि सन्ति शासा विश्वा अर्य उपर-
ताति वन्वन् । इन्द्रो विभ्वाँ ऋभुक्षा वाजो अर्यः शत्रोर्मिथत्या कृणवन्वि नृ-
माणम् ॥ ३ ॥ नू देवासो वरिवः कर्तना नो भूत नो विश्वेऽवसे सजोषाः । स-
मस्मे इषं वसवो ददीरन्यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ४ ॥ १५ ॥

॥ ४९ ॥ १-४ वसिष्ठ ऋषिः ॥ आपो देवताः ॥ छन्दः-१ निचृत्त्रिष्टुप् ।
२, ३ त्रिष्टुप् । ४ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ४९ ॥ समुद्रज्यैष्ठाः सलिलस्य मध्यात्पुनाना यन्त्यनिविशमानाः ।
इन्द्रो या वज्री वृषभो रराद ता आपो देवीरिह मामवन्तु ॥ १ ॥ या आपो
दिव्या उत वा स्रवन्ति खनित्रिमा उत वा याः स्वयञ्जाः । समुद्रार्था याः शुचयः
पावकास्ता आपो देवीरिह मामवन्तु ॥ २ ॥ यासां राजा वरुणो याति मध्ये
सत्यानृते अवपश्यञ्जनानाम् । मधुश्चुतः शुचयो याः पावकास्ता आपो देवीरिह
मामवन्तु ॥ ३ ॥ यासु राजा वरुणो यासु सोमो विश्वे देवा या सूर्जे मदन्ति ।
वैश्वानरो यास्वग्निः प्रविष्टस्ता आपो देवीरिह मामवन्तु ॥ ४ ॥ १६ ॥

॥ ५० ॥ १-४ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १ मित्रावरुणौ । २ अग्निः । ३ विश्वे देवाः । ४ नद्यो देवताः ॥ छन्दः-१, ३ स्वराद् त्रिष्टुप् । २ निचृज्जगती । ४ भुरिगतिजगती ॥ स्वरः-१, ३ धैवतः । २, ४ निषादः ॥

॥ ५० ॥ आ मां मित्रावरुणेह रक्षतं कुलाययद्विश्वयन्मा न आ गन् । अजक्रावं दुर्दृशीकं तिरो दधे मा मां पद्येन रपसा विदत्त्सरुः ॥ १ ॥ यद्विजाम् न्परुषि वन्दनं भुवदष्टीवन्तौ परि कुल्फौ च देहत् । अग्निष्टच्छोचन्नप बाधतामितो मा मां पद्येन रपसा विदत्त्सरुः ॥ २ ॥ यच्छल्मलौ भवति यन्नदीषु यदोषधीभ्यः परि जायते विषम् । विश्वे देवा निरितस्तत्सुवन्तु मा मां पद्येन रपसा विदत्त्सरुः ॥ ३ ॥ याः प्रवतो निवत उद्वत उदन्वतीरनुदकाश्च याः । ता अस्मभ्यं पयसा पिन्वमानाः शिवा देवीरशिपदा भवन्तु सर्वा नद्यो अशिमिदा भवन्तु ॥ ४ ॥ १७ ॥

॥ ५१ ॥ १-३ वसिष्ठ ऋषिः ॥ आदित्यादेवताः ॥ छन्दः-१, २ त्रिष्टुप् । ३ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ५१ ॥ आदित्यानामवसा नूतनेन सत्तीमहि शर्मणा शन्तमेन । अनागास्त्वे अदितित्वे तुरास इमं यज्ञं दधतु श्रोषमाणाः ॥ १ ॥ आदित्यासो अदितिर्मादयन्तां मित्रो अर्यमा वरुणो रजिष्ठाः । अस्माकं सन्तु भुवनस्य गोपाः पिबन्तु सोममवसे नो अद्य ॥ २ ॥ आदित्या विश्वे मरुतश्च विश्वे देवाश्च विश्वे ऋभवश्च विश्वे । इन्द्रो अग्निरश्विना तुष्टुवाना यूयं पात स्वस्तिभिः सदानः ॥ ३ ॥ १८ ॥

॥ ५२ ॥ १-३ वसिष्ठ ऋषिः ॥ आदित्या देवताः ॥ छन्दः-१, ३ स्वरादपङ्क्तिः । २ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, ३ पञ्चमः । २ धैवतः ॥

॥ ५२ ॥ आदित्यासो अदितयः स्याम पूर्ववत्रा वसवो मर्त्यत्रा । सनैम मित्रावरुणा सनन्तो भवेम द्यावापृथिवी भवन्तः ॥ १ ॥ मित्रस्तन्नो वरुणो मामहन्त शर्म तोकाय तनयाय गोपाः । मावो भुजेमान्यजातमेनो मा तत्कर्म वसवो यच्चयध्वे ॥ २ ॥ तुरण्यवोऽङ्गिरसो नक्षन्त रत्नं देवस्य सवितुरियाणाः । पिता च तन्नो महान्यजत्रो विश्वे देवाः समनसो जुषन्त ॥ ३ ॥ १९ ॥

अ० ५ । अ० ४ । व० २२] ३६५ [म० ७ । अ० ३ । सू० ५५ ।

॥ ५३ ॥ १—३ वसिष्ठ ऋषिः ॥ द्यावापृथिव्यौ देवते ॥ छन्दः—१
त्रिष्टुप् । २, ३ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ५३ ॥ प्र द्यावा यज्ञैः पृथिवी नमोभिः सबाध ईळे बृहती यजत्रे । ते
चिद्धि पूर्वे कवयो गृणन्तः पुरो मही दधिरे देवपुत्रे ॥ १ ॥ प्र पूर्वजे पितरा न-
व्यसीभिर्गीर्भिः कृणुध्वं सदाने ऋतस्य । आ नो द्यावापृथिवी दैव्येन जनेन
यातं महि वां वरूथम् ॥ २ ॥ उतो हि वां रत्नधेयानि सन्ति पुरुणि द्यावापृ-
थिवी सुदासे । अस्मे धत्तं यदसदस्कृधोयु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ३ ॥ २० ॥

॥ ५४ ॥ १—३ वसिष्ठ ऋषिः ॥ वास्तोष्पतिर्देवता ॥ छन्दः—१, ३
निचृत्त्रिष्टुप् । २ विराट् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ५४ ॥ वास्तोष्पते प्रति जानीह्यस्मान्त्स्वावेशो अनमीवो भवा नः । य-
त्त्वेमहे प्रति तन्नो जुषस्व शं नो भव द्विपदेशं चतुष्पदे ॥ १ ॥ वास्तोष्पते प्रतरणो
न एधि गयस्फानो गोभिरश्वेभिरिन्दो । अजरासस्ते सख्ये स्याम पितेव पुत्रान्प्रति
नो जुषस्व ॥ २ ॥ वास्तोष्पते शग्मया संसदा ते सत्नीमहि एवया गातुमत्या ।
प्राहि क्षेम उत योगे वरं नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ३ ॥ २१ ॥

॥ ५५ ॥ १—८ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १ वास्तोष्पतिः । २—८ इन्द्रो देवता ॥
छन्दः—१ निचृद्वायत्री । २, ३, ४ बृहती । ५, ७ अनुष्टुप् । ६, ८ निचृदनुष्टुप् ॥
स्वरः—१ षड्जः । २, ३, ४ मध्यमः । ५—८ गान्धारः ॥

॥ ५५ ॥ अमीवहा वास्तोष्पते विश्वा रूपाण्याविशन् । सर्वा सुशेव एधि
नः ॥ १ ॥ यदर्जुन सारमेय दतः पिशङ्ग यच्छसे । वीव आजन्त ऋष्टय उप स्र-
क्वेष वप्सतो नि षु स्वप ॥ २ ॥ स्तेनं राय सारमेय तस्करं वा पुनः सर । स्तो-
तृनिन्द्रस्य रायसि किमस्मान्दुच्छुनायसे नि षु स्वप ॥ ३ ॥ त्वं सूकरस्य दर्दहि
तव दर्दतु सूकरः । स्तोतृनिन्द्रस्य रायसि किमस्मान्दुच्छुनायसे नि षु स्वप ॥ ४ ॥
सस्तु माता सस्तु पिता सस्तु श्वा सस्तु विशपतिः । ससन्तु सर्वे ज्ञातयः स स्त्वय-
मभितो जनः ॥ ५ ॥ य आस्ते यश्च चरति यश्च पश्यति नो जनः । तेषां सं-
हन्मो अक्षाणि यथेदं हर्म्यं तथा ॥ ६ ॥ सहस्रशृङ्गो वृषभो यः समुद्राद्बुदाचरत् ।
तेना सहस्येना वयं नि जनान्त्स्वापयामसि ॥ ७ ॥ प्रोष्टेशया बह्वेशया नारीर्या-
स्तल्पशीवरीः । स्त्रियो याः पुण्यगन्धास्ताः सर्वाः स्वापयामसि ॥ ८ ॥ २२ ॥ ३ ॥

॥ ५६ ॥ १—२५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ मरुतो देवताः ॥ छन्दः—१ आ
गायत्री । २, ६, ७, ८ भुरिगार्ची गायत्री । ३, ४, ५ प्रजापत्या बृहती । ८, १
आर्च्युष्णिक् । ११ निचृदाच्युष्णिक् । १२, १३, १५, १८, १९, २१ निच
त्रिष्टुप् । १७, २० त्रिष्टुप् । २२, २३, २५ विराट् त्रिष्टुप् । २४ पङ्क्तिः । १४, १६ स
राट्पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, २, ६, ७, ८ षड्जः । ३, ४, ५ मध्यमः । ८, १०, १
ऋषभः । १२, १३, १५, १७—२२, २३, २५ धैवतः । १४, १६, २४ पञ्चमः

॥ ५६ ॥ क ई व्यक्ता नरः सनीळा रुद्रस्य मर्या अधा स्वश्वाः ॥ १ ॥ न
किंहेषां जनूंषि वेद ते अङ्ग विद्रे मिथो जनित्रम् ॥ २ ॥ अभि स्वपूभिर्मिथो व
पन्त वातस्वनसः श्येना अस्पृधन् ॥ ३ ॥ एतानि धीरो निएया चिकेत पृश्नि
र्यदूधो मही जभारं ॥ ४ ॥ सा विद् सुवीरा मरुद्भिरस्तु सनात्सहन्ती पुष्यन्ती
नृम्णम् ॥ ५ ॥ यामं येषां शुभा शोभिष्ठाः श्रिया सम्मिश्रता ओजोभिरुग्रा
॥ ६ ॥ उग्रं व ओजः स्थिरा शत्रांस्यधा मरुद्भिर्गणस्तुविष्मान् ॥ ७ ॥ शुभ्रो व
शुष्मः कुध्मी मनीसि धुनिर्मुनिरिव शर्धस्य धृष्णोः ॥ ८ ॥ सनेम्यस्मद्युयोत दिव
मा वो दुर्मतिरिह प्रणङ्गः ॥ ९ ॥ प्रिया वो नाम हुवे तुराणामा यत्तृपन्मरुतो वा
वशानाः ॥ १० ॥ २३ ॥ स्वायुधास इष्मिणः सुनिष्का उत स्वयं तन्वः शु
म्भमानाः ॥ ११ ॥ शुची वो हव्या मरुतः शुचीनां शुचिं हिनोम्यध्वरं शुचि
भ्यः । ऋतेन सत्यमृतसाप आयञ्छुचिजन्मानः शुचयः पावकाः ॥ १२ ॥ अ
सेष्वा मरुतः खादयो वो वक्तः सु रुक्मा उपशिश्रियाणाः । वि विद्युतो न वृष्टिर्भ
रुचाना अनु स्वधामायुधैर्यच्छमानाः ॥ १३ ॥ प्र बुध्या व ईरते महीसि प्र ना
मानि प्रयज्यवस्तिरध्वम् । सहस्त्रियं दम्यं भागमेतं गृहमेधीयं मरुतो जुषध्व
॥ १४ ॥ यदि स्तुतस्य मरुतो अधीथेत्या विप्रस्य वाजिनो हवीमन् । मत्तू राय
सुवीर्यस्य दात नू चिद्यमन्य आदभदरावा ॥ १५ ॥ २४ ॥ अत्यासो न ये मरुत
स्वश्चो यत्तदृशो न शुभयन्त मर्याः । ते हर्म्येष्ठाः शिशवो न शुभ्रा वत्सासो न
प्रकीळिनः पयोधाः ॥ १६ ॥ दशस्यन्तो नो मरुतो मृळन्तु वरिवस्यन्तो रोदसी सुमेके
आरे गोहा नृहा वधो वो अस्तु सुम्नेभिरस्मे वसवो नमध्वम् ॥ १७ ॥ आ वो होता जोह
वीति सत्तः सत्राची राति मरुतो गृणानः । य ईवतो वृषणो अस्ति गोपाः स
अद्वयावी हवते व उक्थैः ॥ १८ ॥ इमे तुरं मरुतो रामयन्तीमे सहः सहस्र आन
मन्ति । इमे शंसं वनुष्यतो नि पान्ति गुरु द्वेषो अररुषे दधन्ति ॥ १९ ॥ इमे
चिन्मरुतो जुनन्ति भूमिं चिद्यथा वसवो जुवन्ते । अप बाधध्वं वृषणस्तमांसि ध्व

अ० ५ । अ० ४ । व० २८] ३६७ [म० ७ । अ० ४ । सू० ५८ ।

विश्वं तनयं लोकमस्मे ॥ २० ॥ २५ ॥ मा वो दात्रान्मरुतो निरराम मा पश्चाद्दध्मरथ्यो
विभागे । आ नः स्पर्हे भजतना वसव्ये यदी सुजातं वृषणो वो अस्ति ॥ २१ ॥ सं
यद्धनन्त मन्युभिर्जनासः शूरा यहीष्वोषधीषु विभु । अध स्मा नो मरुतो रुद्रि-
यासस्त्रातारो भूत पृतनास्वर्यः ॥ २२ ॥ भूरि चक्र मरुतः पित्र्याण्युक्थानि या
वः शस्यन्ते पुरा चित् । मरुद्भिरुग्रः पृतनासु साब्हा मरुद्भिरित्सनिता वाजमवी
॥ २३ ॥ अस्मे वीरो मरुतः शुष्यस्तु जनानां यो असुरो विधर्ता । अपो येन
सुक्षितये तरेमाध स्वमोको अभि वः स्याम ॥ २४ ॥ तन्न इन्द्रो वरुणो मित्रो
अग्निराप ओषधीर्वनिनो जुषन्त । शर्मन्त्स्याम मरुतामुपस्थे यूयं पात स्वस्तिभिः
सदा नः ॥ २५ ॥ २६ ॥

॥ ५७ ॥ १-७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ मरुतो देवताः ॥ छन्दः-२, ४ त्रिष्टुप् ।
१ विराद् त्रिष्टुप् । ३, ५, ६, ७ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ५७ ॥ मध्वो वो नाम मारुतं यजत्राः प्र यज्ञेषु शवसा मदन्ति । ये रे-
जयन्ति रोदसी चिदुर्वी पिन्वन्त्युत्सं यदयासुरुग्राः ॥ १ ॥ निचेतारो हि मरुतो
गृणन्तं प्रणेतारो यजमानस्य मन्म । अस्मार्कमद्य विदथेषु बर्हिरा वीतये सदत
पिप्रियाणाः ॥ २ ॥ नैतावदन्ये मरुतो यथेमे भ्राजन्ते रुक्मैरायुधैस्तनूभिः । आ
रोदसी विश्वपिशः पिशानाः समानमञ्ज्यञ्जते शुभे कम् ॥ ३ ॥ ऋधक्सा वो
मरुतो दिद्युदस्तु यद्व आगः पुरुषता करांम । मा वस्तस्यामपि भूमा यजत्रा अस्मे
वो अस्तु सुमतिश्चनिष्ठा ॥ ४ ॥ कृते चिदत्र मरुतो रणन्तानवद्यासः शुचयः
पावकाः । प्र णोऽवत सुमतिभिर्यजत्राः प्र वाजेभिस्तिरत पुष्यसे नः ॥ ५ ॥
उत स्तुतासो मरुतो व्यन्तु विश्वेभिर्नामभिर्नरो हवींषि । ददात नो अमृतस्य प्र-
जायै जिगृत रायः सूनृता मघानि ॥ ६ ॥ आ स्तुतासो मरुतो विश्वं ऊती अ-
च्छा सूरिन्तमर्वताता जिगात । ये नस्त्मना शतिनो वर्धयन्ति यूयं पात स्वस्तिभिः
सदा नः ॥ ७ ॥ २७ ॥

॥ ५८ ॥ १-६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ मरुतो देवताः ॥ छन्दः-३, ४ निचृ-
त्त्रिष्टुप् । ५ त्रिष्टुप् । १ विराद् त्रिष्टुप् । २, ६ भुरिक्पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१, ३
४, ५ धैवतः । २, ६ पञ्चमः ॥

॥ ५८ ॥ प्र साकमुक्षे अर्चता गणाय यो दैव्यस्य धाम्नस्तुर्विष्मान् । उत

क्षौदन्ति रोदसी महित्वा नक्षन्ते नाकं निर्वृतेरवंशात् ॥ १ ॥ जनूरिचक्षो मरु
तस्त्वेष्येण भीमास्तुर्विमन्यवोऽयासः । प्र ये महोभिरोजसोत सन्ति विश्वो वो
यामन्भयते स्पर्द्धक् ॥ २ ॥ बृहद्वयो मघवद्भ्यो दधात जुजोषन्निन्मरुतः सुष्टुतिं नः
गतो नाध्वा वि तिराति जन्तुं प्र णः स्पर्हाभिर्रुतिभिस्तिरेत ॥ ३ ॥ युष्मोतो विप्रो
मरुतः शतस्वी युष्मोतो अर्वा सहुरिः सहस्री । युष्मोतः सम्राळुत हन्ति वृत्रं प्र तद्वो
अस्तु धूतयो देष्णम् ॥ ४ ॥ ताँ आ रुद्रस्य मीळहुषो विवासे कुविन्नंसन्ते मरुतः
पुनर्नः । यत्सस्वर्ता जिहीळिरे यदाविरव तदेन ईमहे तुराणाम् ॥ ५ ॥ प्र सा
वाचि सुष्टुतिर्मघोनामिदं सूक्तं मरुतो जुषन्त । आराच्छिद्देषो वृषणो युयोत यूयं
पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ६ ॥ २८ ॥

॥ ५६ ॥ १-१२ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १-११ मरुतः । १२ रुद्रो देवता ॥ छन्दः—
१, निचृद्बृहती । ३ बृहती । ६ स्वराद्बृहती । २ पङ्क्तिः । ४ निचृत्पङ्क्तिः । ५,
१२ अनुष्टुप् । ७ निचृत्त्रिष्टुप् । ८ त्रिष्टुप् । ९, १० गायत्री । ११ निचृद्गायत्री ॥
स्वरः—१, ३, ६ मध्यमः । २, ४ पञ्चमः । ५, १२ गान्धारः । ७, ८ धैवतः ।
९, १०, ११ षड्जः ॥

॥ ५६ ॥ यं त्रायध्व इदमिदं देवासो यं च नयथ । तस्मा अग्ने वरुण मि-
त्रार्यमन्मरुतः शर्म यच्छत ॥ १ ॥ युष्माकं देवा अवसाहनि प्रिय ईजानस्तरति द्विषः ।
प्र स क्षयं तिरते वि महीरिषो यो वो वराय दाशति ॥ २ ॥ नहि वंश्वरमंचन व-
सिष्ठः परिमंसते । अस्माकमद्य मरुतः सुते सचा विश्वे पिबत कामिनः ॥ ३ ॥
नहि वं ऊतिः पृतनासु मर्धति यस्मा अराध्वं नरः । अभि व आवर्त्सुमतिर्नवी-
यसी तूयं यात पिपीषवः ॥ ४ ॥ ओ षु घृष्विराधसो यातनान्धांसि पीतये । इमा वो ह-
व्या मरुतो ररे हि कं मो ष्वन्यत्र गन्तन ॥ ५ ॥ आ च नो बर्हिः सदताविता च नः
स्पर्हाणि दातवे वसु । अस्त्रेधन्तो मरुतः सोम्ये मधौ स्वाहेह मादयाध्वै ॥ ६ ॥
॥ २६ ॥ सस्वरिचद्धि तन्वः शुम्भमाना आ हंसासो नीलपृष्ठा अपप्तन् । विश्वं
शर्धो अभितो मा नि षेद नरो न रणाः सर्वन्ते मदन्तः ॥ ७ ॥ यो नो मरुतो अभि
दुर्हणा युस्तिरश्चित्तानि वसवो जिघांसति । द्रुहः पाशान्प्रति स मुंचीष्ट तपिष्ठेन
हन्मना हन्तना तम् ॥ ८ ॥ सान्तपना इदं हविर्मरुतस्तज्जुष्टुष्टन । युष्माकोती रि-
शादसः ॥ ९ ॥ गृहमेधास आ गत मरुतो माप भूतन । युष्माकोती सुदानवः ॥ १० ॥

अ० ५ । अ० ५ । व० ३] ३६६ [म० ७ । अ० ४ । सू० ६१ ।

इहेह वः स्वतवसः कवय सूर्यत्वचः । यज्ञं मरुत आ वृणे ॥ ११ ॥ त्र्यम्बकं
यजामहे सुगन्धि पुष्टिवर्धनम् । उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात्
॥ १२ ॥ ३० ॥ ४ ॥

॥ ६० ॥ १-१२ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १ सूर्यः । २-१२ मित्रावरुणौ देवते ॥
छन्दः—१ पङ्क्तिः । ६ विराट् पङ्क्तिः । १० स्वराट् पङ्क्तिः । २, ३, ४,
६, ७, १२ निचृत्त्रिष्टुप् । ५, ८, ११ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ६, १० पञ्चमः ।
२-८, ११, १२ धैवतः ॥

॥ ६० ॥ यद्य सूर्य ब्रवोऽनागा उद्यन्मित्राय वरुणाय सत्यम् । वयं देवत्रा-
दिते स्याम तव प्रियासौ अर्यमनृणन्तः ॥ १ ॥ एष स्य मित्रावरुणा नृचक्षो उभे
उदेति सूर्यो अभि ज्मन् । विश्वस्य स्थातुर्जगतश्च गोपा ऋजु मर्तेषु वृजिना च
पश्यन् ॥ २ ॥ अयुक्त सप्त हरितः सधस्थाद्या ई वहन्ति सूर्यं घृताचीः । धामानि
मित्रावरुणा युवाकुः सं यो यूथेव जनिमानि चष्टे ॥ ३ ॥ उद्धौ पृक्षासो मधुमन्तो
अस्थुरा सूर्यो अरुहच्छुक्रमर्णः । यस्मा आदित्या अध्वनो रदन्ति मित्रो अर्यमा
वरुणः सजोषाः ॥ ४ ॥ इमे चेतारो अनृतस्य भूरेर्मित्रो अर्यमा वरुणो हि सन्ति ।
इम ऋतस्य वावृधुर्दुरोणे शग्मासः पुत्रा अदितेरदब्धाः ॥ ५ ॥ इमे मित्रो वरुणो
दूळभासोऽचेतसं चिञ्चितयन्ति दक्षैः । अपि क्रतुं सुचेतसं वतन्तस्तिरश्चिदंहः सु-
पथा नयन्ति ॥ ६ ॥ १ ॥ इमे दिवो अनिमिषा पृथिव्याश्चिकित्वांसो अचेतसं
नयन्ति । प्रवाजे चिन्नद्यो गाधमस्ति पारं नो अस्य विष्पितस्य पर्षन् ॥ ७ ॥
यद्गोपावददितिः शर्म भद्रं मित्रो यच्छन्ति वरुणः सुदासे । तस्मिन्ना लोकं तनयं दधाना
मा कर्म देवहेळनं तुरासः ॥ ८ ॥ अब वेदिं होत्राभिर्यजेत रिपुः काश्चिद्वरुणधुतः सः ।
परि द्वेषोभिर्यमा वृणक्तुं सुदासे वृषणा उ लोकम् ॥ ९ ॥ सस्वश्चिद्धि समृ-
तिस्त्वेष्येषामपीच्येन सहसा सहन्ते । युष्मद्भिया वृषणो रेजमाना दक्षस्य चिन्म-
हिना मृळता नः ॥ १० ॥ यो ब्रह्मणे सुमतिमायजाते वाजस्य सातौ परमस्य रायः ।
सीक्षन्त मन्युं मघवानो अर्य उरु क्षयाय चक्रिरे सुधातु ॥ ११ ॥ इयं देव पुरो-
हितिर्युवभ्यां यज्ञेषु मित्रावरुणावकारि । विश्वानि दुर्गा पिपृतं तिरो नो यूयं पात
स्वस्तिभिः सदा नः ॥ १२ ॥ २ ॥

॥ ६१ ॥ १-७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ मित्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः—१ भुरिक्पङ्क्तिः ।
२, ४ त्रिष्टुप् । ३, ५, ६, ७ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१ पञ्चमः । २-७ धैवतः ॥

॥ ६१ ॥ उद्वां चतुर्वरुण सुप्रतीकं देवयोरेति सूर्यस्ततन्वान् । अभि यो
विश्वा भुवनानि चष्टे स मन्युं मर्त्येषा चिकेत ॥ १ ॥ प्र वां स मित्रावरुणावृ-
तावा विप्रो मन्मानि दीर्घश्रुदियति । यस्य ब्रह्माणि सुक्रतू अवाथ आ यत्क्रत्वा
न शरदः पृणैथे ॥ २ ॥ प्रोरोमित्रावरुणा पृथिव्याः प्र दिव ऋषाद्वृतः सुदानू ।
स्पर्शो दधाथे ओषधीषु विचवृधग्यतो अनिमिषं रक्षमाणा ॥ ३ ॥ शंसा मित्र-
स्य वरुणस्य धाम शुष्मो रोदसी बद्धधे महित्वा । अयन्मासा अयज्वनामवीराः
प्र यज्ञमन्मा वृजनं तिराते ॥ ४ ॥ अमूरा विश्वा वृषणाविमा वां न यासुं चित्रं
ददृशे न यज्ञम् । दुहः सचन्ते अनृता जनानां न वां निणयान्यचिते अभूवन्
॥ ५ ॥ समु वां यज्ञं मह्यं नमोभिर्दुवे वां मित्रावरुणा सबाधः । प्र वां मन्मा-
न्यृचसे नवानि कृतानि ब्रह्म जुजुषन्निमानि ॥ ६ ॥ इयं देव पुरोहितिर्युवभ्यां
यज्ञेषु मित्रावरुणावकारि । विश्वानि दुर्गा पिपृतं तिरो नो यूयं पात स्वस्तिभिः
सदा नः ॥ ७ ॥ ३ ॥

॥ ६२ ॥ १-६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १-३ सूर्यः । ४-६ मित्रावरुणौ देवते ॥
छन्दः-१, २, ६ विराट् त्रिष्टुप् । ३, ४, ५ निचृत्तिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६२ ॥ उत्सूर्यो बृहदूर्चीष्यश्रेत्पुरु विश्वा जनिम मानुषाणाम् । समो दि-
वा ददृशे रोचमानः क्रत्वा कृतः सुकृतः कर्तृभिर्भूत् ॥ १ ॥ स सूर्यं प्रति पुरो न
उद्वा एभिः स्तोमोभिरेतशेभिरेवैः । प्र नो मित्राय वरुणाय वोचोऽनागसो
अर्यम्णे अग्नये च ॥ २ ॥ वि नः सहस्रं शुरुधो रदन्त्वृतावानो वरुणो मित्रो अ-
ग्निः । यच्छन्तु चन्द्रा उपमं नो अर्कमा नः कामं पूपुरन्तु स्तवानाः ॥ ३ ॥ द्या-
वाभूमी अदिते त्रासीथां नो ये वां जज्ञुः सुजनिमान ऋषे । मा हेळे भूम वरुण-
स्य वायोर्मा मित्रस्य प्रियतमस्य नृणाम् ॥ ४ ॥ प्र बाहवांसि ससृतं जीवसे न आ
नो गव्यूतिमुक्षतं घृतेन । आ नो जने श्रवयतं युवाना श्रुतं मे मित्रावरुणा हवे-
मा ॥ ५ ॥ नू मित्रो वरुणो अर्यमा नस्त्मने तोकाय वरिवो दधन्तु । सुगा नो
विश्वा सुपथानि सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ६ ॥ ४ ॥

॥ ६३ ॥ १-६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १-५ सूर्यः । ५, ६ मित्रावरुणौ देवते ॥
छन्दः-१, ६ विराट् त्रिष्टुप् । २, ३, ४, ५ निचृत्तिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६३ ॥ उद्वेति सुभगो विश्वचक्षः साधारणः सूर्यो मानुषाणाम् । चतु-
र्मित्रस्य वरुणस्य देवश्चर्मैव यः समविष्यक्तमांसि ॥ १ ॥ उद्वेति प्रसवीता ज-

अ० ५ । अ० ५ । व० ७] ३७१ [म० ७ । अ० ४ । सू० ६५ ।

नानां महान्केतुरर्णवः सूर्यस्य । समानं चक्रं पर्याविष्टं सम्यदेतशो वहति धूर्णयु-
क्तः ॥ २ ॥ विभ्राजमान उषसांमुपस्थाद्रेभैरुदेत्यनुमद्यमानः । एष मे देवः सं-
विता चच्छन्दः यः समानं न प्रमिनाति धाम ॥ ३ ॥ दिवो रुक्म उरुचक्षा उ-
देति दूरेअर्थस्तरणिभ्राजमानः । नूनं जनाः सूर्येण प्रसूता अयन्नर्थानि कृणव-
न्नपांसि ॥ ४ ॥ यत्रा चक्रमृता गातुमस्मै श्येनो न दीयन्नन्वेति पार्थः । प्रति
वां सूर उदिते विधेम नमोभिर्मित्रावरुणोत हव्यैः ॥ ५ ॥ नू मित्रो वरुणो अर्य-
मानस्त्मेनै तोकाय वरिवो दधन्तु । सुगा नो विश्वा सुपथानि सन्तु यूयं पात स्व-
स्तिभिः सदा नः ॥ ६ ॥ ५ ॥

॥ ६४ ॥ १-५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ मित्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः-१, २, ३,
४ त्रिष्टुप् । ५ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६४ ॥ दिवि क्षयन्ता रजसः पृथिव्यां प्र वां घृतस्य निर्णिजो ददीरन् ।
हव्यं नो मित्रो अर्यमा सुजातो राजा सुक्षत्रो वरुणो जुषन्त ॥ १ ॥ आ राजाना
मह ऋतस्य मोषा सिन्धुपती क्षत्रिया यातमर्वाक् । इळां नो मित्रावरुणोत वृष्टि-
मव दिव इन्वतं जीरदानू ॥ २ ॥ मित्रस्तन्नो वरुणो देवो अर्यः प्र साधिष्ठेभिः
पृथिभिर्नयन्तु । ब्रवद्यथा न आदरिः सुदास इषा मदेम सह देवगोपाः ॥ ३ ॥
यो वां गर्तं मनसा तक्षदेतमूर्ध्वा धीतिं कृणवद्धारयच्च । उक्षेथां मित्रावरुणा घृतेन
ता राजाना सुक्षितीस्तर्पयेथाम् ॥ ४ ॥ एष स्तोमो वरुण मित्र तुभ्यं सोमः शुक्रो
न वायवेऽयामि । अविष्टं धियो जिगृतं पुरन्धीर्यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ६५ ॥ १-५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ मित्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः-१, ५ वि-
राद् त्रिष्टुप् । २ त्रिष्टुप् । ३, ४ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६५ ॥ प्रति वां सूर उदिते सूक्तैर्मित्रं हुवे वरुणं पूतदक्षम् । ययोरसुर्य-
मक्षितं ज्येष्ठं विश्वस्य यामन्नाचिता जिगत्तु ॥ १ ॥ ता हि देवानामसुरा तावर्या-
ता नः क्षितीः करतमूर्जयन्तीः । अश्याम मित्रावरुणा वयं वां द्यावा च यत्र पीप-
यन्नहा च ॥ २ ॥ ता भूरिपाशावनृतस्य सेतू दुरत्येतू रिपवे मर्त्याय । ऋतस्य
मित्रावरुणा पथा वामपो न नावा दुरिता तरेम ॥ ३ ॥ आ नो मित्रावरुणा हव्यजुष्टिं
घृतैर्गव्यैतिमुक्षतमिळाभिः । प्रतिवामत्र वरमा जनाय पृणीतमुद्रो दिव्यस्य चारोः
॥ ४ ॥ एष स्तोमो वरुण मित्र तुभ्यं सोमः शुक्रो न वायवेऽयामि । अविष्टं
धियो जिगृतं पुरन्धीर्यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५ ॥ ७ ॥

॥ ६६ ॥ १—१६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १-३, १७-१६ मित्रावरुणौ ।
४—१३ आदित्याः । १४—१६ सूर्यो देवता ॥ छन्दः—१, २, ४, ६ नि-
चृद्गायत्री । ३ विराड् गायत्री । ५, ६, ७, १८ १६ आर्षी गायत्री । १७ पाद
निचृद्गायत्री । स्वराड् गायत्री । १० निचृद् बृहती । ११ स्वराड् बृहती ।
१२ आर्षी स्वराड् बृहती । १३, १५ आर्षी भुरिग् बृहती । १४ आर्षी-
विराड्बृहती । १६ पुर उष्णिक् ॥ स्वरः—१, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८, ९, १७,
१८, १९ षड्जः । १०-१५ मध्यमः । १६ ऋषभः ॥

॥ ६६ ॥ प्र मित्रयोर्वरुणयोः स्तोमो न एतु शुष्यः । नमस्वान्तुविजातयोः
॥ १ ॥ या धारयन्त देवाः सुदत्ता दत्तपितरा । असुर्याय प्रमहसा ॥ २ ॥ ता
नः स्तिषा तनूपा वरुण जरितृणाम् । मित्रं साधयतं धियः ॥ ३ ॥ यद्य सूर
उदितेऽनागा मित्रो अर्यमा । सुवाति सविता भगः ॥ ४ ॥ सुप्रावीरस्तु स क्षयः
प्र नु यामन्तमुदानवः । ये नो अंहोऽतिपिप्रति ॥ ५ ॥ ८ ॥ उत स्वराजो अदि-
तिरदब्धस्य व्रतस्य ये । महो राजान ईशते ॥ ६ ॥ प्रति वां सूर उदिते मित्रं
गृणीषे वरुणम् । अर्यमाणं रिशादसम् ॥ ७ ॥ राया हिरण्यया मतिरियमवृकाय
शर्वसे । इयं विप्रा मेधसातये ॥ ८ ॥ ते स्याम देव वरुण ते मित्र सूरिभिः सह ।
इषं स्वश्च धीमहि ॥ ९ ॥ बहवः सूरचक्षसोऽग्निजिह्वा ऋतावृधः । त्रीणि ये ये-
मुर्विदथानि धीतिभिर्विश्वानि परिभूतिभिः ॥ १० ॥ ९ ॥ वि ये दधुः शरदं मास-
मादह्यज्ञमक्तुं चादृचम् । अनाप्यं वरुणो मित्रो अर्यमा क्षत्रं राजान आशत ॥ ११ ॥
तद्वो अद्य मनामहे सूक्तैः सूर उदिते । यदोहते वरुणो मित्रो अर्यमा यूयमृतस्य
रथ्यः ॥ १२ ॥ ऋतावान् ऋतजाता ऋतावृधो घोरासो अनृतद्विषः । तेषां व-
सुम्ने सुच्छर्दिष्टमे नरः स्याम ये च सूरयः ॥ १३ ॥ उदु त्यदर्शतं वपुर्दिव एति
प्रतिहरे । यदीमाशुर्वहति देव एतशो विश्वस्मै चक्षसे अरम् ॥ १४ ॥ शीर्ष्णः
शीर्ष्णो जगतस्तस्थुषस्पतिं समया विश्वमा रजः । सप्त स्वसारः सुविताय सूर्य
वहन्ति हरितो रथे ॥ १५ ॥ १० ॥ तच्चक्षुर्देवहितं शुक्रमुच्चरत् । पश्येम शरदः
शतं जीवेम शरदः शतम् ॥ १६ ॥ काव्येभिरदाभ्या यातं वरुण द्युमत् । मित्रश्च
सोमपीतये ॥ १७ ॥ दिवो धामभिर्वरुण मित्रश्चा यातमद्रुहा । पिबतं सोममातुजी
॥ १८ ॥ आ यातं मित्रावरुणा जुषाणावाहुतिं नरा । पातं सोममृतावृधा ॥ १९ ॥ ११ ॥

॥ ६७ ॥ १-१० वसिष्ठ ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१, २, ६,
७, ८, १० निचृत्त्रिष्टुप् । ३, ५, ९ विराट्त्रिष्टुप् । ४ आर्षीत्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६७ ॥ प्रति वां रथं नृपती जरध्वै हविष्मता मनसा यज्ञियेन । यो वां दूतो
न धिष्ण्यावजीगरच्छा सूनुर्न पितरा विवक्मि ॥ १ ॥ अशौच्यग्निः समिधानो
अस्मे उपो अदध्रन्तमसश्चिदन्ताः । अचेति केतुरूपसः पुरस्ताच्छ्रिये दिवो दुहि-
सुर्जायमानः ॥ २ ॥ अभि वां नूनमश्विना सुहोता स्तोमैः सिषक्ति नासत्या वि-
वक्कान् । पूर्वाभिर्यातं पथ्याभिरर्वाक्स्वर्विदा वसुमता रथेन ॥ ३ ॥ अवोर्वा नून-
मश्विना युवाकुर्हुवे यद्वां सुते माध्वी वसूयुः । आ वां वहन्तु स्थविरासो अश्वाः
पिवाथो अस्मे सुषुता मधूनि ॥ ४ ॥ प्राचीपु देवाश्विना धियं मेऽमृधां सातये
कृतं वसूयुम् । विश्वा अविष्टं वाज आ पुरन्धीस्ता नः शक्तं शचीपती शचीभिः
॥ ५ ॥ १२ ॥ अविष्टं धीष्वश्विना न आसु प्रजावद्रेतो अद्वयं नो अस्तु । आ
वां लोके तनये तूतुजानाः सुरत्नासो देववीति गमेम ॥ ६ ॥ एष स्य वां पू-
र्वगत्वेव सख्ये निधिर्हितो माध्वी रातो अस्मे । अहेळता मनसा यातमर्वागश्नन्ता
हव्यं मानुषीषु विक्षु ॥ ७ ॥ एकस्मिन्योगे भुरणा समाने परि वां सप्त स्रवतो
रथो गात् । न वायन्ति सुभ्वो देवयुक्ता ये वां धूर्षु तरणयो वहन्ति ॥ ८ ॥ अ-
मश्चता मघवद्भ्यो हि भूतं ये राया मेघदेयं जुनन्ति । प्र ये बन्धुं सूनृताभिस्तिरन्ते
गव्या पृञ्चन्तो अश्व्या मघानि ॥ ९ ॥ नू मे हवमा शृणुतं युवाना यामिष्टं वर्ति-
रश्विनाविरावत् । धत्तं रत्नानि जरतं च सूरिन्ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ १० ॥ १३ ॥

॥ ६८ ॥ १-६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१, ६, ८,
साम्नी त्रिष्टुप् । २, ३, ५, साम्नी निचृत् त्रिष्टुप् । ४, ७, साम्नी भुरिगासुरी
विराट् त्रिष्टुप् । ९ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६८ ॥ आ शुभा यातमश्विना स्वश्वा गिरो दस्त्रा जुजुषाणा युवाकोः ।
हव्यानि च प्रतिभृता वीतं नः ॥ १ ॥ प्र वामन्धांसि मद्यान्यस्थुररं गन्तं हविषो
वीतये मे । तिरो अर्यो हवनानि श्रुतं नः ॥ २ ॥ प्र वां रथो मनोजवा इयति तिरो
रजांस्यश्विना शतोतिः । अस्मभ्यं सूर्यावसू इयानः ॥ ३ ॥ अयं ह यद्वां देव्या
उ अद्रिर्ध्वो विवक्ति सोमसुद्युवभ्यां । आ बल्गू विप्रो ववृतीत हव्यैः ॥ ४ ॥
चित्रं ह यद्वां भोजनं न्वस्ति न्यत्रये महिषन्तं युयोतम् । यो वामोमानं दधते प्रियः
सन् ॥ ५ ॥ १४ ॥ उत त्यद्वां जुस्ते अश्विना भूच्यवानाय प्रतीत्यं हविर्दे । अधि
यद्वर्षं इत ऊति धत्थः ॥ ६ ॥ उत त्यं भुज्युमश्विना सखायो मध्ये जहुर्दुरेवासः
समुद्रे । निरीं पर्षदरावा यो युवाकुः ॥ ७ ॥ वृकाय चिज्जसमानाय शक्तमुत श्रुतं

शयवे हूयमाना । यावद्वन्यामपिन्वतमपो न स्तर्ये चिच्छक्त्यश्विना शचीभिः ॥ ८ ।
एष स्य कारुर्जरते सूक्तैरग्रे बुधान उषसां सुमन्मा । इषा तं वर्धद्वन्या पयोभि-
र्यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ९ ॥ १५ ॥

॥ ६६ ॥ १-८ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१, ४, ६,
८ निचृत् त्रिष्टुप् । २, ७, त्रिष्टुप् । ३ आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् । ५ विराद्त्रिष्टुप् ।
धैवतः स्वरः ॥

॥ ६६ ॥ आ वां रथो रोदसी बद्धधानो हिरण्ययो वृषभिर्यात्वश्वैः । घृ-
तवर्तनिः पविर्भी रुचान इषां वोढ्वा नृपतिर्वाजिनीवान् ॥ १ ॥ स पप्रथानो अ-
भि पञ्च भूमा त्रिवन्धुरो मनसा यातु युक्तः । विशो येन गच्छथो देवयन्तीः
कुत्रा चिद्याममश्विना दधाना ॥ २ ॥ स्वश्वा यशसा यातमर्वाग्दसा निधि मधु-
मन्तं पिबाथः । वि वां रथो बध्वाऽयादमानोऽन्तान्दिवो बाधते वर्तनिभ्याम्
॥ ३ ॥ युवोः श्रियं परि योषावृणीत सूरौ दुहिता परितक्म्यायाम् । यदेवयन्त-
मवथः शचीभिः परि घंसमोमना वां वयो गात् ॥ ४ ॥ यो ह स्य वां रथिर-
वस्त उस्मा रथो युजानः परियाति वर्तिः । तेन नः शं योरुषसो व्युष्टौ न्यश्विना
वहतं यज्ञे अस्मिन् ॥ ५ ॥ नरा गौरेव विद्युतं तृषाणास्माकमद्य सवनोप यातम् ।
पुरुत्रा हि वां मतिभिर्हवन्ते मा वामन्ये नि यमन्देवयन्तः ॥ ६ ॥ युवं भुज्युमव-
विद्धं समुद्र उदूहथुरणीमो अस्त्रिधानैः । पतत्रिभिरश्रमैरव्यथिभिर्दसनाभिरश्विना
पारयन्ता ॥ ७ ॥ नू मे हवमा शृणुतं युवाना यासिष्टं वर्तिरश्विनाविरावत् ।
धत्तं रत्नानि जरतं च सूरिन्यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ८ ॥ १६ ॥

॥ ७० ॥ १-७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१, ३, ४, ६ नि-
चृत् त्रिष्टुप् । २, ५, ७ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७० ॥ आ विश्ववाराश्विना गतं नः प्र तत्स्थानमवाचि वां पृथिव्याम् ।
अश्वो न वाजी शुनपृष्ठो अस्थादा यत्सेदथुर्ध्रुवसे न योनिम् ॥ १ ॥ सिषक्ति-
सा वां सुमतिश्चनिष्ठातापि घर्मो मनुषो दुरोणे । यो वां समुद्रान्तसरितः पिपत्ये-
तग्वा चिन्न सुयुजा युजानः ॥ २ ॥ यानि स्थानान्यश्विना दधार्थे दिवो यद्दी-
षोषधीषु विक्षु । नि पर्वतस्य मूर्धनि सद्गन्तेषु जनाय दाशुषे वहन्ता ॥ ३ ॥ च-
निष्टं देवा ओषधीष्वप्सु यद्योग्या अश्रवैथे ऋषीणाम् । पुरुणि रत्ना दधतौ न्य-

अ० ५ । अ० ५ । व० १६] ३७५ [म० ७ । अ० ५ । सू० ७२ !

१स्मे अनु पूर्वाणि चख्यथुर्युगानि ॥ ४ ॥ शुश्रुवांसां चिदश्विना पुरुष्यभि ब्रह्मा-
णि चक्षाथे ऋषीणाम् । प्रति प्र यातं वरमा जनायास्मे वामस्तु सुमतिरचनिष्ठा
॥ ५ ॥ यो वां यज्ञो नासत्या इविष्मान्कृतब्रह्मा समर्थो भवाति । उप प्र यातं
वरमा वसिष्ठमिमा ब्रह्माण्युच्यन्ते युवभ्याम् ॥ ६ ॥ इयं मनीषा इयमश्विना गी-
रिमां सुवृक्तिं वृषणा जुषेथाम् । इमा ब्रह्माणि युवयून्यग्मन्यूयं पात स्वस्तिभिः
सदा नः ॥ ७ ॥ १७ ॥ ४ ॥

॥ ७१ ॥ १-६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१, ५ त्रिष्टुप् ।
२, ३, ४, ६ विराद् त्रिष्टुप् । धैवतः स्वरः ॥

॥ ७१ ॥ अप स्वसुरूपसो नग्जिहीते रिणक्ति कृष्णीररुषाय पन्थाम् ।
अश्वामघा गोमघा वां हुवेम दिवा नक्तं शरुमस्मद्युयोतम् ॥ १ ॥ उपायातं दाशु-
षे मर्त्याय रथेन वाममश्विना वहन्ता । युयुतमस्मदनिराममीवां दिवा नक्तं माध्वी
त्रासीथां नः ॥ २ ॥ आ वां रथमवमस्यां व्युष्टौ सुम्नायवो वृषणो वर्तयन्तु ।
स्यूमगभस्तिमृतयुग्मिभरश्वैराश्विना वसुमन्तं वहेथाम् ॥ ३ ॥ यो वां रथो नृपती
अस्ति वोढ्हा त्रिवन्धुरो वसुमाँ उस्त्रयामा । आ न एना नासत्योप यातमभि
यद्धां विश्वप्स्यो जिगाति ॥ ४ ॥ युवं च्यवानं जरसोऽमुमुक्तं नि पेदव ऊहथु-
राशुमश्वम् । निरंहसस्तमसः स्पर्तमत्रिं नि जाहुषं शिथिरे धातमन्तः ॥ ५ ॥ इयं
मनीषा इयमश्विना गीरिमां सुवृक्तिं वृषणा जुषेथाम् । इमा ब्रह्माणि युवयून्य-
ग्मन्यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ६ ॥ १८ ॥

॥ ७२ ॥ १—५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१, २,
३, ४ निचृत् त्रिष्टुप् । ५ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७२ ॥ आ गोमता नासत्या रथेनाशवावता पुरुश्चन्द्रेण यातम् । अभि वां
विश्वा नियुतः सचन्ते स्पर्हया श्रिया तन्वा शुभाना ॥ १ ॥ आ नो देवेभिरुप
यातमर्वाक्सजोषसा नासत्या रथेन । युवोर्हि नः सख्या पित्र्याणि समानो ब-
न्धुरुत तस्य वित्तम् ॥ २ ॥ उदु स्तोमासो अश्विनोरबुधञ्जामि ब्रह्माण्युषसश्च
देवीः । आविवांमन्नोदसी धिष्येमे अच्छा विप्रो नासत्या विवक्ति ॥ ३ ॥ वि चे-
दुच्छन्त्यश्विना उषासः प्र वां ब्रह्माणि कारवो भरन्ते । ऊर्ध्व भानुं सविता देवो
अश्रेद्बृहदग्नयः समिधा जरन्ते ॥ ४ ॥ आ पश्चातां नासत्या पुरस्तादाश्विना
यातमधरादुदक्तात् । आ विश्वतः पाञ्चजन्येन राया यूयं पात स्वस्तिभिः
सदा नः ॥ ५ ॥ १९ ॥

॥ ७३ ॥ १—५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१, ५
विराट् त्रिष्टुप् । २, ३, ४ निचृत् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७३ ॥ अतारिष्म तमसस्पा रमस्य प्रति स्तोमै देवयन्तो दधानाः । पुरुदं-
सां पुरुतमां पुराजामर्त्या हवते अश्विना गीः ॥ १ ॥ न्युप्रियो मनुषः सादि-
होता नासत्या यो यजते वन्दते च । अरनीतं मध्वो अश्विना उपाक आ वां वोचे
विदथेषु प्रयस्वान् ॥ २ ॥ अहेम यज्ञं पथामुराणा इमां सुवृत्तिं वृषणा जुषेथाम् ।
श्रुष्टीवेव प्रेषितो वामबोधि प्रति स्तोमैर्जरमाणो वसिष्ठः ॥ ३ ॥ उप त्या वद्मी
गमतो विशं नोरक्षोहणा सम्भृता वीळुपाणी । समन्धांस्यग्मत मत्सराणि मा नो
मर्धिष्टमा गतं शिवेन ॥ ४ ॥ आ पश्चातान्नामत्या पुरस्तादाश्विना यातम-
धरादुदक्तात् । आ विश्वतः पाञ्चजन्येन राया यूयं पात स्वस्तिभिः सदा
नः ॥ ५ ॥ २० ॥

॥ ७४ ॥ १—६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१, ३
निचृद् बृहती । २, ४, ६ आर्षी भुरिग् बृहती । ५ आर्षी बृहती ॥ मध्यमः स्वरः ॥

॥ ७४ ॥ इमा उ वां दिविष्टय उस्मा हवन्ते अश्विना । अयं वामहेऽवसे
शचीवसू विशंविशं हि गच्छथः ॥ १ ॥ युवं चित्रं ददथुर्भोजनं नरा चोदथां-
सूनृतावते । अर्वाग्रथं समनसा नियच्छतं पिवतं सोम्यं मधु ॥ २ ॥ आ यातमुप
भूषतं मध्वः पिवतमश्विना । दुग्धं पयो वृषणा जेन्यावसू मा नो मर्धिष्टमा गतम्
॥ ३ ॥ अश्वामो ये वामुप दाशुषो गृहं युवां दीयन्ति विभ्रतः । मत्तूयुभिर्नरा ह-
येभिरश्विना देवा यातमस्मयू ॥ ४ ॥ अधा ह यन्तो अश्विना पृक्तः सचन्त सू-
रयः । ता यंसतो मध्वद्रथो ध्रुवं यशश्छर्दिस्मभ्यं नासत्या ॥ ५ ॥ प्र ये ययु-
रवृकासो रथा इव नृपातारो जनानाम् । उत स्वेन शवसा शूशुबुर्नर उत क्षिय-
न्ति सुक्षितिम् ॥ ६ ॥ २१ ॥

॥ ७५ ॥ १—८ वसिष्ठ ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः—१, ८ नि-
चृत् त्रिष्टुप् । २, ४, ५ विराट् त्रिष्टुप् । ३ आर्ची स्वराट् त्रिष्टुप् । ६, ७ आर्षी
त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७५ ॥ व्युषा आवो दिविजा ऋतेनाविष्कृण्वाना महिमानमागात् । अप-
द्रुहस्तम आबरजुष्टमङ्गिरस्तमा पथ्या अजीगः ॥ १ ॥ महे नो अद्य सुविताय

बोध्युषो महे सौभगाय प्र यन्धि । चित्रं रयिं यशसं धेह्यस्मे देवि मर्तेषु मानुषि
श्रवस्युम् ॥ २ ॥ एते त्वे भानवो दर्शतायाश्चित्रा उषसो अमृतास आगुः । ज-
नयन्तो दैव्यानि व्रतान्यापृणन्तो अन्तरिक्षा व्यस्थुः ॥ ३ ॥ एषा स्या युजाना
पराकात्पञ्च क्षितीः परि सद्यो जिगाति । अभिपश्यन्ती वयुना जनानां दिवो
दुहिता भुवनस्य पत्नी ॥ ४ ॥ वाजिनीवती सूर्यस्य योषा चित्रामघा राय ईशे
वसूनाम् । ऋषिष्ठुता जरयन्ती मघोन्युषा उच्छति वह्निभिर्गृणाना ॥ ५ ॥ प्रति
द्युतानामरुषासो अश्वाश्चित्रा अदृश्रन्नुषसं वहन्तः । याति शुभ्रा विश्वपिशा रथे-
न दधाति रत्नं विधत्ते जनाय ॥ ६ ॥ सत्या सत्येभिर्महती महद्भिर्देवी देवेभिर्य-
जता यजत्रैः । रुजदृहानि दददुस्त्रियाणां प्रति गाव उषसं वावशन्त ॥ ७ ॥ नू
नो गोमद्वीरवद्धेहि रत्नमुषो अश्वावत्पुरुभोजो अस्मे । मा नो बर्हिः पुरुषता निदे
कर्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ८ ॥ २२ ॥

॥ ७६ ॥ १—७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः—१ त्रिष्टुप् । २
विराट् त्रिष्टुप् । ३, ४, ५, ६, ७ निचृत् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७६ ॥ उदु ज्योतिरमृतं विश्वजन्यं विश्वानरः सविता देवो अश्रेत् । क्र-
त्वा देवानामजनिष्ट चक्षुराविरकर्भुवनं विश्वमुषाः ॥ १ ॥ प्र मे पन्था देवयानां
अदृश्रन्मर्धन्तो वसुभिरिष्कृतासः । अभूदु केतुरुषसः पुरस्तात्प्रतीच्यागादधि
हर्म्येभ्यः ॥ २ ॥ तानीदहानि बहुलान्यासन्त्या प्राचीनमुदिता सूर्यस्य । यतः परि
जार इवाचरन्त्युषो ददत्ते न पुनर्यतीव ॥ ३ ॥ त इहेवानां सधमाद आसन्नृता-
वानः कवयः पूर्यासः । गूळं ज्योतिः पितरो अन्वविन्दन्त्यमन्त्रा अजनयन्नु-
षासम् ॥ ४ ॥ समान ऊर्वे अधि सङ्गतासः सं जानते न यतन्ते मिथस्ते । ते दे-
वानां न मिनन्ति व्रतान्यमर्धन्तो वसुभिर्यादमानाः ॥ ५ ॥ प्रति त्वा स्तोमैरीळते
वसिष्ठा उषर्बुधः सुभगे तुष्टुवांसः । गवां नेत्री वाजपत्नी न उच्छोषः सुजाते प्रथमा
जरस्व ॥ ६ ॥ एषा नेत्री राधसः सूनृतानामुषा उच्छन्ती रिभ्यते वसिष्ठैः ।
दीर्घश्रुतं रयिमस्मे दधाना यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७ ॥ २३ ॥

॥ ७७ ॥ १—६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः—१ त्रिष्टुप् ।
२, ३, ४, ५ निचृत् त्रिष्टुप् । ६ विराट् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७७ ॥ उपो रुरुचे युवतिर्न योषा विश्वं जीवं प्रसुवन्ती चरायै । अभूदग्निः समिधे मानुषाणामकृज्योतिर्बाधमाना तमांसि ॥ १ ॥ विश्वं प्रतीची सप्रथा उदस्थाद्गुशद्वासो बिभ्रती शुक्रमश्वैत् । हिरण्यवर्णा सुदृशीकसन्दग्गवा माता नेत्र्यद्दामरोचि ॥ २ ॥ देवानां चक्षुः सुभगा वहन्ती श्वेतं नयन्ती सुदृशीकमश्वम् । उषा अदृशि रश्मिभिर्यक्ता चित्रामघा विश्वमनु प्रभूता ॥ ३ ॥ अन्तिवामा दूरे अमित्रमुच्छोर्वी गव्यूतिमभयं कृधी नः । यावय द्वेष आ भरा वसूनि चोदय राधो गृणते मघोनि ॥ ४ ॥ अस्मे श्रेष्ठेभिर्भानुभिर्विभाह्युषो देवि प्रतिरन्ती न आयुः । इषं च नो दधती विश्ववारे गोमदश्वावद्रथवच्च राधः ॥ ५ ॥ यां त्वादिवो दुहितर्वर्धयन्त्युषः सुजाते मतिभिर्वसिष्ठाः । सास्मासु धा रयिमृषं बृहन्तं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ६ ॥ २४ ॥

॥ ७८ ॥ १-५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः-१, २ त्रिष्टुप् । ३, ४ निचृत् त्रिष्टुप् । ५ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७८ ॥ प्रति केतवः प्रथमा अदृश्रन्धर्वा अस्या अज्जयो वि श्रयन्ते । उषो अर्वाचा बृहता रथेन ज्योतिष्मता वाममस्मभ्यं वक्षि ॥ १ ॥ प्रति षीमग्निर्जरते समिद्धः प्रति विप्रसो मतिभिर्गृणन्तः । उषा याति ज्योतिषा बाधमाना विश्वा तमांसि दुरिताप देवी ॥ २ ॥ एता उत्थाः प्रत्यदृश्रन्पुरस्ताज्ज्योतिर्यच्छन्तीरुषसो विभातीः । अर्जीजनन्तसूर्यं यज्ञमग्निमपाचीनं तमो अगादजुष्टम् ॥ ३ ॥ अचेति दिवो दुहिता मघोनी विश्वे पश्यन्त्युषसं विभातीम् । आस्थाद्रथं स्वधया युज्यमानमायमश्वासः सुयुजो वहन्ति ॥ ४ ॥ प्रति त्वाद्य सुमनसो बुधन्तास्माकासो मघवानो वयं च । तिल्विलायध्वमुषसो विभातीर्यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५ ॥ २५ ॥

॥ ७९ ॥ १-५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः-१, ४ निचृत् त्रिष्टुप् । २, ३ विराद् त्रिष्टुप् । ५ आर्ची स्वराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७९ ॥ व्युषा आवः पृथ्या जनानां पञ्च क्षितीर्मानुषीर्वोधयन्ती । सुसन्दर्भिरुक्षभिर्भानुमश्रेद्धि सूर्यो रोदसी चक्षसावः ॥ १ ॥ व्यज्जते दिवो अन्तेष्वक्तून्विशो न युक्ता उषसो यतन्ते । सं ते गावस्तम आ वर्तयन्ति ज्योतिर्यच्छन्ति सवितेव ब्राह्म ॥ २ ॥ अभूदुषा इन्द्रतमा मघोन्यर्जीजनत्सुविताय श्रवांसि । वि दि-

अ० ५ । अ० ६ । व० २] ३७६ [म० ७ । अ० ५ । सू० ८२ ।

वो देवी दुहिता दधात्यङ्गिरस्तमा मुकृते वसूनि ॥ ३ ॥ तावदुषो राधो अस्मभ्यं
रास्व यावत्स्तोतृभ्यो अरदो गृणाना । यां त्वा जजुर्वृषभस्या रवेण वि दृळ्हस्य
दुरो अद्रेरौणोः ॥ ४ ॥ देवदेवं राधसे चोदयन्त्यस्मद्यैकमृतता ईरयन्ती । व्युच्छ-
न्ती नः सनये धियो धा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५ ॥ २६ ॥

॥ ८० ॥ १-३ वसिष्ठ ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः—१ त्रिष्टुप् । २
विराद् त्रिष्टुप् । ३ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८० ॥ प्रति स्तोमैभिरुषसं वसिष्ठा गीर्भिर्विप्रासः प्रथमा अबुधन् । वि-
वर्तयन्ती रजसी समन्ते आविष्कृण्वती भुवनानि विश्वा ॥ १ ॥ एषा स्या नव्य-
मायुर्दधाना गूढी तमो ज्योतिषोषा अबोधि । अग्र एति युवतिरह्याणा प्राचिकि-
तत्सूर्यं यज्ञमग्निम् ॥ २ ॥ अश्वावतीर्गोमतीर्न उषासो वीरवतीः सदेमुच्छन्तु भद्राः ।
घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीता यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ३ ॥ २७ ॥ ५ ॥

॥ ८१ ॥ १-६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः—१ विराद् बृहती ।
२ भुरिग् बृहती । ३ आर्षी बृहती । ४, ६ आर्षी भुरिग् बृहती । ५ निचृद् बृहती ॥
मध्यमः स्वरः ॥

॥ ८१ ॥ प्रत्यु अदर्यायत्युच्छन्ती दुहिता त्रिवः । अपो महि व्ययति च-
क्षसे तमो ज्योतिष्कृणोति सूनरी ॥ १ ॥ उदुस्त्रियाः सृजते सूर्यः सचा उद्यन्न-
क्षत्रमर्चिबत् । तवेदुषो व्युषि सूर्यस्य च सं भक्तेन गमेमहि ॥ २ ॥ प्रति त्वा दु-
हितर्दिव उषो जीरा अभुत्स्महि । या वहसि पुरु स्पार्ह वनन्वतिरत्नं न दाशुषे मयः
॥ ३ ॥ उच्छन्ती या कृणोषि मंहना महि प्रख्यै देवि स्वर्दशे । तस्यास्ते रत्नभाज
ईमहे वयं स्याम मातुर्न सूनवः ॥ ४ ॥ तच्चित्रं राध आ भरोषो यदीर्घश्रुत्तमम् ।
यत्ते दिवो दुहितर्मतभोजनं तद्रास्व भुनजामहै ॥ ५ ॥ श्रवः सूरिभ्यो अमृतं व-
सुत्वनं वाजा अस्मभ्यं गोमतः । चोदयित्री मघोनः सूनृतावत्युषा उच्छदप-
सिधः ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ ८२ ॥ १—१० वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः—१, २,
६, ७, ९ निचृज्जगती । ३ आर्षी भुरिग् जगती । ४, ५, १० आर्षी विराद्
जगती । ८ विराद् जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

अ० ५ । अ० ६ । व० ४] ३८० [म० ७ । अ० ५ । सू० ८३ ।

॥ ८२ ॥ इन्द्रावरुणा युवमध्वराय नो विशे जनाय महि शर्म यच्छतम् । दीर्घ-
प्रयज्युमति यो वनुष्यति वयं जयेम पृतनासु दूढयः ॥ १ ॥ सम्राजन्य स्वराजन्य
उच्यते वां महान्ताविन्द्रावरुणा महावसू । विश्वे देवासः परमे व्योमनि सं वामोजो वृष-
णा सं बलं दधुः ॥ २ ॥ अन्वपां खान्यतन्तमोजसा सूर्यमैरयतं दिवि प्रभुम् । इन्द्रा-
वरुणा मदे अस्य मायिनोऽपिन्वतमपितः पिन्वतं धियः ॥ ३ ॥ युवामिद्युत्सु पृ-
तनासु वह्नयो युवां क्षेमस्य प्रसवे मितज्ञवः । ईशाना वस्व उभयस्य कारव इन्द्रा-
वरुणा सुहवा हवामहे ॥ ४ ॥ इन्द्रावरुणा यदिमानि चक्रथुर्विश्वां जातानि भु-
वनस्य मज्मना । क्षेमेण मित्रो वरुणं दुवस्यति मरुद्भिरुग्रः शुभमन्य ईयते ॥ ५ ॥
॥ २ ॥ महे शुल्काय वरुणस्य नु त्विष ओजो मिमाते ध्रुवमस्य यत्स्वम् । अजा-
मिमन्यः शनथयन्तमातिरद्वभ्रेभिरन्यः प्र वृणोति भूयसः ॥ ६ ॥ न तमंहो न दु-
रितानि मर्त्यमिन्द्रावरुणा न तपः कुतश्च न । यस्य देवा गच्छथो वीथो अध्वरं न
तं मर्तस्य नशते परिहृतिः ॥ ७ ॥ अर्वाङ्ग्रा दैव्येनावसा गतं शृणुतं हवं यदि
मे जुजोषथः । युवोर्हि सरुयमुत वा यदाप्यं माङ्गीकमिन्द्रावरुणा नि यच्छतम् ॥ ८ ॥
अस्माकमिन्द्रा वरुणा भरेभरे पुरोयोधा भवतं कृष्ट्योजसा । यद्वां हवन्त उभये
अथ स्पृधि नरस्तोकस्य तनयस्य सातिषु ॥ ९ ॥ अस्मे इन्द्रो वरुणो मित्रो अ-
र्यमा धुम्नं यच्छन्तु महि शर्म सप्रथः । अवधं ज्योतिरदितेऋतावृधो देवस्य श्लोकं
सवितुर्मनामहे ॥ १० ॥ ३ ॥

॥ ८३ ॥ १-१० वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः-१, ३, ६
विराड् जगती । २, ४, ६ निचृज्जगती । ५ आर्चीजगती । ७, ८, १० आर्ची
जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ८३ ॥ युवां नरा पश्यमानास आप्यं प्राचा गव्यन्तः पृथुपर्शवो ययुः ।
दासा च वृत्रा हतमार्याणि च सुदासमिन्द्रावरुणावसावतम् ॥ १ ॥ यत्रा नरः
समयन्ते कृतध्वंजो यस्मिन्नाजा भवति किं चन प्रियम् । यत्रा भयन्ते भुवना स्व-
र्दशस्तत्रा न इन्द्रावरुणाधि वोचतम् ॥ २ ॥ सं भूम्या अन्तो ध्वसिरा अदृज-
तेन्द्रावरुणा दिवि घोष आरुहत् । अस्थुर्जनानामुप मामरातयोऽर्वागवसा हवन-
श्रुता गतम् ॥ ३ ॥ इन्द्रावरुणा वधनाभिरप्रति भेदं वन्वन्ता प्र सुदासमावतम् ।
ब्रह्माण्येषां शृणुतं हवीमनि सत्या तृत्सूनामभवत्पुरोहितिः ॥ ४ ॥ इन्द्रावरुणा-
वभ्या तपन्ति माघान्यर्यो वनुषामरातयः । युवं हि वस्व उभयस्य राजथोऽधं स्मा

अ० ५ । अ० ६ । व० ७] ३८१ [म० ७ । अ० ५ । सू० ८५ ।

नोऽवतं पायै दिवि ॥ ५ ॥ ४ ॥ युवां हवन्त उभयांस आजिषिन्द्रं च वस्यो व-
रुणं च सातये । यत्र राजभिर्दशभिर्निबाधितं प्र सुदासमावतं तृत्सुभिः सह ॥ ६ ॥
दश राजानः समिता अयज्यवः सुदासमिन्द्रावरुणा न युयुधुः । सत्या नृणाम-
ब्रसदामुपस्तुतिर्देवा एषामभवन्देवहूतिषु ॥ ७ ॥ दाशराज्ञे परियत्ताय विश्वतः सु-
दास इन्द्रावरुणावशिक्ततम् । श्वित्यञ्चो यत्र नमसा कपर्दिनो धिया धीवन्तो
असपन्त तृत्सवः ॥ ८ ॥ वृत्राण्यन्यः समिथेषु जिघ्नते व्रतान्यन्यो अभि रक्षते
सदा । हवामहे वां वृषणा सुवृत्तिभिरस्मे इन्द्रावरुणा शर्म यच्छतम् ॥ ९ ॥ अ-
स्मे इन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा द्युम्नं यच्छन्तु महि शर्म सप्रथः । अवधं ज्योति-
रदितेऋतावृधो देवस्य श्लोकं सवितुर्मनामहे ॥ १० ॥ ५ ॥

॥ ८४ ॥ १-५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः—१, २, ४,
५ निचृत् त्रिष्टुप् । ३ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८४ ॥ आ वां राजानावध्वरे वृत्त्यां हव्येभिरिन्द्रावरुणा नमोभिः । प्र
वां घृताचीं बाह्वोर्दधाना परि त्मना विषुरुषा जिगाति ॥ १ ॥ युवो राष्ट्रं बृह-
दिन्वति द्यौर्यौ सेतृभिरज्जुभिः सिनीथः । परि नो हेळो वरुणस्य वृज्या उरुं
न इन्द्रः कृणवदु लोकम् ॥ २ ॥ कृतं नो यज्ञं विदथेषु चारुं कृतं ब्रह्माणि सूरिषु
प्रशस्ता । उपो रयिर्देवजूतो न एतु प्र णः स्पार्हाभिरूतिभिस्तिरेतम् ॥ ३ ॥ अ-
स्मे इन्द्रावरुणा विश्ववारं रयिं धत्तं वसुमन्तं पुरुक्षुम् । प्र य आदित्यो अनृता
मिनात्यमिता शूरो दयते वसूनि ॥ ४ ॥ इयमिन्द्रं वरुणमष्ट मे गीः प्रावत्तोके त-
नये तूतुजाना । सुरत्नासो देववीतिं गमेम यूयं पातस्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ८५ ॥ १-५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः—१, ४
आर्षी त्रिष्टुप् । २, ३, ५ निचृत् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८५ ॥ पुनीषे वामरक्षसं मनीषां सोममिन्द्राय वरुणाय जुहत् । घृतप्रती-
कामुषसं न देवीं ता नो यामन्नुरुष्यतामभीके ॥ १ ॥ स्पर्धन्ते वा उ देवहूये अत्र
येषु ध्वजेषु दिद्यवः पतन्ति । युवं तां इन्द्रावरुणावमित्रान्हतं पराचः शर्वा विषूचः
॥ २ ॥ आपरिचद्धि स्वयंशसः सदः सु देवीरिन्द्रं वरुणं देवता धुः । कृष्टीरन्यो
धारयति प्रविक्ता वृत्राण्यन्यो अप्रतीनि हन्ति ॥ ३ ॥ स सुक्रतुर्ऋतचिदस्तु होता

य आदित्य शर्वसा वां नमस्वान् । आवर्तदवसे वां हविष्मानसदित्स सुविताय
प्रयस्वान् ॥ ४ ॥ इयमिन्द्रं वरुणमष्ट मे गीः प्रावत्तोकेतनये तूतुजाना । सुरत्नासो
देववीतिं गेमम यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५ ॥ ७ ॥

॥ ८६ ॥ १-८ वसिष्ठ ऋषिः ॥ वरुणो देवता ॥ छन्दः-१, ३, ४, ५,
८ निचृत् त्रिष्टुप् । २, ७ विराद् त्रिष्टुप् । ६ आर्षी त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८६ ॥ धीरा त्वस्य महिना जनूषि वि यस्तस्तम्भ रोदसी चिदुर्वी । प्र
नाकमृष्वं नुनुदे बृहन्तं द्विता नक्षत्रं पप्रथच्च भूम ॥ १ ॥ उत स्वयां तन्वांसं वदे
तत्कदा न्वन्तर्वरुणे भुवानि । किं मे हव्यमहणानो जुषेत कदा मृळीकं सुमना
अभि ख्यम् ॥ २ ॥ पृच्छे तदेनो वरुण दिदृक्षूषो एमि चिकितुषो विपृच्छम् ।
समानमिन्मे कवयश्चिदाहुरयं ह तुभ्यं वरुणो हणीते ॥ ३ ॥ किमागं आस वरुण
ज्येष्ठं यत्स्तोतारं जिघांससि सखायम् । प्र तन्मे वोचो दूळभ स्वधावोऽव त्वा-
नेना नमसा तुर इयाम् ॥ ४ ॥ अवं द्रुग्धानि पित्र्यां सृजा नोऽव या वयं चकृमा
तनूभिः । अवं राजन्पशुतृपं न तायुं सृजा वत्सं न दाम्नो वसिष्ठम् ॥ ५ ॥ न स
स्वो दक्षो वरुण धृतिः सा सुरां मन्युर्विभीदको अचित्तिः । अस्ति ज्यायान्कनी-
यस उपारे स्वप्नश्चनेदनृतस्य प्रयोता ॥ ६ ॥ अरं दासो न मीळहुषे कराण्यहं दे-
वाय भूर्णयेऽनागाः । अचेतयदचितो देवो अर्यो गृत्सं राये कवितरो जुनाति
॥ ७ ॥ अयं सु तुभ्यं वरुण स्वधावो हृदि स्तोम उपश्रितश्चिदस्तु । शं नः क्षेम
शमु योगे नो अस्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ८ ॥ ८ ॥

॥ ८७ ॥ १-७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ वरुणो देवता ॥ छन्दः-१ विराद् त्रि-
ष्टुप् । २, ३, ५ आर्षी त्रिष्टुप् । ४, ६, ७ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८७ ॥ रदत्पथो वरुणः सूर्याय प्राणींसि समुद्रिया नदीनाम् । सर्गो न
सृष्टो अर्वतीर्ऋतायञ्चकारं महीरवनीरहभ्यः ॥ १ ॥ आत्मा ते वातो रज आ न-
वीनोत्पशुर्न भूर्णिर्यवसे ससवान् । अन्तर्मही बृहती रोदसीमे विश्वा ते धाम व-
रुण प्रियाणि ॥ २ ॥ परि स्पशो वरुणस्य स्मदिष्टा उभे पश्यन्ति रोदसी सु-
मेके । ऋतावानः कवयो यज्ञधीराः प्रचेतसो य इषयन्त मन्म ॥ ३ ॥ उवाच मे
वरुणो मेधिराय त्रिः सप्त नामाघ्न्या विभर्ति । विद्वान्पदस्य गुह्या न वोचद्युगाय
विप्र उपराय शिञ्जन् ॥ ४ ॥ तिस्रो द्यावो निहिता अन्तरस्मिन्तिस्रो भूमिरुपराः

अ० ५ । अ० ६ । व० १२] ३८३ [म० ७ । अ० ६ । सू० ६० ।

षड्विधानाः । गृत्सो राजा वरुणश्चक्र एतं दिवि प्रेहं हिरण्ययं शुभे कम् ॥ ५ ॥
अव सिन्धुं वरुणो द्यौरिव स्थादृप्सो न श्वेतो मृगस्तुर्विष्मान् । गम्भीरशंसो रजंसो
विमानः सुपारक्षत्रः सतो अस्य राजा ॥ ६ ॥ यो मृळयाति चक्रुषे चिदागो वयं स्याम
वरुणो अनागाः । अनु व्रतान्यदितेऋधन्तो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७ ॥ ६ ॥

॥ ८८ ॥ १-७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ वरुणो देवता ॥ छन्दः—१, २, ३, ६
निचृत् त्रिष्टुप् । ४, ५, ७ विराट् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८८ ॥ प्र शुन्ध्युवं वरुणाय प्रेष्ठां मतिं वसिष्ठ मीळ्हुषे भरस्व । य ईमर्वा-
ञ्चं करते यजत्रं सहस्रामघं वृषणं बृहन्तम् ॥ १ ॥ अधा न्वस्य सन्दर्शं जगन्वा-
नमेरनीकं वरुणस्य मंसि । स्वर्यदश्मन्नधिपा उ अन्धोऽभि मा वपुर्दृश्ये निनी-
यात् ॥ २ ॥ आ यद्रुहाव वरुणश्च नावं प्र यत्समुद्रमीरयाव मध्यम् । अधि यदपां
स्तुभिश्चराव प्र प्रेह्व ईह्वयावहै शुभे कम् ॥ ३ ॥ वसिष्ठं ह वरुणो नाव्याधादृषिं
चकार स्वपा महोभिः । स्तोतारं विप्रः सुदिनत्वे अद्वां यान्नुद्यावस्ततनन्यादुषासः
॥ ४ ॥ क र्त्यानि नौ मुख्या बभूवुः सचावहे यदेवकं पुराचित् । बृहन्तं मानं
वरुण स्वधावः सहस्रद्वारं जगमा गृहं ते ॥ ५ ॥ य आपिर्नित्यो वरुण प्रियः
सन्त्वामागांसि कृणवत्सखा ते । मा त एनस्वन्तो यत्तिन्भुजेम यन्धिष्मा विप्रः
स्तुवते वरुथम् ॥ ६ ॥ ध्रुवासु त्वासु क्षितिषु क्षियन्तो व्यस्मत्पाशं वरुणो मुमो-
चत् । अवो वन्वाना अदितेरुपस्थाद्यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७ ॥ १० ॥

॥ ८९ ॥ १-५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ वरुणो देवता ॥ छन्दः—१-४ आर्षी
गायत्री । ५ पादनिचृज्जगती ॥ स्वरः—१-४ षड्जः । ५ निषादः ।

॥ ८९ ॥ मो षु वरुण मृन्मयं गृहं राजन्नहं गमम् । मृळा सुत्तत्र मृळय ॥ १ ॥ यदे-
मि प्रस्फुरान्निव दृतिर्न ध्मातो अद्रिवः । मृळा सुत्तत्र मृळय ॥ २ ॥ ऋत्वंः समह
दीनतां प्रतीपं जगमा शुचे । मृळा सुत्तत्र मृळय ॥ ३ ॥ अपां मध्ये तस्थिवांसं
तृष्णाविदज्जरितारम् । मृळा सुत्तत्र मृळय ॥ ४ ॥ यत्किं चेदं वरुण दैव्ये जने-
ऽभिद्रोहं मनुष्याश्चरामसि । अर्चिती यत्तव धर्मा युयोषिम मा नस्तस्मादेनसो
देव रीरिषः ॥ ५ ॥ ११ ॥ ५ ॥

॥ ९० ॥ १-७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १-४ वायुः । ५-७ इन्द्रवायू देवते ॥
छन्दः—१, २, ७ विराट् त्रिष्टुप् । ३ त्रिष्टुप् । ४, ५, ६ निचृत् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६० ॥ प्र वीर्या शुचयो दद्विरे वामध्वर्युभिर्मधुमन्तः सुतासः । वह वा
नियुतो याहच्छा पिवा सुतस्यान्वसो मदाय ॥ १ ॥ ईशानाय प्रहुतिं यस्त अ
नद् शुचिं सोमं शुचिपास्तुभ्यं वायो । कृणोषि तं मर्त्येषु प्रशस्तं जातो जात
जायते वाज्यस्य ॥ २ ॥ राये नु यं जज्ञत् रोदसीमे राये देवी धिषणाधा
देवम् । अध वायुं नियुतः सश्वत स्वा उत श्वेतं वसुधितिं निरेके ॥ ३ ॥ उरु
नुषसः सुदिना अरिप्रा उरु ज्योतिर्विविदुर्दीध्यानाः । गव्यं चिदूर्वमुशिजो वि
व्रुस्तेषामनु प्रदिवः ससुरापः ॥ ४ ॥ ते सत्येन मनसा दीध्यानाः स्वेन युक्त
सः दीध्यानाः स्वेन युक्तासः क्रतुना वहन्ति । इन्द्रवायू वीरवाहं रथं वामीशान
यौरभि पृक्षः सचन्ते ॥ ५ ॥ ईशानासो ये दधते स्वर्णो गोभिरश्वैर्भिर्वसुभिर्हि
रण्यैः । इन्द्रवायू सूरयो विश्वमायुरर्विर्जिर्वीरैः पृतनासु सद्युः ॥ ६ ॥ अर्वन्तो
न श्रवसो भिक्तमाणा इन्द्रवायू सुष्टुतिभिर्वसिष्ठाः । वाजयन्तः स्ववसे हुवेम यू
पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७ ॥ १२ ॥

॥ ६१ ॥ १-७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १, ३ वायुः । २, ४-७ इन्द्रवायू दे
वते । छन्दः-१, ४, ७ विराट् त्रिष्टुप् । २, ५, ६ आर्षी त्रिष्टुप् ॥ ३ निचृत् त्रिष्टुप्
धैवतः स्वरः ॥

॥ ६१ ॥ कुविदङ्ग नमसा ये वृथासः पुरा देवा अनवद्यास आसन् ।
वायवे मनवे बाधितायावासयनुषसं सूर्येण ॥ १ ॥ उशन्ता दूता न दभाय गो
मासश्च पथः शरदश्च पूर्वाः । इन्द्रवायू सुष्टुतिर्वामियाना माड्डीकमीष्टे सुवितं
नव्यम् ॥ २ ॥ पीवोअन्नान्नयिवृधः सुमेधाः श्वेतः सिषक्ति नियुतामभिश्चीः ।
वायवे समनसो वि तस्थुर्विश्वेन्नरः स्वपसानि चक्रुः ॥ ३ ॥ यावत्तरस्तन्वोऽयाव
दोजो यावन्नरश्चक्षसा दीध्यानाः । शुचिं सोमं शुचिपा पातमस्मे इन्द्रवायू सदा
बहिरेदं ॥ ४ ॥ नियुवाना नियुतः स्पर्हवीरा इन्द्रवायू सरथं यातमर्वाक् । इ
हि वां प्रभृतं मध्वो अग्रमधं प्रीणाना वि मुमुक्तमस्मे ॥ ५ ॥ या वां शतं नियु
तो याः सहस्रमिन्द्रवायू विश्ववाराः सचन्ते । आभिर्यातं सुविदत्राभिरर्वाक्पा
नरा प्रतिभृतस्य मध्वः ॥ ६ ॥ अर्वन्तो न श्रवसो भिक्तमाणा इन्द्रवायू सुष्टुतिभि
र्वसिष्ठाः । वाजयन्तः स्ववसे हुवेम यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७ ॥ १३ ॥

॥ ६२ ॥ १-५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १, ३-५ वायुः । २ इन्द्रवायू देवते
छन्दः-१ निचृत् त्रिष्टुप् । २, ३, ४ विराट् त्रिष्टुप् । ५ आर्षी त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ।

अ० ५ । अ० ६ । व० १७] ३८५ [म० ७ । अ० ६ । सू० ६४ ।

॥ ६२ ॥ आ वायो भूष शुचिषा उपे नः सहस्रं ते नियुतो विश्ववार । उ-
पो ते अन्धो मध्वमयापि यस्य देव दधिषे पूर्वपेयम् ॥ १ ॥ प्र सोता जीरो अ-
ध्वरेषुस्थात्सोममिन्द्राय वायवे विवध्यै । प्र यद्धा मध्वो अग्रियं भरन्त्यध्वर्यवो
देवयन्तः शचीभिः ॥ २ ॥ प्र याभिर्यासि दाशवांसमच्छा नियुद्धिर्वायविष्टये दु-
रोणे । नि नो रयि सुभोजसं युवस्व नि वीरं गव्यमश्व्यं च राधः ॥ ३ ॥ ये
वायव इन्द्रमादनास आदेवासो नितोशनासो अर्यः । धनन्तो वृत्राणि शूरिभिः
प्याम सासद्वांसो युधा नृभिरुमित्रान् ॥ ४ ॥ आ नो नियुद्धिः शतिनीभिरध्वरं
सहस्रिणीभिरुप याहि यज्ञम् । वायो अस्मिन्त्सवने मादयस्व यूयं पात स्वस्तिभिः
सदा नः ॥ ५ ॥ १४ ॥

॥ ६३ ॥ १-८ वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्राग्नी देवते ॥ छन्दः-१, ८ निचृत् त्रि-
ष्टुप् । २, ५ आर्षी त्रिष्टुप् । ३, ४, ६, ७ विराट् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६३ ॥ शुचिं नु स्तोमं नवजातमद्येन्द्राग्नी वृत्रहणा जुषेथाम् । उभा हि वां
सुहवा जोहवीमि ता वाजं सद्य उशते धेष्ठा ॥ १ ॥ ता सानसी शवसाना हि भूतं
जाकंवृथा शवसा शूशुवांसा । क्षयन्तौ रायो यवसस्य भूरैः पूङ्गं वाजस्य स्थविरस्य
घृष्वैः ॥ २ ॥ उपो ह यद्विदथे वाजिनो गुर्ध्नीभिर्विप्राः प्रमतिमिच्छमानाः । अर्व-
न्तो न काष्ठां नक्षमाणा इन्द्राग्नी जोहुवतो नरस्ते ॥ ३ ॥ गीर्भिर्विप्रः प्रमतिमिच्छ-
मान ईद्रे रयि यशसं पूर्वभाजम् । इन्द्राग्नी वृत्रहणा सुवज्रा प्र नो नव्येभिस्ति-
रतं देष्णैः ॥ ४ ॥ सं यन्मही मिथती स्पर्धमाने तनूरुचा शूरसाता यतैते । अ-
देवयुं विदथे देवयुभिः सत्रा हतं सोमसुता जनेन ॥ ५ ॥ १५ ॥ इमामु षु सो-
मसुतिमुप न एन्द्राग्नी सौमनसाय यातम् । नू चिद्धि परिमन्नाथे अस्माना वां श-
श्वद्विर्वृतीय वाजैः ॥ ६ ॥ सो अग्र एना नमसा समिद्धोऽच्छा मित्रं वरुणमिन्द्र
वोचेः । यत्सीमागश्चकृमा तत्सु मूलं तदर्यमादितिः शिश्रथन्तु ॥ ७ ॥ एता अग्र
आशुषाणास इष्टीर्युवोः सत्राभ्यश्याम वाजान् । मेन्द्रो नो विष्णुर्मरुतः परि रुय-
व्यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ८ ॥ १६ ॥

॥ ६४ ॥ १-१२ वसिष्ठ ऋषिः ॥ इन्द्राग्नी देवते ॥ छन्दः-१, ३, ८,
१० आर्षी निचृद् गायत्री । २, ४, ५, ६, ७, ९, ११, आर्षी गायत्री । १२
आर्षी निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः-१-११ षड्जः । १२ गान्धारः ॥

॥६४॥ इमं वा॒म॒स्य॒ मन्म॑न॒ इन्द्रा॑ग्नी॒ पू॒र्व्यस्तु॑तिः । अ॒भ्राह्म॑ष्ठि॒रिवा॑जनि ॥ १ ॥
 शृ॒णु॒तं ज॑रि॒तुर्हव॑मिन्द्रा॒ग्नी व॑न॒तं गि॑रः । ई॒शा॒ना पि॑प्य॒तं धि॑यः ॥ २ ॥ मा पो॒ष॒-
 त्वाय॑ नो न॒रेन्द्रा॑ग्नी माभि॑शस्तये । मा नो री॑रध॒तं नि॑दे ॥ ३ ॥ इन्द्रे॑ अ॒ग्रा नमो॑
 बृ॒हत्सु॑वृ॒क्तिमे॑रयामहे । धि॒या धे॑ना॒ अव॑स्यवः ॥ ४ ॥ ता हि श॑श्वन्त॒ ईळ॑त इ॒त्था
 वि॑प्रा॒स ऊ॒तये॑ । स॒बा॒धो वा॑जसा॒तये ॥ ५ ॥ ता वा॑ गी॒र्भिर्वि॑प॒न्यवः॑ प्रय॑स्व-
 न्तो हवामहे । मे॒धसा॑ता स॒निष्य॑वः ॥ ६ ॥ १७ ॥ इन्द्रा॑ग्नी अव॒सा ग॑तम॒स्मभ्य॑
 च॒र्षणी॑सहा । मा नो दुःशं॑स ई॒शत ॥ ७ ॥ मा कस्य॑ नो अ॒ररु॑षो धृ॒तिः प्र ण॑-
 ह्म॒र्त्यस्य॑ । इन्द्रा॑ग्नी श॒र्म य॑च्छ॒तम् ॥ ८ ॥ गोम॑द्धि॒र॒ण्यव॑द्वसु य॒द्वाम॑श्वा॒वदी॑महे ।
 इन्द्रा॑ग्नी त॒द्वने॑महि ॥ ९ ॥ यत्सोम॑ आ सु॒ते नर॑ इन्द्रा॒ग्नी अजो॑हवुः । स॒प्तीव॑न्ता
 स॒पर्य॑वः ॥ १० ॥ उ॒क्थेभि॑र्वृ॒त्रह॑न्त॒मा या॑ म॒न्दा॒ना चि॒दा गि॑रा । आ॒ङ्गू॒पैरा॒वि॒-
 वा॑सतः ॥ ११ ॥ तावि॑हुः शं॒सं म॒र्त्य दुर्वि॑द्वांसं र॒क्षस्वि॑नम् । आ॒भोगं॑ ह॒न्म॑ना ह॒त॒-
 मु॒दधि॑ ह॒न्म॑ना ह॒तम् ॥ १२ ॥ १८ ॥

॥ ६५ ॥ १-६ वसिष्ठ ऋषिः । १, २, ४-६ सरस्वती । ३ सरस्वान्
 देवता ॥ छन्दः—१ पादनिचृत् त्रिष्टुप् । २, ५, ६, आर्षी त्रिष्टुप् । ३, ४, वि-
 राट् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्तरः ॥

॥ ६५ ॥ प्र क्षो॑द॒सा धा॑यसा स॒स्र ए॒षा सर॑स्वती ध॒रुण॑माय॒सी पूः । प्र॒-
 बा॑व॒धाना॑ रु॒थ्ये॒व या॑ति वि॒श्वा अपो॑ म॒हिना॑ सिन्धु॒रन्याः ॥ १ ॥ एका॑चे॒तत्सर॑-
 स्वती न॒दीनां॑ शुचि॒र्यती॑ गि॒रिभ्य॑ आ स॒मुद्रा॑त् । रा॒यश्चे॑त॒न्ती भुव॑नस्य भूरे॒र्धृतं॑
 पयो॑ दु॒दुहे॒ नाहु॑षाय ॥ २ ॥ स वा॑वृ॒धे न॒र्यो योष॑णासु वृ॒षा शिशु॑र्वृ॒षभो॑ य॒ज्ञिया॑-
 सु । स वा॑जिनं म॒घव॑द्भ्यो दधा॒ति वि॒ सा॒तये॑ त॒न्वं मामृ॑जीत ॥ ३ ॥ उ॒त स्या॑
 नः सर॑स्वती जुषा॒णोप॑ श्रवत्सु॒भगा॑ य॒ज्ञे अ॒स्मिन् । मि॒त॒ज्ञुभि॑र्नम॒स्यैरि॒या॒ना रा॒या
 यु॒जा चि॒दुत्ते॑रा स॒खिभ्यः॑ ॥ ४ ॥ इ॒मा जु॒ह्वाना॑ युष्म॒दा नमो॑भिः प्र॒ति स्तोम॑ स-
 र॒स्वति॑ जुषस्व । तव॑ श॒र्मन्प्रि॒यत॑मे दधा॒ना उप॑ स्थेयाम श॒रणं न वृ॑क्षम् ॥ ५ ॥
 अ॒यमु॑ ते सर॒स्वति॑ वसि॒ष्ठो द्वा॒रावृ॑तस्य सु॒भगे॒ व्या॑वः । वर्ध॑ शु॒भ्रे स्तु॒वते रा॑सि
 वा॒जा॒न्यूयं॑ पा॒त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः ॥ ६ ॥ १९ ॥

॥ ६६ ॥ १-६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १-३ सरस्वती । ४-६ सरस्वान् दे॒-
 वता ॥ छन्दः—१ आर्षी भुरिग्वृहती । २ आर्षी भुरिग्वृहती । ३ निचृत्

अ० ५ । अ० ६ । व० २२] ३८७ [म० ७ । अ० ६ । सू० ६७ ।

पाङ्क्तिः । ४, ५, निचृद्गायत्री । ६ आर्षी गायत्री ॥ स्वरः—१, २, मध्यमः ।
३ पञ्चमः । ४, ५, ६ षड्जः ॥

॥ ६६ ॥ बृहदु गायिषे वचोऽसुर्या नदीनाम् । सरस्वतीमिन्महया सुवृक्ति-
भिः स्तोमैर्वसिष्ठ रोदसी ॥ १ ॥ उभे यत्ते महिना शुभ्रे अन्धसी अधिज्ञियन्ति
पूर्वः । सा नो बोध्यवित्री मरुत्सखा चोद राधो मघोनाम् ॥ २ ॥ भद्रमिन्द्रा
कृणवत्सरस्वत्यकवारी चेतति वाजिनीवती । गृणाना जमदग्निवत्स्तुवाना च
वसिष्ठवत् ॥ ३ ॥ जनीयन्तो न्वग्रवः पुत्रीयन्तः सुदानवः । सरस्वन्तं हवामहे
॥ ४ ॥ ये ते सरस्व ऊर्मयो मधुमन्तो घृतश्रुतः । तेभिर्नोऽविता भव ॥ ५ ॥
पीपिवांसं सरस्वतः स्तनं यो विश्वदर्शतः । भक्षीमहि प्रजामिषम् ॥ ६ ॥ २० ॥

॥ ६७ ॥ १-० १वसिष्ठ ऋषिः ॥ १ इन्द्रः । २, ४-८ बृहस्पतिः । ३, ६
इन्द्रा-ब्रह्मणस्पती । १० इन्द्रा बृहस्पती देवते ॥ छन्दः—१ आर्षी त्रिष्टुप् । २,
४, ७ विराट् त्रिष्टुप् । ३, ५, ६, ८, ९, १० निचृत् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६७ ॥ यज्ञे दिवो नृषदने पृथिव्या नरो यत्र देवयत्रो मदन्ति । इन्द्राय
यत्र सर्वनानि सुन्वे गमन्मदाय प्रथमं वयश्च ॥ १ ॥ आ दैव्या वृणीमहेऽवांसि
बृहस्पतिर्नो मह आ सखायः । यथा भवैम मीळहुषे अनागा यो नो दाता परा-
वतः पितेव ॥ २ ॥ तमु ज्येष्ठं नमसा हविर्भिः सुशेवं ब्रह्मणस्पतिं गृणीषे । इन्द्रं
श्लोको महि दैव्यः सिषक्तु यो ब्रह्मणो देवकृतस्य राजा ॥ ३ ॥ स आ नो
योनौ सदतु प्रेष्ठो बृहस्पतिर्विश्ववारो यो अस्ति । कामो गायः सुवीर्यस्य तं दा-
त्पर्षन्नो अति मश्चतो अरिष्टान् ॥ ४ ॥ तमा नो अर्कममृताय जुष्टमिमे धासुर-
मृतासः पुराजाः । शुचिक्रन्दं यजतं पस्त्यानां बृहस्पतिमनुर्वाणं हुवेम ॥ ५ ॥ २१ ॥
तं शग्मासो अरुषासो अश्वा बृहस्पतिं सहवाहो वहन्ति । सहश्चिद्यस्य नीळव-
त्सधस्थं नभो न रूपमरुषं वसानाः ॥ ६ ॥ स हि शुचिः शतपत्रः स शुन्ध्यु-
र्हिरण्यवाशीरिषिरः स्वर्षाः । बृहस्पतिः स स्वावेश ऋष्वः पुरु सखिभ्य आसुतिं
करिष्ठः ॥ ७ ॥ देवी देवस्य रोदसी जनित्री बृहस्पतिं वावृधतुर्महित्वा । दत्ताय्याय
दत्तता सखायः करद्ब्रह्मणे सुतरां सुगाथा ॥ ८ ॥ इयं वां ब्रह्मणस्पते सुवृक्ति-
ब्रह्मेन्द्राय वज्रिणे अकारि । अविष्टं धियो जिगृतं पुरन्धीर्जजस्तमर्यो वनुषामरातीः
॥ ९ ॥ बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्वो दिव्यस्येशाथे उत पार्थिवस्य । धत्तं रयिं स्तु-
वते कीरये चिद्युयं पात स्वास्तिभिः सदा नः ॥ १० ॥ २२ ॥

॥ ६८ ॥ १-७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १-६ इन्द्रः । ७ इन्द्रा बृहस्पती देवते ॥
छन्दः—१, २, ६, ७ निचृत् त्रिष्टुप् । ३ विराट् त्रिष्टुप् । ४, ५ त्रिष्टुप् ॥
धैवतः स्वरः ॥

॥ ६८ ॥ अध्वर्यवोऽरुणं दुग्धमंशुं जुहोतन वृषभाय क्षितीनाम् । गौराद्वे-
दीयाँ अत्रपानमिन्द्रो विश्वाहेद्याति सुतसोममिच्छन् ॥ १ ॥ यदधिषे प्रदिवि चा-
र्वन्न दिवेदिवे पीतिमिदस्य वक्षि । उत हृदोत मनसा जुषाण उशन्निन्द्र प्रस्थि-
तान्पाहि सोमान् ॥ २ ॥ जज्ञानः सोमं सहसे पपाथ प्र ते माता महिमानमुवाच ।
एन्द्र पप्रथोर्वन्तरिक्षं युधा देवेभ्यो वरिवश्चकथ ॥ ३ ॥ यद्योधया महतो मन्य-
मानान्त्साक्षाम् तान्बाहुभिः शाशदानान् । यद्वा नृभिर्वृत इन्द्राभियुध्यास्तं त्वया-
जि सौश्रवसं जयेम ॥ ४ ॥ मेन्द्रस्य वोचं प्रथमा कृतानि प्र नूतना मघवा या-
चकार । यदेददेवीरसंहिष्ट माया अथाभवत्केवलः सोमो अस्य ॥ ५ ॥ तवेदं
विश्वमभितः पशव्यं यत्पश्यसि चक्षसा सूर्यस्य । गवामसि गोपतिरेक इन्द्र भ-
क्षीमहि ते प्रयतस्य वस्वः ॥ ६ ॥ बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्वो दिव्यस्येशाथे उत
पार्थिवस्य । धत्तं रयिं स्तुवते कीरये चिद्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७ ॥ २३ ॥

॥ ६६ ॥ १-७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ १-३, ७ विष्णुः । ४-६ इन्द्रा विष्णू
देवते ॥ छन्दः—१, ६ विराट् त्रिष्टुप् । २, ३ त्रिष्टुप् । ४, ५, ७ निचृत्
त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६६ ॥ परो मात्रया तन्वा वृधान न ते महित्वमन्वं श्रुवन्ति । उभे ते विन्नरजसी
पृथिव्या विष्णो देव त्वं परमस्य वित्से ॥ १ ॥ न ते विष्णो जायमानो न जातो
देव महिम्नः परमन्तमाप । उदस्तभ्ना नाकमृष्वं बृहन्तं दाधर्थ प्राचीं क्रकुभं पृथि-
व्याः ॥ २ ॥ इरावती धेनुमती हि भूतं सूयवसिनी मनुषे दशस्या । व्यस्तभ्ना
रोदसी विष्णवेते दाधर्थ पृथिवीमभितो मयूखैः ॥ ३ ॥ उरुं यज्ञाय चक्रथुरु लोकं
जनयन्ता सूर्यमुषासमग्निम् । दासस्य चिदृषशिप्रस्य माया जघ्रथुर्नरा पृतनाज्येषु
॥ ४ ॥ इन्द्राविष्णू दंदिताः शम्बरस्य नव पुरो नवति च श्रथिष्टम् । शतं वर्चिनः
सहस्रं च साकं ह्यो अप्रत्यसुरस्य वीरान् ॥ ५ ॥ इयं मनीषा बृहती बृहन्तोरुक्रमा त-
वसा वर्धयन्ती । रुरे वां स्तोमं विदथेषु विष्णो पिन्वतमिषो वृजनैष्विन्द्र ॥ ६ ॥
वषट्ते विष्णवांस आ कृणोमि तन्मे जुषस्व शिपिविष्ट हव्यम् । वर्धन्तु त्वा सु-
ष्टुतयो गिरो मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७ ॥ २४ ॥

अ० ५ । अ० ७ । व० १] ३८६ [म० ७ । अ० ६ । सू० १०१ ।

॥ १०० ॥ १-७ वसिष्ठ ऋषिः ॥ विष्णुर्देवता ॥ छन्दः-१, २, ५, ६, ७
निचृत् त्रिष्टुप् । ३ विराद् त्रिष्टुप् । ४ आर्षी त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १०० ॥ नू मर्तो दयते सनिष्यन्यो विष्णोव उरुगायाय दाशत् । प्र यः
मत्राचा मनसा यजात एतावन्तं नयमाविवासात् ॥ १ ॥ त्वं विष्णो सुमतिं त्रि-
श्वजन्यामप्रयुतामेवयावो मतिं दाः । पर्चो यथा नः सुवितस्य भूरेरश्वावतः पुरु-
श्चन्द्रस्य रायः ॥ २ ॥ त्रिदेवः पृथिवीमेष एतां वि चक्रमे शतर्चसं महित्वा । प्र
विष्णुरस्तु तवसस्तवीयान्त्वेषं ह्यस्य स्थविरस्य नाम ॥ ३ ॥ वि चक्रमे पृथिवी-
मेष एतां क्षेत्राय विष्णुर्मनुषे दशस्यन् । ध्रुवासो अस्य कीरयो जनास उरुक्षितिं
सुजनिमा चकार ॥ ४ ॥ प्र तत्ते अद्य शिपिविष्ट नामार्यः शंसामि वयुनानि वि-
द्वान् । तं त्वा गृणामि तवसमतव्यान्क्षयन्तमस्य रजसः पराके ॥ ५ ॥ किमिच्छे
विष्णो परिचक्ष्यै भूत्प्र यद्वद्वक्षे शिपिविष्टो अस्मि । मा वर्षो अस्मदप्य गूह एत-
द्यदन्यरूपः समिथे बभूथ ॥ ६ ॥ वर्षद्वे विष्णवासा आ कृणोमि तन्मे जुषस्व
शिपिविष्ट हव्यम् । वर्धन्तु त्वा सुष्ठुतयो गिरो मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः
॥ ७ ॥ २५ ॥ ६ ॥

॥ १०१ ॥ १-६ वसिष्ठः कुमारो वाग्नेय ऋषिः ॥ पर्जन्यो देवता ॥
छन्दः-१, ६ त्रिष्टुप् । २, ४, ५ विराद् त्रिष्टुप् । ३ निचृत् त्रिष्टुप् ॥
धैवतः स्वरः ॥

॥ १०१ ॥ तिस्रो वाचः प्र वद ज्योतिरग्रा या एतद्बुद्धे मधुदोघमूयः । स
वत्सं कृणवन्गर्भमोषधीनां सद्यो जातो वृषभो रौरवीति ॥ १ ॥ यो वर्धेन ओष-
धीनां यो अपां यो विश्वस्य जगतो देव ईशे । स त्रिधातुं शरणं शर्म यंसत्ति-
वर्तु ज्योतिः स्वभिष्यस्मे ॥ २ ॥ स्तरीरुं त्वद्भवति सूत उ त्वद्यथावशं तन्वै
चक्र एषः । पितुः पयः प्रति गृभ्णाति माता तेन पिता वर्धते तेन पुत्रः ॥ ३ ॥
यस्मिन्निश्वानि भुवनानि तस्थुस्तिस्रो द्यावस्त्रेधा मसुरापः । त्रयः कोशास उ-
पसेचनासो मध्वः श्चोतन्त्यभितो विरप्शम् ॥ ४ ॥ इदं वचः पर्जन्याय स्वराजे
हृदो अस्त्वन्तरं तज्जुजोषत् । मयोभुवो दृष्टयः सन्त्वस्मे सुपिप्पला ओषधीर्देव-
गोपाः ॥ ५ ॥ स रेतोधा वृषभः शश्वतीनां तस्मिन्नात्मा जगतस्तस्थुषश्च । तन्म
ऋतं पातु शतशारदाय यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ १०२ ॥ १-३ वसिष्ठः कुमारो वाग्नेय ऋषिः ॥ पर्जन्यो देवता ॥
छन्दः-१ याजुषी विराट् त्रिष्टुप् । २, ३ निचृत् त्रिष्टुप् । धैवतः स्वरः ॥

॥ १०२ ॥ पर्जन्याय प्र गायत दिवस्पुत्राय मीळदुषे । स नो यवसमिच्छ-
तु ॥ १ ॥ यो गर्भमोषधीनां गवां कृणोत्यर्वताम् । पर्जन्यः पुरुषीणाम् ॥ २ ॥
तस्मा इदास्ये हविर्जुहोता मधुमत्तम् । इळां नः संयतं करत् ॥ ३ ॥ २ ॥

॥ १०३ ॥ १-१० वसिष्ठ ऋषिः ॥ मण्डूका देवताः ॥ छन्दः-१ आर्षी
अनुष्टुप् । २, ६, ७, ८, १०, आर्षी त्रिष्टुप् । ३, ४ निचृत् त्रिष्टुप् । ५, ९,
विराट् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१ गान्धारः । २-१० धैवतः ॥

॥ १०३ ॥ संवत्सरं शशयाना ब्राह्मणा व्रतचारिणः । वाचं पर्जन्यजिन्वि-
तां प्र मण्डूकां अवादिषुः ॥ १ ॥ दिव्या आपो अभि यदेनमायन्दति न शुष्कं
सरसी शयानम् । गग्रामह न मायुर्वत्सिनीनां मण्डूकानां वयुरत्रा समेति ॥ २ ॥
यदीमेनां उशतो अभ्यवर्षीत्तृष्यावतः प्रावृष्यागतायाम् । अरुखलीकृत्या पितरं
न पुत्रो अन्यो अन्यमुप वदन्तमेति ॥ ३ ॥ अन्यो अन्यमनु गृभ्णात्येनोरपां
प्रसर्गे यदमन्दिषाताम् । मण्डूको यदभिवृष्टः कनिष्कनृश्चिः सम्पृङ्गे हरितेन
वाचम् ॥ ४ ॥ यदेषामन्यो अन्यस्य वाचं शाक्तस्यैव वदति शिक्तमाणः । सर्वं
तदेषां समृधैव पर्व यत्सुवाचो वदथनाध्यप्सु ॥ ५ ॥ ३ ॥ गोमायुरेको अजमा-
युरेकः पृश्निरेको हरिते एक एषाम् । समानं नाम बिभ्रतो विरूपाः पुरुत्रा वाचं
पिपिशुर्वदन्तः ॥ ६ ॥ ब्राह्मणासौ अतिरात्रे न सोमे सरो न पूर्णमभितो वदन्तः ।
संवत्सरस्य तदहः परि ष्ठ यन्मण्डूकाः प्रावृषीणं बभूव ॥ ७ ॥ ब्राह्मणासः सो-
मिनो वाचमक्रत ब्रह्म कृणवन्तः परिवत्सरीणम् । अध्वर्यवो घर्मिणः सिष्विदाना
आविर्भवन्ति गुह्या न के चित् ॥ ८ ॥ देवहितं जुगुपुर्द्वादशस्य ऋतुं नरो न
प्र मिनन्त्येते । संवत्सरे प्रावृष्यागतायां तप्ता घर्मा अश्नुवते विसर्गम् ॥ ९ ॥
गोमायुरदाजमायुरदात्पृश्निरदाद्धरितो नो वसूनि । गवां मण्डूका ददतः शता-
नि सहस्रसावे प्र तिरन्त आयुः ॥ १० ॥ ४ ॥

॥ १०४ ॥ १-२५ वसिष्ठ ऋषिः ॥ देवताः-१-७, १५, २५ इन्द्रा-
सोमो रक्षोहणौ । ८, १६, १९-२२, २४ इन्द्रः । ९, १२, १३ सोमः । १०,
१४ अग्निः । ११ देवाः । १७ ग्रावाणः । १८ मरुतः । २३ वसिष्ठः । २३

अ० ५ । अ० ७ । व० ७] ३६१ [म० ७ । अ० ६ । सू० १०४ ।

पृथिव्यन्तरिक्षे ॥ छन्दः—१, ४, ८, ७ विराड्जगती । २ आर्षीजगती । ३, ५, १८, २१ निचृज्जगती । ८, १०, ११, १३, १४, १५, १७ निचृत् त्रिष्टुप् । ६ आर्षी त्रिष्टुप् । १२, १६ विराट् त्रिष्टुप् । १६, २०, २२, त्रिष्टुप् । २३, आर्षी भुरिज्जगती । २४ याजुषी विराट् त्रिष्टुप् । २५ पादनिचृदनुष्टुप् ॥
स्वरः—१, ४, ६, ७, २, ३, ५, १८, २१, २३, निषादः । ८, १०, ११, १३, १४, १५, १७, ६, १२, १६, १६, २०, २२, २४ धैवतः । २५ गान्धारः ॥

॥ १०४ ॥ इन्द्रासोमा तपंतं रक्ष उब्जतं न्यर्पयतं वृषणा तमोवृधः । परा
शृणीतमचितो न्योषतं हतं नुदेथां नि शिशीतमत्रिणः ॥ १ ॥ इन्द्रासोमा समघ-
शंसमभ्यधं तपुर्नयस्तु चरुरग्निवाँ इव । ब्रह्मद्विषे क्रव्यादेघोरचक्षसे द्वेषो धत्त-
मनत्राय किमीदिने ॥ २ ॥ इन्द्रासोमा दुष्कृतो वृत्रे अन्तरनारम्भणे तमसि प्र
विध्यतम् । यथा नातः पुनरेकश्चनोदयत्तद्वामस्तु सहसे मन्युमच्छवः ॥ ३ ॥ इन्द्रा-
सोमा वर्तयतं दिवो वृधं सं पृथिव्या अघशंसाय तर्हणम् । उत्तक्षतं स्वर्ग्येपर्वते-
भ्यो येन रक्षो वावृधानं निजूर्वथः ॥ ४ ॥ इन्द्रासोमा वर्तयतं दिवस्पर्याग्नितप्तेभि-
र्युवमश्महन्मभिः । तपुर्वधेभिरजरैभिरत्रिणो नि पर्शाने विध्यतं यन्तु निस्वरम्
॥ ५ ॥ ५ ॥ इन्द्रासोमा परि वां भूतु विश्वत इयं मतिः कक्ष्याश्वेव वाजिना ।
यां वां होत्रां परिहिनोमि मेधयेमा ब्रह्माणि नृपतीव जिन्वतम् ॥ ६ ॥ प्रति स्म-
रेथां तुजयद्भिरेवैर्हतं द्रुहो रक्षसो भङ्गुरावतः । इन्द्रासोमा दुष्कृते मा सुगं भूयो
नः कदा चिदभिदासति द्रुहा ॥ ७ ॥ यो मा पाकेन मनसा चरन्तमभिचष्टे अ-
नृतेभिर्वचोभिः । आप इव काशिना सङ्गभीता असन्नस्त्वासत इन्द्र वक्ता
॥ ८ ॥ ये पाकसंसं विहरन्त एवैर्ये वा भद्रं दूषयन्ति स्वधाभिः । अहये
वा तान्प्रददातु सोम आ वा दधातु निर्ऋतेरुपस्थे ॥ ९ ॥ यो नो रसं दिप्सति
पित्वो अग्ने यो अश्वानां यो गवां यस्तनूनाम् । रिपुः स्तेनः स्तेयकृद्भ्रमेतु नि
ष हीयतां तन्वा तना च ॥ १० ॥ ६ ॥ परः सो अस्तु तन्वा तना च तिस्रः
पृथिवीरधो अस्तु विश्वाः । प्रति शुष्यतु यशो अस्य देवा यो नो दिवा दिप्सति
यश्च नक्तम् ॥ ११ ॥ सुविज्ञानं चिकितुषे जनाय सच्चासच्च वचसी पस्पृधाते ।
तयोर्यत्सत्यं यतरद्विजीयस्तदित्सोमोऽवति हन्त्यासत् ॥ १२ ॥ न वा उ सोमो
वृजिनं हिनोति न क्षत्रियं मिथुया धारयन्तम् । हन्ति रक्षो हन्त्यासद्वदन्तमुभा-
विन्द्रस्य प्रसितौ शयाते ॥ १३ ॥ यदि वाहमनृतदेव आस मोघं वा देवाँ अप्यूहे
अग्ने । किमस्मभ्यं जातवेदो हणीषे द्रोघवाचस्ते निर्ऋथं सचन्ताम् ॥ १४ ॥

अथा मुनीय यदि यातुधानो अस्मि यदि वायुस्तप पूरुषस्य । अथा स वीरैर्द-
शभिर्वि यूया यो मा मोयं यातुधानेत्याह ॥ १५ ॥ ७ ॥ यो मायातुं यातुधाने-
त्याह यो वा रक्षाः शुचिरस्मीत्याह । इन्द्रस्तं हन्तु महता वधेन विश्वस्य जन्तो-
रधमस्पदीष्ट ॥ १६ ॥ प्र या जिगाति स्वर्गलेव नक्तमप द्रुहा तन्वं गूहमाना ।
वव्राँ अनन्ताँ अव सा पदीष्ट ग्रावाणो धनन्तु रक्षसं उपब्दैः ॥ १७ ॥ वि तिष्ठध्वं
मरुतो विचिवच्छतं गृभायतं रक्षसः सं पिनष्टन । वयो ये भूत्वी पतयन्ति न-
क्तभिर्ये वा रिपो दधिरे देवे अध्वरे ॥ १८ ॥ प्र वर्तय दिवो अश्मानमिन्द्र सोम-
शितं मधवन्त्सं शिशाधि । प्राक्तादपाक्तादधरादुदक्तादभि जहि रक्षसः पर्वतेन
॥ १९ ॥ एत उ त्ये पतयन्ति श्वयातव इन्द्रं दिप्सन्ति दिप्सवोऽदाभ्यम् । शि-
शीते शक्रः पिशुनेभ्यो वधं नूनं सृजदशनिं यातुमद्भ्यः ॥ २० ॥ ८ ॥ इन्द्रो
यातूनामभवत्पराशरो हविर्मथीनामभ्या विवासताम् । अभीदु शक्रः परशुर्यथा
वनं पात्रेव भिन्दन्त्सत एति रक्षसः ॥ २१ ॥ उलूकयातुं शुशुलूकयातुं जहि श्व-
यातुमुत कोकयातुम् । सुपर्णयातुमुत गृध्रयातुं दृषदेव प्र मृणा रक्ष इन्द्र ॥ २२ ॥
मा नो रक्षो अभि नडचातुमावतामपोच्छतु मिथुना या किमीदिना । पृथिवी
नः पार्थिवात्पात्वंहसोऽन्तरिक्षं दिव्यात्पात्वंस्मान् ॥ २३ ॥ इन्द्र जहि पुमांसं
यातुधानमुत स्त्रियं मायया शाशदानाम् । विग्रीवासो मूरदेवा ऋदन्तु मा ते
दृशन्त्सूर्यमुच्चरन्तम् ॥ २४ ॥ प्रति चक्ष्व वि चक्ष्वेन्द्रश्च सोम जागृतम् । रक्षोभ्यो
वधमस्यतमशनिं यातुमद्भ्यः ॥ २५ ॥ ६ ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ इति सप्तमं मण्डलं समाप्तम् ॥

अथाष्टम मण्डलम् ॥

॥ १ ॥ १, २ प्रगाथो घौरः काण्वो वा । ३-२६ मेधातिथि मेध्यातिथी काण्वौ । ३० — ३३ आसङ्गः प्लायोगिः । ३४ शश्वत्याङ्गिरस्यासङ्गस्य पत्नी ऋषिः ॥ देवताः—१-२६ इन्द्रः । ३०—३३ आसङ्गस्यदानस्तुतिः । ३४ आसङ्ग ॥ छन्दः—१ उपरिष्ठाद्बृहती । २ आर्षी भुरिग् बृहती । ३, ७, १०, १४, १८, २१ विराड् बृहती । ४ आर्षी स्वराड् बृहती । ५, ८, १५, १७, १९, २२, २५, ३१ निचृद्बृहती । ६, ९, ११, १२, २०, २४, २६, २७ आर्षी बृहती । १३ शङ्कुमती बृहती । १६, २३, ३०, ३२ आर्ची भुरिग्बृहती । २८ आसुरी स्वराड् निचृद्बृहती । २९ बृहती । ३३ त्रिष्टुप् । ३४ विराट् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१-३२ मध्यमः । ३३, ३४ धैवतः ॥

॥ १ ॥ मा चिद्वन्यद्वि शंसत सखायो मा रिषण्यत । इन्द्रमितस्तोता वृषणं सचा सुते मुहुर्ब्रुक्था च शंसत ॥ १ ॥ अवक्रक्षिणं वृषभं यथाजुरं गां न चर्षणीसहम् । विद्वेषणं संवननोभयङ्करं मंहिष्ठमुभयाविनम् ॥ २ ॥ यच्चिद्वि त्वा जना इमे नाना हवन्त ऊतये । अस्माकं ब्रह्मेदमिन्द्र भूतु तेऽहा विश्वा च वर्धनम् ॥ ३ ॥ वि तर्तूर्यन्ते मघवन्विश्वरिचतोऽर्यो विप्रो जनानाम् । उप क्रमस्व पुरुषमा भर वाजं नेदिष्ठमूतये ॥ ४ ॥ महे चन त्वामद्रिवः परा सुल्काय देयाम् । न सहस्राय नायुताय वज्रिवो न शताय शतामघ ॥ ५ ॥ १० ॥ वस्यो इन्द्रासि मे पितुरुत आतुरभुञ्जतः । माता च मे हृदयथः समा वसो वसुत्वनाय राधसे ॥ ६ ॥ केयथ केदसि पुरुत्रा चिद्वि ते मनः । अलर्षि युध्म खजकृत्पुरन्दर प्र गायत्रा अगासिषुः ॥ ७ ॥ प्रास्मै गायत्रमर्चत वावातुर्यः पुरन्दरः । याभिः काण्वस्योप बर्हि-रासदं यासद्वज्री भिनत्पुरः ॥ ८ ॥ ये ते सन्ति दशग्विनः शतिनो ये सहस्रिणः । अश्वासो ये ते वृषणो रघुद्रुवस्तेभिर्नस्तूयमा गहि ॥ ९ ॥ आ त्वद्य संबर्दुघा द्वे गायत्रवेपसम् । इन्द्रं धेनुं मुदुग्रामन्यामिषमुरुधारामरङ्कृतम् ॥ १० ॥ ११ ॥

यत्तुदत्सूर एतंशं बृह्कू वातस्य पर्णिना । बहत्कुत्समार्जनेयं शतक्रतुस्तसरद्वन्द्व-
मस्तुतम् ॥ ११ ॥ य ऋते चिदभिधिषः पुरा जत्रुभ्य आतृदः । सन्धाता सन्धि-
मघवा पुरुवसुरिष्कर्ता विदुतं पुनः ॥ १२ ॥ मा भूम निष्ठया इवेन्द्र त्वदरणा
इव । वनानि न प्रजहितान्यद्रिवो दुरोषासो अमन्महि ॥ १३ ॥ अमन्महीदनाश-
वोऽनुग्रासश्च वृत्रहन् । सकृत्सु ते महता शूर राधसानु स्तोमं मुदीमहि ॥ १४ ॥
यदि स्तोमं मम श्रवदस्माकमिन्द्रमिदवः । तिरः पवित्रं ससृवांसं आशवो मन्दन्तु तु-
ग्यावृधः ॥ १५ ॥ १२ ॥ आ त्वद्य सधस्तुतिं वावातुः सख्युरा गंहि । उप-
स्तुतिर्मघोनां प्र त्वावृत्वधा ते वशिम सुष्टुतिम् ॥ १६ ॥ सोता हि सोममद्रिभिरेमे-
नमप्सु धावत । गव्या वस्त्रैव वासयन्त इन्नरो निर्धुक्तन्वक्षणाभ्यः ॥ १७ ॥ अध-
ज्मो अध वा दिवो बृहतो रोचनादधि । अया वर्धस्व तन्वा गिरा ममा जाता
सुक्रतो पृण ॥ १८ ॥ इन्द्राय सु मदिन्तमं सोमं सोता वरेण्यम् । शक्र एणं पी-
पयद्विश्वया धिया हिन्वानं न वाजयुम् ॥ १९ ॥ मा त्वा सोमस्य गल्दया सदा
याचन्नहं गिरा । भूर्णि मृगं न सर्वनेषु चुक्रुधं क ईशानं न याचिषत् ॥ २० ॥ १३ ॥
मदेनेषितं मदमृगमुग्रेण शर्वसा । विश्वेषां तरुतारं मदच्युतं मदे हि ष्मा ददाति
नः ॥ २१ ॥ शेवारे वार्या पुरु देवो मर्तीय दाशुषे । स सुन्वते च स्तुवते च रा-
सते विश्वगूर्तो अरिष्टुतः ॥ २२ ॥ एन्द्र याहि मत्स्वं चित्रेण देव राधसा । सरो
न प्रास्युदरं सपीतिभिरा सोमैभिरुरु स्फिरम् ॥ २३ ॥ आ त्वा सहस्रमा शतं
युक्ता रथे हिरण्यये । ब्रह्मयुजो हरय इन्द्र केशिनो वहन्तु सोमपीतये ॥ २४ ॥
आ त्वा रथे हिरण्यये हरी मयूरशेप्या । शितिपृष्ठा वहतां मध्वो अन्धसो वि-
वक्ष्णस्य पीतये ॥ २५ ॥ १४ ॥ पित्रा त्वस्य गिर्वणः सुतस्य पूर्वपा इव । प-
रिष्कृतस्य रसिने इयमासुतिश्चारुर्मदाय पत्यते ॥ २६ ॥ य एको अस्ति दंसना
महौ उग्रो अभि व्रतैः । गमत्स शिप्री न स योषदा गमद्वं न परि वर्जति ॥ २७ ॥
त्वं पुरं चरिष्ये वधैः शुष्णस्य सं पिणक् । त्वं भा अनु चरो अध द्विता यदि-
न्द्र हव्यो भुवः ॥ २८ ॥ मम त्वा सूर उदिते मम मध्यन्दिने दिवः । मम प्रपि-
त्वे अपिशर्वरे वसवा स्तोमासो अवृत्सत ॥ २९ ॥ स्तुहि स्तुहीदिते वा ते मंहिष्ठा-
सो मघोनाम् । निन्दिताश्वः प्रपथी परमज्या मघस्य मेध्यातिथे ॥ ३० ॥ १५ ॥
आ यदश्वान्वनन्वतः श्रद्धयाहं रथे रुहम् । उत वामस्य वसुनश्चिकेतति यो अस्ति
यावः पशुः ॥ ३१ ॥ य ऋजा मह्यं मामहे सह त्वचा हिरण्यया । एष विशवा-
न्यभ्यस्तु सौभगासङ्गस्य स्वनद्रथः ॥ ३२ ॥ अध प्लायोगिरतिं दासदन्यानामङ्गो

अ० ५ । अ० ७ । व० २०] ३६५ [म० ८ । अ० १ । सू० । २ ।

अग्ने दशभिः सहस्रैः । अधोक्षणो दश मध्यं रुशन्तो नळा इव सरसो निरतिष्ठन् ॥ ३३ ॥ अन्वस्य स्थुरं ददृशे पुरस्तादनस्थ ऊरुरवरम्बमाणः । शश्वती नार्य-
भिचक्ष्याह सुभद्रमयं भोजनं विभर्षि ॥ ३४ ॥ १६ ॥

॥ २ ॥ १—४० मेधातिथिः काण्वः प्रियमेधश्चाङ्गिरसः । ४१, ४२ मेधा-
तिथिर्ऋषिः ॥ देवताः—१—४० इन्द्रः । ४१, ४२ विभिन्दोर्दानस्तुतिः ॥
छन्दः—१—३, ५, ६, ६, ११, १२, १४, १६—१८, २२, २७, २६,
३१, ३३, ३५, ३७, ३८, ३६ आर्षी गायत्री । ४, १३, १५, १६—२१,
२३, २४, २५, २६, ३०, ३२, ३६, ४२ आर्षी निचृद्गायत्री । ७, ८, १०,
३४, ४० आर्षी विराड् गायत्री । ४१ पाद निचृद्गायत्री । २८ आर्ची स्वराड-
नुष्टुप् ॥ स्वरः—१—२७, २६—४२ षड्जः । २८ गान्धारः ॥

॥ २ ॥ इदं वसो सुतमन्धः पित्रा सुपूर्णमुदरम् । अनाभयिन्नरिमा ते ॥ १ ॥
नृभिर्धृतः सुतो अश्नैरव्यो वारैः परिपूतः । अश्वो न तिक्तो नदीषु ॥ २ ॥ तं
ते यत्र यथा गोभिः स्वादुर्मकर्म श्रीणन्तः । इन्द्रं त्वा स्मिन्तसंधमादे ॥ ३ ॥
इन्द्र इत्सोमपा एक इन्द्रः सुतपा विश्वायुः । अन्तर्देवान्मर्त्यैश्च ॥ ४ ॥ न यं शु-
क्रो न दुराशीर्न तृषा उरुव्यचसम् । अपस्पृण्वते सुहार्दम् ॥ ५ ॥ १७ ॥ गोभि-
र्यदीमन्ये अस्मन्मृगं न वा मृगयन्ते । अभित्सरन्ति धेनुभिः ॥ ६ ॥ त्रय इन्द्रस्य
सोमाः सुतासः सन्तु देवस्य । स्वे क्षये सुतपावः ॥ ७ ॥ त्रयः कोशासः श्रोतन्ति
तिस्रश्चम्बः सुपूर्णाः । समाने अधि भार्मेन ॥ ८ ॥ शुचिरसि पुरुनिःष्ठाः क्षीरै-
र्मध्यत आशीर्तः । दध्ना मन्दिष्ठः शूरस्य ॥ ९ ॥ इमे त इन्द्र सोमास्तीव्रा
अस्मे सुतासः । शुक्रा आशिरं याचन्ते ॥ १० ॥ १८ ॥ तां आशिरं पुरोळाशमि-
न्द्रेमं सोमं श्रीणिहि । रेवन्तं हि त्वा शृणोमि ॥ ११ ॥ हृत्सु पीतासो युध्यन्ते
दुर्मदासो न सुरायाम् । ऊधने नग्ना जरन्ते ॥ १२ ॥ रेवा इद्रेवतः स्तोता स्या-
त्तावतो मघोनः । प्रेदु हरिवः श्रुतस्य ॥ १३ ॥ उक्थं च न शस्यमानमगोररिरा
चिकेत । न गायत्रं गीयमानं ॥ १४ ॥ मानं इन्द्र पीयत्नवे मा शर्धते परा दाः ।
शिक्षा शचीवः शचीभिः ॥ १५ ॥ १६ ॥ वयमु त्वा तदिदं इन्द्र त्वायन्तः स-
खायः । कण्वा उक्थेभिर्जरन्ते ॥ १६ ॥ न घैमन्यदा पपन वज्रिन्नपसो नविष्टौ ।
तवेदु स्तोमं चिकेत ॥ १७ ॥ इच्छन्ति देवाः सुन्वन्तं न स्वप्नाय स्तृहयन्ति ।
यन्ति प्रमादमतन्द्राः ॥ १८ ॥ ओ पु प्र याहि वाजेभिर्मा हणीथा अभ्यस्मान् ।

महाँ इव बुवजानिः ॥ १६ ॥ मो ष्वद्य दुर्हणावान्त्सायं करदारे अस्मत् । अश्रीर
इव जामाता ॥ २० ॥ २० ॥ विद्वा ह्यस्य वीरस्य भूरिदावरीं सुमतिम् । त्रिषु
जातस्य मनांसि ॥ २१ ॥ आ तू षिञ्च कण्वमन्तं न घा विन्न शवसानात् ।
यशस्तरं शतमूतेः ॥ २२ ॥ ज्येष्ठेन सोतरिन्द्राय सोमं वीराय शक्राय । भरा
पिबन्नर्याय ॥ २३ ॥ यो वेदिष्ठो अव्यथिष्वश्वान्तं जरितृभ्यः । बाजैस्तोतृभ्यो
गोमन्तम् ॥ २४ ॥ पन्यपन्यमित्सोतार आ धावत मद्याय । सोमं वीराय शूराय
॥ २५ ॥ २१ ॥ पाता वृत्रहा सुतमा घा गमन्नारे अस्मत् । नियमते शतमूतिः ॥ २६ ॥
एह हरी ब्रह्मयुजा शग्मा वक्षतः सखायम् । गीर्भिः श्रुतं गिर्वेणसम् ॥ २७ ॥ स्वा-
दवः सोमा आ याहि श्रीताः सोमा आ याहि । शिप्रिन्नृषीवः शचीवो नायमच्छा
सधमादम् ॥ २८ ॥ स्तुतश्च यास्त्वा वर्धन्ति महे राधसे नृम्णाय । इन्द्रं कारिणं
बृधन्तः ॥ २९ ॥ गिरश्च यास्ते गिर्वाह उक्था चतुभ्यं तानि । सत्रा दधिरे शवी-
सि ॥ ३० ॥ २२ ॥ एवेदेष तुविकूर्मिर्वाजाँ एको वज्रहस्तः । सनादभृक्तो दयते
॥ ३१ ॥ हन्ता वृत्रं दक्षिणेनेन्द्रः पुरु पुरुहूतः । महान्महीभिः शचीभिः ॥ ३२ ॥
यस्मिन्विश्वाश्चर्षणय उत च्यौत्ना जयांसि च । अनु घेन्मन्दी मघोनः ॥ ३३ ॥
एष पतानि चकारेन्द्रो विश्वा योऽति शृणवे । वाजदावाँ मघोनाम् ॥ ३४ ॥ प्रभर्ता
रथं गव्यन्तमपाकाच्चिद्यमवति । इनो वसु स हि वोळ्हा ॥ ३५ ॥ २३ ॥ सनि-
ता विप्रो अर्वज्जिहन्ता वृत्रं नृभिः शूरः । सत्योऽविता विधन्तम् ॥ ३६ ॥ यजध्वै-
नं प्रियमेधा इन्द्रं सत्राचा मनसा । यो भूत्सोमैः सत्यमद्वा ॥ ३७ ॥ गाथश्रवसं
सत्पतिं श्रवस्कामं पुरुत्मानम् । कण्वांसो गात वाजिनम् ॥ ३८ ॥ य ऋते चि-
दास्पदेभ्यो दात्सखा नृभ्यः शचीवान् । ये अस्मिन्काममश्रियन् ॥ ३९ ॥ इत्था
धीवन्तमद्रिवः काण्वं मेध्यातिथिम् । मेषो भूतोऽभि यन्नयः ॥ ४० ॥ शिन्ता वि-
भिन्दो अस्मै चत्वार्ययुता ददत् । अष्टा परः सहस्रा ॥ ४१ ॥ उत सु त्ये प-
योवृधा माकी रणस्य नृष्या । जनित्वनायं मामहे ॥ ४२ ॥ २४ ॥

॥ ३ ॥ १-२४ मेध्यतिथि काराव ऋषिः ॥ देवताः-१-—२० इन्द्रः ।

२१-२४ पाकस्थाम्नः कौरयाणस्य दानस्तुतिः ॥ छन्दः-१ कुकुम्भती बृहती ।

३, ५, ७, ९, १६ निचृद् बृहती । ८ स्वराद् बृहती । १५, २४ बृहती । १७

पथ्या बृहती । २, १०, १४ सतः पङ्क्तिः । ४, १२, १६, १८ निचृत् पङ्क्तिः ।

६ भुरिक् पङ्क्तिः । २० विराद् पङ्क्तिः । १३ अनुष्टुप् । ११, २१ भुरिगनुष्टुप् ।

अ० ५ । अ० ७ । व० २८] ३६७ [म० ८ । अ० १ । सू० ३ ।

२२ विराड् गायत्री । २३ निचृद् गायत्री ॥ स्वरः—१, ३, ५, ७—६, १५, १७, १६, २४ मध्यमः । २, ४, ६, १०, १२, १४, १६, १८, २० पञ्चमः । ११, १३, २१ गान्धारः । २२, २३ षड्जः ॥

॥ ३ ॥ पित्रा सुतस्य रसिनो मत्स्वा न इन्द्र गोमतः । आपिनो बोधि स-
धमाद्यो वृधेस्माँ अवन्तु ते धियः ॥ १ ॥ भूयाम ते सुमतौ वाजिनो वयं मा नः
स्तरभिमातये । अस्माञ्चित्राभिरवतादभिष्टिभिरा नः सुम्नेषु यामय ॥ २ ॥ इमा
उ त्वा पुरुवसो गिरो वर्धन्तु या मम । पावकवर्णाः शुचयो विपरिचतोऽभिस्तो-
मैरनूषत ॥ ३ ॥ अयं सहस्रमृषिभिः सहस्कृतः समुद्र इव पप्रथे । सत्यः सो अस्य
महिमा गृणे शवो यज्ञेषु विप्रराज्ये ॥ ४ ॥ इन्द्रमिहेवतातय इन्द्रं प्रयत्यध्वरे ।
इन्द्रं समीके वनिनो हवामह इन्द्रं धनस्य सातये ॥ ५ ॥ २५ ॥ इन्द्रो महारोदसी
पप्रथच्छव इन्द्रः सूर्यमरोचयत् । इन्द्रे ह विश्वा भुवनानि येमिर इन्द्रे सुवानास
इन्द्रवः ॥ ६ ॥ अभि त्वा पूर्वपीतय इन्द्र स्तोमैभिरायवः । समीचीनास ऋभवः
समस्वरब्रुवा गृणन्त पूर्व्यम् ॥ ७ ॥ अस्येदिन्द्रो वावृधे वृष्णयं शवो मदे सु-
तस्य विष्णवि । अद्या तमस्य महिमानमायवोऽनु घुवन्ति पूर्वथा ॥ ८ ॥ तत्त्वा
यामि सुवीर्यं तद्ब्रह्म पूर्वचित्तये । येना यतिभ्यो भृगवे धने हिते येन प्रस्कण्वमा-
विथ ॥ ९ ॥ येना समुद्रमसृजो महीरपस्तदिन्द्र वृष्णि ते शवः । सद्यः सो अस्य
महिमा न सन्नशे यं जोणीरनुचक्रदे ॥ १० ॥ २६ ॥ शग्धी न इन्द्र यत्त्वा रयिं
यामि सुवीर्यम् । शग्धि वाजाय प्रथमं सिषासते शग्धि स्तोमाय पूर्व्य ॥ ११ ॥
शग्धी नो अस्य यद्ध पौरमाविथ धिय इन्द्र सिषासतः । शग्धि यथा रुशमं श्या-
वकं कृपमिन्द्र प्रावः स्वर्णरम् ॥ १२ ॥ कन्नव्यो अतसीनां तुरो गृणीत मर्त्यः । नही न्व-
स्य महिमानमिन्द्रियं स्वर्गृणन्त आनशुः ॥ १३ ॥ कदु स्तुवन्त ऋतयन्त देवत
ऋपिः को विप्र ओहते । कदा हवै मघवन्निन्द्र सुन्वतः कदु स्तुवतः आ गमः ॥ १४ ॥
उदु से मधुमत्तमा गिरः स्तोमास ईरते । सत्राजितो धनसा अक्षितोतयो वाजयन्तो
रथा इव ॥ १५ ॥ २७ ॥ कण्वा इव भृगवः सूर्या इव विश्वमिद्धीतिमानशुः । इन्द्रं स्तो-
मैर्महयन्त आयवः प्रियमेधासो अस्वरन् ॥ १६ ॥ युद्धा हि वृत्रहन्तम हरीं
इन्द्र परावतः । अर्वाचीनो मघवन्त्सोमपीतय उग्र ऋष्वेभिरा गहि ॥ १७ ॥ इमे
हि ते कारवो वावशुर्धिया विप्रासो मेधसातये । स त्वं नो मघवन्निन्द्र गिर्वणो वेनो
न शृणुधी हवम् ॥ १८ ॥ निरीन्द्र बृहतीभ्यो वृत्रं धनुभ्यो अस्फुरः । निरबुदस्य
मृगयस्य मायिनो निः पर्वतस्य गा आजः ॥ १९ ॥ निरग्रयो रुरुचुर्निरु सूर्यो निः

सोमं इन्द्रियो रसः । निरन्तरिन्नादधमो महामहिं कृपे तदिन्द्र पौंस्यम् ॥ २० ॥
 ॥ २८ ॥ यं मे दुरिन्द्रो मरुतः पाकस्थामा कौरयाणः । विश्वेषां त्मना शोभिष्ठ-
 मुपैव दिवि धारमानम् ॥ २१ ॥ रोहितं मे पाकस्थामा सुधुरं कक्ष्यप्राम् । अदा-
 द्रायो विबोधनम् ॥ २२ ॥ यस्मा अन्ये दश प्रति धुरं वहन्ति वद्वयः । अस्तं
 वयो न तुग्रयम् ॥ २३ ॥ आत्मा पितुस्तनूवासं ओजोदा अभ्यञ्जनम् । तुरीय-
 मिद्रोहितस्य पाकस्थामानं भोजं दातारमब्रवम् ॥ २४ ॥ २६ ॥

॥ ४ ॥ १—२१ देवातिथिः काण्व ऋषिः ॥ देवताः—१—१४ इन्द्रः ।
 १५—१८ इन्द्रः पूषा वा । १९—२१ कुरुङ्गस्य दानस्तुतिः ॥ छन्दः—१, १३
 भुरिगनुष्टुप् । ७ अनुष्टुप् । २, ४, ६, ८, १२, १४, १८ निचृत् पङ्क्तिः । १०
 सतः पङ्क्तिः । १६, २० विराद् पङ्क्तिः । ३, ११, १५ निचृद् बृहती । ५, ९
 बृहती पथ्या । १७, १९ विराद् बृहती । २१ विराडुष्णिक् ॥ स्वरः—१, ७,
 १३ गान्धारः । २, ४, ६, ८, १०, १२, १४, १६, १८, २० पञ्चमः । ३,
 ५, ९, ११, १५, १७, १९ मध्यमः । २१ ऋषभः ॥

॥ ४ ॥ यदिन्द्र प्रागपागुदङ् न्यग्वा हूयसे नृभिः । सिमां पुरु नृषूतो अ-
 स्यान्वेऽसिं प्रशयं तुर्वशं ॥ १ ॥ यद्वा रुमे रुशमे श्यावके कृप इन्द्र मादयसे
 सचा । कएवासस्त्वा ब्रह्मभिः स्तोमवाहस इन्द्रा यच्छन्त्या गहि ॥ २ ॥ यथा
 गौरो अपा कृतं तृष्यन्नेत्यवेरिणम् । आपित्वे नः प्रपित्वे तूयमा गहि कएवेषु सु
 सचा पिब ॥ ३ ॥ मन्दन्तु त्वा मघवन्दिन्द्रेन्दवो राधोदेयाय सुन्वते । आमुष्या
 सोममपिबश्चमू सुतं ज्येष्ठं तदधिषे सहः ॥ ४ ॥ प्र चके सहसा सहो बभञ्ज
 मन्युमोजसा । विश्वे त इन्द्र पृतनायवो यदो नि वृक्षा इव येमिरे ॥ ५ ॥ ३० ॥
 सहस्रेणैव सचते यवीयुधा यस्त आनलुपस्तुतिम् । पुत्रं प्रावर्गं कृणुते सुवीर्यं दा-
 श्रोति नमउक्तिभिः ॥ ६ ॥ मा भैम मा श्रमिष्मोग्रस्य सख्ये तवं । महत्ते वृष्णो
 अभिचक्ष्य कृतं पश्येम तुर्वशं यदुम् ॥ ७ ॥ सव्यामनु स्फिग्यं वावसे वृषा न
 दानो अस्य रोषति । मध्वा सम्पृक्ताः सारघेण धेनवस्तूयमेहि द्रवा पिब ॥ ८ ॥
 अश्वी रथी सुरूप इक्षोमां इदिन्द्र ते सखा । श्वात्रभाजा वयसा सचते सदा चन्द्रो
 याति सभामुप ॥ ९ ॥ ऋश्यो न तृष्यन्नपानमा गहि पिशा सोमं वशां अनु ।
 निमेघमानो मघवन्दिन्द्रेन्दव ओजिष्ठं दधिषे सहः ॥ १० ॥ ३१ ॥ अध्वर्यो द्राव-
 या त्वं सोममिन्द्रः पिपासति । उप नूनं युयुजे वृषणा हरी आ च जगाम वृत्रहा

अ० ५ । अ० ८ । व० २] ३६६ [म० ८ । अ० १ । सू० ५ ।

॥ ११ ॥ स्वयं चित्स मन्यते दाशुरिर्जनो यत्रा सोमस्य तृप्सि । इदं ते अन्नं
युज्यं समुक्षितं तस्येहि प्र द्रवा पिब ॥ १२ ॥ रथेष्टायाध्वर्यवः सोममिन्द्राय सो-
तन । अधि ब्रध्नस्याद्रयो वि चक्षते सुन्वन्तो दाश्वध्वरम् ॥ १३ ॥ उप ब्रध्न वा-
वाता वृषणा हरी इन्द्रमपसु वक्षतः । अर्वाचं त्वा सप्तयोऽध्वरश्रियो वहन्तु सव-
नेदुष ॥ १४ ॥ प्र पूषणं वृणीमहे युज्याय पुरुवसुम् । स शक्र शिक्त पुरुदूत नो
धिया तुजं राये विमोचन ॥ १५ ॥ ३२ ॥ सं नः शिशीहि भुरिजोरिव क्षुरं
रास्त्रं रायो विमोचन । त्वे तन्नः सुवेदमुस्त्रिय वसु यं त्वं हिनोषि मर्त्यम् ॥ १६ ॥
वेमि त्वा पूषन्नृज्जसे वेमि स्तोतव आघृणे । न तस्य वेभ्यरणं हि तद्वसो स्तुषे
पञ्चाय साम्ने ॥ १७ ॥ परा गात्रो यवसं कच्चिदाघृणे नित्यं रेक्णो अमर्त्य ।
अस्माकं पूषन्नविता शिवो भव मंहिष्ठो वाजसातये ॥ १८ ॥ स्थूरं राधः शताश्वं
कुरुङ्गस्य दिविष्टिषु । राज्ञस्त्वेषस्य सुभगस्य रातिषु तुर्वशेष्वमन्महि ॥ १९ ॥
धीभिः सातानि काण्वस्य वाजिनः प्रियमधैरभिद्युभिः । षष्टिं सहस्रान्तु निर्मजा-
मजे निर्यूथानि गत्रामृषिः ॥ २० ॥ वृक्षाश्चिन्मे अभिपित्वे अरारणुः । गां भजन्त
मेहनाश्व भजन्त मेहना ॥ २१ ॥ ३३ ॥ ७ ॥

॥ ५ ॥ १—३६ ब्रह्मातिथिः काण्व आषिः ॥ देवताः—१—३७ अ-
श्विनौ । ३७—३६ चैत्रस्य कशोर्दानस्तुतिः ॥ छन्दः—१, ५, ११, १२, १४,
१८, २१, २२, २६, ३२, ३३ निचृद् गायत्री । २—४, ६—१०, १५-१७,
१९, २०, २४, २५, २७, २८, ३०, ३४, ३६ गायत्री । १३, २३, ३१, ३५
विराद् गायत्री । २६ आर्ची स्वराद् गायत्री । ३७, ३८ निचृद् बृहती । ३६
आर्षी निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१—३६ षड्जः । ३७, ३८ मध्यमः । ३६ गान्धारः ॥

॥ ५ ॥ दूरादिहेव यत्सत्यरुणप्सुरशिशिवतत् । वि भानुं विश्वधातनत् ॥ १ ॥
नृवदस्त्रा मनोयुजा रथेन पृथुवाजसा । सचैये अश्विनोषसम् ॥ २ ॥ युवाभ्यां
वाजिनीवसू प्रति स्तोमा अदक्षत । वाचं दूतो यथोहिषे ॥ ३ ॥ पुरुप्रिया ण
ऊतये पुरुमन्द्रा पुरुवसू । स्तुषे कण्वासो अश्विना ॥ ४ ॥ मंहिष्ठा वाजसात-
मेषयन्ता शुभस्पती । गन्तारा दाशुषो गृहम् ॥ ५ ॥ १ ॥ ता सुदेवाय दाशुषे
सुमेधामवितारिणीम् । घृतैर्गव्यूतिमुक्षतम् ॥ ६ ॥ आ नः स्तोममुप द्रवक्ष्यं श्ये-
नेभिराशुभिः । यातमश्वेभिरश्विना ॥ ७ ॥ येभिस्तिष्ठः परावतो दिवो विश्वानि
रोचना । त्रीरकून्परिदीयथः ॥ ८ ॥ उत नो गोमतीरिष उत सातीरहर्विदा ।

वि पथः सातये सितम् ॥ ६ ॥ आ नो गोमन्तमश्विना सुवीरं सुरथं रयिम् ।
वोळहमश्वावतीरिषः ॥ १० ॥ २ ॥ वावृधाना शुभस्पती दस्त्रा हिरण्यवर्तनी ।
पिबतं सोम्यं मधु ॥ ११ ॥ अस्मभ्यं वाजिनीवसू मघवद्भ्यश्च सप्रथः । छर्दि-
र्यन्तमदाभ्यम् ॥ १२ ॥ नि पु ब्रह्म जनानां याविष्टं तूयमा गतम् । मो ष्वन्या
उपारतम् ॥ १३ ॥ अस्य पिबतमश्विना युवं मदस्य चारुणः । मध्वा रातस्य धि-
ष्ण्या ॥ १४ ॥ अस्मे आ वहतं रयिं शतवन्तं सहस्रिणम् । पुरुक्षं विश्वधाय-
सम् ॥ १५ ॥ ३ ॥ पुरुत्रा चिद्धि वां नरा विह्वयन्ते मनीषिणः । बाघद्भिरश्विना
गतम् ॥ १६ ॥ जनासो वृक्तबर्हिषो हविष्मन्तो अरङ्कृतः । युवां हवन्ते अ-
श्विना ॥ १७ ॥ अस्माकमद्य वामयं स्तोमो वाहिष्ठो अन्तमः । युवाभ्यां भूत्व-
श्विना ॥ १८ ॥ यो ह वां मधुनो दतिराहितो रथचर्षणे । ततः पिबतमश्विना
॥ १९ ॥ तेन नो वाजिनीवसू पश्वे तोकाय शं गवे । वहतं पीवरीरिषः ॥ २० ॥ ४ ॥
उत नो दिव्या इष उत सिन्धूरहर्विदा । अप द्वारेव वर्षथः ॥ २१ ॥ कदा
वां तौग्यो विधत्समुद्रे जहितो नरा । यद्वां रथो विभिष्पतात् ॥ २२ ॥ युवं
कण्वाय नासत्यापिरिप्ताय हर्म्ये । शश्वद्भूतीर्दशस्यथः ॥ २३ ॥ ताभिरा यात-
मूतिभिर्नव्यसीभिः सुशस्तिभिः । यद्वां वृषणवसू हुवे ॥ २४ ॥ यथा चित्कण्व-
मावतं प्रियमेधमुपस्तुतम् । अत्रिम् शिञ्जारमश्विना ॥ २५ ॥ ५ ॥ यथोत कृत्व्ये
धनेऽंशुं गोष्वगस्त्यम् । यथा वाजेषु सोभरिम् ॥ २६ ॥ एतावद्वां वृषणवसू अतो
वा भूयो अश्विना । गृणन्तः सुम्नमीमहे ॥ २७ ॥ रथं हिरण्यवन्धुरं हिरण्या-
भीशुमश्विना । आ हि स्थार्थो दिविस्पृशम् ॥ २८ ॥ हिरण्ययी वां रभिरीषा
अतो हिरण्ययः । उभा चक्रा हिरण्यया ॥ २९ ॥ तेन नो वाजिनीवसू परा-
वतश्चिदा गतम् । उपेमां सुष्टुतिं मम ॥ ३० ॥ ६ ॥ आ वेहेधे पराकात्गुर्वीर-
श्रन्तावश्विना । इषो दासीर्मर्त्या ॥ ३१ ॥ आ नो द्युम्नैरा श्रवोभिरा राया
यातमश्विना । पुरुश्चन्द्रा नासत्या ॥ ३२ ॥ एह वां पुषितप्सवो वयो वहन्तु
पणिनः । अच्छा स्वध्वरं जनम् ॥ ३३ ॥ रथं वामनुगायसं य इषा वर्तते सह ।
न चक्रमभि बाधते ॥ ३४ ॥ हिरण्ययेन रथेन द्रवत्पाणिभिरश्वैः । धीजवना
नासत्या ॥ ३५ ॥ ७ ॥ युवं मृगं जागृवांसं स्वदथो वा वृषणवसू । ता नः पृ-
ङ्गमिषा रयिम् ॥ ३६ ॥ ता मे अश्विना सनीनां विद्यातं नवानाम् । यथा चि-
च्चैयः कशुः शतमुष्ट्रानां ददत्सहस्रा दश गोनाम् ॥ ३७ ॥ यो मे हिरण्यसन्दृशो
दश राज्ञो अमेहत । अधस्पदा इच्चैयस्य कृष्ट्यश्चर्मन्ना अभितो जनाः ॥ ३८ ॥

अ० ५ । अ० ८ । व० १३] ४०१ [म० ८ । अ० २ । सू० ६ ।

माकिरेना पथा गाद्येनेमे यन्ति चेदयः । अन्यो नेत्सूरिरोहते भूदिदावत्तरो जनः
॥ ३६ ॥ ८ ॥ १ ॥

॥ ६ ॥ १-४८ वत्सः काएव ऋषिः ॥ १-४५ इन्द्रः । ४६-४८ तिरि-
न्दिरस्य पारशव्यस्य दानस्तुतिर्देवताः ॥ छन्दः-१-१३, १५-१७, १६,
२५-२७, २६, ३०, ३२, ३५, ३८, ४२ गायत्री । १४, १८, २३, ३३, ३४,
३६, ३७, ३६-४१, ४३, ४५, ४८ निचृद् गायत्री । २० आर्ची स्वराद्
गायत्री । २४, ४७ पादनिचृद्गायत्री । २१, २२, २८, ३१, ४४, ४६ आर्षी
विराद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ६ ॥ महाँ इन्द्रो य ओजसा पर्जन्यो वृष्टिर्माँ इव । स्तोमैर्वत्सस्य वा-
वृधे ॥ १ ॥ प्रजामृतस्य पिप्रतः प्र यद्धरन्त वद्भयः । विप्रो ऋतस्य वाहसा ॥ २ ॥
कण्वा इन्द्रं यदक्रत स्तोमैर्यज्ञस्य साधनम् । जामि ब्रुवत आयुधम् ॥ ३ ॥ सम-
स्य मन्यवे विशो विश्वा नमन्त कृष्टयः । समुद्रायैव सिन्धवः ॥ ४ ॥ ओजस्त-
दस्य तित्विष उभे यत्समवर्तयत् । इन्द्रश्चर्मैव रोदसी ॥ ५ ॥ ६ ॥ वि चिद्वृत्रस्य
दोधतो वज्रेण शतपर्वणा । शिरो बिभेद वृष्णिना ॥ ६ ॥ इमा अभि प्र णो-
नुमो विपामग्रेषु धीतयः । अग्नेः शोचिर्न दिद्युतः ॥ ७ ॥ गुहा सतीरुप त्मना प्र यच्छो-
चन्त धीतयः । कण्वा ऋतस्य धारया ॥ ८ ॥ प्र तमिन्द्र नशीमहि राय गोमन्त मश्वि-
नम् । प्र ब्रह्म पूर्वचित्तये ॥ ९ ॥ अहमिद्धि पितुष्परि मेधामृतस्य जग्रभ । अहं सूर्य
इवाजनि ॥ १० ॥ १० ॥ अहं प्रत्नेन मन्मना गिरः शुम्भामि कण्ववत् । येनेन्द्रः
शुष्ममिद्धे ॥ ११ ॥ ये त्वामिन्द्र न तुष्टुवुर्ऋषयो ये च तुष्टुवुः । ममेद्वर्धस्व सुष्टुतः
॥ १२ ॥ यदस्य मन्युरध्वनीद्धि वृत्रं पर्वशो रुजन् । अपः समुद्रमैरयत् ॥ १३ ॥
नि शुष्णा इन्द्र धर्णसि वज्रं जघन्थ दस्यवि । वृषा ह्यग्र शृण्विषे ॥ १४ ॥
न द्याव इन्द्रमोजसा नान्तरिक्षाणि वज्रिणम् । न विव्यचन्त भूमयः ॥ १५ ॥ ११ ॥
यस्त इन्द्र महीरुपः स्तभूयमान आशयत् । नि तं पद्यासु शिरनथः ॥ १६ ॥
य इमे रोदसी मही समीची समजग्रभीत् । तमोभिरिन्द्र तं गुहः ॥ १७ ॥
य इन्द्र यतयस्त्वा भृगवो ये च तुष्टुवुः । ममेदुग्र श्रुधी हवम् ॥ १८ ॥ इमास्त
इन्द्र पृश्नयो घृतं दुहत आशिरम् । एनामृतस्य पिप्युषीः ॥ १९ ॥ या इन्द्र
प्रस्वस्त्वासा गर्भमचक्रिरन् । परि धर्मैव सूर्यम् ॥ २० ॥ १२ ॥ त्वामिच्छवस-
स्पते कण्वा उक्थेन वावृधुः । त्वां सुतास इन्द्रवः ॥ २१ ॥ तवेदिन्द्र प्राणी-
तिषूत प्रशस्तिरदिवः । यज्ञो वितन्तसाय्यः ॥ २२ ॥ आ न इन्द्र महीमिषं पुं न

दंष्टिं गोमतीम् । उत प्रजां सुवीर्यम् ॥ २३ ॥ उत त्यदाश्वश्व्यं यदिन्द्र नाहुषी-
ष्वा । अग्रे विन्तु प्रदीदयत् ॥ २४ ॥ अभि व्रजं न तत्तिषे सूरं उपाकचक्षसम् ।
यदिन्द्र वृक्ष्यसि नः ॥ २५ ॥ १३ ॥ यदङ्ग तविषीयस इन्द्र प्रराजसि क्षितीः ।
महां अपार ओजसा ॥ २६ ॥ तं त्वा हविष्मतीर्विश उप ब्रुवत उतये । उरुजय
समिन्दुभिः ॥ २७ ॥ उपहरे गिरीणां सङ्गथे च नदीनाम् । धिया विप्रो अजायत
॥ २८ ॥ अतः समुद्रमुद्धतश्चिकित्वा अव पश्यति । यतो विपान एजति ॥ २९ ॥
आदित्प्रवस्य रेतसो ज्योतिष्पश्यन्ति वासरम् । परो यदिध्यते दिवा ॥ ३० ॥ १४ ॥
कण्वांस इन्द्र ते मतिं विश्वे वर्धन्ति पौंस्यम् । उतो शविष्ठ वृष्यम् ॥ ३१ ॥
इमां मे इन्द्र सुष्टुतिं जुषस्व प्र सु मामव । उत प्र वर्धया मतिम् ॥ ३२ ॥ उत
ब्रह्मण्या वयं तुभ्यं प्रवृद्ध वज्रिवः । विप्रो अतश्च जीवसे ॥ ३३ ॥ अभि कण्वा
अनूषतापो न प्रवता यतीः । इन्द्रं वनन्वती मतिः ॥ ३४ ॥ इन्द्रमुक्थानि वावृधुः
समुद्रमिव सिन्धवः । अनुत्तमन्युमजरम् ॥ ३५ ॥ १५ ॥ आ नो याहि परा-
वतो हरिभ्यां हर्यताभ्याम् । इमामिन्द्र सुतं पिब ॥ ३६ ॥ त्वामिद्वृत्रहन्तम जना-
सो वृक्तबर्हिषः । हवन्ते वाजसातये ॥ ३७ ॥ अनु त्वा रोदसी उभे चक्रं न वत्ये-
तशम् । अनु सुवानास इन्द्रवः ॥ ३८ ॥ मन्दस्त्रा सु स्वर्णर उतेन्द्र शर्यणावति ।
मत्स्त्रा विवस्वतो मती ॥ ३९ ॥ वावृधान उप द्यवि वृषा वज्रचरोरवीत् । वृत्रहा
सोमपातमः ॥ ४० ॥ १६ ॥ ऋषिर्हि पूर्वजा अस्येक ईशान ओजसा । इन्द्र
चोष्कूयसे वसु ॥ ४१ ॥ अस्माकं त्वा सुतां उप वीतपृष्ठा अभि प्रयः । शतं वहन्तु
हरयः ॥ ४२ ॥ इमां सु पूर्या धियं मधोर्धृतस्य पिप्युषीम् । कण्वा उक्थेन वा-
वृधुः ॥ ४३ ॥ इन्द्रमिद्धिमहीनां मेधे वृणीत मर्त्यः । इन्द्रं सनिष्युरुतये ॥ ४४ ॥
अर्वाचं त्वा पुरुष्टुत प्रियमेधस्तुता हरी । सोमपेयाय वक्षतः ॥ ४५ ॥ शतमहं
तिरिन्दिरे सहस्रं पर्शावा ददे । राधांसि याद्वानाम् ॥ ४६ ॥ त्रीणि शतान्यर्वतां
सहस्रा दश गोनाम् । ददुष्पजाय साम्ने ॥ ४७ ॥ उदानद्वकुहो दिवमुष्माश्चतुर्युजो
ददत् । श्रवसा याद्वं जनम् ॥ ४८ ॥ १७ ॥

॥ ७ ॥ १ — ३६ पुनर्वत्सः काणव ऋषिः ॥ मरुतो देवताः ॥ छन्दः—१,
३-५, ७-१३, १७-१९, २१, २८, ३०-३२, ३४ गायत्री । २, ६, १४,
१६, २०, २२-२७, ३५, ३६ निचृद्गायत्री । १५ पादनिचृद्गायत्री ।
२९, ३३ आर्षीविराड्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ७ ॥ प्र यद्वस्त्रिष्टुभमिषं मरुतो विप्रो अक्षरत् । वि पर्वतेषु राजथ ॥ १ ॥

यद्भु तविषीयवो यामं शुभ्रा अचिध्वम् । नि पर्वता अहासत ॥ २ ॥ उदीरयन्त
वायुभिर्वाश्रासः पृश्निमातरः । धुत्तन्त पिप्युषीमिषम् ॥ ३ ॥ वपन्ति मरुतो मि-
हं प्र वेपयन्ति पर्वतान । यद्यामं यान्ति वायुभिः ॥ ४ ॥ नि यद्यामाय वो गि-
रिनि सिन्धवो विधर्मणे । महे शुष्माय येमिरे ॥ ५ ॥ १८ ॥ युष्माँ उ नक्तमूतये
युष्मान्दिवा हवामहे । युष्मान्प्रयत्यध्वरे ॥ ६ ॥ उदु त्ये अरुणप्सवश्चित्रा यामे-
भिरीरते । वाश्रा अधि ण्णुना दिवः ॥ ७ ॥ सृजन्ति रुश्मिमोजसा पन्थां सूर्याय
यातवे । ते भानुभिर्वि तस्थिरे ॥ ८ ॥ इमां मे मरुतो गिरमिमं स्तोममृभुक्षणः ।
इमं मे वनता हवम् ॥ ९ ॥ त्रीणि सरांसि पृथनयो दुदुहे वज्रिणे मधु । उत्सं
कवन्धमुद्रिणम् ॥ १० ॥ १६ ॥ मरुतो यद्ध वो दिवः सुम्नायन्तो हवामहे । आ
तू न उप गन्तन ॥ ११ ॥ यूयं हि ष्ठा सुदानवो रुद्रा ऋभुक्षणो दमे । उत प्र-
चेतसो मदे ॥ १२ ॥ आ नो रुयि मदच्युतं पुरुक्षुं विश्वधायसम् । इयर्ता मरुतो
दिवः ॥ १३ ॥ अधीव यदिरीणां यामं शुभ्रा अचिध्वम् । सुवानैर्मन्दध्व इन्वुभिः
॥ १४ ॥ एतावतश्चिदेषां सुम्नं भिक्षेत मर्त्यः । अदाभ्यस्य मन्मभिः ॥ १५ ॥
॥ २० ॥ ये द्रप्सा इव रोदसी धमन्त्यनु वृष्टिभिः । उत्सं दुहन्तो अक्षितम्
॥ १६ ॥ उदु स्वानेभिरीरत उद्रथैरुदु वायुभिः । उत्स्तोमैः पृश्निमातरः ॥ १७ ॥
येनाव तुर्वशं यदुं येन कण्वं धनस्पृतम् । राये सु तस्य धीमहि ॥ १८ ॥ इमा
उ वः सुदानवो घृतं न पिप्युषीरिषः । वर्धान्काणवस्य मन्मभिः ॥ १९ ॥ क
नूनं सुदानवो मदथा वृक्तवर्हिषः । ब्रह्मा को वः सपर्यति ॥ २० ॥ २१ ॥ न-
हि ष्म यद्ध वः पुरा स्तोमैर्भिवृक्तवर्हिषः । शर्धा ऋयस्य जिन्वथ ॥ २१ ॥ समु
त्ये महतीरुपः सं लोणी समु सूर्यम् । सं वज्रं पर्वशो दधुः ॥ २२ ॥ वि वृत्रं प-
र्वशो ययुर्वि पर्वतां अराजिनः । चक्राणा वृष्णि पौंस्यम् ॥ २३ ॥ अनु त्रित-
स्य युध्यतः शुष्ममावन्नत क्रतुम् । अन्विन्द्रं वृत्रतूर्ये ॥ २४ ॥ विद्युद्धस्ता अभि-
द्यवः शिप्राः शीर्षन्दिहुरण्ययीः । शुभ्रा व्यञ्जत श्रिये ॥ २५ ॥ २२ ॥ उशन-
यत्परावत उक्ष्णो रन्ध्रमयातन । द्यौर्न चक्रदक्षिया ॥ २६ ॥ आ नो मखस्य
दावनेऽश्वैर्हिरण्यपाणिभिः । देवास उप गन्तन ॥ २७ ॥ यदेषां पृषती रथे प्र-
ष्टिर्वहति रोहितः । यान्ति शुभ्रा रिणन्नपः ॥ २८ ॥ सुषोमे शर्यणावत्यार्जिके
पस्त्यावति । ययुर्निचक्रया नरः ॥ २९ ॥ कदा गच्छाथ मरुत इत्था विप्रं हव-
मानम् । माद्रीकेभिर्नाधमानम् ॥ ३० ॥ २३ ॥ कद्ध नूनं कंधप्रियो यदिन्द्रमज-
हातन । को वः सखित्व ओहते ॥ ३१ ॥ सहो षु णो वज्रहस्तैः कण्वांसो

अग्निं मरुद्भिः । स्तुषे हिरण्यवाशीभिः ॥ ३२ ॥ ओ षु वृष्णः प्रयज्युना नव्यसे
सुविताय । ववृत्यां चित्रवाजान् ॥ ३३ ॥ गिर्येशिचन्नि जिहते पर्शीनासो मन्य-
मानाः । पर्वतारिचन्नि येमिरे ॥ ३४ ॥ आक्षणायावानो वहन्त्यन्तरिक्षेण पततः ।
धातारः स्तुवते वयः ॥ ३५ ॥ अग्निर्हि जानि पूर्यश्छन्दो न सूरौ अर्चिषा । ते
भानुभिर्वि तस्थिरे ॥ ३६ ॥ २४ ॥

॥ ८ ॥ १—२३ सध्वंसः काण्व ऋषिः । अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१,
२, ३, ५, ६, १२, १४, १५, १८—२०, २२ निचृदनुष्टुप् । ४, ७, ८,
१०, ११, १३, १७, २१, २३ आर्षी विराडनुष्टुप् । ६, १६ अनुष्टुप् ॥
गान्धारः स्वरः ॥

॥ ८ ॥ आ नो विश्वाभिरुतिभिरश्विना गच्छतं युवम् । दस्त्रा हिरण्यवर्त-
नी पिबतं सोम्यं मधु ॥ १ ॥ आ नूनं यातमश्विना रथेन सूर्यत्वचा । भुजो हि-
रण्यपेशसा कवी गम्भीरचेतसा ॥ २ ॥ आ यातं नहुषस्पर्शान्तरिक्षात्सुवृत्तिभिः ।
पिबाथो अश्विना मधु कण्वानां सर्वने सुतम् ॥ ३ ॥ आ नो यातं दिवस्पर्शान्त-
रिक्षादधप्रिया । पुत्रः कण्वस्य वामिह सुषाव सोम्यं मधु ॥ ४ ॥ आ नो यात-
मुपश्रुत्यश्विना सोमपीतये । स्वाहा स्तोमस्य वर्धना प्र कवी धीतिभिर्नरा ॥ ५ ॥
॥ २५ ॥ यच्चिद्धि वां पुर ऋषयो जुहूरेऽवसे नरा । आ यातमश्विना गतमुपेमां
सुष्टुतिं मम ॥ ६ ॥ दिवश्चिद्रोचनादध्या नो गन्तं स्वर्विदा । धीभिर्वत्सप्रचेतसा
स्तोमोभिर्हवनश्रुता ॥ ७ ॥ किमन्ये पर्यासतेऽस्मत्स्तोमैभिरश्विना । पुत्रः कण्वस्य
वामृषिर्गीर्भिवत्सो अवीवृधत् ॥ ८ ॥ आ वां विप्र इहावसेऽद्वत्स्तोमैभिरश्विना ।
अरिप्रा वृत्रहन्तमा ता नो भूतं मयोभुवा ॥ ९ ॥ आ यद्वां योषणा रथमतिष्ठद्वा-
जिनीवसू । विश्वान्यश्विना युवं प्र धीतान्यगच्छतम् ॥ १० ॥ २६ ॥ अतः
सहस्रनिर्णिजा रथेना यातमश्विना । वत्सो वां मधुमद्वचोऽशैसीत्काव्यः कविः
॥ ११ ॥ पुरुमन्द्रा पुरुवसू मनोतरा रयीणाम् । स्तोमै मे अश्विनाविममभि वद्मी
अनूषाताम् ॥ १२ ॥ आ नो विश्वान्यश्विना धत्तं राधांस्यद्वया । कृतं न अ-
त्वियावतो मा नो रीरधतं निदे ॥ १३ ॥ यन्नासत्या परावति यद्वा स्थो अध्य-
म्बरे । अतः सहस्रनिर्णिजा रथेना यातमश्विना ॥ १४ ॥ यो वां नासत्यावृषि-
र्गीर्भिवत्सो अवीवृधत् । तस्मै सहस्रनिर्णिजमिषं धत्तं घृतश्चुतम् ॥ १५ ॥ २७ ॥
प्रास्मा ऊर्जं घृतश्चुतमश्विना यच्छतं युवम् । यो वां सुम्नाय तुष्टवद्वसूयादानुन-

स्पती ॥ १६ ॥ आ नो गन्तं रिशादसेमं स्तोमं पुरुभुजा । कृतं नः सुश्रियो न-
रेमा दातमभिष्टये ॥ १७ ॥ आ वां विश्वाभिरुतिभिः प्रियमेधा अदूषत । राज-
न्तावध्वराणामश्विना यामदूतिषु ॥ १८ ॥ आ नो गन्तं मयोभुवाश्विना शम्भुवा
युवम् । यो वां विपन्यू धीतिभिर्गीर्भिर्वत्सो अवीवृधत् ॥ १९ ॥ याभिः कण्वं
मेधातिथिं याभिर्वशं दशवजम् । याभिर्गोशर्यमावतं ताभिर्नोऽवतं नरा ॥ २० ॥
॥ २८ ॥ याभिर्नरा त्रसदस्युमावतं कृत्व्ये धने । ताभिः ष्वस्माँ अश्विना प्रावतं
वाजसातये ॥ २१ ॥ प्र वां स्तोमाः सुवृक्तयो गिरो वर्धन्त्वश्विना । पुरुत्रा वृत्र-
हन्तमा ता नो भूतं पुरुस्पृहा ॥ २२ ॥ त्रीणि पदान्यश्विनोराविः सान्ति गुहा
परः । कवी ऋतस्य पत्नभिरर्वाग्जीवेभ्यस्परि ॥ २३ ॥ २६ ॥

॥ ६ ॥ १—२१ शशकर्णः काण्व ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१,
४, ६ बृहती । १४, १५ निचृद् बृहती । २, २० गायत्री । ३, २१ निचृद्
गायत्री । ११ त्रिपाद विराडगायत्री । ५ उष्णिक् ककुप् । ७, ८, १७, १९
अनुष्टुप् । ९ पाद निचृदनुष्टुप् । १३ निचृदनुष्टुप् । १६ आर्ची अनुष्टुप् । १८
विराडनुष्टुप् । १० आर्षी निचृत् पङ्क्तिः । १२ जगती ॥ स्वरः—१, ४, ६,
१४, १५ मध्यमः । २, ३, ११, २०, २१ षड्जः । ५ ऋषभः । ७-९, १३,
१६—१९ गान्धारः । १० पञ्चमः । १२ निषादः ॥

॥ ६ ॥ आ नूनमश्विना युवं वत्सस्य गन्तमवसे । प्रास्मै यच्छतमवृकं पृथु छ-
दिर्युयुतं या अरातयः ॥ १ ॥ यदन्तरिक्षे यद्विवि यत्पञ्च मानुषाँ अनु । नृम्णं
तद्धत्तमश्विना ॥ २ ॥ ये वां दंसाँस्यश्विना विप्रासः परिमामृशुः । एवेत्काण्व-
स्य बोधतम् ॥ ३ ॥ अयं वां घर्मो अश्विना स्तोमेन परि पिच्यते । अयं सोमो
मधुमान्वाजिनीवसू येन वृत्रं चिकेतथः ॥ ४ ॥ यदप्सु यद्वनस्पतौ यदोषधीषु पु-
रुदंससा कृतम् । तेन माविष्टमश्विना ॥ ५ ॥ ३० ॥ यन्नासत्या भुरण्यथो यद्वा
देव भिषज्यथः । अयं वां वत्सो मतिभिर्न विन्धते हविष्मन्तं हि गच्छथः ॥ ६ ॥
आ नूनमश्विनोर्ऋषिः स्तोमं चिकेत वामया । आ सोमं मधुमत्तमं घर्मं सिञ्चा-
दथर्वाणि ॥ ७ ॥ आ नूनं रघुवर्तनि रथं तिष्ठथो अश्विना । आ वां स्तोमा इमे
मम नभो न चुच्यवीरत ॥ ८ ॥ यदद्य वां नासत्योक्थैराचुच्युवीमहि । यद्वा वा-
णीभिरश्विनेवेत्काण्वस्य बोधतम् ॥ ९ ॥ यद्वा कृत्वाँ उत यद्वचश्च ऋषिर्यद्वा

अ० ५ । अ० ८ । व० ३५] ४०६ [म० ८ । अ० २ । सू० ११ ।

दीर्घतमा जुहाव । पृथी यद्वा वैन्यः सादनेष्वेवेदतो अश्विना चेतयेथाम् ॥ १० ॥
 ॥ ३१ ॥ यातं छर्दिष्पा उत नः परस्पा भूतं जगत्पा उत नस्तनूपा । वर्तिस्तोका-
 य तनयाय यातम् ॥ ११ ॥ यदिन्द्रेण सरथं याथो अश्विना यद्वा वायुना भव-
 थः समौकसा । यदादित्येभिर्ऋभुभिः सजोषसा यद्वा विष्णोर्विक्रमणेषु तिष्ठथः
 ॥ १२ ॥ यद्वाश्विनावहं हुवेय वाजसातये । यत्पृत्सु तुर्वणे सहस्तच्छ्रेष्ठमश्वि-
 नोरवः ॥ १३ ॥ आ नूनं यातमश्विनेमा हव्यानि वां हिता । इमे सोमांसो अ-
 धि तुर्वशे यदाविमे कण्वेषु वामथ ॥ १४ ॥ यन्नासत्या पराके अर्वाके अस्ति
 भेषजम् । तेन नूनं विमदाय प्रचेतसा छर्दिर्वत्साय यच्छतम् ॥ १५ ॥ ३२ ॥ अभु-
 त्स्यु प्र देव्या साकं वाचहमश्विनोः । व्यावर्देव्या मतिं वि रातिं मर्त्येभ्यः ॥ १६ ॥
 प्र बोधयोषो अश्विना प्र देवि सूनृते महि । प्र यज्ञहोतरानुषक्प्र मदाय श्रवो
 बृहत् ॥ १७ ॥ यदुषो यासि भानुना सं सूर्येण रोचसे । आ हायमश्विनो रथो
 वर्तिर्याति नृपाय्यम् ॥ १८ ॥ यदापीतासो अश्वो गावो न दुह ऊधभिः । यद्वा
 वाणिरनूषत प्र देवयन्तो अश्विना ॥ १९ ॥ प्र द्युम्नाय प्र शर्वसे प्र नृषाह्याय
 शर्मणे । प्र दत्ताय प्रचेतसा ॥ २० ॥ यन्नूनं धीभिरश्विना पितुर्योना निषीदथः ।
 यद्वा सुम्नेभिरुक्थ्या ॥ २१ ॥ ३३ ॥

॥ १० ॥ १-६ प्रगाथः काएव ऋषिः । अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१, ५
 आर्चीस्वराद् बृहती । २ त्रिष्टुप् । ३ आर्चीभुरिगनुष्टुप् । ४ आर्चीभुरिक् पङ्क्तिः ।
 ६ आर्षीस्वराद् बृहती ॥ स्वरः—१, ५, ६ मध्यमः । २ धैवतः । ३ गान्धारः ।
 ४ पञ्चमः ॥

॥ १० ॥ यत्स्थो दीर्घप्रसन्नानि यद्वादो रोचने दिवः । यद्वा समुद्रे अध्या-
 कृते गृहेऽत आ यातमश्विना ॥ १ ॥ यद्वा यज्ञं मनवे संमिमिक्षथुरेवेत्काएवस्य
 बोधतम् । बृहस्पतिं विश्वान्देवाँ अहं हुव इन्द्राविष्णूँ अश्विनावाशुहेषसा ॥ २ ॥
 त्या न्वश्विना हुवे सुदंससा गृभे कृता । ययोरस्ति प्र णः सख्यं देवेष्वध्याप्यम्
 ॥ ३ ॥ ययोरधि प्र यज्ञा असूरे सन्ति सूर्यः । ता यज्ञस्याध्वरस्य प्रचेतसा स्वधाभिर्या
 पिबतः सोम्यं मधु ॥ ४ ॥ यद्वाश्विनावपाग्यत्प्राक्स्थो वाजिनीवसू । यद्वाह-
 व्यनवि तुर्वशे यदौ हुवे वामथ मा गतम् ॥ ५ ॥ यदन्तरिक्षे पतथः पुरुभुजा य-
 द्द्वेमे रोदसी अतु । यद्वा स्वधाभिरधितिष्ठथो रथमत आ यातमश्विना ॥ ६ ॥ ३४ ॥

॥ ११ ॥ १—१० वत्सः काएव ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१

अ० ६ । अ० १ । व० ३] ४०७ [म० ८ । अ० २ । सू० १२ ।

आर्चीभुरिगायत्री । २ वर्धमाना गायत्री । ३, ५—७, ९ निचृद्गायत्री । ४
विराड् गायत्री । ८ गायत्री । १० आर्चीभुरिक् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—६ षड्जः ।
१० धैवतः ॥

॥ ११ ॥ त्वमग्ने व्रतपा असि देव आ मर्त्येष्वाम् । त्वं यज्ञेष्वीड्यः ॥ १ ॥
त्वमसि प्रशस्यो विदथेषु सहन्त्य । अग्ने रथीरध्वराणाम् ॥ २ ॥ स त्वमस्मदप
द्विषो युयोधि जातवेदः । अदेवीरग्ने अरातीः ॥ ३ ॥ अन्ति चित्सन्तमहं यज्ञं
मर्तस्य रिपोः । नोप वेषि जातवेदः ॥ ४ ॥ मर्ता अमर्त्यस्य ते भूरि नाम मना-
महे । विप्रासो जातवेदसः ॥ ५ ॥ ३५ ॥ विपूं विप्रासोऽवसे देवं मर्तास ऊतये ।
अग्निं गीर्भिर्हवामहे ॥ ६ ॥ आ ते वत्सो मनो यमत्परमाच्चित्सधस्थात् । अग्ने
त्वाङ्गामया गिरा ॥ ७ ॥ पुरुत्रा हि सदङ्गुसि विशो विश्वा अनु प्रभुः । समत्सु
त्वा हवामहे ॥ ८ ॥ समत्स्वग्निमवसे वाजयन्तो हवामहे । वाजेषु चित्रराधसम्
॥ ९ ॥ पूतनो हि कमीड्यो अध्वरेषु सनाच्च होता नव्यश्च सत्सि । स्वां चाग्ने
तन्वं पिप्रयस्वास्मभ्यं च सौभगमा यजस्व ॥ १० ॥ ३६ ॥ ८ ॥ ५ ॥

॥ १२ ॥ १—३३ पर्वतः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रोदेवता ॥ छन्दः—१, २,
८, ९, १५, १६, २०, २१, २५, ३१, ३२ निचृदुष्णिक् । ३—६, १०—१२,
१४, १७, १८, २२—२४, २६—३० उष्णिक् । ७, १३, १९ आर्षीविराडु-
ष्णिक् । ३३ आर्ची स्वराडुष्णिक् ॥ ऋषभः स्वरः ॥

॥ १२ ॥ य इन्द्र सोमपातमो मदः शविष्ठ चेतति । येना हंसि न्यत्रिणं
तमीमहे ॥ १ ॥ येना दशग्वमधिगुं वेपयन्तं स्वर्णरम् । येना समुद्रमाविथा त-
मीमहे ॥ २ ॥ येन सिन्धुं महीरपो रथा इव प्रचोदयः । पन्थामृतस्य यातवे
तमीमहे ॥ ३ ॥ इमं स्तोममभिष्टये घृतं न पूतमद्रिवः । येना नु सद्य ओजसा
ववर्क्षिथ ॥ ४ ॥ इमं जुषस्व गिर्वणः समुद्र इव पिन्वते । इन्द्र विश्वाभिरूति-
भिर्ववर्क्षिथ ॥ ५ ॥ १ ॥ यो नो देवः परावतः सखित्वनाय मामहे । दिवो न
वृष्टिं प्रथयन्ववर्क्षिथ ॥ ६ ॥ ववृक्षुरस्य केतव उत वज्रो गर्भस्तयोः । यत्सूर्यो न
रोदसी अवर्धयत् ॥ ७ ॥ यदि प्रवृद्ध सत्पते सहस्रं महिषां अघः । आदित्त इ-
न्द्रियं महि प्र वावृधे ॥ ८ ॥ इन्द्रः सूर्यस्य रुश्मिभिर्न्यर्शमानमोषति । अग्नि-
र्वनेव सासहिः प्र वावृधे ॥ ९ ॥ इयं त ऋत्विगावती धीतिरेति नवीयसी ।
सपर्यन्ती पुरुप्रिया मिमीत इत् ॥ १० ॥ २ ॥ गर्भो यज्ञस्य देवयुः क्रतुं पुनीत

आनुषक् । स्तोमैरिन्द्रस्य वावृधे मिमीत इत् ॥ ११ ॥ सनिर्मित्रस्य पप्रथ इन्
सोमस्य पीतये । प्राची वाशीव सुन्वते मिमीत इत् ॥ १२ ॥ यं विप्रं उक्थ
हसोऽभिप्रमन्दुरायवः । घृतं न पिप्य आसन्वृतस्य यत् ॥ १३ ॥ उत स्वार
अदितिः स्तोममिन्द्राय जीजनत् । पुरुप्रशस्तमृतयं ऋतस्य यत् ॥ १४ ॥ अ
वद्वय उतयेऽनूषत प्रशस्तये । न देव विव्रता हरीं ऋतस्य यत् ॥ १५ ॥ ३
यत्सोममिन्द्र विष्णवि यद्वा घ त्रित आप्तये । यद्वा मरुत्सु मन्दसे समिन्दुभि
॥ १६ ॥ यद्वा शक्र परावर्ति समुद्रे अधि मन्दसे । अस्माकमित्सुते रणा स
न्दुभिः ॥ १७ ॥ यद्वासि सुन्वतो वृधो यजमानस्य सत्पते । उक्थे वा यस्य
एयसि समिन्दुभिः ॥ १८ ॥ देवदेवं वोऽवस इन्द्रमिन्द्रं गृणीषणि । अधा यज्ञ
तुर्वणे व्यानशुः ॥ १९ ॥ यज्ञेभिर्यज्ञवाहसं सोमेभिः सोमपातमम् । होत्राभिरि
वावृधुर्व्यानशुः ॥ २० ॥ ४ ॥ महीरस्य प्रणीतयः पूर्वीरुत प्रशस्तयः । विश्व
वसूनि दाशुषे व्यानशुः ॥ २१ ॥ इन्द्रं वृत्राय हन्तवे देवासो दधिरे पुरः । इ
वाणीरनूषता समोजसे ॥ २२ ॥ महान्तं महिना वयं स्तोमेभिर्हवनश्रुतम् । अ
रुभि प्र णोनुमः समोजसे ॥ २३ ॥ न यं विविक्तो रोदसी नान्तरिक्षाणि वज्रि
णम् । अमादिदस्य तित्विषे समोजसः ॥ २४ ॥ यदिन्द्र पृतनाज्ये देवास्त
दधिरे पुरः । आदिक्ते हर्यता हरीं ववक्षतुः ॥ २५ ॥ ५ ॥ यदा वृत्रं नदीवृतं शव
वज्रिन्नवधीः । आदिक्ते हर्यता हरीं ववक्षतुः ॥ २६ ॥ यदा ते विष्णुरोजसा त्र
णि पदा विचक्रमे । आदिक्ते हर्यता हरीं ववक्षतुः ॥ २७ ॥ यदा ते हर्यता ह
वावृधाते दिवेदिवे । आदिक्ते विश्वा भुवनानि येमिरे ॥ २८ ॥ यदा ते मारुत
विशस्तुभ्यमिन्द्र नियेमिरे । आदिक्ते विश्वा भुवनानि येमिरे ॥ २९ ॥ यदा स
ममुं दिवि शुक्रं ज्योतिरधारयः । आदिक्ते विश्वा भुवनानि येमिरे ॥ ३० ॥ इ
त इन्द्र सुष्टुतिं विप्र इयति धीतिभिः । जामिं पदेव पिप्रतीं प्राध्वरे ॥ ३१ ॥
दस्य धामनि प्रिये समीचीनासो अस्वरन् । नाभां यज्ञस्य दोहना प्राध्वरे ॥ ३२ ॥
सुवीर्यं स्वश्व्यं सुगव्यमिन्द्र दद्धिनः । होतैव पूर्वचित्तये प्राध्वरे ॥ ३३ ॥ ६ ॥

॥ १३ ॥ १—३३ नारदः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—

५, ८, ११, १४, १६, २१, २२, २६, २७, ३१ निचृदुष्णिक् । २—४, ६, ९,

६, १०, १२, १३, १५—१८, २०, २३—२५, २८, २९, ३२, ३३ उष्णिक् ।

३० आषीविराडुष्णिक् ॥ ऋषभः स्वरः ॥

अ० ६ । अ० १ । व० १२] ४०६ [म० ८ । अ० ३ । सू० १३ ।

॥ १३ ॥ इन्द्रः सुतेषु सोमेषु क्रतुं पुनीत उक्थ्यम् । विदे वृधस्य दक्षसो म-
हान्हि षः ॥ १ ॥ स प्रथमे व्योमनि देवानां सदाने वृधः । सुपारः सुश्रवस्तमः सम-
प्सुजित् ॥ २ ॥ तमहे वाजसातय इन्द्रं भराय शुष्मिणाम् । भवा नः सुम्ने अन्तमः
सखा वृधे ॥ ३ ॥ इयं त इन्द्र गिर्वणो रातिः क्षरति सुन्वतः । मन्दानो अस्य
बर्हिषो वि राजसि ॥ ४ ॥ नूनं तदिन्द्रदद्धि नो यत्त्वा सुन्वन्त ईमहे । रयिं नश्चि-
त्रमा भरा स्वर्विदम् ॥ ५ ॥ ७ ॥ स्तोता यत्ते विचर्षणिरतिप्रशर्धयद्विरः । वया
इवानु रोहते जुषन्त यत् ॥ ६ ॥ प्रत्नवज्जनया गिरः शृणुधी जस्तिर्हवम् । मदमदे
ववक्षिथा सुकृत्वने ॥ ७ ॥ क्रीळन्त्यस्य सूनृता आपो न प्रवता यतीः । अया धियाय
उच्यते पतिर्दिवः ॥ ८ ॥ उतो पतिर्य उच्यते कृष्णनामेक इक्षी । नमोवृधैरव-
स्युभिः सुते रण ॥ ९ ॥ स्तुहि श्रुतं विपश्चितं हरी यस्य प्रसक्षिणा । गन्तारा दाशुषो
गृहं नमस्विनः ॥ १० ॥ ८ ॥ तूतुजानो महेमतेऽश्वेभिः प्रुषितप्सुभिः । आ याहि यज्ञमा-
शुभिः शमिद्धि ते ॥ ११ ॥ इन्द्रं शविष्ठ सत्पते रयिं मृणत्सु धारय । श्रवः सू-
रिभ्यो अमृतं वसुत्वनम् ॥ १२ ॥ हवे त्वा सूर उदिते हवे मध्यन्दिने दिवः ।
जुषाण इन्द्र सप्तिभिर्न आ गहि ॥ १३ ॥ आ तू गहि प्र तु द्रव मत्स्वा सुतस्य
गोमतः । तन्तुं तनुष्व पूर्य यथा विदे ॥ १४ ॥ यच्छक्रासि परावति यदवावति
वृत्रहन् । यद्वा समुद्रे अन्धसोऽवितेदसि ॥ १५ ॥ ९ ॥ इन्द्रं वर्धन्तु नो गिर इन्द्रं
पुतास इन्द्रवः । इन्द्रं हविष्मतीर्विशो अरारणिषुः ॥ १६ ॥ तमिद्धिप्रा अवस्यवः
प्रवत्वतीभिरूतिभिः । इन्द्रं लोणीरवर्धयन्वया इव ॥ १७ ॥ त्रिकद्वकेषु चेतनं दे-
वासो यज्ञमन्नत । तमिद्धन्तु नो गिरः सदावृधम् ॥ १८ ॥ स्तोता यत्ते अनुवत
उक्थान्यृतुथा दधे । शुचिः पायक उच्यते सो अद्भुतः ॥ १९ ॥ तदिद्रुद्रस्य चेतति
यद्वं प्रत्नेषु धामसु । मनो यत्रा वि तद्व्युर्विवेतसः ॥ २० ॥ १० ॥ यदि मे सख्य-
मावर इमस्य पाह्यन्धसः । येन विश्वा अति द्विषो अतारिम ॥ २१ ॥ कदा त
इन्द्र गिर्वणः स्तोता भवाति शन्तमः । कदा नो गव्ये अश्व्ये वसौ दधः ॥ २२ ॥
उत ते सुष्टुता हरी वृषणा वहतो रथम् । अजुर्यस्य मदिन्तमं यमीमहे ॥ २३ ॥
तमीमहे पुरुषुतं यद्वं प्रत्नाभिरूतिभिः । नि बर्हिषि प्रिये सददध द्विता ॥ २४ ॥
वर्धस्त्रा सु पुरुषुत ऋषिपुताभिरूतिभिः । धुक्षस्व पिप्युषीमिषमवा च नः ॥ २५ ॥
॥ ११ ॥ इन्द्र त्वमवितेदसीत्था स्तुवतो अद्रिवः । ऋतादियमि ते धियं मनोयुजम्
॥ २६ ॥ इह त्या संधमाद्या युजानः सोमपीतये । हरी इन्द्र प्रतद्वसू अभि स्वर
॥ २७ ॥ अभि स्वरन्तु ये तव रुद्रासः सक्षत श्रियम् । उतो मरुत्वतीर्विशो अभि

अ० ६ । अ० १ । व० १७] ४१० [म० ८ । अ० ३ । सू० १५

प्रयः ॥ २८ ॥ इमा अस्य प्रतूर्तयः पदं जुषन्त यद्विवि । नाभा यज्ञस्य सं दधु
र्यथा विदे ॥ २९ ॥ अयं दीर्घाय चक्षसे प्राचि प्रयत्यध्वरे । मिमीते यज्ञमानुष
ग्विचक्ष्य ॥ ३० ॥ १२ ॥ वृषायमिन्द्र ते रथ उतो ते वृषणा हरी । वृषा त्वं श
तक्रतो वृषा हवः ॥ ३१ ॥ वृषा ग्रावा वृषा मदो वृषा सोमो अयं सुतः । वृषा यज्ञो
यमिन्वसि वृषा हवः ॥ ३२ ॥ वृषा त्वा वृषणं हुवे वज्रिञ्चित्राभिरुतिभिः ।
वावन्थ हि प्रतिष्ठुति वृषा हवः ॥ ३३ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १-१५ गोषूक्त्यश्वसूक्तिनौ ऋषयः ॥ इन्द्रो देवता ॥
छन्दः-१, ११ विराड् गायत्री । २, ४, ५, ७, १५ निचृद्गायत्री । ३, ६, ८-१०,
१२-१४ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १४ ॥ यदिन्द्राहं यथा त्वमीशीय वस्व एक इत् । स्तोता मे गोषखा
स्यात् ॥ १ ॥ शिक्तैयमस्मै दित्सैयं शचीपते मनीषिणे । यदहं गोपतिः स्याम्
॥ २ ॥ धेनुष्टं इन्द्र सूनृता यज्ञमानाय सुन्वते । गामश्वं पिप्युषी दुहे ॥ ३ ॥ न
ते वर्तास्ति राधस इन्द्र देवो न मर्त्यः । यदित्ससि स्तुतो मघम् ॥ ४ ॥ यज्ञ
इन्द्रमवर्धयद्यद्भूमिं व्यवर्तयत् । चक्राण ओपशं दिवि ॥ ५ ॥ १४ ॥ वावृधानस्य
ते वयं विश्वा धनानि जिग्युषः । ऊतिमिन्द्रा वृणीमहे ॥ ६ ॥ व्यन्तरिक्षमतिर-
न्मदे सोमस्य रोचना । इन्द्रो यदभिनद्वलम् ॥ ७ ॥ उद्गा आजदङ्गिरोभ्य आ-
विष्कृण्वन्गुहा सतीः । अर्वाश्च नुनुदे वलम् ॥ ८ ॥ इन्द्रेण रोचना दिवो दृढहानि
दंष्टितानि च । स्थिराणि न पराणुदे ॥ ९ ॥ अपामूर्मिर्मदन्निव स्तोम इन्द्राजिरायते ।
वि ते मदा अराजिषुः ॥ १० ॥ १५ ॥ त्वं हि स्तोमवर्धन इन्द्रास्युक्थवर्धनः ।
स्तोतृणामुत भद्रकृत् ॥ ११ ॥ इन्द्रमित्केशिना हरी सोमपेयाय वक्षतः । उप
यज्ञं सुराधंसम् ॥ १२ ॥ अपां फेनेन नमुचेः शिर इन्द्रोदवर्तयः । विश्वा
यदजयः स्पृधः ॥ १३ ॥ मायाभिरुतिसृप्सत इन्द्र द्यामारुरुक्षतः । अवदस्यूरधूनुथाः
॥ १४ ॥ असुन्वामिन्द्र संसदं विषूचीं व्यनाशयः । सोमपा उत्तरो भवन् ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ १५ ॥ १-१३ गोषूक्त्यश्वसूक्तिनौ ऋषी ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-
१-३, ५-७, ११, १३ निचृदुष्णिक् । ४ उष्णिक् । ८, १२ विराडुष्णिक् ।
९, १० पादनिचृदुष्णिक् ॥ ऋषभः स्वरः ॥

॥ १५ ॥ तम्बभि प्र गायत पुरुहूतम् पुरुष्टुतम् । इन्द्रं गीर्भिस्तविषमा विवासत ॥ १ ॥
यस्य द्विर्हसो बृहत्सहो दाधार रोदसी । गिरिरज्रा अपः स्वर्षत्वना ॥ २ ॥

अ० ६ । अ० १ । व० २२] ४११ [म० ८ । अ० ३ । सू० १७ ।

स राजसि पुरुष्टुतं एको वृत्राणि जिघ्नसे । इन्द्रजैत्रा श्रवस्या च यन्तवे ॥ ३ ॥
तं ते मदं गृणीमसि वृषणं पृत्सु सासहिम् । उ लोककृत्नुमद्रिवो हरिश्चियम्
॥ ४ ॥ येन ज्योतीष्यायवे मनवे च विवेदिथ । मन्दानो अस्य बर्हिषो वि राज-
सि ॥ ५ ॥ १७ ॥ तदद्या चित्त उक्थिनोऽनु ष्टुवन्ति पूर्वथा । वृषपत्नीरपो
जया दिवेदिवे ॥ ६ ॥ तव त्यदिन्द्रियं बृहत्तव शुष्ममुत क्रतुम् । वज्रं शिशाति
धिषणा वरेण्यम् ॥ ७ ॥ तव द्यौरिन्द्र पौंस्यं पृथिवी वर्धति श्रवः । त्वामापः प-
र्वतासश्च हिन्विरे ॥ ८ ॥ त्वां विष्णुर्वृहन्क्षयो मित्रो गृणाति वरुणः । त्वां
शर्धो मदत्यनु मारुतम् ॥ ९ ॥ त्वं वृषा जनानां मंहिष्ठ इन्द्र जज्ञिषे । सत्रा वि-
श्वा स्वपत्यानि दधिषे ॥ १० ॥ १८ ॥ सत्रा त्वं पुरुष्टुतं एको वृत्राणि तोशसे ।
नान्य इन्द्रात्करणं भूय इन्वति ॥ ११ ॥ यदिन्द्र गन्मशस्त्वा नाना हन्वत
ऊतये । अस्माकेभिर्नृभिरत्रा स्वर्जय ॥ १२ ॥ अरं क्षयाय नो महे विश्वा रूपाण्या-
विशन् । इन्द्रं जैत्राय हर्षया शचीपतिम् ॥ १३ ॥ १९ ॥

॥ १६ ॥ १-१२ इरिम्बिठिः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१,
६-१२ गायत्री । २-७ निचृद्गायत्री । ८ विराद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १६ ॥ प्र सम्राजं चर्षणीनामिन्द्रं स्तोता नव्यं गीर्भिः । नरं नृषाहं मं-
हिष्ठम् ॥ १ ॥ यस्मिन्नुक्थानि रणयन्ति विश्वानि च श्रवस्या । अपामवो न स-
मुद्रे ॥ २ ॥ तं सुष्टुत्या विवासे ज्येष्ठराजं भरे कृत्नुम् । महो वाजिनं सनिभ्यः
॥ ३ ॥ यस्यानूना गभीरा मदा उरवस्तरुत्राः । हृषुमन्तः शूरसातौ ॥ ४ ॥ त-
मिद्धनेषु हितेष्वधिवाकाय हवन्ते । येषामिन्द्रस्ते जयन्ति ॥ ५ ॥ तमिच्छ्यात्नैरार्य-
न्ति तं कृतेभिश्चर्षणयः । एष इन्द्रो वरिवस्कृत् ॥ ६ ॥ २० ॥ इन्द्रो ब्रह्मेन्द्र ऋ-
षिरिन्द्रः पुरु पुरुहूतः । महान्महीभिः शचीभिः ॥ ७ ॥ स स्तोम्य स हव्यः
सत्यः सत्वा तुविकूर्मिः । एकश्चित्सन्नभिभूतिः ॥ ८ ॥ तमर्केभिस्तं सामभिस्तं
गायत्रैश्चर्षणयः । इन्द्रं वर्धन्ति क्षितयः ॥ ९ ॥ प्रणेतारं वस्यो अच्छा कर्तारं
ज्योतिः समत्सु । ससद्वांसं युधामित्रान् ॥ १० ॥ स नः पप्रिः पारयाति स्वस्ति
नावा पुरुहूतः । इन्द्रो विश्वा अति द्विषः ॥ ११ ॥ स त्वं न इन्द्र वाजैभिर्दशस्या
च गातुया च । अच्छा च नः सुम्नं नैषि ॥ १२ ॥ २१ ॥

॥ १७ ॥ १-१५ इरिम्बिठिः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१-३,

अ० ६ । अ० १ । व० २६] ४१२ [म० ८ । अ० ३ । सू० १८]

७, ८ गायत्री । ४-६, ६-१२ निचृद्गायत्री । १३ विराड्गायत्री । १४ आसुरी
बृहती । १५ आर्षी भुरिग्बृहती ॥ स्वरः-१-१३ षड्जः । १४, १५ मध्यमः ॥

॥ १७ ॥ आ याहि सुपुमा हि त इन्द्र सोमं पिवा इमम् । एदं बर्हिः सदो
मम् ॥ १ ॥ आ त्वा ब्रह्मयुजा हरी वहतामिन्द्र केशिना । उप ब्रह्माणि नः
शृणु ॥ २ ॥ ब्रह्माणस्त्वा वयं युजा सोमपामिन्द्र सोमिनः । सुतावन्तो हवामहे
॥ ३ ॥ आ नो याहि सुतावन्तोऽस्माकं सुपुतीरुप । पिवा सु शिप्रिन्नन्धसः ॥ ४ ॥
आ ते सिञ्चामि कुक्षोरतु गात्रा वि धावतु । गृभाय जिह्वया मधु ॥ ५ ॥ २२ ॥
स्वादुष्टे अस्तु संसुदे मधुमान्तन्वेतव । सोमः शर्मस्तु ते हृदे ॥ ६ ॥ अयमु त्वा
विचर्षणे जनीरिवाभि संवृतः । प्र सोम इन्द्र सर्पतु ॥ ७ ॥ तुविग्नीवो वपोदरः
सुबाहुरन्धमो मदे । इन्द्रो वृत्राणि जिघ्नते ॥ ८ ॥ इन्द्र मेहि पुरस्त्वं विश्वस्ये-
शान ओजसा । वृत्राणि वृत्रहज्जहि ॥ ९ ॥ दीर्घस्ते अस्त्वङ्कुशो येना वसु
प्रयच्छसि । यजमानाय सुन्वते ॥ १० ॥ २३ ॥ अयं त इन्द्र सोमो निपूतो
अधि बर्हिषि । एहीमस्य द्रवा पिब ॥ ११ ॥ शार्चिगो शार्चिपूजनाय रणाय ते
सुतः । आखण्डल प्र हूयसे ॥ १२ ॥ यस्ते शृङ्गवृषो नपात्प्रणपात्कुण्डपाय्यः ।
न्यस्मिन्दध्र आ मनः ॥ १३ ॥ वास्तोष्पते ध्रुवा स्थूणांसत्र सोम्यानाम् । द्रप्सो
भेत्ता पुरां शश्वतीनामिन्द्रो मुनीनां सखा ॥ १४ ॥ पृदाकुसानुर्यजतो गवेषण
एकः सन्नभि भूयसः । भूर्णिमश्वं नयत्तुजा पुरो गृधेन्द्रं सोमस्य पीतये ॥ १५ ॥ २४ ॥

॥ १८ ॥ १-२२ इरिम्बिठिः काण्व ऋषिः ॥ देवताः-१-७, १०-२२
आदित्याः । ८ अश्विनौ । ९ अग्निसूर्यानिलाः ॥ छन्दः-१, १३, १५, १६
पादनिचृदुष्णिक् । २ आर्षी स्वरादुष्णिक् । ३, ८, १०, ११, १७, १८, २२
उष्णिक् । ४, ६, २१ विरादुष्णिक् । ५-७ १२, १४, १६, २० निचृदुष्णिक् ॥
ऋषभः स्वरः ॥

॥ १८ ॥ इदं ह नूनमेषां सुम्नं भिक्षेत मर्यः । आदित्यानामपूर्व्यं सवीमनि
॥ १ ॥ अनर्वाणो ह्येषां पन्था आदित्यानाम् । अदब्धाः सन्ति पायवः सुगेवृधः
॥ २ ॥ तत्सु नः सविता भगो वरुणो मित्रो अर्यमा । शर्म यच्छन्तु सप्रथो य-
दीमहे ॥ ३ ॥ देवेभिर्देव्यदितेऽरिष्टभर्मन्ना गहि । स्मत्सूरिभिः पुरुप्रिये सुशर्मभिः
॥ ४ ॥ ते हि पुत्रासो अदितेर्विदुर्द्वेषांसि योतवे । अंहोश्चिदुरुचक्रयोऽनेहसः ॥ ५ ॥
॥ २५ ॥ अदितिर्नो दिवा पशुमदितिर्नक्तमद्वयाः । अदितिः पात्वंहसः सदावृधा

अ० ६ । अ० १ । व० २६] ४१३ [म० ८ । अ० ३ । सू० १६ ।

॥ ६ ॥ उत स्या नो दिवा मतिरदितिरूत्या गमत् । सा शन्ताति मयस्करदप
 सिधः ॥ ७ ॥ उत त्या दैव्या भिषजा शं नः करतो अश्विना । युयुयातामितो
 रपो अप सिधः ॥ ८ ॥ शमग्निरग्निभिः करच्छं नस्तपतु सूर्यः । शं वातो वा-
 त्वरपा अप सिधः ॥ ९ ॥ अपामीवामप सिधमप सेधत दुर्मतिम् । आदित्यासो
 युयोतना नो अंहसः ॥ १० ॥ २६ ॥ युयोता शरुमस्मदाँ आदित्यास उताम-
 तिम् । ऋधग्द्वेषः कृणुत विश्ववेदसः ॥ ११ ॥ तत्सु नः शर्म यच्छतादित्या य-
 न्मुमोचति । एनस्वन्तं चिदेनसः सुदानवः ॥ १२ ॥ यो नः कश्चिद्रिरिक्षति र-
 ज्जस्त्वेन मर्त्यः । स्वैः ष एवै रिरिषीष्ट युर्जनः ॥ १३ ॥ समित्तमधमश्नवहुः शंसं
 मर्त्य रिपुम् । यो अस्मत्रा दुर्हणावाँ उप द्वयुः ॥ १४ ॥ प्राक्त्रा स्थन देवा हृत्सु
 जानीथ मर्त्यम् । उप द्वयुं चाद्वयुं च वसवः ॥ १५ ॥ २७ ॥ आ शर्म पर्वताना-
 मोतापां वृणीमहे । द्यावाक्षामारे अस्मद्रपस्कृतम् ॥ १६ ॥ ते नो भद्रेण शर्मणा
 युष्मार्कं नावा वसवः । अति विश्वानि दुरिता पिपर्तन ॥ १७ ॥ तुचे तनाय त-
 त्सु नो द्राघीय आयुर्जीवसे । आदित्यासः सुमहसः कृणोतन ॥ १८ ॥ यज्ञो ह्रीळो
 वो अन्तर आदित्या अस्ति मृळत । युष्मे इद्वो अपि षमसि सजात्ये ॥ १९ ॥ बृ-
 हद्वरुथं मरुतां देवं त्रातारमविश्वना । मित्रमीमहे वरुणं स्वस्तये ॥ २० ॥ अनेहो
 मित्रार्यमनुवद्वरुण शंस्यम् । त्रिवरुथं मरुतो यन्त नश्छर्दिः ॥ २१ ॥ ये चिद्धि मृत्यु-
 बन्धव आदित्या मनवः स्मसि । प्र सू न आयुर्जीवसे तिरेतन ॥ २२ ॥ २८ ॥

॥ १६ ॥ १-३७ सोभरिः काणव ऋषिः ॥ देवताः-१-३३ अग्निः । ३४,
 ३५ आदित्याः । ३६, ३७ त्रसदस्योर्दानस्तुतिः ॥ छन्दः-१, ३, १५, २१
 २३, २८, ३२ निचृदुष्णिक् । २७ भुरिगार्ची विराडुष्णिक् । ५, १६, ३०
 उष्णिक् ककुप् । १३ पुर उष्णिक् । ७, ९, ३४ पाद निचृदुष्णिक् । ११, १७,
 ३६ विराडुष्णिक् । २५ आर्चीस्वराडुष्णिक् । २, २२, २६, ३७ विरादपङ्क्तिः ।
 ४, ६, १२, १६, २०, ३१ निचृत् पङ्क्तिः । ८ आर्चीभुरिक् पङ्क्तिः । १० सतः
 पङ्क्तिः । १४ पङ्क्तिः । १८, ३३ पादनिचृत् पङ्क्तिः । २४, २६ आर्चीस्वराद् पङ्क्तिः ।
 ३५ स्वराद्बृहती ॥ स्वरः-१, ३, ५, ७, ९, ११, १३, १५, १७, १९, २१,
 २३, २५, २७, २८, ३०, ३२, ३४, ३६ ऋषभः । २, ४, ६, ८, १०, १२,
 १४, १६, १८, २०, २२, २४, २६, २८, ३१, ३३, ३७ पञ्चमः । ३५ मध्यमः ॥

॥ १६ ॥ तं गूर्धया स्वर्णरं देवासो देवमरति दधन्विरे । देवत्रा हव्यमोहिरे

अ० ६ । अ० १ । व० ३३] ४१४ [म० ८ । अ० ३ । सू० १६

॥ १ ॥ विभूतरातिं विप्र चित्रशोचिषमग्निमीळिष्व यन्तुरम् । अस्य मेधस्य सो
म्यस्य सोभरे प्रेमध्वराय पूर्वम् ॥ २ ॥ यजिष्ठं त्वा बवृमहे देवं देवत्रा होतास्म
मर्त्यम् । अस्य यज्ञस्य सुक्रतुम् ॥ ३ ॥ ऊर्जो नपातं सुभगं सुदीदितिमग्निं श्रेष्ठं
शोचिषम् । स नो मित्रस्य वरुणस्य सो अपामा सुम्नं यज्ञते दिवि ॥ ४ ॥
यः समिधा य आहुती यो वेदेन ददाश मर्तो अग्नये । यो नमसा स्वध्वरः ॥ ५ ॥
॥ २६ ॥ तस्येदन्वतो रंहयन्त आशवस्तस्य द्युम्नितमं यशः । न तमहो देवकृतं कु
तश्चन न मर्यकृतं नशत् ॥ ६ ॥ स्वग्नयो वो अग्निभिः स्याम सूनो सहस ऊ
र्जा पते । सुवीरस्त्वमस्मयुः ॥ ७ ॥ प्रशंसमानो अतिथिर्न मित्रियोऽग्नी रथो न
वेद्यः । त्वे क्षेमासो अपि सन्ति साधवस्त्वं राजा रयीणाम् ॥ ८ ॥ सो अद्वा
दाश्वध्वरोऽग्ने मर्तः सुभग स प्रशंस्यः । स धीभिरस्तु सनिता ॥ ९ ॥ यस्य त्व
मूर्ध्वो अध्वराय तिष्ठसि जयद्वीरः स साधते । सो अर्वद्भिः सनिता स विपन्यु
भिः स शूरैः सनिता कृतं ॥ १० ॥ ३० ॥ यस्याग्निर्वपुर्गृहे स्तोमं चनो दधीत
विश्ववार्यः । हव्या वा वेविषद्विषः ॥ ११ ॥ विप्रस्य वा स्तुवतः सहसो यहो
मज्ञतमस्य रातिषु । अवोदेवमुपरिमर्त्य कृधि वसो विविदुषो वचः ॥ १२ ॥ यो
अग्निं हव्यदातिभिर्नमोभिर्वा सुदक्षमा विवासति । गिरा वाजिरशोचिषम् ॥ १३ ॥
समिधा यो निशितो दाशदादितिं धामभिरस्य मर्त्यः । विश्वेत्स धीभिः सुभगो
जनां अति द्युम्नैरुद् इव तारिषत् ॥ १४ ॥ तदग्ने द्युम्नमा भर यत्सासहत्सद
ने कं चिद्विणम् । मन्युं जनष्य दूढ्यः ॥ १५ ॥ ३१ ॥ येन चष्टे वरुणो मि
त्रो अर्यमा येन नासत्या भगः । वयं तत्ते शवसा गातुवित्तमा इन्द्रत्वोता विधेमहि
॥ १६ ॥ ते घेदग्ने स्वाध्योऽये त्वा विप्र निदधिरे नृचक्षसम् । विप्रसो देव सु
क्रतुम् ॥ १७ ॥ त इद्वेदिं सुभग त आहुतिं ते सोतुं चक्रिरे दिवि । त इद्राजैभि
र्जिग्युर्महद्धनं ये त्वे कामं न्येरिरे ॥ १८ ॥ भद्रो नो अग्निराहुतो भद्रा राति सु
भग भद्रो अध्वरः । भद्रा उत प्रशस्तयः ॥ १९ ॥ भद्रं मनः कृणुष्व वृत्रतूर्ये येना
ममत्सु सासहः । अव स्थिरा तनुहि भूरि शर्धतां वनेमा ते अभिष्टिभिः ॥ २० ॥
॥ ३२ ॥ ईळे गिरा मनुर्हितं यं देवा दूतमरतिं न्येरिरे । यजिष्ठं हव्यवाहनम् ॥ २१ ॥
तिग्मजम्भाय तरुणाय राजते प्रयो गायस्यग्नये । यः पिशते सूनृताभिः सुवीर्यम
ग्निवृतेभिराहुतः ॥ २२ ॥ यदीं घृतेभिराहुतो वाशीमग्निर्भरत उच्चाव च । असुर
इव निर्णिजम् ॥ २३ ॥ यो हव्यान्यैरयता मनुर्हितो देव आसा सुगन्धिना ।
विवासते वार्याणि स्वध्वरो होता देवो अमर्त्यः ॥ २४ ॥ यदग्ने मर्त्यस्त्वं स्यामहं

अ० ६ । अ० १ । व० ३६] ४१५ [म० ८ । अ० ३ । सू० २० ।

मित्रमहो अमर्त्यः । सहस्रः सूनवाहुत ॥२५॥ ३३ ॥ न त्वा रासीयाभिर्शस्तये व-
सो न पापत्वाय सन्त्य । न मे स्तोतामतीवा न दुर्हितः स्यादग्ने न पापया ॥ २६ ॥
पितुर्न पुत्रः सुभृतो दुरोण आ देवाँ एतु प्र णो हविः ॥ २७ ॥ तवाहमग्न ऊ-
तिभिर्नेदिष्ठाभिः सचेय जोषमा वसो । सदा देवस्य मर्त्यः ॥ २८ ॥ तव क्रत्वा
सनेयं तव रातिभिरग्ने तव प्रशस्तिभिः । त्वामिदाहुः प्रमतिं वसो ममाग्ने ह-
र्षस्व दातवे ॥ २९ ॥ प्र सो अग्ने तवोतिभिः सुवीराभिस्तिरते वाजभर्मभिः ।
यस्य त्वं सख्यमावरः ॥ ३० ॥ ३४ ॥ तव द्रप्सो नीलवान्वाश ऋत्विय इ-
न्धानः सिष्णवा ददे । त्वं महीनामुषसामसि प्रियः क्षपो वस्तुषु राजसि ॥ ३१ ॥
तमागन्म सोभरयः सहस्रमुष्कं स्वभिष्टिमवसे । सम्राजं त्रासदस्यवम् ॥ ३२ ॥
यस्य ते अग्ने अन्ये अग्नय उपक्षितो वया इव । विपो न द्युम्ना नि युवे ज-
नानां तव क्षत्राणि वर्धयन् ॥ ३३ ॥ यमादित्यासो अद्रुहः पारं नयथ मर्त्यम् ।
मघोनां विश्वेषां सुदानवः ॥ ३४ ॥ यूयं राजानः कं चिच्चर्षणीसहः क्षयन्तं
मानुषाँ अनु । वयं ते वो वरुण मित्रार्यमन्त्स्यामेदृतस्य रथ्यः ॥ ३५ ॥ अदा-
न्मे पौरुकुत्स्यः पञ्चाशतं त्रासदस्युर्वधूनाम् । मंहिष्ठो अर्यः सत्पतिः ॥ ३६ ॥
उत मे प्रिययोर्विययोः सुवास्त्वा अधि तुग्वनि । तिसृणां सप्ततीनां श्यावः प्र-
णेता भुवद्वसुर्दियाना पतिः ॥ ३७ ॥ ३५ ॥

॥ २० ॥ १-२६ सोभरिः काण्व ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः—१,
५, ७, १६, २३ उष्णिक् ककुप् । ६, १३, २१, २५ निचृदुष्णिक् । ३, १५,
१७ विराडुष्णिक् । ११ पादनिचृदुष्णिक् । २, १०, १६, २२ सतः पङ्क्तिः ।
८, २०, २४, २६ निचृत् पङ्क्तिः । ४, १८ विराट् पङ्क्तिः । ६, १२ पादनिचृत्
पङ्क्तिः । १४ आर्ची भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५, ७, ९, ११, १३, १५,
१७, १९, २१, २३, २५ ऋषभः । २, ४, ६, ८, १०, १२, १४, १६, १८,
२०, २२, २४, २६ पञ्चमः ॥

॥ २० ॥ आ गन्ता मा रिषण्यत प्रस्थावानो मापं स्थाता समन्यवः ।
स्थिरा चिन्नमयिष्णवः ॥ १ ॥ वीळुपविभिर्मरुत ऋभुक्षण आ रुद्रासः सुदीति-
भिः । इषा नो अद्या गता पुरुस्पृहो यज्ञमा सोभरीयवः ॥ २ ॥ विन्ना हि रुद्रि-
याणां शुष्ममुग्रं मरुतां शिमीवताम् । विष्णोरेषस्य मीळुषाम् ॥ ३ ॥ वि द्वीपानि
पापतन्तिष्ठदुच्छुनोभे युजन्त रोदसी । प्र धन्वान्यैरत शुभ्रखादयो यदेजथ स्वभा-
नवः ॥ ४ ॥ अच्युता चिद्धो अजमन्ना नानदति पर्वतासो वनस्पतिः । भूमिर्यामेषु

रेजते ॥ ५ ॥ ३६ ॥ अमाय वो मरुतो यातवे द्यौर्जिहीत उत्तरा बृहत् । यत्र
नरो देदिशते तनूष्वा त्वक्षांसि ब्राह्मोजसः ॥ ६ ॥ स्वधामनु श्रियं नरो महि त्वे
षा अमवन्तो वृषप्सवः । वहन्ते अहुतप्सवः ॥ ७ ॥ गोभिर्वाणो अज्यते सोभरी
णां रथे कोशे हिरण्यये । गोबन्धवः सुजातास इषे भुजे महान्तो नः स्पर्से न
॥ ८ ॥ प्रति वो वृषदञ्जयो वृष्णे शर्धाय मारुताय भरध्वम् । हव्या वृषप्रयावणे
॥ ९ ॥ वृषणश्चेन मरुतो वृषप्सुना रथेन वृषनाभिना । आ श्येनासो न पक्षिणो
वृथा नरो हव्या नो वीतये गत ॥ १० ॥ ३७ ॥ समानमञ्जयेषां वि भ्राजन्ते
रुक्मासो अर्थि ब्राह्मणु । दविद्युतत्पृष्टयः ॥ ११ ॥ त उग्रामो वृषण उग्रवाहवो नकि-
ष्टनूषु येतिरे । स्थिरा धन्वान्यायुधा रथेषु वोऽनीकेष्वधि श्रियः ॥ १२ ॥ येषामणो न
सप्रथो नाम त्वेषं शश्वतामेकमिद्भुजे । वयो न पित्र्यं सहः ॥ १३ ॥ तान्वन्दस्व मरुतस्तां
उप स्तुहितेषां हि धुनीनाम् । अराणां न चरमस्तदेषां दाना मद्वातदेष्ट्याम् ॥ १४ ॥
सुभगः स व ऊतिष्वास पूर्वासु मरुतो व्युष्टिषु । यो वा नूनमुतासति ॥ १५ ॥ ३८ ॥
यस्य वा यूयं प्रति वाजिनो नर आ हव्या वीतये गथ । अभि ष द्युम्नैरुत वाजसा-
तिभिः सुम्ना वो धूतयो नशत् ॥ १६ ॥ यथा रुद्रस्य सूनवो दिवो वशन्त्यसुरस्य वे-
धसः । युवानस्तथेदसत् ॥ १७ ॥ ये चाहन्ति मरुतः सुदानवः स्मन्मीळुषश्च-
रन्ति ये । अतश्चिदा न उप वस्यसा हृदा युवान आ ववृध्वम् ॥ १८ ॥ यून
ऊ षु नविष्ट्या वृष्णः पांवकां अभि सोभरे गिरा । गाय गा इव चर्कषत् ॥ १९ ॥
साहा ये सन्ति मुष्टिहेव हव्यो विश्वासु पृत्सु होतृषु । वृष्णश्चन्द्रान्न सुश्रवस्त-
मान् गिरा वन्दस्व मरुतो अह ॥ २० ॥ ३९ ॥ गावश्चिद्धा समन्यवः सजा-
त्येन मरुतः सबन्धवः । रिद्धेते ककुभो मिथः ॥ २१ ॥ मर्तश्चिद्धो नृतवो रुक्म-
वक्षस उप भ्रातृत्वमायति । अर्थि नो गात मरुतः सदा हि व आपित्वमस्ति नि-
धुवि ॥ २२ ॥ मरुतो मारुतस्य न आ भेषजस्य वहता सुदानवः यूयं संखायः स-
प्तयः ॥ २३ ॥ याभिः सिन्धुमवथ याभिस्तूर्वथ याभिर्दशस्यथा क्रिर्विम् । मयो
नो भूतोतिभिर्मयोभुवः शिवाभिरसचद्विषः ॥ २४ ॥ यत्सिन्धौ यदसिक्च्यं यत्स-
मुद्रेषु मरुतः सुबर्हिषः । यत्पर्वतेषु भेषजम् ॥ २५ ॥ विश्वं पश्यन्तो विभृथा त-
नूष्वा तेना नो अर्थि वोचत । क्षमा रपो मरुत आतुरस्य न इष्कर्ता विहुतं पुनः
॥ २६ ॥ ४० ॥ १ ॥ ३ ॥

॥ २१ ॥ १-१८ सोभरिः काण्व ऋषिः ॥ १-१६ इन्द्रः । १७, १८
चित्रस्यदानस्तुतिर्देवता ॥ छन्दः—१, ३, १५ विराडुष्णिक् । १३, १७ निचृ-

दुष्णिक् । ५, ७, ९, ११ उष्णिक् ककुप् । २, १२, १४ पादनिचृत् पङ्क्तिः ।
१० विराट् पङ्क्तिः । ६, ८, १६, १८ निचृत् पङ्क्तिः । ४ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—
१, ३, ५, ७, ९, ११, १३, १५, १७ ऋषभः । २, ४, ६, ८, १०, १२,
१४, १६, १८ पञ्चमः ॥

॥ २१ ॥ वयमु त्वामपूर्य स्थूरं न कश्चिद्भरन्तोऽवस्यवः । वाजं चित्रं हवा-
महे ॥ १ ॥ उप त्वा कर्मन्तुतये स नो युवोग्रश्चक्राम यो धृषत् । त्वामिद्वयवितारं
ववृमहे सखाय इन्द्र सानुसिम् ॥ २ ॥ आ याहीम इन्द्रोऽश्वपते गोपत उर्वरा-
पते । सोमं सोमपते पिब ॥ ३ ॥ वयं हि त्वा बंधुमन्तमबन्धवो विप्रांस इन्द्र
येमिम । या ते धामानि वृषभ तेभिरा गंहि विश्वेभिः सोमपीतये ॥ ४ ॥ सीद-
न्तस्ते वयो यथा गोश्रीते मधौ मदरे विवक्षणे । अभि त्वामिन्द्र नोनुमः ॥ ५ ॥
॥ १ ॥ अच्छा च त्वेना नमसा वदामसि किं मुहुश्चिद्वि दीधयः । सन्ति कामासो
हरिवो इदिष्टं स्मो वयं सन्ति नो धियः ॥ ६ ॥ नूतना इदिन्द्र ते वयमूती अभूम
नहि नू ते अद्रिवः । विद्वा पुरा परीणसः ॥ ७ ॥ विद्वा सखित्वमुत शूर भो-
ज्यमा ते ता वज्रिनीमहे । उतो समस्मिन्ना शिशीहि नो वसो वाजं मुशिप्र
गोमति ॥ ८ ॥ यो न इदमिदं पुरा प्र वस्य आतिनाय तमु वः स्तुषे । सखाय
इन्द्रमूतये ॥ ९ ॥ हर्यश्वं सत्पतिं चर्षणीसहं स हि ष्मा यो अमन्दत । आ तु
नः स वयति गव्यमश्वयं स्तोतृभ्यो मघवा शतम् ॥ १० ॥ २ ॥ त्वया ह स्वि-
धुजा वयं प्रति श्वसन्तं वृषभ ब्रवीमहि । संस्थे जनस्य गोमतः ॥ ११ ॥ जयेम
कारे पुरुहूत कारिणोऽभि तिष्ठेम दूढ्यः । नृभिर्वृत्रं हन्याम शूशुयाम चावैरिन्द्र
प्र णो धियः ॥ १२ ॥ अभ्रातृव्यो अना त्वमनापिरिन्द्र जनुषा सनादसि । यु-
धेदापित्वमिच्छसे ॥ १३ ॥ नकी रेवन्तं सखाय विन्दसे पीयन्ति ते सुराश्वः ।
यदा कृणोषि ननुं समूहस्यादित्पितेव हूयसे ॥ १४ ॥ मा ते अप्राजुरो यथा
मूरास इन्द्र सख्ये त्वावतः । नि षदाम सचा सुते ॥ १५ ॥ ३ ॥ मा ते गोदत्र
निरराम राधस इन्द्र मा ते गृहामहि । दृब्धा चिदर्यः प्र मृशाभ्या भर न ते दा-
मान आदभे ॥ १६ ॥ इन्द्रो वा घेदियन्मघं सरस्वती वा सुभगा इदिर्वसु । त्वं
वा चित्र दाशुषे ॥ १७ ॥ चित्र इद्राजा राजका इदन्यके यके सरस्वतीमनु । प-
र्जन्य इव ततनद्धि वृष्या सहस्रमयुता ददत् ॥ १८ ॥ ४ ॥

॥ २२ ॥ १—१८ सोभरिः काण्व ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—
१ विराट् बृहती । ३, ५ निचृद्बृहती । ७ बृहती पथ्या । २ विराट् पङ्क्तिः ।

अ० ६ । अ० २ । व० ६] ४१८ [म० ८ । अ० ४ । सू० २३ ।

६, १६, १८ निचृत् पङ्क्तिः । ४, १० सतः पङ्क्तिः । १४ भुरिक् पङ्क्तिः । ८ अ-
नुष्टुप् । ६, ११, १७ उष्णिक् । १३ निचृदुष्णिक् । १५ पादनिचृदुष्णिक् । १२
निचृत्त्रिष्टुप् । स्वरः—१, ३, ५, ७ मध्यमः । २, ४, ६, १०, १४, १६, १८
पञ्चमः । ८ गान्धारः । ६, ११, १३, १५, १७ ऋषभः । १२ धैवतः ॥

॥ २२ ॥ ओ त्यमह आ रथमद्या दंसिष्ठमूतये । यमशिवना सुहवा रुद्रव-
र्तनी आ सूर्याये तस्थथुः ॥ १ ॥ पूर्वायुषं सुहवं पुरुस्पृहं भुज्युं वाजेषु पूर्व्यम् ।
सचनावन्तं सुमतिभिः सोभरे विद्वेषसमनेहसम् ॥ २ ॥ इह त्या पुरुभूतमा देवा
नमोभिरश्विना । अर्वाचीना स्ववसे करामहे गन्तारा दाशुषो गृहम् ॥ ३ ॥
युवो रथस्य परि चक्रमीयत इर्मन्यद्वाभिषयति । अस्माँ अच्छा सुमतिर्वी शुभ-
स्पती आ धेनुरिव धावतु ॥ ४ ॥ रथो यो वाँ त्रिवन्धुरो हिरण्याभीशुरश्विना ।
परिद्यावापृथिवी भूषति श्रुतस्तेन नासत्या गतम् ॥ ५ ॥ ५ ॥ दशस्यन्ता मनवे पूर्व्यं दिवि
यवं वृकेण कर्षथः । ता वामद्य सुमतिभिः शुभस्पती अश्विना प्रस्तुवीमहि ॥ ६ ॥ उप
नोवाजिनीवसू यातमृतस्य पृथिभिः । येभिस्तृक्षि वृषणा त्रासदस्यवं महे तत्राय
जिन्वथः ॥ ७ ॥ अयं वामद्रिभिः सुतः सोमो नरा वृषणवसू । आ यातं सोमपीतये पिबतं
दाशुषो गृहे ॥ ८ ॥ आ हि रुहर्तमश्विना रथे कोशे हिरण्यये वृषणवसू । युञ्जाथां पी-
वरीरिषः ॥ ९ ॥ याभिः पक्थमवथो याभिरधिगुं याभिर्बभुं विजोषसम् । ता-
भिर्नो मज्जू तूयमश्विना गतं भिषज्यतं यदातुरम् ॥ १० ॥ ६ ॥ यदधिगावो अ-
धिगू इदा चिदहो अश्विना हवामहे । वयं गीर्भिर्विपन्यवः ॥ ११ ॥ ताभिरा
यातं वृषणोप मे हवं विश्वप्सुं विश्ववार्यम् । इषा मंहिष्ठा पुरुभूतमा नरा याभिः
क्रिवि वावृधुस्ताभिरा गतम् ॥ १२ ॥ ताविदा चिदहानां तावश्विना वन्दमान
उप ब्रुवे । ता ऊ नमोभिरीमहे ॥ १३ ॥ ताविदोषा ता उषसि शुभस्पती ता
यामध्रुद्वर्तनी । मा नो मर्तीय रिपवे वाजिनीवसू परो रुद्रावति ख्यतम्
॥ १४ ॥ आ सुगम्याय सुगम्यं प्राता रथेनाश्विना वा सज्जणी । हुवे पितेव सो-
भरी ॥ १५ ॥ ७ ॥ मनोजवसा वृषणा मदच्युता मज्जुङ्गमाभिरूतिभिः । आ-
रात्ताच्चिद्रूतमस्मे अवसे पूर्वाभिः पुरुभोजसा ॥ १६ ॥ आ नो अश्वावदश्विना
वर्तिर्यासिष्टं मधुपातमा नरा । गोमहस्त्रा हिरण्यवत् ॥ १७ ॥ सुप्रावर्गं सुवीर्यं
सुष्ठु वार्यमनाधृष्टं रजस्विना । अस्मिन्ना वामायाने वाजिनीवसू विश्वा वामानि
धीमहि ॥ १८ ॥ ८ ॥

॥ २३ ॥ १—३० विश्वमना वैयश्व ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१,

अ० ६ । अ० २ । व० १३] ४१६ [म० ८ । अ० ४ । सू० २३ ।

३, १०, १४—१६, १६—२२, २६, २७ निचृदुष्णिक् । २, ४, ५, ७, ११, १७, २५, २६, ३० विराडुष्णिक् । ६, ८, ९, १३, १८ उष्णिक् । १२, २३, २८ पादनिचृदुष्णिक् । २४ आर्चीस्वराडुष्णिक् ॥ ऋषभः स्वरः ॥

॥ २३ ॥ ईळिष्वा हि प्रतीव्यं यजस्व जातवेदसम् । चरिष्णुधूममगृभीत-
शोचिषम् ॥ १ ॥ दामानं विश्वचर्षणेऽग्निं विश्वमनो गिरा । उत स्तुषे वि-
ष्वर्धसो रथानाम् ॥ २ ॥ येषामाबाध ऋग्मियं इषः पृक्षश्च निग्रभे । उपविदा
वर्द्धिर्विन्दते वसु ॥ ३ ॥ उदस्य शोचिरस्थादीदियुषो व्यर्जरम् । तपुर्जम्भस्य सु-
द्युतो गणश्रियः ॥ ४ ॥ उदु तिष्ठ स्वध्वर स्तवानो देव्या कृपा अभिरुया भासा
बृहता शुशुक्निः ॥ ५ ॥ ६ ॥ अग्ने याहिसुशस्तिभिर्हव्या जुह्वान आनुषक् ।
यथा दूतो बभूथ हव्यवाहनः ॥ ६ ॥ अग्निं वः पूर्व्यं हुवे होतारं चर्षणीनाम् ।
तमया वाचा गृणे तमु वः स्तुषे ॥ ७ ॥ यज्ञेभिरद्भुतक्रतुं यं कृपा मूदयन्त इत् ।
मित्रं न जने सुधितमृतावनि ॥ ८ ॥ ऋतावानमृतायवो यज्ञस्य साधनं गिरा ।
उपो एनं जुजुषुर्नमसस्पदे ॥ ९ ॥ अच्छा नो अङ्गिरस्तमं यज्ञासो यन्तु संय-
तः । होता यो अस्ति विच्चा यशस्तमः ॥ १० ॥ १० ॥ अग्ने तव त्वे अज-
रेन्धानासो बृहद्वाः । अश्वा इव वृषणस्तविषीयवः ॥ ११ ॥ स त्वं न ऊर्जा
पते रयिं रास्व सुवीर्यम् । प्राव नस्तोके तनये समत्स्वा ॥ १२ ॥ यद्वा उ वि-
श्वपतिः शितः सुप्रीतो मनुषो विशि । विश्वेदग्निः प्रति रक्षांसि सेधति ॥ १३ ॥
श्रुष्ट्यग्ने नवस्य मेस्तोमस्य वीर विश्वपते । नि मायिनस्तपुषा रक्षसो दह ॥ १४ ॥
न तस्य मायया च न रिपुरीशीत मर्त्यः । यो अग्नये ददाश हव्यदातिभिः
॥ १५ ॥ ११ ॥ व्यश्वस्त्वा वसुविदमुक्षयुरप्रीणादृषिः । महो राये तमु त्वा स-
मिधीमहि ॥ १६ ॥ उशनां काव्यस्त्वा नि होतारमसादयत् । आयजिं त्वा मनवे
जातवेदसम् ॥ १७ ॥ विश्वे हि त्वा सजोषसो देवासो दूतमक्रत । श्रुष्टी देव प्र-
थमो यज्ञियो भुवः ॥ १८ ॥ इमं वा वीरो अमृते दूतं कृण्वीत मर्त्यः । पावकं
कृष्णवर्तनिं विहायसम् ॥ १९ ॥ तं हुवेम यतस्तुचः सुभासं शुक्रशोचिषम् । वि-
शामग्निमर्जरं प्रत्नमीडयम् ॥ २० ॥ १२ ॥ यो अस्मै हव्यदातिभिराहुतिं म-
र्तोऽविधत् । भूरि पोषं स धत्ते वीरवद्यशः ॥ २१ ॥ प्रथमं जातवेदसमग्निं यज्ञे
षु पूर्व्यम् । प्रति स्तुगेति नमासाहविष्मती ॥ २२ ॥ आभिर्विधेमाग्नये ज्येष्ठाभि-
र्व्यश्ववत् । मंहिष्ठाभिर्मतिभिः शुक्रशोचिषे ॥ २३ ॥ नूनमर्चं विहायसे स्तोमैभिः
स्थूरयूपवत् । ऋषे वैयश्व दम्यायाग्नये ॥ २४ ॥ अतिथिं मानुषाणां सूनुं वन्त-

अ० ६ । अ० २ । व० १८] ४२० [म० ८ । अ० ४ । सू० २४ ।

स्पतीनाम् । विप्रो अग्निमवसे प्रत्नमीळते ॥ २५ ॥ १३ ॥ महो विश्वा अभि-
षतोभि हव्यानि मानुषा । अग्ने नि षत्सि नमसाधि बर्हिषि ॥ २६ ॥ वंस्वा
नो वार्या पुरु वंस्व रायः पुरुस्पृहः । सुवीर्यस्य प्रजावतो यशस्वतः ॥ २७ ॥ त्वं
वरो सुषाम्णेऽग्ने जनाय चोदय । सदा वसो राति यविष्ठ शश्वते ॥ २८ ॥ त्वं
हि सुप्रतूरमि त्वं नो गोमतीरिषः । महो रायः सातिमग्ने अपा वृधि ॥ २९ ॥
अग्ने त्वं यशा अस्या मित्रावरुणा वह । ऋतावाना सम्राजा पूतदक्षसा ॥ ३० ॥ १४ ॥

॥ २४ ॥ १-३० विश्वमना वैयश्व ऋषिः ॥ १-२७ इन्द्रः । २८-३० वरोः
सौषाम्यस्य दानस्तुतिर्देवता ॥ छन्दः—१, ६, ११, १३, २०, २३, २४ नि-
चृदुष्णिक् । २—५, ७, ८, १०, १६, २५—२७ उष्णिक् । ६, १२, १८,
२२, २८, २९ विराडुष्णिक् । १४, १५, १७, २१ पादनिचृदुष्णिक् । १६
आर्ची स्वराडुष्णिक् । ३० निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१—२६ ऋषभः । ३०
गान्धारः ॥

॥ २४ ॥ सखाय आ शिषामहि ब्रह्मेन्द्राय वज्रिणे । स्तुष ऊ षु वो नृते-
माय धृष्णवे ॥ १ ॥ शवसा ह्यसि श्रुतो वृत्रहत्येन वृत्रहा । मघैर्मघोनो अति
शूर दाशसि ॥ २ ॥ स नः स्तवान आ भर ययि चित्रश्रवस्तमम् । निरेके चिद्यो
हरिवो वसुर्ददिः ॥ ३ ॥ आ निरेकमुत प्रियमिन्द्र दर्षि जनानाम् । धृषता धृष्णो
स्तवमान आ भर ॥ ४ ॥ न ते सव्यं न दक्षिणं हस्तं वरन्त आमुरः । न परि-
बाधो हरिवो गविष्टिषु ॥ ५ ॥ १५ ॥ आ त्वा गोभिरिव व्रजं गीभिर्ऋणोम्यद्रिवः ।
आ स्मा कामं जरितुरा मनः पृण ॥ ६ ॥ विश्वानि विश्वमनसो धिया नो वृत्र-
हन्तम् । उग्रं प्रणेतुरधि षू वसो गहि ॥ ७ ॥ वयं ते अस्य वृत्रहन्विद्याम शूर
नव्यसः । वसोः स्पर्हस्य पुरुहूत राधसः ॥ ८ ॥ इन्द्र यथा ह्यस्ति तेऽपरीतं नृतो
शवः । अमृक्ता रातिः पुरुहूत दाशुषे ॥ ९ ॥ आ वृषस्व महामह महे नृतम् राधसे ।
हव्यश्चिद्वह्य मघवन्मघत्तये ॥ १० ॥ १६ ॥ नू अन्यत्रा चिदद्रिवस्त्वन्नो जग्मुरा-
शसः । मघवञ्छग्वि सव तन्न ऊतिभिः ॥ ११ ॥ नहंग नृतो त्वदन्यं विन्दामि
राधसे । राये द्युम्नाय शवसे च गिर्वणः ॥ १२ ॥ एन्दुमिन्द्राय सिञ्चत पिबाति
सोम्यं मधु । प्र राधसा चोदयाते महित्वना ॥ १३ ॥ उपो हरीणां पतिं दक्षं
पृश्नन्तमब्रवम् । नूनं श्रुधि स्तुवतो अश्व्यस्य ॥ १४ ॥ नहंग पुरा च न जज्ञे
वीरतरस्त्वत् । नको राया नैवथा न भन्दना ॥ १५ ॥ १७ ॥ एदु मध्वो मदि-
न्तरं मिञ्च बाध्वयो अन्धसः । एवा हि वीरः स्तवते सदावृधः ॥ १६ ॥ इन्द्र

१० ६ । अ० २ । व० २२] ४२१ [म० ८ । अ० ४ । सू० २५ ।

धातर्हरीणां न किंष्टे पूर्यस्तुतिम् । उदानंश शर्वसा न भन्दना ॥ १७ ॥ तं वो
जानां पतिमहमहि श्रवस्यवः । अप्रायुभिर्यज्ञेभिर्वावृधेन्यम् ॥ १८ ॥ एतो-
वन्दं स्तवाम सखायः स्तोम्यं नरम् । कृष्टीर्यो विश्वा अभ्यस्त्येक इत् ॥ १९ ॥
गौरुधाय गविषे द्युक्ताय दस्म्यं वचः । घृतात्स्वादीयो मधुनश्च वोचत ॥ २० ॥
१८ ॥ यस्यामितानि वीर्यानि राधः पर्येतवे । ज्योतिर्न विश्वमभ्यस्ति दक्षिणा
२१ ॥ स्तुहीन्द्रं व्यश्ववदनुमि वाजिनं यमम् । अर्यो गयं महमानं वि दाशुषे
२२ ॥ एवा नूनमुप स्तुहि वैयश्व दशमं नवम् । सुविद्रांसं चर्कृत्यं चरणीनाम्
२३ ॥ वेत्था हि निर्ऋतीनां वज्रहस्त परिवृजम् । अहरहः शुन्ध्युः परि-
क्षामिव ॥ २४ ॥ तदिन्द्राव आ भर येना दंसिष्ठ कृत्वने । द्विता कुत्साय
अनथो नि चोदय ॥ २५ ॥ १९ ॥ तमु त्वा नूनमीमहे नव्यं दंसिष्ठ सन्यसे ।
त्व नो विश्वा अभिमातीः सत्तारिणः ॥ २६ ॥ य ऋक्षादहसो मुचद्यो वार्या-
मसिन्धुषु । वधर्दासस्य तुविनृम्ण नीनमः ॥ २७ ॥ यथा वरो सुषाम्णे स-
भ्य आवहो रयिम् । व्यश्वेभ्यः सुभगे वाजिनीवति ॥ २८ ॥ आ नार्यस्य द-
क्षिणा व्यश्वा एतु सोमिनः स्थूरं च राधः शतवत्सहस्रवत् ॥ २९ ॥ यत्त्वा पृ-
क्षादीजानः कुह्या कुह्याकृते । एषो अर्षश्रितो ब्रह्मो गोमतीमव तिष्ठति ॥ ३० ॥ २० ॥

॥ २५ ॥ १—२४ विश्वमना वैयश्व ऋषिः ॥ १—६, १३—२४ मि-
वरुणौ । १०—१२ विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः—१, २, ५—६, १९
चृदुष्णिक् । ३, १०, १३—१६, २०—२२ विराडुष्णिक् । ४, ११, १२,
४ उष्णिक् । २३ आर्ची उष्णिक् । १७, १८ पादनिचृदुष्णिक् ॥ ऋषभः स्वरः ॥

॥ २५ ॥ ता वां विश्वस्य गोपा देवा देवेषु यज्ञिया । ऋतावाना यजसे पू-
क्षसा ॥ १ ॥ मित्रा तना न रथ्यावरुणो यश्च सुक्रतुः । सनात्सुजाता त-
या धृतव्रता ॥ २ ॥ ता माता विश्ववेदसासुर्याय प्रमहसा । मही जजानादि-
ऋतावरी ॥ ३ ॥ महान्ता मित्रावरुणा सम्राजा देवावसुरा । ऋता वानावृ-
ता घोषतो बृहत् ॥ ४ ॥ नपाता शर्वसो महः सूनू दक्षस्य सुक्रतू । सृप्रदानू
नो वास्त्वधि क्षितः ॥ ५ ॥ २१ ॥ सं या दानूनि येमथुर्दिव्याः पार्थिवीरिषः ।
मस्वतीरा वां चरन्तु वृष्टयः ॥ ६ ॥ अथि या बृहतो दिवोभि यथेव पश्यतः ।
तावाना सम्राजा नमसे हिता ॥ ७ ॥ ऋतावाना नि पैदतुः साम्राज्याय
क्रतु । धृतव्रता क्षत्रिया क्षत्रमाशतुः ॥ ८ ॥ अक्षणाश्चिदातुवित्तरानु-
णो न चक्षसा । नि चिन्मिषन्ता निचिरा नि चिक्वतुः ॥ ९ ॥ उत नो

अ० ६ । अ० २ । व० २७] ४२२ [म० ८ । अ० ४ । सू० २

देव्यदितिरुष्यतां नासत्या । उरुष्यन्तु मरुतो वृद्धशंसः ॥ १० ॥ २
ते नो नावमुष्यत दिवा नक्तं सुदानवः । अरिष्यन्तो नि पायुभिः सचे
॥ ११ ॥ अघ्नते विष्णावे वयमरिष्यन्तः सुदानवे । श्रुधि स्वयावन्तिसन्धो पूर्व
त्तये ॥ १२ ॥ तद्वार्यं वृणीमहे वरिष्ठं गोपयत्यम् । मित्रो यत्पान्ति वरुणो य
र्यमा ॥ १३ ॥ उत नः सिन्धुरपां तन्मरुतस्तदश्विना । इन्द्रो विष्णुर्मिद्वंसः
जोषसः ॥ १४ ॥ ते हि ष्मा वनुषो नरोऽभिमातिं कयस्य चित् । तिग्मं न क्षो
प्रतिघ्नन्ति भूर्ययः ॥ १५ ॥ २३ ॥ अयमेक इत्था पुरुष चष्टे वि विश्पातिः
तस्य व्रतान्यनु वश्चरामसि ॥ १६ ॥ अनु पूर्वाण्योक्त्या साम्राज्यस्य सश्चिम्
मित्रस्य व्रता वरुणस्य दीर्घश्रुत् ॥ १७ ॥ परि यो रश्मिना दिवोऽन्तान्ममे पृ
व्याः । उभे आ पप्रौ रोदसी महित्वा ॥ १८ ॥ उदु ष्य शरणे दिवो ज्यो
रयंस्त सूर्यः । अग्निर्न शुक्रः समिधान आहुतः ॥ १९ ॥ वचो दीर्घप्रसन्नानोशे
जस्य गोमतः । ईशे हि पित्वोऽविषस्य दावने ॥ २० ॥ २४ ॥ तत्सूर्य रोद
उभे दोषा वस्तोरुप ब्रुवे । भोजेष्वस्मां अभ्युच्चरा सदा ॥ २१ ॥ अजमुत्तर
यने रजतं हरयाणे । रथं युक्तमसनाम सुषामणि ॥ २२ ॥ ता मे अश्व्यानां
रीणां नितोशना । उतो नु कृत्व्यानां नृवाहसा ॥ २३ ॥ स्मदभीशू कशाव
विश्रा नविष्ठाया मती । महो वाजिनावर्बन्ता सचासनम् ॥ २४ ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ १—२५ विश्वमना वैयश्वोवाङ्गिरस ऋषिः ॥ १—१९
श्विनौ । २०—२५ वायुर्देवता ॥ छन्दः—१, ३, ४, ६, ७ उष्णिक् ।
८, २३ विराडुष्णिक् । ५, ९—१५, २२ निचृदुष्णिक् । २४ पादनिचृदुष्णिक्
१६, १९ विराड् गायत्री । १७, १८, २१ निचृद्गायत्री । २५ गायत्री ।
विराडनुष्टुप् ॥ स्वरः—१—१५, २२—२४ ऋषभः । १६—१९, २१,
षड्जः । २० गान्धारः ॥

॥ २६ ॥ युवोरु षू रथं हुवे मधस्तुत्याय सूरिषु । अतूर्तदत्ता वृषणा वृ
एवसू ॥ १ ॥ युवं वरो सुषाम्णो महे तने नासत्या । अवोभिर्याथो वृषणा वृ
एवसू ॥ २ ॥ ता वामद्य हवामहे हव्येभिर्वाजिनीवसू । पूर्वीरिष इषयन्ताव
क्षपः ॥ ३ ॥ आ वां वाहिष्ठो अश्विना रथो यातु श्रुतो नरा । उप स्तोमान
रस्य दर्शयः श्रिये ॥ ४ ॥ जुहुराणा चिदश्विना मन्येथां वृषएवसू । युवंहि र
पर्षथो अति द्विषः ॥ ५ ॥ २६ ॥ दत्ता हि विश्वमानुषह्मक्षुभिः परिदीयथ
धियज्जिन्वा मधुवर्णा शुभस्पती ॥ ६ ॥ उप नो यातमश्विना राया विश्वपु

प्र० ६ । अ० २ । व० ३१] ४२३ [म० ८ । अ० ४ । सू० २७ ।

ह । मघवांना सुवीरावनपच्युता ॥ ७ ॥ आ मे अस्य प्रतीव्यमिन्द्रनासत्या
तम् । देवा देवेभिरद्य सचनस्तमा ॥ ८ ॥ वयं हि वां हवामह उज्जयन्तो व्य-
वत् । सुमतिभिरुप विप्राविहा गतम् ॥ ९ ॥ अश्विना स्वृषे स्तुहि कुवित्ते
वतो हवम् । नेदीयसः कूळयातः पणोरुत ॥ १० ॥ २७ ॥ वैयश्वस्य श्रुतं
रोतो मे अस्य वेदथः । सजोषसा बरुणो मित्रो अर्यमा ॥ ११ ॥ युवादत्तस्य
धेष्ण्या युवानीतस्य सूरिभिः । अहरहर्वृषणा मह्यं शिक्ततम् ॥ १२ ॥ यो वां
ज्ञेभिरावृतोऽधिवस्त्रा वधूरिव । सपर्यन्ता शुभे चक्राते अश्विना ॥ १३ ॥ यो
मुरुव्यचस्तमं चिकेतति नृपाय्यम् । वर्तिरश्विना परि यातमस्मयू ॥ १४ ॥ अ-
मभ्यं सु वृषणवसू यातं वर्तिर्नृपाय्यम् । विषुद्रुहेव यज्ञमूहथुगिरा ॥ १५ ॥ २८ ॥
वाहिष्ठो वां हवानां स्तोमो दूतो हुवन्नरा । युवाभ्यां भूत्वश्विना ॥ १६ ॥ य-
दो दिवो अणव इषो वा मदथो गृहे । श्रुतमिन्मे अमर्त्या ॥ १७ ॥ उत स्या
श्वेतयावरी वाहिष्ठा वां नदीनाम् । सिन्धुर्हिरण्यवर्तनिः ॥ १८ ॥ स्मदेतया सु-
हीत्यश्विना श्वेतया धिया । वहैथे शुभ्रयावाना ॥ १९ ॥ युच्वा हि त्वं रथा-
सहा युवस्व पोष्या वसो । आन्नो वायो मधु पित्रास्माकं सवना गहि ॥ २० ॥
॥ २६ ॥ तव वायवृतस्पते त्वष्टुर्जामातरद्भुत । अवांस्या वृणीमहे ॥ २१ ॥ त्वष्टु-
र्जामातरं वयमीशानं राय ईमहे । सुतावन्तो वायुं द्युम्ना जनासः ॥ २२ ॥ वायो
याहि शिवा दिवो वहस्वा सु स्वश्व्यम् । वहस्व महः पृथुपक्षसा रथे ॥ २३ ॥
वां हि सुप्सरस्तमं नृषदनेषु हूमहे । ग्रावाणं नाश्वपृष्ठं मंहना ॥ २४ ॥ स त्वं
भो देव मनसा वायो मन्दानो अग्रियः । कृधि वाजा अपो धियः ॥ २५ ॥ ३० ॥

॥ २७ ॥ १—२२ मनुर्वैवस्वत ऋषिः ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः—१,
७, ९ निचृद्बृहती । ३ शङ्कुमती बृहती । ५, ११, १३ विराद्बृहती । १५
प्रार्ची बृहती । १८, १९, २१ बृहती । २, ८, १४, २० पङ्क्तिः । ४, ६, १६,
२२ निचृत् पङ्क्तिः । १० पादनिचृत् पङ्क्तिः । १२ आर्चीस्वराद् पङ्क्तिः । १७ विराद्
पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५, ७, ९, ११, १३, १५, १८, १९, २१ मध्यमः ।
२, ४, ६, ८, १०, १२, १४, १६, १७, २०, २२ पञ्चमः ॥

॥ २७ ॥ अग्निरुक्थे पुरोहितो ग्रावाणो बर्हिरध्वरे । ऋचा यामि मरुतो
मह्यणस्पतिं देवाँ अवो वरेण्यम् ॥ १ ॥ आ पशुं गांसि पृथिवीं वनस्पतीनुषासा
मरुमोषधीः । विश्वे च नो वसवो विश्ववेदसो धीनां भूत प्रावितारः ॥ २ ॥

प्र सू न एत्वध्वरोऽग्ना देवेषु पूर्यः । आदित्येषु प्र वरुणे धृतव्रते मरुत्सु विश्वे
 भानुषु ॥ ३ ॥ विश्वे हि ष्मा मनवे विश्ववेदसो भुवन्वृधे रिशादसः । अरिष्टे
 प्रायुभिर्विश्ववेदसो यन्ता नोऽवृकं हृदिः ॥ ४ ॥ आ नो अद्य समनसो गन्
 विश्वे सजोषसः । ऋचा गिरा मरुतो देव्यदिते सदाने पस्त्ये महि ॥ ५ ॥ ३१
 अभि प्रिया मरुतो या वो अश्व्या हव्या मित्र प्रयाथन । आ बर्हिरिन्द्रो व
 णस्तुरा नर आदित्यासः सदन्तु नः ॥ ६ ॥ वयं वो वृक्तबर्हिषो हितप्रयस अ
 नुषक् । सुतसोमासो वरुण हवामहे मनुष्वदिद्धाग्नयः ॥ ७ ॥ आ प्र यात मरुत
 विष्णो अश्विना पूषन्माकीनया धिया । इन्द्र आ यातु प्रथमः सन्निष्युभिर्वृष
 यो वृत्रहा गृणे ॥ ८ ॥ वि नो देवासो अद्रुहोऽच्छिद्रं शर्म यच्छत । न यद्दुराद्वसव
 नू चिदन्तितो वरुथमादधर्षति ॥ ९ ॥ अस्ति हि वः सजात्यं रिशादसो देवास
 अस्त्याप्यम् । प्र णः पूर्वस्मै सुविताय वोचत मनु सुम्नाय नव्यसे ॥ १० ॥ ३२
 इदा हि व उपस्तुतिमिदा वामस्य भक्तये । उप वो विश्ववेदसो नमस्युरां अस
 द्यन्यामिव ॥ ११ ॥ उदु ष्य वः सविता सुप्रणीतयोऽस्थादूर्ध्वो वरेण्यः । वि
 द्विपादश्चतुष्पादो अर्थिनोऽविश्रन्पतयिष्णवः ॥ १२ ॥ देवन्देवं वोऽवसे देवन्देव
 म भिष्टये । देवन्देवं हुवेम वाजसातये गृणन्तो देव्या धिया ॥ १३ ॥ देवास
 हि ष्मा मनवे समन्यवो विश्वे साकं सरातयः । ते नो अद्य ते अपरं तुचे तु न
 भवन्तु वरिवोविदः ॥ १४ ॥ प्र वः शंसाम्यद्रुहः संस्थ उपस्तुतीनाम् । न
 धूर्तिर्वरुण मित्र मर्त्य यो वो धामभ्योऽविधत् ॥ १५ ॥ प्र स क्षयं तिरते वि
 महीरिषो यो वो वराय दाशति । प्र प्रजाभिर्जायते धर्मेणस्पर्यरिष्टः सर्व एध
 ॥ १६ ॥ ३३ ॥ ऋते स विन्दते युधः सुगेभिर्यात्यध्वनः । अर्यमा मित्रो वरुणः सरा
 तयो यं त्रायन्ते सजोषसः ॥ १७ ॥ अजं चिदस्मै कृणुथान्यश्चनं दुर्गेचिदा सुसरणम्
 एषा चिदस्मादशनिः परो नु सास्त्रेधन्ती वि नश्यतु ॥ १८ ॥ यदद्य सूर्य उद्य
 प्रियक्षत्रा ऋतं दध । यन्निष्ठाचिं प्रबुधिं विश्ववेदसो यद्वा मध्यन्दिने दिवः ॥ १९
 यद्वाभिपित्वे असुरा ऋतं यते हृदिर्येम वि दाशुषे । वयं तद्वो वसवो विश्ववेद
 उप स्थेयाम मध्य आ ॥ २० ॥ यदद्य सूर उदिते यन्मध्यन्दिन आतुचि । वा
 धत्थ मनवे विश्ववेदसो जुहानाय प्रचेतसे ॥ २१ ॥ वयं तद्वः सम्राज आ व
 णीमहे पुत्रो न बहुपाय्यम् । अश्याम तदादित्या जुह्वतो हविर्येन वस्योऽन
 शामहे ॥ २२ ॥ ३४ ॥

अ० ६ । अ० २ । व० ३८] ४२५ [म० ८ । अ० ५ । सू० ३१ ।

२ गायत्री । ३, ५ विराड्गायत्री । ४ विराडुष्णिक् ॥ स्वरः—१—३, ५
षड्जः । ४ ऋषभः ॥

॥ २८ ॥ ये त्रिंशति त्रयस्पुरो देवासो बर्हिःसदन । विदन्नहं द्वितासनम्
॥ १ ॥ बरुणो मित्रो अर्यमा स्मद्धातिषाचो अग्नयः । पत्नीवन्तो वर्षदकृताः
॥ २ ॥ ते नो गोपा अणाच्यास्त उदक्त इत्था न्यक् । पुरस्तात्सर्वया विशा
॥ ३ ॥ यथा वशन्ति देवास्तथेदमत्तदेषां नकिरा मिनत् । अरावा च न मर्त्यः
॥ ४ ॥ सप्तानां सप्त ऋष्टयः सप्त धुम्नान्येषाम् । सप्तो अधि श्रियो धिरे ॥ ५ ॥ ३५ ॥

॥ २९ ॥ १—१० मनुर्वैवस्वतः कश्यपो वा मारीच ऋषिः ॥ विश्वे देवा
देवताः ॥ छन्दः—१, २ आर्चीगायत्री । ३, ४, १० आर्चीस्वराड्गायत्री । ५
विराड्गायत्री । ६—९ आर्चीभुरिगायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २९ ॥ बभुरेको विष्णुः सूनरो युवाञ्ज्यङ्गे हिरण्ययम् ॥ १ ॥
योनिमेक आ ससाद् द्योतनोऽन्तर्देवेषु मेधिरः ॥ २ ॥ वाशीमेको विभर्ति
हस्त आयसीमन्तर्देवेषु निधुविः ॥ ३ ॥ वज्रमेको विभर्ति हस्त आर्हितं
तेन वृत्राणि जिघ्नते ॥ ४ ॥ तिग्ममेको विभर्ति हस्त आयुधं शुचिरुग्रो
जलाषभेषजः ॥ ५ ॥ पृथ एकः पीपाय तस्करो यथा एष वेद निधीनाम् ॥ ६ ॥
त्रीण्येक उरुगायो वि चक्रमे यत्र देवासो मदन्ति ॥ ७ ॥ विभिर्द्वा चरत एकया
सह प्र प्रवासेव वसतः ॥ ८ ॥ सदो द्वा चक्राते उपमा दिवि सम्राजा सर्पिरा-
मुती ॥ ९ ॥ अर्चन्त एके महि साम मन्वत तेन सूर्यमरोचयन् ॥ १० ॥ ३६ ॥

॥ ३० ॥ १—४ मनुर्वैवस्वत ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः—१
निचृद्गायत्री । २ पुर उष्णिक् । ३ विराड्बृहती । ४ निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१
षड्जः । २ ऋषभः । ३ मध्यमः । ४ गान्धारः ॥

॥ ३० ॥ नहि वो अस्त्यर्भको देवासो न कुमारकः । विश्वे सतोमहान्त इत्
॥ १ ॥ इति स्तुतासो असथा रिशादसो ये स्थ त्रयश्च त्रिंशच्च । मनोर्देवा यज्ञियासः
॥ २ ॥ ते नस्त्राध्वं तैऽवत त उ नो अधि वोचत । मा नः पथः पित्र्यान्मानवा-
दधि दूरं नैष्ट परावतः ॥ ३ ॥ ये देवास इह स्थन् विश्वे वैश्वानरा उत । अस्मभ्यं
शर्म सप्रथो गवेऽश्वाय यच्छत ॥ ४ ॥ ३७ ॥ ४ ॥

॥ ३१ ॥ १—१८ मनुर्वैवस्वत ऋषिः ॥ १—४ ईज्यास्तवो यजमान-
प्रशंसा च । ५—९ दम्पती । १०—१८ दम्पत्योराशिपो देवताः ॥ छन्दः—१,

अ० ६ । अ० ३ । व० १] ४२६ [म० ८ । अ० ५ । सू० ३२

३, ५, ७, १२ गायत्री । २, ४, ६, ८ निचृद्गायत्री । ११, १३ विराड्
गायत्री । १० पादनिचृद्गायत्री । ९ अनुष्टुप् । १४ विराडनुष्टुप् । १५—१७
विराट् पङ्क्तिः । १८ आर्ची भुरिक्पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१—८, १०—१३ षड्जः
९, १४ गान्धारः । १५—१८ पञ्चमः ॥

॥ ३१ ॥ यो यजाति यजात इत्सुनवच्च पचाति च । ब्रह्मेदिन्द्रस्य चाकनत
॥ १ ॥ पुरोळाशं यो अस्मै सोमं ररत आशिरम् । पादित्तं शक्रो अंहसः ॥ २ ॥
तस्य द्युमा अमद्रथो देवजूतः स शूशुवत् । विश्वा वन्वन्नमित्रिया ॥ ३ ॥ अस्य
प्रजावती गृहेऽसश्चन्ती दिवेदिवे । इळा धेनुमती दुहे ॥ ४ ॥ या दम्पती सम
नसा सुनुत आ च धावतः । देवासो नित्ययाशिरा ॥ ५ ॥ ३८ ॥ प्रति प्राशव्यं
इतः सम्यञ्चा बर्हिशाते । न ता वाजेषु वायतः ॥ ६ ॥ न देवानामपि हनुत
सुमति न जुगुत्ततः । श्रवो बृहद्विवासतः ॥ ७ ॥ पुत्रिणा ता कुमारिणा विश्व
मायुर्व्यश्रुतः । उभा हिरण्यपेशसा ॥ ८ ॥ वीतिहोत्रा कृतद्वसू दशस्यन्तामृताय
कम् । समूधो रोमशं हतो देवेषु कृणुतो दुवः ॥ ९ ॥ आ शर्मपर्वतानां बृणीमहे
नदीनाम् । आ विष्णोः सचाभुवः ॥ १० ॥ ३९ ॥ ऐतु पूषा रयिर्भगः स्वस्ति
सर्वधातमः । उरुरध्वा स्वस्तये ॥ ११ ॥ अरमतिरनर्वणो विश्वो देवस्य मनसा
आदित्यानामनेह इत् ॥ १२ ॥ यथा नो मित्रो अर्यमा वरुणः सन्ति गोपाः । सुग
ऋतस्य पन्थाः ॥ १३ ॥ अग्निं वः पूर्व्यं गिरा देवमीले वसूनाम् । सपर्यन्तः पु
रुप्रियं मित्रं न क्षत्रसार्धसम् ॥ १४ ॥ मत्तु देववतो रथः शूरो वा पृत्सु कासु चित्
देवानां य इन्मतो यजमान इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत् ॥ १५ ॥ न यजमान रि
ष्यसि न सुन्वान न देवयो । देवानां य इन्मतो यजमान इयक्षत्यभीदयज्वनो भु
वत् ॥ १६ ॥ नक्रिष्टं कर्मणा नशन्न प्र योषन्न योषति । देवानां य इन्मतो यज
मान इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत् ॥ १७ ॥ असदत्र सुवीर्यमुत त्यदाश्वश्व्यम्
देवानां य इन्मतो यजमान इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत् ॥ १८ ॥ ४० ॥ २ ॥

॥ ३२ ॥ १—३० मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१
७, १३, १५, २७, २८ निचृद्गायत्री । २, ४, ६, ८—१२, १४, १६, १७
२१, २२, २४—२६ गायत्री । ३, ५, १९, २०, २३, २९ विराड्गायत्री ।
१८, ३० भुरिगायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ३२ ॥ प्र कृतान्यृजीषिणः कण्व इन्द्रस्य गार्थया । महे सोमस्य वो

अ० ६ । अ० ३ । व० ७] ४२७ [म० ८ । अ० ५ । सू० ३३ ।

चत ॥ १ ॥ यः सृबिन्द्रमनर्शति पित्रुं दासमहीशुवम् । वधीदुग्रो रिणन्नपः ॥ २ ॥
न्यर्बुदस्य विष्टुपं वर्ष्माणं बृहतस्तिर । कृषे तदिन्द्र पौंस्यम् ॥ ३ ॥ प्रति श्रुताय
वो धृषत्तूणांशं न गिरेरधि । हुवे सुशिप्रमृतये ॥ ४ ॥ स गोरश्वस्य वि व्रजंम-
न्दानः सोम्येभ्यः । पुरं न शूर दर्षसि ॥ ५ ॥ १ ॥ यदि मे रारणः सुत उक्थे
वा दधमे चनः । आरादुपं स्वधा गहि ॥ ६ ॥ वयं घा ते अपि णसि स्तोतारं
इन्द्र गिर्वणः । त्वं नो जिन्व सोमपाः ॥ ७ ॥ उत नः पितुमा भर संरराणो अ-
विक्षितम् । मघवन्भूरि ते वसु ॥ ८ ॥ उत नो गोमतस्कृधि हिरण्यवतो अश्विनः ।
इळाभिः सं रभेमहि ॥ ९ ॥ बृबदुक्थं हवामहे सृप्रकरस्नमृतये । साधु कृण्वन्त-
मवसे ॥ १० ॥ २ ॥ यः संस्थे चिच्छतक्रतुरादी कृणोति वृत्रहा । जरितृभ्यः
पुरुवसुः ॥ ११ ॥ स नः शक्रश्चिदा शक्रदानवाँ अन्तराभरः । इन्द्रो विश्वा-
भिरूतिभिः ॥ १२ ॥ यो रायो वनिर्महान्सुपारः सुन्वतः सर्वा । तमिन्द्रमभि
गायत ॥ १३ ॥ आयन्तारं महि स्थिरं पृतनासु श्रवोजितम् । भूरेरीशानमोजसा
॥ १४ ॥ नकिरस्य शचीनां नियन्ता सनृतानाम् । नकिर्वक्ता न दादिति ॥ १५ ॥ ३ ॥
न नूनं ब्रह्मणामृणं प्राशूनामस्ति सुन्वताम् । न सोमो अप्रता पेपे ॥ १६ ॥ पन्य
इदुपं गायत पन्य उक्थानि शंसत । ब्रह्मा कृणोत पन्य इत् ॥ १७ ॥ पन्य आ
ददिरच्छता सहस्रा वाज्यवृतः । इन्द्रो यो यज्वनो वृधः ॥ १८ ॥ वि षू चर
स्वधा अनु कृष्टीनामन्वाहुवः । इन्द्र पिब सुतानाम् ॥ १९ ॥ पिब स्वधैनवाना-
मुत यस्तुग्रये सचा । उतायमिन्द्र यस्तव ॥ २० ॥ ४ ॥ अतीहि मन्युषाविणं
सुषुवांसमुपारणे । इमं रातं सुतं पिब ॥ २१ ॥ इहि तिस्रः परावत इहि पञ्च
जनाँ अति । धेना इन्द्रावचाकशत् ॥ २२ ॥ सूर्यो रश्मि यथा सृजा त्वा यच्छ-
न्तु मे गिरः । निम्नमापो न सध्यूक् ॥ २३ ॥ अध्वर्यवा तु हि पिञ्चसोमं वीराय
शिप्रिणे । भरा सुतस्य पीतये ॥ २४ ॥ य उद्गः फलिंगं भिनन्न्यक्सिन्धूर-
वासृजत् । यो गोषु पक्कं धारयत् ॥ २५ ॥ ५ ॥ अहन्वृत्रमृचीषम और्णवाभमही
शुवम् । हिमेनाविध्यदर्बुदम् ॥ २६ ॥ प्र व उग्राय निष्ठुरेऽषाब्हाय प्रसत्तिणे ।
देवत्तं ब्रह्म गायत ॥ २७ ॥ यो विश्वान्यभि व्रता सोमस्य मदे अन्धसः । इन्द्रो
देवेषु चेतति ॥ २८ ॥ इह त्या संधमाद्या हरी हिरण्यकेशया । वोळ्हामभि प्रयो हितम्
॥ २९ ॥ अर्वाञ्च त्वा पुरुष्टुत प्रियमैधस्तुता हरी । सोमपेयाय वक्षतः ॥ ३० ॥ ६ ॥

॥ ३३ ॥ १—१६ मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—

१—३, ५ बृहती । ४, ७, ८, १०, १२ विराड् बृहती । ६, ९, ११, १४, १५

निचृद्बृहती । १३ आर्ची भुरिग्बृहती । १६, १८, गायत्री । १७ निचृद्गायत्री ।
१६ अनुष्टुप् ॥ स्वरः-१-१५ मध्यमः । १६-१८ षड्जः । १६ गान्धारः ॥

॥ ३३ ॥ वयं घ त्वा सुतावन्त आपो न वृक्तबर्हिषः । पवित्रस्य प्रसवणेपु
वृत्रहन्परि स्तोतार आसते ॥ १ ॥ स्वरन्ति त्वा सुते नरो वसो निरेक उक्थिनः ।
कदा सुतं तृषाण ओक्त्वा आ गम इन्द्र स्वब्दीव वंसगः ॥ २ ॥ कएवैभिर्धृष्णवा
धृषद्वाजं दर्षि सहस्रिणम् । पिशङ्गरूपं मघवन्विचर्षणे मन्त्रू गोमन्तमीमहे ॥ ३ ॥
पाहि गायान्धसो मद इन्द्राय मेध्यातिथे । यः संमिश्रलो हयोर्यः सुते सचा वज्री
रथो हिरण्ययः ॥ ४ ॥ यः सुषव्यः सुदक्षिण इनो यः सुक्रतुर्गृणे । य आक्ररः
सहस्रा य शतामघ इन्द्रो यः पूर्भिदारितः ॥ ५ ॥ ७ ॥ यो धृषितो योऽवृतो यो
अस्ति श्मश्रुषु श्रितः । विभूतद्युम्नश्च्यवनः पुरुष्टुतः क्रत्वा गौरिव शाकिनः
॥ ६ ॥ क ई वेद सुते सचा पिबन्तं कव्यो दधे । अयं यः पुरो विभिनत्त्यो-
जसा मन्दानः शिष्यन्धसः ॥ ७ ॥ दाना मृगो न वारणः पुरुत्रा चरथं दधे ।
नकिष्ठा नि यमदा सुते गमो महांश्चरस्योजसा ॥ ८ ॥ य उग्रः सन्ननिष्ठतः स्थिरो
रणाय संस्कृतः । यदि स्तोतुर्मघवा शृणवद्धवं नेन्द्रो योषत्या गमत् ॥ ९ ॥ स-
त्यमित्था वृषेदसि वृषजूतिर्नोऽवृतः । वृषा ह्यग्र शृण्वेषे परावति वृषो अर्वावति श्रुतः
॥ १० ॥ ८ ॥ वृषणस्ते अभीशवो वृषा कशा हिरण्ययी । वृषा रथो मघवन्वृ-
षणा हरी वृषा त्वं शतक्रतो ॥ ११ ॥ वृषा सोता सुनोतु ते वृषन्नृजीपिन्ना भर । वृषा
दधन्वे वृषणं नदीषा तुभ्यं स्थातर्हरीणाम् ॥ १२ ॥ एन्द्र याहि पीतये मधु श-
विष्ठ सोम्यम् । नायमच्छा मघवा शृणवद्भिरो ब्रह्मोक्था च सुक्रतुः ॥ १३ ॥ व-
हन्तु त्वा रथेष्ठामा हरयो रथयुजः । तिरश्चिदर्यं सर्वनानि वृत्रहन्नन्येषां या श-
तक्रतो ॥ १४ ॥ अस्माकमद्यान्तमं स्तोमं धिष्व महामह । अस्माकं ते सर्वना सन्तु
शन्तमा मदाय द्युक्ष सोमपाः ॥ १५ ॥ ६ ॥ नहि षस्तव नो मम शास्त्रे अन्यस्य
रण्यति । यो अस्मान्वीर आनयत् ॥ १६ ॥ इन्द्रश्चिदद्या तदब्रवीत्स्त्रिया अशांस्यं
मनः । उतो अह क्रतुं रघुम् ॥ १७ ॥ सप्ती चिद्धा मदच्युता मिथुना बहतो र-
थम् । एवेद्धवृष्णा उत्तरा ॥ १८ ॥ अधः पश्यस्व मोपरि सन्तरां पादिकौ हर
मा ते कशप्लकौ दृशन् स्त्री हि ब्रह्मा बभूवथ ॥ १९ ॥ १० ॥

॥ ३४ ॥ १-१५ नीपातिथिः काएव । १६-१८ सहस्रं वसुरोचिषोऽ-
क्षिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ३, ८, १०, १२, १३, १५ निचृद्

अ० ६ । अ० ३ । व० १४] ४२६ [म० ८ । अ० ५ । सू० ३५ ।

दनुष्टुप् । २, ४, ६, ७, ९ अनुष्टुप् । ५, ११, १४ विराडनुष्टुप् । १६, १८
निचृद्गायत्री । १७ विराड् गायत्री ॥ स्वरः—१—१५ गान्धारः । १६—१८ षड्जः ॥

॥ ३४ ॥ एन्द्र याहि हरिभिरुप कण्वस्य सुष्टुतिम् । दिवो अमुष्य शासतो दिवं
यय दिवावसो ॥ १ ॥ आ त्वा आवा वदन्निह सोमी घोषेण यच्छतु । दिवो अमुष्य
शासतो दिवं यय दिवावसो ॥ २ ॥ अत्रा विनेमिरेषामुरां न धूनुते वृकः । दिवो अ-
मुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ॥ ३ ॥ आ त्वा कण्वा इहावसे हवन्ते वाज-
सातये । दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ॥ ४ ॥ दधामि ते सुतानां वृष्णे न
पूर्वपाय्यम् । दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ॥ ५ ॥ ११ ॥ स्मत्पु-
रन्धिर्न आ गहि विश्वतोर्धीर्न ऊतये । दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवाव-
सो ॥ ६ ॥ आ नो याहि महेमते सहस्रोत्ते शतामघ । दिवो अमुष्य शासतो दिवं
यय दिवावसो ॥ ७ ॥ आ त्वा होता मनुर्हितो देवत्रा वज्रदीडयः । दिवो अ-
मुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ॥ ८ ॥ आ त्वा मदच्युता हरी श्येनं पक्षेर्व
वक्षतः । दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ॥ ९ ॥ आ याह्यर्य आ परि
स्वाहा सोमस्य पीतये । दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ॥ १० ॥ १२ ॥
आ नो याह्युपश्रुत्युक्थेषु रणया इह । दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवाव-
सो ॥ ११ ॥ सरूपैरा सु नो गहि संभृतैः सभृताश्वः । दिवो अमुष्य शासतो
दिवं यय दिवावसो ॥ १२ ॥ आ याहि पर्वतेभ्यः समुद्रस्याधि विष्टपः । दिवो
अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ॥ १३ ॥ आ नो गव्यान् यश्या सहस्रा
शूर ददहि । दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ॥ १४ ॥ आ नः सह-
स्रशो भेरायुतानि शतानि च । दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ॥ १५ ॥
आ यदिन्द्रश्च ददहे सहस्रं वसुरोचिषः । ओजिष्ठमश्व्यं पशुम् ॥ १६ ॥ य ऋजा
वातरंहसोऽरुषासो रघुष्यदः । भ्राजन्ते सूर्या इव ॥ १७ ॥ पारावतस्य रातिषु द्र-
वचक्रेष्वाशुषु । तिष्ठं वनस्य मध्य आ ॥ १८ ॥ १३ ॥

॥ ३५ ॥ १—२४ श्यावाश्व ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१—५,
१६, १८, विराड् त्रिष्टुप् । ७—९, १३ निचृत्त्रिष्टुप् । ६, १०—१२, १४, १५,
१७ भुरिक् पङ्क्तिः । २०, २१, २४ पङ्क्तिः । १६, २२ निचृत् पङ्क्तिः । २३
पुरस्ताज्योतिर्नामजगती ॥ स्वरः—१—५, ७—९, १३, १६, १८ धैवतः । ६,
१०—१२, १४, १५, १७, १९—२२, २४ पञ्चमः । २३ निषादः ॥

॥ ३५ ॥ अग्निनेन्द्रेण वरुणेन विष्णुनादित्यै रुद्रैर्वसुभिः सचाभुवा । स-
जोषसा उषसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना ॥ १ ॥ विश्वाभिर्धीभिर्भुवनेन
वाजिना दिवा पृथिव्याद्रिभिः सचाभुवा । सजोषसा उषसा सूर्येण च सोमं पि-
बतमश्विना ॥ २ ॥ विश्वैर्देवैस्त्रिभिरेकादशैरिहाद्भिर्मरुद्भिर्भृगुभिः सचाभुवा । स-
जोषसा उषसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना ॥ ३ ॥ जुषेथां यज्ञं बोधतं हवस्य
मे विश्वे देवौ सवनाव गच्छतम् । सजोषसा उषसा सूर्येण चेपं नो वोळ्हम-
श्विना ॥ ४ ॥ स्तोमं जुषेथां युवशेवं कन्यनां विश्वेह देवौ सवनाव गच्छतम् ।
सजोषसा उषसा सूर्येण चेपं नो वोळ्हमश्विना ॥ ५ ॥ गिरो जुषेथामध्वरं जु-
षेथां विश्वेह देवौ सवनाव गच्छतम् । सजोषसा उषसा सूर्येण चेपं नो वोळ्ह-
मश्विना ॥ ६ ॥ १४ ॥ हारिद्रवेव पतथो वनेदुष सोमं सुतं महिषेवाव गच्छथः ।
सजोषसा उषसा सूर्येण च त्रिवर्तिर्यातमश्विना ॥ ७ ॥ हंसारिव पतथो अध्व-
गाविव सोमं सुतं महिषेवाव गच्छथः । सजोषसा उषसा सूर्येण च त्रिवर्तिर्या-
तमश्विना ॥ ८ ॥ श्येनारिव पतथो हव्यदातये सोमं सुतं महिषेवाव गच्छथः ।
सजोषसा उषसा सूर्येण च त्रिवर्तिर्यातमश्विना ॥ ९ ॥ पिबतं च तृप्णुतं चा च
गच्छतं प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम् । सजोषसा उषसा सूर्येण चोर्जं नो ध-
त्तमश्विना ॥ १० ॥ जयतं च प्र स्तुतं च प्र चावतं प्रजां च धत्तं द्रविणं च ध-
त्तम् । सजोषसा उषसा सूर्येण चोर्जं नो धत्तमश्विना ॥ ११ ॥ हतं च शत्रून्य-
ततं च मित्रिणः प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम् । सजोषसा उषसा सूर्येण चोर्जं
नो धत्तमश्विना ॥ १२ ॥ १५ ॥ मित्रावरुणवन्ता उत धर्मवन्ता मरुत्वन्ता ज-
रितुर्गच्छथो हवम् । सजोषसा उषसा सूर्येण चादित्यैर्यातमश्विना ॥ १३ ॥
अङ्गिरस्वन्ता उत विष्णुवन्ता मरुत्वन्ता जरितुर्गच्छथो हवम् । सजोषसा उषसा
सूर्येण चादित्यैर्यातमश्विना ॥ १४ ॥ ऋभुमन्ता वृषणा वाजवन्ता मरुत्वन्ता
जरितुर्गच्छथो हवम् । सजोषसा उषसा सूर्येण चादित्यैर्यातमश्विना ॥ १५ ॥ ब्रह्म
जिन्वतमुत जिन्वतं धियोहतं रक्षांसि सेधतममीवाः । सजोषसा उषसा सूर्येण च
सोमं सुन्वतो अश्विना ॥ १६ ॥ क्षत्रं जिन्वतमुत जिन्वतं नृन्हतं रक्षांसि सेधतम-
मीवाः । सजोषसा उषसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो अश्विना ॥ १७ ॥ धेनूर्जिन्वतमुत
जिन्वतं विशो हतं रक्षांसि सेधतममीवाः । सजोषसा उषसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो
अश्विना ॥ १८ ॥ १६ ॥ अत्रैरिव शृणुतं पूर्यस्तुतिं श्यावाश्वस्य सुन्वतो मद-
च्युता । सजोषसा उषसा सूर्येण चाश्विना तिरोअह्वयम् ॥ १६ ॥ सर्गा इव सृजतं

अ० ६ । अ० ३ । व० १६] ४३१ [म० ८ । अ० ५ । सू० ३७ ।

सुष्ठुतीरुपं श्यावाश्वस्य सुन्वतो मदच्युता । सजोषसा उषसा सूर्येण चाश्विना
तिरोअहनयम् ॥ २० ॥ रश्मीरिष यच्छतमध्वराँ उपश्यावाश्वस्य सुन्वतो मदच्युता ।
सजोषसा उषसा सूर्येण चाश्विना तिरोअहनयम् ॥ २१ ॥ अर्वाग्रथं नियच्छतं
पिबतं सोम्यं मधु । आ यातमश्विना गतमवस्युर्वामहं हुवे धत्तं रत्नानि दाशुषे
॥ २२ ॥ तमोवाके प्रस्थिते अध्वरे नरा विवक्षणस्य पीतये । आ यातमश्विना
गतमवस्युर्वामहं हुवे धत्तं रत्नानि दाशुषे ॥ २३ ॥ स्वाहाकृतस्य तृप्पतं सुतस्य
देवावन्धसः । आ यातमश्विना गतमवस्युर्वामहं हुवे धत्तं रत्नानि दाशुषे ॥ २४ ॥ १७ ॥

॥ ३६ ॥ १—७ श्यावाश्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ५, ६
शक्वरी । २, ४ निचृच्छक्वरी । ३ विराट् शक्वरी । ७ विराट् जगती ॥ स्वरः—
१-६ धैवतः । ७ निषादः ॥

॥ ३६ ॥ अवितासि सुन्वतो वृक्तवर्हिषः पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।
यं ते भागमधारयन्विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते
॥ १ ॥ प्राव स्तोतारं मघवन्नव त्वां पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो । यं ते भाग-
मधारयन्विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ॥ २ ॥ ऊर्जा
देवाँ अवस्योजसा त्वां पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो । यं ते भागमधारयन्वि-
श्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ॥ ३ ॥ जनिता दिवो
जनिता पृथिव्याः पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो । यं ते भागमधारयन्विश्वाः से-
हानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ॥ ४ ॥ जनिताश्वानां ज-
निता गवामसि पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो । यं ते भागमधारयन्विश्वाः से-
हानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ॥ ५ ॥ अत्रीणां स्तोमम-
दिवो महस्कृधि पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो । यं ते भागमधारयन्विश्वाः सेहानः
पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ॥ ६ ॥ श्यावाश्वस्य सुन्वतस्तथा
शृणु यथाशृणोरत्रेः कर्माणि कृण्वतः । प्र त्रसदस्युमाविथ त्वमेक इन्नुषाह्य इन्द्र
ब्रह्माणि वर्धयन् ॥ ७ ॥ १८ ॥

॥ ३७ ॥ १—७ श्यावाश्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ विरा-
डिति जगती । २—६ निचृज्जगती । ७ विराट् जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ३७ ॥ प्रेदं ब्रह्म वृत्रतूर्येष्वाविथ प्र सुन्वतः शचीपत इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।

अ० ६ । अ० ३ । व० २२] ४३२ [म० ८ । अ० ५ । सू० ३६ ।

माध्यन्दिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्नेद्य पित्रा सोमस्य वज्रिवः ॥ १ ॥ सेहान उद्र
पृतना अभि ब्रुहः शचीपत इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः । माध्यन्दिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्-
नेद्य पित्रा सोमस्य वज्रिवः ॥ २ ॥ एकराळस्य भुवनस्य राजसि शचीपत इन्द्र
विश्वाभिरुतिभिः । माध्यन्दिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्ननेद्य पित्रा सोमस्य वज्रिवः
॥ ३ ॥ सस्थावाना यवयसि त्वमेक इच्छचीपत इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः । मा-
ध्यन्दिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्ननेद्य पित्रा सोमस्य वज्रिवः ॥ ४ ॥ क्षेमस्य च
प्रयुजश्च त्वमीशिषे शचीपत इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः । माध्यन्दिनस्य सर्वनस्य
वृत्रहन्ननेद्य पित्रा सोमस्य वज्रिवः ॥ ५ ॥ क्षत्राय त्वमवसि न त्वमाविथ शची-
पत इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः । माध्यन्दिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्ननेद्य पित्रा सोमस्य
वज्रिवः ॥ ६ ॥ श्यावाश्वस्य रेभतस्तथा शृणु यथाशृणोरत्रेः कर्माणि कृण्वतः ।
प्र त्रसदस्युमाविथ त्वमेक इन्नृणाह्य इन्द्र क्षत्राणि वर्धयन् ॥ ७ ॥ १६ ॥

॥ ३८ ॥ १—१० श्यावाश्व ऋषिः ॥ इन्द्राग्नी देवते ॥ छन्दः—१,
२, ४, ६, ८ गायत्री । ३, ५, ७, १० निचृद्गायत्री । ८ विराड् गायत्री ॥
षड्जः स्वरः ॥

॥ ३८ ॥ यज्ञस्य हि स्थ ऋत्विजा सस्नी वाजेषु कर्मसु । इन्द्राग्नी तस्य
बोधतम् ॥ १ ॥ तोशासा रथ्यावाना वृत्रहणापराजिता । इन्द्राग्नी तस्य बो-
धतम् ॥ २ ॥ इदं वां मदिरं मध्वधुक्षन्नद्रिभिर्नरः । इन्द्राग्नी तस्य बोधतम् ॥ ३ ॥
जुषेथां यज्ञमिष्ट्यै सुतं सोमं सधस्तुती । इन्द्राग्नी आ गतं नरा ॥ ४ ॥ इमा जुषेथां
सर्वना येभिर्हव्यान्यूहयुः । इन्द्राग्नी आ गतं नरा ॥ ५ ॥ इमां गायत्रवर्तनिं जु-
षेथां सुष्टुतिं मम । इन्द्राग्नी आ गतं नरा ॥ ६ ॥ २० ॥ प्रातर्यावाभिरा गतं
देवोभिर्जन्यावसू । इन्द्राग्नी सोमपीतये ॥ ७ ॥ श्यावाश्वस्य सुन्वतोऽग्नीणां शृ-
णुतं हवम् । इन्द्राग्नी सोमपीतये ॥ ८ ॥ एवा वामह्व ऊतये यथाहुवन्त मेधिराः ।
इन्द्राग्नी सोमपीतये ॥ ९ ॥ आहं सरस्वतीवतोरिन्द्राग्न्योरवो वृणे । याभ्यां
गायत्रमृच्यते ॥ १० ॥ २१ ॥

॥ ३९ ॥ १—१० नाभाकः काण्व ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१,
३, ५ भुरिक् त्रिष्टुप् । २ विराट् त्रिष्टुप् । ४, ६-८ स्वराट् त्रिष्टुप् । १०
त्रिष्टुप् । ९ निचृज्जगती ॥ स्वरः—१-८, १० धैवतः । ९ निषादः ॥

अ० ६ । अ० ३ । व० २४] ४३३ [म० ८ । अ० ६ । सू० ४० ।

॥ ३६ ॥ अग्निमस्तोष्यृगिमयमग्निमीळा यजथै । अग्निर्देवाँ अनक्तु न उभे
हि विदथे कविरन्तश्चरति दूत्यं नभन्तामन्यके संमे ॥ १ ॥ न्यग्ने नव्यसा व-
धस्तनूषु शंसमेषाम् । न्यराती रराव्यां विश्वाअर्यो अरातीरितो गुच्छन्त्वामुरो
नभन्तामन्यके संमे ॥ २ ॥ अग्ने मन्मानि तुभ्यं कं घृतं न जुह्व आसानं । स देवेषु
प्रचिकिद्धि त्वं ह्यसि पूर्यः शिवो दूतो विवस्वतो नभन्तामन्यके संमे ॥ ३ ॥
तत्तदग्निर्वयो दधे यथायथा कृपयति । ऊजर्हितुर्वसूनां शंच योरच मयो दधे
विश्वस्यै देवदूत्यै नभन्तामन्यके संमे ॥ ४ ॥ स चिकेत सहीयसाग्निरिचत्रेण
कर्मणा । स होता शश्वतीनां दक्षिणाभिरभीवृत इनोति च प्रतीव्यं नभन्ताम-
न्यके संमे ॥ ५ ॥ २२ ॥ अग्निर्जाता देवानामग्निर्वेद मतीनामपीच्यम् । अग्निः
स द्रविणोदा अग्निर्द्वारा व्यूर्णते स्वाहुतो नवीयसा नभन्तामन्यके संमे ॥ ६ ॥
अग्निर्देवेषु संवसुः स विजु यज्ञियास्वा । स मुदा काव्या पुरु विश्वं भूमेव गु-
प्यति देवो देवेषु यज्ञियो नभन्तामन्यके संमे ॥ ७ ॥ यो अग्निः सप्तमानुषः
श्रितो विश्वेषु सिन्धुषु । तमागन्म त्रिपस्सं मन्थातुर्दस्युहन्तमग्निं यज्ञेषु पूर्य न-
भन्तामन्यके संमे ॥ ८ ॥ अग्निस्त्रीणि त्रिधातून्या क्षति विदथा कविः । स त्री-
रेकादशा इह यक्षं च पिप्रयं च नो विप्रो दूतः परिष्कृतो नभन्तामन्यके संमे ॥ ९ ॥
त्वं नो अग्न आयुषु त्वं देवेषु पूर्य वस्व एक इरज्यसि । त्वामापः परिस्तुतः परि-
यन्ति स्वसेतवो नभन्तामन्यके संमे ॥ १० ॥ २३ ॥

॥ ४० ॥ १-१२ नाभाकः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्राग्नी देवते ॥ छन्दः-१,
११ भुरिक् त्रिष्टुप् । ३, ४ स्वराद् त्रिष्टुप् । १२ निचृत्त्रिष्टुप् । २ स्वराद् शकुरी ।
५, ७, ९ जगती । ६ भुरिजगती । ८, १० निचृज्जगती ॥ स्वरः-१-४, ११,
१२ धैवतः । ५-१० निषादः ॥

॥ ४० ॥ इन्द्राग्नी युवं तु नः सहन्ता दासथो रयिम् । येन हव्या समत्स्वा
वीळु चित्साहिषीमह्यग्निर्वनैव वात इन्नभन्तामन्यके संमे ॥ १ ॥ नहि धौ वत्र-
यामहेऽथेन्द्रमिद्यजामहे शर्विष्ठं नृणां नरम् । स नः कदा छिद्वेता गमदा वाज-
सातये गमदा मेधसातये नभन्तामन्यके संमे ॥ २ ॥ ता हि मध्यं भराणामिन्द्रा-
ग्नी अधिज्ञितः । ता उ कवित्वना कवी पृच्छयमानां सखीयते सं धीतमश्रुतं
नरा नभन्तामन्यके संमे ॥ ३ ॥ अभ्यर्च नभाकवादिन्द्राग्नी यजसा गिरा ।
ययोर्विश्वमिदं जगदियं द्यौः पृथिवी मरुपस्थे विभृतो वसु नभन्तामन्यके संमे

॥ ४ ॥ प्र ब्रह्माणि नभाकवदिन्द्राग्निभ्यामिरज्यत । या सप्तबुधनमर्णवं जिह्म
बारमपोर्णत इन्द्र ईशान ओजसा नभन्तामन्यके संमे ॥ ५ ॥ अपि वृश्च पुरा
णवद्वृतैरिव गुष्पितमोजो दासस्य दम्भय । वयं तदस्य सम्भृतं वस्विन्द्रेण वि
भजेमहि नभन्तामन्यके संमे ॥ ६ ॥ २४ ॥ यदिन्द्राग्नी जना इमे विद्वयन्ते तना
गिरा । अस्माकैभिर्नृभिर्वयं सासह्याम पृतन्यतो वनुयाम वनुष्यतो नभन्तामन्यके
संमे ॥ ७ ॥ या नु रवेताववो दिव उच्चरात उप द्युभिः । इन्द्राग्न्योरनु व्रतमु
हाना यन्ति सिन्धवो यान्त्सी बन्धादमुञ्चतां नभन्तामन्यके संमे ॥ ८ ॥ पूर्वीष्ट
इन्द्रोपमातयः पूर्वोरुत प्रशस्तयः सूनो द्विन्वस्य हरिवः । वस्वो वीरस्यापृचो या
नु साधन्त नो धियो नभन्तामन्यके संमे ॥ ९ ॥ तं शिशीता सुवृक्तिभिस्त्वेष
सत्त्वानमृगियम् । उतो नु चिद्य ओजसा शुष्णस्याण्डानि भेदति जेषत्स्वर्वती
रपो नभन्तामन्यके संमे ॥ १० ॥ तं शिशीता स्वध्वरं सत्यं सत्त्वानमृत्वियम्
उतो नु चिद्य ओहत आण्डा शुष्णस्य भेदत्यजैः स्वर्वतीरपो नभन्तामन्यके संमे
॥ ११ ॥ एवेन्द्राग्निभ्यां पितृवन्नब्रवीयो मन्धातृवदङ्गिरस्वदवाचि । त्रिधातुन
शर्मणा पातमस्मान्वयं स्याम पतयो रयीणाम् ॥ १२ ॥ २५ ॥

॥ ४१ ॥ १-१० नाभाकः काण्व ऋषिः ॥ वरुणो देवता ॥ छन्दः-१
५ त्रिष्टुप् । ४, ७ भुरिक् त्रिष्टुप् । ८ स्वराद् त्रिष्टुप् । २, ३, ६, १० निचृ
जगती । ९ जगती ॥ स्वरः-१, ४, ५, ७, ८ धैवतः । २, ३, ६, ९, १० निषादः ।

॥ ४१ ॥ अस्मा ऊ षु प्रभूतये वरुणाय मरुद्भ्योऽर्ची विदुष्टैरेभ्यः । ये
धीता मानुषाणां पशवो गा इव रक्षति नभन्तामन्यके संमे ॥ १ ॥ तमू षु समन
गिरा पितृणां च मन्मभिः । नाभाकस्य प्रशस्तिभिर्यः सिन्धूनामुपोदये सप्त
स्वसा स मध्यमो नभन्तामन्यके संमे ॥ २ ॥ स क्षपः परि षस्वजे न्युःस्रो मा
यया दधे स विश्वं परि दर्शतः । तस्य वेनीरनु व्रतमुषस्तिस्त्रो अवर्धयन्नभन्ता
मन्यके संमे ॥ ३ ॥ यः क्रुभो निधारयः पृथिव्यामधि दर्शतः । स माता पूर्य
पदं तद्वरुणस्य सप्त्यं स हि गोपा इवेर्यो नभन्तामन्यके संमे ॥ ४ ॥ यो धृता
भुवनानां य उस्त्राणामपीच्यावेद नामानि गुह्या । स कविः काव्या पुरुरूप
द्यौरिव पुष्यति नभन्तामन्यके संमे ॥ ५ ॥ २६ ॥ यस्मिन्विश्वानि काव्या चक्रे
नाभिरिव श्रिता । त्रितं जूती सपर्यत व्रजे गावो न संयुजै युजे अश्वौ अयुक्त
नभन्तामन्यके संमे ॥ ६ ॥ य आस्वत्क आशये विश्वा जातान्येषाम् । परि

अ० ६ । अ० ३ । व० २६] ४३५ [म० ८ । अ० ६ । सू० ४३ ।

धामानि मर्मैश्वरुणस्य पुरो गये विश्वे देवा अनु व्रतं नभन्तामन्यके संमे ॥ ७ ॥
 स समुद्रो अपीच्यस्तुरो द्यामिव रोहति नि यदासु यजुर्दधे । स माया अर्चिना
 पदास्तृणान्नाक्रुमारुहन्नभन्तामन्यके संमे ॥ ८ ॥ यस्य श्वेता विचक्षणा तिस्रो
 भूमीरधिजितः । त्रिरुत्तराणि पप्रतुर्वरुणस्य ध्रुवं सदः स सप्तानामिरज्यति नभ-
 न्तामन्यके संमे ॥ ९ ॥ यः श्वेतां अधिनिर्णिजश्चक्रे कृष्णां अनु व्रता । स धाम
 पूर्य ममे यः स्कुम्भेन वि रोदसी अजो न द्यामधारयन्नभन्तामन्यके संमे ॥ १० ॥ २७ ॥

॥ ४२ ॥ १—६ नाभाकः काएव अर्चनाना वा । अथवा १—३ नाभाकः
 काएवः । ४—६ नाभाकः काएव अर्चनाना वा ऋषयः ॥ १—३ वरुणः । ४—६
 अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१—३ त्रिष्टुप् । ४—६ अनुष्टुप् ॥ स्वरः—१—३
 धैवतः । ४—६ गान्धारः ॥

॥ ४२ ॥ अश्वत्भनाद्यामसुरो विश्ववेदा अर्मिमीत वरिमाणं पृथिव्याः ।
 आसीदद्विश्वा भुवनानि सम्राड्विश्वेत्तानि वरुणस्य व्रतानि ॥ १ ॥ एवा वन्द-
 स्त्र वरुणं बृहन्तं नमस्या धीरममृतस्य गोपाम् । सनः शर्मत्रिवरुथं वि यसत्पातं
 नो द्यावापृथिवी उपस्थे ॥ २ ॥ इमां धियं शिक्तमाणस्य देव क्रतुं दक्षं वरुण सं
 शिशाधि । ययाति विश्वां दुरिता तरेम सुतर्माणमधि नावं रुहेम ॥ ३ ॥ आ वां
 ग्रावाणो अश्विना धीभिर्विप्रां अचुच्यवुः । नासत्या सोमपीतये नभन्तामन्यके
 संमे ॥ ४ ॥ यथा वामत्रिरश्विना गीभिर्विप्रो अजो हवीत् । नासत्या सोमपीतये न-
 भन्तामन्यके संमे ॥ ५ ॥ एवा वामह ऊतये यथाहुवन्त मेधिराः । नासत्या सो-
 मपीतये नभन्तामन्यके संमे ॥ ६ ॥ २८ ॥ ५ ॥

॥ ४३ ॥ १—३३ विरूप आङ्गिरस ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१,
 ६—१२, २२, २६, २८, २९, ३३ निचृद् गायत्री । २—८, १३, १५—२१,
 २३—२५, २७, ३१, ३२ गायत्री । १४ ककुम्भती गायत्री । ३० पादनिचृद्
 गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४३ ॥ इमे विप्रस्य वेधसोऽग्नेरस्तृतयज्वनः । गिरः स्तोमांस ईरते ॥ १ ॥
 अस्मै ते प्रतिहर्यते जातवेदो विचर्षणे । अग्ने जनामि सुष्टुतिम् ॥ २ ॥ आरोका
 इव घेदह तिग्मा अग्ने तवत्विषः । दद्भिर्वनानि बप्सति ॥ ३ ॥ हरयो धूमकेत-
 वो वार्तजूता उप द्यावि । यतन्ते वृथग्नयः ॥ ४ ॥ एतेत्ये वृथग्नय इद्धासः

सदृक्षत । उषसांमिव केतवः ॥ ५ ॥ २६ ॥ कृष्णा रजांसि पत्सुतः प्रयाणे जा-
तवेदसः । अग्निर्यद्रोधति क्षमि ॥ ६ ॥ धासि कृण्वान ओषधीर्वप्सदग्निर्न वा-
यति । पुनर्यन्तरुणीरपि ॥ ७ ॥ जिह्वाभिरह नन्नमदचिषा जञ्जणाभवन् । अ-
ग्निर्वनेषु रोचते ॥ ८ ॥ अप्सवग्ने सधिष्ठ सौषधीरनु रुध्यसे । गर्भे सञ्जायसे
पुनः ॥ ९ ॥ उदग्ने तवतद्युतादर्चा रोचत आहुतम् । निसानं जुहोमुखे ॥ १० ॥ ३० ॥
उक्षान्नाय वक्षान्नाय सोमपृष्ठायेधसे । स्तोमैर्विधेमाग्रये ॥ ११ ॥ उत त्वा नमसा वयं
होतर्वरेण्यक्रतो । अग्ने समिद्धिरीमहे ॥ १२ ॥ उत त्वा भृगुवच्छुचे मनुष्वदश्च
आहुतः । अङ्गिरस्वद्वामहे ॥ १३ ॥ त्वं ह्यग्ने अग्निना विप्रो विप्रेण सन्तमता
सखा सख्या समिध्यसे ॥ १४ ॥ स त्वं विप्राय दाशुषे रयिं देहि सहस्रिणम् ।
अग्ने वीरवतीमिषम् ॥ १५ ॥ ३१ ॥ अग्ने भ्रातः सहस्कृत रोहिदश्च शुचिवत ।
इमं स्तोमं जुषस्व मे ॥ १६ ॥ उत त्वाग्ने मम स्तुतो वाश्राय प्रतिहर्यते । गोष्ठं
गाव इवाशत ॥ १७ ॥ तुभ्यं ता अङ्गिरस्तम विश्वाः सुक्षितयः पृथक् । अग्ने
कामाय येमिरे ॥ १८ ॥ अग्नि धीभिर्मनीषिणो मेधिरासो विपरिचतः । अञ्ज-
सद्याय हिन्विरे ॥ १९ ॥ तं त्वामज्मेषु वाजिनं तन्वाना अग्ने अध्वरम् । वह्नि-
होतारमीळते ॥ २० ॥ ३२ ॥ पुरुत्रा हि सदङ्कुमि विशो विश्वा अनु प्रभुः ।
समत्सु त्वा हवामहे ॥ २१ ॥ तमीळिष्व य आहुताऽग्निर्विभ्राजते घृतैः । इमं
नः शृण्वद्वामम् ॥ २२ ॥ तं त्वा वयं हवामहे शृण्वन्तं जातवेदसम् । अग्ने घ्न-
न्तमप द्विषः ॥ २३ ॥ विशां राजानमद्भुतमध्यक्षं धर्मणामिमम् । अग्निमीळे स उ-
श्रवत् ॥ २४ ॥ अग्नि विश्वार्युवेपसं मर्यं न वाजिनं हितम् । सप्ति न वाजया-
मसि ॥ २५ ॥ ३३ ॥ घ्नन्मृध्राण्यप द्विषो दहन्नत्तांसि विश्वहा । अग्ने तिग्मेन
दीदिहि ॥ २६ ॥ यं त्वा जनांस इन्धते मनुष्वदङ्गिरस्तम । अग्ने स बोधि मे
वचः ॥ २७ ॥ यदग्ने दिविजा अस्यप्सुजा वा सहस्कृत । तं त्वा गीर्भिर्हवामहे
॥ २८ ॥ तुभ्यं घेत्ते जना इमे विश्वाः सुक्षितयः पृथक् । धासि हिन्वन्त्यत्तवे ॥ २९ ॥
ते घेदग्ने स्वाध्योऽहा विश्वा नृचक्षसः । तरन्तः स्याम दुर्गहा ॥ ३० ॥ ३४ ॥
अग्नि मन्द्रं पुरुप्रियं शीरं पावकशोचिषम् । हृद्धिर्मन्द्रेभिरीमहे ॥ ३१ ॥ स त्व-
मग्ने विभावमुः सृजन्तसूर्यो न रश्मिभिः । शर्धन्तमांसि जिघ्रसे ॥ ३२ ॥ तत्ते
सहस्व ईमहे दात्रं यन्नोपदस्याति । त्वदग्ने वार्यं वसु ॥ ३३ ॥ ३५ ॥

॥ ४४ ॥ १—३० विरूप आङ्गिरस ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ छन्दः—१,

३, ४, ६, १०, २०—२२, २५, २६ गायत्री । २, ५, ७, ८, ११, १४—१७,

अ० ६ । अ० ३ । व० ४१] ४३७ [म० ८ । अ० ६ । सू० ४४ ।

२४ निचृद्गायत्री । ६, १२, १३, १८, २८, ३० विराड् गायत्री । २७
यवमध्यागायत्री । २६ ककुम्भती गायत्री । १६, २३ पादनिचृद्गायत्री ॥
षड्जः स्वरः ॥

॥ ४४ ॥ समिधानि देवस्यत घृतैर्वोध्यतातिथिम् । आस्मिन्हव्या जुहोतन
॥ १ ॥ अग्ने स्तोमं जुषस्व मे वर्षस्त्रानेन मन्मना । प्रति सूक्तानि हर्य नः ॥ २ ॥
अग्निं दूतं पुरो देवे हव्यवाहमुप ब्रुवे । देवाँ आ सादयाद्दिह ॥ ३ ॥ उत्ते बृहन्तो
अर्चयः समिधानस्य दीदिवः । अग्ने शुक्रास ईरते ॥ ४ ॥ उप त्वा जुह्वोमम
घृताचीर्यन्तु हर्यत । अग्ने हव्या जुषस्व नः ॥ ५ ॥ ३६ ॥ मन्द्रं होतारमृत्विजं
चित्रभानुं विभावसुम् । अग्निमीळे स उ श्रवत् ॥ ६ ॥ प्रत्नं होतारमीडयं जुष्टमग्निं
कविक्रतुम् । अध्वराणामभिश्चियम् ॥ ७ ॥ जुषाणो अङ्गिरस्तमेमा हव्यान्यानुषक् ।
अग्ने यज्ञं नय ऋतुथा ॥ ८ ॥ समिधान उ सन्त्य शुक्रं शोच इहा वह । चिकित्वा-
न्देव्यं जनम् ॥ ९ ॥ विप्रं होतारमद्रुहं धूमकेतुं विभावसुम् । यज्ञानां केतुमीमहे
॥ १० ॥ ३७ ॥ अग्ने नि पाहि नस्त्वं प्रति षम देव रीषतः । भिन्धि द्वेषः स-
हस्कृत ॥ ११ ॥ अग्निः प्रत्नेन मन्मना शुम्भानस्तन्वंस्वाम् । कविर्विप्रेण वा-
वृधे ॥ १२ ॥ ऊर्जो नपातमा हुवेऽग्निं पावकशोचिषम् । अस्मिन्यज्ञे स्वध्वरे
॥ १३ ॥ स नो मित्रमहस्त्वमग्ने शुक्रेण शोचिषा । देवैरा सत्सि बर्हिषि ॥ १४ ॥
यो अग्निं तन्वोदमे देवं मर्तः सपर्यति । तस्मा इदीदयद्वसु ॥ १५ ॥ ३८ ॥
अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम् । अपां रेतांसि जिन्वति ॥ १६ ॥
उदग्ने शुचयस्तव शुक्रा आजन्त ईरते । तव ज्योतीष्यर्चयः ॥ १७ ॥ ईशिषे
वार्यस्य हि दात्रस्याग्ने स्वर्पतिः । स्तोता स्यां तव शर्माणि ॥ १८ ॥ त्वामग्ने
मनीषिणस्त्वां हिन्वन्ति चित्तिभिः । त्वां वर्धन्तु नो गिरः ॥ १९ ॥ अदब्धस्य
स्वधावतो दूतस्य रेभतः सदा । अग्नेः मुख्यं वृणीमहे ॥ २० ॥ ३९ ॥ अग्निः
शुचिर्वततमः शुचिर्विप्रः शुचिः कविः । शुचीं रोचत आहुतः ॥ २१ ॥ उत त्वा
धीतयो मम गिरीं वर्धन्तु विश्वहा । अग्ने मुख्यस्य बोधि नः ॥ २२ ॥ यदग्ने
स्यामहं त्वं त्वं वा या स्या अहम् । स्युष्टे सत्या इहाशिषः ॥ २३ ॥ वसुर्वसुप-
तिर्हि कमस्यग्ने विभावसुः । स्याम ते सुमतावपि ॥ २४ ॥ अग्ने धृतव्रताय ते
समुद्रायैव सिन्धवः । गिरीं वाश्रास ईरते ॥ २५ ॥ ४० ॥ युवानं विश्पतिं कविं
विश्वादे पुरुवेपसम् । अग्निं शुम्भामि मन्मभिः ॥ २६ ॥ यज्ञानां रथ्ये वयं ति-
ग्मजम्भाय वील्वे । स्तोमैरिषेमाग्नये ॥ २७ ॥ अयमग्ने त्वे अपि जरिता भूतु

अ० ६ । अ० ३ । व० ४६] ४३८ [म० ८ । अ० ६ । सू० ४५]

सन्त्य । तस्मै पावक मृळय ॥ २८ ॥ धीरो ह्यस्यैव सद्धिप्रो न जागृविः सदा ।
अग्ने दीदयसि द्यवि ॥ २९ ॥ पुराग्ने दुरितेभ्यः पुरा मृधेभ्यः कवे । प्र एण
आयुर्वसो तिर ॥ ३० ॥ ४१ ॥

॥ ४५ ॥ १—४२ त्रिशोकः काण्व ऋषिः ॥ १ इन्द्राग्नी । २—४२
इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ३—६, ८, ९, १२, १३, १५—२१, २३—२५,
३१, ३६, ३७, ३९—४२ गायत्री । २, १०, ११, १४, २२, २८—३०,
३३—३५ निचृद् गायत्री । २६, २७, ३२, ३८ विराड् गायत्री । ७ पादनि-
चृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४५ ॥ आ या ये अग्निमिन्धते स्तृणन्ति बर्हिर्नानुषक् । येषामिन्द्रो युवा
सखा ॥ १ ॥ बृहन्निदिध्म एषां भूरि शस्तं पृथुः स्वरुः । येषामिन्द्रो युवा सखा
॥ २ ॥ अयुद्ध इद्युधा वृतं शूर आजति सत्वभिः । येषामिन्द्रो युवा सखा ॥ ३ ॥
आ बुन्दं वृत्रहा देदे जातः पृच्छद्वि मातरम् । क उग्राः के ह शृण्वरे ॥ ४ ॥
प्रति त्वा शवसी वेददिगुरावप्सो न योधिषत् । यस्तै शत्रुत्वमाचके ॥ ५ ॥ ४२ ॥
उत त्वं मघवञ्छृणु यस्ते वष्टि ववक्षि तत् । यद्वीळ्यासि वीळु तत् ॥ ६ ॥ य-
दाजि यात्याजिकृदिन्द्रः स्वश्वयुरूप । रथीतमो रथीनाम् ॥ ७ ॥ विषु विश्वा
अभियुजौ वज्रिन्विष्वग्यथा बृह । भवा नः सुश्रवस्तमः ॥ ८ ॥ अस्माकं सु रथं
पुर इन्द्रः कृणोतु सातये । न यं धूर्वन्ति धूर्तयः ॥ ९ ॥ वृज्याम ते परि द्विषोऽरं
ते शक्र दावने । गमेमेदिन्द्र गोमतः ॥ १० ॥ ४३ ॥ शनैश्चिद्यन्तो अद्रिवोऽ-
श्वान्तः शतग्विनः । विवक्षणा अनेहसः ॥ ११ ॥ ऊर्ध्वा हि ते दिवेदिवे स-
हस्रा सूनृतां शता । जरितृभ्यो विमन्हते ॥ १२ ॥ विद्वा हि त्वा धनञ्जयमिन्द्र
दृळ्हा चिदारुजम् । आदारिणं यथा गयम् ॥ १३ ॥ ककुहं चित्त्वा कवे मन्दन्तु
धृष्णविन्दवः । आ त्वा पुणि यदीमहे ॥ १४ ॥ यस्तै रेवाँ अदाशुरिः प्रममर्षं
मघत्तये । तस्य नो वेद आ भर ॥ १५ ॥ ४४ ॥ इम उ त्वा वि चक्षते सखाय
इन्द्र सोमिनः । पुष्टावन्तो यथा पशुम् ॥ १६ ॥ उत त्वा बधिरं वयं श्रुत्कर्णं सं-
तमूतये । दूरादिह हवामहे ॥ १७ ॥ यच्छुश्रूया इमं हवै दुर्मर्षं चक्रिया उत ।
भवेरापिनो अन्तमः ॥ १८ ॥ यच्चिद्धि ते अपि व्यर्थिर्जगन्वांसो अमन्महि ।
गोदा इदिन्द्र बोधि नः ॥ १९ ॥ आ त्वा रम्भं न जिवयो रम्भा शवसस्पते ।
उश्मासि त्वा सधस्थ आ ॥ २० ॥ ४५ ॥ स्तोत्रमिन्द्राय गायत पुरुनृम्णाय स-
त्वने । नक्रियं वृण्वते युधि ॥ २१ ॥ अभि त्वा वृषभा सुते सुतंसृजामि पीतये ।

अ० ६ । अ० ४ । व० १] ४३६ [म० ८ । अ० ६ । सू० ४६ ।

तृष्पा व्यश्नुही मदम् ॥ २२ ॥ मा त्वा मूरा अविष्यवो मोपहस्वान् आ दभन् ।
 मार्की ब्रह्मद्विषो वनः ॥ २३ ॥ इह त्वा गोपरीणसा महे मन्दन्तु राधसे । सरो
 गौरो यथा पिव ॥ २४ ॥ या वृत्रहा परावति सना नवा च चुच्युवे । ता सं-
 सत्सु प्र वोचत ॥ २५ ॥ ४६ ॥ अपिबत्क्रुद्रुवः सुतमिन्द्रः सहस्रबाहे । अत्रादे-
 दिष्ट पौंस्यम् ॥ २६ ॥ सत्यं तत्तुर्वशे यदौ विदानो अद्वाय्यम् । व्यानद् तुर्वणे
 शर्मि ॥ २७ ॥ तरणिवो जनानां त्रदं वाजस्य गोमतः । समानमु प्रशंसिषम् ॥ २८ ॥
 अभुज्जणं न वर्तव उक्थेषु तुग्यावृधम् । इन्द्रं सोमे सचा सुते ॥ २९ ॥ यः कृ-
 न्तादिद्वि योन्यं त्रिशोकाय गिरिं पृथुम् । गोभ्यो गातुं निरेतवे ॥ ३० ॥ ४७ ॥ य-
 दधिषे मनस्यसि मन्दानः प्रेदियक्षसि । मा तत्करिन्द्र मृळ्य ॥ ३१ ॥ दभ्रं चिद्वि
 त्वावतः कृतं शृणवे अधि क्षमि । जिगात्विन्द्र ते मनः ॥ ३२ ॥ तवेदु ताः सु-
 कीर्तयोऽसन्नुत प्रशस्तयः । यदिन्द्र मृळ्यासि नः ॥ ३३ ॥ मा न एकस्मिन्ना-
 गसि मा द्वयोरुत त्रिषु । वधीर्मा शूर भूरिषु ॥ ३४ ॥ विभया हि त्वावत उग्रा-
 दभिप्रभङ्गिणः । दस्मादहमृतीषहः ॥ ३५ ॥ ४८ ॥ मा सख्युः शूनमा विदे मा
 पुत्रस्य प्रभूवसो । आवृत्त्वद्भूतु ते मनः ॥ ३६ ॥ को नु मर्या अमिथितः सखा
 सखायमब्रवीत् । जहा को अस्मदीषते ॥ ३७ ॥ एवारै वृषभा सुतेऽसिन्वन्भू-
 र्यावयः । श्वघ्नीव निवता चरन् ॥ ३८ ॥ आ त एता वचोयुजा हरी गृभ्णे सु-
 मद्रथा । यदी ब्रह्मभ्य इहदः ॥ ३९ ॥ भिन्धि विश्वा अप द्विषः परिबाधो जही
 मृधः । वसुस्पार्ह तदा भर ॥ ४० ॥ यद्दीळाविन्द्र यत्स्थिरे यत्पर्शाने पराभृतम् ।
 वसु स्पार्ह तदा भर ॥ ४१ ॥ यस्य ते विश्वमानुषो भूरैर्दत्तस्य वेदति । वसु
 स्पार्ह तदा भर ॥ ४२ ॥ ४९ ॥ ३ ॥

॥ ४६ ॥ १—३३ वशोऽव्य ऋषिः ॥ देवताः—१—२०, २९—३१, ३३
 इन्द्रः । २१—२४ पृथुश्रवसः कानीतस्य दानस्तुतिः । २५—२८, ३२ वायुः ॥
 छन्दः—१ पादनिचृद्गायत्री । २, १०, १५, २९ विराद्गायत्री । ३, २३
 गायत्री । ४ प्रतिष्ठा गायत्री । ६, १३, ३३ निचृद्गायत्री । ३० आर्चीस्वराद्
 गायत्री । ३१ स्वराद् गायत्री । ५ निचृदुष्णिक् । १६ भुरिगुष्णिक् । ७, २०,
 २७, २८ निचृद् बृहती । ९, २६ स्वराद् बृहती । ११, १४ विराद् बृहती ।
 २१, २५, ३२ बृहती । ८ विराडनुष्टुप् । १८ अनुष्टुप् । १९ भुरिगनुष्टुप् । १२,
 २२, २४ निचृत् पङ्क्तिः । १७ जगती ॥ स्वरः—१—४, ६, १०, १३, १५,
 २३, २९—३१, ३३ षड्जः । ५, १६, ऋषभः । ७, ९, ११, १४, २०,

अ० ६ । अ० ४ । व० ५] ४४० [म० ८ । अ० ६ । सू० ४६ ।

२१, २५—२८, ३२ मध्यमः । ८, १८, १६ गान्धारः । १२, २२, २४ पञ्चमः । १७ निषादः ॥

॥ ४६ ॥ त्वावतः पुरुवसो वयमिन्द्र प्रणेतः । स्मसिं स्थातर्हरीणाम् ॥ १ ॥
त्वां हि सत्यमद्रिवो विद्म दातारमिषाम् । विद्म दातारं रयीणाम् ॥ २ ॥ आ
यस्य ते महिमानं शतमूते शतक्रतो । गीर्भिर्गुणन्ति कारवः ॥ ३ ॥ सुनीथो वा
स मर्त्यो यं मरुतो यमर्यमा । मित्रः पान्त्यद्रुहः ॥ ४ ॥ दधानो गोमदश्ववत्सु-
वीर्यमादित्यजूत एधते । सदा राया पुरुस्पृहा ॥ ५ ॥ १ ॥ तमिन्द्रं दानमीमहे
शवमानमभीर्वम् । ईशानं राय ईमहे ॥ ६ ॥ तस्मिन्निह सन्त्यूतयो विश्वा अभी-
रवः सचा । तमा वहन्तु सप्तयः पुरुवसुं मदाय हरयः सुतम् ॥ ७ ॥ यस्ते मद्रो
वरेण्यो य इन्द्र वृत्रहन्तमः । य आददिः स्वर्नृभिर्यः पृतनासु दुष्टरः ॥ ८ ॥ यो
दुष्टरो विश्ववार श्रवाय्यो वाजेष्वस्ति तरुता । स नः शविष्ठ सवना वसो गहि
गमेम गोमति व्रजे ॥ ९ ॥ गव्यो षु णो यथा पुराश्वयोत रथदा । वरिवस्य म-
हामह ॥ १० ॥ २ ॥ नहि ते शूर राधसोऽन्तं विन्दामि सत्रा । दशस्या नो म-
घवन्नू चिदद्रिवो धियो वाजैभिराविथ ॥ ११ ॥ य ऋष्वः श्रावयत्सखा विश्वेत्स
वेदं जनिमा पुरुषुतः । तं विश्वे मानुषा युगेन्द्रं हवन्ते तविषं यतस्तुचः ॥ १२ ॥
स नो वाजेष्वविता पुरुवसुः पुरः स्थाता । मघवा वृत्रहा भुवत् ॥ १३ ॥ अभि-
वो वीरमन्धसो मर्देषु गाय गिरा महा विचेतसम् । इन्द्रं नाम श्रुत्यै शाकिनं वचो
यथा ॥ १४ ॥ इदी रेक्णास्तन्वे इदिर्वसु इदिर्वाजेषु पुरुहूत वाजिनम् । नून-
मथ ॥ १५ ॥ ३ ॥ विश्वेषामिरज्यन्तं वसूनां सासह्रांसं चिदस्य वर्षसः । कृप-
यतो नूनमत्यथ ॥ १६ ॥ महः सु वो अरमिषे स्तवामहे मीळहुषे अरङ्गमाय ज-
ग्मये । यज्ञेभिर्गीर्भिर्विश्वमनुषां मरुतामियत्तसि गाये त्वा नमसा गिरा ॥ १७ ॥
ये प्रातयन्ते अज्मभिर्गिरीणां स्नुभिरेषाम् । यज्ञमहिष्वणीनां सुम्नं तुविष्वणीनां
प्राध्वरे ॥ १८ ॥ प्रभङ्गं दुर्मतीनामिन्द्र शविष्ठा भर रयिमस्मभ्यं युज्यै चोदयन्मते ज्येष्ठं
चोदयन्मते ॥ १९ ॥ सनितः सुसनितरुग्र चित्र चेतिष्ठ सूनृत । प्रासहा सघ्राद्
सहुरिं सहन्तं भुज्युं वाजेषु पूर्व्यम् ॥ २० ॥ ४ ॥ आ स एतु य ईवदाँ अदेवः
पूतमाददे । यथा चिद्वशो अश्व्यः पृथुश्रवसि कानीतेस्या व्युष्याददे ॥ २१ ॥
षष्टिं सहस्राश्व्यस्यायुतासनमुष्ठाणां विंशतिं शता । दश श्यावीनां शता दश ज्य-
रुषीणां दश गवां सहस्रा ॥ २२ ॥ दश श्यावा अध्रयो वीतवारास आशवः ।
मथा नेमिं नि वावृतुः ॥ २३ ॥ दानांसः पृथुश्रवसः कानीतस्य सुराधंसः । रथं
हिरण्ययं ददन्महिष्ठः सूरिरभूद्वर्षिष्ठमकृत श्रवः ॥ २४ ॥ आ नो वायो महे तने

अ० ६ । अ० ४ । व० ८] ४४१ [म० ८ । अ० ६ । सू० ४७ ।

ग्राहि मखाय पाजसे । वयं हि ते चकृमा भूरि दावनें सद्यश्चिन्महि दावनें ॥ २५ ॥
 ॥ ५ ॥ यो अश्वेभिर्वहते वस्त उस्त्रास्त्रिः सप्त सप्ततीनाम् । एभिः सोमैभिः सो-
 मसुद्धिः सोमपा दानाय शुक्रपूतपाः ॥ २६ ॥ यो म इमं चिदु त्मनामन्दच्चित्रं
 दावनें । अरद्वे अजे नहुषे सुकृत्वनि सुकृत्तराय सुकृतुः ॥ २७ ॥ उचथ्येव-
 पुषि यः स्वराकुत वायो घृतस्नाः । अश्वेपितं रजेपितं शुनेपितं प्राज्म तदिदं नु
 तत् ॥ २८ ॥ अध प्रियभिषिराय षष्टिं सहस्रासनम् । अश्वानामिन्न वृष्णाम् ॥ २९ ॥
 गावो न यूथमुप यन्ति वध्रय उप मा यन्ति वध्रयः ॥ ३० ॥ अध यच्चारथे गणे शत-
 मुष्टां अचिक्रदत् । अध श्वित्नेषु विंशतिं शता ॥ ३१ ॥ शतं दासे बल्वूथे वि-
 प्रस्तरुज्ज आ देदे । ते ते वायविमे जना मदन्तीन्द्रगोपा मदन्ति देवगोपाः ॥ ३२ ॥
 अध स्या योषणा मही प्रतीची वशमश्व्यम् । । अथिरुक्मा वि नीयते ॥ ३३ ॥ ६ ॥

॥ ४७ ॥ १—१८ त्रित आप्त्य ऋषिः ॥ १—१३ आदित्याः । १४—१८
 आदित्या उषाश्च देवते ॥ छन्दः—१ जगती । ४, ६—८, १२ निचृज्जगती । २,
 ३, ५, ६, १३, १५, १६, १८ भुरिक् त्रिष्टुप् । १०, ११, १७ स्वराद् त्रिष्टुप् ।
 १४ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ४, ६—८, १२ निषादः । २, ३, ५, ६—११,
 १३—१८ धैवतः ॥

॥ ४७ ॥ महि वो महतामवो वरुण मित्रं दाशुषे । यमादित्या अभि दुहो
 रक्षथा नेमघं नशदनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ॥ १ ॥ विदा देवा अघा-
 नामादित्यासो अपाकृतिम् । पक्षा वयो यथोपरिव्यस्मे शर्म यच्छतानेहसो व ऊ-
 तयः सुऊतयो व ऊतयः ॥ २ ॥ व्यस्मे अधि शर्म तत्पक्षा वयो न यन्तन । विश्वानि
 विश्ववेदसो वरुथ्या मनामहेऽनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ॥ ३ ॥ यस्मा
 अरांसत् क्षयं जीवातुं च प्रचेतसः । मनोर्विस्वस्य घेदिम आदित्या राय ईशतेऽने-
 हसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ॥ ४ ॥ परि णो वृणजन्वा दुर्गाणि
 रथ्यो यथा । स्यामेदिन्द्रस्य शर्मण्यादित्यानामुतावस्य नेहसो व ऊतयः सुऊतयो
 व ऊतयः ॥ ५ ॥ ७ ॥ परिह्वृतेदना जनो युष्मादत्तस्य वायति । देवा अद-
 भ्रमाश वो यमादित्या अहेतनानेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ॥ ६ ॥ न
 तं तिग्मं चन त्यजो न द्रांसदभि तं गुरु । यस्मा उ शर्म सप्रथ आदित्यासो अ-
 राध्वमनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ॥ ७ ॥ युष्मे देवा अपि ष्मासि यु-
 ध्यन्त इव वर्मसु । यूयं महो न एनसो यूयमभीदुरुष्यतानेहसो व ऊतयः सुऊतयो व

ऊतयः ॥८॥ अदितिर्न उरुष्यत्वदितिः शर्म यच्छतु । माता मित्रस्य रेवतोऽर्यम्णो
वरुणस्य चानेहसो व ऊतयः सु ऊतयो व ऊतयः ॥९॥ यदेवाः शर्म शरणं यद्भद्रं यद-
नातुरम् । त्रिधातु यद्वरुष्यं तदस्मासु वि यन्तनानेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊ-
तयः ॥१०॥८॥ आदित्या अव हि ख्यताधि कूलादिव स्पर्शः । सुतीर्थमर्वतो यथानु-
नो नेषथा सुगमनेहसो व ऊतयः सु ऊतयो व ऊतयः ॥ ११ ॥ नेह भद्रं रक्षस्विने ना-
वयै नोपया उत । गवे च भद्रं धेनवे वीराय च श्रवस्य तेऽनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व
ऊतयः ॥१२॥ यदाविर्यदपीच्यं देवासो अस्ति दुष्कृतम् । त्रिते तद्विश्वमाप्त्य आरे
अस्मद्धातनानेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ॥१३॥ यच्च गोषु दुःष्वप्यं यच्चास्मे
दुहितर्दिवः । त्रिताय तद्विभावर्याप्त्याय परा वहानेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः
॥१४॥ निष्कं वा घा कृण्वते स्रजं वा दुहितर्दिवः । त्रिते दुःष्वप्यं सर्वमाप्त्ये परि-
दक्षस्यनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ॥१५॥ ६ ॥ तदन्नाय तदपसे तं भा-
गमुपसेदुषे । त्रिताय च द्विताय चोषो दुःष्वप्यं वहानेहसो व ऊतयः सुऊतयो व
ऊतयः ॥१६॥ यथा कृतां यथा शफं यथ ऋणं सन्नमयामसि । एवा दुःष्वप्यं सर्वमा-
प्त्ये सं नयामस्यनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ॥ १७ ॥ अजैष्माद्यासनाम
चाभूमानागसो वयम् । उषो व यस्मा दुःष्वप्यादभैष्माप तदुच्छत्वनेहसो व ऊतयः
सुऊतयो व ऊतयः ॥ ८ ॥ १० ॥

॥ ४८ ॥ १—१५ प्रगाथः काएव ऋषिः ॥ सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
२, १३ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । १२, १५ आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् । ३, ७—६ विराट्
त्रिष्टुप् । ४, ६, १०, ११, १४ त्रिष्टुप् । ५ विराट् जगती ॥ स्वरः—१—४,
६—१५ धैवतः । ५ निषादः ॥

॥ ४८ ॥ स्वादोरभन्ति वयंसः सुमेधा स्वाध्यो वरिवोवित्तरस्य । विश्वे
यं देवा उत मर्त्यासो मधु ब्रुवन्तो अभि सञ्चरन्ति ॥ १ ॥ अन्तश्च प्रागा अदि-
तिर्भवास्यवगाता हरसो दैव्यस्य । इन्द्रविन्द्रस्य सख्यं जुषाणः श्रौष्टीं व धुरमनु-
राय ऋध्याः ॥ २ ॥ अपाम सोमममृता अभूमागन्म ज्योतिरविदाम देवान् ।
किं नूनमस्मान्कृणवदरातिः किमु धूर्तिरमृत मर्त्यस्य ॥ ३ ॥ शं नो भव हृद आ-
पीत इन्द्रो पितेव सोम सूनवे सुशेवः । सखेव सख्यं उरुशंस धीरः प्र ण आयु-
र्जीवसे सोम तारीः ॥ ४ ॥ इमे मा पीता यशसं उरुष्यवो रथं न गावः समनाह-
पर्वसु । ते मा रक्षन्तु विस्रसंश्चरित्रादुत मा सामाद्यवयन्तिवन्दवः ॥ ५ ॥ ११ ॥

अ० ६ । अ० ४ । व० १४] ४४३ [म० ८ । अ० ६ । सू० ४६ ।

अग्निं न मां मथितं सं दिदीपः प्र चक्षय कृणुहि वस्यसो नः । अथा हि ते मद
आ सोम मन्ये रेवाँ इव प्र चरा पुष्टिमच्छ ॥ ६ ॥ इषिरेण ते मनसा सुतस्य
भक्षीमहि पित्र्यस्येव रायः । सोम राजन्प्र ण आयूषि तारीरहानीव सूर्यो वास-
राणि ॥ ७ ॥ सोम राजन्मृक्या नः स्वस्ति तव स्मसि वत्यास्तस्य विद्धि ।
अलर्तिं दत्तं उत मन्युरिन्दो मा नो अर्यो अनुक्रामं परा दाः ॥ ८ ॥ त्वं हि
नस्तन्वः सोम गोपा गात्रेगात्रे निषसत्था नृचक्षाः । यत्ते वयं प्रमिनाम व्रतानि
स नो मृळ सुषखा देव वस्यः ॥ ९ ॥ ऋदूदरेण सख्या सचेय यो मा न रिष्ये-
द्धयश्व पीतः अयं यः सोमो न्यधाय्यस्मे तस्मा इन्द्रं प्रतिरमेम्यायुः ॥ १० ॥ १२ ॥
अप त्या अस्थुरनिरा अभीवा निरत्रसन्तमिषीचीरभैषुः । आ सोमो अस्माँ अरुह-
द्विहाया अगन्म यत्र प्रतिरन्त आयुः ॥ ११ ॥ यो न इन्दुः पितरो हृत्सु पीतोऽ-
मर्त्यो मर्त्या आविवेश । तस्मै सोमाय हविषा विधेम मृळीके अस्य सुमतौ स्याम
॥ १२ ॥ त्वं सोम पितृभिः संविदानोऽनु द्यावापृथिवी आ ततन्थ । तस्मै
त इन्दो हविषा विधेम वयं स्याम पतयो रयीणाम् ॥ १३ ॥ त्रातारो देवा अधि
वोचता नो मा नो निद्रा ईशत मोत जल्पिः । वयं सोमस्य विश्वह प्रियासः सु-
वीरांसो विदथमा वदेम ॥ १४ ॥ त्वं नः सोम विश्वतो वयोधास्त्वं स्वर्विदा
विशा नृचक्षाः । त्वं न इन्द्र ऊतिभिः सजोषाः प्राहि पश्चात्तादुत वा पुरस्तात्
॥ १५ ॥ १३ ॥ ६ ॥

॥ अथ वालखिल्यम् ॥

॥ ४६ ॥ १—१० प्रस्कणवः काणव ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१
बृहती । ३ विराड्बृहती । ५ भुरिग्बृहती । ७, ९ निचृद्बृहती । २ पङ्क्तिः । ४,
६, ८, १० निचृत् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५, ७, ९ मध्यमः । २, ४, ६,
८, १० पञ्चमः ॥

॥ ४६ ॥ अभि प्र वः सुरार्धसमिन्द्रमर्च यथा विदे । यो जरितृभ्यो मघवा
पुरुवसुः महस्रेणेव शिक्तति ॥ १ ॥ शतानीकेव प्र जिगाति धृष्णुया हन्ति वृ-
त्राणि दाशुषे । गिरेरिव प्ररसा अस्य पिन्विरे दत्राणि पुरुभोजसः ॥ २ ॥ आ
त्वा सुतास इन्दवो मदा य इन्द्र गिर्वणः । आपो नु वज्रिन्नन्वो कयंसरः पृण-
न्ति शूर राधसे ॥ ३ ॥ अनेहसं प्रतरणं विवक्ष्णं मध्वः स्वादिष्ठमीं पिव ।
आ यथा मन्दसानः किरासि नः प्र लुद्रेव त्मना धृषत् ॥ ४ ॥ आ नः स्तोममुप

इवद्विद्यानो अश्वो न सोतृभिः । यं ते स्वधावन्त्स्वदयन्ति धेनव इन्द्र कण्वेषु
गातयः ॥ ५ ॥ १४ ॥ उग्रं न वीरं नमसोप सेदिम विभूतिमक्षितावसुम् । उद्रीव
वज्रिन्नवतो न सिञ्चते क्षरन्तीन्द्र धीतयः यद्ध नूनं यद्वा यज्ञे यद्वा पृथिव्या-
मधि । अतो नो यज्ञमाशुभिर्महेमत उग्र उग्रेभिरा गहि ॥ ७ ॥ अजिरासो हरयो
ये ते अशशो वाता इव प्रसक्षिणः । येभिरपत्यं मनुषः परीयसे येभिर्विश्वं स्व-
र्दशे ॥ ८ ॥ एतावतस्त ईमह इन्द्र सुम्नस्य गोमतः । यथा प्रावो मघवन्मेध्यातिथिं यथा
नीपा तिथिं धने ॥ ९ ॥ यथा कण्वे मघवन्त्रसदस्यत्रि यथा पक्थे दशव्रजे । यथा
गोशर्ये असनोऽर्जुजिश्वनीन्द्र गोमद्विरण्यवत् ॥ १० ॥ १५ ॥

॥ ५० ॥ १—१० पुष्टिगुः काण्व षिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
३, ५, ७ निचृद्बृहती । ६ विराद्बृहती । २, ४, ६, १० पङ्क्तिः । ८ निचृत्पङ्क्तिः ॥
स्वरः—१, ३, ५, ७, ९ मध्यमः । २, ४, ६, ८, १० पञ्चमः ॥

॥ ५० ॥ प्र सु श्रुतं सुरार्धसमर्चा शक्रमभिष्टये । यः सुन्वते स्तुवते काम्यं वसु
सहस्रेणैव मंहते ॥ १ ॥ शतानीका हेतयो अस्य दुष्टरा इन्द्रस्य समिषो महीः । गिरिर्न भु-
ज्मा मघवत्सु पिन्वते यदी सुता अमन्दिषुः ॥ २ ॥ यदी सुतास इन्द्रोऽभि प्रियमम-
न्दिषुः । आपो न धायि सवनं म आ वसो दुधा इवोप दाशुषे ॥ ३ ॥ अनेहसं वो
हवमानमूतये मध्वः क्षरन्ति धीतयः । आ त्वा वसो हवमानास इन्द्र उप स्तो-
त्रेषु दधिरे ॥ ४ ॥ आ नः सोमे स्वध्वर इया नो अत्यो न तोशते । यं ते स्व-
धावन्त्स्वदयन्ति गूर्तयः पौरै छन्दयसे हवम् ॥ ५ ॥ १६ ॥ प्र वीरमुग्रं विविचि
धनस्पृतं विभूतिं राधसो महः । उद्रीव वज्रिन्नवतो वसुत्वना सदा पीपेथ दाशुषे
॥ ६ ॥ यद्ध नूनं परावति यद्वा पृथिव्यां दिवि । युजान इन्द्र हरिभिर्महेमत
ऋष्व ऋष्वेभिरा गहि ॥ ७ ॥ रथिरासो हरयो ये ते अस्त्रिध ओजो वातस्य
पिप्रति । येभिर्नि दस्युं मनुषो निघोषयो येभिः स्वः परीयसे ॥ ८ ॥ एतावत-
स्ते वसो विद्याम शूर नव्यसः । यथा प्राव एतशं कृत्व्ये धने यथा वशं दशव्रजे
॥ ९ ॥ यथा कण्वे मघवन्मेधे अध्वरे दीर्घनीथे दमूनसि । यथा गोशर्ये अ-
सिषासो अद्रिवो मयि गोत्रं हरिश्चियम् ॥ १० ॥ १७ ॥

॥ ५१ ॥ १—१० श्रुष्टिगुः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ३,
६ निचृद्बृहती । ५ विराद्बृहती । ७ बृहती । २ विराद् पङ्क्तिः । ४, ६, ८,
१० निचृत् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५, ७, ९ मध्यमः । २, ४, ६, ८, १० पञ्चमः ॥

॥ ५१ ॥ यथा मनौ सांवरणौ सोममिन्द्रापिबः सुतम् । नीपातिथौ मघव-
मेध्यातिथौ पुष्टिगौ श्रुष्टिगौ सचा ॥ १ ॥ पार्षद्वाणः प्रस्कण्वं समसादयच्छ-
गानं जिब्रिमुद्धितम् । सहस्राण्यसिषासद्रवामृषिस्त्वोतो दस्यवे वृकः ॥ २ ॥ य-
क्थेभिर्न विन्धते चिकिद्य ऋषिचोदनः । इन्द्रं तमच्छा वद नव्यस्या मत्यवि-
यन्तं न भोजसे ॥ ३ ॥ यस्मा अर्कं सप्तशीर्षाणमानृचुस्त्रिधातुमुत्तमे पदे । स-
त्वमा विश्वा भुवनानि चिक्रददादिज्जनिष्पौस्यम् ॥ ४ ॥ यो नो दाता वसू-
मिन्द्रं तं हूमहे वयम् । विद्वा ह्यस्य सुमतिं नवीयसीं गमेम गोमति व्रजे ॥ ५ ॥
१८ ॥ यस्मै त्वं वसो दानाय शिक्तसि स रायस्पोषमश्नुते । तं त्वा वयं मघव-
न्नेन्द्र गिर्वणः सुतावन्तो हवामहे ॥ ६ ॥ कदा चन स्तरीरमि नेन्द्र सश्वसि दा-
गुषे । उपोपेन्नु मघवन्भूय इन्नु ते दानं देवस्य पृच्यते ॥ ७ ॥ प्र यो ननक्षे
अभ्योजसा क्रिवि वधैः शुष्णं निघोषयन् । यदेदस्तंभीत्प्रथयन्नमं दिवमादिज्ज-
नेष्ट पार्थिवः ॥ ८ ॥ यस्यायं विश्व आयो दासः शेवधिपा अरिः । तिरश्चि-
र्ये रुशमे पवीरवि तुभ्येत्सो अज्यते रयिः ॥ ९ ॥ तुरण्यवो मधुमन्तं घृतश्रुतं
वेप्रासो अर्कमानृचुः । अस्मे रयिः पप्रथे वृष्ण्यं शवोऽस्मे सुवानास इन्द्रवः
॥ १० ॥ १६ ॥

॥ ५२ ॥ १-१० आयुः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ७
नेचृद्बृहती । ३, ५ बृहती । ६ विराद् बृहती । २ पादनिचृत् पङ्क्तिः । ४, ६,
८, १० निचृत् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५, ७, ९ मध्यमः । २, ४, ६, ८, १० पञ्चमः ॥

॥ ५२ ॥ यथा मनौ विवस्वति सोमं शक्रापिबः सुतम् । यथा त्रिते छन्द इन्द्र-
जोषस्यायौ मादयसे सचा ॥ १ ॥ पृषध्रे मेध्ये मातरिश्वनीन्द्र सुवाने अमन्दथाः ।
यथा सोमं दशशिप्रे दशोण्ये स्यूमरश्मावृजूनसि ॥ २ ॥ य उक्था केवला दधे-
ः सोमं धृषितापिबत् । यस्मै विष्णुस्त्रीणि पदा विचक्रम उप मित्रस्य धर्मभिः
॥ ३ ॥ यस्य त्वमिन्द्र स्तोमेषु चाकनो वाजे वाजिञ्छतक्रतो । तं त्वा वयं
दुधामिव गोदुहो जुहूमसि श्रवस्यवः ॥ ४ ॥ यो नो दाता स नः पिता महौ
ग्र ईशानकृत् । अयामन्नुग्रो मघवा पुरुवसुगोरश्वस्य प्र दातु नः ॥ ५ ॥ २० ॥
यस्मै त्वं वसो दानाय मंहसे स रायस्पोषमिन्वति । वसूयवो वसुपतिं शतक्रतुं
तोमैरिन्द्रं हवामहे ॥ ६ ॥ कदा चन प्र युच्छस्युभे नि पांसि जन्मनी । तुरी-
ादित्य हवनं त इन्द्रियमा तस्थावृमृतं दिवि ॥ ७ ॥ यस्मै त्वं मघवन्निन्द्र गिर्वणः

शिक्षो शिक्षसि दाशुषे ! अस्माकं गिर उत सुपुति वसो कणववच्छृणुधी
वम् ॥ ८ ॥ अस्तावि मन्म पूर्य ब्रह्मेन्द्राय वोचत । पूर्वीर्ऋतस्य बृहतीरनूप
स्तोतुर्मेधा असृजत ॥ ९ ॥ समिन्द्रो रायो बृहतीरधूनुत सं जोणी समु सूर्यम्
सं शुक्रासः शुचयः सं गवाशिरः सोमा इन्द्रमगन्दिषुः ॥ १० ॥ २१ ॥

॥ ५३ ॥ १-८ मेध्यः काणव ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ५
७ विराड्बृहती । ३ आर्ची स्वराड्बृहती । २, ४, ६ निचृत् पङ्क्तिः । ८ विराट्
पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५, ७ मध्यमः । २, ४, ६, ८ पञ्चमः ॥

॥ ५३ ॥ उपमं त्वा मघोनाज्ज्येष्ठञ्च वृषभाणाम् । पूर्भित्तमं मघवन्निन्द्रगो
विदमीशानं गाय ईमहे ॥ १ ॥ य आयुं कुत्समतिथिग्वमर्दयो वावृधानो दिवेदि
वे । तं त्वा वयं हर्यश्वं शतक्रतुं वाजयन्तो हवामहे ॥ २ ॥ आ नो विश्वेषां रसं
मध्वः सिञ्चन्त्वद्रयः । ये परावर्ति सुन्विरे जनेष्वा ये अर्वावतीन्दवः ॥ ३ ॥
विश्वा द्वेषांसि जहि चाव चा कृधि विश्वे सन्वन्त्वा वसु । शीष्टेषु चित्ते मदि-
रासो अंशवो यत्रा सोमस्य तृम्पसि ॥ ४ ॥ २२ ॥ इन्द्र नेदीय एदिहि मित
मेधाभिरुतिभिः । आ शन्तम् शन्तमाभिरभिष्टिभिरा स्वापे स्वापिभिः ॥ ५ ॥
आजितुरं सत्पतिं विश्वचर्षणिं कृधि प्रजास्वाभगम् । प्र सू तिरा शचीभिर्ये त
उक्थिनः क्रतुं पुनत आनुषक् ॥ ६ ॥ यस्ते साधिष्ठोऽवसे ते स्याम भरेषुते
वयं होत्राभिरुत देवहूतिभिः ससवांसो मनामहे ॥ ७ ॥ अहं हि ते हरिवो ब्रह्म
वाजयुराजि यामि सदोतिभिः । त्वामिदेव तममे समश्चयुर्गव्युरग्रं मथीनाम् ॥ ८ ॥ २३ ॥

॥ ५४ ॥ १—८ मातरिश्वा काणव ऋषिः ॥ १, २, ५—८ इन्द्रः । ३,
४ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः—१, ५ निचृड्बृहती । ३ बृहती । ७ विराट्
बृहती । २, ४, ६, ८ निचृत् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५, ७ मध्यमः । २, ४,
६, ८ पञ्चमः ॥

॥ ५४ ॥ एतत्त इन्द्र वीर्यं गीर्भिर्गृणन्ति कारवः । ते स्तोभन्त ऊर्जमावन्धृतश्चुतं
पौरासो नक्षन्धीतिभिः ॥ १ ॥ नक्षन्त इन्द्रमवसे सुकृत्यया येषां सुतेषु मन्दसे
यथा संवर्ते अमदो यथा कृश एवास्मे इन्द्र मत्स्व ॥ २ ॥ आ नो विश्वे
सजोषंसो देवासो गन्तनोप नः । वसवो रुद्रा अवसे न आ गमञ्छृण्वन्तु मरु
तो हवम् ॥ ३ ॥ पूषा विष्णुर्हवन्तं मे सरस्वत्यवन्तु सप्त सिन्धवः । आपो वात

१० ६ । अ० ४ । व० २८] ४४७ [म० ८ । अ० ६ । सू० ५७ ।

वेतासो वनस्पतिः शृणोतु पृथिवी हवम् ॥ ४ ॥ २४ ॥ यदिन्द्र राधो अस्ति
माघोनं मघवत्तम । तेन नो बोधि सधमाद्यो वृधे भगो दानाय वृत्रहन् ॥ ५ ॥
गार्जिपते नृपते त्वमिद्धि नो वाज आ वक्षि सुक्रतो । वीती होत्राभिरुत देववी-
रभिः ससवांसो वि शृणिवरे ॥ ६ ॥ सन्तिह्यर्य आशिष इन्द्र आयुर्जनानाम् ।
स्मान्नक्षस्व मघवन्नृपावसे धुत्तस्व पिप्युषीमिषम् ॥ ७ ॥ वयं त इन्द्र स्तोमेभि-
धेम त्वमस्माकं शतक्रतो । महि स्थूरं शशयं राधो अद्भ्यं प्रस्कण्वाय नि-
शय ॥ ८ ॥ २५ ॥

॥ ५५ ॥ १-५ कृशः काण्व ऋषिः ॥ प्रस्कण्वस्य दानस्तुतिर्देवता ॥ छन्दः-१
पादनिचृद्गायत्री । २, ४ गायत्री । ३, ५ अनुष्टुप् ॥ स्वरः-१, २, ४ षड्जः ।
५ गान्धारः ॥

॥ ५५ ॥ भूरीदिन्द्रस्य वीर्यं व्यख्यमभ्यायति । राधस्ते दस्यवे वृक ॥ १ ॥
शतं श्वेतासं उज्जणो दिवि तारो न रोचन्ते । मद्वा दिवं न तस्तभुः ॥ २ ॥ शतं
एज्जतं शुनः शतं चर्माणि म्लातानि शतं मे बल्बजस्तुका अरुषीणां चतुःशतम्
३ ॥ सुदेवाः स्थ काण्वायना वयोवयो विचरन्तः । अश्वासो न चङ्क्रमत
पादित्साप्तस्य चर्किरन्नानूतस्य महि श्रवः । श्यावीरतिध्वसन्पथश्चक्षुषा चन-
न्नशे ॥ ५ ॥ ३६ ॥

॥ ५६ ॥ १-५ पृषध्रः काण्व ऋषिः ॥ १-४ प्रस्कण्वस्य दानस्तुतिः ।
अग्नि सूर्यौ देवते ॥ छन्दः-१, ३, ४ विराड् गायत्री । २ गायत्री । ५
चतुर् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-४ षड्जः । ५ पञ्चमः ॥

॥ ५६ ॥ प्रति ते दस्य वे वृकराधो अद्भ्यद्भ्यम् । द्यौर्न प्रथिना शवः ॥ १ ॥
श मर्ह्य पौतक्रतः सहस्रा दस्य वे वृकः । निखाद्रायो अमंहत ॥ २ ॥ शतं मे
दधानां शतमूर्णीवतीनाम् । शतं दासाँ अति स्रजः ॥ ३ ॥ तत्रो अपि प्राणी-
त पूतक्रतायै व्यक्ता । अश्वानामिन्न यूथ्याम् ॥ ४ ॥ अर्चेत्यग्निश्चिकितुर्हव्य-
ट्स सुमद्रथः । अग्निः शुक्रेण शोचिषा बृहत्सूरो अरोचत दिवि सूर्यो अरो-
त ॥ ५ ॥ २७ ॥

॥ ५७ ॥ १-४ मेध्यः काण्व ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः-१ विराद्
ष्टुप् । २, ३ निचृत्त्रिष्टुप् । ४ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ५७ ॥ युवं देवा क्रतुना पूर्व्येण युक्ता रथेन तत्रिषं यजत्रा । आगच्छ
नासत्या शचीभिर्दिदं तृतीयं सर्वनं पिबाथः ॥ १ ॥ युवां देवास्त्रय एकादशास
सत्याः सत्यस्य ददृशे पुरस्तात् । अस्माकं यज्ञं सर्वनं जुषाणा पातं सोममश्विन
दीर्घगनी ॥ २ ॥ पनाय्यं तदश्विना कृतं वां वृषभो दिवो रजसः पृथिव्याः । स
हस्रं शंसा उत ये गविष्ठौ सर्वा इत्ता उप यात पिबध्यै ॥ ३ ॥ अयं वां भागो
निहितो यजत्रेमा गिरो नासत्योप यातम् । पिबतं सोमं मधुमन्तमस्मे प्र दाशवां
समवतं शचीभिः ॥ ४ ॥ २८ ॥

॥ ५८ ॥ १-३ मेध्यः काण्व ऋषिः ॥ १ विश्वेदेवा ऋत्विजो वा । २
३ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः—१ भुरिक् त्रिष्टुप् । २ निचृत् त्रिष्टुप् । ३
त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ५८ ॥ यमृत्विजो बहुधा कल्पयन्तः सचेतसो यज्ञमिमं वहन्ति । यो अ
नूचानो ब्राह्मणो युक्त आसीत्का स्वित्तत्र यजमानस्य संवित् ॥ १ ॥ एक एवा
ग्निर्वहुधा समिद्ध एकः सूर्यो विश्वमनु प्रभूतः । एकैबोषाः सर्वमिदं वि मात्ये
वा इदं वि बभूव सर्वम् ॥ २ ॥ ज्योतिष्मन्तं केतुमन्तं त्रिचक्रं सुखं रथं सुष
भूरिवारम् । चित्रामघ्रा यस्य योगेऽधिजज्ञे तं वां हुवे अति रित्तं पिबध्यै ॥ ३ ॥ २९

॥ ५९ ॥ १—७ सुपर्णः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रा वरुणौ देवते ॥ छन्दः—
१ जगती । २, ३ निचृज्जगती । ४, ५, ७ विराज्जगती । ६ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—
१-५, ७ निषादः । ६ धैवतः ॥

॥ ५९ ॥ इमानि वां भागधेयानि सिस्रतु इन्द्रावरुणा प्र महे सुतेषु वाम
यज्ञेयज्ञे ह सर्वना भुरण्यथो यत्सुन्वते यजमानाय शिक्तथः ॥ १ ॥ निः पिध्वरी
रोषधीराप आस्तामिन्द्रावरुणा महिमानमाशत । या सिस्रतु रजसः पारे अध्वन
ययोः शत्रुर्नकिरादेव ओहते ॥ २ ॥ सत्यं तदिन्द्रावरुणा कृशस्य वां मध्व उ
मि दुहते सप्त वाणीः । ताभिर्दाशवांसमवतं शुभस्पती यो वामदब्धो अभि पा
चित्तिभिः ॥ ३ ॥ घृतप्रुषः सौम्या जीरादानवः सप्त स्वसारः सदन ऋतस
या ह वामिन्द्रावरुणा घृतश्चुतस्ताभिर्धत्तं यजमानाय शिक्ततम् ॥ ४ ॥ ३०
अवोचाम महते सौभगाय सत्यं त्वेषाभ्यां महिमानमिन्द्रियम् । अस्मान्तिस्वन्द्र
वरुणा घृतश्चुतस्त्रिभिः साप्तेभिरवतं शुभस्पती ॥ ५ ॥ इन्द्रावरुणा यद्विभ्य

अ० ६ । अ० ४ । व० ३४] ४४६ [म० ८ । अ० ७ । सू० ६० ।

मनीषां वाचो मतिं श्रुतमदत्तमग्रे । यानि स्थानान्यसृजन्त धीरा यज्ञं तन्वानास्त-
पसाभ्यपश्यम् ॥ ६ ॥ इन्द्रावरुणा सौमनसमदृप्तं रायस्पोषं यजमानेषु धत्तम् । प्रजा-
स्पृष्टिम्भूतिमस्मासु धत्तं दीर्घायुस्वाय प्र तिरतं न आयुः ॥ ७ ॥ ३१ ॥

इति वालखिल्यं समाप्तम् ॥

॥ ६० ॥ १—२० भर्गः प्रागाथ ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१,
६, १३, १७ विराड् बृहती । ३, ५ पादनिचृद् बृहती । ११, १५ निचृद् बृहती ।
७, १६ बृहती । २ आर्चीस्वराद् पङ्क्तिः । १०, १६ पादनिचृत् पङ्क्तिः । ४, ६,
८, १४, १८, २० निचृत् पङ्क्तिः । १२ पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५, ७, ६,
११, १३, १५, १७, १६ मध्यमः । २, ४, ६, ८, १०, १२, १४, १६,
१८, २० पञ्चमः ॥

॥ ६० ॥ अग्न आ याह्यग्निभिर्होतारं त्वा वृणीमहे । आ त्वामनक्तु प्रयता
हविष्मती यजिष्ठं बर्हिंरासदे ॥ १ ॥ अच्छा हि त्वा सहसः सूनो अङ्गिरः
सुचश्चरन्त्यध्वरे । ऊर्जो नपातं घृतकेशमीमहेऽग्निं यज्ञेषु पूर्यम् ॥ २ ॥ अग्ने कविर्वेधा
असि होता पावक यक्ष्यः । मन्द्रो यजिष्ठो अध्वरेष्वीड्यो विप्रैभिः शुक्र मन्माभिः
॥ ३ ॥ अद्रोयमा वहोशतो याविष्य देवाँ अजस्र वीतये । अभि प्रयांसि सुधिता वसो
गहि मन्दस्व धीतिभिर्हितः ॥ ४ ॥ त्वमित्सप्रथा अस्यग्ने त्रातर्ऋतस्कविः । त्वां
विप्रासः समिधान दीदिव आ विवासन्ति वेधसः ॥ ५ ॥ ३२ ॥ शोचा शोचिष्ठ दीद्विहि
विशे मयो रास्व स्तोत्रे महां असि । देवानां शर्मन्मम सन्तु सूरयः शत्रूषाहः स्व-
ग्नयः ॥ ६ ॥ यथा चिद्वृद्धमतसमग्ने सञ्जूर्वासि क्षमि । एवा दह मित्रमहो यो
अस्मध्रुग्दुर्मन्मा कश्च वेनति ॥ ७ ॥ मानो मर्त्तीयरिपवे रक्षस्विने माघशंसाय रीरधः ।
अस्त्रेधद्विस्तरणिभिर्यविष्ठय शिवेभिः पाहि पायुभिः ॥ ८ ॥ पाहि नो अग्न एकया
प्राह्युत द्वितीयया पाहि गीर्भिस्तिष्ठभिर्रुर्जाम्पते पाहि चतस्रभिर्वसो ॥ ९ ॥ पाहि
विश्वस्माद्रक्षसो अराव्णः प्र स्म वाजेषु नोऽव । त्वामिद्धि नेदिष्ठं देवतातय
आपि नक्षामहे वृधे ॥ १० ॥ ३३ ॥ आ नो अग्ने वयोवृधैरयि पावक शंस्यं रास्वा
च न उपमाते पुरुस्पृहं सुनीती स्वयंशस्तरम् ॥ ११ ॥ येन वंसाम पृतनासु शर्ध-
तस्तरन्तो अर्य आदिशः । स त्वं नो वर्ध प्रयसा शचीवसो जिन्वा धियो वसु-
विदः ॥ १२ ॥ शिशानो वृषभो यथाग्निः शृङ्गे दविध्वत् । तिग्मा अस्य ह-
नवो न प्रतिधूषे सृजम्भः सहसो यहुः ॥ १३ ॥ नहि ते अग्ने वृषभ प्रतिधूषे

अ० ६ । अ० ४ । व० ३८] ४५० [म० ८ । अ० ७ । सू० ६१ ।

जम्भासो यद्वितिष्ठसे । स त्वं नो होतुः सुहुतं हविष्कृधि वंस्वा नो वार्या पुरु
॥ १४ ॥ शेषे वनेषु मात्रोः सं त्वा मर्तास इन्धते । अतन्द्रो हव्या वहसि हवि-
ष्कृत आदिदेवेषु राजसि ॥ १५ ॥ ३४ ॥ सप्त होतारस्तमिदीकते त्वाग्ने सुत्य
जमद्भ्यम् । भिनत्स्यद्विं तपसा वि शोचिषा प्राग्ने तिष्ठ जनां अति ॥ १६ ॥
अग्निमग्निं वो अग्निं हुवेम वृक्तवर्हिषः । अग्निं हितप्रयसः शश्वतीष्वा होतारं
चर्षणीनाम् ॥ १७ ॥ केतेन शर्मन्त्सचते सुषामण्यग्ने तुभ्यं चिकित्वना । इषण्यया
नः पुरुरूपमा भर वाजं नेदिष्ठमूतये ॥ १८ ॥ अग्ने जरितर्विशपतिस्तेपानो देव
रत्नसः । अप्रोषिवान्गृहपतिर्महो असि दिवस्पायुर्दुरोणयुः ॥ १९ ॥ मा नो रत्न
आ वेशीदाघृणी वसो मा यातुर्यातुमावताम् । परोगव्यूत्यनिरामप जुधमग्ने सेध
रत्नस्विनः ॥ २० ॥ ३५ ॥

॥ ६१ ॥ १ — १८ भर्गः प्रागाथ ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
५, ११, १५, निचृद्बृहती । ३, ६ विराद्बृहती । ७, १७ पादनिचृद्बृहती ।
१३ बृहती । २, ४, १० पङ्क्तिः । ६, १४, १६ विराद् पङ्क्तिः । ८, १२, १८
निचृत् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५, ७, ९, ११, १३, १५, १७ मध्यमः । २,
४, ६, ८, १०, १२, १४, १६, १८ पञ्चमः ॥

॥ ६१ ॥ उभयं शृणवच्च न इन्द्रो अर्वाणिदं वचः । सत्राच्या मघवा सो-
मपीतये धिया शर्विष्ठ आ गमत् ॥ १ ॥ तं हि स्वरार्जं वृषभं तमोजसे धिषणे
निष्टतत्तुः । उतोपमानां प्रथमो नि षीदसि सोमकामं हि ते मनः ॥ २ ॥ आ
वृषस्व पुरुवसो सुतस्येन्द्रान्धसः । विन्वा हि त्वा हरिवः पृत्सु सासहिमधृष्टं चिद-
धृष्वणिम् ॥ ३ ॥ अप्रोमिसत्य मघवन्तथेदसदिन्द्र क्रत्वा यथा वशः । सनेम
वाजं तव शिप्रिन्नवसा मज्जू चिद्यन्तो अद्रिवः ॥ ४ ॥ शग्ध्युषु शचीपत इन्द्र
विश्वाभिरुतिभिः । भगं न हि त्वा यशसं वसुविदमनु शूर चरामसि ॥ ५ ॥ ३६ ॥
पौरो अश्वस्य पुरुकृद्गवामस्युत्सो देव हिरण्ययः । नकिर्हि दानं परिमर्धिषत्त्वे
यद्यद्यामि तदा भर ॥ ६ ॥ त्वं ह्येहि चेरवे विदा भगं वसुत्तये । उद्वावृषस्व
मघवन्गविष्ट्य उदिन्द्राश्वमिष्ट्ये ॥ ७ ॥ त्वं पुरु सहस्राणि शतानि च यूथा
दानाय मंहसे । आ पुरन्दरं चकृम विप्रवचस इन्द्रं गायन्तोऽवसे ॥ ८ ॥ अ-
विप्रो वा यदविधद्विप्रो वेन्द्र ते वचः । स प्र ममन्दत्ताया शतक्रतो प्राचामन्यो
अहसन ॥ ९ ॥ उग्रबाहुर्मज्जकृत्वा पुरन्दरो यदि मे शृणवद्धवम् । वसूयवो व-
सुपतिं शतक्रतुं स्तोमैरिन्द्रं हवामहे ॥ १० ॥ ३७ ॥ न पापासो मनामहे नारा-

अ० ६ । अ० ४ । व० ४१] ४५१ [म० ८ । अ० ७ । सू० ६२ ।

यामो न जळहवः । यदिन्निवन्दं वृषणं सचा सुते सखायं कृणवामहे ॥ ११ ॥
उग्रं युयुज्म पृतनासु सासहिमृणकातिभदाभ्यम् । वेदा भृमं चित्सनितास्थीतमो
वाजिनं यमिदू नशत् ॥ १२ ॥ यत इन्द्र भयामहे ततो नो अभयं कृधि । मघ-
वञ्छग्धि तव तन्न ऊतिभिर्वि द्विषो वि मृधो जहि ॥ १३ ॥ त्वं हि राधस्पते
राधसो महः क्षयस्यासि विधतः । तं त्वा वयं मघवन्निन्द्र गिर्वणः सुतावन्तो ह-
वामहे ॥ १४ ॥ इन्द्रः स्पळुत वृत्रहा परस्पा नो वरेण्यः । स नो रक्षिषच्चरमं
स मध्यमं स पश्चात्पातु नः पुरः ॥ १५ ॥ ३८ ॥ त्वं नः पश्चादधरादुत्तरा-
त्पुर इन्द्र नि पाहि विश्वतः । आरे अस्मत्कृणुहि दैव्यं भयमारे हेतीरदेवीः
॥ १६ ॥ अद्याद्या श्वः श्व इन्द्र त्रास्व परे च नः । विश्वा च नो जरिबृन्तस-
त्पते अहा दिवा नक्तं च रक्षिषः ॥ १७ ॥ प्रभङ्गी शूरो मघवा तुवीमघः सम्मि-
श्लो वीर्याय कम् । उभा ते बाहू वृषणा शतक्रतो नि यावज्जं मिमिक्षतुः ॥ १८ ॥ ३६ ॥

॥ ६२ ॥ १—१२ प्रगाथः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
३, ६, १०, ११ निचृत् पङ्क्तिः । २, ५ विराद् पङ्क्तिः । ४, १२ पङ्क्तिः । ७
निचृद्बृहती । ८, ९ बृहती ॥ स्वरः—१—६, १०—१२ पञ्चयः । ७—९ मध्यमः ॥

॥ ६२ ॥ प्रो अस्मा उपस्तुतिं भरता यजुजोषति । उक्थैरिन्द्रस्य माहिनं वयो वर्ध-
न्ति सोमिनो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ १ ॥ अयुजो असमो नृभिरेकः । कृष्टीर-
यास्यः । पूर्वोरिति प्र वावृधे विश्वा जतान्योजसा भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ २ ॥
अहितेन चिदर्वता जीरदानुः सिषासति । प्रवाच्यमिन्द्र तत्तव वीर्याणि करिष्य-
तो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ ३ ॥ आ याहि कृणवाम त इन्द्र ब्रह्माणि वर्धना ।
येभिः शविष्ठ चाकनो भद्रमिह श्रवस्यते भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ ४ ॥ धृषत-
श्चिद्धृषन्मनः कृणोषीन्द्र यत्तम् । तीव्रैः सोमैः सपर्यतो नमोभिः प्रतिभूषतो
भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ ४ ॥ अब चष्ट ऋचीषमोऽवता इव मानुषः । जुष्टी दक्ष-
स्य सोमिनः सखायं कृणुते युजं भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ ६ ॥ ४० ॥ विश्वे त
इन्द्र वीर्यं देवा अनु क्रतुं ददुः । भुवो विश्वस्य गोपतिः पुरुष्टुत भद्रा इन्द्रस्य रा-
तयः ॥ ७ ॥ गृणे तदिन्द्र ते शव उपमं देवतातये । यद्धसि वृत्रमोजसा शचीपते
भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ ८ ॥ समनेव वपुष्यतः कृणवन्मानुषा युगा । विदे
तदिन्द्रश्चेतनमधं श्रुतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ ९ ॥ उज्जातमिन्द्र ते शव उत्ता-
मुत्तव क्रतुम् । भूरिगो भूरि वावृधुर्मघवन्तव शर्माणि भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ १० ॥

अ० ६ । अ० ४ । व० ४४] ४५२ [म० ८ । अ० ७ । सू० ६४ ।

अहं च त्वं च वृत्रहन्तसंयुज्याव सनिभ्य आ । अरातीवा चिदद्रिवोऽनु नौ
शूर मंसते भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ ११ ॥ सत्यमिद्रा उत वयमिन्द्रं स्तवाम नानृतम् ।
महाँ असुन्वतो वधो भूरि ज्योतीषि सुन्वतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ १२ ॥ ४१ ॥

॥ ६३ ॥ १—१२ प्रगाथः काण्व ऋषिः ॥ १—११ इन्द्रः । १२ देवा
देवताः ॥ छन्दः—१, ४, ७ विराडनुष्टुप् । ५ निचृदनुष्टुप् । २, ३, ६ विराड्
गायत्री । ८, ९, ११ निचृद्गायत्री । १० गायत्री । १२ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१,
४, ५, ७ गान्धारः । २, ३, ६, ८—११ षड्जः । १२ धैवतः ॥

॥ ६३ ॥ स पूर्व्यो महानां वेनः क्रतुभिरानजे । यस्य द्वारा मनुष्षिता दे-
वेषु धियं आनजे ॥ १ ॥ दिवो मानं नोत्सदन्तसोमपृष्ठासो अद्रयः । उक्था ब्रह्म
च शंस्या ॥ २ ॥ स विद्वाँ अङ्गिरोभ्य इन्द्रो गा अंवृणोदप । स्तुषे तदस्य पौ-
स्यम् ॥ ३ ॥ स प्रत्नथा कविवृध इन्द्रो वाकस्य वृत्तणिः । शिवो अर्कस्य होम-
न्यस्मत्रा गन्त्ववसे ॥ ४ ॥ आदू नु ते अनु क्रतुं स्वाहा वरस्य यज्यवः । श्वा-
त्रमर्का अनूपतेन्द्र गोत्रस्य दावने ॥ ५ ॥ इन्द्रे विश्वानि वीर्या कृतानि कर्त्तानि
च । यमर्का अध्वरं विदुः ॥ ६ ॥ ४२ ॥ यत्पाञ्चजन्यया विशेन्द्रे घोषा अस्त-
त्तत । अस्तृणाद्धर्हणा विपोर्यो मानस्य स क्षयः ॥ ७ ॥ इयमु ते अनुष्टुतिश्च-
कृषे तानि पौस्या । प्रावश्चक्रस्य वर्तनिम् ॥ ८ ॥ अस्य वृष्णो व्योदन उरु
क्रमिष्ट जीवसे । यवं न पश्व आ ददे ॥ ९ ॥ तदधाना अवस्यवो युष्माभिर्द-
क्षपितरः । स्याम मरुत्वतो वृधे ॥ १० ॥ वळृत्विषां धाम्न ऋकभिः शूर नो-
नुमः । जेषामेन्द्र त्वया युजा ॥ ११ ॥ अस्मे रुद्रा मेहता पर्वतासो वृत्रहत्ये
भरहूतौ सजोषाः । यः शंसते स्तुवते धारि पञ्च इन्द्रज्येष्ठा अस्माँ अवन्तु देवाः
॥ १२ ॥ ४३ ॥

॥ ६४ ॥ १—१२ प्रगाथः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
५, ७, ९ निचृद्गायत्री । ३ आर्चीस्वराद्गायत्री । ४ विराद्गायत्री । २, ६,
८, १०—१२ गायत्री ॥ षड्जः स्वर ॥

॥ ६४ ॥ उत्त्वा मन्दन्तु स्तोमाः कृणुष्व राधो अद्रिवः । अब ब्रह्मद्विषो
जहि ॥ १ ॥ पदा पणीरराधमो नि बाधस्व महाँ असि । नहि त्वा कश्चन
प्रति ॥ २ ॥ त्वमीशिषे सुतानामिन्द्र त्वमसुतानाम् । त्वं राजा जनानाम् ॥ ३ ॥
एहि प्रेहि क्षयो दिव्याघोषञ्चर्षणीनाम् । ओभे पृणासि रोदसी ॥ ४ ॥ त्वं

अ० ६ । अ० ४ । व० ४८] ४५३ [म० ८ । अ० ७ । सू० ६६ ।

चित्पर्वतं गिरिं शतवन्तं सदृस्त्रिणम् । वि स्तोतृभ्यो रुरोजिथ ॥ ५ ॥ वयमु त्वा
दिवा सुते वयं नक्तं हवामहे । अस्माकं काममा पृण ॥ ६ ॥ ४४ ॥ कस्य वृ-
षभो युवा तुविग्रीवो अनानतः । ब्रह्मा कस्तं संपर्यति ॥ ७ ॥ कस्य स्वित्सर्वनं
वृषा जुजुष्वाँ अव गच्छति । इन्द्रं क उ स्विदा चके ॥ ८ ॥ कं ते दाना अस-
क्षत वृत्रहन्कं सुवीर्या । उक्थे क उ स्विदन्तमः ॥ ९ ॥ अयं ते मानुषे जने सोमः
पुरुषु सूयते । तस्येहि प्र द्रवा पिब ॥ १० ॥ अयं ते शर्यणावति सुषोमायामधि
प्रियः । आर्जीकीये मदिन्तमः ॥ ११ ॥ तमद्य राधसे महे चारुं मदाय घृष्वये ।
एहीमिन्द्र द्रवा पिब ॥ १२ ॥ ४५ ॥

॥ ६५ ॥ १-१२ प्रागाथः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, २,
५, ६, ९, ११, १२ निचृद्गायत्री । ३, ४ गायत्री । ७, ८, १० विराड् गा-
यत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ६५ ॥ यदिन्द्र प्रागपागुदङ्कयग्वा हूयसे नृभिः । आ याहि तूयमाशुभिः
॥ १ ॥ यद्वा प्रस्रवणे दिवो मादयासे स्वर्णरे । यद्वा समुद्रे अन्धसः ॥ २ ॥
आ त्वा गीर्भिर्महामुरुं हुवे गामिव भोजसे । इन्द्र सोमस्य पीतये ॥ ३ ॥ आ
त इन्द्र महिमानं हरयो देव ते महः । रथे वहन्तु बिभ्रतः ॥ ४ ॥ इन्द्रं गृणीष
उ स्तुषे महाँ उग्र ईशानकृत् । एहि नः सुतं पिब ॥ ५ ॥ सुतावन्तस्त्वा वयं
प्रथस्वन्तो हवामहे । इदं नो बर्हिरासदे ॥ ६ ॥ ४६ ॥ यच्चिद्धि शश्वतामसीन्द्र
साधारणस्त्वम् । तं त्वा वयं हवामहे ॥ ७ ॥ इदं ते सोम्यं मध्वधुन्नद्रिभि-
र्नरः । जुषाण इन्द्र तत्पिब ॥ ८ ॥ विश्वा अर्यो विपश्चितोऽति ख्यस्तूयमा
गहि । अस्मे धेहि श्रवो बृहत् ॥ ९ ॥ दाता मे पृषतीनां राजा हिरण्यवीनाम् ।
मा देवा मघवा रिषत् ॥ १० ॥ सहस्रे पृषतीनामधि रचन्द्रं बृहत्पृथु । शुक्रं हि-
रण्यमा ददे ॥ ११ ॥ नपातो दुर्गहस्य मे सहस्रेण गुराधसः । श्रवो देवेष्वक्रत
॥ १२ ॥ ४७ ॥

॥ ६६ ॥ १-१५ कलिः प्रागाथ ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ बृहती ।
३, ५, ११, १३ विराड् बृहती । ७ पादनिचृद्बृहती । २, ८, १२ निचृत्
पङ्क्तिः । ४, ६ विराट् पङ्क्तिः । १४ पादनिचृत् पङ्क्तिः । १० पङ्क्तिः । ९, १५
अनुष्टुप् ॥ स्वरः-१, ३, ५, ७, ११, १३ मध्यमः । २, ४, ६, ८, १०, १२,
१४ पञ्चमः । ९, १५ गान्धारः ॥

॥ ६६ ॥ तरोभिर्वो विद्वंसुमिन्द्रं सबाध ऊतये । बृहदायन्तः सुतसोमे
अध्वरे हुवे भरं न कारिणम् ॥ १ ॥ न यं दुधा वरन्ते न स्थिरा मुरो मदे सु-
शिप्रमन्धसः । य आदित्या शशमानाय सुन्वते दाता जरित्र उक्थ्यम् ॥ २ ॥
यः शक्रो मृक्षो अश्व्यो यो वा कीजो हिरण्ययः । स ऊर्वस्य रेजयत्यपावृति-
मिन्द्रो गव्यस्य वृत्रहा ॥ ३ ॥ निखातं चिद्यः पुरुसम्भृतं वसूदिद्वपति दाशुषे ।
वज्री सुशिप्रो हर्यश्च इत्करदिन्द्रः क्रत्वा यथा वशत् ॥ ४ ॥ यद्वावन्थ पुरुषुत
पुरा चिच्छूर नृणाम् । वयं तत्त इन्द्र सं भरामसि यज्ञमुक्थं तुरं वचः ॥ ५ ॥
॥ ४८ ॥ सचा सोमेषु पुरुहूत वज्रिवो मदाय द्युत्त सोमपाः । त्वमिद्धि ब्रह्मकृते
काम्यं वसु देष्टुः सुन्वते भुवः ॥ ६ ॥ वयमेनमिदा ह्योऽपीपेमेह वज्रिणम् । त-
स्मा उ अद्य समना सुतं भरा नूनं भूषत श्रुते ॥ ७ ॥ वृकश्चिदस्य वारण उ-
रामथिरा वयुनेषु भूषति । सेमं नः स्तोमं जुजुषाण आ गृहीन्द्र प्र चित्रया धिया
॥ ८ ॥ कदू न्वस्याकृतमिन्द्रस्यास्ति पौंस्यम् । केनो नु कं श्रोमतेन न शुश्रुवे
जनुषः परि वृत्रहा ॥ ९ ॥ कदू महीरधृष्टा अस्यु तविषीः कदु वृत्रघ्नो अस्तृतम् ।
इन्द्रो विश्वान्वेकनाटा अहर्दृश उत क्रत्वा पणीरभि ॥ १० ॥ ४९ ॥ वयं घा
ते अपूर्व्येन्द्र ब्रह्माणि वृत्रहन् । पुरुतमांसः पुरुहूत वज्रिवो भृतिं न प्र भरामसि
॥ ११ ॥ पूर्वाश्चिद्धि त्वे तुविकूर्मिन्नाशसो हवन्त इन्द्रोतयः । तिरश्चिदर्यः स-
वना वसो गहि शविष्ठ श्रुधि मे हवम् ॥ १२ ॥ वयं घा ते त्वे इद्विन्द्र विप्रा
अपि षमसि । नहि त्वदन्यः पुरुहूत कश्चन मघवन्नस्ति मर्दिता ॥ १३ ॥ त्वं
नो अस्या अमतेरुत जुधो भिशस्तेरव स्पृधि । त्वं न ऊती तव चित्रया धिया
शिक्षा शचिष्ठ गातुवित् ॥ १४ ॥ सोम इद्वः सुतो अस्तु कलयो मा बिभीतन ।
अपेदेष ध्वस्मायति स्वयं घैषो अपायति ॥ १५ ॥ ५० ॥

॥ ६७ ॥ १-२१ मत्स्यः सामदो मान्यो वा मैत्रावरुणिर्बहवो वा मत्स्या
जालनद्धा ऋषयः ॥ आदित्या देवताः ॥ छन्दः-१-३, ५, ७, ९, १३-१५,
२१ निचृद्गायत्री । ४, १० विराड् गायत्री । ६, ८, ११, १२, १६-२०
गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ६७ ॥ त्यान्तु जत्रियाँ अव आदित्यान्याचिषामहे । सुमृळीकाँ अभिष्टये
॥ १ ॥ मित्रो नो अत्यंहति वरुणः पर्षदर्यमा । आदित्यासो यथा विदुः ॥ २ ॥
तेषां हि चित्रमुक्थ्यं वरुथमस्ति दाशुषे । आदित्यानामरङ्कृते ॥ ३ ॥ महि वो

अ० ६ । अ० ५ । व० २] ४५५ [म० ८ । अ० ७ । सू० ६८ ।

महतामवो वरुण मित्रार्यमन् । अवांस्या वृणीमहे ॥ ४ ॥ जीवानो अभि धेत-
नादित्यासः पुरा हथात् । कद्धं स्थ हवनश्रुतः ॥ ५ ॥ ५१ ॥ यद्धः आन्ताय
सुन्वते वरुथमस्ति यच्छर्दिः । तेना नो अधि वोचत ॥ ६ ॥ अस्ति देवा अंहो-
रुवस्ति रत्नमनागसः । आदित्या अद्भुतैनसः ॥ ७ ॥ मा नः सेतुः सिषेदयं महे
वृणक्तु नस्परि । इन्द्र इद्धि श्रुतो वशी ॥ ८ ॥ मा नो मृचा रिपूणां वृजिना-
नामविष्यवः । देवा अभि प्र मृक्षत ॥ ९ ॥ उत त्वामदिते मह्यहं देव्युप ब्रुवे ।
सुमृळीकामभिष्टये ॥ १० ॥ ५२ ॥ पर्षि दीने गभीर आँ उग्रपुत्रे जिघांसतः ।
मार्किस्तोकस्य नो रिषत् ॥ ११ ॥ अनेहो न उरुवज उरुचि वि प्रसर्तवे । कृधि
तोकाय जीवसे ॥ १२ ॥ ये मूर्धानः क्षितीनामदब्धासः स्वयंशसः । वृता रक्षन्ते
अद्भुहः ॥ १३ ॥ ते न आस्यो वृकाणामादित्यासो मुमोचत । स्तेनं बद्धमिवा-
दिते ॥ १४ ॥ अपो षु ण इयं शरुरादित्या अप दुर्मतिः । अस्मदेत्वजधनुषी
॥ १५ ॥ ५३ ॥ शश्वद्धि वः सुदानव आदित्या ऊतिभिर्वयम् । पुरा नूनं बुभु-
ज्महे ॥ १६ ॥ शश्वन्तं हि प्रचेतसः प्रतियन्तं चिदेनसः । देवाः कृणुथ जीवसे
॥ १७ ॥ तत्सु नो नव्यं सन्यस आदित्या यन्मुमोचति । बन्धाद्बद्धमिवादिते
॥ १८ ॥ नास्माकमस्ति तत्तर आदित्यासो अतिष्कदे । यूयमस्मभ्यं मृळत
॥ १९ ॥ मा नो हेतिर्विवस्वत आदित्याः कृत्रिमा शरुः । पुरा नु जरसो बधीत्
॥ २० ॥ वि षु द्वेषो व्यंहतिमादित्यासो वि संहितम् । विष्वग्वि बृहता रपः
॥ २१ ॥ ५४ ॥ ४ ॥

॥ ६८ ॥ १-१६ प्रियमेध ऋषिः ॥ १-१३ इन्द्रः । १४-१६ ऋक्षा-
श्वमेधयोर्दानस्तुतिर्देवता ॥ छन्दः-१ अनुष्टुप् । ४, ७ विराडनुष्टुप् । १० निचृ-
दनुष्टुप् । २, ३, १५ गायत्री । ५, ६, ८, १२, १३, १७, १९ निचृद्गायत्री ।
११ विराड्गायत्री ६, १४, १८ पादनिचृद्गायत्री । १६ आर्चीस्वराद् गायत्री ॥
स्वरः-१, ४, ७, १० गान्धारः । २, ३, ५, ६, ८, ९, ११-१६ षड्जः ॥

॥ ६८ ॥ आ त्वा रथं यथोतये सुम्नाय वर्तयामसि । तुविकूर्मिमृतीषहमिन्द्र
शविष्ठ सत्पते ॥ १ ॥ तुविशुष्म तुविक्रतो शचीवो विश्वया मते । आ पंप्राथ
महित्वना ॥ २ ॥ यस्य ते महिना महः परि ज्मायन्तमीयतुः । हस्ता वज्रं हि-
ण्ययम् ॥ ३ ॥ विश्वानरस्य वस्पतिमनानतस्य शवसः । एवैश्च चर्षणीनामृती
हुवे रथानाम् ॥ ४ ॥ अभिष्टये सदावृधं स्वर्मीब्हेषु यं नरः । नाना हवन्त ऊतये
॥ ५ ॥ १ ॥ पुरोमात्रमृचीषमिन्द्रमुग्रं सुरार्धसम् । ईशानं चिद्वसूनाम् ॥ ६ ॥

अ० ६ । अ० ५ । व० ६] ४५६ [म० ८ । अ० ७ । सू० ६६ ।

तन्तमिद्राधसे मह इन्द्रं चोदामि पीतये । यः पूर्यामनुष्टुतिमीशे कृष्टीनां नृतुः ॥ ७ ॥ न यस्य ते शवसान सख्यमानंश मर्त्यः । नक्किः शवांसि ते नशत् ॥ ८ ॥ त्वोतासस्त्वा युजाप्सु सूर्ये महद्धनम् । जयेम पृत्सु वज्रिवः ॥ ९ ॥ तं त्वा यज्ञे-
भिरीमहे तं गीर्भिर्गिर्वणस्तम । इन्द्र यथा चिदाविथ वाजेषु पुरुमाय्यम् ॥ १० ॥ २ ॥
यस्य ते स्वादु सख्यं स्वाद्वी प्रणीतिरद्विवः । यज्ञो वितन्तसाय्यः ॥ ११ ॥ उरु
णस्तन्वे तन उरु क्षयाय नस्कृधि । उरु णो यन्धि जीवसे ॥ १२ ॥ उरुं नृभ्य
उरुं गव उरुं रथाय पन्थाम् । देववीति मनामहे ॥ १३ ॥ उप मा षड् द्वाद्वा नरः
सोमस्य हर्ष्या । तिष्ठन्ति स्वादुरातयः ॥ १४ ॥ ऋज्राविन्द्रोत आ ददे हरी
ऋक्षस्य सूनवि । आश्वमेधस्य रोहिता ॥ १५ ॥ ३ ॥ सुरथा आतिथिग्वे स्व-
भीशूराक्षे । आश्वमेधे सुपेशसः ॥ १६ ॥ षळश्वो आतिथिग्व इन्द्रोते वधूमतः ।
सचा पूतक्रतौ सनम् ॥ १७ ॥ ऐषु चेतदृषणवत्यन्तर्ज्जेष्वरुषी । स्वभीशुः क-
शावती ॥ १८ ॥ न युष्मे वाजबन्धवो निनित्सुश्चन मर्त्यः । अवद्यमधि
दीधरत् ॥ १९ ॥ ४ ॥

॥ ६६ ॥ १-१८ प्रियमेध ऋषिः ॥ देवताः-१-१०, १३-१८ इन्द्रः ।
११ विश्वे देवाः । ११, १२ वरुणः ॥ छन्दः-१, ३, १० विराडनुष्टुप् । ७
९, १२, १३, १५ निचृदनुष्टुप् । ८ पादनिचृदनुष्टुप् । १४ अनुष्टुप् । २ निचृ-
दुष्णिक् । ४, ५ निचृद्गायत्री । ६ गायत्री । ११ पङ्क्तिः । १६ निचृत् पङ्क्तिः ।
१७ बृहती । १८ विराड् बृहती ॥ स्वरः-१, ३, ७-१०, १२-१५ गान्धारः ।
२ ऋषभः । ४-६ षड्जः । ११, १६ पञ्चमः । १७, १८ मध्यमः ॥

॥ ६६ ॥ प्रप्र वस्त्रिष्टुभमिषं मन्दद्वीरायेन्दवे । धिया वो मेधसातये पुरन्ध्या
चिवासति ॥ १ ॥ नदं व ओदतीनां नदं योयुवतीनाम् । पतिं वो अघ्न्यानां धे-
नूनामिषुध्यसि ॥ २ ॥ ता अस्य सूददोहसः सोमं श्रीणन्ति पृश्नयः । जन्मन्दे-
वानां विशास्त्रिष्वारोचने दिवः ॥ ३ ॥ अभि प्र गोपतिं गिरेन्द्रमर्च यथा विदे ।
सूनुं सत्यस्य सत्पतिम् ॥ ४ ॥ आ हरयः ससृजिरेऽरुषीरधि बर्हिषि । यत्राभि
सन्नवामहे ॥ ५ ॥ ५ ॥ इन्द्राय गाव आशिरं दुदुहे वज्रिणे मधु । यत्सीमुपहरे
विदत् ॥ ६ ॥ उद्यद्भ्यस्य विष्टपं गृहमिन्द्रश्च गन्वहि । मध्वः पीत्वा सचेवहि त्रिः
सप्त सख्युः पदे ॥ ७ ॥ अर्चन्त प्रार्चन्त प्रियमेधासो अर्चन्त । अर्चन्तु पुत्रका उत
पुरं न धृष्टवर्चन्त ॥ ८ ॥ अव स्वराति गर्गरो गोधा परि सनिष्वणत् । पिङ्गा

अ० ६ । अ० ५ । व० ६] ४५७ [म० ८ । अ० ८ । सू० ७० ।

परि चनिष्कददिन्द्राय ब्रह्मोद्यतम् ॥ ६ ॥ आ यत्पतन्त्येन्यः सुदुघा अनपस्फुरः ।
अपस्फुरं गृभायत सोममिन्द्राय पातवे ॥ १० ॥ ६ ॥ अपादिन्द्रो अपादिग्नि-
र्विश्वे देवा अमत्सत । वरुण इदिह क्षयत्तमापो अभ्यनूषत वत्सं संशिश्वरीरिव
॥ ११ ॥ सुदेवो असि वरुण यस्य ते सप्त सिन्धवः । अनुत्तरन्ति काकुदं सूर्यं सुषिरा-
मिव ॥ १२ ॥ यो व्यतीरफाणयत्सुयुक्तां उप दाशुषे । तको नेता तदिद्वपुरुपमा
यो अमुच्यत ॥ १३ ॥ अतीदुं शक्र औहत इन्द्रो विश्वा अति द्विषः । भिनत्क-
नीनं ओदनं पच्यमानं पुरो गिरा ॥ १४ ॥ अर्भको न कुमारकोऽधि तिष्ठन्नवं
रथ । स पक्षन्मद्विषं मृगं पित्रे मात्रे विभुक्रतुम् ॥ १५ ॥ आ तू सुशिप्र दम्पते रथं तिष्ठा
हिरण्ययम् । अध द्युत्तं संचेवहि सहस्रपादमरुषं स्वस्तिगामनेहसम् ॥ १६ ॥ तं
धेमिस्था नमस्विन उप स्वराजमासते । अर्थे चिदस्य सुधितं यदेतव आवर्तयन्ति
दावने ॥ १७ ॥ अनु प्रत्नसूर्याकंसः प्रियमेधास एषाम् । पूर्वामनु प्रयति वृक्त-
बर्हिषो हितप्रयस आशत ॥ १८ ॥ ७ ॥ ७ ॥

॥ ७० ॥ १-१५ पुरुहन्मा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ पादनि-
चृद्बृहती । ५, ७ विराड् बृहती । ३ निचृद् बृहती । ८, १० आर्ची स्वराड्
बृहती । १२ आर्ची बृहती । ६, ११ बृहती । २, ६ निचृत् पङ्क्तिः । ४ पाङ्क्तिः ।
१३ उष्णिक् । १५ निचृदुष्णिक् । १४ भुरिगनुष्टुप् ॥ स्वरः—१, ३, ५, ७-१२
मध्यमः । २, ४, ६ पञ्चमः । १३, १५ ऋषभः । १४ गान्धारः ॥

॥ ७० ॥ यो राजा चर्षणीनां याता रथेभिरध्रिगुः । विश्वासां तरुता पृत-
नानां ज्येष्ठो यो वृत्रहा गृणे ॥ १ ॥ इन्द्रं तं शुम्भ पुरुहन्मन्त्रवसे यस्य द्विता वि-
धर्तरि । हस्ताय वज्रः प्रति धायि दर्शतो महो दिवे न सूर्यः ॥ २ ॥ नक्रिष्टं कर्मणा
नशद्यश्चकार सदावृधम् । इन्द्रं न यज्ञैर्विश्वगूतमृभ्वसमधृष्टं धृष्यवोजसम् ॥ ३ ॥
अषाब्धमुग्रं पृतनासु सासहिं यस्मिन्महीरुरुजयः । सं धेनवो जायमाने अनो-
नबुर्धावः क्षामो अनोनबुः ॥ ४ ॥ यद्याव इन्द्र ते शतं शतं भूमीरुत स्युः ।
न त्वां वज्रिन्तसहस्रं सूर्या अनु न जातमष्ट रोदसी ॥ ५ ॥ ८ ॥ आ पंप्राथ म-
हिना वृष्या वृषन्विश्वा शविष्ट शवसा । अस्मां अव मघवन्गोमति व्रजे वज्रि-
ञ्चित्राभिरुतिभिः ॥ ६ ॥ न सीमदेव आपदिषं दीर्घायो मर्त्यः । एतग्वा चिद्य
एतशा युयोजते हरी इन्द्रो युयोजते ॥ ७ ॥ तं वो महो महाय्यमिन्द्रं दानाय स-
क्षणिम् । यो गाधेषु य आरणेषु हव्यो वाजेष्वस्ति हव्यः ॥ ८ ॥ उदू पु णो
वसो महे मृशस्व शूर राधसे । उदू पु मद्यै मघवन्मघत्तय उदिन्द्र श्रवसे महे ॥ ९ ॥

अ० ६ । अ० ५ । व० १३] ४५८ [म० ८ । अ० ८ । सू० ७१ ।

त्वं न इन्द्र ऋतयुस्त्वानिदो नि तृम्पसि । मध्ये वसिष्व तुविनृम्णोर्वोर्नि दासं शि-
शनथो हथैः ॥ १० ॥ ६ ॥ अन्यवृतममानुषमयज्वानमदेवयुम् । अव स्वः सखा
दुधुवीत पर्वतः सुघ्नाय दस्युं पर्वतः ॥ ११ ॥ त्वं न इन्द्रासां हस्ते शविष्ठ दा-
वने । धानानां न सं गृभायास्मयुर्द्धिः सं गृभायास्मयुः ॥ १२ ॥ सखायः क्रतु-
मिच्छत कथा राधाम शरस्य । उपस्तुतिं भोजः सूरियो अहूयः ॥ १३ ॥ भूरि-
भिः समह ऋषिभिर्बर्हिष्मद्भिः स्तविष्यसे । यदित्थमेकमेकमिच्छर वत्सान्परा-
ददः ॥ १४ ॥ कर्णगृहा मघवा शौरदेव्यो वत्सं नस्त्रिभ्य आनयत् । अजां
सूरिर्न धातवे ॥ १५ ॥ १० ॥

॥ ७१ ॥ १-१५ सुदीति पुरुमीळ्हौ तयोर्वान्यतर ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥
छन्दः—१, ४, ७ विराड् गायत्री । २, ६, ८, ९ निचृद् गायत्री । ३, ५
गायत्री । १०, १३ निचृद् बृहती । १४ विराड् बृहती । १२ पादनिचृद् बृहती ।
११, १५ बृहती ॥ स्वरः—१-६ षड्जः । १०-१५ मध्यमः ॥

॥ ७१ ॥ त्वं नो अग्ने महोभिः पाहि विश्वस्या अरातेः । उत द्विषो मर्त्य-
स्य ॥ १ ॥ नहि मन्युः पौरुषेय ईशे हि वः प्रियजात । त्वमिदसि क्षपावान् ॥ २ ॥
स नो विश्वेभिर्देवेभिरूर्जो नपाद्द्रशोचे । रयिं देहि विश्ववारम् ॥ ३ ॥ न त-
मग्ने अरातयो मर्ते युवन्त रायः । यं त्रायसे दाश्वांसम् ॥ ४ ॥ यं त्वं विप्र मेध-
सातावर्गं हिनोषि धनाय । स तवोती गोषु गन्ता ॥ ५ ॥ ११ ॥ त्वं रयिं
पुरुवीरमग्ने दाशुषे मर्ताय । प्र णो नय वस्यो अच्छ ॥ ६ ॥ उरुष्या णो मा
परा दा अघायते जातवेदः । दुराध्ये मर्ताय ॥ ७ ॥ अग्ने माकिष्टे देवस्य राति-
मदेवो युयोत । त्वमीशिषे वसूनाम् ॥ ८ ॥ स नो वस्व उप मास्यूजो नपान्मा-
हिनस्य । सखे वसो जरितृभ्यः ॥ ९ ॥ अच्छा नः शीरशोचिषं गिरो यन्तु
दर्शतम् । अच्छा यज्ञासो नमसा पुरुवसुं पुरुप्रशस्तमूतये ॥ १० ॥ १२ ॥ अग्निं
सूनुं सहसो जातवेदसं दानाय वार्याणाम् । द्वितायो भूदमृतो मर्त्येष्व होता मन्द्र-
तमो विशि ॥ ११ ॥ अग्निं वो देवयज्ययाग्निं प्रयत्यध्वरे । अग्निं धीषु प्रथम-
मग्निमर्त्यग्निं क्षत्राय साधसे ॥ १२ ॥ अग्निरिषां सख्ये ददातु न ईशे यो
वार्याणाम् । अग्निं लोके तनये शश्वदीमहे वसुं सन्तं तनूपाम् ॥ १३ ॥ अग्नि-
मीळिष्वारसे गाथाभिः शीरशोचिषम् । अग्निं राये पुरुमीळहश्रुतं नरोऽग्निं सु-
दीतये छर्दिः ॥ १४ ॥ अग्निं द्वेषो योतवै नो मृणीमस्यग्निं शं योश्च दातवे ।
विश्वासु विद्वद्वितेव हव्यो भुवश्चस्तुर्ऋषूणाम् ॥ १५ ॥ १३ ॥

अ० ६ । अ० ५ । व० १६] ४५६ [म० ८ । अ० ८ । सू० ७३ ।

॥ ७२ ॥ १—१८ हर्यतः प्रागाथ ऋषिः ॥ अग्निर्हवींषि वा देवता ॥
छन्दः—१, ३, ८—१०, १२, १६ गायत्री । २ पादनिचृद् गायत्री । ४—६
११, १३—१५, १७ निचृद् गायत्री । ७, १८ विराद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ७२ ॥ हविष्कृणुध्वमा गमदध्वर्युर्वनते पुनः । विद्वाँ अस्य प्रशासनम् ॥ १ ॥
नि तिग्ममभ्यंशुं सीदद्धोता मनावधि । जुषाणो अस्य सख्यम् ॥ २ ॥ अ-
न्तरिच्छन्ति तं जने रुद्रं परो मनीषया । गृभ्णन्ति जिह्वया ससम् ॥ ३ ॥ जा-
म्यतीतपे धनुर्वयोधा अरुहद्वनम् । दृषदं जिह्वयावधीत् ॥ ४ ॥ चरन्वत्सो रुश-
न्निह निदातारं न विन्दते । वेति स्तोतव अम्ब्यम् ॥ ५ ॥ १४ ॥ उतो न्वस्य
यन्महदश्वावद्योजनं बृहत् । दामा रथस्य ददृशे ॥ ६ ॥ दुहन्ति सप्तैकामुप द्वा
पञ्च सृजतः । तीर्थे सिन्धोरधि स्वरे ॥ ७ ॥ आदशभिर्विवस्वत इन्द्रः कोशम-
चुच्यवीत् । खेदया त्रिवृता दिवः ॥ ८ ॥ परि त्रिधातुरध्वरं जूर्णैरेति नवीय-
सी । मध्वा होतारो अञ्जते ॥ ९ ॥ मिञ्चन्ति नमसावतमुच्चाचक्रं परिज्मानम् ।
नीचीनवारमक्षितम् ॥ १० ॥ १५ ॥ अभ्यारमिदद्रयो निषिक्तं पुष्करे मधु । अ-
वतस्य विसर्जने ॥ ११ ॥ गाव उपावतावतं मही यज्ञस्य रप्सुदा । उभा कर्णा
हिरण्यया ॥ १२ ॥ आ मुते सिञ्चत श्रियं रोदस्योरभिश्श्रियम् । रसा दधीत
वृषभम् ॥ १३ ॥ ते जानत स्वमोक्षयंसं वत्सासो न मातृभिः । मिथो नसन्त
जामिभिः ॥ १४ ॥ उप स्रक्केषु वप्सतः कृणवते धरुणं दिवि । इन्द्रे अग्रा नमः
स्वः ॥ १५ ॥ १६ ॥ अधुक्षत्पिप्युषीमिषमूर्जं सप्तपदीमरिः । सूर्यस्य सप्त र-
श्मिभिः ॥ १६ ॥ सोमस्य मित्रावरुणोदिता सूर आ ददे । तदातुरस्य भेषजम्
॥ १७ ॥ उतो न्वस्य यत्पदं हर्यतस्य निधान्यम् । परिद्यां जिह्वयातनत् ॥ १८ ॥ १७ ॥

॥ ७३ ॥ १—१८ गोपवन आत्रेयः सप्तवध्रिर्वा ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥
छन्दः—१, २, ४, ५, ७, ९—११, १६—१८ गायत्री । ३, ८, १२—१५,
निचृद् गायत्री । ६ विराद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ७३ ॥ उदीराथामृतायते युञ्जाथामश्विना रथम् । अन्ति षड्भूतु वामवः
॥ १ ॥ निमिषैश्चिज्जवीयसा रथेना यातमश्विना । अन्ति षड्भूतु वामवः ॥ २ ॥
उप स्तृणीतमत्रये हिमेन घर्ममश्विना । अन्ति षड्भूतु वामवः ॥ ३ ॥ कुहं स्थः
कुहं जग्मथुः कुहं श्येनेव पेतथुः । अन्ति षड्भूतु वामवः ॥ ४ ॥ यदद्य कर्हि कर्हि
चिच्छुश्रूयातमिमं हवम् । अन्ति षड्भूतु वामवः ॥ ५ ॥ १८ ॥ अश्विना याम-

अ० ६ । अ० ५ । व० २३] ४६० [म० ८ । अ० ८ । सू० ७४ ।

हूतमा नेदिष्ठं याम्याप्यम् । अन्ति षड्भूतु वामवः ॥ ६ ॥ अवन्तमत्रये गृहं कृणुतं
युवमश्विना । अन्ति षड्भूतु वामवः ॥ ७ ॥ वरेथे अग्निमातपो वदते वल्गवत्रये ।
अन्ति षड्भूतु वामवः ॥ ८ ॥ प्र सप्तवधिराशसा धारामग्नेरशायत । अन्ति
षड्भूतु वामवः ॥ ९ ॥ इहा गतं वृषणवसू शृणुतं म इमं हवम् । अन्ति षड्भूतु
वामवः ॥ १० ॥ १६ ॥ किमिदं वा पुराणवज्जरंतोरिव शस्यते । अन्ति षड्भूतु
वामवः ॥ ११ ॥ समानं वा सजात्यं सामानो बन्धुरश्विना । अन्ति सड्भूतु
वामवः ॥ १२ ॥ यो वां रजांस्यश्विना रथो वियाति रोदसी । अन्ति षड्भूतु
वामवः ॥ १३ ॥ आ नो गव्येभिरश्व्यैः सहस्रैरुप गच्छतम् । अन्ति षड्भूतु
वामवः ॥ १४ ॥ मा नो गव्येभिरश्व्यैः सहस्रेभिरति ख्यतम् । अन्ति षड्भूतु
वामवः ॥ १५ ॥ अरुणप्सुरुषा अभूदकज्योतिर्ऋतावरी । अन्ति षड्भूतु वामवः
॥ १६ ॥ अश्विना सु विचाकशदृक्षं परशुमां इव अन्ति षड्भूतु वामवः ॥ १७ ॥ पुरं
न धृष्णावा रुज कृष्णया बाधितो विशा । अन्ति षड्भूतु वामवः ॥ १८ ॥ २० ॥

॥ ७४ ॥ १—१५ गोपवन आत्रेय ऋषिः ॥ देवताः—१—१२ अग्निः ।
१३—१५ श्रुतर्वण आर्क्ष्यस्य दानस्तुतिः । छन्दः—१, १० निचृदनुष्टुप् । ४, १३—१५
विराडनुष्टुप् । ७ पादनिचृदनुष्टुप् । २, ११ गायत्री । ५, ६, ८, ९, १२ नि-
निचृद् गायत्री । ३ विराड् गायत्री ॥ स्वरः—१, ४, ७, १०, १३—१५ गा-
न्धारः । २, ३, ५, ६, ८, ९, ११, १२ षड्जः ॥

॥ ७४ ॥ विशोविशो वो अतिथिं वाजयन्तः पुरुप्रियम् । अग्नि वो दुर्यं
वचः स्तुषे शूषस्य मन्मभिः ॥ १ ॥ यं जनासो हविष्मन्तो मित्रं न सर्पिरासु-
तिम् । प्रशंसन्ति प्रशस्तिभिः ॥ २ ॥ पन्यांसं जातवेदसं यो देवतात्युद्यता । ह-
व्यान्यैरयद्वि ॥ ३ ॥ आगन्म वृत्रहन्तं ज्येष्ठमग्निमानवम् । यस्य श्रुतर्वा वृ-
हन्नाक्षो अनीक एधते ॥ ४ ॥ अमृतं जातवेदसं तिरस्तमांसि दर्शतम् । घृताह-
वनमीड्यम् ॥ ५ ॥ २१ ॥ सबाधो यज्जना इमेऽग्निं हव्येभिरीळते । जुह्वानासो
यतस्तुचः ॥ ६ ॥ इयं ते नव्यसी मतिरग्ने अधाय्यस्मदा । मन्द्रं सुजातं सुक्रतोऽ-
मूरं दस्मातिथे ॥ ७ ॥ सा ते अग्ने शन्तमा चनिष्ठा भवतु प्रिया । तया वर्धस्व
सुष्ठुतः ॥ ८ ॥ सा द्युमैर्द्युमिनीं बृहदुपोऽश्रवसि श्रवः । दधीत वृत्रतूर्ये ॥ ९ ॥
अश्वमिद्रां रथप्रां त्वेषमिन्द्रं न सत्पतिम् । यस्य श्रवांसि तूर्वथ पन्यम्पन्यञ्च
कृष्टयः ॥ १० ॥ २२ ॥ यं त्वां गोपवनो गिरा चनिष्ठदग्ने अङ्गिरः । स पावक

अ० ६ । अ० ५ । व० २७] ४६१ [म० ८ । अ० ८ । सू० ७६ ।

श्रुधी हवम् ॥ ११ ॥ यं त्वा जनास ईळते सबाधो वाजसातये । स बोधि वृत्र-
तूर्ये ॥ १२ ॥ अहं हुवान आर्क्षे श्रुतवीणि मदच्युति । शधीसीव स्तुकाविनां
मृत्ता शीर्षा चतुर्णाम् ॥ १३ ॥ मां चत्वार आशवः शर्विष्ठस्य द्रवित्रवः ।
सुरथासो अभि प्रयो वक्षन्वयो न तुग्यम् ॥ १४ ॥ सत्यमिच्छा महेनदि परु-
ष्यव देदिशम् । नेमापो अश्वदातरः शर्विष्ठादस्ति मर्त्यः ॥ १५ ॥ २३ ॥

॥ ७५ ॥ १-१६ विरूप ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ४, ५,
७, ६, ११ निचृद् गायत्री । २, ३, १५ विराड् गायत्री । ८ आर्ची स्वराड्
गायत्री । ६, १०, १२—१४, १६ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ७५ ॥ युच्वा हि देवदूतमाँ अश्वं अग्ने रथीरिव । नि होता पूर्यः सदः
॥ १ ॥ उत नो देव देवाँ अच्छा वोचो विदुष्टरः । श्रद्धिश्वा वार्या कृधि ॥ २ ॥
त्वं ह यद्यविष्टय सहसः सूनवाहुत । ऋतावा यज्ञियो भुवः ॥ ३ ॥ अयमग्निः
सहस्रिणो वाजस्य शतिनस्पतिः । मूर्धा कवी रयीणाम् ॥ ४ ॥ तं नेमिमृभवो
यथा नमस्व सहस्रतिभिः । नेदीयो यज्ञमङ्गिरः ॥ ५ ॥ २४ ॥ तस्मै नूनमभिद्यवे
वाचा विरूप नित्यया । वृष्णे चोदस्व सुष्टुतिम् ॥ ६ ॥ कमुं ध्विदस्य सेनया-
शेरपाकचक्षसः । पुणि गोषु स्तरामहे ॥ ७ ॥ मानो देवानां विशः प्रस्नातीरि-
योस्त्राः । कृशं न हासुरध्याः ॥ ८ ॥ मा नः समस्य दूह्यः परिद्वेषसो अं-
हतिः । ऊर्मिर्न नावमा बधीत् ॥ ९ ॥ नमस्ते अग्न ओजसे गृणन्ति देव कृष्टयः ।
अमैरमित्रमर्दय ॥ १० ॥ २५ ॥ कुवित्सु नो गविष्टयेऽग्ने संवेषिषो रयिम् ।
उरुकुदुरुणस्कृधि ॥ ११ ॥ मा नो अस्मिन्महाधने परा वग्भारभृद्यथा । संवर्गं
सं रयिं जय ॥ १२ ॥ अन्यमस्मद्भिया इयमग्ने सिषक्तु दुच्छुना । बधी नो अ-
मवच्छवः ॥ १३ ॥ यस्याजुषन्नमस्विनः शमीमदुर्मखस्य वा । तं घेदग्निर्वृधाव-
ति ॥ १४ ॥ परस्या अधि संवतोऽवराँ अभ्या तर । यत्राहमस्मि ताँ अव ॥ १५ ॥
विष्मा हि ते पुरा वयमग्ने पितुर्यथावसः । अधा ते सुम्नमीमहे ॥ १६ ॥ २६ ॥

॥ ७६ ॥ १—१२ कुरुसुतिः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
२, ५, ६, ८—१२ गायत्री । ३, ४, ७ निचृद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ७६ ॥ इमं तु मायिनं हुव इन्द्रमीशानमोजसा । मरुत्वंन्तं न वृज्जसे ॥ १ ॥
अयमिन्द्रो मरुत्सखा वि वृत्रस्याभिनच्छिरः । वज्रेण शतपर्वणा ॥ २ ॥ वावृ-

अ० ६ । अ० ५ । व० ३१] ४६२ [म० ८ । अ० ८ । सू० ७८ ।

धानो मरुत्सखेन्द्रो वि वृत्रमैरयत् । सृजन्त्समुद्रिया अपः ॥ ३ ॥ अयं ह येन
वा इदं स्वमरुत्वता जितम् । इन्द्रेण सोमपीतये ॥ ४ ॥ मरुत्वंन्तमृजीपिणमोजस्व-
न्तं विरप्तिनम् । इन्द्रं गीर्भिर्हवामहे ॥ ५ ॥ इन्द्रं प्रत्नेन मन्मना मरुत्वंन्तं हवा-
महे । अस्य सोमस्य पीतये ॥ ६ ॥ २७ ॥ मरुत्वा इन्द्र मीढुः पिबासोमं शतक्र-
तो । अस्मिन्यज्ञे पुरुषुत ॥ ७ ॥ तुभ्येदिन्द्र मरुत्वंते सुताः सोमासो अद्रिवः ।
हृदा हूयन्त उक्थिनः ॥ ८ ॥ पिबेदिन्द्र मरुत्सखा सुतं सोमं दिर्विष्टिषु । वज्रं
शिशान ओजसा ॥ ९ ॥ उत्तिष्ठन्नोजसा सह पीत्वी शिप्रै अवेपयः । सोममिन्द्र-
चमूसुतम् ॥ १० ॥ अनु त्वा रोदसी उभे क्रक्षमाणमकृपेताम् । इन्द्र यदस्युहाभवः
॥ ११ ॥ वाचमष्टापदीमहं नवस्रक्तिमृतस्पृशम् । इन्द्रात्परि तन्वै ममे ॥ १२ ॥ २८ ॥

॥ ७७ ॥ १-११ कुरुमुतिः काएव ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ३,
४, ७, ८ गायत्री । २, ५, ६, ९ निचृद् गायत्री । १० निचृद् बृहती । ११
निचृत् पङ्क्तिः ॥ स्वरः-१-६ षड्जः । १० मध्यमः । ११ पञ्चमः ॥

॥ ७७ ॥ जज्ञानो नु शतक्रतुर्वि पृच्छदिति मातरम् । क उग्राः के हंशृणिव-
रे ॥ १ ॥ आदीं शवस्यब्रवीदौर्णवाभमहीशुवम् । ते पुत्र सन्तु निष्ठुरः ॥ २ ॥
समित्तान्वृत्रहाखिदत्स्वे अराँ इव खेदया । प्रवृद्धो दस्युहाभवत् ॥ ३ ॥ एकया
प्रतिधापिबत्साकं सराँसि त्रिशतम् । इन्द्रः सोमस्य काणुका ॥ ४ ॥ अभि ग-
न्धर्वमतृणदबुधेषु रजः स्वा । इन्द्रो ब्रह्मभ्य इदृधे ॥ ५ ॥ २६ ॥ निराविध्यद्वि-
रिभ्य आ धारयत्पक्रमोदनम् । इन्द्रो बुन्दं स्वाततम् ॥ ६ ॥ शतब्रध्न इषुस्तव स-
हस्रपर्ण एक इत् यमिन्द्र चकृषे युजम् ॥ ७ ॥ तेन स्तोतृभ्य आ भर नृभ्यो
नारिभ्यो अत्तवे । सद्यो जात ऋभुष्ठिर ॥ ८ ॥ एता च्यौत्नानि ते कृता वर्षि-
ष्ठानि परीणसा । हृदा वीढ्वधारयः ॥ ९ ॥ विश्वेत्ता विष्णुराभरदुरुक्रमस्त्वेषि-
तः । शतं महिषान्क्षीरपाकमोदनं वराहमिन्द्र एमुषम् ॥ १० ॥ तुविक्षं ते सुकृतं
सूमयं धनुः साधुर्बुन्दो हिरण्ययः । उभा ते बाहू रण्या सुसंस्कृत ऋदूपा चिद्व-
वृधा ॥ ११ ॥ ३० ॥

॥ ७८ ॥ १-१० कुरुमुतिः कराव ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ३
निचृद्गायत्री । २, ६-९ विराड् गायत्री । ४, ५ गायत्री । १० बृहती ॥
स्वरः-१-६ षड्जः । १० मध्यमः ॥

अ० ६ । अ० ५ । व० ३५] ४६३ [म० ८ । अ० ८ । मू० ८० ।

॥ ७८ ॥ पुरोडाशं नो अन्धस इन्द्रं सहस्रमा भर । शता च शूरगोनाम् ॥ १ ॥
 आ नो भर व्यञ्जनं गामश्वमभ्यञ्जनम् । सचा मना हिरण्यया ॥ २ ॥ उत
 नः कर्णशोभना पुरुणि धृष्णवा भर । त्वं हि शृण्विषे वसो ॥ ३ ॥ नकीं वृ-
 धीक इन्द्र ते न सुषा न सुदा उत । नान्यस्त्वच्छूर वाघतः ॥ ४ ॥ नकीमिन्द्रो
 निकर्तवे न शक्रः परिशक्तवे । विश्वं शृणोति पश्यति ॥ ५ ॥ ३१ ॥ स मन्युं
 मर्त्यानामदब्धो नि चिकीषते । पुरा निदर्शिकीषते ॥ ६ ॥ ऋत्वि इत्पूर्णमुदरं
 तुरस्यास्ति विधतः । बृत्रघ्नः सोमपाव्नः ॥ ७ ॥ त्वे वसूनि सङ्गता विश्वा च
 सोम सौभगा । सुदात्वपरिह्वृता ॥ ८ ॥ त्वामिद्यं वयुर्मम कामो गव्युर्हिरण्ययुः ।
 त्वामश्वयुरेषते ॥ ९ ॥ तवेद्रिन्द्राहमाशमा हस्ते दात्रं चना ददे । दिनस्य वा
 मघवन्तसम्भृतस्य वा पूरिं यवस्य काशिना ॥ १० ॥ ३२ ॥

॥ ७९ ॥ १-६ कृत्तुर्भार्गव ऋषिः ॥ सोमो देवता ॥ छन्दः—१, २, ६
 निचृद्गायत्री । ३ विराड् गायत्री । ४, ५, ७, ८ गायत्री । ९ निचृदनुष्टुप् ॥
 स्वरः १-८ षड्जः । ९ गान्धारः ॥

॥ ७९ ॥ अयं कृत्तुरगृभीतो विश्वजिदुद्भिदित्सोमः । ऋषिर्विप्रः काव्येन
 ॥ १ ॥ अभ्यूर्णोति यन्नग्नं भिषक्ति विश्वं यत्तुरम् । प्रेमन्धः ख्यन्निः श्रोणो
 भूत् ॥ २ ॥ त्वं सोम तनूकृद्भयो द्वेषोभ्योऽन्यकृतेभ्यः । उरु यन्तासि वरूथम् ॥ ३ ॥
 त्वं चित्ती तव दक्षैर्दिव आ पृथिव्या ऋजीषिन् । यावीरघस्य चिद्वेषः ॥ ४ ॥
 अर्थिनो यन्ति चेदर्थं गच्छानिदुषो रातिम् । वृज्युस्तृष्यतः कामम् ॥ ५ ॥ ३३ ॥
 विदद्यत्पूर्व्यं नष्टमुदीमृतायुमीरयत् । प्रेमायुस्तारीदतीर्णम् ॥ ६ ॥ सुशेवो नो
 मृडयाकुरदत्तक्रतुरवातः । भवा नः सोम शं हृदे ॥ ७ ॥ मा नः सोम सं वीवि-
 जो मा वि वीभिषथा राजन् । मा नो हार्दिं त्विषा वधीः ॥ ८ ॥ अव यत्स्वे
 सधस्थे देवानां दुर्मतीरीक्षे । राजन्नप द्विषः सेध मीढो अप सिधः सेध ॥ ९ ॥ ३४ ॥

॥ ८० ॥ १-१० एकधूनौधस ऋषिः ॥ १-६ इन्द्रः । १० देवा देवता ॥
 छन्दः—१ विराड् गायत्री । २, ३, ५, ८ निचृद् गायत्री । ४, ६, ७, ९, १०
 गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ८० ॥ नह्यन्यं बळाकरं मर्दितारं शतक्रतो । त्वं न इन्द्र मृडय ॥ १ ॥
 यो नः शश्वत्पुराविथामृधो वाजसातये । स त्वं न इन्द्र मृडय ॥ २ ॥ किमङ्ग

अ० ६ । अ० ६ । व० २] ४६४ [म० ८ । अ० ६ । सू० ८२ ।

रध्रचोदनः सुन्वानस्यावितेदसि । कुवित्स्विन्द्रणः शकः ॥ ३ ॥ इन्द्र प्र णो
रथमव पश्चाच्चित्सन्तमद्रिवः । पुरस्तादेनं मे कृधि ॥ ४ ॥ हन्तो नु किमाससे
प्रथमं नो रथं कृधि । उपमं वाजयु श्रवः ॥ ५ ॥ ३५ ॥ अवा नो वाजयुं रथं
सुकरं ते किमित्परि । अस्मान्मु जिग्युषस्कृधि ॥ ६ ॥ इन्द्र दृष्ट्यस्व पूरसि भद्रा
त एति निष्कृतम् । इयं धीर्धृत्विद्यावती ॥ ७ ॥ मा सीमवद्य आ भागुर्वी काष्ठा
हितं धनम् । अपावृक्ता अरुत्नयः ॥ ८ ॥ तुरीयं नाम यज्ञियं यदा करस्तदुश्म-
सि । आदित्पतिर्न ओहसे ॥ ९ ॥ अवीवृधद्वो अमृता अमन्दीदेकधूर्देवा उत
याश्च देवीः । तस्मा उ राधः कृणुत प्रशस्तं प्रातर्मत्तू धियावसुर्जगम्यात् ॥
॥ १० ॥ ३६ ॥ ८ ॥

॥ ८१ ॥ १-६ कुसीदी काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ५,
८ गायत्री । २, ३, ६, ७ निचृद् गायत्री । ४, ६ विराड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ८१ ॥ आ तू न इन्द्र जुमन्तं चित्रं ग्राभं सङ्गृभाय । महाहस्ती दक्षि-
णेन ॥ १ ॥ विद्मा हि त्वा तुविकूर्मिं तुविदेष्णं तुवीमघम् । तुविमात्रमवोभिः ॥ २ ॥
नहि त्वा शूर देवा न मर्तासो दित्सन्तम् । भीमं न गां वारयन्ते ॥ ३ ॥ एतो
न्विन्द्रं स्तवामेशानं वस्वः स्वरजम् । न राधसा मर्धिषन्नः ॥ ४ ॥ प्र स्तोषदुप
गासिषच्छ्वत्साम गीयमानम् । अभि राधसा जुगुरत् ॥ ५ ॥ ३७ ॥ आ नो
भर दक्षिणेनाभि सव्येन प्र मृश । इन्द्र मा नो वसोर्निर्भीक् ॥ ६ ॥ उप क्रम-
स्वा भर धृषता धृष्णो जनानाम् । अदाशूषरस्य वेदः ॥ ७ ॥ इन्द्र य उ नुते
अस्ति वाजो विप्रैभिः सनित्वः । अस्माभिः सु तं सनुहि ॥ ८ ॥ सद्योजुवस्ते
वाजा अस्मभ्यं विश्वश्चन्द्राः । वशैश्च मत्तू जरन्ते ॥ ९ ॥ ३८ ॥ ५ ॥

॥ ८२ ॥ १-६ कुसीदी काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ७,
६ निचृद् गायत्री । २, ५, ६, ८ गायत्री । ३, ४ विराड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ८२ ॥ आ प्र द्रव परावतोऽर्वावतश्च वृत्रहन् । मध्वः प्रति प्रभर्मणि ॥ १ ॥
तीव्राः सोमास आ गहि सुतासो मादयिष्णवः । पिबादधृग्यथोचिषे ॥ २ ॥ इषा
मन्दस्वादुतेऽरं वराय मन्यवे । भुवत्त इन्द्र शं हृदे ॥ ३ ॥ आ त्वं शत्रवा गहि न्यु-
क्थानि च हूयसे । उपमे रोचने दिवः ॥ ४ ॥ तुभ्यायमद्रिभिः सुतो गोभिः श्री-
तो मदाय कम् । प्रसोम इन्द्र हूयते ॥ ५ ॥ १ ॥ इन्द्रं श्रुधिसु मे हवमस्मे सुतस्य

अ० ६ । अ० ६ । व० ६] ४६५ [म० ८ । अ० ६ । सू० ८४ ।

गोम॑तः । वि॒प्री॑तिं तृप्ति॑म॒श्रुहि॑ ॥ ६ ॥ य इन्द्र॑ चम॒सेषा॑ सोम॒श्चमू॑षु ते सु॒तः । पि॒बेद॑स्य त्वमी॒शिषे॑ ॥ ७ ॥ यो अ॒प्सु च॒न्द्रमा॑ इव सोम॒श्चमू॑षु द॒दृशे॑ । पि॒बेद॑स्य त्वमी॒शिषे॑ ॥ ८ ॥ यं ते॑ श्येनः प॒दाभ॑रत्ति॒रो र॒जांस्य॑स्पृ॒तम् । पि॒बेद॑स्य त्वमी॒शिषे॑ ॥ ९ ॥ २ ॥

॥ ८३ ॥ १-६ कुसीदी काण्व ऋषिः ॥ विश्वे देवताः ॥ छन्दः-१, २, ५, ६, ९ गायत्री । ३ निचृद्गायत्री । ४ पादनिचृद्गायत्री । ७ आर्षी स्वराद् गायत्री । ८ विराद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ८३ ॥ दे॒वाना॑मिद॒वो म॒हत्त॑दा वृ॒णीम॑हे व॒यम् । वृ॒ष्णा॑म॒स्मभ्य॑मु॒तये॑ ॥ १ ॥ ते नः॑ सन्तु॒ यु॒जः स॒दा वरु॑णो मि॒त्रो अ॒र्य॒मा । वृ॒धास॑श्च प्र॒चेत॑सः ॥ २ ॥ अ॒ति॒ नो वि॑ष्पि॒ता पु॒रु नौ॒भि॒र॒पो न॑ प॒र्षथ॑ । यू॒य॒मृ॒तस्य॑ रथ्यः ॥ ३ ॥ वा॒मं नो॑ अ॒स्त्व॒र्यम॑न्वा॒मं वरु॑ण शंस्य॒म् । वा॒मं ह्य॒वृ॒णीम॑हे ॥ ४ ॥ वा॒मस्य॑ हि प्र॒चेत॑स इ॒शा॒ना॒सो रि॑शाद॒सः । ने॒मादि॑त्या अ॒घस्य॑ यत् ॥ ५ ॥ ३ ॥ व॒यमि॑द्वः सु॒दान॑वः क्षि॒यन्तो॑ या॒न्तो अ॒ध्व॒न्ना । दे॒वा वृ॒धाय॑ हू॒महे॑ ॥ ६ ॥ अ॒धि न॑ इन्द्रै॒षां वि॑ष्णो॒ स॒जा॒त्याना॑म् । इ॒ता मरु॑तो अ॒श्विना॑ ॥ ७ ॥ प्र॒ भ्रा॑तृ॒त्वं सु॑दान॒वोऽध॑ द्वि॒ता स॑मान्या । मा॒तुर्ग॒र्भे भ॑रामहे ॥ ८ ॥ यू॒यं हि॑ ष्ठा सु॒दान॑व इन्द्र॒ज्येष्ठा॑ अ॒भिद्य॑वः । अ॒धा चि॑द्व॒ उत्त॑ ब्रु॒वे ॥ ९ ॥ ४ ॥

॥ ८४ ॥ १—६ उशना काव्य ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ पाद निचृद्गायत्री । २ विराद् गायत्री । ३, ६ निचृद्गायत्री, ४, ५, ७—९ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ८४ ॥ प्रे॒ष्ठो वो॒ अ॒तिथि॑ स्तु॒षे मि॒त्रमि॑व प्रि॒यम् । अ॒ग्नि रथं॑ न वे॒द्यम् ॥ १ ॥ क॒विमि॑व प्र॒चेत॑सं यं दे॒वासो॒ अध॑ द्वि॒ता । नि म॒र्त्येष्वा॑द॒धुः ॥ २ ॥ त्वं य॒विष्ठ॑ दा॒शुषो॑ नूँः पा॒हि शृ॑णु॒धी गि॑रः । र॒क्षा॑ तो॒कमु॑त त्मना॑ ॥ ३ ॥ क॒या ते॑ अ॒ग्ने अ॒ङ्गि॒र उ॒र्जो न॑पादुप॒स्तुति॑म् । व॒राय॑ दे॒व म॒न्यवे॑ ॥ ४ ॥ दा॒शे॒म क॑स्य म॒नसा॑ य॒ज्ञस्य॑ स॒हसो॑ य॒हो । क॒दु वो॑च इ॒दं नमः॑ ॥ ५ ॥ ५ ॥ अ॒धा त्वं॑ हि न॒स्क॒रो वि॑श्वा अ॒स्मभ्य॑ सु॒क्षितीः॑ । वा॒ज॒द्रवि॑ण॒सो गि॑रः ॥ ६ ॥ क॒स्य नूनं॑ प॒रीण॑सो॒ धियो॑ जि॒न्वसि॑ द॒म्पते॑ । गो॒षा॒ता यस्य॑ ते गि॒रः ॥ ७ ॥ तं म॑र्जयन्त सु॒क्रतुं॑ पु॒रो॒यावा॑नमा॒जिषु॑ । स्वे॒षु क्षे॑येषु वा॒जिन॑म् ॥ ८ ॥ क्षे॒ति क्षे॑मो॒भिः सा॒धुभि॑र्नकि॒र्यं घ्न॑न्ति॒ हन्ति॑ यः । अ॒ग्ने सु॒वीर॑ ए॒धते॑ ॥ ९ ॥ ६ ॥

॥ ८५ ॥ १-६ कृष्ण ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१, ६ विराड् गायत्री । २, ५, ७ निचृद् गायत्री । ३, ४, ६, ८ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ८५ ॥ आ मे हवँ नासत्याश्विना गच्छतं युवम् । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ १ ॥ इमं मे स्तोममश्विनेमं मे शृणुतं हवम् । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ २ ॥ अयं वां कृष्णो अश्विना हवते वाजिनीवसू । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ ३ ॥ शृणुतं जरितुर्हवं कृष्णस्य स्तुवतो नरा । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ ४ ॥ छर्दिर्यन्तमदाभ्यं विप्राय स्तुवते नरा । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ ५ ॥ ७ ॥ गच्छतं दाशुषो गृहमिथास्तुवतो अश्विना । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ ६ ॥ युञ्जाथां रासर्म रथे व्रीडङ्गे वृषणवसू । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ ७ ॥ त्रिवन्धुरेण त्रिवृता रथेना यातमश्विना । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ ८ ॥ नू मे गिरो नासत्याश्विना प्रावतं युवम् । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ ९ ॥ ८ ॥

॥ ८६ ॥ १—५ कृष्णो विश्वको वा कार्ष्णिर्ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१, ३ विराड् जगती । २, ४, ५ निचृज्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ८६ ॥ उभा हि दस्त्रा भिषजा मयोभुवोभा दक्षस्य वचसो बभूवथुः । ता वां विश्वको हवते तनूकृथे मा नो वि यौष्टं सख्या मुमोचतम् ॥ १ ॥ कथा नूनं वां विमना उप स्तवद्युवं धियं ददथुर्वस्यइष्टये । ता वां विश्वको हवते तनूकृथे मा नो वि यौष्टं सख्या मुमोचतम् ॥ २ ॥ युवं हि ष्मा पुरुभुजेममेधुतं विष्णाप्वे ददथुर्वस्यइष्टये । ता वां विश्वको हवते तनूकृथे मा नो वि यौष्टं सख्या मुमोचतम् ॥ ३ ॥ उत त्यं वीरं धनसामृजीषिणं दूरे चित्सन्तमवसे हवामहे । यस्य स्वादिष्ठा सुमतिः पितुर्यथा मा नो वि यौष्टं सख्या मुमोचतम् ॥ ४ ॥ ऋतेन देवः संविता समायत ऋतस्य शृङ्गमुर्विया वि पप्रथे । ऋतं सासाह महि चित्पृतन्यतो मा नो वि यौष्टं सख्या मुमोचतम् ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ८७ ॥ १—६ कृष्णो द्युम्नीको वा वासिष्ठः प्रियमेधो वा ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१, ३ बृहती । ५ निचृद् बृहती । २, ४, ६ निचृत् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५ मध्यमः । २, ४, ६ पञ्चमः ॥

॥ ८७ ॥ द्युम्नी वां स्तोमो अश्विना क्रिविर्न सेक आ गतम् । मध्वः सुतस्य स दिवि प्रियो नरा पातं गौराविवेरिणे ॥ १ ॥ पिबतं घर्म मधुमन्तमश्विना

अ० ६ । अ० ६ । व० १२] ४६७ [म० ८ । अ० ६ । सू० ८६ ।

बर्हिः सीदतं नरा । ता मन्दसाना मनुषो दुरोण आ नि पातं वेदसा वयः ॥ २ ॥
 आ वां विश्वाभिरुतिभिः प्रियमेधा अदूषत । ता वर्तिर्यातमुप वृक्तवर्हिषो जुष्टं
 यज्ञं दिविष्टिषु ॥ ३ ॥ पिबतं सोमं मधुमन्तमश्विना बर्हिः सीदतं सुमत् । ता वा-
 वृथाना उप सुष्टुतिं दिवो गन्तं गौराविवेरिणम् ॥ ४ ॥ आ नूनं यातमश्विना-
 श्वेभिः प्रुषितप्सुभिः । दस्त्रा हिरण्यवर्तनी शुभस्पती पातं सोममृतावृधा ॥ ५ ॥
 वयं हि वां हवामहे विपन्यत्रो विप्रसो वाजसातये । ता वल्गू दस्त्रा पुरुदंससा
 धियाश्विना श्रुष्ट्या गतम् ॥ ६ ॥ १० ॥

॥ ८८ ॥ १—६ नोधा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ३ बृहती ।
 ५ निचृद्बृहती । २, ४ पङ्क्तिः । ६ विराद् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५ मध्यमः ।
 २, ४, ६ पञ्चमः ॥

॥ ८८ ॥ तं वो दस्ममृतीषहं वसोर्मन्दानमन्धसः । अभि वत्सं न स्वसरेषु
 धेनव इन्द्रं गीर्भिर्नवामहे ॥ १ ॥ द्युत्तं सुदानुं तविषीभिरावृतं गिरिं न पुरुभो-
 जसम् । क्षुमन्तं वाजं शतिनं सहस्रिणं मक्षू गोमन्तमीमहे ॥ २ ॥ न त्वा बृहन्तो
 अद्रयो वरन्त इन्द्र वीळ्वः । यद्वित्ससि स्तुवते मावते वसु नक्लिष्टा मिनाति
 ते ॥ ३ ॥ योद्धासि क्रत्वा शवसोत दंसना विश्वा जाताभि मज्मना । आत्वा-
 यमर्क ऊतये वदतति यं गोतमा अजीजनन् ॥ ४ ॥ प्र हि रिरिक्त ओजसा दिवो
 अन्तेभ्यस्परि । न त्वा विव्याच रज इन्द्र पार्थिवमनु स्वधां ववक्षिथ ॥ ५ ॥
 नक्लिः परिष्टिर्मघवन्मघस्य ते यदाशुषे दशस्यसि । अस्माकं बोध्युचथस्य चोदिता
 मंहिष्ठो वाजसातये ॥ ६ ॥ ११ ॥

॥ ८६ ॥ १—७ नृमेध पुरुमेधावृषी ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ७
 बृहती । ३ निचृद्बृहती । २ पाद निचृत्पङ्क्तिः । ४ विराद् पङ्क्तिः । ५ विराडनुष्टुप् । ६
 निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१, ३, ७ मध्यमः । २, ४ पञ्चमः । ५, ६ गान्धारः ॥

॥ ८६ ॥ बृहदिन्द्राय गायत मरुतो वृत्रहन्तमम् । येन ज्योतिरजनयन्नृता-
 वृधो देवं देवाय जागृवि ॥ १ ॥ अपाधमदभिर्शस्तीरशस्तिहाथेन्द्रो द्युमन्याभ-
 वत् । देवास्त इन्द्र मुख्याय येमिरे बृहद्भानो मरुद्गण ॥ २ ॥ प्र व इन्द्राय बृहते
 मरुतो ब्रह्मार्चित । वृत्रं हनति वृत्रहा शतक्रतुर्वज्रेण शतपर्वणा ॥ ३ ॥ अभि प्र
 भर धृषता धृषन्मनः श्रवश्चित्ते असद्बृहत् । अर्षन्त्वापो जवसा वि मातरो हनो
 वृत्रं जया स्वः ॥ ४ ॥ यज्जायथा अपूर्व्य मघवन्वृत्रहत्याय । तत्पृथिवीमप्रथय-

अ० ६ । अ० ६ । व० १४] ४६८ [म० ८ । अ० ६ । सू० ६१ ।

स्तदस्तभ्ना उत ग्राम् ॥ ५ ॥ तत्तै यज्ञो अजायत तदकं उत हस्कृतिः । तद्वि-
श्वमभिभूरसि यज्जातं यच्च जन्तवम् ॥ ६ ॥ आमासु पक्मैरय आ सूर्य रोहयो
दिवि । घर्म न सामन्तपता सुवृत्तिभिर्जुष्टं गिर्वेणसे बृहत् ॥ ७ ॥ १२ ॥

॥ ६० ॥ १—६ नृमेध पुरुमेधावृषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ नि-
चृद्बृहती । ३ विराद् बृहती । ५ पादनिचृद्बृहती । २, ४ पादनिचृत् पङ्क्तिः ।
६ निचृत् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ५ मध्यमः । २, ४, ६ गान्धारः ॥

॥ ६० ॥ आ नो विश्वासु हव्य इन्द्रः समत्सु भूषतु । उप ब्रह्माणि सर्व-
नानि वृत्रहा परमज्या ऋचीषमः ॥ १ ॥ त्वं दाता प्रथमो राधसामस्यसि सत्य
ईशानकृत् । तुविद्युम्नस्य युज्या वृणीमहे पुत्रस्य शर्वसो महः ॥ २ ॥ ब्रह्मा त
इन्द्र गिर्वेणः क्रियन्ते अनतिष्ठता । इमा जुषस्व हर्यश्व योजनेन्द्र या ते अम-
न्महि ॥ ३ ॥ त्वं हि सत्यो मघवन्नानतो वृत्रा भूरि न्युज्जसे । स त्वं शविष्ठ
वज्रहस्त दाशुषेऽर्वाञ्चै रयिमा कृधि ॥ ४ ॥ त्वमिन्द्र यशा अस्यूजीषी शवस-
स्पते । त्वं वृत्राणि हंस्यप्रतीन्येक इदनुत्ता चर्षणीधृता ॥ ५ ॥ तमु त्वा नूनम-
सुर प्रचेतसं राधो भागमिवेमहे । महीवृ कृत्तिः शरणा त इन्द्र प्र ते सुम्ना नो
अश्रवन् ॥ ६ ॥ १३ ॥

॥ ६१ ॥ १—७ अपालात्रेयी ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ आर्ची
स्वराद् पङ्क्तिः । २ पङ्क्तिः । ३ निचृदनुष्टुप् । ४ अनुष्टुप् । ५, ६ विरादनुष्टुप् ।
७ पादनिचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१, २ पञ्चमः । ३—७ गान्धारः ॥

॥ ६१ ॥ कन्याश्वारवायती सोममपि सुताविदत् । अस्तं भरन्त्यब्रवीदि-
न्द्राय सुनवै त्वा शक्राय सुनवै त्वा ॥ १ ॥ असौ य एषि वीरको गृहङ्गृहं वि-
चाकशत् । इमं जम्भसुतं पिब धानावन्तं करम्भिणमपूपवन्तमुक्थिनम् ॥ २ ॥
आ चन त्वा चिकित्स्यामोऽधि चन त्वा नेमसि । शनैरिव शनकैरिवेन्द्रायेन्द्रो
परि स्रव ॥ ३ ॥ कुविच्छकत्कुवित्करत्कुवित्रो वस्यसस्करत् । कुवित्पतिद्विषो
यतीरिन्द्रेण सङ्गमामहे ॥ ४ ॥ इमानि त्रीणि विष्टया तानीन्द्र वि रोहय । शिर-
स्ततस्योर्वशमादिदं म उपोदरे ॥ ५ ॥ असौ च या न उर्वरादिमां तन्वंमम ।
अथो ततस्य यच्छिरः सर्वा ता रोमशा कृधि ॥ ६ ॥ खे रथस्य खेऽनसः खे
युगस्य शतक्रतो । अपालामिन्द्र त्रिष्पूत्व्यकृणोः सूर्यत्वचम् ॥ ७ ॥ १४ ॥

अ० ६ । अ० ६ । व० १६] ४६६ [म० ८ । अ० ६ । सू० ६२ ।

॥ ६२ ॥ १—३३ श्रुतकक्षः सुकक्षो वा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—
१ विराडनुष्टुप् । २, ४, ८—१२, २२, २५—२७, ३० निचृद्गायत्री । ३,
७, ३१, ३३ पादनिचृद् गायत्री । ५ आर्ची स्वराद्गायत्री । ६, १३—१५,
२८ विराद् गायत्री । १६—२१, २३, २४, २६, ३२ गायत्री ॥ स्वरः—?
गान्धारः । २—३३ षड्जः ॥

॥ ६२ ॥ पान्तमा वो अन्धस इन्द्रमभि प्र गायत । विश्वासाहं शतक्रतुं
महिष्ठं चर्षणीनाम् ॥ १ ॥ पुरुद्वृतं पुरुष्टुतं गाथान्ये सनेश्रुतम् । इन्द्र इति ब्रवी-
तन ॥ २ ॥ इन्द्र इन्नो महानो दाता वाजानां नृतुः । महौ अभिज्ञ्वा यमत् ॥ ३ ॥
प्रपादु शिष्यन्धसः सुदक्षस्य प्रहोषिणः । इन्द्रोरिन्द्रो यवाशिरः ॥ ४ ॥ तम्ब-
भि प्रार्चतेन्द्रं सोमस्य पीतये । तदिद्धयस्य वर्धनम् ॥ ५ ॥ १५ ॥ अस्य पीत्वा
यदानां देवो देवस्यौजसा । विश्वाभि भुवना भुवत् ॥ ६ ॥ त्यमु वः सत्रासाहं
वेश्वासु गीर्षायतम् । आ च्यावयस्यूतये ॥ ७ ॥ युध्मं सन्तमनर्वाणं सोमपाम-
नपच्युतम् । नरमवार्यक्रतुम् ॥ ८ ॥ शिक्ता ए इन्द्र राय आ पुरु विद्राँ ऋचीष-
 । अवा नः पार्ये धने ॥ ९ ॥ अतश्चिदिन्द्र ए उपा याहि शतवाजया । इषा
महस्रवाजया ॥ १० ॥ १६ ॥ अयाम धीवतो धियोऽर्वजिः शक्र गोदरे । जयेम
यत्सु वज्रिवः ॥ ११ ॥ वयमु त्वा शतक्रतो गावो न यवसेषा । उक्थेषु रणया-
मसि ॥ १२ ॥ विश्वा हि मर्त्यत्वनानुक्रामा शतक्रतो । अगन्म वज्रिन्नाशसः ॥ १३ ॥
त्वे सु पुत्र शवसोऽवृत्रन्कामकातयः । न त्वामिन्द्राति रिच्यते ॥ १४ ॥ स नो
वृषन्तसनिष्ठया सं घोरया द्रवित्न्वा । धियादिहि पुरन्ध्या ॥ १५ ॥ १७ ॥ यस्ते
नूनं शतक्रतुविन्द्र द्युम्नितमो मदः । तेन नूनं मदे मदः ॥ १६ ॥ यस्ते चित्रश्र-
मस्तमो य इन्द्र वृत्रहन्तमः । य ओजोदातमो मदः ॥ १७ ॥ विद्वा हि यस्ते
प्रद्विस्त्वादत्तः सत्य सोमपाः । विश्वासु दस्म कृष्टिषु ॥ १८ ॥ इन्द्राय मद्धने
मुतं परि ष्ठोभन्तु नो गिरः । अर्कमर्चन्तु कारवः ॥ १९ ॥ यस्मिन्विश्वा अधि-
श्रेयो रणान्ति सप्त संसदः । इन्द्रं सुते हवामहे ॥ २० ॥ १८ ॥ त्रिकद्रुकेषु चेतनं
वासो यज्ञमत्नत । तमिद्धन्तु नो गिरः ॥ २१ ॥ आ त्वा विशन्तिवन्दवः स-
द्रमिव सिन्धवः । न त्वामिन्द्राति रिच्यते ॥ २२ ॥ विव्यकथं महिना वृषन्भक्तं
सोमस्य जागृवे । य इन्द्र जठरेषु ते ॥ २३ ॥ अरं त इन्द्र कुक्षये सोमो भवतु
त्रहन् । अरं धामभ्य इन्द्रवः ॥ २४ ॥ अरमश्वाय गायति श्रुतकक्षो अरं गवे ।
रमिन्द्रस्य धाम्ने ॥ २५ ॥ अरं हि ष्मा सुतेषु एः सोमेष्विन्द्र भूषसि । अरं

अ० ६ । अ० ६ । व० २४] ४७० [म० ८ । अ० ६ । सू० ६३

ते शक्र दावने ॥ २६ ॥ १६ ॥ पराकात्ताच्चिदद्विस्त्वां नक्षन्त नो गिरः
अरं गमाम ते वयम् ॥ २७ ॥ एवा ह्यसि वीर्युरेवा शूर उत स्थिरः । एवा
राध्यं मनः २८ ॥ एवा रातिस्तुवीमघ विश्वेभिर्धायि धातृभिः । अधा चिदि
मे सचा ॥ २९ ॥ मो षु ब्रह्मे व तन्द्रयुर्भुवो वाजानां पते । मत्स्वा सुतस्य ग
मतः ॥ ३० ॥ मा न इन्द्राभ्यादिशः सूरौ अरुष्वा यमन् । त्वा युजा वने
तत् ॥ ३१ ॥ त्वयेदिन्द्र युजा वयं प्रति ब्रुवीमहि स्पृधः । त्वमस्माकं तव स्मि
॥ ३२ ॥ त्वामिद्धि त्वायवोऽनुनोनुवतश्चरान् । सखाय इन्द्र कारवः ॥ ३३ ॥ २०

॥ ६३ ॥ १—३४ सुकत्त ऋषिः ॥ १—३३ इन्द्रः । ३४ इन्द्र ऋभव
देवताः ॥ छन्दः—१, २४, ३३ विराड् गायत्री । २—४, १०, ११, १३
१५, १६, १८, २१, २३, २७—३१ निचृद्गायत्री । ५—६, १२, १४
१७, २०, २२, २५, २६, ३२, ३४ गायत्री । १६ पादनिचृद् गायत्री
षड्जः स्वरः ॥

॥ ६३ ॥ उद्देदभि श्रुतामघं वृषभं नर्यापसम् । अस्तारमेषि सूर्य ॥ १
नव यो नवति पुरो बिभेद बाह्वोजसा । अहिं च वृत्रहावधीत् ॥ २ ॥ स न इन्द्र
शिवः सखाश्वावद्गोमघवमत् । उरुधारेव दोहते ॥ ३ ॥ यद्य कच्च वृत्रहन्नुद
अभि सूर्य । सर्वं तदिन्द्र ते वशे ॥ ४ ॥ यद्वा प्रवृद्ध सत्पते न मरा इति मन्यसे
उतो तत्सत्यमित्तव ॥ ५ ॥ २१ ॥ ये सोमासः परावति ये अर्वावति सुन्विरे
सर्वास्तां इन्द्र गच्छसि ॥ ६ ॥ तमिन्द्रं वाजयामसि महे वृत्राय हन्तवे । स वृ
वृषभो भुवत् ॥ ७ ॥ इन्द्रः स दामने कृत ओजिष्ठः स मदे हितः । द्युम्नी श्ल
की स सोम्यः ॥ ८ ॥ गिरा वज्रो न सम्भृतः सर्वलो अनपच्युतः ववत्त ऋ
अस्तृतः ॥ ९ ॥ दुर्गे चिन्नः सुगं कृधि गृणान इन्द्र गिर्वणः । त्वञ्च मघवन्वश
॥ १० ॥ २२ ॥ यस्य ते नू चिदादिशं न मिनन्ति स्वराज्यम् । न देवो नाधि
गुर्जनः ॥ ११ ॥ अधा ते अप्रतिष्कुतं देवी शुष्मं सपर्यतः । उभे सुशिप्र रोदर
॥ १२ ॥ त्वमेतदधारयः कृष्णासु रोहिणीषु च । परुष्णीषु रुशत्पयः ॥ १३
वि यदहेरधं त्विषो विश्वे देवासो अक्रमुः । विदन्मृगस्य तां अमः ॥ १४ ॥ अ
दु मे निवरो भुवद्वृत्रहादिष्ट पौंस्यम् । अजातशत्रुरस्तृतः ॥ १५ ॥ २३ ॥ अ
वो वृत्रहन्तमम्प शर्धं चर्षणीनाम् । आ शुषे राधसे महे ॥ १६ ॥ अया धिय
च गव्यया पुरुणामन्पुरुष्टुत । यत्सौमसोम आभवः ॥ १७ ॥ बोधिन्मना इदं
नो वृत्रहा भूर्यासुतिः । शृणोतु शक्र आशिषम् ॥ १८ ॥ कया त्वन्नं उत्प्रा

अ० ६ । अ० ६ । व० २६] ४७१ [म० ८ । अ० १० । सू० ६४ ।

प्र मन्दसे वृषन् । कया स्तोतृभ्य आ भर ॥ १६ ॥ कस्य वृषा सुते सचा न्रियु-
त्वान्वृषभो रणत् । वृत्रहा सोमपीतये ॥ २० ॥ २४ ॥ अभी पु एस्त्वं रयिं म-
न्दसानः संहस्त्रिणाम् । प्रयन्ता बोधि दाशुषे ॥ २१ ॥ पत्नविन्तः सुता इम उश-
न्तो यन्ति वीतये । अपां जग्मिर्निचुम्पुणः ॥ २२ ॥ इष्टा होत्रा असृजतेन्द्रं
वृधासो अध्वरे । अच्छावभृथमोजसा ॥ २३ ॥ इह त्या सधमाद्या हरी हिरण्य-
केश्या । वोळ्हामभि प्रयोहितम् ॥ २४ ॥ तुभ्यं सोमाः सुता इमे स्तीर्णे बर्हिर्वि-
भावसो । स्तोतृभ्य इन्द्रमा वह ॥ २५ ॥ २५ ॥ आ ते दक्षं वि रोचना दधद्र-
त्ना वि दाशुषे । स्तोतृभ्य इन्द्रमर्चत ॥ २६ ॥ आ ते दधामीन्द्रियमुक्था विश्वा
शतक्रतो । स्तोतृभ्य इन्द्र मृळय ॥ २७ ॥ भद्रम्भद्रं न आ भरेषमूर्जे शतक्रतो ।
यदिन्द्र मृळयासि नः ॥ ३८ ॥ स नो विश्वान्या भर सुवितानि शतक्रतो । य-
दिन्द्र मृळयासि नः ॥ २६ ॥ त्वामिद्वृत्रहन्तम सुतावन्तो हवामहे । यदिन्द्र
मृळयासि नः ॥ ३० ॥ २६ ॥ उप नो हरिभिः सुतं याहि मदानाम्पते । उप नो-
हरिभिः सुतम् ॥ ३१ ॥ द्विता यो वृत्रहन्तमो विद इन्द्रः शतक्रतुः । उप नो ह-
रिभिः सुतम् ॥ ३२ ॥ त्वं हि वृत्रहन्त्रेषां पाता सोमानामसि । उप नो हरिभिः
सुतम् ॥ ३३ ॥ इन्द्र इषे ददातु न ऋभुक्षणांमृधुं रयिम् । वाजी ददातु वा-
जिनम् ॥ ३४ ॥ २७ ॥ ६ ॥

॥ ६४ ॥ १—१२ बिन्दुः पूतदक्षो वा ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः—
१, २, ८ विराड् गायत्री । ३, ५, ७, ९ गायत्री । ४, ६, १०—१२ निचृद्
गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ६४ ॥ गौर्धयति मरुतां श्रवस्युर्माता मघोनाम् । युक्ता बह्वी रथानाम्
॥ १ ॥ यस्या देवा उपस्थे व्रता विश्वे धारयन्ते । सूर्यामासा दृशे कम् ॥ २ ॥
तत्सु नो विश्वे अर्य आ सदा गृणन्ति कारवः । मरुतः सोमपीतये ॥ ३ ॥ अ-
स्ति सोमो अयं सुतः पिबन्त्यस्य मरुतः । उत स्वराजो अश्विना ॥ ४ ॥ पिब-
न्ति मित्रो अर्यमा तना पूतस्य वरुणः । त्रिषधस्थस्य जावतः ॥ ५ ॥ उतो न्व-
स्य जोषमा इन्द्रः सुतस्य गोमतः । प्राप्तर्होतेव मत्सति ॥ ६ ॥ २८ ॥ कदत्वि-
वन्त सूरयस्तिर आप इव सिधः । अर्षन्ति पूतदक्षसः ॥ ७ ॥ कद्धो अद्य महा-
मां देवानामवो वृणे । त्मना च दस्मवर्चसाम् ॥ ८ ॥ आ ये विश्वा पार्थिवानि
प्रथत्रोचना दिवः । मरुतः सोमपीतये ॥ ९ ॥ त्याशु पूतदक्षसो दिवो वो म-

अ० ६ । अ० ६ । व० ३२] ४७२ [म० ८ । अ० १० । सू० ६६

रुतो हुवे । अस्य सोमस्य पीतये ॥ १० ॥ सानु ये वि रोदसी तस्तभुर्मरुतो हुवे । अस्य सोमस्य पीतये ॥ ११ ॥ सं नु मारुतं गुणं गिरिष्ठां वृषणं हुवे अस्य सोमस्य पीतये ॥ १२ ॥ २६ ॥

॥ ६५ ॥ १—६ तिरश्ची ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१—४, ६ ७ विराडनुष्टुप् । ५, ६ अनुष्टुप् । ८ निचृदनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ ६५ ॥ आ त्वा गिरो रथीरिवास्थुः सुतेषु गिर्वणः । अभि त्वा समनूष तेन्द्र वत्सं न मातरः ॥ १ ॥ आ त्वां शुक्रा अचुच्यवुः सुतासं इन्द्र गिर्वणः पित्रा त्वस्यान्धस इन्द्र विश्वासु ते हितम् ॥ २ ॥ पित्रा सोमं मदाय कमिन्द्र श्येनाभृतं सुतम् । त्वं हि शश्वतीनां पती राजा विशामसि ॥ ३ ॥ श्रुधी हवं ति रश्च्या इन्द्र यस्त्वा सपर्यति । सुवीर्यस्य गोमतो रायस्पूधि महां असि ॥ ४ ॥ इन्द्र यस्ते नवीयसीं गिरं मन्द्रामजीजनत् । चिकित्विन्मनसं धियं प्रत्नामृतस्य पिप्युषीम् ॥ ५ ॥ ३० ॥ तमु ष्टवाम यं गिर इन्द्रमुक्थानि वावृधुः । पुरुण्यस्य पौ स्या सिषासन्तो वनामहे ॥ ६ ॥ एतो न्विन्द्रं स्तवाम शुद्धं शुद्धेन साम्ना । शुद्धैरुक्थैर्वावृध्वासं शुद्ध आशीर्वान्ममत्तु ॥ ७ ॥ इन्द्र शुद्धो न आ गहि शुद्धः शुद्धाभिरुतिभिः । शुद्धो रयिं नि धारय शुद्धो ममद्धि सोम्यः ॥ ८ ॥ इन्द्र शुद्धो हि नो रयिं शुद्धो रत्नानि दाशुषे । शुद्धो वृत्राणि जिघ्रसे शुद्धो वाजं सिषाससि ॥ ९ ॥ ३१ ॥

॥ ६६ ॥ १—२१ तिरश्चीर्द्युतानो वा मरुत ऋषिः ॥ देवताः—१—१४, १६—२१ इन्द्रः । १४ मरुतः । १५ इन्द्रावृहस्पती ॥ छन्दः—१, २, ५, १३, १४ निचृत्त्रिष्टुप् । ३, ६, ७, १०, ११, १६ विराद् त्रिष्टुप् । ८, ९, १२ त्रिष्टुप् । १५, १८, १९ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ४, १७ पङ्क्तिः । २० निचृत् पङ्क्तिः । २१ विराद् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१—३, ५—१६, १८, १९ धैवतः । ४, १७, २०, २१ पञ्चमः ॥

॥ ६६ ॥ अस्मा उषाम आतिरन्त याममिन्द्राय नक्तमूर्म्याः सुवाचः । अस्मा आपो मातरः सप्त तस्थुर्नृभ्यस्तराय सिन्धवः सुपाराः ॥ १ ॥ अतिविद्धा विथुरेणां चिदस्त्रा त्रिः सप्त सानु संहिता गिरीणाम् । न तद्देवो न मर्यस्तुतुर्याद्यानि प्रवृद्धो वृषभश्चकार ॥ २ ॥ इन्द्रस्य वज्रं आयसो निमिष इन्द्रस्य बाहोर्भूयिष्ठ-

मोजः । शीर्षमिन्द्रस्य क्रतवो निरेक आसन्नेषन्तु श्रुत्या उपाके ॥ ३ ॥ मन्ये त्वा
यज्ञियं यज्ञियानां गन्ये त्वा च्यवनमच्युतानाम् । मन्ये त्वा सत्वनामिन्द्र केतुं म-
न्ये त्वा वृषभं चर्षणीनाम् ॥ ४ ॥ आ यद्वज्रं बाहोरिन्द्र धत्से मदच्युतमहये ह-
न्तवा उ । प्र पर्वता अनवन्त प्र गावः प्र ब्रह्माणो अभिनक्षन्त इन्द्रम् ॥५॥३२॥
तमुं हवाम य इमा जजान विश्वा जातान्यवराण्यस्मात् । इन्द्रेण मित्रं दिधिषेम
गीर्भिरुपो नमोभिवृषभं विशेष ॥ ६ ॥ वृत्रस्य त्वा श्वसथादीषमाणा विश्वे देवा
अजहुर्ये सखायः । मरुद्भिरिन्द्र सख्यं ते अस्त्वथेमा विश्वाः पृतना जयासि ॥७॥
त्रिः षष्टिस्त्वा मरुतो वावृधाना उस्त्रा इव राशयो यज्ञियासः । उप त्वेमः कृधि
नो भागधेयं शुष्मं त एना हविषा विधेम ॥ ८ ॥ तिग्ममायुधं मरुतामनीकं कस्त
इन्द्र प्रति वज्रं दधर्ष । अनायुधामो असुरा अदेवाश्चक्रेण तां अप वप ऋजी-
षिन् ॥ ९ ॥ मह उग्राय तवसे सुवृक्ति प्रेरय शिवतमाय पश्वः । गिर्वीहसे गिर-
इन्द्राय पूर्वीर्धेहि तन्वे कुविदङ्ग वेदत् ॥१०॥३३॥ उक्थवाहसे विभ्वे मनीषां हृणा न
पारमीरय नदीनाम् । नि स्पृश धिया तन्वि श्रुतस्य जुष्टतरस्य कुविदङ्ग वेदत् ॥११॥
तद्विविद्दहि यत्त इन्द्रो जुजोषत्स्तुहि सुष्टुतिं नमसा विवास । उप भूष जरितर्मा
हवण्यः श्रावया वाचं कुविदङ्ग वेदत् ॥१२॥ अव द्रुप्सो अंशुमतीमतिष्ठदियानः
कृष्णो दशभिः सहस्रैः । आवत्तमिन्द्रः शच्या धमन्तमप स्नेहितीर्नृमणा अधत्त
॥ १३ ॥ द्रुप्समपश्यं विष्णो चरन्तमुपह्वरे नद्यो अंशुमत्याः । नभो न कृष्णम-
वतस्थिवांसमिष्यामि वो वृषणो युध्यताजौ ॥ १४ ॥ अध द्रुप्सो अंशुमत्या उ-
पस्थेऽधारयत्तन्वं तित्विषाणः । विशो अदेवीरभ्या चरन्तीर्बृहस्पतिना युजेन्द्रः
ससाहे ॥ १५ ॥ ३४ ॥ त्वं ह त्यत्सप्तभ्यो जायमानोऽशत्रुभ्यो अभवः शत्रुरिन्द्र ।
गूळहे द्यावापृथिवी अन्वविन्दो विभुमद्भ्यो भुवनेभ्यो रणं धाः ॥ १६ ॥ त्वं ह
त्य ततिमानमोजो वज्रेण वज्रिनृषितो जघन्थ । त्वं शुष्णस्यावातिरो बधत्रैस्त्वं
ग इन्द्र शच्येदविन्दः ॥ १७ ॥ त्वं ह त्यद्वृषभ चर्षणीनाङ्घ्रिनो वृत्राणां तविषो
बभूथ । त्वं सिन्धूरसृजस्तस्तभानान् त्वमपो अजयो दासपत्नीः ॥ १८ ॥ स सु-
क्रतु रणिता यः सुतेषु नुत्तमन्युर्यो अहेव रेवान् । य एक इन्नर्यपांसि कर्ता स वृ-
त्रहा प्रतीदन्यमाहुः ॥१९॥ स वृत्रहेन्द्रश्चर्षणीधृत्तं सुष्टुत्या हव्यं हुवेम । स प्रा-
विता मघवा नोऽधिवक्ता स वाजस्य श्रवस्यस्य दाता ॥२०॥ स वृत्रहेन्द्र ऋभुक्ता
सद्यो जज्ञानो हव्यो बभूव । कृएवन्नपांसि नर्या पुरुणि सोमो न पीतो हव्यः स-
खिभ्यः ॥ २१ ॥ ३५ ॥

॥ ६७ ॥ १-१५ रेभः काश्यप ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ११
विराद् बृहती । २, ६, ६, १२ निचृद्बृहती । ४, ५, ८ बृहती । ३ भुरि-
मनुष्टुप् । ७ अनुष्टुप् । १० भुरिगजगती । १३ अतिजगती । १५ ककुम्भती ज-
गती । १४ विराद् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, २, ४-६, ८, ९, ११, १२ मध्यमः ।
३, ७ गान्धारः । १०, १३, १५ निषादः । १४ धैवतः ॥

॥ ६७ ॥ या इन्द्र भुज आभरः स्वर्वा असुरेभ्यः । स्तोतारमिन्मघवन्नस्य
वर्धय ये च त्वे वृक्तवर्हिषः ॥ १ ॥ यमिन्द्र दधिषे त्वमश्वं गां भागमव्ययम् ।
यजमाने सुन्वति दक्षिणावति तस्मिन् तं धेहि मा पणौ ॥ २ ॥ य इन्द्र सस्त्य-
ष्ठतोऽनुष्वापमदैवयुः । स्वैः ष एवैर्मुमुरत्पोष्यं रयिं सनुतर्धेहि तं ततः ॥ ३ ॥
यच्छक्रासि परावति यदर्वावति वृत्रहन् । अतस्त्वा गीर्भिर्द्युगदिन्द्र केशिभिः सु-
तावा आ विवासति ॥ ४ ॥ यद्वासि रोचने दिवः समुद्रस्याधि विष्टपि । यत्पा-
थित्रे सदाने वृत्रहन्तम् यदन्तरिक्ष आ गहि ॥ ५ ॥ ३६ ॥ स नः सोमेषु सोमपाः
सुतेषु शवसस्पते । मादयस्व राधसा सूनृतावतेन्द्र राया परीणसा ॥ ६ ॥ मा न
इन्द्र परा वृणग्भवा नः सधमाद्यः । त्वं न ऊती त्वमिन्न आप्यं मा न इन्द्र परा
वृणक् ॥ ७ ॥ अस्मे इन्द्र सचा सुते नि षदा पीतये मधु । कृधी जरित्रे मघवन्न-
वो महदस्मे इन्द्र सचा सुते ॥ ८ ॥ न त्वा देवास आशत न मर्त्यासो अदिवः ।
विश्वा जातानि शवसाभिभूरसि न त्वा देवास आशत ॥ ९ ॥ विश्वाः पृतना
अभिभूतं नरं सजुस्ततक्षुरिन्द्रं जजनुश्च राजसे । क्रत्वा वरिष्ठं वरं आपुरिमुतोग्र-
मोजिष्ठं तवसे तरस्विनम् ॥ १० ॥ ३७ ॥ समी रेभासो अस्वरन्निन्द्रं सोमस्य पीतये ।
स्वर्पति यदी वृधे धृतव्रतो ह्योजसा समूतिभिः ॥ ११ ॥ नेमि नमन्ति चक्षसा
प्रेषं विप्रा अभिस्वरा । सुदीतयो वो अद्बुहोऽपि कर्णे तरस्विनः समृक्भिः ॥ १२ ॥
तमिन्द्रं जोहवीमिमघवानमुग्रं सत्रा दधानमप्रतिष्कृतं शवांसि । महिष्ठो गीर्भिरा-
च यज्ञियो वर्ततद्राये नो विश्वा सुपथा कृणोतु वज्री ॥ १३ ॥ त्वं पुर इन्द्र चि-
किदेना व्योजसा शविष्ठ शक्र नाशयध्यै । त्वद्विश्वानि भुवनानि वज्रिन्धावा रे-
जेते पृथिवी च भीषा ॥ १४ ॥ तन्म ऋतमिन्द्र शूर चित्र पात्वपो न वज्रिन्दु-
रितार्ति पर्षिभूरि । कदा न इन्द्र राय आ दशस्येर्विश्वप्यस्य स्पृहयाय्यस्य
राजन् ॥ १५ ॥ ३८ ॥ ६ ॥

॥ ६८ ॥ १-१२ नृमेध ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१, ५ उष्णिक् ।
२, ६ ककुम्भती उष्णिक् । ३, ७, ८, १०-१२ विराडुष्णिक् । ४ पाद नि-
चृदुष्णिक् । ९ निचृदुष्णिक् ॥ ऋषभ स्वरः ॥

॥ ६८ ॥ इन्द्राय सामं गायतु विप्राय बृहते बृहत् । धर्मकृते विप्रश्चिते पन-
स्यवे ॥ १ ॥ त्वमिन्द्राभिभूरसि त्वं सूर्यमरोचयः । विश्वकर्मा विश्वदेवो मह्यं असि
॥ २ ॥ विभ्राजज्ज्योतिषा स्वर्गच्छो रोचनं दिवः । देवास्त इन्द्र सख्याय येमिरे
॥ ३ ॥ एन्द्र नो गधि प्रियः सत्राजिदगोष्ठः । गिरिर्न विश्वतस्पृथुः पतिर्दिवः
॥ ४ ॥ अभि हि संत्य सोमपा उभे बभूथ रोदसी । इन्द्रासि सुन्वतो बृधः प-
तिर्दिवः ॥ ५ ॥ त्वं हि शश्वतीनामिन्द्र दत्ता पुरामसि । हन्ता दस्योर्मनोर्वृधः
पतिर्दिवः ॥ ६ ॥ १ ॥ अधा हीन्द्र गिर्वण उप त्वा कामान्महः संसृज्महे । उदेव यन्त
उदभिः ॥ ७ ॥ वारण त्वा यव्याभिर्वर्धन्ति शूर ब्रह्माणि । वावृध्वांसं चिदद्विबो
दिवेदिवे ॥ ८ ॥ युज्जन्ति हरीं इषिरस्य गार्थयोरौ रथं उरुयुगे । इन्द्रवाहा वचो-
युजा ॥ ९ ॥ त्वं न इन्द्रा भरं ओजो नृम्णं शतक्रतो विचर्षणे । आ वीरं पृत
नाषहम् ॥ १० ॥ त्वं हि नः पिता वसो त्वं माता शतक्रतो बभूविथ । अधा ते
सुम्नमीमहे ॥ ११ ॥ त्वां शुष्मिन्पुरुहूत वाजयन्तमुप ब्रुवे शतक्रतो । स नो रास्व
सुवीर्यम् ॥ १२ ॥ २ ॥

॥ ६६ ॥ १-८ नृमेध ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ आर्ची स्वराद् बृहती ॥
२ बृहती । ३, ७ निचृद् बृहती । ५ पाद निचृद् बृहती । ४, ६, ८ पङ्क्तिः ॥
स्वरः-१-३, ५, ७ गान्धारः । ४, ६, ८ पञ्चमः ॥

॥ ६६ ॥ त्वामिदा ह्यो नरोऽपीप्यन्वञ्जिन्भूर्णयः । स इन्द्र स्तोमवाहसा-
मिह श्रुध्युप स्वसंरमा गहि ॥ १ ॥ मत्स्वां सुशिप्र हरिवस्तदीमहे त्वे आ भू-
षन्ति वेधसः । तव श्रवांस्युपमान्युकथ्यां सुतेष्विन्द्र गिर्वणः ॥ २ ॥ आयन्त इव
सूर्य विश्वेदिन्द्रस्य भक्षत । वसूनि जाते जनमान ओजसा प्रति भागं न दीधिम
॥ ३ ॥ अनर्शराति वसुदामुप स्तुहि भद्रा इन्द्रस्य रातयः । सो अस्य कामं वि-
धतो न रोषति मनो दानाय चोदयन् ॥ ४ ॥ त्वमिन्द्र प्रतूर्तिष्वभि विश्वा असि स
स्पृधः । अशस्तिहा जनिता विश्वतूरसि त्वं तूर्य तरुष्यतः ॥ ५ ॥ अन्तु ते शुष्मं
सुरयन्तमीयतुः क्षोणी शिशुन्न मातरा । विश्वास्ते स्पृधः श्रथयन्त मन्यवे घृत्रं य-
द्रिन्द्र तूर्वसि ॥ ६ ॥ इत ऊती वो अजरं प्रहेतारमप्रहितम् । आशुज्जेतारं हेतारं
रथीतममतूर्तं तुज्यावृधम् ॥ ७ ॥ इष्कर्तास्मनिष्कृतं सहस्कृतं शतमूर्तिं शतक्रतुम् ।
समानमिन्द्रमवसे हवामहे वसवानं वसुजुवम् ॥ ८ ॥ ३ ॥

अ० ६ । अ० ७ । व० ६] ४७६ [म० ८ । अ० १० । सू० १०१ ।

॥ १०० ॥ १-३, ६-१२ नेमो भार्गवः । ४, ५ इन्द्र ऋषिः ॥ देवताः-१-६, १२ इन्द्रः । १०, ११ वाक् ॥ छन्दः-१, ४ पाद निचृत्त्रिष्टुप् । २, ११ निचृत्त्रिष्टुप् । ३, ५, १२ त्रिष्टुप् । १० विराट् त्रिष्टुप् । ६ निचृज्जगती । ७, ८ अनुष्टुप् । ९ निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः-१-५, १०-१२ धैवतः । ६ निषादः । ७-९ गान्धारः ॥

॥ १०० ॥ अयं त एमि तन्वा पुरस्ताद्विश्वे देवा अभि मा यन्ति पश्चात् । यदा मह्यं दीधरो भागमिन्द्रादिन्मया कृणवो वीर्याणि ॥ १ ॥ दधामि ते मधुनो भक्षमग्रे हितस्ते भागः सुतो अस्तु सोमः । असञ्च त्वं दक्षिणातः सखा मेऽधा वृत्राणि जङ्घनाव भूरि ॥ २ ॥ प्र सु स्तोमं भरत वाजयन्त इन्द्राय सत्यं यदि सत्यमस्ति । नेन्द्रो अस्तीति नेम उ त्व आह क ई ददर्श कमभिष्टवाम ॥ ३ ॥ अयमस्मि जरितः पश्य मेह विश्वा जातान्यभ्यस्मि मद्वा । ऋतस्य मा प्रदिशो वर्धयन्त्याददिरो भुवना ददर्शीमि ॥ ४ ॥ आ यन्मा वेना अरुहन्तस्य एकमासीनं हर्यतस्य पृष्ठे । मनश्चिन्मे हृद् आ प्रत्यवोचदचिक्रदञ्जिशुमन्तः सखायः ॥ ५ ॥ विश्वेत्ता ते सर्वनेषु प्रवाच्या या चकर्थ मघवन्निन्द्र सुन्वते । पारावतं यत्पुरुसम्भृतं वस्वपावृणोः शरभाय ऋषिवन्धवे ॥ ६ ॥ ४ ॥ प्र नूनं धावता पृथङ्गेह यो वो अवावरीत् । नि षी वृत्रस्य मर्मणि वज्रमिन्द्रो अपीपतत् ॥ ७ ॥ मनोज्ञा अयमान आयसीमन्तर्त्तपुरम् । दिवं सुपर्णो गत्वाय सोमं वज्रिण आभरत् ॥ ८ ॥ समुद्रे अन्तः शयत उद्गा वज्रो अभीवृतः । भरन्त्यस्मै संयतः पुरः प्रस्रवणा बलिम् ॥ ९ ॥ यद्वाग्वदन्त्यविचेतनानि राष्ट्री देवानां निषसाद मन्द्रा । घतस्त्र ऊर्जे दुदुहे पयांसि कं स्विदस्याः परमञ्जगाम ॥ १० ॥ देवीं वाचमजनयन्त देवास्तां विश्वरूपाः पशवो वदन्ति । सा नो मन्द्रेषमूर्जे दुहाना धेनुर्वागस्मानुप सुष्टुतैर् ॥ ११ ॥ सखे विष्णो वितरं वि क्रमस्व द्यौर्देहि लोकं वज्राय विष्कभे । हनाव वृत्रं रिणचाव सिन्धूनिन्द्रस्य यन्तु प्रसवे विसृष्टाः ॥ १२ ॥ ५ ॥

॥ १०१ ॥ १-१६ जमदग्निभार्गव ऋषिः ॥ देवताः-१-५ मित्रावरुणौ । ५, ६ आदित्याः । ७, ८ अश्विनौ । ९, १० वायुः । ११, १२ सूर्यः । १३ उषाः सूर्यप्रभावा । १४ पवमानः १५, १६ गौः ॥ छन्दः-१ निचृद् बृहती । ६, ७, ९, ११ विराट् बृहती । १२ भुरिग् बृहती । १० स्वराट् बृहती । ५ आर्ची स्वराट् बृहती । १३ आर्ची बृहती । २, ४, ८ पङ्क्तिः । ३ गायत्री । १४ पाद निचृत्त्रिष्टुप् । १५ त्रिष्टुप् । १६ विराट् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१,

अ० ६ । अ० ७ । व० ६] ४७७ [म० ८ । अ० १० । सू० १०२ ।

५, ६, ७, ८—११, १२, १३ मध्यमः । २, ४, ८ पञ्चमः । ३ षड्जः ।
१४—१६ धैवतः ॥

॥ १०१ ॥ ऋधगित्था स मर्त्यैः शशमे देवतांतये । यो नूनं मित्रा वरुणा
वभिष्टय आचक्रे हव्यदांतये ॥ १ ॥ वर्षिष्ठक्षत्रा उरुचक्षसा नरा राजाना दी-
र्घश्रुत्तमा । ता बाहुता न दंसना रथ्यतः साकं सूर्यस्य रश्मिभिः ॥ २ ॥ प्र यो
वा मित्रा वरुणा जिरो दूतो अद्रवत् । अयःशीर्षा मदेरघुः ॥ ३ ॥ न यः संपृ-
च्छे न पुनर्हवीतवे न संवादाय रमते । तस्मान्नो अद्य समृतेरुरुष्यतं बाहुभ्यां न
उरुष्यतम् ॥ ४ ॥ प्र मित्राय प्रार्यम्णे सचथ्यमृतावसो । वरूथ्यं वरुणे छन्द्यं
वचः स्तोत्रं राजसु गायत ॥ ५ ॥ ६ ॥ ते हिंन्विरे अरुणं जेन्यं वस्वेकं पुत्रं
तिसृणाम् । ते धामान्यमृता मर्त्यानामदब्धा अभि चक्षते ॥ ६ ॥ आ मे वचां-
स्युद्यता द्युमत्तमानि कर्त्वा । उभा यातं नासत्या सजोषसा प्रति हव्यानि वी-
तये ॥ ७ ॥ रातिं यद्वामरक्षसं हवामहे युवाभ्यां वाजिनीवसू । प्राचीं होत्रां प्र-
तिरन्तावितं नरा गृणाना जमदग्निना ॥ ८ ॥ आ नो यज्ञं दिविस्पृशं वायो
याहि सुमन्मभिः । अन्तः पवित्रं उपरि श्रीणानोऽयं शुक्रो अयामि ते ॥ ९ ॥
वेत्यध्वर्युः पृथिभी रजिष्ठैः प्रति हव्यानि वीतये । अधा नियुत्व उभयस्य नः
पिव शुचिं सोमं गवांशिरम् ॥ १० ॥ ७ ॥ वरुणमहं असि सूर्यं बळादित्य महं
असि । महस्ते सतो महिमा पनस्यतेऽद्धा देव महं असि ॥ ११ ॥ वद् सूर्यं श्र-
वसा महं असि सत्रा देव महं असि । मद्वा देवानामसुर्यः पुरोहितो विभु ज्यो-
तिरदाभ्यम् ॥ १२ ॥ इयं या नीच्यर्किणी रूपा रोहिण्या कृता । चित्रेव प्र-
त्यदर्श्यायत्यन्तर्दशसु बाहुषु ॥ १३ ॥ प्रजा ह तिस्रो अत्यायमीयुर्न्यन्या अ-
र्कमभितो विविश्रे । बृहद्धं तस्थौ भुवनेष्वन्तः पवमानो हरित आ विवेश ॥ १४ ॥
माता रुद्राणां दुहिता वसूनां स्वसादित्यानाममृतस्य नाभिः । प्र नु वोचं चि-
क्रितुषे जनाय मा गामनागामदिति वधिष्ट ॥ १५ ॥ वचोविदं वाचमुदीरयन्ती-
विश्वाभिर्धौभिरुपतिष्ठमानाम् । देवीदेवेभ्यः पर्येयुषीं गामा मावृक्त मर्त्यो दभ्र-
चेताः ॥ १६ ॥ ८ ॥

॥ १०२ ॥ १-२२ प्रयोगो भार्गव अग्निर्वा पावको बार्हस्पत्यः । अथवाग्नी
गृहपतियविष्ठौ सहस्रः सुतौ तयोर्वान्यतर ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१,
३-५, ८, ९, १४, १५, २०-२२ निचृद्गायत्री । २, ६, १२, १३, १६ गायत्री । ७,
११, १७, १८ विराड् गायत्री । १०, १८, पाद निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥१०२॥ त्वमग्ने बृहद्वयो दधासि देव दाशुषे । कृविर्गृहपतिर्युवा ॥१॥ स न
ईळानया सह देवाँ अग्ने दुवस्युवा । चिकिद्विभानवा बह ॥२॥ त्वया ह स्विद्यु-
जा वयं चोदिष्टेन यविष्ठय । अभि ष्मो वाजसातये ॥ ३ ॥ और्वभृगुवच्छुचिम-
प्रवानवदा हुवे । अग्निं समुद्रवाससम् ॥ ४ ॥ हुवे वातस्वनं कृविं पर्जन्यक्रन्धं
सहः । अग्निं समुद्रवाससम् ॥ ५ ॥ ६ ॥ आ सवं सवितुर्यथा भगस्येव भुजि
हुवे । अग्निं समुद्रवाससम् ॥ ६ ॥ अग्निं वो वृधन्तमध्वराणां पुरुतमम् । अच्छा
नप्त्रे सहस्वते ॥ ७ ॥ अयं यथा न आभुवत्त्वष्टा रूपेव तर्च्या । अस्य क्रत्वा
यशस्वतः ॥ ८ ॥ अयं विश्वा अभि श्रियोऽग्निर्देवेषु पत्यते । आ वाजैरुप नो
गमत् ॥ ९ ॥ विश्वेषामिह स्तुहि होतृणां यशस्तमम् । अग्निं यज्ञेषु पूर्व्यम् ॥१०॥
॥ १० ॥ शीरं पावकशोचिषं ज्येष्ठो यो दमेषा । दीदाय दीर्घश्रुत्तमः ॥ ११ ॥
तमर्वन्तन्न सानसिं गृणीहि विप्रशुष्मिणम् । मित्रं न यातयज्जनम् ॥ १२ ॥ उप
त्वा जामयो गिरो देदिशतीर्हविष्कृतः । वायोरनीके अस्थिरन् ॥ १३ ॥ यस्य
त्रिधात्वृतं बर्हिस्तथावसन्दिनम् । आपश्चिन्नि दधा पदम् ॥ १४ ॥ पदं देव-
स्य मीळुषोऽनाधृष्टाभिरूतिभिः । भद्रा सूर्य इवोपहृक् ॥ १५ ॥ ११ ॥ अग्ने
घृतस्य धीतिभिस्तेषानो देव शोचिषा । आ देवान्वाञ्छि यक्षिच ॥ १६ ॥ तं त्वा-
जनन्त मातरः कृविं देवासो अङ्गिरः । हव्यवाहममर्त्यम् ॥ १७ ॥ प्रचेतसं त्वा
कवेऽग्ने दूतं वरेण्यम् । हव्यवाहं निषेदिरे ॥ १८ ॥ नहि मे अस्त्यघ्न्या न
स्वार्धितिर्वनन्वति । अथैतादृग्भरामि ते ॥ १९ ॥ यदत्ने कानि कानि चिदा ते
दारुणि दध्मसि । ता जुषस्व यविष्ठय ॥ २० ॥ यदत्त्युपजिह्विका यद्वघ्नो अति-
सर्पति । सर्वं तदस्तु ते घृतम् ॥२१॥ अग्निमिन्धानो मनसा धियं सचेत मर्त्यः ।
अग्निमीधे विवस्वाभिः ॥ २२ ॥ १२ ॥

॥ १०३ ॥ १-१४ सोभरिः काएव ऋषिः ॥ १-१३ अग्निः । १४, अ-
ग्निर्मरुतश्च देवता ॥ छन्दः-१, ३, १३, विराड्बृहती । २ निचृद् बृहती । ४ बृहती ।
६ आर्चीस्वराड् बृहती ७, ९ स्वराड् बृहती । ५ पङ्क्तिः । ११ निचृत् पङ्क्तिः । १०
आर्चीभुरिगायत्री । ८ निचृदुष्णिक् । १२ विरादुष्णिक् ॥ स्वरः-१-४, ६, ७,
९, १३ मध्यमः । ५, ११ पञ्चमः । ८, १२ ऋषभः । १० षड्जः । १४ गान्धारः ॥

॥ १०३ ॥ अदर्शि गातुवित्तमो यस्मिन्व्रतान्यादधुः । उपोषु जातमार्यस्य
वर्धनमग्निं नक्षन्त नो गिरः ॥ १ ॥ प्र देवोदासो अग्निर्देवाँ अच्छा न मज्मना ।
अनु मातरं पृथिवीं वि वावृते तस्थौ नाकस्य सानवि ॥ २ ॥ यस्माद्रेजन्त कृष्ट-

अ० ६ । अ० ७ । व० १५] ४७६ [म० ८ । अ० १० । सू० १०३ ।

यश्चर्कृत्यानि कृण्वतः । सहस्रसां मेधसाताविव त्मनाग्निं धीभिः सपर्यत ॥ ३ ॥
 प्र यं राये निर्नीषसि मर्तो यस्ते वसो दाशत् । स वीरं धत्ते अग्न उक्थशंसिनं
 त्मना सहस्रपोषिणम् ॥ ४ ॥ स हव्ये चिदभि तृणत्ति वाजमर्वता स धत्ते अ-
 क्षिति श्रवः । त्वे देवत्रा सदा पुरुवसो विश्वा वामानि धीमहि ॥ ५ ॥ १३ ॥
 यो विश्वा दयते वसु होता मन्द्रो जनानाम् । मधोर्न पात्रा प्रथमान्यस्मै प्रस्तोमा-
 यन्त्यग्नये ॥ ६ ॥ अश्वं न गीर्भी रथ्यं सुदानवो मर्मृज्यन्ते देवयवः । उभे तोके
 तनये दस्म विशपते पर्षि राधौ मघोनाम् ॥ ७ ॥ प्र मंहिष्ठाय गायत ऋतावने
 बृहते शुक्रशोचिषे । उपस्तुतासो अग्नये ॥ ८ ॥ आ वसते मघवा वीरवद्यशः स-
 मिद्धो घृम्याहुतः । कुविन्नो अस्य सुमतिर्नवीयस्यच्छा वाजेभिरागमत् ॥ ९ ॥
 प्रेष्ठमुप्रियाणां स्तुष्टासावातिथिम् । अग्निं रथानां यमम् ॥ १० ॥ १४ ॥ उदिता
 यो निर्दिता वेदिता वस्वा यज्ञियो ववर्तति । दुष्टरा यस्य प्रवणे नोर्मयो धिया
 वाजं सिषासतः ॥ ११ ॥ मा नो हृणीतामतिथिर्वसुरग्निः पुरुप्रशस्त एषः ।
 यः सुहोता स्वध्वरः ॥ १२ ॥ मोते रिषन्ये अच्छोक्तिभिर्वसोऽग्ने केभिरिचदेवैः ।
 कीरिश्चिद्धि त्वामीदृ दूत्याय रातहव्यः स्वध्वरः ॥ १३ ॥ आग्ने याहि
 मरुत्सखा रुद्रेभिः सोमपीतये । सोभर्या उप सुष्टुतिं मादयस्व स्वर्णरे
 ॥ १४ ॥ १५ ॥ १० ॥ ८ ॥

॥ इत्यष्टमम्मण्डलं समाप्तम् ॥

अथ नवमस्मण्डलम् ॥

॥१॥ १-१० मधुच्छन्दा ऋषिः॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, २, ६ गायत्री । ३, ७-१० निचृद् गायत्री । ४, ५ विराड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १ ॥ स्वादिष्ठया मदिष्ठया पवस्व सोम धारया । इन्द्राय पातवे सुतः ॥ १ ॥ रक्षोहा विश्वचर्षणिरभि योनिमयोहतम् । द्रुणा सधस्थमासदत् ॥ २ ॥ वरिवोधातमो भव मंहिष्ठो वृत्रहन्तमः । पर्षि राधो मघोनाम् ॥ ३ ॥ अभ्यर्ष महानां देवानां वीतिमन्धसा । अभि वाजमुत श्रवः ॥ ४ ॥ त्वामच्छा चरामसि तदिदर्थं दिवेदिवे । इन्द्रो त्वे न आशसः ॥ ५ ॥ १६ ॥ पुनार्ति ते परिस्रुतं सोमं सूर्यस्य दुहिता । वारेण शश्वता तना ॥ ६ ॥ तमीमण्वीः समर्य आ गृभ्णन्ति योषणो दश । स्वसारः पार्ये दिवि ॥ ७ ॥ तमीं हिन्वन्त्य शुवो धमन्ति बाकुरं दतिम् । त्रिधातुं वारणं मधु ॥ ८ ॥ अभीममघ्न्या उत श्रीणन्ति धेनवः शिशुम् सोममिन्द्राय पातवे ॥ ९ ॥ अस्येदिन्द्रो मदेष्वा विश्वा वृत्राणि जिघ्नते । शूरो मघा च मंहते ॥ १० ॥ १७ ॥

॥२॥ १-१० मेधातिथिर्ऋषिः॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, ४, ६ निचृद्गायत्री । २, ३, ५, ७-९ गायत्री । १० विराड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २ ॥ पवस्व देवकीरति पवित्रं सोम रंघ्या । इन्द्रमिन्द्रो वृषाविश ॥ १ ॥ आ वच्यस्व महि प्सरो वृषेन्दो द्युम्नवत्तमः । आ योनिं धर्णसिः सदः ॥ २ ॥ अधुक्षत प्रियं मधु धारां सुतस्य वेधसः । अपो वसिष्ठ सुक्रतुः ॥ ३ ॥ महान्तं त्वां महीरन्वापो अर्षन्ति सिन्धवः । यदोभिर्वासयिष्यसे ॥ ४ ॥ समुद्रो अप्सु मा मृजे विष्टम्भो धरुणो दिवः । सोमः पवित्रं अस्मयुः ॥ ५ ॥ १८ ॥ अचिक्रद्वृषा हरिर्महान्मित्रो न दर्शतः । सं सूर्येण रोचते ॥ ६ ॥ गिरस्त इन्द्र ओजसा

अ० ६ । अ० ७ । व० २३] ४८? [म० ६ । अ० १ । सू० ४ ।

मर्मज्यन्ते अपस्युर्वः । याभिर्मदाय शुम्भसे ॥ ७ ॥ तं त्वा मदाय घृष्वय उलो-
ककृत्नुमीमहे । तव प्रशस्तयो महीः ॥ ८ ॥ अस्मभ्यमिन्दविन्द्रयुर्मध्वः पवस्व धा-
रया । पर्जन्यो वृष्टिमाँ इव ॥ ९ ॥ गोषा इन्दो नृषा अस्यश्वसा वाजसा उत ।
आत्मा यज्ञस्य पूर्यः ॥ १० ॥ १६ ॥

॥ ३ ॥ १-१० शुनःशेष ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१,
२ विराड् गायत्री । ३, ५, ७, १० गायत्री । ४, ६, ८, ९ निचृद् गायत्री ॥
षड्जः स्वरः ॥

॥ ३ ॥ एष देवो अमर्त्यः पर्णवीरिष दीयति । अभिद्रोणान्यासदम् ॥ १ ॥
एष देवो विषा कृतोऽति हरांसि धावति । पवमानो अदाभ्यः ॥ २ ॥ एष देवो
विपन्युभिः पवमान ऋतायुभिः । हरिर्वाजाय मृज्यते ॥ ३ ॥ एष विश्वानि वार्या
शूरो यन्निवसत्वाभिः । पवमानः सिषासति ॥ ४ ॥ एष देवो रथर्याति पवमानो
दशस्यति । आविष्करोति वग्वनुम् ॥ ५ ॥ २० ॥ एष विप्रैरभिष्टुतोऽपो देव
वि गाहते । दधद्रत्नानि दाशुषे ॥ ६ ॥ एष दिवं वि धावति तिरो रजांसि धा-
रया । पवमानः कर्निक्रदत् ॥ ७ ॥ एष दिवं व्यासरत्तिरो रजांस्यस्पृतः । पव-
मानः स्वध्वरः ॥ ८ ॥ एष मृत्नेन जन्मना देवो देवेभ्यः सुतः । हरिः पबित्रे
अर्षति ॥ ९ ॥ एष उ स्य पुरुवतो जज्ञानो जनयन्निषः । धारया पवते सुतः
॥ १० ॥ २१ ॥

॥ ४ ॥ १-१० हिरण्यस्तूप ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१,
३, ४, १० गायत्री । २, ५, ८, ९ निचृद् गायत्री । ६, ७ विराड् गायत्री ॥
षड्जः स्वरः ॥

॥ ४ ॥ सना च सोम जेर्षि च पवमान महि श्रवः । अथा नो वस्यसस्कृधि
॥ १ ॥ सना ज्योतिः सना स्वर्विश्वा च सोम सौभगा । अथा नो वस्यसस्कृ-
धि ॥ २ ॥ सना दक्षमुत क्रतुमप सोममृधो जहि । अथा नो वस्यसस्कृधि ॥ ३ ॥
पवीतारः पुनीतन सोममिन्द्राय पातवै । अथा नो वस्यसस्कृधि ॥ ४ ॥ त्वं सूर्ये
न आ भज तव क्रत्वा तवोतिभिः । अथा नो वस्यसस्कृधि ॥ ५ ॥ २२ ॥ तव
क्रत्वा तवोतिभिर्ज्योक्पश्येम सूर्यम् । अथा नो वस्यसस्कृधि ॥ ६ ॥ अभ्यर्ष
स्वायुध सोम द्विर्वहसं रयिम् । अथा नो वस्यसस्कृधि ॥ ७ ॥ अभ्यर्षानप-

अ० ६ । अ० ७ । व० २७] ४८२ [म० ६ । अ० १ । सू० ६ ।

च्युतो रयिं समत्सु सामहिः । अथा नो वस्यसस्कृधि ॥ ८ ॥ त्वां यज्ञैरवीवृध-
न्पवमान विधर्मेणि । अथा नो वस्यसस्कृधि ॥ ९ ॥ रयिं नश्चित्रमश्विनमिन्दो
विश्वायुमा भर । अथा नो वस्यसस्कृधि ॥ १० ॥ २३ ॥

॥५॥१-११ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ आप्रियो देवता ॥ छन्दः-
१, २, ४-६ गायत्री । ३, ७ निचृद् गायत्री । ८ निचृदनुष्टुप् । ९, १० अनु-
ष्टुप् । ११ विराडनुष्टुप् ॥ स्वरः-१-७ षड्जः । ८-११ गान्धारः ॥

॥ ५ ॥ समिद्धो विश्वतस्पतिः पवमानो वि राजति । प्रीणन्वृषा कनिक्र-
दत् ॥ १ ॥ तनूनपात्पवमानः शृङ्गे शिशानो अर्षति । अन्तरिक्षेण रारजत् ॥ २ ॥
ईलेन्यः पवमानो रयिर्वि राजति द्युमान् । मधोर्धाराभिरोजसा ॥ ३ ॥ बर्हिः प्रा-
चीनमोजसा पवमानः स्तृणन्हरिः । देवेषु देव ईयते ॥ ४ ॥ उदातैर्जिहते बृ-
हद्धारो देवीर्हिरण्ययीः । पवमानेन सुष्टुताः ॥ ५ ॥ २४ ॥ सुशिल्पे बृहती मही ।
पवमानो वृषण्यति । नक्तोषासा न दर्शते ॥ ६ ॥ उभा देवा नृचक्षसा होतारौ
दैव्या हुवे । पवमान इन्द्रो वृषा ॥ ७ ॥ भारती पवमानस्य सरस्वतीळा मही ।
इमं नो यज्ञमा गमन्तिस्त्रो देवीः सुपेशसः ॥ ८ ॥ त्वष्टारमग्रजां गोपां पुरोयावा-
नमा हुवे । इन्दुरिन्द्रो वृषा हरिः पवमानः प्रजापतिः ॥ ९ ॥ वनस्पतिं पवमान-
मध्वा समङ्गिधरया । सहस्रवल्शं हरितं भ्राजमानं हिरण्ययम् ॥ १० ॥ विश्वे देवाः
स्वाहाकृतिं पवमानस्या गत । वायुर्बृहस्पतिः सूर्योऽग्निरिन्द्रः सजोषसः ॥ ११ ॥ २५ ॥

॥ ६ ॥ १-६ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो दे-
वता ॥ छन्दः-१, २, ७ निचृद् गायत्री । ३-६, ९ गायत्री । ८ विराड्
गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ६ ॥ मन्द्रया सोम धारया वृषा पवस्व देवयुः । अव्यौ वारिषस्मयुः ॥ १ ॥
अभि त्यं मद्यं मदमिन्द्रविन्द्र इति क्षर । अभि वाजिनो अर्वतः ॥ २ ॥ अभि
त्यं पूर्यं मदं सुवानो अर्ष पवित्र आ । अभि वाजमुत श्रवः ॥ ३ ॥ अनु द्रप्सास
इन्द्रव आपो न प्रवतासरन् । पुनाना इन्द्रमाशत ॥ ४ ॥ यमत्यमिव वाजिनं मृ-
जन्ति योषणो दश । वने क्रीळन्तमत्यविम् ॥ ५ ॥ २६ ॥ तं गोभिर्वृषणं रसं
मदाय देववीतये । सुतं भराय सं सृज ॥ ६ ॥ देवो देवाय धारयेन्द्राय पवते सुतः ॥
पयो यदस्य पीपयत् ॥ ७ ॥ आत्मा यज्ञस्य रंहा सुष्वाणः पवते सुतः । प्रत्नं नि
पाति काव्यम् ॥ ८ ॥ एवा पुनान इन्द्रयुर्मदं मदिष्ठ वीतये । गुहा चिदधिषे
गिरः ॥ ९ ॥ २७ ॥

अ० ६ । अ० ७ । व० ३२] ४८३ [म० ६ । अ० १ । सू० ६ ।

॥ ७ ॥ १-६ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, ३, ५-६ गायत्री । २ निचृद् गायत्री । ४ विराड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ७ ॥ असृग्रमिन्द्रवः पथा धर्मवृतस्य सुश्रियः । विद्वाना अस्य योजनम् ॥ १ ॥ प्र धारा मध्वो अग्रियो महीरपो वि गाहते । हविर्हविष्णु वन्द्यः ॥ २ ॥ प्र युजो वाचो अग्रियो वृषाव चक्रद्वने । सन्नाभि सत्यो अध्वरः ॥ ३ ॥ परियत्काव्या कविर्नृम्णा वसानो अर्षति । स्वर्वाजी सिंघासति ॥ ४ ॥ पवमानो अभि स्पृधो विशो राजेव सीदति । यदीमृण्वन्ति वेधसः ॥ ५ ॥ २८ ॥ अव्यो वारे परि प्रियो हरिर्वनेषु सीदति । रेभो वनुष्यते मती ॥ ६ ॥ स वायुमिन्द्रमश्विना साकं मदेन गच्छति । रणा यो अस्य धर्मभिः ॥ ७ ॥ आ मित्रावरुणा भगं गध्वः पवन्त ऊर्मयः । विद्वाना अस्य शक्मभिः ॥ ८ ॥ अस्मभ्यं रोदसी रयिं मध्वो वाजस्य सातये । श्रवो वसूनि सज्जितम् ॥ ९ ॥ २६ ॥

॥ ८ ॥ १-६ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, २, ५, ८ निचृद् गायत्री । ३, ४, ७ गायत्री । ६ पाद निचृद् गायत्री । ९ विराड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ८ ॥ एते सोमा अभि प्रियमिन्द्रस्य काममक्षरन् । वर्धन्तो अस्य वीर्यम् ॥ १ ॥ पुनानासश्चमूषदो गच्छन्तो वायुमश्विना । ते नो धान्तु सुवीर्यम् ॥ २ ॥ इन्द्रस्य सोम राधसे पुनानो हार्दि चोदय । ऋतस्य योनिमासदम् ॥ ३ ॥ मृजन्ति त्वा दश क्षिपो हिन्वन्ति सप्त धीतयः । अनु विप्रा अमादिषुः ॥ ४ ॥ देवेभ्यस्त्वा मदाय कं सृजानमति मेष्यः । सङ्गोभिर्वासयामसि ॥ ५ ॥ ३० ॥ पुनानः कलशेषा वस्त्राण्यरुषो हरिः । परि गव्यान्वव्यत ॥ ६ ॥ मघोन आ पवस्व नो जहि विश्वा अपद्विषः । इन्द्रो सखायमा विश ॥ ७ ॥ वृष्टि दिवः परि स्रव द्युम्नं पृथिव्या अधि । सहो नः सोम पृत्सु धाः ॥ ८ ॥ नृचक्षंस त्वा वयमिन्द्रपीतं स्वर्विदम् । भक्षीमहि प्रजामिषम् ॥ ९ ॥ ३१ ॥

॥ ९ ॥ १-६ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, ३-५, ८ गायत्री । २, ६, ७, ९ निचृद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ६ ॥ परि प्रिया दिवः कविर्वयांसि नप्त्योर्हितः । सुवानो याति कविक्रतुः ॥ १ ॥ प्र क्षयाय पन्यसे जनाय जुष्टो अद्रुहे । वीसर्ष चनिष्ठया ॥ २ ॥ स सूनुर्मातरा शुचिर्जातो जाते अरोचयत् । महान्मही ऋतावृधा ॥ ३ ॥ स सप्त धीतिभिर्हितो नद्यो अजिन्वद्द्रुहः । या एकमक्षि वावृधुः ॥ ४ ॥ ता अभि सन्त-
मस्तृतं महे युवानमा दधुः । इन्दुमिन्द्र तव व्रते ॥ ५ ॥ ३२ ॥ अभि वह्निर-
मर्त्यः सप्त पश्यति वावहिः । क्रिविर्देवीरतर्पयत् ॥ ६ ॥ अत्रा कल्पेषु नः पुम-
स्तमांसि सोम योध्या । तानि पुनान जङ्घनः ॥ ७ ॥ नू नव्यसे नवीयसे सूक्ताय
साधया पथः । प्रत्नवद्रोचया रुचः ॥ ८ ॥ पवमान महि श्रवो गामश्वे रासि
वीरवत् । सना मेधां सना स्वः ॥ ९ ॥ ३३ ॥

॥ १० ॥ १—६ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो
देयता ॥ छन्दः—१, २, ६, ८ निचृद्गायत्री । ३, ५, ७, ९ गायत्री । ४
भुरिगायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १० ॥ प्र स्वानासो रथा इवार्वन्तो न श्रवस्यवः । सोमासो राये अक्रमुः
॥ १ ॥ हिन्वानासो रथा इव दधन्विरे गर्भस्त्योः । भरासः कारिणामिव ॥ २ ॥
राजानो न प्रशस्तिभि सोमासो गोभिरञ्जते । यज्ञो न सप्त धातुभिः ॥ ३ ॥
परि सुवानास इन्दवो मदाय बर्हणा गिरा । सुता अर्षन्ति धारया ॥ ४ ॥ आपानासो
विवस्वतो जनन्त उषसो भगम् । सूर्य अण्वं वि तन्वते ॥ ५ ॥ ३४ ॥ अप द्वारा
मतीनां प्रत्ना ऋण्वन्ति कारवः । वृष्णो हरस आयवः ॥ ६ ॥ समीचीनास आ-
सते होतारः सप्तजामयः । पदमेकस्य पिप्रतः ॥ ७ ॥ नाभा नाभि न आ ददे
चक्षुश्चित्सूर्ये सचा । कवेरपत्यमा दुहे ॥ ८ ॥ अभि प्रिया दिवस्पदमध्वर्युभिर्गुहा
हितम् । सूरः पश्यति चक्षसा ॥ ९ ॥ ३५ ॥

॥ ११ ॥ १—६ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो
देवता ॥ छन्दः—१—४, ६ निचृद् गायत्री । ५—८ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ११ ॥ उपास्मै गायता नरः पवमानायेन्दवे । अभि देवा इयच्छते ॥ १ ॥
अभि ते मधुना पयोऽथर्वाणो अशिश्रयुः । देवं देवाय देवयु ॥ २ ॥ स नः प-
वस्व शं गवे शं जनाय शमर्वते । शं राजन्मोषधीभ्यः ॥ ३ ॥ बभ्रवे नु स्वतव-
सेऽरुणाय दिविस्पृशे । सोमाय गाथमर्चत ॥ ४ ॥ हस्तच्युतेभिरद्रिभिः सुतंसोमं

अ० ६ । अ० ८ । व० २] ४८५ [म० ६ । अ० १ । सू० १३ ।

पुनीतन । मधावा धावता मधु ॥ ५ ॥ ३६ ॥ नमसेदुप सीदत दधेदभि श्रीणी-
तन । इन्दुमिन्द्रे दधातन ॥ ६ ॥ अमित्रहा विचर्षणिः पवस्व सोम शं गवे । दे-
वेभ्यो अनुकामकृत् ॥ ७ ॥ इन्द्राय सोम पातवे मदाय परि पिच्यसे । मनश्चि-
न्मनसस्पतिः ॥ ८ ॥ पवमान सुवीर्यं रयिं सोम रिरीहि नः । इन्द्रविन्द्रेण नो
युजा ॥ ९ ॥ ३७ ॥

॥ १२ ॥ १-६ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो
देवता ॥ छन्दः-१, २, ६-८ गायत्री । ३-५, ६ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १२ ॥ सोमा असृग्रमिन्दवः सुता ऋतस्य सादने । इन्द्राय मधुमत्तमाः
॥ १ ॥ अभि विप्रा अनूषत गावो वत्सं न मातरः । इन्द्रं सोमस्य पीतये ॥ २ ॥
मदच्युत्क्षेति सादने सिन्धोरूर्मा विप्रश्चित् । सोमो गौरी अधि श्रितः ॥ ३ ॥
दिवो नाभा विचक्षणोऽव्यो वारं महीयते । सोमो यः सुक्रतुः कविः ॥ ४ ॥ यः
सोमः कलशेष्वा अन्तः पवित्र आहितः । तमिन्दुः परि षस्वजे ॥ ५ ॥ ३८ ॥
प्र वाचमिन्दुरिष्यति समुद्रस्याधि विष्टपि । जिन्वन्कोशं मधुश्चुतम् ॥ ६ ॥ नि-
त्यस्तोत्रो वनस्पतिर्धीनामन्तः संबर्धुषः । हिन्वानो मानुषो युगा ॥ ७ ॥ अभि प्रिया
दिवस्पदा सोमो हिन्वानो अर्षति । विप्रस्य धारया कविः ॥ ८ ॥ आ पवमान
धारय रयिं सहस्रवर्चसम् । अस्मे इन्दो स्वाभुवम् ॥ ९ ॥ ३९ ॥ ७ ॥

॥ १३ ॥ १-६ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो
देवता ॥ छन्दः-१-३, ५, ८ गायत्री । ४ निचृद्गायत्री । ६ भुरिगायत्री ।
७ पाद निचृद्गायत्री । ९ यवमध्या गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १३ ॥ सोमः पुनानो अर्षति सहस्रधारो असविः । वायोरिन्द्रस्य निष्कृतम्
॥ १ ॥ पवमानमवस्यवो विप्रमभि प्र गायत । सुष्वाणन्देववीतये ॥ २ ॥ पवन्ते
वाजसातये सोमाः सहस्रपाजसः । गृणाना देववीतये ॥ ३ ॥ उत नो वाजसातये
पवस्व बृहतीरिषः । द्युमदिन्दो सुवीर्यम् ॥ ४ ॥ ते नः सहस्रिणं रयिं पवन्तामा
सुवीर्यम् । सुवाना देवास इन्दवः ॥ ५ ॥ १ ॥ अस्या हियाना न हेतुभिरसृग्रं
वाजसातये । वि वारमव्यमाश्वः ॥ ६ ॥ वाश्वा अर्षन्तीन्दवोऽभि वत्सं न धेन-
वः । दधन्विरे गर्भस्त्योः ॥ ७ ॥ जुष्ट इन्द्राय मत्सरः पवमान कर्निकदत् । विश्वा
अप द्विषो जहि ॥ ८ ॥ अपघ्नन्तो अराव्णः पवमानाः स्वर्दशः । योनावृतस्य
सीदत ॥ ९ ॥ २ ॥

अ० ६ । अ० ८ । व० ६] ४८६ [म० ६ । अ० १ । सू० १६ ।

॥ १४ ॥ १-८ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१-३, ५, ७ गायत्री । ४, ८ निचृद्गायत्री । ६ ककुम्भती गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १४ ॥ परि प्रासिष्यदत्कृविः सिन्धोरूर्मावधिं श्रितः । कुरारं बिभ्रत्पुरु स्पृहम् ॥ १ ॥ गिरा यदी सबन्धवः पञ्च व्राता अपस्यवः । परिष्कृण्वन्ति धर्णसिम् ॥ २ ॥ आदस्य शुष्मिणो रसे विश्वे देवा अमत्सत । यदी गोभिर्वसायते ॥ ३ ॥ निरिणानो विधावति जहृच्छर्याणि तान्वा । अत्रा सज्जिघ्नते युजा ॥ ४ ॥ नृप्तीभिर्यो विवस्वतः शुभ्रो न मामृजे युवा । गाः कृण्वानो न निरिजम् ॥ ५ ॥ ३ ॥ अति श्रिती तिरश्चता गव्या जिगात्यएव्या । वग्नुमियति यं विदे ॥ ६ ॥ अभि क्षिपः समग्मत मर्जयन्तीरिषस्पतिम् । पृष्ठा गृभ्णत वाजिनः ॥ ७ ॥ परि दिव्यानि मर्मशुद्धिश्चानि सोम पार्थिवा । वसूनि याह्यस्मयुः ॥ ८ ॥ ४ ॥

॥ १५ ॥ १-८ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, ३-५, ८ निचृद्गायत्री । २, ६ गायत्री । ७ विराड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १५ ॥ एष धिया यात्यएव्या शूरो रथेभिराशुभिः । गच्छन्निन्द्रस्य निष्कृतम् ॥ १ ॥ एष पुरु धियायते बृहते देवतातये । यत्रामृतास आसते ॥ २ ॥ एष हितो वि नीयतेऽन्तः शुभ्रावता पथा । यदी तुञ्जन्ति भूर्णयः ॥ ३ ॥ एष शृङ्गाणि दोधुवच्छिशीते यूथ्योऽवृषा । नृम्या दधान ओजसा ॥ ४ ॥ एष रुक्मिभिरीयते वाजी शुभ्रेभिरंशुभिः । पतिः सिन्धूनां भवन् ॥ ५ ॥ एष वसूनि पिबन्ना परुषा ययिवाँ अति । अव शादेषु गच्छति ॥ ६ ॥ एतं मृजन्ति मर्ज्यमुप द्रोणेष्वायवः । प्रचक्राणं महीरिषः ॥ ७ ॥ एतमुत्तं दश क्षिपो मृजन्ति सप्त धीतयः । स्वायुधं मदिन्तमम् ॥ ८ ॥ ५ ॥

॥ १६ ॥ १-८ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१ विराड् गायत्री । २, ८ निचृद्गायत्री । ३-७ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १६ ॥ प्र ते सोतार ओण्योऽरसं मदाय घृष्ये । सर्गे न त्वत्येतशः ॥ १ ॥ क्रत्वा दक्षस्य रुथ्यमपो वसानमन्धसा । गोषामण्वेषु सश्विम ॥ २ ॥ अनस्रमप्सु दुष्टं सोमं पवित्र आ सृज । पुनीहीन्द्राय पातवे ॥ ३ ॥ प्र पुनानस्य चेतसा सोमः पवित्रे अर्पति । क्रत्वा सधस्थमासदत् ॥ ४ ॥ प्र त्वा नमोभिरि-

अ० ६ । अ० ८ । व० ६] ४८७ [म० ६ । अ० १ । सू० १६ ।

इन्द्रो सोमा असृक्षत । महे भराय कारिणः ॥ ५ ॥ पुनानो रूपे अव्यये
विश्वा अर्षेभ्यो श्रियः । शूरो न गोषु तिष्ठति ॥ ६ ॥ दिवो न सानुं पिप्युषी
धारा सुतस्य वेधसः । वृथा पवित्रे अर्षति ॥ ७ ॥ त्वं सोम विपश्चितं तना पु-
नान आयुषु । अव्यो वारं वि धावसि ॥ ८ ॥ ६ ॥

॥ १७ ॥ १-८ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो
देवता ॥ छन्दः-१, ३-८ गायत्री । २ भुरिगायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १७ ॥ प्र निम्नेनेव सिन्धवो घनन्तो वृत्राणि भूर्ययः । सोमा असृग्रमा-
श्वः ॥ १ ॥ अभि सुवानास इन्द्रो वृष्टयः पृथिवीमिव । इन्द्रं सोमासो अ-
क्षरन् ॥ २ ॥ अत्यूर्मिर्मत्सरो मदः सोमः पवित्रे अर्षति । विघ्नत्रक्षांसि देवयुः
॥ ३ ॥ आ कलशेषु धावति पवित्रे परि पिच्यते । उक्थैर्यज्ञेषु वर्धते ॥ ४ ॥
अति त्री सोम रोचना रोहन्न भ्राजसे दिवम् । इष्णन्तसूर्यं न चोदयः ॥ ५ ॥
अभि विप्रो अनूषत मूर्धन्यज्ञस्य कारवः । दधानाश्चक्षसि प्रियम् ॥ ६ ॥ तमु त्वा
वाजिनं नरो धीभिर्विप्रो अवस्यवः । मृजन्ति देवतातये ॥ ७ ॥ मधोर्धारा मनु क्षर-
तीवः सधस्थमासदः चारुर्ऋताय पीतये ॥ ८ ॥ ७ ॥

॥ १८ ॥ १-७ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः-१, ४ निचृद्गायत्री । २ ककुम्भती गायत्री । ३, ५, ६ गायत्री । ७ विराड्
गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १८ ॥ परि सुवानो गिरिष्ठाः पवित्रे सोमो अक्षाः । मदेषु सर्वधा असि
॥ १ ॥ त्वं विप्रस्त्वं कविर्मधु प्रजातमन्धसः । मदेषु सर्वधा असि ॥ २ ॥ तव
विश्वे सजोषसो देवासः पीतिमाशत । मदेषु सर्वधा असि ॥ ३ ॥ आ यो वि-
श्वानि वार्या वसूनि हस्तयोर्दधे । मदेषु सर्वधा असि ॥ ४ ॥ य इमे रोदसी मही
स मातरेव दोहते । मदेषु सर्वधा असि ॥ ५ ॥ परि यो रोदसी उभे सद्यो वा-
जैभिरर्षति । मदेषु सर्वधा असि ॥ ६ ॥ स शुष्मी कलशेषा पुनानो अचिक्रदत् ।
मदेषु सर्वधा असि ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥ १९ ॥ १-७ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो
देवता ॥ छन्दः-१ विराड् गायत्री । २, ५, ७ निचृद् गायत्री । ३, ४ गायत्री । ६
भुरिगायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १६ ॥ यत्सोमं चित्रमुक्थ्यं दिव्यं पार्थिवं वसु । तन्नः पुनान आ भर
॥ १ ॥ युवं हि स्थः स्वर्पती इन्द्रश्च सोम गोपती । ईशाना पिप्यत धियः ॥ २ ॥
वृषा पुनान आयुषु स्तनयन्नधि बर्हिषि । हरिः सन्योनिमासदत् ॥ ३ ॥ अवाव
शन्त धीतयो वृषभस्याधि रेतसि । सूनोर्वत्सस्य मातरः ॥ ४ ॥ कुविद्वृषण्यन्ती-
भ्यः पुनानो गर्भमादधत् । याः शुक्रं दुहते पयः ॥ ५ ॥ उप शिक्तापतस्थुषो
भियसमा धेहि शत्रुषु । पवमान विदा रयिम् ॥ ६ ॥ नि शत्रोः सोम वृषण्यं नि
शुष्मं नि वयस्तिर । दूरे वा सतो अन्ति वा ॥ ७ ॥ ६ ॥

॥ २० ॥ १-७ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः-१, ४-७ निचृद्गायत्री । २, ३ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २० ॥ प्र कुविदेववीतयेऽव्यो वारैर्भिरर्षति । साव्हान्विश्वा अभि स्पृधः
॥ १ ॥ स हि ष्मा जरितृभ्य आ वाजं गोमन्तमिन्वति । पवमानः सहस्रिणम्
॥ २ ॥ परि विश्वानि चेतसा मृशसे पवसे मती । स नः सोम श्रवो विदः
॥ ३ ॥ अभ्यर्ष बृहद्यशो मघवद्भ्यो ध्रुवं रयिम् । इषं स्तोतृभ्य आ भर ॥ ४ ॥ त्वं
राजैव सुव्रतो गिरः सोमा विवेशिथ । पुनानो वेद्वे अद्भुत ॥ ५ ॥ स वह्निरप्सु
दुष्टरो मृज्यमानो गर्भस्त्योः । सोमश्चमूषु सीदति ॥ ६ ॥ क्रीलुर्मखो न मह्युः
पवित्रं सोम गच्छसि । दधत्स्तोत्रे सुवीर्यम् ॥ ७ ॥ १० ॥

॥ २१ ॥ १-७ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो
देवता ॥ छन्दः-१, ३ विराड् गायत्री २, ७ गायत्री । ४-६ निचृद्गायत्री ।
षड्जः स्वरः ॥

॥ २१ ॥ एते धावन्तीन्द्रवः सोमा इन्द्राय घृष्वयः । मत्सरासः स्वर्विदः
॥ १ ॥ प्रवृण्वन्तो अभियुजः सुष्वये वरिवोविदः । स्वयं स्तोत्रे वयस्कृतः ॥ २ ॥
वृथा क्रीळन्त इन्द्रवः सधस्थमभ्येकमिह । सिन्धोरूर्मा व्यक्षरन् ॥ ३ ॥ एते वि
श्वानि वार्या पवमानास आशत । हिता न सप्तयो रथे ॥ ४ ॥ आस्मिन्पिशङ्ग
मिन्दवो दधाता वेनमादिशे । यो अस्मभ्यमरावा ॥ ५ ॥ ऋभुर्न रथ्यं नवन्दधात
केतमादिशे । शुक्राः पवध्वमणसा ॥ ६ ॥ एत उ ते अवीवशन्काष्ठां वाजिनो
अक्रत । सतः प्रासाविषुर्मतिम् ॥ ७ ॥ ११ ॥

अ०. ६ । अ० ८ । व० १४] ४८६ [म० ६ । अ० १ । सू० २४ ।

॥ २२ ॥ १-७ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः-१, २ गायत्री । ३ विराड् गायत्री । ४-७ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २२ ॥ एते सोमांस आशवो रथा इव प्रवाजिनः । सर्गाः सृष्टा अहेषत ॥ १ ॥
एते वाता इवोरवः पर्जन्यस्येव वृष्टयः । अग्नेरिव भ्रमा वृथा ॥ २ ॥ एते पूता
विपश्चितः सोमांसो दध्याशिरः । विपा व्यानशुर्धियः ॥ ३ ॥ एते मृष्टा अमर्त्याः
ससृवांसो न शश्रमुः । इयत्तन्तः पथो रजः ॥ ४ ॥ एते पृष्ठानि रोदसोर्विप्रयन्तो
व्यानशुः । उतेदमुत्तमं रजः ॥ ५ ॥ तन्तुं तन्वानमुत्तममनुं प्रवत आशत । उते-
दमुत्तमाय्यम् ॥ ६ ॥ त्वं सोम पणिभ्य आ वसु गव्यानि धारयः । ततं तन्तुम-
चिक्रदः ॥ ७ ॥ १२ ॥

॥ २३ ॥ १-७ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो
देवता ॥ छन्दः-१-४, ६ निचृद्गायत्री । ५ गायत्री । ७ विराड्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २३ ॥ सोमा असृग्रमाशवो मधोर्मदस्य धारया । अभि विश्वानि काव्या
॥ १ ॥ अनु प्रत्नास आयवः पदं नवीयो अक्रमुः । रुचे जनन्त सूर्यम् ॥ २ ॥
आ पवमान नो भरार्यो अदाशुषो गयम् । कृधि प्रजावतीरिषः ॥ ३ ॥ अभि
सोमांस आयवः पवन्ते मद्यं मदम् । अभि कोशं मधुश्चुतम् ॥ ४ ॥ सोमो अर्षति
धर्णसिर्दधान इन्द्रियं रसम् । सुवीरो अभिशस्तिपाः ॥ ५ ॥ इन्द्राय सोम प-
वसे देवेभ्यः सधमाद्यः । इन्द्रो वाजं सिषाससि ॥ ६ ॥ अस्य पीत्वा मदानामि-
न्द्रो वृत्राण्यप्रति । जघान जघनच्च नु ॥ ७ ॥ १३ ॥

॥ २४ ॥ १-७ असितः काश्यपो देवलो वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः-१, २ गायत्री । ३, ५, ७ निचृद्गायत्री । ४, ६ विराड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २४ ॥ प्र सोमांसो अधन्विषुः पवमानास इन्द्रवः । श्रीणाना अप्सु मृ-
ज्जत ॥ १ ॥ अभि गावो अधन्विषुरापो न प्रवता यतीः । पुनाना इन्द्रमाशत
॥ २ ॥ प्र पवमान धन्वसि सोमेन्द्राय पातवे । नृभिर्यतो वि नीयसे ॥ ३ ॥ त्वं
सोम नृमादनः पवस्व चर्षणीसहे । सस्त्रियो अनुमाद्यः ॥ ४ ॥ इन्द्रो यदद्रिभिः
सुतः पवित्रं परिधावसि । अरमिन्द्रस्य धाम्ने ॥ ५ ॥ पवस्व वृत्रहन्तमोवथेभिर-
नुमाद्यः । शुचिः पावको अद्भुतः ॥ ६ ॥ शुचिः पावक उच्यते सोमः सुतस्य
मध्यः । देवावीरघशंसहा ॥ ७ ॥ १४ ॥ १ ॥

अ० ६ । अ० ८ । व० १८] ४६० [म० ६ । अ० २ । सू० २८ ।

॥ २५ ॥ १—६ दृह्यच्युतः आगस्त्य ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः—१, ३, ५, ६ गायत्री । २, ४ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २५ ॥ पवस्व दक्षसाधनो देवेभ्यः पीतये हरे । मरुद्भ्यो वायवे मदः ॥
॥ १ ॥ पवमान धिया हितोऽभि योनिं कनिक्रदत् । धर्मेणा वायुमा विश ॥ २ ॥
सं देवैः शोभते वृषा कविर्योनावधि प्रियः । वृत्रहा देववीतमः ॥ ३ ॥ विश्वा
रूपास्या विशन्पुनानो याति हर्यतः । यत्रामृतास आसते ॥ ४ ॥ अरुषो जनय-
न्गिरः सोमः पवत आयुषक् । इन्द्रं गच्छन्कविक्रतुः ॥ ५ ॥ आ पवस्व मदि-
न्तम पवित्रं धारया कवे । अर्कस्य योनिमासदम् ॥ ६ ॥ १५ ॥

॥ २६ ॥ १—६ इध्मवाहो दार्ढ्यच्युत ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः—१, ३—५ निचृद्गायत्री । २, ६ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २६ ॥ तममृत्तन्त वाजिनमुपस्थे अदितेरधि । विप्रसो अण्व्या धिया
॥ १ ॥ तं गावो अभ्यनूषत सहस्रधारमक्षितम् । इन्द्रं धर्तारमा दिवः ॥ २ ॥ तं
वेधां मेधया ह्यन्पवमानमधि द्यवि । धर्णसि भूरिधायसम् ॥ ३ ॥ तमह्यन्भुरिजो-
र्धिया संवसानं विवस्वतः । पतिं वाचो अदाभ्यम् ॥ ४ ॥ तं सानावधि जामयो
हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । हर्यतं भूरिचक्षसम् ॥ ५ ॥ तं त्वा हिन्वन्ति वेधसः पव-
मान गिरावृधम् । इन्द्रविन्द्राय मत्सरम् ॥ ६ ॥ १६ ॥

॥ २७ ॥ १—६ नृमेध ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
६ निचृद्गायत्री । ३—५ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २७ ॥ एष कविरभिष्टुतः पवित्रे अधि तोशते । पुनानो घनन्नप सिधः
॥ १ ॥ एष इन्द्राय वायवे स्वर्जित्परि पिच्यते । पवित्रे दक्षसाधनः ॥ २ ॥ एष
नृभिर्वि नीयते दिवो मूर्धा वृषा सुतः । सोमो वनेषु विश्ववित् ॥ ३ ॥ एष गव्यु-
रचिक्रदत्पवमानो हिरण्ययुः । इन्द्रुः सत्राजिदस्तुतः ॥ ४ ॥ एष सूर्येण हासते
पवमानो अधि द्यवि । पवित्रे मत्सरो मदः ॥ ५ ॥ एष शुष्म्यसिष्यददन्तरिक्षे
वृषा हरिः । पुनान इन्द्रुरिन्द्रमा ॥ ६ ॥ १७ ॥

॥ २८ ॥ १—६ प्रियमेध ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, ४, ५
गायत्री । २, ३, ६ विराड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

अ० ६ । अ० ८ । व० २१] ४६१ [म० ६ । अ० २ । सू० ३१ ।

॥ २८ ॥ एष वाजी हितो नृभिर्विश्वविन्मनसस्पतिः । अव्यो वारं विधा-
वति ॥ १ ॥ एष पवित्रे अक्षरत्सोमो देवेभ्यः सुतः । विश्वा धामान्याविशन्
॥ २ ॥ एष देवः शुभायतेऽधि योनावमर्त्यः । वृत्रहा देववीतमः ॥ ३ ॥ एष
वृषा कर्निक्रदद्दशभिर्जामिभिर्यतः । अभि द्रोणानि धावति ॥ ४ ॥ एष सूर्यमरो-
चयत्पवमानो विचर्षणिः विश्वा धामानि विश्ववित् ॥ ५ ॥ एष शुष्म्यदाभ्यः
सोमः पुनानो अर्षति । देवावीरंघशंसहा ॥ ६ ॥ १८ ॥

॥ २९ ॥ १—६ नृमेध ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१
विराड् गायत्री । २-४, ६ निचृद्गायत्री । ५ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ २९ ॥ प्रास्य धारा अक्षरन्वृष्णः सुतस्यौजसा । देवाँ अनु प्रभूषतः
॥ १ ॥ सप्ति मृजन्ति वेधसो गृणन्तः कारवो गिरा । ज्योतिर्जज्ञानमुक्थ्यम् ॥ २ ॥
सुषहा सोम तानि ते पुनानाय प्रभूवसो । वर्धा समुद्रमुक्थ्यम् ॥ ३ ॥ विश्वा व-
सूनि सञ्जयन्पवस्व सोम धारया । इनु द्वेषांसि सध्र्यक् ॥ ४ ॥ रक्षा सु नो
अरुरुषः स्वनात्समस्य कस्य चित् । निदो यत्र मुमुक्ष्वहे ॥ ५ ॥ एन्दो पार्थिवं
रयिं दिव्यं पवस्व धारया । द्युमन्तं शुष्ममा भर ॥ ६ ॥ १९ ॥

॥ ३० ॥ १—६ बिन्दुर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, २,
६ गायत्री । ३-५ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ३० ॥ प्र धारा अस्य शुष्मिणो वृथा पवित्रे अक्षरन् । पुनानो वाचमि-
ष्यति ॥ १ ॥ इन्दुर्हियानः सोतृभिर्मृज्यमानः कर्निक्रदत् । इयर्ति वशुमिन्द्रियम्
॥ २ ॥ आ नः शुष्मं नृषाह्यं वीरवन्तं पुरुस्पृहम् । पवस्व सोम धारया ॥ ३ ॥ प्र
सोमो अति धारया पवमानो अक्षिष्यदत् । अभि द्रोणान्यासदम् ॥ ४ ॥ अप्सु त्वा
मधुमत्तमं हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । इन्द्रविन्द्राय पीतये ॥ ५ ॥ सुनोता मधुमत्तमं सोम-
मिन्द्राय वज्रिणे । चारुं शर्धाय मत्सरम् ॥ ६ ॥ २० ॥

॥ ३१ ॥ १—६ गोतम ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१ क-
कुम्पती गायत्री । २ यवमध्या गायत्री । ३, ५ गायत्री । ४, ६ निचृद्गायत्री ॥
षड्जः स्वरः ॥

अ० ६ । अ० ८ । व० २४] ४६२ [म० ६ । अ० २ । सू० ३४ ।

॥ ३१ ॥ प्र सोमांसः स्वाध्यः पवमानासो अक्रमुः । रयिं कृण्वन्ति चे-
तनम् ॥ १ ॥ दिवस्पृथिव्या अधि भवेन्दो द्युम्नवर्धनः । भवा वाजानां पतिः
॥ २ ॥ तुभ्यं वाता अभिप्रियस्तुभ्यमर्षन्ति सिन्धवः । सोम वर्धन्ति ते महः
॥ ३ ॥ आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृषण्यम् । भवा वाजस्य सङ्गथे
॥ ४ ॥ तुभ्यं गावो घृतं पयो बभ्रो दुदुहे अक्षितम् । वर्षिष्ठे अधि सानवि ॥ ५ ॥
स्वायुधस्य ते सतो भुवनस्य पते वयम् । इन्दो सखित्वमुश्मसि ॥ ६ ॥ २१ ॥

॥ ३२ ॥ १-६ श्यावाश्वः ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१,
२ निचृद्गायत्री । ३-६ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ३२ ॥ प्र सोमांसो मदच्युतः श्रवसे नो मघोनः सुता विदथे अक्रमुः
॥ १ ॥ आदीं त्रितस्य योषणो हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । इन्दुमिन्द्राय पीतये ॥ २ ॥
आदीं हंसो यथा गुणं विश्वस्यावीवशन्मतिम् । अत्यो न गोभिरज्यते ॥ ३ ॥
उभे सोमावचाकशन्मृगो न तक्तो अर्षसि । सीदन्नृतस्य योनिमा ॥ ४ ॥ अभि
गावो अनूषत योषा जारमिव प्रियम् । अगन्नाजि यथा हितम् ॥ ५ ॥ अस्मे धेहि
द्युमद्यशो मघवद्भ्यश्च मह्यं च । मनि मेधामुत श्रवः ॥ ६ ॥ २२ ॥

॥ ३३ ॥ १-६ त्रित ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१ क-
कुम्भती गायत्री । २, ४, ५ गायत्री । ३, ६ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ३३ ॥ प्र सोमांसो विपरिचतोऽपां न यन्त्यूर्मयः । वनानि महिषा इव
॥ १ ॥ अभि द्रोणानि बभ्रवः शुक्रा ऋतस्य धारया । वाजं गोमन्तमक्षरन् ॥ २ ॥
सुता इन्द्राय वायवे वरुणाय मरुद्भ्यः । सोमा अर्षन्ति विष्णवे ॥ ३ ॥ तिस्रो
वाच उदीरते गावो मिमन्ति धेनवः । हरिरेति कनिक्रदत् ॥ ४ ॥ अभि ब्रह्मीर-
नूषत यद्दीर्घतस्य मातरः । मर्मृज्यन्ते दिवः शिशुम् ॥ ५ ॥ रायः समुद्राश्चतुरोऽ-
स्मभ्यं सोम विश्वतः । आ पवस्व सहस्रिणः ॥ ६ ॥ २३ ॥

॥ ३४ ॥ १-६ त्रित ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, २,
४ निचृद्गायत्री ३, ५, ६ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ३४ ॥ प्र सुवानो धारया तनेन्दुर्हिन्वानो अर्षति । रुजदृळ्हा व्योजसा
॥ १ ॥ सुत इन्द्राय वायवे वरुणाय मरुद्भ्यः । सोमो अर्षति विष्णवे ॥ २ ॥

अ० ६ । अ० ८ । व० २७] ४६३ [म० ६ । अ० २ । सू० ३७ ।

वृषाणं वृषभिर्यतं सुन्वन्ति सोममद्रिभिः । दुहन्ति शक्मना पयः ॥ ३ ॥ भुवत्ति-
तस्य मज्यो भुवदिन्द्राय मत्सरः । स रूपैरज्यते हरिः ॥ ४ ॥ अभीमृतस्य वि-
ष्टपं दुहते पृश्निमातरः । चारु प्रियतमं हविः ॥ ५ ॥ समेनहुता इमा गिरो अ-
र्षन्ति सस्रुतः । धेनूर्वाश्रो अवीवशत् ॥ ६ ॥ २४ ॥

॥ ३५ ॥ १-६ प्रभूवसुऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
२, ४—६ गायत्री । ३ विराड्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ३५ ॥ आ नः पवस्व धारया पवमान रायि पृथुम् । यया ज्योतिर्विदासि
नः ॥ १ ॥ इन्द्रो समुद्रमीङ्खय पवस्व विश्वमेजय । रायो धर्ता न ओजसा ॥ २ ॥
त्वया वीरेण वीरवोऽभि ध्याम पृतन्यतः । क्षरा णो अभि वार्यम् ॥ ३ ॥ प्र
वाजमिन्दुरिष्यति सिषासन्वाजसा ऋषिः । व्रता विद्वान आयुधा ॥ ४ ॥ तं
गीर्भिर्वाचमीङ्खय पुनानं वासयामसि । सोमं जनस्य गोपतिम् ॥ ५ ॥ विश्वो यस्य व्रते
जनो दाधार धर्मेणस्पतेः । पुनानस्य प्रभूवसोः ॥ ६ ॥ २५ ॥

॥ ३६ ॥ १-६ प्रभूवसुऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१ पाद
निचृद्गायत्री । २, ६ गायत्री । ३—५ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ३६ ॥ असंजि रथ्यो यथा पवित्रे चम्बोः सुतः । कार्ष्मन्वाजी न्यक्रमीत्
॥ १ ॥ स वह्निः सोम जागृविः पवस्व देववीरति । अभि कोशं मधुश्चुतम् ॥ २ ॥
स नो ज्योतीषि पूर्य पवमान वि रोचय । क्रत्वे दक्षाय नो हिनु ॥ ३ ॥ शु-
म्भमान ऋतायुभिर्मृज्यमानो गर्भस्त्योः । पवते वारे अव्यये ॥ ४ ॥ स विश्वा
दाशुषे वसु सोमो दिव्यानि पार्थिवा । पवतामान्तरिक्ष्या ॥ ५ ॥ आ दिवस्पृ-
ष्टमश्वयुर्गव्ययुः सोम रोहसि । वीर्युः शवसस्पते ॥ ६ ॥ २६ ॥

॥ ३७ ॥ १-६ रहूगण ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१-३
गायत्री । ४—६ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ३७ ॥ स सुतः पीतये वृषा सोमः पवित्रे अर्षति । विघ्नव्रतांसि देवयुः
॥ १ ॥ स पवित्रे विचक्षणो हरिरर्षति धर्णसि । अभि योनिं कनिक्रदत् ॥ २ ॥ स वाजी
रोचना दिवः पवमानो वि धावति । रज्जोहा वारमव्ययम् ॥ ३ ॥ स त्रितस्याधि

अ० ६ । अ० ८ । व० ३०] ४६४ [म० ६ । अ० २ । सू० ४० ।

खानत्रि पवमानो अरोचयत् । जामिभिः सूर्ये सह ॥ ४ ॥ स वृत्रहा वृषा सुतो
वरिवो विददाभ्यः । सोमो वाजमिवासरत् ॥ ५ ॥ स देवः कविनेषितो भिद्रो-
णानि धावति । इन्दुरिन्द्राय मंहना ॥ ६ ॥ २७ ॥

॥ ३८ ॥ १-६ रद्गण ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
२, ४, ६ निचृद् गायत्री । ३ गायत्री । ५ ककुम्भती गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ३८ ॥ एष उ स्य वृषा रथोऽव्यो वारैभिरर्षति । गच्छन्वाजं सहस्रिणम्
॥ १ ॥ एतं त्रितस्य योषणो हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । इन्दुमिन्द्राय पीतये ॥ २ ॥
एतं त्यं हरितो दर्शं मर्मज्यन्ते अपस्युवः । याभिर्मदाय शुम्भते ॥ ३ ॥ एष स्य
मानुषीषा श्येनो न विक्षु सीदति गच्छञ्जरो न योषितम् ॥ ४ ॥ एष स्य मद्यो
रसोऽव चष्टे दिवः शिशुः । य इन्दुर्वारमाविशत् ॥ ५ ॥ एष स्य पीतये सुतो ह-
रिरर्षति धर्णसिः । क्रन्दन्योनिमभि प्रियम् ॥ ६ ॥ २८ ॥

॥ ३९ ॥ १—६ बृहन्मतिर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
४, ६ निचृद् गायत्री । २, ३, ५ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ३९ ॥ आशुरर्ष बृहन्मते परि प्रियेण धाम्ना । यत्र देवा इति ब्रवन् ॥
॥ १ ॥ परिष्कृण्वन्ननिष्कृतं जनाय यातयन्निषः । वृष्टिं दिवः परि स्रव ॥ २ ॥
सुत एति पवित्र आ त्विषिं दधान ओजसा । विचक्षाणो विरोचयन् ॥ ३ ॥ अयं
स यो दिवस्परि रघुयामा पवित्र आ । सिन्धोरूर्मा व्यक्षरत् ॥ ४ ॥ आविवास-
न्परावतो अथो अर्वावतः सुतः । इन्द्राय सिच्यते मधु ॥ ५ ॥ समीचीना अनूषत
हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । योनावृतस्य सीदत ॥ ६ ॥ २९ ॥

॥ ४० ॥ १—६ बृहन्मतिर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, २
गायत्री । ३—६ निचृद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४० ॥ पुनानो अक्रमीदभि विश्वा मृधो विचर्षणिः । शुम्भन्ति विप्रं धी-
तिभिः ॥ १ ॥ आ योनिमरुणो रुद्रमदिन्द्रं वृषा सुतः । ध्रुवे सदसि सीदति
॥ २ ॥ नू नो रयिं महामिन्द्रोऽस्मभ्यं सोम विश्वतः । आ पवस्व सहस्रिणम्
॥ ३ ॥ विश्वा सोम पवमान द्युम्नानीन्द्रवा भर । विदाः सहस्रिणीरिषः ॥ ४ ॥
स नः पुनान आ भर रयिं स्तोत्रे सुवीर्यम् । जरितुर्वर्धया गिरः ॥ ५ ॥ पुनान
इन्द्रवा भर सोमं द्विर्वहसं रयिम् । वृषन्निन्द्रो न उक्थ्यम् ॥ ६ ॥ ३० ॥

अ० ७ । अ० १ । व० १] ४६५ [म० ६ । अ० २ । सू० ४४ ।

॥ ४१ ॥ १-६ मेध्यातिथिर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, ३, ४, ५ गायत्री । २ ककुम्मती गायत्री । ६ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४१ ॥ प्र ये गावो न भूर्णयस्त्वेषा अयासो अक्रमुः । धनन्तः कृष्णामप त्वचम् ॥ १ ॥ सुवितस्य मनामहेऽति सेतुं दुराव्यम् । साहांसो दस्युमव्रतम् ॥ २ ॥ शृण्वे वृष्टेरिव स्वनः पवमानस्य शुष्मिणः । चरन्ति विद्युतो दिवि ॥ ३ ॥ आ पवस्व महीमिषं गोमदिन्द्रो हिरण्यवत् । अश्ववद्वाजवत्सुतः ॥ ४ ॥ स पवस्व विचर्षण आ मही रोदसी पृण । उषाः सूर्यो न रुमिभिः ॥ ५ ॥ परि णः शर्मयन्त्या धारया सोम विश्वतः । सरा रसेव विष्टपम् ॥ ६ ॥ ३१ ॥

॥ ४२ ॥ १-६ मेध्यातिथिर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, २ निचृद्गायत्री । ३, ४, ६ गायत्री । ५ ककुम्मती गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४२ ॥ जनयन्नोचना दिवो जनयन्नप्सु सूर्यम् । वसानो गा अपो हरिः ॥ १ ॥ एष प्रत्नेन मन्मना देवो देवेभ्यस्परि । धारया पवते सुतः ॥ २ ॥ वावृथानाय तूर्वये पवन्ते वाजसातये । सोमाः सहस्रपाजसः ॥ ३ ॥ दुहानः प्रत्नमित्पयः पवित्रे परि पिच्यते । क्रन्दन्देवाँ अजीजनत् ॥ ४ ॥ अभि विश्वानि वार्याभि देवाँ ऋतावृधः । सोमः पुनानो अर्षति ॥ ५ ॥ गोमन्नः सोम वीरवदश्वावद्वाजवत्सुतः । पवस्व बृहतीरिषः ॥ ६ ॥ ३२ ॥

॥ ४३ ॥ १—६ मेध्यातिथिर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, २, ४, ५ गायत्री । ३, ६ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४३ ॥ यो अत्य इव मृज्यते गोभिर्मदाय हर्यतः । तं गीर्भिर्वासयामसि ॥ १ ॥ तं नो विश्वा अवस्युवो गिरः शुम्भन्ति पूर्वथा । इन्दुमिन्द्राय पीतये ॥ २ ॥ पुनानो याति हर्यतः सोमो गीर्भिः परिष्कृतः । विप्रस्य मेध्यातिथेः ॥ ३ ॥ पवमान विदा रुयिमस्मभ्यं सोम सुश्रियम् । इन्द्रो सहस्रवर्चसम् ॥ ४ ॥ इन्दुरत्यो न वाजसुत्कनिक्रन्ति पवित्र आ । यदन्नारति देवयुः ॥ ५ ॥ पवस्व वाजसातये विप्रस्य गृणतो वृधे । सोम रास्व सुवीर्यम् ॥ ६ ॥ ३३ ॥ ८ ॥ ६ ॥

॥ ४४ ॥ १-६ अयास्य ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, निचृद्गायत्री । २—६ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

अ० ७ । अ० १ । व० ४] ४६६ [म० ६ । अ० २ । सू० ४७ ।

॥ ४४ ॥ प्र णं इन्दो महे तन ऊर्मिं न बिभ्रदर्षसि । अभि देवाँ अयास्यः
॥ १ ॥ मती जुष्टो धिया हितः सोमो हिन्वे परावर्ति । विप्रस्य धारया कविः
॥ २ ॥ अयं देवेषु जागृविः सुत एति पवित्र आ । सोमो याति विचर्षणिः ॥
॥ ३ ॥ स नः पवस्व वाजयुश्चक्राणश्चारुमध्वरम् । बर्हिष्माँ आ विवासति ॥४॥
स नो भगाय वायवे विप्रवीरः सदावृधः । सोमो देवेष्वायमत् ॥ ५ ॥ स नो
अद्य वसुत्तये क्रतुविद्भातुवित्तमः । वाजं जेषि श्रवो बृहत् ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ ४५ ॥ १—६ अयास्य ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
३-५ गायत्री । २ विराड्गायत्री । ६ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४५ ॥ स पवस्व मदाय कं नृचक्षा देववीतये । इन्द्रविन्द्राय पीतये ॥ १ ॥
स नो अर्षाभि दूत्यं । त्वमिन्द्राय तोशसे । देवान्तसखिभ्य आ वरम् ॥ २ ॥ उत
त्वामरुणं वयं गोभिरञ्जमो मदाय कम् । वि नो राये दुरो वृधि ॥ ३ ॥ अत्यु
पवित्रमक्रमीद्वाजी धुरं न यामनि । इन्दुर्देवेषु पत्यते ॥ ४ ॥ समी सखायो अ-
स्वगन्वने क्रीळन्तमसविम् । इन्दुं नावा अनूषत ॥ ५ ॥ तया पवस्व धारया यया
पीतो विचक्षसे । इन्दो स्तोत्रे सुवीर्यम् ॥ ६ ॥ २ ॥

॥ ४६ ॥ १-६ अयास्य ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता । छन्दः—१ क-
कुम्भती गायत्री । २, ४, ६ निचृद्गायत्री । ३, ५ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४६ ॥ असृग्रन्देववीतयेऽत्यासः कृत्व्या इव । क्षरन्तः पर्वतावृधः ॥ १ ॥ प-
रिष्कृतास इन्द्रो योषेव पित्र्यावती । वायुं सोमा असृक्षत ॥ २ ॥ एते सोमास
इन्द्रवः प्रयस्वन्तश्चमू सुताः । इन्द्रं वर्धन्ति कर्मभिः ॥ ३ ॥ आ धावता सुहस्त्यः
शुक्रा गृभ्णीत मन्थिना । गोभिः श्रीणीत मत्सरम् ॥ ४ ॥ स पवस्व धनञ्जय
प्रयन्ता राधसो महः । अस्मभ्यं सोम गातुवित् ॥ ५ ॥ एतं मृजन्ति मर्ज्यं पव-
मानं दश क्षिपः । इन्द्राय मत्सरं मदम् ॥ ६ ॥ ३ ॥

॥ ४७ ॥ १—५ कविर्भार्गव ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
३, ४ गायत्री । २ निचृद्गायत्री । ५ विराड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४७ ॥ अया सोमः सुकृत्या महर्षिचदभ्यवर्धत । मन्दान उद्वृषायते ॥ १ ॥
कृतानीदस्य कर्त्वा चेतन्ते दस्युतर्हणा । ऋणा च धृष्णुश्चयते ॥ २ ॥ आत्सोमं

अ० ७ । अ० १ । व० ट] ४६७ [म० ६ । अ० २ । सू० ५१ ।

इन्द्रियो रसो वज्रः सहस्रसा भुवत् । उक्थं यदस्य जायते ॥ ३ ॥ स्वयं कवि-
विधर्तरि विप्राय रत्नमिच्छति । यदी मर्मज्यते धियः ॥ ४ ॥ सिंहासतू रयीणां
वाजेष्वर्वातामिव । भरेषु जिग्युषामसि । ५ ॥ ४ ॥

॥ ४८ ॥ १—५ कविर्भार्गव ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, ५ गायत्री । २—४ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४८ ॥ तं त्वा नृम्णानि बिभ्रतं सधस्थेषु महो दिवः । चारुं सुकृत्यये-
महे ॥ १ ॥ संवृक्तधृष्णमुक्थ्यं महामहिव्रतं मदम् । शतं पुरो रुरुक्षणिम् ॥ २ ॥
अतस्त्वा रयिमभि राजानं सुक्रतो दिवः । सूपर्णो अव्यथिर्भरत् ॥ ३ ॥ विश्व-
स्मा इत्स्वर्दशे साधारणं रजस्तुरम् । गोपामृतस्य विर्भरत् ॥ ४ ॥ अथा हिन्वान
इन्द्रियं ज्यायो महित्वमानशे । अभिष्टिक्नुद्विचर्षणिः ॥ ५ ॥ ५ ॥

॥ ४९ ॥ १—५ कविर्भार्गव ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, ४, ५ निचृद्गायत्री । २, ३ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ४९ ॥ पवस्व वृष्टिमा सु नोऽपामूर्मिं दिवस्परि । अयस्मा बृहतीरिषः
॥ १ ॥ तया पवस्व धारया यया गाव इहागमन् । जन्यास उप नो गृहम् ॥ २ ॥
घृतं पवस्व धारया युज्ञेषु देववीतमः । अस्मभ्यं वृष्टिमा पव ॥ ३ ॥ स न ऊर्जे
व्य । व्ययं पवित्रं धाव धारया । देवासः शृण्वन्हि कम् ॥ ४ ॥ पवमानो असि-
ष्यद्व्रत्तांस्यपजङ्घनत् । प्रववद्वोचयन्नुचः ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ५० ॥ १—५ उचथ्य ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, २, ४, ५ गायत्री । ३ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ५० ॥ उत्ते शुष्मास ईरते सिन्धोरूर्मोरिव स्वनः । वाणस्य चोदया पविम्
॥ १ ॥ प्रसवे त उदीरते तिस्रो वाचो मग्नस्युवः । यदव्य एषि सानवि ॥ २ ॥
अव्यो वारे परि प्रियं हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । पवमानं मधुरचुतम् ॥ ३ ॥ आ प-
वस्व मदिन्तम पवित्रं धारया कषे । अर्कस्य थोनिमासदम् ॥ ४ ॥ स पवस्व म-
दिन्तम गोभिरञ्जानो अकुभिः । इन्द्रविन्द्राय पीतये ॥ ५ ॥ ७ ॥

॥ ५१ ॥ १—५ उचथ्यः ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, २ गायत्री । ३—५ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

अ० ७ । अ० १ । व० १२] ४६८ [म० ६ । अ० २ । सू० ५५ ।

॥ ५१ ॥ अध्वर्यो अद्रिभिः सुतं सोमं पवित्र आ सृज । पुनीहीन्द्राय पातवे
॥ १ ॥ द्विवः प्रीयूषमुत्तमं सोममिन्द्राय वज्रिणो सुनोता मधुमत्तमम् ॥ २ ॥ तव
स इन्द्रो अन्धसो देवा मधोर्व्यश्नते । पवमानस्य मरुतः ॥ ३ ॥ त्वं हि सोम वर्ध-
यन्त्सुतो मदाय भूर्णीये । वृषन्त्स्तोतारमृतये ॥ ४ ॥ अभ्यर्ष विचक्षण पवित्रं धा-
रया सुतः । अभि वाजमुत श्रवः ॥ ५ ॥ ८ ॥

॥ ५२ ॥ १—५ उचथ्यः ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१ भुरिगायत्री । २ गायत्री । ३, ५ निचृद्गायत्री । ४ विराड् गायत्री ॥
षड्जः स्वरः ॥

॥ ५२ ॥ परि द्युक्षः सनद्रयिर्भरद्वाजं नो अन्धसा । सुवानो अर्ष पवित्र आ
॥ १ ॥ तव प्रत्नेभिरध्वभिरव्यो वारे परि प्रियः । सहस्रधारो यात्तना ॥ २ ॥
चरुर्न यस्तमीह्वयेन्द्रो न दानमीह्वय । बधैर्वधस्नवीह्वय ॥ ३ ॥ नि शुष्ममिन्दवेषां
पुरुहूत जनानाम् । यो अस्माँ आदिदेशति ॥ ४ ॥ शतं न इन्द्र ऊतिभिः सहस्रं
वा शुचीनाम् । पवस्व मंहयद्रयिः ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ५३ ॥ १—४ अवत्सार ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, ३ निचृद्गायत्री । २, ४ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ५३ ॥ उक्ते शुष्मासो अस्थू रक्षो भिन्दन्तो अद्रिवः । नुदस्व याः पति-
स्पृधः ॥ १ ॥ अया निजघ्निरोजसा रथमङ्गे धने हिते । स्तवा अविभ्युषा हृदा
॥ २ ॥ अस्य व्रतानि नाधृषे पवमानस्य दुह्या । रुज यस्त्वा पृतन्यति ॥ ३ ॥ तं
हिन्वन्ति मदच्युतं हरिं नदीषु वाजिनम् । इन्दुमिन्द्राय मत्सरम् ॥ ४ ॥ १० ॥

॥ ५४ ॥ १—४ अवत्सार ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, २, ४ गायत्री । ३ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ५४ ॥ अस्य प्रत्नामनु द्युतं शुक्रं बुदुहे अह्वयः । पयः सहस्रसामृषिम्
॥ १ ॥ अयं सूर्य इवोपहृग्यं सरांसि धावति । सप्त प्रवत आ दिवम् ॥ २ ॥
अयं विश्वानि तिष्ठति पुनानो भुवनोपरि । सोमो देवो न सूर्यः ॥ ३ ॥ परि णो
देववीतये वाजा अर्षसि गोमतः । पुनान इन्द्रविन्द्रयुः ॥ ४ ॥ ११ ॥

॥ ५५ ॥ १—४ अवत्सार ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, २ गायत्री । ३, ४ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

अ० ७ । अ० १ । व० १६] ४६६ [म० ६ । अ० २ । सू० ५६ ।

॥ ५५ ॥ यवैयवं नो अन्धसा पुष्टम्पुष्टं परि स्त्रव । सोम विश्वा च सौ-
भगा ॥ १ ॥ इन्द्रो यथा तव स्तवो यथा ते जातमन्धसः । नि बर्हिषि प्रिये सन्दः
॥ २ ॥ उत नो गोविदश्ववित्पवस्व सोमान्धसा । मज्जतमेभिरहभिः ॥ ३ ॥ यो
जिनाति न जीयते हन्ति शत्रुमभीत्य । स पवस्व सहस्रजित् ॥ ४ ॥ १२ ॥

॥ ५६ ॥ १—४ अवत्सार ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१—३ गायत्री । ४ यवमध्या गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ५६ ॥ परि सोम ऋतं बृहदाशुः पवित्रे अर्षति । विघ्नन्नत्तांसि देवयुः
॥ १ ॥ यत्सोमो वाजमर्षति शतं धारा अपस्युवः । इन्द्रस्य सख्यमाविशन् ॥ २ ॥
अभि त्वा योषणो दशं जारं न कन्यानूपत । मृज्यसे सोम सातये ॥ ३ ॥ त्व-
मिन्द्राय विष्णवे स्वादुरिन्द्रो परि स्त्रव । नृन्तस्तोतृन्पाह्यंहसः ॥ ४ ॥ १३ ॥

॥ ५७ ॥ १—४ अवत्सार ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, ३ गायत्री । २ निचृद्गायत्री । ४ ककुम्मती गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ५७ ॥ प्र ते धारा असश्चतो दिवो न यन्ति वृष्टयः । अच्छा वाजं स-
हस्रिणम् ॥ १ ॥ अभि प्रियाणि काव्या विश्वा चत्ताणो अर्षति । हरिस्तुज्जान
आयुधा ॥ २ ॥ स मर्मजान आयुभिरिभो राजैव सुव्रतः । श्येनो न वंसु पीदति
॥ ३ ॥ स नो विश्वा दिवो वसूतो पृथिव्या अर्धि । पुनान इन्द्रवा भर ॥ ४ ॥ १४ ॥

॥ ५८ ॥ १—४ अवत्सार ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, ३ निचृद्गायत्री । २ विराड्गायत्री । ४ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ५८ ॥ तरत्स मन्दी धावति धारा सुतस्यान्धसः । तरत्स मन्दी धावति ॥ १ ॥
उस्रा वेद वसूनां मर्तस्य देव्यवसः । तरत्स मन्दी धावति ॥ २ ॥ ध्वस्त्रयोः पुरु-
षन्त्योरा सहस्राणि दग्धहे । तरत्स मन्दी धावति ॥ ३ ॥ आ ययौस्त्रिशतं तना
सहस्राणि च दग्धहे । तरत्स मन्दी धावति ॥ ४ ॥ १५ ॥

॥ ५९ ॥ १—४ अवत्सार ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१ गायत्री । २ आर्चीस्वराड्गायत्री । ३, ४ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ५९ ॥ पवस्व गोजिदश्वजिद्विश्वजित्सोम रणयजित् । प्रजावद्रत्नमा भर
॥ १ ॥ पवस्वाद्भ्यो अदाभ्यः पवस्वौषधीभ्यः । पवस्व धिषणाभ्यः ॥ २ ॥
त्वं सोम पवमानो विश्वानि दुरिता तर । कविः सीद नि बर्हिषि ॥ ३ ॥ पव-
मान स्वर्विदो जायमानोऽभवो महान् । इन्द्रो विश्वा अभीदसि ॥ ४ ॥ १६ ॥

अ० ७ । अ० १ । व० २२] ५०० [म० ६ । अ० ३ । सू० ६१ ।

॥ ६० ॥ १—४ अवत्सार ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, २, ४ गायत्री । ३ निचृदुष्णिक् ॥ स्वरः—१, २, ४ षड्जः । ३ ऋषभः ॥

॥ ६० ॥ प्र गायत्रेण गायतु पवमानं विचर्षणिम् । इन्दुं सहस्रचक्षसम् ॥ १ ॥
तं त्वा सहस्रचक्षसमथो सहस्रभर्णसम् । अति वारमपाविषुः ॥ २ ॥ अति वा-
रान्पवमानो असिष्यदत्कलशो अभि धावति । इन्द्रस्य हार्द्याविशन् ॥ ३ ॥ इ-
न्द्रस्य सोम राधमे शं पवस्व विचर्षणे । प्रजावद्रेत आ भर ॥ ४ ॥ १७ ॥ २ ॥

॥ ६१ ॥ १—३० अमहीयुर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, ४, ५, ८, १०, १२, १५, १८, २२—२४, २६, ३० निचृद्गायत्री । २,
३, ६, ७, ९, १३, १४, १६, १७, २०, २१, २६—२८ गायत्री । ११, १६
विराद्गायत्री । २५ ककुम्मती गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ६१ ॥ अया वीती परिं स्रव यस्त इन्द्रो मदेष्वा । अवाहन्नवतीर्नव ॥ १ ॥
पुरः सद्य इत्थायिणे दिवोदासाय शम्बरम् । अध त्यं तुर्वशं यदुम् ॥ २ ॥ परिं
णो अश्वमश्वविद्गोमदिन्द्रो हिरण्यवत् । क्षरा सहस्रिणीरिषः ॥ ३ ॥ पवमानस्य ते वयं
पवित्रमभ्युन्दतः । सुखित्वमा वृणीमहे ॥ ४ ॥ ये ते पवित्रमूर्मयोऽभिक्षरन्ति धा-
रया । तेभिर्नः सोम मृळ्य ॥ ५ ॥ १८ ॥ स नः पुनान आ भर रयिं वीरव-
तीमिषम् । ईशानः सोम विश्वतः ॥ ६ ॥ एतमु त्यं दश क्षिपो मृजन्ति सिन्धुमा-
तरम् । समादित्येभिरख्यत ॥ ७ ॥ समिन्द्रेणोत वायुना सुत एति पवित्र आ ।
सं सूर्यस्य रुश्मिभिः ॥ ८ ॥ स नो भगाय वायवे पूष्णे पवस्व मधुमान् । चारुं
मित्रे वरुणे च ॥ ९ ॥ उच्चा ते जातमन्धसो दिवि षड्रूम्या ददे । उग्रं शर्म महि
श्रवः ॥ १० ॥ १६ ॥ पुना विश्वान्यर्य आ द्युम्नानि मानुषाणाम् । सिषास-
न्तो वनामहे ॥ ११ ॥ स न इन्द्राय यज्यवे वरुणाय मरुद्भ्यः । वरिवोवित्परिं स्रव
॥ १२ ॥ उपो षु जातमपुतुरं गोभिर्भृङ्गं परिष्कृतम् । इन्दुं देवा अयासिषुः ॥ १३ ॥
तमिद्वर्धन्तु नो गिरौ वत्सं संशिश्वरीरिव । य इन्द्रस्य हृदंसनिः ॥ १४ ॥ अर्षी
णः सोम शं गवे धुक्षस्व पिप्युषीमिषम् । बर्धा समुद्रमुक्थ्यम् ॥ १५ ॥ २० ॥ प-
वमानो अजीजनद्विवश्चित्रं न तन्यतुम् । ज्योतिर्वैश्वानरं बृहत् ॥ १६ ॥ पवमानस्य
ते रसो मदो राजन्नदुच्छ्रुतः । वि वारमव्यमर्षति ॥ १७ ॥ पवमान रसस्तव दत्तो
वि राजति द्युमान् । ज्योतिर्विश्व स्वर्दशे ॥ १८ ॥ यस्ते मदो वरेण्यस्तेना पव-
स्वान्धसा । देवावीर्यशंसहा ॥ १९ ॥ जघ्निर्वृत्रममित्रियं सस्निर्वाजं दिवेदिवे । गोषा
उ अश्वसा असि ॥ २० ॥ २१ ॥ सस्मिंश्लो अरुषो भव सूपस्थाभिर्न धेनुभिः ।

५० ७ । अ० १ । व० २७] ५०१ [म० ६ । अ० ३ । सू० ६२ ।

दीदञ्छयेनो न योनिमा ॥ २१ ॥ स पवस्व य आविधेन्द्रं वृत्राय हन्तवे । वृत्रि-
सं महीरयः ॥ २२ ॥ सुवीरांसो वयं धना जयेम सोम मीढः । पुनानो वयं नो
गेरः ॥ २३ ॥ त्वोतासस्तवावसा स्याम वन्वन्त आपुरः । सोम वृतेषु जागृहि
२४ ॥ अपग्रन्थवते मृधोऽप सोमो अरावणः । गच्छन्निन्द्रस्य निष्कृतम् ॥ २५ ॥
२२ ॥ महो नो राय आ भर पवमान जही मृधः । रास्वेन्दो वीरवद्य शः ॥ २६ ॥
त्वा शतं च न हुतो राधो दित्सन्तमा भिनन् । यत्पुनानो मखस्यसे ॥ २७ ॥
वस्वेन्दो वृषा सुतः कृधी नो यशसो जने । विश्वा अप द्विषो जहि ॥ २८ ॥
प्रस्य ते सख्ये वयं तवेन्दो द्युम्न उत्तमे । सासह्याम पृतन्यतः ॥ २९ ॥ या ते
मिमान्यायुधा तिग्मानि सन्ति धूर्वणे । रक्षा समस्य नो निदः ॥ ३० ॥ २३ ॥

॥ ६२ ॥ १ — ३० जमदग्निर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
६, ७, ८, १०, २३, २५, २८, २९ निचृद्गायत्री । २, ५, ११—१६,
१—२४, २७, ३० गायत्री । ३ ककुम्मती गायत्री । ४ पिपीलिकामध्या
गायत्री । ८, २०, २६ विराड्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ६२ ॥ एते असृग्रमिन्द्रवस्तिरः पवित्रमाश्रवः । विश्वान्यभि सौभगा
१ ॥ विघ्नन्तो दुरिता पुरु सुगा तोकाय वाजिनः । तना कृण्वन्तो अर्वते
२ ॥ कृण्वन्तो वरिवो गवेऽभ्यर्षन्ति सुष्टुतिम् । इळांमस्मभ्यं संयतम् ॥ ३ ॥
प्रसाव्यं शुर्मदायाप्सु दत्तो गिरिष्ठाः । श्येनो न योनिमासदत् ॥ ४ ॥ शुभ्रम-
धो देववातमप्सु धूतो नृभिः सुतः । स्वदन्ति गावः पयोभिः ॥ ५ ॥ २४ ॥
प्रादीमश्वं न हेतारोऽशूशुभन्नमृताय । मध्वो रसं सधमादे ॥ ६ ॥ यास्ते धारां
धुश्चुतोऽसृग्रमिन्द्र ऊतये । ताभिः पवित्रमासदः ॥ ७ ॥ सो अर्षेन्द्राय पीतये
तिरो रोमाण्यव्यया । सीदन्योना वनेष्वा ॥ ८ ॥ त्वमिन्द्रो परि स्रव स्वादिष्टो
प्रङ्गिरोभ्यः । वरिवो विद्यूतं पर्यः ॥ ९ ॥ अयं विचर्षणिर्हितः पवमानः स चे-
ति । हिन्वान आप्यं बृहत् ॥ १० ॥ २५ ॥ एष वृषा वृषव्रतः पवमानो अश-
स्तहा । करद्वसूनि दाशुषे ॥ ११ ॥ आ पवस्व सहस्रिणं रयिं गोमन्तमश्वि-
मम् । पुरुश्चन्द्रं पुरुस्पृहम् ॥ १२ ॥ एष स्य परि पिच्यते मर्मुज्यमान आयुभिः ।
पुरुगायः कविक्रतुः ॥ १३ ॥ सहस्रोतिः शतामघो विमानो रजसः कविः । इ-
न्द्राय पवते मदः ॥ १४ ॥ गिरा जात इह स्तुत इन्दुरिन्द्राय धीयते । वीर्योना
प्रसताविंश ॥ १५ ॥ २६ ॥ पवमानः सुतो नृभिः सोमो वाजमिवासरत् । च-
मूषु शक्मनासदम् ॥ १६ ॥ तं त्रिपृष्ठे त्रिवन्धुरे रथे युज्जन्ति यातवे । ऋषीणां

अ० ७ । अ० १ । व० ३२] ५०२ [म० ६ । अ० ३ । सू० ६३ ।

सप्त धीतिभिः ॥ १७ ॥ तं सौतारो धनस्पृतमाशुं वाजाय यातवे । हरिं हिनोत
वाजिनम् ॥ १८ ॥ आविशन्कलशं सुतो विश्वा अर्षन्नभि श्रियः । शूरो न गोषु
तिष्ठति ॥ १९ ॥ आ त इन्द्रो मदाय कं पयो दुहन्त्यायवः । देवा देवेभ्यो मधु
॥ २० ॥ २१ ॥ आ नः सोमं पवित्र आ सृजता मधुमत्तमम् । देवेभ्यो देवश्रु-
त्तमम् ॥ २१ ॥ एते सोमा असृक्षत गृणानाः श्रवसे महे । मदिन्तमस्य धारया
॥ २२ ॥ अभि गव्यानि वीतये नृम्णा पुनानो अर्षसि । सनद्धाजः परि स्व
॥ २३ ॥ उत नो गोमतीरिषो विश्वा अर्ष परिपुभः । गृणानो जमदग्निना ॥ २४ ॥
पवस्व वाचो अग्रियः सोमं चित्राभिरूतिभिः । अभि विश्वानि काव्या ॥ २५ ॥
॥ २६ ॥ त्वं समुद्रिया अपोऽग्रियो वाच ईरयन् । पवस्व विश्वमेजय ॥ २६ ॥
तुभ्येमा भुवना कवे महिम्ने सोम तस्थिरे । तुभ्यमर्षन्ति सिन्धवः ॥ २७ ॥ प्र
ते दिवो न वृष्टयो धारा यन्त्यमश्चतः । अभि शुक्रामुपस्तिरम् ॥ २८ ॥ इन्द्रा-
येन्दुं पुनीतनोऽग्रं दत्ताय साधनम् । ईशानं वीतिराधसम् ॥ २९ ॥ पवमान ऋतः
कविः सोमः पवित्रमासदत् । दधत्स्तोत्रे सुवीर्यम् ॥ ३० ॥ २९ ॥

॥ ६३ ॥ १—३० निध्रुविः काश्यप ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः—१, २, ४, १२, १७, २०, २२, २३, २५, २७, २८, ३० निचृद-
गायत्री । ३, ७—११, १६, १८, १९, २१, २४, २६ गायत्री । ५, १३, १५
विराड्गायत्री । ६, १४, २९ ककुम्मती गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ६३ ॥ आ पवस्व सहस्रिणं रयिं सोम सुवीर्यम् । अस्मे श्रवांसि धारय
॥ १ ॥ इषमूर्जं च पिन्वस इन्द्राय मत्सरिन्तमः । चमूष्वा नि षीदसि ॥ २ ॥
सुत इन्द्राय विष्णवे सोमः कलशं अक्षरत् । मधुमाँ अस्तु वायवे ॥ ३ ॥ एते
असृग्रमाशवोऽति ह्वरांसि बभ्रवः । सोमा ऋतस्य धारया ॥ ४ ॥ इन्द्रं वर्धन्तो
अप्तुरः कृण्वन्तो विश्वमार्यम् । अपघ्नन्तो अरावणः ॥ ५ ॥ ३० ॥ सुता अनु
स्वमा रजोऽभ्यर्षन्ति बभ्रवः । इन्द्रं गच्छन्त इन्द्रवः ॥ ६ ॥ अया पवस्व धार-
या यया सूर्यमरोचयः । हिन्वानो मानुषीरपः ॥ ७ ॥ अयुक्त सूर एतेशं पव-
मानो मनावधि । अन्तरिक्षेण यातवे ॥ ८ ॥ उत त्या हरितो दश सूरौ अयुक्त
यातवे । इन्दुरिन्द्र इति ब्रुवन् ॥ ९ ॥ परीतो वायवे सुतं गिर इन्द्राय मत्सरम् ।
अव्यो वारिषु सिञ्चत ॥ १० ॥ ३१ ॥ पवमान विदा रयिमस्मभ्यं सोम दुष्ट-
रम् । यो दूणाशो वनुष्यता ॥ ११ ॥ अभ्यर्ष सहस्रिणं रयिं गोमन्तमश्विनम् ।
अभि वाजमुत श्रवः ॥ १२ ॥ सोमो देवो न सूर्योऽद्रिभिः पवते सुतः । दधानः

अ० ७ । अ० १ । व० ३७] ५०३ [म० ६ । अ० ३ । सू० ६४ ।

कलशे रसम् ॥ १३ ॥ एते धामान्यार्या शुक्रा ऋतस्य धारया । वाजं गोमन्त-
मत्तरन् ॥ १४ ॥ सुता इन्द्राय वज्रिणे सोमासो दध्याशिरः । पवित्रमत्यत्तरन्
॥ १५ ॥ ३२ ॥ प्र सोम मधुमत्तमो राये अर्ष पवित्र आ । मदो यो देववीतमः
॥ १६ ॥ तमी मृजन्त्यायवो हरिं नदीषु वाजिनम् । इन्दुमिन्द्राय मत्सरम् ॥ १७ ॥
आ पवस्व हिरण्यवदश्वावत्सोम वीरवत् । वाजं गोमन्तमा भर ॥ १८ ॥ परि
वाजे न वाजयुमव्यो वारेषु सिञ्चत । इन्द्राय मधुमत्तमम् ॥ १९ ॥ क्विं मृज-
न्ति मर्ज्य धीभिर्विप्रा अवस्यवः । वृषा कनिक्रदर्षति ॥ २० ॥ ३३ ॥ वृषणं
धीभिरप्तुरं सोममृतस्य धारया । मती विप्राः समस्वरन् ॥ २१ ॥ पवस्व देवा-
युषगिन्द्रं गच्छतु ते मदः । वायुमा रोह धर्मणा ॥ २२ ॥ पवमान नि तोशसे
रयिं सोम श्रवाय्यम् । प्रियः समुद्रमा विश ॥ २३ ॥ अपघ्नन्पवसे मृधः क्रतु-
वित्सोम मत्सरः । नुदस्वादेवयुं जनम् ॥ २४ ॥ पवमाना असृक्षत सोमाः शु-
क्रास इन्दवः । अभि विश्वानि काव्या ॥ २५ ॥ ३४ ॥ पवमानास आशवः
शुभ्रा असृग्रमिन्दवः । घ्नन्तो विश्वा अप द्विषः ॥ २६ ॥ पवमाना दिवस्पर्य-
न्तरिक्षादसृक्षत । पृथिव्या अधि सानवि ॥ २७ ॥ पुनानः सोम धारयेन्दो
विश्वा अप सिधः । जहि रक्षांसि सुक्रतो ॥ २८ ॥ अपघ्नन्त्सोम रक्षसोऽभ्यर्ष
कनिक्रदत् । द्युमन्तं शुष्ममुत्तमम् ॥ २९ ॥ अस्मे वसूनि धारय सोम दिव्यानि
पार्थिवा । इन्द्रो विश्वानि वार्या ॥ ३० ॥ ३५ ॥

॥ ६४ ॥ १—३० काश्यप ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—
१, ३, ४, ७, १२, १३, १५, १७, १९, २२, २४, २६ गायत्री । २, ५,
६, ८—११ १४, १६, २०, २३, २५, २८ निचृद्गायत्री । १८, २१, २७,
२८ विराद्गायत्री । ३० यवमध्यागायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ६४ ॥ वृषा सोम द्युमां अग्नि वृषा देव वृषव्रतः । वृषाधर्माणि दधिषे
॥ १ ॥ वृषणस्ते वृषण्यं शवो वृषा वनं वृषा मदः । सत्यं वृषन्वृषेदसि ॥ २ ॥
अश्वो न चक्रदो वृषा सं गा इन्द्रो समर्वतः । वि नो राये दुरो वृधि ॥ ३ ॥
असृक्षत प्र वाजिनो गव्या सोमासो अश्वया । शुक्रासो वीर्याशवः ॥ ४ ॥
शुम्भमाना ऋतायुभिर्मृज्यमाना गर्भस्त्योः । पवन्ते वारं अव्ययै ॥ ५ ॥ ३६ ॥
विश्वा दाशुषे वसु सोमा दिव्यानि पार्थिवा । पवन्तामान्तरिक्ष्या ॥ ६ ॥ प-
वमानस्य विश्ववित्प्र ते सर्गा अमृक्षत । सूर्यस्येव न रश्मयः ॥ ७ ॥ केतुं कृ-

अ० ७ । अ० २ । व० १] ५०४ [म० ६ । अ० ३ । सू० ६५ ।

एवन्दि॒वस्परि॒ विश्वा॑ रूपाभ्यर्ष॑सि । समु॒द्रः सोम॑ पिन्व॑से ॥ ८ ॥ हि॒न्वा॒नो वा॒-
च॑मिष्यसि प॒वमान॑ विध॑र्मणि । अक्रान्दे॒वो न सूर्यः॑ ॥ ९ ॥ इन्द्रुः॑ पवि॒ष्ट चेतनः॑
प्रि॒यः क॑व्रीनां म॒ती । सृज॑दर्श॒वं र॒थीरि॑व ॥ १० ॥ ३७ ॥ ऊ॒र्मिर्यस्ते॑ प॒वित्र आ॒-
दे॒वावीः प॒र्यक्ष॑रत् । सीद॑न्नृ॒तस्य॑ योनि॒मा ॥ ११ ॥ स नो॑ अ॒र्ष प॒वित्र आ॒ मदो॑
यो दे॒ववी॑तमः । इन्द्र॑विन्द्रा॒य पी॒तये॑ ॥ १२ ॥ इ॒षे प॑वस्व धा॒रया॑ मृज्य॒मानो
मनी॑षिभिः । इन्द्रो॑ रु॒चाभिः॑ गा इ॒हि ॥ १३ ॥ पु॒नानो॑ वरि॒वस्कृ॑ध्यूर्जं जना॒य
गि॒र्वणः॑ । हरे॑ सृ॒जान आ॒शिर॑म् ॥ १४ ॥ पु॒नानो॑ दे॒ववी॑तय इन्द्र॑स्य या॒हि नि॒-
ष्कृ॑तम् । द्यु॒तानो॑ वा॒जिभि॑र्यतः ॥ १५ ॥ ३८ ॥ प्र हि॒न्वा॒नास॒ इन्द्र॑वोऽच्छा॑ समु॒द्र-
मा॒शवः॑ । धि॒या जु॑ता अ॒सृक्ष॑त ॥ १६ ॥ म॒र्मृज॑ानास॒ आय॑वो वृ॒था समु॒द्रमिन्द्र॑वः ।
अ॒ग्मन्नृ॑तस्य योनि॒मा ॥ १७ ॥ परि॑ णो या॒ह्यस्म॑युर्वि॒श्वा व॑सू॒न्योज॑सा । पा॒हि नः॑
शर्म॑ वी॒रव॑त् ॥ १८ ॥ मि॒मा॑ति॒ वहि॑रेत॒शः प॒दं यु॑जान ऋ॒कृभिः॑ । प्र यत्स॑मु॒द्र आ॒-
हि॑तः ॥ १९ ॥ आ यद्यो॑नि॒ हिर॒ण्यय॑माशु॒र्कृत॑स्य सीद॑ति । ज॒हात्य॑प्र॒चेत॑सः
॥ २० ॥ ३९ ॥ अ॒भि वे॒ना अ॒नूष॑तेय॒क्षन्ति॑ प्र॒चेत॑सः । म॒ज्ज॒न्त्यवि॑चेतसः ॥ २१ ॥
इन्द्रा॑येन्द्रो म॒रुत्व॑ते प॒वस्व म॑धु॒मत्त॑मः । ऋ॒तस्य॑ योनि॒मास॑दम् ॥ २२ ॥ तं त्वा॒-
वि॒प्रा व॑चोविदः परि॒ष्कृण्व॑न्ति वे॒धसः॑ । सं त्वा॑ मृज॒न्त्याय॑वः ॥ २३ ॥ रसं॑ ते
मि॒त्रो अ॒र्यमा॑ पिब॑न्ति वरु॒णः क॑वे । प॒वमान॑स्य म॒रुतः॑ ॥ २४ ॥ त्वं सोम॑ वि॒ष्ट
शि॒चत॑ पु॒नानो॑ वाच॑मिष्यसि । इन्द्रो॑ स॒हस्र॑भर्ण॒सम् ॥ २५ ॥ ४० ॥ उ॒तो स॒ह-
स्र॑भर्ण॒सं वाचं॑ सोम॑ म॒खस्यु॑वम् । पु॒नान॑ इन्द्र॒वा भ॑र ॥ २६ ॥ पु॒नान॑ इन्द्र॒वेषां॑
पु॒रुहू॑त॒ जनाना॑म् । प्रि॒यः समु॒द्रमा॑ वि॒श ॥ २७ ॥ द॒विद्यु॑त॒त्या रु॒चा परि॑ष्टोभ॒न्त्या
कृ॒पा । सोमाः॑ शु॒क्रा ग॒वाशि॑रः ॥ २८ ॥ हि॒न्वा॒नो हे॒तृभि॑र्यत आ वाजं॑ वा॒ज्य-
क॒मीतू॑ । सीद॑न्तो व॒नुषो॑ यथा ॥ २९ ॥ ऋ॒धक् सोम॑ स्व॒स्तये॑ स॒ञ्जग्मा॑नो दि॒वः
क॒विः । प॑वस्व सूर्यो॑ दृ॒शे ॥ ३० ॥ ४१ ॥ १ ॥

॥ ६५ ॥ १-३० भृगुर्वारुणिर्जमदग्निर्वा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः-१, ६, १०, १२, १३, १६, १८, २१, २२, २४-२६ गायत्री । २, ११,
१४, १५, २९, ३० विराड्गायत्री । ३, ६-८, १९, २०, २७, २८ निचृद्गायत्री ।
४, ५ पादनिचृद्गायत्री । १७, २३ ककुम्मती गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ६५ ॥ हि॒न्वन्ति॑ सू॒रमु॑स्रयः स्व॒सारो॑ जा॒मय॑स्पति॒म् । म॒हामिन्द्रु॑ म॒हीयु॑वः
॥ १ ॥ प॒वमान॑ रु॒चारु॑चा दे॒वो दे॒वेभ्य॑स्परि॑ । वि॒श्वा व॑सू॒न्या वि॒श ॥ २ ॥ आ

अ० ७ । अ० २ । व० ७] ५०५ [म० ६ । अ० ३ । सू० ६६ ।

पवमान सुष्टुतिं वृष्टिं देवेभ्यो दुर्वः । इषे पवस्व संयतम् ॥ ३ ॥ वृषा ह्यसि भ्रा-
नुना द्युमन्तं त्वा हवामहे । पवमान स्वाध्यः ॥ ४ ॥ आ पवस्व सुवीर्यं मन्दमानः
स्वायुध । इहो विन्दवा गहि ॥ ५ ॥ १ ॥ यदद्भिः परिषिच्यसे मृज्यमानो गर्भ-
स्त्योः । दुणा सधस्थमश्रुषे ॥ ६ ॥ प्र सोमाय व्यश्ववत्पवमानाय गायत । महे
सहस्रचक्षसे ॥ ७ ॥ यस्य वर्णं मधुश्रुतं हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । इन्दुमिन्द्राय पी-
तये ॥ ८ ॥ तस्य ते वाजिनो वयं विश्वा धनानि जिग्युषः । सखित्वमा वृणी-
महे ॥ ९ ॥ वृषा पवस्व धारया मरुत्वते च मत्सरः । विश्वा दधान ओजसा
॥ १० ॥ २ ॥ तं त्वा धर्तारमोण्योः पवमान स्वर्दशम् । हिन्वे वाजेषु वाजिनम्
॥ ११ ॥ अया चित्तो विपानया हरिः पवस्व धारया । युजं वाजेषु चोदय ॥ १२ ॥
आ न इन्दो महीमिषं पवस्व विश्वदर्शतः । अस्मभ्यं सोम गातुवित् ॥ १३ ॥ आ
कलशा अनूषतेन्दो धाराभिरोजसा । एन्द्रस्य पीतये विश ॥ १४ ॥ यस्य ते मद्यं
रसं तीव्रं दुहन्त्यद्रिभिः । स पवस्वाभिमातिहा ॥ १५ ॥ ३ ॥ राजा मेधाभिरी-
यते पवमानो मनावधि । अन्तरिक्षेण यातवे ॥ १६ ॥ आ न इन्दो शतग्विनं
गवां पोषं स्वश्व्यम् । बहा भगत्तिमूतये ॥ १७ ॥ आ नः सोम सहो जुवो रूपं
न वर्चसे भर । सुष्वाणो देववीतये ॥ १८ ॥ अर्षा सोम द्युमत्तमोऽभि द्रोणा-
नि रोरुवत् । सीदञ्छयेनो न योनिमा ॥ १९ ॥ अप्सा इन्द्राय वायवे वरुणाय
मरुद्भ्यः । सोमो अर्षति विष्णवे ॥ २० ॥ ४ ॥ इषं तोकाय नो दधदस्मभ्यं
सोम विश्वतः । आ पवस्व सहस्रिणम् ॥ २१ ॥ ये सोमासः परावति ये अर्वा
वति सुन्विरे । ये वादः शर्यणावति ॥ २२ ॥ य आर्जीकेषु कृत्वसु ये मध्ये प-
स्त्यानाम् । ये वा जनेषु पञ्चसु ॥ २३ ॥ ते नो वृष्टिं दिवस्पारि पवन्तामा सु-
वीर्यम् । सुवाना देवास इन्दवः ॥ २४ ॥ पवते हर्यतो हरिर्गृणानो जमदग्निना ।
हिन्वानो गोरधि त्वचि ॥ २५ ॥ ५ ॥ प्र शुक्रासो वयोजुवो हिन्वानासो न स-
प्तयः । श्रीणाना अप्सु मृज्जत ॥ २६ ॥ तं त्वा सुतेष्वाभुवो हिन्विरे देवता-
तये । स पवस्वानया रुचा ॥ २७ ॥ आ ते दक्षं मयोभुवं बद्धिमद्या वृणीमहे ।
पान्तमा पुरुस्पृहम् ॥ २८ ॥ आ मन्द्रमा वरेण्यमा विप्रमा मन्त्रीषिणम् । पान्तमा पु-
रुस्पृहम् ॥ २९ ॥ आ रयिमा सुचेतुनमा मुक्रतो तनूष्वा । पान्तमा पुरुस्पृहम् ॥ ३० ॥ ६ ॥

॥ ६६ ॥ १—३० शतं वैखानसा ऋषिः ॥ १—१८, २२—३० पव-
मानः सोमः । १९—२१ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ पादनिचृद्गायत्री । २,
३, ५—८, १०, ११, १३, १५—१७, १९, २०, २३, २४, २५, २६, ३०

अ० ७ । अ० २ । व० १२] ५०६ [म० ६ । अ० ३ । सू० ६६

गायत्री । ४, १४, २२, २७ विराड्गायत्री । ६, १२, २१, २८, २६ निचृद्
गायत्री । १८ पादनिचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१—१७, १६—३० षड्जः । १८ गान्धारः ।

॥ ६६ ॥ पवस्व विश्वर्षयोऽभि विश्वानि काव्या । सखा सखिभ्य ईड्य
॥ १ ॥ ताभ्यां विश्वस्य राजसि ये पवमान धामनी । प्रतीची सोम तस्थतुः
॥ २ ॥ परि धामानि यानि ते त्वं सोमासि विश्वतः । पवमान ऋतुभिः कवे
॥ ३ ॥ पवस्व जनयन्निषोऽभि विश्वानि वार्या । सखा सखिभ्य ऊतये ॥ ४ ॥
तव शुक्रासौ अर्चयो दिवस्पृष्ठे वि तन्वते । पवित्रं सोम धामभिः ॥ ५ ॥ ७ ॥
तवेमे सप्त सिन्धवः प्रशिषं सोम सिस्रते । तुभ्यं धावन्ति धेनवः ॥ ६ ॥ प्र सोम
याहि धारया सुत इन्द्राय मत्सरः । दधानो अक्षिति श्रवः ॥ ७ ॥ समु त्वा
धीभिरस्वरन्दिहन्वतीः सप्त जामयः । विप्रमाजा विवस्वतः ॥ ८ ॥ मृजन्ति त्वा
समग्रवोऽव्ये जीरावधि ष्वणि । रेभो यदज्यसे वने ॥ ९ ॥ पवमानस्य ते कवे
वाजिन्तसर्गा असृक्षत । अर्वन्तो न श्रवस्यवः ॥ १० ॥ ८ ॥ अच्छा कोशं मधु
श्चुतमसृग्रं वारं अव्यये । अवावशन्त धीतयः ॥ ११ ॥ अच्छा समुद्रमिन्द्रवोऽस्तं
गावो न धेनवः । अगमन्वृतस्य योनिषा ॥ १२ ॥ प्र एण इन्द्रो महे रण आपो अर्षन्ति
सिन्धवः । यद्गोभिर्वाशयिष्यसे ॥ १३ ॥ अस्य ते सख्ये वयमियक्षन्तस्त्वोतयः । इन्द्रो
सखित्वमुश्मसि ॥ १४ ॥ आ पवस्व गर्विष्टये महे सोम नृचक्षसे । एन्द्रस्य जठरं विश
॥ १५ ॥ ६ ॥ महौ असि सोम ज्येष्ठ उग्राणामिन्द्र ओजिष्ठः । युध्वा सञ्छश्वाज्जिगेथ
॥ १६ ॥ य उग्रेभ्यश्चिदोजीयाञ्छूरेभ्यश्चिच्छूरतरः । भूरिदाभ्यश्चिन्महीयान
॥ १७ ॥ त्वं सोम सूर एषस्तोकस्य साता तनूनाम् । वृणीमहे सख्याय वृणीमहे
युज्याय ॥ १८ ॥ अग्न आयूषि पवस आ सुवोर्जमिषं च नः । आरे बाधस्व
दुच्छुनाम् ॥ १९ ॥ अग्निर्ऋषिः पवमानः पाञ्चजन्यः पुरोहितः । तमीमहे म-
हागयम् ॥ २० ॥ १० ॥ अग्ने पवस्व स्वपा अस्मे वर्चः सुवीर्यम् । दधद्रयि मयि
पोषम् ॥ २१ ॥ पवमानो अति सिधोऽभ्यर्षति सुष्टुतिम् । सूर्यो न विश्वदर्शतः
॥ २२ ॥ स मर्मजान आयुभिः प्रयस्वान्प्रयसे हितः । इन्दुरत्यो विचक्षणः ॥ २३ ॥
पवमान ऋतं बृहच्छुक्रं ज्योतिरजीजनत् कृष्णा तमांसि जड्यनत् ॥ २४ ॥ पव-
मानस्य जड्यतो हरेश्चन्द्रा असृक्षत । जीरा अजिरशोचिषः ॥ २५ ॥ ११ ॥ पव-
मानो रथीतमः शुभ्रेभिः शुभ्रशस्तमः । हरिश्चन्द्रो मरुद्गणः ॥ २६ ॥ पवमानो व्य-
श्रवद्रश्मिभिर्वाजिसातमः । दधत्स्तोत्रे सुवीर्यम् ॥ २७ ॥ प्र सुवान इन्दुरक्षाः प-
वित्रमत्यव्ययम् । पुनान इन्दुरिन्द्रमा ॥ २८ ॥ एष सोमो अधि त्वचि गवां क्री-

अ० ७ । अ० २ । व० १६] ५०७ [म० ६ । अ० ३ । सू० ६७ ।

लस्यद्रिभिः । इन्द्रं मदाय जोहुवत् ॥ २६ ॥ यस्य ते द्युम्नवत्पयः पवमानाभृतं
दिवः । तेन नो मृळ जीवसे ॥ ३० ॥ १२ ॥

॥ ६७ ॥ ऋषिः—१—३ भरद्वाजः । ४—६ कश्यपः । ७—९ गोतमः । १०—१२
अत्रिः । १३—१५ विश्वामित्रः । १६—१८ जमदग्निः । १९—२१ वसिष्ठः । २२—३२
पवित्रो वसिष्ठो वोभौ वा ॥ देवताः—१—६, १३—२२, २८—३० पवमानः सोमः ।
१०—१२ पवमानः सोमः पूषा वा । २३, २४ अग्निः । २५ अग्निः सविता वा । २६
अग्निरग्निर्वा सविता च । २७ अग्निर्विश्वेदेवा वा । ३१, ३२ पवमान्यध्येतृस्तुतिः ॥
छन्दः—१, २, ४, ५, ११—१३, १५, १६, २३, २५ निचृद्गायत्री । ३,
८ विराद्गायत्री । १० यवमध्यागायत्री । १६—१८ भुरिगार्ची विराद्गायत्री ।
६, ७, ९, १४, २०—२२, २४, २६, २८, २९ गायत्री । २७ अनुष्टुप् ।
३१, ३२ निचृदनुष्टुप् । ३० पुरउष्णिक् ॥ स्वरः—१—२६, २८, २९ षड्जः ।
२७, ३१, ३२ गान्धारः । ३० ऋषभः ॥

॥ ६७ ॥ त्वं सोमासि धारयुर्मन्द्र ओजिष्ठो अध्वरे । पवस्व मंहयद्रयिः ॥ १ ॥
त्वं सुतो नृमादनो दधन्वान्मत्सरिन्तमः । इन्द्राय सूरिरन्धसा ॥ २ ॥ त्वं सुष्वा-
णो अद्रिभिरभ्यर्ष कर्निक्रदत् । द्युमन्तं शुष्ममुत्तमम् ॥ ३ ॥ इन्दुर्हिन्वानो अर्षतितिरो
वाराण्यव्यया । हरिर्वाजमचिक्रदत् ॥ ४ ॥ इन्द्रो व्यव्यमर्षसि वि श्रवांसि वि
सौभगा । वि वाजान्तसोम गोमंतः ॥ ५ ॥ १३ ॥ आ न इन्द्रो शतग्विनं रयिं
गोमन्तमश्विनम् । भरा सोम सहस्रिणम् ॥ ६ ॥ पवमानास इन्द्रवस्तिरः पवित्र-
माशवः । इन्द्रं यामेभिराशत ॥ ७ ॥ क्रुहुः सोम्यो रस इन्दुरिद्राय पूर्यः ।
आयुः पवत आयवे ॥ ८ ॥ हिन्वन्ति सूरमुस्रयः पवमानं मधुश्रुतम् । अभि गिरा
समस्वरन् ॥ ९ ॥ अविता नो अजाश्वः पूषा यामनियामनि । आ भक्षत्कन्यासु
नः ॥ १० ॥ १४ ॥ अयं सोमः कपर्दिनं घृतं न पवते मधु । आ भक्षत्कन्यासु
नः ॥ ११ ॥ अयं त आघृणे सुतो घृतं न पवते शुचि । आ भक्षत्कन्यासु नः
॥ १२ ॥ वाचो जन्तुः कवीनां पवस्व सोम धारया । देवेषु रत्नधा असि ॥ १३ ॥
आ कलशेषु धावति श्येनो वर्म वि गाहते । अभि द्रोणा कर्निक्रदत् ॥ १४ ॥
परि प्र सोम ते रसोऽसर्जि कलशे सुतः । श्येनो न तक्तो अर्षति ॥ १५ ॥ १५ ॥
पवस्व सोम मन्दयन्निन्द्राय मधुमत्तमः ॥ १६ ॥ असृग्रन्देववीतये वाजयन्तो रथा
इव ॥ १७ ॥ ते सुतासो मदिन्तमाः शुक्रा वायुमसृक्षत ॥ १८ ॥ ग्रावणा तुन्नो
अभिष्टुतः पवित्रं सोम गच्छसि । दधत्स्तोत्रे सुवीर्यम् ॥ १९ ॥ एष तुन्नो अ-

भिष्टुतः पवित्रमतिं गाहते । रज्जोहा वारमव्ययम् ॥ २० ॥ १६ ॥ यदन्ति यच्च
दूरके भयं विन्दति मामिह । पवमान वितज्जहि ॥ २१ ॥ पवमानः सो अद्य नः
पवित्रेण विचर्षणिः । यः पोता स पुनातु नः ॥ २२ ॥ यत्ते पवित्रमर्चिष्यग्ने
विततमन्तरा । ब्रह्म तेन पुनीहि नः ॥ २३ ॥ यत्ते पवित्रमर्चिवदग्ने तेन पुनीहि
नः । ब्रह्मसवैः पुनीहि नः ॥ २४ ॥ उभाभ्यां देव सवितः पवित्रेण सवेन च
मां पुनीहि विश्वतः ॥ २५ ॥ १७ ॥ त्रिभिष्टु देव सवितर्वर्षिष्ठैः सोम धामभिः ।
अग्ने दक्षैः पुनीहि नः ॥ २६ ॥ पुनन्तु मां देवजनाः पुनन्तु वसवो धिया ।
विश्वे देवाः पुनीत मा जातवेदः पुनीहि मां ॥ २७ ॥ प्र प्यायस्व प्र स्यन्दस्व
सोम विश्वेभिरंशुभिः । देवेभ्य उत्तमं हविः ॥ २८ ॥ उप प्रियं पनिमृतं युवान-
माहुतीवृधम् । अगन्म विभ्रतो नमः ॥ २९ ॥ अलाय्यस्य परशुर्ननाश तमा प-
वस्व देव सोम । आखुं चिदेव देव सोम ॥ ३० ॥ यः पावमानीरध्येत्यृषिभिः
सम्भृतं रसम् । सर्वं स पूतमश्नाति स्वदितं मातरिष्वना ॥ ३१ ॥ पावमानीर्यो
अध्येत्यृषिभिः सम्भृतं रसम् । तस्मै सरस्वती दुहे क्षीरं सर्पिर्मधूदकम् ॥ ३२ ॥ १८ ॥ ३ ॥

॥ ६८ ॥ १—१० वत्सप्रिर्भालन्दन ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः—१, ३, ६, ७ निचृज्जगती । २, ४, ५, ६ जगती । ८ विराड्जगती ।
१० त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—६ निषादः । १० धैवतः ॥

॥ ६८ ॥ प्र देवमच्छा मधुमन्त इन्द्रवोऽसिष्यदन्त गाव आ न धेनवः ।
बर्हिषदो वचनावन्त ऊधभिः परिस्तुतमुस्त्रिया निर्णिजं धिरे ॥ १ ॥ स रोरुवद-
भि पूर्वा अचिक्रददुपारुहः अथयन्तस्वादते हरिः । तिरः पवित्रं परियन्नुरु अयो
नि शर्याणि दधते देव आ वरम् ॥ २ ॥ वि यो ममे यम्या संयती मदः साकं-
वृथा पयसा पिन्वदक्षिता । मही अपारे रजसी विवेविददभिज्जन्नक्षितं पाज आ
ददे ॥ ३ ॥ स मातरा विचरन्वाजयन्नपः प्र मेधिरः स्वधया पिन्वते पदम् ।
अंशुर्यवेन पिपिशे यतो नृभिः सं जामिभिर्नसते रक्षते शिरः ॥ ४ ॥ सं दक्षेण
मनसा जायते कविर्ऋतस्य गर्भो निहितो यमा परः । यूना ह सन्ता प्रथमं वि-
जज्ञतुर्गुहा हितं जनिम नेममुद्यतम् ॥ ५ ॥ १६ ॥ मन्द्रस्य रूपं विविदुर्मनीषिणः
श्यनो यदन्यो अभरत्परावतः । तं मर्जयन्त सुवृधं नदीषां उशन्तमंशुं परियन्त-
मृगिमयम् ॥ ६ ॥ त्वां मृज्जन्ति दश योषणः सुतं सोम ऋषिभिर्मतिभिर्धीतिभिर्हितम् ।
अव्यो वारंभिरुत देवहूतिभिर्नृभिर्यतो वाजमा दर्षि सातये ॥ ७ ॥ परिप्रयन्तं
वर्यं सुषंसदं सोमं मनीषा अभ्यनूषत स्तुभः । यो धारया मधुमां ऊर्मिणा दिव

अ० ७ । अ० २ । व० २३] ५०६ [म० ६ । अ० ४ । सू० ७० ।

इयति वाचं रयिषाळमर्त्यः ॥ ८ ॥ अयं दिव इयति विश्वमा रजः सोमः पुना-
नः कुलशेषु सीदति । अद्भिर्गोभिर्मृज्यते अद्भिभिः सुतः पुनान इन्दुर्वरिवो विद-
त्प्रियम् ॥ ९ ॥ एवा नः सोम परिषिच्यमानो वयो दधञ्चित्रतमं पवस्व । अद्वेषे
द्यावापृथिवी हुवेम देवा धत्त रयिमस्मे सुवीरम् ॥ १० ॥ २० ॥

॥ ६६ ॥ १-१० हिरण्यस्तूप ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१,
५ पादनिचृज्जगती । २-४, ६ जगती । ७, ८ निचृज्जगती । ९ निचृत्त्रिष्टुप् ।
१० त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-८ निषादः । ९, १० गान्धारः ॥

॥ ६६ ॥ इषुर्न धन्वन्प्रति धीयते मतिर्वत्सो न मातुरुप सज्यूर्धनि । उरुधा-
रेव दुहे अग्र आयत्यस्य व्रतेष्वपि सोम इष्यते ॥ १ ॥ उपो मतिः पृच्यते मि-
च्यते मधु मन्द्राजनी चोदते अन्तरासनि । पवमानः सन्तनिः प्रधन्तामिव मधु-
मान्द्रप्सः परि वारमर्षति ॥ २ ॥ अव्ये वधूयुः पवते परि त्वचि श्रध्नीते नृप्ती-
रदितेऽतं यते । हरिरक्रान्यजतः संयतो मदो नृम्णा शिशानो महिषो न शोभते
॥ ३ ॥ उक्षा मिमाति प्रति यन्ति धेनवो देवस्य देवीरुप यन्ति निष्कृतम् ।
अत्यक्रमीदर्जुनं वारमव्ययमत्कं न निक्तं परि सोमो अव्यत ॥ ४ ॥ अमृक्तेन
रुशता वाससा हरिरमर्त्यो निर्णिजानः परि व्यत । दिवस्पृष्टं बर्हणा निर्णिजे
कृतोपस्तरणं चम्बोर्नभस्मयम् ॥ ५ ॥ २१ ॥ सूर्यस्येव रश्मयो द्रावयित्त्वो म-
त्सरासः प्रसुपः साकमीरते । तन्तुं ततं परि सर्गास आशवो नेन्द्राद्वते पवते धाम
किं चन ॥ ६ ॥ सिन्धोरिव प्रवणे निम्न आशवो वृषच्युता मदोसो गातुमाशत ।
शं नो निवेशे द्विपदे चतुष्पदेऽस्मे वाजाः सोम तिष्ठन्तु कृष्टयः ॥ ७ ॥ आ नः
पवस्व वसुमद्विरण्यवदश्वावद्गोमद्यवमत्सुवीर्यम् । यूयं हि सोम पितरो मम स्थनं
दिवो मूर्धानः प्रस्थिता वयस्कृतः ॥ ८ ॥ एते सोमाः पवमानास इन्द्रं रथा इव
प्र ययुः सातिमच्छ । सुताः पवित्रमति यन्त्यव्यं हित्वी वविं हरितो वृष्टिमच्छ
॥ ९ ॥ इन्द्रविन्द्राय ब्रूते पवस्व समृद्धीकोऽनवद्यो रिशादाः । भरा चन्द्राणि
गृणते वसूनि देवैर्द्यावापृथिवी प्रावतं नः ॥ १० ॥ २२ ॥

॥ ७० ॥ १-१० रेणुर्वैश्वामित्र ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१,
३ त्रिष्टुप् । २, ६, ९, १० निचृज्जगती । ४, ५, ७ जगती । ८ विराज्जगती ॥
स्वरः-१, ३ धैवतः । २, ४-१० ॥ निषादः

॥ ७० ॥ त्रिरस्मै सप्त धेनवो दुदुहे सत्यामाशिरं पूर्ये व्योमनि । चत्वार्यन्या भुवनानि निर्णिजे चारुणि चक्रे यद्वैरवर्धत ॥ १ ॥ स भिक्तमाणो अमृतस्य चारुण उभे द्यावा काव्येना वि शश्रथे । तेजिष्ठा अपो मंहना परि व्यत यदी देवस्य श्रवसा सदो विदुः ॥ २ ॥ ते अस्य सन्तु केतवोऽमृत्यवोऽदाभ्यासो जनुषी उभे अनु । येभिर्नृम्णा च देव्या च पुनत आदिद्राजानं मनना अगृभ्णत ॥ ३ ॥ स मृज्यमानो दशभिः सुकर्मभिः प्र मध्यमासु मातृषु प्रमे सचा । व्रतानि पानो अमृतस्य चारुण उभे नृचक्षा अनु पश्यते विशौ ॥ ४ ॥ स मर्मजान इन्द्रियाय धायस ओभे अन्ता रोदसी हर्षते हितः । वृषा शुष्मेण बाधते वि दुर्मतीरादेदिशानः शर्यहेव शुरुधः ॥ ५ ॥ २३ ॥ स मातरा न ददृशान उस्त्रियो नानददेति मरुतामिव स्वनः । जानन्नृतं प्रथमं यत्स्वर्णरं प्रशस्तये कर्मवृणीत सुक्रतुः ॥ ६ ॥ रुवति भीमो वृषभस्तविष्यया शृङ्गे शिशानो हरिणी विचक्षणः । आयोनि सोमः सुकृतं नि षीदति गव्ययी त्वग्भवति निर्णिगव्ययी ॥ ७ ॥ शुचिः पुनानस्तन्वमरेपसमव्ये हरिन्यधाविष्ट सानवि । जुष्टो मित्राय वरुणाय वायवे त्रिधातु मधु क्रियते सुकर्मभिः ॥ ८ ॥ पवस्व सोम देववीतये वृषेन्द्रस्य हार्दि सोमधानमा विश । पुरा नो बाधाहुरिताति पारय क्षेत्रविद्धि दिश आहा विपृच्छते ॥ ९ ॥ हितो न सप्तिरभि वाजमर्षेन्द्रस्येन्दो जठरमा पवस्व । नावा न सिन्धुमति पर्षि वि द्वाञ्छूरो न युध्यन्नव नो निदः स्पः ॥ १० ॥ २४ ॥

॥ ७१ ॥ १—६ ऋषभो वैश्वामित्र ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, ४, ७ विराड्जगती । २ जगती । ३, ५, ८ निचृज्जगती । ६ पाद निचृज्जगती । ९ विराट्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—८ निषादः । ९ धैवतः ॥

॥ ७१ ॥ आ दक्षिणा सृज्यते शुष्म्या । सदं वेति द्रुहो रत्तसः पाति जा गृविः । हरिरोपशं कृणुते नभस्पय उपस्तिरे चम्बो । ब्रह्म निर्णिजे ॥ १ ॥ प्र कृ ष्टिहेवः शूष एति रोरुवदसुर्यः । वर्णं नि रिणीते अस्य तम् । जहाति ववि पितु रिति निष्कृतमुपप्रुतं कृणुते निर्णिजं तना ॥ २ ॥ अद्रिभिः सुतः पवते गर्भस्त्योर्व षायते नभसा वेपते मती । स मोदते न सते साधते गिरा नैन्तिके अप्सु यजते परीमणि ॥ ३ ॥ परि द्युक्षं सहसः पर्वतावृधं मध्वः सिञ्चन्ति हर्म्यस्य सक्षणिम् । आ य स्मिन्गावः सुहुता इ ऊधनि मूर्धञ्छीणन्त्यग्रियं वरीमभिः ॥ ४ ॥ समी रथं न भुरिजोरहेषत दश स्वसारो अदितेरुपस्थ आ । जिगादुप जयति गोरपीच्यं पदं

अ० ७ । अ० २ । व० २६] ५११ [म० ६ । अ० ४ । सू० ७३ ।

यदस्य म॒तु॒था अजी॑जनन् ॥ ५ ॥ २५ ॥ श्ये॒नो न यो॒निं स॒दनं धि॒या कृ॒तं हि॒-
र॒ण्यय॑मासदं दे॒व एष॑ति । ए रि॑णन्ति ब॒र्हिषि॑ प्रि॒यं गि॒राश्वो न दे॒वाँ अप्ये॑ति य-
ज्ञि॒यः ॥ ६ ॥ प॒रा व्य॑क्तो अरु॒षो दि॒वः क॒विर्वृषा॑ त्रिपृ॒ष्ठो अ॒नविष्ट॑ गा अ॒भि ।
स॒हस्र॑णीतिर्यतिः प॒राय॑ती रे॒भो न पूर्वा॑रुष॒सो वि रा॑जति ॥ ७ ॥ त्वे॒षं रू॒पं कृ॒-
णु॒ते व॒र्णो अस्य॑ स यत्राशय॑त्समृ॒ता से॒धति॑ स्त्रि॒धः । अ॒प्सा या॑ति स्व॒धया॑ दै॒व्यं
ज॒नं सं सु॑ष्टुती न॒सते॑ सं गो अ॒ग्रया ॥ ८ ॥ उ॒त्ते॒व यू॒था प॑रि॒यन्न॑रावी॒दधि॑ त्विषी॒र-
धित॑ सूर्य॑स्य । दि॒व्यः सु॒पर्णोऽव॑ चक्ष॒तक्षां सोमः॑ प॒रि क्र॑तु॒ना प॑श्यते जाः ॥ ९ ॥ २६ ॥

॥ ७२ ॥ १-६ हरिमन्त ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१-३,
६, ७ निचृज्जगती । ४, ८ जगती । ५ विराड्जगती । ६ पादनिचृज्जगती ॥
निषादः स्वरः ॥

॥ ७२ ॥ हरि॑ मृजन्त्यरु॒षो न यु॑ज्यते सं धे॒नुभिः॑ क॒लशे॑ सोमो॑ अज्यते ।
उ॒द्वाच॑मीरयति हि॒न्वते॑ म॒ती पु॑रुष्टु॒तस्य॑ कति॒ चित्प॑रि॒प्रियः॑ ॥ १ ॥ सा॒कं व॑दन्ति
ब॒हवो॑ म॒नीषि॑ण इन्द्र॑स्य सोमं॒ जठ॑रे यदा॒दुहुः॑ । यदा॑ मृजन्ति सु॒ग॒भस्त॑यो नरः
स॒नी॒ळाभि॑र्दशभिः का॒म्यं म॑धु ॥ २ ॥ अ॒र॒ममा॑णो अत्ये॑ति गा अ॒भि सूर्य॑स्य प्रि॒यं दु॑
हि॒तुस्ति॒रो र॑वम् । अ॒न्व॒स्मै जोष॑मभर॒द्विन॑ङ्ग॒सः सं द्र॒यीभिः॑ स्व॒सृभिः॑ क्षेति॒ जा॒मिभिः॑
॥ ३ ॥ नृ॒धूतो॑ अ॒द्रिषु॑तो ब॒र्हिषि॑ प्रि॒यः पति॑र्ग॒वाँ प्र॒दिव॑ इन्द्रु॒र्ऋ॒त्वियः॑ । पु॒रान्धि॒वान्मनु॑षो
यज्ञ॒ साध॑नः शुचि॑र्धिया प॒वते॑ सोम॒ इन्द्र ते ॥ ४ ॥ नृ॒बाहु॑भ्यां चो॒दितो॑ धा॒रया॑
सु॒तोऽनु॑ष्व॒धं प॑वते सोम॒ इन्द्र ते । आ॒प्राः क्र॑तून्त्स म॒जैर॑ध्व॒रे म॒तीर्वे॑र्न द्रुष॒च्च॒म्बो-
रा॑स॒द॒द्धरिः॑ ॥ ५ ॥ २७ ॥ अ॒शुं दु॑हन्ति स्त॒नय॑न्त॒मक्षि॑तं क॒विं क॒वयोऽप॑सो म॒-
नी॒षिणः॑ । स॒मी गा॒वो म॒तयो॑ यन्ति सं॒यत॑ ऋ॒तस्य॑ यो॒ना स॒दने॑ पु॒नर्भु॑वः ॥ ६ ॥
नाभा॑ पृथि॒व्या ध॒रुणो॑ म॒हो दि॒वोऽपा॑म॒मौ सि॒न्धुष्व॑न्तरु॒क्षितः॑ । इन्द्र॑स्य वज्रो॑ वृष॒भो
वि॒भूव॑सुः सोमो॑ हृ॒दे प॑वते चा॒रु म॑त्सरः ॥ ७ ॥ स तू प॑वस्व प॒रि पा॑थि॒वं रजः॑ स्तो॒त्रे
शि॒क्षन्ना॑धून्वते च सु॒क्रतो॑ । मा नो॑ नि॒र्भा॒ग्वि॒सुनः॑ सा॒दन॑स्पृ॒शो र॒यिं पि॑शङ्गं बहु॒लं व॑-
सीमहि ॥ ८ ॥ आ तू न॑ इन्द्रो श॒तदा॑त्वश्व्यं स॒हस्र॑दातु पशु॒मद्वि॑र॒ण्यव॑त् । उप॑
मास्व बृ॒हती॑ रे॒वती॑रिषोऽधि॑ स्तो॒त्रस्य॑ पवमान नो गहि ॥ ९ ॥ २८ ॥

॥ ७३ ॥ १-६ पवित्र ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१ जगती ।
२-७ निचृज्जगती । ८, ९ विराड्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ७३ ॥ स्रक्के द्रस्पस्य धर्मतः समस्वरचतस्य योना समरन्त नाभयः । त्रीन्तस्य
मूर्धो असुरश्चक्र आरभे सत्यस्य नावः सुकृतमपीपरन् ॥ १ ॥ सम्यक् सम्यञ्च
महिषा अहेषत सिन्धोरूर्मावधि वेना अवीविपन । मधोर्धाराभिर्जनयन्तो अर्कमि
त्प्रियाभिन्द्रस्य तन्वमवीवृधन् ॥ २ ॥ पवित्रवन्तः परि वाचमासते पितृषां प्रत्नो
अभि रक्षति व्रतम् । महः समुद्रं वरुणस्तिरो दधे धीरा इच्छेकुर्धरुणेष्वारभम् ॥ ३ ॥
सहस्रधारेऽव ते समस्वरन्दिवो नाके मधुजिह्वा असश्चतः । अस्य स्पशो न नि
मिषन्ति भूर्णयः पदेपदे पाशिनः सन्ति सेतवः ॥ ४ ॥ पितुर्मातुरध्या ये समस्व
रचृचा शोचन्तः सन्दहन्तो अव्रतान् । इन्द्रद्विष्टामप धमन्ति मायया त्वचमसिक्ती
भूमनो दिवस्परि ॥ ५ ॥ २६ ॥ प्रत्नान्मानादध्या ये समस्वरञ्छ्लोकयन्त्रासो र
भसस्य मन्तवः । अपानक्षासो बधिरा अहासत ऋतस्य पन्थां न तरन्ति दुष्कृत
॥ ६ ॥ सहस्रधारे वितते पवित्र आ वाचं पुनन्ति कवयो मनीषिणः । रुद्रास ए
षामिषिरासो अद्रुहः स्पशः स्वञ्चः सुदृशो नृचक्षसः ॥ ७ ॥ ऋतस्य गोपा न
दभाय सुक्रतुस्त्री ष पवित्रा हृद्यन्तरा दधे । विद्वान्त्स विश्वा भुवनाभि पश्यत्य
वाजुष्टान्विध्यति कर्ते अव्रतान् ॥ ८ ॥ ऋतस्य तन्तुर्विततः पवित्र आ जिह्वाया अग्रे व
रुणस्य मायया । धीराश्चित्तत्समिन्क्षन्त आशतात्रा कर्तमव पदात्यप्रभुः ॥ ९ ॥ ३० ॥

॥ ७४ ॥ १-६ कक्षीवानृषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, ३
पादनिचृज्जगती । २, ६ विराड्जगती । ४, ७ जगती । ५, ६ निचृज्जगती
८ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१-७, ६ निषादः । ८ धैवतः ॥

॥ ७४ ॥ शिशुर्न जातोऽव चक्रद्वन्द्वे स्वर्यद्वाज्यरुषः सिषासति । दिवो
रेतसा सचते पयोवृधा तमीमहे सुमती शर्म सप्रथः ॥ १ ॥ दिवो यः स्कम्भो ध
रुणः स्वातत आपूर्णो अंशुः पर्येति विश्वतः । सेमे मही रोदसी यत्तदावृता समी
चीने दाधार समिषः कविः ॥ २ ॥ महि प्सरः सुकृतं सोम्यं मधूर्वी गव्यूतिरदि
तेऽर्कतं यते । ईशो यो वृष्टेरित उस्त्रियो वृषापां नेता य इतर्कतिर्ऋग्मियः ॥ ३ ॥
आत्मन्वन्नभौ दुह्यते घृतं पयं ऋतस्य नाभिरमृतं वि जायते । समीचीनाः सुदा
नवः प्रीणन्ति तं नरो हितमव मेहन्ति परवः ॥ ४ ॥ अरावीदंशुः सचमान ऊ
र्मिणा देवाव्यं मनुषे पिन्वति त्वचम् । दधाति गर्भमदितेरुपस्थ आ येन तौव
च तनयं च धामहे ॥ ५ ॥ ३१ ॥ सहस्रधारेऽव ता असश्चतस्तृतीयं सन्तु र
जसि प्रजावतीः । चतस्रो नाभो निर्हिता अवो दिवो हविर्भरन्त्यमृतं घृतश्चुत

म० ७ । अ० ३ । व० १] ५१३ [म० ६ । अ० ४ । सू० ७६ ।

॥ ६ ॥ श्वेतं रूपं कृणुते यत्सिषासति सोमो मीढां असुरो वेद भूमनः । धिया शमी
सचते सेमभि प्रवहिवस्कबन्धमव दर्षदुद्रिणम् ॥ ७ ॥ अथ श्वेतं कलशं गोभिर्क्तं
कार्मन्ना वाज्यक्रमीत्ससवान् । आ हिन्विरे मनसा देवयन्तः कक्षीवते शतहिमाय
तोनाम् ॥ ८ ॥ अद्भिः सोम पृच्छानस्य ते रसोऽव्यो वारं वि पवमान धावति ।
मृज्यमानः कविभिर्मदिन्तम् स्वदस्वेन्द्राय पवमान पीतये ॥ ९ ॥ ३२ ॥

॥ ७५ ॥ १-५ कविर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, ३, ४
निचृज्जगती । २ पादनिचृज्जगती । ५ विराड्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ७६ ॥ अभि प्रियाणि पवते चनोहितो नामानि यद्वा अधि येषु वर्धते ।
मा सूर्यस्य बृहतो बृहन्नधि रथं विष्वञ्चमरुहद्विचक्षणः ॥ १ ॥ ऋतस्य जिह्वा
वते मधु प्रियं वक्ता पतिर्धियो अस्या अदाभ्यः । दधाति पुत्रः पित्रोरपीच्यं-
ममृतृतीयमधि रोचने दिवः ॥ २ ॥ अथ द्युतानः कलशां अचिक्रदन्नृभिर्ये-
नः कोश आ हिरण्यये । अभीमृतस्य दोहना अनूषताधि त्रिपृष्ठ उषसो वि-
जति ॥ ३ ॥ अद्भिभिः सुतो मतिभिश्चनोहितः प्ररोचयन्नोदसी मातरा शुचिः
माण्यव्या समया वि धावति मधोर्धारा पिन्वमाना दिवेदिवे ॥ ४ ॥ परि सोम
धन्वा स्वस्तये नृभिः पुनानो अभि वासयाशिरम् । ये ते मदा आहनसो विहाय-
स्तेभिरिन्द्रं चोदय दातवे मधम् ॥ ५ ॥ ३३ ॥ २ ॥

॥ ७६ ॥ १-५ कविर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१ त्रिष्टुप् ।
विराड्जगती । ३, ५ निचृज्जगती । ४ पादनिचृज्जगती ॥ स्वरः-१ धैवतः ।
-५ निषादः ॥

॥ ७६ ॥ धर्ता दिवः पवते कृत्व्यो रसो दत्तो देवानामनुमाद्यो नृभिः । हरिः
जानो अत्यो न सत्त्वमिर्वृथा पाजांसि कृणुते नदीष्वा ॥ १ ॥ शूरो न धत्त
युधा गभस्त्योः स्वः सिषासन्नधिरो गर्विष्ठिषु । इन्द्रस्य शुष्ममीरयन्नपस्युभिरि-
हिन्वानो अज्यते मनीषिभिः ॥ २ ॥ इन्द्रस्य सोम पवमान ऊर्मिणा तविष्य-
णो जठरेष्वा विश । मणाः पिन्व विद्युदभ्रेव रोदसी धिया न वाजाँ उप मासि
श्वतः ॥ ३ ॥ विश्वस्य राजा पवते स्वर्दश ऋतस्य धीतिमृषिषालवीवशत् ।
सूर्यस्यासिरेण मृज्यते पिता मतीनामसमष्टकाव्यः ॥ ४ ॥ वृषेव यूथा परिको-
मर्षस्यपामुपस्थे वृषभः कनिक्रदत् । स इन्द्राय पवसे मत्सरिन्तमो यथा जेषाम
मिथे त्वोतयः ॥ ५ ॥ १ ॥

॥ ७७ ॥ १-५ कविर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१ जगती । २, ४, ५ निचृज्जगती । ३ पादनिचृज्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ७७ ॥ एष प्र कोशे मधुमाँ अचिक्रददिन्द्रस्य वज्रो वपुषो वपुष्टरः । अभीमृतस्य सुदुघा घृतश्चुतो वाश्रा अर्षन्ति पर्यसेव धेनवः ॥ १ ॥ स पूर्यः पवते यं दिवस्परि श्येनो मथायदिषितस्तिरो रजः । स मध्व आ युवते वेर्विजान इत्कृशानोरस्तुर्मनसाह विभ्युषा ॥ २ ॥ ते नः पूर्वास उपरास इन्द्रो महे वाजाय धन्वन्तु गोमते । ईजेण्यासो अह्यो न चारवो ब्रह्मब्रह्म ये जुजुषुर्हविर्विः ॥ ३ ॥ अयं नो विद्वान्वनवद्वनुष्यत इन्दुः सत्राचा मनसा पुरुषुतः । इनस्य यः सदेनैर्गर्भमादधे गवामुरुजमभ्यर्षति व्रजम् ॥ ४ ॥ चक्रिर्दिवः पवते कृत्व्यो रसो महौ अदब्धो वरुणो हुरुग्यते । असावि मित्रो वृजनेषु यज्ञियोऽत्यो न यूथे वृषयुः कनिक्रदत् ॥ ५ ॥ २ ॥

॥ ७८ ॥ १-५ कविर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, ५ निचृज्जगती । २-४ जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ७८ ॥ प्र राजा वाचं जनयन्नसिष्यददपो वसानो अभि गा इयक्षति । गृभ्णति रिप्रमविरस्य तान्वा शुद्धो देवानामुपयाति निष्कृतम् ॥ १ ॥ इन्द्राय सोम परि पिच्यसे नृभिर्नृचक्षा ऊर्मिः कविरज्यसे वने । पूर्वोर्हि ते स्तुतयः सन्ति यातवे सहस्रमश्वा हरयश्चमूषदः ॥ २ ॥ समुद्रिया अप्सरसो मनीषिणमासीना अन्तरभि सोममक्षरन् । ता ई हिन्वन्ति हर्म्यस्य सक्षणिं दाचन्ते सुम्नं पवमानमक्षितम् ॥ ३ ॥ गोजिन्नः सोमो रथजिद्धिरण्यजित्स्वर्जिदब्जित्पवते सहस्रजित् । यं देवासश्चक्रिरे पीतये मदं स्वादिष्ठं द्रप्समरुणं मयोभुवम् ॥ ४ ॥ एताने सोम पवमानो अस्मयुः सत्यानि कृण्वन्द्रविणान्यर्षसि । जहि शत्रुमन्तिके दूरके च य उर्वो गव्यूतिमभयञ्च नस्कृधि ॥ ५ ॥ ३ ॥

॥ ७९ ॥ १-५ कविर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, ३ पादनिचृज्जगती । २, ४, ५ निचृज्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ७९ ॥ अचोदसो नो धन्वन्तिवन्दवः प्र सुवानासो बृहद्विवेषु हरयः । विच नशन्न इषो अरातयोऽर्यो नशन्त सनिषन्त नो धियः ॥ १ ॥ प्र णो धन्वन्तिवन्दवो मदच्युतो धना वा येभिरर्वतो जुनीमसि । तिरो मर्तस्य कस्य चित्परिहृति वयं धनानि विश्वधा भरेमहि ॥ २ ॥ उत स्वस्या अरात्या अरिर्हि प

अ० ७ । अ० ३ । व० ६] ५१५ [म० ६ । अ० ४ । सू० ८१ ।

उतान्यस्या अरात्या वृको हि ष । धन्वन्न तृष्णा समरीत ताँ अभि सोम जहि
पवामान दुराध्यः ॥ ३ ॥ दिवि ते नाभा परमो य आददे पृथिव्यास्ते रुरुहुः
सानवि क्षिपः । अद्र्यस्त्वा बप्सति गोरधि त्वच्यप्सु त्वा हस्तैर्दुदुहुर्मनीषिणः
॥ ४ ॥ एवा त इन्द्रो सुभ्वं सुपेशंसं रसं तुज्जन्ति प्रथमा अभिश्रियः । निद-
न्निदं पवमान नि तारिष आविस्ते शुष्मो भवतु प्रियो मदः ॥ ५ ॥ ४ ॥

॥ ८० ॥ १-५ वसुभारद्वाज ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१,
४ जगती । २, ५ विराज्जगती । ३ निचृज्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ८० ॥ सोमस्य धारा पवते नृचक्षस ऋतेन देवान्हवते दिवस्परि । बृ-
हस्पते र्वथेना वि दिद्युते समुद्रासो न सर्वनानि विव्यचुः ॥ १ ॥ यं त्वा वा-
जिघ्रन्त्या अभ्यनूषतायोहतं योनिमा रोहसि द्युमान् । मघोनामार्युः प्रतिरन्महि
श्रव इन्द्राय सोम पवसे वृषा मदः ॥ २ ॥ एन्द्रस्य कुक्षा पवते मदिन्तम ऊर्जं
वसानः श्रवसे सुमङ्गलः । प्रत्यङ् स विश्वा भुवनाभि पप्रथे क्रीळन्हरिरत्यः स्य-
न्दते वृषा ॥ ३ ॥ तं त्वा देवेभ्यो मधुमत्तमं नरः सहस्रधारं दुहते दश क्षिपः ।
नृभिः सोम प्रच्युतो ग्रावभिः सुतोविश्वान्देवाँ आ पवस्वा सहस्रजित् ॥ ४ ॥
तं त्वा हस्तिनो मधुमन्तमद्रिभिर्दुहन्त्यप्सु वृषभं दश क्षिपः । इन्द्रं सोम मादय-
न्दैव्यं जनं सिन्धोरिवोर्मिः पवमानो अर्षसि ॥ ५ ॥ ५ ॥

॥ ८१ ॥ १-५ वसुभारद्वाज ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-
१-३ निचृज्जगती । ४ जगती । ५ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः १-४ निषादः । ५ धैवतः ॥

॥ ८१ ॥ प्र सोमस्य पवमानस्योर्मय इन्द्रस्य यन्ति जठरं सुपेशंसः । दध्ना
यदीमुनीता यशसा गवाँ दानाय शूरमुदमन्दिषुः सुताः ॥ १ ॥ अच्छा हि सोमः
कलशाँ असिष्यददत्यो न वोळ्हा रघुवर्तनिर्वृषा । अथा देवानामुभयस्य जन्मनो
विद्वाँ अश्रोत्यमुत इतश्च यत् ॥ २ ॥ आ नः सोम पवमानः किरा वस्विन्द्रो भव
मघवा राधसो महः । शिक्षा वयोधो वसवे सु चेतुना मा नो गयमारे अस्मत्परा
सिचः ॥ ३ ॥ आ नः पूषा पवमानः सुरातयो मित्रो गच्छन्तु वरुणः सजोषंसः ।
बृहस्पतिर्मरुतो वायुरश्विना त्वष्टा सविता सुयमा सरस्वती ॥ ४ ॥ उभे आवा-
पृथिवी विश्वमिन्वे अर्यमा देवो अदितिर्विधाता । भगो नृशंस उर्वन्तरिक्षं विश्वे
देवाः पवमानञ्जुषन्त ॥ ५ ॥ ६ ॥

अ० ७ । अ० ३ । व० ६] ५१६ [म० ६ । अ० ४ । सू० ८४ ।

॥८२॥ १-५ वसुभारद्वाज ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, ४ विरा-
इजगती । २ निचृज्जगती । ३ जगती । ५ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-४ निषादः । ५ धैवतः ॥

॥ ८२ ॥ असावि सोमो अरुषो वृषा हरी राजेव दस्मो अभि गा अचिक्र-
दत् । पुनानो वारं पर्येत्यव्ययं श्येनो न योनिं घृतवन्तमासदम् ॥ १ ॥ कविर्वै-
धस्या पर्येषि माहिं नमत्यो न मृष्टो अभि वाजमर्षसि । अपसेधन्दुरिता सोम मृ-
ळ्य घृतं वसानः परि यासि निर्णिजम् ॥ २ ॥ पर्जन्यः पिता महिषस्य पर्णिनो
नाभा पृथिव्या गिरिषु क्षयं दधे । स्वसार आपो अभि गा उतासरन्तस ग्रावभि-
र्नमते वीते अध्वरे ॥ ३ ॥ जायेव पत्यावाधि शेव महसे पत्राया गर्भं शृणुहि ब्रवीमि
ते । अन्तर्वाणीषु प्र चरा सु जीवसेऽनिन्द्यो वृजने सोम जागृहि ॥ ४ ॥ यथा पू-
र्वेभ्यः शतसा अमृधः सहस्रसाः पर्यया वाजमिन्दो । एवा पवस्व सुविताय नव्यसे
तव व्रतमन्वापः सचन्ते ॥ ५ ॥ ७ ॥

॥ ८३ ॥ १-५ पवित्र ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, ४
निचृज्जगती । २, ५ विराइजगती । ३ जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ८३ ॥ पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते प्रभुर्गात्राणि पर्येषि विश्वतः । अ-
तप्ततनूर्न तदामो अश्नुते शृतास इद्वहन्तस्तत्समाशत ॥ १ ॥ तपोष्पवित्रं विततं
दिवस्पदे शोचन्तो अस्य तन्तवो व्यस्थिरन् । अवन्त्यस्य पत्रोतारमाशवो दिवस्पृ-
ष्ठमधि तिष्ठन्ति चेतसा ॥ २ ॥ अरुरुचदुषसः पृश्निरग्रिय उक्षा बिभर्ति भुवनानि
वाजयुः । मायाविनो ममिरे अस्य मायया नृचक्षसः पितरो गर्भमा दधुः ॥ ३ ॥
गन्धर्व इत्था पदमस्य रक्षति पार्ति देवानां जनिमान्यद्भुतः गृभ्णाति रिपुं निधया नि-
धार्पतिः सुकृत्तमा मधुनो भक्षमाशत ॥ ४ ॥ हविर्हविष्मो माहि सन्नदैव्यं नभो वसानः
परि यास्यध्वरम् । राजा पवित्ररथो वाजमारुहः सहस्रभृष्टिर्जयसि श्रवो बृहत् ॥ ५ ॥ ८ ॥

॥ ८४ ॥ १-५ प्रजापतिर्वाच्य ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-
१, ३ विराइजगती । ४ जगती । २ निचृत्त्रिष्टुप् । ५ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१, ३, ४
निषादः । २, ५ धैवतः ॥

॥ ८४ ॥ पवस्व देवमादनो विचर्षणिरप्सा इन्द्राय वरुणाय वायवे । कृयी-
नो अद्य वरिवः स्वस्तिमदुरुक्षितौ गृणीहि दैव्यं जनम् ॥ १ ॥ आ यस्तस्थौ भु-
वनान्यमर्त्यो विश्वानि सोमः परि तान्यर्षति । कृण्वन्तमञ्चृतं विचृतमभिष्ट्य इन्दुः

अ० ७ । अ० ३ । व० ११] ५१७ [म० ६ । अ० ४ । सू० ८५ ।

सिक्तयुषसं न सूर्यैः ॥ २ ॥ आ यो गोभिः सृज्यत ओषधीष्व देवानां सुम्न
इषयन्नुपावसुः । आ विद्युता पवते धारया सुत इन्द्रं सोमो मादयन्दैव्यं जनम्
॥ ३ ॥ एष स्य सोमः पवते सहस्रजिद्धिन्वानो वाचमिषिरामुषर्बुधम् । इन्द्रुः स-
मुद्रमुदियति वायुभिरेन्द्रस्य हार्दि कलशेषु सीदति ॥ ४ ॥ अभि त्वं गावः प-
यसा पयोवृधं सोमं श्रीणन्ति मतिभिः स्वर्विदम् । धनञ्जयः पवते कृत्वो रसो
विप्रः कविः काव्येना स्वर्चनाः ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ८५ ॥ १-१२ वेनो भार्गव ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१,
५, ६, १० विराड्जगती । २, ७ निचृज्जगती । ३ जगती । ४, ६ पादनिचृ-
ज्जगती । ८ आर्चीस्वराड्जगती । ११ भुरिक् त्रिष्टुप् । १२ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-
१-१० निषादः । ११, १२ धैवतः ॥

॥ ८५ ॥ इन्द्राय सोम सुषुतः परि स्रवापामीवा भवतु रक्षसा सह । मा
ते रसस्य मत्सत द्रव्याविनो द्रविणस्वन्त इह सन्तिवन्दवः ॥ १ ॥ अस्मान्समर्थे
पवमान चोदय दत्तो देवानामसि हि प्रियो मदः । जहि शत्रूभ्या भन्दनायतः
पिबेन्द्र सोममव नो मृधो जहि ॥ २ ॥ अदब्ध इन्द्रो पवसेमदिन्तम आत्मेन्द्रस्य
भवसि धासिरुत्तमः । अभि स्वरन्ति बहवो मनीषिणो राजानमस्य भुवनस्य नि-
सते ॥ ३ ॥ सहस्रणीथः शतधारो अद्भुत इन्द्रायेन्दुः पवते काम्यं मधु । जयन्ते-
त्रमभ्यर्षा जयन्नप उरुं नो गातुं कृणु सोम मीढ्वः ॥ ४ ॥ कनिक्कदत्कलशे गोभि-
रज्यसे व्यव्ययं समया वारमर्षसि । मर्मज्यमानो अत्यो न सानसिरिन्द्रस्य सोम
जठरे समक्षरः ॥ ५ ॥ स्वादुः पवस्व दिव्याय जन्मने स्वादुरिन्द्राय सुहवीतुना-
म्ने । स्वादुर्मित्राय वरुणाय वायवे बृहस्पतये मधुमाँ अदाभ्यः ॥ ६ ॥ १० ॥ अत्यं मृ-
जन्ति कलशे दश क्षिपः प्र विप्राणां मतयो वाच ईरते । पवमाना अभ्यर्षन्ति
सुष्टुतिमेन्द्रं विशन्ति मदिरास इन्द्रवः ॥ ७ ॥ पवमानो अभ्यर्षा सुवीर्यमुर्वी
गव्यूतिं महि शर्म सप्रथः । मार्किनो अस्य परिषूतिरीशतेन्द्रो जयेमत्वया धनन्धनम्
॥ ८ ॥ अधि ग्रामस्थादृषभो विचक्षणोऽरुरुचि दिवो रोचना कविः । राजा
पवित्रमत्योति रोरुवदिवः पीयूषं दुहते नृचक्षसः ॥ ९ ॥ दिवो नाकै मधुजिह्वा अ-
सश्चतो वेना दुहन्त्युक्षणं गिरिष्ठाम् । अप्सु द्रप्सं वावृधानं समुद्र आ सिन्धोरूर्मा
मधुमन्तं पवित्र आ ॥ १० ॥ नाकै सुपर्णमुपपत्तिवांसं गिरो वेनानामकृपन्त पूर्वीः ।
शिशुं रिहन्ति मतयः पनिप्रतं हिरण्ययं शकुनं क्षामणि स्थाम् ॥ ११ ॥ ऊर्ध्वो

अ० ७ । अ० ३ । व० १४] ५१८ [म० ६ । अ० ५ । सू० ८६ ।

गन्धर्वो अग्निं नार्कं अस्थाद्विश्वा रूपा प्रतिचक्षाणो अस्य । भानुः शुक्रेण शो-
चिषा व्यद्यौत्प्रारूरुचद्रोदसी मातरा शुचिः ॥ १२ ॥ ११ ॥ ४ ॥

॥ ८६ ॥ ऋषिः—१-१० आकृष्टामाषाः । ११-२० सिकता निवावरी ।
२१-३० पृश्नयोऽजाः । ३१-४० त्रय ऋषिगणाः । ४१-४५ अत्रिः ।
४६-४८ गृत्समदः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, ६, २१, २६, ३३, ४०
जगती । २, ७, ८, ११, १२, १७, २०, २३, ३०, ३१, ३४, ३५, ३६,
३८, ३९, ४२, ४४, ४७ विराड्जगती । ३-५, ६, १०, १३, १६, १८,
१९, २२, २५, २७, ३२, ३७, ४१, ४६ निचृज्जगती । १४, १५, २८,
२९, ४३, ४८ पादनिचृज्जगती । २४ आर्चीजगती । ४५ आर्चीस्वराड्जगती ॥
निषादः स्वरः ॥

॥ ८६ ॥ प्र त आशवः पवमान धीजवो मदा अर्षन्ति रघुजा इव तमना ।
दिव्याः सुपर्णा मधुमन्त इन्द्रवो मदिन्तमासः परि कोशमासते ॥ १ ॥ प्र ते म-
दासो मदिरास आशवोऽसृक्षत रथ्यासो यथा पृथक् । धेनुर्न वत्सं पर्यसाभि व-
ज्रिणमिन्द्रमिन्द्रवो मधुमन्त ऊर्मयः ॥ २ ॥ अत्यो न हियानो अभि वाजमर्ष स्वर्वि-
त्कोशं दिवो अद्रिमातरम् । वृषा पवित्रे अग्निं सानो अव्यये सोमः पुनान इन्द्रि-
याय धार्यसे ॥ ३ ॥ प्र त आश्विनीः पवमान धीजवो दिव्या असृग्रन्पर्यसा ध-
रीमणि । प्रान्तर्ऋषयः स्थाविरीरसृक्षत ये त्वा मृजन्त्यृषिषाण वेधसः ॥ ४ ॥
विश्वा धामानि विश्वचक्ष ऋभ्वसः प्रभोस्ते सतः परि यन्ति केतवः । व्यानशिः
पवसे सोमधर्मभिः पतिर्विश्वस्य भुवनस्य राजसि ॥ ५ ॥ १२ ॥ उभयतः पव-
मानस्य रश्मयो ध्रुवस्य सतः परि यन्ति केतवः । यदी पवित्रे अग्निं मृज्यते हरिः
सत्ता नि योना कलशेषु सीदति ॥ ६ ॥ यज्ञस्य केतुः पवते स्वध्वरः सोमो दे-
वानामुप याति निष्कृतम् । सहस्रधारः परि कोशमर्षति वृषा पवित्रमत्यैति रोरु-
वत् ॥ ७ ॥ राजा समुद्रं नद्यो वि गाहतेऽपामूर्मिं संचते सिन्धुषु श्रितः । अध्य-
स्थात्सानु पवमानो अव्ययं नाभा पृथिव्या धरुणो महो दिवः ॥ ८ ॥ दिवो न
सानु स्तनयन्नचिक्रदद्यौश्च यस्य पृथिवी च धर्मभिः । इन्द्रस्य सख्यं पवते
विवेविदत्सोमः पुनानः कलशेषु सीदति ॥ ९ ॥ ज्योतिर्यज्ञस्य पवते मधु प्रियं
पिता देवानां जनिता त्रिभूवसुः । दधाति रत्नं स्वधयोरपीच्यं मदिन्तमो मत्सर
इन्द्रियो रसः ॥ १० ॥ १३ ॥ अभिक्रन्दन्कलशं वाज्यर्षति पतिर्दिवः शतधारो

अ० ७ । अ० ३ । व० १७] ५१६ [म० ६ । अ० ५ । सू० ८६ ।

विचक्षणः । हरिर्मित्रस्य सदेनेषु सीदति मर्मज्ञानोऽविभिः सिन्धुभिर्वृषा ॥ ११ ॥
अग्रे सिन्धूनां पवमानो अर्षत्यग्रे वाचो अग्रियो गोषु गच्छति । अग्रे वाजस्य
भजते महाधनं स्वायुधः सोतृभिः पूयते वृषा ॥ १२ ॥ अयं मतवाञ्छकुनो यथा
हितोऽव्ये ससार पवमान ऊर्मिणा । तव क्रत्वा रोदसी अन्तरा कवे शुचिर्धिया
पवते सोम इन्द्र ते ॥ १३ ॥ द्रापि वसानो यजतो दिविस्पृशमन्तरिक्षा भुव-
नेष्वर्पितः । स्वर्जज्ञानो नभसाभ्यक्रमीत्प्रत्नमस्य पितरमा विवासति ॥ १४ ॥ सो
अस्य विशे महि शर्म यच्छति यो अस्य धाम प्रथमं व्यानशे । पदं यदस्य परमे
व्योमन्यतो विश्वा अभि सं याति संयतः ॥ १५ ॥ १४ ॥ प्रो अयासीदिन्दुरि-
न्द्रस्य निष्कृतं सखा सख्युर्न प्र मिनाति सङ्गिरम् । मर्य इव युवतिभिः समर्षति
सोमः कलशे शतयाम्ना पथा ॥ १६ ॥ प्र वो धियो मन्द्रयुवो विपन्युवः पनस्युवः
संवसनेष्वक्रमुः । सोम मनीषा अभ्यनूषत स्तुभोऽभि धेनवः पयसेमशिश्रयुः ॥ १७ ॥
आ नः सोम संयन्तं पिप्युषीमिषमिन्द्रो पवस्व पवमानो अस्त्रिधम् । या नो दो-
हते त्रिरहन्नसश्चुषी क्षुमद्वाजवन्मधुमत्सुवीर्यम् ॥ १८ ॥ वृषा मतीनां पवते वि-
चक्षणः सोमो अहः प्रतरीतोषसो दिवः । क्राणा सिन्धूनां कलशो अवीवशदि-
न्द्रस्य हार्द्याविशन्मनीषिभिः ॥ १९ ॥ मनीषिभिः पवते पूर्यः कविर्नृभिर्यतः परि
कोशो अचिक्रदत् । त्रितस्य नाम जनयन्मधु क्षरदिन्द्रस्य वायोः सख्याय क-
र्तवे ॥ २० ॥ १५ ॥ अयं पुनान उषसो विरोचयदयं सिन्धुभ्यो अभवदु लो-
ककृत् । अयं त्रिः सप्त दुदुहान आशिरं सोमो हृदे पवते चारु मत्सरः ॥ २१ ॥
पवस्व सोम दिव्येषु धामसु मृजान इन्द्रो कलशे पवित्र आ । सीदन्निन्द्रस्य ज-
ठरे कनिक्रदन्नृभिर्यतः सूर्यमारोहयो दिवि ॥ २२ ॥ अद्रिभिः सुतः पवसे पवित्र
आ इन्द्रविन्द्रस्य जठरेष्वाविशन् । त्वं नृचक्षा अभवो विचक्षण सोम गोत्रमङ्गि-
रोभ्योऽवृणोरप ॥ २३ ॥ त्वां सोम पवमानं स्वाध्योऽनु विप्रासो अमदन्नवस्य-
वः । त्वां सुपर्ण आभरद्विवस्परीन्द्रो विश्वाभिर्मतिभिः परिष्कृतम् ॥ २४ ॥ अ-
व्ये पुनानं परि वारं ऊर्मिणा हरिं नवन्ते अभि सप्त धेनवः । अपामुपस्ये अ-
ध्यायवः कविमृतस्य योना महिषा अहेषत ॥ २५ ॥ १६ ॥ इन्द्रः पुनानो अति
गाहते मृधो विश्वानि कृण्वन्त्सुपथानि यज्यवे । गाः कृण्वानो निर्णिजं हर्यतः
कविरत्यो न क्रीळन्परि वारमर्षति ॥ २६ ॥ असश्चतः शतधारा अभिश्रियो हरिं
नवन्तेऽव ता उदन्युवः । क्षिपो मृजन्ति परि गोभिरावृतं तृतीयं पृष्ठे अर्धि रो-
चने दिवः ॥ २७ ॥ तवेमाः प्रजा दिव्यस्य रेतसस्त्वं विश्वस्य भुवनस्य राजसि ।

अ० ७ । अ० ३ । व० २०] ५२० [म० ६ । अ० ५ । सू० ८६ ।

अथेदं विश्वं पवमान ते वशे त्वमिन्दो प्रथमो धामधा असि ॥ २८ ॥ त्वं समुद्रो
 असि विश्ववित्कवे तवेमाः पञ्च प्रदिशो विधर्मणि । त्वं द्यां च पृथिवीं चाति
 जम्भिषे तव ज्योतीषि पवमान सूर्यः ॥ २९ ॥ त्वं पवित्रे रजसो विधर्मणि देवे-
 भ्यः सोम पवमान पूयसे । त्वामुशिजः प्रथमा अगृभ्णत तुभ्येमा विश्वा भुव-
 नानि येमिरे ॥ ३० ॥ १७ ॥ प्र रेभ एत्यति वारमव्ययं वृषा वनेष्वव चक्रद-
 द्धरिः । सं धीतयो वावशाना अनूषत शिशुं रिहन्ति मतयः पनिपनतम्
 ॥ ३१ ॥ स सूर्यस्य रश्मिभिः परि व्यत तन्तुं तन्वानस्त्रिवृतं यथा विदे । नय-
 तस्य प्रशिषो नवीयसीः पतिर्जनीनामुप याति निष्कृतम् ॥ ३२ ॥ राजा सि-
 न्धूनां पवते पतिर्दिव ऋतस्य याति पृथिभिः कनिक्रदत् । सहस्रधारः परि पि-
 च्यते हरिः पुनानो वाचं जनयन्नुपावसुः ॥ ३३ ॥ पवमान मद्यर्णो वि धावसि
 सूर्यो न चित्रो अव्ययानि पव्यया । गर्भस्तिपूतो नृभिरद्रिभिः सुतो महे वाजाय
 धन्याय धन्वसि ॥ ३४ ॥ इषमूर्जे पवमानाभ्यर्षसि श्येनो न वंसु कलशेषु सी-
 दसि । इन्द्राय मद्रा मद्यो मदः सुतो दिवो विष्टम्भ उपमो विचक्षणः ॥ ३५ ॥ १८ ॥
 सप्त स्वसारो अभि मातरः शिशुं नवं जज्ञानं जेन्यं विपश्चितम् । अपाङ्गन्धर्वं दिव्यं
 नृचक्षंसं सोमं विश्वस्य भुवनस्य राजसे ॥ ३६ ॥ ईशान इमा भुवनानि वीयसे युजान
 इन्दो हरितः सुपर्णः । तास्ते क्षरन्तु मधुमद्यूतं पयस्तव व्रते सोम तिष्ठन्तु कृष्टयः ॥ ३७ ॥
 त्वं नृचक्षा असि सोम विश्वतः पवमान वृषभ ता वि धावसि । स नः पवस्व
 वसुमद्विरणयवद्वयं स्याम भुवनेषु जीवसे ॥ ३८ ॥ गोवित्पवस्व वसुविद्विरणयविद्वेतो धा
 इन्दो भुवनेष्वर्पितः । त्वं सुवीरो असि सोम विश्ववित्तं त्वा विप्रा उप गिरेम आसते
 ॥ ३९ ॥ उन्मध्वं ऊर्मिर्वनना अतिष्ठिपदपो वसानो मद्दिषो वि गाहते । राजा पवित्ररथो
 बाजमारुहत्सहस्रभृष्टिर्जयति श्रवो बृहत् ॥ ४० ॥ १९ ॥ स भन्दना उदियति प्र-
 जावतीं विश्वायुर्विश्वाः सुभरा अहर्दिवि । ब्रह्म प्रजावद्रयिमश्वपस्त्यं पीत इन्द्रविन्द्र-
 मस्मभ्यं याचतात् ॥ ४१ ॥ सो अग्रे अद्वां हरिर्हर्यतो मदः प्र चेतसा चेतयते
 अनु द्युभिः । द्वा जना यातयन्तरीयते नरा च शंसं दैव्यं च धर्तरि ॥ ४२ ॥
 अञ्जते व्यञ्जते समञ्जते क्रतुं रिहन्ति मधुनाभ्यञ्जते । सिन्धोरुच्छ्वासे पत-
 यन्तमुत्तणं हिरण्यपावाः पशुमांसु गृभ्णते ॥ ४३ ॥ विपश्चिते पवमानाय गा-
 यत मही न धारात्यन्धो अर्षति । अहिर्न जूर्णमति सर्पति त्वचमत्यो न क्रीळ-
 नसरदृषा हरिः ॥ ४४ ॥ अग्रेगो राजाप्यस्तविष्यते विमानो अद्वां भुवनेष्वर्पितः ।
 हरिर्धृतस्तुः सुदृशीको अर्णवो ज्योतीरथः पवते राय ओक्थः ॥ ४५ ॥ २० ॥

अ० ७ । अ० ३ । व० २४] ५२१ [म० ६ । अ० ५ । सू० ८८ ।

असर्जि स्क्रुम्भो दिव उद्यतो मदः परि त्रिधातुर्भुवनान्यर्शति । अंशं रिहन्ति मतयः
पनिमृतं गिरा यदि निर्णिजमृग्मिणो ययुः ॥ ४६ ॥ प्र ते धारा अत्यएवानि
मेष्यः पुनानस्य संयतो यन्ति रंहयः । यद्रोभिरिन्दो चम्बोः समज्यस आ सु-
वानः सोम कलशेषु सीदसि ॥ ४७ ॥ पवस्व सोम क्रतुविन्न उक्थ्योऽव्यो वारे
परि धाव मधु प्रियम् । जहि विश्वाव्रक्षस इन्दो अत्रिणो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः
॥ ४८ ॥ २१ ॥

॥८७॥ १-६ उशना ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, २ नि-
चृत्त्रिष्टुप् । ३ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ४, ८ विराट् त्रिष्टुप् । ५-७, ६ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८७ ॥ प्र तु द्रव परि कोशं नि षोद नृभिः पुनानो अभि वाजमर्ष ।
अश्वं न त्वा वाजिनं मर्जयन्तोऽच्छा बर्ही रशनाभिर्नयन्ति ॥ १ ॥ स्वायुधः
पवते देव इन्दुरशस्तिहा वृजनं रक्षमाणः । पिता देवानां जनिता सुदक्षो विष्टुम्भो
दिवो धरुणः पृथिव्याः ॥ २ ॥ ऋषिर्विप्रः पुरस्ता जनानामृभुधरि उशना का-
व्येन । स चिद्विवेद निहितं यदासामपीच्यं गुह्यं नाम गोनाम् ॥ ३ ॥ एष स्य ते
मधुमां इन्द्र सोमो वृषा वृष्णे परि पवित्रे अक्षाः । सहस्रसाः शतसा भूरिदावा
शशवत्तमं बर्हीरा वाजस्थात् ॥ ४ ॥ एते सोमा अभि गव्या सहस्रा महे वाजा-
यामृताय श्रवांसि । पवित्रेभिः पवमाना असृग्रञ्छ्वस्यवो न पृतनाजो अत्याः ॥ ५ ॥
॥ २२ ॥ परि हि ष्मा पुरुदूतो जनानां विश्वासरज्जोजना पूयमानः । अथाभर श्येन
भृत प्रयांसि रयिं तुञ्जानो अभि वाजमर्ष ॥ ६ ॥ एष सुवानः परि सोमः पवित्रे
सर्गो न सृष्टो अदधावदवा । तिग्मे शिशानो महिषो न शृङ्गे गा गव्यन्नभि शूरो
न सत्वा ॥ ७ ॥ एषा ययौ परमादन्तरद्रेः कूर्चित्सतीरूर्वे गा विवेद । दिवो न
विश्रुत्स्तनयन्त्यभ्रैः सोमस्य ते पवत इन्द्र धारा ॥ ८ ॥ उत स्म राशिं परि यासि
गोनामिन्द्रेण सोम सरथं पुनानः । पूर्वोरिपो बृहतीर्जीरदानो शिक्ता शचीवस्तव
ता उपष्टुत् ॥ ९ ॥ २३ ॥

॥ ८८ ॥ १-८ उशना ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१
सतः पङ्क्तिः । २, ४, ८ विराट् त्रिष्टुप् । ३, ६, ७ निचृत्त्रिष्टुप् । ५ त्रिष्टुप् ॥
स्वरः-१ पञ्चमः २-८ धैवतः ॥

॥ ८८ ॥ अयं सोम इन्द्र तुभ्यं सुन्वे तुभ्यं पवते त्वमस्य पाहि त्वं ह यं चकृषे त्वं
ववृष इन्द्रं मदाय युज्याय सोमम् ॥ १ ॥ स ई रथो न भुरिषालयोजि महः पुरुणि सातये

अ० ७ । अ० ३ । व० २६] ५२२ [म० ६ । अ० ५ । सू० ६० ।

वसूनि । आदीं विश्वा नहुष्याणि जाता स्वर्षाता वन ऊर्ध्वा नवन्त ॥ २ ॥ वायुर्न
यो नियुत्वा इष्ट्यामा नासखेव हव आ शम्भविष्ठः । विश्ववारो द्रविणोदा इव त्मन्पू-
षेव धीजवनोऽसि सोम ॥ ३ ॥ इन्द्रो न यो महा कर्माणि चक्रिहन्ता वृत्राणामसि सोम
पूषित् । पैदो न हि त्वमहिनाम्नां हन्ता विश्वस्यासि सोम दस्योः ॥ ४ ॥ अग्निर्न
यो वन आ सृज्यमानो वृथा पाजांसि कृणुते नदीषु । जनो न युध्वा महत उ
पब्दिरियति सोमः पवमान ऊर्मिम् ॥ ५ ॥ एते सोमा अति वाराण्यव्या दिव्या
न कोशासो अभ्रवर्षाः । वृथा समुद्रं सिन्धवो न नीचीः सुतासो अभि कलशां
असृग्रन् ॥ ६ ॥ शुष्मी शर्धो न मारुतं पवस्वानभिशस्ता दिव्या यथा विट् ।
आपो न मत्तू सुमतिर्भवा नः सहस्राप्साः पृतनाषाणन यज्ञः ॥ ७ ॥ राज्ञो नु ते
वरुणस्य व्रतानि बृहद्भीरं तव सोम धाम । शुचिष्ट्वमसि प्रियो न मित्रो दत्ताय्यो
अर्यमेवासि सोम ॥ ८ ॥ २४ ॥

॥ ८६ ॥ १—७ उशना ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१
पादनिचृत्त्रिष्टुप् । २, ५, ६ त्रिष्टुप् । ३, ७ विराट्त्रिष्टुप् । ४ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८६ ॥ प्रो स्य वह्निः पृथ्याभिरस्यान्दिबो न वृष्टिः पवमानो अक्षाः ।
सहस्रधारो असदन्न्यस्मे मातुरुपस्थे वन आ च सोमः ॥ १ ॥ राजा सिन्धूनाम-
वसिष्ठ वास ऋतस्य नावमारुहद्रजिष्ठाम् । अप्सु द्रप्सो वावृधे श्येनजूतो दुह ई
पिता दुह ई पितुर्जाम् ॥ २ ॥ सिंहं न सन्त मध्वो अयासं हरिमरुषं दिवो अस्य पतिम् ।
शूरो युत्सु प्रथमः पृच्छते गा अस्य चक्षसा परि पात्युक्षा ॥ ३ ॥ मधुपृष्ठं घो-
रमयासमश्वं रथे युञ्जन्त्युरुचक्र ऋष्वम् । स्वसार ई जामयो मर्जयन्ति सनाभयो
वाजिनमूर्जयन्ति ॥ ४ ॥ चतस्र ई घृतदुहः सचन्ते समाने अन्तर्धरुणे निषत्ताः ।
ता ईर्मर्षन्ति नमसा पुनानास्ता ई विश्वतः परि षन्ति पूर्वीः ॥ ५ ॥ विष्टम्भो दिवो ध-
रुणः पृथिव्या विश्वा उत क्षितयो हस्तै अस्य । अमत्त उत्सो गृणते नियुत्वा-
न्मध्वो अशुः पवत इन्द्रियाय ॥ ६ ॥ बन्वन्नवातो अभि देववीति मिन्द्राय सोम
वृत्रहा पवस्व । शग्धि महः पुरुश्चन्द्रस्य रायः सुवीर्यस्य पतयः स्याम ॥ ७ ॥ २५ ॥

॥ ६० ॥ १—६ वसिष्ठ ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
३, ४ त्रिष्टुप् । २, ६ निचृत्त्रिष्टुप् । ५ भुरिक् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६० ॥ प्र हिन्वानो जनिता रोदस्यो रथो न वाजं सन्निष्यन्नयासीत् । इन्द्रं गच्छ-
न्नायुधामंशिशानो विश्वा वसु हस्तयोरादधानः ॥ १ ॥ अभि त्रिपृष्ठं वृषणं वयोधामा-

अ० ७ । अ० ४ । व० २] ५२३ [म० ६ । अ० ५ । सू० ६२ ।

इ०षाणामवावशन्त वाणीः । वना वसानो वरुणो न सिन्धून्वि रत्नधा दयते
वार्याणि ॥ २ ॥ शूरग्रामः सर्ववीरः सहावाञ्जेता पवस्व सनिता धनानि । ति-
ग्मायुधः क्षिप्रधन्वा समत्स्वषाब्धः साव्हान्पृतनासु शत्रून् ॥ ३ ॥ उरुगव्यूतिर-
भयानि कृण्वन्त्समीचीने आ पवस्वा पुरन्धी । अपः सिषासन्नुषसः स्वर्गाः सं-
चिक्रदो महो अस्मभ्यं वाजान् ॥ ४ ॥ मत्सि सोम वरुणं मत्सि मित्रं मत्सीन्द्र-
मिन्दो पवमान विष्णुम् । मत्सि शर्धो मारुतं मत्सि देवान्मत्सि महामिन्द्रमिन्दो
मदाय ॥ ५ ॥ एवा राजेव क्रतुमाँ अमेन विश्वा घनिघ्नदुरिता पवस्व । इन्द्रो
सूक्ताय वचसे वयो धा यूयं पात स्वस्तिभि सदा नः ॥ ६ ॥ २६ ॥ ३ ॥

॥ ६१ ॥ १—६ कश्यप ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
२, ६ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ३ त्रिष्टुप् । ४, ५ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६१ ॥ असर्जि वका रथ्ये यथाजौ धिया मनोता प्रथमो मनीषी । दश
स्वसारो अधि सानो अव्येऽजन्ति वह्निं सदनान्यच्छ ॥ १ ॥ व्रीती जनस्य दिव्य-
स्य कव्यैरधि सुवानो नहुष्यैभिरिन्दुः । प्र यो नृभिरमृतो मर्त्यैर्भिर्ममृजानोऽविभि-
र्गोभिरद्भिः ॥ २ ॥ वृषा वृष्णे रोरुवदंशुरस्मै पवमानो रुशदीर्ते पयोगोः । सहस्र-
मृकं पृथिभिर्वचोविदध्वस्मभिः सूरौ अण्वं वि याति ॥ ३ ॥ रुजा दृळ्हा चिद्र-
क्षसः सदांसि पुनान इन्द्र ऊर्णुहि वि वाजान् । वृश्चोपरिष्ठात्तुजता वधेन ये
अन्ति दूरादुपनायमेषाम् ॥ ४ ॥ स प्रतनवन्नव्यसे विश्ववार सूक्ताय पथः कृणु-
हि प्राचः । ये दुःपहांसो वनुषा वृहन्तस्तांस्ते अश्याम पुरुकृत्पुरुक्षो ॥ ५ ॥ एवा
पुनानो अपः स्वर्गा अस्मभ्यं तोका तनयानि भूरि । शं नः क्षेत्रमुरु ज्योतीषि
सोम ज्योद्गुः सूर्य दृश्ये रिरिहि ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ ६२ ॥ १—६ कश्यप ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१
भुरिक् त्रिष्टुप् । २, ४, ५ निचृत्त्रिष्टुप् । ३ विराट् त्रिष्टुप् । ६ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६२ ॥ परि सुग्रानो हरिरंशुः पवित्रे रथो न सर्जि सनये हियानः । आ-
पच्छ्लोकमिन्द्रियं पूयमानः प्रति देवाँ अजुषत प्रयोभिः ॥ १ ॥ अच्छा नृचक्षा
असरत्पवित्रे नाम दधानः कविरस्य योनौ । सीदन्होतेव सदाने चमूपूपेमगमन्नुवयः
सप्तविप्राः ॥ २ ॥ प्र सुमेधा गातुविद्विष्वदेवः सोमः पुनानः सदा एति नित्यम् ।
भुवद्विष्वेषु काव्येषु रन्तानु जनान्यतते पञ्च धीरः ॥ ३ ॥ तव ह्ये सोम पवमान

अ० ७ । अ० ४ । व० ५] ५२४ [म० ६ । अ० ५ । सू० ६५ ।

निरये विश्वे देवास्त्रय एकादशासः । दश स्वधाभिरधि सानो अव्ये मृजन्ति त्वा
नद्यः सप्त यद्हीः ॥ ४ ॥ तन्नु सत्यं पवमानस्यास्तु यत्र विश्वे कारवः सन्नसन्त ।
ज्योतिर्यदद्वे अकृणोदु लोकं प्रावन्मनुं दस्यवे करभीकम् ॥ ५ ॥ परि सन्नैव प-
शुमान्ति होता राजा न सत्यः समितीरियानः । सोमः पुनानः कलशो अयासी-
त्सीदन्मृगो न महिषो वनेषु ॥ ६ ॥ २ ॥

॥ ६३ ॥ १—५ नोधा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, ३,
४ विराट्त्रिष्टुप् । २ त्रिष्टुप् । ५ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६३ ॥ साकमुक्षो मर्जयन्त स्वसारो दश धीरस्य धीतयो धनुत्रीः । हरिः
पर्यद्रवज्जाः सूर्यस्य द्रोणं ननजे अत्यो न बाजी ॥ १ ॥ सं मातृभिर्न शिशुर्वाव-
शानो वृषा दधन्वे पुरुवारो अद्भिः । मर्यो न योषामभि निष्कृतं यन्त्सं गच्छते
कलश उस्त्रियाभिः ॥ २ ॥ उत प्र पिप्य ऊधरघ्न्याया इन्दुर्धाराभिः सचते सु-
मेधाः । मूर्धानं गावः पर्यसा चमूष्वभि श्रीणन्ति वसुभिर्न निक्तैः ॥ ३ ॥ स नो
देवेभिः पवमान रुदेन्दो रयिमश्विनं वावशानः । रथिरायतामुशती पुरन्धिरस्म-
द्यगा दावने वसूनाम् ॥ ४ ॥ नू नो रयिमुप मास्व नृवन्तं पुनानो वाताप्यं
विश्वश्चन्द्रम् । प्र वेन्दितुरिन्दो तार्यायुः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात् ॥ ५ ॥ ३॥

॥ ६४ ॥ १—५ कण्व ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१ नि-
चृत्त्रिष्टुप् । २, ३, ५ विराट्त्रिष्टुप् । ४ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६४ ॥ अधि यदस्मिन्वाजिनीव शुभः स्पर्धन्ते धियः सूर्ये न विशः ।
अपो वृणानः पवते कवीयन्वजं न पशुवर्धनाय मन्म ॥ १ ॥ द्विता व्यूर्वन्नमृ-
तस्य धाम स्वर्विदे भुवनानि प्रथन्त । धियः पिन्वानाः स्वसरे न गाव ऋताय-
न्तीरभि वावश्च इन्दुम् ॥ २ ॥ परि यत्कविः काव्या भरते शूरो न रथो भुव-
नानि विश्वा । देवेषु यशो मर्तीय भूषन्दत्ताय रायः पुरुभूषु नव्यः ॥ ३ ॥ श्रिये
जातः श्रिय आ निरियाय श्रियं वयो जरितृभ्यो दधाति । श्रियं वसाना अमृतत्व-
मायन्भवन्ति सत्या समिथा मितद्रौ ॥ ४ ॥ इषमूर्जमभ्यर्षाश्वं गामुरुज्योतिः कृणुहि
मत्सि देवान् । विश्वानि हि सुषहा तानि तुभ्यं पवमान बाधसे सोम शत्रून् ॥ ५ ॥ ४॥

॥ ६५ ॥ १—५ प्रस्कण्व ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१
त्रिष्टुप् । २ संस्तार पङ्क्तिः । ३ विराट्त्रिष्टुप् । ४ निचृत्त्रिष्टुप् । ५ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ।
स्वरः—१, ३—५ धैवतः । २ पञ्चमः ॥

अ० ७ । अ० ४ । व० ८] ५२५ [म० ६ । अ० ५ । सू० ६६ ।

॥ ६५ ॥ कर्निक्रान्ति हरिरा सृज्यमानः सीदन्वनस्य जठरे पुनानः । नृभि-
र्यतः कृणुते निर्णिजं गा अतो मतीर्जनयत स्वधाभिः ॥ १ ॥ हरिः सृजानः प-
थ्यामृतस्येयर्ति वाचमरितेव नावम् । देवो देवानां गुह्यानि नामाविष्कृणोति व-
र्हिषि प्रवाचे ॥ २ ॥ अपामिवेदूर्मयस्तर्तुराणाः प्र मनीषा ईरते सोममच्छ । न-
मस्यन्तीरुप च यन्ति सं चा च विशन्त्युशतीरुशन्तम् ॥ ३ ॥ तं मर्मजानं महिषं
न सानावंशं दुहन्त्युक्षणं गिरिष्ठाम् । तं वावशानं मतयः सघन्ते त्रितो विभर्ति
वरुणं समुद्रे ॥ ४ ॥ इष्यन्वाचमुपवृत्तेव होतुः पुनान इन्द्रो वि ष्या मनीषाम् ।
इन्द्रश्च यत्तयथः सौभगाय सुवीर्यस्य पतयः स्याम ॥ ५ ॥ ५ ॥

॥ ६६ ॥ १—२४ प्रतर्दनो दैवोदासिर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः—१, ३, ११, १२, १४, १६, २३ त्रिष्टुप् । २, १७ विराट् त्रिष्टुप् ।
४—१०, १३, १५, १८, २१, २४ निचृत्तिष्टुप् । १६ आर्ची भुरिक्त्रिष्टुप् । २०,
२२ पादनिचृत्तिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६६ ॥ प्र सैनानीः शूरो अग्रे रथानां गव्यन्नेति हर्षते अस्य सेना ।
भद्रान्कृण्वन्निन्द्रह्वान्तसखिभ्य आ सोमो वस्त्रा रभसानि दत्ते ॥ १ ॥ समस्य
हरिं हरयो मृजन्त्यश्वहयैरनिशितं नमोभिः । आ तिष्ठति रथमिन्द्रस्य सखा विद्वाँ
एना सुमतिं यास्यच्छ ॥ २ ॥ स नो देव देवताते पवस्व महे सोम प्सरस इन्द्र-
पानः । कृण्वन्नपो वर्षयन्ध्यामुतेमामुरोरा नो वरिवस्या पुनानः ॥ ३ ॥ अजीतयेऽहतये
पवस्व स्वस्तये सर्वतातये बृहते । तदुशन्ति विश्व इमे सखायस्तदहं वशिष पवमान सोम
॥ ४ ॥ सोमः पवते जनिता मतीनां जनिता दिवो जनिता पृथिव्याः । जनिताग्नेर्जनिता
सूर्यस्य जनितेन्द्रस्य जनितोत विष्णोः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ब्रह्मा देवानां पदवीः कवी-
नामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणाम् । श्येनो गृधाणां स्वधितिर्वनानां सोमः पवि-
त्रमत्येति रेभन् ॥ ६ ॥ प्रावीविपद्वाच ऊर्मि न सिन्धुर्गिरः सोमः पवमानो म-
नीषाः । अन्तः पश्यन्वृजनेमावराण्या तिष्ठति वृषभो गोषु जानन् ॥ ७ ॥ स
मत्सरः पृत्सु बन्वन्नवातः सहस्रं रेता अभि वाजमर्ष । इन्द्रायेन्द्रो पवमानो म-
नीष्यः शौरुर्मिमीरय गा इषयन् ॥ ८ ॥ परि प्रियः कलशं देववात इन्द्राय
सोमो रणयो मदाय । सहस्रधारः शतवाज इन्दुर्वाजी न सप्तिः समना जिगाति-
॥ ९ ॥ स पूर्व्यो वसुविज्जायमानो मृजानो अप्सु दुदुहानो अद्रौ । अभिशस्तिपा
भुवनस्य राजा विदधातुं ब्रह्मणे पूयमानः ॥ १० ॥ ७ ॥ त्वया हि नः पितरः

सोम पूर्वे कर्माणि चक्रुः पवमान धीराः । वन्वन्नवातः परिधरपोर्णवीरेभिरश्वै-
र्मघवा भवा नः ॥ ११ ॥ यथापवथा मनवे वयोधा अमित्रहा वरिवोविद्धविष्मान् ।
एवा पवस्व द्रविणं दधान इन्द्रे सं तिष्ठ जनयायुधानि ॥ १२ ॥ पवस्व
सोम मधुमां ऋतावापो वसानो अधि सानो अव्ये । अवद्रोणानि घृतवान्ति सीद
मदिन्तमो मत्सर इन्द्रपानः ॥ १३ ॥ वृष्टिं दिवः शतधारः पवस्व सहस्रसा वा-
ज्युर्देववीतौ । सं सिन्धुभिः कलशे वावशानः समुस्त्रियाभिः प्रतिरन्न आयुः
॥ १४ ॥ एष स्य सोमो मतिभिः पुनानोऽत्यो न वाजी तरती दरातीः । पयो न
दुग्धमदितेरिषिरमुर्विव गातुः सुयमो न वोळ्हा ॥ १५ ॥ ८ ॥ स्वायुधः सोतृभिः
पूयमानोऽभ्यर्ष गुह्यं चारु नामः । अभि वाजं सप्तिरिव श्रवस्याभि वायुमभि गा
देव सोम ॥ १६ ॥ शिशुं जज्ञानं हर्यतं मृजन्ति शुम्भन्ति वह्निं मरुतो गण्येन ।
कविर्गीर्भिः काव्येना कविः सन्तसोमः पवित्रमत्येति रेभन् ॥ १७ ॥ ऋषिमना य
ऋषिकृत्स्वर्षाः सहस्रणीथः पदवीः कवीनाम् । तृतीयं धाम महिषः सिषासन्तसोमो
विराजमनु राजति शुर् ॥ १८ ॥ चमूषच्छयेन शकुनो विभृत्वा गोविन्दुर्द्रप्स
आयुधानि विभ्रत् । अपामूर्मि सचमानः समुद्रंतुरीयं धाम महिषो विवक्ति ॥ १९ ॥
मर्यो न शुभ्रस्तन्वं मृजानोऽत्यो न सृत्वा सनये धनानाम् । वृषेव यूथा परि को-
शमर्षन्कनिक्रदच्चम्बोऽरा विवेश ॥ २० ॥ ६ ॥ पवस्वेन्द्रो पवमानो महोभिः
कनिक्रदत्परि वाराण्यर्ष । क्रीळञ्चम्बोऽरा विश पूयमान इन्द्रते रसो मदिरो म-
मत्तु ॥ २१ ॥ प्रास्य धारा बृहतीरसृग्रन्नक्तो गोभिः कलशां आ विवेश । सामं
कृण्वन्तसामन्यो विप्रश्चित्कन्दन्नेत्यभि सख्युर्न जामिम् ॥ २२ ॥ अपध्रन्नेषि प-
वमान शत्रून्प्रियां न जारो अभिगीत इन्दुः । सीदन्वनेषु शकुनो न पत्वा सोमः
पुनानः कलशेषु सत्ता ॥ २३ ॥ आ ते रुचः पवमानस्य सोम योषेव यन्ति सुदु-
घाः सुधाराः । हरिरानीतः पुरुवारो अपस्वचिक्रदत्कलशे देवयूनाम् ॥ २४ ॥ १० ॥ ५ ॥

॥ ६७ ॥ ऋषिः—१—३ वसिष्ठः । ४—६ इन्द्रप्रमतिर्वासिष्ठः । ७—९ वृष-
गणो वासिष्ठः । १०—१२ मन्युर्वासिष्ठः । १३—१५ उपमन्युर्वासिष्ठः । १६—१८
व्याघ्रपाद्वासिष्ठः । १९—२१ शक्तिर्वासिष्ठः । २२—२४ कर्णश्रुद्वासिष्ठः । २५—२७
मृलीको वासिष्ठः । २८—३० वसुक्रोवासिष्ठः । ३१—४४ पराशरः । ४५—५८
कुत्सः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, ६, १०, १२, १४, १५, १६,
२१, २५, २६, ३२, ३६, ३८, ३९, ४५, ४६, ५२, ५४, ५६ निचृत्त्रिष्टुप् ।

अ० ७ । अ० ४ । व० १४] ५२७ [म० ६ । अ० ६ । सू० ६७ ।

२-४, ७, ८, ११, १६, १७, २०, २३, २४, ३३, ४८, ५३ विरादत्रिष्टुप् ।
५, ६, १३, २२, २७-३०, ३४, ३५, ३७, ४२-४४, ४७, ५७, ५८ त्रिष्टुप् ।
१८, ४१, ५०, ५१, ५५ आर्ची स्वरादत्रिष्टुप् । ३१, ४६ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ।
४० भुरिक्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६७ ॥ अस्य प्रेषा हेमना पूयमानो देवो देवेभिः समपृक्तरसम् । सुतः
पवित्रं पर्येतिरेभन्मितेव सन्न पशुमान्ति होता ॥ १ ॥ भद्रा वस्त्रा समन्यावसानो
महान्कविर्निवर्चनानि शंसन् । आ वच्यस्व चम्बोः पूयमानो विचक्षणो जागृवि-
देववीतौ ॥ २ ॥ समु प्रियो मृज्यते सानो अव्ये यशस्तरौ यशसां क्षेतौ अस्मे ।
अभि स्वर धन्वा पूयमानो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ३ ॥ प्रगायताभ्यर्चाम
देवान्तसोमं हिनोत महते धनाय । स्वादुः पवाते अति वारमव्यमा सीदाति कलशं
देवयुर्नः ॥ ४ ॥ इन्दुर्देवानामुप सख्यमायन्तसहस्रधारः पवते मदाय । नृभिः स्त-
वानो अनु धाम पूर्वमगन्निन्द्रं महते सौभगाय ॥ ५ ॥ ११ ॥ स्तोत्रे राये हरिरर्षा
पुनान इन्द्रम्मदो गच्छतु ते भराय । देवैर्याहि सरथं राधो अच्छा यूयं पात स्व-
स्तिभिः सदा नः ॥ ६ ॥ प्र काव्यमुशनेव ब्रुवाणो देवो देवानां जनिमा विवक्ति ।
महिषवतः शुचिबन्धुः पावकः पदा वराहो अभ्येति रेभन् ॥ ७ ॥ प्र हंसासस्तृपलं
मन्युमच्छामादस्तं वृषगणा अयासुः । आङ्गूष्यं पवमानं सखायो दुर्मर्ष साकं प्र
वदन्ति वाणम् ॥ ८ ॥ स रहत उरुगायस्य जूतिं वृथा क्रीळन्तं मिमते न गावः ।
परीणसं कृणुते तिग्मशृङ्गो दिवा हरिर्ददृशे नक्तमृजः ॥ ९ ॥ इन्दुर्वाजी पवते
गोन्योद्या इन्द्रे सोमः सह इन्वन्मदाय । हन्ति रज्जो बाधते पर्यरातीर्वरिवः कृणव-
न्वृजनस्य राजा ॥ १० ॥ १२ ॥ अध धारया मध्वा पृचानस्तिरो रोम पवते अ-
द्रिदुग्धः । इन्दुरिन्द्रस्य सख्यं जुषाणो देवो देवस्य मत्सरो मदाय ॥ ११ ॥ अभि
प्रियाणि पवते पुनानो देवो देवान्तस्वेन रसेन पृञ्चन् । इन्दुर्धर्माण्यृतुथा वसानो
दश क्षिपो अव्यत सानो अव्ये ॥ १२ ॥ वृषा शोणो अभिकर्निक्रदद्वा नदयन्नेति
पृथिवीमुत ग्राम् । इन्द्रस्येव वशुरा शृण्व आजौ प्रचेतयन्नर्षति वाचमेमाम् ॥ १३ ॥
रसाययः पर्यसा पिन्वमान ईरयन्नेषि मधुमन्तमंशुम् । पवमानः सन्तनिमेषि कृणव-
न्निन्द्राय सोम परिषिच्यमानः ॥ १४ ॥ एवा पवस्व मदिरो मदायोदग्राभस्य न-
मयन्वधस्नैः । परि वर्णं भरमाणो रुशन्तं गव्युर्नो अर्ष परि सोम सिक्तः ॥ १५ ॥ १३ ॥
जुष्टी न इन्दो सुपथा सुगान्युरौ पवस्व वरिवांसि कृणवन् । घनेव विष्वग्दुरितानि
विघ्नन्नाधि ण्णुना धन्व सानो अव्ये ॥ १६ ॥ वृष्टिं नो अर्ष दिव्यां जिगत्नुमि-

अ० ७ । अ० ४ । व० १७] ५२८ [म० ६ । अ० ६ । सू० ६७ ।

ळावतीं शङ्खीं जीरदानुम् । स्तुकेव वीता धन्वा विचिन्वन्बन्धुरिमाँ अवराँ इन्दो वायून् ॥ १७ ॥ ग्रन्थि न विष्य ग्रथितं पुनान ऋजुं च गातुं वृजिनं च सोम । अत्यो न क्रदो हरिरा सृजानो मर्यो देव पस्त्यावान् ॥ १८ ॥ जुष्टो मदाय देवतात इन्दो परि ष्णुना धन्व सानो अव्ये । सहस्रधारः सुरभिरदब्धः परि स्रव वाजसातौ नृषहे ॥ १९ ॥ अरश्मानो येऽरथा अयुक्ता असांसो न संसृजानासं आजौ । एते शुक्रासो धन्वन्ति सोमा देवासस्ताँ उप याता पिबध्ये ॥ २० ॥ १४ ॥ एवा न इन्दो अभि देववीतिं परि स्रव नभो अर्णश्चमूषु । सोमो अस्मभ्यं काम्यं बृहन्तं रयिं ददातु वीरवन्तमुग्रम् ॥ २१ ॥ तक्षद्यदी मनसो वेनतो वाग्ज्येष्ठस्य वा धर्मेणि क्षोरनीके । आदीमायन्वरमा वावशाना जुष्टं पतिं कलशे गाव इन्दुम् ॥ २२ ॥ प्र दानुदो दिव्यो दानुपिन्व ऋतमृताय पवते सुमेधाः । धर्मा भुवद्वृजन्यस्य राजा प्र रश्मिभिर्दशभिर्भारि भूम ॥ २३ ॥ पवित्रेभिः पवमानो नृचक्षा राजा देवानामुत मर्यानाम् । द्विता भुवद्रायेपती रयीणामृतं भरत्सुभृतं चार्विन्दुः ॥ २४ ॥ अर्वा इव श्रवसे सातिमच्छेन्द्रस्य वायोरभि वीतिमर्ष । स नः सहस्रा बृहतीरिषो दा भवा सोम द्रविणोवित्पुनानः ॥ २५ ॥ १५ ॥ देवाव्यो नः परिषिच्यमानाः क्षयं सुवीरं धन्वन्तु सोमाः । आयज्यवः सुमतिं विश्ववारा होतारो न दिवियजो मन्द्रतमाः ॥ २६ ॥ एवा देव देवताते पवस्व महे सोम पसरसे देवपानः । महश्चिद्धिष्मसि हिताः समर्ये कृधि सुष्ठाने रोदसी पुनानः ॥ २७ ॥ अश्वो न क्रदो वृषभिर्युजानः सिंहो न भीमो मनसो जवीयान् । अर्वाचीनैः पथिभिर्ये रजिष्ठा आपवस्व सौमनसं न इन्दो ॥ २८ ॥ शतं धारा देवजाता असृग्रन्तसहस्रमेनाः कवयो मृजन्ति । इन्दो सनित्रं दिव आ पवस्व पुरएतासि महतो धनस्य ॥ २९ ॥ दिवो न सर्गा अससृग्रमन्हां राजा न मित्रं प्र मिनाति धीरः । पितुर्न पुत्रः क्रतुभियतान आ पवस्व विशे अस्या अजीतिम् ॥ ३० ॥ १६ ॥ प्र ते धारा मधुमतीरसृग्रन्वारान्यत्पूतो अत्येष्यव्यान् । पवमान पवसे धाम गोनां जज्ञानः सूर्यमपिन्वो अकैः ॥ ३१ ॥ कनिक्रददनु पन्थामृतस्य शुक्रो वि भास्यमृतस्य धाम । स इन्द्राय पवसे मत्सरवान्हिन्वानो वाचं मतिभिः कवीनाम् ॥ ३२ ॥ दिव्यः सुपर्णोऽव चक्षि सोम पिन्वन्धाराः कर्मणा देववीतौ । एन्दो विश कलशं सोमधानं क्रन्दन्निहि सूर्यस्योप रश्मिम् ॥ ३३ ॥ तिस्रो वाच ईरयति प्र वन्हिर्ऋतस्य धीतिं ब्रह्मणो मनीषाम् । गावो यन्ति गोपतिं पृच्छमानाः सोमं यन्ति मृतयो वावशानाः ॥ ३४ ॥ सोमं गावो धेनवो वावशानाः सोमं विप्रो मतिभिः पृच्छ-

अ० ७ । अ० ४ । व० २१] ५२६ [म० ६ । अ० ६ । सू० ६७ ।

मानाः । सोमः सुतः पूयते अज्यमानः सोमे अर्कास्त्रिष्टुभः सं नवन्ते ॥ ३५ ॥ १७ ॥
एवा नः सोम परिषिच्यमान आ पवस्व पूयमानः स्वस्ति । इन्द्रमा विश बृहता
रवेण वर्धया वाचं जनया पुरन्धिम् ॥ ३६ ॥ आ जागृविर्विप्र ऋता मतीनां
सोमः पुनानो असदचमूषु । सपन्ति यं मिथुनासो निकांमा अध्वर्यवो रथिरासः
सुहस्ताः ॥ ३७ ॥ स पुनान उप सूरं न धातोभे अग्रा रोदसी वि ष आवः ।
प्रिया चिद्यस्य प्रियसास ऊती स तू धनं कारिणे न प्र यंसत् ॥ ३८ ॥ स व-
र्धिता वर्धनः पूयमानः सोमो मीढां अभि नो ज्योतिषावीत् । येना नः पूर्वं पितरः
पदज्ञाः स्वर्विदो अभि गा अद्रिमुष्णन् ॥ ३९ ॥ अक्रान्तसमुद्रः प्रथमे विधर्मञ्ज-
नयन्प्रजा भुवनस्य राजा । वृषा पवित्रे अधि सानो अव्यै बृहत्सोमो वावृधे सु-
वान इन्दुः ॥ ४० ॥ १८ ॥ महत्तत्सोमो महिषश्चकारापां यद्गर्भोऽवृणीत देवान् ।
अदधादिन्द्रे पवमान ओजोऽजनयत्सूर्ये ज्योतिरिन्दुः ॥ ४१ ॥ मत्सि वायुमिष्टये
राधसे च मत्सि मित्रावरुणा पूयमानः । मत्सि शर्धो मारुतं मत्सि देवान्मत्सि
द्यावापृथिवी देव सोम ॥ ४२ ॥ ऋजुः पवस्व वृजिनस्य हन्तापामीवां बाधमानो
मृधश्च । अभिश्रीणन्पयः पयसाभि गोनामिन्द्रस्य त्वं तव वयं सखायः ॥ ४३ ॥
मध्वः सूदं पवस्व वस्व उत्सं वीरं च न आ पवस्वा भगं च । स्वदस्वेन्द्राय
पवमान इन्दो रयिं च न आ पवस्वा समुद्रात् ॥ ४४ ॥ सोमः सुतो धारयात्यो
न हित्वा सिन्धुर्न निम्नमभि वाज्यक्षाः । आ योनिं वन्यमसदत्पुनानः समिन्दु-
र्गोभिरसरत्समद्भिः ॥ ४५ ॥ १९ ॥ एष स्य ते पवत इन्द्र सोमश्चमूषु धीर उ-
शते तवस्वान् । स्वर्चक्षा रथिरः सत्यशुष्मः कामो न यो देवयतामसर्जि ॥ ४६ ॥
एषप्रत्नेन वयसा पुनानस्तिरो वर्षीसि दुहितुर्दधानः । वसानः शर्म त्रिवरूथमप्सु हो-
तैव याति समनेषु रेभन् ॥ ४७ ॥ नू नस्त्वं रथिरो देव सोम परि स्रव चम्बोः
पूयमानः । अप्सु स्वादिष्टो मधुमां ऋतावा देवो न यः सविता सत्यमन्मा ॥ ४८ ॥
अभि वायुं वीत्यर्षा गृणानोऽभि मित्रावरुणा पूयमानः । अभि नरं धीजवनं रथे-
ष्ठामभीन्द्रं वृषणं वज्रबाहुम् ॥ ४९ ॥ अभि वस्त्रा सुवसनान्यर्षाभि धेनूः सुदुघाः
पूयमानः । अभि चन्द्रा भर्तवे नो हिरण्याभ्यश्वात्रथिनो देवसोम ॥ ५० ॥ २० ॥
अभी नो अर्ष दिव्या वसून्पयसि विश्वा पार्थिवा पूयमानः । अभि येन द्रविण-
मश्नवामाभ्यार्षेयं जमदग्निवन्नः ॥ ५१ ॥ अया पवा पवस्वैना वसूनि मांश्चत्वर
इन्दो सरसि प्र धन्व । ब्रध्नश्चिदत्र वातो न जूतः पुरुमेधश्चित्तकवे नरं दातु
॥ ५२ ॥ उत न एना पव्या पवस्वार्धि श्रुते श्रवायस्य तीर्थे । षष्टिं सहस्रा

अ० ७ । अ० ४ । व० २४] ५३० [म० ६ । अ० ६ । सू० ६८ ।

नैगुतो वसूनि वृक्षं न पक्वं धूनवद्रणाय ॥ ५३ ॥ महीमे अस्य वृषनाम शूषे मां-
श्चत्वे वा पृशने वा वधत्रे । अस्वापयन्निगुतः स्नेहयच्चापामित्राँ अपाचितो अचेतः
॥ ५४ ॥ सं त्री पवित्रा विततान्येष्यन्वेकं धावसि पूयमानः । असि भगो असि
दात्रस्य दातासि मघवा मघवद्भ्य इन्दो ॥ ५५ ॥ २१ ॥ एष विश्ववित्पवते मनीषी
सोमो विश्वस्य भुवनस्य राजा । द्रप्साँ ईरयन्विदथेष्विन्दुर्वि वारमव्यं समयाति
याति ॥ ५६ ॥ इन्दुरिहन्ति महिषा अदेब्धाः पदे रैभन्ति कवयो न गृध्राः ।
ह्रिन्वन्ति धीरा दशभिः क्षिपाभिः समञ्जते रूपमपां रसेन ॥ ५७ ॥ त्वया वयं
पवमानेन सोम भरे कृतं वि चिनुयाम शश्वत् । तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदि-
तिः सिन्धुः पृथिवी उत्तमौः ॥ ५८ ॥ २२ ॥

॥ ६८ ॥ १—१२ अम्बरीष ऋजिष्वा च ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः—१, २, ४, ७, १० अनुष्टुप् । ३, ५, ६ निचृदनुष्टुप् । ६, १२ विराड-
नुष्टुप् । ८ आर्ची स्वराडनुष्टुप् । ११ निचृद्बृहती ॥ स्वरः—१—१०, १२
गान्धारः । ११ मध्यमः ॥

॥ ६८ ॥ अभि नो वाजसातमं रयिमर्ष पुरुस्पृहम् । इन्दो सहस्रभर्णसं
तुविद्युम्नं विश्वासहम् ॥ १ ॥ परि ष्य सुवानो अव्ययं रथे न वर्माव्यत । इन्दु-
रभि द्रुणा हितो हियानो धाराभिरक्षाः ॥ २ ॥ परि ष्य सुवानो अक्षा इन्दुर-
व्ये मदच्युतः । धारा य ऊर्ध्वो अध्वरे भ्राजा नैति गव्ययुः ॥ ३ ॥ स हि त्वं देव
शश्वते वसु मतीय दाशुषे । इन्दो सहस्रिणं रयिं शतात्मानं विवाससि ॥ ४ ॥
वयं ते अस्य वृत्रहन्वसो वस्वः पुरुस्पृहः । नि नेदिष्ठतमा इषः स्याम सुम्नस्या-
भिगो ॥ ५ ॥ द्विर्यं पञ्च स्वयंशसं स्वसारो अद्रिसंहतम् । प्रियमिन्द्रस्य काम्यं
प्रस्तापयन्त्यूर्मिणम् ॥ ६ ॥ २३ ॥ हरि त्यं हर्यतं हरिं बभ्रुं पुनन्ति वारेण । यो
देवान्विश्वाँ इत्परि मदेन सह गच्छति ॥ ७ ॥ अस्य वो हवसा पान्तो दक्षसा-
धनम् । यः सूरिषु श्रवो बृहद्वधे स्वर्णं हर्यतः ॥ ८ ॥ स वा यज्ञेषु मानवी इन्दु-
र्जनिष्ठ रोदसी । देवो देवी गिरिष्ठा अस्त्रधन्तं तुविष्वणि ॥ ९ ॥ इन्द्राय सोम
पातवे वृत्रघ्ने परि पिच्यसे । नरे च दक्षिणावते देवाय सदानासदे ॥ १० ॥ ते
प्रत्नासो व्युष्टिषु सोमाः पवित्रे अक्षरन् । अपप्रोथन्तः सनुतर्हुरश्वितः प्रातस्ताँ अ-
प्रचेतसः ॥ ११ ॥ तं सखायः पुरोरुचं यूयं वयं च सूरयः । अश्याम वाजगन्ध्यं
सनेम वाजपस्त्यम् ॥ १२ ॥ २४ ॥

अ० ७ । अ० ५ । व० १] ५३१ [म० ६ । अ० ६ । सू० १०१ ।

॥ ६६ ॥ १—८ रेभसून् काश्यपौ ऋषी ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः—१ विराड्बृहती । २, ३, ५, ६ अनुष्टुप् । ४, ७, ८ निचृदनुष्टुप् ॥
स्वरः—१ मध्यमः । २—८ गान्धारः ॥

॥ ६६ ॥ आ ह॒र्यताय॑ धृ॒ष्णावे॒ धनु॑स्तन्वन्ति पौ॒स्यम् । शु॒क्रां व॑यन्त्यसुराय
नि॒र्णिजं॑ वि॒पाम॑ग्रे महीयुवः ॥ १ ॥ अ॒ध॒क्ष॒पा परि॑ष्कृतो वाजौ अ॒भि प्र गा॑हते ।
यदी॑ वि॒वस्व॑तो धियो ह॒रिं हि॑न्वन्ति यात॑वे ॥ २ ॥ तम॑स्य म॒र्जयाम॑सि म॒दो य
इन्द्र॑पात॑मः । यं गा॒वं आ॒सभिर्द॑धुः पु॒रा नूनं॑ च॒ सूरयः॑ ॥ ३ ॥ तं गा॒थया पु॒
रा॒णया पु॑नानम॒भ्यनू॑षत । उ॒तो कृ॑पन्त धी॒तयो॑ दे॒वानां॑ नाम॒ बिभ्र॑तीः ॥ ४ ॥ त-
मु॒त्तमा॑णम॒व्यये॒ वारं॑ पुनन्ति ध॒र्णसि॑म् । दू॒तं न पूर्॒वचि॑त्तय आ शा॑सते मनी॒षिणः॑
॥ ५ ॥ २५ ॥ स पु॑नानो म॒दिन्त॑मः सोम॑श्चमू॒षु सी॑दति । प॒शौ न रे॑त आ॒दध॒-
त्पति॑र्वचस्यते धि॒यः ॥ ६ ॥ स मृ॑ज्यते सु॒कर्म॑भिर्दे॒वो दे॒वेभ्यः॑ सु॒तः । वि॒दे यदा॑सु
सन्द॑दिर्मही॒रपो॑ वि गा॑हते ॥ ७ ॥ सु॒त इन्द्रो॑ प॒वित्र आ॑ नृभि॒र्यतो॑ वि नी॒यसे । इ॒-
न्द्रा॒य मत्स॑रिन्तमश्चमू॒ष्वानि॑ पी॒दसि॑ ॥ ८ ॥ २६ ॥

॥ १०० ॥ १—६ रेभसून् काश्यपौ ऋषी ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः—१, २, ४, ७, ६ निचृदनुष्टुप् । ३ विराडनुष्टुप् । ५, ६, ८ अनुष्टुप् ॥
गान्धारः स्वरः ॥

॥ १०० ॥ अ॒भी न॑वन्ते अ॒द्रुहः॑ प्रि॒यमिन्द्र॑स्य का॒म्यम् । व॒त्सं न पूर्॒व आ॒-
यु॒नि जा॑तं रि॒हन्ति॑ मा॒तरः॑ ॥ १ ॥ पु॒नान॑ इन्द्र॒वा भ॑र॒सोमं॑ द्वि॒वर्ह॑सं रा॒यिम् । त्वं
वसू॑नि पु॒ष्पसि॑ वि॒श्वानि॑ दा॒शुषो॑ गृ॒हे ॥ २ ॥ त्वं धि॒यं मनो॑युजं सृ॒जा वृ॑ष्टिं न
त॑न्यतुः । त्वं वसू॑नि पा॒र्थि॒वा दि॒व्या च॑ सोम पु॒ष्यसि॑ ॥ ३ ॥ परि॑ ते जि॒ग्युषो॑
यथा॑ धारा॒ सुत॑स्य धावति । रं॒हमा॑णा व्य॒व्ययं॑ वा॒रं वा॒जीवं॑ सा॒नसिः॑ ॥ ४ ॥
ऋ॒त्वे द॑क्षा॒य नः॑ क॒वे प॑व॒स्व सोम॑ धा॒रया॑ । इन्द्रा॒य पा॑त॒वे सु॒तो मि॒त्राय॑ वरु॒णाय॑
च ॥ ५ ॥ २७ ॥ प॑व॒स्व वा॒जसा॑त॒मः प॒वित्रे॑ धा॒रया॑ सु॒तः । इन्द्रा॒य सोम॑ वि॒-
ष्णा॒वे दे॒वेभ्यो॑ मधु॒मत्त॑मः ॥ ६ ॥ त्वां रि॒हन्ति॑ मा॒तरो॑ ह॒रिं प॒वित्रे॑ अ॒द्रुहः॑ । व॒त्सं
जा॑तं न धे॒नवः॑ प॑व॒मान॒ विध॑र्मणि ॥ ७ ॥ प॑व॒मान॒ महि॑ श्रव॒चित्रे॑भि॒र्यासि॑र॒श्मिभिः॑ ।
श॒र्यन्त॑मा॒सि जिघ्न॑से वि॒श्वानि॑ दा॒शुषो॑ गृ॒हे ॥ ८ ॥ त्वं द्यां॑ च॒ महि॑व्रत पृथि॒वीं
चा॒ति ज॑भि॒षे । प्र॒ति द्रा॒पिम॑मुञ्चथाः प॑व॒मान॒ महि॑त्व॒ना ॥ ९ ॥ २८ ॥ ४ ॥

॥ १०१ ॥ ऋषिः—१—३ अ॒न्धीगुः॑ श्यावा॒श्विः । ४—६ यया॑तिर्नाहुषः ।

अ० ७ । अ० ५ । व० ४] ५३२ [म० ६ । अ० ६ । सू० १०२ ।

७-६ नहुषो मानवः । १०-१२ मनुः सांवरणः । १३-१६ प्रजापतिः ॥ पव-
मानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, ६, ७, ८, ११-१४, निचृदनुष्टुप् । ४,
५, ८, १५, १६ अनुष्टुप् । १० पादनिचृदनुष्टुप् । २ निचृद्गायत्री । ३ विराड्
गायत्री ॥ स्वरः—१, ४-१६ गान्धारः । २, ३ षड्जः ॥

॥ १०१ ॥ पुरोजिती वो अन्धसः सुताय मादयित्वे । अपश्वानं श्रथिष्ठन
सखायो दीर्घजिह्वयम् ॥ १ ॥ यो धारया पावकया परिप्रस्यन्दते सुतः । इन्दु-
रश्वो न कृत्व्यः ॥ २ ॥ तं दुरोषमभी नरः सोमं विश्वाच्या धिया । यज्ञं हिन्व-
न्त्यद्रिभिः ॥ ३ ॥ सुतासो मधुमत्तमाः सोमा इन्द्राय मन्दिनः । पवित्रवन्तो अ-
क्षरन्देवान्गच्छन्तु वो मदाः ॥ ४ ॥ इन्दुरिन्द्राय पवत इति देवासो अब्रुवन् ।
वाचस्पतिर्मखस्यते विश्वस्येशान ओजसा ॥ ५ ॥ १ ॥ सहस्रधारः पवते समुद्रो
वाचमीड्स्वयः । सोमः पती रयीणां सखेन्द्रस्य दिवेदिवे ॥ ६ ॥ अयं पूषा रयि-
र्भगः सोमः पुनानो अर्षति । पतिर्विश्वस्य भूमनो व्यख्यद्रोदसी उभे ॥ ७ ॥ समुप्रिया
अनूषत गावो मदाय घृष्वयः । सोमांसः कृण्वते पथः पवमानास इन्दवः ॥ ८ ॥
य ओजिष्ठस्तमा भर पवमान अवाय्यम् । यः पञ्च चर्षणीरभि रयिं येन वनामहे
॥ ९ ॥ सोमाः पवन्त इन्दवोऽस्मभ्यं गातुवित्तमाः । मित्राः सुवाना अरेपसः स्वा-
ध्यः स्वर्विदः ॥ १० ॥ २ ॥ सुष्वाणासो व्यद्रिभिरिचताना गोरधित्वचि । इ-
षमस्मभ्यमभितः समस्वरन्वसुविदः ॥ ११ ॥ एते पूता विपरिचतः सोमासो द-
ध्याशिरः । सूर्यासो न दर्शतासो जिगत्तवो ध्रुवा घृते ॥ १२ ॥ प्र सुन्वानस्या-
न्धसो मतो न वृत्त तद्वचः । अपश्वानमराधसं हता मुखं न भृगवः ॥ १३ ॥ आ-
जामिरत्के अव्यत भुजे न पुत्र ओण्योः । सरज्जारो न योषणां वरो न योनि-
मासदम् ॥ १४ ॥ स वीरो दक्षसाधनो वि यस्तस्तम्भ रोदसी । हरिः पवित्रे अ-
व्यत वेधा न योनिमासदम् ॥ १५ ॥ अव्यो वारोभिः पवते सोमो गव्ये अधि त्वचि ।
कनिक्रद्वृषा हरिरिन्द्रस्याभ्येति निष्कृतम् ॥ १६ ॥ ३ ॥

॥ १०२ ॥ १-८ त्रित ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१-४,
८ निचृदुष्णिक् । ५-७ उष्णिक् ॥ ऋषभः स्वरः ॥

॥ १०२ ॥ क्राणा शिशुर्महीना हिन्वन्तस्य दीर्घितिम् । विश्वा परि प्रिया
भुवदधं द्विता ॥ १ ॥ उप त्रितस्य पाण्योऽरभक्त यद्गुहा पदम् । यज्ञस्य सप्त धा-
मभिरधं प्रियम् ॥ २ ॥ त्रीणि त्रितस्य धारया पृष्ठेष्वरया रयिम् । मिमीते अस्य

अ० ७ । अ० ५ । व० ८] ५३३ [म० ६ । अ० ७ । सू० १०५ ।

योजना वि सुक्रतुः ॥ ३ ॥ जज्ञानं सप्त मातरो वेधामशासत श्रिये । अयं ध्रुवो
रयीणां चिकेत यत् ॥ ४ ॥ अस्य व्रते सजोषमो विश्वे देवासो अद्रुहः । स्पार्हा
भवन्ति रन्तयो जुषन्त यत् ॥ ५ ॥ ४ ॥ यमी गर्भमृतावृधो दृशे चारुमजीजनन् ।
कविं मंहिष्ठमध्वरे पुरुस्पृहम् ॥ ६ ॥ समीचीने अभि त्मना यद्दी ऋतस्य मातरा ।
तन्वाना यज्ञमानुष्यदञ्जते ॥ ७ ॥ कत्वा शुक्रेभिर्क्षभिर्ऋणोरपं व्रजं दिवः ।
हिन्वन्नृतस्य दीधितिं प्राध्वरे ॥ ८ ॥ ५ ॥

॥ १०३ ॥ १-६ द्वित आप्त्य ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१,
३ उष्णिक् । २, ५ निचृदुष्णिक् । ४ पादनिचृदुष्णिक् । ६ विराडुष्णिक् ॥
ऋषभः स्वरः ॥

॥ १०३ ॥ प्र पुनानाय वेधसे सोमाय वच उद्यतम् । भृतिं न भरा मति-
भिर्जुजोषते ॥ १ ॥ परि वाराण्यव्यया गोभिरञ्जानो अर्षति । त्री षधस्था पुनानः
कृणुते हरिः ॥ २ ॥ परि कोशं मधुश्चुतमव्यये वारं अर्षति । अभि वाणीर्ऋ-
षीणां सप्त नूषत ॥ ३ ॥ परि णेता मतीनां विश्वदेवो अदाभ्यः । सोमः पुना-
नश्चम्बोर्विशद्धरिः ॥ ४ ॥ परि दैवीरनु स्वधा इन्द्रेण याहि सरथम् । पुनानो
वाघद्वाघद्धिरमर्त्यः ॥ ५ ॥ परि सप्तिर्न वाजयुर्देवो देवेभ्यः सुतः । व्यानशिः
पवमानो वि धावति ॥ ६ ॥ ६ ॥ ६ ॥

॥ १०४ ॥ १-६ पर्वतनारदौ द्वे शिखण्डिन्यौ वा काश्यप्यावप्सरसौ
ऋषी ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१, ३, ४ उष्णिक् । २, ५, ६ नि-
चृदुष्णिक् ॥ ऋषभः स्वरः ॥

॥ १०४ ॥ सखाय आ नि षीदत पुनानाय प्र गांयत । शिशुं न यज्ञैः परि भूषत
श्रिये ॥ १ ॥ समी वत्सं न मातृभिः सृजता गयसाधनम् । देवाव्यं मदमभि द्विश-
वसम् ॥ २ ॥ पुनाता दक्षसाधनं यथा शर्धाय वीतये । यथा मित्राय वरुणाय शन्तमः
॥ ३ ॥ अस्मभ्यं त्वा वसुविदमभि वाणीरिनूषत । गोभिष्टे वर्णमभि वासयामसि ॥ ४ ॥
स नो मदानां पत इन्दो देवप्सरा असि । सखेव सख्ये गातुवित्तमो भव ॥ ५ ॥
सनेमि कृध्यस्मदा रक्षसं कं चिदत्रिणम् । अपादेवं द्र्युमहो युयोधि नः ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ १०५ ॥ १-६ पर्वतनारदौ ऋषी ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः-१,
२ उष्णिक् । ३, ४, ६ निचृदुष्णिक् । ५ विराडुष्णिक् ॥ ऋषभः स्वरः ॥

अ० ७ । अ० ६ । व० १२] ५३४ [म० ६ । अ० ७ । सू० १०७ ।

॥ १०६ ॥ तं नः सखायो मदाय पुनानमभि गायत । शिशुं न यज्ञैः स्वद-
यन्त गूर्तिभिः ॥ १ ॥ सं वत्स इव मातृभिरिन्दुर्हिन्वानो अज्यते । देवावीर्मदो
मतिभिः परिष्कृतः ॥ २ ॥ अयं दत्ताय साधनोऽयं शर्धाय वीतये । अयं देवेभ्यो
मधुमत्तमः सुतः ॥ ३ ॥ गोमन्त्र इन्द्रो अश्ववत्सुतः सुदक्ष धन्व । शुचिं ते वर्ण-
मधि गोषु दीधरम् ॥ ४ ॥ स नो हरीणां पतु इन्द्रो देवप्सरस्तमः । सखेव सख्ये
नयो रुचे भव ॥ ५ ॥ सनेमि त्वमस्मदाँ अदेवं कं चिदत्रिणम् । माव्हाँ इन्द्रो
परि बाधो अप द्वयम् ॥ ६ ॥ ८ ॥

॥ १०६ ॥ ऋषिः—१—३ अग्निश्चाक्षुषः । ४—६ चक्षुर्मानवः । ७—९ मनु-
राप्सवः । १०—१४ अग्निः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, ३, ४, ८,
१०, १४ निचृदुष्णिक् । २, ६—७, ११, १२ उष्णिक् । ९, १३ विराडुष्णिक् ॥
ऋषभः स्वरः ॥

॥ १०६ ॥ इन्द्रमच्छ सुता इमे वृषणं यन्तु हरयः । श्रुष्टी जातासु इन्द्रवः
स्वर्विदः ॥ १ ॥ अयं भराय सानसिरिन्द्राय पवते सुतः । सोमो जैत्रस्य चेतति
यथा विदे ॥ २ ॥ अस्येदिन्द्रो मदेष्वा ग्राभं गृभ्णीत सानसिम् । वेज्रं च वृ-
षणं भरत्समप्सुजित् ॥ ३ ॥ प्र धन्वा सोम जागृविरिन्द्रायेन्द्रो परि स्रव । द्युमन्तं
शुष्ममा भरा स्वर्विदम् ॥ ४ ॥ इन्द्राय वृषणं मदं पवस्व विश्वदर्शतः । सहस्र-
यामा पथिकृद्विचक्षणः ॥ ५ ॥ ६ ॥ अस्मभ्यं गातुवित्तमो देवेभ्यो मधुमत्तमः ।
सहस्रं याहि पथिभिः कनिक्रदत् ॥ ६ ॥ पवस्व देववीतय इन्द्रो धाराभिरोजसा ।
आ कलशं मधुमान्तसोम नः सदः ॥ ७ ॥ तव द्रप्सा उदप्रुत इन्द्रं मदाय वावृ-
धुः । त्वां देवासो अमृताय कं पपुः ॥ ८ ॥ आ नः सुतासु इन्द्रवः पुनाना धा-
वता रुयिम् । वृष्टिद्यावोरीत्यापः स्वर्विदः ॥ ९ ॥ सोमः पुनान ऊर्मिणाव्यो वारं
वि धावति । अग्रं वाचः पवमानः कनिक्रदत् ॥ १० ॥ १० ॥ धीभिर्हिन्वन्ति
वाजिनं वने क्रीळन्तमत्यविम् । अभि त्रिपृष्ठं मतयः समस्वरन् ॥ ११ ॥ असर्जि
कलशाँ अभि मीळहे सप्तिर्न वाजयुः । पुनानो वाचं जनयन्नसिष्यदत् ॥ १२ ॥
पवते हर्यतो हरिरिति हरांसि रंह्या । अभ्यर्षन्तस्तोतृभ्यो वीरवद्यशः ॥ १३ ॥
अया पवस्व देवयुर्मधोर्धारा असृक्षत । रेभन्पवित्रं पर्येषि विश्वतः ॥ १४ ॥ ११ ॥

॥ १०७ ॥ १—२६ सप्तर्षय ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
४, ६, ९, १४, १७, २१ विराड्बृहती । २, ५ भुरिग्बृहती । ८, १०, १२,

अ० ७ । अ० ५ । व० १५] ५३५ [म० ६ । अ० ७ । सू० १०७ ।

१३, १६, २५ बृहती । २३ पादनिचृद्बृहती । ३, १६ पिपीलिकांमध्या गा-
यत्री । ७, ११, १८, २०, २४, २६ निचृत् पङ्क्तिः । १५, २२ पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१,
२, ४—६, ८—१०, १२—१४, १७, १६, २१, २३, २५ मध्यमः । ३, १६
षड्जः । ७, ११, १५, १८, २०, २२, २४, २६ पञ्चमः ॥

॥ १०७ ॥ परीतो पिञ्चता सुतं सोमो य उ॒त्तमं ह॒विः । द॒धन्वाँ यो न॒र्यो
अ॒प्स्व॒न्तरा सु॒षाव॒ सोम॒मद्रि॑भिः ॥ १ ॥ नूनं पु॒नानोऽवि॑भिः परि॒ स्र॒वाद॑ब्धः सु-
र॒भिन्तरः । सु॒ते चि॒त्वाप्सु म॑दामो अ॒न्धसा श्री॑णन्तो गोभि॒रुत्तर॑म् ॥ २ ॥ परि॒
सु॒वानश्च॑क्षसे दे॒वमा॑दनः क्रतु॒रिन्दु॑र्विच॒क्षणः ॥ ३ ॥ पु॒नानः सोम॑ धार॒यापो व-
सा॑नो अ॒र्षसि॑ । आ र॑त्न॒धा योनि॑मृतस्य सीद॒स्युत्सो॑ दे॒व हिर॒ण्ययः॑ ॥ ४ ॥ दु-
हान ऊ॒र्ध॒र्दिव्यं॑ मधु॒ प्रियं प्र॑त्नं स॒धस्थ॑मासदत् । आपृ॒च्छयं॑ ध॒रुणं॑ वा॒ज्यर्ष॑ति नृ-
भिर्धू॒तो वि॑च॒क्षणः ॥ ५ ॥ १२ ॥ पु॒नानः सोम॑ जागृ॒विरव्यो॑ वा॒रे परि॑ प्रि॒यः ।
त्वं वि॒प्रो अ॒भवोऽङ्गि॑रस्तमो म॒ध्वा य॒ज्ञं मि॑मिक्ष नः ॥ ६ ॥ सोमो मी॒ढ्वान्प॑वते गा-
तुवि॒त्तम॑ ऋषि॒र्विप्रो॑ विच॒क्षणः । त्वं क॒विर॑भवो दे॒ववी॑तम॒ आ सूर्य॑ रो॒हयो दि॒वि
॥ ७ ॥ सोम॑ उ॒ षुवा॑णः सो॒तृभि॑रधि॒ ष्णुभि॑रवी॒नाम् । अश्व॑येव ह॒रिता॑ याति
धा॒रया॑ म॒न्द्रया॑ याति धा॒रया॑ ॥ ८ ॥ अ॒नूपे गो॒मान्गोभि॑र॒क्षाः सोमो॑ दुग्धाभि-
र॒क्षाः । स॒मुद्रं न सं॒वर॑णान्यग्मन्म॒न्दी म॑दाय तोशते ॥ ९ ॥ आ सोम॑ सु॒वानो
अ॒द्रिभि॑स्ति॒रो वा॒राण्य॑व्यया । ज॒नो न पु॑रि च॒म्बोर्वि॑श॒द्धरिः॑ स॒दो वने॑षु दधिषे
॥ १० ॥ १३ ॥ स मा॑मृजे ति॒रो अ॒एवा॑नि मे॒ष्यो मी॒ळहे स॒प्तिर्न वा॑ज॒युः । अ-
नु॒माद्यः प॑वमानो मनी॒षिभिः॑ सोमो वि॒प्रोभि॑र्ऋक्॒भिः ॥ ११ ॥ प्र सोम॑ दे॒ववी॑तये
सिन्धु॒र्न पि॑प्ये अ॒र्णसा॑ । अ॒ंशोः प॑यसा म॒दिरो न जागृ॑विर॒च्छा को॒शं मधु॑श्चुतम्
॥ १२ ॥ आ ह॑र्यतो अ॒र्जुने॑ अ॒त्के अव्य॑त प्रि॒यः सूनु॑र्नम॒र्ज्यः । तमी॑ हि॒न्वन्त्य॑पसो॒ यथा
रथं॑ न॒दीष्वा ग॑भस्त्योः ॥ १३ ॥ अ॒भि सोमा॑स आ॒यवः॑ प॒वन्ते म॒द्यं म॑दम् । स॒मुद्र॑स्याधि
वि॒ष्टपि॑ मनी॒षिणो॑ मत्स॒रासः॑ स्व॒र्विदः॑ ॥ १४ ॥ त॒रत्स॑मुद्रं प॒वमान॑ ऊ॒र्मिणा॑ राजा दे॒व
ऋ॒तं बृ॒हत् । अ॒र्षन्मि॒त्रस्य॑ वरु॒णस्य॑ ध॒र्मेणा॑ प्र हि॒न्वान् ऋ॒तं बृ॒हत् ॥ १५ ॥ १४ ॥ नृभि॑र्येमा-
नो ह॑र्यतो विच॒क्षणो॑ राजा दे॒वः स॒मुद्रि॑यः ॥ १६ ॥ इन्द्रा॑य प॒वते म॑दः सोमो म॒रुत्व॑ते
सु॒तः । स॒हस्र॑धा॒रो अत्य॑व्यम॒र्षति॑ तमी॑ मृजन्त्या॒यवः॑ ॥ १७ ॥ पु॒नानश्च॑मू ज॒नय॑न्म॒तिं
क॒विः सोमो॑ दे॒वेषु॑ रणयति । अ॒पो वसा॑नः परि॒ गोभि॑रुत्तरः सीद॒न्वने॑ष्वव्यत ॥ १८ ॥
तवा॑हं सोम रा॒रण स॒ख्य इन्द्रो॑ दि॒वेदि॑वे । पु॒रूणि॑ ब॒भ्रो नि च॑रन्ति॒ मामव॑ परि॒धीर॑ति
ताँ इ॒हि ॥ १९ ॥ उ॒ताहं न॑क्तमु॒त सोम॑ ते दि॒वा स॒ख्याय॑ ब॒भ्र ऊ॒र्धनि॑ । घृ॒णा

अ० ७ । अ० ५ । व० १८] ५३६ [म० ६ । अ० ७ । सू० १०८ ।

तपन्तमति सूर्यं परः शकुना इव पत्तिम् ॥२०॥ १५॥ मृज्यमानः सुहस्त्य समुद्रे वाच-
मिन्वसि । रयिं पिशङ्गं बहुलं पुरुस्पृहं पवमानाभ्यर्षसि ॥२१॥ मृजानो वारे पवमानो
अव्यये वृषाव चक्रदो वने । देवानां सोम पवमान निष्कृतं गोभिरञ्जानो अर्षसि
॥२२॥ पवस्व वाजसातयेऽभि विश्वानि काव्या । त्वं समुद्रं प्रथमो वि धारयो दे-
वेभ्यः सोममत्सरः ॥२३॥ स तू पवस्व परि पार्थिवं रजो दिव्या च सोम धर्मभिः । त्वां
विप्रासो मतिभिर्विचक्षण शुभ्रं हिन्वन्ति धीतिभिः ॥ २४ ॥ पवमाना असृक्षत
पवित्रमति धारया । मरुत्वन्तो मत्सरा इन्द्रियाहया मेधामभि प्रयांसि च ॥२५॥
अपो वसानः परि कोशमर्षतीन्दुर्हियानः सोतृभिः । जनयञ्ज्योतिर्मन्दना अवी-
वशद्वाः कृण्वानो न निर्णिजम् ॥ २६ ॥ १६ ॥

॥ १०८ ॥ ऋषिः—१, २ गौरिवीतिः । ३, १४—१६ शक्तिः । ४, ५ उरुः ।
६, ७ ऋजिष्वाः । ८, ९ ऊर्द्धसन्ना । १०, ११ कृतयशाः । १२ १३ ऋण-
ञ्चयः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१, ६, ११ उष्णिक् ककुप् । ३
पादनिचृदुष्णिक् । ५, ७, १५ निचृदुष्णिक् । २ निचृद्बृहती । ४, ६, १०, १२
स्वराद्बृहती । ८, १६ पङ्क्तिः । १४ निचृत्पङ्क्तिः । १३ गायत्री ॥ स्वरः—१, ३,
५, ७, ९, ११, १५ ऋषभः । २, ४, ६, १०, १२ मध्यमः । ८, १४, १६
पञ्चमः । १३ षड्जः ॥

॥ १०८ ॥ पवस्व मधुमत्तम् इन्द्राय सोम क्रतुवित्तमो मदः । महि द्युत्त-
तमो मदः ॥ १ ॥ यस्य ते पीत्वा वृषभो वृषायतेऽस्य पीता स्वर्विदः । स सुप्र-
केतो अभ्यक्रमीदिषोऽच्छा वाजं नैतशः ॥२॥ त्वं ह्यं ग दैव्या पवमान जनिमानि
द्युमत्तमः । अमृतत्वाय घोषयः ॥३॥ येना नवग्वो दध्यङ्ङपोरुते येन विप्रास आ-
पिरे । देवानां सुम्ने अमृतस्य चारुणो येन श्रवास्यानशुः ॥ ४ ॥ एष स्य धारया
सुतोऽव्यो वारोभिः पवते मदिन्तमः । क्रीळन्मिरपामिव ॥ ५ ॥ १७ ॥ य उस्त्रिया
अप्या अन्तरश्मनो निर्गा अकृन्तदोजसा । अभि व्रजं तन्निषे गव्यमश्वयं वमीव
धृष्णवा रुज ॥६॥ आ सोता परि पिञ्चताश्वं न स्तोममत्सरं रजस्तुरम् । वनऋक्षमु-
दप्रुतम् ॥ ७ ॥ सहस्रधारं वृषभं पयोवृधं प्रियं देवाय जन्मने । ऋतेन य ऋतजातो
विवावृधे राजा देव ऋतं बहत् ॥ ८ ॥ अभिः द्युम्नं बृहद्यश इषस्पते दिदीहि देव
देवयुः । वि कोशं मध्यमं युव ॥९॥ आ वच्यस्व सुदक्ष चम्बोः सुतो विशां वह्निर्न
विशपतिः । वृष्टिं दिवः पवस्व रीतिमपां जिन्वा गविष्टये धियः ॥ १० ॥ १८ ॥

अ० ७ । अ० ५ । व० २१] ५३७ [म० ६ । अ० ७ । सू० १०६ ।

एतमु त्वं मदच्युतं सहस्रधारं वृषभं दिवो दुहुः । विश्वा वसूनि विभ्रंतम् ॥ ११ ॥
वृषा वि जज्ञे जनयन्नमर्त्यः प्रतपञ्ज्योतिषा तमः । स सुष्टुतः कविभिर्निर्णिजं दधे
त्रिधात्वस्य दंससा ॥ १२ ॥ स सुन्वे यो वसूनां यो रायामानेता य इळानाम् ।
सोमो यः सुजित्तीनाम् ॥ १३ ॥ यस्य न इन्द्रः पित्राद्यस्य मरुतो यस्य वार्यमणा भर्गः ।
आयेने मित्रावरुणा करामह एन्द्रमवसे महे ॥ १४ ॥ इन्द्राय सोम पातवे नृभिर्यतः
स्वायुधो मुदिन्तमः । पवस्व मधुमत्तमः ॥ १५ ॥ इन्द्रस्य हार्दिं सोमधानमा विश
समुद्रमिव सिन्धवः । जुष्टो मित्राय वरुणाय वायवे दिवो विष्टम्भ उत्तमः ॥ १६ ॥ १६ ॥

॥ १०६ ॥ १—२२ अग्नयो धिष्ण्या ऐश्वरा ऋषिः ॥ पवमानः सोमो
देवता ॥ छन्दः—१, ७, ८, १०, १३, १४, १५, १७, १८ आर्ची भुरिगा-
यत्री । २—६, ६, ११, १२, १६, २२ आर्ची स्वराङ्गायत्री । २०, २१ आर्ची
गायत्री । १६ पादनिचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १०६ ॥ परि प्र धन्वेन्द्राय सोम स्वादुर्मित्राय पूष्णे भगाय ॥ १ ॥ इ-
न्द्रस्ते सोम सुतस्य पेयाः क्रत्वे दत्ताय विश्वे च देवाः ॥ २ ॥ एवामृताय महे
क्षाय स शुक्रो अर्ष दिव्यः पीयूषः ॥ ३ ॥ पवस्व सोम महान्तसमुद्रः पिता दे-
वानां विश्वाभि धाम ॥ ४ ॥ शुक्रः पवस्व देवेभ्यः सोम दिवे पृथिव्यै शं च प्र-
जायै ॥ ५ ॥ दिवो धर्तासि शुक्रः पीयूषः सत्ये विधर्मन्वाजी पवस्व ॥ ६ ॥ पवस्व सोम
द्युम्नी सुधारो महामवीनामनु पूर्यः ॥ ७ ॥ नृभिर्यमानो जज्ञानः पूतः क्षरद्विश्वा-
नि मन्द्रः स्वर्वित् ॥ ८ ॥ इन्द्रुः पुनानः प्रजामुराणः क्षरद्विश्वा-
नि द्रविणानि नः ॥ ९ ॥ पवस्व सोम क्रत्वे दत्तायाश्चो न निक्तो वाजी धनाय ॥ १० ॥ २० ॥ तैते सोतारो
रसं मदाय पुनन्ति सोमै महे द्युम्नाय ॥ ११ ॥ शिशुं जज्ञानं हरिं मृजन्ति पवित्रे
सोमै देवेभ्य इन्द्रुम् ॥ १२ ॥ इन्द्रुः पविष्ट चारुर्मदायापामुपस्थे कविर्भगाय
॥ १३ ॥ विभर्ति चार्विन्द्रस्य नाम येन विश्वानि वृत्रा जघान ॥ १४ ॥ पिब-
न्त्यस्य विश्वे देवासो गोभिः श्रितस्य नृभिः सुतस्य ॥ १५ ॥ प्र सुवानो अक्षाः
सहस्रधारस्तिरः पवित्रं वि वारमव्यम् ॥ १६ ॥ स वाज्यक्षाः सहस्ररेता अद्भि-
र्मृजानो गोभिः श्रीणानः ॥ १७ ॥ प्र सोम याहीन्द्रस्य कुक्षा नृभिर्यमानो
अद्रिभिः सुतः ॥ १८ ॥ असर्जि वाजी तिरः पवित्रमिन्द्राय सोमः सहस्रधारः
॥ १९ ॥ अञ्जन्त्येनं मध्वो रसेनेन्द्राय वृष्ण इन्द्रुं मदाय ॥ २० ॥ देवेभ्यस्त्वा
वृथा पाजसेऽपो वसानं हरिं मृजन्ति ॥ २१ ॥ इन्द्रुरिन्द्राय तोशते नि तोशते
श्रीणन्नुग्रो रिणन्नपः ॥ २२ ॥ २१ ॥

अ० ७ । अ० ५ । व० २४] ५३८ [म० ६ । अ० ७ । सू० १११ ।

॥ ११० ॥ १—१२ व्यरुणत्रसदस्यू ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः—१, २, १२ निचृदनुष्टुप् । ३ विराडनुष्टुप् । १०, ११ अनुष्टुप् । ४, ७,
८ विराड्बृहती । ५, ६ पादनिचृद्बृहती । ९ बृहती ॥ स्वरः—१—३, १०—१२
गान्धारः । ४—६ मध्यमः ॥

॥ ११० ॥ पर्यु षु प्र धन्व वाजसातये परि वृत्राणि सत्ताणिः । द्विषस्तरध्या
ऋणया न ईयसे ॥ १ ॥ अनु हि त्वा सुतं सोम मदांसि महेसमर्यराज्ये । वा-
जाँ अभि पवमान प्र गाहसे ॥ २ ॥ अजीजनो हि पवमान सूर्य विधारे शक्म-
ना पर्यः । गोजीरया रंहमाणः पुरन्ध्या ॥ ३ ॥ अजीजनो अमृत मर्त्येष्वँ ऋतस्य
धर्मन्मृतस्य चारुणः । सदासरो वाजमच्छा सनिष्यदत् ॥ ४ ॥ अभ्यभि हि श्र-
वसा ततर्दिथोत्सं न कं चिज्जनपानमक्षितम् । शर्याभिर्न भरमाणो गर्भस्त्योः
॥ ५ ॥ आदीं के चित्पश्यमानास आप्यं वसुरुचो दिव्या अभ्यनूपत । वारं न
देवः सविता व्यूणुते ॥ ६ ॥ २२ ॥ त्वे सोम प्रथमा वृक्तबर्हिषो महे वाजाय श्र-
वसे धियं दधुः । स त्वं नो वीर वीर्याय चोदय ॥ ७ ॥ दिवः पीयूषं पूर्य य-
दुक्थ्यं महो गाहादिव आ निरधुक्षत । इन्द्रमभि जायमानं समस्वरन् ॥ ८ ॥ अध-
यदिमे पवमान रोदसी इमा च विश्वा भुवनाभि मज्मना । यूथे न तिःष्ठा वृषभो
वि तिष्ठसे ॥ ९ ॥ सोमः पुनानो अव्यये वारे शिशुर्न क्रीळन्पवमानो अक्षाः ।
सहस्रधारः शतवाज इन्दुः ॥ १० ॥ एष पुनानो मधुमाँ ऋतावेन्द्रायेन्दुः पव-
ते स्वादुरुर्मिः । वाजसनिर्वरिवोविद्वयोधाः ॥ ११ ॥ स पवस्व सहमानः पृ-
न्यूनत्सेधन्नक्षांस्यप दुर्गहाणि । स्वायुधः सासहान्तसोम शत्रून् ॥ १२ ॥ २३ ॥

॥ १११ ॥ १—३ अनानतः पारुच्छेपिर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥
छन्दः—१ निचृदष्टिः । २ भुरिगष्टिः । ३ अष्टिः ॥ मध्यमः स्वरः ॥

॥ १११ ॥ अया रुचा हरिण्या पुनानो विश्वा द्वेषांसि तरतिस्वयुग्वभिः सूर्यो
न स्वयुग्वभिः । धारा सुतस्य रोचते पुनानो अरुषो हरिः । विश्वा यद्रूपा परि-
यात्यृकभिः सप्तास्येभिर्ऋकभिः ॥ १ ॥ त्वं त्यत्पणीनां विदो वसु सं मातृभिर्मर्जयसि
स्व आ दमं ऋतस्य धीतिभिर्दमे । परावतो न साम तद्यत्रा रणान्ति धीतयः । त्रिधातु-
भिररुषीभिर्वयो दधे रोचमानो वयो दधे ॥ २ ॥ पूर्वामनु प्रदिशं याति चेकित-
त्सं रश्मिभिर्यतते दर्शतो रथो दैव्यो दर्शतो रथः । अग्मन्नुक्तानि पौंसेन्द्रं जै-
त्राय हर्षयन् । वज्रश्च यज्रवथो अनपच्युता समत्स्वनपच्युता ॥ ३ ॥ २४ ॥

अ० ७ । अ० ५ । व० २७] ५३६ [म० ६ । अ० ७ । सू० ११३ ।

॥ ११२ ॥ १—४ शिशुर्ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१—३
विराट् पङ्क्तिः । ४ निचृत् पङ्क्तिः ॥ पञ्चमः स्वरः ॥

॥ ११२ ॥ नानानं वा उ नो धियो वि व्रतानि जनानाम् । तत्ता रिष्टं रुतं भि-
षग्ब्रह्मा सुन्वन्तमिच्छतीन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ १ ॥ जरतीभिरोषधीभिः पर्णेभिः
शकुनानाम् । कामारो अश्मभिर्द्युभिर्हिरण्यवन्तमिच्छतीन्द्रायेन्द्रो परि स्रव
॥ २ ॥ कारुरहं ततो भिषगुपलप्रक्षिणीं नना । नानाधियो वसूयवोऽनु गा इव
तस्थिमेन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ ३ ॥ अश्वो वोळ्हा सुखं रथं हसनामुपमन्त्रिणः ।
शेषो रोमएवन्तौ भेदौ वारिन्मण्डूकं इच्छतीन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ ४ ॥ २५ ॥

॥ ११३ ॥ १—११ कश्यप ऋषिः ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
२, ७ विराट् पङ्क्तिः । ३ भुरिक् पङ्क्तिः । ४ पङ्क्तिः । ५, ६, ८—११ निचृत्
पङ्क्तिः ॥ पञ्चमः स्वरः ॥

॥ ११३ ॥ शर्यणावति सोममिन्द्रः पिबतु वृत्रहा । बलं दधान आत्मानि
करिष्यन्वीर्यं महदिन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ १ ॥ आ पवस्व दिशां पत आर्जीका-
त्सोम मीढ्वः । ऋतवाकेन सत्येन श्रद्धया तपसा सुत इन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ २ ॥
पर्जन्यवृद्धं महिषं तं सूर्यस्य दुहिताभरत् । तं गन्धर्वाः प्रत्यगृभ्णन्तं सोमे रसमा-
दधुरिन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ ३ ॥ ऋतं वदन्तु सत्यं वदन्तु सत्यकर्मन् । श्रद्धां
वदन्तु सोम राजन्धात्रा सोम परिष्कृत इन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ ४ ॥ सत्यमुग्रस्य
बृहतः सं स्रवन्ति संस्रवाः । सं यन्ति रसिनो रसाः पुनानो ब्रह्मणा हर इन्द्रा-
येन्द्रो परि स्रव ॥ ५ ॥ २६ ॥ यत्र ब्रह्मा पवमान छन्दस्यां वाचं वदन् । ग्रावणा-
सोमे महीयते सोमेनानन्दं जनयन्निन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ ६ ॥ यत्र ज्योतिरजस्रं
यस्मिन्लोके स्वाहितम् । तस्मिन्मां धेहि पवमानामृते लोके अक्षित इन्द्रायेन्द्रो परि
स्रव ॥ ७ ॥ यत्र राजा वैवस्वतो यत्रावरोधनं दिवः । यत्रामूर्यहतीरापस्तत्र मा-
ममृतं कृधीन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ ८ ॥ यत्रानुक्रामं चरणं त्रिनाके त्रिदिवे दिवः ।
लोका यत्र ज्योतिष्मन्तस्तत्र माममृतं कृधीन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ ९ ॥ यत्र कामा
निकामाश्च यत्र ब्रध्नस्य विष्टपम् । स्वधा च यत्र तृप्तिश्च तत्र माममृतं कृधीन्द्रा-
येन्द्रो परि स्रव ॥ १० ॥ यत्रानन्दाश्च मोदाश्च मुदः प्रमुद आसन्ते । कामस्य
यत्राताः कामास्तत्र माममृतं कृधीन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ ११ ॥ २७ ॥

अ० ७ । अ० ५ । व० २८] ५४० [म० ६ । अ० ७ । सू० ११४ ।

॥ ११४ ॥ १—४ कश्यप ऋषि ॥ पवमानः सोमो देवता ॥ छन्दः—१,
२ विराद् पङ्क्तिः । ३, ४ पङ्क्तिः ॥ पञ्चमः स्वरः ॥

॥ ११४ ॥ य इन्द्रोः पवमानस्यानु धामान्यक्रमीत् । तमाहुः सुप्रजा इति
यस्ते सोमाविधन्मन इन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ १ ॥ ऋषे मन्त्रकृतां स्तोमैः कश्य-
पोद्धर्धयन्गिरः । सोमं नमस्य राजानं यो जज्ञे वीरुधां पतिरिन्द्रायेन्द्रो परि स्रव
॥ २ ॥ सप्त दिशो नानासूर्याः सप्त होतार ऋत्विजः । देवा आदित्या ये सप्त
तोभिः सोमाभि रक्ष न इन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ॥ ३ ॥ यत्ते राजञ्छृतं हविस्तेन सो-
माभि रक्ष नः । अरातीवा मा नस्तारीन्मो च नः किं चनाममदिन्द्रायेन्द्रो परि
स्रव ॥ ४ ॥ २८ ॥ ७ ॥ ६ ॥

॥ इति नवमम्मण्डलं समाप्तम् ॥

अथ दशममण्डलम् ॥

॥ १ ॥ १—७ त्रित ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ६ पादनिचृ-
त्त्रिष्टुप् । २, ३ विराट् त्रिष्टुप् । ४, ५ निचृत्त्रिष्टुप् । ७ आर्चीस्वराट् त्रिष्टुप् ॥
धैवतः स्वरः ॥

॥ १ ॥ अग्रे बृहन्नुषसामूर्ध्वो अस्थान्निर्जगन्वान्तमसो ज्योतिषागात् । अ-
ग्निर्भानुना रुशता स्वङ्ग आ जातो विश्वा सन्नान्यप्राः ॥ १ ॥ स जातो गर्भो
असि रोदस्योरग्ने चारुर्विभृत ओषधीषु । चित्रः शिशुः परि तमांस्यकून्प्र मातृ-
भ्यो अधि कनिक्रदद्वाः ॥ २ ॥ विष्णुरित्था परममस्य विद्वाञ्जातो बृहन्नभि
पाति तृतीयम् । आसा यदस्य पयो अक्रेत स्वं सचेतसो अभ्यर्चन्त्यत्र ॥ ३ ॥
अत उ त्वा पितुभृतो जनित्रीरन्नावृधं प्रति चरन्त्यन्नैः । ता ई प्रत्येपि पुनरन्य-
रूपा असि त्वं विक्षु मानुषीषु होता ॥ ४ ॥ होतारं चित्ररथमध्वरस्य यज्ञस्यय
ज्ञस्य केतुं रुशन्तम् । प्रत्यधिं देवस्यदेवस्य मद्वा श्रिया त्वग्निमतिथिं जनानाम्
॥ ५ ॥ सतुवस्त्राण्यध पेशनानि वसानो अग्निर्नाभा पृथिव्याः । अरुषो जातः
पद इळायाः पुरोहितो राजन्यक्षीह देवान् ॥ ६ ॥ आ हि द्यावापृथिवी अग्न
उभे सदा पुत्रो न मातरा ततन्थ । प्र याह्यच्छोशतो यविष्ठाथा वह सहस्येह
देवान् ॥ ७ ॥ २६ ॥

॥ २ ॥ १—७ त्रित ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ पादनिचृत्त्रि-
ष्टुप् । २, ५ निचृत्त्रिष्टुप् । ३, ४, ६, ७ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ २ ॥ पिप्रीहि देवा उशतो यविष्ठ विद्वाँ ऋतूँर्ऋतुपते यजेह । ये दैव्या
ऋत्विजस्तेभिरग्ने त्वं होतृणामस्यायंजिष्ठः ॥ १ ॥ वेषि होत्रमुत पोत्रं जनानां
मन्धातासि द्रविणोदा ऋतावा । स्वाहा वयं कृणवामा हवींषि देवो देवान्यज-

‘त्वग्निरर्हन् ॥ २ ॥ आ देवानामपि पन्थामगन्म यच्छक्रवाम तदनु प्रवोऽबुम् ।
अग्निर्विद्वान्त्स यज्ञात्सेदु होता सो अध्वरान्त्स ऋतून्कल्पयाति ॥ ३ ॥ यद्वो
वयं प्रमिताम व्रतानि विदुषां देवा अविदुष्टरासः । अग्निष्टद्विश्वमा पृणाति
विद्वान्येभिर्देवाँ ऋतुभिः कल्पयाति ॥ ४ ॥ यत्पाकत्रा मनसा दीनदक्षान यज्ञस्य
मन्वते मर्त्यासः । अग्निष्टद्धोता ऋतुविद्विजानन्यजिष्ठो देवाँ ऋतुशो यजाति
॥ ५ ॥ विश्वेषां ह्यध्वराणामनीकं चित्रं केतुं जनिता त्वा जजान । स आ य-
जस्व नृवतीरनु क्षाः स्पार्हा इषः क्षुमतीर्विश्वजन्याः ॥ ६ ॥ यं त्वा द्यावापृथिवी
यं त्वापस्त्वष्टा यं त्वा सुजनिमा जजान । पन्थामनु प्रविद्वान्पितृयाणं द्युमदग्ने
समिधानो वि भाहि ॥ ७ ॥ ३० ॥

॥ ३ ॥ १-७ त्रित ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ।
२, ३ निचृत्त्रिष्टुप् । ४ विराट्त्रिष्टुप् । ५-७ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ३ ॥ इनो राजन्नरतिः समिद्धो रौद्रो दक्षाय सुषुमाँ अदर्शि । चिकिद्धि
भाति भासा बृहतासिक्रीमेति रुशतीमपाजन् ॥ १ ॥ कृष्णां यदेनीमभि वर्षसा
भूज्जनयन्योषां बृहतः पितुर्जाम् । ऊर्ध्वं भानुं सूर्यस्य स्तभायन्दिवो वसुभिर-
रतिर्वि भाति ॥ २ ॥ भद्रो भद्रया सचमान आगात्स्वसारं जारो अभ्येति पश्चात् ।
सुप्रकेतैर्द्युभिरग्निर्वितिष्टन्नुशद्भिर्वर्णैरभि राममस्थात् ॥ ३ ॥ अस्य यामासो बृ-
हतो न वग्नूनिन्धाना अग्नेः सख्युः शिवस्य । ईड्यस्य वृष्णो बृहतः स्वासो
भामासो यामन्नक्तवश्चिकित्रे ॥ ४ ॥ स्वना न यस्य भामामः पवन्ते रोचमान-
स्य बृहतः सुदिवः । ज्येष्ठेभिर्यस्तेजिष्ठैः क्रीलुमद्भिर्वर्षिष्ठेभिर्भानुभिर्नक्षति द्याम्
॥ ५ ॥ अस्य शुष्मासो ददृशानपवेर्जेहमानस्य स्वनयन्नियुद्धिः । प्रत्नेभिर्यो रुश-
द्भिर्देवतमो वि रेभद्भिररतिर्भाति विभ्वा ॥ ६ ॥ स आ वक्षि महि न आ च
सत्सि दिवस्पृथिव्योररतिर्युवत्योः । अग्निः सुतुकः सुतुकैभिरश्वै रभस्वद्धी रभ-
स्वाँ एह गम्याः ॥ ७ ॥ ३१ ॥

॥ ४ ॥ १-७ त्रित ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१-४ निचृत्त्रिष्टुप् ।
५, ६ त्रिष्टुप् । ७ विराट्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ४ ॥ प्र ते यक्षि प्र त इयमि मन्म भुवो यथा वन्द्यो नो हवेषु । धन्वन्निव
प्रपा असि त्वमग्न इयक्षवे पूरवे प्रन्न राजन् ॥ १ ॥ यन्त्वा जनासो अभि स-
ञ्चरन्ति गाव उष्णमिव व्रजं यविष्ठ । दूतो देवानामसि मर्त्यानामन्तर्मह्यश्चर-

अ० ७ । अ० ६ । व० १] ५४३ [म० १० । अ० १ । सू० ६ ।

सिरोचनेन ॥ २ ॥ शिशुं न त्वा जेन्यं वर्धयन्ती माता विभर्ति सचनेस्यमाना ।
धनोरधि प्रवता यासि हर्यज्जिगीषसे पशुरिवावसृष्टः ॥ ३ ॥ मूरा अमूर न वयं
चिकित्वो महित्वमग्ने त्वमङ्ग वित्से । शयैवत्रिश्चरति जिह्यादन्नोरिह्यते युवति
विशपतिः सन् ॥ ४ ॥ कूचिज्जायते सनयासुनव्यो वने तस्थौ पलितो धूमकेतुः ।
अस्तातापो वृषभो न प्र वेति सचेतसो यं प्रणयन्त मतीः ॥ ५ ॥ तनूत्यजेव त-
स्करा वनगू रशनाभिर्दशभिरभ्यधी ताम् । इयन्ते अग्ने नव्यसी मनीषा युद्धा रथं
न शुचयद्भिरङ्गैः ॥ ६ ॥ ब्रह्म च ते जातवेदो नमश्चेयं च गीः सदमिद्वर्धनी भूत् ।
रक्षा णो अग्ने तनयानि तोका रक्षोत नस्तन्वोऽप्रयुच्छन् ॥ ७ ॥ ३२ ॥

॥ ५ ॥ १—७ त्रित ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ विराट् त्रिष्टुप् ।
२—५ त्रिष्टुप् । ६, ७ निचृत्तिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ५ ॥ एकः समुद्रो धरुणो रयीणामस्मद्भृदो भूरिजन्मा वि चष्टे । सिष-
क्तयूधर्निणयोरुपस्थ उत्सस्य मध्ये निहितं पदं वेः ॥ १ ॥ समानं नीलं वृषणो
वसानाः सज्जग्मिरे महिषा अर्वतीभिः । ऋतस्य पदं कवयो नि पान्ति गुहा ना-
मानि दधिरे पराणि ॥ २ ॥ ऋतायिनी मायिनी सं दधाते मित्वा शिशुं ज-
ज्ञतुर्वर्धयन्ती । विश्वस्य नाभिं चरतो ध्रुवस्य कवेशिचत्तन्तुं मनसा वियन्तः ॥ ३ ॥
ऋतस्य हि वर्तनयः सुजातमिषो वाजाय प्रदिवः सचन्ते । अधीवासं रोदसी वा-
वमाने घृतैरन्नैर्वावृधाते मधूनाम् ॥ ४ ॥ सप्त स्वसूररुषीर्वावशानो विद्वान्मध्व उ-
ज्जभारा दृशे कम् । अन्तर्यमे अन्तरिक्षे पुराजा इच्छन्वन्निमविदत्पूषणस्य ॥ ५ ॥
सप्त मर्यादाः कवयस्ततत्तुस्तासामेकामिदभ्यंहुरो गात् । आयोर्हि स्कम्भ उपमस्य
नीले पथां विसर्गे धरुणेषु तस्थौ ॥ ६ ॥ असच्च सच्च परमे व्योमन्दक्षस्य ज-
न्मन्निदितेरुपस्थे । अग्निर्है नः प्रथमजा ऋतस्य पूर्वं आयुनि वृषभश्च धेनुः ॥ ७ ॥
॥ ३३ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ १—७ त्रित ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ आर्ची स्वराट्
त्रिष्टुप् । २ विराट् पङ्क्तिः । ४, ५ विराट् त्रिष्टुप् । ३ निचृत् पङ्क्तिः । ६ पङ्क्तिः ।
७ पादनिचृत्तिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ४, ५, ७ धैवतः । २, ३, ६ पञ्चमः ॥

॥ ६ ॥ अयं स यस्य शर्मन्नवोभिरग्नेरेधते जरिताभिष्टौ । ज्येष्ठेभिर्यो भ्रा-
तुभिर्ऋषूणां पर्येति परिवीतो विभावा ॥ १ ॥ यो भानुभिर्विभावा विभात्यग्नि-

देवेभिर्ऋतावाजस्रः । आ यो विवायं सखा सखिभ्योऽपरिहृतो अत्यो न स
 तिः ॥ २ ॥ ईशे यो विश्वस्या देववीतेरीशे विश्वायुरुषसो व्युष्टौ । आ यस्मि
 न्मना हवीष्यग्नावरिष्ठरथः स्क्रुभाति शूषैः ॥ ३ ॥ शूषेभिर्वृधो जुषाणो अकै
 देवाँ अच्छा रघुपत्वा जिगाति । मन्द्रो होता स जुह्वा यजिष्ठः सम्मिश्रलो अ
 ग्निरा जिवति देवान् ॥ ४ ॥ तमुस्त्रामिन्द्रं न रेजमानमग्निं गीर्भिर्नमोभिरा कृणु
 ध्वम् । आ यं विप्रासो मतिभिर्गृणन्ति जातवेदसं जुह्वं सहानाम् ॥ ५ ॥ सं यस्मिन्विश्व
 वसूनि जग्मुर्वाजे नाश्वः सप्तीवन्त एवैः । अस्मे ऊतीरिन्द्रवाततमा अर्वाचीना
 अग्न आ कृणुष्व ॥ ६ ॥ अथा ह्यग्रे मद्रा निषद्या सद्यो जज्ञानो हव्यो बभूथ ।
 तं ते देवासो अनु केतमायन्नधावर्धन्त प्रथमास ऊमाः ॥ ७ ॥ १ ॥

॥ ७ ॥ १—७ त्रित ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ३, ५, ६
 निचृत्त्रिष्टुप् । २, ४ त्रिष्टुप् । ७ विराट्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७ ॥ स्वस्ति नो दिवो अग्ने पृथिव्या विश्वायुर्धेहि यजथाय देव । स
 चैमहि तवं दस्म प्रकेतैरुरुष्या एण उरुभिर्देव शंसैः ॥ १ ॥ इमा अग्ने मतयस्तुभ्यं
 जाता गोभिरश्वैरभि गृणन्ति राधः । यदा ते मर्तो अनु भोगमानद्भसो दधानो
 मतिभिः सुजात ॥ २ ॥ अग्निं मन्ये पितरमग्निमापिमग्निं भ्रातरं सदमित्सखा
 यम् । अग्नेरनीकं बृहत्तः सपर्यं दिवि शुक्रं यजतं सूर्यस्य ॥ ३ ॥ सिधा अग्ने
 धियो अस्मे सनुत्रीर्यं त्रायसे दम आ नित्यं होता । ऋतावा स रोहिदश्वः पुरुक्षु
 द्युभिरस्मा अहाभिर्वामस्तु ॥ ४ ॥ द्युभिर्हितं मित्रमिव प्रयोगं प्रत्नमृत्विजमध्वरस्य
 जारम् । बाहुभ्यामग्निमायवोऽजनन्त विक्षु होतारं न्यसादयन्त ॥ ५ ॥ स्वयं य
 जस्व दिवि देव देवान्किं ते पाकः कृणवदप्रचेताः । यथायज ऋतुभिर्देव देवा
 नेवा यजस्य तन्वं सुजात ॥ ६ ॥ भवा नो अग्नेऽवितोत गोपा भवा वयस्कृदुत
 नो वयोधाः । रास्वा च नः सुमहो हव्यदाति त्रास्वोत नस्तन्वोऽप्रयुच्छन् ॥ ७ ॥ २ ॥

॥ ८ ॥ १—६ त्रिशिरास्त्वाष्ट्र ऋषिः ॥ १—६ अग्निः । ७—६ इन्द्रो
 देवता ॥ छन्दः—१, ५—७, ६ निचृत्त्रिष्टुप् । २ विराट् त्रिष्टुप् । ३, ४, ८
 पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८ ॥ प्र केतुना बृहता यात्यग्निरा रोदसी वृषभो रौरवीति । दिवश्चि
 दन्ता उपमाँ उदानलपामुपस्थे महिषो वर्ध ॥ १ ॥ मुमोद गर्भो वृषभः ककुक्षान-

अ० ७ । अ० ६ । व० ६] ५४५ [म० १० । अ० १ । सू० १० ।

स्रेमा वत्सः शिमीवाँ अरावीत् । स देवतात्युद्यतानि कृण्वन्त्स्वेषु क्षयेषु प्रथमो जि-
गाति ॥ २ ॥ आ यो मूर्धानं पित्रोररब्धन्यध्वरे दधिरे सूरौ अर्णः । अस्य पत्मन्नरु-
षीरश्वबुधा ऋतस्य योनौ तन्वो जुषन्त ॥ ३ ॥ उषउषो हि वसो अग्रमेषि त्वं यमयो-
रभवो विभावा । ऋताय सप्त दधिषे पदानि जनयन्मित्रं तन्वेऽस्वायै ॥ ४ ॥
भुवश्चक्षुर्मह ऋतस्य गोपा भुवो वरुणो यदृताय वेषि । भुवो अपां नपाज्जा-
तवेदो भुवो दूतो यस्य हव्यं जुजोषः ॥ ५ ॥ ३ ॥ भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता
यत्रा नियुद्धिः सचसे शिवाभिः । दिवि मूर्धानं दधिषे स्वर्षा जिह्वामग्ने चकृषे
हव्यवाहम् ॥ ६ ॥ अस्य त्रितः क्रतुना वव्रे अन्तरिच्छन्धीति पितुरेवैः परस्य ।
सचस्यमानः पित्रोरुपस्थे जामि ब्रुवाण आयुधानि वेति ॥ ७ ॥ स पित्र्याण्या-
युधानि बिद्वानिन्द्रोषित आप्त्यो अभ्ययुध्यत् । त्रिशीर्षाणं सप्तारश्मिं जघन्वान्त्वा-
ष्टस्य चिन्निः संसृजे त्रितो गाः ॥ ८ ॥ भूरीदिन्द्र उदिनक्षन्तमोजोऽवाभिन्-
त्सत्पतिर्मन्यमानम् । त्वाष्टस्य चिद्विश्वरूपस्य गौनामाचक्राणस्त्रीणि शीर्षा परा
वर्क ॥ ९ ॥ ४ ॥

॥ ९ ॥ १—९ त्रिशिरास्त्वाष्टः सिन्धुद्वीपो वाम्बरीश ऋषिः ॥ आपो
देवताः ॥ छन्दः—१—४, ६ गायत्री । ५ वर्धमाना गायत्री । ७ प्रतिष्ठा गायत्री ।
८, ९ अनुष्टुप् ॥ स्वरः—१—७ षड्जः । ८, ९ गान्धारः ॥

॥ ९ ॥ आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन । महे रणाय चक्षसे
॥ १ ॥ यो वः शिवर्तमो रसस्तस्य भाजयतेह नः । उशंतीरिव मातरः ॥ २ ॥
तस्मात्तरङ्गमाम श्रो यस्य क्षयाय जिन्वथ । आपो जनयथा चनः ॥ ३ ॥ शन्नो
देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये । शं योरभि स्रवन्तु नः ॥ ४ ॥ ईशानावा-
र्याणां क्षयन्तीश्चर्षणीनाम् । अपो याचामि भेषजम् ॥ ५ ॥ अप्सु मे सोमो अ-
ब्रवीदन्तर्विश्वानि भेषजा । अग्निं च विश्वशम्भुवम् ॥ ६ ॥ आपः पृणीत भेषजं
वरुथं तन्वेऽमम । ज्योक्च सूर्यं दृशे ॥ ७ ॥ इदमापः प्र वहत यत्किं च दुरितं
मार्यं । यद्वाहमभिदुद्रोह यद्वा शेष उतानृतम् ॥ ८ ॥ आपो अद्यान्वचारिषं रसेन
समंगस्महि । पर्यस्वानग्न आ गहि तं मा सं सृज वर्चसा ॥ ९ ॥ ५ ॥

॥ १० ॥ १, ३, ५—७, ११, १३ यमो वैवस्वती । २, ४, ८—१०, १२,
१४ यमो वैवस्वत ऋषिः ॥ १, ३, ५—७, ११, १३ यमो वैवस्वतः । २, ४,

अ० ७ । अ० ६ । व० ६] ५४६ [म० १० । अ० १ । सू० ११ ।

८-१०, १२, १४ यमी वैवस्वती देवते ॥ छन्दः-१, २, ४, ६, ८ विराद्
त्रिष्टुप् । ३, ११ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ५, ९, १०, १२ त्रिष्टुप् । ७, १३ आर्ची
स्वराद् त्रिष्टुप् । १४ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १० ॥ ओ चित्सखायं सख्या ववृत्यां तिरः पुरु चिदर्णवं जगन्वान् ।
पितुर्नपातमा दधीत वेधा अधि क्षमि प्रतरं दीध्यानः ॥ १ ॥ न ते सखा सख्यं
वष्टयेतत्सलक्ष्मा यद्विषुरूपं भवति । महस्पुत्रासो असुरस्य वीरा दिवो धर्तारं
उर्विया परि ख्यन् ॥ २ ॥ उशन्ति घा ते अमृतांस एतदेकस्य चित्यजसं मर्त्य-
स्य । नि ते मनो मनसि धाय्यस्मे जन्युः पतिस्तन्वमा विविश्याः ॥ ३ ॥ न
यत्पुरा चकृमा कद्ध नूनमृता वदन्तो अनृतं रपेम । गन्धर्वो अप्सवप्या च योषा
सा नो नाभिः परमं जामि तन्नौ ॥ ४ ॥ गर्भे नु नौ जनिता दम्पती कर्देवस्त्वष्टा
सविता विश्वरूपः । नकिरस्य प्र मिनन्ति व्रतानि वेद नावस्य पृथिवी उत द्यौः
॥ ५ ॥ ६ ॥ को अस्य वेद प्रथमस्यान्हः क ई ददर्श क इह प्र वोचत् । बृहन्मि-
त्रस्य बरुणस्य धाम कर्दु ब्रव आहनो वीच्या नृन् ॥ ६ ॥ यमस्य मा यम्यं-
काम आगन्तसमाने योनौ सहशेय्याय । जायेव पत्ये तन्वं रिरिच्यां वि चिद्धेव
रथ्येव चक्रा ॥ ७ ॥ न तिष्ठन्ति न निर्मिषन्त्येते देवानां स्पर्श इह ये चरन्ति ।
अन्येन मदाहनो याहि तूयं तेन वि वृह रथ्येव चक्रा ॥ ८ ॥ रात्रीभिरस्मा अह-
भिर्दशस्येत्सूर्यस्य चक्षुर्मुहुरुन्मिमी यात् । दिवा पृथिव्या मिथुना सबन्धूयमीर्यमस्य
बिभृयादजामि ॥ ९ ॥ आ घा ता गच्छानुत्तरा युगानि यत्र जामयः कृण-
वन्नजामि । उप बर्बहि वृषभाय बाहुमन्यमिच्छस्व सुभगे पतिं मत् ॥ १० ॥ ७ ॥
किं भ्रातामद्यदनाथं भवति किमु स्वसा यन्निर्ऋतिर्निगच्छात् । काममृता बह्वे-
तद्रपामि तन्वां मे तन्वंसं पिपृग्धि ॥ ११ ॥ न वा उ ते तन्वा तन्वंसं पपृ-
च्यां पापमाहुर्यः स्वसारं निगच्छात् । अन्येन मत्प्रमुदः कल्पयस्व न ते भ्राता
सुभगे वष्टयेतत् ॥ १२ ॥ वतो वतासि यमनैव ते मनो हृदयं चाविदाम । अन्या
किल त्वां कर्ष्येव युक्तं परि ष्वजाते लिबुजेव वृक्षम् ॥ १३ ॥ अन्यमू षु त्वं य-
म्यन्य उ त्वां परि ष्वजाते लिबुजेव वृक्षम् । तस्य वा त्वं मन इच्छा स वा तवा-
धा कृणुष्व संविदं सुभद्राम् ॥ १४ ॥ ८ ॥

॥ ११ ॥ १-६ हविर्धान आङ्गिर्ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, २,
६ निचृज्जगती । ३-५ विराद् जगती । ७-९ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-६ निषादः ।
७-९ धैवतः ॥

अ० ७ । अ० ६ । व० १२] ५४७ [म० १० । अ० १ । सू० १२ ।

॥ ११ ॥ वृषा वृष्णे दुदुहे दोहसा दिवः पर्यासि यद्वा अदितेरदाभ्यः ।
विश्वं स वेद वरुणो यथा धिया स यज्ञियो यजतु यज्ञियां ऋतून् ॥ १ ॥ रपद्ग-
न्धर्वीरप्या च योषणा नदस्य नादे परि पातु मे मनः । इष्टस्य मध्ये अदितिर्नि धातु
नो भ्राता नो ज्येष्ठः प्रथमो वि वोचति ॥ २ ॥ सो चिन्नु भद्रा क्षुमती यशस्व-
त्युषा उवास मनवे स्वर्वती । यदीमुशन्तमुशतामनु क्रतुमग्निं होतारं विदथाय जी-
जनन् ॥ ३ ॥ अथ त्यं द्रप्सं विभ्वं विचक्षणं विराभरदिषितः श्येनो अध्वरे ।
यदी विशो वृणते दस्ममार्या अग्निं होतारमथ धीरजायत ॥ ४ ॥ सदासि एवो
यवसेव पुष्यते होत्राभिरग्ने मनुषः स्वध्वरः । विप्रस्य वा यच्छशमान उक्थ्यं वा-
जं ससवां उपयासि भूरिभिः ॥ ५ ॥ ६ ॥ उदीरय पितरां जार आ भगमियंक्षति
हर्यतो हृत्त इष्यति । विवन्क्ति वह्निं स्वपस्यते मखस्तविष्यते असुरो वेपते मती
॥ ६ ॥ यस्ते अग्ने सुमतिं मतो अक्षत्सहसः सूनो अति स प्र शृणवे । इषं दधा-
नो वहमानो अश्वैरा स द्युमां अमवान्भूषति द्यून् ॥ ७ ॥ यदग्न एषा समितिर्भ-
वाति देवी देवेषु यजता यजत्र । रत्नां च यद्विभजासि स्वधावो भागं नो अत्र व-
सुमन्तं वीतात् ॥ ८ ॥ श्रुधो नो अग्ने सदेने सधस्थं युच्वा रथममृतस्य द्रवित्नुम् ।
आ नो वह रोदसी देवपुत्रे मार्किदेवानामप भरिह स्याः ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ १२ ॥ १-६ हविर्धान आङ्गिर्ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१, ३ विराद्
त्रिष्टुप् । २, ४, ५, ७ निचृत्त्रिष्टुप् । ६ आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् । ८ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ।
९ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १२ ॥ द्यावां ह क्षामां प्रथमे ऋतेनाभिश्चावे भवतः सत्यवाचा । देवो
यन्मर्तान्यजथाय कृणवन्त्सीदद्धोता प्रत्यङ् स्वमसुं यन् ॥ १ ॥ देवो देवान्परि-
भूऋतेन वहा नो हव्यं प्रथमश्चिकित्वान् । धूमकेतुः समिधा भाऋजीको मन्द्रो होता
नित्यो वाचा यजीयान् ॥ २ ॥ स्वावृग्देवस्यामृतं यदी गोरतो जातासो धारयन्त
उर्वी । विश्वे देवा अनु तत्ते यजुर्गुर्दुहे यदेनी दिव्यं घृतं वाः ॥ ३ ॥ अर्चामि
वां वर्धायापो घृतस्नू द्यावाभूमी शृणुतं रोदसी मे । अहा यद्यावोऽसुनीतिमय-
न्मध्वा नो अत्र पितरां शिशीताम् ॥ ४ ॥ किं स्विन्नो राजा जगृहे कदस्याति व्रतं
चकृमा को वि वेद । मित्राश्चिद्धि ष्मा जुहुराणो देवाज्जलोको न यातामपि वाजो
अस्ति ॥ ५ ॥ ११ ॥ दुर्मन्त्वत्रामृतस्य नाम सलक्ष्मा यद्विषुरुषा भवाति । य-
मस्य यो मनवते सुमन्त्वग्ने तमृष्व पाह्यप्रयुच्छन् ॥ ६ ॥ यस्मिन्देवा विदथे माद-
यन्ते विवस्वतः सदेने धारयन्ते । सूर्ये ज्योतिरदधुर्मास्यः कून्परि द्योतनिं चरतो

अ० ७ । अ० ६ । व० १४] ५४८ [म० १० । अ० १ । सू० १४ ।

अजस्रा ॥ ७ ॥ यस्मिन्देवा मन्मनि सञ्चरन्त्यपीच्येन वयमस्य विभ्र । मित्रो
नो अत्रादितिरनागान्तसविता देवो वरुणाय वोचत् ॥ ८ ॥ श्रुधी नो अग्ने स-
दने सधस्थे युच्वा रथममृतस्य द्रवित्तुम् । आ नो वह रोदसी देवपुत्रे मार्किर्देवा-
नामप भूरिह स्याः ॥ ९ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १—५ विवस्वानादिस ऋषिः ॥ हविर्धाने देवता ॥ छन्दः—१
पादनिचृत्त्रिष्टुप् । २, ४ निचृत्त्रिष्टुप् । ३ विरादत्रिष्टुप् । ५ निचृज्जगती ॥ स्वरः—
१—४ धैवतः । ५ निषादः ॥

॥ १३ ॥ युजे वां ब्रह्म पूर्य नमोभिर्वि श्लोक एतु पृथ्येव सूरः । शृण्वन्तु
विश्वे अमृतस्य पुत्रा आ यै धामानि दिव्यानि तस्थुः ॥ १ ॥ यमे इव यतमाने य-
दैतं प्र वां भरन्मानुषा देवयन्तः । आ सीदतं स्वमु लोकं विदाने स्वामस्थे भव-
तमिन्दवे नः ॥ २ ॥ पञ्च पदानि रूपो अन्वरोहं चतुष्पदमिन्वेमि व्रतेन । अक्ष-
रेण प्रति मिम एतामृतस्य नाभावाधि सम्पुनामि ॥ ३ ॥ देवभ्यः कमवृणीत मृत्युं
प्रजायै कमृतं नावृणीत । बृहस्पतिं यज्ञमकृण्वत ऋषिं प्रियां यमस्तन्वंप्रारिरे-
चोत् ॥ ४ ॥ सप्त क्षरन्ति शिशवे मरुत्वते पित्रे पुत्रासो अप्यवोवतन्नृतम् । उभे
इदस्योभयस्य राजते उभे यतते उभयस्य पुष्यतः ॥ ५ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १—१६ यम ऋषिः ॥ देवताः—१—५, १३—१६ यमः । ६ लिङ्गोक्ताः ।
७—६ लिङ्गोक्ताः पितरो वा । १०—१२ श्वानौ ॥ छन्दः—१, १२ भुरिक् त्रिष्टुप् । २,
३, ७, ११ निचृत्त्रिष्टुप् । ४, ६ विरादत्रिष्टुप् । ५, ६ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ८
आर्चोस्वराद त्रिष्टुप् । १० त्रिष्टुप् । १३, १४ निचृदनुष्टुप् । १६ अनुष्टुप् । १५
विराद् बृहती ॥ स्वरः—१—१२ धैवतः । १३, १४, १६ गान्धारः । १५ मध्यमः ॥

॥ १४ ॥ परोयिवांसं प्रवतो महीरनु बहुभ्यः पन्थामनुपस्पशानम् । वैवस्वतं
सङ्गमनं जनानां यमं राजानं हविषा दुवस्य ॥ १ ॥ यमो नो गातुं प्रथमो विवेद
नैषा गव्यूतिरपभर्तवा उ । यत्रा नः पूर्वं पितरः परेयुरेना जज्ञानाः पृथ्या अनु-
स्वाः ॥ २ ॥ मातली कव्यैर्यमो अङ्गिरोभिर्बृहस्पतिर्ऋक्भिर्वावृधानः । यांश्च देवा
वावृधुये च देवान्त्स्वाहान्ये स्वधयान्ये मदन्ति ॥ ३ ॥ इमं यमं प्रस्तरमा हि सी-
दाङ्गिरोभिः पितृभिः संविदानः । आ त्वा मन्त्राः कविशस्ता वहन्त्वेना राजन् हविषा
मादयस्व ॥ ४ ॥ अङ्गिरोभिरा गाहि यज्ञियं भिर्यमं वैरूपै रिह मादयस्व । विवस्वन्तं हुवे यः

अ० ७ । अ० ६ । व० १८] ५४६ [म० १० । अ० १ । सू० १५ ।

पिता तेऽस्मिन्यज्ञे बर्हिष्या निषद्य ॥५॥ १४॥ अङ्गिरसो नः पितरो नवग्वां अथर्वाणो
भृगवः सोम्यासः । तेषां वयं सुमतौ यज्ञियानामपि भद्रे सौमनसे स्याम ॥ ६ ॥ प्रेहि
प्रेहि पथिभिः पूर्व्येभिर्यत्रा नः पूर्वे पितरः परेयुः । उभा राजाना स्वधया मदन्ता यमं
पश्यामि वरुणं च देवम् ॥७॥ सं गच्छस्व पितृभिः सं यमेनेष्टापूर्तेन परमे व्योमन् ।
द्वित्वायावद्यं पनरस्तमेहि सं गच्छस्व तन्वा सुवर्चाः ॥८॥ अपेत वीत वि च सर्पतातो-
ऽस्मा एतं पितरो लोकमक्रन् । अहोभिरङ्गिरक्तुभिर्व्यक्तं यमो ददात्यवसा-
नमस्मै ॥ ९ ॥ अतिं द्रव सारमेयौ श्वानौ चतुरक्षौ शबलो माधुना पथा ।
अथा पितृन्त्सुविदत्रां उपेहि यमेन ये संधमादं मदन्ति ॥ १० ॥ १५ ॥ यौ ते
श्वानौ यम रक्षितारौ चतुरक्षौ पथिरक्षौ नृचक्षसौ । ताभ्यामेनं परि देहि राज-
न्त्स्वस्ति चास्मा अनमीवञ्च धेहि ॥ ११ ॥ उरूणासावसुतृपा उदुम्वलौ यमस्य
दूतौ चरतो जनां अनु । तावस्मभ्यं दृशये सूर्याय पुनर्दातामसुमेधेह भद्रम् ॥१२॥
यमाय सोमं सुनुत यमाय जुहुता हविः । यमं ह यज्ञो गच्छत्यग्निदूतो अरङ्कृतः
॥ १३ ॥ यमाय घृतवद्धविर्जुहोत प्र च तिष्ठत । स नो देवेष्वयमदीर्घमायुः प्र जी-
वसे ॥ १४ ॥ यमाय मधुमत्तमं राज्ञे हव्यं जुहोतन । इदं नम ऋषिभ्यः पूर्वजेभ्यः
पूर्वेभ्यः पथिकृद्भ्यः ॥ १५ ॥ त्रिकद्रुकेभिः पतति षड्वीरेकमिद्वहत् । त्रिष्टुब्गा-
यत्री छन्दांसि सर्वा ता यम आहिता ॥ १६ ॥ १६ ॥

॥ १५ ॥ १—१४ शंखोयामायन ऋषिः ॥ पितरो देवताः ॥ छन्दः—१,
२, ७, १२—१४ विराद् त्रिष्टुप् । ३, ६, १० त्रिष्टुप् । ४, ८ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ।
६ निचृत्त्रिष्टुप् । ५ आर्ची भुरिक् त्रिष्टुप् । ११ निचृज्जगती ॥ स्वरः—१—१०,
१२—१४ धैवतः । ११ निषादः ॥

॥ १५ ॥ उदीरतामवर उत्परास उन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः । असुं य
इयुरवृका ऋतज्ञास्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु ॥ १ ॥ इदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्य
ये पूर्वसो य उपरास इयुः । ये पार्थिवे रजस्या निषत्ता ये वा नूनं सुवृजना
सु विन्तु ॥ २ ॥ आहं पितृन्त्सुविदत्रां अविस्मि नपातं च विक्रमणं च विष्णोः ।
बर्हिषदो ये स्वधया सुतस्य भजन्त पित्वस्त इहागमिष्ठाः ॥ ३ ॥ बर्हिषदः पितर
ऊसर्वागिमा वो हव्या चक्रमा जुषध्वम् । त आ गतावसा शन्तमेनाथा नः शं
योररपो दधात ॥ ४ ॥ उपहूताः पितरः सोम्यासो बर्हिष्येषु निधिषु प्रियेषु ।
त आ गमन्तु त इह श्रुवन्त्वधि ब्रुवन्तु तेऽवन्त्वस्मान् ॥ ५ ॥ १७ ॥ आच्या

अ० ७ । अ० ६ । व० २१] ५५० [म० १० । अ० १ । सू० १६ ।

जानुं दक्षिणतो निषद्येमं यज्ञमभि गृणीत विश्वे । मा हिंसिष्ट पितरः केन चित्रो
यद्वा आगः पुरुषता कराम ॥ ६ ॥ आसीनासो अरुणीनामुपस्थे रयिं धत्त दा-
शुषे मर्त्याय । पुत्रभ्यः पितरस्तस्य वस्त्रः प्र यच्छत त इहोर्जं दधात ॥ ७ ॥
ये नः पूर्वे पितरः सोम्यासोऽनूहिरे सोमपीथं वसिष्ठाः । तेभिर्यमः सैरराणो ह-
वींष्युशनुशङ्गिः प्रतिक्राममत्तु ॥ ८ ॥ ये तातृषुर्देवत्रा जेहमाना होत्राविदः स्तो-
मंतष्टासो अर्केः । आग्ने याहि सुविदत्रैभिर्वाङ् सस्यैः कव्यैः पितृभिर्धर्मसङ्गिः
॥ ९ ॥ ये सत्यासो हविरदो हविष्पा इन्द्रैण देवैः सरथं दधानाः । आग्ने या-
हि सहस्रं देववन्दैः परैः पूर्वैः पितृभिर्धर्मसङ्गिः ॥ १० ॥ १८ ॥ अग्निष्वात्ताः
पितर एह गच्छत सदःसदः सदत सुप्रणीतयः । अत्ता हवींषि प्रयंतानि बर्हिष्य-
था रयिं सर्ववीरं दधातन ॥ ११ ॥ त्वमग्न ईळितो जातवेदोऽवाङ्मूल्यानि सुर-
भीणि कृत्वी । प्रादाः पितृभ्यः स्वधया ते अक्षन्नद्धि त्वं देव प्रयता हवींषि ॥ १२ ॥
ये चेह पितरो ये च नेह यांश्च विद्म याँ उ च न प्रविद्म । त्वं वेत्थ यति ते जा-
तवेदः स्वधाभिर्यज्ञं सुकृतं जुषस्व ॥ १३ ॥ ये अग्निदग्धा ये अनग्निदग्धा
मध्ये दिवः स्वधया मादयन्ते । तेभिः स्वराळसुनीतिमेतां यथावशं तन्वं कल्प-
यस्व ॥ १४ ॥ १६ ॥

॥ १६ ॥ १—१४ दमनोयामायन ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१,
४, ७, ८ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ५ विराद् त्रिष्टुप् । ३ भुरिक् त्रिष्टुप् । ६, ९ त्रि-
ष्टुप् । १० स्वराद् त्रिष्टुप् । ११ अनुष्टुप् । १२ निचृदनुष्टुप् । १३, १४ विराड-
नुष्टुप् ॥ स्वरः—१—१० धैवतः । ११—१४ गान्धारः ॥

॥ १६ ॥ मैत्रमग्ने वि दहो माभि शोचो मास्य त्यचं चिक्षिणोमा शरीरम् ।
यदा शृतं कृणवो जातवेदोऽथैमेनं प्र हिणुतात्पितृभ्यः ॥ १ ॥ शृतं यदा करसि
जातवेदोऽथैमेनं परि दत्तात्पितृभ्यः । यदा गच्छात्यसुनीतिमेतामथा देवानां व-
शनीर्भवाति ॥ २ ॥ सूर्यं चक्षुर्गच्छतु वातमात्मा द्यां च गच्छ पृथिवीं च धर्मणा ।
अपो वा गच्छ यदि तत्र ते हितमोषधीषु प्रति तिष्ठा शरीरैः ॥ ३ ॥ अजो भा-
गस्तपसा तं तपस्व तं ते शोचिस्तपतु तं ते अर्चिः । यास्ते शिवास्तन्वा जातवे-
दस्ताभिर्वहैनं सुकृतां लोकां ॥ ४ ॥ अवसृज पुनरग्ने पितृभ्यो यस्त आहुतश्चरति
स्वधाभिः । आयुर्वसान् उप वेतु शेषः सं गच्छतां तन्वा जातवेदः ॥ ५ ॥ २० ॥
यत्ते कृष्णः शकुन आतुतोद पिपीलः सर्प उत वा श्वापदः । अग्निष्टद्विश्वद-

अ० ७ । अ० ६ । व० २४] ५५१ [म० १० । अ० २ । सू० १७ ।

गदङ्कणोतु सोमश्च यो ब्राह्मणाँ आविवेश ॥ ६ ॥ अग्नेर्वर्म परि गोभिर्व्ययस्व
सं प्रोर्णुष्व पीवसा मेदसा च । नेत्स्वा धृष्णुर्हरसा जर्हपाणो दधृग्विधद्यन्पर्यङ्क-
याते ॥ ७ ॥ इममग्ने चमसं मा वि जिह्वरः प्रियो देवानामुत सोम्यानाम् । एष
यश्चमसो देवपानस्तस्मिन्देवा अमृता मादयन्ते ॥ ८ ॥ क्रव्यादमग्निं प्र हिणोमि
दूरं यमराज्ञो गच्छतु रिप्रग्राहः । इहैवायमितरो जातवेदा देवेभ्यो हव्यं वहतु प्र-
जानन् ॥ ९ ॥ यो अग्निः क्रव्यात्प्रविवेश वो गृहमिमं पश्यन्नितरं जातवेदसम् ।
तं हरामि पितृयज्ञाय देवं स घर्ममिन्वात्परमे सधस्थे ॥ १० ॥ २१ ॥ यो अग्निः
क्रव्यवाहनः पितृन्यक्षदत्तावृधः । प्रेदु हव्यानि वोचति देवेभ्यश्च पितृभ्य आ
॥ ११ ॥ उशन्तस्त्वा नि धीमह्युशन्तः समिधीमहि । उशन्तुशत आ वह पितृन्द्-
विषे अक्षवे ॥ १२ ॥ यं त्वमग्ने समदहस्तमु निर्वापया पुनः । क्रियाम्बवत्र रोहतु
पाकदूर्वा व्यल्कशा ॥ १३ ॥ शीतिके शीतिकावति ह्लादिके ह्लादिकावति । मण्डू-
क्यासु सङ्गम इमं स्वग्निं हर्षय ॥ १४ ॥ २२ ॥ १ ॥

॥ १७ ॥ १—१४ देवश्रवा यामायन ऋषिः ॥ देवताः—१, २ सरण्यूः ।
३-६ पूषा । ७-९ सरस्वती । १०, १४ आपः । ११-१३ आपः सोमो वा ॥
छन्दः—१, ५, ८ विराद् त्रिष्टुप् । २, ६, १२ त्रिष्टुप् । ३, ४, ७, ९-११ निचृ-
त्त्रिष्टुप् । १३ ककुम्मती बृहती । १४ अनुष्टुप् ॥ स्वरः—१-१२ धैवतः । १३
मध्यमः । १४ गान्धारः ॥

॥ १७ ॥ त्वष्टा दुहित्रे वहतुं कृणोतीतीदं विश्वं भुवनंसमेति । यमस्य माता
पर्युह्यमाना महो जाया विवस्वतो ननाश ॥ १ ॥ अपांगूहन्नमृतां मर्त्येभ्यः कृत्वी
सर्वर्णामददुर्विवस्वते । उताश्विनावभग्यत्तदासीदजहादु द्वा मिथुना सरण्यूः ॥ २ ॥
पूषा त्वेतश्च्यावयतु प्र विद्वाननष्टपशुर्भुवनस्य गोपाः । स त्वेतेभ्यः परि ददत्पि-
तृभ्योऽग्निर्देवेभ्यः सुविदत्रियेभ्यः ॥ ३ ॥ आयुर्विश्वायुः परि पासति त्वा पूषा त्वा
पातु प्रपथे पुरस्तात् । यत्रासते सुकृतो यत्र ते ययुस्तत्र त्वा देवः सविता दधातु
॥ ४ ॥ पूषेमा आशा अनु वेद सर्वाः सो अस्माँ अभयतमेन नेषत् । स्वस्तिदा-
आधृणिः सर्ववीरोऽप्रयुच्छन्पुर एतु प्रजानन् ॥ ५ ॥ २३ ॥ प्रपथे पथामजनिष्ट
पूषा प्रपथे दिवः प्रपथे पृथिव्याः । उभे अभिं प्रियतमे सधस्थे आ च परा च
चरति प्रजानन् ॥ ६ ॥ सरस्वतीं देवयन्तो हवन्ते सरस्वतीमध्वरे तायमाने । स-
रस्वतीं सुकृतो अह्वयन्त सरस्वती दाशुषे वार्यं दातु ॥ ७ ॥ सरस्वति या स-

रथं ययार्थं स्वधार्भिर्देवि पितृभिर्मदन्ती । आसद्यास्मिन्बर्हिषि मादयस्वानमीवा
इष आ धेह्यस्मे ॥ ८ ॥ सरस्वतीं यां पितरो हवन्ते दक्षिणा यज्ञमभिनक्षमाणाः ।
सहस्रार्धमिळो अत्र भागं शार्यस्पोषं यजमानेषु धेहि ॥ ९ ॥ आपो अस्मात्मातरं
शुन्धयन्तु घृतेन नो घृतप्वः पुनन्तु । विश्वं हि रिप्रं प्रवहन्ति देवी रुदिदाभ्यः
शुचिरा पूत एमि ॥ १० ॥ २४ ॥ द्रप्सश्चस्कन्द प्रथमां अनु दूनिमं च योनि-
मनु यश्च पूर्वः । समानं योनिमनु सञ्चरन्तं द्रप्सं जुहोम्यनु सप्त होत्राः ॥ ११ ॥
यस्ते द्रप्सः स्कन्दति यस्ते अंशुर्बाहुच्युतो धिषणाया उपस्थात् । अध्वर्योर्वा परि-
वा यः पवित्रात्तं ते जुहोमि मनसा वर्षदकृतम् ॥ १२ ॥ यस्ते द्रप्सः स्कन्नो यस्ते
अंशुरवश्च यः परः सुचा । अयं देवो बृहस्पतिः सं तं सिञ्चन्तु राधसे ॥ १३ ॥
पयस्वतीरोषधयः पयस्वन्मामकं वचः । अपां पयस्वदित्पयस्तेन मा सह शुन्धत
॥ १४ ॥ २५ ॥

॥ १८ ॥ १—१४ सङ्कुमुको यामायन ऋषिः ॥ देवताः—१—४ मृत्युः
५ धाता । ६ त्वष्टा । ७—१३ पितृमेधः । १४ पितृमेधः प्रजापतिर्वा ॥ छन्दः
१, ५, ७—६ निचृत्त्रिष्टुप् । २—४, ६, १२, १३ त्रिष्टुप् । १० भुरिक्
त्रिष्टुप् । ११ निचृत् पङ्क्तिः । १४ निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१—१०, १२, १३ धैवतः
११ पञ्चमः । १४ गान्धारः ॥

॥ १८ ॥ परं मृत्यो अनु परेहि पन्थां यस्ते स्व इतरो देवयानात् । चक्षु-
ष्मते शृण्वते ते ब्रवीमि मा नः प्रजां रीरिषो मोत वीरान् ॥ १ ॥ मृत्योः पद-
योपयन्तो यदैत द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः । आप्यायमानाः प्रजया धनेन शुद्धा
पूता भवत यज्ञियासः ॥ २ ॥ इमे जीवा वि मृतैराववृत्रभूद्भद्रा देवहूतिर्नो अद्य
प्राञ्चो अगाम नृतये हसाय द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ॥ ३ ॥ इमं जीवेभ्य
परिधिं दधामि मेषां नु गादपरो अर्थमेतम् । शतं जीवन्तु शरदः पुरुचीरन्तमृत्यु-
दधतां पर्वतेन ॥ ४ ॥ यथाहान्यनुपूर्वं भवन्ति यथ ऋतव ऋतुभिर्यन्ति साधु
यथा न पूर्वमपरो जहात्येवा धातरायूषि कल्पयैषाम् ॥ ६ ॥ २६ ॥ आ रोहता
युर्जरसं वृणाना अनुपूर्वं यतमाना यतिष्ठ । इह त्वष्टा सुजनिमा सजोषा दी-
र्घमायुः करति जीवसे वः ॥ ६ ॥ इमा नारीरविधवाः सुपत्नीराञ्जनेन सर्पिष-
सं विशन्तु । अनश्रवोऽनमीवाः सुरत्ना आ रोहन्तु जनयो योनिमग्रे ॥ ७ ॥ उ-
दीर्घ नार्यभि जीवलोकं गतासुमेतमुप शेष एहि । हस्तग्राभस्य दिधिषोस्तवेद

अ० ७ । अ० ७ । व० २] ५५३ [म० १० । अ० २ । सू० २० ।

मर्त्युर्जनित्वमभि सं बभूथ ॥ ८ ॥ धनुर्हस्तादाददानो मृतस्यास्मे क्षत्राय वर्चसे वं-
लाय । अत्रैव त्वमिह वयं सुवीरा विश्वाः स्पृधो अभिमातीर्जयेम ॥ ९ ॥ उप सर्प
मातरं भूमिमेतामुर्व्यचसं पृथिवीं सुशेवाम् । ऊर्णम्रदा युवतिर्दाक्षिणावत एषा त्वां
पातु निश्चैतेरुपस्थात् ॥ १० ॥ २७ ॥ उच्छ्वञ्चस्व पृथिवि मा निबाधथाः सू-
पायनास्मै भव सूपवञ्चना । माता पुत्रं यथा मिचाभ्येनं भूम ऊर्णहि ॥ ११ ॥
उच्छ्वञ्चमाना पृथिवी सु तिष्ठतु सहस्रं मितु उप हि श्रयन्ताम् । ते गृहासो घृत-
श्चुतो भवन्तु विश्वाहास्मै शरणाः सन्त्वत्र ॥ १२ ॥ उत्ते स्तभ्रामि पृथिवीं त्व-
त्परीमं लोगं निदधन्मो अहं रिषम् । एतां स्थूणां पितरो धारयन्तु तेऽत्रा यमः
सादना ते मिनोतु ॥ १३ ॥ प्रतीचीने मामहनीष्वाः पूर्णमिवा दधुः । प्रतीची ज-
ग्रभा वाचमश्वं रशनया यथा ॥ १४ ॥ २८ ॥ ६ ॥

॥ १६ ॥ ऋषिः—१—८ मथितो यामायनोभृगुर्वा वारुणिरच्यवनो वा
भार्गवः ॥ देवताः १, २-८ आपो गावो वा । १ अग्नीषोमौ ॥ छन्दः—१, ३-५
निचृदनुष्टुप् । २ विराडनुष्टुप् । ७, ८ अनुष्टुप् । ६ गायत्री ॥ स्वरः—१-५, ७, ८
गान्धारः । ६ षड्जः ॥

॥ १६ ॥ निर्वर्तध्वं मानुं गातास्मान्सिषक्त रेवतीः । अग्नीषोमौ पुन-
र्वसू अस्मे धारयतं रयिम् ॥ १ ॥ पुनरेता निर्वर्तय पुनरेता न्या कुरु । इन्द्र एणा
नियच्छत्वग्निरेना उपाजतु ॥ २ ॥ पुन रेता निर्वर्तन्तामस्मिन्पुष्यन्तु गोपतौ ।
इहैवाग्ने निधारयेह तिष्ठतु या रयिः ॥ ३ ॥ यज्ञियानं न्ययनं संज्ञानं यत्परा-
यणम् । आवर्तनं निर्वर्तनं यो गोपा अपि तं हुवे ॥ ४ ॥ य उदानद्वययनं य-
उदानद्वययणम् । आवर्तनं निर्वर्तनमपि गोपा निर्वर्तताम् ॥ ५ ॥ आ निर्वर्त
निर्वर्तय पुनर्न इन्द्र गा देहि । जीवाभिर्भुनजामहै ॥ ६ ॥ परि वो विश्वतो दध
ऊर्जा घृतेन पर्यसा ये देवाः के च यज्ञियास्ते रय्या सं सृजन्तु नः ॥ ७ ॥ आ
निर्वर्तनवर्तय नि निर्वर्तनवर्तय । भूम्याश्चतस्रः प्रदिशस्ताभ्य एता निर्वर्तय ॥ ८ ॥ १ ॥

॥ २० ॥ ऋषिः—१-१० विमद ऐन्द्रः प्राजापत्यो वा वसुकृद्वा वासुक्रः ॥ अग्नि-
देवता ॥ छन्दः—१ आसुरी त्रिष्टुप् । २, ६ अनुष्टुप् । ३ पादनिचृद्रायत्री । ४,
५, ७ निचृद्रायत्री । ६ गायत्री । ८ विराड्गायत्री । १० त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१,
१० धैवतः । २, ६ गान्धारः । ३-८ षड्जः ॥

अ० ७ । अ० ७ । व० ६] ५५४ [म० १० । अ० २ । सू० २२ ।

॥ २० ॥ भद्रं नो अपि वातय मनः ॥ १ ॥ अग्निमीळे भुजां यविष्ठं शा-
सा मित्रं दुर्धरीतुम् । यस्य धर्मन्त्स्वरेनीः सपर्यन्ति मातुरुधः ॥ २ ॥ यमासा कृ-
पनीळं भासाकेतुं वर्धयन्ति । आजते श्रोणिदन् ॥ ३ ॥ अर्यो विशां गातुरेति
प्र यदानं दिवो अन्तान् । कविरभ्रं दीद्यानः ॥ ४ ॥ जुषद्धव्या मानुषस्योर्ध्वस्त-
स्थावृभ्वा यज्ञे । मिन्वन्त्सन्नं पुर एति ॥ ५ ॥ स हि क्षेमो हविर्यज्ञः श्रुष्टीदस्य
गातुरेति । अग्निं देवा वाशीमन्तम् ॥ ६ ॥ २ ॥ यज्ञासाहं दुवं इषेऽग्निं पूर्वस्य
शेवस्य । अद्रेः सूनुमायुमाहुः ॥ ७ ॥ नरो ये के चास्मदा विशेवत्ते वाम आस्युः ।
अग्निं हविषा वर्धन्तः ॥ ८ ॥ कृष्णः श्वेतोऽरुषो यामो अस्य ब्रध ऋज उत
शोणो यशस्वान् । हिरण्यरूपं जनिता जजान ॥ ९ ॥ एवा ते अग्ने विमदो म-
नीषामूर्जो नपादमृतेभिः सजोषाः । गिर आवत्तत्सुमती रियान इषमूर्जं सुजिति
विश्वमाभाः ॥ १० ॥ ३ ॥

॥ २१ ॥ ऋषिः—१—८ विमद ऐन्द्रः प्राजापत्यो वा वसुकृद्वा वासुक्रः ॥
अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ४, ८ निचृत् पङ्क्तिः । २ पादनिचृत् पङ्क्तिः । ३, ५, ७
विराद् पङ्क्तिः । ६ आर्ची पङ्क्तिः ॥ पञ्चमः स्वरः ॥

॥ २१ ॥ आग्निं न स्ववृत्तिभिर्होतारं त्वा वृणीमहे । यज्ञाय स्तीर्णवर्हिषे वि-
वो मदे शीरं पावकशोचिषं विवक्षसे ॥ १ ॥ त्वामु ते स्वाभुवः शुम्भन्त्यश्वरा-
धसः । वेति त्वामुपसेचनी वि वो मद् ऋजीतिरग्न आहुतिर्विवक्षसे ॥ २ ॥ त्वे
यर्माण आ सते जुहूभिः सिञ्चतीरिव । कृष्णा रूपाण्यर्जुना वि वो मदे विश्वा
अधि श्रियो धिषे विवक्षसे ॥ ३ ॥ यमग्ने मन्यसे रुयि सहसावन्नमर्त्य । तमा
नो वाजसातये वि वो मदे यज्ञेषु चित्रमा भराविवक्षसे ॥ ४ ॥ अग्निर्जातो अ-
र्थवणां विदद्विश्वाति काव्या । भुवद्भूतो विवस्वतो वि वो मदे प्रियो यमस्य का-
म्यो विवक्षसे ॥ ५ ॥ ४ ॥ त्वां यज्ञेष्वीळतेऽग्ने प्रयत्यध्वरे । त्वं वसूनि काम्या
विवो मदे विश्वा दधासि दाशुषे विवक्षसे ॥ ६ ॥ त्वां यज्ञेष्वृत्विजं चारुमग्ने
निषेदिरे । घृतप्रतीकं मनुषो वि वो मदे शुक्रं चेतिष्ठमक्षभिर्विवक्षसे ॥ ७ ॥ अग्ने
शुक्रेण शोचिषोरु प्रथयसे बृहत् । अभिक्रन्दन्वृषायसे वि वो मदे गर्भं दधासि जा-
मिषु विवक्षसे ॥ ८ ॥ ५ ॥

॥ २२ ॥ ऋषिः—१—१५ विमद ऐन्द्रः प्राजापत्यो वा वसुकृद्वा वासुक्रः ॥
इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ४, ८, १०, १४ पादनिचृद् बृहती । ३, ११

अ० ७ । अ० ७ । व० ६] ५५५ [म० १० । अ० २ । सू० २३ ।

विराड् बृहती । २, ६, १२, १३ निचृदनुष्टुप् । ५ पादनिचृदनुष्टुप् । ७ आर्च्य-
नुष्टुप् । ६ अनुष्टुप् । १५ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ३, ४, ८, १०, ११, १४
मध्यमः । २, ५-७, ९, १२, १३ गान्धारः । १५ धैवतः ॥

॥ २२ ॥ कुहं श्रुत इन्द्रः कस्मिन्नद्य जने मित्रो न श्रूयते । ऋषीणां वा यः
क्षये गुहां वा चर्कषे गिरा ॥ १ ॥ इह श्रुत इन्द्रो अस्मे अद्य स्तवे वज्रयुचीषमः ।
मित्रो न यो जनेष्वा यशश्चक्रे असाम्या ॥ २ ॥ महो यस्पतिः शवसो असाम्या महो
नृम्णस्य तूतुजिः । भर्ता वज्रस्य धृष्णोः पिता पुत्रमिव प्रियम् ॥ ३ ॥ युजानो
अश्वा वातस्य धुनी देवो देवस्य वज्रिवः । स्यन्ता पथा विरुक्मता सृजानः स्तो-
ष्यध्वं नः ॥ ४ ॥ त्वं त्या चिद्वातस्याश्वागां ऋजा त्मना वहध्यै । ययोर्देवो न
मर्त्यो यन्ता नकिर्विदाय्यः ॥ ५ ॥ ६ ॥ अध गमन्तोशनां पृच्छते वां कदर्था न
आ गृहम् । आ जग्मथुः पराकादिवश्च गमश्च मर्त्यम् ॥ ६ ॥ आ न इन्द्र पृक्ष-
सेऽस्माकं ब्रह्मोद्यतम् । तत्त्वा याचामहेऽव शुष्णं यद्धन्नमानुषम् ॥ ७ ॥ अकर्म-
दस्युरभि नो अमन्तुरन्यत्रतो अमानुषः । त्वं तस्या मित्रहन्वर्धर्दासस्य दम्भय ॥ ८ ॥
त्वं न इन्द्र शूर शूरैरुत त्वोतासो बर्हणा । पुरुत्रा ते वि पूतयो नवन्त क्षोणयो
यथाः ॥ ९ ॥ त्वं तान्वृत्रहत्ये चोदयो नृन्कार्ष्णिणे शूर वज्रिवः । गुहा यदी क-
वीनां विशां नक्षत्रशवसाम् ॥ १० ॥ ७ ॥ मक्षू ता त इन्द्र दानामस आक्षणे
शूर वज्रिवः । यद्ध शुष्णस्य दम्भयो जातं विश्वं सयावभिः ॥ ११ ॥ माकु-
ध्र्यगिन्द्र शूर वस्वीरस्मे भूवन्नभिष्टयः । वयंवयं त आसां सुम्ने स्याम वज्रिवः
॥ १२ ॥ अस्मे ता त इन्द्र सन्तु सत्यार्हिसन्तीरुपस्पृशः । विद्याम यासां भुजो
धेनूनां न वज्रिवः ॥ १३ ॥ अहस्ता यदपदी वर्धत क्षाः शचीभिर्वेद्यानाम् ।
शुष्णं परि प्रदक्षिणिद्विश्वायवे नि शिश्नथः ॥ १४ ॥ पिबापिबेदिन्द्र शूर सोमं
मा रिषण्यो वसवान वसुः सन् । उत त्रायस्व गृणतो मघोनो महश्च रोयो रे-
वतस्कृधी नः ॥ १५ ॥ ८ ॥

॥ २३ ॥ ऋषिः—१—७ विमद ऐन्द्रः प्राजापत्यो वा वसुकृद्वा वासुकः ॥
इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ विराड् त्रिष्टुप् । २, ४ आर्चीभुरिग् जगती । ६ आ-
र्चीस्वराड् जगती । ३ निचृज्जगती । ५, ७ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ५,
७ धैवतः । २—४, ६ निषादः ॥

॥ २३ ॥ यजामह इन्द्रं वज्रदक्षिणं हरीणां रथ्यं विव्रतानाम् । प्र शमश्नु

‘दोधुवदूर्ध्वथा भूद्वि सेनाभिर्दयमानो वि राधसा ॥ १ ॥ हरी न्वस्य या वने विदे
वस्विन्द्रो मधैर्मघवा वृत्रहा भुवत् । ऋभुर्वाज ऋभुक्ताः पत्यते शवोऽव क्षणौमि
दासस्य नाम चित् ॥ २ ॥ यदा वज्रं हिरण्य मिदथा रथं हरी यमस्य वहतो वि-
सूरिभिः । आ तिष्ठति मघवा सनश्रुत इन्द्रो वाजस्य दीर्घश्रवसस्पतिः ॥ ३ ॥
सो चिन्नु वृष्टिर्यथ्याऽस्वा सचाँ इन्द्रः शमश्रूणि हरिताभि प्रुष्णुते । अव वेति
सुत्तयं सुते मधूदिद्धनोति वातो यथा वनम् ॥ ४ ॥ यो वाचा विवाचो मध्रवाचः पुरु
सहस्राशिवा जघान । तत्तदिदस्य पौंस्यं गृणीमसि पितेव यस्तविषीं वावृधे शवः
॥ ५ ॥ स्तोमं त इन्द्र विमदा अजीजनन्नपूर्व्यं पुरुतमं सुदानवे । विद्वा ह्यस्य भो-
जनमिनस्य यदा पशुं न गोपाः करामहे ॥ ६ ॥ मार्किर्न एना सख्या वि यौषुस्तव
चेन्द्र विमदस्य च ऋषेः । विद्वा हि ते प्रमतिं देव जामिवदस्मे ते सन्तु सख्या
शिवानि ॥ ७ ॥ ६ ॥

॥ २४ ॥ ऋषिः १-६ विमद ऐन्द्रः प्राजापत्यो वा वसुकृद्वा वासुकः ॥ देवताः—
१—३ इन्द्रः । ४—६ अश्विनौ ॥ छन्दः—१ आस्तार पङ्क्तिः । २ आर्चीस्वराद्
पङ्क्तिः । ३ शङ्कुमती पङ्क्तिः । ४, ६ अनुष्टुप् । ५ निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१-३
पञ्चमः । ४—६ गान्धारः ॥

॥ २४ ॥ इन्द्र सोममिमं पिब मधुमन्तं चमू सुतम् । अस्मे रयिं नि धारय
वि वो मदे सहस्रिणं पुरुवसो विवक्षसे ॥ १ ॥ त्वां यज्ञेभिरुक्थैरुप हव्येभि-
रीमहे । शचीपते शचीनां वि वो मदे श्रेष्ठं नो धेहि वार्यं विवक्षसे ॥ २ ॥ य-
स्पतिर्वार्याणामसि रुध्रस्य चोदिता । इन्द्र स्तोतृणामविता वि वो मदे द्विषो नः
प्राह्यहसो विवक्षसे ॥ ३ ॥ युवं शक्रा मायाविना समीची निरमन्थतम् । विमदेन
यदीक्षिता नासत्या निरमन्थतम् ॥ ४ ॥ विश्वे देवा अकृपन्त समीच्योर्निष्पत-
न्त्योः । नासत्यावब्रुवन्देवाः पुनरा वहतादिति ॥ ५ ॥ मधुमन्मे परायणं मधुम-
त्पुनरायनम् । ता नो देवा देवतया युवं मधुमतस्कृतम् ॥ ६ ॥ १० ॥

॥ २५ ॥ ऋषिः—१-११ विमद ऐन्द्रः प्राजापत्यो वा वसुकृद्वा वासुकः ॥
सोमो देवता ॥ छन्दः— १, २, ६, १०, ११ आस्तार पङ्क्तिः । ३-५ आर्षी-
निचृत् पङ्क्तिः । ७—९ आर्षी विराद् पङ्क्तिः ॥ पञ्चमः स्वरः ॥

॥ २५ ॥ भद्रं नो अपि वातय मनो दक्षमुत क्रतुम् । अथा ते सख्ये अ-

अ० ७ । अ० ७ । व० १४] ५५७ [म० १० । अ० २ । सू० २६ ।

न्यसो वि वो मदे रणन्गावो न यवसे विवक्षसे ॥ १ ॥ हृदिस्पृशस्त आसते वि-
श्वेषु सोम धामसु । अधा कामा इमे मम विवो मदे तिष्ठन्ते वसूयवो विवक्षसे ॥ २ ॥
उत व्रतानि सोम ते प्राहं मिनामि पाव्या । अधा पितेव सूनवे विवोम दे मृळानो
अभि चिद्धधाद्विवक्षसे ॥ ३ ॥ समु प्र यन्ति धीतयः सर्गासोऽवतां इव । क्रतुं नः
सोम जीवसे वि वो मदे धारया चमसां इव विवक्षसे ॥ ४ ॥ तव त्ये सोम श-
क्तिभिर्निकामासो व्यृणिवरे । गृत्सस्य धीरास्तवसो वि वो मदे व्रजं गोमन्तम-
श्विनं विवक्षसे ॥ ५ ॥ ११ ॥ पशुं नः सोम रक्षसि पुरुत्रा विष्टितं जगत् । स-
माकृणोषि जीवसे वि वो मदे विश्वा सम्पश्यन्भुवना विवक्षसे ॥ ६ ॥ त्वं नः सोम
विश्वतो गोपा अदाभ्यो भव । सेधं राजन्नप सिधो वि वो मदे मा नो दुःशंस ई-
शता विवक्षसे ॥ ७ ॥ त्वं नः सोम सुक्रतुर्वयोधेयाय जागृहि । क्षेत्रवित्तरो मनुषो
वि वो मदे द्रुहो नः प्राहंहसो विवक्षसे ॥ ८ ॥ त्वं नो वृत्रहन्तमेन्द्रस्येन्दो शिवः
सखा । यत्सीं हवन्ते समिथे वि वो मदे युध्यमानास्तोकसांतौ विवक्षसे ॥ ९ ॥
अयं घ स तुरो मद इन्द्रस्य वर्धत प्रियः । अयं कक्षीवतो महो वि वो मदे मतिं
विप्रस्य वर्धयद्विवक्षसे ॥ १० ॥ अयं विप्राय दाशुषे वाजा इयति गोमतः । अयं
सप्तभ्य आ वरं वि वो मदे प्रान्धं श्रोणं च तारिषद्विवक्षसे ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ २६ ॥ ऋषिः—१—६ विमद ऐन्द्रः प्राजापत्यो वा वसुकृद्वा वासुक्रः ॥
पूषा देवता ॥ छन्दः—१ उष्णिक् । ४ आर्षी निचृदुष्णिक् । ३ ककुम्मत्यनु-
ष्टुप् । ५—८ पादनिचृदनुष्टुप् । ६ आर्षी विराडनुष्टुप् । २ आर्ची स्वराडनुष्टुप् ॥
स्वरः—१, ४ ऋषभः । २, ३, ५—६ गान्धारः ।

॥ २६ ॥ प्र हृच्छा मनीषाः स्पार्हा यन्ति नियुतः । प्र दस्त्रा नियुद्रथः पूषा
अविष्टु माहिनः ॥ १ ॥ यस्य त्यन्महित्वं वाताप्यग्र्यं जनः । विप्र आ वसद्धीति-
भिश्चिकेत सुष्टुतीनाम् ॥ २ ॥ स वेद सुष्टुतीनामिन्दुर्न पूषा वृषा । अभि प्सुरः
पुषायति व्रजं न आ पुषायति ॥ ३ ॥ मंसीमहि त्वा वयमस्माकं देव पूषन् । म-
तीनां च साधनं विप्राणां चाध्वम् ॥ ४ ॥ प्रत्यर्धिर्यज्ञानामश्वहयो रथानाम् ।
ऋषिः स यो मनुर्हितो विप्रस्य यावयत्सखः ॥ ५ ॥ १३ ॥ आधीषमाणायाः पतिः
शुचा याश्च शुचस्य च । वासोवायोऽवीनामा वासांसि मर्मजत् ॥ ६ ॥ इनो वाजानां
पतिरिनः पुष्टीनां सखा । प्र शमश्रुं हर्यतो दूधोद्वि वृथा यो अदाभ्यः ॥ ७ ॥
आ ते रथस्य पूषन्नजा धुरं ववृत्युः । विश्वस्यार्थिनः सखा सनोजा अनपच्युतः

अ० ७ । अ० ७ । व० १७] ५५८ [म० १० । अ० २ । सू० २७ ।

॥ ८ ॥ अस्माकमूर्जा रथं पृषा अविष्टु माहिनः । भुवद्वाजानां वृध इमं नः
शृणवद्धवम् ॥ ६ ॥ १४ ॥

॥ २७ ॥ ऋषिः—१—२४ वसुक्त ऐन्द्रः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ५,
८, १०, १४, २२ त्रिष्टुप् । २, ६, १६, १८ विराट् त्रिष्टुप् । ३, ४, ११, १२,
१५, १६—२१, २३ निचृत्त्रिष्टुप् । ६, ७, १३, १७ पादानिचृत्त्रिष्टुप् । २४ भु-
रिक् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ २७ ॥ असत्सु मे जरितः साभिवेगो यत्सुन्वते यजमानाय शिक्तम् ।
अनाशीर्दामहमस्मि प्रहन्ता संत्यध्वृतं वृजिनायन्तमाभुम् ॥ १ ॥ यदीदृहं युधये
सन्नयान्यदेवयून्तन्वाशूशुजानान् । अमा ते तुम्रं वृषभं पचानि तीव्रं सुतं पञ्च-
दशं निषिञ्चम् ॥ २ ॥ नाहं तं वेद य इति ब्रवीत्यदेवयून्तस्मरणे जघन्वान् ।
यदावारुयत्स्मरणमृधावदादिद्ध मे वृषभा प्र ब्रुवन्ति ॥ ३ ॥ यदज्ञातेषु वृजने-
ष्वासं विश्वे सतो मघवानो म आसन् । जिनामिवेत्क्षेम आ सन्तमाभुं प्र तं क्षिणां
पर्वते पादगृह्य ॥ ४ ॥ न वा उ मां वृजने वारयन्ते न पर्वतासो यदहं मनस्ये ।
मम स्वनात्कृधुकर्णो भयात एवेदनु द्यून्किरणः समेजात् ॥ ५ ॥ १५ ॥ दर्शन्वत्र
शृतपां अनिन्द्रान्बाहुक्षदः शरवे पत्यमानान् । घृषु वा ये निनिदुः सखायमध्यू-
न्वेषु पवयो ववृत्युः ॥ ६ ॥ अभूर्वौक्षीर्व्युः आयुरानर्द्ध्वु पूर्वो अपरो नु दर्षत् ।
द्वे पवस्ते परि तं न भूतो यो अस्य पारे रजसो विवेष ॥ ७ ॥ गावो यवं प्रयुता
अर्यो अजन्ता अपश्यं सहगोपाश्चरन्तीः । हवा इदर्यो अभितः समायन्कियदासु
स्वपतिश्छन्दयाते ॥ ८ ॥ सं यद्वयं यवसादो जनानामहं यवाद उर्वज्जे अन्तः ।
अत्रा युक्तोऽवसातारमिच्छादथो अयुक्तं युनजद्वन्वान् ॥ ९ ॥ अत्रेदु मे मंससे
सत्यमुक्तं द्विपाच्च यच्चतुष्पात्संसृजानि । स्त्रीभिर्यो अत्र वृषणं पृतन्यादयुद्धो अस्य
वि भजानि वेदः ॥ १० ॥ १६ ॥ यस्यानक्षा दुहिता जात्वास कस्तां विद्वां अभि
मन्याते अन्धाम् । कतरो मेनिं प्रति तं मुचाते य ई वहति य ई वावरेयात् ॥ ११ ॥
कियती योषा मर्यतो वधूयोः परिप्रीता पन्यसा वार्येण । भद्रा वधूर्भवति यत्सु-
पेशाः स्वयं सा मित्रं वनुते जने चित् ॥ १२ ॥ पत्तो जंगार प्रत्यञ्चमत्ति शीष्णा
शिरः प्रति दधौ वरुथम् । आसीन ऊर्ध्वामुपसि क्षिणाति न्यङ्कुत्तानामन्वेति भू-
मिम् ॥ १३ ॥ बृहन्नच्छायो अपलाशो अर्वा तस्थौ माता विषितो अक्षि गर्भः ।
अन्यस्या वत्सं रिद्वती मिमाय कया भुवा निदधे धेनुरूधः ॥ १४ ॥ सप्त बी-

अ० ७ । अ० ७ । व० २०] ५५६ [म० १० । अ० २ । सू० २८ ।

रासो अधरादुदायन्नष्टोत्तरात्तात्समजग्मिरन्ते । नव पश्चात्तात्स्थविमन्त आय-
न्दश प्राक्सानु वि तिरन्त्यश्वः ॥ १५ ॥ १७ ॥ दशानामेकं कपिलं समानं तं हि-
न्वन्ति क्रतवे पार्याय । गर्भं माता सुधितं वक्षणास्ववेनन्तं तुषयन्ती विभर्ति ॥ १६ ॥
पीवानं मेषमपचन्त वीरा न्युक्ता अक्षा अनुदीव आसन् । द्वा धनुं बृहतीमप्स्वन्तः
पुवित्रवन्ता चरतः पुनन्ता ॥ १७ ॥ वि क्रोशनासो विष्वञ्च आयन्पचाति नेमो
नहि पक्षद्वयः । अयं मे देवः सविता तदाह द्रवन् इद्वनवत्सर्पिरन्नः ॥ १८ ॥ अ-
पश्यं ग्रामं वहमानमारादचक्रया स्वधया वर्तमानम् । सिषक्त्ययः प्र युगा जनानां
सद्यः शिश्रा प्रमिनानो नवीयान् ॥ १९ ॥ एतौ मे गावौ प्रमरस्य युक्तौ मो षु
प्रसेधीर्मुहुरिन्मन्धि । आपश्चिदस्य विनशन्त्यर्थं सूरश्च मर्क उपरो बभूवान्
॥ २० ॥ १८ ॥ अयं यो वज्रः पुरुधा विवृत्तोऽवः सूर्यस्य बृहत् पुरीषात् । श्रव-
इदेना परो अन्यदास्ति तदव्यथी जरिमाणं स्तरन्ति ॥ २१ ॥ वृक्षेवृक्षे नियता मी-
मयद्भौस्ततो वयः प्र पतान्पूरुषादः । अथेदं विश्वं भुवनं भयात् इन्द्राय सुन्वदृषये
व शिक्तत् ॥ २२ ॥ देवानां माने प्रथमा अतिष्ठन्कृन्तत्रादिषामुपरा उदायन् । त्र-
यस्तपन्ति पृथिवीमनूपा द्वा बृहूकं वहतः पुरीषम् ॥ २३ ॥ सा ते जीवातुरुत तस्य
विद्धि मा स्मैतादृगप गूहः समर्ये । आविः स्वः कृणुते गूहते बुसं स पादुरस्य नि-
र्णिजो न मुच्यते ॥ २४ ॥ १९ ॥

॥ २८ ॥ ऋषिः—१—१२ इन्द्र वसुक्रयोः संवाद ऐन्द्रः ॥ इन्द्रो देवता ॥
छन्दः—१, २, ७, ८, १२ निचृत्त्रिष्टुप् । ३, ६ त्रिष्टुप् । ४, ५, १० विराट् त्रिष्टुप् ।
६, ११ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ २८ ॥ विश्वो ह्यन्यो अरिराजगाम ममेदह श्वशुरो ना जगाम । जज्जी-
याद्धाना उत सोमं पपीयात्स्वाशितः पुनरस्तै जगायात् ॥ १ ॥ स रोरुवद्वृषभ-
स्तग्मशृङ्गो वर्ष्मन्तस्थौ वरिमन्ना पृथिव्याः । विश्वेष्वेनं वृजनेषु पामि यो मे कु-
क्षी सुतसोमः पृणार्ति ॥ २ ॥ अद्रिणा ते मन्दिन इन्द्र तूयान्तसुन्वन्ति सोमान्पि-
षसि त्वमेषाम् । पचन्ति ते वृषभा अत्सि तेषाम् पृक्षेण यन्मघवन्हूयमानः ॥ ३ ॥
इदं सु मे जरितुरा चिकिद्धि प्रतीपं शापं नद्यो वहन्ति । लोपाशः मिहं प्रत्यञ्च-
मत्साः क्रोष्टा वराहं निरतक्त कक्षात् ॥ ४ ॥ कथा तं एतदहमा चिकेतं गृत्सस्य
याकस्तवसो मनीषाम् । त्वं नो विद्धा ऋतुथा वि वोचो यमर्धं ते मघवन्त्तेभ्या धूः
॥ ५ ॥ एवा हि मां तवसं वर्धयन्ति दिवश्चिन्मे बृहत् उत्तरा धूः । पुरु सहस्रा

अ० ७ । अ० ७ । व० २४] ५६० [म० १० । अ० ३ । सू० ३० ।

निशिशामि साकर्मशत्रुं हि मा जनिता जजान ॥ ६ ॥ २० ॥ एवा हि मां त-
वसं जज्ञुरुग्रं कर्मन्कर्मन्वृषणमिन्द्र देवाः । वर्धो वृत्रं वज्रेण मन्दसानोऽपव्रजं म-
हिना दाशुषे वम् ॥ ७ ॥ देवास आयन्परशूरविभ्रन्वना वृश्चन्तो अभि विड्भिरी-
यन् । नि सुद्रुन्दधतो वक्षणासु यत्रा कृपीटमनु तदहन्ति ॥ ८ ॥ शशः क्षुरं प्रसञ्च-
जगाराद्रि लोकेन व्यभेदमारात् । बृहन्तं चिदहते रन्धयानि वयद्वत्सो वृषभं शू-
शवानः ॥ ९ ॥ सुपर्ण इत्था नखमा सिषायावरुद्धः परिपदं न सिंहः । निरुद्ध-
श्चिन्महिषस्तर्ष्यावाङ्गोधा तस्मा अयथं कर्षदेतत् ॥ १० ॥ तेभ्यो गोधा अयथं
कर्षदेतद्ये ब्रह्मणः प्रतिपीयन्त्यन्नैः । सिम उच्छर्णोऽवसृष्टा अदन्ति स्वयं बलानि
तन्वः शृणानाः ॥ ११ ॥ एते शमीभिः सुशमी अभूवन्ये हिन्विरे तन्वः सोम
उक्थैः । नृवद्वदनुप नो माहि वाजान्दिवि श्रवो दधिषे नाम वीरः ॥ १२ ॥ २१ ॥

॥ २६ ॥ ऋषिः—१ वसुक्रः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ५, ७ विराट्
त्रिष्टुप् । २, ४, ६ निचृत्त्रिष्टुप् । ३, ८ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ २६ ॥ वने न वा यो न्यधायि चाकञ्छुचिर्वा स्तोमो भुरणावजीगः । य-
स्येदिन्द्रः पुरुदिनेषु होता नृणां नर्यो नृतमः क्षपावान् ॥ १ ॥ प्र ते अस्या उ-
षसः प्रापरस्या नृतौ स्याम नृतमस्य नृणाम् । अनु त्रिशोकः शतमावहन्नुत्सेन
रथो यो असत्सवान् ॥ २ ॥ कस्ते मद इन्द्र रन्त्यो भूदुरो गिरो अभ्युग्रो वि-
धाव । कद्वाहो अर्वागुप मा मनीषा आ त्वा शक्यामुपमं राधो अन्नैः ॥ ३ ॥
कदु द्युम्नमिन्द्र त्वाव तो नृन्कया धिया करसे कन्न आगन् । मित्रो न सत्य उरुगाय
भृत्या अन्नै समस्य यदसन्मनीषाः ॥ ४ ॥ प्रेरय सूरौ अर्थे न पारं ये अस्य कामं
जनिधा इव गमन् । गिरश्च ये ते तुविजात पूर्वीर्नर इन्द्र प्रतिशिञ्जन्त्यन्नैः ॥ ५ ॥
॥ २२ ॥ मात्रे नु ते सुमिते इन्द्र पूर्वी द्यौर्मज्मना पृथिवी काव्येन । वराय ते घृ-
तवन्तः सुतासः स्वाङ्गन्भवन्तु पीतये मधूनि ॥ ६ ॥ आ मध्वो अस्मा असिच-
न्नमत्रमिन्द्राय पूर्णं स हि सत्यराधाः । स वावृधे वरिमन्ना पृथिव्या अभि क्रत्वा
नर्यः पौंस्यैश्च ॥ ७ ॥ व्यानलिन्द्रः पृतनाः स्वोजा आस्मै यतन्ते सख्याय पूर्वीः ।
आ स्मा रथं न पृतनासु तिष्ठ यं भद्रया सुमत्या चोदयासे ॥ ८ ॥ २३ ॥ २ ॥

॥ ३० ॥ ऋषिः—१—१५ कवष ऐलूषः ॥ देवताः—आप अपान्नपाद्वा ॥
छन्दः—१, ३, ६, ११, १२, १५ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ४, ६, ८, १४ विराट् त्रिष्टुप् ।
५, ७, १०, १३ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ३० ॥ प्र देवत्रा ब्रह्मणे गातुरेत्वपो अच्छामनसो न प्रयुक्ति । महीं मित्रस्य-
 णस्य धासिं पृथुजयसे रीरधा सुवृक्तिम् ॥ १॥ अध्वर्यवो हविष्मन्तो हि भूता-
 ऽप इतोशतीरुशन्तः । अव याश्चष्टे अरुणः सुपर्णस्तमास्यध्वमूर्मिमद्या सुहस्ताः
 २ ॥ अध्वर्यवोऽप इता समुद्रमपां नपातं हविषा यजध्वम् । स वो दददूर्मिमद्या
 पूतं तस्मै सोमम्मधुमन्तं सुनोत ॥ ३ ॥ यो अनिधमो दीदयदप्स्वन्तर्यं विप्रांस
 षते अध्वरेषु । अपां नपान्मधुमतीरपो दा याभिरिन्द्रो वावृधे वीर्याय ॥ ४ ॥
 ऽभिः सोमो मोदते हर्षते च कल्याणीभिर्युवतिभिर्न मर्यः । ता अध्वर्यो अपो अच्छा
 हि यदामिञ्चा ओषधीभिः पुनीतात् ॥ ५ ॥ २४ ॥ एवेद्यूने युवतयो नमन्त
 दीमुशन्नुशतीरेत्यच्छ । सं जानते मनसा सञ्चिकित्रेऽध्वर्यवो धिषणापश्च देवीः
 ६ ॥ यो वो वृताभ्यो अकृणोदु लोकं यो वो मद्या अभि शस्तेरमुञ्चत् । त-
 ऽ इन्द्राय मधुमन्तमूर्मिं देवमादन्तं प्र हिणोतनापः ॥ ७ ॥ प्रास्मै हिनोत मधु-
 मन्तमूर्मिं गर्भो यो वः सिन्धवो मध्व उत्सः । घृतपृष्ठमीड्यमध्वरेष्वापो रेवतीः
 णुता हवं मे ॥ ८ ॥ तं सिन्धवो मत्सरमिन्द्रपानमूर्मिं प्र हेत य उभे इयति ।
 द्युतमौशानं नभोजां परि त्रितन्तुं विचरन्तमुत्सम् ॥ ९ ॥ आवर्ततेतीरथ नु द्वि-
 रा गोषुयुधो न नियवं चरन्तीः । ऋषे जनित्रीर्भुवनस्य पत्नीरपो वन्दस्व सवृधः
 योनीः ॥ १० ॥ २५ ॥ हिनोता नो अध्वरं देवयज्या हिनोत ब्रह्म सनये ध-
 नानाम् । ऋतस्य योगे वि ष्यध्वमूधः श्रुष्टीवरीर्भूतनास्मभ्यमापः ॥ ११ ॥ आ-
 रेवतीः क्षयथा हि वस्त्रः क्रतुं च भद्रं बिभृथामृतं च । रायश्च स्थ स्वपत्य-
 पत्नीः सरस्वती तद्रूणते वयो धात् ॥ १२ ॥ प्रति यदापो अदृश्रमायतीर्घृतं
 ऽसि बिभ्रतीर्मधूनि । अध्वर्युभिर्मनसा संविदाना इन्द्राय सोमं सुषुतं भरन्तीः
 १३ ॥ एमा अग्मन्नेवतीर्जीवधन्या अध्वर्यवः सादयता सखायः । नि बर्हिषि
 तन सोम्यासोऽपां नत्वा संविदानास एनाः ॥ १४ ॥ अग्मन्नाप उशतीर्बर्हिरेदं
 ध्वरे असदन्देवयन्तीः । अध्वर्यवः सुनुतेन्द्राय सोममभूदु वः सुशका देव-
 ज्या ॥ १५ ॥ २६ ॥

॥ ३१ ॥ ऋषिः—१—११ कवष ऐलूपः ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः—१,
 निचृत्त्रिष्टुप् । २, ४, ५, ७, ११ त्रिष्टुप् । ३, १० विराद् त्रिष्टुप् । ६ पाद-
 चृत्त्रिष्टुप् । ९ आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ३१ ॥ आ नो देवानामुप वेतु शंसो विश्वेभिस्तुरैरवसे यजत्रः । तोभिर्वयं

सुखायो भवेत्तरन्तो विश्वा दुरिता स्याम ॥ १ ॥ परि चिन्मर्तो द्रविणं मम
न्यादृतस्य पथा नमसा विवासेत् । उत स्वेन क्रतुना सं वदेत् श्रेयांसं दत्तं मनस
जगृभ्यात् ॥ २ ॥ अधायि धीतिरसंसृष्टमंशास्तीर्थे न दस्ममुप यन्त्यूमाः । अभ्यान
श्म सुवितस्य शूषं नवेदसो अमृतानामभूम ॥ ३ ॥ नित्यश्चाकन्यात्स्वपतिर्दम
ना यस्मा उ देवः संविता जजान । भगो वा गोभिर्यमेमनज्यात्सो अस्मै चारुं रछ
दयदुत स्यात् ॥ ४ ॥ इयं सा भूया उपसामिव क्षा यद्ध क्षुमन्तः शर्वसा समा
यन् । अस्य स्तुतिं जरितुर्भिक्षमाणा आ नः शग्मास उप यन्तु वाजाः ॥ ५ ॥ २७ ।
अस्येदेषा सुमतिः पप्रथानाभवत्पूर्या भूमना गौः । अस्य सनीला असुरस्य योनौ
समान आ भरणे विभ्रमाणाः ॥ ६ ॥ किं स्विद्वनं क उ स वृक्ष आस यतो द्या
वापृथिवी निवृत्तक्षुः । सन्तस्थाने अजरे इत ऊती अहानि पूर्वोरुपसो जरन्त ॥ ७ ॥
नैतावदेना परो अन्यदस्त्युक्षास द्यावापृथिवी विभर्ति । त्वचं पवित्रं कृणुत स्वधा
वान्यदीं सूर्यं न हरितो वहन्ति ॥ ८ ॥ स्तेगो न क्षामत्येति पृथीं मिहं न वातो वि ह वा
ति भूम । मित्रो यत्र वरुणो अज्यमानोऽग्निर्वने न व्यसृष्ट शोकम् ॥ ९ ॥ स्तरीर्यत्सूत
सद्यो अज्यमाना व्यथिरव्यथीः कृणुत स्वगोपा । पुत्रो यत्पूर्वः पित्रोर्जनिष्ट शम्या
गैर्जिगार यद्ध पृच्छान् ॥ १० ॥ उत कएवं नृषदः पुत्र माहुरुत श्यावो धनमादत्त
वाजी । प्र कृष्णाय रुशदपिन्वतो धर्कृतमत्र नकिरस्मा अपीपेत् ॥ ११ ॥ २८ ॥

॥ ३२ ॥ ऋषिः—१-६ कवप ऐलूपः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः—१,
२, विराड् जगती । ३ निचृज्जगती । ४ पादनिचृज्जगती । ५ आर्चीभुरिग् ज
गती । ६ त्रिष्टुप् । ७ आर्चीस्वराट् त्रिष्टुप् । ८, ९ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१-५
निषादः ६-९ धैवतः ॥

॥ ३२ ॥ प्र सु गमन्ता धियमानस्य सक्षणि वरेभिर्वरां अभि पु प्रसीदतः ।
अस्माकमिन्द्र उभयं जुजोषति यत्सोम्यस्यान्धसो बुबोधति ॥ १ ॥ वीन्द्र यासि
दिव्यानि रोचना वि पार्थिवानि रजसा पुरुष्टुत । ये त्वा वहन्ति मुहुरध्वरां उप
ते सु वन्वन्तु वग्वनां अग्राधसः ॥ २ ॥ तदिन्मे छन्तसद्वपुषो वपुष्टरं पुत्रो यज्जा
नं पित्रो रधीयति । जाया पतिं वहति वग्वनुना सुमत्पुंस इन्द्रो वहतुः परिष्कृत
॥ ३ ॥ तदित्सधस्थमभि चारु दीधय गावो यच्छासन्वहतुं न धेनवः । माता य
न्मन्तुयूथस्य पूर्याभि ब्राणस्य सप्तधातुरिज्जनः ॥ ४ ॥ प्र वोऽच्छा रिरिचे देवयु
ष्पदमेको रुद्रेभिर्याति तुर्यणिः । जरा वा येष्वमृतेषु दावने परि व उमेभ्यः सि

अ० ७ । अ० ८ । व० ३] ५६३ [म० १० । अ० ३ । सू० ३४ ।

चता मधु ॥ ५ ॥ २६ ॥ निधीयमानमपंगूळहमप्सु प्र मे देवानां व्रतपां उवाच ।
 इन्द्रो विद्रो अनु हि त्वा चचत् तेनाहमग्ने अनुशिष्ट आगाम् ॥ ६ ॥ अक्षेत्रवि-
 क्षेत्रविदं ह्यप्राद् स प्रैति क्षेत्रविदानुशिष्टः । एतद्वै भद्रमनुशासनस्योत स्तुतिं वि-
 दत्यञ्जसीनाम् ॥ ७ ॥ अथेदु प्राणीदममन्तिमाहापीवृतो अधयन्मातुरुधः । ए-
 मेनमाप जरिमा युवानमहेलन्वसुः सुमना बभूव ॥ ८ ॥ एतानि भद्रा कलश क्रि-
 याम कुरुश्रवण ददतो मयानि । दान इदो मघवानः सो अस्त्वयं च सोमो हृदि
 यं विभर्मि ॥ ९ ॥ ३० ॥ ७ ॥

॥ ३३ ॥ ऋषिः—१—६ कवष ऐतूषः ॥ देवताः—१ विश्वेदेवाः । २, ३
 इन्द्रः । ४, ५ कुरुश्रवणस्य त्रासदस्यवस्य दानस्तुतिः । ६—९ उपमश्रवा मित्रा-
 तिथिपुत्रा ॥ छन्दः—१ त्रिष्टुप् । २ निचृद् बृहती । ३ भुरिग् बृहती । ४—७, ९
 गायत्री । ८ पादनिचृद् गायत्री ॥ स्वरः—१ धैवतः । २, ३ मध्यमः । ४—९ षड्जः ॥

॥ ३३ ॥ प्र मा युयुजे प्रयुजो जनानां वहामि स्म पूषणमन्तरेण । विश्वे-
 देवासो अध मामरक्षन्दुःशासुरागादिति घोष आसीत् ॥ १ ॥ सं मा तपन्त्यभितः
 सपत्नोरिव पर्शवः । नि बाधते अमतिर्नग्नता जसुर्वेन वेवीयते मतिः ॥ २ ॥ मूषो
 न शिश्राव्यदन्ति माध्यः स्तोतारं ते शतक्रतो । सकृत्सु नो मघवन्निन्द्र मृलयाधा
 पितेवं नो भव ॥ ३ ॥ कुरुश्रवणमावृणि राजानं त्रासदस्यवम् । मंहिष्ठं वाघता-
 मृषिः ॥ ४ ॥ यस्य मा हरितो रथे तिस्रो वहन्ति साधुया । स्तवै सहस्रदक्षिणे
 ॥ ५ ॥ १ ॥ यस्य प्रस्वादसो गिर उपमश्रवसः पितुः । क्षेत्रं न रणवपूचुषे ॥ ६ ॥
 अधि पुत्रोपमश्रवो नपांन्मित्रातिथेरिहि । पितुष्टे अस्मि वन्दिता ॥ ७ ॥ यदी-
 शीयामृतानामुत वा मर्त्यानाम् । जीवेदिन्मघवा मम ॥ ८ ॥ न देवानामतिं व्रतं
 शतात्मा चन जीवति । तथा युजा वि बाधते ॥ ९ ॥ २ ॥

॥ ३४ ॥ ऋषिः—१—१४ कवष ऐतूषः अक्षो वा मौजवान् ॥ देवताः—१,
 ७, ९, १२, १३ अक्षकृषिप्रशंसा । २—६, ८, १०, ११, १४ अक्षकितवनिन्दा ॥
 छन्दः—१, २, ८, १२, १३ त्रिष्टुप् । ३, ६, ११, १४ निचृत्त्रिष्टुप् । ४, ५, ९,
 १० विराद् त्रिष्टुप् । ७ जगती ॥ स्वरः—१—६, ८—१४ धैवतः । ७ निषादः ॥

॥ ३४ ॥ प्रावेषा मा बृहतो मादयन्ति प्रवातेजा इरिणे वर्तितानाः । सोम-
 स्येव मौजवतस्य भक्षो विभीदको जागृविर्मह्यमच्छान् ॥ १ ॥ न मा मिमेथ न

जिहीळ एषा शिवा सखिभ्य उत महमासीत् । अक्षस्याहमेकपरस्य हेतोरनुव्रत
मप जायामरोधम् ॥ २ ॥ द्वेष्टि श्वश्रूरप जाया रुणद्धि न नाथितो विन्दते म
डितारम् । अश्वस्येव जरतो वस्त्यस्य नाहं विन्दामि कितवस्य भोगम् ॥ ३
अन्ये जायां परि मृशन्त्यस्य यस्यागृध्वेदने वाज्यक्षः । पिता माता भ्रातर एन
माहुर्न जानीमो नयता बद्धमेतम् ॥ ४ ॥ यदादीध्ये न दविषाण्येभिः पराय
ज्योऽव हीये सखिभ्यः । न्युताश्च बभूवो वाचमक्रत एमीदेषां निष्कृतं जारिणी
॥ ५ ॥ ३ ॥ सभामेति कितवः पृच्छमानो जेष्यामीति तन्वाशूशुजानः । अक्षास
अस्य वि तिरन्ति कामं प्रतिदीवेन दधत आ कृतानि ॥ ६ ॥ अक्षास इदं कुशिनो
नितोदिनो निकृत्वानुस्तपनास्तापयिष्णवः । कुमारदेष्णा जयतः पुनर्हणो मध्या स
म्पृक्ताः कितवस्य बर्हणाः ॥ ७ ॥ त्रिपञ्चाशः क्रीळति व्रात एषा देव इव स
विता सत्यधर्मा । उग्रस्य चिन्मन्यवे ना नमन्ते राजा चिदेभ्यो नम इत्कृणोति
॥ ८ ॥ नीचा वर्तन्त उपरि स्फुरन्त्यहस्तासो हस्तवन्तं सहन्ते । दिव्या अङ्गारा
इरिणे व्युष्माः शीताः सन्तो हृदयं निर्दहन्ति ॥ ९ ॥ जाया तप्यते कितवस्य हीना
माता पुत्रस्य चरतः क्व स्थित् । अणावा विभ्यद्धनमिच्छमानोऽन्येषामस्तमुप न
क्तमेति ॥ १० ॥ ४ ॥ स्त्रियं दृष्ट्वाय कितवं ततापान्येषां जायां सुकृतं च योनिम्
पूर्वाद्दे अश्वान्युयुजे हि बभून्तसो अग्नेरन्ते वृषलः पपाद ॥ ११ ॥ यो वः से
नानीर्महतो गणस्य राजा व्रातस्य प्रथमो बभूव । तस्मै कृणोमि न धना रुण
धिम् दशाहं प्राचीस्तद्वतं वदामि ॥ १२ ॥ अक्षैर्मा दीव्यः कृषिमित्कृषस्व वित्ते
रमस्व बहु मन्यमानः । तत्र गावः कितव तत्र जाया तन्मे वि चष्टे सवितायमर्य
॥ १३ ॥ मित्रं कृणुध्वं खलु मृळता नो मा नो घोरेण चरताभि धृष्णु । नि व
नु मन्युर्विशतामरातिरन्योबभूणां प्रसितौन्वस्तु ॥ १४ ॥ ५ ॥

॥ ३५ ॥ ऋषिः—१—१४ लुशो धानाकः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः—१
६, ६, ११ विराड् जगती । २ भुरिग् जगती । ३, ७, १०, १२ पादनिचृज्ज
गती । ४, ८ आर्चीस्वराड् जगती । ५ आर्ची भुरिग् जगती । १३ निचृत्त्रिष्टुप्
१४ विराड् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—१२ निषादः । १३, १४ धैवतः ॥

॥ ३५ ॥ अबुध्रमु त्य इन्द्रवन्तो अग्नयो ज्योतिर्भरन्त उषसो व्युष्टिषु
मही द्यावापृथिवी चैततामपोऽद्या देवानामव आ वृणीमहे ॥ १ ॥ दिवस्पृथि
व्योरव आ वृणीमहे मातृन्तिसन्धून्पर्वताञ्छर्यणावतः । अनागास्त्वं सूर्यमुषासमी

अ० ७ । अ० ८ । व० ६] ५६५ [म० १० । अ० ३ । सू० ३६ ।

महे भद्रं सोमः सुवानो अथा कृणोतु नः ॥ २ ॥ द्यावा नो अद्य पृथिवी अ-
नागसो मही त्रायेतां सुविताय मातरा । उषा उच्छन्त्यप वाधतामयं स्वस्त्यग्निं
समिधानमीमहे ॥ ३ ॥ इयं न उस्त्रा प्रथमा सुदेव्यै रेवत्सनिभ्यो रेवती व्युच्छतु ।
आरे मनुं दुर्विदत्रस्य धीमहि स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे ॥ ४ ॥ प्र याः सि-
स्रते सूर्यस्य रश्मिभिर्ज्योतिर्भरन्तीरुषसो व्युष्टिषु । भद्रा नो अद्य श्रवसे व्युच्छत
स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे ॥ ५ ॥ ६ ॥ अनमीवा उषस आ चरन्तु न उद-
ग्नयो जिहतां ज्योतिषा बृहत् । आयुक्तातामश्विना तूतुजिं रथं स्वस्त्यग्निं स-
मिधानमीमहे ॥ ६ ॥ श्रेष्ठं नो अद्य सवितर्वरेण्यं भागमा सुव स हि रत्नधा
असि । रायो जनित्रीं धिषणामुप ब्रुवे स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे ॥ ७ ॥ पि-
पर्तु मा तदृतस्य प्रवाचनं देवानां यन्मनुष्याः अमन्महि । विश्वा इदुस्त्राः स्पृ-
दंति सूर्यः स्वस्त्यग्निं समिधान मीमहे ॥ ८ ॥ अद्वेषो अद्य बर्हिषः स्तरीमणि
ग्रावणां योगे मन्मनः सार्धमहे । आदित्यानां शर्मणि स्था भुरण्यासि स्वस्त्य-
ग्निं समिधानमीमहे ॥ ९ ॥ आ नो बर्हिः सधमादे बृहद्वि वि देवा ईळे सादया
मस्य होतृन् । इन्द्रं मित्रं वरुणं सातये भगं स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे ॥ १० ॥ ७ ॥
त आदित्या आ गता सर्वतातये वृधे नो यज्ञमवता सजोषसः । बृहस्पतिं पूष-
णमश्विना भगं स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे ॥ ११ ॥ तन्नो देवा यच्छत सुप्रवा-
चनं छर्दिरादित्याः सुभरं नृपाय्यम् । पशवे तोकाय तनयाय जीवसे स्वस्त्यग्निं
समिधानमीमहे ॥ १२ ॥ विश्वे अद्य मरुतो विश्वं ऊती विश्वे भवन्त्वग्नयः स-
मिद्धाः । विश्वे नो देवा अवसा गमन्तु विश्वमस्तु द्रविणं वाजो अस्मे ॥ १३ ॥ यं
देवासोऽवथ वाजसातौ यं त्रायध्वे यं पिपृथात्यंहः । यो वो गोपीथेन भयस्य वदे
ते स्याम देववीतये तुरासः ॥ १४ ॥ ८ ॥

॥ ३६ ॥ ऋषिः-१-१४ लुशो धानाकः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ छन्दः-१
२, ४, ६-८, ११ निचृज्जगती । ३ विराड् जगती । ५, ९, १० जगती । १२
पादनिचृज्जगती । १३ त्रिष्टुप् । १४ स्वराद् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-१२ निषादः ।
१३, १४ धैवतः ॥

॥ ३६ ॥ उषासानक्ता बृहती सुपेशमा द्यावाक्तामा वरुणो मित्रो अर्यमा ।
इन्द्रं हुवे मरुतः पर्वता अप आदित्यान् द्यावा पृथिवी अपः स्वः ॥ १ ॥ द्यौश्च नः
पृथिवी च प्रचेतस ऋतावरी रक्षतामहंसो ऋषिः । मा दुर्विदत्रा निर्वृतिर्न ईशत

अ० ७ । अ० ८ । व० १२] ५६६ [म० १० । अ० ३ । सू० ३७ ।

तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे ॥ २ ॥ विश्वस्मान्नो आदितिः पात्वंहसो माता मि-
त्रस्य वरुणस्य रेवतः । सर्वज्ज्योतिरवृकं नशीमहि तद्देवानामवो अद्या वृणी-
महे ॥ ३ ॥ ग्रावा वदन्नप रक्षांसि सेधतु दुःष्वप्यं निर्ऋतिं विश्वमत्रिणम् । आ-
दित्यं शर्वं मरुतामशीमहि तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे ॥ ४ ॥ एन्द्रो बर्हिः सीदतु
पिन्वतामिळा बृहस्पतिः सामभिर्ऋको अर्चतु । सुप्रकेतं जीवसे मन्म धीमहि तद्देवा-
नामवो अद्या वृणीमहे ॥ ५ ॥ ६ ॥ दिविस्पृशं यज्ञमस्माकमश्विना जीराध्वरं कृणुतं
सुम्नमिष्टये । प्राचीनरश्मिमातुतं घृतेन तद्देवानामवो अद्यावृणीमहे ॥ ६ ॥ उप-
ह्वये सुहवं मारुतं गुणं पावकपृष्वं सख्याय शंभुवम् । रायस्पोषं सौश्रवसाय धी-
महि तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे ॥ ७ ॥ अपां पेहं जीवधन्यं भरामहे देवाव्यं
सुहवमध्वरश्रियम् । सुरश्मिं सोममिन्द्रियं यमीमहि तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे ॥ ८ ॥
सनेम तत्सुमनितां सनित्वंभिर्वयं जीवा जीवपुत्रा अनागसः । ब्रह्माद्विषो विष्वगे-
नो भरेरत तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे ॥ ९ ॥ ये स्था मनोर्यज्ञियास्ते शृणो-
तन यद्वो देवा ईमहे तद्दातन । जैत्रं क्रतुं रयिमङ्गीरव्यशस्तद्देवानामवो अद्या
वृणीमहे ॥ १० ॥ १० ॥ महद्व्य महतामा वृणीमहेऽवो देवानां बृहतामनर्वणा-
म् । यथा वसु वीरजातं नशीमहे तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे ॥ ११ ॥ महो अ-
ग्नेः समिधानस्य शर्मण्यनागा मित्रे वरुणे स्वस्तये । श्रेष्ठे स्याम सवितुः सर्वा
मनि तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे ॥ १२ ॥ ये सवितुः सत्यसंवस्य विश्वे मित्रस्य
व्रते वरुणस्य देवाः ते सौभगं वीरवद्भोमदभो दधातन द्रविणं चित्रमस्मे ॥ १३ ॥
सविता पश्चातात्सविता पुरस्तात्सवितोत्तरात्तात्सविताधरात्तात् । सविता नः सु-
वतु सर्वताति सविता नो रासतां दीर्घमायुः ॥ १४ ॥ ११ ॥

॥ ३७ ॥ ऋषिः—१—१२ अभितपाः सौर्यः ॥ सूर्यो देवता ॥ छन्दः—१—५
निचृज्जगती । ६—६ विराद् जगती । ११, १२ जगती । १० निचृत्त्रिष्टुप् ॥
स्वरः—१—६, ११, १२ निषादः । १० धैवतः ॥

॥ ३७ ॥ नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षसे महो देवाय तद्वतं संपर्यत । दूरे-
दृशे देवजाताय केतवे दिवस्पुत्राय सूर्याय शंसत ॥ १ ॥ सा मां सत्योक्तिः परि-
पातु विश्वतो ग्रावा च यत्र ततन्नहानि च । विश्वमन्या निर्विशते यदेजति
विश्वाहापो विश्वाहोदेति सूर्यः । २ ॥ न ते अदेवः प्रदिवो निवासते यदेत-
शेभिः पतरैरथर्यसि । प्राचीनमन्यदनु वर्तते रज उदन्येन ज्योतिषा यासि सूर्य ॥ ३ ॥

अ० ७ । अ० ८ । व० १५] ५६७ [म० १० । अ० ३ । सू० ३६ ।

येन सूर्य ज्योतिषा बाधसे तमो जगच्च विश्वमुदियर्षि भानुना । तेनास्माद्विश्वामनिर्गो-
मनाहुतिमपामीवामप दुःष्वप्यं सुव ॥ ४ ॥ विश्वस्य हि प्रेषितो रक्षसि ब्रतमहेळ्यनुच-
रसि स्वधा अनु । यद्यत्वा सूर्योपब्रवामहे तं नो देवा अनु मंसीरत क्रतुम् ॥ ५ ॥ तं नो
द्यावा पृथिवी तन्न आप इन्द्रः शृण्वन्तु मरुतो हवं वचः । मा शूने भूम सूर्यस्य सन्दाशे
भद्रं जीवन्तो जरणामशीमहि ॥ ६ ॥ १२ ॥ विश्वाहा त्वा सुमनसः सुचक्षसः
प्रजावन्तो अनमीवा अनागसः । उद्यन्तं त्वा मित्रमहो दिवेदिवे ज्योग्जीवाः प्र-
ति पश्येम सूर्य ॥ ७ ॥ महि ज्योतिर्विभ्रतं त्वा विचक्षण भास्वन्तं चक्षुषे च-
क्षुषे मयः । आरोहन्तं बृहत्तः पाजसस्परि वयं जीवाः प्रति पश्येम सूर्य ॥ ८ ॥
यस्य ते विश्वा भुवनानि केतुना प्र चरते नि च विशन्ते अकुभिः । अनागास्त्वे-
न हरिकेश सूर्याद्वा नो वस्यसावस्यसोदिहि ॥ ९ ॥ शं नो भव चक्षसा शं नो अद्वा
शं भानुना शं हिमा शं घृणेन । यथा शमध्वञ्छमसहुरोणे तत्सूर्य द्रविणन्धेहि चित्रम्
॥ १० ॥ अस्माकं देवा उभयाय जन्मने शर्म यच्छत द्विपदे चतुष्पदे । अदत्तिपवदूर्जयमा-
नमाशितं तदस्मे शं योररपो दधातन ॥ ११ ॥ यद्वो देवाश्चकृम जिह्वया गुरु मनसो-
वा प्रयुती देवहेळनम् । अरावा यो नो अभि दुच्छुनायते तस्मिन्तदेनो वसवो नि-
धेतन ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ ३८ ॥ ऋषिः - १-५ इन्द्रो पुष्कवान् ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः - १, ५
निचृज्जगती । २ पादनिचृज्जगती । ३, ४ विराड् जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ३८ ॥ अस्मिन्न इन्द्र पृत्सुतौ यशस्वति शिमीवति क्रन्दसि प्रावं सातये
यत्र गोषाता धृषितेषु खादिषु विष्वक्पतन्ति दिव्यवो नृषाह्ये ॥ १ ॥ स नः क्षु-
मन्तं सदने व्यूणुहि गोअर्णसं रयिमिन्द्र श्रवाय्यम् । स्याम ते जयतः शक्र मे-
दिनो यथा वयमुश्मसि तद्वसो कृधि ॥ २ ॥ यो नो दास आयो वा पूरुषुता-
देव इन्द्र युधये चिकेतति । अस्माभिष्टे सुषहाः सन्तु शत्रवस्त्वया वयं तान्वनु-
याम सङ्गमे ॥ ३ ॥ यो दभ्रेभिर्हव्यो यश्च भूरिभिर्यो अभीके वरिवोविन्नृषाह्ये ।
तं विखादे समिमद्य श्रुतं नरमर्वाञ्चमिन्द्रमवसे करामहे ॥ ४ ॥ स्ववृजं हि त्वा-
महमिन्द्र शुश्रवानानुदं वृषभ रध्रचोदनम् । प्र मुञ्चस्व परि कुत्सादिहा गहि किमु
त्वावान्मुष्कयोर्वद्ध आसते ॥ ५ ॥ १४ ॥

॥ ३६ ॥ ऋषिः - १-१४ घोषा काक्षीवती ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः - १,
६, ७, ११, १३ निचृज्जगती । २, ८, ९, १२ जगती । ३ विराड् जगती ।

अ० ७ । अ० ८ । व० १८] ५६८ [म० १० । अ० ३ । सू० ४० ।

४, ५ पादनिचृज्जगती । १० आर्चीस्वराद् जगती । १४ निचृत्त्रिष्टुप् । स्वरः—
१-१३ निषादः । १४ धैवतः ॥

॥ ३६ ॥ यो वां परिज्मा सुवृद्धशिवना रथो दोषामुषासो हव्यो हविष्मता ।
शश्वत्तमासस्तमु वा मिदं वयं पितुर्न नाम सुहवं हवामहे ॥ १ ॥ चोदयंतं सूनृताः
पिन्वतं धिय उत्पुरन्धीरीरयतं तदुश्मसि । यशसं भागं कृणुतं नो अश्विना सोमं
न चारुं मघवत्सु नस्कृतम् ॥ २ ॥ अमाजुरश्चिद्भवथो युवं भगोऽनाशोश्चिदवि-
तारापमस्य चित् । अन्धस्य चिन्नासत्या कृशस्य चिद्युवामिदाहुर्भिषजा रुतस्य
चित् ॥ ३ ॥ युवं च्यवानं सनयं यथा रथं पुनर्युवानं चरथाय तक्षथुः । निष्टौ-
ग्रचमूहथुरद्भ्यस्परि विश्वेत्ता वां सर्वनेषु प्रवाच्या ॥ ४ ॥ पुराणा वावीर्याऽप्र-
ब्रवा जनेऽथो हासथुर्भिषजा मयोभुवा । ता वां नु नव्याववसे करामहेऽयं ना-
सत्या श्रदरिर्यथा दधत् ॥ ५ ॥ १५ ॥ इयं वामहे शृणुतं मे अश्विना पुत्रायैव
पितरा मह्यं शिक्षतम् । अनापिरज्ञा असजात्यामतिः पुरा तस्या अभिशस्तेरव स्पृ-
तम् ॥ ६ ॥ युवं रथेन विमदाय शुन्ध्युवं न्यूहथुः पुरुमित्रस्य योषणाम् । युवं हवं
वध्रिमत्या अगच्छतं युवं सुषुतिं चक्रथुः पुरन्धये ॥ ७ ॥ युवं विप्रस्य जरणामु-
पेयुषः पुनः कलेरकृणुतं युवद्वयः । युवं वन्दनमृश्यादादुदूपथुर्गुवं सद्यो विशपत्ता-
मेतवे कथः ॥ ८ ॥ युवं ह रेभं वृषणा गुहा हितमुदैरयतं ममृवांसमश्विना । यु-
वमृवीसमुत तप्तमत्रय ओमन्वन्तं चक्रथुः सप्तवध्रये ॥ ९ ॥ युवं श्वेतं पेदवेऽश्वि-
नाश्वं नवभिर्वाजैर्नवती च वाजिनम् । चर्कृत्यं ददथुर्द्रावयत्सखं भगं न नृभ्यो
हव्यं मयोभुवम् ॥ १० ॥ १६ ॥ न तं राजानावदिते कुतश्चन नाहो अश्रोति
दुरितं न किंभयम् । यमश्विना सुहवा रुद्रवर्तनी पुरोरथं कृणुथः पत्न्या सह ॥ ११ ॥
आ तेन यातं मनसो जवीयसा रथं यं वामृभवश्चक्रुराश्विना । यस्य योगे दुहिता
जायते दिव उभे अहनी सुदिने विवस्वतः ॥ १२ ॥ ता वर्तिर्यातं जयुषा विप-
र्वतमपिन्वतं शयवे धेनुमश्विना । वृकस्य चिद्रतिकामन्तरास्याद्युवं शचीभिर्ग्रसि-
ताममुञ्चतम् ॥ १३ ॥ एतं वां स्तोममश्विनवकर्मातक्षाम भृगवां न रथम् । न्यमृ-
क्षाम योषणां न मर्ये नित्यं न सूनुं तनयं दधानाः ॥ १४ ॥ १७ ॥

॥ ४० ॥ ऋषिः—१-१४ घोषा काक्षीवती ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१,
५, १२, १४ विराद् जगती । २, ३, ७, १०, १३ जगती । ४, ६, ११ निचृज्ज-
गती । ६, ८ पादनिचृज्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

अ० ७ । अ० ८ । व० २१] ५६६ [म० १० । अ० ३ । सू० ४१ ।

॥ ४० ॥ रथं यान्तं कुह को ह वां नरा प्रति द्युमन्तं सुविताय भूषति । प्रा-
 त्र्यावाणं विभ्वं विशेषे वस्तोर्वस्तोर्वहमानं धिया शर्मि ॥ १ ॥ कुह स्विदोषा कुह
 वस्तो रश्विना कुहा भिषित्वं करतः कुहोषतुः । को वां शयुत्रा विधवेव देवरं मयं न योषां
 कृणते सधस्थ आ ॥ २ ॥ प्रातर्जरेथे जरणेव कापया वस्तोर्वस्तोर्यजता गच्छथो-
 गृहम् । कस्य ध्वस्त्रा भवथः कस्य वा नरा राजपुत्रेव सवनाव गच्छथः ॥ ३ ॥
 युवां मृगेव वारुणा मृगयवो दोषा वस्तोर्हविषा नि ह्वयामहे । युवं होत्रामृतुथा
 जुह्वते नरेषं जनाय बहथः शुभस्पती ॥ ४ ॥ युवां ह घोषा पर्यश्विना यतीराज्ञ
 ऊचे दुहिता पृच्छे वां नरा । भूतं मे अहं उत भूतमक्तवेऽश्वावते रथिने शक्तम-
 र्वते ॥ ५ ॥ १८ ॥ युवं कवी छः पर्यश्विना रथं विशो न कुत्सो जरितुर्नशा-
 यथः । युवोर्ह मज्ञा पर्यश्विना मध्वासा भरत निष्कृतं न योषणा ॥ ६ ॥ युवं
 ह भुज्युं युवमश्विना वशं युवं शिञ्जारमुशनामुपारथुः । युवो ररावा परि सख्य-
 मासते युवोरहमवसा सुम्नमा चके ॥ ७ ॥ युवं ह कृशं युवमश्विना शयुं युवं
 विधन्तं विधवामुरुष्यथः । युवं सनिभ्यः स्तनयन्तमश्विनाप ब्रजमूर्णुथः सप्ता-
 स्यम् ॥ ८ ॥ जनिष्ट योषा पतयत्कनीनको वि चारुहन्वीरुधो दंसना अनु ।
 आस्मै रीयन्ते निवनेव सिन्धवोऽस्मा अहं भवति तत्पतित्वनम् ॥ ९ ॥ जीवं
 रुदन्ति वि मयन्ते अध्वरे दीर्घामनु प्रसितिं दीधियुर्नरः । वामं पितृभ्यो य इदं
 समेरिरे मयः पतिभ्यो जनयः परिष्वजे ॥ १० ॥ १९ ॥ न तस्य विद्म तदु पु
 प्र वोचत युवा ह यद्युवत्याः क्षेति योनिषु । प्रियोस्त्रियस्य वृषभस्य रेतिनो गृहं
 गमेमाश्विना तदुश्मसि ॥ ११ ॥ आ वामगन्त्सुमतिर्वाजिनीवसू न्यश्विना हृत्सु
 कामा अयंसत । अभूतं गोपा मिथुना शुभस्पती प्रिया अर्यम्णो दुर्या अशीमहि
 ॥ १२ ॥ ता मन्दसाना मनुषो दुरोण आ धत्तं रयिं सहवीरं वचस्यवे । कृतं तीर्थं
 सुप्रपाणं शुभस्पती स्थाणं पथेष्ठामप दुर्मतिं हतम् ॥ १३ ॥ कं स्विदद्य कतमा-
 स्वश्विना वित्तु दस्त्रा मादयेते शुभस्पती । क ई नियेमे कतमस्य जग्मतुर्विप्रस्य
 वा यजमानस्य वा गृहम् ॥ १४ ॥ २० ॥

॥ ४१ ॥ ऋषिः—१—३ सुहस्त्यो घौषेयः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—
 १ पादनिचृज्जगती । २ निचृज्जगती । ३ विराड् जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ४१ ॥ समानमु त्वं पुरुहूतमुक्थ्यं रथं त्रिचक्रं सर्वना गनिगमतम् । परि-
 ज्ञानं विदथ्यं सुवृक्तिभिर्वयं व्युष्टा उषसो हवामहे ॥ १ ॥ प्रातर्युजं नासत्याधि

तिष्ठथः प्रातर्यावाणं मधुवाहनं रथम् । विशो येन गच्छथो यज्वरीर्नरा कीरेश्चि
द्यज्ञं होतृमन्तमश्विना ॥ २ ॥ अध्वर्युं वा मधुपाणिं सुहस्त्यमग्निधै वा धृतदत्तं द
मूनसम् । विप्रस्य वा यत्सर्वनानि गच्छथोऽत आ यातं मधुपेयमश्विना ॥ ३ ॥ २१

॥ ४२ ॥ ऋषिः—१—११ कृष्णः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ३,
७—६, ११ त्रिष्टुप् । २, ५ निचृत्तिष्टुप् । ४ पादनिचृत्तिष्टुप् । ६, १० विराट्
त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ४२ ॥ अस्तैव सु प्रतरं लायमस्यन्भूषन्निव प्र भरा स्तोममस्मै । वाचा
विप्रास्तरत वाचमर्यो निरामय जरितः सोम इन्द्रम् ॥ १ ॥ दोहेन गामुप शिन्ना
सखायं प्र बोधय जरितर्जारमिन्द्रम् । कोशं न पूर्णं वसुना न्यृष्टमा च्यावय मघ-
देयाय शूरम् ॥ २ ॥ किमङ्ग त्वा मघवन्भोजमाहुः शिशीहि मां शिशयं त्वा शृ-
णोमि । अमस्वती मम धीरस्तु शक्र वसुविदं भगमिन्द्रा भरा नः ॥ ३ ॥ त्वा
जना ममसत्येष्विन्द्र सन्तस्थाना वि ह्वयन्ते समीके । अत्रा युजं कृणुते यो हवि-
ष्मान्नामुन्वता मुख्यं वष्टि शूरः ॥ ४ ॥ धनं न स्यन्दं बहुलं यो अस्मै तीव्रान्तसोमा
आसुनोति प्रयस्वान् । तस्मै शत्रून्त्सुतुकान्प्रातरद्भो नि स्वष्ट्रान्युवति हन्ति वृत्रम्
॥ ५ ॥ २२ ॥ यस्मिन्वयं दधिमा शंसमिन्द्रे यः शिश्रायं मघवा काममस्मे । आ-
राच्चित्सन्भयतामस्य शत्रुर्न्यस्मै द्युम्ना जन्या नमन्ताम् ॥ ६ ॥ आराच्छत्रुमप
बाधस्व दूरमुग्रो यः शम्बः पुरुहूत तेन । अस्मे धेहि यवमद्रोमदिन्द्र कृधी धियं
जरित्रे वाजरत्नाम् ॥ ७ ॥ प्र यमन्तवृषसवासो अगमन्तीत्राः सोमा बहुलान्तास
इन्द्रम् । नाहं दामानं मघवा नि यंसन्नि सुन्वते वहति भूरिं वामम् ॥ ८ ॥ उत
प्रहामतिदीव्या जयाति कृतं यच्छ्वधनी विचिनोति काले । यो देवकामो न धना
रुणद्धि समित्तं राया सृजति स्वधावान् ॥ ९ ॥ गोभिष्टरेमामतिं दुरेवां यवेन क्षुधं
पुरुहूत विश्वाम् । वयं राजभिः प्रथमा धनान्यस्माकेन वृजनेना जयेम ॥ १० ॥
बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः । इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो
नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु ॥ ११ ॥ २३ ॥ ३ ॥

॥ ४३ ॥ ऋषिः—१—११ कृष्णः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ६ नि-
चृज्जगती । २ आर्चीस्वराड् जगती । ३, ६ जगती । ४, ५, ७, ८ विराट् जगती ।
१० विराट् त्रिष्टुप् । ११ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—६ निषादः । १०, ११ धैवतः ॥

अ० ७ । अ० ८ । व० २६] ५७१ [म० १० । अ० ४ । सू० ४४ ।

॥ ४३ ॥ अच्छा म इन्द्रं मतयः स्वर्विदः सध्रीचीर्विश्वा उशतीरनूषत । परि-
ष्वजन्ते जनयो यथा पतिं मर्यं न शुन्ध्युं मघवानमृतये ॥ १ ॥ न घा त्वद्रिगर्प-
वेति मे मनस्त्वे इत्कामं पुरुहूतशिश्नय । राजेव दस्म निषदोऽधि बर्हिष्यस्मिन्तसु
सोमैऽवपानमस्तु ते ॥ २ ॥ विष्वदिन्द्रो अमतेरुत क्षुधः स इद्रायो मघवा वस्व
ईशते । तस्येदिमे प्रवणे सप्त सिन्धवो वयो वर्धन्ति वृषभस्य शुष्मिणः ॥ ३ ॥
वयो न वृक्षं सुपलाशमासदन्तसोमास इन्द्रं मन्दिनश्चमूषदः । प्रैषामनीकं शवसा
दविद्युतद्विदत्स्वर्मनवे ज्योतिरार्यम् ॥ ४ ॥ कृतं न श्वघ्री वि चिनोति देवने
संवर्गे यन्मघवा सूर्यं जयत् । न तत्ते अन्यो अनु वीर्यं शक्रन्न पुराणो मघवन्नोत नू-
तनः ॥ ५ ॥ २४ ॥ विशैविशं मघवा पर्यशायत जनानां धेना अवचाकशदृषा ।
यस्याहं शक्रः सर्वनेषु रणयति स तीव्रैः सोमैः सहते पृतन्यतः ॥ ६ ॥ आपो न
सिन्धुमभि यत्समक्षरन्तसोमास इन्द्रं कुल्या इव दूदम् । वर्धन्ति विप्रा महो अस्य
सादने यवं न वृष्टिर्दिव्येन दानुना ॥ ७ ॥ वृषा न क्रुद्धः पतयद्रजः स्वा यो अ-
र्यपत्नीरकुणोदिमा अपः । स सुन्वते मघवा जीरदानवेऽविन्दज्ज्योतिर्मनवे हवि-
ष्मते ॥ ८ ॥ उज्जायतां परशुज्योतिषा सह भूया ऋतस्य सुदुर्घा पुराणवत् ।
वि रौचतामरुषो भानुना शुचिः स्वर्णं शुक्रं शुशुचीत सत्पतिः ॥ ९ ॥ गोभि-
ष्टेमामतिं दुरेवां यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम् । वयं राजभिः प्रथमा धनान्यस्माकेन
वृजनेना जयेम ॥ १० ॥ बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघ्रायोः ।
इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु ॥ ११ ॥ २५ ॥

॥ ४४ ॥ ऋषिः—१—११ कृष्णः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ पादनिचृ-
त्त्रिष्टुप् । २, १० विराद् त्रिष्टुप् । ३, ११ त्रिष्टुप् । ४ विराद् जगती । ५—७, ९ पाद
निचृज्जगती । ८ निचृज्जगती ॥ स्वरः—१—३, १०, ११ धैवतः । ४—९ निषादः ॥

॥ ४४ ॥ आ यात्विन्द्रः स्वपतिर्मदाय यो धर्मणा तूतुजानस्तुर्विष्मान् । प्रत्व-
क्षाणो अति विश्वा सहोस्यपारेण महता वृष्णयेन ॥ १ ॥ सुष्ठामा रथः सुयमा हरी
तेमिम्यक्ष वज्रो नृपते गर्भस्तौ । शीमं राजन्तसुपथा याह्यर्वाङ् वर्धाम ते पुपुषो वृ-
ष्णयानि ॥ २ ॥ एन्द्रवाहो नृपतिं वज्रबाहुमुग्रमुग्रासस्तविषास एनम् । प्रत्वक्षसं
वृषभं सत्यशुष्ममेमस्मत्रा संधमादो वहन्तु ॥ ३ ॥ एवा पतिं द्रोणसाचं सचेतस-
मूर्जः स्कम्भं धरुण आ वृषायसे । ओजः कृष्व संङ्गृभाय त्वे अप्यसो यथा के-
निपानामिनो वृधे ॥ ४ ॥ गर्मन्स्मे वसून्या हि शंसिषं स्वाशिषं भरमा याहि सोमिनः ।
त्वमीशिषे सास्मिन्ना सत्सि बर्हिष्यनाधृष्यातव पात्राणि धर्मणा ॥ ५ ॥ २६ ॥

पृथक् प्रायन्प्रथमा देवहूतयोऽकृण्वत श्रवस्यानि दुष्टरा । न ये शेकुर्यज्ञियां ना
वमारुहमीमेव ते न्यविशन्त केपयः ॥ ६ ॥ एवैवापागपरे सन्तु दूढ्योऽश्वा येषां
दुर्युज आयुयुजे । इत्था ये प्रागुपरे सन्ति दावने पुरुणि यत्र वयुनानि भोजना
॥ ७ ॥ गिरीरज्जान्रेजमानां आधारयद्यौः क्रन्ददन्तरिक्षाणि को पयत् । समी-
चीने धिषणे विष्कभायति वृष्णः पतिवा मद उक्थानि शंसति ॥ ८ ॥ इमं बि-
भर्मि सुकृतं ते अङ्कुशं येना रुजासि मक्वञ्छकारुजः । अस्मिन्त्सु ते सर्वने
अस्त्वोक्थं सुत इष्टौ मघवन्बोध्याभगः ॥ ९ ॥ गोभिष्टरेमामतिं दुरेवां यवेन जु-
धं पुरुहूत विश्वाम् । वयं राजभिः प्रथमा धनान्यस्माकेन वृजनेना जयेम ॥ १० ॥
बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघ्रायोः । इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो
नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु ॥ ११ ॥ २७ ॥

॥ ४५ ॥ ऋषिः—१—१२ वत्सपिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१—५,
७ निचृत्त्रिष्टुप् । ६ त्रिष्टुप् । ८ पाद निचृत्त्रिष्टुप् । ९—१२ विराद् त्रिष्टुप् ॥
धैवतः स्वरः ॥

॥ ४५ ॥ दिवस्परि प्रथमं जज्ञे अग्निरस्मद्वितीयं परि जातवेदाः । तृतीय-
मप्सु नृमणा अजस्रमिन्धान एनं जरते स्वाधीः ॥ १ ॥ विद्या ते अग्ने त्रेधा त्र-
याणि विद्या ते धाम विभृता पुरुत्रा । विद्या ते नाम परमं गुहा यद्विद्या तमुत्सं
यत आजगन्थ ॥ २ ॥ समुद्रे त्वा नृमणा अप्सवं तनृचक्षा ईधे दिवो अग्न ऊध-
न् । तृतीये त्वा रजसि तस्थिवांसमपामुपस्थे महिषा अवर्धन् ॥ ३ ॥ अक्रन्दव-
ग्निः स्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिहद्वीरुधः समञ्जन् । सद्यो जज्ञानो विहीमिद्धो
अरुयदा रोदसी भानुना भात्यन्तः ॥ ४ ॥ श्रीणामुदारो धरुणो रयीणां मनी-
षाणां प्रार्पणः सोमगोपाः । वसुः सूनुः सहसो अप्सु राजा विभात्यग्र उषसा-
मिधानः ॥ ५ ॥ विश्वस्य केतुर्भुवनस्य गर्भ आ रोदसी अपृणाज्जायमानः । वी-
लुं चिदाद्रिमभिनत्परायञ्जना यदग्निमयजन्त पञ्च ॥ ६ ॥ २८ ॥ उशिकपावको अ-
रतिः सुमेधा मर्तेष्वग्निरमृतो नि धायि । इयति धूममरुषं भरिभ्रदुच्छुक्रेण शो-
चिषा द्यामिनक्षन् ॥ ७ ॥ दृशानो रुक्म उर्विया व्यद्यौर्दुर्मर्षमायुः श्रिये रुचानः ।
अग्निरमृतो अभवद्वयोभिर्यदेनं द्यौर्जनयत्सुरेताः ॥ ८ ॥ यस्ते अद्य कृणवद्भद्रशो-
चेऽपूपं देव घृतवन्तमग्ने । प्र तं नय प्रतरं वस्यो अच्छाभि सुम्नं देवभक्तं यवि-
ष्ट ॥ ९ ॥ आ तं भज सौश्रवसेष्वग्र उक्थउक्थ आ भज शस्यमाने । प्रियः सू-

अ० ८ । अ० १ । व० ३] ५७३ [म० १० । अ० ४ । सू० ४७ ।

ये प्रियो अग्ना भवात्युज्जातेन भिनददुज्जनित्वैः ॥ १० ॥ त्वामग्ने यजमाना अनु
नु धून्विश्वा वसुं दधिरे वार्याणि । त्वया सह द्रविणमिच्छमाना व्रजं गोमन्त-
मुशिजो वि वव्रुः ॥ १२ ॥ अस्ता व्यग्निर्नरां सुशेवोवैश्वानर ऋषिभिः सोमगो-
पाः । अद्वेषे द्यावापृथिवी हुवेम देवा धत्त रयिमस्मे सुवीरम् ॥ १२ ॥ २६ ॥ ८ ॥ ७ ॥

॥ ४६ ॥ ऋषिः—१-१० वत्सप्रिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, २ पाद
निचृत्त्रिष्टुप् । ३, ५ आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् । ४, ८, १० त्रिष्टुप् । ६ आर्चीभुरिक्
त्रिष्टुप् । ७ विराद् त्रिष्टुप् । ६ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ४६ ॥ प्र होता जातो महान्नभोविन्नृषद्वा सीददपामुपस्थे । दधिर्यो धायि
स ते वयांसि यन्ता वसूनि विधते तनूपाः ॥ १ ॥ इमं विधन्तो अपां सधस्थे पशुं
न नष्टं पदैरनु ग्मन् । गुहा चतन्तमुशिजो नमोभिरिच्छन्तो धीरा भृगवोऽविन्दन्
॥ २ ॥ इमं त्रितो भूर्यविन्दादिच्छन्वैभूवसो मूर्धन्यघ्न्यायाः । स शेषधो जात आ
हर्म्येषु नाभिर्युवा भवति रोचनस्य ॥ ३ ॥ मन्द्रं होतारमुशिजो नमोभिः प्राञ्चं
यज्ञं नेतारमध्वराणाम् । विशामकृणवन्नरतिं पावकं हव्यवाहं दधतो मानुषेषु ॥ ४ ॥
प्र भूर्जयन्तं महां विषोधां मूरा अमूरं पुरां दर्माणम् । नयन्तो गर्भं वनां धिर्यं धु-
र्हिरिश्मश्रुं नार्याणं धनर्चम् ॥ ५ ॥ १ ॥ नि पस्त्यासु त्रितः स्तभूयन्परिवीतो
यो नो सीददन्तः । अतः सङ्गृभ्या विशां दमूना विधर्मणायन्त्रैरीयते नृन् ॥ ६ ॥
अस्याजरासो दमामरित्रा अर्चदूमासो अग्नयः पावकाः । शिवतीचयः श्वात्रासो
भुरण्यवो वनर्षदो वायवो न सोमाः ॥ ७ ॥ प्र जिह्वया भरते वेपो अग्निः प्र व-
युनानि चेतसा पृथिव्याः । तमायवः शुचयन्तं पावकं मन्द्रं होतारं दधिरे य-
जिष्ठम् ॥ ८ ॥ द्यावा यमग्निं पृथिवी जनिष्टामापस्त्वष्टा भृगवो यं सहोभिः ।
ईलेन्यं प्रथमं मातरिश्वा देवास्ततत्तुर्मनवे यजत्रम् ॥ ९ ॥ यं त्वा देवा दधिरं ह-
व्यवाहं पुरुस्पृहो मानुषासो यजत्रम् । स यामन्नग्ने स्तुवते वयो धाः प्रदेवयन्यशसः
सं हि पूर्वीः ॥ १० ॥ २ ॥

॥ ४७ ॥ ऋषिः—१-८ सप्तगुः ॥ देवता—इन्द्रो वैकुण्ठः ॥ छन्दः—१,
४, ७ त्रिष्टुप् । २ आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् । ३ भुरिक् त्रिष्टुप् । ५, ६, ८ निचृत्त्रिष्टुप् ॥
धैवतः स्वरः ॥

॥ ४७ ॥ जगृम्भाते दक्षिणमिन्द्र हस्तं वसूयवो वसुपते वसूनाम् । विद्वा हि

त्वा गोपतिं शूर गोनामस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ॥ १ ॥ स्वायुधं स्ववसं सु-
नीथं चतुः समुद्रं धरुणं रयीणाम् । चर्कृत्यं शंस्यं भूरिवारमस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयि-
न्दाः ॥ २ ॥ सुब्रह्माणं देववन्तं बृहन्तमुखं गभीरं पृथुबुधमिन्द्र । श्रुतऋषिमुग्रमभि-
मातिषाहमस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिन्दाः ॥ ३ ॥ सनद्राजं विप्रवीरं तरुत्रं धनस्पतिं
शूशुवांसं सुदक्षम् । दस्युहनं पूर्भिदमिन्द्र सत्यमस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिन्दाः ॥ ४ ॥
अश्वावन्तं रथिनं वीरवन्तं सहस्रिणं शतिनं वाजमिन्द्र । भद्रवातं विप्रवीरं स्व-
र्षामस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिन्दाः ॥ ५ ॥ ३ ॥ प्र सप्तगुप्तधीति सुमेधां बृहस्पतिं
मतिरच्छा जिगाति । य आङ्गिरसो नमसोपसद्योऽस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिन्दाः
॥ ६ ॥ वनीवानो मम दूतास इन्द्रं स्तोमाश्चरन्ति सुमतीरियानाः । हृदिस्पृशो
मनसा वच्यमाना अस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिन्दाः ॥ ७ ॥ यत्वा यामि दद्धि त-
इन्द्र बृहन्तं क्षयमसमं जनानाम् । अभि तद्द्यावापृथिवी गृणीतामस्मभ्यं चित्रं वृषणं
रयिन्दाः ॥ ८ ॥ ४ ॥

॥ ४८ ॥ ऋषिः—१—११ इन्द्रो वैकुण्ठः ॥ देवता—इन्द्रो वैकुण्ठः ।
छन्दः—१, ३ पादनिचृज्जगती । २, ८ जगती । ४ निचृज्जगती । ५ विराड्
जगती । ६, ६ आर्चीस्वराड् जगती । ७ विराट् त्रिष्टुप् । १०, ११ त्रिष्टुप् ॥
स्वरः—१—६, ८, ६ निषादः । ७, १०, ११ धैवतः ॥

॥ ४८ ॥ अहं भुवं वसुनः पूर्यस्पातिरहं धनानि सं जयामि शश्वतः । मां
हवन्ते पितरं न जन्तवोऽहं दाशुषे वि भजामि भोजनम् ॥ १ ॥ अहमिन्द्रो रोधो
वज्रो अथर्वणस्त्रिताय गा अजनयमहेरधि । अहं दस्युभ्यः परि नृम्णमाददे गो-
त्रा शिक्षन् दधीचे मातरिश्वने ॥ २ ॥ मह्यं त्वष्टा वज्रमतक्षदायसं मयि देवासोऽनृ-
जन्नपि कृतुम् । ममानीकं सूर्यस्येव दुष्टं मामार्यन्ति कृतेन कर्त्वेन च ॥ ३ ॥ अहमेतं
गव्ययमश्वयं पशुं पुरीषिणं सायकेना हिरण्ययम् । पुरु सहस्रा निशिशामि दा-
शुषे यन्मा सोमास उक्थितो अमन्दिषुः ॥ ४ ॥ अहमिन्द्रो न परा जिग्य इद्धनं न
मृत्यवेऽव तस्थे कदा चन । सोममिन्मा सुन्वन्तो याचता वसु न मे पूरवः सख्ये
रिषाथन ॥ ५ ॥ ५ ॥ अहमेताञ्छाश्वसतो द्वा द्वेन्द्रं ये वज्रं युधयेऽकृण्वत । आ-
ह्वयमाना अव हन्मनाहनं दृळ्हा वदन्ननमस्युर्नमस्विनः ॥ ६ ॥ अभीदमेकमेको
अस्मि निष्पाळभी द्वा किमु त्रयः करन्ति । खले न पर्षान् प्रति हन्मि भूरि किं
मा निन्दन्ति शत्रवोऽनिन्द्राः ॥ ७ ॥ अहं गुह्यगुभ्यो अतिथिग्वमिष्करमिषं न

अ० ८ । अ० १ । व० ८] ५७५ [म० १० । अ० ४ । सू० ४६ ।

वृत्रतुरं विजु धारयम् । यत्पर्णयघ्न उत वा करञ्जहे प्राहं महे वृत्रहत्य अशुश्रुवि
॥ ८ ॥ प्र मे नमी साप्य इषे भुजे भूद्वामेषे सरुया कृणुत द्विता । दिद्युं यदस्य
समिथेषु मंहयमादिदेनं शंस्यमुक्थ्यं करम् ॥ ९ ॥ प्र नेमस्मिन्ददृशे सोमो अन्तर्गोपा
नेममाविरस्था कृणोति । स तिग्मशृङ्गं वृषभं युयुत्सन् द्रुहस्तस्थौ बहुले बद्धो अन्तः
॥ १० ॥ आदित्यानां वसूनां रुद्रियाणां देवो देवानां न मिनामि धाम । ते मा
भद्राय शर्वसे ततक्षुरपराजितमस्तृतमषाळहम् ॥ ११ ॥ ६ ॥

॥ ४६ ॥ ऋषिः—१—११ इन्द्रो वैकुण्ठः ॥ देवता—इन्द्रो वैकुण्ठः ।
छन्दः—१ आर्चीभुरिग् जगती । ३, ६ विराड् जगती । ४ जगती । ५, ६, ८
निचृज्जगती । ७ आर्ची स्वराड् जगती । १० पादनिचृज्जगती । २ विराट् त्रिष्टुप् ।
११ आर्चीस्वराट् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ३—१० निषादः । २, ११ धैवतः ॥

॥ ४६ ॥ अहं दां गृणते पूर्वं वस्वहं ब्रह्म कृणवं मह्यं वर्धनम् । अहं भुवं
यजमानस्य चोदितायज्वनः साक्षि विश्वस्मिन्भरे ॥ १ ॥ मां धुरिन्द्रं नाम दे-
वता दिवश्च गमश्चापां च जन्तवः । अहं हरी वृषणा विव्रता रघू अहं वज्रं शर्वसे
धृष्णवा ददे ॥ २ ॥ अहमत्कं कवये शिरनथं हथैरहं कुत्समावमाभिरुतिभिः ।
अहं शुष्णस्य श्रथिता वर्धयमं न यो रर आर्यं नाम दस्यवे ॥ ३ ॥ अहं पितेव
वेतसूरभिष्टये तुग्रं कुत्साय स्मदिभं च रन्धयम् । अहं भुवं यजमानस्य राजनि प्र
यद्धरे तुजये न प्रियाधृषे ॥ ४ ॥ अहं रन्धयं मृगयं श्रुतर्वणे यन्माजिहीत वयुनां
चनानुषक् । अहं वेशं नम्रमायवेऽकरमहं सव्याय पद्गृभिमरन्धयम् ॥ ५ ॥ ७ ॥
अहं स यो नववास्त्वं बृहद्रथं सं वृत्रेव दासंवृत्रहारुजम् । यद्धर्धयन्तं प्रथयन्तमानु-
षद्गूरे पारे रजसो रोचनाकरम् ॥ ६ ॥ अहं सूर्यस्य परिं याम्याशुभिः प्रैतशेभि-
र्वहमान ओजसा । यन्मा सावो मनुष आहं निर्णिज ऋधकृषे दासं कृत्यं हथैः
॥ ७ ॥ अहं संतहा नहुषो नहुष्टरः प्राश्रावयं शर्वसा तुर्वशं यदुम् । अहं न्यन्यं
सहसा सहस्करं नव बार्धतो नवतिं च वक्षयम् ॥ ८ ॥ अहं सप्र स्रवतो धारयं वृषां
द्रवित्त्वं पृथिव्यां सीरा अधि । अहमणीसि वि तिरामि सुक्रतुर्युधा विदं मनवे गा-
तुमिष्टये ॥ ९ ॥ अहं तदासु धारयं यदासु न देवश्चन त्वष्टाधारयद्रुशत् । स्पार्ह
गवामूधः सु वक्षणास्वा मधोर्मधु श्वाय्यं सोममाशिरम् ॥ १० ॥ एवा देवा इन्द्रो
विव्ये नृन् प्र च्यौत्नेन मघवा सत्यराधाः । विश्वेत्ता ते हरिवः शचीवोऽभितुरासः
स्वयशो गृणन्ति ॥ ११ ॥ ८ ॥

अ० ८ । अ० १ । व० ११] ५७६ [म० १० । अ० ४ सू० ५१ ।

॥ ५० ॥ ऋषिः—१-७ इन्द्रो वैकुण्ठः ॥ देवता—इन्द्रो वैकुण्ठः । छन्दः—१ निचृज्जगती । २, आर्चीस्वराद् जगती । ६, ७ पादनिचृज्जगती । ३ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ४ विराद् त्रिष्टुप् । ५ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, २, ६, ७ निषादः ३—५ धैवतः ॥

॥ ५० ॥ प्र वो महे मन्दमानायान्धसोऽर्चा विश्वानराय विश्वाभुवे । इन्द्रस्य यस्य सुमखं सहो महि श्रवो नृम्णं च रोदसी सपर्यतः ॥ १ ॥ सोचिन्नु सख्या नर्ये इनः स्तुतश्चर्कृत्य इन्द्रो मावते नरे । विश्वासु धूर्षु वाजकृत्येषु सत्पते वृत्रे वाप्स्वभि शूर मन्दसे ॥ २ ॥ के ते नरे इन्द्र ये ते इषे ये ते सुम्नं सधन्यमि यत्तान् । के ते वाजायासुर्याय हिन्विरे के अप्सु स्वासूर्वरासु पौंस्ये ॥ ३ ॥ भुवस्त्वमिन्द्र ब्रह्मणा महान्भुवो विश्वेषु सर्वनेषु यज्ञियः । भुवो नृश्च्यौत्रो विश्वस्मिन्भरे ज्येष्ठश्च मन्त्रो विश्वचर्षणे ॥ ४ ॥ अवा नु कं ज्यायान् यज्ञवन्सो महीं त ओमात्रां कृष्टयो विदुः । असो नु कमजरो वर्धाश्च विश्वेदेता सर्वना तूतुमा कृषे ॥ ५ ॥ एता विश्वा सर्वना तूतुमा कृषे स्वयं सूनो सहसो यानि दधिषे वराय ते पात्रं धर्मणे तना यज्ञो मन्त्रो ब्रह्मोद्यतं वचः ॥ ६ ॥ ये ते विप्र ब्रह्मकृतः सुते सचा वसूनां च वसुनश्च दावने । प्र ते सुम्नस्य मनसा पथा भुवन्मदे सुतस्य सोम्यस्यान्धसः ॥ ७ ॥ ६ ॥

॥ ५१ ॥ ऋषिः—१, ३, ५, ७, ९ देवाः । २, ४, ६, ८ अग्निः सौचीकः ॥ देवता—१, ३, ५, ७, ९ अग्निः सौचीकः । २, ४, ६, ८ देवाः ॥ छन्दः—१, ३ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ५, ६ विराद् त्रिष्टुप् । ४, ७ त्रिष्टुप् । ८, ९ भुरिक् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ५१ ॥ महत्तदुल्बं स्थविरं तदासीद्येनाविष्टितः प्रविवेशिथापः । विश्वा अपश्यद्बहुधा ते अग्ने जातवेदस्तन्वो देव एकः ॥ १ ॥ को मा ददर्श कतमः स देवो यो मे तन्वो बहुधा पर्यपश्यत् । काह मित्रावरुणा क्षियन्त्यग्नेर्विश्वाः समिधो देवयानीः ॥ २ ॥ ऐच्छाम त्वा बहुधा जातवेदः प्रविष्टमग्ने अप्सवोषधीषु । तं त्वा यमो अचिकेच्चित्रभानो दशान्तरुष्यादतिरोचमानम् ॥ ३ ॥ होत्रादहं वरुण बिभ्यंदायं नेदेव मा युनजन्नत्र देवाः । तस्य मे तन्वो बहुधा निविष्टा एतमर्थं न चिकेताहमग्निः ॥ ४ ॥ एहि मनुर्देवयुर्यज्ञकामोऽरङ्कृत्या तमसि क्षेप्यग्ने । सुगान्पथः कृणुहि देवयानान्वहं हव्यानि सुमनस्यमानः ॥ ५ ॥ १० ॥ अग्नेः

अ० ८ । अ० १ । व० १३] ५७७ [म० १० । अ० ४ । सू० ५३ ।

र्वे भ्रातरो अर्थमेतं रथीवाध्वान्तमन्वावरीबुः । तस्माद्भिया वरुण दूरमायं गौरो-
 च्छेन्नोरविज्ञे ज्यायाः ॥ ६ ॥ कुर्मस्तु आयुरजरं यदग्ने यथा युक्तो जातवेदो
 रिष्याः । अथा वहसि सुमनस्यमानो भागं देवेभ्यो हविषः सुजात ॥ ७ ॥
 याजान्मे अनुयाजांश्च केवलानूर्जस्वन्तं हविषो दत्त भागम् । घृतं चापां पु-
 षं चौषधीनामग्नेश्च दीर्घमायुरस्तु देवाः ॥ ८ ॥ तव प्रयाजा अनुयाजाश्च
 केवल उर्जस्वन्तो हविषः सन्तु भागाः । तवाग्ने यज्ञोऽयमस्तु सर्वस्तुभ्यं नमन्तां
 दिशश्चतस्रः ॥ ९ ॥ ११ ॥

॥ ५२ ॥ ऋषिः—१—६ अग्निः सौचीकः ॥ देवा देवताः ॥ छन्दः—१ त्रि-
 ष्टुप् । २—४ निचृत्त्रिष्टुप् । ५, ६ विराट् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ५२ ॥ विश्वे देवाः शास्तन मा यथेह होता वृतो मनवै यन्निषद्य । प्र
 वृत भागधेयं यथा वो येन पथा हव्यमा वो वहानि ॥ १ ॥ अहं होता न्यसी-
 हं यजीयान् विश्वे देवा मरुतो मा जुनन्ति । अहरहरश्चिनाध्वर्यवं वां ब्रह्मा स-
 मेद्रवति साहुतिर्वाम् ॥ २ ॥ अयं यो होता किरु स यमस्य कमप्यूहे यत्समज्ज-
 ति देवाः । अहरहर्जायते मासिमास्यथा देवा दधिरे हव्यवाहम् ॥ ३ ॥ मां देवा
 दधिरे हव्यवाहमपम्लुक्तं बहु कृच्छ्रा चरन्तम् । अग्निर्विद्वान्यज्ञं नः कल्पया-
 तिपञ्चयामं त्रिवृतं सप्ततन्तुम् ॥ ४ ॥ आ वो यद्यमृतत्वं सुवीरं यथा वो देवा
 रिवः कराणि । आ बाव्होर्वज्रमिन्द्रस्य धेयामथेमा विश्वाः पृतना जयाति ॥ ५ ॥
 त्रीणि शता त्री सहस्राण्यग्निं त्रिंशच्च देवा नव चासपर्यन् । औक्षन्धृतैरस्तृण-
 बार्हिरस्मा आदिद्धोतारं न्यसादयन्त ॥ ६ ॥ १२ ॥

॥ ५३ ॥ ऋषिः—१—३, ६ ११ देवाः । ४, ५ अग्निः सौचीकः ॥ दे-
 वता—१—३, ६—११ अग्निः सौचीकः । ४, ५ देवाः ॥ छन्दः—१, ३, ८
 त्रिष्टुप् । २, ४ विराट् त्रिष्टुप् । ५ आर्ची स्वराट् त्रिष्टुप् । ६, ७, ८ निचृज्ज-
 गती । १० विराट् जगती ११ पाद निचृज्जगती ॥ स्वरः—१—५, ८ धैवतः
 ६, ७, ८—११ निषादः ॥

॥ ५३ ॥ यमैच्छाम मनसा सोऽयमागाद्यज्ञस्य विद्वान्परुषश्चिकित्वान् । स
 नो यत्तदेवताता यजीयानि हि षत्सदन्तरः पूर्वा अस्मत् ॥ १ ॥ अराधि होता
 निषदा यजीयानभि प्रयांसि सुधितानि हि ख्यत् । यजामहै यज्ञियान्हन्त देवा ई-
 षामहा ईड्याँ आज्येन ॥ २ ॥ साध्वीमर्कदेवगीति नो अद्य यज्ञस्य जिह्वामवि-

दाम गुह्याम् । स आयुरागात्सुरभिर्वसानो भद्रामर्कदेवहूतिं नो अद्य ॥ ३ ॥ त
दद्य वाचः प्रथमं मसीय येनासुरां अभि देवा असाम । ऊर्जाद उत यज्ञियास
पञ्च जना मम होत्रं जुषध्वम् ॥ ४ ॥ पञ्च जना मम होत्रं जुषन्तां गोजाता उ
ये यज्ञियासः । पृथिवी नः पार्थिवात्पात्वंहसोऽन्तरिक्षं दिव्यात्पात्वस्मान् ॥ ५ ॥
॥ १३ ॥ तन्तुं तन्वन्नजसो भानुमन्विहि ज्योतिष्मतः पथो रक्ष धिया कृतान्
अनुल्बणं वयत जोगुवामपो मनुर्भव जनया दैव्यं जनम् ॥ ६ ॥ अज्ञानहो नह
ततोत सोम्या इष्कुणध्वं रशना ओत पिशत । अष्टावन्धुरं वहताभितो रथं येन दे
वासो अनयन्नभि प्रियम् ॥ ७ ॥ अश्मन्वती रीयते सं रभध्वमुत्तिष्ठत प्र तरता स
खायः । अत्रा जहाम ये असन्नशैवाः शिवान्वयमुत्तरे माभि वाजान् ॥ ८ ॥ त्वष्ट
माया वेदपसामपस्तमो बिभ्रत्पात्रा देवपानानि शन्तमा । शिशीते नूनं परशुं स्वा
यसं येन वृश्चादेतशो ब्रह्मणस्पतिः ॥ ९ ॥ सतो नूनं कवयः सं शिशीत वाशी
भिर्याभिरमृताय तक्षथ । विद्वांसः पदा गुह्यानि कर्तन् येन देवासो अमृतत्वमानशु
॥ १० ॥ गर्भे योषामदधुर्वत्समासन्यपीच्येन मनसोत जिह्वया । स विश्वाहा सु
मना योग्या अभि सिंघासनिर्वनते कार इज्जितिम् ॥ ११ ॥ १४ ॥

॥ ५४ ॥ ऋषिः—१—६ बृहदुक्थो वामदेव्यः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
६ त्रिष्टुप् । २ विराद् त्रिष्टुप् । ३, ४ आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् । ५ पादनिचृत्तिष्टुप् ।
धैवतः स्वरः ॥

॥ ५४ ॥ तां सु ते कीर्तिं मघवन्मद्वित्वा यत्त्वा भीते रोदसी अह्वयेताम् । प्रावो
देवाँ आतिरो दासमोजः प्रजायै त्वस्यै यदक्षिन् इन्द्र ॥ १ ॥ यदचरस्तन्वा वावृ
धानो बलानीन्द्र प्रब्रुवाणो जनैषु । मायेत्सा ते यानि युद्धान्याहुर्नाद्य शत्रुं ननु पुरा
विविस्से ॥ २ ॥ क उनु ते महिमनः समस्यास्मत्पूर्वं ऋषयोऽन्तमापुः । यन्मातरं
च पितरं च साकमजनयथास्तन्वः स्वायाः ॥ ३ ॥ चत्वारिंते असुर्याणि नामा
दाभ्यानि महिषस्य सन्ति । त्वमङ्ग तानि विश्वानि वित्सेयेभिः कर्माणि मघवञ्च
कथं ॥ ४ ॥ त्वं विश्वा दधिषे केवलानि यान्याविर्या च गुहा वसूनि । काम
मिन्मे मघवन्मा वि तारीस्त्वमाज्ञाता त्वमिन्द्रासि दाता ॥ ५ ॥ यो अदधाज्ज्यो
तिषि ज्योतिरन्तर्यो असृजन्मधुना सं मधूनि । अधं प्रियं शूषमिन्द्राय मन्म ब्रह्म
कृतो बृहदुक्थादवाचि ॥ ६ ॥ १५ ॥

॥ ५५ ॥ ऋषिः—१—८ बृहदुक्थो वामदेव्यः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,

अ० ८ । अ० १ । व० १८] ५७६ [म० १० । अ० ४ । सू० ५६ ।

८ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ५ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ३, ४, ६ त्रिष्टुप् । ७ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ५५ ॥ दूरे तन्नाम गुह्यं पराचैर्यत्त्वा भीते अह्वयेतां वयोधै । उदस्तभ्नाः पृथिवीं द्यामभीके भ्रातुः पुत्रान्मघवन्तित्विषाणः ॥ १ ॥ महत्तन्नाम गुह्यं पुरुस्पृग्येन भूतं जनयो येन भव्यम् । प्रत्रं जातं ज्योतिर्यदस्य प्रियं प्रियाः समविशन्त पञ्च ॥ २ ॥ आ रोदसी अपृणादोत मध्यं पञ्च देवाँ ऋतुशः सप्तसप्त । चतुस्त्रिंशता पुरुधा वि चष्टे सरूपेण ज्योतिषा विव्रतेत ॥ ३ ॥ यदुष औच्छः प्रथमा विभानामजनयो येन पुष्टस्य पुष्टम् । यत्ते जामित्वमवरं परस्या महन्महत्या असुरत्वमेकम् ॥ ४ ॥ विधुं दद्राणं समने बहूनां युवानं सन्तं पलितो जंगार । देवस्य पश्य काव्यं महित्वाद्या ममार स ह्यः समान ॥ ५ ॥ १६ ॥ शाक्येना शाको अरुणः सुपर्ण आ यो महः शूरः सनादनीळः । यच्चिकेत सत्यमित्तन्न मोघं वसुं स्पार्हमुत जेतोत दाता ॥ ६ ॥ ऐभिर्ददे वृष्ण्या पौस्यानि येभिरौत्तद्वृत्रहत्याय वज्री । ये कर्मणः क्रियमाणस्य मद् ऋते कर्ममुदजायन्त देवाः ॥ ७ ॥ युजा कर्माणि जनयन्विश्वौजा अशस्तिहा विश्वमनास्तुराषाद् । पीत्वी सोमस्य दिव आ वृधानः शूरो निर्युधाधमदस्यून ॥ ८ ॥ १७ ॥

॥ ५६ ॥ ऋषिः-१-७ बृहदुक्थो वामदेव्यः ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः-१, ३ निचृत्त्रिष्टुप् । २ विराद् त्रिष्टुप् । ७ आर्ची स्वराद् त्रिष्टुप् । ४ पादनिचृजगती । ५ विराद् जगती । ६ आर्चीभुरिग् जगती ॥ स्वरः-१-३, ७ धैवतः । ४-६ निषादः ॥

॥ ५६ ॥ इदं त एकं पर ऊ त एकं तृतीयेन ज्योतिषा सं विशस्व । संवेशने तन्वश्चारुरेधि प्रियो देवानां परमे जनित्रे ॥ १ ॥ तनूष्टे वाजिन्तन्वं नयन्ती वाममस्मभ्यं धातु शर्म तुभ्यम् । अहूतो महो धरुणाय देवान्दिवीव ज्योतिः स्वमा मिमीयाः ॥ २ ॥ वाज्यसि वाजिनेना सुवेनीः सुवितः स्तोमं सुवितो दिवं गाः । सुवितो धर्मं प्रथमानु सत्या सुवितो देवान्सुवितोऽनु पत्नम् ॥ ३ ॥ महिम्न एषां पितरश्चनेशिरे देवा देवेष्वदधुरपि क्रतुम् । समविब्यचुरुत यान्यत्विषुरैषां तनूषु नि विविशुः पुनः ॥ ४ ॥ सहोभिर्विश्वं परि चक्रम रजः पूर्वा धामान्यमिता मिमानाः । तनूषु विश्वा भुवना नि यैमिरे प्रासारयन्त पुरुध प्रजा अनु ॥ ५ ॥ द्विधा सूनवोऽसुरं स्वर्विदमास्थापयन्त तृतीयेन कर्मणा । स्वां प्रजां पितरः पित्र्यं

अ० ८ । अ० १ । व० २२] ५८० [म० १० । अ० ४ । मू० ५६

सह आवरेष्वदधुस्तन्तुमाततम् ॥ ६ ॥ नावा न क्षोदः प्रदिशः पृथिव्याः स्वस्ति
भिरति दुर्गाणि विश्वा । स्वां प्रजां बृहदुक्थो महित्वावरेष्वदधादा परेषु ॥ ७ ॥ १८ ॥

॥ ५७ ॥ ऋषिः—१—६ बन्धुः सुबन्धुः श्रुतबन्धुर्विप्रबन्धुरच गौपायनाः
विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः—१ गायत्री । २—६ निचृद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ।

॥ ५७ ॥ मा प्र गामपथो वयं मा यज्ञादिन्द्र सोमिनः । मान्तः स्थुर्नो अरा-
तयः ॥ १ ॥ यो यज्ञस्य प्रसाधनस्तन्तुर्देवेष्वततः । तमाहुतं नशीमहि ॥ २ ॥
मनो न्वा हुवामहे नाराशंसेन सोमेन । पितॄणां च मन्मभिः ॥ ३ ॥ आ त एत-
मनः पुनः क्रत्वे दत्ताय जीवसे । ज्योक् च सूर्यं दृशे ॥ ४ ॥ पुनर्नः पितरो मनो-
ददातु दैव्यो जनः । जीवं व्रातं सचेमहि ॥ ५ ॥ वयं सोम व्रते तव मनस्तनूषु
विभ्रतः । प्रजावन्तः सचेमहि ॥ ६ ॥ १६ ॥

॥ ५८ ॥ ऋषिः—१—१२ बन्धवादयो गौपायनाः ॥ देवता—मनआवर्तनम् ।
निचृदनुष्टुप् छन्दः ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ ५८ ॥ यत्ते यमं वैवस्वतं मनो जगाम दूरकम् । तत्त आ वर्तयामसीह
क्षयाय जीवसे ॥ १ ॥ यत्ते दिवं यत्पृथिवीं मनो जगाम दूरकम् । तत्त आ वर्तया-
मसीह क्षयाय जीवसे ॥ २ ॥ यत्ते भूमिं चतुर्भृष्टिं मनो जगाम दूरकम् । तत्त आ
वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥ ३ ॥ यत्ते चतस्रः प्रदिशो मनो जगाम दूरकम् ।
तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥ ४ ॥ यत्ते समुद्रमणवं मनो जगाम दूरकम् ।
तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥ ५ ॥ यत्ते मरीचीः प्रवतो मनो जगाम
दूरकम् । तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥ ६ ॥ २० ॥ यत्ते अपो यदोषधीर्मनो
जगाम दूरकम् । तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥ ७ ॥ यत्ते सूर्यं यदुषसं मनो जगाम
दूरकम् । तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥ ८ ॥ यत्ते पर्वतान्बृहतो मनो ज-
गाम दूरकम् । तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥ ९ ॥ यत्ते विश्वमिदं ज-
गन्मनो जगाम दूरकम् । तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥ १० ॥ यत्ते
पराः परावतो मनो जगाम दूरकम् । तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥ ११ ॥
यत्ते भूतं च भव्यं च मनो जगाम दूरकम् । तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जी-
वसे ॥ १२ ॥ २१ ॥

॥ ५९ ॥ ऋषिः—१—१० बन्धवादयो गौपायनाः ॥ देवता—१—३ निऋतिः ।

अ० ८ । अ० १ । व० २४] ५८१ [म० १० । अ० ४ । सू० ६० ।

४ निर्वृतिः सोमश्च । ५, ६ असुनीतिः । ७ लिङ्गोक्ताः । ८, ९, १० द्यावापृथिव्यौ ।
१० द्यावापृथिव्याविन्द्रश्च ॥ छन्दः-१ विराट् त्रिष्टुप् । २, ४-६ निचृत्त्रि-
ष्टुप् । ३, ७ आर्ची स्वराट् त्रिष्टुप् । ८ भुरिक् पङ्क्तिः । ९ जगती । १० विराट्
जगती ॥ स्वरः-१-७ धैवतः । ८ पञ्चमः । ९, १० निषादः ॥

॥ ५६ ॥ प्र तार्यायुः प्रतरं नवीयः स्थातरेव क्रतुमता रथस्य । अध च्यवा-
न उत्तवीत्यर्थं परातरं सु निर्वृतिर्जिहीताम् ॥ १ ॥ सामन्तु राये निधिमन्वञ्चं
करामहे सु पुरुध श्रवांसि । ता नो विश्वानि जरिता ममत्तु परातरं सु निर्वृति-
र्जिहीताम् ॥ २ ॥ अभी पुर्यः पौंस्यैर्भवेम द्यौर्न भूमिं गिरयो नाजान् । ता नो
विश्वानि जरिता चिकेत परातरं सु निर्वृतिर्जिहीताम् ॥ ३ ॥ मोषुणः सोम
मृत्यवे परा दाः पश्येम नु सूर्यमुच्चरन्तम् । द्युभिर्हितो जरिमा सू नो अस्तु
परातरं सु निर्वृतिर्जिहीताम् ॥ ४ ॥ असुनीते मनो अस्मासु धारय जीवातवे
सु प्र तिरान् आयुः । रागन्धि नः सूर्यस्य सन्दर्शि घृतेन त्वं तन्वं वर्धयस्व ॥ ५ ॥
॥ २२ ॥ असुनीते पुनरस्मासु चक्षुः पुनः प्राणमिह नो धेहि भोगम् । ज्योक्
पश्येम सूर्यमुच्चरन्तमनुमते मृळया नः स्वस्ति ॥ ६ ॥ पुनर्नो असुं पृथिवी ददातु
पुनर्द्यौर्देवी पुनरन्तरिक्षम् । पुनर्नः सोमस्तन्वं ददातु पुनः पूषा पृथ्यां युवा स्वस्तिः
॥ ७ ॥ शं रोदसी सुबन्धवे यवही ऋतस्य मातरा । भरतामप यद्रपो द्यौः पृथि-
वि क्षमा रपो मो षु ते किं चनाममत् ॥ ८ ॥ अवं द्वेके अवं त्रिका दिवश्चरन्ति
भेषजा । क्षमा चरिष्येवैकं भरतामप यद्रपो द्यौः पृथिवि क्षमा रपो मो षु ते किं
चनाममत् ॥ ९ ॥ समिन्देरय गामनद्वाहं य आवहदुशीनराण्या अनः । भरतामप
यद्रपो द्यौः पृथिवि क्षमा रपो मो षु ते किं चनाममत् ॥ १० ॥ २३ ॥

॥ ६० ॥ ऋषिः-१-५, ७-१२ बन्धवादयो गौपायनाः । ६ अगस्त्यस्य
स्वसैषां माता ॥ देवता-१-४, ६ असमाती राजा । ५ इन्द्रः । ७-११ सु-
बन्धोर्जीविताद्वा नम् । १२ हस्तः ॥ छन्दः-१-३ गायत्री । ४, ५ निचृद् गायत्री । ६
पादनिचृदनुष्टुप् । ७, १०, १२ निचृदनुष्टुप् । ११ आर्च्यनुष्टुप् । ८, ९ निचृत् पङ्क्तिः ॥
स्वरः-१-५ षड्जः । ६, ७, १०-१२ गान्धारः । ८, ९ पञ्चमः ॥

॥ ६० ॥ आ जनं त्वेषसन्दर्शं माहीनानामुपस्तुतम् । अगन्म बिभ्रतो नमः ॥ १ ॥
असमातिं नितोशनं त्वेषं निययिनं रथम् । भजेरथस्य सत्पतिम् ॥ २ ॥ यो ज-
नान्महिषां इवातितस्थौ पवीरवान् । उतापवीरवान्युधा ॥ ३ ॥ यस्येच्चाकुरुप

अ० ८ । अ० १ । व० २७] ५८२ [म० १० । अ० ५ । सू० ६१ ।

वृते रेवान्मराययेधते दिवीव पञ्च कृष्टयः ॥ ४ ॥ इन्द्रं जत्रासमातिषु रथप्रोष्ठेषु
धारय । दिवीव सूर्यं दृशे ॥ ५ ॥ अगस्त्यस्य नद्भ्यः सप्ती युनक्ति रोहिता ।
एणीन्यक्रमीरभि विश्वात्राजन्नराधसः ॥ ६ ॥ २४ ॥ अयं मातायं पितायं जी-
वातुरागमत् । इदं तव प्रसर्पणं सुबन्धवेहि निरिहि ॥ ७ ॥ यथा युगं वरत्रया
नहन्ति धरुणाय कम् । एवा दाधार ते मनो जीवातवे न मृत्यवेऽथो अरिष्टता-
तये ॥ ८ ॥ यथेयं पृथिवी मही दाधारेमान्वनस्पतीन् । एवा दाधार ते मनो जी-
वातवे न मृत्यवेऽथो अरिष्टतातये ॥ ९ ॥ यमादहं वैवस्वतात्सुबन्धोर्मन आभरम् ।
जीवातवे न मृत्यवेऽथो अरिष्टतातये ॥ १० ॥ न्यग्वातोऽववाति न्यक्तपति
सूर्यः । नीचीनमध्या दुहेन्यग्भवतु ते रपः ॥ ११ ॥ अयं मे हस्तो भगवानयं मे
भगवत्तरः । अयं मे विश्वभेषजोऽयं शिवाभिमर्शनः ॥ १२ ॥ २५ ॥ ४ ॥

॥ ६१ ॥ ऋषिः—१—२७ नाभानेदिष्ठो मानवः॥ विश्वे देवा देवताः॥ छन्दः—१,
८—१०, १५, १६, १८, १९, २१ निचृत्त्रिष्टुप् २, ७, ११, १२, २० विराट्
त्रिष्टुप् । ३, २६ आर्ची स्वराट् त्रिष्टुप् । ४, १४, १७, २२, २३, २५ पा-
दनिचृत्त्रिष्टुप् । ५, ६, १३ त्रिष्टुप् । २४, २७ आर्चीभुरिक् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः॥

॥ ६१ ॥ इदमित्था रौद्रं गूर्तवचा ब्रह्म कृत्वा शच्यामन्तराजौ । क्राणा य-
दस्य पितरा मंहनेष्ठाः पर्षत्पक्थे अहन्ना सप्त होतृन् ॥ १ ॥ स इहानाय दभ्याय
वन्वञ्च्यवानः सूदैरमिमीत वेदिम् । तूर्वयाणो गूर्तवचस्तमः क्षोदो न रेत इ-
त ऊति सिञ्चत् ॥ २ ॥ मनो न येषु हवनेषु तिग्मं विषः शच्या वनुथो द्रवन्ता ।
आ यः शर्याभिस्तुविनृम्णो अस्याश्रीणीतादिशं गभस्तौ ॥ ३ ॥ कृष्णा य-
द्रोषुरुणीषु सीदहिबो नपाताश्विना हुवे वाम् । वीतं मे यज्ञमागतं मे अन्नं व-
वन्वांसा नेषमस्मृतधू ॥ ४ ॥ प्रथिष्ट यस्य वीरकर्ममिष्णदनुष्ठितं नु नर्यो
अपौहत् । पुनस्तदा वृहति यत्कनाया दुहितुरा अनुभृतमनर्वा ॥ ५ ॥ २६ ॥
मध्या यत्कर्वमभवदभीके कामं कृण्वाने पितरि युवत्याम् । मनानग्रेतो जहतुर्वि-
यन्ता सानौ निषिक्तं सुकृतस्य योनौ ॥ ६ ॥ पिता यत्स्वां दुहितरमधिष्कन्ध-
या रेतः सञ्जग्मानो निषिञ्चत् । स्वाध्योऽजनयन्ब्रह्म देवा वास्तोष्पतिं व्रतपां
निरतक्षन् ॥ ७ ॥ स ईं वृषा न फेनमस्यदाजौ स्मदा परदप दभ्रचेताः । सर-
त्पदा न दक्षिणा परावृङ् न ता नु मे पृशन्यो जगृभ्रे ॥ ८ ॥ मज्जू न वह्निः
प्रजाया उपब्धिराग्निं न नग्न उप सीददूधः । सनितेध्मं सनितोत वाजं स धर्ता
जज्ञे सहसा यवीयुत् ॥ ९ ॥ मज्जू कनायाः सख्यं नवग्वा ऋतं वदन्त ऋतयु-

अ० ८ । अ० २ । व० १] ५८३ [म० १० । अ० ५ । सू० ६२ ।

क्तिमग्मन् । द्विर्बर्हसो य उप गोपमागुरदक्षिणामो अच्युता दुदुक्षन् ॥ १० ॥
॥ २७ ॥ मन्त्र कनायाः सख्यं नवीयो राधो न रेत ऋतमित्तरण्यन् । शुचि यत्ते
रेकण आयजन्त सबर्दुघायाः पय उस्त्रियायाः ॥ ११ ॥ पश्वा यत्पश्चा वियुता
बुधन्तेति ब्रवीति वक्तरी रराणः । वसोर्वसुत्वा कारवोऽनेहा विश्वं विवेष्टि द्रवि-
णमुप जु ॥ १२ ॥ तदिन्वस्य परिषद्धानो अग्मन्पुरु सदन्तो नार्षदं विभित्सन् ।
वि शुष्णस्य सङ्ग्रथितमनर्वा विदत्पुरुप्रजातस्य गुहा यत् ॥ १३ ॥ भर्गो ह ना-
मोत यस्य देवाः स्वर्ण्ये त्रिषधस्थे निषेदुः । अग्निर्ह नामोत जातवेदाः श्रुधी-
नो होतऋतस्य होताधुक् ॥ १४ ॥ उत त्या मे रौद्रावर्चि मन्ता नासत्याविन्द्र
गूर्तये यजध्वै । मनुष्यदृक्तबर्हिषे रराणा मन्दू हितप्रयसा वित्तु यज्यू ॥ १५ ॥
॥ २८ ॥ अयं स्तुतो राजा वन्दि वेधा अपश्च विप्रस्तरति स्वसेतुः । स कक्षी-
वन्तं रेजयत्सो अग्नि नेमिं न चक्रमवेतो रघुद्रु ॥ १६ ॥ स द्विवन्धुर्वैतरणो यष्टा
सबर्धु धेनुमस्वै दुहध्वै । सं यन्मित्रावरुणा वृज्ज उक्थैर्ज्येष्ठैभिर्यमणं वरुथैः
॥ १७ ॥ तद्वन्धुः सूरिर्दिवि ते धियन्था नाभानेदिष्टो रपति प्र वेनन् । सा
नो नाभिः परमास्य वा घ्राहं तत्पश्चा कतिथश्चिदास ॥ १८ ॥ इयं मे
नाभिरिह मे सधस्थमिमे मे देवा अयमस्मि सर्वः । द्विजा अहं प्रथमजा-
ऋतस्येदं धेनुरदुहज्जायमाना ॥ १९ ॥ अधासु मन्द्रो अरतिर्विभावाव स्यति
द्विवर्तनिर्वनेषाद् । ऊर्ध्वा यच्छ्रेणिर्न शिशुर्दन्मक्षू स्थिरं शैवृधं सूत माता ॥ २० ॥
॥ २६ ॥ अधा गाव उपमाति कनाया अनु श्वान्तस्य कस्य चित्परैयुः । श्रुधि-
त्वं सुद्रविणो नस्त्वं याळाश्वघ्नस्य वावृधे सूनृताभिः ॥ २१ ॥ अध त्वमिन्द्र वि-
द्धयस्मान्महो राये नृपते वज्रबाहुः । रक्षां च नो मघोनः पाहि सूरीननेहसस्ते
हरिवो अभिष्टौ ॥ २२ ॥ अध यद्राजाना गविष्टौ सरत्सरण्युः कारवै जरण्युः ।
विप्रः प्रेष्टुः स ह्येषां बभूव परां च वक्षदुत पर्षदेनान् ॥ २३ ॥ अधा न्वस्य जे-
न्यस्य पुष्टौ वृथा रेभन्त ईमहे तदू नु । सरण्युरस्य सूनुरश्वो विप्रश्चासि श्रव-
सश्च सातौ ॥ २४ ॥ युवोर्यदि सख्यायास्मे शर्धाय स्तोमं जुजुषे नमस्वान् ।
विश्वत्र यस्मिन्ना गिरः समीचीः पूर्वीव गातुर्दाशत्सूनृतायै ॥ २५ ॥ स गृणानो
अद्भिर्देववानिति सुबन्धुर्नमसा सूक्तैः । वर्धेदुक्थैर्वचोभिरा हि नूनं व्यध्वैति पय-
स उस्त्रियायाः ॥ २६ ॥ त ऊषुणो महो यजत्रा भूत देवास ऊतये सजोषाः ।
ये वाजाँ अनयता वियन्तो ये स्था निचेतारो अमूराः ॥ २७ ॥ ३० ॥ १ ॥

॥ ६२ ॥ ऋषिः—१—११ नाभानेदिष्टो मानवः ॥ देवता—१—६ विश्वेदेवा-

अङ्गिरसो वा । ७ विश्वेदेवाः । ८-११ सावर्णेर्दानस्तुतिः ॥ छन्दः-१, २ वि-
राड् जगती । ३ पादनिचृज्जगती । ४ निचृज्जगती । ५ अनुष्टुप् । ८, ९ निचृदनुष्टुप्
६ बृहती । ७ विराट् पङ्क्तिः । १० गायत्री । ११ भुरिक् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-४
निषादः । ५, ८, ९ गान्धारः । ६ मध्यमः । ७ पञ्चमः । १० षड्जः । ११ धैवतः ॥

॥ ६२ ॥ ये यज्ञेन दक्षिणया समक्ता इन्द्रस्य सख्यममृतत्वमाप्नुवन् । तेभ्यो
भद्रमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः ॥ १ ॥ य उदाजन्पितरो
गोमयं वस्वृतेनाभिन्दन्परिवत्सरे वल्गुम् । दीर्घायुत्वमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृ-
भ्णीत मानवं सुमेधसः ॥ २ ॥ य ऋतेन सूर्यमारोहयन् दिव्यप्रथयन्पृथिवीं मा-
तरं वि । सुप्रजास्त्वमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः ॥ ३ ॥ अयं
नाभां वदति वल्गु वो गृहे देवपुत्रा ऋषयस्तच्छृणोतन । सुब्रह्मण्यमङ्गिरसो वो
अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः ॥ ४ ॥ विरूपास इदृषयस्त इद्रम्भरिवेपसः ।
ते अङ्गिरसः सूनवस्ते अग्नेः परि जज्ञिरे ॥ ५ ॥ १ ॥ ये अग्नेः परि जज्ञिरे वि-
रूपासो दिवस्परि । नवग्वो नु दशग्वो अङ्गिरस्तमः सचा देवेषु मंहते ॥ ६ ॥ इन्द्रेण युजा
निः सृजन्त वायतो ब्रजं गोमन्तमश्विनम् । सहस्रं मे ददतो अष्टकुर्यः श्रवो
देवेषु क्रत ॥ ७ ॥ प्र नूनं जायतामयं मनुस्तोक्मैव रोहतु । यः सहस्रं शताश्वं सद्यो-
दानाय मंहते ॥ ८ ॥ न तमश्नोति कश्चन दिव इव सान्वारभम् । सावर्ण्यस्य
दक्षिणा वि सिन्धुरिव पप्रथे ॥ ९ ॥ उत दासा परिविषे स्मर्दिष्टी गोपरीणसा ।
यदुस्तुर्वश्च मामहे ॥ १० ॥ सहस्रदा ग्रामणीर्मा रिषन्मनुः सूर्येणास्य यतमानैतु
दक्षिणा । सावर्णेर्देवाः प्र तिरन्त्वाधुर्यस्मिन्नश्रान्ता असनाम् वाजम् ॥ ११ ॥ २ ॥

॥ ६३ ॥ ऋषिः-१-१७ गयः प्लातः ॥ देवता-१-१४, १७ विश्वेदे-
वाः । १५, १६ पथ्यास्वस्तिः ॥ छन्दः-१, ६, ८, ११-१३ विराड् जगती ।
२, ३, १०, १४ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ४, ५, ७ निचृज्जगती । ९ आर्चीस्वराड्
जगती । १५ जगती त्रिष्टुप् । १६ आर्चीस्वराट् त्रिष्टुप् । १७ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥
स्वरः-१-१४ निषादः । १५ निषादो धैवतो वा । १६, १७ धैवतः ॥

॥ ६३ ॥ पुरावतो ये दिधिषन्त आप्यं मनुप्रीतासो जनिमा विवस्वतः । य-
यातेर्ये नहुष्यस्य बर्हिषि देवा आसतेते अधि ब्रुवन्तु नः ॥ १ ॥ विश्वा हि वो न-
मस्यानि वन्द्या नामानि देवा उत यज्ञियानि वः । ये स्थ जाता अर्दितेन्द्रचस्पति
ये पृथिव्यास्ते म इह श्रुता हवम् ॥ २ ॥ येभ्यो माता मधुमत्पिन्वते पर्यः पीयूषं

अ० ८ । अ० २ । व० ६] ५८५ [म० १० । अ० ५ । मू० ६४ ।

द्यौरदितिरद्विर्बर्हाः । उक्थशुष्मान्वृषभरान्तस्वर्गसस्ताँ आदित्याँ अनु मदा स्वस्तये
 ॥ ३ ॥ नृचक्षसो अनिमिषन्तो अर्हणा बृहदेवासो अमृतत्वमानशुः । ज्योती-
 रथा अहिमाया अनागसो दिवो वर्ष्माणो वसते स्वस्तये ॥ ४ ॥ सम्राजो ये सु-
 वृधो यज्ञमाययुरपरिहृता दधिरे दिवि क्षयम् । ताँ आ विवास नमसा सुवृक्तिभि-
 र्महो आदित्याँ अदितिं स्वस्तये ॥ ५ ॥ ३ ॥ को वः स्तोमं राधति यं जुजोषथ
 विश्वे देवासो मनुषो यति षुन । को वोऽध्वरं तुविजाता अरं कर्द्यो नः पर्षद-
 त्यहः स्वस्तये ॥ ६ ॥ येभ्यो होत्राँ प्रथमामायेजे मनुः समिद्धाग्निर्मनसा सप्त
 होतृभिः । त आदित्या अभयं शर्म यच्छत सुगा नः कर्त सुपथा स्वस्तये ॥ ७ ॥
 य ईशिरे भुवनस्य प्रचेतसो विश्वस्य स्थातुर्जगतश्च मन्तवः । ते नः कृतादकृतादे-
 नसस्पर्षया देवासः पिपृता स्वस्तये ॥ ८ ॥ भरेषिन्द्रं सुहवं हवामहेऽहोमुचं सु-
 कृतं दैव्यं जनम् । अग्नि मित्रं वरुणं सातये भगं द्यावापृथिवी मरुतः स्वस्तये ॥ ९ ॥
 सुत्रामाणं पृथिवीं द्यामनेहसं सुशर्माणमदितिं सुप्रणीतिम् । दैवीं नावं स्वारित्राम-
 नागसमस्तवन्तीमा रुहेमा स्वस्तये ॥ १० ॥ ४ ॥ विश्वे यजत्रा अधि वोचतोतये त्रायध्वं
 नो दुरेवाया अभिहुतः । सत्यो वो देवहूत्या हुवेम शृण्वतो देवा अवसे स्व-
 स्तये ॥ ११ ॥ अपामीवामप विश्वामनाहुतिमपारातिं दुर्विदत्रामघायतः । आरे
 देवा द्वेषो अस्मद्युयोतनोरु णः शर्म यच्छता स्वस्तये ॥ १२ ॥ अरिष्टः समर्तो विश्वं
 एधते प्र प्रजाभिर्जायते धर्मेणस्परि । यमादित्यासो नयथा सुनीतिभिरति विश्वानि
 दुरिता स्वस्तये ॥ १३ ॥ यं देवासोऽवथ वाजसातौ यं शूरसाता मरुतो हिते धने ।
 प्रातर्यावाणं रथमिन्द्र सानसिमरिष्यन्तमा रुहेमा स्वस्तये ॥ १४ ॥ स्वस्ति नः
 पृथ्यासु धन्वसु स्वस्त्यप्सु वृजने स्ववति । स्वस्ति नः पुत्रकृथेषु योनिषु स्वस्ति
 राये मरुतो दधातन ॥ १५ ॥ स्वस्तिरिद्धि प्रपथे श्रेष्ठा रेवणस्वत्यभि या वाम-
 मेति । सा नो अमा सो अरणे नि पातु स्वावेशा भवतु देवगोपा ॥ १६ ॥ एवा
 पुतेः सूनुरवीवृधद्वो विश्वं आदित्या अदिते मनीषी । ईशानासो नरो अमर्त्ये-
 नास्तावि जनो दिव्यो गयेन ॥ १७ ॥ ५ ॥

॥ ६४ ॥ ऋषिः—१—१७ गयः प्लातः ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः—१,
 ४, ५, ६, १०, १३, १५ निचृज्जगती । २, ३, ७, ८, ११ विराड् जगती ।
 ६, १४ जगती । १२ त्रिष्टुप् । १६ निचृत्त्रिष्टुप् । १७ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥
 स्वरः—१—११, १३—१५ निषादः । १२, १६, १७ धैवतः ॥

॥ ६४ ॥ कथा देवानां कतमस्य यामनि सुमन्तु नाम शृण्वतां मनामहे
को मृच्छाति कतमो नो मयस्करत्कतम ऊती अभ्या वर्तति ॥ १ ॥ क्रतूयन्ति
क्रतवो हृत्सु धीतयो वेनन्ति वेनाः पतयन्त्या दिशः । न मर्दिता विद्यते अन्
एभ्यो देवेषु मे अधि कामा अयंसत ॥ २ ॥ नरो वा शंसं पृषणमगोहमग्निदे
वेद्धमभ्यर्चसे गिरा । सूर्यामासा चन्द्रमसा यमं दिवि त्रितं वातमुपसमक्तुमश्विन
॥ ३ ॥ कथा कविस्तुवीरवान्कया गिरा बृहस्पतिर्वावृधते सुवृक्तिभिः । अज ए
कपात्सुहवोभिर्ऋकभिरहिः शृणोतु बुध्न्यो हवीमनि ॥ ४ ॥ दक्षस्य वादिते ज
न्मनि व्रते राजाना मित्रावरुणा विवाससि । अतूर्तपन्थाः पुरुरथो अयमा सप्त
होता विषुरूपेषु जन्मसु ॥ ५ ॥ ६ ॥ ते नो अर्वन्तो हवनश्रुतो हवं विश्वे शृ
ण्वन्तु वाजिनो मितद्रवः । सहस्रसा मेधसाताविव त्मना महो ये धनं समिथेषु
जभ्रिरे ॥ ६ ॥ प्र वो वायुं रथयुजं पुरन्धि स्तोमैः कृणुध्वं सख्याय पृषणम् । ते
हि देवस्य सवितुः सदीमनि क्रतुं सचन्ते सचितः सचेतसः ॥ ७ ॥ त्रिः सप्त
सप्ता नद्यो महीरपो वनस्पतीन्पर्वतां अग्निमृतये । कृशानुमस्तृन्तिष्यं सधस्थ
आ रुद्रं रुद्रेषु रुद्रियं हवामहे ॥ ८ ॥ सरस्वती सरयुः सिन्धुर्मुर्मिभिर्महो मही
रवसा यन्तु वक्षणीः । देवीरापो मातरः सूदयित्वो घृतवत्पयो मधुमन्नो अर्चत
॥ ९ ॥ उत माता बृहद्दिवा शृणोतु नस्त्वष्टा देवेभिर्जनिभिः पिता वचः । ऋ
भुक्ता वाजो रथस्पतिर्भगो एवः शंसः शशमानस्य पातु नः ॥ १० ॥ ७ ॥ ए
वः सन्दृष्टौ पितुमां इव क्षयो भद्रा रुद्राणां मरुतामुपस्तुतिः । गोभिः प्याम य
शसो जनेष्वा सदा देवास इळ्या सचेमहि ॥ ११ ॥ यां मे धियं मरुत इन्द्र देवा
अददात वरुण मित्र यूयम् । तां पीपयत पयसेव धेनुं कुविद्विरो अधिरथे वहाथ
॥ १२ ॥ कुविद्वज्ज प्रति यथा चिदस्य नः मजात्यस्य मरुतो बुबोधथ । नाभा
यत्र प्रथमं सन्नसामहे तत्र जामित्वमर्दितिर्दधातु नः ॥ १३ ॥ ते हि द्यावापृथिवी
मातरा मही देवी देवाञ्जन्मना यज्ञिये इतः । उभे विभृत उभयं भरीमभिः पुरु
रेतांसि पितृभिश्च सिञ्चतः ॥ १४ ॥ वि षा होत्रा विश्वमश्नोति वार्यं बृहस्प
तिररमतिः पनीयसी । ग्रावा यत्र मधुषुदुच्यते बृहदवीवशन्त मतिभिर्मनीषिणः ॥ १५ ॥
एवा कविस्तुवीरवा ऋतज्ञा द्रविणस्युर्द्रविणसश्चक्रानः । उक्थेभिरत्र मतिभिश्च
विप्रोऽपीपयद्रयो दिव्यानि जन्म ॥ १६ ॥ एवा प्लतेः सूनुरवीवृधद्वो विश्व आदित्या
अदिते मनीषी । ईशानासो नरो अमर्त्येनास्तावि जनो दिव्यो गयेन ॥ १७ ॥ ८ ॥

अ० ८ । अ० २ । व० ११] ५८७ [म० १० । अ० ५ । सू० ६६ ।

४, ६, १०, १२, १३ निचृज्जगती । २ पादनिचृज्जगती । ३, ७, ९ विराड्
जगती । ५, ८, ११ जगती । १४ त्रिष्टुप् । १५ विराड् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—१३
निषादः । १४, १५ धैवतः ॥

॥ ६५ ॥ अग्निरिन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा वायुः पूषा सरस्वती सजो-
षंसः । आदित्या विष्णुर्मरुतः सर्व्वहत्सोमो रुद्रो अदितिर्ब्रह्मणस्पतिः ॥ १ ॥
इन्द्राग्नी वृत्रहत्येषु सत्पती मिथो हिन्वाना तन्वांसमोकसा । अन्तरिक्षं मद्या
पंपुरोजसा सोमो घृतश्रीर्महिमानमीरयन् ॥ २ ॥ तेषां हि मद्वा महतामनर्वणां
स्तोमाँ इयम्यृतज्ञा ऋतावृधाम् । ये अप्सवर्मणां चित्रराधमस्ते नो रासन्तां म-
हये सुमित्र्याः ॥ ३ ॥ स्वर्णरमन्तरिक्षाणि रोचना द्यावाभूमी पृथिवी स्कम्भुरो-
जसा । पृक्षा इव महयन्तः सुरातयो देवाः स्तवन्ते मनुषाय सूरयः ॥ ४ ॥ मित्राय
शिक्ष वरुणाय दाशुषे या सम्राजा मनसा न प्रयुच्छतः । ययोर्धाम धर्मणा रोचते
बृहद्ययोरुभे रोदसी नाधसी वृता ॥ ५ ॥ ६ ॥ या गौर्वर्तनि पर्येति निष्कृतं पयो
बुहाना वतनीरवारतः । सा प्रब्रुवाणा वरुणाय दाशुषे देवेभ्यो दाशद्विषां वि-
वस्वते ॥ ६ ॥ दिवक्षसो अग्निजिह्वा ऋतावृध ऋतस्य योनिं विमृशन्त आसते ।
द्यां स्कभित्व्यप आ चक्रुरोजसा यज्ञं जन्तित्वीतन्वीं नि मामृजुः ॥ ७ ॥
परिक्षिता पितरा पूर्वजावरी ऋतस्य योना क्षयतः समोकसा । द्यावापृथिवी व-
रुणाय सक्तं घृतवत्पयो महिषाय पिन्वतः ॥ ८ ॥ पर्जन्यावार्ता वृषभा पुरीषि-
णोन्द्रवायू वरुणो मित्रो अर्यमा । देवाँ आदित्याँ अदितिं हवामहे ये पार्थिवासो दि-
व्यासो अप्सु ये ॥ ९ ॥ त्वष्टारं वायुमृभवो य ओहते दैव्या होतारा उषसं स्व-
स्तये । बृहस्पतिं वृत्रखादं सुमेधसमिन्द्रियं सोमं धनसा उ ईमहे ॥ १० ॥ १० ॥
ब्रह्म गामश्वं जनयन्त ओषधीर्वनस्पतीन्पृथिवीं पर्वताँ अपः । सूर्यं दिवि रोहयन्तः
सुदानव आर्या वृता विमृजन्तो अधि क्षामि ॥ ११ ॥ भुज्युमंहसः पिपृक्षो निर-
श्विना श्यावं पुत्रं वधिमत्या अजिन्वतम् । कमद्युवं विमदायो हथुर्युवं विष्णाप्वं-
विश्वकायावं सृजथः ॥ १२ ॥ पार्वीरवी तन्यतुरेकपादजो दिवो धर्ता सिन्धुरापः
समुद्रियः । विश्वे देवासः शृणवन्वचाँसि मे सरस्वती सह धीभिः पुरन्ध्या ॥ १३ ॥
विश्वे देवाः सह धीभिः पुरन्ध्या मनोर्यजत्रा अमृताँ ऋतज्ञाः । रातिषाचो अभिषाचः
स्वर्विदः स्वर्गिरो ब्रह्म सूक्तं जुषेरत ॥ १४ ॥ देवान्वसिष्ठो अमृतान्ववन्दे ये विश्वा
भुवनाभि प्रतस्थुः । ते नो रासन्तामुरुगायमद्य यूयं पात स्वस्तिभिः सदानः ॥ १५ ॥ ११ ॥

अ० टं । अ० २ । व० १४] ५८८ [म० १० । अ० ५ । सू० ६६ ।

॥ ६६ ॥ ऋषिः—१—१५ वसुकर्णो वासुक्रः ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥
छन्दः—१, ३, ५—७ जगती । २, १०, १२, १३ निचृज्जगती । ४, ८, ११
विराड् जगती । ६ पादनिचृज्जगती । १४ आर्चीस्वराड् जगती । १५ विराड्
त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—१४ निषादः । १५ धैवतः ॥

॥ ६६ ॥ देवान्हुवे बृहच्छ्रवसः स्वस्तये ज्योतिष्कृतो अध्वरस्य प्रचेतसः ।
ये वावृधुः प्रतरं विश्ववेदस इन्द्रज्येष्ठासो अमृता ऋतावृधः ॥ १ ॥ इन्द्रप्रसूता
वरुणप्रशिष्टा ये सूर्यस्य ज्योतिषो भागमानशुः । मरुद्गणे वृजने मन्म धीमहिमा-
घोने यज्ञं जनयन्त सूरयः ॥ २ ॥ इन्द्रो वसुभिः परि पातु नो गयमावित्यैर्नो
अदितिः शर्म यच्छतु । रुद्रो रुद्रेभिर्देवो मृळयाति नस्त्वष्टा नो आभिः सुव्रिताय
जिन्वतु ॥ ३ ॥ अदितिर्यावापृथिवी ऋतं महदिन्द्राविष्णुं मरुतः स्वर्बृहत् । देवाँ
आदित्याँ अवसे हवामहे वसुधुद्रान्तसंवितारं सुदंससम् ॥ ४ ॥ सरस्वान्धीभिर्व-
रुणो धृतव्रतः पूषा विष्णुर्महिमा वायुरश्विनो । ब्रह्मकृतो अमृता विश्ववेदसः शर्म
नो यंसन् त्रिवरुथमंहसः ॥ ५ ॥ १२ ॥ वृषा यज्ञो वृषणः सन्तु यज्ञिया वृषणो
देवा वृषणो हविष्कृतः । वृषणा द्यावापृथिवी ऋतावरी वृषा पर्जन्यो वृषणो वृ-
षस्तुभः ॥ ६ ॥ अग्नीषोमा वृषणा वाजसातये पुरुषशस्ता वृषणा उप ब्रुवे ।
यावीजिरे वृषणो देवयज्यया ता नः शर्म त्रिवरुथं वि यंसतः ॥ ७ ॥ धृतव्रताः
क्षत्रिया यज्ञनिष्कृतो बृहद्दिवा अध्वराणामभिश्चियः । अग्निहोतार ऋतसापो
अद्रुहोऽपो असृजन्ननु वृत्रतूर्ये ॥ ८ ॥ द्यावापृथिवी जनयन्नभि व्रताप ओषधीर्व-
नितानि यज्ञिया । अन्तरिक्षं स्वरा पप्रुतये वशं देवासस्तन्वीडनि मामृजुः ॥ ९ ॥
धर्तारो दिव ऋभवः सुहस्ता वातापर्जन्या महिषस्य तन्यतोः । आप ओषधीः
प्र तिरन्तु नो गिरा भगो रातिर्वाजिनो यन्तु मे हवम् ॥ १० ॥ १३ ॥ समुद्रः
सिन्धू रजो अन्तरिक्षमज एकपात्तनयितुरर्णवः । अहिर्बुध्न्यः शृणवद्वचांसि मे
विश्वे देवास उत सूरयो मम ॥ ११ ॥ स्याम वो मनवो देववीतये प्राश्च नो यज्ञं
प्रणयत साधुया । आदित्या रुद्रा वसवः सुदानव इमा ब्रह्म शस्यमानानि जिन्वत
॥ १२ ॥ दैव्या होतारा प्रथमा पुरोहित ऋतस्य पन्थामन्वोमि साधुया । क्षेत्रस्य
पतिं प्रतिवेशमीमहे विश्वान्देवाँ अमृताँ अप्रयुच्छतः ॥ १३ ॥ वसिष्ठासः पितृव-
दाचमकृत देवाँ ईळाना ऋषिवत्स्वस्तये । प्रीता इव ज्ञातयः काममेत्यास्मे देवा-
सोऽव धूनुता वसु ॥ १४ ॥ देवान्वसिष्ठो अमृतान्ववन्दे ये विश्वा भुवनाभि प्र-
तस्थुः । ते नो रासन्तामुरुगायमद्य यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ १५ ॥ १४ ॥

अ० ८ । अ० २ । व० १७] ५८६ [म० १० । अ० ५ । सू० ६८ ।

॥ ६७ ॥ ऋषिः—१—१२ अयास्यः ॥ बृहस्पतिर्देवता ॥ छन्दः—१
विराट् त्रिष्टुप् । २—७, ११ निचृत्त्रिष्टुप् । ८—१०, १२ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६७ ॥ इमां धियं सप्तशीर्ष्णीं पिता न ऋतप्रजातां बृहतीमविन्दत् । तु-
रीयं स्विज्जनयद्विश्वजन्योऽयास्य उक्थमिन्द्राय शंसन् ॥ १ ॥ ऋतं शंसन्त
ऋजु दीध्याना दिवस्पुत्रासो असुरस्य वीराः । विप्रं पदमङ्गिरसो दधाना यज्ञ-
स्य धाम प्रथमं मनन्त ॥ २ ॥ हंसैरिव सखिभिर्वावदद्भिरश्मन्मयानि नहन्ता
व्यस्यन् । बृहस्पतिरभिकनिक्कदद्वा उत प्रास्तौदुच्चं विद्धां अगायत् ॥ ३ ॥ अवो
द्वाभ्यां पर एकया गा गुहा तिष्ठन्तीरनृतस्य सेतौ । बृहस्पतिस्तमसि ज्योतिरि-
च्छन्नदुस्त्रा आकृवि हि तिस्र आवः ॥ ४ ॥ विभिद्या पुरं शयथेमपाचीं निस्त्री-
णि साकमुदधेरकृन्तत् । बृहस्पतिरुषसं सूर्यं गामर्कं विवेद स्तनयन्निव द्यौः ॥ ५ ॥
इन्द्रो बलं रक्षितारं दुघानां करेणैव वि चकर्ता रवेण । स्वेदाज्जिभिराशिरमि-
च्छमानोऽरोदयत्पणिमा गा अमुष्णात् ॥ ६ ॥ १५ ॥ स ई सत्येभिः सखिभिः
शुचिर्गोधायसं वि धनसैरददः । ब्रह्मणस्पतिर्वृषभिर्वराहैर्धर्मस्वेदेभिर्द्रविणं व्या-
नत् ॥ ७ ॥ ते सत्येन मनसा गोपतिं गा इयानास इषणयन्त धीभिः । बृहस्प-
तिर्मिथोअवद्यपेभिरुदुस्त्रिया असृजत स्वयुग्भिः ॥ ८ ॥ तं वर्धयन्तो मतिभिः
शिवाभिः सिंहमिव नानदतं सधस्थे । बृहस्पतिं वृषणं शूरसातौ भरेभरे अनु-
मदेम जिष्णुम् ॥ ९ ॥ यदा वाजमसन्नद्विश्वरूपमा द्यामरुज्जदुत्तराणि सन्न ।
बृहस्पतिं वृषणं वर्धयन्तो नाना सन्तो विभ्रतो ज्योतिरासा ॥ १० ॥ सत्यामा-
शिषं कृणुता वयोधै कीरिं चिद्धचवथ स्वेभिरेवैः । पश्चा मृधो अप भवन्तु बि-
श्वास्तद्रोदसी शृणुतं विश्वमिन्वे ॥ ११ ॥ इन्द्रो मद्वा महतो अर्णवस्य वि मूर्धा-
नमभिनदद्बुदस्य । अहन्नहिमरिणात्सप्त सिन्धून्देवैर्द्यावापृथिवी प्रावतं नः ॥ १२ ॥ १६ ॥

॥ ६८ ॥ ऋषिः—१—१२ अयास्यः ॥ बृहस्पतिर्देवता ॥ छन्दः—१,
१२ विराट् त्रिष्टुप् । २, ८—११ त्रिष्टुप् । ३—७ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६८ ॥ उदप्रुतो न वयो रक्षमाणा वावदतो अभ्रियस्येव घोषाः । गि-
रिभ्रजो नोर्मयो मदन्तो बृहस्पतिमभ्यर्का अनावन् ॥ १ ॥ सं गोभिराङ्गि-
रसो नक्षमाणो भग इवेदर्यमाणं निनाय । जनै मित्रो न दम्पती अनक्ति बृहस्पते
वाजयाशूरिवाजौ ॥ २ ॥ साध्वर्या अतिथिनीरिषिराः स्यार्हाः सुवर्णा अनवद्य-
रूपाः । बृहस्पतिः पर्वतेभ्यो वितूर्या निर्गा ऊपे यवमिव स्थिविभ्यः ॥ ३ ॥ आ-

पुष्यायन्मधुन ऋतस्य योनिमवाक्षिपन्नर्क उल्कामिव द्योः । बृहस्पतिरुद्धरघ्नश्मलो
गा भूम्या उदेव वि त्वचं विभेद ॥ ४ ॥ अग्न्योतिषा तमो अन्तरिक्षाद्बुधः
शीपालमिव वात आजत् । बृहस्पतिरनुमृश्या वलस्याभ्रमिव वात आ चक्र आ
गाः ॥ ५ ॥ यदा वलस्य पीयतो जसुं भेद्वहस्पतिरग्नितपोभिरर्कैः । दद्भिर्न
जिह्वा परिविष्टमाददाविर्निधीरकृणोदुस्त्रियाणाम् ॥ ६ ॥ १७ ॥ बृहस्पतिर-
मत हि त्यदासां नाम स्वरीणां सदेने गुहा यत् । आण्डेव भित्त्वा शकुनस्य ग-
र्भमुदुस्त्रियाः पर्वतस्य त्मनाजत् ॥ ७ ॥ अश्रापिनद्धं मधु पर्यपश्यन्मत्स्यं न दीन
उदनिं जियन्तम् । निष्टज्जभार चमसं न वृक्षाद्बृहस्पतिर्विरवेणा विकृत्य ॥ ८ ॥
सोषामविन्दत्सःस्वः सो अग्निं सो अर्केण वि बबाधे तमांसि । बृहस्पतिर्गोवपुषो
वलस्य निर्मज्जानं न पर्वणो जभार ॥ ९ ॥ हिमेव पूर्णा मुषिता वनानि बृहस्पति-
नाकृपयद्वलो गाः । अनातुकृत्यमपुनश्चकार यात्सूर्यामासा मिथ उच्चरातः ॥ १० ॥
अभि श्यावं न कृशनेभिरश्वं नक्षत्रेभिः पितरो द्यामपिशन् । रात्र्यां तमो अ-
दधुज्योतिरहन्बृहस्पतिर्भिन्नदद्रि विदद्वाः ॥ ११ ॥ इदमकर्म नमो अभियाय यः
पूर्वरिन्गानोनवीति । बृहस्पतिः स हि गोभिः सो अश्वैः स वीरेभिः स नृभिर्नो वयो-
धात् ॥ १२ ॥ १८ ॥ ५ ॥

॥ ६६ ॥ ऋषिः—१—१२ सुमित्रो वाध्वयश्वः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१
निचृज्जगती । २ विराड् जगती । ३, ७ त्रिष्टुप् । ४, ५, १२ निचृत्त्रिष्टुप् । ६
आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् । ८, १० पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ९, ११ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६६ ॥ भद्रा अग्नेर्वध्वयश्वस्य सन्दृशो वामी प्रणीतिः सुरणा उपेतयः
यदीं सुमित्रा विशो अग्र इन्धते घृतेनाहुतो जरते दर्विद्युतत् ॥ १ ॥ घृतमग्नेर्व-
ध्वयश्वस्य वर्धनं घृतमन्नं घृतम्बस्य मेदनम् । घृतेनाहुत उर्विया वि पप्रथे सूर्य इ-
व रोचते सर्पिरासुतिः ॥ २ ॥ यत्ते मनुयदनीकं सुमित्रः समीधे अग्ने तदिदं न-
वीयः । स रेवच्छोच स गिरो जुषस्व स वाजं दर्षि स इह श्रवो धाः ॥ ३ ॥
यं त्वा पूर्वमीलितो वध्वयश्वः समीधे अग्ने स इदं जुषस्व । स नः स्तिपा उत
भवा तनूपा दात्रं रक्षस्व यदिदं ते अस्मे ॥ ४ ॥ भवां धुम्नी वाध्वयश्वोत गो-
प्स मा त्वा तारीदभिमातिर्जनानाम् । शूर इव धृष्णुश्च्यवनः सुमित्रः प्र नु वो-
चं वाध्वयश्वस्य नाम ॥ ५ ॥ समज्या पर्वत्या वसूनिदासा वृत्राण्यार्या जिगेथ ।
शूर इव धृष्णुश्च्यवनो जनानां त्वमग्ने पृतनायूरभि ष्याः ॥ ६ ॥ १६ ॥ दीर्घ

तन्तुर्बहुं क्षायग्निः सहस्रस्तरीः शतनीथ ऋभ्वा । धुमान् धुमत्सु नृभिर्मृज्यमानः
सुमित्रेषु दीदयो देवयत्सु ॥ ७ ॥ त्वे धेनुः सुदुर्घा जातवेदोऽसश्चतैव समना
संबर्धुक् । त्वं नृभिर्दाक्षिणावद्भिरग्ने सुमित्रेभिरिध्यसे देवयद्भिः ॥ ८ ॥ देवार्शिच-
से अमृता जातवेदो महिमानं वाध्यश्व प्र वोचन् । यत्सम्पृच्छं मानुषीर्विश आ-
यन्त्वं नृभिरजयस्त्वावृधेभिः ॥ ९ ॥ पितेव पुत्रमविभरूपस्थे त्वामग्ने वध्यश्वः
सपर्यन् । जुषाणो अस्य समिधं यविष्ठोत पूर्वा अवनोव्राधतश्चित् ॥ १० ॥ शश्व-
दग्निर्वध्यश्वस्य शत्रून् नृभिर्जिगाय सुतसोमवद्भिः । समनं चिददहश्चित्रभानोऽव-
व्राधन्तमभिनद्धधश्चित् ॥ ११ ॥ अयमग्निर्वध्यश्वस्य वृत्रहा सनकात्प्रेद्धो नमसो-
पवाक्यः । स नो अजामीरुत वा विजामीनभि तिष्ठ शर्धतो वाध्यश्व ॥ १२ ॥ २० ॥

॥ ७० ॥ ऋषिः—१—११ सुमित्रो वाध्यश्वः ॥ आप्रं देवता ॥ छन्दः—१,
२, ४, १० निचृत्तिष्टुप् । ३ पादनिचृत्तिष्टुप् । ५—७, ९, ११ त्रिष्टुप् । ८ विराट्
त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७० ॥ इमां मे अग्ने समिधं जुषस्वेळस्पदे प्रति हर्या घृताचीम् । वर्ष्म-
न्पृथिव्याः सुदिनत्वे अह्नामूर्ध्वो भव सुक्रतो देवयज्या ॥ १ ॥ आ देवानाम-
ग्रयावेह यातु नराशंसो विश्वरूपेभिरश्वैः । ऋतस्य पथा नमसा म्रियेधो देवेभ्यो
देवतमः सुषूदत् ॥ २ ॥ शश्वत्तममीळते दूत्याय हविष्मन्तो मनुष्यासो अग्निम् ।
बहिष्ठाैरश्वैः सुवृता रथेना देवान्वलि नि षदेह होता ॥ ३ ॥ वि प्रथतां देवजुष्टं
तिश्वा दीर्घं द्राघ्मा सुराभि भूत्वस्मे । अहेळता मनसा देव बहिरिन्द्रज्येष्ठां उ-
शतो यन्ति देवान् ॥ ४ ॥ दिवो वा सानु स्पृशता वरीयः पृथिव्या वा मात्रया
वि श्रयध्वम् । उशतीर्द्वारो महिना महद्भिर्देवं रथं रथयुर्धारयध्वम् ॥ ५ ॥ २१ ॥
देवी दिवो दुहितरा सुशिल्पे उषामानक्ता सदतां नि योनौ । आ वां देवास उ-
शती उशन्त उरौ सीदन्तु सुभगे उपस्थे ॥ ६ ॥ ऊर्ध्वो ग्रावा बृहदग्निः समिद्धः
प्रिया धामान्यदितेरुपस्थे । पुरोहितावृत्विजा यजे अस्मिन् विदुष्टरा द्रविणमा य-
जेथाम् ॥ ७ ॥ तिस्रो देवीर्बहिरिदं वरीय आ सीदत चकृमा वः स्योनम् । म-
नुष्यजं सुर्धिता हवींषीळा देवी घृतपदी जुषन्त ॥ ८ ॥ देव त्वष्टर्यद्ध चारुत्वमानज्यद-
द्भिरसामभवः सचाभूः । स देवानां पाथ उप प्र विद्वानुशन्यन्ति द्रविणोदः सुरत्नः
॥ ९ ॥ वनस्पते रशनया नियूया देवानां पाथ उप वन्ति विद्वान् । स्वदाति देवः
कृण्वद्भवीष्यवतां द्यावापृथिवी हव मे ॥ १० ॥ आग्ने वह वरुणमिष्टये न इन्द्र

अ० ८ । अ० ३ । व० १] ५६२ [म० १० । अ० ६ । मू० ७२ ।

दिवो मरुतोऽन्तरिक्षात् । सीदन्तु बर्हिर्विश्व आ यजत्राः स्वाहा देवा अमृता
मादयन्ताम् ॥ ११ ॥ २२ ॥

॥ ७१ ॥ ऋषिः—१—११ बृहस्पतिः ॥ देवता—ज्ञानम् ॥ छन्दः—१ त्रिष्टुप् ।
२ भुरिक् त्रिष्टुप् । ३, ७ निचृत्त्रिष्टुप् । ४ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ५, ६, ८, १०, ११
विराट् त्रिष्टुप् । ९ विराट् जगती ॥ स्वरः—१—८, १०, ११ धैवतः । ९ निषादः ॥

॥ ७१ ॥ बृहस्पते प्रथमं वाचो अग्रं यत्पैरन्त नामधेयं दधानाः । यदेषां श्रेष्ठं
यदरिप्रमासीत्प्रेणा तदेषां निहितं गुहाविः ॥ १ ॥ सक्तुमिव तितुना पुनन्तो यत्र
धीरा मनसा वाचमक्रत । अत्रा सखायः सख्यानि जानते भद्रैषां लक्ष्मीर्निहि-
ताधि वाचि ॥ २ ॥ यज्ञेन वाचः पदवीयमायन्तामन्वविन्दन् ऋषिषु प्रविष्टाम् । ता-
माभृत्या व्यदधुः पुरुत्रा तां सप्त रेभा अभि सं नवन्ते ॥ ३ ॥ उत त्वः पश्यन्न द-
दर्श वाचमुत त्वः शृण्वन्न शृणोत्येनान् । उतो त्वस्मै तन्वं वि सस्त्रे जायेव पत्य
उशती सुवासाः ॥ ४ ॥ उत त्वं सख्ये स्थिरपीतमाहुर्नैनं हिन्वन्त्यपि वाजिनेषु ।
अधेन्वा चरति माययैष वाचं शुश्रुवाँ अफुलामपुष्पाम् ॥ ५ ॥ २३ ॥ यस्ति-
त्याजं सचिविदं सखायं न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति । यदीं शृणोत्यलकं शृ-
णोति नहि प्रवेदं सुकृतस्य पन्थाम् ॥ ६ ॥ अक्षएवन्तः कर्णवन्तः सखायो म-
नोजवेषुसमा बभूवुः । आदव्रास उपकक्षास उ त्वे हृदा इव स्नात्वा उ त्वे ददृशे
॥ ७ ॥ हृदा तष्ट्रेषु मनसो जवेषु यद्ब्राह्मणा संयजन्ते सखायः । अत्राह त्वं
वि जहुर्वेद्याभिरोहब्रह्माणो वि चरन्त्यु त्वे ॥ ८ ॥ इमे ये नार्वाङ् परश्चरन्ति न
ब्राह्मणासो न सुतेकरासः । त एते वाचमभिपद्य पापया सिरीस्तन्त्रं तन्वते अ-
प्रजज्ञयः ॥ ९ ॥ सर्वे नन्दन्ति यशसागतेन सभासाहेन सख्या सखायः । कि-
लिषस्पृत्पितुषणिर्ह्येषामरं हितो भवन्ति वाजिनाय ॥ १० ॥ ऋचां त्वः पोषमास्ते
पुपुष्वान्गायत्रं त्वो गायति शकुरीषु । ब्रह्मा त्वो वदति जातविद्यां यज्ञस्य मात्रां
वि मीतीत उ त्वः ॥ ११ ॥ २४ ॥ २ ॥

॥ ७२ ॥ ऋषिः—१—६ बृहस्पतिर्बृहस्पतिर्वा लौक्य अदितिर्वा दाक्षायणी ॥
देवा देवताः ॥ छन्दः—१, ४, ६ अनुष्टुप् । २ पादनिचृदनुष्टुप् । ३, ५, ७ निचृदनु-
ष्टुप् । ८, ९ विराडनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ ७२ ॥ देवानां नु वयं जाना प्र वोचाम विपन्यया । उक्थेषु शस्यमा-
नेषु यः पश्यादुत्तरे युगे ॥ १ ॥ ब्रह्मणस्पतिरेता सं कर्मार इवाधमत् । देवानां

अ० ८ । अ० ३ । व० ४] ५६३ [म० १० । अ० ६ । सू० ७३ ।

पूर्व्ये युगेऽसंतः सदजायत ॥ २ ॥ देवानां युगे प्रथमेऽसंतः सदजायत । तदाशा
अन्वजायन्त तदुत्तानपदस्परि ॥ ३ ॥ भूर्जज्ञ उत्तानपदो भुव आशा अजायन्त ।
अदितेर्दत्तो अजायत दत्ताद्वदितिः परि ॥ ४ ॥ अदितिर्ह्यजनिष्ट दत्त या दुहिता
तव । तां देवा अन्वजायन्त भद्रा अमृतबन्धवः ॥ ५ ॥ १ ॥ यद्देवा अदः सलिले
मुसैरब्धा अतिष्ठत । अत्रा वो नृत्यतामिव तीव्रो रेणुरपायत ॥ ६ ॥ यद्देवा य-
तयो यथा भुवनान्यपिन्वत । अत्रा समुद्र आ गूळहमा सूर्यमजभर्तन ॥ ७ ॥
अष्टौ पुत्रासो अदितेर्ये जातास्तन्वस्परि । देवाँ उप प्रैत्सप्तभिः परा मार्ताण्ड-
मास्यत् ॥ ८ ॥ सप्तभिः पुत्रैरादितिरुप प्रैत्पूर्व्य युगम् । प्रजायै मृत्यवे त्वत्पुन-
र्मार्ताण्डमाभरत् ॥ ९ ॥ २ ॥

॥ ७३ ॥ ऋषिः—१—११ गौरिवीतिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, २, ५
त्रिष्टुप् । ३, ४, ८, १० पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ६ विराद् त्रिष्टुप् । ७ आर्ची स्वराद्
त्रिष्टुप् । ९ आर्चीभुरिक् त्रिष्टुप् । ११ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७३ ॥ जनिष्ठा उग्रः सहसे तुराय मन्द्र ओजिष्ठो बहुलाभिमानः । अर्ध-
भिन्द्रं मरुतश्चिदत्र माता यद्दीरं दधनद्वनिष्ठा ॥ १ ॥ द्रुहो निषत्ता पृशनी
चिदेवैः पुरु शंसेन वावृधुष्ट इन्द्रम् । अभीष्टेव ता महापदेन ध्वान्तात्प्रपित्वादु-
दरन्त गर्भाः ॥ २ ॥ ऋष्या ते पादा प्र यज्जिगास्यवर्धन्वाजा उत ये चिदत्र ।
त्वमिन्द्र सालावृकान्तसहस्रमासन्दधिषे अश्विना ववृत्याः ॥ ३ ॥ समना तूणि-
रुप यासि युज्ञमा नासत्या सख्याय वक्षि । वसाव्यामिन्द्र धारयः सहस्राश्विना
शूर ददतुर्मघानि ॥ ४ ॥ मन्दमान ऋतादधि प्रजायै सखिभिरिन्द्र इषिरेभिरर्थम् ।
आभिर्हि माया उप दस्युमागान्मिहः प्र तस्मा अवपत्तमांसि ॥ ५ ॥ ३ ॥ सना-
माना चिद्धस्यो न्यस्मा अवाहभिन्द्र उषसो यथानः । ऋष्वैरगच्छः सखिभि-
निकांमैः साकं प्रतिष्ठा हृद्या जघन्थ ॥ ६ ॥ त्वं जघन्थ नमुचिं मखस्युं दासं
कृण्वान ऋषये विमायम् । त्वं चकर्थ मनवे स्योनान्पथो देवत्राज्जसेव यानान्
॥ ७ ॥ त्वमेतानि पप्रिषे वि नामेशान इन्द्र दधिषे गर्भस्तौ । अनु त्वा देवाः श-
वसा मदन्त्युपरिबुध्रान्बनिनश्चकर्थ ॥ ८ ॥ चक्रं यदस्याप्स्वा निषत्तमुतो तदस्मै
मध्विच्चच्छयात् । पृथिव्यामतिषितं यदूधः पयो गोष्वदधा ओषधीषु ॥ ९ ॥ अ-
श्वदियायेति यद्वदन्त्योजसो जातमुत मन्य एनम् । मन्योरियाय हर्म्येषु तस्यौ
यतः प्रजज्ञ इन्द्रो अस्य वेद ॥ १० ॥ वयः सुपर्णा उप सेदुरिन्द्र प्रियमैधा ऋ-
षयो नाधमानाः । अप ध्वान्तमूर्णुहि पृथि चत्तुर्मुग्ध्यस्मान्निधयेव ब्रह्मान् ॥ ११ ॥ ४ ॥

॥ ७४ ॥ ऋषिः—१—६ गौरिवीतिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ४ पाद-
निचृत्त्रिष्टुप् । २, ५ निचृत्त्रिष्टुप् । ३ आर्चीभुरिक् त्रिष्टुप् । ६ विराद् त्रि-
ष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७४ ॥ वसूनां वा चर्कष इयच्छन्धिया वा यज्ञैर्वा रोदस्योः । अर्वन्तो वा ये
रयिमन्तः सातौ वनुं वा ये सुश्रुणं सुश्रुतो धुः ॥ १ ॥ हव एषामसुरो नक्षत द्यां
श्रवस्यता मनसा निसत क्षाम् । चक्षाणा यत्र सुविताय देवा द्यौर्न वारोभिः कृ-
णवन्त स्वैः ॥ २ ॥ इयमेषाममृतानां गीः सर्वताता ये कृपणान्त रत्नम् । धियं च
यज्ञं च साधन्तस्ते नो धान्तु वसव्यमसामि ॥ ३ ॥ आ तत्त इन्द्रायवः पनन्ताभि
य ऊर्व गोमन्तं तितृत्सान् । सकृत्स्वये पुरुपुत्रां महीं सहस्रधारां बृहतीं दुदुक्षन्
॥ ४ ॥ शचीव इन्द्रमवसे कृणुध्वमनानतं दमयन्तं पृतन्यून । ऋभुक्ष्णं मघवानं
सुवृक्तिं भर्ता यो वज्रं नयि पुरुक्षुः ॥ ५ ॥ यद्वावानं पुरुतमं पुराषाळावृत्रहेन्द्रो ना-
मान्यप्राः । अचेति प्रासदस्पतिस्तुर्विष्मान्यदीमुश्मसि कर्तवे करत्तत् ॥ ६ ॥ ५ ॥

॥ ७५ ॥ ऋषिः—१—६ सिन्धुक्षित्प्रैयमेधः ॥ नद्यो देवताः ॥ छन्दः—१
निचृज्जगती । २, ३ विराज्जगती । ४ जगती । ५, ७ आर्चीस्वराज् जगती । ६
आर्चीभुरिग् जगती । ८, ९ पादनिचृज्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ७५ ॥ प्र सु व आपो महिमानमुत्तमं कारुर्वोचाति सदनै विवस्वतः । प्र
सप्तसप्त त्रेधा हि चक्रमुः प्र सृत्वंरीणामति सिन्धुरोजसा ॥ १ ॥ प्र तेऽरद्वरुणो
यातवे पथः सिन्धो यद्वाजां अभ्यद्रवस्त्वम् । भूम्या अधि प्रवता यासि सानुना
यदेषामग्रं जगतामिरज्यसि ॥ २ ॥ दिवि स्वनो यतते भूम्योपर्यनन्तं शुष्ममुदि-
यति भ्रानुना । अभ्रादिव प्र स्तनयन्ति वृष्टयः सिन्धुर्यदेति वृषभो न रोक्ष्वत्
॥ ३ ॥ अभि त्वां सिन्धो शिशुमिन्न मातरो वाश्वा अर्षन्ति पयसेव धेनवः । रा-
जैव युध्वा नयसि त्वमित्सिचौ यदासामग्रं प्रवतामिनक्षसि ॥ ४ ॥ इमं
मे गङ्गे यमुने सरस्वति शुतुद्रि स्तोमं सचता परुषण्या । असिक्न्या मरुद्वधे
वितस्तयार्जीकीये शृणुह्या सुषोमया ॥ ५ ॥ ६ ॥ तृष्टामया प्रथमं यातवे सजूः
सुसर्त्वा रसया श्वेत्या त्या । त्वं सिन्धो कुभया गोमतीं कुमु मेहत्वा सरथं या-
भिरीयसे ॥ ६ ॥ ऋजीत्येनी रुशती महित्वा परि जयांसि भरते रजांसि । अद-
व्या सिन्धुरपसामपस्तमाश्वा न चित्रा वपुषीव दर्शता ॥ ७ ॥ स्वश्वा सिन्धुः सुरथा
सुवासा हिरण्ययी सुकृता वाजिनीवती । ऊर्णावती युवतिः सीलमावत्युताधि

अ० ८ । अ० ३ । व० १०] ५६५ [म० १० । अ० ६ । मू० ७७ ।

वस्ते सुभगा मधुवृधम् ॥ ८ ॥ सुखं रथं युयुजे सिन्धुरश्विनं तेन वार्जं सनिषद-
स्मिन्नाजौ । महान्धस्य महिमा पतस्यतेऽदब्धस्य स्वयंशसो विरप्तिर्नः ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ ७६ ॥ ऋषिः—१—८ जरत्कर्ण ऐरावतः सर्पः ॥ ग्रावाणो देवताः ॥

छन्दः—१, ६, ८ पादनिचृज्जगती । २, ३ आर्चीस्वराद् जगती । ४, ७
निचृज्जगती । ५, आसुरीस्वराडार्चीनिचृज्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ७६ ॥ आ वं ऋज्जस ऊर्जा व्युष्टिष्विन्द्रं मरुतो रोदसी अनक्तन ।
उभे यथा नो अहनी सचाभुवा सदः सदो वरिवस्यात उज्जिदा ॥ १ ॥ तदु
श्रेष्ठं सर्वनं सुनोतनात्यो न हस्तयतो अद्रिः सोतरि । विदद्धचर्यो अभिभूति पौ-
स्यं महो राये चित्तरुते यदर्वतः ॥ २ ॥ तदिद्धचस्य सर्वनं विवेरपो यथा पुरा
मनवे गातुमश्रेत् । गोअर्णसि त्वाष्ट्रे अश्वनिणिजि प्रेमध्वरेष्वध्वरां अशिश्रयुः
॥ ३ ॥ अप हत रक्षसो भङ्गुरावतः स्कभायत निर्ऋतिं सेधतामतिम् । आ नो
रयिं सर्ववीरं सुनोतन देवाव्यं भरत श्लोकमद्रयः ॥ ४ ॥ दिवश्चिदा वोऽमव-
त्तरेभ्यो विभवना चिदाश्वपस्तरेभ्यः । वायोश्चिदा सोमरभस्तरेभ्योऽग्नेश्चिदर्व
पितुकृत्तरेभ्यः ॥ ५ ॥ ८ ॥ भुरन्तु नो यशसः सोत्वन्धसो ग्रावाणो वाचा दि-
विता दिवित्मता । नरो यत्र दुहते काम्यं मध्वाघोषयन्तो अभितो मिथस्तुरः ॥ ६ ॥
सुन्वन्ति सोमं रथिरासो अद्रयो निरस्य रसं गविषो दुहन्ति ते । दुहन्त्यूधरूपसे-
चनाय कं नरो हव्या न मर्जयन्त आसभिः ॥ ७ ॥ एते नरः स्वपसो अभूतन
य इन्द्राय सुनुथ सोममद्रयः । वामं वामं वो दिव्याय धाम्ने वसुवसु वः पार्थिवाय
सुन्वते ॥ ८ ॥ ६ ॥

॥ ७७ ॥ ऋषिः—१—८ स्यूमरश्मिर्भार्गवः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः—१, ३ नि-
चृत्त्रिष्टुप् । २, ४ त्रिष्टुप् । ६—८ विराद् त्रिष्टुप् । ५ पादनिचृज्जगती ॥ स्वरः—१—४,
६—८ धैवतः । ५ निषादः ॥

॥ ७७ ॥ अभ्रप्रुषो न वाचा प्रुषा वसुं हविष्मन्तो न यज्ञा विजानुषः । सु-
मारुतं न ब्रह्माणमर्हसे गणमस्तोष्येषां न शोभसे ॥ १ ॥ श्रिये मर्यासो अज्जि-
रकृणवत सुमारुतं न पूर्वीरति क्षपः । दिवस्पुत्रास एता न येतिर आदित्यासस्ते
अक्रा न वावृधुः ॥ २ ॥ प्र ये दिवः पृथिव्या न बर्हणा तमना रिरिचे अभ्रात्र

अ० ८ । अ० ३ । व० १४] ५६६ [म० १० । अ० ६ । सू० ७६ ।

सूर्यः । पार्जस्वन्तो न वीराः पंस्यवो रिशादसो न मर्या अभिद्यवः ॥ ३ ॥
युष्माकं बुधने अपां न यामनि विथुर्यति न मही श्रथर्यति । विश्वप्सुर्यज्ञो अर्वा-
गयं सु वः प्रयस्वन्तो न सत्राच आ गत ॥ ४ ॥ यूयं धूर्षु प्रयुजो न रश्मिभि-
ज्योतिष्मन्तो न भासा व्युष्टिषु । श्येनासो न स्वयंशसो रिशादसः प्रवासो न
प्रसितासः परिप्रुषः ॥ ५ ॥ १० ॥ प्र यद्वहध्वे मरुतः पगाकाद्ययं महः संवरणस्य
वस्वः । विदानासो वसवो राध्यस्याराच्चिद्वेषः सनुतयुयोत ॥ ६ ॥ य उदचि यज्ञे
अध्वरेष्टा मरुद्भ्यो न मानुषो ददाशत् । रेवत्स वयो दधते सुवीरं स देवानाम-
पि गोपीथे अस्तु ॥ ७ ॥ ते हि यज्ञेषु यज्ञियांस ऊमा आदित्येन नाम्ना शम्भ-
विष्ठाः । ते नोऽवन्तु रथतूर्मेनीषां महश्च यामन्नध्वरे चक्रानाः ॥ ८ ॥ ११ ॥

॥ ७८ ॥ ऋषिः-१-८ स्यूमरश्मिर्भार्गवः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः-१
आर्चीत्रिष्टुप् । ३, ४ विराट्त्रिष्टुप् । ८ त्रिष्टुप् । २, ५, ६ विराट् जगती । ७ पा-
दनिचृज्जगती ॥ स्वरः-१, ३, ४, ८ धैवतः । २, ५-७ निषादः ॥

॥ ७८ ॥ विप्रासो न मन्मभिः स्वाध्यो देवाव्यो न यज्ञैः स्वप्नसः । राजा-
नो न चित्राः सुसन्दर्शः क्षितीनां न मर्या अरेपसः ॥ १ ॥ अग्निर्न ये भ्राजसा रु-
क्मवत्तसो वातासो न स्वयुजः सद्यऊतयः । प्रज्ञातारो न ज्येष्ठाः सुनीतयः सु-
शर्माणो न सोमा ऋतं यते ॥ २ ॥ वातासो न ये धुनयो जिगत्नवोऽग्नीनां न
जिह्वा विरोकिणः । वर्मेवन्तो न योधाः शिमीवन्तः पितृणां न शंसाः सुरातयः
॥ ३ ॥ रथानां न येराः सनाभयो जिगीवांसो न शूरा अभिद्यवः । वरेयवो
न मर्या घृतप्रुषोऽभिस्वर्तारो अर्कं न सुष्टुभः ॥ ४ ॥ अश्वासो न ये ज्येष्ठासः आ-
शवो दिधिषवो न रथ्यः सुदानवः । आगो न निम्नैरुदाभिर्जिगत्नवो विश्वरूपा
अङ्गिरसो न सामभिः ॥ ५ ॥ १२ ॥ ग्रावाणो न सूरयः सिन्धुमातर आदर्दि-
रासो अद्रयो न विश्वहा । शिशूला न क्रीळ्यः सुमातरो महाग्रामो न यामन्नुत
त्विषा ॥ ६ ॥ उषसां न केतवोऽध्वरः श्रियः शुभं यवो नाज्जिभिर्व्यशिवतन् ।
सिन्धवो न ययियो भ्राजदृष्टयः परावतो न योजनानि ममिरे ॥ ७ ॥ सुभागात्रो
देवाः कृणुता सुरत्नान्स्मान्स्तोतृन्मरुतो वावृधानाः । अधि स्तोत्रस्य सख्यस्य
गात सनाद्धि वो रत्नधेयानि सान्ति ॥ ८ ॥ १३ ॥

॥ ७९ ॥ ऋषिः-१-७ अग्निः सौचीको वैश्वानरो वा सप्तिर्वा वाजम्भरः ॥

अ० ८ । अ० ३ । व० १६] ५६७ [म० १० । अ० ६ । सू० ८१ ।

अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । २, ४, ६ विराद् त्रिष्टुप् । ३ निचृत्त्रिष्टुप् । ५ आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् । ७ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ७६ ॥ अपश्यमस्य महतो महित्वममर्त्यस्य मर्त्यासु विन्तु । नाना हनू विभृते सं भरेते असिन्वती बप्सती भूर्यत्तः ॥ १ ॥ गुहा शिरो निहितमृधगक्षी असिन्वन्नत्ति जिह्वया वनानि । अत्राण्यस्मै पद्भिः सम् भरन्त्युत्तानहस्ता नमसाधि विन्तु ॥ २ ॥ प्र मातुः प्रतरं गुह्यमिच्छन्कुमारो न वीरुधः सर्पदुर्वीः । ससं न पक्वमविदच्छुचन्तं रिरिह्वासं रिप उपस्थे अन्तः ॥ ३ ॥ तद्वामृतं रोदसी प्र ब्रवीमि जायमानो मातरा गर्भो अत्ति । नाहं देवस्य मर्त्यश्चिकेताग्निरङ्ग विचेताः स प्रचेताः ॥ ४ ॥ यो अस्मा अन्नं तृषा दधात्याज्यैर्धृतैर्जुहोति पुष्याति । तस्मै सहस्रमक्षभिर्वि चक्षेऽग्ने विश्वतः प्रत्यङ्ङसि त्वम् ॥ ५ ॥ किं देवेषु सज एनश्च कर्थाग्ने पृच्छामि नु त्वामविद्वान् । अक्रीलन् क्रीलन्हरिस्तवेऽदन्वि पर्वशश्चकर्त गामिवासिः ॥ ६ ॥ विषूचो अश्वान्युयुजे वनेजा ऋजीतिभी रशनाभिर्गृभीतान् । चक्षदे मित्रो वसुभिः सुजातः समानृधे पर्वभिर्वावृधानः ॥ ७ ॥ १४ ॥

॥ ८० ॥ ऋषिः—१—७ अग्निः सौचीको वैश्वानरो वा ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ५, ६ विराद् त्रिष्टुप् । २, ४ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ३, ७ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८० ॥ अग्निः सप्तिं वाजम्भरं ददात्यग्निर्वीरं श्रुत्यै कर्मनिष्ठाम् । अग्नी रोदसी वि चरत्समञ्जन्नग्निर्नारी वीरकुक्षिं पुरन्धिम् ॥ १ ॥ अग्नेरमसः समिदस्तु भद्राग्निर्मही रोदसी आ विवेश । अग्निरेकं चोदयत्समत्स्वग्निर्वृत्राणि दयते पुरुणि ॥ २ ॥ अग्निर्ह त्वं जरतः कर्णमावाग्निरङ्ग्यो निरदहज्जरुथम् । अग्निरत्रिं घर्म उरुष्यदन्तरग्निर्नृमेधं प्रजयासृजत्सम् ॥ ३ ॥ अग्निर्दाह्विणं वीरपेशा अग्निर्ऋषिं यः सहस्रां सनोति । अग्निर्दिवि हव्यमा ततानाग्नेर्धामानि विभृता पुरुत्रा ॥ ४ ॥ अग्निमुक्थैर्ऋषयो वि ह्वयन्तेऽग्निं नरो यामनि बाधितासः अग्निं वयो अन्तरिक्षे पतन्तोऽग्निः सहस्रा परि याति गोनाम् ॥ ५ ॥ अग्निं विश ईळते मानुषीर्या अग्निं मनुषो नहुषो वि जाताः । अग्निर्गान्धर्वी पथ्यामृतस्याग्नेर्गव्यतिर्धृत आ निषत्ता ॥ ६ ॥ अग्नये ब्रह्म ऋभवस्ततत्तुरग्निं महामवोचामा सुवृक्तिम् । अग्ने प्राव जरितारं यविष्ठाग्ने महि द्रविणमा यजस्व ॥ ७ ॥ १५ ॥

॥ ८१ ॥ ऋषिः—१—७ विश्वकर्मा भौवनः ॥ विश्वकर्मा देवता ॥ छन्दः—१, ५, ६ विराद् त्रिष्टुप् । २, ४ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ३, ७ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८१ ॥ य इमा विश्वा भुवनानि जुह्वद्विर्होता न्यसीदित्पितानः । स आशिषा द्रविणमिच्छमानः प्रथमच्छदवरौ आ विवेश ॥ १ ॥ किं स्विदासीदधिष्ठानमारम्भणं कतमत्स्वित्कथासीत् । यतो भूमिं जनयन्विश्वकर्मा विद्यामौर्णो न्माहिना विश्वचक्षाः ॥ २ ॥ विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतोबाहुरुत विश्वतस्पात् । सं बाहुभ्यां धमति सं पतत्रैर्द्यावाभूमीं जनयन्देव एकः ॥ ३ ॥ किं स्विद्वनं क उ स वृक्ष आस यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः । मनीषिणो मनसा पृच्छतेदु तद्यदध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन् ॥ ४ ॥ या ते धामानि परमाणि यावमा या मध्यमा विश्वकर्मनुतेमा । शिञ्जा सखिभ्यो हविषि स्वधावः स्वयं यजस्व तन्वं वृधानः ॥ ५ ॥ विश्वकर्महविषा वावृधानः स्वयं यजस्व पृथिवीमुत द्याम् । मुह्यन्त्वन्ये अभितो जनांस इहास्माकं मघवा सूरिरस्तु ॥ ६ ॥ वाचस्पतिं विश्वकर्माणमृतये मनोजुवं वाजे अद्या हुवेम । स नो विश्वानि हवनानि जोषद्विश्वशम्भूरवसे साधुकर्मा ॥ ७ ॥ १६ ॥

॥ ८२ ॥ ऋषिः-१-७ विश्वकर्मा भौवनः ॥ विश्वकर्मा देवता ॥ छन्दः-१, ५, ६ त्रिष्टुप् । २, ४ भुरिक् त्रिष्टुप् । ३ निचृत्त्रिष्टुप् । ७ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । धैवतः स्वरः ॥

॥ ८२ ॥ चक्षुषः पिता मनसा हि धीरो घृतमेने अजतन्नमनमाने । यदेदन्ता अददहन्त पूर्व आदिद्यावापृथिवी अप्रथेताम् ॥ १ ॥ विश्वकर्मा विमना आद्विहाया धाता विधाता परमोत सन्दृक् । तेषामिष्टानि समिषा मदन्ति यत्रा सप्त ऋषीन्पर एकमाहुः ॥ २ ॥ यो नः पिता जनिता यो विधाता धामानि वेद भुवनानि विश्वा । यो देवानां नामधा एक एव तं सम्प्रश्नं भुवना यन्त्यन्या ॥ ३ ॥ त आयजन्त द्रविणं समस्मा ऋषयः पूर्वं जरितारो न भूना । असूर्ते सूर्ते रजसि निषत्ते ये भूतानि समकृएवन्निमानि ॥ ४ ॥ परो दिवा पर एना पृथिव्या परे देवेभिरसुरैर्यदास्ति । कं स्विद्वर्धे प्रथमं दध्र आपो यत्र देवाः समपश्यन्त विश्वे ॥ ५ ॥ तमिद्वर्धे प्रथमं दध्र आपो यत्र देवाः समगच्छन्त विश्वे । अजस्य नाभावध्ये कर्मपितं यस्मिन्विश्वानि भुवनानि तस्थुः ॥ ६ ॥ न तं विदाथ य इमा जजानान्यद्युष्माकमन्तरं बभूव । नीहारेण प्रावृता जल्प्या चासुतृप उक्थशासश्चरन्ति ॥ ७ ॥ १७ ॥

॥ ८३ ॥ ऋषिः-१-७ मन्युस्तापसः ॥ मन्युर्देवता ॥ छन्दः-१ विराज

अ० ८ । अ० ३ । व० १६] ५६६ [म० १० । अ० ७ । सू० ८४ ।

जगती । २ त्रिष्टुप् । ३, ६ विराट् त्रिष्टुप् । ४ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ५, ७ नि-
चृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१ निषादः । २—७ धैवतः ॥

॥ ८३ ॥ यस्ते मन्योऽविधद्वज्र सायक सह ओजः पुष्यति विश्वमानुषक् ।
साह्याम दासमार्यं त्वया युजा सहस्कृतेन सहसा सहस्वता ॥ १ ॥ मन्युरिन्द्रो
मन्युरेवास देवो मन्युर्होता वरुणो जातवेदाः । मन्युं विश ईळते मानुषीर्याः प्राहि नो
मन्यो तपसा सजोषाः ॥ २ ॥ अभीहि मन्यो तव सस्तवीयान्तपसा युजा वि जहि
शत्रून् । अमित्रहा वृत्रहा दस्युहा च विश्वा वसून्या भरा त्वं नः ॥ ३ ॥ त्वं हि मन्यो
अभिभूत्योजाः स्वयम्भूर्भामो अभिमातिषाहः । विश्वचर्षणिः सहुरिः सहावानस्मा-
स्वोजः पृतनासु धेहि ॥ ४ ॥ अभागः सन्नप परेतो अस्मि तव क्रत्वा तविषस्य प्रचेतः ।
तं त्वा मन्यो अक्रतुर्जिहीळाहं स्वा तनूर्बलदेयाय मेहि ॥ ५ ॥ अयं ते अस्म्युप
मेह्यर्वाङ् प्रतीचीनः सहुरे विश्वधायः । मन्यो वज्रिन्नभि मामा ववृत्स्व हनाव द-
स्यूरुत बोध्यापेः ॥ ६ ॥ अभि मेहि दक्षिणतो भवा मेऽधा वृत्राणि जङ्घनाव
भूरि । जुहोमि ते धरुणं मध्वो अग्रमुभा उपांशु प्रथमा पिबाव ॥ ७ ॥ १८ ॥

॥ ८४ ॥ ऋषिः—१—७ मन्युस्तापसः ॥ मन्युर्देवता ॥ छन्दः—१, ३ त्रि-
ष्टुप् । २ भुरिक् त्रिष्टुप् । ४, ५ पादनिचृज्जगती । ६ आर्चीस्वराङ् जगती ।
७ विराट् जगती ॥ स्वरः—१—३ धैवतः । ४—७ निषादः ॥

॥ ८४ ॥ त्वया मन्यो सरथमारुजन्तो हर्षमाणासो धृषिता मरुत्वः । ति-
ग्मेष्व आयुधा संशिशाना अभि प्र यन्तु नरो अग्निरूपाः ॥ १ ॥ अग्निरिव मन्यो
त्विषितः सहस्व सेनानीनः सहुरे हूत एधि । हत्वाय शत्रून्विभजस्व वेद ओजो
मिमानो वि मृधो नुदस्व ॥ २ ॥ सहस्व मन्यो अभिमातिमस्मे रुजन्मृणन्प्रमृणन्प्रेहि श-
त्रून् । उग्रं ते पाजो नन्वा रुरुधे वशी वशं नयस एकज त्वम् ॥ ३ ॥ एको ब-
हूनामसि मन्यवीळितो विशंविशं युधये सं शिशधि । अकृत्तरुक्कया युजा वयं
द्युमन्तं घोषं विजयाय कृणमहे ॥ ४ ॥ विजेषकृदिन्द्र इवानवब्रवोऽस्माकं मन्यो अ-
धिपा भवेह । प्रियं ते नाम सहुरे गृणीमसि विन्ना तमुत्सं यत आब्रूथ ॥ ५ ॥
आभूत्या सहजा वज्र सायक सहो विभर्ष्यभिभूत उत्तरम् । क्रत्वा नो मन्यो सह
मेघेधि महाधनस्य पुरुहूत संसृजि ॥ ६ ॥ संसृष्टं धनमुभयं समाकृतमस्मभ्यं दत्तां
वरुणश्च मन्युः । भियं दधाना हृदयेषु शत्रवः पराजितासो अप नि लयन्ताम्
॥ ७ ॥ १६ ॥ ६ ॥

॥ ८५ ॥ ऋषिः-१-४७ सूर्यासावित्री ॥ देवता-१-५ सोमः । ६-१६ सूर्याविवाहः । १७ देवाः । १८ सोमार्कौ । १९ चन्द्रमाः । २०-२८ नृणां विवाहमन्त्रा आशीः प्रायाः । २९, ३० वधूवासः संस्पर्शनिन्दा । ३१ यक्ष्मनाशिनीदम्पत्योः । ३२-४७ सूर्या ॥ छन्दः-१, ३, ८, ११, २५, २८ ३२, ३३, ३८, ४१, ४५ निचृदनुष्टुप् । २, ४, ५, ६, ३०, ३१, ३५, ३६, ४६, ४७ अनुष्टुप् । ६, १०, १३, १६, १७, २६, ४२ विराडनुष्टुप् । ७, १२, १५, २२ पादनिचृदनुष्टुप् । ४० भुरिगनुष्टुप् । १४, २०, २४, २६, ३७ निचृत्त्रिष्टुप् । १६ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । २१, ४४ विराट् त्रिष्टुप् । २३, २७, ३६ त्रिष्टुप् । १८ पादनिचृज्जगती । ४३ निचृज्जगती ३४ उरो बृहती ॥ स्वरः-१-१३, १५-१७, २२, २५, २८-३३, ३५, ३८-४२, ४५-४७ गान्धारः । १४, १६-२१, २३, २४, २६, ३६, ३७, ४४ धैवतः । १८, २७, ४३ निषादः । ३४ मध्यमः ॥

॥ ८५ ॥ सत्येनोत्तमिता भूमिः सूर्येणोत्तमिता द्यौः । ऋतेनादित्यास्तिष्ठन्ति दिवि सोमो अधि श्रितः ॥ १ ॥ सोमेनादित्या बलिनः सोमेन पृथिवी मही । अथो नक्षत्राणामेषामुपस्थे सोम आहितः ॥ २ ॥ सोमं मन्यते पपिवान्यत्सम्पिषन्त्योषधिम् । सोमं यं ब्रह्माणो विदुर्न तस्याशनाति कश्चन ॥ ३ ॥ आच्छाद्विधानैर्गुपितो बर्हितैः सोम रक्षितः । ग्राव्णामिच्छृण्वन्तिष्ठसि न ते अशनाति पार्थिवः ॥ ४ ॥ यत्त्वा देव प्रपिबन्ति तत् आप्यायसे पुनः । वायुः सोमस्य रक्षिता समानां मास आकृतिः ॥ ५ ॥ २० ॥ रैभ्यासीदनुदेयी नाराशंसी न्योचनी । सूर्याया भद्रमिद्वामो गार्थयैति परिष्कृतम् ॥ ६ ॥ चित्तिरा उपबर्हिणं च क्षुरा अभ्यञ्जनम् । द्यौर्भूमिः कोश आसीद्यदयात्सूर्या पतिम् ॥ ७ ॥ स्तोमा आसन्प्रतिधयः कुरीरं छन्द ओपशः । सूर्याया अश्विना वराग्निरासीत्पुरोगवः ॥ ८ ॥ सोमो वधूयुरभवदश्विनास्तामुभा वरा । सूर्या यत्पत्ये शंसन्ती मनसा सविता ददात् ॥ ९ ॥ मनो अस्या अन आसीद्यौरासीदुत छदिः । शुक्रावन्द्वाहावास्तु यदयात्सूर्या गृहम् ॥ १० ॥ २१ ॥ ऋक्सामाभ्यामभिहितौ गावौ ते सामनावितः । श्रोत्रं ते चक्रे आस्तां दिवि पन्थाश्चराचरः ॥ ११ ॥ शुची ते चक्रे यात्यव्यानो अक्ष आहतः । अनो मनस्मयं सूर्यारोहत्प्रयती पतिम् ॥ १२ ॥ सूर्याया वहतुः प्रागात्सविता यमवासजत् । अघासु हन्यन्ते गावोऽर्जुन्योः पर्युह्यते ॥ १३ ॥ यदाश्विना पृच्छमानावयातं त्रिचक्रेण वहतुं सूर्यायाः । विश्वे देवा अनु तद्वाम जानन्पुत्रः पितराववृणीत पूषा ॥ १४ ॥ यदयातं शुभस्पती वरेयं सूर्यामुप । कैव

अ० ८ । अ० ३ । व० २७] ६०१ [म० १० । अ० ७ । सू० ८५ ।

चक्रं वांमासीत्क देष्टाय तस्थयुः ॥ १५ ॥ २२ ॥ द्वे ते चक्रे सूर्ये ब्रह्माणं ऋ-
तुथा विदुः । अथैकं चक्रं यद्गुहा तदद्भुतय इद्विदुः ॥ १६ ॥ सूर्यायै देवेभ्यो मि-
त्राय वरुणाय च । ये भूतस्य प्रचेतस इदं तेभ्योऽकरं नमः ॥ १७ ॥ पूर्वापरं च-
रतो माययैतौ शिशु क्रीळन्तौ परि यातो अध्वरम् । विश्वान्यन्यो भुवनाभिचष्ट ऋ-
तूरन्यो विदधज्जायते पुनः ॥ १८ ॥ नवोनवो भवति जायमानोऽद्वां केतुरूपसा-
मेत्यग्रम् । भागं देवेभ्यो विदधात्यायन्प्र चन्द्रमास्तिरते दीर्घमायुः ॥ १९ ॥ सुकिंशुकं
शल्मलिं विश्वरूपं हिरण्यवर्णं सुवृतं सुचक्रम् । आ रोह सूर्ये अमृतस्य लोकं स्योनं
पत्ये वहतुं कृणुष्व ॥ २० ॥ २३ ॥ उदीर्ष्वीतुः पतिवती ह्येषा विश्वावसुं नमसा गीर्भि-
रीळे । अन्यामिच्छ पितृषदं व्यक्तां स ते भागो जनुषा तस्य विद्धि ॥ २१ ॥ उ-
दीर्ष्वीतो विश्वावसो नमसेळामहे त्वा । अन्यामिच्छ प्रफुर्यैः सज्जायां पत्यासृज
॥ २२ ॥ अनृक्षरा ऋजवः सन्तु पन्था यैभिः सखायो यन्ति नो वरेयम् । स-
मर्यमा सम्भगो नो निनीयात्सं जास्पत्यं सुयममस्तु देवाः ॥ २३ ॥ प्र त्वा मु-
ञ्चामि वरुणस्य पाशाद्येन त्वावधात्सविता सुशेवः । ऋतस्य योनौ सुकृतस्य
लोकेऽरिंष्टां त्वा सह पत्या दधामि ॥ २४ ॥ प्रेतो मुञ्चामि नामुतः सुवृद्धाममुत-
स्करम् । यथेयमिन्द्र मीढः सुपुत्रा सुभगासति ॥ २५ ॥ २४ ॥ पूषा त्वेतो नयतु
हस्तगृह्याशिवना त्वा प्र वहतां रथेन । गृहान्गच्छ गृहपत्नी यथासौ वशिनी त्वं
विदथमा वदासि ॥ २६ ॥ इह प्रियं प्रजया ते समृध्यतामस्मिन्गृहे गार्हपत्याय
जागृहि । एना पत्या तन्वंसं सृजस्वाधाजित्रीं विदथमा वदाथः ॥ २७ ॥ नीललोहितं
भवति कृत्यासक्तिर्व्यज्यते । एधन्ते अस्या ज्ञातयः पतिर्वन्धेषु बध्यते ॥ २८ ॥
परां देहि शामुल्यं ब्रह्मभ्यो वि भजा वसु । कृत्यैषा पृथ्वी भूतव्या जाया विशते
पतिम् ॥ २९ ॥ अश्रीरा तनूर्भवति रुशंती पापयामुया । पतिर्यद्वध्वो वासंसा
स्वमङ्गमभिधित्सते ॥ ३० ॥ २५ ॥ ये वध्वश्चन्द्रं वहतुं यक्ष्मा यन्ति जना-
दनु । पुनस्तान्यज्ञिया देवा नयन्तु यत् आगताः ॥ ३१ ॥ मा विदन्परिपन्थिनो
य आसीदन्ति दम्पती । सुगेभिर्दुर्गमतीतामपं द्रान्त्वरान्तयः ॥ ३२ ॥ सुमङ्ग-
लीरियं वधूरिमां समेत पश्यत । सौभाग्यमस्यै दत्वायाथास्तं वि परेतन ॥ ३३ ॥
तृष्टमेतत्कटुकमेतदपाष्ठवादिषवन्नैतदत्तवे । सूर्या यो ब्रह्मा विद्यात्स इद्धाध्वम-
र्हति ॥ ३४ ॥ आशसनं विशसनमथो अधिविकर्तनम् । सूर्यायाः पश्य रूपाणि
तानि ब्रह्मा तु शुन्धति ॥ ३५ ॥ २६ ॥ गृभ्णामि ते सौभगत्वाय हस्तं मया पत्या
ज्वरदाष्टिर्यथासः । भगो अर्यमा सविता पुरन्धिर्मह्यं त्वादुर्गाहपत्याय देवाः ॥ ३६ ॥

अ० ६ । अ० ४ । व० २] ६०२ [म० १० । अ० ७ । सू० ८६ ।

तां पूषञ्छिवर्तमानेयस्व यस्यां बीजं मनुष्यावपन्ति । या न ऊरू उंशती वि-
श्रयाते यस्यामुशन्तः प्रहराम शेपम् ॥ ३७ ॥ तुभ्यमग्रे पर्यवहन्त्सूर्या वहतुना सह ।
पुनः पतिभ्यो जायां दा अग्ने प्रजया सह ॥ ३८ ॥ पुनः पत्नीमग्निरदादायुषा
सह वर्चसा । दीर्घायुरस्या यः पतिर्जीवाति शरदः शतम् ॥ ३९ ॥ सोमः प्रथमो
विविदे गन्धर्वो विविदे उत्तरः । तृतीयो अग्निष्टे पतिस्तुरीयस्ते मनुष्यजा ॥ ४० ॥
॥ २७ ॥ सोमो ददद्गन्धर्वाय गन्धर्वो ददद्गनये । रयिं च पुत्रांश्चादादग्निर्मह्यमथो
इमाम् ॥ ४१ ॥ इहैव स्तं मा वि यौष्टं विश्वमायुर्व्यश्रुतम् । क्रीळन्तौ पुत्रैर्नृभि-
र्मोदमानौ स्वे गृहे ॥ ४२ ॥ आ नः प्रजां जनयतु प्रजापतिराजरसाय समनक्त-
र्यमा । अर्दुर्मङ्गलीः पतिलोकमा विंश शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे ॥ ४३ ॥ अघो-
रचक्षुरपतिघ्न्येधि शिवा पशुभ्यः सुमनाः सुवर्चाः । वीरमूर्देष्टुकां मा स्योना शं
नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे ॥ ४४ ॥ इमां त्वमिन्द्र मीढ्वः सुपुत्रां सुभगां कृणु ।
दशास्यां पुत्राना धेहि पतिमेकादशं कृधि ॥ ४५ ॥ सम्राज्ञी श्वशुरे भव सम्राज्ञी
श्वश्रां भव । ननान्दरि सम्राज्ञी भव सम्राज्ञी अधि देष्टु ॥ ४६ ॥ समञ्जन्तु
विश्वे देवाः समापो हृदयानि नौ । सं मातरिश्वा सं धाता समु देष्टी दधातु नौ
॥ ४७ ॥ २८ ॥ ३ ॥

॥ ८६ ॥ ऋषिः—१—२३ वृषाकपिरैन्द्र इन्द्राणीन्द्रश्च ॥ वरुणो देवता ॥
छन्दः—१, ७, ११, १३, १४, १८, २३ पङ्क्तिः । २, ५ पादनिचृत्पङ्क्तिः । ३,
६, ९, १०, १२, १५, २०—२२ निचृत्पङ्क्तिः । ४, ८, १६, १७, १९ विराट्
पङ्क्तिः ॥ पञ्चमः स्वरः ॥

॥ ८६ ॥ वि हि सोतोऽरसृक्षत नेन्द्रं देवममंसत । यत्रामदवृषाकपिर्यः पु-
ष्टेषु मत्सखा विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ १ ॥ परा हीन्द्र धावसि वृषाकपेरति व्य-
थिः । नो अहः प्र विन्दस्यन्यत्र सोमपीतये विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ २ ॥ कि-
मयं त्वां वृषाकपिश्चकार हरितो मृगः । यस्मा इरस्यसीदु न्वर्यो वा पुष्टिमदसु
विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ ३ ॥ यमिमं त्वं वृषाकपिं प्रियमिन्द्राभिरक्षसि । श्वा
न्वस्य जम्भिषदपि कर्णे वराहयुर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ ४ ॥ प्रिया तृष्टानि मे
कपिर्व्यक्ता व्यदूदुषत् । शिरो न्वस्य राविषं न सुगं दुष्कृते भुवं विश्वस्मादिन्द्र
उत्तरः ॥ ५ ॥ १ ॥ न मत्स्त्री सुभसत्तरा न सुयाशतरा भुवत् । न मत्प्रतिच्य-
वीयसी न सक्थ्युग्रमीयसी विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ ६ ॥ उवे अम्ब सुलाभिके

यथैवाङ्ग भविष्यति । भसन्मे अम्ब सक्थि मे शिरो मे वीव हृष्यति विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ ७ ॥ किं सुबाहो स्वङ्गुरे पृथुष्टो पृथुजाघने । किं शूरपति नस्त्वमभ्यमीषि वृषाकपि विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ ८ ॥ अवीरामिव मामयं शरारुरभि मन्यते । उताहमस्मि वीरिणीन्द्रपत्नी मरुत्सखा विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ ९ ॥ संहोत्रं स्मं पुरा नारी समनं वाव गच्छति । वेधा ऋतस्य वीरिणीन्द्रपत्नी महीयते विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ १० ॥ २ ॥ इन्द्राणीमासु नारिषु सुभगामहमश्रवम् । नह्यस्या अपरं च न जरसा मरते पतिर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ ११ ॥ नाहमिन्द्राणि रारण सख्युर्वृषाकपेऋते । यस्येदमप्यं हविः प्रियं देवेषु गच्छति विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ १२ ॥ वृषाकपायि रेवति सुपुत्र आदुसुस्तुषे । यसत्त इन्द्र उक्षणः प्रियं काचित्करं हविर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ १३ ॥ उक्ष्णो हि मे पञ्चदश साकं पचन्ति विंशतिम् । उताहमग्नि पीव इदुभा कुक्षी पृणन्ति मे विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ १४ ॥ वृषभो न तिग्मशृङ्गोऽन्तर्यूथेषु रोरुवत् । मन्थस्त इन्द्र शं हृदे यं ते सुनोति भावयुर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ १५ ॥ ३ ॥ न सेशे यस्य रम्बतेऽन्तरा सक्थ्याः कपृत् । सेदीशे यस्य रोमशं निषेदुषो विजृम्भते विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ १६ ॥ न सेशे यस्य रोमशं निषेदुषो विजृम्भते । सेदीशे यस्य रम्बतेऽन्तरा सक्थ्याः कपृद्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ १७ ॥ अयमिन्द्र वृषाकपिः परस्वन्तं हतं विदत् । असिं सूनां नवं चरुमादेधस्यान आचितं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ १८ ॥ अयमेषि विचाकशद्विचिन्वन्दासमार्यम् । पिबामि पाकसुत्वन्तोऽभि धीरमचाकशं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ १९ ॥ धन्वं च यत्कृन्तत्रं च कर्ति स्विता वि योजना । नेदीयसो वृषाकपेऽस्तमेहि गृहोऽप विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ २० ॥ पुनरेहि वृषाकपे सुविता कल्पयावहै । य एषः स्वप्ननशनोऽस्तमेषि पथा पुनर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ २१ ॥ यदुदश्चो वृषाकपे गृहमिन्द्राजगन्तन । कस्य पुल्वयो मृगः कमगञ्जनयोपनो विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ २२ ॥ पर्शुर्हि नाम मानवी साकं संसूव विंशतिम् । भद्रं भल त्वस्या अभूयस्या उदरमामयद्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ २३ ॥ ४ ॥

॥ ८७ ॥ ऋषिः—१—२५ पायुः ॥ देवता—अग्नी रत्नोहा ॥ छन्दः—१, ८, १२, १७ त्रिष्टुप् । २, ३, २० विराट् त्रिष्टुप् । ४—७, ९—११, १८, १९ निचृत्त्रिष्टुप् । १३—१६ भुरिक् त्रिष्टुप् । २१ पादनिचृत्त्रिष्टुप् २२, २३ अनुष्टुप् । २४, २५ निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१—२१ धैवतः । २२—२५ गान्धारः ॥

अ० ८ । अ० ४ । व० ८] ६०४ [म० १० । अ० ७ । सू० ८७ ।

॥ ८७ ॥ रज्जोहणं वाजिनमा जिघर्षि मित्रं प्रथिष्ठमुप यामि शर्म । शिशानो अग्निः क्रतुभिः समिद्धः स नो दिवा स रिषः पातु नक्तम् ॥ १ ॥ अयोदंष्ट्रो अर्चिषा यातुधानानुप स्पृश जातवेदः समिद्धः । आ जिह्वया मूर्देवान्नभस्व क्रव्यादो वृक्षचपि धत्स्वासन् ॥ २ ॥ उभोभयाविभुष धेहि दंष्ट्रा हिंस्रः शिशानोऽवरं परं च । उतान्तरिक्षे परि याहि राजञ्जम्भैः सन्धेह्यभि यातुधानान् ॥ ३ ॥ यज्ञैरिषूः सन्नममानो अग्ने वाचा शन्याँ अशनिभिर्दिहानः । ताभिर्विध्य हृदये यातुधानान्प्रतीचो बाहून्प्रति भङ्ध्येषाम् ॥ ४ ॥ अग्ने त्वचं यातुधानस्य भिन्धि हिंसाशनिर्हरसा हन्त्वेनम् । प्र पर्वीणि जातवेदः शृणीहि क्रव्यात्क्रविष्णुर्वि चिनोतु वृक्षणम् ॥ ५ ॥ ५ ॥ यत्रेदानीं पश्यसि जातवेदस्तिष्ठन्तमग्न उत वा चरन्तम् । यद्वान्तरिक्षे पथिभिः पतन्तं तमस्ता विध्य शर्गा शिशानः ॥ ६ ॥ उतालब्धं स्पृणुहि जातवेद आलेभानादृष्टिभिर्यातुधानात् । अग्ने पूर्वो नि जहि शोशुचान आमादः क्ष्विङ्कास्तमदन्त्वेनीः ॥ ७ ॥ इह प्र ब्रूहि यतमः सो अग्ने यो यातुधानो य इदं कृणोति । तमा रभस्व समिधा यविष्ठ नृचक्षसश्चक्षुषे रन्ध्रयैनम् ॥ ८ ॥ तीक्ष्णेनाग्ने चक्षुषा रक्ष यज्ञं प्राञ्च वसुभ्यः प्रणय प्रचेतः । हिंस्रं रक्षांस्यभि शोशुचानं मा त्वा दभन्यातुधाना नृचक्षः ॥ ९ ॥ नृचक्षा रक्षः परि पश्य विक्षु तस्य त्रीणि प्रति शृणीह्यग्रा । तस्याग्ने पृष्टीर्हरसा शृणीहि त्रेधा मूलं यातुधानस्य वृश्च ॥ १० ॥ ६ ॥ त्रिर्यातुधानः प्रसितिं त एत्वृतं यो अग्ने अनृतेन हन्ति । तमर्चिषा स्फूर्जयञ्जातवेदः समक्षमेनं गृणते नि वृङ्गधि ॥ ११ ॥ तदग्ने चक्षुः प्रति धेहि रेभे शफारुजं येन पश्यसि यातुधानम् । अथर्ववज्ज्योतिषा दैव्येन सत्यं धूर्वन्तमचितं न्योष ॥ १२ ॥ यदग्ने अद्य मिथुना शपातो यद्वाचस्तृष्टं जनयन्त रेभाः । मन्योर्मनसः शरव्या जायते या तया विध्य हृदये यातुधानान् ॥ १३ ॥ परां शृणीहि तपसा यातुधानान्पराग्ने रज्जो हरसा शृणीहि । परार्चिषा मूर्देवाञ्छृणीहि परासुतपो अभि शोशुचानः ॥ १४ ॥ पराद्य देवा वृजिनं शृणन्तु प्रत्यगेनं शपथा यन्तु तृष्टाः । वाचास्तेमं शरव ऋच्छन्तु मर्मन्विश्वस्यैतु प्रसितिं यातुधानः ॥ १५ ॥ ७ ॥ यः पौरुषेयेण क्रविषा समङ्गे यो अश्व्येन पशुना यातुधानः । यो अघ्नयाया भरति क्षीरमग्ने तेषां शीर्षाणि हरसापि वृश्च ॥ १६ ॥ संवत्सरीणं पय उस्त्रियायास्तस्य माशीद्यातुधानो नृचक्षः । पीयूषमग्ने यतमस्ति तृप्सात्तं प्रत्यञ्चमर्चिषा विध्य मर्मन् ॥ १७ ॥ विषं गवां यातुधानाः पिबन्त्वा वृश्च्यन्तामदितये दुरेवाः । परैरान्देवः सञ्चिता ददातु परा भागमोषधीनां जयन्ताम् ॥ १८ ॥

अ० ८ । अ० ४ । व० ११] ६०५ [म० १० । अ० ७ । सू० ६८ ।

सनादग्ने मृणसि यातुधानान्न त्वा रक्षांसि पृतनासु जिग्युः । अनु दंह सहमूरा-
 न्कव्यादो मा ते हेत्या मुक्षत दैव्यायाः ॥ १६ ॥ त्वं नो अग्ने अधरादुदक्तात्तुं पश्चा-
 द्दुत रक्षा पुरस्तात् । प्रति ते ते अजरास्तपिष्ठा अधशंसं शोशुचतो दहन्तु ॥ २० ॥
 ॥ ८ ॥ पश्चात्पुरस्तादधरादुदक्तात्कविः काव्येन परि पाहि राजन् । सखे सखाय-
 मजरो जरिम्णेऽग्ने मर्ता अमर्त्यस्त्वं नः ॥ २१ ॥ परि त्वाग्ने पुरं वयं विप्रै स-
 हस्य धीमहि । धृषद्वर्णं दिवेदिवे हन्तारं भङ्गुरावताम् ॥ २२ ॥ विषेणं भङ्गुरावतः
 प्रति ष्म रक्षसो दह । अग्ने तिग्मेन शोचिषा तपुरग्राभिर्ऋष्टिभिः ॥ २३ ॥ प्रसग्ने
 मिथुना दंह यातुधानां किमीदिना । सं त्वा शिशामि जागृह्यदब्धं विप्र मन्मभिः
 ॥ २४ ॥ प्रत्यग्ने हरसा हरः शृणोहि विश्वतः प्रति । यातुधानस्य रक्षसो बलं
 वि रुज वीर्यम् ॥ २५ ॥ ६ ॥

॥ ८८ ॥ ऋषिः—१—१६ मूर्धन्वानाङ्गिरसो वामदेव्यो वा ॥ देवता-सूर्य-
 वैश्वानरो ॥ छन्दः—१—४, ७, १५, १६ विराद् त्रिष्टुप् । ५, ८ त्रिष्टुप् । ६,
 ६—१४, १६, १७ निचृत्त्रिष्टुप् । १८ आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८८ ॥ हविष्पान्तमजरं स्वर्विदि दिविस्पृश्याहुतं जुष्टमग्नौ । तस्य भर्मेणे
 भुवनाय देवा धर्मेणे कं स्वधया पप्रथन्त ॥ १ ॥ गीर्णं भुवनं तमसापगूळहमाविः
 स्वरभवज्जाते अग्नौ । तस्य देवाः पृथिवी द्यौरुतापोऽरण्यन्नोषधीः मुख्ये अस्य
 ॥ २ ॥ देवेभिर्निषितो यज्ञियेभिरग्निं स्तोषाण्यजरं बृहन्तम् । यो भानुना पृथिवीं
 द्यामुतेमामाततान् रोदसी अन्तरिक्षम् ॥ ३ ॥ यो होतासीत्प्रथमो देवजुष्टो यं
 समाञ्जन्नाज्येना वृणानाः । स पतन्नीत्वरं स्था जगद्यच्छ्रात्रमग्निरकृणोज्जातवेदाः
 ॥ ४ ॥ यज्जातवेदो भुवनस्य मूर्धन्नतिष्ठो अग्ने सह रोचनेन । तं त्वाहेम मतिभि-
 र्गीर्भिरुक्थैः स यज्ञियो अभवो रोदसिप्राः ॥ ५ ॥ १० ॥ मूर्धा भुवो भवति न-
 क्तमग्निस्ततः सूर्यो जायते प्रातरुद्यन् । मायामूतु यज्ञियानामेतामणो यत्तूर्णिश्चरति
 प्रजानन् ॥ ६ ॥ दृशेन्यो यो महिना समिद्धोऽरोचत दिवियोनिर्विभावा । तस्मिन्नग्नौ
 सूक्तवाकेन देवा हविर्विश्व आजुहवुस्तनूपाः ॥ ७ ॥ सूक्तवाकं प्रथममादिदग्निमादिद्ध-
 विरजनयन्त देवाः । स एषां यज्ञो अभवत्तनूपास्तं द्यौर्वेदं तं पृथिवी तमापः ॥ ८ ॥ यं दे-
 वासोऽजनयन्ताग्निं यस्मिन्नाजुहवुर्भुवनानि विश्वा । सो अर्चिषा पृथिवीं द्यामु-
 तेमामृज्यमानो अतपन्मदित्वा ॥ ९ ॥ स्तोमेन हि दिवि देवासो अग्नि-
 मज्जिनञ्छक्तिंभी रोदसिप्राम् । तमू अकृण्वन् त्रेधा भुवे कं स ओषधीः पचति

‘विश्वरूपाः’ ॥ १० ॥ ११ ॥ यदेदेनमदधुर्यज्ञियासो दिवि देवाः सूर्यमादितेयम्
यदा चरिष्ण मिथुनावभूतामादित्प्रापश्यन्भुवनानि विश्वा ॥ ११ ॥ विश्वस्म
अग्निं भुवनाय देवा वैश्वानरं केतुमद्गामकृणवन् । आ यस्ततानोषसो विभातीरपे
ऊर्णोति तमो अर्चिषा यन् ॥ १२ ॥ वैश्वानरं कवयो यज्ञियासोऽग्निं देवा अ
जनयन्नजुर्यम् । नक्षत्रं प्रत्नमग्निं चरिष्ण यज्ञस्याध्यक्षं तविषं बृहन्तम् ॥ १३ ॥
वैश्वानरं विश्वहा दीदिवांसं मन्त्रैरग्निं कविमच्छा वदामः । यो महिम्ना परि
ब्रूवोर्वी उतावस्तादुत देवः परस्तात् ॥ १४ ॥ द्वे स्रुती अश्रुणवं पितॄणामहं दे
वानामुत मर्त्यानाम् । ताभ्यामिदं विश्वमेजत्समेति यदन्तरा पितरं मातरं च ॥ १५ ॥
॥ १२ ॥ द्वे समीची बिभृतश्चरन्तं शीर्षतो जातं मनसा विमृष्टम् । स प्रत्यङ्घ्रि
श्वा भुवनानि तस्थावप्रयुच्छन्तरणिभ्राजमानः ॥ १६ ॥ यत्रा वदेते अवरः प
रश्च यज्ञन्योः कतरो नौ वि वेद । आ शेकुरित्सधमादं सखायो नक्षन्त यज्ञ
क इदं वि वोचत् ॥ १७ ॥ कत्यग्रयः कति सूर्यासः कत्युषासः कत्यु स्विदापः
नोणस्पिज्ञं वः पितरो वदामि पृच्छामि वः कवयो विब्रने कम् ॥ १८ ॥ यावन्मात्र
मुषसो न प्रतीकं सुपण्यो वसते मातरिष्वः । तावदधात्युप यज्ञमायन्ब्राह्मणो होतु
रवरो निषीदन् ॥ १९ ॥ १३ ॥

॥ ८६ ॥ ऋषिः—१—१८ रेणुः ॥ देवता—१—४, ६—१८ इन्द्रः । ५
इन्द्रासोमौ ॥ छन्दः—१, ४, ६, ७, ११, १२, १५, १८ त्रिष्टुप् । २ आर्चीत्रि
ष्टुप् । ३, ५, ६, १०, १४, १६, १७ निचृत्त्रिष्टुप् । ८ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । १३
आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ८६ ॥ इन्द्रं स्तवा नृतमं यस्य मद्वा विवशाधे रौचना विज्मो अन्तान्
आ यः प्रपौ चर्षणीधृद्वरोभिः प्र सिन्धुभ्यो रिरिचानो महित्वा ॥ १ ॥ स सूर्यः
पर्युरु वरांसेन्द्रो ववृत्याद्रथैव चक्रा । अतिष्ठन्तमपस्य न सर्गं कृष्णा तमो
सि त्विष्या जघान ॥ २ ॥ समानमस्मा अनपावृदर्च क्षमा दिवो असमं ब्रह्म
नव्यम् । वि यः पृष्ठेव जनिमान्यर्य इन्द्रश्चिकाय न सखायमीषे ॥ ३ ॥ इन्द्राय
गिरो अनिशितसर्गा अपः प्रेरयं सर्गरस्य बुधनात् । यो अक्षेणेव चक्रिया शची
भिर्विषुक्तस्तम्भं पृथिवीमुत द्याम् ॥ ४ ॥ आपान्तमन्युस्तृपलप्रभर्मा धुनिः शिमी
वाञ्छरुमाँ ऋजीषी । सोमो विश्वान्यतसा वनानि नार्वागिन्द्र प्रतिमानानि
देभुः ॥ ५ ॥ १४ ॥ न यस्य द्यावापृथिवी न धन्व नान्तरिक्षं नाद्र्य

सोमो अक्षाः । यदस्य मन्युरधिनीयमानः श्रृणाति वीळु रुजति स्थिराणि •
 ॥ ६ ॥ जघान वृत्रं स्वधितिर्वनेव रुरोज पुरो अरदन्न सिन्धून् । विभेदं गिरिं
 नवमिन्न कुम्भमा गा इन्द्रो अकृणुत स्वयुग्भिः ॥ ७ ॥ त्वं ह त्यदणया इन्द्र
 धीरोऽसिर्न पर्वं वृजिना श्रृणासि । प्र ये मित्रस्य वरुणस्य धाम युजं न जना
 मिनन्ति मित्रम् ॥ ८ ॥ प्र ये मित्रं प्रार्यमाणं दुरेवाः प्र सङ्गिरः प्र वरुणं मिनन्ति ।
 न्यमित्रेषु वधमिन्द्र तुभ्रं वृषन्वृषाणमरुषं शिशीहि ॥ ९ ॥ इन्द्रो दिव इन्द्र ईशे
 पृथिव्या इन्द्रो अपामिन्द्र इत्पर्वतानाम् । इन्द्रो वृधामिन्द्र इन्मेधिराणामिन्द्रः क्षे-
 मे योगे हव्य इन्द्रः ॥ १० ॥ १५ ॥ प्राक्तुभ्य इन्द्रः प्र वृधो अहभ्यः प्रान्तरिक्षा-
 त्प्र समुद्रस्य धासेः । प्र वातस्य प्रथसः प्रज्मो अन्तात्प्र सिन्धुभ्यो रिरिचे प्र
 क्षितिभ्यः ॥ ११ ॥ प्र शोशुचत्या उषसो न केतुरसिन्वा ते वर्ततामिन्द्र हेतिः । अश्मे-
 व विध्य दिव आ सृजानस्तपिष्ठेन हेषसा द्रोघमित्रान् ॥ १२ ॥ अन्वह मासा
 अन्विद्वनान्यन्वोषधीरनु पर्वतासः । अन्विन्द्रं रोदसी वावशाने अन्वापो अजि-
 हत जायमानम् ॥ १३ ॥ कर्हि स्वित्सा त इन्द्र चेत्यासदघस्य यद्भिनदो रक्ष
 एषत् । मित्रकुवो यच्छसने न गावः पृथिव्या आपृगमुया शयन्ते ॥ १४ ॥ श-
 न्नूयन्तो अभि ये न स्ततस्त्रे महि बाधन्त ओगणास इन्द्र । अन्धेनामित्रास्तमसा
 सचन्तां सुज्योतिषो अक्तवस्तां अभि व्युः ॥ १५ ॥ पुरुणि हि त्वा सर्वना
 जनानां ब्रह्माणि मन्दन्युणतामृषीणाम् । इमामाघोषन्नवसा सहूतिं तिरो वि-
 श्वो अर्चतो याह्यर्वाङ् ॥ १६ ॥ एवा ते वयमिन्द्र भुञ्जतीनां विद्याम सुमतीनां
 नवानाम् । विद्याम वस्तोरवसा गृणन्तो विश्वामित्रा उत त इन्द्र नूनम् ॥ १७ ॥
 शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्धरे नृतमं वाजसातौ । शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु धनन्तं
 वृत्राणि सज्जितं धनानाम् ॥ १८ ॥ १६ ॥

॥ ६० ॥ ऋषिः—१-१६ नारायणः ॥ पुरुषो देवता ॥ छन्दः—१-३,
 ७ १०, १२, १३ निचृदनुष्टुप् । ४-६, ९, १४, १५ अनुष्टुप् । ८, ११ विराड-
 नुष्टुप् । १६ विराद् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—१५ गान्धारः । १६ धैवतः ॥

॥ ६० ॥ सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् । स भूमिं विश्वतो वृत्वा-
 त्यतिष्ठदशाङ्गुलम् ॥ १ ॥ पुरुष एवेदं सर्वं यद्भूतं यच्च भव्यम् । उतामृतत्वस्येशा
 नो यदन्नेनातिरोहति ॥ २ ॥ एतावानस्य महिमातो ज्यायांश्च पुरुषः । पादोऽ-
 स्य विश्वा भूतानि त्रिपादस्यामृतं दिवि ॥ ३ ॥ त्रिपादूर्ध्व उदैत्पुरुषः पादोऽ-

स्येहाभंवत्पुनः । ततो विष्वङ्मयक्रामत्साशनानशने अभि ॥ ४ ॥ तस्माद्विराजं
यत विराजो अधि पूरुषः । स जातो अत्यरिच्यत पश्चाद्भूमिमथो पुरः ॥ ५ ॥
॥ १७ ॥ यत्पुरुषेण हविषा देवा यज्ञमतन्वत । वसन्तो अस्यासीदाज्यं ग्रीष्म
इध्मः शरद्धविः ॥ ६ ॥ तं यज्ञं ब्रह्मिषि प्रोक्षन्पुरुषं जातमग्रतः । तेन देवा अयं
जन्त साध्या ऋषयश्च ये ॥ ७ ॥ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः सम्भृतं पृषदाज्यम् । पृ
शून्ताँश्चक्रे वायव्यां नारण्यान्ग्राम्याश्च ये ॥ ८ ॥ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुत ऋचः सा
मानि जज्ञिरे । छन्दाँसि जज्ञिरे तस्माद्यजुस्तस्मादजायत ॥ ९ ॥ तस्मादश्वा अ
जायन्त ये के चोभयादतः । गावो ह जज्ञिरे तस्मात्तस्माज्जाता अजावयः ॥ १० ॥
॥ १८ ॥ यत्पुरुषं व्यदधुः कतिधा व्यकल्पयन् । मुखं किमस्य कौ ब्राह्म का ऊरू
पादा उच्येते ॥ ११ ॥ ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीद्ब्राह्म राजन्यः कृतः । ऊरू तद-
स्य यद्वैश्यः पद्भ्यां शूद्रो अजायत ॥ १२ ॥ चन्द्रमा मनसो जातश्चक्षोः सूर्यो
अजायत । मुखादिन्द्रश्चाग्निश्च प्राणाद्वायुरजायत ॥ १३ ॥ नाभ्यां आसी-
दन्तरिक्षं शीर्ष्णो द्यौः समवर्तत । पद्भ्यां भूमिर्दिशः श्रोत्रात्तथा लोकाँ अक-
ल्पयन् ॥ १४ ॥ सप्तस्यासन्परिधयस्त्रिः सप्त समिधः कृताः । देवा यद्यज्ञं तन्वा-
ना अबध्नन्पुरुषं पशुम् ॥ १५ ॥ यज्ञेन यज्ञमयन्त देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ।
ते ह नार्कं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति देवाः ॥ १६ ॥ १६ ॥ ७ ॥

॥ ६१ ॥ ऋषिः—१—१५ अरुणो वैतहव्यः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१,
३, ६ निचृज्जगती । २, ४, ५, ७, ९, १०, १३ विराड् जगती । ८, ११ पाद
निचृज्जगती । १२, १४ जगती । १५ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—१४, नि-
षादः । १५ धैवतः ॥

॥ २१ ॥ सं जागृवद्भिर्जरमाण इध्यते दमे दमूना इषयन्निलस्पदे । विश्व
स्य होता हविषो वरेण्यो विभुर्विभावा सुषर्वा सखीयते ॥ १ ॥ स दर्श-
तश्रीरतिथिर्गृहेगृहे वनेवने शिश्रिये तक्वीरिव । जनञ्जनं जन्यो नार्ति मन्य-
ते विश आ क्षति विश्यो विशं विशम् ॥ २ ॥ सुदज्ञो दक्षैः क्रतुनासि
सुक्रतुरग्ने कविः काव्येनासि विश्ववित् । वसुर्वसूनां क्षयसि त्वमेक इद्यावा
च यानि पृथिवी च पुष्यतः ॥ ३ ॥ प्रजानन्नग्रे तव योनिमृत्विमिळायास्पदे घृ-
तवन्तमासदः । आ ते चिकित्र उषसांमिवेतयोऽरेपसः सूर्यस्येव रश्मयः ॥ ४ ॥
तव श्रियो वृष्यस्येव विद्युतश्चित्राश्चिकित्र उषसां न केतवः । यदोषधीरभिसृष्टे

अ० ८ । अ० ४ । व० २४] ६०६ [म० १० । अ० ८ । सू० ६२ ।

वनानि च परि स्वयं चिनुषे अन्नमास्ये ॥ ५ ॥ २० ॥ तमोषधीर्दधिरे गर्भमृत्वियं
तमापो अग्निं जनयन्त मातरः । तमित्समानं वनिनश्च वीरुथोऽन्तर्वतीश्च सुवते च
विश्वहा ॥ ६ ॥ वातोपधूत इषितो वशां अनु तृषु यदन्ना वेविषद्वितिष्ठसे । आ ते
यतन्ते रथ्योऽ यथा पृथक्शर्धीस्यग्ने अजराणि धक्षतः ॥ ७ ॥ मेधाकारं विदथस्य
प्रसाधनमग्निं होतारं परिभूतमं मतिम् । तमिदमे हविष्या समानमित्तमिन्महे वृणते
नान्यं त्वत् ॥ ८ ॥ त्वामिदत्र वृणते त्वायवो होतारमग्ने विदथेषु वेधसः । यदे-
व्यन्तो दधति प्रयांसि ते हविष्मन्तो मनवो वृक्तबर्हिषः ॥ ९ ॥ तवाग्ने होत्रं तव
पोत्रमृत्वियं तव नेष्ट्रं त्वमग्निद्वेतायतः । तव प्रशास्त्रं त्वमध्वरीयसि ब्रह्मा चासि
गृहपतिश्च नो दमे ॥ १० ॥ ॥ २१ ॥ यस्तुभ्यमग्ने अमृताय मर्त्यः समिधा दाश-
दुत वा हविष्कृति । तस्य होता भवसि यासि वृत्यमुप ब्रूषे यजस्यध्वरीयसि
॥ ११ ॥ इमा अस्मै मतयो वाचो अस्मदां ऋचो गिरः सुष्ठुतयः समग्मत । वसू-
यवो वसवे जातवेदसे वृद्धासु चिद्वर्धनो यासु चाकनत् ॥ १२ ॥ इमां प्रत्नाय
सुष्ठुतिं नवीयसीं वोचेयमस्मा उशते शृणोतु नः । भूया अन्तरा हृद्यस्य निस्पृशे
जायेव पत्य उशती सुवासाः ॥ १३ ॥ यस्मिन्नश्वास ऋषभास उक्षणां वशा मेषा
अवमृष्टास आहुताः । कीलालपे सोमपृष्ठाय वेधसे हृदा मतिं जनये चारुमग्नये
॥ १४ ॥ अहाव्यग्ने हविरास्ये ते स्रुचीव घृतं चम्बीव सोमः । वाजसनिं रयि-
मस्मे सुवीरं प्रशस्तं धेहि यशसं बृहन्तम् ॥ १५ ॥ २२ ॥

॥ ६२ ॥ ऋषिः-१-१५ शार्यातो मानवः ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः-
१, ६, १२ १४ निचृज्जगती । २, ५, ८, १०, ११, १५ जगती । ३, ४, ९,
१३ विराड् जगती । ७ पादनिचृज्जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ ६२ ॥ यज्ञस्य वो रथ्यं विशपतिं विशां होतारमक्तोरतिथिं विभार्धसुम् ।
शोचञ्छुष्कासु हरिणीषु जर्भुरदृषां केतुर्यजतो द्यामशायत ॥ १ ॥ इममञ्जस्पामु-
भये अकृणवत धर्माणामग्निं विदथस्य साधनम् । अकुं न यद्वमुषसः पुरोहितं तनून-
पातमरुषस्य निसते ॥ २ ॥ बळस्य नीथा वि पणेश्व मन्महे वया अस्य प्रहुता
आसुरत्तवे । यदा घोरासो अमृतत्वमाशतादिज्जनस्य दैव्यस्य चर्किरन् ॥ ३ ॥
ऋतस्य हि प्रसितिर्द्यौरुरु व्यचो नमो म्हाः रमतिः पनीयसी । इन्द्रो मित्रो वरुणः
सं चिकित्तिरेऽथो भगः सविता पूतदक्षसः ॥ ४ ॥ प्ररुद्रेण ययिना यन्ति सि-
न्धवस्तिरो महीमरमतिं दधन्विरे । येभिः परिज्मा परियन्नुरु जयो वि रोरुवज्ज-
ठरे विश्वमुक्षते ॥ ५ ॥ २३ ॥ क्राणा रुद्रा मरुतो विश्वकृष्टयो दिवः श्येनासो

अ० ८ । अ० ४ । व० २६] ६१० [म० १० । अ० ८ । मू० ६३ ।

असुरस्य नीळयः । तेभिश्चष्टे वरुणो मित्रो अर्यमेन्द्रो देवेभिरर्वशेभिरर्वशः ॥ ६ ॥
इन्द्रे भुजं शशमानासं आशत सूरौ दृशीके वृषणश्च पौंस्ये । प्र ये न्वस्यार्हणां
ततन्निरे युजं वज्रं नृषदनेषु कारवः ॥ ७ ॥ सूरश्चिदा हरितो अस्य रीरम-
दिन्द्रादा कश्चिच्चयते तवीयसः । भीमस्य वृष्णो जठरादभिष्वसो दिवे-
दिवे सहुरिः स्तन्नबाधितः ॥ ८ ॥ स्तोमं वो अद्य रुद्राय शिकुसे जयद्वीराय
नमसा दिदिष्टुन । येभिः शिवः स्वर्वा एवयावभिर्दिवः सिषक्ति स्वयंशा निका-
मभिः ॥ ९ ॥ ते हि प्रजाया अभरन्त वि श्रवो बृहस्पतिर्वृषभः सोमंजामयः ।
यज्ञैरथर्वा प्रथमो वि धारयद्देवा दत्तैर्भृगवः सं चिकित्रिरे ॥ १० ॥ २४ ॥ ते हि
द्यावापृथिवी भूरिरेतसा नराशंसश्चतुरङ्गो यमोऽदितिः । देवस्त्वष्टा द्रविणोदा
ऋभुक्षणाः प्र रोदसी मरुतो विष्णुरहिरे ॥ ११ ॥ उत स्य न उशिजामुर्विया
कविरहिः शृणोतु बुधयो हवीमानि । सूर्यामासा विचरन्ता दिविक्षिता धिया श-
मीनहुषी अस्य बोधतम् ॥ १२ ॥ प्र नः पूषा चरथं विश्वदेव्योऽपां नपादवतु
वायुरिष्ट्ये । आत्मानं वस्यो अभि वातमर्चत तदश्विना सुहवा यामनि श्रुतम्
॥ १३ ॥ विशामासामभयानामधिक्षितं गीर्भिरु स्वयंशसं गृणीमसि । आभिर्विश्वा-
भिरदितिमनर्वणमक्तोर्युवानं नृमणा अधा पतिम् ॥ १४ ॥ रेभदत्रं जनुषा पूर्वो
अङ्गिरा ग्रावाण ऊर्ध्वा अभि चक्षुरध्वरम् । येभिर्विहाया अभवद्विचक्षणः पार्थः
सुमेकं स्वधितिर्वनन्वाति ॥ १५ ॥ २५ ॥

॥ ६३ ॥ ऋषिः-१-१५ तान्वः पार्थ्यः । विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः-१
विराट् पङ्क्तिः । ४ पादनिचृत्पङ्क्तिः । ५ आर्चीभुरिक् पङ्क्तिः । ६, ७, १०, १४
निचृत्पङ्क्तिः । ८ आस्तार पङ्क्तिः । ९ अक्षरैः पङ्क्तिः । १२ आर्ची पङ्क्तिः । २, १३
आर्चीभुरिगनुष्टुप् । ३ पादनिचृदनुष्टुप् । ११ न्यङ्कुसारिणी बृहती । १५ पाद
निचृद्बृहती ॥ स्वरः-१, ४-१०, १२, १४ पञ्चमः । २, ३ १३ गान्धारः ।
११, १५ मध्यमः ॥

॥ ६३ ॥ महि द्यावापृथिवी भूतमुर्वी नारी यद्वा न रोदसी सदै नः । ते-
भिर्नः पातं सद्यस एभिर्नः पातं शूषणि ॥ १ ॥ यज्ञेयज्ञे स मर्त्यो देवान्संपर्याति ।
यः सुमनैर्दीर्घश्रुतम आविवासात्येनान् ॥ २ ॥ विश्वेषामिरज्यवो देवानां वार्षहः ।
विश्वेहि विश्वमहसो विश्वे यज्ञेषु यज्ञियाः ॥ ३ ॥ ते घा राजानो अमृतस्य मन्द्रा
अर्यमा मित्रो वरुणः परिज्मा । कद्रुद्रो नृणां स्तुतो मरुतः पूषणो भगः ॥ ४ ॥

अ० ८ । अ० ४ । व० ३०] ६११ [म० १० । अ० ८ । सू० ६४ ।

उत नो नक्तमपां वृषणवसू सूर्यामासा सदनाय सधन्या । सचा यत्साद्येषामहि-
र्बुधेषु बुध्न्यः ॥ ५ ॥ २६ ॥ उत नो देवावश्विना शुभस्पती धामभिर्मित्रावरु-
णा उरुष्यताम् । महः स राय एषतेऽति धन्वेव दुरिता ॥ ६ ॥ उत नो रुद्रा
चिन्मृळतामश्विना विश्वे देवासो रथस्पतिर्भगः । ऋभुर्वाजं ऋभुक्षणाः परिज्मा
विश्ववेदसः ॥ ७ ॥ ऋभुर्ऋभुक्षा ऋभुर्विधतो मद आ ते हरी जूजुवानस्य वा-
जिना । दुष्टरं यस्य सामं चिद्वध्न्यज्ञो न मानुषः ॥ ८ ॥ क्रुधी नो अद्भ्यो देव सवितः
स च स्तुषे मघोनाम् । सहो न इन्द्रो वह्निभिर्न्येषां चर्षणीनां चक्रं रश्मि न योयुवे
॥ ९ ॥ ऐषु द्यावापृथिवी धातं महदस्मे वीरेषु विश्वचर्षणि श्रवः । पृच्छं वाजस्य सातये
पृच्छं रायोत तुर्वणे ॥ १० ॥ २७ ॥ एतं शंसमिन्द्रास्मयुष्टं कूचित्सन्तं सहसावन्नभि-
ष्टये सदा पाह्यभिष्टये । मेदतां वेदतां वसो ॥ ११ ॥ एतं मे स्तोमं तना न सूर्ये
द्युतद्यामानं वावृधन्त नृणाम् । संवननं नाश्व्यं तष्टेवानपच्युतम् ॥ १२ ॥ वावर्त
येषां राया युक्तैषां हिरण्ययी । नेमधिता न पौस्या वृथेव विष्टान्ता ॥ १३ ॥ प्र
तद्दुःशीमे पृथ्वाने बने प्र रामे वोचमसुरे मघवत्सु । ये युक्ताय पञ्च शतास्मयु
पथा विश्राव्येषाम् ॥ १४ ॥ अधीन्वत्र सप्ततिं च सप्त च । सद्यो दिदिष्ट तान्वः
सद्यो दिदिष्ट पार्थ्यः सद्यो दिदिष्ट मायवः ॥ १५ ॥ २८ ॥

॥ ६४ ॥ ऋषिः—१-१४ अर्बुदः काद्रवेयः सर्पः ॥ ग्रावाणो देवता ।
छन्दः—१, ३, ४, १०, ११, १३ विराड् जगती । २, ६, १२ जगती । ८, ९
आर्चीस्वराद् जगती । ५, ७ निचृत्त्रिष्टुप् । १४ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१-४, ६,
८-१३ निषादः । ५, ७, १४ धैवतः ॥

॥ ६४ ॥ प्रैते वदन्तु प्र वयं वदाम ग्रावभ्यो वाचं वदता वदञ्जयः । य-
दद्रयः पर्वताः साकमाशवः श्लोकं घोषं भरथेन्द्राय सोमिनः ॥ १ ॥ एते वदन्ति
शतवत्सहस्रवदभि क्रन्दन्ति हरितेभिरासभिः । विष्टी ग्रावाणः सुकृतः सुकृत्यश्वा
होतुश्चित्पूर्वे हविरद्यमाशत ॥ २ ॥ एते वदन्त्यविदञ्चना मधु न्यूह्यन्ते अधि
पक्व आमिषि । वृक्षस्य शाखामरुणस्य वप्सतस्तेसूभर्वा वृषभाः प्रेमराविषुः ॥ ३ ॥
बृहद्वदन्ति मद्विरेण मन्दिनेन्द्रं क्रोशन्तोऽविदञ्चना मधु । संरभ्या धीराः स्वसृभि-
रनर्तिपुराघोषयन्तः पृथिवीमुपब्दिभिः ॥ ४ ॥ सुपर्णा वाचमक्रतोप चव्याख्वरे
कृष्णा इषिरा अनर्तिषुः । न्यङ्घ्रि यन्त्युपरस्य निष्कृतं पुरु रेतो दधिरे सूर्यश्वतः
॥ ५ ॥ २६ ॥ उग्रा इव प्रवहन्तः समायमुः साकं युक्ता वृषणो विभ्रतो धुरः ।

अ० ८ । अ० ५ । व० २] ६१२ [म० १० । अ० ८ । सू० ६५ ।

गच्छुसन्तो जग्रसाना अराविषुः शृण्व एषां प्रोथथो अर्वतामिव ॥ ६ ॥ दशा-
बनिभ्यो दशकक्ष्येभ्यो दशयोक्तेभ्यो दशयोजनेभ्यः । दशाभीशुभ्यो अर्चताज-
रेभ्यो दश धुरो दश युक्ता वहद्भ्यः ॥ ७ ॥ ते अद्रयो दशयन्त्रास
आशवस्तेषामाधानं पर्येति हर्यतम् । त ऊ सुतस्य सोम्यस्यान्धसोऽंशोः प्रीयूषं
प्रथमस्य भेजिरे ॥ ८ ॥ ते सोमादो हरी इन्द्रस्य निसतेऽंशं दुहन्तो अध्यासते गर्वि ।
तेभिर्दुग्धं पपिवान्तसोम्यं मध्वन्द्रो वर्धते प्रथते वृषायते ॥ ९ ॥ वृषा वो अंशुर्न
किला रिषाथनेळावन्तः सदमित्स्थनाशिताः । रैवत्येव महमा चारवः स्थनयस्य
ग्रावाणो अजुषध्वमध्वरम् ॥ १० ॥ ३० ॥ तृदिला अर्तदिलासो अद्रयोऽश्र-
मणा अश्रुथिता अमृत्यवः । अनातुरा अजराः स्थामविष्णवः सुपीवसो अर्तपिता
अर्तणजः ॥ ११ ॥ ध्रुवा एव वः पितरो युगेयुगे क्षेमकामासः सदसो न युञ्जते ।
अजुर्यासो हरिषाचो हरिद्रव आ द्यां रुवेण पृथिवीमशुश्रुवुः ॥ १२ ॥ तदिद्व-
न्त्यद्रयो त्रिमोचन्ते यामन्नञ्जस्पा इव घेदुपब्दिभिः । वपन्तो बीजमिव धान्याकृतः
पृञ्चन्ति सोमं न मिनन्ति वप्सतः ॥ १३ ॥ सुते अध्वरे अधि वाचमक्रता क्री-
ळ्यो न मातरं तुदन्तः । वि पू मुञ्चा सुषुवुषो मनीषां वि वर्तन्तामद्रयश्चायमा-
नाः ॥ १४ ॥ ३१ ॥ ४ ॥

॥ ६५ ॥ ऋषिः—१, ३, ६, ८—१०, १२, १४, १७ पुरुरवा ऐळः ।
२, ४, ५, ७, ११, १३ १५, १६, १८ उर्वशी ॥ देवता—१, ३, ६, ८—१०
१२, १४, १७ उर्वशी । २, ४, ५, ७, ११, १३, १५, १६, १८ पुरुरवाऐळः ॥
छन्दः—१, २, १२ त्रिष्टुप् ३, ४, १३, १६ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ५, १० आर्ची
भुरिक् त्रिष्टुप् । ६—८, १५ विराद् त्रिष्टुप् । ९, ११, १४, १७, १८ निचृत्त्रि-
ष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६५ ॥ ह्ये जाये मनसा तिष्ठ घोरे वचांसि मिश्रा कृणवावहै नु । न नौ
मन्त्रा अनुदितास एते मयस्करन्परतरे चनाहन् ॥ १ ॥ किमेता वाचा कृणवा
तवाहं प्राक्रमिषमुषसामग्रियेव । पुरुरवः पुनरस्तं परेहि दुरापना वात इवाहम-
स्मि ॥ २ ॥ इषुर्न श्रिय इषुधेरसना गोषाः शतसा नरंहिः । अवीरे क्रतौ विद-
विद्युतन्नोरा न मायुं चितयन्त धुनयः ॥ ३ ॥ सा वसु दधती श्वशुराय वय उषो
यदि वष्टयन्तिगृहात् । अस्तं ननत्ते यस्मिञ्चा कन्दिवा नक्तं शनथिता वैतसेन ॥ ४ ॥
त्रिः स्म माद्रः शनथयो वैतसेनोत स्म मेऽव्यत्यै पृणासि । पुरुरवोऽनु ते केत-
मायं राजा मे वीर तन्वस्तदासीः ॥ ५ ॥ १ ॥ या सुजूर्णिः श्रोणिः सुम्नमापि-

देवैर्नुर्न ग्रन्थिनीं चरणयुः । ता अञ्जयोऽरुणयो न संस्रुः श्रिये गावो न धेन-
 योऽनवन्तः ॥ ६ ॥ समस्मिञ्जायमान आसतु ग्ना उतेमवर्धन्नद्यः स्वर्गताः । महे
 पत्त्वा पुरुरवो रणायावर्धयन्दस्युहत्याय देवाः ॥ ७ ॥ सचा यदासु जहतीष्व-
 त्क्रममानुषीषु मानुषो निषेवे । अप स्म मत्तरसन्ती न भुज्युस्ता अत्रसत्रथस्पृशो
 नाश्वाः ॥ ८ ॥ यदासु मर्तो अमृतासु निस्पृक्सं ज्ञोणीभिः क्रतुभिर्न पृङ्गे । ता आ-
 तयो न तन्वः शुम्भतु स्वा अश्वासो न क्रीळयो दन्दशानाः ॥ ९ ॥ विद्युन्न या पतन्ती
 दविद्योद्भरन्ती मे अप्या काम्यानि । जनिष्ठो अपो नयः सुजातः प्रोवशी तिरत
 दीर्घमायुः ॥ १० ॥ २ ॥ जज्ञिष इत्था गोपीध्याय हि दधाथ तत्पुंरुरवो म ओ-
 जः । अशासं त्वा विदुषी सस्मिन्नहन्नम आशृणोः किमभुग्वदासि ॥ ११ ॥ क-
 दा सूनुः पितरं जात इच्छाच्चक्रन्नाश्रु वर्तयद्विजानन् । को दम्पती समनसा वि-
 यूयोदध यदग्निः श्वशुरेषु दीदयत् ॥ १२ ॥ प्रति ब्रवाणि वर्तयते अश्रु चक्रन्न
 क्रन्ददाध्ये शिवायै । प्र ततै हिनवा यतै अस्मे परेह्यस्तै नहि मूर मापः ॥ १३ ॥
 सुदेवो अद्य प्रपतेदनावृत्परावतं परमां गन्तवा उ । अधा शयीत निर्ऋतेरुपस्थेऽ-
 धैनं वृका रभसासो अद्युः ॥ १४ ॥ पुरुरवो मा मृथा मा प्र पत्तो मा त्वा वृका-
 सो अशिवास उ क्षन् । न वै स्त्रेणानि मुख्यानि सन्ति सालावृकाणां हृदया-
 न्येता ॥ १५ ॥ ३ ॥ यद्विरूपाचरं मर्त्येष्वसं रात्रीः शरदश्चतस्रः । घृतस्य स्तो-
 कं सकृदहं आश्रां तादेवेदं तातृपाणा चरामि ॥ १६ ॥ अन्तरिक्षां रजसो वि-
 मानीमुप शिक्ताम्युर्वशीं वसिष्ठः । उप त्वा रातिः सुकृतस्य तिष्ठानि वर्तस्व ह-
 दयं तप्यते मे ॥ १७ ॥ इति त्वा देवा इम आहुरैळ यथेमेतद्भवसि मृत्युबन्धुः ।
 प्रजा ते देवान्हविषा यजाति स्वर्ग उ त्वमपि मादयासे ॥ १८ ॥ ४ ॥

॥ ६६ ॥ ऋषिः-१-१३ बरुः सर्वहरिवेन्द्रः ॥ देवता-हरिस्तुतिः ॥ छन्दः-१
 ७, ८ जगती । २-४, ६, १० जगती । ५ आर्चीस्वराद् जगती । ६ विराड्-
 जगती । ११ आर्चीभुरिग् जगती । १२, १३ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-१-११ निषादः ।
 १२, १३ धैवतः ॥

॥ ६६ ॥ प्र ते महे विदथे शंसिषं हरी प्र ते वन्वे वनुषो हर्यतं मदम् । घृ-
 तं न यो हरिभिश्चारु सेचतु आ त्वा विशन्तु हरिर्वपसं गिरः ॥ १ ॥ हरिं हि
 योनिमभि ये समस्वरन्दिन्वन्तो हरी दिव्यं यथा सदः । आ यं पूणन्ति हरिभि-
 र्न धेनव इन्द्राय शूषं हरिवन्तमर्चत ॥ २ ॥ सो अस्य वज्रो हरितो य आयसो

हरिर्निकामो हरिरा गभस्त्योः । द्युम्नी सुशिप्रो हरिमन्युसायक इन्द्रे निरूपा हरित
मिमिक्षिरे ॥ ३ ॥ दिवि न केतुरधि धायि हर्यतो विव्य चद्वज्रो हरितो न रंहा । तुददा
हरिशिप्रो य आयसः सहस्रशोका अभवद्धरिम्भरः ॥ ४ ॥ त्वन्त्वमहर्यथा उपस्तुतः प
र्वैभिरिन्द्र हरिकेश यज्वभिः । त्वं हर्यसि तव विश्वमुक्थ्य मसामि राधो हरि
जात हर्यतम् ॥ ५ ॥ ५ ॥ ता वज्रिणं मन्दितं स्तोम्यं मद इन्द्रं रथे वहतो ह
र्यता हरी । पुरुण्यस्मै सर्वनानि हर्यत इन्द्राय सोमा हरयो दधन्विरे ॥ ६ ॥ अ
कामाय हरयो दधन्विरे स्थिराय हिन्वन्हरयो हरी तुरा । अर्वाङ्घ्रियो हरिभिर्जोषमी
यते सो अस्य कामं हरिवन्तमानशे ॥ ७ ॥ हरिश्मशारुर्हरिकेश आयसस्तुरस्पे
यो हरिपा अवर्धत । अर्वाङ्घ्रियो हरिभिर्वाजिनीवसुरति विश्वा दुरिता पारिषदर
॥ ८ ॥ सुवेव यस्य हरिणी विपेततुः शिप्रे वाजाय हरिणी दविध्वतः । प्र य
त्कृते चमसे मर्मजद्धरी पीत्वा मदस्य हर्यतस्यान्धसः ॥ ९ ॥ उत स्म सन्न ह
र्यतस्य पस्त्योऽरत्यो न वाजं हरिवाँ अचिक्रदत् । मही चिद्धि धिषणा हर्यदोजस
बृहद्वयो दधिषे हर्यतरिचदा ॥ १० ॥ ६ ॥ आ रोदसी हर्यमाणो महित्वा नव्यं
नव्यं हर्यसि मन्म नु प्रियम् । प्र पस्त्यमसुर हर्यतं गोराविष्कृधि हरये सूर्या
॥ ११ ॥ आ त्वा हर्यन्तं प्रयुजो जनानां रथे वहन्तु हरिशिप्रमिन्द्र । पिबा यथ
प्रतिभृतस्य मध्वो हर्यन्यज्ञं सधमादे दशोणिम् ॥ १२ ॥ अषाः पूर्वेषां हरिव
सुतानामथो इदं सर्वनं केवलं ते । ममद्धि सोमं मधुमन्तमिन्द्र सत्रा वृषञ्जठर अ
वृषस्व ॥ १३ ॥ ७ ॥

॥ ६७ ॥ ऋषिः—१-२३ भिषगाथर्वणः ॥ देवता—ओषधी स्तुतिः ।
छन्दः—१, २, ४-७, ११, १७ अनुष्टुप् । ३, ६, १२, २२, २३ निचृदनुष्टुप्
८, १०, १३-१६, १८-२१ विराडनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ ६७ ॥ या ओषधीः पूर्वा जाता देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा । मनै नु बभूवाम
शतं धामानि सप्त च ॥ १ ॥ शतं वो अम्ब धामानि सहस्रमुतवो रुहः । अधा शत
क्रत्वो यूयमिमं मे अगदं कृत ॥ २ ॥ ओषधीः प्रति मोदध्वं पुष्पवतीः प्रसूवरीः
अश्वा इव सजित्वरीर्वीरुधः पारयिष्णवः ॥ ३ ॥ ओषधीरिति मातरस्तद्वो दे
वीरुपं ब्रुवे । सनेयमश्वं गां वास आत्मानं तव पूरुष ॥ ४ ॥ अश्वत्थे वो निष
दधं पर्णे वो वसतिष्कृता । गोभाज इत्किलासथ यत्सनवथ पूरुषम् ॥ ५ ॥ ८
यत्रौषधीः समग्मत राजानः समिताविव । विप्रः स उच्यते भिषग्रजोहामीवचा

प्र० ८ । अ० ५ । व० १२] ६१५ [म० १० । अ० ८ । सू०, ६८ ।

तनः ॥ ६ ॥ अश्वावतीं सोमावतीमूर्जयन्तीमुदोजसम् । आवित्सि सर्वा ओषधी-
रस्मा अरिष्टतातये ॥ ७ ॥ उच्छुष्मा ओषधीनां गावो गोष्ठादिवेरते । धनं सन्ति-
ष्यन्तीनामात्मानं तव पूरुष ॥ ८ ॥ इष्कृतिर्नाम वो माताथो यूयं स्थ निष्कृतीः ।
सीराः पतत्रिणीः स्थन यदामयति निष्कृथ ॥ ९ ॥ अति विश्वाः परिष्ठाः स्तेन
इव ब्रजमक्रमुः । ओषधीः प्राचुच्यवुर्यत्किं च तन्वोऽरपः ॥ १० ॥ ६ ॥ यदिमा
वाजयन्नहमोषधीर्हस्त आदधे । आत्मा यक्ष्मस्य नश्यति पुरा जीवगृभो यथा
॥ ११ ॥ यस्यौषधीः प्रसर्पथाङ्गमङ्गं परुष्परुः । ततो यक्ष्मं वि बाधध्व उग्रो म-
ध्यमशीरिव ॥ १२ ॥ साकं यक्ष्मं प्र पत चाषेण किकिदीविना । साकं वातस्य
धाज्या साकं नश्य निहाकया ॥ १३ ॥ अन्या वो अन्यामवत्वन्यान्यस्या उपा-
वत । ताः सर्वाः संविदाना इदं मे प्रावता वचः ॥ १४ ॥ याः फलिनीर्या अ-
फला अपुष्पा याश्च पुष्पिणीः । बृहस्पतिप्रसूतास्ता नो मुञ्चन्त्वंहसः ॥ १५ ॥ १० ॥
मुञ्चतु मा शपथ्यादथो वरुण्यादुत । अथो यमस्य पड्वीशात्सर्वस्माद्देवकिल्बि-
षात् ॥ १६ ॥ अवपतन्तीरवदन्दिवा ओषधयस्परि । यं जीवमश्नवामह्वै न स
रिष्याति पूरुषः ॥ १७ ॥ या ओषधीः सोमराज्ञीर्बद्धीः शतविचक्षणाः । तासां
त्वमस्युत्तमारं कामाय शं हृदे ॥ १८ ॥ या ओषधीः सोमराज्ञीर्विष्टिताः पृथिवी-
मनु । बृहस्पतिप्रसूता अस्यै सं दत्त वीर्यम् ॥ १९ ॥ मा वो रिषत्खनिता यस्मै
चाहं खनामि वः । द्विपच्चतुष्पदस्माकं सर्वमस्त्वनातुरम् ॥ २० ॥ याश्चेदमु-
पशृण्वन्ति याश्च दूरं परागताः । सर्वाः सङ्गत्य वीरुधोऽस्यै सं दत्त वीर्यम्
॥ २१ ॥ ओषधयः सं वदन्ते सोमेन सह राजा । यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तं रा-
जन्पारयामसि ॥ २२ ॥ त्वमुत्तमास्योषधे तव वृक्षा उपस्तयः । उपस्तिरस्तु
सोऽस्माकं यो अस्मां अभिदासति ॥ २३ ॥ ११ ॥

॥ ६८ ॥ ऋषिः-१-१२ देवापिरार्षिषेणः ॥ देवा देवताः ॥ छन्दः-१,
७ भुरिक् त्रिष्टुप् । २, ६, ८, ११, १२ निचृत्त्रिष्टुप् । ३, ५ त्रिष्टुप् । ६ पाद-
निचृत्त्रिष्टुप् । ४, १० विराट् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ६८ ॥ बृहस्पते प्रति मे देवतामिहि मित्रो वा यद्वरुणो वासि पूषा ।
आदित्यैर्वा यद्वसुभिर्मरुत्वान्तस पर्जन्यं शन्तनवे वृषाय ॥ १ ॥ आ देवो दूतो अजिर-
श्चिकित्वान्त्वद्देवापे अभि मामगच्छत् । प्रतीचीनः प्रति मामा ववृत्स्व दधामि ते
द्युमतीं वाचमासन् ॥ २ ॥ अस्मे धेहि द्युमतीं वाचमासन्बृहस्पते अनमीवामिषिराम् ।

अ० ८ । अ० ५ । व० १५] ६१६ [म० १० । अ० ८ । सू० ६६

यया वृष्टिं शन्तं नवे वनां व दिवो द्रप्सो मधुमाँ आ विवेश ॥ ३ ॥ आ नो द्रप्सा मधुमन्तं
विशन्ति वन्द्रे देह्यधिरथं सहस्रम् । नि षीद होत्रमृतुथा यजस्व देवान् देवापे हविषा स
पर्य ॥ ४ ॥ आर्ष्टिषेणो होत्रमृषिर्निषीदन् देवापि देवसुमतिं चिकित्वान् । स उत्त
रस्मादधरं समुद्रमपो दिव्या असृजद्वर्ष्या अभि ॥ ५ ॥ अस्मिन्त्समुद्रे अध्युत्तर
स्मिन्नापो देवेभिर्निवृता अतिष्ठन् । ता अद्रवन्नार्ष्टिषेणेन सृष्टा देवापिना प्रेषित
मृत्तिणीषु ॥ ६ ॥ १२ ॥ यद्देवापिः शन्तं नवे पुरोहितो होत्राय वृतः कृपयन्नदी
धेत् । देवश्रुतं वृष्टिवनिं रराणो बृहस्पतिर्वाचमस्मा अयच्छत् ॥ ७ ॥ यं त्वां दे
वापिः शुशुचानो अग्न आर्ष्टिषेणो मनुष्यः समीधे । विशेवाभिर्देवैरनुमद्यमानः
पर्जन्यमीरया वृष्टिमन्तम् ॥ ८ ॥ त्वां पूर्वं ऋषयो गीर्भिरायन्त्वामध्वरेषु पुरुहू
विश्वे । सहस्राण्यधिरथान्यस्मे आ नो यज्ञरोहिदश्वोप याहि ॥ ९ ॥ एतान्यग्ने
नवतिर्नव त्वे आहुतान्यधिरथा सहस्रा । तेभिर्वर्धस्व तन्वंः शूर पूर्वीर्दिवो नो वृ
ष्टिर्मिषितो रिरिहि ॥ १० ॥ एतान्यग्ने नवतिं सहस्रा सं प्र यच्छ वृष्णा इन्द्राय
भागम् । विद्वान्पथ ऋतुशो देवयानानप्यौलानं दिवि देवेषु धेहि ॥ ११ ॥ अग्ने
बाधस्व वि मृधो वि दुर्गहापामीवामप रक्षांसि सेध । अस्मात्समुद्राद्बृहतो दिवो नोऽप
भूमानमुप नः सृजेह ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ ६६ ॥ ऋषिः—१-१२ वस्रो वैखानसः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ७
११ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ५, ९, १२ त्रिष्टुप् । ३, ६ विराद् त्रिष्टुप् । ४ आसुरीस्व
राडाचीनिचृत्त्रिष्टुप् । ८ आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् । १० पाद निचृत्त्रिष्टुप् ।
धैवतः स्वरः ॥

॥ ६६ ॥ कं नरिचित्रमिषण्यासि चिकित्वान्पृथुग्मानं वाश्रं वावृधध्यै । कत्त
स्य दातु शर्वसो व्युष्टौ तज्जद्वज्रं वृत्रतुरमपिन्वत् ॥ १ ॥ स हि द्युता विद्युता वेति
सामं पृथुं योनिमसुरत्वा संसाद । स सनीळेभिः प्रसहानो अस्य भ्रातुर्न ऋते
सप्तथस्य मायाः ॥ २ ॥ स वाजं यातापदुष्पदा यन्त्स्वर्षाता परि षदत्सनिष्यन्
अतर्वा यच्छतदुरस्य वेदो घृज्जिह्वदेवाँ अभि वर्षसा भूत् ॥ ३ ॥ स यद्द्वयोऽव
नीर्गोष्ववा जुहोति प्रधन्यासु सस्त्रिः । अपादो यत्र युज्यासोऽरथा द्रोण्यश्वास
ईरते घृतं वाः ॥ ४ ॥ स रुद्रेभिरशस्तवार ऋभ्वा हित्वी गर्यमारे अवद्य आगा
वस्रस्य मन्ये मिथुना विवव्री अन्नमभीत्यारोदयन्मुषायन् ॥ ५ ॥ स इहास
तुवीरवं पतिर्दन्षच्छत्रं त्रिशीर्षाणं दमन्यत् । अस्य त्रितो न्वोजसा वृथानो विप
बराहमयोऽग्रया हन् ॥ ६ ॥ १४ ॥ स दुर्द्वेणे मनुष ऊर्ध्वमान आ साविषदर्श

अ० ८ । अ० ५ । व० १७] ६१७ [म० १० । अ० ६ । सू० १०० ।

स्नानाय शरुम् । स नृतमो नहुषोऽस्मत्सुजातः पुरोऽभिनदर्हन्दस्युहर्त्य ॥ ७ ॥
 सो अभियो न यवस उदन्यन्तयाय गातुं विदन्नो अस्मे । उप यत्सीददिन्दुं श-
 रीरैः श्येनोऽयोपाष्टिर्हन्ति दस्यून् ॥ ८ ॥ स ब्राधतः शवसानेभिरस्य कुत्साय
 शुष्णं कृपणे परादात् । अयं कविमनयच्छस्यमानमत्कं यो अस्य सन्तितो नृणाम्
 ॥ ९ ॥ अयं दशस्यन्नर्येभिरस्य दस्मो देवेभिर्वरुणो न मायी । अयं कनीन
 ऋतुपा अवेद्यमिमीतारुं यश्चतुष्पात् ॥ १० ॥ अस्य स्तोमैभिरौशिज ऋजिशवा
 व्रजं दरयद्वृषभेण पिप्रोः । सुत्वा यद्यजतो दीदयद्दीः पुर इयानो अभि वर्षसा
 भूत् ॥ ११ ॥ एवा महो असुर वक्तथाय वम्रकः पद्भिरुप सर्पदिन्द्रम् । स इयानः
 करति स्वस्तिमस्मा इषमूर्जं सुजितिं विश्वमाभाः ॥ १२ ॥ १५ ॥ ८ ॥

॥ १०० ॥ ऋषिः—१—१२ दुवस्युर्वान्दनः ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः—१—३
 जगती । ४, ५, ७, ११ निचृज्जगती । ६, ८, १० विराद् जगती । ९ पाद
 निचृज्जगती । १२ विराद् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—११ निषादः । १२ धैवतः ॥

॥ १०० ॥ इन्द्र दृह्य मघवन्त्वाव दिङ्मज इह स्तुतः सुतपा बोधि नो वृधे ।
 देवेभिर्नः सविता प्रावतु श्रुतमा सर्वतातिमदिति वृणीमहे ॥ १ ॥ भराय सु भरत
 भागमृत्विगं प्र वायवे शुचिपे क्रन्ददिष्टये । गौरस्य यः पर्यसः पीतिमानश आ-
 सर्वतातिमदिति वृणीमहे ॥ २ ॥ आ नो देवः सविता साविषद्वयं ऋजूयते
 यजमानाय सुन्वते । यथा देवान्प्रतिभूषेम पाकवदा सर्वतातिमदिति वृणीमहे
 ॥ ३ ॥ इन्द्रो अस्मे सुमना अस्तु विश्वहा राजा सोमः सुवितस्याध्येतु नः । यथा-
 यथा मित्रधितानि सन्दधुरा सर्वतातिमदिति वृणीमहे ॥ ४ ॥ इन्द्र उक्थेन शव-
 सा परुदधे बृहस्पतेप्रतरीतास्यायुषः । यज्ञो मनुः प्रमतिर्नः पिता हि क्रमा सर्वता-
 तिमदिति वृणीमहे ॥ ५ ॥ इन्द्रस्य नु सुकृतं दैव्यं सहोऽग्निर्गृहे । जरिता मेधिरः
 कविः । यज्ञश्च भूद्विदथे चारुरन्तम आ सर्वतातिमदिति वृणीमहे ॥ ६ ॥ १६ ॥
 न वो गुहा चक्रम भूरि दुष्कृतं नाविष्ट्यं वसवो देवहेळनम् । मार्किनो देवा अनृ-
 तस्य वर्षस आ सर्वतातिमदिति वृणीमहे ॥ ७ ॥ अपामीवां सविता साविषन्न्य-
 ग्वरीय इदपं सेधन्त्वद्वयः । ग्रावा यत्र मधुषुदुच्यते बृहदा सर्वतातिमदिति वृ-
 णीमहे ॥ ८ ॥ ऊर्ध्वो ग्रावा वसवोऽस्तु सोतरि विश्वा द्वेषांसि सनुत्युयोत ।
 स नो देवः सविता पायुरीड्य आ सर्वतातिमदिति वृणीमहे ॥ ९ ॥ ऊर्जं दात्रो
 यवसे पीवो अत्तन ऋतस्य याः सदेने कोशे अङ्ध्वे । तनूरेव तन्वो अस्तु भेष-
 जमा सर्वतातिमदिति वृणीमहे ॥ १० ॥ क्रतुप्रावां जरिता शश्वतामव इन्द्र इह-

अ० ८ । अ० ५ । व० २०] ६१८ [म० १० । अ० ६ । मू० १०२]

द्रा प्रमतिः सुतावताम् । पूर्णमूर्धदिव्यं यस्य सिक्तय आ सर्वतातिमदिति वृणी-
महे ॥ ११ ॥ चित्रस्तै भानुः क्रतुप्रा अभिष्टिः सन्ति स्पृधो जराणि प्रा अधृष्टाः ।
राजिष्ठया रज्या पशव आ गोस्तूर्तूर्षति पर्यग्रं दुवस्युः ॥ १२ ॥ १७ ॥

॥ १०१ ॥ ऋषिः-१-१२ बुधः सौम्यः ॥ देवता-विश्वेदेवा ऋत्विजो वा ॥
छन्दः-१, ११ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ८ त्रिष्टुप् । ३, १० विराट् त्रिष्टुप् । ७ पाद
निचृत्त्रिष्टुप् । ४, ६ गायत्री । ५ बृहती । ६ विराट् जगती । १२ निचृज्जगती ॥
स्वरः-१-३, ७, ८, १०, ११ धैवतः । ४, ६ षड्जः । ५ मध्यमः । ६, १२ निषादः ॥

॥ १०१ ॥ उद्ध्वध्वं समनसः सखायः समग्निमिन्ध्वं बहवः सनीळाः । व-
धिक्रामग्निमुषसं च देवीमिन्द्रावतोऽर्बसे नि ह्वये वः ॥ १ ॥ मन्द्रा कृणुध्वं धिय
आ तनुध्वं नावमरित्रपरणीं कृणुध्वम् । इष्कृणुध्वमायुधारै कृणुध्वं प्राञ्चयज्ञं प्र
णयता सखायः ॥ २ ॥ युनक्त सीरा वि युगा तनुध्वं कृते योनौ वपतेह बीज-
म् । गिरां च श्रुष्टिः सभरा असन्नो नेदीय इत्सृण्यः पक्मेयात् ॥ ३ ॥ सीरा
युञ्जन्ति कवयो युगा वि तन्वते पृथक् । धीरा देवेषु सुम्नया ॥ ४ ॥ निरा-
हावान्कृणोतन सं वरत्रा दधातन । सिञ्चामहा अबतमुद्रिणं वयं सुषेकमनुपक्षितम्
॥ ५ ॥ इष्कृताहावमवतं सुवरत्रं सुषेचनम् । उद्रिणं सिञ्चे अक्षितम् ॥ ६ ॥ १८ ॥
प्रीणिताश्चान्हितं जयाथ स्वस्तिवाहं रथ मित्कृणुध्वम् । द्रोणाहावमवतमश्मचक्र-
मंसत्रकोशं सिञ्चता नृपाणाम् ॥ ७ ॥ व्रजं कृणुध्वं स हि वो नृपाणो वर्म सी-
व्यध्वं बहुला पृथूनि । पुरः कृणुध्वमायसीरधृष्टा मा वः सुस्रोच्चमसो दंहता तम्
॥ ८ ॥ आ वो धियं यज्ञियां वर्त ऊतये देवा देवीं यजतां यज्ञियामिह । सा नो
दुहीयन्नवसेव गत्वी सहस्रधारा पर्यसा मही गौः ॥ ९ ॥ आ तू षिञ्च हरिमीं
द्रोरुपस्थे वाशीभिस्तक्षताश्मन्मयीभिः । परि ष्वजध्वं दश कक्ष्याभिरुभे धुरौ प्र-
ति वह्निं युनक्त ॥ १० ॥ उभे धुरौ वह्निरापिबद्मानोऽन्तर्योनेव चरति द्विजानिः ।
वनस्पतिं वन आस्थापयध्वं नि षू दधिध्वमखनन्त उत्सम् ॥ ११ ॥ कपृन्नरः
कपृथमुदधातन चोदयत खुदत वाजसातये । निष्टिग्न्यः पुत्रमा च्यावयोतय इन्द्र
सुबाध इह सोमपीतये ॥ १२ ॥ १६ ॥

॥ १०२ ॥ ऋषिः-१-१२ मुद्गलो भार्ग्यश्वः ॥ देवता-बुधन इन्द्रो वा ।
छन्दः-१ पादनिचृद्बृहती । ३, १२ निचृद्बृहती । २, ४, ५, ६ निचृत्त्रि

अ० ८ । अ० ५ । व० २२] ६१६ [म० १० । अ० ६ । सू० १०३ ।

ष्टुप् । ६ भुरिक् त्रिष्टुप् । ७, ८, १० विराद् त्रिष्टुप् । ११ पादनिचृत्तिष्टुप् ॥
स्वरः-१, ३, १२ मध्यमः । २, ४-११ धैवतः ॥

॥ १०२ ॥ प्र ते रथं मिथूकृतमिन्द्रोऽवतु धृष्णुया । अस्मिन्नाजौ पुरुहूत
अवाय्ये धनभक्षेभु नोऽव ॥ १ ॥ उत्स्म वातो वहति वासो अस्या अधिरथं
यदजयत्सहस्रम् । रथीरभून्मुद्गलानी गविष्ठौ भरे कृतं व्यचेदिन्द्रसेना ॥ २ ॥ अ-
न्तर्यच्छ जिघांसतो वज्रमिन्द्राभिदासतः । दासस्य वा मघवन्नार्यस्य वा सनुतर्य-
वया वधम् ॥ ३ ॥ उद्नो हूदमपिबज्जर्हषाणः कूटं स्म तृहदभिमातिमेति । प्र मु-
ष्कभारः श्रव इच्छमानोऽजिरं बाहू अभरत्सिषासन ॥ ४ ॥ न्यक्रन्दयन्नुपयन्त
एनममेहयन्वृषभं मध्य आजेः । तेन सूभर्वे शतवत्सहस्रं गवां मुद्गलः प्रधने जिगाय
॥ ५ ॥ कर्कद्वे वृषभो युक्त आसीदवावचीत्सारधिरस्य केशी । दुर्धैर्युक्तस्य द्रवतः
सहानस ऋच्छन्ति ष्मा निष्पदो मुद्गलानीम् ॥ ६ ॥ २० ॥ उत प्रधिमुदहन्नस्य
विद्वानुपायुनग्वंसंगमत्र शिक्षन् । इन्द्र उदावत्पतिमघ्न्यानामरहत पद्याभिः ककु-
बान् ॥ ७ ॥ शुनमष्ट्राव्यचरत्कपर्दी वरत्रायां दार्वानह्यमानः । नृम्णानि कृणव-
न्बहवे जनाय गाः पस्पशानस्तविषीरधत्त ॥ ८ ॥ इमं तं पश्य वृषभस्य युञ्जं का-
ष्ठाया मध्ये द्रुघणं शयानम् । येन जिगाय शतवत्सहस्रं गवां मुद्गलः पृतनाज्येषु
॥ ९ ॥ आरे अघा को न्वित्था ददर्श यं युञ्जन्ति तम्वा स्थापयन्ति । नास्मै
वृणं नोदकमा भरन्त्युत्तरो धुरो वहति प्रदेदिशत् ॥ १० ॥ पखिवृक्तेव पतिवि-
द्यमानद् पीप्याना कूचक्रेणेव सिञ्चन् । एषैष्या चिद्व्या जयेम सुमङ्गलं सिन-
वदस्तु सातम् ॥ ११ ॥ त्वं विश्वस्य जगतश्चक्षुरिन्द्रासि चक्षुषः । वृषा यदाजि
वृषणा सिषाससि चोदयन्वध्रिणा युजा ॥ १२ ॥ २१ ॥

॥ १०३ ॥ ऋषिः-१-१३ अपतिरथ ऐन्द्रः ॥ देवता-१-३, ५-११
इन्द्रः । ४ बृहस्पतिः । १२ अप्वा । १३ इन्द्रो मरुतो वा । छन्दः-१, ३-५, ६
त्रिष्टुप् । २ स्वराद् त्रिष्टुप् । ६ भुरिक् त्रिष्टुप् । ७, ११ निचृत्तिष्टुप् । ८, १०,
१२ विराद् त्रिष्टुप् । १३ विराडनुष्टुप् ॥ स्वरः-१-१२ धैवतः । १३ गान्धारः ॥

॥ १०३ ॥ आशुः शिशानो वृषभो न भीमो घनाघनः क्षोभणश्चर्षणी-
नाम् । सङ्क्रन्दनोऽनिमिष एकवीरः शतं सेनां अजयत्साकमिन्द्रः ॥ १ ॥ सङ्-
क्रन्दनेनानिमिषेण जिष्णुना युत्कारेण दुश्च्यवनेन धृष्णुना । तदिन्द्रेण जयत
तत्सहध्वं युधौ नर इषुहस्तेन वृष्णा ॥ २ ॥ स इषुहस्तैः स निषङ्गिभिर्वशी सं-

अ० ८ । अ० ५ । व० २४] ६२० [म० १० । अ० ६ । सू० १०४ ।

संष्टा स युध इन्द्रो गणेन । संसृष्टजित्सोमपा बाहुशर्धुर्ग्रधन्वा प्रतिहिताभिर-
स्ता ॥ ३ ॥ बृहस्पते परि दीया रथेन रत्नोहामित्रा अपबाधमानः । प्रभञ्जन्तसेनाः
प्रमृणो युवा जयन्तस्माकमेध्यविता रथानाम् ॥ ४ ॥ बलविज्ञायः स्थविरः प्रवीरः
सहस्वान्वाजी सहमान उग्रः । अभिर्वीरो अभिसत्वा सहोजा जैत्रमिन्द्र रथमातिष्ठ
गोवित् ॥ ५ ॥ गोत्रभिदं गोविदं वज्रबाहुं जयन्तमज्मं प्रमृणन्तमोजसा । इमं स-
जाता अनु वीरयध्वमिन्द्रं सखायो अनु सं रभध्वम् ॥ ६ ॥ २२ ॥ अभि गोत्राणि
सहसा गाहमानोऽदयो वीरः शतमन्युरिन्द्रः । दुश्च्यवनः पृतनाषाळ्युध्योऽस्माकं
सेना अवतु प्र युत्सु ॥ ७ ॥ इन्द्र आसां नेता बृहस्पतिर्दक्षिणा यज्ञः पुर एतु
सोमः । देवसेनानामभिभञ्जतीनां जयन्तीनां मरुतो यन्त्वग्रम् ॥ ८ ॥ इन्द्रस्य वृष्णो
वरुणस्य राज्ञ आदित्यानां मरुतां शर्धे उग्रम् । महामनसां भुवनच्यवानां घोषो
देवानां जयतामुदस्थात् ॥ ९ ॥ उद्धर्षय मघवन्नायुधान्युत्सत्त्वंनां मामकानां म-
नांसि । उद्धृत्रहन्वाजिनां वाजिनान्युद्रथानां जयतां यन्तु घोषाः ॥ १० ॥ अ-
स्माकमिन्द्रः समृतेषु ध्वजेष्वस्माकं या इषवस्ता जयन्तु । अस्माकं वीरा उत्तरे भ-
वन्त्वस्माँ उ देवा अवता हवेषु ॥ ११ ॥ अमीषां चित्तं प्रतिलोभयन्ती गृहाणा-
ज्ञान्यप्ते परेहि । अभि प्रेहि निर्देह हृत्सु शोकैरन्येनामित्रास्तमसा सचन्ताम् ॥ १२ ॥
प्रेता जयता नर इन्द्रो वः शर्म यच्छतु । उग्रा वः सन्तु ब्राह्मोऽनाधृष्या यथासथ
॥ १३ ॥ २३ ॥

॥ १०४ ॥ ऋषिः—१—११ अष्टको वैश्वामित्रः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
२, ७, ८, ११ त्रिष्टुप् । ३, ४ विराट् त्रिष्टुप् । ५, ६, १० निचृत्तिष्टुप् । ९ पा-
दनिचृत्तिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १०४ ॥ असावि सोमः पुरुहूत तुभ्यं हरिभ्यां यज्ञमुप याहि तूयम् ।
तुभ्यं गिरो विप्रवीरा इयाना दधन्विर इन्द्र पिबा सुतस्य ॥ १ ॥ अप्सु धूतस्य
हरिवः पिबेह नृभिः सुतस्य जठरं पृणस्व । मिमिक्षुर्यमद्रश्च इन्द्र तुभ्यं तेभिर्वर्धस्व
मदमुक्थवाहः ॥ २ ॥ प्रोग्रां पीति वृष्ण इयमि सत्यां प्रयै सुतस्य हर्यश्च तुभ्यम् ।
इन्द्र धेनाभिरिह मादयस्व धीभिर्विश्वाभिः शच्या गृणानः ॥ ३ ॥ ऊती शची-
वस्तवं वीर्येण वयो दधाना उशिजं ऋतज्ञाः । प्रजावदिन्द्र मनुषो दुरोणे तस्थु-
र्गृणन्तः सधमायासः ॥ ४ ॥ प्रसीतिभिष्टे हर्यश्च सुष्टोः सुषुम्नस्य पुरुचो ज-
नासः । मंहिष्ठामूर्ति वितिरे दधानाः स्तोतार इन्द्र तव सूनृताभिः ॥ ५ ॥ २४ ॥

अ० ८ । अ० ६ । व० १] ६२१ [म० १० । अ० ६ । सू० १०६ ।

उप ब्रह्माणि हरिवो हरिभ्यां सोमस्य याहि पीतये सुतस्य । इन्द्रं त्वा यज्ञः
क्षममाणमानद् दाशवाँ अस्यध्वरस्य प्रकेतः ॥ ६ ॥ सहस्रवाजमभिमातिषाहं
सुतेरणं मघवानं सुवृक्तिम् । उप भूषन्ति गिरो अप्रतीतमिन्द्रं नमस्या जारितुः
पनन्त ॥ ७ ॥ सप्तार्षो देवीः सुरणा अमृक्ता याभिः सिन्धुमतर इन्द्र पूरित् ।
नवतिं स्रोत्या नव च सर्वन्तीर्देवेभ्यो गातुं मनुषे च विन्दः ॥ ८ ॥ अपो महीर-
भिश्चस्तेरमुश्चोऽजागरास्वाध देव एकः । इन्द्र यास्त्वं वृत्रतूर्यं चकथ ताभिर्विश्वा-
युस्तन्वं पुपुष्याः ॥ ९ ॥ वीरेण्यः क्रतुरिन्द्रः सुशस्तिरुतापि धेना पुरुहूतमीदृ ।
आर्दयद्वृत्रमकृणोदु लोकं समाहे शक्रः पृतना अभिष्टिः ॥ १० ॥ शु हुवेम
मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ । शृण्वन्तमुग्रमृतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि
सज्जितं धनानाम् ॥ ११ ॥ २५ ॥

॥ १०५ ॥ ऋषिः—१—११ कौत्सः सुमित्रो दुर्मित्रो वा ॥ इन्द्रो देवता ॥
छन्दः—१ पिपीलिकामध्याडुष्णिक् । ३ भुरिगुष्णिक् । ४, १० निचदुष्णिक् ।
५, ६, ८, ९, विराडुष्णिक् । २ आर्ची स्वराडनुष्टुप् । ७ विराडनुष्टुप् । ११
त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ३—६, ८—१० ऋषभः । २ ७ गान्धारः । ११ धैवतः ॥

॥ १०५ ॥ कदा वसो स्तोत्रं हर्यत आव शमशा रुध्वाः । दीर्घं सुतं वा-
ताप्याय ॥ १ ॥ हरो यस्य सुयुजा विव्रता वेरवन्तानु शेपा । उभा रजी न के-
शिना पतिर्दन् ॥ २ ॥ अप योरिन्द्रः पापज आ मर्तो न शश्रमाणो बिभीवान् ।
शुभे यद्युयुजे तर्विषीवान् ॥ ३ ॥ सचायोरिन्द्रश्चर्कृष आँ उपानसः सपर्यन् ।
नदयोर्विव्रतयोः शूर इन्द्रः ॥ ४ ॥ अधि यस्तस्थौ केशवन्ता व्यचस्वन्ता न पु-
ष्ट्यै । वनोति शिप्राभ्यां शिप्रिणीवान् ॥ ५ ॥ २६ ॥ प्रास्तौदृष्वौजा ऋष्वे
भिस्ततन्न शूरः शर्वसा । ऋभुर्न क्रतुभिर्मातरिश्वा ॥ ६ ॥ वज्रं यश्चक्रे सुहनाय
दस्यवे हिरीमशो हिरीमान् । अरुतहनुरद्धुतं न रजः ॥ ७ ॥ अव नो वृजिना
शिशीहृचा वनेमानृचः । नाब्रह्मा यज्ञ ऋधृगजोषति त्वे ॥ ८ ॥ ऊर्ध्वा यत्ते त्रे-
तिनी भूद्यज्ञस्य धूर्षु सन्नन् । सजूर्नावं स्वयंशंस सचायोः ॥ ९ ॥ श्रिये ते पृश्निरु-
पसेचनी भूज्जिह्वे दर्विररेपाः । यया स्वे पात्रे सिञ्चस उत् ॥ १० ॥ शतं वा
यदसुर्यं प्रति त्वा सुमित्र इत्थास्तौदुर्मित्र इत्थास्तौत् । आवो यदस्युहत्ये कुत्स-
पुत्रं प्रावो यदस्युहत्ये कुत्सवत्सम् ॥ ११ ॥ २७ ॥ ५ ॥

॥ १०६ ॥ ऋषिः—१—११ भूतांशः काश्यपः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—
१, ३, ७ त्रिष्टुप् । २, ४, ८—११ निचत्त्रिष्टुप् । ५, ६ विराट् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

अ० ८ । अ० ६ । व० ३] ६२२ [म० १० । अ० ६ । सू० १०७ ।

॥१०६॥ उभा उ नूनं तदिदर्थयेथे वि तन्वाथे धियो वस्त्रापसेव । सग्रीचीना
यातवे प्रेमजीगः सुदिनेव पृक्ष आ तंसयेथे ॥१॥ उष्टारेव फर्वरेषु श्रयेथे प्रायोगेव
श्वाच्या शासुरेथः । दूतेव हि ष्ठो यशसा जनेषु मापं स्थातं महिषेवावपानात् ॥२॥
साकंयुजा शकुनस्यैव पक्षा पश्वेव चित्रा यजुरा गमिष्टम् । अग्निरिव देवयोदी-
दिवांसा परिज्मानेव यजथः पुरुत्रा ॥ ३ ॥ आपी वो अस्मे पितरेव पुत्रोग्रेव
रुचा नृपतीव तुर्यै । इर्यैव पुष्ट्यै किरणैव भुज्यै श्रुष्टीवानेव हवमा गमिष्टम् ॥४॥
वंसंगेव पूष्या शिम्बाता मित्रेव ऋता शतरा शातपन्ता । वाजेवोच्चा वयसा व-
म्येष्टा मेषेवेषा सपर्यापुरीषा ॥ ५ ॥ १ ॥ सृण्येव जर्भरी तुर्फरीतू नैतोशेव तु-
र्फरी पर्फरीका । उदन्यजेव जेमना मदेरू ता मे जराय्वजरं मरायु ॥ ६ ॥ पजेव
चर्चरं जारं मरायु क्षत्रेवार्थेषु तर्तरीथ उग्रा । ऋभू नापत्स्वरमञ्जा खरजुर्वायुर्न
पर्फरत्क्षयद्रयीणाम् ॥ ७ ॥ घर्मेव मधु जठरे सनेरू भगेविता तुर्फरी फारिवारम् ।
पतरेव चचरा चन्द्रनिर्णिङ्मनः ऋङ्गा मनन्या न जग्मी ॥ ८ ॥ बृहन्तेव गम्भरेषु
प्रतिष्ठां पादेव गाधं तरते विदाथः । कर्णेव शासुरनु हि स्मराथोऽशेव नो भजतं
चित्रमम्रः ॥ ९ ॥ आरङ्गरेव मध्वरेयेथे सारघेव गवि नीचीनबारे । कीनारेव
स्वेदमासिष्विदाना क्षामेवोर्जा सूर्यवसात्सचेथे ॥ १० ॥ ऋध्याम् स्तोमं सनुयाम्
वाजमा नो मन्त्रं सरथेहोपं यातम् । यशो न पक्वं मधु गोष्वन्तरा भूतांशो अश्वि-
नोः काममप्राः ॥ ११ ॥ २ ॥

॥ १०७ ॥ ऋषिः-१-११ दिव्यो दक्षिणावा प्राजापत्या ॥ देवता-दक्षि-
णा तदातारोवा ॥ छन्दः-१, ५, ७ त्रिष्टुप् । २, ३, ६, ९, ११ निचृत्त्रि-
ष्टुप् । ८, १० पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ४ निचृज्जगती ॥ स्वरः-१-३, ५-११
धैवतः । ४ निषदः ॥

॥ १०७ ॥ आविरभून्माहि माघोनमेषां विश्वं जीवं तमसो निरमोचि । महि
ज्योतिः पितृभिर्दत्तमागादुरुः पन्था दक्षिणाया अदर्शि ॥ १ ॥ उच्चा दिवि द-
क्षिणावन्तो अस्थुर्ये अश्वदाः सह ते सूर्येण । हिरण्यदा अमृतत्वं भजन्ते वासोदाः
सोमं प्र तिरन्त आयुः ॥ २ ॥ दैवी पूर्तिर्दक्षिणा देवयज्या न कवारिभ्यो महि ते
पृणन्ति । अथा नरः प्रयतदक्षिणासोऽवद्यभिया बहवः पृणन्ति ॥ ३ ॥ शत-
धारं वायुमर्कं स्वर्विदं नृचक्षस्ते अभि चक्षते हविः । ये पृणन्ति प्र च यच्छ-
न्ति सङ्गमे ते दक्षिणां दुहते सप्तमातरम् ॥ ४ ॥ दक्षिणावान्प्रथमो दूत एति

अ० ८ । अ० ६ । व० ६] ६२३ [म० १० । अ० ६ । सू० १०८ ।

दक्षिणावान्ग्रामणीरग्रमेति । तमेव मन्ये नृपतिं जनानां यः प्रथमो दक्षिणामाविवायं
॥ ५ ॥ ३ ॥ तमेव ऋषिं तमु ब्रह्माणमाहुर्यज्ञन्यं सामगामुक्थशासम् । स शुक्रस्य
तन्वो वेद तिस्रो यः प्रथमो दक्षिणया रराध ॥ ६ ॥ दक्षिणाश्वं दक्षिणा गां ददाति
दक्षिणा चन्द्रमुत यद्विरण्यम् । दक्षिणान्नं वनुते यो न आत्मा दक्षिणां वर्म
कृणुते विजानन् ॥ ७ ॥ न भोजा ममूर्न न्यर्थमीयुर्न रिष्यन्ति न व्यथन्ते ह भो-
जाः । इदं यद्विश्वं भुवनं स्वश्चैतत्सर्वं दक्षिणैभ्यो ददाति ॥ ८ ॥ भोजा जिग्युः
सुरभिं योनिमग्रे भोजा जिग्युर्वध्वं या सुवासाः । भोजा जिग्युरन्तः पेयं सुराया
भोजा जिग्युर्ये अहृताः प्रयन्ति ॥ ९ ॥ भोजायाश्वं सं मृजन्त्याशुं भोजायास्ते
कन्याः सुम्भमाना । भोजस्येदं पुष्करिणीव वेश्म परिष्कृतं देवमानेव चित्रम्
॥ १० ॥ भोजमश्वाः सुष्ठुवाहो वहन्ति सुवृद्धो वर्तते दक्षिणायाः । भोजं देवा-
सोऽवता भरेषु भोजः शत्रून्त्समनीकेषु जेता ॥ ११ ॥ ४ ॥

॥ १०८ ॥ ऋषिः-१, ३, ५, ७, ९ पणयोऽसुराः । २, ४, ६, ८, १०,
११ सरमा देवशुनी ॥ देवता-१, ३, ५, ७, ९ सरमा । २, ४, ६, ८, १०, ११
पणयः ॥ छन्दः-१ विराद् त्रिष्टुप् । २, १० त्रिष्टुप् । ३-५, ७-९, ११ नि-
चृत्त्रिष्टुप् । ६ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १०८ ॥ किमिच्छन्तीं सरमा प्रेदमानिद् दूरे हृध्वा जगुरिः पराचैः । का-
स्मेहिंतिः का परितक्म्यासीत्कथं रसाया अतरः पर्यासि ॥ १ ॥ इन्द्रस्य दूती-
रिषिता चरामि मह इच्छन्तीं पणयो निधीन्वः । अतिष्कदो भियसा तन्न आव-
त्तथा रसाया अतरं पर्यासि ॥ २ ॥ क्रीदङ्गिन्द्रः सरमे का दृशीका यस्येदं दू-
तीरसरः पराकात् । आ च गच्छान्मित्रमेना दधामाथा गवां गोपतिर्नो भवाति
॥ ३ ॥ नाहं तं वेद दभ्यं दभत्स यस्येदं दूतीरसरं पराकात् । न तं गूहन्ति स्र-
वतो गभीरा हुता इन्द्रेण पणयः शयध्वे ॥ ४ ॥ इमा गावः सरमे या ऐच्छः
परि दिवो अन्तान्सुभगे पतन्ती । कस्त एना अव सृजादयुध्व्युतास्माक्रमार्युधा स-
न्ति त्रिष्मा ॥ ५ ॥ ५ ॥ असन्या वः पणयो वचांस्यनिषव्यास्तन्वः सन्तु प्रापीः ।
अधृष्टो व एतवा अस्तु पन्था बृहस्पतिर्व उभया न मृळात् ॥ ६ ॥ अयं निधिः
सरमे अद्रिबुध्नो गोभिरश्वेभिर्वसुभिर्न्यृष्टः । रक्षन्ति तं पणयो ये सुगोपा रेकु प-
दमलकृमा जगन्थ ॥ ७ ॥ एह गमनृषयः सोमशिता अयास्यो अङ्गिरसो नवग्वाः ।
त एतमूर्वं वि भजन्त गोनामथैतद्वचः पणयो वमन्नित् ॥ ८ ॥ एवा च त्वं सरम

अ० ८ । अ० ६ । व० ८] ६२४ [म० १० । अ० ६ । सू० ११० ।

आजगन्ध प्रवाधिता सहसा दैव्येन । स्वसारं त्वा कृण्वै मा पुनर्गा अप ते गवीं
सुभगे भजाम ॥ ६ ॥ नाहं वेद भ्रातृत्वं नो स्वसृत्वमिन्द्रो विदुरङ्गिरसश्च घोराः ।
गोकामा मे अच्छदयन्त्यदायमपात इत पणयो वरीयः ॥ १० ॥ दूरमित पणयो
वरीय उद्भावो यन्तु मिनतीर्त्तेन । बृहस्पतिर्या अविन्दन्निगूळ्हाः सोमो ग्रावाण
ऋषयश्च विप्राः ॥ ११ ॥ ६ ॥

॥ १०६ ॥ ऋषिः-१—७ जुहूर्ब्रह्मजायोर्ध्वनाभा वा ब्राह्मः ॥ विश्वेदेवा
देवताः ॥ छन्दः-१ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ४, ५ त्रिष्टुप् । ३ विराद् त्रिष्टुप् । ६, ७
अनुष्टुप् ॥ स्वरः-१-५ धैवतः । ६, ७ गान्धारः ॥

॥ १०६ ॥ तेऽवदन्प्रथमा ब्रह्मकिल्बिषेऽकूपारः सलिलो मातरिश्वा । वीळुहरास्तप
उग्रोर्मयोभूरापो देवीः प्रथमजा ऋतेन ॥ १ ॥ सोमो राजा प्रथमो ब्रह्मजायां पुनः
प्रायच्छदहणीयमानः । अन्वर्तिता वरुणो मित्र आसीदग्निर्होता हस्तगृह्णा निनाय
॥ २ ॥ हस्तेनैव ग्राह्य आधिरस्या ब्रह्मजायेयमिति चेदवोचन् । न दूताय प्रह्ये तस्थ एषा
तथा राष्ट्रं गुपितं क्षत्रियस्य ॥ ३ ॥ देवा एतस्यामवदन्त पूर्वे सप्तऋषयस्तपसे
ये निषेदुः । भीमा जाया ब्राह्मणस्योपनीता दुर्धा दधाति परमे व्योमन् ॥ ४ ॥
ब्रह्मचारी चरति वेविषद्विषः स देवानां भवत्येकमङ्गम् । तेन जायामन्वविन्दद्बृहस्पतिः
सोमेन नीतां जुव्हान देवाः ॥ ५ ॥ पुनर्वै देवा अददुः पुनर्मनुष्या उत । राजा-
नः सत्यं कृण्वाना ब्रह्मजायां पुनर्ददुः ॥ ६ ॥ पुनर्दाय ब्रह्मजायां कृत्वा देवैर्नि-
किल्बिषम् । ऊर्जे पृथिव्या भक्तायोरुगायमुपासते ॥ ७ ॥ ७ ॥

॥ ११० ॥ ऋषिः-१-११ जमदग्नीरामोवा ॥ देवता आप्रियः ॥ छन्दः-१,
२, ५, १०, ११ निचृत्त्रिष्टुप् । ३ आर्चीत्रिष्टुप् । ४, ८ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥
६, ७, ९ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ११० ॥ समिद्धो अथ मनुषो दुरोणे देवो देवान्यजसि जातवेदः । आ
च वह मित्रमहश्चिकित्वान्तं दूतः कविरसि प्रचेताः ॥ १ ॥ तनूनपात्पथ ऋ-
तस्य यानान्मध्वा समञ्जन्तस्वदया सुजिह्व । मन्मानि धीभिरुत यज्ञमृन्धन्देवत्रा
च कृणुह्यध्वरं नः ॥ २ ॥ आजुह्वान ईड्यो वन्द्यश्चा याह्यमे वसुभिः सजोषाः ।
त्वं देवानामसि यह होता स एनान्यक्षीषितो यजीयान् ॥ ३ ॥ प्राचीनं बर्हिः
प्रदिशा पृथिव्या वस्तोरस्या वृज्यते अग्रे अह्नाम् । व्यु प्रथते वितरं वरीयो देवेभ्यो-

अदितये स्योनम् ॥ ४ ॥ व्यचस्वतीरुर्विया वि श्रयन्तां पतिभ्यो न जनयः
शुम्भमानाः । देवीर्द्वारो बृहतीर्विश्वमिन्वा देवेभ्यो भवत सुप्रायणाः ॥ ५ ॥ ८ ॥
आ सुष्वयन्ती यजते उपाके उपासानक्ता सदतां नि योनौ । दिव्ये योषणे बृ-
हती सुरुक्मे अग्निं श्रियं शुक्रपिशं दधाने ॥ ६ ॥ दैव्या होतारा प्रथमा सुवाचा
मिमाना यज्ञं मनुषो यजध्यै । प्रचोदयन्ता विदथेषु कारु प्राचीनं ज्योतिः प्रदिशां
दिशन्ता ॥ ७ ॥ आ नो यज्ञं भारती तूयमेत्वित्वा मनुष्वदिह चेतयन्ती । तिस्रो
देवीर्बर्हिरेदं स्योनं सरस्वती स्वपसः सदन्तु ॥ ८ ॥ य इमे द्यावापृथिवी जनित्री
रूपैरपिशङ्खवनाति विश्वा । तमद्य होतरिषितो यजीयान्देवं त्वष्टारमिह यत्ति वि-
द्वान् ॥ ९ ॥ उपावसृज तमन्यां समञ्जन्देवानां पार्थ ऋतुथा हवींषि । वनस्पतिः
शमिता देवो अग्निः स्वदन्तु हव्यं मधुना घृतेन ॥ १० ॥ सद्यो जातो व्यमिमीत
यज्ञमग्निर्देवानामभवत्पुरोगाः । अस्य होतुः प्रदिश्यतस्य वाचि स्वाहाकृतं हवि-
रदन्तु देवाः ॥ ११ ॥ ६ ॥

॥ १११ ॥ ऋषिः-१-१० अष्टादंष्ट्रो वैरूपः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१,
२, ४ त्रिष्टुप् । ३, ६, १० विराट् त्रिष्टुप् । ५, ७, ९ निचृत्तिष्टुप् । ८ पाद
निचृत्तिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १११ ॥ मनीषिणः प्र भरध्वं मनीषां यथायथा मतयः सन्ति नृणाम् ।
इन्द्रं सत्यैरेरयामा कृतेभिः स हि वीरो गिर्वणस्युर्विदानः ॥ १ ॥ ऋतस्य हि स-
दसो धीतिरद्यौत्सं गांष्ट्यो वृषभो गोभिरानद् । उदतिष्ठत्तविषेणा रवेण महान्ति
चित्संविव्याचा रजांसि ॥ २ ॥ इन्द्रः किल श्रुत्या अस्य वेदं स हि जिष्णुः
पथिकृत्सूर्याय । आन्मेनां कृण्वन्नच्युतो भुवद्भोः पतिर्दिवः सनजा अप्रतीतः ॥ ३ ॥
इन्द्रो मद्वा महतो अणवस्य व्रतामिनादङ्गिरोभिर्गृणानः । पुरुणि चिन्नि ततान्ना
रजांसि दाधार यो धरुणं सत्यताता ॥ ४ ॥ इन्द्रो दिवः प्रतिमानं पृथिव्या विश्वा
वेद सर्वना हन्ति शुष्णम् । महीं चिद्यामातनोत्सूर्येण चास्कम्भं चित्कम्भेन
स्कभीयान् ॥ ५ ॥ १० ॥ वज्रेण हि वृत्रहा वृत्रमस्तरदेवस्य शशुवानस्य मायाः ।
वि धृष्णो अत्र धृषता जघन्थाथाभवो मघवन्बाह्वीजाः ॥ ६ ॥ सचन्त यदुषसः
सूर्येण चित्रामस्य केतवो रामविन्दन् । आ यन्नक्षत्रं ददृशे दिवो न पुनर्यतो न-
किरद्धा नु वेद ॥ ७ ॥ दूरं किल प्रथमा जग्मुरासामिन्द्रस्य याः प्रसवे मसुरापः ।
कं स्विदग्रं कं बुध आसामापो मध्यं कं वो नूनमन्तः ॥ ८ ॥ सृजः सिन्धूरहिना
जग्रसानां आदिदेताः प्र विविजे जवेन । मुमुक्षमाणा उत या मुमुक्षुऽधेदेता नर-

अ० ८ । अ० ६ । व० १४] ६२६ [म० १० । अ० १० । सू० ११३ ।

मन्ते नितित्ताः ॥ ६ ॥ संधीचीः सिन्धुमुशतीरिवायन्तसनाज्जार आरितः पृथि-
दासाम् । अस्तुमा ते पार्थिवा वसून्यस्मे जग्मुः सूनृता इन्द्र पूर्वीः ॥ १० ॥ ११ ॥

॥ ११२ ॥ ऋषिः—१—१० नभः प्रभेदनो वैरूपः ॥ इन्द्रो देवता ॥
छन्दः—१, ३, ७, ८ विराद् त्रिष्टुप् । २, ४—६, ९, १० निचृत्त्रिष्टुप् ॥
धैवतः स्वरः ॥

॥ ११२ ॥ इन्द्र पिब प्रतिक्रामं सुतस्य प्रातः सावस्तव हि पूर्वपीतिः । ह-
र्षस्व हन्तवे शूर शत्रूनुक्थेभिष्टे वीर्याप्र ब्रवाम ॥ १ ॥ यस्ते रथो मनसो जवी-
यानेन्द्र तेन सोमपेयाय याहि । तूयमा ते हरयः प्र द्रवन्तु येभिर्यासि वृषभिर्मन्द-
मानः ॥ २ ॥ हरित्वता वर्चसा सूर्यस्य श्रेष्ठै रूपैस्तन्वै स्पर्शयस्व । अस्माभिरिन्द्र
सखिभिर्दुवानः संधीचीनो मादयस्वा निषद्य ॥ ३ ॥ यस्य त्यक्तं महिमानं मदेष्विमे
मही रोदसी ना विविक्ताम् । तदोक्त्वा आ हरिभिरिन्द्र युक्तैः प्रियेभिर्याहि प्रियमन्न-
मच्छ ॥ ४ ॥ यस्य शश्वत्पिवाँ इन्द्र शत्रूननानुकृत्या रणया चकथै । स ते पुरन्धि
तविषीमियति स ते मदाय सुत इन्द्र सोमः ॥ ५ ॥ १२ ॥ इदं ते पात्रं सनवि-
त्तमिन्द्र पिबा सोममेना शतक्रतो । पूर्ण आहावो मंदिरस्य मध्वो यं विश्व इदं
भिर्हयन्ति देवाः ॥ ६ ॥ वि हि त्वामिन्द्र पुरुधा जनासो हितप्रयसो वृषभ ह्वयन्ते
अस्माकं ते मधुमत्तमानीमा भुवन्तसर्वना तेषु हर्य ॥ ७ ॥ प्र त इन्द्र पूर्याणि प्र
नूनं वीर्या वोचं प्रथमा कृतानि । सतीनमन्युरश्रथायो अद्रिं सुवेदनामकृणोर्ब्रह्मणे
गाम् ॥ ८ ॥ नि षु सीद गणपते गणेषु त्वामाहुर्विप्रतमं कवीनाम् । न ऋते त्व-
त्क्रियते किञ्चनारे महामर्कं मघवज्जिचत्रमर्च ॥ ९ ॥ अभिरूया नो मघवन्नार्ध-
मानान्तसखे बोधि वसुपते सखीनाम् । रणं कृधि रणकृत्सत्यशुष्माभक्ते चिदा
भजा राये अस्मान् ॥ १० ॥ १३ ॥ ६ ॥

॥ ११३ ॥ ऋषिः—१—१० शत प्रभेदनो वैरूपः ॥ इन्द्रो देवता ॥
छन्दः—१, ५ जगती । ३, ६, ९ विराद् जगती । ३ निचृज्जगती । ४ पाद नि-
चृज्जगती । ७, ८ आर्चीस्वराद् जगती । १० पाद निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—६
निषादः । १० धैवतः ॥

॥ ११३ ॥ तमस्य द्यावापृथिवी सचेतसा विश्वेभिर्देवैरनु शुष्ममावताम् । य-
दैत्कुण्वानो महिमानमिन्द्रियं पीत्वी सोमस्य क्रतुमा अवर्धत ॥ १ ॥ तमस्य वि-

अ० ८ । अ० ६ । व० १७] ६२७ [म० १० । अ० १० । सू० ११४ ।

ष्णुर्महिमानमोजसांशुं दधन्वान्मधुनो वि रप्शते । देवेभिरिन्द्रो मघवां सयावभि-
र्वृत्रं जघन्वाँ अभवद्वरेण्यः ॥ २ ॥ वृत्रेण यदहिना बिभ्रदायुधा समस्थितथा यु-
धये शंसमाविदे । विश्वे ते अत्र मरुतः सह त्मनावर्धन्नुग्र महिमानमिन्द्रियम् ॥
३ ॥ जज्ञान एव व्यबाधत स्पृधः प्रापश्यद्भीरो अभि पौंस्यं रणम् । अष्टश्चद-
द्रिमव सस्यदः सृजदस्तम्नान्नाकं स्वपस्यया पृथुम् ॥ ४ ॥ आदिन्द्रः सत्रा त-
विषीरपत्यत वरीयो द्यावापृथिवी अबाधत । अवाभरद्दृषितो वज्रमायसं शेवं मि-
त्राय वरुणाय दाशुषे ॥ ५ ॥ १४ ॥ इन्द्रस्यात्र तविषीभ्यो विरप्शिनं ऋधा-
येतो अरंहयन्त मन्यवे । वृत्रं यदुग्रो व्यष्टश्चदोजसापो बिभ्रतं तमसा परीवृतम्
॥ ६ ॥ या वीर्याणि प्रथमानि कर्त्वा महित्वेभिर्यतमानौ समीयतुः । ध्वान्तं त-
मोऽव दध्वसे हत इन्द्रो मद्वा पूर्वहूताव पत्यत ॥ ७ ॥ विश्वे देवासो अध वृ-
ष्ण्यानि तेऽवर्धयन्त्सोमवत्या वचस्यया । रुद्धं वृत्रमहिमिन्द्रस्य हन्मनाग्निर्न ज-
म्भैस्तृस्वन्नमावयत् ॥ ८ ॥ भूरि दक्षेभिर्वचनेभिर्ऋक्वभिः सख्येभिः सख्यानि
प्र वोचत । इन्द्रो धुनि च चुमुरि च दम्भयञ्छुद्धामनस्या शृणुते दभस्तिये ॥ ९ ॥
त्वं पुरुषया भरा स्वरव्या येभिर्मसैर्निवचनानि शंसन् । सुगेभिर्विश्वा दुरिता
तरेम विदो षु ए उर्विया गाधमद्य ॥ १० ॥ १५ ॥

॥ ११४ ॥ ऋषिः—१—१० सध्रिवैरूपो घर्मोवा तापसः ॥ विश्वेदेवा
देवताः ॥ छन्दः—१, ५, ७ त्रिष्टुप् । २, ३, ६ भुरिक् त्रिष्टुप् । ८, ९ निचृ-
त्त्रिष्टुप् । १० पाद निचृत्त्रिष्टुप् । ४ जगती ॥ स्वरः—१—३, ५—१० धै-
वतः । ४ निषादः ॥

॥ ११४ ॥ घर्मा समन्ता त्रिवृतं व्यापतुस्तयोजुष्टि मातरिश्वा जगाम । दि-
वस्पयो दिधिषाणा अवेषन्विदुर्देवाः सहसामानमर्कम् ॥ १ ॥ तिस्रो देष्ट्राय नि-
ऋतीरुपासते दीर्घ श्रुतो वि हि जानन्ति बह्वयः । तामां नि चिक्वयुः क्वयो नि-
दानं परेषु या गुह्येषु व्रतेषु ॥ २ ॥ चतुष्कपर्दा युवतिः सुपेशा घृतप्रतीका वयु-
नानि वस्ते । तस्यां सुपर्णा वृषणा नि षेदतुर्यत्र देवा दधिरे भागधेयम् ॥ ३ ॥
एकः सुपर्णः स समुद्रमा विवेश स इदं विश्वं भुवनं वि चष्टे । तं पाकेन मनसा-
पश्यमन्तितस्तं माता रेळिह स उ रेळिह मातरम् ॥ ४ ॥ सुपर्णं विप्राः क्वयो
वचोभिरेकं सन्तं बहुधा कल्पयन्ति । छन्दांसि च दधतो अध्वरेषु ग्रहान्तसोम-
स्य भिमते द्वादश ॥ ५ ॥ १६ ॥ षट्त्रिंशांश्च चतुरः कल्पयन्तश्छन्दांसि च

अ० ८ । अ० ६ । व० १६] ६२८ [म० १० । अ० १० । सू० ११५ ।

दधत आद्वादशम् । यज्ञं विमायं कवयो मनीष ऋक्सामाभ्यां प्र रथं वर्तयन्ति ॥ ६ ॥ चतुर्दशान्ये महिमानो अस्य तं धीरा वाचा प्रणयन्ति सप्त । आमानं तीर्थं क इह प्र वोचयेन पथा प्रपिबन्ते सुतस्य ॥ ७ ॥ सहस्रधा पञ्चदशान्यु कथा यावद्द्यावापृथिवी तावदित्तत् । सहस्रधा महिमानः सहस्रं यावद्ब्रह्म विष्टितं तावती वाक् ॥ ८ ॥ कश्छन्दसां योगमा वेद धीरः को धिषण्यां प्रति वाचं प- पाद । कमृत्विजामष्टमं शूरमाहुर्हरी इन्द्रस्य नि चिकाय कः स्वित् ॥ ९ ॥ भू- म्या अन्तं पर्येकं चरन्ति रथस्य धूर्षु युक्तासो अस्थुः । श्रमस्य दायं वि भज- न्त्येभ्यो यदा यमो भवति हर्म्ये हितः ॥ १० ॥ १७ ॥

॥ ११५ ॥ ऋषिः—१—६ उपस्तुतो वार्ष्णिहव्यः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, २, ४, ७ विराड् जगती । ३ जगती । ५ आर्चीभुरिग् जगती । ६ निचृज्ज- गती । ८ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ९ पादनिचृच्छकरी ॥ स्वरः—१—७ निषादः । ८, ९ धैवतः ॥

॥ ११५ ॥ चित्र इच्छिशोस्तरुणस्य वक्तथो न यो मातरावप्येति धातवे । अनूधा यदि जीजनदधां च नु ववक्षं सद्यो महि दुत्यं चरन् ॥ १ ॥ अग्निर्ह नाम धायि दन्नपस्तमः सं यो वना युवते भस्मना दता । अभिप्रमुरा जुह्वा स्वध्वर इनो न प्रोथमानो यवसे वृषां ॥ २ ॥ तं वो विं न द्रुषदं देवमन्धसः इन्दुं प्रोथन्तं प्र- वपन्तमर्णवम् । आसा वह्निं न शोचिषा विरप्शिनं महिब्रतं न सरजन्तमध्वनः ॥ ३ ॥ वि यस्य ते अयसानस्याजर धत्तोर्न वाताः परि सन्त्यच्युताः । आ- रणवासो युयुधयो न सत्वनं त्रितं नशन्त प्र शिषन्त इष्ट्ये ॥ ४ ॥ स इदग्निः कण्वतंमः कण्वसखार्यः परस्यान्तरस्य तरुषः । अग्निः पातु गृणतो अग्निः सूरि- नग्निर्देदात तेषामवो नः ॥ ५ १८ ॥ वाजिन्तमाय सद्यसे सुपित्र्य तृषु च्यवानो अनु जातवेदसे । अनुद्रे चिद्यो धृषता वरं सते महिन्तमाय धन्वनेदविष्यते ॥ ६ ॥ एवाग्निर्मतैः सह सूरिभिर्वसुः श्वे सहसः सूनरो नृभिः । मित्रासो न ये सुधिता ऋतायवो द्यावो न द्युम्नैरभि सन्ति मानुषान् ॥ ७ ॥ ऊर्जो नषात्सहसावन्निति त्वोपस्तुतस्य वन्दते वृषा वाक् । त्वां स्तोषाम त्वया सुवीरा द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ॥ ८ ॥ इति त्वाग्ने वृष्टिहव्यस्य पुत्रा उपस्तुतासु ऋषयोऽवो- चन् । तांश्च पाहि गृणतश्च सूरिन्वषद्वृषलित्यूर्ध्वासो अनक्षन्नमो नम इत्यूर्ध्वासो अनक्षन् ॥ ९ ॥ १९ ॥

अ० ८ । अ० ६ । व० २२] ६२६ [म० १० । अ० १० । सू० ११७ ।

॥ ११६ ॥ ऋषिः—१—६ अग्नियुतः स्थौरोऽग्नियूपो वा स्थौरः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ८, ६ त्रिष्टुप् । २ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ३, ४ निचृत्त्रिष्टुप् । ५, ७ विराट् त्रिष्टुप् । ६ आर्चीस्वराट् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ११६ ॥ पिब सोमं महत इन्द्रियाय पिब वृत्राय हन्तवे शविष्ठ । पिब राये शर्वसे हूयमानः पिब मध्वस्तृपदिन्द्रा वृषस्व ॥ १ ॥ अस्य पिब क्षुमतः प्रस्थितस्येन्द्र सोमस्य वरमा सुतस्य । स्वस्तिदा मनसा मादयस्वार्वाचीनो रेवते सौभगाय ॥ २ ॥ ममत्तु त्वा दिव्यः सोम इन्द्र ममत्तु यः सूयते पार्थिवेषु । ममत्तु येन वरिवश्चकर्थ ममत्तु येन निरिणामि शत्रून् ॥ ३ ॥ आ द्विर्हो अमिनो यातिवन्द्रो वृषा हरिभ्यां परिषिक्तमन्धः । गव्या सुतस्य प्रभृतस्य मध्वः सत्रा खेदामरुशहा वृषस्व ॥ ४ ॥ नि तिग्मानि भ्राशयन्भ्राश्यान्यव स्थिरा तनुहि यातुजूनाम् । उग्राय ते सहो बलं ददामि प्रतीत्या शत्रून्विगदेषु वृश्च ॥ ५ ॥ २० ॥ व्यर्थ इन्द्र तनुहि श्रवांस्योजः स्थिरेव धन्वनोऽभिमातीः । अस्मद्रचग्वावृधानः सहोभिरनिभृष्टस्तन्वं वावृधस्व ॥ ६ ॥ इदं हविर्मघवन्तुभ्यं रातं प्रति समाळहणान्नो गृभाय । तुभ्यं सुतो मघवन्तुभ्यं पकोऽदीन्द्र पिब च प्रस्थितस्य ॥ ७ ॥ अदीदिन्द्रं प्रस्थितेमा हवींषि चनो दधिष्व पचतोत सोमम् । प्रयस्वन्तः प्रति हर्यामसि त्वा सत्याः सन्तु यजमानस्य कामाः ॥ ८ ॥ प्रेन्द्राग्निभ्यां सुवचस्यामियमि सिन्धाविव प्रेरयं नावमर्कैः । अया इव परि चरन्ति देवा ये अस्मभ्यं धनदा उद्भिदश्च ॥ ९ ॥ २१ ॥

॥ ११७ ॥ ऋषिः—१—६ भिक्षुः ॥ इन्द्रो देवता—धनान्न दान प्रशंसा ॥ छन्दः—१ निचृज्जगती । २ पादनिचृज्जगती । ३, ७, ६ निचृत्त्रिष्टुप् । ४, ६ त्रिष्टुप् । ५ विराट् त्रिष्टुप् । ८ भुरिक् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ ११७ ॥ न वा उ देवाः क्षुधमिद्धं ददुरुताशितमुप गच्छन्ति मृसवः । उतोरयिः पूणतो नोप दस्यत्युतापूणन्मर्दितारं न विन्दते ॥ १ ॥ य आधाय चकमानाय पित्वोऽन्नवान्सन्नफितायोपजग्मुषे । स्थिरं मनः कृणुते सेवते पुरोतो चित्स मर्दितारं न विन्दते ॥ २ ॥ स इन्द्रो जो यो गृहवे ददात्यन्नकामाय चरते कुशाय । अरमस्मै भवति यामहूता उतापरीषु कृणुते सखायम् ॥ ३ ॥ न स सखा यो न ददाति सख्ये सचाभुवे सचमानाय पित्वः । अपास्मात्प्रेयान्न तदोको अस्ति पूणन्तमन्यमरणं चिदिच्छेत् ॥ ४ ॥ पूण्यादिन्नाधमानाय त-

अ० ८ । अ० ६ । व० २६] ६३० [म० १० । अ० १० । सू० ११६ ।

अ्यान्द्राघीयोममनुं पश्येत पन्थाम् । ओ हि वर्तन्ते रथ्येव चक्रान्यमन्यमुप ति-
ष्ठन्त रायः ॥ ५ ॥ २२ ॥ मोघमन्नं विन्दते अप्रचेताः सत्यं ब्रवीमि वध इत्स-
तस्य । नार्यमणं पुष्यति नो सखायं केवलाघो भवति केवलादी ॥ ६ ॥ कृषन्नि-
त्फाल आशितं कृणोति यन्नध्वानमप वृद्धे चरित्रैः । वदन्ब्रह्मावदतो वनीयान्पृ-
णन्नापिरपृणन्तमभि ष्यात् ॥ ७ ॥ एकपाद्भूयो द्विपदो वि चक्रमे द्विपात्तिपा-
दमभ्येति पश्चात् । चतुष्पादेति द्विपदामभिस्वरे सम्पश्यन्पङ्कीरुपतिष्ठमानः ॥ ८ ॥
समौ चिद्धस्तौ न समं विविष्टः सम्मातरौ चिन्न समं दुहाते । यमयोश्चिन्न समा-
वीर्याणि ज्ञाती चित्सन्तौ न समं पृणीतः ॥ ९ ॥ २३ ॥

॥ ११८ ॥ ऋषिः—१—६ उरुक्षय आमहीयवः ॥ देवता—अग्नी र-
क्षोहा ॥ छन्दः—१ पिपीलिकामध्यागायत्री । २, ५ निचृद्गायत्री । ३, ८ वि-
राड् गायत्री । ६, ७ पाद निचृद्गायत्री । ४, ९ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ११८ ॥ अग्ने हंसि न्यत्रिणं दीद्यन्मर्त्येषु । स्वे क्षये शुचिव्रत ॥ १ ॥
उत्तिष्ठमिस्वाहुतो घृतानि प्रति मोदसे । यत्त्वा सुचः समस्थिरन् ॥ २ ॥ स आहुतो
वि रोचतेऽग्निरीळैन्यो गिरा । सुचा प्रतीकमज्यते ॥ ३ ॥ घृतेनाग्निः समज्यते
मधुप्रतीक आहुतः । रोचमानो विभावसुः ॥ ४ ॥ जरमाणः समिध्यसे देवेभ्यो
हव्यवाहन । तं त्वा हवन्त मर्त्याः ॥ ५ ॥ २४ ॥ तं मर्ता अमर्त्यं घृतेनाग्निं संपर्य-
त । अदाभ्यं गृहपतिम् ॥ ६ ॥ अदाभ्येन शोचिषाग्ने रक्षस्त्वं दह । गोपा ऋ-
तस्य दीदिहि ॥ ७ ॥ स त्वमग्ने प्रतीकेन प्रसोष यातुधान्यः । उरुक्षयेषु दीद्यत्
॥ ८ ॥ तं त्वा गीर्भिरुक्षया हव्यवाहं समीधिरे । यजिष्ठं मानुषे जने ॥ ९ ॥ २५ ॥

॥ ११६ ॥ ऋषिः—१—१३ लव ऐन्द्रः ॥ देवता—आत्मस्तुतिः ॥
छन्दः—१—५, ७—१० गायत्री । ६, १२, १३ निचृद्गायत्री । ११ वि-
राड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ ११६ ॥ इति वा इति मे मनो गामशवं सनुयामिति कुवित्सोमस्यापा-
मिति ॥ १ ॥ प्र वाता इव दोधत उन्मा पीता अयं सत । कुवित्सोमस्यापामिति
॥ २ ॥ उन्मा पीता अयंसत रथमश्वा इवाशवः । कुवित्सोमस्यापामिति ॥ ३ ॥ उपमा
मतिरस्थित वाश्वा पुत्रमिव प्रियम् । कुवित्सोमस्यापामिति ॥ ४ ॥ अहं तष्टेव
बन्धुरं पर्यचामि हृदा मतिम् । कुवित्सोमस्यापामिति ॥ ५ ॥ नहि मे अलिपच्च-

अ० ८ । अ० ७ । व० ३] ६३१ [म० १० । अ० १० । सू० १२१

नाच्छान्तसुः पञ्च कुष्ठयः । कुवित्सोमस्यापामिति ॥ ६ ॥ २६ ॥ नहि मे रोदसी
 उभे अन्यं पक्षं च न प्रति । कुवित्सोमस्यापामिति ॥ ७ ॥ अभि धां महिना भुवम-
 भीमां पृथिवीमहीम् । कुवित्सोमस्यापामिति ॥ ८ ॥ हन्ताहं पृथिवीमिम
 नि दधानीह वेह वा । कुवित्सोमस्यापामिति ॥ ९ ॥ ओषमित्पृथिवीमहं जङ्घ-
 नां नीह वेह वा । कुवित्सोमस्यापामिति ॥ १० ॥ दिधि मे अन्यः पक्षोऽधो अ-
 न्यमचीकृषम् । कुवित्सोमस्यापामिति ॥ ११ ॥ अहमस्मि महामहोऽभिनभ्यमुदी-
 षितः । कुवित्सोमस्यापामिति ॥ १२ ॥ गृहो याम्यरङ्कृतो देवेभ्यो हव्यवाहनः ।
 कुवित्सोमस्यापामिति ॥ १३ ॥ २७ ॥ ६ ॥

॥ १२० ॥ ऋषिः—१-६ बृहद्वि आथर्वणः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१
 आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् । २, ३, ६ पादनिचृत्तिष्टुप् । ४, ५, ६ निचृत्तिष्टुप् ।
 ७, ८ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १२० ॥ तदिदास भुवनेषु ज्येष्ठं यतो जज्ञ उग्रस्त्वेषनृम्णः । सद्यो ज-
 ज्ञानो नि रिणाति शत्रूननु यं विश्वे मदन्त्यूमाः ॥ १ ॥ वावृधानः शर्वसा भूर्यो जाः श-
 त्रुर्दासायभियसं दधाति । अव्यनच्च व्यनच्च सस्ति सं ते नवन्त प्रभृता मदेषु ॥ २ ॥ त्वे
 क्रतुमपि वृज्जन्ति विश्वे द्विर्यदेते त्रिर्भवन्त्यूमाः । स्वादोः स्वादीयः स्वादुर्ना सता
 समदः सु मधु मधुनाभि योधीः ॥ ३ ॥ इति चिद्धि त्वा धना जयन्तं मदमदे अ-
 नुमदन्ति विप्राः । ओजीयो धृष्णो स्थिरमा तनुष्व मा त्वा दभन्यानुधाना दु-
 रेवाः ॥ ४ ॥ त्वया वयं शाशब्दे रणेषु प्रपश्यन्तो युधेन्यानि भूरि । चोदयामि
 त आयुधा वचोभिः सं ते शिशामि ब्रह्मणा वयांसि ॥ ५ ॥ १ ॥ स्तुषेय्यं पुर्वपसमृभ्व-
 मिनतममाप्त्यमाप्त्यानाम् । आ दर्षते शर्वसा सप्तदा दून्प्र साक्षते प्रतिमानानि भूरि
 ॥ ६ ॥ नि तदधिषेऽवरं परं च यस्मिन्नाविथावसा दुरोणे । आ मातरां स्थापयसे जि-
 गत्स्व अत इनोषि कर्वरा पुरुणि ॥ ७ ॥ इमा ब्रह्म बृहद्विो विवक्तीन्द्राय शूषम-
 ग्रियः स्वर्षाः । महो गोत्रस्य क्षयति स्वराजो दुरंश्च विश्वा अट्टणोदय स्वाः
 ॥ ८ ॥ एवा महान्बृहद्विो अथर्वावोचत्स्वां तन्वमिन्द्रमेव । स्वसारो मातरिभ्व-
 रीरणिषा हिन्वन्ति च शर्वसा वर्धयन्ति च ॥ ९ ॥ २ ॥

॥ १२१ ॥ ऋषिः—१-१० हिरण्यगर्भः प्राजापत्यः ॥ को देवता ॥ छन्दः—१,
 ३, ६, ८, ९ त्रिष्टुप् । २, ५ निचृत्तिष्टुप् । ४, १० विराद् त्रिष्टुप् । ७ स्व-
 राद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १२१ ॥ हि॒र॒ण्य॒ग॒र्भः स॒म॒व॒र्त॒ता॒ग्ने भू॒तस्य॑ जा॒तः प॒ति॒रेक॑ आसीत् । स
दा॒धार॑ पृथि॒वीं द्या॒मु॒ते॒मां कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒धेम ॥ १ ॥ य आ॒त्म॒दा ब॒ल॒दा
यस्य॑ वि॒श्वं उ॒पा॒स॒ते प्र॒शिषं॑ यस्य॑ दे॒वाः । यस्य॑ च्छा॒यामृतं॑ यस्य॑ मृ॒त्युः कस्मै॑ दे॒
वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒धेम ॥ २ ॥ यः प्रा॒णतो॑ नि॒मिष॒तो म॒ह्नि॒त्वैक॑ इ॒द्राजा॑ जग॒तो ब॒
भूव॑ । य ई॒शे अ॒स्य द्वि॒पद॑श्चतु॒ष्पदः॑ कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒धेम ॥ ३ ॥ यस्ये॒मे
हि॒मव॑न्तो म॒ह्नि॒त्वा यस्य॑ स॒मु॒द्रं र॒सया॑ स॒हाहुः । यस्ये॒माः प्र॒दि॒शो यस्य॑ बा॒हू कस्मै॑
दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒धेम ॥ ४ ॥ येन॑ द्यौरु॒ग्रा पृथि॒वी च॑ द॒ळ्हा येन॑ स्वः॒ स्त॒भितं॑
येन॑ ना॒कः । यो अ॒न्तरि॑क्षे रज॒सो वि॒मानः॑ कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒धेम ॥ ५ ॥ ३ ॥
यङ्क॒न्द॒सी अ॒वसा॑ तस्त॒भाने॑ अ॒भ्यैक्षे॑तां मन॒सा रेज॑माने । यत्रा॒धि सू॒र उ॒दितो॑ वि॒भा॒
ति॒ कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒धेम ॥ ६ ॥ आपो॑ ह॒ यदृ॒हती॑ वि॒श्वमा॒य॒न्ग॒र्भे द॒धाना॑ ज॒न॒
य॒न्तीर॒ग्निम् । ततो॑ दे॒वानां॑ स॒म॒व॒र्त॒ता॒सुरे॒कः कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒धेम ॥ ७ ॥
यश्चि॒दापो॑ म॒हिना॑ प॒र्यप॑श्य॒दक्षं॑ द॒धाना॑ ज॒नय॑न्तीर्य॒ज्ञम् । यो दे॒वेष्व॒धि दे॒व एक॑
आसी॒त्कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒धेम ॥ ८ ॥ मा नो॑ हिंसीज्जा॒निता॑ यः पृथि॒व्या यो
वा दि॒वं स॒त्यध॑र्मा ज॒जान॑ । यश्चा॒पश्च॒न्द्रा बृ॒हती॑र्ज॒जान॑ कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒
धेम ॥ ९ ॥ प्रजा॑प॒ते न त्वदे॒तान्य॒न्यो वि॒श्वा जा॒तानि॑ परि॒ ता ब॒भूव॑ । यत्का॒
मास्ते॑ जुहु॒मस्तन्नो॑ अस्तु व॒यं स्या॑म॒ पत॑यो र॒यीणा॑म् ॥ १० ॥ ४ ॥

॥ १२२ ॥ ऋषिः—१—८ चित्रमहा वासिष्ठः ॥ अग्निदेवता ॥ छन्दः—१
त्रिष्टुप् । ५ निचृत्त्रिष्टुप् । २ जगती । ३, ८ पादनिचृज्जगती । ४, ६ निचृज्जगती ।
७ आर्चीस्वराङ् जगती ॥ स्वरः—१, ५ धैवतः । २—४, ६—८ निषादः ॥

॥ १२२ ॥ वसुं न चि॒त्रम॑ह॒सं गृणी॑षे वामं शे॒वम॑र्ति॒थिम॑द्विषे॒ण्यम् । स रा॒
स॒ते शु॒रुधो॑ वि॒श्वधा॑य॒सोऽग्नि॑र्होता गृ॒हपा॑तिः सु॒वीर्य॑म् ॥ १ ॥ जुषा॑णो अ॒ग्ने प्रा॑ति ह॒र्य मे
वचो॑ वि॒श्वानि॑ वि॒द्वान्व॒युना॑नि सु॒क्रतो॑ । घृ॒तनि॑र्णि॒ग्ब्रह्म॑णे गा॒तुमे॑र॒य तव॑ दे॒वा अ॒
ज॒नय॑न्ननु॒ व्रत॑म् ॥ २ ॥ स॒प्त धा॑मानि परि॒यन्न॑म॒र्त्यो दा॑श॒द्वाशु॑षे सु॒कृते॑ माम॒हस्व॑ ।
सु॒वीरे॑ण र॒यिणा॑ग्ने स्वा॒भुवा॑ यस्त॒ आन॑द् स॒मिधा॑ तं जुष॒स्व ॥ ३ ॥ य॒ज्ञस्य॑ के॒तुं
प्र॒थमं॑ पु॒रोहि॑तं ह॒विष्म॑न्त ई॒ळते॑ स॒प्त बा॑जिनम् । शृ॒ण्वन्त॑म॒ग्निं घृ॒तपृ॑ष्ठमु॒त्ताणं॑ पृ॒णन्त॑
दे॒वं पृ॑ण॒ते सु॒वीर्य॑म् ॥ ४ ॥ त्वं दू॒तः प्र॒थमो॑ वरे॒ण्यः स हू॑य॒मानो॑ अ॒मृता॑य म॒त्स्व ।
त्वां म॑र्जयन्म॒रुतो॑ दा॒शुषो॑ मृ॒हेत्वां॑ स्तो॒मैर्भि॒र्भृग॑वो वि रु॒रुचुः ॥ ५ ॥ ५ ॥ इषं॑
दु॒हन्त॑मु॒दुघां॑ वि॒श्वधा॑य॒सं य॒ज्ञप्रि॑ये यज॒मानाय॑ सु॒क्रतो॑ । अ॒ग्ने घृ॒तस्नु॑स्त्रि॒र्कृतानि॑

अ० ८ । अ० ७ । व० ६] ६३३ [म० १० । अ० १० । सू० १२४ ।

दीर्घहृतिर्यज्ञं परियन्त्सुक्रतूयसे ॥ ६ ॥ त्वामिदस्या उषसो व्युष्टिषु दूतं कृण्वाना
अयजन्त मानुषाः । त्वां देवा महयाय्याय वावृधुराज्यमग्ने निमृजन्तो अध्वरे ॥ ७ ॥
नि त्वा वसिष्ठा अहन्त वाजिनं गृणन्तो अग्ने विदथेषु वेधसः । रायस्पोषं यज-
मानेषु धारय यूयं पात स्वास्तिभिः सदा नः ॥ ८ ॥ ६ ॥

॥ १२३ ॥ ऋषिः-१-८ वेनः ॥ वेनो देवता ॥ छन्दः-१, ५, ७ निचृ-
त्त्रिष्टुप् । २-४, ६, ८ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १२३ ॥ अयं वेनश्चोदयत्पृश्निगर्भा ज्योतिर्जरायू रजसो विमाने । इ-
ममपां सङ्गमे सूर्यस्य शिशुं न विप्रा मतिभी रिहन्ति ॥ १ ॥ समुद्रादूर्मिमुर्दियति
वेनो नभोजाः पृष्ठं हर्षतस्य दर्शि । ऋतस्य सानावधिं विष्टपि भ्राद् समानं यो-
निमभ्यनूषत ब्राः ॥ २ ॥ समानं पूर्वोराभि वावशानास्तिष्ठन्वत्सस्य मातरः स-
नीळाः । ऋतस्य सानावधिं चक्रमाणा रिहन्ति मध्वो अमृतस्य वाणीः ॥ ३ ॥
जानन्तो रूपमकृपन्त विप्रा मृगस्य घोषं महिषस्य हि गमन् । ऋतेन यन्तो अधि-
सिन्धुमस्थुर्विदद्वन्धर्वो अमृतानि नाम ॥ ४ ॥ अप्सरा जारमुपसिष्मियाणा योषा
विभर्ति परमे व्योमन् । चरत्प्रियस्य योनिषु प्रियः सन्त्सीदत्पक्षे हिरण्यये स वेनः
॥ ५ ॥ ७ ॥ नाके सुपर्णमुप यत्पतन्तं हृदा वेनन्तो अभ्यचक्षत त्वा । हिरण्य-
पक्षं वरुणस्य दूतं यमस्य योनौ शकुनं भुरण्युम् ॥ ६ ॥ ऊर्ध्वो गन्धर्वो अधि नाके
अस्थात्प्रत्यङ्चित्रा विभ्रदस्यायुधानि । वसानो अत्कं सुरभिर्दृशे कं स्वर्णं नाम
जनत प्रियाणि ॥ ७ ॥ द्रुप्तः समुद्रमभि यज्जिगाति पश्यन्गृध्रस्य चक्षसा विध-
र्मन् । भानुः शुक्रेण शोचिषा चक्रानस्तृतीयै चक्रे रजसि प्रियाणि ॥ ८ ॥ ८ ॥

॥ १२४ ॥ ऋषिः-१, ५-६ अग्निवरुणसोमानां निहवः । २-४ अग्निः ॥
देवता-१-४ अग्निः । ५-८ यथानिपातम् । ६ इन्द्रः ॥ छन्दः-१, ३, ८ त्रि-
ष्टुप् । २, ४, ६ निचृत्त्रिष्टुप् । ५ विराद् त्रिष्टुप् । ६ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ७ जग-
ती ॥ स्वरः-१-६, ८, ६ धैवतः । ७ निषादः ॥

॥ १२४ ॥ इमं नो अग्न उषं यज्ञमेहि पञ्चयामं त्रिवृतं सप्ततन्तुम् । असौ
हव्यवाहृत नः पुरोगा ज्योगेव दीर्घं तम आशयिष्ठाः ॥ १ ॥ अदेवादेवः प्रचता
गुहा यन्प्रपश्यमानो अमृतत्वमोमि । शिवं यत्सन्तमशिवो जहामि स्वात्सख्यादरणीं
नाभिमेमि ॥ २ ॥ पश्यन्नन्यस्या अतिथिं वयाया ऋतस्य धाम वि मिमे पुरुणि ।
शंसामि पित्रे असुराय शेवमयज्ञियाद्यज्ञियं भागमेमि ॥ ३ ॥ बृहीः समा अकर-

मन्तरस्मिन्निन्द्रं वृणानः पितरं जहामि । अग्निः सोमो वरुणस्ते च्यवन्ते पर्याव-
र्क्षीष्टं तदेवाम्यायन् ॥ ४ ॥ निर्माया उ त्वे असुरा अभूवन्त्वं च मा वरुण का-
मयासे । अतेन राजन्नृतं विविञ्चन्मम राष्ट्रस्याधिपत्यमेहि ॥ ५ ॥ इदं स्व-
रिदमिदास वाममयं प्रकाश उर्वन्तरिक्षम् । हनाव वृत्रं निरोहि सोम हविष्ठा सन्तं
हविषा यजाम ॥ ६ ॥ कविः कवित्वा दिवि रूपमासजदप्रभूती वरुणो निरपः
सृजत् । क्षेमं कृण्वाना जनयो न सिन्धवस्ता अस्य वर्णं शुचयो भरिभूति ॥ ७ ॥
ता अस्य ज्येष्ठमिन्द्रियं संचन्ते ता ईमा क्षेति स्वधया मदन्तीः । ता ई विशो न
राजानं वृणाना बीभत्सुवो अप वृत्रादतिष्ठन् ॥ ८ ॥ बीभत्सूनां सयुजं हंसमा-
हुरपां दिव्यानां सख्ये चरन्तम् । अनुष्टुभमनु चर्चुर्यमाणमिन्द्रं नि चिक्युः कवयो
मनीषा ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ १२५ ॥ ऋषिः—१—८ वागाम्भृणी ॥ देवता—वागाम्भृणी ॥ छन्दः—१,
३, ७, ८ विराद् त्रिष्टुप् । ४, ५ त्रिष्टुप् । ६ निचृत्त्रिष्टुप् । २ पादनिचृज्जगती ॥
स्वरः—१, ३—८ धैवतः । २ निषादः ॥

॥ १२५ ॥ अहं रुद्रेभिर्वसुभिश्चराम्यहमादित्यैरुत विश्वेदेवैः । अहं मित्रा-
वरुणोभा बिभर्म्यहमिन्द्राग्नी अहमश्विनोभा ॥ १ ॥ अहं सोममाहनसं बिभ-
र्म्यहं त्वष्टारमुत पूषणं भगम् । अहं दधामि द्रविणं हविष्मते सुप्राव्येयजमानाय
सुन्वते ॥ २ ॥ अहं राष्ट्रीं सङ्गमनी वसूनां चिकितुषी प्रथमा यज्ञियानाम् । तां
मा देवा व्यदधुः पुरुत्रा भूरिस्थात्रां भूर्यविशयन्तीम् ॥ ३ ॥ मया सो अन्नमस्ति
यो विपश्यति यः प्राणिति य ई शृणोत्युक्तम् । अमन्तवो मां त उप क्षियन्ति
श्रुधि श्रुत श्रद्धिवं ते वदामि ॥ ४ ॥ अहमेव स्वयमिदं वदामि जुष्टं देवोभिर्भुत
मानुषेभिः । यं कामये तंतमुग्र कृणोमि तं ब्रह्माणं तमृषिं तं सुमेधाम् ॥ ५ ॥ ११ ॥
अहं रुद्राय धनुरातनोमि ब्रह्मद्विषे शरवे हन्तवा उ । अहं जनाय समदं कृणो-
म्यहं द्यानापृथिवी आ विवेश ॥ ६ ॥ अहं सुवे पितरमस्य मूर्धन्मम योनिरप्स्वन्तः
समुद्रे । ततो वि तिष्ठे भुवनानु विश्वोतामूं द्यां वर्ष्मणोप स्पृशामि ॥ ७ ॥ अह-
मेव वात इव प्र वाम्यारभमाणा भुवनानि विश्वा । परो दिवा पर एना पृथिव्यै-
तावती महिना सम्बभूव ॥ ८ ॥ १२ ॥

॥ १२६ ॥ ऋषिः—१—८ कुल्मलबर्हिषः शैलूषिरंहोमुग्वा वामदेव्यः ॥ वि-
श्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः—१, ५, ६ निचृद् बृहती । २—४ विराद् बृहती । ७
बृहती । ८ आर्चीस्वराद् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—७ मध्यमः । ८ धैवतः ॥

अ० ८ । अ० ७ । व० १५] ६३५ [म० १० । अ० १० । सू० १२८ ।

॥ १२६ ॥ न तमंहो न दुरितं देवासो अष्ट मर्त्यम् । सजोषसो यमर्यमा-
मित्रो नयन्ति वरुणो अति द्विषः ॥ १ ॥ तद्धि वयं वृणीमहे वरुण मित्रार्य-
मन् । येना निरंहसो यूयं पाथ नेथा च मर्त्यमति द्विषः ॥ २ ॥ ते नूनं नोऽयमू-
तये वरुणो मित्रो अर्यमा । नर्यिष्ठा उ नो नेषणि पर्विष्ठा उ नः पर्षयति द्विषः
॥ ३ ॥ यूयं विश्वं परि पाथ वरुणो मित्रो अर्यमा । युष्माकं शर्मणि प्रिये स्या-
म सुप्रणीतयोऽति द्विषः ॥ ४ ॥ आदित्यासो अति स्त्रियो वरुणो मित्रो अर्यमा । उग्रं
मरुद्भी रुद्रं हुवेमेन्द्रमग्निं स्वस्तयेऽति द्विषः ॥ ५ ॥ नेतार ऊ षु णस्तिरो वरुणो
मित्रो अर्यमा । अति विश्वानि दुरिता राजानश्चर्षणीनामति द्विषः ॥ ६ ॥ शुनम-
स्मभ्यमूतये वरुणो मित्रो अर्यमा । शर्म यच्छन्तु सप्रथं आदित्यासो यदीमहे अ-
ति द्विषः ॥ ७ ॥ यथा ह त्यद्वसवो गौर्यं चित्पदि षिताममुञ्चता यजत्राः । एवो
षुऽस्मन्मुञ्चता व्यंहः प्र तार्यग्ने प्रतुरं न आयुः ॥ ८ ॥ १३ ॥

॥ १२७ ॥ ऋषिः-१-८ कुशिकः सौभरो रात्रिर्वा भारद्वाजी ॥ देवता-रा-
त्रिस्तवः ॥ छन्दः-१, ३, ६ विराड् गायत्री । २ पादनिचृद् गायत्री । ४, ५, ८
गायत्री । ७ निचृद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १२७ ॥ रात्री व्यख्यदायती पुरुत्रा देव्यः क्षभिः । विश्वा अधि श्रियोऽ-
धित ॥ १ ॥ ओर्विषा अमर्त्या निवतो देव्युः द्वतः । ज्योतिषा बाधते तमः ॥ २ ॥
निरु स्वसारमस्कृतोषसं देव्यायती । अपेदु हासते तमः ॥ ३ ॥ सा नो अद्य
यस्या वयं नि ते यामन्नाविदमहि । वृक्षे न वसति वयः ॥ ४ ॥ नि आमासो अ-
विक्षत नि पद्वन्तो नि पक्षिणः । नि श्येनासंश्चिदर्थिनः ॥ ५ ॥ यावया वृक्षयः वृ-
क्षं यवयं स्तेनमूर्म्ये । अथा नः सुतरा भव ॥ ६ ॥ उप मा पोपिशत्तमः कृष्णं
व्यक्तमस्थित । उप ऋणोव यातय ॥ ७ ॥ उप ते गा इवाकरं वृणीषु बुहितर्दि-
वः । रात्रि स्तोमं न जिग्युषे ॥ ८ ॥ १४ ॥

॥ १२८ ॥ ऋषिः-१-६ विहव्यः ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः-१,
३ विराड् त्रिष्टुप् । २, ५, ८ त्रिष्टुप् । ४, ६ निचृत्त्रिष्टुप् । ७ भुरिक् त्रिष्टुप् । ६
पादनिचृज्जगती ॥ स्वरः-१-८ धैवतः । ६ निषादः ॥

॥ १२८ ॥ ममाग्ने वर्चो विहवेष्वस्तु वयं त्वेन्धानास्तन्वं पुषेम । मद्यं न-
मन्तां प्रदिशश्चतस्त्वयाध्यक्षेण पृतना जयेम ॥ १ ॥ मम देवा विहवे सन्तु
सर्वे इन्द्रवन्तो मरुतो विष्णुरग्निः । ममान्तरिक्षमुरुलोकमस्तु मद्यं वातः पवतां कामे

अस्मिन् ॥ २॥ मयि देवा द्रविणमा यजन्तां मयाशीरस्तु मयि देवहूतिः । दैव्या हो-
तारो वनुषन्तु पूर्वेऽरिष्टाः स्याम तन्वा सुवीराः ॥ ३॥ मह्यं यजन्तु मम यानि हव्याकूतिः
सत्या मनसो मे अस्तु । एनो मा नि गां कतमच्चनाहं विश्वे देवासो अधि वोचता नः
॥ ४ ॥ देवीः षडुर्वीरुनः कृणोत विश्वेदेवास इह वीरयध्वम् । मा हास्महि
प्रजया मा तनूभिर्मा रधाम द्विषते सोम राजन् ॥ ५ ॥ १५ ॥ अग्ने मन्युं प्रति-
नुदन्परेषामदब्धो गोपाः परि पाहि नस्त्वम् । प्रत्यश्वो यन्तु त्रिगुतः पुनस्तेऽमैषां
चित्तं प्रबुधां वि नेशत् ॥ ६ ॥ धाता धातृणां भुवनस्य यस्पतिर्देवं त्रातारमभि-
मातिषाहम् । इमं यज्ञमश्विनोभा बृहस्पतिर्देवाः पान्तु यजमानं न्यर्थात् ॥ ७ ॥
उरुव्यचा नो महिषः शर्म यंसदस्मिन्हवे पुरुहूतः पुरुक्षुः । स नः प्रजायै हर्यश्व
मृळयेन्द्र मा नो रीरिषो मा परो दाः ॥ ८ ॥ ये नः सपत्ना अप ते भवन्तिव-
न्द्राग्निभ्यामव बाधामहे तान् । वसवो रुद्रा आदित्या उपरिस्पृशं मोग्रं चेत्तार-
मधिराजमक्रन् ॥ ९ ॥ १६ ॥ १० ॥

॥ १२६ ॥ ऋषिः—१—७ प्रजापतिः परमेष्ठी ॥ देवता—भाववृत्तम् ॥ छन्दः—
१—३ निचृत्त्रिष्टुप् । ४—६ त्रिष्टुप् । ७ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १२६ ॥ नासदासीन्नो सदासीत्तदानीं नासीद्रजो नो व्योमा परो यत् ।
किमावरीवः कुह कस्य शर्मन्नम्भः किमासीद्रहनं गभीरम् ॥ १ ॥ न मृत्युरासी-
दमृतं न तर्हि न रात्र्या अहं आसीत्प्रकेतः । आनीदवातं स्वधया तदेकं तस्मा-
द्भान्यन्न परः किं चनास ॥ २ ॥ तम आसीत्तमसा गूळहमग्रेऽप्रकेतं सलिलं स-
र्वमा इदम् । तुच्छयेनाभवपिहितं यदासीत्तपसस्तन्महिना जायतैकम् ॥ ३ ॥ का-
मस्तदग्रे समवर्तताधि मनसो रेतः प्रथमं यदासीत् । सतो बन्धमसति निरविन्द-
न्हृदि प्रतीष्या कवयो मनीषा ॥ ४ ॥ तिरश्चीनो विततो रश्मिरेषामधः स्वि-
दासीरेदुपरि स्विदासीरेत् । रेतोधा आसन्महिमान आसन्स्वधा अवस्तात्प्रयातिः
परस्तात् ॥ ५ ॥ को अद्धा वेद क इह प्र वोचत्कुत आजाता कुत इयं विसृष्टिः ।
अर्वाग्देवा अस्य विसर्जनेनाथा को वेद यत आबभूव ॥ ६ ॥ इयं विसृष्टिर्यत
आबभूव यदि वा दधे यदि वा न । यो अस्याध्यक्षः परमे व्योमन्तसो अङ्ग वेद
यदि वा न वेद ॥ ७ ॥ १७ ॥

॥ १३० ॥ ऋषिः—१—७ यज्ञः प्राजापत्यः ॥ देवता—भाववृत्तम् ॥ छन्दः—
१ विराड् जगती । २ भुरिक् त्रिष्टुप् । ३, ६, ७ त्रिष्टुप् । ४ विराद् त्रिष्टुप् ।
५ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१ निषादः । २—७ धैवतः ॥

अ० ८ । अ० ७ । व० २०] ६३७ [म० १० । अ० ११ । सू० १३२ ।

॥ १३० ॥ यो यज्ञो विश्वतस्तन्तुभिस्तुत एकशतं देवकर्मैभिरायतः । इमे वयन्ति पितरो य आययुः प्र वयाप वयेत्यासते तुते ॥ १ ॥ पुमां एनं तनुत उ-
त्कृणत्ति पुमान्वि तत्ते अधि नाके अस्मिन् । इमे मयूखा उप सेदुरू सदः सा-
मानि चक्रुस्तसराण्योतवे ॥ २ ॥ कासीत्प्रमा प्रतिमा किं निदानमाज्यं किमा-
सीत्परिधिः क आसीत् । छन्दः किमासीत्प्रउगं किमुक्थं यद्देवा देवमयजन्त विश्वे
॥ ३ ॥ अग्ने गीयव्यभवत्सयुग्वोष्णिहया सविता सम्बभूव । अनुष्टुभा सोम उक्थैर्मह-
स्वान्बृहस्पतेर्बृहती वाचमावत् ॥ ४ ॥ विराणिमित्रावरुणयोराभेश्रीरिन्द्रस्य त्रिष्टुबिह
भागो अद्भः । विश्वान्देवाञ्जगत्या विवेश तेन चाकृष्ट ऋषयो मनुष्याः ॥ ५ ॥
चाकृष्टे तेन ऋषयो मनुष्या यज्ञे जाते पितरो नः पुराणे । पश्यन्मन्ये मनसा
चक्षसा तान्य इमं यज्ञमयजन्त पूर्वे ॥ ६ ॥ सहस्तोमाः सहछन्दस आवृतः स-
हप्रमा ऋषयः सप्त दैव्याः । पूर्वेषां पन्थामनुदृश्य धीरा अन्वालेभिरे रथ्यो न
रुमीन् ॥ ७ ॥ १८ ॥

॥ १३१ ॥ ऋषिः—१-७ सुकीर्तिः काक्षीवतः ॥ देवता—१-३, ६, ७ इन्द्रः ।
४, ५ अश्विनौ ॥ छन्दः—१ त्रिष्टुप् । २ निचृत्तिष्टुप् । ३ विराट् त्रिष्टुप् । ५, ६,
७ पादनिचृत्तिष्टुप् । ४ निचृदनुष्टुप् ॥ स्वरः—१-३, ५-७ धैवतः । ४ गान्धारः ॥

॥ १३१ ॥ अप प्राच इन्द्र विश्वा अमित्रानपापाचो अभिभूते नुदस्व ।
अपोदीचो अप शूराधराच उरौ यथा तव शर्मन्मदेम ॥ १ ॥ कुविदङ्ग यवम-
न्तो यव चित्रथा दान्त्यनुपूर्वं वियूय । इहेहैषां कृणुहि भोजनानि ये बर्हिषो न-
मोवृक्तिं न जग्मुः ॥ २ ॥ नहि स्थूर्यतुथा यातमस्ति नोत श्रवो विविदे सङ्गमेषु ।
गव्यन्त इन्द्रं सख्याय विप्रा अश्वायन्तो वृषणं वाजयन्तः ॥ ३ ॥ युवं सुराम-
मश्विना नमुचावासुरे सचा । विपिपाना शुभस्पती इन्द्रं कर्मस्वावतम् ॥ ४ ॥ पुत्र-
मिव पितरावश्विनोभेन्द्रावथुः काव्यैर्दसनाभिः । यत्सुरामं व्यपिबः शचीभिः स-
रस्वती त्वा मघवन्नभिषण्क् ॥ ५ ॥ इन्द्रः सुत्रामा स्ववाँ अवोभिः सुमृळीको भ-
वतु विश्ववेदाः । बाधतां द्वेषो अभयं कृणोतु सुवीर्यस्य पतयः स्याम ॥ ६ ॥ तस्य
वयं सुमतौ यज्ञियस्यापि भद्रे सौमनसे स्याम । स सुत्रामा स्ववाँ इन्द्रो अस्मे
आराच्चिद्वेषः सनुतर्युयोतु ॥ ७ ॥ १६ ॥

॥ १३२ ॥ ऋषिः—१-७ शकपूतो नार्मेधः ॥ देवता—१ लिङ्गोक्ताः । २-७
मित्रावरुणौ ॥ छन्दः—१ बृहती । २, ४ पादनिचृत्पङ्क्तिः । ३ पङ्क्तिः । ५, ६
विराट् पङ्क्तिः । ७ महासतो बृहती ॥ स्वरः—१, ७ मध्यमः । २-६ पञ्चमः ॥

अ० ६ । अ० ७ । व० २२] ६३८ [म० १० । अ० ११ । मू० १३४ ।

॥ १३२ ॥ ईजानमिद्यौर्गूर्तावसुरीजानं भूमिरभि प्रभूषणि । ईजानं देवाव-
शिवनावभि सुम्नैरवर्धताम् ॥ १ ॥ ता वा मित्रावरुणा धारयत्क्षिती सुषुम्नेषि-
तत्त्वता यजामसि । युवोः क्राणाय सख्यैरभि प्याम रक्षसः ॥ २ ॥ अथा चिन्तु
यदिधिषामेह वामभि प्रियं रेकणः पत्यमानाः । दद्वौ वा यत्पुष्यति रेकणः स-
म्वारन्नकिरस्य मघानि ॥ ३ ॥ असावन्यो असुर सूयत द्यौस्त्वं विश्वेषां वरुणा-
सि राजा । मूर्धा रथस्य चाक्रन्नैतावतैनसान्तकध्रुक ॥ ४ ॥ अस्मिन्त्स्वेतच्छ-
कपूत एनो हिते मित्रे निर्गतान्हन्ति वीरान् । अवोर्वा यद्धातनूष्वः प्रियासु य-
ज्ञियास्वर्वा ॥ ५ ॥ युवोर्हि मातादितिर्विचेतसा द्यौर्न भूमिः पर्यसा पुपूतनि ।
अव प्रिया दिदिष्टन् सूरौ निनिक्त रश्मिभिः ॥ ६ ॥ युवं ह्यप्रराजावसीदतं ति-
ष्ठद्रथं न धूर्षदं वनर्षदम् । ता नः कणूकयन्तीर्नृमेधस्तत्रे अंहसः सुमेधस्तत्रे अं-
हसः ॥ ७ ॥ २० ॥

॥ १३३ ॥ ऋषिः—१—७ सुदाः पैजवनः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१—३ शकरी ।
४—६ महापङ्क्तिः । ७ विराट् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—३, ७ धैवतः । ४—६ पञ्चमः ॥

॥ १३३ ॥ प्रोषुस्मै पुरोरथमिन्द्राय शूषमर्चत । अभीके चिदु लोककृत्स-
ङ्गे समत्सु वृत्रहास्माकं बोधि चोदिता नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु
॥ १ ॥ त्वं सिन्धूरवासृजोऽधराचो अहन्नहिम् । अशत्रुरिन्द्र जज्ञिषे विश्वं पुष्यसि
वार्यं तं त्वा परि षुजामहे नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ॥ २ ॥ वि षु
विश्वा अरातयोऽर्यो नशन्त नो धियः । अस्तासि शत्रवे वधं यो न इन्द्र जिघी-
सति या ते रातिर्दिर्वसु नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ॥ ३ ॥ यो न
इन्द्राभितो जनो वृक्रायुरादिदेशति । अधस्पदं तमीं कृधि वित्राधो असि सास-
हिर्नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ॥ ४ ॥ यो न इन्द्राभिदासति सनाभि-
र्यश्च निष्टुः । अव तस्य बलं तिर महीव द्यौरथ त्मना नभन्तामन्यकेषां ज्याका
अधि धन्वसु ॥ ५ ॥ वयमिन्द्र त्वायवः सखित्वमारभामहे । ऋतस्य नः पथा नयाति
विश्वानि दुरिता नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ॥ ६ ॥ अस्मभ्यं सु त्व-
मिन्द्र तां शिञ्ज या दोहते प्रति वरं जरित्रे । अर्च्छिद्रोधी पीपयद्यथा नः सहस्र-
धारा पर्यसा मही गौः ॥ ७ ॥ २१ ॥

॥ १३४ ॥ ऋषिः—१—६ मान्धाता यौवनाश्वः । ६, ७ गोधा ॥ इन्द्रो
देवता ॥ छन्दः—१—६ महापङ्क्तिः । ७ पङ्क्तिः ॥ पञ्चमः स्वरः ॥

अ० ८ । अ० ७ । व० २४] ६३६ [म० १० । अ० ११ । सू० १३६ ।

॥ १३४ ॥ उ॒भे यदिन्द्र रोदसी आप॒प्राथोषा इव । महान्तं स्वा म॒हीनां
स॒म्राजं चर्षणीनां दे॒वी जनि॑त्र्यजीजनद्वा जनि॑त्र्यजीजनत् ॥ १ ॥ अ॒व स्म दुर्हणा-
यतो म॒र्तस्य तनु॑हि स्थि॒रम् । अ॒ध॒स्पदं तमी॑ कृधि यो अ॒स्माँ आदि॑देशति दे॒वी जनि॑-
त्र्यजीजनद्वा जनि॑त्र्यजीजनत् ॥ २ ॥ अ॒व॒त्या बृ॒हती॑रिषो विश्वश्चन्द्रा अ॒मित्र॑हन् ।
शची॑भिः शक्र धूनु॒हीन्द्र विश्वा॑भि॒रुतिभि॑र्दे॒वी जनि॑त्र्यजीजनद्वा जनि॑त्र्यजीजनत्
॥ ३ ॥ अ॒व॒ यच्च॑ शत॒क्रतु॑विन्द्र विश्वा॑नि धूनु॒षे । रु॒यि न सु॑न्वते सचा॑ स॒हास्त्रि-
णी॑भि॒रुतिभि॑र्दे॒वी जनि॑त्र्यजीजनद्वा जनि॑त्र्यजीजनत् ॥ ४ ॥ अ॒व॒ स्वेदा॑ इ॒वा-
भितो॑ विष्व॒क्पत॑न्तु दि॒द्यवः । दूर्वा॑या इ॒व तन्त॑वो व्य॒स्मदे॑तु दु॒र्मति॑र्दे॒वी जनि॑त्र्य-
जीजनद्वा जनि॑त्र्यजीजनत् ॥ ५ ॥ दी॒र्घं ह॑ङ्कुशं यथा शक्तिं बिभ॑र्षि मन्तुमः ।
पूर्वे॑ण म॒घव॑न्प॒दाजो व॒यां यथा॑ यमो दे॒वी जनि॑त्र्यजीजनद्वा जनि॑त्र्यजीजनत्
॥ ६ ॥ न॒किर्दे॒वा मि॒नीम॑सि न॒किरा यो॑पयामसि मन्त्र॒श्रुत्यं च॑रामसि । प॒क्षेभि॑र-
पि॒क्तेभि॑रत्राभि संर॑भामहे ॥ ७ ॥ २२ ॥

॥ १३५ ॥ ऋषिः—१—७ कुमारो यामायनः ॥ देवता—यमः ॥ छन्दः—१—३
५, ६ अनुष्टुप् । ४ विराडनुष्टुप् । ७ भुरिगनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ १३६ ॥ यस्मिन्वृ॒त्ते सु॑प॒लाशे दे॒वैः स॒म्पिब॑ते य॒मः । अत्रा॑ नो वि॒शप॑तिः
पि॒ता पु॑रा॒णाँ अनु॑ वे॒नति ॥ १ ॥ पु॒रा॒णाँ अनु॑वे॒नन्तं च॑रन्तं पा॒पया॑मु॒या । अ॒सूय॑न्न॒भ्यं
चाक॑शं तस्मा॑ अ॒स्पृह॑यं पुनः ॥ २ ॥ यं कु॒मार॒ नवं रथ॑मच॒क्रं म॒नसा॑कृ॒णोः ।
एकै॑षं वि॒श्वतः प्राञ्च॑मप॒श्यन्नधि॑ तिष्ठसि ॥ ३ ॥ यं कु॒मार॒ प्राव॑र्त॒यो रथं वि॒प्रेभ्य॑-
स्परि॑ । तं सा॒मानु प्राव॑र्त॒तु स॒मितो ना॒व्याहि॑तम् ॥ ४ ॥ कः कु॒मारम॑ज॒नय॑द्रथं को
नि॒रव॑र्तयत् । कः स्वि॒त्तद्व॒द्य नो ब्रू॑यादनु दे॒यीय॑थाभ॒वत् ॥ ५ ॥ यथा॑भ॒वदनु॑दे॒यी
ततो॑ अ॒ग्रम॑जायत । पु॒रस्ता॑ङ्मु॒ध्न आ॑त॒तः प॒श्चान्नि॑रय॒णं कृ॑तम् ॥ ६ ॥ इ॒दं य॒मस्य॑ सा-
द॒नं दे॒वमा॑नं यदु॒च्यते॑ । इ॒यम॑स्य ध॒म्यते ना॒ळीर॑यं गी॒र्भिः परि॑ष्कृतः ॥ ७ ॥ २३ ॥

॥ १३६ ॥ ऋषिः—१—७ मुनयो वातरशनाः । देवता—१ जूतिः ।
२ वातजूतिः । ३ विप्रजूतिः । ४ वृषाणकः । ५ करिक्रतः । ६ एतशः । ७
ऋष्यशृङ्गः ॥ केशिनः ॥ छन्दः—१, विराडनुष्टुप् । २—४, ७ अनुष्टुप् ।
५, ६ निचृदनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ १३६ ॥ के॒श्य॒भिं के॒शी वि॒षं के॒शी वि॒भर्ति॑ रोदसी । के॒शी वि॒श्वं स्व॑र्द॒शे के॒-
शी॑दं ज्योति॑रुच्यते ॥ १ ॥ मु॒नयो॑ वा॒तर॑शनाः पि॒शङ्गा व॑सते म॒ला । वा॒तस्या॑-

नु धाजिं यन्ति यदेवासो अविंक्षत ॥ २ ॥ उन्मदिता मौनेयेन वातां आ तस्थि-
मा वयम् । शरीरेदस्माकं यूयं मर्तीसो अभि पश्यथ ॥ ३ ॥ अन्तरिक्षेण पतति
विश्वा रूपावचाकशत् । मुनिर्देवस्य देवस्य सौकृत्याय सखा हितः ॥ ४ ॥ वातस्याश्वो
वायोः सखाथ देवेषितो मुनिः । उभौ समुद्रावा क्षेति यश्च पूर्वं उतापरः ॥ ५ ॥
अप्सरसां गन्धर्वाणां मृगाणां चरणे चरन् । केशी केतस्य विद्वान्तसखा स्वादुर्मदि-
न्तमः ॥ ६ ॥ वायुरस्मा उपामन्थत्पिनष्टि स्मा कुनजमा । केशी विषस्य पात्रेण
यद्गुद्रेणापिबत्सह ॥ ७ ॥ २४ ॥

॥ १३७ ॥ ऋषिः—१—७ सप्त ऋषय एकर्चाः ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥
छन्दः—१, ४, ६ अनुष्टुप् । २, ३, ५, ७ निचृदनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ १३७ ॥ उत देवा अवहितं देवा उन्नयथा पुनः । उतागश्चक्रुषं देवा देवा
जीवयथा पुनः ॥ १ ॥ द्वाविमौ वातौ वात आ सिन्धोरा परावतः । दक्षं ते अन्य
आ वातु परान्यो वातु यद्रपः ॥ २ ॥ आ वात वाहि भेषजं वि वात वाहि य-
द्रपः । त्वं हि विश्वभेषजो देवानां दूत इयसे ॥ ३ ॥ आ त्वागमं शन्तातिभिरथो
अरिष्टतातिभिः । दक्षं ते भद्रमाभार्षे परा यद्धमं सुवामि ते ॥ ४ ॥ त्रायन्तामिह
देवास्त्रायतां मरुतां गणः । त्रायन्तां विश्वा भूतानि यथायमरपा असत् ॥ ५ ॥
आप इद्वा उ भेषजीरापो अभीवचातनीः । आपः सर्वस्य भेषजीस्तास्ते कृण्वन्तु
भेषजम् ॥ ६ ॥ हस्ताभ्यां दशशाखाभ्यां जिह्वा वाचः पुरोगवी । अनामयिबु-
भ्यां त्वा ताभ्यां त्वोप स्पृशामसि ॥ ७ ॥ २५ ॥

॥ १३८ ॥ ऋषिः—१—६ अङ्ग औरवः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१,
४, ६ पादनिचृज्जगती । २ निचृज्जगती ३, ५ विराड् जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ १३८ ॥ तव त्य इन्द्र सख्येषु वद्वय ऋतं मन्वाना व्यददिर्वलम् । यत्रा
दशस्यनुषलो रिणञ्जपः कुत्साय मन्मन्त्रह्यश्च दंसयः ॥ १ ॥ अवासृजः प्रस्वः श्व-
ञ्चयो गिरीनुदाज उस्त्रा अपिबो मधु प्रियम् । अवर्धयो वनिनो अस्य दंससा
शुशोच सूर्य ऋतजातया गिरा ॥ २ ॥ वि सूर्यो मध्ये अमुचद्रथं दिवो विदहा-
साय प्रतिमानमार्यः । दृळ्हानि पिशोरसुरस्य मायिन इन्द्रो व्यास्यच्चक्रुवा
ऋजिश्चना ॥ ३ ॥ अनाधृष्टानि धृषितो व्यास्यन्निधीरदेवां अमृणदयास्यः ।
मासेव सूर्यो वसु पुर्यमा ददे गृणानः शत्रूरश्रुणाद्विरुक्मता ॥ ४ ॥ अयुद्धसेनो
विश्वा विभिन्दता दाशदृत्रहा तुज्यानि तेजते । इन्द्रस्य वज्रादविभेदभिरनथः

अ० ८ । अ० ७ । व० २८] ६४१ [म० १० । अ० ११ । सू० १४० ।

प्राक्रामच्छुन्ध्यूरजहादुषा अनः ॥ ५ ॥ एता त्या ते श्रुत्यानि केवला यदेक ए-
कमकृणोरयज्ञम् । मासां विधानमदधा अधि द्यवि त्वया विभिन्नं भरति प्रधि
पिता ॥ ६ ॥ २६ ॥

॥ १३६ ॥ ऋषिः—१—६ विश्वावसुर्देव गन्धर्वः ॥ देवता—१—३
सविता । ४—६ विश्वावसुः ॥ छन्दः—१, २, ४—६ त्रिष्टुप् । ३ विराट् त्रिष्टुप् ॥
धैवतः स्वरः ॥

॥ १३६ ॥ सूर्यैरश्मिर्हरिकेशः पुरस्तात्सविता ज्योतिरुदयाँ अजस्रम् । तस्य
पूषा प्रसवे याति विद्वान्तसम्पश्यन्निश्वा भुवनानि गोपाः ॥ १ ॥ नृचक्षा एष
दिवो मध्य आस्त आपमिवात्रोदसी अन्तरिक्षम् । स विश्वाचीरभि चष्टे घृता-
चीरन्तरा पूर्वमपरं च केतुम् ॥ २ ॥ रायो धुधः सङ्गमनो वसूनां विश्वा रूपाभि
चष्टे शचीभिः । देव इव सविता सत्यधर्मेन्द्रो न तस्थौ समरे धनानाम् ॥ ३ ॥
विश्वावसुं सोम गन्धर्वमापो ददृशुषीस्तद्वतेना व्यायन् । तदन्ववैदिन्द्रो रारहाण
आसां परि सूर्यस्य परिधीरपश्यत् ॥ ४ ॥ विश्वावसुरभि तन्नो गृणातु दिव्यो
गन्धर्वो रजसो विमानः । यद्वा घा सत्यमुत यन्न विन्न धियो हिन्वानो धिय इन्नो
अव्याः ॥ ५ ॥ सस्निमविन्दच्चरणे नदीनामपावृणोदुरो अश्मव्रजानाम् । प्रासां
गन्धर्वो अमृतानि वोचदिन्द्रो दक्षं परि जानादहीनाम् ॥ ६ ॥ २७ ॥

॥ १४० ॥ ऋषिः—१—६ अग्निः पावकः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ३,
४ निचृत्पङ्क्तिः । २ भुरिक् पङ्क्तिः । ५ संस्तार पङ्क्तिः ॥ ६ विराट् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—५
पञ्चमः । ६ धैवतः ॥

॥ १४० ॥ अग्ने तष श्रवो वयो महि भ्राजन्ते अर्चयौ विभावसो । बृहद्भानो
शवसा वाजमुक्थ्यं दधासि दाशुषे कवे ॥ १ ॥ पावकवर्चाः शुक्रवर्चा अनूनवर्चा
उदियर्षि भानुना । पुत्रो मातरा विचरन्नुपावसि पृणक्षि रोदसी उभे ॥ २ ॥ ऊर्जो
नपाज्जातवेदः सुशस्तिभिर्मन्दस्व धीतिभिर्हितः । त्वे इषः सन्दधुर्भूरिर्वर्षसश्चित्रो-
तयो वामजाताः ॥ ३ ॥ इरज्यन्नग्ने प्रथयस्व जन्तुभिरस्मे रायो अमर्त्य । स द-
र्शितस्य वपुषो वि राजसि पृणक्षि सानसि क्रतुम् ॥ ४ ॥ इष्कर्तारिमध्वरस्य प्र-
चेतसं क्षयन्तं राधसो महः । रातिं वामस्य सुभगां महीमिषं दधासि सानसि र-
यिम् ॥ ५ ॥ ऋतावानं महिषं विश्वदर्शितमग्निं सुम्नाय दधिरे पुरो जनाः । शु-
त्कर्णं सप्रथस्तमं त्वा गिरा दैव्यं मानुषा युगा ॥ ६ ॥ २८ ॥

अ० ८ । अ० ८ । व० १] ६४२ [म० १० । अ० ११ । सू० १४३ ।

॥ १४१ ॥ ऋषिः—१—६ अग्निस्तापसः ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥ छन्दः—१,
२ निचृदनुष्टुप् । ३, ६ विराडनुष्टुप् । ४, ५ अनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ १४१ ॥ अग्ने अच्छा वदेह नः प्रत्यङ्गः सुमना भव । प्र नो यच्छ
विशस्पते धनदा असि नस्त्वम् ॥ १ ॥ प्र नो यच्छत्वर्गमा प्र भगः प्र बृहस्प-
तिः । प्र देवाः प्रोत सुनृता रायो देवी ददातु नः ॥ २ ॥ सोमं राजानमवसेऽग्निं
गीर्भिर्हवामहे । आदित्यान्विष्णुं सूर्यं ब्रह्माणं च बृहस्पतिम् ॥ ३ ॥ इन्द्रवायू बृ-
हस्पतिं सुहवेह हवामहे । यथा नः सर्व इज्जनः सङ्गत्यां सुमना असत् ॥ ४ ॥
अर्यमणं बृहस्पतिमिन्द्रं दानाय चोदय । वातं विष्णुं सरस्वतीं सवितारं च वा-
जिनम् ॥ ५ ॥ त्वं नो अग्ने अग्निभिर्ब्रह्म यज्ञं च वर्धय । त्वं नो देवतातये रायो
दानाय चोदय ॥ ६ ॥ २६ ॥

॥ १४२ ॥ ऋषिः—१—८ शार्ङ्गाः । १, २ जरिता । ३, ४ द्रोणः । ५,
६ सारिसृक् । ७, ८ स्तम्बमित्रः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, २ निचृज्जगती ।
३, ४, ६ त्रिष्टुप् । ५ आर्चीस्वराट्त्रिष्टुप् । ७ निचृदनुष्टुप् । ८ अनुष्टुप् ॥
स्वरः—१, २ निषादः । ३—६ धैवतः । ७, ८ गान्धारः ॥

॥ १४२ ॥ अयमग्ने जरिता त्वे अभूदपि सहसः सूनो नह्यन्यदस्त्याप्यम् ।
भद्रं हि शर्म त्रिवरुथमस्ति त आरे हिसानामप दिद्युमा कृधि ॥ १ ॥ प्रवत्ते अग्ने
जनिमा पितूयतः साचीव विश्वा भुवना न्यृज्जसे । प्र सप्तयः प्र सनिषन्त नो धियः
पुरश्चरन्ति पशुपा इव त्मना ॥ २ ॥ उत वा उ परि वृणन्ति वप्सद्वहोरग्न उ-
त्तपस्य स्वधावः । उत खिल्या उर्वराणां भवन्ति मा ते हेति तविषीं चुक्रुधाम
॥ ३ ॥ यदुद्धतो निवतो यासि वप्सत्पृथगेषि प्रगर्धिनीव सेना । यदा ते वातो
अनुवार्ति शोचिर्वप्सेव शमश्रु वपसि प्र भूम ॥ ४ ॥ प्रसस्य श्रेणयो ददृश्र एकं नि-
यानं बहवो रथासः । बाहू यदग्ने अनुमर्मजानो न्यङ्कुत्तानामन्वेषि भूमिम् ॥ ५ ॥
उत्ते शुष्मा जिहतामुत्ते अर्चिरुत्ते अग्ने शशमानस्य वाजाः । उच्छ्वश्वस्व नि नम्
वर्धमान आ त्वाद्य विश्वे वसवः सदन्तु ॥ ६ ॥ अपामिदं न्यथनं समुद्रस्य निवे-
शनम् । अन्यं कृणुष्वेतः पन्थां तेनयाहि वशां अनु ॥ ७ ॥ आयने ते परायणे दूर्वा
रोहन्तु पुष्पिणीः । हृदाश्च पुण्डरीकाणि समुद्रस्य गृहा इमे ॥ ८ ॥ ३० ॥ ७ ॥

॥ १४३ ॥ ऋषिः—१—६ अत्रिः साङ्ख्यः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१—५
अनुष्टुप् । ६ निचृदनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

अ० ८ । अ० ८ । व० ३] ६४३ [म० १० । अ० ११ । मू० १४५ ।

॥ १४३ ॥ त्वं चिदात्रिमृतजुरमर्थमश्वं न यातवे । कृत्तवीर्यं यदी पुनारथं
न कृणुथो नवम् ॥ १ ॥ त्वं चिदश्वं न वाजिनमरेणवो यमत्नत । हृहं ग्रन्थि
न विष्यतमत्रि यविष्टमा रजः ॥ २ ॥ नरा दंसिष्टावत्रये शुभ्रा सिषासतं धियः ।
अथा हि वां दिवो नरापुनः स्तोमो न विशसे ॥ ३ ॥ चिते तद्वा सुराधसा रातिः
सुमतिरश्विना । आ यन्नः सदेने पृथौ समने पर्षथो नरा ॥ ४ ॥ युवं भुज्युं स-
मुद्र आ रजसः पार ईङ्खितम् । यातमच्छा पतत्रिभिर्नासत्या सातये कृतम् ॥ ५ ॥
आ वां सुम्नैः शंयू इव मंहिष्ठा विश्ववेदसा । समस्मे भूषतं नरोत्सं न पिप्यु-
षीरिषः ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ १४४ ॥ ऋषिः—१—६ सुपर्णस्तार्क्ष्यपुत्र ऊर्ध्व कृशनो वा यामा-
यनः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ३ निचृद्गायत्री । ४ भुरिगायत्री । २ आ-
र्चीस्वराङ् बृहती । सतोबृहती । ६ निचृत् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ४ षड्जः । २,
५ मध्यमः । ६ पञ्चमः ॥

॥ १४४ ॥ अयं हि ते अमर्त्य इन्दुरत्यो न पत्यते । दत्तो विश्वायुर्वेधसे
॥ १ ॥ अयमस्मासु काव्यं ऋभुर्वज्रो दास्वते । अयं विभर्त्यूर्ध्वकृशनं मदमृभुर्न कृ-
त्व्यं मदम् ॥ २ ॥ घृषुः श्येनाय कृत्वन आसु स्वासु वंसंगः । अवं दीधेदहीशुवः
॥ ३ ॥ यं सुपर्णः परावतः श्येनस्य पुत्र आभरत् । शतचक्रं यो ह्यो वर्तनिः ॥ ४ ॥
यं ते श्येनश्चारुमवृकं पदाभरदरुणं मानमन्धसः । एना वयो वि तार्यायुर्जविस एना
जागार बन्धुता ॥ ५ ॥ एवा तदिन्द्र इन्दुना देवेषु चिद्धारयाते महित्यजः । कृत्वा
वयो वि तार्यायुः सुक्रतो कृत्वायमस्मदा सुतः ॥ ६ ॥ २ ॥

॥ १४५ ॥ ऋषिः—१—६ इन्द्राणी ॥ देवता—उपनिषत्सपत्नी बाधनम् ।
छन्दः—१, ५ निचृदनुष्टुप् । २, ४ अनुष्टुप् । ३ आर्चीस्वराङ् अनुष्टुप् । ६ नि-
चृत् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१—५ गान्धारः । ६ पञ्चमः ॥

॥ १४५ ॥ इमां खनाम्योषधिं वीरुधं बलवत्तमाम् । यया सपत्नीं बाधते
यया संविन्दते पतिम् ॥ १ ॥ उत्तानपर्णे सुभगे देवजूते सहस्वति । सपत्नी मे
परा धम पति मे केवलं कुरु ॥ २ ॥ उत्तगाहमुत्तर उत्तरेदुत्तराभ्यः । अथा स-
पत्नी या ममाधरा साधराभ्यः ॥ ३ ॥ नह्यस्या नाम गृभ्णामि नो अस्मिन्न-
मते जने । परामेव परावतं सपत्नीं गमयामसि ॥ ४ ॥ अहमस्मि सहमानाथ त्व-

अ० ८ । अ० ८ । व० ६] ६४४ [म० १० । अ० ११ । सू० १४८ ।

मंसि सामहिः । उभे सहस्वती भूत्वी सपत्नी मे सहावहै ॥ ५ ॥ उप तेऽधां स-
हमानामभि त्वाधां सहीयसा । मामनु प्र ते मनो वृत्सं गौरिव धावतु पथा वा-
रिव धावतु ॥ ६ ॥ ३ ॥

॥ १४६ ॥ ऋषिः—१—६ देवमुनिरैरम्मदः ॥ देवता—अरण्यानी ॥
छन्दः—१ विराडनुष्टुप् । २ भुरिगनुष्टुप् । ३, ५ निचृदनुष्टुप् । ४, ६ अनुष्टुप् ॥
गान्धारः स्वरः ॥

॥ १४६ ॥ अरण्यान्यरण्यान्यसौ या प्रेव नश्यसि । कथा ग्रामं न पृच्छसि
न त्वा भीरिव विन्दती ॥ १ ॥ वृषारवाय वदते यदुपावति चिच्चिकः । आघा-
दिभिरिव धावर्यन्नरण्यानिर्महीयते ॥ २ ॥ उत गाव इवादन्त्युत वेश्मेव दृश्यते
उतो अरण्यानिः सायं शकटीरिव सर्जति ॥ ३ ॥ गामङ्गेष आ ह्वयति दार्वङ्गेषो
अपावधीत् । वसन्नरण्यान्यां सायमकुञ्जदिति मन्यते ॥ ४ ॥ न वा अरण्यानिर्ह-
न्त्यन्यश्चेन्नाभिगच्छति । स्वादोः फलस्य जग्ध्वाय यथाकामं नि पद्यते ॥ ५ ॥
आञ्जनगन्धि सुरभिं बहूनामकृषीवताम् । प्राहं मृगाणां मातरमरण्यानिमंशं-
सिषम् ॥ ६ ॥ ४ ॥

॥ १४७ ॥ ऋषिः—१—५ सुवेदाः शैरीशिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१
विराट् जगती । २ आर्चीभुरिगजगती । ३ जगती । ४ पादनिचृज्जगती । ५
विराट्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१—४ निषादः । ५ धैवतः ॥

॥ १४७ ॥ श्रुतं दधामि प्रथमाय मन्यवेऽहन्यद्वृत्रं नर्यं विवेरपः । उभे यत्त्वा
भवतो रोदसी अनु रेजते शुष्मात्पृथिवी चिदद्विवः ॥ १ ॥ त्वं मायाभिरनवद्य
मायिनं श्रवस्यता मनसा वृत्रमर्दयः । त्वामिन्नरो वृणते गर्विष्ठिषु त्वां विश्वासु
हव्यास्विष्ठिषु ॥ २ ॥ ऐषु चाकन्धि पुरुहूत सूरिषु वृधासो ये मघवन्नानशुर्मघम् ।
अर्चन्ति तोके तनये परिष्ठिषु मेधसाता वाजिनमहूये धने ॥ ३ ॥ स इन्नु रायः
सुभृतस्य चाकनन्मदं यो अस्य रंह्यं चिकेतति । त्वावृधो मघवन्दाश्वध्वरो मन्त्रू
स वाजं भरते धना नृभिः ॥ ४ ॥ त्वं शर्धाय महिना गृणान उरु कृधि मघव-
ञ्छग्धि रायः । त्वं नो मित्रो वरुणो न मायी पित्वो न दस्मदयसे विभक्ता ॥ ५ ॥ ५ ॥

॥ १४८ ॥ ऋषिः—१—५ पृथुर्वैन्यः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ वि-
राट् त्रिष्टुप् । २ आर्ची भुरिक् त्रिष्टुप् । ३, ५ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ४ आर्चीस्वराट्
त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

अ० ८ । अ० ८ । व० ८] ६४५ [म० १० । अ० ११ । मू० १५० ।

॥ १४८ ॥ सुष्वाणासं इन्द्र स्तुमसि त्वा ससवांसश्च तुविनृम्ण वाजम् ।
आ नो भर सुवितं यस्य चाकन्तमना तना सनुयाम त्वोताः ॥ १ ॥ ऋष्वस्त्व-
मिन्द्र शूर जातो दासीर्विशः सूर्येण सद्याः । गुहा हितं गुह्यं गूळहमप्सु बिभृमसि
प्रस्रवणे न सोमम् ॥ २ ॥ अर्यो वा गिरो अभ्यर्च विद्वानृषीणां विप्रः सुमतिं
चक्रानः । ते स्याम ये रणयन्तु सोमै रेनोत तुभ्यं रथोळ्ह भक्षैः ॥ ३ ॥ इमा
ब्रह्मेन्तु तुभ्यं शंसि दा नृभ्यो नृणां शूर शवः । तेभिर्भव सक्रतुर्येषु चाकनुत त्रा-
यस्व गृणत उत स्तीन ॥ ४ ॥ शुधी हवमिन्द्र शूर पृथ्या उत स्तवसे वेन्यस्याकैः ।
आ यस्ते योनिं घृतवन्तमस्वारुर्मिर्ननिम्रैर्द्रवयन्त वक्त्राः ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ १४९ ॥ ऋषिः—१—५ अर्चन्हैरण्यस्तूपः ॥ सविता देवता ॥ छन्दः—१,
४ भुरिक् त्रिष्टुप् । २, ५ विराद् त्रिष्टुप् । ३ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १४९ ॥ सविता यन्त्रैः पृथिवीमरम्णादस्कम्भने सविताद्यामहं हत् ।
अश्वमिवाधुत्तद्धुनिमन्तरित्तमूर्ते बद्धं सविता समुद्रम् ॥ १ ॥ यत्रा समुद्रः
स्काभितो व्यौनदपां नपात्सविता तस्य वेद । अतो भूरत आ उत्थितं रजोऽतो-
द्यावापृथिवी अप्रथेताम् २ ॥ पश्चेदमन्यदभवद्यजत्रममर्त्यस्य भुवनस्य भूना ।
सुपर्णोऽङ्ग सवितुर्गुरुत्मान्पूर्वो जातः स उ अस्यानु धर्म ॥ ३ ॥ गाव इव ग्रा-
मं यूयुधिरिवाश्वान्वाश्वेव वत्सं सुमना दुहाना । पतिरिवजाया मभिनोन्येतु ध-
र्ता दिवः सविता विश्ववारः ॥ ४ ॥ हिरण्यस्तूपः सवितर्यथा त्वाङ्गिरसो जुहे वा-
जे अस्मिन् । एवा त्वार्चन्नवसे वन्दमानः सोमस्येवांशुं प्रति जागराहम् ॥ ५ ॥ ७ ॥

॥ १५० ॥ ऋषिः—१—५ मृडीको वासिष्ठः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, २
बृहती । ३ निचृद्बृहती । ४ उपरिष्ठाज्ज्योतिर्नामजगतीवा । ५ उपरिष्ठाज्ज्योतिः ॥
स्वरः—१—३ मध्यमः । ४, ५ निषादः ॥

॥ १५० ॥ समिद्धाश्चित्समिध्यसे देवेभ्यो हव्यवाहन । आदित्यै रुद्रैर्वसुभिर्न
आ गहि मृलीकाय न आ गहि ॥ १ ॥ इमं यज्ञमिदं वचो जुजुषाण उपागहि ।
मर्तासस्त्वा समिधान हवामहे मृलीकाय हवामहे ॥ २ ॥ त्वामु जातवेदसं वि-
श्ववारं गृणे धिया । अग्ने देवाँ आ वह नः प्रियव्रतान्मृलीकाय प्रियव्रतान् ॥ ३ ॥
अग्निर्देवो देवानामभवत्पुरोहितोऽग्निं मनुष्याः ऋषयः समीधिरे । अग्निं महो

अ० ट । अ० ट । व० ११] ६४६ [म० १० । अ० १२ । सू० १५३ ।

धनसातावहं हुवे मृलीकं धनसातये ॥ ४ ॥ अग्निरत्रि भरद्वाजं गविष्ठिरं प्रावन्नः
कएवं त्रसदस्युमाहवे । अग्नि वसिष्ठो हवते पुरोहितो मृलीकाय पुरोहितः ॥५॥८॥

॥ १५१ ॥ ऋषिः-१-५ श्रद्धा कामायनी ॥ देवता-श्रद्धा ॥ छन्दः-१,
४, ५ अनुष्टुप् । २ विराडनुष्टुप् । ३ निचृदनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ १५१ ॥ श्रद्धयाग्निः समिध्यते श्रद्धया हूयते हविः । श्रद्धां भगस्य मूर्धनि
वचसा वेदयामसि ॥ १ ॥ प्रियं श्रद्धे ददतः प्रियं श्रद्धे दिदासतः । प्रियं भो-
जेषु यज्वस्विदं म उदितं कृधि ॥ २ ॥ यथा देवा असुरेषु श्रद्धामुग्रेषु चक्रिरे ।
एवं भोजेषु यज्वस्वस्माकमुदितं कृधि ॥ ३ ॥ श्रद्धां देवा यजमाना वायुगोपा
उपासते । श्रद्धां हृदय्याकूत्या श्रद्धया विन्दते वसु ॥ ४ ॥ श्रद्धां प्रातर्हवामहे
श्रद्धां मध्यन्दिनं परि । श्रद्धां सूर्यस्य निमृचि श्रद्धे श्रद्धापयेह नः ॥५॥६॥११॥

॥ १५२ ॥ ऋषिः-१-५ शासो भारद्वाजः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१,
२, ४ निचृदनुष्टुप् । ३ अनुष्टुप् । ५ विराडनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ १५२ ॥ शास इत्या महां अस्यमित्रखादो अद्भुतः । न यस्य हन्यते सखा
न जीयते कदा चन ॥ १ ॥ स्वस्तिदा विशस्पतिर्वृत्रहा विमृधो वशी । वृषेन्द्रः
पुर एतु नः सोमपा अभयङ्करः ॥ २ ॥ वि रन्नो वि मृधो जहि वि वृत्रस्य हनू
रुज । वि मन्युमिन्द्र वृत्रहन्मित्रस्याभिदासतः ॥३॥ वि न इन्द्र मृधो जहि नीचा
यच्छ पृतन्यतः । यो अस्मां अभिदासत्यधरं गमया तमः ॥४॥ अपेन्द्र द्विषतो
मनोऽपु जिज्यासतो वधम् । वि मन्योः शर्म यच्छ वरीयो यवया वधम् ॥५॥१०॥

॥१५३॥ ऋषिः-१-५ इन्द्र मातरो देवजामयः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१
निचृद् गायत्री । २-५ विराड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥१५३॥ इङ्खयन्तीरपस्युव इन्द्रं जातमुपासते । भेजानासः सुवीर्यम् ॥ १ ॥
त्वमिन्द्र बलादधि सहसो जात ओजसः । त्वं वृषन्वृषेदासि ॥ २ ॥ त्वमिन्द्रासि
वृत्रहा व्यन्तरिक्षमतिरः । उद्यामस्तभ्ना ओजसा ॥ ३ ॥ त्वमिन्द्र सजोषसमर्क
विभर्षि बाह्वोः । वज्रं शिशान ओजसा ॥ ४ ॥ त्वमिन्द्राभिभूरासि विश्वां जाता-
न्योजसा । स विश्वा भुव आभवः ॥ ५ ॥ ११ ॥

अ० ८ । अ० ८ । व० १५] ६४७ [म० १० । अ० १२ । सू० १५७ ।

॥ १५४ ॥ ऋषिः—१-५ यमी ॥ देवता—भाववृत्तम् ॥ छन्दः—१, ३, ४ अनुष्टुप् । २, ५ निचृदनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ १५४ ॥ सोम एकेभ्यः पवते घृतमेक उपासते । येभ्यो मधु प्रधावति
तांश्चिदेवापि गच्छतात् ॥ १ ॥ तपसा ये अनाधृष्या स्तपसा ये स्वर्ययुः । तपो
ये चक्रिरे महस्तांश्चिदेवापि गच्छतात् ॥ २ ॥ ये युध्यन्ते प्रधनेषु शूरासो ये
तनूत्यजः । ये वा सहस्रदक्षिणास्तांश्चिदेवापि गच्छतात् ॥ ३ ॥ ये चित्पूर्वं ऋ-
तसाप ऋतावान ऋतावृधः । पितृन्तपस्वतो यम तांश्चिदेवापि गच्छतात् ॥ ४ ॥
सहस्रणीथाः कवयो ये गोपायन्ति सूर्यम् । ऋषीन्तपस्वतो यम तपोजा अपि
गच्छतात् ॥ ५ ॥ १२ ॥

॥ १५५ ॥ ऋषिः—१-५ शिरिम्बिठो भारद्वाजः ॥ देवता—१, ४ अलक्ष्मीघ्नम्
२, ३ ब्रह्मणस्पतिः । ५ विश्वेदेवाः ॥ छन्दः—१, २, ४ निचृदनुष्टुप् । ३ अ-
नुष्टुप् । ५ विराडनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ १५५ ॥ अरायि काणे विकटे गिरिं गच्छ सदान्वे । शिरिम्बिठस्य
सत्त्वभिस्तेभिष्ठा चातयामसि ॥ १ ॥ चत्तो इतश्चत्तामुतः सर्वा भ्रूणान्यारुषी ।
अराय्यं ब्रह्मणस्पते तीक्ष्णशृङ्गोदृषन्निहि ॥ २ ॥ अदो यद्दारु पुर्वते सिन्धोः
पारे अपरुषम् । तदा रभस्व दुर्हणो तेन गच्छ परस्तरम् ॥ ३ ॥ यद्ध प्राचीरज-
गन्तोरो मण्डूरधाणिकीः । हता इन्द्रस्य शत्रवः सर्वे बुद्धदयाशवः ॥ ४ ॥ परीमे
गामनेषत पर्यग्निमहृषत । देवेष्वक्रत श्रवः क इमां आ दधर्षति ॥ ५ ॥ १३ ॥

॥ १५६ ॥ ऋषिः—१-५ केतुराग्नेयः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१, ३,
५ गायत्री । २, ४ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १५६ ॥ अग्निं हिन्वन्तु नो धियः सर्तिमाशुमिवाजिषु । तेन जेष्म धन-
न्धनम् ॥ १ ॥ यया गा आकरामे सेनयाग्रे तवोत्या । तां नो हिन्व मघतये
॥ २ ॥ आग्नें स्थूरं रयिं भर पृथुं गोमन्तमश्विनम् । अङ्गिध्रं खं वर्तया पणिम्
॥ ३ ॥ अग्ने नक्षत्रमजरमा सूर्यं रोहयो दिवि । दधज्ज्योतिर्जनैभ्यः ॥ ४ ॥ अग्ने
केतुर्विशामसि प्रेणः श्रेष्ठ उपस्थसत् । बोधां स्तोत्रे वयो दधत् ॥ ५ ॥ १४ ॥

॥ १५७ ॥ ऋषिः—१-५ भुवन आप्त्यः साधनो वा भौवनः विश्वेदेवा
देवताः ॥ द्विपदात्रिष्टुप् छन्दः ॥ धैवतः स्वरः ॥

अ० टं । अ० टं । व० १८] ६४८ [म० १० । अ० १२ । सू० १६० ।

॥ १५७ ॥ इमा नु कं भुवना सीषधामेन्द्रश्च विश्वे च देवाः ॥ १ ॥ यज्ञं च नस्तन्वं च प्रजां चादित्यैरिन्द्रः सह चील्कृपाति ॥ २ ॥ आदित्यैरिन्द्रः सगणो मरुद्भिरस्माकं भूत्वविता तनूनाम् ॥ ३ ॥ हत्वाय देवा असुरान्यदायन्देवा देवत्वमभिरक्षमाणाः ॥ ४ ॥ प्रत्यञ्चमर्कमनयञ्छचीभिरादित्स्रधामिषिरां पर्यपश्यन् ॥ ५ ॥ १५ ॥

॥ १५८ ॥ ऋषिः—१-५ चतुः सौर्यः ॥ सूर्यो देवता ॥ छन्दः—१ आर्चीस्वराद् गायत्री । २ स्वराद् गायत्री । ३ गायत्री । ४ निचृद् गायत्री । ५ विराद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १५९ ॥ सूर्यो नो दिवस्पातु वातो अन्तरिक्षात् । अग्निर्नः पार्थिवेभ्यः ॥ १ ॥ जोषां सवितर्यस्य ते हरः शतं मवाँ अर्हति । पाहि नो दिद्युतः पतन्त्याः ॥ २ ॥ चक्षुर्नो देवः सविता चक्षुर्न उतपर्वतः । चक्षुर्धाता दधातु नः ॥ ३ ॥ चक्षुर्नो धेहि चक्षुषे चक्षुर्निख्यै तनूभ्यः । सं चेदं वि च पश्येम ॥ ४ ॥ सुसन्दृशं त्वा वयं प्रति पश्येम सूर्य । वि पश्येम नृचक्षसः ॥ ५ ॥ १६ ॥

॥ १५९ ॥ ऋषिः—१—६ शची पौलोमी ॥ देवता—शचीपौलोमी ॥ छन्दः—१-३, ५ निचृदनुष्टुप् । ४ पादनिचृदनुष्टुप् । ६ अनुष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १५९ ॥ उदसौ सूर्यो अगादुदयं मामको भगः । अहं तद्विद्वला पतिमभ्यसाक्षि विषासहिः ॥ १ ॥ अहं केतुरहं मूर्धाहमुग्रा विवाचनी । ममेदनु क्रतुं पतिः सेहानाया उपाचरेत् ॥ २ ॥ मम पुत्राः शत्रुहणोऽथो मे दुहिता विराट् । उताहमस्मि सञ्जया पत्यौ मे श्लोक उत्तमः ॥ ३ ॥ येनेन्द्रो हविषा कृत्व्यभवद्युमन्युत्तमः । इदं तदक्रि देवा असपत्ना किला भुवम् ॥ ४ ॥ असपत्ना सपत्नी जयन्त्यभिभूवरी । आवृत्तमन्यासां वर्चो राधो अस्थेयसामिव ॥ ५ ॥ समजैषमिमा अहं सपत्नीरभिभूवरी । यथाहमस्य बीरस्य विराजानि जनस्य च ॥ ६ ॥ १७ ॥

॥ १६० ॥ ऋषिः—१-५ पूरणो वैश्वामित्रः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ३ त्रिष्टुप् । २ पादनिचृत्त्रिष्टुप् । ४, ५ विराट् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १६० ॥ तीव्रस्याभिवयसो अस्य पाहि सर्वथा वि हरी इह मुञ्च । इन्द्र मा त्वा यजमानासो अन्ये नि रीरमन्तुभ्यमिमे सुतासः ॥ १ ॥ तुभ्यं सुतास्तुभ्यमु-

अ० ६ । अ० ८ । व० २०] ६४६ [म० १० । अ० १२ । सू० १६२ ।

सोत्वांसस्त्वां गिरः श्वाज्या आ ह्वयन्ति । इन्द्रेदमद्य सर्वनं जुषाणो विश्वस्य वि-
द्वाँ इह पाहि सोमम् ॥ २ ॥ य उशता मनसा सोममस्मै सर्वहृदा देवकामः सु-
नोति । न गा इन्द्रस्तस्य परा ददाति प्रशस्तमिच्चारुमस्मै कृणोति ॥ ३ ॥ अनु-
स्पष्टो भवत्येषो अस्य यो अस्मै रेवान्न सुनोति सोमम् । निररत्नौ मधवा तं द-
धाति ब्रह्मद्विषो हन्त्यनानुदिष्टः ॥ ४ ॥ अश्वायन्तो गव्यन्तो वाजयन्तो हवामहे
त्वोपगन्तुवा उ । आभूषन्तस्ते सुमतौ नवायां वयमिन्द्र त्वा शुनं हुवेम ॥ ५ ॥ १८ ॥

॥ १६१ ॥ ऋषिः—१—५ यक्ष्मनाशनः प्राजापत्यः ॥ देवता—राजयक्ष्मन् ॥
छन्दः—१, ४ भुरिक् त्रिष्टुप् । २ त्रिष्टुप् । ३ निचृत्त्रिष्टुप् । ५ निचृदनुष्टुप् ॥
स्वरः—१—४ धैवतः । ५ गान्धारः ॥

॥ १६१ ॥ मुञ्चामि त्वा हविषा जीवनाय कर्मज्ञातयक्ष्मादुत राजयक्ष्मात् ।
ग्राहिर्जग्राह यदि वैतदेनं तस्या इन्द्राग्नी प्र मुमुक्तमेनम् ॥ १ ॥ यदि क्षितायु-
र्यदि वा परेतो यदि मृत्योरन्तिकं नीत एव । तमा हरामि निर्ऋतेरुपस्थादस्पा-
र्षमेनं शतशारदाय ॥ २ ॥ सहस्राक्षेण शतशारदेन शतायुषा हविषाहर्षमेनम् ।
शतं यथेमं शरदो नयातीन्द्रो विश्वस्य दुरितस्य पारम् ॥ ३ ॥ शतं जीवं शरदो
वर्धमानः शतं हेमन्ताञ्छतमु वसन्तान् । शतमिन्द्राग्नी सविता बृहस्पतिः शता-
युषा हविषेमं पुनर्दुः ॥ ४ ॥ आहर्षि त्वाविदं त्वा पुनरागाः पुनर्नव । सर्वाङ्ग-
सर्वे ते चक्षुः सर्वमायुश्च तेऽविदम् ॥ ५ ॥ १६ ॥

॥ १६२ ॥ ऋषिः—१—६ रक्षोहा ब्राह्मः ॥ देवता—गर्भसंस्त्रावे प्रायश्चि-
त्तम् ॥ छन्दः—१, २, ४ निचृदनुष्टुप् । ३, ५, ६ अनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ १६२ ॥ ब्रह्मणाग्निः सविदानो रक्षोहा बाधतामितः । अमीवा यस्ते गर्भं
दुर्णामा योनिमाशये ॥ १ ॥ यस्ते गर्भममीवा दुर्णामा योनिमाशये । अग्निष्टं ब्रह्मणा
सह निष्क्रव्यादमनीनशत् ॥ २ ॥ यस्ते हन्ति पतयन्तं निषत्सुं यः सरीसृपम् ।
जातं यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि ॥ ३ ॥ यस्त ऊरु विहरत्यन्तरा दम्प-
ती शये । योनिं यो अन्तरारेब्धि तमितो नाशयामसि ॥ ४ ॥ यस्त्वा भ्राता प-
तिर्भूत्वा जारो भूत्वा निपद्यते । प्रजां यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि ॥ ५ ॥
यस्त्वा स्वप्नेन तमसा मोहयित्वा निपद्यते । प्रजां यस्ते जिघांसति तमितो नाश-
यामसि ॥ ६ ॥ २० ॥

॥ १६३ ऋषिः—१—६ विवृहा काश्यपः ॥ देवता—यक्ष्मघ्नम् ॥ छन्दः—
१, ६ अनुष्टुप् । २ —५ निचृदनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ १६३ ॥ अक्षीभ्यां ते नासिकाभ्यां कर्णाभ्यां ह्रुबुकादधि । यक्ष्मं शी-
र्षण्यं मस्तिष्काज्जिह्वाया वि वृहामि ते ॥ १ ॥ ग्रीवाभ्यस्त उष्णिहाभ्यः की-
कसाभ्यो अनुकयात् । यक्ष्मं दोषण्यमंसाभ्यां बाहुभ्यां विवृहामि ते ॥ २ ॥ आ-
न्त्रेभ्यस्ते गुदाभ्यो वनिष्ठोर्हृदयादधि । यक्ष्मं मतस्नाभ्यां यक्षः प्लाशिभ्यो वि
वृहामि ते ॥ ३ ॥ ऊरुभ्यां ते अष्टीवद्भ्यां पार्श्वेभ्यो प्रपदाभ्याम् । यक्ष्मं श्रोणिभ्यां
भासदाङ्गसं सो वि वृहामि ते ॥ ४ ॥ मेहनाद्वनंकरणा ल्लोमभ्यस्ते नखेभ्यः । य-
क्ष्मं सर्वस्मादात्मनस्तमिदं वि वृहामि ते ॥ ५ ॥ अङ्गादङ्गाल्लोमनो लोमनो जातं
पर्वणि पर्वणि । यक्ष्मं सर्वस्मादात्मनस्तमिदं वि वृहामि ते ॥ ६ ॥ २१ ॥

॥ १६४ ॥ ऋषिः—१—५ प्रचेताः ॥ देवता—दुःस्वप्नघ्नम् ॥ छन्दः—१ निचृद-
नुष्टुप् । २, अनुष्टुप् । ४ विराडनुष्टुप् । ३ आर्चीभुरिक् त्रिष्टुप् । ५ पङ्क्तिः ॥ स्वरः—
१, २, ४ गान्धारः । ३ धैवतः । ५ पञ्चमः ॥

॥ १६४ ॥ अपेहि मनसस्पतेऽपं क्राम परश्चर । परो निर्ऋत्या आ चक्ष्व
बहुधा जीवतो मनः ॥ १ ॥ भद्रं वै वरं वृणते भद्रं युञ्जन्ति दक्षिणम् । भद्रं वैवस्व-
ते चतुर्वहुत्रा जीवतो मनः ॥ २ ॥ यदाशसा निःशसाभिःशसोपारिम जाग्रतो य-
त्स्वपन्तः । अग्निर्विश्वान्यपं दुष्कृतान्यजुष्टान्यारे अस्मदधातु ॥ ३ ॥ यदिन्द्र अ-
ह्मणस्पतेऽभिद्रोहं चरामसि । प्रचेता न आङ्गिरसो द्विषतां पातवंहसः ॥ ४ ॥
अजैष्माद्यासनाम चाभूमानागसो वयम् । जाग्रत्स्वप्नः सङ्कल्पः पापो यं द्विष्मस्तं स
ऋच्छतु यो नो द्वेष्टि तमृच्छतु ॥ ५ ॥ २२ ॥

॥ १६५ ॥ ऋषिः—१—५ कपोतो नैऋतः ॥ देवता—कपातोपहतौ
प्रायश्चित्तं वैश्वदेवम् ॥ छन्दः—१ स्वराद् त्रिष्टुप् । २, ३ निचृत्त्रिष्टुप् । ४ भुरिक्-
त्रिष्टुप् ५ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १६५ ॥ देवाः कपोतं इषितो यदिच्छन्दूतो निर्ऋत्या इदमाजगाम । त-
स्मा अर्चाम कृण्वाम निष्कृतिं शं नो अस्तु द्विपदे शं चतुष्पदे ॥ १ ॥ शिवः
कपोतं इषितो नो अस्त्वनागा देवाः शकुनो गृहेषु । अग्निर्हि विप्रो जुषतां हविर्नः
परि हेतिः पक्षिणीनो वृणक्तु ॥ २ ॥ हेतिः पक्षिणी न दंभात्यस्मानाश्रयां पदं कृणुते

अ० ८ । अ० ८ । व० २६] ६५१ [म० १० । अ० १२ । सू० १६८ ।

अग्निधानैः । शं नो गोभ्यश्च पुरुषेभ्यश्चास्तु मा नो हिंसीदिह देवाः कपोतः ॥ ३ ॥
यदुलूको वदति मोघ मेतद्यत्कपोतः पदमग्नौ कृणोति । यस्य दूतः प्रहित एष ए-
तत्तस्मै यमाय नमो अस्तु मृत्यवे ॥ ४ ॥ ऋचा कपोतं नुदत प्रणोदमिषं मदन्तः
परि गां नयध्वम् । संयोपर्यन्तो दुरितानि विश्वा हित्वा न ऊर्जे प्र पतात्पतिष्ठः
॥ ५ ॥ २३ ॥

॥ १६६ ॥ ऋषिः—१—५ ऋषभो वैराजः शाकरोवा ॥ देवता—
सपत्नघ्नम् ॥ छन्दः—१, २ अनुष्टुप् । ३, ४ निचृदनुष्टुप् । ५ महा पङ्क्तिः ॥ स्व-
रः—१—४ गान्धारः । ५ पञ्चमः ॥

॥ १६६ ॥ ऋषभं मां समानानां सपत्नानां विषामहिम् । हन्तारं शत्रूणां कृ-
धि विराजं गोपतिं गवाम् ॥ १ ॥ अहमस्मि सपत्नेहेन्द्र इवारिष्ठो अक्षतः । अ-
धः सपत्ना मे पदोरिमे सर्वे अभिष्ठिताः ॥ २ ॥ अत्रैव वोऽपि नह्याम्युभे आ-
त्नी इव ज्यया । वाचस्पते निषेधेमान्यथा मदधरं वदान् ॥ ३ ॥ अग्निभूरहमा-
गमं विश्वकर्मेण धाम्ना । आ वशिचत्तमा वो व्रतमा वोऽहं समितिं ददे ॥ ४ ॥
योगक्षेमं व आदायाहं भूयासमुत्तम आ वो मूर्धानमक्रमीम् । अधस्पदान्म उ-
द्दत मण्डूका इवोदकान्मण्डूका उदकादिव ॥ ५ ॥ २४ ॥

॥ १६७ ॥ ऋषिः—१—४ विश्वामित्रजमदग्नी ॥ देवता—१, २, ४ इन्द्रः ।
३ लिङ्गोक्ताः ॥ छन्दः—१ आर्चीस्वराड् जगती । २, ४ विराड् जगती । ३
जगती ॥ निषादः स्वरः ॥

॥ १६७ ॥ तुभ्येदमिन्द्र परि पिच्यते मधु त्वं सुतस्य कलशस्य राजसि ।
त्वं रयिं पुरुवीरामु नस्कृधि त्वं तपः परितप्याजयः स्वः ॥ १ ॥ स्वर्जितं महिं
मन्दानमन्धसो हवामहे परि शक्रं सुतां उप । इमं नो यज्ञमिह बोध्या गहि स्पृ-
धो जयन्त मघवानमीमहे ॥ २ ॥ सोमस्य राज्ञो वरुणस्य धर्मेणि बृहस्पतेरनुम-
त्या उ शर्मेणि । तवाहमद्य मघवन्नुपस्तुतौ धातर्विधातः कलशा अभक्षयम् ॥ ३ ॥
प्रसूतो भक्षमकरं चरावपि स्तोमं चेमं प्रथमः सूरिरुन्मृजे । सुते सातेन यद्यागमं
वां प्रति विश्वामित्रजमदग्नी दमे ॥ ४ ॥ २५ ॥

॥ १६८ ॥ ऋषिः—१—४ अनिलो वातायनः ॥ वायुर्देवता ॥ छन्दः—१,
३ निचृत्त्रिष्टुप् । २, ४ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

अ० ८ । अ० ८ । व० २८] ६५२ [म० १० । अ० १२ । सू० १७० ।

॥ १६८ ॥ वातस्य नु महिमानं रथस्य रुजनेति स्तनयन्नस्य घोषः । दि-
विस्पृग्यात्यरुणानि कृण्वन्नुतो एति पृथिव्या रेणुमस्यन् ॥ १ ॥ सम्प्रेरते अनु
वातस्य विष्टा ऐनं गच्छन्ति समनं न योषाः । तार्भिः सयुक्सरथं देव ईयतेऽस्य
विश्वस्य भुवनस्य राजा ॥ २ ॥ अन्तरिक्षे पृथिभिरीयमानो न नि विशते कतमच्चनाहः ।
अपां सखा प्रथमजा ऋतावाकं स्विज्जातः कुत आ बभूव ॥ ३ ॥ आत्मा देवानां भु-
वनस्य गर्भो यथावशं चरति देव एषः । घोषा इदस्य शृण्वरे न रूपं तस्मै वा-
ताय हविषा विधेम ॥ ४ ॥ २६ ॥

॥ १६९ ॥ ऋषिः—१—४ शबरः काक्षीवतः ॥ गावो देवताः ॥ छन्दः—१
विराद् त्रिष्टुप् । २, ४ त्रिष्टुप् । ३ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १६९ ॥ मयोभूर्वातो अभि वातून्ना ऊर्जस्वतीरोषधीरा रिशन्ताम् । पी-
वस्वतीर्जीवधन्याः पिबन्त्ववसायं पृद्धते रुद्र मूळ ॥ १ ॥ याः सरूपा विरूपा ए-
करूपा यासामग्निरिष्ट्या नामानि वेद । या अङ्गिरसस्तपसेह चक्रुस्ताभ्यः पर्जन्य
महि शर्म यच्छ ॥ २ ॥ या देवेषु तन्वमैरयन्त यासां सोमो विश्वा रूपाणि
तेद । ता अस्मभ्यं पर्यसा पिन्वमानाः प्रजावतीरिन्द्र गोष्ठे रिरीहि ॥ ३ ॥ प्र-
जापतिर्महमेता रराणो विश्वेदेवैः पितृभिः संविदानः । शिवाः सतीरूपं नो गो-
ष्ठमाकस्तासां वयं प्रजया सं सदेम ॥ ४ ॥ २७ ॥

॥ १७० ॥ ऋषिः—१—४ विभ्राद् सूर्यः ॥ सूर्यो देवता ॥ छन्दः—१,
३ विराद् जगती । २ जगती । ४ आस्तार पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१—३ निषादः ।
४ पञ्चमः ॥

॥ १७० ॥ विभ्राद्बृहत्पिबतु सोम्यं मध्वायुर्दधद्यज्ञपतावविहृतम् । वा-
तजूतो यो अभिरक्षति त्मना प्रजाः पुंपोष पुरुधा वि राजति ॥ १ ॥ विभ्रा-
द्बृहत्सुभृतं वाजसातमं धर्मन्दिवो धरुणो सत्यमर्पितम् । अमित्रहा वृत्रहा दस्युह-
न्तमं ज्योतिर्जज्ञे असुरहा संपन्नहा ॥ २ ॥ इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमं वि-
श्वजिद्धं न जिदुच्यते बृहत् । विश्वभ्राद्भ्राजो महिसूर्यो दृश उरुपप्रथे सह ओजो
अच्युतम् ॥ ३ ॥ विभ्राजञ्ज्योतिषा स्वर्गच्छो रोचनं दिवः । येनेमा विश्वा
भुवनान्याभृता विश्वकर्मणा विश्वदेव्यावता ॥ ४ ॥ २८ ॥

अ० ८ । अ० ८ । व० ३२] ६५३ [म० १० । अ० १२ । सू० १७४ ।

॥ १७१ ॥ ऋषिः—१-४ इटो भार्गवः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ निचृद् गायत्री । २, ४ विराड् गायत्री । ३ पादनिचृद् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १७१ ॥ त्वं त्यमिदतो रथमिन्द्र प्रावः सुतावतः । अश्रृणोः सोमिनो हवम् ॥ १ ॥ त्वं मखस्य दोधतः शिरोऽव त्वचो भरः । अगच्छः सोमिनो गृहम् ॥ २ ॥ त्वं त्यमिन्द्र मर्त्यमास्त्रबुधाय वेन्यम् । मुहुः श्रथ्ना मनस्यवे ॥ ३ ॥ त्वं त्यमिन्द्र सूर्यपश्चा सन्तं पुरस्कृधि । देवानां चित्तिरो वशम् ॥ ४ ॥ २६ ॥

॥ १७२ ॥ ऋषिः—१—४ संवर्तः ॥ उषा देवताः ॥ छन्दः—पिपीलि कामध्यागायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १७२ ॥ आ याहि वनसा सह गावः सचन्त वर्तनिं यदूधभिः ॥ १ ॥ आ याहि वस्व्या धिया मंहिष्ठो जायन्मखः सुदानुभिः ॥ २ ॥ पितुभृतो न तन्तुमित्सुदानवः प्रति दध्मो यजामसि ॥ ३ ॥ उषा अप स्वसुस्तमः सं वर्तयति वर्तनिं सुजातता ॥ ४ ॥ ३० ॥

॥ १७३ ॥ ऋषिः—१-६ ध्रुवः ॥ देवता—राज्ञःस्तुतिः ॥ छन्दः—१, ३—५ अनुष्टुप् । २ भुरिगनुष्टुप् । ६ निचृदनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ १७३ ॥ आ त्वाहार्षमन्तरोधि ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिः । विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्तु मा त्वद्राष्ट्रमधि भ्रशत् ॥ १ ॥ इहैवैधि माप च्योष्ठाः पर्वत इवाविचाचलिः । इन्द्र इवेह ध्रुवस्तिष्ठेह राष्ट्रमु धारय ॥ २ ॥ इममिन्द्रो अदीधरध्रुवं ध्रुवेण हविषा । तस्मै सोमो अधि ब्रवत्तस्मा उ ब्रह्मणस्पतिः ॥ ३ ॥ ध्रुवा द्यौर्ध्रुवा पृथिवी ध्रुवासः पर्वता इमे । ध्रुवं विश्वमिदं जगद्ध्रुवो राजा विशामयम् ॥ ४ ॥ ध्रुवं ते राजा वरुणो ध्रुवं देवो बृहस्पतिः । ध्रुवं त इन्द्रश्चाग्निश्च राष्ट्रं धारयतां ध्रुवम् ॥ ५ ॥ ध्रुवं ध्रुवेण हविषाभि सोमं मृशामसि । अथो त इन्द्रः केवलीविशो बलिहृतस्करत् ॥ ६ ॥ ३१ ॥

॥ १७४ ॥ ऋषिः—१— ५ अभीवर्तः ॥ देवता—राज्ञः स्तुतिः ॥ छन्दः—१, ५ निचृदनुष्टुप् । २, ३ विराडनुष्टुप् । ४ पादनिचृदनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः ॥

॥ १७४ ॥ अभीवर्तेन हविषा येनेन्द्रो अभिवावृते । तेनास्मान्ब्रह्मणस्पतेऽभि राष्ट्राय वर्तय ॥ १ ॥ अभिवृत्तं सपत्नानभि या नो अरातयः । अभि पृत-

अ० ८ । अ० ८ । व० ३५] ६५४ [म० १० । अ० १२ । सू० १७

न्यन्तं तिष्ठाभि यो न इरस्यति ॥ २ ॥ अभि त्वा देवः सविताभि सोमो
वीवृतत् । अभि त्वा विश्वा भूतान्यभीवर्तो यथाससि ॥ ३ ॥ येनेन्द्रो हवि
कृत्व्यभेवद्युम्युत्तमः । इदं तदक्रि देवा असपत्नः किलाभुवम् ॥ ४ ॥ अ
पत्नः सपत्नहाभिराष्ट्रो विषासहिः । यथाहमेषां भूतानां विराजानि जन
च ॥ ५ ॥ ३२ ॥

॥ १७५ ॥ ऋषिः—१—४ ऊर्ध्वग्रावारुदिः ॥ ग्रावाणो देवताः ॥ छन्दः—
१, २, ४ गायत्री । ३ विराड् गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १७५ ॥ प्र वो ग्रावाणः सविता देवः सुवतु धर्मेणा । धूर्षु युज्य
सुनुत ॥ १ ॥ ग्रावाणो अप दुच्छुनामप सेधत दुर्मतिम् । उस्त्राः कर्तन भेषज
॥ २ ॥ ग्रावाण उपरेषा महीयन्ते सजोषसः । वृष्णे दधतो वृष्ण्यम् ॥ ३ ॥
वाणः सविता नु वो देवः सुवतु धर्मेणा । यजमानाय सुन्वते ॥ ४ ॥ ३३ ॥

॥ १७६ ॥ ऋषिः—१—४ सूनुराभवः ॥ देवता—१ ऋभवः । २—
अग्निः ॥ छन्दः—१, ४ विराडनुष्टुप् । ३ अनुष्टुप् । २ निचृद्रायत्री ॥ स्वरः—
३, ४ गान्धारः । २ षड्जः ॥

॥ १७६ ॥ प्र सूनवं ऋभूणां बृहन्नवन्त वृजना । तामा ये विश्वधायसे
शनन्धेनुं न मातरम् ॥ १ ॥ प्र देवं देव्या धिया भरता जातवेदसम् । हव्या
वत्तदानुषक् ॥ २ ॥ अयमुष्य प्र देवयुहोता यज्ञाय नीयते । रथो न योरभ
तो घृणीवाञ्चेतति त्मना ॥ ३ ॥ अयमग्निरुष्यत्यमृतादिव जन्मनः । सहसा
त्सहीयान्देवो जीवातवे कृतः ॥ ४ ॥ ३४ ॥

॥ १७७ ॥ ऋषिः—१—३ पतङ्गः प्राजापत्यः ॥ देवता—मायाभेद
छन्दः—१ अगती । २ विराड् त्रिष्टुप् । ३ निचृत्त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१ निषा
२, ३ धैवतः ॥

॥ १७७ ॥ पतङ्गमुक्तमसुरस्य मायया हृदा पश्यन्ति मनसा विपरिचतः
मुद्रे अन्तः कवयो वि चक्षते मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः ॥ १ ॥ पतङ्गो
चं मन्त्रसा विभर्ति तां गन्धर्वोऽवदद्भै अन्तः । तां द्योतमानां स्वयं मनीषामृ
पदे कवयो नि पान्ति ॥ २ ॥ अपश्यं गोषामनिपद्यमानमा च परा च पृथिभि
रन्तम् । स मघ्रीचीः स विषूचीर्वसान् आ वरीवर्ति भुवनेषुन्तः ॥ ३ ॥ ३५ ॥

८ । अ० ८ । व० ३६] ६५५ [म० १० । अ० १२ । सू० १८१ ।

॥ १७८ ॥ ऋषिः—१—३ अरिष्टनेमिस्तार्क्ष्यः ॥ देवता—तार्क्ष्यः ॥
—१ विराद् त्रिष्टुप् । २ निचृत्त्रिष्टुप् । ३ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १७८ ॥ समूषु वाजिनं देवजूतं सहावानं तरुतारं रथानाम् । अरिष्टनेमिं
जमाशुं स्वस्तये तार्क्ष्यमिहा हुवेम ॥ १ ॥ इन्द्रस्येव रातिमाजोहुवानाः स्वस्तये
मेवा रुहेम । उर्वी न पृथ्वी बहुले गभीरे मा वामेतौ मा परेतौ रिषाम ॥ २ ॥ सद्य-
यः शवसा पञ्च कृष्टीः सूर्य इव ज्योतिषापस्ततान् । सहस्रसाः शतसा अ-
हिर्न स्मा वरन्ते युवति न शर्याम् ॥ ३ ॥ ३६ ॥

॥ १७९ ॥ ऋषिः—१ शिविरौशीनरः । २ प्रतर्दनः काशिराजः । ३ वसुम-
हिदश्वः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ निचृदनुष्टुप् । २ निचृत्त्रिष्टुप् । ३
५ ॥ स्वरः—१ गान्धारः । २, ३ धैवतः ॥

॥ १७९ ॥ उत्तिष्ठताव पश्यतेन्द्रस्य भागमृत्त्वियम् । यदि श्रातो जुहोतन
मातो ममत्तन ॥ १ ॥ श्रातं हविरो पिन्द्र प्र याहि जगाम सूरौ अध्वनो वि-
म् । परि त्वासते निधिभिः सखायः कुलपा न वाजपतिं चरन्तम् ॥ २ ॥ श्रा-
य ऊर्ध्वनि श्रातमग्नौ सुश्रातं मन्ये तदृतं नवीयः । माध्यन्दिनस्य सर्वनस्थ
पिबेन्द्र वज्रिन्पुरुकृज्जुषाणः ॥ ३ ॥ ३७ ॥

॥ १८० ॥ ऋषिः—१—३ जयः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, २
५ ॥ ३ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १८० ॥ प्र संसाहिषे पुरुदूत शत्रूज्येष्ठस्ते शुष्म इह रातिरस्तु । इन्द्रा भर-
णेना वसूनि पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम् ॥ १ ॥ मृगो न भीमः कुचरो मि-
ः परावत् आ जगन्था परस्याः । सूकं संशायं पविमिन्द्र त्रिगं वि शत्रून्ता
वि मृधौ नुदस्व ॥ २ ॥ इन्द्रं क्षत्रमभि वाममोजोऽजायथा वृषभ चर्षणीनाम् ।
मुदो जनममित्रयन्तं मुहुं देवेभ्यो अकृणोरु लोकम् ॥ ३ ॥ ३८ ॥

॥ १८१ ॥ ऋषिः—१ प्रथो वासिष्ठः । २ सप्रथो भारद्वाजः ॥ ३ घर्मः सौर्यः ॥
देवताः ॥ छन्दः—१ निचृत्त्रिष्टुप् । २ त्रिष्टुप् । ३ पादनिचृत्त्रिष्टुप् ॥
स्वरः ॥

अ० ६ । अ० ८ । व० ४२] ६५६ [म० १० । अ० १२ । सू० १८४

॥ १८१ ॥ प्रथश्च यस्य सप्रथश्च नामानुष्ठुभस्य हविषो हविर्यत् । धातु
धुतानात्सवितुश्च विष्णो रथन्तरमा जभारा वसिष्ठः ॥ १ ॥ अविन्दन्ते अति
हितं यदासीद्यज्ञस्य धाम परमं गुहा यत् । धातुधुतानात्सवितुश्च विष्णोर्भरद्वाज
बृहदा चक्रे अग्नेः ॥ २ ॥ तैऽविन्दन्मनसा दीध्याना यजुः ष्कन्नं प्रथमं देवयानम्
धातुधुतानात्सवितुश्च विष्णोरा सूर्यादभरन्धर्ममेते ॥ ३ ॥ ३६ ॥

॥ १८२ ॥ ऋषिः-१-३ तपुर्मूर्धाबार्हस्पत्यः ॥ बृहस्पतिर्देवता ॥ छन्दः-
भुरिक् त्रिष्टुप् । २ विराद् त्रिष्टुप् । ३ त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः ॥

॥ १८२ ॥ बृहस्पतिर्नयतु दुर्गहा तिरः पुनर्नेषदघशसाय मन्म । क्षिपदश
स्तिमपं दुर्मतिं हन्नथां करद्यजमानाय शं योः ॥ १ ॥ नराशंसो नोऽवतु प्रयाजे
नो अस्त्वनुयाजो हवेषु । क्षिपदशस्तिमपं दुर्मतिं हन्नथां करद्यजमानाय शं योः
॥ २ ॥ तपुर्मूर्धा तपतु रक्षसो ये ब्रह्मद्विषः शरवे हन्तवा उ । क्षिपदशस्तिमपं दु
र्मतिं हन्नथां करद्यजमानाय शं योः ॥ ३ ॥ ४० ॥

॥ १८३ ॥ ऋषिः-१-३ प्रजावान्प्राजापत्यः ॥ अन्वृचं यजमानपत्य
होत्राशिषो देवताः ॥ छन्दः-१ त्रिष्टुप् । २, ३ विराद् त्रिष्टुप् ॥ धैवतः स्वरः

॥ १८३ ॥ अपश्यं त्वा मनसा चेकितानं तपसो जातं तपसो विभूतम् ।
प्रजामिह रयिं रराज्ञः प्र जायस्व प्रजया पुत्रकाम ॥ १ ॥ अपश्यं त्वा मनसा
दीध्यानां स्वायां तनू ऋत्व्ये नाधमानाम् । उप मामुच्चा युवतिर्बभूयाः प्रजायस्व
जया पुत्रकामे ॥ २ ॥ अहं गर्भमदधामोषधीष्वहं विश्वेषु भुवनेष्वन्तः । अहं प्र
अजनयं पृथिव्यामहं जनिभ्यो अपरीषु पुत्रान् ॥ ३ ॥ ४१ ॥

॥ १८४ ॥ ऋषिः-१-३ त्वष्टा गर्भकर्ता विष्णुर्वा प्राजापत्यः
देवता-लिङ्गोक्ताः । गर्भार्थाशीः ॥ छन्दः-१, २ अनुष्टुप् । ३ निचृदनुष्टुप्
गान्धारः स्वरः ॥

॥ १८४ ॥ विष्णुर्योनिं कल्पयतु त्वष्टा रूपानि पिशतु । आ सिञ्चतु
जापतिर्धाता गर्भं दधातु ते ॥ १ ॥ गर्भं धेहि सिनीवालि गर्भं धेहि सरस्वति
गर्भं ते अश्विनौ देवावाधत्तां पुष्करस्रजा ॥ २ ॥ हिरण्ययी अरणी यं निर्मन्य
अश्विना । तं ते गर्भं हवामहे दशमे मासि सूर्तवे ॥ ३ ॥ ४२ ॥

अ० ८ । व० ४७] ६५७ [म० १० । अ० १२ । सू० १८६ ।

॥ १८५ ॥ ऋषिः—१—३ सत्यधृतिर्वारुणिः ॥ देवता—अदितिः । स्वस्त्ययनम् ॥
—१, ३ विराड् गायत्री । २ निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १८५ ॥ महि त्रीणामवोऽस्तु द्युत्तं मित्रस्यार्यम्णः । दुराधर्षं वरुणस्य
॥ नहि तेषाममा च न नाध्वंसु वारुणेषु । ईशं रिपुघशंसः ॥ २ ॥ यस्मै पु
अदितेः प्र जीवसे मर्त्याय । ज्योतिर्यच्छन्त्यजस्रम् ॥ ३ ॥ ४३ ॥

॥ १८६ ॥ ऋषिः—१—३ उलो वातायनः ॥ वायुर्देवता ॥ छन्दः—१, २ गायत्री ।
निचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १८६ ॥ वात आ वातु भेषजं शम्भु मयोभुनो हृदे । प्र ए आर्यैषि तारिषत्
उत वात पितासि न उत भ्रातोत नः सखा । स नो जीवातवे कृधि ॥ २ ॥
वात ते गृहे मृतस्य निधिर्हितः । ततो नो देहि जीवसे ॥ ३ ॥ ४४ ॥

॥ १८७ ॥ ऋषिः—१—५ वत्स आग्नेयः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः—१ निचृद्-
गायत्री । २—५ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १८७ ॥ प्राग्नये वाचमीरय वृषभाय क्षितीनाम् । स नः पर्षदति द्विषः
॥ यः परस्याः परावतास्तिरो धन्वातिरोचते । स नः पर्षदति द्विषः ॥ २ ॥
क्षांसि निजूर्वति वृषा श्रुकेण शोचिषा । स नः पर्षदति द्विषः ॥ ३ ॥ यो
भि विपश्यति भुवना सं च पश्यति । स नः पर्षदति द्विषः ॥ ४ ॥ यो
पारे रजसः श्रुको अग्निरजायत । स नः पर्षदति द्विषः ॥ ५ ॥ ४५ ॥

॥ १८८ ॥ ऋषिः—१—३ श्येन आग्नेयः ॥ देवता—अग्निर्जातवेदाः ॥ गायत्री
॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ १८८ ॥ प्र नूनं जातवेदसमश्वं हिनोत वाजिनम् । इदं नो बहिरासदे
॥ अस्य प्र जातवेदसो विप्रवीरस्य मीळहुषः । महीभिर्मि सुष्टुतिम् ॥ २ ॥
चो जातवेदसो देवत्रा हव्यवाहनीः । तार्भिर्नो यज्ञमिन्वतु ॥ ३ ॥ ४६ ॥

॥ १८९ ॥ ऋषिः—१—३ सर्पराज्ञी ॥ देवता—सर्पराज्ञी सूर्यो वा ॥ छन्दः—१
गायत्री । २ विराड् गायत्री । ३ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

अ० ट० । अ० ट० । व० ४६] ६५८ [म० १० । अ० १२ । सू० १६]

॥ १८६ ॥ आर्य गौः पृश्निरक्रमादसदन्मातरं पुरः । पितरं च प्रयन्तम् ॥ १ ॥ अन्तश्चरति रोचनास्य प्राणादपानती । व्यख्यन्महिषो दिवम् ॥ २ ॥ त्रिंशदाम वि राजति वाक्पतङ्गाय धीयते । प्रति वस्तोरह द्युभिः ॥ ३ ॥ ४७

॥ १६० ॥ ऋषिः-१-३ अघमर्षणो माधुच्छन्दसः ॥ देवता-भाववृत्तम् छन्दः-१ विराडनुष्टुप् । २ अनुष्टुप् । ३ पादनिचृदनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः

॥ १६० ॥ ऋतं च सत्यं चाभीष्टात्तपसोऽध्यजायत । ततो राज्यजायत तत्तु समुद्रो अर्णवः ॥ १ ॥ समुद्रादर्णवादर्धे संवत्सरो अजायत । अहोरात्राविदधाद्विश्वस्य मिषतो वशी ॥ २ ॥ सूर्याचन्द्रमसौ धाता यथापूर्वमकल्पयत् । दिव्यं च पृथिवीं चान्तरिक्षमथो स्वः ॥ ३ ॥ ४८ ॥

॥ १६१ ॥ ऋषिः-१-४ संवननः ॥ देवता-१ अग्निः । २-४ संज्ञानम् छन्दः-१ विराडनुष्टुप् । २ अनुष्टुप् । ४ निचृदनुष्टुप् । ३ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः-२, ४ गान्धारः । ३ धैवतः ॥

॥ १६१ ॥ संसमिद्युवसे वृषन्नग्ने विश्वान्यर्य आ । इळस्पदे समिध्यसे नो वसुन्या भर ॥ १ ॥ सङ्गच्छध्वं सं वदध्वं सं वो मनांसि जानताम् । देवा भा यथा पूर्वं सञ्जानाना उपासते ॥ २ ॥ समानो मन्त्रः समितिः समानी समानेनः सह चित्तमेषाह । समानं मन्त्रमभि मन्त्रये वः समानेन वो हविषा जुहो ॥ ३ ॥ समानी व आकूतिः समाना हृदयानि वः । समानमस्तु वो मनो यथा वः सुसहासति ॥ ४ ॥ ४६ ॥ ८ ॥ ८ ॥ १२ ॥ १० ॥

॥ इति दशमम्मण्डलं समाप्तम् ॥

॥ ऋग्वेदसंहिता समाप्ता ॥

